ALPHONSI TOSTATI HISPANI,

EPISCOPI ABVLENSIS,

PHILOSOPHI, THEOLOGI,

Ac Pontificij Iuris, Cæſareique conſultiſsimi, necnon linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritiſsimi,

Commentaria in Primam Partem I. REGVM:

Mendis nunc ſanè quàm plurimis diligenter expurgata.

CVM INDICE COPIOSISSIMO.

Ad PHILIPPVM II. Catholicum & Inuictiſsimum Hiſpaniarum, & Indiarum Regem.

E 37 4 6

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE



VENETIIS, M D XCVI.

Apud Io. Baptiſtam, & Io. Bernardum Seſſam, fratres.

Jacobi Varchedani

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS

COMMENTARIORVM In Lib. Regum Præfatio.

TEMPORALIVM euen- A
tuum, bellorum, actio-
num, paſſionum, & af-
flictionum Iudaicę ple-
bis ordinem inſequen-
tibus nobis, toto exhau B
ſto Moyſi Pẽtateucho,
librisq́; Ioſue, Iudicum, & Ruth mediorum
temporum Chronographis iam expletis, li-
bros Regum aggredi conſequens erit. Tem-
pora namque librorum horum coniuncta C
ſunt: nam exhauſtis iudicibus, de quorum
geſtis, & tẽporibus in libro Iudicum agi-
tur, Regũ tempora inceperunt: ſemper quip
pe iudices manſere, quouſq; Iſraeliticus po-
pulus concitatus auaritia, & iniqua diſtribu- D
tione filiorum Samuelis, quos ipſe grãdęuus
effectus toti præfecerat populo hebræorum,
reges ſuper ſe, ſicut in cæteris gentibus erat,
fieri flagitauit, vt patet infra c. 8. & 12. Nam
& pars prima librorum Regum ad tempora E
Iudicum pertinet: ipſe quippe Samuel, cuius
in exordio primi libri Regum hiſtoria texi-
tur, & a quo ſecundum hebræos liber iſte, &
ſecundus nomẽ ſortiti ſunt, de iudicibus fuit,
vt patet infra 12. c. Poſt eum autem reges in-

Quos libros iſti ſequantur.

Liber iſte primus cõuenienter in duo volumina ſecatur.

A cęperũt in Saule, quem ipſe Samuel Dei iuſ-
ſu vnxit in primum regem Hebræorum, vt
patet infra cap. 10. vnde nihil temporis inter
iudices, & reges intercidit, nec liber Ruth,
qui inter reges, & iudices medius ponitur ali
B quam temporum diſtinctionem notat: nam
vero iudicio liber Ruth pars quædam per a-
pocopen deciſa de libro Iudicũ dicitur, quia
in diebus vnius iudicis eius geſta narratur hi
ſtoria: ſic enim ait Hierony. in ptologo Ga-
C leato, qui huic libro anteponitur. In his au-
tem libris Regum omnium Regum, tam Iu-
dæ, quàm Iſrael facta, & tempora deſcribun
tur ab exordio eorum, vſque ad Babyloni-
cam captiuitatem, quæ regibus directè, &
D incommixtè de tribu Iuda deſcendentibus,
finem dedit. Et quoniam liber iſte in qui-
buſdam, iuxta hebraicum ſtilum, decurta-
tus eſt, quæ ex aliqua parte defecerunt, vt-
cunque geſta narrantur in libris duobus Pa-
E ralipomenon, qui ob hoc nomen aſſumpſe-
runt: nam in Græcam originem Paralipo-
menon relictorum, vel de relictis interpreta-
tur: eo quòd ibi de eis, quæ relicta ſunt in li-
bris Regũ, & alijs hiſtoricis, ſuppletio quæ-
dam habetur.

Lib. Ruth eſt pars libri Iudicũ

Continentia librorũ Regum.

De ordine, & modo principatus Iudæorum ab initio, vſque ad Christi mortem in generali, & deinde in ſpeciali de ſingulis temporibus, qualem ſpeciem politiæ habuerint.

Quæſtio. 1.

AD introductionem autem libri huius conſiderandum, φ reges, de quibus hic per omnia agitur a regendo dicuntur, eo φ populum Dei ſuis temporibus direxerũt. Fuit autem limitatũ tempus regibus datum, reliqua autem tempora hebręorum ad alterum regiminis modum pertinent. Fuerunt autem duo tẽpora diſtinctiſſima in regimine, principatu, atq; totali habitudine populi hebręorum. ſ. ante ingreſſum in terram Chanaan, & poſtquam eam adepti inhabitare cęperunt. G Prius autem fuerunt Iudęi ſub triplici habitudine. ſ. ante deſcenſum in Aegyptum, & in tpe incolatus ibi eorum, & in tpe diuagationis, & habitationis in deſerto poſt exitum de Aegypto. Principium aũt temporum non pertinet ad aliquod politicum regimen, quia populus hebraicus, ita paruus erat, vt nullam politiam conſtituere poſſet, requirunt. n. politiæ debitã multitudinem virorum, nec põt conſtitui in quocunque numero, vt patet 9. Ethic. & 2. Politic. erat autem regimen œconomicum, quod domeſticum dicit̃ inter eos, ſecundũ quod quilibet rector eſt familię ſuæ, vt patet 1. Politic. Primus namque pater hebræorum, H in quo populus ille per promiſſiones a Deo factas, & ſignaculum circuncisionis in carne a cęteris gentibus ſegregatus eſt, Abraham fuit, ipſe autem cum ſola familia, & ad extremum cum filio ſuo Iſaac habitauit, tanquam peregrinus in terra Chanaan, vt colligit̃ Gene. c. 12. & vſque ad 25. & ad Hebrę. 11. & Actuum ca. 7. Iſte igitur cum de genere ſuo ſolum filium ſuũ haberet, non poterat politicam communicationem cõſtituere, aut principatum, cui ſucceſſit Iſaac filius eius, qui eodem modo ſolum œconomicam geſſit vitam, quia cum duos habuiſſet filios. ſ. Iacob, & Eſau, confeſtim ab vtero Eſau cępit non pertinere ad populum Dei, cum Deus dixiſſet ad Rebeccam: duę gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur Gen. c. 25. Nõ enim acceptauit Deus ipſum Eſau, I vt eſſet de populo eius, iuxta illud Malac. cap. 1. nonne frater erat Eſau, Iacob dicit dominus, & dilexi Iacob, Eſau autem odio habui? & poſui montes eius in ſolitudine, & hęreditatem eius in dracones deſerti. Nec quidem hoc fuit, tanquam aliquod malum Eſau egiſſet, ſed antequam malum, vel bonum ageret ea ęterna Dei prędeſtinatione factum eſt, vt Iacob diligeret, Eſau autem odio haberet ad Roma. c. 9. manebat igitur ſolus Iſaac cum filio eius Iacob, qui ad populum Dei pertinebant, ſed hi nullam politiam conſtituere poterant. Nouiſſimus autem in hoc ſtatu fuit Iacob ſucceſſor Iſaac, qui 12. quidem filios habuit, & omnes pertinentes ad populum Dei, ſed nec iſte communicationem œconomicam excedebat, cum pater, & filius, vir & vxor, dominus & ſeruus, ſex termini cõmu K nicationis œconomicę ſint, vt patet 1. Politic. c. 2. nec differt an multi filii, vel pauci ſint, & multi ſerui, atque familia copioſa, niſi ad hoc φ œconomię differant ſecundum quantitatẽ, ſed in ſpẽ nequaquam, ita vt tranſeant ad alterum genus principatus, vel communicationis non œconomicę, iuxta Ariſt. 1. Oecono. hoc autem erat in Iacob, qñ filii ſui nondum erant emancipati, vel ſaltem nondum acceperant vxores, quia tunc filius eſt quędam pars patris donec ſit pelicõ. i. magnꝰ, vel emancipatus. 5. Ethi. Cum vero filii Iacob acceperunt vxores in terra Chanaan, & ipſi quoque inceperunt habere familias ſpeciales, non poterant oẽs pertinere ad cõicationem œconomicam, quia nõ cõſti F tuebãt vnam œconomiam, ſed multas: nec tñ adhuc pertinebant ad politicam cõicationem, qñ ex tã paucis nulla politia conſiſtere põt: enumeratis namq; tã magnis, quàm paruulis de progenie Iacob cũ deſcenderunt in Aegyptum erant omnes 70. ſimul Gen. 46. c. nulla tamen politia ex tam paucis conſtare poteſt: pręcipue, quia plurimi iſtorum 70. erant paruuli: politia tamen iuxta Ariſt. Politicorum lib. 1. eſt cõmmunicatio per ſe ſufficiens. habebant autem Iacob, & filii ſui quandam communicationem mediã inter politiam, & œconomiam, quę dicitur communicatio vicalis a quibuſdam, vel homogalactarũ ſecundum Gręcos, aut collactaneorum. Iſti autem ſunt quandocunque plures deſcendunt ab eodem ſtipite, & ſimul G cõicantes non poſſunt facere politiam pp paucitatẽ, nec rurſus facere œconomiam vnam, quia ſunt plures familię, ideo faciunt cõicationem mediam inter has, & dr̃ vicalis a vico, quia iſti ſufficiunt facere vnum vicum, ſed non vnam vrbem. Dicuntur ẽt homogalactę. i. ab vno lacte deſcendentes. ſ. ab eadem origine ab homos, quod eſt vnũ, & gala, quod lac, quaſi ab eodẽ lacte. Idem autem collactaneus ſignat. Hęc igitur fuit communicatio, & principatus hebræorum in terram Chanaan, antequam deſcenderent in Aegyptũ. Cum vero deſcenderunt in Aegyptũ, potuit iam eſſe alius principatus inter eos, quando creuerunt nimis, & tanquam germinantes multiplicati ſunt. Exod. c. 1. ita vt H non ſolum ſufficeret ad conſtituendum vnam politiam, ſed etiam plurimas: nam in exitu de Aegypto. 600. millia peditum, & amplius fuerunt, vt patet Exo. c. 12. & ibi ſatis declaratum eſt: non tamen patet quis modus principatus fuerit inter illos. Pro hoc autem conſiderandum, φ manſio Iſraelitarum in Aegypto diuiſa fuit in tempus calamitatis, & proſperitatis. Nã a principio viuente Ioſeph, & vſquequo ſurrexerunt reges noui poſt mortem eius, qui ignorabant eum, Iudęis fuit magna proſperitas in terra Aegypti: nam maiora bona, & diuitię Aegyptiorum eis traditę ſunt. Sic dixerat Pharao Gen. 45. cap. Ego dabo vobis omnia bona Aegypti, vt comedatis medullam terrę. Patet autem hoc quoniam ipſi petierũt terram Geſſen, quæ erat optima, & hãc acceperunt in poſſeſſionem apud I vrbem Rameſſes Geneſi. 47. capitulo. In hoc autem tempore veriſimile eſt, quod ipſi hebręi haberent iudices inter ſe de ſeipſis: nam cum Ioſeph eſſet pręfectus totius Aegypti dicente ſibi Pharaone: Ego ſum Pharao, abſque tuo imperio non mouebit quiſquam manum, aut pedem in omni terra Aegypti Gene. 41. cap. veriſimile erat, quòd ipſe Ioſeph dominaret̃ omnium hebręorum, & ſub ſe poneret alios iudices de ipſiſmet Hebręis. Poterat autem hoc fieri conuenienter, quia hebręi habitabãt ſeparati ab Aegyptiis in terra Geſſen, vel Rameſſes Gen. 47. c. erat tamẽ vltimate principatus eorum monarchicus, cum eſſent ſub Pharaone, qui rex erat omnium habitãtium in Aegypto. Secundum tempus calamitatis magnę Iudęorum in K Aegypto fuit poſt mortem Ioſeph cũ ſurrexit rex nouus, qui non cognoſcebat Ioſeph incipiens affligere Iudęos intolerabili labore, in operibus luti, & lateris, & in oĩ ſeruitute in terrę operibus. Exo. 1. c. & durauit hoc vſq; ad exitũ eorũ de Aegypto. In hoc aũt tpe veriſiſe eſt, φ Iudęi nõ hẽrẽt inter ſe aliquos iudices. vel dños de ſeipſis, ſed ꝓponebant̃ eis iudices, & ꝑfecti de Aegyptiis, vt ꝓmerent eos, & diligenter cuſtodirent, ne fugerent de terra, & iungerentur hoſtibus Aegyptiorũ, vt patet Exo. c. 1. ſ. Ecce populus Iſrael multus, & fortior nobis eſt, venite ſapienter opprimamus eũ, ne forte multiplicetur, & ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatiſque nobis egrediatur de terra, & ibi ſequit̃ φ Pharao impoſuit ꝑfectos

Iacob principatus qualis.

Tempus proſperitatis.

Tẽpus calamitatis.

fectos operum ad affligendum illos. Non habuerunt ergo Iudæi hoc tẽpore iudices ſuper ſe de genere ſuo. Poſt exitum autem de Aegypto, fuit alius modus regiminis hebræorum, & differebat iſte modus a prioribus, quia iam inceperant Iſraelitæ eſſe liberi. Differũt autem, quia aut loquimur de tpe, quo fuerũt in deſerto venientes ad terram promiſſionis, vel de tpe quo manſerũt in ea iam acquiſita. Primum tps fuit annorum 40. tãtum. n. Iſraelitæ in deſerto morati ſunt. Exo. 16. c. Deutero. 8. & 29. c. In quo tempore habuerunt ſuper ſe principem Moyſen; qui vixit vſque ad finẽ 40. anni ferè: nam in anno 40. mẽſe vndecimo, mortuus eſt, vt declaratum fuit Ioſue. c. 1. nam ipſe in menſe vndecimo, anni 40. Deute. propoſuit coram toto Iſrael. Deuteron. c. 1. Iſte autem principatus non fuit ſemper eiuſdem modi: nam ab exitu de Aegypto vſquequo venit Iethro ad Moyſen in monte Synai, qđ fuit anno ſecundo ab exitu de Aegypto, vel circa finem primi, vt declaratum eſt Exod. 18. cap. Moyſes erat ſolus princeps, & iudex in toto Iſrael, vt patet præalle. c. Ipſe namque iudicabat in omnibus cauſis. Et quia ſolus erat, & litigiorum maxima multitudo, ſedebat a mane vſque ad veſperam pro tribunali audiens cauſarũ ventilationem. Vnde Iethro hoc vidẽs, increpuit eum, dicens. Non bonam, inquit, rem facis, ſtulto labore conſumeris tu, & populus iſte, qui tecum eſt, vltra vires tuas eſt negocium, ſolus illud non poteris ſuſtinere. Et deinde cępit alius ordo iudicum. Toto ergo hoc anno primo fuit inter Iudæos principatus ſimiliter monarchicus, qui regalis aliquo modo dicitur. ſ. quia Moyſes ſuper omnes hebræos erat, & præter eum nullus alius ſuper eum, aut infra eum in populo iudex, vel princeps erat. Differebat tamẽ principatus eius aliquo modo a regali, quia ipſe non ſe vocabat regem, ſed iudicem, nec vtebatur tanta poteſtate, ſicut reges vtuntur. Ab illo autem tempore incępit alius modus principatus in populo Iudaico: nam cũ Iethro manifeſtè declaraſſet iſtud negociũ eſſe ſupra vires Moyſi, ſuaſit ei accipere in iudices de omni plebe decanos quinquagenarios, cẽturiones, & tribunos, qui accepit eos, & dedit illis modum iudicandi, vt patet Exod. 18. & Deute. c. 1. tunc autẽ principatus Iſraeliticus erat monarchicus, quia quamquam plurimi eſſent iudices in Iſrael, tamen omnes reducebantur ad vnum. ſ. Moyſen. Ipſe. n. dixerat, ꝙ quãcunque eſſet aliqua cauſa ardua deferretur ad ipſum, & quãcunq; in aliquibus aliis dubitarent, quærerent ab eo, & cauſæ etiam per appellationem deuoluebantur ad eum. De his Exo. c. 18. & Deutero. 1. durauit autem iſte principatus modico tẽpore. ſ. vſque ad annum ſecundum, & finem mẽſis ſecundi eiuſdem anni, vel principium menſis tertii. Nã cum eſſet Iſrael in ſepulchris concupiſcentiæ, Moyſes videns totum populum plorantem deſiderio carnium doluit nimis, petens a Deo, ꝙ occideret illum, vel auferret ab eo onus tanti populi: ipſe autem prouidit ei dans 70. ſeniores, qui iudicarent populo, & prophetarent illi, vt ſic diminueretur labor Moyſi. Tunc aũt fuit alius modus principatus, quia iam nõ erat totaliter monarchicus, vt a principio fuerat, ſed magis erat Ariſtocraticus, q͞a 70. ſeniores erãt æquales Moyſi in iuriſdictione, nec appellabatur ab eis ad Moyſen, vt declaratum eſt. Nu. 11. c. Durauit autem iſte principatus ab anno ſecundo vſque ad exitum Iudęorũ de deſerto. Semper enim iſti iudices cum Moyſe iudicabant, vt declaratum eſt præall. c. hic igitur fuit modus triplex regiminis hebræorum in deſerto. Vltimum autem tempus ſtatus hebræorum fuit poſt acquiſitam, & poſſeſſam terram promiſſionis, & iſte fuit pfectior ſtatus, & in maiori gloria Iudæorum. Diuiditur autẽ totum iſtud tempus in duas partes. ſ. in partẽ, qua mã-

A ſere Iudæi in terra ſua, & in tempus, quo poſt Chriſti mortem diſperſi per totum orbem manent. Quantũ ad ſecundum dicendum nihil eſt: nam cum ſtatus Iudaicus ceſſauerit per Chriſti paſſionẽ, iam de Iudęis nihil manet, ſed ſunt tranſlati ad alias gentes, & redacti in ſeruitutem nullum habentes iudicem, nec principem. De primo aũt ſtatu, qui fuit ab eo tẽpore, quo ingreſſi ſunt in terram Chanaan ſub ducatu Ioſue, vſque ad tempus, quo per Romanos debellati per totũ orbem diſperſi ſunt, quod fuit tps fere duorum millium annorum, vt ait Ioſephus 1. libro Antiquitatum, hoc in veritate valde minus eſt. Dicendum ꝙ fuit triplex modus regiminis. ſ. per iudices, per reges, & per

B pontifices. Primus modus fuit per iudices, qui cępit ab ingreſſu in terram Chanaan tempore Ioſue, vſque ad tẽpus Samuelis, qui fuit vltimus de iudicibus, quo viuente vnctus eſt in regem Saul: fuit autem non magnum tempus horum Iudicum, primus quorum fuit Ioſue, licet iſte proprie non dicatur iudex, quia maior erat poteſtas eius, quam alicuius iudicis. Vnde & per Deum inſtitutus fuit. Nu. 27. c. vnde poterat vniuerſaliter iubere in populo, & quantum ad hoc aliquo modo vocabatur dominus. Iudices autem alii ſolum fuerunt, tanquam quidam duces bellorum aſſumpti a populo ad pugnandum contra hoſtes: ideo ſacra Scriptura fecit differentiam inter Ioſue, & Iudices. De tempore Ioſue dicendum, ꝙ principatus erat monarchicus inter Iudæos: de tempore autem ſingulorum Iudicũ

C non tantum conſtat, ſed idem dicendum videtur.

Secundum tempus huius ſtatus fuit, in quo regulati ſunt Iudæi per reges, & iſtud fuit a tempore Saulis, quem vnxit Samuel in regẽ Iſrael. Ipſe enim fuit primus Regum, & Samuel vltimus Iudicum: ita vt nihil diſtaret inter iudices & reges. Durauit aũt iſtud tẽpus vſque ad Babylonicam captiuitatem. Fuerunt autem in hoc tempore multi reges, & non ſemper de eadem tribu. Primus enim rex fuit de tribu Beniamin. ſ. Saul, vt patet infra c. 9. poſtea autem cum futuri ſemper eſſent reges de eadem tribu, abſtulit Deus regnum de domo Saul, quia non obediuit mandato eius ĩ. c. 15. ideo iuſſit Deus vngi Dauid in regem, qui regnauit mortuo Saule, & deinde ſemper fuerunt reges de ſemine eius vſque ad Babylonicam captiuitatem, vt pa-

D tet ex proceſſu librorum iſtorum, quia Deus iurauerat, ꝙ non extingueret lucernam de domo Dauid, ſed daret ei ſemper ſedentem ſuper ſolium ſuum infra 3. lib. c. 15. fuerunt tamen diuiſa regna tpe intermedio, quia dum incępiſſet regnum in domo Dauid, regnauit ipſe ſuper totum Iſrael, & filius eius Salomon. In tpe aũt Roboam filii Salomonis diuiſum eſt regnum Iſrael in duas partes pp peccata Salomonis: manſerũt aũt duę tribus. ſ. Iuda, & Beniamin cum regibus de domo Dauid, & 10. aliæ tribus fuerunt ſub regibus de tribu Ephraim, quorũ primus Ieroboam filius Nabath, qui peccare fecit Iſrael. De quo infra 3. lib. c. 11. 12. & 13. poſtea autem nunquam fuit reducta iſta diuiſio ad vnitatem, quamquam multum ſuper hoc pugnatum

E fuiſſet. De his autem duabus partibus vna. i. totum regnum Iſrael decem tribuum tranſlata eſt in terrã Medorum, & Perſarum in Hailam, & Abor iuxta fluuiũ Gozam per regem Salmanaſar, dum regnaret in Iſrael Oſeæ filius Hela, qui pariter tranſlatus eſt in terrã Medorum. In Iuda autem regnabat tũc rex Acham, & erat tunc annus 10. regni eius. De hoc infra libro 4. capit. 27. Poſt hoc autem nunquam redierunt illę decem tribus, nec rediturę ſunt. In terra vero Chanaan manſerunt tunc ſolæ duæ tribus, ſcilicet Iuda, & Beniamin cum Leuitis, & Samaritanis, qui ducti ſunt de terra Medorum. Regnauerunt autem poſt hoc adhuc multi reges in Iuda, vſque ad Babylonicã captiui-

tatem,& ſic fuit finis Regum Iuda,& Iſrael:vñ in hoc F
finiuntur iſti libri Regum,& Paralip. Huic tẽpori ſuc-
ceſſerunt anni 70. quibus iuxta vaticiniũ Ieremię mo-
rati ſunt in captiuitate Babylonica Iudęi. Ierem. c.25.
in quo tempore Iudęi non habuerunt aliquem prin-
cipatum,quia erant in captiuitate ſub poteſtate Regũ
Babylonis. Cum autem redierunt in terram ſuam re-
ędificantes vrbem Ieruſalem,& templum domini in-
cępit in eis alius ſtatus. Tertiũ tempus fuit quo Iudęi
regulati ſunt per pontifices,& iſtud eſt poſt captiuita-
tem Babylonicam,non quidem,ꝙ hoc toto tempore
põtifices rexerint,ſed quia maxima parte eius. Primo
enim veniẽtibus Iudęis de captiuitate Babylonica do-
minatus eſt Zorobabel,& Neemias,& Ieſus Ioſedech
G ſacerdos magnus: in eodem enim tempore vtriq; re-
xerunt. De Neemia patet per totum librum ſuum,
vbi ſignificatur,ꝙ ipſe miſſus ſit a Dario rege Perſarũ
in Ieruſalem,& ędificauit eam. De Ieſu Ioſedech ſa-
cerdote magno patet Zacha.c.3. vbi loquitur angelus
ad eum anno 70.captiuitatis Babylonicę, in quo incę-
pit prophetia illa Zacha.c.1.& dicit̃,ꝙ ipſe erat iudex,
& quandocunque fit locutio ad Zorobabel principẽ,
fit quoque ad eum,vt patet Aggęi,c.1.& 2.& Zachar,
c.4.Zorobabel autem erat proprie princeps tunc om-
nium Iſraelitarum: & ſic vocatur princeps Iudęorũ,
Aggęi c.1.& 2.& 1.Eſdrę c.4.& 5. Ipſe enim erat prin-
H ceps,tam in toto populo, quàm inter ędificatores ſan
ctuarii,& ad ipſum fiebat ſermo propheticus de reędi
ficatione,vt patet pręal.c. Erat aũt ipſe princeps de tri-
bu Iuda directe veniens de ſtirpe Regum Iudę, qui p̃-
ceſſerant,vt patet Matth.c.1. Neemias autem,de quo
dictum eſt ẽt erat princeps,ſed iſte magis fuit ſpeciali-
ter princeps in ędificatione ciuitatis, qui cũ eſſet pin-
cerna regis,accepit licentiam ędificandi vrbẽ Ieruſa-
lem,vt patet Nee.c.1. Poſt hęc aũt de principatu Iu-
dęorum non põt apparere aliquid cũ nihil ſacra Scri-
ptura loquatur, nec ſint aliqui libri eius, vſque ad tpa
Machabęorum, rexerunt aũt tunc pontifices populũ
hebręorum. Nam in diebus ſuis Mathathias erat prin
ceps gentis huius,vt patet 1.Mach.c.1.& 2. Deinde fi-
lii eius Machabęi ſucceſſerunt in principatu. Nã pri-
I mo Iudas filius eius,qui Machabęus dr̃, deinde Iona-
thas,poſtea vero Simon ſucceſſiue principes fuerunt,
& ad vltimum Ioannes Hircanus filius Simonis.Nam
iſti erant ſacerdotes magni, & de genere ſacerdotum,
vt apparet 1.Machab. c.2.fueruntque quaſi reges: nã
Ioannes, qui vltimus eorum ſtetit impoſuit ſibi diade
ma regis:poſt eum vero alii fuere pontifices, qui pari-
ter reges erant,vt Ariſtobolus,Alexander,& Ioannes
quouſque propter ſeditionem iſtorum, qui erant de
genere ſacerdotali,& volebant principari, Romani ſe
interpoſuerunt auferentes eis principatum regnati-
num, ſolum relinquentes principatum pontificalem,
& iſtum venalem faciebant,ita vt quando Chriſtus na
tus eſt,vt fuit ſub Herode, iam nullus eſſet de regibus
Iudęorum, ſed alienigenę erant reges, ſcilicet Hero-
K des tres ſucceſſiue regnauerunt. Vnde & ipſi Iudęi in
paſſione Chriſti dixerunt. Non habemus regem,niſi
Cęſarem. Matth.26.cap. Patet igitur de toto principa-
tu Hebręorum ab exordio gentis eorum vſq; ad mor
tem Chriſti,in qua totaliter deſiit ſtatus eorum, cum
paulopoſt per Romanos deleti fuerint.
Conſiderandum tamen, ꝙ omnibus iſtis tempori-
bus, ex quo Iſraelitę introierunt in terram Chanaan
habuerunt pręter iſtos principes quoſdam alios iudi-
ces,ſcilicet domum concilii, quę conſtabat ex ſeptua-
ginta ſenioribus,& ſummo ſacerdote. Iſti namque vſ-
que ad tempus Saluatoris manſerũt: nam & per iſtos
morti adiudicatus eſt, vt ſatis colligitur Matthę.26.&
Marc.14. c. idem etiam Ioſephus circa finem librorũ

Status Iudęorum in captiuitate.

Domus cõcilii, quõ ſemp fuit in terra p̃miſſionis.

F antiquitatis ait. De his iudicibus magis declaratũ eſt.
Numer.cap.11.Iſti autem non faciebant variationem
politię,quia cum ponatur vnus rex, vel vnus ſacerdos
princeps totius populi ab ipſo principatus efficit̃ mo-
narchicus: alii autem ſunt quodam modo ſubordina-
ti. tempora autem intermedia horum fuerunt tempo
ra Regum,de quorum geſtis,& ducatu in his quatuor
libris agitur.

An liber Regum ſit vnicus, vel plures, & quid contineatur ſingillatim in quolibet. Quæſt. II.

G QVAERETVR circa hoc an liber iſte Regũ
vnicus,vel plures ſit. Cui reſpondendum
non eſſe dubium eum in quatuor particu-
las apud nos eſſe diſtinctũ, quę libri appellã
tur:nec tamen ſm morem Latinum accipimus librũ
Regum,tanquam plures libros, ſed tanquam vnum:
ſic.n.Paralip.vnum librum,vel volumen dicimus,ſed
in duos libros diſtinctus eſt:ſic quoque de Eſdra,& ſi-
milibus:vnicus.n.liber vocatur ab vnitate,& cõtinua-
tione rei, de qua agitur.ſ.quia de regibus ſolum dici-
mus, tamen plures eſſe libros inquãtum hiſtoria hęc
in plures particulas diſtincta eſt. In quarum prima de
principatu Samuelis,& regno Saulis agitur. In ſecun-
da vero de regno Dauid ſolum. In tertia autem de
H multis regibus ſimul agitur.ſ.de omnibus deſcenden-
tibus de ſtirpe Dauid vſque ad regem Ioram, & Ioſa-
phat,quorum Ioſaphat erat rex Iudę,& Ioran erat rex
Iſrael: & cum a principio libri Regum vnicum ſit ad
medium eius diuiditur,& vtriuſque regni geſta ſimul
narrantur.In quarta libri particula vtriuſque regni cõ
tinuatur hiſtoria, vſquequo vtrunque per captiuitatẽ,
& violentiam gentium exterarum concluſum ſit. Iu-
dęi tamen non obſeruabant iſtum modum in nume-
ratione librorum,qui apud Latinos, & Græcos eſt, nã
multi libri apud nos diuiſi ſunt, qui apud eos, tanquã
vnus liber ſimpliciter computantur, vt patet de Para-
lip.& de Eſdra,& de 12.prophetis minoribus,quos in-
tra vnius voluminis anguſtiam coarctarunt. Librum
autem Regum diuidunt,ſed non ſicut nos:duas.n.fa-
I ciunt inciſiones, quarum prima ab exordio incipiens
continuatur,vſque ad finẽ 2.Regũ:ſecunda ab eodem
loco incipiens duos ſequentes libros ꝯtinet. Has autẽ
inciſiones non ſolũ volunt eſſe diuerſos libros, ſicut
nos ſub eodẽ lib. Regũ 4. libros diſtinguimus, ſed di-
uerſa volumina eſſe faciunt, vnde & duo noĩa eis im-
poſuerunt primã partẽ appellantes librũ Samuelis,ſe-
cundam librũ Malachim.i.Regũ. Nos vero, quia vni-
cum volumen facimus, q̃q̃ in quatuor diuidamus ſe-
ctiones,vnicum omnibus nomen p̃ferimus appellã-
tes lib.Reg.de hoc Hier.in prologo Galeato.

Aliter quã nos Iudæi diuidunt libros Reg.

Quare liber Regum non vocatur eodem nomine apud Hebræos ſicut apud nos. Quæſt. III.

K QVAERETVR vlterius de nomine huius li-
bri. Reſpondendum eſt non ſic apud nos,
vt apud Hebręos vocari, quod ex præceden
ti quęſtione depẽdet: nam nos librũ Regũ
vnicũ volumen facimus, Iudęi vero duo diſtinguunt
volumina,ideo nobis nomen ſimplex eſt,illis vero du
plex:nos enim omnes iſtos quatuor libros appellam⁹
librum Regum,quia de Regum geſtis tota,aut pręci-
pua in eis hiſtoria texitur,quamquam in exordio eius
magis de iudicibus agatur, quia vſque ad ca.10. huius
primi libri de Samuelis poteſtate agit̃ inter hebręos,
& de tempore Eli ſacerdotis, cui ex quadam parte Sa
muel contemporaneus fuit. Eſt tamen Samuel de iu-
dicibus,vt patet infra 12. cap. hiſtoria tñ eius huic lib.

exordium dedit propter duo. Primo, quia in exordiis quorundam voluminum mos eſt ea ad pręcedentia ꝯtinuari volumina: ſic.n.viri ſcientifici agunt, ſic quoque ēt in ſacra Scriptura frequentiſſimum eſt, & quia inter tempora Regum, & Iudicum nihil intercidit, vt ſ.declaratum eſt in principio hiſtorię Regum, hiſtoria vltimi Iudicis texitur.ſ.Samuel. Alia aũt potiſſima cauſa eſt, qm̄ Samuel, de quo hic agitur Regum exordium fuit non quidem quaſi ipſe primus de Regibus extiterit, ſed quia primus q Reges vnxit fuit, ipſe nẽpe Saulem, & Dauid vnxit in Reges, de Saule.j̄.c.10. de Dauid.j̄.cap.16. Item ex alia origine adhuc potius ad iſtum librum pertinet, qm̄ ipſe fuit quędam occaſio introducendi Reges inter Hebręos: vult.n.ſacra Scriptura plenam de Regibus facere hiſtoriam, & qa non ſemper fuerunt Reges apud Iudęos, ſed alius modus principatus, debuit introduci qualiter, & qua occaſione Reges cęperint: hoc autem fuit propter Samuelẽ: ipſe.n.toto tempore ſuo fuit propheta, & iudex in Iſrael vindicans hebręos de hoſtibus ſuis. Cum aũt ipſe ſenex effectus foret, nec poſſet, vt prius iudicare prępoſuit filios ſuos iudices, quibus non ſecutis viam patris, ſed declinantibus ad auaritiam populus non ferẽs petiit a Samuele ſibi Regem, vt cęteris gentibus dari infra c.8. quibus ex iuſſu Dei Samuel acquieſcens primum in Regem Saulem vnxit, & ſic per hanc occaſionem principatus regius introductus eſt: debuit igiẗ de Samuele hiſtoria aliquid tangere, quia ſine eo non potuiſſent Regum deſcribi exordia, & iſta eſt veriſſima cauſa. Iudęi autem, qui hos libros in duas partes ſecant, aliter appellant.ſ.primam partem a principio libri huius vſque ad principium tertii Regum appellant librum Samuel, ſecundam vero librũ Malachim, ideſt Regum dicunt. Sed adhuc in hoc eſt diuerſitas, quoniam aliqui dicunt librum Malacoth.i.regnorũ, alii autem Malachim.i.Regum. ſed Hieronymus dicit melius multo eẽ Malachim.i.Regum, quam Malacoth.i.regnorum dicere. Non.n.multorum gentiũ regna deſcribit, ſed vnius Iſraelitici populi, qui tribubus 12.continetur, vt patet in prologo Galeato.

Qua occaſione reges cœperint inter hebræos.

Quare Iudæi primam partem huius libri vocant Samuelis librum. Quæſt. IIII.

QVAERERET circa hoc aliquis quare primam partem horum librorum vocãt librum Samuelis heb.ęi. Reſpondendum, ꝙ quia in principio eius de Samuele agitur ab eo tota iſta pars nomen aſſumpſit. Alii autem ſecus volunt.ſ.ꝙ iſta prima pars a Samuele ſcripta ſit: duo autem alii libri Regum a quodam de prophetis.ſ.Iere.vel Iſaia ſcripti ſunt. Sed nec hoc ſtare poteſt, quoniam librum ſecundum Regum Samuel ſcribere non potuit cum ante geſta, quę ibi narrantur, ipſe mortuus fuerit, immo nec totum primũ librum deſcribere potuit, quia in 25. c. eius de morte ipſius Samuelis agitur. Sed dicendum, ꝙ primam partem horum duorum librorum Samuel ſcripſit vſque ad eum locum, quem ipſe morte pręuentus ſcribere non potuit, reliquum autẽ libri primi, & ſecundi Dauid ſcriptitauit, in quibus geſta ſui temporis continentur. Hoc cõiter tenetur, ſed magis vẽ, ꝙ iſti duo ēt ſcripti fuerint ab Iſaia, vel Ieremia, quia infra 27. dr̃ ꝑpter hoc facta eſt Siceleg Regum Iuda vſque ad diẽ hanc, ergo aliqui Reges de tribu Iuda tranſierant, qñ ſcripta ſunt hęc. Item infra 30.c.dicitur, ꝙ Dauid dixit ęqua erit pars deſcendentis ad bellum, & manentis ad ſarcinas, & ſequitur ibi, & factum eſt hoc quaſi lex vſque ad diem hanc.i.vſque ad diem ſcripturę libri, ergo nõ ſcripſit libros iſtos Dauid, nec Samuel, ſed Iſaias, vel Ieremias. Principium autem tertii libri Regum de ſe-

A nectute, & morte Dauid agit, vnde ab eo ſcribi nõ potuit, ſed a quodam de prophetis: ibi exordium ſcribendi duos libros Regum fuit. Dauid tamen, qui potiſſimam partem duorum primorum librorum Regum dicitur ſcripſiſſe, non eam a ſeipſo, ſed a Samuele, qui ſcribẽdi illam exordium fecit, nominauit: vnde apud hebręos nomen Samuelis ei manſit.

Quis ſcripſit iſtos libros.

An conuenienter liber Regum collocetur poſt librum Iudicum. Quæſt. V.

QVAERETVR vlterius an libri Regum conuenienter poſt librum Iudicum collocati
B ſint. Reſpondendum, ꝙ in ſacra Scriptura interdum geſta, & interdum dicta conſcribuntur: in dictis autem non poteſt conuenienter aſſignari ordo inter ſe, vel ipſorum ad hiſtorica, ſicut geſta temporum inter ſe continuantur: ſicut patet de libris Sapientalibus, & Prophetalibus, in quibus nuda continetur diſciplina, nullam temporum inſerẽdo hiſtoriam: ideo nihil magis cauſa eſt quare liber Eccleſiaſtes ante Cantica canticorum, quam Cantica canticorum ante Prouerbia ponatur. Nam in his nullus ordo temporis cernitur, propter quem aliquid debeat pręponi, vel prępoſterari. Sic de cęteris in hunc modum. De hiſtoricis autem libris ordo manifeſtior eſt, quia etiam ſi quoſdam aliis pręponere voluerimus, ipſorum librorum hiſtoria recuſabit, velut ſi quis librum
C Exodi lib.Gen. prępoſuerit, vel librum Iudicum, libro Ioſue, quoniam ex ipſiſmet euidentiſſimum eſt, quid alterum pręceſſerit. De libro autem Iudicum, & Regum hoc idem ſatis patet quis ſecũdum ordinẽ prius fuerit. Nam j̄.c.10. de iudicibus mentio fit, & ipſe Samuel, qui huic libro initiũ dedit, vltimus Iudicũ extitit. Quòd vero liber Regum ad librum Iudicum pręcedere non debeat, ex hoc notum eſt, ſed an immediatè poſt iudices libri Regũ ſequi debuerunt, adhuc ambiguum eſt. Dicẽdum tñ, ꝙ nullus liber inter hos debuit intercidere: nam ſicut inter tp̄a Regum, & Iudicum nullũ fuit mediũ. ſed ſimul vltimus Iudicũ, & primus de Regibus fuerunt, ita nullus tp̄orũ deſcriptiuus liber interponi debuit. Sed hoc quidẽ forte aliqs concederet, ſi in libro Iudicũ ageret, vſque ad tp̄a Samue-
D lis, in quo hiſtoriã Regũ inchoat, ſed aliqua vĩr tẽpora interiecta. Dicendũ eſt inter vltimũ iudicẽ, qui in libro Iudicum ponitur.ſ.Samſonẽ, & Samuelem aliqua fuiſſe tp̄a, & horum ſi aliqua fuiſſet hiſtoria ad librum Iudicũ pertinere deberet: nihil tñ ſcriptũ eſt, qm̄ forte tp̄a illa ſtylo indigna erant, vt ſi nulla memoranda tunc accidiſſent. q̃q̃ tñ hoc ſit, vt tp̄a Iudicũ, & Regũ ꝯtinuata non ſint, qũ ad hiſtoriã, q̃ in vtriſq; texit, nullus tñ liber his interponi debuit eorũ, q nunc in ſacra Scriptura ſunt, qm̄ quilibet eorũ de prioribus, aut de poſterioribus hiſtoriam ageret, de medio vero nullus, vñ conueniens fuit ordo poſt librum Iudicum libros Regum ſubſequi. De libro aũt Ruth, qui in Codicibꝰ noſtris poſt librum Iudicũ poniẗ. Dicendũ eſt, ꝙ ad li-
E brum Iudicũ pertineat: eſt.n.vltima pars eius p apocopen ab eo deciſa, quia tamen de quodam ſpeciali euentu fuit, per ſe libellus confectus eſt.

An fuerit conueniens libros Regum ſcribi in ſacra Scriptura, & ad quid proficiunt lectoribus. Quæſt. VI.

QVAERETVR vlterius an ꝯueniens fuit lib. Regũ in ſacra Scriptura poni. Rñdẽdũ, ꝙ ſic: eſt.n.ſacra Scriptura principaliter enarratiua operũ Dei, vt nos in eius laudẽ, & obſequium redigat. In libris aũt Regũ licet tp̄alium euentuum, & populorũ bella deſcribanẗ multa op̄a Dei interſerunt, iõ ſacrę Scripturę libri iſti

pars quædam eſſe debuerunt: eligerat enim ſibi Deus populum iſtum peculiarem, cui & legem dederat, & in quo reges ipſe inſtituit, iuxta Prouer. c. 8. Per me reges regnent, ideo quidquid in geſtis iſtorum Regum ad Deum pertineret in ſacra Scriptura apponi debebat. Habentur autem in his libris multa Dei inſignia miracula, nullum nempe bellum laude dignum reperietur, cuius exitum Deus non prædixerit, aut ad illud agendum non mouerit, vel in illo aliquid miraculoſe non egerit, vt apparet exemplariter ex diſcurſu librorum. Continentur quoque multa prophetica dicta, q̄ ad inſtructionem populi huius, & dirigendum mores pertinent. Habetur quoque de conſtructione ſanctuarij, & ordinatione, in quo totus antiquus Iudæorum Deo cultus impendebatur. Vniuerſaliter vero Dei iuſtè punientis, atque præmiantis operatio per totā librorum Regum ſeriem panditur. Cum calamitates, & infortunia bellorum, & captiuitates pro abuſibus in legem Dei ab ipſo prænunciata referunt, & poſtea ordine ſuo inflicta leguntur: totus ergo liber iſte maniſeſtiſſima Dei opera indicat, ideo in ſacro Canone eſſe debuit. Alii autem ſecus dicunt. ſ. ꝙ ſicut reges, de quibus in libris iſtis agitur, multa & duriſſima pro lege, & patria egerunt bella nullis cedentes laboribus, ita & nobis indefeſſa contra vitia colluctatio eſſe debet, quia non ſolum contra carnem, & ſanguinē colluctatio nobis eſt, ſed etiam aduerſus principes, & poteſtates, aduerſus mūdi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus, ad Ephe. cap. 6. Sed iſta ratio aliena ſatis eſt, in metaphoris enim nō tantum eſt inſiſtendum: prima autem aſſignatio conuenientior eſt.

Continentia, & utilitas libri Regum.

An libri Regum ſint auctentici, & de ordine maioris, & minoris auctoritatis in libris ſacræ Scripturæ.

Quæſt. VII.

QVAERETVR vlterius de libro iſto an auctenticus ſit, & quantum habeat auctoritatis. Ad quod reſpondendum omnem ſacrā Scripturam magnæ auctoritatis eſſe, ita vt ei a nullo repugnari liceat, quamquam interdum quidam Apocriphos libros ſacro Canoni interſerere nō vereantur: ſic enim quartus liber Eſdræ in quibuſdā Biblijs ponitur, qui penitus Apocriphus eſt, propter hoc autem iam eccleſia determinat qui libri in Canone ſacræ Scripturę eſſe debeant, ita vt iam nulli ex arbitrio liceat quidquam, aut demere, aut interponere: eſt enim horrendum nefas, nec impune tranſibit, ſiqs quemquam de ſacræ Scripturę libris, tanquam non auctenticum ademerit, vel aliquem non auctenticū, tanquam canonicum interpoſuerit. Sunt enim libri ſacrę Scripturę, tanquam quædam relationes nobis a Deo datę, quibus nihil addi, aut adimi licet. Sic patet Deut. c. 4. ſ. non addetis ad verbum, quod ego loquor, nec auferetis ab eo. Et ſicut hæc Moyſes in Canone veteris teſtamenti dixit, ita & Ioannes, qui in Apocal. ſua Canonem noui teſtamēti clauſit auctoritate Dei diſtrictè inhibuit de libro ſuo quidquam adimi, aut ſuperaddi. Cum dr̄ Apoc. c. vlt. Conteſtor ego omni audienti verba libri prophetiæ huius, ſi quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto, & ſiquis diminuerit de verbis libri prophetię huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, de ciuitate Sancta, & de his, quę ſcripta ſunt in libro iſto. Ob hoc igitur Hieron. in Prologo Galeato, qui libris Regum præponitur enumerauit oēs libros auctenticos, quos eccleſia recipit, quidquid aūt extra illos eſt Apocriphum eſt nullius auctoritatis, in quibus liber Regū apponitur. Cum autem inquirebatur de quantitate auctoritatis libri huius, dicendum ꝙ omnes libri ſacrę Scripturę Spirituſancto dictante ſcripti ſunt, iuxta illud 2. Petri, cap. 1. ſ. non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spirituſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Et ob hoc dicendū eſt omnes libros ſacrę Scripturę ęqualiter eſſe veros, nec magis dubitari poteſt, aut debet de veritate alicuius, poſtquā in ſacrę Scripturę canone deſcriptus eſt, quam de omnibus aliis. ideo ſi auctoritas libri referatur ad veritatem, & certitudinem non eſt aliquis liber in ſacro Canone magis auctenticus alio, ſiue de Canone veteri, ſiue de Canone noui teſtamenti dicamus, nec quantum ad hoc aſſignantur ordines inter libros.

De auctoritate librorum.

Alio modo dr̄ aliquis liber maioris auctoritatis. i. maioris honoris, vel reuerentię, quia debet in maiori reputatione teneri, ſiue propter ea, quę dicuntur, ſiue ꝓpter eum, qui illa dicebat. Hoc modo in ſacra Scriptura veteris teſtamenti Pentateuchus maximę auctoritatis eſt, quia omnia, quę ibi habentur ſunt lex a Deo data, & per Moyſen populo annūciata: ea autem, quę apud alios prophetas habentur, a Deo quoque reuelata ſunt, qui apud omnia ęqualis veritatis, & auctoritatis eſt: non tamen habentur in ęquali auctoritate libri prophetarum aliorum, & libri Moyſi in veteri Canone: libri enim Moyſi primum ordinem tenent, libri vero alij prophetales ſecundum dignitatis limitem tenent. ſic quoque in nouo teſtamento, licet omnes libri æqualis veritatis ſint, euangelia tamen maioris ſunt neceſſitatis, quoniam illa continent geſta, & doctrinam Saluatoris. Epiſtolę autem, & cęteri libri eiuſdem teſtamenti Apoſtolorum doctrinam, & actus cōtinent: ideo propter Chriſti reuerentiam euangelia maiori honore digna ſunt. Nec tamen ob hoc veriora: ęqualiter enim hęreticus eſſet qui contra Apocalypſim, vel aliquam Epiſtolam aliquid diceret, aut de eorum fide dubitaret, & certitudine, ſicut qui ad euangelia hoc faceret, licet maioris eſſet irreuerentię hoc contra euangelium, quam contra aliquam de ſcripturis ſacris dicere. Hoc autem pręſuppoſito dicendum, ꝙ ſecundum Hieronymum in prologo Galeato Canon veteris teſtamenti in tres ordines diuiditur.

Primus ordo legales libros continet, ſcilicet Pentateuchum, ſecundus ordo prophetales libros poſſidet, qui octo ſunt ſecundum hebraicam ſupputationem, apud nos autem plures: tertius ordo agiographa hēt, in quo nouem libri ſunt, de quibus omnibus in expoſitione eiuſdem prologi Galeati immediate dicetur. In iſtis autem tribus ordinibus differt, quia libri primi ordinis maioris auctoritatis ſunt quam ſecundi, & ſecundi, quam tertij, accipiendo auctoritatem, vt ſupra eſt dictum. liber autem Regum, de quo quęritur ponitur in ſecundo ordine, ſcilicet inter prophetales, nō quaſi prophetiam continens, ſed quia a prophetis cōſcriptus eſt, ideo non eſt tantæ auctoritatis, ſicut Pentateuchus Moyſi, qui primum ordinem poſſedit: eſt tamen maioris dignitatis, quam liber Iob, & Pſalterium, & libri Salomonis, & Dan. & Paralipom. & Eſdras, & Eſther, qui in tertio ordine collocantur, cū de auctore huius magis conſtet, quam de auctoribus agiographorum. Medium ergo in dignitate libri Regum continent inter omnes libros veteris teſtamenti. Ad libros autem noui Canonis collatio nulla eſt, quoniam excellentiores ſunt libri noui teſtamenti libris veteris teſtamenti, ſicut teſtamentum a teſtamento in dignitate diſtinguitur. hęc autem procemialiter dicta ſuffecerunt.

Canonis veteris teſtamenti diuiſio.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS

IN PRÆFATIONEM D. HIERONYMI In Lib. Regum Enarratio.

VIGINTI & duas literas eſſe apud Hebræos Syrorum quoque, & Chaldæorum lingua teſtatur, quæ Hebrçæ magna ex parte confinis eſt: nam & ipſi viginti duo elementa habent eodem ſono, ſed diuerſis characteribus.

VIGINTI *duas*. Iſte Prologus Hieronymi vocatur Galeatus, vt ipſe infra dicit, qui quamquam prçponatur libris regum omnium, tamen librorũ ſacrç Seripturç veteris teſtamenti Prologus eſſe poteſt. Nihil namq; magis in eo de libris Regum, quam de alijs libris ſpecialiter agitur, prçter pauca verba circa finem, propter quç libris regum magis, quam cçteris anteponitur. Intentio autem Hieronymi in Prologo iſto eſt enarrare quot ſunt libri, & qui in canone veteris teſtamenti, & qualiter per ordines ſuos quantum ad maiorem, & minorem auctoritatem diſtinguũtur. In quo profecto magna vtilitas eſt, cum interdũ quidam libros auctenticos eſſe dicant, qui auctentici nequaquam ſunt, & alijs auctoritatem adimant, qui magna reuerentia, & auctoritate digni ſunt. Diſtinguit autem hic totum canonem in tres ordines ſecundum maiorem, & minorem auctoritatem, ex quibus, quid in ſcripturis accipiendum ſit, & ex quibus ſolide argui poteſt, euidenter cognoſcitur. De canone autem noui teſtamenti hic nihil dicitur, quia de eo manifeſtius eſt, cum pauciores libri ſint, & apud omnes ſuſcepti. Diuiditur autem Prologus iſte in quinque partes: pri-

Intentio ſancti Hieronymi in hoc prologo.

A mo numerus librorum veteris teſtamenti ſecundum canonem veteris teſtamenti ponitur: ſecundo catalogus librorum deſcriptus in tres ordines, ſcilicet in legem, & Prophetas, & agiographa diuiditur: tertiò, quç vtilitas Prologi huius ſit ad diſtinguendum auctenticam, & apocriphã ſcripturam ſubijcitur: quarto ſermo Hieronymi ad lectorem, vt ſuper hoc, quç

B dicuntur attendat, dirigitur: quinto ad Paulã, & Euſtochium, vt contra detractores clypeis orationum ſuarum Hieronymum protegant preces funduntur. Secunda ibi. *Primus apud Hebræos.* tertia ibi. *Hic Prologus ſcripturarũ.* Quarta ibi. *Quæ cum ita ſe habeant.* Quinta ibi. *Sed, & vos famulus.* Prima in duas, quia primo probat libros veteris teſtamẽti eſſe 22. apud Hebrços

C per ſimilitudinem 22. literarum hebraici alphabeti: ſecundò idem inducit per figuram de 24. ſenioribus ſtantibus ante thronum agni infra in medio prologi. Circa primum. *Viginti duas.* In iſta prima parte intendit probare Hieronymus eſſe 22. libros in canone veteris teſtamenti, qui auctentici ſunt, vt illos ſolum recipiamus, & hoc inducit per aliquas ſimilitudines

D quarũ prima eſt, ꝙ ſunt 22. literç apud Hebrços, ideo 22. volumina faciunt. Applicatur autẽ a Hieronymo ratio iſta ſic. ſ. libri ex literis conſtant tanq̃ ex elemẽtis i. ex primis partibus venientibus ad compoſitionem, ideo ſicut ſunt 22. elementa, vel literç, ita debuerũt eſſe 22. volumina ex his elemẽtis ↄſtantia. Applicatur aũt ratio. ĩ. cum dr̃: qũo igitur 22. elemẽta ſunt, ꝑ quç

E ſcribimus omne, ꝙ loquimur, & eorũ initijs vox humana comprehẽditur, ita 22. volumina ſuppntantur: quibus quaſi literis, & exordijs in Dei doctrina tenera adhuc, & lactens viri iuſti eruditur infantia. *Syrorum quoque, & Chaldæorum lingua teſtatur.* i. non ſolum patet literas Hebrças eſſe 22. ex alphabeto Hebrçorũ, quo nũc vtunt, ſed etiã ex lingua Syrorum, & Chaldçorũ, quæ habent totidem literas.

An Eſdras reperit poſt captiuitatem Babylonicam plurales literas Hebraicas, quam prius fuerant.

Quæſt. I.

DIcit autem hoc Hieronymus, quia forte aliquis diceret, quòd quamquam nunc literę hebraicę ſint 22. tamen olim non tot fuerunt, ſed aut plures, aut pauciores. Habet autem hoc aliquod fulcimentum, quia in captiuitate Babylonica libri legis deſtructi ſunt, & apud Hebręos non manſerunt, nec libri, nec literę, vt infra dicitur, ſed inuenit rurſus literas Eſdras legis ſcriptor, ideo potuit iſte plures aut pauciores ponere. libri aũt veteris teſtamenti ante captiuitatem Babylonicã omnes fuerũt pręter librum Eſdrę, & Aggęi, & Zacharię atque Malachię, & libros Machabęorum, ideo literę poſtea inuentę nihil videntur congruere ſecundum ſuum numerum ad numerum librorum, qui ante fuerant. Ob hoc ergo dicit, ꝙ non ſolum literę hebraicę erant 22. nunc, & poſt deſtructionẽ Iudęorum in captiuitate Babylonica, ſed etiam ante hoc, quod probat, quia litera hebraica confinis eſt linguę Syrorum, & Chaldęorum, in quibus nulla mutatio facta eſt, ſi in illis manẽt 22. literę: ergo etiã apud Hebręos 22. literę a principio erant. Aliquis dicet, ꝙ non tenet iſta probatio, quia in deſtructione Iudęorum per Babylonios deſtructa fuit tota ſcriptura eorum, & non manſerunt aliquę literę, ideo poſtea cũ Eſdras reſtaurauit legem omnia ſcribens, quę perierant, potuit incipere affinitas linguę hebraicę cũ Syriaca, & Chaldęa, & potuerunt in Hebręo incipere eſſe 22. literę, & ꝙ a principio, nec fuiſſet ſimilitudo in lingua, nec etiã in numero literarum, ſed in reſtauratione cum ſimilitudine linguę inciperet quoque ęqualitas in numero literarum vtriuſque linguę. Reſpondendum hoc non ſtare, quia quamquam apud Hebręos perijt tota ſcriptura legis, & omnes alię ſcripturę, nihilque relictum ſit, per quod Iudęi redire poſſint ad priſtinas literas, & modum ſcribendi, & ob hoc Eſdras coactus ſit nouas inuenire literas: tñ lingua Hebręorum non perijt ex aliqua parte, nec quidquam in proprietate prolationis mutatum eſt, ideo neceſſe erat, vt cum Iudęi in Babylone tenuerint ſemper linguam ſuam, & eam docuerint poſteros ſuos, quòd qñ Eſdras inueniret nouas literas illę eſſent tot, & non amplius, quot erant priori tempore ante diſtinctam legem, etiam ꝙ iſtę literę haberent eandem ſonoritatem: Quod patet quia ſi Eſdras inueniſſet literas nõ tot, quot erant priori tempore ante deſtructam legem, aliquid eſſet in lingua Hebręorum, quod per literas iſtas inuentas exprimi non poſſet, ſicut ſi de alphabeto Latino duę vel tres literę adimerentur, plures dictiones Latinę nunc ſunt, quas tunc proferri impoſſibile foret: totidem ergo erant ante, & nunc, cum nihil ſit nunc in Hebręo idiomate, ꝙ his 22. literis ſufficienter nõ exprimatur. Si autẽ Eſdras inueniſſet plures literas, quam fuerant in priori tempore ante Babylonicam captiuitatẽ neceſſe eſſet, vt aliquę literę nunc eſſent in alphabeto iudaico, quę ſuperfluę eſſent non proficientes ad aliquã prolationem, cum illę literę, quę prius extiterant ſufficienter exprimebant quidquid in Hebręo idiomate erat, velut ſi nunc in alphabeto Latino duę vel tres literę adderentur, illę nempe ad nullam prolationem ſeruirent, cum literę, quę nunc ſtant ſufficiant ad omnem Latinam vocem formandam.

Amplius autem in Hebręo hoc patet, quando nulla litera eſt, quę ad prolationem non deſeruiat, ergo totidem neceſſe eſt fuiſſe a principio non plures, nec pauciores ante captiuitatem Babylonicam, quot nũc ſunt. pręter hęc autem neceſſe eſt, vt literę, quę prius

F fuerunt in lingua Hebręa haberent eandem ſonoritatem, quam iſtę habent. Nam dato, quòd eſſent tot numero ſi non haberent eandem ſonoritatem, multa eſſent in lingua Hebręa, quę non poſſent per iſtas lr̃as ſcribi, nec proferri, ſicut eſt ĩ lingua Gręca, & Latina: plures enim literę in Gręco, q̃ in Latino ſunt, & q̃ in Hebręo, tñ multa ſunt, quę proferuntur in Hebręo, & non pñt ſcribi in Gręco, ſicut in Hebręo dr̃ Haran pro Meſopotamia: in Gręco aũt non põt ſcribi, niſi Charran, quia nõ eſt aliqua lr̃a aſpirationis, q̃ dure ſonet. Et iſta eſt cauſa, quare in Geneſi ſępe ponitur in tranſlatione nr̃a Haran pro Meſopotamia, quia trãſlatio iſta facta eſt de Hebręo, vbi dr̃ Haran cum quadam dura aſpiratione, & in Actib. Apoſt. c. 7. cum loqueret̃ beatus Stephanus de iſta Meſopotamia, dr̃ ibi Charran, &

Diuerſitas tranſlationis.

G in Tobia c. 11. ponitur Charran, & eſt ſemper eadem terra, ſed hoc fit, quia Actus Apoſtolorũ, & liber Tobię nõ fuerunt tranſlati de Hebręo, ſed de Gręco, vbi hr̃ Charran. Sic quoque fit in lingua noſtra reſpectu Hebręę: multa namque ſunt in Hebręo, quæ nõ poſſunt ſcribi literis Latinis, & è contrario, & hoc qa nõ eſt eadem ſonoritas vtrarumque literarum, licet ferè numero ęquales ſint. Oportuit igitur, ꝙ eſſent literæ hebręę, quæ nunc ſunt eiuſdem ſonoritatis cum illis, quę primo fuerunt, alioquin multa eſſent in Hebręorum idiomate, quæ nõ poſſent his literis proferri, aut ſcribi, ſed nulla talia ſunt, ergo neceſſe eſt totidem literas fuiſſe, & eiuſdem ſonoritatis, quas inuenit Eſdras, quot illę, quę ante captiuitatem Babylonicam extite-

H rant. Poterat tamen eſſe differentia in aliquo. ſ. in characteribus literarum, ita ꝙ non tales fuerint a principio, vt nunc ſunt. nam hoc nihil differt, dum tamẽ maneat eadem ſonoritas, ſicut patet in latinis literis, quia non ſemper eũdem characterem facimus in a. vel b. & ſic in cęteris: manet tamẽ ſemper eadem prolatio, & hoc creditur, atque aſſeritur de literis inuentis per Eſdram. Nam literę Hebręę a principio ſimiles fuerũt literis Chaldęis, & Syriacis in characteribus, & apicibus, nunc tñ nec ijdem caracteres, nec ſimiles apices manent, vt infra patet. Stat igitur rõ Hieronymi. ſ. ꝙ cũ lingua Hebręa, linguę Syriacę, & Chaldęę, multum coniuncta ſit, & in vtraque nunc 22. literę ſunt, a principio totidem fuerint in Hebręa. Hoc autem ne-

I ceſſarium eſt, niſi fortè dixeris, ꝙ Hebręi in captiuitate Babylonica linguam pariter, & literas perdiderunt, & ꝙ redeuntes in terram ſuam nouam linguam cum nouis literis inuenerunt, ita ꝙ tunc inchoaret ſimilitudo in lingua, & literis inter Hebręos, Syros, atque Chaldęos. Sed hoc nõ ſtat. nam nullum motiuum eſſe poteſt ad videndum, qũo oẽs Iudęi linguam paternam, quam a ſęculis habuerunt, in captiuitate Babylonica perderent cum tantus populus Hebręorũ trãſlatus fuerit in Babylonem: potiſſimè, quia non manſerunt ibi magno tp̃e. ſ. ſolum 70. annis Iere. c. 25. ita vt aliqui de illis, qui fuerant captiui in Babylonem redirent poſtea in terram Chanaan. Item, quia nõ vr̃, qũo Iudęi poſſent nouam linguam fingere: oportebat tñ,

K ꝙ ſi priſtinam perderent, aliam fingerent. Nõ ſtat igit̃ ꝙ Hebręi perdiderint in Babylone linguam, quam a principio habuerunt, & ſic ſemper ſtat ratio Hieronymi. Conſiderandum vlterius, ꝙ Iſidorus 1. Etymologiarum de literis Hebræis dicit, ꝙ literę Latinę, & Gręcę ab Hebręis vĩr exortę, apud Hebręos enim prius dictum eſt Aleph, deinde ex ſimili enunciatione apud Gręcos tractum eſt Alpha, & apud Latinos a. ſed Hebręi 22. elementis literarum ſecundum veteris teſtamenti libros vtuntur Gręci vero 24. Latini autem inter vtranque linguam progredientes 23. elementa habent. Hebręorum literas dicunt a lege cępiſſe per Moyſen.

Chaldæi,

Chaldei, & Syri, quæ gentes ſint, & a quo ortæ. Quæſt. II.

QVAERETVR circa hoc de Chaldeis, & Syris, quę gẽtes ſint, quibus dr̃ hic ſimilis lingua Hebraica, & literę. De Chaldęis dicendum, ꝙ Chaldæi ſunt Babylonii, qui vtroq; nomine vocantur: Babylonij quidem ab vrbe illa opulentiſſima, quæ eſt metropolis Chaldęę: dicuntur autem Chaldęi ab origine ſua. Vult autem Iſidorus Etymolo. lib. 9. & habetur de Proprietatibus rerum 15. ꝙ Chaldęi dicantur quaſi, qui Caſdei a Caſeth filio Nachor fratris Abrahę: verius tamẽ videtur, quòd Chaldæi ſint de progenie Arphaxad filii Sem, vt dicit Gloſa ordinaria, & patet, quia Abrahã dicitur Chaldęus, & tñ ipſe non fuit de ſtirpe fratris ſui Nachor. Sic dicitur Gen. 11. ca. ꝙ Aram, qui erat frater Abrahę mortuus eſt in terra natiuitatis ſuę in Hur Chaldæorũ, & poſtea ſubditur, ꝙ acceperunt Abraham, & Nachor vxores, ergo antequam Nachor haberet filiũ, vel vxorem, erat gens Chaldęorum, & ſic nominabatur, Sed forte aliquis dicet, ꝙ quamquam gens illa tempore natiuitatis Caſeth iam eſſet, de cuius natiuitate habẽt Gene. c. 22. tamen nondum vocabantur Chaldęi, ſed alio nomine, & tamẽ poſtea ab iſto ſic vocati ſunt. Sed aliquis arguet, ꝙ ante natiuitatem eius non ſolum illa gens erat, ſed etiam ſcriptura vocat eã gentẽ Chaldęorum, vt dictum eſt, ergo nec ceperunt originẽ naſcendi, nec denominationis ab eo. Reſpondebitur, ꝙ per anticipationem ponitur nomen Chaldęorum. Gene. 11. c. quia quamquam non fuerit illa terra nominata Chaldęa tẽpore, quo de illa receſſit Abraham, quia tamen poſtea ſic nominata eſt, ſcriptura dicit Abrahã veniſſe de terra Chaldęorum: multa namque ſic p anticipationem, & recapitulationem in ſcriptura dicuntur, vt vulgatiſſimum eſt. Potuit autem fieri iſta anticipatio, quia quando Moyſes ſcripſit Geneſim vocabatur iam terra illa Chaldęorum, quia pluribus, quam quadringentis annis Geneſis ſcripta fuit poſt natiuitatem Caſeth. Reſpondendum eſt non poſſe ſtare, quia gens illa potuiſſet accipere nouum nomen a Caſeth, quamquam ipſa antiqua eſſet, ſi fuiſſet Caſeth aliquis princeps, vel magnus vir in terra Chaldęorum, ſicut Romani a Romulo nomen acceperunt, quamquam ipſi gens antiquiſſima forent habentes prius alia nomina, ſed Caſeth nominatus fuit in terra Chaldęorũ, nec erat inter gentem illam, ſed natus eſt in Meſopotamia, vbi tota cognatio patris ſui Nachor habitauit, vt patet Gen. 22. iuncto 24. c. ergo non poterant nominari Chaldæi ab iſto Caſeth, ſed alia eis antiquior origo eſt, ita vt ante Abraham vocarentur Chaldęi, & ipſe Abraham Chaldæus dicatur, atque tota cognatio eius, vt patet Iud. c. 5. vbi Achior narrabat originem Iudęorum Holoſerni, & dixit eos eſſe de genere, & terræ Chaldęorum potiſſimè, quia demonſtratur ibi de Abraham, & patribus ſuis, ꝙ fuerunt Chaldęi.

Syri quæ gentes ſint, & vbi habitant, & a quo ortæ. Quæſt. III.

QVAERETVR vlterius de Syris, quæ gentes ſint. Et dicendum, quòd Syri differunt ab Aſſyriis, licet aliquando ſacra Scriptura Syriam pro Aſſyriam, & Syros pro Aſſyriis dicat: eſt enim Syria regnum propinquum Ieruſalem, ideo & large loquendo terra Iudęorum eſt pars Syriæ, & iſtius Syriæ caput eſt Damaſcus, vt patet Iſa. c. 7. iſta terra ſemper fuit aduerſaria regibus Iuda, & Iſrael, vt patet in iſtis libris Regum, & Paralipom. Hæc autem eſt magna prouincia magis meridiana, quam

Syri, & Aſſyrii differunt.

A Aſſyria, & minus oriẽtalis. habet Syria generaliter accepta magnas prouincias, vt ait Paulus Oroſius lib. 1. Comagenam Fęnicem, vel Fęniciam, & Palęſthinã abſque Sarracenis, & Nabathæis, quorum gentes 12. ſunt. In capite Syriæ Cappadocia eſt, quæ hẽt ab Oriẽte Armeniam, ab Occaſu Aſiam minorem, a Septentrione Treniſarios campos, & mare Cimericũ, a meridie Taurum montem, cui ſubiacet Cilicia, & Iſauria vſque ad Syricum ſinum, qui ſpectat contra inſulã Cyprum, & generaliter a flumine Euphrate, quod eſt ab Oriente vſque ad mare noſtrum, quod eſt ab Occaſu: deinde a Septentrione. i. a ciuitate Datuſa, quę in confinio Cappadociæ, & Armeniæ ſita eſt nõ procul B a loco, vbi Euphrates naſcitur, vſque ad Aegyptum, & extremum ſinum Arabicum, qui eſt ad meridiem longo anguſtoque ſulco ſaxis inſulis creberrimo a rubro mari. i. Oceano verſus Occaſum extenditur. Tota iſta terra Syria nominatur.

Quomodo eſt ſimilitudo in linguis Iudæorum, Syrorum, & Chaldæorum, cum lingua Hebraica antiquiſſima ſit, & aliæ cæperint in turre Babylonica. Quæſt. IIII.

QVAERET aliquis quõ adducit̃ hic in teſtimoniũ lingua Syrorum, & Chaldæorum ad numerũ literarum Hebraicarũ, & quõ eſt ſimilitudo in his linguis. Rñdendũ eſt, ꝙ de illis dr̃, ꝙ ſunt ſimiles linguæ C Hebrææ, quia Iudęi hñt magnã affinitatem ad gentes iſtas: duxerũt enim originẽ Iudęi a Chaldęis, ideo ſimilitudinẽ in literis, & in lingua ad illos hñt: Abraham quippe de ſtirpe Chaldęorũ fuit, vt ſ. dictũ eſt, habent quoq; Iudęi ſſitudinem cũ Syris, quia in terra eorum habitabãt. Nã terra Chanaã, quę erat in terra ꝓmiſſionis pars q̃dã eſt Syriæ: accipiẽdo Syriã large. Cũ igitur non nati fuerint ibi, ſed habitauerint ſemper Hebræi ab origine ſua. ſ. ab Abrahã ꝯxerũt ſimilitudinẽ quãdã ad illos. Etiam hoc factũ eſt, quia iſtę duę linguæ. ſ. Chaldæorũ, & Syrorũ inter ſe ſiſes ſunt: ideo cũ lr̃a hebraica alicui earũ ſimilis fuerit, neceſſe eſt, vt vtriq; ſimiletur. Nõ eſt autẽ ſimilitudo iſta, ita ꝙ ſint eędem voces, ſed quia ſunt eędẽ lr̃æ, & eſt idẽ modus ꝓferẽdi ꝑ illas, ſicut inter Latinos non eſt idẽtitas idiomatis, D apud oẽs ſunt tñ eędẽ lr̃ę, & q̃tũ ad hoc dr̃ tota lingua Latina hr̃e conformitatẽ quandam, q̃q̃ non ſit vnica omniũ Latinorum lingua, ſed q̃libet natio ſuũ idioma hẽt, ita. n. voces Chaldæorũ, & Syrorũ, & Hebręorum inter ſe multũ differunt, ſicut Hiſpanorũ, & Gallorũ, vel Italorum, lr̃æ tñ eędem ſunt in oĩbus his.

Iudæorum origo ſu aChaldęis

Quõ lingua Hebraica habet ſimilitudinem cum Chaldæa, & Syra, quæ fuerunt valde poſteriores. Quæſt. V.

QVAERET aliquis cum lingua Hebræorum ſit antiquiſſima, ſcilicet concreata ſæculo, quia illa eſt, in qua fuit locutus Adam a principio, & tota antiquitas primæ ętatis, vt declaratum eſt Geneſi. 11. cap. E poſtea autem diuiſum eſt labium per multa idiomata, vt patet eodem capitulo. quomodo potuerunt Hebræi habere ſimilitudinem cũ Chaldæis, & Syris, quorum idiomata in Babylonica confuſione cæperunt, & literę eorum poſtea inuentæ ſunt.

Reſpondendum eſt, quòd litera Hebræorum, Chaldæorum, & Syrorum non habent ſimilitudinem in dictionibus, ita quòd eædem voces in vtriſque, & idẽ ſignificantes ſint: hoc enim pertinet ad identitatem idiomatis, vel quaſi, idioma tamen Chaldæorum nimis differens eſt ab Hebræo, ſecundum quòd apparet ex tranſlatione Hebraica, & Chaldaica, in dictione Ionathan, & in qualibet. De lingua quoque

Syriaca, quamquã apud nos nõ ſit, ſient lingua Chaldaica, tamen ſatis patet, quòd multum differens ſit, quia nuncij regis Ezechię, qui exierunt ad Rabſacen ducẽ Sennacherib dixerunt illi: precamur, vt loquaris nobis ſeruis tuis Syriacè: ſiquidem intelligimus hanc linguam, & non loquaris nobis Iudaicè audiente populo, qui eſt ſuper murũ infra lib. quarto 18. cap. Ergo apparet iſtas eſſe diſtinctas linguas valde: alioquin quando loqueretur Rabſaces Syriacè, intelligerent Hebręi, qui erant ſuper murum, velut ſi hebraice loqueretur. Eſt autem iſtarum linguarum ſimilitudo quantum ad modum proferendi, ſcilicet quia in eis colliduntur voces in gutture, & fortaſſis alię gentes ſunt pręter has, quę ſimilem modum proferendi habent, & quantum ad hoc dicuntur omnes linguę ſimiles aliqualiter quęcunque habent eaſdem literas, & ſimilem modum proferendi per illas, licet non vtãtur eiſdem dictionibus, & tunc latina lingua, & Hebręa penitus diſſimiles ſunt, quia non habent eaſdem voces nec eaſdem literas, nec ſimilem modum proferendi. In hoc verò ſimiles ſunt tres iſtę linguę Chaldaica, Syriaca, & Hebręa. Nec tamen hoc militat cõtra id, quod dicebatur, ſcilicet quòd lingua Hebręorũ fuerit a principio orbis cõditi, & Chaldaica & Syriaca poſtea fuerint datę: nam hoc eſt arguere de diſſimilitudine vocum, & verum eſt: cõſonant tamen in modo proferendi, & literarum identitate. De literis enim non eſt dicendum, quòd fuerint literę Hebræorum a principio cum ipſo idiomate, ſed vt refert Iſidorus, & omnes alij hiſtoriographi antiquitatũ, literę hebraicæ a Moyſe incęperunt per legẽ, ſcilicet quòd Hebræi ante hoc nullas literas habebant, quamquam haberent idioma, ſed ipſe Moyſes inuenit literas ſimiles Chaldæorum, & Syrorum, quę eędem ſunt, & in eis ſcriptitauit legem: literę autem Chaldęorum, & Syrorum, quamquam non eſſent a principio orbis conditi, cum nondum eſſet illud idioma, poſtea tamẽ inuenię ſunt, ſed ante literas Hebręas. Inuenit autem Moyſes poſterius literas Hebręas faciens eas differre a Syriacis, & Chaldęis.

Lræ Chaldæorũ, & Syriorum prius, quã Hebræorũ inuentæ fuerunt.

An idioma Hebræorum longo fuerit tempore ſine literis. Quæſt. VI.

SED tunc dicetur, quomodo idioma Hebręorum a principio fuit ſine literis? Reſponden poteſt non eſſe incõueniens multo tempore aliquod eſſe idioma, cui non correſpondeant literę: nã Latinorum literas Carmentas dicitur inueniſſe: iam tamen multa ſęcula Latinę linguæ tranſierant, quia iſta inuentio fuit tẽpore belli Troiani, vel pauloante. Sed aliter poteſt dici, ꝙ forte fuerunt literæ conueniẽtes idiomati hebræo ab exordio ſæculi, quia referunt Adam aliqua ſcripſiſſe, etiam de Thubalchain aliqui hoc dicunt. Magis autem vulgare eſt de Thubal, qui muſicam inuenit Gen. ca. 4. & illam in duabus columnis ſcripſiſſe dicitur, lateritia, & lapidea, vt ait Ioſeph⁹ primo antiquitatũ, ſed adhuc notius eſt de Henoch, q ſcripſit librum, de quo Iudas in canonica ſua memorat, dicens quòd Henoch ſeptimus ab Adam ſcripſit librum: ergo literę erant illius hebraicę linguę, quę manere poterant cum lingua ipſa deſtructis cęteris in Babylone, ſed non manſerunt cum aſſeratur Moyſen poſtea inueniſſe literas, niſi fortè dicatur, quòd literę, quas habuit a principio idioma Hebręorum fuerunt quas poſtea tenuerunt Chaldęi, & Syri, quod quidem non eſt difficile, cum iſtę linguę ſimiles ſint in modo proferendi, & eaſdem nunc literas habeant. Sed dicetur quomodo Moyſes inuenit literas Hebręas? nunquid Hebręi ante ipſum non ſcribebant quidquam?

An adam, & alii primæ ętatis aliqd ſcripſerint.

F neceſſe erat igitur, quòd literas haberent: fluxerunt tamen multa tempora poſt diluuium, in quibus mãſit litera hebraica, antequam Moyſes legem ſcriberet. Reſpondendum eſt, ꝙ ante hoc ſcribebant Hebręi, & vtebantur literis Chaldęorum, & Syrorum, quę conueniunt linguę Hebręorum, & eędem penitus ſunt in ſono, ſed differunt in characteribus, & apicibus, vt patet infra in litera: nec eguiſſent Hebręi aliquando alijs literis, niſi Moyſes illas inueniſſet. Ratio autem inueniendi fuit, quia gens Hebręorum per legem ſuſceptam incipiebat eſſe nouus populus diſtinctus ab omnibus alijs, ideo ad magnum honorem eius pertinebat, quòd haberet per ſe literas, quibus nulla aliarũ
G gentium vteretur, & potiſſimè pertinebat ad dignitatem legis, quę in eis ſcribebatur, ideo Moyſes non potuit inuenire alias literas, quã eas, quas habebant Syri, & Chaldęi, nec pauciores, quia tunc cũ modus idiomatis in proferendo vtrobique idem ſit, haberent Iudęi, quòd non poſſent per literas nouiter inuẽtas ſcribere, quidquid in lingua ſua eſſet, vel non plene, etiã, quòd eſſent eiuſdem ſonoritatis iſtę literæ: ſolum autem fecit Moyſes varietatem in characteribus, & apicibus, tamen idem eſt ſonus. ſ. quòd ſicut Hebręi vocant Aleph, Beth, ita, & Syri atque Chaldæi ſed aliter Chaldæi ſcribunt Aleph, & aliter Hebræi in characteribus multum differentibus, ita vt Syri, atq; Chal-
H dęi non ſolum nõ intelligant hebraicum idioma, ſed etiã neſciant quicquam per literas illius ſcribere: ſic enim nobis eſt differentia inter latinas literas modernas, & inter Goticas antiquas, licet maior ſit differentia characterũ inter Chaldęam Syram, atq; Hebręã, ita tamen in Goticis. a. &. b. eſt, ſicut apud nos, licet alterius figurę. Variatio autem parum agit ad vnitatem; vel diuerſitatem literarũ: ideo ſatis dici poſſet, ꝙ eædem penitus ſunt literæ Chaldaicæ, Syriæ, atque Hebręæ, & ſic conuenienter arguitur de numero earum ad numerum litterarum hebraicarum.

* *Quæ hebrææ magna ex parte confinis eſt.* i. lingua Chaldaica, & Syriaca magnam habet conformitatem cũ lingua hebræa: non quidem in identitate dictionum; ſed in identitate literarum, & modi proferendi literarum: dico quantum ad ſonoritatem, licet non quan-
I tum ad characteres, & hoc ſufficit ad ſumendum argumentum de 22. literis. ſ. apud Chaldæos ſunt 22. literæ, ergo apud Hebræos. Valet conſequentia, quia alias multa eſſent apud Hebræos, quæ ſcribi non poſſent, vel aliquæ literæ ſuperabundarẽt, vt ſupra dicebatur. (nam & ipſi.) ſ. Chaldæi, & Syri. (22. elementa habent.) ideſt 22. literas, literæ enim vocantur elementa. Et literæ elementa quidem dicuntur ad ſimilitudinem elementorum mundi, quia ſicut elementa ſunt primum, ꝙ eſt in compoſitione cuiuſcunque rei naturalis, & non poteſt fieri reſolutio, niſi vſque ad elementa, ita quodcunque idioma ex literis tanquam ex elementis cõponitũ, quia iſtę ſunt primæ particulæ, quæ non ſunt diuiſibiles. Nã ſyllogiſmi in orationes
K & orationes in dictiones, dictiones verò in ſyllabas, & illæ in literas, ad quas cum perueniatur ibi eſt ſtatus, quia illę non habent aliquid vlterius in quod diuidantur, quia ſimpliciſſimæ ſunt: ideo iſtud nomen fuit eis cõuenientiſſimum. vocantur autem literæ a lituris. i. a liniendo, quia ſcribuntur in tabulis, & delentur iuxta Priſcianum in principio minoris, uel literę a legendo. de differẽtia harum loquitur Priſcianus in principio maioris.

Literę quare vocent elementa.

Eodem ſono, ſed diuerſis characteribus. Ideſt differunt literæ Chaldęorum, & Syrorum à literis hebræis ſolũ in characteribus, ideſt in figuris: in ſono tamen eędẽ ſunt. Et quòd dicitur de characteribus intelligendũ eſt de apicibus: quoniam non iidem ſunt. Nam inter

Samarita-

Samaritanos, & Hebręos, qui penitus habebāt eaſdē literas non ſunt ijdem apices, vt patet infra quāto magis inter Hebræos, & Chaldæos, & dicitur, quòd iſtæ literæ habent eundem ſonum, ideſt ſicut Hebręi dicunt Aleb, ita & Chaldæi. De cęteris autem literis eodem modo, ſed non ſunt ijdem characteres, ideſt figuræ, quia aliter figurent Chaldæi, & Syri, quam Hebręi.

Samaritani etiam Pentateuchum Moyſi totidem literis ſcriptitant, figuris tantum, & apicibus diſcrepantes. Certumque eſt Eſdrā ſcribam legiſque doctorem poſt captam Ieroſolymam, & inſtaurationem templi ſub B Zorobabel alias literas reperiſſe, quibus nunc vtimur, cū ad illud vſque tempus ijdem Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum hæc eadem ſupputatio, ſub Leuitarum ac ſacerdotum cenſu, myſticè oſtenditur. Et nomen domini tetragrammaton in quibuſdā Græcis voluminibus vſque hodie antiquis expreſſum literis inuenimus. Sed & Pſalmi, triceſimuſſextus, & centeſimuſdecimus, & C centeſimuſundecimus, & centeſimuſdecimuſoctauus, & centeſimuſquadrageſimuſquartus, quamquam diuerſo ſcribantur metro, tamen eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius, Salomonis quoq; in fine, prouerbia, ab eo loco, in quo ait, Mulierem fortem quis inueniet? eiſdem alphabetis, vel inciſionibus ſupputantur. Porro quinque literæ duplices apud Hebræos ſunt, Caleb, D Mem, Nun, Pe, Sade. Aliter enim ſcribūtur per has principia medietateſque verborum, aliter fines. Vnde & a pleriſque libri duplices æſtimantur, Samuel Malachim, Dibrehaiamin, Eſdras, Ieremias, cum Cynoth, ideſt lamētationibus ſuis. Quomodo igitur vigintiduo elementa ſunt, per quæ ſcribimus Hebraicè omne, quod loquimur, & eorum initijs vox humana comprehenditur, ita vigintiduo volumina ſupputantur, quibus quaſi E literis, & exordijs in Dei doctrina tenera adhuc, & lactens viri iuſti eruditur infantia.

Samaritani etiam. Hic ponitur alia probatio ad inducendum, quòd literæ Hebręorum erant a principio 22. per ſimilitudinem ad Samaritanos, quia Samaritani, & Hebræi a principio habuerunt eaſdem literas, ſed ipſi habent 22. ergo, & Hebræi totidem habebant ante deſtructionem eorum per Babylonios, quod cōuenit ad numerum librorum.

A *Quæ ſit gens Samaritanorum, & vnde habuit ortum, & de eorum conuerſatione. Quæſt. VII.*

PRo hoc autem ſciendum, quòd Samaritani a Samaria dicuntur, ſcilicet populi habitātes in vrbe Samariæ, & in terra eius, quę dicūtur ciuitates Samaritanorum. Eſt autem Samaria nomen ciuitatis ſolenniſſimę in terra Chanaan, quam Iudæi conſtruxerunt, vt patet 3. Regum, ca. 16. quę vocata eſt Samaria a monte Somer, in quo fuit conſtructa, vt patet ibidem. In hac autem poſtea regnauerunt reges Iſrael, vt patet præalleg. c. & poſtea ex proceſſu 3. & 4. Regum infra. Tempore autem regis Salmanaſar, qui regnauit ſuper Aſſyrios 10. tribus B Iſrael, qui pertinebant ad regnum Iſrael, & erant ſub regibus Samariæ propter infandiſſima, & ſemper incorrigibilia ſcelera ſua in captiuitatem per Salmanaſar ductæ ſunt cum rege ſuo Oſeæ. Sed ne maneret tota illa terra deſolata, & redigeretur in ſolitudinem, rex Aſſyriorum tranſtulit de multis gentibus habitatores ad terram 10. tribuum, qui propter vrbem Samariam, quæ metropolis erat in terra illa Samaritani appellati ſunt. Iſti a principio colebant Deos ſuos, ſicut edocti erant in gentilitate: iratus autem dominus miſſit in eos leones, & interficiebant illos, quia polluebant terram inquinamentis idolorum, quia non exhibebant ei cultum, ſicut gētes, quæ ibi primo fuerant, nunciatumque eſt regi Aſſyriorum, ſcilicet gentes, quas tranſtuliſti, & habitare feciſti in ciuitatibus C Samarię ignorāt legitima Dei terræ illius, & immiſſit in eos dominus leones, & ecce interficiunt eos, q ignorant ritum Dei infra 4. lib. 17. c. tūc iuſſit rex vnū de ſacerdotibus, qui captiui ducti fuerant adduci in terram illam, vt doceret eos ritum Dei, qui docuit, incęperuntque Samaritani colere Deum cæli, & nihilominus adorare idola ſua, vt patet e. c. & tunc ceſſauerunt leones ab illis. Iſti autem ſunt Samaritani, qui euntibus duabus tribubus, ſcilicet Iuda, & Beniamin in Babylonicam captiuitatem manſerunt in terra, & cum redijſſent Hebræi de captiuitate poſt 70. annos iſti repugnauerunt eis, ne reſtauraretur templum, & murus vrbis, atque accuſauerunt eos apud regem Babylonis, vt impediretur opus. Sic patet 1. Eſdræ c. 4. & D 5. iſti etiam pugnauerunt contra Iſraelitas, dum conſtruerent muros Ieruſalem, ideo propter metum eorum cum conſtrueretur murus, vna pars Iudæorum faciebat opus, & reliqua tenebat lanceas, & reliquum genus armaturæ. Vnde dicebatur, quòd vna manu tenebant lanceas, & reliqua manu faciebant opus, ſicut patet ex lib. Neemię. Iſti etiam ſunt Samaritani, de quibus dicebat Chriſtus Apoſtolis cum mittebat ad prædicandum, quòd non introirent in ciuitates Samaritanorum, ſed irent ad oues, quæ perierant de domo Iſrael. Mat. c. 10. Erant enim iſti Samaritani multum diſtincti in modo viuendi a Iudæis, nec erant de genere eorum, ideo non communicabant illis, nec veniebant Samaritani in Ieruſalem ad adorandum cū E Iudæis, ſed adorabant in monte quodam, ſicut patet ex verbis mulieris Samaritanæ diſputantis cū Chriſto ſedente ſuper fontem, & dicentis an adorandū eſſet Ieroſolymis, vel in monte illo, vt patet Io. cap. 4.

Etiam Pentateuchum Moyſi totidem literis ſcriptitant. I. etiam Samaritani ſcribunt Pentateuchum Moyſi 22. literis quot habent Chaldæi, & Syri. Dicitur enim de Samaritanis, quòd ſcribunt Pentateuchum Moyſi, ſcilicet quia nullum alium librum recipiunt. Dicitur autem Pentateuchus ex gręca origine, volumen continens quinque libros, quia in eo continentur quinque libri Moyſi, qui apud Hebręos humas, ideſt quinarius dicitur, vel tora, ideſt lex, vt patet infra. Hos enim

enim quinque libros ſolum recipiunt Samaritani, de libris hiſtoricis, & prophetalibus nihil curantes. Cauſa huius eſt, quia Samaritani occidebantur a leonibus, quia neſciebant legitima, ſcilicet cęremonias Dei terrę illius, ſunt autem iſtæ cęremonię pertinentes ad legem, vt in ſacrificijs, & cęteris ritibus: ideo hęc ſolum addiſcere voluerũt Samaritani, quę ſufficerent liberare eos a leonibus, ſed iſta habentur pleniſſimè in Pentateucho Moyſi, nec agitur de eis in aliquo alio de libris veteris teſtamenti, vt patet intuenti: ideo ſolum Pentateuchum receperunt, nec tamen illũ plene obſeruabant, quia tunc non coluiſſent idola, ſed colebãt, & adorabant ſimul Deum cęli, vt patet infra 4. lib. 17. c. Ex his autem arguit Hieronymus, quòd habuerint Hebręi ante captiuitatem Babylonicam 22. literas, & iſtud argumentum conuenientius eſt adhuc, quam precedens de ſimilitudine linguę hebraicę ad Syram, & Chaldęam, quia literę Samaritanorũ, & Hebręorum a principio fuerunt eędem tam in characteribus, quam in ſono, & apicibus. Et hoc quippe, quia Samaritani non habebant legem Iudęorum, ſed ſuſceperũt Pentateuchum a ſacerdote Hebręo, qui eos erudiuit infra 4. lib. 17. c. ergo acciperent in eiſdem literis, quibus tunc vtebantur Hebręi, literę tamen Syrorum, & Chaldęorum nunquam fuerunt eorumdẽ characterum cum literis Hebręorum, ſed literę Samaritanorum ſunt 22. ſecundum, quòd patebat tempore Hieronymi, cum adhuc manebant Samaritani, & codices eorum: ergo literę Hebręorum ante Babylonicam captiuitatem fuerunt 22. & hoc eſt, quod intendit probare Hieronymus ad conformitatẽ numeri librorum. Sed dicet aliquis ad quid ſuperfluè conatur Hieronymus probare eſſe 22. literas Hebręorum cum tunc luce clarius hoc cõſtet? Dicendum, ꝙ hoc vult probare, quia literę Hebręorum non manſerant ſemper eędem, ſed deſtructę ſunt in captiuitate Babylonica, & poſteas reſtaurauit Eſdras ſcriba legis, ideo diceret aliquis, quòd fecit plures, vel pauciores, & ſic, quòd nihil conſonant numero librorum, qui prius fuit, ideo declarat Hieronymus, quòd non ſolũ numerus librorum conſonat numero literarum hebraicarum, quę nũc ſunt, ſed etiam numero literarũ, quę fuerunt prius ante deſtructionem Iudęorum per Babylonios.

Figuris tantum, & apicibus diſcrepantes. Ideſt ſolum differunt literę Samaritanorum, quę nunc ſunt a literis Hebręorum in apicibus, & figuris, ſed non in ſono, ſcilicet quòd tam Samaritani, quam Hebręi dicunt Aleb, & Beth, tamen alias figuras harum literarum ponunt Samaritani, & alias Hebręi.

An literę Hebræorum, Chaldæorum, Syrorum fuerint eadem a principio in omnibus. Quæſt. VIII.

DICET autem aliquis ex hoc, quòd videtur, ꝙ literę Hebręę a principio fuerint eędem in ſono, & characteribus, atque in omnibus alijs cum Chaldęis, & Syriacis, quia dicitur hic, quòd literę Hebręę ſunt eędem in ſono cum literis Chaldęis, ſed diuerſę in characteribus: de literis etiam Samaritanorum dicitur, quòd ſunt eędem cũ literis Hebręorum, ſed differũt in figuris, & apicibus: ergo literę Chaldęorum, Syrorum, Samaritanorum, & Hebręorum, quę nunc ſunt, eędem ſunt in ſono, ſed literę tam Chaldęorum, quam Samaritanorum differunt in characteribus a literis Hebręorum, quę nunc ſunt, ergo eędem ſunt in characteribus literæ Samaritanorum, & Chaldæorum: ſed literæ Samaritanorum erant eædem in characteribus, & apicibus, & ſono ante deſtructionem Iudæorũ per Babylonios:

F ergo etiam literæ Hebræorum ante Babylonicam captiuitatem erant eædem in characteribus cum literis Chaldæorum, & Syrorum.

Reſpondendum etiam, quòd nunquam fuerunt eædem literæ Hebræorum, & Chaldæorum in characteribus an captiuitatẽ Babylonis, vel poſt: quoniã Moyſes inuenit literas Hebræorum, ſed iam erant ab antiquo literæ Chaldæorum, & Syrorum, ergo illę differebant ſaltem in characteribus, alioquin nihil inueniſſet Moyſes, nec vllo modo habuiſſent Hebræi aliquas literas proprias, ideo neganda eſt conſequentia, quam iſti faciunt, ſcilicet literæ Hebræorum, quæ nunc ſunt, ſunt eædem in ſono cum Chaldæis, & Samaritanis, ſed ab vtriſque differunt in apicibus, & characteribus: ergo iidem ſunt characteres Samaritano-
G rum, & Chaldæorum, ſatis enim ſtat characteres iſtorum eſſe diſtinctos, niſi fortè dicas, quòd vna litera nõ poteſt habere, niſi duos characteres, ita quòd Aleph apud Iudæos habeat nunc vnum characterem, & aliũ apud Chaldæos, & Samaritanos, nec poſſet habere aliquem alium, ſed hoc falſum eſt, quoniam mille, vel infinitæ poſſunt fieri figurę eiuſdem literæ, ideo ſi etiã apud quamlibet gentem eſſent eædem literæ in ſono, quæ apud Hebræos poſſent habere eas diſtinctas tot modis in characteribus, quot gentes ſunt, & ſic dicẽdum, quòd Samaritani habent nunc eoſdem characteres literarum, quos olim habent literæ hebraicæ, ſed non habent tales characteres ſicut Chaldæi, & ſic literæ Hebræorum, quæ nunc ab vtriſque in characte-
H ribus differant. Cum vero dicitur, quòd etiam differũt in apicibus, ſciendum, quòd apud Hebræos apices vocantur quædam puncta paruula, quæ aliquando ſuper literas, & aliquando infra ponuntur: ſunt autem iſta quinque, loco quinque vocalium: nam in literis Hebræorum non ſunt vocales, ſicut in latinis, & quia nulla vox cuiuſcunque idiomatis formari poteſt ſine litera vocali neceſſe erat, vt in hebræis literis eſſet aliquid loco vocaliũ, & iſta ſunt apices, de quibus Chriſtus dixit. Amen dico vobis, quoniam iota vnum, aut apex vnus, non præteribit a lege, donec omnia fiant, ideſt non præteribit litera parua, quę vocatur Iod: nec etiam vnus apex, qui in ſcriptura minimus eſt. De hoc Mat. c. 5. ergo apices erãt de neceſſitate literæ hebrai-
I cæ, & quamquam aliquando Iudæi ſcribant ſine apicibus, hoc eſt quia iam ſciunt ſupplere eos ex aſſuetudine legendi: & tamẽ neceſſario intelliguntur. de iſtis apicibus dicitur, quòd differunt inter Hebræos, & Samaritanos, forte autem erit hoc in numero, vel in figura, vel in nomine: quodcunque enim horum ſit nihil differt, quia non poſſunt poni apices, niſi pro quinque vocalibus, quòd dico de illis, qui ſunt de neceſſitate ſcripturæ, latini autem ſcriptores alios apices inuenerũt, qui abbreuiationi ſcripturę accommodi ſunt, in quibus non ſolum ſupplentur ſingulæ vocales, ſed interdũ multę literæ, & ſyllabæ in vno apice. *Certumque eſt Eſdram ſcribam legis.* Hic applicat Hieronymus id, quòd intendit, ſcilicet quare probet per li-
K teras Samaritanorum, nu. 22. librorũ veteris teſtamẽti, & agit duo ſimul, ſcilicet probat, quòd neceſſe ſit induci ad probationem de numero librorum alias literas præter eas, quas nunc Hebræi habent. Secundo probat, quòd ſit conueniens probatio numeri librorum per literas Samaritanorum.

Apices q̃ vocantur apud hebræos.

Quare per literas Samaritanorum probatur numerus librorum. Quæſt. IX.

PRIMVM inducitur ſic, ſcilicet ſi literæ Hebræorũ eædem manſiſſent nũc in ſono, & characteribus, quę fuerunt a principio, non oporteret probari per

alias

alias literas numerum librorum, ſed mutatę ſunt, quia certum eſt Eſdram ſcribam, & doctorem legis poſt templi reſtaurationem alias literas inueniſſe, ergo neceſſe erat, quòd probaretur numerus librorum, & literarũ hebraicarũ per alias literas, quibus fuiſſent ſimiles a principio literę Hebręorum. Secundũ probatur, cum dicatur hic, quòd ijdem characteres Hebręorum, & Samaritanorum fuerunt vſque ad tempus captiuitatis Babylonicę, ſed Samaritani habent nunc 22. literas ergo a principio Hebræi totidem habebant, & ſic conuenienter fit probatio de numero literarum Hebręarum, & de conformitate numeri librorum per literas Samaritanorũ. Quòd autẽ Eſdras

Eſdras ſcriba legis.

ſit ſcriba legis patet Nee. capitu. 8. & ex proceſſu libri Eſdrę, Ipſe enim totam legẽ, quę a Chaldęis cõbuſta fuerat ad integrum reſtaurauit, non quidem tanquàm ipſe eam totã memoriter teneret, quia ferè impoſſibile videbatur, quod quiſquam hominum omnes libros veteris teſtamenti de verbo ad verbum memõriter recitare poſſet: potiſſimè quia Eſdras non fuit de terra Chanaan ductus in captiuitatem, ſed in Babylone genitus eſt: ſpiritu tamẽ domini in ſe facto omnia ad plenum ſcripſit, quę in prioribus libris habebãtur, ſicut habetur in quarto ſuo libro apocripho, ſed licet ea, quę ibi habentur non recipiantur, quia pleraque recipienda non ſunt, tamen aliunde conſtabit, quòd ipſe ſpiritu domini ſcripſit, ſcilicet quia ſacra Scriptura dicit eum ſcripſiſſe, ſed non poterat hęc ſcribere niſi ſpiritu prophetico, ergo irruente in eum ſpiritu domini ſcripſit. *Legiſque doctorem.* Vocatur Eſdras do-

Eſdras doctor legis.

ctor legis, quia Iſraelitas redeuntes de captiuitate legẽ docuit, & prædicabat coram eis, inſtruebatque eos in moribus ſeparando ab vxoribus alienigenis quas acceperant contra legẽ, vt patet 1. Eſdrę 9. & 10. & Nee. 7. 8. & 9. cap. & accipitur hic lex large non ſolum pro lege Moyſi, ſed etiã pro omnibus libris veteris teſtamenti, quos omnes ipſe tranſtulit, & erudiebat Hebręos in illis. *Poſt captam Ieroſolymam.* Refertur ad inuentionem literarum per Eſdram, nõ quidem, quòd immediate poſt captam Ieruſalem, ſed poſt reditum de captiuitate Babylonica, & templi reſtauratione, vt patet infra. dicitur tamen de Ieruſalem capta, quia vſque ad illud tempus mãſerunt priores literę Hebręorum, quas tẽpore Hieronymi Samaritani habebant: tempus autem a capta Ieroſolyma vſque ad inſtauratum templum fuit ſine literis, quod fuit tempus plurium quaſi 70. annorum: nam captiuitas 70. durauit annis. Iere. c. 25. ędificatio autem templi ſecundi durauit 46. annis, vt patet Ioann. capitulo ſecundo. ergo eſſent centum, & ſex anni ad minus, in quo Hebręi non haberent literas, ſi proprie accipiatur hìc litera Hieronymi.

Et inſtaurationem templi. Ideſt poſtquam templum inſtauratum eſt per Iſraelitas venientes de captiuitate Babylonica inuentę ſunt literę per Eſdram, poteſt autem accipi hic poſt inſtaurationem, ideſt poſtquam finita eſt inſtauratio, vel poſt inſtaurationẽ, ideſt poſtquam inchoata eſt, & quamquã vtrunque dici poſſet: conuenientius tamen eſt, quòd inuentę ſunt literę ab Eſdra poſtquam incepta eſt inſtauratio, licet non finita, quoniam non eſt veriſimile, quòd 46. annis quibus durauit inſtauratio templi Eſdras nihil tranſtulerit: cum ipſe doceret ſemper legem Iſraelitas poſtquã redierunt de captiuitate, vt patet ex libro ſuo primo, & ex libro Nehemię. *Sub Zorobabel alias literas reperiſſe.* Ideſt certum eſt, quòd poſt inſtaurationem templi, quę facta eſt ſub Zorobabel principe inuenerit Eſdras literas.

Quomodo in reditu Iudæorum de Babylone fuerunt tres principes, & de differentia principatuum iſtorum.
Queſt. X.

ERAT autem Zorobabel princeps Iudęorum, qui genitus eſt in Babylone, & fuit nepos Iechonię regis Iudę, qui translatus eſt in Babylonem a rege Nabuchodonoſor: Mat. c. 1. iſte enim accepit principatũ inter laicos, & ob hoc ſemper vocatur princeps Iudę, & ad eum fiebant omnes locutiones prophetică de inſtauratione templi, vt patet Aggęi. cap. 1. & 2. & Zacha. c. 4. & 1. Eſdrę 4. & 5. Ipſe enim fuit ſemper princeps dum ędificaretur tẽplum: nã ſub eo inchoata ędificatio, & conſummata eſt, vt patet Zacha. c. 4. ſcilicet & factum eſt verbum domini ad me, dicens: manus Zorobabel fundauerũt domum iſtam, & manus eius perficient eam. Erat autem princeps alius tunc inter ſacerdotes, ſcilicet Ieſus Ioſedech ſacerdos magnus, ad quem pariter dirigebantur locutiones prophetarum. Zacha. c. 3. & ipſe, & Zorobabel dicebantur principari primo Eſdrę. cap. 4. Nehemias etiam fuit princeps eo tempore ſolũ quidem quantum ad ædificationem murorum, quoniã a rege ipſe præpoſitus eſt, vt ædificaret muros, vt patet Nehem. c. 2. Proprie tamen princeps erat Zorobabel. Dicitur autem Eſdras inueniſſe alias literas, ideſt differentes a prioribus, ſcilicet in characteribus, & non in ſono, ſed quia litera figura quædam eſt, variata figuratione, dicitur variari litera, quamquam maneat eadẽ ſonoritas.

Quibus nunc vtimur. Ideſt iſtæ literæ inuentæ per Eſdram ſunt, quæ manſerunt ſemper poſtea inter Hebręos, vt dicit Hieronymus, quibus vtimur, referendo ad ſe, quia ipſe nouerat idioma hebræorũ, & ob hoc tranſtulerat de Hebræo in Latinum, non tamen erat ipſe hebræus, nec de genere hebræorum, ſed natus de parentibus Chriſtianis, vt ipſe teſtatur in prologo ſuo ſuper Iob, qui incipit. Cogor per ſingulos.

Cum ad illud vſque tempus ijdem Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. Ideſt nunc ſunt eędem literę in ſono Hebręorum, & Samaritanorum, ſed non ſunt ijdem characteres: a principio autem vſque ad illud tẽpus tã ſonus, quam characteres: erant ijdem. Cũ autem dicitur vſque ad illud tempus non refertur ad immediata, ſcilicet ad inſtaurationem templi ſub Zorobabel, quia tunc non erant ijdem characteres Hebręorum, & Samaritanorum in literis, cum nec literas vllas, nec characteres tunc Hebręi haberent, quia pditę fuerant literę in deſtructione vrbis Ieroſolymę per Babylonios, ſed refertur ad ſupra poſita, ſcilicet ad captam Ieruſalem, quia tunc perditę ſunt literę Hebręorum, & vſque ad tempus illud fuerant ijdẽ characteres Samaritanorum, & Hebræorum.

In libro quoque Numerorum. Hic ponit Hieronymus aliam probationem de numero librorum, & literarũ veteris teſtamenti, quòd ſunt 22. per numerum Leuitarũ, qui habetur in libro Numerorũ, in quo myſtice ſignificatur numerus iſte librorum. Non reperitur autem in toto libro Numerorum numerus ſacerdotum, & Leuitarum, niſi bis cum ponitur ſumma Iſraelitarum: habentur enim in libro illo duę nũciationes totius populi, ſcilicet vna, quę fuit in ſecundo menſe anni ſecundi ab exitu de Aegypto, & fuit facta in monte Sinai: de qua Nume. c. 1. alia fuit facta anno 40. ab exitu de Aegypto in vltima manſione apud Iordanem, de qua Num. c. 26. In vtraque autem harũ fuit acceptus numerus Leuitarum, & ſacerdotum cũ Iſraelitis, quia iuſſerat Deus, quòd nõ tolleretur ſumma filiorum Leui cum filijs Iſrael. Nume. c. 1. Fuit autẽ per ſe in prima numeratione accepta ſumma Iſrae-

litarum

litarum, & per ſe ſumma Leuitarum. de Leuitis dicitur, quòd erant 22. millia: Nume. c. 3. In ſecunda quoque numeratione anno 40. accepta per ſe ſumma Leuitarum inuenta ſunt 23. millia. Nume. 26. c. Cum autem dicitur hic, quòd numerus Leuitarum, & ſacerdotum, qui ponitur in libro Numerorum deſignat iſtum numerum librorum veteris teſtamenti, dicendum, quòd intelligitur de ſumma Leuitarum in prima numeratione, in qua ponuntur 22. millia. In ſecūda autem 23. millia, & iſta nihil agit: dicitur autem ſignificari numerus librorum per numerum Leuitarum, & ſacerdotū, quia ſicut ſunt 22. libri, ita 22. millia ſacerdotum, & Leuitarum: ſecunda quia eſt numerus inęqualis, nihil ad hoc agit. F

Hæc eadem ſupputatio. Ideſt iſte idem numerus, ſcilicet 22. quia eſt numerus librorum veteris teſtamenti, & numerus literarum. G

Sub Leuitarū atque ſacerdotū ſenſu miſticè oſtenditur. Ideſt per numerum Leuitarum intelligitur myſticè numerus librorum: dicitur autem myſticè, quia ſenſus literalis in illo numero Leuitarum, & ſacerdotum nō eſt, quòd ſignificetur numerus librorum, vel literarū, ſed quòd ſignificetur ſumma Leuitarum, & ſacerdotum, qui erant illo tempore, quo facta eſt computatio illa in monte Sinai, ſed myſticè, ideſt ſenſu morali. Per numerum 22. millium ſacerdotum, & Leuitarum intelliguntur 22. libri veteris teſtamenti, & fuit conueniens tranſumptio de numero ſacerdotum, & Leuitarum ad numerum librorum, quia ſacerdotes, & Leuitę ſcire debent quicquid continetur in 22. libris veteris teſtamenti, ſic patet Aggęi ca. 2. vbi Deus iuſſit, ꝙ de dubijs legis quęreremus a ſacerdotibus, ideo ipſi ſcire tenentur totam legem. Idem patet Mala. c. 2. labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem exquirent de ore eius, quia angelus domini exercituū eſt: ergo ad ſacerdotes pertinet ſcire omnes 22. libros veteris teſtamenti. Et dicitur fortaſſis hoc intelligi ſub ſenſu myſtico, quaſi propter hoc in libro Numerorum ponantur 22. millia ſacerdotum, & Leuitarū, vt ſignificentur 22. libri. Nam ſumma, quę colligitur Nu. c. 3. peruenit ad 22. millia 300. vt patet ex tribus ſummis partialibus, quę habentur ibi, cum tamen ponitur poſtea ſumma totalis, ponuntur 22. millia quaſi illa 300. videantur ablata propter concordiam numeri Leuitarum, & ſacerdotum ad numerum librorum; non eſt tamē illa cauſa literalis, quia illi 300. ablati ſunt cum eſſent de primogenitis ſacerdotū, & Leuitarū, & non poterant accipi in commutationem pro primogenitis Iſraelitarum, ſed pro ſeipſis manebant: ergo ſolum 22. millia accipienda ſunt in ſumma totali, & illa aſſumpta ſunt in commutatione pro Iſraelitis, & pro cęteris primogenitis eorum datum eſt pretiū Nu. c. 3. In ſenſu tamē myſtico poſſumus ſignificare quodcunque voluerimus: dum tamen habeat aliquā ſimilitudinem, & ſic per 22. millia ſacerdotum, & Leuitarum, intelligūtur 22. libri veteris teſtamenti: dicitur autem de ſupputatione ſacerdotum, & Leuitarū, quia omnes tam ſacerdotes, quam Leuitę computati ſunt: fuerunt enim computati omnes de tribu Leui, ſed iſti diuiduntur in ſacerdotes, & Leuitas, quia Aaron, & poſteri ſui erant ſacerdotes. Cęteri autem de tribu Leui vocabantur Leuitę. Cum vero facta eſt iſta computatio ſolum erant tres ſacerdotes, & cęteri erant Leuitę, quod patet, quia Aaron habuit quatuor filios, qui cū eo conſecrati ſunt, ſcilicet Eleazar, Ithamar, Nadab, & Abiu: Exo. c. 29. & Nu. c. 3. duo autem horum, ſcilicet Nadab, & Abiu die octauo conſecrationis ſuę cum primo inciperent miniſtrare offerētes ignem alienum, Leui. c. 10. conſumpti ſunt: alij duo manſerunt cum patre tempore huius numerationis:

Scientia ptinet ad ſacerdotes.

H I K

ideo Nume. c. 3. iſti tres exprimūtur de ſacerdotibus, quia nulli alij erant, cęteri verò erant Leuitę.

Et nomen domini tetragrammaton. Hic redit Hieronymus ad probandum de numero literarum Hebraicarum, & de mutatione earum, ſcilicet quòd fuerint 22. a principio, & quamquā poſtea propter Eſdram alię inuentę ſunt, manſit idem numerus: principaliter autem ſignificatur hic, quòd non ſemper fuerunt iſtę literę apud Hebręos, quę nunc ſunt, ſed aliquando fuerunt alię, quod probat, quia in Gręcis voluminibus reperitur aliquando nomen domini tetragrammaton ſcriptum prioribus literis hebraicis, ergo alię pręter has fuerunt.

De nomine Dei tetragrammaton, quid ſignificet. Quæſt. XI.

SCIENDVM autem cum dicitur hic de nomine domini tetragrammaton, quòd illud eſt nomē quatuor literarum apud Hebręos, quòd ſcribitur his literis, Iod, He, Vau, He, tetragrammaton autē non eſt aliquod nomē domini, ſed eſt quoddam nomē appellatiuum Gręcum deſignās quatuor literas, & dicitur a tetras, quòd eſt quatuor, & grāma, quòd eſt litera quaſi quatuor literis ſcriptum. dicitur autem de nomine tetragrammaton, quia Deus habet multa nomina in Hebręo: aliquando enim vocatur Adonai, & aliquando El, vel Elohim: aliquando autē ponitur aliud nomen quatuor literarum, quòd Deo proprie conuenit, & illud non pronuntiatur, ſed loco eius dicitur Adonai. Tria enim prima nomina, Adonai, & El, & Elohim ſignificant Deū ſub quibuſdam proprietatibus attributalibus, ſcilicet in quantum eſt dominus, vel fortis: nomen autem tetragrammaton ſignificat ſubſtantiā Dei ſine aliqua proprietate attributali, ſicut iſtud nomen Deus in Latino idiomate, & iſtud eſt honorabilius nomen Dei apud Hebræos.

In quibuſdam Græcis voluminibus vſque hodie expreſſum antiquis literis inuenimus. Ideſt iſtud nomen interdum habet in Græcis voluminib' literas Hebræas antiquas, ſcilicet non eas, quibus nunc vtimur: hoc autem eſſe non poteſt, niſi quia fuerunt aliquādo aliæ literæ Hebræorum præter has, ſed fuerunt mutatæ per Eſdram.

Quomodo poſſunt literæ antiquæ Hebræorum reperiri in aliquibus codicibus Græcorum. Quæſt. XII.

QVAERET autem aliquis quomodo poſſunt eſſe literæ Hebręę antiquę in aliquibus codicibus Græcorum: nam fuit tranſlata Biblia de Hebræo in Græcum poſt captiuitatem Babylonicam, & ſecundas literas inuentas per Eſdram, cum Ptolomæus miſit ad Hebræos, vt darēt ei interpretes, & miſerunt ei 70. viros, ergo iſti nō poterant ſcribere nomen tetragrammaton, niſi in literis Hebræis, quibus nunc vtimur. Reſpondendum eſt verum eſſe, quòd tranſlatio de Hebræo in Græcum fuit facta poſt ſecundas literas inuentas per Eſdram, tamen interpretes ſciebant, quæ fuiſſent literæ priores, quoniam cognoſcebant, quòd literæ, quæ erant apud Samaritanos erant, quæ prius fuerunt apud Hebræos, & ipſi ſcientes illas potuerunt ponere aliquando nomen domini deſcriptum illis literis, & poſtea alij trāſlatores idem obſeruauerūt, ita vt vſque hodie in quibuſdam Græcis voluminibus maneat nomē domini literis antiquis deſcriptum. *Sed, & Pſalmi.* Hic iterum probat Hieronymus, quòd apud Hebræos erant 22. literæ ab antiquo, quia aliqui Pſalmi ſunt. ſ. quinque, qui habent totum Alphabetum Hebræorum, & incipiūt verſus in eis ſeriatim per literas Alphabeti. ſ. primus

mus verſus in Aleph, ſecundus in Beth, & ſic conſequenter de omnibus alijs literis vſque ad Thau, quę eſt vltima litera inter Hebręos, & in quibuſdam Pſalmis cum peruentum ſit ad Thau, iterum fit reditio ad Aleph, iſti tamen Pſalmi erant ſcripti antequā Eſdras inueniret ſecundas literas Hebręorum, ergo a principio erant 22. literę ſicut nunc. Aliquis dicet, quod ex hoc non concluditur a principio fuiſſe 22. literas, ſed ſolum, quòd nunc ſint 22. quia reperiuntur 22. verſus in ordine conſequenti incipientes a literis varijs, ergo 22. literæ ſunt nunc. Cum autem dicatur ergo antiquitus erant 22. literę, dicet aliquis non tenere conſequentiam, quia forte antiquitus iſti verſus incipiebāt ab alijs literis, quę fortè erant 22. ſolum, vel pauciores nunc autem incipiunt ab alijs. Reſpondendum, quòd non poteſt ſtare ex eo, quod ſupra dicebamus, ſcilicet quod lingua hebraica eadem fuit ante captiuitatem Babylonicam, & poſt, ſed literę fuerunt mutatę, & quidem non potuerunt ſimpliciter mutari, ſed ſolum quantum ad characteres in ſono autem nequaquam, ideo cum nunc ſint aliqui Pſalmi habentes verſus 22. ordine cōtinuato incipientes a literis diuerſis, neceſſe eſt, quòd ab antiquo fuerint ſaltem 22. literę eędem cum his, quamquam differant in characteribus, alioquin dicemus, quòd non ſolum mutatę ſunt, ſed etiā idioma totum, quòd falſum eſt: apparet igitur, quòd etiam ab antiquo fuerint 22. literę, vt nunc ſignantes 22. libros veteris teſtamenti, ideſt 36. Pſalmus habet verſus deſcriptos per literas varias Alphabeti continuati. Pro quo ſciendum, quòd Hieronymus ponit hic quinque Pſalmos, quos exprimit, & dicit, quòd apud Hebręos ſcribuntur diuerſo metro, & tamen texuntur Alphabeto eiuſdem Numeri, ideſt quilibet iſtorum Pſalmorum habet tot literas varias continuatas, quot habet alius. Verbi gratia, quòd incipiat primus verſus in Aleph. ſecundus in Beth, & ſic continuatim vſque ad Thau. In quolibet autem iſtorum Pſalmorum verè reperitur iſtud, ſed ſcribūtur diuerſo metro, ideſt diuerſa lege metrorum quantum ad trimetrum, vel tetrametrum: differt tamen in iſtis Pſalmis, quia quidam habent plures verſus, quam alij: hoc autē, quia replicantur in eis pluries literę Alphabeti, vel quia duo verſus, qui ſimul ſunt, incipiunt ab eadem litera: & ſic 44. verſus complent vnum Alphabetum hebraicum geminans verſibus ad quamlibet literam, ſic autem fuit in Pſalm. 144. qui incipit Exaltabo te domine. Sciendum autem circa iſta duo, quę ponit hic Hieronymus, ſcilicet quod iſti Pſalmi quinque ſcribuntur Alphabeto eiuſdem Numeri, ſed non eodem metro. Circa primum attendendum, quòd Hieronymus in quadam epiſtola ad Marcellam, vbi ponit de Pſalmis habentibus Alphabeta hebraica ponit ſolum quatuor, hic autem ponuntur quinque, ꝙ fortè accidit errore ſcriptorum, qui ſubticuerunt vnū de Pſalmis, ſcilicet tertium. ſunt autem verba Hieronymi hęc in epiſtola ſua, ſcilicet. Scire debes quatuor Pſal. ſecundum ordinem elementorum incipere, ſcilicet 36. & centeſimum decimum, & 118. & 144. verum ſcire debes, ex prioribus Pſalmis ſingulis literis ſingulos verſus, qui trimetro iambico conſtant eſſe ſubnexos, inferiores verò tetrametro iambico ſicut Deutero. canticum ſcriptum eſt: ſunt qui alios putent hoc ordine incipere, ſed falſa eorum opinio eſt. Primus iſtorum eſt 36. ſcilicet. Noli ęmulari, qui incipit ſecundum ordinem Alphabeti vſque ad vltimam literam. hoc autem in Hebręo verum eſt, ſed non apud nos quoniam non eſt ibi aliquis ordo literarum ſecūdum Alphabetum noſtrum. Cauſa eſt, quia non ſunt eędem dictiones in Latino, & Hebręo. Sciendū etiam, ꝙ non habent omnes iſti Pſalmi integrum Alphabetum, ſed aliqui habent pauciores verſus, aliqui autem plures, quam complere poſſint vnum Alphabetum, ſufficit tamen, ꝙ illi verſus quotquot ſunt ſequuntur ordinē Alphabeti. *Et centeſimus decimus.* Iſte eſt ſecundus Pſalmus eorum, qui procedunt ordine Alphabeti, & vocatur: Confitebor tibi domine: Non habet autem integrum Alphabetum, ſed ſolum 10. literas, cum ſolum habeat decem verſus. *Et centeſimus vndecimus.* Iſte eſt tertius Pſalmus horū, ſcilicet Beatus vir, qui timet dominum: & procedit eodem ordine Alphabeti, ſed non habet integrum Alphabetum cum ſolum ſint 9. verſus. *Et centeſimus decimus octauus.* Iſte eſt quartus, & vocatur Beati immaculati. Nec accipitur iſte Pſalmus ſecundum, quòd apud nos diſtinctus eſt, ſcilicet vſque ad retribue ſeruo tuo, ſed durat vſque ad Pſalmum. Ad dominum cum tribularer, comprehendens omnes Pſalmos primę, tertię, Sextę & Nonę: nec ſunt hic verſus in ordine Alphabeti ſecundum continuationem literarū, ſed ſunt 22. octonarij, qui faciunt verſus. 266. ſed incipiunt octonarij iſti per literas Alphabeti, ſcilicet primus octonarius ī Aleph, & ſecundus in Beth, & ſic conuenienter vſque ad Thau. viceſimus ſecundus octonarius incipit in Thau, & ſic eſt ibi conſummatum Alphabetum.

Qui ſunt Pſalmi qui incipiunt per ordinē librorum alphabeti, apud Hebręos, & quare non ſic icipiūt apud nos.

A B C D E

De diuiſione octonariorum, & quid ſint Quaſt. XIII.

SCIENDVM autem circa iſtos octonarios, quòd octonarij dicuntur diuiſiones factę in Pſalmis, quarum quęlibet continet verſus octo, ſic patet in toto Pſal. illo beati immaculati: nam ſecundum nos diuiditur in 11. Pſal. quorum ſunt duo pro hora Primæ, & tres pro Tertia, totidem autē pro Sexta, & Nona. continet autem quilibet iſtorum Pſalmorum 16. verſus, ideo diuiditur in duos octonarios in medio autem iſtorum Pſalmorum, ſcilicet in verſu 9. cuiuslibet eorum incipit ſemper alius octonarius, & ſic cum primus octonarius, ſcilicet beati immaculati incipiat in Aleph, vltimus octonarius, ſcilicet appropinquet deprecatio mea: incipit in Thau, vbi eſt 22. octonarius. *Et centeſimus quadrageſimus quartus.* Iſte eſt vltimus Pſalmus eorum, qui ſequuntur alphabetū: & iſte eſt. Exaltabo te domine: ſequitur autem ordinem alphabeti, & dicit de eo Hieronymus, quod ſingulis literis ſinguli verſus gemine ſupputantur: ſunt autem ibi 22. verſus, qui poſſent complere hebraicum Alphabetum, ſi literę ſimplices eſſent, ſcilicet cuilibet verſui vna litera, ſed dantur duo verſus vni lrę. *Quamquam diuerſo ſcribantur metro.* i. omnes iſti Pſalmi ſequūtur ordinem alphabeti, quantum ad literas tamen differunt in hoc, quòd non ſcribuntur eodē genere metrorum, ſic patet ex litera Hieronymi in epiſtola ad Marcellam cum ait: Verum ſcire debes, quod prioribus Pſalmis ſingulis literis ſingulos verſiculos, qui trimetro iambico conſtant eſſe ſubnexos: inferiores verò thetrametro iambico, ſicut Deute. canticum ſcriptum eſt. Hoc quidem, ꝙ de metris dicitur, ſępe obſeruatur inter hebręos, quia ſicut poetæ vtuntur diuerſo genere metrorum, ita & ſacra ſcriptura vſa eſt: ſic ꝓbat Hieronymus inductiue de multis in prologo ſuper Iob, qui incipit: Cogor per ſingulos. In Pſalmis autem iſtis obſeruatur iſta differentia, quòd in quibuſdā eſt trimetrum iambicum: in alijs verò tetramitrum.

Ad cuius euidentiam conſiderandum, quòd metra ſecundum auctoritatem Latinorum multipliciter nominantur, quędam enim nominantur ex numero pedum: alia autem a materia: de his ſecundis dicimus quædam metra eſſe heroica ab heroibus: ſunt enim heroes viri nobiles, & famoſi: metra autē, quę de ge-

ſtus

ſtis eorum ſcribuntur heroica appellantur: ſic etiam vocantur metra elegiaca, quę tractant de miſeria, vel amore, quia elegia idem eſt, quòd miſeria: aliquando autem nominantur metra ab inuentore ſicut metra Archilochica, & Aſclepiada, quę ab Archiloco, & Aſclepiade inuētoribus nominantur: ſic etiam vocatur metrum Saphicum a Sapho muliere, q̄ in Gręcia huius carminis modum inuenit ſub Cyro rege Perſarū, dum Iudęi redirent de captiuitate Babylonica, & iſtis metris vtitur frequenter Boetius: ſicut eſt illud: Bella biſquinis in fine quarti libri, & illud. Nouimus quātas in tertio libro: hoc etiam metro Saphico ſcribuntur tria Alphabeta lamentationis Hieremię, ſcilicet primum, ſecundum, & quartum: alia autem vocantur a numero pedum, vt exametrū, quòd ſex pedes habet, & iſte verſus pręcipuè ſpondaici, vel Dactilici ſunt, G quia in quolibet pede poteſt Dactilus, vel Spondęus indifferenter locari, pręterquam in quinta ſede vbi ex natura metri Dactilus ſemper locatur: ſic etiam ſunt verſus Pentametri, ideſt habētes quinque pedes. Alia metra vocantur a pede prędominante, vt Spondaica Dactilica, Iābica Trochaica, vel Anapeſtica, & vocantur iſta carmina aliqñ Dimetra Trimetra, vel Tetrametra. In verſibus aūt Dactilicis, vel Spondaicis, ſicut ſunt Exametri, vel Pentametri vnus pes cōputatꝰ pro vno metro, ideo vocantur exametri, quaſi habentes ſex metra, & totidem pedes ſunt. In verſibus autem Iambicis Trochaicis, vel Anapeſticis duo pedes ponūtur pro vno metro, & ſic vocatur dimetrum, quòd habet duo metra, quę ſunt quatuor pedes, ſiue quatuor Iam- H bi ſiue Trochei, trimetrum vocatꝰ vbi tria metra ſunt, quę continent ſex pedes, & tale eſt illud metrū, quod poſuit Boetius ſecundo de Conſolatione de mutatione fortunę, ſcilicet

Hæc cum ſuperba verterit vices dextra.

Hoc trimetrum eſt continens ſex pedes, ſcilicet tres Spondęos, & tres Iābos, *Hæc cum*, Spondęus eſt. *ſuper* Iambus eſt, *ba ver*, Spondęus eſt, *terit*, Iambus eſt, *vices*, Iambus eſt, *dextra*. Spondęus eſt. Primum metrum continet vnum Iambum, & vnum Spondęū. ſ. *Hæc cum ſuper.* Secundum metrum continet Spōdęū, & Iambum. ſ. *ba verterit*, Tertium metrum continet Iambum, & Spondęum. ſ. *vices dextra.* Tetrametrū autem Iambicum recipit Iambum in omnibus locis: I. Spondęum tantum in paribus, & dictum eſt Iambicū a pede prędominante in loco pari, in quo nullus alius pes habet poni. Iambicum metrum. Si dimetrum eſt quatuor habet pedes: ſi Trimetrum habet ſex, ſi Tetrametrum habet octo: verbi gratia accipiatur iſtud Iambicum Tetrametrum.

Deus creator omnium,
Iam ſurgit hora tertia.

Deus, Iambus eſt. *crea*, Alter Iambus iunge ſimul, & habebis vnum metrum. *tor om*, alter Iambus, *nium*. Alter Iambus: iunge ſimul, & habebis ſecundū metrū. *Iam ſur*, Spondęus. *git ho*, Iambus eſt. Iunge ſimul, & habebis tertium metrum, *ra ter*, Spondęus eſt, *tia*. Iambus eſt. Iunge ſimul, & habebis quartum metrū, K & ſic patet quare vocetur Tetrametrum: ſimiliter poſſes ponere exemplum in illo hymno:

Iam lucis orto ſidere.

& ſimilibus. Communiter tamen in talibus ſignatur Dimetrum Iambicum, quia in quolibet verſu hymni ſunt quatuor verſus metrici. Iſtud trimetrum, & Tetrametum Iambicum obſeruatur in iſtis Pſalmis apud Hebręos quidem, ſed apud nos nequaquam, quia nec eſt ordo literarum per Alphabetum, nec obſeruatur natura metri, cuius cauſa infra declarabitur.

Eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Ideſt iſti Pſalmi ſcribuntur, vel continuantur Alphabeto, ideſt literis E eiuſdem numeri. Non eſt autem ſenſus, quòd tot literę ponantur in Pſalmo vno, per quas incipiant verſus, ſicut in alio, cum quidam Pſalmi horum ſolum habeant nouem verſus, & alij 10. alij autem plures, quam 40. ideo impoſſibile eſt in vtriſque compleri Alphabetum: ſed eſt ſenſus, quòd texuntur literis einſdē numeri, ideſt eiuſdem ordinis, ſcilicet quòd ſicut incipit vnus Pſalmus eorum per ordinem Alphabeti, & continuatur per omnes verſus iſte ordo, ita in alijs fit, & tamen in quibuſdam completur Alphabetum in alijs nō propter paucitatem, & multitudinē verſuum. *Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius.* Ideſt etiam obſeruatur ordo 22. literarum in Ieremia in lamentationibus, & in oratione eius.

Lamentationes quo genere metrorum deſcribuntur.
Quæſt. XIIII.

NON eſt autem hoc per totum librum Ieremię. Nam totus liber prophetiarum eius ſtylo pedeſtri, & ſine legē metrorum ſcriptus eſt. In lamentationibus autem, quę alio modo vocantur threni Ieremias non tanquam Propheta, ſed tanquam rhetoricus per ſermones paſſionales audientes ad compaſſionem deſolatę ciuitatis conuertit: licet aliquando aliqua de Chriſto intermiſceat. ſeruatur ordo huius ſcripturę per Alphabeta: ita, quòd primus verſus incipiat per Aleph, quę eſt prima litera, ſecundus verſus per Beth, quę eſt ſecūda, & H tertius per ghimel, quę eſt tertia, & ſic conſequēter vſque ad Thau, quę eſt vltima.

In litera autem noſtra non potuit ſeruari idē ordo, ideo ad ſignandum illum ordinē eſſe apud Hebręos ponimus in principio cuiuslibet verſus illam literam hebraicam, a qua incipit, & ſic ſunt completa Alphabeta in lamētationibus, ſic ſunt apud nos aliq hymni, qui incipiunt per conſequentes literas Alphabeti, ſcilicet: A ſolis ortus cardine: cuius primus verſus in A. ſecundus in B. tertius in C. incipit, & ſic vſque ad finē hymni. ponuntur autem quatuor Alphabeta in lamētationibus, ideſt Alphabetum quater repetitur ad notandum, quòd Ieremias deplangit propter quatuor mala, ſcilicet propter mortem Ioſię. Secundo propter I. tranſmigrationem regis Ioachim, & omnium nobilium in Babylonem. Tertio propter deſtructionem templi, & ciuitatis factam per Nabuzardam: quarto propter mortem Godolię. & non ſunt ſimilia iſta Alphabeta, quia in primo, ſecundo, & quarto ſimpliciter ponitꝰ quęlibet litera, ſemel Aleph, & ſemel Beth: in tertio Alphabeto quęlibet litera triplicatur, ter Aleph, & ter Beth, & ſic conſequenter. Differunt etiam iſta Alphabeta, quia cum ſcribātur ſub lege metrorū in pedibus certis, & ſyllabis, tamen alia metra ponūtur in primo, ſecundo, & quarto, & alia in tertio. Nam primum, ſecundū, quartū, deſcribuntur metris Saphicis cum cōmate heroico. Tertium Alphabetum trimetris iambicis trochaicis, vel anapeſticis ſcriptū eſt: de K hoc Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, quę incipit nudiuſtertius, ait habens in lamentationibus Ieremię quatuor Alphabeta, ex quibus duo prima quaſi Saphico metro ſcripta ſunt, quia tres verſiculos, qui ſibi nexi ſunt, & ab vna tantum litera incipiunt heroicum cōma concludit. Tertium Alphabetum trimetrum ſcriptum eſt ternis literis, ſed eiſdem tantum verſus incipiunt. Quartum Alphabetum ſimile eſt primo, & ſecundo. Idem autem in ſententia, & quaſi in verbis ponit Iſidorus Etymologia. 6. li. iſta lex metrorum obſeruata in Hebręo idiomate, cum in Latinum ſingula transferuntur, non manet vlla lex metri, & hoc propter duo, primo quia modus loquendi hebraicus

Quare ponātur quatuor literæ in lamentationib. Ieremiæ.

braicus interdum longior, & interdum decurtatior eſt, quã latinus: metrum aũt ſub certis ſyllabis, & pedibus cõtineť, vnde accidit interdum, ꝙ ꝯſiderata multitudine ſyllabarũ tota litera vnius verſus de primis alphabetis lamentationum nõ accedat ad tria metra Saphica, & deficiat cõma heroicum. Interdum vero lõgiorem, quam ſub tribus metris Saphicis, & cõmate heroico comprehendi poſſit, & ſecundum, ꝙ obſtat eſt quantitas ſyllabarum faciẽtium alios, & alios pedes: non.n. põt poni indifferenter quantacunq; ſyllaba in qualicunque metro, quia in dactilicis nõ poſſunt poni omnes ſyllabę productæ, vel oẽs breues, & ſic de ſpondaicis, quia ſpondeus duabus longis, dactilus aũt prima longa, & duabus ſequentibus breuibus continenť: dato ergo, ꝙ tot præciſe ſyllabę in litera hebraica eſſent, quot in latina; tñ non poſſet ſeruari lex metri, quia non eſt eadem quantitas ſyllabarum .ſ. breuitas, vel longitudo: prima igitur alphabeta .ſ. primum ſecundum quartum, ſecũdum hebręos habent verſus ſingulos per ſingulas literas alphabeti, & ĩ quolibet illorum verſuum ponuntur tria metra Saphica, & vnum cõma heroicum: quodlibet metrũ Saphicum, vt dicunt quidam, cõtinet quatuor pedes & primus pes continet tres ſyllabas, ſecundus duas, tertius quatuor, quartus duas, & ſic in quolibet metro Saphico ſunt .11. ſyllabę: cõma autem heroicum eſt quædam breuis deciſio, quę continet dimidium metri Saphici .ſ. duos pedes, qui habent quinq; ſyllabas: oĩa iſta patent in iſto verſu. *Vt queant laxis.* Sunt. n. ibi tria metra Saphica, & in fine cõma heroicum. Primum metrum eſt.

Vt queant laxis reſonare fibris.

In quo ſunt quatuor pedes, & .11. ſyllabæ .ſ. *Vt queant.* Primus pes. *Laxis.* Secundus pes. *Reſonare.* Tertius pes. *Fibris.* Quartus pes. Secundum metrum ſaphicum eſt.

Mira geſtorum famuli tuorum.

Vbi ſunt totidem pedes, vt ſupra tertium metrum eſt.

Solue polluti labij reatum.

Comma heroicum eſt.

Sancte Ioannes.

In quo ſunt duo pedes, primus triſyllab. ſ. *Sancte Io.* ſecundus duarum ſyllabarum. ſ. *annes.* ꝙ dicit hic de metro Saphico, quidam ſic putant, ſed quinq; pedibus conſtat. ſ. Trochæo, Spondeo, Dactilo, & duobus Trocheis, quale eſt illud Boetii, Nouimus quantas, & illud, Bella Biſquinis, & Seneca in tragœdijs ſæpe hoc genere Metri vtitur, vt illud.

Natus Euriſteus properante partu.

Et habet ſemper Saphicus verſus vndecim ſyllabas, & quinque pedes, & ſicut dictum eſt Hymnus ille. Vt queant laxis, habet tria Metra Saphica cum cõmate heroico in quolibet verſu, vel concatenatiue, & eſt vnum Metrum.

Vt queant laxis reſonare fibris.

Vt que. Trochęus eſt. *Ant la.* Spondeus eſt. *xis Reſo.* Dactilus eſt. *nare.* Trochęus eſt. *Fibris.* Alius Trochęus, & de aliis duobus metris eodem modo. Cętera, q̃ dicta ſunt vera ſunt, ſed nullus pes eſt Tetraſyllabus in metris Saphicis, ſicut illi dixerunt, & hoc mõ eſt in iſtis verſibus apud hebręos, nec additť ſyllaba, nec deficit, & cum talis verſus contineat .38. ſyllabas .ſ. 33. in tribus Metris Saphicis, & quinque in comate heroico, concluditur, ꝙ tot ſyllabę ſunt ĩ quolibet iſtorum in hebręo, ſed apud nos non eſt ſic, ut patet cõputãdo in quolibet verſu. Primus. n. verſus primi alphabeti apud nos. ſ. *Quõ ſedet ſola.* 43. ſyllabas ꝯtinet, q̃ facerẽt quaſi quatuor metra Saphica, & ſic patet varietas in ſequentibus, aliqñ per abundantiam

A & aliqñ per defectum ſyllabarum. Tertium alphabetum apud Hebręos literas triplicar, & cõputanť tres literæ ſub vno verſu, & uocamus illum verſum trimetrum. ideſt continentem tria metra, quia: ſub qualibet litera vnum metrum continetur, & iſta metra ſp ſunt ęqualium ſyllabarum, rariſſime aũt ab hoc deuiãt: ĩ lr̃a aũt nr̃a nihil horũ obſeruatur. *Et oratio eius:* i. ẽt oratio Ieremię lege metrica per ꝑñtes lr̃as alphabeti ſcripta eſt. Incipit aũt iſta oratio. Recordare dñe qd acciderit nobis. Et poniť in fine lamentationum. *Salomonis quoq; in fine prouerbia.* i. ẽt ꝓuerbia Salomonis ad finem ſuum habent iſtũ ordinem literarum alphabeti: & dr̃ ad finẽ, ꝙ prouerbia a principio vſque ad finẽ. 30. ca. ꝓſaico ſtilo procedunt nulla obſeruata

B lege metri: in fine aũt. ſ. in vltimo. c. per verſus deſcribuntur: habent. n. vnũ alphabetum cõpletum. *Ab eo loco, in quo ait mulierem fortem, quis inueniet.* Iſtud eſt. 31. c. & vltimum in prouerbiis, & iſtud texiť ordine metrorum hñs cõpletum alphabetum, cuius primũ metrum eſt mulierem fortẽ &c. & incipit in Aleph. *Eiſdem alphabetis, vel inciſionibus ſupputantur.* i. oĩa. s̃. dicta. ſ. Pſalmi prędicti, & lamentationes Ieremiæ, & fines prouerbiorũ ſupputanť eiſdẽ alphabetis. i. lr̃is. ſ. ꝙ verſus in vtriſq; tendunt per ordinẽ alphabeti, licet nõ ſint tot literę in uno ſicut in alio, nec tot alphabeta, Nã aliqui Pſalmi ꝓdictorum ſunt, qui non continẽt integrum alphabetũ: lamentationes tñ Ieremię quatuor integra alphabeta hñt, ẽt ſupputanť eiſdem inciſionibus. i. deciſionibus metricis. ſ. ꝙ non eſt ſnĩa, &

C litera continuata ſtilo producto ſicut in proſaicis, ſed eſt litera inciſa per determinatos pedes, & ſyllabas reducenda ad legem metrorum. Aliqui dicunt, ꝙ uocãtur inciſiones quaſi abſciſiones, quia ita certum hñt numerum ſyllabarum, & pedum, ꝙ quidquid ſuperfluum eſt abſciſum vr̃, ſed prima ſnĩa eſt melior. prouerbia autem Salomonis ſcribuntur apud Hebręos Tetrametro iambico, ſ. in fine ſuo, ſic ait Hieronymus in epiſtola ad Marcellam. ſ. prouerbia Salomonis extremum claudit alphabetum, quam tetrametro iambico ſupputarut ab eo loco, in quo dicitur mulierem fortem. *Porro quinque literæ.*

D *Quomodo lib. veteris teſtamenti ſint 22. & quomodo literæ Hebraicæ ſint 22. Quæſt. XV.*

Hic Hieronymus declarat id ꝙ. s̃. dixerat. ſ. ꝙ libri veteris teſtamenti erant. 22. & ꝙ literæ Hebraicæ erant. 22. applicando eas libris. ſ. ꝙ non ſolum literæ Hebraicę ſunt 22. ſed earum quinque ſunt duplices. ſ. ꝙ quęlibet earum bis ponitur in Hebraico alphabeto, ita de. 22. libris Hebręorum quinq; duplices ſunt, quia ſubdiuiduntur in alios libros, ut patet in litera, alio modo poteſt introduci iſta litera. ſ. ꝙ tollatur hic dubium, quia dictum fuerat, ꝙ literæ Hebręorum erant. 22. ſi tamẽ nos cõputemus oẽs literas poſitas in alphabeto, plures, quam. 24. reperiemus, iõ dixit, ꝙ quinque earum

E ſunt duplices, & illę non computantur bis, ſed quęlibet ſemel tantum, ſed primus ſenſus melior eſt. ſ. ad ſignificandum proprietatem quandam librorum ueteris teſtĩ, ut totaliter alphabetum applicetur ad conditionem librorum: dr̃ aũt, ꝙ quinque literæ ſunt duplices, q̃ nominanť hic. ſ. Caph, Mem, Nũ, Phe, Sade non qdem, ꝙ ſint penitus duplices, ſ. ꝙ ſonus earũ, & figura ſit vnica, aut officiũ, ſed ꝙ hñt quãdã ſimilitudinẽ, de officio. n. apparet, quia aliter ſcribuntur principia dictionum per has literas in hebręo, & aliter fines, nam quædam literæ ſunt harum, quæ ſolum in fine poni poſſunt, aliæ autem in principiis, & in medio: nec aliqñ perturbatur iſte ordo apud hebręos.

Differunt ẽt iſtę literę in figura, quia quamquam ſit
duplex Mem apud hæbræos, & duplex Nun: tñ mul-
tum differunt in figura, & ſic de aliis tribus duplici-
bus. Differunt ẽt iſtę lr̃ę in ſono, q̃a licet Mem, & Nũ
ſp habeant ſimilem ſonum, tñ Phe, & Caph, & Sade
cũ duplicant̃ non hñt ſimilem ſonum, ꝙ patet in ꝓ-
latione hebręorũ. Hieronymus aũt ſolũ ponit diſtin-
ctionem ex offõ. ſ. qualiter vtamur eis ſcribendo cũ
ſubiũgit̃. *Aliter. n. per has ſcribunt principia medietatesq́; verborum, aliter fines.* Ideſt iſtę literę duplices differunt
quantum ad hoc, ꝙ q̃dam ſunt ad ſcribendum prin-
cipia, & medium, & nũquam pñt poni in fine dictio-
num: alię aũt ẽ ꝯrio, ſolũ ponunt̃ in fine: ſic patet de
duplici Mem, quia prima ponit̃ in principio, & me-
dio ſolũ, ſcd̃a aũt in fine ſolũ: & ſic de oĩbus aliis du-
plicibus. *Vnde, & quinque a pleriſq́; libri duplices extimantur.* Hic applicant̃ libri ad proprietatem alphabeti. ſ.
ꝙ ſicut in alphabeto exiſtentibus. 22. literis quinque
earum duplices ſunt: ita & exiſtentibus libris veteris
teſtĩ. 22. quinq́; eorum duplices ſunt. ſ. quia diuiditur
q̃libet in duos libros. hoc aũt verum eſt ſm Hebręos
& tñ ſm nos non eſt idem modus computandi. Nã
hic ponunt Samuel, & Malachim. i. liber regum tan-
quam duo libri, & quilibet eorum ſubdiuidit̃ ĩ duos
libros: apud nos tñ non ſic, q̃a Samuel, & Malachim,
pro vno libro computant̃. *Samuel.* Iſte eſt primus li-
ber, q̃ apud hebręos duplex eſt, & vocat̃ Samuel pri-
mus, & ſecundus liber regum. Nos. n. oẽs quatuor li-
bros vocamus libros regũ: Iudæi vero primos duos
vocant libros Samuelis, ſecundos vocant libros Ma-
lachim. i. regum. Hoc modo liber Samuelis duplex
eſt, quia diuiditur in primum, & ſecundum regum.

Quare primus, & ſecundus liber regum vocatur liber Samuelis, cum Samuel non ſcripſerit illum.
Quæſt. XVI.

QVAERET aliquis quare vocat̃ iſte liber Sa-
muelis cum Samuel illũ non ſcripſerit, q̃a
nõ ſolum non potuit ſcribere ſm librum
regum, q̃ eſt pars Samuelis, ſed ẽt non po-
tuit ſcribere totum primum: cum ante finem eius. ſ.
in c. 25. ponat̃ mors Samuelis. Rñdendum eſt, ꝙ ſm
Iſidorum Ety. li. 6. liber iſte uocat̃ Samuelis, q̃a ĩ prin
cipio eius prophetia. & ſacerdotiũ eius continet̃: po-
terat ẽt iſte vocari liber Regũ, q̃a in eo Saulis, & Da-
uid regum geſta ſcripta ſunt: ſcripſit aũt principia li-
bri huius Samuel: reliquum aũt. i. totum ſm librum,
& panẽ primi Dauid ſcripſit: fuit tñ liber iſte noĩatus
a Samuele, quia ipſe illi exordiũ dederat. De hoc me
lius. ĩ. vide in alio prologo, q̃a cred. ĩ, ꝙ nec Samuel,
nec Dauid illum ſcripſerint. *Malachim.* Interpretat̃
regum. Iſte eſt ſecundus liber de duplicibus. Vocant
aũt Iudæi librum regum non iſtos quatuor ſimul, ut
nos accipimus, ſed tertium, & quartum, in quib' de
multis regibus tam Iudę, quam Iſrael hiſtoria texitur
& eſt ẽt iſte liber duplex apud hebręos, quia in tertiũ
& quartũ libros regum diuidit̃. *Dibrehaiamin.* Iſte eſt
tertius liber de duplicibus apud hebręos, & ponitur
corrupte apud Latinos: deberet. n. dici Diureiamin,
& interpretat̃ verba dierum, quia in hebręo. Dibur
verbum ſignat, Iamin aũt dies: & dr̃ iſte apud nos Pa
ralipomenõ ſm Gręcã originẽ: vtrũq́;. n. nomẽ huic
libro competit: dr̃. n. verba dierum, q̃a in eo ſcripta
ſunt verba dierum regum Iudæ, & Iſrael: dr̃ Parali. i.
relictorum, quia de relictis in aliis libris ibi agitur cũ
ſuppleant̃ plurima, q̃ relicta ſunt in his libris regum,
& in aliis libris hiſtoricis p̃cedentibus. Eſt aũt liber
iſte duplex, q̃a diuidit̃ in duos libros. Nam apud nos
duo ſunt libri Parali. & totidẽ apud hebręos. *Eſdras.*

F Iſte eſt quartus liber de duplicibus, qui tam apud Iu-
dæos, q̃ apud nos in plures diuiſus eſt, ſed differt, quia
apud nos interdũ hñt quatuor libri Eſdræ, quartus tñ
apocriphus eſt, nec dẽt poni in numero librorũ: ma-
nent igitur tres libri Eſdrę quorum duo proprie dñt
libri Eſdrę. ſ. primus, & tertius: ſecundus aũt dr̃ liber
Nehemiæ: Hebręi tñ ſolũ in duas partes Eſdram di-
uidunt, iõ eum duplicem vocant. Nam q̃liber de his
quinq́; quos duplices vocant in hebręo in duas par-
tes ſolum diuidit̃. *Ieremias cum Cynoth. i. lamentationibus ſuis.* Iſte eſt quintus liber duplex, diuidit̃. n. in librum
Ieremiæ, & lamentationis: tota. n. prophetia ipſius ac
cipitur tanq̃ vnus liber, lamentationes autem cũ nõ
ſint liber propheticus, ſed rhetoricus mouens ad paſ-
G ſiones cõputat̃, ut alius liber, & cum lamentationib'
ẽt oratio eius, q̃ incipit. Recordare dñe cõiungenda
eſt: vocat̃ aũt Cynoth in hebręo. i. lamẽtationes: nos
tñ cõius librum iſtum librum threnorũ appellamus,
ꝙ idem ſignat: dr̃. n. de Trenarius, qui eſt mons, vbi
gementium animarum audiuntur lamenta: q̃uo igit̃
hic applicat Hieronymus probationem, quam facie
bat. ſ. ꝙ ſicut ſunt, 22. lr̃ę veteris teſtĩ, ita dẽbant eẽ. 22.
uolumina. Rõ aũt ſimilitudinis applicat̃, q̃a ſicut. 22.
literę ſunt quaſi. 22. elementa quibus omnis vox for
mat̃, q̃ ꝓferimus, ita. 22. libri ſunt, quib' tota ſacra ſcri
ptura, q̃ ad eruditionem viri iuſti eſt connectur. *Quo modo igitur. 22. elementa.* Vocantur elementa literę: nã
vt ex elemẽtis cõponitur omne corpus, ita ex elemẽ-
H tis literis componitur oĩs vox: vtrunq́; tñ nomen li-
teræ conuenit, ſed literę dicuntur ꝓp ſcripturam, q̃a
leguntur, & ſcribuntur, elementa autem ꝓp prolatio
nem, quia ipſam vocem intrinſece componunt. *Per quæ ſcribimus hebraicè omne, quod loquimur.* Ideſt per iſta
22. elementa ſcribimus, omne, ꝙ loquimur ĩ hebręo
dr̃ aũt in hebræo, quia iſta. 22. elemẽta non ſufficiũt
ad ſcribendum omne, ꝙ in Gręco loquimur: ſed re-
quirunt̃. 24. elementa Gręci alphabeti & Latini: non
. n. conueniunt literæ unius idiomatis horum ad ſcri
bendum plene ea, quæ in alio idiomate ſunt: quia nõ
ſolum differunt iſta idiomata in vocibus, ſed etiam ĩ
varietate prolationis, quod facit neceſſitatem varia-
rum literarum. Nec tamen credendum eſt, quod
I literæ Hebraicæ ſolum ſufficiant ad ſcribendum om
ne, ꝙ Hebraice loquimur, ſed etiã omne, ꝙ loqmur
chaldaice, vel Syriace, quia iſtę linguę ſimiles ſunt ha
bentque eaſdem literas ĩ ſono ſolis characteribus di
ſcrepantes, ut patet ſupra, & dato, quod nullas literas
Syri, & Chaldæi haberent, poſſent ſcribere totum q̃d
quid in lingua ſua eſſet literis Hebræorum, eo quod
non ſit differentia in modo pronunciandi, ſed in ſo-
lis dictionibus, ſicut eſt in quibuslibet idiomatibus
particularibus. *Et eorum initijs vox humana comprehenditur.* Ideſt omnis uox, quam homo formare poteſt,
ſi ſit articulata, comprehenditur initijs horum ele-
mentorum ideſt ipſa ſunt initia vocis: dñr autem ini
K tia. i. principia prima, & minima nullo modo diuiſibi
lia: literæ namque non ſunt aliqua uox completa, ſed
ſunt particulæ minimę uocis, & non dr̃ eorum ĩitiis,
ideſt quod iſta elementa habeant aliqua initia, q̃a ex
hoc præſupponeretur ea habere medium, & finem,
& ſic iam eſſent diuiſibilia, quod nullatenus ſtat, ni-
hil. n. ſic differrent a uocib' ꝯpletis, nec ẽt vocant̃ ini-
tia, i. ꝙ ſint initia uocũ ſolũ, q̃a tunc ſolũ facerent ad
incipiendum, & nõ ad cõplẽdũ, ꝙ falſum eſt, ſed dñr
initia. i. primordia, vel prĩcipia materialia, q̃a ex his ꝯ-
ponitur vox totaliter ſiue in principijs ſiue ĩ finibus.
Ita. 22. volumina ſupputantur. i. ita conueniens fuit,
ꝙ computarentur. 22. volumina in teſtõ veteri. iſta
non eſt ratio neceſſitatis, quia poterant eſſe plura, vel
pauciora volumina: ſed exiſtentibus ſolum libris, qui

Trenarius mons ubi aĩę gementes audiuntur.

nunc

nunc ſunt in veteri teſtō, conueniens fuit illos diuidi in 22. volumina ad ſimilitudinem literarū propter rationem, quæ. ĵ. ſequitur. *Quibus quaſi literis, & exordys in Dei doctrina.* i. homines, qui volunt exercitari in doctrina Dei, debent exercitari in his. 22. voluminib⁹ tanquam in exordiis. Non eſt autem ſenſus ꝙ iſta volumina ſint exordia tanquam ordinentur ad aliquam aliam altiorem doctrinam, ſicut dicimus rudimenta eſſe principia ad doctrinam, & principia in qualibet arte eſſe initia quædam ad altiorem conſiderationē concluſionum. Nam poſt omnes libros legis diuinę non eſt aliqua altior conſideratio viro iuſto, in qua ſe debet exercitare: ſed dicuntur iſta eſſe exordia in doctrina Dei. i. principia compoſitiua, vel elementa, ſ. ꝙ ſicut dicebamus literas eſſe elementa omnis vocis, quia ex illis quæcunque vox formatur, & componitē ita iſta. 22. volumina ſunt exordia. i. principia componentia totam ſacram doctrinam, quamquam aliquis poſſet accipere in his alium ſenſum quem primo ponebamus. ſ. ꝙ iſta. 22. volumina ſint quaſi literæ, vel rudimenta, quia ſicut literæ ſunt id, ꝙ primo addiſcimus, deinde conſurgimus in alias ſpeculationes: ita. 22. libri veteris teſtamenti ſunt quaſi quædam rudimenta, vel primordia, quæ ſubordinantur ad nouum ideo vetus eſt tanquam principium, vel rudimentū, & nouum eſt tanquam vltima cōſideratio ſacræ ſcripturę, & iſtud ſatis congruit literæ ſequenti, cum dicat Hieronymus, ꝙ tenera, & lactens viri iuſti in his nutritur infantia: infantes tamen ſunt, qui in aliqua conſideratione noui ſunt, ideo poteſt applicari ad literas, ſed primum magis conuenit ad conformitatem literarum, quia literæ ſunt primordia. i. principia compoſitiua totaliter, ita ꝙ nihil maneat in voce ꝙ literæ nō componant: ita erit ſenſus, ꝙ in ſacra ſcriptura veteris teſtamenti nihil manet, ꝙ in his. 22. uoluminibus non comprehendatur. *Tenera adhuc, & lactens viri iuſti eruditur infantia.* i. in iſtis viri iuſti, qui adhuc ſunt infantes, & teneri nōdum habentes aliquā doctrinam exercitantur: nam in iſtis eſt incipere, & finire, vel ſecundum alium ſenſum in iſtis eruditur īfantia viri iuſti, quia in his eſt inchoatio ad nouum teſtamentum.

Primus apud eos liber vocatur Bereſith, quem nos Geneſim dicimus: ſecundus Vellesemoth, qui Exodus appellatur: tertius vaicra ideſt leuiticus; quartus Vaiedabber; quem Numeros vocamus, quintus Ellehaddebarim, qui Deuteronomium prænotatur. Hi ſunt quinque libri Moyſi, quos proprie Thorath ideſt legem appellant.

Ruth. 1. Secundum prophetarum ordinem faciunt & incipiunt a Ieſu filio Naue, qui apud illos Ioſue Bennun dicitur. Deinde ſubtexunt Sophetim ideſt iudicum librum, & in eundem compingunt Ruth, quia in diebus Iudicum facta eius narratur hiſtoria. Tertius ſequitur Samuel, quem nos Regum primum, & ſecundum dicimus, quartus Malachim ideſt Regum, qui tertio, & quarto Regum volumine continetur. Meliuſq; multo eſt Malachim ideſt Regum, quam Malacoth ideſt Regnorum dicere. Non enim multarum gentium deſcribit Regna, ſed vnius Iſraelitici populi, qui tribubus duodecim continetur. Quintus eſt Iſaias: ſextus Ieremias: ſeptimus Ezechiel: octauus liber duodecim prophetarum, qui apud illos vocatur Thereazar. Tertius ordo agiographa poſſidet. Et primus liber incipit a Iob, ſecundus a Dauid, quem quinque inciſionibus, & uno Pſalmorum uolumine comprę hendunt: tertius eſt Salomon tres libros habens, Prouerbia, quæ illi parabolas ideſt Miſle appellant, quartus Eccleſiaſten ideſt coheleth: quintus eſt Canticum Canticorum, quem titulo Sirhaſirim prænotant: ſextus eſt Daniel: ſeptimus Dibehaiamin ideſt verba dierum, quod ſignificantius Chronicon totius diuinæ hiſtoriæ poſſumus appellare, qui liber apud nos Paralipomenon primus, & ſecundus inſcribitur. Octauus Eſdras, qui & ipſe ſimiliter apud Græcos, & latinos in duos libros diuiſus eſt. Nonus Eſther. Atque ita fiunt pariter veteris legis libri vigintiduo ideſt Moyſi quinque, & prophetarum octo, agiographorum nouem. Quamquam nonnulli Ruth, & Cinoth inter agiographa ſcriptitent: & hos libros in ſuo putent numero ſupputādos, ac per hoc eſſe priſcæ legis libros vigintiquatuor, quos ſub numero vigintiquatuor ſeniorum Apocalypſis Ioannis inducit: adorantes agnum, & coronas ſuas proſtratis vultibus offerentes, ſtantibus coram quatuor animalibus oculatis ante, & retro ideſt in præteritum, & in futurum reſpicientibus, & indefeſſa voce clamantibus: ſanctus ſanctus ſanctus dominus Deus omnipotens, qui erat, qui eſt, & qui venturus eſt.

P*rimus apud Hebræos*. Hic ponitur ſm̄ huius prologi. ſ. catalogus librorum veteris teſtamenti, & iſtud eſt principale, ꝙ introducitur iſte prologus. ſ. ſcire qui ſunt libri pertinentes ad canonem veteris teſtamenti, & qui ſunt apocriphi, vel non habentes tantam auctoritatem. Diuiduntur autem iſti libri veteris teſtamenti in tres partes, ſecundum ꝙ ponuntur tres ordines in illis ad ſignandum maiorem, vel minorem auctoritatem. Diuiſio librorum ueteris teſti.

Primus ordo eſt in libris legalibus.

Secundus in prophetalibus.

Tertius in agiographis, Differt autem iſte ordo auctoritatis, non quidem quantum ad hoc, ꝙ aliquę eorum ſint aliis veriores, vel de veritate quorundam dubitetur, & de aliis non, ſed quantum ad maiorem, vel minorem dignitatem, vt ſ. declaratum eſt: iſta autem dignitas accipitur a ſcriptoribus, quia quidam aliis digniores fuerunt. Secunda pars incipit ibi.

Secundum prophetarum. Tertia ibi. *Tertius ordo.* De primo dicitur hic, quod primus liber apud hæbræos vocatur Bereſith ſcilicet primus, qui ponitur in primo ordine.

De nominibus, & ordine librorum Pentateuchi. Quæſt. XVII.

PRo quo ſciendum, quod primus ordo cõtinet libros legales, ſunt autem iſti quinque quos Moyſes ſcripſit, & vocantur apud nos nomine Grȩco Pentateuchus.

Hic autem ponuntur nomina eorum ſpecialiter ſecundum morem Hebrȩum, & noſtrum, & quoniã de his omnibus in prologo ſuper Geneſim, qui eſt epiſtola ad Paulinum tam in litera, quam in commẽto latius agebatur, hic ſuperficialiter agẽdum eſt. Vocatur autem iſte liber apud hebræos Breſith: eſt autẽ corruptum nomen, quia deberet ſcribi Bereſith, & ſonat in principio, & non eſt vnica dictio iſta apud Hebræos, ſed duȩ ſcilicet ablatiuus cum prȩpoſitione: quia (Be) ſignificat in apud hebrȩos, & (Reſit) ſignat principium: vocatur autem ſic, quia mos hebrȩorum eſt, vt communiter libros ſuos nominare ab exordiis eorum, ſicut nos Pſalmos nominamus a principiis, & quia Geneſis incipit ſcilicet in principio, ſic hebrȩi vocauerunt librum illum.

Quem nos Geneſim dicimus. Iſtud eſt nomen Grȩcũ, quo nos vtimur appellantes librum iſtum, & dicitur Geneſis quaſi generatio, vel natura, quia de natura, & creatione rerum incipit.

Secundus Veelleſemoth. Iſte eſt ſecundus liber Moyſi, & uocatur apud Hebrȩos Veelleſemoth: quod corrupte ſcribitur, quoniam ipſi dicunt Veelleſemoth, & ſunt duȩ dictiones: Veele eſt pronomen Hebrȩũ pluralis numeri, & ſignificat hic, hæc, hoc. (Semoth) ſignificat nomina ſcilicet hæc nomina: & intelligitur ibi ſunt, quia litera hebraica eſt multum decurtata, & interdum ſubticet verba. Incipit autem ſecundus liber Moyſi ſic ſcilicet hæc ſunt nomina, & hoc quia vt dictum eſt Hebrȩi denominant libros a principiis.

Qui Exodus appellatur. i. iſte ſecundus liber apud nos dicitur Exodus: eſt autem iſtud nomen Græcum ſignificans exitum, quia in ipſo libro agitur de egreſſione Iſraelitarum de Aegypto a principio eius vſq; ad. 14. capit.

Tertius Vaicra. Iſte eſt tertius liber Moyſi in iſto primo ordine, & deberet vocari vaiciri ſecundũ Hebræos, ſed corrupta eſt dictio, quia rariſſime latini obſeruant proprietatem ſcripturæ in dictionibus Hebrȩis, eſt vaiciri verbũ prȩteriti, & ſignificat vocauit hoc autem, quia ſic incipit tertius liber, quem nos Leuiticum appellamus ex cauſa ſupra dicta. *Ideſt leuiticus.*

Sic vocatur apud nos: & cauſa eſt quoniam de officiis Leuitarum agit: in toto enim ipſo libro agitur de ſacrificiis, & de omnib. ritibus ſacerdotalibus: ipſi autem ſacerdotes large Leuitæ appellantur Agitur quoque de quibuſdam aliis cȩremoniis popularium in purificationibus ab immundiciis, & obſeruatione feſtorum, & quibuſdam aliis, ſed quia pauca ſunt, obtinuit, vt vocaretur liber iſte a Leuitis, vel ſacerdotibus.

Quartus Vaiedabber. Iſte eſt quartus liber Moyſi, & eſt quartus in canone in primo ordine. ſcribitur autem corrupte: quoniam deberet dici vaidabber, & ſignificat locutusque, vel Et locutus: quia iſta dictio eſt compoſita ex uerbo præteriti temporis, & ex cõiunctione copulatiua, & ſic appellatur, quoniam ſic

F incipit apud nos ſcilicet locutuſque, & in hebrȩo incipit vaidabit.

Quem Numerum vocamus. Ideſt iſte liber apud nos vocatũ Numerus, vel magis proprie in plurali vocatur liber Numerorum, quoniam ibi agitur de multis numerationibus ſcilicet de numeratione popularium, & de numeratione Leuitarum atque ſacerdotum, & de numeratione manſionum, & iudicum diuiſorum terræ. In Græco autem appellatur iſte liber Arithmon. i. Numerus.

Quintus Ellebdebarim. Iſte eſt quintus, & ultimus liber Moyſi, & ſcribitur corrupte, quoniam deberet dici Elleadebarim, & ſunt duȩ dictiones ſcilicet Elle. & debarim, quod ſignat hæc verba, ideſt hȩc ſunt

G verba, & hoc, quia ſic incipit ille liber.

Qui Deuteronomium prænotatur. Ideſt iſte liber nominatur, vel intitulatur Deuteronomium, quod interpretatur in Grȩco noua lex, vel ſecunda lex, & hoc quia Moyſes declarauit ibi totam legem, quæ data fuerat a Deo.

Nam cum moriturus eſſet, vt non manerent aliqua dubia in lege cȩpit explanare illam, ut patet Deuteronomio capitulo primo. uocatur etiam Deuteronomion ſecunda lex, vel noua, quia eſt tanquam diſtincta ab illa, quam Deus dedit in monte Sinai, ut patet Deuteronomio capitulo uigeſimonono ſcilicet. Hæc ſunt verba ſȩderis, quæ præcepit dominus Moyſi, vt feriret cum filiis Iſrael in terra Moab: prȩ-

H ter illud ſȩdus, quod cum eis pepigit in Horeb. Hos ſolos quinque libros Moyſes ſcripſit, qui ex nomine eius appellantur: quoniam ea, quæ in eis habentur Deus illi dixit, & iuſſit, ut proferret ad populum: librum quoque Iob ſcripſiſſe dicitur, quod ſatis rationabile eſt, ſed non denominatur ab eo, nec Deus ei illa verba dixit, nec pertinet ad materiam, ad quam pertinent iſti quinque: ideo non computatur inter eos, nec eſt tantȩ auctoritatis.

Hi ſunt quinque libri Moyſi. Iſti proprie pertinent ad eum, quia ipſe eos ſcripſit, & quia ad omnia, quæ in eis habentur ipſe fuit mediator inter Deum, & populum. Scripſit etiam Moyſes librum bellorum domini, qui alio modo dicitur liber iuſtorum, ut decla-

I ratum eſt Numeri vigeſimoprimo, & Exodi capitulo decimoſeptimo, ſed non tantum ad eum pertinent, ſicut iſti: nec Iſraelitæ ſuſceperunt illum, aut aliquem alium in tanta auctoritate, ſicut iſtos quinque: quia iſti ad eos diriguntur, cum dicatur ſemper in illis loquere ad filios Iſrael, & continetur in eis tota lex hebrȩorum.

Quos proprie Thorah. Ideſt legem appellant. Hebrȩi vocant iſtos quinque libros legem, quia in eis proprie continetur lex ipſorum, nec ſunt aliqui alii libri in quibus agatur principaliter de legiſlatione Hebrȩorum, niſi in eis: uocantur autem in hebrȩo Thorah, ꝙ ſignat legem.

K Nos autem illos magis Pentateuchũ appellamus, ideſt quinque uolumina: quia quinque ſimul copulata ſunt, iudæi quoque eos interdum ſic vocant dicẽtes humas. i. quinarium, quia quinque ſunt.

Secundum prophetarum ordinem faciunt,

De ordine librorum prophetalium, & eſt ſecundus ordo librorũ veteris teſtamenti, & in quo hi differant a primis. Et quod Moyſes fuit maioris dignitatis, quam omnes alij prophetæ, qui poſt eum uenerunt. Quæſt. XVIII.

ISTVD eſt ſecundum huius ſecundȩ partis, in quo ponitũ ſecundus ordo librorum veteris teſtã, & dicuntur iſti libri prophetales, qui ſunt octo. Differunt

autem

autem a primis, qui ponuntur in alio ordine quantum ad dignitatem, quia licet ſint æqualiter vera: nô tamen ſunt eiuſdem dignitatis, quia Moyſes fuit auctor præcedentium: ipſe autem maioris dignitatis fuit, quam omnes prophetę, qui poſt eum venerunt, cum ipſe fuerit legislator etiam, quia omnia alia ſcripta non tantum directe pertinebant ad populum, ſicut quinque libri Moyſi. Et dicitur iſte ordo prophetalis, quia in eo ſunt omnes libri prophetarum: ſed quare omnes iſti vocentur libri prophetales, cum non ſint ſtilo prophetico ſcripti infra declarabitur.

Et incipiunt a Ieſu filio Naue. Ideſt hebræi inchoant ſecundum ordinem in Ieſu Naue, qui dicitur Ioſue eo, quod libri quinque Moyſi præcedentes pertinēt ad primum ordinem, & Ioſue ſequitur immediate ſecundum ordinem temporum, & ſcripturæ, ideo conueniens fuit, quod inciperet in eo ſecundus ordo.

Dicitur autem Ieſus Naue ſecundum modum loquendi Græcum.

Nam in hebręo vocatur, Iehoſua, quod interpretatur ſaluator, & quia hoc appellant Græci Ieſum, vocatus eſt Ieſus, & quia in hebræo vocatur pater eius Nun: in Græco mutata forma terminationis uocatur Naue: ſic enim vocatur aliquando in ſcriptura in libris tranſlatis de Græco, ut patet Eccleſiaſtici quadrageſimoſexto. capitulo ſcilicet fortis in bello Ieſus Naue ſucceſſor Moyſi: ſic etiam ad Hebręo, capitulo quarto vocatur ſcilicet nam ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet, nunquam de alio loqueretur poſt hanc diem: & accipitur ibi Ieſus pro Ioſue: aliquando, autem nos magis imitantes nomen Hebręum vocamus illum Ioſue. *Qui apud eos Ioſue Bennun dicitur.*

Ideſt iſte liber vocatur apud Hebręos Ioſue Bennun, vel magis ille, a quo intitulatur iſte liber vocatur Ioſue Bennun: non uocatur autem ſic apud Hebræos, ſed Iehoſua Bennun ideſt Iehoſua filius Nun quia (Ben) interpretatur filius, & Ben eſt nomen proprium: iſte autem Ioſue fuit primo uocatus Oſeę, ſed Moyſes mutauit nomen eius addendo ei vnam literam de nomine domini tetragrammaton ſcilicet Iod ſcilicet quando miſit eum cum aliis exploratoribus in terram Chanaan: Numeri decimotertio. Hoc autem erat, quia Moyſes diligebat eum nimis, eratque miniſter eius electus ex millibus Numeri capitulo vndecimo: ideo ipſe ſolus Moyſen expectauit in monte quadraginta diebus, & deſcendit cum eo, cum ferret tabulas legis. De aſcenſu patet Exodi capitulo uigeſimo quarto de deſcenſu Exodi capitulo trigeſimoſecundo: etiam quando cuſtodiebantur tabulæ in paruo tabernaculo, quod tetenderat Moyſes extra caſtra ſolus Moyſes, & Ioſue ingrediebantur illuc, & cum veniret Moyſes ſolus Ioſue manebat in illo. nubes autem Dei deſcendebat ſuper illud: de hoc Exodi capitulo, trigeſimotertio.

Deinde ſubtexunt Soptehim. Iſte eſt ſecundus liber in ſecundo ordine ſcilicet in prophetalibus: & dicitur Soptehim ideſt iudicum, quia ſic interpretatur in Hebręo eo, quod in illo ſingulorum iudicum Iſrael texuntur hiſtorię. Fuit enim tempus magnum poſt Ioſue, in quo nullus erat in Iſrael rex, ſed fiebant aliqui viri duces quibuſdam temporibus ad vlciſcendum Iſrael de hoſtibus ſuis, & iſti non habebant æqualem poteſtatem cum regibus, qui poſtea fuerūt nec exercebant modum dominationis in plebem: ideo nunquam ſe reges, ſed iudices appellauerunt. De his autem eſt liber ſequens poſt Ioſue: nam Ioſue licet non fuerit rex, nec iudex; in magnitudine tamen poteſtatis ſuæ magis regibus, quam iudicibus ſimilis erat, licet ipſe nunquam ſe pro rege geſſerit, & quia poſt Ioſue immediate ſecuti ſunt iudices, ita in ordine librorum factum eſt: fuit autem liber iſte ſcriptus a propheta Samuele, vt ait Iſidorus Etymologiarum libro ſexto. Nam licet ſinguli iudices ſcripſerunt facta ſuorum temporum, erant tamen tot libelli, quot iudices: Samuel vero in unum uolumē compegit. De Ioſue autem libro, a quo ſcriptus ſit dubium eſt; communiter enim dicitur, quod ipſemet Ioſue ſcripſit; ſed ſtare nequit, quin potius ſcripſit illum Samuel, vt declaratum eſt in prologo ſuper Ioſue.

B *Et in eundem compingunt Ruth.* Compingere piungere eſt, ſicut dicitur oſſibus, & neruis compegiſti me. Iob. 10. Iudæi autem compingunt ideſt coniungunt librum Ruth cum libro Iudicum, facientes vnum volumen, cuius cauſa infra ſubditur, nec etiam dicunt eſſe iſtum librum de duplicibus, de quibus ſupra dicebatur, quia non diuidunt librum iudicum, & Ruth in duas partes, ſed vnicum librum faciunt, tanquam ſit in eis identitas hiſtoriæ.

Quia in diebus iudicum facta eius narratur historia. Iſta eſt cauſa quare liber Ruth componitur in vnum volumen cum libro Iudicum ſcilicet, quia hiſtoria libri Ruth accidit in diebus Iudicum, ſic patet Ruth capitulo primo in principio ſcilicet in diebus vnius iudicis, quando iudices præerant facta eſt fames in terra &c.

C *Tertius ſequitur Samuel.* Ideſt tertius liber in iſto ordine ſecundo, prophetarum eſt Samuel. & in hoc variant hebræi a nobis, quia libros Regum diuidunt in duas partes apponentes eis duo nomina.

Nos autem, quamquam quatuor libros faciamus, tamen eos computamus ſub uno uolumine, & uno nomine appellamus ſcilicet libros regum: rectius autem hoc, nec iniuria, quoniam tota iſtorum quatuor librorum hiſtoria de regibus eſt, ideo vnico nomine debuit appellari: vel ſi velimus pluribus nominibus non eſt ratio, quare magis duo, quam quatuor, vel multa ponamus; vocant autem iſti librum Samuelis primum, & ſecundum librum regum, non quidem quaſi vtrunque Samuel ſcripſerit; ſed quia primum eorum ſcribere inchoauerit, vel potius propter cauſam ſupra tactam.

D *Quem nos Regum primum, & ſecundum dicimus.* Ideſt iſte liber, qui vocatur Samuelis continet apud nos duos libros.

Primum, & ſecundum Regum, & alii duo pertinent ad Malachim: uocatur autem hic liber Regnorum: quia de Regnis tractat ſcilicet de Regno Saul, & Dauid: vel dicitur liber Regum, quia in iſtis duobus libris ſolum agitur de duobus regibus ſcilicet, Dauid, & Saule: Isboſeth autem filius Saul regnauit annis duobus poſt patrem ſuum infra ſecundo libro ſecundo capitulo. Sed iſtud Regnum non multum computatur, quia dum ipſe regnabat etiam regnabat Dauid, ut patet infra ſecundo libro capitulo ſecundo, & tertio, & quarto. Vocat autem Hieronymus hic iſtos duos libros Regnorum: vel poſſunt appellari libri Regum: ſed ipſe dicit infra, quod multo melius eſt appellari illos libros Regum, quā Regnorum, quia non tractant de Regnis multarum gentium ſed vnius. ſ. gentis Hebręorum: modicum tamen in hoc differt.

E *Quartus Malachim.* Ideſt Regum, ideſt quartus liber, qui ponitur in hoc ordine propheta- li vocatur Malachim, ideſt Regum ſecundum Hebręos, & tamen ſecundum nos non magis

gis iſti duo libri vltimi, quam primi duo uocantur libri Regum cum ad eandem materiam omnes pertineant.

Qui tertio, & quarto regum uolumine continetur. ideſt iſte liber, quem iudæi uocant Malachim continetur in tertio, & quarto libro noſtro Regum: iſtos autem duos libros ipſi uocant libros Regum, quia de pluribus regibus ſimul ibi agitur: in primo autem, & ſecundo ſolum agitur de duobus regibus.

Liber Regum, a quo fuit ſcriptus, an ab Iſaia, vel Ieremia. Quæſt. XIX.

ISTE liber inter prophetales eſt, quia fuit ſcript⁹ a propheta: dicunt enim aliqui eum fuiſſe ſcriptum ab Iſaia, & alii a Ieremia: veritas autem eſt ꝙ a principio iſte non erat vnus liber, ſed facta cuiuslibet regis per ſe ſcripta erant, deinde propheta quidam copulauit omnia hæc in vnum volumen, ꝙ ſatis apparet qm̃ interdum cum finitur vita alicui⁹ regis, dicitur ꝙ de operibus talis, vel talis regis hr̃ in libro talis prophetæ, vel talis, in quo apparet, ꝙ multi de illis regibus ſcripſerant ſm̃ ꝙ erant contemporanei ipſorum. Omnia autem iſta fuerunt in vnum volumen coniuncta, & volunt quidam, ꝙ per Iſaiam; ſed non ſtat, qm̃ ipſe mortuus fuit, antequam finiretur hæc, quæ ſcripta ſunt in libris Regum: nam in. 4. lib. hr̃ de deſtructione iudæorum per Babylonios, q̃ quidem non vidit Iſaias: tp̃e enim hoc iam fuerat mortuus cum prophetia ſua ſolum fuerit in diebus Ioathan, & Oziæ, Acham, & Ezechiæ regum iuda, vt patet Iſai. c. 1. tempore igitur Ezechiæ, vel paulopoſt ipſum mortuus eſt. ſed adhuc fuerunt poſtea multi reges vſque ad captiuitatem Babylonicam, vt apparet ex proceſſu quarti: ideo non potuit Iſaias ſcribere geſta illius temporis: nam licet potuerit ea tanquam propheta reuelare, non potuit tamen tanquã hiſtoriographus ea, vt iam geſta, enarrare: ideo dicendum, quod ad Ieremiam hoc pertinet, ipſe fuit quippe poſterior Iſaia, & vidit captiuitatem Babylonicam, atque a Chaldæis acceptus eſt: poſtea tamen fuit permiſſus ire, vel manere vbicunque vellet, ſicut patet ex proceſſu propheriæ eius circa medium ſcilicet capitulo trigeſimo octauo, & vſque ad capitulũ quadrageſimũprimũ ipſe etiam iuit in Aegyptum cum Iſraelitis recedentibus de terra iudæorũ poſt mortem Godoliæ principis ipſorum, qui relictus fuerat a Chaldæis, vt apparet ex proceſſu libri Ieremiæ: ipſe enim lamentationem fecit ſuper vrbem Ieruſalem pro captione eius, & deſolatione, quæ habetur in Threnis: ideo ipſe potuit compingere in vno volumine geſta omnium regum, qui fuerunt vſque ad Babylonicam captiuitatem: ibi enim finitur iſta hiſtoria: ſic enim dicit Iſidorus Ety. libro ſexto, quod Ieremias tertium, & quartum libros, Regum, qui apud hebræos Malachim dicuntur, in vnũ volumen coniunxerit: facta Regum multorum deſcripta particulatim ſuis temporibus in vnum colligens,

Meliusque eſt multo Malachim ideſt Regum, quam Malacoth ideſt regnorum dicere. Ponit de varietate huius nominis, quoniam aliqui uocant apud hebræos iſtum librum Malachim ideſt Regum: alii vero Malacoth, ideſt regnorum, quod aliquo modo pertinet ad idẽ: ſed dicit Hieronymus melius eſſe, quod dicatur Malachim, ideſt Regum, quam Malacoth ideſt regnorum, cuius cauſa infra patet.

Idem autem eſt in nomine, quod nos imponimus omnibus quatuor libris ſimul, quoniam aliqui vocant eos libros Regum, alii autem fortaſſis vocabũt

F eos libros regnorum, ſed melius eſt vocari libros Regum, eadem enim ratio eſt in vtriſque.

Non enim multarum gentium regna deſcribit, ſed vnius Iſraelitici populi. Iſta eſt ratio dicti ſcilicet, quia regnũ dicit diuerſitatem principatus, vel regionem in qua aliquis principatur.

In iſtis autem libris non agitur de diuerſis regnis, ſed ſolum de regno iudaico, quod vnicum eſt, licet plures reges illud ſucceſſiue tenuerint. poſſent tamẽ aliqualiter dici libri regnorum inquantum diuiſi ſũt Iſraelitæ in duo regna ſcilicet in regnum iudæ, & Iſrael infra tertio lib. capitu. duodecimo, & ab ipſo loco vſque ad finem quarti libri ſemper ſimul texitur hiſtoria vtriuſque regni quouſq; ad conſummatio-

G nem vtriuſque venietur.

Nam regnum Iſrael primo conſummatum eſt ductis ipſis decem tribubus cum rege ſuo in terram Medorum infra lib. quarto decimoſeptimo capitulo poſtea autem regnum Iudæ per Babylonios finitum eſt, ducto rege eorum cum ipſo populo in Babylonẽ, ſed adhuc Hieronymus non vult vocare proprie iſta duo regna, quia regna dicuntur diuerſa a varietate gẽtis, ſed gens eadem erat iſtorum duorum regnorum ſcilicet gens Iſraelitarum diuiſa in duodecim tribubus: ideo vnum regnum eſt, & debet liber denominari Regum, & non Regnorum.

Quintus eſt Iſaias. Iſte eſt quintus liber in ſecundo ordine librorum prophetalium, & eſt iſte de prophe- Iſaias.

H tis maioribus primus, & maximus, de quo Hieronymus dicit in epiſtola ad Paulinum, ꝙ non ſibi prophetiam, ſed Euangelium uidetur texere: fuit autẽ ſcriptus liber viſionum Iſaiæ per ipſummet Iſaiam, qui prophetauit tempore quatuor regum Iudæ ſcilicet Oziæ, Ioathan, Acham, Ezechiæ: temporibus autem Manaſſe an vixerit non conſtat, ſed prophetia eius non extenditur ad illa tempora. dr̃ autem fuiſſe occiſus ab illo.

Sextus Ieremias. ideſt liber ſextus in ordine prophe- Ieremias.
tali eſt liber Ieremiæ, cum quo computandus eſt liber Cinoth ideſt lamentationum ipſius Ieremiæ.

Nam iſte eſt vnus de quinq; libris duplicibus, ut patet ſupra in litera, fuit autem liber Ieremiæ per eũ

I ſcriptus ſcilicet eo iubente per Baruch notariũ ſuũ, vt apparet ex proceſſu libri Ieremiæ, in quo ſæpe ponitur Baruch. Ezechiel.

Septimus Ezechiel. iſte eſt tertius propheta de maioribus, qui in principiis, & finibus ita obſcuritatibus plenus eſt, ut illæ duæ partes apud iudæos cum exordio Gen. vſque ad annum trigeſimum non legantur, vt ait Hieronymus in epiſtola ad Paulinum: media vero huius planiori procedunt ſtilo. Prophetauit autem Ezechiel poſt Iſaiam, & Ieremiam ſcilicet in captiuitate Babylonica anno quinto tranſmigrationis Babylonis, cum ipſemet Ezechiel eſſet annorum triginta, eratque inter ipſos iudæos captiuus in Baby-

K lone apud fluuium Cobar, ut patet Ezechiel capitulo primo.

Octauus liber. Duodecim Prophetarum. ideſt Octauus Liber. 12. prophetarum.
liber in ordine ꝓphetaliũ eſt liber duodecim ꝓphetarũ minorũ, & iſte eſt ultimus liber inter oẽs prophetales, ponuntur autem prophetæ minores in uno uolumine propter eorum breuitatem, cum ſingulis nõ conueniant ſingula uolumina, ſicut Abdiæ, qui vnicum capitulum habet: & ſic de Naum, & Abacuc, cæteriſque ſimilibus: iſte autem liber non ponitur extremus, quaſi prophetæ quorum uerba ibi ſcribuntur, poſt omnes prophetas maiores prophetauerint. Nam Oſeæ, & Amos, & fere oẽs prophetæ minores fuerunt ante tp̃a Ieremiæ, & Ezechielis præter Malachiã, Zachariã, & Aggæũ, q̃ ponunt̃ tanq̃ extremi, & fuerunt

fuerunt poſt captiuitatem Babylonicam, vt patet ex eorum libris.

Sed dicendum eſt, ꝙ ponitur iſte liber extremus, quia non conſideratur ſpecialiter de tempore cuiuſlibet prophetę, ſed ſolum conſiderantur omnes tanquam fuerit idem propheta, & quia extremum ipſorum eſt poſt Babolycam captiuitatem. ſ. tres prophetæ de illis, & ad illa tempora nullus de prophetis maioribus acceſſit, rationabiliter ponuntur ipſi tanq̃ vltimus liber inter prophetales.

Quare omnes iſti libri vocentur libri prophetales, & qui libri ſunt prophetales, & qui non: & an dicantur prophetales, quia cotinẽt prophetiam, vel quia a prophetis ſcripti ſunt. Quaſt. XX.

QVAERETVR nunc circa hoc, quare omnes iſti vocentur libri prophetales, quia dicuntur libri prophetales a prophetis, quia a prophetis ſcripti prophetias continent: eſt autem ꝓphetia rerum euentus immobili veritate prænuncians hoc autem nullus liber de hiſtoricis facit: & tamen ĩ iſto ſecundo ordine multi ſunt libri hiſtorici, vt Ioſue, iudicum, & regum. ergo non debent poni inter prophetales.

Reſpondent quidam, ꝙ libri illi hiſtorici etiã continent prophetiam, quia prophetia non ſolum eſt annunciatio futurorum in uerbis. ſed etiam in factis, vt patet Oſeę. cap. 12. ſ. Ego viſionem multiplicaui, & ĩ manu prophetarum aſſimilatus ſum. i. oſtenſus: quia non ſolum verbis prædicabant, ſed etiam operibus fi- C gurabant: ſimiliter Iſai. cap. 20. legitur, ꝙ ambulauerit nudus, & diſcalciatus tribus diebus in ſignum, & portentum trium annorum captiuitatis venturæ ſuper Aegyptum, & Aethiopiam.

Sed iſta reſponſio nõ ſtat, quia hoc modo omnes libri agiographi, qui ponuntur in tertio ordine poſſent poni inter prophetales, quia in quibuslibet eorũ ſunt aliqua facta, vel dicta, per quę poteſt aliquid figurari: & tamen non ponunt illa in ordine prophetali. Liber etiã Iob potiſſimum hoc modo eſſet inter ꝓphetales, ſed non conueniet.

Ideo reſpondet Hugo de ſancto uictore, ꝙ liber ꝓpheticus dicitur dupliciter ſcilicet, quia editus, vel ſcriptus eſt a propheta, vel quia procedit ſtilo prophetico. Primo modo Ioſue iudicum Samuel, & Mala- D chim prophetici libri dicuntur, quia a prophetis conſcripti ſunt, licet ſtilo prophetico non procedant, de Ioſue autem dicunt, ꝙ ſcripſit librum ſuum, & ꝙ ipſe propheta erat, vt patet Numeri vigeſimoſeptimo Tolle Ioſue filium Nun virũ in quo eſt ſpiritus Dei & Deuteronomio decimooctauo dicitur prophetã ſuſcitabit dominus de fratribus veſtris, ipſum vt me audietis: & dicunt, ꝙ hoc intelligitur ad literam de Ioſue. hoc autem concedendum eſt ſcilicet, quod Ioſue eſſet propheta: auctoritas tamen Deuter. inducta hoc non probat, quia nõ intelligitur de Ioſue ad literam, ſed de Christo, ut ibi probatum eſt: hoc tñ nihil differt, quoniam Ioſue non ſcripſit librum ſuũ, E ſed Samuel ſcripſit librum Ioſue, & Iudicũ, & Ruth, iſti tñ ꝑſupponunt, ꝙ ſcripſit Ioſue, ſed ꝯrium declaratum eſt in prologo ſuper Ioſue.

Liber dici propheticus dupliciter contingit.

Sed adhuc arguunt quidam ꝯ hoc. ſ. ꝙ Daniel, & liber Pſalmorum deberent inter prophetas cõputari, q̃a auctores eorũ prophetæ fuerunt, ſed ponunĩ ĩter agiographa. Ad r̃ſionem huius q̃dam diſtinguunt de prophetia. ſ. ꝙ aliq̃n ſumiĩ largiſſime, & aliq̃n large, & aliq̃n propriè: largiſſime dr̃ prophetia ĩſpiratio diuina occulta denuncians, & hoc mõ prophetia nõ magis de ꝑteritis, q̃ de ꝑſentibus, & de futuris eſt, cũ A vtraq; poſſint eſſe abſcõdita, & a Deo reuelata: & ſic hiſtoria creationis, q̃ Moyſes ſcripſit in Geneſi dr̃ ꝓphetia, large prophetia eſt denunciationis futurorũ verbis, vel factis expreſſio figuratiua, & ſm̃ hoc oẽs libri veteris teſtĩ pñt dici ꝓphetales, vel continere prophetiam, quia figuras futurorũ manifeſtãt: oĩa nãq; q̃ ſunt in ueteri teſtõ ſunt q̃dam figura eorum, q̃ accidere debebant in nouo, ſic patet prima ad Chor. ca. 10. Oĩa in figura contingebant illis: ſpecialiter ꝓphetia dr̃ denunciatio futuri verbo, vel facto ꝑ hoĩẽ habẽtẽ ſpũm propheticum, & hoc mõ oẽs libri ſcripti a prophetis dum tñ ipſi ꝓphetice ꝑdixerint ea, q̃ ꝯtinenĩ in eis. ſ. prænunciando de futuris, dñr libri prophetales, & ſic libri Pſalmorum; & Danielis ſunt ꝓ- B phetales, q̃n denunciationes q̃dam futurorũ in eis ſunt. ſpecialiſſime aũt prophetia dr̃ denunciatio futuri verbis, vel factis anthonomaſice, & per viros prophetas, & iſto mõ differt prophetia a Pſalmis, & Daniele, quia illæ non ſunt denunciationes anthonomaſice factę. Dñt ẽt ꝙ hoc modo Ioſue iudicum Samuel, & duo libri Regũ prophetales ſunt, quia erant a uiris, q̃ ſunt anthonomaſice prophetæ, propriè aũt dr̃ prophetia denunciatio futuri, vt futuri: & ſic Iſaias Ieremias, & ſimiles prophetę dicuntur, quia denunciabant rem futuram, & in modum futuri.

Prophetia largiſſime large, & ꝓpriè dicit.

Prophetiæ definitio.

Sed adhuc non poterimus ſubterfugere, quin ponatur hoc modo Daniel inter libros prophetales, q̃a ipſe prædicit futura, vt futura: ideo adhuc dicunt alii, ꝙ prophetæ dicuntur tripliciter. ſ. officio, gratia, & C miſſione. vocantur prophetæ ex officio illi, qui eligebantur a populo, vt aſſumpto Ephod conſulerent dominum de ſtatu populi: iſti autem ſolum erant ſacerdotes, quia ſolum poterant accipere Ephod ſacerdotes, cum ſit ornamentum ſacerdotale. vocatur autẽ propheta ex gratia ille, qui recipiebat aliqua a domino reuelata, quę non poterant per doctrinam aut per naturam cognoſci: dicuntur autem prophetæ hoc modo Dauid, & Daniel, quoniam ipſi receperunt a Deo omnia, quę dixerunt: prophetæ autem miſſione ſunt illi, qui mittebantur a domino ad denunciandũ ea, quę per inſpirationem ſuſceperãt: ſicut Ionas miſſus eſt ad Niniuitas, & quilibet de aliis prophetis mittebatur ad populum iudaicum ad denunciandum ei quæ dicebantur a domino: illi vero inter prophetas D non computabuntur, nec ponuntur opera eorum inter prophetalia, qui per gratiam ſolam inſpirantem prophetauerunt, nec habuerunt officium prophetãdi, aut miſſi ſunt, & quia Daniel non mittebatur, nec Dauid, non vocabuntur hoc modo prophetę.

Aliquis dr̃ propheta. officio gratia, & miſſione.

Sed iſtę diſtinctiones non poſſunt tollere omnia inconuenientia.

Nam ſic liber Ioſue, Iudicum, Ruth, & Regũ non ponerentur inter prophetales, quia quamquam prophetæ eſſent, qui illos ſcripſerunt: tamen non mittebantur ipſi a domino ad denunciandum ea, quæ habentur in illis.

Ideo dicendum aliter ſicut a principio dicebat Hu- E go de ſancto victore. ſ. ꝙ liber propheticus dicitur dupliciter ſcilicet, vel quia a propheta ſcriptus, vel quia ſtilo prohetico. Primo modo accipiunĩ hic libri prophetales, & nõ ſcđo: iõ Ioſue iudicũ Ruth, & liber regum prophetales ſunt, licet ſtilo prophetico ſcripti non fuerint, quia viri prophetæ illos ſcripſerunt. Samuel namque ſcripſit librum Ioſue iudicũ, & Ruth, & primam partem librorum Regum: Dauid autem ab ipſo loco vſque ad finem libri ſecundi regum ſcripſit, vt quidam volunt, ſed ſupra melius dictum eſt.

Tertium autem, & quartum libros Regum ſcripſit Ieremias, vt ſupra declaratum eſt.

F Sed tunc arguetur, quod libri quinque Moyſi dicā tur prophetales, quia ipſe Moyſes propheta erat.

Reſpondendum eſt, ꝙ vere ſunt prophetales: & tamen non computantur in ordine prophetalium, quia maioris auctoritatis ſunt, quam omnes libri prophetales: ideo ipſi per ſe tenent primum ordinem ſcilicet librorum legalium: ſi tamen non eſſent per ſe diſtincti, oporteret eos poni inter prophetales, & nō inter agiographa.

Sed adhuc arguetᷣ, ꝙ hoc modo debuit poni Iob inter prophetales, quia a propheta. ſ. a Moyſe cōſcriptus eſt,

Reſpondendum eſt, ꝙ quamquam communior ſententia ſit librum Iob fuiſſe a Moyſe ſcriptum, quā a quolibet alio, tamen hoc non conſtat certiſſime: idō G inter agiographa conuenienter accepit locum, quia agiographa ſunt ſcripturę ſacræ de quorum auctoribus non multum conſtat: de hoc autem magis declaratum eſt in prologo ſuper Ioſue: cū quæreretur quare liber Iob non ponitur ante Geneſim, vel ſaltē quare non ponitur ante Ioſue, & cur non in ordine prophetali.

Sed adhuc obiicietur de libro Pſalmorum, & de Daniele: quoniam iſti a prophetis ſcripti ſunt: ergo debebant poni in ordine prophetico.

Reſpondendum eſt de Pſalmis, ꝙ conuenienter ponitur inter agiographa, quia quamquam Dauid fecerit quoſdam Pſalmos: tamen non omnes. ferū tur enim fuiſſe decem auctores Pſalmorum. Cum H igitur plene non conſtet de prophetis auctorib. Pſalmorum, quamquam ſacra ſcriptura ſint, inter agiographa magis collocari debuerunt. Erant enim Pſalmi a pluribus auctoribus facti atque diſperſi: cum vero Eſdras legem perditam reſtauranit omnes, Pſalmos in vnum volumen collegit, & tunc incępit eſſe liber Pſalmorum: de Daniele autem dicendum, ꝙ ipſe propheta fuit, non eſt tamen tantę auctoritatis apud hebræos ſicut cęteri, quoniam & liber ille apud illos detruncatus eſt, & quaſdam illius partes ex caldeo ſermone accepit Eccleſia.

Ordo autem iſte ſecundus librorum eſt magnę auctoritatis, & quia non eſt tantę auctoritatis Daniel quamquam ſit propheta, inter libros prophetales ne I quaquam collocatus eſt,

Quare omnes libri antiquæ legis non vocentur prophetales, cū omnes a prophetis ſcripti ſint.

Quæſt. XXI.

QVAERETVR vlterius, quare hoc modo omnes libri veteris teſtamenti, qui habentur in canone non uocantur prophetales. Nam illi ſunt prophetales, qui a prophetis conſcripti ſunt: nam deperdita lege Eſdras omnes libros veteris teſtamenti reſtaurauit, ipſe autem propheta eſt, & prophetice hoc egit.

K Reſpondendum eſt, ꝙ libri prophetici dicuntur, qui a prophetis ſunt ſcilicet quantum ad primam cō fectionem ſuam: translatio autem, vel quæcunque poſterior editio nihil agit ad hoc, quod libri aliqui dicantur prophetales, vel non: quia ſecundus ſcriptor nihil agit de ſuo, ſed omnia dependent ex virtute primi ſcriptoris: ſed ſic eſt, ꝙ ſcriptores librorum veteris teſtamenti a principio non fuerunt omnes propheta ſicut Salomon Iob, & ſimiles, ideo quamquā poſtea deperdita lege omnes fuerint ſcripti per Eſdram: non debuerunt accipere ab illo, ꝙ uocarentur prophetales, vel non a primis ſcriptoribus.

Aliquis tamen dicet, ꝙ hoc verum eſt, quādo ſcriptores ſecundi a ſe nihil agunt, ſed ſolum imitantur exemplar primi ſcriptoris: tunc enim totum debet aſcribi primo; ſed quando ſecundus non agit in virtute primi, ſed per ſeipſum, non eſt cur magis denominetur a primo, quam a ſecundo: ſic erat de Eſdra reſpectu omnium aliorum, quia ipſe non ſcripſit totam legem per aliqua exemplaria, ſed ſolum ſpiritu Dei ſcripſit, quæ fuerant in prioribus libris, id eo nihil minus faciebat Eſdras reſpectu cuiuslibet libri quam quilibet de prioribus ſcriptoribus.

Reſpondendum eſt, ꝙ non debent denominari libri ab Eſdra, ſed a primis ſcriptoribus: quia licet ipſe ſcripſerit omnia illa prophetice, non tamen indifferenter ſcribebat ſecundum, ꝙ ſpiritus illi daret, ſed ſolum mouebat eum ſpiritus ad ſcribendum, ſicut G fuerat in prioribus libris, vt ipſe imitaretur ea, quę alii ſcripſerant, quæ non poterat imitari, niſi daretur ei gratia prophetica, cum nulla haberet exemplaria. & hoc eſt uerum, ꝙ erat donum propheticum, ſed quia non erat datum abſolute ad aliquid ſcribendū, ſed ad exequendum exemplaria pręcedentium, non debuerunt libri ab eo nominari, ſed a præcedentibus quia ſpiritus ille non eſt datus ipſi propter ſe, ſed propter alios.

Alio modo poteſt reſponderi, ꝙ libri prophetales ſunt, qui a prophetis ſcripti ſunt: & tamen ipſi debēt continere magnam auctoritatem, cum ponantur in ſecundo ordine, in quo eſt magna auctoritas: ſed nō omnes libri veteris teſtamenti habent æqualem auctoritatem: ergo non debuerunt omnes poni in ordi H ne prophetalium.

Qui apud illos uocatur Thereazar. Ideſt liber. 12. prophetarum minorum uocatur apud hebręos ſic. Hoc ponit ad ſignificandum, ꝙ illud eſt unicum uolumē, quamquam ſit duodecim prophetarum, ideo correſpondet ei vnicum nomen. ſ. Thereazar. *Tertius ordo agiographa poſſidet.* Iſta eſt tertia pars canonis ſcripturę veteris teſti: & dr̄ ꝙ tertius ordo continet agiographa. i. oēs libri, q̄ uocantur agiographi, ſunt in tertio ordine. Differt autem iſte ordo a duobus ſuperioribus, quia eſt minoris auctoritatis, quam præcedētes: ſortiuntur enim libri auctoritatem plurimam a conditorib. ſed de agiographis minus conſtat, q̄ fuerint I eorum conditores, q̄ de omnib. aliis libris, idō minoris auctoritatis ſunt cęteris: dn̄r aūt agiographi ab agios ꝙ eſt ſanctum, & graphia, ꝙ eſt ſcriptura, quia ſacrā ſcripturam continent: in hoc tn̄ non differunt a prophetalibus, & legalibus, quia ſinguli continent ſacrā ſcripturam, ſed dn̄r agiographi libri illi, de quorum veritate conſtans eſt ſed non de auctore. Duo. n. ſunt quę faciunt aliq̄ ſcripturam eſſe ſolidę auctoritatis. ſ. auctoritas ſcriptoris, & firma atq; manifeſta veritas ſcripturæ. Cum vero incognitus extiterit auctor, nihil manet pp ꝙ ſcriptura poſſit hr̄e auctoritatem, niſi firmitudo veritatis, & quia de iſtis, qui ponuntur in tertio ordine ſic eſt ꝙ auctor eorum ignorat̄, vel ſal K tem certiſſime cognitus non eſt nihil eis manet, vn̄ hr̄e poſſint auctoritatē, niſi ex firmitudine ſcripturę. vn̄ dn̄r agiographi. i. ſacra ſcriptura. ſ. ꝙ nihil aliud firmitudinis continent, niſi quia doctrina eorum eſt ſacra. Secus autem de cęteris, quia pręter firmitatē, & veritatem doctrinæ eorum, adhuc habent auctoritatem a ſcriptoribus, qui fuerunt prophetæ.

In iſto autem tertio ordine ponuntur omnia agiographa, quia in primo, & in ſecundo nihil eſt, ꝙ ſolū agiographum vocēt, cum ſint auctores cogniti. Sciēdū tn̄ ꝙ in oībus his ratio faciendi diuerſos ordines fuit diuerſitas auctoritatis: & quia iudæi non reputabant omnes libros eſſe æqualis auctoritatis, ſiue eſſēt facti a prophetis, ſiue non, oportebat, ꝙ eos ponerēt in diuerſis ordinibus.

Ordo librorū, qui dn̄r agiographi, & quare ſic vocentur

Et primus liber incipit a Iob. Ideſt primus liber Agiographorum eſt Iob. non eſt autem iſte proprius modus loquendi, quia nõ deberet dici, quòd incipit liber primus a Iob, ſed quòd liber primus eſt Iob: poterat autem dici, quòd inciperet ordo tertius a Iob, & hoc quia ordo iſte cõtinet multos libros, in quorum principio eſt Iob.

Quare Iob eſt primus liber inter Agiographa. Quaſt. XXII.

QVAERETVR, quare Iob eſt primus inter Agiographa. Reſpondendum eſt, quòd libri in ſacra Scriptura habent ordinem conuenientem inter ſe, ſed non eſt vnicus ordo omnium: libri namque hiſtorici habent ordinem prioritatis, vel poſterioritatis, ſecundum ꝙ res geſtę in eis ſunt priores, vel poſteriores tempore: nec differt quis talium librorum primo aſcriptus fuerit cum conſtiterit cuius libri geſta priora ſunt tempore: in libris autem prophetalibus, vel ſapientialibus non poteſt cõſiderari ordo rerum geſtarum, cum ibi nihil tale habeatur: ſed conſideratur quis illorum primo ſcriptus fuerit, vel cuius eorum ſcriptor primo extiterit. Quãtum ad vtrunque ordinem iſtorum liber Iob debet præcedere omnia Agiographa: eſt enim partim hiſtoricus, & hiſtoria illa eſt prior quam omniũ Agiographorum: quod patet ex tempore, quo fuit Iob: aliqui enim volunt eum fuiſſe de filijs Nachor, & tunc eſſet contemporaneus Abrahę: alij vero volunt, quòd fuerit de ſtirpe Eſau de regibus deſcendentibus ab ipſo, & nominatur Iobab: Gen. 36. & ſecundum hoc fuit aliquanto tempore ante Moyſen. Quomodocunque ergo fuerit, omnes volunt eum fuiſſe ante Moyſen: ſed nulla hiſtoria eſt inter agiographa, nec in toto veteri teſtamẽto, quæ fuerit ante Moyſen, ideo liber Iob quantum ad ea, quę ibi narrantur præcedit omnes libros agiographorum.

Sed tunc dicet aliquis cum etiam ſit liber iſte antiquior omnibus libris prophetalibus, & legalibus: quare non ponitur ante eos? Reſpondendum, quòd hic diſtinguuntur libri in varios ordines ſecundum dignitatem auctoritatis, & qui cęteris digniores ſunt in primo ordine ponuntur, & ſic de ſecundo ordine, & tertio ſecundum maiorem, & minorem dignitatem, & non ſecundum antiquitatem temporũ. ideo licet Iob ſit antiquior cęteris, q̃a tamen non eſt cęteris dignior in auctoritate, non fuit poſitus ante cęteros; ſeruatur autem iſte ordo antiquitatis in libris, qui computantur in eodẽ ordine, ſ. ꝙ inter omnes legales, qui prior eſt tempore primo ponitur, & propter hoc Gen. ponitur ante reliquos libros primi ordinis: in ꝓphetalibus etiam eodem modo: omnes enim ſunt eiuſdẽ auctoritatis, ideo Ioſue, qui prior eſt tempore primo ponitur, & liber 12. prophetarum minorum, qui eſt tempore vltimus, ponitur extremus ĩ hoc ordine: in agiographis igitur eodem modo erit, ſcilicet, quòd Iob, qui prior tẽpore eſt inter omnes libros Agiographos quantum ad antiquitatem temporis primo poni debet. Alius quoque ordo, ſ. ſcripturę obſeruatur in eo: nam illi libri primo ponuntur, qui primo ſcripti ſunt. De libro tamen Iob hoc omnes aſſerunt, quòd ante cęteros agiographos ſcriptus ſit, ideo primus eſſe debuit.

Quare liber Paralipom. non præcedit Iob. Quaſt. XXIII.

QVAERETVR vlterius, quare liber Paralipom. qui ponitur inter Agiographa non pręcedit ad Iob; & videtur ex ratione pręcedente debere præcedere, quia liber Paralipom. antiquioris temporis hiſtoriam ſcribit quam liber Iob, ſcilicet a principio orbis conditi incipiendo in generationibus Adę, vt patet 1. Paralipom. cap. 1. liber autem Iob ſolum tangit hiſtoriam ipſius Iob, quæ poſterior eſt.

Rñdendũ eſt, ꝙ liber Iob debuit præcedere omnia agiographa, & cum dr̃, ꝙ prior eſt t̃pe hiſtoria Paralip. negandum eſt, quia licet quędã generationes a principio ſeculi ordinentur ibi, tñ nihil poſtea tangitur de hiſtoria temporum, quæ fuerunt ante Iob, ſed in ipſomet primo cap. libri agitur de quibuſdam, quæ fuerũt poſteriora ad librum Iob, ſ. de generationibus Eſau: ideo præcedere debet liber Iob.

Alio modo poteſt reſponderi, quòd quamquam liber Paralipom. incipit ab antiquioribus temporibus quàm liber Iob: tamen continuatur hiſtoria illius vſque ad tempora multum poſteriora, ſ. ad Babylonicã vſque captiuitatem: libri autem ſemper attenduntur quantum ad fines ſuos ad hoc, quòd continuentur cũ alijs libris: non debuit igitur liber Iob eſſe poſt librum Paralipomen.

Iob a quo ſcriptus fuit, an a Moyſe, vel ab alio. Quaſt. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, quis ſcripſit librum Iob. Reſpondent quidam, quòd ſcripſit illum ipſe Iob, quod quidem ſatis eſſe potuit quoniam poſt omnia geſta, quæ habentur in ipſo libro, ſuperuixit Iob 140. annis, vt patet Iob vltimo capite.

Sed hoc non multum ſtat, quia tunc non videretur quomodo venerit liber Iob ad Hebręos, quia Iob erat de gentilibus: non curarent igitur Iudęi accipere librum illius tanquam peregrinam doctrinam: nimis enim cauebant Iudæi a doctrinis gentiliũ, ne per has ſeducti a lege recederent.

Alij ergo & veriſimilius dicunt, quòd ſcripſit Moyſes librum iſtum. Nam fuit Iob ante tempora Moyſi, ideo potuit Moyſes ſcribere geſta illius: decuit autem ſatis illa ſcribi, quia omnis ſacra Scriptura eſt principaliter eruditiua humanæ actionis, quę directio fit ꝑ virtutem, & quia in libro Iob magnarum virtutum dantur exempla principaliter patientiæ, & tolerantiæ: cõueniens erat ſcribi illam doctrinam. Amplius autem multa ibi dicuntur, quæ declarant quid de Deo ſentire debeamus quantum ad prouidentiam eius, & regimen vniuerſi, & vniuerſaliter ad virtutes morales. Vnde fortaſſis nõ eſt inferior in doctrina aliquo libro veteris teſtamenti: propter quod Moyſes illum ſcripſit atque Hebræis tradidit.

De Pſalmorum authore, ac diuiſione.

Secundus a Dauid. Ideſt ſecundus liber Agiographorum incipit a Dauid, ſ. ꝙ ipſe liber eſt ſecundus Agiographorum. Eſt autem liber Dauid liber Pſalmorum: prophetauit enim Dauid, ſicut cęteri prophetę: ſed differt modus ſuus prophetandi ab alijs. Alij enim enarrant res tanquam gerendas, ipſe vero in modum laudis de Deo, & Meſſia cęteriſque ſimilibus multa profert. Vocatur autem hic liber Dauid liber Pſalmorũ, qui pro maiori parte a Dauid compoſiti ſunt, vel ſaltem ipſe eſt pręcipuus auctor, & primus a quo Pſalmi originem habent: fuerunt autem multi alij Pſalmorũ auctores, vt patet ex titulis Pſalmorum interdum. Totus tamen liber aſcribitur ei tanquã ipſe omnes Pſalmos condiderit ex cauſa dicta.

Quem quinque inciſionibus, & vno Pſalmorum volumine comprehendunt. Ideſt iſte liber Dauid vnum volumen eſt, quod vocatur liber Pſalmorum: tamẽ in quinque ſectiones, ideſt partes diuiditur: aliqui enim voluerũt dicere, quòd liber Pſalmorum eſt quinque libri propter

pter quinque ſectiones, eſt tamen vnicus liber, ſic.n. allegatur interdum. ſ. ſicut habetur in Actibus apoſtolorum: ſunt autem quinque ſectiones, quia diuiſus eſt totus liber in quinque partes, & in fine cuiuslibet partis ponitur in latino Fiat Fiat. in Hebræo autem ponitur. Amen Amen.

Prima ſectio finitur in Pſ. Beatus qui intelligit. vnde in vltimo verſu eius ponitur fiat fiat. Secunda ſectio finitur in Pſ. Deus iudicium tuum. Tertia in pſ. Miſericordias domini. Quarta in pſ. Confitemini: Quinta in vltimo pſ. ſcilicet Laudate Dominum de cęlis. & ibi non ponitur fiat fiat: ſed omnis ſpiritus laudet Dominum. Eccleſia autem aliter pſ. ſecuit. i. diuidens in octo partes, vel potius in 14. ſi aliter velim⁹ & hoc pro recitatione ſecundum ferias. ſ. ſeptem pro matutinis, & ſeptem pro veſperis. Vbi autem partes incipiant ſatis apparet. *Tertius eſt Salomon.* Ideſt iſte eſt ternus liber, qui ponitur in canone agiographorum, non quidem ꝙ omnes libri Salomonis ſint tanquam vnus liber inter agiographa, quia ponuntur hic, vt tres libri.

Prouerbia. *Prouerbia, quæ illi Masloth, ideſt parabolas appellant.* Ideſt primus de libris Salomonis eſt liber prouerbiorum. Fecit autem Salomon multos alios libros de naturis rerum: nam diſſeruit de lignis à cedro, qui eſt in Libano vſque ad hyſſopum, qui egreditur de pariete, & de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & piſcibus. Fecit quoque tria millia parabolas, & quinque millia carminum, vt patet infra lib. 3. cap. 4. ſed iſti libri non habentur apud nos, nec fuerunt vnquam poſiti in canone ſacræ ſcripturæ: ſolum autem habentur tres, de quibus dicitur hic, primus eſt liber Prouerbiorum, in quo continetur doctrina pure moralis. Sunt aũt ibi propoſitiones vniuerſales tanquam regulæ operabilium humanorum, & dicũtur prouerbia, quaſi procul a uerbo. ſ. multum diſtantia a cõmunibus uerbis vulgarium, quia illa ſunt verba parui ponderis: iſta autem ſunt plena fructu, & documento. Etiam ſunt procul a verbo, quia verba vulgaria ſunt multum particularia pro ſolis negocijs, in quibus proferuntur: iſta aũt ſunt procul ab illis, quia ſunt doctrinæ vniuerſales. Vocantur aũt in Hebræo Masloth, quod idem eſt quod parabola, vel prouerbium. Nam parabola dr̃ eſſe iuxta modum accipiendi hic quædam propoſitio in ſe multum ſenſum continens, & hoc proprie conuenit doctrinis vniuerſalibus continentibus in ſe omnem ſenſum particulariũ actionum. Dicuntur aũt parabolę a para, quod eſt iuxta, & bole quod eſt ſententia, quaſi iuxta ſententiam. ſ. quia talia verba ſunt multum ſententioſa.

Prouerbia quare ſic appellent.

Eccleſiaſtes. *Quartus Eccleſiaſten, ideſt Coheleth.* Ideſt quartus liber in agiographis vocatur Eccleſiaſtes, vel coheleth. Eſt iſte ſecũdus de libris Salomonis. Sunt autem iſta duo nomina huius libri. ſ. Eccleſiaſtes in Græco, & coheleth in Hebræo. Interpretatur autem vtrunque concionator: dicitur enim concionator. i. ad concionem loquens. Eſt enim concio totus populus, cum vero aliquis loquitur ad totum populum, dicitur cõcionator. Sic ſunt prædicatores. De concione patet Deuter. cap. 9. ſ. locutus eſt de medio ignis, quando concio populi congregata eſt. Sic etiam dicitur aliquis habere principatum concionatiuum qñcunque habet vocem in concilio populi, ſic loquitur philoſophus. 3. Polit. ſ. ꝙ ciuis debet cõicare lege cum alijs ciuibus, & principatu. ſ. concionatiuo: Eccleſiaſtes aũt hoc ſignat, quia dicitur de Eccleſia. Eſt autem in Gręco eccleſia congregatio. Vnde ponit philoſophus. 2. Politicorum de quibuſdã polirijs, ꝙ non faciunt Eccleſiam. i. non faciunt congregationẽ ad conciliũ, ſed hñt aliũ modũ principatus. Coheleth aũt in hebręo idem ſignat. Vocat aũt liber iſte cõcionator, qa in eo

Concio quid.

Eccleſia quid.

F Salomon loquitur ad concionem, ſcilicet non determinando aliquam perſonam, ſed ad omnes: in parabolis autem dirigit locutionem ſuam ad filium, quaſi loquatur pater filio moraliter inſtruens. In canticis autem canticorum ſponſus verba ad ſponſã dirigit, & ideo illi duo libri ſunt quaſi ſpeciales. In Eccleſiaſte autem quia non dirigũtur verba ſpecialiter ad aliquem intelliguntur directa ad totã concionem, ideo dicitur liber concionator, vel Eccleſiaſtes.

Cantica Cãticorũ. *Quintus cantica canticorum.* Iſte eſt tertius inter libros Salomonis: & eſt quintus in agiographis. Vocatur autem Cantica Canticorum, quia ſunt ſpecialia cantica per excellentiam dicta. Cum enim ſic additur genitiuus pluralis numeri ſignificatur excellentia:
G iuxta illud in doctrinali, ſcilicet

Additur excellens flos florum Virgo beata.

Sciendum autem quòd Salomon fecit alia cantica præter iſta, ſ. quinque millia carminum, vt patet infra 3. lib. cap. 4. illa autem differunt ab his: quia in iſto libro pauca carmina poſſunt contineri: nam etiam ſi computentur verſiculi non erunt ſexcenti, quanto magis carmina, potiſſimè quia quinque millia carminum Salomonis, quæ per numerum expreſſa ſunt erant inter ſe differentia cum ponantur tanquam diſtincta numero: in Canticis autem Canticorum, quę nos habemus non videntur eſſe diſtincta cantica, ſed quaſi vnum, ideo oportet alia fuiſſe præter hæc, quæ
H non habentur. Iſta autem vocantur Cantica canticorum per excellentiam, quod poteſt dupliciter intelligi, ſ. quòd iſta ſunt excellentiora alijs quinque millia carminibus, quæ fecerat Salomon. Alio modo quòd dicuntur excellentia reſpectu omnium aliorũ canticorum, quibus vtuntur vulgares. Et iſte ſenſus ſecundus eſt melior, quia Iudæi, qui poſuerunt hoc nomen libro, non viderunt carmina quinque millia Salomonis, ita vt ſcire poſſent an iſta eſſent excellentiora.

Quem titulo Sirbaſirim prænotant. Ideſt Hebræi ponunt in titulo iſtius libri ſirhaſirim: pręnotare enim eſt ante notare, ſ. ꝙ a principio libri huius Hebręi ponunt titulum iſtum, qui eſt ſirhaſirim, quod interpretatur in Hebręo Cantica canticorum.
I

De ordine prædictorum librorum, & quid contineatur in eis. Quæſt. XXV.

ORDO autem iſtorum librorum ſatis apparet: nam a principio agiographorum ponitur Iob, quia pręceſſit hiſtoria eius omnes alias tempore: poſt hãc verò ſequitur liber Pſalmorum, quia Dauid cui aſcribuntur pſalmi fuit ante Salomonem, & omnes alios, de quibus infra dicitur. Poſt hunc ponuntur libri Salomonis, quia Salomon ſecutus eſt poſt Dauid, cũ fuerit filius eius: in tribus autem libris Salomonis non poteſt dari ordo quantum ad tempus ſcriptoris, ſed quantum ad habitudinem doctrinæ, quæ in eis traditur. Dicunt
K enim communiter doctores noſtri, potiſſimè qui loquuntur moraliter, quòd liber Parabolarum cõtinet doctrinam inferiorem, ſ. quæ pertinet ad incipientes benè operari, qui adhuc rudes ſunt, ideo nomine filiorum perſuadetur ibi eis, quòd accedant ad ſapientiam. Etiam ibi traduntur doctrinæ morales pertinentes ad communicationem hominum adhuc manentium in ſeculo. Secũdus liber, ſ. Eccleſiaſtes pertinet ad proficientes in bono opere, qui amore bonæ operationis, & vitæ æternæ quam proſequũtur, incipiunt contemnere ea, quę in mundo ſunt: ſicut dicebat Apoſtolus: Omnia reputaui vt ſtercora, vt ſolum Chriſtum lucrifacerem. ideo in iſto libro agitur

de

de contemptu mundi demõſtrando, ꝙ bona vitę hu-
A
ius caduca nimis, & fallacia ſunt: quæ licet aliquod bo
num præmonſtrent, vanitate tamen plena ſunt. Ideo
liber incipit: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas: &
concluditur in fine nihil bonum eſſe pręter timorem
Dei: cum dicitur: Time dominum, & recede a malo:
hoc eſt omnis homo. Tertius liber, ſ. Cantica cantico
rum pertinet ad iam perfectos, qui omnibus, quæ vitę
huius ſunt, iã relictis in ſola Dei cõtemplatione fruun
tur, ideo ibi agitur de gaudio ſponſi, & ſponſæ: & de
ardentiſſima charitate, & conſummatione totius bo-
ni in applicatione ad Deum. Et ob hoc de iſta applica
tione liber incipit, Oſculetur me oſculo oris ſui. Poſt
libros autẽ Salomonis ponitur Daniel, quia nulli fue-
runt libri medij temporis, qui ad Agiographa perti-
B
neant: ponitur quoque liber Paralipomenõ qui con-
ſummat in Babylonica captiuitate, & reditu poſt an-
nos ſeptuaginta: iſti autem duo libri quaſi ſimul fue-
runt: ponitur tamen primo Daniel, quamquam ipſe
prophetauerit in Babylone: quia liber Paralip. non ſo-
lum de trãſmigratione in Babylonem agit, ſed etiam
de reditu Iudæorum inde, vt patet 2. Paralipom. c. vlti.
Daniel autem non eſt reuerſus de Babylone, nec fuit
prophetia eius poſt reditum, ideo debuit præponi ad
librum Paralipom. Deinde autem ponitur Eſdras q̃m
Eſdras ſcripſit totum poſt reditum de Babylone, nihil
que continetur in libris ſuis, niſi ordo redeuntium in
redeundo, & poſtquam redierunt in principio habita-
tionis in terra ſua.

Vltimus autẽ eſt liber Eſther, quia hiſtoria Eſther
C
accidit poſt reditum de captiuitate Babylonica tem-
pore regis Aſſueri, vt patet ex ipſo libro. Vltra hunc
autem non ſunt alia ſcripta Agiographa in Canone

Daniel.

Hebræorum. *Sextus eſt Daniel*. Ideſt ſextus liber in or-

Daniel minoris auctoritatis apud Iudæos.

dine Agiographorum: iſte enim Propheta eſt, ſed in-
ter Prophetas locari non meruit ſecũdum æſtimatio-
nem Iudęorũ, qui minoris auctoritatis reputani hunc
quam cęteros Prophetas. Nec etiã fuit miſſus Daniel
ad aliquid denunciandum eis, ſicut cęteri Prophetę
mittebantur: vnde iſte liber apud eos integer non eſt,
ſed quædam habentur in Biblijs noſtris, quę de Theo
dotione, & Chaldaico ſermone habita ſunt: quoniam
non reperiebantur in Hebræo, ſicut illud, quod inter-
ponitur de cantico puerorum in cap. 3. & totum cap.
D
13. & 14. Continet autem Daniel partim hiſtorias, &
partim Propheticas viſiones, ſed in hoc non differt a
cæteris Prophetis, quoniam ſic Iſaias, & Ieremias in-

Paralipo.

terdum habent. *Septimus dibrehaiamim*. Iſte eſt ſeptimus
liber inter Agiographos, & vocatur apud nos Paralip.
Non eſt aũt iſte liber tantæ auctoritatis apud Hebręos
ſicut libri Regum: quamquam eadẽ hiſtoria in vtriſq;
ponatur: non enim tantum conſtat de auctore Parali
pom. ſicut de ſcriptoribus librorum Regum. Accipi-
tur autem corrupiè in litera noſtra: cum dicitur dibre
haiamim: nã deberet dici diurehaiamin. Quod inter-
pretatur verba dierum, quoniam in eo de verbis die-
rum, ideſt de factis, quæ fuerunt in diebus Regum Iu-
E
da, & Iſrael agitur. *Quod ſignificantius chronicon totius diui
næ hiſtoriæ poſſumus appellare*. Ideſt iſte liber, qui dicitur
verba dierum, poteſt vocari melius chronicon Sacrę
Scripturæ, ideſt continens hiſtoriam ſacrę Scripturæ.
Dicitur autem ſignificantius, ideſt magis aperte, vel
proprie, ſcilicet, quòd cum impoſuerimus ei nomen
iſtud magis ſignificamus de proprietate illius, quam
cum impoſuerimus ei alterum nomen, & hoc quia
multum ei conuenit eſſe chronicon, ideſt deſignati-
uum hiſtoriæ totius ſcripturæ: dicitur enim chronicõ
a chronon, quòd eſt tempus, & inde chronica, ideſt,
facta temporalia, vel liber continens euentus tempo-
rales, & dicitur totius ſcripturæ chronicon, ideſt quaſi

A
aliquid relictum eſt hiſtorię, vel temporalis euẽtus in
alijs partibus ſcripturæ, totum in hoc libro ſuppletum
reperitur, quod ideo dicitur, quia liber iſte eſt ſolum
ad ſupplendum quædam, quę in alijs libris incomple-
te enarrata ſunt, ſicut apparet ex diſcurſu ab exordio
Geneſis vſque ad finem librorum Regum in hiſtoria-
libus libris, quia in ſingulis aliquid deficiẽs ſuppletur,
& dicitur totius ſcripturę chronicon, ideſt illius, quæ
eſt ab exordio orbis conditi vſque ad captiuitatem Ba
bylonicam, quia de illa, quæ poſtea eſt, nihil ſuppletur
per librum Paralipom.

*Qui liber apud nos Paralipom. primus & ſecundus inſcribi-
tur*. Ideſt iſte liber, qui vocatur Verba dierũ, vel chro-
nicon, apud nos dicitur primus, & ſecundus Paralipo.
Apud Hebræos etiam eſt diuiſus in duas partes, quo-
B
niam eſt vnus de quinque libris duplicibus, vt patet ſu
pra, & vocatur Paralipom. ideſt relictorum, vel de reli
ctis, ſcilicet, quòd de relictis in alijs libris ſacrę Scriptu
ræ ibi principaliter hiſtoria texitur, nec eſt aliquis per
ſe liber, qui totaliter ſit ſuppletio aliorum in toto Ca-
none, niſi liber iſte.

Octauus Eſdras, qui & ipſe ſimiliter apud Græcos, & Lati- Eſdras.
nos in duos libros diuiſus eſt. Ideſt octauus liber de Agio-
graphis eſt Eſdras, & iſte diuiſus eſt ĩ duos libros apud
Gręcos, & Latinos. Nam apud Hebręos hoc etiam
manifeſtum eſt, cum ponatur inter libros quinque du
plices, vt patet ſupra. Dicitur autem diuiſus apud Lati-
nos & Græcos in duos libros, quia vtriq; duos libros
illius continent, quod de Gręcis ſatis conceſſerimus,
C
ſed de Latinis, vt communiter, ſecus videtur: quia qui
dam habent quatuor libros Eſdræ, alij vero tres. Qui
enim quatuor habent manifeſtum, quòd ipſe quartus
eſt penitus apocriphus, nec alicuius auctoritatis inter
libros ſacrę Scripturæ habetur. De tertio etiam idem
iudicium eſt, quamquam non ita perſpicue, & iſte eſt
liber tertius, qui incipit, & fecit Ioſias. Manent autem
duo libri Eſdræ, qui ab omnibus habentur, & recipiun
tur tanquam auctentici, ſ. primus Eſdrę, & liber Nehe
miæ, qui dicitur ſecundus Eſdrę. aliqui autem totum
librum primum ſecundum tertium Eſdrę in duas par
tes diuidunt, tanquam ſint duo libri Eſdrę.

Nonus Eſther. Ideſt nonus liber inter agiographa, &
vltimus eſt Eſther, eo quòd hiſtoria illius fuit poſt re-
D
ditum de captiuitate Babylonis, & vltima poſt hiſto-
rias omnium librorum Agiographorum.

Liber Eſther cur ab Hebræis recipiatur.
Quæſt. XXVI.

COGVNTVR autem ponere Hebræi librum
hũc in Canone, quia feſtum Mardochęi, qđ
ipſi faciunt in mẽſe vltimo, ſ. Adar, qui apud
nos vocatur Februarius, & diſtat triginta die
bus a ſolennitate Paſchali ipſorum, habetur ex ipſo li-
bro Eſther, ſ. quomodo fuerit inducta illa feſtiuitas, &
quare, poſt iſtos autem non eſt aliquis liber in Cano-
ne Hebręorum, & ſi quoſdam alios libros nos habea-
E
mus de veteri teſtamẽto præter iſtos, illi apud Iudęos
non habentur, vel imperfecte apud eos, & in parua au
ctoritate conſeruantur, de quibus Ĩ. in litera exprimit.
Atq; ita ſunt pariter legis veteris libri viginti duo. Hic colli
gitur numerus ex omnibus tribus prędictis ordinib9,
& ſunt viginti duo libri ad ſimilitudinẽ viginti duarũ
literarum Hebraicarum, per quas proferimus omne,
quod loquimur atque ſcribimus, ideſt. *Moyſi quinque,
prophetarum octo, Agiographorum nouẽ*. 1. libri Moyſi, qui
ſunt libri primi ordinis, & vocantur legales, ſunt quin-
que, octo autem ſunt prophetarũ, ideſt in ſecundo or
dine, ſ. librorum prophetalium. In agiographis autem
ſunt 9. & ſic ſimul ſunt 22. libri in tribus ordinibus.

Quam-

Quanquam nonnulli. Hic ponitur alius modus computandi iſtos libro ,ſecundum quem aſſignantur. 24.in canone,& hoc quia duo, qui prius coniuncti erant, diuiduntur,vt ſint per ſe libri. *Ruth, & Cinoth inter agiographa ſcriptitent.* Ideſt aliqui ponunt librum Ruth,& librum Lamentationum inter agiographa: ſupra aũt ponebantur inter prophetales libros,cũm poneretur Ruth tanq̃ pars quædam libri Iudicũ, & Cinoth tanquam quęlibet pars libri Ieremiæ. Cum aũt fuerint iſti duo libri inter agiographa non poterunt eſſe tanquam partes libri Iudicum,& Ieremię cũ pertineant ad diuerſos ordines, ideo neceſſe eſt, ꝙ in agiographis.11.libri ſint,& ſic erunt ſimul.24.libri in canone veteris teſtamenti, Hunc autẽ ordinem plurimi Hebręorum vſque hodie obſeruant. *Et libros hos in ſuo putent numero ſupputandos.* Ideſt exiſtimant iſti,ꝙ duo libri.ſ.Ruth, & Cinoth ſunt ſupputandi in ſuo numero.i.debent per ſe computari,& non tanq̃ partes aliorum librorum. Nam cum ponebantur in canone ꝓphetalium non habebant ſuum numerum.i.propriũ, quia non computabantur tanquam libri per ſe diſtincti,ſed tanquam partes aliorum librorum. *Ac per hoc eſſe priſcæ legis libros viginti quatuor.* Ideſt ſi iſto modo computauerimus erunt viginti quatuor libri veteris teſtamenti, quia prius computabãtur vigintiduo,nũc aũt viginti quatuor cum duo libri per ſe nunc cõputentur,qui prius non computabantur, & iam nõ manebit ſimilitudo numeri librorum ad literas alphabeti,ſed ad aliquid alterum. *Quod ſub nomine viginti quatuor ſeniorum Apocalypſis Ioannis inducit.* Ideſt iſti viginti quatuor libri inducuntur, vel ſignificantur per viginti quatuor ſeniores quos ponit beatus Ioãnes in Apocalypſi.

Quæſt. 10.

Sciendum aũt, ꝙ ſicut ſupra dicebatur. ſ. ꝙ myſticè per numerum viginti duo millium Leuitarum ſignificatẽ numerus viginti duorũ librorũ veteris teſtamenti: ita hic per numerum viginti quatuor ſeniorũ ſignificabitur myſticè numerus viginti quatuor librorũ. Nam ad ſenſum literalẽ aliud ſignificãt illi ſeniores,ſicut declarabitur ſuo loco. ſ.Apoc.c.4.& 5.nam ſi pro libris ſacræ ſcripturæ introducẽdi eſſent ſeniores adorãtes agnũ, non magis poni deberẽt pro libris veteris teſti, q̃ pro libris noui teſtĩ aliq ſeniores ſignificatiui,ſed eſt ſenſus myſticus, in quo facile eſt applicare qdquid voluerimus,cũ ex hoc ꝓbatio nulla accipiatur iuxta Dionyſiũ.ſ. myſtica Theologia non arguit.i.ſuper ſenſum myſticũ non fundat argm̃ efficax. *Adorantes agnum.* Introducitur ſimilitudo illorũ.24.ſeniorũ,de quibus dr̃ Apoc.c.4. & 5. ꝙ proſtrauerunt ſe corã agno adorantes eũ & offerẽtes coronas ſuas ſtantibus ibi quatuor aĩalibus oculatis ante & retro,q̃ ſingula licet in ſenſu hiſtorico aliquã ſignificationem hẽant,tñ in myſtico ẽt totaliter applicari debent.

Quo ſeniores adorabant agnũ.

Dñr aũt iſti ſeniores adorantes agnũ, qa agnus eſt Chriſtus.Et hoc ẽt in ſenſu literali,ipſe.n.eſt agn⁹, qui mortuus eſt,& viuit, & ſoluit ſeptem ſignacula libri. Adorant aũt iſti.24.ſeniores agnum in quantum oĩa,quæ ſunt in 24. libris veteris teſtĩ ordinãtur ad honorẽ Chriſti.Nam ſtatus totus Iudaicus ordinabatur ad ſtatum noui teſtamenti, cum ſtatus Iudaicus in ſe ipſo eſſet imperfectus ad Hebr.c.7. & oĩa imperfecta ſubordinantur ad aliquã completionem. Iſta aũt erat in veritate manifeſta noui teſtamenti, quam oẽs libri veteris legis tanq̃ vmbræ quædam deſignabant. Vmbra nanq; futurorum bonorum eſt lex ad Hebr.c.10. *Et coronas ſuas proſtratis vultibus offerentes.*.i.iſti 24.ſeniores in reuerentiã agni depoſuerũt coronas de capitibus,& humiliauerũt ſe corã throno agni tanq̃ offerẽtes ei coronas ſuas. Transferendo autem hoc ad 24. libros,eſt ſenſus ꝙ per coronas ſignificantur victorię, quia corona victoribus datur dicente Apoſtolo.

F Non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. Iſti autem vigintiquatuor ſeniores humiliant ſe coram agno: quia vigintiquatuor libri quicquid in ſe habẽt, ad honorem Chriſti, qui agnus eſt, illud continent; & coronas ſuas offerunt,i.victorias ſanctorum virorũ contra vitia,& contra hoſtes offerunt agno tanquam munera,quia illæ victoriæ non fuerũt ad huius ſęculi tranſitoriam laudem; ſed propter agnum ad honorem illius; alioquin inanis eſt talis laborum poſſeſſio.

Stantibus coram quatuor animalibus oculatis retro & ante. Iſta litera ſignat, quòd erant vigintiquatuor ſeniores ſimul cum quatuor animalibus coram agno, & illa animalia erant oculata,ſ.plena oculis ante, & retro, vt patet Apocalyp.cap.4.& 5. & Ezech.cap.1. Intelligi G tur autem dupliciter iſta litera propter dictionem illam,coram.

Coram, dupliciter accipitur.

Nam poteſt accipi pro aduerbio,vel præpoſitione: ſi accipiatur primo modo non habet aliquod caſuale, cui deſeruiat, quia aduerbia non deſeruiunt caſualibus ſicut præpoſitiones, & tunc coram non ſignificat habitudinem perſonę, vel loci,ſ.quòd aliquid fiat coram iſto vel illo, ſed ſignificat coram,i. palam, vel publicè: & tunc intelligitur ſtantibus coram animalibus quatuor, i. quòd animalia quatuor erant coram, quando vigintiquatuor ſeniores offerebant coronas ſuas. Alio modo accipitur coram tanquam præpoſitio,& tunc deſeruit caſuali,atque ordinabitur cum illo ablatiuo, ſ. quatuor animalibus: ſed H tunc non ſtat multum litera: nam deberet dici ſtantes coram quatuor animalibus, ſ. ꝙ ſeniores ſtarent coram animalibus: ſed hic oportet ꝙ ſtantibus referatur ad aliquid alterum, & non ad ſeniores,ſ.ad animalia,cum dicatur ſtantibus animalibus, niſi forte qs dixerit ꝙ refertur ad vultus,ſ. ꝙ vultus erãt corã quatuor animalibus, ſed iſte non eſt conueniens ſenſus. Nam tunc ad ſeniores deberet referri,& non ad vultus eorum: ſtabit igitur alius ſenſus,ſ. ſtantibus corã quatuor aĩalibus,i.quatuor aĩalia erant coram,ſ.quando iſti vigintiquatuor ſeniores offerebant coronas ſuas.. Sunt autem iſta quatuor animalia quatuor figurarũ variarũ,ſ.leonis,aquilæ,hominis,atque vituli; Apocalyp.cap.4.& 5. & iſta deſignãt quatuor Euangeliſtas ſicut Eccleſia cõiter accipit: hic aũt conue- I nienter accipiuntur pro quatuor Euangeliſtis,quia libri veteris teſtamenti humiliabant ſe corã Deo,& libri quatuor Euangeliſtarũ dant illi ſemper laudẽ, Cũ laus operum Dei manifeſtetur in euangelijs ex actib⁹ Meſſiæ: quõ aũt iſta quatuor aĩalia conueniant quatuor euangelijs ſatis apparet, qm̃ aquila dr̃ de Ioãne, homo de Matthęo, vitulus de Luca, leo de Marco.

Quatuor aĩalia conuenienter applicãtur euangeliſtis.

Applicationes aũt iſtorũ ſatis apparẽt. ẽt iſta quatuor aĩalia Chriſto conueniunt: ipſe.n.aquila dr̃ ꝑ aſcenſionem ſuã,leo ꝑ reſurrectionẽ,vitulus ꝑ paſſionẽ, homo ꝑ natiuitatem. Dñr autẽ iſta aĩalia oculata, ideſt plena oculis, quia ante & retro habebãt oculos, vt ad oẽm partem viderẽt, ideſt. *In præteritum, & in futurum reſpicientibus.* Ideſt ſunt oculata aĩalia ante, & retro: ad ſignandum ꝙ reſpiciunt præterita & fu- K tura: oculus.n.ad videndum datur,qui aũt præteritũ, & futurum conſiderat, dr̃ videre ante & retro, ita eſt de quatuor euangelijs; quæ oẽ tp̃s vident,i.reſpiciunt diſpoſitionẽ hoĩs quantũ ad oẽ tp̃s ſiue præteritũ,ſiue futurũ. Vel habent oculos ante & retro, vt nihil ſic latere poſſit, quin oĩa videant. Sicaũt eſt de quatuor euangelijs, quia totam vitam humanam regulant. *Et indefeſſa voce clamantibus: ſanctus,ſanctus, ſanctus.* Ideſt iſta aĩalia quatuor clamant indefeſſa voce,i. clamant, & nunq̃ fatigantur,dicentia ſanctus &c. iſta ſimilitudo hr̃ ex viſione,quæ apparuit Ezechieli. Et ex viſione, quę apparuit B. Ioanni: vterque enim vidit aĩalia illa dicentia,eo ꝙ laus Dei, quæ ex quatuor euãgelijs

impen-

impenditur nunquam ceſſat, & clamatur ibi ſanctus ter, quia iſta laus ad totam beatam Trinitatem dirigitur: dominus Deus omnipotens, iſta eſt latus Dei, qui vocatur dominus, qui omnibus dominatur: Deus autem per naturam: omnipotens vero, quia dominium ſuum vniuerſale eſt. *Qui eſt, & qui venturus eſt*. Ideſt Deus iſte ſemper eſt, & ſemper manſurus eſt. & accipitur venturus improprie, ideſt futurus, quia Deus non venit, cum ſignificetur in hoc quidam motus, ſed magis competit ei futurus, quamquam etiam hoc nō penitus competat, ſcriptura tamen vtitur interdum large terminis.

Hic prologus, ſcripturarum quaſi galeatum principium, omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, conuenire poteſt, vt ſcire valeamus quidquid extra hos eſt inter Apocripha eſſe ponendum. Igitur ſapientia, quæ vulgo Salomonis inſcribitur, & Ieſu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & paſtor non ſunt in canone. Machabæorum primum librum Hebraicum repperi. Secundus græcus eſt, quod ex ipſa quoque phraſi probari poteſt.

Hic Prologus. Hic ponitur tertia pars huius Prologi, ſ. quæ eſſet vtilitas ipſius diſtinguendo auctēticum ab apocripho: eſt enim magna vtilitas hæc legentibus, quia interdum aliqua ſcriptura allegatur, vt auctētica, quæ apocripha eſt, & interdum aliqua negatur tanquam apocripha, quæ eſt magnę auctoritatis, ideo valde fuit neceſſarium declarari, quæ ſunt ſcripturæ pertinentes ad canonem, & quæ ſunt apocriphę.

Quare iſte Prologus vocetur galeatus. Quæſt. XXVII.

ET dicitur hic, ꝙ iſte prologus eſt principium galeatum omnium ſcripturarum, quæ tranſferūtur de Hebręo in Latinum, & in hoc ponitur nomen commune huius prologi: vocatur enim galeatus, quòd dupliciter conuenire poteſt, vno modo, quòd galea dicitur eſſe genus armaturæ: ita etiam prologus iſte eſt armatura contra falſe allegantes ſcripturas ad eos redarguēdum, vel ab eis nos defendendum: alio modo poteſt vocari galeatus a galea, quia eſt armatura capitis, & eſt principium totius armaturæ corporis, ita etiam prologus iſte eſt principium omnium librorum veteris teſtamenti, quia nō ſolum conuenit huic libro, ſed etiam ſingulis, cum hic de quibuſdam declaretur, qui ſunt apocriphi, & qui auctentici, & quem gradum auctoritatis quilibet librorum habeat: iſte verus ſenſus eſt, quem intendit litera, quia dicitur hic quaſi galeatum principium: ergo vocatur galeatus propter hoc, quòd eſt principiū, & non, quia eſt armatura. Etiā, quia dicitur hic, quòd omnibus libris iſte prologus præponi poteſt, ergo tanquam principium eſt, cum iſte prologus conueniat cuilibet libro, & quilibet aliorum prologorum conuenit vni ſoli, ideo prologus iſte non ſolum omnium librorum, ſed etiam omniū prologorum principium eſt.

Quaſi galeatum principium. Ideſt iſte prologus eſt tāquam principium, vel galea: tranſumptio enim eſt, quia galea eſt principium totius armaturę cum ſit armatura capitis.

Omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum conuenire poteſt. Ideſt conuenit iſte prologus non ſolum pro iſto libro Regum, ſed etiam pro omnibus libris ſacrę Scripturę, qui transferuntur de Hebręo: & hoc ad iudicandum, qui eorum apocriphi, & qui auctētici ſint. Et dicitur de translatis in Hebræo, quia non proficit iſte Prologus vniuerſaliter ad omnes libros ſacrę Scripturæ. Nam nihil hic agitur de libris noui teſtamenti, quem gradum habeant auctoritatis, & quomodo diſtinguantur per ordines ſuos, & an aliqui eorum ſint apocriphi, ſed ſolum proficit pro libris veteris teſtamenti.

Etiam cum dicitur de translatis de Hebræo non ſolum eſt intelligendum pro illis; ſed etiam pro translatis de ſermone Syro, vel Chaldęo, vel Græco. Nam liber Iudith, & Tobię non ſunt trāslati de Hebręo, ſed de Chaldęo. Liber autem Machabęorum ſecundus de Græco translatus eſt, vt patet infra, & tamen pro illis etiam proficit iſte prologus: per eum quippe iudicatur qui illorum ſint apocriphi, & qui auctentici.

Vt ſcire valeamus quidquid extra hos eſt inter apocripha eſſe ponendum. Ideſt iſta erat vtilitas prologi huius, ſcilicet, quòd ſciamus, quòd quidquid non reperitur inter iſtos libros ſupra poſitos non eſt auctenticum, ſed numerari debet inter apocripha. Ideo libri ſequentes, ſcilicet Sapientię, & Eccleſiaſticus, & cæteri non pertinent ad canonem, nec ſunt auctentici inter Iudæos. *Igitur ſapientia, quæ vulgo Salomonis inſcribitur*. Ideſt liber Sapientiæ, qui vulgariter vocatur, ideſt communiter ab omnibus liber Salomonis, non eſt in canone ſcripturæ apud Hebręos.

Liber Sapientiæ, an ſit Salomonis. Quæſt. XXVIII.

ISTE liber vocatur Salomonis, quoniam in quibuſdam rebus, de quibus agitur, ſatis ſimilatur Salomon, licet modus loquendi alius ſit, ſcilicet in quodam decurtatior & compēdioſior, in alio autem extenſior: dicitur tamen iſte eſſe liber Salomonis, quoniam quædam verba illius hoc ſignificare videntur, vt patet Sapient. 9. ſcilicet, Tu me elegiſti regē populo tuo, & dixiſti ędificare templū in ſancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ Aram. Iſtam eandem rationem ponit Hieronymus in prologo ſuper iſtum librum. Eſt tamen iſte liber factus a quodam ſatis claro viro ſuis temporibus, ſcilicet a Philone Iudęo Alexandrino.

Dicitur autem, quòd non eſt liber iſte in Canone, quia Iudęi illum inde ſecuerunt a principio, tamen in canone recipiebant: ſic patet in Prologo Hieronymi ſuper librum iſtum: ſed hoc opus Hebræi, vt quidam ſapiens meminit, inter canonicas ſcripturas recipiebant, ſed poſtquam comprehendentes Ieſum interfecerunt memorantes in eodem libro euidentiſſima de Chriſto teſtimonia, ſcilicet dixerunt inter ſe impij cō prehendamus iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius operibus noſtris, promittit ſe ſciētiam Dei habere, & filium Dei ſe nominat. Et poſt hęc: ſi enim vere filius Dei eſt ſuſcipiet illum, & liberabit de manu contrariorum. Et iterum, vt ſciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam eius, morte turpiſſima condemnemus eum. Collatione ergo inter ſe facta, ne noſtri eos pro tam aperto ſacrilegio denotarent, a propheticis eum voluminibus reciderunt: legēdumque penitus prohibuerunt. Nos tamen Eccleſiæ auctoritate inter libros auctenticos illum ſuſcipimus, atque in Eccleſia ſuis temporibus legimus: de iſto libro, & auctore eius Philone tractat Hieronymus in libro de Illuſtribus viris, & Iſidorus in libro de Ortu, & obitu patrum.

Quare liber Sapiētiæ nō recipitur a Iudæis in Canone ſuo.

Et

Et Ieſu filij Sirach liber. Ideſt etiam liber Ieſu filij Si-
Eccleſiaſticus.
rach non habetur in canone apud Hebræos: iſte voca
tur Eccleſiaſticus eadẽ ratione, qua vocabatur liber
quidã Salomonis Eccleſiaſtes: loqtur enim liber iſte
ad oẽm hominem, ideo cõcionator, vel eccleſiaſticus
eſt: q̃q̃ ibi teneatur aliquis modus libri parabolarũ Sa
lomonis, quia ſit locutio ad filium tanquam pater in-
ſtruat filium, ſed ut communiter in eo indiſtinctè,
& ad omnes locutio ſit. Fuit autem iſte liber ſcri-
Eccleſiaſtes a quo fuit ſcriptus & qua. do.
ptus a quodam ſacerdote hebręo, qui dictus eſt Ieſus
filius Sirach, qui fuit nepos Ieſu Ioſedech ſacerdotis
magni, qui principatus eſt in ſacerdotio venientibus
Iſraelitis de Babylone, vt patet Zacha. c. 3. & 1. Eſdræ.
c. 4. & 5. Fuit autem liber iſte ſcriptus aliquanto tem-
pore poſt reditum de Babylone. ſ. tpe, quo interpre-
tes. 70. de Hebræis ducti ſunt in Aegyptum ad cõuer-
tendum totam Bibliam Hebręorum in Græcum ſer-
monem, quod factum eſt anno. 38. regni Ptolomęi
Euergetis regis Aegypti, vt plurimi aſſerunt, ſed con
Eccleſiaſticus recipitur ab eccleſia.
ſtat factum tempore Ptolomæi Philadelphi, qui eum
præceſſit in regno, vt vult Ioſephus lib. 12. Antiquita
tum. Fuit aũt iſte ſcriptor huius vnus de interpretibꝰ,
& ibi inuenit quendam librum Aegyptium magnæ
doctrinæ, quem expoſuit conuertens in Hebræũ ſer-
monem addiditq; multa de ſuis, de quibus in prolo-
go ſuper Eccleſiaſticũ. Iſtum librum q̃q̃ Iudæi nunq̃
habuerint in canone ſcripturarum Eccleſia tñ ſuſce-
pit atque legit. *Et Iudith.* Ideſt etiam liber Iudith non
An liber Iudith ſit inter apocripha.
eſt in canone, ſed oportet poni ſm̃ præcedentia inter
apocripha, quia dr̃ ſupra ꝙ quidquid non eſt inter li-
bros ſupra poſitos inter apocripha computandũ eſt,
ſed Iudith non eſt in aliquo de tribus ordinibus pręce
dentibus: ergo pertinebit ad apocripha. Sed contra
hoc arguetur, quia dicit Hieronymus in prologo ſu-
per Iudith, ꝙ apud Hebręos liber Iudith inter agio-
grapha legitur: ſed agiographa continent tertium or-
dinem librorum autẽticorum, ergo erit Iudith in ca-
none inter Hebræos, ſed hic dicitur contrarium.

Reſpondendum eſt, ꝙ liber Iudith apud Hebræos
non ponitur in canone, nec eſt magnæ auctoritatis,
quod patet, quia in allegato prologo Hieronymi ſu-
per Iudith dicitur, quòd auctoritas libri Iudith ad ro-
boranda illa, quæ in contentionem veniunt minus
idonea iudicatur, ideſt non eſt idonea. q. d. ꝙ nõ ſumi
tur argumentum efficax contra aliquem ex libro Iu-
dith: ſi tamen eſſet inter agiographa, eſſet autenticus,
& poſſet ex eo argui efficaciter. Item quia dicitur in
eodẽ prologo, quòd liber Iudith eſt ſcriptus ſermo-
ne Chaldæo, & quia Hieronymus trãſtulerit de Chal
dæo: ſi tamen eſſet Iudith inter agiographa haberet̃
in Hebræo, iõ neceſſe eſt, ꝙ non ſit inter agiographa.

Cum autem dicitur, quòd apud Iudæos legi-
tur liber Iudith inter agiographa, quidam reſpon-
dent, quòd eſt litera corrupta, & deberet dici inter
apocripha.

Agiographum dupliciter.
Alio modo poteſt reſpõderi, quòd agiographum
dicitur dupliciter: vno modo pro ſcriptura ſancta,
quæ eſt magnæ auctoritatis, & efficax tam ad arguen
dum quàm ad reſpondendum quamquam auctor il-
lius ignotus ſit: & hoc modo ſcripta agiographa te-
nent tertium ordinem in canone ſacræ ſcripturæ, vt
ſupra patet, & hoc modo non ponitur in agiogra-
phis, nec eſt in canone ſacræ ſcripturæ ſm̃ Hebræos.

Alio modo dicitur agiographum ſcriptura, quæ
ſacra videtur, quia non repugnat in aliquo ſacræ ſcri
pturæ approbatæ: ipſa tamen nullius auctoritatis, vel
roboris eſt, & hoc modo aut parum, aut nihil agio-
graphum ab apocripho differt, & ſic ponitur Iudith
apud Iudæos inter agiographa. i. inter apocriphos li-
bros. Hęc aũt sũt vera ſm̃ Hebræos apud nos ſecꝰ eſt:

F nam liber Iudith inter anthẽticos libros receptus eſt
cum approbauerit illum eccleſia in Sinodo Nicena,
& receperit in numero ſacrarum ſcripturarum, vt ait
Hierony. in prol. ſuper Iudith: alioquin enim Eccle-
ſia, non legeret illum in diuinis miniſterijs, ſicut le-
guntur cæteri libri authentici; legit tamen. *Et Tobias,*
Ideſt etiam liber Tobiæ nõ eſt in canone Hebræorũ.

An liber Tobiæ ſit inter Agiographa. Quæſt. XXIX.

ISTE liber in Chaldęo ſcriptus eſt, & Hierony-
mus de Chaldęo illum trãſtulit adiuuante quo-
dam Hebręo interpretante linguam Chaldęam
in Hebręam, dicitur tñ ꝙ iſte liber apud Iudæos
G manciparus eſt inter Agiographa, & tamen Agio-
grapha ſcripta authentica ſunt: de hoc in prologo
Hieronymi ſuper Tobiam. Reſpondendum eſt ꝙ
non pertinet liber Tobię ad canonem Hebręorum;
nam tunc haberetur in Hebræo ſicut cæteri authen-
tici libri: ſed non inuentus eſt in Hebręo: ideo coa-
ctus eſt Hieronymus transferre illum de Chaldæo
ſermone, vt patet in eodem prologo: ergo non eſt
authenticus apud Hebræos. Item quia in allegato
prologo dicitur: Arguunt nos Hebręorum ſtudia,
& imputant nobis contra ſuum canonem latinis au-
ribus iſta transferre: ergo non eſt in canone Hebręo-
rum Tobias. Item dicitur in eodem prologo quòd
H Hebręi librum Tobię de catalogo ſacrarum ſcriptu-
rarum ſecuerunt, & poſuerunt inter alias ſcripturas:
hoc autem concedendum eſt, & cum dr̃ ꝙ Hebræi
habent librum Tobiæ inter agiographa: dicendum
ꝙ ibi eſt corrupta litera, qa deberet ſcribi apocripha:
& dicitur agiographa, quod ſatis apparet, quia dicitur
in allegato prologo: librum itaque Tobiæ, quem He
bræi de catalogo diuinarum ſcripturarum ſecantes
his, quæ agiographa memorant, manciparunt: ſed
quando aliquis liber ſecatur de canone ſcripturarum
authenticarum non poteſt poni, niſi inter ſcripturas
apocriphas: ergo neceſſe eſt Tobiam poni apud He-
bręos inter apocripha. Aliter dici poteſt quòd litera
ſit vera, & tamen agiographum dupliciter dicitur, ſ.
pro eo quòd ſanctum, & authenticum, quamquam
I non repugnet ſacro, ſicut dicebatur ſupra de libro *q. pręced.*
Iudith. Hęc autem intelliguntur de agiographo,
quòd eſt non authẽticum: & cum dicitur hic, quòd
non eſt Tobias in canone, intelligendum eſt ſecũdũ
Hebręos, & tamen Eccleſia ſuſcepit eum in canone
ſuo, cum legat eum in diuinis miniſterijs. Sed tunc *Quę vtilitas ſit cognoſcere q libri ſint authẽtici, & qui nõ.*
dicet aliquis quid proficit nobis hoc quod de canone
dicitur, quia non eſt idem canon ſcripturarum apud
nos, & Hebræos, quia pleraque ipſi improbant, quæ
nos tanquam authentica habeamus. Reſpondendũ
quòd proficit ad hoc, vt ſciamus in quo poſſumus ha
bere argumentum efficax contra Hebręos, & in quo
non, cum quidam libri noſtri ſint efficaces cõtra eos,
& alij nequaquam. *Et paſtor.* Ideſt etiam liber paſto-
ris non eſt in canone Hebræorum, q̃q̃ habeatur apud
K quoſdam Latinos. De iſto libro paſtoris apud expoſi- *Paſtorum liber quis eſt & an ſit reprobatus.*
tores noſtros nihil hr̃. Conſtat tñ ꝙ fuerit liber aliqs
pertinens ad ſtatum veteris teſtamẽti, qm̃ hic agitur
de canone veteris teſtamenti: & declaratur qui ſunt
libri in canone, & qui nõ: ſed dicitur de libro paſto-
ris ꝙ non habetur in canone veteris teſtamenti, ergo
vr̃ ꝙ aliquo mõ pertinet ad vetus teſtm̃. Pro hoc aũt
ſciendum ꝙ multi alij libri ſunt, qui antiquitus apud
Iudæos facti ſunt: & tamen non recipiuntur ab eis in
canonẽ: tum quia aliqui eorum ab hęreticis fuerunt
deprauati: tum quia quidam ipſorum non erant tan-
tæ auctoritatis, vt in canone ſacrę ſcripturę poni me-
rerentur: ſic enim fuit liber Henoch, qui q̃q̃ authen-
ticus

ticus eſſet, cum eum alleget Iudas in canonica ſua, tamen quia hęretici illum damnauerunt, non fuit poſtea habitus inter libros auctenticos, & ſic de pleriſque. De libro autem paſtoris, quid contineret plene non exprimitur, tamen inter apocriphos ab eccleſia collocatur, de hoc in Decretis. di. 15. ca. ſancta Romana. vbi ponuntur opera auctentica, & opera apocripha, & ibi liber paſtoris, ſiue paſtoralis habetur tanquam apocriphus. A

Hoc intelligitur de Canone Hebręorũ.

In canone non habentur. Ideſt iſti libri immediate poſiti ponuntur in canone, quod intelligitur de canone Hebræorum: quoniam de canone librorum, quos Eccleſia recipit: ſecus autem cum omnes ſupra poſiti, & etiam libri Machabęorum, de quibus infra recipiantur ab Eccleſia tanquam auctentici.

Machabæorum primum librum Hebraicum repperi. Supra ponebantur quidam libri quantũ ad Iudęos qui erant penitus apocriphi: hic autem ponuntur libri, qui partim ſunt apocriphi, & partim agiographi, ſ. libri Machabæorum, quorum primus habetur apud Hebręos, & eſt auctenticus: poteſt quoq; computari inter agiographa. Secundus nõ habetur in Hebręo, ideo eſt apocriphus apud eos. Tranſtulit tamen illum Hieronymus ex Græco. *Secundus Græcus eſt.* Ideſt ſecundus liber Machabæorum eſt Gręcus, ſcilicet translatus, vel cõpoſitus ab aliquo Græco. B

Quod ex ipſa phraſi probari poteſt. ideſt iſte liber eſt Gręcus, quod probatur ex modo ſuo loquendi. Nam in Hebræo non habentur tales modi rhetorici: dicitur autem phraſis in Græco locutio, & inde periphraſis dicitur, ideſt circunlocutio. Stylus autem illius ſecundi libri demonſtrat eum, & primum non eſſe ex eadẽ origine. C

Etiam ſatis poteſt apparere ex alio, ſcilicet, quia nõ ſunt iſti duo libri hiſtoria continuata, ſicut quatuor libri Regum, ſed ſecũdus eſt ſupplerio quædam primi. Nam in primo continetur tota hiſtoria Machabęorum, ſed quia in quibuſdam ibi decurtata eſt. Aliqui Græci compoſuerunt per modum ſupplemẽti, & recapitulationis omnia, quæ habentur in ſecundo libro, quia etiam auctor ſatis declarat in ſecundo cap. eiuſdem, & quamquam iſti duo libri apud nos ſint auctẽtici, non tamen eſt apud nos tantum auctenticus ſecundus quam primus. Nam quædam ſunt ibi, quæ a quibuſdam noſtrum non recipiuntur. D

Quæ cum ita ſe habeant, obſecro te lector, ne laborem meum, reprehenſionem exiſtimes antiquorum. In templo Dei offert vnuſquiſque, quod poteſt: alij aurum, & argentum, & lapides precioſos, alij byſſum, & purpuram, & coccum offerunt, & hyacinthum: nobiſcum bene agetur, ſi obtulerimus pelles, & caprarum pilos. Et tamen Apoſtolus cõtemptibiliora noſtra magis neceſſaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per ſingulas ſpecies Eccleſiæ pręſentis, futuræque diſtinctio pellibus tegitur, & cilitijs: ardoremque ſolis, & iniuriam imbrium ea, quæ viliora ſunt, prohibent. Lege ergo primum Samuel, & Malachim meum. Meum, inquam, meum: Quidquid enim crebrius vertendo, & emendando ſollicitius, & didicimus, & tenemus, noſtrum eſt. Et cum intellexeris quod antea neſciebas, vel interpretem me exiſtimato, ſi gratus es, vel paraphraſten, ſi ingratus. Quamquam mihi omnino conſcius non ſim, mutaſſe me quippiam de Hebraica veritate, certe ſi incredulus es, lege Græcos codices, & Latinos, & confer cum his opuſculis, quæ nuper emendauimus, & vbicunque diſcrepare inter ſe videris, interroga quemlibet Hebræorum, cui magis accommodare debeas fidem. Et ſi noſtra firmauerit, puto quòd eum non exiſtimes cõiectorem, vt in eodem loco mecum ſimiliter diuinarit. E

1. Corint. 12.

Quæ cum ita ſe habeant. Hic ponitur quarta pars, in qua ſermo ad lectorem conuertitur, & diuiditur in tres partes. Primo rogat, ne legentes eius intentionẽ peruertant, dicentes quod ſeptuaginta interpretes reprehendere intendat, ſecundò vt operis lectionem attendant, tertiò vt cum alijs hoc confetant. Secunda ibi. *Lege ergo primum.* Tertia ibi. *Certè ſi incredulus es.*

Quare D. Hieronymus tranſtulerit in Latinum ſacram Scripturam. Quæſt. XXX.

PRIMA ponitur hic cum Hieronymus excuſat ſe de peruerſitate intentionis: dicebant enim aliqui quando Hieronymus transferebat libros iſtos Regum, & alios libros ſacræ Scripturæ de Hebræo in Latinum, vt demõſtraret ſeptuaginta interpretes eſſe reprehenſibiles, ſcilicet, ꝗ ideo ſcribebat, quia inuenebat ſcripta ſeptuaginta interpretum fuiſſe multum deficientia a veritate Hebraica: & ob hoc, quòd neceſſe erat alia nouiter tranſferri de Hebræo in Latinum: ſic patet in Prologo ſuper Ioſue, qui incipit: Tandem finito: & in Prologo ſuper Geneſim, qui incipit: Deſiderij mei. hoc autem quamquam verum ſit, quòd ſcriptura ſeptuaginta interpretum iam eſſet multum vitiata, & deficiens a veritate Hebraica, ſiue hoc eſſet propter ignorantiam interpretum, ſiue propter imperitiam translatorum: Hieronymus tamen non culpat ſeptuaginta interpretes, nec in eorum ignominiam vult aliquid transferre: ſed dicit, quòd ſicut ipſi contulerũt aliquid in laudem Dei, & vtilitatem Eccleſiæ: ita ipſe vult conferre aliquid licet minus.

Quæ cum ita ſe habeant. Ideſt, cum iſta ſuperiora de diuiſione librorum per ordines ſuos vera ſint, & ego laborauerim in transferendo iſtos libros, nõ exiſtimet aliquis, quòd ego facio ad malum finem.

Obſecro te lector, ne laborem meum reprehẽſionem exiſtimes antiquorum. Ideſt rogo, ne cogites, quòd iſtę translationes, quas facio ſint ad demonſtrandum antiquos, ideſt ſeptuaginta interpretes fuiſſe reprehenſibiles, & defectuoſos, quaſi ego introducã translationes meas, quia ſuę iam non ſufficiant, aut inutiles ſint, vel vitiatę, ſed facio ad alium finem, ſcilicet, vt ego aliquid offeram de meo, ſicut quilibet de ſuo.

Diuerſa munera quæ offerebantur in tabernaculo Dei.

In tabernaculo Dei offert vnuſquiſque quod poteſt. Ideſt iſtam translatio non eſt facta ad concitandum inuidiam, ſed voluit facere, ſicut in tabernaculo Domini fit, quia quilibet ibi offert quantum poteſt; erat enim conſti-

conſtitutum a domino in deſerto Sinai quando conſtructum eſt ſanctuarium, quòd Moyſes loqueretur Iſraelitis, quòd tam viri quàm fęminæ offerrent domino in opus ſanctuarij vnuſquiſque quod poſſet, Alij aurum & alij argentum, & ſic de diuerſis rebus neceſſarijs ad conſtructionem ſanctuarij Exo. cap. 25. ſic autem poſtea factum eſt quoniam quilibet offerebat quod poterat. ſ. principes Iſrael obtulerunt lapides precioſos neceſſarios pro veſtibus ſacerdotis: omnes autem alij quicũque haberent vaſa aurea, vel argentea ſeparauerunt illa in donaria domini: mulieres vero, quæ hæc offerre nõ poterant, quia fortè pauperes, quia in poteſtate earum non erant magna, obtulerunt byſſum, & hyacinthum, & pilos caprarum & ſimilia, de quibus Exo. 35. ca. ſicut ergo in ſanctuario domini non imponitur omnibus eadem oblatio, ſed quilibet offert quantum poteſt, nec eſt aliquis quantumcunque pauperum ſit, qui non poſſet aliqd offerre pro ſanctuario domini: ita hic ad vtilitatem Eccleſiæ non oportet, ꝙ omnes æqualia bona faciãt, ſed ſatis eſt, quòd quilibet aliquod bonum faciat, nec exigitur, quòd illud tantum ſit quantum alij viri maximi contulerunt: ſic enim Hieronymus ex humilitate dicebat hic, ꝙ quamquam translatio ſua nullomodo comparanda ſit translationi ſeptuaginta interpretum, tamen aliquid proficiet in Eccleſia Dei: ideo penitus abijcienda non eſt, ſicut qui in ſanctuario domini offerebant pilos caprarum, non offerebãt tantum, quantum illi qui aurum præbuerãt, & tamẽ nullius oblatio refutabatur. Dicitur autem hic de tabernaculo. i. ſanctuario, quia accipitur largè, non ſolũ enim pro tabernaculo offerebantur dona ab Iſraelitis in deſerto, ſed etiam pro toto ſanctuario: illud tñ vocatur tabernaculum large: nam tabernaculum eſt domus quædam facta de tabulis, & operta cortinis atq; alijs velamentis inter Iudæos extra ꝙ erat atrium, ꝙ continebat magnam quantitatem circundando tabernaculum, & iſtud non erat de tabulis, ſed de colũnis, & velamentis. De tabernaculo habetur Exo. 26. cap. de atrio habetur ibidem. 27. cap. Dicitur etiam in tabernaculo domini vnuſquiſque offert quod poteſt. i. ad conſtruendum tabernaculum. Nam iſta oblatio deſerti non fuit facta poſt cõſtructionem tabernaculi, ſed prius ut haberẽtur materialia ad conſtructionẽ.

Alij aurum alij argentum. Declarat, quòd non ſit eadem oblatio omnium, ſed quidam offerebant aurũ, & quidam argentum, & ſic de ſingulis, quia omnia hæc neceſſaria erant, ſic enim dixit Deus Exo. cap. 25. quòd offerrent aurum, & argentum, ęs & hyacinthũ purpuram coccumque bis tinctum, & byſſum pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas: pelles hiacinthinas, & ligna Setim, oleum ad luminaria cõcinnanda, aromata ad vnguentum, & thymiama, & lapides onichinos & gemmas. Singula enim horum pro fabricatione ſanctuarij erant neceſſaria: aurum quippe ad multa erat neceſſarium, ſcilicet ad operiendam arcam laminis aureis, & ad faciendum propitiatorium, quòd erat copertorium arcæ de auro puriſſimo cum Cherubin. Etiam erat neceſſarium ad tegendum laminis aureis totum altare thymiamatum. Etiam ad tegendum menſam propitiationis, & ad faciendum coronas illius de auro. Etiam ad vaſa vniuerſæ menſæ, quæ erant de auro, & ad deaurandas tabulas tabernaculi cum vectibus, & ad veſtes ſacerdotis magni: omnia enim hæc aurum exigebant: Exodi capitulo vigeſimoquinto. Argentum verò neceſſarium erat pro uaſibus tabularum tabernaculi. Etiam pro capitibus columnarum, & uaſibus, quæ erant intra tabernaculum. Etiam pro quibuſdam capitelis aliarum columnarum, quæ erant in circuitu tabernaculi in atrio. F

Et lapides precioſos. Iſti offerebantur pro veſtibus ſummi ſacerdotis, quia non erat aliquid alterum in in toto ſanctuario, in quo ponerẽtur lapides precioſi, niſi in iſtis: ponebantur namque duo onichini ſuper duos humeros ſacerdotis in ephod, in quibus ſcripta erant duodecim nomina filiorum Iſrael per tribus ſuas: ſex in quolibet lapide. Erant autem pręter hos alij duodecim lapides precioſi diuerſarum ſpecierũ, qui poſiti ſunt in rationali ſuper pectus ſacerdotis: & erant ibi ſcripta duodecim nomina filiorum Iſrael. Fuerunt autem oblati iſti lapides a ſolis principibus, eo quòd erant magni valoris: & non poterant populares talia offerre, Exo. 36. cap. ſic igitur in beato Hie-
G ronymo quamquam alij offerant aurum, & lapides precioſos, ipſe ſaltem vult offerre pilos caprarum, qui ſunt minimi valoris: aliquid tamen valent.

Alij byſſum, & purpuram. Hic ponuntur aliæ oblationes, i. in filis & erant fila multorum modorum, ſ. byſſus purpura, hyacinthus, & coccus bis tinctus: eſt enim byſſus genus lini candidiſſimi, cui nullus color ſuperadditus erat. Tale autem linum reperitur in Aegypto, & iſtud proficiebat in ſanctuario ad texturam velorum circundantium atrium in circuitu, quæ fiebãt de ſola byſſo: pręterquàm in introitu, vbi erat tentorium magnum, quod trahebatur pendens: & iſtud erat multorũ colorum, i. de quinque, vt de byſſo
H hyacintho, & purpura coccoque bis tincto, & auro. Proficiebat etiam byſſus ad decem cortinas quæ fiebant ſuper tabernaculum operientes illud totum immediate. Etiam proficiebat ad veſtes ſacerdotales, quę ex maiori parte erant de byſſo. De his patet Exo. 26. & 27. Purpura quoque offerebatur, quia illa proficiebat ad veſtes ſacerdotales ſacerdotis magni: etiam ad decem cortinas tabernaculi & ad tentoriũ quod pendet in introitu tabernaculi, & ad tentorium quod erat in introitu atrij. Hæc enim habebant purpuram cũ alijs coloribus quatuor, ſcilicet hyacintho & auro coccoque bis tincto, & byſſo retorta.

Byſſus quid.

Et coccum offerunt, & hyacinthum. Ideſt etiam quidã offerunt de cocco & hyacintho: eſt enim coccus filum valde rubeum, quoniam bis rubricatum eſt vt
I rubedo eius nimis intenſa appareat: & ob hoc vocatur vt communiter coccus bis tinctus. Hyacinthus dicitur eſſe genus filorũ, vel lanæ quaſi coloris aerei, ſiue cęleſtis, quamquam hyacinthus aliquando accipitur pro lapide, & aliquando pro flore. interdumq; pro puero: ſed non pertinet hoc ad præſens, quia ſolum accipitur hic pro lino: purpura autem dicitur eſſe ſpecies huius lini coloris rubei declinantis ad nigritudinem. De quibus omnibus magis declaratum eſt Exo. 25. c. Erant autem neceſſaria coccus, & hyacinthus ad illa eadem, ad quæ purpura conueniebat, vt ſupra dictum eſt.

Hyacinthus quid.

Nobiſcum bene agitur ſi obtulerimus pelles, & pilos caprarum. Ideſt alij, qui ditiſſimi ſunt offerunt aurum & argentum: nobis autem quia pauperes ſumus ſatis
K bonum erit, ſi potuerimus offerre pilos caprarum, & pelles.

De operimentis tabernaculi. *Quæſt.* XXXI.

IN quo humiliat translationem ſuã, dicens trãſlationem ſeptuaginta interpretum eſſe tanquã aurum, & lapides precioſos: ſuam vero tanquã pelles & pilos caprarum. Ponit autem de iſtis, quia iuſſerat Deus offerri pelles arietum rubricatas, & pelles hyacinthinas, & pilos caprarum, vt patet Exodi cap. 25. Erant autem iſta neceſſaria, quia in tabernaculo Domini erant quatuor velamenta.

Primum

Primum erat de cortinis, & iſtud erat contextum de filis auri, purpuræ, hyacinthi, & de cocco byſſoque retorta. Secundum operimentum erat de ſagis, q̃ ſunt aſpera ſacta de pilis caprarum. Tertium erat de pellibus arietum rubricatis. Quartum de pellibus hyacinthinis, & iſtud erat ſuperpoſitum omnibus. De his operimentis habetur Exod. c. 26. Pro his igitur oportebat offerri pilos caprarum, vt inde fieret ſecundũ operimentum. i. ſagorum. Etiam ꝙ offerrẽtur pelles ad faciendum inde operimenta. Poſſunt autem intelligi iſtę pelles, tam de pellibus arietum rubricatis, quã de pellibus hyacinthinis, quia vtraq; ſpecies pellium ad ſanctuarium pertinebat: minimum tamen, quod offerri poterat erat in pilis caprarum, ſed hoc Hieronymus dicit ſibi eſſe ſatis, ſi offerre potuerit pilos caprarum, id eſt ſi opus ſuum in transferendo fuerit ſaltem tantæ vtilitatis, vt pilis caprarum æquiparari valeat cõparata translatione 70. Interpretum ad aurum, & ad lapides precioſos. In hoc autem multum ſe humiliat Hieronymus, quia translatio eius melior erat, quam 70. Interpretum, ſed ipſe de propriis ſe iactare noluit.

Et tamen Apoſtolus contemptibiliora noſtra magis neceſſaria indicat. Demonſtrat hic vtilitatem operis, ſcilicet, quòd quamquã tale ſit, quòd pellibus, & pilis caprarũ comparari debeat, & non alicui rei maioris precii: tamen nimis neceſſarium eſt, ſic enim declarat Apoſtolus, ſcilicet, quòd illa, quæ ſunt magis contemptibilia ſunt magis neceſſaria, & vtiliora: ſic patet prima Corinth. cap. 12. ſ. ſed multo magis, quæ videntur mẽbra corporis infirmiora eſſe neceſſaria ſunt, & quæ putantur ignobiliora membra eſſe corporis. opus igit̃ Hieronymi, quod paruum erat, & contemptibile ſecundum modum loquendi ſuũ humiliando ſe erat multum neceſſarium, eo quòd quando aliqua opera altiſſima ſunt, & magna, & per ſe ipſa intelligi non valent, ſed alia oportet præcedere minoris ſpeculationis, per quæ tanquam per principia intelligantur: ſic enim poſſet eſſe de translatione Hieronymi ad trãslationem ſeptuaginta Interpretum, ſcilicet, quòd ſupponatur translatio Hieronymi pro trãslatione Interpretum. Alio modo poteſt intelligi, quòd tacitè Hieronymus hic laudet opus ſuum non quidem extollendo, vel enunciando aliqua maiora, quam ſint, ſed declarãdo quid in eo ſit. Et dicitur, quòd erat magis neceſſarium, quam translatio Interpretum. Illa enim, quamquam antiqua eſſet cum vitiata erat nimis, nec poterat intelligi conuenienter, niſi poſita translatione Hieronymi, quæ penitus ſequitur hebraicam veritatem, & in hoc eſt perfectio alicuius translationis, ſecundum quòd magis, vel minus ſequitur exemplaria. *Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo.* Declaratur hic, quòd quamquam opus ſuum ſit tanquam pili, & pelles, non tñ eſt a ſanctuario domini abijciendum, nec vitiat pulchritudinem illius, quia quantumcunq; eſſet pulchrum ſanctuarium, tamen pellibus tegebat, quod non fieret ſi iſtę tollerent pulchritudinem, ergo iſta, quę imperfecta ſunt, multum ſunt neceſſaria. *Per ſingulas ſpecies præſentis Eccleſiæ.* Id eſt Eccleſia, vel tabernaculum fabricatum a Iudæis in deſerto in pulchritudine ſua diſtinctionem, & partes varias Eccleſię præſentis, ſcilicet militantis deſignat, quia ad ſimilitudinem rerũ tabernaculi, illius miniſtri, & omnes gradus diſtincti ſunt. Etiam eccleſia futura, id eſt cęleſtis Ieruſalem, quę vocatur eccleſia triumphans diſtincta eſt ſecundum diſtinctionem tabernaculi, & tamẽ omnia hęc teguntur pellibus, ergo maximę pulchritudini non repugnat eſſe ſimul cum pellibus, quæ de reb⁹ contemptibilibus ſunt. Hoc autem, quod dicit Hieronymus. i. ꝙ pulchritudo tabernaculi, & diſtinctio eccleſię præſentis, & futuræ tegitur pellibus, accipiendũ

A eſt in ſenſu myſtico. Nam literalis ſenſus eſt, ꝙ ex iſtis efficeretur tabernaculum, in quo determinatus cultus Deo impenderetur, & myſticè tamen hęc trahere poſſumus ad ſignificandum ea, quæ in militanti, & triumphanti eccleſia ſunt. *Pellibus tegitur, & cilicijs.* Iſta duo ſunt aliquid contemptibile, & tamen conferunt quidquam ad pulchritudinem ſanctuarii, & ponitur hæc duo ad deſignandum ſanctuarii multiplicia tegumenta, quæ quatuor ſunt, ſcilicet cortinæ de filorũ varietate, & ſaga de pilis caprarum, & iſta vocantur cilitia, & vocantur ſic, quia dura ſunt. Tertium autem

B tegumẽtum eſt de pellibus arietum rubricatis, quod ponebatur immediatè ſuper Saga cilicina. Quartum operimẽtum erat de pellibus hyacinthinis, quæ ſunt pelles magnę, vt boum artificioſè nimis diſpoſitę, & habentes colorem hyacinthinum, qui eſt aereus, vel cœleſtis. *Ardoremque Solis, & iniuriam imbrium ea, quæ viliora ſunt, prohibent.* Ponitur hic vtilitas rerum contemptibilium, ſcilicet, quòd contemptibilia proficiũt in ſanctuario defendendo res pulchras ab omni diſtẽperie temporum, vt ab imbribus, & ab ardore Solis, quod non faciebant partes pulchræ, cum ſeipſas nequeant defendere, & dicitur ab ardore Solis, quia Iſraelitę mouebantur per deſerta Arabica, in quibus eſt magnus calor, ſteterantque ibi multo tempore. Quia igitur ſi ſanctuarium haberet ſolum primum tegumẽtum de cortinis, quę erant pulchrę, & tenues arderet

Vtilitas rerum contẽptibilium.

C totum ſanctuarium, oportuit poni alia tegumẽta deſuper, & fuerunt poſita tria, quę etiam proficiebant ad repellendum imbres, quod facere non potuiſſet aliquatenus primum tegumentũ, quod erat de cortinis. Cum autem poſitum eſſet de pellibus hyacinthinis in parte ſuperiori operimentum: imbres cadentes nõ poſſent penetrare intra ipſum tabernaculũ. *Lege ergo primum Samuel, & Malachim.* Hic ponitur ſecundũ huius quartę partis, in quo orat Hieronymus auditores, vt operis lectionem attendant: nõ negligentes ea, quę cum labore translata ſunt. & dicitur lege Samuel primum, & Malachim meum, id eſt lege iſtos libros Regum a me interpretatos. Accedit hic ſpecialiter Hie-

D ronymus ad dicendum de libris Regum, quos ipſe tranſtulit cum magna difficultate, & cum deberet dicere, quòd legerent libros Regum illius, vel ab ipſo translatos, dixit quòd legerent primum Samuel, & Malachim ſecundum modum loquendi hebręorũ, qui diuidunt libros Regum in duo volumina, ſcilicet in Samuelem, & in Malachim: Samuel autem continet duos primos libros Regum, quare autem ſic vocetur declaratum eſt. Duo vltimi Regum vocantur Malachim. i. Regum, quia ibi de multis regibus agit̃. Poteſt autem accipi hic primum, tanquam aduerbiũ, vel tanquam nomen. Primo modo eſt ſenſus, ꝙ primum. i. a principio legant librum Samuel illius. i. ab illo tranſlatum: deinde legant Malachim. i. libros Reg. Si accipiatur primum, tanquam nomen, eſt ſenſus, ꝙ

E legant primum Samuel. i. legant Samuel, qui eſt primus inter libros Regum: deinde legant Malachim. ſ. alios ſequentes libros Regum, & iſte ſenſus eſt literę. *Meum, inquam meum.*

Quare Hieronymus appellat libros Regum ſuos. Quæſt. XXXII.

Hic enim aſſerit, quod dixerat: nam dixit ꝙ legerent librum Samuel ſuum. i. qui erat ſuus, & quia forte aliquis crederet hoc fuiſſe dictum ex inaduertẽtia Hieronymi, cum iſte liber non ſit ſuuus, hic iterum illud aſſerit, dicens non fuiſſe ex errore, ſed quia ipſe aſſerere intẽdit, ꝙ ſit liber ſuus, non quidẽ ſuus, tanq̃ ipſe ediderit,

quia hoc pertinet ad Samuelem, ſed ſuus eſt, quia in illo vehementer laborauit transferendo, & quidquid aliquis cum labore magno habet, illud aliquo modo ſuum eſt, inquantum cognoſcit labores ſuos in re illa. *Quidquid enim crebrius vertendo.* Hic aſſignat cauſam quare dicatur ſuus liber Regum, ſcilicet, quia nimis laborauit in illo, & hoc primo vertendo crebrius, ideſt multoties transferendo, nam cum non eſſet vna translatio conueniens, illa delera aliam faciebat, quouſque veniretur ad eam, quæ perfectè, & ad vnguem correcta eſſet. Hoc autem magis faciebat Hierony. in quibuſdam libris, quã in alus ſm ꝙ difficiliores ſunt ad vertendum de vno idiomate in alterum, vel ſm ꝙ exemplaria corruptiora erant. *Et emendando ſollicitius.* Ideſt iſtum librum Regum ſollicitè nos emendauimus, & ſollicitius, quã alios libros, ideo iſte magis ꝑtinet ad nos, quia cum res facta pertineat ad aliquem ſm laborem, quem in ea impendit, neceſſe eſt, ꝙ quãto amplius laborauerit, tanto illa res ad eum magis pertineat, & ſit magis opus ſuũ. *Didicimus, & tenemus.* Addiſcere eſt via ad ſciendum: tenere autem eſt habitualiter ſcire, & tunc eſt ſenſus, ꝙ quanto aliqd in maiori difficultate addiſcimus, & ſcimus magis illud noſtrum eſt, quod Hieronymo euenerat in lib. Regum. *Noſtrum eſt, noſtrum eſt.* Duplicat ſententiam ex modo rhetorico ad affirmationem efficaciorem, ſcilicet, ꝙ verè ſuum eſt, & ſine dubio id, quod crebro tranſtulit, & ſollicitè emendauit. *Et cum intellexeris quod ante neſciebas.* Per hoc inducuntur legentes ad attentionẽ lectionis, & vt non maledicant Hieronymo, tanquam ęmulo, ſcilicet, ꝙ cum ipſi legerint per translationem Hieronymi libros Regum, intelligent aliquid, qđ nũquam prius intelligere potuerant per alias translationes factas de Græco in Latinum. Hoc Hieronymus audet dicere, quia ipſe ſciebat alias translationes eſſe vitiatas, & propter hoc ipſe transferre conatus eſt, & tranſtulit: ſic enim demonſtrat in Prologo quodam, ſuper Paralip. i. ſi 70. Interpretum pura, & vt ab eis in Gręcum verſa eſt editio permaneret, ſuperflue impelleres, vt tibi hebręa volumina Latino ſermone trãsferrem. Quòd autem corruptę eſſent translationes declarat Hieronymus in eodem Prologo, & ẽt in Prologo ſuper Geneſim, qui incipit. Deſiderii mei ponẽs aliquas auctoritates, quæ non habentur in translatione 70. Interpretum, & tamen hñt allegata a Chriſto & ab Apoſtolis, & habentur in hebręo. Oportuit igitur, ꝙ aliqua translatio fieret emendatiſſima, ſecundũ quam verè haberentur omnia, quę erant in hebræo: talem autem exiſtimat Hieronymus ſuam translationem, ideo illi, qui prius per translationes alias multa de libris Regum intelligere non poterãt per translationem iſtam Hieronymi intelligent. *Vel interpretem me exiſtimato ſi gratus es, vel paraphraſtem ſi ingratus.* Ideſt quando aliquis intellexerit, pluſquam intelligebat per iſtam translationem Hieronymi, poterit vocare Hieronymum interpretem, vel paraphraſtem, & hoc nõ ſimpliciter, ſed ſi gratus eſt Hieronymo, vt gaudet de his, quæ translata ſunt, vocabit eum interpretem. i. verè interpretantem ſenſum ſcripturæ, & declarantem illa, quæ fuerant prius ignota: ſi autem ingratus eſt Hieronymo, nec placet ei, ꝙ iſta translatio facta fuerit, vocabit eum paraphraſtem. i. transferentem verbũ ex verbo. Dicitur in Græco paraphraſtes a para, ꝙ eſt iuxta, & phraſis, ꝙ eſt locutio, quaſi iuxta locutionẽ. ſ. ꝙ ſequitur totaliter verba alterius linguæ transferendo verbum ex verbo. Hæc enim de Hieronymo dici poterant, ſed differebant, quia eſſe interpretem eſt verè tranſtuliſſe ſententias vnius linguæ in aliam, ꝙ autem teneantur verba eadem penitus, vel totaliter ſimilia modicum differt. Paraphraſtes autem dicitur, q

Quis ſit interpres.

F transfert verbum ex verbo, ita ꝙ nihil de verbis erratum ſit: poterit tamen eſſe, ꝙ de ſententiis modicum explicetur, ideo eſſe paraphraſtem poteſt eſſe vituperium, quia pertinebit ad eũ, qui aliqualiter nouit verba vnius linguæ, & alterius, ita vt de vna in alterã vertere poſſet: tamen ſententias ignorat, & tunc dicetur hoc Hieronymo, quaſi in quodam vituperio, quia ipſe eſt paraphraſtes, ſed ipſe in laudem conuertet, quia ex hoc pręſupponetur, ꝙ Hieronymus ſecutus ſit penitus literam hebraicam, ꝙ translatio 70. Interpretũ, & aliæ, quæ factę erant de Græco in Latinum non habebant: præſuppoſita tamen veritate literę, facilius ꝑueniri poteſt ad veritatem ſententię, quam cum libri translati deficiant a continentia exemplarium.

Quis ſit paraphraſtes

G *Quamquam mihi omnino conſcius non ſim mutaſſe quippiam de hebraica veritate.* q. d. qui legerit libros iſtos poterit me vocare interpretem, vel paraphraſtem, quamquã fortè irrationabile eſt, ꝙ vocet paraphraſtes, quia hoc eſſet ſi ego tenens literam hebraicam, quantum ad tenorem defeciſſem aliqualiter a ſententia eius: dicit tamen, ꝙ hoc non egit, quia nõ eſt ſibi cõſcius, quòd aliquid mutauerit de hebraica veritate. *Certè ſi incredulus es.* Hic ponitur tertium, vbi conſuluit Hieronymus, quòd legentes hanc translationem conſerant eã cum aliis translationibus Græcis, & Latinis, & ſic poterunt ſcire, quæ verior ſit, cum omnes ſimul poſtea contulerint ad veritatem hebraicam. H *Certe ſi incredulus es.* Ideſt ſi fortè non credis, quòd ego tranſtuli ſecundum veritatem hebraicam, nihil de illa mutans, conferas inter ſe translationem meam, cum aliis translationibus, & ſic videbis. *Lege Græcos, Codices, & Latinos,* Ideſt lege omnes translationes, quæ habentur tam in Græco, quàm in Latino, nam litera 70. Interpretum de Hebræo in Græcum translata primo fuit: deinde Latini ex Græco tranſtulerunt, & in vtriſque corruptio erat, licet maior in Latinis, cum illa proceſſiſſent ex corruptis exemplaribus, ſicut declarat Hieronym⁹ in Prologo ſuper Geneſim, ſcilicet, ꝙ veriores erant Codices Græci, quàm Latini. Erant quoque multæ aliꝗ trãslationes, ſcilicet Aqlę: Symmachi, Theodotionis, & vulgata editio, & ſic de quibuſdam, quas plurimę Gręcarum, & Latinarum Eccleſiarum ſequebantur, ſic patet in Prologo Hieronymi ſuper Paralipom. I qui incipit. Si ſeptuaginta. Erat ergo inter ſe multitudo Codicum varia, non oportebat ad hoc, ꝙ ſciretur, quæ eſſent translationes veriores, quòd omnes cõferrentur, & acciperetur ſententia ex vtriſque. *Et confer his opuſculis.* Ideſt compara omnes alias translationes translationi, quam ego facio de Hebręo in Latinum, & poſtea ſimul conferas ad linguam hebręam, quę eſt exemplar omnium iſtarum. Et dicitur hic, ꝙ conferantur his opuſculis, quia Hieronymus non ſolum transferebat libros Regum de Hebręo in Latinum, ſed etiam omnes libros veteris teſtamenti, & in ſingulis volebat, ꝙ fieret experientia. *Quæ nuper emendauimus.* Ideſt cum omnibus opuſculis librorũ ſupra enu K meratorum. q. d. omnes libri qui ſunt in canone hebræorum ſupra enumerati ſunt, & quidquid extra illos eſt ad apocripha pertinet, vt patet ibi. omnes igit̃ iſtos Hieronymus intendit trãsferre, & cum iam magnam eorum tranſtuliſſet partem voluit, ꝙ conferrentur ad exemplaria, & translationes, tam Gręcorũ, quã Latinorum. *Et vbicunque inueneris inter ſe diſcrepare.* Scilicet collatis ſic inter ſe libris translatione Hieronymi, & aliis translationibus Gręcorum, atque Latinorum, neceſſe eſt, vt quęratur fides ab aliquo alio, cum per diſſonantiam quęlibet translatio earum in dubiũ deducta ſit. *Interroga quemlibet hebræorum, cui magis fidem accommodare debeas.* Ideſt in iſta controuerſia veritas inquirenda eſt ab Hebręis. Nemo enim alius ve-

re,

re, aut rationabiliter reſpondere poſſet in hoc eo, ꝙ græci non ſunt primum exemplar ſacræ ſcripturę, nec Latini, ſed Hebræi, ideo ad eos recurrendum eſt.

Et ſi noſtra firmauerit, puto quòd cũ non exiſtimes coniectorem. Ideſt ſi hebræus inquiſitus firmauerit noſtra, ideſt noſtra volumina dicendo, quòd illis potior fides adhiberi debeat, erit concluſum noſtra volumina eſſe veriora. Niſi forte dicas, quòd Iudæus eſſet coniector, ideſt diuinator. ſ. ꝙ diuinaret, in quo loco nos errauerimus, & ipſe voluerit ibi pariter errare, ſed ego exiſtimo, ꝙ hoc non dices, ideo neceſſe eſt, ꝙ confitearis noſtra volumina magis fuiſſe ſecuta hebraicam veritatem, quam ſequantur aliæ translationes.

Vt in eodem loco mecum ſimiliter deuiaret. i. non exiſtimabis Iudęum eſſe coniectorem ad hoc, ꝙ quamquã ipſe enarrare vellet, poſſet errare in omnibus locis, in quibus ego errabam.

Translationem D. Hieron. optimam eſſe, ac veritati hebraicæ concordare oſtenditur. Quæſt. XXXIII.

ESt enim ſenſus, ꝙ forte aliquis ſequens tranſlationem 70. Interpretum, vel alias trãſlationes, ꝙ Iudæi corrupiſſent Bibliam ſuã, & ob hoc nõ haberetur ſic apud eos, ſicut apud interpretes, alias tamen debuiſſent habere, ſicut interpretes, ſed tunc dicit Hieronymus, quamquam voluerint Iudæi corrumpere Bibliam ſuam, tamẽ quõo erat C verisimile, ꝙ ipſi ſolum corrumperent in illis locis, in quibus Hieronymus errabat: ita vt ſic errarent, ſicut Hieronymus? Niſi forte dicere voluerimus, ꝙ hebręi erant coniectores. i. diuinatores ſcientes, in quibus locis Hieronymus errare deberet. Sed ad hoc reſponderi poſſet, ꝙ 70. Interpretes tranſtulerunt ante Chriſti natiuitatem, cum eſſet Biblia Iudęorum adhuc integra. Hieronymus autem tranſtulit poſt Chriſti mortem magno tempore, vnde tunc Biblia hebræorum poterat eſſe corrupta, & ſic Hieronymus transferens de Biblia hebręorum, ſecundum ꝙ ipſa tunc ſe habebat transferret errores. Ad hoc ipſe reſpondit in Prologo ſuper Geneſim, qui incipit. Deſiderii mei dicens D nullo modo eſſe veriſimile, ꝙ Iudæi corruperint Bibliam ſuam apponendo in ea quædam teſtimonialia, quæ ante non habebantur, vel ſic non erant ſcripta, nã ſatis eſſet veriſimile, ꝙ ipſi corrupiſſent aliqua loca amputando aliquod teſtimonium de Chriſto, quod ibi contra eos erat, vel illud peruertendo ad alium ſenſum, ꝙ cum ipſi recepetint aliqua teſtimonia, quę ante non habebant, & illa ſint contra eos, nequaquã eſt rationabile: talia autem erant illa, quæ deficiebant in Biblia 70. Interpretũ, & habebantur in Biblia hebręorum, & Hieronymi, vt ipſe inducit in præalleg. Prologo, ideo dicendum eſt, ꝙ illa fuiſſent prius in veritate hebraica. iſtud quidem verum eſt, ſed nõ eſt, quod intendit hic litera. Dicendum igitur aliter. ſ. ꝙ Hieronymus intendit probare, ꝙ translatio ſua ſic continet, vt E nunc eſt veritas hebraica, & præſupponatur, ꝙ illi, qui ſequuntur translationem Interpretum vel alias, nõ dicunt Bibliam hebręorum eſſe corruptam, ſed quòd trãslationes eorum ſequuntur veritatem hebraicam, & non translatio Hieronymi, quo dato Hieronymus probat, ꝙ ſua translatio ſequatur veritatem hebraicã magis, quam aliæ, quod patet in ratione ſua, ſcilicet cõferantur inter ſe libri translationis Hieronymi, & aliarum translationum, & cum diſcordauerint quæratur ab hebræo aliquo, non quidem dicendo translatio Hieronymi habet ſic, & translatio ſeptuaginta Interpretum ſic, quę eorum verior eſt? Nam tunc poſſet hebræus fauorabiliter loquens approbare quam vellet. Sed quęratur aliter, ſcilicet quomodo in tali loco

Nõ eſt veriſimile, ꝙ Iudæi corruperint Bibliam.

Determin. auct.

A habetur in hebræo? & tunc Iudæus reſpondebit ſecũdum literam ſuam, & cognoſcetur manifeſte, quòd litera Hieronymi ſequitur veritatem hebraicam, niſi forte diceretur, ꝙ Iudæus potuit diuinare ſciendo in quibus locis Hieron. errauerat volens ibi ſimiliter errare, ſed hoc non ſtat, ergo translatio Hieronymi concordat hebręę veritati.

Sed & vos famulas Chriſti rogo, quæ domini diſcumbentis precioſiſſima fidei myrrha vngitis caput, quæ nequaquam Saluatorem quęritis in ſepulchro, quibus ad patrem Chriſtus aſcendit, vt contra latrantes canes, qui aduerſum me rabido ore deſæuient, & circueunt ciuitatem, atque in eo ſe doctos arbitrantur, ſi alijs detrahant, orationũ veſtrarum clypeos opponatis. Ego ſciens humilitatem meam, illius ſemper ſententię recordabor, dixi cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiã cum conſiſteret peccator aduerſum me, obmutui & humiliatus ſum, & ſilui a bonis.

Pſal. 38.

C *Sed & vos famulas Chriſti*. Iſta eſt quinta pars huius Prologi, in qua orat Hieronymus Paulam, & Euſtochium, vt contra detractores eum clypeis orationum ſuarum defendant, quia verbis pugnare non vult.

Cur D. Hierony. rogat Paulam, & Euſtochium, vt pro ſe ipſæ orent. Quæſt. XXXIIII.

ROgat autem hic Paulã, & Euſtochium, quia eius precibus ſcribere inchoauerat libros Regum, multos quoque alios libros, & ferè oẽs prophetales Hieronymus tranſtulit propter Paulam, & Euſtochiũ, vt patet in Pro- D logo ſuper Ioſue, vocat autem hic Paulam, & Euſtochium famulas Chriſti, quia iſtæ duæ erant fœminę Romanæ magnæ ſanctitatis. ſ. Paula mater, & Euſtochium filia, erantque magni generis inter Romanos, atque ditiſſimę, quę venerunt in vrbem Ieruſalem ad viſitandum terram Sanctam, & morabant̃ in Bethlehem, fecerũtque tria monaſteria fęminarum, ibique ambę defunctę ſunt. De hiſtoria harum latius declaratum eſt in Prologo ſuper Ioſue. *Quæ domini diſcumbentis precioſiſſima fidei myrrha caput vngitis.* Declarat quõo ipſę orare debent, quia orationes earum exaudientur, cum vngant caput dñi diſcumbentis myrrha. Aliqui libri habent hic myrrho, & ſignificat vnguentum, ſed ẽt ſi ponatur myrrha non multum differt, quia forte myrrha eſt aliquod de materialibus vnguenti, de quo E hic Hieronymus agit: dr̃ autem, ꝙ iſtę vngunt caput domini. i. caput Chriſti diſcumbentis, non quidem dr̃ hoc ſm̃ literam, quia Paula, & Euſtochium, nũquam viderunt Chriſtũ in carne ad hoc, ꝙ poſſent caput eius vngere, ſed fit metaphora de Magdalena. Nam ipſa vnxit caput domini vnguento, ita iſtę dicuntur vngere quantum ad fidem, & eſt metaphora. De Magdalena. n. bis legitur, ꝙ dñm vnxerit. Primo vnxit pedes illius vnguẽto, & rigauit lachrymis, cũ diſcumberet in domo Simonis leproſi, & tunc fuerũt ei remiſſa peccata. Luc. c. 7. Scdo aũt vnxit caput dñi in Bethania, cũ diſcũberet Chriſtus cũ diſcipulis ſuis pauloante paſſionem eius, & tunc vnxit in capite. Matt. 26. c. de iſta vnctione fit translatio ad Paulã, & Euſtochiũ qa ſicut Magdalena vnguẽto vnxit, ita Paula, & Euſtochium

Sanctę perſonæ quo vngunt Chriſti caput myrrha.

Magdalena bis unxit Chriſtũ myrrha.

vngebant lachrymis orationum,& fide,& per hanc fidem ita complacebant Deo, ſicut Magdalena per effuſionem vnguenti. *Quæ nequaquam quæritis Saluatorem in ſepulchro*. Iſta non attinent ad principalem intentũ Hieronymi,ſed ſolum facit drĩam inter eas,& Magdalenam.ſ.ꝙ perfectius ſe habebant ipſę. Nam Magdalena vnxit vnguento,iſtę autem vnxerunt fide, quę perfectior eſt.ponitur ſecunda drĩa,quia Magdalena non erat tam inſtructa in fide, ſicut iſtæ duæ fęminę: nam Magdalena quærebat Chriſtum in ſepulchro, nondũ credens eum reſurrexiſſe: iſtę autem fęminæ ſanctæ non quærunt Chriſtum in ſepulchro, quia ſunt perfectè informatę de eius reſurrectione,ideo dr̃ nequaquã quęritis Saluatorem in ſepulchro.i.non quæritis vos illum in ſepulchro,ſicut quęſiuit Magdalena:de hoc hr̃ Mat.28.& Marc.16.c. *Quibus iam ad patrem Chriſtus aſcendit*. Hic ponitur tertia drĩa inter iſtas ſanctas fęminas, & Magdalenam.ſ.quia excellebant eam in fide quantum ad hoc, ꝙ credebãt Chriſtum aſcendiſſe ad patrem,& eſſe eiuſdem dignitatis cum patre: Magdalena autem quamquam inuenit dñm in horto reſurrexiſſe,non tñ credebat eum eſſe Chriſtum, ſed putabat eum eſſe hortolanum, & petebat ab eo, an ſuſtuliſſet Chriſtum de monumento,vt patet Io.20.c.ideo dixit ei Chriſtus,noli me tangere, nondum.n.aſcendi ad patrem.i.tu non credis, ꝙ aſcendi ad patrẽ meum, vel ꝙ iam reſurrexi, ſed quæris me, tanꝗ mortuum, ideo non es digna,vt me tangas. Ideo dicitur in laudẽ iſtarum,ꝙ Chriſtus iam aſcendit ad patrem iſtis, ideſt quantum ad exiſtimationem iſtarum. In hoc ergo cũ iſtæ deuotæ fęminæ excedant Magdalenam in trib⁹: dignum eſt,vt orationes earum exaudiantur,cum orationes Magdalenæ exauditæ fuerint, & ob hoc petit ab eis,vt pro ſe orent contra detractores. *Vt contra latrantes canes*. Eſt ſententia ſuſpenſiua.ſ.oro,vt opponatis clypeos orationum veſtrarum contra canes latrantes.ſ.contra ęmulos meos, & detractores. Vocantur autem detractores canes, quia canis eſt animal valde litigioſum,& ſemper murmurans,ita etiam detractores ſemper mugiunt,& ad omnia litigioſi ſunt,etiam vocantur latrantes,quia ad canem latrare pertinet, ſic ad detractorem alterius facta maledictis verbis,aut diminuere,aut obumbrare. *Qui aduerſus me rabido ore deſæuiunt*.i.valde ſęuiunt in me.i.ſemper maledicta apponendo,& intentionem meam deprauando.Dicuntur autem rabidi ad modum canum, quia rabies.i.quidã impetus animi eos incitat,vt iſta faciant. *Et circueunt ciuitatem*. Iſta eſt tranſumptio de canibus, qm̃ dicĩt de eis,ꝙ ad veſperam famem patientur,& circuibunt ciuitatem,ita etiam de iſtis dr̃,ꝙ circueunt ciuitatem,vt quęrant quem deuorent,vel contra quem latrent.De canibus latrantibus,& circueuntibus ciuitatem habeť Pſal.58.Conuerterentur ad veſperam, & famẽ patientur,vt canes,& circuibunt ciuitatem. Iſti autem detractores ciuitatem, quæ eſt bonorum congregatio circueunt quærentes contra quem murmurare poſſent. *Atque in eo ſe doctos arbitrantur,ſi alijs detrahant*. i. iſti ſolũ exiſtimant ſe eſſe ſapientes cum praue dixerint de alijs ſapientibus.

Detractores uocant canes.

Conditio æmulorum peſſima. Quæſt. XXXV.

Est quippe iſta quorundam hominum ſęua, atque praua conditio.ſ.vt tũc ſolum ſe bonos exiſtiment, ſi de alijs bonis praua enuncient, & tunc dũtaxat ſe quicquam ſcire opinanť, cum virorum ſciẽtum famam denigrauerint eorum detrahentes magnitudini. Quod quidem accidit ex duobus. Primo,quia quando aliquis ſapiens eſt, quaſi in immenſum,quamquam alij ſapientes ſint aliqualiter,

F ter,ad tantam tamen collati magnitudinem nihil eſſe videntur,ideo ne alios excedere tantum videatur, conantur eius excellentiam verbis maledictis, & vultu maleuolo diminuere, vt cum ipſi in conſpectu aliorũ excellentium virorum depreſſerint magnitudinẽ, ipſi incipiant iam aliquid eſſe, qui ante hoc nihil fuiſſe videbantur: hoc autem gaudium eſt illis cum appatere aliquid eſſe delectabile,atque deſiderabile eſt. Secũdo detractores gaudent de alijs perperam enunciando: qm̃ cum ipſi ꝑ ſe non ſufficiant aliqua magnifica exercere opera quibus eorum nominis celebritas propagaretur, ſaltem excellentium virorum opinionẽ maledictis quibuſdam infirmare,aut diminuere conanť, vt hoc ipſum eos ſcientes eſſe probet, quod ꝯtra magnos

G viros conari queunt. *Orationum veſtrarum clypeos opponatis*. i.rogo, vt opponatis clypeos orationum cõtra ęmulos detractores,ne male lacerent,eſt enim iſta metaphora tracta a cane,ſiquem.n.rabidus canis inuaſerit interpoſito obiectoque clypeo munietur, ita & cum Paula,& Euſtochium orationes ſuas,vel clypeos ꝯ detractores opponerent nihil obeſſe poſſent Hieronymo.ſ.vel quia meritis iſtarum ſanctarum fęminarũ Deus coerceret detractores, ne loquerentur quicquã ꝯ Hieronymum, ſępe.n.Deus aliquorum compeſcit linguas,vt etiam inuiti tacere cogantur, vel aliud loꝗ quam velint.Sic patet de Balaam, qui hebręos maledicere conabatur: Deus tñ verſa vice cogebat eũ benedi-

H cere, vnde ipſe dicebat ad regem Moab, ſi dederit mihi Balac domum ſuam plenam auri,& argenti, nõ potero immutare verbum dñi Dei mei,vt plus,vel min⁹ loquar. Nu.22.& 24. Aliter fieri poterat.ſ.ꝙ quamꝗ Deus ꝑmitteret detractores maledictis infeſtare Hieronymum, tñ eorum mordacitas eum non lęderet.ſ. adimendo aliquam fidem, vel auctoritatem trãſlationi eius, ſed magis faciendo, ꝙ ex iſtorum conſiderationem haberetur maior occaſio auctoritatis tranſlationis Hieronymi, cum per hoc pateret verã eſſe eius tranſlationem,& illos maleuole conari. *Ego ſciens humilitatem meam*. Dat cauſam Hieronymus hic quare debeat orare Paulam,& Euſtochiũ, vt opponant clypeos orationum ſuarum ꝯ detractores.ſ.quia ipſi non debebãt reſpondere illis, poterant.n.dicere Paula, &

I Euſtochium,ꝙ non erat opus, vt ipſę orarent ꝓ Hieronymo ꝯ detractores, ſed magis, vt ipſę eos verbis confutaret illos falſitatis conuincendo,ipſe autem reſpondet, ꝙ non conuenit ei verbis impugnare maledicos.Hoc autem ꝑꝑ duo. Primo,quia vir humilis potius debet opprobria ſuſtinere,quam exprobrantibus reſpondere,ſecutus Saluatorem, iuxta illud 1.Petri.c.2.ſ. Chriſtus paſſus eſt pro nobis relinquens exẽplũ, vt ſequamur veſtigia eius,qui cum malediceretur nõ maledicebat,cum pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti ſe iniuſte.Hanc cauſam tangit Hieronymus in lr̃a dicens: ego ſciẽs humilitatẽ meã, ideſt humilitatem,quam decet me ſeruare. Secunda cauſa eſt,quia dato, ꝙ Hieronymus vellet detractori-

K bus reſpondere,fieret prorſus impoſsibile. Nam cum vni reſponderet, alij inſurgerent nouam calumniam afferentes, nec in his vllus fieret modus, ſed potius in infinitum abeundum foret,niſi taciturnitas vniuerſas calumnioſas acclamationes compreſſerit. Dicitur ergo, quòd orarent pro ipſo, quia non erat aliud remedium,eo quòd non decebat eum verbis litigare, quia ipſe erat ſciens humilitatem ſuam,ideſt ſciebat quam humilitatem oporter eum obſeruare ſecundum profeſſionem ſuam.i.paruitatem ſtatus ſui, ſcilicet, ꝙ nõ erat tam potens,vt omnibus mordacibus ſilẽtium indicere poſſet. Sed primus ſenſus melior eſt. *Illius ſententia ſemper recordabor*. i.quia nullum aliud remediũ hñeo, recurram ad illam ſententiam Pſalmi, quę cõtra maledicos

ledicos ſubticendum monet. *Dixi cuſtodiam vias meas.* In illis verſibus propheta admonet taciturnitatem, & habetur Pſal. 38. & dr̄. Dixi. i. in corde meo propoſui, & determinaui. Cuſtodiam vias meas. i. ꝙ cuſtodiē viā meam, diligenter me habendo in omnibus actionib⁹: via. n. dr̄ eſſe ipſa humana operatio. qm̄ per eam procedimus in eſſendo, ſicut via eſt nobis medium in ambulando. Dicitur autem aliquis cuſtodire vias ſuas, qn̄ diligenter obſeruat ne in aliqua actione appareat reprehenſibilis, & quamquam hoc in omnibus actionibus tenendum ſit, principaliter tn̄ in lingua, quia ipſa principium eſt malitię, & difficile eſt eam frenari, vnde non peccare in lingua perfectio eſt magna, ſicut declaratur in canonica Iacobi. c. 3. & Eccle. 14. dr̄. Beatus vir, qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo, nec ſtimulatus eſt in triſtitia delicti. Ideo ſubditur in litera.

De taciturnitate.

Vt non delinquam in lingua mea. ſ. hoc principaliter obſeruo in viis meis, vt nō delinquam in lingua mea, ſcilicet loquēdo aliquid ſuperfluum, vel pniciosum: & ſic Hieronymus obſeruat, quia ſi ipſe contenderet contra ęmulos in verbis poterat errare in lingua ſua dupliciter. Primo, quia forte ex zelo cōmotus in malos aliquid durum proferret; quod non pertineret ad virum ſanctum, eſſetque in eo delictum, vel aliter, qa etiam ſi non proferret aliquid durè, tn̄ quia ad eum pertinebat magis ſubticere, quam loqui fortaſſis eſſet reprehenſibile in ipſo, ꝙ ſe defenderet. *Poſui cuſtodiam ori meo.* i. poſui clauſuram ſuper os meum. i. vt non loquerer. *Cum conſiſteret peccator aduerſum me.* i. qn̄ erāt iniqui obſeruando verba mea, ſi quid loquerer, vt me dunius impugnarent, tunc. n. vtilius erat ſubticere, & ſic peccatores. i. detractores conſiſtebant contra Hieronymum maledicta in eum iacientes: ideo ſi ipſe conaretur eis reſpondere, ipſi magis infeſtarent eum, qm̄ nihil aliud ipſi obſeruant, niſi vt loqueretur Hieronymus, vt ſic ex eius reſponſione ſumerent occaſionem eum magis vexandi. Vocantur autem detractores peccatores, qm̄ iniqua intentione agunt. *Obmutui, & humiliatus ſum.* i. cum viderem detractores inſidiantes, vt raperent verbum ex ore meo obmutui. i. factus ſum, ſicut mutus nihil omnino loquens, & ſicut homo non habens in ore ſuo redargutiones. Dr̄ ēt: humiliatus ſum. i. inclinaui furorem meum. Nam cum qs detractorum maledicta recepit iniuriam ſentit, ad cuius proſecutionem commouetur ira, iuxta Ariſtot. 7. Ethi. ira autem eſt ad magnum, & arduum, ideo cum quis debet expoſcere vindictam de hoſtibus, eleuat cor eius ad aliquid arduum, vt illud proſequatur. Cū vero per manſuetudinē illi paſſioni repugnamus deſiſtentes a vindictæ proſecutione humiliamur, quia non proſequimur illud arduum, quod prius proſequebamur, & ſic cum quis detractorum verbalem iniuriam paſſus pro maledictis maledicta non rependit prorſus ſubticens, dicitur humiliari, quoniam hoc nō fit ſine quadam fractione animi, qua virtuoſus inſurgentes animoſitates, & calidos furores comprimit. Etiam dicitur humiliari qui alio in eum probra cōiiciente omnino ſubticet, quia cum patiens ſit inferius, & humilius agente, & iſte ſolum patiens ſit aliū agere permittens humiliatur. Poteſt alio modo accipi humiliatus paſſiue. i. ꝙ ab alio humiliatur, & hoc modo dicitur aliquis humiliari. i. deprimi a ſtatu ſuo, vel dehonorari, & iſte modus eſt vſitatus in lege. Dr̄ namq; aliquis humiliare virginem, quando deflorat eā, quia facit iam eam eſſe minoris honoris, ſic patet Deuter. c. 22. cum dicitur, ꝙ vir lapidibus obrueretur, quia humiliauit vxorem proximi ſui. i. dehonorauit eā cognoſcendo eam, & agitur ibi de puella deſponſata nondū tradita viro ſuo, & iterum ibidem, & habebit eā vxorem, quia humiliauit illam, nec poterit dimittere cunctis diebus vitæ ſuæ, & iſto modo poſſet dicere Hieronymus humiliatus ſum. i. dehonoratus ſum. i. a detractoribus. Sed prior ſenſus melior eſt. *Et ſilui a bonis.* i. quando conſiſtebant contra me detractores ſilui a bonis. i. etiam ſi aliqua bona dicere potuiſſem illis, tamē ſilui. Iſta cautela magna eſt. ſ. ne incitaret ad dicendū alia duriora: debet enim quiſque attendere quādo eſt in paſſione irę, ꝙ etiam ſi rationabiliter loqui poſſet, ſubticeat. Nam motus iræ fortiſſimus eſt. Et cū quis ſemel irę habenas cōcederet, laxaretur in immēſum, & non ſolum ea, quę iuſta erant diceremus, ſed etiam quędam alia acriora, & mordaciter prolata, quę culpa non carent: melius ergo eſt, vt a bono deſiſtamus, quā vt malum faciamus. Similiter autem, & in paſſione concupiſcentiæ venereæ eſt, nam ſi quis in verbo efficax eſt ad ſanctam admonitionem, atque conſilia, & exemplo vitæ valde imitabilis, ita vt communicās ad aliquas fęminas nō modicum communicationis ſuæ fructū expectare poſſet, ſi tamen libidinis tumultu adhuc deprimitur, vel nimis affligitur, ita vt communicatio illa occaſio incidendi in vitia illi ſit, non debet huic vacare cōmunicationi: ſic enim Apoſtolus monet. i. Caue ne & tu tenteris. i. quādo volueris aliquos tentatos conſolari: caue ne ex hac conſolatione tibi tentationis inſurgat occaſio, ideo Hieronymus etiā ſi aliqua vtilia in reſpōſione ad ęmulos ſuos dicere poſſet, elegit potius ſubticere iſta bona, quam aliquid ſpiritu irę durum, aut mordaciter proferre.

Humiliari qñ quis dicatur.

Tacere debent irati.

Quare aliqñ ceſſandum eſt a bono.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS COMMENTARIA

In Primum Lib. Regum.

Troia a filiis Hectoris inſtauratur.

FVIT vir vnus de Ramathaim, Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ieroham, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph, Ephratæ*, & habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen ſecundæ Phenenna. Fueruntque Phenennæ filij, Annę autem non erant liberi. Et aſcendebat vir ille de ciuitate ſua ſtatutis diebus, vt adoraret, & ſacrificaret dño exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees, ſacerdotes domini. Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditq; Phenennæ vxori ſuæ, & cũctis filijs eius, & filiabus partes: Annæ autem dedit partem vnam triſtis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluſerat vuluam eius. Affligebat quoque eam ęmula eius, & vehementer angebat, intantum vt exprobraret, quòd dominus concluſiſſet vuluam eius: ſicque faciebat per ſingulos annos cum redeunte tempore aſcenderent ad templum dñi, & ſic prouocabat eam. Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Dixit ergo ei Elcana vir ſuus: Anna

F cur fles: & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior tibi ſum, quam decem filij?

FVIT *vir vnus*. Hic incipit primus liber
G Regum: de cuius continuatione ad pręcedentes libros, & de continentia eius dictũ eſt in Prologo noſtro in principio: ſciendũ tamen, vt in expoſitione, & litera Prologi præcedentis Galeati patet, ꝙ liber Regum aliter apud nos, & aliter apud hebræos accipitur. Nos enim omnes quatuor libros Regum in vnum volumen cõ
H pingimus vnico nomine appellantes, ſcilicet libros Regum, vel regnorum. Iudæi autem in duo volumina ſecant, quorum primum Samuel librum vocant ex cauſis ſupra aſſignatis, qui continet duos primos libros Regum. Secundum autem apud eos Malachim appellatur, ideſt liber Regum, quoniam de regnis tractat multorum Regum Iudæ, & Iſrael: hos au
I tẽ libros duplices Iudæi faciunt. ſ. diuidentes Samuelem in duos, & Malachim in totidem, & ſic faciunt, ſicut nos quatuor libros Regum.

Conſiderandum vlterius, quòd materia iſtorum librorum Regum eſt ipſa temporalis ſucceſſio geſtorum Regum Iudæ, & Iſrael, bellorum, proſperitatũ, & calamitatum temporaliumque euentuum, & iſta Materia huius lib.
K eadem eſt materia in libris Paralipomenon, vnde illi libri non differunt ab iſtis, niſi ſicut libri principales, & recapitulatiui, vel ſuppletiui. Nam in libris Regum principaliter deſcribuntur ipſę temporum hiſtorię. In libris aũt Parali. q̃ p ſingulos reges hic deficiũt, ſupplent, ideo inuenti ſunt libri Paral. pp libros Reg. ſicut completiuum pp id, quod ab ipſo completur. Et propter hoc debuit primo poni cõtinentia librorum Regum,

Regum, deinde nullo interpoſito, ſequi debuerunt libri Paralip. tanquam eiuſdem temporis hiſtoriç, & ad idẽ pertinentes. Iterũ aũt diuiduntur lib. Reg. in duas partes, qm̃ primo ponuntur libri, in quibus deſcribit vnicum regnum in Iſrael. ſ. vnico exiſtente rege apud totam plebẽ, deinde ſubduntur libri, in quibus hiſtoria regni iam diuiſi continuatur. Secundum eſt in 3. & 4. Reg. & iſta eſt alio mõ diuiſio ꝑ duos libros principales, qui ſunt apud hebræos, diuidunt namq; libros Regum in librum Samuel, & Malachim. Liber autẽ Samuelis cõtinet primos duos libros Regũ. Liber aũt Malachim continet duos ſecundos. Iterum diuidit liber iſte in duas partes, quia primo agit de regno inchoante, ſed non permanente in tribu Beniamin. ſ. in domo Saulis, ſecundo agit de regno incipiente, & ꝑmanente in domo Dauid. Scđa incipit in principio ſecũdi Reg. Iterũ prima in duas, qm̃ primo agit de principatu Iudicum, q ꝓceſſit ad principatũ Regum, ſecđo inchoatur de ipſo principatu Regũ. ĩ. ca. 9. nã hic primo agit de Samuele regente Iſrael, qui erat tanquã iudex: ſecũdo de Saule, qui aſſumptus eſt in regẽ, & qm̃ mutatio principatus de iudiciali in regale habuit originẽ, & occaſionẽ ex pc̃tõ filiorũ Samuelis, ideo primo agit de vita, & bonis actibus Samuelis, ſecũdo de iniquitate filiorum eius. ĩ. c. 8. & qm̃ ſicut mutatus eſt principatus de Samuele in Saul ꝓꝑ peccata filiorum eius, ita quoque mutatus eſt de domo Heli imediate in Samuelẽ ꝓꝑ ſcelera filiorũ Heli. Agitur primo de natiuitate Samuel. Secũdo de iniquitate filiorũ Heli in adminiſtratione officii ſacerdotalis. ĩ. intra. c. 2. ibi. *Porro filij Heli.* Prima aũt diuiditur in tres partes, q̃a primo ponitur Annę matris Samuelis petitio: ſecđo petitionis exauditio: tertio gratiarum actio. Secunda ibi. *Cognouit autem Elcana.* Tertia ibi. *Exultauit cor meum.* Prima in duas, quia primo ponitur petendi occaſio: ſecđo ipſa petitio, ibi. *Surrexit autem Anna.* Circa primum ponitur occaſio petendi. ſ. quia mater Samuelis erat ſterilis, & reputabatur ſterilitas ignominia, ẽt q̃a ęmula ſua. ſ. Phenẽna altera vxor viri ſui inſtigabat eam ad amaritudinem, vnde dr̃. *Fuit vir vnus.* Iſte vir eſt pater Samuelis, qui vocatur Elcana, vt infra dicitur.

Diuiſio libri.

Diuiſio cap.

An pater Samuelis fuerit de ſtirpe Iuda, vel Ephraim, vel de Leuitis. Quaeſt. I.

QVAERET aliquis de iſto patre Samuel, de qua progenie fuerit, vt ſic ſciatur de ſtirpe Samuelis. Aliqui. n. volunt, ꝙ fuerit de tribu Iuda. ſ. de progenie Ephrata, quę fuit vxor Caleb, ideo vocant ipſum ĩ. in lr̃a Ephratęum. i. de progenie Ephrata. Vocatã aũt Ephrata, vel Ephrat vxor Caleb. 1. Paral. c. 2. & quia illa aſſumpta erat in vxorem a viro tribus Iuda, neceſſe erat Elcana pertinere ad tribum Iuda. Alii dicunt, ꝙ Elcana erat de tribu Ephraim, quod patet ex duobus: primo q̃a dr̃ hic, ꝙ fuit vir vnus de mõte Ephraim. i. qui erat oriundus de terra Ephraim, qui vocat̃ mons, ſed inter Iudęos erat terra diuiſa in 12. ſortes ſicut erãt 12. tribus, & iſtę ſortes ꝑmanebant ſemper diuiſę. ſ. ꝙ terra vnius tribus, nunq̃ deuoluebatur ad aliã tribum, ſicut patet Nu. c. vlt. cũ dr̃ non ſibi permiſceantur tribus, ſed ꝑmaneant hr̃ditates in familiis, & ita maneãt, vt a dño ſeparatę ſunt, ergo hoc mõ illi, qui haberent poſſeſſionem in terra Ephraim, & habitationẽ eſſent de terra Ephraim, & de progenie. ſecundo patet, quia ĩ. dicitur de Elcana, ꝙ erat Ephratæus. i. de Ephraim, ſed hoc denotat genus, ergo de tribu Ephraim erat. Alii autem dicunt ẽ ꝯtrio. ſ. ꝙ fuit Elcana de genere ſacerdotali. Nam Samuel habuit officium ſacerdotale, cum ſæpe immolauerit domino, vt patet infra 7. c. ſed iſtud eſt officium ſacerdotale, quod ſub pęna mortis nullus poterat vſurpare, ſed ſoli, qui de tribu ſacerdotali erant hoc faciebant, vt patet Num. c. 3. & 18. ergo Elcana erat de genere ſacerdotali, quia alioquin non pertineret Samuel ad ſacerdotes: nam non erat in veteri teſtamento, ſicut nunc. ſ. ꝙ quilibet poſſet ordinari in ſacerdotem, ſed ſoli poſteri Aaron efficiebantur ſacerdotes. Nulli autem de reliquo populo licebat accedere ad officium ſacerdotale ſub pęna mortis. Nu. c. 3. & 18. ſic. n. interdum factum eſt in eis, qui vſurpabant ſibi ſacerdotium. ſ. Core, & ſociis eius. Numer. cap. 16. ſed Samueli licuit ſacrificia facere, ergo pater eius erat de ſtirpe ſacerdotali. Item patet hoc, quia Anna vxor Elcanę vouit domino, ꝙ ſi daret ei filium conſecraret illum ſibi, vt maneret miniſtrans coram eo omni tempore: ſi tamen non eſſet de genere ſacerdotali, non liceret ei facere hoc votum, quia ſic vſurparetur ſacerdotale officium, licuit tamẽ, & Deus acceptauit votum, ergo erat Elcana de genere ſacerdotum. Item dato, ꝙ diceretur Annam matrem Samuelis fuiſſe circa hoc ignorantem. ſ. quia neſcierit, quid licebat ei vouere: tamen Heli ſacerdos ſciebat, ꝙ non liceret Samueli miniſtrare coram domino, niſi eſſet de genere ſacerdotali, ſed permittebat eum miniſtrare, quia dicitur ſeq. c. Samuel autem miniſtrabat ante faciem domini puer accinctus Ephod lineo, ergo ſacerdos erat. In contrarium dicendum, ꝙ erat Samuel de ſtirpe Leuitarum, qui vocantur Caathitæ: erant. n. diſtincti Leuitæ in tres familias principales. ſ. Caathitas, Gerſonitas, Meraritas per nomina trium filiorum Leui. ſ. Caath, Gerſon, Merari, vt patet Num. c. 3. & 4. & iſti erant diſtincti a ſacerdotibus, quia computabantur per ſe ſacerdotes de genere Aaron, & ſeorſum cõputabantur tres familiæ Leuitarum diſtinctæ a ſacerdotibus in officio, & iuribus inde prouenientibus, de vtraque autem harum diſtinctionum, ſatis patet Nu. 18. c. tam in litera, quàm in commento. Quòd autem ſit Samuel de familia Caathitarum patet 1. Paralipo. c. 6. vbi ponuntur iſti tres. ſ. Samuel, & pater eius Elcana, & auus eius Ieroboam, ergo non fuit de tribu Iudæ, nec Ephraim, nec de familia ſacerdotali, ſed ſimplex Leuita. Ad rationes in contrarium reſpondendũ. Ad primam quando dicebatur, ꝙ fuit Elcana de progenie Ephrata, vt patet in Gloſa ordinaria negandum eſt, nec eſt multũ curandũ de auctoritate cuiuslibet quantuſcunque ille ſit, ſi contra literam ſacrę Scripturæ manifeſtè dixerit: ſic enim eſt hic, cũ expreſſe appareat de Elcana, ꝙ eſſet de familia Caathitarum. Cum autem dicebatur, ꝙ vocaretur Ephratęus ab Ephrata vxore Caleb, eodem modo negandum eſt: nam ẽt ſi eſſet de tribu Iuda non denoĩaretur Ephratæus ab Ephrata, quia nunquam eſt mos in ſacra Scriptura denominari filios ex progenie matrum, ſed patrum, nec computatur, aut deſcribitur linea alicuius vnquam per progeniem maternam, ſed per paternã: vnde & Saluator noſter, q̃q̃ ſolam matrẽ in terris habuit, & neminem patrem, tñ linea generationis eius non deſcripta fuit per progeniem maternam, ſed per progeniem Ioſeph, qui non erat pater eius, ſed a quibuſdam putabatur, de quo Matt. c. 1. & Luc. cap. 3. de cauſa autem quare iſta fiant ſatis declaratũ eſt Num. ca. 27. ergo nõ denominaretur hic Elcana Ephratęus ab Ephrata ſi illa eſſet mater.

Opi. auct.

Ad rõnes primę opi.

Ad aliam rationem, qua inducebatur, quòd erat de ſtirpe Ephraim, quia dicitur hic, ꝙ erat vir de monte Ephraim. Reſpondendum eſt, quòd nõ probatur ex hoc fuiſſe de ſtirpe Ephraim, ſed dicitur de monte Ephraim, quia natus erat, & habitabat in monte Ephraim: Leuitæ namque non habebant per ſe aliquam ſortem ſeparatam de terra, ſed acceperunt vrbes quadragintaocto, dę vrbibus omnium tribuum,

Ad rõnem 2. opi.

ita ꝙ quælibet tribus dabat eis aliquas vrbes, vt patet Nume. cap. 35. & Ioſue 21. ideo neceſſe erat, ꝙ aliqui de ſacerdotibus, vel Leuitis habitarent in ſorte Ephraim, & aliqui in ſorte Iudę Beniamin, Nephthali, & ſic omnium tribuum: pater autē Samuelis erat de Leuitis habitantibus in terra Ephraim, ideo vocatur de monte Ephraim. Ad aliam rõnem, cum dicitur, ꝙ Elcana erat Ephratæus. i. de tribu Ephraim dicendũ, ꝙ Ephratæus, prout eſt nomen denominatiuum de Ephraim poteſt ſignare duo. ſ. de tribu Ephraim, vel de terra Ephraim, ſecundum autem ſenſum facit hic litera cum vocatur Elcana Ephratæus. Ad alias rationes, quibus inducebatur, ꝙ Elcana erat de genere ſacerdotali: reſpondetur ad primam cum dicitur, ꝙ Samuel fecit ſæpe ſacrificia, & hoc ſibi licuit, ergo tam ipſe, quàm pater eius erant de genere ſacerdotali: dicendum ꝙ regulariter iſta conſequentia eſſet concedenda cum nulli alteri liceret facere ſacrificia, niſi ſacerdoti: q̃dam tñ fiebant interdum in veteri teſtamento per diſpenſationem contra Dei mandatum, ſicut patet de conſtructione altaris, iuſſerat enim Deus, vt vnicum eſſet altare in terra promiſſionis, & quòd quicunque offerret hoſtiam, præterquam ad oſtium tabernaculi, eſſet reus, tanquam ſi ſanguinem effudiſſet. Leuit. cap. 17. & Deuteronom. 12. Aliquando tamen altaria facta ſunt extra ſanctuarium, ſicut Elias cõſtruxit altare in monte Carmeli cum contenderet contra prophetas Baal, infra 3. lib. cap. 18. Dauid quoque extra locum ſanctuarii altare conſtruxit, ſcilicet in area Areunam Iebuſæi, infra 2. lib. capit. 24. iſte quoque Samuel ex mandato Dei extra locum ſanctuarii immolauit, vt cum iuſſit ei, quòd offerret ſacrificiũ in Bethlehem, & tamen ibi nunquam fuit ſanctuarium. De hoc infra 18. c. Sic igitur dicendum de Samuele, quòd licet ſacerdotale officium nõ licuerit ei ex progenie, tamen licuit ex diuina diſpenſatione, ſicut quibuſdã viris ſanctis alia licuerunt, & hoc patet, quoniã in quibuſdam iſtarum miniſtrationum ſacerdotalium habetur præceptum expreſſum Dei, ſicut de immolatione, quam fecit in Bethlehem, infra 16. c. De aliis igitur ſimiliter credendum eſt, ꝙ Deus ei iuſſerit, quamquam non habeatur expreſſe, & totus populus credebat hoc illi licere, tanquam ſpiritu Dei incitato, cum eſſet vir propheta, ideo nemo illi dicebat, quare hoc faceret. Ad aliã rationem, cum dicebatur, ꝙ Anna mater eius vouit illum ad miniſtrandum coram domino, ergo licebat ei, alioquin non vouiſſet. Reſpondendum, ꝙ votum Annę fuit licitum. ſ. ꝙ miniſtraret filius eius coram domino; non tamen ex hoc ſequitur, ꝙ erat ſacerdos, quoniam quædam miniſtrationes ꝑtinent ad ſacerdotes, & quędam ad Leuitas, & Leuitę dicebantur ingredi in ſanctuarium ad miniſtrandum, vel miniſtrare coram domino, ſicut de ſacerdotibus dicitur, vt patet Nu. c. 3. & 4. non tamen vouebat Anna filium ſuum ad faciendum ſacrificia, vel alia miniſteria ſacerdotalia. ꝙ autem Leuitę miniſtrarent corã dño, apparet Deut. 18. c. vbi dr̃, ꝙ per tempora, & vices ſuas veniebant Leuitæ ad locum ſanctuarii ad miniſtrandum, & ꝙ ſi aliquis de Leuitis vellet manere in loco ſanctuarii ſemper ſtans coram domino ad miniſtrandum, miniſtrabit ſicut omnes alii Leuitę, & dabitur ei portio. Idem apparet de tempore Dauid, in quo fuerunt Leuitæ diſtincti per diuerſa tempora, & vices miniſtrationis, vt patet 1. Paralip. c. 23. & 25. & 26. Ad has igitur miniſtrationes vouit Anna Samuelem, & ſic apparet eum non eſſe ſacerdotem.

Ad tertiũ. Ad aliam rationem cum dicebatur, ꝙ Heli ſacerdos nõ permitteret Samuelem miniſtrare coram domino, niſi eſſet de ſacerdotibus. Dicendum, ꝙ non permitteret eum miniſtrare in officio ſacerdotali, permitteret tñ in officio

F Leuitico, quia erat ei conueniens ex progenie, & de iſto intelligendum eſt, qñ dr̃ ſeq. c. ꝙ Samuel miniſtrabat ante faciem dñi puer accinctus Ephod lineo. Aliquis aũt dicere poſſet, ꝙ Eli permitteret miniſtrare Samuelem in officio ſacerdotali, quia ille erat propheta, & crederet eum ſpiritu diuino motum ad hoc faciendum. Dicendum, ꝙ hoc quidem potuit eſſe aliquãto tp̃e ante mortem Eli, qñ cognitum eſt Samuelē eſſe prophetam, vt patet ĩ. c. 3. a principio tñ ante hoc cũ eſſet Samuel puer paruulus miniſtrabat coram dño, vt patet ſeq. c. ideo dicendum, ꝙ permittebat eũ miniſtrare in officio Leuitico. Aliqui aũt crediderunt Samuelem fuiſſe ſummum ſacerdotem, & ꝙ ad eũ fuerit tranſlatum ſacerdotiũ de domo Eli, ſed ꝙ nõ fue-
G rit ſummus ſacerdos, nec minor ipſe, aut poſteri eius, declaratum eſt ſatis Nu. 25. Patet ergo ex p̃dictis, ꝙ Samuel fuerit de genere Leuitarum de Caathitis.

De Ramathaim Sophim. i. vir iſte qui fuit pr̃ Samuelis erat de Ramathaim, Sophim oriũdus, & habitabat ibi: aliq errant in iſto noĩe dicentes Ramathaim in duas partes. ſ. ꝙ Ramatha ſit nomen vrbis, & in ſit præpoſitio coniuncta illi caſuali. ſ. Sophim, & tunc eſt ſenſus, ꝙ Samuelis pr̃ erat de vrbe Ramatha, q̃ erat in terra Sophim, ſed iſta eſt corruptio lr̃æ ex ignorãtia linguę hebraicę, in qua hr̃ Ramathaim, tanq̃ vna dictio, iõ ſm hebręos quoſdam exponiſ̃ de Ramathaim, Sophim. i. de excelſis reſpicientibus. ſ. ꝙ erant duo montes altiſ-
H ſimi reſpicientes ad multas partes, & forte iſte erat vnus mons biceps, ſicut Parnaſum montem bicipitē more poetico appellamus. de iſtis aũt montibus excelſis erat Elcana. Alio mõ dicunt, ꝙ p̃t intelligi lr̃a iſta, ꝙ Sophim ſit genitiuus pluralis numeri, & dicatur de Ramathaim, Sophim. i. de excelſis ſpeculantiũ, & dicunt tunc, ꝙ eſt ſenſus, ꝙ erat aliqua altitudo in qua morabantur viri eruditi in lege, & dediti ſpeculationi: iſtas expoſitiones tenent hebręi, & ſequitur eas Nicolaus, ſed conſtat nihil eſſe, quia Ramathaim eſt hic nomen vrbis, in qua habitabat Elcana, & de illa dr̃, ꝙ eſſet in monte Ephraim, vocatur aũt Sophim, qa forte eſt nomen regionis, in qua erat Ramatha. ſ. Ramathaim in terra Sophim, vel forte eſt aliqua additio cã dñę, cum nominibus vrbium interdum addimus ali-
I quid ad faciendum differre, quia multæ vrbes eodem nomine appellantur: ſic. n. eſt in viris, quibus ponũtur prænomina differentiæ cauſa addita ipſis nominibus principalibus eorum.

An Ramathaim ſit nomen vrbis.

Hebræi, & Nicolaus errant.

Ramathaim, quæ vrbs ſit, & an ſit Ramatha.
Quæſt. II.

QVAERETVR aũt de Ramathaim, q̃ vrbs eſſet, & an eſſet illa, quæ vocatur Ramatha. Reſpondendum eſt, ꝙ q̃q̃ Ramathaim, & Ramatha vñr eſſe diuerſa noĩa, tñ eiuſdem rei ſunt. Aliqñ tñ in hebræo fit appoſitio aliquarum literarum, vel ſyllabarum in fine dictionum per figurã,
K quæ apud nos vocatur Paragoge: magis tñ hoc in hebręo, quam in Latino conſuetum eſt. Quod autem eadem ciuitas ſit Ramathaim, & Ramatha apparet, quia hic dr̃, ꝙ erat Elcana de Ramathaim, & ſeq. cap. dicitur, & abiit Elcana in Ramatha in domum ſuam: ergo vtrobique dr̃ habitare, & ſic erat idem locus. Itē patet hoc quoniam Samuel in eodem loco habitabat, vt patet ĩ. c. 8. Cũ dicitur reuertebaturq; Samuel in Ramatha: ibi. n. erat domus eius, & ibi iudicabat Iſrael, & iterum eod. c. dicitur, ꝙ congregati maiores Iſrael venerunt ad Samuelem in Ramatha, ſed filii habitabant in vrbibus paternis in veteri teſtõ, cũ eſſent diſtinctæ poſſeſſiones inter Iſraelitas, & non ſolũ inter ipſos populares, ſed etiã Leuitę quibus nõ cõpetebat

ſors cum reliquo Iſrael, ſed acceperūt 48.vrbes quaſi in Eleemoſinam diuiſerunt eas inter ſe ſorte, & māſerunt ſic diuiſę ſuper Ioſue ca.21. Erant igitur tā Elcana, quam filius eius Samuel de vrbe Ramatha, quę hic appellatur Ramathaim. *De monte Ephraim*.i.quòd erat oriundus iſte vir Elcana de monte Ephraim, quia ciuitas Ramatha erat in monte illo: vocatur aūt poſſeſſio filiorum Ephraim mons Ephraim eo, quòd terra illa erat montuoſa, & iſte modus loquendi eſt ſemper in ſacra Scriptura: ſic patet Ioſue 17.& 20.& 21.vbi ſemper dicitur mons Ephraim, quòd non dicitur de poſſeſſione alterius tribus. Erat autem fortaſſis Ramatha in terra illa montuoſa ſortis Ephraim: ſic enim dicitur Ioſue c.21.quòd Leuitę acceperunt in poſſeſſionem ciuitates in monte Ephraim.

Quomodo Ramatha erat ciuitas montis Ephraim.
Quæſt. III.

QVAERET aliquis, quomodo eſſet Ramatha ciuitas montis Ephraim, cum declaratum ſit, quòd Elcana erat de tribu Leuitarum vrbes tamen tribuum diuerſarum erant diuerſę. Reſpondendum eſt, quòd cum Elcana eſſet de Leuitis, & Leuitę non acceperint aliquam ſortē per ſe diſtinctam a ſortibus aliorum Iſraelitarum, ſed cum Iſraelitę alij diuiſiſſent inter ſe totam terrā Chanaan ſeparauerūt de ſortibus ſuis vrbes 48.pro Leuitis: Num.c.35.neceſſe erat, quòd habitaret Elcana in aliqua vrbe pertinente ad aliquam de tribubus Iſrael, de qua ipſe non erat, ſed tunc, quia ſortiti ſunt inter ſe Leuitę ciuitates, cecidit progeniei illi, de qua erat Elcana, ſcilicet Caathitis, quòd haberent vrbes in tribu Ephraim, & in tribu Dan, & in dimidia tribu Manaſſe vt patet Ioſue cap.21.& ſic erat Elcana de Ramatha vrbe ſita in terram Ephraim. Sed contra hoc arguetur, quia ſi eſſet Ramatha de tribu Ephraim, poneretur inter vrbes quas dederunt filij Ephraim Leuitis, & tamen non ponitur, cum dicatur Ioſue c.21.quòd filij Ephraim dederunt vrbes quatuor Leuitis, quę ibi exprimuntur, & tamen nulla earum eſt Ramatha.

Reſponderi poteſt, quòd quamquam ibi nō ponatur Ramatha: tamen aliqua ipſarum vrbiū ibi expreſſarum eſt Ramatha, ſed alio nomine appellatur, quia multa loca in ſcripta ſunt multinomia, vt patet in eiſdē vrbibus quatuor, quas dederūt filij Ephraim Leuitis: nam iſtę deſcribuntur in duobus locis, ſcilicet Ioſue c.21.& 1.Paralipo.c.7.ſed non nominantur vtrobique eodem nomine, ita ergo eſſe potuit de Ramatha: eſt autem hoc valde cōueniens, quia hic ponitur Ramatha in ſorte Ephraim, & Elcana erat de Caathitis, qui acceperunt ſortem ſuam in tribu Ephraim Ioſue ca.21. Aliter autē adhuc dici poſſet, ſcilicet quòd Ramatha erat quędam vrbs in tribu Ephraim, in qua habitabat Elcana: non erat tamen de ciuitatibus, quę datę ſunt Leuitis in tribu illa, ſed pertinebat ad ipſos populares: Elcana tamen recedens de aliqua vrbibus Leuitarum venit ad habitandum in Ramatha: licebat enim Leuitis, qui erant de vno loco peregrinari vbicunque melius reperirent exeuntes de vrbibus ſuis: ſic patet Iudi.17.c.de illo adoleſcente, qui dixit Leuita ſum de Bethlehem Iuda, & vado, vt habitē vbi potuerò, & melius mihi eſſe proſpexero: ſic igitur quamquam Elcana eſſet de aliqua illorum quatuor vrbium Leuitarum, quę erāt in tribu Ephraim, tamen habitabat in Ramatha, & denominabatur ab ipſa.

Licebat Leuitis peregrinari.

Aliquis forte dicet, quòd Ramatha eſt ciuitas, quę vocatur alio nomine Ramoth Galaad, & forte fit in his nominibus additio, vel ſubtractio literarum ſecūdum morem hebraicum: videtur autem hoc conue-

A nite, quia Ramoth Galaad eſt vna de ciuitatibus Leuiticis Ioſue c.21.& 1.Parali.c.7. Rn̄dendum eſt non poſſe ſtare, quia hic dr̄, ꝙ erat Elcana de Ramathaim de monte Ephraim, ergo Ramatha erat in monte Ephraim, ſed Ramoth Galaad erat in tribu Gad, vt patet Ioſue c.20.& 21.ergo non eſt Ramatha Ramoth Galaad. Item Ramoth Galaad prouenit in ſortē Leuitis Gerſonitis Ioſue c.21.& 1.Paralipo.c.7.ſed Elcana nō erat de Leuitis Gerſonitis: Ioſue c.21. ſed de Caathitis 1. Paralip.c.6.ergo non poterat eſſe ſua ciuitas Ramoth Galaad: nec ſunt eadem vrbs Ramatha, & Ramoth. Aliquis forte dicet, quòd Ramatha eſt ciuitas, quę alio nomine appellatur Rama, quia eſt ibi ſimilitudo literarum, & in Hebręo multotiens fit additio in fine dictionum: reſpondendum eſt, quòd nō
B ſunt eadem vrbs, quia Ramatha eſt in tribu Ephraim, vt patet hic: Rama autem eſt in tribu Beniamin: Ioſue 18.c.Item ciuitates, quę datę ſunt de tribu Beniamin pertinent ad ſacerdotes, vt patet Ioſue 21.c.erat tamē Elcana de Caathitis Leuitis 1.Paralipom.c.6.ergo nō ſunt eadem ciuitas. Item apparet hoc, quia de tribu Beniamin datę ſunt quatuor vrbes ſacerdotibus: tamē nulla earum fuit Rama, ſed habent alia nomina: Ioſue 21.& 1.Paralipo.c.7. Non ſunt ergo idem Rama, & Ramatha, & conſequenter apparet, quòd Ramatha ſit ciuitas in terra Ephraim, in qua habitaret Elcana.

Et nomen eius Elcana. Ponitur hic nomen huius viri propter Samuelem filium eius, qui fuit valde honorabilis, & ipſemet ſcripſit iſtud, & ob hoc vocatur li-
C ber iſte Samuelis. *Filius Ieroboam.* Iſte eſt auus Samuelis: ſic enim patet 1.Paralipome.c.6.vbi deſcribitur linea Samuelis deſcendendo a capite familię, ſcilicet Caath: ſed non ponitur ibi omnes generationes medię. Non eſt autem iſte Ieroboam ille, qui fuit rex primus 10.tribuum in diuiſione regni Iſrael: nā ille multò poſt fuit infra 3.lib.12.c. etiam ille fuit de ſtirpe Ephraim: Elcana autem de ſtirpe Leuitarum.

Filij Eliu. Iſte eſt proauus Samuelis, & non eſt iſte Eliu iuuenis acutiſſimus, qui arguit contra tres amicos Iob, & cōtra ipſum Iob, de quo Iob.c.32.& vſque ad finem libri huius, quod patet, quia ille Eliu fuit filius Barachiel Iob.c.32.& iſte Eliu fuit filius Thohu, vt patet hic. Item quia ille Eliu fuit Buzites, vt patet
D pręalleg.c.iſte autē fuit de Ramatha mōtis Ephraim. Item ille Eliu fuit de ſtirpe Idumęorum cum omnes amici Iob fuiſſent Idumęi, & ipſe Iob: iſte autem Eliu erat de ſtirpe Leui, cum Samuel eſſet de Leuitis, vt declaratum eſt, & iſte Eliu fuit multo tempore poſt illum: nā ille fuit tempore Iob, qui fuit ante Moyſen, vt in expoſitione prologi pręcedentis tactum eſt, iſte autem fuit multo tempore poſt Moyſen: iſte Eliu vocatur Eliel.1.Paralipo.c.6. *Filij Thohu.* Sic nos appellamus vltimam literam Hebręorū, quā ipſi appellant Thau: nominatur autem iſte Thohu 1.Paralipo.c.6. ꝙ quidem accidit ex mutatione ſcriptorum noſtrorum. *Filij Suph.* Iſte eſt vltimus in tota iſta cognatione Samuelis: ſic enim ſcribitur linea iſta 1.Paralipo.c.
E 6.non tamen fit reductio vſque ad principium huius familię, ſcilicet ad Caath: interdum enim ſacra Scriptura cum enumerat progeniem alicuius reducit eā vſque ad principium illius tribus, vel familię: Interdū autem ſolum ponit tres, vel quatuor progenitores ad notificandum aliter cognationem, licet non totaliter deſcribatur cognatio illa.

Eliu proauus Samuelis.

in q. 1.

in q. 22.

Ephrataus. Hoc refertur ad ſuperiora, ſcilicet fuit vir vnus Ephratęus. Nam iſte Elcana erat Ephratęus, eo, quòd erat oriundus de terra Ephraim de vrbe Ramatha, licet non eſſet de ſtirpe Ephraim.

Et habuit duas vxores. Poſtquam notificata eſt progenies patris Samuelis. Hic notificatur occaſio

naſcendi

naſcendi ipſius Samuelis, & hoc fuit, quia pater ſuus F habebat duas vxores, quarum vna alteram vexabat, quia erat ſterilis, quę petijt a domino prolem, & dedit ei Samuelē. Dicitur autē, quòd habebat duas vxores iſte Elcana, quia non videbatur eſſe illicitum in veteri teſtamento, quòd aliquis ſimul multas haberet vxores: ſic enim multi ſancti illas habuerunt, vt patet de Abrahā, qui habuit duas ſimul, ſcilicet Sarā, & Agar: Geneſis 16. Iacob autem habuit quatuor: Gene. 29. c. & 30. ſic quoque de Dauid patet infra 2. li. c. 3.

An aliquando fuerit licitum habere plures vxores. Quæſt. IIII.

QVAERET aliquis an licitū fuerit aliquādo, quòd quis haberet plures vxores. Reſpondendum G eſt, quòd in nouo teſtamento non eſt hoc alicui licitum. Nam Chriſtus videt̄ hoc prohibuiſſe, cum ageret de libello repudij: Matt. 19. cap. dicens: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationis cauſam, & aliā duxerit, męchat̄. Apparet igitur, quòd non licet ducere ſecundā vxorē, vel habere duas ſimul ſumptas, quia dicitur, quòd qui repulit vxorem non poteſt accipere alteram, alioquin męchatur: ſi enim hoc intelligatur proprie, neceſſe eſt, quòd in duabus vxoribus ſit fornicatio, quia cum aliquis repellit vxorem, & ducit aliam, vel erit fornicatio, quia dimiſit primam, quam dimittere non debebat, vel quia accepit ſecūdam exiſtente illa. Primo modo non poteſt ſtare, quia ſi aliquis ſolum repellat H vxorem licet libellus repudij ſit illicitus: tamen non fornicatur repellendo, quia tunc nihil agit ad fornicationem pertinens, ſed ſolum ad iniuſtitiam, quia priuat vxorem iure ſuo, ergo videtur, quòd fornicatio conſiſtit quādo expulit primam, & recipit ſecundam propter receptionem ſecundę: dato ergo, quòd nullā abijciat ſi receperit ſecundam erit eodē modum adulterium. Item hoc ex iuribus humanis nunc exiſtentibus tam eccleſiaſticis, quam ciuilibus patet. Nam ſi quis vxore ducta, aliam inſuper acceperit, matrimonium ſecundum non tenet, tanquam ſi nihil factum eſſet, & quicūque conetur hoc facere mortaliter peccat. Nam ſi egerit non ſolum matrimonium non tenebit, ſed etiam punietur agens. De veteri teſtamēto I dicendum, quòd licitum erat tunc accipi plures vxores, licet eſſet honeſtius accipere vnam, quam plures. Nam ſi fuiſſet illicitum tunc, & in toto tempore pręcedentis ſęculi, adhuc hoc eſſet, quia ſecundū naturā erat illicitum nulla exiſtente lege, ſicut ea, quę erant contra pręcepta decalogi, fuerunt ſemper illicita, etiā antequam darentur illa pręcepta. aut erat, quia lege prohibebatur vxorum pluralitas ſimul. Non ſtat primum iſtorum, quia tūc ſancti patres, ſcilicet Abrahā, Iacob, & ſimiles non accepiſſent plures vxores, cum eſſent viri ſancti, accipiebant tamen, nec putabant ſe in hoc aliquid peccare, alioquin reliquiſſent eas: ſi autem dicatur, quòd hoc eſſet ex aliqua lege data, neceſſe eſt, quòd aſſignaretur aliqua lex hoc prohibens, K ſed nulla talis fuit in veteri teſtamento, ergo ſemper manebat licitum, ſcilicet in lege naturę, & in veteri teſtamento accipere plures vxores. Item non poteſt dici, ꝙ hoc ſit contra ius naturale, vel contra aliquam rationem: nam ad hoc interdū aliqua rationalis cauſa mouet. ſ. quia viri ſecūdū deſideriū naturę inclināt̄ ad conſeruandū ſpeciē per propagationē, ſed interdū nō cōtingit, ꝙ ex vna vxore, q̄ habēt prolem recipiāt: vtpote, quia ipſa ſterilis eſt, vel ex alijs cauſis, ergo videtur ſatis eſſe licitū immo rationabile, ꝙ viri poſſent tunc alias vxores accipere. Itē nō ſequitur ad hoc aliqua inhoneſtas nec vitium, ſicut ſequitur ſi vna fęmina haberet plures viros, ergo ſecundum naturam nō eſt illicitū accipi plures vxores ab eodem viro, & ſic ſemper fuit vſque ad tempus Saluatoris. Solum autē videbatur in hoc eſſe vnum grauamen, licet paruum vxoris primo ductę. ſ. quia non poſſet ſibi reddi debitum, ſicut redderetur nulla alia exiſtente vxore, vel q̄a ſuperueniente noua vxore, forte vir diligeret illam ſuper primā, & ex hoc deprimeretur, atque anguſtiaretur prior. Ob hoc autem viri, qui erāt religioſiſſimi non accipiebant ſecundam vxorem, ſine conſenſu primę. ſic enim fuit de Abraham, qui primo accepit in vxorem Saram, poſtea verò cum per multum tempus non pareret, ne perirent promiſſiones factę ſemini Abrahę; orauit Sara, vt Abrahā acciperet Agar in vxorem, ꝙ ad preces illius fecit: ante hoc tamen nequaquam fecerat. Idem patet de Iacob, qui cum haberet Liam, & Rachel vxores: ad preces Rachel accepit Balam ancillam eius in vxorem, & iterum ad preces Lię accepit Zelpham in vxorem. Gene. c. 30. iſtud tamen grauamen, quod erat vxori primę in accipiendo ſecundam nō videbatur iam eſſe grauamen, quia pertinebat ad ius virorum. Nemini autem iniuriam facit quis vtens iure ſuo. Interdum tamen ille, qui dabat filiam ſuam vxorem alteri firmabat cum eo pactum, ne illa viuente aliam ſuperduceret vxorem, & tunc iſte renunciabat iuri ſuo, nec vltra poterat accipere: ſic patet de Iacob, qui accepit duas filias Laban in vxores, pepigitque cum eo Laban ne acciperet alias vxores ſuper filias ſuas, & ne affligeret eas: in cuius teſtimonium erexerūt lapideos titulos in monte Galaad, Gene. c. 31. patet igitur, ꝙ ab orbe condito vſque ad legē Euangelicam non fuit alicui illicitū plures ſimul habere vxores. Aliquis autem aliter reſpondebit, ſcilicet Alia opi. ꝙ licebat Iudęis habere ſimul plures vxores, hoc tamē erat ex permiſſione: Deus namque plura permiſit Iudęis in veteri teſtamento ad duriciem cordis eorum, ſicut patet de libello repudij. Matt. 19. vbi Chriſtus dixit, ꝙ ad duriciem cordis Iudęorum libellus repudij conceſſus eſt, ſic quoque erat de vſuris, quia Deus eas permiſit ibi: Deuter. 24. c. ſed prohibuit in nouo teſtamento: Lucę c. 6. ſic quoque erat de vindicta: nā permittebatur Iudęis, ꝙ poſſent interficere occiſores ꝓximorum ſuorū, anteq̄ confugerēt in vrbem refugij, etiam ſi illi innocentes fuiſſent in occidendo: Nu. 35. c. permittebatur etiam vulgaris purgatio: cū quis haberet vxorem ſuſpectam ſibi. De hoc Nu. c. 5. Omnia tamen hęc ſunt in nouo teſtamento abolita: Iudęi verò cū hęc faciebant, licet alias ſm̄ ſe illicita forēt, quia tñ Deus permiſerat efficiebantur licita. Reſpōdendū eſt hoc non ſtare, quia in veteri teſtamēto illa dicebātur eſſe permiſſa quęcunque ſecundū ſe non erant licita, ſicut patet de vſuris, quę ſecundū ſe illicitę ſunt. Nam ſecundū Ariſto. Ethi. li. 4. dixit vſuram ad turpe lucrum pertinere: de libello repudij, & vindicta atque cęteris idem patet: quoniā in quolibet iſtorū aliquid eſt cōtra rationem: non eſt autem ſimile in vxorū pluralitate, quia ibi nihil eſt inhoneſtum, ideo non pōt dici, ꝙ ſit permiſſa, quia permiſſio pertinet ad id, ꝙ aliquo modo illicitum eſt: ſolum aūt hoc eſt illicitum in lege Euangelica, non quidem tanq̄ ſecundū ſe ſit illicitum, ſed quia iam vetitum eſt.

An fuerit aliquādo licitum eandem vxorē habere plures viros. Quæſt. V.

QVAERETVR vlterius ſicut licet aut aliqñ licuit vnū virū plures accipere vxores, an nunc liceat, vel aliqñ licuit eandem vxorem plures accipere viros. Dicet aliquis, ꝙ ſic: nā cum coniunctio matrimonialis ſit ad generationē, & interdum fęmina accipit aliquē virum,

virum, qui frigidus eſt, vel maleficiatus, vel qualitercunque inhabilis ad generandũ impedietur finis matrimonij, niſi forte alium acceperit: videtur ergo, ꝙ liceat alium accipere, vel alios, vel ſaltem aliquãdo hoc liceret. Reſpondendum eſt, ꝙ penitus eſt contra rationem eandem fœminã plures habere viros, & licet multę rationes ad hoc eſſe poſſent, breuiter aũt nouẽ erũt. Prima eſt dignitas ſexus, quia vir eſt caput vxoris, & vxor non eſt caput viri. 1. Cho. c. 11. ideo multa oportet permitti viris, quę fœminis permitti non debẽt. Secunda ratio eſt, quia ꝙ eadem mulier habebat ſimul multos viros repugnat intẽtioni naturę. natura enim ingeniauit coitum, & Dei voluntas hoc ſtatuit atque humana ratio hoc dictauit, vt per coitum fieret generatio, & conſeruaretur natura ſpecifica ſecundum ſucceſſionem, ſed ſi eadem mulier multos ſimul haberet viros impediretur iſta intẽtio, quia nunquam gignere poſſet: mulier namq̃, quę a pluribus cognoſcitur in temporibus ſibi vicinis cõcipere nunquam põt: ſicut patet de meretricibus, quę cum a plurimis cognoſcãtur, minime tamen concipiunt. Si autem mulier a diuerſis viris diuerſis temporibus cognoſcatur, concipere de vtroque poteſt, ita tamen, ꝙ prius pariet fœtũ, quem ab vno concepit, quam ab alio concipiat: compertum tñ eſt, vt eadem mulier a duobus viris concepiſſet, ita ꝙ poſt conceptionem ab vno factam conceperit ab altero: nam licet communiter facta conceptione claudatur orificium matricis, ita vt ſemen intrare non poſſit, & ſic conceptus non poſſit celebrari. Interdum tamẽ contingit, vt etiam cõceptus fiat facto alio conceptu, vt põt, quia aut manſit os matricis apertum: aut quia poſtea ex feruore libidinis apertum eſt, vt ait Solinus in Polyhiſtor. c. de his, quę fuerunt mirabilia in homine. ſ. ꝙ Alcmena peperit Herculem, & Iſidem fratrem ſuum, quos diuerſis conceptibus edidit, ꝙ pro tanto manifeſtatur, quia diuerſis temporũ interuallis nati ſunt, vtpote ſi vnus poſt aliũ vno menſe ex eodem vtero natus ſit: hoc tamẽ rariſſimè viſum eſt, ideo ad hoc lex humana adaptari nõ poterat, quia ergo ſi eadẽ vxor plures viros haberet, iſti eiſdem temporibus, vel vt eis placeret ad hanc accedere vellent, ſequeretur inconueniens ſupra aſſignatum, ſcilicet ꝙ iſta mulier concipere non poſſet. Non eſt autem hoc inconueniens in viro cum plures vxores habeat, quia poterunt plures vxores ab ipſo concipere, & hoc in tempore ſatis vicino, nec vna impedietur per alteram, ſicut Loth duas filias ſuas in duabus ſibi continuatis noctibus fœcundauit, vt patet Gene. 19. c. & vtraque ante hoc virgo erat, ꝙ ad hoc maiorem difficultatem ingerebat. Ratio autem diuerſitatis in hoc inter virũ, & vxorem eſt, quia vir eſt emittens, fœmina autem recipiens. Tertia ratio ſecundum Aug. eſt quia pluralitas virorum ad eandem vxorem repugnat ſacramento mřimonij: nã mřimonium eſt magnũ ſacřm inter Chriſtum, & eccleſiam, vt Apoſtolus ad Ephe. c. 6. in hoc autem ſacramento vir. ſ. Chriſtus vnicus eſt: vxor autẽ. ſ. Eccleſia licet vna ſit in ſe tota, quodam modo tñ multiplex eſt, vt diſtinguit Aug. ſ. triplex eſt Eccleſia: prima eſt Eccleſia contemplatiuorum ſignata per Rachelem: ſecunda eſt Eccleſia actiuorum ſignata p Liam: tertia eſt Eccleſia contemplatiuorum mercenariorum ſignata per Zelpham ancillã Lię. Hęc aũt ratio aliqualiter quantũ ad nos conuincit, tñ quantum ad ſtatum politicũ inter Gentiles, vel Sarracenos, aut Iudęos, inter quos nõ curatur de ſignificatione ſacramenti, nulla eſt. Quarta ratio eſt, ꝙ quia vna vxor habeat plures viros repugnat paci œconomicę: vir aũt, & vxor non ſolum accipiuntur q̃tum ad cõicationem naturalẽ, quę eſt propter ſimile tertiũ derelinquere, vt ait Philoſophus in primo Poli. ꝙ principale eſt, ſed

Triplex eccleſia ſecũdum Aug.

A ẽt propter communicationẽ œconomicam, quę eſt ad conſeruationem indiuidui, vt declarat Ariſt. 1. & 2. c. primi Poli. Pax aũt œconomica cõſiſtit in bona habitudine rectoris œconomici ad ſubditos: rector autẽ eſt vir, ſubditi verò eſt vxor, & filij, & ſerui: ſi aũt ponerentur plures viri eiuſdẽ vxoris, eſſent plures rectores ęquales eiuſdem domus, ꝙ nec ratio nec natura patitur, quia omnis ptãs conſortem habere recuſat: ſic enim ait Lucanus primo libro de bello Iulij Cæſaris, & Pompeij.

Regnũ recuſat habere conſortem.

Nulla fides regni ſocijs omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit, nec gentibus vllis,
Credite nec longe factorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri,

B Idem vult Statius in Thebaide.

Summo dulcius vnum,
Stare loco Comes ſocijs diſcordia regni.

Item cum iſti viri regerent domum, & ipſi multa capita habeant, neceſſe eſt animorum conſequi diuerſitatem, & ſic interdũ contraria mandarent: ex quo neceſſario lis ſequeretũ, & deſtructio œconomica, & conſequenter totius politię, cũ conſtituatur politia ex œconomis, & ex qualibet œconomia ſimile fieret ſi permitteretur vxori ſimul plures habere viros. Item repugnat ad hoc ex parte ſubditorum, quia cum diuerſi viri diuerſa fieri imperarent, vxor, filij, & ſerui neſcirent cui obedirent, & tunc ſequeretur, ꝙ dicit Chriſtus, & habetur Matt. 6. c. ſ. nemo põt duobus dominis ſeruire, aut enim vnum odio habebit, & alterũ C diliget, aut vnum ſuſtinebit, & alterum contemnet. Item hoc dato non procurarentur bona œconoma cum vnus rector œconomię iuberet vnum, & alius alterum: nõ ergo decet ſic eſſe, ſed ſicut eſt ordo naturę, quia regimen naturę eſt optimum, ſed natura habet vnum principem, ergo in œconomia erit vnus princeps: iſta aũt inconuenientia nõ ſequũtur, ſi vnus vir habet plures vxores, quia vxor non dominatur, ſed ſubdita eſt: ſic eñ patet prima ad Cho. c. 11. & ad Thi. 1. c. 2. ſ. mulierem aũt docere nõ permitto, nec dominari in virum: datis ergo pluribus vxoribus eidem viro non dantur plures rectores eiuſdem œconomię, ſed vnicus: dãtur aũt plures ſubditi, ad quos nõ ſequitur turbatio: nam datis multis ſubiectis non ſequitur D eſſe multa principia agendi, nec mouendi, quia ſubditus ſecundum ꝙ hmõi, non habet in ſe principium ſui motus, ſed mouetur a pręlato, vel rectore: datis aũt pluribus rectoribus dantur plura principia agendi, & ſic ſequitur turbatio œconomię. Quinta ratio eſt, quia eidem viro interdum bona eſt pluralitas vxorum, vt ſi ex vna prolem ſuſcipere non põt ſaltem ex multis gignat: ſicut Abraham fecit, quia Deus promiſerat ei ſeminis multiplicationem, & quia videbat, ꝙ nõ potuiſſet gignere ex Sarra cum multo tempore generationi operam dediſſet, conſilio, & precibus Sarræ accepit aliam vxorem. ſ. Agar, ex qua genuit, vt patet Gen. 16. c. fœminę aũt licet reſpectu viri hoc accidat, inter- E dum tñ inhoneſtum eſt, ꝙ ipſa a multis accipiatur in vxorem, ſed non eſt inhoneſtum, ꝙ idem vir accipiat plures vxores. Sexta ratio, quia ſi eidem fœminę darẽtur plures viri dato, ꝙ iſta fœmina conciperet, qñ iſti viri ad eam accederent qñcunque vellent, raro tñ daretur, ꝙ cognoſceretur proles: hoc aũt magnũ incõueniens eſt, quia patres valde deſiderant cognoſcere filios ſuos: ſolę. n. tunc matres filios cognoſcerent, viri aũt nõ, ꝙ erat eis tollere quãdã magnã delectationẽ: hoc aũt nõ ſequitur datis pluribus vxoribus eidẽ viro, quia tũc quilibet vir cognoſceret filium ſuũ: nã omnes natos ab vxoribus ſuis cognoſceret eſſe filios ſuos velut ſi vnicam haberet vxorẽ. Septima ratio eſt, quia pluralitas virorũ eidẽ mulieri repugnat intentioni naturę,

turę,& rectitudini finis determinati a ratione. Natura enim,& recta ratio volunt matrimonium ad prolem, ſed vna vxor ex vno viro ſufficienter concipere pōt, ergo ſi poneretur alius, ille non eſſet ad gignendum, ſed ad deturpandum, & obſtandum generationi,ſatis enim notum eſt,ꝙ ſi vna vxor ſimul plures viros vellet,ꝙ non ad prolem,ſed ad explendam libidinem faciebat: iſte autẽ finis deordinatus eſt,& male pręſtitutus:eundem aũt virũ plures habere vxores bene ſtat: non ad libidinem, ſed ad prolem, quia ad libidinem vna ei ſufficit, ad prolem aũt non, quia poſtquã vna concepit vſque ad 9.vel 10. menſes iterum cõcipere non poteſt: poteſt aũt vnus vir in eodem anno multos filios ex eiſdem vxoribus procreare, ſicut ait Franciſcus Petrarcha de quodam rege de proſpera, & aduerſa fortuna, ꝙ ſexcentos filios genuit: neceſſe autẽ erat, ꝙ iſte in quolibet anno.20.vel 30. illorum generaret. Octaua ratio eſt,quia pluralitas virorum ad eandem vxorem repugnat paci politicę, & œconomicę, non quidem ſolum quantum ad regimen œconomicum, de quo.ſ. dicebatur, ſed adhuc magis quãtũ ad petitionem debiti: contingeret nãque interdum omnes ad eadem vxore ſimul debitum petere,& quia impoſſibile eſſet omnibus ſimul reddi, magna diſcordia, & vulneratio inter viros ſequeretur: ſicut eſt in duobus tauris aut alijs brutis contendentibus de eadẽ fęmella: fit enim interdum mors,& dura vulneratio: fortius autem amor iſte viris infigitur,quia cognoſcũt quod amant, ꝙ aũt magis cognoſcitur, magis amatᷣ: beſtię autem non cognoſcunt ſic. Quòd aũt amor in quibuſdam viris fortis nimium ſit patet, quia nullus labor magnus videtur amanti, ignes non timet, niues ſpernit,gladijs ſe opponit,omniaque pericula ſibi grata reputat, dum tamẽ conſequatur amatum,vt ait Seneca tragę.4. cuius titulus eſt Hipolytus in carmine quarto:cum Phedra amore flagrans Hippolytũ alloquens introducitur, dicens.

Quidã ſex centos filios genuit.

Amor amãtem ad omnia cogit.

Me,vel ſororem Hyppolyte, vel famulam voca
Famulamque potius,omne ſeruitium feram,
Non me per altas ire,ſi iubeas,niues
Pigeat,gelatis ingredi Pindi iugis,
Non,ſi per ignes ire,& infeſta agmina
Cunctor paratis enſibus pectus dare,
Mandata recipe, ſceptra, me famulam accipe
Sinu receptam ſupplicem, ac ſeruam rege,
Miſerere amantis.

Orpheus etiam, qui cętera ſuis cantibus ſuperauerat amorem fortem ſuperare non potuit, ſed quo potentius omnia terrę inferuique monſtra placaret fortius in eo recrudeſcebat amor, Seneca in tragœdia prima cuius titulus eſt Hercules furens, carmine 4.ꝙ incipit

Immites potuit flectere cantibus
Vmbrarum dominos, & voto ſupplici.

De hoc etiam Boetius de conſo.li.3.metro vltimo.

Felix,qui potuit fontem viſere lucidum.

Tanta enim amoris viuacitas eſt, & vulnerandi poteſtas,vt non iniuria eum antiqua Gentilitas vngulas,& ardentes faces habere dixerit, vt ait Iſidorus Etymol. lib.8.vbi agit de dijs gentium. De hoc etiam Seneca in Tragœdia quarta, quæ dicitur Hyppolitus carmine 4.ait.

Diua non miti generata ponto
Quam vocat matrem geminus cupido,
Nulla pax iſti puero per orbem
Spargit effuſas agiles ſagittas,
Tela,quam certo iaculatur arcu
Non habet latam data plaga frontem,
Mouet hic ęſtus iuuenum feroces
Concitat flammas ſenibuſque feſſis.

Solus enim amor eſt, qui viros fortes emollit, dura

F quęque confringit, & non immerito, quia fortis eſt, vt mors dilectio,& dura, vt infernus ęmulatio: lampades eius lampades ignis,aquę multę non poterunt extinguere,& flumina non obruent illam,vt patet Cãti. c.8. ſatis enim hoc patet in Hercule, qui cum omnia terrarum inferorumque monſtra indomitis illis viribus domuiſſet, ſolo amore Ioles filię regis Aetholię ſuperatus ad ancillaria miniſteria deductus eſt, ita vt ad pręceptũ eius fęmineam veſtem indueret. De hoc Ouidius in lib.Heroidum, qui dicitur liber epiſtolarũ in epiſtola Deianirę ad Herculem, quę incipit

Herculis inſania pp fęminas.

Gratulor Aetholiam titulis ſuccedere noſtris
Victorem vitæ ſuccubuiſſe queror.

De hoc meminit Ioãnes Boccatius de Certaldo.in libro de Caſu, & ruina principum, & Seneca in tragę-

G dia 4.carmine.3.ait.

Natus Alcmena poſuit pharetras
Et minax vaſti ſpolium leonis,
Et dari paſſus digitis ſmaragdos
Et dari legem rudibus capillis,
Crura diſtincto religauit auro
Luteo plantas cohibente ſocco,
Et manu clauam modo, qua gerebat
Fila deduxit properante fuſo.

Idem quaſi de viro forti Achille legitur, qui cum in bello Troiano Polixenam Priami regis filiam adamaſſet,ita vt deperiret in amorem illius,cęteris ad bellum euntibus, ipſe in lecto ſedens thraicia lira cantus amatorios concinebat. De hoc Ouidius in libro He-

Achiles philo captus.

H roidum in epiſtola Briſeidis ad Achillem, quę incipit

Quam legis a rapta Briſeide litera venit
Vix bene barbarica græca notata manu.

In his enim iu ſiſtendum verbis non eſt,quoniam magnitudo huius amatorij furoris verbis inexplicabilis eſt. Et ſi quis ſimpliciter motus fortiter amare poteſt, quanto magis cum alius rem amatam impedierit,aut occupauerit? tunc enim magna vis increſcit amoris: ſic enim ait Ouidius.2.libro de Remedio amoris.

Fortius Hermionem ideo dilexit Oreſtes
Eſſe,quòd alterius cœperat illa viri.

De hoc idem Ouidius in libro Heroidum in epiſtola Hermiones ad Oreſtem,quę incipit

Pyrrhus Achilleides animoſus imagine patris.

I Sed arguet aliquis, quòd idem inconueniens ſequitur dando plures vxores eidem viro. Nam cum vir,& vxor ad paria iudicentur prima ad Corin.c.7.l.vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier, & mulier non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir:cum pluribus vxoribus pro eodem tempore vir reddere debitum non poſſet,ſequitur cõtentio,& diſturbatio œconomię. Reſpondetur, quòd non eſt ſimile in viro, & vxore, quia ſi duo viri ab eadem vxore ſimul debitũ peterent, cum ipſa non poſſet vtrique reddere ſimul viri, qui fortiores eſſent pugnarent ſuper hoc vſque ad mortem, & nullus eſſet rector œconomię,qui eos moderari poſſet: ſi autem plures vxores ab eodẽ viro ſimul debitum petant,non ſequitur hoc inconueniẽs

K quia vir, qui earum rector eſt, ipſarum ſedaret iurgia, & cui vellet primo debitum redderet: cui autẽ poſterius,poſterius. Vel illis ad reddendum debitum certa tempora aſſignaret: ſicut fecit Iacob,qui quatuor vxores habebat, & cuique debitum reddebat, ſed vno tẽpore determinato manebat apud vnam, & alio tempore apud aliam, & ſic non erat contentio inter illas: Iacob tamen multum ſe alligauerat ſubijciens totam uoluntatem ſuam uoluntati uxorum, ſcilicet quòd quando aduenerat tempus accedendi ad unam, non accedebat ad aliam, etiam ſi hoc concupiſceret, & ſi illa, apud quã manere debebat reddẽdo debitum aliquo tempore uellet ius ſuum uẽdere alteri uxori poterat:

terat: ſic enim patet Gene. c. 30. ubì cũ eſſet tempus, quo Iacob manere debebat apud Rachel reddendo debitum, & Rachel oraſſet Liam, ut daret ei de mãdragoris filij ſui Ruben, quas de agro attulerat, dixit Lia: parum tibi uidetur quòd preripueris mihi uirum meum, niſi & mandragoras filij mei tuleris? dixitque Rachel, dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Cumque utraque huic pacto cõſenſiſſet, egreſſa eſt Lia in occurſum Iacob reuertentis de agro ad ueſperum, & ait, ad me inquit intrabis, quia mercede conduxi te pro mandragoris filij mei. Nona ratio eſt, quia ſequeretur magna abominatio, cum unus uir cognoſceret, quòd alius accedebat ad eam, quam ipſe carnaliter cognoſcebat: nam cum iſte actus turpis ſit, & valde fędatiuus, nimis abhorreret quilibet a ſe fędatã ab alio defędari, & induceret viros ad nõ cognoſcẽdum vxores, & patet quia non ſolum aliquis abhorret eam, quę ab alio defędata eſt, ſed interdum illam, quam ipſe ſędauit. Ex quo ſequitur id, quod videtur in amatoribus carnis, vt cum aliquam ſęminam antequã potiantur optatam nimis amore dilexerint. Poſtquam eam carnaliter cognouerint modicum aprecientur: iam non eam, ſed aliam diligentes, & nõ ſolũ non appreciantur, ſed etiam fit interdum, vt eam, quã ante nimio amore dilexerint duriſſimo odio perſequantur: hoc enim inter ardentiſſimos amatores viſum eſt, vt patet de Amon filio Dauid, qui ita vehementiſſime dilexit Thamar ſororem ſuam, vt deperiret in amorem illius: cum autem viribus eam opprimens cognouiſſet, factum eſt, vt magis eſſet odium, quo eam poſtquam cognouiſſet inſecutus eſt, quam ferociſſimus ille amor, quo antequam cognoſceret eam, dilexerat infra 2. lib. c. 13. Si autem darentur plures vxores eidem viro non ſequitur hoc, quia nihil magis aliqua vxor virum ſędatum reperiet, ſi aliam cognouerit, quam ſi nullam vnquã cognouiſſet. Diuerſitatis ratio eſt, quia vir eſt emittens, fęmina autẽ recipiens. Patet igitur ex ſuperioribus, quòd nunquã licuit, nec licet eandem fęminam plures habere viros: licuit tamen eundem virum plures habere vxores, cũ hoc vetitum nõ eſſet, & ſic licuit Elcanę patri Samuelis habere duas vxores, de quibus hic.

Sed arguet aliquis, quia Deutero. c. 17. hoc prohibetur, cum dicitur, quòd rex non accipiet vxores plurimas, quę alliciant animum eius, ergo de omnibus alijs idem erit. Reſpondendum eſt, quòd in regibus ſpecialiter hoc dictum eſt, quia ipſi pręſidere debebãt toti multitudini: vnde temperatiſſimos, & regulatos eos per rationem ſuper omnes alios eſſe oportebat. Amor autem plurium fęminarum ad turpiſſimas impellit paſſiones, quòd in rege valde caueri debuit: de reliquis autem non eſt idem, quia cum non pręſideãt non eſt incõueniens, ſi interdum a ſimilibus moueãtur paſſionibus, ideo non eſt vetitum eis plures habere vxores. Alio modo, & conuenientius, dicitur, quòd idem eſt in regibus, & cęteris, ſcilicet quòd prohibetur vxorum multitudo inordinata, ſed nõ prohibetur quęcunque multitudo: vnde dicitur ibi, quòd rex non habebit vxores plurimas: Dauid tamen, qui erat vir ſanctus, habuit ſimul plures vxores, vt patet infra 2. li. c. 3. prohibebatur tamen talis multitudo vxorũ, qualẽ habuit Salomon, ſcilicet ꝙ habuit vxores, quaſi reginas ſeptingentas, & concubinas trecentas infra li. 3. c. 11. & cant. c. 6. dicitur, quòd adoleſcentularum non erat numerus, ideo iſta multitudo effrenata peruertit animum Salomonis. nã infra 3. li. ca. 11. dicitur, ꝙ deprauatum eſt cor Salomonis propter vxores: habere aũt paucas vxores ſimul non erat vetitum, & ſic licuit Elcanę habere vxores duas. *Nomen vni Anna, & nomen ſecundæ Phenenna.* Anna eſt, quam ſuſcepit primo in

A vxorẽ Elcana, ſed poſtea ſuperduxit Phenẽnam: forte autem, quia Anna non pariebat, & quamquã diligeret eam vir ſuus, tamen ne ſine prole maneret, aliam ſuperduxit: ſic enim ſuit de Abraham erga Sarã vxorem ſuam, ex qua cum prolem ſuſcipere non poſſet, eius precibus accepit Agar Aegyptiam in vxorẽ: Gen. 16. c. *Fueruntque filij Phenennæ.* Ideſt accepit filios Elcana ex Phenenna vxore ſecunda: abundabat enim iſta in prole, vnde efferebatur ſuper Annã vxorem primã exprobrans ei ſterilitatem ſuam, & ꝙ Dominus concluſiſſet vuluam eius. *Annæ autem non erant liberi.* Ideſt Anna non poterat habere filios, quamquam magno tẽpore cohabitaſſet viro ſuo, & ambo dediſſent operam generandi prolem: erat namque Anna ſterilis, ideo ſuperuacua ſollicitudo erat.

B

An Anna mater Samuelis fuit ſterilis naturaliter, vel Deus dederit ei in pœnam. Quæſt. VI.

QVAERET aliquis de Anna, quę ſterilis erat, an naturaliter ei hoc eueniſſet, vel Deus iſtud fecerat, vt poſtea partus mirabilis naſceretur. Reſpõdendũ eſt ſecundũ quoſdã, ꝙ Deus priuauerat Annam ad tempus ꝑrãte pariendi, vt infans, qui gignẽdus erat precibus haberetur a Deo & mirabilius hoc fieret, ſicut interdum Deus aliquẽ percutit, vt poſtea ſanet. Reſpondendum eſt hoc nõ ſtare, nam Deus non infligit aliquam pęnam cuiquã, vt illi poſtea remedium adhibeat, quia in hoc nullam C nobis gratiam faceret: etiam quia a principio iniuſte malum infligere videretur, cum ille, cui infligitur nihil mereretur: ſi forte ſolum propter hoc infligebatur, vt Deus poſtea ſanaret, nec etiam Deus aliquem percutit, vt ſanet. Nam ſi interdum aliquem percutiat, & poſtea ſanet nõ percuſſit ſolum, vt ſanaret, ſed ob aliã cauſam, ſicut patet de Tobia, ſcilicet ad virtutis experientiam, vel quia peccata noſtra promerentur, vel ex alijs cauſis. Ideo dicendum, quod ſterilitas non fuit inflicta Annę a Deo ſpecialiter ad tempus, quia tunc videretur ei iniuſtus, niſi demeruiſſet, ſed fuit iſta ſterilitas Annę a natiuitate ſua, ita vt nunquam eſſet, quin ſterilis eſſet, quouſque Deus eam ſanaret, ea autem, quę quis conſequitur ex vtero dicitur habere natura- D liter, quia ex natiuitate habet propter aliquas cauſas prouenientes ex principijs naturę: nec tamen iſta ſine Dei voluntate, aut iudicio fiunt: ipſe enim eſt rector totius naturę. Quare autem voluerit, quòd a principio Anna naſceretur ſterilis fortè dici poſſet, quòd hoc erat, vt poſtea illi fęcunditatem precibus daret, & partus eſſet mirabilis: nec eſt iſtud, ſicut ſupra dicebatur. ſ. ꝙ daretur ei in pęnam, vt poſtea ſanaretur. Nam in pęnam habere dicimur ea, quę cum fuerimus nobis infliguntur mala, & ſentimus nobis infligi, cũ prius illa nõ habuimꝰ, q̃ verò, anteq̃ naſceremur, nobis inerãt, nõ ſũt nobis pęna, ſed natura: nec vr̃ Deus aliquẽ grauare, ſi ex vtero faciat qualitercũque diſpoſitũ naſci, videreť tamen ſi poſtquã natus eſſet, potiſſimè cũ E peruieniſſet ad ętatem rationis capacẽ aliquam pęnã ſine meritis infligeret, quia iam erat cui infligitur, ſimile aũt patet ex verbis Chriſti. Io. 9. c. Cum quęſierãt diſcipuli de cęco nato, quis peccauerat ipſe an parentes eius, vt cęcus naſceretur, reſponſum eſt eis, ꝙ nec ipſe, nec parentes eius, ſed vt manifeſtarentur opera Dei in illo. ſ. vt Chriſtus poſtea mirabiliter eum ſanaret: ſi tamen iſte cęcus non fuiſſet ab vtero cęcus, ſed poſtea Deus illi ſpecialiter cęcitatem inflixiſſet, oportebat eſſe aliquod demeritum eius, & non ſolum, vt manifeſtarentur opera Dei in eo: ſic autem de Anna ſi fuerat ſterilitas a natiuitate eius, poterat eſſe conuenienter a Deo inflicta, vt poſtea eã ſanaret: ſi tamẽ

inflicta

inflicta fuiſſet poſtea, oportebat dari aliquã cauſam demeriti, quę non apparet, ideo dicendum conueniẽtius, quòd ex natiuitate erat ſterilis, ſed poſtea Deus tribuit fęcunditatem precibus, & lachrymis eius.

Ad quid ponitur hic Annæ ſterilitas, & ſui filij per preces natiuitas, Quæſt. VII.

QVAERETVR vlterius quare ponitũ hic quomodo mater Samuelis erat ſterilis, & quomodo obtinuerit filiũ p̃cibus lacrymoſis. Nam cum hic intendatur vita, & regimen Samuelis, & principatus Regum ſequentium poſt Samuelem, ſufficiebat dici, quòd natus fuerat, vel poni vitam illius, etiam ſi de natiuitate nihil ageretur.

Reſpondendũ eſt, quòd hoc fuit expreſſum ad ſignandum maiorem probitatem Samuelis: intendebat enim hic ſcriptura deſignare virtuoſum regimen temporis Samuelis, & quia illi homines ſemper inter cęteros ſpecialiores ſunt, quos Deus ſuper conditionem naturę naſci fecit, quòd de Samuele fuit, deſcribitur hoc tanquam certiſſimum teſtimoninm probitatis eius, ſic enim fuit de omnibus, qui aliquo modo miraculoſè nati ſunt, vt patet de Iſaac, quem Abrahã centenarius genuit, & Sara, cum eſſet ſterilis, & nonagenaria, deſijſſentque ei fieri mulıebria, concepit: Gene.17.& 18.c. qui fuit pater omnium Hebręorum, & magna eius fuit probitas: ſimiliter quoque Rebecca vxor Iſaac ſterilis erat, & Deo dante, peperit gemellos, quorum alter fuit princeps omnium Hebręorũ a Deo acceptiſſimus: Gen.c.25. ſic quoque fuit de beato Ioanne Baptiſta, cuius ſterilis mater erat, ſed angelica reuelatione partus pręnunciatus eſt: Lucę.c.1. fuit autem talis, vt a Chriſto laudari meruit, nec quidem mediocri laude, ſed maxima, ſcilicet inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioãne Baptiſta: Matth.11. & Luc.6.c. Similiter quoque mater Samſonis ſterilis erat, ſed poſtea prędicente angelo concepit, & natus eſt inde vir robuſtiſſimus Hebręorum, qui vindicauit Iſrael de hoſtibus ſuis. Iudic.13.c. de Chriſto autẽ, qui miraculoſè natus eſt dicere non attinet, ꝙ perfectus fuerit, & aliquid magnum, nam eum viris comparare fas non eſt: fuit igitur conueniens declarari ſterilitatẽ matris Samuelis, tum vt laudarentur opera Dei in illa, tum vt firmius teſtimoniũ eſſet de probitate Samuelis, qui miraculosè genitus fuerat. *Et aſcendebat vir ille de ciuitate ſua ſtatutis diebus*. Ideſt Elcana aſcendebat ad ſanctuarium domini in Silo determinatis temporibus, ſcilicet in feſtis ordinatis a lege ad faciendum ſacrificia, ſcilicet tribus tẽporibus anni, ſcilicet in feſto azymorum, & in pentecoſte, & in feſto tabernaculorum. Erat autem ciuitas de qua aſcẽdebat Ramatha: nam in illa ſemper habitauit ante natiuitatẽ Samuelis, vt patet infra in litera, ſcilicet reuerſique ſunt, & venerunt in domum ſuam in Ramatha: etiam habitauit ibi Elcana poſt natiuitatẽ Samuelis: nam cum ablactatus eſſet factuſque trium annorum, & ductus in tabernaculum domini dicitur, quòd redijt Elcana in Ramatha in domum ſuam, vt ſequenti c. Nec ſolum Elcana habitauit ibi, ſed ẽt Samuel vſque ad ſenectutem ſuã infra c.7. & vocatur iſta ciuitas Ramathaim alio nomine, vt patet ſupra.

Multæ ſteriles q̃ parturierunt.

Dicunt quidam Iudęi, quòd Elcana non aſcendebat in ſanctuarium ſemper eadem via, ſed nunc vna via, & alio tẽpore alia, vt annunciaret omnibus Iſraelitis, quod irent ad adorandum dominum, quia ipſi nimis deſides erant: potiſſimè quia diſtrahebant eos quibuſdam ſacrificijs filij Heli, Ophni, & Phinees, vt patet ſequenti capitulo.

Opin. Iudæorum.

F *Quare Elcana ter aſcendebat in locum ſanctuarij quolibet anno. Quæſt. VIII.*

QVAERET aliquis quare Elcana aſcẽdebat tribus ſupra dictis temporibus in locũ ſanctuarij quolibet anno, & ad quid. Reſpondendum, quòd hoc fiebat ex obligatione legis ter in anno iubentis aſcendere omne maſculinũ in locum ſanctuarij: Exo.23.& 34.& Deuter.16.cap. Faciebant autem Iſraelitę in his temporibus cęremonias adorationũ, & ſacrificiorum, vt dicitur in litera, ſcilicet quòd aſcendebat Elcana, vt adoraret, & ſacrificaret domino: erat enim conueniens valde, vt Iſrae-
G litę aſcenderẽt aliquoties in anno ad locũ ſanctuarij, ne obliuiſcerẽtur cęremoniarũ Dei per diſſuetudinẽ, & b̃ñficiorum ab eo collatorũ. Nã Iudęi non habebãt in quolibet loco terrę promiſſionis locum ſanctuarij vbi poſſent offerre victimas, & facere reliquas cęremonias legis, ſed vnicus erat locus propter vnitatem Dei, vt patet Deuter.c.12. ad hunc autem locum ſi Iudęi non cogerentur ire aliquibus temporibus anni nunquam facerent cęremonias ſacrificiorũ, nec oblationum, aut alia legalia, & ſic eſſent velut ſi non haberent legem Dei, & obliuiſcerentur beneficiorum ſibi collatorum, in quorum memoriam inducebãtur per legales obſeruantias: non poterant tamen quotidie, aut multoties omnes Iſraelitę conuenire in locũ
H ſanctuarij, cũ quidam eorum procul inde habitarent: ideo fuit conueniens, quòd ſtatueretur ter in anno, ꝙ conuenirent ad locum ſanctuarij. Potiſſime quia tũc erant tria feſta, in quibus principaliter recolebantur beneficia data Iſraelitis, ſcilicet in feſto azymorum recolebatur beneficium liberationis de Aegypto ab angelo percuſſore, cum occiderentur omnia primogenita Aegypti. In Pentecoſte autem legis datę memoria fit. In feſto autem tabernaculorum fit memoria habitationis Iſraelitarum in deſerto per 40. annos, & beneficiorum, quę Deus ibi contulerit: aliam autẽ cauſam addit Ioſephus quarto libro Antiquitatum. ſ. quòd hoc fiebat, vt omnes Iſraelitę, qui cognati erãt tanquam ex vno capite deſcendentes congauderent
I ſimul, & epularentur conuenientes in locum vnum, & ſic maneret inter eos mutua cognitio, & amor, ꝙ nequaquam acciderer, ſi diſiuncti locis nunquam in vnum conuenirent. Prima tamen cauſa efficacior eſt. In his autem tribus feſtiuitatibus faciebat Hebręi diuerſas cęremonias. In prima namque earum celebrabant omnes phaſe ſumentes agnum per ſingulas domos, & occidentes, atque comedentes ſecundum ritum, qui habetur Exo.12.c. Et ad hanc feſtiuitatem ſaltem neceſſe erat omnes Iſraelitas cõuenire in locũ ſanctuarij. Nam quilibet Iſraelitarum celebrare debebat phaſe quolibet anno ſub pęna mortis, niſi eẽt immundus, vel in via procul peregrinaretur: Nu.9.c. nõ poterat tamen phaſe immolari in quacunque vrbe;
K ſed ſolum in loco ſanctuarij: Deu.c.16. ergo neceſſe erat omnes Iſraelitas in hoc feſto conuenire in locũ ſanctuarij, fiebat etiam hoc tempore ſolennitas azymorum durans per ſeptem dies, & in die ſecunda, ſcilicet 16. die menſis primi offerebatur manipulus ſpicarum, de quibus Leui.23.c. fiebant quoque in ſingulis dierum eorum ſacrificia multa: de quibus omnibus Nu.28.c. Secunda feſtiuitas erat Pentecoſte, q̃ durabat vnico die. Deu.16.c. In hac autem die offerebãtur panes noui de ſingulis domibus duo, quorũ pars cremabaẽ ſuper altare. De quorũ ritu, Leuit.23.c. Feſtũ tertiũ erat tabernaculorũ, ꝙ fiebat mẽſe 7.15. die mẽſis durans diebus ſeptem quo tẽpore oẽs Iudęi ꝯuenientes in locũ ſanctuarij faciebãt ibi effigies tabernaculorũ de ramis arborũ, & exultabãt accipientibus in

Tria feſta principalia Iudæorum.

manibus

manibus Thirſos de arboribus: Leui.23.c. His ſeptē diebus manebant in loco ſanctuarij offerentes holocauſta, & ſacrificia multa: de quibus Nume.29.c. die autem octauo congregati priuſquam recederēt in loca ſua dabant ſinguli eleemoſynam pro ſumptibus ſacrificiorum: ideo vocabatur dies ille cętus, & collectę, ſcilicet quia congregabatur cętus Iſraelitarum, & colligebatur ab eis pecunia pro ſanctuario: iſte eſt modus trium ſolennitatum, ad quas aſcendebant Iudęi quolibet anno in locum ſanctuarij, de quibus magis declaratū eſt. Leui.c.23. & Nu.c.29. *Vt adoraret, & ſacrificaret domino exercituum in Silo.* Ideſt in iſtis feſtiuitatibus aſcendebat Elcana ad locum ſanctuarij ad ſacrificandum ibi, vt adoraret dominū: veniebant enim ad faciendum reuerentiam Iſraelitę in loco ſanctuarij, quia ibi videbāt ſpecialiter eſſe Deus, & hoc erat adorare: etiam faciebant ſacrificia quia in iſtis ſolennitatibus Iſraelitę, qui ante hoc non conuenerant ad ſanctuarium ex deſiderio, quia raro illuc ibant, ſacrificia offerebant: quidam enim holocauſta, & hoſtias pacificas: omnes autem, vt communiter hoſtias pacificas offerebant, quia de iſtis offerentes accipiebant partem quandam, & quędam ſacerdotibus, & quędā Deo proueniebant. Vnde non ſolum ad honorē Dei, ſed etiam ad iucunditatē, & epulas ſuas Iudęi hoſtias pacificas offerebant, & ob hoc plures de eis offerebāt hoſtias pacificas, quā holocauſta, quia de holocauſtis nihil percepturi erant, cum omnia cremarentur. Dicitur autem, quòd aſcendebat in Silo, quia hic erat locus ſanctuarij: fuit enim a principio locatum ſanctuarium, ſcilicet ex quo Iſraelitę introierunt in terram Chanaan, nam cum acquiſita eſſet terra tempore Ioſue comederunt omnes Iſraelitę, & fixerunt tabernaculum domini in Silo. Ioſue 18.c. mā ſitque ibi annis ferè quadringentis 76. vt patet ex diſcurſu, & computatione Ioſephi.li.5. antiquitatum. Fuit autem inde ablatum ſanctuarium poſt hoc: nam tempore Heli ſacerdotis capta eſt arca domini a Philiſthinis, q̄ poſtea nunquam rediȷt in Silo, ſed tranſiuit ad alia loca, tabernaculum quoque non multo poſt hoc trāslatum eſt inde. Nā tempore Saulis regis erat in vrbe Nobe. infra 21.c. de tranſlatione autem arcę ad Philiſthijm tempore Heli, patet infra c.4. Eſt autem Silo ciuitas in ſorte Ephraim, quę diſtat a Ieruſalem quatuor milliaribus, & a Sichem 20. vt patet in libro de ſitu Terrę ſanctę.

Quare aſcēdebant in Silo, potius quam in alio loco.

An Elcana alio tempore aſcenderet ad ſanctuarium, quam in feſtiuitatibus. Quaeſt. IX.

QVAERET aliquis an Elcana aſcenderet ſolum in locum ſanctuarij ad adorandum, & ſacrificandum. Reſpondendum eſt, quòd non, qa Elcana erat Leuita de genere Caathitarum. 1. Parali.c.6. Leuitę autē debebant miniſtrare in ſanctuario temporibus ſuis cum perciperent decimas, ergo Elcana illuc ibat aliquo tēpore, & iſti nō erant dies ſtatuti, de quibus hic dicitur, cum iſti ſint feſtiuitates aſſignatę a lege. Dicet forte aliquis, quòd nunquam Elcana, nec alij Leuitę aſcendebant in locū ſanctuarij ad miniſtrandum, quia miniſtratio Leuitarum erat, vt deponerent, & erigerent tabernaculum, quando caſtra mouenda, vel locanda eſſent, & quòd portarent illud per viam, nec habebant aliquam aliā miniſtrationem, vt patet Nu.1. & 3. & 4.c. ſed nunc nulla iſtarum miniſtrationum eſſe poterat, quia non mouebatur ſanctuarium poſtquam fixum eſt in Silo, ergo nunquam veniebant Leuitę ad miniſtrandum in ſanctuarium. Sed aliquis dicet, quòd adhuc manebat alia miniſtratio Leuitarum, ſcilicet quòd excubarent in circuitu ſanctuarij, & non permitterent populares accedere ad excubandum, vel quomodocunque manendum, ibi Nume.c.1. Hoc autem facere poterāt in Silo, & ſic aſcenderent aliquibus tēporibus Leuitę ad miniſtrandum in loco ſancto. Dicendum eſt, quòd ad iſtam miniſtrationem Leuitę non aſcendebant ad locum ſanctuarij, quia excubare pertinebat ad tēpus, quo manebant Iſraelitę in deſerto, quia ſanctuarium erat in campo nullis parietibus clauſum, ſed poterat quilibet illuc accedere, niſi prohiberetur, vt ergo non accederent populares excubabant Leuitę. Cum autē fixum eſt in Silo māſit intra magna ędificia domorū quibus arcebatur, quilibet accedere volens, ideo non oportebat ibi eſſe excubitores, ſicut in deſerto, habebant tamen Leuitę hoc non obſtante, alias miniſtrationes in loco ſanctuarij, quia ad mandatum ſummi ſacerdotis mouebantur circa ea, quę iuberentur facere in ſanctuario, vt patet Nu.c.18. & ad iſtam miniſtrationem erant Leuitę per diuerſa tempora ſecūdum vices ſuas in loco ſanctuarij, vt patet Deuter.18.c. ſcilicet ſi exierit Leuites de vna vrbium tuarum, & voluerit venire deſiderans locum, quem elegerit dominus, miniſtrabit in nomine domini, ſicut omnes fratres eius Leuitę, qui ſtabūt eo tempore coram domino: in quo patet, quòd aliqui determinatis temporibus ſeruiebant. Alij vero, qui volebant manebant ſemper ad miniſtrandum in ipſo loco, ſed Elcana erat vnus de Leuitis, ergo aliquando aſcendebat ad locū ſanctuarij ad miniſtrandum pręter hoc, quòd aſcendebat in feſtiuitatibus ad adorandum, & ſacrificādū.

Quare non fit mentio de aſcenſu Elcanae ad miniſtrandum. Quaeſtio. X.

QVAERETVR vlterius quare non fit mētio hic de aſcenſu Elcanę ad miniſtrandum, ſicut de aſcenſu ad ſolennitates. Reſpondēdum eſt, quòd ſcriptura intendebat hic introducere, quomodo Anna, quę erat vxor Elcanę petiuit a domino in Silo filium, & quia non aſcendebat ipſa cum viro ſuo tempore, quo ibat ad miniſtrandū: aſcendebat autem tempore, quo ibat ad feſtiuitates: ergo de aſcenſu ad illas mentio ſolum facta eſt. De primo patet, ſcilicet quòd non aſcenderet Anna cū viro ſuo tempore miniſtrationis, quia qui accedebant ad ſanctuarium debebant eſſe mundi ab omni contaminatione: contactus autem vxoris erat immundus, quia quicunque tangeret eam debebat lauare carnē ſuam aqua, & immundus erat vſque ad veſperā. Leui.c.15. ergo tempore miniſtrationis Leuitę non accedebant ad vxores: ſi tamen ducerent eas ſecum ad locum ſanctuarij, quia aliquanto tempore ibi manebant eſſet eis occaſio ad cōtaminationem: ideo non ducebant eas ſecum. De ſecundo patet, ſcilicet quòd quādo ibat Elcana ad ſacrificandum domino in feſtiuitatibus, duceret ſecū vxores ſuas: ſic enim apparet hic, cum vtrique daret de ſacrificijs, quę immolabat in Silo. Ad iſta enim feſta non obligabantur venire mulieres in locum ſanctuarij cum lex ſolum dixiſſet de viris: Exod.23. & 34.c. veniebant tamen ex deuotione, & tunc comedere poterant de ſacrificijs, vt patet Deu.12. & 16.c. vbi dicitur, quòd in iſtis feſtiuitatibus aſcēderent viri in locum ſanctuarij, & offerrent ſacrificia epularenturque cum eis vxores, & filię, & ancillę, & ſerui. Cum autem aſcendiſſet ſemel Elcana ad quādā de iſtis feſtiuitatibus accidit, ꝙ hic dicitur. i. ꝙ petierit Anna filium, ideo fit mētio de iſto aſcēſu ad miniſtrādum. *Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees ſacerdotes domini.* Dicitur de iſtis duobus ſacerdotibus, qm̄ ſacerdotiū, & principatus Samuelis habuit locū propter

iſtos

iſtos duos: erat.n. Heli ſummus ſacerdos, & vir iuſtus iudex Iſrael, qui 40. annis iudicauit, vt patet infra c.4. duo tamē filij Ophni, & Phinees erāt viri nequiſſimi, quoniam peccabant contra legem ſacrificiorum: etiā dormiebant cū mulieribus, quę excubabant ad oſtiū tabernaculi, vt patet ſequēti c. & ob hoc Deus voluit, quòd nec iſti, nec pater eorum magno tempore manerent in ſacerdotio, ſed mortui ſunt quaſi ſimul, vt patet infra c.4. & tunc ſucceſſit Samuel tanquam iudex. Debuit ergo de his dici cum introduceretur hiſtoria Samuelis, qui propter iniquitatem iſtorū locū habuit: dicitur etiam, quòd erant iſti duo ſacerdotes in Silo. Non quidem, quòd iſti ſoli eſſent ibi, quia erat ibi pater eorum Heli, erant quoque multi alij ſacerdotes, qui per tempora ſua miniſtrabant, quia tamen iſti duo erant iniqui, propter quos mutatum eſt ſacerdotium de domo Heli, & priūs iudicādi Iſrael: de his ſolis exprimitur. Vocantur autem iſti ſacerdotes domini, quia licet nequiſſimi eſſent, tamen domini miniſteria faciebant. *Venit ergo dies, & immolauit Elcana.* Ideſt venit aliqua feſtiuitas de illis, in quibus lex iubebat iri in locum ſanctuarij, & tunc immolauit Elcana, ſcilicet faciens hoſtias pacificas: non eſt autem intelligendum, quòd ipſemet Elcana fecerit ſacrificiū, quia hoc ad ſolos ſacerdotes pertinebat: Elcana vero erat Leuita, vt eſt dictum, ſed immolauit, ideſt dedit animalia ad immolandum.

Elcana, quod ſacrificium fecerit tūc. Et an fuerit hoſtia pacifica. Quæſt. XI.

QVAERET aliquis, quòd ſacrificiū fecit hic fieri Elcana. Reſpondebit aliquis, quòd hoc non poteſt ſciri, quia erant tria genera ſacrificiorum, ſcilicet holocauſtum, hoſtia pacifica, & ſacrificium pro peccato, & de quolibet horum poterat offerre Elcana. Reſpondendum eſt, q̄ ſacrificium Elcanę determinatum eſt, erat enim hoſtia pacifica, nec poterat eſſe aliqđ aliud ſacrificiū. Quod patet, quia tria ſunt genera ſacrificiorum, vt dictū eſt: quorum primum eſt holocauſtum, ſed iſtud non obtulit Elcana, quia omnes carnes holocauſti cremabātur cum capite pariter, & inteſtinis, & pedibus nullo proueniente ſacerdotibus, aut offerētibus inde: Leui. c.1. ſed ſola pellis dabatur ſacerdoti immolanti: Leui. c.6. hic tamen comedit Elcana de ſacrificio ſuo, & dedit vxoribus atque filijs: ideo non fuit holocauſtum. Item non poterat eſſe ſacrificium pro peccato, quòd eſt ſecundum genus, quia iſtud erat duplex, aliquando enim cremabatur animal pro peccato extra caſtra, & inferebatur de ſanguine eius intra ſancta ſanctorum: aliquando autem non inferebatur de ſanguine eius interius. Primo modo ſacrificium pro peccato totum cremabatur extra caſtra, ſcilicet carnes, pellis, & fimus Leui. c.4. Si ſecundo modo proueniebant omnes carnes ſacerdotibus, Leui. c.6. ideo nihil inde habere poterant offerentes, ſed ex hoc ſacrificio comedit Elcana, ideo non erat pro peccato: relinquitur ergo, quod eſſet hoſtia pacifica, quia de hac licebat comedere Elcanę, & dare vxoribus ſuis.

Quomodo multi ab offerentibus comedebant de hoſtia pacifica. Quæſt. XII.

QVAERETVR vlterius, cū dicatur de hoſtia pacifica, quòd quędam pars illius perueniret offerentibus, quomodo hic non ſolū offerentes, ſed etiam multi alij comedebant: ſolus.n. Elcana obtulerat, ſed nō ſolus ipſe comedebat. Reſpondendum eſt, quod hoſtia pacifica erat minus

F ſacra, quam alię hoſtię, quia de alijs nō dabatur aliquid offerentibus, in hoſtia autem pacifica maior pars proueniebat eis, immo ipſum ſacrificium nō fiebat principaliter propter Deum aut ſacerdotes, ſed propter gaudium, & exultationem, & epulas offerentium: de eis autem tollitur aliqua pars pro Deo. Nam vt communiter in hoſtia pacifica ſolum accipitur adeps ad cremandum ſuper altare: Leui. c.3. pectuſculum autē, & armus dexter proueniebant ſacerdotibus: reliquę autem carnes ipſis offerentibus: Leui. c.7. Nec ſolum ipſis offerentibus licitum erat comedere de ſanctificatis hoſtię pacificę, ſed etiam familijs ſuis, & amicis, & omnibus, quos ipſi offerentes vocarent ad epulas:
G Deuter. 12. & 16. c. Nam ibi dicitur, quòd quando aliquis offerret hoſtiam pacificam, epularetur corā domino tam ipſe quam vxor, & filij, & filię, ſerui, & ancillę, & peregrini: viduę, & pauperes: pupilli, & Leuitę, quoſcunque offerens vocare vellet. Fiebat autem hoc propter duo. Primo quia iſta ſacrificia fiebāt principaliter ad gaudium ipſorum offerentiū, non eſſet tamē illis gaudium ſi ipſis de ſacrificijs ſuis ſolū comedere liceret diſcernendo cibos a familia ſua. Item nō ſtabat hoc, quia offerenti de hoſtia pacifica proueniebat maior pars, ſcilicet tota hoſtia pręter pectuſculum, & armum dextrum, & adipes: hoc tamen non poſſet comedere aliquis vir ſolus, potiſſimè quando fierent ſacrificia de magnis animalibus, vt de bobus, quia valde multi tunc requirerentur ad comedendum partē
H ſacrificiorum prouenientē ipſi offerenti. Conceſſum fuit igitur offerentibus, quòd de partibus prouenientibus eis darent in cibum cuicunque vellent, ita tamē, quòd non comederetur illud quidquid eſſet extra locum ſanctum, ſcilicet atrium tabernaculi, ſed quòd ipſe offerens, & omnes alij, quos ipſe voluiſſet, comederent coram domino, vt dictum eſt. Nam Deuter. 12. c. dicitur de iſtis offerentibus, quòd epularētur coram domino, ſed epulari coram domino eſt comedere intra ſanctuarium: exigebatur etiam, quòd iſti, qui comederēt de partibus hoſtię pacificę eſſent mūdi non habentes aliquam contaminationem, ſiue naturalem, ſiue legalem, quia generaliter prohibetur
I omnibus immundis accedere ad ſanctificata: Leui. 22. Conſiderandum vlterius, quòd ſicut offerentibus licebat de partibus eis prouenientibus dare quibuſcūque vellēt, ita & ſacerdotibus licebat de partibus, quę proueniebant illis de hoſtia pacifica dare filijs, & filiabus ſuis: Leui. c.10. nec ſolum his, ſed etiam toti familię: Leui. c.22. dum tamen comederent partes iſtas in ſacro loco: Leui. c.10. Sciendum vlterius, quòd hoſtię pacificę erant duplices, quędam enim ad gratiarum actiones, & alię votiuę, vel ad petitiones pro ſecundis iſtarum erat licitum offerentibus comedere de partibus ſibi prouenientibus die, qua offerebāt, & ſequēti die: tertio autē die nihil, ſed quidquid reliquum eſſet cremabatur, ſi autem eſſet primo modo, ſcilicet pro
K gratiarum actionibus comedebantur carnes ſolum die illa, qua offerebatur hoſtia: ſequenti autem die nō licebat. De hoc Leui. c.7. & 19. quod intelligitur tam de ipſis offerentibus, quā de partibus, quę proueniebant ſacerdotibus. *Deditque Phenennæ vxori ſuæ.* Ideſt dedit Elcana partem quandā de hoſtia ſua pacifica Phenennę: nō ponitur primo de Phenenna tanq̄ ipſa eſſet honorabilior, & propter hoc primo daretur ei. Nā illa erat ſecunda vxor, & Elcana magis diligebat Annā, q̄ Phenennam, ſed ponitur ad ſignificandum cauſam doloris Annę. ſ. quia Phenennę tanq̄ habenti filios primo dabātur partes ſacrificiorum, deinde Annę. *Et cunctis filijs eius, & filiabus partes.* i. dedit partes ſacrificiorū Elcana omnibus filijs Phenennæ: habebat.n. ipſa multos filios, & filias, & cuilibet eorū dabatur per ſe

Hoſtiæ pacificæ duplices.

pars

A pars quędam de ſacrificio ad hoc, ꝙ omnes abundan
tet epularentur & delectarentur. *Anna autem dedit par
tem vnam triſtis*. Ideſt Elcana cum dediſſet partes mul
tas Phenennę, & filijs ſuis de ſacrificio vnicam dedit
Annæ, quia ipſa ſola erat non habens liberos, & ob
hoc fuit triſtis Elcana in dando, quia cum ipſe dilige-
ret Annam voluiſſet eam magis honorare, ſed non
poterat, quia cum Phenenna haberet filios, & filias
plurimos, & Anna nullum, nõ poterat ſuſcipere An-
na, niſi vnam partem, quia non eſſet cui illam daret:
Phenenna aũt habebat filios, ideo accepit plures par
tes. in hebræo habetur hic. *Anna autem dedit vnam par-
tem pulchram*. Quod accidit ex æquiuocatione dictio-
B nis, quæ habetur hic in Hebręo, quæ poteſt ſignifica-
re triſtem, vel pulchram: vtraque aũt litera ſatis appli
cari poſſet ad clauſulam ſequentem. ſ. dedit Elcana
Annæ vnam partem pulchram. i. quamq̃ eſſet vnica
erat de melioribus, in quo honorabat aliquo modo
Annam, & hoc quia diligebat eam. ſcilicet, magis q̃
Phenennam, vel dedit partem iſtam triſtis. ſ. quia vo-
luiſſet dare plures partes Annæ q̃ Phenennæ, ſed nõ
poterat, quia Anna non habebat filios, & ob hoc erat
triſtis Elcana, quia cogebatur magis honorare Phe-
nennã, vnde litera noſtra magis conſonat. *Quia dilige-
bat Annam*. Ideſt ideo fuit triſtis Elcana dando par-
tem vnam Annæ, quia diligebat eam, & voluiſſet eã
honorare ſuper aliam vxorem: diligebat aũt eã ma-
gis, quia erat prior, & fortè ſibi gratior. Phenenna au
tem ſolum propter fęcunditatem placebat.

Dominus autem concluſerat vuluam eius. Scilicet Annæ,
C faciendo eam ſterilem. Iſtud eſt redditiuũ cauſæ ſupe- (Clauſio & apertio vuluæ dupliciter intelligitur.)
rioris. ſ. ꝙ Anna nõ habebat aliquem filium, nõ qui-
dem qđ vir non accederet ad eã, nam diligebat eã ni-
mis, ſed quia Deus fecerat eam ſterilem. Dr̃ aũt Deus
concludere vuluam. i. facere, ne quis naſcatur ab vte-
ro. Accipitur aũt concluſio vuluæ per ↄ̃trium ad aper-
tionem, quæ aliqñ in ſcriptura accipitur, iuxta illud
Exo. ca. 13. ſ. Omne maſculinũ, ꝙ aperit vuluam tam
in hominibus, q̃ in iumentis. Apertio aũt iſta primo
eſt in contactu virili ad concipiendũ. Secundo eſt in
effuſione partus ab vtero: ſcriptura aũt ſemper acci-
pit de ſecunda, è contrario aũt de clauſione. Nam pri
ma clauſio ſolis virginibus competit, ſecunda autem
mulieribus non parientibus, illa aũt ſecunda erat in
D Anna, quia parere non poterat. ſ. quia non poterat cõ
cipere ad pariendum. *Affligebat quoque eam æmula eius*.
Vocatur aũt hic Phenenna æmula Annæ. i. inuidens
illi, vel ↄ̃tria: ſunt. n. æmuli cõpetitores in aliqua re, vt
in honore, vel ſimilibus, ſic. n. Anna, & Phenenna cõ
petebant reſpectu viri, & mutuo repugnabant ſibi,
ideo æmulæ vocabantur: Phenenna autẽ affligebat
Annam. ſ. prouocando eam ad magnas amaritudines
proferendo verba duriſſima in illam. *Et vehementer an
gebat*. Ideſt erat duriſſima afflictio, quam Phenenna
prouocabat ſuper Annam. ſ. affligebat eam quantum
poterat: eſt autem afflictio tunc duriſſima, qñ quis
affligitur ex ea parte, qua impotens eſt, ſed quia erat
E deficiens filijs, ꝙ reputabatur tanq̃ vituperium inter
antiquos, cum maxima fęlicitas fęminarum eſſet in
pluralitate filiorum, vt patet ex verbis Liæ, cũ habuiſ-
ſet quatuor filios duos ex ſe, & duos ex ancilla ſua di-
xit hoc pro beatitudine mea. beatam quippe dicent
me omnes generationes. Ideo affligebatur nimis An
na, cum Phenenna exprobraret ei ſterilitatem.

*Intantum vt exprobraret, quòd concluſiſſet dominus vul-
uam eius*. Ideſt afflictio, quam faciebat Phenenna ſup
Annam interdum ad tantum extẽdebatur, ꝙ impro-
perabat, & exprobrabat ei, ꝙ eſſet ſterilis, & non ſo-
lum, ꝙ eſſet ſterilis, ſed ẽt ꝙ Deus feciſſet eam ſterilẽ,
q. d. Deus voluit te facere infęliciſſimam mulierum,

A quia eras peſſima inter omnes. & ſic te reputauit: idõ
inflixit tibi pęnarum maximam. ſ. ſterilitatem. Dr̃ au-
tem intantum, vt exprobraret. i. non erant oẽs affli-
ctiones, quas faciebat Phenenna ſuper Annam de ſte
rilitate eius, ſed cum eſſent vxores eiuſdem viri con
tingebat eas in multis contendere, & in omnibus af-
fligebat Phenenna Annam verbis duris, & cum vel-
let eam amariſſimè affligere, perueniebat ad hoc, qđ
opponeret ei tanquam crimen maximum de ipſa ſte
rilitate: in ſingulis enim Phenenna ſuperbiebat ſup-
ponens ſe Annæ credens ſe excellentiorem, quia fę-
cunda erat, & Anna ſterilis, ſic patet Gen. 16. cap. de
Sara, & Agar. Erat quippe Agar ancilla Saræ, quã cũ
B tradidiſſet viro ſuo in vxorem, & concepiſſet ex eo,
ſuperbiuit reſpuens pręcepta dñæ ſuæ, vnde conque-
eſt Sara Abrahæ, vt patet ibidem.

*Sicque faciebat per ſingulos annos, cum redeunte tempore
aſcenderent templum Domini*. Ideſt Phenenna faciebat
hoc quolibet anno affligens Annam, quando aſcen-
debant ad templum, & dicitur per ſingulos annos,
quia quolibet anno aſcendebat Elcana in locum ſan
ctuarij ad offerendum, & adorandum, vt patet ſupra,
& nõ ſolum ſemel, ſed ter in tribus feſtiuitatibus de-
terminatis a lege: Exo. 23. & 34. cap. Dicũt autem ali
qui ꝙ Elcana ſolum aſcendebat ſemel in anno ad lo-
cum ſanctuarij. ſ. in feſto azymorum, & quando obij-
citur de feſto Penthecoſtes, & tabernaculorum: rñ-
detur, ꝙ in duabus feſtiuitatibus iſtis poterat diſpẽſa-
ri cum Hebræis, ne venirent in locum ſanctuarij, ſed
in feſto azymorum nequaquam, ideo ꝙ in iſto aſcen
C debat Elcana ſolum quolibet anno: de hoc aũt ma-
gis declaratum eſt Exo. 23. & 34. cap.

Sed adhuc dato, ꝙ duæ feſtiuitates iſtarum, eſſent
diſpenſabiles: non colligitur ex hoc, ꝙ ſemel tantum
in anno aſcendebat Elcana in locum ſanctuarij. Nam
cum dicitur, quòd per ſingulos annos hoc faciebat
Phenenna tempore, quo aſcẽderent in templum Do
mini, ideſt aduenientibus temporibus de aſcenden-
do, quia quolibet illorum trium temporum vocatur
tempus aſcendendi, & dicitur, quod ſic faciebat per
ſingulos annos, cum aſcenderent in templum Domi
ni: non quidem quòd ſolum Phenẽna affligeret An- (Qñ Phenenna exprobrabat Annam.)
nam, quando aſcenderent in locum ſanctuarij, ſed ẽt
affligebat eam omnibus alijs tẽporibus, quandocũq;
D contingeret eas contendere, ſed iſto tempore hẽbat
maiorem opportunitatem affligendi ipſam obijciẽs
illi ſterilitatem, cum tunc haberet maiorem occaſio-
nem ad hoc, quàm alijs temporibus: nam Elca-
na diſtribuebat partes ſacrificiorum, dabatque Phe-
nennæ partes plurimas, quia habebat multos filios:
Annæ autem vnicam, quia non habebat filium: tunc
autem Phenenna exprobrabat, quòd ſterilis eſſet, de-
ſpecta nimis a Deo, & hominibus, cùm unica dare-
tur ei pars. *Et ſic prouocabat eam*. Ideſt hoc mõ prouoca-
bat Phenenna Annam ad amaritudinem, ſcilicet obij
ciendo ei ſterilitatem.

Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Ideſt cum An-
E na grauiter afflicta foret, erat ſibi uita ſua amara, &
tędebat eam viuere, ſi ſic ſuperuiuendum eſſet: vnde (Quare irati flent, & lachrymæ eorum ſũt calidiſſimę.)
non capiebat cibum, ſed ruebat in lachrymas: hoc
enim ſibi erat vnicum ſolatium. Eſt enim conditio
afflictorum, & generaliter omnium iratorum, quod
quando uindictam expetere non poſſint, fletus eis ſit
quoddam ſolatium, ſic enim calidi furores, & ipſa
irę materia exhalat, quòd apparet in lachrymis homi
num iratorum: nimis enim calidę ſunt. Cum ve-
ro partim fleuerint, lachrimę tepidiores ſunt, &
aliqualiter iræ impetus requieuit: ſic autem, cum
Anna non haberet aliquod ſolamen contra Phe-
nennam, quia ambæ erant uxores eiuſdem uiri, &

non poterat ab ea vindictam expetere, nec ſimilia vi-
tia ei opponere, aut de obiectis reſpondere tuebat in
lachrymas. *Dixit ergo ei Elcana vir ſuus.* Videbat enim
Elcana, ꝙ affligeretur Anna, nec poterat plenè ei ad-
hibere remedium, ideo conſolabatur in verbis, vt po
terat dicens: Cur fleret, nec poterat Elcana totaliter
conſolari Annam, quia poſtquã ſemel Phenenna af-
flixiſſet eam ſuper ſterilitate, manebat ei iſte perpe-
tuus dolor potiſſimè cum quolibet anno reintegra-
retur aſcendentibus eis in locum ſanctuarij videns,
quòd Phenenna reciperet partes multas, ipſa autem
vnicam.

Anna cur fles? & quare non comedis? Videbat Elca-
na afflictionem Annæ: non.n. poterat celari dolor &
fletus eius, & ꝙ non comederet: quærebat autem El
cana, cur fleret, non quidem tanquam neſciret, quia
immediatè patet ex verbis eius, ꝙ ſciret: ſed eſt mo-
dus loquendi, quo ſæpe quærimus ab alijs ea, de qui-
bus certi ſumus, vt eos ad rñdendũ de eo, ꝙ volumus
inducamus. *Et quamobrem affligitur cor tuum?* Videbat
enim, ꝙ lachrymæ Annæ non erant mendaces, ſicut
interdum lachrymæ fęmineæ ſunt, cum nullo dolo-
re: promptiſſimum.n. eſt fęminæ cuicunque plora-
re: etiam ſi nulla cauſa ſubſit: hic autem erat verus
fletus, quod videbat Elcana, ꝙ affligebatur cor An-
nę.ſ. præ triſtitia lãguebat & deſiccabatur, & hoc erat
affligi cor. Nam ex cordis lætitia, vel afflictione pro-
uenit quæcunque bona, aut mala habitudo exterius
in corpore: ſic ait Salomon Prouer. cap. 17. animus
gaudens floridam facit ætatem: ſpiritus triſtis deſic-
ſicat oſſa.

Nunquid non ego melior ſum tibi quam decem filij? Quaſi
dicat ſcio quare doles: pro filijs enim lachrymaris,
ſed non deberes: nunquid ego non ſum melior tibi.
i. ad gaudiũ tuum, & conſolationem quàm decem fi-
lij? q.d. amor, quo te intensè diligo melior tibi eſt, ꝗ̃
ſi decem filios haberes. Aliqui intelligunt hoc de fi-
lijs Phenennę.ſ. ego ſum melior tibi, quã 10. filij. q.d.
ego diligo te magis nõ habentem filios, quàm Phe-
nennam, etiam ſi haberet decem filios. Aliter poteſt
intelligi melior, ego ſum tibi, quam decem filij. i. pręˑ
ualeo ego, cum te diligam quàm ſi haberes decem
filios, ſed iſta cõparatio non videtur eſſe conueniens:
quia ſi Anna haberet decem filios, vel ſaltem vnum
non minus diligeretur ab Elcana, quàm nunc dilige-
batur, immo magis, & tamen dicitur, ꝙ ipſe erat me-
lior illi, quàm decem filij, ideo teneatur alius ſenſus,
ſcilicet præcedens.

Surrexit autem Anna poſtquam come-
derat, & biberat in Silo. Et Heli ſacerdote
ſedente ſuper ſellam ante poſtes templi Do-
mini, cùm eſſet Anna amaro animo, orauit
ad Dominum, flens largiter, & votum vouit
dicens: Domine exercituum; ſi reſpiciens vi
deris afflictionem famulæ tuæ, & recorda-
tus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ dede-
riſque ſeruæ tuæ ſexum virilem: dabo eum
Domino omnibus diebus vitæ eius, & no-
Iud.13. uacula non aſcendet ſuper caput eius. Factũ
eſt autem, cùm illa multiplicaret preces co-
ram domino, vt Heli obſeruaret os eius. Por
ro Anna loquebatur in corde ſuo, tantumq;
labia eius mouebantur, & vox penitus non
F audiebatur. Aeſtimauit ergo eam Heli te
mulentam, dixitq; ei. Vſquequo ebria eris?
Digere pauliſper vinum, quo mades. Reſpõ
dens Anna, nequaquã, inquit, domine mi:
nam mulier infelix nimis ego ſum, viuum-
que & omne quod inebriare poteſt, non bi-
bi, ſed effudi animam meam in conſpectu
Domini. Ne reputes ancillam tuam, quaſi Brutus ex Aeneæ progenie, a quo Britannia, ſeu Auglia dicta eſt.
vnam de filiabus Belial: quia ex multitudi-
ne doloris & męroris mei locuta ſum vſque
G in præſens. Tunc Heli ait ei: Vade in pace,
& Deus Iſrael det tibi petitionem tuam, quã Infra 10.
rogaſti eum. At illa dixit: Vtinam inueniat
ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abijt
mulier in viam ſuam, & comedit: vultuſque
illius non ſunt amplius in diuerſa mutati. Et
ſurrexerunt mane, & adorauerunt coram
Domino: reuerſique ſunt, & venerunt in do
mum ſuam in Ramatha.

Surrexit autem Anna. Hic ponitur ſm.ſ. ipſa petitio
Annæ: nam cum non hr̃et aliquod ſolatiũ ab hoĩb⁹,
H & affligeretur nimis pp ſterilitatem, petiuit a Deo fi-
liũ, vt patet ĩ. & dr̃ ſurrexit Anna poſtq̃ comederat,
& biberat in Silo. i. afflicta nimis guſtato paululũ de
cibo ſurrexit, vt iret ad orandũ dñm: eſt aũt intelligẽ-
dum, ꝙ q̃q̃ Anna modicum de cibo, & potu præ tri-
ſtitia ſumeret aliquid tñ ſumebat, & ſic cum dr̃ ſupra,
ꝙ Anna flebat, & non ſumebat cibũ intelligendum
eſt, ꝙ non ſumebat ad abundantiã, ſicut ſi iocũda fu-
ret, ꝙ aũt modicum eſt tanq̃ nihil reputatur, quia ni-
hil & inutile æquiparantur. *Et Heli ſacerdote ſedente ſu-*
per ſellam. i. qñ introiuit Anna ad orandũ in tẽplũ dñi, Opinio Hebræorum.
ſedebat Heli, qui erat ſummus ſacerdos ſuper ſellam
poſitam circa fores templi: dicunt aũt Iudæi quidã,
ꝙ illa die fuerat factus pontifex, & iudex ipſe Heli, &
ob hoc ſedebat tanq̃ ad iudicandũ cauſas. Sed hoc ni
I hil eſt: verum eſt.n. ꝙ Heli erat iudex Iſrael, vt patet
ĩ.4.c. Nam iudicauit populum quadraginta annis.

Non poterat tñ dici, ꝙ hac die factus fuiſſet iudex,
quia Heli mortuus eſt, cum Samuel eſſet ſatis paruæ
ætatis, vt colligitur ex ſequentibus vſque ad c.4. Hoc
tamen, ꝙ hic dicitur, fuit in eodem anno, in quo con
ceptus, & natus eſt Samuel, ergo iam a multis diebus
ante erat iudex. Item patet, quia ſi propter hoc dice-
retur iudex effectus nouiter, quia ſedebat ſuper ſedẽ,
ita diceretur, ꝙ illa die qua mortuus eſt, fuit factus iu
dex, quia dicitur infra. 4. cap. ꝙ tunc ſedebat ſuper ſe-
dem; & corruens de ea expirauit. Sed falſum eſt hoc,
quia quadraginta annis iudicauit, ergo nec fuit factus
iudex hac die, qua orauit Anna, ſed dicebatur ſedere
ſuper ſellam, quia ipſe erat ſacerdos magnus & iudex,
K & ob hoc honorabiliſſimus in toto populo: erat au-
tem ſedens in magna ſella apud oſtium templi fortè
ad recreationem, & gaudium: ſic dicitur infra cap. 4.
quòd Heli ſedebat ſuper ſellã contra viam expectãs.

Ante poſtes templi Domini. Ideſt ſella ſua erat poſita
ante poſtes templi, quia forte in oſtio templi erant
poſtes pulchri, vel fortè in porticu, & apud illos ſede-
bat Heli expectans introeuntes ſanctuarium, & ſic
potuit videre Annam, quãdo orabat, nec.n. procul ip-
ſe erat ab ea, & ab oſtio templi alioquin nõ potuiſſet
videre quõ Anna mouebat labia. *Cum eſſet Anna ani-*
mo amaro. i. tunc habẽt Anna amaritudinẽ cordis, qñ
introiuit

introiuit ad orandum: afflixerat enim nimis illā ęmula eius obiiciens ſterilitatem.

Orauit dominum flens largiter. Ideſt effudit lachrymas multas in oratione: iſtud enim patet ex præcedenti. Nam cum haberet amaritudinē animi, poterat plorare abundantius, quia ira mouet ad lachrymas.

Et uotum uouit domino dicens. Deſiderabat enim nimis prolem, vt erueretur ab iſto opprobrio ſterilitatis: ideo vouit, ꝙ ſi Deus daret ei filium maſculum, offerret ei illum ad ſeruiendum coram ipſo.

Domine exercituum ſi reſpiciens videris afflictionem famulæ tuæ. Dicebat ſe Annam afflictam, quia nimis iufeſtabat eam, atque prouocabat eam ęmula ſua Fenenna: Deus autem reſpicere diceretur iſtam afflictionē ſi liberaret ipſam ab ea, quaſi ante hoc non reſpiceret ſicut illi, qui vident mala aliorū & diſſimulantes non eripiunt, dicuntur non reſpicere: ſi autem adiuuerint reſpiciunt.

Expoſitio Ra. Sal.

Ra. Sal. dicit ſi reſpiciens videris. i. etiam ſi nolueris reſpicere reſpicies, quia ſi nolueris reſpicere votum meum, ego ſimulabo amorē cum aliquo viro, ita ꝙ vir meus hæc ſciens concipiat ſpiritum zelotipię atque coget me ſubire purgationē aquæ amariſſimę, & tunc quia innocens ero dabis mihi neceſſario filios, præmiſiſti enim ꝙ mulier hoc ſubiens ſi eſſet innoxia faceret prolem, & gigneret multos liberos, de quo Num. 5. ſed hoc nihil eſt, quia non intendebat hoc Anna, & etiam ſi intenderet non proficeret, quia Deus per fraudem ad nihil cogitur.

An Anna potuerit uouere ſub conditione. Quæſt. XIII.

QVAERET aliquis, an poterat Anna licitè emittere tale votum cum conditione. ſ. ſi dederis mihi filium, dabo eum tibi.

Reſpondendum eſt non eſſe dubium, quin vota conditionalia interdum licita ſint: ſed quæ ſint conditiones, quæ ſtant cum voto, & quæ non, apud multos dubium eſt, de quo ſatis diximus Num. 30. c.

Opinio Innocētij.

Aliqui enim dixerūt, vt Innocentius & ſimiles, ꝙ quædam vota erant ſymoniaca facta cum conditione ad Deum, vt ſi quis dicat voueo pallium meum pro tali, vel tali Eccleſia ſi Deus ſanauerit filium meum ab ægritudine: hoc tamen probatum eſt non eſſe ſymoniacum præalleg. c. quia cum Deo nulla ſymonia eſt poſſibilis contrahi. De hoc tñ voto minus dubitabitur, quia Anna non vouebat dare aliquid pro filio, ſed ipſummet filium ſi ei daretur.

Ratio autem quare quidam dicebant eſſe quędam vota ſymoniaca: eſt, quia ibi tpale pro ſpirituali datꝰ. ſ. pallium pro ſanitate filij: hic autem non datur vnum pro alio, ſed ipſummet quod accipitur datur, & integraliter quidem. Item iſtud votum non poterat fieri aliter, etiam ſi Anna vellet, quia ſi Samuel eſſet iam genitus poterat Anna ſine conditione illum vouere dño, quia tñ nondum erat cōceptus, nec certum erat ꝙ conciperetur, non potuit ſine conditione fieri votum: licitum ergo fuit iſtud votum, etiam Deo valde acceptum cum ad petitionem iſtam Deus conceſſerit filium. *Et recordatus mei fueris.* Deus nullius rei recordatur, quia nullius rei obliuiſcitur, cum oīa ſemper cognoſcat, & ſemper & indeſinenter illa conſpiciat: Prou. c. 15. ſ. In omni loco oculi dñi contemplā-

Deus in recordet.

tur bonos, & malos, & ſi Deus aliquid interdum obliuiſceretur nunꝙ poſſet illud recordari, quia non hēret quod eum duceret in memoriam oblitorum, ſed accipitur hic ex modo loquendi vulgari, nō uidebatur Annæ ꝙ in omnibus tpibus præteritis Deus non recordabatur illius, cum permitteret illam in anguſtia ſua vexari ab æmula. Si autem daret ei prolem, recordaretur ipſius. *Nec oblitus ancillæ tuæ.* Ideſt non oblitus

A fueris mei, quæ ſum ancilla tua: eadem enim ſentētia eſt cum ſuperiori, quia idem eſt recordari, ꝙ nō obliuiſci, quamquam ſi accipiatur propriè non obliuiſci dicitur de illo, qui actualiter retinet aliqua, & non fit mutatio circa illa, & ſic proprie dicitur, ꝙ Deus non obliuiſcitur alicuius rei, quia omnia ſemper cognoſcit: non tamen dicitur, ꝙ proprie recordatur.

Dederiſque famulæ tuæ ſexum virilem. Iſta litera ex tenore verborum poterat dupliciter intelligi: vno modo, ꝙ daret ſexum virilem. i. daret ei, ꝙ eſſet vir. iſtud autē non erat licitum. ſ. ꝙ fęmina vellet, ſexu mutato, effici vir, nec hoc petebat Anna. Alio modo intelligitur, ꝙ daret ei ſexum virilem. i. filium maſculum, & hoc B intelligebat Anna, quod patet, quia dixit, dabo eum domino, & Deus ſic conceſſit.

Quare Anna petit a domino filium maſculum, cum eum non magis deſideraret quàm fœminam. Quæſt. XIIII.

QVAERET aliquis, quare Anna dixit, ſi daret ei Deus ſexum virilem, quia non ſolum deſiderabat habere filium maſculum, ſed etiam filiam, vel quodcunq;, ita vt auferretur opprobrium ſterilitatis.

Reſpondendum eſt, ꝙ Anna prolem cupiebat qđcunque enim. ſ. vel maſculum, vel fęminam gratanter recepiſſet, vt auferretur ſterilitas: petiuit tñ maſculum, quia uouit eum dare dño ad miniſtrandum coram eo: ad hoc tamen filia inepta erat, quia nulla fœmina poterat miniſtrare coram dño, ſiue illa eſſet de C gñe ſacerdotali, ſiue non: ſed tota miniſtratio ſemꝑ pertinebat ad viros. Dicet tñ aliquis, ꝙ non ſolum ad iſtud uotum fuiſſet cōueniens maſculus, ſed ēt fęmina, quia hic vouit mater Samuelis facere eum Nazarenum, vt patet cum dicitur: Et nouacula non aſcēdet ſuper caput eius. Iſte enim erat ritus Nazaræorum, vt patet Nu. 6. c. Viri tñ, & fęminæ poterant iſtud uotū facere & obſeruare, vt patet eod. c. cū dr̃: vir ſine mulier cum fecerit uotum, vt ſanctificentur &c.

Rñdendum eſt, ꝙ uotum Annæ erat hic duplex. primum erat ꝙ filius ex ea gignēdus miniſtraret ſemper coram dño oībus diebus uitæ ſuæ: ſm erat, ꝙ obſeruaret ritum Nazareorū, & utrunq; patet in litera: ſm, cum dr̃ nouacula non aſcendet ſuper caput eius: D primum, cum dr̃ dabo eum dño oībus diebus uitæ eius. Erant aūt iſta uota multum diſtincta: nam primum eorum pertinebat ad officium Leuitarum, & ſacerdotum, ſm uerò ad religionē Nazareorū, q̄ poterat eſſe quorūcunq; populariū, ſiue maſculorū, ſiue fęminarū. Secundū aūt horū poterat cōplere filia Annæ ſi quā peperiſſet. Primum tñ non poterat, niſi maſculus, ideo petiuit maſculū. Sed aliquis adhuc dicet, ꝙ hic ſolū erat unum uotū. ſ. de obſeruatione Nazareorū, & cum litera dicit dabo eum dño oībus diebus uitæ ſuæ, & nouacula non aſcendet ſuꝑ caput eiꝰ, ꝙ intelligatur totū de uoto Nazareorū: nam cum dixit, qđ nouacula nō aſcendet ſuper caput eius intelli- E gitur, ꝙ uouebat uotum Nazareorū. Cum uerò dr̃, dabo eum dño oībus diebus uitæ ſuæ, intelligiṫ ꝙ uotum iſtud eſſet perpetuū, qa aliqñ tpale erat, & aliqñ perpetuū, & ſic erit vnicū uotū ad qđ ſufficiet ēt filia.

Rñdendum eſt, ꝙ iſta uota neceſſario erant duo, quia cum dr̃, ꝙ daret eum dño cunctis diebus uitæ ſuæ: intelligitur de miniſterio, quod fiebat coram domino, quod pertinebat ad ſacerdotes, vel ad Leuitas, ꝙ apparet, quia ſi ſolū uouiſſet mater Samuelis conſecrare filium ſuum in Nazareum: non dediſſet eum Heli ſacerdoti in tabernaculo domini, vt maneret ibi ad miniſtrādum a puritia ſua, quia uotum Nazareorum non exigebat, quod obſeruans illud maneret in

ſanctuario, & tamen Samuel immediatè vt ablactatus eſt datus fuit Heli ſacerdoti, vt maneret ſemp coram dño, vt paret infra in litera, & ſeq. c. ergo non ſolum vouit votum Nazareorum, ſed etiam ꝙ maneret ſemper ad miniſtrandum coram dño, & tñ fœmina non poterat hoc facere. ergo ad completionem voti huius oportebat, quòd ille, qui naſceretur eſſet vir, & ſic petiuit Anna, vt daret ſibi Deus ſexum virilem.

An Anna poſſet vouere filium ſuum domino. *Quæſt. XV.*

QVAERETVR vlterius an poſſet Anna vouere filium ſuum coram dño ad miniſtrãdum ibi ſemper. Aliquis rñdebit, ꝙ non, quia nõ pertinet, hoc niſi ad ſacerdotes: Samuel autem non erat de genere ſacerdotum, ideo non poterat ad hoc voueri.

Reſpondendum eſt, quod ad ſciendum qui poterant voueri dño præſupponẽdum eſt, ꝙ apud Iudæos non erat ſicut nunc: nam nunc quilibet poteſt ordinari ad ordines ſacros, & miniſtrare in eis coram dño, vel applicare ſe ſtrictiori vitæ in religione, in qua De⁹ abundantius colitur, nec fit aliqua diſtinctio primogenitorum. In ueteri autem teſtamento non poterant omnes miniſtrare, ſed ſolum illi, qui erant a Deo ſpecialiter electi ad hoc: primogeniti autem inter Iſraelitas erant obligati Deo ſpecialiter ad miniſtrandũ coram eo, quia ipſe liberauerat eos de Aegypto: vnde ex tunc dicit eos ſpecialiter eſſe ſuos Num. c. 3. & 8. repulit tamen Deus primogenitos omnium tribuum a ſacerdotio, & miniſtratione coram illo, eo quod in fabricatione, & adoratione vituli omnes tribus peccauerant præter Leuitas, vt colligitur Exo. 32. cap. ex ibi dictis. Accepit igitur Deus tribum Leuitarum loco oĩum primogenitorum Iſrael Num. c. 3. & 8. Diſtinxit aũt iſtos Leuitas in duo genera miniſtrationũ generaliter, qm̃ quoſdam fecit ſacerdotes. ſ. eos, qui erãt de genere Aaron, omnes aũt alios fecit minores Leuitas miniſtrãtes in alijs officijs minoribus: diſtinctio autem officiorum iſtorum apparet Num. ca. 3. & 18. vbi aſſignantur quædam ſacerdotibus, & alia minoribus Leuitis. Dicitur etiam ꝙ ſi aliquis de popularib⁹ accederet ad miniſteria iſtorum moreretur Num. c. 3. Patet ergo ex hoc, quod in lege veteri ſoli Leuitæ domino miniſtrabant. ſ. tam ſacerdotes, quam minores Leuitæ: ideo ſicut non liceret alicui de popularibus immiſcere ſe officijs Leuitarũ, vel ſacerdotum, ita non liceret ei vouere facere hoc, quia quod non licebat fieri, non licebat voueri, cum votum ſit propter executionem. Si igitur Samuel non erat de Leuitis, vel ſacerdotibus, non poterat voueri ad miniſtrandũ coram dño. Vlterius conſiderandum eſt, quod multum differt, ꝙ aliquis voueret ſe, vel vouerẽ ab alio ad manendum coram dño, & miniſtrandum, vel ꝙ voueret ſe Deo totaliter, nihil aliud exprimendo.

Cum. n. aliquis voueret ſe ad miniſtrãdum, vel manendum ſemper coram Deo, neceſſario intelligebãt votum illud de miniſtratione, quæ fiebat a Leuitis, vel ſacerdotibus, quia non contingebat alio mõ corã dño miniſtrari, & ſic non poterat ſe aliquis vouere, niſi eſſet de genere Leuitarum, aut ſacerdotum: ſi. n. eſſet de iſtis tenebat votũ, & miniſtrabat iſte, qui ſe vouerat in illo gñe miniſtrationis, ꝙ conueniebat ei: ſi autẽ eſſet de popularibus, & ſe voueret ad miniſtrandum non tenebat votum, quia ſic ſe vouens non poterat exequi quod vouebat, immo peccabat in vouendo, ſicut ſi quis voueret, quod occideret alium, vel fornicaretur. Si autem aliquis voueret ſe domino totaliter non exprimendo aliquid vltra. ſ. dicendo, ego voueo me Deo, eueniebat hoc, quia aut ille, qui ſic

Qño uotũ eſt ualidũ.

F vouebat, erat Leuita, vel ſacerdos, aut erat popularis. Si autem eſſet Leuita, vel ſacerdos tenebat votum, & habebat ſeipſum exhibere ad miniſtrandum ſemper in genere miniſterij ſui. Si vero eſſet de popularibus tenebat votum, non tamen debebat ſe vouens exhibere ad miniſtrandum coram dño, quia hoc nõ erat ei licitũ, ſed dabat pro ſe preciũ tanq̃ eſſet Deo obligatus, & tunc ſe redimeret: precium autem iſtud nõ erat idem pro omnibus, ſed aliter dabatur pro fęminis, & aliter pro viris, quia maſculus ab vno menſe vſque ad quintum annum dabat pro ſe quinque ſiclos. ſ. parentes eius ſi vouerent eum, & a quinto anno vſque ad 20. dabat 20. ſiclos, a 20. autem anno vſque ad 60. dabat 50. ſiclos: ab anno autem 60. & vltra dabat. G 15. ſiclos: fęmina verò ab vno menſe vſque ad annũ 5. dabat tres ſiclos, a 5. vſque ad 20. dabat. 10. a 20. vſq; ad 60. dabat 30. a 60. & vltra dabat 10. quod verum eſt regulariter, ſecus autẽ de illo, qui ſe vouebat, & erat pauper: nam ſecundum quod ſacerdos videbat eum poſſe ſoluere, ſic iudicabat eſſe ſoluendum: Leu. 27.

An Samuel debuit redimi, vel applicari ad cultum Dei. *Quæſtio. XVI.*

NVNC autem dubium manet de Samuele, an deberet pro ipſo dari redemptio ſiclorum, vel deberet applicari ad cultum Dei. Reſpõdetur ex prædictis, ꝙ cum Samuel eſſet de genere Leuitarum, vt ſup. q. 1. declaratũ eſt, H votum in eo tenebat, ſiue vouerẽ ſimpliciter Deo, ſiue voueretur ad miniſtrandum coram illo: qm̃ ipſi competebat aliquod miniſterium Leuiticum, in quo poterat coram domino miniſtrare, & in hoc quidem non eſt dubium, cum mater ſua non vouit eum ſimpliciter, dicẽs: ego voueo filium meum domino: ſed vouit eum ad miniſtrandum, & ſtandum ſemper coram domino, ergo oportebat, vel ꝙ votum non teneret, vel ꝙ iſte applicaretur ad miniſtrandum corã domino: uotum aũt tenere poterat cum ei competeret aliquod miniſterium Leuiticũ, ergo neceſſe erat, qđ applicaretur Samuel ad miniſtrandũ, & non daretur ꝓ eo precium. Sed manet dubium ſi mater Samuelis dixiſſet voueo filium meum dño, nihil addens, an I teneretur Samuel applicari coram dño ad miniſtrandum, vel poſſet pro eo ſolui preciũ. Rñdendum eſt, ꝙ debebat applicari ad miniſtrandum, quia qñcunq; aliquis vouet ſeipſum dño dicens, ego uoueo me dño, uel alius uouet eũ ſub hac forma: perſona vouẽ, & non res eius, nec aliquod precium pro illa, ideo dum uotũ obſeruari poteſt, neceſſe eſt, vt ſic teneatur, ſicut emiſſum eſt, ſed uouit iſte perſonam, ergo applicabat illam ad cultum Dei, & non precium pro illa, ꝙ autem data eſt redemptio quędam pro illis, qui ſe uouebant Deo, non fuit itaquam quilibet uouens ſeipſum deberet, vel poſſet iſtud precium ſouere pro ſeipſo, ſed factum eſt pro illis, qui non poterant directe applicari Deo in perſonis ſuis, ſcilicet pro popularibus, ut uota eorum non ſint ſimpliciter inutilia, K de ſacerdotibus autem, & Leuitis non eſt ſic, quia iſti poſſunt applicari Deo in perſonis ſuis, ergo debebant ſeipſos Deo applicare, & non ſoluere precium: Samuel autem erat huiuſmodi, quia erat Leuita, iõ non debebat pro eo dari precium, ſed manſurus erat ſemper in Sanctuario ad miniſtrandum, ſic enim fecit mater ſua, quia immediatè, vt ablactatus eſt dedit eum Heli ſacerdoti ſummo, vt maneret ſemper in Sanctuario, ut patet infra in litera, & ſequenti capitulo.

An votum

An votum Annæ fuerit de vouendo Samuelem ad aliquod miniſterium ſacerdotale. Quæſtio. XVII.

SED adhuc dicet aliquis ꝙ iſtud votum non tenuit, quia ſicut non poterat aliquis de popularibus vouere ſe dño ad miniſtrandũ in aliquo genere miniſterij Leuitici, vel ſacerdotalis, ita non licebat alicui Leuitæ vouere ſe ad aliquod miniſterium ſacerdotale, quia ſi ſe immiſceret actibus ſacerdotalibus moreretur, quia dicitur Num.c.3. ꝙ ſacerdotium Aaron, & filijs ſuis ſolum cõcederetur, & quicunque extraneus .i. de non ſacerdotibus ſe immiſceret actibus ſacerdotalibus moreretur, quod patet in Core, qui erat de Leuitis, & tamen quia voluit ſibi vſurpare ſacerdotium mortuus eſt tam ipſe q̃ complices ſui Num.16.cap. ſed miniſterium iſtud .ſ. manere ſemper coram dño ad miniſtrandum eſt ſacerdotale, quia non miniſtrant Leuitæ in ſanctuario, vt declaratum eſt Num.18.cap. & Samuel erat de Leuitis, ergo non poterat voueri a matre ſua ad miniſtrandũ, & ſtandum coram domino.

Reſpondendum eſt, ꝙ non vouit Anna Samuelẽ ad miniſtrandum coram dño in aliquo miniſterio ſacerdotali .ſ. ad faciẽdum ſacrificia, vel ad offerendũ panes propoſitionis, vel ad incendendum lucernas, vel ponendum thymiama in altari, vel ad introeundum in ſancta ſanctorum, quæ ſunt miniſteria ſacerdotalia, ſed vouit illum ad miniſtrandum coram dño in aliquo miniſterio Leuitico: erant nanq; aliqua miniſteria Leuitica, quæ poſſent fieri in ſanctuario .ſ. ꝙ eſſent Leuitæ in ſanctuario expectantes pręceptum ſummi ſacerdotis, vt facerẽt quidquid ille imperaret, ſic patet Num.18. c. cum dr̃, ꝙ Leuitę excubabunt ad ꝑcepta Aaron, & per hoc intelligitur de oĩbus alijs ſummis ſacerdotibus, & hoc ſatis apparet de Samuele infra in litera, cum dr̃, ꝙ Samuel erat puer accinctꝰ ephod lineo, & miniſtrabat coram Heli ſacerdote .i. miniſtrabat ad oĩa, quæ iubebat ei Heli ſummus ſacerdos. Sed adhuc arguetur, ꝙ Samuel non ſolũ fuerit deuotus a matre ad miniſtrandũ in opere Leuitico, ſed ẽt in miniſterio ſacerdotali, quod patet, quia ſacrificare eſt de principalibus miniſterijs ſacerdotũ, Samuel tñ faciebat ſacrificia, vt patet infra c.7. & 16.

Reſpondendum eſt, ꝙ mater Samuelis non vouit eum ad hoc, ꝙ miniſtraret in faciẽdo ſacrificia, ſed vt miniſtraret in operibus Leuiticis: poſtea autem contigit ipſum facere ſacrificia, non quidem ex neceſſitate voti, vel ex officio ſuo, ſed quia ex diuina diſpenſatione datum eſt ei ſpecialiter. Nam aliquando legitur, ꝙ Deus iuſſerit ei facere ſacrificia, vt patet infra 16. cap. ideo quamquam non eſſet ſacerdos, immo nec Leuita, ſed purè laicus tenebatur obedire ſacrificando. De alijs autem vicibus, quibus ſacrificauit quamquam ſpecialiter nõ legatur, ꝙ Deus ei hoc iuſſerit, tamen eſt intelligendum, ꝙ Deus ei iuſſiſſet, q̃a propheta erat, & a Deo reuelationẽ accipiebat, ideo omnis populus ſic intelligebat, & quamquam ſcirent eum nõ eſſe ſacerdotem, tamen permittebant ſacrificia facere, apparet igitur ex prædictis, ꝙ tenuerit votum factum de Samuele a matre ſua, & ad quod opus eum vouerit.

Quæ opera competebant Samueli ex voto matris. Quæſtio. XVIII.

QVÆRETVR vlterius cum Samuelẽ vouiſſet mater ſua ad miniſtrandum coram dño in opere Leuitico, quę opera ei competebant.

Reſpondendum eſt, ꝙ non ſunt eadẽ opera oĩum Leuitarũ, ſed ſicut ſunt tres familiæ Leuitarũ,

A ita erãt eis datæ miniſtrationes triplices, vel ſaltẽ multiplices inter ſe non conuenientes, ſed iſtę miniſtrationes non ſunt ſimiles pro omni tempore. Nam eo tpe, quo Iſraelitæ fuerunt in deſerto erat quædã miniſtratio Leuitarum in cuſtodiendo ſanctuarium .ſ. excubando in circuitu illius, ne accederent aliqui de popularibus: Nu.c.1. & 2. & in hac miniſtratione non differebant Leuitæ, niſi quantum ad ſitum, quia oẽs excubabant in circuitu ſanctuarij, ſed ſacerdotes quidem in latere orientali, Gerſonitæ verò ad latus occidẽtale, Caathitę aũt in latere meridiano, Meraritę verò in latere aquilonari: Num.cap.3. Erant aũt præter hanc tres miniſtrationes .ſ. deponere tabernaculũ & (Miniſtrationes Leuitarum.)

B erigere atq; portare in via. Nã per deſertũ Leuitę habebant curã iſtorum, & in his erat diſtinctio: qm̃ alię partes ſanctuarij ꝑtinebant ad Gerſonitas, aliæ ad Meraritas, aliæ ad Caathitas: vaſa nãque ſanctuarij, q̃ non erãt partes eius, ſicut arca fęderis, altare holocauſtorum, altare thymiamatis, candelabrũ aureũ, & menſa ꝓpoſitionis, & labrũ ęneum cum vaſculis ſuis ꝑtinebant ad Caathitas, vt patet Nu.c.3. & 4. Gerſonitæ verò portabant oĩa, q̃ ꝑtinebant ad pelles, & veſtes .ſ. oĩa operimenta, & vela, atq; tentoria ſanctuarij cũ adhęrentibus ſibi: Meraritę aũt portabãt oẽs columnas tã ligneas, q̃ æreas cũ capitibus ſuis, & vaſibus, & oẽs tabulas totius tabernaculi: de his Nu.c.3. & 4. Si ergo fuiſſet mr̃ Samuelis qñ manebant Iſraelitæ in deſerto, & vouiſſet filium ſuum ad opera Leuitica, ipſe hr̃et officium excubandi in circuitu ſanctuarij, & portandi vaſa cũ Caathitis, q̃a erat de ſtirpe Caathitarũ, vt patet

C 1.Paral.c.6. Fuerũt aũt alia officia Leuitarũ poſtq̃ ingreſſi ſunt in terrã Chanaã vſq; ad tpa Dauid: iam .n. non manebant in prioribus officijs, cũ nõ portaretur ſanctuariũ dñi de loco ad locũ, ſicut prius portari cõſueuerat, nec oportebat, ꝙ excubarent Leuitę in circuitu ſanctuarij, ſicut prius faciebant, ſed erãt eis alia officia, ſicut claudere ianuas ſanctuarij, & attẽtos eſſe ad iuſſa ſacerdotũ ſi quid eis facere imperarent: pro hoc aũt tpe non videbat̃ eſſe aliqua diſtinctio miniſtrationis in Gerſonitis Meraritis Caathitis: ſed oẽs erant attenti ad præcepta ſacerdotũ, quotquot eis iuberẽt, nec pro tpe iſto legit̃ aliquid aliud fuiſſe diſtinctũ: in hoc aũt tpe fuit Samuel: iõ videtur ꝙ nõ eſſet aliqđ ſpãle miniſteriũ inter Leuitas, ad qđ ipſe appli-

D cari deberet, ſed quodcũq; ei iuberẽt ſacerdotes, hoc faceret. Tertiũ tp̃s miniſtrationis Leuitarũ fuit poſt Dauid: ipſe .n. ſtatuit Leuitas diſtinctos quoſdã faciẽs ianitores, alios cantores, alios theſaurarios, & ſic de alijs officijs, de quibus 1.Paral.25. & 26.c. Et ſi pro illo tpe fuiſſet Samuel ſacerdos, oporteret, ꝙ ipſe acciperet illam miniſtrationem, quæ pertinebat ad Caathitas: ſed quia fuit in priori tempore, non erat ei aliqua diſtincta miniſtratio.

An Samuel potuerit voueri ad miniſtrandum domino, cum eſſet ad hoc obligatus. Quæſt. XIX.

E QVÆRETVR vlterius, an Samuel potuiſſet voueri ad miniſtrandũ dño. Dicet aũt aliquis, ꝙ non: quia per votũ incipiebat res ꝑtinere ad Deũ, quæ ante nõ ꝑtinebat, ſicut per oblationẽ uel donationẽ, ſed illud qđ iam ꝑtinet totaliter ad aliquẽ non põt effici iterũ, ꝙ ꝑtineat ad eũ: qm̃ quod meũ eſt ex vna cã, ex altera meũ effici non põt, niſi deſierit eſſe meũ: ext. de fide inſtr. c. inter dilectos: ſed ſic erat de Samuele, ꝙ ipſe erat Leuita de Caathitis. 1.Paral.c.6. ergo ex hoc pertinebat ad miniſtrationẽ Dei, ergo non poterat effici per votũ, ꝙ ipſe ꝑtineret ad Dei miniſtrationem. Item Deus vetuit primogenita voueri, eo ꝙ iam erant Deo obligata: Leui.c.27. .ſ. primogenita, q̃ ad Deũ pertinẽt, nemo ſanctificare

poterit & vouere: ſed ſic erat de Leuitis, ꝙ ipſi erãt loco primogenitorũ Iſraelis: Num. 3. & 7. ergo ſicut primogenita voueri non poterant, ita & Leuitæ.

Reſpondẽdum eſt, ꝙ Samuel, vel aliquis alius Leuita non poterat voueri ad miniſtrandum dño ſolũ, ſed oportebat poni aliquã determinationẽ, per quã ſuperadderetur aliquid ad obligationem miniſtrationis Leuiticæ. ſ. qđ nunc, vel tũc, aut tali die, vel tali miniſtraret, vel omni tempore. Si aũt ſolum aliquis Leuita voueret ſe ad miniſtrandũ coram dño, ita qđ per quamcunq; miniſtrationẽ impleretur, iſtud votum non tenebat, quia nihil votum faciebat, cum Leuita ante hoc teneretur ad aliquam miniſtrationem.

Qualis erat obligatio Leuitarum in miniſterio Dei, Quæſtio. XX.

PRo quo ſciendum, ꝙ omni tempore, quo manſit ſtatus Iudaicus Leuitæ & ſacerdotes non miniſtrabãt omnes ſimul toto tpe, ſed per vices. ſ. aliqui nunc, & alij poſt, & poſtq̃ aliquis expleſſet tp̃s miniſtrationis ſuæ, regrediebatur in vrbem ſuam, manebatq; ibi vſque ad aliam miniſtrationem, quod patet Deuter. c. 18. vbi dr̃, ꝙ ſi aliqs Leuita vellet manere in domo dñi ad miniſtrandũ, ibi poſſet manere, & daretur ei portio, ſicut alijs Leuitis, quia eo tpe miniſtrabant coram dño, ergo miniſtratio per tpa erat, quia aliàs non diceretur: Qui eo tpe miniſtrant coram dño. Nec ẽt ꝙ aliquis Leuita poſſet aſcendere in ſanctuarium, ſed quod obligaret ibi ſemper eſſe: ideo cum per votum aliquis ſe obliget Deo, qñ non fuerit Deo obligatus, quantum ad id, in quo non fuerit obligatus, poteſt iterum obligari: de Leuitis aũt ſic eſt, quod ipſi non erant obligati ad manendũ ſemper, & miniſtrandũ coram dño: ſed ſm tempora, ergo poſſet aliquis ſe vouere ad ſemp manendum & miniſtrandum, & additur hic aliquid, ꝙ cauſet votum: tale aũt fuit votum Annæ: quia non ſolum vouit filium ſuum dño, ſed ẽt vouit dño, ꝙ maneret oĩbus diebus vitæ ſuæ coram dño, vt patet in litera, ergo aliquid proficiebat obligatio.

Sed adhuc aliquis dicet, quod Samuel nõ poterat voueri ad ſemper manendum vel miniſtrandũ corã dño, quia Nu. c. 30. declaratum eſt, ꝙ nõ poterat aliqs de ſacerdotibus veteris teſtamenti vouere ſeipſum ad quotidie facere ſacrificia, vel quotidie accendere lucernas, aut cremare thymiama, vel ponere panes ꝓpoſitionis in menſa, quia hoc erat in p̃iudicium aliorum ſacerdotum, qui facere debebant hoc, cum ipſi percepturi erant quædam iura ex his miniſtrationibus: ita ergo de Leuitis erit, ꝙ non poterit vnus ſemper miniſtrare coram dño in præiudicium aliorum, quia acciperet tunc iura, quæ alij accepturi eſſent pro miniſtratione.

Reſpondendum eſt, ꝙ non erat ſimile de ſacerdotibus & Leuitis, quia ſacerdotes habebant officia determinata. ſ. incendere lucernas, facere ſacrificium, & ſimilia, & iſtis miniſtrationibus erant annexa iura, vt patet de facientibus ſacrificia, qm̃ habituri erant certam partem ipſorũ. ſ. de holocauſto pellẽ. Leui. c. 6. de hoſtia pacifica pectuſculum & armum dextrũ: Leui. 7. c. de hoſtia aũt pro peccato hẽbat totam hoſtiam, præter adipes, qñ non crematur extra caſtra: Leui. c. 6. Et cum ſacerdos aliquis faceret quodcunq; de iſtis ſacrificijs, ei ſoli cõpetebant iſta iura: ſi aũt aliquis alius facere vellet, illa, vſurpabat ſibi iura, & qa in hoc grauarentur multi, Deus ordinauit, vt æqualiter diuideretur miniſtratio, & iura per ſacerdotes: Leui. cap. 6. ſ. æqua menſura per ſingulos diuidetur. De Leuitis aũt non erat ſic, quia poſtq̃ exierunt de deſerto, non ha-

F buerunt officia determinata vſq; ad tpa Salomonis, vt ſup. q. 18. declaratum eſt. & quamq̃ miniſtrarẽt in aliquibus officijs, quæ eis iuberẽt ſacerdotes, nõ erãt annexa aliqua iura illis miniſtrationibus ſacerdotũ, ideo non grauaret vnus Leuita alium, dato ꝙ pluries miniſtraret q̃ ipſe: ſolũ aũt erat hoc qđ oĩbus Leuitis exiſtentibus in loco ſanctuarij, dabatur quædam portio ad ſuſtentationẽ, & iſta cõiter dabatur, nec poterat aliquis grauari quantum ad illam. Cum oẽs illi, q̃ eſſent in loco ſanctuarij percepturi erant eam, & ſi aliquis vellet dicere nimis improprie ſe eſſe grauatũ nõ poterat, quia ex iure hoc fiebat: ſtatuerat. n. Deus ꝙ q̃cunque Leuita veniret in locum ſanctuarij ad miniſtrandũ coram dño, perciperet eãdem portionẽ, quã

G percepturi erant oẽs, qui in eodem loco manent miniſtrantes tpe illo: Deut. c. 18. patet igitur, ꝙ poterat Samuel voueri ad miniſtrandũ, & manendũ ſemper coram dño, nec in hoc præiudicabatur alicui, quia ꝙ põt aliquis facere ſine voto, põt facere cum voto, ſed ſine voto quilibet Leuita poterat ire ad locum ſanctuarii, & manere ſemper ibi, atque recipere portionem: Deuter. c. 18. ergo poterat quilibet ſe ad hoc vouere: vnde fuit conueniens votum Annæ.

An Samuel, & Anna, & vniuerſaliter patres poſſint vouere filios domino, & an teneretur filius complere votum. Quæſtio. XXI.

H QVAERETVR vlterius an pr̃, & mr̃ Samuelis potuerũt vouere ipſum dño, quia vouere aliquẽ Deo eſt obligare ipſum: ſed non pñt patres ſimpliciter obligare filios ad quæcunq; voluerint, quia non ſunt eorum dñi: ſed hęc in voto Samuelis erat obligatio ad oẽ tp̃s, & in oĩbus alijs votis poterat eſſe obligatio totalis: ideo non poſſent patres vouere filios.

Reſpondendum eſt, ꝙ patres vouere pñt filios: ſed an poſſent eo mõ, quo Anna vouit filium ſuum non patet: nam Leui. 27. c. ponitur de illis, qui ſanctificant dño per votum, & quantũ quilibet eorũ debet ſoluere pro redemptione voti: ibiq; ponitur de puero, cũ eſt ab uno menſe uſq; ad quinq; annos, & de puella eiuſdem ætatis quantũ ſoluere debent, & tñ conſtat

I de iſtis, qđ ipſi non pñt ſeipſos uouere ꝑꝑ defectũ ętatis, cum uix loqui poſſint: oportet ergo ꝙ ab alijs uoueantẽ. ſ. a parentibus. Dicendũ aũt ꝙ quantũ ad hoc non eſt ſimile de uoto popularũ & ſacerdotũ, & Leuitarum, quia cũ populares uouebãt ſeipſos Deo, uotum erat cõmutabile in pecunias: Leui. 27. c. cum aũt ſacerdotes, & Leuitæ uouebant ſeipſos non dabantur pecuniæ, ſed ipſę perſonæ ad miniſtrandũ, ut patet ex ſupra declaratis. Gñaliter ergo dicendũ, ꝙ laici inter Iudæos poterant uouere filios ſuos dño, ſiue eſſent illi filij paruuli, ſiue magni, quia uouendo illos nihil uouebant de illis, ſed de rebus ſuis, cum pater uouens filium daturus eſſet certam pecuniã pro illo, & quia liberũ erat ipſis parẽtibus dare de ſuo quidquid uoluiſſent, liberũ erat uouere filios ſuos. In Leuitis autẽ & Inq. 16.

K ſacerdotib' ñ debabãt eẽ dr̃ia, qa ſi ipſi uouerent nõ vouerent res parentũ, ſed ipſimet filij, nec dẽbat fieri in eis aliqua redẽptio, uel cõmutatio, ut ſup. q. 15. declaratũ eſt, & quia parentes non habent omne ius filiorum, cum ſint hoĩes liberi: multũ diſſimile eſt a p̃cedenti caſu. Pro quo ſciendum, ꝙ cum uotũ cõſiſtat in ſpontanea promiſſione facta Deo de rebus noſtris, quilibet poterit tm̃ uouere de re, quantũ ad eum pertinet: filius aũt ex aliqua parte pertinet ad parẽtes, & ex aliqua eſt ſui iuris: inquantũ enim filij ſunt parentũ, li pertinent ad iura parentũ, cum ſint quædã partes ipſorũ iuxta Ariſt. Ethi. lib. 6. ſ. filius eſt quædã pars pr̃is

Qñ parentes pñt uouere filios & qñ non.

donec

donec ſit pelicon.i. emancipatus, vel magnus. Cū autem filij efficiuntur magni perueniunt ad iura ſua, iō patres non poſſunt de ipſis quidquam diſponere, ſed ipſimet filij: de voto autem Samuelis ſic erat.ſ. quòd ſi parentes vouerent eum domino ad miniſtrandum pro eo tempore, quo erat ſub poteſtate ipſorum, tenebat votum, & ipſi cogebantur implere.ſ. ponentes eum in loco ſanctuarij ad miniſtrandū: ſi autem eſſet magnus effectus, non potuiſſent eum vouere, niſi ipſe cōſentiret voto eorū per voluntatē ſuā ſe obligās: nunc tñ non fuit ſic, quia Samuel quādo deuouit eū mater ſua nondum erat, & deuouit eum pro oībus diebus vitæ ſuæ, ergo votum iſtud non tenebat ſimpliciter, quia vouebat id quod non erat in poteſtate ſua, ſed tenebat quantum ad aliquid.ſ. pro toto tēpore pueritiæ: tunc enim cogere deberent parentes eius illum, vt maneret in ſanctuario, ſed poſtquam effectus eſſet iuuenis poterat recedere a voto, vel manere, nec erat in hoc ipſe fractor voti, quia non fuerat obligatus ad maiora, nec etiam parētes, quia non potuerūt eum pro illo tempore obligare: Samuel tamē obſeruauit ſemper votum factum a parentibus manens ſemper in cultu domini.

An mater ſola poſſit vouere filium. *Quæſtio.* XXII.

QVAERETVR vlterius an mater Samuelis potuit eum aliquo modo vouere domino. Nā dato, ꝙ vterque parens ſimul, vel ipſe pater p ſe poſſit vouere filium pro aliquo tēpore: tñ de matre non videtur ſic. Cauſa eſt, quia filij nunq̄ dicuntur eſſe ſub poteſtate materna, ſed ſub paterna: etiam nunquam dicūtur eximi a materna poteſtate, ſicut a patria, quia patribus conceſſa eſt tam poteſtas ſuper filios, quàm adminiſtratio ſuper bona: ſed vouere eſt actus cuiuſdam poteſtatis ipſius vouentis ſuper id, quod vouet: ideo mater cum nihil poſſet ſuper filium, non poterit eum vouere. Et ſic dicendū de matre Samuelis, ꝙ ipſa non poterat vouere illum ad manendum coram dño paruo aut magno tempore, nec valebat votū ex eo quod ipſa faciebat, niſi adeſſet conſenſus viri. Habuit tamen cauſam rationabilem Anna ad vouendum, quia ipſa nondum habebat filium, & naturaliter videbatur ſibi impoſſibile: ſi autem daretur illi hoc eſſet per preces eius: ideo tunc magis pertineret filius ad eam quàm ad patrem ſuū: ideo rationabile erat, vt ipſa poſſet vouere illum. Nec tamē hoc ſolum fuit, ſed etiam Elcana pater Samuelis conſenſit voto Annæ, & ipſe nouiter vouit, id qđ Anna: tunc autem, quia ambo parentes poteſtatem habebant ſuper paruulum poterant eum vouere domino: ſic patet infra cum dicitur: aſcendit autem vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret hoſtiam ſolemnem, & votum ſuum, ergo videtur ꝙ ipſe aliquid vouerat de Samuele filio ſuo, ꝙ autem ipſe conſenſerit voto vxoris, patet infra in litera.ſ. Anna autem non aſcendit: dixit.n. viro ſuo, non vadam donec ablactetur infans, & ducam eum, & appareat in conſpectu domini, & maneat ibi iugiter, & ait ei Elcana fac, quod tibi videtur bonum: apparet igitur ꝙ Elcana confirmauit votum Annę, & ſic tenuit: ſi aūt ſola fuiſſet in voto non tenuiſſet. *Dabo eum domino omnibus diebus vitæ eius.* Ideſt offeram eum ad hoc, ꝙ maneat tota vita ſua in miniſterio dñi.ſ. ꝙ Samuel ex eo, ꝙ erat filius Leuitarum, tenebatur ad miniſtrandum coram dño aliquo tpe, ſicut cæteri Leuitæ: ex voto aūt obligatus fuit ad maiora.ſ. vt ſemper maneret coram dño: intelligēdo quidem, vt ſupra diximus. q.21.ſ. ꝙ parentes non poterant eum obligare ad tñ tps: poterat tñ ipſe ſe obligare, ſi ſe vouiſſet. *Et nouacu-*

A *la non aſcendet ſuper caput eius.* Ideſt nunq̄ iſte puer tondebitur, vel abſcindentur aliqui capilli eius: iſtud erat aliud votum, quod dicitur Nazareorum, qui in lege veteri erant ſegregati a cæteris.

Erat aūt aliquod opus laudabile obſeruare talia, & obſeruantes laudantur, ſicut patet c.4.ſ. Candidiores Nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicūdiores ebore antiquo, ſaphiro pulchriores: denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & non ſunt cogniti in plateis: adhæſit cutis eorum oſſibus, aruit, & facta eſt quaſi lignum: poſuerat autem Deus in lege veteri cæremonias Nazareorum tanq̄ aliquid ſpeciale, & ob hoc illi qui volebant Deo cōplacere ſpecialiter obſeruabant (Nazarei erant ſicut Religioſi.)

B iſtud votum, ſicut nunc, qui profitentur aliquam religionem, in qua eſt ſtrictior modus viuendi q̄ in ſæculo: mater aūt Samuelis cum ſciret ſe non poſſe habere filium, niſi Deus ei ſpecialiter daret, voluit eum totaliter Deo applicare, & ſic non ſolum applicauit eū ad miniſtrationem Leuiticam vouens illum pro omni tpe vitæ ſuæ, ſed etiam vouit eum ad votum Nazareorum, nec reperiebantur alij modi ſpecialiores viuendi inter Iudæos ad quos Anna vouere poſſet Samuelem: dixit aūt ꝙ nunq̄ aſcenderet nouacula ſup caput eius, non quidem ſolum intelligens obligare eum ad hoc, ſed etiam ad totum votum Nazareorū: expreſſit tñ de capillis nunq̄ tondendis, quia principalis cæremonia Nazareorum conſiſtebat in capillis: ideo quando votum Nazareorum infringebatur, dicebatur ꝙ polluebantur capilli Num. cap.6. & ibi declaratum eſt.

C

Nazareorum votum, in quo conſiſtebat. *Quæſt.* XXIII.

QVAERETVR de voto Nazareorum, in quo conſiſtat, & quid obſeruabant Nazarei.

Reſpondēdum eſt, ꝙ votum Nazareorum erat duplex, quoddam erat perpetuum, aliud aūt temporale: de perpetuo patet hic in Samuele, qui omni tpe miniſtraturus erat corā dño, & futurus Nazareus: patet ēt de Samſone Iud.c.13. de quo dr, ꝙ nō ranget nouacula caput eius, & erit Nazareus ab infantia ſua ex vtero matris. Aliqñ aūt votum iſtud erat tēporale, vt patet Num.c.6. vbi ponitur de cæremonijs, quæ fiebāt in fine voti Nazareorum: ſi tñ eſſet perpe- (Votū Nazareorum duplex: pꝑetuum & tpale, & de cæremonijs iſtorum uotorum.)

D tuum nunquā finiretur, niſi morte obſeruantium, & ſic non fierēt aliquę cæremoniæ pro expletione voti. Conſiderandum aūt circa Nazareos, ꝙ tam tpales q̄ perpetui cōueniebant quantū ad ritus, quos obſeruabant tpe voti: ſed diſcōueniebant quantū ad illos, qui obſeruabantur in cōpletione voti. Primi ritus erant ꝙ Nazarei non biberent vinū, nec acetum, aut ſicerā, vel aliqd quod inebriare pōt, & ꝙ non comederent vuas virides, aut ſiccas, nec quidquid ex vua exprimit: ēt ꝙ nunquā tonderent nouacula, nec abſcinderent capilli eorum aliquo mō: ēt ꝙ nunquā irent ad planctum, vel funera mortuorū, etiā ſi eſſet pr̄ vel mr̄ aut fratres: Num.c.6. Secundi ritus erant qui pertinebāt

E ad Nazareos tpales ſolum.ſ. ꝙ qñ contingeret eos incurrere in immundiciā, vt pote aliquo moriente coram eis, uel ſi ipſi tangerent cadauera, aut ſepulchra, vel ſimilia emūdarent abſcindēdo oēs capillos ſuos: quia illi immūdi erant, & offerendo ſacrificia uotūq; a principio repetendo: ēt ꝙ qñ iſti finirent tp̄s conſecrationis ſuæ in uoto Nazareorū raderentur capilli eorum, & cremarentur ſuper altare: facerentq; ſacrificia oīs generis pro ſolēnitate completionis, de quibus habetur Num. cap. 6. In uoto autem perpetuo Nazareorum conſiderandum eſt, ꝙ non obſeruabantur cæremonię, quas obſeruabant Nazarei tēporales, qñia iſtę ſolēnitates ſunt expleto uoto, ſed in perpe-

tuis nunquam expletur votum: dubium autem ma- F
net de alijs cæremonijs, quæ fiebant, quando Naza-
reus incurrebat immũditiam an ſeruarentur in Na-
zareis perpetuis. Nam hoc non tollit perpetuitatem
voti, ſicut tollunt cæremoniæ factæ in completione.
Dicendum tamen, ꝙ etiam iſtæ cæremoniæ factæ ꝓ-
pter pollutionem Nazarei non obſeruabantur in ꝑ-
petuis Nazareis, quia iſtę fiunt in Nazareis: tempora-
les ad hoc ꝙ dies præcedentes voti habeantur tanq̃
irriti, & incipiat nouiter obſeruatio emundato Naza
reo. In Nazareis autem perpetuis ſiue dies præceden
tes ad pollutionem efficiantur irriti, ſiue non, nihil
differt: quoniam non poteſt decurtari, aut dilatari ter
minus voti cum ſemp ſit perpetuum, ideo nihil ma-
gis differt fieri cæremonias illas ad purgationem quã G
non fieri, in temporalibus autem erant neceſſariæ, vt
ſupra dictum eſt: Samuel autẽ erat de Nazareis per-
petuis, ideo non debebat ſeruare aliquam iſtarum ſe-
cundarum cæremoniarum, ſed ſolas primas.

Conſiderandum vlterius de iſto voto Nazareorũ
circa Samuelem, ꝙ parentes eius poterant eum obli
gare ad illud, non tamen pro omni tempore, ſed ſolũ
qñ erat ſub iure eorum. ſ. in parua ætate, cum autẽ fa-
ctus eſt iuuenis, & ſui iuris, non obligabatur obſerua-
re, niſi ipſe voluntate ſua parentum confirmaret vo-
tum; creditur tamẽ ꝙ ipſe obſeruaret omnia, quę ma-
ter ſua vouerat, quia ipſe non poterat naſci naturali-
ter, cum mater ſua eſſet ſterilis, niſi Deus cooperare-
tur ſupra vires naturæ, quia ergo Deus ſibi tantũ bo-
num ſpecialiter contulit. ſ. ꝙ eſſet & hoc per preces, H
& vota matris, debuit ipſe obſeruare quidquid mater
vouerat tanquam propter iſtud eſſe cęperit. Dicen-
dum etiam de iſto voto Nazareorum, ꝙ Samuel nõ
tenebatur illud obſeruare aliquo tꝑe, dum eẽt puer,
vel iuuenis ex ſolo voto matris, ſed quia acceſſit con-
ſenſus paternus habuit firmitudinem: quod apparet
per ea, quæ diximus ſup. q. 22. de voto miniſtrãtis ſem
per coram domino. *Factum eſt autem cum illa multiplica-
ret preces.* Hic ponitur quomodo locutus fuerit Heli
ſacerdos ad Annam matrem Samuelis, & hoc cum
videret eam orantem, & nihil loquentem, putauit eſ-
ſe ebriam, vt patet infra. Et dicitur, ꝙ illa multiplica-
bat preces coram domino. i. multa verba effundebat,
quæ autem illa eſſent dicitur ſupra, ꝙ fuit iſtud votũ. I
ſ. dñe exercituum ſi reſpiciens videris &c. ſed iſta pau
ca verba ſunt; ideo non poterat dici, ꝙ multiplicaret
preces: niſi forte dicatur, ꝙ ſæpe iſta verba dicebat:
magis tñ videtur dicẽdum, ꝙ ipſa addebat multa alia
verba exprimẽtia amaritudinem cordis ſui. ſ. quomo
do affligeret eam ęmula ſua. Nam infra dicit̃ ex mul
titudine doloris, & męroris mei locuta ſum vſque in
pręſens. i. ꝙ omnia verba, quæ ipſa locuta fuerit expri
mebant amaritudinem ſuam: ſed in iſtis verbis ſolis
non multum exprimeret doloris ſui: etiam ſatis vi-
detur, ꝙ Anna vouerit aliquid alterum: qm̃ poſtquã
puer ablactatus eſt duxit eum Anna coram dño, cũ
magnis muneribus, vt patet infra: ſatis autem eſt ra-
tionabile, ꝙ illa eſſent ex voto. Nam etiam de viro
ſuo Elcana dicitur, quòd obtulit votum pro Samue- K
le, vt patet infra. ſ. aſcendit vir eius Elcana, & omnis
domus eius, vt immolaret domino hoſtiã ſolẽnem,
& votum ſuum: ſcriptura tamen non curat omnia
enarrare, ſed ea, quæ ſunt magis neceſſaria, & quia Sa
muel miniſtrauit poſtea ſemper coram domino, &
hoc fuit, quia mater eius ſic vouit eum, ponit ſcriptu
ra, quòd fuerit iſtud votum. *Coram Domino.* Scilicet
quòd Anna erat intra templum coram domino fun-
dendo preces.

Quomodo licuit Annæ intrare in templum ad orandum.
Quæſtio. XXIIII.

QVAERET aliquis quomodo licuit Annæ in-
troire in templum, quia Iſraelitæ populares
nunquam ingrediebantur in atrium taberna
culi, ꝙ erat prima pars eius, niſi qñ faciebant
ſacrificia, vt ibi ſacrificarent & epularentur, quia tunc
offerens portabat animal ſuum intra atrium vſque ad
oſtium tabernaculi, & ibi offerebat ſacerdoti, vt patet
ex proceſſu Leuitici multoties: etiam cum facta eſ-
ſent ſacrificia pacifica populares offerentes comede-
re debebant partes ſibi prouenientes, & illa comede-
bant intra atrium tabernaculi, vt patet Deuteron. c.
12. & 16. cum dicitur, quòd offerentes epulabantur
coram domino. ſ. in ſanctuario in atrio illius: alias au-
tem nunquã licebat popularibus introire in ſanctua-
rium, immo nec tangere illud: nam propter hoc ex-
cubabant Leuitæ in circuitu ſanctuarij per quatuor
latera eius Num. cap. 3. vt non accederent populares:
& ſi quiſquam accederet, moreretur. cap. 1. Num.
Anna igitur non poterat introire in ſanctuarium, niſi
ad offerendum, vel comedẽdum ibi de cibis oblatis:
neutrum tamen horum faciebat tunc Anna, ſed ora-
bat: ideo videtur quòd non poterat intrare.

Reſpondendum eſt, ꝙ tempore, quo fuit taberna-
culũ in deſerto, Iſraelitæ populares nunq̃ poterãt in-
troire in aliquã partem ſanctuarij, niſi offerrent ſacri-
ficia, vel comederent de ſanctificatis, vt dictum eſt:
poſtq̃ tñ fuit ſanctuariũ fixum in terra Chanaã ſecus
erat, quia ibi totũ ſanctuariũ. ſ. tabernaculũ, & atrium
eius erat intra vnam magnã domũ, ſicut patet in tem
plo Salomonis, & intra illam domũ licebat cuicunq;
Iudæo volenti orare introire qñcunq; vellet, quia ibi
nõ erat aliqua pars ſanctuarij, ſed intra atrium, vel ta-
bernaculũ iam nullus introibat ad orandũ, vel ſumen
dum cibum, niſi ſacerdotes pró miniſtrationibꝰ ſuis:
tota aũt iſta magna domus vocabatur templũ, vel lo-
cus ſanctus, quia ſanctior erat oĩbus habitaculis Iſrae-
litarum: non tamen erat tantæ ſanctitatis, quãtæ erat
atrium tabernaculi tempore, quo iſraelitæ erant in
deſerto: ideo nunquam licebat iſraelitis introire in il-
lud, niſi ad ſacrificandum, vel ad comedendum de
ſanctificatis. In templo autem licebat introire omni-
bus Iſraelitis non immundis quandocunque uellent,
ſiue ad adorandum, ſiue ad audiendum verbum Dei,
vel ad quæcunque alia honeſta negocia: ſola autem
illa, quæ erant aliqualiter inhoneſta prohibebantur,
ſic enim patet Matth. 21. cap. & Ioan. 2. cum Chriſtus
intrans in templum eiecit omnes ementes, & vendẽ-
tes, & menſas nummulariorum, & cathedras vendẽ-
tium columbas euertit dicens: Domus mea domus
orationis vocatur.

Ad iſtam autem partem templi introiuit Anna ad
orandum non accedens ad ſanctuarium, ꝙ intra erat,
quod patet, quia ipſa ſtetit apud portã illius ſanctua-
rij, quod apparet, cum dicatur ſupra, ꝙ erat Heli ſe-
dens in ſella apud poſtes templi dñi, & tñ ipſe ex loco
ſuo reſpiciebat ad os Annæ, vt videret quid loquere-
tur, & non audiebat verba: dixitq; ad eam quouſque
ebria eris? Ergo videtur ꝙ ipſa erat propinqua Heli:
alioquin non loqueretur ei ſic, nec conaretur audire
quid illa dicebat: erat tñ Heli apud portam exterius,
vt dictum eſt, ergo ipſa erat apud portam, & non ac-
ceſſit ad ſanctuarium. ſ. tabernaculum, vel atrium il-
lius, & tamen dicebatur eſſe coram dño, quia tota illa
domus erat ſpecialiter Deo dedicata, & ibi Deus ha-
bitabat. *Vt Heli obſeruaret os eius.* Ideſt accidit, quòd
Heli ſacerdos attenderet ad os illius, vt audiret quid
loquebatur: hoc autem faciebat forte, quia vidit
eam

eam intrantem vultu turbato ex amaritudine cordis, & deſiderauit ſcire quid illa diceret, vel quia morabatur nimis moratione, & videbat ſemper labia illius moueri: ideo exiſtimabat quòd aliquid vtile valde vel ſpeciale diceret, & ob hoc ſcire volebat. Iſtud autem verius eſt vt patet ex litera, cum dicitur, quòd cũ Anna multiplicaret preces Heli obſeruabat os eius, i. quia vidit Heli quòd multiplicabat Anna preces, multiplicando nimis in oratione, volebat attendere quid diceret.

Porro Anna loquebatur in corde ſuo. Ideſt quamquam Heli diligenter attenderet, vt audiret quid Anna dicebat: tamen non audiebat, quia loquebatur in corde ſuo, ideſt intra ſe: non eſt aũt ſenſus ꝙ aliquis propriè loquatur in corde, quia locutio ad voces pertinet: & iſtæ ſunt prolatę realiter, & non in corde: quę autem ſunt in corde, ſunt conceptus: non intendit tamen ſcriptura dicere, quod ipſa loquebatur in corde ſuo, ideſt ſolum formabat cõceptus in corde: quia dicitur hic quòd labia illius mouebantur, quia labia nunquam mouentur, niſi cum eſt aliqua realis vocũ formatio: ſed dicitur quod Anna loquebatur in corde ſuo, ideſt voce ſubmiſſa, ita quòd nullus audiret verba illius: & ſic Heli non audiebat. Aliqua tamen verba fiebant extra cor.

B

Tantum labia illius mouebantur, & vox illius penitus non audiebatur. Ideſt Anna nihil habebat de figura loquentis, niſi quòd mouebantur labia illius quod realem facit locutionem: tamen vox penitus non audiebatur, ideſt etiam ſiquis prope acceſſiſſet, non audiuiſſet: ex hoc autem apparet quòd Anna erat apud Heli ſatis propinqua ei, alioquin quamquam Heli non audiuiſſet vocem illius, ſed vidiſſet labia moueri, nõ æſtimaſſet aliquod malum de ipſa, ſicut infra ſequitur, quia putaret, quòd quamquam ipſe nõ audiret voces propter diſtantiam; tamen illa aliquid realiter loquebatũ.

C

Aeſtimauit ergo eam Heli temulentam. Ideſt & propter prædicta Heli putauit quòd Anna erat ebria. Cum enim ille eſſet propinquus illi, & videret labia eius moueri, nihilque audiret, putauit quòd nihil loquebatur, ſed quòd erat ebria, & ex ebrietate mouebat labia nihil loquẽs: ſolent enim homines ebrij, vel ſtulti interdum inordinate labia, vel alia corporis membra mouere. exiſtimauit etiam hoc, quia Anna nimis morabatur in orando, & hoc iam non putabat Heli eſſe orationẽ, ſed ebrietatem, vel inſaniam, quia oratio breuiter fit.

D

Dixitque ei vſquequo ebria eris? Ideſt quamdiu durabit iſta tua ebrietas? quaſi dicat iam multum durat, cum moueris labia a multo tempore nihil loquens; ceſſa igitur ab hac ebrietate: exiſtimauit enim Heli non eſſe conueniens quòd mulier illa maneret ibi, ſi ebria erat, quoniam vilipenditur ſic ſanctuariũ, quòd recipiantur in eo ebrij, vel inſanientes: cum habeant iſti inordinatos motus corporis.

Digere paulisper vinum, quo mades. Ideſt non maneas hic mouendo labia fruſtra quouſque euaporauerit ebrietas, ſed vade & digere pauliſper vinum, quod bibiſti.

E

Medicina ad tollẽdã ebrietatẽ.

Dicitur autem pauliſper, ideſt ſucceſſiue, vel leuiter ſine tali motu corporis, in quo ſuadebat ei, qđ iret ad dormiendum: & ſic pauliſper digeretur vinũ: nullus enim melior modus ad tollendam ebrietatẽ eſt, quàm ſomnus. Cuius cauſa eſt, quia ebrietas cauſatur propter multitudinem vini emittentis multos fumos groſſos ad cerebrum, & impedientes phantaſiã, ita vt erret ebrius ab omni operatione humana: in ſomno autem digeritur iſta fumorum pluralitas in cerebro, & humor vinaticus in ſtomacho, poſt qđ de ebrietate nihil manet, niſi ſolus ardor, & deſideriũ bibendi propter deſiccationem magnam ex forti di-

A

geſtione: & tunc homo ſobrius eſt. Breuius autem ebrietas tollitur in ſomno quàm in vigilia: quia digeſtio velocior & fortior fit animalibus dormientibꝰ quàm vigilantibus. Nam tunc omnes vires naturales fortius operantur: vires autem animales & rationales nihil omnino, aut valde parum: cuius cauſa eſt, quia virtus animæ in vigilia diſpergitur ad operationes rationales animales naturales: in ſomno autem ſolum intendit operationibus naturalibus: ideo neceſſe eſt quòd fortius, & velocius expediat illas, quia virtus vnica fortior eſt ipſa diuiſa: & quanto aliquid in plura diuiditur ad ſingula minus fit. Iſtud autem erat ſanum conſilium Annæ ſi ebria fuiſſet, quia citius tolleretur ebrietas, & magis ſine labore, & honeſtius quàm quòd cunctis ex motu corporis ebria appareret.

Dixit autẽ illam vino madere: quod ſignat ſuperabundantiam. Nam ſi quis vinum ſumpſit ſobriè ad mollificandum cibum, requiritur & ad conſeruandã interiorem temperiem. Cum vero quis ſuper modũ ſupreſſit, dicitur madere, ſ. quia vino videtur eſſe perfuſus tam intra quàm extra: ſicut res, quæ multũ humida eſt.

Reſpondens Anna (nequaquam inquit Domine mi.) Anna ſobria erat, immo nimis ſobria: quia præ amaritudine cordis, nec cibum, nec potum capere volebat, vt patet ſupra, ideo cum videret ex verbis Heli ſe reputari ebriam, reſpondit nihil eſſe huiuſmodi: Heli autem valde ebriam eam putabat, vnde dixit illam eſſe temulentam, i. plenam forti vino: dicitur enim temulentus de temetum, & lentos quòd eſt plenum. Nolebat autem reputari Anna ebria, nec dicebat, ſed magis voluit ſignificare ſacerdoti cauſam orationis ſuæ: vt ſic forte adiuuaret eam, quòd & factum eſt: Heli tamen non nimis errabat, quoniam in talibus feſtiuitatibus ſolebant aliqui Iſraelitæ nimis inebriari, eo ꝙ offerebant victimas magnas, & cum haberent cibos multos atque gaudiũ incumbebãt vino: Deus enim dixerat eis, quòd in talibus feſtiuitatibus comederẽt abundanter, & lætarentur. De hoc Deut. cap. 12. ſ. lætaberis atque reficieris coram Domino Deo tuo in cunctis, ad quæ extenderis manum.

Nam mulier infelix nimis ego ſum. Excuſat ſe Anna quòd non ſit ebria dans cauſam, quare mouerit labia magno tẽpore orando, ſ. mulier infelix ego ſum, ſcilicet non feci ex ebrietate mouente, ſed quia eram nimis amaro corde tamdiu oraui: ſi enim fuiſſet cauſa leuis breuiter potuiſſet cauſa proponi: ſed ad tantam amaritudinem exprimendam neceſſe fui diu in verbis morari. Vocat autem ſe Anna infelicem propter duo; primo propter defectum prolis: nam ſi mulieres propter abundantiam prolis vocabantur felices, ita è contrario vocabuntur infelices propter defectum prolis. De felicitate patet, quòd æſtimata ſit in abundantia prolis, vt patet de Lia Gen. cap. 30. quæ cum peperiſſet duos filios, & haberet alios duos ex ancilla ſua, dixit ſe eſſe felicem, i. beatam quippe me dicent omnes gñationes: & ex hoc appellauit nomẽ filij ſui Aſer, quòd interpretatur in Hebrço felicitas. Pater etiam hoc ex verbis cognatorum Rebeccæ, Gen. 24. cap. nam dicitur quòd imprecabantur proſpera ſuæ ſorori, dicentes: ſoror noſtra es, creſcas in mille millia: ergo videtur quòd proſperitas ſecundũ illos erat in abundantia prolis, vnde ex hac parte nimis erat infelix Anna. Secundò vocatur infelix quia infligebatur nimis ab ęmula ſua: & vitam ducebat amaram, ita vt tęderet eam viuere, ſi ſic viuendum foret.

Quare Anna ſe vocat infelicem.

Vinumque, & omne quod inebriare poteſt, non bibi. Ideſt quamquam me ęſtimes temulentam, tamen nõ bibi vinum,

vinum, aut aliquid aliud quo inebriatur. Fortè hoc erat quia Anna erat totaliter abſtinens a vino, ſecundum quòd multę de fęminis propter honeſtatem faciunt, vel forte, quia illa die nihil de vino ſumpſerat, quia vinum eſt ad lætificandũ iuxta illud in Pſal. 102. Vinum lætificat cor hominis: & Prouer. 31. cap. dicitur, date vinum męrẽtibus, & ſicerã his, qui amaro ſunt animo: & hoc vult fieri, vt obliuiſcantur anguſtiæ ſuę: Anna autem erat in amaritudine, & conſolari nolebat, ideo nõ erat bibitura vinum; nec ſolum abſtinuerat a vino, ſed etiam a cibo. Modicum ſumpſerat præ dolore: ſic enim ſupra dicitur: Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Et vir ſuus dixit: Anna cur fles? & quare non comedis? Dicitur enim de omni, quod inebriare poteſt, quia alia ſunt præter G vinum, quæ inebriant: nihil enim differt, quòd aliqs biberit vinum, vel aliquid aliud, dum tamen inebrietur: nam in quibuſdam alijs conſueuit ebrietas diutumior eſſe, quàm in vino: quamquam tardius apprehendat.

Sed effudi animam meam in conſpectu Domini. Ideſt motus labiorum, quem faciebam non erat ex ebrietate, ſed quia effundebam animam meam, ideſt exprimebam omnem amaritudinem, & conceptum cordis mei, ſed amaritudo mea magna erat, ideo oportuit, vt nimis morarer in exprimendo: eſt enim iſtud interdum quoddam gaudium iratis, vt amaritudinem ſuam verbis exprimant: quia tunc lenitur dolor minuendo partem irę per emiſſionem.

Effundere animã dupliciter intelligit.

H Poteſt autem intelligi effuſio animæ dupliciter. Vno modo quòd accipiatur anima pro parte rationali. alio modo ꝙ accipiatur pro ira. Primo modo dicitur quis effundere animam, ideſt exprimere omnia ſecreta, quæ habet in corde ſuo, vel ꝓponere omnes conceptus ſuos: & ita fecit Anna, quia omne, ꝙ affligebat eam propoſuit coram Domino petens pro illo remedium, & pro hoc requirebatur tẽporis magnitudo: nam licet ipſa in breui potuiſſet proponere votum ſuum, tamen id quod eam amaricabat, non poterat ſine extenſione temporis proponere. De hoc autem an conueniens ſit, & an oratio noſtra debeat eſſe longa, vel breuis: ſatis declaratum eſt Deu. cap. 9.

I Secundo modo dicitur effundere animam, ideſt iram: anima enim & ſpiritus idem ſunt: ſed ſpiritus interdum pro ira accipitur, ſic patet Iſa. cap. 2. ſ. Quieſcite ergo ab homine, cuius ſpiritus in naribus eius eſt, ideſt recedite ab homine, qui habet iram in naribus, q.d. illam promptam habet, quia alioquin non haberet in naribus. Ita ergo dicetur quòd aliquis habet animam in naribus, ideſt iram: & tunc effundere animam eſt idem quòd effundere iram: Anna autem effudit animam ſuam coram Domino, ideſt iram: & hoc dupliciter. Vno modo quia effudit verba opprobrioſa, quæ ſibi dicta fuerant ab æmula ſua, per quę ad iram concitata eſt: iſta autem proponebat ad hoc quòd Deus miſereretur eius. Alio modo effudit iram ſuam coram Domino, i. euacuauit: K ſicut dicimus quòd aliquis effundit aquam de vaſe, & hoc quia proponendo verba iſta minuebatur dolor, & ira illius, cum proponendo verba euaporet materia incenſa, quæ eſt materia irę: & quia Anna locuta fuerat omnia, quæ affligebant eam: ira ſua erat diminuta, & effuſa.

Ne reputes ancillam tuam, quaſi vnam de filiabus Helial. Orat Anna ne Heli conciperet de ea malam opinionem, ſ. quòd eſſet ebria, quia hoc pertinet ad filias Helial: dicuntur autem homines Helial homines indomiti, vel ſine iugo: ſic patet Iudic. cap. 19. ſ. venerunt viri ciuitatis illius filij Helial, ideſt abſque iugo: Ad

F homines autem non habentes iugum pertinet inebriari, ſ. quia non ſubijciunt ſe regulæ rationis, ſed ſequuntur omnia deſideria ſua: aliquando enim inebriantur, & crapulantur, & faciunt alia enormia: ſic autem erat ſi Anna ebria exiſtens iret ad templum ad mouendum labia.

Quia ex multitudine doloris & mœroris mei locuta ſum vſque in præſens. Quaſi dicat non feci aliquid iſtorum ex ebrietate, ſed ex multitudine doloris, quia illa impellebat me ad faciendũ: & ſi forte feciſſem aliquos motus faciei non minus honeſtos, non eſt imputandum ebrietati, ſed dolori: ſolent enim interdum homines irati efferatũ vultum habere, & membra mouere inhoneſtè. Dicit etiam quòd locuta eſt vſque ad pręſens, ideſt toto illo tempore, quo mouebat labia. Non ſolum mouebat ea, vt videbatur Heli, ſed etiã loquebatur, licet tacita & hoc vſque in pręſens, i. vſque ad tempus, quo incępit loqui cum Heli: erant autem iſta ex magnitudine doloris, i. tanta erat doloris multitudo, quòd vſque nunc explicare non valui, nec potuiſſem ſub paucis verbis illum exprimere, ſi voluiſſem, ideo ex abũdantia cordis locuta ſum, ſ. qa magnitudo doloris non ſinebat me tacere: ex abundantia enim cordis os loquitur: Lucæ cap. 6. Dicitur ex multitudine doloris & męroris, nõ quòd accipiatur hic dolor propriè pro quadam paſſione conſequente ex diuiſione continui in rebus ſentientibus, quia nihil tale erat in Anna; ſed dolor pro quadam amaritudine cordis, vel anxietate: męror aũt accipiẽ pro quadam triſtitia, vel diſpoſitione ad plorandum. Differunt enim eſſe męrentem, & lugentem: quia męrere ſignat triſtitiam vultus ſine lachrymis; lugere autem eſt ipſa lachrimarum effuſio. ſic autem erat hic Anna. quamquam etiam non accipitur hic propriè męror, cum pertineat ad triſtes, & non plorãtes: quia Anna plorauit, vt paret ſupra, ſ. Orauit Dominũ flens largiter: & ex illo acceperat quandam præſumptionem Heli quòd eſſet ebria: quia ebrij poſſunt abundantiores fundere lachrymas quàm cæteri: quia vapores illi, qui in lachrymas cõuertũtur & defluũt per oculos, ſunt ex vaporibus aſcendentibus de ſtomacho: & iſti abundant in ebrijs propter multitudinem humoris vinatici qui reſoluitur: & ob hoc iſti I ex pauca amaritudine flere poſſunt: immo interdũ coactis ipſis diſtillant lachrimæ, ſed frigidæ ſunt. Cũ igitur vidiſſet Heli Annam abundanter lachrymantem, & nimis mutantem vultum: putauit eſſe temulentam.

Męrere & lugere differunt.

Tunc Heli ait ei. Quia vidit Heli ſe fuiſſe deceptum circa Annam & illam iuſtiſſimam habuiſſe cauſam męroris, & longę orationis: locutus fuit ei blande & conſolatoriè, vt ſequitur, ſ. *Vade in pace.* Ideſt cum tranquillitate magna ceſſans a dolore: pax enim ſignificat quandam quietem, quę eſt in adeptione deſiderararum rerum. Nam ſicut in motu corporali quouſque accedatur ad terminum, nunquam eſt quies, & poſtea ibi quieſcitur: ita in deſiderijs cum K deſiderium ſit ad aliquid eſt quaſi motus, cuius nulla datur quies quouſque perueniatur ad optatum: ſic autem imprecabatur nũc Heli vade in pace, ideſt vade nunc & Deus det tibi pacem, ſ. quietem in completione deſideriorum tuorum: quod patet eſſe ſequenti litera, ſcilicet. *Et Deus Iſrael det tibi petitionem, quam rogaſti eum.* Ideſt det tibi petitam rem. Non exprimit hic Heli petitionem Annæ: quia forte non expreſſit Anna, quid peteret, ſed ſolum dixit ſe infelicem nimis, quòd aliqualiter apparet infra.

Nam cũ poſtea concepiſſet Anna, & ablactato Samuele duceret eum coram Heli, ait: obſecro mi Domine ego ſum mulier illa, quę ſteti coram te hic orãs

Dominum

A Dominum pro puero iſto, oraui & dedit mihi Dominus petitionem meam. Si tamen a principio Anna declarauerat Heli petitionem ſuam, non exprimeret nunc quaſi exponens cauſam, quare offerret Samuelem Domino.

Et illa dixit, vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Aliqui exponunt hoc quòd intelligatur: vtinã Deus exaudiat te: ſic enim conſueuimus dicere: cũ enim quis imprecatur bona alteri, conſueuit ille, cui fit imprecatio dicere, vtinam Deus exaudiat verbum tuum. Sed non ſtat iſta ſententia, quia tunc deberet dici vtinam famula tua inueniat gratiam corã Dño, ſ. quòd compleat petitiones eius, ſicut tu dicis: & non diceretur vtinam inueniat famula tua gratiam in oculis tuis: ideo dicendũ quòd intelligatur quòd Anna
B petebat ab Heli ſacerdote, vt oraret pro illa ad habendum petitionem ſuam, ſ. vtinã famula tua, ideſt ego, quę ſum famula tua, inueniam gratiam in oculis tuis, ſcilicet, quòd tantam gratiam mihi facias, vt ores pro me: dicebat hoc Anna, quia cum eſſet Heli ſummus ſacerdos, & magnæ auctoritatis, putabat quòd oratio eius plurimum valeret apud Dominum.

Et abijt mulier in viam ſuam. Ideſt receſſit Anna in terram ſuam, vel receſſit in viam ſuam, ideſt ad virum ſuum, ſ. quia ipſa ſurrexerat de loco, in quo erat vir ſuus & æmula ſua Phenenna & venit in templum ad orandum. Nunc autem finita oratione & locutione cum Heli, abijt in viam ſuam, ſ. rediens ad virum ſuum in eadem vrbe Silo manentem: & iſta eſt melior ſententia quàm prima, quia infra dicitur quòd
C ſurrexit mane Anna, & adorauit corã Domino: deinde reuerſi ſunt in Ramatha: ſi tamen iuiſſet in viam ſuam, non potuiſſet ſequenti die reuerti ad adorãdũ.

Et comedit, & bibit. Scilicet poſtquàm cõſolata redijt de templo: dicitur hoc quia ante iſtud præ nimia amaritudine cordis Anna non ſumebat cibum, vt patet ſupra, ſ. Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Nunc autem poſt orationẽ accepta bona ſpe per verba Heli ſacerdotis incępit ſumere cibum & potum.

Vultusque eius non ſunt amplius in diuerſa mutati. Ideſt poſt hoc non fuit Anna triſtis ſicut a principio: ante enim hoc mutabatur vultus eius, quia interdum lęta
D erat, ſ. quando non recordabatur, vel non cogitabat ſterilitatem ſuam: interdum autẽ erat amara nimis, ſcilicet quando affligebat eam æmula ſua obijciẽs ei ſterilitatem, vel aliàs cum ea pugnabat: poſt hoc vero, quia conceperat bonam ſpem, quòd Deus daret ei filium per verba Heli gaudebat, & quãquam æmula ſua conaretur eam affligere obijciens ſterilitatem, vel quomodocunque obiurgans, non curabat nec affligebat cor ſuum: nec vultus mutabatur in męrorẽ ſicut prius.

Et ſurrexit mane. Scilicet ſequenti die: nam dies in qua orauit Anna & locuta eſt ad Heli, erat dies feſtus, in quo manendũ erat in loco ſanctuarij: ſequenti autem die licebat itinerare: & reuerſi ſunt in regionem ſuam.

E *Et adorauerunt coram Domino.* Scilicet Anna, & vir ſuus, & tota familia, ſcilicet cum die eadem receſſuri eſſent de loco ſanctuarij ad terram ſuam. Primo iuerunt diluculo ad ſanctuarium, vt adorarent ibi Dominum, & tunc pergerent in viam ſuam: qui eſt modus religioſus, ſcilicet, vt primo homines curent de eis, quæ Dei ſunt. deinde ad negocia ſua deuoluantur: & tunc proſperiora veniunt cuncta quæ tractauerint: iuxta illud Matth. 7. cap. Primum quęrite regnum Dei, & iuſtitiam eius; deinde cætera adijcientur vobis.

Ex hoc autem inter viros Chriſtianos affectuoſos ad legem Dei inoleuit conſuetudo, vt quotidie pri-
A mo vacent orationi quàm incipiant negocia ſua tractare, vel quòd primo miſſam audiant: hoc enim cæteros actus dirigit: ſed adhuc potius erat iſtud inter Iudæos quàm inter nos, quia inter eos erat maius deſiderium eundi ad ſanctuarium, & orandi ibi quàm inter nos eundi ad eccleſiaſtica miniſteria: quia illi ſolum ter in anno veniebant ad locum ſanctuarij, & vacabant ibi orationi atque videbant fieri ſacrificia. Nos autẽ hęc quotidie in Eccleſia videre poſſumus; ideo ea, quę magis aſſueta ſunt minori deſiderio capiuntur: habebant tamen Iudæi per loca, in quibus erant habitantes ſynagogas quaſdam, quæ non erant aliqua ſanctuaria, ita quòd in eis fieri poſſent ſacrificia, & alia miniſteria ſacerdotalia vel leuitica, ſed ſolum conueniebant homines in loco ipſo ad orandũ,
B & ad audiendum verbum Dei: nam ſaltem in ſabbathis legiſperiti Iudæorum pręedicabant in ſynagogis & conuenientes homines rudes audiebãt verbũ: ſic enim de Chriſto dicitur, ꝙ per ſabbatha introibat in ſynagogas, & pręedicabat: ſic patet Lucæ cap. 4. de Hoc etiam actuum cap. 13.

Conſuetudo Chriſtianorum laudabilis.

Reuerſique ſunt & venerunt in domum ſuam in Ramatha. Ideſt de vrbe Silo, in qua erat ſanctuarium, redierunt ad ciuitatem Ramatha, in qua erat domus ſua. Eſt autem iſta ciuitas Ramatha, quæ ſupra vocatur Ramathaim: & iſta nũc & tempore Chriſti vocabatur Arimathia: iſte enim eſt locus, de quo erat ille vir nobilis Ioſeph, qui Chriſtum ſepeliuit, & erat diſcipulus eius: vocaturque Ioſeph ab Arimathia ciuitate, ideſt
C de vrbe Arimathia: aliqui autẽ ſcriptores noſtri hoc corruperunt ſcribentes Abarimathiam tãquam vnã dictionem: ſed error eſt.

Ciuitas Ramatha, ſeu Ramathaim tpe Chriſti vocabatur Arimathia, de qua erat Ioſeph.

Cognouit autẽ Helchana Annam vxorem ſuam: & recordatus eſt eius Dominus. Et factum eſt poſt circulum dierum, concepit Anna & peperit filiũ: vocauitq́; nomẽ eius Samuel: eo quòd a Domino poſtulaſſet eum, Aſcendit autem vir eius Helchana, & omnis domus eius, vt immolaret Do-
D mino hoſtiam ſolennem & votum ſuum: & Anna non aſcendit. Dixit enim viro ſuo: non vadam donec ablactetur infans: & ducam eum vt appareat ante conſpectum Domini, & maneat ibi iugiter. Et ait ei Helchana vir ſuus. Fac quod bonum tibi videtur: & mane donec ablactes eum: precorque vt impleat Dominus verbum ſuum. Manſit ergo mulier: & lactauit filium ſuũ donec amoueret eum a lacte. Et adduxit eum ſecum poſtquam ablactauerat in vitu-
E lis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus. Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. Et ait Anna. Obſecro mi Domine, viuit anima tua. Ego ſum illa mulier, quæ ſteti coram te hic orans Dominum pro puero iſto. Oraui & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam poſtu-

1. q. 2. §. 1. 20. q. 1 c. quicunque 26. q. 5. c. nec mirum.

ſaui

lauí eum. Idcirco & ego commodaui eum Domino cũctis diebus quibus fuerit accommodatus Domino. Et adorauerunt ibi Dominum. Et orauit Anna, & ait.

Cognouit autem Elcana Annam vxorem ſuam. Quamquam Elcana nunquam potuiſſet ſuſcipere prolem ab vxore ſua Anna, quia tamẽ diligebat eam ſemper conabatur, vt poſſet habere prolem · potiſſime, quia nunc forte Deus mouebat eum, cũ vellet dare Annæ filium, quem popoſcerat: & iſte per cõmixtionẽ gignendus erat. *Et recordatus eſt Dominus eius.* Ideſt recordatus eſt Annæ: ante hoc enim videbatur oblitus eſſe illius, vel non reſpicere illam, quia cum eſſet in aduerſitate propter defectum prolis non dabat ei filium: nunc autem quia dedit dicitur fuiſſe recordatus. *Et factum eſt poſt circulum dierum concepit & peperit filium.* Ideſt Anna non cõcepit immediatè, vt redijt de Silo, ſed aliquanto tempore poſt: hoc autem fuit quia ꝗꝗ Deus exaudiuerit orationem eius, non aſſignauit ei tempus, in quo daret filium: ideo dedit qñ voluit: in quibuſdam autem alijs aſſignatum eſt tempus, & in ipſo facta eſt conceptio atque partus: ſic patet Gen. 18. cap. cum Angelus dixit ad Abraham iuxta condictum reuertar hoc eodem tempore, vita comite, ad te: & habebit filium Sara: ſic etiam fuit de muliere illa apud quam cõſueuerat hoſpitari Eliſeus, cui determinauit tempus, in quo habitura eſſet filium: & in hoc ipſo habuit infra 4. lib. cap. 4. hic autem non fuit aſſignatum tempus. Dicitur etiam ꝙ poſt circulum dierum concepit Anna, quia non immediatè concepit, vt cognita eſt poſt aduentum de Silo, ſed poſt aliquot dies: in quibuſdam tamen dicit̃ ꝙ ad primum concubitum conceperunt, ſicut patet de Thamar nuru Iudę, quæ cum fraudulenter ab ipſo cognita fuiſſet exiſtẽs in meretricis habitu ad vnũ concubitum concepit gemellos: Gen. 38. c. Dicitur autem hic, quòd Anna concepit & peperit, quia Dominus recordatus eſt eius: in quo videtur, quòd iſta conceptio fuerit miraculoſa, quia opere Dei facta eſt.

De quatuor modis, quibus Deus adiuuat miraculosè in conceptione. Et quomodo aliquando vir, & fœmina non ſunt ſteriles, & tamen non gignunt ſine miraculo.

Quæſt. XXV.

QVAERITVR autem circa hoc de differentia miraculi in concipiẽdo: nam multæ in ſacra ſcriptura leguntur, quæ miraculosè conceperunt an omnes pertineant ad eundem modũ miraculosè conceptionis. Dicẽdum autem ꝙ conceptio miraculoſa dicitur quandocunque Deus ſpecialiter operatur in ea, ita ꝙ nullo mõ cauſaretur, niſi Deus in ea aliquid ſpeciale faceret ſuper vires naturę, vel ꝙ natura ſaltem non faciebat, & iſtud diſtinguit̃ in quatuor modos, quibus Deus cooperatur, & ſunt inter ſe inęquales.

Cõceptio miraculoſa quæ dicat.

Primus modus eſt quando aliqua fęmina non eſt ſterilis, nec vir ſuus: & tamen non contingit eos totaliter conuenire, vt conceptio fiat, ſ. quòd in talibus temporibus coitus celebratur, in quibus ſemen alterius eorum, vel vtriuſque eſt ita indiſpoſitum quòd inde conceptio non ſequatur: vel ſi forte quodlibet ſit ita diſpoſitũ, quòd ex illo cum aliquo alio ſequeretur conceptio: inter ſe tamen non conueniunt ad cauſandam conceptionem. Iſti autem qui talia habent ſemina non ſunt ſteriles, quia quamquam tunc nun gignant, euenit quòd aliquando generent: F ſi tamen penitus ſteriles forent impoſſibile eſſet eos gignere, niſi Deus ad hoc ſpecialiter operaretur: ſine miraculo tamen videmus aliquos poſt multa tempora gignere, qui prius cum ſemper vacauiſſent generationi nunq̃ genuerunt. Circa tales autem poteſt interdum accidere miraculum, ſ. ſi qui potentes ad gignendum nunq̃ in tali tempore coeunt, in quo conceptio ſequatur, nec ipſi tale tempus ſcire poſſunt: ſi fortè Deus exoratus ab eis tempus indicet, in quo poſſint gignere & gignant, eſt conceptio illa aliqualiter miraculoſa, inquantum principia effectiua generationis immediatè diriguntur a Deo ad tale tẽpus, ſine quo non poſſet fieri conceptio: & ſi non dirigerentur ad illud tempus, nunq̃ conuentura erant. De G hoc patet in muliere illa, quæ erat hoſpes Eliſei, quæ nunquam habuerat filium: non tamen dicitur de ea ꝙ eſſet ſterilis, dixit autem ei Eliſeus in tali tempore habebis filium, & pro illo tempore habuit infra quatuor lib. c. 4. in quo nihil videtur aliud fuiſſe, niſi quia Deus fecit illos tali tẽpore coire, in quo ſemina eorũ ſic ipſis ad conceptionem conuenirent. Secundus modus, quo Deus operatur aliquid in conceptione: eſt quãdo vir & vxor ſunt verè ſteriles, vel aliquis eorum: nam tunc in quocunque tempore fieret commixtio impoſſibilis eſt generatio, & nõ ſolum quantum ad illos duos inter ſe, ſed etiam quicunque eorũ fuerit ſi conueniat cum aliquo alio nunquam inde proles ſequitur: eſt autem modus iſte cooperandi in generatione excellẽtior pręcedenti, qm̃ in pręcedenti H nihil Deus agebat diſponendo ipſa principia generationis, ſ. ſemina, ſed ſolum dirigendo ad certũ tempus: hic autem operatur aliquid intrinſecè in ſeminibus, ſ. immutando qualitates ſeminũ ad talem diſpoſitionem, vt conueniant ad generationem, & iſte modus reperitur ſępe in ſacra ſcriptura: ſic enim patet de Samſone, de cuius matre dicitur, ꝙ erat ſterilis: angelus tñ nunciauit ei ꝙ conciperet, & concepit, ſic patet Iudic. c. 13. Idem fuit in Eliſabeth matre B. Ioannis, erat quippe ſterilis, & per multa tempora non potuerat cõcipere, ſed angelus prędixit Zachariæ ꝙ haberet filiũ, & ſic factum eſt. Quòd autem Eliſabeth eſſet ſterilis, patet Lucę cap. 1. Et ecce Eliſabeth cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua, & I hic menſis eſt ſextus illi, quæ vocatur ſterilis, i. Eliſabeth, quę eſt ſterilis hẽt iſtũ mẽſem ſextum poſt conceptionem ſuam, ſic etiam fuit hic de matre Samuelis, nam dicitur ꝙ concluſerat Dñs vuluam eius: hoc autem eſt eſſe ſterilem, ꝗꝗ aliqñ accipiatur iſta concluſio pro quodam impedimento tpali ad concipiendum, ꝙ idẽ operatur ꝙ ſterilitas, & iſtud eſt datum in pęnã, ſic patet de ancillis regis Abimelech: Gen. 20. cap. ſ. concluſerat n. Deus oẽm vuluã domus Abimelech pp Sarã vxorẽ Abrahę: iſtud aũt impedimentũ, vel concluſio non ſemper manſit, quia orante Abraham ſanauit Deus Abimelech, & vxorem & ancillas eius, & pepererunt, vt patet eo. cap. Hic tñ non accipit̃ eodem mõ concluſio, quia Anna nõ accepit nouiter K in pęnam, quòd non poſſet concipere, ſed a principio erat ſterilis, vt ſupra declaratum eſt.

Tertius modus cooperationis diuinę in cõceptione eſt, quando non ſolum operatur diſponendo principium conceptionis effectiuum, ſed etiam apponit illud, cum deficiat. Pro quo ſciendum ꝙ principium materiale, & effectiuũ generationis eſt ſemen: ideo ſi illud ſit indiſpoſitum nõ proficit ad generandum, quia ibi deficit quãtum ad eſſe cauſam efficientem, licet non quantum ad eſſe cauſam materialem. Si autem ſemẽ nullum ſit, ſiue ex parte fęminę ſiue ex parte viri deficit, tam principiũ materiale, q̃ effectiuũ, ideo miraculoſior conceptio eſt, quòd non exiſtente

ſemine

A ſemine aliquod cauſetur, per quod fiat generatio, q̃ ꝙ exiſtẽte illo indiſpoſitio ſit, ideo iſte tertius modus excedit ad pręcedentes. Sic fuit in Sara vxore Abrahæ: nam ipſa erat ſterilis, quia etiam in iuuentute ſua parere nũquam potuerat: erat enim vetuſta nimis, & quòd difficilius omnibus eſt, iam non habebat materiam ſeminalem: ſunt enim in fęminis menſtrua loco ſeminis in viris. Cum vero illa defecerint generationem ſequi impoſſibile eſt: etiam anteq̃ illa ſint generatio nulla eſt, & ob hoc puellę, quando paruulæ ſunt, etiam ſi a multis cognoſcãtur impoſſibile eſt eas concipere. Concipiunt autem poſt 12. 13. aut 14. annũ, quia his temporibus incipiunt, vt communiter menſtrua fluere: & ob hoc aſſignata ſunt in fęminis iſta tempora pubertatis. B Cum verò perueniũt ad magnam ſenectutem, vt ad annum 60. & amplius deſinunt eis fieri mẽſtrua: & poſt hoc etiam impoſſibile eſt, vt cõcipiant: Sara autem omnia hæc patiebatur incommoda. De ſterilitate patet Gen. c. 11. ſ. Erat autem Sarai ſterilis, nec habebat liberos. De ſenectute eius, & carentia menſtruorum, patet Gen. 18. cap. ſ. Erant enim ambo ſenes prouectęque ætatis, & deſierant Saræ fieri muliebria, i. deſierat ei fluere humor menſtrualis: nam tunc, quando concepit 90. erat annorum: Gen. 17. c. Quartus modus, quo Deus operatur in conceptione, eſt, qñ deficit diſpoſitio ſeminis, & ipſum ſemen diſpoſitiuum, & formatiuum, nec cauſatur a Deo, vt ex illo poſſit generatio compleri, ſed ſine illo conſummatur. Pro quo ſciendum, C quòd ex ſemine fęminino totaliter formatur corpus animalis, ſemen autem maſculinum ſolum proficit in genere cauſæ efficientis ad diſponendum, formandum, & organizandum mẽſtruum muliebre per virtutem formatiuam, quæ in eo eſt, ſed non eſt tanquã pars materialis ipſius fętus gignendi: ſolum autẽ habet quòd cum organizauerit menſtruum muliebre calore, & ſubtilitate ſua exhalat manente ſolum humore menſtruali, iuxta Ariſt. in lib. de animalibus. q̃q̃ medici dicant quòd vtrunque ſemen eſt vt principiũ materiale, ſed ſolum maſculinum eſt principium effectiuum habens virtutem formatiuam. ſed qualitercunque ſit conſtat, quòd impoſſibile eſt digeri & organizari ſemen fęmininum ſine maſculino. D Cum igitur ſola fęmina per ſe conceperit miraculum magnum eſt, eo quòd non ſit ibi ſemen virile formatiuum: excedit autem iſte modus omnes alios: quia in cæteris ſemper eſt ſemen, & quãdo a principio nõ fuerit poſtea producitur ſicut fuit in Sara, quę cum ante non habuiſſet menſtrua, Deus dedit illi menſtrua, vt poſſet concipere, & ſic iam nihil ibi deerat ad perfectam conceptionem. In hoc tamen modo ſemen nequaquam eſt, ideo omnes prædicti modi cõcederentur ab aliquo fortaſſis eſſe poſſibiles, vtpote ꝙ ſterilitas interdum naturaliter curetur, & ꝙ illa fœmina, quę ex aliqua cauſa deſijt habere menſtrua incipiat illa habere, ꝙ tamen ſine virili ſemine fiat conceptio prorſus quilibet de natura loquens reputabit eſſe impoſſibile, & hoc eſt veriſſimum miraculum. E Talis autem modus fuit in Domina noſtra, quæ ſine ſemine & viro incognita peperit Saluatorem: Matthæi 1. & Lucæ cap. 1. Patet igitur qui ſunt modi, quibus Deus miraculosè operari conſueuit, aut reperit operatus in conceptionibus. Iſte autem modus, de quo hic, non eſt maximus, ſed medius inter eos. *Vocauitque nomen eius Samuel.* Ideſt Anna vocauit nomen filij ſui Samuel in ſignum quòd petierat illũ a Deo, & Deus exaudierat eam. Nam Samuel in Hebræo interpretatur exauditio mea: ſic etiam Iſmahel, nam idem ſignant, ſed Iſmahel exauditio, vel exauditus interpretatur: Gen. 16. cap. ſ. vocabiſque nomen eius

Qũo ſemẽ tam maris q̃ fęminæ concurrãt ad gñationem ꝓlis.

Cõceptio Chriſti qũo fuit facta.

Samuel quo interpretatur.

A Iſmahel, eo quòd audierit Dominus afflictionem tuam: & ſubditur hic cauſa nominis Samuel, ſ. eo ꝙ à Domino poſtulaſſet eum, i. quia poſtulauit, & exaudita eſt, vocauit eũ Samuel ab exauditione. Sed aliquis dicet, ꝙ Samuel interpretatur poſtulatio mea, vel poſtulatus, cũ dicatur hic, ꝙ ideo vocatus eſt Samuel, quia poſtulaſſet eum a Deo. Sed dicendum ꝙ non interpretatur poſtulatio, ſed exauditio: dicitur tamen de poſtulatione, quia ipſa poſtulans exaudita eſt, ſed quidquid iſti dicant, tu dicas ꝙ Samuel interpretatur petitio, vel petitus, vt patet ĩ Hebręo: & hoc ſequitur litera noſtra. *Aſcendit autem vir eius Elcana.* Hic poteſt poni tertium, ſ. pro exauditione gratiarum actio, vel poteſt incipere in principio cap. ſequentis. B Cum enim accepit filium Anna, lætatus nimis Elcana vir eius fecit ſolennitatem magnam, de qua hic. *Et omnis domus eius.* Ideſt omnes famuli ſui, ſ. iuerunt cum eo in Silo ad offerendum Domino ſolenniter ꝓ puero nato: mater tamen non aſcendit, vt patet immediatè. *Vt immolaret Domino hoſtiam ſolennem.* Ideſt ad faciendum magnam ſolennitatem in ſacrificijs: deſiderauerat enim nimis Elcana accipere filium ex Anna: & quia nunc habuit maximè quia miraculosè à Deo conceſſus erat lętatus eſt vehementer: & fecit ſolennitatem magnam in ſacrificijs, ſignat enim ſolennitas excellentiam in re, quæ ſolennizatur: ſic. n. dicitur aliquis actus ſolennis & alius non ſolennis: tanquam iſti multum differant in excellentia, honore, & apparatu.

Instantia.

Solutio.

C *Elcana quam ſolennem hoſtiam obtulit.* *Quæſt. XXVI.*

Qvaeret aliquis, quę eſſet iſta hoſtia ſolẽnis, quam offerebat Elcana. Reſpondebit aliquis quòd erat illa, quę ſecũdũ legem offerebatur pro puero nouiter nato. Nam poſt quadraginta dies debebat puer afferri in templum & offerebatur agnus anniculus in holocauſtum, & vnus turtur pro peccato, vel ſi non eſſet agnus, offerebantur duo turtures aut duo pulli columbarum, de hoc Leuitici cap. 12. Sed dicendum quòd nõ ſtat, quia ſolennitas, vt dictum eſt, ſignat quandam excellentiam in D actu: ergo cum dicatur, quòd ſit aliqua hoſtia, vel ſacrificium ſolẽne, oportebat, ꝙ eſſet de multis animalibus, & de multis generibus animalium: ſed hoſtia, quæ offerebatur pro puero nato erat de minimis, ſ. vnus agnus anniculus, & vnus turtur vel ſolum duo turtures: ergo neceſſe eſt ꝙ hic eſſet alia hoſtia. Itẽ ſi forte ſm legem pro Samuele illa hoſtia offerri debebat iam determinatum erat: nec erat opus, vt hic fieret mentio de illa cum ſcriptura ſolum ponat ea, q̃ aliter intelligi non poſſunt niſi ſcriberẽtur. Erat igit iſta hoſtia ſolennis oblatio multorum animalium, & forte omnium generum ſacrificiorum, ſicut principes Iſrael in dedicatione ſanctuarij obtulerunt ſacrificia ſolennia, & quilibet eorum obtulit omnia tria genera ſacrificiorum, ſ. ſacrificium pacificum, & holocauſtum, & hoſtia pro peccato, & in quolibet iſtorũ E generum obtulerunt multa animalia, vt patet Num. cap. 7. Elcana autem, qui erat vir diues ſic faceret. In Hebręo dicitur hoſtiam dierum, i. hoſtiam dierum ſtatutorum a lege, ſ. in tribus feſtiuitatibus ſupra declaratis. Et iſta vocatur ſecundum literam noſtram hoſtia ſolennis quia erat pro ſolennitatibus legis: & tunc erit ſenſus, ꝙ cum aſcenſurus eſſet Elcana ad offerendum votum pro filio, obſeruauit tempus illud, quo tenetur aliàs ire, ſ. dies ſolennes, vt non cogeret toties ire, & tunc obtulit votum ſuum, & ſacrificaret pro die illo ſolenni. Vel poteſt vocari hoſtia ſolennis, vt ſupra declaratum eſt, ſed ad rigorem nominis

Prima opinio.

Reſponſio auctoris.

eſt

eſt melior ſenſus iſte ſecundus, quia ſolenne non vocatur celeberrimum & honorabile, ſicut vulgariter accipitur, ſed ſolitum, vel anniuerſariũ: quia dicitur ſolẽne quaſi ſolitum annum, ideſt quòd conſuetum eſt ſingulis annis fieri: quod vocauit litera Hebræa hoſtiam dierum, ſ. ſtatutorum: & hoc modo dicendum quòd iſta erat hoſtia ſolennis, ideſt talis, qualem conſueuerat quolibet anno in his feſtiuitatibus offerre: & ſi aliquid maius aut excellentius erat, hic nõ deſignatur ex ratione nominis huius, ideo nec eſt aſſerendum, nec negandum, ſi quis aſſerat, ſed adhuc sẽſus iſte maxime apparet, quia dicitur in litera, quòd obtulit hoſtiam ſolennem, & votum ſuum: ergo hoſtia ſolennis erat aliquid ordinarium: votum autem erat hic nouum, & ſpeciale. *Et votum ſuum.* Ideſt præter hoſtiam ſolennem adhuc obtulit id, quod vouerat: in quo innuitur quòd Anna veniens de Silo nunciauit viro ſuo Elcanę, quòd vouerat Domino filium ad miniſtrãdum ſi daret ei conceptum, & quomodo orauerit, & locuta fuerit ad Heli ſacerdotem. Vir autem ſuus quia diligebat eã, conſenſit voto illius, & ſuper hoc ipſe vouit Domino offerre aliqua magna dona, ſi daret ei filium, quo nato aſcendit in Silo, vt offerret Domino id, quod vouerat: & ꝑpter hoc propter gaudiũ pueri nati præter vota, quæ emiſerat adhuc obtulit hoſtias ſolennes ſpontaneas, quæ erant anniuerſarię, vel ordinarię, vt dictum eſt.

G

Et Anna non aſcendit. Scilicet quamquam aſcenderit Elcana cum tota domo ſua ad impletionem voti, tamen nõ aſcendit Anna ad quam principaliter pertinebat aſcẽdere, cum puer eius cauſa fuiſſet genitus; quare autem non aſcenderit cauſa immediate patet. Sciendum autem ſecundum quoſdam quòd Elcana non aſcendit hic ad ſanctuarium ex eadem cauſa, ex qua ſupra aſcẽderat, quia ſupra dicebatur, quòd aſcendebat in domum Domini ſtatutis diebus, ſ. in feſtiuitatibus ordinatis a lege: nunc autem aſcendit, vt offerret ſacrificiũ pro filio nato. interdum vero aſcendebat ad miniſtrandum in tempore ſuo ſecundum officium ſuum Leuiticum, vt ſupra dictum eſt. Sed eſt dicendum quòd verè aſcẽdit ex eadem cauſa, quia erat nunc dies ſtatutus aſcendendi, vt oſtenſum eſt.

H

Dixit enim viro ſuo non vadam, donec ablactetur infans. Scilicet quòd Elcana dixit Annæ quòd aſcenderet cum eo in ſanctuarium: ipſa autem noluit dicens: non vadam &c. intendebat enim portare puerum ad manendum coram Domino, vt vouerat: & quia ſi nunc portaretur, non poterat ibi ſemper manere, quia erat paruulus, noluit eum portare quouſque aſcẽderet, & portaret eum relinquendum totaliter in ſanctuarium.

I

An ratio, quam allegabat Anna, ſ. quòd nondum ablactauerat puerum, eſſet ſufficiens ad non aſcendendum in templum. Quæſt. XXVII.

QVAERET aliquis an iſta occaſio, quam allegabat Anna eſſet ſufficiens ad hoc, quòd non aſcenderet nunc in ſanctuarium. Reſpondendum eſt quòd ſatis erat rationabilis, ſed non erat neceſſaria, quia non obligabatur ipſa relinquere in ſanctuario puerum immediatè, vt illuc duceret illum ex voto quod emiſerat: nam quamquam ipſa dixerit, quòd vouebat puerum ad hoc quòd ſemper maneret coram Domino: intelligitur illud ſemper ciuiliter, ſ. pro illo tempore, in quo poſſet manere cõuenienter in ſanctuario: ſed puer nõdum ablactatus ſine nutrice remanere nequibat, ſed hoc nõ poterat eſſe in ſanctuario, in quo nulla mulier continue morari debebat, ergo oportet quòd prius ablactaretur, q̃ daretur ad manendum coram Domino, ideo quamquam Anna aſcendiſſet in Silo cum puero, & nõ relinqueret eum ibi non agebat contra votum: & ſic non habuit cauſam neceſſitantem. Fuit tamen ſatis cõgrua, ſ. quòd puer ille, qui ſpecialiter Deo traditus erat, nõ eſſet ſicut cæteri pueri, qui poſtquam præſentantur coram Domino, & incipiũt pertinere ad eum redeunt ad popularia: iſte autem poſtquã ſemel præſentatus eſſet Deo, volebat mater ſua quòd maneret ſemper coram Domino, ideo noluit eum ducere in Silo quouſque eſſet ablactatus.

K

An peccauerit Anna non aſcendendo in Silo quouſque ablactaretur puer. Quæſt. XXVIII.

QVAERETVR vlterius an Anna peccauerit non aſcendendo in Silo quouſque ablactarerẽ Samuel. Reſpondebit aliquis quòd ſic, quia lege cautum erat, quòd Iſraelitæ aſcenderent ter in anno coram Domino in locum ſanctuarij, ſed Anna manens ad ablactandum puerum non aſcendebat temporibus ſtatutis: ideo peccabat. Sed ad hoc reſpondebitur, quòd nunc Anna non debebat aſcendere, quia non erat aliqua feſtiuitas, nec aſcendebat Elcana ad ſolennitates ſtatutas, ſicut conſueuerat, ſed ſolum ad offerendum hoſtiam ſolennẽ pro filio ſuo, & ſoluendum vota, vt patet in litera, ſed falſum præſupponitur, vt eſt probatum. Sed adhuc arguetur, ꝗ quamquam iſta vice, qua aſcendit Elcana, & nõ Anna, non eſſet feſtiuitas: tamen ſi ipſa manſura erat vſquequo ablactaretur puer, neceſſe erat, vt tranſirẽt plures feſtiuitates, in quibus ipſa non aſcenderet ad ſanctuarium. Nam puer non ablactaretur vſque ad annum, & dimidium vel amplius, ſed quolibet anno erant tres feſtiuitates, in quibus Iudęi debebãt aſcendere in locum ſanctuarij: Exo. 23. & 34. cap. ergo ſaltem quatuor, vel quinque ſolennitates tranſirent, in quibus Anna non aſcenderet ad ſanctuarium. Reſpondendum eſt quòd ſic accidit, tamen Anna non peccabat ex hoc, quia hac lege ſoli viri tenebantur, vt patet prçalle. capitulis, ſ. ter in anno apparebit omne maſculinum tuum coram me, ergo etiam ſi nunq̃ aſcenderet Anna in ſanctuarium nõ peccabat: aſcendebat tamen aliquoties cum viro ſuo, & hoc ex deuotione, vt patet ſupra: ſic enim conſuetũ erat apud omnes Iſraelitas. Nam & Domina noſtra ſic faciebat: quia quamquam non eſſet obligata aſcendere ad feſtiuitates, tamen aſcendebat ipſa, & Ioſeph vir eius: Lucę cap. 2. Sed adhuc arguetur, quòd quãquã Anna nõ peccaret ex hoc, peccabat ex alio; quia ſecundum legem fęmina quæ pareret, debebat purificari, ſ. quòd ſi pareret filium quadraginta diebus in purgatione ſanguinis ſui, poſtea vero aſcenderet in ſanctuarium, & offerret agnum anniculum, & turturem, vel ſaltẽ duos turtures, aut duos pullos columbæ, vt patet Leuit. cap. 12. in fęminis autem erat idem ſacrificium, ſed erat tempus purificationis duplum, ſ. octuaginta dierum cum filio ſuo, ſed non aſcendit, ergo peccauit. Aliquis reſpondebit quòd iſta lex de aſcendendo in ſanctuarium tempore purificationis ſolum obſeruabatur in mulieribus, quæ manebant in loco ſanctuarij, quę verò morabantur in alijs locis, nõ obligabantur aſcẽdere, ſed ſufficiebat quòd mitterẽt oblationem illam, & ſic poterat Elcana portare oblationem illam, cum aſcendit in ſanctuarium manente Anna in domo ſua. Sed contra hoc arguetur, quia Domina noſtra nato Chriſto, & expletis quadraginta diebus purificationis aſcendit cum illo in Ieruſalẽ ad offerendum ea, quæ iubebantur in lege, vt patet Lucæ cap. 2. ſ. Poſtquã autem impleti ſunt dies purgationis

gationis Mariæ ſecundum legem Moyſi, tulerunt Ieſum in Ieruſalē, vt ſiſterent eum Domino, ſicut ſcriptum eſt in lege Domini: quia omne maſculinum adaperiens vuluam, ſanctum Domino vocabitur: & vt darent hoſtiam ſecūdum quòd dictum eſt in lege Domini par turturum, aut duos pullos colūbarum: habitabat tamen mater Chriſti extra Ieruſalem ſatis diſtans ab ipſa vrbe, ſ. in terra Galilęę, quæ eſt in extremitate orientali terræ Chanaan, quod patet, quia Galilęa eſt habēs in ſe mare Genezareth, vel Cenereth, quod etiam vocatur mare Galilęæ Matth. cap. 4. & tamen iſtud mare eſt in extremitate orientali terræ Chanaan Num. 34. cap. ad hanc autem terram reuerſa eſt Domina noſtra oblato Chriſto in Ieruſalem, vt patet Luc. cap. 2. ergo Anna quamquam eſſet in extremitate terræ Chanaan, obligabatur venire expleta purificatione in ſanctuario.

De purificatione Mariæ.

Reſpōſio.

Reſpondendum eſt quòd circa hoc cōſiderantur duo, ſ. oblatio pueri in ſanctuario, & præſentatio matris expleta purificatione. Primum non erat generale, ſed ſolum intelligebatur de primogenitis. Cum enim primogenitus naſceretur, ſi maſculus eſſet debebat ſolui redēptio pro illo, ſ. quinque ſicli: & iſtud fiebat vno menſe poſt natiuitatem pueri: Num. c. 18. Præſentabatur autem tunc puer in ſanctuatio coram Domino ſacerdotibus, qui ſuſcipientes eum de manibus cognatorum ſuorum offerebant coram Domino, & prius recipiebāt a parentibus precium quinque ſiclorum pro puero quàm illis redderēt: quamquam autem iſta oblatio pueri debebat fieri poſt dies triginta, quia tamen mater debebat ſe præſentare coram Domino die quadragesimo fiebant hæc ſimul: & ſic factum eſt de Chriſto quoniam ſimul ipſe præſentatus eſt in templum, & iuit mater ſua ad offerendum ſacrificium pro purificatione ſua: Lucæ cap. 2.

Qui pueri eſſent offerendi in ſāctuario & quare.

Circa primum, ſ. de oblatione pueri dicendum eſt, quòd ceſſabat in Samuele, quia non tenebatur mater ſua, vel aliquis alius præſentare eum coram Domino ad ſoluendū precium quinque ſiclorum: quia iſtud debebat ſolui pro primogenitis Iſraelitarum, quia tenebantur primogeniti Domino, quia nō poterāt ipſi primogeniti popularium applicari Deo in ſeipſis, ſed Leuitę dabantur pro eis, ideo voluit Deus quòd darentur ſicli quinque pro quolibet primogenito Iſraelitarum in redemptionem, & iſti proueniebant Leuitis, vt patet Nu. cap. 3. & 18. cum computentur ibi inter iura eorum, apparuit enim hoc ex prima commutatione, & redemptione primogenitorum, quæ facta eſt. Nam in deſerto Sinai fecit Deus dari ſibi omnes Leuitas pro primogenitis Iſrael computādo vnum Leuitam pro vno primogenito, & quia de numero primogenitorum fuerint 273. ſuper numerum Leuitarum, pro illis datum eſt preciū, ſ. pro quolibet eorum quinque ſicli, vt patet Num. c. 3. Samuel autē erat de Leuitis Caathitis, vt patet 1. Paralip. cap. 6. ergo non debebat pro eo ſolui precium quinque ſiclorum, & conſequenter non debebat pręſentari coram Domino in ſanctuario, quia iſta pręſentatio non fiebat, niſi ad redemptionem ipſorum primogenitorū, quod apparet Lucę cap. 2. cum dicitur de Chriſto, ꝙ poſtquam impleti ſunt dies purgationis Marię ſecundum legem Moyſi tulerunt illum in Ieruſalem, vt ſiſterent eum Domino, ſicut ſcriptum eſt in lege Domini: quia omne maſculinum adaperiens vuluam, ſanctum Domino vocabitur, ideſt ſanctificabitur, vel applicabitur Deo, ſed iſta ſanctificatio primogenitorum popularium ad nihil aliud erat, niſi vt ſoluerentur quinque ſicli pro quolibet eorū, cùm Chriſtus eſſet de tribu Iuda, de qua nullus poterat applicari Deo ad miniſtrandum ſibi coram altari, vel in

A aliquo alio miniſterio, vt patet ad Hebr. cap. 7. ſ. in quo enim hęc dicuntur de alia tribu eſt de qua nullus altari pręſto fuit: manifeſtum eſt enim quod ex Iuda ortus ſit Dominus noſter, in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt: apparet igitur quòd primogeniti ad nihil aliud præſentabantur coram Domino, niſi ad ſoluendum quinque ſiclos, quoniam ſi pręſentarentur ad miniſtrandum, hoc non conuenisſet Chriſto, ſed quia dicitur de eo, quòd pręſentatus eſt ſecundum legem Moyſi: ergo lex Moyſi non iubebat ad aliud pręſentari primogenitos, niſi ſoluerentur pro eis quinque ſicli: Samuel autem erat de Leuitis, & non erant pro eo ſoluendi aliqui ſicli, quia ipſe ſanctificatus erat Domino ad miniſtrandum, eo

B quòd erat Leuita, & pręter hoc erat ſanctificatus a matre ſua, quæ vouit illum ad miniſtrandum omnibus diebus vitæ ſuæ coram Domino: ergo non debebat pręſentari poſt vnum menſem, vel poſt dies quadraginta, quando pręſentabatur mater ad purificationem, vel cum ſaltem finiebatur tempus purificationis, ſed ſufficiebat quòd præſentaretur quando fuiſſet ablactatus, vt poſtea ſemper maneret coram Domino, ſicut dixit mater ſua, & hoc propter votū: aliàs autem inquātum Leuita erat quamquam eſſet primogenitus, non oportebat vt aliquando pręſentaretur coram Deo, niſi cum iam eſſet magnus & veniret ad miniſtrandum.

C *An qualibet mulier quadrageſimo die poſt partum debebat præſentari in templo, & purificari. Quæſt. XXIX.*

CIRCA ſecundum, ſcilicet de pręſentatione matris dubium manet, nam dato quòd nō deberet Samuel præſentari in templo, quia erat Leuita; tamen de matre ſua an deberet poſt quadrageſimū diem purificari, ſicut purificabantur omnes aliæ fœminæ, & ad hoc aſcendere ad ſanctuatium, dubium manet. Et videtur quòd ſic, quia Leuit. cap. 12. dicitur quòd fœmina, quę peperiſſet filium poſt quadraginta dies debebat purificari, & offerre ſacerdoti agnum anniculum & turturem, & tamen iſta oblatio fiebat in loco ſanctuarij, quia alibi

D non fiebat ſacrificium, ergo neceſſe eſt quòd fęmina aſcenderet ad ſanctuarium poſt quadraginta dies.

Aliquis reſpondebit quòd nō requirebatur, quòd ipſamet fęmina accederet ad locum illum, & offerret, ſed ſatis erat, quòd aliquis alius offerret pro ea, & ita Elcana, qui aſcendit ad offerēdum hoſtiam ſolennem, poterat pro vxore ſua portare iſta ſacrificia.

Reſpondendum eſt non poſſe ſtare, quia in litera dicitur Leuit. 12. cap. quòd ipſa deferet agnum anniculum in holocauſtum, & quòd tradet ſacerdoti: & quamquam litera noſtra non tātum declaret, tamen litera Hebraica determinat quòd ad ipſam pertinet: ergo ipſa debebat eſſe in loco ſanctuarij: potiſſimè cum iſtæ cęremoniæ fiant ad purificationem ipſius: ergo ipſa debebat eſſe pręſens.

E Si autem aliquis velit proteruire, dicens quòd q̄ꝗ dicatur, ꝙ ipſa faceret ſufficiebat, quòd faceret per alterum: quia qui per alterum facit, per ſeipſum facere videtur. Reſpondendum eſt, quòd non poteſt ſtare: nam ipſamet fęmina ideo cogebatur, vt patet Lucæ c. 2. de Domina noſtra, quæ ab vrbe Nazareth de terra Galilęæ iuit ad offerendum ſacrificium purificationis ſuę in Ieruſalem: & hoc non quidem quaſi ex ſola deuotione, ſed quia videbantur omnes fęminæ Hebręorum ad faciendum hoc teneri, cum dicitur; Et vt darent hoſtiam ſecundum quòd dictū eſt in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarū: in quo manifeſte patet quòd intendimus;

nam

nam ibi dicitur quòd parentes Ieſu tulerunt illum in Ieruſalem: parentes autē eius erant Maria, & Ioſeph: ergo ambo aſcenderunt, quod etiam ſatis apparet, cū poſtea dicatur ibidem, quòd Ioſeph, & Maria mater eius erant mirantes ſuper his, quę dicebantur de puero. Ponuntur etiam ibi duæ cauſæ quare illuc aſcenderunt, ſcilicet, vt ſiſterent puerum coram Domino, & vt offerrent ſacrificium, ſcilicet par turturum, aut duos pullos columbarum, & vtrumque dicitur ibi ꝙ erat ex pręcepto legis Moyſi, ergo ad vtrūque aſcendere tenebantur, ſed ſacrificiū illud non erat pro puero quin potius pro purificatione matris, vt patet Leuit. cap. 12. ergo ſicut tenebantur parentes Saluatoris pręſentare eum corā Domino, ita tenebatur mater ſua ſe pręſentare ad purificationem: de Anna autem matre Samuelis ſic erat, quia pepererat puerum: ergo infra quadraginta dies debebat ſe pręſentare, ſed non ſe pręſentauit, ergo peccauit contra legem.

Aliquis reſpondebit, quòd Anna præſentauit ſe in templo quamquam non fuerit filius eius Samuel ibi pręſentatus, & ſic ſatisfaciebat legi. Reſpondendum eſt non ſtare, quia ipſa dixit quòd nolebat aſcendere cum Elchana, ſed manifeſtum eſt quòd interim tranſiret tempus purificationis, ergo non poterat ſe præſentare in termino determinato a lege, & cōſequenter peccare videbatur.

Dicendum eſt igitur, quòd Anna non ſe præſentauit in tempore purificationis coram Domino, eo quòd ipſa non obligabatur purificari: quia iſta purificatio erat in oblatione quorundam ſacrificiorum, vt patet Leuit. cap. 12. & iſta ſacrificia ſunt iura debita ſacerdotibus a popularibus, quia pro eis Deum orāt, & miniſtrant ei: mater autem Samuelis erat de Leuitis, ſed Leuitæ non offerebant aliqua iura ſacerdotibus ſicut ſupra diximus de redemptione primogenitorum, cum ipſi eſſent miniſtri Dei ſicut ſacerdotes: ergo vxores eorum non tenebātur aliquid offerre in purificatione: quia iſtud ſoluerent de ſumptibus Leuitarum: nō ergo obligabatur mater Samuelis ad purificationē die quadrageſimo, ſicut aliæ mulieres. De Domina autem noſtra non eſt ſimile, quia ipſa erat de ſtirpe Iuda, cum Chriſtus filius eius ſit de ſtirpe iſta: & iſta tribus erat de popularibus, qui tenebantur ad ſoluendum iura ſacerdotibus, & Leuitis: ergo quāquam ipſa ad hoc videretur obligata ex lege, non erat mater Samuel obligata, quę erat de tribu Leui. Et ſic dicendum quòd ipſa non aſcendit in locum ſanctuarij, nec Samuel filius eius illuc portatus eſt vſquequo ablactatus fuit.

In q. 16.

An virgo Maria fuerit obligata ad purificationē.

Et ducam eum, vt appareat ante conſpectum Domini. Ideſt poſtquam ablactauero, ego ducam ipſum, & præſentabo in conſpectu Domini, ſcilicet in ſanctuario corā ſacerdotibus, vbi Deus ſpecialiter eſſe videbatur.

Et maneat ibi iugiter. Ideſt poſtquam duxero illum manebit ibi ſemper, nec reducam eum mecum in domum. In hoc autem fundatur intentio Annæ, ſ. ſi ego portarem eum nunc coram Domino, quia nondum eſt ablactatus non poſſet ibi manere, ſed oporteret, quòd ducerem eum mecum: ego tamen voui, quòd darem eum Domino, vt miniſtraret coram eo iugiter: volo ergo ire illuc tali tempore, vt cum eum præſentauero Domino, poſſit ibi iugiter manere: hoc autem erit poſtquam fuerit ablactatus: ergo nolo illuc ire, nec eum portare quouſque ſit ablactatus. *Et ait ei Elcana vir ſuus, fac quòd tibi videtur bonum*. Vidit Elcana, quod Anna loquebatur rationabiliter, ideo noluit ei repugnare: potiſſime cum eam diligeret nolebat eam contriſtari permittens facere ſecundum arbitrium ſuum.

Et mane donec ablactes eum. Ideſt quamquam ego nūc aſcendam ad Dominum, & poſtea alijs vicibus, tu nunquam aſcendas quouſque ablactes puerum.

Cauſa huius erat, quia dum puer nō eſt ablactatus non poteſt manere ſine nutrice, ſed nulla nutrix poterat eſſe cum eo ſemper in ſanctuario, ſiue eſſet mater eius, ſiue aliqua alia, qa nulli fęminę licebat ſemper manere in ſanctuario, ergo oportebat non poni Samuelem coram Domino vſquequo eſſet ablactatus, quo facto quamquam eſſet puer tenerrimus, poſſet nutriri cibis quibuſcūque teneris a ſacerdotibus, vel leuitis.

Precorque vt impleat Dominus verbum ſuum. Cū enim faceret iſta Anna ad complēdum votum, Elcana præcatus eſt, vt Dominus compleret verbum ſuum, ideſt id quod dixerat de puero. Non eſt autem intelligendum quòd Deus aliquid dixerit de illo, ſed ſolū exaudiuit petitionem Annæ dans ei filium: eſt tamē ſenſus quòd cum Anna petierit filium promittēs, quòd ille ſemper maneret coram Domino, & conceſſit ei filium, videtur quòd concedebat ei ſub hac conditione, vel cum intentione faciēdi quòd permaneret coram ipſo miniſtrādo. Hoc autem orat Elcana, ſcilicet quòd Deus det vitam illi puero, vt poſſit miniſtrare multo tpe coram eo, & ſic implebit verbum ſuū de puero ꝙ miniſtret coram eo. Rabbi Nehemias dicit quòd in Silo audita fuerat quædam vox Dei dicentis quidam puer naſciturus eſt nomine Samuel, qui liberabit Iſrael de manu Philiſthijm: quamobrem omnes mulieres vocabant filios ſuos Samuel, vt aliquis eorum eſſet: cum autem vocauiſſet Anna filium ſuū Samuel dixit Elcana precor, vt impleat Dominus verbum ſuum, ſcilicet verbum quod locutus eſt in Silo compleat in iſto puero, vt liberet Iſrael de manu Philiſthijm, ſed iſtę fictiones ſunt ita apertę, vt nō expediat contra eas arguere. Nam Anna non vocauit filium ſuum Samuelem ex hac cauſa, ſed quia eam Deus exaudiuerat, vt patet ſupra in litera. Etiam falſum eſt quod omnes mulieres vocarent filios ſuos Samuelem.

Rabbinorum fabula.

Manſit ergo mulier, & lactauit filium ſuum, donec amoueret eum a lacte. Ideſt non aſcendit Anna illa vice in ſanctuarium, nec alijs vicibus poſt hoc cum Elcana ad ſolennitates ſtatutas: quouſque amoueret puerum a lacte. *Et adduxit eum ſecum poſtquam ablactauerat*. Ideſt iuit ipſa in ſanctuarium cum puero, vt relinqueret eum ibi. Hoc autē erat vt offerret eum coram Domino, & ſolennem hoſtiam cum illo, & ad referendū gratias Deo pro collato beneficio, ſcilicet, quod ſicut Deus in eodem loco ſibi conceſſerat filium, ita ibi pro illo gratias redderet: etiam vt ipſa commendaret eum Heli ſacerdoti, ſignificans quomodo ipſa fuiſſet mulier, quę ibi coram eo petierat filium a Domino, & locuta fuerat ad ipſum. Sciendum etiam ꝙ quamquam hic ſolum dicatur de Anna, quòd aſcenderit cum Samuele: tamen etiam intelligendum eſt de Elcana viro ſuo, quia infra dicitur: Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum, ſed hoc nō poteſt intelligi de ſola Anna: ſic etiam patet ſequē. cap. ſcilicet, Et abijt Elcana in Ramatha in domum ſuā: ergo illuc aſcendit cum Anna: tota enim iſta litera continuata eſt, & refertur ad idem tempus vſque ad locum illum. *Porro filij Heli filij Belial*. Sed exprimitur de Anna quia ipſa erat tanquam principalis reſpectu pueri.

In vitulis tribus. Ideſt duxit Anna filiū ſuū in domū Domini cum vitulis tribus: & accipitur (in) pro cū: ſic patet Geneſis trigeſimoſecundo cap. ſcilicet, In baculo meo tranſiui Iordanem, ideſt cum baculo: portauit autem Anna tres vitulos tanquam oblationem ſolennem pro voto, & pro filio, quem offerebat; vt

ſicut Elcana obtulerat hoſtiam ſolennem in natiui-
tate eius,vt patet ſupra:ita ipſa offerret,nunc in præſen
tatione pueri coram domino ſolenne ſacrificium,ac-
cipiendo ſolenne pro magno: de vno vitulo iſtorum
apparet infra,quòd immolatus fuerit, de duobus reli
quis nihil dicitur,ſed ſatis videtur,quòd forte dederit
illos Anna viuentes ſacerdotibus, ſicut populares in-
terdum offerebant animalia ſacerdotibus, non vt im
molarentur coram domino, ſed vt manerent in pro-
prietate ſacerdotum, vel forte dedit illos duos vitu-
los Anna Heli ſacerdoti in munera,vt gratificaret eũ
ſibi, quia dabat illi filium ſuum in cuſtodiam, vt ma-
neret ſemper coram eo.ſic patet infra,cum dicitur,ꝙ
puer Samuel miniſtrabat ſemper coram Heli, & erat
ante faciem eius:ſequen. cap.

Et tribus modijs farinæ. Ideſt etiam attulit ſecum tres
modios farinæ. De iſtis dicendum eſt, ſicut de vitulis,
ſ. quòd aliquid huius farinæ portaretur ad libamina
ſacrificij. Reliquum autem, vt daretur Heli in munus
patet hoc:nam vt habetur Num.capit.15.in omni ho
locauſto,& hoſtia pacifica offerebantur libamina, ſci-
licet farina,vinum,oleum, thus, & ſal; ex quibus tria
prima offerebantur ſemper ſub certa mẽſura, de qua
eodem ca.& duo vltima ſine menſura, ſed hic offere-
batur vitulus:ergo oportet,quòd cum eo darentur ali
qua libamenta, de quibus erat farina. Niſi forte dica-
tur,quòd erat iſta oblatio pro peccato,in qua nõ erãt
libamenta,ſed nõ ſtat rationabiliter dictum, quia hic
offerebatur pro gratiarum actione propter natiuita-
tem pueri, ad quod pertinet holocauſtũ cum hoſtia
pacifica.

Sciendum autem, quòd tres modij farinę, de qui-
bus hic valde paruam menſuram dicunt, nec ſunt, vt
apud nos,quia vna puella ſatis debilis poterat portare
in palliolo ſuo ſex modios tritici, & amplius, vt patet
Ruth.c.3.ſ.Expande inquit palliolum tuum, quo ope
neris,& tene vtraque manu,qua extendente, & tenẽ-
te menſus eſt ſex modios ordei, & poſuit ſuper eam.

Et amphora vini. Ideſt etiam portauit ſecum ampho
ram vini: iſta etiam erat neceſſaria pro libamentis ſa-
crificij,quia cum quolibet holocauſto,& hoſtia pacifi
ca dabantur libamenta,de quibus erat vinum in certa
quantitate pro quolibet genere animalis, vt patet Nu
meri 15.cap.

Et adduxit eum in domum domini in Silo. Ibi enim erat
Sanctuarium, & fuerat ab ingreſſu Iſraelitarum in
terram Chanaan vſque ad tempus Samuelis, ſ. non
multo poſt hoc cum arca:dum ducta eſt in terrã Phi-
liſthijm,de quo infra ca.4. *Puer autem adhuc erat infantu-
lus*. Ideſt Samuel,qui vocatur hic puer erat infantulus,
ideſt nimis infans:nondum enim eſſet duorum anno
rum & dimidij; nam immediate vt ablactatus eſt,du-
xerunt eum parentes in templum,vt patet ſ. *Et immo-
lauerunt vitulum*.ſ. vnum de vitulis tribus,de reliquis au
tem duobus quid factum ſit dictum eſt. In quo aũt ẽ
genere ſacrificij fuerit oblatus iſte vitulus, videtur di-
cendum,ꝙ in holocauſto,vel in hoſtia pacifica. Nam
nulla cauſa erat,quare offerretur pro peccato,cũ non
pertineat ad exultationem, ſacrificium tamen iſtud
fiebat in exultationem pro puero nato,& oblato. *Et
obtulerunt puerum Heli*. Dicitur puer oblatus, non qui-
dem ſicut conſueuerant offerri alij pueri primogeni-
ti,qui erant de tribubus popularibus:nam illi fereban
tur in templum,& accipiebantur in manibus ſacerdo
tum,nec reddebant eos parentibus ſuis quouſque ac
ciperent precium quinque ſiclorum pro illis: de hoc
Lucę c.2.dr̃, & cum inducerent puerum Ieſum parẽ-
tes eius,vt facerent ſm̃ conſuetudinem legis ꝑ eo Si-
meon accepit eũ in vlnas ſuas, & benedixit eum &c.
Samuel aũt erat de filijs Leuitarum,ideo non dabanẽ

A pro eo quinq; ſicli,nec aliqua redemptio, ſed oblatus
eſt in manibus Heli ſacerdotis, quia mater ſua deuo-
uerat eum dño,vt ſp miniſtraret coram eo. *Et ait An-
na obſecro mi domine*. Loquitur Anna ad Heli indicãs ei
votum ſuum,& id quod locuta fuerat ad ipſum. Nã
qñ ſteterat primo Anna in Silo coram Heli, dixit ei ꝙ
erat mulier nimis infęlix: Heli aũt dixit vade in pace,
& Deus Iſrael det tibi petitionem,quam rogaſti:ideo
Anna quaſi cõgratulans volebat nunc declarare, qũo
completa fuiſſet oratio ſua,& exaudita petitio.& hoc
ſignificat litera ſequens. Fit ẽt hoc,vt Anna declaret
quare offert filium ſuum Heli ſacerdoti: vouerat nã-
que eum, vt maneret ſemper coram dño, & ob hoc
tradebat illum Heli, voluit igitur ſignificare votũ ſuũ
B Heli,vt reciperet puerum, & dicit obſecro mi domi-
ne,ideſt obſecro, vt audias me. *Viuit anima tua domine*.
Modus iurandi eſt apud antiquos, vt cum dr̃ viuit ani
ma mea,ꝙ hoc ſit,ideſt ſic viuat aĩa mea,vt hoc eſt ve
rum. Sic ẽt iurauit Deus Num.14. c. Viuo ego,& im-
plebitur gloria dñi vniuerſa terra, ideſt ego iuro ꝑ vi-
tam meam,ꝙ omnis terra implebitur gloria. Sic etiã
poteſt accipi hic,ſ.viuit anima tua dñe, ideſt ego iuro
per aĩam tuam, vel per vitam tuã, ꝙ ego ſum mulier
&c. *Ego enim ſum illa mulier,quæ ſteti coram te hic orans*. Id-
eſt domine recordare,ꝙ quondam te ſtante hic apud
portam templi,ſtetit hic mulier quædã orans, & ego
ſum illa.

Orans dominum pro puero iſto. Orauit Anna pro pue-
ro,ſcilicet Samuele, non quidẽ pro illo determinate,
C ſed quòd daret ſibi aliquem filium,ſiue illum, ſiue a-
lium:potuiſſet enim ſibi dare alium filium, & non il-
lum.& dr̃ quòd ſtetit orãs coram Heli,quia Heli erat
ad portam templi,& Anna erat intra Sanctuariũ, ſed
prope Heli circa portam Sanctuarii, quod patet, quia
Heli conabatur audire verba Annæ, quãdo mouebat
labia in oratione, & quia nihil audiebat iudicauit, ꝙ
Anna nihil loquebatur, ſed mouebat labia ex ebrieta
te, ſi tamen diſtaret ab illa aliquantulum nõ argueret
rationabiliter,ꝙ ipſa nihil loquebatur quãquam non
audiret eam. *Oraui,& dedit mihi dominus petitionem meam,
quam poſtulaui eum*. Ideſt, ego oraui,tunc pro puero,&
conceſſit mihi: ex quo patet, ꝙ Anna non declaraue
D rat Heli petitionem ſuam,quando locuta fuit cum ip-
ſo in Silo, ſed ſolum dixit mulier infœlix nimis ego
ſum. Si enim ibi declaraſſet non oportebat, ꝙ nũc de-
clararet. *Idcirco,& ego commodaui eum domino*. Ideſt,quia
Deus dedit mihi,ego dedi eum Deo, ſcilicet vouen-
do ipſum ad hoc,ꝙ maneret ſemper miniſtrando co-
ram domino, & ꝙ ſemper haberet votum Nazarço-
rum in obſeruatione,dicitur autem commodare, id-
eſt dare ad vſum, ſ. ꝙ Anna potuerat eum applicare
ad ſęculares cõuerſationes, & commodauit, ideſt de-
dit illum ad vſum Deo. *Cunctis diebus quibus fuerit accom
modatus domino*. In hoc ſignificatur forma voti,ſ. quòd
non vouebatur puer ille ad aliquam certam miniſtra
E tionem, aut pręfinitum tempus, ſed in omnibus die-
bus quibus fuerit accommodatus Deo,ideſt, quibus
Deus voluerit,quòd ſit ſibi accommodatus, ideſt, ꝙ
miniſtret ſibi. nam eo tempore quo Deus voluerit
eum viuere, erit ſibi accommodatus: nam Anna vo-
uit filium pro tota vita: Deus ergo ſciebat, quòd quã-
diu vellet ei dare vitam tandiu eſſet ſibi accommoda-
tus, ergo quando ipſe vellet eum occidere, non eſſet
ſibi accommodatus, nec vellet eum ſibi eſſe accom-
modatum.

Et adorauerunt ibi dominum. Scilicet Anna, & Elcana
vir ſuus adorauerunt dominum in Silo, referentes ei
gratias pro filio dato. *Et orauit Anna,& ait*. Tam El-
cana, quam Anna orauerunt, ſed quia oratio Elca-
næ non fuit aliquid ſpeciale, non deſcripta eſt hic

oratio autem Annę continebat magnas laudes Dei, & habebat modum prophetię: & creditur quòd ipſa a Deo illuminata ſpecialiter hoc orauit. Deſcripta fuerunt verba ſua hic: habentur autem in ca. ſequenti.

CAP. II.

EXVLTAVIT cor meum in domino, & exaltatũ eſt cornu meũ in Deo meo. Dilatatũ eſt os meũ ſuper inimicos meos, quia lętata ſum in ſalutari tuo. Non eſt ſanctus, vt eſt Dominus: neque enim eſt alius extra te.

E*xultauit*. In ſuperioribus poſitum eſt de Samuelis natiuitate & oblatione. Hic incipit agere ſcriptura de eius exaltatione, & diuidit̃ i duas partes, primò agitur de matris Samuelis oratione, ſecũdò de filiorum Heli deiectione. Procedit autem ſic, quia tẽpore natiuitatis Samuelis Heli erat ſummus ſacerdos, & filij eius ſucceſſuri eſſent ſp in honore illo, niſi fuiſſent eorum magna peccata: eorum autem graues iniquitates promeruerunt, vt deijcerentur. & quia deiectis eis a poteſtate, & auctoritate iudicandi Iſrael ſucceſſit Samuel, agitur de eorum deiectione, vt poſtea agatur de Samuelis exaltatione. Secunda ibi. *Porro filij Heli*. Iſta ſecunda in duas, quia primo, agitur de filiorũ Heli iniquitate, ſecundo de p̃nunciatione pœnæ eis comminatę. Secunda ibi. *Heli autem erat ſenex*. Prima in duas, quia primo agitur, ꝙ dictum eſt, ſecundò incipitur agi de bonis exordijs Samuelis, ſecundum quæ poſtea promeruit magnum honorem ibi. *Samuel autem miniſtrabat*. Circa primum ponitur oratio Annæ, ſ. *Exultauit cor meum in domino*.

Verba exultationis quæ protulit Anna, quomodo intelligantur. Quæſt. I.

REFERTVR hoc ad lætitiam, quam habuit Anna cõcepto Samuele. Nam antequam cõcepiſſet affligebat eam nimis ęmula ſua obijciens illi inſęcũditatem, & quòd Deus maledixiſſet illi concludendo vuluam eius, nunc aũt nato filio immunis erat ab hoc opprobrio, nam cum aliqua, quæ ante fuiſſet ſterilis, pariebat, auferebatur ei opprobrium, ſic dixit Rachel Gen. 30. ſ. Quæ cõcepit, & peperit filium dicens: abſtulit mihi Deus opprobrium meum. Nunc autem cum concepiſſet lętatum eſt cor ſuum. Et dicitur, ꝙ lętatur in Deo, ideſt iſtam lætitiam, vel gaudium habet a Deo, vel lętatur in eo, i. in beneficio eius, & non in aliquo alio bono, qui autẽ delectantur in vitijs, quamquam exultent, tamen nõ exultant in Deo: & non dicitur lętari, ſed exultare, qa exultare ſignificat maiorem abundãtiam gaudij, nam lętari ſignificat concipere quoddam gaudium intra aĩam, ꝙ extra nõ prodijt: exultare aũt eſt quoddã gaudiũ intra conceptũ, ꝙ cũ intra concipitur, in exteriora prorumpit, & manifeſtatur ĩ motibus corporis, & ſic dicitur exultare quaſi extra ſaltare. *Et exaltatum eſt cor meum in Deo meo*. Iſta aliquo modo eſt repetitio ſententiæ ſuperioris, quæ cõſueuit fieri in carminibus, & ita iſta oratio eſt per modum carminis. Aliter poteſt dici, quòd ſit diuerſa ſententia, quoniam cor exultare pertinet ad lætitiam. Cor exaltari pertinet ad magnitudinem, & eſt ſenſus exaltatum eſt cor meum, ideſt eleuatum eſt ad magnam altitudinem, quia ante hoc erat depreſſum ſcilicet, quia ego reputabam me infimam in mulieribus, & hoc quia dixit mulier infœlix nimis ego ſum, nunc autem reputabat ſe valde fœli-

Lętari exultareq. quo differunt.

F cem, quia Deus dederat ei filium, cum eſſet ablatum opprobrium illius de ſterilitate, & potiſſime, quia filius ille erat datus a Deo, de quo magis gaudendum erat, ideo eleuabatur cor Annæ ad magnam excellẽtiam: nec tamen erat iſta eleuatio in ſuperbiam, ita quòd ꝑpter filium natum ſuperbiret alicui contumeliam inferre volens, vel in ſeipſa ſe iactaret, quaſi a ſe hoc bonum habens, ſed exaltatio ſua erat in Deo, ideo ſubditur in Deo meo, ſ. propter bona collata mihi a Deo ego extimo me maiorem, vel propter ſpem bonam de ipſo. Et non eſt iſtud gaudium in aliqua re temporali, qua Anna vellet frui, ſed in Deo, & a Deo.

Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos. Ideſt apertũ eſt os meum ad loquendum magna de inimicis meis G non habens quid reſponderem, nunc autem dilatatũ eſt os meũ, ideſt data ſunt mihi multa, in quibus ego poſſem dilatare, vel extẽdere os meum. Refertur hoc ad Annam reſpectu Phenennæ, quæ dicitur inimica ſua, cum litera vocet eam ęmulam, & ipſa affligebat atque contriſtabat nimis Annam tanquam hoſtis, & tunc tacebat Anna non habens quid reſponderet, qa obijciebat ſibi inſœcunditatem, quæ vera erat, vnde non habebat aliud remedium, niſi quòd fleret, & nõ caperet cibum, vt patet pręcedenti cap. Nunc autem dilatatum eſt os ſuum ſuper inimicos ſuos, ideſt data ſunt ei multa, quæ loqui poſſet contra inimicos ſuos, ſiue obijciendo, ſiue reſpondendo, nam iam non poterat Phenenna obijcere Annæ inſœcunditatem, cũ ipſa poſſet dicere, iã ſe peperiſſe, & glorioſius erat ꝙ H filiũ iſtum ſpecialiter a Deo acceperat, vel poterat obijcere contra Phenennam principaliter increpando, quaſi reddendo vindictam, quòd ipſa iniuſte locuta fuiſſet ante, dicens Annam eſſe inſœlicem, quia concluſerat dominus vuluam eius, cum intenderet eam exaltare dando ei filium miraculoſe: non eſt tamen intelligendum, quòd Anna ſuſcepto filio quaſi habita victoria inſultauerit contra Phenennam, quia hoc non erat virtuoſę Annę, cui Deus largitus fuerat tantum beneficium, vt vindictam ſumeret, ſed dicit os ſuum dilatatum, ideſt, quia poſſet ipſa dilatare iam illud loquens multa contra Phenennam data ſibi opportunitate, ſed nihil horum fecit.

Quia lętata ſum in ſalutari tuo. Ideſt in ſalute a te data. I Eſt ſenſus, quòd quia Deus dedit Annę ſalutem, ideſt ſaluationem ab improperio ſuo de ſterilitate, dilatatũ eſt os ſuum ſuper inimicos ſuos, aliter ſemper oportuiſſet eam ſubticere & flere, quia non haberet quid poſſet reſpondere ęmulæ ſuæ. Nũc autem lætata fuit in ſalutari Dei, ideſt ĩ ſalute a Deo data. Aliter poteſt intelligi, quòd non accipiatur hic lętari propriè, ſed ꝓ confidere, & tunc eſt propria cauſalitas, ſ. ꝙ Anna cõfidit in domino, ꝙ daret ei petitionem ſuam: & ꝑpter hoc dilatatum eſt os ſuum: ſi autem non confidiſſet, ꝙ Deus daret ſibi petitionem, Deus nõ dediſſet, quia non ꝯcedit petita homini diffidenti de bonitate eius: ſic patet Iacobi. cap. 1. de illis, qui dubitant in petitis a K Deo dicens poſtulet autem in fide nihil hęſitans: qui enim hęſitat ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento mouetur & circunfertur, non ergo exiſtimet homo ille, ꝙ accipiat aliquid a domino: Anna autem lætata eſt in ſalutari Dei, ideſt, cũ lętitia, & certitudine ſperauit ſalutem eſſe dandam ſibi a Deo, ſ. remedium circa opprobria ſua, ideo dilatatum eſt os ſuum. *Non eſt ſanctus vt eſt Dominus*. Poſtquam Anna deſcripſit bonum ſuũ, & gaudium ſibi collatum, conuertitur ad deſcribendum laudes quaſdam Dei. Nam pro ſuſceptis bonis a Deo tenemur rependere, quod poſſibile nobis eſt. Iſtud autem in ſolo honore conſiſtit: quoniã Deus boni noſtri non eget: ideo cum cætera bona noſtra ei non conueniant, honorem ei impendimus, nõ

quidem

Honor Deo tribuendus eſt.

quidem tanquam neceſſarium, ſed tanquam expreſſiuum magnitudinis reuerentiæ eius: iſte enim ſolus eſt, quem Deo tribuendum dicit eſſe Ariſtote. Ethic. libr. 4. & 8. & hoc, quia maximum bonũ eſt inter omnia humana exteriora: laus autem proprie non eſt honor, aliquo modo tamẽ pertinet ad illum. Nam ſicut honor atteſtatur in honorato magnitudinem reuerẽtiæ & dignitatis, cum ſit aliquid exhibitum propter virtutem, ita laus ſignificat quoddam bonum in laudato, quia laus eſt ſermo explicans magnitudinem. Anna ergo incępit hic explicare magnitudinem Dei laudando eum quantum ad quædam, & primo dicit, quòd nullus eſt ſanctus, vt Deus noſter, ideſt nullus eſt tantæ excellentiæ in bonitate. Sanctus enim ſignificat incontaminationem, ſ. quòd Deus non ſit pollutus aliqua labe peccati, aut terrenæ contagionis, ſed immunis ab omni macula: cęteri autem in cõſpectu eius mundi non ſunt. Nam & in Angelis ſuis reperit iniquitatem, & cęli non ſunt mundi coram eo: ſicut Iob dixit. Hoc autem eſt, quia Deus nullum malum vult, ſed cum nullum illorum faciat iniquitatem, & iniquos viros exoſos habet, iuxta illud Pſalm. 5. quoniam Deus nolens iniquitatẽ tu es, odiſti omnes qui operantur iniquitatem. Iſto modo per quandam ſimilitudinem dicimus aliquo modo quoſdam homines eſſe ſanctos, ideſt incontaminatos, & non eſt ſanctitas in illis aliqua ſpecialis virtus vna, vel plures, ſed ſignificat quendam gradum excellentiæ in virtutibus, ſ. quòd quælibet virtus eſt in eo excellentiori modo quàm in alijs hominibus: ſimile enim dicit Philoſophus de magnanimo Ethic. lib. 4. de magnanimitate, ſ. quòd magnanimitas dicit quandam excellentiam, & magnitudinem in qualibet virtute, ſ. quòd non ſolum magnanimus habet omnes virtutes, ſed etiam quamlibet earum habet in quadam magnitudine.

Quõ dicimꝰ aliquos homines eſſe ſãctos & ẽt Deũ.

Virtus hẽt quatuor gradus ſecundũ Macrobium.

Pro quo ſciendum eſt, quod ſecundum Macrobiũ in libro de Somno Scipionis virtꝰ habet quatuor gradus, ſ. quòd quędam ſunt politicę, & aliæ purgatorię, & aliæ purgati animi, ſiue heroicę, & aliæ ſunt exemplares. iſti autem quatuor gradus non faciunt differre virtutes generaliter ſecundum ſpeciem, ſed ſolum ſecundum quantitatem, & gradualem excellentiam, quia quęcunque virtutes ſunt in vno membro etiam ſunt in alio. Primæ harum ſunt politicæ, ideſt pertinẽtes ad homines cõmunicantes politię: iſti enim ſunt de viris bonis, eo quòd per virtutem viuunt: ſunt tamen in minimo gradu bonorum, quia politici virtutes ordinant ad honorem, & fęlicitatem politicam, quod eſt aliquid minus quàm ipſa virtus, & iſti ſunt imperfecti, quia non eſt eis cura oſtendere magnam virtutum perfectionem, ſed ſolum communicare qualitercunque rationabiliter inter ſe in vita politica. Secũdus gradus eſt virtutum purgatoriarum, & dicuntur purgatorię a purgando, quia nos actualiter purgant: & iſtę ſunt quandocunque aliquis excedẽs vitam politicam, non ſolum vult rectè viuere, ſed etiam paſſiones habere ſubiectas: & inquantum conatur illas ſibi ſubijcere, & diminuere per virtutis magnitudinem dicitur habere virtutes purgatorias, ideſt proficientes ad purgandum hominem: non quidem a vitijs, ſed a paſſionibus. Tertius gradus eſt virtutum purgati animi: & iſti ſunt quando aliquis per magnam aſſuefactionem, & vigilantiam in opere virtutis cõſtregit omnes paſſionum tumultus atque expulit de anima ſua, & tunc manet animus liber ſequeſtratus ab omni impulſu, ita vt penitus ſibi liberum ſit, quod voluerit, & iſtę vocantur virtutes purgati animi, quia non ſunt niſi in animo, a quo iam expulſus eſt omnis paſſionalis tumultus, qui autem hmõi ſunt dicuntur habere virtutem heroicam, ideſt, quaſi diuinam, & ipſi vocãtur

A viri heroici, i. diuini, vel aerei, quia iam magis Deo quã hominibus ſimiles ſunt: diſtinguit autem Philoſophus iſtam virtutem heroicam a virtute cõi Ethi. lib. 7. in principio: ſicut diſtinguitur malitia a beſtialitate. Nam virtus eſt bonũ hominis, & malitia eſt proprie malum hominis, quorum vtrunque eſt ęquale homini. Beſtialitas verò eſt malitia maior quàm humana, ita virtus heroica eſt virtus maior quam humana. In iſto tertio gradu vocamus hominem ſanctum, quia non ſolum habet virtutes, ſed etiam quamcũque virtutem habet in tali gradu quali nõ reperitur alius maior inter homines. Quartæ virtutes ſunt exemplares, & iſtę ſunt aliquo modo ſimiles virtutibꝰ noſtris, ſed ſunt virtutes diuinę; ideo neceſſe eſt eas eſſe perfectio-

B res virtutibus noſtris. Vocãtur autem exemplares, vel ideales ſecundum modum loquendi Platonicum, quia ea, quæ in Deo ſunt, ſunt exemplaria, vel formæ omnium, quę in nobis reperiuntur. Quãtum ergo ad iſtũ modum dicimus eſſe ſanctum. Ideſt maioris excellẽtiæ quam ſint omnes alij, & differunt iſtæ a noſtris virtutibus ſecundum ſpeciem.

Et non eſt alius extra te. Connectitur hic locutio, quia cum primo fiat locutio in tertia perſona, hic fit in ſecunda: dicitur autem quòd non eſt alius extra te, ideſt nullus eſt præter te, ſ. ſanctus, & tunc iſta litera exponit ſuperiorem, quia ſupra dicebatur, quòd nullus eſt ſanctus, vt Deus, ideſt ęqualiter ſanctus illi: hic autem dicitur, quòd non ſolum nullus eſt ſibi ęqualis, ſed etiam nullus eſt ſanctus pręter ipſum.

Laudes Dei.

C. Alio modo intelligitur, nec eſt alius extra te, ideſt nullus eſt Deus pręter te, quia quamquam Gentiles plures Deos appellent, illi tamen dęmonia ſunt, & Deus noſter eſt verus Deus in cęlo, & in terra, ſed primus ſenſus eſt melior, ſ. quòd nullus eſt ſanctus præter Deum: ſicut dicitur, quòd nullus eſt bonus pręter ipſum iuxta illud, quod Chriſtus dixit, quid me vocas bonum? vnus eſt bonus Deus: Matth. 19. ca. & verum eſt, quia nemo eſt omnino incontaminatus, ſcilicet; actu, & potentia, niſi Deus, quia licet aliquę creaturæ fuerint immunes ab omni contagione, ſiue angelicę, ſiue humanę potuerant contaminari, niſi præſeruarẽtur a Deo, ſicut dicitur Exodi ca. 34. Deus apud quem

D nemo per ſe innocens eſt, quaſi dicat, ſi aliquis eſt innocens apud Deum non habuit hoc per ſe. Deus ergo ſolus ſic ſanctus eſt, quia nec polluitur, nec pollui poteſt.

Et non eſt fortis, ſicut Deus noſter. Ideſt nemo eſt tantæ potentiæ, vt Deus noſter, & quamquam viri potẽtes in ſæculo videantur eſſe alicuius fortitudinis, & ẽt dij gentium: tamen nõ ſunt fortes, ſicut Deus noſter, quia ipſe ſuper vtroſque facit quicquid vult.

Sciendum autem, quòd fortis accipitur hic large, nam fortitudo ſecundum Ariſtotel. 3. Ethic. eſt quædam virtus regulatiua circa timores, ſcilicet, vt bene ſe habeat homo circa vltimum terribilium, & etiam

Fortitudo qd, & q̃o de Deo p̃dicetur.

E circa audacias, ſed hoc ad Deum non pertinet, nam ipſi nihil eſt terribile tolerabile, nec eſt aliquid arduũ auſibile. Non enim eſſet magna laus talia de Deo prędicari, immo ſecundum Ariſtotelem Ethicorum lib. primo, circa finẽ. deriſibiles viderentur dij, ſi quis eos laudaret tanquam temperatos, vel fortes, ſed honoramus eos dicentes eſſe beatos. Alio modo accipitur fortitudo, ideſt robur corporis, & iſto modo accipitur a vulgaribus, ſic etiam locutus eſt Ariſtotel. Ethicor. libro ſecundo. ſcilicet. Ex multum cibum ſumere, & magnos labores ſuſtinere efficitur quis fortis, ſed nõ poteſt hoc intelligi de virtute animi, quia ad illam nihil agit cibus, nec labores duri, ſed animi conatus, & ſolicitudo. Alio modo accipitur fortitudo pro potẽtia, & iſto modo accipitur hic. Nam quamquam

Deus non ſit robuſtus, quia non eſt corporeus, habet tamen potentiam ad efficiendum quodcunque vult, quæ non eſt virtus corporis.

Nolite multiplicare loqui ſublimia gloriantes. Increpat hic eos, qui in ſeipſis gloriantur, & de ſe magna præſumunt: applicatur autem hoc ad præcedentem literã dupliciter. Vno modo referendo ad Deum, ſcilicet nullus eſt fortis, ſicut Deus noſter: ideo non debet aliquis multiplicare loqui ſublimia, ideſt loqui de ſe multa verba ſublimia, quaſi dicat, omnia hęc poterũt eſſe irrita, cum nullus ſit fortis, ſicut Deus noſter. qui tamen de ſe ſublimia loquitur, detrahit diuinæ fortitudini: ideo non eſt multiplicandum in ſublimibus verbis, maxime quando homines faciunt hoc gloriantes, ideſt de ſeipſis habentes gloriam referendo magnitudinem ad ſe.

Alio modo intelligitur referendo hoc ad Annam, etiam increpando Phenennam, ſcilicet, quòd non loquatur aliquis ſublimia gloriando de ſeipſo, ideſt in bono ſuo: & hoc quia Deus fortis eſt ſuper omnes alios, ideo poteſt immutare illa, ĩ quibus homines gaudent, & triſtantur, quaſi dicat Phenenna potuiſſet cõtra Annam loqui ſublimia gloriando de fęcunditate ſua, & deprimendo Annam, quia ſterilis erat: ſi exiſtimaret, quòd non eſſet aliquis potens ſuper homines, ſcilicet ad mutandum ſtatum eorum qui poſſet tollere fęcunditatem Phenennæ faciendo eam ſterilem, & auferre opprobrium Annæ dando ei prolis multitudinem: quia tamen non eſt aliquis fortis, ſicut Deus noſter, ſcilicet qui poteſt immutare ſtatum rerum faciendo de ſterili fœcundam, & è contrario, non debebat Phenenna gloriari in fęcunditate ſua exprobrando Annæ, quòd eſſet ſterilis.

Recedant vetera de ore veſtro. Hoc poteſt referri ad Annam, & Phenennam, & exponetur ſic: Recedant vetera, ideſt recedant de ore veſtro, ſcilicet, iam non poteritis dicere ea, quæ antiquitus dicebatis, ſcilicet prius inferebatis opprobrium mihi vocando me ſterilem: nunc autem non poteritis, ideo recedãt iſta verba de ore veſtro.

Quia Deus ſcientiarum dominus eſt. Ideſt dominus noſter eſt Deus ſcientiarum, ideſt eſt Deus, qui omnia cognoſcit, ſcilicet ipſe cognouit cor meum, quòd in rectitudine ambulauerim coram illo. & quòd in amaritudine mea petierim ab eo filium. Cognouit etiam cor Phenennę, ſcilicet, quia iniquo animo me affligebat opprobrijs: ideo dedit mihi fęcunditatem, faciens recedere de ore illius antiqua dicta.

Et ipſi præparantur cogitationes. Ideſt cogitationes noſtræ ſunt paratæ, vel ordinatæ corã ipſo, ſcilicet, quòd valde clare eas cognoſcere poſſit, & hoc redit ad pręcedentem ſententiam, ſcilicet, quòd Deus cognouit cogitationes Annæ, & Phenennæ, & reddidit vtriq; ſecundum quòd merebatur. Aliter poteſt exponi iſta litera in laudem Dei, ſcilicet recedant vetera de ore veſtro, ideſt laudes veteres. Conſueuerant enim homines ab antiquo laudare Deos, quos ſibi cõfinxerãt, & de iſtis dicit Anna, quòd vetera, ideſt laudes iſtorũ recedant de ore humano, quia poſtquam Deus Iſrael cognitus eſt, vt Deus verus, ipſe apparet dignus omni laude. Alij autem dij nequaquam.

Quia Deus ſcientiarum dominus eſt. Dat cauſam quare debeant ceſſare laudes Deorum antiquorum, ſcilicet quia dij gentiles non ſunt tantę perfectionis, ſicut Deus Iſrael, cum iſte ſit Deus ſcientiarum, ideſt Deus omnia ſciens, quem nihil latere poteſt: dij autem gentium non cognoſcunt omnia hæc.

Et ipſi præparantur cogitationes. Ideſt nõ ſolum Deus cognoſcit res omnes vniuerſi, & omnes actus humanos, ſed etiam cognoſcit cogitationes ſecretas in corde hominis, & hoc videtur eſſe mirabilius.

F *Arcus fortium ſuperatus eſt.* Hic ponit Anna Metaphoram inter ſe, & Phenennam per trãſumptionem ad arma, ſcilicet, quomodo Deus exaltauerit Annam dando ei miraculoſe filium, & quomodo depreſſerit ęmulam ſuam Phenennam gloriantem in fęcunditate ſua. Et dicit, quòd arcus fortium ſuperatus eſt, ideſt victus eſt. Vocantur fortes, qui in ſe confidunt, & ſe aliquid magnum habere exiſtimant: ſic enim erat in Phenenna, quæ in ſua fœcunditate gloriabatur: arcus autem ſuus dicitur eſſe fœcunditas, per quam ipſa vulnerabat Annam: & eſt cõueniens tranſumptio, quia arcus eſt genus armaturæ ad feriẽdum: ſic enim fęcunditas erat Phenẽnæ occaſio affligendi Annam.

G Nam cum ipſa nimis fęcũda eſſet, & Anna ſterilis exprobrabat nimis Annæ in fęcunditate ex hac parte eã feriens. Nunc vero arcus fortium ſuperatus eſt, ideſt fœcunditas Phenennæ fuit deuicta cum conceperit Anna, quoniam non habuit iam poteſtatem feriẽdi eam.

Et infirmi accincti ſunt robore. Ideſt illi qui prius erant infirmi roborati ſunt: hoc dicit Anna, quia ipſa primo fuerat infirma, ideſt totaliter ſterilis; poſtea vero Deus dedit ei abundantem fœcunditatem, in qua roborata eſſe videtur.

Repleti prius pro panibus ſe locauerunt. Facit hic aliam Metaphoram Anna de famelico, & de abundante panibus: quoniam Phenenna a principio erat tanquam repleta panibus: Anna vero tanquam famelica, quia

H nullum habebat filium: ſed poſtea è contrario factũ eſt, quia Anna multos filios habuit.

Aliqui enim dicunt, quòd Deus videns malitiam Phenennę occidit omnes filios eius, & nõ ſimul, ſed cum naſcebatur vnus filius Annæ moriebatur vnus filius Phenennæ, & ſic ſucceſſiue vſquequo morerentur omnes: Anna autem fuit poſtea ſatis fœcũda, quoniam ſex filios peperit, ſcilicet Samuelem, & alios tres filios, & duas filias, vt patet infra. hoc autem prophetabat Anna, ſcilicet, quòd ipſa multiplicanda erat in prole, & Phęnenna diminuenda. Vidẽtur dicitur hic repleti prius pro panibus ſe locauerunt, ideſt illi, qui a principio erant ditiſſimi, & repleti omnibus bonis ad tantam venerunt inopiam, vt ſe locarent pro panibus

I ideſt darent operas ſuas, vel laborarẽt tota die ſolum, vt darẽtur eis panes ad cibum. Debet autem iſtud aduerbium prius legi cum iſto participio repleti, & non cum illo verbo locauerunt: & eſt ſenſus, quòd repleti prius, ideſt qui a principio erant repleti, locauerunt ſe poſtea pro panibus, ſcilicet Phenenna, quę a principio fuerat abundantiſſima in prole, locauit ſe poſtea pro panibus, ideſt ita caruit filijs, quòd ſaltem vnum filium deſideraſſet, ſicut ille, qui nihil habet pro laboribus ſuis, vellet ſibi ſaltem cibos dari.

Et famelici ſaturati ſunt. Intelligitur de Anna, quæ a principio erat tanquam famelica nullam habens prolem; poſtea autem ſaturata eſt habens multos filios,

K quoniam ſex peperit, vt patet infra.

Donec ſterilis peperit plurimos. Hic applicat Anna metaphoram ſuam ad propoſitum inter ſe, & Phenennam, ſcilicet, quòd ditati prius locauerunt ſe pro panibus, & famelici ſunt ſaturati, & hęc donec ſterilis peperit plurimos, ideſt in tantum peruenit, quòd ſterilis pareret multos filios, quod dicit de ſeipſa, quæ a principio erat ſterilis, poſtea autem plurimos peperit, ſcilicet ſex, vt patet infra. in quo patet, quòd Anna locuta fuit iſta prophetice, quia quando iſta dixit erat in Silo offerens filium ſuum Samuelẽ dñо, & tũc nullũ aliũ adhuc pepererat, nec poterat ipſa ſcire, an plures paritura foret, niſi Deus ei reuelaret, & tamen cognouit, vt hic apparet, ergo ꝓphetice iſta dicebat, & hoc fuit,

quare

quare ſacra Scriptura iſtam orationẽ ſuſcepit. Alioquin, ita fuiſſet deſcripta oratio viri ſui Elcbanæ, & aliorum.

Et quæ multos habebat filios infirmata eſt. Ideſt non habuit vltra firmitatem fœcunditatis ad pariendum. In quo ſatis innuitur id, quod ſupra dicebant quidam, ſ. quòd poſtquam peperit Anna, nũquam peperit Phenenna: ſed magis moriebantur filij eius, ſcilicet, quòd tot morerentur Phenennæ quot naſcebantur Annę, & iſtud proprie eſt infirmari. Nam non eſt infirmari non creſcere in firmitudine, ſed deficere a firmitudine, quæ præexiſtebat: firmitudo Annæ erat pluralitas filiorum; ergo eam infirmari erat deficere omnes filios ſuos, vel aliquos de eis.

Dominus mortificat, & viuificat. Hic redit Anna ad laudem Dei pro beneficio collato, ſcilicet, quia de ſterili fecit eam fęcundam: & dicit quòd potentia Dei eſt magna ſuper potẽtiam hominum, & naturæ: quoniam ipſe mortificat, & poſtea viuificat: homines autem, vel natura ſi aliquem mortificauerint, non poſſunt illud poſtea viuificare: Deus autem quamquam aliquem mortificet, poſtea viuificat, cum vult: & quã quam mortificare a morte dicatur, tamen non accipitur mortificare, ideſt occidere, ſed mortificare, ideſt deducere, quaſi vſque ad terminos mortis, quantum ad Dei potentiam tamen nihil differt, an mortificatum, vel penitus mortuum viuificet. Applicatur hoc ad Annam, quia ipſa erat tanquam mortua cum concipere non poſſet: poſtea autem viuificata eſt, quia Deus ei conceptum dedit.

Inferi, inferna, & ſepulchrum idem ſæpe in ſcriptura.

Deducit ad inferos, & reducit. Iſtud eſt aliud ſignum potentiæ diuinæ, ſcilicet, quòd Deus facit hominem deſcendere vſque ad ſepulchrum, & inde poſtea eum liberat. Accipitur autem hic inferos non pro gehennalibus locis, ſed pro ſepulchro, quia in Hebrǫo eadẽ dictio ſignificat infernum, & ſepulchrum, & de hoc verum eſt, quia Deus ducit hominem ad inferos, ideſt vſque ad ſepulchrum quaſi mortuus ſit: & poſtea reducit, ſcilicet eum viuificando. Vel ducit ad inferos ſcilicet verè occidendo, & faciendo, quòd homo ducatur ad ſepulchrum: reducere autem eſt, quando facit eum de ſepulchro reſurgere. Nam tempore legis veteris aliqui ſurrexerunt a mortuis, vt patet de illo, quem ſuſcitauit Elias, ſcilicet filium mulieris Sareptanæ infra tertio libro, capitu. 17. & de illo puero, quem ſuſcitauit Eliſęus, ſcilicet filium hoſpitis ſuæ infra 4. libro, cap. quarto. etiam cum mortuus eſſet Eliſęus, & ſepultus, & in ſepulchro eius ſepeliretur quidam homo, quem non potuerunt præ inſtantia citius ſepelire, reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes ſuos: dum tetigit oſſa Eliſæi, infra quarto libro decimotertio capit. Iſte autem eſt modus accipiẽdi inferos, vel infernum communiter in ſacra Scriptura pro ſepulchro, ſic patet Gene. 37. Deſcendam ad filium meum lugens in infernum: & Gene. 34. dicitur: Deducent ſerui tui canos eius cum dolore ad inferos: & idem quadrageſimoſecundo. Poteſt autem accipi inferus pro loco gehennali, quia etiam Deus ad locum illum hominem ducit, & inde reducit: omnes enim, qui deſcendunt ad inferos, ſcilicet ad purgatorias ſedes, vel ad Limbũ ſanctorum, reducuntur inde: quia in Limbo ſanctorum patrum ſolum ſteterunt animæ vſque ad Chriſti paſſionem, & poſtea inde reductę ſunt cum Chriſto reſurgente: in purgatorijs etiam ſedibus in ęternũ non manẽt, ſed finitis ſupplicijs, quæ animarum quęlibet pro inexpleta ſatiſfactione ſublatura eſt, ad vitam æternam reducitur. Anna tamen magis intelligebat hic de inferis, ideſt ſepulchro, quam de locis gehennalibus.

Inferus p loco Gehennæ.

Dominus pauperem facit, & ditat. Iſtud eſt alterum ſi-

A gnum potentiæ diuinę: & eſt quantum ad bona fortunæ: diuitiæ enim, honores, & principatus atque ſimilia in bonis fortunæ computantur, quia nec nobis natura inſunt, nec ex arbitrio veniunt, aut recedunt, ſed cum acquiſitio ſit fortuita, conſeruatio eſt incertiſſima.

In his enim Deus poteſtatem habet, quia licet vulgares ad pauca reſpicientes pure ex fortuna iſta euenire contendant, & nulla dicta lege temere fluitante, quia nullum vniuerſalem rectorem, aut moderatricem prouidentiam eſſe credunt: Deus tamen omnia hæc dirigit, ita vt nec obolus quidem nobis, aut accedat, aut recedat, ſine eius iudicio. Nam ſi duo paſſeres, qui ferè nullius valoris ſunt, non poſſunt cadere ſine

Cũcta Dei prouidẽtia diſponuntur.

B conſilio, & determinatione Dei, quantomagis actus humani, & infortunarum aduerſitates, atque quęcunque proſperitates ſine Deo regulante euenire poterunt? nullatenus inquam.

Dicendum namque eſt, quòd nec etiam minimus capillus corporis noſtri ſine altiſſimo Dei conſilio perire poteſt, ſed omnia ſub certiſſima Dei prouidentia collocata ſunt. De hoc patet Matth. capit. 10. ſcilicet. Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine patre veſtro: veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt. homines igitur diuites, vel pauperes fieri, quod aliquantam mutationem, & magnitudinem in actibus humanis facit, ſine Dei prouidentia non diſpenſatur: ipſe ergo hominem diuitem facit, & ponit primo paupertatẽ,

C & poſtea diuitias applicãdo ad ſeipſam, ſcilicet, quòd ipſa erat pauper primo nõ habens filios: deinde multiplicata eſt in prole, quod eſt ditari.

Humiliat, & ſubleuat. Ideſt Deus deprimit hominem aliquando, & poſtea eum exaltat: humiliare enim accipitur dupliciter. Vno modo, ideſt humilem facere, ſcilicet dare ei habitum humilitatis, & iſtud eſt nobis gratiſſimum atque magnum donum cum humilitas ſit clariſſima virtus.

Alio modo accipitur humiliare, ideſt, deprimere, ſcilicet facere hominem deſpicabilem auferendo ei aliquid, per quod erat excellens, vel nihil conferendo illi per quod mereatur honorem, & iſta non eſt vir-

D tus, ſed pœna, de qua intelligitur hic: opponitur enim huic ſubleuatio, vt cum aliquis eleuatur ad magnum honorem, vel proſperitatem diuitiarum, aut nominis celebritatem: ſic enim fuit in Anna, quoniam Deus humiliauit eam a principio, ſcilicet fecit deſpicabilẽ, & opprobrioſam apud ęmulam ſuam Phenennam concludẽdo vuluam eius, ſed poſtea ſubleuauit illam dando illi multitudinem filiorum miraculosè.

Suſcitans de puluere egenum. Iſta ſententia pertinet ad ſuperiorem, ſcilicet, quòd Deus homines infimos eleuat interdum ad honores, cum prius fuiſſent deſpicabiles nimis, & quaſi ſedentes in puluere, ſcilicet quòd omnes calcabant eos quaſi lutum, vel puluerem pro-

E pter paupertatem.

Et de ſtercore eleuat pauperem. Replicatio eſt eiuſdem ſententiæ. Pauper namque & egenus idem ſunt, quãquam pauper non ſignificet tantam diminutionem, ſicut egenus, quia pauper eſt qui parum habet, tamen aliquid habet: egenus autem, qui omnibus eget. eleuare autem egenum de ſtercore idem eſt, quòd eleuare pauperem de puluere, ſcilicet, quòd fuerit iſte in loco valde humili & deiecto, & Deus inde eleuet ad regnandum, vel ad magnum honorem, ſed adhuc ſicut pauper non eſt ita abiectus, ſicut egenus: ita eleuare de ſtercore abiectius eſt, quam eleuare de puluere, ita vt ſignificetur, quòd de quocũque loco, ſiue multum humili, ſiue non, Deus poteſt eleuare hominem ad honores.

Vt ſedeat cum principibus. Ideſt, vt ſedeat inter principes. iſta eſt magna mutatio, quia ſicut nihil eſt abiectius paupere ſedente in puluere, & ſtercore, ita nihil eſt glorioſius principe, ſed Deus ſubito interdum de vno facit alterum.

Et ſolium gloriæ teneat. Ideſt facit, quòd ſedeat in Cathedra honorabili. Solium enim proprie pertinet ad reges, & ſic Deus interdum pauperibus dat ſolium, ſicut Deus tulit Dauid de paſcuis ouium, & fecit aſcendere ad regale ſolium.

Domini enim ſunt cardines terræ. Hic laudat Deum Anna de poteſtate, & vniuerſali diſpoſitione rerum, ſcilicet, quòd ipſe omnia facit atque diſponit, ſicut, quòd poſuerit cardines terræ: dicitur enim cardo id ſuper quo mouetur porta, & ipſum eſt immobile, ita ergo cardines terræ ſunt aliqua, quæ aſſignantur immobilia. Poſſunt autem multipliciter accipi cardines terræ: vno modo pro punctis quibuſdam, aſſignatis in ea: & ſic dicunt quidam punctum Orientis, & punctum Occidentis, Meridiei, atque Aquilonis eſſe cardines terre, quaſi totus orbis ſit fundatus ſup iſta quatuor puncta, vtpote quòd terra ſit fundamentum mũdi, & ſuper quatuor eius extrema puncta ſint fundata omnia alia, quæ ſunt in natura rerum, & iſta ſunt quatuor puncta prædicta. Sed adhuc ſi accipiamus proprie cardinem magis proprie dicetur de duobus punctis iſtorum quam de alijs, quia cardo ſignificat quandam immobilitatem, totus autẽ orbis habet immobilitatem ſuper partem Septentrionalem, & Meridianam, cum axis mundi veniens a polo in polum, & trãſiens per centrum terræ veniat de puncto Aquilonari ad Meridianum, & ſuper partes iſtas non fit aliquis motus mundi, ſed ſuper Orientem & Occidentem, ideo erunt iſti duo cardines.

Qui vocẽtur cardines orbis, ſeu terræ, & quõ accipiantur.

Alio modo poſſunt accipi cardines terræ pro ipſo, quod eſt penitus immobile in terra, & in toto orbe. Iſtud autem eſt centrum terræ, vel centrum mundi, quoniam iſtud eſt in loco totius immobilitatis, & ad iſtud cuncta tendunt quę volunt eſſe immobilia. Dicitur autem centrum eſſe cardo terræ, quia terra & totus orbis ſuper ipſum eſt.

Alio modo accipitur cardo pro ipſa terra, ſcilicet Deus poſuit cardines terræ, ideſt ipſam terram, quæ eſt cardo totius mundi, eo quòd ipſa eſt immobilis: cętera autem mobilia, & mobile fundatur ſuper immobile. Dicitur autem, quod Deus poſuit cardines terræ, ideſt terram pro cardinibus, ſcilicet, vt ipſa eſſe cardo mundi.

Et poſuit ſuper eos orbem Ideſt locauit, vel fixit totum orbem ſuper cardines ſuos, ſcilicet faciendo, quòd nõ recedat a terra in diuerſas partes.

Terrã eſſe fundamentum oium, & oia ordinari per reſpectũ ad ipſam.

Pro quo conſiderandum, quòd mũdus ita locatus eſt, vt terra ſit omnium fundamentum, & ipſa ſit ſuper centrum ſuum poſita: ſuper terram autem fundatur ſphæra aquæ, & ſuper aquam aer, & ſic de igne, quæ ſunt quatuor ſphærę elementales: quarum vna eſt in circuitu alterius, & ſic per ordinem conſequentem: deinde ſuper corpora elementalia fundantur corpora cœleſtia, quæ diuiduntur per ſphęras ſuas, quarum vna eſt in circuitu alterius: & ſic conſequenter vſque ad vltimam.

In iſtis corporibus talis ordo eſt, quòd omnia habeant reſpectum ad centrum terræ, ſiue centrum mũdi, & quamquam ipſa ſint mobilia omnia præter terram reſpectu centri non mouentur, quia non diſtant inæqualiter reſpectu illius diuerſis temporibus, ſed eſt diuerſitas motus, quantum ad aliqua puncta aſſignata in ipſis ſphæris, ſecundum quòd eſt Orientalis, & Occidentalis, Meridianus & Aquilonaris, quia per diſtantiam & acceſſum ad hęc puncta interdum ma-

F gis appropinquant, & interdum minus, & ſic mouentur. Reſpectu autem centri omnia ſunt immobilia, & hoc ſufficit ad hoc, quòd totus orbis ſit aliquid cõtinuum, vel vnum quaſi continuatum, eo quòd nulla pars eius magis recedat a centro vno tempore quã alio, & conſequenter nunquam ipſę recedunt a ſe ipſis ad hoc, quòd fiat diuiſio: & tamen ſi aliqua earum recederet a centro magis vno tempore quàm alio oportebat, quòd vna res ſubintraret aliam, vel quòd ipſa in ſe diuideretur: alioquin omnes permanebant ſimul in æqualitate diſtantiæ ſemper ad centrum.

G

Terra cum non ſuſtentetur ab aliquo, quare non cadit ad aliam partem mundi. Et quomodo fundata eſt, ne moueatur huc, & illuc. Quæſt. II.

QVAERVNT autem aliqui de iſto ſitu rerũ, & præcipue de terra cũ ipſa ſit grauis, quomodo non cadat ad aliquam partem mũdi cum non videatur ab aliquo ſuſtineri. In quo quidam opinãtur valde irrationabiliter exiſtimãtes terram eſſe fundatam ſuper lapides: alij autem ſuper aquam.

Sed iſta nihil ſunt, & multum contra naturam: eſt enim terra fundata ſuper ſeipſam, ſicut dicitur in Pſalmis: Qui fundauit terram ſuper ſtabilitatem ſuam, ideſt ſuper ſeipſam, quæ eſt ſtabilis, vel ſuper ſtabilitatem ſuam, ideſt ſuper illam partem, a qua eſt ſtabilis,

H & iſta eſt centrum. Poſuit enim Deus in fundatione orbis, id quod ſit infimum omnium eſſe centrum terræ, & cum grauia ſecundum conditionem ſuam ſemper debeant deſcendere ad inferius, & non ſit aliquid inferius centro non poterit terra ire vltra centrum: nam quocunque iret iam aſcenderet recedendo a centro ad circunferentiam, ſed iſtud non poteſt conuenire alicui rei graui. Terra igitur quamquam ſit grauiſſima deſiderans ſemper venire ad infimum, nunquam mouetur, quia eſt actualiter ſuper centrum poſita, & quamquam partes extremæ ſuperficiei eius deſiderent centrum: tamen non poſſunt illuc moueri, quia tota terra eſt ſic diſpoſita, quòd ęqualiter diſtet a centro ex omnibus partibus non mouebitur ex

I aliqua earum: ſi tamen terra poſſet educi a centro, ita quod tota moueretur a loco in quo eſt ad aliam partem non relicta aliqua parte eius, vbi nunc eſt: moueretur ipſa naturaliter ad occupandum cẽtrum vbi eſt, & nõ ſolum ſi tota terra expelleretur de loco, in quo nũc eſt, ſed etiam ſi moueretur aliqualiter a loco ſuo verſus aliquam partem circunferentiæ cęli adhuc tamen manente cẽtro mundi intra terram moueretur ipſa terra verſus centrum ex ea parte, qua erat extra, & cum perueniſſet centrum terræ ad centrum mundi, quieſceret terra, quaſi in centro mũdi poſita. Ideo quando quæritur quomodo terra tenetur, vel a quo ne cadat a loco, in quo eſt irrationabilis quæſtio eſt:

K quoniam magis quæri deberet, quomodo terra ire poſſet ad alium locum quàm ad eum, in quo eſt: iſtud enim eſſet contra rerum naturam, & terræ appetitum. Nunc autem ſecundum naturam eſt in loco ſuo, ideo non poteſt moueri deſcendendo deorſum, quia nihil infra eam eſt, nec aſcendendo ſurſum, quia contra naturam illius eſt.

Quomodo aer, aqua, ignis manent in locis ſuis, & an poſſint moueri infra, vel ſupra. Quæſt. III.

QVAERITVR vlterius, de ſitu aliorum corporum elementalium.

Reſpon-

Reſpondendum eſt, qnòd illa acqnirunt ſibi loca ſecundnm pondera, & leuitates, quæ naturaliter in eis ſunt, & per iſta continuantur, ne vnum ab altero diſcedere poſſit, & ita continuatur totum orbis. Cum verò iſta elementa contiguentur, vnum eſt locus alterius iuxta Ariſtotel. ſcilicet, quòd elementa inuicem ſe locant.

De aqua.

Conſeruatur autem iſta localitas, & contiguitas ſemper per hoc, qnòd nec vnnm eorum aſcendere poteſt plnſquam aſcendit, nec plus deſcendere, quam deſcẽdit, terra autem, vt iam dictum eſt, eſt omnium cardo, & eſt grauiſſima ſuper quam aqua eſt, quę minoris grauitatis eſt quam terra, quamquam ſit elementum graue, iſta autem continuatur terræ propter grauitatem ſuam, ſcilicet, quòd nec deſcendere B poteſt, nec aſcendere. Nam ipſa non poteſt deſcẽdere infra locum ſuum, quia impeditur a terra, quæ eſt immediate ſuper centrum poſita, non poteſt etiam aſcendere ad locum aliorum elementorum, ſcilicet ad locum aeris, vel ignis: quoniam ipſa grauis eſt, & loca iſtorum elementorum ſunt loca requirentia leuitatem, ideo etiam ſi permitteretur ſibi ab ipſis elementis, quòd illuc aſcenderet, ipſa non poſſet, quia repugnat ei conditio ſua. De deſcenſu autem verſus cẽtrum dicendum eſt, quòd non ſolũ aqua non deſcendit infra locum ſnum, quia impeditur a terra: ſed etiã quia ipſa non deſiderat illuc deſcendere etiam ſi permittatur: nam quamquam ſit aqua granis, tamen nõ eſt maximę grauitatis: locus autem cẽtri terræ, vel locus, quem terra occupat eſt maximè grauiũ, ideo non C poteſt, nec appetit illuc deſcendere aqua: vnde ſi contingeret totnm locum, quem terra occupat, vacuum relinqui, aqua nõ deſideraret manere in loco illo circunfuſa centro mnndi, nec deflueret illuc ſua grauitate, ſed ſolnm ad replendum locum. Et iſtud non eſt ex conditione propria elementi, ſed ex deſiderio vniuerſali naturæ ad replendum locum, ne diſcontinuetur vniuerſum, & quantum ad hunc modum nihil magis aqua deſiderat deſcendere ad centrum terræ quam aſcẽdere ad ſphęram ignis, quod patet, quia interdum ex deſiderio implendi locum aqua aſcendit, ſicut patet cũ in aliquibus ſtrictis organis in quorum D parte inferiori ſtat aqua, ſi attrahamus aerem totum inſpirando, manebit locus ille vacuus, niſi aqua aſcendat: ideo aqua immediate aſcendit. Et ſic eſt de omnibus alijs elementis, quia quodlibet eorum mouebitur a propria ſphæra ſecũdum partem, vt repleat vacuum. Si tamen, vt aliqni exiſtimant aqua deſiderat deſcendere ad centrum mnndi per ſuam grauitatem, & ſolum teneretur a terra, eſſet aliquo modo aqua violenta, quod non eſt concedendum in naturalibus, quia nullum violentum perpetunm eſſe poteſt: etiam ſi diceretur, quòd aqua eſſet magnę grauitatis, & deſideraret deſcendere ad centrum mundi, neceſſe eſſet, qnòd vel comprimeret partes terræ in ſeipſas, E & efficeretur locus ſphęræ terræ minor, vel diuiderẽtur partes terrę cedentes partibus aquę, & cogeretur terra ſupernatare penetrante aqua ad centrum mundi: ſicut nnnc fit ſi poſuerimus terram ſuper aquam, quia ibi aqua diuiditur cedens terrę, & cogitur ipſa ſupernatare, ſed non cogit aqua terram ad hoc, ſed è contrario, ideo non deſiderat deſcendere ad inferiorem locum non exigente ſua grauitate, non poteſt autem aſcendere ſurſum, vt dictum eſt. ideo manebit aqua naturaliter in loco ſuo non deſiderans aſcendere aut deſcendere.

De aere.

De aere autem eodem modo dicendum eſt, quòd eſt in loco proprio, & non deſiderat aliqnem alium: ideo non oportet, quòd ab aliquo teneatur, quia res indiget tenente cum extra ſuum locum eſt, cum ibi

A non ſe poſſit tenere. Cnm vero eſt in loco ſuo non tenetur ab aliquo, ſed natura ſua eam ibi conſeruat. Aer autem non eſt ſicut aqua & terra, ſcilicet habens aliquam grauitatem: eſt enim de corporibus leuibus: nõ tamen eſt tantę lenitatis ſicut ignis: ideo correſpondet ſibi locus minoris leuitatis, quo pacto aer non deſiderat aſcendere ſuperius, quia ille locus eſt maioris leuitatis, quam ſit corpus aeris. Non deſiderat etiam deſcendere inferius, quia nõ eſt grauis ſicut terra, aut aqua, ita vt deſideret loca ipſorum: manet igitur naturaliter in ſua ſphæra nolẽs alium locum. Ignis quoque, qui eſt vltimum elementalium corporum, non deſiderat aſcendere, aut deſcendere reſpectu loci ſui, quia elementum ignis eſt in elementalibus corpori- B bus vltimum: ideo eſt leuiſſimum, propter quòd data eſt ſibi ſphæra maximę leuitatis, vltra quam aſcendere non deſiderat, quia ibi eſt locus cœleſtium corporum, quæ leuiora ſunt, licet proprie nec ſint grauia, nec leuia, ſed non ſunt illius gradus leuitatis cuius ignis: ideo ignis non deſiderat aſcendere ad locum illorum, qui eſt ſuperior.

De igne.

Ignis quoque non deſiderat etiam deſcendere ad ſphæram aeris, vel infra illam: quoniam omnia iſta ſunt loca minoris leuitatis, ideo eſt ſibi contra naturam tendere in illa, & ſi aliquando iret ad ea non poſſet ibi, niſi per violentiam, conſeruari: manet igitur locus ſuus naturalis ſibi, & in nullo alio eſſe poteſt. Iſte modus procedendi in locis elemẽtorũ eſt ex conditione qualitatum motiuarum, quæ ſunt grauitas & leuitas. Alius autẽ modus ęqualiter C ſolidus haberi poteſt, & ita naturalis procedendo ex qualitatibus alteratiuis elementorum, ſcilicet caliditate, frigiditate, humiditate, & ſiccitate, propter quas neceſſe eſt, vt elementa in diuerſis locis ſint, & vnum non poſſit eſſe in loco alterius: iſte modus ſecundus procedendi ſatis declaratus eſt ſuper decimum capit. Ioſue & in libro noſtro de quinque Metaphoris Paradoxis in parte quarta.

Conſiderandum autem, qnòd non ſolum iſta elementa propter diuerſas qualitates motiuas, & alteratiuas acceperunt diuerſa loca, ſed etiam propter proportionalitatem repertam in iſtis qualitatibus acceperunt loca coniuncta: nõ enim requirebatur ſolum, D quòd aqua nõ eſſet in loco terræ, nec ignis in loco aeris, vel è conuerſo, aut quòd non deſideraret vnum elementum moueri ad locum alterius, ſed etiã quòd loca iſtorum elementorum eſſent coniuncta, vt non diſcontinuaretur orbis, ad quod requirebatur proportionalitas prędictarum qualitatum. Nam ſi ignis eſſet leuior quàm eſt, & aer maneret in ſua conditione, eleuaretur ignis vltra locum in quo eſt, & ſic maneret diſcontinuitas in vniuerſo, vel ſi ignis exiſteret in ſua leuitate, & aer eſſet grauior, vel non tam leuis, vt eſt ignis, maneret in ſuo loco, & aer deprimeretur magis ſcilicet veniendo ad locum terræ, vel aquæ, & ſic maneret diſcontinuitas inter aerem, & ignem.

E Simili modo arguendnm eſt de grauitate terræ, & aquæ: oportuit igitur, quòd ſe haberent proportionaliter elementa in qualitatibus ſuis motiuis proportionalitate continua, ſcilicet, ſicut ſe habet terra ad aquã, ita ſe habet aer ad ignem: vel aliter ſicut terra ad aquã ita aqua ad aerem, & aer ad ignem. Nec ſolum debuit hoc eſſe in qualitatibus motiuis, ſed etiam in alteratiuis, quia quamquam iſtę non faciant directe ad locum, tamen per accidens multum iuuant, quia ſi ignis eſſet calidior nimis quam eſt, oporteret, quòd diſtaret ab aere: alioqnin ignis totum aerem combureret propter improportionalitatem qualitatum, nunc autem qnia habent proportionem quandam, vnum non poteſt alterum corrumpere. Similiter etiã ſi aqua eſſet humidior, quàm eſt, conſumeret totam terræ

De iſto di cto Boetij vide notabiliter per do. Abulē. Ioſue. 10. cap.

F ſiccitatem, vel ſi ſiccitas terræ eſſet maior duplo vel triplo, quam eſt, totam abſorberet aquam: ideo oportebat, vt, vel eſſent elementa iſta ſeiuncta locis, vel tota periret regio elementalis quorum vtrunque incõueniens eſt: ideo debuit eſſe proportio in illis, ſicut in numeris. Et de hoc Boetius, de conſolatio. libr. 3. Metro. 9. ait.

Tu numeris elementa ligas, vt frigora flammis
Arida conueniant liquidis, ne purior ignis
Euolet, aut merſas deducant pondera terras.

Ex eiſdem etiam cauſis ſequitur, quòd non poteſt ſtare aqua apud ignem: nec locus aeris apud terram, ſed quòd intercidant alia elementa, de quibus magis declaratum eſt Ioſue. cap. 10. apparet igitur ex prędictis, quare elementa ſic ſint collocata, & ſuper quos cardines. G

De loco cœlorum, & an cœli, qui ſunt ſuperius poſſint eſſe inferius, & è contra, & de ordine ipſorum. Quæſt. IIII.

QVAERETVR vlterius de loco cęlorũ, quare ſic collocati ſunt. In quo præſupponendum eſt cœlos eſſe decem, ſeptem cœlos planeticos, & octauum cęlum fixarum ſtellarum, & nonum cœlum chryſtallinũ, quod vocatur a philoſophis primum mobile. & decimum cœlum, quod empyreum dicitur, vbi eſt requies beatorum. De iſto decimo cœlo ſoli catholici loquuntur: naturales autem aut aſtrologi nihil vnquam tale eſſe intellexerunt, H eo quòd cœlum iſtud non habet aliquod aſtrum per quod cognoſcatur: nec aliquem motum, per quem illum a cęteris diſtingamus. Alij autem cęli naturaliter cogniti ſunt propter motus eorum. De iſtis omnibus dicendum eſt, quòd nõ poſſunt eſſe inferius quàm ſunt, nec ſuperius. Non quidem inferius, quia corpora cęleſtia ſunt leuiora corporibus elemẽtalibus, intelligendo, vt diximus, ergo non deſiderabunt eſſe in loco ipſorum. Non poſſunt etiam eſſe ſuperius quàm ſint, quia vltra cœlum nec eſt locus, nec corpus, nec motus: ergo corpora cęleſtia non poterunt deſiderare eſſe ſupra. Hoc quidem eſt quantum ad cęlos in comparatione aliarum rerum: ſecus tamẽ aliquis dicet quantum ad cęlos in comparatione eorum inter ſe, I ſcilicet, quare cœlum Martis non eſt ſupra cęlum Iouis, vel Saturni, & cęlum Lunę quare nõ eſt ſuper cœlum Solis.

Cęli recte ordinati ſunt inter ſe.

Aliquis reſpondebit, quòd hoc fit propter magnitudinem, & paruitatem circulorum: nam circulus magnus non poteſt capi in paruo, ſed omnes circuli planetici, & aliarum ſtellarum ſunt inter ſe inęquales: ergo illi, qui maiores ſunt, non poterunt capi intra minores, ſed nunc eſt ordo, vt omnes minores ſint intra maiores tanquam magis accedentes ad centrum: ergo non poterũt aliquem alium ordinem habere, ſed erunt ſemper infra qui nunc ſunt inferiores, & ſemper ſupra, qui nunc ſuperiores ſunt.

Sed diceret aliquis, quòd adhuc iſtud nõ ſatisfacit, K quia poſſet aliquis dicere, quòd cœlum quòd eſt nũc maioris quantitatis poſſet cõdenſari, & omne ſub cœlo quod eſt minoris quãtitatis, & cęlum quòd eſt minus poſſet rare fieri, & accipiendo maiorem quantitatem includere ſub ſe cęlum, quod erat quoddam maioris quantitatis. Item poterat aliter fieri, ſ dato quòd non includeretur cęlum maioris quantitatis, ſi eſſent cęli inferiores de natura leuiori quam cęli ſuperiores: aſcenderent partes quędam cœlorum inferiorum ad locum, in quo ſunt cęli ſuperiores.

Reſpondendum eſt, ꝙ hoc non ſtat, quoniam corpora cœleſtia, ſiue ponantur contigua, ſiue continua non poterunt habere iſtam mutationem ſitus. Dico F autem hoc, quia quidam volunt omnia corpora cęleſtia eſſe vnum corpus per cõtinuitatem, ſolas autem ſtellas eſſe inter ſe diſtinctas. Alij autem volũt eſſe cęlum diuerſa corpora, tamen contigua. Primo modo accipiendo quæſtio non ſtat, quia ſicut in eodem elemento aquæ, vel ignis partes inferiores magis continuę centro non mutant ſitum aſcendendo ad locum ſuperiorem ſuæ ſphæræ, nec è contrario, ita & in cœlis fiet cum ſint omnes vnum corpus numero loquẽdo de orbibus, & non de aſtris non aſcendent cęli inferiores ad partem ſuperiorem, nec è contrario. Et tunc non ſtant duę rationes in contrarium, prima cũ dicebatur, quòd rarefieret vnus orbis, & p rarefactionem acquireret maiorem extenſionem: nam in cęlis G non fit rarefactio, nec condenſatio: cauſa eſt, quia iſtę ſunt qualitates, vel conditiones elementorum, quæ cauſantur in illis propter contrarietatem qualitatum primarum. In corporibus autem cœleſtibus non eſt aliqua contrarietas, ideo non fiet ibi rarefactio, nec condenſatio.

Secunda ratio nõ ſtat, cum dicebatur, quòd aliquæ partes vnius cœli inferiores aſcenderent ad locum ſuperioris cœli: nam ſi ponantur cœli vnum corpus cõtinuum, erunt eiuſdem naturę, & etiam quamquam haberent conditionem elementalem in grauitate, & leuitate non aſcenderent, aut deſcenderent mutantes ſitum, vt ſupra dicebatur: ſi autem ſint diuerſa corpora, ſed contigua, dicendum quòd ſunt eiuſdem conditionis, ſicut quodlibet elementum in omnibus par- H tibus ſuis, ideo non erit ibi mutatio ſitus.

In q6. præceden.

Alio modo & magis in radice dicẽdum eſt, quòd acquiſitio loci quantum ad ſuperius, & inferius eſt, ꝙ ex qualitatibus motiuis, ſcilicet ex leuitate, & grauitate: iſta vero in elementis ſunt, in corporibus autem cęleſtibus nihil tale eſt: ideo nec vna pars propter grauitatem poterit deſcẽdere, nec alia propter leuitatem poterit aſcendere, ſed ſingulæ manebunt in locis ſuis, in quibus conditæ ſunt. Et ob hoc non ſolum ipſę partes orbium, ſed etiam corpora aſtrorum, quę maiorẽ habent diſtinctionem non poterunt eleuari, aut deprimi: ſed conditio omnium iſtorum corporum eſt moueri circa centrum terræ, vel epicicli, iſtud autem eſt, I vt ſi accipiatur linea recta ducta a quacunque parte cęli ad centrum mundi, illa mouebitur in circuitu illius centri: ita vt ſemper diſtet a centro per lõgitudinem illius lineæ, & ſic quælibet pars cęli facit circulum regulatiſſimum. Non fuit autem conueniens in cœlo dari grauitatem, vel leuitatem ſicut in elementis, quia iſta propter generationem, & corruptionem acquirunt locum, & perdunt: & interdum res, quę perdit locum, ſemper maneret extra locum ſuum, ſi forte non haberet grauitatem, vel leuitatem, ſecũdum quã requirit locum conuenientem ſibi. In corporibus autem cœleſtibus, quia nunquam eſt generatio, nec corruptio, nũquam acquiritur locus, nec deperditur: ideo non erat cõueniens poni ibi qualitates motiuas, K ſcilicet leuitatem, & grauitatem, quæ ſolum ſunt ad acquiſitionem loci.

Patet ergo ex ſuperioribus circa locationem omnium rerum, tam elementalium quàm non elementalium totius vniuerſi, & quomodo totus orbis ſit poſitus ſuper cardines terrę: non eſt autem intelligendum, quòd omnia elementa, & corpora cęleſtia ſint ſuper cardines terræ, id eſt fundata ſuper terram ad hoc, quòd non cadant, ſed ſunt ſuper cardines terræ quantum ad hoc, quòd omnia elementa, & corpora cœleſtia habent ordinem immediatum, & non ſunt in aliqua diſtãtia ab alijs, ſed totus orbis eſt vnum ens continuum: terra tamen nil ſuſtentat de pondere elementorum, vel cœlorum. Nam etiam ſi corpora ele-

mentalia

mentalia annihilarentur, & maneret vacuum totum A ſpacium, in quo nunc ſunt quatuor ſphærę elementales, corpora cęleſtia non laberentur in illam horrendam concauitatem, ſed manerent vbi ſunt.

De elementis etiam idem eſt, nam dato quòd terra, & aqua de medio tollerentur, non propter hoc caderent alia duo elementa in cõcauum illud, quod maneret apud centrum relinquendo ſphęras ſuas, niſi aliquo modo fieret iſte deſcenſus, vt repleretur vacuũ,

qõ. pcedẽ. vt ſupra dictum eſt. Qui autem de iſtis quærunt, ſ. quomodo ſe poſſit aliqua res in tali, vel tali loco tenere, habent occaſionem quęrendi ex quodam errore, ſ. quia neſciunt, quis ſit locus proprius alicuius rei, vel quis extraneus: ipſi autem omnia, quę collocant, ponunt extra loca ſua, ſicut patet in ędificijs, quia partes B ędificiorum eleuantur in ſublime etiam cum illę ſint partes terræ deſiderant deſcendere ad centrum: vnde non poſſunt teneri, niſi per laborem, & artificia: ſic etiam de hominibus eſt, qui conantur aſcendere aliquando in loca excelſa in regione aerea, vel ſuper ſphęram aquę, qui cum ſint de natura terræ non ſe poſſunt tenere in ſphęris illis, ideo corruũt, niſi ponatur aliquid a quo teneantur. Sic autem exiſtimant de cęlis, & omnibus corporibus elementalibus, ſcilicet, quòd indigeant aliquo, quo teneantur, ſed non egẽt: quoniam iſta in locis naturalibus ſunt, & nulla res deſiderat ire extra naturam ſuam, quia res in tantum deſinit eſſe, inquantum exuit naturam ſuam.

Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit. Hic Anna conuertit C ſe ad enunciandum aliqua beneficia, quæ Deus facturus erat populo Iudęorum, & quomodo aduerſaretur hoſtibus ipſorum, ſ. quòd Deus ſeruabit pedes ſanctorum ſuorum, ideſt habebit de eis valde magnam curam, ita etiam, vt non permittat pedes eorum contingi, vel lędi aliqua aduerſitate. In quo innuitur magna Dei cura circa Iudęos, quoniam nulla pars eſt in toto corpore humano, quæ magis lędi poſſet quam pedes: eo quòd coniuncti ſunt ſemper rebus duris, & ſuper eos tota corporis moles teneatur, & tamẽ Deus facit, quòd etiam pedes Iudæorum non lęderentur, quia de eis valde magnam habebat curam, quanto magis igitur de cęteris partibus corporis? ſic patet Pſalm. 36. vbi ponit de cura ſuper iuſtos, ſcilicet, apud dominum greſſus hominis dirigetur, & viam eius vo D let: cum ceciderit, non collidetur, quia dominus ſupponit manum ſuam. Sic etiam patet Pſalm. 90. Quoniam Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis, in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Hoc autem fuit in Iudæis, quia quandiu ipſi erant viri boni, nemo poterat nocere eis, nec permittebat Deus ſaltem pedes eorum lędi.

Et impij in tenebris conticeſcent. Ideſt mali tacebunt in tenebris. Hic vocantur mali hoſtes Iudæorum: eo quod quando Iudęi erant boni, reputabantur hoſtes eorum tanquam iniqui. Quòd autem non poſſit intelligi de Iudæis patet; nam ipſi vocantur ſancti Numeri cap. 16. cum dixit Core ad Moyſen, & Aaron, E ſufficiat vobis, quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt dominus, ideſt tota multitudo Iudęorum eſt de ſanctis, & vocantur ſancti, non prout ſanctus dicit quendam ſtatum, vel excellentiam in virtutibus, vt ſupra declaratum eſt, ſed vt ſanctus dicit applicationem ad Deum: omnes autem Iudęi erant ſpecialiter applicati ad Deum per legem, & cęremonias, quæ non erant in alijs gentibus, vt patet Deuterono. capit. 4. ideo reſpectu aliarum gentium omnes Iudęi erant ſancti.

Inimicos Iudæorum tacere in tenebris dupliciter intelligi. Quæſt. V.

INIMICI autem Iudæorum conticeſcunt, ideſt tacent in tenebris, quod dupliciter intelligitur. Vno modo de tenebris mentalibus, ſcilicet quãdo homines neſciunt dirigere operationes ſuas, & ob hoc errant, & incidunt in magna detrimenta, & hoc modo patiebãtur hoſtes Iudæorum tenebras, quia interdum Deus excęcabat eos, vt facerent bellũ, & inciderẽt in manus Iudęorum, vel dato, quòd Deus non excęcaret eos ſpiritualiter, tamẽ ipſi neſciebant, quid facturum eſſet eis in bellis. Iudęi autem, quando congredi debebant cum hoſtibus, inquirebant a ſa- B cerdotibus, vel Prophetis, & annunciabatur ipſis: ſic patet de Dauid infra 23. & 30. ca. ſic enim dicitur Nu. capit. 23. non eſt augurium in Iacob, nec diuinatio in Iſrael: temporibus ſuis dicetur Iacob, & Iſraeli quid operatus ſit dominus.

Alio modo poteſt intelligi de tenebris corporalibus, in quas Deus faciebat interdũ incidere hoſtes Iudæorum: & iſtę ſunt duplices, quędam ſunt reales corporales factæ in aere, ſicut fuerunt illę, quas Deus miſit in Aegypto per triduum, & erant tenebræ illę, ita groſſę, quòd palpari poſſent, & nemo per triduum vidit ibi fratrem ſuum. Exodi cap. 10. & magnum lumẽ ſolis per diem, & aſtra per noctem non poterant illuſtrare terram Aegypti, ſed manebant in illa horrenda tenebra Sapi. 17.

C Aliæ ſunt tenebræ corporales, ideſt ex parte corporis, quæ non ſunt aliquid exiſtens in aere, ſed quędam paſſio in oculis noſtris, quæ apud Gręcos vocatur auriſia, & iſta eſt cum aliquis videns omnes res ſibi præſentatas vnam, quæ inter eas eſt videre non poteſt, q̃quam diligẽter conetur, vt illam videat, ſic enim fuit in viris Sodomitis, quos percuſſit dominus cęcitate, ita vt ambulãtes apud portam domus Loth tota nocte, domum quidem viderent, ſed portam nunquam inuenirent. Simile etiam accidit poſtea hoſtibus Iudæorum, ſ. Syris ſeruis regis Benadab, quos percuſſit Deus cęcitate ad preces Eliſęi, & cum ipſi inquirerẽt Eliſæum ſtantes apud vrbem, in qua ipſe manebat, exiuit eis obuiam Eliſęus, & ipſi non videntes vrbem, D quęrebant ab Eliſęo vbi eſſet vrbs, in qua erat Eliſęus, qui præcedens, duxit illos in Samariam, quæ erat ciuitas hoſtilis, de quo infra 4. lib. cap. 6.

Quia non in fortitudine ſua roborabitur vir. Ideſt ita fiũt, quia homo non dependet ex poteſtate ſua, ſed ex poteſtate Dei: ideo ſeruat quos vult, & quos vult perdit.

Aliter poteſt exponi iſta litera applicando eam ad Annam, & Phenennam, ſ. quòd Deus ſeruat pedes ſanctorum ſuorum, ideſt pedes virorum iuſtorum, qui eum ſequuntur toto corde, & ſic erat Anna: ideo nec pedes eorum lędi permittit, ſed proſperos facit actus eorum, ſicut Annæ dedit miraculoſam in filijs fęcunditatem, & hoc, quia non roboratur vir in fortitudine ſua, ideſt bonum, vel malum non prouenit ei a ſeipſo, ſed a Deo. impij autem conticeſcunt in tene- E bris, ideſt incidunt in calamitates, ſic fuit Phenenna, quæ, quia erat impia perſequẽs Annam, infirmata eſt in prole. vt ſupra declaratum eſt.

Dominum formidabunt aduerſarij eius. Iſtud intelligitur de bellis, quę faciebant Iudęi contra Philiſthinos, & Dei virtute ſuperabant. Hoc autem, quia aduerſarij Dei formidabant eum, ideſt hoſtes Iudęorũ, qui erãt aduerſarij Dei, timebant Deum in pugna contra Iudæos. Vocantur autem inimici Iudæorum aduerſarij Dei, quia quando Iudæi colebant Deum, ipſe accipiebat hoſtes Iudæorum tanquam hoſtes ſuos: Exodi ca. 23. ſ. quòd ſi audieris vocem eius, & feceris omnia,

Iudęis Deũ colẽtibus, erat Deus eorũ inimicis inimicus.

quæ

quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Quod vero hoſtes Iudæorum timẽt Deũ in bellis, patet de Philiſthijm inf. 4. c. ſ. Et cognouerũt, quòd arca domini veniſſet in caſtra, timueruntq; Philiſthijm dicentes: Venit Deus in caſtra, & ingemuerunt, dicẽtes: vę nobis, quis nos ſaluabit de manu Deorum ſublimium iſtorum? Sic etiam patet Iudith cap. 5. vbi Achior, qui erat de Ammonitis dixit ad Holofernẽ principem exercitus Nabuchodonoſor: quòd quando Iudæi habebant Deum ſuum propitium nulla gens poterat pugnare contra eos: cum autem erat iratus, ab omnibus ſuperabantur.

Et ſuper ipſos in cælis tonabit. Ideſt Deus emittet tonitrua de cęlo ſuper illos ad terrendum eos, in quo prophetat Anna quendam euentum bellicum, quem habuerunt Iudæi, & contra Philiſthijm, & fuit pauco tẽpore poſt hoc, ſ. in ducatu Samuelis filij huius Annę: nam cum ſemel Iudæi conueniſſent ad faciendum ſacrificium in Maſphat, Philiſthijm irruerũt ſuper eos nondum conſummato ſacrificio: cumq; timerent nimis Iudæi, precati ſunt Samuelem, quòd oraret pro eis, & tũc intonuit dominus fragore magno de cęlo ſuper Philiſthijm, & exterruit eos atque cęſi ſunt a filijs Iſrael: infra capit. 8. Simile etiam accidit tempore Ioſue, cum ipſe perſequeretur quinque reges Amorrhęos, & eſſent in deſcenſu vrbis Bethoron, miſit dominus ſuper eos lapides magnos de cęlo, & multo plures mortui ſunt lapidibus grandinis, quam quos percuſſerant filij Iſrael: Ioſue cap. 10.

Dominus iudicabit fines terræ. Hic deſcribit Anna poteſtatem vniuerſalem Dei, & tempora Meſſię. Primũ ſignat, cum dicit, quòd Deus iudicabit fines terræ, ſ. quòd ſuper omnes gentes exercebit iudicium ſuum diſponens in illis quidquid voluerit, & dicitur de finibus terrę, quia quidquid in terminis terræ clauditur, Dei eſt.

Et dabit imperium regi ſuo. Scilicet Meſſiæ, quia tradet ſibi omnes gentes, ſ. quòd ſicut Deus iudicat omnes fines terræ, ita imperium iudicandi ſuper omnes fines dedit Meſſię: quia pater non iudicat quemquã, ſed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificẽt filium, ſicut honorificant patrem. Io. 5. ca. fuit autem poteſtas Meſſię vniuerſalis, quoniam ipſe dixit poſt reſurrectionem ſuam data eſt mihi omnis poteſtas in cęlo, & in terra. Hoc autem fuit tradi imperium Chriſto, quoniam illud incępit in Chriſti reſurrectione. De hoc Matth. 28. capit. ante reſurrectionem autem nondum incęperat regnum Meſſię, nec lex Euangelica, ſed tunc quando Chriſto aſcendente in cęlos Apoſtoli miſſi ſunt ad prædicandum per totum orbem.

Cornu ſignificat potentem, vel excellentiam.

Et ſublimabit cornu Chriſti ſui. Cornu ſignificat patiẽ, vel excellentiam: de primo patet cum dicimus in dextro cornu, vel in ſiniſtro cornu altaris, ſicut dicitur de Ioab, quòd apprehendit cornu altaris infra 3. lib. ca. 2. Sic etiam dicitur in bellis eſſe cornu dextrum, vel ſiniſtrum, ſicut patet primo Macha. cap. 9. De ſecundo habetur hic exemplum, & multoties in ſcriptura, vt cum dicitur: Exaltabuntur cornua iuſti, & illud Erexit cornu ſalutis in nobis Luc. ca. 1. Peruenit autẽ iſte modus tranſumendi in ſacra Scriptura ex comutatione faciei Moyſi. Nam cum veniſſet de mõte receptis tabulis, apparuit facies eius emittens radios magnæ lucis ad modum cornuum, quòd Moyſen fecit valde reuerendum, ita vt non auderent ad eum accedere filij Iſrael, niſi cum velaret faciem ſuam: Exodi capitu. 34. Ab hoc autem inoleuit, vt omnis excellẽtia, vel exaltatio cornu appelletur. Deus autẽ ſublimabit cornu Chriſti ſui, ideſt faciet excellentiam Meſſię eſſe valde magnam, quia pręponit eum omnibus gentibus, & populis: vocatur autẽ Meſſias Chriſtus, ideſt vnctus:

Vnde habuit ortũ ſcripturę tranſumptio de exaltatione cornu.

Meſſias quare vocetur Chriſtus.

F omnes enim reges apud Iudæos vocabantur vncti, vel Chriſti, quia efficiebantur reges per vnctionem, ſ. fundendo oleum cõſecratum ſuper capita eorum, ſicut ſuper capita ſacerdotum, ſicut patet de Saule infra capi. 10. & de Dauid infra 16. capi. & de Salomone infra lib. 3. Meſſias autẽ rex erat, ideo vocabatur Chriſtus: ſic enim ipſe confeſſus eſt regnum meum non eſt de hoc mundo: Ioan. 18. cap. hic finitur canticum Annę, quod aliqui totaliter exprimunt de Eccleſia, & Synagoga, ſicut nos expoſuimus de Anna, & Phenenna, ſed iſta expoſitio non eſt literalis, ſed allegorica: ad hoc autem, quòd ſit tota expoſitio pure literalis aliquid debet exponi de Anna, & Phenenna, & aliquid de hoſtibus Iudæorum, & aliquid de Meſſia, ſicut
G expoſitum eſt.

Et abijt Elcana. Supra deſcribebatur oratio, quam fecit Anna cum obtulit filium ſuum, hic ponitur receſſus, ſ. quia venit Anna cum viro ſuo Elcana in domum ſuam, & reliquerunt filium ſuum in Sanctuario. *In Ramatha in domum ſuam*. Ideſt venerunt in domum ſuam, quę erat in Ramatha: iſta eſt ciuitas, de qua erat oriundus Elchana, & in qua habitauit poſtea Samuel.

Puer autem Samuel erat miniſter in conſpectu domini. Vouerat enim puerum iſtum mater ſua ad miniſtrandum ſemper coram domino, & ita reliquit eum ibi miniſtrantem. Dicitur autem, quòd miniſtrabat in cõſpectu domini, ideſt in templo. Et quia Deus ibi ſpecialiter habitare dicebatur, quidquid ibi fiebat erat co-
H ram domino. Non eſt tamen intelligendum, quod miniſtraret Samuel faciens ſacrificium, vel aliquid ſacerdotale, ſed in opere Leuitico, cum ipſe eſſet de ſtirpe Leuitarum, quod autem erat miniſterium, quod faciebat Samuel in templo, declaratum eſt præcedẽti cap. præcipue enim vigilabat in cuſtodia Sanctuarij dormiens in templo qualibet nocte circa locum, in quo erat arca, vt ſequenti cap. Miniſtrabat quoque in omnibus alijs, quę iubebat ei Heli ſacerdos: ille tamẽ nunquam iubebat, niſi quòd pertineret ad opus Leuiticum, vel cuiuſcunque ſæcularis viri.

Ante faciem Heli ſacerdotis. Ideſt coram Heli, ſ. quòd miniſtrabat ad omnia, quę ille iubebat. quicunque autem ad mandatum alterius aliquid agit, dicitur agere
I ante faciem eius. *Porro filij Heli*. Hic ponitur ſecundum, ſ. deiectio filiorũ Heli, & primo agitur de eorũ iniquitate, quę conſiſtebat in duobus, ſ. in præuaricatione ſacerdotij, & in fornicatione cum mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi, de quorum primo agitur hic, erant autem iſti filij Heli duo, ſ. Ophni, & Phinees, vt patet pręcedenti capit. quorum maior erat Phinees, & iam exercebat actus ſummi ſacerdotij pro patre ſuo pręcipiente illo: cum ipſe hoc non poſſet explere prę ſenectute, vt ait Ioſephus 5. lib. antiquitatum in fine. *Filij Belial*. Ideſt filij inobedientię. Belial dicitur inobediens, vel diſcordans, aut ſine iugo, & ita omnes homines, qui non obediunt rationi, nec ſubduntur legi, dicũtur filij Belial: ſic patet Iu-
K dicum cap. 19. vbi hoc exponitur, ſ. Venerunt viri ciuitatis illius filij Belial, ideſt abſque iugo. Dicitur autem hoc de filijs Heli, quia non obediebant legi Dei quantum ad ſacerdotium, nec quantum ad continentiam, cum fornicarentur cum mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi, vt patet infra. nec obedierunt præcepto patris, & increpationi infra in litera.

Belial quid ſignificet.

Neſcientes dominum nec officium ſacerdotum ad populum. Ideſt iſti non cognoſcebant Deum ad colendum eũ: quamquam bene cognoſcerẽt eum ex lege, & ex miraculis, quę ſępe fecerat propter Hebręos: etiam non cognoſcebant officium ſacerdotum, non quidem, quod ignorarent qualiter miniſtrare deberent, ſed quia no-

lebant

A ſciebant agere, vt lex iuſſerat. Et iſto modo ſciendi, & ignorandi loquitur ſcriptura, dicens, aliquem ſcire, vel recordari præcepta Dei, quando illa facit, & neſcire quando non operatur: ſic patet Pſalm. 102. Et memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendum ea.

Quomodo filij Heli ignorabant legem ſacerdotalem, & an iſta ignorantia excuſaret eos. Quæſt. VI.

TANGVNTVR autem hic duæ ignorantiæ filiorum Heli, ſecūdum ꝙ dupliciter peccabāt in lege Dei vnum peccatum erat ſpecialiter in actibus ſacerdotalibus, ſ. ꝙ nō obſeruabāt modum cęremoniarum in officijs ſuis, & quantum B ad hoc dicitur, ꝙ neſciebant officium ſacerdotale ad populum, & quia iſtud erat magnum peccatum per ſe deſcriptum eſt. Aliud erat in multis enormitatibus, quas faciebant contra cętera pręcepta Dei, quę non erant de officio ſacerdotali: vt ꝙ fornicarentur cum mulieribus excubātibus ad oſtium tabernaculi, & ſic in ſimilibus actibus. Et quantum ad hoc dicitur, ꝙ neſciebant Deum, ideſt neſciebant leges Dei, & præcepta quæcunque de regulatione vitæ ad obſeruanda illa, ſed ſequebantur deſideria ſua: dicitur autem ꝙ neſciebant officium ſacerdotum ad populum, ideſt quātum ad illam partem, in qua communicant ſacerdotes miniſtrantes tamen popularibus: aliquę enim ſunt miniſtrationes, in quibus inter ſe nihil communicāt, ſicut in oblatione thymiamatis, & panis propoſitionis, & incenſione lucernarum, & ingreſſu in ſancta C Sanctorum. Aliæ autē ſunt miniſtrationes, in quibus communicabant ſacerdotes cum popularibus, ſicut in ſacrificijs, ſed in iſtis adhuc nō totaliter, ſed ſolum in hoſtia pacifica, in qua male ſe habebāt filij Heli ad populum, quia cum deberent ab eis accipere certam partem de hoſtia illa accipiebant, quod volebant: vt patet infra: in alijs autem miniſtrationibus, quas faciebant filij Heli, quæ non pertinebant ad populum, ſcriptura nihil tangit, & ſatis videtur, ꝙ non ſe habebant male in illis cum ſcriptura dicat ſpecialiter, ꝙ ſe habebant male in officio ſacerdotali inquantum pertinebat ad populum. ſi autem voluiſſet etiam intelligi de officio ſacerdotali quantum ad Deum, vel de vtroq; D expreſſiſſet, vel de nullo: ſed dixiſſet vniuerſaliter, ꝙ filij Heli neſciebant officium ſacerdotale. Circa ignorantiam autem filiorum Heli ſatis patet, ꝙ non eſſet in ſcire, ſed in operari, ſicut in moralibus omnis malus eſt ignorans Ethi. lib. 3. tamen quamquam errarēt ex ignorantia in opere ſacerdotali non excuſarentur aliqualiter. Primo ex conditione generali: nam ſacerdotes debebant ſcire legem, & reſpondere ad omnes quæſtiones legis Mala. c. 2. ſ. Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem exquirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt, & Aggęi cap. 2. dicitur: Interroga ſacerdotes legem, vnde ſi aliquis ſacerdos eſſet ignorans ea, quæ pertinent ad legem debebat eijci de ſacerdotio, Oſeę c. 4. ſ. quia tu ſcientiam repuliſti repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi. E Secundo non excuſabantur aliqualiter filij Heli propter ignorantiā ex cōditione ſpeciali, ſ. quia iſtud quod ignorabant pertinebat ad eorum miniſterium, nemo autem ignorare debet ea, quæ ad officium ſuū pertinent, & ſi ignorat non excuſatur, potiſſime quia iſti erant ſacerdotes a multis diebus: duo autem filij Aaron Nadab, & Abiu prima die, qua miniſtrauerūt errantes ex ignorantia, in ſacerdotali miniſterio mortui ſunt: Leui. c. 10. iuſtius ergo iſti pęnam merebantur. *Sed quicunque immolaſſet victimam*. Ideſt neſciebant iſti officium ſacerdotale quātum ad populum ad obſeruandum illud, ſed potius quando veniebant aliqui

Filij Heli non eſſent excuſati etſi p ignorātiam peccaſſent.

Quilibet tenetur ſcire ea, quæ ad ſuū officium pertinēt ſub pœna peccati mortalis.

A ad offerendum præuaricabantur cum eis, vt infra patet. Dicitur autem de offerēte victimam, quia in iſtis ipſi delinquebant cum in hoc communicarent cum popularibus, eſt autem victima generaliter omne ſacrificium, & dicitur ab hac proprietate, quia ferro occiditur ſic ait Ebrardus:

Victima, quæ cecidit ferro victrice vocatur
Hoſtibus a domitis hoſtia nomen habet.

Victima eſſe quam præuaricabantur filij Heli quomodo accipitur. Quæſt. VII.

HIc tamen nō poteſt accipi victima pro qualibet re immolata, in quocunque genere B ſacrificij, quod primo patet de holocauſto: nam de eo nihil proueniebat popularibus, nec ſacerdotibus, ſed totum cōburebatur: Leui. c. 1. non poteſt etiam intelligi de hoſtia pro peccato: nam illa erat duplex, ſ. quædam, de cuius ſanguine inferebatur intra tabernaculum, de iſta nullus quicquā comedebat, ſed tota cremabatur extra caſtra, alia erat hoſtia pro peccato, de cuius ſanguine non inferebatur intra Sanctuarium, & iſtam accipiebant ſacerdotes in partem ſuam præter adipes, quos domino cremabant Leui. c. 4. & 6. Hic autem nō fit ſic, quoniam aliquid proueniebat ſacerdotibus, & popularibus, cū dicatur, ꝙ puer ſacerdotis ibat ad offerentem, & accipiebat ab eo aliquam partem carnis, & alię manebāt apud offerentem: ergo nec etiam erat pro peccato, C quia in holocauſto nihil ſacerdotibus, nec popularibus proueniebat, in ſacrificio autem pro peccato nihil popularibus, ſed ſacerdotibus dabatur: ideo oportet, ꝙ eſſet hoſtia pacifica. Item patet, quia in hoſtia pacifica nihil proueniebat Deo, niſi adipes, vt colligitur Leui. c. 3. carnes autem partim popularibus, & partim ſacerdotibus proueniebāt, hic autem ſolus adeps offerebatur domino, vt patet infra cum dicatur incēdatur ex more adeps, & tolle tibi quantumcunque deſiderat anima tua, & ſic permittebant offerentes puero ſacerdotis tollere quantamcunque partem ſacrificij præter adipes, ergo ſacrificium iſtud erat pacificum. *Veniebat puer ſacerdotis.* Scilicet pro iuribus ſacerdotalibus, quia habituri erant ſacerdotes de hoſtia D pacifica partes quaſdam, vt patet Leui. c. 7. pro his autē veniebat puer, licet in hoc excederet, vt patet hic.

Quis puer eſſet, qui veniebat pro iuribus ſacerdotalibus. Quæſt. VIII.

DE iſto puero dubitatā, cuius ſacerdotis puer ſit. Dicet aliquis, ꝙ ſit puer ſacerdotis magni, quia hic ponitur ſacerdos nihil determinando, ergo intelligitur de magno. Sed dicendum eſt, quòd nō, quia iſte puer ſacerdotis erat illius ſacerdotis, qui percepturus erat iura ſacerdotalia, iſte autem non erat ſemper vnus, ſed aliquando vnus ſacerdos, & aliquando alius offerebat ſecūdum E tempora ſua, offerenti autem proueniebant omnia iura illius ſacrificij, quod faciebat: vnde ſacerdos immolās hoſtiam pacificam habebat omnia iura illius: Leui. c. 7. ſummus tamen ſacerdos non ſemper offerebat ſacrificium, ideo non pertinebat ad ipſum accipere iura iſta quotidie, ſatis tamē dici poſſet, ꝙ quamquam non ſemper puer ſummi ſacerdotis perciperet iſta iura pro ſummo ſacerdote, tamen ꝙ conſtitutus erat aliquis puer a ſummo ſacerdote, vel a duobus filijs Heli, qui perciperet iſta iura pro ſacerdote immolante. huius fundamentum eſt, quia dr̄ ſupra, ꝙ duo filii Heli faciebant oē malum iſtud in ſacerdotio, ergo ab ipſis deſtinabatur puer ad accipiendū iſta iura.

Dum

Dum coquerentur carnes. Cum enim fuiſſet victima immolata, antequam cremaretur adeps, populares accipiebant ſibi omnes carnes hoſtię, & incipiebant eas coquere, & poſt ſacerdotes accipiebant iura ſua, iſti autem filij Heli præuaricabantur, quia prius quam coquerentur carnes, volebāt accipere illas ſibi, vt patet infra, & accipiebant quas partes vellent, hic tamen ſolum tangitur delictum, quod incurrebant, quia ſumebant iura ſua, antequam cocta eſſet, quod erat contra ſtatutum ſacerdotale. *Et habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua*. Ideſt iſte puer ſacerdotis portabat ſemper fuſcinulam ſecum ad extrahendum carnes de locis, in quibus coquerentur, vt duceret ſacerdoti. Eſt

Quid ſit fuſcinula.

autem fuſcinula inſtrumentum pertinens ad ollam, & dicitur fuſcinula de fuſcus, fuſca, fuſcum, ideſt niger, quia fuſcinula nigredinem contrahit propter fumum, erat autem iſta fuſcinula de vaſis Sanctuarij pertinentibus ad altare holocauſtorū: fecerat enim Moyſes Lebetes, & forcipes, & ignium receptacula, & fuſcinulas in altari illo: Exodi 27. Seruiebant autem iſtę fuſcinulæ, vt ſacerdotes extraherent iura ſua iam cocta de olla. Conſiderandum autem, ꝙ offerentes coquebant carnes ſacrificiorum, quę proueniebant eis, & ſacerdotibus intra templum, vel Sanctuarium, & non ſuper altare holocauſtorum, nec accipiebant de igne illo ſacro ad miniſtrationes ſuas iſtas, ſed erat quidam alius ignis prophanus, in quadam parte Sanctuarij ſeruiēs ad hoc. De iſto autem nunquam accipiebant ſacerdotes ad aliquā miniſtrationem ſuam, quoniam morerentur, cum non eſſet iſte ignis ſacer. Sic factum eſt de duobus filijs Aarō Nadab, & Abiu, qui mortui ſunt coram domino offerentes ignem alienum, Leui. c. 10. Erat autem ignis iſte alienus prophanus, ſ. in quo coquebantur carnes ſacrificiorum pertinentes ad offerentes. *Et mittebat eam in Lebetem*. Lebes eſt inſtrumentum ęreum in Sanctuario, quod pertinebat ad vaſa altaris holocauſtorū. Nam inter quatuor genera vaſorum eius cōtinentur Lebetes, Exo. 27. cap. ſed accipitur dupliciter Lebes, vno modo pro quodam vaſe amplo, & capaci diſpoſito ad ſuſcipiendum cineres. Alio modo pro quodam vaſe aliter facto pertinente ad carnium decoctionem. Primo modo accipitur Exodi 27. cum dicitur facieſque in vſus eius Lebetes ad ſuſcipiendos cineres, & illo modo ſunt Lebetes vaſa altaris, vel offerentes ducerent vaſa, in quibus coquerent carnes ſacrificiorum. Conſtat autem, quòd Moyſes non fecit aliqua talia vaſa, nec habentur in deſcriptione eius, potuit tamē eſſe, quòd poſtea Iſraelitæ ex deuotione facerent talia vaſa, quæ eſſent in Sanctuario ad iſtos vſus determinata: ſic patet enim de quibuſdam alijs, quæ ipſi propter Dei iuſſa faciebant, ſ. de tubis argenteis, quam iuſſit Moyſes fieri duas: Numeri 10. Poſtea tamen Iſraelitæ fecerūt multas, quia cum eſſent apud Iericho clangebant ſeptem tubis argenteis: Ioſue cap. 6. ſic autem Salomon fecit in templo, ꝙ domino ędificauit vaſa multa pro huius miniſtrationibus, vt ait Ioſephus 8. lib. Antiquitatum, ſed de hoc nihil refert, an vaſa illa ad Sanctuarium pertinerent, vel ab offerentibus victimas ducerentur. *Vel in caldariam, ſiue cacabum, aut in olla*. Omnia iſta ſunt vaſa ſeruientia ad decoctionem carnium: differunt autem in materia, & figura: ollę enim interdum fictiles ſunt: cacabus, autem caldariæ, vel Lebetes ęnei ſunt. Etiam non eſt eadem figura, nec quantitas. In quolibet autem mittebat puer ſacerdotis fuſcinulam, vt abſtraheret carnes pro ſe, & ob hoc fuſcinula erat tridēs, ideſt trium dentium, vt leuiter arripere poſſet.

Lebes in ſacra Scriptura dupliciter accipitur.

Et omne, quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi. Ideſt puer mittebat eam in incertum non inquirens ſpecialiter, quæ pars ad eum pertineret, ſed quodcunque

F potuiſſet arripere portabat in fuſcinula pro ſacerdote, ſ. pro illo, qui faciebat illa die victimam, ad quem iura pertinebant. Erat autem in hoc ſecundum delictum ſacerdotale, ſ. quia accipiebant aliquid vltra iura ſua. Nam de hoſtia pacifica proueniebat ſacerdotibus pectuſculum, & armus dexter, vt patet Leui. cap. 7. cum autem ſic puer ſacerdotis acciperet quodcunque portaret fuſcinula, accipiebat plura quam ſibi debita erāt. & ſic grauabantur offerentes, & diſtrahebantur a ſacrificijs, vt patet ſupra in litera.

Sic faciebant vniuerſo Iſraeli venienti in Silo. Ideſt filij Heli non ſolum faciebant hoc ad quoſdam offerentes, ſed ad omnes Iſraelitas, in quo erat peccatum graue, cum ſemper eſſet. & dicitur, ꝙ faciebant hoc ve-
G nientibus in Silo, quia iſti duo filij Heli miniſtrabant in Silo, cum ibi eſſet Sanctuarium eo tempore. Offerentes autem quamquam ſcirent ſe grauari accipiendo ab eis talia iura, potius tamē volebant grauari quā contendere cum ſacerdotibus. *Etiam antequam adolerent adipem*. Iſtud eſt tertium delictum ſacerdotale, ſ. ꝙ ante cremationem adipis ſumebant ſibi partes ſuas ſacerdotes. Intelligitur autem hoc ſemper de hoſtia pacifica, de qua nihil dabatur Deo, niſi adeps, vt ſupra dictum eſt. Erat autem conſuetum, vt quando offerretur hoſtia pacifica educerentur adipes, & diuideretur animal in fruſta, quæ portabat offerens, poſt hoc autem cremabatur adeps ſuper altare, deinde offerentes coquebant omnes carnes animalis partim pro ſe, & partim pro ſacerdotibus, quo finito acceptu-
H ri erant ſacerdotes iura ſua iam cocta, hic tamen ſacerdotes mutabant ordinem, quia antequam incenderetur adeps, ipſi volebant accipere partes ſuas nondum coctas, in quo magnam diligentiam adhibebāt circā iura ſua, quia priuſquam Deo offerretur quod ſuum erat, ipſi volebant accipere partes ſuas.

Veniebat puer ſacerdotis, & dicebat immolanti. Iſte puer eſt, de quo ſupra dicebatur, qui erat inſtitutus a ſacerdotibus, vt procuraret iura eorum, & nunc non mittebat fuſcinulam in Lebetem ad extrahendum quidquid occurriſſet, ſicut prius, ſed petebat ab immolante, vt daret eis carnes. Cauſa huius eſt, quia ſupra veniebat puer ad offerentem, cum carnes coquebātur, & non expectans, ꝙ coctę eſſent, & ꝙ offerens daret
I ei partes, quæ ei proueniebant, ipſe per ſe accipiebat. Nunc autem non erant carnes adhuc poſitę in Lebete, ſed crudę retinebantur apud offerentē, ideo puer ſacerdotis petebat ab eo, vt daret ſibi carnem, quæ ei proueniebat. *Da mihi carnem, vt coquam ſacerdoti*. Ideſt da mihi partem carnium, quæ prouenit ſacerdoti, ſ. facienti immolationem, vt ego coquam illi.

Non enim accipiam a te carnem coctam ſed crudam. Hoc dicebat puer ſacerdotis, quia immolantes ex more ſuo ſoliti erant dare carnem coctam ſacerdotibus: iō eam coctam dare volebant nunc, ſed puer ſacerdotis nollens eam, ſic dicebat, nō accipiam carnem coctā. Hoc autem erat, quia volebant ſacerdotes delicioſius epulari, ideo accipiebant carnem crudam, vt poſſent
K eam aliter, vt vellent, apparare, quod in iam cocta facere non poterant. *Dicebatque illi immolans*. Vocatur hic immolans offerens ſacrificiū, propriè autem immolans eſt ipſe ſacerdos, qui animal occidit. Ponitur vnum pro altero. *Incendatur primum iuxta morem hodie adeps*. Volebāt offerentes, ꝙ obſeruaretur ordo in cęremonijs, & ēt ſi grauarentur ipſi, non multum curabant, dicebant ergo incendatur adeps ex more, ideſt ſicut conſuetum eſt offerri adipem, & cremari antè oīa alia, ita & nūc fiat, & poſtea accipias, quod volueris. In quo erant offerentes deuoti, nam ipſi ex deuotione offerebant, & ob hoc volebant obſeruari omnes cęremonias, ſacerdotes autem ſolum ſeruiebant

deſide-

deſiderio ſuo non curantes, an aliquid peruerteretur A in ceremonijs. *Et tolle tibi quamcunque deſiderat anima tua.* Ideſt quam quam nos grauemur nihil curamus: tolle enim non ſolum iura tibi prouenientia, ſed etiam q̃cunque volueris de carnibus, dum tamen permittas, ꝙ primo incendatur adeps. *Qui reſpondens aiebat ei, nequaquam.* Ideſt puer ſacerdotis dicebat non faciam: nam ſi permitteret prius incẽdi adipes quam ipſe acciperet iura ſua, interim coquerentur carnes, & iam non poſſet accipere eas crudas, ſed coctas, quod erat contra intentionem ſuam, cum vellet illas multipliciter apparare. *Nunc enim dabis, alioquin tollam vi.* Ideſt non permittam, ꝙ incendatur primo adeps, ſed nunc dabis, ideſt immediate nulla alia facta cęremonia: alioquin tollam violenter: quod dicebat, quia ſacerdotes B erant domini in Sanctuario, & viri magnę poteſtatis, credebantque poſſe inferre violentiam quibuſcunq;.

Erat enim peccatum puerorum grande nimis coram domino. Ideſt peccatum iſtud, quod erat in acceptione carniũ ante cremationem adipum, & alijs duobus ſupra poſitis, erat nimis graue, quoniam erat peccatum directe contra Deum, ſ. pręuaricando cęremonias cultus ipſius, potiſſimum quia per hoc diſtrahebant totum Iſrael a cultu Dei: nullus enim volebat immolare, cũ viderent, ſic pręuaricationes fieri in ſacrificijs. Et quãquam filij Heli alia enormia valde committerent cõtra totam honeſtatem, ſ. ꝙ dormiebant cum mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi, vt patet infra: tamen principaliter expreſſit ſcriptura errorem, C qui fiebat circa ſacrificia, eo ꝙ illa directius pertinerẽt ad cęremonias cultus eius, ſic enim Deus ſemper obſeruabat in veteri teſtamento. Nam quamquam aliqui errallent in præceptis, quæ erant contra ius naturæ, vt in occiſione, furto, & adulterio, non tam cito: nec ita frequenter Deus puniebat illos, ſicut delinquentes in aliquibus cęremonijs cultus eius: ſic patet de Nadab, & Abiu, qui ſolum errauerant in quadam cęremonia cultus diuini, ſ. quia obtulerãt ignem alienum, & mortui ſunt: Leui. cap. 10. multi tamen delinquebant in occiſione, & adulterio, & alijs fraudibus, & non puniebantur ſic a Deo, ſecundum veritatem tamen maiora erant delicta contra præcepta moralia commiſſa, quam contra cęremonialia: Deus tamen D principaliter puniebat delinquentes contra cęremonialia, eo ꝙ lex Hebręorum magis conſiſtebat in cęremonijs, quam in pręceptis moralibus, vt patet ex toto Pẽtateucho. Dicitur autem, ꝙ erat peccatum puerorum grande nimis, ſ. duorum filiorum Heli, qui vocantur pueri, quia erant iuuenes ętate, vel vocantur pueri illi, quos mittebant ſacerdotes ad procurandũ iura ſua, de quibus ſupra dicitur, ꝙ puer ſacerdotis habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, & ꝙ iſti cogebant offerentes dare carnem crudam. Iſti enim diſtrahebant homines a ſacrificio, ideo peccatum ipſorum erat graue. Hic tamen magis vocãtur pueri duo filij Heli, ſ. Ophni, & Phinees, & hoc, quia iſtis duobus imponitur tota culpa cum dicatur ſupra, ꝙ erant filij Belial, & ſi intelligeretur hic de peccato puerorum, E non inferretur tota culpa filijs Heli.

Filij Heli faciebant alia peccata maiora q̃ ea, quæ erant in lege ſacerdotali, & tñ De⁹ magis puniuit errorem in cęremõijs ſacerdotalibus.

Quia diſtrahebant homines a ſacrificio domini. Ideſt peccatum graue iſtorum cõſiſtebat occaſionaliter in dãno, quod inde ſequebatur, ſ. quia diſtrahebant homines a ſacrificio. Hoc autem erat propter duo, primo propter deordinationes cęremoniarum, quę fiebant in ipſis ſacrificijs, quia cum deberet adeps ante omnia cremari, ſacerdotes accipiebant iura ſua etiam violenter ante illius cremationem, vt patet ſupra.

Secunda cauſa, quare diſtrahebant̃, erat grauamen, quod eis inferebatur: nam cum ſacerdotibus ſecundum legem prouenirẽt partes determinatę de ſacrificijs, volebant vſurpare ſibi plura de his, quæ pertinebant ad populares, & actualiter vſurpabant, vt patet ſupra. Diſtrahi autem a ſacrificio Dei erat magnũ inconueniens, cum potiſſimum obſequiũ, quod Deo præſtabatur in veteri teſtamento, eſſet ſacrificium.

Samuel autem. Hic ponit̃ de bonis exordijs Samuelis, ſ. quomodo a pueritia ſua ſemper fuerit exercitatus in Dei timore, & miniſterio, & vſque ad extremũ vitę ſuę ſemper ad maiora aſcendens in hoc permanſit. *Miniſtrabat ante faciem domini.* Miniſterium Samuelis erat cuſtodiendo Sanctuarium, claudendo atque aperiendo portas, & dormiendo per noctem apud arcam in cuſtodia Sanctuarij, vt patet ſequenti cap. Miniſtrabat etiam in omnibus alijs, quæ iubebat Heli ſacerdos, quę pertinerent ad Leuiticum officium. Et dicebatur miniſtrare ante faciem domini, ideſt in Sanctuario, vbi Deus erat, & quicquid ibi fiebar dicebatur fieri ante faciem domini. *Puer accinctus Ephod lineo.* Ideſt Samuel erat puer, & erat indutus Ephod, ſ. aliqua veſte paruula de lino facta, quæ vocatur Ephod.

Samuel quali Ephod eſſet accinctus. Quæſt. IX.

SCIENDVM autem, ꝙ nõ accipitur hic Ephod proprie, quia nõ poterat illud portare Samuel, ipſe enim erat Leuita: Ephod autem pertinebat ad ſacerdotes, & non ad omnes, ſed ad ſolum ſummum ſacerdotem, vt patet Exo. 28. c. vbi ponitur inter propria indumenta pontificum, & litera ſatis ſignificauit, ꝙ non intelligebatur de illo Ephod ſacerdotali, cum dicatur de Ephod lineo, illud tamen quod pertinebat ad ſummum ſacerdotem, non erat lineũ, ſed de multis colorib⁹, ſ. de auro, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, erat igitur iſtud Ephod Samuel quędam veſtis tota alba, qua induebatur Samuel ſuper cęteras veſtes ſuas cõmunes, vt miniſtraret coram domino, ſicut nunc clerici ſimplices vtuntur veſtibus albis miniſtrando in Eccleſia, qui autem celebrant ſacra, vel celebranti aſtant vtuntur alijs veſtibus, ſ. presbyter, diaconus, & ſubdiaconus: ita enim erat in veteri teſtamento differentia inter Leuitas, & ſacerdotes, quoniam veſtes Leuitarum erant ſimpliciſſimæ, ſ. lineę, veſtes autem D ſacerdotũ multiplices. quod patet, nam ſacerdos magnus habebat nouem genera ornamentorum de diuerſis filis, & varia pulchritudine contextorum, vt patet Exo. 28. c. ſacerdotes autem minores, quamquam haberent ſimpliciora ornamenta, quam ſacerdos magnus, tamẽ illa multa erant, ſ. quinque: habebãt enim feminalia linea, & tunicam lineam ſtrictam, & cidarim, & baltheum, de quibus Exodi 28. cap. omnia autem hęc erant alba, & ſolum de lino: Leuitę autem habebant ſimpliciora ornamenta, ſcilicet quilibet Leuita vnam ſtolam. Sunt autem ſtolæ veſtes albę de lino, ſicut illę, quibus clerici ſimplices vtuntur, vel alij clerici cum ad altare non accedant. De iſtis ſtolis Leuitarum dicit Ioſephus libro octauo capit. Antiquitatum, quòd Salomon fecit ducenta millia ſtolarum E pro Leuitis, quibus induerentur ad canendum hymnos. De iſtis ſtolis Leuitarum nihil tetigit Moyſes: nam Exodi capit. 28. cum egiſſet de veſtibus, dixit de veſtibus ſummi ſacerdotis, & de veſtibus ſacerdotum minorum. Nunquam autem de Leuitis dixit, an veſtiti eſſe deberent aliquibus ſacris veſtibus pro miniſterijs ſuis, etiam cum egiſſet de eorum conſecratione, & purificatione, nihil tetigit de veſtibus: Numeri capit. 8. Habuerunt tamen poſtea veſtes, ſcilicet tempore Salomonis, & ante illud, quibus miniſtrarent canendo coram domino, vel in alijs officijs.

Q̃ſo ſacerdotes, & Leuitę diuerſa genera ornamẽtorum habebant.

An

An Leuitæ tempore Moyſi habuerunt aliquas veſtes ſpeciales, & quare poſtea habuerunt. *Quæſt.* X.

QVAERET aliquis, an tempore Moyſi Leuitæ habuerunt aliquas veſtes, & quare poſtea habuerunt. Reſpondendum eſt, quòd Moyſes non fecit, aut iuſſit fieri aliquas veſtes pro Leuitis, nec vnquam tale legitur, ſed poſt tẽpora Moyſi fuerunt: ſi enim Moyſes pro Leuitis aliquid fieri iuſſiſſet de ornatu veſtium, ſcriptum foret: quia cum omnia iſta ſint cęremonialia pure non habentia aliquid ex naturali ratione, oportet quòd ex pręcepto habeantur, quia ratio noſtra in illis ſine pręcepto nihil concluderet, ſicut facit in præceptis moralibus, quæ habent ortum ex ipſa natura, & tamen nunquam in actibus Moyſi, & libris eius ſaltem leuiſſime reperietur aliquid ſcriptum de veſtibus Leuitarum. Quod autem poſt tempora Moyſi, ſ. poſt ingreſſum Iſraelitarum in terra Chanaan Leuitę habuerũt veſtes, patet: quia duplex fuit tempus, vel ſtatus Iudęorum poſt ingreſſum in terram Chanaan quam ad miniſteria Dei. Primum fuit ab introitu in terram illam vſque ad tempora Dauid, & Salomonis: Secundum fuit a tempore iſtorum duorum regum vſque ad finem ſtatus Iudaici poſt mortem Chriſti. ſunt autem iſta duo tempora diſtincta, quia Dauid ante mortem ſuam congregato toto populo, & ſacerdotibus, & Leuitis fecit ordinem in miniſterijs Leuitarum, & ſacerdotum complendo omnia, quæ omiſſerat Moyſes, & tollendo aliqua de illis, quę ipſe dixerat cum iam non poſſent conuenire tempori Salomonis, & ſequẽtibus. De iſto ordine habetur 1. Paralipom. 23. & vſque ad 26. cap.

In his autem duobus temporibus fuerunt Leuitæ aliter ordinati quam tempore Moyſi in deſerto, quãquam in eo tempore, quod fuit ab introitu in terram Chanaan vſque ad tempus Salomonis non fuit completa ordinatio Leuitarum, & ſacerdotum, tamen poſtea Salomon omnia compleuit, habuerunt tamẽ Leuitæ veſtes hoc tempore, vt patet de Samuele, qui cũ eſſet Leuita, & ſtaret coram domino, vtebatur lineo Ephod, & mater ſua faciebat ei veſtem paruulam lineam, quam afferebat ei ſingulis annis ad miniſtrandum, vt patet infra: de alijs autem Leuitis eiuſdem tẽporis idem videtur dicendum, cum iſta veſtis eſſet ꝓpter miniſtrationem. Quod autem tempore Salomonis fuerint veſtes Leuitarum, apparet ex eo, quòd dictum eſt, ſ. quia fecit ducenta millia ſtolarum pro Leuitis.

Ratio autẽ diuerſitatis, quare tempore Moyſi non habebant Leuitę veſtes, & quare poſtea habuerunt eſt ex ipſa miniſtratione. Nam tempore Moyſi Leuitę habebant tales miniſtrationes, ad quas non erãt neceſſarię veſtes ſacrę, nec conuenientes. Nam veſtis ſacra eſt ad miniſtrationem, quæ fit coram domino intra Sanctuarium, ſed tempore Moyſi non miniſtrabãt Leuitę taliter, quia miniſtratio ſua ſolum erat excubando in circuitu Sanctuarij non ingrediendo in illud, & quantum ad iſtam miniſtrationem non erat aliqua neceſſaria de ſacris: etiam miniſtrabant Leuitæ deponendo, & erigendo Sanctuarium, & portando illud in via, ſed in hoc non miniſtrabant coram domino introeuntes in Sanctuarium, ideo nec egebant veſtibus ſacris, nec conuenientes eis erant, & quia tẽpore Moyſi ſolum erant habituri iſta officia Leuitę, nunquam fecit illis Moyſes veſtes. poſt autem tempora Moyſi, ſ. poſt ingreſſum in terram Chanaan fuerũt veſtes multum conuenientes Leuitis, & quaſi neceſſariæ quantum ab honeſtatem miniſtrantium, nam tunc incępit eſſe miniſtratio eorũ introeundo in Sanctuarium, & aſtando ibi ſacerdotibus atque faciendo quæcunque iuberent, ſiue in canendo hymnos, vel quodcunque alterum. Qui autem intra Sãctuarium miniſtrant etiam ſi miniſtratio eorum minima ſit, nõ videntur honeſte in veſtibus communibus, ſed debent apparere in aliquibus veſtibus ſpecialiter pertinentibus ad illam miniſtrationem, & quoniam tempore Salomonis potiores adhuc erant Leuitarum miniſtrationes, cum completus fuerit ibi ordo ipſorũ, ideo ille fecit eis veſtes, ſ. ducenta millia ſtolarum, & iſte modus ſemper manſit vſque ad deſtructionem Iudęorũ per Romanos: ſemper enim prouidebatur Leuitis de veſtibus, ſicut prouidebatur ſacerdotibus de veſtibus ſuis. Iſta autem veſtis Leuitica, quam portabat hic Samuel erat linea ſolum, ſicut veſtes aliorũ Leuitarum. Cum etiam omnes veſtes ſacerdotũ minorum eſſent ſolum lineę Exo. c. 28. & vocatur hic Ephod, ꝙ eſt nomen ornamenti pontificalis, ſed non accipitur hic pro tali ornamento, vt ſupra dictum eſt, & propter hoc litera determinauit hoc dicens accinctus Ephod lineo diſtinguẽs ab Ephod ſummi ſacerdotis, quod non erat lineum. *Et tunicam paruam faciebat ei mater ſua.* Erat enim Samuel paruulus miniſtrãs coram domino, ideo cum mater ſua vellet ei quolibet anno dare veſtem, in qua miniſtraret faciebat paruulam tunicam, ſicut puero decebat, iſta autem eſt, quæ vocatur ſtola Leuitarum, quoniam ornamenta eorum ſimplicia erant, & iſta videtur eſſe, quæ vocatur Ephod lineum. *Quam afferebat ſtatutis diebus.* Hoc non refertur ad Samuelem, ſed ad matrem ſuam, quia dicitur immediate aſcendens cum viro ſuo, vt immolaret hoſtiam, & illis temporibus dabat mater Samuelis ei veſtem, ſ. Leuiticam, & dicitur ſtatutis diebus, quia ſolum faciebat hoc mater Samuelis diebus quibuſdam determinatis: non enim aſcendebant quotidie, vel multoties ad templum domini in Silo, ſed illis diebus, quibus ex lege, vel ex voto obligabantur. Ex lege autem ter in anno obligabantur viri, ex voto ſolum obligabantur qui vouerant, mater autem, & pater Samuelis videbatur vouiſſe quolibet anno aſcẽdere ad Sanctuarium, vt facerent aliqua ſacrificia.

Aſcendens cum viro ſuo, vt immolaret hoſtiam ſolennem, votum ſuum. In hoc apparet, ꝙ iſti dies ſtatuti, quibus Anna aſcendebat cum viro ſuo in Sanctuarium, non erant dies ſtatuti a lege, ſ. tres feſtiuitates in anno, de quibus Exo. 23. & 34. c. ſed erant quædam aliæ ſolennitates celebrandę non ex lege, ſed ex voto, ſ. quia vouerant aliquo tpe anni aſcendere ad Sanctuarium, & offerre aliqua ſacrificia, hoc autem faciebant Anna, & vir eius propter Samuelem, quem Deus illis miraculoſe dederat, ideo præter hoc, ꝙ ipſum domino ad totã vitam vouerunt, adhuc quolibet anno faciebant vota in aliquibus ſacrificijs pro illo, & dr̄, ꝙ immolabant hoſtiam ſolennem, & votum, quia hoſtia ſolennis erat aliqua hoſtia pacifica, quam ipſi ſpontanee offerebant, votum autem erat ſacrificium, ꝙ offerebãt quolibet anno, quia vouerant illud offerre die, qua aſcendebant in Silo. Sed adhuc melius videtur dicendum, ꝙ dies ſtatuti ſint illi dies, qui ſecundum legem ordinati erant, id eſt ter in anno, vt dictum eſt. hoc apparet cum dicuntur dies ſtatuti, ergo ab aliquo erant poſiti ſub pręcepto illi dies qui in eis aſcendere in Sãctuarium ſtatuerãt. Sedo quia dr̄, ꝙ aſcendebant ad immolandum hoſtiam ſolennem, ſed ſolenne vocatr̃ anniuerſarium, id eſt, qđ per ſingulos annos ſit redeũte die. vnde dr̄ ſolenne quaſi ſolitum annum, id eſt, qđ fieri ſolet ſingulis annis, ſed iſtę erant feſtiuitates, quę ſingulis annis fiebant ter redeunte anno, & in illis ſolitus erat Eſcana pater Samuelis offerre hoſtias, & illę vocantur ſolennes, id eſt ſolitæ fieri, ſiue ordinariæ.

Anna quibus tpibus cum viro ſuo aſcẽdebat in Sanctuarium.

Ter-

Tertium patet inquantum dr̄,& votum, in quo ap
paret, ꝙ differt ab hoſtia alia, & tñ votum eſt aliquid
voluntarium non inductum a lege, ergo hoſtia ſolē-
nis erat aliquid,qđ ex lege,vel conſuetudine debeba-
tur,& quando Elcana, & Anna mater Samuelis aſcē-
debant in Sanctuarium, ſimul offerebant vtranque
victimam,ſ.eam, quam ex lege, vel conſuetudine te-
nebantur,quę vocatur ſolēnis,& illam quam ipſi pro-
miſerant,quæ vocatur votum. *Et benedixit Heli Elcanæ,
& vxori eius*. Iſtud ponitur hic per recapitulationem.
Nam ſupra dictum fuit,ꝙ Anna, & vir eius orauerūt
in Sanctuario,& abierunt in vrbem ſuam, poſtea au-
tem interpoſitis quibuſdam de filijs Heli peccātibus,
& de pueritia Samuelis redditur ad receſſum Annę,
& Elcanę de Silo: eſt enim intelligēdum,ꝙ iſtud fue-
rit factum illa vice, qua aſcenderunt iſti in Silo offe-
rentes ibi Samuelem domino,& tunc benedixit Heli
Elcanæ,& vxori ſuę,quia ambo bene egerant offeren
do Samuelem domino ad ſemper. Anna quippe pri-
mo illum vouit, ſ.antequam naſceretur, deinde cum
Elcana vir ſuus hoc cognoſceret,confirmauit votum
vxoris pariter ipſe vouens, ꝙ daret filium dño omni-
bus diebus vitę ſuæ, vt declaratum eſt præced.c. *Red-
dat tibi dominus ſemen de muliere hac*. Ideſt det tibi Deus
habere filios multos de vxore iſta: ſciebat enim Heli,
ꝙ Elcana haberet aliam vxorem,de qua multos filios
ſuſceperat, quia tamen de illa nullum filium natum
dño vouerat non precatur, vt ſuſcipiat filios ex Phe-
nenna,ſed ex Anna. *Pro fœnore, quod commodaſti domino*.
Ideſt pro filio iſto,quem dediſti dño accommodatū,
ſ.ad cultum Dei applicitum tota vita ſua, & dr̄ fęnus,
ideſt vſurá:dedit.n.Anna filium ſuum Deo in fęnus,ſ.
in vſuram,vt ſemper eſſet ad vſum Dei,ideſt ad mini-
ſtrandum illi. *Et abierunt in locum ſuum*. i. redierunt in
vrbē Ramathā,vbi erat domus eorū, vt patet ſupra.
& hoc intelligitur de prima vice, quia redierunt poſt
oblatum Samuelem, q̄q̄ ſupra ponatur, ꝙ mater ſua
dabat ei quolibet anno ſtatutis diebus tunicam, cum
aſcenderet in locum Sanctuarij, nam iſta per recapi-
tulationem dicuntur. *Viſitauit autem dominus Annam*.
Deus dr̄ viſitare, ideſt venire ad videndum, ſicut nos
viſitationem accipimus, & quia qui viſitat alterum,
aliquid nouū circa ipſum gerit, Deus dr̄ viſitare quē-
piam,quando in eo aliquid operatur,ꝙ ante non ope
rabatur,ſic factum eſt in Anna,quia ante hoc non cō
cipiebat,& Deus poſtea fecit, vt conciperet, & pare-
ret. *Et concepit,& peperit tres filios,& duas filias*. Iſti om-
nes intelliguntur præter Samuelem, quia iam mini-
ſtrabat Samuel coram domino, & ſic erant ſex filij
Annæ,ſ.quatuor filij,& duæ filię,hoc autem erat mul
tiplicari eam in prole, ſicut ipſa prophetice pręnun-
ciauit,ſ.donec ſterilis peperit plurimos, & quæ mul-
tos habebat filios,infirmata eſt.

An Deus miraculoſe fecerit Annam concipere 5. filios poſt Samuelem. Quæſt. XI.

QVAERET aliquis de iſtis quinq; filijs, quos
cōceperit Anna poſt Samuelem, an ſuper-
naturaliter Deus fuerit operatus in conce-
ptu eorum, ſicut in conceptu Samuelis.
De Samuele autem non eſt dubium,quin in eius cō-
ceptione fuerit aliquid ſupernaturaliter factum, cum
mater eius ante hoc ſterilis eſſet,vt dr̄ pręced.c.ſ.ꝙ ↄ-
cluſerat dñs vuluam eius, non poteſt autem, quæ hu-
iuſmodi eſt,concipere,niſi miraculoſe adiuuetur. de
alijs autem filijs non tantum apparet. Aliquis vero di-
cet, ꝙ fuit aliquid ſupernaturale in conceptu eorum,
ſicut in conceptu Samuelis, quia dr̄ hic viſitauit dñs.
Sed non fuit in conceptione iſtorum quinque fi-
A liorum Annæ pluſquam ſolet eſſe in quibuſcunque
alijs communiter conceptis: In Samuele autem ſecus
fuit. Nam ante eum mater ſua erat ſterilis,ideo impoſ
ſibile erat illam concipere,niſi interueniente miracu-
lo,poſtea autem ablata eſt eius ſterilitas, ſ.antequam
conciperet Samuelem,vel in ipſo conceptu, & tunc
manebat Anna diſpoſita ad concipiendum,ſicut quę
libet alia fęmina,ad hoc ergo,ꝙ conciperentur alij fi-
lij, qui fuerunt poſt Samuelem,non requirebatur ali-
qua operatio ſupernaturalis,cum iam eſſet mater na-
turaliter diſpoſita ad iſtud. Sic autē eſt in multis alijs,
quæ a principio habent aliquid ſupernaturaliter, & ta
men poſtea pure naturalia ſunt, ſicut anima noſtra a
Deo creatur, ꝙ eſt pure ſupernaturaliter, poſtquam
B tñ ipſa creata eſt pure naturaliter habet operationes
ſuas:ita ergo q̄q̄ Anna nullum de filijs potuiſſet con-
cipere,niſi ſupernaturaliter fuiſſet ei a principio abla-
ta ſterilitas,poſtquam tñ ſemel ablata eſt in cōceptio-
ne Samuelis ex ſola virtute naturę ipſa poterat con-
cipere omnes alios nullo intercedente miraculo. *Et
magnificatus eſt puer Samuel ante dominū*. Ideſt accepit Sa-
muel magnitudinem, vel excellentiam honoris ante
dñm,ideſt ab ipſo dño, ſ.quia miniſtrabat ſemper an-
te eū. fuit aūt iſta magnificatio Samuelis in acceptio-
ne ſpiritus prophetici. Nā in tpe ſuo erat ſermo dñi
precioſus, & non erat in diebus illis viſio manifeſta,
ideo tāto magis prophetia ſua erat laudabilior, ſ.quia
in tpe illo, in quo nullus alius propheta erat,& aliquā
to tpe ante hoc nullus fuerat, vt patet ſeq.ca.etiā erat
C laus magna,quia Samuel,qñ accepit ſpiritum prophe
ticum erat adhuc puer,vt patet ſeq.c. Nam, vt ait Io- Samuel anno 12. ſuæ ætatis prophetare cępit.
ſephus quinto libro Antiquitatū, cępit Samuel pro-
phetare anno 12.ſuo. Magnificatus eſt etiam Samuel
in miniſtratione,quam habebat coram Deo,qm̄ aſſi-
due erat coram domino, explebatque miniſtratio-
nem ſuam diligenter valde in nullo deuiās a cęremo-
nijs legis, vel a pręcepto Heli: refulgebat autem ma-
gis gloria Samuelis,quanta enormitas, & irreuerētia
in miniſtratione filiorum Heli apparebat,quia oppo-
ſitorum natura iſta eſt iuxta Ariſto.2. Elencho. mini-
ſtrabant autem eodem tpe filij Heli, quo miniſtrabat
Samuel,ſed illi peſſime,iſte autem optime. Fuit autē
potiſſima magnificatio Samuelis in prophetiæ veri-
D tate, quia per hoc innotuit apud totū Iſrael, vt patet
ſeq.c.ſ.& cognouit vniuerſus Iſrael a Dan vſq; Berſa-
bee, ꝙ fidelis Samuel propheta eſſet Dñi. *Heli autem
erat ſenex valde*. Hic ponitur admonitio Heli ad filios
ſuos: erant enim illi peſſimi, Heli autem voluit eos
dulciter increpans reducere ad rectitudinem opera-
tionis,ſed non potuit, quia iniquitas eorum erat ma-
gna nimis; & fortiori correctione indigebāt. Dicitur Filij Heli peccauerunt cum pater eſſet ſenex valde.
autē,ꝙ Heli erat ſenex valde, in quo ſignificatur oc-
caſio peccati filiorum ſuorum:erat enim grauatus ſe-
nectute,qm̄ accidit iſtud pauloante mortem eius,ſed
ipſe vixit annis nonagintaocto infra c.4. ideo non po-
terat iam ipſe miniſtrare, ſed filijs ſuis reliquerat mi-
niſtrationem: fungebatur enim ſummo ſacerdotio
E pro eo filius eius Phinees,vt ait Ioſephus qnto Anti-
quitatum. Commiſſa igitur tota miniſtratione ſibi
habuerunt magnam occaſionem filij Heli ad præua-
ricandum in ſacerdotio,qđ non accidiſſet,ſi pater eo
rum adhuc miniſtraret. Itē ſenectus paterna tribue-
bat occaſionem ad hęc, qm̄ filij non timebant patrē
iam ſenio grauatum, nec ipſe erat potens corrigere
eos,niſi per blanditias quaſdam: amplius autem,ꝙ ni
mis nocebat erat Heli caligans oculis, vt patet ſeq.ca.
ideo non poterat videre ea,quæ faciebant filij ſui, ſed
ſolum audiebat aliqua per famam,& licet omnia au-
diret,non tantum moueretur auditu quantum ſi ipſe
vidiſſet, ideo minus mouebatur ad corrigendū filios.

Et

Et audiebat omnia. Scilicet, quia iſta erãt mala, ita manifeſta, ꝙ nequaquam celari poterant: potiſſime, quia erant in præiudicium multorum Iſrael. *Quæ faciebant filij ſui vniuerſo Iſraeli.* Iſtud eſt delictum in ſacerdotio quantum ad ea, in quibus communicabant cum populo ſacerdotes, ſ. in hoſtijs pacificis: nam in his delinquebant, vt patet ſ. ſ. in accipiendo carnẽ crudã ab offerẽtibus, & anteq̃ incenderetur adeps. Et nã quia accipiebant partes quaſcunque volebant, & hoc faciebant vniuerſo Iſraeli, ideſt omnibus Iſraelitis venientibus ad ſacrificia offerẽda, ſic patet ſ. in litera, ſ. ſic faciebant vniuerſo Iſraeli veniẽti in Silo. *Et quomodo dormiebant cum mulieribus, quæ excubabant ad oſtium tabernaculi.* Iſtud erat aliud delictum magnæ infamiæ, & ſcandali in populo ꝯ ſacerdotes, ſ. ꝙ ſacerdotes dormirẽt cum mulieribus euntibus ad templum dñi ad orandum: ſequebatur quoq; magna diminutio cultus diuini, ſ. ꝙ mulieres non irent ad orandum in Sanctuario, cum infamarentur, quòd dormiebant cum eis ſacerdotes.

Mulieres excubaſſe ad oſtium tabernaculi dupliciter intelligitur. Quæſt. XII.

DICITVR autem de mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi, ideſt ad oſtium templi: non. n. permittebantur accedere mulieres ad oſtium tabernaculi, & dr̃, ꝙ ibi excubabant, quod poteſt dupliciter intelligi, vno modo pro orare, alio mõ ꝑ vigilare. Primo mõ eſt ſenſus, ꝙ multæ mulieres deuotę frequentabant Sanctuarium venientes ſępiſſime ad oſtium templi, & ibi orabant, hoc aũt excubare dr̃. Nam quicunque ad aliquid diligenter eſt attentus, excubare dr̃, ſic patet Num. 18. c. cum dr̃, ꝙ Leuitæ excubabunt ad præcepta Aaron, ideſt erunt diligenter attenti ad faciendum quidquid Aaron iuſſerit. Alio modo accipitur pro vigilare, & tunc eſt ſenſus, ꝙ aliquę mulieres excubabãt ad oſtiũ tabernaculi, ideſt vigilabant vacantes ibi orationibus, & manentes per noctem: ſic. n. aliqui nunc in Eccleſijs ex deuotione vigilias obſeruant: fuit autem iſtud ſm in veteri teſtõ apud aliquas mulieres multum religioſas, & deuotas, ſ. ꝙ manebant die, & nocte in tẽplo in ieiunijs, & orationibus, & vigilijs nunquam inde recedentes, ſic patet de Anna propheteſſa filia Samuel de tribu Aſer, quę cum eſſet vidua, non diſcedebat de templo in ieiunijs, & obſecrationibus ſeruiens die ac nocte: Lucę 1. ita ergo credendum eſt, ꝙ fuerit de multis alijs apud Iudæos. Vtroque ergo modo intelligi poteſt, ꝙ mulieres iſtę excubabant ad oſtium tabernaculi, magis tñ conuenit, ꝙ intelligatur in ſecũdo modo, qm̃ maiorem opportunitatem habebãt ſic ſacerdotes ad dormiendum cum mulieribus excubãtibus ad oſtiũ tabernaculi quam aliàs. Simile hr̃ Exo. c. 38. 1. Fecit Moyſes labrum ęneum, in quo lauarentur ſacerdotes de ſpeculis mulierum, quę excubabãt ad oſtium tabernaculi: de quo, qualiter accipiatur ibi dictum eſt. *Et dixit quare facitis res huiuſmodi, quas ego audio.* Retulit eis duo principalia, in quibus ipſi delinquebant, ſ. ꝙ dormiebant cum mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi, & ꝙ præuaricabantur in ſacerdotio, vt dictum eſt, quorum fama peruenerat ad ipſum Heli. *Res peſſimas ab omni populo.* Iſtud debet adiungi cum præcedenti verbo, ſ. quas ego audio ab omni populo: erat enim factum eorum notorium, ideo nõ erant pauci teſtes huius, ſed totus populus illud cognouerat, & referebat: potiſſime autem, quia in vtroque eorum erat magnum grauamen populi, ideo totus populus acclamabat coram Heli, vocauit autem Heli iſta duo res peſſimas, quia erãt magni nocumẽ-

F ti, & magnę infamiæ, vt patet de vtroq;. Sed adhuc magis Deus conquerebatur de delicto, ꝙ fiebat in ſacrificijs, vt patet infra, ſ. Quare calce abieciſti victimã meam. & munera mea, quæ præcepi, vt offerrentur in templo? & ꝑꝑ hoc ſubditur ibi ſententia contra Heli, & totam domum ſuam. *Nolite filij mei.* Ideſt nolite facere ea, quæ de vobis referuntur, qm̃ iſta indigna nimis ſunt auditui. Ecce qualiter corrigebat Heli filios ſuos, ſed leniſſima erat talis correctio collata ad magnitudinem peccatorũ, quod faciebat Heli ꝑꝑ duo. Primo quia ſenex erat, & filij ſui non audiebant eum ęquo animo contemnentes eum ꝑꝑ ſenilem impotẽtiam. voluit ergo magis blanditijs quam duris increpationibus caſtigare. Secundum erat, quia Heli dilige- **G** bat nimis filios ſuos, & noluit eos verbis duris affligere, ꝑꝑ quod Deus nimis culpauit Heli transferens ſacerdotium a domo eius, quia ſi ſoli filij ſui mali fuiſſent, & ipſe increpuiſſet eos, quantum in talibus ſceleribus iuſtum erat, ſi ipſi incorrecti manerent, ſuper eos veniſſet ſolum pęna, & non ſuper ipſum Heli, qui etiam acerba morte raptus eſt, & ſuper totam domũ eius, quæ poſtea ſacerdotio priuata eſt, vt infra declarabitur. De hoc patet infra in litera, cum dr̃, & magis honoraſti filios tuos, quam me, vt comederetis primitias omnis ſacrificij Iſrael populi mei. *Non eſt enim bona fama, quam ego audio.* Ideſt illicitum eſt, ꝙ maneatis in vijs noſtris, quia id, quod ego de vobis audio, non eſt bonum. Audiuerat. n. duo ſupradicta, quę erant valde mala. *Vt tranſgredi faciatis populum domini.* Ponitur **H** hic vt, dicens conſecutionem, & non habitudinẽ cauſæ finalis: non eſt. n. ſenſus, ꝙ filij Heli facerent iſta, vt inducerent totum populum ad peccandum, quia ipſi non intendebant hoc cum magis intenderent delectationem ſuam, & vtilitatem in iſtis vitijs, ſed debet legi, ꝙ vt importet quandam conſecutionem, ſ. ꝙ filij Heli faciebant hęc, & conſequeretur ad peccatum eorum, ꝙ cogerent totum Iſrael, vel inducerent ad tranſgrediendum, ideſt ad delinquendum in aliquo: eo ꝙ propter peccata iſtorum populus diſtraheretur ab illis, ad q̃ tenebatur, & in hoc peccaret. Quod patet, quia ſupra dr̃, ꝙ detrahebant homines a ſacrificio Dei, ſ. per grauamina, quę inferebant eis in ſacrificijs, faciebant ꝙ haberent exoſa omnia ſacrificia, ita ꝙ nũ- **I** quam vellent ſacrificare, ſed aliquando tenebantur ſacrificare, ſicut in multis purificationibus eorum, & peccatis, & feſtiuitatibus, vt patet ex diſcurſu Leuitici, & tunc ſi non ſacrificarent delinquerent in lege, ergo iſti inducerent Iſraelitas ad peccandum. Idem patet quantum ad aliud crimẽ, quod ipſi faciebant, ſ. qñ coibant cum mulieribus, quæ excubabant in oſtio tabernaculi, qm̃ per hoc diſtrahebant illas ab orationibus, & vt nullo modo vellent venire in Sanctuarium, & tñ aliqñ cogebantur mulieres venire in Sanctuarium, vt ad purificationes ſuas poſt partũ: Leui. c. 12. & in ſimilibus: ergo inducerent Iſrael ad peccãdum, eſſent autem ipſi rei omnium peccatorum, quæ faceret populus propter eos. Nam, ſi populus propter ne- **K** gligentiã pręlati peccauerit, tenetur prælatus de peccato ipſius populi, quãto magis qñ ipſe pręlatus inducit populum ad peccãdum? ſic autem erat de filijs Heli, qm̃ ipſi erant paſtores populi, cum Phinees, qui erat vnus ex eis fungeretũ ſummo ſacerdotio loco patris, ꝙ autem peccata populi ex negligentia paſtoris petãtur ab eo, patet quia Eze. c. 3. & 33. vbi dr̃, ꝙ Deus requiret ſanguinem peccatorum de manu paſtoris, ſi non annũciauerit eis veritatem ex parte Dei: erant igitur adhuc magis culpabiles filij Heli, quia non ſolum non annunciabant populo id, quod bonum erat, ſed etiam inducebant populum ad peccandum. *Si peccauerit vir in virum placari ei poteſt Deus.* Hic inducit Heli

Heli quare leuiter corripiebat filios ſuos.

Peccata populi ex negligẽtia paſtoris ab eo petuntur.

quo-

quomodo filij ſui peccabant nimis, quia peccatum A eorum erat directè contra Deum, & dicit, ꝙ ſi peccauerit vir contra virum placari poterit Deus illi, & tamen ſi peccauerit contra Deum non ſic cito placabitur, quia non eſt qui oret pro eo, ſic autem erat de filijs Heli, quoniam ipſi peccabãt directè contra Deũ, ideo peccatum eorum erat nimis difficile ad remittendum.

Peccatum in proximum, an ſit contra Deum. Quæſt. XIII.

IN hoc autem innuit, ꝙ aliqua peccata ſunt directè contra proximum, & non videntur eſſe contra Deum, ideo faciliter remittũtur. Alia autem ſunt directè cõtra Deum, & iſta nõ remittuntur, B vel ſaltem difficulter. Sed in hoc latis videtur dubiũ, ſi iſta accipiantur ſimpliciter, qm̃ nemo poteſt peccare in proximũ, quin peccet in Deum, quamq̃ poteſt peccare in Deum non peccando in proximum, ideo non ſtabit comparatio: patet hoc, quia qñcunq; aliqs peccat in ꝓximũ agit iniuſtè ↄ̄ illum, ſed quicunq; iniuſtus eſt in Deum peccat, qm̃ Deus indidit rõni nr̃ę, ꝙ oĩa iuſtè agamus. Cùm ergo egerimus iniuſtè agimus ↄ̄ dictamen a Deo inductũ, ideo peccamus: qm̃ qui agit ↄ̄ conſciam, peccat, cũ agat ↄ̄ fidem. i. ↄ̄ id qđ credit ad Roma. c. 14. & ſic tenendum eſt. Accipit tamen hic Heli eſſe aliquod peccatum contra Deum. i. quia directè eſt ↄ̄ Deum, & aliquod eſſe contra proximum. i. quia directè eſt ↄ̄ proximum: ẽt ſi per accidens, vel ſecundario ſit contra Deum. C

Quædam peccata ſunt ſolum contra Deum, & proximum: quædam ſunt uno modo contra Deum ſolum, & quædam duobus modis. Quæſt. XIIII.

PRo quo conſiderandum, ꝙ oẽ peccatũ eſt ↄ̄ Deum, ſed quædã ſunt dupliciter ↄ̄ illum, alia aũt vnico modo. Patet exemplum huius in legibus humanis: ſi. n. aliquis legiſlator iuſſerit non eſſe occidendũ, vel furandũ ſub tali pęna: ſi quis occiderit aliquẽ de populo, qui nõ pertineat ad illum legiſlatorẽ, vel furatus fuerit bona alicuius viri non pertinentis ad illum: iſte non peccat directè in le D giſlatorẽ, quia damnũ ex iſta offenſa nõ fuit ſibi illatum, ſed illi, qui occiſus eſt, & cognatis, & illi cui bona furto ablata ſunt: eſt tñ iſtud delictũ ↄ̄ legiſlatorẽ inquantũ ſpernit lex eius, quę cauebat furtũ, & homicidium fieri imponens pęnã. Si tñ aliquis furatus fuerit de bonis ipſius legiſlatoris, vel occiderit aliquẽ ꝑtinentem ad legiſlatorẽ, vt cognatũ vel familiarẽ eiꝰ: delictũ iſtud dupliciter pertinet ad legiſlatorẽ. Primo ad eum tanq̃ ad priuatã perſonã inquantũ tota iniuria, & damnũ qđ ſequit ipſi infertur. Secundo peccat ↄ̄ ipſum inquantũ eſt legiſlator. ſ. quia ↄ̄temnitur lex eius ꝓhibens furari & occidere. Conformiter autẽ eſt quantũ ad Deũ, quia interdũ peccatũ eſt ↄ̄ ipſum dupliciter. Interdũ vero vnico mõ: Deus. n. poſuit leges circa oẽs operationes, & quaſdã dedit ſcriptas, ſicut per Moyſen, & ꝓphetas: & nouiſſimè per Chriſtũ & apoſtolos. Alias aũt infixit cordibus nr̃is, q̃ vocantur leges naturæ, de quibus Apoſt. ad Rom. cap. 2. nulla aũt operatio humana eſt, q̃ ſub altera iſtarũ duarũ legũ non cõprehendat, ideo neceſſe eſt, ꝙ qñcunq; aliquis errat in operatione, q̃cunq; illa ſit peccet ↄ̄tra aliquã legem, & quia Deus legiſlator eſt oĩum harũ, neceſſe eſt, vt in quocunq; delicto aliqualiter erretur ↄ̄ Deum, ſed iſta delicta ſunt interdũ totaliter ↄ̄ Deũ. ſ. quando non ſolum peccatur contra eum, vt contra legiſlatorem, ſed etiam offenſa, vel iniuria ex operatione ad ſolum Deum pertinet, vel ad ipſum di-

Nota, ꝙ Deus dedit nobis quaſdã leges ſcriptas alias infixit cordibus noſtris.

E

rectius q̃ ad oẽs alios: in omnibus autem alijs modis peccandi eſt peccatum ↄ̄ Deum, vt ↄ̄ Legiſlatorem. Exẽplum vt ſi quis cognouit vxorẽ alterius, vel ↄ̄ eũ falsè teſtificatus: qm̃ tũc offenſio, vel iniuria directè eſt ↄ̄ iſtũ, cuius vxor cognita eſt, & ↄ̄ quem eſt teſtimonium falſum. Deo aũt non eſt hic inflicta aliqua iniuria, vel damnum, niſi inquãtũ cõtẽnitur lex eius, qua vetuit falſum teſtimonium, & adulterium: ſi tñ quis colat deos alienos, vel ſumat nomen Dñi in vanum, delinquit dupliciter ↄ̄ Deũ. Primo delinquit ↄ̄ eum tanq̃ ↄ̄ priuatam perſonam, quia tota iniuria, vel offenſio, quæ ſequitur ex iſto actu prouenit Deo, ipſe namque ſolus colendus eſt, ſi ergo aliquis alius colatẽ pręter ipſum, irrogatur ei offenſio, q̃a adimitur ei honor ipſi ſoli debitus: eſt etiam ei offenſio tanq̃ legiſlatori, cum ipſe vetuerit coli deos alienos, & ſumi nomen Dñi in vanũ, & ſic talia delicta dñr eſſe propriè ↄ̄ Deum, cùm tota offenſio ex opere ſit ↄ̄ Deum, & quantum ad iſtum modum diſtinguebat Heli quędã peccata eſſe vnius viri ↄ̄ alterũ, ſ. ꝙ iniuria, vel dãnũ, quod ſequitur ex opere directè eſt cõtra virum licet ibi aliqualiter delinquatur cõtra Deũ ſolum, inquantum eſt Legiſlator: de his autem dicit ꝙ faciliter dimittuntur, ſunt autem alia peccata ↄ̄ Deum, ſ. quãdo tota offenſio ex opere conſequens eſt contra ipſum Deum, ſ. tanquam cõtra priuatam perſonam, & tanq̃ contra Legiſlatorem: & de iſtis dicit Heli, ꝙ difficulter remittuntur, vel ꝙ nullus eſt, qui in talibus poſſit pro nobis orare.

Peccata quomodo cognoſcuntur quæ ſint contra Deum directè & quæ contra proximum. Quæſt. XV.

CIrca iſta dari poteſt regula, ſ. ꝙ omnia peccata, quæ ſunt contra tria prima præcepta, q̃ ſunt in prima tabula, dicuntur directè cõtra Deum, ſ. tanq̃ priuatam perſonam & tanq̃ contra Legiſlatorem, & omnia peccata contra ſeptẽ præcepta ſecundæ tabulæ ſunt directè contra proximum, & ſunt ſolum contra Deum, vt contra Legiſlatorem: patet hoc inducendo. Nam in omnibus præceptis primis tota iniuria, vel offenſio delinquẽtis eſt contra Deum, vt contra priuatam perſonam: in omnibus autem pręceptis ſecundæ tabulæ eſt offenſio contra proximũ, vt contra priuatam perſonam, vt patet per ſingula: ad omnia aũt generale eſt, ꝙ offenſio in illis pertineat ad Deum tanq̃ ad Legiſlatorem: ſecunda regula ſit, ꝙ in omnibus pręceptis cæremonialibus offenſio directè pertinet ad Deum, vt ad priuatam perſonam, & vt ad Legiſlatorem: in omnibus autẽ pręceptis iudicialibus offenſio pertinet ad proximum, vt ad priuatam perſonam, & ad Deum pertinet ſolum, vt ad Legiſlatorem: quod patet quia præcepta cęremonialia ſunt determinationes quædam diuini cultus, & ſunt tanquam expoſitiones quædam, vel additiones factæ ad pręcepta primæ tabulæ, quæ ſunt de cultu Dei. In talibus autem ſi bene E fiant honor Deo ſoli prouenit ſaltem directè & principaliter, ſi autẽ malè ipſi fit offenſa, ſed omnia præcepta cæremonialia ſunt huiuſmodi, cùm per nullũ eorum dirigatur homo in comparatione ad hominem, ſed in cõparatione ad Deum: ideo error in iſtis pertinebit ad Deum. Iudicialia aũt præcepta habent ſe è ↄ̄no, quia ipſa ſunt tanq̃ quędã expeditiones ꝑceptorũ ſcdę tabulę: ſicut ergo iſta directè pertinẽt ad proximũ ita, & ipſa præcepta iudicialia: maxime aũt patet hoc qm̃ præcepta iudicialia ſunt foralia, i. pertinentia ad cauſas forales iudicandas, ſed cauſa foralis ſemper eſt aliquid, quod vertitur inter hominem & proximũ ſuũ: ergo bona habitudo, vel mala circa iſta

præcepta pertinet directe ad proximum, & non ad F
Deum. Nunc autem iſta applicantur ad propoſitum.

Peccatum filiorum Heli quale fuerit. Quæſt. XVI.

IN peccato filiorum Heli cum diceret eis pater,
ꝙ qui peccat in hominē habet qui oret pro eo,
ſed non qui peccat in Deum. In quo innuebat,
ꝙ peccatum filiorum ſuorum erat directe con-
tra Deum, ſcilicet tanquam contra perſonam priua-
tam, & tanquam cōtra legiſlatorem, quod patet, quia
ipſi deliquerant in duobus principaliter, ſcilicet in ſa-
cerdotio ſuo circa hoſtias pacificas, & dormiendo cū
mulieribus ad oſtium tabernaculi. Iſtud autem ſecū-
G dum erat directe contra proximum, ſolum autē erat
contra Deum, vt contra legiſlatorem, ſed primū erat
totaliter contra Deum, ſcilicet, quia delinquebant in
ſacerdotio: nam miniſtrationes ſacerdotales ſunt cę-
remoniales, ſed quicunque peccat contra pręcepta
cęremonialia peccat contra Deum, vt tanquam con-
tra priuatam perſonam, & tanquam contra legiſlato-
rem, ideo peccatum iſtud dicitur directius eſſe contra
Deum, & ſic quamquam vtrunque peccatum filio-
rum Heli eſſet graue, tamē Heli ſolum tetigit de pec-
cato in ſacerdotio, & infra quando Deus prædixit ma
la futura propter peccatum filiorum Heli, ſolum fuit
tactum de peccatis circa victimas, & iſtud eſt peccare
in ſacerdotio,

H *Deus facilius placatur pro peccato in proximum quam in eum. Quæſt. XVII.*

DIcit autem Heli, quod ſi homo peccaue-
rit in virum, Deus poteſt ei placari, ideſt fa-
ciliter placabitur, & hoc propter duo. Pri-
mo quia offenſa illa non eſt facta directe ꝯ
Deū, ſed contra proximum, & ſolent homines acrius
punire pro iniurijs illatis ſibi quam illatis alteris.
Secundo, quia iniurię factę directe Deo videntur
eſſe maiores ſaltem ex hac parte: iniuriæ autem factę
proximo minores ſunt, ſed Deus in maioribus magis
punit. Dicendum autem, quòd iſtud non eſt vniuerſa
I liter verum: nam quamquā cęteris paribus offenſio
facta Deo ſit maior quantum ad delictum offenſio-
ne facta proximo, tamen quantum ad omnem mo-
dum non eſt verum: multotiens enim peccata facta
contra proximos directe ſunt maiora peccatis dire-
cte factis contra Deum, ſicut maius eſt, quòd aliquis
occidat hominem quam, quòd infringat diem ſabba
ti, & maius eſt dicere falſum teſtimonium, vel adulte
rium facere quam errare in aliqua cęremonia parua
cultus diuini: ex obiecto tamē, ſcilicet circa, quod ſunt
peccata dicūtur maiora ea, quæ ſunt circa Deum, ſed
ſecundum veritatem non eſt ſemper ſic.

K *An quæcunque peccata contra Deum ſint maiora quibuſcunq; contra proximum. Quæſt. XVIII.*

SEd dicet aliquis, quòd etiam realiter ſunt ma-
iora peccata ea, quæ ſunt contra Deum, etiam
ſi ſint in quibuſdam paruis cęremonijs, quam
illa, quæ ſunt ꝯ proximum, quia qñcunq; recte
diſtribuuntur pęnę, oportet quòd ſecundum magni-
tudinem ęqualitatem, vel inęqualitatem peccatorū
ſit magnitudo, & ęqualitas, vel inęqualitas pęnarū, &
ſic arguendo è contrario, ſ. quandocūque viderimus
aliquas pęnas duorum peccatorum eſſe inęquales, iu-
dicemus peccata eſſe inęqualia, ſed in veteri teſtō pro
peccato directe ꝯ Deum ēt in paruis cęremonijs infli
gebātur maiores pęnæ, q̄ pro peccato ꝯ proximos, ēt
F ſi illud magnum eſſet, ideo videtur maiora eſſe pecca
ta contra Deum quæcunque illa ſint, quàm quæ ſunt
contra proximum. patet hoc quoniam peccatū duo-
rum filiorum Aaron, ſ. Nadab, & Abiu ſolum erat in
hoc, quòd deliquerunt in quadam cęremonia diui-
ni cultus, ſ. quia obtulerunt ignem, quem non debe-
bant offerre, & tamen dure mortui ſunt: Leui. cap. 10.
Sic quoq; iſti filii Heli pręuaricati ſunt in ſacerdotio,
& propter hoc mortui ſunt ambo vna die in bello, &
pater eorum parum poſt: deinde pauco tēpore poſt
hoc regnante Saule occiſi ſunt omnes ſacerdotes de
domo Heli, ſ. viri 85. induti veſtibus ſacerdotalibus p̄-
ter multos alios de genere illo, qui nō erant ſic indu-
ti. Euaſit aūt vnicus de ſtirpe illa, ſ. Abiathar, de hoc ī.
G 22. c. ſed adhuc iſte Abiathar poſtea priuatus eſt ſum-
mo ſacerdotio, & nullus manſit de domo eius in ſum
mo ſacerdotio, ſed ſemper fuerūt vlterius ſacerdotes
de domo Sadoch, vt patet infra 3. lib. c. 2. ſ. Eiecit ergo
Salomon Abiathar, vt non eſſet ſacerdos domini, vt
impleretur ſermo, quem locutus eſt ſuper domū He
li in Silo. quòd autem eſſent aliqua magna peccata cō
tra proximos, pro quibus non darentur tantę punitio
nes: patet, quia Dauid peccauit grauiter in adulterio,
& durius adhuc, quia fecit occidi virum eius Vriā He
thęum, vt patet infra 3. lib. c. 11. & tamen pro hoc non
fuit inflicta magna pœna Dauid in comparatione ſu-
pradictarum pœnarum, quoniam ſolum ad tempus
perſecutus fuit eum filius ſuus Abſolon, & cōcubuit
H cum cōcubinis patris ſui aſtante toto populo. De hoc
infra 2. lib. c. 12. & 17. ſimilia autem ſunt alia exempla
de pœnis peccatorum contra Deum, & contra proxi
mum. Reſpondendum eſt, non eſt negandum maio-
res inflictas fuiſſe punitiones in veteri teſtamento pro
peccatis, quæ ſunt contra Deum, quam pro peccatis,
quæ ſunt contra aliquos viros: ex hoc tamen nō ſunt
ſemper, aut generaliter maiora peccata, quæ fiunt cō-
tra Deum quam quæ cōtra proximum: infligebantur
tamen ſic iſtę pœnæ, quoniā Deus, qui fuit auctor ve-
teris teſtamēti voluit, ꝙ illud obſeruaretur in magno
honore pro tempore ſuo, conſiſtebat autem vetus te-
ſtamentum præcipuè in cęremoniis, quæ Deo impen
debantur, qm̄ per pręcepta moralia non differebant
I ab aliis gentibus, cum omnes gentes eſſent obligatæ
ad hęc, per iudicialia autem quamquā aliqualiter dif- Quare peccatū cōtra cęremōias maxime puniebat
ferrent, nō tñ tantum, ſicut per cęremonialia, quia ali-
quæ gentes habebant aliquas de legibus iudicialibus
Hebręorum, ſed non de cęremonialibus, ēt quia per
cęremoniales leges dirigebantur in Deum, q erat au-
ctor illius veteris teſtamenti, p iudiciales autē leges in
proximos, iō voluit Deus, vt cęremonialia in veteri te
ſtamento ſub magna diligentia obſeruarent̄, nec ꝯtē-
neretur tota ipſa lex & ſtatus, & quia Iudęi erant indo
miti iugo legis, oportuit, vt per pęnalem timorem ad
hoc inducerentur, ſed iſta erant præcepta principalia
in veteri teſtamento, in quibus magis ꝯſiſtebat ſtatus
K ille, ergo oportuit pro his poni maiores pœnas.

Non ſemper pœnæ ſunt æquales, etiam ſi peccata ſint æqualia, niſi quo ad homines, & in futuro ſeculo. Quæſt. XIX.

ALiter aūt videri pōt negādo illam regu
lā, ſ. ꝙ qñcunq; aliqua duo peccata ſunt ę-
qualia, dēnt p eis dari ęquales pęnę, & qñ-
cūq; ſunt inęqualia dēnt dari pęnę inęqua
les, & è ꝯtrio, ſ. ꝙ ex pœnis inęqualibus, vel ęqualibus,
dēt dari ęqualitas, vel inęqualitas in peccatis: dicendū
enim, ꝙ iſta rła eſt vłs quantum ad iudices, qui ſunt
hoīes: ſi enim recte iudicent ſp hoc ſtabit. In Deo aūt
non ſp tenet hoc, q̄q̄ ſit iuſtiſſimus: tenet in q̄tū ad ſta
tū futuri ſęculi, ſ. ꝙ ſi ī inferno aliq duo ſunt, q ęqualr
peccauerūt, oportet eorū pęnas eſſe ęquales, & è ꝯtrio,

Si aliqni duo ſunt in inferno, quorum pęnæ ſunt inæquales, neceſſe eſt, vt arguamus eorum peccata eſſe inęqualia, & è contrario. In ſæculo autem iſto non eſt vniuerſaliter verum, quia interdum pro peccatis æqualibus dantur pœnæ æquales, & interdũ pro inæqualibus dantur æquales, vel pro æqualibus dantur inæqnales. Cauſa huius eſt, quia cum Deus punit hic aliqnem, licet non det ei quantum meretur pro ſcelere ſuo: manet adhuc ei locus pęnalis ad hoc ſoluendum. ſ. gehenna, & ſi ibi non ſoluerit, ſaltem in purgatorio ſoluet: ideo interdum Deus dabit alicui hic pro peccato ſuo totam pęnam, quam meretur, vel quaſi totam: alteri autem dabit modicum de illa relinquens cætera futuro tempori: ideo in iſtis quamq̃ pęnæ ſint nimis inæquales, tamen peccata potuerunt eſſe ęqualia. In gehenna autem non eſt iſtud, quia poſt pęnalitatem illius loci non reſtat alia pęnalitas ideo cum Deus iuſtus ſit, oportet ꝙ ibi det cuilibet tantum quantum meretur, ergo qui æqualiter peccauerunt æqualem habebunt ibi pęnam, & quorum pęnæ ibi inęquales ſunt, neceſſe eſt fuiſſe inæqualia peccata.

Nunquam Deus punit ſupra id, quod meretur immo ſemper citra, & remunerat ultra. *Quaſt.* XX.

CONSIDERANDVM autem circa hoc, qa qnamquam Deus in hoc ſæculo æqualiter peccantibus non det ſemper pęnarum æqualitatem, nec è contrario, nemini tamen dat ſupra id, quod meretur, ſed iſta inæqualitas pęnarum præter inæqualitatem peccatorum prouenit ex hoc, quia interdum Deus infligit minores pęnas hominu, quàm mereatur, ideo vt communiter ſic accidit, relinqnit autem aliquid poſtea infligendum: iſte modus non repugnat diuinæ iuſtitiæ, nec aliqualiter eã diminuit. Nam quamquam non det ſimul alicui omnia, quæ pro peccato meretur, cum poſtea inflicturus ſit accedit ad æqualitatem iuſtitiæ, quia tamen alicui Deus infligeret maiores pęnas, quàm merebatur, nullo modo eſt reducibile ad iuſtitiam, quia iuſtitia ſemper æqualitatem exigit, iuxta Ariſto. 5. Ethic. In iudicibus aũt, qui ſunt homines, tenet iſta regula. ſ. ꝙ pro æqualitate, vel inæqualitate delictorum tribuunt æqualitatem, vel inæqualitatem pęnalitatum, & è ꝯtrio: ſi aliqua pęna ab eis iuſtè irrogetur, neceſſe eſt, ꝙ qñ fuerint æquales pęnæ arguantur fuiſſe delicta æqualia, vel è ꝯrio. Cauſa huius eſt, quia iſti non poſſunt reſeruare pęnam pro alio tpe in aliquo delicto, cum ſemel hoĩem punierint, Deus autem licet hic non inferat omnẽ pęnam pro peccato, habet tñ locum infligendi poſtea in futurum, vel dat homini ſpacium, vt id qnod tunc relinquitur ipſe poſtea in ſe gratis ſuſcipiat pęnitentiam agens, & ſic poterat eſſe, ꝙ peccata, quæ fecit Dauid. ſ. homicidium, & adulterium eſſent maiora, quàm peccata Nadab, & Abiu: tñ non fuit pęna æqualis, ſcilicet quia fuit maior in Nadab, & Abiu, quàm in Dauid, & hoc quia tãtum forte puniti ſunt Nadab, & Abiu, quantum meruerunt: Dauid autem ſolum pro parte, reliquum autem ad alia tempora translatum eſt, vel ſaltem relictum eſt, vt ipſe poſtea in ſe gratis puniret, quod Deus non punierat.

Alia reſponſio ad quaſt. præcedentem. *Quaſt.* XXI.

ALITER adhuc reſponderi poteſt ad iſtam regulam, ꝙ nõ teneat verum, quia quamq̃ Deus pro aliquo peccato det totã pęnam hoĩbus, viuentibus tñ nõ dat ſimul, ſed interdũ dat particulã relinquẽs cęteras pro alijs tpibus, qđ patet. Nã ſicut Deus nõ ĩmediatè punit pctã hoĩs

A in ipſo, ſed interdũ reſeruat vſq; ad tertiam, & qnartã generationem: Exo. 34. & Deut. c. 5. ita in eodem hõmine interdum pęnam, quam pro vno ſcelere meretur non infert Deus immediatè, ſed expectat correctionem: & ſi non corrigatur, infligit in alio tempore pro illo peccato, & pro reliquis: ita etiam interdũ Deus alicui peccanti infligit cum peccat partem pęnæ tanquã admonitionẽ recedendi a peccato, poſtea autem complet reliqnum. *Admonitio Dei qũo quandoq; fiat.*

Aliter etiam hoc accidere poteſt, quoniam quamquam duo æqualiter peccauerint non ſint pęnæ eorũ æquales, licet quælibet earum immediatè totaliter infligatur: & hoc quia forte aliquis eorũ doluit pro peccato ſuo, & ex hoc meretur iam magnam partem pęnæ ſibi adimi: alius autem non doluit, ideo nihil *Pęnitẽtia multũ cõfert.*
B adimetur, & ſic quamquam iſti priori infligatur tota pęna, quàm meretur, non erit tanta, quanta pęna alterius æqualiter peccantis: & ſic quamquam peccata æqualia ſint, pœnæ non videntur æquales. In iudicibus autem non eſt ſic, quia non poſſunt ipſi partem pœnæ alicuius dare ipſi delinquenti, & reliquum reſeruare vſque in tertiam, vel quartam generationẽ, ſicut Deus. Etiam ſi aliquis conteratur de peccato ſuo nõ poſſunt iudices aliquid adimere de pęna: vnde lex æqnaliter punit reos cõtritos, & nõ contritos.

Ex prædictis igĩ, & multis ſimilibus apparet, qualiter Deus nõ det ſemper in iſto ſęculo æqualitatem pęnarum pro æqualitate delictorum: & conſequenter non poterit cognoſci ex pęnis, quas Deus dat ali-
C cui, quis magis peccauit, vel quis minus. Cognoſcit tamen in pęnis illatis a iudicibus, & ſic non tenet argumentum iſtud, ſcilicet maiores pęnæ infligebãtur in lege veteri pro peccatis, quæ erant contra Deum, q̃ pro peccatis, quæ erant contra proximum, ergo maiora erant peccata contra Deum: & tamen quantum ad intẽtionem Heli ſacerdotis nihil refert, quæ eſſent maiora, vel minora; quia ipſe ſolum volebat inducere irremiſſibilitatem peccati contra Deum in præſenti, ſ. ꝙ ſi aliquis cõtra Deum peccaret in cæremonijs & ſi illud peccatum non eſſet valde magnum, Deus non remitteret pęnã illius in præſenti; etiam ſi oraretur: cum tamen aliqus peccabat contra proximũ
D ſuum, Deus nõ infligebat immediatè pęnam niſi rarò: & ſi aliquis oraret pro remiſſione illius exaudiretur, ſic patet in Saule, & in Dauid: nã Saul fuit inobediens Deo in deſtructione Amalecitarum, ſ. quia reſeruauit viuentem regem ipſorum infra 15. c. Dauid autem peccauit contra Vriam Hethęum infra 3. lib. cap. 11. ideo q̃q̃ orauerit Samuel pro Saule, & luxerit nimis ne auferretur regnum ab illo, Deus tamẽ non exaudiuit; immo iuſſit Samueli, ne amplius ſuper hoc oraret infra 16. cap. Dauid autem orauit pro peccato ſuo vt dimitteretur, & Deus tranſtulit ab eo mortem infra 2. lib. 12. cap. Hoc autem ſufficiebat ad intentionem Heli ſacerdotis dicentis, ꝙ cum filij ſui peccarent contra Deũ, ſ. delinquendo in cæremonijs ſacerdotij quod erat directè cõtra Deum, nullus poſſet pro eis ſufficienter orare, vt remitteretur peccatũ
E eorũ, ſed Deus puniret eos immediate: ſi aũt fuiſſet peccatũ directè ꝯ proximũ fuiſſet Deꝰ placabilis per orationẽ. *Si autem peccauerit in Deum.* ſ. directè, vel in eũ ſolũ, qđ eſt qñ pctm̃ eſt ꝯ Deum, vt ꝯ ſingularẽ perſonã, & tanq̃ ꝯ legiſlatorẽ, vt ſupra declaratũ eſt. *Quis orabit pro eo.* Quaſi dicat nullus poterit orare ſufficienter: qm̃ ẽt ſi orauerit, Deus nõ remittet. *Et non audierunt vocem patris ſui.* i. non obedierũt ei admonẽti, nec deſeruerunt peccata ſua, facientes ſemper vt prius. *Quia Deus voluit occidere eos.* Ideſt ſi iſti filij Heli obediuiſſent ſermonibus patris, cõuerſi fuiſſent ab iniquitatibus ſuis prioribus, & tũc Deus nõ occideret eos,

nec inſligiſſet pęnam pro peccatis ipſorum, ſed Deus F voluit occidere eos, quia peccauerunt, ideo noluit, ꝙ obedirent verbis patris. Iſte ſenſus videtur nimis durus, ſ. ꝙ Deus deſideret aliquem occidere, & pp hoc eum a peccatis non liberet, vel magis peccare faciat, litera tñ hoc vr̄ ſignificare. Intelligendū hoc mitius, ſ. ꝙ iſti merebantur mortem, quia nimis peccauerant, etiam merebantur non apponi ſibi gratiā Dei, ita nec Deus appoſuit dando eis cor docile ad obediendum ſalutaribus monitis patris, & quia ex hoc ipſi magis mortem promeruerunt, & Deus illis inflixit, dicitur ꝙ voluit occidere eos, & ob hoc non audierunt: multi enim ſimiles modi loquendi ſunt in ſacra Scriptura nimis duri, ſic patet Ioſue c. 11. ſ. Domini enim ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugna G rent ꝯ Iſrael, atq; caderent: ſed oēs iſti modi reducendi ſunt ad ſenſum mitiorem, vt ibi declaratum eſt.

Puer autem Samuel proficiebat atq; creſcebat. Fuit enim caſus filiorum Heli, & totius domus eius occaſio magnificationis Samuelis, ideo ſimul ponūtur iſta duo. Dicitur autem, quòd Samuel proficiebat, ſ. veniens quotidie de bono in melius, & creſcebat, ſ. perueniēs ad magnam excellentiam, totum autem hoc de honore, & non de ętate intelligitur. *Et placebat tam Deo quam hominibus.* Scilicet opera Samuelis erant recta, ideo omnibus erat placens. Nam Deus acceptabat eum, quia non deuiabat a cęremonijs illius, ſicut filij Heli, populus etiam diligebat illum, quia non grauabat aliquem, nec faciebat abominationē in cęremonijs Dei, ſicut filij Heli. Non habebat igitur Samuel H aliquid, propter quod apud quemquam odio dignus eſſet, & iſtud eſt donum quoddam Dei, ſ. vt ipſi, qui Deum diligunt, etiam ab omnibus diligantur.

Vir Dei venit ad Heli prophetizans mala quæ ventura erant.

Venit autem vir Dei ad Heli. Hic ponitur denunciatio prophetica de malis, quæ ventura erāt ſuper Heli, & domum ſuam.

Et primo ponitur denunciatio, ſecundo denunciationis impletio infra 4. cap. Prima in duas, quia primo fit denunciatio per hominem Heli non cognitum, ſecundo per hominem ei ſubditum, ſ. per Samuelem ſeq. ca. dicitur hic primo de viro Dei veniente ad Heli, vt nunciaret ei mala domus ſuæ, quod erat dum adhuc eſſet Samuel paruulus valde, nec eſſet conueniēs I eum habere ſpiritum propheticum, poſtea autē perueniente Samuele ad ętatem diſcretionis quamquā adhuc puer eſſet, fuit iterum per eum reuelatus iſte caſus.

Quis fuerit iſte vir Dei, qui venit ad Heli, & an fuerit Phinees, vel Elias. Quæſt. XXII.

Quæritur de iſto viro Dei quis fuerit. Quidam Hebręi dicunt, quòd fuit Phinees filius Eleazari. Motiuum horum eſt, quia ille erat vir Dei eum zelo eius commotus occiderit principem tribus Simeon, & Madianitidē K coeuntes ſimul, Deus autem reddit ibidem teſtimonium, quòd Phinees placauerit eum, & ob hoc fecit cum eo pactum de ſacerdotio ſempiterno, Numeri cap. 25. Sed iſtud non ſtat, quia Phinees non erat tūc viuens, quod patet, quia ipſe erat ſummus ſacerdos ſuccedens patri ſuo Eleazaro, & deinde omnes poſteri eius fuerunt ſacerdotes. Si autem ipſe viuens eſſet gereret ſummum ſacerdotium, ſed manifeſtum eſt, quòd nunc non erat ſacerdos magnus ipſe, ſed Heli, & multi ſacerdotes magni interciderant inter eum, & Heli, ergo non viuebat tunc, vt aliquid nunciaret Heli. Item non potuit tanto tempore viuere Phinees filius Eleazari: nam ſecundū Ioſephum lib. 5. Antiquitatum oportebat, quòd eſſet Phinees plurimū, quàm quingentorum annorū, quando iſta facta ſunt, nam ipſe ponit ab ingreſſu Iſraelitarum in terrā Chanaan ſub Ioſue vſquequo arca capta eſt, quod fuit tēpore Heli fuiſſe annos quadringentos 76. in ingreſſu tamen in terrā Chanaan eſſet Phinees plurium, quā viginti quatuor annorum, cum ipſe occiderit principem tribus Simeon coeūtem cum Madianitide: Numeri 25. capit. Etiam ipſe fuit princeps in bello contra Madian: Num. ca. 31. & iſtud fuit pauloante quam ingrederentur Iſraelitæ in terram Chanaan, non per dimidium annum ante cum fuerit ī fine anni 44. ab exitu de Aegypto, quia iſta opera erant cordis virilis, neceſſe erat, vt ipſe, cum hæc faciebat, eſſet vir perfectus ſ. viginti quinque annorum, aut amplius, ita vt efficiantur quingenti anni, tanto tamen tempore nemo viueret poſt diluuium. Alius autem modus inducēdi hoc eſt per numeros poſitos in ſacra Scriptura: ipſa enim pauciores annos ponit quam Ioſephus, colligentur tamē ſaltem plures quam anni 330. vitæ Phinees, quod apparet inducendo per tempora omnium iudicum.

De ipſo enim Phinees dicendum, quòd ipſe eſſet triginta annorum, aut amplius, quando ingreſſus eſt in terram Chanaan, vt patet ex dictis: deinde accipiātur quadraginta anni quibus dicitur rexiſſe populum Ioſue, & ſunt ſeptuaginta, accipiantur poſt hoc 40. anni quibus iudicauit Hothoniel Iſraelem: Iudic. ca. 3. & ſunt 110. accipiantur etiam octoginta anni, quibus ꝑfuit Aod iudex Iſrael Iudicum. c. 3. & ſunt 190. deinde accipiantur 40. anni ſub iudice Barac, & ſub Debbora Iudic. c. 5. & ſunt 230. deinde accipiantur 40. anni ſub Gedeone iudice, & erunt 270. deinde tres anni ſub Abimelech rege: Iudi. c. 9. & 23. anni ſub Thola iudice. eod. ca. eruntque. 296. deinde accipiantur 22. anni ſub Iair iudice Iſrael Iudic. ca. 10. & fiunt 318. anni: poſtea ſecundum quoſdam accipiantur anni 18. quibus afflicti ſunt Iſraelitæ a Philiſthijm, & Ammonitis anteꝗ̄ liberaret eos Iephte, & erunt 336. de quibus Iudi. c. 10. accipiantur poſt hoc ſex anni, quibus iudicauit Iephte Galadites, eruntque 342. poſt accipiantur anni ſeptem, quibus iudicauit Abeſan Iudic. cap. 12. & erunt 349. deinde accipiantur anni decem quibus iudicauit Chialon Iudicum 12. c. erūtque 359. poſt hoc accipiātur anni octo, quibus iudicauit Abdon eruntque anni 367. Iudic. ca. 12. poſt hoc ſm̄ quoſdam accipiantur anni 40. quibus fuerunt Iſraelitæ ſub poteſtate & afflictione Philiſthinorum, de quibus Iudi. ca. 12. & erunt anni 407. deinde accipiantur anni 20. quibus iudicauit Samſon Iudi. c. 16. & erunt anni 427. poſt hoc accipiātur anni 40. quibus iudicauit Iſraelem Heli, vt patet ī. c. 4. & erunt anni 467. & hoc quaſi redit ad numerū, qui prius ponebatur ſecūdum Ioſephum.

Sed dubium eſt ſolum hic de decem octo annis, de quibus Iudicum cap. 10. & de quadraginta, de quibus Iudicum cap. 12. an computentur iſti ſub tempore iudicum, vel non: ſi autem computentur, ita quod non differant ab annis iudicū, qui ibi enarrantur deficient de ſupra poſita enumeratione quinquaginta octo anni, & manebunt anni 460. ſi autem non computētur manebunt illi, quos ante enumerauimus, & ſic qualitercunque enumeremus erunt plures quam 400. anni vitæ Phinees ſi ipſe ſuperuixiſſet vſque ad tempus Heli ſacerdotis, quando iſta dicta ſunt illi circa mortem ſuam, ſed hoc nullus concedet, vt tanto tempore viuere potuerit, ergo non fuit Phinees ſacerdos vir Dei, de quo hic dicitur.

Alij autem de Iudæis dicunt, quòd iſte vir Dei fuit Elias: fundamentum eorum eſt, quia ipſe vocatur homo Dei inf. 4. lib. c. 1. vbi quinquagenarij regis Ochoziç vocabāt eum hominem Dei, & hic dicitur, quod venit vir Dei ad Heli.

Sed

Sed dicendum eſt, ꝙ non poteſt ſtare, quia de Elia ſolum legitur ſub rege Iſrael, qui dicitur Achab, & ſub Iotam rege Iuda: tempore.n. horum raptus eſt ipſe in cęlum, & tempore horum prædicauit, vt colligit. ī.in fine tertij libri, & principio quarti vſque ad ca.3. ſi tamen Elias viueret tpe Heli ſeſt in cęlum adquartorum annorũ eſſet, qm̃ raptus acerdotis valde multam ætatem ad quam nemo poterat illis tpibus peruenire, nec in ſæculis præcedentibus poſt diluuium, quod patet, quia ſi Elias hoc prædixiſſet, eſſet ad minus annorum.20.vel quaſi, qñ iſta diceret, & quia nõ immediatè completa ſunt, cum poſtea iterum ea p̄dixerit Samuel, ſorte tranſirent anni 10. aut amplius a tempore, quo prædixit iſta vir Dei vſque ad conſummationem eorum & mortem Heli: ita ut tunc eſſet iſte Elias ad minus.30. annorum: accipiantur poſtea anni 40.qui computantur ſub Samuele, & ſub Saule accipiendo tempus vtriuſque ſiue illud, in quo ſimul ambo dominabantur, ſiue illud, in quo Samuel ſine Saule, & Saul ſine Samuèle præfuerunt, & erunt anni 70.deinde accipiantur anni 40.quibus regnauit Dauid.ī.3.lib. cap.2. & erunt 110. poſt hoc accipiantur 40.anni regni Salomonis.ī.3.lib.ca. 12.& erunt 150. poſtea accipiantur. 17. anni, quibus regnauit Roboã filius Salomonis.2.Paralip.cap.11.& 12. & erunt anni 167. deinde accipiantur anni tres, quibus regnauit Abias.2.Paralipom.cap.13.& erunt anni 170. poſtea accipiantur anni 41.regni Aſa.2. Paralip.16. cap. & erunt anni 211. poſtea accipiantur anni 25. regni Ioſaphat.2.Paralip.17. cap.& ſunt anni 236.poſtea accipiantur anni octo regis Ioram.1.Paralipom.c.21.& ſunt anni 244. tempore autem huius Ioram raptus eſt in cęlum Elias, vt dictum eſt. Si igitur fuiſſet Elias vir Dei, qui prædixit iſta Heli ſacerdoti, eſſet plurium quàm 240. annorum, quando raptus eſt: ſed nullus hominum ad tantam, tunc accedebat ætatem, nec ad medietatem illius: erat tamen adhuc Elias vir fortis paulo tempore antequam raperetur, quia ipſe iugulauit, 400.prophetas Baal, infra 3.lib. cap. 18. ideo non erat magnæ ætatis, & ſic nõ potuit eſſe Elias iſte vir Dei. Dicendum igitur, ꝙ iſte vir Dei fuerit aliquis propheta in ſacra ſcriptura incognitus: eo ꝙ pauca prophetauit, & nõ habetur de eo aliqua hiſtoria. Vel magis dicendum eſt, ꝙ iſte fuerit aliquis angelus veniens in effigie viri ad Heli, vocatur autem vir Dei, qa a Deo miſſus erat, & quia in figura viri apparuit, dicitur vir: ſic patet de angelo, q apparuit uxori Manue, & matri Samſonis, & illa dixit vir Dei venit ad me, & iterum dicitur obſecro domine, vt vir Dei, quem miſiſti veniat uerum: Iudi.13.c. ſic etiam apparuit Gedeoni angelus domini in figura viri: Iudic. cap.6.& hoc eſt veriſimilius, quia in tempore illo non erant prophetæ, cum dicatur ſequenti ca.quòd in diebus illis ſermo dñi erat p̄cioſus, & viſio nõ erat manifeſta.

Rñſio auctoris.

Quare Deus iterum per Samuelem nunciauit Heli mala, quæ prius per Angelum nunciauerat.

Quæſt. XXIII.

QVAERAT aliquis cum Deus miſerit hic angelum, ſeu virum ad Heli, qui ei nunciaret mala, quæ futura erant ſuper domum ſuam, quare poſtea reuelatum eſt hoc iterum per Samuelem?

Rñſio aliquorum.

Aliquis poterit reſpondere, ꝙ hoc fuit ad confirmationem prophetiæ Samuelis: prophetauit enim Samuel, cum adhuc eſſet paruulus, vt patet ſequenti capitu. & quia dubitaretur ab aliquibus de prophetia ſua, præpoſuit Deus quoddam confirmatiuum, ſcilicet quòd ea, quæ reuelaturus erat Deus per Samuelem reuelauit primo per angelũ ſuum, & qa iſta

A incognita erant, ſcilicet cum ſoli Heli reuelata eſſent per angelum, & poſtea illa declarauit Samuel nõ audiens ab aliquo viro: manifeſtum eſt, quòd intelligeretur Samuelem verũ dicere ex ſpiritu prophetico, quod aliqualiter rationabile videtur: forte autem dici poterit conuenientius, quòd vir Dei cum prædixit iſta, quæ habentur hic Heli dixit ea comminatoriè: ita quòd ſi filij Heli cõuerſi fuiſſent ab iniquitate ſua, non fuiſſet eis inflicta pęna, quæ habetur hic. Cum autem permanſerint poſt hoc magno tempore in vitijs ſuis, prometuerunt vt totaliter delerentur: & tũc certiſſimè pręnunciauit Samuel deſtructionem domus Heli.

Alia rñſio.

Aliter adhuc dici poteſt, ſcilicet, quòd Deus ſępe B commonebat Heli, & filios eius, vt a malo recederẽt pęnarum comminatione, & ob hoc miſit prius virũ Dei, de quo hic: & deinde Samuelem, & vtriuſque prænunciatio fuit comminatiua, ita quòd non infligeretur pęna filijs Heli ſi immediatè vt Samuel iſta pręddixit, ipſi fuiſſent conuerſi, ſed quia non fuerunt moti per hæc, completa ſunt in eis verba vtriuſque prophetiæ: & iſte modus vltimus videtur cõuenientior, quia ſępe Deus mittebat prophetas ad populum Iſrael pręnunciantes pęnalitates futuras, non quidem determinatè, ſed comminatoriè, ita vt ſi cõuerterentur nihil horum fuiſſet inflictum, ſed quia nõ cõuerſi ſunt, implerę ſunt pœnæ denunciatæ. De hoc infra 4.lib.17.cap. *Hæc dicit Dominus nunquid non apertè reuelatus ſum?* Cum Deus intendat hic prænunciare Heli C deſtructionem domus ſuæ præponit beneficia collata toti progeniei Aaron, & Leui: & hoc ad duo. Primum eſt ad improperãdum impenſa beneficia, quia cum Deus eis ſpecialiter beneſecerit, debebant eum ſpecialiter colere, ſed ipſi magis illum ad iracundiam prouocabant, ideo indigni erant beneficijs impenſis. Secundum erat ad excuſandum promiſſionem ſuã antiquam: dixerat enim quòd iſti miniſtrarent in æternum, qui nunc miniſtrabant, & ſemper in tribu illa, & familia maneret officium ſacerdotale: nunc autem dicit quòd non ſic erit, ſed ſi omnes de tribu iſta peccauerint, & nõ honorificauerint Dominum, ipſe quoque non honorabit eos auferendo ab illis diD gnitatem ſacerdotalem. Ideo dicit nunquid nõ aperte reuelatus ſum, ideſt nunquid non manifeſtaui me huic tribui, & familiæ ſacerdotum reuelãdo ei ſecreta mea, & dando eis maiora beneficia? pertinet enim reuelatio ad duo. Primo ad intellectum, & quantum ad hoc dicitur Deus ſe reuelare alicui quando ipſe repręſentat ſecreta ſua, & hoc pertinet ad prophetas, ſic fuerunt quidam de tribu Leui ſicut Moyſes fuit maximus prophetarũ: Aaron quoque propheta fuit, quia Deus ſępe locutus eſt illi, vt patet Leuit. cap.10. & 11.& Num.18.

Reuelatio pertinet ad duo.

Alio modo accipitur reuelari quãtum ad collationem bonorum, & dicitur quòd Deus alicui ſe reuelat inquantum ei bona confert, & cui maiora bona confert magis ſe reuelat: ſic etiam factum fuit in ſaE cerdotibus: Deus enim maiora bona eis contulit q̃ reliquo populo, ſcilicet, quia eis tribuit dignitatem ſacerdotalem, & leuiticam, ad quam conſequuntur multa iura percepta a populo, quæ non ſunt in alijs tribubus, aut familijs: & hoc eſt aperte reuelari, ideſt multum. *Domui patris tui.* Ideſt domui Aaron: non enim poteſt accipi hic pro domo patris Heli, quia nõ fuit ipſe in Aegypto, ſed domus ſacerdotalis accipitũ hic tanq̃ vna domus, nec etiã accipitur hic domus patris pro tota tribu leuitica; quia tunc Leui erat pater huius domus, ſed non intelligitur de eo, cùm dicatur hic elegi eum mihi in ſacerdotẽ, ſed manifeſtũ eſt ꝙ Leui nõ fuit aſſumptus in ſacerdotẽ, ſed Aaron

ante quem nemo fuit ſacerdos, ideo intelligitur ſolũ de domo ſacerdotali cuius pater eſt Aaron. *Cum eſſet in Aegypto in domo Pharaonis*. Prima reuelatio facta ad domum Leui fuit in Aegypto, quia ante hoc nõ fuerat aliqua diſtinctio in tribubus, & familijs quantum ad hoc, quòd aliqua magis pertineret ad Deum quã alia, & fuit hoc in extremo tẽpore, cum Iſraelitę exierunt de Aegypto, quia tunc reuelauit ſe Deus Moyſi in monte Sinai iubẽs, quòd iret coram Pharaone ad liberationem Iudæorum Exo. ca. 3. reuelauit ſe etiam ipſi Aaron dicens ei, quòd iret in occurſum Moyſi, & iubens, quòd ambo loquerẽtur coram filijs Iſrael, & coram Pharaone: Exodi cap. 4. Aaron tamen erat pater ſacerdotum, ideo reuelatus eſt Deus ei in Aegypto. *In domo Pharaonis*. Non eſt ſenſus, quòd eſſet Aaron, ſiue domus ſacerdotum in domo Pharaonis accipiendo domum proprie, quia habitabant omnes Iſraelitæ extra atrium Pharaonis, ſed accipitur domus large pro tota Aegypto, quæ quia pertinebat ad Pharaonem, dicebatur domus eius: ideo idem eſt dicere, quòd eſſet in Aegypto, vel in domo Pharaonis.

Reuelationes ſeu beneficia a Deo facta domui Leui.

Et elegi eum ex omnibus tribubus filiorum Iſrael. Iſtud refertur ad patrem, & non ad domum, quia nõ poterat eligi domus in ſacerdotem, ſed pater domus, ſ. Aaron cum miniſtratio pertineat ad perſonam, & non ad cõmunitatem, nõ fuit autem iſta electio in ſacerdotem in Aegypto, ſed in deſerto, cum Deus iuſſit Moyſi, vt aſſumeret Aaron, & filios eius in ſacerdotes Exo. 29. & Leuitici 8. ca. eſt autem ſenſus, quòd Deus fecit plura beneficia ſacerdotibus. Primum fuit, quòd reuelatus eſt patribus eorum, ſ. Aaron, & Moyſi, & noluit reuelari alijs tribubus ad procurandum eductionem Iſraelitarum de Aegypto per eas, ſicut per Moyſẽn, & Aaron, in quo erat magnum beneficiũ, & magnus honor. Secundum fuit, quia elegit patrem iſtorum in ſacerdotem.

Vt aſcenderet ad altare meum. Scilicet, vt iret ad miniſtrandum. Ponuntur hic officia ſacerdotalia, ad quę eligitur aliquis, vt ſacerdos: & ponitur primo de miniſtratione altaris, quia quamquam ſint plures miniſtrationes ſacerdotales, præcipue inter eas eſt ĩ altari, quæ autem ſint miniſtrationes ſacerdotales in veteri teſtamento declaratum eſt Numeri 8. Et dicitur de aſcenſione ad altare, quia altare ſemper erat ſic diſpoſitum vt verſus illud eſſet aſcenſus, non tamen aſcendebatur illuc per gradus: Exodi capit. 20. ſcilicet. Non aſcendes ad altare meũ per gradus, ne reueletur turpitudo tua. Sed erat quidam alius aſcenſus continuus ſine gradibus, de quo ibi dictum eſt. Intelligitur autem hoc de altari holocauſtorum, quia quamquam eſſent duo altaria, ſ. holocauſtorum, & thymiamatum: tamen quãdocunque ſcriptura loquitur de altari abſolute ſemper intelligitur de altari holocauſtorũ, quia illud erat præcipuum.

Vt adoleret mihi incenſum. Iſtud poteſt legi ſubintelligendo copulam, vel ſine copula, ſi intelligatur copula eſt ſenſus, quòd Deus elegit Aaron, vt aſcenderet ad altare, & vt adoleret incenſum, & tũc eſt ſenſus, quòd adolere incenſum ſit ponere thymiama, & pertinet ad aliud miniſterium ſacerdotale: ſi intelligatur ſine copula eſt ſenſus, quòd acceptus eſt Aaron in ſacerdotem, vt aſcenderet ad altare, vt adoleret incenſum, ideſt ad adolendum incenſum, ſcilicet, quòd ad nihil aliud erat aſcendere ad altare, niſi ad faciendum ſacrificia, & illa vocantur incenſum, ideſt res combuſta, quæ incenduntur, & non incenſum, ideſt thus, quia in iſto altari holocauſtorum nunquam offerebatur thus, ſed ſolæ carnes cum libaminibus ſuis: & ſic ſacra Scriptura ſępe dicit, quòd aliquæ carnes cremantur in incenſum domino, ideſt incenduntur coram domino: ſic

F patet Leui. ca. 4. vterque autem ſenſus poteſt eſſe hic.

Et portaret Ephod coram me. Ideſt dedi patri tuo Aarõ, quòd portaret Ephod: hic accipitur proprie Ephod pro ſuperhumerali, & eſt ſenſus, ꝙ Deus dedit Aarõ, quòd eſſet ſummus ſacerdos, nam veſtes ſummorũ ſacerdotum, & minorum ſunt diſtinctę: Exo. cap. 28. inter veſtes autem ſummi ſacerdotis potiſſima eſt veſtis, quę dicitur ſuperhumerale, ideo ad ſignandũ ſummum ſacerdotem fuit expreſſa iſta veſtis, nec accipitur hic Ephod pro ſolo ſuperhumerali, ſed pro ſuperhumerali, & rationali, ponitur tamen vnicum nomẽ, quia Ephod, & rationale erant cõiuncta, ita vt a ſe nullo modo ſeparari poſſent: Exodi capit. 28. Aliquando autem accipitur Ephod magis large, ſ. pro omni ve-
G ſte ſacerdotali, & pro omni leuitica. De prima patet infra 22. c. cum dicitur, quòd Doeg, Idumæus trucidauit ſacerdotes 85. veſtitos lineo Ephod, ſed manifeſtũ eſt, quòd ſacerdotes omnes non poterant indui ſuperhumerali ſummi ſacerdotis, cũ vnicus eſſet ſummus ſacerdos. Quòd accipiatur Ephod pro veſte leuitica, apparet ſupra in litera, cum dicatur, quòd Samuel erat puer accinctus Ephod lineo, ſed Samuel erat Leuita ſimplex, vt ſupra declaratum eſt, ergo non poterat indui veſte ſacerdotali: accipit̃ ergo neceſſario Ephod pro veſte Leuitica. *Et dedi domui patris tui*. Ideſt omnibus ſacerdotibus. *Omnia de ſacrificijs Iſrael*. Ideſt omnia, quæ prouenicbant de ſacrificijs.

H *Iura ſacrificiorum ad quos ſpectabant.* *Quæſt. XXIIII.*

DICITVR autem de domo ſacerdotum, quia iſta ſacrificia non pertinebant ſpecialiter ad virum ſacerdotem ſed ad omnes, quia ſiue puſilli, ſiue magni ſuſcipiebãt de iuribus ſacrificiorum immaculati etiam, & habentes maculas. Solum enim prohibebantur habentes maculam accedere ad miniſtrandum in aliquo iure ſacerdotali, omnia tamen prouenientia ſacerdotibus integre percipiebant, vt patet Leuitici cap. 20. Et non ſolum erat hoc in maſculis, ſed etiam filiæ ſacerdotum comedebãt de ſanctificatis prouenientibus de ſacrificijs, vt patet Leuitici cap. 10. & Num. cap. 18. ſ. pri-
I mitias, quas vouerint, & obtulerint filij Iſrael tibi dedi & filijs, ac filiabus tuis iure perpetuo: nec ſolum filij, & filiæ, ſed etiam omnes, qui erant de familia ſacerdotum poterant ſumere de ſanctificatis: dum tamen eſſent mundi: Leuiti. cap. 22. principaliter tamen pertinebant iſta iura ad filios, quoniam debebantur propter miniſtrationem, miniſtratio tamen in ſolis filijs maſculis erat. Alij autem percipiebãt de iuribus ſacerdotalibus non tanquam eis debita, ſed quia eis licita erant in cibum.

Quæ erant hæc ſacrificia. *Quæſt. XXV.*

K DICITVR autem hic omnia de ſacrificijs filiorum Iſrael, ideſt, quòd dederit Deus omnia, quę prouenicbant de ſacrificijs ipſis ſacerdotibus, non eſt tamẽ intelligendum, quòd ipſi perciperent integraliter ſacrificia, quia ſic nihil cremaretur coram Deo, ſed percipiebant omnia iura quæcũque debebantur aliquibus hominibus de ſacrificijs.

Pro quo ſciendum, quòd ſacrificia diuidebantur in tres partes, licet non ſemper, quia quantum ad aliquid pertinebant ad Deum, & quantum ad aliquid ad ſacerdotes, & quantum ad aliquid ad offerentes, in holocauſtis enim, quæ ſunt prima ſacrificia totum Deo cremabatur, quòd erat in carnibus animalis, & adipe, ſola pellis proueniebat ſacerdoti

Sacrificia diuidebantur in tres partes.

immo-

immolanti: popularibus autem offerentibus nihil ꝓueniebat: de hoc Leu. cap. 1. & 6. De ſacrificio autem pro peccato interdum proueniebat aliquid ſacerdotibus, & interdum non, ſcilicet quia cum offerebantur animalia, & de ſanguine eorum introducebatur intra tabernaculum, nihil proueniebat ad ſacerdotes, ſed totaliter cremabantur illa animalia extra caſtra: Leuit. capitu. 4. Si autem de ſanguine ſacrificij pro peccato nō introduceretur intra tabernaculum, pertinebat totum ipſum animal ad ſacerdotes præter adipes, qui cremabantur in altari: popularibus autem offerentibus nihil dabatur Leuit. capitulò ſexto. Si vero eſſet hoſtia pacifica adipes ꝑtinebāt ad Deū, & pectuſculum, & armus dexter ad ſacerdotem facientem ſacrificium, & reliquæ carnes ad offerentes: Leuit. 3. & 7. cap. & hoc modo diſtribuebantur ſecundum iura.

Cum verò dicitur, quòd omnia de ſacrificijs data ſunt ſacerdotibus, intelligitur de iuribus, quæ aſſignata ſunt pertinere ad aliquem hominem, ſcilicet quòd nulli alteri proueniebant aliqua iura de ſacrificijs, niſi ſacerdotibus.

Quare calce abiecisti victimam meam? Conqueritur hic Deus de Heli tanquam ipſe feciſſet iniquitatem iſtā: ipſe tamen non peccabat, ſed filij ſui, quia tamen ipſe permiſit filijs ſuis iſtud, dicitur ipſe feciſſe, & cum filij Heli peccarent principaliter in duobus, ſcilicet in officio ſacerdotali, & quia dormiebant cum mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi: Deus tamē ſolum increpuit eum de præuaricatione in officio ſacerdotali, quia iſtud peccatum erat directe contra Deum, vt ſupra declaratum eſt: aliud autem erat magis contra proximum, & propter iſtud principaliter fuerunt datæ omnes pœnæ, quæ infra habentur. Dicitur autem Heli calce abieciſſe. i. cōculcaſſe victimam Dei, ſcilicet quia deſpiciebat eam tanquam inter pedes conculcaret, & iſta deſpectio erat, quia non obſeruabat in illa cæremonias a Deo iuſſas accipiendo a popularibus partes ſacrificij, quas ipſe vellet, & comedendo quando vellet, vt patet ſupra. Et quoniam ea, quæ erant in veteri teſtamento conſiſtebant in quibuſdam exterioribus cæremonijs, quia quantum ad veritatem in ſeipſis paucam habebant vtilitatem, illi qui deſpicerent cæremonias deſpiciebant omne, qđ erat in veteri teſtamento, & dicitur hic de victima. i. de hoſtia pacifica, quia filij Heli non præuaricabātur in alio, niſi in hoſtia pacifica, in qua accipiebant partem a popularibus; vt ſupra declaratum eſt. *Et munera mea.* Ideſt abieciſti munera mea. Iſta eſt repetitio eiuſdem ſententiæ, quoniam ſacrificia ſunt munera Deo oblata, & poteſt intelligi ſolum de hoſtia pacifica, vt ſupra dicebatur, vel ſi voluerimus extendere ad omnia alia ſacrificia, & oblationes, quæ vocantur munera, poterimus, ſed oportet tunc, ꝙ non ſolum dicamus filios Heli deliquiſſe circa hoſtiam pacificam, ſed etiam circa alia ſacrificia & oblationes, ſupra tamen ſolum habetur de hoſtia pacifica, ꝙ in ea delinquerent.

In q. 8.

Quæ præcepi, vt offerrentur in templo. Ideſt ego præcepi, quòd munera offerrentur mihi in templo, ſcilicet ad honorem meum: locus enim immolationis, & oblationis alicuius ſacrificij determinatus erat, ſcilicet in ſanctuario, & ſi quis extra vellet offerre reus erat ſanguinis: Leui. cap. 17. & ponitur iſta particula ad aggrauādum delictum, ſcilicet ego præcepi, quod offerrentur ſacrificia in templo determinando eis illum locum, quaſi ſpecialiter pertinerēt ad honorem meum: tu autem abieciſti illa, & conculcaſti præuaricando cæremonias: ideo magnum eſt delictum tuum. *Et magis honorasti filios tuos quàm me;*

A In hoc conſiſtit propriè delictum Heli: ipſe enim nō delinquebat in officio ſacerdotali, quia iam non miniſtrabat, cum ſenex eſſet, & caligaſſent oculi eius, vt patet ſequen. cap. ſed duo filij eius fungebantur: Phinees autē pro patre fungebatur ſummo ſacerdotio, vt ait Ioſephus 5. lib. Antiquitatum: ſed fuit peccatū Heli, quia cum debuerit filios ſuos corrigere efficaciter, non correxit, dicitur autem honoraſſe magis filios quàm Deū, quia illum plus honoramus, pro quo plura agimus, ſed Heli ꝓ filijs ſuis fuit aduerſus Deū, & non fuit aduerſus filios ſuos pro Deo: ergo magis honorauit filios: patet hoc quia præuaricatio cæremoniarum per filios Heli erat contra Deum: ergo debuiſſet fortiter Heli increpare filios ſuos, ſed cum
B leuiter eis propoſuiſſet mala, quæ faciebant, vlterius non curauit, & hoc quia videbatur ſibi graui tædio afficere filios ſuos: & hoc erat honorare eos pluſquā Deum.

Vt comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei. Accipitur & hic vt, dicens conſecutionem: & non cauſam finalem, ſ. quia Heli non honorauit filios ad hoc, vt comederent primitias ſacrificij; quia tunc intētio Heli eſſet nequiſſima, & ipſe peccaſſet grauius quàm filij ſui, ſed eſt ſenſus, vt comederetis primitias, ideſt vt comediſtis primitias ſacrificij. Refertur etiā hoc ad Heli, quia quamquam ipſe non miniſtraret, comedebat tamē de iuribus ſacerdotalibus, quæ proueniebant filijs ſuis: etiam de illis, quę illicitè acquiſita erant præuaricatis cæremonijs. Dicitur autem ꝙ
C comedebant primitias quod intelligitur dupliciter, quia primitię duo ſignant. Primo modo primitiæ dicuntur ſecundum prioritatem temporis. Alio modo ſecundum prioritatem dignitatis: quantū ad primum dicebātur iſti accipere primitias, quia antequā daretur Deo aliqua pars animalis cremando adipes iſti accipiebāt partes ſuas, vt patet ſupra: vnde in hoc nimis conquerebantur Iſraelitæ de ſacerdotibus: nā cum peteret puer ſacerdotis carnem crudam pro ſacerdote, dicebat immolans, incendatur primū iuxta morē hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque deſiderat anima tua: qui reſpondebat, nequaquam: nūc enim dabis mihi, alioquin tollam vi. Erat igitur ma-
D gna præuaricatio, quia prius ſacerdotes accipiebant pro ſeipſis, quam darēt aliquid Deo, & iſtæ ſunt primitiæ.

Quō filij Heli comedebant omnes primitias.

Alio modo dicuntur primitiæ, vt important prioritatem dignitatis, ſcilicet, quòd ſacerdotes comedebant primitias ſacrificij, ideſt id quod melius erat in toto ſacrificio: hoc patet ſupra quoniam puer ſacerdotis veniebat ad offerentem portās fuſcinulam tridentem in manu, quam mittebat in caldariam, vel ollam, & quodcunque leuaret fuſcinula tollebat ſibi puer: & ſic poterat eligere quidquid vellet, quæ autem electa ſunt, dicuntur primitiæ ſicut aurum, & argentum quando eliguntur vocantur primitiæ: Exo. cap. 25. vbi iuſſit Deus ſeparari ſibi primitias: dicitur etiam quòd comedebant primitias omnis ſacrificij,
E ideſt de omni ſacrificio pacifico: nam in alijs non legitur: etiam declaratur hoc, quia dicitur iſtud ſacrificium populi. In omnia autem tria nullum erat, ꝙ vocaretur propriè ſacrificium populi niſi pacificum, quia de iſto maxima pars pertinebat ad populum, ſcilicet ad offerentes: de alijs autem nihil pertinebat ad eos, vt ſupra declaratum eſt.

Propterea ait Dominus Deus Israel. Supra ponebatur iniquitas filiorum Heli. Hic ponitur pęnalitas, ſcilicet, quia feciſti iſta ſupradicta permittendo filios tuos peccare, ego delebo domum tuam. Quia enim peccauit Heli & filij ſui, tota domus perijt. Si verò peccaſſent filij ſolum, forte ſuper eos veniſſet tribulatio,

bulatio, & non periiſſet domus Heli tota, ipſe tamen peccauit, licet non tantum quantum filij, vnde & ipſe periit morte acerbiſſima infra capitu. 4. *Loquens locutus ſum, vt domus tua, & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo.* Ideſt ego determinaueram, quòd omnes poſteri mi, & patris tui miniſtrarent ſemper coram me in ſacerdotio, ſed nūc non erit ſic, vt patet ĩ.

Quomodo intelligitur, quòd promiſſum eſt domui Heli, & domui patris eius, vt miniſtrarent in æternum.
Quæſt. XXVI.

ISTA litera a quibuſdam dupliciter exponitur, quia dicitur ibi domus patris tui. Poteſt enim accipi pater Heli ꝓ vero, & immediato patre eius, vel poteſt accipi pro Aaron, qui fuit pater omnium ſacerdotum, & Heli poteſt vocari filius eius. Primo modo eſt ſenſus, quòd Deus promiſerit, quòd filii patris Heli, & filii ipſius Heli miniſtraret coram Deo ſemper. Secundo modo eſt ſenſus, quòd Deus promiſit, ꝙ domus Heli, & domus Aaron, quæ erat domus patris Heli miniſtraret ſemper. Iſtum ſecundum ſenſum dicunt quidam eſſe veriorem, quia dicitur hic, quòd Deus locutus fuerit, ideſt promiſerat, vel determinauerat, quòd domus patris Heli miniſtraret, & tamen ſi non intelligatur de Aaron, non reperietur, quòd Deus hoc determinauerit, de Aaron etiam, & filijs ſuis patet, quòd Deus dederit eis ſacerdotium, & iura ſacerdotij in æternum. Numeri cap. 17. Similiter fuit promiſſum hoc nepoti eius Phinees, quia occidit principem tribus Simeon cum Madianitide: Numeri capitu. 25. non erat tamen Heli de ſtirpe Phinees, ſed de ſtirpe Ithamar, vt infra declarabitur, ideo nō reperietur domus alicuius patris ſui, vel progenitoris, cui facta fuerit iſta promiſſio vſque ad Aaron, & ſic dicunt intelligi de Aaron.

Sed nō ſtat iſte ſenſus, quia hic dicitur, quòd Deus determinauerat, quòd domus Heli, & domus patris ſui miniſtraret coram eo, ſed nunc nō erit ſic, ſi ergo intelligeretur domus patris Heli, ideſt domus Aarō, neceſſe eſſet, vt a domo Aaron tranſiret ſacerdotiū, ſed falſum eſt, quia nunquam trāſiuit. Item patet hoc quia infra dicitur ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non ſit ſenex in domo tua. Ergo præciſa fuit domus patris Heli, ſed non fuit hoc in domo Aaron, quia ſemper manſit, ergo non vocatur ipſe hic pater. Item non ſtat ratio iſtorum, ſ. quia non legitur facta promiſſio alicui progenitori Heli, niſi Aaron, nam etiam ſi non legatur alibi legitur hic, & ſatis nobis eſt, quòd hic dicatur. Etiam neceſſe eſt, quòd non reperiatur de omnibus iſtis ſcriptum alibi, quia non ſolum dicitur hic, ꝙ Deus determinauit de domo patris Heli, quòd miniſtraret, ſed etiam de domo Heli, quamquam ergo reperiatur de domo Aaron, qui vocaretur pater Heli, tamen de domo Heli nō reperietur alibi, quòd fuerit facta promiſſio, ideo non oportet, quòd exponatur litera iſta de domo Aaron, ſed neceſſe eſt exponi de patre Heli immediato, & vocatꝰ domus patris Heli ipſe Heli cum patribus ſuis, vocatur etiā domus Heli oēs poſteri Heli, & his promiſit Deus, ꝙ daret miniſtrationem, quia ante tp̄s Heli ſacerdotis ſacerdotes magni erant de ſtirpe Phinees filii Eleazari, q̄a Deus promiſerat ſummū ſacerdotium Phinees, & filijs eius in æternū: tp̄e autem Heli, cum iā eſſent aliquot ſacerdotes magni de ſtirpe Phinees fecit Deus tranſire ſacerdotiū magnum ad domum Ithamar, & hoc fuit in Heli: ipſe. n. primo miniſtrauit de genere Ithamar: ꝓ ſtea autem miniſtrauerunt filii ſui in ſummo ſacerdotio vſque ad tempus Salomonis, cum erat ſacerdos

F Abiatar de ſtirpe Heli, & amouit eum Salomon faciens ſacerdotem Sadoc de genere Phinees filij Eleazari. De hoc infra 3. libro cap. 2. Quòd autem primus de ſacerdotibus ſummis de ſtirpe Ithamar fuerit Heli declarat Ioſephus. 8. libro Antiquitatum: & hoc ſignificat litera iſta, ſcilicet, quòd Deus promiſit domui patris Heli, vt miniſtraret: pater autem Heli non computatur in iſta domo, ſed filij ipſius, ideo in Heli, vel in fratribus ſuis incępit iſta promiſſio, & ſic ſtat iſta litera, ſcilicet, quòd Deus promiſerat de domo Heli, & patris ſui, ꝙ miniſtraret coram eo: & tñ iam non manebit, ſed trāſibit ad aliam domū, ſ. ad Sadoc.

Miniſtraret in conſpectu meo in ſempiternum. Iſta miniſtratio intelligitur de ſummo ſacerdotio, nam quan-
G tum ad ſacerdotium minoris gradus non fuit facta aliqua promiſſio, nec mutatio, quia ante Heli omnes de ſtirpe Ithamar, de qua ipſe erat, miniſtrabant in ſacerdotio minoris gradus, & poſtea ſemper miniſtrauerunt: ſed ſacerdotium magnum nunquam fuit in ſtirpe Ithamar vſque ad Heli, & non permanſit in ea, niſi vſque ad Abiathar tempore Salomonis, & de iſto ſacerdotio fuit facta promiſſio, & in iſto eſt mutatio.

Promiſſiones Dei in æternum quomodo intelliguntur.
Quæſt. XXVII.

H DICITVR autem, quòd miniſtraret in æternum domus Heli: ſed poſtea non miniſtrauit, eo quòd iſtę promiſſiones Dei quamquam abſolute fiant, tamen ſemper intelliguntur cum conditione, ſcilicet, ſi permāſerint in eodem ſtatu illi, quibus fit promiſſio, & ſicut eſt de bonis promiſſis, ita eſt de malis: ſic patet Iere. c. 18. ſ. Repente loquar aduerſus gentem, & aduerſus regnum, vt deſtruam & perdam illud. Si pęnitentiā egerit gēs illa a malo ſuo, agam & ego pęnitentiam ſuper malo, quod cogitaui facere ei, & iterū ſubito loquar de gente, & regno, vt ędificem, & plātem illud: ſi fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam pęnitentiam agam ſuper bono, quòd locutus ſum, vt facerem ei: ſic enim fuit circa domū Heli, quia ſi filij eius fuiſſent recti corde coram Deo permanſiſſet ſacerdo-
I tium magnum ſemper in illis, quia tamē aduerſi ſunt periit ſacerdotium de domo ipſorum, *Nunc autem dicit dominus, abſit hoc a me.* Ideſt nullo modo ſeruabo hoc ſ. dimittēdo ſacerdotium in domo Heli propter promiſſionem factam; hoc verum eſt, quia illa promiſſio intelligebatur ſecundum conditionem, ſi tamē Deus promiſiſſet ſimpliciter intendens ſic obſeruare, nunquam periiſſet ſacerdotium de domo Heli quamquā filij ſui multum delinquerent, ſicut fuit in multis alijs promiſſionibus, quæ propter peccata non impeditæ ſunt. De mutatione autem promiſſionum, & quādo fiant ſecundam certam Dei ſententiam, & quando cum conditione intellecta vel ſm ſtatum rerum, de-
K claratum eſt ſatis Nu. c. 23. *Sed quicunq; glorificauerit me, glorificabo eum.* Quaſi dicat ꝑꝑ promiſſionem factam non ero alligatus ad ſemꝑ bene faciendū vni domui, ſed mutabo ſicut videro, ſ. vbicunq; inuenero glorificantes me, glorificabo illos, & ſi illi rurſus non glorificauerint me, ego nō honorabo eos, ſed quęram alios me honorantes. Intelligitur autem iſta glorificatio de ſummo ſacerdotio: Deus enim glorificabatur ab Iſraelitis, inquantum ipſi miniſtrabant ei in corde perfecto ſm cęremonias legis, ipſe aūt glorificabat eos, ſ. dādo eis magnum honorē, huiuſmodi erat ſummū ſacerdotium, nullus erat enim maior honor, & redituum abundantia in toto Iſrael, q̄ eſſe ſummū ſacerdotem, vt ſatis declaratū eſt Nume. cap. 25. Poſtea autem fuit principatus regalis inſtitutus, qui erat maior

Summum ſacerdotiū erat maximꝰ honor inter Iudæos.

prin-

principatu ſacerdotali: & tamen tunc erant ſacerdotes magni, quaſi pares regibus, cum acciperent filias Regum in vxores: ſicut patet de ſacerdote magno Ioiada, qui accepit Ioſabaus filiam regis Ioram in vxorem. ℑ.lib.4.capitu. 11. Eſt igitur ſenſus ego promiſi ſummum ſacerdotium eſſe in domo ma: ſed nunc quia non honoraſti me, ego dabo illud alteri honoranti me, & ipſe erit honoratus habendo ſummum ſacerdotium. *Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.*

Ideſt, qui non honorant me erunt abiecti ſcilicet priuati honore ſummi ſacerdotij, & ſic fuit domus Heli: quoniam poſtea deuenit ad magnam abiectionem, cum nullus de illa eſſet princeps ſacerdotum: ſed erant ſacerdotes ſimplices.

Ecce dies veniunt. Ideſt tempus in quo ego complebo iſta, quæ dico non eſſe longe, ſed iam venit: modico enim tempore poſt duo filii Heli iuerunt ad bellũ & mortui ſunt ſimul, & Heli corruens de ſella expirauit. ℑ.4.cap. Et ibi cępit deſtructio domus Heli: poſtea autem conſummata eſt tempore Saulis, & maxime tempore Salomonis.

Et præcidam brachium tuum, & brachiũ domus patris tui.

Ideſt deſtruam domum tuam, vt non maneat: erat enim iſta pręciſio quantum ad duo.

Præciſum eſſe brachium Heli quo ad ſecundum. Quæſt. XXVIII.

PRIMO quantum ad ablationem ſacerdotii. Secundo quantum ad occiſionẽ poſterorũ Heli. De primo patet, quoniam non manſit ſacerdotium in domo Heli ſemper, ſed poſt mortem filiorum ſuorum. ſ. Ophni, & Phinees ſucceſſit Achitob: uiuente enim Heli ſacerdote in ſenectute miniſtrabat filius ei⁹ Phinees, vt ait Ioſephus. 5. libro Antiquitatum. Poſt hunc fuit ſacerdos Achitob pater Achimelech. ℑ.22.c. deinde ſucceſſit Achimelech: hunc autem cum tota domo ſua. ſ. cum. 85. viris ſacerdotibus veſtitis Ephod occidit Saul ꝓpter Dauid. ℑ.capit.22. Ioſephus autem dicit eos fuiſſe plures. ſ. 305. viros. lib. 6. Antiquitatum, & accidiſſe deſtructionem illã propter peccata Ophni, & Phinees: relictus eſt autem vnicus de hac ſtirpe. ſ. Abiathar, ꝗ confugit ad Dauid. ℑ.22. capitu. qui fuit cum Dauid omni tempore: ſed poſtea cum appropinquaret Dauid morti, & Adonias filius eius voluiſſet accipere regnum, fuit de complicibus eius Abiathar: Salomon, autem, qui tunc rex a patre inſtitutus eſt, uolebat occidere Abiathar: ſed dixit ei vade in Anatoth ad agrũ tuum: es quidem uir mortis: ſed hodie non te interficiam, quia portaſti arcam domini coram Dauid patre meo, & ſuſtinuiſti laborem in omnibus, in quib⁹ ſuſtinuit pater meus: tunc autem ſummum ſacerdotium datum eſt totaliter Sadoc ſacerdoti, ipſe enim erat de ſtirpe Phinees, & Eleazari, ut primo Paralip. capitu. 24. & iam vltra non fuit ſacerdos de ſtirpe Ithamar, atque completa fuit prænunciatio, quæ habetur hic. ſic patet. ℑ.3.lib.cap.2. ſcilicet eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non eſſet ſacerdos Dei, vt impleretur ſermo domini quem locutus eſt ſuper domum Heli in Silo. Secundum eſt quantum ad occiſionẽ poſterorũ. ſ. ꝙ omnes de genere Heli occiſi ſunt: non enim manſit, niſi Abiathar, quãdo occidit illos Saul. ℑ.capit.22. & hoc ſignificatur. ℑ. ſ. magna pars domus tuæ morietur cum ad virilem ætatem venerit.

Conſiderandum vlterius, ꝙ Heli non erat de genere Phinees, & Eleazari, ĩ qua domo Deus dixerat, ꝙ maneret ſacerdotium in æternum, ſed erat de ſtirpe Ithamar, ad quam non pertinebat ſummum ſacerdotium; nam illud manere debebat in linea primogenitorum, ſed primogenitus Aaron de duobus, qui relicti fuerunt erat Eleazarus: potiſſime, quia filio eius Phinees promiſſum fuit ſummum ſacerdotium vſque in æternum. Num. 25. capit. tranſiuit tamen ad ſtirpem Ithamar aliquanto tempore, & hoc fuit, quãdo habuit illud Heli: ꝙ autem eſſet Heli de ſtirpe Ithamar, patet quia Abiathar erat de ſtirpe illius, ut patet ℑ. tertio libro capitulo ſecundo.

Cum dicitur, ꝙ eiecto Abiathar de ſummo ſacerdotio completus eſt ſermo domini, qui fuerat factus ſuper domum Heli: ſi tamen non fuiſſet Abiathar de filiis Heli non eſſet completus ſermo domini propter abiectionem eius de ſummo ſacerdotio, ꝙ vero Abiathar eſſet de ſtirpe Ithamar, apparet primo Paralipom. 24. ca. ubi Dauid inſtituit duos principes ſacerdotum. ſ. Sadoc de ſtirpe Eleazari, & Abiathar de ſtirpe Ithamar,

Heli erat de ſtirpe Ithamar.

Quomodo pactum Dei cum Phinees ſeruatum eſt de dando ei ſacerdotium in æternum, cum tranſierit ad domum Heli. Quæſt. XXIX.

QVAERETVR circa hoc quomodo pactũ, ꝙ Deus fecit cum Phinees de dando ei ſacerdotium ſempiternum poteſt ſtare cũ tranſierit ad domum Heli.

Aliqui enim inſtabant ad hoc dicentes, ꝙ tranſierit ſummum ſacerdotium ad Samuelem, qui non erat de ſtirpe Eleazari, & Phinees: ſed ad hoc reſpõſũ eſt Numeri capitulo 25. ꝙ non fuit ſummus ſacerdos Samuel, ideo nec fuit de minoribus ſacerdotib⁹.

Reſtat autem maius dubium de Heli, qui ſumm⁹ ſacerdos erat, & filii eius poſt eum: tamen non erat de hac ſtirpe, vt probatum eſt. In quo aliqui errauerunt exiſtimantes Heli eſſe de progenie Phinees: iõ ſolum arguebant de Samuele.

Sed dicendum eſt, ꝙ Deus promiſit ſummum ſacerdotium in domo Phinees in æternum, & ſic obſeruatum eſt: nam vſque ad tempora Machabęorũ, ꝗ fuerunt non multo tempore ante Chriſti natiuitatẽ fuerunt ſemper ſacerdotes de ſtirpe Phinees: ſic. n. dixit Mathatias pater Machabęorum, ꝙ Phinees pater eorum propter zelum legis accepit ſacerdotium ęternum primo Machabeorum capitulo, ſecundo. Poſtea etiam vſque ad deſtructionem Ieruſalem, in qua conſummatus eſt ſtatus iudaicus manſerunt ſẽper ſacerdotes de eadem ſtirpe, ut patet ex proceſſu librorum Ioſephi in antiquitatibus. Solum autem fuit paruum tempus, in quo ceſſauit ſummum ſacerdotium de domo Phinees, & tranſiuit ad domum Ithamar: fuit enim principium huius in Heli ſacerdote, & durauit vſque ad Abiathar, in quo tempore videntur fuiſſe quinque ſummi ſacerdotes de ſtirpe Ithamar. Primus fuit Heli: deinde Phinees filius eius, qui in ſenectute patris accepit ſummum ſacerdotiũ, vt ait Ioſephus, poſtea Achitob filius Phinees: deinde Achimelech, poſtea uero Abiathar fili⁹ eius, quẽ amouit Salomon a ſacerdotio. ℑ. lib. 3. capitu. ſecundo. Cauſa autem quare fuerit mutatum ſummum ſacerdotium de domo Phinees a domo Ithamar nõ apparet in ſacra ſcriptura, vel in hiſtoriis Ioſephi, vel aliorũ chronographorum, ſatis tamẽ videtur, quod fuerit propter aliquod peccatum ſacerdotum de domo Phinees, nam iſtæ mutationes nunquam fiebant ſine meritis: & ſicut nunc poſtquam ſemel ſacerdotium datum eſt domui Heli nõ fuiſſet facta mutatio ſine meritis, ſic. n. dicit Deus hic, ꝙ ꝑ filios Heli trãsferret ad alteram domum, ita ergo credẽdum eſt, ꝙ fuerit in translatione de domo Phinees ad domum Ithamar.

Quis

Quis ordo fuit in ſucceſſione ſummorum pontificum. Queſt. XXX.

QVAERETVR vlterius de ordine ſacerdotum ſūmorū. ſ. quō ſibi ſucceſſerint tā de domo Phinees, quam de domo Ithamar. Reſpondendum eſt, ꝙ primus ſummorum ſacerdotum fuit Aaron, quem cōſecrauit Moyſes Exod. capitulo 29. Leuit. 8. Hoc autem mortuo ī deſerto anno. 40. de Aegypto. ſ. quaſi annis. 39. poſt conſecrationem ſuam: Numeri capitul. 33. ſucceſſit ei filius ſuus Eleazarus, qui conſecratus eſt in monte Hor circa terram Edom: Nume. ca. 20.

Iſte autem introiuit in terram Chanaan cum Ioſue, & vixit ibi magno tpe, cui ſucceſſit filius eius Phinees, Ioſue capitulo vlti. Nam promiſſum fuerat ſummum ſacerdotium illi: Num. cap. 25.

Poſt hunc fuit ſacerdos Abiſue filius eius, deinde Bocci, deinde Ozi, deinde Zacharias, poſtea Meraioth. Alio aūt nomine vocatur Ioſeph. De nominibus horum ſacerdotum patet primo Paralipomenō capitulo 6.

In hoc vero mutatum fuit ſacerdotium ad domū Ithamar, & accepit illud Heli, cui ſucceſſerunt poſteri ſui vſque ad Abiathar, ſcilicet Phinees, Achitob, Achimelech, Abiathar. Tempore autem quo fuerūt iſti quinque ſacerdotes de domo Ithamar, caruerunt ſacerdotio alii quinque de ſtirpe Phinees. ſ. Vocat filius Ioſeph ſummi ſacerdotis poſtea Ioatham, deinde Meraioth, poſtea Aiophi, deinde Achitob, q fuit pater Sadoc. De hoc Ioſephus lib. 8. antiquitatum. Sadoc autem factus eſt ſacerdos magnꝰ tempore Dauid, ſed fuerunt tunc duo ſummi ſacerdotes ſcilicet Sadoc de domo Eleazar, & Abiathar de domo Ithamar: primo Paralipom. c. 24.

Sic autem inſtituerat Dauid, vt ſemper maneret, ſed Salomon filius eius priuauit Abiathar ſacerdotio poſt mortem Dauid. ī. tertio lib. cap. 2.

Etiam vlterius ſemper erat ſacerdos magnus vnicus, & ille erat de domo Sadoc de ſtirpe Phinees. fuerunt autem iſti per ordinem ſuum vſque ad tranſmigrationem Babylonis, quorum nomina habēt primo Paralipom. capitulo 6.

Et ponuntur ibi. 13. ſacerdotes, quorum vltimus fuit Ioſedech, qui tranſlatus eſt in Babylonem: Ioſephus tamen lib. decimo antiquitatum ponit 16.

Et forte hoc fuit, quia ſacra ſcriptura reliquit aliquos non numeratos: nomina autem illorum, quos ponit Ioſephus non ſunt totaliter eadem eis, quæ habentur primo Paralipom. cap. 6.

Sunt autem hæc Sadoc, Achimaas, Zacharias, Iorā Axioramus, Phidea, Subdeas, Hillus, Ioatham, Vrias Verias, Odeas, Salomi, Helchias, Sarath, Ioſedech: iſta nomina ex aliqua parte concordant cum eis, quæ habentur primo Paralip. cap. 6.

Ioſephus tamen minus curauit obſeruare formā hebręam, quam Hieronymus in tranſlatione noſtra ideo in quibuſdam nominibus quædam literę mutatæ ſunt.

Alia autem totaliter ſunt diuerſa, ꝙ accidit, quoniam in ſacra ſcriptura eadem res ſæpe multis nominibus appellatur. Iſte eſt ordo ſacerdotum magnorum a principio veteris teſtamenti vſque ad captiuitatem Babylonicam, de ordine autem ſacerdotum vſque ad deſtructionem Iudęorum per Romanos, a reditu de captiuitate Babylonica non habetur ita manifeſte in ſacra ſcriptura: ſed inf. 22. declarabitur partim ex ſacra ſcriptura, & partim ex libris Ioſephi: & magis de hoc 1. Paral. 6. c. dicetur.

Sciēdum, ꝙ cum dicitur hic, ꝙ ſcindetur brachiū F Heli, & brachium domus patris eius idē ſignificatur nā Heli erat domus patris ſui, quia ipſe, & alii fratres faciebant domum paternam.

Cum vero ablatum eſt ſummum ſacerdotium de filiis Heli, brachium eius ideſt poteſtas, & honor ablata ſunt, tam de domo eius, quam de domo patris ſui.

Vt non ſit ſenex in domo tua. Ideſt ego faciam, ꝙ nō maneat aliquis ſenex in omnibus poſteris tuis, quod intelligitur dupliciter: vno modo, ꝙ ſenex accipiatur ſecundum ętatem, & tunc eſt ſenſus, ꝙ poſteritas Heli ſaltem in magno tempore ſcilicet vſquequo fuit conſummata iſta pænalitas in Abiathar moreretur in ætate iuuenili, ſic patet de duobus filiis Heli, G qui mortui ſunt in bello. infra quarto capitulo. Et tamen illi erant iuuenes. Etiam patet, quoniam Saul occidit omnes de cognatione Achimelech ſacerdotis magni, qui erat de poſteritate Heli: de quo, infra capit. 22.

Illi enim iuuenes erant, & hoc ſignificatur infra cum dicitur: & pars magna domus tuę morietur, cū ad virilem ætatem venerit. Alio modo poteſt ſumi ſenex ſecundum dignitatem, & ſic dicuntur ſeniores illi, qui ſunt maioris prudentiæ, & honoris in populo, & tunc eſt ſenſus, ꝙ non erit ſenex in domo Heli, ideſt non manebit aliquis ſummus ſacerdos de H ſtirpe illius: ſic enim factum eſt. Nam poſt Abiathar in quo iſta conſummata ſunt, non fuit aliquis ſacerdos ſummus de ſtirpe Heli, ſed omnes de domo Sadoc, quia erat de filiis Phinees. Hic tamen accipitur primo modo ſcilicet, ꝙ morerentur poſteri Heli in iuuentute.

Et uidebis æmulum tuum in templo. Aemulus dicitur eſſe inuidus ab ęmulando ideſt inuidendo: accipitur autem hic pro illo, qui contendit ſuper rem illam, q̄ alius habere vult: & iſti proprie vocantur competitores.

Conuenit autem ęmulatio, vel inuidia competitoribus, quia ipſi in alterutrū inuident. Aemulus autē Heli erat Sadoc, ſacerdos. Vocantur autem iſti æmuli, quia ambo contendebant ad eandem rem.

I Nam Abiathar, q erat de ſtirpe Heli, erat ſummꝰ ſacerdos ſimul cum Sadoc, vtrunque enim ordinauerat Dauid ſimul principē, unum de domo Ithamar, & alium de domo Eleazar. Primo Paral. c. 24.

Erat autem pęna magna Heli, & poſteritati ſuę, ꝙ prius habuiſſent ipſi ſummum ſacerdotium, & deinde viderent tranſlatum ad alios. Cum autem dicit, ꝙ videret ęmulum ſuum non intelligitur de ipſo Heli in perſona ſua, quia nunquam fuit ei aliquis ęmulus uſque ad tempus Sadoc, ad quem primo redut ſacerdotium in domo Eleazari, ſed inter mortem Heli, & conſtitutionem Sadoc in ſummum ſacerdotem tranſierunt. 80. anni. Nam poſt mortem Heli Samuel, & Saul pręfuerunt quadraginta annis, ut cōmuniter computatur, poſtea autem Dauid regnauit K aliis quadraginta. de annis Saul, & Samuelis, patet Actuum capitulo decimotertio: de annis Dauid patet infra tertio libro capitulo ſecundo. ſed ſacerdotium datum eſt Sadoc per Salomonem mortuo Dauid, ut patet præallega. capitulo, quamquam ante mortem Dauid Sadoc erat ſacerdos ſummus, ſed non ſolus, quia erat cum eo Abiathar, primo Paralipomenō capitulo 24. non uidit igitur hoc heli, ſed vidit poſteritas ſua, qua uidente dicitur uidere heli. Nam pater manet in filiis iuxta illud eccleſiaſtici capitulo 30. Scilicet mortuus eſt pater eius, & non eſt mortuus, reliquit enim filium ſimilem ſibi.

In uniuerſis proſperis Iſrael, Ideſt ęmulus tuus Sadoc erit in tēplo in ſummo ſacerdotio, & habebit omnia

oia

A nia proſpera Iſrael ſcilicet maximos honores, & maximos redditus in toto populo, qui ſunt proſperitates temporales. Non enim erat in toto Iſrael aliquis honot maior, vel redditus, quã eſſe ſummum ſacerdotem præter honorem regalem, vt declaratum eſt Num. c. 25.

Et non erit ſenex in domo tua omnibus diebus. Ideſt nunquam erit ſenex in tota poſteritate tua.

Nicolaum refellit. Nicolaus exponit hoc de ſenectute ſecundum ętatem, ſed non conſonat veritati: ſupra enim cum dicebatur, ut non ſit ſenex in domo tua, poterat exponi de hoc, quia antequam compleretur totaliter iſta ꝓphetia tempore Abiathar ſacerdotis moriebantur filii, & nepotes Heli in iuuenili ętate, conſummata tamen iſta prophetia non manebat aliqua pęna corporalis domui Heli, ſed ſolum in priuatione ſummi ſacerdotii, ideo litera ſuperior, quæ poterat intelligi a B tempore huius prænunciationis vſque ad tempus ↄpletionis eius in Abiathar, poteſt exponi de ſenectute ſecũdum ętatem, quia ante illam moriebantur poſteri Heli, ut patet in filiis eius. infra capitulo quarto. Et in nepotibus, & pronepotibus eius infra capitu. vigeſimo ſecundo. Iſta tamen litera non ſolum eſt exponenda vſque ad tempus illud, ſed etiam pro omni tempore poſt, cum dicatur, ꝙ non erit ſenex ĩ domo tua omnibus diebus. accipiendum eſt ergo hoc de ſenectute, vt importat honorem, & dignitatem ſcilicet non erit ſenex in domo tua omnibus diebus ideſt iam nunquam erit aliquis ſummus ſacerdos de C ſtirpe tua, qui uocatũ ſenex ideſt honorabilis, & hoc verum eſt, quia ſemper fuerunt ſacerdotes poſtea de ſtirpe Sadoc, vt declaratum fuit præcedenti quæſtione ſupra vſque ad Babylonicam captiuitatem, & etiã nunquam fuerunt ex eo tempore vſque ad mortem Chriſti, vt declarabitur infra 22. capitulo, & primo Paralipomenon ſexto. Sic ergo debet exponi iſta litera, & propter hoc fuit hic bis poſitum de ſenectute vt ſupra intelligeremus de ſenectute ſecundum ętatem, & hic de ſenectute ſecundum dignitatem.

Verumtamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo. Ideſt quamquam auferatur ſummum ſacerdotium de domo tua, non auferetur penitus omne officium ſacerdotale eo, ꝙ manſerunt ibi ſacerdotes mi- D nores: cuncti enim, qui fuerunt de ſtirpe Heli fuerũt poſtea minores ſacerdotes: iſtud enim non tollebatur propter peccata, quia non erat aliqua magna dignitas, ſicut ſummum ſacerdotium. Fuit autẽ dictũ iſtud, ut non crederet Heli, ꝙ omnes de ſtirpe ſua perituri eſſent, ita vt nec vnus maneret. Aliter enim nõ videtur quomodo ſibi tolleretur, ꝙ eſſent minores ſacerdotes.

Sed vt deficiant oculi tui. Ideſt, ꝙ ego relinquam aliquos de filiis tuis miniſtrantes in altari, non eſt ad alleuiationem pęnę, ſed ad augmentum. Nam cum quis fuit in magna proſperitate, & incidens in aduerſam calamitatem uidet alium in honoris excellẽtia, quem prius ipſe poſſederat: durius hoc, quam mor- E tem tolerat: anguſtia igitur eſt ſibi uiuere: ſic enim ↄqueritur interdum Ieremias dicens, quare derelictus fuerit, ut uideret dolorem. ſic enim fuit de filiis Heli tempore Sadoc, & aliorum ſucceſſorum ſuorum, nam uidentes eos in ſummo ſacerdotio, ꝙ olim progenitores ſui tenuerant, anguſtiabãtur nimis: & hoc erat deficere oculos eorum ſcilicet præ amaritudine videndo ea, quæ nimis diſplicebant.

Et tabeſcat anima tua. Tabeſcere eſt deſiccari putrefieri, vel deficere, ſ. ꝙ non poterant filii Heli ſuſtinere tantam amaritudinem, vt uiderent ęmulos ſuos ĩ honore; ideo affligebantur nimis, & deficiebat anima eorum præ dolore tolerare non potens.

A *Et pars magna domus tuæ morietur cum ad virilem ætatẽ veneris.* In hebręo habetur tota domus tua: ſed Hieronymus tranſtulit aliter, vt explanaret magis literã hebraicam, quia illa non intendebat, ꝙ tota domus Heli periret, cum non perierit, ſed pars eius maxima, quod poteſt intelligi dupliciter. Vno modo pro domo Heli accipiendo ſtricte ſcilicet pro filiis immediatis, & tunc fuit iſtud conſummatum cum iuerunt duo filii ſui in bellum, infra. 4.

Alio modo intelligitur domus Heli largius ſcilicet pro ſua poſteritate, & tũc eſt uerum, ꝙ periit magna pars ſcilicet fere tota domus, quãdo occidit Saul octoginta ſacerdotes de ſtirpe Heli relicto vno ſcilicet Abiathar infra uigeſimo capitulo, & iſte ſecundus eſt ſenſus literæ: fuerunt autem illi mortui in iu- B uenili ętate, quia ferro occiderunt, & non permiſſi ſunt accedere ad ſenectutem.

Hoc autem erit tibi ſignum, quod venturum eſt. Iſtud poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, ꝙ accipiatur ſignum pro re ſignata, vel magis pro re magna, ſicut dicimus Deum facere ſignum, cum facit aliquod miraculum, etiam ſi illud non ſit ſignatiuum alicuius rei, & iſto modo mors duorum filiorum fuit Heli ſignum ideſt res ſignata, vel miraculum, aut pęna a Deo inflicta.

Alio modo poteſt accipi ſignum proprie, & eſt ſẽſus, ꝙ mors filiorum Heli, quę prænunciatur hic, eſt ſignum, ꝙ omnia alia, quæ prædixit Deus de ſtirpe ſua complerentur, & tunc poteſt accipi iſta litera ſci- C licet.

Quod venturum eſt. Dupliciter. Vno modo, ut ibi ſit ꝙ relatiuum, & eſt ſenſus, ꝙ iſtud eſt ſignum, ꝙ venturum eſt: ideſt iſta mors duorum filiorum eſt ſignum, ꝙ venturum eſt, ſcilicet ad ſignificationem eorum, quæ poſtea complerentur.

Alio modo poteſt accipi, ꝙ ut coniunctio ſcilicet iſtud eſt ſignum, ideſt iſta mors filiorum tuorum eſt ſignum, ꝙ uenturum eſt, ideſt quod ea, quæ pręḋicta ſunt venient: ſcilicet per iſtam mortem duorum filiorum tuorum poteris ĩtelligere, ꝙ omnia alia, quæ annunciantur tibi futura ſint.

Quare mors duorum filiorum Heli fuit poſita hic tanquam ſignum, cum non eſſet certior re ſignata.

D *Quæſt. XXXI.*

QVAERET aliquis quare mors duorum filiorum Heli poſita fuit hic tanquã ſignũ, quia ſignum eſt notius ipſa re ſignata, & ponitur ad notificationem illius, ſed hic tam mors filiorum duorum Heli, quam cętera, quæ annunciantur æqualiter incerta erant: ergo non erat conuenienter vnum ſignum alterius, quod patet, qa aut certitudo iſtorum debebat eſſe ex fide ſcilicet, qa a Deo prænunciabantur per aliquem prophetã, aut ex aliq no, ꝙ nobis notum eſſet. Primo modo ęqualiter erant certa hæc, quoniam omnia a propheta præ- E nunciabantur.

Si ſecundo modo, omnia erant ęqualiter incerta, quia nullum eorum præſens erat, nec erat aliqua ratio, quare magis vnum, quam alterum venire deberet.

Reſpondendum eſt, ꝙ fuit datum iſtud ad notificationem, vt eſſet certus Heli de totali deſtructione domus eius, quia Heli non erat viſurus illud, ſcilicet quomodo auferretur ſacerdotium de domo ſua, & inſtitueretur Sadoc de domo Phinees: dubitaret forte, an iſta uentura eſſent: ideo poſuit Deus aliquid, ꝙ uideret Heli ſcilicet mortem filiorum ſuorum: ipſe enim uidit eam, ut patet infra quarto capitulo. Poterat

terat igitur certificari ex hoc, ꝙ cetera euentura erāt nam cum iſta prenunciata ſunt Heli erant æqualiter incerta: ſed quia ipſe vidit vnam partem prenunciatorum compleri, exiſtimare debuit, ꝙ cætera complenda forent: & iſto modo loquendi vtitur Chriſtꝰ interdum ad diſcipulos, dicens ſcilicet. Hęc dixi vobis priuſquam fiant, vt cum facta fuerint credatis. Io. 14. capitulo. Fuit etiam conuenienter data iſta mors in ſignum, quia ipſa nimis attinebat ad reliqua, quæ futura erant: prænunciauerat enim Deus totalem deſtructionem domus Heli, cuius principium erat occidi duos filios eius in bello, ideo fuit conuenienter poſitum hoc in ſignum reliquæ deſtructionis ſcilicet, quòd morituri erant plurimi de domo Heli, cū venirent ad ætatem virilem, & ꝙ auſerendum erat ſummum ſacerdotium.

Duo filij tui Ophni, & Phinees in die uno morientur ambo. Iſti erant, propter quos venerunt omnia mala hęc quę prenunciata ſunt, ideo in eis cępit completio ꝓphetiæ: fuit autem hoc poſt paucum tempus cum ipſi portarent arcam domini ad bellum infra capitulo quarto, & factum eſt hoc ſatis pauco tempore poſtquam prenunciatum eſt, quòd patet, quia quando facta eſt prenunciatio, erat ſenex Heli, & caligauerant oculi eius ſequenti capitulo, ideo non multum diſtaret inde tempus, quo facta eſt completio.

Et ſuſcitabo mihi ſacerdotem fidelem. Ideſt non manebit ſacerdotium in domo tua, ſed ego ſuſcitabo mihi ideſt pro me ſacerdotem: intelligitur de ſummo ſacerdotio, quia ſacerdotium minoris gradus nūquā fuit ablatum de domo Heli. Dicitur autem ſuſcitabo ideſt nouiter faciam ſcilicet, quia eum, qui ante non erat ſacerdos, fecit ſacerdotem: & iſte eſt Sadoc de ſtirpe Phinees, & Eleazari. Non eſt autem ſenſus, ꝙ immediate, ut morerentur duo filii Heli, mutaretur ſacerdotium, & ſuſcitaretur ſacerdos fidelis: nam adhuc manſit ſacerdotium in domo Heli in aliis tribus ſacerdotibus ſcilicet ī Achitob, & Achimelech filio eius, & in Abiathar nepote illius. De Achitob, & Achimelech pater infra capitulo uigeſimoſecundo. De Abiathar patet primo Paralipomenon capitulo uigeſimoquarto, ſed tempore huius ſacerdotium ablatum eſt de domo Heli, & factus eſt Sadoc ſacerdos, qui erat de domo Eleazari, & completus eſt ſermo domini ſuper domum Heli infra tertio libro capitulo. 2.

Vocatur autem iſte ſacerdos fidelis, quod intelligi poteſt propter fidem, vel fidelitatem aut firmitatē aliquando enim fidelis dicitur a fide, & tunc fidelem vocamus hominem, qui de Deo recte ſentit credendo: & non eſt iſte ſenſus, quia filii Heli, non fuerunt, quantum ad hoc infideles: recte enim de Deo ſentiebant, ſed errabant in operationibus.

Alio modo dicitur fidelis a fidelitate, & ille eſt fidelis, qui ueritatem obſeruat in promiſſis: ſic autem Sadoc obſeruauit, cum coluerit Deum iuxta omnes cęremonias legis: filii autem Heli non erant fideles in hoc: quia non obſeruabant cęremonias: dicitur enim ſupra, quod erant filii Belial neſcientes Deum nec officium ſacerdotale ſcilicet, quia non obſeruabant illud, ut patet ibidem. Alio modo dicitur fidelis a firmitate, & ſic appellamus fideles eos, qui non mutantur, & iſte eſt ſenſus literæ. Nam Heli, & filii ſui non fuerunt ſacerdotes fideles, cum ſacerdotiū non permanſerit in domo eorum, niſi pauco tempore, poſtea autem in domo Sadoc ſacerdotium ſemper manſit: nam omnes ſacerdotes, qui fuerunt poſt ipſum vſq; ad captiuitatem Babylonicam erant de ſtirpe eius: etiam poſt captiuitatem fuerunt de eadem ſtirpe ſacerdotes. Nam primus ſacerdos magnus poſt

Verus ſenſus literæ.

F captiuitatem fuit Ieſus Ioſedech: Zacha. capitulo tertio, & primo Eſdrę quarto, & ipſe eſt filius Ioſedech. Nam ob hoc vocatur Ieſus Ioſedech. Fuit tamen Ioſedech vltimus ſacerdos magnus ante captiuitatem, qui, & ductus eſt in captiuitatem, vt patet primo Paralipomenon capitulo ſexto, poſtea autem ſemper continuata eſt linea ſacerdotalis per ſtirpem iſtius vſque ad deſtructionem Iudæorum per Romanos: ut declarabitur. ĩ. ca. 22. fuit igitur iſte fidelis ſacerdos i. immobilis.

Qui iuxta cor meum, & animam meam faciat. Propter hoc enim ſacerdos iſte erat futurus fidelis, quia obſeruaret Dei voluntatem iuxta omnes cęremonias, quas præuaricati fuerant filii Heli, & iuſte, quidem

G puniti ſunt ſcilicet, vt q in ſacerdotio peccauerant ipſo ſacerdotio priuarentur: faciebat autem Sadoc iuxta cor, & animam Dei, ideſt iuxta voluntatem Dei. In Deo enim nec cor, nec anima eſt, quia vtrunque eſt ipſius animalis, ſed Deus non eſt animal, ſcriptura tamen loquitur modo ſuo ad inſtructionem rudium.

Et ædificabo ei domum fidelem. Ideſt faciam, quod domus eius ſit firma. Nihil autem aliud eſt domum eius eſſe fidelem, niſi progeniem eius nunquam priuari ſummo ſacerdotio. quod factum eſt: domus autem nunquam accipitur hic pro aliqua re ędificata, ſed ſemper pro familia, vel progenie.

H *Et ambulabit coram Chriſto meo cunctis diebus.* Ideſt miniſtrabit coram rege a me inſtituto omnibus diebus vitæ ſuę. Hoc poteſt intelligi de ſolo Sadoc ſcilicet, quod ipſe ambulabit cunctis diebus, ideſt quandiu vixerit coram Chriſto ideſt coram rege: Chriſtus. n. ſecundum Gręcos vnctus dicitur: & ſic erant omnes reges: omnes enim vngebantur oleo ſancto: & iſte Chriſtus tunc fuit Salomon, quia tempore eius fuit ſacerdotium totaliter translatum in domum Sadoc, cum ante hoc Abiathar, & Sadoc eſſent ſimul ſacerdotes tempore Dauid primo Paralipomenon capitulo uigeſimoquarto. Etiam patet, quia quando Dauid egreſſus eſt de vrbe Ieruſalem fugiens Abſolonē Abiathar, & Sadoc portabant arcam domini coram eo. infra ſecundo libro capitulo decimoquinto, &

I ibi vocantur ambo ſacerdotes ſcilicet ſacerdotes magni, ſed poſtea Salomon totaliter abſtulit ſacerdotium Abiathar tradens illud Sadoc infra tertio libro capitulo ſecundo, & poſtea miniſtrauit Sadoc coram Salomone omnibus diebus ſuis ſcilicet quibus vixit Sadoc.

Alio modo intelligitur non ſolum de Sadoc: ſed de omnibus poſteris eius ſcilicet, quod ambulauerunt ſemper in ſummo ſacerdotio coram Chriſto ideſt coram omnibus regibus: dicitur tamen ambulabit, quia miniſtrantibus omnibus poſteris Sadoc dicebatur miniſtrare ipſe Sadoc, quia illa erat domus eius, ſicut dicebatur ſupra de Heli, quod uideret æmulum ſuum in templo: ipſe tamen nunquam vidit: ſed poſteri eius, ut ibi declaratum eſt: tunc etiā

K accipietur Chriſtus non pro vnico rege, ſed pro omnibus ſcilicet, quòd illi, qui eſſent ſacerdotes de ſtirpe Sadoc ambularent coram Chriſto ideſt coram regibus, quia quicunque rex Chriſtus erat, & hoc erit cunctis diebus ideſt quandocunque fuerint reges: immo etiam maiori tempore, quia non fuerunt ſemper reges, vſque ad deſtructionem Iudæorum per Romanos: & tamen ſemper vſque ad illud tempus fuerunt ſummi ſacerdotes, & iſte eſt ſenſus literæ, quia iſta litera dicitur tanquam expoſitiuum ſuperioris, ſcilicet ſuſcitabo mihi ſacerdotem fidelē, ſed non vocaretur ſacerdos fidelis, aut domus eius propter hoc, quòd ipſe ſolus ambularet cunctis diebus

bus

bus ſuis coram Chriſto: ſed quia omnes poſteri ſui ambularent: etiam quia dicitur hic cunctis diebus, in quo ſignificatur totum tempus durationis ſtatus Iudaici, ſed non ambulauit toto illo tempore Sadoc in ſacerdotio.

Futurum eſt autem. Ideſt iſtud, quod prædicitur hic non erit immediate, ſed futurum eſt ſcilicet poſt aliquanta tempora, quia iſtud pertinet ad tempus illud, in quo non eſt ſummus ſacerdos in domo Heli, & iſtud nunquam erat futurum, vſque ad tempus Abiathar, qui fuit in quinta generatione ab Heli.

Vt quicunque remanſerit in domo tua. Scilicet in progenie tua: quaſi dicat pauci manebunt, quia omnes perierunt gladio ſimul per Saulem pręter Abiathar: poſtea autem non fuit iſta domus multum augmentata.

Veniat, vt oretur pro eo. In hoc ſignificatur depreſſio domus Heli ſcilicet quia iam non erant futuri in ea ſummi ſacerdotes, ſicut prius fuerant, & ob hoc illi, qui manebant in domo illa, quamquam eſſent ſacerdotes veniebant ſupplicantes, vt oraretur pro eis.

Hoc enim, eſt quia ſummus ſacerdos orabat pro minoribus ſacerdotibus, quando peccabant: & quia iſti filij Heli non haberent iam de ſtirpe ſua aliquem ſummum ſacerdotem, oportebat, quod venirent ad illos, qui erant de ſtirpe Sadoc: erat enim inter iudæos lex, quòd quandocunque peccarent populares in quibuſdam delictis determinatis a lege quicunq; ſacerdotes facerẽt pro eis ſacrificium: de quo Leuitico capitulo quarto, & quinto, & Numeri quinto, & in multis alijs locis: hoc autem erat prætérquam in peccato totius populi, pro quo ſummus ſacerdos facere debebat ſacrificia, & non aliquis de minoribus. Leuitico capitulo quarto. Cum verò peccabant ſacerdotes minores faciebat pro eis ſacerdos magnus ſacrificia: ſic colligitur Leuitico decimoſexto capitulo vbi ſummus ſacerdos offerebat ſacrificium, pro ſe, & pro domo ſua, i. pro ſe, & omnibus alijs ſacerdotibus.

Et offerat nummum argenteum, & tortam panis. In hoc ſignificatur deiectio eorum, quia offerebant ipſi, ſicut populares: non eſt tamen penitus differentia in hoc inter eos, & alios ſacerdotes, quia quandocunque aliquis de alijs ſacerdotibus peccabat offerebat pro ſe ſacrificium: & non immolabat ipſe, ſed alius ſacerdos, ſed alij habebant in ſtirpe ſua ſummum ſacerdotem, qui pro eis immolaret: iſti autem non.

In hebræo habetur aliter. ſ.

Quicunque remanſerit de domo tua veniat ad inclinandum pro ſe in obolo argenteo, & torta panis. Quod ſic exponũt Hebræi, quod ſacerdotes remanentes de ſtirpe Heli poſt ablatum ſummum ſacerdotium de ſtirpe eorũ, venirent, & humiliarent ſe coram ſacerdote magno orantes, vt ſeruirent in templo quotidie pro precio vnius nummi argentei, & tortę panis: ſed litera Hebraica non ſignificat hoc, nam, cum dicitur veniant ad inclinandum pro ſe, eſt ſenſus, quod veniebat ad alium ſacerdotem, ut ille inclinaretur pro ſe ideſt oraret pro eo coram domino, etiam hoc in obolo argentei ideſt cum obolo ſcilicet, quod veniret cum obolo, ita habetur præcedenti capitulo ſcilicet, quod venit Anna in Silo ducens ſecum Samuelem in vitulis tribus, & tribus modijs farinæ, ideſt cum tribus vitulis, & iſte eſt ſenſus literę noſtræ ſcilicet, quòd veniret quilibet de ſtirpe Heli portans tortam, & nũmum argenteum, ut pro eo oretur.

Etiam non ſtat ſenſus ille, quia illud eſſet ſi ſacerdotes de domo Heli priuati fuiſſent in minori ſacerdotio, ſed non fuerunt: quoniam ipſi erant de ſtirpe ſacerdotum, & ſolum fuit ablatum ſummum ſacer-

A dotium de domo eorum: ergo manſerunt in minori ſacerdotio, ſed omnes huiuſmodi ſacerdotes habebant iura ſua determinata tam in ſacrificiis, quam in cęteris iuribus, cum dicatur Leuitico capitulo ſexto, quòd æqualiter diuidentur illa per omnes filios Aaron, ergo filij Heli haberent iura ſacerdotalia, ſicut cæteri ſacerdotes: & non orarent, vt daretur eis torta panis, & vnus denarius pro miniſterio quotidiano: ſed ponuntur iſta duo, quia erat quoddam genus oblationis.

Interdum enim, qui peccabant, ſi pauperes erant, non offerebant animalia, ſed modicum de ſimila, Leuitico capitulo quinto: ita etiam offerre tortam, & denarium erat genus oblationis.

Dicatque dimitte me obſecro ad vnam partem ſacerdotalem
B *vt comedam buccellam panis.* Ideſt iſti ſacerdotes de domo Heli, quando offerrent pro peccato ſuo ſummo ſacerdoti precabuntur, vt non haberent eos tanquam laicos, quibus non licebat comedere de his, quæ offerebant pro peccato ſuo: ſed daret eis ſaltem vnam partem ſacerdotalem, ideſt vnum, quid modicum de eo, quod offerebant, & pertinebat, ad ſacerdotes: & hoc erat, ut comederent buccellam panis ideſt ſaltem, vt daretur eis minima pars de oblatione pertinente ad ſacerdotes, & hoc erat, ut comederent buccellam panis, cum tamen iſti filij Heli nõ erant tanquam offerentes, ſed tanquam ſacerdotes percipiebãt iura ſua integra, ſicut cęteri, & non dicebant, dimitte me obſecro ad unam partem ſacerdo-
C talem.

Alia ſecunda expoſitio cantici Annæ in gratiarum actione. Quæſt. XXXII.

SEQVITVR alia expoſitio huius cantici Annæ, in quo ponitur gratiarum actio pro beneficio recepto, & diuiditur in tria.

Primo gratiarum actio redditur.

Secundo Anna cõtra ſuperbam ingratitudinem inuehitur. Tertiò Dei magnificatio ſubditur. Secunda ibi. *Nolite multiplicare.* Tertia ibi. *Domini ſunt cardines.* Circa primum dicitur, quod orauit Anna non dicitur hic, quod cecinit, licet enim iſta oratio Annę ſit metrica non tamen uocatur car-
D men, ſed oratio. Ideo apud hebręos aliter legitur iſta quam legantur ea, quæ uocantur carmina ſcilicet cãticum Moyſi Exodi capitulo decimoquinto, & canticum Debboræ Iudicum capitulo quinto. Nam ibi dicitur cecinit: ideo Hebręi legunt iſta canendo: oratio autem iſta legitur uoce depreſſa, & continua, ſicut cętera pure proſaica.

Exultauit cor meum. Gaudium proprie loquendo eſt delectatio uoluntatis in bono acquiſito, vel præſenti, & hoc eſt quando ſolum eſt in uoluntate.

Cum autem extra procedit per redundantiam vocatur exultatio, quaſi extra ſaltatio ſcilicet, quia ab anima in corpus exit, ſic enim dicitur vtrunq; gau-
E dere iuxta illud Pſalmi, Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum ideſt ex gaudio cordis prodit exultatio carnis, & erat in Anna pro Samuele, quia non ſolum gaudebat in corde, ſed etiam exterius monſtrabatur in corpore.

In domino. Ideſt gaudium iſtud non eſt niſi de Deo ſcilicet non gaudeo de aliquo bono, quod habuerim quaſi ex me ipſa, ſed gaudeo de fęcunditate, quã a Deo miraculoſe accepi, ideo in Deo gaudeo.

Et exaltatum eſt cor meum. Aliquę Bibliæ habent hic cor meum, ſed propria litera eſt cornu. Vocatur enim cornu in ſacra ſcriptura quidam motus cordis tendentis ad arduum, & eſt quod nos conſueuimus voca-

vocare ſpem: quoniam ſpes ſemper eſt ad ardua, ſi autem iſte motus careat ratione, & regula legis diuinæ, dicitur cornu ſuperbiæ: & iſto modo ſępe dicitur quod Deus confringet cornua peccatorum idest frāget motus eorum, ita quod nō poſſint venire ad magnitudinem, quam intendunt. Si vero motus iſte ſubiiciat ſe legi Dei, & rationi, dicitur cornu magnanimitatis, quādo animus ex Dei beneficio eleuatus ad maiora erigitur ſpem habens propter Dei liberalitatem, & ſic dicit Anna exaltatum eſt cornu meū, & deſiderium meum, & motus ad magna amplificatus eſt: quia, cum nunc ſuſceperim Samuelem ex Dei beneficio, adhuc maiora expecto ſcilicet, quod dentur mihi plures filii, vel quod magnificet Deus Samuelem faciendo magna propter eum.

Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos. Poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quod os Annę fuit dilatatum ſuper inimicos ſuos ideſt contra eos quaſi dicat ante hoc habebat os clauſum, quia quamquam Phenenna æmula ſua affligeret eam dicens, quod concluſerat dominus vuluam illius, ipſa non audebat reſpondere non habens quid: ſed flebat, & non capiebat cibum, ut patet præcedenti capitulo.

Nunc autem erat dilatatum os eius, quia poterat contra Phenennam obiicere, & reſpondere.

Alio modo poteſt intelligi, quod erat dilatatum os eius ſcilicet ad Deum laudandum, quia quamquā ante hoc laudare poſſet Deum pro beneficiis, quæ quotidie conferuntur ſcilicet ſaltem, quia uitam, & victum tribuebat: tamē nunc magis poterat, & debebat Deum laudare, quia ſuſceperat ſpeciale beneficium: & hoc erat ſuper inimicos ſuos, ideſt propter inimicos, quia illud beneficium erat maius propter inimicos. Nam non ſolum Deus benefecerat Annæ dando ei filium, quia filium dabat, ſed etiam, quia ab opprobriis hoſtium ſuorum eam liberabat. Affligebat namque nimis eam ęmula ſua Phenenna, & filii ſui pro ſterilitate, ita ut conuerterent eam ad planctum, & non caperet cibum. Et uocantur inimici Phenenna, & filii ſui, quia forte omnes eam affligebant, & non uocantur iſti inimici Annæ, quaſi ipſa illos exoſos haberet, ſed quia ipſi illam affligebant, vel, quia Anna habebat exoſam eorum malitiam, licet non perſonas eorum, & iſta notitia haberi poteſt ſecundum ordinem charitatis.

Quia lætata ſum in ſalutari tuo. Ideſt, quia accepi lætitiam in ſalute a te cauſata ſcilicet tu ſanaſti me dādo mihi filium, & propter gaudium de filio dilatatum eſt os meum ſiue ad magnificandum te, ſiue ad reſpondendum hoſtibus.

Non eſt ſanctus, vt eſt dominus. Hic laudat Deum ſcilicet, quod Deus, qui benefecit ei eſt ſanctus ſcilicet habens exoſam malitiam, & non eſt aliquis, qui tantum eam exoſam habeat: ideo uidens malitiam Phenennæ, & filiorum eius contra Annam dedit Annę filium. Vel dicitur non eſt ſanctus, vt eſt dominus ideſt nullus eſt tam perfectus: ſanctitias enim non dicit aliquam uirtutem ſpecialem, ſed dicit maximum ſtatum omnium uirtutum, ut ſupra declaratum eſt: & hoc conuenit Deo, qui habet omnem perfectionem in ſummo.

Nec eſt alius extra te. Poteſt intelligi dupliciter.

Vno modo, quòd non eſt alius ideſt alius Deus, vel dominus præter Deum noſtrum, quoniam dii gētium non ſunt dii, ſed dæmonia, ut patet Pſalmo 95.

Aliter intelligitur, quod non eſt alius præter dominum. ſ. nullus alius eſt ſanctus.

Et non eſt fortis ſicut Deus noſter. Scilicet, quamquā aliqua fortitudo reperiatur in hominibus: nullus tamen eſt fortis ſicut Deus, & accipitur fortitudo pro

F poteſtate, ut ſupra declaratum eſt.

Nolite multiplicare. Hic ponitur ſecundum, in quo inuehitur contra ingratam ſuperbiam, quia Phenēna de data ſibi prole abundanti ſuperbierat: de qua tamē magis debebat humiliari, quia beneficium iſtud a Deo erat. Et dicitur nolite loqui ſublimia, ſcilicet demonſtrando excellentiam veſtram proferendo de vobis magna, & contemnendo alios, ſicut faciebat Phenenna contra Annam: quia non ſolum contemnebat eam, ſed etiam affligebat verbis duris præcedenti. cap.

Gloriantes. Ideſt accipientes gloriam in uobis ipſis ſcilicet non debetis proferre magnifica gloriando de uobis, ſed ſi aliquando proferatis magna non

G glorie mini de illis in vobis ipſis, ſed in Deo. Sic enim Apoſtolus ait ſecundo ad Corinthios capitulo decimo, ſcilicet. Qui gloriatur, in domino glorietur, non enim, qui ſeipſum cōmendat ille probatus eſt, ſed quem Deus cōmendat. Ita faciebat Anna: nam quando Deus ſibi dedit filium, quod pertinebat ad gloriam ſuam, non gloriabatur, vel exultabat in ſeipſa, ſed in Deo dicens, exultauit cor meum in domino.

Recedant vetera de ore veſtro. In Hebræo eſt nomen æquiuocum ad pinguedinem, & ad uetuſtatem hic, & ſic poteſt intelligi recedant de ore veſtro vetera, vel pinguia. Vocantur enim pinguia verba illa, quę

H pertinent ad magnam delectationem: & ſic erāt verba Phenennæ, quæ gloriabatur in ſeipſa: vel dicantur vetera verba, quæ conſueuerat dicere Phenenna Annæ, in quibus improperabat ei: & illa iā erant inueterata, cum multoties illa dixiſſet: iſtum ſenſum ſecuta eſt hic litera noſtra dicens, recedant vetera de ore veſtro ideſt uerba pungitiua, quę erant iam inueterata in ore Phenennæ, & filiorum eius recederent: quia iam non poterant vti illis verbis contra ipſam, quia non erat ſterilis, vt prius.

Quia Deus ſcientiarum dominus eſt. Ideſt dominus noſter eſt Deus ſcientiarum ideſt Deus ſciens omnia, ideo abſtinete ab iſtis verbis ueteribus, quia ipſe ſcit iniquitatem cordis veſtri. Et per hoc vos puniet.

Et ipſi præparantur cogitationes. Ad eandem ſenten-

I tiam pertinet ſcilicet, quod Deus omnia cognoſcit. Nam etiam cogitationes noſtræ ſunt, pręparatę coram ipſo ideſt diſpoſitę ad hoc, quod eas videat, & cognoſcat. Nam omnia nuda ſunt oculis Dei ad Hebręos capitulo quinto, & in omni loco oculi domini contemplantur bonos, & malos Prouerbiorū decimoquinto capitulo.

Arcus fortium ſuperatus eſt. Fortes vocantur hic, qui in ſeipſis confidunt, & iſti erant Phenenna, & filii eius, qui reputabant ſe glorioſos, & Annam eſſe miſerrimam: arcus ipſorum vocantur uerba dura, & pungitiua, quibus ſagittabant Annam ducentes vitam eius in amaritudinem.

Et infirmi accincti ſunt robore. Iſta eſt Anna, quæ prius erat infirma, ideſt opprobrioſa propter ſterilitatem

K & nunc roborata eſt: quia accepit fęcunditatem, ut pareret multos filios.

Repleti prius pro panibus ſe locauerunt. Ideſt, qui prius erant abundantes locauerunt operas ſuas ſolum, vt daretur eis panis. Iſta eſt metaphora, ſcilicet quod illi, qui prius erant abundantes in prole, poſtea defecerunt, ſicut Phenenna, de qua dicūt Hebręi, quod moriebantur filii eius, cum naſcerentur filii Annæ.

Et famelici ſaturati ſunt. Scilicet Anna, quę prius erat famelica nullum habens filium, poſtea autem ſaturata eſt, quia habuit ſex filios, ut patet. ĩ.

Donec ſterilis peperit plurimos. Sterilis eſt Anna, quę poſtea peperit plurimos ideſt ſex, ſcilicet, quod

ſterilis

ſterilis ſaturata eſt iuxta eum, quod peperit plurimos. ſ. ſex. In hebræo habetur hic. *Sterilis peperit ſeptem.*

Iſtud prouenit ex æquiuocatione, quia in Hebræo ponitur hic nomen, quod ſignificat ſeptem, vel ſaturitatē. ſ. *Seuoa*. Hebręi autem exponunt, ꝙ ſignificet ſeptem. Hieronymus autem accepit pro ſacietate: ideo dixit, plurimos: nam filij Annæ non fuerunt ſeptem ſed ſex ſcilicet quinque, qui habentur infra, & Samuel, vel vt alii computant fuerunt ſolum quinque, quia Samuel computatur inter illos. Hebræi autem ad hoc, quod accipiant hic Seuoa pro ſeptem dicūt, quod ponitur numerus certus pro incerto, ſicut ſæpe reperitur in ſcriptura, vt Leuitico capitulo uigeſimoſexto vbi ſępe dicitur addā correctiones veſtras ſeptuplum, vel, percutiam vos ſepties: ſed manifeſtū eſt, quod ibi non accipitur pro ſeptem plagis, quia non ponuntur ibi tot, ſed dicuntur ibi ſeptem idest multæ.

Reijciuntur aliorum opiniones de numero filiorum Annæ. Quæſt. XXXIII.

RABBI Salomon, & quidam alii Iudæi dicunt, quòd habuit Phenenna filios decē, & duo illorum computantur inter filios Annæ, qui cum quinq; filiis Annæ faciūt ſeptem: dant autem modum ſcilicet, quia Phenenna fuerat infeſta nimis Annæ, ideo cum Anna pariebat vnum filium Deus occidebat duos filios Phenennæ, & ſic factum eſt vſque ad filium quartū Annę in cuius natiuitate iam Phenenna ſepelierat octo filios de ſuis. Cum vero vidit Annam concepiſſe quintum filium timens, quod duo, qui relicti erant morerentur procubuit ante pedes eius orās pro vita duorum filiorum manentium, & ſic eſt factum, quod illi uiuerent: ideo illi de cętero vocati ſunt filii Annę, quia precibus eius ſuperuixerunt: iſta poſitio non habet ex aliquo ſulcimentum: nec eſt veriſimilis: Hebræi tamen illa ſicut multa alia confingunt. Alii autem dicunt, quod computantur hic ſeptem filii Annæ, quia ipſa peperit quinque, & filius eius Samuel genuit duos, vt patet infra capitulo octauo, & illi cōputantur cum filiis Annæ, quia Samuel habuit illos mediante Anna, ſed etiam hoc nihil eſt, quia eadem ratione nepotes Samuelis computarentur hic inter filios Annæ, ideo melius tranſtulit Hieronymus etiam ſi non ſemper acceperit verbum ex verbo, ſed ſenſum ex ſenſu: quia hoc pertinet ad optimum genus interpretandi, ut ait Hieronymus in epiſtola ad Pammachium de optimo genere interpretandi.

Et quæ multos habebat filios infirmata eſt. Scilicet Phenenna, quę a principio habuerat multos filios poſtea infirmata eſt, ideſt non fuit confortata in illa virtus concipiendi, ſicut in Anna, vel ſecundum Hebręos infirmata eſt ſcilicet in filiis, quia cum naſcerentur aliqui filii Annę, moriebantur filii Phenennæ, ut dictū fuit.

Dominus mortificat, Scilicet pueros Phenennę.

Et viuificat. Ideſt viuere facit filios Annę ſcilicet, quia naſcentibus filiis Annę moriebantur filii Phenennæ, ut dicunt Hebręi. Aliter, & melius exponi debet ſcilicet, quod Anna laudet hic magnitudinē poteſtatis diuinæ: Deus enim poteſt ea, quę multum ſunt ſeparata ſcilicet ipſe poteſt hominem occidere, & uiuificare, quod non poſſunt homines: quia cū aliquem occiderint non poſſunt eum amplius uiuificare: dicebat hoc Anna ꝓ ſeipſa, quia fuerat a principio ſterilis, & quaſi mortua: poſtea viuificata eſt dantis ei multis filiis: & huic conſonat ſententia ſeqnēs ſcilicet.

A *Deducit ad inferos, & reducit.* Ideſt Deus poteſt aliquem ducere ad ſepulchrum, & poſtea uiuificare deducendo eum inde: nomen enim Hebræum, quod hic ponitur commune eſt ad inferos, & ad ſepulcrū, & eſt ſenſus: Deus interdum alicui tantum langorem infligit, quod uideatur coniunctus ſepulchro, & poſtea ei vniuerſum aufert reducendo illum inde, ſic fuit de Ezechia rege, ut habetur infra quarto libro c. 20.

Dominus pauperem facit, & ditat. Ideſt Deus habet poteſtatem ſuper diuitias, & paupertatem, & poteſt quando voluerit mutare hominem de vno ſtatu in alterum.

B *Humiliat, & ſubleuat.* Ideſt deiicit aliquem de poteſtate ſua propter ſuperbiam, vel alia uitia, & alios deiectos interdum ſubleuat miſeratus eorum.

Suſcitans de puluere egenum. Ad idem pertinet ſcilicet, quod eos, qui ſunt in paruo ſtatu eleuat, & ante videbantur eſſe in puluere.

Et de ſtercore eleuat pauperem. Ideſt eos, qui erant nimis pauperes, & iacebant in loco viliſſimo ſicut in ſtercore: eleuat Deus interdum ad dignitatem.

Vt ſedeat cum principibus. Ideſt facit paupertimos, q prius erāt nimis deiecti, eſſe ęquales principibus, ꝙ eſt tranſire de extremo in extremum.

Et ſolium gloriæ teneant. Ideſt, ut habeant cathedrā magni honoris.

C *Domini enim ſunt cardines terræ.* Hic ponitur tertium Dei magnificatio. Et primum apparet quantum ad creationem, quod dicitur, quod domini ſunt cardines terræ ideſt ipſe creauit cardines terrę, uocantur cardines terrę fundamenta ſęculi, Deus autem illa creauit.

Et poſuit ſuper eos orbem. Ideſt totus orbis locatus eſt ſuper cardines ſuos, ſicut ianua ſuper cardinem ſuum uoluitur, qui autem ſunt iſti cardines. ſ. declaratum eſt.

Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit. Hic magnificatur Deus quantum ad ſapientiam in actu gubernationis ſcilicet, quia ſeruat ſanctos non permittendo eos, ꝙ patiantur ab iniquis, nec ſaltem pedes eorum parū lędantur.

D *Et impij in tenebris conticeſcent.* Iſta eſt magnitudo Dei in punitione malorum, & dicitur, quod mali cōticeſcunt ideſt tacent in tenebris ſcilicet in aduerſitatibus tenebroſis, & dicuntur tacere non quidem, ꝙ ore taceant, ſed quia nihil agere poſſunt. Eſt autem modus loquendi communis, quod dicamus aliquē tacere, quando nihil agit: ſic etiam accipitur ſæpe in ſcriptura Exodi capitulo decimoquarto ſcilicet Dominus pugnabit pro vobis, & uos tacebitis ideſt nihil ageris contra hoſtes: ſic enim fuit ibi, quia Deus ſubuertit currus Aegyptiorum in mari, & Iudęi nihil egerunt, ſed ſolum reſpiciebant, quid Deus ageret.

E *Quia non in fortitudine ſua roborabitur vir.* Ideſt iſta accidunt de conſeruatione bonorum, & pęnalitate malorum, quia homo non habet robur a ſeipſo ad ſe cōſeruandum, ſed ex Deo: ideo quē uoluerit deprimit, & quem uoluerit eleuat.

Dominum formidabunt aduerſarij eius. Scilicet, quia nō eſt fortitudo hominis a ſeipſo, mali timebunt Deum quia ab illo poſſunt deprimi, & iſti uocantur inimici eius.

Et ſuper ipſos in cælis tonabit. Ideſt Deus mittet punitionem ſuam ſuper eos de cęlo, non enim Deus ſolum punit homines inſtrumētaliter per alios homines

mines, vel per feras, ſed interdum de cęlo mittit punitionem ſic patet Sapi. capitulo quinto ſcilicet, pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos: ibunt directe emiſſiones fulgurum, & tāquam habenę curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum inſilient, & a petroſa ira plene mittentur grandines, & candeſcet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter.

Dominus iudicabit fines terræ. Scilicet ipſe habet in poteſtate ſua totam terram ab extremo vſque in extremum.

Et dabit imperium regi ſuo. Scilicet Meſſiæ, qui eſt rex, & de genere regum iudę: hoc autem eſt regnum quia ipſe iudicat omnes, & pater non iudicat quemquam. Io. c. 5.

Et ſublimabit cornu Chriſti ſui. Vocatur Chriſtus Meſſias, qui eſt vnctus oleo ſpirituali, cornu eius uocatur deſiderium illius tendens ad ardua, & Deus ſublimabit iſtud faciens opera eius eſſe mirabilia, & maxime ſublimatus eſt poſt reſurrectionem.

Tertia expoſitio cantici Annæ ſecundum translationem Chaldaicam. Quæſt. XXXIIII.

SCIENDUM autem, quòd Ionathan filius Oziel in tranſlatione Chaldaica aliter exponit iſtam orationem Annę: ideo etiam ſecundū intentionem illius exponenda eſt: dicit enim quod Anna ſpiritu prophetico cognouit ſtatum Iudæorum futurum tempore filii ſui Samuelis, & aliquibus temporibus poſt: ideo prophetice in illa oratione, vel cantico protulit per modum laudis diuinæ.

Primum autem, ꝙ cognouit fuit, ꝙ Samuel filius ſuus futurus erat propheta magnus, & faceret ſigna in Iſrael: ipſo namque offerente ſacrificium pro filiis Iſrael Philiſthijm inierunt prælium contra Iſrael dominus autem intonuit de cęlo fragore magno ſuper Philiſthijm, & exterruit eos: ut patet infra capitulo ſeptimo. Deus etiam propter Samuelem dedit victoriam Iſraelitis eodem capitulo, etiam ad orationē Samuelis dedit tonitrua, & pluuias magnas in tempore, in quo alias dari non conſueuerant infra capitulo undecimo. Cognouit etiam Anna, quod tempore Samuelis liberādi erant Iſraelitæ de ſeruitute Philiſthinorum, ideo pro omnibus his cōcepto magno gaudio dixit.

Exultauit cor meum in domino. Ideſt habui lętitiam tam intus, quam extra in Deo, qui dedit hæc.

Secundo dicit Ionathan, ꝙ cognouit Anna poſteros Samuelis ſcilicet Hemam cum filiis ſuis quatuordecim futurum eſſe cantorem diuinæ laudis in templo: ſic enim per Dauid ſtatutum fuit primo Paralipomenon uigeſimoquinto capitulo, ideo dixit exaltatum.

Et cornu meum in Deo meo. Ideſt deſiderium meum & intentio ad magna amplificata ſunt, & exaltata, ꝗa non ſolum cognoui bona breuiter euentura de filio meo, ſed etiam bona poſterorum ſuorum.

Tertio cognouit Anna prophetice, quod Philiſthijm propter captiuationē arcę, & deductionem in terram ſuam percutiendi erant a domino intantum, quod compellerētur remittere ſuper plauſtrum nouum honoratam muneribus ſuis: infra ſexto capitulo.

Pro quo nimis gauiſa eſt, & dixit dilatatum eſt os meum ad narrandum vindictam Dei.

Super inimicos meos. Ideſt ſuper Philiſthijm, qui erant inimici populi Iſrael.

F *Quia lætata ſum in ſalutari tuo.* Ideſt quia gauiſa ſum nimis in ſalute, quam feciſti cogendo redire arcam, nam putabant ſe Iſraelitæ eſſe infirmos, & inglorios tempore, quo non habebant arcam: ſic patet infra c. 4. cum vxor Phinees ſacerdotis magni dixit tranſlata eſt gloria Dei ab Iſrael, eo ꝙ capta eſſet arca. Quarto cognouit Anna prophetice, ꝙ Sennacherib rex Aſſyriorum dicturus erat blaſphemias contra Deum, uolens deſtruere Ieruſalem, & templum, ſed ab angelo domini per unam noctē occiſa ſunt de exercitu ſuo. 185. millia uirorum, rediitq; in terram ſuam quaſi ſolus, & ibi occiſus eſt a filiis ſuis. 4. lib. c. 19. & ꝓpter hoc dixit Anna.

Non eſt ſanctus, ut eſt dominus. i. nullus de diis gentiū, G vel de hominibus eſt tam ſanctus, ſicut Deus noſter.

Nec eſt alius extra te. i. nullus eſt Deus præter te.

Et non eſt fortis, ſicut Deus noſter. Ideſt nullus de diis gentium habet tantam fortitudinem, vt potuiſſet ſubito occidere tot millia virorum, ſicut occidit Deus noſter.

Quinto cognouit Anna prophetice, ꝙ Nabuchodonoſor rex Babylonis deſtructurus erat ciuitatem Ieruſalem, & templum, & captiuaturus Iudęos: de quo maxime gloriabatur putans, ꝙ omnia veniebāt propter magnam fortitudinem ſuam, ut patet Abacuc. c. 1. de quo redarguit eum hic Anna, dicens.

H *Nolite loqui ſublimia gloriantes.* i. nolite gloriari de magnitudine iſtarum rerum ſublimium, quas feciſtis, ꝗa non venerunt propter fortitudinem veſtram.

Recedant vetera de ore veſtro. ſ. verba ſuperbiæ, quæ ſunt antiqua: eo ꝙ iſtud vitium ab initio fuit in hoībus, & in dæmonibus. ſ. iam nolite loqui magnalia de uobis in ſuperbia, ſicut antiquatum eſt. *Quia Deus ſcientiarum dominus eſt.* Ideſt dominus eſt cognoſcens omnia: ideo nolite gloriari. Quaſi dicat vos neſcitis mala, quæ ventura ſunt ſuper uos, ideo gloriamini: ſi tamen ſciretis ea, ſicut Deus noſter, qui eſt Deus ſciētiarum non gauderetis. Fuit autem hoc, quia quamquam Nabuchodonoſor tunc proſperatus fuerit: tamen poſtea filii eius perdiderunt regnum Babylonis tempore Balthaſar, & tranſiuit ad Medos, & Perſas, ideo non debuiſſet Nabuchodonoſor gloriari iuxta

I illud ne glorieris in craſtinum, quia neſcis, quid dies futura pariet.

Et ipſi præparantur cogitationes. Scilicet homines ſolum cognoſcunt ea, quæ exteriora ſunt: Deus autē etiam cogitationes noſtras ſpeculatur infra capitulo decimo ſexto.

Cognouit Anna ſexto prophetice, ꝙ Gręci afflicturi erant filios Iſrael tempore Antiochi Epiphanis qui poſuit idolum abominabile in Ieruſalem, & coegit iudæos ad non obſeruandum legem, ut patet primo Machab. capitulo primo. De his cognouit Anna, ꝙ per Mathatiam, & filios eius Machabęi deſtruēdi erant: omnes enim illi reges, qui tunc afflixerunt iudæos erant de ſtirpe Græcorum. De his patet in libris Macha. ideo dixit Anna.

K *Arcus fortium ſuperatus eſt.* Ideſt debellati ſunt græci, qui confidebant in fortitudine ſua.

Et infirmi accincti ſunt robore. Scilicet iudęi, qui tunc erant infirmi confortati ſunt diuino adiutorio, ut colligitur ex proceſſu librorum Machabæorum.

Septimo vidit Anna prophetice tribulationem futuram iudæis tempore Aman Agagitæ, & filios Iſrael liberandos ab illa per Mardochæum, & Eſther, vt patet in proceſſu libri Eſther: & pro hoc dixit Anna: Repleti prius, ideſt Aman, & filii eius, & tota progenies, qui prius fuerant repleti ideſt abundantiſſimi in pecuniis, & in honore.

Pro panibus ſe locauerunt. Ideſt fuerunt, tanquam locati pro ſola ſuſtentatione, ſcilicet, quòd ipſi libenter ſe ſubiecisſent ſeruituti, vel cuicunque labori pro ſeruanda vita, vnde Aman coactus eſt ſupplicare reginæ Eſther pro vita ſua, vt patet Eſther. c. 7.

Et famelici ſaturati ſunt. Ideſt Iudęi, qui tunc erāt pauperes, & impotentes liberati ſunt a morte per Mardochęum, & Eſther. *Donec ſterilis peperit plurimos.* Hic pręnunciatur ſecundum Iudęos quoddam habitudo eorum ad regnum Romanorum, & vocatur ſterilis gens Iudęorum nunc, quia nihil fructificat, ſcilicet, quia per totum orbem diffuſa eſt, & diſperſa per bella Romanorum, ſed dicunt, quòd pariet plurimos. i. abundabit in prole tempore Meſſiæ, qui congregabit Iudęos de omnibus partibus mundi ad terram ꝓmiſſionis, & faciet ſibi omnes nationes eſſe ſubiectas.

Et quæ multos habebat filios infirmata eſt. Iſtud intelligunt de regno Romanorum, quòd nunc habet plurimos filios. ſ. quia eſt in abundantiſſima poteſtate, ſed tempore Meſſię infirmabitur, & quaſi ad nihil deducetur per Meſſiam, ſed iſta nihil ſunt, quia prędſupponunt falſum. ſ. Meſsiam eſſe futurum.

Dominus mortificat. Hic ponitur ſecundum Ionathā (cuius eſt prędedēs expoſitio) vnde prędicta, quę pręnunciauit Anna prouenient, & dicitur, quòd a Deo, quia dominus mortificat, & viuificat. i. poteſt deducere ad mortem, & deinde reducere ad vitam populum Iudęorum, ſicut factum eſt in præcedentibus, & iſto modo exponitur tota litera.

Dominus pauperem facit, & ditat. Scilicet aliqñ Deus dat paupertatem regno Iudęorum, & aliquando diuitias, & ſicut de aliis regnis, etiam interdum eleuat, & interdum deprimit, & ſuſcitat pauperes de puluere, ac ſtercore, vt ſedeant cum principibus, ſicut factum eſt de Mardochæo, qui prius erat abiectiſsim⁹, poſtea autem factus eſt princeps in domo regis Aſſueri, vt apparet ex proceſſu libri Eſther.

Domini enim ſunt cardines terræ. Ideſt Deus habet poteſtatem ſuper omnia etiam ſuper cardines terrę.

Et poſuit ſuper eos orbem. Scilicet fundando ſecula in eis. *Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit.* Exponunt Iudæi de ſeipſis, qui ſunt ſancti, ſcilicet ſpecialiter pertinentes ad Deum, & dominus ſeruabit pedes eorum faciendo, ne etiam in minimis lędantur.

Expoſitio Iudęorū. *Et impij in tenebris conticeſcent.* Exponunt de omnibus Gentilibus, & principaliter de Romanis, quos vocant impios, & iſtos dicunt in tenebris ambulaturos, ſcilicet tempore Meſsiæ, quia deducentur ad magnā calamitatem.

Quia non in fortitudine ſua roborabitur vir. Ideſt gentiles non poterunt habere robur cōtra Iudęos propter magnam fortitudinem ſuam, eo quòd homines non habent firmitudinem ex ſeipſis, ſed Deus dat, vel auſert.

Dominum formidabunt aduerſarij eius. Scilicet Romani, & alii gentiles ſecundum Iudęos, qui timebunt Deū cum viderint Meſsiam in magna poteſtate pugnantem pro Iudęis.

Et ſuper ipſos in cælis tonabit. Scilicet ad faciendum ſigna pro Iudęis ad deſtructionem Romanorum.

Dominus iudicabit fines terræ. Ideſt iſta fiēt pro Iudęis, quia Deus eſt iudex totius terræ, & ipſe iudicabit, ideſt puniet fines terrę, ideſt omnes peccatores qui habitant etiam vſque ad fines terræ.

Et dabit imperium regi ſuo. Scilicet Meſsiæ, quādo deſtruxerit regnum Romanorum ſecundum Iudæos.

Et ſublimabit cornu Chriſti ſui. Ideſt magnificabit honorem, vel deſideriū Meſsiæ, qui eſt Chriſtus, ideſt vnctus: nam erit rex, & reges erāt vncti tempore Iudęorum. Hunc autem Meſsiam adhuc Iudęi expectant dominaturum totius orbis, & venturum in magna potentia temporali. Dicunt etiam, ꝙ iſte veniet circa ceſſationem Romani Imperii, ſed nullus talis venturus eſt, niſi Antichriſtus, ille namque in magna poteſtate temporali veniet, & circa ceſſationem Romani Imperii, iuxta Apoſtolum 2. ad Theſſ. c. 2. vbi ſignum prędedens aduentum Antichriſti dicit eſſe ceſſationem Romani Imperij. ſ. Niſi venerit diſceſsio primū; ideſt diſceſsio a ſubiectione Romani Imperii, & reuelatus fuerit homo peccati, filius ꝑditionis. ſ. Antichriſtus, qui tunc reuelabitur. Circa prędicta igitur ex loco, vbi Iudæi incęperunt exponere orationem iſtā de Romanis, & Meſsia ſuo: manifeſtum eſt, ꝙ falſa ſit expoſitio, quia Meſsias eorum iam venit. expoſitio autē Ionathan in litera Chaldaica de illis ſeptem, quæ dicit hic vidiſſe Annam prophericè, quamquam nō ſit falſa, tñ non eſt multum veriſimilis. magis igitur tenendę ſunt duæ primæ expoſitiones, quę accedunt ad intentionem Annæ loquentis de eo, quod ſibi acciderat, & illę inter ſe in pluribus concordant, quaſi ad idē pertinentes.

CAP. III.

PVER autem Samuel miniſtrabat domino coram Heli, & ſermo domini erat precioſus. In diebus Infra 4.
illis non erat viſio manifeſta. Factum eſt ergo in die quadam Heli iacebat in lectulo ſuo, & oculi eius caligauerant, nec poterat uidere lucernam Dei, antequam extingueretur.

PVER *autem.* In ſuperioribus deſcribebatur denunciatio facta Heli per hominem nō ſibi ſubiectum: hic ponitur denūciatio per Samuelem ſibi ſubiectum, nam Samuel miniſtrabat coram Heli. Et diuiditur in tres partes. Primò deſcribitur reuelatio facta Samueli. Secundò huius reuelationis denunciatio ipſi Heli. Tertiò huius manifeſtatio toti Iſraeli. Secunda ibi. *Et Samuel timebat.* Tertia ibi. *Creuit autem Samuel.* Prima in duas, quia primò Samuel a domino vocatur. Secundò futura ſibi reuelantur ibi. *Et dixit dominus.* Circa primum. *Puer autem Samuel.* i. quando fuit facta iſta reuelatio Samuel erat puer: erat enim annorum 12. vt ait Ioſephus Antiquitatum. lib. 5. *Miniſtrabat domino coram Heli.* i. erat in miniſterio domus Dei. ſ. claudendo, & aperiendo portas, vt patet infra, & faciendo quęcunque imperata: ex hoc erat coram Heli, ideſt ad mandatum Heli, quia quidquid ille imperaſſet in cultu domus Dei faciebat Samuel: pręmittitur autem hoc propter duo. Primò ad deſignandum locum, in quo facta eſt reuelatio. ſ. in ſanctuario apud arcam vbi dormiebat Samuel ad mādatum Heli. Secundò ad deſignādum quomodo fuerit notificata iſta reuelatio prophetica Heli. ſ. quia denunciauit ei Samuel, cum eſſet miniſter eius faciens quidquid iuberet Heli. *Et ſermo domini erat precioſus.* i. inuſitatus. Nam, vt quidam dicunt, ceſſauerant reſpōſiones diuinæ, & prophetationes in illo tempore propter malitiam duorum filiorum Heli, & negligentiā patris in corrigendo eos. In hebręo dicitur.

Sermo domini erat obturatus. Ideſt abſconditus, ꝙ ad eādem ſententiam pertinet, quia omne rarum ꝓcioſum eſt. Et ponitur iſtud ad reddendum cauſam, quare Samuel non cognouit Deum loquentē ad ſe ter, ſed putabat ſe vocari ab Heli. ſ. quia erat ſermo dñi ꝓcioſus,

ideſt inuſitatus, ita vt fortè tempore Samuel ipſe non audiuiſſet de aliquo quomodo loqueretur ei Deus. *In diebus illis non erat viſio manifeſta.* Ad eandem ſententiã pertinet, ſcilicet quòd viſio Dei in reuelatione prophetica non manifeſtabatur alicui. *Factum eſt ergo in die quadam.* Hoc accidit anno 12. Samuelis cum ipſe continuè miniſtraret in templo: ſicut dixit Ioſephus. *Heli iacebat in domo ſua.* Non eſt ſenſus, quòd eſſet in aliqua domo extra ſanctuarium, vbi morabatur familia ſua, ſed erat intra ſanctuarium in aliquo loco determinato ſibi, quod patet, quia ſi fuiſſet extra non putauiſſet ſe vocatum eſſe ter ab Heli, nec toties ad eum cucurriſſet, ſed immediatè, vt vocabatur currebat ad Heli, ergo erat Heli intra oſtia templi, ſed dicebatur eſſe in domo ſua, quia erat ibi aliqua domus ſpecialiter ſeparata pro ipſo, Samuel autem dormiebat vbicunque iuſsiſſet Heli.

Et oculi eius caligauerant. ſ. ꝙ Heli erat iam ſenex. (*Et non poterat videre.*) Nam ſere annorum 98. erat, & ponitur iſtud ad ſignificandum ętatem Heli, in qua facta eſt iſta reuelatio: nec poterat videre, ſcilicet, quia nimis caligauerat.

Lucernam Dei antequam extingueretur. i. tantum caligauerat, ꝙ non poterat videre lucernam incẽſam, ideo quamquam eſſet in ſanctuario, & eſſent lucernę dñi, ideſt lucernę candelabri non extinctę ipſe videre non poterat, & ſecundum iſtum ſenſum aſsignatur ratio, in hoc, quare Samuel erat apud arcam cuſtodiendo, & Heli erat in domo ſua. ſ. quia quamquam Heli eo, ꝙ erat ſummus ſacerdos debebat magis cuſtodire arcam manens apud eam, quam Samuel, qui erat Leuita, quia tñ Heli penitus caligauerat, ita vt non videret etiam lucernam ardentem nihil proficiebat cuſtodia illius, ideo cuſtodiebat Samuel. In hebręo aliter eſt iſta litera pũctuata, & eſt alia ſignificatio. ſ. oculi eius caligauerant, nec poterat videre, & ibi eſt punctus: deinde incipit alius verſus. ſ. lucerna Dei, antequam extingueretur Samuel dormiebat in templo, & tunc iſta litera deſignat tempus in quo facta eſt iſta reuelatio. ſ. per noctem, antequam extingueretur lucerna. ſ. ꝙ nondum extincta, vel antequam extinguerẽt lucerna, Samuel dormiebat, & Deus ſibi apparuit.

De ſenſu verborum, & non poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur. Quaeſt. I.

IN quo conſiderandum, ꝙ in tabernaculo erat candelabrum aureum, in quo erant ſeptem lucernæ. Exod. cap. 27. & iſtę ardebant iugiter. ſ. die, & nocte coram domino, ſed non omnes, nam ſeptẽ per noctem ardebant, per diem autem quatuor: Sic vr̃ dicere Ioſephus tertio libro Antiquitatum. Extinguebantur autem tres iſtarum lucernarum ante aurorã, antequam facta eſt iſta reuelatio, ideo dicitur, quòd lucerna nondum erat extincta, & Samuel dormiebat. Quòd autem iſtę lucernæ in aurora extinguerentur manentibus aliquibus earum, patet Exod. c. 30. Cum dicitur, quòd Aaron componet lucernas ſuper cãdelabrum in mane, & ad veſperum. Hoc tamen non eſt niſi aliquæ lucernę incenderentur per diem, & aliquę per noctem, nam aliàs, extinctis omnibus in mane, nõ diceretur collocari in mane, ſed ſolum ad veſperum, quia collocari ſignificat diſpoſitionem, & iſta erat in lucernis, vt ſic diſponerentur, quòd arderent. Iſtũ ſenſum, qui apparet in cortice literæ hebraicæ, ſequitur Nicolaus dicens, quòd litera noſtra eſt vitiata per imperitiam ſcriptorum, qui duos verſus poſuerunt in vno, ſicut eſt in alijs locis Scripturę, & ob hoc poſuerunt lucernam in accuſatiuo referentes ad Heli, ſcilicet, quòd ipſe non poterat videre lucernam Dei, ta-

F men debebat eſſe in nominatiuo, ita vt inciperet ibi verſus, ſcilicet, & lucerna Dei, antequam extingueretur Samuel dormiebat. Arbitror tamen, quòd litera noſtra non ſit corrupta, quamquam verum ſit, ꝙ nũc alia punctuatio habetur apud hebręos, ſed Hieronymus ex induſtria ſic ſcripſit transferens ſenſum ex ſenſu, & non verbum ex verbo, quod eſt optimum genꝰ interpretandi, vt ipſemet Hieronymus ait in epiſtola ad Pammachium, & cauſa mutationis huius fuit, qa ſi iſta litera punctuetur, ſicut habetur nunc in hebręo, nequaquam videtur continuari ſuperiori, cum dicitur ſupra, quòd Heli iacebat in domo ſua, & oculi eiꝰ caligauerant, & videre non poterat: accipiẽdo autem

G in ſenſu literæ noſtræ, ſcilicet, quòd oculi Heli caligauerant, & videre non poterat lucernam Dei, antequã extingueretur, conſonat tota litera, quamquã in hoc non nego eſſe conuenientem expoſitionem ſecundũ literam hebraicam.

Samuel autem dormiebat in templo domini. Quia dixit ſupra, ꝙ Heli dormiebat in domo ſua. non eſt tamẽ ſenſus ex hoc, quòd Heli dormiret extra templum, & Samuel in templo, vt ſupra declaratum eſt, ſed Heli iacebat intra templum in aliqua domo ſeparata a loco, in quo erat arca, cum ipſe nihil proficeret ad cuſtodiã, quia caligauerant oculi eius, Samuel autem erat in quodam loco magis coniuncto arcę ad hoc, quòd diligenter cuſtodiret eã, quæ erat in ſanctuario, & quan-

H tum ad hoc dicebatur eſſe in templo, ideſt magis intra templum, quam Heli, vbi erat arca Dei, nõ eſt ſenſus, quòd Samuel dormiret intra ſancta ſanctorum, vbi erat arca, quia non ſolum non licebat ei dormire ibi, ſed etiam nec manere aliquo tempore, aut ingredi illuc, quia ſoli ſummi ſacerdotes ingrediebantur illuc ſemel in anno in die propitiationis Leuitic. decimoſexto, & ad Hebręos capitul. 9. Nemo tamen ibi, vnquam dormiebat, nec etiam ſummus ſacerdos, quanto magis Samuel, qui erat Leuita ſimplex? Nec valet, quòd aliqui dicunt, ſcilicet, quòd Samuel erat adhuc puer, & ſine peccato, & ob hoc poterat ibi dormire. Nam etiam ſi eſſet ita immunis a peccato, vt angelus, inhoneſtum videbatur valde, & nimis contra

I Dei reuerentiam, quòd aliquis haberet lectũ, & dormiret in loco illo, vbi apparebat gloria domini. Dicebatur igitur Samuel eſſe, vbi erat arca. i. in aliqua cellula propinqua illi loco, vbi erat arca, quæ autem ꝓpinqua ſunt non iudicantur diſtare.

Et vocauit dominus Samuel. Hic ponitur reuelatio facta ad Samuelem, & dicitur quomodo Deus illum vocauerit: nam iſta prophetia facta eſt in reali locutione ſine aliqua figura apparente, & non per reuelationem intellectus, vel motum phantaſiæ, nec etiam apparuit Samueli aliqua figura loquens, ſicut apparebat interdum alijs prophetis, vt patet de Ioſue, cui apparuit angelus domini euaginato gladio in agro Iericho: Ioſue quinto. Et ſic apparuit Gedeoni loquens. Iudic. cap. 6. Sic matri Samſonis. Iudic. ca. 13. Samueli autem nulla

Reuelatio facta ad Samuelem.

K figura apparuit, quia tunc quando vocatus eſt non cucurriſſet ad alium, niſi ad vocantem: cucurrit tamẽ ad Heli ter, vt patet infra. ſimilis autem locutio in ſola voce facta eſt populo Hebręorum in deſerto, cum data eſt lex, ſic patet Deuter. c. 4. Vocem verborum audiuiſtis, & formam penitus non vidiſtis. De iſtis differentijs reuelationum propheticarum declaratũ eſt Nu. c. 12. *Qui reſpondens ait, ecce ego.* Ideſt immediatè, vt audiuit reſpondit, dicens: ecce ego, ideſt ecce ego præſtò ſum ad ea, quæ iubes. Putabat tamen Samuel, ꝙ vocabat eum Heli, & ob hoc ſic reſpondebat, ſed angelus domini erat, qui vocabat, quamquam hic dicatur Deus, qa iſte eſt modus ſcripturę potiſsimè in veteri teſtamento. *Et cucurrit ad Heli.* Putauerat enim ſe

vocari ab eo, ideo ad ipſum cucurrit, & hoc quia intra templum erat locus, in quo manebat Heli: potuit ad eũ cito venire de lecto ſuo: faciebat aũt hoc Samuel, quia non exiſtimabat ſe potuiſſe vocari ab alio, niſi ab Heli, quia nullus propinquior erat, cuius vox ad ipſum peruenire potuiſſet, & hoc quia nõdum locutus fuerat ei Deus, alioqnin magis exiſtimaſſet eſſe vocẽ domini, ſic patet infra. ſ. Porro Samuel, necdum ſciebat dñm, nec reuelatus fuerat ei ſermo domini.

Quare angelus non ſe ſtatim manifeſtauit Samueli. Quæſt. II.

QVAERET aliquis quare angelus domini loquens non ſe reuelauit immediatè Samueli, ita vt non cogeretur ire ad Heli putans ſe ab eo vocari. Aliquis reſpondebit, ꝙ hoc factum eſt, vt Samuel non videret aliquam figuram, ꝑ quam moueretur ad idolatriam putans eam eẽ Deũ, & poſtea aſſuefieret ad colendum idola, ſic fuit de toto Iſrael, nam cum Deus dedit eis legem in mõte Sinai ſolum vox audiebatur, & non videbatur aliquis loquens, ne ipſi facerent aliquas ſimilitudines loquentis, & errarent, ſic patet Deutero. c. 4. ſ. Locutus eſt dñs ad vos de medio ignis, vocem verborum eius audiuiſtis, & formam penitus non vidiſtis, & poſtea ſubdiẽ cauſa. ſ. Cuſtodire ſollicitè animas veſtras, non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt dñs vo- C bis in Horeb de medio ignis, ne forte decepti ſaciatis vobis ſculptam ſimilitudinem. Dicendum eſt hoc nõ ſtare, quia ante hoc angelus domini ſępe apparuerat in corpore aſſumpto, & locutus fuerat, vt patet de Ioſue, & Gedeone, & matre Samſonis, vt ſupra dictum eſt, Samuel autem non erat minoris virtutis, quã mater Samſonis, vt deciperetur ex viſione angeli, & idolatraret, potiſſimè autem, quia ſi apparuiſſet angelus ei in figura aſſumpta, non vocauiſſet ſe Deum, ſed virum Dei, vel angelum, ſicut ſactum eſt in alijs locis de

Deciſio quæſt. Ioſue, Gedeone, & matre Samſonis. Sed dicendum, ꝙ non apparuit ei angelus domini in figura, vt cogeretur ire ad Heli, ſi enim apparuiſſet in aliqua figura D vidiſſet eum Samuel, & ſtetiſſet corã illo. Fuit tñ conueniens, ꝙ iret ad Heli: nam ſi Deus reuelaſſet ei aliquid, aut poſtea ipſe diceret Heli ſponte, aut non: ſi n. ipſe non dixiſſet, non quęſiuiſſet Heli ab eo, quia non exiſtimabat aliquid eſſe ſibi reuelatum: ſi autem ipſe ſponte dixiſſet, non credidiſſet Heli putans eſſe aliquẽ errorem ſomniorum accidentem ex defectu puerilis ætatis. Et apparet hoc, quia cum prima vice iuit Samuel ad Heli putans ſe ab eo vocatum dixit, ꝙ nõ vocauerat iubens redire ad dormiendum, ſic etiam in ſecunda vice. In tertia autem dicitur, ꝙ Heli intellexit, ꝙ loqueretur Deus ad Samuelem, & tunc inſtruxit eum, vt patet infra: ſi igitur in ſecunda vice adhuc non intelligebat eum a Deo vocatum fuiſſe, quanto minus intellexiſſet, ſi neſciuiſſet eum fuiſſe aliquãdo E vocatum, ſed ſolum diceret Samuel, ꝙ Deus ei aliqd reuelauerat, & ex iſta cauſa fuit opportunum, ꝙ Deus vocaret ſępe Samuelem faciendo eum ſępe ire ad Heli, quia in prima vice nihil fuit motus Heli putãs hoc accidere ex defectu ſomniorum.

Idem etiam de ſecunda, ſed cum iam toties vocaretur puer non putauit hoc accidere ex errore ſomnij, ſed ex alia cauſa, ideo tunc inſtruxit eum de reſpõſione, & in aurora quęſiuit ab eo quid Deus reuelaſſet, & quia Deus volebat notum fieri hoc Heli per Samuelem, fecit taliter, vt Heli crederet, quòd nõ accidiſſet, niſi Samuel ſępe veniſſet ad Heli. Oportuit igiť, quòd non appareret aliqua figura Samueli, & ſic cogeretur venire ad Heli, & dixit ei. ſ. Samuel ad Heli. *Ecce ego.* i.

A ecce ego adſum tibi. *Vocauiſti enim me.* i. hoc quia vidi, ꝙ vocares me, iſtud ponebat Samuel ad noiãdũ quare veniſſet ad Heli. Qui dixit: non vocaui te reuertere, & dormi: iſta enim reuelatio facta eſt per noctem. Sic namque vt cõis fiebat apparitio prophetis, & tunc dixit Heli ad Samuelem, ꝙ rediret ad dormiendum: putauit enim hoc fuiſſe ex aliquibus accidentibus ſomniorum, non tamen increpuit Heli Samuelem, quia non erat ex hoc increpabilis, dato ꝙ eſſet error ſomnii, quia iſta non ſunt in poteſtate noſtra: potiſſimè, quia Samuel adhuc erat puer, & neſciebat ex qua cau- B ſa hoc adueniſſet. *Et abijt, & dormiuit.* Scilicet, qa Samuel nõ putauit hoc ſibi accidiſſe ex vocatione Dei, ſed magis ex ſomnio, vel ſorte non attẽdit aliquid ad hoc, ꝙ erat puer, & non curant pueri aliquid de his diſtinguere cum ad tanta non ſint. *Et adiecit dominus vocare rurſum Samuel.* Ideſt iterum vocatus eſt poſt primam vicem. Conſurgenſque Samuel abiit ad Heli, erat enim Samuel valde obediens, ad quem pertinet executionem mandatorum non differre, ideo immediatè ſurrexit, vt ſciuit ſe vocatum.

Quare Samuel ſecundo venit ad Heli, cum tamen in prima vocatione fuerit deceptus. Quæſt. III.

QVAERET aliquis, quare Samuel venit ad Heli iterum, cum ſciuiſſet ſe fuiſſe deceptũ C in priori vocatione. Reſpondendum eſt, ꝙ Samuel audiebat vocem, & vere audiebat, ita vt nequaquam poſſet dubitare, ꝙ eam audiuiſſet, ideo quamquam fuiſſet primo deceptus, venit ad ſecundam vocationem, ſicut nos nequaquam dubitamus proferre ea, quę nos certiſſimè ſcire cognoſcimus. Sic enim eſt in prophetis: nam prophetæ multoties in ſomnis recipiebant, tanquam veriſſima, ac ſi ea verè vidiſſent, ita de Samuele factum eſt, quia nõ erat illa immutatio, tanquam facta in ſomniis, ſed magis, vt in vigilia, venit ergo ſciens certiſſime ſe eſſe vocatum, quamquam neſciret a quo vocatus fuiſſet. *Ecce ego, quia vocaſti me.* Hoc dixit in ſecunda vice ad repræ- D ſentandum cauſam ſui aduentus putans ſe vocatum. *Qui reſpondit.* ſ. Heli. *Non vocaui te fili mi reuertere, & dormi.* Etiam iſta ſecunda vice exiſtimauit Heli, quòd Samuel errore ſomniorum deciperetur, ideo remiſit eũ ad dormiendum, ſed adhuc non increpuit eum, quia ex conditione naturę, & non ex arbitrio noſtro accidere poterat, ꝙ aliquis ſępe falleretur putans ſe audire voces, vel ab aliquo vocari.

Porro Samuel, nec dum ſciebat dominum. Hic datur cauſa, quare Samuel toties recurrebat ad Heli audiẽs voces aliquas cum non vocaretur ab eo putans ſe vocatum. ſ. quia nondum cognoſcebat dñm, nec putabat ſe ab eo vocari. Intelligitur aũt iſta cognitio quantũ ad communicationem, quę eſt in reuelatione ꝓphetica, quia eo modo non cognoſcebat dñm, quia nunq̃ E ſibi quicquam fuerat reuelatum, cognoſcebat tñ eũ per fidem veram, & per amorem, quia diligebat eum, & explebat ea, quæ iuſſa erãt propter ipſum. Dicit hic Nicolaus, ꝙ erat proceſſus in Samuelis cognitione, ſicut in operatione naturę, & artis, quę ſemper procedunt ab imperfectis ad perfecta, ita ẽt in omnibus ꝓphetis, quia poſteriores ꝓphetę magis appropinquantes ad ipſ Chriſti habuerunt cognitionem clariorẽ, q̃ prophetę priores, ita ẽt interdum in eodem propheta accidit, ꝙ cognitiones eius de Deo a principio erant minus clarę, quam poſteriores, ita in Samuele factũ eſt, quia a principio audiens vocẽ domini, putauit eſſe vocem hominis, quouſque perueniret ad cognitionẽ manifeſtam vocis diuinę: ſed nunc intendit litera iſtud hic, nec Deus faciebat ob hoc, ſed vt cogeretur

venire ſæpe Samuel ad Heli, vt ſic crederet ei, quòd a
Deo acceperat reuelationem : nunc n. incępit eſſe ꝓ-
pheta. *Et adiecit dominus, & uocauit Samuelem tertio.* i. non
ceſſauit in prima, & in ſecunda vocatione, ſed adiecit
tertiam: hoc autem erat ad maiorem certificationē,
vt ſic verè crederet Heli, ꝙ vocabatur Samuel a Deo,
Et conſurgens abijt ad Heli. Hoc fuit, quia ſemper intelli-
gebat Samuel ſe eſſe vocatum ab Heli, quod erat pro-
pter duo: primo, quia nondum acceperat a Deo reue-
lationem, vt poſſet exiſtimare iſtam eſſe diuinam vo-
cationem. Secundo, quia erat Samuel puer, & nō po-
terat iudicare, an ei iſta a Deo dicerentur, ſed exiſtima
bat ſe ab illo vocari, a quo conſueuerat ſemper voca-
ri, *Intellexit igitur Heli, quia dominus uocaret puerum.* Hoc
fuit, quia ſæpe ſurrexerat, quaſi vocatus, quòd non exi
ſtimabat Heli poſſe fieri ex ſomnii errore, ſed quòd
aliquis eum vere vocaret: non exiſtimauit autem aliū
eſſe, niſi Deum. *Et ait ad Samuelem uade, & dormi.* Scili-
cet, quia non vocauerat eum ipſe, ſed Deus: inſtruxit
tamen qualiter reſpondere deberet ſi Deus eum vl-
terius vocaret. *Et ſi deinceps uocauerit te.* Exiſtimauit
Heli, quòd Deus vocaturus eſſet vlterius Samuelem
ad aliquid ei ſignificandum : nō enim fruſtra eum ter
vocaſſet, ideo inſtruit illum qualiter deberet reſpon-
dere ad hoc, ꝙ ſe haberet reuerenter ad Deum, erat
enim Samuel inexpertus, ideo neſciret loqui reueren
ter ad Deum , & hoc quia adhuc erat puer, erat autē
Heli ſenex ſciens qualiter ad Deum loqui deberemus
cum reuerentia magna, ſicut ad dominos tempora-
les. *Dicens loquere domine, quia audit ſeruus tuus.* Iſta ſunt
verba hominis ſignificantis ſe eſſe attentū ad ea, quæ
dicebantur, & orantis, vt aliquid ſibi dicatur. *Abijt er-
go Samuel, & dormiuit in loco ſuo.* Scilicet in cellula, in qua
conſueuerat dormire circa ſancta Sanctorum.

Et uenit dominus. Scilicet angelus, quia non loqueba
tur Deus, loqui enim non poteſt , vt declaratum eſt.
Exod. c. 23. & 25. ſed angeli vocantur nomine Dei in
veteri teſtamento. *Et ſtetit.* Scilicet circa Samuelem
ad hoc, ꝙ ſciret Samuel diſtinctè ſe vocari ab aliquo
qui eſſet ſibi propinquus loco. *Et uocauit ſicut uocauerat
primo, & ſecundo.* Iſta litera poteſt dupliciter intelligi:
vno modo ꝙ referatur iſta determinatio, primo, & ſe-
cundo ad iſtud verbum vocauit: aliter ꝙ referatur ad
quoddam verbum. ſ. vocauerat. i. ꝙ vocauit dominus
in iſta vice Samuelem, ſicut vocauerat primo, & ſecū-
do. i. ſicut vocauerat in prima, & ſecunda vice.

Primus ſenſus eſt verus. ſ. ꝙ vocauit Deus Samue-
lem: primo, & ſecundo. i. bis nominando nomē eius,
& ſic patet in litera, quia dicitur Samuel, Samuel. Si-
mile etiam hr̄ Gen. c. 22. vbi Deus locutus eſt ad Abra
ham ſecundo. i. duabus vicibus. ſ. nominans nomen il
lius bis, cum dr̄ Abraham, Abraham, & tunc dr̄, ꝙ vo
cauit eum bis. ſicut conſueuerat vocare in aliis vicib⁹,
quia in qualibet aliarum vocabat eum, dicēs Samuel,
Samuel. Secundus ſenſus non eſt verus, vel ſaltem cō
ueniens literę. ſ. ꝙ Deus vocauit Samuelem , ſicut vo-
cauerat primo, & ſecundo. i. prima, & ſecunda vice: nā
non ſolum vocauit eum bis , ſed etiam ter , vt patet. s̃.
ideo teneatur primus ſenſus. *Et ait Samuel loquere domi-
ne, quia audit ſeruus tuus.* In iſta quarta vice non cucurrit
Samuel ad Heli , quia iam fuerat edoctus, quomodo
reſponderet . In Hebręo non habetur hic nomen do-
mini, ſed dicitur loquere, quia audit ſeruus tuus. Dicit
autem Rab. Sal. ꝙ hoc fuit, quia Samuel ignorauit an
ille, qui loquebatur eſſet Deus, vel dęmō : ideo noluit
eum vocare dominum: ſed iſtud nihil eſt, quia cum di
catur audit ſeruus tuus , intelligebatur , ꝙ vocabat eū
dominum, quia non eſt aliquis ſeruus , niſi dominum
habeat, & conſequenter cum quis vocat ſe ſeruum al
terius, dicit eum eſſe dominum, quamquam expreſſe

F non vocarit eum dominum. Litera tamen hebraica
in quibuſdam non curauit multum exprimere, & ob
hoc illi, qui in talibus volunt ponderare literā nimis,
errant . *Et dixit dominus ad Samuelem.* ſ. angelus Dei qui
hęc in perſona Dei ſignificabat. *Ecce ego faciam verbum
in Iſrael.* i. ego faciam rem aliquam in populo Iſraeli-
tarum, verbum enim accipitur hic pro re: ſic etiam ſę
pe accipitur in aliis locis , ſicut cum quæſiuit Dauid ,
quod eſt verbum, quod factum eſt in caſtris. i. quid eſt
quod accidit in caſtris, infra lib. 2. ca. 1. *Quod quicunque
audierit, tinnient ambæ aures eius.* i. ita erit terribile iſtud ,
quod ego faciam, ꝙ omnes audientes erunt attoniti.
Et eſt hic metaphora, quando enim aliquis audit ver-
G bum nimis forte, aures eius tinniunt, & interdum ho
mo cadit attonitus: ita res illa, quam Deus facere debe
bat, erat fortis, ꝙ quicunque audiret eam , timeret ni-
mis. Intelligitur autem iſtud ſecundum Nicolaum de
captione arcę: nam fuit terribile in Iſrael, ꝙ arca capta
eſſet, quia eo audito Heli corruit de ſella, & fractis cer
uicibus expirauit, vt patet ſequen. c. Et nurus eius hoc
audito irruentibus ſuper eam doloribus partus mor-
tua eſt. eod. cap. & hoc erat tinnire aures, ſcilicet, ꝙ ve
niret arca de tanta reuerentia ad tātam ignominiam.
Prius enim Leuitis non licebat eā videre diſcooper-
tam, alioquin morerentur, Nume. cap. 4. nunc autem
hoſtes eam ferebāt pro libito, & diſcoopertam habe-
bant. Sed magis eſt hoc intelligendum de morte po-
H ſteritatis Heli, ſcilicet quando occidit Saul. 85. viros
veſtitos Ephod de domo Achimelech, & pertinebāt
iſti ad domū Heli. Et patet, quòd intelligatur de hoc,
quia quamquam captio arcæ fuerit aliquid terribile,
tamen non erat hoc pęnale ſoli domui Heli, ſed toti
Iſraeli. Si enim capta arca ſuperſtites fuiſſent filii He-
li, & nunquam fuiſſet mutatum ſacerdotium magnū
de domo ipſorum , non videbatur ex hoc eis aliqua
ſpecialis afflictio. Hic tamen Deus intendebat p̄nun-
ciare afflictionem pertinētem ad domum Heli, vt pa
tet ex tota litera , ideo referendum eſt ad mortem ſi-
multaneam omnium de familia Heli : fuerunt enim
omnes ſimul pereuntes præter Abiathar, infra ca. 22.

*In die illo ſuſcitabo aduerſum Heli omnia , quæ locutus ſum
ſuper domum eius.* Ideſt tunc faciam omnia , quæ dixi
I contra Heli. Non eſt autem intelligendum, quòd in
aliqua vna die hæc fierent , ſed accipitur dies pro om-
ni tempore , in quo aliquid compleretur de his, quæ
prænunciata ſunt ſuper domum Heli. Et dicitur hic,
quæ locutus ſum , quia non prędixerat nunc nouiter
Deus mala ſuper domum Heli , ſed etiam ante hoc,
quia vir Dei veniens ad Heli prænunciauerat ei mul-
ta, vt patet prȩcedenti capitulo . poteſt autem aliqua-
liter ex iſta litera accipi ſententia Nicolai , ſcilicet , ꝙ
verbum, de quo ſupra dicebatur, quòd faceret tinnire
aures erat captio arcæ , & in ipſa die inciperet Deus
complere, quæ dixit contra domum Heli, ſcilicet , qa
eodem die , quo capta eſt arca mortui ſunt duo filii
Heli, & in hoc incepit pęnalitas domus Heli, vt patet
K præcedenti cap. ſcilicet, quòd hoc eſt ſignum, ꝙ futu-
rum eſt duo filii tui vna die morientur ambo. dicitur
etiam . *Incipiam & complebo.* Si referatur ad diem , in
quo capta eſt arca, non eſt ſenſus, quòd in ea die , qua
cępit pęnalitas contra domum Heli finiretē, quia mul-
to poſt finita eſt, ſcilicet tempore Abiathar , quando
expulſus eſt de ſummo ſacerdotio , infra tertio libro,
cap. 2. ſcilicet. Eiecit Salomon, Abiathar, vt non eſſet
ſacerdos domini, vt impleretur ſermo, quem locutus
eſt ſuper domum Heli in Silo , ſed eſt ſenſus incipiā ,
& complebo , ideſt quamquam non in eadem die fi-
niam, in qua incipio: tamen ego finiam. *Prædixi enim,
quòd iudicaturus eſſem domū eius.* Accipitur hic iudicare. i.
pęnas infligere. Nam ſi accipiatur pro ſentētia iudicis
non

non erat Deus iudicaturus,quaſi non iudicaſſet, iā.n. iudicauerat,& ab æterno erat iudicium, ſed pęna non inflicta fuit,niſi in tpe determinato, & poſt hoc,& de hoc dr̄,ꝙ Deus iudicaturus erat, & iſtud prędixerat.ſ. p virum Dei,de quò prece.c.ipſi.n. latius ſignificatum eſt,quam Samueli. *In æternum*. i. ꝙ iſtud iudicium, vel pęna durare deberet in ęternum.

Pœna domus Heli an durauerit in æternum.
Quæſt. 1111.

SED dicet aliquis ꝙ,quia hoc tempore Abiathar ſacerdotis in principio regni Salomonis finitū eſt,ergo non durauit in ęternum. Rn̄dendum eſt, ꝙ pęna domus Heli fuit duplex, quędā in poſitione, & alia ī priuatione: pęna.n.poſitiua fuit,ꝙ oēs de genere Heli perirēt præter pauciſſimos, & iſta ſolum durauit vſq; ad tempus Saulis. Nam ante hoc perierant duo filii Heli in bello.ſ.Ophni, & Phinees: ſeq.c. Et poſt eos incępit continuari in reliqua ſtirpe, quouſque Saul occidit.85.viros de ſtirpe Achimelech,qui veſtiti erant Ephod,& oēs iſti erant ſacerdotes relicto ſolo Abiathar,vt infra c.22. Pęna aūt priuatiua erat ī priuatione ſummi ſacerdotii, & iſta durauit in æternum, qm̄ priuata eſt ſtirps Heli ſummo ſacerdotio tpe Abiathar, & nūquā poſtea rediit ad ipſum, nec ad alios poſteros ſuos, ſed manſit in ſtirpe Sadoc, qui erat de filiis Phinees,de quo declaratum eſt prece den.c. Et de iſta pęna priuatiua intelligitur hic, ꝙ Deꝰ iudicabit in ęternum.i.puniet domum Heli. *Propter iniquitatem, eo quòd nouerat indigne agere filios ſuos*. i.iſta pœna inducetur pp iniquitatem Heli, quæ iniquitas non erat in aliqua commiſſione, quia ipſe nihil commiſerat, ſed in omiſſione.ſ.quia nouerat filios ſuos agere indigne, & nō corripuit eos, iſta indignitas erat, quia errabant in opere ſacerdotali, & dormiebant cū mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi.

Sciendum tamen, ꝙ principaliter inducta fuit iſta plaga pp peccata filiorum Heli, quam patris eorum, ſed quia ſcriptura dixit de domo Heli, voluit tangere de iniquitatibus eius, & iſta nulla erat, niſi quia corrigere omiſerat: iniquitas aūt filiorum Heli manifeſta erat. *Et non corripuit eos*. Aliquis dicet,ꝙ corripuit,quia increpuit illos preced.c.dicens, non eſſe rem bonam quam faciebant filii ſui.

Reſpondendum eſt, ꝙ correptio Heli fuit remiſſa nimis,quia ſolum dixit, quare facitis res huiuſmodi: nolite facere filii mei,ꝙ autem inutile, vel parum eſt, nihil eſſe vr̄. Debuerat autem Heli pro tam enormibꝰ ſceleribus nimis increpuiſſe filios ſuos, ideo dr̄, ꝙ nō correxit. *Idcirco iuraui domui Heli*. i. ego promiſi propoſito iuramento,ꝙ punirem domum Heli, ponit̄ iſtud ad certificandum, ꝙ iſta denunciatio non eſt ſecundum continuationem, ſed ſecundum certitudinem diuinę ſcientiæ, ideo nunquā mutabitur, etiam ſi poſteri Heli boni eſſent, & quia illa, quæ homo ſub iuramento aſſerit firmiora eſſe debent, quam ea, quę ſine iuramento promittuntur,dixit Deus ſe iuraſſe. In Deo tamen, ſiue iuret, ſiue non iuret ſemper eſt certitudo, quid igitur proficiat iuramentum in promiſſis diuinis declaratum eſt Gene. c.22. *Quod non expietur iniquitas domus eius*. i.progeniei illius, hoc ſolum intelligitur quantum ad pęnam a Deo determinatam, ſed non ad culpam. Nam quacunque hora ingemuerit peccator Deus non recordatur vlterius peccatorum ipſius. Ezech.18.ca.ſed de pœna nihil impedit, quod aliquis ſit in magna charitate, & ſit ſubiectus magnis pęnalitatibus, potiſſimè cum iſtæ pęnalitates ſint ſatisfactoriæ, & peccator punitus magis ſatisfacit hic, quam in futuro ſeculo. Gratia ergo quędā eſt,ꝙ ho-

A mini peccatori non remittatur hic pęna.ſ.ꝙ non differatur pro futuro ſeculo,cum leuius, & velocius hic ab ea liberetur,quam in futuro, & ſic in domo Heli, nunquam fuit expiata iniquitas.i.nunquam fuit ablata pęna, quia ſemper manſerunt priuati poſteri eius ſummo ſacerdotio. *Victimis & muneribus*. i. nunquam expiabitur iſta pęna etiam ſi offerāt multas victimas, & munera: vocātur victima ſacrificia facta de animalibus.munera vocantur oblationes factę de rebus nō viuentibus, & per vtrunque impendebatur Deo cultus. Ponitur autem hoc ad inſtruendum Heli,& po B ſteros eius,quia ipſi erant ſacerdotes, & diuites: ideo putantes Deum placandum eſſe per ſacrificia laborarent,vt impenderent multa ſacrificia, ſed quia illa eſſent fruſtratoria, & nō eſſent accepta Deo ex hac parte prænunciauit inſtruens illos, ꝙ non aboleretur peccatum per ſacrificia, & ne iſti laborent circa inutilia Deus arcet eos ab his,ſic etiam eſt factum cum Deus pręnunciaſſet malum futurum contra Iudęos ꝑpter eorum iniquitates, & ſi niterentur tollere hoc per ſacrificia,dixit ne fruſtra laborarēt in ſacrificiis. Iſa.c.1.ſ. Ne afferatis vltra ſacrificium fruſtra, incenſum abominatio eſt mihi: Neomeniam,& ſabbathum,& feſtiuitates alias non feram:iniqui ſunt cętus veſtri: calendas veſtras, & ſolennitates veſtras odiuit anima mea, & cum extenderitis manus veſtras auertam oculos meos,& cum multiplicaueritis orationem,non exau C diam.ſic ēt multotiens qn̄ Deus non vult aliquid audire,denunciat, vt non oretur pro illo, ſic patet Ierem. c.15.ſ.ſi ſteterit Moyſes, & Samuel coram me nō eſt voluntas mea ad populum iſtum. Dicebatur autē de victimis.& muneribus, quia in lege determinata erāt ſpecialiter aliqua ſacrificia, quę vocantur pro peccato, & illa proficiebant aliquo modo ad remiſſionem peccatorum, ideo de illis putarent iſti, ꝙ per ea liberarentur ab iſta pęna,ſed Deus pręnunciat, ꝙ nō liberabuntur. qūo autem ſacrificia pro peccato proficiāt ad remiſſionem peccatorum, & an ſint pro remiſſione pęnę,vel culpę,& ſi pro pęna, pro quo genere pœnę declaratum eſt Leui.c.1.& 4. *Dormiuit autem Samuel* D *vſque mane*. Scilicet poſtquam facta eſt ſibi reuelatio iacenti in lecto dormiuit, vſque ad auroram,ſcilicet non iuit amplius ad Heli,ſicut prius iuerat: fuit enim facta iſta reuelatio per noctem iacente Samuele in lecto, vnde non ſurrexit, qn̄ facta eſt propter præſentiā angeli reuelantis,nec poſtea vſque ad aurorā, ſed dormiuit.ſ.iacuit in loco ſuo vſque mane,ſiue dormierit, ſiue non. *Aperuitque oſtia domus Dei*. ſ.in aurora,poſtquam conſurrexit,aperuit oſtia templi,ꝙ vocatur domus Dei:iſtud enim erat officiū Samuelis,ipſe namq; ſemper erat in tabernaculo nocte,& die,ideo poterat conuenientius aperire portas illius, quam cęteri. Etiā erat hoc conueniens gradui ſuo, ſcilicet ordini Leuitico: nam Leuitæ non habebant officia ſacerdotalia, ſed alia minora ſicut aperire,& claudere portas,& ca E nere in voce, & organis in ſolennitatibus, & quando fierent ſacrificia, vnde diuiſi ſunt Leuitæ in ianitores, & cantores.1.Paralip.c.6.ideo ei conueniebat. Ex hoc autem apparet,ꝙ ſupra dicebatur,ſcilicet,ꝙ Heli dormiebat intra templum, quia iſta reuelatio fuit facta p noctem,& ter concurrit Samuel ad Heli putans ſe ab eo vocari, nunquam tamen aperuit oſtia templi, niſi vſque mane,oportebat igitur, quòd Heli dormiret intra templum.

Et Samuel timebat viſionem indicare Heli. Hic ponitur reuelationis diuulgatio facta ipſi Heli, fuerat enim iſta prophetica reuelatio ſolum contra domum Heli, vt patet.ſ.ideo debebat ſibi denunciari:ad hoc.n.facta eſt,vt ſcirentur ea, quę pręnunciabātur:Samuel tamē timebat iſta nunciare Heli. Erat autem iſte timor

reuerentię, quia Samuel nutritus erat ab Heli, & miniſtrabat coram eo. In reuelatione autem iſta denunciata fuerant maxima mala, ſcilicet perditio honoris, & mors: ideo timebat talia nunciare Heli, & ob hoc proponebat tacere, niſi Heli eum incitaſſet ad dicēdū, & quaſi coegiſſet. *Vocauit ergo Heli Samuelem.* ſcilicet in aurora ad ſciendum, quid ſibi reuelatum eſſet a domino. *Et dixit Samuel fili mi.* Vocabat ergo filium Heli pręamore, quoniam miniſtrabat diligenter nimis, & proficiebat in omnibus, & quia in cuſtodia illius erat, habebat illum tanquam filium, quamquam non eſſet. *Qui reſpondens ait preſtò ſum.* Ideſt ecce adſum. iube quid vis. *Et interrogauit eum, quis eſt ſermo, quem locutus eſt ad te dominus.* Ad hoc enim vocauit eum Heli, vt iſta ſciret ab eo.

Quomodo ſciret Heli, quòd Deus locutus eſſet Samueli. Quaeſt. V.

QVAERET aliquis quomodo Heli quęſiuit quis erat ſermo, quem locutus Deus fuerat, cum neſciret Deum eſſe locutum: nam nō poterat ſcire, an locutus eſſet. Forte tamen

Prima opi.

aliquis dicet, quòd audiuerat Heli voces domini ad Samuelem, cum eſſent ambo in eodem templo. Sed iſtud non ſtat, quia tūc ſciuiſſet Heli quid Deus reuelauerat, & non inquireret illud a Samuele. Item ſi audiſſet voces Dei, quando facta eſt reuelatio: etiam potuiſſet eas audire, & audiſſet quādo vocabat Samuel ab angelo, cum fuerit ter vocatus, vt patet ſupra, ſed Heli non audiuit: nam quando ibat Samuel ad eum neſciebat quid hoc eſſet: nec intellexit, quòd Deus vocaret eum vſque ad tertiam vicem: ſi tamē ipſe audiſſet voces vocationis, cognouiſſet, quòd a Deo vocaretur ſciēs, quòd nullus alius ibi erat, qui illas voces formare poſſet: ſciens etiam, quòd Deus prophetis p ſomnium reuelare ſecreta ſolitus erat. Item non ſtat, quia ſi Heli audiſſet reuelationē, quę fiebat ad Samuelem, quando ei fiebat, non magis eſſet Samuel propheta, quam Heli, cum vtrique Deus reuelaretur, ſed Samuel erat propheta ſolum, Heli autem non, ideo non audiuit ipſe voces. Dicendum igitur, quòd non

Alia opin.

cognoſcebat per certitudinem, an Deus apparuiſſet Samueli, credebat tamen, quòd apparuiſſet, quia cum eū ter ante hoc vocaſſet, illa vocatio ad aliquid ordinabatur, cum Deus nihil agat fruſtra. Credidit ergo, quod poſt illas vocationes iterum vocauerit, & locutus fuerit: volebat autem Heli cognoſcere quid Deus reuelaſſet Samueli, quia licet neſciret, quòd reuelatio contra ipſum erat: tamē forte ſuſpicabatur illud, quia iterum cōtra eum fuerat facta reuelatio per hominem Dei pręcedenti c. & quia nunc reuelabatur Deus in templo puero illi ſatis erat ſuſpicabile, quòd contra ipſum eſſet reuelatio. Sed adhuc dato, quòd

Quare uoluit Heli ſcire, quid reuelatum eſſet Samueli.

non crederet contra ſe eſſe reuelationem, quęſiuit quid Deus dixiſſet, quia erat deſiderans ſcire reuelata, quilibet enim ſic deſideraret, & hoc propter duo. Primo quia illa, quę reuelabantur erant futura, & homines afficiuntur nimis ad ſciendum ea, quę futura ſunt cum iſta ſola eis incerta maneant: nam pręſentia, & pręterita ab eis facillimè cognoſcuntur, futura autē ſola ignorāt. Tertio deſideraret hoc nimis, quia a Deo fiebat iſta reuelatio, ideo eſſet aliquid certiſſimum, & valde excellens, propter quòd, & deſiderabile erat, ſicut cupimus audire ſententias magnorum virorum, & ſapientum attēti eis, quę dixerint, tanquam aliquid excellens dictum ſint, ſed adhuc forte Deus incitabat Heli, vt ipſe inquireret a Samuele, ne cogeretur Samuel cum rubore, & timore iſta ei denunciare: nam timebat ei dicere, vt patet hic. *Oro te ne celaueris a me.*

F Hic rogat Heli Samuelem: nam quamquam eſſet famulus eius noluit imperare, & hoc propter duo. Primò, quia Heli erat maior Samuele in quantum erat ſummus ſacerdos, Samuel ſimplex Leuita, & in quantum erat ſenior, & habens illum in poteſtate ſua: poterat enim ſecundum hęc iubere illi: non erat tamen Heli maior Samuele inquātū propheta, quia Samuel erat propheta Heli autem non: & dato, ꝙ eſſet, tamē quantum ad hoc non fuit, ideo in opere prophetico nihil poterat iubere, ſed orauit, vt ſic flecteret eum. Secundo fuit hoc, quia dato, ꝙ Samuel eſſet ſimpliciter ſubditus Heli quantum ad omnia, tamen in hoc non decebat iubere, ſed orare, quia iubere importat neceſſitatem, & violentiam, orare autem importat liberta-

G tem, ſed cum dominus vult aliquid a ſeruo, in quo totaliter poteſt eum cogere iubere conueniens eſt, ſed circa ea, quę occulta ſunt iubere nihil prodeſt, quia ſeruus fallet dominum, ſi voluerit, niſi inducatur perſuaſoriè ad non fallendum, & ſic tunc magis orandū, quam iubendum eſt, ita autem erat in Samuele, quia ea, quę petebat Heli erāt futura, & reuelatio fuit facta abſcondite: vnde poterat Samuel dicere Heli aliquid, quod Deus ei non reuelaſſet, vel de eis, quę reuelaſſet multa occultare, decuit ergo, vt oraret, nimis enim flectuntur, qui in minori gradu ſunt, cum viros magnos ſibi ſupplices, & ad aliquid orantes cernunt. *Hęc faciat tibi dominus, & hęc addat.* Iſte eſt modus iurandi

H antiquus, vel magis imprecandi: nam Heli imprecabatur hic mala ſuper Samuelē ſi aliquid celaret: dixit autem hęc faciat tibi dominus: per particulam hęc demonſtrauit aliquid Heli, ꝙ hic non habetur. ſ. Deus faciat ſuper te talia mala, & talia nominans illa. *Et hęc addat.* Ideſt non ſolum ſit contentus his, ſed etiam addat alia mala, ſcilicet talia, & talia, & ipſe nominauit illa. *Si abſconderis a me ſermonē ex omnibus verbis, quę dicta ſunt tibi.* Satis credebat Heli, quòd Samuel reuelaret ei aliquid de his, quę Deus dixerat: etiam ſi ſolum iuberet illi, vt reuelaret, ſed timebat, quòd aliquid abſcōderet, & propter hoc inducebat ſuper eum imprecationes. In quo aliqualiter patet, quòd Heli credebat iſtam reuelationem fuiſſe factam contra eum, & quia

I aliqua alia pręnunciata eſſent, credidit, quòd illa, vel plurima illorū occultaret Samuel, ne eū contriſtaret. *Indicauit, itaque ei Samuel vniuerſos ſermones domini.* Fuerat enim adiuratus, vt hoc faceret, etiam iuſſerat ſibi dominus ſuus, cui peccatum erat mentiri, ideo reſpōdit nihil celando. *Et non abſcondit ab eo.* Eadem ſententia eſt cum pręcedenti, nā ſi omnes ſermones domini denunciauit Samuel Heli, neceſſe erat, ꝙ nihil abſconderet ab eo, ſed iſta dicuntur per ſuperabūdantiam, ſicut interdum eſt mos ſacrę Scripturę, & etiam eſt hoc in modo loquendi. *Et ille reſpondit.* Scilicet Heli auditis duris denunciationibus cōtra ſe, & domū ſuā: *Dominus eſt, quod bonum eſt in oculis ſuis faciat.* Ideſt Deus, qui iſta denunciauit eſt dominus omnium potens facere de nobis quidquid voluerit, ideo faciat, ꝙ bonū

K videtur in oculis ſuis. q. d. ſi bonum videtur ei, ꝙ iſta, quę pręnunciata ſunt eueniant ſuper me, & domum meam, eueniant. Ex hoc apparet, ꝙ Heli erat vir bonus, & ꝙꝙ ipſe peccaſſet, quia, cum potuit, non corripuit filios ſuos, quantum debuit, tamen nunc patiēter ſuſtinebat, ꝙ Deus talia mala de eo pręnunciaſſet eſſe futura, ideo ex iſta pęna ſibi pręnūciata nemo arguere poteſt, ꝙ ęternaliter condemnatus ſit, ſed magis è cōtrario dicetur, ꝙ pęnituerit de peccato ſuo, cū patiēter pęnam ſuſtulerit. Erat autem quędā pars pęnę audire mala, quę pręnūciabātur, & credere, ꝙ euētura eſſent: Cum igitur audiret quis iſta patienter quandā partem pęnę patienter tolerabat.

Creuit autem Samuel. Hic ponit reuelatio facta Iſrael toti,

toti,ſcilicet, quòd poſtea totus Iſrael cognouit, quomodo iſta verba reuelata fuerant Samueli ſuper domum Heli,& dicitur creuit Samuel.ſ. ętate, ſapientia, & fama.& quantum ad omnem probitatem, ſicut dr̃ de Chriſto.Luc.c.2.ꝙ puer creſcebat, & confortabat̃ plenus ſapientia,& gratia, & iterum ibidem.ſ.& Ieſus proficiebat ætate,& ſapientia, & gratia apud Deum, & homines. *Et Deus erat cum eo*. Deus enim dicitur eſſe cum aliquo, quando ſpecialiter cum eo eſt faciens per illum aliquid, quod per alios homines nequaquã facit. Si enim large accipiatur eſſe Deum cum homine,cũ omni homine eſt,quia Deus eſt, in quo ſimus, viuimus,& mouemur, Act.17.c.nam etiam ſecundũ modum loquendi naturalem cauſa prima plus influit in cauſata,quam cauſę ſecundę,vt patet in prima propoſitione lib. de cauſis, & quia Deus eſt prima cauſa neceſſe eſt eum concurrere ad omnem operationem cauſarum cauſatorum: nam oẽs philoſophi in cauſis concatenationem ponunt.ſ.ꝙ nõ operetur quęlibet cauſa per ſe,ſed omnes cauſę vniuerſales ſubordinatę ſunt inter ſe concatenatę, & confluunt cum quolibet agenti particulari,& ſic neceſſe eſt cum omni hoĩe,& aſino,& lapide, & quacunque re naturali Deum eſſe, cum ipſe concurrat cum omnibus iſtis ad quamlibet operationem,neceſſe tamen eſt, ꝙ magis ſit cum hominibus, q̃ cum aliis naturalibus entibus: cum ad plures actus,& perfectiores cum eis concurrat,ſed nõ accipitur hic iſte modus, quia tunc nihil magis eẽt De⁹ cum Samuele,q̃ cum quocunque alio hoĩe,& ſic fruſtra dixiſſet ſcriptura,ꝙ Deus erat cum Samuele: ideo accipit̃ ſpecialiter.ſ.ꝙ Deus faciebat, vel demõſtrabat aliquid in Samuele, & ſic dr̃ Deus eſſe cũ aliquo hoĩe qñcunque proſperat eum ſpecialiter in aliquo ad qđ alii hoĩes non attingunt, vnde ſi Deus alicui det augmentum bonorum tpalium taliter, qualiter non dat aliis hoĩbus,& quaſi ſine humana cura, Deus dicit̃ eſſe cum eo.Idem ſi faciat,ꝙ omnia negocia, quę aliqs inchoat per manus eius proſpere expediantur.Ita ẽt ſi alicui detur eminens ſapientia qualem nõ hñt alii,vel quęcunque operatio in eo ſit mirabilis.De primo horum patet Gen.26.c.vbi cum rex Gerare vidit,ꝙ Iſaac ſubito ditiſſimus factus eſt, & quaſi ſine labore, dixit Deum eſſe cum illo.ſ.vidimus tecum eſſe dñm,idcirco diximus ſit iuramentum inter nos, de ſecundo apparet Ge.39.c. de Ioſeph manente in domo Putipharis Aegyptii: nam, cum feciſſet eum præpoſitum domus ſuæ, omnia proſpere eueniebant per manus Ioſeph,& ob hoc credebat dñs ſuus, Deum eſſe cum illo.ſ.fuitque dñs cum eo, & erat vir in cunctis proſpere agens,habitauitq; in domo dñi ſui, qui optime nouerat dñm eſſe cum eo, & oĩa quæ gereret ab eo dirigi in manibus illius. De tertio patet, vt in Samuele,de quo hic,quia cum eſſet puer accepit ſpiritum propheticum,per quem cognoſcebat, quę alii hoĩes ignorabant, ideo Deus erat cum eo, ſic etiam cum Chriſto dicebatur eſſe. Luc.ca.2.quia cum eſſet annorum 12. diſputauit cum doctoribus legis cunctis admirantibus ſuper prudentia,& reſponſis eius. *Et non cecidit ex omnibus verbis eius in terram*. Locutio metaphorica eſt. Nam verba non cadunt in terrã, cum verbum non ſit aliquid graue,cui cõpetat cadere, ſed dñr verba cadere in terrã qñ inania ſunt, & non cadere qñ hñt firmitatem veritatis: verba.n.cũ ſint ſolum ad ſignificãdũ, hñt firmitudinem,vel vacuitatẽ ex rebus ſignatis,ꝙ ſi res ſignatę ſic ſe habeant, vt verba enunciant firmum eſt verbũ: ſi aũt ſecus ſe habeant verba ſunt inania, & cadũt in terrã: eſt aũt ſenſus, ꝙ de verbis Samuelis nullum fuit in vanũ,ſed oĩa opere cõprobata ſunt, qa ſic euenit domui Heli,vt ipſe prędixerat. *Et cognouit vniuerſus Iſrael*. Hic ponit̃ diuulgatio noĩs Samuelis ꝑ to-

A tum Iſrael ꝑꝑ prophetiam: nam in illo tpe forte nulli alii erant prophetę, quia ſermo dñi erat precioſus, vt patet ſ.in lr̃a,& cum auditum eſſet, ꝙ Samuel ꝓphetauerat, fama eius, & laus fuit magna per totũ Iſrael. *A Dan vſque Berſabee*. Dan, & Berſabee ſunt noĩa propria locorum, quę ſunt in extremitatibus terræ Chanaan,& ponuntur iſta noĩa ad ſignãdum,ꝙ ab vna extremitate terrę, vſque ad aliam maxime diſtantem innotuit fama Samuelis. Eſt.n.Dan in extremitate terrę Chanaan ad plagã aquilonis: Berſabee verò in extremitate eiuſdem terrę ad plagam meridianam, & quia

Dan Berſabee & Gerara nomina ciuitatum.

B magis diſtant in terra Chanaan latus meridianum, & aquilonare,quam orientale,& occidẽtale, poſita ſunt loca, quę erant ad meridiẽ,& aquilonẽ. De Berſabee dicendum eſt, ꝙ ſit locus in extremitate meridiana. quod patet ex duobus: primo, quia Iſaac habitauit in Berſabee,& ibi ꝓprie eſt Gerara,vt colligitur Gen.26. c.ſ.quia Iſaac morabat̃ in Gerara,& quia odioſus erat Gerariti paululũ inde declinans venit in Berſabee, & poſtea ad eũ venit ibidem rex Gerarę. Eſt tñ Gerara in extremitate terrę Chanaan, & ponitur tanq̃ limes eius. Gen.c.10.ſ.Facti ſunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram, vſque ad Gazã: ſed Berſabee eſt apud Geraram, ergo eſt in extremitate terræ Chanaan,& iſta eſt extremitas meridiana. Scđo patet,quia Berſabee eſt in ſorte Iuda, Ioſue cap.15.& tñ ſors Iudę eſt in extremitate lateris meridiani terrę Chanaan, cũ

C ponant̃ iidẽ termini terrę Chanaan, & termini ſortis Iudę a parte meridiana,vt patet Nu.34.c. iuncto 15.c. Ioſue. Itẽ adhuc patet magis, quia licet tota ſors Iudæ ſit meridiana reſpectu aliarum ſortium,tñ q̃dam ciuitates ſunt in ſorte illa magis meridianæ,q̃ alię,& inter iſtas maximè meridiana poſita eſt Berſabee, ſcilicet apud latus terrę Edom Ioſue c.15. eſt aũt locus iſte antiquiſſimus, qm̃ ibi habitauit Abraham, & plantauit nemus. Gen.c.20.ibi quoque habitauit Iſaac. Gen.26. c.Ciuitas tñ vocata eſt Berſabee ab ipſo Iſaac ꝑꝑ euẽtum,quem habuit cũ Abimelech rege Gerarę. Gene. 26.c.Dan eſt alia ciuitas magna,& opulentiſſima,quę eſt in extremitate terrę Chanaan in parte aquilonari

D verſus Tyrũ,& Sidonẽ, apud ipſam.n.oritur Iordanis fluuius cum ibi ſint duo fontes.ſ.Ior, & Dan, qui poſtea in vnũ confluentes procul inde Iordanẽ fluuium efficiunt,de quo declaratũ eſt Ioſue c.3.& 11. Iſta ciuitas prius vocabat̃ Leſen. Ioſue c.19.vel Lais: Iud.c.18. fuit aũt poſtea vocata Leſendan ꝑ cõpoſitionem, qa obtinuerunt eam filii Dan. Ioſue c.19. noĩantes ex nomine patris ſui: deinde procedente tpe vocata eſt ſolum Dan,vt patet hic,& ĩ.3.lib.c.13. Acquiſierunt aũt locum iſtum filii Dan multo tpe poſt ingreſſum Iſraelitarum in terram Chanaan Iudi.c.18.eſt autem locus iſte in extremitate aquilonari terræ Chanaan. Nam eſt in regione Roob,vt patet pręalleg. c. ſed Roob,& Emath ſunt in parte aquilonari in extremo, vt patet Nu.c.13.& ibi declaratum eſt. De Emath magis pa-

E tet Nu.c.34.quia ibi ponitur,tanquam terminus aquilonaris. Ob hoc ẽt Ieroboam cũ voluit ponere duos vitulos in duabus extremitatibus regni ſui, vt colerẽt eos illi qui erant de toto regno, poſuit vnũ in Bethel, & alterum in Dan.ĩ.3.lib.c.12.eſt aũt iſta ciuitas, quæ nunc appellatur Cęſarea Philippi, apud quam Chriſtus ambulans cum diſcipulis ſuis quęſiuit ab eis, quẽ dicerent eum homines. Mart.16.c. De quo declaratũ eſt Ioſue 19.c. *Quod fidelis Samuel propheta eſſet domini*. i. iſtud innotuit ꝑ totum Iſrael.ſ.ꝙ eſſet Samuel propheta dñi,quia audierat ea.q̃ reuelauerat ei Deus. Etiã ꝙ eſſet fidelis.i.firmus.ſ.ꝙ omnia,quæ diceret eſſent vera.Hoc aũt innotuit ex completione eorum,quæ ꝓ̄dicebat,& ponunt̃ hic iſta ꝑ anticipationẽ, qa prius cõpleta fuerunt ea,q̃ ꝓ̄nunciabat Samuel, vel ſaltem ali-

qua eorum, quam ipſe cognoſceretur propheta fidelis. *Et addidit dominus, vt appareret in Silo.* i. non ſolum apparuit dominus nunc Samueli, quando annunciauit ea, quæ futura erant ſuper domum Heli, ſed ēt addidit, vt appareret. i. aliis vicibus poſtea apparuit. Quid autem in aliis vicibus Deus reuelauerit Samueli non apparet: non enim curauit ſcriptura illa deſcribere, q̄a nō pertinebant ad exaltationem Samuelis, & depreſſionem domus Heli, ſicut iſta, de qua depreſſione, & eleuatione hic principaliter intenditur, vt poſt eam cōtinuetur hiſtoria Regum, & dicitur, ꝙ apparuit in Silo, quia Samuel ſemper manebat in Silo miniſtrando, dum vixit Heli ſacerdos, poſtea autem ipſe aſſumpſit principatum Iſrael, quia fuit factus iudex, ideo procedebat per diuerſas partes Iſrael, ſecundum quod patet infra 7. c. *Quoniam reuelatus fuerat dominus Samueli in Silo.* Ideſt innotuit Iſraeli, ꝙ reuelatus fuerat dominus in Silo Samueli, & hoc erat, ꝙ cognoſceret totus Iſrael Samuelem eſſe prophetam. *Iuxta verbum domini.* Ideſt iſta, quæ reuelata ſunt in Silo acciderunt, iuxta verbū domini, ſcilicet ſecundum quòd Deus prædixerat, ꝙ facit prophetam eſſe fidelem. Aliter eſt ſenſus iſtius literę, ꝙ Deus prędixerat, ꝙ appareret in Sylo, & ſicut dixit, ita cōpleuit, ſed ꝙ hoc dixerit, non apparet, ideo melior eſt ſenſus prior.

CAP. IIII.

ET factum eſt in diebus illis, conuenerunt Philiſthijm in pugnam. Egreſſus eſt namq; Iſrael obuiam Philiſthijm in prælium, & caſtrametatus eſt iuxta lapidem adiutorij.

E*T factum eſt.* Poſtquam in pręcedentibus deſcripta eſt Heli, & filiorum ſuorum præuaricatio. Hic conſequenter ſubijcitur eorū punitio, & diuiditur in duo, quia primo deſcribit̄ populi depreſſio propter Heli, & filiorum eius peccata: ſecūdo eius liberatio propter Samuelis merita, infra c. 7. Prima in tres, quia primo debellato populo Iſrael arca Dei capitur. Secundò arca capta per ciuitates Philiſthinorum circunducitur. Tertiò ad terram Iſrael reducitur. Secunda infra ſequenti capitu. Tertia infra 6. Prima in quatuor, quia primò deſcribitur populi Iſrael debellatio, ſecundò arcę apportatio, tertiò ipſius per Philiſthinos captiuatio, quartò pro arca capta lamentatio. Secunda ibi. *Dixeruntque maiores.* Tertia ibi. *Pugnauerunt ergo.* Quarta ibi. *Currens autem.*

An iſta ſequantur prophetiam Samuelis. Quæſtio. I.

CIRCA primum aliquis quęret an iſta bella, quę habentur in hoc c. habeant ſe ordine cōſequenti ad ea, quæ ſupra dicta ſunt de prophetia Samuelis, vel ſit anticipatio, aut recapitulatio. Reſpondebit aliquis, ꝙ litera ad hoc reſpondet cum dicat, quòd in diebus iſtis cōuenerunt Philiſthijm in pugnam aduerſus Iſrael. Sed dicendū, quòd adhuc non patet ſufficienter ex hoc: nam cum dicat̄ hic, ꝙ in diebus illis conuenerunt Philiſthijm, ſignificatur, ꝙ non fuit magna diſtantia temporis inter prophetiam Samuelis, & iſta bella, & tñ an pręceſſerit ꝓphetia, vel bellum nihil patet. Aliquis ergo rñdebit aliter, ꝙ hic ſunt duo bella. ſ. vnum, quod accidit anteq̄

F portaretur arca in bello, & caperetur a Philiſthijm, & aliud in quo arca capta eſt, & mortui ſunt duo filii Heli. De ſecundo bello iſtorum dicet, ꝙ manifeſtū eſt, ꝙ fuerit poſt prophetiam Samuelis ſupra poſitam, quia ibi denunciatur de duobus filiis Heli, ꝙ non corrigebat eos Heli cum eos cognoſceret indigne agere, & ſic non erant mortui filii Heli, ſed in illo ſecundo bello mortui ſunt, vt patet infra in lr̄a, ergo pręceſſit prophetia Samuelis adhuc ſm bellum. De primo bello, ꝙ fuerit ante captionem arcę dicet, ꝙ non cōſtat, an fuerit ante, vel poſt prophetiā. ſ. vtrunque eorum ſatis eſſe poterat. Nos aūt reſpondebimus, ꝙ iſta duo bella fuerunt neceſſariò poſt prophetiam Samuelis, quę hr̄ pręc. c. De ſecundo eorum ſupra probatū eſt. De pri- G mo autem ſatis patet, quia iſta non fuerunt, tanquam bella duorum temporum, ſed fuit vnum bellum continuatum: modus iñ fuit, ꝙ Iſraelitæ iuerunt ɔ̄ Philiſthijm, & in prima die belli perierunt de Iſraelitis, quatuor millia virorum, & tūc non habebant arcam dñi ſecum in caſtris, putantes autē, ꝙ accidiſſet iſta mors, eo ꝙ non erat arca domini cum eis miſerunt pro ea, & ſic non fuerunt diſſoluta caſtra, cum miſſum eſt ꝓ arca. Nam immediatè poſt illam diem miſſum eſt ꝓ illa, & patet hoc, quia dicitur infra afferamus ad nos de Silo arcam fęderis: ergo non ibant ipſi cum illa, ſed ipſi erant in caſtris, & faciebāt arcam ad ſe venire. Itē patet infra cum dicitur, cumque veniſſet arca fęderis H Dei in caſtra vociferatus eſt Iſrael, ergo caſtra erant poſita, antequā veniret arca, ſcilicet ex prima die, qua pugnauerant, & nō præceſſerat, niſi vna dies, aut duę de bello, quando venit arca. Quod patet infra cum dixerunt Philiſthijm non fuit tanta exultatio heri, & nudiuſtertius, ideſt non gauiſi ſunt Iudæi tātum in duobus diebus præcedentibus, ſicut in illa: ergo ſolum ꝑceſſerant iſti duo dies, in quibus perierant de Iſraelitis, quatuor millia virorum. Non igitur fuerunt iſta duo bella in duobus temporibus, ſed in eodem tempore continuato, ſed ſm fuit poſt prophetiā Samuelis, ergo vtrunque eorum, ſed fuit iſtud bellū pauco tp̄e poſt prophetiam, ideo dr̄ in diebus illis. *Et factum eſt in diebus illis.* ſ. pauco tp̄e, poſtquam Samuel propheI tauit ſupra poſita. Sciendum autem, ꝙ in iſto bello, quod deſcribitur in iſto c. de captione arcæ finitur q̄ntus liber Antiquitatum Ioſephi, qui incipit a tp̄e, quo Ioſue poſt mortem Moyſi tranſiuit Iordanem. Continet aūt totam hiſtoriā libri Ioſue, & Iudicū, & Ruth, & iſtorum quatuor capitulorum. ſunt aūt tp̄a harum hiſtoriarum anni 476. vt ipſe dicit in principio ipſius libri. *Conuenerunt Philiſthijm in pugnam aduerſum Iſrael.* Erāt. n. Iſraelitæ, & Philiſthijm magni hoſtes, & erat bellum quaſi continuum inter eos.

Quare Iſraelitæ, & Philiſthijm fuerunt magni hoſtes. Quæſt. II.

K SED quęret aliquis quare Iſraelitæ, & Philiſthijm erant hoſtes. Dicendum ꝙ cauſa huius eſt, quia erant Philiſthijm in terra Chanaā, quam Deus promiſerat totaliter filiis Iſrael: erat autem tota terra Philiſthijm intra ſortem datam Iudę: nam in terra Philiſthijm ſolum erant quinque ciuitates principales, ſcilicet Acharon, Geth, Azoton, Gaza, Aſchalon, vt patet infra c. 6. ſed iſtæ vrbes ponuntur omnes in ſorte Iudę Ioſue c. 15. & ibi magis declaratum eſt, ergo tota terra Philiſthijm erat in ſorte Iudę. Eſt autem iſta terra tota ferè apud mare mediterraneum, & apud flumen Aegypti, vt patet Ioſue capitulo 15. & ſic eſt in confinio lateris meridiani, & occidentalis terræ Chanaan, ſcilicet in angulo: Iudęi aūt expugnabant terrā Philiſthijm, vt expellerēt inde Philiſthinos

& ha-

& habitarent ipſi terram: Philiſthijm autem fortiter ſe defendebant, & inuadebant filios Iſrael, & quamquam Iſraelitę vellent pacificè viuere cũ Philiſthijm, non pmittebãtur, quia cum Philiſthijm cognoſcerẽt Iſraelitas eſſe hoſtes ſuos, inquieti erãt quouſque eradicarent eos de terra ſemper ſcientes ſibi propinquũ eſſe periculum: potiſſime autem incępit pugna iſta ante tempus Samſonis. Nam tempore aliorum iudicum habebant Iſraelitę pugnam contra alias gentes, vt contra Moabitas, & Ammonitas, & reges Syrię, cõtra Philiſthinos tamẽ incępit ante tempus Samſonis: tempore enim Iair Galaditis, cum vixiſſent Iſraelitę in pace, mortuo eõ, peccauerunt Iſraelitę contra Deũ, & tradidit eos in manu Philiſthijm 18. annis: deinde liberati ſunt Iſraelitę de manu eorum, & tranſierunt aliqui iudices, in quorum temporibus non fuit bellũ contra Philiſthijm, ſcilicet tempore Iethe, & Ebeſan, & Chialon, & Abdon, de quo patet Iudi. c. 11. & 12. poſt mortem autem Abdon incęperunt Iſraelitę colere Deos alienos, & tradidit eos Deus in manu Philiſthijm annis 40. Iudi. c. 12. Ex eo autẽ tempore ſemper bellum fuit inter Philiſthijm, & Iſrael: nam finitis illis 40. annis incępit Samſon iudicare Iſrael, & pugnare contra Philiſthijm: omnia enim quę faciebat erant contra illos, & imperabant illo tempore Iſraelitis Philiſthęi Iudic. 15. c. iudicauit autẽ Samſon Iſrael annis 20. Iudi. c. 16. in quibus bellum, & inimicitię Philiſthinorum contra Iſraelitas erant: poſt mortem autem Samſonis ſucceſſit Heli ſacerdos, qui fuit iudex Iſrael, nec fuerunt alia tempora media, quamquam ex ordine libri Iudicũ aliter, appareat: hoc patet 5. li. Antiquitatum Ioſephi, cum dicit poſt mortem verò Samſon pręfuit Iſraelitis ſacerdos Heli: hic autem iudicauit Iſrael annis 40. vt patet infra in litera: huius etiam tẽpore dominabantur Philiſthijm Iſraelitis, quamquã non erat pacificum dominium, cum Iſraelitę pugnarent aduerſus Philiſthijm, vt patet hic, quòd tamẽ ſeruirent aliqualiter Iſraelitę Philiſthęis apparet ex verbis Philiſthinorum hortantium ſe ad bellum infra in litera, ſcilicet confortamini, & ſtate viri Philiſthijm ne ſeruiatis Hebręis, ſicut & illi ſeruierunt vobis, & non ſolum fuerat iſta ſeruitus ante hoc, ſed etiam tempore Saulis, quod fuit paulo poſt hoc habebãt Iſraelitę aliq̃ ſeruitutem, quia cauebãt Philiſthijm ne fortè facerẽt Hebręi gladium, aut lanceam: vnde faber ferrarius nõ inueniebatur in toto Iſrael, ſed deſcendebat omnis Iſrael ad Philiſthijm, vt exacueret vnuſquiſque vomerem ſuum, & ligonem, & ſecurim, & ſarculum, vt patet infra c. 13. Ergo adhuc tempore iſto erat ſeruitus quędam Iſraelitarum ſub Philiſthijm: durauit etiam bellum poſt tempora Heli temporibus Samuelis, vt patet infra c. 7. poſtea etiam tempore Saulis fuit bellũ contra Philiſthijm: tota enim vita eius fuit bellũ durum, vt patet infra c. 14. ſcilicet. Et erat bellum potens aduerſus Philiſthijm omnibus diebus Saul: exigebant tamen ſemper aliqua tributa ab Iſraelitis Philiſthæi, quod durauit vſque ad tempora Dauid, cũ factus eſt rex ſuper totum Iſrael: tunc enim abſtulit poteſtatẽ eorum faciens, quòd non peterent Philiſthijm tributum ab Iſrael, ſed è contrario Iſraelitę accipiebant tributũ a Philiſthijm: de hoc infra 2. lib. c. 8. ſcilicet. Factũ eſt autem poſt hoc percuſſit Dauid Philiſthęos, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenum tributi de manu Philiſthijm: ab illo autem tempore ceſſauit bellũ inter Iſrael, & Philiſthijm, nec legitur vltra pugnaſſe. Nũc aũt, q̃q̃ Philiſthijm dominabantur Iſraeli, & exigebãt aliqua tributa: tñ conuenerunt in pugnam contra Iſrael, quia fortè non reſpondebant eis Iſraelitę integre cum tributis impoſitis, vel quia volebant eos magis ſubijcere ſeruituti, vt imponerent maiora tributa.

Egreſſus eſt namque Iſrael obuiam Philiſthijm in prælium. ſcilicet, ꝙ cum ſenſerunt Iſraelitę Philiſthijm contra ſe venire ipſi quoque collectis agminibus ſuis exierunt eis obuiam prope terram Philiſthijm: hoc autẽ erat ne permitterent eos vagari per terram ſuam, quia ſic omnia vaſtarent: etiam ſecerunt hoc ad excuſandum timorem eorum, qui erant in terra, & non erant exituri ad bellum, quia ſi fęminę, & paruuli vidiſſent agmina Philiſthinorum timuiſſent nimis: propter hoc etiam cum pugnarent Amalechitę ꝯ Iſraelitas iuſſit Moyſes Ioſue, ꝙ collecto exercitu exiret extra caſtra obuiam Amalech: immo inter pugnatores quidam inſpiciunt hoc tanquam bonum augurium. ſ. ꝙ pręcedant in aggrediendo: ſic patet de pugna Timothęi contra Iudam Machabęum 1. Macha. c. 5. cũ dicitur cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquę: ſi tranſierit ad nos prior, vel poterimus ſuſtinere eum, quia potẽs poterit aduerſus nos: ſi vero timuerit trãſire, & poſuerit caſtra extra flumẽ trãsfretemus ad eos, & poterimus aduerſus illum. Iſtũ quoque modum ſecutus fuit Ionathas filius Saul, qñ iuit cum armigero ſuo contra Philiſthinos. ſ. & ait Ionathas: Ecce nos tranſibimus ad viros iſtos, cumque apparuerimus eis, ſi taliter locuti fuerint ad nos, manete donec tranſeamus ad vos: ſtemus in loco noſtro, nec aſcendamus ad eos: ſi aũt dixerint aſcẽdite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos dñs in manibus noſtris.

Bellum Philiſthinorum, quod hic ponitur, an ſit illud idem, de quo infr. c. 7. Quæſt. III.

QVAERET aliquis circa iſtud bellũ, de quo habetur hic, an ſit illud, de quo habetur. ĩ. c. 7. nec aliquis dicat, ꝙ ideo nõ eſt idẽ, quia illud ſcribitur poſt iſtud, quia multoties in ſacra Scriptura idem repetitur: ſicut patet in libris Parali. in quibus multa repetuntur, quę dicta fuerant in libris Regũ. In libro quoque 2. Machab. multa repetuntur, quę habẽtur in 1. lib. Diceret aũt aliquis, ꝙ iſtud bellum, & illud ſit idem, quia hic dicitur de caſtrametatione apud lapidem Adiutorij, & ibi eodem modo dicitur de lapide Adiutorij. Reſpondendum eſt, ꝙ iſta bella non fuerunt eadẽ. Primò quia in iſto bello victi fuerunt Iſraelitę &. ĩ. c. 7. vicerunt, & hic mortui ſunt duo filij Heli, atque capta eſt arca. ĩ. aũt. c. 7. nequaquã. Item tempore huius belli Heli erat iudex Iſrael: nam iudicauit Iſrael 40. annis, ſed non fuit mortuus vſque ad finem iſtius belli, vt patet. ĩ. in litera: ergo ipſe tunc dominabatur, & iudicabat in Iſrael, ſed tempore belli, quod hr̃ ĩ. c. 7. erat iudex Samuel, cum ipſe vicerit bellum, & iam tranſierant anni 20. ſub eius iudicatura, de quibus eo. c. ergo non eſt idem bellum. Item non eſt idem locus caſtrorum, quia in iſto bello caſtrametati fuerant Iſraelitę apud lapidem Adiutorij. In bello aũt, ꝙ hr̃. ĩ. c. 7. erant in Maſphat, ſed perſecuti ſunt Philiſthęos vſq; ad lapidem Adiutorij, vt patet. ĩ. c. 7. ergo fuerunt diuerſa bella. *Et caſtrametatus eſt iuxta lapidem Adiutorij.* ſ. Iſraelitę poſuerunt ibi caſtra ſua expectantes aduẽtum Philiſthijm, & ex hoc patet rñſio ad argumentum, ꝙ ſupra fiebat. ſ. ꝙ non eſt idem bellum, ꝙ hr̃ hic, & ĩ. c. 7. q̃q̃ vtrobique dicatur de lapide Adiutorij, quia hic ponitur tanq̃ locus caſtrametationis, ibi aũt tanq̃ locus, vſque ad quem durauit perſecutio hoſtium, & vocatur locus iſte lapis Adiutorij, quia Samuel poſuit lapidem vnum erectum in loco illo, & vocatus eſt lapis Adiutorij. Sciendum aũt, ꝙ hic ponitur iſtud per anticipationẽ: nam qñ factũ eſt iſtud bellum, non vocabatur lapis iſte lapis Adiutorij, ſed poſtea pluribus, q̃ 20. annis cum Iſraelitę eſſent in Maſphat, & pugnarent ꝯ Philiſthijm pſecuti ſunt

eos

eos occidentes plurimos de Maſphat vſque ad vrbē,
quę dicitur Bethacar, & apud ipſam ceſſante pugna
erexit Samuel in ſignum victorię, & laudis diuinę la-
pidem magnum dicens, hucuſque auxiliatus eſt no-
bis dominus: de quo infra ca.7. *Porro Philiſthijm vene-
runt in Aphec*. Iſta eſt quędam ciuitas, quę tunc erat in
terra Philiſthijm: pertinebat tamen ad ſortem Iudę, &
vocatur Aphec, vel Apheca: de hoc Ioſue ca.15. Alia
etiam ciuitas erat in terra Chanaan, quę vocabatur
Aphec, ceciditque in ſortem Aſer, de qua Ioſue cap.
19. ſed hic intelligitur de Aphec, quę erat in ſorte Iu-
dę, quia tota terra Philiſthijm pertinebat ad ſortem
Iuda, vt ſupra dictum eſt: apud iſtam ciuitatē Aphec
iterum caſtrametati ſunt Philiſthijm, quando occi-
ſus eſt in bello Saul, & Ionathas filius eius. De hoc j.
29.c. *Et inſtruxerunt aciem contra Iſrael*. Ordinauerunt ibi
pugnatores. *Inito autem certamine terga vertit Iſrael Phili-
ſthæis*. Exierunt Iſraelitę de locis caſtrorum, & Phili-
ſthijm de locis ſuis: commiſſa pugna in campo fuge-
runt Iſraelitę.

Quare Iſraelitæ verterunt terga Philiſthæis.
Quæſt. IIII.

HOc autem dicitur fuiſſe propter peccata fi-
liorum Heli, & totius populi, nam cum fi-
lij Heli abuterentur ſacerdotali officio, di-
ſtrahebant homines a miniſterio Dei, ſci-
licet vt nō offerrent ſacrificia, nec venirēt in ſanctua-
rium ſupra ca.2. in quo, quamquam filij Heli eſſent
occaſio, tamen peccatum populi erat graue, ideo tam
ſacerdotes, quam populus puniti ſunt. nam ſacerdo-
tes iſti occiſi ſunt in bello, vt patet infra, & de populo
perierunt in prima die belli quatuor millia virorum.
In ſecunda autem congreſſione perierunt 30. millia,
vt patet infra. In iſto autem primo bello non multum
reſtiterunt Iſraelitę Philiſthęis, ſed immediatè dede-
runt terga, & diſperſi ſunt per agros, hoc autem erat,
quia dominus inducebat iſtam plagam propter pec-
catum, & ſicut cum Iudęi erant in cultu Dei, cū paruo
eorū labore, aut quaſi nullo Deus conuertebat hoſtes
eorum in fugam, & occidebat eos, ita cum Iudęi pec-
carent, Deus incutiebat timorem cordibus eorum, ita
vt non poſſent ſuſtinere vultum hoſtilem: ſic enim
promiſit eis. De primo horum patet Exo.23.c.i. Ter-
rorem meum mittam in pręcurſum tuum, & occidā
omnem populum, ad quem introieris cunctorūque
inimicorū tuorum corā te terga vertam: ſic enim
accidit in mari rubro Exo.c.14. ſic etiam Ioſue pugnā-
te contra quinque reges Amorrhęorum: nam deſcē-
derunt lapides grandinis de cęlo, qui occiderunt plu-
res de Amorrhęis, quam Iſraelitę occiderant gladio,
& quia nox feſtinabat, ne cōfugerēt hoſtes ad refugia
fecit Deus ſtare ſolē quouſque Ioſue vltus eſt de hoſti
bus ſuis: de quo Ioſue c.10. Ita quoque paulopoſt hoc
tempore Samuelis dū Philiſthijm inſidiarentur Iudęis
in Maſphat: intonuit Deus de cęlo ſuper Philiſthijm
fragore magno, & fugati ſunt atque percuſſi a facie
Iſrael. De ſecundo patet. ſ. de timore, quem Deus da-
ret in cordibus Iſraelitarum qñ peccarent: nā tunc ita
timerent, vt etiam folia arborum incuterent eis timo-
rem. De hoc Leu.cap.26. ſcilicet. Et qui remanſerint
de vobis dabo pauorem in cordibus eorū in regioni-
bus hoſtium, terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita
fugient quaſi gladium: cadent nullo ſequente, & cor-
ruent ſinguli ſuper fratres ſuos, quaſi bella fugiētes:
nemo veſtrum audebit inimicis reſiſtere: peribitis in-
ter gentes, & hoſtilis vos terra cōſumet. De hoc etiā
multa Deute.c.28. Sic ſatis veriſimile eſt fuiſſe in iſta
vice, ꝙ Deus incuſſerit eis timorē, & immediatè fu-

F gerint: hoc autem apparet ex verbis Hebręorum: nā
ipſi nō crediderunt ſe ſuperatos fortitudine Philiſthi-
norum, ſed ꝙ Deus incuſſerit eis illam magnam pla-
gam cum dicitur: dixerūtque maiores natu de Iſrael,
quare pcuſſit nos Deus hodie corā Philiſthijm. quaſi
dicat non fecerunt hoc Philiſthijm robore ſuo, ſed
Deus. *Et cæſa ſunt in ipſo certamine*. ſ. in bello ipſius
diei, quod dicitur ad differentiam alterius pugnę, quę
immediatè ſecuta eſt: nam in iſta prima perierunt 4.
millia, & in ſequenti 30. millia. *Paſſim per agros*. Ideſt
iſta cęſio, vel mors fuit Paſſim, ideſt differenter, vel ſi-
ne ordine per agros. q. dicat non perierunt Iſraelitæ in
acie conſiſtentes, ſed inito certamine mox terga ver-
G terunt, & in ipſa fuga occiſi ſunt. In fuga autem non
ſeruabatur aliquis ordo aciei, ſed quidam fugiebant
ad vnam partem, & alij ad alteram ſine aliquo ordine
diſperſi per agros. *Quaſi quatuor millia virorum*. Non
occiderūt Philiſthijm illa die plures, quia immediatè
fugit Iſrael de acie rediens in caſtra: Philiſthijm autē
per agros in fuga occiderunt 4. millia: ad caſtra autem
non acceſſerunt, quia forte timuerunt illuc introire,
vel forte tempus erat importunum ad proſecutionē.
Et reuerſus eſt populus ad caſtra. ſ. Iſraelitę redierunt ad
caſtra ſua. Non enim erant caſtra apud locum belli,
ſed procul inde initum eſt certamen: fugientes autē
reuerſi ſunt ad locum, in quo fixerunt caſtra, ſcilicet
apud Bethachar, vbi erat lapis Adiutorij: ibi autē mā-
H ſerunt dum miſerūt pro arca ad templum, & rurſum
initum eſt pręlium. *Dixeruntque maiores natu de Iſrael*.
Hic ponitur ſecundū. ſ. arcę in caſtra apportatio, quia
propter eius abſentiam credebant ſe ſuperatos a Phi
liſthinis: ideo ea pręſente putabant, quod vincerent,
quia cuius abſentia eſt cauſa deſtructionis, eius pręſ-
ſentia eſt cauſa cōſeruationis, vt patet 2. Phyſicorum.
vbi ponitur exemplum de nauta, & naue. Dicitur autē
hic, ꝙ maiores natu de Iſrael dixerūt hoc, ſcilicet ſe-
niores, q natiuitate maiores, ideſt antiquiores ſunt: iſti
enim prudentiores ſunt iuuenibus: ideo inceperunt
inquirere cur hoc malum eueniſſet eis, iudicaueruntq;
que hoc fuiſſe propter abſentiam arcę: ideo diffinie-
runt eam ducendam eſſe in caſtra. *Quare percuſſit
I nos Deus hodie coram Philiſthijm*. Ideſt nūquid eſt aliqua
iniquitas in nobis quare hoc acciderit? ſciebat enim, ꝙ
quando ipſi peccabant Deus tradebat eos in manū
hoſtium, vt patet ex proceſſu libri Iudicum, ſed nunc
nō putabāt aliquod peccatū ſe habere, propter quod
traderentur in manus Philiſthijm, ideo ſcribebāt hoc
abſentię arcę: dixeruntque etiam quare percuſſit
nos Deus coram Philiſthijm, ſcilicet nō percuſſerunt
nos Philiſthijm, ſed Deus, qui augmentauit vigorem
eorum, & animoſitatem, vt cito nos percuterent, vel
diminuit vires noſtras, & incuſſit nobis timorem, vt
fugeremus a facie eorum. *Afferamus ad nos de Silo arcā
fœderis domini*. Sciebāt etiam Iſraelitę, quod Deus ſuus
vbique potens eſt, & vbique eſt: nec. n. ſolum in arca
K erat intra ſancta ſanctorum, credebāt tñ, ꝙ Deus erat
ſpecialius in arca fœderis, q̄ in alio loco inter homines
eo, ꝙ ibi manifeſtabatur gloria ſua inter duo cherubin
opinati ſunt, igitur ꝙ pręſentia Dei ſpecialis in arca
aliquid eis conferret, & ſic verè futurum erat, niſi Iſ-
raelitę offendiſſent Deum, & demeruiſſent iſtud auxi-
lium: fuit igitur eis infelicior caſus. Nam ſi iterum pu-
gnauiſſent contra Philiſthijm non habentes inter ſe
arcam, fugiſſent a facie eorum cito, ſicut in priori bel-
lo, & caderent pauci vulnerati: nunc autem adducta
arca confiſi, quod Deus propter arcam liberaret eos
diutius reſiſterent Philiſthęis, & mortui ſunt plures,
nam priori bello perierunt quaſi quatuor millia, &
adueniente arca perierunt 30. millia, vt patet infra. Ex-
cęcauerat enim Deus Iſraelitas, vt traderentur in ma-
nus

nus Philiſthijm. Nam cum ipſi percuterētur propter peccata eorum, ſcilicet deſertarum, & præuaricatarũ cęremoniarum attribuebant hoc abſentię arcę, vt ſic durius caderent. Dicitur autem, quòd iſta arca erat in Silo, quia ibi erat tabernaculum domini, & ſemper erat arca intra tabernaculum, ſicut iuſſerat Moyſes. Patet etiam hoc precedenti c. quia dicitur, quòd Samuel dormiebat in loco, vbi erat arca, poſtquam autē arca venit in bellum cępit eſſe diſiūcta a tabernaculo. Nam capta eſt a Philiſthijm, & manſit in terra eorũ menſibus 7. deinde cum reducta eſt in terram Iſrael nō fuit poſita in loco ſanctuarij, ſed fuit in Cariathiarim in domo Aminadab in Gabaa: deinde fuit mutata per alia loca, nec reducta eſt ad ſanctuarium quouſque Salomō ędificato templo reduxit eam. De hoc

B patet infra c. 6. & 7. & infra li. ſecundo c. 6. & 2. Paralip. c. 1. Vocatur iſta arca fœderis, quia in ea continebatur fœdus, ſcilicet duę tabulę legis, in quibus erat ſcriptũ fœdus, ſcilicet pręcepta decalogi, ſuper quę principaliter initum eſt fœdus. *Et veniat in medium noſtri.* Ideſt veniat ad caſtra, vt ſit inter nos, putabant enim, quòd ex hoc magis Deus liberaret eos ſaltē ꝓpter ipſam arcā, quia vt non periret arca, faceret Deus, quòd ipſi non perirent, ſed neutrum ſaluatum eſt, nam arca ducta eſt in terrā Philiſthijm, ipſi vero ex magna parte corruerunt vulnerati, reliqui autem fugerunt. *Vt ſaluet nos de manu inimicorum noſtrorum.* Ideſt aſſiſtentia ſpecialis Dei in arca liberabit nos ab hoſtibus ne poſſint nocere. In quo patet magna confidentia Iudęorum circa

C ſanctitatem arcę, nam cum fuiſſent victi priori bello nequaquā auſi fuiſſent iam congredi, niſi propter arcā.

An Iſraelitæ deberent tantum confidere in arca, & an ſemper in Deo ſit confidendum. Quæſt. V.

QVAERET aliquis an Iudęi rectè agebant tātum confidentes de aduentu arcę, ſcilicet quòd ea adueniente, ſuperarent hoſtes, etiā ſi alias ab eis ſuperarētur. Reſpondebit aliquis, quòd ſtulta ſpes erat iſta, ſicut demonſtrauit euētus rei, nam ipſi perierunt, & arca capta eſt. Item dato, quòd aliqualiter confidendum eſſet ſe bona habituros in aduentu arcę, hoc quidem foret, ſi ipſi non demererentur, tamen ipſi peccauerant, ideo fruſtra ex-

D pectabant ſe liberandos per arcam. Sicut dicimus eſſe vanam ſpem eorum, qui ſemper peccant, & tamen putant, quòd Deus miſerebitur eorum dando illis poſt mortem vitam ęternam. Reſpondendum eſt, ꝙ Iudęi rectè faciebant confidentes, quòd in aduentu arcę ſuperarentur hoſtes eorum: Deus enim habitabat inter Iudeos ſpeciali habitatione, ſcilicet ſuper arcam, & volebat locum iſtum eſſe ſanctiſſimum, ita vt Moyſes pręponeret arcam in via propter defenſionē ab hoſtibus, vt patet Nu. c. 10. vbi arca pręcedebat Iſraelitas mouentes caſtra, & dicebat Moyſes quando mouebatur arca: ſurge domine, & diſſipentur inimici

E tui, & fugiant qui oderunt te a facie tua: cum autem deponeretur dicebat reuertere domine ad multitudinem exercitus Iſrael, & ſic Moyſes demonſtrabat virtutem Dei ad liberandum ab hoſtibus eſſe in pręſentia arcę, alij ergo Iſraelitę ſic exiſtimare debēbāt, immo nihil erat, ꝙ ita eſſet Deo gratum, ſicut ꝙ Iſraelitę nimis confiderent Deo, quia in hoc exiſtimabant eum eſſe aliquid magnum, ſi de eo aliqua magna ſperarēt, & ſicut confidere ipſi Deo eſt de eo aſſerere potentiā ad faciendum, & bonitatem ad facere volendum, ita & confidere, quòd pręſente arca liberarentur Iſraelitę ab hoſtibus, erat adhuc magis meritorium. Nam arca, & cętera, quę erant in veteri teſtamento, ſiquis illa ſecundum ſe conſideraret nihil eſſe videbātur, ꝙ

A igitur propter auctoritatē Dei aliquis illa honoraret credens aliquod eſſe bonum, erat magis de Deo confidere, & hoc Deo gratum eſt: nihil namque eſt, quòd magis facit nos indignos beneficiorum eius, quam ſi de illo magna non confidimus: ſic patet Iacobi c. 1. poſtulet autem in fide nihil hęſitans, qui enim hęſitat ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento mouetur, & circunfertur, non ergo exiſtimet homo ille, quòd accipiat aliquid a domino. Deus igitur ſemper vult, quòd cōfidamus illi, quòd dabit nobis ea, quę petimus, etiā ſi ipſe determinauerit non dare. Cauſa eſt, quia vel aliquando Confidendum eſt, vel nunquam, quòd autē nunquam confidatur abſurdum eſt, ſi autē aliquādo ergo ſemper, valet conſequentia, quia nos non co-

B gnoſcimus voluntatē Dei, niſi per operationes, ideo quouſque operetur incerta eſt, & ſic dato, quòd non operetur nō conſtat quid faciat, ideo ſemper nobis cōfidendum eſt, quòd bona faciet, cum ſemper incertũ ſit quid faciet: alioquin nunquam confidendum eſt, quando aliquid a Deo petimus, quia nunquam determinatè ſcimus quid Deus facturus eſt: ponatur enim quicunque ſtatus noſter, non poteſt ex illo concludi qualiter Deus petitionibus noſtris reſpondeat, nam etiam ſi valde boni ſimus, fortè quòd petimus nō eſt nobis expediens, ideo non dabit, ſi autem mali aliquando fuerimus, & poſtea ad Deum redeamus, non eſt ex hoc arguendum, quòd Deus tanquam in vindictam pręteritorũ peccatorũ petitionibus noſtris non faueat, nam nimis diuinę eſt bonitati detrahere,

C quod exiſtimetur nos ad Deum conuerſos quantumcunque de pręteritis gementes non poſſe obtinere, quod petimus: quaſi ſemper velit Deus pœnam peccatorum noſtrorum, quia quanto maior eſt bonitas tanto plura remittere poteſt: Deus etiam ſic vult ſemper, quòd ſperetur de eo, quòd faciet, quod petimus, quamquam facturus non ſit: nam cum ipſe ſciat nos ignorare quid ipſe velit, vult quòd de eo meliora pręſumamus, quę maximè bonitati ſuę cōueniunt, ſi aũt interdum non eueniunt quę nos expectamus, ad bonitatem Dei pertinet, qui concedere non vult ea, quę nobis nociua ſunt, nos autem neſcimus quid nobis vtile, aut nociuum ſit: vnde ſi aliquando Deus nō cōceſſit, quę petimus, & non ſubuenerit nobis ſperanti-

D bus in ſe, non propter hoc minus iterum ſperandum eſt, ſed quotieſcunque nobis euenent petere debemus, & confidere, quòd recipiemus: nam quòd prius Deus nobis non fauerit nō fuit tanquam nō potuiſſet complere, quę petebamus: nec etiā quaſi non fuerit tanta clementia ſua, vt nobis non concederet, ſed fuit ex immenſa bonitate, quia nos imprudentes, quę nobis noxia erant, petebamus. Confidendum igitur eſt, quòd ſi iterum petierimus, quę nobis conueniant, fauebit, & ſi iterum fruſtemur petitis, adhuc ſemper vlterius confidendum eſt ex ratione pręd icta. Accidit igitur ex hoc, quòd non debeamus Deum exiſtimare minoris bonitatis, cum ea quę petimus, nobis non cō-

E ferret, quàm ſi contuliſſet: nam quòd nō contulerit non eſt ex defectu poteſtatis, aut bonitatis, ſed ex ſuperabundanti benignitate, qua nobis cōferre nō vult, quę nocent: nos tamen illa ignorantes petiuimus. De Iudęis igitur conformiter dicendum eſt, quòd meruerunt cōfidentes, quòd pręſente arca liberarentur, & hoc quomodocunque ſe haberet ſtatus eorum. ſ. ſiue tunc boni eſſent, & non offendiſſent Deum ante hoc: ſiue nunc incipientes boni eſſe ante hoc fuiſſent in prauitatibus: ſi primo modo inconueniens erat, ꝙ non confiderent, quia tunc non exiſtimabant magnū eſſe ſanctitatem arcę ex ſpeciali pręſentia Dei, quod Moyſes credendum admonuit. Si ſecundo modo nimis diffidebant bonitati Dei exiſtimantes, ꝙ Deus eis

ſub-

Rñ negatiua.

Exempli.

Semper in Deo eſt cō fidendũ.

Deus ſemper uult, ꝙ cōfidamus illi, & quare.

ſubuenire nollet, quia olim peccauiſſent. Quamquã igitur Deus non adiuuerit liberãdo eos propter arcã, tamen rectè fecerunt confidentes: Deus autem non liberauit illos, quia iudicauit melius eſſe non liberare, quam liberare. Ad argumentum primum reſpondet: cum dicebatur, quòd non erat recta ſpes, cum aduentus rei hoc demonſtrauerit.

Ad rõnem primũ op.

Dicendum, quòd nõ erat ſpes eorum recta, vel nõ recta, quia id, quòd ſperabãt euenit, vel non euenit, ſed quia ſperabãt ab illo a quo rationabile erat ſperari, ſcilicet quia potẽs erat, & quia bonus, vt facere vellet, quòd autem non fecerit ex occulto Dei iudicio prouenit, & non ex habitudine ſpei noſtræ. Ad ſecundum cum dicebatur, ꝙ Iudæi demerebantur liberari, ideo non rectè ſperabant ſe liberandos, dicendum nõ tenere, & hoc propter duo. Primo quia Iudæi non uidebantur ſibi conſcij, ꝙ propter aliquam iniquitatem eorum eueniſſet plaga, ſed propter abſentiam arcę, ideo rationabile erat, ꝙ pręſente arca confiderent ſe liberandos. Secundo quia dato, quòd Iudęi ſcirent ſe peccauiſſe contra Deum, nõ debebãt deſperare de liberatione. Nam Deus tantę bonitatis eſt, vt pęnas nobis quantumcunque debitas remittat, ſi petimus, vel ſaltem ad alterum tempus differat: potiſſime cum etiam ſi non petamus interdum nos liberet: etiam ſi peccauerimus: quantomagis ſi deuote petierimus? Nõ enim eſt conditio Dei, vt ſemper pro peccatis immediatè puniat.

Exemplũ.

Exemplum autem, quod adducebatur nõ eſt ſimile, ſcilicet de illo, qui ſemper peccat, & tamen expectat, ꝙ per Dei miſericordiam habebit vitam ęternam. Nam hoc determinatum eſt, quòd quicunque decedat in mortali neceſſariò mancipatur gehennę. Contrarium ergo ſperare temeritas eſt, & infidelitatis magnę, cum nõ aſſentiamus determinationibus fidei. De temporalibus autem euentibus ſecus eſt, quia non eſt determinatum, quando nos petentes Deus exaudiat, vel quando non: ſemper igitur confidendum eſt, ꝙ exaudiet. Iudęi ergo meruerunt confidentes ex aduentu arcę futuram liberationem: licet eis ex Dei iudicio euenerit aduerſa calamitas. *Miſit ergo populus in Silo.* Scilicet populus Iſrael, qui erat in caſtris: diffinito, quòd veniſſet plaga propter abſentiam arcę: miſit pro illa in Silo, quia erat cum tabernaculo: pugnatores tamen non receſſerũt de caſtris, ſed expectauerunt futuram arcam, vt iterũ pugnarẽt. *Et tulerunt arcam fœderis domini.* Ideſt in qua erat fędus domini, ſcilicet duę tabulę legis, iſti autem qui tulerunt ſacerdotes erant. nam laici non auderẽt introire ad locum, in quo erat arca, ſcilicet in ſancta ſanctorum: immo nec Leuitę, nec ſacerdotes minores, ſed ſacerdos magnus ſolus introibat in ſancta ſanctorum: populares namque non ſolum ſi tangerent, ſed etiam ſi viderẽt vaſa Dei diſcooperta morerẽtur, vt patet infra capi. 6. quando Bethſamitę mortui ſunt, quia viderunt arcam: Leuitę autem ſi tangerent, vel ſi ex aliqua curioſitate vellent videre vaſa ſanctuarij, morerentur: Nume. c. 4. Solus autem ſummus ſacerdos hoc impunè faciebat. Educta eſt igitur arca domini de loco ſuo per ſacerdotes, & ipſi duxerunt eam in caſtra, vt patet hic, cum dicatur, quod duo filij Heli, ſcilicet Ophni, & Phinees erant cum arca.

Quomodo arca potuit educi de ſanctuario, & an peccauerint educendo ad bellum. Quæſt. VI.

QVAERET aliquis quomodo arca potuit educi de loco ſanctuarij ad ducẽdũ in caſtra nam ipſa erat intra ſancta ſanctorũ, ad quẽ locum nunquam licebat intrare ſacerdotibus minoribus, ſed ſoli ſacerdoti magno, & huic nõ ſemper, ſed ſolum ſemel in anno, ſcilicet in die propi-

F tiationis, vt patet ad Heb. c. 9. idem patet Leu. c. 16. vbi dicitur, quòd Aaron, qui erat ſummus ſacerdos non ingrederetur in ſancta ſanctorũ omni tempore, quo vellet, ſed ſolum quando faceret cęremonias, quę habentur ibi, & illud erat ſemel in anno in die propitiationis, ergo non poterat introire in ſancta ſanctorum ad educendum arcam. Reſpondebit aliquis, quòd poterat ingredi ſummus ſacerdos, quia fortè tunc erat dies propitiationis, in qua licebat ei ingredi illuc. Sed dicendum eſt, quòd iſtud non ſtat, quia dies propitiationis erat vna feſtiuitas maxima de quinque feſtiuitatibus Hebræorum, & in illa abſtinebãt Iudęi ab omni opere: Leu. c. 23. adeo non portarent ſacerdotes illa

G die arcam in caſtra. Item non iuiſſent Hebręi ad pugnam in tali feſtiuitate, quia ab omnibus operibus vacare debebant. Nec obſtat, ſi dicas, quòd licebat eis pugnare in ſabbathis, ſicut fecerunt Macha. vt patet. 1. Macha. c. 2. quia hoc erat in defenſione, ſed non in expugnatione, ita enim apparet ex verbis ipſorum ibidẽ, & tam ſtrictè obſeruabant Iudęi, quòd ſi fortè eſſent in cõgreſſu, & in diebus ſabbathorum hoſtes facerẽt contra eos aliquas machinas, quibus viderẽt ſe Iudęi deſtruẽdos, etiam ſi poſſent illas in diebus ſabbathorũ infringere, vel exurere non exurebant, nec quidquam mouebant: vnde dicit Ioſephus. 14. lib. antiquitatum, quòd pugnante Pompeio cõtra Ariſtobolum regẽ Iudęorum, & eos, qui erant in templo, conſtruebant

H Romani munitiones in ſabbatho ad introeundum in vrbem, & templũ, & ſi licuiſſet Iudęis illa die exurere munitiones Romanorum potuiſſent quidem, & nequaquam introiſſent Romani in templum, vt tamen obſeruarent legem, paſſi ſunt fieri munitionem, qua ipſi deleti ſunt: dicit enim, quòd licet eis in ſabbathis defendere ſe ab hoſtibus, ſed non inuadere eos, nec oppugnare munitiones, ſic ergo fuiſſet de iſtis Iudęis, ſi tunc eſſet dies propitiationis, quòd non irẽt ipſi ad bellum, nec congrederentur contra Philiſthijm. Itẽ ꝙ maius eſt dato, quòd eſſet tunc dies propitiationis, & poſſet ſummus ſacerdos introire in ſancta ſanctorum coram arca, tamen non poterat inde educere arcam, nunc autem eduxit. Reſpondendum eſt, quòd

I hic ſunt duo dubia. Primũ eſt an poſſent ſacerdotes ducere arcam de loco ſanctuarij ad bellum. Secundũ an ſummus ſacerdos pro illa poſſet ingredi in ſancta ſanctorum. Quantum ad primum dicendum, quod Deus iuſſerat arcã eſſe in loco ſacratiſſimo totius ſanctuarij, ad quem nullus ingrederetur, niſi ſummus ſacerdos, & non apparet aliqua cauſa expreſſa in lege, propter quam manente ſanctuario arca poſſet inde educi, vt portaretur in aliũ locum, ideo nõ videbatur, quòd deberet educi: moto autẽ tabernaculo, neceſſe erat arcam moueri, & tunc ferebatur ipſa per viam, ſicut alię partes ſanctuarij, ſic enim factum eſt in deſerto, quouſcunque mouebantur caſtra: ſic quoque in terra promiſſionis etiã contigit, vt cum arca por-

K tata eſt de Bethſames in Cariathiarim infra c. 6. & 7. & cum poſtea inde portata eſt in domũ Obethedõ Gethęi, & poſtea inde in domum Dauid infra 2. lib. c. 6. conſiſtente autem tabernaculo non apparebat cauſa ex aliqua determinatione legis, ꝙ liceret educi arcam de ſanctuario: Iſraelitę tamen, quia ſuperati fuerant a Philiſthijm credentes, quod in nullo eſſet ſibi auxiliũ, niſi in arca Dei, putauerunt licitum eſſe illam duci in caſtra: habebant autem ad hoc exempla primo. Nam tempore Ioſue Deus dixit, ꝙ duceretur arca in bellũ cõtra Iericho: ſeptem quippe diebus, quibus Iſraelitę luſtrauerũt Iericho portabant ſecum arcam, & tubas ſacras, & ſic capta eſt vrbs. Crediderunt ergo Iſraelitę ſibi hoc nunc licere, & verè licebat, quia egerunt illud non ex aliqua curioſitate, ſed ex neceſſitate,

An

An licuit ſummo ſacerdoti ingredi ſancta ſanctorum pro arca. Quæſt. VII.

QVANTVM ad ſecundum de ſummo ſacerdote an licuerit ei intrare pro arca in ſancta ſanctorum. Reſpondendum eſt, quòd regulariter nõ licebat ei intrare illud ſub pęna mortis, niſi in die propitiationis. Leui.c.16. nunc tamen erat caſus ſpecialis, ſcilicet quia arca ducẽda erat pro neceſſitate belli, ideo licet cum timore, & prius fuſis precibus tamen introire licebat: timendum autẽ erat nunc magis, quam cum ſacerdos introibat regulariter in die propitiationis, quia nunc non erat data lex de iſto ingreſſu, & dubium erat, an Deus hoc acceptaret. Cum autem arguebatur, quòd non erat dies propitiationis, ita vt introire poſſet, cõcedendum eſt: nec iſtud obſtat. Nam ingreſſus diei propitiationis nõ erat ad educendum arcam de loco ſuo, ſed ad aſpergendum ſanguinem coram propitiatorio: Leui. 16. & ad Hebrę.c.9. Nunc autem ingrediebatur ſacerdos ad educendum arcam, ideo non erat opus, quòd eſſet dies propitiationis. Cum autem dicitur, quòd etiam in die propitiationis non licuiſſet ſummo ſacerdoti educere arcam de loco ſuo, concedendum eſt, quod regulariter non debebat educi, nunc tamen in tali caſu, & ex determinatione totius populi educi licuit.

An ſummus ſacerdos ingrediendo ſancta ſanctorum fecerit cęremonias legis. Quæſt. VIII.

QVAERETVR vlterius, cum ſummus ſacerdos ingreſſus fuerit in ſancta ſanctorum pro arca, an fecerit cęremonias, quę habentur Leui. 16. & ad Hebrę.c.9. dicit enim Apoſtolus, vbi ſupra, quòd ſummus ſacerdos introibat ſemel in anno in ſancta ſanctorum, non ſine ſanguine, quem offerebat pro ſui, & populi ignorantia. Et Leui. 16. ponuntur multę ceremonię tam in veſtibus, quas tũc debebat habere ſummus ſacerdos, quam in ſacrificijs, quę primo immolabat, quam in thymiamatibus, quę introducebat ſecũ illuc, & ſi aliquid iſtorum nõ obſeruaret, moreretur, vt patet ibidem. Reſpondendum eſt, quòd nõ obſeruauit tunc iſta ſummus ſacerdos, quia iſta non fiebãt eo, quòd ſummus ſacerdos ingreſſurus erat in ſancta ſanctorum, ſed quia tunc fiebat expiatio populi, pro qua debebant offerri illa ſacrificia: cum autem introiuit nunc ſacerdos magnus pro arca, non erat dies expiationis, ideo nullum iſtorum ſacrificiorum fieri neceſſe erat: immo nec debebat, quia Deus ſolum volebat ſemel in anno fieri feſtũ propitiationis: peccarent autem Iudęi, ſi vellent illud pluries facere. Dicendum igitur, quòd ſicut in motu caſtrorum quando ſacerdos magnus introibat in ſancta ſanctorum ad operiẽdum arcam, non faciebat aliquam illarũ cęremoniarũ ſicut declaratum eſt Leui.c.16. & Nu.4. ita nunc cum egrederetur ad educendum eam inde, non oportebat aliquid fieri.

An ſacerdos portauit thymiama quando introiuit ante arcam. Quæſt. IX.

QVAERETVR ſpecialiter, an quamquã nõ oporteret, quòd ſacerdos magnus faceret ſacrificia nunc, quę faciebat in die propitiationis, quãdo introibat ante arcam: an deberet ſaltem ſecum apportare thymiama, ꝙ apportabat in die propitiationis. Cauſa diuerſitatis eſt in his, quia ſacrificia, quę faciebat ſacerdos in die propitiationis antequam introiret corã arca pertinebant ad expiationem populi, vt patet Leui. 16. & ad Hebrę, c.9. Nunc autem non introibat ad A expiandum, ideo manifeſtũ erat, quòd non debebat illa offerre: de thymiamate autem, quod ſecum ferebat ſecus erat, quia illud offerebatur, vt nebula cõſurgens ex aromatibus operiret propitiatoriũ, ne poſſet ibi aliquid videre ſummus ſacerdos, alioquin moreretur: Leui.c.16. ſed nunc videbatur conſiſtere idem periculum, ideo debebat ferre ſecum thymiama ſacerdos. Reſpondendum eſt, quòd nõ erat neceſſe introduci thymiama: nam iſtud fiebat, quia ſuper propitiatorium inter alas duorũ Cherubin, erat quidam Angelus in corpore aſſumpto reſpõdens in perſona Dei ad ea, quę quęreret ſummus ſacerdos, & quia Deus iudicabat ſummum ſacerdotem indignum eſſe illa B viſione, iubebat, vt ferret ſecum thymiama groſſum: ex quo exhalans vapor operiret propitiatorium, & totum quicquid erat ante faciem ſummi ſacerdotis, vt ſic nihil videre poſſet, vt patet Leui.ca.16. Cum autẽ mouebantur caſtra ſacerdos introiens in ſancta ſanctorum non ferebat ſecum thymiama, vt declaratum eſt Nume.c.4. eo, quòd non erat tunc aliquid ſuper propitiatorium, quod videri illicitum eſſet: nam Angelus, qui ibi erat receſſerat ad mouendũ nubem, quę erat ſuper tabernaculum. In die autem propitiationis cum introibat ſacerdos, erat Angelus ſuper propitiatorium ad reſpondendum ſummo ſacerdoti, vel ad aliquid ei dicendum, & ad hoc neceſſe erat poni thymiama, vt nõ videretur. Nunc autem cum ingreſſus eſt ſummus ſacerdos ad educenddum arcam, quia nõ C erat Angelus ei aliquid locuturus: nec ipſe quicquam quęſiturus non erat ibi, ideo non oportebat poni thymiama in ingreſſu, nec fieri aliquam cęremoniam.

An ſolus ſummus ſacerdos eduxerit arcam de loco ſuo. Quæſt. X.

QVAERETVR vlterius quomodo ſummus ſacerdos poterat educere arcam de loco ſuo: nã arca erat magni ponderis, & ferebatur per vectes, vt patet Exod.cap.25. ideo erant ad minus quatuor viri neceſſarij ad mouendũ eam, ſed intra ſancta ſanctorũ nõ licebat alicui ſtare, niſi ſummo ſacerdoti, ideo difficile videtur quomodo fuerit deducta. Reſpondendũ D eſt, quòd non ſolum introiuit ſummus ſacerdos in ſancta ſanctorum ad eductionem arcę, ſed etiam cũ eo aliqui de ſacerdotibus minoribus. Cum autem dicitur, quòd ſoli ſummo ſacerdoti licebat introire, verum eſt in die propitiationis, eo quòd erat ibi Angelus loquens ad ſacerdotem, & non ſolum non licebat minoribus ſacerdotibus introire in ſancta ſanctorum, ſed etiã non licebat eis manere in prima parte tabernaculi, eo tempore quo ſummus ſacerdos ingrediebatur in ſancta ſanctorum, vt patet Leui.c.16. ſcilicet nullus hominum ſit in ſanctuario, quando pontifex ingreditur, vt roget pro ſe, & domo ſua: hoc autem eſſe videbatur, quia loquebatur Angelus cũ ſummo ſacerdote, & illi q eſſent ĩ prima parte tabernaculi au- E dirent: nunc autem non eſſet Angelus in ſanctuario ſuper arcam ad loquendum, quia non ingrediebatur illuc ſacerdos ſummus ad orandum, nec interrogãdũ aliquid, ſed ſolum ad educendum arcam: cum igitur nihil appareret tunc ſuper arca, non ſolum ſummo ſacerdoti, ſed etiam minoribus ingredi licebat. Simile autem erat in motu caſtrorum per deſertum: nam quandocunque mouerentur Aaron, & filij ſui ingrediebantur ex mandato Dei in ſancta ſanctorum, & operiebant arcã apparantes eam, vt portaretur a Caathitis: Nume. capitu. 4. ita igitur hic, quia ſicut ibi non manebat Angelus ſuper arcam, cũ receſſiſſet ad mouendum nubem in motu caſtrorum, ita & nunc non erat aliquis Angelus ibi, quia ſummus ſacerdos nihil

loqui

loqui debebat, & ingreſſi ſunt cum eo minores educentes arcam: de iſtis introitibus in ſancta ſanctorum, ſcilicet quomodo interdum ingrederetur ſolus ſummus ſacerdos interdum cum eo minores: diuerſitatis ratio declarata eſt Leui.16.& Nu.c.4.

Quomodo portata fuit arca ante Hebræos, cum videndo eam morituri eſſent. Quæſt. XI.

QVAERETVR vlterius quõ poterat duci arca in caſtra: nam videtur, quòd omnes Hebręi ſic morerentur, quia tota multitudo Iſraelitarum viderent arcam, ſed qui viderēt, morerentur, vt patet infra de Bethſamitis qui mortui ſunt, quia viderunt. ca.6.

Reſpondendum eſt, quòd non moreretur omnes Iſraelitę, ideo nō oportebat, quòd aliquis moreretur, ex eo, quòd duceretur arca in caſtra: nam multoties Iſraelitę videbāt arcam extra ſancta ſanctorum: tamē nemo moriebatur, ſicut erat in itinere per deſertum, quando arca per ſe portabatur: aliquando enim per ſe ibat portata a Leuitis pręcedens caſtra, vt patet Nu.c.10. aliquando etiam coram toto populo ad bella portabatur Ioſue c.6. ſicut fuit ibi in deſtructione Iericho ſic etiam Dauid illam fecit portari de Cariathiarim in domum ſuam infra lib.2.c.6. & aſtabat totus populus: nemo tamē mortuus eſt, niſi Oza, qui tetigit arcam, vt patet ibidem. Cum autem arguitur de Bethſamitis mortuis, quia viderunt arcam, dicendū quòd hoc fuit, quia viderunt eam nudam: depoſuerunt enim illam de plauſtro ſuo ponentes eam ſuper lapidē, & diſcooperientes eam, de quo infra c.6. ideo perierunt illi, qui non erant digni videre arcam diſcoopertam, de quo magis dicetur pręalle.c. Nunc autem arca ducenda erat in caſtra operta pallijs ſuis, & qu ind ocūque portabatur ſic ibat, ideo nulli erat periculum in videndo arcam: ſolum enim fuerit prohibitum videre illam diſcoopertam: Nu.c.4. vel tangi aliqua curioſitate.

Domini exercituum. Vocatur iſta arca domini exercituum, quia Deus Hebręorum, cuius erat iſta arca, erat habens exercitus multos, ſcilicet angelorum iuxta illud Iob.c.25. ſcilicet nunquid eſt numerus militum eius? Et vocantur milites Angeli. Vel dicitur Deus exercituum, ideſt Deus potens in bellis, & exercitibus: ipſe enim dat victoriam quibus vult, & vertit in fugā, quos vult: dicitur autem iſtud nomē hic de Deo, quia in pręſenti maximè ſibi conueniebat eo, quòd ducebatur arca illius, vt adiuuaret in bellum. *Sedentis ſuper Cherubin.* Ideſt Deus Iſrael ſedet ſuper Cherubin, ꝙ intelligitur de duobus Cherubin poſitis ſuper arcam, & velantibus propitiatorium: nam in medio alarum illorum duorum Cherubin, dicitur Deus ſedere, quia ex ipſo loco audiebatur vox quędam: de qua Exo.25. & Nume.c.7. Erat autem illa vox cuiuſdam Angeli in corpore formato de aere, & incluſo inter alas Cherubin, vt non videretur: ille autem Deus vocatur, quaſi Deus loqueretur. Nicolaus dicit, quod ex hoc apparet eſſe veram illam opinionē, quę dicebat, quòd propitiatorium non ſit opertorium arcę, ſed quędam tabula aurea eleuata ſuper arcam, & ſuſtentatam in manibus Cherubin, in qua Deus ſedebat, & tunc dicebatur ſedere ſup Cherubin. Dicendum eſt iſtam poſitionem eſſe falſam, nam propitiatorium operitoriū arcę eſt, vt colligitur. Exo.25.& 36.c.& ibi reſponſum eſt ab obiecta. dicitur tamen Deus ſedere ſuper Cherubin, quia inter eos ſedebat, & eminebat.

Lyrani op. de propitiatorio reijcitur.

Erantque duo filij Heli cum arca fœderis Ophni, & Phinees. De iſtis duobus mentio agitur ad ſignandum, quòd iſti duxerunt arcam in caſtra, vel erant principes in ducendo, eo, quòd erant filij ſummi ſacerdotis, &

F vnus eorū, ſcilicet Phinees iam fungebatur ſummo ſacerdotio pro patre, qui non poterat explere ritum cęremonialē prę ſenectute, & quia caligauerunt oculi eius. Sic ait Ioſephus.5. Antiquitatum. Fit etiam principaliter mentio de his, quia iſti duo mortui ſunt in bello: propter peccata enim iſtorum venerūt omnia mala ſuper domum Heli, & mors ipſorum iam pręnunciata erat patri, ſcilicet quòd vna die morerentur ambo ſupra cap.2. & ſciendum de iſtis duobus, quòd non venerunt a pugnandum, ſed ſolum ad comitandum, & cuſtodiendum arcā, cum dicatur, quòd erant cum arca fœderis duo filij, ſcilicet quòd quando populus erat in caſtris, ipſi manebant in Silo cum arca

G domini, & adminiſtrationes ſacerdotales: poſtea autē venerunt in caſtra, quia miſit populus pro arca, & habuerunt ipſi occaſionem veniendi ad bellum: poterāt tamen etiam ſine hoc ire ad bellum: nam ſemper neceſſe erat, quòd quando Iudęi pugnarent contra alias gentes haberent ſacerdotes in bello ad pręmonendū exercitum ſecūdum ea, quę habentur Deutero. c.20. Poterant etiam ire ad pugnandum: nam nō erat irregularitas eis occidere quempiam ſicut ſacerdotibus noſtris, & ſic omnes ſacerdotes de genere Machabęorum erāt bellatores: Iudas enim, & fratres ſui Machabęi fortiſſimi bellatores erant, & tamen ipſi tenuerūt ſucceſſiuè ſacerdotium ſummū, vt patet ex proceſſu primi libri Machabęorum. Iſti tamen non venerunt

H ad bellum ad pugnandum nec ad exhortandum, ſed ad portandum arcam, & tamen ibi mortui ſunt, quęrebat enim dominus occaſionem, vt occideret eos. *Cumque veniſſet arca fœderis Dei in caſtra.* Ideſt Iſraelitę erant in ſuis caſtris, & miſerunt pro arca in Silo, quę non multum diſtabat inde, & ipſi expectauerunt in caſtris vſque ad aduentum arcę. *Vociferatus eſt Iſrael omnis clamore grandi.* Scilicet adueniente arca omnes, qui erant in caſtris clamauerūt magnis vocibus, quod erat ad duo. Primò ad inuocationem Dei ſui: omnes enim Iſraelitę vno animo inuocauerunt Deum, vt eriperet eos de manu hoſtium, ſed non eripuit, quia peccata eorum demeruerunt. Secundo clamauerunt ad magnam exultationem confidentes, quòd in ad-

I uentu arcę vincerent Philiſthinos: de iſta voce lętitię dicitur infra, quòd audierunt eam Philiſthijm, & dixerunt: non fuit tanta exultatio heri, & nudiuſtertius. *Et perſonuit terra.* Ideſt tota terra ſonuit a clamore magno Iſraelitarum, cum omnia caſtra clamarent: dicitur autem terra perſonare, quia fiebat id, quod cōmuniter patimur, ſcilicet quòd cum nos clamauerimus audiamus extremas partes vocum noſtrarum a quodam alio referri, & illud ſecundum Philoſophum. 2. de Anima, & ſecundum poetas vocatur Echo: fieret autem hoc maxime, quando totus populus clamaret. *Et audierunt Philiſthijm vocem clamoris.* Procul enim diſtabant caſtra Philiſthinorū a caſtris Iſraelitarū, quod patet, quia in pręcedenti bello vtrique de caſtris ſuis

K exierunt ad pugnandum in loco medio, & tamen fugiente poſtea Iſrael antequam peruenirent Iſraelitę in caſtra ſua perierunt de eis quaſi quatuor millia in fuga, quod eſſe non poterat ſi caſtra fuiſſent coniūcta loco, in quo pugnauerunt. Hic tamen potuerunt Philiſthijm, qui erāt in caſtris audire vocem Iſraelitarum clamantium, quia clamor eorum fuit terribilis, & oīa caſtra ſimul clamauerunt, cū dicat, ꝙ vociferatus eſt omnis Iſrael clamore grandi, & perſonuit terra. poterat igitur ad ſatis magnā diſtantiā hoc audiri, vel poteſt dici aliter, ꝙ non audierunt clamorem iſtum illi, qui erant in caſtris Philiſthinorum, ſed qui erant in cuſtodia: mitterēt enim Philiſthijm aliquos de ſuis ꝯ caſtra Hebręorum ad videndum, quid fiebat, & vt ſcirent an ꝯ ipſos pararentur aliquę inſidię, ne ſubito irruerent

ruerent

ruerent contra eos Hebręi. Ipſi quoque Hebręi ſic fa- A cerent mittentes aliquos de ſuis contra caſtra Philiſthijm, ita enim conſueuerunt facere exercitus hoſtiles, quando in campo manent, & iſti de Philiſthijm, qui venirent contra caſtra Iſrael poterant audire vocem. quę fiebat in caſtris. *Dixeruntque, quæ nam eſt hæc vox clamoris magni in caſtris Hebræorum?* Si dicamus, ꝙ illi qui erant in caſtris Philiſthijm audierunt vocem clamoris huius, dicetur, quòd ipſi quęſierunt hoc: nam non poterant ſcire ipſi cur accidiſſet, quia non videbant arcam veniſſe. *Et cognouerunt, quia arca Dei veniſſet in caſtris.* Quòd enim Philiſthijm poſſent cognoſcere Hebręos habere arcam, quę vocaretur arca Dei, ſcilicet in qua eſſet tota ſanctificatio ipſorum, non eſt du- B bium, nec admirabile: nam Iudęi, & Philiſthijm erant coniuncti locis, & poterant de ſe inuicem cognoſcere cęremoniales ritus, ſicut nos cognoſcimus ritus gentiū a nobis nō nimis diſtantium: potiſſimè quia id, ꝙ ſanctiſſimum erat inter omnia, quę habebāt Hebręi erat arca. Sed quomodo cognouerint Philiſthijm, ꝙ venerit arca in caſtra? dicendum quòd hoc cognouerūt illi, qui erāt in inſidijs, quos poſuerāt Philiſthijm. Nam erant diſcurrētes vndique circa caſtra Iudęorū, vt viderent ſi quid moueretur contra Philiſthijm. *Timueruntque Philiſthijm.* Sciebant enim, quòd maxima ſanctificatio Dei apud Iſraelitas erat, ideo timuerunt ibi eſſe aliquam virtutem, quę poſſet eos diſperdere, potiſſimè cū audiuiſſent magnalia de Deo Hebręorum, vt infra patet. *Dicentes venit Deus in caſtra.* In hoc C errauerunt Philiſthijm, ſecundum quòd errabāt alię gentes: putauerunt enim, quòd arca quam habebant Hebręi erat Deus eorum, vel aliqua virtus incluſa in illa arca, ideo antequam veniſſet arca putabant Deum non eſſe in caſtris. Cum autem illa veniret, dixerunt, quòd veniebat Deus in caſtra.

In aduentu arcæ quare crediderunt Philiſthijm ibi eſſe Deum. Quæſt. XII.

CAVSA huius erroris eſt ex eo, quòd opinabantur gentes circa Deos ſuos: aliquę enim exiſtimabant, quòd ipſa idola lapidea, vel lignea erant dij eorum, pręter aliquam aliam D virtutem, & iſta erat opinio vulgaris, ſic enim inter viros Azoti Dagon, qui erat ligneus, credebatur eſſe Deus eorum, & colebatur, & quando repertus eſt Dagon pronus ante arcam fractis manibus, dixerūt Philiſthijm, quòd Deus Hebręorū aggrauauerat manū ſuam ſuper Deos ipſorum, quòd neceſſe eſt intelligi de dijs, vt ſunt ſimulachra lapidea, lignea, vel metallina. Alio modo accipiebant quidam inter gentiles ipſos Deos, & dicebāt Deos ipſorum non eſſe illa ſimulachra lapidea, vel metallina, ſed quaſdā virtutes ſpirituales latentes in eis, & iſta erat opinio ſapientiſſimorum inter Gentiles. Colebant tamen Deos ſuos faciētes eis illa ſimulachra, quia non poterant illos ſuper ſeipſos cernere, ideo volebant ſaltem in quibuſdam E ſimulachris repręſentare illos facientes ſimulachra in figura, & magnitudine ſecundum habitudinem ad illud, quod repręſentare volebant, & ob hoc quando erant aliqui dij, quos colebant Gentiles, & non poterant proprie habere imaginem, quamquam facerent eis templa: tamen non faciebant eis imagines: ſicut patet de dea Veſta, per quam intelligebant purum ignem Gētiles, ſicut ait Ouid. 2. Faſtorum.

Cum dico Veſtam, purum intellige ignem.

Ideo huic non faciebant imaginem, ſed templum, & in penetralibus illius ponebāt ignem, qui ſemper ardebat atque per puellas virgines nutriebatur. Quocūque aūt horum modorum intelligerent Philiſthijm:

A putabant, ꝙ Deus Iſraelitarum veniret in caſtra. Nam ſi ipſa arca eſſet Deus, illa nouiter veniebat: ſi autem aliqua virtus latēs in arca, illa quoque ſimiliter adeſſe non poterat, quouſque arca veniret: non enim putabant Philiſthijm, ꝙ Deus Hebręorum eſſet quędam virtus ſpiritualis infinita, quę vbique ſit, & a nullo loco comprehenſa, omnia quoque potens, & pro volūtate diſponens. Nam etiam Philoſophi, qui circa hoc acutiſſimi fuerant non putauerunt Deum, qui ſecundum eos erat prima cauſa eſſe infinite perfectum, ſed ſolum dixerunt illum eſſe infinitum in duratione. Attribuerunt autem illi aliquam operationem maiorē omnibus, quę in habitu rerum omnium ſunt, & ab hoc Gētiles trahebāt originem circa poſitionē ſuam B de dijs, limitántes potentiam deorum ad ſingulas res.

Dij plures quare poſiti ſint a Gētilibus.

Quoſdam enim dixerunt pręſidere campis, alios vallibus, alios montibus, & ſic in cęteris, introducentes deorum pluralitatem ſecundū numerum rerum. Et ſic putauerunt Syri, qui habitabant prope Iudęam, ꝙ Deus Iudęorum erat Deus mōtium, & non vallium, nec camporum. Vnde quando Benadab rex Syrię victus fuiſſet a rege Acab rege Iſrael, dixerunt ei ſerui ſui, quòd dij Iſraelitarum erant dij montiū, idéo pręualuerant contra eum in montibus, ſed inſtauraretur bellum in vallibus, & ibi nō pręualerent dij Iſraelitarum. De hoc infra 3. lib. c. 20. ſ. Serui regis Syrię dixerunt ei: dij montium ſunt dij eorum, ideo ſuperauerunt nos, ſed melius eſt, vt pugnemus contra eos in C campeſtribus, & obtinebimus eos: hoc igitur modo Philiſthijm putantes Deū Iſrael eſſe ſpecialiter in aliquo loco, dixerunt, ꝙ veniēte arca, veniebat Deus in caſtra. *Et ingemuerunt, dicentes væ nobis.* i. valde gemuerunt Philiſthijm ſcientes veniſſe arcā, & dixerunt: vę nobis. i. malū venit ſup nos. ſ. qa Deus Iſrael veniebat ſup eos in pugnam: hoc autem dixerunt Philiſthijm pp duo. Primò quia ipſi audierant magnalia de Deo Hebręorum, vt patet immediate, ſcilicet hi ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga. Timebant igitur, quòd ſic faceret Deus Hebręorum ſuper eos, quia ipſi erant hoſtes Iſrael, ſicut Aegyptij. Secundo timebāt Philiſthijm propter magnum gaudiū, quòd fecerunt Hebręi in aduentu arcę: nam credebant ex D hoc aliquod bonum eis eueniſſe: Philiſthijm autem putabant nō ſine cauſa gauiſos fuiſſe Hebręos, ſcilicet propter fortitudinem Dei ſui, quantum autem boni accedebat Hebręis, tantum mali ſuperueniebat Philiſthijm, & dato, quòd ſecundum veritatem aduentus arcę nihil profecturus eſſet Hebręis, ſecundum quòd factum eſt, & tamen, ꝙ tantum gauderent Iſraelitę in aduentu eius erat durum Philiſthęis, quia fortius pugnarent Hebręi confidentes ſe pręualituros propter Deum ſuum, & ob hoc ſine Philiſthijm vincerent ſiue vincerētur, durius cum eis agendum erat: eſt enim iſte modus fortitudinis propter ſpem: cum aliquid ſperantes de adiutorio, vel de experientia armorum confidunt in bello, & fortiter pugnant: ſic patet per Ari. 3. Ethi. vbi ponit plures ſpecies fortitudinis. *Non* E *fuit enim tanta exultatio heri, & nudiuſtertius.* Ideſt Iſraelitę non tantum exultauerunt in diebus pręcedentibus belli, ſicut in illo, cum venit arca: ex quo arguebant Philiſthijm, quòd aliquod magnum adiutorium eis fuerat collatum in aduentu arcę, & quantū illi adiuuabantur tantum Philiſthęi deprimebātur, ideo triſtabantur de aduentu arcę.

Væ nobis, quis nos ſaluabit de manu deorum ſublimiū iſtorū? Dolebant Philiſthijm timentes potentiam Dei Hebręorum, & exiſtimabant, quòd nullo modo poſſent liberari in bello, quia non putabant aliquem ex parte ipſorum, ſiue Deum, ſiue hominem eſſe potentiorē Deo Hebręorū. Nam ſi dij ipſorum eſſent ęque po-

tentes

tentes, non formidarent: putabāt enim Gentiles, quòd dij ſui inuicem pugnabant, habebāt enim ſingulę gentes ſingulos Deos, & de his dicebant, ꝙ ſicut gens pugnabant ↄ̄ gentē, ita & dij inter ſe pro cultoribus ſuis pugnabant, ſic inducit Virg. 10. Aeneidos pugnantes quoſdam Deos pro Troianis, & alios pro Gręcis. Idē Homerus in Iliade dicens, ꝙ Venus pugnās pro Troianis percuſſa eſt in bello a quodā Gręco: ſic quoque inducit Augu. 3. de Ciui. Dei, q̃q̃ autem dij Philiſthinorum congrederentur cum Deo Iſrael, putabant nihil proficere, quia Deus Iſrael erat potentior, & ſic clamabant, ꝙ nullus poſſet eos liberare de manu Dei Hebręorum. Dixerunt aūt de manu deorum iſtorū, quia putauerunt apud Hebręos eſſe Deos multos, ſicut erāt apud Gentiles, ſic enim dixerūt Syri dij mōtium ſunt dij eorum, & loquebantur de Deo Iſrael. 3. lib. c. 20. Vel poteſt dici, ꝙ Philiſthijm exiſtimauerunt Deum Iſrael eſſe vnum Deū, ſed ex modo ſcripturę ponitur hic in plurali. Nam tam inſipientes, q̃ ſapientes apud Philiſthinos vocabant Deum Iſrael, quaſi vnum Deum, de ſapientibus patet. j. c. 6. vbi ſacerdotes, & diuini dixerunt Philiſthęis: dabitis Deo Iſrael gloriam, ſi forte releuet manum ſuam a vobis. Populares quoque Philiſthinorum dicebant Deum Iſrael tanq̃ vnum Deum, vt patet ſequenti c. vbi ſępe dicit de arca Dei Iſrael. Dixerunt ēt Philiſthijm Deos Iſrael eſſe ſublimes. i. magnę poteſtatis. ſ. quia erant potentes ſuper aliarum gentium Deos. *Hi ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga.* Hic inducunt ↄfirmationem. ſ. ꝙ Deus Iſrael erat fortis. Nā ipſe deſtruxit Aegyptios, & Deos eorū, ſic igitur poterat deſtruere Philiſthinos, & Deos ipſorum: non ſolum enim Deus Iſrael puniuit Aegyptios, ſed ēt Deos ipſorum, quia comminuit omnia idola Aegyptiorum. De hoc Nu. c. 33. ſ. Nam & in dijs eorum exercuerat vltionē. Fuerat aūt iſta percuſſio cognita apud multas gētes, quoniam fuit magna nimis, & ſic Philiſthijm potuerunt cognoſcere potiſſimè, quia Aegyptus eſt apud terrā Philiſthijm, ſic enim patet Exo. c. 13. vbi dicitur, ꝙ Deus noluit educere Iſraelitas de Aegypto per viā terrę Philiſthijm, quę vicina eſt, in quo innuit, ꝙ medium inter terrā Chanaan, & Aegyptum ſit ipſa terra Philiſthijm: dicitur hic, ꝙ percuſſerunt omni plaga. i. inferendo multas plagas: intulit enim Deus decem plagas Aegyptijs, vt patet Exo. c. 7. vſque ad 12. Et multum vocatur quaſi totū, vel omne. Sicut enim Deus dixit ad Pharaonem, Hac vice mittam ſuper te omnes plagas meas. i. mittam multas. *In deſerto.* Non eſt intelligendū, ꝙ plagę factę ſuper Aegyptios fuiſſent in deſerto, quia fiebant in ipſa terra Aegypti, quę non eſt deſertum, ſed vocatur deſertū terra, quę eſt extra Aegyptum verſus mare rubrum. Nam ibi maxima plagarum inflicta eſt. i. ꝙ Pharao, & omnes, qui ibant cum eo, perſequentes Hebręos, perierunt in mari rubro: iſtud autē non computatur inter plagas, ſed durius fuit qualibet plagarum. *Confortamini, & eſtote viri Philiſthijm.* Hic ponuntur verba hortatoria ad bellū ipſorum Philiſthijm inter ſe dicentiū, ꝙ cōfortarent. ſ. ad pugnandum fortiter, ne caperentur viuentes ab Iſraelitis, & cogerentur ſeruire illis: exiſtimabant. n. ꝙ Deus Hebręorum faceret eos ſuccūbere, iō magis volebant mori viriliter pugnando, q̃ viuere Hebręis turpiter ſeruiendo. Credebant tñ neceſſarium eſſe alterū iſtorum fieri, & hoc ſonant verba ſequentia. i. ne ſeruiatis Hebręis: ſunt aūt iſta verba exhortatoria, velut cū quis ex deſperatione fortiter pugnat pręeligēs, q̃ moriendū eſt magis viriliter, q̃ turpiter viuere. *Ne ſeruiatis Hebreis.* Hoc dicebāt, quia ex virtute Dei Hebręorum caperent faciliter Philiſthijm, quaſi ſine bello, & cogerentur ſeruire, ideo exhortant̄ ſe inuicem, ꝙ ēt ſi

F Deus Iſrael ſubiecerit eos Hebręis nō permittant ſe capi, vt ſeruiant, vel ꝙ nō trādant ſe ſub aliquo pacto, ſed magis moriantur omnes viriliter, & quia hoc videbat̄ eis eſſe ſub poteſtate eorū, hortabant̄ ſe ad hoc. *Sicut, & illi ſeruierunt vobis.* Reputabant. n. Philiſthijm peſſimā ↄditionē viri eſſe ſeruitutē: nec aliquid peius fortunam inducere poſſē, & cū infęliciſſima ſors iſta ſit, adhuc infęlicior eſt, cū quis efficitur ſeruus eius, cuius añ erat dñs, & hoc propter duo. Primo quia grauior ſeruitus eſt, cū illi qui ſerui fuerunt, & ſunt dñi recordati malorū, q̃ ptulerūt grauius affligāt afflictores ſuos. Secundo quia iſta ſeruitus eſt turpior: tanto enim aliquis vilior eſt, quāto magis deſcendit, ſed nemo G videtur magis deſcendere, q̃ ꝙ efficiatur eius ſeruus cui⁹ dominus erat: Hebręi aūt ſeruierāt Philiſthinis tempore pręterito, & adhuc ſeruiebant, ideo grauiſſimū videbat̄ eis, ꝙ ſubderent̄ ſeruituti Hebręorū.

Efficiſeruus cuius erat dominus peſſimum eſt.

Deos inuicē pugnare opinati ſunt antiq.

Peſſima Iudaeorum conditio. Quaeſt. XIII.

IN hoc autem apparet melior conditio Philiſthinorum, q̃ Hebręorum egredientium de Aegypto: ſępe enim dixerunt, ꝙ voluiſſent magis viuere in ſeruitute Aegyptiorū, q̃q̃ illa eſſet grauiſſima, q̃ venire in terram Chanaan ſubijciendo ſe periculis: ſic patet Exo. c. 14. cū viderunt Pharaonē ſuper ſe venientem, & dixerunt: Nunquid non erant ſepul- H chra in Aegypto, &c. & Exo. c. 16. dixerunt: Vtinam mortui eſſemus in Aegypto, qñ ſedebamus ſuper ollas carnium: ſimile Nu. 11. & 20. c. nec ſolum hoc, ſed ēt cum audiuiſſent, ꝙ Chananęi erat gens dura diſponebant, vt redirent in Aegyptum iterum ad ſeruitutē: Nu. c. 14. & dixerūt ibi vtinā mortui eſſemus in Aegypto, & non in hac vaſta ſolitudine: valde igitur erant animi degeneris, & ſeruilis: Philiſthijm autem erant viriles corde, vt patet ex verbis eorum: pręelegerūt. n. mortem glorioſam pugnando ↄ̄ Hebręos cōtra Dei voluntatem, & poteſtatem etiam ſi crederent ſe ſuperandos, q̃ vitam miſerrimam ſub hebraica ſeruitute, ꝙ autem Hebręi ſeruirent Philiſthinis ſatis manifeſtū eſt. Nam a multis temporibus ante hoc ſeruierant, & I nunc quoque ſeruiebant. Nam 18. annis ſeruierunt poſt mortē Iair iudicis Iſrael, de quo Iudi. c. 10. poſtea autem erepti de manu eorum per quoſdam iudices inciderunt iterū in ſeruitutem ipſorum per 40. annos; de quo Iudi. c. 12. quo expleto Samſon iudex incępit aliqualiter liberare Iſraelitas de manu Philiſthinorū, ſed non valuit penitus, nam & Iſraelitę propter mandatum Philiſthinorum comprehenderunt Samſonē, & tradiderunt Philiſthęis: Iudi. c. 15. & ibi dicitur, ꝙ illo tēpore Philiſthijm dominabantur Iſraeli, poſt mortem etiā illius 40. annis, quibus fuit iudex illi nō ceſſauit ſeruitus, nec etiam tempore Samuelis, & Saulis, vt declaratum fuit. ſ. in prin. c. q̃q̃ Samuel tempore ſuo diminuerit iſtam ſeruitutem quantum ad aliquid K accipiendo quędam loca de terra Philiſthijm, vt patet. j. c. 7. *Confortamini, & bellate.* Replicatio ſententię eſt ſemper exhortando ſe ad fortiter moriendum, & non turpiter ſeruiendum.

Expoſitio Nicolai in literam refellitur. Quaeſt. XIIII.

NICOLAVS non videtur totaliter ſequi iſtā expoſitionem dicens, ꝙ non concordat iſta litera. ſ. confortamini &c. quia hoc non videtur pertinere ad exprimendū timorē Philiſthinorū propter Deū Iſrael, ſed magis cōfidebant, ꝙ Deus nō poſſet eis nocere, ideo dicit, ꝙ ſecūdū Hebręos non exponit̄ ſic iſta litera, ſed dicit, ꝙ quidā de exercitu Philiſthinorū habebant reuerētiā ad arcā

domini

Domini, & timebāt ꝙ aliqua mala eis infligi poſſent: erant enim deuoti circa arcam: & de iſtis exponunt primam partem literæ ſuperioris dicentes: & ingemuerūt Philiſthijm vſque ibi: Quis nos liberabit de manu deorum iſtorum: incluſiuè: alij autē de Philiſthinis nullam habebant reuerētiam, nec timorem ad arcam, & iſti contemnendo dixerunt: hi ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga, id eſt omni plaga poſſibili induci ab eis, q.d. tunc dij Iſraelitarum induxerūt ſuper Aegyptios omnes plagas, quas inducere poterant, ſed non potuerunt eos delere, ergo q̃q̃ pugnent contra nos iſti dij non poterunt nos ſubijcere Hebræis, & ſequitur immediate verbum exhortatorium, ſ. confortamini &c. q.d. iſti dij nō ſunt potentes, ideo non timeatis de eis, ſed habete ſpem bonam pugnando viriliter. Sed iſta expoſitio non ſtat, quia diuidit in duos ſenſus iſtam literam, quæ manifeſte pertinet ad vnum ſenſum: potiſſimè cum non ſit aliqua cauſa diuidendi eam, & cum dicit Nicolaus ꝙ ſi exponatur iſta litera de timore Philiſthinorum non concordabit illa, ſ. cōfortamini &c. dicendum quòd immo multum cōcordat, quia Philiſthijm gemebāt, & erant quaſi deſperantes propter fortitudinem Dei Hebræorum, ideo dixerunt quòd confortarentur, vt viriliter pugnarēt, quia etiam ſi ſuccumbere neceſſe eſſet, melius erat hoc viriliter moriendo quàm ſeruituti ſe ſubijciendo: & hoc demonſtrat litera, quæ dicit ne ſeruiatis Hebræis ſicut illi ſeruierūt nobis, quæ non poteſt exponi aliter conuenienter, niſi dicatur ꝙ Philiſthini credebāt ſe ſeruituti ſubijciendos, vel morituros: ideo præeligebant viriliter pugnare, & mori magis q̃ ſubijci ſeruituti Hebræorum: & tamē ſi exponatur quòd Philiſthini cōfidebant ſe non ſuperandos, iſta litera non agit ad propoſitum eorum: ideo redeundum ad primam expoſitionem.

Pugnauerunt ergo Philiſthijm. Hic ponitur ſecundū, ſcilicet atrox captiuatio: nam ſuccubuerunt Iſraelitæ, & fugiētibus eis in tabernacula ſua relicta eſt arca in caſtris, quam acceperunt Philiſthijm: & dicitur pugnauerunt ergo Philiſthijm, id eſt quia propter deſperationem exhortati ſunt ſe inuicē, vt fortiter pugnarent: pugnauerunt, etiam ſi putarent ſe morituros p potentiam Dei Iſrael: erat tamen potius è contrario: quia Deus Iſrael mouebat eos, vt fortiter pugnarent: & ſic occiderent multos de Iſraelitis, alioquin ſi egiſſent remiſſe Philiſthijm, & confortarentur cōtra eos Hebræi vincerent illos: Deus tamen volebat contrarium propter peccata populi, & filiorum Heli.

Et cæſus eſt Iſrael. Id eſt multum vulneratus a Philiſthijm, & hoc non fuit extra aciem per agros, ſicut in priori bello, ſed in acie, quia confidebant Iſraelitæ propter aduentum arcæ ſe præualituros eſſe contra Philiſthinos, ideo tamdiu reſtiterunt, quouſque viderunt Philiſthinos multum ſuperiores eſſe, & tunc fugerunt dimiſſis caſtris & arca. *Et fugit vnuſquiſque in tabernaculum ſuum.* Scilicet poſtquam multi perierunt de Iſraelitis videntes iam ſe non poſſe præualere.

Quare Hebræi nō redierunt in caſtra, vt iterū pugnarent contra Philiſthinos ſicut in præcedenti bello. Quæſt. XV.

QVÆRET aliquis, quare Iſraelitæ poſtquā cæſi ſunt hic à Philiſthinis non redierunt in caſtra, vt iterum pugnarent contra eos, ſicut fecerunt præcedenti bello: nam occiſis quatuor millibus virorum cæteri redierūt in caſtra. Reſpondendum eſt quòd in priori bello Iſraelitæ modicum afflicti fuerant, quia mox, vt bellum initum eſt fugerūt, paucique occiſi ſunt in acie, ſed paſſim per agrū in fuga, vt patet ſupra in litera. Nunc aūt plurimi perierant, ſ. triginta millia, vt patet infra, ideo

A erant nunc deſperatæ res Hebræorum ad reſtaurādū bellum: redire autem ad caſtra eſt redire ad reſtaurandum iterum aciem meliori modo. Item præcedenti vice redierūt Iſraelitæ in caſtra, quia cum multi eſſent putauerūt, ꝙ ibi ſe poſſent tueri a Philiſthijm. Nunc aūt bis ſuperari nō confidebant ſe poſſe tueri. Item in primo bello redierūt in caſtra proponentes reſtaurare bellum, quia credebant ꝙ adueniente arca eſſet eis firmiſſimum auxilium contra hoſtes: nunc vero cum præſenti arca corruiſſent coram hoſtibus ſuis, & durius vulnerati eſſent q̃ prima vice, de reliquo nullum ſperantes ſubſidium, fugerunt vnuſquiſque in domum ſuam. Item ſatis rationabiliter dici

B poteſt, ꝙ hoc fuerit ex quodam motu Dei, qui maximè operatur circa iſta magna: ipſe enim volebat ꝙ multi de Iſraelitis perirent propter peccata ſua: & qa in priori bello perierant ſolum quatuor millia, mouit eos, vt redirent in caſtra ad hoc quòd iterum inſtaurato bello perirent multi, ſicut & factū eſt: poſtq̃ vero in ſecundo bello perierunt triginta millia, de quibus in litera cum ſatisfactum eſſet Deo, noluit vt plures perirent: ideo mouit eos, vt redirent in tabernacula ſua: nam ſi rediſſent in caſtra, iterum inſtauraretur bellum: & ſic perirent adhuc plures de eis, cū Philiſthijm nimis confortati eſſent contra eos.

Et facta eſt plaga magna nimis. Dicitur hoc in comparatione præcedentis belli, quia in alio perierūt quaſi quatuor millia: & in hoc triginta millia: alia tamē maiora bella fuerunt inter Hebræos, in quibus plures corruerunt de ipſis ſicut cum pugnabat Abias rex Iu

C dæ, & corruerūt de Iſrael, cōtra quos pugnabat, quinquaginta millia virorum fortium, vt patet lib. 2. Paralipo. cap. 13. *Et ceciderunt de Iſrael triginta millia peditum.* Id eſt mortui ſunt: nam cadere idem eſt quòd mori. Et non dicitur de peditibus, quaſi de iſtis ſolis ceciderint triginta millia: & de equitibus ceciderūt aliqui alij, q nō ſunt numerati, vel ꝙ nulli ceciderint de eis.

An in Hebræorum exercitu aliquid aliud eſſet præter pedites. Quæſt. XVI.

SED vocantur pedites, quia omnes Iſraelitæ tūc erant pedites: non enim erat vſus eorum, in equis, & curribus pugnare, quamquā aliæ gentes vterentur iſto genere pugnandi, ſicut patet

D de Pharaone rege Aegypti, q inſecutus eſt Hebræos cum equis, & curribus contra mare Exo. cap. 14. Hebræi tamen non vtebantur iſto genere pugnæ: ideo cum tempore Ioſue acciperēt equos multos, & currus de ſpolijs populorum, quos debellabant, iubebat Deus, vt ſuccenderent currus, & ſubneruarēt equos, vt patet Ioſue cap. 11. quod videtur eſſe propter duo, ſcilicet, quia Iſraelitæ, ſi vterentur illo modo pugnandi, q fortiſſimus erat crederēt ſibi victorias prouenire robore ſuo, & armorū ſtrenuitate: vnde alienarētur a Deo. Voluit igitur ꝙ taliter pugnarent, ꝙ victoria nō poſſit attribui robori eorū, nec apparatui bellico, ſed bonitati Dei. Secundo dici pōt ꝙ hoc faciebat, qa

E Iſraelitæ erant inexperti circa iſta, ideo non poſſent pugnare in curribus, & equis, ſed pedites, vel forte qa erant pauperes, & nō poſſent habere equos: erant. n. magni precij, eo ꝙ non erāt in terra illa, ſed emebant a negociatoribus aliarum terrarum, ſicut patet de Salomone infra 3. lib. c. 10. cum dicitur; & adducebantur equi Salomoni de Aegypto, & Choa: negociatores enim regis emebant de Choa, & ſtatuto precio perducebant: emebatur autem quadriga ex Aegypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus 150. Hebræi autem ante Salomonem erant pauperes præter Dauid, qui cōgregauit diuitias magnas ex multis victorijs, iō q̃q̃ vellēt nō poſſēt habere equos & currus ad operationē

bellicam: & ſatis hoc rationabile eſt. Nam ante Salomonem non legitur fuiſſe currus, & equi inter Iudæos, Salomon aũt cõgregauit numerum magnum equorum tam ad currus q̃ ad ſolam equitationem: ſic patet infra 3. lib. cap.4 l. & habebat Salomon 40. millia præſepia equorũ currilium, & 12. millia equeſtrium, Et eo. lib. c. 10. dr̃ cõgregauit Salomon currus & equites, & facti ſunt ei mille currus 12. millia equitum: Saul aũt qui fuit primus rex Iſrael non legitur habuiſſe currus, & equites, nec habebat quin potius in principio regni ſui ipſe ſequebatur boues in agro, vt patet infra c. 11. & poſtea procedente regno ſuo tã pauper erat ipſe & miniſtri eius ꝙ in toto Iſrael non reperiebatur gladius, aut lancea ad bellum: præterq̃ arma ipſiuſmet Saulis, & filius eius Ionathę, vt patet infra c. 13. De Dauid autem q̄q̄ diues fuit circa ſenectutem ſuam propter multitudinem bellorũ, in quibus acquiſiuit ſpolia copioſa, tamen non legitur pugnaſſe in curribus & equitibus, ſed pugna pedeſtri, Salomon aũt ad augmentandum gloriam regni Iudæorum aſſumpſit ſibi equos multos, & currus, vt ſupra dictum eſt. Vocantur igitur hic triginta millia peditum, quia in exercitu non fuerunt niſi pedites ſicut exeuntibus Iſraelitis de Aegypto dicitur fuiſſe numerus eorum quaſi ſexcentorum milliũ peditum: Exo. cap. 12. & tunc manifeſtũ eſt, ꝙ nulli equites ibi erant: ſic etiam factum eſt hic. *Et arca Dei capta eſt.* Quia oẽs fugiebant in tabernaculo ſuo vrgente bello magno Philiſthinorum, ideo nec potuerunt reducere arcam nec curauerunt aduertentes ſolum quomodo ſaluarentur per fugam. *Duo quoque filij Heli mortui ſunt Ophni, & Phinees.* Iſti duo erant in cuſtodia arcæ, quia erant ſacerdotes Domini, & portauerant eam de Silo, vt patet ſupra. Nunc autem cum forte ipſi vellent cuſtodire eam, corruerunt ſimul: ſic enim prędixerat vir Dei, ꝙ iſti morerentur vna die ſupra cap. 2.

An duo filij Heli damnati vel ſalui ſint. *Quæſt. XVII.*

QVAERET aliquis de ſtatu iſtorum duorum, ſ. an rationabiliter dici poſſet ꝙ iſti æternaliter perirent, vel ſalui ſint. Aliquis reſpondebit ꝙ perierint ęternaliter, qm̃ iſti erant peſſimi viri, vt patet ſupra cap. 2. cum delinquerent in cæremonijs Dei, & facerent peccare totum Iſrael. Item ꝓpter iſtos inducta eſt maledictio ſuper totam domũ Heli vſque in ſempiternum. Etiam de his pręnunciatum eſt, ꝙ vna die morerentur ambo & ſic factũ eſt: ideo videtur ꝙ iſti nimis delinquẽtes ęternaliter perierint. Reſpondendum eſt non eſſe negandum, quin iſti nimis peccauerint, ſed non infertur ex hoc, nec apparet rationabiliter dictum ꝙ propter hoc perierint: quia poſtquam peccauerunt habuerunt tempora multa, in quibus de peccatis dolerent, & non perirent: potiſſimè quia iſti ſũt mortui in actu virtuoſo, ſ. in cuſtodia arcæ, & non fugerunt de bello relinquentes arcã, cum fortaſſis a principio potuiſſent fugere, & euadere, in quo ipſi merebãtur moriẽtes in gloria Dei ſui, & honore, populi Iſrael. Item quando arguitur ꝙ iſti mortui ſunt, ſicut de eis pręnũciatum eſt non ſequiť, ꝙ æternaliter perierint, vel ꝙ vſque ad tempus illud manſerint in peccatis: multoties enim pęna ineſt homini nullam habẽti culpam, ſed habuit aliàs: nec eſt inconueniens aliquod exiſtentibus in magna charitate magnas ineſſe pęnas, quia pęna, & charitas non repugnant, ſed malitia, & charitas: q̄q̄ ergo iſti habuerunt tunc pęnam pro pręteritis ſceleribus ſuis non arguiť eos tũc habuiſſe ſcelera, nec æternaliter periſſe. *Currens autem vir.* Hic ponitur quartum, ſ. pro arca capta lamentatio: nam q̄q̄ pro ruina magna facta in po-

Non eſt inconueniens exiſtẽti in charitate magnas ineſſe pœnas, quia charitas & pœna non repugnãt.

F pulo nimis planxerint Iſraelitę, acrius tamen fleuerũt pro captiuata arca, quia tunc crediderũt omne bonũ receſſiſſe ab eis: ſic dicitur infra: Tranſlata eſt gloria de Iſrael, eo ꝙ capta eſſet arca Dñi. *Currens vir quidam de Beniamin.* Iſte vir fugit de acie, cum dicatur ſupra, ꝙ fugit totus Iſrael ſinguli in tabernacula ſua: ita & ille vir fugit: non tamen fugit iſte in tabernaculum ſuũ: quia iſte erat de Beniamin, ideſt de tribu, & ſorte Beniamin: & tamẽ venit in Silo, quę non erat in ſorte Beniamin, ſed in ſorte Ephraim: hoc autem fecit, quia in vrbe illa erat tẽplum Domini, & ſacerdotes, vt annũciaret eis ſi quid forte facere vellent, aut poſſent pro arca.

G *Fabulam de Saul, quòd acceperit tabulas de manu Goliath refellit.* *Quæſt. XVIII.*

DE iſto viro dicunt quidã Iudæi ꝙ erat Saul, & addunt ꝙ in bello iſte vidit Goliath Philiſthęum eduxiſſe tabulas teſtimonij de arca, & rapuit eas de manu illius adduxitque in Silo, ſed illud valde eſt fictitium: non enim videť ꝙ Saul tunc fuerit talis vir, vt poſſet in bello eſſe: quia adhuc eſſet paruus ætate: poſſime, quia nõ auderet ipſe, nec aliquis de Iſrael occurrere giganti viro, ſ. Goliath. Nam ipſe temporibus Dauid exprobrauit omnibus Iſraelitis quadraginta diebus clamãs ſiquis auderet congredi cũ eo ſingulariter, & nemo audebat in toto Iſrael, ſed ipſe rex Saul timebat eum nimis, & H dicitur, ꝙ oẽs Iſraelitæ eum vidiſſent virum fugerũt a facie eius timentes eum valde. De hoc infra cap. 17. quomodo igitur Saul auderet congredi cum viro ita potenti? Item quia q̄q̄ auderet congredi, non videť quomodo ipſe potuiſſet eripere de manu illius tabulas: magni enim roboris erat vir ille Philiſthęus. Itẽ quia non poſſet fugere vir iſte de bello, ſi portaret ſecum tabulas, quia illę erant lapideę, & aliquanti ponderis. Item non videtur veriſimile, quòd immediate in bello aliquis aperiret arcam de Philiſthijm: nam ipſi cum magno honore tractauerunt eam ponẽtes illam in templo Dei ſui, & adhuc tunc percutiebanť, quanto magis hoc accidiſſet ſi eam inhoneſte tractaſſent aperientes eam? nihil igitur horum eſt veriſimile, I ſed Hebraica fictio eſt. *Ex acie.* Ideſt ille vir cucurrit fugiens de acie, ſicut cæteri currebant fugiẽtes de bello.

Venit in Silo in die illa. Scilicet die, qua percuſſus eſt Iſrael a Philiſthijm: hoc autem quia modicum diſtabat ciuitas Silo a loco belli.

Sciſſa veſte, & conſperſus puluere caput. Ideſt cum introiuit in vrbem annunciaturus calamitatem Iſrael, ſcidit veſtimenta ſua, & ſparſit puluerem ſuper caput ſuum. Hoc autem faciebat ad ſignandum magnũ dolorem. Erat enim conſuetudo antiquis, vt quãdo audirent aliquid durum, ſcinderent veſtimenta ſua ſignificantes maximum dolorem: ſic enim patet ſępe in his libris Regum, & Paralipomenon, alijsque hiſtoricis veteris teſtamenti; legitur etiam manſiſſe K iſta conſuetudo vſque ad tempus Saluatoris. Nam cum duceretur Saluator noſter coram Caypha principe ſacerdotum, & ille dixiſſet, quòd viderent filium hominis in nubibus cœli, ſacerdos magnus demonſtrans ſe nimis dolere tanquam pro blaſphemia, ſcidit veſtimenta ſua: Matthęi cap. 26. nec ſolum faciebant hoc Iudæi in ſignum doloris magni pro rebus temporalibus, & quæ ad ipſos attinebant, ſed etiam ſi quando dolerent nimis de peccato, quod in Deum egerant, ſcindebant veſtimenta ſua, & induebant ſe ſacco. Propheta tamen Iohel admonuit, vt ſcinderent corda ſua, & non veſtimenta ſua

Mos Iudæorum fuit ſcindere ſibi veſtimẽta ꝓ magno dolore.

quando lugerent pro peccatis, vt patet Iohel. cap. 2. erat autē aliquid ſpeciale, quando denunciabatur deſtructio bellica: quia nō ſolū ſcindebant veſtimēta: ſed etiā cōſpergebant capita puluere: & hoc qa ſignificabat adhuc durior dolor: ſic.n.iterū factum eſt, qñ venit nuncius de bello ad Dauid nuncians ꝙ perijſſet Iſrael in bello, vt patet infra 2.lib.c.1. *Cumque ille veniſſet Heli ſedebat ſuper ſellam contra viam ſpectans*. Poſtquā enim arca Dñi ducta eſt de Silo in bellum Heli erat ſemper ſollicitus pro arca, ne caperetur ab hoſtibus, vt dicitur immediatè, (erat enim cor eius pauēs pro arca Dei, ideo ſedebat ſemper expectans ꝯ viam, qua veniebatur de bello, vt audiret quid fieret de arca, & de populo. *Erat enim cor eius pauens pro arca Dei*. Heli.n. cognouerat iniquitates filiorum ſuorum, & peccata populi: ideo timebat, ne ipſis pereūtibus in bello caperetur arca: vnde contra eius volūtatem educta eſt de Silo, ſed præualuit ſententia populi, quia oēs iudicauerant eſſe arcam ducendam in caſtra, erat igitur pauens Heli pro arca; quia magis ſuſpicabatur malū q̃ bonū: timebat enim pro filijs, de quorū periculo adhuc certior erat: quia prænunciatum fuerat ſibi, ꝙ vna die morerentur ambo ſupra c.2. nunc autē credidit hoc maxime poſſe fieri in bello, ſed nō tñ pro eis timebat, quia ſciebat mortem filiorum ſuorum eſſe ineuitabilem, vel tunc, vel poſtea, nec quidem cōmunem mortem, ſed violentam, quia aliás non prænunciaretur, vt in pęnā: de arca autem Dei nihil prænunciatum fuerat, ideo timebat, ne forte peccata populi demererentur eā capi: potiſſimè quia etiam ſi vtrūq; conſtaret ſibi, ipſe magis doleret pro arca, q̃ pro filijs: eo ꝙ in arca erat cōis ſalus, & gloria totius populi. In duobus autem filijs ſuis nullum bonum Iſraelitarum erat, ſed potius ipſi induxerant Iſrael ad peccandum, & meritis eorum prouenerat magna pars calamitatis huius. Apparet autem iſtud, quia cum per nunciū certiſſime cognouit occubuiſſe filios, & captam eſſe arcam, audita morte filiorū nihil dixit, nec mutatus eſt, mox tamen vt de arca dictum eſt totus tremefactus corruens de ſella expirauit, vt patet infra. *Vir autē ille*. Scilicet ille, q fugerat de bello, & venerat in Silo. *Poſtquam ingreſſus eſt nunciauit vrbi*. Scilicet anteq̃ veniret ad Heli mox, vt intrauit in vrbem clamauit fugatum eſſe Iſrael, & captam arcam eiulatu magno dolens pro cōi ſibi, & alijs calamitate. *Et vlulauit omnis ciuitas*. Erat enim iſtud malum vniuerſalis calamitas, ideo oēs vlulauerunt in cęlū putantes ſe penitus fuiſſe conſumptos. *Et audiuit Heli ſonitum clamoris*. Erat.n. Heli ſuſpectus de negocijs belli certior ad mala ſperandum q̃ ſalutē, ideo erat attentus ſi quid nunciaretē, mox igitur, vt ciuitas clamauit ipſe cōmotus eſt. *Dixitque quis eſt hic ſonitus tumultus huius*. Audiebat enim Heli tumultum eſſe magnū, & lugubrē: tota.n.plangebat vrbs, & ſtatim credidit eſſe ſonitū pro aliquo malo magis pertinente ad bellum, q̃ ad aliquid aliud, diſtinctè tamen neſciebat: ideo quæſiuit. *At ille feſtinauit, & venit, & annunciauit Heli*. (ille, q venerat de bello, venit ad Heli nunciaturus iſta tanq̃ principi Iſrael: prius tñ q̃ ad eum veniſſet nuncius, tota ciuitas vlulabat: quia mox vt ille ingreſſus eſt vrbē, clamauit bellicū infortuniū, & ad vocē eius tota ciuitas vlulauit. *Heli autem erat annorum* 98. Iſtud ponitur ad deſignandum conditionem Heli morientis, & audientis nunciū, ſcilicet, ꝙ ipſe erat iam nimis antiquus ferè centum annorum, & non poterat videre; ideo cum venit nuncius ante ipſum, nō vidit eū, nec dixit ei Heli, quis es, & vnde venis? ſed ipſe nuncius cognoſcens cęcitatem Heli pręuenit eum in verbis, vt ſic ſciret quis aderat, dicens: ego ſum, qui fugi hodie de acie. *Et caligauerant oculi eius*. Iſta caligatio non erat ex ęgri-

A tudine, ſed ex defectu ætatis, quoniam viſus per temporis longitudinem hebetatur: quia fit mutatio magna in humoribus contentis intra pelliculas oculi, in quibus eſt viſus. *Et videre non poterat*. Scilicet, ꝙ iam fere nihil videbat, ita vt nō diſtingueret quid ante ipſum eſſet: nec enim aduenerat ſibi iſta caligatio nouiter, ſed ex aliquantis temporibus. Nam quando Samuel puer exiſtens pręnunciauit malum iſtud futurum in domo Heli, iam Heli videre non poterat lucernam, vt patet præced. cap. Quotidie tamen magis caligabat: vt ipſe non poſſet præoccupare in ſermone eos, qui ad ipſum veniebant tanquam non cognoſcens, ſed illi pręueniebant eum, vt cognoſcerentur:
B & ita factum eſt hic de iſto veniente de bello.

Et dixit ad Heli ego ſum qui veni de prælio. Ideſt ſi aliquid vis inquirere de bello, inquire: quia ego ſum certiſſimus nuncius calamitatis huius. *Et ego, qui de acie fugi hodie*. Ideſt ego ſum, q nouiter receſſi de acie, quoniam hodie inde receſſi: ideo poſſum ſcire quid euenerit: duplicantur autem iſta verba hic ad plāctū. In lamentationibus enim ad exprimendum miſeriā abundantius, & ad permouendum paſſionaliter fit talis repetitio per ſynonyma. *Cui ille ait: quid actum eſt fili mi?* Captat beneuolentiam eius: vt enarret ſibi omnem veritatem. *Reſpondens autem qui nunciabat: fugit, inquit, Iſrael*. Ideſt ille vir, qui venerat de bello: inqt, ideſt, dixit fugit Iſrael. *Coram Philiſthijm*. Ideſt a facie Philiſthijm: ſcilicet ꝙ non potuerunt Iſraelitę ſuſtinere faciem Philiſthinorum, & fugerunt ab eis vertentes terga. *Et ruina magna facta eſt in populo*. Scilicet
C corruerunt multi vulnerati, ſ. triginta millia, vt patet ſupra: non nunciauit autē iſte de bello priori, in quo ceciderant quatuor millia virorum, quia de illo iam cognoſcebat Heli cum ventū fuiſſet pro arca in Silo.

Inſuper & duo filij tui Ophni, & Phinees mortui ſunt. Iſti perierunt cuſtodiendo arcam, & fuerat mors iſtorū ſupra pręnunciata, c.2. *Et arca Dei capta eſt*. Hoc enim reſtabat, vt fugientibus Iſraelitis arca Dei caperetur. Nam a principio belli nō fuit reducta de caſtris cum ad hoc ipſa ducta fuerit in caſtra, vt aſſiſteret bello: fugientibus autem Iſraelitis nemo eam ducere potuit, nec curauit, quia erat impeditiua fugæ. *Cumque ille nominaſſet arcam Dei*. Scilicet, ꝙ immediate, vt audiuit Heli de arca, corruit: non immediatè vt audiuit arcā
D nominari, ſed vt audiuit ꝙ capta eſſet: nam nominatio arcæ, ſi nihil aliud adderetur, non erat ſibi grauis. In quo apparet probitas viri huius Heli, qui vere erat vir bonus atque laudabilis: nam quamquam a principio ipſe fuiſſet aliqualiter remiſſus circa filiorum correctionem, quia diligebat eos, & quia erat ſenex non potens eos corrigere, erat tamen deſiderium illius ſanctiſſimum circa Dei religionem: nam cum audiuiſſet filios ſuos occubuiſſe, quaſi nihil motus eſt: expectans quid diceretur de arca. Cum verò audiuit arcam captam fuiſſe elanguit cor eius, & non remanſit in eo ſpiritus: atque totus velut palpitans, defecit: præelegiſſet enim vir iſte ſibi mortem, etiā
E ſi in ætate iuuenili fuiſſet, quàm arcam captam fore: ideo nemini dubitandum eſt circa ſtatum Heli, ſicut de filijs ſuis, vel de quibuſdam alijs. Nam iſtud deſiderium & zelus maximus religionis, qui cum charitate erat, eo quòd propter Deum erat, liberare poterat illum ab omni crimine: quia charitas operit multitudinem peccatorum.

Cecidit de ſella retrorſum. Conſueuerat enim Heli ſedere in loco iſto, ſcilicet apud oſtium templi. Nam etiam quādo Anna mater Samuelis introiuit ad adorandum corā Dño pro filio, ſedebat Heli iuxta portā tēpli, ſicut nūc, vt patet ſupra c.1. Corruit aūt Heli de ſella retrorſum, eo ꝙ iſtę ſedes eſſent malè fabricatæ;

erant enim altæ, & poſt tergũ nihil habẽtes, ſuper qđ ſedẽs acclinare poſſet caput, aut aliqualiter incũbere: ideo cum Heli expauiſſet nimis, audita captione arcę, deſtitutus viribus corruit per partem poſteriorem ſedis, cum nullum haberet retinaculum. Si verò ſedes fuiſſet aliter fabricata, nõ potuiſſet corruere Heli, vel ſaltem corruiſſet per partem anteriorem ſedis, ꝙ non erat ita facile: hic tamen cecidit retrorſum, i. per partem poſteriorem ſedis: & hoc fuit iuxta oſtium, ſ. tẽpli: quia apud portam templi ſedere conſuetus erat.

Obitus Heli.

Et fractis ceruicibus mortuus eſt. Corruit enim Heli totus ſuper caput ſuum, & fractę ſunt ceruices, atque ruptũ eſt caput, ꝙ fuit quia ſedes erat alta, alioquin non cecidiſſet totus ſuper caput: etiam fuit hoc quia erat ſenex, & ponderoſus paucas etiam vires habens: ideo G ſuo pondere preſſus occubuit. Et hic quidem fuit exitus Heli viri clariſſimi ſacerdotis magni, & iudicis Iſrael: non quidem tanq̃ ipſe aliquid iniquum egiſſet, pp qđ tam amara morte mulctandus foret, ſed quia cum eſſet ſummus ſacerdos, filiorum ſuorum in ſacerdotio delinquentium nequitiam non correxit: qa ex officio ſibi attinebat: Sic patet extra de Simonia. c. licet Heli. in quo ſatis apparet ex Dei vindicta, ꝙ negligentia in prælatis nõ eſt de minimis criminib᷑, ſed ſicut quis reus mortis eſt, ſi ipſe aliquid morte dignum egerit, ita & ſi cum prælatus fuerit male agẽtes non correxerit, eadem morte mulctandus eſt. *Senex enim erat vir & grandæuus.* Iſta ponunt̃ hic ad deſignandum modum mortis Heli, & cauſam propinquam, ſ. H ꝙ q̃q̃ corruiſſet de ſede, non ſic cito mortuus fuiſſet, vel forte non periſſet, ſi iuuenis fuiſſet, vel paruulus: erat tñ ſenex vir, & ponderoſus atque viribus carens: ideo ipſe a ſeipſo occubuit. Dicitur aũt grandæuus quaſi grandis æui, i. magnę ętatis: erat. n. annorũ 98. vt patet in litera: & ipſe iudicauit Iſrael quadraginta annis, i. Heli fuerat iudex in Iſrael per annos quadraginta. Dr̃ hoc, quia tpe Heli adhuc durabãt iudices.

Iudices quo tempore cœperunt. *Quæſt. XIX.*

INCAEPIT enim tp̃s Iudicum poſt Ioſue: nã tũc non erant reges in Iſrael, ſed iudices, qui non habebant tãtam poteſtatem, ſicut reges: & iſti nõ erant de aliqua certa tribu, vel familia, ſed interdum de vna tribu, & interdum de alia vt apparet ex I proceſſu libri Iudicũ. Fuit autẽ Heli de iſtis iudicibus erat enim ſummus ſacerdos, & iudex: & ex hoc erat honorabilior, qm̃ pertinebat ad ipſum totũ regimẽ Iſrael tam in ſpiritualibus, quàm in tẽporalibus: fuit autem factus iudex Heli poſt Samſonem ſicut dicit Ioſephus 5. lib. Antiquitatũ. Et in diebus ſuis accidit id, quod enarratur de Ruth Moabitide: vnde qñ aliquis voluerit cõputare tempora poſt viginti annos, quibus iudicauit Samſon, de quibus patet Iud. cap. 16. dẽt apponere ann. quadraginta quib᷑ iudicauit Heli. Alioquin ſi vellet computare aliqua tempora poſt Samſonem pro his, quæ enarrantur accidiſſe a c. 16. libri Iudi. vſque ad finem exceder in cõputatione temporum, quod patet ſi aliquis cõputauerit annos 480. K qui dicũtur tranſijſſe ab exitu de Aegypto vſquequo Salomon incępit conſtruere templum Dñi infra 3. li. cap. 6. de quo ibi magis declarabitur.

Heli qualis vir fuerit.

Fuit autem vir ſatis clarus Heli inter Iſraelitas & ab ipſis ſatis honoratus: nam ipſe erat de familia Ithamar filij Aaron, vt declaratum eſt ſupra c. 2. q. 27. & 30. ad quam non pertinebat ſummum ſacerdotium, ſed ad familiam Eleazari: Iſraelitæ tamen tribuerunt ei ſummum ſacerdotium, & ipſe fuit primus de domo Ithamar, qui ſuſcepit ſacerdotium ſummum, vt ait Ioſephus lib. 8. Antiquitatum: nec ſolum hoc, ſed etiam cum ante F ipſum nemo fuiſſet iudex in Iſrael de tribu Leui, vt patet ex proceſſu libri Iudicum. vbi de quolibet iudice dicitur, de qua tribu fuerit; Heli fuit factus iudex, vt ſic tota gloria Iſrael tranſiret in eum; ſed quãtum ipſe fuit glorioſus, tantum filij eius fuerunt inglorij: quia non manſit eis ſummum ſacerdotium, nec principatus iudicatiuus. De ſummo enim ſacerdotio prænunciatum fuerat ꝙ non maneret in domo eius, ſed Deus ſuſcitaret ſibi ſacerdotem fidelem. De principatu autem iudicatiuo nihil dictum eſt: & tamen adhuc minori tpe manſit, q̃ ſummum ſacerdotium in domo Heli. Nã poſt ipſum de tribu ſua, & ſtirpe fuerũt aliq ſacerdotes, ſ. Achitob, Achimelech, & Abiathar, vt declaratũ eſt ſupra cap. 2. Et tamẽ nemo fuit de ſtirpe ſua iudex poſt eũ, quia immediate Samuel G fuit factus iudex, vt patet ex cõtinuatione huius libri. Nam infra 7. c. agitur de principatu eius, non fuit tñ expreſſum tanq̃ in pęnã, ꝙ filij Heli, & poſteritas eius priuarẽtur principatu iudicatiuo, ſicut fuit expreſſum de ſummo ſacerdotio, cuius cauſa eſt, quia principat᷑ iudicatiuus nunq̃ perueniebat pp genus, quia nõ erat determinatus ad aliquam familiã, vel tribũ, ſed quẽ volebant Iſraelitæ facere ſuper ſe iudicem, ille erat iudex, vt patet ex proceſſu libri iudicum, ita vt nunq̃ reperiat̃ inter oẽs iudices Iſrael, ſiue boni, ſiue mali eſſent, ꝙ aliqs filius ſuccederet patri in principatu iſto: prętereq̃ in Gedeone, cuius filius Abimelech p tyrannidẽ tribus annis dñatus eſt ſuper aliqua loca Iſrael: de quo Iudi. c. 9. ideo q̃q̃ non peruenerit principatus H iudicatiuus ad filios Heli nõ erat eis aliqua pęna, quia non priuabantur aliquo iure debito patri ſuo, vel familiæ ſuæ, ꝙ aũt nõ trãſiret ad illos principatus ſacerdotalis erat pęna, quia q̃q̃ ad ſtirpẽ Ithamar non pertineret ſummũ ſacerdotium, Deus tñ tranſtulerat in illã tribuẽs Heli, & filijs eius, & ſi illi nunq̃ peccauiſſent, manſurum erat ſacerdotium in ęternum in domo ipſorum: ſed ablatũ eſt pp peccata, vt patet ſupra cap. 2. *Nurus autem eius vxor Phinees prægnans erat.*

Mors vxoris Phinees.

Hic ponit̃ mors nurus Heli, poſtquã deſcripta fuit mors Heli, vtriuſque enim mors ex eadem cauſa accidit, ſcilicet, quia nunciata eſt calamitas Iſraelitarum, & captio arcæ: erat autem iſta vxor Phinees: habuit autem Heli duos filios, & vterque habebat vxorem: I ſed vxor Phinees mortua eſt: erat autẽ iſte Phinees ſummus ſacerdos loco patris, & mortuo patre ad ipſum peruenire debebat & ad poſteros eius, quod patet qa mortuo Heli & ipſo Phinees ad filios Phinees peruenit ſummũ ſacerdotiũ: nam Achimelech fuit ſummus ſacerdos infra c. 22. & Abiathar filius Achimelech, 1. Paralip. cap. 24. ſed Achimelech erat filius Achitob infra c. 22. & Achitob erat filius Phinees, vt patet infra c. 24. ergo ad filios huius Phinees peruenit ſummũ ſacerdotiũ eo tpe, quo mãſit in domo Heli. *Vicinaque partui.* Ponitur cã mortis huius mulieris, ſ. quia erat propinqua partui: & dolores irruẽtes in eã ſimul cum ipſa amaritudine ex aduerſitate fortunę ei nũciatæ fecerunt eã occũbere: ſi aũt fuiſſet ſola amaritudo ex eis, quæ audierat non potuiſſet mori: ſed K illa fuit cauſa minus propinqua: dolores aũt partus q irruerũt in eã ſubito fuerũt cã immediata mortis ei᷑. *Audito nuncio quòd capta eſſet arca Dei.* i. poſtquam audiuit, ſicut audierat tota ciuitas, q̃ vlulabat ad aduentũ viri de Beniamin. *Et mortuus eſſet ſocer eius, & vir ſuus.* Iſta enim omnia quaſi ſimul nunciata ſunt ipſi nurui Heli: ideo eam nimis permouerunt. Ponuntur autem hic tria, quæ principaliter eam mouerunt, quia quodlibet ad ipſam nimis attinebat: non enim ponitur hic de ruina magna populi, ſ. quòd periſſent triginta millia: quia alias bella acciderant, & mortui fuerant multi de Iſrael. Etiam quia illi reſpectu totius

populi

populi Iſrael videbantur eſſe quaſi nulla pars, ſed intolerabiliter doluit pro captione arcę, quia illa capta non ſolum videbatur ei periſſe omnes, qui in bello corruerant, ſed etiam omnes, qui manebant, quia bonum eorum erat in protectione Dei, quæ videbatē cis ineſſe ex pręſentia arcæ, & quamquam alia duo, q̄ hic dicuntur nimis afflixerint iſtam mulierem, magis tamen afflixit captio arcę: nam pro illa impoſuit nomē filio ſuo Icabod dicēs trāslata eſt gloria de Iſrael, quia capta eſt arca Dei: & ab hoc nominauit filium ſuum: inglorium, quod ſignificat Icabod. Dicitur etiā de morte viri ſui, quia pro hoc procul dubio fleret: dicitur etiam de morte ſoceri, quia iſta nimis eā contriſtauit, ſicut mors viri ſui. Nam viuente ſocero ipſa erat glorioſa, eo quòd ille erat ſummus ſacerdos, & iudex in Iſrael: eo autem mortuo non manebat illi, in quo gloriaretur.

Incuruauit ſe & peperit. Ideſt inclinauit ſe ad partum, ſcilicet quia tunc nimis eam dolores tenuerant. *Irruerant enim in eam dolores ſubiti.* Hoc poteſt dupliciter intelligi. Vno modo quòd antequā iſta fęmina aliquid audiſſet occupata fuerat a doloribus partus, quia vt dicitur ſupra erat vicina partui, & licet illi dolores parui forent, vt ex ipſis ei periclitandum non eſſet: tamen increuerunt nimis auditis his, quæ dicuntur hic, ita vt intolerabiles facti eam coegerunt expirare. Alio modo intelligitur, quòd iſta fęmina nō habebat aliquos dolores partus, quando audiuit ea, quæ habentur hic quamquam eſſet vicina partui, quia tamen iſta erant ſibi audita duriſſima ſupra quàm dici poteſt nimio dolore cōmota eſt: & tunc quia ipſa erat vicina partui, ex illo nimio motu dolores partus inſurrexerunt: qui aliàs ita cito venturi non fuiſſent, & hoc eſt quod dicit litera, ſcilicet, quòd irruerunt in eam dolores ſubiti, quaſi dicat quòd aliàs venturi non fuiſſent: & ob hoc erāt ſubiti, i. inſperati: & alij dolores coegerūt eam emittere partum, licet fortè non maturum, & iſte eſt ſenſus melior.

In ipſo autem momento mortis eius. Ideſt dum ipſa expirare vellet non quidem tunc moriebatur, quia adhuc poſt hoc locuta fuit aliqua verba, quæ habentur immediatè; ſed quia tunc erat morti propinquiſſima dicebatur eſſe in momento mortis.

Dixerunt ei, qui ſtabant circa eam. Scilicet, quia irruerant in eam dolores partus, aderant ſibi aliqui exhibentes miniſterium obſtetricum, & illi locuti ſunt, quæ habentur hic.

Ne timeas, quia filium peperiſti. Iſta dicebant aſſiſtentes huic mulieri, vt conſolarentur eam. Nimis enim gaudent fęminæ cum pepererint filios, ideo quāquā a principio dum periclitantur in partu nimis doleāt, tamen poſtquam pepererint non recordantur amaritudinis ſuæ: ſic dixit Chriſtus Ioan. 16. cap. ſcilicet, Mulier cum parit triſtitiam habet, quia venit hora eius, cum autem peperit puerum, non meminit preſſuræ propter gaudium: quia natus eſt homo in mundum. Iſta eſt igitur cōſolatio fęminarum parientiū, ſic enim cum Rachel pariens Beniamin periclitaretē, dixit ei obſtetrix, noli timere, quia & hunc habebis filiū: Gen. 35. *Quæ non reſpondit eis, nec animaduertit.* Ideſt quamquam intellexiſſet illa, qūo aſtantes conabātur eam conſolari, tamen non reſpondit eis, nec aduertere voluit conſolari renuens, cum audierit tantam calamitatē Iſrael: erat enim iam ſibi amara vita ducenda: ideo q̄q̄ ei viuere daretē, nō elegiſſet ſuperuiuere.

Icabod quare ſic nominat⁹ ſit.

Et vocabit puerum Icabod. Interpretatur Icabod inglorius, i. ſine honore, quia tota gloria tranſierat ab Iſrael, vt patet immediatè: & ipſa expreſſit hic cauſam nominis huius. De iſto puero Icabod non legitur an ſuperuixerit: fit aūt mentio de ipſo infra c. 14. cum dr̄

A ꝙ Achias filius Achitob fratris Icabod filij Phinees portabat ephod: ſed ex hoc non apparet an ipſe ſuperuixerit, fortè dicetur ꝙ non ſuperuixit: quia erat partus immaturatus: non enim tūc paritura erat mater eius, ſed præ anguſtia narratorum irruerant in eā dolores ſubiti, vt patet hic: Tales autem non ſolent ſuperuiuere: nec quidem arguitur iſtud, eo quòd mater in partu mortua eſt, quia aliæ fęminæ interdū maturum emittentes fętum periclitari ſolent: & tunc periclitatio matris ad filium nihil pertinet, ſicut patet de Beniamin, in cuius effuſione propter difficultatē partus Rachel mortua eſt, ipſe tamen ſuperuixit, vt patet Gen. cap. 35. Icabod tamen erat partus immà-B turus: ideo ex hoc veriſimile eſt, ꝙ perierit. *Dicens translata eſt gloria de Iſrael.* Hic ponitur ratio huius nominis: ipſa enim cum vocauerit puerum nomine inſolito, ſ. Icabod, i. inglorius aſſignauit cauſam, ſ. quia trāslata eſt gloria Dei ab Iſrael in alias gētes: ideo iā iſte puer erat inglorius, q̄ naſcebatur eo tēpore quo receſſerat gloria, & fuit iſta noīatio ex accidentibus tpalibus: ſic. n. Phaleg fili⁹ Heber vocatus eſt Phaleg, ideſt diuiſio, quia in diebus eius diuiſa eſt terra, ſ. diuiſa eſt lingua hominum, quę vnica erat per multas: ſic patet Gen. cap. 10. cum dr̄ ꝙ Heber vocauit filiū ſuū Phaleg: quia in diebus eius diuiſa eſt terra, & vocauit iſta mulier filium ſuum ex eo ꝙ ſibi præſens erat, ſ. ex receſſu gloriæ: ſic enim Rachel moriens vocauit nomen filij ſui Benoni, i. filius doloris mei, q̄q̄ poſtea a patre vocatus eſt Beniamin. i. filius dextræ. *Quia capta eſt arca Domini.* Iſta eſt cauſa quare tranſijt gloria Dei

C ab Iſrael in alias gentes: erat. n. tota gloria & honor Iſraelitarum ſuper alias gentes, ꝙ Deum ſuum habebant inter ſe præſentem, & reſpondentē ad oīa, q̄ ipſi quæsierent. Quòd aūt iſta eſſet gloria eorū, patet Deutero. c. 4. ſ. Vt audientes vniuerſi, dicant: en populus ſapiens, & intelligens, gens magna: nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Pręſentia aūt iſta Dei maxime manifeſtabatē in arca, quia q̄q̄ ſacerdos magnus in rationali, quod portabat in pęctore ſuo acciperet a Deo rn̄ſionē oīum, quæ inquirebat, vt declaratū eſt cap. 28. & patet infra 23. & 30. tamen iſtud non fiebat in voce, nec erat ibi aliqua ſpecialis Dei aſſiſtentia. In arca aūt erat ſpecia-

D lis Dei aſſiſtētia, qm̄ ſuper propitiatorium arcæ inter duos Cherubin erat angelus Dn̄i in aſſumpto corpore de aere: & reſpondebat ad omnia, quæ inquirebat ſummus ſacerdos ingrediens in ſancta ſanctorum, vt declaratum eſt Exo. c. 25. & Leuit. 16. Ideo inter Hebræos in maximo honore erat arca Dei, quia erat in loco ſecretiori ſanctuarij, ſ. in ſancta ſanctorum, & nō introibat illuc quiſquam, niſi ſummus ſacerdos: & iſte non ſemper, ſed ſolū ſemel in anno alioquin moreretur: & tunc quando ingrediebatur faciebat multas cæremonias, de quo Leui. 16. & ad Hebr. c. 9. Etiā nemo de toto populo debebat videre illā arcam nudam, qn̄ produceretur extra ſanctuariū, alioquin mo-

E reretur: vt patet de Bethſamitibus infra cap. 6. Etiam Leuitę non poterant eā tangere, nec videre, qn̄ erat nuda alioquin morerentē: Nu. c. 4. Nūc aūt quia tranſierat arca ad Philiſthinos dicebatur tranſiſſe gloria Dei de Iſrael. Et iſtud nomē Icabod ſiue inglori⁹ maximè cōueniebat huic puero, quia ipſe erat de gn̄e ſacerdotū magnorū. Nā pater ſuus Phinees erat ſacerdos magnus pro patre, vt dictū eſt: & reſpectu iſtorū erat maxime arca gloria Iſrael: quia ipſi erant, qui ingrediebantur ſoli ad arcam in ſancta ſanctorum, & ibi a Deo inquirebant quod volebant, & recipiebant reſponſum. Iſte autem puer quamquam eſſet ſummus ſacerdos, q̄a tn̄ iā nō erat arca Dei in poplo, ſutu-

rus erat inglorius, ideo vocatus eſt Icabod. *Et pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo ait tranſlata eſt gloria Dei ab Iſrael.* Aliqui exponunt iſtam literam dicẽtes quòd iſta mulier dixit trãſlatam eſſe gloriã ab Iſrael propter duo, ſcilicet propter arcam & propter ſocerum & virum ſuum: & hoc patet quia bis dicitur hic tranſlata eſt gloria Dei ab Iſrael, & primo dicitur ꝙ capta eſt arca, & ſecundo dicitur quòd pro ſocero ſuo, & pro viro dixit tranſlata eſt gloria Dei ab Iſrael.

Quare bis dixit tranſlata eſt gloria Dei ab Iſrael. Quæſt. XX.

SED iſta expoſitio non ſtat: primò quia immediatè ſubditur cauſa huius, cum dicitur, eo ꝙ capta eſſet arca Dei, & ſicut bis dicitur tranſlata eſt gloria Domini; ita bis dicitur, eo ꝙ capta eſſet arca: ergo nõ pro morte ſoceri, & viri dixit trãſlatã eſſe gloriam. Item ſi pro his intellexiſſet, non dixiſſet trãſlata eſt gloria Dei ab Iſrael, ſed perijt gloria Dei in Iſrael: nam ſocer ſuus in Silo mortuus eſt ad oſtium templi, vt patet ſupra: vir autem eius mortuus fuit in bello: & hoc fuit in terra Iſrael, ꝙ tamen trãſlatum eſt de vno loco ad alterum mutatum eſt, ergo non intelligitur pro his. Item quicunque aliquid trãſfertur, illud manet, q̃q̃ non in eodem loco, vbi prius erat, ſed ſocer huius fœminæ, & vir illius nõ manebãt, quia mortui ſunt, ergo non intelligitur de ipſis. Item quia, licet iſta non ſtarent, adhuc nõ poſſet dici quòd trãſient gloria Dei ab Iſrael propter mortẽ Phinees: de Heli enim aliqualiter poſſet dici, eo ꝙ ipſe fuit vir glorioſus in Iſrael iudex & ſummus ſacerdos, & ſine crimine: de Phinees tamẽ filio eius nõ dicitur, quin potius ipſe erat dedecus Iſrael: peruerterat enim cæremonias ſacerdotalis officij ipſe cũ fratre ſuo Ophni, & dormiebant ambo cum mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi, vt patet ſupra cap. 2. vnde propter eos omnia mala hæc venerunt. Exponitur igitur de arca Dei, ſ. ꝙ trãſlata eſt gloria Dei ab Iſrael: ꝙ arca tranſlata eſt ad Philiſthinos. Cum autem dicitur pro ſocero ſuo, & pro viro, dixit tranſlata eſt gloria Domini. Non eſt ſenſus ꝙ iſti eſſent gloria Domini & iſti trãſiſſent, ſed ꝙ reſpectu iſtorum dicebat tranſiſſe gloria: nõ enim erat æqualiter arca Dei gloria Iſraelitarum reſpectu omnium, ſed magis erat reſpectu illorum qui habebãt maiorem propinquitatẽ ad ipſam, & qui propter eam erant glorioſi. Iſtud autem conueniebat ſolis ſummis ſacerdotibus, quoniã alij ſiue ſacerdotes, ſiue nõ ſacerdotes, non introibãt in ſancta ſanctorum ad loquendum Deo ſedenti ſuper arcam. Etiam ſummi ſacerdotes habebant maximam gloriam in toto populo, & abundantiſſimos redditus, vt declaratum eſt Exodi 25. cap. hoc autem ſolum erat propter arcam, quia in hoc differebant ſacerdotes ſummi a minoribus, quia ſummus ſacerdos poterat introire in ſancta ſanctorum, & facere cæremonias ſacrificiorum diei illius, in quo ingrediebatur in ſancta ſanctorum. Cæteræ autem miniſtrationes communes erãt ſummo ſacerdoti, & minoribus: de hoc Leuit. cap. 16, & ſatis latè declaratum fuit Num. 18. cap. Et ſic erat gloria ſacerdotum magnorum in arca. Nunc aũt quia tranſlata erat arca ab Iſrael non manebat aliquid, in quo ſummi ſacerdotes differrẽt a minoribus quantum ad miniſtrationem ſacerdotalem, ideo reſpectu ipſorum tranſierat gloria Dei ab Iſrael: ita vt intelligatur tranſlata eſt gloria Dei ab Iſrael, ideſt a ſummis ſacerdotibus, & quia ſocer huius fœminæ, ſ. Heli, & vir eius Phinees erãt ſummi ſacerdotes, pro eis dixit ꝙ tranſlata erat gloria Dñi ab Iſrael, i. ab eis. Et etiam puer ille, qui natus eſt vocatus

F eſt Icabod, i. inglorius, quia licet ſuſciperet ſummum ſacerdotium poſt patrem ſuum, tamẽ inglorius erat, quia iam tranſlata erat arca ab Iſrael, reſpectu cuius iſte habiturus eſſet honorẽ. *Eo quòd capta eſſet arca Dei.* Iſta mulier loquebatur tanq̃ arca nunq̃ reditura eſſet ad terram Iſrael, ideo propter captionẽ eius dicebat omnes ſacerdotes magnos iam futuros inglorios: ſed pauco tempore mãſit arca in terra Philiſthijm: quia coacti ſunt eam reddere Philiſthini cum fieret in eis plaga magna, vt patet ſeq. cap. Fuit autem ibi ſeptem menſibus, vt patet infra cap. 6.

CAP. V.

G

PHILISTHIIM autem tulerunt arcam Dei, & aſportauerũt eam a lapide Adiutorij in Azotũ. Tuleruntq́ue Philiſthijm arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & ſtatuerũt eam iuxta Dagon.

PHILISTHIIM *autem*. Cum deſcripta fuerit ſupra arcę captiuatio, hic ſubditur eius per omnes vrbes Philiſthinorum deportatio: fiebat autem iſta deportatio propter plagã magnã, quę erat ſuper vrbes, in quas introibat arca.
H Deſiderabant enim nimis Philiſthijm tenere apud ſe arcam Dei: non quidem tanquam ipſi adorare cuperent Deum Hebręorum, ſed quia audierant magnalia, quę fecerat Deus Hebręorum ſuper Aegyptios, & ſciebãt quòd in fortitudine Dei huius confidebãt nimis Iſraelitę contra alias gentes, & quia Philiſthini erant hoſtes Iudęorum ſi detinerent apud ſe arcam Dei credebant quòd auferrẽt Iudæis occaſionẽ confidendi contra ipſos, & ſic ſubijcerentur eis: ideo retinere arcã penes ſe erat Philiſthinis aliquid precioſum: non potuerunt tamen, quia Deus aggrauauit ſuper eos manum ſuam, & coacti ſunt remittere illã, ſicut patet hic: & ſecundum hoc diuiditur iſtud capitulum in tres partes. Primo deſcribitur percuſſio
I Azoti, ſecũdò totius populi, tertiò ſuper hoc congregatio conſilij. Secunda ibi. *Videntes autem*. Tertia ibi. *Miſerunt itaque*. Circa primum dicitur. *Philiſthijm autem tulerunt arcam Dei*. Scilicet acceperunt eã de loco caſtrorum Iſraelitarum, & portauerũt in terram ſuã. Cum enim fugiſſet vniuerſus Iſrael ſinguli in tabernacula ſua, vt patet pręc. cap. mãſerunt caſtra eorum vacua, & cum inquirerent Philiſthijm ſpolia inuentã arcã inter illa portauerũt in terrã ſuam: reputabant eã eſſe ſpoliũ precioſiſſimũ, quod patet ex honore, quẽ impenderunt ei. Nã nõ poſuerunt eam in aliquo loco prophano, ſed in tẽplo maximi Dei eorũ, ſ. Dagon, & apud ipſum Deũ cõſtituerunt eã, vt patet infra. *Et aſportauerunt eam a lapide Adiutorij in Azotum.* Lapis adiutorij.
Lapis adiutorij erat quidã locus in terra Iſrael, in quo
K erãt caſtra Iſraelitarũ, vt patet præc. c. Et vocatur etiã iſte locus hic lapis Adiutorij per anticipationẽ ſicut ibi: quia nõ fuit locus ſic vocatus vſque ad tpa Samuelis, vt patet infra cap. 7. quia tamẽ iſta ſcripta ſunt multo tpe poſtq̃ geſta fuerunt potuit fieri anticipatio, vel recapitulatio. Dicitur ꝙ portata eſt arca in Azotũ, quia iſta eſt vna de ciuitatib⁹ nobiliſſimis totius terræ Philiſthinorũ: ſunt enim quinque ciuitates principales in terra Philiſthijm, q̃ hñt ſeq. c. de quibus eſt vna Azotum: erant enim iſtę ciuitates regales, quoniam terra Philiſthijm diuiſa eſt in qnq; regulos, vt patet Ioſue c. 13. & ponunt ibi iſtę qnq; ciuitates hñtes ſingulos reges,

Quo-

Quomodo Philiſthyim accipiendo arcam non ſunt mortui, cum nemini liceret eam tangere. Quaſt. I.

QVAERET aliquis quomodo Philiſthijm non mortui ſunt cum acceperunt arcam Dei: nam nemini licebat eam tangere, niſi his, qui ordinati erãt a Deo ad eam tangendum, & ſi illi aliter tangerẽt quàm conſtitutum erat, morerentur, ſicut cęteri, vt patet Num. cap. 4. & apparet maxime, quia quando venit arca Dei de terra Philiſthijm, & viderũt eam Bethſamitę mortui ſunt plurimi, vt patet ſeq. c. ergo pariter mori debebant Philiſthijm cum eam acceperunt. Reſpondebit aliquis ꝙ non perierunt: quia ipſi non diſcooperierunt arcã, B ſed ſicut inuenerunt eam velatam, ita portauerunt in terram ſuam: Bethſamitę autem diſcooperierunt eã, & viderunt nudam: ideo mortui ſunt. Sed dicetur quòd adhuc non ſtat iſtud: nam non ſolum ſi quis videret arcam nudam moreretur, ſed etiam ſi tangeret eam velatam portãdo illam, vel aliás, dumtamen non pertineret ad eum portatio: erant autem in populo Iſraelitico diſtincti Leuitæ ad portandum res ſanctuarij, & ſpecialiter Chaaitæ erant determinati ad portandum arcam: Num. cap. 4. ſi quis autęm de extraneis, ſ. de non Leuitis vellet portare arcam Dei, vel quocunque facere alia miniſteria Leuitica moriebatur: ſic patet Nu. cap. 1. ſ. quiſquis externorum acceſſerit, occidetur: ſed Philiſthijm non erant de genere Leuitarum, ideo ipſi morerẽtur ſi tangerent arcam, etiamſi eſſet velata: ſimile patet de Oza, qui tenuit arcam Domini, ne caderet, quãdo portabatur de C Cariathiarim in domum Dauid, & percuſſit eum Dominus infra 2. lib. cap. 7. & primo Paralip. 13. de iſto autem Oza dicit Ioſephus lib. 7. Antiquitatum, quòd non erat de genere eorum quibus licebat tangere arcam, ideo mortuus eſt. Philiſthijm autem erant huiuſmodi: ideo mori debebant. Reſpondendum eſt ꝙ Philiſthijm non percuſſi ſunt quando tulerunt arcam, ſiue dicamus ꝙ eam nudam tulerint, ſiue opertam: & loquendo rationabiliter non debebant ipſi puniri a Deo quomodocũque portauiſſent arcam in terram ſuam, quia ꝙ moreretur aliquis tangens nudam, vel opertam arcam, vel videns eam nudam, ſolũ erat ex lege Dei. Si enim nõ fuiſſet poſita lex de cuſtodia, & honore arcę, licuiſſet omnibus videre illam: D & nemo moreretur tangendo, vel videndo, ſed quia lex poſita fuit nõ licuerunt iſta: lex tamen poſita nõ obligat ad bonum, vel ad malum, niſi eos, ſuper quos ponitur: ſic ait Apoſt. ad Roma. cap. 3. ſ. Scimus autẽ quoniam quęcunque lex loquitur iis, qui in lege ſunt loquitur, ſed nõ fuerat data lex iſta de cuſtodia, & honore arcæ Philiſthinis: ergo qualitercunque ipſi tetigiſſent, aut vidiſſent illam eis nõ erat obligatio ad punitionem. Item ex alia ratione non debuerũt puniri, quia dato ꝙ iſta lex obligaſſet Philiſthinos, & oẽs gẽtes, non agerent ipſi iniquum aliquid, & dignũ pęna portando arcam, quia qñ aliquis agit quantum in ſe E eſt, vt ſciat ſi peccat, & non põt ſtare, etiam ſi agat id, quod in ſe eſt malum, non eſt ei ille actus imputabilis. Philiſthini autem erant huiuſmodi, quia ipſi neſciebant leges Hebræorum de reuerentia, & cuſtodia arcæ; ideo q̃q̃ tractarẽt ab eis aliter quàm decebat, non erant puniendi. Item Philiſthini non erant digni pęna, quia erant nimis deuoti circa venerationem arcæ; quod patet quia impenderunt ei maximum honorẽ, quem impendere poterant, ſcilicet, quia poſuerunt eam in loco ſacratiſſimo totius terrę ſuæ, ſcilicet, in templo Dei magni Dagon: nec ſolum hoc, ſed etiam conſtituerunt eam æqualem Dagon, vt patet infra in litera; vnde non poterant ipſi Iſraelitæ magis

Rñſio aliquorum.

Rñſio auctoris.

A honorare arcã, q̃ honorauerunt Philiſthijm: nõ fuerunt igitur punibiles pro hoc. Item Deus ad hoc fecerat deduci arcam in caſtra q̃q̃ Iſraelitæ non intellexerant, vt traderetur in manibus Philiſthinorũ, & ex hoc ſequeretur poſtea gloria Dei, ſed hoc nõ poterat eſſe, niſi Philiſthijm arcam impune tractarent portantes in terram ſuam, ergo nõ debuit Deus eos punire pro contactu arcæ. Ad rõnes aũt in ꝯnum rñdetur: & ad primam cum dr̃ ꝙ Philiſthijm non erant de Leuitis, quibus ſolis licebat tangere arcã: dicendum ꝙ iſta lex data fuerat Iudæis; ideo ſolũ obligabat inter Iudæos, vt patet ad Roma. c. 3. & ſic Philiſthijm quomodocunque tractarent arcam non peccabant. Ad B ſecundam rationem, cum dr̃ ꝙ debuerant puniri, ſicut Bethſamitæ: & fuit rñſum ꝙ Bethſamitæ viderũt arcam nudam, & Philiſthijm viderunt eã coopertam ſolum: dicendũ ꝙ hoc nihil refert: ſiue enim vidiſſent illam nudam ſiue opertam nõ peccabant ex omnibus rationibus ſupra datis: Bethſamitæ autem peccabant, quoniam ipſis data fuerat lex, cum eſſent de Iudæis, & ligabat illos: ideo non debebant videre arcam, nec tangere eam, niſi ſicut lex determinaſſet. Item peccauerunt Bethſamitæ: quia tractauerũt arcam irreuerenter, ſ. diſcooperiendo eã, vt colligitur ſequen. cap. vbi dr̃ ꝙ puniti ſunt, quia viderunt arcã, ſed ſi vidiſſent eam opertam nemo percuteretur: qa hoc licebat cuilibet de populo, ſicut patet qñ ducebatur per deſertum in itinere: etiam poſtea in terra promiſſionis quando portata fuit ſeptem diebus in circuitu vrbis Iericho Ioſue cap. 6. & qñ fuit ducta de C domo Aminadab de Gabaa in ciuitatẽ Dauid: quia ibi totus populus erat, ſed nemo mortuus eſt niſi quidam, qui eam detegit infra ſeq. lib. cap. 6.

Ad rõnes primæ opinionis.

Ad ſecundam.

Quare Deus percuſſit Philiſthijm plaga propter arcam cum ipſe permiſerit accipi eam. Quaſt. II.

QVAERETVR vlterius cũ Deus permiſit arcã capi in bello a Philiſthinis, & portari in terrã ipſorũ, quare poſtq̃ fuit inter ipſos percutiebat eos plaga magna, vt patet ĩ litera: potuiſſet enim Deus aliter facere ꝙ arca dimitteretur a Philiſthinis. Reſpondendum eſt ꝙ Deus voluit ſeipſum demõſtrare Iudęis, & Philiſthinis vtriſque reddendo D quod merebantur. Iudæi enim, qui colebant Deum Iſrael, & tamen nimis offenderant eum, merebantr̃, ꝙ traderentur in manus hoſtium, & nõ liberarentur propter prępſentiam arcæ: alioquin eorum iniquitas ſemper eſſet impunita, & nõ arbitrarẽtur ſe eſſe peccatores, cum vero pręſente arca ipſi percuſſi ſunt, & arca capta eſt, & ipſi ſciebãt ꝙ potuiſſet Deus præſente arca liberare eos, cognouerunt manifeſte, ꝙ fiebat propter eorũ iniquitates, ideo quãtum ad hoc neceſſaria fuit captio arcę & deſtructio, vel pcuſſio magna Iudęorũ. Rurſus autẽ fuit conueniens, vt Philiſthijm percuterentur exiſtente arca in terra eorũ, & hoc pp duo. Primo ne ipſi aſcriberent victoriam contra Iu E dæos, & arcã Dñi fortitudini ſuæ, & deorum ſuorum, & ꝙ tenebant eũ captum: nam putabant illam arcã eſſe Deum Iſrael, vel aliquid latẽs intra illam cum dixerunt pręce. cap. venit Deus in caſtra, & iterum quis nos liberabit de manu deorum iſtorum ſublimium: erat aũt iſta magna ignominia Dei Iſrael, ſ. ꝙ Philiſthini crederent ꝙ habuerãt victoriam contra illum: decuit igitur nimis, vt cũ ipſa eſſet in terra eorũ monſtraret potẽtiã ſuã ꝯ eos, & ꝯ deos ipſorũ: ſic. n. fecit: nam primo humiliauit corã ſe Dagon deũ Azoti, & ad vltimũ confregit caput, & manus illius: poſtea indurauit manũ ſuã ſup viros Azoti pcutiẽs eos plaga magna, ita vt cogerẽtr̃ remittere arcã ad alias vrbes,

& confitebantur, quòd Deus Iſrael aggrauabat manum ſuam ſuper eos, & ſuper Deum ſuum. Secunda cauſa fuit, & potiſſima, vt Philiſthini remitterent arcam Domini ad terram Iſrael. Nam licet Deus ad tempus deſeruiſſet Iſraelitas nõ adiuuans eos, tamen nolebat deſerere in æternũ, & quia ſanctificatio ſua inter Iſraelitas erat arca, voluit quòd reduceretur in terrã Iſrael, ſed Philiſthini nullo modo dimitterent arcam, niſi mors omnibus inſtaret, quia deſiderabant eam nimis tenere, vt ſupra fuit declaratum: ideo decuit quòd punirentur a Deo ad hoc quòd cogerentur remittere arcam in terram ſuam; aliàs enim nunquam remiſiſſent: ſic autem factum eſt, quia cum omnibus Philiſthinis mors inſtaret vulneratis ſingulis ciuitatibus conſilio inito remiſerunt arcam in terram ſuam, ſicut patet ſequen. cap. aliter autem nõ potuiſſent eam habere Hebræi, quia non erant potentes deſtruere bello omnem terram Philiſthinorum ad accipiendum inde arcam Dei ſui. Sed adhuc dato quod Deus vellet dare Iudæis totam fortitudinem, vt ipſi recuperarent arcam de terra Philiſthijm per bellum: non conueniebat, vt infra declarabitur: ergo debuit punire Philiſthinos cogendo illos ad reductionem arcæ.

Quare Deus permiſit arcam portari in terram Philiſthinorum Iudæis in bello ſuperatis. Quæſt. III.

QVAERETVR vlterius quare Deus permiſit portari arcam in terrã Philiſthinorum deſtructis Iudęis in bello: nam pręter hoc potuiſſet Deus oſtẽdere pręd icta duo, quæ oſtẽdit, ſcilicet potuiſſet punire Hebręos immeritos ſaluari pręſente arca, ſcilicet, quod quamquam Hebræi deduxiſſent illam in caſtra, cęderentur a Philiſthinis in pręſentia illius magis quàm cum ipſa non erat in caſtris, & quòd omnibus Hebræis partim occiſis, & partim fugientibus ipſa maneret nullo cuſtodiente eam in caſtris: ibi autẽ poterat rurſus demonſtrare magnitudinem ſuã Philiſthinis, ſcilicet, quòd cum accederent aliqui Philiſthini ad capiendũ arcam, morerentur coram ea, ita vt cogerentur illam relinquere in caſtris. Reſpondendum eſt, quòd nõ fuit iſte modus conueniens ad demonſtrandum duo prędicta, ſcilicet peccatum Iudęorum, & poteſtatem contra Philiſthinos. Nam licet primum cõuenienter monſtraretur, tamen ſecundum non cõueniebat. Si enim ſic morerentur Philiſthini, & cogerentur dimittere arcã in caſtris, non patuiſſet magnitudo Dei cõtra Philiſthinos reſpectu Iudæorum, nec reſpectu Philiſthinorum. Patet primò reſpectu Iudæorum, quia licet morerentur multi de Philiſthinis volendo capere arcam, & ad vltimum dimitterent: & Hebręi poſtea venientes inuenirent eam in loco caſtrorum non putauiſſent hoc accidiſſe, quaſi non potuerint Philiſthini eam portare, cum non viderent ad hoc ſufficientem probationem: & dato quòd reperirentur aliqui de Philiſthinis mortui coram arca non argueretur ſufficienter quòd illi perijſſent, quia voluiſſent tangere arcã, ſed ex alijs cauſis, & dato quòd Hebræi poſſent habere aliqualem præſumptionem; de hoc tamen ſufficientem certitudinem non haberent. Itẽ dato quod Hebræi credidiſſent ꝙ arca Dei ſui hoc feciſſet: tamen non conſtaret Philiſthinis, quia aut omnes Philiſthini morerentur volentes accipere arcam, aut aliqui eorum ſolum. Si aũt oẽs cæteri, q manerent in terra Philiſthinorum, qui non veniſſent ad bellum putauiſſent, ꝙ oẽs gladio Hebręorũ corruerant, & non aſcripſiſſent hoc fortitudini Dei Iſrael.

Si vero quidam ipſorum ſolum morerẽtur volentes capere arcã, alij aũt recederent in terrã ſuã relicta

F arca, adhuc non eſſet manifeſtum inter Philiſthijm, ꝙ Deus Hebręorũ occidiſſet illos, ſed vt non darent gloriam Deo Hebręorũ fingerẽt illos perijſſe bellicè. Itẽ qualitercunque aliquis de omnibus his æſtimare velit, tamen adhuc manet ꝙ Deus non demonſtraſſet fortitudinem ſuam ita abundãter ſuper Philiſthinos, ſicut monſtrauit, ſi nõ fuiſſet ducta arca in terrã eorũ: Nã ſolũ occidiſſet eos, qui erant in bello. Nunc aũt non ſolum eos, qui ad bellum ierũt, ſed etiã eos, qui manſerant in ſingulis ciuitatibus: nam fuit plaga vniuerſalis in tota terra Philiſthinorũ, vt patet ſeq. c. Item licet Deus mõſtraſſet mõ prędicto fortitudinẽ ſuam ſuper Philiſthinos, tamẽ non haberet occaſionem ad monſtrandum ſuper Deos eorum. Nũc autẽ
G etiam ſuper Deos ipſorũ fecit magnalia, vt patet de Dagon, qui iacuit pronus corã arca, & poſtea manus cũ capite abſciſſę ſunt, ideo fuit cõueniẽtior iſte modus ad demonſtrandum duo prędicta, q̃ aliquis alius.

Quare Iudæi non acceperunt arcam de terra Philiſthijm pugnando. Quæſt. IIII.

QVAERETVR vlterius, quare Iudæi non acceperũt arcam de terra Philiſthijm pugnãdo, ſ. ꝙ ſicut Philiſthijm pugnando acceperant eã de terra Iſrael, ita Iſraelitæ pugnando reducerent eã in terram ſuam. Reſpondendũ eſt ꝙ Hebræi non erãt tanti roboris, vt poſſent expugnare totã terram Philiſthijm ad recipiendum inde arcã, nec ſolũ hoc, immo nec erant potẽtes ad defendendum ſeip-
H ſos in terra ſua, vt patet in duobus bellis in cap. pręce. Sed diceñ, ꝙ ſicut Deus miraculosè coegit Philiſthinos reducere arcam in terrã Iſrael, ita daret miraculosè vires Iudæis ad expugnandos Philiſthinos & capiendum arcã. Rñdendũ, ꝙ nõ conueniebat pp duo. Primo quia ad hoc ꝙ Hebræi pugnando caperent arcam, oportebat ꝙ delerent totã gentẽ Philiſthinorũ per bella, vel quaſi: alioquin nullo mõ illã eis darẽt, ſed Deus nolebat ꝙ perirẽt oẽs Philiſthijm: illos. n. relinquebat ad hoc, ꝙ ſi aliqñ peccarent Iſraelitæ illi ingrauarent manum ſuã ſuper eos: etiam relicti ſunt ad exercitationem, ſ. vt Iudæi haberẽt hoſtes, cũ quib⁹ pugnarent, ne penitus in eis bellica virtus langueſceret: iſtę n. cauſę habentur in libro Iudicũ. De prima
I patet Iud. c. a. 1. Quãobrẽ nolui delere eos a facie veſtra, vt habeatis hoſtes, & dij eorũ ſint vobis in ruinã. Et iterũ ibidẽ: Ego nõ delebo gẽtes, quas dimiſit Ioſue, & mortuus eſt, vt in ipſis experiar Iſrael: vtrũ cuſtodiãt viã meã, & ambulẽt in ea, ſicut cuſtodierũt patres eorũ, an nõ. Secunda cauſa patet Iudic. ca. 3. ſ. Hæ ſunt gentes, quas Dñs dereliq̃t, vt erudiret in eis Iſraelẽ, & oẽs, q nõ nouerãt bella Chananæorũ: & poſtea diſcerẽt filij eorũ certare cũ hoſtibus, & habere conſuetudinẽ pręliãdi. Et ſubditur quinque ſatrapas Philiſthinorũ &c. Patet igitur ꝙ debuerũt dimitti Philiſthijm ad exercitationẽ Iudæorum. Alia cã fuit, quia non erat cõueniens, ꝙ Iſraelitę eriperent Deum ſuũ de manu hoſtium, ſed magis ipſe liberaret eos, reputabãt enim oẽs gentes ꝙ arca Dei erat Deus Iſrael, &
K ſic cũ erat apud Philiſthijm putabant Deũ Hebręorũ eſſe captiuũ: ſi aũt Hebręi liberauiſſent eũ bello, putauiſſent gentes, ꝙ Hebręi liberauerant Deũ ſuũ de manu hoſtili, in quo quantum ad ęſtimationem gentiũ appareret ꝙ nõ erat maioris virtutis De⁹ Hebręorum, q̃ dij aliarũ gentiũ, ſ. ꝙ ſicut dij gentiũ egebant cultorũ ſuorũ ope, vt ab oibus incõmodis liberarentur, ita egeret Deus Hebręorũ. Fuit igitur cõueniẽs ꝙ liberaret ſeipſum Deus Hebręorũ de manu hoſtiũ premẽdo illos, nec recipiendo opẽ cultorũ ſuorũ ad hoc, vt manifeſtè cognoſcerẽt gẽtes iſtũ Deũ differre, a cęteris in poteſtate: & iſta eſt potiſſima ratio.

Deus noluit Philiſthinos oẽs perire pp duo.

Quare Philiſtini tantum deſiderabant tenere arcam Dei. Quæſtio. V.

QVAERETVR vlterius quare Philiſthini tãtum deſiderabant tenere arcam Dei apud ſe, vt, ꝓpter eam exponerent ſe amaræ morti, fieretque in regione eorum plaga magna.

Reſponderi poterit, ꝙ hoc faciebant, vt nimis dominarent Iudæis: erãt enim Philiſthijm hoſtes Iudæorum ab antiquo, ideo deſiderabant delere totum genus eorum, vel ſubijcere illos in ſeruitutem, & quia Iudæi confidebant nimis in Deo ſuo, quem Philiſthijm putabant eſſe in arca, & veriſſimè, licet Iudæi ſcirent arcam non eſſe Deum ſuum, tamen ex præſentia illius magnam habebant fiduciam, quod probauerunt Philiſthijm in præcedẽti bello, quando adueniente arca vociferatus eſt, totus exercitus hebræorum, & ingemuerunt Philiſthijm dicẽtes, non fuit enim tanta exultatio heri & nudiuſtertius, væ nobis. Credebant igitur Philiſthim, ꝙ tenẽdo arcam Dei apud ſe tollebant Iudæis duo bona. ſ. adiutorium, quod Deus Hebræis præſtare poſſit, & confidennam, quam ex præſentia arcæ poſſent habere Hebræi: exiſtimabãt enim Philiſthijm, ꝙ Deus Hebræorum adiuuabat eos in bello, & hoc verum erat, & quia putabant Deum Hebræorum eſſe illam arcam, vel virtutem quandã latentem intra illam arcam, vt declaratum eſt præcedẽti ca. q. 12. exiſtimauerunt, ꝙ cum arca Dei eſſet apud eos, non poſſet adiuuare Hebræos Deus ſuus.

Et in hoc quidem rectè arguebant ſecũdum principia naturæ, ſi fundamentum eorum fuiſſet verum. Nam res naturales determinant ſibi certa loca, In quibus operentur, & nõ poſſunt vbique operari, quia potentia earum nõ eſt infinita. Et hoc ſiue ſint res corporales, ſiue ſpirituales: nam corporales cauſæ operantur in locis illis, in quibus ſunt, & in toto ſpacio ꝑ quod continuè poteſt deriuari virtus earum, vt patet de rebus calidis, & frigidis, humidis, & ſiccis, quæ ſũt principia immutandi ſecundum naturam. Patet etiã hoc de corporibus cœleſtibus, quorum virtus per totum medium continuatur: nullius tamen iſtarum rerum eſt operatio vbique. Nam etiam corpora cœleſtia, quorum eſt maxima cauſalitas in natura, nõ poſſunt operari vbique, quia eorum virtus non poteſt penetrare in terra, niſi vſque ad illum locum, in quo ſunt venæ minerales, & atramentales: vlterius autem verſus centrum non eſt aliqua operatio, ideo nec reperiuntur ibi generatio, nec corruptio. De ſubſtãtijs aũt ſpiritualibus, ſiue vnitæ ſunt vt animæ, ſiue non vnitæ, vt angeli, ſatis apparet, ꝙ operatio ipſarum non ſit in omni loco, ſed in paruo. De animabus patet, quia illę non habent influentiam, niſi in corporibus quibus ſunt vnitæ.

Res naturales non agunt, niſi in determinata diſtãtia.

Angeli autem ſolum habent influentiam in aliqđ paruum quod eis eſt coniunctum, quia illud poſſunt mouere. Cætera autem, quæ ſunt in magna diſtantia non poſſunt mouere. Etiam nõ poſſunt portare, vel mouere corpus cuiuſcunque ponderis, ſed in determinata quantitate: ſic enim vult philoſophus. 12. Meta. vbi aſſignat intelligẽtias motrices orbium, & vult ꝙ quælibet ſit proportionata orbi a ſe moto, ita quòd ſi eſſet maioris quantitatis non poſſet illum mouere, vel ſaltem non poſſet in eadem velocitate, & per hũc modum facit regularitatem in motibus cœleſtibus. ſ. quia intelligentiæ mouentes nõ poſſunt maiora, nec velocius mouere. Et rurſus in mouendo nunquam fatigantur, quia non ſunt potentiæ corporeæ organicæ, ideo manebit ſemper regularitas motus, & ſic patet, ꝙ res naturales non habent operationem ſuam vbique, ſed in determinatis locis, ideo cũ Philiſthijm

A putarent Deum Hebræorum eſſe arcam, vel aliquã virtutem latentem in arca credebant, ꝙ quando eſſet arca in terra eorum, non poſſet adiuuare Hebræos, quia diſtabat ab eis, & non ſolum hoc, ideo etiam ſi eſſet arca in terra Hebræorum, & tamen non eſſet in caſtris, putabãt Philiſthim, ꝙ modicum, vel nihil poſſet adiuuare Hebræos. Cum autem eſſet præſens eis in bello, credebant ꝙ nimis poſſet eos adiuuare, qđ patet ex verbis ipſorum Philiſthinorum præcedẽti c. Nam antequam veniſſet arca in caſtra inſurgebant Philiſthijm contra Iſraelitas nihil timentes. Cum autem veniſſet arca in caſtra, timuerunt Philiſthijm dicentes, venit Deus in caſtra, & ingemuerunt dicentes, vę nobis, nõ fuit enim tanta exultatio heri & nudiuſtertius, vę nobis.

B Secundo Philiſthijm tollebant Iudęis confidentiã. Nam dato, ꝙ arca nihil adiuuaret Hebræos, tamen confidebant nimis, ꝙ in ꝓſentia eius vincere poſſent, & ſic pugnabant confidenter contra Philiſthijm ea præſente. iſta tamen confidentia non poterat eſſe ſine magno damno Philiſthinorum, ſiue vincerent, ſiue vincerentur. Nunc autem manente arca in terra Philiſthijm credebant ipſi, ꝙ Iudæi non confiderent pugnare iam contra ipſos, & hoc modo facilitei ſubijcerent Iſraelitas in ſeruitutem duriſſimam. Adhuc autem erat magna vtilitas in hoc Philiſthinis, quia erat eis ablatus timor: credebant. n. ꝙ exiſtente arca in terra ipſorum, dato ꝙ Iſraelitæ pugnarent cõtra eos, nõ poſſent nocere illis, ſi tamen eſſet arca inter Iudæos

C timebant nimis Philiſthijm cõgredi cum Iudæis, quod patet præcedenti cap. Nam antequam veniſſet arca in caſtra non putabant aliquod eſſe periculum in pugna. Cognito tamen, ꝙ veniſſet, dixerunt: Vę nobis quis nos liberabit de manu deorum ſublimium iſtorum? hi enim ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum cum plaga: deſiderabant igitur Philiſthijm tenere apud ſe arcam Dei.

An philiſthæi debuiſſent amittere fidem virtutis arcæ ex eo, quòd ipſa præſente Iudæi ſuperati fuerant. Quæſtio. VI.

D SED dicet aliquis, ꝙ iam ablata erat Philiſthæis occaſio deſiderãdi tenere apud ſe arcam Dei, quia hoc erat, quia ipſi credebant, ꝙ arca eſſet magnæ virtutis potens eripere cultores ſuos de manu hoſtili, & delere hoſtes. Nunc autem ipſi viderent, ꝙ Hebræi nimis confidentes in arca non liberati ſunt, etiam ipſa arca non potuit ſe eripere, ſed ipſi eam hoſtiliter ceperũt, ideo videtur, ꝙ iam nullius eſſet potentiæ, nec appreciabilis, vt ipſi deſiderarent eam.

Reſpondendum eſt, ꝙ Philiſthijm deſiderabant tenere arcam apud ſe ex cauſis dictis, & iſte caſus nõ fecit eos exiſtimare arcam eſſe minoris valoris: nam non crediderunt hoc eueniſſe ex impotẽtia Dei hebræorum, quia ſciebant ipſi, ꝙ Deus hebræorum feciſſet maiora his, vt ꝙ percuſſerit omnes Aegyptios, & aperuerit mare rubrum: diuiſitque Iordanem ad tranſitum hebræorum, & ſubiecerit eis ferè totam terram Chanaan. Primam autem horum ipſi Philiſthijm confeſſi ſunt, vt patet præcedenti cap. Hi ſunt dij &c. De ſecundis non potuerunt ignorare, quia ſuper eos venerunt iſta mala, cum ab ingreſſu Ioſue in terram Chanaan fuerunt bella Iudæorum tam contra Philiſthijm, quàm cõtra omnes alios Chananæos.

E Crediderunt igitur Philiſthijm, ꝙ hoc accidiſſet Iudæis, quia Deus eorum erat iratus eis, quia forte non colebatur, vt iuſſerat, & iſtud eſt conueniẽter dictum, quoniam gentiles credebant, ꝙ aliqñ Deus Hebræo-

Hebręorum iraſceeretur hebræis, vt patet de rege Se-
nacherib, qui mouebat Iudæos, ne cõfiderent in Deo
ſuo annunciando, ꝙ eſſet iratus eis, qui abſtulerant al
taria illius. De hoc infra 4. lib. cap. 18. ſ. ꝙ ſi dixeris mi-
hi in domino Deo noſtro habemus fiduciam, nonne
iſte eſt, cuius abſtulit Ezechias excelſa & altaria, &
præcepit Iudæ, & Ieruſalem dicens ante altare hoc
adorabitis in Ieruſalem. Crediderunt igitur, ꝙ hoc
acciderat, quia Deus erat iratus Hebræis: poſſet tamẽ
eis iterum reconciliari, & ſi maneret arca apud eos
adiuuaret illos, & redirent omnia inconuenientia, q̃
ſupra dicebantur contra Philiſthijm, ideo quamquã
accidiſſet iſte caſus, Philiſthijm ſemper deſiderabant
apud ſe tenere arcam. Alia autem cauſa huius eſſe
potuit. ſ. ꝙ Philiſthijm hoc faciebant ad demonſtran-
dum magnam gloriam ſuam inter gentes. ſ. quia bel-
lo ſuperauerant Iſraelitas, & captiuauerant Deum Iſ-
rael: erat autem iſta magna gloria, quia Deus Iſrael ha
bebatur tanquam potentiſſimus inter Deos gentiũ.
Cum ipſe percuſſerit Aegyptũ, & Deos Aegyptio-
rum: etiam percuſſerat omnes alias gentes, contra
quas Hebræi pugnauerant: erat igitur eis glorioſum
nimis captiuum tenere illum Deum.

*An tempore, quo arca fuit in terra Philiſthinorum, Iudæi fe-
cerint aliquod miniſterium coram arcæ loco,
Quæſtio. VII.*

QVÆRETVR vlterius an tempore, quo ſtete-
rit arca in terra Philiſthinorum debuerunt Iu
H dæi facere in terra ſua aliquod miniſterium
coram arca, & an ceſſauerint ab eo propter
abſentiam arcæ.

Reſpondendum eſt, ꝙ quando arca erat in terra
Iudæorum erat in tabernaculo intra ſancta ſanctorũ,
& illud nũquam ingrediębatur aliquis, niſi ſummus
ſacerdos, & hoc ſolum ſemel in anno. ſ. in die propi-
tiationis, alioquin moreretur: Leui. 16. cap. Hoc au-
tem fiebat, q̃a in die ſeſto iuſſerat lex, ꝙ ſacerdos ma-
gnus faceret expiationem pro ſe, & pro toto popu-
lo, & introibat in ſancta ſanctorum ferens ſecum ſan
guinem vituli, & hirci, aſpergebatque ſepties intra
ſancta ſanctorum coram propitiatorio: de hoc patet
I præalleg. ca. Si autem non eſſet arca intra ſancta ſan-
ctorum, non poterat aſpergi contra propitiatorium.
Alijs autem temporibus nihil differebat, ꝙ arca eſſet
in terra Iudęorum, vel non. Nunc autem manet du-
bium, an aliquod tempus fuerit, in quo Iſraelitæ de-
buerint facere miniſtrationem coram arca, & illa nõ
eſſet in terra eorum.

Reſpondendum eſt, ꝙ cum ſolum eſſet neceſſariũ
fieri miniſtrationem coram arca die propitiationis, (An tranſiuit in eo tẽpe aliqua dies propitiationis)
erit dubium, an tranſiuit aliqua dies propitiationis, in
qua non fuerit arca in terra Iſraelitarum. Reſponde-
tur ꝙ non, quia arca ſolum fuit in terra Philiſthijm. 7.
menſibus, vt patet ſequenti c. ſed in his ſeptem men-
ſibus nõ fuit aliqua dies propitiationis, ergo non trã-
K ſiuit tempus, in quo arca neceſſaria eſſet in terra Iſrae
litarum, & non eſſet inter ęos.

Sed aliquis dicet, ꝙ forte in aliquo iſtorum ſeptẽ
menſium fuit dies propitiationis. Sed dicendum, ꝙ
non, pro quo conſiderandum eſt, ꝙ dies propitiatio-
nis ſemper celebratur die decimo menſis ſeptimi, q
apud nos vocatur September, vt patet Leu. 23. & Nu
me. 29. cap. iſti tamen ſeptem menſes fuerunt præter
Septembrem, ꝙ patet quia arca manſit in terra Phili-
ſthijm ſeptem menſibus, & tamen illa venit in terra
Iſraelitarum tempore quo colligebatur triticum, vt
patet ſequenti cap. ſ. Porro Bethſamitæ metebant tri
ticum in valle, & eleuantes oculos viderunt arcã Dei,

F ſed meſſis triticea non fiebat in terra Iſraelitarum an
te principium tertij menſis, qui eſt Maius, incipiendo
vt ipſi incipiunt a Martio menſes ſuos: nam principiũ
meſſis ordeaceę in terra Iſrael erat poſt medietatem
mẽſis primi. ſ. Martij: nam ꝓhibitum erat, ꝙ ne quis ſu-
meret ſpicas aliquas ad comedendum grana, vel face
rent pultes, aut polentam, vel panes ex ſegete vſq; ad
ſecundum diem feſtiuitatis azymorum, qui eſt dies.
16. menſis primi, vt patet Leui. 23. & Numę. 28. cap.
Erant autem tunc ſpicæ ordeaceæ adhuc virentes, vt
patet Leui. cap. 23. ergo quando eſſet meſſis triticea,
iam eſſet finis ſecundi menſis, & in tertio menſe offe
rebant Iudæi primitias de panibus triticeis nouis: Le-
ui. cap. 23.

G Computentur ergo ſeptem menſes cum ipſo Ma
io, ante Maium reperietur, ꝙ arca capta fuerit in prin
cipio Nouembris, qui eſt nonus mẽſis apud hebręos,
dies tamen propitiationis eſt in Septembri, vel ſi veli-
mus non computare Maium. ſ. ꝙ tempus, quo venit
arca erat tempus meſſis triticeæ, tamen erat in fine
Aprilis, vel in principio Maij: dicetur, ꝙ arca fuerit
capta in principio Octobris, & ſic quomodocunque
ponatur, neceſſe eſt, ꝙ ſemper dicamus fuiſſe captam
arcam poſt feſtum ꝓpitiationis, & rediſſe ante aliud
feſtum propitiationis, cum ſolum manſerit ſeptem
menſibus in terra Philiſthijm, & ſic non fuit aliquod
tempus, in quo Iſraelitæ egerent arca, & ipſa eſſet in
terra Philiſthijm.

H *Si accidiſſet aliqua dies propitiationis, dum Iudæi erant
ſine arca, an celebraſſent omnes cæremonias diei illius.
Quæſtio. VIII.*

QVÆRETVR vlterius quid ſi accidiſſet aliqua
dies propitiationis, dum erant Iſraelitæ ſine
arca, an celebraſſent omnes cæremonias diei
propitiationis.

Reſpondendum eſt, ꝙ de quibuſdam cæremonijs
diei illius non eſt dubium, ſed de alijs. Pro quo ſcien-
dum, ꝙ in die propitiationis erant triplices cæremo-
niæ. Primæ pertinebant ad vacationem a laboribus, (Triplices cæremoniæ in die propitiationis.)
ſecundę ad ieiunia, tertiæ ad ſacrificia.

De primis dicebatur, quòd illo die abſtinerent Iu-
I dæi ab omnibus laboribus, & ab omni opere ſimpli-
citer: Leuit. 23. capit.

De ſecundis dicitur, quòd omnes in die illa affige
rent animas ſuas a veſpera in veſperam. ſ. ꝙ non cõ-
mederent, nec biberent, & ceſſarent ab alijs delecta-
tionibus: quicunque autem non affligeretur die illo:
periturus erat de medio Iſrael, vt patet Leu. 16. & 23.

De tertijs. ſ. de ſacrificijs habetur Leui. capitu. 16. &
Nume. 29. vbi ponuntur multa ſacrificia pertinentia
ad diem iſtum. De primis duobus generibus cære-
moniarum dicendum eſt, ꝙ obſeruarentur in die ꝓ-
pitiationis, etiam ſi arca non eſſet in terra Iſraelitarũ,
quod patet, quia nunc Hebręi ſeruant iſta, & tamen,
nec habent arcam, nec ſanctuarium, nec ſunt in terra
K promiſſionis, in qua fieri debebãt ceremoniæ. De ter-
tio genere cæremoniarum. ſ. de ſacrificijs diei propi-
tiationis dicendum eſt, ꝙ iſta erant duplicia, quia q̃dã
erant ſpecialiter pertinentia ad illum diem inquantũ
erat dies expiationis, & iſta erant, quæ fiebant ad cære
moniam expiationis pro peccato totius populi. Alia
autem erant, quę offerebantur in die hac inquantum
dies iſta erat quædam magna ſolemnitas, ſed non vt
pertinebat aliquo modo ad expiationem. De primis
ſacrificijs habetur Leui. cap. 16. de ſecundis habetũ Nu
me. cap. 29. Erant autem prima, ꝙ offerret ſummus
ſacerdos vnum vitulum pro ſeipſo, & domo ſua, &
totus populus offerret duos hircos, quorum vnus
mitte-

mittebatur in ſolitudinem, alius autem immolabat, & tam ſanguis ipſius quàm vituli ferebantur intra ſancta ſanctorum ad aſpergendum. De his Leui.cap.16. hæc autem ſunt, in quibus fit expiatio.

Secunda autem ſacrificia diei huius, quæ non pertinebant ad expiationem, erant vnus vitulus, & vnus aries, & ſeptem agni anniculi in holocauſtum, & vnus hircus pro peccato, vt patet Nume. 29. Nunc autem de his dicendum eſt, ꝙ quantum ad ſecunda ſacrificia non eſt dubium, quin offerrentur in die propitiationis, etiam ſi non eſſet arca in terra Iſraelitarum: nã iſta non pertinebant ad diem expiationis ſecundum, ꝙ erat dies expiationis, ſed ſecundum ꝙ erat magna feſtiuitas, ideo ſicut de alijs feſtiuitatibus non eſt dubiũ, quin poſſent celebrari ſacrificia illarum, etiam ſi non eſſet arca in terra Iſrael, ideo nec dubitabitur de his. Quòd autem iſta ſit differẽtia inter ſacrificia diei expiationis, apparet Num.29.ca. vbi cum fuerint poſita ſacrificia illa, quæ nos nominauimus ſupra: Secũda dicitur ibidem, ꝙ illa erunt abſque his, quæ offerri ſolent pro delicto & expiatione, ergo neceſſe eſt diſtingui die illa, quædam ſacrificia, quæ offerantur pro expiatione, & alia non.

Item patet hoc magis, quia arca non erat neceſſaria in die expiationis pluſquam in alijs ſolennitatibus, niſi quia illa die ſacerdos introducebat de ſanguine vituli, & hirci intra ſancta ſanctorum: alijs autem diebus non, ſed de ſanguine ſacrificiorum iſtorum, quæ vocabamus hic ſecunda, nihil introducebatur intra ſancta ſanctorum ad aſpergendum coram propitiatorio. ergo nihil differebat arcam eſſe in ſanctuario, vel non, quantum ad iſta ſacrificia.

An arca nõ exiſtente inter Iſraelitas ſacrificandum eſſet,

De primis autem ſacrificijs huius diei manet dubium, an poſſent offerri ſi non exiſteret arca in terra Iſrael intra ſanctuarium. Ratio dubitationis eſt, quia quandocunque aliqua cæremonia de cæremonijs legis veteris determinabat ſibi certum locum, vel inſtrumenta, ſi Iudæi non haberent illum locum, vel inſtrumenta non faciebant huiuſmodi cæremonias, ſicut patet nunc in cæremonijs, quas obſeruant Iudæi: nam aliquas obſeruant, alias vero non. Illæ enim quæ non determinant locum, obſeruantur nunc, ſicut circunciſio, & obſeruatio Sabbathi, & vacatio a laboribus in alijs feſtiuitatibus & ſimilia. Alia autem determinabant ſibi locum ſicut ea, quæ pertinebant ad ſacrificia. Quomodo autem iſta inter ſe differant, & quæ obſeruentur nunc, & quæ non: declaratum eſt Exo.cap.19. Ita igitur dies propitiationis determinabat ſibi certum inſtrumentum. ſ. fieri coram propitiatorio aſperſionem, ergo quando Iudæi non haberent propitiatorium, non poſſent facere iſtam aſperſionem.

Reſpondẽdum eſt, ꝙ ſiue eſſet arca in ſanctuario, ſiue non, Iudæi poterant facere iſtam aſperſionem, & cogebantur facere quolibet anno, dum eſſent in terra promiſſionis, nec requirebatur, ꝙ aſpergeret ſacerdos ſanguinem coram propitiatorio. i. ꝙ eſſet propitiatorium intra ſancta ſanctorum, ſed ſatis erat, quòd aſpergerent coram loco illo, in quo erat, vel eſſe ſolebat propitiatorium, & ſic ingrediebatur ſacerdos in ſancta ſanctorum ferens ſecum ſanguinem, & aſpergebat ſepties coram loco illo, in quo eſſe conſueuerat propitiatorium, quod patet, quia multa tempora tranſierunt. ſ. 80. anni, vel quaſi, in quibus ſtetit arca in terra Iſraelitarum, & tamen non erat intra ſanctuariũ in ſancta ſanctorum, ſed erat in diuerſis locis: nam immediatè vt venit arca de terra Philiſthijm, poſita eſt in domo Aminadab ſacerdotis in Gabaa, ſiue Cariathiarim, & poſtea in principio regni Dauid, ſuper Iſrael tranſlata fuit arca de Cariathiarim in ciuitatem

A Dauid, de hoc infra cap.7. & infra 2.lib. cap.6. deinde manſit arca in domo Dauid vſque ad tempus, quo Salomon tranſtulit eam in templum, quod ædificauit domino, vt patet 2. Paralipom.ca.1. & fuiſſet tempus pluſquam.80. annorum. ſ. 40. annis regni Saulis, de quibus Actuum. 13. cap. & 40. annis regni Dauid, vt patet infra 3.lib.cap.2. ſed manifeſtum eſt, ꝙ in omnibus his temporibus Iſraelitę celebrauerunt omnes feſtiuitates ſuas & diem expiationis, quia iſta erant præcepta neceſſitatis, & non habebant Iudæi aliquam cauſam excuſantem, ergo certiſſime credendum eſt, ꝙ celebrauerint: potiſſime, quia in his temporibus fuit iudex Samuel infra 7. & 12. ca. qui valde erat zelator legis Dei: fuit etiam poſtea Dauid rex, qui nimis ſecutus eſt legem domini: **B** ideo iſti non permitterent aliqualiter præteriri aliquam feſtiuitatem, vel cæremoniam legalem. Conſtat tamen, ꝙ toto iſto tempore arca fuit extra tabernaculum, ergo ſacerdotes obſeruabant cæremonias diei propitiationis ingredientes in ſancta ſanctorum, & fundẽtes ſanguinem coram loco, in quo ſolebat eſſe propitiatorium.

An exiſtente arca extra ſanctuarium ſacerdos in die propitiationis faceret omnes cæremonias, ac ſi ibi eſſet.

Quæſtio. IX.

QVAERETVR vlterius, an cũ exiſteret arca extra locum ſanctuarij, & ſacerdos obſeruans diem propitiationis introiret in ſancta ſanctorum, obſeruaret omnes cæremonias, quę **C** obſeruabantur, quãdo aliàs introibat ſacerdos in ſancta ſanctorum exiſtente ibi arca.

Reſpondendum eſt, ꝙ cęremoniæ multæ requirebantur, cum ſacerdos ingredi debebat in ſancta ſanctorum, quarum ſi aliquam omitteret, peccaret, & occideretur a Deo, vt patet Leui.16. vbi dicitur, quòd non introiret Aaron in ſancta ſanctorum omni tempore, ſed ſolum quando feciſſet ea, quæ habentur ibi alioquin moreretur. Erãt autem iſtæ cæremoniæ triplices. Primæ erant quantum ad veſtes, quas tunc habebat ſacerdos, ſecundę quantum ad ſanguinẽ, quẽ aſpergebat, tertiæ quantum ad thymiama, quod ſe- **D** cum ferebat.

De primis dicendum, ꝙ ſummus ſacerdos, quãdo introibat in ſancta ſanctorum accipiebat quatuor ornamenta ſolum de lino, quæ erãt minorum ſacerdotum, ſcilicet fęminalia linea, & tunicam, & cidarim atque cingulum: Leuit.cap. 16.

Cæremoniæ quas faciebat ſacerdos, quãdo ingrediebat ſancta ſanctorum.

De ſecundis cæremonijs dicendum, ꝙ cum ſacerdos introiret in ſancta ſanctorum occidebat vitulũ, & hircum, de quorum ſanguine introducebat ſecũ ad aſpergendum coram propitiatorio: Leu.c.16.

De tertijs cæremonijs dicendum, ꝙ ſacerdos implebat quoddam thuribulum prunis, & thymiamate, ferebatque ſecum intra ſancta ſanctorum, vt patet præalleg. capitu.

De primis duobus generibus cæremoniarum dicendum, ꝙ in die propitiationis fiebãt, ſiue ſacerdos **E** eſſet intrans ante arcam, ſiue non eſſet arca in ſanctuario, quia ſupra declaratum eſt præcedenti q. ꝙ & ſi non eſſet ibi arca obſeruabatur expiatio, ſed nõ poterat hoc fieri, niſi ſacerdos introiret in sãcta ſanctorum, ergo neceſſe erat, ꝙ hẽret veſtes illas, quas lex iubebat habere ingredientẽ. etiam ꝙ ferret ſecum de ſanguine hirci, & vituli alioquin non haberet qd aſpergeret intra sãcta ſanctorum: expiatio tñ fiebat p aſperſionem ſanguinis. De tertia cæremonia ſolum erat dubium. ſ. an introduceret ſecum ſacerdos thymiama in ſancta ſanctorum non exiſtente ibi arca: Aliquis dicet, ꝙ ſic, quia ſicut in cæteris non eſt diffe-

rentia, an eſſet arca in ſancta ſanctorum, vel non, ita nec erit in hoc, ſed dicendum eſt, ꝙ an iſtud factum fuerit, vel non, ſciri non poteſt: non tamen obligabãtur Iudæi ad faciendum illud, quod patet, quia Leui. cap. 16. dicitur, ꝙ aſſumpto thuribulo de prunis altaris poneretur ſupra thymiama in igne, vt nebula thymiamatis, & vapor operiat oraculum, ꝙ eſt ſuper teſtimonium, & non moriatur ſacerdos, & ſic cauſa introeundi cum thymiamate erat ipſum oraculum. ſ. propitiatorium, quia ibi erat aliquid, quod cõtegendum erat, ne videretur a ſacerdote. & iſtud erat, quia angelus erat in corpore aſſumpto in propitiatorio inter alas duorum Cherubin, & in illo corpore aereo loquebatur, vt declaratum eſt Leui. 16. & Exo. 25. c. ſed non erat propitiatorium intra ſancta ſanctorum, quando nõ erat ibi arca, cum propitiatorium ſit opertorium arcæ, vt declaratum eſt Exodi 25. & 27. ideo non oportebat introduci thymiama. *Tulerunt autem Philiſthym arcam Dei*. Scilicet accipientes eam de caſtris, nemine prohibente.

De numero annorum huius hiſtoriæ primi lib. Reg. ab hoc capite vſque ad finem libri. Quæſt. X.

SCIENDVM autem, ꝙ in principio huius ca. incipit ſextus liber Antiquitatum Ioſephi durans vſque ad principium ſequentis ſecundi libri Regum, & texitur in eo tota hiſtoria, quę habetur hic pauca verba addendo, de quibus interdum tangetur in locis ſuis. Et dicit, ꝙ iſta hiſtoria continet tempus annorum 32.

Sed ſciendum, ꝙ ſacra ſcriptura dicit eſſe tempus annorum 40. Nam regno Saulis dantur anni 40. vt patet Actuum 13. ſed computãtur ibi anni pro regno Saulis, & pro tempore, quo iudicauit Samuel. Fuit autem Samuel pluribus quàm viginti annis iudex, quibus non præfuit Saul, vt declarabitur infra 7. c. principatus autem iudicatiuus Samuel incępit a morte Hęli ſummi ſacerdotis. Iſta autem quæ habentur hic fuerunt menſibus ſeptem poſt illud, ſed in hoc modicũ differt: multum tamen differt inter poſitionem Ioſephi, & ſacræ ſcripturæ, cum Ioſephus dicat eſſe ſpacium 32. annorum ab iſto tempore vſque ad principium regni Dauid: ſacra autem ſcriptura dicit fuiſſe ſpacium annorum quadraginta, in quo non eſt dubium cui credi debeat, quia auctoritas ſacræ ſcripturæ omnium ſcripturarum humanarum auctoritatẽ excedit.

Dagon Deus Philiſthinorũ cuius figuræ eſſet.

Et intulerunt eam in templum Dagon. Scilicet non poſuerunt in aliqua domo prophana, ſed in ſanctuario ſuo. Erat autem Dagon Deus Azoti, & ad hanc ciuitatem fuit arca ducta. Dicunt autem Iudæi, ꝙ iſtud idolum Dagon habebat figuram piſcis, vel ſaltem caput eius erat, ſicut caput piſcis. Quòd autem totus eſſet ad figuram piſcis non ſtat, quia dicitur infra, quòd caput, & manus Dagon abſciſſa ſunt: ſi tamẽ eſſet ad formam piſcis non haberet palmas, ꝙ autem caput illius eſſet ad formam piſcis, & cætera membra eſſent modo humano lineata ſatis ſtat, qm̃ alia idola pingebantur cum tota humana effigie, & cornibus arietis, ſicut Ammon libycus, & multa alia figmenta ſimilia fuerunt. Iudæi aũt ſolum dicunt hoc, quia Dagon videtur deriuari a quodam noĩe hebręo ſignificante piſcem Dag: ſed hoc non eſt motiuum conueniens: eſſet. n. verum ſi ambo eſſent in eadem lingua, ſed ſũt in diuerſis, quia Dag eſt idiomatis hebræi, Dagon aũt eſt idiomatis Philiſthinorum, iõ ſatis ſtat, ꝙ ſignificẽt diuerſa, ſicut iſta dictio Leuaui in latino ſignificat eleuare, vel extollere. In hebręo aũt ſignificat cor meũ.

Et ſtatuerunt eam iuxta Dagon. Ideſt poſuerunt Phili- F ſthini arcam apud Dagon Deum ſuum, in quo videbantur eam latis honorare dupliciter: primò quia nõ poſuerunt eam in loco prophano, ſed in maximo ſanctuario ſuo. ſ. in templo Dagon: ſecundo quia poſuerunt eam apud Dagon, quaſi facientes eam æqualem Deo ſuo Dagon.

Quare Philiſthini poſuerunt arcam in templo Dagon. Quæſt. XI.

QVAERET aliquis circa hoc quare poſuerunt Philiſthini arcam in templo Dagon, & apud ipſum Dagon. Rñdendum eſt, ꝙ hoc poterat fieri ex duplici intentione. Primo quidem G ad honorandum arcam Dei: nam ſicut ſupra dictum eſt Philiſthini credebant Deum hebręorum eſſe magnæ potentiæ, quia deſtruxerat Aegyptios, & Deos eorum, & ſic fecit in multis alijs gentibus, ideo timebãt ne ſic iraſceretur eis, & deleret illos, quamobrem honorabant ipſum. Et quia ſi ponerent arcam Dei in aliquo loco prophano, erat dedecus, poſuerunt eã apud Dagõ in templo ſuo, & ne iraſceretur Deus hebræorum, ꝙ præponeretur ei Dagon, locauerunt arcam iuxta Dagõ. ſ. in loco æqualiter honorato. Iſtud aũt quantum ad Philiſthinos ſi ipſi exhiberent cũ intentione honorandi, honor erat. Nam nihil melius habebant Philiſthini, q̃ ꝙ ponerent arcam Dei iuxta maximum deorum ſuorum. Apud Iudæos tñ nõ poterat maior offenſa Deo fieri, q̃ ſi poneretur arca il- H lius in aliquo templo idolorum inter idola. Ratio diuerſitatis eſt diſparitas cultus. ſ. q̃a alias cæremonias habebant Iudæi, q̃ Philiſthijm: vnde apud Philiſthinos nihil melius erat q̃ Dagon, apud Iudæos aũt nihil peius eſſe poterat, quam quodlibet idolum.

Alia aũt cauſa huius eſſe potuit. ſ. hebręi ſuperatĩ fuerant a Philiſthinis, & arca eorum capta quam putabant Philiſthini eſſe Deum hebræorũ, & quia Philiſthini aſcribebant gloriam victoriarum ſuarum dijs ſuis, poſuerunt in templo arcam coram Dagon in ſignum, ꝙ Dagon ſuperauerat Deum hebræorum.

Erat enim iſte modus apud antiquos tam Iudæis, q̃ Gentiles, ꝙ cum haberent aliquem triumphũ magnum de hoſtibus, ponerent aliqua inſignia in tem- I plo Dei illius, quem colebant: non quidem ad oſtentationem gloriæ, ſed ad laudem ipſius Dei, cuius erat illud templum. De Iudæis, ꝙ ſic facerent apparet, q̃a Dauid qñ pugnauit contra Goliath Philiſthęum abſtulit gladium eius, & poſuit in tabernaculo domini, quamquam cætera arma conſeruaſſet pro ſe. De armis patet infra cap. 17. ſ. Aſſumens aũt Dauid caput Philiſthęi attulit illud in Ieruſalem: arma eius verò poſuit in tabernaculo ſuo. De gladio, ꝙ eſſet in templo Domini, patet infra ca. 21. ſ. Gladius Goliath Philiſthęi, quẽ percuſiſti eſt inuolutus pallio poſt ephod, ſi iſtum vis tollere tolle. Quod aũt hoc facerent Gentiles apparet, quia qñ Philiſthini occiderunt Saulem, & tres filios eius in monte Gelboe pręciderũt caput K Saulis, & expoliauerunt eum armis, & miſerunt in terram Philiſthinorum per circuitum, vt annunciaretur in templis idolorum, & in populis, & poſuerũt arma eius in templo Aſtaroth infra cap. 31. Sic igitur veriſimile eſt, ꝙ poſuiſſent Philiſthini arcam Domini in templo Dagon in ſignum victoriæ, & laudem Dagon. *Cumque ſurrexiſſent diluculo Azotij*. Hic ponitur pęna, quæ ſecuta eſt ſuper Deos Philiſthinorum. Nã poſuerant Philiſthini arcam apud Dagon ad laudem Dagon. Deus aũt voluit oſtendere Dagon nihil eſſe, & arcam ſuam eſſe glorioſiorem Dagon. Et dr̃ hic, ꝙ ſurrexerunt Azotij. ſ. ſacerdotes Dagon, qui diluculo venerunt ad templum ad faciendum cæremonias

Mos antiquorum in bellis.

nias

nias ſuas, & tunc inuenerunt Dagon iacentem.

Altera die. Ideſt ſequenti die poſtquam arca poſita eſt in templo Dagon, in quo nimis demonſtratum eſt, ꝙ illud faciebat Deus Hebræorũ, quia ſi ibi manſiſſet arca multis diebus, & nihil factum fuiſſet, quamquam poſtea accidiſſent hæc non attribuiſſent Philiſthini gloriæ arcæ, ſed ꝙ veniſſet ex alia cauſa. Cum vero factum fuerit immediatè, vt venerunt Philiſthini cum arca in templum Dagon, apparebat manifeſte, quòd hoc factum fuiſſet propter pręſentiam arcæ.

Quare Dagon tantum de nocte deiectus eſt in terram, & non de die. Et quare potius caput, & manus eius abſciſſæ ſunt quàm alia membra. Quæſt. XII.

SED dicet aliquis quare cum Dagon hic fuerit bis in terrã deiectus non fuit factum per diẽ, ſed ſemper per noctem, vt patet in litera.

B Reſpondendũ eſt, ꝙ hoc fiebat, vt non viderẽt Philiſthini, quomodo fiebat miraculum, ſed poſtea illud factum tenerent. Si enim per diem fieret oportebat, vt aliqui viderent ſaltem de ſacerdotibus. Deus autem nolebat eis monſtrare modum miraculi. Sic apparet factum fuiſſe etiam inter Iudæos, quia aliqua miracula Deus faciebat, quæ nolebat monſtrari hebræis cum fiebant, ſed cum facta erant, ſicut patet de manna, quod per noctem deſcendebat in circuitu caſtrorum, & nemo hebræorum videbat: Nume. c. 11. **C** Vnde prima die, qua cecidit manna hebræi non viderunt, quia fuit hoc per noctem, & deinde in aurora viderunt, & mirati ſunt: Exo. cap. 16. Sic etiam patet de virgis frondentibus. ſ. quando poſitæ fuerunt virgæ. 13. in tabernaculo teſtimonij: Nume. 17. & ibi nullo vidente floruit virga Aaron: vidit autem eam populus cum iam floruiſſet.

Ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Dei. Ideſt ſacerdotes inuenerunt Dagon iacentem in terra. ſ. nõ erectum, vel ſtantem, ſed iacentem ſuper pauimentum, & extentum toto corpore: dr̄ autem, ꝙ erat pronus, quia nõ ſolum erat iacens, ſed etiam ſuper os ſuũ iacebat, vt poneretur tanq̃ adorans arcam Dei: ſi tñ **D** fuiſſet iacens, & non pronus, ſed ſuppinato ore nõ videretur adorans: hoc autem magis exprimebat dignitatem arcæ. *Et tulerunt Dagon.* ſ. de pauimento, in quo iacebat ante arcam. *Et reſtituerunt eum in locum ſuum.* Scilicet poſuerunt eum in altari, vel in loco eminenti, in quo ante erat. Hoc autem fecerunt ſacerdotes diluculo anteq̃ veniret populus, ne videret Deũ ſuũ humiliatum coram arca, & crederent maioris ptãtis eſſe Deum hebræorum, & quia iſti ſacerdotes occultauerunt gloriam Dei Philiſthinis, addidit Deus ſm ſignum, quod occultari non poſſet. ſ. abſcindens caput, & palmas Dagon, vt patet infra. *Rurſumque mane die altero conſurgentes.* Scilicet, ꝙ in die ſequenti poſtq̃ iacuit Dagon coram arca inuenerunt id, quod dicit hic: fuit aũt factũ hoc immediate, vt magis crederẽt Deus hebræorum feciſſe. *Inuenerunt Dagon iacentem ſuper faciem ſuam in terra.* **E** Non poteſt propriè dici, ꝙ eſſet Dagon ſuper faciem ſuam, quia caput eius & manus abſciſſa erant ſuper limen ſanctuarij, ſed dr̄ eſſe ſuper faciem ſuam. ſ. ſuper partem illam, verſus quã erat facies. ſ. ſuper ventrem, & hoc erat, vt iterum ſignificaretur iacens ad adorandum arcam Dei.

Caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abſciſſæ erant ſuper limen. Fuit iſtud factum, vt non poſſent occultare ſacerdotes populo deiectionem Dei ſui corã arca: nam etiam ſi vellent reſtituere eum in locum ſuum, vt prius nihil proderat, quia non habebat caput nec manus: ideo cognouerunt hac vice viri Azoti, ꝙ

A Deus hebræorum humiliauit Deum ſuum, vt patet infra ſcilicet, videntes autem viri Azoti, dixerunt nõ maneat arca Dei Iſrael apud nos, quoniam dura eſt manus eius ſuper nos, & ſuper Dagon Deum noſtrum.

Quare magis caput, & manus Dagon abſciſſæ ſunt, quàm alia membra. Quæſt. XIII.

DE manibus autem, & capite quare magis fuerunt abſciſſæ, q̃ aliæ partes non apparet aliqua cauſa, ſed referendum eſt ad quandam ſimilitudinem operum noſtrorũ, ac ſi diceremus, ꝙ Dagon Deus Azoti peccauit male a- **B** dorando Deum Iſrael, ideo abſciſſæ ſunt illę partes, quæ ad adorationem pertinent. ſ. caput, quia illud nõ bene curuauit, & manus, quia illas non bene eleuauit coram domino.

Si autem dicas quare iſtæ partes repertæ ſunt ſup limen domus. i. templi Dagon. Dicendum, ꝙ hoc fecit Deus, vt maneret memoria miraculi eius in terra Philiſthinorum: nam quia repertæ ſunt iſtæ partes ſuper limen domus, viri Azoti in reuerentiam Dei ſui ſtatuerunt, ne quis calcaret pedibus ſuper limen, vbi ſteterũt partes Dei ſui, & ſic fuit obſeruatum hoc inter Philiſthinos, vt patet infra, & ſic manſit memoria diuini miraculi. Si aũt fuiſſent iſtę partes in alio loco ipſius domus, non fieret iſta obſeruatio, nam bis Dagon iacuit ante arcam Dei, tñ non dicitur, ꝙ non cal- **C** cant ſacerdotes ſuper locum, in quo ſtetit Dagon ꝓnus, ſicut dr̄ de manibus, & capite in limine.

Porro Dagon truncus ſolus remanſerat in loco ſuo. ſ. non manebat ipſi Dagon figura hominis, vel alicuius animalis, quia manus abſciſſæ fuerant, & caput, ſed manebat truncus ſine effigie, & cum dicitur, ꝙ mãſit in loco ſuo non eſt intelligendum de loco ſuo, in quo prius ſtabat, vbi conſtituerant eum Philiſthini, quia dicitur hic, ꝙ inuenerunt Dagon iacentem ſuper faciẽ ſuam, ſed dr̄, ꝙ erat in loco ſuo ſ. in quo fuerat deiectꝰ coram arca ad adorandum illam. *Propter hanc cauſam non calcant ſacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum eius.* Ponitur hic id quod ſecutum eſt ex illa de- **D** iectione. ſ. quia cũ vidiſſent omnes viri Azoti, ꝙ manus, & caput Dei ſui iacuerunt ſuper limen domus crediderunt iniuſtum eſſe & magnæ irreuerentiæ, ſi ipſi calcarẽt poſt in loco, in quo iacuerat Deus eorũ, & ob hoc ſtatuerunt, vt nemo ibi calcaret, & ſic obſeruatum eſt. Et dicitur, ꝙ ſacerdotes non calcant ſuper limen domus, nec alij viri ad ſignandum, ꝙ ſiue ſacerdotes, q magnæ dignitatis ſunt, ſiue populares, qui erant minoris dignitatis, non poterant calcare ſuper limen domus Dagon. *Super limen Dagon in Azoto.* Ideſt iſtud obſeruatur ſolum in templo Dagon, quia ſi eſſent templa aliorum idolorum nõ fiebat aliquid tale in eis, quia nihil acciderat huiuſmodi, niſi ſuper Dagon: dicitur etiam ꝙ hoc fit in Azoto, quia in alijs vrbibus, quamquam eſſent templa Dagon, non ob- **E** ſeruabatur in eis aliquid tale, eo quòd iſta deiectio Dagon coram arca ſolum accidit in Azoto.

Philiſthini, an calcauerint ubi iacuit truncus Dagon, uel tantum non calcauerint, niſi ſuper limen. Quæſt. XIIII.

QVAERET aliquis quare ſolum, vt in templo Dagon in Azoto non calcarent intrante ſup limen: non etiã debuiſſet hoc obſeruari quantum ad locum illum, in quo iacuit Dagon ꝓnus coram arca: bis enim fuit iacens Dagon coram arca, vt patet ſupra in litera, & non videbatur eſſe minoris

noris dignitatis, immo maioris locus ille, in quo totus Dagon iacuit, & iterum trũcus eius quàm locus, in quo caput, & manus iacuerunt tantum.

Reſpondendum eſt, ꝙ non ſolum ſuper limen tẽpli Dagon non calcant intrantes, ſed etiam ſuper partem illam, in qua iacuit Dagon, quia cauſa eadem eſt: ſcriptura tamen expreſſit ſolum de limine, eo ꝙ ibi videbatur eſſe difficilius obſeruari: nam locus, in quo iacuit Dagõ coram arca, erat talis, ad quem prius fortè nullus de popularibus aſcẽdebat, eo ꝙ arca erat poſita iuxta Dagon, & tamen Dagon erat proiectus ante arcam, ergo ſatis eſſet propinquus iſte locus illi, in quo Dagõ prius ſtabat, & ſic quia iſte locus eſſet multum ſacer non accederent etiam ante hoc populares ad illum locum, & ſic quamquam poſtea obſeruare- G tur, ne quis accederet ad illum locum, quia tamẽ prius hoc idem quaſi videbatur, & non erat aliquid ſpeciale, nec difficile, ſcriptura nõ expreſſit hic: De limine aũt ſecus eſt, qa omnes viri de vrbe Azoto introibant in templum Dagon per portam, & ſuper limẽ, & difficile erat, ꝙ non calcarent limen: ideo ꝙ poſtea fuerit obſeruatum erat aliquid ſpeciale, & ſic ſcriptum eſt. *Vſque in hodiernum diem.* Iſtud refert ad tp̃s ſcriptoris huius libri: ſcripſit aũt Samuel magnam partem libri huius a principio eius, & non ſcripſit immediate, vt facta ſunt, ſed magno tp̃e poſt, & quia toto tempore medio.ſ. ex quo iſtud accidit vſquequo liber iſte ſcriptus eſt per Samuelem fuit obſeruata cæremonia iſta: dicitur vſque in hodiernum diem, & ita ſæpe ha- H betur in alijs libris tam Ioſue, q̃ Iudicum alijſq; hiſtoricis, & ſemp̱ refertur ad tp̃s ſcriptorũ. Quod aũt Samuel iſtũ librum ſcripſerit, vel quis alius, declaratum fuit in prologo primo huius libri.

Aggrauata eſt enim manus Domini ſuper Azotios. Hic ponitur percuſſio facta ſuper populũ: percuſſit enim Deus primo Deum Azoti.ſ. Dagon, vt ſic vellent Philiſthini dimittere arcam: noluerunt tñ, quia indurati erant quouſq; percuterentur ipſi nimis. Et dr̃ hic, ꝙ fuit aggrauata manus dñi ſuper Azotios, i. p̱cuſſit eos durè: de iſta percuſſione infra habetur: erat aũt dura, quia ſuper oẽs veniebat ſiue ſuper magnos, ſiue ſup̱ paruos, vt patet infra, & horum plurimi moriebãtur, qui aũt non moriebantur cruciabãtur nimis, ita vt cogerentur clamare in celum, vt patet infra. *Et demolitus* I *eſt eos.* Demoliri ſignificat deſtruere: fuerunt aũt demoliti, quia plurimi eorum moriebantur hac plaga: alij aũt ita affligebãtur nimis, ꝙ mortẽ ſibi eligerent. *Et percuſſit in ſecretiori parte natium.* Fuit enim percuſſio iſta turpis, quia erat locus inhoneſtus, ſed omnes erãt in eodem loco percuſſi.

Qua infirmitate percuſſi ſint Philiſthini a Deo propter arcam, quam tenebant. Quaeſt. XV.

DICVNT autem Iudæi ſecundum literã hebraicam, ꝙ iſta infirmitas erat hemorrhoidum, quę ſolet multis accidere, ſed fuit ibi dura nimis, ita vt plurimi morerentur. K

Sed magis dicendum eſt, ꝙ totum quicquid eſt ante ſeceſſum.ſ. in circuitu illius computreſcebat, & inteſtina per partem illam prominebant. Quidam autẽ dicunt, ꝙ illis partibus putreſcentibus, ſcatebant vermes, & erat fętor intolerabilis, ſed ſm ꝙ infra patet infirmitas iſta erat in natibus, quia partem illam computreſcebant inteſtina, & prominebant.

Cauſauit autem Deus de terra multos mures ebullientes, & iſti aſcendebant per crura Philiſthinorum, & corrodebant inteſtina illa putrida aependẽtia, nec ſe poterant Philiſthini defendere ab his muribus, qa iſti fuerant dati a Deo in plagam, ideo potentiſſime

F cruciabant intantum, ꝙ Gethæi coacti ſunt facẽre ſibi ſedes pelliceas, ne mures corroderent inteſtina eorum. Dicitur autem hic in parte ſecretiori natium, quia nulla pars eſt ſecretior, q̃ ſeceſſus, per quem prominebant inteſtina. *Azotum & fines eius.* Ideſt percuſſit dñs vrbem Azoti, & terram ſibi propinquam: fuit enim iſta prima ciuitas, in qua ſtetit arca, & ipſa primo percuſſa eſt: deinde aũt aliæ ciuitates, per quas ducebatur arca.ſ. Acharon, & Geth percuſſæ ſunt, ſed non percutiebatur ſolum ipſa ciuitas, in qua poneretur arca, ſed ẽt omnia loca finitima, ita ꝙ qñ ad vltimum Philiſthini remiſerũt arcam in terram Iſrael nõ erat aliquis locus, in quo non fuiſſet, vel tunc nõ eſſet iſta percuſſio in tota terra Philiſthijm, vt colligitur ſeq. cap. Hoc aũt fuit, vt velocius remitteretur arca.ſ. ꝙ clamarent oẽs Philiſthijm non ſolum illi, in quorum vrbibus erat arca, ſed ẽt oẽs alij: alioquin ſi ſolum fuiſſet plaga in vrbibus illis, ad quas tranſibat arca, voluiſſent Philiſthijm tranſducere arcam dñi per oĩa loca terræ ſuæ quouſque caperent experientiam, an in oĩbus locis eſſet iſta plaga, vel ſi eſſet aliquis, in quo p̄ſente arca nulla fieret plaga, vt ibi poſſet teneri.

Et ebullierunt villæ, & agri in medio regionis illius. Iſtud non hẽtur in hebræo, nec videtur poſuiſſe Hieronymus, ſed fuit hic tanq̃ gloſa quædam, & aliqui ſcriptores neſcientes diſtinguere inter textũ, & gloſam interlinearẽ miſcuerunt illam literam textui: illa tñ vera eſt: nam ſeq. c. habetur de iſtis muribus erumpentibus de terra, & dicitur, ꝙ ebullierunt agri, & villæ.i. fiebant ebullitiones, vel eruptiones in ſuperficie terræ.ſ. ꝙ de infra terram erumpebãt mures plurimi, vel dicebatur ebullire terra, quia ita erant mures multi ſuper terram, ꝙ videbatur terra ebullire, ſicut olla quando eſt in feruore ſuo. Et erat iſtud in villis & in agris, quia tam in locis habitatis q̃ non habitatis erant mures, ne poſſent Philiſthini confugere ad aliqua, in quibus ægritudinũ ſuarum haberent aliqua linimenta.

In medio regionis illius. Ideſt in medio terræ Philiſtijm.ſ. in vrbe Azoti, & finibus eius, quia ibi incępit iſta plaga. *Et nati ſunt mures.* Iſti fuerunt ſupernaturaliter producti, quia licet eſſet aliquid naturale in terra, ex quo gignerentur, non erat tamen aliqua virtus naturalis, quæ tot mures, & ita velociter genuiſſet, ſic enim factum eſt in locuſtis, & ranis, & in omni genere muſcarum Aegypti, qm̃ iſta a Deo ſolo fiebant, licet potuiſſent opere naturæ produci, ſed nõ fuiſſent tot, nec ita velociter gignerentur. *Et facta eſt confuſio mortis magna in ciuitate.* Ideſt moriebantur multi in vrbe Azoto, & iſti confusè.ſ. tam maſculi, quàm fœminæ, tam magni quam paruuli, vel erat confuſio mortis.i. plaga, eo ꝙ ibi multi moriebantur, quod accidebat principaliter propter mures corrodentes inteſtina prominentia Philiſthinorum, fuit enim iſta plaga dura, & opprobrioſa: dura quidem, quia multi moriebantur: opprobrioſa verò, quia erat in turpi loco.ſ. in ſecretiori parte natium, quòd Deus faciebat ad ignominiam Philiſthinorum, vt ſic ſaltem cognoſcentes potentiam eius, & opprobrium ſuum cogerentur remittere arcam. De iſta plaga habetur Pſal. 77. ſcilicet & percuſſit inimicos ſuos in poſteriora: & opprobrium ſempiternum dedit eis. Dicuntur autem percuſſi in poſterioribus, ſcilicet in ſecretiori parte natium, & fuit opprobrium ſempiternum, quia manſit memoria huius plagæ turpis inter Philiſthinos, & alias gentes, & improperabant reliquæ gentes Philiſthinis hanc plagam, ſcilicet, quòd Deus voluiſſet facere eos ignominioſos. Aliqui autem intelligunt verſum illum de hebreis modernis, quòd ſint percuſſi in poſterioribus, ideſt, quòd fluat ſanguis per ſeceſſum eorum in pœnam, quia ipſi dixerunt de Saluatore:

Vide inferius in q̃ſt. 19. circa finem.

Sanguis

Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros, ſed an verum ſit, ꝙ iſta paſſio accidat hebræis modernis omittatur: conſtat tamen ꝙ verſus ille non intelligit, niſi de percuſſione Philiſthinorum, vt patet ex conſecutione literæ per illum Pſalmum. *Videntes autem.* Hic ponitur ſm. ſ. percuſſio totius populi: nam poſtquam viri Azoti percuſſi fuerunt, fecerunt tranſduci arcam per alias ciuitates, & ſimiliter in illis fiebat ꝑcuſſio. *Videntes autem viri Azoti huiuſcemodi plagam.* Ideſt videntes, ꝙ incurrerunt illam plagam propter pręſentiam arcæ, quia antequam veniret arca nō tolerabant eam. In alijs quoque vrbibus Philiſthinorū non erat iſta plaga: voluerunt igitur a ſe excludere arcam Dei. *Dixerunt non maneat arca Dei Iſrael apud nos.* Iſta dixerunt viri Azoti inter ſe inito conſilio: nam ad eos tanquam ad nimis glorioſos in tota terra Philiſthinorum tranſlata fuerat arca de terra hebræorum: ipſi autem nunc volebant renunciare huic priuilegio ſuo concedentes, ꝙ tranſiret arca ad alias vrbes.

Quoniam dura eſt manus eius ſuper nos. Hoc refertur ad Deum Iſrael. ſ. manus Dei eſt dura ſuper nos grauiter nos affligens pro præſentia arcæ ſuæ. *Et ſuper Dagon Deum noſtrum.* Quia nō ſolum afflixit nos, ſed Deū noſtrum, q̄n deiecit eum de loco ſuo bis, & abſcidit caput, & palmas eius.

Credebant autem, ꝙ ſi maiori tp̄e apud eos eſſet, nemo maneret de oībus Philiſthinis in terra Azoti, & confinium ſuorum. *Et mittentes congregauerunt omnes ſatrapas Philiſthinorum ad ſe.* Poſtquam Azoti viri deliberauerant inter ſe non eſſe retinendam arcam in regione illa, ad ſciendum quid de ea fieri deberet, voluerunt congregare oēs principes Philiſthinorū: nolebant enim ſoli aliquid de arca diffinire, quia illa pertinebant ad totam terram Philiſthijm.

Satrapę q̄ dicantur. Fuerunt aūt congregati ſatrapę. i. principes, vel cōſiliarij, ſed magis ſatrapa ſignificat principem: diciē. n. ſatrapa, quaſi ſatis potens: erant autem ſatrapæ Philiſthinorum quinque ſm numerum quinque ciuitatū principalium terræ Philiſthijm. De hoc patet ſeq. ca. Et quinque ſatrapæ Philiſthinorum viderunt, & reuerſi ſunt in Acharon. Vocantur aūt iſti ſatrapæ aliq̄n reges: erat enim diuiſa terra Philiſthijm in quinq; reges, & quia parui erant, vocantur reguli: ſunt autē denominati ab illis quinque ciuitatibus, quæ habent̄ ſeq. cap. ſic patet Ioſue. c. 13. ſ. terra Philiſthijm, quæ in quinque regulos diuiditur Gazæos, Azotios, Aſcalonitas, Gethæos, & Acharonitas: vocātur aūt iſti aliq̄n ſatrapæ, vel principes vel reges: Sic patet infra cap. 29. ſ. Et ſatrapę Philiſthijm incedebāt in centurijs & millibus. Sic etiam vocantur hic, & ſeq. cap. ſic etiam eſt de quinq; principibus terræ Madian occiſis tp̄e Moyſi, qui aliquando vocantur duces, vel principes, vt patet Num. c. 25. & Ioſue. 13. aliquando autem vocātur quinque reges, vt patet Num. 31. cap. Iſti autem quinque ſatrapæ Philiſthinorum conuenerunt in Azotū: fortè, quia illa erat ciuitas principalis, vel magis, quia ibi acciderat iſte caſus, propter quem vocandi erāt in conſilium. *Et dixerunt quid faciemus de arca Dei Iſrael?* Illud dixerunt Azotij, & propoſuerūt plagam quam ſuſtinebāt, & quomodo propter arcam Dei illam patiebantur, ideo ꝙ prouideretur ſuper ea, quia ipſi iam nolebant eam apud ſe tenere: ſcriptura tamen ſubticet hæc, quia intelligi poſſunt ex præcedentibus.

Reſponderuntque Gethæi. Ideſt reſpondit ſatrapa Gethæorum: erat enim Geth vna de quinque ciuitatibus Philiſthinorum, quæ erat regalis habens ſatrapā, & princeps ciuitatis illius reſpōdit hęc. De iſta ciuitate Philiſthinorum fuit Goliath, contra quem pugnauit Dauid, ideo vocatur Gethæus infra cap. 17. Manſit quoque Dauid, cum rege huius ciuitatis nomine

A Achis quando erat profugus de Iſrael propter Saul, & dedit ei quandam ciuitatem paruam ad habitandum. ſ. Siceleg apud Geth infra 27. cap. *Circumducatur arca Dei Iſrael.* Ideſt non maneat in vna vrbe tantum arca Dei, ſed ducatur per omnes vrbes terræ noſtræ, vt videamus quid inde accidat.

Quare Philiſthijm non remiſerunt arcam Hebræis, cum reciperent propter eam tot mala. Quæſt. XVI.

QVAERET aliquis quare cum Philiſtijm cognouiſſent, ꝙ Deus Hebræorum percuſſerat Deum ſuum Dagon, & plagam magnam fecerat ſuper Azotum, non remiſerunt arcam

B in terram Iſrael.

Reſpondendum eſt, ꝙ Philiſthini deſiderabant nimis tenere arcam Dei apud ſe, & quanto cernebant eam eſſe maioris potentiæ, tanto magis deſiderabant eam apud ſe tenere, quia ſi apud hebræos eſſet, quanto potentior eſſet, tanto magis adiuuaret hebræos, & noceret Philiſthinis. quamquam igitur percuſſi eēnt viri Azoti non remiſerunt immediate arcam in terrā ſuam, ſed decreuerunt ꝙ duceretur per omnes ciuitates ad experiendum, an aliqua eſſet, in qua nō poſſet plagam infligere, & in illa teneretur, & quamq̄ poſtq̄ tranſtulerunt arcam in vrbem Geth fuiſſet facta immediate plaga, non deſtiterunt Philiſthini ab hac intentione, ſed ſuſtinuerunt nimis Gethæi iſtam plagā, quia ipſi dederant conſilium, vt arca circūduceretur

C per vrbes, & non remitteretur in terram ſuam intantum, ꝙ conabantur inuenire quædam lenimenta cōtra iſtam paſſionem facientes ſibi ſedes pelliceas, ne mures aſcendentes poſſent mordere inteſtina pro naturā, ſed nec ſic euadebāt: etiam cum veniſſet arca in vrbe Acharon, & illa quoque percuteretur, nō immediate remiſerunt Philiſthini arcam, ſed cum fieret iſta circunductio per urbes ſingulas, miſit Deus plagā ſimul ſuper omnes urbes, & loca Philiſthinorum, & tunc coacti ſunt clamare oēs Philiſthęi, ꝙ arca remitteretur in locum ſuum. Cauſa aūt quare Philiſthijm iſta faciebant, erat: quia vt ſupra dictum eſt, Philiſthini non credebant Deum hebræorum eſſe omnipotē

D tem, nec aliquis de Gentilibus, aut veteribus philoſophis hoc credidit, ſed putabant Deum hebræorū eſſe aliq̄d corpus, vel virtutē latentem in corpore, & quia iſtæ uirtutes non hn̄t operationem ſuam vbique, ſed in aliquibus locis, putabant ꝙ Deus hebræorum non poſſet ubiq; inferre plagam, nec ſolum intelligebant hoc Philiſthini de loco, in quo non eſſet de hebræorum, ſed ēt de loco, in quo eſſet: nam cauſæ naturales non ſolum non agunt in loco, vbi non ſunt, ſed etiā interdum non agunt in loco, in quo ſunt, eo ꝙ locus ille eſt indiſpoſitus ad ſuſcipiendam cauſalitatē agentis illius: actio tn̄ ſemper cauſatur iuxta diſpoſitionē paſſi. Sic patet ſermo de Aīa. ſ. Actus actiuorum ſunt in patiente diſpoſito. i. ꝙ agens agat depēdet ex diſpoſitione paſſi. Putauerunt ergo Philiſthijm, ꝙ reperi-

E rent aliquē locum in terra ſua, in quo Deus hebręorum nihil agere poſſet, & in illo teneretur arca. Hunc aūt non poterant inuenire, niſi per experientiam circunducendo arcam per omnia loca, ſed hoc non permiſit Deus fieri, ne arca magno tempore eſſet apud Philiſthinos, ſed cum perduxiſſent eam per aliquot ciuitates, incępit Deus ſimul percutere omnes vrbes Philiſthinorum, & tunc coacti ſunt mittere arcam in locum ſuum cognoſcentes, quòd nullus eſſet, in quo non poſſet agere Deus hebræorum.

Quomodo

Quomodo iſta ſcita ſunt a ſcriptore, cum eſſet hebræus. Quæſt. XVII.

QVAERETVR vlterius quō ſcriptor, qui iſta ſcripſit cū eſſet hebræus potuit ſcire oīa iſta, quæ ſiebāt in terra Philiſthijm tam in ↄſilijs eorum,q̄ in cōgregationibus publicis, & manifeſtis plagis: nam Philiſthini non reuelarent hoc Iudæis cum eſſent hoſtes eorum, & inter eos non eſſet communicatio.

Rn̄dendum eſt, ꝙ hóc dupliciter ſciri poterat: vno mō per famam, & per reuelationē ipſorum Philiſthinorū, qui hæc paſſi fuerant: nam q̄q̄ eſſent hoſtes Iudæorum, tn̄ interdū aliqui ipſorū cōicabant cum Iſraelitis: maxime quia deſcendebant Iſraelitæ in terrā Philiſthijm ad acuendū vomeres ſuos, & gladios, & quidquid ad ſabros ptinet: quia in toto Iſrael nō erat aliquis faber ferrarius, cum Philiſthini tunc dn̄antes ſuper hebræos hoc prohibuiſſent, vt patet ĩ. cap. 13. & erat hoc tp̄e Saulis, & Samuelis: ergo tunc habebant cōicationem aliquā Iſraelitæ cum Philiſthinis, ita vt poſſent ab eis cognoſcere ea, q̄ acciderant exiſtēte arca in terra Philiſthijm. Aliter aūt ſciri poterat per ꝓpheram: nam iſte, qui ſcribebat hæc.i. Samuel ꝓpheta erat, & poterat prophetice cognoſcere res geſtas, ſic.n. Moyſes ſcripſit ea, quæ geſta fuerant per Balaā, & Balac, cum maledicere voluerunt populo Iſrael, vt ea quæ geſta ſunt in itinere Balaā, & in terra ſua, vt patet Num. c. 22. & uſq; ad finē 24. non tn̄ potuit Moyſes illa ſcire per cōicationem alicuius Moabitæ, vel alterius, qui interfuiſſet oībus illis. Scripſit tn̄ illa ſpiritu prophetico, quia ſicut prophetæ interdū ea, quæ futura ſunt p̄nunciant & ſcribunt: ita p̄nunciare p̄terita, q̄ ſciri non pn̄t, niſi reuelatione diuina propheticū eſt, ſic.n. nemo dubitat, ꝙ cum Moyſes ſcripſit ea, q̄ acciderunt circa creationē rerum ꝓpheta fuerit: qm̄ illa, quæ ibi ſcripſit a ſolo Deo ei reuelata ſunt, nec ꝑ aliquam hiſtoriā hæc cognoſcere poterat: ita dicendū eſt hic, ꝙ Samuel, q iſta ſcripſit, ſpū prophetico egit: nam q̄q̄ potuiſſent hebrei cognoſcere ea, q̄ acciderāt circa arcā in terra Philiſthinorū, tn̄ non complete cognoſcerent, & aliquid falſitatis in cognitione illa admiſcerēt: vix.n. illi, qui res geſtas vident veritatē de ſingulis ſcribere pn̄t, quātomagis illi, qui ab alio relatas deſcribunt? Et dato ꝙ potuiſſent hebræi plenā veritatē cognoſcere de his per relationē Philiſthinorū, tn̄ Samuel, qui hæc ſcripſit nō auderet deſcribere aliqd, qđ ad ſacram ſcripturā ꝑtinere deberet, niſi maiorem hr̄et certitudinē: iſtud aūt eſt per reuelationē propheticā, quæ certior eſt, q̄ quæcunq; alia cognitio, & debemus magis aſſentire prophetiæ q̄ eis, quæ videmꝰ, vt patet 2. Petri. c. 1. Hoc aūt ſpiritu ſcripſit Samuel librum iſtum, & patet hoc, quia vocatur prophetalis: ponitur enim in ſecundo ordine ſcripturarū canonicarū, quæ vocātur propheticæ, vt patet in prologo Galeato, qui p̄ponitur huic libro, & vocantur iſti prophetales, quia a prophetis, & prophetice ſcripti ſunt. Potuit igitur Samuel deſcribere oīa, quę hic habentur de ſtatu arcæ apud Philiſthinos, quamquam nullus Philiſthinorum ei quicquam retuliſſet.

An arca, cum duceretur per multas ciuitates, in omnibus confringeret ſimulachra. Quæſt. XVIII.

QVAERETVR vlterius circa prædicta cum arca Dei duceretē per multas ciuitates, an in omnibus illis confringeret ſimulachra, ſicut confregit idolū Dagon in Azoto, vel ſi factū eſt, quomodo non exprimitur.

Rn̄dendum eſt, ꝙ Philiſthini primo qn̄ duxerunt F arcam in terram ſuam, poſuerunt eam in templo Dagon, & ibi Deus monſtrauit magnitudinem ſuā confringendo manus, & caput Dagon, vt reduceretē arca in terram ſuā, & quia non inclinati fuerunt Philiſtijm ex hoc ad mittēdū eam pcuſſit Deus ipſos Philiſthinos. Cùm aūt vidiſſent Philiſtini, ꝙ ex pn̄tia arcæ bis Deus eorum ad terram deiectus eſt & confractus, noluerunt tenere arcam in templo Dagon, quia iā quotidie faceret ſic: quouſq; cōminueret idolū Dagon, & alia idola ſiqua ibi erant, & hoc patet eſſe veriſimile, quia ſicut cum Deus percuteret vnam vrbem ꝑꝑ pn̄tiam arcæ Philiſthini deducebant illam ad aliā vrbem, ita cum dij in templo, in quo erat arca cōfringerentur ꝑꝑ eam, educerent eam Philiſthini, & ſic credendum G eſt, ꝙ cum multis diebus mā ſerit arca in vrbe Azoto, & in duobus diebus primis fuerunt facta circa Dagon ea, quæ ſupra enarrantur, vt colligitur ſ. ex litera: non ſtetit arca in tēplo Dagon, niſi illis duobus diebus: poſtea aūt ſtetit in vrbe Azoto in aliqua alia domo ꝓphana, ita ēt cum deduceretē arca ꝑ alias vrbes, cognito ꝙ deſtruxiſſet Dagon Deū Azon, non ponebatur in aliquo templo, ſed in prophanis domibus, & ſic nunq̄ poſtea diſperdidit arca aliqua idola in alijs vrbibus, & ob hoc non fit mentio de eis: nō eſt enim veriſimile, ꝙ cum Philiſthini ſciuiſſent arcā deſtruxiſſe Deū Dagon, ꝙ ponerent eā in aliquo alio tēplo, ne ſic deſtrueret reliqua idola. Sed argues, ꝙ eod. modo non eſſet veriſimile, ꝙ cū arca Dei feciſſet plagam magnā ſuper vnam vrbem ducerent eam Philiſthini ad aliam, & tn̄ H ducebant. Rn̄dendum eſt, ꝙ nō eſt ſimile, quia neceſſe erat, ꝙ arca Dei poneretē in aliquo loco in terra Philiſthijm, cum ipſi nollent dimittere eam ad terram ſuam, ſed magnopere niterentur eam tenere in terra ſua. De tēplo aūt ſecus eſt, quia cū noceret arca in tēplo poterat poni in aliquo loco ꝓphano. & tn̄ dato ꝙ excluderetur de vna vrbe, neceſſe erat eam poni in alia, vel maneret in deſerto, qđ non intendebant Philiſthini, cū vellent eā conſeruare cū magna diligentia: non igitur fregit Deus aliquod idolum in terra Philiſthinorū, niſi idolum Dagon, & ob hoc de alijs vrbibus nihil dr̄. Sed dicetur ↄ, quia ſequēti c. dr̄: dabitis Deo Iſrael gloriam, ſi forte releuet manum ſuā a uobis, & a dijs veſtris, & a terra, ergo multi I dij Philiſthinorū percuſſi fuerant, & quotidie percutiebantur. Rn̄dendum, ꝙ ſolum fuit percuſſus Dagō Deus Azoti, vt ſ. declaratū eſt. Dixerunt aūt ſacerdotes, vt releuet manū ſuam a dijs veſtris, quia licet non noceret dijs Philiſthinorū poſtq̄ nocuit Dagon, qa tn̄ illum ↄfregit ſciebant, ꝙ poterat cæteros ↄſringere, & quia ſemper plaga augebatur quouſq; arca dimiſſa fuit, adhuc timebant Philiſthini, ꝙ Deus Iſrael percuteret deos eorum, ꝙ aūt faceret eos ſecuros de hoc, faciendo penitus ceſſare plagā populi, per qđ intelligeret, ꝙ ēt poſtea nō ꝑcuterent dij, dicebāt releuare manus a dijs eorum. *Et circunduxerunt arcam Dei Iſrael.* i. ducebant eam Philiſthini per terram ſuā in circuitu de vna urbe in aliam. Primo aūt poſt urbē Azoti ducta K eſt arca in urbem Geth, quia Gethęi fuerunt, qui rn̄derunt, ꝙ deberet arca circunduci, & q̄q̄ hic non dicatur, ꝙ immediate ueneri in urbē Geth: tn̄ apparet ex eo ꝙ ſequitur. ĩ. ſ. ꝙ Gethęi patiebanē nimis, & fecerunt ſibi ſedes pelliceas: fuit aūt hoc factū, qa Geth erat alia de quinq; ciuitatibus principalibus Philiſthinorū hn̄s regē, vel ſatrapā, vt ſ. dictum eſt. *Illis autē circunducentibus eam,* i. ducentibus de vna ciuitate in aliā. i. ꝙ tunc fiebat plaga poſtq̄ introducebāt arca in aliq̄ ciuitatē, & manebat ibi. Cum aūt duceretur in itinere non percutiebantur, qui eā portabāt, quia tunc nō faciebant eam ſtare, ſed cum primū inciperet detineri in aliqua vrbe. *Fiebat manus Domini ſuper ſingulas ciuitates.*

rates. Ideſt poteſtas Dei ad vindictam erat in qualibet vrbe, cum ibi eſſet arca, & illa vocatur manus dñi: qa per manum ſignificatur operatio. *Interfectionis magnæ nimis.* Ideſt manus domini erat ad faciendum magnã interfectionem in populo: multi enim moriebantur eorum, qui ſic percutiebantur: alij enim lõga ægritudine vexabantur, quamquam non morerentur.

An ita percuterentur aliqui viri in aliqua ciuitate poſt exitum arca ſicut quando erat ibi. Quæſt. XIX.

QVAERET aliquis circa hoc, an poſtquã exibat arca Dei de aliqua ciuitate Philiſthinorum percuterentur ibi aliqui viri plaga iſta, ſicut cum ibi exiſtebat: dum enim eſſet arca Dei in aliqua vrbe non percutiebantur confeſtim omnes de vrbe illa, nec omnes, qui percutiendi erãt, ſed ſucceſſiue: nam peccabant Philiſthini detinendo arcam, cuius dominus daret eis ſignum, ꝙ deberent eam dimittere, & quia quanto aliquis maiori tempore permanet in contumacia delicti, grauius eſt puniendus, percutiebat Deus ſemper plures, & grauius quouſque percuſſiſſet omnes, qui erant in vrbe a paruo vſque ad maiorem, vt patet infr. in litera, & poſtea ſi adhuc permanerent in cõtumacia occidebat Deus multos de illis. Reſpondendum eſt, ꝙ poſtquam arca recederet de aliquo loco, ſi manſiſſent aliqui non percuſſi non percutiebantur vlterius, & ſi aliqui percuſſi eſſent, poſtea non moriebantur, quamquam antequã educeretur arca de loco illo morerentur plurimi, qđ patet, quia ſi plaga maneret, & continue infligeretur recedente arca ſicut manente illa, nõ videretur, quòd plaga iſta eſſet propter arcam, quia non magis infligeretur vbi eſſet arca, quàm vbi non eſſet. Item ſi hoc fuiſſet, ſ. quòd non releuaretur ab occiſione illa ciuitas, de qua receſſerat arca, nõ curarent habitatores vrbis mittere arcam ad aliam vrbem ſciẽtes, ꝙ ſiue maneret ibi, ſiue recederet quomodocunque peſtis mãſura erat, & ſic poſtquam arca Dei ducta fuit de Azoto in vrbem Geth videntes Gethęi, quòd mãſiſſet peſtis apud Azotios, ſicut a principio erat, nõ curaſſent mittere arcam, ad Acharonitas, ſciẽtes, ꝙ quomodocunque peſtis apud eos futura erat: & tamen poſtquã manſit aliquanto tempore apud Gethæos, ipſi miſerunt illam in Acharon, ergo videtur ꝙ aliquam releuationem viderant apud Azotios poſtquam inde receſſerat arca Dei, decebat etiam, vt ſic fieret, alioquin non pateret manifeſtè, ꝙ iſta plaga fiebat propter pręſentiam arcę Dei: de eo autem, ꝙ dicebatur, ſ. an immediate, vt receſſiſſet arca de aliquo loco omnes, qui percuſſi fuerant ibi ſanarentur: dicendum eſt hoc nõ patere, videtur tamen dicendum, ꝙ non ſanabantur immediate, nam tunc cognouiſſent manifeſte Philiſthini, quòd arca Dei faciebat iſtud, & tamen aliqualiter dubitabant, quod patet quia, quando ſacerdotes Philiſthinorum conſuluerunt, ꝙ remitteretur arca in locum ſuum, dixerunt, ꝙ ponerent in plauſtro eã iungentes duas vaccas fęras, quarum vituli relinquerentur in domo, & nullus dirigeret eas, ſi autem ipſę recte tenderent in terram Hebræorum, dicebant ſe cogituros, ꝙ arca Dei feciſſet malum iſtud: ſin autem dicebant, quòd a caſu veniſſet, & nõ tetigiſſet eos manus Dei, vt patet ſequenti capitu. Ergo nondum cognoſcebant plene, an arca Dei feciſſet hoc, ſi tamen mox, vt receſſiſſet arca Dei de aliquo loco, omnes quotquot percuſſi fuerant, ſanarẽtur: appar uiſſet manifeſtè, quod arca Dei faciebat hęc, patet quia nimis differt inter inflictionem huius plagę, & ſanationem eius: quoniam ſi infligeretur, vt inflicta eſt poterat eſſe a caſu naturali, vel a Deo: nam quòd generentur

A hemorroides, vel fluxus ſanguinis, & ꝙ prominenant ĩteſtina per ſeceſſum, ęgritudines naturales ſunt, quæ multoties, Deo non percutiente, accidunt: ideo dubitabant Philiſthini, an Deus hoc feciſſet, vel eueniſſet a caſu. Sanatio autem omnium iſtarum ęgritudinum ſubitanea, ſcilicet mox, vt receſſerat arca Dei de vrbe, erat miraculoſa, quia nulla cauſa naturalis agit ſubito, cognouiſſent igitur manifeſtiſſime, quòd fiebat ab arca Dei, ſed dubitauerunt. Satis ergo dicendum eſt, quòd non ſanabantur immediate, ſed mures pauliſper ceſſabant, qui comedebant inteſtina Philiſthinorum, & ipſe morbus hemorroidum, & prominentiũ inteſtinorum, atq; putridorum pauliſper curabatur.

Et percutiebat viros vniuſcuiuſque vrbis. Scilicet omnium vrbium, ad quas arca trãſiuit. B Nam a principio ſolum percutiebantur illę ciuitates, ad quas tranſibat arca, ad extremum tamen cum eſſent Philiſthini nimis duri nolentes dimittere arcam, percuſſit Deus ſimul omnia loca terræ Philiſthijm, & ſic omnibus clamantibus coacti ſunt Philiſthini dare arcam. Quòd autem omnes percuſſi fuerint apparet, quoniam infra dicitur, quòd fiebat pauor mortis in ſingulis vrbibus, & aſcendebat vlulatus vniuſcuiuſque ciuitatis in cœlum: ſic etiam patet ſequenti capitu. cum dicitur, quòd oblati ſunt mures aurei, & ani pro quinque vrbibus Philiſthinorum, & pro omnibus alijs locis, tam muratis, quàm non muratis: ſed non offerretur mus aureus, nec anus pro loco, in quo non fuiſſet peſtis murium, & hemorroidum atque prominentium in- C teſtinorum: ergo in omnibus locis terræ Philiſthinorum accidit iſta plaga.

Dicitur etiam, quòd percutiebat Deus viros vniuſcuiuſque ciuitatis, quod etiam intelligendum eſt de fœminis. Nam cum iſta plaga accidiſſet propter peccatum totius populi, in omnes de populo redundare debebat.

Nec obſtat ſiquis dicat, quòd viri acceperãt arcam Dei in bello, & ipſi detinebant eam in terra ſua, fœminæ autem nihil horum faciebant, ideo non puniebantur, ſed non ſtat, quia ſi ſolum punirentur illi, qui ſpecialiter peccauerant in hoc, cum paruuli nihil peccaſſent in capiendo, aut detinendo, quia ipſi nondum D habebant ætatem diſcretionis capacem non deberẽt puniri hac plaga, & tamen puniebantur, vt patet immediate, ſcilicet, quòd percutiebat eos a paruo vſque ad maiorem: ideo dicendum, quòd etiam fœminæ percuterentur, ſed hic intelligũtur nomine virorum.

A paruo vſque ad maiorem. Ideſt iſta plaga erat generalis in omnibus, qui erant in quacunque ciuitate in qua eſſet arca, ita vt nemo remaneret impunitus, ſed differebat, quia non percutiebantur omnes a principio, nec æqualiter, nec moriebantur omnes, ſed qui magis peccauerãt, & quos Deus nolebat mori ex alijs cauſis. Non enim Deus inflixit iſtam pœnam ſolum pro peccato detentionis arcæ, ſed cum in hoc peccauiſſent, & Deus vellet punire illos, puniuit etiam pro alijs veteribus peccatis, quoniam iſta eſt cõditio Dei, E ſicut declaratum eſt Ioſue cap. 7. Paruuli autem aliqui puniebantur hic, qui forte nunquam peccauerãt, erat autem punitio iſta propter parentes, ſ. vt in punitione filiorum parentes magis punirentur. Nã Deus punit ſæpe peccata patrum in filios vſque in tertiam, & quartam generationem: Exod. cap. 24. & Num. 14.

Et computreſcebant prominentes extales eorum. Iſta eſt plaga, quam patiebãtur, ſ. ꝙ extales, ideſt inteſtina prominebant, ideſt egrediebantur a ventre pendẽtia per ſeceſſum: vocantur autem extales quędam magna inteſtina, vel omaſi peruenientia vſque ad os ani, per quæ ſtercora emittuntur, in quibuſdam autem interdũ ex infirmitate illa inteſtina prominẽt, in Philiſthinis autẽ

erat generale, quod prominebant, & multum dependebant: erat autem præter hoc aliud malum durius, ſ. quod mures plurimi, & magni ebulliebant a terra, & mordebant inteſtina pendentia Philiſthinorum, atq; plurimos occidebant: erat etiam aliud malum, ſ. quod inteſtina iſtorum Philiſthinorum pendentia computreſcebant, atque mittebatur inde fętor intolerabilis, & ſcatebant vermibus inteſtina, & multi quos mures non occidebant, putredine inteſtinorum perierunt. Dicit autem Ioſephus de iſta plaga, quod Philiſthini moriebantur crudeli paſſione dyſenteriæ, & antequã velox eis interitus perueniret, antequam animę bona morte reſoluerentur a corpore, inteſtina eorum corporis putredine corrupta ferebantur. Prouinciam eorum multitudo muriũ deuaſtabat, ita vt nec ab arboribus, nec a fructibus abſtineret.

Ioſephus lib. 6. ca. 1.

De iſtis muribus, an morderent Philiſthinos in inteſtinis pendẽtibus Ioſephus nihil dicit, ſed ſolum, quod mures deuaſtabant terram, hoc etiam videtur dicere litera ſeq. c. ſ. & multitudines murium, qui demoliti ſunt terram, ſed etiam præter hoc dicẽdum, quod mures illi affligebant Philiſthinos mordentes inteſtina eorum.

Inieruntque Gethæi conſilium. Erat enim peſtis iſta in vrbe Geth: quoniam ad illam arca ducta eſt immediatè poſtquam fuit in Azoto, ideo ipſi inierunt conſilium, quomodo poſſent euadere tanta mala. *Fecerunt ſibi ſedes pelliceas*. Ideſt fecerunt ſibi Philiſthini fœminalia de pellibus: hoc autem faciebant propter duo. Primo, vt inteſtina eorum non multum dependerẽt erumpentia de ventre, quia in hoc nimis grauabãtur, & tolerabant dolores acerrimos, nunc autem non pẽderent inteſtina, ſed conſeruarentur in pellibus. Secũdo faciebant iſtas ſedes pelliceas propter mures, qui erumpentes de terra mordebant inteſtina pendentia, nunc autem licet aſcenderent per crura Philiſthinorum non poterant extales prominentes corrodere, & hoc modo fuit eis aliquod conſilium doloris, nec tamen effugere valuerunt, quia ſecundum Ioſephum, li. 6. Antiquitatum, graui paſſione dyſenteriæ tenebãtur tunc, quia cum ſępe ſedes pelliceas ſibi auferre cogerentur, mures quaſi ex induſtria inſidiantes eorum pendẽtia viſcera corrodebant. Præter hoc autem grauis eis in dolore viſcerum tortura erat, ita vt cogerentur vlulare vſque in cęlum, vt patet I. non valebant ergo vſquequaq; hæc mala effugere, ſed cum quędam euadere niterentur alia atrocius cruciabant, ita vt nõ eſſet alicubi vlla ſalus. *Miſerunt ergo arcam Dei in Accharon*. Iſta eſt tertia ciuitas de principalibus Philiſthinorum, quæ regem habebat, vt patet Ioſue c. 13. & ſupra declaratum eſt, ad iſtam autem vrbem arca Dei venit tertio loco. Nam cum manſiſſet apud Gethęos, & illi grauiter afflicti fuiſſent, petierunt, vt trãsferretur ad alias vrbes, ſicut petierant viri Azoti, & tranſlata eſt arca ad Acharonitas. Et quamquam durum ſibi eſſet ſuſcipere arcam, quia timebant ſimilem cladem, vt pertulerant aliæ vrbes, tamen coacti ſunt recipere, ſicut ſuſceperant priores duæ vrbes. *Cumque veniſſet arca Dei in Accharon*. Non ponuntur hic aliæ vrbes Philiſthinorum, ad quas peruenerit arca: Ioſephus tamen libro 6. Antiquitatum ſcribit, quòd fuerit arca tranſducta per omnes quinque vrbes Philiſthinorum, quod ſatis veriſimile eſt, ſcriptura tamen propter breuitatem non curauit omnia enarrare: potiſſimum, quia eaſdem plagas Gazæi, & Aſcalonitæ paſſi ſunt, quas aliæ tres vrbes.

Exclamauerunt Acharonitæ, dicentes. Quamquam iſti ſuſciperent arcam Dei, quia coacti erãt, eo quòd alię vrbes ſic ſuſceperant, tamen ingemuerunt veniente arca dolentes pro morte, quam ſibi adeſſe cernebant.

F *Addixerunt ad nos arcam Dei Iſrael, vt interficiat nos*. Clamauerunt Acharonitæ quaſi pro malo regimine, dicentes, quòd arca Dei Iſrael ducebatur ad eos, non quidem quòd alij Philiſthini ducerent arcam hac intentione, vt perirent Acharonitæ, quia magis alij deſiderabant ſalutem eorum, tanquam contribulium ſuorum, ſed eſt ſenſus, quòd ad præſentiam arcæ morerẽtur Acharonitæ, & ſic, quamquam non conquererentur de mala intentione aliorum Philiſthinorũ ducentium arcam ad eos, tamen conquerebantur de malo regimine regni, quia cum illa arca manifeſtè tãtas inferret clades, vbicunque eſſet, non debebat teneri in aliquo loco, ſed mitti in terram ſuam, vel relinqui in aliquo deſerto.

G *Et populum noſtrum*. Refertur ad pręcedentia, ſcilicet, vt interficiat nos, & populum noſtrum, quòd totum intelligitur de Acharonitis, quia loquentes intelligũtur hic in prima perſona, alij autem de eis non loquẽtes intelliguntur nomine populi. *Miſerunt itaque*. Hic ponitur tertium, ſcilicet ſuper prædicta plaga congregatio conſilij. Cum enim vidiſſent Philiſthini, quòd tam durè affligebantur, conati ſunt denuo inire conſilium quid faciendum eſſet de arca Dei.

Et congregauerunt omnes ſatrapas Philiſthinorum. Acharonitæ enim, qui nunc patiebantur iſta mala, vocauerũt ſatrapas omnium prouinciarum Philiſthinorum ad vrbem ſuam, vt ibi decernerent quid facto opus eſſet. Sic enim viri Azotij cum a principio periclitarentur vocauerunt ad vrbem ſuam omnes ſatrapas, vt H patet ſupra, & ſic iam fuit bis facta congregatio ſatraparum Philiſthinorum ſuper ſtatu arcæ. Et primo decreuerunt eam circunducẽdam per omnes ciuitates. Secundo diffinierunt eam dimittẽdam eſſe in terram ſuam, omnes autem ſatrapę, qui hic dicuntur ſunt quinque ſecundum numerum quinque ciuitatum principalium terræ Philiſthijm: de quibus ſequen. capitu.

Qui dixerunt. Scilicet omnes ſatrapæ Philiſthinorum diffinientes concorditer arcam reportandam eſſe in terram ſuam.

Dimittite arcam Dei Iſrael. Quilibet de ſatrapis Philiſthinorum loquebatur hoc ad reliquos ſatrapas, & ad reliquum populum, qui conuenerat, quia in poteſtate omnium illorum erat dimittere arcam.

I *Et reuertatur in locum ſuum*. Ideſt in terram Iſrael, in qua ipſa eſſe ſolebat. & dicitur reuertatur, ideſt reducatur, quia non intelligebãt Philiſthini, quòd ipſa per ſe reuerſura foret. Nam quamquam poſtea ſic accidit, quòd ipſa dirigebat vaccas eũtes per viam, nec patiebatur declinare ad dextram, vel ad ſiniſtram, quamquam in domo vaccæ fętę reliquiſſent filios ſuos: Philiſthini tamen non aduertebant ad hoc, quia non putabant ſic eſſe futurum, ſed poſtea conſilio ſacerdotum, & diuinorum ad capiendum experientiam, an ea quę facta ſunt a Deo proueniſſent, ingeniatum fuit hoc, vt patet ſequen. cap.

Et non interficiat nos cum populo noſtro. Iſtud primum K pertinet hic ad ſatrapas qui loquebantur: nomine autem populi intelliguntur omnes Philiſthini, quia omnes habitantes in terra illa erant populus iſtorum ſatraparum, quia iſti erant quinque reges, in quos tota terra Philiſthinorum diuidebatur, vt patet Ioſue cap. 13. Dixerunt autem hoc, quia exiſtimabant, quòd ſi recederet arca in terram Iſrael, ceſſaret plaga de terra Philiſthijm.

Fiebat enim pauor mortis in ſingulis vrbibus. Hic ponitur mors generalis in omnibus terris Philiſthinorum, quòd fuit ad vltimum cum Philiſthini morarentur in dimittendo arcam. Facta eſt enim tunc in ſingulis vrbibus magna plaga, & pauor mortis, quia omnes percutiebãtur a paruo vſq; ad maiorem,

A vt patet ſ.& horum plurimi moriebantur: omnes tñ mortem timebant. Aliquis vero exponet hoc de ſingulis vrbibus, per quas tranſibat arca, ſed non ſolum iſtę vrbes plagam ſuſtinebant, ſed etiam omnes vrbes Philiſthinorum, vt ſ. declaratum eſt. *Et grauiſſima valde manus Dei.* Scilicet, ĩ qualibet vrbe Deus inferebat magnas plagas, & hoc erat eſſe manum Dei grauem, q̃a non dicitur manus hic, niſi propter potentiam puniẽdi, & actualem punitionem. erat autem dura, vel grauis, quia in qualibet vrbe multi moriebantur, & omnes percutiebantur. *Viri quoque, qui mortui non fuerant.* Hic ponitur vniuerſalitas plagę quãtum ad homines, ſicut ponebatur ſupra vniuerſalitas quantum ad loca, ſcilicet, quòd in loco quolibet, in quo erat plaga moriebantur plurimi. Cæteri autem percutiebantur, vt ſupra dictum eſt, & ita nullus manebat ſine pœna, ſic
B patet ſ. ſ. percutiebat viros vniuſcuiuſq; vrbis a paruo vſque ad maiorem. *Percutiebantur in ſecretiori parte natium.* Erat percuſſio iſta in inteſtinis, quæ ſunt in extremitate natium, ſ. ad os ani, quoniam putreſcebant illa cum ipſo seceſſu, & erat plaga duriſſima.

Infirmitas Philiſthinorum, an fuit plaga hemorroidum.

Hebræi autem dicũt iſtam fuiſſe plagã hemorroidum, quod ſatis videtur ſignare litera ſua, ſed nõ erãt proprie hemorroides, ſed ſimilitudinem quãdam habebant. Nam hemorroides dicũtur eſſe capita venarũ terminatarum ad os ani, ibi quippe multę venæ terminantur, & iſtæ ingroſſantur atque replentur ſanguine quodam tempore, qui non eſt verus ſanguis, ſed humor craſſus ſanguineus cauſatus ex aliquibus rebus
C indigeſtis. fit enim paſſio hemorroidum in illis hominibus, qui vt frequenter comedũt carnes inſulſas, vel male digeſtibiles, ꝓpter quod magis accidunt hemorroides in Hebræis, quam ĩ cæteris hominibus, ex quo quidam habent occaſionem erroris exiſtimantes, ꝙ illi emittant ſanguinem per seceſſum in maledictionem, quia petierunt ſanguinem Chriſti ſuper ſe, & filios ſuos, ſed credo quòd iſti errent quamquam viri alicuius auctoritatis hoc aſſerant. De morte autẽ iſtorum de quibus hic, non videtur dicendum, ꝙ perirent alia plaga, niſi quia percutiebantẽ in parte ſecretiori natium, ſicut illi, qui non moriebantur: ſatis autem ſimilatur paſſio hemorroidũ huic plagæ, quæ ponitur ſu-

Hemorroides magis accidunt ĩ Iudæis, q̃ in cęteris hominib⁹, & quare.

D pra, ſ. ꝙ prominebant extales eorum, & putreſcebant, quia ita etiã hemorroides, quę ſunt capita venarum, ſed non poterant eſſe vere hemorroides. *Et aſcendebat vlulatus vniuſcuiuſque ciuitatis in cælum.* Ideſt quælibet ciuitas videns tanta ſibi ineſſe mala, plangebat, & voces eius pertingebant vſque ad cœlum. Eſt autem hic hyperbole, vel hyperbaton, & eſt iſte modus figuratus loquendi, quando tranſcẽdimus veritatem rerum ex modo loquendi, & cũ dicimus voces iſtius perueniebant vſque ad cęlum, ideſt erant nimis magnæ, & ſic aliquando habetur in ſcriptura, vt patet Deuterono. cap. 1. Cum dicitur, quòd vrbes terræ Chanaan erant ad cœlum vſque murarę, ideſt habebant muros excelſos: poetę quoque vtuntur ſæpe iſto modo loquendi, quia conuenit valde populari conſuetudini. Sic habe-
E tur Alexandreidis. lib. 3. cum agitur de captione vrbis Tyri, & fęminarum ibi manentium clamore dicitur

Aurea fœmineus perſtringit ſydera clamor.

Ideſt clamor fęminarum percutit aſtra, & ſic de multis alijs.

CAP. VI.

Fvit ergo arca Domini in regione Philiſthinorum ſeptem menſibus. Et vocauerunt Philiſthijm ſa-

A cerdotes, & diuinos, dicentes: Quid faciemus de arca Dei? Indicate nobis quomodo remittamus eam in locum ſuum. Supra 5.

F*Vit ergo.* Supra eſt deſcripta circunductio arcæ per terram alienam, hic conſequenter deſcribitur eius reportatio in terram ſuam: & diuiditur in quatuor partes. Primo enim de modo reducendi conſilium quæritur: ſecundo iuxta formam dati conſilij arca reducitur: tertio a Bethſamitis indiſcrete ſuſcipitur: quarto propter indiſcretã ſuſceptionem populus percutitur. Secunda ibi. *Fecerunt ergo.* Tertia ibi. *Porro Bethſamitæ.* Quarta ibi. *Per-*
B *cuſſit autem.*

An quæ ſequuntur ſe habeant conſequenter ad præcedentia.

Quæſt. I.

CIrca primum de continuatione huius ad præcedentia, dubitabit aliquis, an habeant ſe iſta in ordine conſequenti, quod ſatis planũ eſt, nullam, ſcilicet mutationem ordinis textus hic eſſe. Nam ſupra deſcripta eſt manſio arcæ in terra Philiſthijm, & hic portatio eius in terram Iſrael, quæ quidem habent ſe ſecundum ordinem rectum. de tempore etiam, ſcilicet, an tranſierint magna tempora inter ea, quæ dicta ſunt præcedenti capitu. & ea
C quæ habentur hic.

Dicendum eſt, quòd paucum tempus fuit: nam totum tempus, quòd fuit, ex quo arca Dei portata eſt de terra Iſrael in terram Philiſthijm, & iterum reducta eſt: fuit ſeptem menſium, vt patet hic, in quibus menſibus ſeptem facta ſunt omnia, quæ habẽtur præcedenti capitu. & in fine illorum reducta eſt: ideo dicendum, quòd inter ea, quæ habentur præcedenti capitu. & ea quæ habentur hic nulla fuit temporis diſtãtia, cum poneretur ſupra conſilium de reducenda arca, & hic ponatur executio eius.

Fuit ergo Dei arca in regione Philiſthinorum. Scilicet nõ fuit in aliquo loco ſpeciali terræ Philiſthijm toto iſto
D tempore, ſed diſcurrebat per regionem, nam per omnes quinque magnas ciuitates Philiſthinorum arca ducta eſt, vt vult Ioſephus, & ſupra declaratum eſt. *Septem menſibus.* Iſtud fuit totum tempus, quo arca Dei abſens fuit a terra Iſrael.

Philiſthini libenter detinuiſſent ſemper arcam Domini, niſi Deus prouidiſſet. Et quòd Philiſthijm nunquam aperuerunt arcam. *Quæſt.* II.

SCiendum autem, quòd Philiſthini voluiſſent eam ſemper apud ſe detinere, & ſemper detinuiſſent, niſi Deus percuſſiſſet eos, & quãquam percuſſit, adhuc detinuiſſent arcam maiori tempore circunducentes eam per omnia loca
E Philiſthinorum ad capiendum experientiam, an aliquis locus eſſet, in quo Deus Hebræorum non poſſit percutere, & ad diſcurrendum omnia loca terræ Philiſthijm exigebatur magnum tempus, ſed Deus prouidit in hoc, quoniam hoc modo manſiſſent Iſraelitæ ſine arca Dei magno tempore, ideo cum ipſi trãſduxiſſent arcam per aliquot de ciuitatibus Philiſthinorum Deus miſit ſimul plagam ſuper omnia loca terræ Philiſthijm, & ſic coacti ſunt dimittere arcam, vt ſupra declaratum eſt.

Sciendum autem, quòd in toto tempore iſto, quo arca Dei fuit in terra Philiſthijm, non fecerunt Philiſthini circa eam aliquid inhoneſtum, ſ. vt caperent ex

ea tabulas aperiẽtes illam, vel vrnam cum manna, vel virgam Aaron, quæ intus poſita erant: non enim aperuerunt arcam toto iſto tempore, nec audebãt tangere eam, niſi cum magna reuerentia, & neceſſitate, ſcilicet quando mouenda erat de loco ad locum, eo ꝙ timebãt eam nimis, quia manus illius duriſſima erat ſuper eos, & Deos ipſorum, vt patet præcedenti cap. ob hoc igitur cum arca reducta eſt in terram Iſrael nihil inuenerunt Iſraelitæ circa eam fuiſſe immutatum nec quicquam defeciſſe de his, quę prius in ea fuerãt, nec etiam quiſquam Prophetarum meminit aliquid fuiſſe ablatum, Apoſtolus quoque noſter, qui fuit in fine ſtatus Iudaici deſcribit ad Hebręo. cap. 9. omnia, quę erant in arca, ſ. tabulæ, vrna, manna, virga Aaron, in quo vult, quòd omnia iſta manſerint in arca, & ſic nihil propter ſtatum arcę in terra Philiſthinorum circa hęc mutatum eſt.

Quibus menſibus arca domini fuit in terra Philiſthinorum. Quæſt. 111.

QVAERET aliquis qui fuerunt iſti ſeptem menſes quibus manſit arca domini in terra Philiſthijm. Aliquis reſpondebit, quòd ſciri nequit, quia ſcriptura de illis nihil exprimit, nec videtur quare magis hoc dicamus de quibuſdam menſibus anni quam de alijs, ſed reſpondendum eſt, quòd iſti ſeptem menſes fuerunt incipiendo ab Octobri noſtro, vel Nouembri vſque ad principium Maij, vel in finem eius. Quod patet quoniam infra dicitur, quòd arca domini venit in campũ Bethſames, vbi erat ager Ioſue Bethſamitæ, & tunc erant ibi viri metentes triticum, ergo a tempore meſſionis tritici ſumenda eſt ratio computandi, ſ. ꝙ accipiantur ſeptem menſes immediate pręcedentes ad tempus meſſis triticeę. Eſt autem meſſis triticea in terra Chanaan circa finem Aprilis, & principium Maij: nã principium meſſis ordeaceę apud Iudæos in terra Chanaan erat poſt 16. diem menſis Martij, quia ante hoc nemo de Iudęis audebat tollere ſaltem vnam ſpicam, vel granum de ſegete: Leui. c. 23. duraret autem meſſis iſta ordeacea vſque circa finem Aprilis, potiſſime cum dicatur, ꝙ adhuc ſpicę ordeaceę erant virentes in 16. die menſis Martij, quando adducebatur manipulus ad offerendum in Sanctuario. eſſet igitur meſſis iſta triticea circa finem menſis Aprilis, vel per totum Madium. Si autem velimus computare totum Aprilem, ſ. ꝙ fuiſſet iſta collectio meſſis triticeę in fine Aprilis, dicetur ꝙ iſti 7. menſes incęperunt in principio Octobris, ſ. ꝙ tunc fuit magna facta pugna Iſraelitarum cũ Philiſthijm, & capta eſt arca. Si autem voluerimus, ꝙ iſta meſſis triticea eſſet per totum mẽſem Maium, quia tunc etiam durabat, ita ꝙ fuerit in fine illius, oportebit dicere, ꝙ incipiant octo menſes in Nouembri, & vltimus eorum ſit Maius, non poteſt autem dici, ꝙ incipiant in Septembri, vel ante eũ, quia tunc neceſſe eſſet, ꝙ meſſis triticea in terra Chanaan eſſet in principio Aprilis, vel in Martio, ꝙ nunquam eſt, quia tunc vix incipit meſſis ordeacea.

Meſſis triticea q̃ñ in terra Chanaan.

An liceret ſacerdotibus minoribus introire ſancta Sanctorum, non exiſtente ibi arca. Quæſt. 1111.

QVAERETVR vlterius de ſtatu ſancti Sãctorum eo tempore, quo mãſit arca apud Philiſthijm: dictum enim fuit præced. capi. An manente arca in terra Philiſthijm celebratum fuiſſet feſtum expiationis, quãtum ad omnes cæremonias ſuas ſi accidiſſet, & declaratum eſt, quòd ſic requirebatur autem ad hoc, quòd introiret ſummus

F ſacerdos in ſancta Sanctorum ad aſpergẽdum ſanguinem, etiam ſi non eſſet ibi arca. Nunc autem ſtat dubium, an iſto tempore liceret ſacerdotibus minoribꝰ, vel Leuitis ingredi in ſancta Sanctorum, cum non eſſet ibi arca. Reſpondendum eſt quantum ad Leuitas, ꝙ ſiue eſſet ibi arca, ſiue non, non licebat eis illuc introire, nam ingreſſus in ſancta Sanctorum erat per primam partem tabernaculi, quæ vocatur ſanctum, ſed in hanc nunquam poterant introire Leuitę, ergo nec poterant in ſancta Sanctorum, quod patet, quia Nu. ca. 4. dicitur, quòd cauerent ſacerdotes ne Leuitæ aliquando viderent vaſa Sãctuarij diſcooperta, alioquin morerentur: ſi tamen introirent in primam partẽ Sanctuarii, neceſſario viderent vaſa diſcooperta, ergo nõ

G licebat intrare. Patet hoc, quia in prima parte Sanctuarij erat altare thymiamatum, & menſa propoſitionis, & candelabrum aureum, quorum aliquod, vel omnia oportebat videre ingredientem, & hæc omnia diſcooperta erant dum manebant in Sanctuario, ſed cum mouendum eſſet, ſacerdotes introibant, & velabant illa: Num. ca. 4. nunquam igitur licebat Leuitis introire in ſancta Sanctorum, cum nunquam liceret introire in primam partem Sanctuarij. De ſacerdotibus aũt magis videtur dubium, nam ſacerdotibus minoribus licebat introire in primam partem Sãctuarij, vbi erat candelabrum, menſa, & altare ad complendum quotidie cæremonias requiſitas ſm legem, vt patet ad Hebræ. c. 9. ideo non ſtat eadem ratio, quæ in Leuitis, & cum intra ſancta Sanctorum non eſſet arca, non videt̃

H quare non liceret eis intrare illuc, quod apparet, quia prohibebatur ſummus ſacerdos introire omni t̃pe in ſancta Sãctorum, quia Deus apparebat in nube ſuper oraculum, ideſt ſuper propitiatorium: Leuit. ca. 16. & quando introiret debebat ſecum portare thymiamata exhalantia craſſum fumum, vt nihil poſſet videre ſummus ſacerdos de his, quæ erãt in propitiatorio, vt patet præalleg. cap. ſacerdotes autem minores non ſolum non poterant tunc introire in ſancta Sanctorum, ſed etiam non poterant eſſe in prima parte tabernaculi eo tempore, quo ſummus ſacerdos introibat in ſancta ſanctorum, alioquin morerentur: Leui. cap. 16. ſed hæc omnia erant, dum eſſet arca intra ſancta Sanctorum, vt pręal. c. patet. ſi igitur non eſſet ibi arca, & con

I ſequenter nec propitiatorium, ſuper quod Deus appareret, videtur ꝙ quandocunque vellet, liceret ſummo ſacerdoti introire etiam in ſancta Sanctorum, etiam ſacerdotibus minoribus. Reſpondendum eſt, ꝙ toto illo tempore, & poſtea per multos annos, quibus non fuit arca intra Sanctuarium, nunquam licuit ſacerdotibus minoribus introire in ſancta Sãctorum, & ſacerdoti magno nunquam licebat, niſi cum erat dies propitiationis: in quo præſupponendum eſt, quòd quamquam non eſſet arca in Sanctuario ſemper erat ſacta domus, quæ vocatur ſancta Sãctorum, quę diſtinguebatur velo quodam pendente ante quatuor colũnas, & erat iſta domus vndique quadrata, ſ. habens 10. cubitos in altitudine, & totidem in longitudine, & in la-

K titudine totidẽ, vt patet Exo. 26. c. & habebat aliquam ſanctificationem ſpecialem, quoniam etiam ſi non eſſet ibi arca, ſacerdos ſummus ingrediebatur in die ꝓpitiationis ad aſpergendum ibi ſanguinem, vt declaratum eſt præcedenti cap. quęſt. 8. & 9. Si tamen non habuiſſet aliquam ſanctitatem ſpecialem, nihil magis fuiſſet quare ibi aſpergeretur ſanguis, quam in prima parte tabernaculi, ſi autem erat aliqua ſanctitas maior in loco illo, quam in prima parte tabernaculi, ergo non licebat ſacerdotibus minoribus introire in illam partem. Etiam ſacerdoti magno nõ liceret quotidie introire, quia pro quotidiana miniſtratione erãt ſibi licita illa loca, quæ communia erant.

Item

Item patet hoc magis per Apoſtolum ad Hebræ. cap.9. vbi volens aliquid diſſerere de ritu veteris teſtamẽti dixit, quòd tabernaculum erat diuiſum in duas partes,& in primam earum licebat introire quotidie ſacerdotibus, in ſecũdam autem ingrediebatur ſolus pontifex ſemel in anno: & hoc cum ſanguine,ſed ibi Apoſtolus tradidit regulam non ſolum pro aliquo tẽpore ſpeciali, ſed etiam pro omnibus tẽporibus, quibus durauit vetus teſtamentum, & quia magna pars ſtatus illius fuit poſt captiuitatem Babylonicam vſq; ad captiuitatem per Romanos, in quo tempore fuit Apoſtolus, conſtat etiam, quòd de iſto tempore locutus fuerit,ſed manifeſtum eſt, quòd in toto tempore,quod fluxit poſt captiuitatem Babylonicam vſque ad deſtructionem per Romanos non fuit arca in San B ctuario,quia ante captiuitatem Babylonicã Ieremias educens eam de templo abſcõdit in ſepulchro Moyſi,ita vt hominibus ibi maneret incognita, vt patet 2. Machabę.capit.2.ergo tempore,quo non erat arca in Sanctuario,obſeruabatur hoc, ſ. quòd ſolus ſummus ſacerdos ingrederetur in ſancta Sãctorum, & hoc ſemel in anno.

Item manifeſtum eſt in toto tempore,quo durauit ſtatus Iudæorum poſt captiuitatem Babylonicam, ꝙ non fuit arca in Sanctuario, vt patet ex dictis, & ſciebant Hebræi, quòd nunquam habituri eſſent iam arcam,fecerunt tamen ſancta Sanctorum,ergo videtur quòd præter arcam erat aliqua ſanctitas in ſancta Sãctorum, & ſic non liceret introire illuc ſacerdotibus minoribus. C Quod autem fuerit ſancta Sanctorum in tempore, quod fuit poſt captiuitatem Babylonicam vſque ad captiuitatem per Romanos,apparet quia in paſſione Chriſti dicitur: Velum templi ſciſſum eſt in duas partes a ſummo vſque ad deorſum: Matth.27. ca.ſed velum templi dicitur, quòd pendebat ante ſancta Sanctorum,ſicut etiam apparet ex fabricatione tabernaculi Moyſi: Exodi cap.26. ergo tunc erat ſancta Sanctorum,& conſequenter erat vtilis domus illa ad aliquid,hoc autem erat, vt ibi eſſet quædam ſpecialis ſanctificatio, ad quam ſolus ſummus ſacerdos ſemel in anno introiret. Nunquam igitur licuit minoribus ſacerdotibus introire in ſancta Sanctorum, ſiue eſſet ibi arca, ſiue non.

D *Poſt hæc vocauerunt Philiſthijm ſacerdotes, & diuinos:* Scilicet conſummatis 7.menſibus, quibus ſteterat arca in terra Philiſthijm vocati fuerũt ſacerdotes,& diuini ad iudicandum de arca qualiter remittẽda foret in terram ſuam.

Sciendum autem,quòd non vocauerunt Philiſthini ſacerdotes, & diuinos ad ſciendum, vel deliberandum, an arca mittenda foret in terram ſuam, ſed ad ſciendum qualiter eſſet mittenda: iam enim ſatrapę Philiſthinorum conuenerant in vrbem Acharon, & ibi cernentes tantis ſe obſeſſos malis, quæ non dubitabant euenire propter arcam, iudicauerũt arcam eſſe remittendam, vt patet præced.c.ſ. dimittite arcam Dei Iſrael,& reuertatur in locum ſuum,vt non interficiat nos cũ populo noſtro, E circa modum tñ miſſionis ſatrapæ conſuluerunt ſacerdotes,& diuinos: nam iſti peritiores erant circa cęremonias Deorum, ſacerdotes quidem, quia ſacra tractabant, diuini autem, quia ſecreta,quę ad Deos pertinent magis intelligũt, & iſti cenſuerunt eam eſſe mittendam cum muneribus,quæ infra habentur.

Philiſthini diſputauerunt inter ſe antequam decernerent arcam eſſe remittendam. Quæſt. V.

SCIENDVM tamen, quòd antequam hęc fierent ſatrapæ Philiſthinorum inter ſe diſceptabãt, quibuſdam dicentibus,quòd arca Dei remittenda eſſet; quia ipſa inflixerat omne malum iſtud,alijs autem dicentibus, quòd iſtæ erant paſſiones naturales potentes accidere ex cauſis naturalibus ſecundum temporum varietatem,quòd arca nihil horum faceret, ideo quòd non eſſet remittenda,de hoc Ioſephus 6. Antiquitatum ait: Et primum quidem placuit, vt arca remitteretur ad ſuos,cum Deus eam proprius vendicaret,& ob hoc peſtes illis inferret,vrbeſque vaſtaret. Erant autem, qui dicerent hoc fieri non debere, nec falli,vt arcæ paſſionum cauſas aſcriberent, cum ei fortitudo,aut poteſtas huiuſmodi non eſſet, quoniam ſi habuiſſet Deus curam eius, nequaquã tradita fuiſſet hominibus,ſed quieſcendum, & cauſam harum paſſionum dicebant leuiter tolerandam,quòd vtiq; non deberent,niſi ſolummodo reputari naturæ, quæ corporibus,& terræ,& arboribus,& omnibus, quæ ex ea conſiſtunt per temporum curſus huiuſmodi paſſiones ingenerat. De ſacerdotibus autem,& diuinis dicit Ioſephus ibidem,quòd iſti erant viri,qui illis temporibus intellectu,& prudentia cęteros ſuperabant: hi autem neutram prædictarum ſententiarum tenuerunt non dicentes arcam eſſe tenendam,nec remittendã: ſed dederunt mediã viam, qua ſciri poſſet,an iſtę paſſiones veniſſent propter arcam,vel nõ,quòd ſi veniſſent permitteretur arca redire ad ſuos, ſin autem etiã durantibus plagis teneretur, cum ipſa cauſa non exiſteret.

Quare vocati ſunt ſacerdotes ad iſtud conſilium potius, quàm alij de populo. Quæſt. VI.

VOCATI ſunt autẽ hic ſacerdotes propter duo. Primo, quia remitti arcam pertinebat per cęremonias Deorum: nã arca illa erat Dei Iſrael, ideo debebat remitti cum cæremonijs pertinẽtibus ad Deum. De his autem melius poterãt iudicare ſacerdotes, quia ipſi magis quam cęteri excitati erant circa cæremonias Dei.

Secundo ſacerdotes aſſumpti ſunt,quia ipſi ſapientiores cęteris erant: Antiquitus enim tam apud Gentiles, quam apud Iudæos ſacerdotes erant cæteris peritiores, eo quòd ipſi magis vacabant ſapientiæ quàm reliqui.

Sacerdotes antiqt. erant cæteris peritiores.

Alij enim agriculturæ,aut negocijs militaribus,aut alteri generi exercitationis,quo victus acqri poſſet,ſe tradebat,ſacerdotibus autem dabantur expenſę a cõmunitatibus,ſiue quantum ad iura ſua,& oblationes, ſiue quantum ad aliquam penſionem,quæ imponeretur eis de arca publica. Patet hoc apud Aegyptios, nã Gen.c.47. dicitur, ꝙ omnes Aegyptij coacti ſunt vendere terras ſuas pręter terram ſacerdotum,quę a rege tradita fuerat eis,quibus ſtatuta cibaria ex horreis publicis prębebantur,idcirco nõ ſunt compulſi vendere poſſeſſiones ſuas. De ſacerdotibus autẽ apud Iudęos idem apparet,nam Deus ſtatuerat eis,& Leuitis certa iura inter Iſraelitas, quæ ſufficerent eis ad ſuſtentationem, & non cogebãtur quicquam proprijs manibus laborare,aut vacare agriculturę,vel alijs laboribus,immo vt ipſi propter cupiditatem forte non laborarent Deus fecit,vt non daretur eis terra, in qua poſſent habere agros ad colendum, ſed ſolum loca ad habitandum,vt patet Num.c.35.& Ioſue 14. poterãt ergo iſti nimis vacare ſapientiæ cum nullam aliã occupationẽ haberent. De Aegyptijs enim ſic fuit,nam ibi incępe runt ꝯſiderationes ſcientiarum, nam ꝗꝗ Aſtrologia, & Arithmetica, & Geometria ſm Ioſephum 1. Antiquitatum fuerunt prius apud Chaldęos, deinde apud Aegyptios, tñ quod apud Chaldęos fuit de illis parũ erat:poſtea aũt apud Aegyptios nimis claruerunt, &

Sacerdotibus antiqtus dabatur expenſæ a ciuitatibus, tam apud Gentiles, q̃ Iudæos. Et ipſi fuerunt inuentores ſcientiarum.

ſic omnes, qui de ſapientia huius ſeculi loquuntur originem ſciendi Aegyptijs tribuunt, quaſi ante eos nemo in aliqua arte clarus fuit. De ſapientia autem apud ſacerdotes Hebrçorum, quòd ipſi vacare deberent illi patet Oſee. cap. 4. cum dicitur, quia tu ſcientiam repuliſti repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi, quaſi dicat, quòd non eſt aliquid, ita ſacerdoti conueniens ſicut eſſe ſcientem, hoc idem habetur Malac. c. 2. ſcilicet. Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt, debebat autem iſta ſcientia, potiſſimum eſſe circa legem. ſic patet Aggæi. capi. 2. ſcilicet interroga ſacerdotes legem, vbi Deus iubet, quòd de omnibus quæſtionibus grauibus, & occultis in lege quæreretur a ſacerdotibus, apud alias autem gẽtes ſimiliter ſacerdotes ſapientiæ vacabãt, ideo apud Philiſthinos, tanquam ſapiẽtes ſacerdotes vocati ſunt, & iſtam cauſam magis ſequitur Ioſephus quam primam.

Diuini qui vocati ſint. *Quæſt. VII.*

DE diuinis autem dicendum eſt, quòd vocauerunt eos Philiſthini, quia iſti non ſolum ſciunt ea, quæ humanitus ſciri poſſunt, ſed etiam quædam quæ pertinent ad modum excellentiorem ſciendi: vnde dicuntur diuini a Deo, quaſi proprietatem Dei habeant, quia ſicut Deus ea, quæ futura ſunt, & incognita ſcit, ita & iſti abſcondita dicere conantur, & ob hoc vocantur dij. Sic patet Iſai. 41. cap. ſcilicet. Priora, quæ fuerunt nunciate, & ponemus cor noſtrum, & ſciemus nouiſſima eorum, & quæ ventura ſunt iudicate, annunciate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus, quia dij eſtis vos. De his diuinis erant multi inter Philiſthinos: ſic patet Iſa. ca. 2. vbi cum redarguuntur Iudæi de ſuperſtitione dicitur augures habuerunt, vt Philiſthijm quaſi illa gens magis haberet augures, & diuinos quam aliæ gentes: intelliguntur autem omnia genera hominum ſuperſtitioſorum, qui conantur dicere res occultas per augures, de quibus erant multi in terra Chanaan. ponũtur autem ſpecies aliquæ horum Deuterono. cap. 18. ſcilicet, non ſit in te, qui luſtret filium ſuum, aut filiã ducens per ignem, aut qui arioloſ ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia, aut auguria, nec ſit maleficus, nec incantator, nec fictiones conſulat, ne diuinos, & quærat a mortuis veritatem. De ſpeciebus autem horum, & an aliquid naturaliter iſtę artes poſſint, vel ſint pura ſuperſtitio declaratum eſt Leui. cap. 19. *Dicentes quid faciemus de arca Dei.* Non quærebant, an deberent remittere arcam, vel apud ſe retinere, quia iam diffinierant quinque Satrapę Philiſthinorum eam eſſe mittendam, vt patet præceden. ca. ſed quærebant quomodo eam dimitterent, ſ. ſi darẽt aliqua munera, vel nõ: vel ſi irent ipſi cum arca, vel dimitterent eam ſolam, ſicut patet immediatè.

Indicate nobis, quomodo remittamus eam in locum ſuum. Ideſt, quæ ſunt cæremoniæ quas facere debemus ad hoc, quòd mittatur arca: dicebant autem hoc, quia timebant, ne mittendo eam prætermitterent aliquam cæremoniam honoris, propter quam offenderetur Deus Hebræorum, & rurſus puniret eos: & quia iſti erant ſapientiores inquiſierunt ab eis de modo cæremoniarum.

Qui dixerunt ſi remittitis arcam Dei Iſrael. Ex hoc apparet, ꝙ iſti diuini & ſacerdotes, nondum cognoſcebãt manifeſtè, ꝙ iſta calamitas Philiſthinorum proueniſſet ex actione arcæ, vel ex naturæ mutationibus, ideo neutram partem contradictionis diffinierunt dicẽtes eam retinendam, vel dimittendam, ſed locuti ſunt cõditionaliter, dicentes: ſi vultis eam dimittere non di-

F mittatis vacuam, & hoc tenet Ioſephus ſexto Antiquitatum. Cap. 1. Patet autem hoc ex experientia, quam ipſi tradiderunt, vt cognoſceretur, an Deus Iſrael hoc feciſſet, vel eſſet naturę conditio. *Nolite eam dimittere vacuã.* Ideſt non dimittatis eam ſine muneribus. Dicerent enim abire vacua ſi permitteretur ire, ſicut venit nihil reportans. volebãt ergo iſti, quòd darentur ei aliqua munera, quibus Deus Iſrael placaretur, ne vltra pcureret eos. *Sed quòd debetis reddite ei.* Ideſt date ei munera, quæ iuſtum eſt vos dare.

G *Quid tenebantur Philiſthini reddere arcæ pro peccato, & vniuerſaliter quæ pœna correſponderet peccato inter Iudæos.* *Quæſt. VIII.*

QVAERET aliquis quid debebant Philiſthini arcæ Dei. Reſpondendum eſt, quòd hic dicitur, quòd debebãt ei aliquid reddere pro peccato, vt patet in litera, ſed tunc ſtat dubium quid tenebantur Philiſthini reddere pro peccato. Dicendum eſt, quòd quicunque peccat in Deum agit, & tenetur ei ad aliquid, ſiue ille de Gẽtilibus ſit, ſiue de Hebræis, quia omnium hominum Deus vnus eſt, quamquam ipſi in diuerſas ſectas ex errore, & iniquitate diuiſi ſint: tenetur enim homo ad mortem ęternam Deo pro peccato exigente hoc iuſtitia illius, & ſi illius veniam velit, tenetur dolere, quòd peccauerit, & ne rurſus ei aliqua infligatur pęna, licet non ęterna, tenetur Deo in aliquo ſatisfacere, quod partim p-
H tinet ad actiones laborioſas, & ſatisfactorias, & partim ad cæremonias: ſed in alijs differt quantum ad eos, qbus lex poſita eſt, & quantum ad illos, qui nullam prętet legem naturæ habent: nam qui legem habent ſecundum legem ſatisfacere debẽt, qui vero nullam ſecundum dictamen conſcientiæ agent: Hebræi autem habebant legem, ideo ſi peccarent ſatisfactio ſecundum illam fieri debebat.

Pro quo ſciendum, quòd peccatum aut eſt contra proximum directe, aut contra Deum: ſi contra proximum, aut eſt in his, quæ requirunt ſatisfactionem, vt in furto, rapina, detentione, & lęſione rerum, & iniuria, atque ſimilibus, aut de illis, quæ nullam requirunt reſtitutionem, ſicut in adulterio cum vxore alicuius,
I vel in concupiſcendo res eius, aut vxorẽ & ſimilibus.

Si primo modo, aut ille, qui peccabat condemnabatur iudicialiter, tunc dicendum quòd reddebat id, in quo iudex condemnabat interdum quadruplum, interdum quintuplum, vel duplum ſecundum leges de furto, quæ habentur Exo. cap. 22. Similiter autem circa alias contentiones contractuum humanorum, in quibus condemnatus aliquid reſtituere debet de qbus ponuntur leges aliquæ in Exodo, & libro Numerorum, atque Deuteronomij, & in iſto caſu ille, qui condemnabatur nihil tenebatur Deo reddere ſecundum legem, ſ. nullum ſacrificium, vel oblationem, aut ſimilia. Si autem qui peccauerat nõ condemnabatur
K iudicialiter, ſed latebat delictum, vt quia aliquis rapuiſſet bona alicuius, vel intuliſſet damnum negando depoſitum, vel aliquid extorquendo, aut calumniam faciendo, vel rem perditam inueniendo, & non reddẽdo: ſi poſtea iſte, qui peccauerat conterebatur de peccato volens ſatisfacere proximo tenebatur reddere ei quantum abſtulit, vel damnificauit, & quintam inſuper partem: Deo autem tenebatur offerre vnum arietem pro peccato: Leuitici capitu. quinto. Et hoc eſt ſi viueret ille, cui damna illata ſunt, vel aliquis hæres eius: ſin autem dabantur omnia iſta Deo, & pertinebant ad partem ſacerdotum, vt patet Numeri ca. 5. ſcilicet. Confitebuntur peccatum ſuum, & reddent ipſum caput quintamq; partẽ deſuper ei, in quẽ

Ad quam pęnã, & Iudęi, & Gẽtiles obligabantur ex peccato.

pecca-

A peccauerint: ſin autem non fuerit qui recipiat, dabunt domino, & erit ſacerdotis.

Si autem eſſent alia peccata cõtra proximum, quæ non requirebãt ſatisfactionem, vt dicere falſum teſtimonium, vel adulterari cum vxore alterius, & ſimilia, aut ſunt talia, quæ in actu exteriori conſiſtunt, vt ea, quæ dicta ſunt, aut in ſola interiori operatione fiunt.

Si primo modo, aut peccatum cõuincebatur in iudicio, aut non: ſi primo modo inferebatur pęna ſtatuta per legem, ſ. pro adulterio mors, vt patet Leui. c. 20. & 21. & Deuteronom. 22. pro falſa teſtificatione infligebatur pęna talionis, ſ. pes contra paſſum. Deuteron. 19. cap. pro occiſione inferebatur mors: Nume. 35. ca. pro vulneratione inferebatur vulneratio, ſ. oculum pro B oculo, dentem pro dente, percuſſuram pro percuſſura quilibet ſuſtinere cogebatur: Exodi 21. & Leui. ca. 24. & hoc niſi ille, qui ſuſtuliſſet iniuriã, vellet remittere pęnam, ita quòd ſatisfieret ei in pecunia, ſicut declaratum eſt Leui. 24. capitu. Et hoc tenet Ioſephus 4. lib. Antiquitatum, dicẽs quòd ſic obſeruabatur apud Iudæos, qui autem ſic iudicialiter condẽnabatur non tenebatur aliquid reddere Deo, ſ. nec oblationẽ, nec ſacrificium: erat enim hoc generale in veteri teſtamẽto, quòd in omni cauſa, quæ ciuiliter ageretur, ſ. iudicialiter, ſiue eſſet pure ciuilis, ſiue pure criminalis, vel mixta non tenebatur condemnatus ad aliquid Deo, vel ſacerdotibus. Quod patet, quia in nulla lege forali iubetur fieri aliquod ſacrificium in toto veteri teſtamento. Cum tamen delicta in contractibus humanis non deducerentur in iudicium, aliquando cum ſatisfactione imponitur ſacrificium, vt patet Leui. capit. 5. & Nume. 5. Si iſta delicta, ſ. homicidij, adulterij, falſæ teſtificationis, & ſimilia non examinarentur iudicialiter ille, qui peccauerat non tenebatur ad aliquid læſo, quia non condemnabatur, & rurſus nõ tenebatur ad oblationes aliquas, vel ſacrificia, quia lex nihil tale iubebat.

Cap. 6. parum poſt medium.

Si autem eſſent peccata, quæ eſſent in ſolo actu interiori, & tamen eſſent contra proximum, vt concupiſcere res eius, vel vxorem illius, non poterãt iſta deduci in iudicium, quia dato quòd confiteretur aliquis de ſe iſta, nulla lex foralis eum puniret, ideo nõ imponebatur pœna a iudice, nec etiam Deus iubebat ſibi D fieri aliquam oblationem, vel ſacrificium pro his, ſed tam in iſtis quàm in præcedentibus, in quibus lex nõ imponebat aliquid Deo reddendum, ſatisfactio fieri deberet in ſola operatione noſtra, quia actus noſtri laborioſi facti propter Deũ ſunt ſatisfactorij, vel ſi hic non ſatisfiat, manebit ignis purgatorius.

Nulla lex punit pro ſolo actu interiori.

Si autem eſſent delicta cõtra Deum, aut iſta eſſent circa cęremonialia: ſi ſecundo modo, ſicut eſt colere Deos alienos, vel non obſeruare diem ſabbathi, vel aſſumere nomen domini in vanum, quæ ſunt in prima tabula: ſiquis ĩ his delinqueret, aut erat delictum eius notorium, vel ſaltem quomodocunque conuinci poterat per teſtes, aut erat occultũ. Si primo modo peccans occidebatur: de colẽte Deos alienos patet Exo. 22. cap. & Deuteron. 17. lapidabatur enim ſi eſſet vna E perſona priuata, vel paucę, ſi autem eſſet vna ciuitas, vel populus infligebatur pœna durior: de qua Deute. cap. 13. De non obſeruante ſabbathum dicendum, quod lapidabatur: Numeri 15. & Exodi 35. Aſſumens autẽ nomen domini in vanum, vt fruſtra iurans, vel qualitercunque proferens inutiliter non habebat pœnam a lege determinatam, quamquam dicitur, quod Deus non habebit inſontem eũ, qui ſumpſerit nomen eius fruſtra, id eſt puniet eum tanquam delinquentẽ: Exo. ca. 20. Hoc autem verum eſt, dum aliquis ex leuitate, vel mala conſuetudine, vel alias, dum tamen non ex contemptu hoc ageret.

A Si autem ageret per contemptum quaſi negligens legem Dei, occidendus erat, quia iſtud erat generale, quòd quicunque ageret contra aliquod pręceptum legis, etiam ſi minimum, ex contemptu occideretur: Numeri 15. c. ſcilicet anima vero, quæ per ſuperbiam aliquid commiſerit, ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus quoniam aduerſus dominum rebellis fuit, peribit de populo ſuo. in his autem, quia peccanti infligebatur pœna iudicialiter non exigebatur aliqua oblatio, vel ſacrificium, vt ſupra dictum eſt, ſi autem peccata iſta eſſent occulta, non infligebatur iudicialiter aliqua pęna, quia lex foralis non condemnat quem, niſi conuictum, vel ſponte confeſſum. Deo etiam non erat huiuſmodi peccans obligatus aliquid reddere, quia nihil B lege cauebatur, ſed ſolum debebat dolere, quia peccauiſſet, & ſatisfacere in aliquibus operibus laborioſis.

Si autem eſſet peccatum circa cæremonialia, quæ multa erant in veteri teſtamento, ſiue hoc eſſet in omittendo, quod agendum erat, ſiue aliter agẽdo quã agendum foret, aut erat iſtud peccatum per ignorantiam, vel per contemptum, ſi per ignorãtiam, aut peccabat populus totus, aut ſacerdos magnus, aut princeps terræ, aut aliqua perſona priuata, ſi populus offerebat vitulum pro peccato iuxta legem, quæ habetur Leuitici cap. 4. Si ſacerdos magnus offerebat vitulum ſicut populus eodem cap. Si princeps offerebat hircũ ſi perſona priuata offerebat capram, de his præallega. capit. hoc autem verum eſt cum peccans poterat iſta offerre. Nam ſi non poſſet, offerebat turtures; vel ſi- C milam, vt patet Leuitic. cap. 5. Hoc autem verum eſt, quando in peccato contra cęremonialia pręcepta nõ fiebat iniuria alicui, ſed ſolum Deus offendebatur.

Si vero quis alius damnum acciperet, ſecus fiebat, vt patet, cum quis non pertinens ad familiam ſacerdotum comedebat de ſanctificatis, nã iſte peccabat: Leuitici cap. 22. & ibi fiebat Deo offenſa, & ſacerdoti, ad quem pertinebant iſta ſanctificata, ideo peccãs debebat tunc reſtituere illi ſacerdoti tantum quantum comederet, vel vſurparet de ſanctificatis, & inſuper quintam partem. Deo autem offerebat pro peccato ſuo arietem: Leuit. cap. 5.

Si vero quis peccaſſet in cæremonialibus per con- D temptum negligens legem, tanquam nõ bonam, vel non obligantem, aut erat manifeſtus iſte contemptus per rei euidentiam, vel aliàs, aut erat occultus. Si primo modo debebat occidi quicunque deliquerit Numeri 15. capit. ſcilicet anima quæ per ſuperbiam quidquam egerit &c.

Si ſecundo modo non debebat imponi pęna a iudicibus, quia non conſtabat delictum, nec rurſus debebat iſte offerre aliquid, vel facere ſacrificia, quia lex ſolum dicit de illis, qui per ignorantiam egerũt. alia autem particularius circa peccata, & ſatisfactionem ſecundum Hebræos declarata ſunt: Leuitici capitulo quinto, & Numeri capitulo quinto, & decimoquinto.

E *Secundum quam legem Gentiles tenerentur ſatisfacere pro peccato. Quæſt. IX.*

SI autem qui peccabat erat Gentilis, ſicut Philiſthiim non habebat aliquam legẽ datam a Deo, ſecundum quam deberet pro quolibet peccato ſatisfacere, quia ſolum dedit Deus legem Iudęis. Pſalmus 148. ſcilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Recurrendum erat ergo ad legem naturæ ſecundum quam facimus ea, quæ deſunt legi ſcriptæ, vt patet ad Rom. c. 2. ſcilicet. Gẽtes, quæ legem non habent naturaliter ea, quæ ſunt legis, faciunt: iſta autem lex eſt multum

vniuerſalis, & non applicatur ſic ad agibilia, ſicut lex
poſitiua, eo quòd poſitiua in plurimis depēdet ex vo
lūtate, naturalis autem lex ex principijs rationis, & ſic
Philiſthini non habebāt diſtinctionem ſatiſfactionis
pro peccatis reſpectu Dei Hebræorum ex aliqua le-
ge: requirebatur igitur primo, quòd dolerent ad hoc,
quòd remitteretur in eis peccatum. Secundo, quòd
ipſi facerent aliquid aliud tanquam ſatisfactorium, ſi-
ue eſſet ieiunium, ſiue eleemoſyna, vel laus diuina,
aut quodcunque aliud, & potiſſimè iſta duo, ſ. ieiuniū
& eleemoſyna: ſic enim Daniel dixit regi Nabucho-
donoſor peccata tua eleemoſynis redime, & iniquita
tes tuas miſericordijs pauperum: forſitan ignoſcet
Deus delictis tuis: Daniel. cap. 4. Quodcunque autem
facerent horum gentes ad honorem Dei, vel alia ope
ra laborioſa ſatisfaciebant pro peccatis ſuis, ſi tot ope-
ra facerent, vt commenſurarentur pœnæ, quæ tolerā-
da erat in purgatorio igne: alioquin quod reſiduum
foret prædicto igne poſt mortem comburebatur: nō
igitur erant obligati Philiſthijm ad offerendum Deo
aliquas victimas in terra ſua, vel ad mittēdum eas, aut
pecunias pro illis in terram Iſrael, vt offerretur pro eis
nec etiam ad dandum aliqua munera arcę, ſicut nunc
dederunt quinque mures aureos, & quinque anos.

An Philiſthini potuiſſent offerre aliud, quam quinque mures aureos, & quinque anos aureos. Quæſt. X.

SED dicet aliquis videtur, quòd Philiſthijm nō
erant indeterminati ad offerendum quodcun
que voluiſſent, ſed erant obligati ad reddendū
iſta, quæ dederunt, quod patet, quia dicitur hic
nolite dimittere arcam vacuā, ſed quod debetis red-
dite ei pro peccato: reſponderunt Philiſthei, quid eſt
quod pro delicto reddere debeamus ei? Dixerunt au-
tem ſapientes iuxta numerum quinque prouinciarū
Philiſthijm quinque aureos anos facietis, & quinque
mures aureos: ergo videtur, quòd diuini, & ſacerdo-
tes intelligebant Philiſthinos obligatos eſſe ad reddē
dum iſta, & ſic erat determinata obligatio.

Reſpondendum eſt, quòd eſſe aliquid debitum du
pliciter accipitur. Vno modo pro eſſe neceſſarium.
Alio modo pro eſſe iuſtum, vel rationabile. Cum au-
tem dixerunt hic ſapientes, quod debetis reddite ei:
non intelligitur pro eo, quòd neceſſarium eſt vos red
dere, vel obligatum, ſed pro eo quod iuſtum eſt, & ra
tionabile quod reddatis, erat autem rationabile, quòd
Philiſthini darent Deo quinque anos aureos, & quin
que mures pro peccato: volebant enim Philiſthini da
re Deo Iſrael laudem, & gloriam, vt ſic placatus alle-
uiaret ab eis manum ſuam, & ad hoc fecerunt quinq;
anos aureos, & quinque mures mittentes illos cum
arca, vt per hoc ſignificarent ſe confiteri, quòd Deus
Iſrael miſerat mures in quinque prouincias Philiſthi-
norum demoliētes illas: & miſerat plagas in anis om
nium Philiſthinorum habitantium in quinque pro-
uincijs, & quia nihil erat, ꝙ magis conueniret huic pla
gę inflictæ, fecerunt iſta, ꝙ autem eſſet iſta intētio Phi
liſthinorum apparet ꝟ. cum dicitur, facietisq; ſimilitu
dines anorum veſtrorum, & ſimilitudines murium,
qui demoliti ſunt terram, & dabitis Deo Iſrael gloriā:
ſi forte releuet manum ſuam a vobis, & a dijs veſtris,
& terra veſtra.

Reddite ei pro peccato. Ideſt peccauiſtis in Deū Iſrael:
ideo reddite aliquid ei, tanquam in emendationem
offenſę. *Et tunc curabimini.* Scilicet, quando remiſeritis
arcam cum donis iſtis: iſta erat curatio a plagis, quas
Deus īferebat Philiſthinis, & fieri debebat dupliciter.
Primo ceſſando ab inflictione plagarum, ſ. ꝙ Deus vl
terius non infligeret plagas illis, ſicut ſemper inflige-

F bat, dum maneret arca in terra ipſorum. Secūdo mo-
do curabat ſi ſanaret a plagis eos, qui iā vulnerati fue-
rant, & vtrunque eorum factum eſt poſt receſſum ar-
cæ de terra Philiſthijm, quamquam non exprimatur
hic: alioquin putarent Philiſthini, quòd illę plagę acci
debant naturaliter.

Sciendum autem, ꝙ cum dixerunt hic ſapientes,
ꝙ remiſſa arca curarentur non intelligebant indiſtin-
ctè, ſed cum conditione, ſ. ſi arca Dei fuiſſet cauſa ho
rum malorum, & reuerteretur in terram ſuam, alio-
quin nihil ſequeretur, ipſi autem dubitabant de vtro-
que eorum, vt patet ex verbis ſuis. ꝟ. & ex experimen-
to, quod dederunt ad cognoſcendam veritatem, ſi au
tem certiſſime credidiſſent, ꝙ arca illa mala egiſſet,
G non poſuiſſent illud experimētum, ſed miſiſſent eam
in terram ſuam.

Et ſcietis quare non recedat manus eius a vobis. Ideſt, &
ſcietis tunc, ſ. poſtquam remiſeritis arcam, quare nūc
non recedit manus Dei a vobis, quaſi dicat, dum erat
arca in terra Philiſthinorum, ſemper premebāntur pla
ga magna, & neſciebant, an hoc eueniret propter ar-
cam, vel naturaliter: & dicitur, quòd poſtquam mitte
rent arcam ceſſaret plaga, & tunc cognoſcerent ma-
nifeſte; quare nunc, ſ. quando arca erat in terra Phili-
ſthinorum non recederet plaga, quia ſic manifeſtum
eſſet, quòd fieret propter arcam cum eius abſentia eſ-
ſet cauſa ſanitatis. Nam cuius pręſentia eſt cauſa ęgri-
tudinis, eius abſentia eſt cauſa ſanitatis, & è cōtrario,
iuxta Ariſtot. 2. Phyſ. *Qui dixerunt.* Scilicet Satrapę Phi
H liſthinorum. *Quid eſt quod pro delicto reddere debeamus.*
Ideſt quid eſt rationabile, quod demus arcę Dei pro
delicto, quod in eam egimus: hoc enim magis ſcire
poterant ſapientes, ſcilicet ſacerdotes, & diuini, ideo
conſuluerunt eos.

Quod eſt peccatum Philiſthinorum pro quo volebant reddere aliquid arcæ. Et quòd Gentiles quamuis non obligarentur colere omnes Deos ſed ſolos Deos gentis ſuæ, tamen obligabantur Deorum nemini inferre iniuriam. Quæſt. XI.

QVAERET aliquis, quod eſſet peccatum, pro quo
Philiſthini volebant reddere aliquid arcę Dei,
I reſpondendum eſt, quòd iſtud poteſt conſiderari du-
pliciter, ſ. aut ſecundum intētionem Philiſthinorum
ideſt in quo putabant ipſi ſe peccaſſe, aut ſecūdum ve
ritatem. Primo modo dicendum, quòd Philiſthini exi
ſtimabant Deum Iſrael eſſe ſicut vnum de dijs gētiū,
in hoc tamen differre, quia ipſe erat potētior alijs om
nibus, vel ſaltem aliquibus eorum, nec exiſtimabant
Deum Iſrael eſſe Deum verū, ſ. quòd ipſe ſolus eſſet
Deus, & dij gentium eſſent figmēta. Nam quamquā
ſcirent ipſum feciſſe aliqua magnalia, tamen non ex
hoc videbatur eis ſufficienter eſſe inductum, ꝙ ipſe
ſolus eſſet Deus, nam ſic ipſi arbitrabantur, ꝙ aliqui
inter Deos gentium erant potentiſſimi, & alij minus
K potentes, & quòd inter eos erant pugnæ, & victoriæ,
ideo Philiſthini quamquam tenerentur Deum verū
colere relictis ſimulachris, tamen nō tenebantur ſpe-
cialiter colere Deum Hebræorum, quia ipſi non vide
bant ſatis manifeſte, quomodo ille ſolus eſſet verus
Deus, quamquam ſi diligenter attendiſſent hoc ſatis
conſtaret: intelligebāt igitur Philiſthini, quòd ipſi po
terant offendere Deum Iſrael, quia iſta erat opinio in-
ter Gētiles, ſ. quòd nemo dehonorare deberet aliquē
Deum dehoneſtando cęremonias illius, vel auferēdo
aliquid pertinens ad ornatum eius, & templi ſui, &
quamquam nullus de Gentilibus ſecundum eos obli
garetur colere omnes Deos, ſed ſolum Deos gentis
ſuæ, vel eos, quos vellet, tamen obligabatur Deorum

nemini

nemini inferre offenſam: ſic.n. oẽs hiſtorici Gentiliũ, & conſcriptores rerum antiquarum dicunt: ſic enim patet in hiſtoria Polibij Megapolitę, qui dixit, ꝙ Antiochus Epiphanes crudeli exitu vitam clauſit, quia templum Dianæ in Perſide ſpoliare voluit. De iſto tñ dicitur 2. Machab. c. 9. quòd mortuus eſt ſęuo dolore propter mala, quæ intulerat Iudæis Ieroſolymis, quãquam Ioſephus 12. Antiquitatum improbat Polibiũ dicens, quòd nihil peccauit Antiochus circa templũ Dianæ, quia non ſpoliauit, cum non potuiſſet, ſed ſolum voluit ſpoliare, iſta tamẽ increpatio multum inſipiens eſt, quia bonitas vel malitia operationis humanæ magis conſiſtit in actu interiori, quam exteriori, vt patet ex doctrina Chriſti: Matth. cap. 5. ſ. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam iam mœchatus eſt in corde ſuo. Item patet ex doctrina Ariſt. & omnium Philoſophorum, ſic igitur Philiſthini quãquam putarent ſe non obligatos eſſe ad colendum Deum Hebręorũ, putabant tamen ſe obligari ad non contẽnendum cęremonias eius, & non inferendum aliquam contumeliam rebus illius, ideo quamquam pugnarent contra Hebræos tanquã contra hoſtes credebant non licere ſibi inferre aliquam violentiam tẽplo Dei Hebręorũ demoliendo illud, vel aliquid eius auferendo: ſic enim & inter gẽtiles illi reges, vel principes, qui aliqualiter religioſi eſſe videbantur, quamquam terram hoſtilem demolirentur, Deorum templa minime contingebant: Philiſthini autem abſtulerant arcam Dei, quæ erat potiſſimum ſacrum Dei Hebræorum, & detinebant eam in terra ſua, ideo credebant ſe peccaſſe, & pro hoc dabant munera.

Si autem ſecundum veritatem inquiramus de peccato Philiſthinorum, dicendum quòd aut ipſi putabant Deum Hebræorum eſſe verum Deum, aut non, ſi putabant primum peccatum eorum, & maximum erat, quòd non conuertebantur ad ritum eius, ſed magis aduerſabantur cultoribus illius. Si autem non crẽderẽt eum eſſe verum Deum, ſed ſicut vnum de dijs Gentium, aut putabant ſe gerere iuſtum bellum contra Hebræos, aut nequaquam. Si primo modo non peccabant occidendo Hebræos, & ſpoliando eos etiã capiendo arcam, niſi inquantum agebant contra conſcientiam, quia putabant eſſe inhoneſtum infringere ſacra alicuius Dei. Alioquin ſi Deus Hebræorum nõ eſſet verus Deus, nullum honorem mereretur ipſe, nec ſacra illius, vnde contumeliam inferentes rebus eius non peccarent, ſicut nos nequaquam delinquimus cum contemnimus ea quę ad idola pertinent, quia illa non ſunt dij.

Si autem gererent Philiſthini contra Iudæos iniuſtum bellum, non ſolum peccabant auferendo, & detinendo arcam Dei, ſed magis ſpoliando omnes Hebræos, & demoliendo terram eorum, maxime autẽ in occidendo eos. Nunc autẽ, cum dicitur, quòd Philiſthini dederũt Deo Iſrael munera pro peccato ſuo, non eſt intelligendum pro eo, quod erat vere peccatum, ſed pro eo, quòd ipſi opinabantur.

Reſponderuntque illi. Ideſt diuini, & ſacerdotes. *Iuxta numerum prouinciarum Philiſthijm.* Volunt dare conuenientem ſatisfactionem, & dicunt, quòd ſicut erant quinque prouincię Philiſthinorum, in quibus plaga fuit vniuerſalis, ita debuerunt eſſe quinque mures aurei, & quinque ani aurei, mures quidem ad ſignandũ, quòd quinque prouinciæ Philiſthinorum per mures a Deo miſſos diſperditæ ſunt, quinque autem anos, vt ſignetur, ꝙ in omnibus quinque prouincijs erant Philiſthini percuſſi in poſterioribus, quoniam inteſtina eorum prominebant, & putreſcebant. Dicitur autem de quinque prouincijs Philiſthinorum, quia tota terra ipſorum diuidebatur in quinque regulos denominatos a quinque ciuitatibus principalibus Ioſue ca. 13. & iſtę vocantur hic prouincię, nomina autem earũ hñr ĩ. in litera. *Quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos.* Cauſa autem horum ſupra dicta eſt, & ipſi ſapientes eam immediate in litera expreſſerunt. *Quia plaga vna fuit omnibus vobis, & Satrapis veſtris.* Hic ponitur cauſa horum munerum quantum ad figurã, & numerum, ſ. quòd pro omnibus quinque ciuitatibus dari ſunt ſinguli mures aurei, & ſinguli ani, nec fuit aliqua diuerſitas in plaga, ideo pro omnibus eadem fuerunt munera.

Ex hoc autem apparet, quod ſupra dicebamus, ſ. ꝙ non ſolum fuerunt percuſſa illa loca, per quæ portabatur arca, ſed etiam omnia loca terrę Philiſthijm: nã hic offerunt munera pro quinque prouincijs, & iſtę erant ſolum in terra Philiſthijm. Item dicitur hic, ꝙ eadem plaga fuit omnibus vobis, & ſatrapis veſtris, ideſt, quòd omnes, ſcilicet tam Philiſthijm quam ſatrapę eorum, ideſt principes pertulerunt hanc plagã, ita quòd nullus eſſet in terra eorum, qui hanc nõ ferret. *Facietiſque ſimilitudines anorum veſtrorum, & ſimilitudines murium.* Replicatio eſt eiuſdem ſententiæ, dicitur autem de ſimilitudinibus anorum, quia nõ poſſunt proprie figurari, ſed loco iſtorum faciebant quidam circuli aurei, quia in hoc confirmabantur in figura cum anis, erant autem omnia iſta de auro, quod non fiebat propter aliquam ſignificationem, ſed ſolum propter valorem: volebant enim Philiſthini honorare Deũ Iſrael dando ei munera, & quia illa erant paruæ quantitatis, ſi de alio metallo fuiſſent, parui ẽt fuiſſent valoris, fecerũt illa de auro, quod eſt precioſiſſimum.

In c. 5. q. 18. & 19.

An iſta munera Philiſthinorum ſatisfacerent pro peccato. Quæſt. XII.

QVAERETVR nunc cum Philiſthini obtulerunt iſtos anos aureos, & mures pro delicto ſuo, an ſatisfacerent per hoc. Reſpõdendum eſt, quòd cum nos quęrimus de totali ſatisfactione pro aliquo peccato, oportet quęrere de ipſo peccato quantum, vel quale ſit, vt ſecundũ hoc poſſit fieri commenſuratio: de peccato autẽ Philiſthinorum diximus ſupra, quòd poterat dupliciter conſiderari, ſ. aut ſecundum veritatem, aut ſecũdum intentionem eorum: ſi autem accipiatur ſecundum intentionem Philiſthinorum. Dicendum, quòd ipſi ſatisfaciebant, exiſtimabant enim quòd Deus Iſrael non eſſet Deus verus, ita quòd ipſe ſolus eſſet Deus, ſed quòd eſſet ſicut vnus de dijs gẽtium, exiſtimabãt autem, quòd peccauiſſent faciendo ei quandam offenſam, ſ. quia acceperant arcam, quæ ad illum pertinebat, & quia ipſi exiſtimabant Deum Iſrael nõ eſſe iudicẽ vniuerſalem delictorum, qui pro ſingulis delictis debeat infligere punitionem, de iniuria illius iudicabant, ſicut de iniuria hominis priuati: fuerat enim Deus aliqualiter dehonoratus in hoc, quòd arcam eius Philiſthini abſtulerũt, ideo nunc dabant ei honorem ſcilicet propter reuerentiam eius reducendo illam in terram ſuam, & pręter hoc confitebãtur ſe ab eo fuiſſe vulneratos, & offerebant ei anos aureos, & mures aureos tã pro confeſſione plagę in quo Deus nimis laudabatur quam pro lenimento Dei, ſ. vt cum Deus videret ſibi offerri munera, alleuiaret manum ſuam ab illis: ſatisfaciebãt enim Philiſthini Deo pro offenſa inflicta, ſicut ſatisfit magnus vir pro iniurijs irrogatis: non enim exigit vir magnus pecunias multas pro ſatisfactione iniurię, ſed ſatisfactio ſua eſt, vt peccantes humiliter veniam petant, & confiteantur ſe deliquiſſe, quorum vtrunque faciebãt Philiſthini:

q̃ô. p̃ced.

nam ipſi confitebātur ſe a Deo vulneratos, & ob hoc faciebant ei anos aureos, & mures in ſignum, quòd ab eo ſuſceperant plagas has, etiam ſupplicabant pro remiſſione offenſę inquantum dicitur, quòd fecerūt iſta ad gloriam Dei Iſrael, vt releuaret ab eis manum ſuam, & a dijs ſuis. Si autem accipiatur peccatum Philiſthinorum ſecundum veritatem, dicendum eſt, ſicut ſupra dicebatur, quòd aut ipſi cognoſcebāt Deū Iſrael eſſe Deum verum, aut non, ſi primo modo nō ſatisfaciebant in hoc, quia requirebatur, quòd ipſi relictis idolis conuerterentur ad cultū vnius ſolius Dei, quamquam non obligarentur colere eum in ritu Iudaico, quia maius peccatum erat in Philiſthinis viuere in idolatria quam rapuiſſe, & detinuiſſe arcam, & per hoc nihil ſatisfaciebant, quia ſolum erat conueniens ſatisfactio ſibi redire ad cultum Dei. Dicēdum, quòd ſecundum veritatem non ſatisfaciebant, ſi autē Philiſthini non extimarent Deum Iſrael eſſe Deum verum, ſed ſicut vnum ex dijs gentium, aut gerebant bellum iuſtum contra Iudæos, aut non. Si primo modo, nequaquam peccauerunt faciendo hęc, ideo non requirebat aliqua ſatisfactio, & ſi forte dicamus eos peccaſſe, quia agebant contra conſcientiam, ſ. exiſtimantes, ꝙ peccaſſent ſufficiebat pro peccato extimato ſatisfactio quam ipſi impendebant. q̃ŏ.ſcod.

Si autem Philiſthini non gererent bellum iuſtum contra Iudæos, peccatum non ſolum fuit in rapiēdo arcam, & detinendo eam, ſed magis in ſpoliando terram Hebręorum, & maxime in occidendo ipſos, & tunc ſatisfactio iſta nulla erat, quia debuiſſent rependere omnia damna, & ſiquid Iudæi petiuiſſent pro occiſis in bello, ſed nihil horū fecerunt Philiſthini, ideo ſecundum veritatem non fuit ſatisfactio.

Quid factum eſt ab Hebræis de anis, & muribus aureis Philiſthinorum. Quæſt. XIII.

QVAERETVR vlterius cūm iſti ani aurei, & mures veniſſent cum arca in terram Iſrael, quid factum eſt poſtea de eis. Reſpondendū eſt, quòd dupliciter in hoc dici poteſt: Vno modo, quòd iſta relicta ſunt in Sanctuario domini, & poſita ſunt in aliquo loco, in quo ab omnibus viderentur ad laudem Dei, ſ. quòd per hoc ſignificaretur miraculum de reductione arcę de terra Philiſthum, etiam ſignificaretur poteſtas magna Dei percutiendo Philiſthinos, & quia iſta ad laudem magnā Dei pertinebant, debuit relinqui aliquod in ſignum, per quod iſta ſemper cognoſcerentur, & ſic nihil fieret de iſtis muribus aureis, & anis, ſed manerent ad perpetuam repreſentationem in oculis poſterorum.

Alio modo dici poteſt, quòd cum iſtud eſſet aurū mundum, & non impenſum in aliquos turpes vſus facerent inde Iudæi aliqua vaſa pro Sanctuario domini. Sed primum iſtorum veriſimilius eſt, ſ. quòd non deberentur iſta ſimulachra anorum, & murium aureorum diſtrahi, ſed manerent pendentia in aliquo loco intra Sanctuarium, vt omnes videntes laudarent Dei magnum beneficium in reducendo arcā, & magnam eius poteſtatem in percutiendo hoſtes, & iſtud erat magnum inductiuum ad cultum Dei, ideo talia non delerentur, alia namque ſimilia demonſtratiua iuſtitiæ Dei, vel poteſtatis eius iubebat ipſe reſeruari ad memoriam poſterorum. Sic patet de 250. viris, qui obtulerunt thymiama in ſeditione Core cōtra Moyſen, & Aarō, & ante completum miniſterium ſuum combuſti ſunt a Deo, egreſſo igne de altari, & manentibus thuribulis in pauimento, de quibus iuſſit Deus Eleazaro ſacerdoti, quòd produceret illa in laminas, & affigeret in altari holocauſtorum ad ęternam memoriam, vt omnes Iſraelitæ videntes hęc timerēt accedere ad miniſtrandum in altari, ſi non eſſent de genere Aaron, de hoc Numer. ca. 16. ſimile quoque fuit de ſerpente ęneo, quem fabricauit Moyſes in deſerto, vt percuſſi a ſerpentibus reſpicientes illum ſanarentur, quod ſic factum eſt: Numer. 21. Ad memoriā autem huius beneficij Moyſes conſeruauit ſerpentē iſtum in toto deſerto, & deinde reliqua poſteritas Hebræorum, manſitque in templo Salomonis, vt per illum mouerentur Iſraelitæ ad magis colendum Deū referendo gratias pro ſuſceptis. ſed quia poſtea incępit eſſe notius, cum multi de Iſraelitis illum colerēt, Ezechias rex, qui nimis religioſus erat confregit illū in partes minutiſſimas, vt patet infra 4. lib. cap. 18. mures autem iſti aurei, & ani non poterant eſſe, ita nociui, ſ. vt Iſraelitæ colerent eos, quia non habebant aliquem colorem ad colendum eos, ſicut erat de ſerpēte ęneo. Nam ſerpens fuit ad ſanitatem omniū percuſſorum cum mox, vt viderent illum ſanarentur, & quamquam ſerpens nullatenus conferret iſtam ſanitatem, ſed Deus, illi tamen qui rudes erant exiſtimabant hanc ſanitatem fuiſſe collatam a ſerpente, ideo impendebant ei cultum diuinum, muribus autem, & anis aureis nihil tale erat, quia ſciebant Iſraelitę, ꝙ nō fuerat factum per eos aliquod miraculum, ſed ſolum fuerunt dati a Philiſthijm Deo in munera, vt alleuiaret ab eis manum ſuam, poterant igitur manere ſemper iſti mures, & ani ſine offendiculo in Sanctuario ad memoriā geſtarum rerum, quamquam ſi voluerimus dicere, ꝙ ex his facta ſunt aliqua vaſa pro Sāctuario Domini non erit inconueniens.

An fuiſſet licitum Iudæis facere vaſa aliqua ex anis, & muribus aureis. Quæſt. XIIII.

QVAERETVR vlterius, an de iſtis muribus & anis aureis licuiſſet Iudæis facere aliqua vaſa pro miniſterio domini. Reſpondetur quòd ſic, quia iſtud erat aurum mundum non applicatum alicui turpitudini, ideo nihil impediebat quin ex eis fierent vaſa ſacra.

Sed dicetur, quòd non ſtat, quia iſtud aurum pertinebat ad idolatras, ſed de idolatria nihil ſumendum erat pro miniſterio domini, & non ſolum pro miniſterio, ſed etiam ad vſus priuatarum perſonarum nō licebat quicquam ſumi, vt patet Deuterono. cap. 7. ſ. Sculptilia eorum igne combures, & non cōcupiſces aurum, & argentum de quibus facta ſunt, nec aſſumes tibi ex eis quicquā, ne offendas propter ea, quia abominatio eſt domini Dei tui. Nec inferes quippiā ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, ſicut & illud eſt, quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, & velut inquinamentum ac ſordes.

Simile patet ex eo, quod fecit Iacob: Gene. cap. 35. nam ipſe cum cognouiſſet in familia ſua eſſe aliqua idola, & ornamenta ipſorum accipiens liquefecit illa, & abſcondit in terra cum dicitur, dederunt ergo ei omnes Deos alienos, quos habebant, & inaures, quæ erāt in auribus eorum, at ille fodit eas ſubter terebinthum, quę eſt poſt vrbem Sichen.

Item non ſolum non licebat accipere quicquam de idolo ad miniſterium Dei, vel vſum priuatarum perſonarum, ſed etiam de rebus idolatrarum nihil decebat ſumi, ſed quòd omnia perirent, vt patet Deutero. cap. 13. vbi iubetur, quòd occiderentur omnes idolatrę, & quicquid viuens erat in vrbe atque cremarentur omnia ſimul, & ſubditur, & non adhęrebit de illo anathemate quicquam in manu tua, vt auertatur dominus ab ira furoris ſui.

Item ſi idolatrę, vel alienigenæ quicunque vellent

dare

dare aliqua munera Deo gratis, non reciperentur, & A
ſi illi venirent ad locum Sanctuarij, & peterent illa of
ferri, quia Deus vetuerat, ſic patet Leuitici cap. 22. ſ.
De manu alienigenę non offeretis panes Deo veſtro,
& quicquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & ma-
culata ſunt omnia, non ſuſcipietis ea. ſed Philiſthini
erant alienigenæ, ergo non poterant recipere iſta mu
nera eorum ad faciendum inde aliqua vaſa domino.

Reſpondendum eſt, quòd poterant licite inde fie-
ri vaſa, quia ſiue acciperent Iudęi aurum a gentilibus,
ſiue ipſi gentiles tribuerent iam vaſa facta poterant il-
la accipi ad diuinum miniſterium. Quod autem de au
ro Gentilium idolatrarum poſſent fieri vaſa domini,
& illa eſſent ſibi grata apparet Numer. c. 31. vbi cum
Iſraelitæ pugnauiſſent contra Madianitas omne au- B
rum, quod in præda captũ eſt oblatum fuit domino,
& repoſitum in theſauris illius, ſimile patet Ioſue ca.
6. vbi Ioſue præcepit omnia, quæ erant in vrbe Ieri-
cho deſtrui, & comburi, præter aurum, & argentum
vaſa ęnea, & ferrum, quę conſecrarẽtur, & reponerẽ-
tur in theſauris domini, ex eo autem, quòd Deo con
ſecratum erat, & repoſitum in theſauris illius nullus
dubitat licere fieri vaſa, ergo de auro, & argẽto, quòd
poſſederunt idolatrę poterant fieri vaſa domini, nec
ſolum hoc, ſed etiam ſi Gentiles mitterent Deo in
munus aliqua vaſa aurea, vel argentea talia qualia aſſu
mebantur in miniſterio eius ſumerentur, & licitum
erat miniſtrari in illis, ſic patet in 12. lib. Antiquitatũ
Ioſephi: de Ptolomęo rege Aegypti, qui fecit per 70.
interpretes transferri Bibliam de Hebræo in Gręcũ: C
iſte enim dedit mẽſam auream mirę pulchritudinis,
vt eſſet menſa propoſitionis, & quędam alia vaſa, quę
ſuſcepit Eleazarus ſummus ſacerdos, & poſuit in mi
niſterio domini, vt patet ibidem. Ad rationes in con-
trarium reſpondendum. Ad primam cum dicitur
Deuterono. cap. 7. non eſſe quicquam accipiendum
ex idolo. Dicendum eſt eſſe verum, quia ſiue eſſet au
rum, vel argẽtum pro perſonis priuatis, ſiue eſſet pro
Dei miniſterio nõ licebat ſumi, & hoc faciebat Deus
in quandam deteſtationem idolorum, ſ. quòd nõ ma-
nerẽt ſuper terram in ſe, nec in aliquo materiali ſuo,
maxime, quia Deus volebat ſtrictiſſime vitare idola-
triam, & quia ſi permitteretur Iudæis concupiſcere
aurum, & argentum idolorum ad faciẽdum inde ali- D
qua vaſa etiam inducerentur ad colendum idola, cũ
aliquis raperet idolum ad tollendum aurum, & argẽ-
tum illius, & poſtea contingeret, ꝙ delectatus in pul-
chritudine eius coleret illud. Voluit igitur, quòd nul
lo modo idola pertinerent ad Iſraelitas, ſed frangerẽ-
tur, & cremarentur.

Ad ſecũdam cum dicebatur, quòd Iacob fodit ſub
terra Deos aureos, & inaures eorum. Dicendum, ꝙ
hoc fecit ex præalleg. cauſa. ſ. ad magnam deteſtatio-
nem idolatriæ, vnde non voluit conflare Deos illos in
maſſam, & inde fabricare alia vaſa, vt ſignaret idola-
triam quantum ad omnia eſſe exterminanda. Nunc
autem non eſt ſimile de muribus, & anis aureis, quia
non erat iſtud aurum de aliquo idolo: non enim con- E
fringerent Philiſthini Deos ſuos, quos colebant, vt fa
cerent hęc, ideo licebat accipere, ſi tamen cognouiſ-
ſent Iudæi, quòd illud aurum erat pars alicuius idoli,
quod conflatum fuerat, nequaquam recepiſſent, nec
poterant inde vaſa fieri domino.

Ad tertiam rationem, cum dicebatur, quòd nõ ſo-
lum de auro, & argento idolatrarum. Reſponden-
dum eſt, quòd illud non eſt vniuerſale: nam de auro
Madianitarum poſitũ fuit in theſauris domini, ſ. quid-
quid de præda haberi potuit: Numeri ca. 21. & totum
aurum Ierichontinorum in theſauris domini conſer
uatum eſt Ioſue cap. 6.

A Sed iſti erant magni idolatrę, & Deus iubebat illos
occidi, quòd autem dicitur Deut. 13. c. ſolum intelli-
gitur de idolatris, qui erant Iudæi: nam in illis erat de-
teſtabilior idolatria, quam in gentilibus, ad cuius abo-
minationem iuſſit Deus omnes huiuſmodi occidi, &
omnia, quæ ad eos pertinebant comburi, ne quicquã
de illis maneret in orbe: ab idolatris tamen, qui erant
gentiles, non erat illicitum accipi aliqua munera au-
ri, & argenti, ſiue pro priuatis perſonis, ſiue pro vaſis
Dei, vt patet ex ſupradictis.

Ad quartam rationem, cum dicebatur Leuitici ca.
22. quòd nihil erat accipiẽdum de manu alienigenę,
dicendum eſt, quòd hoc intelligitur de illis, quæ per-
tinebant ad oblationem, ſ. quòd non acciperetur ali-
B quod animal de manu ipſorum ad offerendum, nec
panes, & aliqua alia, quæ deberent cremari ſuper alta-
ria, & de hoc intelligitur illa litera, ſ. de manu alienige
næ non offeretis panes Deo veſtro, ſi tamen vellent
gentiles offerre pecuniam, de qua emerentur ſacri-
ficia ſuſcipiebant illam Iudæi gratis, vt patet de Seleu
co rege Aſię, qui de redditibus ſuis præſtabat omnes
ſumptus ad miniſterium ſacrificiorum pertinentes,
ſic patet 2. Machab. c. 3. Multi etiam de regibus Gen-
tilibus hoc faciebant, vt patet 1. Macha. cap. 10. de his
etiam Ioſephus 11. & 12. Antiquitatum. Ratio autẽ
diuerſitatis, ſ. quare liceret dari pecuniam pro ſacrifi-
cijs, & non liceret recipere de manu illorum ipſa ſacri
ficia, ſatis declarata eſt Leui. c. 22. Sed iſtud, quod ob-
tulerunt Philiſthini non erat ſacrificium, ſed metallũ,
C poterant igitur ſuſcipere illud Iudæi ad faciẽdum ali-
qua vaſa Domini.

Qui demoliti ſunt terram. Scilicet, quòd mures deſtru-
xerunt terram Philiſthinorum: erat enim multitudo
eorum maxima, quia terra ebulliebat, vt patet præce-
denti c. ideo iſti lędebant arbores, & fructus omnia
conſumentes, & hoc vult Ioſephus Antiquitatum.
lib. 6. lędebant etiam nimis viſcera humana: nam cũ
prominerent extales Philiſthinorum per poſteriora
mures aſcendentes de terra mordebant eos, atque oc
cidebant plurimos, & quamquam litera de hoc nihil
dicat, tamen ſic intelligendum eſt, quia alias fruſtra fe
ciſſent ſibi Gethæi ſedes pelliceas, & tamen pręcedẽ-
ti ca. dicitur quòd in remedium horum malorum fe-
D cerunt ſibi ſedes pelliceas: erat enim de iſtis muribus,
ſicut erat in Aegypto de ranis, ſ. quòd non poterant
Aegyptij abigere eas, ſed introibant in furnos eorũ,
& in vaſa ciborum, & in lectos, & omnia ſupellecti-
lia, vt patet Exodi cap. 8. nihil enim poterat eas prohi-
bere. Ita iſti mures erant in tanta multitudine, vt ne-
mo poſſet ab eis ſufficienter cauere.

Et dabitis Deo Iſrael gloriam. Ideſt dando iſtos mures
aureos, & anos honorabitis Deum Iſrael, quia confi-
tebantur Philiſthini potentiam Dei Iſrael, & quòd
ab eo fuerant percuſſi, cum facerent anos aureos, &
mures, & mitterent cum arca illius: ſi enim imputaſ-
ſent iſtam percuſſionem cauſis naturalibus, ſicut ali-
qui eorum a principio dixerunt, nõ feciſſent iſta pro-
E pter arcam tanquam non fuiſſet arca cauſa iſtorum
malorum.

Si forte releuet manum ſuam a vobis. Ideſt forte tunc re-
leuabit, dicitur hoc, quia Deus ſemper percutiebat
Philiſthinos, & moriebantur plurimi, dum maneret
arca in terra ipſorum. Si autem Deus ceſſaret ab hac
percuſſione, diceretur releuare manum. Dicebant au
tem iſti ſapiẽtes, & diuini, ſi forte releuet, quia neſcie-
bant ſecundum certitudinem, an ceſſaret illa plaga di
miſſa arca in terram ſuam, dato quòd propter eam ſe
cuta fuiſſent iſta mala, quia forte Deus Hebræorum
non iudicaret iſtam eſſe ſufficientem emendationẽ
pro offenſa, quã ei intulerant, & non ceſſaret a plaga,
quam-

quamquam Philiſthini remitterent arcam. Et in hoc recte dicebant, quia quamuis Deus omnibus ad ſe conuerſis peccata remittat quantum ad culpam, tamen quantum ad pęnam interdum non remittit etiã ſi multum orauerimus, vel fecerimus alia opera bona, ſicut patet de Moyſe, qui peccauit ad aquas cõtradictionis: Numeri 20. & 27. capi. & poſtea ſępe orauit Deum, vt remitteret ei pęnam peccati huius permittens intrare in terram vltra Iordanem, ſed non permiſit, quin potius dixit ei, ſufficit tibi, nequaquam vltra loquaris ad me de hac re, vt patet Deuteronom. ca. 3. ſimiliter quoque ſępe orauit Samuel, vt Deus remitteret peccatum Saulis, & non auferret regnum de domo eius, ſed non conceſſit, immo dixit ei, quid tu luges pro Saul, cum ego abiecerim eum? infra cap. 16. Sic autem poterat eſſe hic in Philiſthinis, quòd per nullas preces Deus remitteret eis hanc pęnam, & ſicut eſt de precibus, ita etiam de muneribus, ſ. quòd propter munera non releuaretur pęna, ſic patet ſupra cap. 3. de pęna pręnunciata domui Heli, ſ. Idcirco iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vſque in ęternum, ideſt, quòd quamquam ſemper offerant munera, ego nunquam remittam pęnam. Sapienter igitur locuti ſunt ſacerdotes, & diuini Philiſthinorũ, Deus tamen mox, vt Philiſthini dimiſerunt arcam, relaxauit eis pęnam, & hoc, vt magis manifeſtaretur, quòd iſta pęna infligebatur propter detentionem arcę, ſi autem non immediate tolleretur, maneret ſub dubio.

Et a dijs veſtris, & a terra veſtra. Non accipitur hic releuare manum totaliter, ſicut ſupra, quia ſupra dicebatur releuare, ideſt ceſſare a punitione, quæ actualiter erat in ipſis Philiſthinis, de dijs tamen eorum nõ erat ſic, quia nullus ipſorum fuit punitus, niſi Dagon, vt declaratum eſt pręced. c. q. 18.

Sed quia Philiſthini videbãt ſemper continuari plagam in ſeipſis, & augeri, putauerũt quòd ſicut etiam cõtinue augeretur quouſque ipſi omnes, & dij eorũ, & terra perirent, ſi autem faceret eos ſecuros de hac plaga faciendo illos totaliter ceſſare, diceretur releuare manum a dijs a terra etiam releuaret manũ, quia terra quotidiana plaga diſperdebatur, ſ. quia mures corrodebant omnes arbores, & fructus ſic, vt perducerentur Philiſthini ad magnam egeſtatem.

Quare aggrauatis corda veſtra. Hic ponunt admonitionẽ ſacerdotes, & diuini ad hoc, quòd ſatrapę Philiſthinorum cito facerent ea, quæ ipſi hortabantur. In iſta litera aliqui errant exiſtimantes, quòd ſacerdotes, & diuini iudicarent arcam eſſe remittendam, & cito hoc faciendum eſſe, ſed falſum eſt, quia ipſi dubitabant, an arca eſſet cauſa horum malorum, ideo nolebant eam ſimpliciter dimittere, nec ad hoc hortabantur ſatrapas Philiſthinorum, ſed ſolum, vt facerẽt iſtam experientiam, quam ipſi dabant per quam cognoſceretur, an propter arcam veniſſent peſtes iſtę, vel naturaliter, & ſi cognoſcerent, quòd propter arcã venirent dimitterent eam, ſin autem retinerẽt penes ſe, etiam ſi peſtes manerent ſemper, & ad hoc non debebant Philiſthini ingrauare cor ſuum, ſed immediate debebant experiri, quia poterat ſequi bonũ ex hac experientia: malum autem nequaquam, ſi autem arca immediate eſſet dimittenda in terram Iſrael, non faciendo aliquam experiẽtiam, durum eſſet, quia forte non eminebant mala iſta propter arcam, & viderẽtur Philiſthini eſſe decepti. Dicebantur autem aggrauare cor ſuũ, quia videbantur iam pertinaces non inclinantes cor ſuum ad id, quod rectum erat, a principio namque iſtam experientiam facere debuiſſent,

Sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor ſuum. Inducunt exemplum ex rebus geſtis, per quod deberent

F Philiſthini moueri: Aegyptij enim percuſſi ſunt, quia cũ ſępe eis Deus diceret, quòd dimitterent Hebręos nunquam dimittere voluerunt, & percutiebãtur quouſque tota Aegyptus quaſi perijt: debuerant enim a principio Aegyptij, antequam ingrauarentur plagæ ſuper eos facere aliquam experientiam, per quam cognoſcerent, an Deus vellet educere Iſraelitas de Aegypto, vel an ipſi loquerentur hęc ex corde ſuo, & ſi appareret, quòd Deus hoc faciebat, permitti debebant, quia nemo contra Deum pugnare poteſt, ſi autem Iſraelitę loquerentur ex corde ſuo, detineri debebant. In Aegyptijs autem non oportebat, quòd fieret aliqua experientia ad cognoſcendum, an a Deo infligerentur illę plagę: nam manifeſtum erat.

G Cum enim diceret Moyſes, quòd aliqua plaga veniret, mox veniebat, & cum diceret, quòd ceſſaret, confeſtim ceſſabat, nulla ergo poterat eſſe maior certitudo. Quòd igitur Aegyptij a principio iſta videntes antequam nimis percuterentur non dimitterent Hebræos, erat ingrauare corda eorum, quod eſt irrationabile. In Philiſthinis autem non erat ſimile, quia ipſi non habebant aliquid, per quod totaliter cognoſcerent, quod illę plagæ infligebantur naturaliter, vel propter arcam, quamquam haberent conuenientia motiua, quòd fieret propter arcam, ideo vt cautius agerent voluerunt experiri vnde hoc eſſet per modũ, quem dederunt ſacerdotes, & diuini. Dicitur autem, quòd Aegyptus, & Pharao aggrauauerunt corda ſua, quia vtrique erant tenaces ad non dimittendum

H Hebræos, magis tamen erat Pharao induratus, quia Aegyptij cum vidiſſent multitudinem plagarum, dixerunt Pharaoni vſquequo patiemur hoc ſcandalum? dimitte homines, vt ſacrificent Deo ſuo, nõne vides, quòd pereat Aegyptus? Exodi ca. 10. ſed adhuc Pharao induratus fuit, & inflictæ ſunt poſt hoc aliæ plagæ, vt patet ibidem, & vſque ad finem 12. cap.

Nonne poſtquam percuſſus eſt tunc dimiſit eos, & abierunt? Quaſi dicat; non debetis ingrauare corda veſtra ſuſtinentes magno tempore pęnas, vt non dimittatis arcã domini, quia ſi Deus Iſrael iſta agit, oportet vos ad extremum etiam inuitos dimittere arcam, & tunc eritis nimis puniti: ſic enim factum eſt i Aegyptijs, quia plurimas ſuſtinuerunt plagas, vt non dimitterẽt Hebræos,

I ſed ad vltimum coacti ſunt dimittere, & iam erant nimis puniti, ita igitur non oportet vos contendere nimis contra Deum, ſed facite experimentum iſtud, & videbitĩ, an Deus iſta infligat, quod ſi ipſe agit relinquenda eſt, alioquin reducemus eam antequam eat in terram ſuam.

Nunc ergo arripite. Hic ponitur, quid facere deberent Philiſthini ad cognoſcendum, an propter arcam iſta fierent, vel non, & dicitur arripite, ideſt velociter facite: arripere enim pertinet ad aliquid, quod velociter, & quaſi ſine deliberatione fit, ſic dicitur Leuitici 10. Arreptiſque Nadab, & Abiu filij Aaron thuribulis poſuerunt ignem, &c. ideſt illi fecerunt hoc indeliberate, & non reſpicientes, quod apparet ex opere

K ipſorum, ſcilicet, quod obtulerunt ignem alienũ forte non reſpicientes quid agebant.

Et facite plauſtrum nouum vnum. Hoc dicitur, quia arca portanda erat in plauſtro, & dicitur vnum, quia cum arca eſſet vnica, non oportebat fieri plura plauſtra, dicitur nouum ad reuerentiam arcę: intelligebant enim Philiſthini ſe percuſſos a Deo Iſrael propter arcam, ideo volebant eam honorabiliter reducere in terram ſuam, ne Deus eis vlterius iraſceretur, ſi aũt portaretur arca in aliquo plauſtro antiquo, in quo fuiſſent portata aliqua alia, nõ eſſet tanta reuerẽtia, quia videbatur ęquari arca alijs rebus humanis. Conuenienter igitur plauſtrum nouum factum eſt,

Quomo-

De remiſſa culpa non ſp remittit pœnam.

Experimẽtum Philiſthinorum ad cognoſcendũ, an arca eſſet cauſa plagarũ ſuarum.

Quomodo portabant arcam Dei Iſraelitæ, & quomodo Philiſthæi. Quæſt. XV.

CONSIDERANDVM autem, quòd Iſraelitę non portabant ſic arcam Dei, ſicut portauerunt eã Philiſthijm, quia inter Iſraelitas portabant eam Leuitæ in humeris ſuis, vel aliquando ſacerdotes, in plauſtro autem non ferebatur. pro quo ſciendum, quòd cum Sanctuarium factum fuiſſet in deſerto, & portandum eſſet per manſiones ſuas in terram Chanaã, diſtinxit Deus Leuitas ad portandum diuerſas partes illius, erant autem tres familiæ principales Leuitarum, ſcilicet Caathitę, Gerſonitæ, Meraritæ, Caathitis autem data ſunt omnia vaſa Sanctuarij, quæ non erant partes Sanctuarij, ſed ſupellectilia eius, ſcilicet arca, altare thymiamatis, candelabrum, menſa propoſitionis, altare holocauſtorum, labium ęneum, & omnia hæc cum vaſculis ſuis: Meraritæ autem acceperunt de Sanctuario ea, quę pertinebant ad res duras, ſcilicet columnas Sanctuarij, & baſes, tabulas, vectes, & paxillos: Gerſonitæ autem portabant partes molles Sanctuarij, ſcilicet cortinas, tentoria, & vela, & reliqua operimenta, vt patet Numeri cap. 3. & 4. De his autem Leuitis diffinitum eſt, quòd Meraritæ, & Gerſonitæ portarent onera ſua in plauſtris, Caathitę autem ſuper humeros ſuos, vt patet Numeri capit. 7. ſed arca pertinebat ad Caathitas: Numeri capit. 3. & 4. ergo portanda erat ſuper humeros, & non in plauſtro, & ſic fuit portata per totum deſertum, Philiſthini autem ſuper plauſtrum eam portauerunt.

Quare Philiſthini non portauerunt arcam ſuper humeros, ſicut Iſraelitæ. Quæſt. XVI.

QVAERET aliquis quare Philiſthini nõ portauerunt arcam ſuper humeros ſuos in terrã Iſrael, ſicut portabant Iſraelitę, quia hoc facile eis erat.

Aliquis reſpondebit, quòd factum eſt, quia Philiſthini ignorabant leges Hebræorum: iſta enim erant ceremonialia, & nimis particularia inter Hebræos, Philiſthini autem non didicerant illa, ideo nec poterant ſcire. putauerunt autem quòd, quia arca magna erat, cõuenientius duceretur ſuper plauſtrum quam ſuper humeros hominum.

Alij reſpondebunt, quòd hoc factum eſt propter timorem, erant enim Philiſthini hoſtes Iudæorum, ideo cum intrarent in terram ipſorum portantes arcã, timebant quòd comprehenſi ab Iſraelitis necarẽtur, miſſa autem arca ſuper plauſtrum nullum erat periculum. Sed hoc non multum ſtat: non enim erat veriſimile, quòd Philiſthini, qui portarent arcam in terram Iſrael, necarentur ab eis, ſed magis reciperent ab ipſis multa dona.

Primo quia ipſi erant legati Philiſthinorum, & de iure gentium legati inter hoſtes ſecuri ſunt.

Secundo quia Iſraelitæ nullum maius bonum habebant quam arcã, & hoc ſciebant Philiſthini, ideo cũ aliqui de Philiſthinis reducerent arcam, nimis gauderent Iſraelitę, & darent eis dona plurima, nõ ergo propter hoc recuſauerunt eam ſic portare.

Item dato, quòd Philiſthini portantes arcam timerent necari ab Iſraelitis, ſi caperentur, tamen poterant eam ducere ſecure, & non caperentur, ſcilicet, quòd portarent eam vſque ad agrum Bethſames, qui eſt locus coniunctus terrę Philiſthinorum quouſque viderent aliquos Iſraelitas, qui venirent pro arca, & tunc relicta ea ibi redirent in terram ſuam, ſic namque fecerunt ſatrapæ Philiſthinorum, quia quamquam ipſi

A non portarent arcam, tamen ſemper ſequebantur eã quouſque venit ad agrum Bethſames, & ibi ſteterũt reſpicientes quouſque viderunt, quomodo Bethſamitę gaudentes nimis depoſuerunt arcam, & immolauerũt vaccas, vt patet infra in litera, ita igitur potuiſſent portare eam humeris ſuis nihil formidantes.

Sed dicendum eſt, quòd non portauerunt eam humeris ſuis, quia ipſi volebant facere experimentum, quo cognoſcerent, an Deus Iſrael fecerat hoc, vel naturaliter prouenerat, quod fieri non potuiſſet ſi homines portaſſent arcam: nam cognoſci debebat hoc ſi vaccæ acciperent iter per ſeipſas, & non declinarẽt ad dextram, nec ad ſiniſtram reducentes arcã ad terram, de qua exierant, vel euntes per aliam viam. Si B autem homines portarent humeris ſuis, nihil de hoc pateret, ideo neceſſe fuit poni ſuper plauſtrum.

Quare Philiſthini non ſunt puniti portando arcam alio modo, quam debet portari. Et quare Philiſthini poſuerunt vaccas inaſſuetas ad trahendam arcam. Quæſt. XVII.

QVAERETVR vlterius quomodo Philiſthini puniti non fuerunt, quia portauerunt arcam Dei aliter quam portanda foret: debebat enim in humeris portari.

Reſpondendum eſt, quòd Philiſthini non portauerunt, & conuenienter non fuerunt puniendi. Nam aut Philiſthini ſciebant Deum Iſrael, cuius erat arca, C eſſe verum Deum, aut ſicut vnum de dijs Gentium, ſi ſecundo modo nõ obligabantur portare eam, quia ille non eſſet Deus, & conſequenter leges illius non poſſent obligare Philiſthinos, nec peccarent agendo contra illas. ſi autem putarent eum eſſe verum Deũ, etiam non obligarentur ad portandum arcam humeris, quia iſta lex fuerat data Iſraelitis ſpecialiter, ideo nullam aliam gentem obligabat, & ſic non peccabãt potiſſime, quia Iſraelitæ aliquando portauerunt arcã in plauſtro, vt patet quando trãslata eſt de Gabaa in domum Obed Edom, vt patet infra 2. libro capitu. 6. & illud licite factum eſt cũ Dauid illud fieri iuſſerit. Quod autem Iudæis licebat, magis liceret Philiſthinis, & ſic non peccauerunt, nec puniendi fuerunt.

D *Et duas vaccas fœtas.* Ideſt, quòd iungerentur duæ vaccę ad plauſtrum illud. Vocantur autem fętæ, ideſt habentes fętus, ſcilicet quæ iam pepererunt. excogitauerunt enim hic ſacerdotes, & diuini Philiſthinorum aliquid, per quod poſſet apparere, vnde peſtis eorum prouenerat: nam taliter arcam duci faciebant, quòd manifeſte cognoſceretur, an Deus illam moueret, vel ipſę vaccę per ſe mouerentur. Poſuerunt ergo vaccas fœtas, quia illę nimis diligunt fœtus ſuos, illis igitur manentibus in domo non poſſent vaccæ recte moueri, ſed conarentur redire in domum, niſi quis eas violenter duceret, cum igitur viderent eas directe euntes manifeſte cognoſcerent, quòd Deus mouebat eas.

E *Quibus non eſt impoſitum iugum.* Hoc poterat eſſe propter tria. Primo ad honorem arcę Dei, ſ. quòd ſicut fabricatum fuit ei plauſtrum nouum, in quo nihil vnquam ductum fuerat, ita vaccæ iungerentur currui, quę nunquam fuiſſent applicitæ alicui miniſterio humano.

Secundo poterat hoc fieri, vt non ſcirent viam: animalia enim bruta per experientiam accipiunt cognitiones viarum, & locorum, in quæ tendere debeant, ideo ſi acciperentur aliquæ vaccæ aſſuetę iugo forte illę aſſuetæ fuiſſent ire per iter Bethſames, & nunc nullo dirigente aſcenderent, nec eſſet aliquod miraculum, ſi autem vaccę nũquam aſſuetę ad viam dire-

cte ten-

ĉte tenderent, erat mirabilius. Tertio hoc fieri poterat, quia illæ vaccæ, quę aſſuetæ ſunt iugo ſecure portant quodcunque eis imponitur non declinantes a ſemita, quæ autem indomitæ ſunt recuſant iugum, & non tendunt directe per viam, ſed exorbirant. ad hoc autem ſecerunt Philiſthini vaccas non eſſe aſſuetas iugo, vt ſi viderent eas recto itinere tendere, crederēt eſſe Dei miraculum, & propter hoc exprimitur iſtud infra. ſ. ibant autem in directum vaccę per viam, quæ ducit Bethſames, & itinere vno gradiebantur pergentes, & mugientes, & non declinabant, nec ad dextrā, nec ad ſiniſtram, & ſic, quia hoc intendebant Philiſthini, ſ. videre, an declinarent a via, vel non, exprimit ſcriptura, quòd non declinauerint.

Et recludite vitulos earum domi. Hoc dicitur quoniā ſi vituli ducerentur coram eis nō erat mirabile, quòd tenderent in directum: immo è contrario eſſet miraculum, ſi non tenderent directe, cum autem recluſi fuerunt in domo iſti vituli inclinabantur vaccæ ad redeundum ad eos, nec poterant ab eis longe ſeparati, niſi violenter, ſi igitur viderent Philiſthini vaccas directe euntes crederent miraculum eſſe.

Tolletiſque arcam Domini, & ponetis in plauſtro. Scilicet, vt portetur ibi nemine dirigente eam: plauſtrum enim accipitur hic pro quocunque vehiculo, ſed proprie ſignificat currus, qui in motu ſuo ſonitus reddūt, vnde plauſtrum a plaudendo dicitur.

Et vaſa aurea, quæ exſoluiſtis ei pro delicto. Scilicet quinque mures aureos, & quinque anos, vocantur autem iſta vaſa multum large. Nam vaſa dicuntur a proprietate continendi aliquid in ſe, ſcriptura tamen in idiomate Hebræo vocat vaſa omnia ſupellectilia, & ſic aliquando vocantur vaſa belli, ideſt arma, vel vaſa Pſalmi, ideſt organa, & ſic iſta, quæ erant quædam ſupellectilia vocantur vaſa, erant autem pro delicto, quia iſta offerebant, vt Deus remitteret eis offenſam, quam fecerant in accipiendo, & tenēdo arcam in terra ſua.

Quare Philiſthijm nō aperuerūt arcam, vt ponerent vaſa in ea.

Ponetis in capſella ad latus eius. Scilicet iſta vaſa non fuerunt poſita intra arcam Dei, quia Philiſthini non auſi ſunt aperire arcam, vt ponerent intus vaſa: forte enim tenuerunt ſe morituros, cum manus domini eſſet grauis ſuper eos, propter id, quod egerant, nec poſuerunt etiam intus, quia tunc Iudęi neſcirent, an aliqua munera obtuliſſent Philiſthini cum Hebręi non eſſent aperturi arcam: nulli enim hominū phas erat vnquam eam aperire, aut ſaltem ad aperiendum tangere, niſi forte quis ſpiritu Dei moueretur ad hoc faciendum, vt ſi eſſet Propheta, ſicut aliqui dicunt feciſſe Ieremiam, ſ. quòd ſemel eduxit vrnam plenam mānna ad oſtendendum Iudęis, quo cibo aluerat Deus patres eorum in deſerto. Fecerunt igitur Philiſthini capſellam, vt ponerent in ea vaſa, & iſta fuit poſita ad latus arcę: nam ſuper arcam poni putabant eſſe nefas nec etiam ipſa vaſa nuda ponerent ſuper arcam.

Et dimittite eam, vt vadat. Ideſt nullus dirigat vaccas in itinere. Nam ſiquis dirigeret illas, omnia ſupraposita nihil proficerent ad cognoſcendum, quod volebant Philiſthijm.

Et aſpicietis. Ideſt ibitis ſequentes eas, vt videatis qd faciunt: nam ſi non irent poſt eas neſcirent euentum rei, poſſet enim euenire, quòd aliqui de Iſraelitis eſſent inſidiantes circa locum, de quo arca miſſa eſt, ſ. circa vrbem Acharon: erat enim iſta apud terminos Iſraelitarum, ſ. Acharon ex parte Philiſthinorum, & Bethſames ex parte Iſrael. In confinibus autem hoſtium, quando illis non eſt pax, vt communiter vtrinque inſidiantes ſunt, & ſic contingeret aliquos de Iſraelitis forte eſſe apud Bethſames, & illi raperent vaccas cum arca, ducerentque in terram ſuā, ideo ſi Philiſthini non ſequerentur arcam, neſcirēt, an paſſi fuiſ-

F ſent propter arcam, vel naturaliter. *Et ſiquidem per viam finium ſuorum aſcenderint contra Bethſames.* Dicit Ioſephus 6. Antiquitatum, quòd poſuerūt Philiſthini plauſtrū in triuio, vt viderēt ad quam viarum declinarent vaccæ, & ſi nullo dirigente eligerent viam illam, qua tendebatur in terrā Iſrael mirabile eſſet, & hoc ſatis ſignificat litera, nam ſi vnica via eſſet nihil mirum eſſet, quòd aſcenderet arca per illam, & ſic dicitur per viā finium ſuorum, quaſi ad differentiam aliarum viarū, quibus non proueniebatur in terram Iſrael. & dicitur contra Bethſames, quia iſte eſt primus locus terrę Iſrael ex illa parte Philiſthinorum, ſ. apud vrbem Acharon, eſt autem duplex ciuitas Bethſames in terra Iſrael. Prima eſt in ſorte Iudę, & ponitū in terminis eius,
G de qua habetur Ioſue 15. c. Alia autem eſt in ſorte Iſſachar, de qua habetur Ioſue 19. ca. hic autem accipitur de illa, quę eſt in ſorte Iudę, quia ſors Iudę erat cōiuncta terrę Philiſthinorum, immo quaſi tota terra Philiſthinorum cadebat in ſorte Iudæ, vt declaratum eſt Ioſue 15. cap.

Ipſa fecit nobis malum hoc grande. Ideſt intulit nobis iſtas plagas, non quidem ipſa, ſed Deus Iſrael propter eam, ſtat autem probatio, quia ſi omnia iſta exiſterēt, non poterat eſſe, quin vaccę ducerentur ab aliqua virtute ſpirituali dirigente, & compellente eas, alioquin redirent in terram ſuam, vel declinarent ad dextram, vel ad ſiniſtram.

Sin autem minime ſciemus, quòd manus eius non tetigit nos. Ideſt ſi non fuerit factum ſic, quòd vaccæ a nullo di-
H rectę eant in terram Iſrael, ſciemus quòd Deus non percuſſit nos, iſta particula nō eſt neceſſaria, ſicut pręcedens, quoniam ſi illæ vaccę a nullo directę, exiſtentibus omnibus prędictis, aſcenderent in terram Iſrael, erat miraculum, quia neceſſe eſſet, quòd hoc fieret ab aliqua virtute dirigente, ſi tamen non tenderent vaccę directe in terram Iſrael, non ſequeretur, quòd Deus non percuſſerat eos, quia poterat eſſe, ꝙ permitteret eas ire, quo inclinarentur ire, eſt tamen rationabiliter dictum, quia veriſimile eſt, ꝙ ſi Deus intuliſſet plagam iſtam Philiſthinis, quòd ad indicium eius, vt ipſi ſcirent ſe ab illo percuſſos faceret arcam directe redire in terram ſuam, potiſſimum cū ꝑꝑ arcam detentam inflicta fuiſſet iſta percuſſio. *Sed caſu accidit no-*
I *bis.* Ideſt iſta plaga venit per accidens, non eſt ſenſus, quòd plaga veniſſet totaliter a caſu, quia veniret naturaliter, vt iſti extimabant, natura tamen non eſt cauſa per accidens, ſed ab intentione, & inclinatione, dicitur tamen, quòd caſu accidit, ideſt nō facta fuit ab aliqua ſubſtantia intelligente volente nobis hoc infligere, ſ. a Deo: natura enim quamquam non agat per accidens, tamen non agit libere volens huic, vel illi nocere, Deus autem libere agit, & ſic intelligebāt, quòd id, quod libere fieret determinando ad eos, non erat a caſu.

An Philiſthini peccauerunt experiendo, an plagæ eorum eſſent ab arca, & volendo habere ſignum de Deo.
K *Quæſt. XVIII.*

QVAERET aliquis, an iſti ſacerdotes, & diuini Philiſthinorum peccauerint inquirentes hoc ſignum a Deo, & videtur, quòd ſic, quia iſti videbantur tentare eum, quia faciebant iſtud ad experiendū, an Deus dirigeret illas vaccas, vel non, & iſta eſt tentatio proprie, ſicut illi, qui volebant, quòd Deus educeret eis aquam de petra ad cognoſcendum, an Deus eſſet inter eos, vel non, vt patet Exodi cap. 17. ſ. tentauerunt dominum dicentes, eſt ne Deus in nobis, an nō? tentatio autem Dei prohibita eſt, vt patet Matth. ca. 4. ſ. Non tentabis dominum Deum tuum.

Reſpon-

A Reſpondetur, quòd iſti Philiſthini non peccauerũt quantum ad hoc, quia iſti neſciebant, an Deus Iſrael eſſet Deus verus, ſed exiſtimabant eum eſſe, ſicut vnũ de dijs Gentium, tentare autem tales Deos peccatum nullum eſt, quoniam illi dij non ſunt, ideo nec offendi poſſunt, quòd autem Philiſthini non exiſtimarent Deum Iſrael eſſe Deum verum, ſed eſſe arcam, vel aliquam virtutem latẽtem in arca, declaratum eſt ſupra cap.4.q.12.

Si autem Philiſthini cognouiſſent Deum Iſrael eſſe Deum verum, erat iſta tentatio, quia licet non inquirerent experimentum de Dei poteſtate, & bonitate, volebant tamẽ inquirere de eius actu, ſ. an ipſe percuſſiſſet vel non, & an dirigeret vaccas, vel non.

B *Fecerunt ergo illi hoc modo.* Hic ponitur executio conſilij ſacerdotum, & diuinorum, & dicitur fecerunt illi, ideſt ſatrapæ Philiſthinorum, quia iſti conſuluerunt ſacerdotes, & diuinos.

Et tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos. Iſtas autẽ acceperunt, vt ex deſiderio vitulorum nollent tendere directe in terram Iſrael, quia ſic magis elongarentur a fœtibus ſuis, ſi autem irent monſtraretur miraculum. *Iunxerunt ad plauſtrum.* Scilicet ad plauſtrum, quod nunc nouiter fecerant ex cauſa ſupra aſſignata, quia non decuit in veteri plauſtro portari.

Vitulosque earum recluſerant domi. Ideſt in domo: eſt enim grammatica antiqua cum ponãtur quatuor nomina appellatiua aduerbialiter. Fuit hoc factum, quia ſi vituli irent cum matribus nullum eſſet miraculũ, C quia illę rectam caperent viam. *Et poſuerunt arcam Dei ſuper plauſtrum.* Scilicet diſponentes eam, ne caderet colligantes ipſam: facile enim erat ipſam cadere, potiſſime cum vaccę eſſent nouiter iugo ſubiectę, & veriſimile eſſet, quòd calcitrarent: ſic enim cum conaretur Dauid portare arcam Dei de Gabaa in Ieruſalẽ, atque portaretur in plauſtro, boues calcitrantes declinauerunt eam, ita vt ruitura videretur: Oza autem volens eam tenere applicuit manum, & mortuus eſt infra 2.lib.c.6. Maxime autem nunc debebat conueniẽter ligari, quia nullus iturus erat cum arca, qui tenere poſſet eam ſi ruitura videretur, ſed ſatrapę ſequebantur eam retro diſtantes a plauſtro, vt patet in litera infra. *Et capſellam, quæ habebat mures aureos, & ſimilitudines anorum.* D Iſtam poſuerunt Philiſthini ad latus arcę, vt patet ſupra: erant autem in ea quinque mures aurei, & quinque ſimilitudines anorum, ſ. circuli de auro.

Ibant autem in directum vaccæ. In hoc ſignificatur miraculum, quod Philiſthini expectabant ad cognoſcẽdum, an Deus feciſſet ſuper eos plagam, vel veniſſet naturaliter, ſ. quòd arca aſcenderet directe in terram ſuam, vel non, & hoc dixerunt ſupra diuini, & ſacerdotes, ſ. & ſi quidem per viam finium ſuorum aſcenderit contra Bethſames ipſa fecit nobis malum hoc, & dicitur hic, quòd ibant vaccæ in directum, ideſt non acceperant aliud iter, niſi illud, quod ducit in terram Bethſames, fuerũt enim vaccæ cum plauſtro poſitæ in triuio, vt ait Ioſephus 6. Antiquitatum, vt videretur ad quam partem declinarent, ipſę autem tenuerunt viam mediam, quę ducit in Bethſames, & aſcen E debant per eam.

Et itinere vno gradiebantur. Hoc dicitur ad ſignificandum, quòd quãquam iſtæ vaccæ eſſent indomitę, vtpote quæ nunquam ſuſcepiſſent iugum, tamen non recuſabant illud, nec tendebant in diuerſa, ſicut facere ſolent quæcunque iumenta iugo nouiter aſſueta. Diceretur autem non ambulare itinere vno, ſi forte vna vacca declinaret ad vnã partem, & alia aliorſum, & tunc non poſſent mouere currum, cum non eſſet eis impetus ad eandem partem.

Pergentes, & mugientes. Ideſt iſtę vaccæ pergebant ſimul itinere ſuo, & ſemper mugiebant, in hoc ſignificatur id, quod expectabãt Philiſthini, ſ. quòd iſtę vaccę eo, quòd erant fœtæ, & relicti erant vituli earum in domo inclinarentur ad redeundum ad illos, quod ſi non facerent videretur eſſe miraculum, ſ. quòd inuitæ ducerentur ab aliqua virtute diuina, quod ſignificatur hic cum dicitur pergentes, & mugientes, ideſt vaccę mugiebant ſignificantes ſe inuitas trahi, cum vellent redire ad vitulos ſuos, tamen pergebant, ideſt ſemper procedebant directe, quaſi non permitterentur redire ad vitulos.

Et non declinabant ad dextram, nec ad ſiniſtram. Hoc dicitur propter duo, ſ. quòd non declinabant ad dextrã partem, vel ad ſiniſtrã, vt redirent ad vitulos, ad quos erat eis magna inclinatio, declinaſſent ad aliquã partem viæ, ſ. ad dextram, vel ad ſiniſtram, tamen non declinabant. Aliter intelligitur etiam, quòd iſtæ vaccæ erant non aſſuetæ iugo, ideo difficile erat, quòd ipſę tenderent itinere recto, ſed declinarent ad vnam partem, vel aliam. Dicitur tamen, quòd non declinabãt ad dextram, nec ad ſiniſtram, & quocũque modo eſt mirabile, & ſignificatur, quòd inuitæ ducebantur, & virtute arcę.

Sed, & ſatrapæ Philiſthinorum ſequebantur vſque ad terminos Bethſames. Ideſt illi quinque ſatrapæ, vel reges Philiſthinorum, qui conuenerant ad cõſilium de remittenda arca Dei in terram ſuam, ſequebantur eam euntes retro, & hoc ad videndum ea, quæ dixerant ſibi ſapientes, & diuini, ſ. an ſemper arca ferretur directe in terram ſuam itinere Bethſames, vel declinarẽt vaccę, vt ſcirent an Deus hoc feciſſet, vel aliter eueniſſet naturali operatione, & dicitur vſque ad terminos Bethſames, quia ille erat locus de terra Iſrael, & noluerunt ſatrapę Philiſthinorum introire in terram illam, ſed ſteterũt in confinibus terrę Philiſthinorum, & Iſrael, maxime qa ex loco illo poterãt videre, quomodo iret arca in Bethſames, vel reciperetur a Bethſamitis, qui erant metentes triticum in agris, & ſic infra dicitur, quòd viderunt.

Porro Bethſamitæ metebant triticum in valle. Hic ponitur ſecundum huius cap. ſ. de arcę receptione, & diuiditur in duo, quia primo deſcribitur iſta receptio, ſecundo interponitur cuiuſdam dicti explicatio ibi. *Hi ſunt autem.* Circa primum dicitur, quòd Bethſamitæ metebant triticũ in valle, ſ. apud terminos Bethſames, & Philiſthinorum, & illos viderunt Philiſthini, nec voluerunt vlterius tranſire, conſiderantes quid illi facturi eſſent de arca, & dicitur, quòd metebãt triticum, quia erat iam menſis Maius, vel quaſi, in quo tempore in terra Chanaan metitur triticum, vt ſupra declaratum eſt, quæſt.3. Et ex hoc patet, qui fuerunt menſes, quibus ſtetit arca in terra Philiſthinorum, quia ſtetit ibi ſeptem menſibus, & iſti finiti ſunt tempore meſſis triticeę, ergo oportet, quòd fuerint 7. pręcedentes immediate.

Et eleuantes oculos viderunt arcam Dei. Cum enim eſſet prope eos cognouerunt, quòd illa eſſet arca Dei: cognouerunt autem per velamenta, quia arca quando ducebatur in itinere ſemper velabatur tribus velaminibus hyacinthinis, vt patet Numeri cap.4.

Et gauiſi ſunt cum eam vidiſſent. Hoc fuit, quia Iſraelitæ deſiderabant nimis arcam Dei, cum tota gloria eorum eſſet in illa, vnde nurus Heli quando mortua eſt, dixit tranſlata eſt gloria Dei ab Iſrael, eo quòd capta eſſet arca ſupra cap.4. videbant etiam Iſraelitæ, quòd erat difficillimum eripi arcam de manu Philiſthinorum cũ eſſent Philiſthini potentiores Iſraelitis, nunc autem cũ vidiſſent ſine bello, & gladio arcam rediſſe in terram ſuam, gaudebant nimis. Dicunt autem Iudæi, quòd iſta lętitia fuit inepta, & procedens ex le-

uitate

uitate capitis,hoc autem inducunt, quia Bethſamitæ poſtea a Deo percuſſi ſunt,ſed nemo percutitᷓ a Deo niſi male agens.

Et plauſtrum venit in agrum Ioſue Bethſamitæ. Erant autem in illa valle multi de Bethſamitis colligentes triticum,venit autem arca in agrum vnius eorum, ſ. Ioſue, & hoc forte, quia reputatus eſt ille a Deo vir iuſtior cęteris, vel quia ibi erat quidam lapis magnus, vbi poſſet poni arca,& immolarentur ſibi hoſtię.

Et ſtetit ibi. Scilicet non proceſſerunt vltra vaccæ ſiſtentes in agro illo,hoc autem erat, quia iã arca erat inter ſuos,ſ. Iſraelitas,& non oportebat,quòd vlterius procederet contra Bethſames:ipſi enim Bethſamitę eam portarent aliter ſecũdum morem terrę ſuę, etiã fuit hoc,vt ſatrapę Philiſthinorum viderent finem huius rei,ſ.quomodo veniebat arca ad Iſraelitas, & recipiebatur ab eis,quod ibi viderũt, ſi tamen iuiſſet ſemper vſque Bethſames non cognoſcerent ſatrapę Philiſthinorum quid fieret de illa, quia iam non poſſent eam videre,nec ſequerentur ipſam:

Erat autem ibi lapis magnus. Hoc ponitur ad deſignãdum vbi arca locata fuerit:nam non decebat eam locari in ſolo humili cum cęteris rebus, ſed poſuerunt eam excelſiorem cæteris, ſ. ſuper lapidem magnum, & forte etiam ſuper partem illius lapidis cremauerũt holocauſta: nam non fierent conuenienter ſacrificia ſuper pauimentum, ſed ſemper fiebant ſuper altare, ideſt ſuper aliquid altum,vel eleuatum.

Et conciderunt ligna plauſtri. Cum enim acceſſit arca, Leuitæ,qui ibi erant,de quibus infra dicitur depoſuerunt arcam,& capſellam, quæ erat cum ea ponentes ſuper lapidem magnum,tunc autẽ conciderunt plauſtrum in multas partes ad cremandum, & vaccas occiderunt ad ſacrificia, fecerunt autem hoc ex lętitia: nam tunc viderant arcam nouiter, ideo volebant eã honorare, & quia honor legalis, qui potiſſime Deo impendebatur erat in ſacrificijs obtulerunt ei ſacrificium, & quia nihil aliud ſibi promptius occurrit quã plauſtrum, & boues ferentes arcam immolauerunt vaccas, & cremauerunt plauſtrum, etiam quia putabãt,quòd Deus perduxiſſet vaccas,& plauſtrum,ideo volentes conuertere penitus in obſequium eius cum ad nihil vltra Deo poſſent famulari,immolauerũt vaccas, & conciderunt plauſtrum.

Vaccaſque impoſuerunt ſuper ea holocauſtum domino. Scilicet primo fecerunt ignem magnum ex lignis plauſtri,& poſtea poſuerunt deſuper carnes vaccarum obſeruantes omnes cęremonias requiſitas,ſ.quòd iugulauerunt, & decoriauerunt vaccas ſcindentes eas in partes, atque lauantes pedes, & inteſtina, & deſuper ad cremandum ponentes, vt patet Leui. cap. 1.

An Bethſamitæ errauerint faciendo holocauſtum Deo de illis vaccis. Quæſt. XIX.

QVAERET aliquis,an iſti Bethſamitæ errauerint in faciendo holocauſtum Deo de vaccis, quę portauerant arcam.

Et reſpondetur,quòd ſic, quia holocauſtum nunquam debebat eſſe,niſi de maſculo, ſiue eſſet de bobus,ſiue arietibus, ſiue capris, vt patet Leui. cap. 1. vaccę, tamen quæ portauerunt arcam erant fęmellę, quia erant fœtæ, vt patet ſupra, peccauerunt igitur.

Aliquis reſpondebit, quòd poterat quilibet ex deuotione immolare domino, quod vellet,quia quamquam animalia illa, quæ immolabantur ex voto, vel alias ex neceſſitate eſſent determinata ad certam legem,tamen illa, quæ offerebantur ſpontè poterant liberius offerri,ſic patet Leui. c. 22. vbi quędam anima-

F lia recipiuntur ſponte oblata,quamquam habeãt maculas,quæ non reciperentur ex voto,vel alias ex neceſſitate. Reſpõdendum eſt ad hoc, ꝙ ſiue holocauſtum fieret ex neceſſitate,ſiue ſpontaneè, nihil mutabitur quantum ad hoc,ꝙ offerretur maſculus, erãt autem aliæ cęremonię,in quibus poterat fieri mutatio,ſ.quãtum ad munditiam,vel immunditiam,ſed non quantum ad ſexum animalis.

Quæ animalia excludebantur a ſacrificijs. Quæſt. XX.

PRO quo ſciendum,ꝙ animalia excludebantur a ſacrificijs,ſi maculata eſſent,vt patet Leuitici c. 22. erãt autem iſtę maculę duplices,

G ſ. quædam, quæ ſimpliciter prohibebant ab omni ſacrificio. Alię autem prohibebant a quibuſdã. quòd enim animal eſſet cęcum, vel habens papulas, vel eſſet claudum, aut habens cicatricem, vel ſcabiẽ, aut impetiginem,& ſimilia faciebat, ꝙ nullo modo poſſet immolari in aliquo genere ſacrificij,ſiue ſpontanei,ſiue neceſſarij,aliæ autem erant maculæ, vt habere aures amputatas,vel caudam, & iſtę maculæ nõ prohibebãt ab omnibus ſacrificijs, ſed a quibuſdam: nam voluntarie offerri poterant talia animalia,ſed ad redimendum votum,vel complendum id,quod lege iuſſum eſt non ſuſcipiebantur, vt patet pręalleg. cap. ſexus autem non computatur inter hoc,ideo non poterat fieri mutatio circa illum,ſed dicitur Leui. cap. 1. ꝙ holocauſtum fieret de maſculis in quacunque ſpe-

H cie fieret,ideo nõ poterat fieri de fęmellis, vnde ſi aliquis voueret Deo facere holocauſtum, etiam ſi non determinaſſet, quòd vellet offerre maſculum, tenebatur offerre illum, & ſi aliquis vellet offerre fęminam,non reciperetur,& ſi quis voueret offerre holocauſtum, & tenuiſſet votum etiam ſi expreſſiſſet, ꝙ volebat offerre fęmellam,non reciperetur, quia obligabatᷓ ad maſculum ex lege holocauſti: ipſum enim holocauſtum per ſe determinabat ſibi ſexum animalis,etiam ſi nullus vouens hoc exprimeret,iſti autem Bethſamitę obtulerunt vaccas in holocauſtum,ideo peccauerunt, potuiſſent autem offerre eas in hoſtias pacificas,ſed non obtulerunt.

I *An Bethſamitæ immolauerint ſine ſacerdotibus. Quæſt. XXI.*

QVAERETVR vlterius, an Bethſamitæ peccauerint per ſe immolando victimas, ſ. an ipſi Bethſamitę,qui erãt laici per ſe immolauerint,& in hoc peccauerint, in quo non quæritur,an ipſi peccarent,ſi per ſe immolarent,quia hoc manifeſtum erat,cũ ipſi eſſent populares, & immolare eſſet officium ſacerdotum,vt patet Nume. 3. cap. ſ. Externus,qui ad miniſtrandum acceſſerit, morietur, & vocantur ibi externi omnes Hebræi præter Aaron,& filios ſuos.

Sed quæritur hic, an iſti Bethſamitę per ſe immola-

K uerint,in quo credamus eos peccauiſſe. Reſpondebit aliquis,ꝙ ſic,quia hic nõ dicitur,ꝙ eſſent aliqui ſacerdotes, ſed quòd Bethſamitę obtulerunt holocauſta, & immolauerunt victimas, ergo ipſi per ſe fecerunt.

Item ſatis patet hoc,quia infra puniti ſunt iſti Bethſamitę tanquam peccaſſent coram domino, ideo veriſimile eſt,quòd in hoc peccauerint.

In contrarium dicetur, quòd Bethſamitę non obtulerunt per ſe coram domino victimas, ſed hoc fecerunt ſacerdotes,qui licite facere poterant,& in hoc non peccauerunt Bethſamitę, ſed in quibuſdam alijs de quibus infra dicetur.

Cum autẽ dicitur,quòd hic non fit mentio, quòd

eſſet

eſſet aliquis ſacerdos, ergo ipſi per ſe fecerunt non ſtat ratio, quia multa ſubticentur in ſcriptura, & cum dicitur, quod Bethſamitæ obtulerunt holocauſta, & immolauerunt victimas: non intelligitur, quod ipſi per ſe obtulerunt, ſed dicitur, quod obtulerunt holocauſta, ideſt dederunt animalia ad offerendum, vel cremandum in holocauſtis, & hoc erat offerre. Dicitur autem, quòd immolauerunt, ideſt dederunt ad immolandum: ſic enim accipitur.

Ad ſecundum cum dicitur, quod hoc fecerint Bethſamitę, quia infra puniti ſunt, dicendum, quòd non fuerunt puniri propter hoc, ſed quia viderunt arcam, ut patet. j. in litera.

Sed adhuc aliquis dicet, quòd argumentum primum non ſtat, quia hic erant Leuitæ, vt patet infra, & ſic non offerrent populares, ſed ſatis erat, ꝙ offerrent Leuitæ.

Reſpondendum eſt, quòd nihil differebat, quòd populares offerrent per ſe victimas, vel Leuitę, quoniam iſtud erat officium pertinens ſolum ad ſacerdotes, ut patet Numeri, capit. tertio, & decimooctauo, ideo ſiquis præter eos de hoc ſe intromitteret, peccabat: & ſic Leuitæ non poterant offerre holocauſtum, ſicut nec populares, & ſic ſi non fuerunt ibi ſacerdotes nihil proficiebat eſſe Leuitas.

Aliquis dicet, quòd Leuitæ poſſent offerre ſacrificia, quia Samuel erat Leuita ſimplex de Caathitis, ut patet primo Paralipomenon, capitulo ſexto, & declaratum fuit, ſupra capitulo primo, tamen ipſe offerebat ſacrificia immolans, ſicut ſacerdotes, ut patet ſeq. c.

Reſpondendum eſt, quod Samuel non ſolum fuit Leuita, ſed etiam propheta domini, ideo aliqua licuerunt ſibi, quæ agebat diuina inſpiratione, quæ non licuiſſent alicui alteri: Deus enim aliquando mandauit ſibi ſacrificare, ut patet infra decimoſexto capitulo, & ſic credendum eſt, quod in aliis vicibus, quibus ſacrificabat agebat hoc mandato Dei, quia cognoſcebat Deum hoc velle, & populus ſic intelligebat: ſciebat enim eum eſſe prophetam Domini: ideo quidquid faciebat, credebat populus, quod faceret a Deo inſpiratus, vnde in nullo eum reprehendebat.

Alii autem, qui non erant prophetæ, non permitterentur hoc agere, & ſi facerent punirentur a Deo, & a populo: ſic erat de Leuitis iſtis, qui fuerunt in Bethſames: nam non apparet, quod eſſent prophetę: ideo non liceret eis, quicquam de opere ſacerdotali.

Sed adhuc dicet aliquis, quod quamquam Leuitæ non offerrent, nec ſacerdotes, ſed ipſi populares Bethſamitæ, non ſequitur, quod peccarent: nam Elias de popularibus erat, & tamen obtulit holocauſta in monte Carmelo, ut patet infra, tertio libro, capitulo decimo octauo, quòd autem eſſet popularis apparet, quòd erat Teſbites, ideſt de vrbe, quæ uocatur Thesbes: tamen illa non pertinebat ad Leuitas, vel Sacerdotes, vt patet conſiderando omnia nomina vrbium, quæ datæ ſunt Leuitis, & ſacerdotibus, de quibus Ioſue uigeſimo primo capitulo.

Reſpondendum eſt, quòd licuit Eliæ offerre holocauſta, quia ipſe erat propheta Domini, & ſolus relictus fuerat contra prophetas Baalin, ideo vt ipſe coram toto populo daret experimentum, an Baalin eſſet Deus verus, vel Deus Iſrael, fecit holocauſtum, etiam quia ipſe erat propheta, & mouebatur inſtinctu, & mandato Dei, ideo quæ-

A cunque ageret, licita erant, quia qui ſpiritu Dei aguntur, non ſunt ſub lege, populares autem Bethſamitæ non erant prophetæ, ideo non licebat ſibi quicquam horum facere.

Dicendum, ergo quòd iſti non obtulerunt ſacrificia, ſed erant ibi cum eis aliqui ſacerdotes, & illi obtulerunt.

Leuitæ autem depoſuerunt arcam Dei. Ideſt tulerunt eam de plauſtro. & ponitur hic mutatio ordinis, quia manifeſtum eſt, quòd prius Bethſamitæ deponerent arcam de plauſtro. quàm ſcinderent ligna plauſtri, & facerent holocauſtum, ſed ſcriptura ſæpe vtitur iſtis mutationibus. Dicitur autem, quòd Leuitæ depoſuerunt arcam, quoniam non

B pertinebat ad populares eam tangere, vel deponere, & ſi tetigiſſent quomodocunque hoc facerent, morerentur, quia iſtud erat officium Leuitarum Numeri tertio, & quarto, capitulo. Leuitæ, autem poterant deponere, & portare de loco in locum, ut patet præallegatis capitulis, ſed non poterant eam uidere nudam, ut patet Numeri, capitulo quarto: ideo in peccato Bethſamitarum, quando uiderunt arcam domini non ſolum poterant perire populares, ſed etiam Leuitæ, quia ibi intelligitur de uiſione, quæ erat arca exiſtente nuda, ſed hoc dato nulli licebat videre, niſi ſacerdotibus, ut patet Numeri, capitulo quarto, ideo omnes alij morerentur, & ſecundum, quod dicitur hic de Leuitis, quòd erant aliqui ibi ad deponendum arcam, Ita

C intelligendum eſt, quod erant aliqui Sacerdotes, qui offerrent, & immolarent ſacrificia.

Et capſellam, quæ erat iuxta eam. Scilicet hanc depoſuerunt Leuitæ, quamquam non erat de iſta, ſicut de arca domini, quoniam poterant quicunque populares iſtam portare, vel deponere, quia non erat ibi aliquid ſacrum: Leuitæ tamen vtranque depoſuerunt. Iſtam capſellam fecerunt Philiſthini, ut patet ſupra ad ponendum ibi mures aureos, & anos.

In qua erant vaſa aurea. Scilicet in capſella. Vaſa vocãtur hic omnia ſimulachra anorum, & murium, quos miſerunt Philiſthini, qui non ſunt proprie uaſa, ſed largè, ſecundum morem idiomatis Hebræi,

D in quo omnia ſupellectilia, vel huiuſmodi vaſa uocantur.

Et poſuerunt ſuper lapidem grandem. Scilicet tam arcam, quam capſellam: iſte eſt lapis magnus, de quo ſupra dicebatur, quod erat in agro Ioſue Bethſamitę: ibi enim arca poſita eſt, quia honeſtius erat, quam in pauimento, quod ab omnibus conculcabatur, etiam vt eſſet in loco eminenti, coram quo hebręi poſſent flectere genua, & adorare dominum, non tamen erat arca intra Sanctuarium in aliquo eminenti, ſed ſuper pauimentum eo, quòd ibi non erant aliqui, qui deberent adorare, quoniam nullus introibat intra ſancta ſanctorum, niſi ſummus ſacerdos ſemel in anno, ut patet Leuitico decimoſexto, & ad Hebr. c. 9.

E *Viri autem Bethſamitæ obtulerunt holocauſta.* Scilicet illi, qui erant in agro Ioſue Bethſamitæ, & alii de Bethſamitis, qui erant in aliis locis: cum enim cognitum eſt ueniſſe arcam domini, confluxerunt omnes, qui erant in agris metentes triticum, & qui erant in loco ad obuiandum arcæ, & honorandum eam, & ibi obtulerunt ſacrificia, quia iſtud erat, in quo magis poterant Deum honorare.

Et immolauerunt victimas in die illa domino. Ideſt antequam arca introiret in locum Bethſames die illa, qua uenit de terra Philiſthinorum, Bethſamitę obtulerunt ſacrificia multa in agro. Et fuerunt duo genera ſacrificiorum ſcilicet holocauſtum, &

hoſtia pacifica, erat antem holocauſtum ad ſolam Dei landem, cum Deo ſoli proueniret. Hoſtiæ autem pacificæ ſunt ad Dei laudem, & ad lætitiam ipſorum offerentium, quia maxima pars carnium ſacrificii pacifici proueniebat offerentibus, ut patet Leuitico capitulo ſeptimo. De hoſtiis autem pro peccato nihil dicitur, & cum hic dicitur, quod viri Bethſamitæ obtulerunt holocauſta, & immolauerunt uictimas non eſt intelligendum, quod ipſimet immolauerunt, quia immolare eſt iugulare, vel occidere, quod non pertinebat, niſi ad ſacerdotes. ſ. dicitur, ꝙ immolauerunt. i. ad immolandum animalia præbuerunt.

Quare Bethſamitæ obtulerunt holocauſta, & non ſacrificia pro peccato. Quæſt. XXII.

QVÆRERET aliquis quare non obtulerunt iſti ſacrificia pro peccato ſicut obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas, cum non ſupereſſet niſi hoſtia pro peccato.

Reſpondendum eſt, quod Iſraelitæ obtulerunt hic ſacrificia ad ſolennitatem arcę venientis: iſta autem ſolennitas conſiſtit in duobus.

Primo quantum ad aliquid ſpeciale, quod Deo offertur.

Secundo quantum ad aliquid ſpeciale, quod eſt inter homines. De primo pertinebat fieri oblationem holocauſti, quia holocauſtum ſolum eſt ad Dei laudem, quantum ad ſecundum pertinebat hoſtia pacifica, quia maxima pars illius pertinebat ad offerentes, & ipſi offerebant iſtud ſacrificium ad Dei honorem, & ut ipſi gauderent epulando ſolenniter, ſic enim dicitur Deuteronomio uigeſimoſecundo, & decimoſexto capitu. cum agitur de oblationibus pacificis, quas faciebant populares in feſtiuitatibus, in quibus veniebant ad Sanctuarium ſcilicet, Lætaberis, atque reficieris coram Deo tuo in cunctis ad quę extenderis manum, & iterum epulaberis coram Deo tuo tu, & filius tuus, & cętera, quia nunc adueniente arca erat magnum gaudium Iſrael debebant Bethſamitæ ad quos venerat arca, gaudere totaliter ſcilicet quantum ad ſe: & quantum ad Deum, ideo decebat, vt offerrent holocauſta pro Deo, & pro ſe hoſtias pacificas: de hoſtia autem pro peccato ſecus eſt: quia illa eſt non ad laudem Dei, nec ad lætitiam noſtram: ſed pro aliquo peccato, vt expiemur, & Deus non puniat nos: ideo iſta eſt hoſtia męroris.

Ad ſolennitatem autem pertinent ea, quæ iocunda ſunt, ideo non conueniebant hic offerri hoſtiam pro peccato.

Item ſi offerretur hoſtia pro peccato, aut illa eſſet pro peccato totius populi, aut pro peccato Bethſamitarum: ſi primo modo non poterant iſti offerre, quia totus populus debebat petere pro ſe offerri cum peccatum eſſet omnium, nec ſatisfaciebant Iſraelitę ſi Bethſamitæ pro eis offerrent, ergo non erat opportunum offerri pro peccato eorum: ſi autem eſſet pro peccato Bethſamitarum, & eſſet aliquod peccatum ſpeciale non ſufficiebat ſi ibi offerrent ſacrificium coram arca: ſed deberent offerre in loco, in quo erat Sanctuarium, & Sacerdotes, ſcilicet in Silo ubi tunc erat, vel in Nobe, vbi poſtea fuit, vt declarabitur ſequenti cap.

Non igitur fuit cauſa vlla, pro qua offerrent hoſtiam pro peccato: ſic enim in omnibus aliis ſolennitatibus erat cum aliqua ſolennitas fiebat, quæ ſolum eſſet ad lætitiam, ſic patet in confirmatione legis in monte Sinai.

Nam illa confirmata obtulerunt Iſraelitæ holo-

F cauſta, & hoſtias pacificas ſolum, ut patet Exodi capitulo uigeſimoquarto ſcilicet miſitque iuuenes de filiis Iſrael, & obtulerunt holocauſta, immolaueruntq; victimas pacificas vitulos duodecim: ſic quoque fuit iterum in ſolennitate confirmationis legis quando poſt introitum in terram Chanaan fuit lex confirmata in monte Hebal, & Garizim: nam tunc ſolum fuerunt oblata holocauſta, & hoſtię pacificæ, vt patet Ioſue capitulo octauo ſcilicet. Obtulit ſuper eo holocauſta domino, immolauitque pacificas victimas. Hic autem ſolum fiebat ſolennitas propter aduentum arcę: ideo ſolum conueniebat illi lætitiæ immolari holocauſta, & hoſtias pacificas.

Et quinque ſatrapæ Philiſthinorum viderunt. Iſti erant, G qui veniebant ſequentes arcam, ut conſiderarent finem rei: dixerant namq; eis diuini, & ſacerdotes eorum, quod ipſi aſpicerent poſt arcam, Erant autem iſti qnq; ſatrapę qnq; reges, vel principes quinq; ciuitatū metropolitanarū terræ Philiſthim, quorū nomina habentur infra: iſti autem quinq; decreuerunt arcam mittendam eſſe, quoniam conuenerunt in vrbe Acharon, ut patet præcedenti capitulo. venerunt ēt iſti ſequentes arcam propter duo. Primo ad honorandum magis arcam, non poterant autem Philiſthini maiorem honorem impendere arcæ, quam vt qnque principes eorum, qui reges erant ſequerentur arcam: ipſi autem uolebant dare honorem Deo Iſrael, eo ꝙ percuſſerat eos, & adhuc percutiebat, & precaH bantur humiliter pro ſanitate. Alia cauſa erat, quia ipſi Philiſthini, & ſatrapę eorum uolebant certificari de euentu arcæ, ut pateret an ab ipſa percuſſi fuiſſent vel naturaliter, & quia nō poterant plene per aliquē certificari ſicut per ſeipſos, iuerunt ipſi.

Cauſa autem immediata, propter quam iſti iuerunt, fuit quia Philiſthinorum ſacerdotes, & diuini hoc dixerunt ſatrapis, ut patet ſupra. Cauſa autem quare diuini illud dixerunt, fuit aliqua de iſtis duabus. Dicitur autem, quod ſatrapę viderunt ſcilicet omnia, quæ faciebant Bethſamitæ cum receperunt arcam deponentes eam de plauſtro, & offerentes ſacrificia: hoc autem viderunt, quia manſerunt in aliquo loco excelſo apud terminos BethI ſames, & exinde ſpeculabantur ea, quæ fiebant in valle, in qua recepta eſt arca in agro Ioſuę, ut patet ſupra.

Et reuerſi ſunt in Acharon in die illa. Scilicet poſtquam uiderunt ſatrapæ Philiſthinorum ea, quæ faciebant Hebræi recipientes arcam, cognouerunt vere, quod Deus Iſrael deduxiſſet arcam, quia aliter non potuiſſent ſic accidere ea, quæ facta ſunt, & tunc certificati redierunt in terram ſuam, ſcientes, quod Deus iſrael percuſſerat eos propter arcam. Et dicitur, quod redierunt in Acharon, quia iſta eſt ciuitas propinquiſſima terræ iudæorum de vrbibus Philiſthijm. Vnde in eadem die venerunt de K vrbe Acharon vſque ad terminos Bethſames, & ibi ſtantes uiderunt, quę faciebant Iſraelitæ recepta arca, & eadem die iterum venerunt in Acharon: eſt autem iſta ciuitas, in qua factum eſt conſilium quinque ſatraparum Philiſthum, vt reduceretur arca in terram Iſrael, fuit enim vltimate in loco illo, & ibi eſt factum plauſtrum, & inde cępit duci arca in terram Iſrael.

Hi ſunt autem. Hic ponitur cuiuſdam dicti explicatio. ſupra dictum fuerat, quod quinque prouinciæ Philiſthinorum fecerunt quinque anos aureos, & quinq; mures.

Hic autem declaratur iſtud quantum ad duo.

Primo quātum ad nomina ciuitatum. ſ. quę eſſent iſtę vrbes.

Secun-

Secundo quantum ad alia loca particularia, an ali-
quid fecerint in iſtis quinque ſimulachris anorum
& totidem murium: dicitur.

Hi ſunt ani aurei, quos reddiderunt Philiſthæi pro delicto.
Scilicet iſti ani aurei, & mures ſupra nominati,
qui in capſella veniebant apud arcam, ſunt quos ob-
tulerunt Philiſthini pro peccato ſuo: dicuntur autem
obtuliſſe pro peccato ſcilicet, quia intelligebant ſe
peccaſſe contra Deum Iſrael detinendo arcam illi⁹
in terra ſua, & accipiendo de caſtris Iſraelitarum, &
quamquam Philiſthini non colerent Deum Iſrael
tanquam Deum ſuum, tamen ſciebāt, quod ipſe per
cuſſerat eos, ideo honorabant eum in ſacrificiis ſiue
donis, vt placaretur, ne vltra percuteret.

Azotus unum. Ideſt vrbs Azoti dedit vnum annū
aureum: iſta erat vrbs, in quam primo ducta eſt arca,
quia erat de principaliſſimis terræ Philiſthinorum,
& in ea erat Deus Dagon, qui bis deiectus eſt coram
arca, ut patet præcedenti capitulo: erat autem iſta ci-
uitas apud mare mediterraneum, quod uocatur ma
re magnum in ſcriptura, de quo Ioſue cap. 15.

Gaza vnum. Iſta eſt ciuitas in extremitate terræ
Philiſthim, & totius terræ Chanaan verſus meridiē:
ideo Geneſis c. decimo vbi ponuntur termini terræ
Chanaan ponitur Gaza in parte meridiana tanquā
terminus: & Sidon in parte ſeptentrionali: fuit au-
tem iſta ciuitas, in qua cepit Samſon mulierem me-
retricem nomine Dalida, & portas huius vrbis ſu-
per humeros ſuos portauit, & poſuit in vertice mon
tis: poſtea autem in hac vrbe excæcatus Samſon mā
ſit in carcere multo tempore: & ibi deiecit totum tē
plum Dagon ſuper eos, qui intus erant, & occidit ſi-
mul quaſi tria millia hominum vtriuſque ſexus: Iud.
cap. 16.

Aſchalon vnum. Iſta erat alia de quinque ciuitati-
bus principalibus Philiſthinorum: de hac dicitur in-
fra ſecundo libro capitulo primo ſcilicet nolite annū
ciare in Geth, nec annuncietis in compitis Aſchalo-
nis, ne forte lætentur filiæ Philiſthiim, & exultent fi-
liæ incircunciſorum.

Geth vnum. Ideſt dedit vnum anum aureum. De
Iſta vrbe erant quidam Gigantes Philiſthinorum:
fuit namque de ea Goliath, cum quo congreſſus eſt
Dauid infra decimoſeptimo capitulo: in hac etiam ci
uitate poſtea manſit aliquanto tempore profugus
Dauid a facie Saulis, & fuit cum rege vrbis ipſius no
mine Achis, ſed poſtea data eſt ei quædā vrbs parua
nomine Siceleg: de quo infra uigeſimoſeptimo ca-
pitulo.

Ad hanc autem urbem ducta fuit arca ſecundo
loco, Gethęi namque conſuluerunt, quod circundu
ceretur arca per terram Philiſthijm, & ipſi reſiſtētes
nimium contra plagas fecerūt ſibi ſedes pelliçeas, ut
patet præcedenti. c.

Acharon unum. Iſta eſt ciuitas maxime ſeptentrio
nalis in terra Philiſthiim, ut patet Ioſue capitulo
decimotertio, & iſta eſt nunc Philiſthinorum: ſed an
te hoc fuerat Hebræorum, poſtea autem tempore
Samuelis reddita eſt ad terram Hebręorum tam ip-
ſa, quam multæ aliæ urbes, ut patet ſequenti capitulo
eſt autem iſta ciuitas, in qua erat Deus Beelzebub,
quem miſit ad conſulēdum rex Ochozias rex Iſrael
an de ęgritudine ſua conualeſceret. ĵ. 4. lib. c. 1. eſt au-
tem iſta ciuitas, in qua poſtea fuit ordo militum, qui
nunc uocaī ordo ſancti Ioannis de Acie: mutato no
mine antiquo. ſ. Acharon, & durauit ibi militia ma-
gna dum Chriſtiani poſſederunt terram promiſſio-
nis.

Et mures aureos. Ideſt etiam iſtę vrbes obtulerunt
mures aureos. Cauſa autem fuit, quia in utroque ꝑ-

A cuſſi fuerant. ſ. ipſi in poſterioribus, & terra eorum a
muribus diſſipata eſt, ut patet. ſ̄.

Secundum numerum vrbium quinque prouinciarum. Re-
fertur ad mures, & anos aureos. ſ. ꝙ fuerūt tot quot
erant prouinciæ terræ Philiſthim, & tamen denomi
nati ſunt a quinq; vrbibus principalibus iſtarum qn-
que prouinciarum, ſed non eſt intelligendum, ꝙ iſtę
quinq; vrbes offerrēt ſolæ iſtos qnq; anos aureos, &
totidem mures, ſed qnq; ꝓuinciæ Philiſthinorū, in q
bus erant iſtę quinque vrbes: ſoluebanī aūt expenſæ
pro his muribus, & anis partim ab his ciuitatibus, &
partim ab aliis minoribus prouincialibus ſuis; & hoc
ſignificaī. ĵ. cum dr̄. *Ab urbe murata vſq; ad villam, quæ
erat abſq; muro.* i. iſti qnq; ani, & mures nō fuerunt ſo
B lum dati ab iſtis qnq; urbib. ſupradictis, ſed ēt ab oī-
bus locis terræ Philiſthim incipiendo ab vrbe mura-
ta vſq; ad villam abſq; muro. i. a magnis vſq; ad mini
ma, nullus. n. fuit locus in terra Philiſthiim immunis
ab hac deſſolatione, eo ꝙ non fuit aliquis locus ī quo
non fuiſſet plaga: ideo pro plaga communi debuit
eſſe oblatio communis. Vocantur autem hic uillæ
abſque muro, quia non accipiuntur ſic villæ in ſacra
ſcriptura, ſicut apud nos: uocantur enim ciuitates in
ſcriptura omnia loca murata, ſiue magna, ſiue parua
ſint: villæ autem dicūtur loca parua non murata: nos
autem non uocamus urbes omnia loca murata, ſed
diuidimus illa in uillas, & vrbes, loca autem ſine mu
ris vocantur rura, vel viculi.

Et vſque ab Abel magnum, ſuper quem poſuerunt arcam
C *domini.* Ideſt omnia loca terræ Philiſthijm contribue
runt aliquid ad factionem anorum aureorum, & mu
rium uſque ad extremitatem regionis: & ponitur
hic magnus Abel pro extremitate terræ Chanaan a-
lias Philiſthim: erat autem hoc quidam lapis magnus
ſuper quem poſuerunt Leuitæ arcam in agro Ioſue
Bethſamitis, ut dicitur ſupra, & patet etiam immedia
te. Durabat autē terra Philiſthijm ex parte meridia
na contra aquilonem vſque ad Abel magnum ideſt
vſque ad illum lapidem: & eſt ſenſus, quod omnia lo
ca terrę Philiſthijm vſque ad illum lapidem ſoluerūt
pro expenſis iſtorum vaſorum aureorum.

D *Nomen lapidis ſuper quo poſuerunt arcam quare vocatur
Abel. Quæſt. XXIII.*

VOCATVR autem iſte lapis Abel magnus
quia forte nomen ſuum erat Abel, ſicut
interdum ponuntur alia nomina lapidi-
bus, qui ſunt in deſertis, vel agris, ut patet
Ioſue capitulo uigeſimoprimo ſcilicet miſeruntque
nuncios ad filios Beniamim, qui erant in petra Re-
mon, ſic etiam uocatur alius lapis magnus Zoeleth,
qui erat apud Ieruſalem, de quo infra tertio libro ca-
pitulo primo ſcilicet immolatis ergo Adonias arieti
bus, & vitulis iuxta lapidem Zoeleth, qui erat vicinus
fonti Rogel &c. vocatur etiā iſte lapis Abel magnus
quia ipſe uere erat magnus lapis cum dicatur ſupra,
E ꝙ poſuerunt arcam Dei, & capſellam ſuper lapidem
grandem, & ante hoc dicitur, erat autem ibi lapis
magnus.

Alio modo dicit Nicolaus, ꝙ uocaī lapis iſte Abel Opinio Nicolai.
quia fuit mutatum nomen: nā lapis in Hebręo dr̄ A-
ben, ut patet Ioſue. ca. 18. cum dr̄ vſq; ad Aben Boen
& exponiē ibi. i. lapidem Boen filij Ruben: fuit autē
facta mutatio aliqualis. ſ. N in L & cū dēret dici vſq;
ad Aben magnum ſiue lapidem magnū, dr̄ vſq; ad A-
bel magnū. Ratio aūt mutationis eſt ex accidēti. nā ī
loco illo Bethſamitæ viderunt arcā, & Deus occidit
multos, cęteri aūt fleuerūt illos, ut patet ĵ. & ob hoc
poſitū eſt illi lapidi nomen luctus. i. Abel, qm̄ fuit ibi

luctus magnus, Abel autem ſignificat luctum vani-
tatem, uel nihil, quod autem termini terræ Philiſthi-
norum eſſent apud lapidem illum apparet, quia di-
citur ſupra, quod uenerunt ſatrapæ Philiſthinorum
vſque ad terminos Bethſames, & inde erant ſpeculā
tes, quid facerent Bethſamitæ in valle recepta arca,
vt patet ſupra, ſed lapis ille erat prope ad locum illū, ī
quo erant ſatrapæ Philiſthinorum. ergo erant in ip-
ſo lapide termini Iſraelitarum, & Philiſthinorum,
vel prope ipſum, ita quod poſſent denominari ab
ipſo, eo quod lapis inſignis erat: dicitur autem, quod
ibi poſuerunt arcam, quia quando Leuitæ depoſue-
rūt arcam, & capſellam de plauſtro, poſuerunt ſuper
lapidem illum magnum, & propter hoc oportet, ꝙ
nos vocemus Abel illum lapidem.

Conuenienter autem dictum eſt, quod ſit mutata
hic litera, ut dicatur Abel cum in hebræo habeatur
Aben: & licet præcedens ratio ſit aliqualis tamen po
teſt dici, quod hic ſunt duę differētię a litera hebręa.
Prima, quia tranſlata cum deberet ponere nomen
appellatiuum poſuit hebræum velut proprium.

Secūda eſt, quia etiam mutatur litera hebraici no-
minis: nam cum deberet dici Aben dicitur Abel. de
prima dicendum, quod tranſlata, videtur feciſſe
hoc ex induſtria: nam licet apud hebręos planum ſit
quod Aben ſit nomen appellatiuum, & ſignificet la
pidem, non putauit hic accipi, ut eſt nomen commu
ne ſignificans lapidem, ſed vt eſt nomen proprium
alicuius loci, quia frequenter nomina, quæ alias ſunt
appellatiua ponuntur, vt propria loci, ſicut apud nos
eſt: ut ſi aliquis locus uocatur capita ęnea, & alius lo-
cus caput hiſpidum, & huiuſmodi, ita Aben licet lapi
dem ſignificet, poterat eſſe hic nomen proprium lo
ci, & hoc dupliciter intelligitur. Vno modo, quod il-
le locus vocaretur Aben inter hebręos, vel Philiſthi
nos, & ſit nomen proprium illius loci, & non ſignifi
cet lapidem, licet alias inter hebręos Aben ſignificet
lapidem, & hoc modo non debebat Hieronymus
transferre lapidem magnum, ſed Aben magnum:
quia non ponitur ibi Aben, vt nomen commune,
ſed ut proprium, & ſic facit Hieronymus alibi ſcili-
cet Ioſue decimooctauo capitulo ubi ponuntur ter-
mini ſortis Bethſamin, & dicitur, quod deſcendit vſ-
que ad Aben Boen, & ibi exponitur ideſt lapidem
Boen filii Ruben: quamuis enim Aben lapidem de-
ſignaret voluit dicere deſcendit vſque ad lapidem
Boen, quia credidit eſſe nomen proprium loci cum
ponatur ibi, ut terminus ſortis, & non quod ſit no-
men lapidis: & tamen ne uideretur ignoraſſe, quod
illud apud hebręos eſſet nomen proprium adiunxit
interpretationem eius dicens ideſt lapidem Boen:
ita poterat eſſe hic, ideo non poſuit nomen commu
ne lapidis, ſed reliquit nomen hebræum tanquam ꝓ
prium, & recte fecit, quia certum eſt, quod hic non ſi
gnificat lapidem abſolute, ut commune nomen: ſed
nomen proprium loci, nam hic dicit litera, quod om
nia loca terrę Philiſthinorum contribuerunt expen-
ſas ad anos, & mures aureos ab urbe murata vſque
ad uillam, quæ erat abſque muro, & vſque ad Abel
magnum: ergo non poſuit pro lapide ſimpliciter, ſed
pro determinato loco, & ſic non dixit lapidem, ſed
Aben, quod erat proprium. Alio modo poterat fieri
quod eſſet locus aliquis, cuius nomen proprium eſ-
ſet aliquod nomen appellatiuum alterius rei, & uo-
caretur locus ille lapis ſiue petra, & in hebręo Abel
ſignat petram, ideo ponitur Aben. Hieronymus au
tem poterat transferre petram, ſed vt ſignaret eſſe ꝓ
prium dixit Aben: ſic etiam in Arabia pręcipua ciui-
tas uocatur Petrus, ut dicit Ioſephus libro Antiquita
tum,

Petrus appellatur quędam ciuitas pręcipua in Arabia.

F Secunda mutatio eſt, quia ſi maneret nomen in
hebręo deberet dici Aben: & non Abel, & hoc licet
quidam putent ex induſtria mutatum, quia Abel ſi-
gnificat luctum ad ſignificandum magnum luctum
qui fuit in Bethſames pro morte eorum, qui viderūt
arcam, ut dictum eſt, uerius, & rationabilius puto ꝓ-
ueniſſe ex ignorantia librariorum, qui faciliter ī tran
ſcribendo corrumpunt: potiſſime in nominibus a-
lienę linguę ſicut hic, & maxime, quia facile erat iſtā
mutationem fieri cum ſit ſolum in una litera ſcilicet
L pro N, & ſic credo factum, & quod Hierony-
mus tranſtulerit Aben magnum, & librarij deinde
corruperint dicentes Abel: ſuperiora vera ſunt ad
excuſationem Hieronymi quare poſuerit Aben, &
G non lapidem, & tamen nihilominus dicendum, ꝙ
potuiſſet ſi uoluiſſet, & bene ponere nomen appel-
latiuum dicendo vſque ad lapidem magnum, vbi di
xit Aben, vel Abel, & verum eſt, quod Aben in He-
bręo deſignat hic locum ſingularem, vel determina
tum, & tamen non per modum nominis proprii.
ſed ſub nomine appellatiuo, & patet hoc primo ex a-
diectione nominis adiectiui cum dicatur Aben ma-
gnum, & tamen ſi Aben eſſet nomen proprium nō
adiungeretur ei adiectiuum illud, quia adiectiua ta-
lia non determinant nomina propria, ſed commu-
nia.

Secundo patet hoc ex relatiuo, quia dicitur, ſuper
quem poſuerunt: quia relatiuum illud non referret
H nomen proprium ſub illa habitudine verbi. Ter-
tio ex actu ſcilicet, quia dicitur, quod ſuper illum po
ſuerunt arcam.

Dicendum, ergo quod Aben ſignificat lapidem,
quia eſt nomen commune, & non erat Aben nomē
proprium illius lapidis, ſicut Zoceleth nomen vnius
lapidis libro tertio Regum capitulo primo, & Ezel
nomen alterius lapidis, vbi latuit Dauid infra libro
ſecundo capitulo uigeſimo, & Remon nomen alte
riꝰ lapidis, vbi erāt filii Beniamin Iudicum uigeſimo
primo capitulo, ſed erat nomen commune, & ſi-
gnificabat lapidem magnum, qui erat in agro, & pa-
tet, quia dicitur in litera vſque ad Abel magnum, ſu
per quem poſuerunt arcam domini, ſi autem eſſet
I nomen lapidis, non adiungerentur iſtę determina-
tiones, maxime, quia ſignificat lapidem illum fuiſſe
mobilem, cum dicatur, qui erat vſque in die illa in a-
gro Ioſue Bethſamitis, & ideo ibi potuit poni arca.

Sed dictum fuit ſic, quia erat ſenſus, quod omnes
vrbes, & loca, quæ erant in terra Philiſthinorum cō-
tulerunt aliquid ad anos aureos, & mures, qui dati
ſunt in munera Deo Iſrael: cum dicatur ab urbe mu
rata uſque ad uillam, quæ erat abſque muro, & ut in-
telligatur, quod generaliter fuit hoc in tota terra Phi
liſthinorum dicitur uſque ad Abel magnum, ſuper
quem poſuerunt arcam ideſt omnia loca terræ Phi
liſthinorum, quæ erant vſque ad illum lapidem con-
K tribuerunt ad expenſas: nam ille lapis erat limitans
tunc terram iudæorum, & Philiſthinorum, ideo ſi
vſque ad illum locum omnia loca contribuebant
nullus locus relinquebatur in terra Philiſthinorum,
qui non contuliſſent ad expenſas, & ita potuiſſet di-
cere Hieronymus uſque ad lapidem magnum, ſuper
quem poſuerunt arcam domini, qui erat uſque in
die illa in agro Ioſue.

Qui erat vſque in die illa in agro Ioſue Bethſamitis. Ideſt
lapis ille magnus fuerat ſemper Ioſue Bethſamitę vſ
que ad diem illum, quod etiam poſtea fuerit, ſimili-
ter intelligendū eſt: niſi forte, quis diceret, quod ille
lapis magnus īde poſtea particulatim diuiſus ablatus
eſt propter religionem ſcilicet, quia ibi fuerat poſita
arca, ſed hoc no eſt veriſimile, quia eodē mō oīa lo-

ca,

ca, in quibus ſediſſet, oportebat propter religionis
honorem abradi,& cuſtodiri lapides,vel terram,quæ
ibi fuerat,ſed iſtud negocium infinitum eſſet,& nul
lius vtilitatis:ideo etiam de lapide iſto ſic intelligen-
dum eſt,quod ante diem illum ſemper fuit ibi,& po
ſtea etiam ſemper:ſed ſcriptura non curauit ſignifi-
care,quod ibi fuerit poſtea, quia non erat neceſſariũ
ſcripturæ. Et iſta eſt conſuetudo ſcripturæ ſacrę: iu-
xta illud Math.primo. Ioſeph non cognoſcebat Ma
riam donec peperit ei filium ſuum primogenitum:
licet autem certum ſit, quod nec poſtea cognouit,
non dicit an poſtea cognouerit, vel non, quia iſtud
non erat neceſſarium ad intentionem ſcripturę, ſci-
licet quod Chriſtus natus eſſet de ſpiritu ſancto ſine
ſemine,quia etiam ſi poſtea cognoſceretur a Ioſeph
quod falſum eſt, nihilominus natus eſſet iam Chri-
ſtus de ſpiritu ſancto,& ſine ſemine, ꝙ ſolum inten-
debat euangeliſta.

Percuſſit autem dominus de uiris Bethſamitibus. Hic po
nitur tertium principale huius capituli ſcilicet per-
cuſſio populi: uiderunt enim Bethſamitæ arcam, &
quia non erant digni videre,percuſſi ſunt: erant au-
tem iſti de Bethſamitibus ſcilicet de illis, qui habita-
bant in loco illo,vel qui conuenerant ex alijs locis,&
erant tunc ibi coram arca.

Bethſamitæ percuſſi ſunt, quia uiderũt arcam.

An omnes,qui percuſſi fuerunt,eſſent populares, vel aliqui eſ-
ſent ſacerdotes, & an ſacerdotes, & Leuitæ poterant
aliquo modo peccare videndo arcam.
Quæſt. XXIIII.

QVAERET aliquis an iſti, qui fuerunt per-
cuſſi, quia viderunt arcam,eſſent omnes
populares,vel aliqui de eis Leuitæ, vel ſa-
cerdotes.

Reſpondebit aliquis, quod ſolum erant popula-
res,quia dicitur, quod percuſſit dominus de Bethſa-
mitibus viris,ſed Bethſames erat ciuitas pertinens ad
tribum Iuda,& omnes de illa tribu erant populares,
nec aliquis vnquam miniſtrauit in rebus ſacris de il-
la tribu,ut patet ad Hebræos.capitulo,ſeptimo, & ẽt
iſta ciuitas non erat de pertinentibus ad Leuitas, vel
ſacerdotes,vt patet ex vrbibus eis datis Ioſue capitu- D
lo uigeſimoprimo,ergo ſolum erant populares, qui
percuſſi ſunt.

Reſpondendum eſt, quod adhuc non ſtat iſtud,
quia quamquam ſolum eſſent Bethſamitæ,qui occi-
ſi ſunt,tamen poterant ibi eſſe aliqui ſacerdotes, &
Leuitę:quia præter vrbes,quæ datæ fuerant ſacerdo-
tibus, & Leuitis ad habitandum, ipſi habitabant ad-
huc in vrbibus Iſraelitarum, & hoc propter paupet-
tatem:erant enim Leuitę pauperes,& quia,ut in plu-
rimum eleemoſynis Iſraelitarum erant gubernandi,
& iſtas non poterant habere, niſi manerent diſperſi
per loca, in quibus habitabant Iſraelitæ: ideo multi
de eis habitabant in his locis: ſic patet Deuterono-
mio capitulo duodecimo ſcilicet ibi epulabimini co
ram Deo veſtro vos,& filij,ac filiæ veſtræ,atque Le- E
uites, qui in vrbibus ueſtris commorantur,ergo Le-
uitæ inter ipſos Iſraelitas morabantur: alioquin non
poſſent eos ducere ad conuiuia ſua:& aliquando di-
citur,quod Leuitæ habitabant intra portas Iſraelita-
rum idest intra portas urbium, in quibus moraban-
tur Iſraelitæ. De hoc Deuteronomio decimoſexto
capitulo,quod autem liceret ſacerdotibus,& Leuitis
exire de locis ſuis,vt irent ad habitandum in ciuita-
tibus Iſraelitarum, apparet de illo Leuita, qui exiuit
de vrbe ſua:& dixit vado,ut habitem, vbi potuero,
& utile mihi eſſe proſpexero, Iudicum capitulo deci
moſeptimo. poterant ergo habitare ſacerdotes, &

Leuitę erant pauperes.

A Leuitæ in Bethſames: ideo percutiendo de Bethſa-
mitis ſatis poterat intelligi, quod percuterentur ali-
qui Leuitæ,vel ſacerdotes, ſed dicendum eſt, quod
hic non apparet, de quibus iſti percuſſi fuerint:ſatis
tamen eſſe poterat,quod eſſent de popularibus Le-
uitis, & ſacerdotibus, de popularibus manifeſtum
eſt,quod ipſi poterant peccare circa arcam duplici-
ter.

Primo ſi eam tangerent,ſiue opertam ſiue nudam
cum hoc pertineat ad officium Leuitarum.

Secundo poterant peccare, ſi uiderent arcam nu-
dam,etiam ſi eam non tangerent.

De Leuitis etiam dicendum eſt, quod ipſi potue-
rũt hic peccare,quia Leuitæ licet poſſent tangere ar-
B cam velatam, & mouere eam de loco ad locum:
tamen non poterant eam uidere nudam, quia mo-
rerentur, ſi uiderent,ut patet Numeri capitulo. 4.
peccatum autem fuit hic in videndo arcam, ut patet
in litera,cum dicatur, quod uiderunt arcam:poterãt
igitur ipſi mori,de ſacerdotibus autem erat magis du
bium,quoniam ipſis licebat videre arcam Dei nudã,
cum ipſi ingrederentur in ſancta ſanctorum ad ope-
riendam eam cum portanda erat a Leuitis, ut patet
Numeri capitulo quarto,& nemo moriebatur: ergo
etiam hic de eis propter hoc nemo mortuus eſt, hãc
poſitionem videtur ſequi Ioſephus ſexto Antiquita
tum dicens ira vero atque indignatio Dei ſeptuagin
ta Bethſamitas,eo quod non fuiſſent digni arcã Dei,
contingere,quia nec ſacerdotes erant, qui ad eam ac
C ceſſerunt interemit,& ſic videtur dicere, quod ſi iſti
fuiſſent ſacerdotes,non periſſent,ſed dicendum, ꝙ
etiam de ſacerdotibus potuerũt aliqui mori. Primo
quia quamquam ſacerdotibus liceret uidere arcam
domini nudam intra ſancta ſanctorum,quando eam
velabant,tamen non licebat uidere extra. Nunc aũt
videbant extra ſanctuarium,ideo poterant occidi,po
tiſſime autem,quia ſacerdotes poterant eſſe circa ar-
cam irreuerenter ſcilicet ſi ipſi diſcooperirent eam,
veniebat enim operta de terra Philiſthim, & ibi di-
ſcooperuerunt eam,qui autem hoc facerent, grau*
quam cęteri peccarent, & ob hoc morerentur. De
omnibus igitur potuit eſſe iſta percuſſio.

Quare mortui ſunt Bethſamitæ iſti. Et an ſtent cauſæ
quatuor Nicolai in hoc.
Quæſt. XXV.

QVAERETVR vlterius,quare mortui ſunt
iſti Bethſamitæ.

Nicolaus reſpondet,quod fuerunt qua-
tuor cauſę.

Prima fuit lętitia inepta,quam conceperant adue
niente arca. Secunda holocauſtum indebite obla-
tum,quia de fęmellis. Tertia fuit curioſitas,qua mo-
ti fuerunt ad uidendum arcam nudã, quod erat pro-
hibitum ſub pęna mortis, Numeri capitulo quarto.
E Vltima cauſa fuit ſcilicet, quia dimiſerunt arcam
domini extra domum aliquam magno tempore ſi-
ne luminaribus.

De iſtis cauſis dicendum eſt, quod non omnes
conferunt ad hoc,de prima enim cum dicitur, quod
Lętitia Bethſamitarum fuit ex leuitate, & non ex
reuerentia,nimis dubium eſt, magis enim rationabi
le eſt contrarium,quia Iſraelitæ deſiderabant arcam
domini nimis, & quia perdiderant eam a ſeptem
menſibus,putabantque ſibi impoſſibile eſſe recupe-
rare illam uiribus ſuis, quando uiderunt illam lęta-
ti ſunt nimis, & ueriſimile eſt, quod lętarentur ex
intimis, quia aliquid nimis gaudioſum eis aduene-

rat: quod apparet, quia immediate relicto opere ſuo F
in collectione ſegetum concurrerunt ad arcam faciẽ
tes ſacrificia, & dato quod iſta lætitia eſſet ex leuitate
non propter hoc debebant mori aliqui eorum, niſi
forte irriderent arcã: quod non pertineret ad leuita-
tem, ſed ad iniquitatem: maxime, quia non poteſt di
ci, quod iſta lętitia eſſet leuis, quia tunc aliquis leui-
ter dicitur lętari quando lætatur de re, quæ non me-
retur gaudium eo, quod parua nimis eſt, vel qui circa
omnia lætatur: illud autem, de quo hebræi lętabãtur
non erat paruum, ſed maximum bonum, quod ipſi
pro pręſenti ſe habere poſſe extimabant: lętitia igi-
tur eorum eſſet magna nimis, ſed de ſecunda cauſa,
quam ponebat Nicolaus dicẽdum, quod verum eſt,
quod illa faciebat aliquem dignum morte, quia præ- G
uaricabatur cęremonias domini: ſicut enim Nadab,
& Abiu mortui ſunt, quia obtulerũt de igne, quem
non debebant Leuitico capitulo decimo, ita etiam,
qui offerret in holocauſtum animal illicitum morte
plectendus erat: ſed iſta non poterat eſſe aliquo mo-
do cauſa huius magnæ cladis, quia ſolum peccaret ĩ
hoc ille, qui immolaret iſtas duas vaccas, quæ porta-
bant plauſtrum, & eſſet vnus iſte, vel duo de ſacerdo
tibus: reliqui autem de popularibus nihil ad hoc per-
tinerent, Quarta etiam cauſa, quę aſſignatur, nihil
ad hoc videtur pertinere: quia aut peccabant Bethſa
mitę, quia magno tempore tenebant arcam extra ali
quod habitaculum in agro, vel quia eam ſine lumi-
ne ferebant. De primo nõ poteſt dici, ꝙ peccauerint H
Bethſamitę ex hoc, quia maiori tempore tenebatur
arca extra Sanctuariũ, & aliqua habitacula, cum por-
tabatur per deſertum, quam cum ipſi tenuerunt eã
ibi, & tamen nullus peccabat portando eam per de-
ſertum, ergo nec hic. ſimiliter etiam portata fuit ar-
ca in circuitu Iericho ſeptem diebus, & in ſeptima
die ſepties, ut patet Ioſue capi. ſexto: etiam portata
eſt de templo domini in Silo in locum caſtrorũ ſu-
pra capit. quarto: fuit etiam portata de Cariathiarim
in Ieruſalem infra ſecũdo libro capitulo ſexto: tamẽ
in his temporibus nemo peccabat, licet arca eſſet ex-
tra templum, & omnia habitacula. Si autem dicatͣ
quod peccauerunt Bethſamitę, quia tenuerunt diu
arcam domini ſine lumine non ſtat ratio, quoniam I
non conſueuerat poni lumen ante arcam domini,
nam erat ipſa intra ſancta ſanctorum, & ibi non erat
aliquod lumen, ut patet ex diſpoſitione Sanctuarii
Exodi a capitulo uigeſimoquinto, vſque ad finem,
ſed ſolum ponebatur vnum candelabrum cum ſe-
ptem lucernis in prima parte tabernaculi, in qua nõ
erat arca, de hoc patet Exod. 26. c.

Sed dicet aliquis, ꝙ quamquam intra ſancta ſan-
ctorum arca non deberet habere luminaria coram
ſe, debebat tamen habere cum eſſet exterius.

Sed etiam hoc non ſtat, quoniam quando portaba
tur arca per deſertum in itinere, nulla luminaria co-
ram ipſa ferebantur, ideo nec poterant conueniẽter K
ferri: etiam quando arca ſeptem diebus portata eſt
in circuitu Iericho, non ducebantur coram ea lumi-
naria, ſed ſolum clangebant 7. ſacerdotes in ſeptem
tubis argenteis, ut patet Ioſue capitulo ſexto. nec er-
go erat hic neceſſarium, aut conueniens, ꝙ arca Dei
exiſtente in agro ponerentur luminaria coram ea,
& ſic iſtę tres rationes non conferunt ad illam ma-
gnam plagam, quæ habetur hic. Quarta aũt. ſ. quia ui
derunt arcam eſt ꝑꝑ quam facta fuit iſta plaga, & iſta
ſolum exprimitur in litera, fuit enim communis om
nibus. *Eo ꝙ uidiſſent arcam domini.* ſ. iſti Bethſamitę, q
percuſſi ſunt uiderunt arcam, & quia non licebat eis
uidere, mortui ſunt.

Viri Bethſamitæ quomodo uiderint arcam, & fuerunt percuſſi
Et non omnes, qui fueres arcam percuſſi fuerunt.
Quæſt. XXVI.

CONSIDERANDVM, ꝙ Bethſamitæ non
viderunt arcam ſimpliciter, quia ex hoc ſo-
lo, ꝙ erat videre arcam, non morerentur:
nam licebat eis illam uidere opertam, ſicut
viderant omnes, qui erant in bello ſupra capitulo. 4.
& viderãt omnes, qui erant in deſerto cum mouebã
tur per mãſiones ſuas, nemo tamen moriebatur: ſed
viderunt Bethſamitæ arcam nudam, fuit autem hoc,
quia cum veniſſet arca Dei de terra Philiſthim noui
ter repleti magno gaudio diſcooperuerunt eam, ut
viderent: & forte hoc faciebant populares, quia nul-
lus vnquam Iſraelitarum præter ſacerdotes viderat
arcam nudam, & quia ipſa erat, quid precioſiſſimũ
apud Hebræos deſiderabant nimis uidere illam, ideo
nũc opportunitate captata diſcooperuerunt eam, ut
viderent. hebręi autem dicunt, ꝙ non ſolum uiderũt
arcam, ſed etiam aperuerunt eam, ut uiderent, quid
intra illam erat, & hoc dicunt, quia litera hebraica di
cit hic, ꝙ percuſſit dominus Bethſamitas, quia uide-
runt in arca ideſt intra arcam. ſ. aperientes eam: lite-
ra autem noſtra nihil huius expreſſit, quia intellexit
Hieronymus, quod nihil ſpeciale dicebat illa præpo-
ſitio ſcilicet uiderunt in arca: quia ſecundum modũ
improprium loquendi ſermonis hebraici interdum
ponuntur aliqua, quæ nihil efficiunt: ſi tamen Beth-
ſamitę hoc feciſſent erat magna audacia, quoniam
aperire arcam, & uidere, quæ intus erant, nunquam
alicui licuit: etiam nec ſummo ſacerdoti, ſed ſolum
cum ingrediebatur ſummus ſacerdos in ſancta ſan-
ctorum uidebat arcam diſcoopertã, ſi quid intra eã
eſſet nequaquam uidebat. poterant tamen Bethſami
tæ hoc inquirere ex magna curioſitate, quia deſide-
rabant ſcire, quid erat arca, & quid intra arcam recon
ditum erat: uel potuerunt hoc facere forte, quia ue-
niebat arca de terra Philiſthiim, & dubitabãt an Phi
liſthiim abſtuliſſent aliquid de illa, ob hoc inquiren-
tes uolebant uidere an intus eſſent ea, quæ Moyſes
poſuerat, & ſciebantur poſita eſſe: ſed tanta audacia
forte non fuit in Bethſamitis: magis autem creden-
dum, quod ex curioſitate, vel lętitia ipſi diſcoperue
runt arcam, ſed non aperuerunt.

Sciendum ulterius, quod Deus percuſſit Bethſa-
mites, quia uiderunt arcam, ſed non eſt credendum,
quod percuſſi fuerunt omnes, qui eam uiderunt: nã
ſecundum communem expoſitionem ſolum perie-
runt ſeptuaginta: veriſimile tamen eſt, quod plures
de Bethſamitis eſſent præſentes atcę ad honorandũ
eam in ſacrificiis, quando uenit de terra Philiſthijm,
& ſi arca ab aliquo diſcooperiretur, omnes qui præ-
ſentes erant, uiderent, quia non erat in poteſtate eo-
rum nequaquam uidere: ſolum igitur dicendum,
quod perierint illi, qui diſcooperuerunt: cęteri au-
tem, quia nihil horum uolebant aut ſciebant, ſed a-
liis diſcooperientibus arcam uiderunt, non perierũt,
quia nihil iſti peccauerunt, poterat enim hoc modo
quilibet occidere totum populum Hebręorum,
aut ualde multos, utpote ſi ipſis ſtantibus coram ar-
ca, ille diſcooperiret eam ipſis neſcientibus, nec iubẽ
tibus, ſolum igitur morerentur huius mali factores
cum fautoribus ſuis.

Conſiderandum ulterius, quod Deus puniuit
multos in Bethſames, quando uiderunt arcam, &
hoc fuit conueniens ad monſtrandum gloriam
ſuam: ſciebant enim Iudæi, quod arca Dei a prin-
cipio inter ipſos fuerat aliquid nimis honorabile,
quia tamen ducta fuerat a Philiſthiim, & man-

ſerat

ſerat in terra ipſorum forte iam non crederetur digna tanto honore, ideo Deus noluit monſtrare gloriam ſuam æqualem eſſe apud arcam nunc, & a principio, & ad hoc illos, qui incidenter eam uidere uoluerunt, occidit, ut ſic cęteris conſtaret, ꝙ ad arcam ſe nimis reuerenter habere deberent.

Et percuſſit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis.

Quot fuerunt percuſſi de videntibus arcam, & an litera iſta poſſit ſic ſtare. Quæſt. XXVII.

ISTA litera videtur eſſe difficilis propter duo. Primo quantum ad veritatem. ſ. quõ eſſe poterat, ꝙ occidiſſet Deus de videntibus arcam. 70. viros: & quinquaginta millia: nã non vr̃, ꝙ tot eſſe poterant ibi pręſentes arcæ, q̃n ipſa erat in agro. Nam hoc fuit die illa, qua venit arca de terra Philiſthijm: ſi n. ibi aliquot diebus arca fuiſſet detenta potuiſſent ꝯuenire multi de Iſraelitis, & vidiſſent eam ibi: quia tamen ſolum fuit ibi die ipſa, & non quidem tota die: ſed in quadam parte ipſius diei non poterant conuenire multi, ita vt eſſent ibi vltra quinquaginta millia virorum de occiſis. Item omnes iſti, qui mortui ſunt erant de Bethſamitis, cum dicat̃ hic, ꝙ percuſſit dñs de viris Bethſamitibus, ſed non poterant eſſe tot viri in vrbe Bethſames: nam Bethſames locus paruus erat: non. n. erat inſignis in terra Iſrael, & p̃ter hoc mã ſerunt adhuc multi in loco ipſo, qui occiſi non fuerunt, cum dicat̃, ꝙ luxit populus eo, ꝙ percuſſit dñs plebem: ergo non erant quinquaginta millia percuſſi, quia non poſſent tot reperiri in vrbe Bethſames.

C

Secundo eſt iſta litera difficilis pp replicationem, quia dr̃, ꝙ percuſſit dñs de populo. 70. viros, & quinquaginta millia plebis, & in hebræo hr̃ adhuc magis indiſtincte, qa dr̃: percuſſit dñs de populo 70. viros, et de populo quinquaginta millia: & ſic dato ꝙ tot fuiſſent mortui, videbatur nimis ſuperuacua iſta replicatio, ſed diceretur percuſſit dñs de populo quĩquaginta millia virorum, & 70. & ſic eſt ſignum, ꝙ aliquis error latet in litera, vel ſaltem aliqua magna improprietas loquendi.

Hebræorum ſententia de ſeptuaginta Bethſamitibus, ob uiſam arcam mortuis, improbatur. Quæſt. XXVIII.

IVDAEI autem communiter exponunt, ꝙ ſolũ fuerunt percuſſi. 70. viri, ſed dicunt, ꝙ ẽt ponunt̃ quinquaginta millia, quia iſti viri. 70. tantum valebant ſicut quinquaginta millia, ſic. n. dr̃ de Dauid. ꝟ. 2. lib. c. 18. tu pro decem millibus computatis.

Sed iſte ſenſus non eſt multum conueniens, nec etiam ſatis applicatur veritati: quõ. n. contingeret mori. 70. viros ſolum, qui ualerent pro quinquaginta millibus, & non morerent̃ aliqui de popularibus, qui ſolum computabantur pro vno viro. Nicolaus tamẽ iſtum ſenſum tenet dicens, quod iſti, qui mortui ſũt erant rectores populi, ideo valebant pro quinquaginta millibus: fuerunt autem ipſi mortui, quia non regulauerunt populum retinentes ne accederẽt ad arcam diſcooperientes eam.

Determinatio auctoris. Si tamen dici poſſet melius eſſet, quod diceremus in litera hebraica fuiſſe aliquid additum, ſcilicet per errorem ab antiquo ſecundum, quod aliqua deficiũt vt patet in uigeſimo primo capitulo Ioſue, vbi in omnibus libris iudęorum deficiunt duo verſus, vt confitentur doctores eorum: ſic enim dicit Rabi Dauid Kimhi. ita ergo diceretur, quod quinquagin-

A ta millia eſſet hic ex ſuperabundanti, cum ſolum deberent eſſe ſexaginta, ſed iſta additio facta eſt valde ab antiquo: quoniam tempore Hieronymi iam erat, quia ipſe tranſtulit ſicut nunc habetur in Hebręo.

Ioſephus tamen, qui adhuc inter Hebræos antiquior fuit, quam Hieronymus inter nos tranſlator exſtiteret: cum fuerit Ioſephus tempore, quo eſt capta Ieruſalem a Romanis ſcripſit ſexto libro Antiquitatum ſolum periiſſe de Bethſamitis ſeptuaginta viros quaſi in hebręo non haberentur plures: uel ſi dicamus literam ſemper ſic habuiſſe, dicetur, quod omnes hebræi ab antiquo per numerum hic poſitũ ſolum intelligebant ſeptuaginta viros, & hoc ex improprietate locutionis hebraicæ, quæ non ſolum hic B ſed & alias eſt: & iſtud videtur magis tenendum: ſi quis tamen tenere voluerit, quod ponuntur quinquaginta millia eo, quod illi ſeptuaginta tantum valebant ſicut quinquaginta millia, non prohibeo. Non dicitur tamen rationabiliter, quod fuerint ſeptuaginta viri, & præter hoc. 50. millia.

Luxitque populus. Scilicet populus Bethſamitarum luxit pro perſecutione magna, quam Deus fecerat apud eos, & erat iſte planctus totius populi, quia cũ eſſent ſeptuaginta viri mortui iſti forte attinerent in conſanguinitate, vel affinitate ad totum populum, ita ut tam eſſent in populo, qui ad aliquem horũ non attinerent: & tunc lugeret quilibet mortuum ſuum, ſic, ut nulli manerent in plebe, ad quos non extenderetur planctus.

C *Eo quod percuſſiſſet dominus plebem plaga magna.* Plebs & populus pro eodem ponũtur hic ſcilicet pro Bethſamitis: populus enim ſcilicet Bethſamitarum luxit, quia percuſſit dominus plebẽ ſcilicet ipſorum Bethſamitarum.

Nam cum de aliquo populo occiduntur ſeptuaginta viri maxime ſi ille populus non eſt magnus ſatis poteſt dici percuſſus: dicitur autem plaga magna, quia multi fuerunt percuſſi, ex quo aliquis dicer literam ſuperiorem ſic intelligendam eſſe, ut iacet ſcilicet, quod perierunt quinquaginta millia virorum, & ſeptuaginta, ſic enim erat plaga magna. Dicendum quod non ſequitur ex hoc: nam etiam ſolum pereun D tibus ſeptuaginta viris ſimul erat plaga magna: potiſſime, quia populus ille percuſſus non erat magnus.

Et dixerunt viri Bethſamitæ, quis poterit ſtare in conſpectu Dei ſancti huius. Quaſi d. iſte Deus noſter tantum eſt Sanctus, quod nemo poteſt coram ipſo ſtare ſcilicet, quia ſi ſteterit coram eo errabit in aliquo paruo, & morietur. Dicebant hoc Bethſamitę percuſſi magno timore, vel quaſi deſperatione. Nam poterant ipſi tenere arcam Dei apud ſe, & quod non morerentur, quamquam Deus nimis ſanctus eſſet, ſicut tenuerunt uiri de Cariathiarim, ſed ex percuſſione illa facta conſternati animo incęperunt magis timere, quã timendum erat, & deſiderauerunt arcam a ſe eiici in alium locum: dixerunt autem, quis poterit ſtare in E conſpectu Dei ſancti huius idest iſte Deus noſter nimis ſanctus eſt ſcilicet ſegregatus a communicatione humana, & non ſicut alii dii, quia licet cultores eorum tractent ſacra ipſorum, & uideant quęcunque uoluerint, non moriuntur, Deus autem noſter vult maiorem ſanctitatem ideſt reuerentiam, & ſegregationem in ſacris ſuis, ideo quis poterit ſtare coram ipſo ſcilicet ad miniſtrandum ei, uel in loco, in quo fuerit arca q. d. nemo, quia ſi non attenderit nimis diligẽter, ne offendat, aliquando offendet, & morietur, & eſt iſta querela non ex parte rationabilis, qualiter ſolent conqueri homines, quibus malum aliquod magnũ prouenit ex culpa ſua, nã leues colores q̃relatũ īquirunt,

runt, vt ſic per querelas aliquam doloris ſui conſolationem habeant, vel vt non ſimpliciter ipſi ſibiipſis malorum ſuorum cauſa exiſtant. Sic conqueſti ſunt Iſraelitæ poſtquam occiſis multis de populo: quia cõtenderant pro ſacerdotio contra Aaron, & poſtea poſitis ſortibus ex virgis arentibus fruſtrati ſunt intentione ſua oſtenſo, ꝙ ſacerdotium manere deberet in tribu Leui apud Aaron, & filios ſuos. Nam tũc dixerunt: Ecce conſumpti ſumus, omnes perimus, quicunque accedit ad Sanctuarium domini moriť: Num vſque ad internecionem omnes delendi ſumus Numeri 17. & tamen iſta querela erat, quia Deus repulerat eos a Sanctuario, dando honorem ſacerdotii, & totius miniſtrationis tribui Leui. Vocabant aũt Bethſamitæ Deum ſuum tanquam exiſtentem in arca, vel ſaltem habentẽ ibi ſpecialem modum eſſendi nam cum arca recederet ab eis non dicebant ſe eſſe in conſpectu Dei, ſed quando habebant arcam præſentem.

F

G

Et ad quem aſcendet a nobis arca Dei teſtamenti. Ideſt ad quem populum ibit arca teſtamenti Dei poſtquã ſtetit apud nos? quaſi dicat nullus populus illam recipere volet intelligens, ꝙ & ipſi percutientur, ſicut nos percuſſi ſuimus. Intelligebant enim Bethſamitę, ꝙ acciderat Iſraelitis tale malum ſicut Philiſthinis. Nam primo arca cum magno gaudio portata eſt in Azotum, ſed quia ibi fecit plagam magnam, aliæ vrbes nolebant recipere arcam niſi inuitę: ſic enim Acharonitæ adueniente arca, dixerunt exclamantes: adduxerunt ad nos arcam Dei Iſrael, vt interficiat nos, & populum noſtrum, ut patet præced. c. ita arca veniens de terra Philiſthiim cum magno gaudio recepta eſt a Bethſamitis: ſed poſtquam ibi facta eſt plaga magna, putauerunt ipſi ꝙ omnes populi Hebręorum ſic timerent, & nullus auderet recipere illam, & ſic dicebant iſta verba quaſi per modum diſperationis ſcilicet ad quem aſcendet a nobis arca teſtamenti? quaſi dicat nullus eſt, qui velit eam recipere conſiderata iſta plaga. vel poteſt intelligi, quod hoc dicerent per modum deliberationis ſcilicet inter ſe ingrentes ad quem populum mitterent arcam, & iudicauerunt eam mittendam eſſe in Cariathiarim.

H

Miſeruntque nuncios ad habitatores Cariathiarim. Hoc fecerunt, ut ſcirent, an illi vellent recipere eam, alioquin fruſtra fuiſſet arcam illuc mitti.

I

Item fuit hoc, ut ipſi Bethſamitę excuſarent ſe de portatione arcæ: ſed habitatores Cariathiarim deſcẽderent in Bethſames, & portarent arcam ad ſe: eſt autem Cariathiarim q̃dam ciuitas nobilis, quæ nõ multum diſtat ab vrbe Bethſames, ut ait Ioſephus, 6. Antiquitatum, eſt autem iſta ciuitas in ſorte Iudæ, ut patet Ioſ. c. 15. & uocatur ibi Cariathiarim. i. vrbs ſyluarum, vel Cariath Baal. Alia autem eſt ciuitas, q̃ uocať Cariath Sepher, ſ. ciuitas literarum, & eſt in eadẽ ſorte, ut patet pręal. c. habitabant aũt Heuęi ibi, qui erant vnus de ſeptem populis Chananæorum: erat autem vna de quatuor ciuitatibus Gabaonitarum, qui in dolo fecerunt pacem cum Iſraelitis: nomina autẽ eorum ſunt Gabaon, Caphira, Beroth, Cariathiarim vt patet Ioſue c. 9. Nunc aũt habitabant in hac vrbe viri de tribu Iuda, & receperunt arcam inter ſe.

Cariathiarim ciuitas nobilis.

K

Dicentes reduxerunt Philiſthæi arcam domini deſcendite, et reducite eam ad nos.

Volebant innuere Bethſamitæ, ꝙ Cariathiarim erat locus nobilior, & dignior ad habendum arcam, quam Bethſames: ideo honorabant illos ĩuitando ipſos, ut haberent arcam, forte etiam fingebant ſe ſuadere hoc, quia ſecurius eſſet arca in Cariathiarim, q̃ in Bethſames, eo ꝙ Bethſames erat locus paruus, & magis coniunctus terræ Philiſthinorum, quam Cariathiarim: unde periculoſe eſſet in Bethſames, quia aliqua die poſſent Philiſthini ſubito irruere ſuper vrbem Bethſames, & tollere inde arcam, quod non fieret in Cariathiarim, quia erat locus diſtantior, & maior, atque fortius munitus. Dicitur hic reduxerũt Philiſthęi arcam: quia Bethſamitæ ſatis cognoſcebant, ꝙ Philiſthæi duxerũt eam, & ꝙ ipſa venit ſuper plauſtrum, & Satrapę Philiſthinorum ſecuti ſunt eam vſque ad terminos Bethſames: nam ibi conſtiterunt aſpicientes, quid facerent Bethſamitę recepta arca, & ſicut uiderunt ipſi Bethſamitas, ut ſupra dicitur, ita etiam Bethſamitæ uiderunt eos, & ſic manifeſte patebat, ꝙ non rapuiſſet Deus arcam de terra Philiſthinorum per turbinem vel alias, ſed ꝙ ipſi Philiſthini eam ſponte duxerunt. Dicitur etiam deſcendite, eo ꝙ morabantur uiri Cariathiarim in loco excelſiori, quam Bethſamitę: nam dicitur Cariathiarim vrbs ſyluarum: erat enim forte in montibus altis, & Bethſames erat in loco humiliori. Dixerunt etiam reducite eam ad uos, quia ipſi Bethſamitę volebant ſe excuſare a labore portandi, & intelligebant ſatis gratum eſſe uiris Cariathiarim, ꝙ Bethſamitæ permitterent eis portare arcam in terram ſuam propter honorem quem haberent ex arca tenentes eam.

C A P. VII.

Venerunt ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam Domini, & intulerunt eam in domum Aminadab in Gabaa. Eleazarũ autem filium eius ſanctificauerunt, vt cuſtodiret arcam Domini.

V*enerunt ergo.* In ſuperioribus deſcripta deiectione Iſraelitarum propter filiorũ Heli peccata: hic conſequenter deſcribitur releuatio ipſorum per Samuelis merita. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur ad prędicta cõtinuatio: Secundo deſcribitur iſta reuelatio ibi. *Et factum eſt.*

De connexione huius textus cum ſuperiori.

Quæſt. I.

CIRCA primum dubitari poterat de habitudine eorum, quæ dñr hic ad pcedentia, an ſit ordo continuatus, uel ſit aliqua permutatio, ſatis tamen manifeſtum eſt hic eſſe cõtinuatum ordinem, quia ſupra dicebatur quomodo miſerunt Bethſamitæ ad viros Cariathiarim, ut reducerent arcam Dei ad ſe: hic autem immediate ſubditur quomodo venerunt, & duxerunt eam. ſ.

Venerunt ergo viri Cariathiarim. Ponitur hic ergo tãquam nota conſequentię, vel tanquam aliquid continuatiuum. ſ. quia Bethſamitę miſerunt ad uiros Cariathiarim: ſequiť, ꝙ uiri illi venirent ad ducendum arcam. Iſta conſequentia ualet rationabiliter, quia veriſimile eſt, ꝙ quilibet recipiat gratiam, quam recipere poteſt honeſte: ſed magnam gratiã faciebãt Bethſamitę viris Cariathiarim permittendo illis, ꝙ ducerent ad ſe arcam, quia erant nimis honorati illi, penes quos arca Dei reſideret: ergo veriſimile erat, ꝙ viri Cariathiarim prompte irent ad ſuſcipiendã gratiam, quam Bethſamitę eis faciebant dando illis arcam.

Quo-

Quomodo viri Cariathiarim ſuſceperunt arcam domini cum tot percuſſi eſſent propter eius præſentiam.
Quæſtio. II.

QVAERET aliquis cum viri Cariathiarim ſcirent quãta mala accidiſſent Bethſamitis ex pręſentia arcę, & illi propter hoc eam a ſe reiiciebant, quomodo voluerunt recipere ipſam. Confirmatur hoc quoniã in terra Philiſthiim, quando arca primum recepta eſt in Azoto in templo Dagon exiſtimauerunt viri Azoti factã fuiſſe ſibi magnam gratiam, ſed poſtquam ibi ex præſentia arcę facta eſt plaga magna, clamauerunt, vt arca eiiceretur de regione illa, & reducta eſt per alias ciuitates, & nolebant illę ciuitates recipere eam, niſi cum magna amaritudine, ſicut patet de Acharonitis, qui clamauerunt dicentes: adduxerunt ad nos arcam Dei Iſrael, vt occideret nos, & populum noſtrum, ſupra capit. 5. ſic ergo debuerant eſſe de viris Cariathiarim, quia licet a principio videretur magnus honor fuiſſe Bethſamitis, & gaudium, quia venerat ad eos arca Dei, quia tamen ſecuta fuit poſtea plaga magna, doluerũt, & conati ſunt emittere arcam. dubium igitur videtur, quomodo viri Cariathiarim, qui non obligabantur ſuſcipere arcã, volent ſuſcipere eam.

Aliquis forte reſpondebit, quòd viri Cariathiarim neſciebant plagam, quę acciderat apud Bethſamitas, & quia tenere arcam diũ apud ſe erat aliquid honorabile, & tunc non cognoſcebant aliquod inconueniẽs ex pręſentia eius, deſiderauerunt eam.

Sed dicendum eſt, ꝙ hoc non eſt ſatis rationabile: nam plaga apud Bethſamitas fuit magna, Cariathiarim autem eſt apud Bethſames, ergo cognoſcerent iſti plagam, quę acciderat vicinis ſuis, pręcipue, qa magna erat: eſt autem Cariathiarim apud Bethſames, vt ait Ioſephus 6. Antiquitatum. Item dato, ꝙ viri Cariathiarim non cognoſcerent plagam cum eſſent in terra ſua, ſaltem tamen cognoſcerent eam cum ipſi venirent in Bethſames pro arca, & tunc recuſarent portare eam, quia non obligabantur illam portare, ſed portauerunt. ideo non fuit hoc ex ignorantia plagę.

Sed dicendum, ꝙ viri Cariathiarim cognouerunt magnam plagam fuiſſe inter Bethſamitas, tamen ex hoc non recuſauerunt portare arcam, quia cognouerunt, quòd non accidiſſet iſta plaga propter pręſentiã arcę, ſed quia Bethſamitæ ſe habuerunt irreuerenter circa arcam videndo eam qualiter non licebat. ſ. diſcoopertam, vt declaratum eſt pręceden. cap. hoc autem ſciebant lege eſſe cautum, ideo non mirati ſunt de illa percuſſione, vnde gratum habuerũt, quòd daretur eis arca, quia intelligebant, quòd ipſi poterant apud ſe eam tenere, ita quòd non accideret aliqua plaga, ſicut patet ex diligentia, quam circa eam fecerunt ponentes eam in domo Aminadab, quia erat vir valde iuſtꝰ, vt ait Ioſephus 6. Antiquitatum, ſanctificantes Eleazarum filium eius ad cuſtodiam illius. *Et reduxerunt arcam domini.* i. duxerunt eã de Bethſames in Cariathiarim, in iſta autem ciuitate magno tempore fuit, vt infra declarabitur.

An quando arca fuerit in Cariathiarim, ſacrificia fuerint facta coram arca, vel in ſanctuario. Et an arca ſemper fuerit cum ſanctuario, & in quibus locis erat arca, & in quibus ſanctuarium.
Quæſt. III.

QVAERET aliquis an tempore, quo ſtetit arca in Cariathiarim, fierent ſacrificia in ſanctuario, vel coram arca.

In quo præſupponendum eſt, quod toto tempore
A elapſo a fabricatione ſanctuarii in mõte Sinai ſanctuarium, & arca erant ſimul, vel pergebant ſimul ſi mouerentur per viam, quod apparet de tẽpore, quo ambulauerunt Iſraelitæ per deſertum: nam tunc quando mouenda forent introibat Aaron, & filii eius in ſanctuarium ad operiendum arcã, & omnia vaſa, & tunc Leuitę veniebant, & portabant illa, vt apparet Nume. c. 4. ergo ſemper erat arca intra ſanctuarium, quando mouebantur caſtra, quia alioquin non poſſent in omni motu caſtrorum ſacerdotes introire ad velandum arcam. De motu autem caſtrorum, quòd tunc arca præcederet ſanctuarium diuiſum per partes, vel è cõtrario modicum differt, aliquando autem legitur, quòd arca præceſſerit omnia caſtra, vt patet Numer. cap. 10. an vero ſemper ſic fieret, eodem cap. declaratum eſt:
B ſi autem non fieret ſemper ſic oportebat illam portari in medio caſtrorum cum aliis partibus ſanctuarii, quia illud in medio ibat, vt patet Num. ca. 2. & 10. ſed quomodocunque ponatur, nihil refert: de tẽpore autem quo ſtetit tabernaculum poſt introitum in terrã Chanaan apparet, quòd ſemper fuerit cum eo arca: nam antequam poneretur in Silo, quòd fuit finitis bellis ferè anno ſeptimo, poſt tranſitum Iordanis, vt declaratum eſt Ioſue c. 14. arca, & tabernaculum ſemper fuerunt in Galgala, vbi prius Iſraelitæ illud poſuerant introeuntes in terram illam, finitis autem bellis congregati omnes Iſraelitę cum Ioſue poſuerunt tabernaculum in Silo, vt patet Ioſue ca. 18. manſit autẽ ibi vſque ad mortẽ Heli ſummi ſacerdotis, arca quo-
C que ſemper ibi fuit, quouſque portata eſt in bellum duobus, vel tribus diebus ante mortem Heli, de quo patet ſupra cap. 4. poſt hoc autem nunquam rediit arca in ſanctuarium vſquequo Salomon ædificauit templum domini in Ieruſalem, & tunc duxit arcam de loco quem pręparauerat ei Dauid, & ſanctuarium de Gabaon, vt patet 2. Paralipom. c. 1. de ſanctuario autẽ an immediatè poſt mortem Heli trãſlatum fuerit de Silo in aliam vrbem, vel manſerit ibi aliquanto tẽpore non patet, ſatis tamen apparet, quòd tempore Saulis qui regnauit quaſi 20. ann. poſt mortem Heli erat ſanctuarium in Nobe. Nam ipſe occidit ſacerdotes, qui ibi erant cum ſacerdote magno, & omnes veſtitos Ephod infra cap. 22. etiam cum venit Dauid ad ipſum locum dati ſunt ſibi panes propoſitionis ad co-
D medendum, & illi erant ante faciem domini, ergo ibi erat ſanctuarium, de quo infra cap. 21. ſtat igitur nunc dubium, quia manifeſtum eſt, quòd nunc quando reducta eſt arca de terra Philiſthijm, non fuit poſita in ſanctuario, ſed in Cariathiarim, vbi non erat ſanctuarium: ergo quęretur, an coram ipſa, vel in ſanctuario fierent ſacrificia.

Aliquis forte dicet ſuperuacuam eſſe quęſtionem, quia ſanctuarium erat in Cariathiarim, & cum illuc arca eſt ducta, erat in ſanctuario, & ſic non ſtat hic q̃ſtio an in ſanctuario, vel coram arca fierent ſacrificia. Dicendum quòd non erat locus ſanctuarii in Caria-
E thiarim, quod patet ex duobus. Primo, quia ſi ibi fuiſſet ſanctuarium, non fuiſſet poſita in eadem ciuitate arca in domo alicuius viri, ſed in ſanctuario: dicitur tamen, quòd intulerunt eam in domũ Aminadab. Secundo patet, quia ſi ſanctuarium fuiſſet in Cariathiarim, & fuiſſet arca in ſanctuario, non pręponeretur aliquis ad cuſtodiendum arcã, quia tunc eſſet ipſa in ſancta ſanctorum, & ibi nemo eam cuſtodiebat, quia nõ introibat aliquis illuc, niſi ſummus ſacerdos, & hoc ſolum ſemel in anno, hic tamen dicitur, quòd ſanctificauerunt Eleazarum filium Aminadab ad cuſtodiẽdum arcam, ergo non erat ipſa in ſanctuario, & hoc eſt neceſſarium.

Stabat ergo tunc quęſtio de loco ſacrificiorum, ad

quam

Ad quæſtionem reſponſio prima.

quam aliquis reſpondebit, quòd ſacrificia fieri debebant coram arca, quod patet, quia quando venit arca de terra Philiſtijm, Bethſamitæ fecerunt ſacrificia coram ipſa, præceden. capitu. & ibi non erat ſanctuarium. Item quando portauit Dauid arcam de domo Obededon cum tranſirent, qui portarent arcam per ſex paſſus, immolabat Dauid bouem, & ouem, & arietem, & ſaltabat ante dominum totis viribus, vt patet infra ſecundo libro capitulo ſexto, ergo ante eam debebant fieri ſacrificia. F

Reſponſio ſecunda auc.

Sacrificia ordinaria fiebant intra ſanctuarium.

Reſpondendum eſt, quòd aut quæritur hic de ſacrificijs, quæ erant determinata a lege, & erant ordinaria, ſicut ſacrificia quotidiana, & illa quæ fiebant in feſtiuitatibus quæ ex nulla cauſa mutari debebant, aut de illis, quæ fiebant ex alijs caſibus. Si primo modo G dicendum, quòd omnia iſta ſacrificia debebant fieri intra ſanctuarium, quia lex iubebat, quòd offerrentur in altari holocauſtorum coram oſtio tabernaculi: ſed altare holocauſtorum erat in ipſo ſanctuario, & oſtiū tabernaculi ſimiliter, ergo ibi debebat fieri ſacrificiū: antecedens patet Leui. 1. & 3. cap. & quaſi per totum Leuiticum.

Item non ſolum ſic fieri debebat, ſed etiam ſic factum eſt tempore illo, quo ſtetit arca diuiſa a ſanctuario: nam in vrbe Nobe erat tabernaculum domini tempore, quo regnabat Saul infra capitu. 21. & tunc non erat arca ibi, ſed in Cariathiarim, cum poſtea Dauid fecerit eam inde portari, & tamen in vrbe Nobe H fiebant ſacrificia, & omnes aliæ cæremoniæ, quod patet, quia poni panes propoſitionis erat vna de cæremonijs, quæ fiebant in ſanctuario cum deberent eſſe ſemper duodecim panes coram domino, vt patet Leui. 24. Quòd iſti autem eſſent in Nobe in templo, patet infra cap. 21. quia Achimelech ſummus ſacerdos dedit de illis Dauid, & pueris ſuis in cibum, & dixit, quòd illi tunc ablati fuerant a facie domini, ſicut ergo fiebat miniſtratio in menſa propoſitionis, ita fieret in candelabro, ſcilicet quotidie lucernas incendendo: fieret etiam in altari thymiamatum, quia iſta tria erant in prima parte tabernaculi, vt declaratum eſt Exodi 26. & 30. capitulo. ſi igitur vnum licebat, vel erat neceſſarium, & reliquum: ſed vnum fiebat ergo & reliqua. De ſacrificijs autem eodem modo I dicendum eſt, quia ſacrificia pertinebant ad miniſtrationem quotidianam, cum vocentur quædam ſacrificia iugia, & alia non iugia, vt patet Numeri cap. 28. ergo ibi fieret ſacrificium, vbi fiebant reliquæ miniſtrationes.

Item patet hoc, quia ſi ſacrificia fierent coram arca, & non in ſanctuario omnes ſacerdotes conueniſſent in locum illum, in quo erat arca, vt facerent ibi miniſtrationes quotidianas, ſicut erat in ſanctuario, quando arca, & ſanctuarium erant ſimul, ſed non erant aliqui ſacerdotes coram arca in Cariathiarim, cum ſolum fuerit conſtitutus Eleazarus filius Aminadab ad cuſtodiendum arcam, vt patet in litera, ergo non fiebant ibi miniſtrationes quotidianæ ſacrificiorum. In loco autem ſanctuarij Nobe erant ſa- K cerdotes omnes: nam dicitur infra capitulo vigeſimoſecundo, quòd vocauit Saul Abimelech, & ſacerdotes domini de Nobe, & fecit occidere octogintaquinque viros veſtitos ephod, & iſti erant pertinētes ad domum Heli ſolum: nam de alijs ponit Ioſephus ſexto Antiquitatum, quòd fuerint plures, ſcilicet omnes ſimul 305. viri: ergo in Nobe erat locus, in quo fiebant omnes miniſtrationes quotidianæ ſacrificiorum, & aliarum cęremoniarum, & non in Cariathiarim coram arca.

Sacrificia neceſſitatis debebant fieri in ſanctuario. Quæſt. IIII.

SI autem quærantur de ſacrificijs, quæ fiebant ex alijs cauſis a perſonis priuatis, aut illa erant ſacrificia neceſſitatis, ſicut quædam determinata a lege, vt pro mulieribus parientibus, & pro mundatione leproſorum, & pro ſimilibus, & in ſacrificijs pro peccato, & de iſtis dicendum quòd debebāt duci in ſanctuarium: quoniam iubetur, quòd offerrentur ad oſtium tabernaculi: Leuit. 12. & 14 cap. & in ſimilibus: ſi autem eſſent ſacrificia neceſſitatis vt illa, quæ erant ex voto, quamquam non eſſent determinata a lege debebant offerri in ſanctuario, & ob G hoc, quia intelligebant Iſraelitæ, quòd ferè nullum ſacrificium fieri deberet coram arca, non poſuerunt ibi aliquem ordinem miniſtrantium ſacerdotum, ſed ſolum fuit poſitus Eleazarus filius Aminadab ad cuſtodiendum arcam, vt patet in litera.

Si autem eſſet ſacrificium de ſpontaneis, reſpondetur quòd non erat illicitum fieri coram arca, ſed non erant ibi aliqui ſacerdotes, qui facerent: poterāt tamen vocari de locis ſuis, & quòd ibi immolarent, vt cōmuniter tamen fiebant ſacrificia in loco ſanctuarij. Solennitates quoque omnium feſtiuitatum fiebant in loco ipſo, & nulla coram arca: nam oblationes, quæ fiebant in die propitiationis, & pertinebant H maxime ad arcam, cū introiret ſummus ſacerdos ad aſpergendum ſanguinem coram propitiatorio, pertinebant ad ipſum ſanctuarium & fiebant ibi: vt declaratum eſt præcedenti cap. Ad rationes in contrarium infra reſpondebitur.

An licuit fieri aliquod ſacrificium coram arca tempore, quo fuit in domo Aminadab. Quæſt. V.

QVAERETVR vlterius an licuerit coram arca fieri aliquod ſacrificium eo tēpore, quo fuit in domo Aminadab. Reſpondebit aliquis quòd ſic, eo quòd licuit fieri corā ipſa, quando venit de terra Philiſtijm: etiam faciebat Dauid ſacrificia coram illa quando tranſtulit in domum ſuam in- I fra 2. lib. cap. 7. In contrarium aliquis arguet: quia in Leuitico cap. 17. ſemper iubetur quòd ſacrificiū offeratur ſemper coram oſtio tabernaculi, & ibi immoletur, ſed nunc quādo erat arca ſeparata a ſanctuario immolādo coram ipſa non immolabatur corā oſtio tabernaculi, ideo non licebat immolari. *Primo.*

Item dicitur Leuit. cap. 17. quòd quicūque immolaret aliquod ſacrificium, & nō duceret illud ad oſtiū tabernaculi, vt fundatur ſanguis eius ſuper altare, erit reus ſanguinis, quaſi ſanguinem fuderit, ſed non erat iſtud altare coram arca, quando ipſa erat ſeparata a ſanctuario, ergo non licebat offerri ſacrificium ibi. *Secundo.*

Item Deus voluit in lege vetери, quòd eſſet vnicum templum, & vnicus locus ſacrificiorum, vt Iſraelitæ non errarent putantes deos ſuos eſſe plures, cum in K diuerſis locis cultum diuinum impenderēt: ſi tamē in loco ſanctuarij liceret offerri ſacrificia, & eodem modo in loco arcę exiſtētibus his diuiſis, daretur occaſio ad intelligendum quòd erant plures dij Iudæorum, ergo non debuit hoc licere. *Tertio.*

Ad hoc reſpondendum eſt, quòd de loco ſanctuarij licet ibi non eſſet arca, nequaquam eſt dubitandū, quin ibi poſſent fieri ſacrificia, & omnes aliæ legales cęremonię: quod patet quia lex, quæ determinabat locum ſacrificiorum ſolum tetigit, quod fierent ſacrificia ſuper altare holocauſtorum, & quòd fierent ad oſtium tabernaculi, vt patet ex diſcurſu totius Leuitici. Quòd autem fierent coram arca, ſcilicet exiſtente *Reſponſio auctoris.*

ſtente in Sanctuario, ſcriptura nihil tetigit, ideo nõ videtur, ꝙ ipſa eſſet neceſſaria ad hoc, quòd fierent ſacrificia. Item ſi neceſſarium eſſet, quòd arca eſſet in Sanctuario ad hoc, quòd fierent ibi ſacrificia, non potuiſſent Iudæi facere aliquod ſacrificium toto tempore, quo fuerunt in terra Chanaan poſt reditum de Babylone, cum illo tempore non habuerint arcam, quia Ieremias abſcondit illam ante captiuitatem Babylonicam, vt patet 2. Machab. c. 2. conſtat tamen fuiſſe ſacrificia multa facta in templo poſt reditum de captiuitate Babylonica, vt colligitur ex libro Eſdræ, & Nehemiæ, & ex libris Machabę. ergo non requirebatur arca in Sanctuario ad hoc, quòd fieret ibi ſacrificium. Item requireretur arca in loco ſacrificiorum, ſi forte in quolibet ſacrificio deberet fieri aliqua cæremonia coram arca: ſed nihil horum requirebatur: ergo ad hoc, quòd fierent ſacrificia in Sanctuario nihil magis erat neceſſaria arca quam cãdelabrum. Nam & in die propitiationis cum introibat ſacerdos in ſancta Sanctorum coram propitiatorio ad aſpergendum ſanguinem poterat eſſe iſte introitus, etiam ſi non eſſet ibi arca, vt declaratum eſt præceden. c. quæſt. 4. ergo poterat a fortiori in omnibus alijs diebus fieri ſacrificium, & non eſſet arca neceſſaria.

An poſſet fieri ſacrificium coram arca, quando non erat in Sanctuario. Quæſt. VI.

De arca autem, an poſſet fieri ſacrificium coram ea, quando ipſa erat ſeparata a Sanctuario, ſecus eſt: nam omnes leges, quæ loquũtur de ſacrificio directè determinant ſibi altare holocauſtorum, & oſtium tabernaculi, & nihil dicunt de arca, & ſic videtur ꝙ coram ea ſolum non poſſet offerri ſacrificium. & quando Iſraelitæ poſuerunt illam in Cariathiarim, non poſuerunt ad hoc, ꝙ offerretur ibi aliquod ſacrificiũ, quod patet, quia tunc poſuiſſent ibi aliquos miniſtros: neminem tamen poſuerunt, niſi Eleazarum filium Aminadab, & iſte erat Leuita, vt ait Ioſephus 6. Antiquitatum: & ſic non poterat offerre ſacrificium, ſed adhuc dato, quòd ipſe eſſet ſacerdos, conſtat quòd non fuit poſitus ad faciendum aliqua ſacrificia coram arca, ſed ſolum ad cuſtodiendum illam, nec etiam ipſa arca erat taliter diſpoſita, ꝙ coram ea deberent fieri ſacrificia, quia non ponebatur ibi per modum ſolẽnitatis in aliquo ornatu magno, ſed in cuſtodia, vt patet in litera, cũ dicitur, quòd ſanctificauerunt Eleazarum, vt cuſtodiret arcam, & ſatis eſt veriſimile, quòd toto tempore, quo fuit ibi arca in domo Aminadab, non fuerint coram ea facta aliqua ſacrificia, ſed ſemper in Sanctuario in Nobe, vel in alijs vrbibus, in quibus fuit.

An faciens ſacrificia coram arca peccaret. Quæſt. VII.

Sed ſi aliquis magis inquirat dicens, quòd dato quòd non fuerit ibi factum aliquod ſacrificiũ, an licuerit fieri, ita quòd faciens non peccaret. Reſpondendum eſt, quòd aut ille, qui faciebat erat vir Propheta, de quo nequaquam dubitari poſſet an propter Deum, vel idolatriã faceret, ſed magis putaretur, quòd ille ex mandato Dei faciebat: aut erat talis vir, de quo dubitaretur: ſi primo modo dicendum, quòd non ſolum coram arca, ſed etiam vbicunque vellet, liceret ei facere ſacrificium: ſic patet de Samuele qui immolabat in Ramatha, & tamen non erat ibi Sanctuarium, nec aliquis hoc dicit, etiam immolauit in Bethlehem. ẏ. c. 16. ſed tunc Sanctuarium non erat ibi, nec fuit vnquam. Similiter autem patet de Elia, q immolauit in monte Carmelo. ẏ. 3. lib. cap. 18. & tunc

A erat Sanctuarium in templo Salomonis. Si autem inquiratur de alijs viris, dicendum ꝙ regulariter non licebat eis immolare extra Sanctuarium, liceret tamen in iſto caſu propter arcam, quia quicunque vellet offerre coram arca, ſatis apparet, ꝙ non agebat ad cultũ alicuius idoli, ſed propter Deum, qui ſpecialiter erat in arca: ſic enim licuit Bethſamitis offerre coram arca, quando venit de terra Philiſthijm, non tamen audebant communiter Iſraelitæ offerre coram arca ſacrificia, cum non erat in Sanctuario, ideo non diſpoſuerunt eam ad hoc, quòd poſſent coram ea fieri ſacrificia, ſed ſolum vt cuſtodiretur in domo Aminadab.

Ad opiniones primæ rationis poſitæ ſuperius in quæſtio. 3. Quæſt. VIII.

B Cum autẽ arguebatur ſupra, quòd licuit Bethſamitis offerre coram arca, quando venit de terra Philiſthijm, dicendum ꝙ hoc fuit propter ſolẽnitatem eius, quæ nouiter veniebat de terra hoſtili, ſi tamen ipſa manſiſſet in Bethſames magno tempore, ſicut manſit in Cariathiarim, non immolaſſent coram ea. Cum vero arguitur de Dauid, ꝙ immolabat coram arca, quando portabat eam in domum ſuam: dicendum quòd non ſolum coram illa poterat immolare, ſed etiam vbicunque vellet, quia ipſe erat vir Propheta, de quo nequaquam dubitabatur, ꝙ ſecundum Dei voluntatem ageret: ſic enim iterum immolauit in area Iebuſæi, vt patet ẏ. 2. lib. ca.

C vlti. ibi tamen non erat templum, nec arca. Cum vero arguebatur in contrarium, ꝙ nequaquam liceret offerri coram arca ſacrificia, ſed coram oſtio tabernaculi: dicendum quòd regulariter illud tenebat, aliquando tamen licebat extra immolari, ſicut erat in viris ꝓphetis, qui a Deo concitati immolabant in diuerſis locis, vt dictum eſt de Samuele, Elia, & Dauid: licebat ẽt hoc propter arcam, quia ſicut in Sanctuario licitum erat offerri ſacrificia, quia ibi Deus ſpecialiter repręſentabatur, ita etiam coram arca, quando ſeparata eſſet liceret, eo quòd repręſentabatur ibi Deus ſpecialiter, ſicut in Sanctuario. Ad rõnes in contrarium q. 5.

Ad ſecundum cum dicitur, ꝙ quicunque immolauerit ſacrificium, & nõ duxerit illud ad oſtium taber-

D naculi, erit reus quaſi ſanguinem fuderit: dicendum, ꝙ hoc præceptum datum eſt ad tollendum ſacrificia, quæ fiebant dęmonibus, quæ volebant offerẽtes facere in locis ſeparatis, ne viderẽtur cæremoniæ eorum, & cognoſcerentur immolare dęmonibus, fuit etiam hoc ad tollendum oblationes dubias, quia quamquã aliquis in loco ſeparato vellet offerre Deo, tamen dubium erat, an offerret dęmonibus, & habebat occaſionem ad offerendum quomodocunque vellet, quia a nemine videbatur ibi. Cum autem oẽs offerrent ad oſtium tabernaculi erant iſta ablata, ideo datum fuit iſtud præceptum, ſed iſta duo tollebãtur, cum quis offerret coram arca. Primum horum patet, quia ibi offe-

E rẽs ipſum offerebat in agris, vel in alijs locis ſeparatis, in quibus poſſet fieri oblatio dęmonibus. Nam arca ſemper teneretur in aliquo loco honeſto, & ibi eſſent viri nimis religioſi, qui conſpicientes poſſent videre, an illę eſſent cæremoniæ ſacrificij diuini, vel idolorũ. Secundum etiam tolleretur eodem modo, quia ſuſpitio poterat haberi de aliquo, quando non cognoſcebatur factum illius, cum tamẽ cognoſcitur, nulla eſt, ſed manifeſta veritas, ſic autem cum quis coram arca offerret ſacrificium, illud eſſet manifeſtum viris bonis exiſtentibus coram arca, & illi non permitterent fieri aliquid, niſi ſecundum legem, ſicut fiebat in Sanctuario. Quòd autem ad tollenda iſta duo fuerit factũ

præce-

præceptum illud, patet Leu. c. 17. cum dr̃, & ideo offerre debent ſacerdoti filij Iſrael hoſtias ſuas, quas occidunt in agro, vt ſanctificennir dño ante oſtium tabernaculi. Et iterum poſt hoc dr̃, & nequaquam vltra immolabunt hoſtias ſuas dæmonibus, cum quibus fornicati ſunt. Ad tertiam rõnem, cum dicebatur, ꝙ Deus voluit vnicum eſſe locum ſacrificiorũ ſuorum, vt crederetur vnicus eſſe Deus, qđ non fieret ſi corã arca nõ immolaretᷣ. Rñdetur, ꝙ nõ tollebatur ex hoc apud Iſraelitas extimatio de vnitate Dei, nec dabatur occaſio ad extimandum ꝯtrium, niſi in quolibet loco potuiſſent Iſraelitæ offerre ſacrificia, vel conceſſiſſet Deus, qđ fierent ſibi multa ſanctuaria: poterat haberi ad hoc ſuſpitio, cùm quodlibet illorũ ſanctuariorũ ꝑ ſe eſſet perfectam hñs arcam, & oĩa alia ſupellectilia ſanctuarij, vel ẽt ſi ab antiquo, ex quo factum eſt ſanctuarium & arca, ſemper fuiſſet ſanctuariũ per ſe & arca per ſe, & coram quolibet eorũ fierent ſacrificia: poterat eſſe aliqua ſuſpitio de pluralitate deorũ. ſ. ꝙ arca pertineret ad vnum Deum, & ſanctuariũ ad alterum, cum m̃ a principio arca, & ſanctuariũ fuerũt ſimul, & erat vnicus locus ſacrificiorũ, quãquã poſtea per accidens diuiſa arca a ſanctuario, fieret ſacrificiũ coram ipſa: non ſequeretur extimatio de pluralitate deorum: licuit igitur aliqualiter fieri ſacrificia coram arca, qñ erat ſeparata a ſanctuario. *Et intulerunt eam in domo Aminadab.* Ideſt qñ portata fuit arca in Cariathiarim fuit poſita in domo Aminadab, non enim erat ibi ſanctuarium, in quo poneretur: ideo oportuit poni in aliqua domo priuata.

Quis erat iſte Aminadab, & quare fuit arca poſita in domo eius potius quàm alibi. Quæſt. IX.

FVIT autem poſita in domo Aminadab, qa vt ait Ioſephus. 6. Antiquitatum iſte Aminadab erat Leuita, & valde iuſtus, atq; vita religioſus, ideo viſum eſt domum ſuam eſſe locum dignum Deo, in quo arca eius habitaret. Quòd autem Aminadab eſſet Leuita ſatis veriſimile eſt, qa magis ponerẽt Iſraelitæ arcam in domo illius, ad quẽ pertinebat ex lẽge officium portandi arcam, & cõſeruandi eam, quam in domo illius, ad quem nihil pertineret, quia fortè crederẽt, ꝙ ſequeretur aliqua plaga. Apparet hoc: nam officium portandi arcam, & alia vaſa ſanctuarij pertinebat ad Leuitas: Deus aũt præcepit, ne quis ſe intromitteret de officio eorum, aliquin moreretur, vt patet Num. c. 1. & 4. Ne igitur accideret plaga viris Cariathiarim, ſicut acciderat Bethſamitis veriſimile eſt, ꝙ ipſi adhibuiſſent valde magnam diligentiam aſſignando cuſtodiam arcæ ei, cui magis conueniret ex lege. Cùm autem dicitur, ꝙ erat iſte vir iuſtus, etiam hoc veriſimile eſt: nam viri Cariathiarim vellent aſſignare virum ſanctiſſimum ad cuſtodiam arcæ, & in cuius domo ſtaret, quia nihil ſanctius erat arca teſtamenti in toto ſtatu legis veteris: non ergo egiſſent reuerenter, ſi eam aſſignaſſent cuicunque viro cuſtodiendam. *In Gabaa.* Ideſt fuit poſita arca in Gabaa.

Gabaa qd ſignificet. Accipitur hic Gabaa non prout eſt nomen proprium vrbis, ſed vt eſt nomen commune ſignificans collem, vel celſitudinem. Primo enim eſt nomen vrbis, vt patet Ioſue captu. decimooctauo, & eſt iſta ciuitas in ſorte Beniamin, vt patet præallegat. c. in hac autem ciuitate habitabat rex Saul, qui erat de ſtirpe Beniamin, vt patet infra cap. 10. hic autem accipitur Gabaa pro celſitudine, vt vult Ioſephus ſexto Antiquitatum, ſcilicet, quòd cum poſita eſt arca domini in domo Aminadab erat in Gabaa, ideſt celſitudine, ſcilicet qa domus illa erat in loco altiori totius ciuita-

F tis, & hoc apparet 1. Paralipo. cap. 13. vbi dicitur quòd aſcendit Dauid, & omnes viri Iſrael ad collem Cariathiarim, qui eſt in Iuda, vt afferrent inde arcam Dñi: & ibi ponitur in Hebræo Gabaa, vbi nos dicimus collem: & ſic non ſunt hic duo nomina locorum propriorum Gabaa, & Cariathiarim, ſed vnũ eorum eſt proprium & alterum commune: & propter hoc idẽ importatur, cùm dicitur, quòd arca reducta eſt de Cariathiarim, vel de Gabaa.

An arca Dei vel tabernaculum fuerit aliquando in Galgala, vel Maſphat: aut in Nobe, vel Gabaon. Et an poſitio Nicolai de Lira poſſit ſtare, & de erroribus eius circa hoc. Quæſt. X.

G SCIENDVM autem quòd Nicolaus aliter dicit, ſcilicet, quòd iſta quæ dicuntur hic de ductione arcæ in Gabaa non fuerunt facta immediatè, ſed ſucceſſiuè, & per multum tempus: ſcriptura tamen mutat ordinem: vnde dicit quòd arca ducta fuit de Bethſames primo in Cariathiarim: & ibi manſit aliquanto tempore, & inde tranſlata fuit in Maſphat: poſtea autem in Galgala, deinde in vrbẽ Nobe tempore Saulis; vt patet infra 21. cap. & poſtea in Gabaa in domum Aminadab, vt hic dicitur: & de loco illo Dauid tranſtulit eam in domum Obededõ:
H Inde in ciuitatẽ Dauid, vt patet infra lib. 2. c. 6. Ratio autem poſitionis Nicolai eſt, quia in omnibus illis locis reperit quòd facta fuerunt ſacrificia, & ex hoc extiſtimat neceſſe eſſe quòd ibi fuerit arca cũ ſanctuario. De vrbe Nobe, & domo Obededon, & ciuitate Dauid videtur ſibi quòd probauerit, de Galgala autem ſatis poteſt apparere, qm̃ ibi fecit ſacrificia Saul, vt patet infra cap. 13. etiam ibi dicebatur eſſe omnis Iſrael coram Domino, & immolauerunt hoſtias infra c. 11. de Maſphat autem apparet infra in litera cum fecerit ibi ſacrificium Samuel: etiam quia Iſraelitæ exiſtentes ibi dicebantur eſſe coram Domino, & ibi contuluerunt eum infra cap. 10.

Quæret ergo aliquis circa hoc an iſta poſitio Nicolai ſit vera. Dicendum autem quod non poteſt ſtare, principium autem errandi eſt in duobus, primo
I quia ipſe non diſtinguit loca, in quibus fuerit arca, & in quibus fuerit tabernaculum, ſed accipit quòd iſta ſemper ſimul fuerint prætetquam modico tempore cum ſterit in Cariathiarim. inde autem fuit tranſlata in Maſphat, vt ipſe dicit, incępit eſſe ſimul cum ſanctuario. Dicendum tamen ꝙ arca nunq̃ fuit in Maſphat, nec in Galgala, nec in Nobe aut Gabaon, ſed ſolum in Cariathiarim, & in domo Obededon: poſtea autem in domo Dauid vſquequo Salomon tranſtulit eam in templum, quod ędificauerat: fuit autem totum iſtud ſpacium annorum ferè 91. nam arca cępit eſſe extra ſanctuarium quando portata fuit ad bellum, & inde in terram Philiſthijm. Incępit autem hoc a morte Heli ſacerdotis: eodem enim die, quo arca capta eſt a Philiſthinis mortuus fuit Heli, vt pa-
K tet ſupra cap. 4. vbi iuuenis nunciãs ei captam arcam dixit, ego ſum, qui ſugi hodie de bello, & immediate coram eo cadens de ſella mortuus eſt Heli: ille tamẽ in eadem die fugit de bello, in qua capta eſt arca, ſcilicet quando vulnerati ſunt omnes Iſraelitæ: ab eodem autem die mortis Heli incipit computari principatus Samuelis, & Saulis, & computantur tempora vtriuſque quaſi fuerint tempora Saulis, & de iſto dicitur quòd regnauerit quadraginta annis: Actuum c. 13. poſt hũc autem regnauit Dauid, qui etiam quadraginta annis regnauit, vt patet infra 3. lib. cap. 2. poſtea autem anno quarto regni Salomonis inchoatum eſt templum, vt patet infra 3. lib. cap. 6. Duſauiſ

Cõcluſio auctoris veriſſima.

autem

autem ędificatio eius annis ſeptem, vt patet infra 3. libro capit. 7. fuerunt igitur anni de regno Salomonis 11. elapſi quando templum conſummatum eſt, tunc autem poſuit ipſe arcam, & altare in illo, vt patet 2. Paralipom. cap. 1. tranſierunt igitur anni 91. a tempore quo arca cępit eſſe ſeparata a Sãctuario quouſque iterum reunita eſt.

In quibus locis fuit arca, quando erat extra Sanctuarium. Quæſt. X I.

IN iſto antem tempore fuit arca in his locis, qui ſequuntur, ſ. primo in terra Philiſthijm mẽſibus ſeptem, vt patet præcedenti cap. deinde adducta eſt in Bethſames, & cum ibi noluiſſent eam tenere viri Bethſamitæ ſaltem die vno remiſerunt illã ad viros Cariathiarim, vt patet hic, & tunc poſita eſt in domo Aminadab in Gabaa, ideſt in celſitudine, vel colle ciuitatis, vt patet hic, poſtea autem mãſit ibi arca multo tempore, ſ. vſque ad annum ſeptimum regni Dauid: ipſe enim regnauit ſuper Iudam in Hebrõ ſolum annis 7. deinde incępit regnare ſuper totum Iſrael, & regnauit annis 33. vt patet infra 2. libro cap. 6, & tertio libro cap. 2.

Arca fuit extra Sanctuariũ annis fere. 91.

In eodem autem anno, quo incępit regnare ſuper Iſrael congregauit Iſraelitas, & adduxit arcam de Cariathiarim de domo Aminadab, & cum vellet portare in domum ſuam propter mortem illius, qui præcedebat eam, fecit illam poni in domo Obed Edom Gethęi, vt patet infra 2. libr. cap. 6. hoc autem factum eſt 47. annis poſtquã arca poſita eſt in Cariathiarim, & iſtud fuit totum tempus, quo manſit ibi arca, quod patet, quia mãſit toto tempore Samuelis, & Saulis, in quo ſunt quadraginta anni, manſit etiam ſeptem annis, quibus regnauit Dauid ſuper Hebrõ, qui ſunt 47, a quibus debent tolli 7. menſes, quibus manſit arca in terra Philiſthinorum, vt patet præced. c. deinde manſit in domo Obed Edom Gethęi menſibus tribus, & poſt hoc tranſtulit eam Dauid in domum ſuam, vt patet ĩ. 2. lib. c. 6. & primo Paral. c. 13. deinde autem mãſit in domo Dauid vſquequo poſita eſt in templo Salomonis. Nam de ipſo loco tulit eam Salomõ, vt poneret in templo, vt patet 2. Paral. c. 1. Fuit aũt tempus quo manſit in domo Dauid arca 44. annorũ, quod patet, quia totum tempus, quo ſtetit ſeparata a Sanctuario fuit annorũ. 91. vt ſ. dictum eſt, & de his fuit annis 47. in Cariathiarim, vt probatũ eſt, ergo reſiduo tp̃e fuit in domo Dauid pręter tres menſes, quibus fuit in domo Obed Edom, & ſic erit illud tp̃s 44. annorum.

Arca mãſit in domo Dauid annis. 44.

Sed, ꝙ arca ſolum ſteterit in his locis, & non fuerit ducta per alia loca apparet ex hoc, qa cũ portata eſt de terra Philiſthijm fuit ducta in Bethſames, & inde in Cariathiarim, cum non potuiſſet ibi manere ſaltem per vnũ diem, vt patet pręced. c. & hic poſtea manſit in Cariathiarim, deinde murata eſt in domum Obed Edom Gethęi: cum dicatur ĩ. 2. lib. c. 6. ꝙ Dauid tulit arcam de domo Aminadab in Gabaa, & poſuit eam in domo Obed Edom, & ſic poſtq̃ fuit in Cariathiarim, ſiue Gabaa in domo Aminadab, non tranſiuit ad alia loca, ſed immediate iuit in domũ Obed Edom, de ipſo autẽ loco iuit in domum Dauid, vt patet pręalleg. c. & de domo Dauid ducta eſt in templum Salomonis. 2. Paralip. c. 1. non fuit igitur in aliquibus alijs locis, ſ. non in Maſphat, nec in Galgala nec in Gabaõ, vt ait Nicol.

Ratio Lyrani diſſoluitur, Quæſt. X I I.

CIRCA probationem autem præcedentem deficit Nicolaus, quia cũ ducta fuerit arca in Cariathiarim in domum Aminadab in Gabaa, dicit, ꝙ non fuit hoc totum idem. ſed primo ducta eſt arca in Cariathiarim, deinde in Maſphat poſtea in Galgalam, & deinde in Gabaa ĩ domũ Aminadab, & eſt error, quia putat ꝙ Gabaa nõ ſit in Cariathiarim, ſed alius locus: eſt tamen idem, quia Gabaa non ſignificat hic nomẽ loci, ſed eſt nomen commune ſignificans collem, & quando dicitur infra 2. lib. ca. 6. ꝙ portauit arcam Dauid de domo Aminadab de Gabaa, putat ꝙ non fuit portata de Cariathiarim, ſed de alio loco, eo ꝙ ibi nihil dicitur de Cariathiarim, ſed idem eſt portari de Gabaa, & Cariathiarim, quia Gabaa non eſt locus, ſed ſolum collis excelſus in Cariathiarim, vt patet 1. Paralipom. c. 13. cum dicitur: Congregauit Dauid cunctum populum, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim, & aſcendit Dauid, & omnes viri Iſrael ad collem Cariathiarim, vt afferrent inde arcam dñi: impoſueruntque arcam domini ſuper plauſtrum nouũ de domo Aminadab. Apparet igitur, ꝙ Cariathiarim, & domus Aminadab idem ſunt, ergo quando portata fuit arca de Gabaa de domo Aminadab, portabatur de Cariathiarim, & non fuit in alijs locis intermedijs, quæ nominat Nicolaus. Item patet hoc 2. Paralipo. c. 1. ſ. arcã autem Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim in locũ quem præparauerat ei: toto ergo præcedenti tempore manſit in Cariathiarim quouſque Dauid portauit eam inde.

Cariathiarim, & domus Aminadab idẽ ſunt cõtra Nicol.

Item adhuc erat error magnus in iſta probatione Nicolai, quia dato ꝙ Gabaa eſſet nomen proprium, hic non poterat dici, ꝙ fuerat portata arca in Gabaa, nam ipſe iſtud arguit, eo ꝙ credit ibi fuiſſe tẽpore, quo fuit ibi Sanctuarium, de quo patet 2. Paralipom. ca. 1. Nam inde duxit Salomon tabernaculum domini, & altare in templum, quod conſtruxerat, vt patet præalleg. c. ibi tamen non dicitur Gabaa, ſed Gabaon: differunt autem iſta duo loca: ambo enim ſunt in ſorte Beniamin, & ponuntur tanquam duæ ciuitates diſtinctę, vt patet Ioſu. c. 18. Et ſi forte aliquis dicat ꝙ ponitur ibi Gabaa, & Gabaõ, & quamquam ſit idẽ replicatur idem nomen per alias literas. Dicendum, ꝙ non ſtat, quia eodem cap. dicitur, ꝙ ciuitates tribus Beniamin fuerunt 26. quę numerantur ibi, ſi tamen Gabaon, & Gabaa non ponantur tanquam vrbes diſtinctę ſolum erunt ibi 25. erat igitur Gabaon alius locus quam Gabaa, & in Gabaon manſu aliquãto tempore tabernaculum domini, in Gabaa autem nunquã manſit arca, nec ſanctuarium.

Error magnus Nicolai.

De alijs duobus erroribus Nicolai. Et quòd arca nunquam fuit in Maſphat. Quæſt. X I I I.

DEINDE dicebat Nicolaus, ꝙ arca fuit ĩ Maſphat, ſ. poſt Cariathiarim, & eſt error in duobus. Primo, quia non eſt ſufficiẽs argumentum, ſecundo quia falſum dicitur. Primo enim mouetur Nicolaus ad dicendum, quòd fuit arca in Maſphat, quia ibi fuit factum ſacrificium agni lactentis. ĩ. in litera, & quia dr̃, ꝙ hauſerunt aquam, & fuderunt in conſpectu dñi, vult autem ꝙ dicatur in ꝯſpectu dñi, ideſt coram arca, ſuper quam erat Deus, qa loquebatur in illa de medio duorum Cherubin in ꝓpitiatorio, vt patet Exod. 25. & 30. & Nu. c. 7. primum motiuum de ſacrificio non eſt ſufficiens, quia non ſolum fiebant ſacrificia coram arca, ſed etiam in atrio tabernaculi, dato ꝙ non eſſet ibi arca, vt ſ. declaratũ eſt in hoc c. q. 1. & non ſolũ in atrio tabernaculi, ſed ẽt in alijs locis, in quibus nec erat arca, nec tabernaculum, ſicut Elias in monte Carmelo immolauit corã ſacerdotibus Baal. ĩ. 3. lib. c. 18. Samuel quoq; in Ramatha vrbe habitationis ſuę ꝯſtruxit altare, qđ erat ad ſacrificandum dño, vt patet ĩ. in litera: ſed ibi non erat arca,

nec

nec tabernaculum,nec aliquis hoc confitetur. Item F
ſacrificauit in Bethlehem.ĵ.c.16. ſed ibi non erat ta-
bernaculũ,vel aliqua pars eius. In multis ẽt locis alijs
hoc fecit: populus quoq; idem faciebat in vrbe He-
bron:nam ibi totus populus,vel magna pars ſacrifica-
bat dño,vt colligitur.ĵ.2.lib.c.15.Nam ibi Abſalon ſa
crificauit,& maxima pars Iſrael:nõ eſt ergo veriſimi-
le,aut aliqualiter inductum, ꝙ vbi eſſet locus ſacrificij
eſſet arca,vel tabernaculũ:in Maſphat, ergo licet ſte-
terint Iſraelitæ & ſacrificauerint dño, non tñ fuit ibi
arca,quia ſolum conuocauit eos Samuel,vt iudicaret
eos ibi,& incępit orare pro illis,& poſtea ſacrificauit.
Iſtud aũt fuit factum accidẽtaliter: nam qñ ibatur ad
bellum, vel ad ſimiles inſultus, fiebat ſacrificiũ dño
prius,vt patet infra c.13. cum dixit Saul ad Samuelẽ, G
nunc deſcendent ad me Philiſthijm in Galgala, & fa-
ciem dñi non placaui:neceſſitate cõpulſus obtuli ho-
locauſtũ,& ſic dicit ſe neceſſitate ꝯpulſum: quia itu-
rus erat ad hoſtes. Cum aũt dr̃ amplius, ꝙ hebræi exi
ſtentes in Maſphat hauſerunt aquam, & fuderunt eã
coram dño: non ſequitur ex hoc quicq̃, quia non dr̃
ſolum ſtare coram dño,qui ſtat coram arca, ſed etiã
qui ſtat coram altari holocauſtorũ, quia ſicut dñs rñ-
debat Moyſi inter duos Cherubin ſuper arcã, & ꝑꝑ
hoc dicebatur ibi eſſe,ita ẽt rñdebat ſuper altare holo
cauſtorũ,vt patet Exo.c.29.ſ.ad oſtiũ tabernaculi te-
ſtimonij coram dño,vbi conſtituam, & loquar ad te,
ibiq; præcipiam filijs Iſrael.& apud iſtud oſtiũ erat al- H
tare,& ſubditur ibi qño intelligatur de altari ſacrifi-
ciorum, cùm dr̃, & ſanctificabit altare in gloria mea,
ideo non ſolum in illo altari ſacrificiorũ, ſed vbicun-
que conuenirent iſraelitæ,& fieret ſacrificiũ ab eo, q
illud facere poterat ibi licitè dicebantur ſtare corã do
mino,quia ſingulariter repræſentabatur Deus per al-
tare,in quo fiebat ei ſpãlis cultus: ſic ẽt qñ conuene-
runt Iſraelitæ ad eligendũ regem in Maſphat,dicebã-
tur eſſe coram dño, vt patet ĵ.c.10.cum dr̃: Nunc er-
go ſtate coram dño per tribus veſtras, & iterum dicit
conuocauit Samuel oẽm populum in Maſphat corã
dño,ſic ẽt cum cõfirmauerunt iſraelitæ regẽ Saul cõ
gregati ſunt in Galgala, & dicebantur ibi eſſe coram
dño,vt patet infra 11.c.cum dr̃,& fecerunt ibi regem
Saul coram dño in Galgala, & immolauerunt victi- I
mas pacificas coram dño. Et ſeq.cap.ſ.12. dr̃, ꝙ dixit
Samuel: Loquimini de me coram dño, & corã Chri
ſto eius,& ſic ẽt ibi erant coram dño. ideo argm̃ iſtud
nõ eſt ſufficiens ad probandũ,ꝙ ibi fuerit arca. Secun
dum erat.ſ.ꝙ falſum dicebatur: nã arca nunq̃ fuit in
Maſphat. Nam, ſicut ſupra probatum eſt,poſtq̃ arca
fuit in Cariathiarim ducta fuit per Dauid in domum
Obededom, & deinde in domum ſuam,ergo nõ fuit
in Maſphat,nec in alijs locis.

Arca nunquam fuit in Galgala poſtquam fuit in Maſphat contra Nicolaum. Quæſt. XIIII.

DICEBAT quoque Nicolaus arcam fuiſſe K
in Galgala poſtq̃ fuit in Maſphat, eo ꝙ di-
citur infra c.11. ꝙ erant Iſraelitæ corã dño
in Galgala,ẽt quia ibi immolauerunt victi-
mas: ſimile patet infra capitulo decimotertio. Eadẽ
tamen dicenda ſunt hic, quæ dicebamus de Maſphat
ſcilicet, quòd non probatur ex hoc fuiſſe ibi arcam:
nam in multis alijs locis fuerunt facta ſacrificia, &
non erat ibi arca, nec tabernaculum: dicebantur ta-
men eſſe coram domino, qui ibi erant, vt ſupra in-
ductum eſt. Etiam falſum eſt, quòd ibi fuerit arca:
nam de Cariathiarim tranſiuit in domũ Obededom,
& in domum Dauid nullo alio dato medio loco, in
quo ſteterit: ergo non ſtetit in Galgala: hoc autem
ſupra probatum eſt.

Arca non fuit in ciuitate Nobe contra Nicolaum. Qõ. XV.

DEINDE dicebat Nicolaus quòd ſtetit arca
in ciuitate Nobe, ſed etiam ibi non ſterit.
Mouetur autem ipſe ad dicendum hoc,
quia infra c.22.dicitur,ꝙ cum Dauid fuge-
geret a facie Saulis venit in ciuitatẽ Nobe ad Achi-
melech ſacerdotẽ,& petiuit ab eo panes,qui reſpon-
dit non habeo panes laicos ad manum, ſed tantum
panem ſanctum: & poſtea ſequitur nec enim erat ibi
aliquis panis,niſi tantum panis propoſitionis, qui ſu-
blati fuerant a facie Domini,vt ponerentur panes ca-
lidi. In quo eſt triplex motiuum ad prædicta.Primũ
quia dicitur ibi coram Domino, ſcilicet, ꝙ iſti panes
erant coram Domino,quod ſignificat ibi eſſe locum
ſanctum. Secundum,quia dicitur,quòd erat in No-
be ſacerdos Achimelech, & iſte erat princeps ſacer-
dotum,vt patet infra cap.22.Tertium motiuum erat,
quia dicitur ꝙ erant ibi panes propoſitionis, ſed iſti
non erant niſi in loco ſancto, ergo erat ibi ſanctuariũ
& arca. Reſpondetur ꝙ iſta motiua non ſufficiunt.
Ad primũ enim iam reſpõſum eſt, ſcilicet, ꝙ in quo-
cunque loco,in quo erat altare,& offerebantur ſacri-
ficia, dicebãtur homines eſſe coram Domino, ſed in
Nobe offerebantur ſacrificia, & erat ibi altare holo-
cauſtorum, vt patebit infra cap.21. ergo ibi rectè di-
cebantur eſſe coram Domino, dato ꝙ non eſſet ibi
arca. Secundum motiuum de manſione ſacerdotũ
ibi non valet: nam iſti neſciunt diſtinguere inter lo
cum arcæ, & locum tabernaculi: erat autem in No-
be locus tabernaculi,quod patet, quia erant ibi panes
propoſitionis,qui ponuntur in menſa, quę erat intra
tabernaculum: Exo.cap.26.& Leuit.24. Quòd autẽ
fuerunt ibi ſacerdotes,nõ arguit ibi fuiſſe arcam, ſed
potius tabernaculum: nam cum eſſent diuiſa in tem
pore illo arca,& tabernaculum, ſacerdotes ſequeban
tur tabernaculum,& non locum,in quo eſſet arca,vt
declarauimus Exod. cap.25. & in loco ſanctuarij fie-
bat congregatio omnium Iſraelitarum ter in anno
in feſto azymorum & pentecoſtes,& tabernaculorũ,
vt patet Exo.cap.23.& 34.& Deuter.16. Et faciebant
ibi multa ſacrificia, de quibus Nu.28. & 29.cap. Hæc
autem conuenientius fieri poterant in tabernaculo,
vbi erat altare holocauſtorum, & thymiamatum, &
cætera vtenſilia quàm coram ſola arca: pręcipuè cũ
Leuit.cap.17. iuſſum fuerit quòd omne ſacrificium,
quod fieret offerretur ad oſtiũ tabernaculi,ſ.in altari
holocauſtorum, quod erat ad oſtium tabernaculi, vt
patet Exo.cap.29.in loco arcæ non erant aliqui ſacer-
dotes,cùm non fieret ibi aliquid cultus diuini, quãdo
ſeparata erat a tabernaculo, ſed totum cuſtodiebatur
in vna domo,& deputabatur vnus vir,qui eam cuſto-
diret, vt patet in litera,ſ.Eleazarũ filium Aminadab
ſanctificauerunt, vt cuſtodiret arcam Domini, & ſic
Dauid cũ portauit eam de domo Aminadab, poſuit
eam in domo Obededom, infra 2.lib. cap.6. Nec fit
mentio ꝙ aliqua alia ſolennitas fieret, poſita ibi arca.
In ciuitate autem Nobe erat Achimelech princeps
ſacerdotum, & tota domus eius,ſ.omnes ſacerdotes,
qui tunc miniſtrabant,vt patet infra cap.22.Nam 85.
ſacerdotes venerunt de Nobe cum Achimelech co-
ram Saule,& omnes trucidati ſunt coram eo eo.cap.
Tertium motiuũ de panibus propoſitionis nõ arguit
ibi fuiſſe arcam,ſed potius fuiſſe tabernaculum: nam
panes propoſitionis ponebantur in menſa corã Dño
Leui.c.24.iſta tamen menſa erat intra tabernaculum
in latere aquilonari,vt patet Exod.cap.26.

Cum ergo ponerentur panes in menſa, oportet vt ipſa ſtaret intra tabernaculum: nam alias non dicebatur ſtare corã domino: coram arca autem ſola poni non debebat. ergo in Nobe ciuitate non erat arca, vel ſaltem non arguebatur ex hoc debuiſſe ibi eſſe arcã.

Item non ſtat, quòd arca fuerit in Nobe, quin ſi ibi fuiſſet aliquando hoc fuiſſet tempore Saulis: nam poſtea eſſe non potuit, quia Saul deleuit ciuitatem infra cap. 22. & tamen tempore iſto erat arca in Cariathiarim. Nam Dauid quando voluit eam ducere in domum ſuam, duxit de Cariathiarim, vt patet primo Paralipom. ca. 1. & conſequenter non potuit eſſe in Nobe aliquo tempore ante, nec poſt.

Arca nunquam fuit in Gabaon contra Nicolaum.
Quæſt. XVI.

DICEBAT vlterius Nicolaus, quòd poſt deſtructionem ciuitatis Nobe translata fuit in Gabaa arca, & hoc volũt accipere ex eo, quod habetur 2. Paralip. c. 1. ſ. quia Salomõ duxit tabernaculum domini de Gabaon. Sed hic eſt error, quoniam aut accipiet pro Gabaa, in qua erat domus Aminadab, & de iſta tenet hic, quòd trãslata fuerit arca in Gabaa in domum Aminadab poſtquam fuit in Nobe, aut accipit pro Gabaon, & ſic intelligit Deuterono. cap. 13. vbi ponit, quòd fuerit arca in Gabaon. Primus ſenſus non ſtat, quia innuit, quòd domus Aminadab in Gabaa non erat in Cariathiarim, ſed hoc falſum eſt, vt patet 1. Paralip. cap. 13. & ſupra probatum eſt. Secundus ſenſus etiam non ſtat, quoniam quando Dauid tranſtulit arcam de Cariathiarim, poſuit eam in domo Obededom, & inde tranſtulit eam in domum ſuam, vt patet præalleg. c. Et quando Salomon duxit eam in Sanctuarium, adduxit de domo Dauid, vt patet 2. Paralip. c. 1. ſteterit tamen tabernaculum domini in Gabaon, & inde duxit illud Salomon in templum, quod ędificauit. & quia non diſtinguũt iſti loca tabernaculi, & arcę putant, quòd cum fuit in Gabaon tabernaculum, quòd etiam fuerit ibi arca.

Arca non fuit portata de Gabaon in domum Obededom.
Quæſt. XVII.

VLTIMO autẽ dicit Nicolaus, quòd de Gabaa, ſiue Gabaon portata fuerit arca in domum Obededom, quòd ſi accipiatur Gabaa pro quodã colle, qui erat in Cariathiarim, verum eſt, ſicut patet primo Paralipomen. capit. 13. Sed tunc non eſt verum, quòd fuerint factę iſtæ mutationes per media, ſcilicet per Maſphat Galgalã, & Nobe.

Si autem accipiatur Gabaa pro Gabaon, falſum eſt, quòd fuerit arca ducta de Gabaon in domum Obededom, quia ſupra declaratum eſt præcedenti quęſtione, quòd nunquam fuit arca in Gabaon. patet igitur ex prędictis, in quibus locis arca ſteterit, dum nõ fuit coniuncta tabernaculo.

Tabernaculum, ſiue Sanctuarium, in quibus locis fuerint.
Quæſt. XVIII.

NVNC autem de Sanctuario dicendum eſt, in quibus locis fuit, & ſciendũ, quòd non eſt tanta certitudo quantum ad Sanctuarium, in quibus locis fuit, ſicut quantum ad arcam, quia non fuit aliquod tempus, in quo eſſet arca ſeparata a Sanctuario, & neſciretur de ea vbi eſſet, de Sanctuario autem ſecus eſt, quia nõ habemus A pro toto tempore certitudinem: fuit enim ab introitu in terram Chanaan Sanctuarium modico tempore in Galgala, dum Ioſue faciebat contra Chananęos, & tunc non erat fixum ad manendum, ſed erat quaſi depoſitum, vt finitis bellis figeretur alicubi ſtabiliter, & finitis illis poſitum fuit in Silo per Ioſue, & totum Iſrael, & manſit in Silo vſquequo mortuus eſt Heli ſacerdos: nam tunc erat ipſe ibi ad oſtium domus domini, quando corruit de ſella, vt patet ſupra ca. 4. poſtea autem, an fuerit immediate mutatum inde Sanctuarium ad alium locum, vel manſerit ibi aliquanto tempore, non patet, ſolum autem conſtat, quod pauco tempore poſt, ſ. quando regnabat Saul erat tabernaculum in Nobe, vt patet infra 21. cap. Nam ad ipB ſum locum iuit Dauid, & petijt panẽ, & datus eſt panis ſacer, vt ſupra inductum eſt, etiam erant ibi ſacerdotes, vt patet infra ca. 22. omnes enim illos fecit Saul iugulari. legimus autem poſtea fuiſſe Sanctuarium in Gabaon: ibi enim erat tempore Dauid, & poſt mortem illius cum voluit ducere Salomon altare, & omnia vaſa Sanctuarij in templum, quod ipſe conſtruxerat, dicitur quòd portauit de Gabaon libr. 2. Paralipomenon cap. primo. Dicendum igitur rationabiliter, quòd in his locis fuit Sanctuarium, & non in aliquibus alijs, ſcilicet, quòd poſt mortem Heli ſacerdotis per monitionem alicuius prophetæ, quòd non eſſet Deo accepta habitatio in Silo, translatum fuit tabernaculum in ciuitatẽ Nobe, poſtea autem manſit ibi toto tempore, quo fuit iudex Samuel in Iſrael, & aliC quanto tempore in regno Saulis, poſtea autem Saul deſtruxit ciuitatem Nobe propter ſacerdotem Achimelech, qui videbatur dediſſe fauorem Dauid, & tũc quia erat ipſe rex de tribu Beniamin tranſtulit templum in ſortem Beniamin, & poſuit in vrbe Gabaon, quæ eſt de illa tribu, vt patet Ioſue cap. 18. poſtea autẽ manſit ibi ſemper toto tempore regni Saulis, & Dauid: Salomon autem tranſtulit de illa vrbe in ciuitatẽ Ieruſalem in templum, quod conſtruxerat, vt patet 2. Paralipom. cap. 1.

Sanctuarium non fuit in Maſphat, neque in Galgala.
Quæſt. XIX.

D SI autem dicatũ, quòd fuit in Galgala, & in Maſphat, & ſimilibus locis non habet aliquam apparentiam: hoc enim quidam dicunt, ſicut de arca dixerunt, ſcilicet, quòd eſſet in Maſphat, & Galgala, quia in his locis offerebatur domino ſacrificium, vt patet infra cap. 10. & 11.

Sed dicendum, quòd ex hoc nõ ſequitur, quia etiã in Ramatha offerebat Samuel ſacrificia, quia conſtituerat ibi altare, vt patet infra, tamen nullus dicit ibi fuiſſe tabernaculum.

Si autem aliquis dicere voluerit non ſtat, quia eo tempore, quo ſacrificabat in Ramatha Samuel, ſacrificabatur in Galgala, & in Maſphat, quia in Ramatha ſacrificabat, & manſit hoc toto tempore Samuelis, cum ibi habitaret, vt patet infra: aliquando tamen ipE ſe immolabat in Maſphat, & Galgala, vt patet infra capitu. decimo, & vndecimo. non poterat tamen eſſe ſimul tabernaculum in his locis. ergo in aliquo iſtorum non erat.

Item patet hoc, quia ſolũ in Ramatha erat, quòd Samuel ędificauerit ibi altare, vt patet infra in litera, ſi tamen fuiſſet ibi Sanctuarium, non oporteręt conſtrui altare, quoniam in Sãctuario erat altare, in quo poſſent offerri ſacrificia.

Item nõ eſt veriſimilę, quòd fuerit tabernaculum in Maſphat, & in Galgala, quamuis ibi fierent ſacrificia, quoniam Samuel, & totus Iſrael elegerunt regem

gem in Maſphat infra capit. 10. & ibi immolauerunt F
hoſtias, & immediatè poſt hoc facto vno bello con-
tra Ammonitas confirmatum eſt regnum Saulis in
Galgala, & ibi fuerunt oblata ſacrificia infra vndeci-
mo cap. & ſic velociſſima eſſet mutatio ſanctuarij,
quod non eſt concedendum. Etiam quia paulopoſt
hoc ſanctuarium erat in vrbe Nobe, ergo non eſt cō-
cēdum, ꝙ in Ramatha, aut Maſphat, vel Galgala fuit
ſanctuarium, ſed immediatè poſt vrbem Silo fuit in
Nobe: patet igitur de ſanctuario, & arca, in quibus lo-
cis fuerint.

Eleazarum autem filium eius ſanctificauerunt. Scilicet fi-
lium Aminadab: dicitur quòd ſanctificauerunt eum,
ideſt diſpoſuerunt, vel ordinauerunt ad cuſtodiendū
arcam. Non accipitur autem hic ſanctificatio pro ali G
qua conſecratione, ſiue pro illa, quæ requirebatur in
Leuitis, de qua Num. cap. 8. ſiue pro illa, quæ require-
batur in ſacerdotibus Leui. cap. 8. & Exodi capitu. 29.
Nam non debebat facere aliquam miniſtrationē co-
ram arca ad hoc, quòd exigeretur ſanctificatio, vel
conſecratio, ſed dicitur ſanctificatus quicunque ad
aliquid eſt diſpoſitus, vel ſanctificatus, ideſt mundus,
vel ſanctificatus, ideſt Deo applicitus: hic autem pro
quocunque poteſt accipi: quoniam Eleazarus filius
Aminadab fuit ab Iſraelitis aſſignatus ad cuſtodien-
dum arcam: fuit etiam applicitus Deo ad cultum
quendam, ſcilicet ad hoc, quòd cuſtodiret arcam il- H
lius: etiam ſatis poteſt accipi ſanctificatus, ideſt puri-
ficatus, quia non decebat aliquem virum immundū
cuſtodem eſſe arcę: ſed in primis duobus melius ac-
cipitur.

Vt cuſtodiret arcam Dei. Ideſt non fuit ad aliquam o-
perationem, vel miniſtrationē aliam ordinatus Elea-
zarus, niſi vt cuſtodiret arcam: hoc autem erat, quia
non fiebant aliqua ſacrificia coram arca, nec aliæ cæ-
remoniæ legales, ſed omnia hæc pertinebant ad ſan-
ctuarium: patet enim de alijs cæremonijs ſacerdota-
libus, vt declaratum eſt Num. capitulo decimoocta-
uo, ſed iſta fiebat in ſanctuario in vrbe Nobe, quando
erat ibi ſanctuarium ſolum, & arca in Cariathiarim,
vt patet infra vigeſimoprimo capitulo, ergo etiam
fierent aliæ miniſtrationes, quæ erant ita quotidianæ,
ſicut iſta, ſcilicet incenſio lucernarum, & crematio I
thymiamatis, & oblatio holocauſtorum: coram arca
autem nihil fiebat, quia ſolum dicitur, quòd erat ad
cuſtodiam, & non erat ibi ad aliquam ſolennitatem,
vt patet in litera, & iſta fuit cauſa quare ſolum fuit aſ-
ſignatus vnus miniſter, ſcilicet Eleazarus filius Ami-
nadab, alioquin enim multi fuiſſent, ſicut erat in ta-
bernaculo in vrbe Nobe, de qua fuerunt trucidati
octogintaquinque viri veſtiti ephod, vt patet infra
capitulo vigeſimoſecundo.

*An feſtum expiationis fieret coram arca, quando erat in Caria-
thiarim. Quæſt. XX.*

QVAERET aliquis circa hoc, an qn̄ erat arca
in Cariathiarim, coram ea fieret feſtiuitas in K
die expiationis. Reſpondebit aliquis, quòd
non fiebat, nec poterat fieri, quia ſicut non
fiebant alia ſacrificia, nec cæremoniæ coram ea, ſed in
ſanctuario in Nobe. ita quoq; nec iſta feſtiuitas, quę
requirebat ſacrificiá. In contrarium dicet aliquis, ꝙ
fieri poterat, & debebat coram arca, erat aūt ſpāle de
ſolennitate iſta, & de alijs, quia in nulla aliarū introi-
bat aliquis ſacerdos in ſancta ſanctorum coram arca,
ſed in iſta introibat ad aſpergendum ſanguinem co-
ram propitiatorio, vt patet Leui. cap. 16. ſed hoc non
poterat reperiri, niſi vbi erat arca, ergo illuc videba-
tur eundum ad celebrationem huius feſtiuitatis.

Reſpondendum eſt quòd de feſtiuitate expiatio-
nis, an fieret in ſanctuario, quando arca, & ſanctuariū
erant diſiuncta, declaratum eſt pręcedenti cap. quęſt.
4. quòd ſic, ſed adhuc dubitaretur, an poſſet fieri ſo-
lennitas iſta coram arca, & reſpondendum quòd nō:
multa enim impediunt. Primo quia dies expiationis
erat dies multorū ſacrificiorum, vt patet Leuit. c. 16.
& Nu 29. iſta autem ſacrificia debebant fieri in altari
holocauſtorum ad oſtium tabernaculi Leuit. 16. cap.
& hoc nō erat corā arca, ſed in ſanctuario, ergo opor
tebat, quòd fieret iſta feſtiuitas in ſanctuario. Item dr̄
quòd debebat ſummus ſacerdos illa die offerre duos
hircos ad oſtium tabernaculi mittens duas ſortes ſu-
per eos, ſcilicet vnā ſortem Domino, & aliam capro
emiſſario: Leui. cap. 16. ſed non erat iſtud coram ar-
ca, ergo non poterat ibi obſeruari iſta cæremonia.

Itē dicitur quòd iſta die introibat ſummus ſacer-
dos in ſancta ſanctorum portās ſecum ſanguinem &
thymiamata, ſed cum arca ſeparata erat a ſanctuario
non poterat aliquis introire ibi in ſancta ſanctorum,
ergo non poterat obſeruari ibi iſta cæremonia.

Cùm autē erat ſanctuarium ſine arca, poterat ob-
ſeruari ibi iſta cæremonia, quia manebat ibi ſancta
ſanctorum, ſ. illa domus occulta, in qua conſueuerat
eſſe arca, & illuc introibat ſummus ſacerdos ferēs ſan
guinem, & quia in arca nihil fieri debebat, ſed ſolum
in ſancta ſanctorum aſpergendo ſanguinem, etiam
ſi non eſſet ibi arca, aſpergebatur ſanguis, & comple-
batur cæremonia expiationis. Apparet igitur ꝙ corā
arca, quando erat ſeparata a ſanctuario, non fiebat ali-
qua ſolennitas, nec etiam cæremoniæ expiationis.

*An Eleazarus quando introibat ad arcam, ferret ſecum thy-
miamata. Quæſt. XXI.*

QVAERETVR ulterius an iſte Eleazarus,
qui cuſtodiebat arcam, quando introibat
ante eam ferret ſecum thymiama. Ratio
dubij eſt, quia Leuit. cap. 16. dicitur, quòd
Aaron nunquam introiret in ſancta ſanctorum corā
arca, niſi prius faceret quaſdam cæremonias oblatio-
nis, & duceret ſecū thymiama: ita ergo cum introi-
ret iſte Eleazarus ante arcam, videtur quòd deberet
eadem portare thymiamata.

Reſpondendum quòd iſte Eleazarus non debebat
quicquam cæremoniale facere in thymiamate, vel
ſacrificijs ad hoc quòd introiret coram arca: quoniā
arca erat in ſancta ſanctorum diſcooperta, & ſacerdo-
tes ſi illuc introirent ſine thymiamate viderent arcā
nudam, & ea, quæ apparebant inter Cherubin. voluit
ergo Deus quod ſacerdos ingrediēs portaret ſecum
thymiama: Eleazarus autem non debebat videre ar-
cam diſcoopertam, ſed velatam pallijs ſuis, quia ibi
non erat intra ſancta ſanctorum, ſed ſicut quādo erat
in itinere, ſed quando Iſraelitæ videbāt eam velatam
pallijs ſuis, non faciebant aliquam cæremoniam co-
ram illa, ita nec Eleazarus, quāquam ſępe ſtaret corā
arca, non oportebat, quòd aliquid ſecum ferret: nam
ſi neceſſe eſſet portari thymiama nō ſolum eſſet hoc,
ſed etiam requireretur, quòd fierent ſacrificia multa,
de quibus Leuit. c. 16. Et ſolum eſſet hoc in die ex-
piationis, & quòd iſte ingrediēs eſſet ſummus ſacer-
dos, ſed hoc falſum eſt, quia iſta ſolum obſeruabātur
ad arcam, quando erat intra ſancta ſanctorum: nunc
aūt erat extra, ergo nulla cæremonia obſeruāda erat.

*An Eleazarus cuſtos arcæ eſſet popularis, leuita, vel ſacerdos.
Quæſt. XXII.*

QVAERETVR ulterius de iſto Eleazaro cuſto-
diēte arca an eſſet popularis leuita vel ſacerdos.

Reſpon-

Reſpondendum eſt, quòd Ioſephus .6. Antiquitatum dicit, ꝙ Aminadab pater eius erat Leuita, ergo oportebat ipſum eſſe Leuitam, quia in veteri teſtamento omnes filij Leuitarum erant Leuitę, & omnes filij ſacerdotum erant ſacerdotes: hoc autem videbatur ſatis rationabile, ſcilicet ꝙ Aminadab non fuerit laicus, quia tunc filijs eius nõ competeret aliqua miniſtratio circa res ſacras. Sed tunc ſtat dubium an neceſſe eſſet iſtum eſſe ſacerdotem, vel ſufficeret eum eſſe Leuitã: aliquis dicet, quòd oportebat eum eſſe ſacerdotem: nã ad Leuitas ſolum pertinebat portatio arcę per viã, ſed cuſtodia illius quando manebat pertinebat ad ſacerdotes, quòd ipſi ingrediebantur in ſanctuarium tã in atrium quam in primam partẽ tabernaculi, & potiſſimè ad ſummum ſacerdotem, qui aliquando introibat in ſancta ſanctorũ, ergo debebat eſſe iſte ſacerdos. Item quando arca manebat, vel cum erat in ſanctuario nemo poterat apparere coram illa, niſi ſacerdos, ſed iſte Eleazarus habens cuſtodiam arcę poterat apparere corã illa: ideo videtur, quòd erat neceſſe eum eſſe ſacerdotem. Reſpondendum eſt, quòd ſufficiebat eſſe Leuitam iſtum cuſtodem arcę: nam arca, qñ erat velata pertinebat ad Leuitas, & ipſi eam portabãt atque cuſtodiebant, quãdo autẽ erat nuda pertinebat ad ſacerdotes: nunquam autem erat nuda, niſi quãdo portabatur intra ſanctuarium: ideo tũc ad ſacerdotes pertinebant: qñcunque autem erat extra ſanctuarium iam pertinebat ad Leuitas, ſed nunc quando erat in domo Aminadab erat extra ſanctuariũ, & erat velata, ergo pertinebat ad Leuitas: nã ſicut ſi arca portanda fuiſſet per multa terrarũ ſpacia, & magno tẽpore, nũquam autẽ interim poneretur in ſanctuario ſemper pertineret ad Leuitas: ita autem nunc erat arca, quaſi eſſet in via, quia nondum venerat ad locum, in quo manſura erat, ſed ꝙ ipſa eſſet intra ſancta ſanctorum: ergo ad Leuitas pertinebat, alioquin .n. ſi habuiſſet ibi aliquẽ ſpãliorem modum, ꝗ qñ erat in via, & portabatur a Leuitis, non ſolũ iſte Eleazarus qui cuſtodiebat eã, & ingrediebatur corã illa debebat eſſe ſacerdos: immo debuiſſet eſſe ſummus ſacerdos, quia ſoli ſummo ſacerdoti licebat introire in ſancta ſanctorum: Leuit. c. 16. & ad Heb. 9. cõſtat tñ, ꝙ iſte Eleazarus filius Aminadab non erat ſummus ſacerdos, quia non eſſet ipſe Pontifex viuẽte patre ſuo: niſi forte ꝑꝑ maximam ſenectutem, ſicut eſt factũ in Heli, & filio eius Phinees, fuit .n. Phinees ſacerdos magnus patre ſuo viuente, & hoc iubente, vt ait Ioſeph. 6. Antiquitatum. Sed etiam hoc non ſtat, quia hoc tpe erãt ſummi ſacerdotes de ſtirpe Heli vſq; ad Abiathar tpe Salomonis: ibi enim ceſſauit ſacerdotium iſtorum, & redijt ad aliam ſtir-

In q. 29. & 30. pem, vt declaratum eſt ſupra cap. 2. quia tunc nouiter mortuus fuerat Phinees ſummus ſacerdos filius Heli, & ſucceſſit Achitob filius Phinees, vt ibidem, & ſupra declaratum eſt: iſte autem vocatur hic Eleazarus filius Aminadab: ergo nullo modo erat iſte ſummus ſacerdos, & tñ cuſtodiebat arcam, & introibat coram illa, ergo non requirebatur aliqua cęremonia: nec ẽt ꝙ eſſet iſte cuſtodiens ſacerdos, quia nihil magis poterat facere ſacerdos reſpectu arcę, ꝗ Leuita, niſi eſſet ſummus ſacerdos: ſatis igitur erat, ꝙ iſte Eleazarus eſſet Leuita, ſicut ponit Ioſephus: immo ẽt ſi dicere velimus ſufficiebat eum eſſe popularẽ, dum tñ non tangeret arcam nudam, vel velatam, ſed ſolum cuſtodiretur in domo eius: ſic .n. patet de Dauid nam tenuit magno tpe arcam dñi in domo ſua. ĩ. 2. lib. c. 6. ſ. annis 44. vt declaratum eſt. ſ. q. 10. & tamen ipſe erat de tribu Iuda, & non de Leuitis, vel ſacerdotibus. Sed aliquis reſpondebit, ꝙ aliqua licuerunt Dauid, quæ non licebant aliis, eo ꝙ ipſe erat propheta dñi, & quęcũq; ageret, credebatur agere illius voluntate: ſi tñ eſſet alius

A laicus non liceret ei. Sed adhuc reſpondebitur, quòd etiam licuiſſet ponere arcam ad cuſtodiã in domo alicuius alterius laici, qui non eſſet propheta: ſic enim factum eſt antequam poneretur arca in domo Dauid: nam fuit poſita in domo Obededon Gethęi: iſte tamen non poterat eſſe niſi laicus, quia erat Gethęus .i. alienigena de Philiſthinis de vrbe Geth: ſicut dicebatur Golias Gethęus: fuerat tamen iſte conuerſus ad iudaiſmum, & erat vir bonus: ideo in domo eius arca poſita eſt: iſtud namque concedi poterat, nec erat expreſſum inconueniens, ꝙ in domo laici poneretur ar-

B ca: dato ꝙ ille non eſſet propheta, immo ẽt ſi eſſet cõuerſus ad Iudaiſmum: dum tñ eſſet vir bonus, & approbatæ vitæ, licet non eſſet valde honeſtum: & tñ ad pręſens quantum ad Obededon, licet aliqui voluerint ꝙ eſſet Philiſthinus natione de vrbe Geth conuerſus ad Iudaiſmum non eſt concedendum: immo erat verè de Iſraelitis ex genere, & erat Leuita, & ipſe aſſignatus eſt cum cantoribus per Dauid ad canendum corã arca lib. 1. Paralip. 15. & 16. c. & declarabitur magis ſequenti lib. c. 6. Ad rationes in contrarium reſpondetur, & ad primam cum dicebatur, ꝙ portare arcam in itinere pertinebat ad Leuitas, cuſtodire tamen eam manentem pertinebat ad ſacerdotes, dicendum eſt, ꝙ ſi arca eſſet manens in ſanctuario in apparatu ſuo ad ſolos ſacerdotes pertinebat cuſtodia eius: ſi tamen cuſtodiretur in aliquo alio loco priuato non in appa- In q. 18. Solutio ad rõnes in oppoſitum.

C ratu ſuo erat ibi velut in itinere, & ſic pertinebat ad Leuitas: ita autem fuit hic. ergo ſufficiebat, ꝙ eẽt Eleazarus Leuita. Ad ſecundam rationem cum dr̃, ꝙ nemo poterat apparere coram arca, niſi ſacerdos, ſed iſte apparebat coram illa, quia erat in cuſtodia eius, ergo erat ſacerdos. Reſpondendum ꝙ apparere coram arca, aut erat quando erat in apparatu ſuo, & nuda, aut qñ erat veſtita alias velata: ſi ſecundo modo dicendũ, ꝙ quilibet poterat coram ipſa apparere non ſolũ Leuita, ſed etiam laicus, ſicut quando ducebatur in itinere oẽs eam videbant, & accedebant iuxta illam, dum tamen non tangerent ipſam: ſi autem accipiatur primo modo. ſ. quando erat arca nuda intra ſancta ſan-

D ctorum, dicendum ꝙ aut iſtud erat in tempore, quo mouendum erat tabernaculum, aut aliis temporibꝰ, ſi primo modo licebat ſummo ſacerdoti, & minoribus introire ad velandum arcam, vt patet Nu. ca. 4. ſi autẽ aliis temporibus ſolum licebat ſummo ſacerdoti. ſ. in die propitiationis, vt patet Leu. c. 16. & ad Heb. 9. Nũc autem arca in domo Aminadab erat ſine aliquo apparatu, quia non erat in ſancta ſanctorum, & erat velata, ideo licebat cuicunque ẽt laico coram illa apparere, non igitur requirebatur, ꝙ Eleazarus eſſet ſacerdos, quia cuſtodiebat arcam. *Et factum eſt.* Hic conſequenter declaratur releuatio populi a iugo Philiſthinorũ ſub Samuele, quę facta eſt propter conuerſionem ad Deum per ſolicitudinem Samuelis, & diuiditur in tres partes. Primò deſcribitur dicta conuerſio: ſecun-

E dò Philiſthinorum debellatio: tertio populi pax, & bona ordinatio. Secunda ibi. *Et audierunt.* Tertia ibi. *Facta eſt itaque.*

Quando, & quo Samuel de libertate Iſrael tractare cœperit. Quæſt. XXIII.

CIRCA primum conſiderandũ, ꝙ qñ mortuꝰ eſt Heli Samuel non erat magnę ętatis, quia tñ erat propheta dñi cognitus in toto Iſraele, vt patet. ſ. c. 3. acceptus fuit in iudicem ab Iſraelitis: nã cũ hoc tpe non eſſent reges in Iſrael, eligebant Iſraelitę aliquẽ, q inter eos cæteros excelleret quantum ad hoc, ꝙ poſſet liberare illos de manu hoſtiũ, & hoc ſiue ille excederet sãctitate, & cognitione

Dei ſicut Samuel, ſiue viribus, vt Samſon, ſiue induſtria,& extremitate pugnę, vt Iephte, Galadites, & ſic de ſimilibus, tales enim iudices eligebantur, ſic.n. vult Ioſephus 6. Antiquitatum.

Cum autem mortuus fuit Heli ſuſcepit principatū Samuel, & in tempore eius Iſraelitæ ſecuti ſunt dñm magis quam priori tempore. Nunc autem cum tranſiſſent aliquanta tempora. ſ. 20. anni ab illo tempore, quo mortuus eſt Heli, videns Samuel, ꝙ populus eſſet iam aliqualiter manu ductus ad colendum Deum toto animo, conuocauit eos in Maſphat, & ibi fecit ſacrificium, atque hortatus eſt ad abijciendum oēs Deos alienos, & reſumendas vires contra hoſtes promittēs illis bonam ſpem, & dicitur. *Et factum eſt ex qua die manſit arca domini in Cariathiarim.* Hic intēdit ſcriptura enarrare quantum fuit tempus, quod tranſiuit ab initio principatus Samuelis, vſque ad diem, qua facta eſt iſta exhortatio, & dicitur, ꝙ fuerunt anni 20. dr̄ autem de tempore quo manſit arca in Cariathiarim. ſ. quando viri Bethſames ad ſe ductam miſerunt ad viros Cariathiarim, & incipitur ab hoc tempore computatio 20, annorum, eo ꝙ hic incepit principatus Samuelis, nā ipſe fuit princeps poſt mortem Heli. Reductio autem arcę in Cariathiarim fuit ſeptem menſibus poſt mortem Heli, totidem enim manſit arca in terra Philiſthijm, vt patet præced. c. *Multiplicati ſunt dies.* i. tranſierūt multi dies. ſ. quòd ab illo tempore, quo poſita fuit arca in Cariathiarim, vſque ad ea, quæ dicuntur hic tranſierunt multi dies: nam immediatè dicitur, quòd iam erat 20. annus. ſ. ab initio principatus Samuelis.

Erat quippe iam annus vigeſimus. Hoc ponitur ad declarandum pręcedentia, ſ. quòd tranſierant dies multi a tempore poſitionis arcæ in Cariathiarim: nam iā erat 20. annus, ponitur autem illud tempus ad declarationem eorum, quæ ſequuntur. ſ. quòd requieuit omnis domus Iſrael poſt dominum. i. in iſtis 20. annis curauerunt Iſraelitę colere Deum, hoc autem fuit, quia docebat eos tunc Samuel cum fuiſſent iſti 20. anni ſub principatu eius, non ponitur autem in toto iſto tempore quid fecerit Samuel, vel populus Iſraelitarū: de Iſraelitis autem ſatis apparet cauſa. ſ. quia non acciderunt aliqua bella, vel aliqua alia notabilia, quę ſtilo digna forent. De Samuele autem ex litera poteſt colligi quid fecerit in iſtis 20. annis. ſ. ꝙ docuit Iſraelitas colere Deum, & recedere ab idolis, ꝙ prioribus temporibus non faciebant, & hoc apparet, quia dicitur, ꝙ in iſtis 20. annis requieuit domus Iſrael poſt Deū colendo eum, ergo ante hoc non erat ſic: alioquin non poneretur hic tanquam aliquid ſpeciale, ꝙ Iſraelitæ requieuerint poſt Deum. ēt dicendum eſt, ꝙ in iſto tpe fecerit Samuel ea, quæ ĩ. hn̄t. ſ. ꝙ in ſingulis annis diſcurrebat per tria loca. ſ. Galgalā, Maſphat, & Bethel, & in his iudicabat Iſraelitas, deinde reuertebať in vrbem ſuam Ramatha, & etiam iudicabat Iſrael, atque morabatur, vt patet in litera. *Et requieuit omnis domus Iſrael poſt dominum.* i. omnes Iſraelitæ curauerunt inquirere Deum: vocatur autem omnis domus Iſrael omnes 12. tribus, quia nulli alij deſcendebant de ſtirpe Iacob. Et dr̄, ꝙ requieuit omnis domus, quia ante hoc magna pars Iſrael ſequebatur dominum, & magna pars ſequebatur idola, ſicut fuit poſt tēpora Salomonis, diuiſum enim regnum Iſrael fuit, & decem trib⁹, quæ vocabantur Iſrael pro maiori parte colebant idola: duę autem tribus pertinentes ad regnum Iuda colebant Deum: nunc autem fecerat Samuel doctrina ſua, quod omnes Iſraelitę conuerterentur ad Dei cultum, & hoc erat requieſcere poſt dominum, id eſt requieſcere in Deo non diuertendo, vel ambulādo poſt idola. In hebręo ponitur hic verbum, quod ſignificat feſtinare, vel parare ſe. ſ. ꝙ omnis domus Iſrael feſti-

F nauit poſt dñm ad ſequendum eum, ſed iſtud verbū ab illo, quod ſignificat quieſcere differt ſolum in vnica litera, ideo ſatis facile eſt, ꝙ ex corruptione aliquorum librorum hebręorum nūc accidit, ſed ēt ſi ſic eēt veritas hebraica, ſnīa nihil differt, quia ꝙ hebræi quieſcerent poſt dñm, vel feſtinarent ad idem redit. Nam dicebantur quieſcere inquantum non intendebāt ad cultum idolorū, ſed manebant in cultu Dei, dicebantur etiam feſtinare poſt Deum, vel parare ſe inquantū nimis afficiebantur ad cultum Dei, & non ſequebantur eum iam remiſſe, ſicut prius, ſed feſtinando, quod notat deſiderium.

G *Quomodo verum ſit, quòd omnis domus Iſrael requieſceret poſt dominum, cum multi haberent Deos alienos. Quæſt. XXIIII.*

QVÆRET aliquis quomodo dicitur hic, ꝙ omnis domus Iſrael requieuit poſt dominum, quia infra dixit Samuel ad Iſraelitas, ſi in toto corde veſtro reuertimini ad dominū, auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth, ſed dum ipſi haberent inter ſe Deos alienos, non poterant eſſe conuerſi ad Deum, ergo nō requieuerat tota domus Iſrael poſt dominum.

Aliquis reſpondebit, ꝙ Samuel loquebatur hoc ge-
H neraliter, ſicut prędicatores faciunt, qui interdū redarguunt aliqua peccata, quæ in populo non ſunt, & ſic quamquam non haberent aliquos Deos alienos admonuit Samuel, ꝙ eos abiicerent.

Sed dicendum eſt, ꝙ iſtud non ſtat, quia ĩ. ſequitur quō Iſraelitę hoc fecerint. ſ. abſtulerūt ergo filij Iſrael Baalim, & Aſtaroth, & ſeruierunt Deo ſoli.

Ideo dicendum eſt, ꝙ q̄q̄ toto tpe 20. annorū pręcedentium Samuel prędicaſſet Iſraelitis non fuerat penitus excluſa idolatria de terra, ſed aliqui manebāt, qui colebant Deum Iſrael, & tamen adhuc colebant idola: iſti tamen erant paucißimi in comparatione ad alia tempora pręterita, in quibus magna pars populi colebat idola, ideo dicit̃ nunc, ꝙ omnis domus Iſrael requieuit poſt dominum. ſ. ꝙ paucißimi erant, qui to-
I taliter non ſequerētur dominum, ita vt ſm̄ modum ſcripturæ recte dici poſſet, ꝙ oēs Iſraelitę ſequebātur dominum. *Ait autem Samuel ad vniuerſam domum Iſrael.* Dr̄ dixiſſe iſta ad omnem domum Iſrael, qm̄ ipſe diſcurrebat per totum Iſrael, atq; loquebatur eis exhortando, & iudicabat illos in Bethel, Galgala, Maſphat, & Ramatha, & in quolibet loco annunciabat illis verba hęc, ſcilicet ſi in toto corde veſtro reuertimini ad dominum.

Quando Samuel hortatus eſt hebræos ad conuerſionem ad dominum. Quæſt. XXV.

ISTA verba non locutus fuit Samuel in principio exhortationis ſuæ. ſ. in illis 20. annis, ſed ad finem,
K quando iam erat annus 20. vt dicitur hic: nā tunc facta ſunt ea, quæ hn̄r hic, & ratio huius fuit. quia iſta ſunt verba magnę confidentię. ſ. quando aliquis videt eos, ad quos loquitur nimis diſpoſitos, & loquit̃ quodcunque vult: a principio aūt exhortationis Samuelis Iſraelitę erāt multum alienati a domino: ideo paulilper eos reducēre conabatur, & ſi dixiſſet illis, ꝙ totaliter excluderent a ſe Baalim, & Aſtaroth a principio, nihil feciſſent: fuit ergo modus, quod Iſraelitæ ab initio ducatus Samuelis non colebant Deum, ſcilicet non aſcendentes ad ſanctuarium, nec facientes ſolennitates aliquas legales, ſed totaliter vacabant cultui idolorum, & erant iſta duo mala. ſ. quòd Deum verum non colebant, & ꝙ idola adorabant: Samuel aūt

a prin-

a principio exhortationis ſuę, reduxit illos a primo malo faciendo, quòd Deum colerent: ad vltimum autem admonuit, quòd etiam non colerent idola, ſed ſolum Deum, & hoc ſignificat litera ſequens. ſ. ſi in toto corde veſtro reuertimini ad dominum. ſ. ad colendum eũ, auferte Deos alienos de medio veſtri, & ſeruite illi ſoli: tunc autem Iſraelitæ receperunt admonitionem, quia iam ſatis ſuaſi verbo Samuelis, abiecerunt Deos: de iſta admonitione dicit Ioſephus 6. Antiquitatum, quòd Samuel videns fiduciam Iſraelitarum locutus fuit eis dicens: O viri quibus adhuc hoſtes ſunt grauiſſimi Paleſthini, & Deus iam incępit eſſe propitius, & amicus: non ſolum concupiſcenda libertas eſt, ſed etiam faciendum per quod vobis eius bona peruenirent, non enim optare debetis ab hominibus liberari, & agere pro quibus potius ſeruiatis, ſed eſtote iuſti, & malitiam depellentes ab animabus veſtris, eaſque purgantes totis mẽtibus inuitate Deũ: eumque bonis actibus honorate, hęc.n. vobis oĩbus facientibus, bona prouenient: ſeruituſque fugabitur, & de hoſtibus repente triumphus afferetur, quem ꝓmereri non armis poteritis, non robore corporũ, non multitudine populorum, nõ.n. malis Deus ſe promittit talia prębiturum, ſed bonis exiſtentibus, atque iuſtis. Ego autem vobis digna gerentibus huiuſmodi promiſſorum ſtipulator adero. In quibus verbis non expreſſit Ioſephus, ꝙ colerent Iudęi idola, ſed ꝙ erãt in aliquibus peccatis nolens tamen infamare gẽtem ſuam. *Si in toto corde veſtro reuertimini ad dominum.* Iam enim Iſraelitæ conuerſi fuerãt ad dominum colendo illum, ſed nondum penitus abiecerant idola, ideo hortabatur, vt penitus abiicerent, & dicit ſi in toto corde veſtro reuertimini. Ille enim dicitur conuerti in toto corde, qui ab omnibus vitiis, in quibus erat recedit: ille autem non conuertitur toto corde, qui vitiis qbuſdam abiectis, aliis immoratur: ſic erat de Iſraelitis, habebant enim duo peccata, ſcilicet, quòd Deum Iſrael non colebant, & ꝙ idola colebant, ab vno eorum iam auerſi fuerant, ſcilicet, ꝙ colebant Deum, ſed ab alio non penitus, quia adhuc colebant idola, ideo dixit ſi in toto corde veſtro, ſcilicet non ſolum debetis conuerti ad dominum, ſed etiam abiicere Deos alienos, ſi in toto corde conuertimini: alioquin Deus talem conuerſionem non acceptat, ſic enim dixit Elias propheta ad omnem populum Iſrael in monte Carmeli, ſcilicet vſquequo claudicatis in duas partes? ſi dominus eſt Deus, ſequimini eum, ſi autem Baal ſequimini illum infra 3. lib. c. 18. *Auferte Deos alienos de medio veſtri.* Dii alieni vocantur, quia ad alias gentes ꝑtinebant, & non ad Iſraelitas, nec fecerant eis vllum bonum, aut dederant legem. *Baalim, & Aſtaroth.* Iſti duo dii erant multum communes inter Gentiles, de Baalim patet, quia tota domus Iſrael in decem tribubus colebat Baalim, ſicut improperauit eis propheta Elias & Eliſeus, & alii prophetæ, & ſępe habetur in 3. & 4. lib. infra. Aſtaroth autem erat Deus Gentium, quia erat Deus Philiſthinorum, vt patet infra c. vltimo. ſ. & poſuerunt arma eius in templo Aſtaroth, corpus vero eius miſerunt in muro Bethſan. De hoc etiam apparet 1. Paralipom. c. 10. *Et præparate corda veſtra domino.* Ideſt diſponite vos ad colendum eum ſolum: nam ante hoc, cum diuiſi eſſent in duos Deos, cultus ille nihil valebat, nec Deus acceptabat. Cum autem præpararent ſe ad dominum acceptaretur. *Et ſeruite illi ſoli.* Ideſt non colatis cum eo alios Deos, quia ſicut iniurioſum eſt Deo, ꝙ non colatur cum Deus ſit: ita iniurioſum eſt, ꝙ aliquis alius cum eo colatur, cum nullus cum eo Deus ſit: ſic autem faciebant Samaritani, qui Deum cęli timebant, nihilominus tñ Deos ſuos colebant. ĩ. 4. li. c. 17. *Et eruet vos de manu Philiſthinorum.*

In toto corde conuerti quis dicitur.

A Toto.n. tpe pręcedenti Iudęi erant nimis depreſsi a Philiſthinis, & Deus hoc faciebat, quia alienati erant ab ipſo, ſi autem conuerterentur ad dominum in toto corde eriperet eos de manu tribulantis.

An Iſraelitæ liberati fuerint de manu Philiſthinorum immediatè, vt conuerſi ſunt ad dominum.
Queſt. XXVI.

QVAERET aliquis an Iſraelitæ liberati fuerint a Philiſthinis immediatè, vt conuerſi B ſunt ad dominum. Reſpondebit aliquis, ꝙ ſic, quia Deus promiſit hic, ergo compleuit adueniente conditione, Iudęi tamen toto corde conuerſi ſunt, & abiecerũt Deos alienos, vt patet hic, ergo digni erant, vt liberarentur. Item patet, ꝙ liberati fuerint, quia immediatè ponitur bellũ, in quo Deus perterruit Philiſthinos fragore magno de cęlo, & ꝓſecuti ſunt illos Iſraelitę, atque fecerunt plagam magnam in eis, vt patet in litera. Item dicitur infra, ꝙ tẽpore Samuelis redditæ ſunt ciuitates, quas tulerant Philiſthęi ab Iſrael ab Acharon vſque Geth, & terminos ſuos, & facta eſt manus domini ſuper Philiſthęos cunctis diebus Samuelis. Sed adhuc videtur, ꝙ nõ fuerint penitus liberati a Philiſthinis Iſraelitæ: nam tempore Samuelis, & Saulis erat ſemper bellum potens inter Iſraelitas & Philiſthinos. ĩ. c. 14. & non ſolũ erat C bellum inter illos, ſed ẽt ſeruitus quędam erat impoſita hebręis. Nam in principio regni Saulis cum ẽt Samuel regeret populum, Philiſthini impoſuerant legẽ, ꝙ hebręi, non haberent in terra ſua fabros ferrarios, ſed cum aliquis de eis deberet parare aliquod inſtrm̃ agriculturę deſcendebat in terram Philiſthijm ad parandum. ĩ. 13. c. fuerunt etiam poſt hoc bella magna, nam Saul, & filii ſui mortui ſunt in bellis Philiſthinorũ. ĩ. c. vlt. Dicendum igitur, ꝙ nunquam fuerunt penitus liberati Iſraelitę de manu Philiſthinorum, vſq; ad tempora regni Dauid, quia añ hoc ſemper fuerunt tributa ſuper eos: Dauid aũt hęc cõuertit, qm̃ ipſe deiecit nimis Philiſthinos, & impoſuit eis tributum: de D hoc. ĩ. 2. lib. c. 8. ſ. factum eſt poſt hoc percuſſit Dauid Philiſthęos, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenũ tributi de manu Philiſthijm: nunc aũt dicebatur, ꝙ liberaret Deus Iſraelitas de manu Philiſthijm ſi conuerterentur ad Deũ, ꝙ quidem non intelligebatur ꝓ plenaria liberatione, ſed ꝙ releuaret eos, ne tm̃ grauarentur, ſicut prius, ſemper tñ voluit illis relinquere hoſtes ad hoc ꝙ exercitarentur, & ſi aliqñ peccarent, haberent a qbus punirentur, vt patet Iudic. c. 2. & 3. *Abſtulerunt ergo filij Iſrael, Baalim, & Aſtaroth.* ſ. confregerunt eos proponentes, nunq̃ vlterius hr̃e illos in Deos, & ſi aliqui alii dii erant in terra illa noĩe iſtorum intelligentur. *Et ſeruierunt Deo ſoli.* ſ. non habentes alium Deum, niſi Deum verum, qui erat Deus eorũ, & iſtũ cultum acceptabat Deus, nam ipſe eſt Deus zelotes. Exo. c. 34. ſ. ꝙ nõ vult E alium coli, niſi ſe ſolum. *Dixit autem Samuel congregate vniuerſum Iſrael in Maſphat.* Iſtud erat in anno 20. ducatus ſui, poſtq̃ oẽs Iſraelitę conuerſi erant ad colendũ Deum ſolum: nã tunc voluit eos admonere ad maiora. ſ. quõ ſe haberent contra Philiſthinos, quia certiſsime Deus eſſet auxiliator eorũ, qa iam cõuerſi fuerãt, qđ Deus voluit ibi oſtendere: nã Iſraelitis non aduertentibus ad pugnam congregati ſunt ſuper eos Philiſthijm, & perterruit dñs Philiſthinos, vt patet infra. *Vt orem pro vobis dominum.* Volebat enim facere ibi reconciliationem Samuel inter Deum, & Iſraelitas: ideo.n. ipſi ceſſauerant a malo, quod faciebant, & dolebant, quia fecerant, ſolum igitur ſuperat, vt Samuel oraret pro eis ad dñm, vt auerteretur ab ira ſua: & ſic factum eſt. Nã cõgregatis omnibus in Maſphat Iſraelitæ gemebant,

Reſponſio auct.

mebant, dicentes. Tibi peccauimus domine,& ieiunauerunt affligentes ſe, & tunc Deus cõuerſus eſt ab indignatione ſua. Intendebat enim Samuel exhortari eos quantum ad aliqua præcepta viuendi: ideo faciebat omnes congregati, vt omnes audirent. *Et conuenerunt in Maſphat.* ſ.omnes Iſraelitę venerũt illuc, ſicut dixerat Samuel. Non eſt autem intelligendum, quòd omnes iuiſſent illuc nullis manentibus in vrbibus, ſed de quolibet loco ibant multi, ita vt poſſet dici, ꝙ omnes Iſraelitæ cõuenerant, & fuit factum hoc in Maſphat, quia iſte erat vnus de tribus locis, in quibus conſueuerat iudicare quolibet anno Samuel Iſraelitas, eſt autem Maſphat in terra Galaad, & in hoc loco habitabat Iephte iudex Iſrael qui dicebatur Galadites, vt patet Iudicum ca.11. & non eſt intelligendum, quòd in hoc loco fuerit tabernaculum, vel arca, quamquã ibi Samuel obtulit ſacrificium, quoniam in aliis locis offerebat, de quibus erat manifeſtum, ꝙ non eſſet ibi ſanctuarium, ſicut patet de Bethlehem infra capi.16. Etiam quamquam dicatur, ꝙ erant coram domino: nõ ſequitur ꝙ eſſet ibi aliqua pars ſanctuarii, quia vbicunque eſſent congregati in nomine domini multi dicebatur eſſe Deus inter illos: ſic enim dixit Chriſtus Mat.c.18. vbi ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo ibi ſum in medio eorum, ſed iſti Iſraelitæ erant congregati in nomine domini. ſ. ad cultũ Dei, vt confiterentur peccatum ſuum, & oraretur pro eis, ideo Deus erat inter illos, & ſic eſt de multis aliis locis, in quibus dicitur aliquid factũ eſſe corã domino. *Hauſeruntque aquam, & effuderunt in conſpectu domini.*

Hebræi ad ſignificandum ſe humiliatos, & ad Deum conuerſos effuderunt aquam. Ad vere pœnitendum quatuor requiruntur. Quæſt. XXVII.

Dicit Rab. Sa. ꝙ iſtud erat ad ſignificandũ ſe nimis humiliatos ab hoſtibus ſuis, quia ſicut aqua iſta effuſa ad nihilũ valet vltra, ſic in conſpectu tuo nihil ſumus, nec valemus. In tranſlatione autem Chaldaica aliter exponitur, ſcilicet de conuerſione vera ad Deum, qua cor cõteritur, & per iſtas aquas intelliguntur lachrymæ contritiones exeuntes a corde, & effuſę per oculos.

Conſiderandum autem, quòd hic ponitur vera pęnitentia, & perfecta Iſraelitarũ. Primum enim, quod requiritur ad verè pęnitendum eſt, ꝙ a peccatis pręteritis recedamus: hoc fecerunt Iſraelitę, quia dicitur ſupra, quòd abſtulerunt Baalim, & Aſtaroth, & ſeruierunt Deo ſoli. Secundò requiritur, ꝙ aliquis de peccato doleat, & hoc fecerunt Iſraelitæ, quòd ſignatur in eis, quæ fecerunt, & dixerunt. Tertio requiritur, quòd peccatum confiteamur, & hoc fecerunt ſimiliter, qa dixerunt tibi peccauimus domine. Quartò requiritur ſatisfactio pro pręteritis, & hoc fecerũt Iſraelitę, quia dicitur hic, ꝙ ieiunauerunt die illa coram dño: ideo nihil deerat ad hoc, ꝙ verè pęniterẽt, & ob hoc Deus acceptauit pęnitentiam eorum atque liberauit de manu Philiſthijm, vt patet infra.

Effuſio aquæ ad quod genus ſacrificij pertineat. Quæſt. XXVIII.

Quæret aliquis ad quod genus oblationis, vel ſacrificii pertineat effuſio aquæ, quã fecit hic Samuel coram domino. Pro quo ſciendum eſt, ꝙ in muneribus, quę Deo dabantur, de quibus aliqua pars proueniebat Deo, quædam vocabantur ſacrificia, & quędam libamenta, vel oblationes. Prima autem erant illa, quæ fiebant de animalibus, & vocabantur ſacrificia, atque erant in tri-

F bus generibus. ſ. holocauſtum, hoſtia pacifica, & hoſtia pro peccato, de quibus per totum Leuiticum, & iſta erant ſemper de tribus generibus animalium. ſ. de bobus, capris, & ouibus, nec licebat offerri alia. vocabantur autem oblationes, vel libamenta, quę non fiebant de animalibus, ſed de quibuſdam aliis rebus, & iſta erant quinque. ſ. farina, oleum, vinum, thus, & ſal, de quibus patet Leui.c.2. & Numer.15, horum enim partes quædam cremabantur ſuper altare, ſicut partes ſacrificiorum, vt patet pręalleg. cap. de aliis autem rebus nihil pertinebat ad oblationem ſuper altare, qa quamquam offerrentur ſacerdotibus, tamen nihil de eis cremabatur ſuper altare: aqua autem non erat aliquid horum, ideo non pertinebat ad ſacrificium, vel

G ad libamenta, ideo cum q̃ritur ad quod genus ſacrificii pertinet, dicendum ꝙ ad nullum, quia ſacrificia ſolum fiunt de animalibus. Si etiam dicatur ad quod genus oblationum, & libamentorum pertinet: etiam dicendum, ꝙ ad nullum, quia illa ſolum fiunt de farina, oleo, vino, thure, & ſale: aqua tamen poterat hic dupliciter corã domino fundi. Vno modo, ꝙ fieret hoc in modum orationis, & ad ſignificationem. ſ. quòd ꝑ effuſionem aquę ſignificabant ſe nimis humiliatos a Philiſthinis, & nihil valentes, ideo precabantur Deũ, vt eriperet eos. Alio modo poteſt intelligi, ꝙ offerrẽt aquam coram domino, tanquam aliquid gratum ei: quodcunque.n. eſſet Deo gratum poſſet offerri illi, li-

H cet non offerretur ſuper altare: ſic.n. ſiquis aliq̃d deſiderat, vt in cibo, vel in potu, & cum poſſit illo frui ꝑ Deum ceſſat effundens, vel diſperdens: dicitur offerri illud domino: ſic enim ſemel fecit Dauid cum eſſet in Ieruſalem deſiderauit aquam de ciſterna, quę erat ad portam Bethlehem, erant autem caſtra Philiſthinorum apud Bethlehem: dixitque Dauid, quis daret mihi potum aquę de ciſterna, quę eſt ad portã Bethlehem, & tunc tres viri fortiſſimi irruperunt acies hoſtium, & introeuntes in Bethlehem duxerunt inde aquam, quam, cum accepiſſet Dauid, noluit bibere, ſed libauit coram domino, dicens: nunquid ſanguinem iſtorum hominum, qui profecti ſunt bibam, & periculum animarum? vt patet infra 2.lib.ca.23. illud autem Deo gratum fuit forte magis, quam ſacrificium, quã-

I quam non eſſet ſacrificium: hic autem Iſraelitæ effuderunt aquam. Primo modo coram dño. ſ. ad ſignificandum humiliationem ſuã. *Et ieiunauerunt in die illa.* Iſtud fuit tanquam pars ſatisfactionis peccatorũ ſuorum, & fuit ad ſignandum dolorem, quem conceperant pro peccatis pręteritis. Ieiunium autem Iudęorũ erat, ꝙ in die illa, qua ieiunarent nihil comederent ꝑ 24. horas ieiunantes, ſicut patet de die expiationis, in qua iubentur affligere animas ſuas. Leuiti.c.16. & 23. In hac autem die vſque ad Solis occaſum, & a principio pręcedentis noctis nihil guſtant. *Et dixerunt tibi peccauimus domine.* Totus Iſrael confitebatur hic delictũ ſuum, q̃m omnes erant in amaritudine cordis ſciẽtes, ꝙ peccauerunt, & nunc peccatum ſuum publicè con-

K fitebantur, ideo cõfeſſionem iſtam Deus acceptauit, quia fiebat amaro animo. Deus autem non deſpicit cor contritum, & humiliatum ſpiritum Pſalmo 50. *Iudicauitque Samuel filios Iſrael in Maſphat.* Iſtud iudiciũ fuit reconciliatio Iſraelitarum inter ſe, quia non ſolũ reconciliauit Iſraelitas domino, ſed etiam inter ſeipſos. ſ. vt iniurias ſibi remitterent, vel fortè iudicauit inter eos, ſicut iudex dirimendo cauſas eorum: maximè quia iſte erat vnus de locis, in quibus Iſraelitas iudicabat Samuel, vt patet infra, & quia ibi cõgregati fuerant, vt oraret pro eis dominum, viſum eſt ei opportunum, vt diffiniret in cauſis eorum, tam in ciuilibus, quàm in quibuſcunque.

Quod

Quod fuit iudicium, quod dedit Samuel Iſraelitis in Maſphat, & an cognouerit peccata eorum dando illis aquam conſecratam. Quæſt. XXIX.

ALIQVI exponunt iſtam literam aliter ab illo loco, & conuenerunt. ſ. ꝙ Samuel volebat cognoſcere, qui de Iſraelitis habuerant idola ad hoc, vt puniret eos ſecundum legem, voluit autem ad iſtud vti experimento, quo lex vtebatur ad alias cauſas. ſ. in Zelotipia, nam tunc congregabantur maledictiones ſuper aquam, & dabãt in potum mulieri, ꝙ ſi illa peccauiſſet computreſcebat fęmur eius, & fluebant viſcera: ſin autem, manebat libera, & faciebat prolem, ita dicunt, ꝙ voluit Samuel hic dare omnibus Iſraelitis aquam illam, vt per eã cognoſceretur quis coleret idola, & poſtea puniretur: ſic. n. fecit Moyſes Exo. c. 32. proijciens puluerẽ vituli combuſti in torrentem, & bibentibus inde omnibus Iſraelitis, cognitum eſt, qui peccaſſent. Sed iſta expoſitio non ſtat rationabiliter, qm̃ Samuel hortabatur hic Iſraelitas, ꝙ abijcerent idola, & magis erat hoc ꝑ modum beneuolentię, quam per modum rigoris, exercere tñ iſtam probationẽ pertinebat ad magnum rigorem, potiſſimum ꝯ totum populum, ideo non faceret hoc Samuel. Item quia dr̃ hic, ꝙ cõgregauit Samuel populum ad orandum pro illo, & ſic non ad faciendũ iſtam experientiam. Item quia dicit effuderunt aquã iſtam coram dño: ſi tñ debuiſſet fieri iſtud experimentum daretur in potum, & non effunderetur: etiam qa dr̃, ꝙ ieiunauerunt in die illa, & dixerunt tibi peccauimus dñe: ſi autem fieret iſta experientia, & ſic fuiſſent cogniti peccantes puniti fuiſſent, & alij manentes nõ ieiunarent, nec dicerent tibi peccauimus, quia Deus monſtrauerat eos immunes a crimine: teneatur ergo expoſitio precedens. *Et audierunt Philiſthijm.* Hic ponitur ſecũdum huius ſecundę partis, in quo deſcribitur Philiſthinorum debellatio, & dicitur.

Et audierunt Philiſthi : , quòd congregati eſſent filij Iſrael in Maſphat. Non eſt intelligendum, ꝙ audierint hoc Philiſthini, poſtquam congregati fuerunt Iſraelitæ in Maſphat, nam ſolum ſteterunt ibi vna die, & hac quidem non plena, quoniam cũ ipſi ſtarent ibi irruerunt ſuper eos Philiſthini, & factum eſt bellum, quod habetur infra. Non poterant tamen Philiſthini in eadẽ die audire, & congregari, & venire, & ꝙ poſtea fieret bellum, ſed eſt ſenſus, ꝙ audierunt Philiſthini, ꝙ congregabantur Iſraelitę in Maſphat, nam Samuel prędixerat per aliquot dies ante hoc, ꝙ congregarent de omni terra Iſraelitarum in Maſphat, & dum hoc mandatum fuiſſet datum, audierunt Philiſthini, qui etiã congregati ſunt parantes ſe ad bellum contra hebræos, ita vt in eadem die, qua erant Iſraelitæ congregati in Maſphat irruerent ſuper eos Philiſthini, quaſi ex inſidiis. Sciendum autem, ꝙ iſtud ideo eſt factum, quia poſtquam Philiſthijm ſubiecerunt Iſraelitas maxima ſubiectione cum capta eſt arca propter peccata filiorum Heli, decreuerunt, ne Iſraelitæ haberent aliquas congregationes, & hoc vt non haberent opportunitatem ad ineundum conſilium, vt rebellarent illis, ideo nunc ſcientes, ꝙ congregarentur irruerunt ſuper eos ad delendum ipſos, vel ſubijciendum maiori ſeruituti, Deus autem liberauit eos. Hoc autem quamquam non habeatur ex litera: tamen ſatis veriſimile eſt, ꝙ iſtud erat conſilium ſanum pro Philiſthinis, vt dominium eorum in terra hebręorum maneret: alia autẽ ſimilia fecerunt, nam ſtatuerunt, ne eſſet aliquis faber ferrarius in toto Iſrael, & hoc vt non poſſent fabricare ſibi arma Iudæi, vt patet infra c. 13. intantum autem hoc factum eſt, ꝙ in die, in qua pugnare debuit Saul contra Philiſthijm non inuentus eſt gladius, aut lan-

A cea, vel aliquod genus armorum in toto Iſrael, niſi arma Saul, & filij eius Ionathæ. vt patet eod. c.

Et aſcenderunt Satrapæ Philiſthinorum ad Iſrael. Iſti erãt principes, vel reges in terra Philiſthijm, & erant quinque ſecundum numerum quinque prouinciarum terræ illius Ioſue. c. 13. & pręceden. c. Iſti omnes conuenerunt cum magna multitudine armatorum contra Iſrael. i. contra omnes Iſraelitas, qui erant congregati in Maſphat. *Quod cum audiſſent filij Iſrael.* ſ. illi qui erant in Maſphat, nam cum introierunt ſatrapę Philiſthinorũ in terram Iſrael, alij Iſraelitæ, qui manebant in locis a-B ſcenderant velociter ad nunciandum hoc omnibus Iſraelitis, qui erant congregati in Maſphat, ne pręuenirentur incauti a Philiſthinis.

Timuerunt a facie Philiſthinorum. Timebant Iſraelitæ nimis Philiſthinos, quia ſciebant venire illos cum magna multitudine parata ad bellum, ipſi autem nõ erãt parati, quia non venerant ad pugnandum, ſed ad orandum, ideo magis tunc timuerunt, quam alias timere ſolebant, etiam quia intelligebant, ꝙ Philiſthini vellẽt eos penitus delere eo, ꝙ putarent, ꝙ conuenerant ad conſilium contra eorum prohibitionem ad rebellandum eis. *Dixeruntque ad Samuelem ne ceſſes pro nobis clamare ad dominum Deum noſtrum.* Hoc fecerunt, quia ſpes eis nulla erat, niſi in opere Dei: nam cum eſſent inermes, & Philiſthini armati, nulla habitudo pugnę poterat eſſe inter vtroſque, & dixerunt, ne ceſſes, quaſi C dicat ſi ceſſaueris orare deſtruent nos Philiſthini: hoc erat ad exemplum Moyſi, quando pugnauerunt Iſraelitæ in deſerto contra Amalechitas, quia tunc fuit dux belli Ioſue, & Moyſes orabat ad dominum, dum pugnabant Iſraelitæ erectis manibus in cœlum, & dũ relaxaret eas vincebant Amalechitæ Iſraelitas, cũ autem haberet erectas vincebantur Amalechitæ, quia tunc videbatur inſtanter orare, & cum deprimebat manus vincebantur Iſraelitæ eo, ꝙ tunc videbaĩ ceſſare ab interceſſione pro eis, vt patet Exo. c. 17. ſic autẽ volebant iſti, ꝙ nequaquam ceſſaret Samuel orare ꝓ eis. *Vt ſaluet nos de manu Philiſthinorum.* Ideſt vt nõ deleant nos hic Philiſthini cum ſimus inermes.

D *Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum.* Samuel. n. videns, quòd non erat eis auxilium, niſi in Deo, acceptauit eorum petitionem, ſcilicet, vt oraret pro eis, & quia Deus placatur ſacrificiis, cum hoſtiæ iuſtorum placabiles ſint, noluit Samuel offerre ſacrificium pro Iſrael, obtulit autem holocauſtum, quia nullũ eſt inter ſacrificia, quod magis conueniat ad Dei laudẽ: alia autem fiunt ex aliis cauſis ſpecialiter, accepit aũt agnũ lactentem. i. qui adhuc erat in lacte. ſ. erat tener, quia Deus acceptat ea, quę tenera ſunt: nam ſicut nos pro cibis noſtris eligimus ea, quę ſunt ſapidiora, & teneriora, ita Deus vult, ꝙ in ſacrificiis ſuis ponerentur ea, quæ erant meliora, ideo ſi quis offerret animal macilentum, vel morbidum, aut habens maculam Deus non acceptabat, ſic patet Mala. c. 1. vbi conqueritur, ꝙ E offerebantur ei animalia, quę ſi offerrẽtur principibꝰ terrenis non acceptarent ea. vel fortè dicetur, ꝙ obtulit animal valde tenerum, & paruum ad hoc, quòd cito cremaretur, quia hoſtes inſtabant, ſed prima ratio melior eſt, quia Samuel non ponebat aliquam ſpem in opere humano, ſed ſolum in Deo: potiſſimum cũ Iſraelitę, tunc inermes eſſent, & per hoc ad bellum ineptum. *Et obtulit illum in holocauſtum.* i. fecit ſacrificiũ, quod vocatur holocauſtum de illo agno, erant enim tria ſacrificia, quę poterant fieri de hoc agno. ſ. holocauſtum, hoſtia pacifica, & hoſtia pro peccato: fecit tamen holocauſtum, quia iſtud erat magis conueniens ex ratione ſupradicta.

Quare ſacrificia Deo placerent.

Samuel quare ſacrificauit, cum non eſſet ſacerdos. Quæſt. XXX.

QVAERET aliquis quõ Samuel obtulit ſacrificium, cum immolare eſſet officium ſacerdotum, ipſe aũt erat ſimplex Leuita: potiſſime, cum Deus dixiſſet, ꝙ quicunque externus accederet, moreretur. ſ. quicunque nõ de ſemine Aaron immiſceret ſe in officio ſacerdotali. Nu. c. 3. & 18. populus quoque debuiſſet eum occidere, tanquã manifeſtum legis præuaricatorẽ. Rñdendum eſt, ꝙ Samuel, quamquam eſſet ſimplex Leuita, potuit hoc facere: non quidem, quia Leuita erat, quia nulli Leuitæ hoc licebat, ſed q̃a ipſe erat propheta dñi. & Deus mouebat eum ad faciendũ hęc, quęcũque aũt hoĩes agũt Deo impellente bona ſunt, & quamquam illa videantur eſſe ꝯ legẽ non ſunt, quia qui hmõi ſunt non ſunt ſubditi legi, iuxta illud, Qui ſpiritu Dei aguntur non ſunt ſub lege. Quòd autem Deus moueret eum ad faciendum hoc, apparet quia interdum hoc expſſe mandabat, vt patet infra 16. c. vbi iuſſit, ꝙ iret ad immolandum in Bethlehem, populus quoque intelligebat, ꝙ iſta ageret Samuel motus a Deo, quia ſciebat eũ eſſe prophetam, ideo quamquam eſſet ꝯ legem cõem nõ putabat eum dignum redargutione, ſed obediebat in ſingulis, quæ ille facere vellet. Aliquis aũt forte vellet aliter rñdere. ſ. ꝙ Samuel erat ſacerdos, & licebat ei facere ſacrificium, ſed hoc falſum eſt: q̃m ſupra c. 1. declaratum eſt, ꝙ erat Leuita ſimplex, erat quippe de Caathitis, vt patet 1. Parali. c. 6. *Integrum domino.* i. obtulit illum agnum integrum in holocauſtũ, non eſt ſenſus, ꝙ eſſet integer. i. ꝙ cremaretur cum pelle carnib9, & fimo nullo dempto, quia hoc ſolum competebat quibuſdam ſpeciebus ſacrificiorum pro peccato. ſ. q̃ offerebantur pro peccato populi, vel ſummorum ſacerdotum, vt patet Leu. c. 4. in holocauſtis aũt nũquã hoc fiebat, nam primo iugulato aĩali tollebatur pellis, & deinde lotis inteſtinis, & pedibus, diuidebantur oẽs carnes in fruſta, & ponebantur ſuper altare, vt patet Leui. c. 1. ſed dicit obtulit integrum. ſ. obtulit oẽs partes carnium nihil inde demendo, & hoc dr̃ ad differẽtiam aliorum ſacrificiorum, quia in ſacrificio pacifico nihil proueniebat domino, niſi adipes: cętera autem pertinebãt ad ſacerdotes, & ad offerentes, vt patet Leuit. c. 3. & 7. ibi aũt non offerretur agnus integer. Dr̃ ẽt hoc pp ſacrificiũ pro peccato, quia in eo ſolus adeps dño offerebatur. Cętera autem pertinebant ad ſacerdotes ſolos. Leu. c. 4. & 6. ideo non offerebant̃ ibi carnes integræ: hic aũt ſic, & ideo dr̃, ꝙ obtulit integrũ: non tñ eſt adhuc intelligẽdum, ꝙ obtulerit integrũ. i. oẽs carnes ſimul, quia quodlibet animal immolatum in holocauſtum debebat diuidi in fruſta, & iſtę partes ponebantur poſtea ſuper altare, vt patet Leuit. c. 1. ſed quia nulla iſtarum partium adimebatur de ſacrificio, dicebatur integer offerri. *Et clamauit Samuel ad dominum pro Iſrael.* ſ. cum offerret ſacrificium orauit pro Iſrael, vt liberarentur de manu Philiſthinorum, & iſte erat clamor ſuus. Erat autem hoc generale, quòd quandocunque ſacerdotes offerrent ſacrificia, ſemper orarẽt pro illis, qui dabant animalia illa ad offerẽdum, vt patet ex diſcurſu Leuitici, & maxime 9. capit. & quia totus Iſraę faciebat nunc offerri ſacrificium, orauit pro toto Iſrael.

Et exaudiuit eum dominus. Orabat namque Samuel, vt liberarentur Iſraelitę de manu Philiſthinorũ, & Deus hoc conceſſit faciens miraculum, ſicut infra patet.

Factum eſt ergo, cum Samuel offerret holocauſtum. i. nõdũ cõſummato ſacrificio, qđ offerebat Samuel Philiſthini inceperunt pugnare: intelligit aũt hoc de cõbuſtione ſacrificii, quia iã Samuel immolauerat agnum, &

F carnes conſciſſas poſuerat ſuper altare, tñ nõdũ erant crematæ: holocauſtũ aũt durabat quouſq; oẽs carnes cremarentur. *Philiſthæos inire prælium contra Iſrael.* i. incęperunt Philiſthęi pugnare, quia cum ipſi acceſſiſſent ad locũ, in quo conuenerant Iſraelitæ, mox inierunt bellum timentes, ꝙ alias fugerent, cũ eſſent inermes. *Intonuit autem dominus fragore magno.* Hic ponit̃ diuinum miraculũ. ſ. ꝙ miſit Deus magna tonitrua ſuper Philiſthinos, & terruit illos, aliqui ẽt volunt, ꝙ venerint fulmina, & multi mortui fuerint: ſimile aũt fuit tpe Ioſue cum perſequeret̃ Ioſue quinq; reges Amorrhęos fugientes in deſcenſu Bethoron, miſit Deus lapides grandinis, & perierunt plurimi. Ioſue c. 10. de iſto to-
G nitruo dicit Ioſeph. 6. Antiquitatum, ꝙ non ſolũ fuit tonitruum, ſed ẽt terręmotus, & coruſcationes magnæ inquiens Paleſtinis Deus primitus terrã mouit, eamque tremere fecit, & eis dubia demonſtrauit, ita vt eis baſis ſubtrahi videretur, & ſciſſa in diuerſis apertionibus ſolueretur, deinde tonitruis increpantibus, & igneis coruſcationibus longe micantibus, velut incendens eorum vultus nimis eos affecit, & ex eorũ manibus arma diripiens nudos in fugam conuertit. Hoc aũt ſatis eſt veriſimile, quia alioquin durum eſſet Iſraelitis pugnare ꝯ eos, cum non haberent ipſi arma, & Philiſthęi eſſent armati. *Et exterruit eos.* Scilicet fragor magnus tonitrui terruit eos, ſed adhuc magis terruit motus terrę, quia videbatur ſubtrahi pedibus eo-
H rum, & coruſcationes, quæ videbãtur incendere vultus ipſorum. *Et cæſi ſunt a filijs Iſrael.* Ideſt percuſſerũt eos Iſraelitæ.

Miraculũ Dei cõtra Philiſthinos.

Quomodo Iſraelitæ terruerunt Philiſthinos cum eſſent ſine armis. Quæſt. XXXI.

ALIQVIS dicet, cũ Iſraelitæ non haberent arma, quia nõ venerant ad bellum, quõ poterant cędere Philiſthinos? Reſpondebitur, ꝙ aliqua arma portabant, quamquam non eſſent ita muniti, ſicut ſi irent ad bellum, vel ſaltẽ lapidibus eos occidere poterant cum Philiſthini exterriti nihil reſiſterent, ſed magis vr̃, ſicut dicit Ioſephus, ꝙ diripuit dñs omnia arma de manibus Philiſthinorũ,
I illa autem arriperent Iſraelitæ, & pugnarent contra Philiſthinos. *Egreſſique filij Iſrael de Maſphat perſecuti ſunt Philiſthæos.* Iſta eſt ſententia duplicata, erant autem Iſraelitæ in Maſphat, quia Maſphat erat ciuitas, & cum vidiſſent, ꝙ dñs exterruiſſet Philiſthinos, & hoc in fauorem ſuum factum eſſe crederent, exiuerunt perſequentes illos verſus terram Philiſthijm. *Et percuſſerunt eos vſque ad locum, qui erat ſubter Bethchar.* Iſta fuit lõgitudo itineris, nam perſecuti ſunt Iſraelitę Philiſthinos vſque in terram ſuam. Erat autem Bethchar quidam locus terrę Iſrael, & circa illum acceſſerunt Iſraelitę perſequentes Philiſthinos, ideo poſuerunt lapidẽ circa ipſum locum. noĩauit autem hic ſcriptura Bethchar eo ꝙ locus, in quo fuit poſitus lapis non erat ali-
K quis locus cognitus, cum non eſſet ciuitas, nec villa, ideo poſitũ fuit nomen illius loci, qui erat apud lapidem: eſt autem ille lapis circa terram Philiſthinorum quoniam vſque ad illam perſecuti ſunt Iſraelitę Philiſthinos. *Tulit autem Samuel lapidem vnum.* Iſte lapis erat magnus ad hoc, ꝙ nõ faciliter moueretur, & maneret in memoriam æternam in locum illum, vſque ad quem Iſraelitę acceſſerant perſequentes Philiſthinos, & cum dicitur, ꝙ tulit illum Samuel, nõ eſt intelligendum, ꝙ ipſe mouerit, ſed fecit, ꝙ Iſraelitę mouerent, dicitur tamẽ aliquis ea facere, quę fieri iubet: ſicut in multis aliis habetur. *Et poſuit eum inter Maſphat, & inter Sen.* Iſta ſunt duo loca, inter quæ fuit perſecutio & plaga Philiſthinorum: Maſphat enim

eſt

eſt locus, de quo egreſsi ſunt: Sen autem eſt locus, vſque ad quem acceſſerũt, & inter iſta duo loca, ſcilicet apud Sen erat Lapis ille. *Et vocauit nomen loci illius Lapis adiutorij*. Ideſt fecit, ꝙ vocaretur ille Lapis adiutorii: cauſa ſubditur immediatè: multa autem memorialia reliquerunt Iſraelitę in poſitione Lapidum, ſic.n. fuit apud Iordanem, & in Iordane, nam 12. lapides abſtulerunt Iſraelitæ de ripa Iordanis, & poſuerunt intra flumen erectos, vt poſſet cognoſci, ꝙ per ipſum locum tranſierãt Iſraelitæ: totidem quoq; Lapides duxerunt de Iordane, & poſuerunt eos in Galgala, vbi primo caſtrametati ſunt in introitu terræ Chanaan, de hoc Ioſue cap. 4. & 5. ſic etiam ſecerunt altare apud montem Hebal, & Garizim de Lapidibus magnis calce ſuperlitis, & ſcripſerunt ibi totum Deuteronom. vt patet Deuteronom. 27. cap. & Ioſue 8. *Dixitque hucuſque auxiliatus eſt nobis dominus.* Ex hoc appellatum eſt nomen Lapidis illius Lapis adiutorii, & dixit hucuſque, q̃a nõ perſecuti fuerunt Iſraelitę Philiſthinos vlterius, cum ibi eſſet iam terra Philiſthinorum, quam non auſi fuerũt introire: de iſto Lapide adiutorij habetur. ſ̃. c. 4. vbi dicitur, ꝙ ibi caſtrametati ſunt Iſraelitę qñ pugnauerunt contra Philiſthinos, & capta eſt arca: tunc tñ non erat ibi Lapis ille, nec ſic vocabatur locus, ſed eſt dictum per anticipationẽ, poſt aũt per 20. annos fuit impoſitum iſtud nomen, iſti enim 20. anni, de quibus ſupra dicitur inceperunt ab illo tempore. ſ. a ſeptẽ mẽſibus poſt, quando arca poſita eſt in Cariathiarim.

Et humiliati ſunt Philiſthæi. i. deiecti, vel diminuti ab honore ſuo, & poteſtate magna, quam exercebant ſuper hebręos: non tamen fuerunt penitus deiecti a poteſtate illa, quoniam poſtea tempore Saulis adhuc habebant dominium ſuper Iſrael, & imponebant eis leges: nam faciebant, ꝙ nõ eſſet faber ferrarius in Iſrael j. cap. 13. etiam ſemper exigebant tributa ab Iſraelitis vſque ad tempora Dauid, qui abſtulit hęc, vt patet infra 2. lib. c. 8. ſed fuerunt humiliati quantum ad aliq̃d, quia ante hoc nimis dominabantur. *Nec appoſuerunt vltra, vt venirent in terminos Iſrael.* i. poſt hoc iam non veniebant ad terram Iſraelitarum ad pugnandum cõtra eos, ſicut ante faciebant.

Quomodo Philiſthini poſt iſtud bellum non venerunt amplius ad terram Iſraelitarum. Quæſt. XXXII.

NON eſt autem intelligendum, ꝙ nunquã poſtea venerint, ſed ꝙ ſteterunt aliquanto tempore, quo non venerunt: nam poſtea non multo tempore venerũt iterum. ſ. in principio regni Saulis, & ingreſſi ſunt terrã Iſrael, atq; deſtruebant eam diſtincti in tres cuneos, poſtea ẽt tẽpore Saulis erant ſemper bella contra Philiſthinos, nã j. 14. c. dr̃, ꝙ erat bellum potens aduerſus Philiſthijm omnibus diebus Saulis: poſtea etiam in bello, in quo mortuus eſt Saul introierunt Philiſthijm in terram Iſrael, vt patet infra 29. c. & 31. Simile autem habetur j. 4. lib. ca. 6. ſ. Et vltra non venerunt latrones Syriæ in terrã Iſrael, & tñ immediatè in eo. c. dr̃, qũo venerunt Syri cum rege Benadab in Iſrael, & obſidebant Samariam. Ob hoc aũt ſunt multoties aliqua obſcura in ꝓphetis pꝑ tales terminos, & tñ debent exponi, vt nunc dixi. Sic.n. Iudęi arguunt, ꝙ Chriſtus non fuerit Meſſias, quia Iſa. c. 2. dr̃ de Meſſia non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælių̃, & tñ poſt Chriſti aduentum fuerunt multa bella. Dicendum ꝙ aduerbium (vltra) non ſtat pro omni tp̃e, ſed pro aliquo tempore coniuncto natiuitati Chriſti, in quo non fuerunt bella, ꝙ ſatis apparet, quia ante natiuitatem Chriſti aliquanto tempore totus orbis placatus eſt, ita vt omnes obedirent Octauiano Impera-

A tori, ꝙ nunquam ante hoc fuerat. ſ. ꝙ totus orbis obediret Romanis, & tunc iuſsit ad ſciendum numerum ſubiectorum ſuorum, ꝙ oẽs irent in ciuitates natales, & ibi profiterentur ſe ſubiectos Romanis, atque ſoluerent ſinguli aliquid in profeſſionem, tunc contigit, ꝙ Ioſeph & Maria mater dñi, qui morabantur in Nazareth venirent in Bethlehem ad profeſſionẽ, q̃a erat oriundus Ioſeph de Bethlehem, & ibi contigit Saluatorem naſci, cum ipſe conceptus fuiſſet in Nazareth, de hoc Luc. c. 2. *Facta eſt itaque*. Hic ponitur tertium. ſ. populi pax, & bona ordinatio, & hoc ſub regimine Sa

B muelis, nam ipſe erat vir Dei non inclinatus ad auaritiam ſingula recte diſponens, ita vt nullus de eo conqueri potuiſſet, ſicut ipſe declarauit coram omnibus Iſraelitis, infra 12. c. Rurſus autem erat vir valde diligens circa ſingula, nam quolibet anno circuibat totũ Iſrael iudicans in tribus locis, ſ. in Bethel, Galgala, & Maſphat. j. in litera. *Facta eſt itaque manus domini ſuper Philiſthæos*. i. Deus poſuit terrorem ſuum ſuper Philiſthinos: fieri.n. manum dñi ſuper aliquem eſt, quòd Deus operetur aliquid ſpeciale ſuper illum, & q̃a Deꝰ interdum operatur ſuper nos aliquid, qđ eſt bonũ nobis, & pertinens ad excellentiam nr̃am, interdũ vero aliquid, qđ malum eſt, vtroque modo fit manus dñi ſuper nos, de bono patet. j. 4. li. c. 3. ſ. cumque caneret pſaltes facta eſt ſuper eũ manus dñi. i. irruit ſuper illũ ſpũs propheticus: ſic.n. dr̃ de aliis prophetis, ꝙ fuit ſu

C per eos manus dñi. Quòd aũt accipiatur in malũ apparet hic, quia manus dñi erat ſuper Philiſthinos deprimens eos, vel non permittens exire in bellũ ꝯ Iſraelitas, ſicut faciebant prioribus tp̃ibus. *Cunctis diebus Samuelis*. i. iſtud accidit toto tp̃e Samuelis. ſ. propter merita eius. Cum aũt Iſraelitę regebantur per alios non erat ſic magna proſperitas rerum, ſicut tempore Samuelis, & intelligitur cunctis diebus, i. multis: non tñ tota vita Samuelis, quia non multum poſt hoc fuerũt bella Philiſthinorum ꝯ Iſraelitas, vt infra 13. & 14. c. & aliud bellum tempore Goliath Gethęi. j. cap. 17. & tñ tunc viuebat Samuel, nam multo poſt hoc mortuus eſt de cuius morte patet j. 25 ca. Vel p̃t dici, ꝙ cunctis

D diebus Samuelis fuit hoc. i. cunctis diebus, quibus ipſe manſit in principatu, poſtquam vero ſuſcepit principatum Saul, facta ſunt bella multa, & iſte eſt ꝯueniens ſenſus. Nã poſt hoc vſquequo Saul factus eſt rex, non fuit aliquod bellum inter Iſraelitas, & Philiſthinos, & iſti dicebantur dies Samuelis, nam poſtquam fuit factus rex Saul, iam non fuerunt dies Samuelis, ſed Saulis, quia computabantur tempora per annos Saulis, & non per annos Samuelis, quamquam ſcriptura totũ tp̃s Samuelis, & Saulis dedit Sauli, vt patet Act. ca. 13. vbi dicitur, ꝙ regnauit Saul 40. annis, maior tamen pars illorum fuit Samuelis. *Et redditæ ſunt vrbes, quas tulerant Philiſthæi ab Iſrael.* ſ. ꝙ Philiſthæi tulerant pręterito tẽpore de manu Iſraelitarum multa loca, quæ ad eos pertinebant, & iſta erant coniuncta terræ Phi-

E liſthijm: fuerat autem iſtud per bella magna, quæ ab antiquo habuerant Philiſthini cum Iſraelitis, & per magnam poteſtatem, quam ſuper eos exercuerant: nunc autem Philiſthini timore Iſraelitarum reddiderunt eis loca, quę a principio tenuerant. Vel forte fuit hoc factum ſub conditione pacis, quia volebant Iſraelitæ nunc cum ſuperiores eſſent, pugnare contra Philiſthinos, vt redderent eis loca, quæ antiquitus poſſederant. *Ab Acharon, vſque Geth, & terminos ſuos*. Iſta litera poteſt intelligi dupliciter, quòd iſta prępoſitio (ab) poteſt dicere excluſionem, vel incluſionem: ſi dicat excluſionem eſt ſenſus, quòd erant aliquę vrbes cum terminis ſuis inter Acharon, & Geth, & pertinuerunt olim ad Iſraelitas: nunc autem reductæ ſunt: vel põt accipi incluſiuè. ſ. ꝙ cum illis vrbibus eſſent

F Acharon, & Geth, quę erant vrbes magnæ, & capita prouinciarum duarum Philiſthinorum, & nũc eſt ſenſus ꝙ antiquitus Iſraelitæ ceperãt Acharon, & Geth: poſtea autem Philiſthini receperunt hęc loca ſuperãtes bello Iſraelitas. Nunc autem ruſus pertinere inceperunt ad Iſrael. & ſic tenẽt aliqui, vt declarauimus Ioſue 15 c. forte tamen rationabilius eſt, ꝙ accipiatur iſta litera excluſiue, & quòd ciuitas Acharon, & Geth ſemper pertinuerunt ad Philiſthinos, & nunquam ad Iſrael: nam etiã poſt hoc reperiuntur iſtę vrbes pertinere ad Philiſthinos, vt apparet interdum in lib. Machabęorum. ſolum igitur redditæ fuerunt Iſraelitis vrbes, quæ erant inter Geth, & Acharon, & dicitur hic, & terminos ſuos, ideſt vſque ad terminos Acharon,

G & Geth. *Liberauitque Iſrael de manu Philiſthinorum.* i. fecit ꝙ toto tempore ducatus ſui non premerent Philiſthini Iſraelitas bello, ſicut premebant prioribus temporibus. *Eratque pax inter Iſrael & Amorrhæum.* i. tempore Samuelis erat pax inter Iſraelitas, & Philiſthinos, quoniam vocantur hic Amorrhęi: accipiuntur autẽ Amorrhęi dupliciter. Vno modo pro quodam populo ſpeciali inter ſeptem populos Chananęorum: alio modo pro omnibus Chananæis. Primo modo eſt ſenſus, ꝙ Philiſthini erant Chananęi, & pertinebant ad illum populum, qui vocatur Amorrhęus. Aliter põt accipi, ꝙ erant iſti Amorrhęi. i. Chananęi de vno de ſeptem populis Chananęorum, ſiue Hethęi, ſiue Iebuſæi, & ſic de aliis populis. Dicitur autem, ꝙ erat pax

H inter eos, & Iſraelitas, quia ante hoc cum Philiſthini eſſent ſuperiores viribus pugnabant contra Iſraelitas, quandocunque volebant, & nolebant facere pacem cum eis, tanquam nimis eſſent impares. Nũc autem, quia Deus fecerat Iſraelitas ſuperiores, timuerunt nimis Philiſthini, & iam ipſi pro pace ſupplicabant, qđ patet, quia ſub conuentione pacis reddiderunt Philiſthini omnes ciuitates, quas ceperant de terra Iſrael, vt patet ſupra.

An Philiſthini reddiderint tributa Iudæis poſt victoriam habitam contra illos tempore Samuelis.
Quæſt. XXXIII.

I Nicolavs dicit, ꝙ Philiſthini habuerunt pacem cum Iſraelitis, & reddebant eis tributa. Et hoc falſum eſt, nam magis è contrario ſemper Iſraelitæ ſoluebant aliqua tributa Philiſthinis, itam nunquam ablata ſunt de terra Iſrael vſque ad tẽpus Dauid, ipſe enim penitus exterruit Philiſthinos, & deleuit, atque tulit frenum tributi de manu eorum, vt patet 2. lib. c. 8. Non igitur poterant Iſraelitę imponere tributa Philiſthinis: motiuum autem Nicolai eſſe potuit, quia Philiſthini, cũ nunc ſuperati fuerunt a Samuele, coacti ſunt reddere ciuitates Iudęorum, quas tenebant: ita ergo putat veriſimile, quòd coacti fuerunt ad reddendum tributũ. Sed non eſt ſufficiens argumentum: nam manifeſtũ

K eſt, quòd poſt iſtud bellum non fuit aliquod inter Iſraelitas, & Philiſthinos, vſque ad principiũ regni Saulis, de quo infra c. 13. & 14. ꝙ fuit modico tẽpore poſt hoc, & tamen illo tempore adhuc erant quædam ſeruitutes ſuper Iſraelitas: ergo non penitus fuerant abolitę per Samuelem. Patet hoc, quia ordinauerunt Philiſthini, ne eſſet aliquis faber ferrarius inter Iſraelitas, & ſic obſeruabatur, vt patet infra c. 13. alioquin autẽ non obſeruauiſſent hoc Iſraelitæ, ita vt deberent pro qualibet factione inſtrumentorum agriculturę deſcẽdere in terram Philiſthijm, niſi ad hoc coacti eſſent ꝑ Philiſthinos, ergo quamquã eſſet pax, & redditę fuiſſent vrbes, non erat penitus ablata ſeruitus Iſraelitarũ quantum ad Philiſthinos. *Iudicabat quoque Samuel Iſrael.*

F Eſſe iudicem dicit hic iuriſdictionem, & dñiũ quoddam. Nam nullus alius erat dñs in toto Iſrael eo tpe, quo Samuel erat iudex, & ipſe congregabat populũ, qñ volebat, iubens ire ad bellum, vel facere quodcũq; voluiſſet. Habebat ẽt iuriſdictionem quantum ad omnes cauſas, tam ciuiles, quàm criminales: ipſe. n. iudicabat in toto Iſrael. Non eſt autem intelligendum, ꝙ ipſe ſolus iudicaret, quoniam non ſufficeret ipſe ad omnes cauſas, cum Moyſes a principio Iſraelitici populi hoc attentauerit, ſed non pręualuit, vnde immediatè ſecundum conſilium Ietro regulauit politiam diſtribuens per multos iudices, ita quoque tẽpore iſto multi iudices erant in ſingulis vrbibus, ſed principalis eorum in tota terra Iſrael erat Samuel: ſic. n. de omnibꝰ

G aliis iudicibus Iſrael, qui nominantur in libro Iudicũ intelligendũ eſt, ſcilicet, quòd ipſi eſſent iudices principales, ſed præter eos in qualibet vrbe erant viri ſeptem iudices, & vnicuique dabantur duo Leuitę, tanquam miniſtri ad cognitionem legis. De hoc Ioſephꝰ lib. 4. Antiquitatum dicit, ſcilicet principes autem ſint in vnaquaque ciuitate viri ſeptem, qui & virtute, & iuſtitię ſtudio ſint experti, vnicuique vero principatui duo viri miniſtri præbeantur ex tribu Leuitarum: his tamen non obſtantibus iudicabat Samuel, quoniam per appellationem ad eum deuoluebantur cauſę, etiã quia ipſo volente iudicare ceſſabat officium aliorum

H minorum iudicum, vt autem diligentius res fieret ipſe per ſeipſum iudicabat.

Cunctis diebus vitæ ſuæ. i. omnibus diebus, quibus vixit in principatu, nam poſtquam Saul factus eſt rex tranſiuit ad ipſum poteſtas, & ideo Samuel non iudicabat. Etiam intelligitur hoc de tempore illo, quo fuit Samuel potens ad diſcurrendum per totam terrã Iſrael: nam poſtquam factus eſt ſenex poſuit filios ſuos iudices in Berſabee, & ipſe iam non iudicabat, vt patet ſeq. c. & hoc fuit antequam fieret Saul rex: immo iſta fuit cauſa quare Iſraelitę petierunt regem. ſ. quia habebant iudices iniquos, vt patet ſeq. c. ideo dr̃ cunctis diebus. i. cunctis diebus, quibus fuit in principatu, & potens fuit ad iudicandum: iſti. n. ſunt dies vitę eius.

Et ibat per ſingulos annos circuiens. i. quolibet anno cir-

I cuibat Iſraelem ad iudicãdum: in quo apparet magna diligentia illius circa regimen populi, & cultum Dei, faciebat. n. hoc, ne daretur locus minoribus iudicibus pręuaricandi in iudicio, ſi nullus iudex ſuperior frequenter ſe intromitteret de cauſis populi. Etiam faciebat hoc pp cultum Dei, vt videret an in aliqua vrbe eſſent idolatræ. In hoc aũt aliquale exordiũ habuit in eccleſia, ꝙ prælati ſemel in anno viſitarent prouinciam ſuam, vt ſic ſcirent de qualitate ſubditorum, & eorũ, quę fiunt. *Bethel, & Galgala.* i. circuibat Iſraelem ꝑ iſta tria loca: erant. n. iſta tria, in quibus ipſe principaliter ſedebat ad iudicandum, eſt autem Bethel ciuitas quędam in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue c. 18. de hac vrbe fuit vnus de regibus, quos occidit Ioſue, vt patet Ioſue cap. 12. Galgala autem a principio non erat ciui-

K tas, nec aliquis locus, ſed poſtea factus eſt ibi aliquis locus habitationis: erat enim Galgala nomen caſtrametationis in qua Iſraelitę primo ſederunt poſt tranſitum Iordanis, vocatus fuit autem locus ille a Iudęis Galgala, quia ibi omnes circuncisi ſunt, diſtat autem ab vrbe Iericho ſtadiis 10. vt ait Ioſephus 5. Antiquitatum, ibi autem poſuerunt Iſraelitæ lapides 12. quos tulerant de Iordane, vt manerent in memoriam ipſorum. De hoc Ioſue cap. quarto, & quinto. Maſphat autem erat alia ciuitas in terra Galaad, vt patet Iudicum cap. 11.

Creditur autem pertinuiſſe ad tribum Gad. *Et iudicabat Iſraelem in ſupradictis locis.* Scilicet in iſtis tribus, quia licet totum Iſrael circuiret, tñ nõ poterat ſedere

in

in quolibet loco ad iudicandũ, quoniam ſic per multos annos non potuiſſet circuire totam Iſrael, ſed in iſtis tribus locis ſedebat ad iudicandum, & omnes, qui in circuitu aliquas cauſas habebant veniebant ad illa loca, & ne venirent Iſraelitę de vltimis finibus Iſrael ad Samuelem, ſi ipſe ſemper eſſet in vno loco determinato: releuabat eos a magnitudine expenſarum, quas facerent ſi venirent ad ipſum, cum ipſe diſcurreret per tria loca Iſrael, quę inter ſe erant ſatis diſtantia, vt cum eſſet in vno illi, qui erant de vna prouincia venirent ad eum: cum autẽ in alio venirent illi, qui erãt de alia prouincia, & ſic de tertio loco, & poſtea de vrbe Ramatha, in qua habitabat Samuel, & ita quęlibet terra Iſrael haberet ſibi propinquum iudicem ſecundum tempora, quibus iudicabat in locis illis. *Reuertebaturque in Ramatha.* Scilicet quolibet anno circuibat Iſraelem, & iudicabat in tribus locis prędictis, quod cum feciſſet redibat in vrbem ſuam Ramatha, vt aliquanto tempore refocillaretur a labore itineris, non tamen refocillabatur a labore iudicandi, quoniã etiã in eodem loco iudicabat. iſta autem vrbs, quę vocatur hic Ramatha vocata fuit poſtea Arimathia: de ea nãque dicitur fuiſſe ille Ioſeph nobilis decurio, qui ſepulchrũ dedit corpori Redemptoris noſtri in tumulo ſuo nouo, vt patet Marci. c. 15. *Ibi enim erat domus eius.* Ideſt morabatur Samuel in Ramatha: hoc autẽ fuit, quia ibi erat hęreditas patrum ſuorum. Nam ibi habitabat pater ſuus Elcana, vt patet ſupra c. 1. & 2. cũ dicitur: Reuerſique ſunt, & venerunt in domum ſuã in Ramatha. *Et ibi iudicabat Iſraelem.* Sicut in tribus locis ſupradictis iudicabat populum, ita & nunc in vrbe ſua iudicabat, vt nullũ ei tempus a laboribus vacaret. *Aedificauit etiam ibi altare domino.* Ideſt in vrbe ſua Ramatha ędificauit altare, vt coleret dominum in illo faciendo ſacrificia: nam altare ad nihil aliud erat. Nemo autẽ exiſtimat ex hoc, quòd ſanctuariũ fuerit aliquando in vrbe Ramatha, ſed magis è contrario colligitur ibi non fuiſſe, ex eo quod habetur hic. Nam altare fiebat ad immolandum domino, ſi autem fuiſſet ſanctuarium in vrbe Ramatha fuiſſet ibi altare, & non oportuiſſet, quod aliquis altare ibi cõſtrueret, ſed quia ibi non erat ſanctuarium, conſtruxit Samuel altare, vt non vacaret a Dei cultu aliquo tempore.

An licitum fuerit conſtrui altare in Ramatha, & an factum eſt ex diſpenſatione. Quaeſt. XXXIIII.

QVAERET aliquis circa hoc, an licite potuerit conſtrui altare in vrbe Ramatha. Et videtur, quòd non, quia ſiue ibi eſſet ſanctuariũ, ſiue non, minime licebat: ſi enim non eſſet ibi ſanctuarium, non licebat offerri victimas aut fieri altare, quoniam iuſſum erat, ne quis offerret victimas ſuas in quocunque loco vellet, ſed in alio loco, quem dominus elegiſſet Deutero. 12. c. & iſte erat locus ſanctuarij, ergo extra illum non licebat offerri victimas, vel fieri altare: ſi autẽ eſſet ſanctuariũ in ipſo loco non poterat fieri altare, quia erat aliud altare in ſanctuario ad oſtiũ tabernaculi, in quo iubebat dominus offerri, & ſiquis immolaret victimam, & non adduceret eã ad locũ ſanctuarij ad hoc, quod offerretur ad oſtium tabernaculi, & immolaretur apud altare, reus erat ſanguinis Leui. c. 17. Reſpondendum eſt, quòd contra legem communẽ erat fieri altare in aliquo loco extra locum ſanctuarij, vel alibi immolari victimas: potuit tamen facere illud licitè Samuel, quoniam viris Prophetis, qui a Deo mouebantur ad agendum ea, quę agebant, multa licuerunt, quę alijs hominibus nõ licebant: ęqualiter enim erat cõtra legẽ, quod aliquis non ſacerdos immolaret, vel ꝙ extra locũ debitũ fie-

A rẽt ſacrificia, Samueli tñ licuit ſępe facere ſacrificia, quoniam Deus illi iuſſit, vt. s. declaratum eſt: ergo ẽt liceret ei facere illa vbi vellet: ꝯſtituerat. n. Deus vnũ locum ſacrificiorum. ſ. in ſanctuario, vt tolleretur occaſio opinandi eſſe plures Deos, & illa duo inconuenientia, quę ſupra aſſignata ſunt. In Samuele autem manifeſtum erat, ꝙ nihil ageret ad idolatriã pertinens etiam, ꝙ omnia, quę ageret ex Dei voluntate ageret, ideo nemo eum reputabat culpabilem conſtituendo altaria, vbi vellet. ſic enim alij Prophetę fecerunt. Nã Elias conſtruxit altare in monte Carmelo ad cõuincendum Prophetas Baal, & totum populum Iſrael, ꝙ Deus ipſorum erat verus Deus, & non Baalin, vt patet infra 3. li. 18. c. Similiter quoque Dauid Propheta erat, B & admonitus ab Angelo cõſtruxit altare in Areuna Iebuſęi, vt patet infra 2. li. c. vlt. ſed nemo iſtorum repręhenditur, ideo nec Samuel poterit repręhendi, qui ſimiliter erat Propheta.

Nicolai opinio de ſacrificio Samuelis reijcitur. Quaeſt. XXXV.

NICOLAVS autem dicit, ꝙ iſtud licuit ex diſpenſatione: nam hoc modo poterat ibi, & alibi fabricari: dicit etiam, quod poterat hoc eſſe quãtum ad legem communem, ſcilicet ꝙ omnibus Iſraelitis licuiſſet facere ſimilia, & hoc, quia a tempore, quo capta eſt arca, vſque ad tem- C pus, quo fuit iterum poſita in ſanctuario in templo Salomonis, arca non habuit ſtabilem ſitum, quia frequenter deportata eſt de loco ad locum, vt patet ex prędictis ab eo in hoc c. etiam portata fuit ad bellum infra c. 14. ideo ſacrificia votiua, & alia ſpontanea, ad quę non tenebantur homines, ſed ex deuotione fiebant, poterant fieri vbicunque ſecundum deuotionẽ offerentis: ſic etiam dicit, ꝙ licuit in deſerto fieri, quia tunc arca nõ habebat ſtabilem ſitum, ſed mouebatur quotidie. Cum autẽ fuit arca in Silo cum ſanctuario non fuit licitum, ꝙ immolaretur alibi niſi in ſanctuario: poſtquam vero arca inde remota eſt, licuit iam fieri oblationem vbicunque. Sed iſta non poſſunt ſtare, & primo cum diſtinguitur, ꝙ licebat quodam tẽpore D offerre vbicũque, & alio tempore nõ, falſum videtur. Nam ratio quare Deus fecit, quòd eſſet vnicus locus ſacrificiorum, fuit ne exiſtimarentur plures dij, ſi in pluribus locis ſacrificia fierent. Alia cã erat ad hoc, ꝙ nõ daretur Iſraelitis opportunitas ſacrificandi dęmonibus, ꝙ fieret ſi liceret eis vbicunque vellent facere ſacrificia, quia nemo videret eorum cęremonias, & poſſent facere cęremonias idolatrarum: cum aũt eẽt vnicus locus immolandi non poterat hoc fieri, quia omnes videbant, quas cęremonias quiſque faceret in ſacrificijs. Tertia cã erat, vt tolleretur ſuſpitio, q̃ ni dato, ꝙ aliquis offerret Deo vero in mõtibus, vel in ſecretis locis adhuc dubitaretur, an iſte Deum, vel dęmones colebat. Iſtud ãt tollebatur cũ oẽs immolabãt in loco vno, quia ibi cum quilibet immolans videret E ab omnibus nõ poterat eſſe ſuſpitio. Si aũt ꝯcederet, ꝙ tpe, quo erat arca ſeparata a ſanctuario immolarẽt Iſraelitę vbicunque vellent, oĩa iſta tria ꝯuerterent ad ꝯ̃riũ. Primo, quia cũ liceret cuicunque immolare vbi vellet, putarent eſſe plures dij cũ in multis locis fierẽt oblationes. Secũdo quia iſto tpe poſſent Iſraelitę immolare dęmonibus, cũ permitteret cuilibet vbi vellet immolare, & ibi poterat quilibet facere cęremonias, quas vellet, ſiue Deo ſiue dęmonibus. Tertiũ ẽt ſtaret, quia dato, ꝙ aliq̃ immolãtes Deo in locis ſegregatis recte ſe haberẽt, tñ adhuc erat de eis ſuſpitio, an dęmonibꝰ immolarẽt, non ergo magis debuit iſto tpe, quam alio permitti Iſraelitis immolare vbi vellent.

Quare tñ vnicꝰ erat locus ſacrificandi.

Dictum

Dictum Nicolai de ſacrificijs votiuis refellitur. Quaeſt. XXXVI.

ITEM cum dicit, ꝙ ſacrificia votina, & illa, quę erant ſpontanea poterant immolari vbicunque vellent offerentes, & non alia ſacrificia neceſſitatis, non ſtat quoniam ſi liceret offerri aliqua extra ſanctuarium, omnia offerri liceret. Ratio aũt diuerſitatis poterat fortè ſumi ſecundum Nicolaum, quia omnes ſacerdotes conueniebant in locum ſanctuarij ad miniſtrandum ibi, & non miniſtrabant exterius, ideo ea, quę erant de neceſſitate, debebant adduci ad locum, in quo erant miniſtri, ſed ẽt hoc non ſtat, quia dato, ꝙ aliquo tẽpore licuiſſet offerri ſacrificia extra locum ſanctuarij, tñ non licuiſſet ob hoc cuilibet illa immolare, ſed ſoli ſacerdoti. & ob hoc quicunque deberet ſacrificium, & vellet illud facere extra locum ſanctuarij, oportebat, vt vocaret aliquem de ſacerdotibus, qui illud faceret: quo dato etiam ſacrificia, quę erant neceſſitatis poterant fieri extra ſanctuariũ. Itẽ non ſtat iſta diſtinctio, quia nõ ſolum ſacrificia neceſſitatis iuſſit Deus offerri in ſanctuario, ſed ẽt dixit, ꝙ ſiquis vellet offerre hoſtiã pacificam, vel holocauſtũ, & non portaret ad oſtium tabernaculi, vt ibi offerret eſſet reus ſanguinis, vt patet Leui. c. 17. & de omnibus ſacrificijs ſiue ſpontaneis, ſiue neceſſarijs dr̃ ꝑ totum Leuiticum, ꝙ quicunque offerret illa deberet offerre ad oſtium ſanctuarij. Item iſta diſtinctio. ſ. ꝙ arca exiſtente in ſanctuario non licebat offerri extra ſanctuarium, ſed qñ illa erat exterius, licebat, non ſtat, qm̃ arca nihil faciebat ad ſacrificia: nõ. n. iuſſum eſt ꝙ aliqñ aliqua ſacrificia fierent corã arca, vel ꝙ qñ fierent aliquę cęremonię fierent coram arca, ſed omnia fiebãt in altari holocauſtorum, ſed iſtud ſemper erat in ſanctuario, ſiue ibi eſſet arca, ſiue nõ, ideo non eſt aliqua ratio, quare magis liceret abſente arca offerri extra ſanctuarium, q̃ illa pręſente. Item dato, ꝙ arca aliquid faceret ad ſacrificia, & illa abſente a ſanctuario liceret offerri extra ſanctuarium, hoc quidẽ eſſet quantũ ad locum illum, in quo erat arca, ſed ꝙ in alijs locis vbicũque vellent offerentes liceret offerre irrationabile valde eſt. Item cum dr̃, ꝙ arca mutata fuit ꝑ diuerſa loca poſtq̃ ſeparata fuit a ſanctuario, pręſuppoṅit ea, quę dixit in prin. c. ſ. ꝙ fuit arca in Cariathiarim, deinde in Maſphat: poſtea in Galgala: deinde ĩ Nobe, & poſtea in domo Obededon, ſed hæc improbata fuerunt. ſ̃. q. 10. vſque ad 18. Item dicit, ꝙ arca fuit ducta in exercitũ, qñ pugnauit Saul ꝯ Philiſthinos, de quo. ĩ. c. 14. Quidam inñdẽt, ꝙ falſum eſt, quia nõ apparet ibi, ꝙ arca ducta fuerit. Nicolaus tñ intelligit, ꝙ fuerit ducta arca, eo, ꝙ dr̃ ibi, ꝙ acceſſerunt ad dominũ, & Saul conſuluit ibi dñm, ſed non ſtat, quia ſatis apparet, ꝙ ducta fuerit in caſtra, quia dicitur ibidẽ, & ait Saul ad Achiam applica arcam domini, erat enim ibi arca dñi die illa cum filijs Iſrael. Sed dicendum, ꝙ non ſequit̃ ex hoc, ꝙ arca erat inſtabilis, quia qñ erat in Silo, dicebatur ſtabilis, tñ tunc mota fuit, & portata in bellum, ſ̃. 4. & tñ fuit capta a Philiſthinis, id aũt, ꝙ fiebat corã dño putat Nicolaus fieri coram arca, ſed falſum eſt, quia in multis alijs locis dr̃ aliquid fieri corã arca, vt ſ̃. declaratum eſt.

Aliud dictum Nicolai, quod offerebantur ſacrificia in deſerto, vbicũque vellent confutatur. Quaeſt. XXXVII.

ITEM dicit, quòd ſic fuit in deſerto, ſcilicet quòd licuit Iſraelitis offerre vbicunque vellent, & offerebant non curantes, an in ſanctuario, vel extra, & iſtud Nicolaus inducit, quia dicitur Deutero. capi. 12. Non facietis ibi, quę nos hic facimus hodie

F ſinguli, quòd ſibi rectum videtur: nec enim vſque ad
pręſens veniſtis ad requiem, & poſſeſſionem, quam
Deus daturus eſt vobis, & quia ante hoc dicebatur ibi
de ſacrificijs, & etiam poſt hoc refert Nicolaus ad ſacrificia
dicens, quòd in deſerto offerebat quilibet vbi
volebat, poſtea autem in terra promiſſionis non erat
ſic futurum. Sed iſtud non ſtat, quoniam in deſerto
Iſraelitę non immolabant nõ ſolum ſpontanea ſacrificia,
ſed etiam nec ſacrificia neceſſitatis, quia non poterant
habere ea, quę requirebantur ad ſacrificium,
& propter hoc non obligauerunt cęremonię in deſerto.
Cum autem dicitur, quòd quilibet faciebat id
quod ſibi rectum videbatur, non intelligitur quantũ
G ad locum immolationis, ſed quantum ad obſeruationem
omnium cęremoniarum, ſcilicet quòd in deſerto
non obligabantur Iſraelitę ad obſeruandum cęremonias:
ideo quilibet faciebat id, quod ſibi rectum videbatur.
In terra autem promiſſionis non erat ſic futurum,
quia obligabantur Iſraelitę ad obſeruandum
cęremonias. Item ratio Nicolai nõ applicatur ad propoſitum
in illo caſu. Nam dicit, quòd cum arca erat
extra ſanctuariũ, & mouebatur de loco in locum, licebat
Iſraelitis offerre vbi vellent. In deſerto tamen non
erat ſic quoniam, quamquam moueretur arca ſemꝑ
erat in ſanctuario: nam dum figebatur erat intra ſanctuarium:
cum autem mouerentur caſtra, mouebatur
cum ſanctuario, & tunc nemo offerebat ſacrificium,
H quia omnes proficiſcebãtur per deſertũ motis caſtris,
ſed cum erant caſtra fixa, & poterant Iſraelitę offerre
ſi vellent, erat arca intra ſanctuarium, ergo tunc ibi
debebant offerre, & non extra, nõ ergo poſſunt ſtare
iſta, quę dicta ſunt. Sed dicendum in propoſito, quòd
Samuel conſtruxit altare, & potuit facere ſacrificia
extra ſanctuariũ, quia erat vir Propheta, & Deus mouebat
eum ad faciendum omnia hęc. Cum autem arguebatur,
quòd ſiue eſſet ſanctuarium in Ramatha,
ſiue nõ, nequaquam licebat ibi fieri altare: dicendum,
quòd ibi nõ erat ſanctuarium, & ob hoc Samuel cõſtruxit
ibi altare, vt haberet locum, in quo immolaret.
Et cum dicitur, quòd non licebat, verum eſt de lege
communi, ſed iſte erat vir Propheta, & inſtinctu Dei
I faciebat, ideo licebat ſibi quęcunque huiuſmodi faceret,
ſic enim licuit, quòd ipſe faceret ſacrificium, licet
non eſſet ſacerdos.

CAP. VIII.

FACTVM eſt autẽ cum ſenuiſſet
Samuel, poſuit filios ſuos iudices
in Iſrael. Fuitque nomen filij eius
primogeniti Ioel, & nomen ſecũdi
Abia iudicum in Berſabee. Et non ambu-
K lauerunt filij illius in vijs eius, ſed declinauerunt
poſtea ad auaritiã: acceperuntque munera,
& peruerterunt iudicium.

F*actum eſt.* In ſuperioribus deſcripta nequitia filiorum Heli, per quam perijt ſummum ſacerdotium de domo ipſorum, hic deſcribitur iniquitas filiorum Samuelis, quę fuit occaſio, vt mutaretur principatus Iſraelitarum: ſi enim filij Samuelis ſecuti fuiſſent viam patris, non declinantes ad auaritiam, ſicut Samuel fuerat iudex, ita filij eius, & poſteri ipſorum, nunquam fuiſſet mutatus iſte principatus de Iſrael, quia tamen fuerunt mali habuerunt Iſraelitę occaſionem petendi regem, & ſic mutatus

fuit principatus Iudicũ in principatum Regum. Et diuiditur in tres partes. Primò deſcribitur filiorum Samuelis tranſgreſſio: ſecundò populi petitio: tertiò domini diffinitio. Secunda ibi. *Congregati ergo.* Tertia ibi. *Et orauit Samuel.*

Ordo huius literæ eſt continuus ad præcedentem.
Quæſt. I.

CIRCA primum de habitudine literę huius ad pręcedentem an ſit conſequens ordo, dubium videbitur, ſed reſpondetur, quòd hic eſt ordo continuatus, quoniam ſupra dictũ fuit de vita Samuelis, & actibus, quos habuit vſque ad ſenectutem, ſcilicet quòd iudicabat ſemper Iſrael, & diſcurrebat per tria loca. Hic autem dicitur, quid egit poſtquam fuit ſenex, ſcilicet quòd inſtituit filios ſuos iudices, quia ipſe non poterat iam diſcurrere per loca. Inter hęc autem medium nullum eſt, ideo ordo iſte eſt continuatus. *Factum eſt autem cum ſenuiſſet Samuel.* Iſtud erat antequam eſſet Saul rex: nam ſi non fuiſſet ſua ſenectus, propter quam impeditus fuit a iudicãdo, nunquam Iſraelitę petiuiſſent regem.

Quantæ ætatis erat Samuel, quando inſtituit filios ſuos iudices, & quanto tempore vixit. Quæſt. II.

DE ętate autem Samuelis, ſcilicet quantum vixerit, non habetur expreſſum: conſtat tamen, quòd iam erat ſenex, ita ꝙ non poſſet iam cõmode diſcurrere per loca, ſicut prius faciebat. Poſt hoc tamẽ vixit tempore magno: fuerũt enim 20. anni in principatu Samuelis, vt patet pręcedenti c. ſcilicet, ꝙ ab eo tempore, quo poſita eſt arca in Cariathiarim vſque ad tempus, quo factum eſt bellum pręcedens contra Philiſthinos tranſierant anni 20. incępit tamen principatus Samuelis, quando poſita eſt arca in Cariathiarim, ſcilicet ſeptem menſibus ante, vel quaſi. Immediate autem fuerũt facta ea, quę habentur hic. ſ. ꝙ petiuerunt Iſraelitę regẽ, & Samuel illum ſibi dedit, cũ quo vixit Samuel annis 18. ſ. poſt conſtitutionem Saulis in regem, vt ait Ioſephus. 6. antiquitatum. Saul autem duobus annis ſolum ſuperuixit Samueli, vt ait idem Ioſephus, & ſic ſunt 38. anni ab initio principatus Samuelis vſque ad mortem eius, ante hoc autem quantum vixerit nõ apparet. Hebręi autem dicunt, ꝙ ſolum vixit 52. annis, & inducunt ex verbis matris eius, quę vouit illum domino vſque in ſęculum, ſed ſęculum eſt ſpatiũ annorum 50. ſcilicet a Iobelęo in Iobelęum, & quoniam ipſa non duxit eũ coram domino immediate, vt natus eſt, ſed poſtea aliquanto tempore. ſ. poſt duos, vel tres annos, quibus ſuper addendum eſt vnum ſęculum, ſcilicet 50. anni. Sed iſta poſitio nulla eſt, quia nõ pręſciuit mater eius dies illius, ita quòd taxaret, quòd ſtaret coram domino ſolum per vnum Iobelęum, ſed dixit quandiu vixerit etiam ſi viueret centum annis: ſic enim ipſa expoſuit ſupra c. 1. Item non ſignificabat hoc, quod Samuel viuere deberet per quinquaginta annos coram domino, quia poterat ſtare coram domino vſque in ſęculum, & tamen, quòd ſolum eſſet ibi quinque annis, vtpote ſi tranſiſſent 45. anni a pręcedenti Iobelęo quando naſceretur Samuel, manebant 5. anni ſolum vſque ad Iobelęum, quibus ſi ſtaret Samuel corã domino, diceretur ſteiſſe vſque in ſęculum coram domino. Sic enim erat de ſeruis, qui quãdo volebãt educere ſecum filios, & vxores, manebant vſque ad annũ Iobelęi, & ſiue ille cito veniret, ſiue poſt longa tẽpora dicebantur ſteiſſe iſti ſerui vſque in ſęculum, vt patet Exo. 21. c. & Leui. 25. Item non ſtat, quia cum ab

[Hebræorũ opinio de vita Samuelis improbatur.]

A initio principatus Samuelis vſque ad mortem ſuam, tranſirent anni 38. vt ſupra declaratum eſt. fuiſſet ſolũ 12. annorum Samuel, quando incępit principari, ſed hoc inconueniens eſt, quia nemini per electionem tribuitur principatus in tam parua ętate: Samueli autẽ per electionem datus eſt principatus iudicarius totius populi, quia nemo de ſtirpe ſua ante eum fuerat princeps, ſed Heli ſummus ſacerdos: eſſet igitur ad minus 25. annorum, vel amplius, nam adhuc in illa ętate nõ ſunt homines maturi. Item ſequeretur aliud inconueniens, quia in primo anno regni Saulis dixit Samuel: ſenui & incanui, vt patet infra c. 12. ſed adhuc poſtea ſuperuixit 18. annis ſecundum Ioſephum: ergo erat 32. annorum, quando dicebat ſe ſenuiſſe, quod
B eſt incõueniens. Item nõ ſtat, quia Samuel ante principium regni Saulis fecit duos filios ſuos iudices: ergo illi iam eſſent viri maturę ętatis. ſ. 25. vel 30. annorum, & tamen modo prędicto Samuel ſolum eſſet in principio regni Saulis 32. annorum, vel quaſi, ergo nõ poſſet habere filios ad plus, niſi 15. vel 16. annorum, & tamen manifeſtum eſt, quòd iſti non aſſumerentur in iudices. Et ſic dicendum eſt, quòd fuerit maioris ętatis, ſcilicet 70. annorum, vel plurium, & ſic quando cõſtitueret iudices filios ſuos eſſet annorũ 50. vel quaſi, ita vt poſſet habere filios idoneos ad accipiendum in iudices. *Poſuit filios ſuos iudices ſuper Iſrael.* Duos. n. filios habebat, & ambos iudices inſtituit, vt melius expedite poſſent iudicia, quamquam ipſe ſolus tẽpore
C ſuo iudex fuerat. *Fuit nomen filij eius primogeniti Ioel, & nomen ſecundi Abia.* Iſtos duos ſolum habuiſſe legitur & ambos iudices ordinauit. pertinebãt autem ambo ad genus Caathiratum, ſicut pater eorum Samuel. *Iudicum in Berſabee.* Ideſt iſti ambo erant iudices in ciuitate Berſabee, eſt autem Berſabee, quędam ciuitas in terra Chanaan in latere meridiano, & eſt quaſi in extremitate terrę illius, ideo quando ſcriptura vult ponere terminos terrę Chanaã ponit Dan, & Berſabee, vt patet ſupra c. 3. ſ. Cognouit vniuerſus Iſrael, quòd fidelis Samuel Propheta eſſet domini. Accepit autẽ iſta ciuitas nomen ab Iſaac, vt vocaretur Berſabee. i. puteus ſeptem, vel puteus iuramenti, vt patet Gene. c. 26. eſt autẽ ciuitas iſta in ſorte Iudę, vt patet Ioſue.
D 15. c. in hoc autem fecit Samuel filios ſuos variare a moribus ſuis, quia ipſe diſcurrebat quolibet anno iudicans Iſrael in Bethel, Galgala, & Maſphat, iſti autẽ ſtabant ſolum in Berſabee. Ioſephus autẽ dicit 6. Antiquitatum, ꝙ vnus iſtorum erat iudex in Berſabee, & alius in Bethel, & ꝙ pater eorum diuiſit eis populum dans vni partem vnam ad obediendum, & alteri alteram: litera tñ vult, ꝙ ambo in Berſabee iudices fuerunt. *Et non ambulauerunt filij eius in vijs illius.* Ideſt in vijs Samuelis. Poteſt dupliciter intelligi iſta lr̃a. Vno modo de vijs materialibus. ſ. quòd non circuibant filij Samuelis Iſrael ſingulis annis iudicantes in tribus locis, ſicut pater eorũ, in quo nimis gaudebant Iſraelitę cum ipſi releuarentur a magnitudine expenſarũ Samuele diſcurrente per terram. Nunc autẽ filijs eius
E exiſtentibus in vno loco compellebantur venire litigantes ex longinquis partibus, & fatigabantur expenſis, vnde ex hoc poterant iſti iuuenes non placere populo. Alio modo intelligitur, ꝙ non ambulauerunt in vijs patris. i. non ſecuti ſunt mores illius. Nam ipſe iudicauit Iſraelem iuſtè, & a nullo vnquã accepit munera, nec quicquam per calumniam, aut violenter extorſit, vt patet j. c. 12. iſti aũt iuuenes accipiebant munera, & peruertebãt iudicium, & hoc intelligebat populus iſta dicẽs, vt patet j. *Sed declinauerunt poſt auaritiam.* Ideſt non declinauerunt poſt iuſtitiam, ita vt ad illud declinarentur ad ꝙ iuſtitia inclinabat: ſed ad ꝙ auaritia, & deſiderium poſſidendi. *Acceperuntque munera,*

[Berſabee ſitus, & nomen.]

[Cap. 3.]

munera, & peruerterunt iudicium. Duo mala fecerunt filij Samuelis. Primum, quia acceperunt munera. Secūdum, quia iudicium peruerterunt propter pecuniam: vtrunque enim per ſe malum eſt, & tñ ſi vniantur aliquid peius efficitur. Accipere enim munera per ſe ipſum malum eſt, ideo ſi iudex accipiat munera, etiam ſi propterea non peruertat iuſtitiam, male agit. Nam litigator videns, ꝙ iudex ab aduerſa parte munera ſuſceperit ſuſpectus redditur de cauſa ſua, ideo potius vult ſine litigio perdere, quam litigando ſuccumbere cum longe maius ſit dānum ſuccumbere, quam nō litigare. Etiam ille, a quo iudex munera recepit, audacior fit ad quęcunque litigia, & ad calumniandum expectans venalem ſententiam, potiſſime, quia rarus eſt qui ad pecunias non moueatur, ideo totaliter, vel ex parte animus iudicis accepta pecunia concutietur, ideo lex nimis vetuit acceptionem munerum in iudicibus, vt patet Exo. 23. & Deutero. 16. c. ſ. non accipies perſonam, & munera, quia munera excęcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum: peruertere etiā iudicium per ſeipſum ſine acceptione munerū malū eſt, ſi tñ quis accipiat munera, & peruertat iudicium deterior eſt: iſti autem vtrunque fecerunt.

Congregati ergo vniuerſi maiores natu
Iſrael, venerunt ad Samuelem in Ramatha,
Oſe. 13. dixeruntque ei: Ecce tu ſenuiſti, & filij tui
non ambulant in vijs tuis, conſtitue nobis regem, vt iudicet nos ſicut & vniuerſę ha
Act. 13. bent nationes. Diſplicuitque ſermo in oculis
Samuelis, eo ꝙ dixiſſent: Da nobis regem, vt
iudicet nos.

Congregati vero vniuerſi maiores natu Iſrael. Hic ponitur ſecundum. ſ. populi petitio de habēdo regem, deſiderabant. n. iam tranſire ad aliud genus politię.

Quare Iſraelitæ moti ſunt ad petendum regem. Quæſt. III.

FVIT tamen eis multiplex cauſa ad petendū regem. Prima quia filij Samuelis non ambulabant in vijs patris ſui, & grauabant populū. Secunda fuit, quia volebant habere ſuper ſe vnum ducem, qui poſſet ante eos ire ad bellum: audierant namque, ꝙ rex Ammonitarum moueret exercitum ꝯ illos, ideo volebant regem. Iſta cauſa non exprimitur hic, ſed. ĩ. c. 12. cū dixit Samuel vidētes aūt ꝙ Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſus vos, dixiſtis mihi, nequaꝗ, ſed rex imperabit nobis. Tertia cauſa fuit, quia videbant Iſraelitis, ꝙ erant minores in honore cęteris gentibus: oēs. n. alię gentes habebāt regem, ipſi aūt nō: ſic dixerunt. ĩ. cōſtitue nobis regē, vt iudicet nos, ſicut & vniuerſę habēt nationes. Dicit aūt hic, ꝙ cōgregati ſunt omnes maiores natu Iſrael. i. omnes ſeniores dicuntur maiores natu. i. natiuitate: iſti autem venerūt ad Samuelem, vt non crederet Samuel, ꝙ mouebantur ex aliqua leuitate iuuenili, ſed quia ſtatus rei ſic exigebat: iſti. n. propter ſenectutem melius iudicant, quia prudētia q̃ eſt de particularibus exigit magnam experientiam: non eſt aūt experiētia ſine tēporis magnitudine, ideo non eſt facile iuuenes eſſe prudentes iuxta Ariſto. 6. Ethi. Dicitur aūt, ꝙ conuenerunt vniuerſi ad hoc, ꝙ Samuel crederet iſtam eſſe intentionem totius populi: etiā vt plus eum honorarent cum multi venirent. *Venerunt ad Samuel in Ramatha.* Erat. n. locus habitationis eius in Ramatha, vt patet pręcedenti c. Nam ēt qñ erat iunior, & pote-

F rat per totum Iſrael diſcurrere ad iudicandum, ad vltimum redibat in vrbem ſuam Ramatha, & ibi manebat. In hac quoque ciuitate poſtea ſepultus eſt, vt patet. ĩ. 25. c. *Dixeruntque ei: ecce tu ſenuiſti.* Iſtud ponunt Iſraelitę ad excuſandum petitionem ſuam, ne offenderent Samuelem. Dixerunt. n. tu ſenuiſti. i. iam non potes exercere actus iudicātis, qui ſunt nimis laborioſi, potiſſimum diſcurrendo quolibet anno per totum Iſrael, ſicut conſueuiſti, ideo petimus regem. q. d. ſi tu poſſes nos iudicare, ſicut a principio iudicabas, nō peteremus regem, vel alium iudicem. *Et filij tui non ambulant in vijs tuis.* Hoc adiunxerunt, quia primum nō ſufficiebat: nam licet non poſſet eos iudicare Samuel
G diceret, ꝙ filij ſui iudicarent: ipſi aūt adiunxerūt, ꝙ nō expediebat hoc, quia filij eius non ſequebantur vias ipſius. Hoc autem dicebant, quia declinauerunt poſt auaritiam accipientes munera, & peruertentes iudiciū.

An eſſet ſufficiens cauſa Iſraelitis ad petendū regem, quód iudices ſui erant iniqui. Quæſt. IIII.

QVAERET aliquis quare Iſraelitę petierūt ſibi regem eo, ꝙ filij Samuelis erant iniqui iudices: nam non erat iſta ſufficiens cauſa petendi regem: ſi. n. erāt iudices iniqui poterant deponi, & cōſtitui alij iudices, & hoc quidem libenter, vel non cum tanta amaritudine acceptaſſet
H Samuel, quia cum ipſe vir iuſtus eſſet non curaſſet nimis de filiorum ſuorum deiectione, dum tñ prouideretur publicę vtilitati. Et hoc patet. ĩ. quia cum audiuit iſta Samuel, diſplicuit ſermo iſte in oculis eius eo, ꝙ dixiſſent da nobis regem. q. d. ſi dixiſſent da nobis alios iudices, dum tñ non peterent regem, nō diſplicuiſſet ſermo ille. Reſpondendum eſt, ꝙ iſta cauſa. ſ. iniquitas filiorum Samuelis nō fuit, quę impulit Iſraelitas petere regem, ſed ipſi deſiderabant nimis habere regem, & nūc habita occaſione petierunt, & ſic iniquitas iſta non fuit cauſa, ſed occaſio. Cauſa autē erat, quia videbatur eis indecorum eſſe, ꝙ cum ipſi eſſent magnus populus non haberent regem. Putabant. n. magnum eſſe honorem populi, & ꝙ ipſi priuarentur
I hoc honore, erat eis graue: è contrario tñ fit, qm̃ honorabilior eſt populus, qui non habet regem, dumtñ poſſit alias bene regi per quemcūque politicum principatum, q̃ ſi regem habeat. Nam habentes regem quoddam genus magnę ſubiectionis tolerant, Iſraelitę tñ non attendebant ad hęc. Item filij Samuelis erāt duo, & ſic neuter erat princeps populi inſolidum, ideo nullus eorum ageret curam de bellis populi, tanq̃ de re ſua: ipſi aūt volebant aliquē, qui haberet curā de eis, ſicut de re ſua: hoc aūt pertinebat ad regem, qui eſt dñs ſubditorum. Iudices aūt nō habebant tam abſolutā poteſtatem ſuper populum ſicut rex, ideo videbatur Iſraelitis, ꝙ hñdo iudices nullū dñm habebant, & iſtud potiſſime mouit eos. Nam cum viderunt, ꝙ
K rex Ammonitarum venerat ſuper eos, petierunt regē, vt patet. ĩ. 12. c. volentes aliquem, qui ita haberet curā de eis, ſicut rex Ammonitarum de Ammonitis, & q ſaluare poſſet eos de manu hoſtium: vñ poſtq̃ Saul cōſtitutus eſt in regem quidam de Iſraelitis dixerunt, num ſaluare nos poterit iſte, & deſpexerunt eū, & nō attulerunt ei munera. ĩ. c. 10. q. d. nos petebamus aliquem, q ſaluaret nos, & iſte non poterit: deſiderabant igitur Iſraelitę regē. Nūc aūt videntes opportunitatē petendi ppter iniquitatem filiorum Samuelis, petierunt: noluerūt aūt petere aliquē iudicem, quia ille haberet ſimilem habitudinem ad populū ſicut pręcedētes, & nō eſſet rex, ꝙ illi intēdebant. *Conſtitue nobis regē, vt iudicet nos.* Nō petebāt principaliter regē ad iudicādū eos, quia ad hoc poterant petere iudicē, ſed petierūt ad hoc,

hoc,ꝙ imperaret illis, & ageret bella ipſorum,ipſique haberent honorem regalem, ſicut cęterę gentes.

Quare petierunt Iudæi regem a Samuele, & non conſtituerunt ipſi per ſe. Quæſt. V.

QVÆRERET aliquis cum Iſraelitę nimis deſiderarent regem, quare petierũt illum a Samuele? poterãt.n.ipſum per ſe conſtituere cum totus populus hoc vellet. Reſpondẽdum eſt,ꝙ hoc fecerũt propter duo. Primo ne offenderent ipſum Samuelem, ipſe.n.iam iudicare nõ potens filios ſuos iudices conſtituerat, ſi aũt Iſraelitę eo inconſulto deponerent filios eius a principatu ordinantes regem,nimis iniurioſè agerent in Samuelem, ꝙ recuſabant, quia eis benefecerat nimis, & erat vir Dei: eum igitur conſuluerũt. Secundo fecerunt hoc, quia intelligebant, ꝙ cum eſſet Samuel Propheta, ſi ipſe non diceret eſſe conſtituendum Deus nõ admoneret, ideo quamquam Iſraelitę conſtituerent alias regem,non duraret,pp hoc aũt voluerunt,ꝙ p manus eius fieret, ne ipſi incurrerẽt in magnam pęnã a Deo infligendã. *Sicut vniuerſæ habent nationes.* Iſta litera põt dupliciter accipi. Vno modo,ꝙ eſſet cauſa motiua Iudęorum ad petendum.ſ.omnes gentes habent regẽ, & eſt honor earum in rege ſuo,ideo ipſi concupierũt regem. Vel poteſt accipi tanq̃ iſtud ſit excuſatiuum petitionis eorum. i.nõ petimus aliquid irrationabile, nec nouum,aut inauditum, quia omnes gentes regẽ habent,nos aũt ſoli priuamur hoc honore. Dixerunt aũt,ꝙ vniuerſę gentes habebant regem,non quidem, ꝙ nulla eſſet gens, quę non haberet regem, quia aliq̃ gentes vtebantur tunc alijs generibus principatus, ſicut democratijs,ariſtocratijs,oligarchijs,& ſic de alijs generibus principatuum,ſed plurimę gentium erant, quę habebant regem,ideo dixerunt, ꝙ omnes gentes habebant regem, ſic etiam nunc plures gentes habent regalem principatum. ſed aliquę habent ariſtocratiã:rarę tñ ſunt. *Diſplicuitque ſermo in oculis Samuelis.* i.verba iſta fuerunt dura in conſpectu Samuelis, quia nunq̃ ipſe aliquid tale ſperauerat a populo ꝓponẽdũ.

Tribus cauſis triſtatus eſt Samuel quando petierunt regem. Quæſt. VI.

FVIT autem triſtitia pp verba iſta in Samuele tripliciter. Primo q̃a innotuit ſibi malitia filiorum,quę hactenus occulta fuerat: nec quidẽ doluit, quia innotuit ei malitia, ſed quia ipſi iniqui erãt. Secundum fuit pp honorem diuinũ,quia Deus in hoc contemnebatur, vel honor eius minuebatur: eo, ꝙ hactenus Deus tenebat in populo Iſrael nomen regis, ꝙ eſt nomen magni honoris, & nullus de Iſraelitis iſtud nomen ſibi aſſumpſerat pręter quẽdam ſacrilegum,qui breuiter mortu' eſt,de quo Iudi. cap.9.noluerat igitur Deus, ꝙ iſtam excellentiam darẽt Iſraelitę alicui niſi ipſi, & ꝙ ipſe dominaretur immediate ſuper eos. Quòd aũt honor Dei diminueretur, erat grauiſſimum Samueli. Hoc patet, quia dicitũ. ĩ.dixit Deus ad Samuelem: Non te abiecerunt, ſed me,ne regnem ſuper eos. Tertio contriſtatus eſt Samuel, quia volebant Iſraelitę aſſimilari cęteris gentibus: dixerunt.n.conſtitue nobis regem, ſicut habent

Lib.6.cap. 3.4. cęterę nationes. Sciendum, ꝙ Ioſephus dicit populũ Hebręorum petiuiſſe a Samuele, ꝙ faceret regẽ aliquem de filijs ſuis, quia ipſi deſiderabãt habere regẽ. In hoc aũt putantes, ꝙ nõ grauiter ferret, quia non auferebatur principatus de domo eius, ſed augmẽtabatũ. Dicit tñ,ꝙ hęc verba grauiter ꝯcuſſerũt Samuelẽ pp inſertã ei iuſtitiã circa odiũ regis, optimã.n.illius tunc ꝯuerſationis electionẽ diligebat valde,q̃ dũ ſancta eſſet beatos & ciues vtentes ſe faciebat: nimiaque cogitatione his dictis afflictus, nec cibi memoriam habuit, nec ſomni, ſed facta nocte terũ cogitationes euoluens, ſine ſopore permanſit quouſque Deus illũ reſponſione ſua conſolatus eſt. *Eo, quòd dixiſſent da nobis regem, vt iudicet nos.* q. d. nõ fuit triſtatus principaliter, quia mala enunciabantur de filijs ſuis, & quia ipſi merebantur perdere principatum,ſed quia petiuerũt regem,ꝙ militabat ꝯ Dei honorẽ. Libenter.n.tuliſſet ꝙ filij ſui pderent principatũ, & tranſiret dignitas ad extraneos dum tñ Iſraelitę nõ petiuiſſent regem: erat .n.ſibi odioſum nomen iſtud tum pp honorẽ Dei, tũ pp bonum ſtatum populi:ſic.n. Romani habuerunt nimis exoſum nomen regiũ in vrbe eo, ꝙ cum a principio reges habuiſſent grauiter ab eis afflicti ſunt propter iniquam dominationem.

An Iudæi peccauerint petendo regẽ, & an teneatur quilibet velle viuere ſub optimo genere principatus. Quæſt. VII.

QVÆRETVR circa p̃dicta an Iſraelitę peccauerint petendo regẽ ſup ſe. Aliquis dicet,ꝙ non, quia cum quis petit ea, q̃ ſm ſe bona ſunt nõ peccat, ſed Iſraelitę petendo regẽ petebant aliquid,ꝙ eſt p ſe bonũ, & ſm dictamẽ rõnis,ergo ñ peccabant. patet hoc,q̃a Ariſt.diſtinguit tres politias bonas, & tres peruerſitates politiarũ. tres bonę ſunt: regalis,ariſtocratica,& mocratica. tres malę ſunt tryannica, oligarchica, democratica, & harũ meliorẽ dicit regalẽ peſſimã vero tryannidẽ.vt patet. 8.Ethi.&.3.Poli. petendo ergo optimum principatũ non peccabant. Itẽ deſiderium rationis debet eſſe ſm deſideriũ naturę eo,ꝙ natura nõ errat, quia entia vniuerſi nolunt male diſponi, iuxta Ariſto.12.Meta. ſed natura deſiderat vnitatẽ principatus, vt patet ibidem cum dr̃: mala eſt pluralitas principũ, bonus eſt ergo vnus princeps. Debẽt igitur deſiderare hoĩes vnitatẽ principatus, ſed iſtud eſt in politia regali, ergo licitũ eſt petere regem, immo valde rationabile. Itẽ,ꝙ lege diuina datur, iuſtũ eſt, ſed in lege dr̃ de conſtitutione regis,quia Deutero.c.17.dr̃ quid agere deberet rex cõſtitutus,& dr̃ conſtitues in regẽ eum,quem dñs Deus tuus elegerit, ſed ſi Deus eligeret aliquem in regem, rectum erat, ꝙ acciperetur, ergo nõ peccabant petẽdo regem. Itẽ ſi habere regẽ fuiſſet peccatum Iſraelitis, Deus non permitteret eis, ꝙ haberent regem,ſed ipſe dixit Samueli, ꝙ audiret vocem Iſraelitarũ,& daret eis regem,ergo non peccabant petendo regem. In ꝯtrariũ vr̃,ꝙ peccauerint, qm̃.ĩ.12.c.dixit Samuel: videbitis, quia grande malum feceritis in ꝯſpectu dñi petentes ſuper vos regem: ergo nõ ſolum erat peccatũ, ſed adhuc magnum. Item Samuel dixit,ꝙ Deus faceret mirabilia coram Iſraelitis mittendo pluuias,& tonitrua ad manifeſtandum, ꝙ peccauiſſent petendo regem, ſed Deus miſit immediatè, vt locutus fuit Samuel,& Deus non approbat aliquid falſum,ergo peccauerũt. Item patet,quia dr̃ in eodem 12.c.vos feciſtis vniuerſum malum hoc, & ibi dr̃ de regis petitione,ergo petere illum erat malum. Item dr̃ hic, ꝙ diſplicuit ſermo in oculis Samuelis, eo ꝙ dixiſſent da nobis regem, vt iudicet nos, ſi tñ non fuiſſet malum non diſplicuiſſet ĩ oculis Samuelis, quia erat vir iuſtus,ergo erat malum. Item contemnere Deum iniquitas eſt, ſed contempſerunt illum Iſraelitę petendo regem, ergo peccabant. Hoc patet,quia dr̃ hic. Non.n.te abiecerunt,ſed me, ne regnem ſup eos. Item Deus computat iſtud opus Iſraelitarum inter alia opera mala Iudęorum, & dicit iſtud eſſe ſicut illa, ergo peccauerũt.

Patet

Patet hoc, quia dicitur hic iuxta omnia opera ſua, quę fecerũt a die, qua eduxi eos de Aegypto vſque ad diẽ hanc: ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis ſic faciunt, & tibi, ſed opera illorum erant mala in derelinquendo Deum ab antiquo: ergo ẽt iſtud erat malum. Ad quęſitum reſpondetur, ꝙ Iſraelitę peccauerunt petendo ſuper ſe regem, pro quo ſciendũ, ꝙ politia regalis ſm naturã ſuam, vel genus eſt melior omnibus alijs politijs, q̃q̃ nulla eſt periculoſior, quia difficile eſt committere omnia vni iuxta Ariſto. 3. Poli. ideo in eodem libro magis ſuadet principatum democraticũ, vel timocraticum ciuitatibus, q̃ regalem, eo ꝙ non ſint tantum periculoſi, q̃q̃ non ſint ęqualiter boni.

Rñſio auctoris ad qõnem.

G Quod autem aliqua gens ſtatuat ſuper ſe iſtũ, vel illum principatum peccatum nullum eſt, quia nõ obligantur naturaliter ad aliquem eorũ, ideo poſſunt eligere quem voluerint. Et dato, ꝙ eligant principatũ non conuenientem non peccant, niſi hoc aliqui fecerint ex intentione peruerſa. ſ. vt inde cõſequantur honorem vel lucra: potiſſimè aũt circa principatũ bonũ, & fere toti orbi communem nullus peccaret eligendo illum, & ideo in gentilibus peccatum non erat, ꝙ acciperent ſuper ſe regem. In Iudęis aũt fuit peccatũ, quia Deus volebat, ꝙ non eligerent regẽ, & ipſi ꝯ intentionem Dei accipere voluerunt, ergo peccauerũt: Deus. n. acceperat Iſraelitas in populum peculiarem de cunctis populis terrę Deutero. c. 7. & ipſe volebat regnare ſuper eos, vt patet Exo. c. 19. ſ. Mea eſt omnis

H terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gẽs ſancta. Iſraelitę aũt voluerunt accipere alium regem ſuper ſe petẽtes de ſeipſis regem, ideo abijciebãt Deũ a principatu regnatiuo, ſic autem ipſe conqueritur. ̅j. Non te abiecerunt, ſed me ne regnem ſuper eos. Et nõ excludebatur principatus Dei regnatiuus ſuper Iſraelitas per ſumptionem alterius regis, ſed excludebatẽ principatus immediatus, quia non poterat eſſe Deus rex immediatus ſi alius eligeretẽ inter Iſraelitas: volebat aũt Deus, ꝙ Iſraelitę haberẽt principes paruę poteſtatis, ſicut erant iudices, vt non haberent aliquem: quem vocarent dñm pręter Deum, nunc aũt cũ haberent regem, quia ille habebat magnam poteſtatẽ

I vocarent eum dñm, & regem, & quantũ honori adderent tanto diuino honori ſubtraherent. Erat ẽt hoc vtilius Iſraelitis; quia cũ non haberent regem, erant liberi a magna ſubiectione. Erant ẽt a tributis immunes, quia nemo erat cui ſoluerẽt tributa in toto Iſrael. Iudices namque non tm̃ dominabãtur, vt tributa exigerent, ſed ſiquid ꝑꝑ honorem populus impendebat ſuſcipiebant. Reges aũt imponebant tributa, & multas alias ſoſones graues, de quibus. ̅j. ergo fuiſſet vtilius eſſe ſine rege, peccauerunt igitur Iſraelitę petendo regem, & fuit peccatũ principaliter, quia reſtiterũt diuinę ordinationi, cũ Deus vellet, ꝙ ipſe ſolus eſſet rex. Ad rationes in contrarium reſpondetẽ. Ad primã, cum dicebatur, ꝙ petere id, ꝙ iuſtum eſt, & ſm dicta-

K men rationis, non eſt peccatum, & ſic erat de rege. Dicendum eſt, ꝙ ſm ſe petere regẽ non erat peccatũ: erat tñ peccatũ hoc Iſraelitis, quia Deus volebat dominari inter eos, & ꝙ eſſet rex immediatus, ꝙ notificatum fuerat Iſraelitis: ipſi aũt hoc nõ obſtãte petierunt regẽ, iõ peccauerunt agentes ꝯ diuinã prohibitionem, & ꝑ hoc eſt reſponſio ad primam, & ſecũdam rationẽ. Ad tertiã rõnẽ cum dicebatẽ, ꝙ hoc datẽ in lege diuina, ergo eſt iuſtum. Dicendum, ꝙ Deus nõ dixit Iſraelitis, ꝙ haberent regẽ, ſed dedit legẽ, ꝙ ſi eũ habere vellent qualiter haberent. ſ. ꝙ nõ acciperent de alijs gẽtibus, & quid rex cauere deberet, cũ tñ ipſe ſignificauerit, ꝙ nolebat alium eſſe regẽ, ſed ipſe eẽt rex immediatus eorũ non erat ſibi illicitũ ꝑ aliq̃ legẽ petere regẽ. Ad quartã rationẽ, cũ dr̃, ꝙ Deus ꝑmiſit

F Iſraelitis hr̃e regẽ dicens Samueli, ꝙ audiret eos. Rñdendũ ꝙ ꝑ hoc nõ tollitur, qn peccauerint, quia multa Deus ꝯcedit hominibus iratus, q̃ placatus nõ ꝯcederet: ipſe. n. ſignauit volũtatẽ ſuam Iſraelitis: ſ. ꝙ ipſe volebat dominari ſuꝑ eos, & ꝑꝑ hoc iuſſit Samueli, vt recitaret corã populo mala, q̃ reges eorũ facturi eſſent eis, vt ꝑ hoc diſtraherẽtẽ a petitione regis, ſed no luerunt. Nã dr̃. ̅j. noluit populus audire vocẽ Samuelis, ſed dixerunt, nequaq̃, rex. n. erit ſuper nos, & erimꝰ nos ſicut oẽs gentes: peccauerunt igitẽ petẽdo regem.

Arguit contra prædictam quæſtionẽ probando, quòd nõ peccauerint petendo regem. Quæſt. VIII.

G SED adhuc obijcietẽ, ꝙ nõ erat malum, ꝙ peterẽt regẽ. Nõ ſolum. n. Deus permiſerat regẽ in Iſraelitis tanq̃ nõ malũ, ſed ꝓmiſerat eis reges tãq̃ bonũ: Geñ. 17. c. Sarai vxorẽ tuã nõ vocabis Sarai, ſed Sarã: bñdicam ei, & ex illa dabo tibi filiũ, cui benedicturus ſum, eritque in nationes, & reges populorũ orientẽ ex eo. Hoc dicebat Deus ad oſtẽdendam maximã fęlicitatẽ, & honorẽ Abrahę, ergo Iudęi tãq̃ bonũ ſibi ipſis, & a Deo eis ꝓmiſſum petere poterãt.

Primum arg.

Secundo, quia neceſſe erat, ꝙ Iudęi hr̃ent aliqñ regẽ, quia ſic prophetauerat Iacob moriens. ſ. ñ auferetur ſceptrum de Iacob, nec dux de fęmore eius, donec veniat, q mittendꝰ eſt: Geu. 49. ergo ipſi petẽdo, ꝙ Deus

2. arg.

H volebat, & neceſſario venturũ erat, nõ peccabãt. Tertio patet, quia minus erat petere regẽ, q̃ ꝯſtituere, ſed licebat Iſraelitis ꝓpria auctoritate ꝯſtituere regẽ, ergo a fortiori licebat petere eũ a Samuele, & ita nõ peccarent. Patet hoc, quia Deut. 17. c. dr̃ nõ poteris alterius generis regẽ ſuꝑ te ꝯſtituere, q nõ ſit frater tuus, ergo a ꝯ̃rio ſenſu hominẽ generis ſui poterant ꝯſtituere in regẽ, quia ꝙ de vno negatẽ de alio ꝯceditẽ: iuxta illud c. nonne. extra de Pręſumptionibus.

3. arg.

Quarto ꝙ ẽt motiuũ petendi regẽ erat conueniens. ſ. ꝙ alię nationes regẽ habebant, quia iſtud ponit Deus Deute. 17. ſ. cũ ingreſſus fueris terram, quã dñs Deus tuus daturus eſt tibi, & poſſederis eam: habitauerisque in ea, & dixeris ꝯſtituam ſuper me regem, ſicut oẽs hñt per circuitũ

4. arg.

I nationes, &c. & tñ hoc motiuo petiuerunt nunc Iudęi: ergo non peccauerunt, ſed in omnibus fecerunt legitime. Dicendum, ꝙ Iudęi peccauerunt nunc petendo regẽ ſuper ſe, & non licebat eis ꝯſtituere regẽ. ſ. ſe, & tñ licebat eis nunc petere regẽ. Primum patet ex dictis pręcedentis quęſtionis. Secũdum patet, quia ꝯſtitutionem regis inter Iſraelitas Deus ſibi ſoli reſeruauerat, ideo peccarent Iſraelitę, ſiue totus populus, ſiue aliqui in ſpeciali conarentẽ regẽ ꝯſtituere, & hoc erat ad omne tp̃s, vt nullo. ſ. tp̃e hoc liceret Iſraelitis auctoritate propria, ſed ex mandato Dei, vt ipſe eſſet, qui ꝯſtitueret, & non Iſraelitę, & hoc patet Deutero. 17. c. ſ. cum ingreſſus fueris terram, quã dñs Deus tuus daturus eſt tibi, & dixeris ꝯſtituam ſuper me regem,

K ſicut oẽs hñt per circuitum nationes eum conſtitues, quem dñs Deus tuus elegerit de medio fratrũ tuorũ, & ita per hoc aſtringebat eos ad tenendum iſtũ modũ in ꝯſtitutione regis, & nõ alium. Tertium patet, quia Deus innuit, ꝙ Iſraelitis licebat petere regem, ꝙ patet, quia poſuit quid agendũ eſſet cum ipſi peterent Deu. 17. c. ſ. & dixeris cõſtituam ſuper me regem, ſicut oẽs hñt per circuitũ nationes nõ poteris ꝯſtituere, niſi eũ, quẽ Deus elegerit de vno fratrũ tuorũ, & tñ ſi malum eſſet petere, & nũq̃ liceret petere nõ poneret Deus qd agẽdũ eſſet, qñ peterẽt, ſed ꝓhiberet petere ſicut ſimpliciter vetabat, ꝙ ipſi eligerent regẽ, ergo voluit, ꝙ aliqñ liceret Iudęis petere regẽ. Secundo patet, quia determinauit tẽpus qñ hoc agẽdum eſſet. ſ. qñ eſſent in terra Chanaã. eo. c. ſ. cũ ingreſſus fueris terrã, q̃ dñs

Deus

Deus tuus daturus eſt tibi; & dixeris conſtituã ſuper me regẽ &c. & tñ ſi ſimpliciter eſſet malum petere, & nunꝗ liceret, non limitaretur tempus, & locus in quo poſſet peti, ſed ſimpliciter vetaretur, vel taceret: ergo licebat peti aliquẽ regem, & tñ nõ licebat ſemp, ſed ſolum poſtꝗ Iudęi poſſederãt pacificè terrã Chanaan. Et ita dicendum eſt, ꝙ ſeniores Iudęorum, qui petiuerunt ſuper ſe regem bene informati erant in lege, & non receſſerunt a diffinitione legis. Nam quia ſciebant, ꝙ non licebat eis conſtituere regem, non conſtituerunt, licet valde cuperent, ſed iuerunt ad Samuelem, & iſta fuit cauſa potiſſima, quare ab eo petiuerunt regem, erat quippe Propheta dñi Samuel, & nullus alius eo tpe erat in Iſrael, qualis Samuel, ideo

B

ad ſciendum voluntatem dñi, iuerũt ad eum, & ſicut, ſi eſſent in conſpectu dñi, peterent ab eo, dicẽtes dñe. conſtitue nobis regem, ita dixerunt Samueli conſtitue nobis regem, qui iudicet nos; & hac intentione Samuel accepit verba Iſraelitarum, quaſi ad eum venirent, vt ipſe conſuleret Deum ſuper hoc, quem vellet regnare ſuper illos, & ita egit, quia conſuluit dñm, & ille reſpondit, ꝙ habetur hic, & Iſraelitę ſcientes ſibi licere petere regem petiuerunt illum, ſed ſcientes ꝙ non poterant conſtituere propria auctoritate, non conſtituerunt, ſed iuerunt ad Samuelem loco Dei exiſtentem, vt eis conſtitueret regem, & ſic omnia fecerunt ſecundũ ordinem legis.

C

Quare Iſraelitæ peccauerunt petendo regem cũ nemo peccet in eo, quòd ſibi licet. Quæſt. IX.

SED tunc quęretur, cum liceret Iſraelitis petere regem quare peccauerũt, vel dicimus eos peccaſſe? Aliquis dicet, ꝙ fuit, quia petiuerunt, qñ nõ licebat petere, cum ſit circumſtantia actus ipſum tempus. Dicendum, quòd non eſt verum, quia petiuerunt qñ licebat: ſolum enim erat illicitũ anteꝗ intrarent in terrã Chanaan, & poſſiderent eam. Sed nunc poſſidebant eam, & a multis annis poſſederant: ergo licebat petere nunc. Sed dicendum, ꝙ peccauerunt Iſraelitę primo, quia ex deſiderio volebant accipere principatum terrenũ, vt ſe ſubtraherent a diuino, quia nunc cum regem non habebant, Deus erat im-

D

mediatus rex, & dñs eorum: cum aũt acciperent regẽ, haberent pręter Deum alium, quem vocarent regẽ, & dñm: in quo licet non poſſent auferre Deo ſupremam poteſtatem, q̃ eſt ſibi naturalis in omnes res, auferebant tñ ſibi immediationẽ dñij, cum alium immediatum dñm, & regem cognoſcerent, & ita ipſe dixit ad Samuelem. Non te abiecerunt, ſed me, ne regnẽ ſuper eos, ſed velle ſubtrahere Deo iſtũ principatũ, & honorem, quem ipſe haberet, erat malum: ideo peccabant petentes ſic regem. Secundo quia per hoc Samueli pręiudicabant, ipſe enim erat iudex: nam licet filij ſui iudicarẽt ꝓp eum iudicabant qui conſtituerat eos loco ſui iudices: petendo aũt nunc regalem principatum auferre volebãt principatum Samuelis, & ita

E

pręiudicabant ei. Tertio peccabant ſm ingratitudinẽ, quia Samuel contulerat multa bona Iſraelitis liberãdo eos ab hoſtibus, vt patet pręcedenti c. & ꝓp ſanctitatẽ eius bñfaciebat Deus Iſraelitis, & ipſe cũ multo labore atque difficultate corporis ſui iudicabat totũ Iſrael quolibet anno luſtrans totã terrã Iſrael, vt alleuiaret labores, & expenſas Iſraelitarũ, vt patet pręcedẽt. c. & ſeruauit omnibus iuſtitiã nullũ calumniãdo, nec accipiẽdo munera, nec aliquẽ opprimẽdo, ꝙ ſolẽt facere iudices, qui magnę poteſtati ꝓſunt. ĩ. 12. c. pro hoc ergo debebãt Iſraelitę ei multũ honorẽ, & gloriã, quia iſta ſunt ꝓmia recte principãtis, vt dicit Ariſto. 5. Ethicorũ: auferre aũt principatũ de domo eius non

A

ſolũ erat nõ retribuere ei, ſed ẽt reddere malũ ꝓ bono, ꝙ erat ingratitudo: iõ valde peccabãt, & hoc ſignauit Deus hic. Nã qñ Iſraelitę petiuerũt regẽ diſplicuit valde ſermo Samueli, & Deus cõſolãdo ipſum quaſi ſup malũ, ꝙ ei inferebãt Iſraelitę, & ingratitudine, q̃ cõmittebãt, dixit: nõ te abiecerũt, ſed me, ne regnẽ ſup eos. i. nõ affligaris, ꝙ petãt regẽ, & ꝑ hoc te abijciãt de principatu, quia nõ abijciũt te principaliter, ſed me ne regnẽ ſuper eos: tu ãt potes conſolari, qñ aliqua iniuria ẽ cõis tibi, & mihi. Et apparet magis ex verbis ſequẽtibus, ꝙ ſint hęc ad ꝯſolationẽ Samuelis, cũ ait: Iuxta. n. opa mea, q̃ fecerũt a die, qua eduxi eos de Aegypto vſque ad diẽ hanc, ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis: ſic faciunt ẽt tibi. i. nõ affligaris,

Honor & gloria ſũt pręmia recte principãtis, & non pecunia.

B

quia ꝯſuetudo ẽ iſtius gentis ſic facere, quia ego bene feci eis liberando eos de Aegypto, & deinde ſemper continuaui, & ipſi ex oppoſito derelinquebant me, & ſeruiebant dijs alienis ingrati exiſtentes mihi, ita nũc fecerunt tibi, qa pro oĩbus bonis, q̃ ꝓſtiteras, & laboribus, quos pro eis ſuſtuleras reddunt tibi hanc viciſſitudinem, vt derelinquant te petẽtes alierũ genus principatus. Sed dicet aliquis, ꝙ Iſraelitę poterãt hoc iuſtè facere ſine ingratitudine, quia ſi Samuel bñ gubernaret, vel filij ſui, nõ poterant petere alterum principatũ extra domũ Samuelis quia incurrerẽt ingratitudinẽ, ſed nunc filij Samuelis male regebant declinantes ad auaritiam, & peruertentes iudicium, vt dĩ in lr̃a, ideo nõ erant ingrati hoc petendo, & patet, quia qñ petiuerũt

C

regẽ prępoſuerũt hoc tanꝗ cãm. ſ. ꝙ filij eius nõ ambularent in vijs eius, vt dr̃ hic. Dicendum ꝙ hoc non obſtante erãt ingrati. Primo, quia licet filij Samuelis nõ bñ gubernarent aliquid tolerare deberent ꝓp honorẽ Samuelis, qui eis tanta bona ꝯtulerat, & fecerat, Secũdo, quia ſi Samuel mortuꝰ eſſet, & nemo poſſet filios eius corrigere, vel auertere a vijs malis, erat aliquis color ad auferendũ eis principatũ, ne lęderetur ſtatus populi: viuebat tñ nunc Samuel, qui poterat filios ſuos coercere, & reducere ad bonũ, iõ non licebat hoc petere. Tertio, & pręcipue, quia petitio fuit mala: nã quantumcũque filij Samuelis mali eſſent, non debebãt Iſraelitę añ oĩa petere alterũ principatũ extra domũ Samuelis: nunꝗ. n. añ hoc querelã propo-

Peccatum, & ingratitudo Iudęorũ probatur.

D

ſuerant corã eo de filijs eius: ideo petere debebant primo, ꝙ caſtigaret filios ſuos, ne iniuſtè iudicarẽt, ſicut hactenus fecerãt, & qñ ipſi eſſent incorrigibiles, vel Samuel nõ curaret eos auertere a malo, poſſent hoc petere, ꝙ fieret eis rex. Ita. n. fecit Deus quantũ ad Heli ſacerdotẽ ꝓdeceſſorẽ Samuelis: nã ille cum ſenuiſſet ꝯſtituit filios ſuos ad miniſtrandũ, q praue agebant, & Deus admonuit eũ per virũ Dei, & ille non correxit filios ſuos, neque illi ceſſauerunt a peccatis, & ſic ablatus eſt honor de manu eorum. ſ. 2. c. ſed Samuelẽ nõdũ admonuerant, neque corã eo proclamauerant, & ꝙ ſtatim peterent expoliationẽ principatus durum erat. Quarto, quia ẽt ſi Iſraelitę crederent filios Samuelis incorrigibiles eſſe in malo, non licebat eis petere hoc, ſed poterant dicere Samueli, ecce filij tui

E

non ſequuntur vias tuas, peruertunt iudicium, accipiũt munera, prouide nobis, vt populus iſte nõ pereat iniuſtè oppreſſus: hęc erat petitio honeſta, & tunc Samuel poterat ꝑ ſeipſum gubernare, licet eſſet ei difficultas, vel filijs aſſiſtere, aut aliquem alium de cognatis ſuis in iudicẽ pręficere, qui iuſtè gubernaret, & ſic maneret principatus in domo Samuelis, aut ſi Samuel non videret alium modum, ipſe illis regem conſtitueret, non petentibus eis, & iſtud nõ erat dedecus ei, cum ipſe ſponte faceret non petentibus Iſraelitis. nunc tñ petiuerunt iudicantes eum, & filios ſuos inſufficientes ad regẽdũ, ideo ingrati erant ꝯ Samuelẽ. Quinto quantum ad principale peccabant, quia ſine

cauſa

cauſa petebant amoueri principatũ de domo Samuelis, & hoc probauit Samuel, quando, contendit corã toto populo poſt conſtitutionem regis infra 12.c. nã ſi exiſtente illo principatu vellent alium principẽ, hoc eſſet propter alterum duorum, ſcilicet quia male adminiſtrabatur iuſtitia, vel quia non erat potens princeps ille, aut genus illius principatus ad illos liberãdũ de manu hoſtium, quia hęc duo ſunt ſumme neceſſaria populo, ſed iſtas duas cauſas excluſit Samuel: primam quidem, quia dixit, ꝙ neminem oppreſſerat, iudicium non peruerterat, munera nõ acceperat, quòd & ipſi Iſraelitę confeſſi ſunt. Secundam excluſit, quia dixit, ꝙ Deus miſerat eum, ſicut alios iudices, & liberauit Iſraelitas de manu Philiſthinorum, ſicut alij iudices, & tamen nunquã tempore alicuius iudicis petiuerant Iſraelitę regẽ, ergo valde pręiudicabant nũc Samueli contemnentes eum petendo regem eo exiſtente iudice, & ita peccabãt, & hac ſola argumentatione vſus eſt Samuel contra Iſraelitas ad oſtendendum eos peccaſſe, petẽdo regem. ĩ. 12.c. Sexto peccabant, quia expreſſe faciebant ꝯ voluntatem Dei: nam ſi Iſraelitę ſolum ſemel petiuiſſent regem, & poſtea diſſuadente Samuele ex parte Dei ceſſarent, non viderentur peccare ſaltem ꝯ Deum: aut eſſent multum excuſabiles, & tamen non fuit ſic, ſed cum primum hoc petiuerunt, retulit Samuel cauſam iſtam ad eum, & ille dixit, ꝙ Iſraelitę malum faciebant, & ꝙ diceret eis omnia mala, quę venirent eis, ſi regem haberent, Samuel autem dixit omnia hęc populo, & populus contempſit ea, atque animo obſtinato petiuit regem, ideo in hoc expreſſe fecit ꝯ voluntatem Dei. Et hoc apparet infra in litera cum recitat omnia mala, quę illis ventura erant cum rege, & concludens ait: Greges quoque veſtros decimabit, voſque eritis ei ſerui, & clamabitis in die illa a facie regis veſtri, quem elegiſtis vos, & non exaudiet vos, quia petiſtis vos regem. Et ſequitur: Noluit autẽ populus audire vocem Samuelis, ſed dixerunt, nequaquã: rex erit ſuper nos, & erimus nos ſicut omnes gentes. i. non curamus de eo, ꝙ comminaris, ſed volumus regem, & iſta eſt manifeſtior cã ad oſtendendum, ꝙ peccauit populus petendo regẽ cum expreſſe ꝯ voluntatem Dei manifeſtatã ſibi peterent regem.

Quomodo poterat adimpleri promiſſio Dei de rege ſi peccabant petendo regem. Quaeſt. X.

Opin. quorundã impugnatur.

SED quęretur, quomodo ergo poſſent Iſraelitę petere regem, aut quomodo poterat cõpleri verbum Dei ſuper regibus promiſſis, ita quòd non peccarent Iſraelitę petendo regẽ? Dici põt ꝙ facile erat hoc: nã Deus, qui ꝓmiſerat Iudęis reges, poterat illos eis dare ſine peccato illorũ, & hoc ipſis nõ petẽtibus: nã ita ipſe dabat eis alios principes: ſic. n. conſtituit eis Moyſen, & Ioſue, eis non petentibus, ſic & ipſe ſuſcitauit iudices in ſaluatores, vt patet Iudi. 3, & 4. c. Et de regibus idem fuit aliqñ: nam non petẽtibus Iudęis miſit Deus Samuelẽ ad vngendũ Dauid in regem. ĩ. c. 16. ergo etiã ſi nullos peterẽt reges Deus eis aliqñ illos daret, & ſic impleretur verbum Dei, & ipſi non peccarent ꝯ Deũ abijcientes eum, ne regnaret ſuper eos, & non eſſent ingrati contra Samuelem, aut contra aliquem alium petendo regem. Et iſtum ſolum modum dicunt quidam eſſe licitum ad hoc, ꝙ oĩa iſta cõplerent, & Iſraelitę haberẽt regẽ. Sed non ſtat, quia aliquo mõ licebat petere regẽ, cũ Deꝰ dixerit illis: cũ ingreſſus fueris terrã, quã dñs Deꝰ tuus dabit tibi, & dixeris ꝯſtituã ſuper me regem &c. & ita inuit, ꝙ aliqñ Iſraelitę iſta dicturi eẽnt, & iuſtè, cũ Deꝰ ibi det eis modũ ꝓcedẽdi. ſ. quia nõ ꝯſtituerẽt, niſi quẽ Deus

F elegerit: ex quo apparet, ꝙ petere nõ erat malũ, quia vetuit ibi, ꝙ ipſi ꝯſtituerent regẽ, & hoc tanquã malũ. Si ergo petere eſſet malũ, ita eis iuberet nunquã petere, niſi qñ Deus daret, vel eum, quem Deus daret: ſicut iuſſit non conſtituere: niſi quem Deus eligeret, & tamen vetuit conſtituere regem, & non vetuit: petere ergo vnum iudicauit malum, & alterum nõ: potiſſimè quia dixit quid agendum eſſet cum regẽ peterent, & ſic dictum eſt. ſ.

Dicendum ergo eſt, ꝙ non ſolum licebat Iſraelitis recipere regem a Deo ſibi datum, ſed etiam petere regẽ ſibi dari, & tñ ad hoc, ꝙ petendo non peccarent ſicut nunc peccauerunt, oportebat, ꝙ cauerent duo. In q. 8.
G Primum ꝙ ꝯ neminẽ committerent ingratitudinẽ, vel ꝙ nõ pręiudicarẽt alicui. Secundũ ꝙ nõ ſe ſubtraherent Deo in aliquo: quãtum ad primum oportebat, ꝙ ſi aliqñ petituri eſſent regem, nõ peterent nunc, quia nunc viuebat Samuel, qui multa bñficia pręſtiterat Iſraelitis, & habebat hũc honorẽ praeſidendi, vñ nõ poterat peti rex ſine pręiudicio eius, & ingratitudine ꝯ ipſum, ſed ad hoc, ꝙ nemini pręiudicaretur petendũ erat iſtud qñ nullus iudex erat, ſicut fiebat tempore ꝑcedentium iudicũ: nã mortuo vno iudice, nõ ſtatim ſurgebat alius iudex, ſed tranſibant aliquot anni inter vnum, & alterum, ſicut qñ mortuus eſt Hothoniel primus omnium iudicũ manſerunt Iſraelitę decẽ, & octo annis ſine iudice, in quibus oppreſſit eos Eglon
H rex Moab, & Ammonitę. Iudic. ca. 3. & clamauerunt ad dominum, qui ſuſcitauit eis ſaluatorem nomine Aod. e. c. Illo aũt tpe potuerant illi petere regem ſine alicuius pręiudicio, quia nemo pręſidebat, & ita fuit de tpibus medijs inter alios iudices. Quantũ ad ſecundũ oportebat, ꝙ Iſraelitę nõ peterent regẽ a Deo ptinaciter, ſed quaſi ſub ꝯditione. ſ. ſi placeret Deo dare eis hoc genus principatus, vel alterum, & ſi Deus oſtẽderet, ꝙ nõ placeret ei dare ceſſare debebãt, & in hoc peccauerunt nunc: petiuerunt. n. pertinaciter, nã a Samuele petiuerũt regẽ loco Dei, & ille retulit cauſam ad Deum, qui oſtendit eis mala, quę ventura eẽnt eis cũ regibus ſuis, & ꝙ nõ exaudiret eos, qñ clamarent oppreſſis malis illis, in quo valde diſſuadebat eis accipere
I regẽ, ſed hoc nõ obſtãte petiuerũt regẽ ptinaciſſime dicentes nequaquã, ſed rex erit ſup nos. ĩ. in lr̃a. Et dr̃ ẽt noluit populus audire vocẽ Samuelis, & tñ ille loquebatẽ eis ex pte Dei, iõ peccauerũt in hoc: ſi tñ petiuiſſent leuiter, & mox, vt viderẽt intẽtionẽ Dei, ceſſarẽt petere, nõ peccaſſent, ſed nũc ĩ vtroque peccauerũt. ſ. quia ingrati fuerunt ꝯ Samuelẽ, & qa ptinaciter petiuerunt, licet Deus eis diſſuaderet ꝓ tunc regẽ habere.

Reſpondit ad rationes factas ſupra q. 8. Quaeſt. XI.

SED nũc rñdendũ eſt ad rõnes factas. ſ. & dicẽ
K ad primã, ꝙ principatus regalis põt ꝯſiderari dupliciter, vel quãtũ ad eos, q hunc principatũ hñt, vel quãtũ ad eos, q ſubdũt huic principatui, quãtũ ad primũ eſt principatus regalis aliqd valde bonũ, qa ẽ magnus honor. Nã nõ inuenit inter hoĩes maior ſtatus, quã regalis, qa eſt magnę poteſtatis & dñij, & quãto maior honor eſt, tãto maius bonũ ẽ habẽtibus hũc principatũ, & his, qui ſunt de genere illorũ, q bonis eorũ pticipãt, & ſic dixit Samuel ad Saulẽ, qñ voluit eũ ꝯſtituere regẽ ſeqnẽti c. ſ. & cuius erunt optima quęque Iſrael nonne tibi, & domui patris tui? Alio modo poteſt conſiderari quantũ ad ſubditos, & tunc dicẽdũ, ꝙ licet ſit principatus regalis optimus ſm nãm, quia magis ꝯcordat principatui naturę. 12. Meta. tamen eſt valde periculoſus propter tyrannidẽ cõmittendo oĩa vni: vnde nullus principatus quantum ad hoc eſt magis oppreſſiuus ſubditorum, quã regalis, ſiue monarchicus,

cus, qui ſubito verti pōt in tyrannidē, & hoc malū illius ſignificauit hic Deus diſſuadēdo Iſraelitis hunc principatum. ſ. ꝙ rex decimaret greges eorum & armenta, & acciperet domos eorū, & poſſeſſiones, & filios, & filias manciparet ſeruitio ſuo, & ipſi clamarēt aduerſus regē ſuum ad Deum ꝑꝑ duram oppreſsionem. In quo innuebatur, ꝙ in principatu iudicum, q vſq; nunc fuerunt nihil tale erat, neq; poterat verti in tyrannidē, quia licet iudex vnus eſſet ptās ſua parua erat, quia neq; dñs, nec rex, vnde non exigebat tributa, nec opprimere poterat ſubditos, ſicut rex, qui hēt ampliſſimā ptātem ſicut dñs. Et ita dicendū, ꝙ principatus regalis pro regnante eſt aliquid valde honorabile, ſed pro ſubditis eſt aliqd valde onerosum aliàs periculoſum, & eſt minus eligibile ꝗ alia genera principatuum: nam honorabilior erat Abraham, ſi de progenie eius reges naſcerent̄, quā ſi ſolū naſcerent̄ alij minores duces, ideo Abraham petere debebat, ꝙ cōpleretur iſtud. ſ. ꝙ regnarent aliqui de progenie eius: ſic etiā fuit de Dauid, cui Deus promiſit, ꝙ de ſemine eius ſemper eſſent reges: ſequenti lib. c. 7. Ille autē orare debebat & orabat, vt Deus cōpleret iſtud dādo reges de ſemine ſuo. e. c. & 1. Paral. 17. c. ſic ēt fuit de tribu Iuda, de qua prænunciatum eſt, ꝙ reges non deficerent de illa Gen. 49. cap. nam in hoc erat illa trib⁹ honorabilior cæteris, ꝙ iſta hēt reges, & aliæ non: ſi aūt conſideremus Iſraelitas, quibus reges p̄ſiderent, ſi eſſent, non erat bonū ſimpliciter reſpectu illorū hr̄e regem, quia ſi aliquo modo erat bonū erat valde periculoſum, & ideo quantū ad illos non deberet eſſe deſiderabile cum hr̄ent aliū principatū, quo ſufficienter gubernātur, & qui erat minus periculoſus, & hoc admonuit eos Deus inquantū diſſuaſit petere regem oſtendēdo mala, quæ ex principatu regali oriuntur, vt patet hic in litera, & etiam Samuel oſtēdit eos male petiuiſſe, quia ſine cauſa petiuerant cum haberent principatum ſufficientem ad iuſtitiæ miniſtrationem & ad liberationem ab hoſtibus infra 12. c. ergo petēdo nunc regem non petiuerunt bene Iudæi. Ad ſm dicendum, ꝙ neceſſe erat, ꝙ aliqñ iſraelitæ hr̄ent regem, & tñ non ex hoc ſequitur, ꝙ licebat Iudæis petere nunc regem.

Ad ſecundum. Licet neceſſarium eēt Iudæos aliqñ hr̄e regē, nō tñ licuit eis nunc petere.

Primo quia illud non erat mandatum de petendo, vel procurando regem, ſed prophetia deſignans euentū futurum: onus autem implendi diuina mandata incumbit nobis, ſed onus implendi prophetiā nō incumbit nobis, ſed Deo, ideo ꝙ impleret̄, vel nō impleretur, aut qñ impleretur nihil ad Iudæos attinebat, ita vt aliquid facere dērent. Scdo, quia ēt ſi implenda eſſet poterat Deus implere ponendo regē non petētibus Iſraelitis, imò iſtud videbatur ꝯuenientius. ſ. ꝙ ſicut non licebat Iſraelitis eligere ſibi ipſis regem, ſed accipere illum, quem Deus ſibi elegiſſet Deuteronom. 17. capitu. ita poſſet ipſe ſolus nemine petēte conſtituere.

Tertio quia dato, ꝙ rex conſtituendus eſſet petentibus iſraelitis non ſeqnit̄, ꝙ nunc non peccarent petēdo: poterant quidē aliqñ petere illum, & tñ nūc petendo peccauerunt, ſicut oſtenſum eſt præcedenti q.

Ad tertiū.

Ad tertiū dicendū, ꝙ ſi liceret Iudæis cōſtituere regē propria auctoritate, liceret petere illum, quod minus erat, & tñ non ſequitur, ꝙ nunc non peccarent, quia ſi liceret cōſtituere tunc, qñ liceret cōſtituere liceret petere, ſed non ſemper liceret conſtituere, nec etiam ſemper liceret petere.

Alia ſolutio.

Aliter dicendum, & melius, ꝙ falſum præſupponitur. ſ. ꝙ liceret iſraelitis conſtituere regē, quia expreſſe negatur Deut. 17. c. ſ. eum conſtitues, quē dñs De⁹ tuus elegerit de medio fratrum tuorū, ergo non poterant accipere, niſi quem Deus eis daret. Cum autem obijcitur, ꝙ dr̄ non poteris ſuper te regē alterius gn̄is conſtituere, qui non ſit frater tuus: dicendum ꝙ hic non innuitur, ꝙ licebat Iudæis conſtituere quemcunque vellent, dum tamen eſſet de fratribus ſuis, ſed ponitur ad doctrinam quandam, vt ſcirent ꝙ non poterat aliquis eſſe rex ſuper eos, niſi de eis, & iſtud erat ad maiorem honorem eorum, ne putarent, ꝙ Deus vellet imponere eis reges alterius gentis. Etiam poterat iſtud eſſe ad tollendum errorem, quia reges non poterant conſtitui, niſi qui electi eſſent a Deo, ſed qa Deus non loquebatur per ſe ad populum, ſed per ꝓphetas ſuos, & aliquis vt propheta poterat mentiri, dicens ſe accepiſſe aliquid a Deo, quod non acceperat, quia multi tales erant Deuteron. cap. 13. & Ezech. 14. ideo dabat Deus ſignum ad ſciendum, quando propheta loquebatur ex parte Dei, & quando non Deu. 18. cap. Et quia conſtituere regem erat res maxima, circa quam magis aliquis mentiri vellet: tradidit De⁹ iſtam doctrinam, ſcilicet quòd non poterat conſtitui in regem aliquis, qui non eſſet de genere Iudæorum: vnde de conuerſis ad Iudaiſmum de gentilitate non poterat cōſtitui aliquis in regem, & ita ſi aliquis propheta diceret, quòd Deus iubebat ſumi in regem aliquem, qui non erat de ſemine Iſrael, planum erat, ꝙ mentitus erat ille propheta, & non locutus fuerat ei Deus.

Ad quartū.

Ad quartum dicendum vno modo, quòd Deus non dixit illud, quaſi iuberet iſraelitis ſic regem petere, ſed quia prænunciauit, quod quando peterent, ita peterent: ſciebat enim ꝙ hoc mō peterent, & ſic petiuerunt. Nam vnum de motiuis Iſraelitarum erat, vt non viderentur ipſi minores alijs nationibus, & forte ipſi ſcientes illa verba legis, ita petiuerunt, nec tamen ex hoc ſequitur, quod bene petiuerunt, quia Deus non ſignificabat ibi quid fieri liceret, ſed quid ipſi facturi erant.

Secunda ſolutio.

Secundo poteſt dici, quòd dato, quòd Deus iuberet illis, quòd quando peterent regem, ita peterent non ſequebatur, quòd non peccauerant nunc petendo, ſed quòd liceret eis aliquando ſic petere, & tamen nunc male petiuerunt, vt oſtenſum eſt præcedenti quæſt.

Quando Iudæis licuit petere regem ſine peccato. Quæſt. XII.

Inq. 1.

SED quia dictum fuit ſupra, ꝙ licebat Iſraelitis aliquando petere regem, ſed non ſemper, eſt dubium quando licebat, & quare tunc, & non aliàs. Dicendum, ꝙ Iſraelitis licebat petere regem, qñ eſſent in terra Chanaan, & quamdiu erant in deſerto, vel non obtinuerant terram Chanaan nō licebat regem petere: hoc patet Deut. 17. cap. ſ. cū ingreſſus fueris terram, quam dominus Deus tuus daturus eſt tibi, & poſſederis eā habitaueriſq; in ea, & dixeris conſtituam ſuper me regem, ſicut omnes hn̄t in circuitu nationes. Inquantum aūt dr̄: cum ingreſſus fueris: ſignat ꝙ quamdiu manerent in deſerto, nō licebat petere, ſed poſt tranſitum Iordanis, quia tunc erant in terra, quam daturus erat eis Deus: dr̄ etiam poſſederis eam, quia non ſufficiebat intrare in terrā, cum nihil poſſiderent de ea, ſicut qñ tranſierunt Iordanem anteꝗ caperent Iericho, quia tunc nihil poſſidebant de terra, additur habitaueriſque in ea ad oſtendendum pacificam mānſionem. Nam ſtatim, vt introierunt, & ceperunt aliqua terræ Chanaan loca non licebat petere regem, ſed qñ eſſent in pace. i. qñ ipſi ceſſarent a bellis. Et non intelligitur de poſſeſſione totali terræ promiſſæ, quia terra omnium ſeptem populorum Chananæorū fuit promiſſa Iſraelitis Deu. 7. c.

ſed iſta tota nunquam venit in poteſtatem Iſraelitarum, vel ſaltem nunquam vſque ad tempora Salomonis. lib. 2. Paral. 8. c. & tamen ante tpa illa habuerũt Iudæi regẽ petentibus eis, & Deo ẽt ſponte dante, ideo non intelligebatur de tali poſſeſſione, ſed ſolũ de poſſeſſione illius terræ, quæ ſufficiebat eis ad habitandũ, quia non occupauerunt Iſraelitæ a principio totã terram Chananæorum, quia non poterant illam implere, ſed occupauerunt tm̃ quantũ illis ſuffecit, quia ita Deus promiſit, ꝙ non daret eis ſubito totam terram, ſed pauliſper, quia ita Iudæis expediebat: Exo. 23. c. ſ. Non eijciam eos a facie tua anno vno, ne terra in ſolitudinem redigatur, & creſcant contra te beſtiæ: paulatim eos eijciam de conſpectu tuo donec augearis, & poſſideas terram.

Etiam nõ intelligitur de pacifica poſſeſſione Iſraelitarum, quaſi ita manerent in terra, ꝙ nullus contra eos inſurgeret, aut qõnem moueret ſuper terra illa, qa iſtud nunq̃ fuit inter Iſraelitas: omni. n. tpe habuerunt bella cum nationibus finitimis, & potiſſime cũ Chananæis habitatoribus regionis illius. Nam Deus ex induſtria reliquit aliquos populos Chananæorum, vt in eis experiretur Iſraelitarum gentem, & hrent hoſtes, contra quos pugnarent Iudic. 3. c. ſed intelligitur de illo tempore, quo Iſraelitæ ceſſauerunt a prælijs habitantes confidenter in locis, quæ ceperant de manu hoſtium.

Qđ fuit, ꝙ Iſraelitæ eſſent in pacifica poſſeſſione in terra Chanaan.

Circa quod ſciendum, ꝙ Iſraelitæ mox, vt Iordanẽ tranſierunt cum Ioſue, inceperunt pugnare ꝯ Chananæos occupando loca, quę illi poſſederant, & nunquã ceſſauerunt ab hoc, nec conſederunt in locis, quę bello ceperunt quouſq; occupauerũt tm̃ de terra, quantum putabant ſufficere illi toti multitudini, & aliqd amplius, & tunc Ioſue, & Iſraelitæ ceſſauerunt a prælijs, & diuiſerunt terram per ſortes, habitaueruntq; in ea, & ipſum ſanctuarium dñi, quod adhuc erat in Galgala, adduxerunt in Silo Ioſue. 18. c. & ibi manſit vſq; ad tpa Heli, & Samuelis, & tunc remiſit Ioſue fratres ſuos viros de duabus tribub⁹, & dimidia, vt irẽt in terrã ſuã, q̃ erat ad orientẽ Iordanis, qa toto hoc tpe bellorum fuerãt cum Ioſue, & alijs Iſraelitis in bello Ioſue. 22. cap. poſt hoc aũt non fuit aliqua exercitatio in bellis Iſraelitarum ad acquirendã terram, licet interdum qđ rarum erat acquirebant aliqua loca, ſed non pugnabat totus Iſrael: hoc igitur tp̃s, quo a bellis ceſſatum eſt ſub Ioſue fuit illud, quo Iſraelitæ dicebanť poſſidere terram, & pacifice in ea morari, ideo ante illud non licebat petere regẽ: poſt illud autem licuit, quia erat impleta diſpoſitio legis.

Quare ante iſtud tempus non licuit petere regem poſt vero ſic. Quæſtio. XIII.

SED quæretur quare ante tp̃s iſtud non licuit, & poſtea licuit, Aliqui dicunt, ꝙ fuit, quia prius non erant neceſſarij reges, & poſtea fuerunt neceſſarij. Sed iſtud non eſt verum, immo potius è ꝯrio, quia rex duo facit. ſ. gubernat ſtatum politicum miniſtrando iuſtitiam, & bella facit ꝯ hoſtes, vel tuetur ab hoſtibus, ſicut ſignificauerunt Iſraelitæ, qñ petiuerunt regem a Samuele dicentes. ĩ. in litera; Nequaq̃, ſed rex erit ſuper nos, & erimus nos quoq; ſicut oẽs gentes, & iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nr̃a pro nobis: & iſtũ ſm̃ eſt magis neceſſariũ, vel quod magis petitur in rege q̃ primum, quod patet infra 10. c. qñ fuit Saul aſſumptus in regem, quia quidam de Iſrael non aſpexerunt, an Saul ſciret, aut poſſet miniſtrare iuſtitiam eis in cauſis, ſed an poſſet liberare eos de hoſtibus. ſ. & abijt cum eo pars exercitus, quorum Deus tetigerat

F corda: filij autem Belial dixerunt: Num ſaluare poterit nos iſte, & deſpexerunt eum in corde ſuo, & nõ attulerunt ei munera, & tamen antequam Iudæi intrarent in terram Chanaan, & qñ introierunt quouſque poſſederunt terram pacificè fuit ſibi minor vſus bellorum, q̃ in omnibus tpibus poſterioribus, ergo tunc erat ſibi magis neceſſarius rex q̃ alijs tpibus: ſi autem iudicia reſpiciantur non erat minor neceſſitas ante introitum, & poſt introitum q̃ poſtea, immo videtur, ꝙ plus, qñ cum tota multitudo Iſraelitarum ſimul eſſet occurrerent eis plures materiæ contendendi. Et hoc apparet in Moyſe, qui fuit Iudex in deſerto, nam ſedebat toto die audiens lites, & non finiebat quouſque ad conſilium Iethro ſacerdotis Madiã diuiſit po-
G pulum in decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, & illi ẽt audiebãt cauſas ſubditorum: Exo. 43. ca. ergo magis erat rex neceſſarius prius quã poſt ingreſſum, & pacificam poſſeſſionem.

Determinatio auctō.

Dicendum, ꝙ non fuit pp hoc, ſed quia Deus conſtituerat duces pro his tpibus, ideo volebat, ꝙ illis viuentibus non ſolum non peterentur reges, ſed neque etiam duces quicunque. Nam in exitu de Aegypto Deus conſtituit Moyſen in ducem populi Iſrael, quia ipſum miſit ad populum, vt loqueretur eis de exitu de Aegypto: Exo. 3. c. & loquereť deinde Pharaoni, vt dimitteret Iſraelitas: Exo. 5. c. & ipſe conſtitutus fuit ad faciendum ſignum Exo. ca. 3. & ipſe poſtea eduxit illos, & Deus voluit, ꝙ Moyſen audirent, & ei crederent in omnibus Exo. 19. & Deut. 5. & 18. iſte aũt vi-
H xit, & gubernauit Iudæos per 40. annos, quibus in deſerto fuerunt & pugnauerunt contra aliquas gentes quouſque ad Iordanem accederẽt: nam mortuus eſt in campeſtribus Moab. i. iuxta illa Deuteron. 34. cap. ad introeundum autem in terram Chanaan, & ſubijciendum eam capiendũ in bello electus fuerat a Deo Ioſue antequam moreretur Moyſes Num. cap. 27. & præcepit Deus, ꝙ omnes ei obedirent, & voluit Deus ꝙ iſte viueret quouſque caperet totam terram, quæ neceſſaria erat habitationi Iudæorum, & diuideret eã ſorte, atque pacificè ſedere faceret gentem illam, qđ & factum eſt, vt colligitur ex ꝓceſſu libri Ioſue, ideo voluit Deus, ꝙ pro his temporibus nullos alios gubernatores peterent, quia Deus illis prouiderat: his
I autem defunctis permiſit, quòd peterent ſibi reges, quando vellent, & ita ipſi fecerunt, quia multo tempore poſt mortem Ioſue petiuerunt regem.

Quare Deus noluit, quòd Iſraelita poſſent ſibi conſtituere regem, niſi quem Deus elegiſſet. Quæſt. XIIII.

SED quæretur circa id, quod Deus iuſſit Iſraelitis. i. ꝙ non poſſent conſtituere ſibi regem, niſi quẽ Deus eis eligeret quare hoc fuit Deuteron. 17. capitulo.

Dicẽdum, quòd iſte populus erat ſpãliter ſubditus Deo, & magis pertinens ad ipſum q̃ omnes populi: vñ peculium eius vocati ſunt, vt patet Exo. 19. & Deuteron. 7. capitulo, ideo dedit eis leges, & iudicia ſpecia-
K lia, in quibus viuerent, quod non fecit quantum ad alios populos Pſal. 147. ſcilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Et non ſolum voluit dare leges, ſed etiam præſidere illis, & hoc non ſolum quantum ad præſidentiam generalem, qua omnia gubernat, & eſt Deus & Dominus omnium, ſed quantum ad ſpecialem modum, vt eſſet rex particularis illius gentis, & ob hoc a principio non volebat, quòd gens illa haberet regem aliquem, vel principem talem, qui vocaretur dñs, vt ipſe eſſet dominus immediatus Iſraelitarum, ſed quia aliqñ regem habituri erant, voluntate eius voluit, vt & in illo

poteſtas

poteſtas ſua oſtenderetur, & voluit primo ad hoc, ꝙ A ſi populus ſibi ipſi regem cōſtitueret viderentur illi liberi eſſe, & non habere dñm, niſi illum, quem ipſi ſibi facerent. Cum aũt non permiſit eis regem cōſtituere, ſed ꝙ illum ſolum in regem acciperent quē ipſe eis daret, oſtendebat eos ſibi oĩno ſubditos, & magis eum illis præſidere quàm præſideret is, quem in regem a Deo acciperent.

Secundo ad oſtendendum poteſtatem ſuper regē: nam ſi populus ſibi ipſi conſtitueret regē, videretur rex ſupremam pt̃atem hr̃e, eo ꝙ non reſpiceret aliũ dñm ſuperiorē, cum vero non poterat eſſe rex niſi is, quem Deus in regē daret, non videbatur ille rex, ſed potius vicarius regis quaſi Deꝰ eſſet immediatus rex illius populi, & qui conſtitueretur in regē, gereret vi- B ces illius, ſicut vicarius, ideo ſic fuit conueniens.

Tertio fuit, vt prouideret illi populo qualiter opus erat: nam cum ſpecialem curam illius gentis ageret, volebat bonum ſtatum illorum, & quia bonus ſtatus populi pendet ex bono rectore, & Iudæi neſcirent ꝓuidere ſibi de rectore, quia forte eligerent eum, qui eſſet ad hæc ineptus: Deus qui cognoſcebat interiora eligere potius debebat, ſicut apparuit in aſſumptione Dauid in regē. Nam Samuel propheta, cum debuit vngere vnum de filijs Iſai voluit primogenitum vngere, quia magnus ſtatura erat, & Deus dixit non reſpicias vultum eius, nec altitudinem ſtaturæ eius: qm̃ abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico infra 16. cap. ideo propter hoc Deus melius eligeret regem ad vtilitatem populi, q̃ ipſe populus eligeret. C

Quarto ad certificationē, ꝙ erat iſte populus multum dubius, & petebat ſigna in omnibus, ſicut dixit Apoſtolus: Iudęi ſigna petunt. & ſi ipſi regem conſtituerent ſibi non eſſent certi, an ille eſſet, quem Deus regnare vellet, & ideo timerent, ne eius actus dirigerentur, ad hoc ergo vt nulla ſuſpitio eis maneret conueniebat, vt Deus eis regem eligeret.

Quinto proderat ad tollendum diſcordiam, quia cum eſſet populus multus, & principatus regalis erat magnus, contenderent omnes de habendo illo, & ſequerentur indę ſcandala: ad Deum autem pertinebat ſcandala illius populi vitare, vt eſſet bonus ſtatus illiꝰ, ideo debuit ipſe regem eligere, in quo tollerentur ſcandala. D

Sexto ad tollendam inuidiam, & hoc maxime a principio inſtitutionis regalis principatus: nam cũ nemo ante rex eſſet, ſed de nouo creãdus eſſet poterat creari, de qualibet familia, & ſi de vna crearetur inuiderent omnes aliæ familię, ideo Deus debuit eligere, quia cum ipſe eligeret rationabiliter deberet quiſq; tacere, quia id quod Deus faceret eſſet optime factũ, de quo nullus poſſet conqueri, & iſta fuit cauſa magna, vnde nō ſolum Deus elegit regem Iſraelitis, ſed etiam ad magis tollendum inuidentiam tenuit illum modum, qui minus poſſet cauſare inuidiã. ſ. ꝙ ꝑ ſortes eligeretur rex, & ſimul exiſtentibus oĩbus tribubꝰ poſita eſt ſors inter omnes, & cecidit ſors ſuper tribũ Beniamin, & illa diuiſa eſt per familias, & domos, vſ- E que ad uiros, & ſic cecidit ſors ſuper Saulem, qui in regem ſumptus eſt, vt patet infra 10. cap.

An iſte modus eligendi regem, ſcilicet quòd Deus regem eligeret, debuit manere ſemper in omnibus electionibus, uel tantum in prima. Quæſt. XV.

SEd quæretur, an iſte modus eligendi regem. i. ꝙ ſemper Deus eligeret regem, debuit ſemp manere, vel quamdiu. Aliqui dicunt, ꝙ non debuit ſemper manere, & patet, quia ſi ſemp obligarentur Iudæi ad accipiēdum ſic regem peccarent quando aliter acciperent, & tamē communiter fiebat ꝯtrium. ſ. ꝙ non expectabañ diuina electio, ſed filij regum vngebantur in reges, & interdum aliqui qui non erant de progenie regia, ſicut in regibus Iſrael, vt patet ex proceſſu tertij, & quarti regum. & nō eſt conuenienter dictum, ꝙ in qualibet aſſumptione regis cuiuslibet peccarent, quia cum multi boni viri eſſent in Iſrael, non permitterent hoc ſemper fieri, licet aliqñ fieret: etiam Deus pęnam inferret pro hac violata lege, circa rem tam arduam, & totiens violatam, cum ẽt circa minora puniret deſertores legis, & præuaricatores.

Prima opin.

Alia opin.

Dicendum. ꝙ Deus iuſſit Iſraelitis non accipere regem, niſi quem ipſe eligeret, & iſta lex non poteſt intelligi, niſi dupliciter. ſ. aut pro ſolo primo rege, aut pro oĩbus: nam ꝙ in quibuſdam deberet ſeruari, & in alijs non, nulla ratio patitur, ſed ꝙ in primo ſolum fieret, vel in omnibus erat ſatis ratio dubitandi.

Cōcluſio.

Satis rationabiliter dici poteſt ſm̃ quoſdam. ſ. ꝙ in primo rege eligendo tenerentur Iudæi illud obſeruare, & non in alijs. Primo quia circa electionem primi regis occurrebat multa difficultas, cum nondũ inſtitutus eſſet principatus regalis in aliqua familia, & ob hoc poſſet cuilibet prouenire, ideo cupientibus oĩbꝰ principatum illum eſſent ſcandala, & inuidiæ in conſtitutione regis, niſi Deus ipſe cōſtitueret, de quo nullus poſſet conqueri. Sed circa poſteriores electiones, & conſtitutiones regum nō erat ſic, cum Deus ſemel dediſſet principatum regalem cuidam genti, vel familiæ, & non alijs, ideo non oportebat, ꝙ in ſingulis conſtitutionibus regum ipſe eligeret.

Secundo quia hoc conuenit ei, ꝙ factum eſt: nam in prima conſtitutione regis inuenimus Iſraelitas petentes a Deo regem, ſicut hic petiuerunt a Samuele, & ẽt ꝙ Deus in conſpectu totius populi elegerit Saulem in regem per ſortes infra 10. cap. & in alijs vicibus non inuenimus hoc. ſ. ꝙ vel Iſraelitæ peterent a Deo regem, quia nunq̃ petiuerunt, aut etiam ꝙ Deus illis regem eligeret, ergo ita intelligi debuit: nam ſi aliter lex intelligeretur, aliter eam Iudæi ſeruaſſent.

Tertio patet ex ipſis verbis legis, in qua hic electio præcipitur. Nam dr̃ Deut. 17. c. Cum ingreſſus fueris terram, quã dñs Deus tuus daturus eſt tibi, & dixeris conſtituam ſuper me regē, ſicut oẽs hñt per circuitũ nationes, conſtitues eum, quem dñs Deus tuus elegerit, & ita iſta electio Dei eſſe debebat, qñ Iſraelitę dicerent conſtituã ſuper me regē, ſicut nunc hñt oẽs nationes. i. aliæ nationes hñt regē in circuitu, ſed manifeſtum eſt, ꝙ hoc ſolũ in prima vice dicerent, qa hoc ſignificat eos ante nō habuiſſe regē, cum dicant ſicut oẽs habent nationes. i. aliæ nationes hñt regē, & nos non: cōſtituamus ergo regē. Nam ẽt ſi poſtea in qualibet ſumptione regis venirent Iſraelitæ ad petendũ regē a Deo, non dicerēt conſtituam mihi regē, ſicut hñt aliæ nationes, quia ẽt iam ipſi habebant, ſed dicerent da nobis regē, ſicut ante dediſti, & ita appatet, ꝙ ſolũ hoc intelligit de prima vice, & hoc mō ſublatũ eſt argm̃. ſ. ꝙ Iudæi non peccabant in alijs aſſumptionibus regum, licet Deus non eligeret eis regem.

Reſponſio ſecunda.

Dici pōt alio mō. ſ. ꝙ Iudæi nulla vice poterant eligere regē, ſed qñcunq; aliquē aſſumerent in regē debebat Deus illum eligere, Primo quia ſi reges ſemper factum eſſent de eadem familia poterat tolerari, quòd in prima ſola vice Deus eligeret, & tamen fuerunt diuerſæ familiæ, quia prius fuerunt reges de Beniamin, & poſtea de Iuda, ideo oportebat, quod etiam alijs vicibus Deus eligeret reges Iudæorum. Secundo, quia cauſæ illæ, quas diximus præcedenti qō. quòd Deus deberet eligere regem Iudæis, manebant quantum ad aliás vices, quia eſſet diſcordia &

iouidia, & ſcandala, & incertitudo circa conſtitutũ in
regem, niſi Dei intentio eſſet nota Iudæis, circa con-
ſtitutum in regem, ideo conueniens erat, ꝙ Deus eli-
geret in omnibus vicibus. Cum autem dicitur, quòd
nõ fuit ſic obſeruatum. Dicendum vno modo, quòd
iſtud parum arguit, ꝙ quædam præcepta fuerunt Iu-
dæis data, quæ ſæpe violabantur.

Alio modo dicendum, & melius, ꝙ iſtud fuit qua-
ſi ſemper obſeruatum: nam in primo rege, qui aſſum-
ptus fuit inter Iudæos, i. Saule fuit hoc, quia Iſraelitæ
petiuerunt illum a Samuele loco Dei, & Deus elegit
eum. ſ. 10. c. deinde fuit Dauid rex, quẽ Deus elegit,
& fecit vngi per Samuelem antequam moreretũ Saul
ſ. 16. c. & poſt Dauid elegit Deus Salomonem in re-
gem. 1. Paralip. 21. c. & deinde omnes reges Iuda fue-
runt de ſtirpe Dauid, & illi licet non eligerentur, q̃n
aſſumebãtur in reges per aliquem actum expreſſum
Dei, ſicut fuit in Saule, qui per ſortem fuit electus: tñ
notificata erat volũtas Dei de illis, ꝙ regnarẽt, & hoc
faciebat ad tollenda omnia inconuenientia, & illa vo-
cabatur electio, & patet iſtud, quia Deus promiſerat
Dauid, ꝙ de ſtirpe eius eſſent reges in æternũ. 2. Reg.
7. c. 1. Parali. 17. c. ideo quandocunque ſuccedebat fi-
lius patri apparebat expreſſe, ꝙ Deus illum elegerat,
quia Deus prædixerat, ꝙ ſic volebat, ꝙ ſuccederent
ſemper in regno poſteri Dauid, ſicut in ſummis ſacer-
dotibus erat, in quibus primogeniti ſuccedebant pa-
tribus, vt patet Leui. 6. & 21. & Exo. 29. cap. & maniſe-
ſtum eſt, ꝙ ſi regnum per ſucceſſionem eſſe debebat
in poſteris Dauid, quia primogeniti ſuccedebant, quia
primogeniti erant maiores in honore, & imperio Ge-
neſ. 49. & ipſi habebant excellentiam in bonis pater-
nis Deut. 21. c. ſi autem non diffiniuiſſet Deus vnam
progeniem, de qua reges eſſe deberent, elegiſſet Deꝰ
qualibet vice regem, & manifeſtaſſet illum populo,
ſicut fuit in Dauid poſt Saulem, qui non fuit de eadẽ
tribu: fecit Deus vngi Dauid per prophetam infra 16.
cap. in quo manifeſtabat intentionem ſuam.

Sed tunc obijcietur, ꝙ in quibuſdam nõ fuit iſtud
obſeruatum, ſicut in Isboſeth filio Saulis. Nam vnctꝰ
eſt in regem. ſ. ſequenti lib. cap. 2. & non fuit electus a
Deo: etiam fuerunt poſtea reges Iſrael diuiſo regno,
qui non eligebantur a Deo.

Dicendum, ꝙ quidam reges fuerunt, qui non fue-
runt per Deũ electi, & ideo male regnauerũt, & hoc
non eſt inconueniens, quia ipſe ita dixit Oſeæ. 7. c. ipſi
regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt non
cognoui. Et cum dicitur de regno Isboſeth. Dicen-
dum, ꝙ nõ fuit electus a Deo, cum potius Deus repu-
lerat Saulem, ne regnaret, dum adhuc viueret, & totã
eius poſteritatem, faciens vngi Dauid in regem, & tñ
non oportet, ꝙ peccauerit Isboſeth ſumendo regnũ,
neque qui eum vnxerunt. i. Abner, & Iſraelitæ, quia il-
le erat filius regis, & forte non erat eis nota voluntas
Dei, de conſtituendo Dauid in regem, & repellendo
progeniem Saulis, de quo magis dicetur ſeq. lib. c. 2.

An reges Iſrael fuerint p ſucceſſionem uel per electionẽ Dei.

Circa reges aũt Iſrael, qui fuerunt poſt diuiſionem
regni dicendum, ꝙ aliqui illorum fuerunt per ele-
ctionem Dei, ſicut fuit de Ieroboam primo rege Iſ-
rael: nam propheta Ahias Silonites denunciauit ei,
quod futurus eſſet rex ſuper decem tribus Iſrael in-
fra libro tertio cap. 11. De ſequentibus etiam aliqui
fuerunt a Deo electi ſicut Iheu, ad quem vngendum
in regem Deus miſit prophetam infra libro quarto
Regum capitulo nono, plures tamen de regibus Iſ-
rael fuerunt per quandam vſurpationem & tyranni-
dem: nam quidam occidebant alios & regnabãt pro
eis, vt patet ex ꝓceſſu tertij & quarti libri infra, & de
iſtis regibus Iſrael, qui erant reges Samariæ locutus
eſt Oſeæ. cap. 8. dicens: Regnauerunt & non ex me. i.
F non habuerunt a me auctoritatem, quia ego non ele-
gi eos: reges autem Iuda omnes regnauerunt p Deũ,
quia erant de poſteris Dauid, de quibus dixerat, quòd
regnarent in æternum.

Ex quo Deus decreuerat, quòd de ſtirpe Iuda futurus eſſet rex
cur dixit de conſtitutione regis, Deutero. 17.
Quæſtio. XVI.

SED quæretur ad quid Deus dixit loquens de
conſtitutione regis Deuter. 17. cap. conſtitues
eum, quem dominus Deus tuꝰ elegerit de me-
dio fratrum tuorum, quia inde electi videbantũ
G eſſe reges, cum Deus prędixiſſet, de qua ſtirpe futuri
erant Gen. 49. ſ. Non auferetur ſceptrum de Iuda, &
Dux de femore eius, donec veniat qui mittẽdus eſt,
& ita deſignauit ibi, de qua ſtirpe futuri erant reges,
& quamdiu duraturi: vnde non oportebat aliam ele-
ctionem fieri.

Dicendum, ꝙ certum erat futuros eſſe reges de tri-
bu Iuda, quia Deus illud prædixerat, & non poterat
verbum Dei vacuum eſſe, & tamen non ſufficiebat il-
lud ad conſtituendum reges, vt ſcirẽt illos eſſe de vo-
luntate Dei.

Primo, quia ex illa prophetia conſtabat futuros eſſe
reges de tribu Iuda, tamen non conſtabat, quando illi
regnare inciperent: nam de fine regni dixit prophe-
tia. ſ. ꝙ non deficerent reges de Iuda, quouſque veni-
H ret Meſſias, & tamen non dixit quando inciperent,
vnde poterant eſſe multo tempore antę reges de alijs
tribubus, & illos Deus eligeret, ſicut in primo Rege,
i. Saule fuit, quia ille fuit de tribu Beniamin ſeq. cap.
& infra 10. & filius eius poſt eum, & tamen Saul fuit
per electionem Dei, ſic. n. potuerant longo tempore
de illa tribu, vel de alijs eſſe reges, & non eſſent de tri-
bu Iuda, ideo pro illis neceſſaria erat electio Dei.

Secundo quia licet notum eſſet futuros eſſe reges
de tribu Iuda: non tamen erat certum de illa ſola tri-
bu Iuda futuros, quia poterãt ſimul eſſe reges de alijs
tribubus, ſicut fuit poſt Salomonem: nam erãt reges
de alijs tribubus, dum eſſent reges de Iuda, & tamen
illa diuiſio a Deo facta eſt, & ꝙ duo reges eſſent infra
I lib. 4. 13. cap. & 2. Paralip. 12. & primus illorum. ſ. Iero-
boam a Deo electus eſt, vt dictum eſt præcedenti q.
& ita de talibus non conſtabat ex illa prophetia: nam
ibi dictum eſt, quòd reges eſſent de Iuda, ſed non o-
ſtenſum eſt ibi, an ſuper totum Iſrael illi reges eſſent,
vel ſuper aliquam partem, ideo debuit Deus reges
eligere.

Tertio quia dato, quòd de ſola tribu Iuda reges fu-
turi eſſent, & nulli alij eos præcederent, erant multæ
familiæ in tribu illa, & multi viri, non conſtabat autẽ
quem illorum Deus vellet, ſed de omnibus dubitari
poterat antequam eſſet prima inſtitutio regis, cum
nullus eſſet ibi de progenie regali, & hoc apparuit in
primo rege de tribu Iuda, qui fuit Dauid. Nam Deus
miſit Samuelem prophetam ad vngẽdum vnum de
K filijs Iſai in regem, & Samuel neſciuit quem illorum
vncturus erat, quouſque Deus oſtendit ei Dauid infra
decimoſexto capitulo, a fortiori ergo dubitaret Sa-
muel, ſi iuberetur vngere vnum de tribu Iuda, & non
exprimeretur quis eſſet, ideo debuit Deus eum ex-
preſſe eligere.

Quarto quia adhuc poſtquam Dauid eſſet vnctus
in regem non conſtabat, an aliqui de poſteris ſuis fu-
turi eſſent reges, vel alij de tribu Iuda, quia licet Saul
fuit rex non ſucceſſerunt ei poſteri ſui, ſed repulit
illos Deus, iõ circa ſingulos poſt Dauid oportebat, ꝙ
Deꝰ daret aliq̃ notificationẽ, & illã dedit longũ tũc,

quod

quòd volebat, ꝙ poſteri ſui ſuccederent ei in regno in perpetuum, ut patet in ſeq. lib.c.7.& 1. Paral.17.c. & ſic conueniens fuit, ꝙ Deus eligeret reges Iudæorum, quia non ſufficiebat illa prænunciatio de regno tribus Iuda.

Et orauit Samuel ad dominum. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi: nō enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſup eos. Iuxta omnia opera ſua, quæ fecerunt a die, qua eduxi eos de Aegypto vſque ad diē hanc. Sicut dereliquerunt me & ſeruierunt dijs alienis, ſic faciunt etiam tibi. Nunc ergo vocem eorum audi. Veruntamen conteſtare eos, & prædic eis ius regis, qui regnaturus eſt ſuper eos. Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum, qui petierat a ſe regem, & ait: Hoc erit ius regis, qui imperaturus eſt uobis: Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietque ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum, & conſtituet ſibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum, & curruum ſuorum.

Luna thaſe vrbs cō datur.

Et orauit Samuel ad Dominum. Hic ponitur tertium. ſ. domini diffinitio: Samuel.n. noluit quicquam rñdere immediate, vt propoſuerunt Iſraelitæ dicens, ꝙ referret domino, & poſtea reſponderet eis: ipſi tñ manſerunt in vrbe Ramatha: nam nō receſſerunt ſeniores petentes regem de loco illo, quouſque Samuel rñdit eis de eminate, & propoſuit omnia quæ habentur hic, & ad vltimum conſenſit ꝙ haberent regem, quia tamen hoc non erat immediate expediendum, remiſit ſingulos in terram ſuam, vt patet infra. ſ. dixit dñs ad Samuelem audi vocem eorum, & conſtitue ſuper eos regem. Et ait Samuel ad viros Iſrael vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam, & ſic oratio iſta Samuelis ſolum fuit per vnum diem, aut duos: nam magno tempore non expectaſſent ſeniores Iſrael in Ramatha. Et dicit Ioſephus, ꝙ poſtquam audiuit iſta verba fuit tantū afflictus, ꝙ nec cibi memoriam habuit, nec ſomni, ſed facta nocte rerum cogitationes euoluens ſine ſopore permanſit. Dicitur autē, ꝙ orauit Samuel ad Dominum. ſ. vt reſponderet ei quid in hoc iudicaret: Deus autem per noctem ei apparens ſignificauit iſta quæ infra habentur. *Dixitque Dominus ad Samuelem.*

Quomodo locutus ſit Dominus ad Samuelem de rege conſtituendo. Quæſt. XVII.

QVOMODO autem iſta locutio facta ſit, non apparet: poterat tamen fieri multipliciter. ſ. ꝙ per apparitionem alicuius angeli in forma aſſumpta, ſicut apparuit angelus quidam Ioſue euaginatum habens gladium: Ioſue cap.5. vel poterat eſſe, ꝙ fieret ad eum aliqua vox formata ab angelo, ſed non apparet quis loquebatur, ſicut fiebat Moyſi, cui loquebatur dominus interdum de columna nubis ad oſtium tabernaculi, & nemo ibi apparebat, vt patet Nume. cap.12. ſic etiam factum eſt in datione legis in monte Sinai; nam audiuerunt voces Iſraelitæ, & nullam figuram omnino viderunt, vt patet Deuteron. cap.4. poterat etiam fieri alio modo. ſ. per ſomnium, & immutationē phantaſticam, quæ vocatur viſio imaginaria, & iſta communiter accidebat prophetis, ſic patet Nume. 12. cap. ſ. Si quis fuerit inter vos propheta domini in viſione apparebo ei, aut ꝑ ſomnium loquar ad illum: poterat eſſe alius modus. ſ. per ſolam mutationem intellectus, ita ꝙ propheta eleuaretur ad cognoſcēdum aliqua quæ aliter cognoſci nō poterāt, niſi infuſo aliquo ſupnaturaliter lumine, & hoc poterat fieri, vel per ecſtaſim, vel ſine ecſtaſi. De his magis declaratum eſt Num. 12. cap. modus autem communior erat, vt fieret per ſomnia: fuit tamen a principio Samueli facta reuelatio per noctem non per ſomnium, ſed per veram vocem ad eum miſſam, quam ipſe audiuit: vnde ter ſurrexit de cubili ſuo putans ſe vocari ab Heli, vt patet ſupra ca.3. ſic etiam dici poteſt, quòd fuerit hic. *Audi vocem populi.* Ideſt facias, quod petunt: accipitur autem hic audire, ideſt exaudire, quoniam audire nihil proficiebat: etiam Deus hoc nō iuberet, quoniam iam audierat Samuel vocem populi.

In omnibus, quæ loquuntur tibi. Ideſt fac omnia quæ loquuntur. ſ. cōſtituendo eis regem, vt volunt. *Non.n. te abiecerunt, ſed me.* Hoc dicit Deus, vt Samuel hoc expediret ſine vlla difficultate non reſpiciens, an aliqualiter grauaretur ipſe in hoc: videbatur enim quoddā dedecus ei inferri, quia ipſe, & filij ſui habebant principatum iudicatiuum populi: nunc autem, ſi inſtitueretur rex, non maneret vllus principatus in domo Samuelis: dicit tamen Deus, ꝙ non grauetur in hoc Samuel, quia non contemnitur ipſe principaliter, ſed Deus, & tamen Deus tolerat, ergo ipſe tolerare dēt. *Ne regnem ſuper eos.* Ideſt Iſraelitæ abiecerunt me, ne habeam regnum ſuper eos: ante hoc autem nemo regnabat ſuper Iſraelitas, ſed Deus ipſe erat rex immediatus: nunc verò, quia volebant alium eligere regē nolebant ſuper ſe Deum immediate regnare.

Iuxta omnia opera ſua quæ fecerunt a die qua eduxi eos de terra Aegypti uſque ad diem hanc. Quaſi dicat nō eſt admirandum ꝙ hoc faciant, qm̄ non eſt opus nouum, ſed eſt ſicut omnia alia quæ fecerunt a die, qua eduxi eos de terra Aegypti. ſ. ſemper ab illo die peccauerunt, & nunc etiam peccant.

Non tamen eſt intelligendum, ꝙ ſemper peccarēt, quia aliquando ſequebantur dñm, vt patet ſupra. ſ. tēpore Samuelis: etiam Ioſue cap. vlt. Dicitur & Iudi. c. 2. ꝙ Iſraelitæ ſeruierunt Deo Iſrael cunctis diebus Ioſue & ſeniorū, qui longo tempore vixerūt poſt Ioſue, ergo non ſemper operati ſunt praue, Iſraelitæ ex die, qua egreſſi ſunt de Aegypto.

Quō intelligitur, ꝙ Iudæi ſemper peccauerunt.

Reſpondendum eſt, ꝙ accipit hic ſcriptura vniuerſale, vt in plurimum ſm modum cōem ſcripturæ: rariſſimè.n. Iſraelitæ Deum colebant ꝯferendo ad tpa, in quibus non colebant, ideo illa tpa, quibus colebāt reputantur quaſi nihil: ſic.n. dr, ꝙ iſraelitæ toto tēpore, quo fuerunt in deſerto. ſ. 40. annis peccabant, & tñ non ſemper peccauerunt: aliqñ.n. recte agebāt, & habebant affectum in Deum cōuerſum, ita vt Deus laudaret intentionē eorum, vt patet Deu. c.5. ſ. bene oīa ſunt locuti: quis det eos talem habere mentem, vt timeant me, & cuſtodiant vniuerſa mandata mea: dicebantur tñ ſemper peccaſſe dum fuerunt in deſerto, vt patet Pſal.94. ſ. 40. annis proximus fui generationi huic, & dixi, ſemper hi errant corde, ſic igitur hic dicitur, ꝙ ſemper opera eorum fuerunt talia. ſ. vt communiter. *Sicut dereliquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis.* Hoc enim ſæpe fecerunt: nam in deſerto parum poſtquam egreſſi ſunt de Aegypto, ſcilicet, nondum completis tribus menſibus fabricauerunt

Iudæi maxime dediti fuerunt idolatriæ.

deos Aegypti facientes vitulum aureum, & iſte erat
Deus Aegyptiorum, qui vocabatur Apis. De hoc ap-
paret declaratum Exo. 33. cap. poſtea etiam anno 40.
ante introitum in terram Chanaan plurimi Iſraelita-
rum coluerunt deos Moab, vt patet Nume. cap. 25. &
perierunt ibi multi Iſraelitæ: poſtea etiam cum fuerũt
in terra Chanaan multoties conuertebantur ad idola,
ſicut patet per proceſſum libri Iudicum, & tunc tra-
debat illos in manus diuerſarum gentium, & deinde
cum conuerterentur ſuſcitabat Deus iudices, qui libe
rabant eos. *Sed faciunt etiam tibi.* In hoc Deus conſolat̃
Samuelem, ne doleat, ꝙ principatus auferatur a do-
mo eius, qm̃ non eſt mirum, ꝙ hoc faciant illi, cũ ſic
etiam Deo fecerint ab initio relinquentes eum, & co
lentes deos alienos. *Nunc ergo audi vocem eorum.* i. exau-
dias, quæ dicunt, vt facias ſm̃ voluntatem ipſorum. ſ.
cõſtituendo regem. *Veruntamen conteſtare eos.* Quamq̃
Deus ſciret, ꝙ Iſraelitæ ſemper vellent regem hr̃e: tñ
Deus voluit, vt circa hoc adhiberetur quæcunque di-
ligentia adhiberi poſſet, vt deſiſterent ab hac peruer-
ſa intentione: nam non erat eis ſalubre ꝙ regem pete
rent, quia aliquo tempore tm̃ affligerẽtur a rege ſuo,
ꝙ ipſi nollent habere regem, & ſi hoc non fuiſſet eis
prænunciatum a Deo habuiſſent aliquam occaſionẽ
ad dicendũ, ꝙ ipſi non acceperant regem ſi præſciue
rant, quæ mala inde conſecutura erant: voluit Deus
eis prænunciare iſta per Samuelem, & hoc eſt ꝙ cõte
ſtaretur. i. teſtificaretur illis, ꝙ multa mala ventura eſ-
ſent ſi eligerent regem, & hoc eſt, ꝙ conteſtaret̃ eos.
Et prædic eis ius regis, qui regnaturus eſt ſuper eos. i. prænun
cia illis quantum poterunt ſuper eos reges, quos con
ſtituent, & vocantur hic iura regis ea, quæ reges ab
eis exigere poterant.

Et dicitur hic de rege regnaturo: nõ quidem, ꝙ in-
telligantur oĩa iſta de illo rege, qui immediate regna-
turus erat ſup Iſrael, quia ille non afflixit Iſraelitas ſm̃
oĩa, quæ habentur hic: ille. n. fuit rex viuens in ſimpli-
citate. ſ. ꝙ non habuit magnitudinẽ exercitus, nec eq
tes, & præcurſores quadrigarum, & multitudinẽ poſ-
ſeſſionis ſm̃ qđ habetur hic: ſed accipitur hic rex pro
omnibus regibus futuris, qm̃ aliqui eorum grauaue-
runt nimis populum in tributis & accipiendo ab illis,
ſicut apparet de Salomone, qui habendo magnitudi-
nem diuitiarũ grauauit populum ſuum, ita ut in prin-
cipio regni filij eius dicerent Iſraelitæ: pr̃ tuus duriſſi-
mum iugum impoſuit nobis; tu itaque nunc minue
paululum de imperio patris tui duriſſimo, & de iugo
grauiſſimo, qđ impoſuit nobis, vt patet 3. lib. ca. 12.
& quia noluit filius Salomonis minuere aliquid de iu
go, qđ impoſuerat pater ſuus, diuiſum eſt regnũ illius
& receſſerunt. 10. tribus ab eo, vt patet eo. c. ſic quoq;
alij reges, qui praui erant grauabãt populum magnis
impoſitionibus, ita vt iam Iſraelitæ magis ſe putarent
ſeruos q̃ liberos.

> Quis erat rex, cuius iura deſcripſit hic ſcriptura.

Dixit itaque Samuel omnia uerba Domini. Iſta verba sũt
ea, quæ habentur infra de iure regis, & Deus dixerat
illa Samueli. ſ. nocte præcedenti cum apparuit ei. *Ad
populum qui petiuerat a ſe regem.* Iſte populus erat multi-
tudo ſeniorum, qui conuenerant de toto Iſrael in Ra
matha ad Samuelem, vt conſtitueret eis regem: vo-
cantur iſti populus, quia multi erant, cum dicatur ſu-
pra, ꝙ cõgregati ſunt vniuerſi maiores natu Iſrael: vel
vocantur populus, quia nomine totius populi illi ve-
niebant ad Samuelem, & iſti petebant regem a ſe. i. a
Samuele. ſ. quia iſte erat ꝓpheta dñi, & erat princeps
eorũ, volebãt ꝙ ipſe inſtitueret eis regem: eo aũt no-
lente nolebant facere quicq̃, quia dato ꝙ vellent, & fa
cerent, putabant ꝙ non cederet eis in proſperum.

Hoc erit ius regis, qui imperaturus eſt nobis. i. quicunque
rex fuerit ſuper vos conſtitutus, vt imperet, poterit fa-

F cere omnia, quæ ſequuntur hic. *Filios veſtros tollet, &
ponet in curribus ſuis.* Tollere ſignificat violentiam, &
eſt ſenſus, ꝙ inuitis ipſis rex acciperet filios eorum ad
ſeruiendum ſibi. Et dicit, ꝙ poneret in curribus ſuis,
qđ intelligitur dupliciter. Vno modo de curribus qui
ſunt plauſtra, & pertinent ad agriculturã, & opera ru
ſtica. ſ. ꝙ rex acciperet de filijs Iſraelitarum aliquos ad
ſeruiẽdum ſibi in opere rurali, & poneret eos in cur-
ribus. ſ. ad regendum plauſtra, & huic conſonat, quod
infra habetur. ſ. filios veſtros faciet aratores agrorum
ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum: ẽt
infra dr̃, ꝙ auferet ſeruos & ancillas, & iuuenes opti-
mos, & poneret in opere ſuo. ſ. ꝙ faceret eos ceſſare
ab operibus familiarib⁹, & poneret illos in opere ſuo.

> Currus quot modis accipitur.

G ſ. regali. Alio modo accipiuntur currus pro curribus
falcatis, qui pertinebant ad genus belli: erant aũt iſti
currus habentes in rotis gladios curuatos in modũ
falcis, & extenſos in trãſuerſum. Cum aũt currus mo
uerentur impetu magno quicunque prope currum eſ-
ſet diſcerpebatur, ideo oẽs fugiebant a curribus. por-
tabantur aũt iſti currus ab equis quatuor, qui ẽt arma-
ti erant aliquo gñe leuis armaturæ, ne læderentur ab
hoſtibus incurſantibus, & ſuper currum erat vnus vir
armatus, qui pugnabat, alius aũt erat ſuper equos, qui
vertebat eos quocunque vellet: fuit aũt iſtud antiquiſſi-
mum genus armaturæ, eratq; ꝓcioſum, quia erat ma-
gnorum ſumptuũ, ideo ẽt ſi eſſent reges potẽtes pau-
cos currus habere poterant, & de iſtis intelligitur lr̃a
hęc: quoniã hic a principio agit̃ de opere bellico, cũ
H dicitur, ꝙ faciet eos ſibi equites, & præcurſores qua-
drigarum ſuarum, & tribunos, & centuriones.

> Currus falcatus qualis erat, & quo cũ eo bellum fiebat.

*Currus falcati non fuerunt apud hebræos in introitu terræ
Chanaan. Quæſt. XVIII.*

ISTI currus a principio inter hebræos non fue-
runt: nam cum introierũt Iſraelitæ in terrã Cha-
naã pugnaueruntq; ꝯ multos Chananæos ſimul
acceperũt currus, & equos: iuſſitq; Deus, vt cur-
rus igne comburerent, & equos ſubneruarent, ita vt
ipſi nihil vtilitatis ab eis acciperent: de hoc Ioſue cap.
11. Poſtea autem Iſraelitæ nunquam habuerunt cur-
rus, tum quia Deus vetuerat: tum quia erant ipſi pau-
I peres, & non poterant emere, nam in terra Iſraelitarũ
rariſſimi equi erant, ſed emebantur de Aegypto, &
Choa: vnde Salomon, qui habuit multitudinẽ equo-
rum & curruũ partim emebat de Aegypto, & Choa,
& partim offerebantur ei a regibus, & prouincijs, vt
infra 3. lib. cap. 10. reges autem, qui immediatè præ-
fuerunt Iſraeli nihil horum habuerunt, potiſſimum
rex Saul, qui primus fuit: nam iſte pauper fuit, & non
habuit currus, & equites, nec ſolum hoc, ſed etiam
non habebat arma ad bellum, quia in primo bello,
quod ipſe fecit contra Philiſthinos non inuenta ſunt
arma in Iſrael, ſcilicet nec gladius, nec haſta, niſi in
manu eius, & filij ſui Ionathę, vt patet infra capitulo
decimotertio. Dauid autem qui ſucceſſit huic in re-
gnum nimis fuit diues, quia fecit bella multa contra
K gentes, in quibus ditatus eſt: ita vt ipſe reliquerit au-
rum, & argentum, & ęs, quæ neceſſaria erant ad ædi-
ficationem templi domini, vt patet primo Paralipo.
capit. 13. relicta ſunt etiam multa inuolucra pecu-
niarum in ſepulchro eius: nam ferunt ibi, vt ait Ioſe-
phus libro ſeptimo Antiquitatum octo loculos ar-
genti, & auri mechanicè abſconditos, ita vt nullus
hebræorum regum, nec aliarum gentium motiẽs tot
pecunias reliquerit: iſte tñ non habuit currus, & equi-
tes: non. n. de eo aliquid tale legitur, niſi de paucis ſe-
quenti li. c. 8. ſed filius ſuus Salomon, qui præceſſit in
gloria regali ſuper omnes reges Iudæorum, multipli-
cauit

> De paupertate regis Saulis, & de diuitijs Dauid & Salo.

canit ſibi currus,& equites : nam habebat Salomon quadraginta millia præſepia equorum curruum.i. ꝑtinentium ad currus , & habebat duodecim millia ꝑſepia equeſtrium,vt patet infra 3.li.c.4. multiplicauit etiam poſt hoc ſibi currus,& equites,quia emebat de Aegypto , & Choa, & offerebantur ſibi a prouincijs, & gentibus terræ : in his aũt curribus, & equis ponebat filios Iſraelitarum , & quantũ ad hoc cogebat eos ad quoddam genus ſeruitutis : alij autem reges , qui poſt Salomonem fuerunt eodẽ modo fecerunt,quãquam non aceeſſerint ad magnitudinem gloriæ Salomonis. *Facietque ſibi equites.* Scilicet homines armorum pugnãtes in equis : rara enim erat apud antiquos equeſtris pugna,& tamen reges,qui fuerunt glorioſi habuerunt equites,& aſſignabant ſibi pro equis de filijs ipſorum Iſraelitarum viros induſtrios,& potentes ad bellum:ſic nanque Saul,licet non habuerit currus & equites, tamen pro militia ſua accipiebat de filijs Iſraelitarum quoſcunque volebat. Sic patet infra c.14. ſ. Quemcunque videbat Saul virum fortem , & aptũ ad prælium ſociabat eum ſibi. *Et præcurſores quadrigarum ſuarum.* Vocantur præcurſores aurigæ, ſ. qui dirigebant currus: nam in pugna currũ erat ſuper currũ vnus vir armatus,qui pugnabat contra hoſtes:alius autem erat ſuper equos dirigens eos,& iſte non pugnabat,ſed dirigebat currum. Hi autem vocantur præcurſores quadrigarum , quia faciebant eas currere quocunque vellent, & de his etiam accipiebant reges Iſraelitarum ab Iſraelitis aſcribentes eos illi operi,& vocantur præcurſores quadrigarum , quia in præcurſu earum currebant,ſ.præcedentes ad armatos , qui erãt in curribus , quia auriga erat in anteriori parte curr᷑, i.temone , & armatus vir ſuper ipſum currum,

Et conſtituet ſibi tribunos , & centuriones. Ideſt ẽt de filijs veſtris faciet tribunos: iſti erunt principes armatorum in bello : nam diuidebatur ſemper exercitus in duces,vt non eſſent omnes immediatè ſubditi vni viro,ſed cum diuiſi eſſent in plures per ſubordinationẽ facilius fieret, & melius res bellica ageretur : iſti autẽ principes tenent multiplicem gradum ſecundũ pluralitatem & paucitatem ſubiectorum ſibi . Vocantur autem quidam tribuni.i.millenarij,quoniam mille viros habebant ſub ducatu ſuo. Alij vocabantur centuriones , quia quilibet eorum habebant centum viros ſub ſe,& ſic erant alij quinquagenarij,& ſm alios numeros : hos autem accipiebat rex de filijs Iſrael aſcribendo eos exercitui ſuo . Iſtud aũt non erat grauamẽ Iſraelitis, quia ꝙ aliquis conſtituatur in principẽ excellentia eſt , & non ſeruitus : poteſt tamen iſtud aliqualiter pertinere ad ſubiectionem inquantum aliq nolentes vacare operi bellico, ſed magis manere in ocio quieto,aſcribebantur militiæ, vt eſſent duces,& haberent magnam curam exercitus. *Et aratores agrorum ſuorum.* Ideſt accipiet rex filios veſtros, & aſſignabit eos ad arandum agros ſuos: vacabant enim reges agriculturæ , & volebant quod ſubditi impenderent eis famulatum etiam quantum ad hoc.

Tribunus quid.

Centurio quid,

An omnia iſta iura regis,quæ hic ponuntur ſint debita regibus, ita quòd poſſint illa ſine peccato exigere.

Quæſtio. XIX.

QVAERET aliquis an iſta , quæ habentur hic ſint iura debita regibus , ita ꝙ ipſi licitè poſſint exigere illa a ſubditis. Aliquis reſpondebit , ꝙ ſic,quoniam ſi iſta non poſſent reges petere a ſubditis ſuperfluè ponerentur hic, quia ſi de eis,quæ iniuſtè agere poſſunt contra ſubditos dicatur non erit numerus,quia non ſolum hęc mala, ſed etiã quæcunq; alia hoĩes excogitare pñt reges poterunt ſubditis facere , ergo iſta quæ habentẽ hic debita ſunt.

Prima opinio.

Primũ argumentũ.

Item patet , quia dicitur hic hoc erit ius regis , qui Imperaturus eſt vobis,ſed quæcunque iure fiunt iuſtè fiunt,ergo reges iuſtè iſta poterunt exigere. In ꝯtrium videtur, ꝙ non poſſint iſta iuſtè petere : quoniam hic ponuntur aliqua quæ pertinent ad rapinam , ſed rapina iniuſta eſt. De hoc apparet infra,cum dicitur agros quoque veſtros,& vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis.

Secundũ argumẽtũ. In oppoſitum pro ueritate.

Item quia dicit filios veſtros faciet aratores agrorũ ſuorum , & meſſores ſegetum , & fabros armorum: ſed iſta aut fiebant ſine pecunia,aut data pecunia,ſi ſine pecunia pertinebat ad violentiam, & defraudationem laborum,quæ grauia peccata ſunt : ſi autem data pecunia pertinebat ſolum ad violentiam inquantũ rex cogebat eos laborare in opere ſuo contra voluntatem ipſorum.

Item dicitur infra ſegetes veſtras,& vinearum redditus addecimabit,vt det eunuchis , & famulis ſuis,& ſeruos veſtros,& ancillas, & iuuenes optimos, & aſinas anferet, & ponet in opere ſuo , ſed iſta manifeſtè ſunt iniuſta,ergo non erant debita regi .

Item patet,quia dicitur infra vos eritis ei ſerui , ſed ꝙ rex deducat in ſeruitutem eos,quibus præeſt,eſt iniuſtiſſimum:ergo non poterit iſta facere .

Item dicitur infra Clamabitis in illa diea facie regis veſtri,quem elegiſtis , & non exaudiet vos dominus,quia petiſtis regẽ : ſi tamen iſta iuſtè imponerentur non habebant iſraelitæ cur clamarent ad Deum , nec cur Deus non exandiret eos : dr̃ tamen ꝙ nõ exaudiet,quia petiuerũt regem , ergo pręſupponitur,ꝙ ipſi iniuſta patiebantur : Deus tamen non liberabat eos,quia ipſi meruerant .

Reſpondendum ad quæſtionem ſm quoſdam: dicit.n. Nicolaus, ꝙ aliqua ſunt de iure regis in neceſſitate poſiti propter bonum cõmune regni . Et ſic oĩa, quæ inferius ſcribũtur a Samuele ſunt de iure regni, quia in tali caſu omnia ſunt regis,vel principis expendenda pro bono communi. Sicut & in corpore naturali videmus,ꝙ manus, vel alia pars corporis naturali inſtinctu exponitur pro conſeruatione vitę ipſius corporis . Si autem accipiatur alio modo ius regis extra neceſſitatem ſic plura exprimũtur a Samuele,quę nõ pertinent ad ius regis,vtputa oĩa,quę reddunt populũ ſubditum ſeruilem,& quæ non reſpiciunt bonũ cõe, ſed hominis in regno poſiti voluntatem, & talia præduxit eis Samuel ad retrahendum eos, ne peterent regem,quia non expediębat eis, cum faciliter regnum conuertatur in tyrannidem propter magnitudinem poteſtatis vni commiſſę .

Opinio Lyrani de iure Regum confutatur. Quæſt, XX.

SED dicendum eſt, ꝙ iſta,quæ ponunẽ hic,non ſunt iura regũ.i.eis debita , vt ipſi exigere poſſint illa a ſubditis, Nec ſtat diſtinctio, ꝙ quædã illorũ pertineant ad regẽ exiſtentẽ ſine neceſſitate, & oĩa pertineãt ad regẽ exiſtentẽ in neceſſitate: nam nulla neceſſitas regis eſſe põt, pro qua licitũ ſit, ꝙ ipſe reducat in ſeruitutẽ ſubditos ſuos. j.tñ dr̃: Vos eritis ei ſerui,& clamabitis , ergo non poterat rex aliquo mõ iſta exigere,nam rex illa iuſtè exigit, q̃ ꝑtinẽt ad principatũ regalẽ manentẽ in viribus ſuis. Cum autẽ tranſierit principatus regalis in tyrãnidem eſt iam peruerſiſſima politia, ergo nõ poterit rex exigerę eã, quæ pertinent ad tyrãnidem , ſed nulla maior poteſt eſſe ſpecies tyrannidis , quàm quòd rex ſeruos efficiat ſubditos ſuos,ergo nullo caſu hoc licet,

Hæc opin. Nic. ẽ multũ falſa ſatis,& periculoſa auib᷑, quia ꝑſtat principib᷑ incentiuũ rapinæ & tyrãnidis .

Item multa alia ſunt hic , quæ pertinent ad iniuriã, & non proſunt ad commune bonum regni. ſ. ꝙ rex

faceret filios Iſraelitarum aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum, ſed iſta fieri non poſſunt, niſi ad vtilitatem priuatam regis, & cum graui damno ſubditorum, ergo nullo modo iſta rex poteſt exigere.

Item exemplum Nicolai non applicatur ad propoſitum, ſ. ꝙ ſicut in corpore naturali quælibet pars ſe exponit pro toto corpore, ita quoque pro bono communi omnia bona priuatorum exponēda ſunt, quod quidem verum eſt, Sed hoc nihil pertinet ad ea, quæ dicuntur hic de iure regis, quoniam omnia, quæ habentur hic pertinent ad bonum priuatum regis, cum ipſe pro ſeipſo accipiat omnia hoc a ſubditis, & non pertinent ad bonum commune, ergo nō poterit rex in quacunque neceſſitate iſta accipere.

G Item Deus vetuit in lege aliqua iſtorum, ergo non poterant reges illa iuſte petere: patet quia infra dicit, ꝙ rex tolleret agros & vineas, & oliueta optima, & dabit ſeruis ſuis, & ſegetes veſtras addecimabit, vt det eunuchis, & tamen Ezechiel, cap. 46. dicitur: Non accipiet princeps de hæreditate populi per uiolentiam, & de poſſeſſione eorum, ſed de poſſeſſione ſua hæreditatem dabit filijs ſuis, vt non diſpergat populus meꝰ vnuſquiſque a poſſeſſione ſua.

Item infra dicitur, quòd Iſraelitæ efficerentur ſerui regis ſui, & tamen Deut. ca. 17. prohibetur iſtud: nam dicitur: Cumque fuerit conſtitutus non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Aegyptū equitatus numero ſubleuatus, ſ. non habebit rex magnā potentiam, ita vt per hoc reducat ſubditos ſuos in ſer- H uitutem, ꝙ eſt reducere eos in Aegyptum. ſ. in talem ſeruitutem qualem patiebantur in Aegypto. Et non ſolum non licebat regi reducere in ſeruitutem ſubditos, ſed etiam non licebat, ꝙ ſuperbiret ſuper eos. Sic patet Deut. cap. 17. ſ. ꝙ non habebit rex immenſa pōdera auri & argēti, & ſubditur poſtea ne eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, ergo non erat licitum regi iſta petere.

Dicendum igitur, ꝙ omnia quæ habentur hic fuerunt poſita non quidem tāquam iura regum, ſed tanquam mala, quæ poterant facere reges ſuper ſubditos propter magnitudinem poteſtatis, & ponuntur hic multa grauiſſima, vt per hæc intelligantur multa alia mala, quæ reges excogitare poterant, & I imponere ſubditis ſuis, cum hic ponatur id, quod grauiſſimū eſt. ſ. ꝙ ſubijcerentur in ſeruitutem.

Rationes primæ opinionis quæſt. 19. ſoluuntur,
Quæſtio. XXI.

AD rationes in contrarium patet rñſio: Ad primam cum dicitur, ꝙ iſta aut ponebantur tanquā iura debita, aut tanquam mala, quæ infligere poterant reges ſubditis. Dicendum, ꝙ ponebantur iſta tanquam mala, quæ reges poterant infligere per poteſtatem, & non tanq̄ iura debita. Et cum dicitur, ꝙ iſta ſuperflua ſunt, quia plurima alia infligi poterant. Reſpondendum, ꝙ ponuntur iſta, vt per ea ſignificentur omnia alia quæcū- K que mala, quę infligi poſſent, quia hic ponitur omniū peſſimum. ſ. ſeruitus, in qua poſſunt oīa alia colligi.

Ad ſecundam, cum dicitur, ꝙ iſta ſunt iura regis, vt patet in litera. Reſpōdetur, ꝙ non accipitur hic ius pro eo, ꝙ debitum eſt, ſed large pro omni, quod impoſitum eſt, & reddi ſolitum eſt, & ſic omnes impoſitiones principum, vel locorum, ſiue iuſtę, ſiue iniuſtę ſint, iura vocātur principū, vel locorum, ideo quamquam hic Deus dixit, ꝙ iſta erant iura regis, qui imperaturus erat, non attribuitur aliquod ius regibus ad petendum aliquid horum, cum ſolum vocentur

F hic iura, ideſt impoſitiones.

Cauſa autem quare iſta poſita ſunt hic fuit, vt Iſraelitæ timore malorum ſibi futurorum deſiſterēt a petitione regis, quod apparet ex principio literæ: veruntamen conteſtare eis ius regis, qui imperaturus eſt. i. prædic eis, quę mala reges facient eis, imponendo eis quæcunque voluerint per magnitudinem potentiæ, ideo eo modo quo poſita ſunt omnia debent exponi ad iniquitatem.

An rex poſſit licitè aliquos inuitos facere armigeros ſuos, vel qualitercunque militantes ſibi in bello.
Quæſtio. XXII.

G POSSVNT tamen aliqua horum trahi ad ęquitatem, ita vt liceat regibus illa petere: ſic patet de primo. ſ. filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, & faciet ſibi equites, & pcurſores quadrigarum.

Sed pro his conſiderandum eſt, ꝙ aut eſt neceſſitas rei publicæ, vt habeat militantes ad defenſionem ſuam, aut non eſt neceſſitas: ſi eſt neceſſitas, aut illa eſt præſens. ſ. quia hoſtes inſtant, vel eſt neceſſitas de futuro, ad quam vult ſe parare reſpublica per prouidētiam antequam veniat, qm̄ ſm̄ Gregorium minus iacula feriunt, quæ præuidentur: ſi ſit neceſſitas præſens poterit rex aſcribere militiæ ſuę quoſcunque uiderit opportunum eſſe ſcribi obſeruatis duobus. Primo ꝙ hoc non repugnet profeſſioni perſonæ. Secundo ꝙ H prouideatur ei de ſufficienti ſalario. Quantum ad primum patet, quia etiam pro neceſſitate hoſtium non poterit rex aſcribere militiæ ſuæ ordinatos in ſacris, qm̄ hos ad bellum ire, vt pugnet iniuſtum eſt, quia occidendo aliquem efficerentur irregulares. Idem autem eſt quantum ad monachos, etiam ſi non ſint in ſacris, quoniam ad hos non pertinet bellum, ſed orationes, vel lachrymæ. Ita autem erat in veteri teſtamento, quia licet non contraheretur irregularitas in ſacerdotibus illis eo modo, quo nunc contrahitur, tamen ſacerdotes non pertinebant ad bellum, quod patet Numeri capitulo primo, quia cum ibi computati fuiſſent omnes Iſraelitæ procedentes ad bellum, dixit Deus Moyſi: tribum Leui nolli numerare, nec I ponas ſummam eorum cum filijs Iſrael: ſed conſtitue eos ſuper tabernaculum, & uaſa eius, quaſi dicat, quòd eo, quòd habebant curam ſanctuarij non cogebantur ire ad bellum: ideo ſacerdotes, & Leuitæ non poterant a regibus Iudæorum adſcribi in militia.

Secundum quòd requirebatur erat, quòd prouideretur ſufficienter adſcriptis ad militiam de bonis cōmunitatis, vel de bonis regis, quia nemo cogitur ſuis ſtipendijs militare primo ad Corinth. cap. 9. hoc autem uerum eſt ſi rex vel communitas haberent vnde ſoluerent ſtipendia: alioquin pro bono communi tenebatur quilibet ſtipendijs ſuis militare quātum poſſet, & in iſto caſu debent bona priuatorū exponi p cōitate, ſed pro rege non: qa rex eſt pp cōitatem, vel regnū, & cōitas non eſt pp regem, ſed ſolum ipſe eſt K membrū nobilius illiꝰ. Potiſſimè aūt ſi ſit talis cōitas, quæ nihil hēat in cōi, ſed oīa in ſingulari, ſicut erat inter Lacedęmonios, vt patet 2. Poli. c. de politia Lacedęmoniorū, q̄q̄ talis modus politiæ vituperabilis eſt, ſicut ibi Ariſt. redarguit. Si aūt neceſſitas militādi nō eſſet pro pñti, ſed p futuro dicendū, qd̄ iuſtum eſt, & rōnabile, ꝙ aliqui ſint militantes, & erudiri ad bellū antequam hoſtilis neceſſitas ingruat: alioquin facile eſt ſuperari quoſcunque pugnātes, nihil enim magis eſt, ꝙ ad bellum conferat, quàm armorum exercitium, & aſſiduitas, ſic enim dicit Vegetius. lib. 1. de re militari, ꝙ Romani omnes gentes ſola armorū exercitatione

Quilibet tenet exponere bona ſua pro ſalute cōi, ſed non p rege.

citatione

Prudentia Græcorũ. Exercitũ Romanorum. Fortitudo Hiſpanorum.

citatione vicerunt: nam Græci prudentia ſuperiores erant: Africani autem doloſitate maiores: Hiſpani autem viribus,& fortitudine ſine dubio ſuperabant, ſed has omnes gentes ſola exercitatione vicerunt, ideo dicẽdum quod oportet quòd reſpublica ſemper habeat aliquos, qui armorum peritiam, & conſuetudinem habeant: & quantum ad hoc rex, vel populus poteſt aſcribere militiæ quos voluerit prouidendo ſicut in ſuperioribus, ſ. quòd profeſſio perſonæ nõ repugnet: & de competenti ſtipendio prouideatur.

Si autem non ſit neceſſitas militantium, ſed quòd rex ad gloriam, & excellentiam ſuam velit multos aſcribere militiæ erit iniuſtum accipere aliquem inuitum ad militiam, etiam ſi ſtatus perſonæ non repugnet, & de ſufficienti ſtipendio ei prouideatur: hæc autem omnia intelliguntur quantum ad omnia gña hominum militantium. ſ. quãtum ad equites, & pręcurſores quadrigarum tribunos, centuriones,& ſimiles. *Et meſſores ſegetum*. Iſta pertinent ad opera agriculturę: interdum enim principes cogunt ſubditos ſuos famulari eis in opere agriculturæ, vel in conſtructione domorum,& ſimilibus nulla data pecunia: quod pertinet ad tyrãnos qui vtilitatem ſuam quærunt nõ curantes de vtilitate ſubditorum: & ſic ſubditos, vt ſeruos arbitrantur imponentes eis omne genus ſeruitutis.

Et fabros armorum,& curruum ſuorum. Ideſt etiam reges cogent filios veſtros famulari eis, vt ſint fabri ferrarij ad fabricandum regi omne genus armaturę etiã ad fabricandum currus. Vocantur quoque fabri reſpectu curruum: quia faber eſt nomen generale ad omnem operantem manualiter in rebus duris, ſiue in metallis ſiue lapidibus ſiue lignis. Reges autem ad gloriam ſuam volebant habere omnia hęc, & cogebant ſubditos ad faciendum eis illa: ſic patet de Salomone, qui fabricauit ſibi currus multos,& arma ad quæ cogebat filios Iſrael: vnde ipſi dixerũt quòd erat eis impoſitum graue iugum à Salomone ſeruitutis magnæ,& petierunt illam a filio eius minui infra 3 li. cap. 12.

An rex poſſit imponere licitè ſubditis, quòd ſint meſſores agrorum ſuorum, & aratores, & fabri armorum.

Quæſt. XXIII.

QVAERET aliquis an reges aliquo modo imponere poſſint ſubditis ſuis ea, quę habentur hic, ſ. quòd ſint meſſores agrorum ſuorum, & aratores & fabri armorum. Reſpondendum eſt quòd aut reges imponunt iſta ſubditis nullo dato precio, vel tanto non quantum iuſtum eſt: aut dato precio rationabili: ſi primis duobus modis iniuſtum eſt,& nequaquam imponere poſſunt niſi forte reges nimis pauperes eſſent, non vt nunc ſunt, ſed vt a principio erant cum principatus regalis erat aliquid paruum ſicut patet de Saule, qui licet rex eſſet, tamẽ ſequebatur boues veniens de agro, & vacabat agriculturæ, vt patet infra 11. cap. Nam die, qua nunciatum eſt ei de iniuria regis Ammon contra viros Iabes Galaad veniebat de agro: arauerat enim, & cum duceret coram ſe duos boues ira concitatus occidit vtrunque & diuiſit in particulas: ſi huiuſmodi autẽ reges vacantes agriculturæ, vt prouiderẽt aliqualiter ſtatui ſuo propter inopiam non poſſent abũdare cultoribus agrorum ſuorum, poterant imponere ſubditis ſuis quòd eſſent aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetũ, ſicut poterant imponere alia tributa cum eſſent in inopia. De fabris autem armorum,& curruum nõ eſt ſicut de meſſoribus ſegetum, & aratoribus agrorum, quoniam etiam ſi nõ ſit rex in inopia poſſet ſubditis ſuis, quos videret ad hoc iduſtrios imponere, quod fabricarent arma,& currus: dato tamen precio rationabili.

In alijs autem duobus, etiam ſi rex daret precium ſufficiens non poterat aliquos inuitos facere aratores agrorum,& meſſores ſegetum. Ratio diuerſitatis eſt, quia fabri armorum pertinẽt ad vtilitatem reipublicæ,& vtilitatem regis: quilibet autem qui eſt in republica, cum ſit pars ipſius vrbis tenetur vrbi, & debet impendere quicquid habet, & poteſt,& etiam ſeipſum pro vtilitate eius ſi res exigat: eſſe autẽ meſſorem agrorum regis,& aratorem non tangit aliquo modo vtilitatem publicam, ſed perſonam priuatam, ſcilicet regem: ipſi autem non tenentur ad omnia, quæ ſibi vtilia ſunt ſicut reipublicæ, eo quod cum aliquis agit pro republica agit pro ſeipſo cum bonum ſuum ſit pars boni publici: cum autem agit pro rege & bonum illius non tangit bonum publicum, eſt facere pro perſona priuata, ideo rationabiliter dato precio põt cogi in vrbe aliquis ciuis ipſius, vt ſit faber armorum pro republica ſi ad hoc induſtrius ſit: & ſic de alijs, quæ tangunt vtilitatem reipublicæ: cogetur tamen aliqs etiam dato ſibi precio quòd ſit arator agrorũ regis, & meſſor ſegetum illius, ideo ſi vellet rex ad aliquid iſtorum cogere ſubditos ſuos grauaret eos.

Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias,& focarias,& panificas.

Sicut rex redigebat in famulatum ſuũ viros Iſraelitas: ita etiã redacturus erat filias eorum, ita vt nullus vacaret a ſeruitio regis: erant autem fœminæ ſeruituræ in aliquibus officijs, quæ ad earũ miniſtrationem pertinent: ſic autem eſt eſſe vnguentarias: iſtud autem pertinet ad omnem compoſitionem, quæ fit ex ſpeciebus ad delectamenta humana: eſt autem dupliciter. Fiunt enim quædam compoſitiones liquidæ,& molles ex rebus diuerſis, & iſtę propriè vocantur vnguenta, quia ſunt ad vngendũ corpora, & condelectant carnem humanam per tactum. Aliæ autẽ ſunt compoſitiones de rebus ſiccis, & aromaticis, & iſtę pertinent ad odorem, vt inde condelectentur homines: iſtud autem non vocatur proprie vnguentũ, ſed pigmentum: ſcriptura tamẽ vtrunque vocat vnguentum, & componentes vocat vnguentarios: ſic patet Exo. cap. 30. vbi datur modus componendi vnguentum ex diuerſis ſpeciebus ad vngendum ſummum ſacerdotem, & alios,& vaſa ſanctuarij, & dicitũ ibi quòd erit compoſitum opere vnguẽtarij: ibi etiã ponitur de compoſitione thymiamatis, quod pertinet ad bonum odorem & fit ex rebus ſiccis, & aromaticis: dicitur tamen quod erit factũ opere vnguentarij. Vocãtur ergo fœminæ vnguentarię illæ, quæ parant qualcunque commixtiones ex ſpeciebus ad vana delectamenta tactus & guſtus. Has autem reges accepturi erant, nam licet a principio ſeculum rude fuerit,& reges non multum curarent de his delectationibus, ſed communem cum alijs vitam ducerent, tamen cum incęperint habere magnam illam poteſtatem regiam, incęperunt ſe tradere omni delectamẽto,& habuerunt curam, vt nihil præteriret eos, quod delectationẽ aliquam afferre poſſet: ſic enim fecit Salomon, qui fuit tertius rex Iudæorum, vt patet Eccleſiaſtices cap 2. ſ. Feci mihi cantores,& cantatrices,& delicias filiorum hominum ſcyphos & vrceos ad vina fundendũ in miniſterio: & omnia, quæ deſiderauerunt oculi mei non negaui eis, nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret ſe in his, quę pręparaueram: ad hoc tamẽ neceſſarium erat miniſteriũ fœminarum: ideo filias

Vnguẽtariæ quid.

Vnguẽtũ, & pigmentum quõ differant.

Iſraę-

Iſraelitarum ſubijcerēt reges eorum ad cultum ſuū.

Et focarias. Vocantur focariæ mulieres parantes cibos: omnes enim cibi igne digeruntur: ideo paratrices pulmentorum a foco denominantur: & per hoc intelligitur omnis modus cōfectionis ad delectationem, quæ eſt in guſtu, ſicut vnguentariæ erant ad delectationem quæ eſt in tactu & odoratu,

Aliquando autem accipiuntur focariæ pro concubinis: ſic enim nos accipimus, & dicuntur focariæ a foco, quia ad eundem focum manēt, ſ. in eadem domo cum illo cuius concubinæ ſunt: hic autem accipitur primo modo pro pulmentarijs quamquam etiam in iſto ſecundo modo accipi poſſet, quoniam reges accipiebant de filiabus Iſraelitarum eas, quæ placebant in oculis eorum in concubinas: ſic enim fuit de Salomone, qui accepit concubinas octoginta, & adoleſcentulas, quarum non erat numerus, vt patet Cant. cap. 6. vel ſicut habetur infra 3. lib. cap. 11. Fuerūt concubinæ trecentiæ. Has igitur acciperet rex de filiabus ſubditorum ſuorum, & in hoc grauaret eos.

Et panificas. Ideſt etiam faciet filias veſtras piſtrices ſuas ad diuerſa genera panum. In omnibus enim reges exquirebāt delectamenta, ideo etiam in panibus faciebant ſibi varietatem, & ad hoc accipiebant multas filias Iſraelitarum in panificas.

An regibus, & quibus ius alijs in lege natura, & Moyſi, & generaliter ante legem Chriſti liceret habere plures vxores ſimul. Et an vxorum pluralitas ſit contra ius naturale, vel rationem matrimonij. Et de differentijs circa matrimonium inter nouum, & vetus teſtamentum.

Quæſt. XXIIII.

QVAERET aliquis an aliquid iſtorum trium poſſent reges facere licitè. Ad quod reſpondendum ſpecialiter de focarijs, quòd aut accipiuntur pro concubinis, aut pro pulmentarijs: ſi primo modo dicendum, quòd nullo modo licebat regibus accipere filias ſubditorum ſuorum in concubinas, ſiue eis volentibus, ſiue inuitis, ſiue data mercede, ſiue non: quoniam concubinatus peccatū eſt, & ſemper fuit peccatum, cum præter legem matrimonij omnis experientia actus venerei ſit illicita. Sed obijcietur, quòd liceret, quia concubinatus erat in veteri teſtamento: nam habuit Abraham concubinas Agar, & Ceturam: Gen. 25. c. Salomon habuit concubinas multas infra lib. 3. 11. cap. & Canti. cap. 6. Dauid habuit concubinas: ſequenti lib. c. 5. & lib. 1. Paralipom. 3. cap. Leuita de monte Ephraim habuit concubinam: Iudi. 19. cap. Dicendum quòd illicitus erat concubinatus in veteri teſtamēto, & ſemper fuit illicitus, quia eſt contra ius naturale, & rationem: neque potuit vnquam alicui licere, vt magis declarabitur Matth. cap. 5. ideo nec regibus licebat habere cōcubinas.

De concubinatu dī infra q. 205. vbi iſta q. deciditur. Et ad iſta quatuor argumēta reſpondet intra a q. 206. vſque ad q. 235. quia ſi en ſic fuit neceſſe vt a fundamentis q̃ ventilaretur.

Aliquis autem dicet hoc efficaciter probari, quia regibus Iudæorum erat vetita multiplicatio vxorum ergo a fortiori habere concubinas. Patet hoc Deut. 17. cap. non habebit rex vxores plurimas.

Dicet aliquis quòd iſta non eſt conueniens probatio: nam vetatur pluralitas vxorum, eo quòd eſt de ſe mala, & contra rationem matrimonij, ſed ideo nō ſequitur inde a fortiori eſſe vetitum concubinatum: nam ſi de ſe pluralitas vxorū eſt mala, peior eſt pluralitas vxorum quàm habere vxorem & concubinam: ſicut grauius peccaret ſacerdos, qui aliquam fœminā acciperet in vxorem, quàm ſi acciperet in concubinam, & grauius peccaret, qui monialem acciperet in vxorem, quàm in concubinam.

Sed dicendum quòd non eſt iſta conueniens re-
F dargutio probationis: & quòd non eſt verum quòd pluralitas vxorum ſit contra ius naturale, vel rationē matrimonij, ſed eſt nobis illicita, quia vetita, & non teneret matrimonium.

Pluralitas vxorū an ſit contra ius naturale & de ſe illicita.

Sed obijcietur, quòd ſit de ſe illicita, quia Papa dicit illud extra de diuor. cap. gaudemus, quòd pluralitas vxorum nulli vnquam licuit, niſi ex diuina reuelatione, ideo in pluralitate vxorum excuſabantur patriarchę ab adulterio: ſicut Iacob a mendacio, Iſraelitę a furto, Samſon ab homicidio.

Dicendum quòd vxorum pluralitas non eſt de ſe contra rationem, aut inſtitutionem matrimonij: ſed ſolum eſt mala inquantum eſt prohibita, ſicut nunc
G eſt mala quia prohibetur. in lege autem naturæ non erat vetita, in lege autem Moyſi nō vetabatur immo ex ipſa lege ſignificatur quòd licebat ſicut oſtenſum eſt ſupra cap. 1. & dicetur Matth, cap. 19. ideo tunc ſatis videbatur valere argumentum quòd ſi pluralitas vxorum, quę de ſe non eſt illicita vetatur regibus a fortiori vetabitur concubinatus, qui eſt de ſe illicitus.

Inq. 4. & 5.

Sed dicendum quòd de hoc aliter eſt in nouo teſtamento aliter in veteri: erant enim duę differentię circa matrimonium inter nouum, & vetus teſtamentum. Prima quia in veteri teſtamento licebat fieri diuortium ex quacunque cauſa etiam ex ſola voluntate dumtamen daret vxori libellum repudij, nam p diuortium illud diſſoluebatur matrimonium, & licebat viro accipere quamcunque aliam in vxorem, & mulieri quemcunque alium in virū: Deuter. 24. cap. immo fiebāt perſonæ illæ illegitimæ ad contrahen-
H dum matrimonium: nam mortuo ſecundo viro, nō licebat primo viro iſtam in vxorem reſumere, etiam ambobus conſentientibus, vel antequam illa tranſiret ad alium virum, non licebat viro primo pœnitere, iam dato libello repudij, eam ad ſe reducendo inuitam, aut volentem vetante hoc lege: Deut. 24.

In nouo autem teſtamento non licet dari libellū repudij, aut fieri diuortium, & ſi fiat, non tenet, ſed manet vinculum matrimonij: & ſi vir accipiat aliam, non eſt matrimoniū, ſed adulterium: ſic patet Matt. 5. cap. vbi Chriſtus ponit differentiam in hoc inter nouum, & vetus teſtamentum dicens dictum eſt antiqs quicunque dimiſerit vxorem ſuam, det illi libellum repudij: ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimi-
I ſerit vxorem ſuam excepta cauſa fornicationis, facit eam mœchari; & qui dimiſſam duxerit, adulterat: & tamen per diuortium abſolueretur matrimonium, & eſſet mulier ſoluta a lege viri, & non iudicaretur adultera, etiam ſi cum alio inueniretur, vt patet ad Roma. 7. Et ſic vir abijciens eam non daret ei occaſionem adulterandi, cum nō poſſet iam eſſe adultera quamdiu virum non habebat, & ille, qui acciperet eam in vxorem non adulteraretur, quia non accipiebat alienam vxorem.

Secunda differentia inter nouum & vetus teſtamentum, ſ. quòd ante legem Chriſti ſemper fuit licita vxorum pluralitas.

K *Quæſt.* XXV.

SECVNDA differentia eſt, quia in veteri teſtamento, & ante illud licita erat vxorum pluralitas, in nouo autem teſtamento non licet. Primum patet, quia de ſe non eſt contra ſubſtantiam matrimonij, & Deus non vetuit eam, quando inſtituit matrimonium, aut poſt vſque ad legem Moyſi, ergo non erat illicita. Secundò, quia ſancti patres leguntur habuiſſe plures ſimul: nam habebat Abraham Saram in vxorem, & accepit Agar in vxorem: habebatque ambas ſimul: Gen. 16. cap. vbi vocatur Agar vxor Abrahæ: Etiam habebat Iacob qua-

tuor

tuor vxores ſimul Liam, Rachel, Balam, & Zelphã: Gen.29.& 30.cap.& non redarguitur aliquis horum: de hoc ergo non erat illicitum tunc haberi plures vxores.

Tertiò patet de tempore legis Moyſi, quòd eſſet licita vxorum pluralitas, quia non erat aliqua lex, quę hoc vetaret & quod non eſt vetitum eſt licitum.

Quartò quia tempore legis Moyſi viri ſancti habebãt plures vxores, ſicut Dauid habuit multas ſequenti lib.cap.3.& 5.& lib.1.Paralipom.3.cap. & non cõputantur inter peccata Dauid, de quo dicitur, quòd non declinauerat ab operibus, quæ mãdauerat Deus omnibus diebus vitę ſuę excepto ſermone Vriæ Hethæi: ergo accipiendo plures vxores non fecit cõtra ea, quæ Deus mandauit: etiam Elcana pater Samuelis laudatur, vt vir ſanctus ſupra 1.cap. & tamen ipſe habebat duas vxores ſimul: eod.cap. & ſic de multis alijs.

In lege Moyſi nõ fuit vetitũ habere plures vxores.

Quintò, quia potius ſcriptura videtur ſignificare, ꝙ licet tenere plures ſimul in vxores: nam Leuit.18.c. dicitur, Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, neque reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente, & ſic vetat Deus, quòd accipiat quis ſororem vxoris ſuę in vxorem viuente illa: ex quo vr̃, quòd non erat illicitum accipere aliquam aliã vxorem viuente vxore ſua: nam ſi illicitum eſt tenere multas ſimul in vxores, nõ oportebat ſpecialiter hoc vetari de ſorore vxoris, ſed de illa ſpecialiter vetitum eſt, ergo videtur quòd de alijs licebat habere multas ſimul.

Sexto patet ex ratione quam ibi dat Deus, ſcilicet quòd quis non habeat ſimul duas ſorores in vxores, ne vna ſit pellex alterius: quia inhumanum videtur, quòd vna ſoror affligat aliam: de alijs autem mulieribus non videtur hoc eſſe ita illicitum inter ſe, cum non teneantur tanto debito amore: & ſic de alijs videbatur licitum, quod quis haberet multas ſimul.

Septimò patet quia Leuit.20.cap. dicitur: Qui ſupra vxorem filiam, duxerit matrem eius, ſcelus operatus eſt: viuus ardebit cum illis. Et ſic ponit pœnã, quando quis habẽs aliquam in vxorem, acciperet inſuper matrem illius in vxorem, ita vt ambas ſimul haberet: ergo innuit, quòd licebat de alijs mulieribus habere duas, aut plures ſimul: nam ſi non liceret aliqualiter habere duas, non ſolum nullus acciperet matrem, & filiam ſimul, ſed nullus haberet aliquas duas ſimul, & ſic non oporteret iſtam legem dari: quia tamen licebat habere plures ſimul, putaret quis quòd liceret accipere quaſcunque duas: ideo interdixit lex quaſdam perſonas cum appoſitione pęnę, ſcilicet, ꝙ non acciperet quis duas ſorores ſimul, neque matrẽ, & filiam.

Octauò patet, quia Deut.17.cap. dicitur non habebit rex vxores plurimas vbi ſpecialiter ponuntur ea, q̃ ad reges pertinent: ſi tamẽ vetitum eſſet generaliter habere multas vxores ſimul, nõ oporteret hoc reperi quantum ad reges, quia quod alijs eſſet illicitum, eſſet quoque regibus illicitum, & non oportebat ſpecialiter vetari, quia aliàs omnia alia, quę cæteris hominibus erant illicita, deberent ex ſpeciali mandato repeti circa reges: quod eſt falſum.

Nonò, quia nõ vetuit ibi lex abſolutè multas vxores, ſed ſolum multitudinem effrenatam, vt quòd haberet rex vxores triginta, vel quadraginta, quia dicitr̃ non habebit rex vxores plurimas, ergo licitum præſupponitur eſſe accipere multas, dum tamẽ non ſint plurimæ.

Decimò patet ex cauſa ibi aſſignata, ſcilicet nõ habebit rex vxores plurimas, quę alliciãt animum eius, & ſic non vetatur ibi vxorum pluralitas quaſi mala,

A ſed quia vxores allicerent animum regis ad malum: ſicut Apoſtolus dixit nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria, ideſt non bibatis vinum, non abſolutè, ſed ſolum inquantum ex vino luxuria prouenit, ſcilicet qñ multum eſt, aut immoderatè bibitur: ſi tamen vxorum pluralitas de ſe mala eſſet, vel aliàs per legẽ prohibita, non exprimeretur iſta cauſa, ſed ſolum diceretur non habebit rex vxores plurimas, aut plures: ergo innuitur, quòd non erat vetita iſta pluralitas.

Vndecimò patet, quia ſcriptura poſuit iſtud inter alia, quæ vetantur regibus, neque ſunt de ſe mala, neque alijs hominibus vetita: regibus tamen fuerunt ſpecialiter vetita propter aliquam cauſam: nam dicitur eod.cap. Non multiplicabit ſibi rex equos: etiã B dicitur: Non habebit rex auri, & argenti immenſa pondera, & tamen multiplicare equos non erat illicitum alijs hominibus, aut habere argenti, & auri immenſa pondera; & iſta fuerunt vetita regibus ꝑpter cauſas ſpeciales, quę in eis concurrebant. Nam dicitur non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero ſubleuatus. Sic etiam vetãtur multiplicare pondera auri, & argenti, ne eleuetur ſuper fratres ſuos, ſed timeat Deum. Etiã vt non detur occaſio puniendi populum: nam ſi liceret ei habere pondera immenſa auri, & argenti cuperet illa habere, & vt haberet opprimeret ſubditos. Cum autem ſciet non licere ſibi habere immenſa pondera auri non cupiet illa: & ſic erit ſublata cupiditas, & occaſio opprimendi ſubditos: & tamen inter C iſta vetatur habere vxores plurimas: & apponitr̃ cauſa pro hoc, ſicut pro alijs, ſcilicet, ne alliciant animum regis, ergo videtur quòd iſtud non erat de ſe illicitum, ſicut neque alia duo: & ideo cauſa prohibitionis poſita eſt.

Duodecimo patet, quia ſi vxorum pluralitas eſſet de ſe mala, vel contra legem Dei, non poneretur tanquam beneficium Dei pluralitas vxorum, quia Deus non dat mala, ſed dat ſolum bonum petentibus ſe: Matth.7.cap.& tamen Deus poſuit in Dauid pluralitatem ſimultaneam vxorum pro beneficio, ſequenti lib.12.c.ſ. Dedi vxores Domini tui in ſinu tuo: ergo illas habere licitum erat.

Tredecimo patet quia ſancti doctores mouẽt iſtã quęſtionem, & tenent, quòd non erat illicitum tunc D habere plures vxores: ſic dicit Auguſt. libro de bono coniugali, & Magiſter lib.4.Senten. diſt.33. Antiquis iuſtis non fuit peccatum quòd pluribus fęminis vtebantur, neque contra naturam hoc faciebant, cũ nõ laſciuiendi hoc cauſa, ſed generandi facerent: neque contra morem, quia eo tempore ea faciebant, neque contra pręceptum, quia nulla lege erat prohibitum. Et ſic apparet quod ſupra dicebatur, quod pluralitas vxorum non erat contra ius naturale, nec contra rationem matrimonij: etiam apparet quòd pluralitas vxorum erat aliquid quod per conſuetudinem poterat licitum fieri: & tamen ſi eſſet contra ius naturale, nulla conſuetudine poſſet licitum fieri: immo tanto E grauiora eſſent peccata, quanto diuturniora eſſent: & nullo tempore poſſet contra illud præſcribi. Extra de conſue.cap.cum tanto. Etiam dicitur quòd nullũ præceptum erat datum tempore legis naturæ contra pluralitatem vxorum: ergo non erat illicitum alicui toto illo tempore, quod fuit a principio ſeculi vſque ad legem Moyſi habere plures vxores, & non erat aliqua diſpenſatio Dei neceſſaria, quia diſpenſatio nõ eſt, niſi vbi ius reſiſtit actui: cum diſpenſatio ſit iuris relaxatio, & tamen hoc non erat, vt ait Augu. contra naturam. Etiam non erat contra pręceptum, quia ipſe dicit, quòd nullum præceptum contra hoc datum erat, ergo nulla diſpenſatio neceſſaria erat,

nec

nec poſſibilis, & ridiculum eſt dicere, ꝙ ſine diſpenſa-
tione Dei nō licebat tūc alicui habere multas vxores.
Quartodecimo patet, quia Aug. idē dicit, & habet̃
in Decre. 32. q. 4. c. obijciuntur, ſ. Obijciuntur Iacob
quatuor vxores, quod quando mos erat, peccatū non
erat, & ita non erat peccatum tunc plures accipi: &
adhuc manifeſte apparet nō fieri hoc ex aliqua diſpē-
ſatione Dei: nam ſi ex diſpenſatione licitum fieret,
nō diceretur, quòd nō erat peccatum, quia mos erat:
ergo conſuetudo faciebat rem iſtam licitam, & non
diſpenſatio: ergo generale eſſet omnibus tunc quòd
accipiendo plures non peccarent.
Quintodecimo quia idem Auguſtinus alibi aſſerit
illud, & allegatur lib. 4 Sent. diſt. 33. Antiquis tempo-
ribus, cùm ad hoc myſteriū noſtrę ſalutis velaretur
iuſti officio propagandi nuptias contrahebāt non vi-
cti libidine, ſed ducti pietate, qui multo facilius con-
tinere poſſent, & vellent: vtebantur tamen coniugi-
bus, & plures vni viro habere licebat, & abſolutè di-
cit, quod vni viro licebat: ideo licita erat vxorū plu-
ralitas ſimultanea.
Decimoſexto patet, quia idem tenet Ambroſius
lib. de Patriarchis: & habetur in Decre. 22. q. 4. cap,
dixit Sara, ſ. Dixit Sara ad Abraham: ecce concluſit
me Dominus, vt non pariam: intra ergo ad ancillam
meam. Et ſequitur ibi: conſidera ergo primum, ꝙ
Abraham ante legem Moyſi, & ante euāgelium fuit:
non ergo in legem commiſit Abraham, ſed legem
prçuenit: nondum enim interdictum videbatur: &
ſic dicit quòd Abraham nō potuit peccare, quia non-
dum erat euāgelium, quod iſta prohibuit, neque lex
Moyſi, quę licet non prohibuit poterat vetuiſſe. Etiā
apparet ex intentione Ambroſij, quòd iſtud non erat
de ſe malum, vel contra naturam, ſed ſolum vt prohi
bitum, quando non erat prohibitum erat licitum.

Pluralitatem vxorum non fuiſſe prohibitam ſub lege Moyſi, oſtenditur. *Quæſt.* XXVIII.

DICENDVM etiam vltra rationes prçceden
tes quòd ſicut non fuit hoc illicitum ante
legem Moyſi, ita neque erat illicitum tem
pore legis Moyſi: & eſt ratio decimaſepti
ma, quia ſicut dicit Auguſt. & Ambroſius, & ſupra ta-
ctum eſt quando mos erat, peccatum nō erat; ſed tē-
pore legum Moyſi mos erat, ideſt cōſuetudo accipe-
re plures ſimul in vxores, vt fuit oſtenſum, ergo non
erat peccatum.
Decimaoctaua quia Auguſtinus dixit quòd non
peccauit Abraham plures accipiendo vxores, quia ꝯ
præceptum non fecit: nam tunc prçceptum nullum
erat, quo hoc vetaretur, ſed tēpore legis Moyſi nullū
etiam præceptum erat vetans hoc, etiam ſi tota lex
Moyſi quæratur: immo è contrario inuenietur in ea
ꝙ licebat accipere plures, & quòd cōſuetum erat tūc
plures accipere vt oſtēſū eſt ſupra: ergo nō erat pctm̄.
Decimanona, quia Ambroſius lib. de Patriarchis
excuſando Abraham, quòd habuent plures vxores,
dixit ꝙ fuit ante legem, & euangelium, i. tunc pctm̄
non erat, cum nulla lex erat, quæ vetaret, aut vetare
potuiſſet: nam per legem naturæ non erat vetitum,
quia innuitur, quòd non ſit ꝯ naturam, vt dicit Augu.
ſed etiam lex Moyſi ſuperueniens non vetuit: illud
ergo manebat tunc licitum.
Viceſima, quia Magiſter lib. 4. Sen. diſt. 33. quærit
ſpecialiter de hoc, an tēpore legis Moyſi licitū eſſet
habere plures vxores, & reſpōdit ꝙ ſic cùm dicit, ſed
nunquid licebat ſub lege plures habere vxores? audi
quid ſcriptum eſt in Deuterononmio: Non habebit
rex vxores plurimas, quæ alliciant animū eius. Super

F quem locum Auguſt. dicit manifeſtum eſt Salomo-
nem hoc præceptum tranſiſſe: Dauid autem plures
habuit, neque prçceptum prçterijt: permiſſum eſt. n.
plures habere, non plurimas, quæ alliciant animam.
Et ita manifeſtum eſt, ꝙ dicit licitum eſſe tunc vxorū
multitudinem, quia ait permiſſum eſt plures habere
non plurimas, & ſic multitudo enormis, vel effrena-
ta ſolum vetatur, non quæcunque pluralitas. Etiam
quia dicit ibi Auguſt. Dauid plures vxores habuit, ſed
prçceptum non prçterijt: quia non habuit plurimas,
& ſic ad tantam pluralitatem quantam Dauid habuit
licitum erat habere vxores, ſed non ad tantam, quan-
tam habuit Salomon, qui plures ſeptingentas habuit
G infra lib. 3. c. 11. cap. Sed obijcietur, ꝙ non ſit iſta inten- *Obiectio repellitur.*
tio Augu. ibi nec Magiſtri, ſed ſolum ꝙ liceat hoc re-
gibus ſpecialiter: alijs autem hominibus ſit vetitum
generaliter habere multas vxores. Nam dicit ibi li-
tera Auguſtini ſequens: cum tamen additur, vt non
eleuetur cor eius, propter alienigenas prohibitū eſſe
videtur: verumtamē multiplicatio vxorum genera-
liter prohibita eſt: permiſſum eſt autem regi plures
habere, ſed non multiplicare: & ita apparet ꝙ ſolis re-
gibus hoc permittitur. Dicendum ꝙ non eſt verum,
nec eſt iſta intentio Auguſtini, nec Magiſtri: nam vt
per prçcedentia patet, non erat aliquod præceptum
vetans hoc in lege Moyſi, ideo ſm̄ ipſum Auguſtinū
non erat illicitum. Etiam ex verbis allegatis apparet
intentio eorum, ꝙ non vetetur, niſi immoderata plu
ralitas: nam dicitur verumtamen multiplicatio vxo-
rum generaliter prohibita eſt, i. omnibus hominibus
H prohibita erat: tamen multiplicatio non accipitur ꝑ
quacunque pluralitate, ſed pro effrenata, quod patet
ibi, quia, cum dicitur: verūtamen multiplicatio vxo-
rū generaliter prohibita eſt, ſequitur, permiſſum eſt
autem regi plures habere, ſed non multiplicare, & ita
multiplicatio & pluralitas non ſunt ibi idem, & per-
miſſa eſt pluralitas, vetita autem multiplicatio, & ſic
licet in veteri teſtamēto eſſet generaliter vetita mul-
tiplicatio, nō erat illicitū habere plures vxores ſimul.
Viceſimaprima, quia Magiſter expreſsè vult. lib. 4.
diſt. 33. cap. 1. ꝙ omnibus Iudæis tempore legis Moy
ſi licuerit habere vxores multas, vt multiplicarentur
in prole, & idē Gratianus 32. q. 4. ſuper his ita, ſ. poſtea
vero cum iam penè omnes homines falſis dijs ſerui-
I rent, paucis in cultu Dei permanentibus, conſultum
eſt a Deo plures in matrimonium copulare ſibi: ne
illis paucis deficientibus, cultus & notitia Dei deſice-
ret. Vnde viuente vxore Abraham ad ancillam in-
trauit, & ex ea genuit: Iacob etiam liberis, & ancillis
ſe copulauit, & filiæ Loth patre ebrio vſę ſunt. Cum
enim cęteris in idolatria relictis Abraham, & filios
eius in peculiarem ſibi populum Dominus elegiſſet:
ritè multarum fęcunditate mulierum multiplicatio
quærebatur: quia in ſucceſſione ſanguinis erat ſuc-
ceſſio religionis: vnde etiam in lege erat maledicta
ſterilis, quæ non relinquebat ſemen ſuper terram. Et
ita tam Gratianus, quàm Magiſter ponunt ꝙ tēpore
K legis Moyſi erat licitū habere plures vxores ad mul-
tiplicandum valde cultum Dei: & non ſolum dicūt
ꝙ erat licitum, ſed etiam ꝙ erat cōſultū a Deo, quaſi
Deus ad illud incitaret, velut ad magnum bonum. Et
apparet maximè, quia dicunt in lege ſcriptum eſſe
maledicta ſterilis, quę non reliquit ſemen ſuper terrā,
ergo tēpore legis Moyſi incitabat Deus ad multipli-
cationē, ergo licita erat tūc vxorū pluralitas gn̄aliter.
Viceſimaſecunda, quia Deu. 25. c. ponitur, qn̄ vnus *Iſta ratio*
de fratribus moreretur, relicta vxore, & non liberis, *clare con*
alius frater illius acciperet illam in vxorē, & primoge *cludit in-*
nitum ex eo vocaret nomine defuncti, vt nō deleretur *tentum*
nomē ſuum in familia ſua, & hoc erat remediū gn̄a- *auctoris.*
le:

le: & ponebatur quaſi remedium ſufficiens, ne deleretur nomen eius, qui fratrem habebat: & tamen ſi habens vnam vxorem, non poſſet accipere aliam, parum prodeſſet remedium iſtud, quia contingeret quod alij fratres defuncti haberent vxores: & ita non poſſent accipere vxorem defuncti ad ſuſcitandum ſemē eius: ergo intelligitur generaliter ſiue haberēt, ſiue non haberent quod cogebatur vnus eorum accipere vxorem defuncti. Item patet quia eod. cap. datur regula generalis, quia ſi requirente vxore defuncti fratrem defuncti ille nollet accipere eā, diſcalciaret mulier illum corā ſenioribus populi, & ſpueret in faciē eius, vocareturque domus eius domus diſcalciati in Iſrael: ergo ſiue haberet vxorem, ſiue non, erat locus huic regulę: & ita habēti vxorē licebat accipere aliā.

Viceſimatertia, quia Deut. 21. c. dicitur: Si habuerit homo vxores duas vnā dilectam, & alteram odioſam: & ita innuit ꝙ pōt aliquis habere duas vxores ſimul. Nam licet poſſet cauillare quis, quòd intelligatur de vxoribus, quas quis haberet ſucceſſiuè: magis innuit litera ꝙ intelligatur de ſimultate vxorum.

Viceſimaquarta, quia Deu. 21. cap. dicitur ſi egreſſus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deꝰ tuus in manu tua captiuoſq; duxeris, & in medio captiuorū videris pulchram mulierem, & adamaueris eam, voluerisque vxorem habere introduces in domum tuam. Et ſic generaliter ponitur, quòd quicūque vellet captiuam accipere in vxorem, acciperet ſolum quod adamaret: & tamen ita poterat amare captiuam pulchram, qui haberet vxorem, ſicut qui nō haberet: ergo cum daretur hoc in remedium contra concupiſcentiam, licebat cuilibet tam habenti vxorem, quàm non habenti accipere captiuam in vxorem. Multæ aliæ rationes ad hoc oſtendendum haberi poterunt. Dicendum ergo ꝙ tam in ſtatu legis naturę quàm ſub lege Moyſi licuit generaliter omnibus habere plures vxores, & hoc ex lege communi ſine vlla diſpenſatione. Et ſicut licuit Iudæis ita licebat Gentilibus, & adhuc multofortius, cum nullam legē poſitiuam iſti ſuſcepiſſent a Deo: etiam quia gentiles vſque ad tempus Chriſti ſemper fuerunt ſub lege naturæ, eo ꝙ nulla alia lex eos ligabat: ſuperuenit autem lex Chriſti, quæ obligauit omnes, & tamen in ſtatu naturæ licita erat vxorum pluralitas, vt dicunt Auguſt. & Ambroſius, & patet illud ſupra. ergo Gentilibus quamdiu durauit lex Moyſi, ſemper licitum fuit pluralitas vxorum.

Quare in nouo teſtamento non eſt licita vxorum pluralitas, Quaſt. XXVII.

ERAT autem aliud ꝙ tempore noui teſtamēti non eſt licita vxorum pluralitas ex aliqua cauſa neque aliquo modo: & iſta eſt differentia inter vtrunque teſtamentum: nam ſicut in veteri licebat repudiare vxorem, & diſſolnebatur matrimonium; in nouo autem non licet repudiare, nec poteſt ſolui matrimonium Matth. 5. ita in veteri erat licita vxorum pluralitas, vt oſtenſum eſt præcedenti q. in nouo autem non eſt licita: Matth. 19. cap. cum dicitur: Dico autem vobis ꝙ quicunque dimiſerit vxorē ſuam, niſi ob cauſam fornicationis, & aliā duxerit, mœchatur, ideſt committit adulterium: & tñ iſte facit hic duo, ſ. dimittit vxorem, & accipit aliā. Dimittēdo priorem non pōt dici adulterari, ſed ſolū iniuſtè abijcere: ergo dicitur adulter accipiendo aliā: & tamen dato, ꝙ per illud repudium non diſſolueretē matrimonium, quaſi eſſet ꝯ ius factum, & maneret illa repudiata vt vxor, non committeret adulterium vir eius, ſi liceret habere duas vxores, ſed ſtatim vt aliā

A accipit eſt adulter, vt Chriſtus dixit, ergo ſecūda non poteſt eſſe vxor, & ita eſt adulter vir accipiendo eam. Et Marci 10. cap. dicitur: Quicunque dimiſerit vxorē ſuam, & aliam duxerit adulterium committit ſuper eam: & ſi vxor dimiſerit virū ſuum, & alij nupſerit, mœchatur. Et Lucæ cap. 15. dicitur: Omnis qui dimittit vxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur. Secundo patet, quia iſta eſt vna de differentijs noui, & veteris teſtamenti, quia in nouo ſit vnitas vxoris in veteri pluralitas: ſic dicit Iſidorus lib. de differentia noui & veteris teſtamenti, & habetur 34. diſt. c. Chriſtiano, ſ. Chriſtiano non dicam plurimas, ſed nec duas habere licitum eſt, ſed vnam tantum vxorem, & ita innuit ꝙ Chriſtianis propriè hoc competit, ꝙ quiſq;

B vnam tantum habeat vxorem, & dixit non dicam plurimas, neque duas, q. d. de veteri teſtō vetitum erat haberi plurimas, ſed non duas, aut paucas. Deut. 17. cap. vt ſupra declaratum eſt: Chriſtiano autem homini (q. præced.) non ſolum ſunt vetitæ plurimę; quod etiam in veteri teſtamento erat vetitum, ſed etiam duas habere eſt vetitum: vnam enim tantum habere licet ei. Tertiò patet, quia Ambroſius lib. de Patriarchis, & habetur in Decretis 32. q. 4. c. dixit Sara: excuſando ipſum, de pluralitate vxorum, dicit conſidera primum, ꝙ Abraham ante legem Moyſi, & ante Euangelium fuit; & ſic innuit quòd in Euangelio fuit vetita vxorum pluralitas. Quartò patet, quia illud tenet Magiſter 4. lib. Sent. diſt. 33. demonſtrans tempore legis fuiſſe licitā pluralitatem vxorum, & non tempore Euangelij:

C permiſſum eſt enim plures habere, nō plurimas, quę alliciāt animam, multiplicare. Et poſtea ſequitur veniente autem tempore plenitudinis, quo Chriſti gratia vbique eſt dilatata, reducta eſt lex nuptiarum ad puriorem, honeſtioremque inſtitutionem vt vnus vni in figura Chriſti, & Eccleſiæ iungatur. & ita dicit ꝙ in tempore plenitudinis, ſ. noui teſtamēti vna vni iungi: & ſic non eſt licita vxorum pluralitas: & ex eadē litera apparet ꝙ in veteri teſtō erat licita pluralitas vxorum, cum dicatur reducta eſt lex nuptiarum ad puriorem honeſtioremque inſtitutionem: ergo nō erat tempore legis Moyſi hęc inſtitutio, vt vna vni iungeretur. Nam ſi hæc inſtitutio fuiſſet non fieret aut reduceretur inſtitutio ad honeſtiorem modum: ergo non erat idē modus nuptiarum in vtroque te-

D ſtamento, ſed dicit in nouo teſtamēto eſſe honeſtiorem modum, ſ. ꝙ vnica eſt vnici quādiu viuit: in veteri autem vnius viri erant multæ vxores.

Impugnat Innocentium 3. in c. gaudemus. de diuortijs, dicentem quòd tempore legis naturæ & Moyſi nulli vnquam licuit vxorum pluralitas, niſi ex diuina reuelatione. Et vtrum infideles arctentur conſtitutionibus canonicis ſicut arctantur lege Chriſti. Quaſt. XXVIII.

SED nunc redeundum eſt ad reſpondendū ei, quod dicitur ꝙ pluralitas vxorum nunquam licuit: & dicendum ꝙ licuit abſoluitè tam tpe legis naturę, q̃ veteris teſtamenti. Ad auctori-

E tatem Innocentij extra de diuor. c. gaudemus, eſt reſpondendum, & quia illa cōtinet plures partes, quibꝰ nititur ille probare pluralitatem vxorum eſſe illicitā, ponetur tota litera illa, vt poſtea videatur, qūo ſingulis partibus rñdemus: dr̃ enim ſic. Quia vero pagani circa plures inſimul fęminas affectum diuidunt coniugalem vtrum poſt conuerſionem oēs, vel q̃ ex omnibus retinere valeant, non immeritò dubitatur. Et reſpondet ſtatim dicens: verum abſonum hoc vr̃ & inimicum fidei Chriſtianę cum ab initio vna coſta in vnam fęminam ſit cōuerſa: & ſcriptura diuina teſtet ꝙ pp hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit (Verba Innocētij in Decretali quę p ſingula tantū examinantur infra q. 184. vſq; ad q. 205.)

hærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna: non dicit tres vel plures, ſed duo, neque dixit adhærebit vxoribus, ſed vxori: neque vlli licuit vnquam plures vxores habere inſimul, niſi cui diuina fuit reuelatione conceſſum, quæ mos quandoque, interdum fas cenſetur, per quã ſicut Iacob a mẽdacio, Iſraelitæ a furto, & Samſon ab homicidio, ſic patriarchæ, & alij viri iuſti, qui plures ſic leguntur habuiſſe vxores ab adulterio excuſantur. Sane veridica hæc ſententia probatẽ etiam teſtimonio veritatis teſtãtis in euãgelio: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit, mœchatur: ſi ergo dimiſſa vxore duci alia de iure nõ poteſt, multo fortius & ipſa retenta, per quod euidenter apparet pluralitatem in vtroque ſexu cum nõ ad imparia iudicentur circa matrimonium reprobandam. G Iſta ſunt verba Innocentij. Sed dicendum, ꝙ duo intendit Innocen. in verbis prædictis: vnum eſt aſſerere, ꝙ pluralitas vxorum eſt ꝯ legem noui teſtamẽti. aliud eſt illud probare auctoritatibus & rationibus. De primo dicendum eſt, ꝙ verum eſt, vt oſtendimus q. præcedente: & iſta eſt intentio principalis Innocentij: nam petebatur de paganis, qui plures habent, vt vxores, an qñ conuertantur poſſint plures retinere, ſ. oẽs, vel vnam: & rñdet ꝙ non poterit retinere oẽs, quia eſt ꝯ legem noui teſtamẽti, ꝙ aliquis habeat plures vxores: & tamen iſte tranſit ad nouum teſtm̃, & tenetur iam illius leges, & cæremonias obſeruare: ergo non licebit ei plures habere vxores. Secundũ eſt probare iſtud auctoritatibus & rõnibus: & quãtũ ad hæc dicendum, ꝙ aliquid inducit Innocentius, quod plene probat intentionẽ ſuã: & aliquid inducit, quod H non probat illã plene, ſed adiuuat eã: & aliquid inducit, qđ non ſatisfacit ad propoſitũ, ſicut applicabuntur iſta ſtatim q. ſequentibus. Et tñ vr̃ Innocentio neceſſarium eſſe non ſolum oſtẽdere, ꝙ non licet in nouo teſtamento habere plures vxores ſimul, ſed etiam ꝙ nunq̃ licuit ſine ſpeciali reuelatione Dei: aut, vt alij dicunt, ſine diſpenſatione Dei. Et hoc eſt, quia paganus conuerſus ad Chriſtum non poteſt retinere multas vxores, obſtante lege noui teſtamenti. Quæritur tunc an iſte prius potuit iſtas habere in coniuges an non: ſi non tenuit eas in coniuges, neque potuit, dabitur ꝙ etiam extra legem Chriſti non eſt licita vxorum pluralitas: ideo nõ ſolum tpe Chriſti non licuit, I ſed & nunquã licuit. Si detur ꝙ iſte licite habuit eas in vxores, dabitur ꝙ matrimoniũ tenuit cum oĩbus eis, & erant legitimæ vxores, & hoc erit inconueniẽs: quia tũc lex Chriſti diſſolueret illa matrimonia, quæ fuerunt vera, & tenuerant, quod falſum eſt & ꝯ canonum inſtituta. Et patet, quia qñ aliqui infideles conuertuntur ad Chriſtum, qui manentes in infidelitate ꝯxerunt in gradibus a canonibus prohibitis, non coguntur dimittere vxores, ſed manẽt cum eis ſic conuerſi ad Chriſtũ, ſiue conuertantur mulieres, ſiue nõ; quod patet extra de cõſang. & affinit. c. de infidelib. ſ. De infidelibus ad fidem conuerſis vtrũ, ſi ante cõuerſionem ſuam ſm̃ legis veteris inſtituta circa gradus conſanguinitatis a canone denotatos coniuncti fue- K rint, ſeparari debeant poſt baptiſmum. Conſultationi tuæ diximus reſpondendum, ꝙ matrimonium ſic ꝯtractum non eſt poſt baptiſmi lauacrum ſeparandum. Et redditur ibi cã, ſ. Quia inter Iudæos eſt verum matrimoniũ: & tñ baptiſmus non ſoluit matrimonium, ideo non diſſoluitur per baptiſmum matrimonium, qđ ante tenebat, cũ dr̃ eo. c. Cũ a Iudæis Dñs req̃ſitus, ſi liceret vxorẽ ex quacũque cã dimittere: ipſis rñdit: Quos Deus coniunxit, hõ non ſeparet, innuens eſſe matrimoniũ inter eos. Etiã hoc patet extra de diuor. c. gaudemus. vbi eadẽ qõ mouetur de matrimonio infideliũ conuerſorũ ad fidẽ: & rñdetur ꝙ nõ diſſol- F uitur, & redditur ibi cã, ſ. fideles huiuſmodi matrimonialiter copulati licitè poſſunt & liberè remanere cõiuncti: cum per ſacramentum baptiſmi non ſoluantur coniugia, ſed crimina dimittantur. Suppoſito hoc cũ lex Chriſti non ſoluat matrimonia, quæ prius erant matrimonia, & tamen ſoluit coniunctionem infidelis ad multas fęminas, qñ conuertitur, innuit neceſſario ꝙ non erat prius inter eum, & illas matrimoniũ: & ſic non ſolum in lege Chriſti non eſt licita vxorũ pluralitas, ſed etiã extra legem Chriſti: & ꝯñt oĩ tpe fuit illicita: & ob hoc Innocẽtius putat neceſſarium eſſe oſtendere ꝙ nullo tpe licita fuit vxorum pluralitas, niſi ex ſpeciali diſpenſatione, aut reuelatione Dei: G & ad hoc inducit aliquas auctoritates & rõnes pro ſe.

Soluuntur rationes Innocentij quæſt. præcedentis. Qõ. XXIX.

SED dicendum ꝙ hoc nõ eſt verum neque eſt hoc neceſſarium Innocentio probare. Nam ſicut oſtenſum fuit ſupra fuit licita vxorũ pluralitas toto tpe legis naturæ, & toto tpe legis Moyſi, ſed ſolum fuit illicita tpe legis Chriſti, ex quo ipſe incępit ſtatuere, vel ex quo cępit lex ab eo data obligare. Et ideo ad argumentum iſtud dicendum ꝙ verũ eſt ꝙ baptiſmus non ſoluit matrimonium, qđ erat verum matrimonium, ſed ſolũ tollit crimina, vt dicitur extra de diuor. c. gau. & ideo ſi inter infideles eſſet verũ matrimoniũ, qñ vnus vir accipit fęminas plures, qñ poſtea conuerteretur non cogeretur dimittere aliq̃ illarum, ſed teneret oẽs & tñ innuitur ꝙ nõ H fuit matrimoniũ, ſed adulterium, ideo qñ cõuertitur non permittitur manere cum oĩbus, ſed ſolum cum prima: quia cum illa potuit eſſe verum matrimoniũ: nam & inter infideles verũ eſt matrimonium. extra de conſan. & affin. c. de infidelibus, ſed non eſt ſacrm̃: & ob hoc cõuerſio ad fidẽ non aufert ei oẽs vxores, ſed ſolum poſteriores relicta prima. Cũ aũt dr̃ ꝙ hinc ſequitur non ſolum in lege Chriſti eſſe illicitam vxorum pluralitatẽ, ſed etiã oĩ tpe. Dicendum ꝙ non eſt verum, quia ante Chriſti legẽ non fuit alicui illicita vxorũ pluralitas: & tñ data Chriſti lege fuit vetita iſta pluralitas, & illicita oĩbus nõ ſolũ Chriſtianis, ſed etiã alijs, qui nñ hñt legem Chriſti: & ideo ſicut ſi aliquis Chriſtianus ꝯheret cum duabus aut pluribus non te- I neret matrimoniũ: ita ſi inter infideles fiat talis ꝯtus non tenet. Et qñ arguitur, ꝙ ſi infideles ꝯhãt matrimonium in gradibus inter nos vetitis, & conuertantẽ ad Chriſtum, non ſoluitur matrimonium. Dicẽdum ꝙ non eſt ſimile quia ibi tenuit matrimoniũ qñ ꝯtũ eſt, licet inter nos ſit talis gradus prohibitus: ideo poſtea in conuerſione nõ diſſoluitur, quia matrimoniũ qđ tenuit ſemel, nunq̃ diſſoluitur ex aliqua cã ſuperueniẽte quãtũcũque ſit magna: ſecus eſt qñ ꝯhit infidelis matrimoniũ cũ multis, quia nunq̃ illud tenuit, ſed fuit adulteriũ: ideo qñ conuertitur infidelis ad legẽ Chriſti, in qua non permittuntur pctã, cogitur dimittere oẽs pręter primam, cũ qua potuit eſſe verum K matrimoniũ. Cã aũt diuerſitatis inter hęc eſt, quia qñ infideles ꝯhunt in gradibus vetitis inter nos, nõ agũt ꝯ aliqđ mandatũ Chriſti, ſed ſolũ ꝯ canonum ſtatuta, qñ aũt ꝯhit infidelis cum multis agit ꝯ mãdatum, & determinationẽ Chriſti: ideo primũ tenet: quia infideles non aſtringuntur regulis canonicis: ſm̃ autem non tenet, quia obligantur mandatis Chriſti: & patet hoc quia gradus, in quibus nõ liceat ꝯhi matrimoniũ non ſunt determinati per Chriſtũ, nec etiam p Apoſtolos ex noĩe Chriſti cũ Chriſtus de hoc nihil fuerit locutus, ſed per canones eccleſiaſticos. Nam a principio determinatum eſt, vt intra ſeptẽ gradus conſanguinitatis nõ liceret ꝯhere ſed inciperet ꝯtꝰ in octa-

uo gra-

Et maxime a qõ. 184. vſque ad q. 205.

q. 25. & 26.

De hoc re vide inferius q. 143.

Infideles nõ aſtant conſtõnibus canonicis, ſed lege Chriſti.

no gradu 35. q. 4. c. de affinitate: poſtea vero ex aliqb⁹ cauſis reduxit vſque ad quartum gradū, vt iam liceat copulari in quinto. extra de conſan. & affini. c. non debet. Ex hoc ergo ſequitur quòd inter infideles licitè ꝯhatur matrimoniū in gradib⁹ vetitis inter nos: quia non ſunt iſti gradus vetiti niſi per cōſtōnē canonicā: infideles aūt non arctātur cōſtitutionibus canonicis. extra de diuor. c. gaud. ideo ita in illis ꝯhūt, ac ſi nulla lege vetante ꝯherent, ſed cum nulla lex vetat, eſt matrimoniū licitè ꝯctum: ergo inter infideles licite ꝯhiẽ in talibus gradibus. Et iſta eſt rō quare non diſſoluiẽ matrimonium in conuerſione ad Chriſtum: vt patet extra de Diuor. c. gau. vbi ponitur iſta q. ſ. vtrū pagani vxores accipientes in ſecundo vel tertio vel vlteriore gradu ſibi coniunctas ſic cōiuncti debeant poſt con-
B uerſionē ſuā inſimul remanere, vel ab inuicem ſeparati: edoceri per reſcriptum apoſtolicum poſtulaſti; ſequetur reſpōſio, ſ. ſuper quo taliter rñdemus: cum ſacr̄m cōiugij apud fideles, & infideles exiſtat quemadmodum cum dicit Apoſtolus dicens: ſiquis frater vxorem infidelem habet, & hæc conſentit habitare cum illo, non illam dimittat: & in præmiſſis gradib⁹ a paganis, quo ad eos matrimonium licitè ſit ꝯctum, qui conſtitutionibus canonicis nō arctantur: fideles hmōi matrimonialiter copulati libere pñt, & licitè remanere coniuncti. Et ita nō redditur alia cā, quare poſſint remanere coniuncti in gradibus illis, niſi quia ſunt vetiti ſolum a canone, & infideles non arctātur conſtitutionibus canonicis: iſta etiam ratio ſignificaẽ
C extra de conſan. & affin. c. infidelibus. vbi eadem qō mouetur. & reſpōdetur, ꝙ manebūt innuendo cām eſſe, quia gradus iſti ſunt a canone vetiti, ſ. de infidelibus ad fidem conuerſis, vtrum, ſi ante conuerſionem ſuā ſ̄m legis veteris inſtituta citra gradus cōſanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint, debeant ſeparari poſt baptiſmum. Et reſpondetur ꝙ non. Sed non dixit ibi ꝙ ꝯxerant abſolutè ꝯ vetitum ſibi: quia ꝯxerant in gradibus a canone vetitis. Secus aūt eſt de eis, quæ Chriſtus ſtatuit, quia oēs tam fideles ꝙ̃ infideles tenentur legibus eius, ideo quicquid fiat ꝯ ſtatutū eius eſt inualidū. Patet hoc, quia Chriſtus erat verus Deus, cui oēs ſubiecti ſunt, ideo nemo pōt eſſe exemptus à mandato eius: etiam patet quia alias poſſet aliquis ſaluari non baptizatus, neque fidē habens: Chri-
D ſtus tamen iuſſit oēs credere dictis ſuis, & baptizari Matth. 28. & quia ipſe hoc dixit nō pōt aliquis ſaluari ſine hoc: ſicut ipſe dixit Mar. 16. qui non crediderit condemnabitur. & Ioan. 3. cap. qui non fuerit renatus ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnū Dei: & tñ ſi non obligarentur oēs mādatis Chriſti, poſſent ſaluari ſine baptiſmo, & fide: ergo oēs obligantur mandatis Chriſti, & ita ſicut obligabuntur his mandatis obligabuntur oībus alijs cum oīa mandata Chriſti ſint eiuſdē virtutis obligatiuè cum procedāt ab eodem, ſed Chriſtus mandauit ꝙ nō eſſet vxorum pluralitas ſimultanea: immo diffiniuit ꝙ quicunque habēs vxorem acciperet aliam committet adulteriū:
E Matth. 19. & Mar. 10. & Luc. 15. ergo oēs hoīes poſt illam Chriſti diffinitionem obligātur ad non habendū plures vxores: & quicūque plures acceperit adulteratur. Et ſi aliquis poſſet excuſari a pęna adulterij, vel peccato per ignorantiam huius legis, quod neque etiam nunc aſſerimus: tamen ſaltem in nullo caſu & per ignorantiam poterat effici licita vxorum pluralitas cum eſſet ꝯ Chriſti determinationē. Ob hoc igiẽ qñ infidelis habens multas in vxores conuertitur ad Chriſtum, non permittitur manere cum eis, ſed cum prima ſola, eo ꝙ cum alijs nunꝙ̃ tenuit matrimoniū, nam ſi matrimonium tenuiſſet, nō ſolueretur per ipſum, ſed maneret cū omnibus alijs, ſicut dr̄ extra de

Infideles ſi conuertuntur an debeāt relinquere vxorē ſibi coniunctā in ſecūdo, vel tertio gradu.

A diuor. c. gaudemus. ꝙ per baptiſmum non ſoluuntur coniugia, ſed crimina remittuntur. Simile autem eſt de libello repudij. in veteri enim teſtamento licebat repudiari vxorē dato libello, & diſſoluebatur: Deut. 24. c. In nouo aūt teſtō nō licet; quia diffiniuit Chriſtus ꝙ non licet: Matt. 5. & 19. cap. ideo per hoc oēs hoīes obligati fuerunt ad non repudiandum vxores: & ſiquis illas nūc repudiet, peccat. cum omnes obligentur legi Chriſti: & ſiquis repudiauerit vxorem accipiendo aliam, illa ſecunda non eſt vxor ſua, ſed adultera.

B *An poſt conuerſionem infidelium diſſoluantur eorum matrimonia contracta in infidelitate contra legem Chriſti. Et generaliter conuerſi ad fidem quid facere debent circa vxores infideles, & quam formam tenere debent. Quæſt. XXX.*

Ex hoc ſequitur quòd ſi infidelis aliquis repudiet vxorem, & tranſeat poſtea ad fidem: nō poterit tenere aliam viuente priore. Nam ſi accepit aliā tenebitur illam dimittere, quando alia viuit in cuiuſcunque poteſtate ſit illa: ſi autē nullam accepit, tenebitur non accipere quamdiu alia vixerit: ſic dicitur extra de Diuor. c. gaudemus. qui autem ſ̄m ritum ſuum legitimam repudiauit vxorē cum tale repudium veritas in euāgelio reprobauerit, nunquam ea viuente licite poterit aliā etiam ad fidē Chriſti conuerſus habere, niſi poſt cōuerſionem ipſius illa renuat habitare cum ipſo, aut ſi contemnat,

An ſi infidelis poſtquā repudiauit vxorem fuerit baptizatus teneaẽ redire ad illam ſcđa dimiſſa.

C non tamē abſque contumelia creatoris, vel eum pertrahat ad peccatum mortale. Ex hoc etiam ſequitur, ꝙ poſt conuerſionē diſſoluentur matrimonia. ſ. ſi qs repudiauit vxorem, & aliam accepit ſi cōuertitur ad Chriſtum cogitur dimittere illam: & ſi alius accepit eam, quam iſte dimiſit & conuertitur ad Chriſtum, ſimiliter cogitur dimittere illam. Et hoc eſt, quia in neutro fuit verum matrimonium, nam ſi fuiſſet non diſſolueretur per baptiſmum: ſi tamen aliquis repudiauit vxorem, & conuertitur, poterit hic fieri è contrario ꝙ̃ in veteri teſtō. Nā in veteri lege, qñ quis repudiauit vxorem, nō poteſt ad illam redire ſiue alius eā accipiat, ſiue non: etiam ſi ambo conſentiant, quia Deus illud vetabat: Deut. 24. cap. cum matrimoniū ibi diſſoluatur: tpe autem noui teſtamenti è ꝯrio.

Poſt conuerſionem infidelis diſſoluẽ matrimonia niſi factū in infidelitate cōtra legē Chriſti.

D Nam non licet alicui repudiare vxorem: ideo ſi de facto repudiet, nō valet, neque diſſoluitur matrimoniū & ob hoc poterit redire, immo cogetur redire ad illam. Nam ſiquis Chriſtianus repudiaret vxorem, cogetur iudicio Eccleſiæ illā tenere, & etiam ſi ambo conſentiant ſeparari, & tranſire ad alia matrimonia non licebit, ſed ambo cogerentur iudicio Eccleſiæ manere ſimul, vel ſaltem non tranſire ad alia matrimonia. Si autem infidelis repudiet vxorem legitimam, & accepta alia conuertatur ad Chriſtum, cogiẽ dimittere iſtam, quā poſtea accepit, quia nō eſt vxor, ſed adultera: repudiata autem ab eo, quæ eſt infidelis ſi vult ad fidem conuerti, manebit cum viro qui con-
E uertitur, ſ. redibit ad ipſum, & manebit cum eo: & hoc ſiue illa tranſiuiſſet ad alium virum manendo in infidelitate, ſiue nō. Et ſi vir fidelis nollet recipere eā ſponte conuerſam teneretur iudicio Eccleſiæ illam recipere non ſolum ſi cōuertitur, immo etiam ſi nō conuertitur, dum tamen velit cohabitare viro fideli ſine contumelia creatoris, extra de Diuor. cap. gaudemus. Vnde circa hoc forma, quę debet teneri in conuerſione infidelium, eſt ſi infidelis conuertitur, & habet vxorem debet requirere eam an velit cōuerti; ſi autem vult ſimul conuerti, tenebūtur ſimul habitare, & licitum non erit tranſire ad alia matrimonia: ſi autem illa non vult conuerti, vel illa conuertitur, &

Infidelis baptizatus teneẽ recipere mulierem primā ꝙ̃ repudiauit etiā ſi ipſa in infidelitate maneat.

Nota formã obſeruandam in cõuerſione infidelium coniugatorum quantũ ad cohabitare vel non cohabitare ſimul.

ille non vult conuerti : debet ille qui conuertitur re-
quirere eum, qui non cõuertitur an velit cohabitare
ei ſine contumelia creatoris: & ſi conſentiat tenetur
qui conuertitur manere cum eo,qui non cõuertitur,
quia baptiſmus non ſoluit matrimonia, ſed crimina
dimittit, & iſta forma innuitur ex intentione Apoſt.
1.Corin.7.c.& extra de diuor,c.gaudem⁹. & qđ dictũ
eſt de coniugibus qui manebant tpe quo alter eorũ
conuertitur. Dicẽdum eſt qñ repudium interciderat,
& vir acceperat aliam & fęmina alium ſiue non acce
perat. Si enim vir cõuertitur, & repudiauerat vxorẽ,
quæ nondum ad aliũ virũ tranſierat, neque ille aliam
acceperat, debet requirere eam an illa velit conuerti
ad Chriſtum, vel ſaltem ſequi ipſum conuerſum ad
Chriſtum, ſi aliquid iſtorũ velit cogetur vir eam re-
cipere,& tenere in matrimonio iudicio Eccleſię: &
ſi eam non requiſierit non poterit illa viuente acci-
pere aliam in vxorem ,quia illa fuit legitima eius: ſi
autem requiſierit eam,& illa neque vult conuerti,ne-
que cohabitare ei,poterit licite ille trãſire ad alia vo-
ta, quia per hoc diſſoluitur matrimonium inter eos
volente Deo,quòd diſſoluatur,quia in his non eſt fra
ter ſubiectus aut ſoror, ideſt fidelis vir, aut fęmina,vt
dicit Apoſt.1.Corin.7.ſi fides Chriſti eũ liberat.Quòd
ſi ſemel mulier dixerit ſe non velle tranſire, neque
conuerti etiam ſi poſtea pęniteat,& velit cõuerti aut
manere cum viro, non cogitur vir eam recipere, qa
per diſſenſum illum fuit ſolutum matrimonium: &
quod ſolutum eſt, non poteſt iam reſumere vires ad
obligandum. Si tamen vir nondum accepit aliam in
vxorem poteſt accipere illam, ſed iam non reſumit
vt priorem coniugem, ſed vt de nouo,& per nouum
conſenſum. Si autẽ fęmina infidelis repudiata tran-
ſiuit ad alium virum, & qui repudiauit eam vult con-
uerti ad Chriſtum tenetur ſiue acceperit iam aliam,
ſiue non requirere illam,an velit conuerti, vel ſaltem
ſequi ipſum an non: ſi vult conuerti, & ſequi ipſum,
vel ſaltẽ vult ſequi ipſum, & manere cum eo in ma-
trimonio,etiã ſi non conuertatur: tenetur illam acci-
pere iudicio Eccleſiæ: ſi aũt non requiſierit eam nõ
poterit ea viuente accipere aliam in vxorem. Si autẽ
vir infidelis conuertitur & repudiauerat vxorem, &
illa acceperat alium virum,& repudians acceperat al-
terã in vxorem,tenetur ſimiliter requirere eã qñ con-
uertitur, & ſi illa vult conuerti cum eo,tenetur eam
accipere & dimittere aliam,quam acceperat: & ſi il-
la nolit conuerti, ſed ſolum ſequi illum in matrimo-
nio, tenetur illam reſumere,& abijcere aliam,quam
aſſumpſerat,etiam ſi illa velit conuerti ad fidem cum
illo,quia prima eſt vera, & legitima vxor & ſecunda
non. Si autem requiſita ſic mulier repudiata nolit
conuerti,neque virum ſequi,poterit vir libere tranſi-
re ad Chriſtum,& licet poſtea illa pęniteat,& velit vi-
rum ſequi aut conuerti,non cogitur vir eam recipe-
re,ſicut ſupra dictum eſt.

Conuerſus an debeat vel poſſit retinere mulierem acceptam poſt repudiatam. Quæſt. XXXI.

SED quid in hoc caſu de muliere,quam iſte ac-
ceperat poſt repudiatam primam manens in
infidelitate : an debeat eam requirere, vel co-
gatur cum ea manere, aut poſſit iam conuer-
ſus ad Chriſtum. Dicendum quòd vir non cogitur
requirere eam , quòd tranſeat vel conuertatur, quia
iſta non eſt vxor eius,ſed fornicaria,ideo nullo vincu
lo tenetur ad eam requirendã. Sed quid ſi illa ſponte
velit cum eo tranſire nõ requiſita? Dicendum ꝙ ſiue
velit manere cum eo ſiue cõuerti cum ipſo, nõ cogit̃
eam retinere,quia illa nõ eſt,neq; fuit vxor, ideo nul-

F lo pacto cogitur eam retinere. Sed quid ſi velit illam
retinere an liceat. Aliqui putant ꝙ non,quia eſt adul-
tera,vel fornicaria, Dicendum ꝙ aut ambo conſen-
tiunt aut ſolus vir, vel fęmina: ſi ambo conſentiunt
poſſunt remanere, non quidem ex priori vinculo,qa
nullum erat inter eos, ſed ſolum ex nouo , quia cum
ambo ſint liberi ab omni vinculo , poſſunt de nouo
ↄhere matrimonium , cum non ſint perſonæ de iure
impeditæ ↄhere : ſi autem vir non conſentiat,non co
gitur illam retinere,vt dictũ eſt. Etiam ſi illa nõ con-
ſentiat non pôt vir eam cogere ad commanendũ.qa
nullum vinculum eſt inter eos,ſed de nouo debet in-
duci,ſi eſſe debet. Et tñ nouum vinculum matrimo-
G nij non poteſt cauſari ſine mutuo conſenſu duorum:
ergo non poterunt commanere, niſi ambo de nouo
conſentiant: nã tunc incipiet eſſe nouum matrimo-
nium. Sed eſt ſpeciale in hoc caſu,quia non poterunt
cõmanere, niſi ambo conuertantur: ſi enim fęmina
velit ſequi virum in matrimonio, & tamen non velit
ſequi Chriſtum,i.conuerti : non licebit eis cõmane-
re. Rõ diuerſitatis eſt,nã qñ fuit matrimonium inter
infideles, inter quos eſt verum matrimoniũ , ſi vnus
cõuertitur,& alius vult ſequi ipſum,etiam ſi non con
uertatur tenetur fidelis retinere infidelem , quia alias
per conuerſionẽ ſoluerentur matrimonia:qđ falſum
eſt extra de diuor.c.gaudem⁹. Secus aũt cum accipit
infidelis aliã vxorem repudiata prima : nã iſta ſecun-
da non fuit vera vxor, ſed adultera: & ideo non pôt
eſſe inter eos matrimonium,niſi per nouum conſen
ſum poſtq̃ requiſierit iſte priorem, & illa recuſauerit
H ipſum ſequi. Et tamen iſte cum ſit iam fidelis nõ po-
teſt de nouo contrahere matrimonium , niſi cum fi-
deli,ergo non poterit contrahere cum iſta ſi nõ con-
uertatur: alias enim eſſet cõtrahere cũ infideli,quod
non licet fideli. In priore autem vxore ſecus eſt,quia
illa non retinetùr quaſi ex nouo conſenſu, ſed de vin
culo antiquo veri matrimonij , quod vinculum non
ſoluitur per conuerſionẽ : ergo tenetur vir retinere
priorem,etiam non conuerſam,ſed in tali ſtatu quali
eam accepit: dum tñ illa cõſentiat habitare ſine con-
tumelia creatoris : quia alias fides liberat a vinculo
matrimonij.

Conuerſus ad fidem quid facere debeat circa vxorem.
I *Quæſt. XXXII.*

SED adhuc attendendum circa conuerſionem
ad Chriſtum de infidelitate, quia dicta ſupra
habent locum,quãtum ad liberandum eos ab
onere coniugum : non aũt quantum ad totũ
quod facere poſſunt : nam pñr cogere eos tranſire,
ſiue cohabitari in matrimonio. Et dicamus primo de
viro, qui de infidelitate conuertitur, ꝙ ſi habet vxorẽ
debet requirere eam, & ſi illa velit conuerti, vel ſaltẽ
ſequi ipſum in matrimonio tenetur eam retinere,&
non licet ei aliam accipere : ſi antẽ illa non velit con-
uerti,neque ſequi ipſum in matrimonio eſt liberatus
K vir,ſ.ꝙ pôt aliam ducere fidelem relicta illa. Et ſi tñ
vir velit ꝙ illa ſequatur ipſum,coget eã ſequi,& com
pelletur iudicio Eccleſiæ, vel per dños tpales illa ma-
nere cũ illo : & ſi non velit manere ſine contumelia
creatoris cogetur manere ſine contumelia. Et hoc pa
tet quia inter infideles eſt matrimoniũ verum , ſicut
dr̃ extra de conſan.& affi.c.de infidelibus,& tamẽ per
conuerſionẽ & baptiſmũ non ſoluitur vinculũ ma-
trimonij extra de diuor.c.gaudemus.ergo manet ma
trimoniũ qñ vnus conuertitur licet alius maneat, ſed
quãdiù manet matrimoniũ,non licet alicui coniugũ
tranſire ad alia vota,aut denegare alteri debitũ carnis
& obſequia mutua : ergo tenebitur mulier infidelis,
ſequi

ſequi virum, & cogetur ſi non velit. Hoc verum eſt, ni
ſi forte ex ſpeciali diſpenſatione Dei, qui prouidit in
tali caſu, nam poteſt Deus ſupra matrimonium, & in
omnibus cum omnia ſint ab ipſo, & ipſe dedit licen-
tiam fidelibus conuerſis, non commanendi vxoribus
infidelibus, quando non volunt illę conuerti, neq; cō
manere vllo modo, aut ſaltem non ſine contumelia
creatoris: ideo poſſunt tunc conuerſi ex ſpeciali diſpē
ſatione Dei facta in fauorem fidei, & per Apoſtolum
promulgata tranſire ad alia vota, vel non manere in
matrimonio, & tamen iſtud priuilegium non eſt da-
tum in fauorem infidelium, qui non tranſeunt, quia
illis nullum priuilegium datur: ergo poſſunt illi com
pelli ad manendum in matrimonio. Apparet iſtud ex
verbis Apoſtoli. 1. Corint. 7: ſi quis frater vxorem hēt
infidelem, & hęc conſentit habitare cum illo, non di-
mittat illam, & ſi qua mulier habet virum infidelem,
& hic conſentit habitare cum illa, nō dimittat virum:
ſi enim infidelis diſcedit, diſcedat: non eſt enim ſerui-
tuti ſubiectus frater, aut ſoror in huiuſmodi. Et ſic de
fratre, & de ſorore dixit, ꝙ non erant ſubiecti ſeruitu
ti, & non dixit hoc de infidelibus: ergo manet infide-
lis obligatus ad ſequendum eum qui ad fidem cōuer
titur propter hoc, ꝙ adhuc matrimoniū tenet, & non
diſſoluitur. fidelis aūt non obligatur ſequi infidelem,
quia Deus eximit eum tunc ab onere matrimonij, diſ
ſoluendo vinculum matrimonij inter eos in caſu, in
quo infidelis non vult ſequi fidelem, aut non vult cō
ſentire ei ſine contumelia creatoris. Et fuit conueniēs
iſta diſpenſatio quam Deus fecit in matrimonio, eo
ꝙ tunc infideles nō erant ſubiecti fidelibus ſicut nūc,
ſed potius fideles erant ſubiecti infidelibus, & ſi vellēt
fideles cogere infideles ad ſequendum eos, qui cōuer
terentur, non poſſent, quia non habebāt iudices, niſi
infideles, quia infideles non aduerterent ad fauorem
fidei, ſed potius erant eis fideles odioſi, non iudicarēt,
ꝙ infidelis ſequeretur conuerſum, ſed potius ꝙ fide-
lis conuerſus ſequeretur infidelem manentem in infi
delitate, ideo fuit cōueniens modus. Nam ex vna par
te procurabatur pax, ex alia parte dabatur releuatio o-
neris infidelibus. Si enim fidelis conuerſus vellet di-
mittere manentem in infidelitate, ſequeretur ſcanda
lum, ſi autem non poſſet tranſire ad alia vota fidelis
dimiſſus ab infideli, eſſet difficultas manendi ſine con
iugio. De primo patet, quia ſi conuerteretur fœmina
ad Chriſtum, & non maritus eius, & ſi requiſito per
eam viro, vt conuerteretur, non vellet conuerti, licet
poſſet illa accipere alium virum fidelem non permit
teretur a viro ſuo, & ſi acciperet de facto accuſaretur,
tanquam adultera, quia dimiſerat virum: fœmina au-
tem non poterat repudiare virum, ſed vir fœminam:
& ideo puniretur, vel ſaltem cogeretur manere cum
viro. Ad procurandum ergo pacem iuſſit Apoſtolus,
ꝙ ſi fœmina haberet virum infidelem non recederet
ab eo, ꝙ ita non eſſet ſcandalum. Similiter ſi conuerte
retur vir, & maneret fœmina in infidelitate, & ex hoc
vir vellet accipere aliam (nam licet ſm leges huma-
nas poſſet vir aliquando repudiare vxorem) non per-
mitteretur hoc trāſeuntibus ad fidem, quia fides erat
odioſa infidelibus, ideo non permitterent viris dimit
tere vxores, vel ſequeretur ex hoc maius odium con-
tra fideles, ideo ad procurandum pacem, mandauit
Deus, ꝙ conuerſus ad fidem non recederet ab infideli
quandiu conſentiret infidelis cohabitare ei. Secundū
erat releuatio oneris fidelibus, quę releuatio fidelium
fiebat ſine ſcandalo, nam ſi ad faciēdum, ꝙ matrimo-
nium eſſet indiſſolubile faceret Deus, ꝙ nolente infi-
deli cohabitare fideli, teneretur fidelis nō tranſire ad
alia vota, poſſent ſic omnes fideles a principio ſemper
manere innupti, quod erat magnum inconueniens,

Diſpēſatio Apoſtoli fuit conue nient, quia ex illa ſeq̃ bant duo, ſ. pax, & re leuatio oneris.

A ideo in hoc caſu diſpēſauit Deus diſſoluendo vinculū
matrimonij, vt liceret fidelibus tranſire ad alia vota.

Apoſtolus ob pacem, & releuationem oneris declarauit, quan-
do fidelis cum infideli cohabitare poſſet. Et quòd cum con-
tumelia creatoris etiam tenebatur cohabitare fidelis
cum infideli tempore quo domini temporales
non erant Chriſtiani: hodie tamen non,
niſi vbi principes ſunt infideles.

Quæſt. XXXIII.

ET hæc duo apparent ex verbis Apoſtoli, cum
dicitur non eſt enim ſubiectus frater, aut ſo-
ror in huiuſmodi. In pace autem vocauit nos
B Deus. Cum enim dixit non eſt ſubiectus fra-
ter, aut ſoror, prouidet contra onus fidelium, ſi mane-
rent innupti, & hęc erat magna ſeruitus, ſ. quòd nolē
te infideli manere ī matrimonio teneretur fidelis ma
nere innuptus, & hoc erat ſecūdum. Erat primum, ꝙ
non dimittat fidelis infidelem nolentem cohabitare.
cum dicitur in pace vocauit nos Deus, id eſt voluit, ꝙ
fideles viuerent in pace, & non haberēt occaſionem
ſcandali cum infidelibus, quod cum ſequeretur, & fi-
deles diſcederent ab infidelibus nolentibus cohabita-
re. Sciendum etiam, ꝙ non attendebatur tunc ad hoc
ꝙ fidelis deberet manere cum infideli, niſi ꝙ vellet in
fidelis cohabitare fideli: & non requirebatur, ꝙ vellet
habitare ſine contumelia creatoris. Nam etiam cum
contumelia creatoris tenerentur cohabitare. Et patet
C ratio, quia ſi cōuerteretur mulier ad Chriſtum, cui vir
infidelis vellet habitare maledicendo tamen quotidie
Chriſto, & ſuadendo mulieri redire ad infidelitatem,
quod eſt eam trahere ad peccatum mortale: ob hoc
liceret mulieri tranſire ad alia vota, accuſaret eam vir
ſuus, quaſi adulteram per leges imperatorum vel hu-
manas, per quas non licet mulieri a viro recedere, &
ſic vt adultera puniretur, & ſequeretur magnum ſcā-
dalum contra fidem, ſed Chriſtus voluit auferre iſtud
ſcandalum. Cum dicat Apoſtolus, quòd vocauit nos
Deus in pacem: ergo tenebatur manere fidelis cōuer
ſus cum infideli & cohabitare, etiam ſi cohabitaret cū
contumelia creatoris.

D Quod vero dicitur, quòd poteſt tranſire fidelis ad
alia vota ſi infidelis non vult cohabitare, vel ſaltē non
ſine contumelia creatoris, intelligitur de hoc tempo-
re, in quo non eſt ſcandalum, etiam ſi recedat fidelis
ab infideli, quia fideles dominantur infidelibus. Et ſi
conqueratur vir infidelis volens cohabitare, quòd re-
cedit ab eo vxor, audietur quæſtio apud iudicem Chri
ſtianum, qui iudicabit recte factum eſſe cum ſit in fa-
uorem fidei, & poſſunt nunc iudices impedire, vt non
fiat contumelia creatoris, quod non poterat fieri,
quando erant fideles ſubiecti infidelibus, ſicut in Ec-
cleſia primitiua tempore Apoſtoli. Vnde non prode-
rat tunc, quòd recederet fidelis conuerſus ab infideli
propter contumeliam creatoris, quia etiam ſi diſce-
deret, non poterat vitari contumelia creatoris, cum
E infideles eſſent potentiores fidelibus, & pręſentibus
eis maledicebant quotidie Chriſto, & etiam eis ſuade
rent publice redire ad infidelitatem; immo ſæpe per
pęnam, & damna ad id cogerent, ideo cum non poſ-
ſent euitare contumeliam creatoris, non proderat,
quòd fidelis recederet ab infideli, aut quòd ſuggere-
rit ei ad infidelitatem redire.

Nunc vero prodeſt, quòd fidelis conuerſus trāſeat
ad alia vota, quando infidelis non vult cohabitare ſi-
ne contumelia creatoris, quia cum fideles dominen-
tur, poſſumus euitare publicas blaſphemias Chriſti
inferendo pœnam infidelibus. Et ſimiliter ſi ſuaſe-
rint alicui conuerti ad infidelitatem, punientur.

F Cum vero manent fidelis & infidelis ſimul, eſt maior opportunitas peruertendi infidelem, & minor copia probationis contra infidelem, ꝙ contumeliam faciat creatori, ideo eſt conueniens, ꝙ liceat tunc recedere fideli, & fit hoc ex diſpenſatione Dei diſſoluentis tunc matrimonium, & hęc licentia intelligitur data eſſe fidelibus a principio: non tamen, vt ea tunc vterentur, nec vtebantur, ſed ſolum, vt ea nunc vtãtur: tunc vero nunquam diſcedebant, niſi quando non volebat infidelis cohabitare fideli, & iſtud patet quia. 1. Corint. 7. c. vbi Apoſtolus hoc poſuit ſolum dixit, ſi quis frater vxorem infidelem habet, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat eam, & ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa nõ dimittat virum: & ita non diſtinxit, an vellet habitare G cũ contumelia, vel ſine contumelia creatoris; & ideo nec aliquid aliud erat conſiderandum, nũc vero ſecus eſt: & ideo Papa expoſuit aliter verbum Apoſtoli ſeruandum eſſe nunc, ſ. quòd ſiue velit cohabitare infidelis fideli, ſiue non, ſine cõtumelia creatoris, liceat fideli in fauorem fidei trãſire ad alia vota. extra de Diuor. cap. gaudemus.

Fidelem eſſe obligatum recipere infidelem, & ſimul manere, ſi fieri poſſit ſine creatoris contumelia. Quaeſt. XXXIIII.

REDEVNDO ad præcedẽtia dicemus, quòd quando infidelis non vult cohabitare cum conuerſo ad fidem, vel non ſine contumelia creatoris, licet fideli tranſire ad alia vota H ex diſpenſatione Dei abſoluẽtis fidelem ab onere matrimonij diſſoluendo matrimoniũ, & tñ infidelis non eſt liberatus ab onere matrimonij, immo manet obligatus ad ſequendum fidelem, cum priuilegium illud non ſit datum in fauorem infidelium, ſed ſolum fidelium, & ob hoc, qñ conuertitur fidelis, & requirit infidelẽ, neque ille vult cohabitare, habet fidelis duas vias quarum vtranque poteſt eligere. Prima eſt, ꝙ tranſeat ad alia vota, ſi voluerit, cum habeat licẽtiam a Deo ad hæc. Alia eſt, ꝙ agat ad compellendum infidelem ſeq. ipſum, & cogetur infidelis per iudicem Eccleſiaſticũ, vel temporalem commanere fideli cõuerſo, quia matrimonium non eſt iam diſſolubile, neque eſt licitum I repudium, & tamen fuit verum matrimonium inter iſtos, quando erant infideles, & non poteſt diſſolui in fauorem infidelis: ergo cogetur manere in illo ſi petat fidelis, & ideo ſi vir conuertatur, & fœmina velit ſequi ipſum cogetur, ſi vir petat, cohabitare ei, ſimiliter ſi conuertatur fœmina, & non vir, cogetur vir, ſi illa petat, retinere illam. Non quidem cogetur infidelis conuerti ad fidem, quia ad hoc non debet eſſe coactio abſoluta, nec conditionata in Decre. 45. diſt. c. qui ſincera. & ca. de Iudæis. & extra de Bapt. & eius effec. c. maiores. ſed cogetur cohabitare fideli, quia iſtud nõ eſt inconueniẽs aliquod cum ſit verum matrimoniũ inter illos, & non læditur fidelis ex commixtione infidelis, ſed potius infidelis ſanctificatur per fidelem cũ K ſit ei occaſio conuerſionis, iſtud probat Apoſtolus. 1. Corin. 7. c. cum dicitur: ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum: ſanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem, & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelẽ, alioquin filij veſtri immundi ſunt, nunc autem mundi ſunt. Sed obijcietur, ꝙ nollet cohabitare infidelis fideli ſine contumelia creatoris, vel ſine hoc, quòd eum trahat ad peccatum mortale ſuadendo, quod conuertatur ad infidelitatem. Dicendum verum eſſe, quòd in hoc caſu, licet fideli tranſire ad alia vota dimittendo infidelem. extra de Diuort. c. gaudemus. & tamen non cogitur præciſe hoc facere, ſed po-

Principes nõ pñt cogere infideles cõuerti ad Chriſtũ infr. q. 182.

F teſt cogere infidelem, vt cohabitet ſine contumelia creatoris, nam infideles ſunt ſubditi dominio fideliũ: de his enim loquitur, quia in non ſubditis fiet, ſicut fiebat in Eccleſia primitiua tempore Apoſtoli, vt iã diximus: ſed de infidelibus, qui ſunt ſubiecti dominio fidelium, eſt dicendum, quòd cogunt fideles ceſſare a contumelijs Chriſti, & pertinet iſta cura ad dominos temporales Iudæorum. extra de Iudęi. & Sarac. c. & ſi Iudæos, & debent eos cogere ad hoc per pœnas graues. eod. titu. cap. in nonnullis. & ideo ſi cogeretur infidelis cohabitans fideli ceſſare a contumelijs Dei, vel fidei, etiam ſi infidelis velit trahere fidelem ad infidelitatem, vel ad peccatum mortale, per pœnas cogetur ceſſare ab hoc, nam ſi Iudæus alicui nocuerit, quia cõ- G uerſus eſt, aut cõuerti vult ad fidem Chriſtianam, ſtatim cremabitur. C. de Iudæ. & celi. l. Iudæis, & maioribus, & ſi ipſi circunciderint aliquem, vel circuncidendum mandauerint, puniuntur præſcriptione bonorũ, & perpetuo exilio. eodem tit. l. Iudæi, & bonorum. Ergo nullum inconueniens eſt ſi conuerſus ad fidem faciat cogi infidelem commanere ſibi in matrimonio.

Infidelis baptizatus poteſt repetere vxorem in infidelitate repudiatam etiam ſi tranſierit ad alium virum. Quaeſt. XXXV.

QVOD autem diximus de eo, qui cõuertitur habens vxorem, & illa non vult cõuerti: dicendum eſt de illo qui habuit vxorem, & H repudiauit illam, ſiue habeat illa iam virum ſiue non, nam poteſt habere duas vias circa eam. Vna eſt, ꝙ requiſita ea ſi noluerit ſequi ipſum cohabitãdo: aut non ſine contumelia creatoris, quòd ad alia vota tranſeat, & iam non cogetur ſuſcipere illam, licet redeat ad eum.

Alia via eſt, quòd cogat eam ſequi ipſum, quod fiet per iudicem Eccleſiaſticum, nã verum matrimoniũ fuit inter iſtos, & repudium non potuit intercidere, & non tenuit de iure, ideo poteſt eam repetere, ſicut vxorem ſuam. Vnde ſi nondum eſt ab alio ducta, cogetur ſequi virum petentem eam, ſi autem tranſierit ad alium virum, tenebitur dimittere illum, quia neq; ille habet ius retinendi eam, cum non ſit vxor eius. I Nam cum repudium non tenuerit de iure, nunquam ceſſauit illa eſſe vxor prioris, & nunquam potuit incipere eſſe vxor ſequẽtis, & ideo neque ille habebit ius retinendi, ſed tranſibit coacta ad priorem, ſicut ſpontanea tranſire poſſet.

Si conuerſus infideli nolit ſine creatoris contumelia ei cohabitare tranſeat ad alia vota, an teneat matrimonium. Et quòd conuerſus ſi infidelis nolit ſibi cohabitare, & nubat, tunc etiam infidelis poterit contrahere matrimonium, alias non. Quaeſt. XXXVI.

K SED quid ſi infideli conuerſo nolit infidelis cohabitare ei, vel non ſine cõtumelia, & per hoc tranſeat ad alia vota, an peccet, & non teneat matrimonium?

Putant quidam, quòd nõ, eo quòd matrimonium eſt indiſſolubile, niſi illud Deus diſſoluat diſpẽſatiuè; & tamen non facit hoc Deus in fauorem infidelium: ergo tenebit matrimonium, & non poterant tranſire ad alia vota.

Dicendum, quòd cum conuertitur aliquis infidelium, & alius non vult cohabitare ei, aut non ſine contumelia creatoris, peccat agens iniuſtum. Nam cum matrimonium teneat, & non poſſint coniuges ab inuicem ſeparari, peccat qui recedit.

Sed

Sed dicendum, ꝙ infidelis, qui noluit cohabitare, aut ſtatim contraxit matrimonium aliud, antequam conuerſus ad fidem contrahat, aut non: ſi non ꝯhat ipſe primum, ſed fidelis, cui noluit cohabitare infidelis: & poſtea infidelis contrahat tenebit matrimonium, quia fidelis potuit diſſoluere matrimonium tranſeundo ad alia vota per diſpēſationem Dei expreſſam per Apoſtolum 1. Corin. 7. c. ſed ſtatim, vt ſolutum eſt matrimonium ſunt coniuges liberi, ita vt poſſint cuicunque miſceri ſine pęna, & peccato adulterij: ad Rom. 7. c. ergo infidelis poterit iam contrahere matrimoniū: nam nō poteſt matrimonium ex vna parte tenere, & ex alia non, ſed fidelis ſolutus eſt vinculo matrimonij illius, cum licite tranſierit ad aliud matrimonium: ergo & infidelis ſolutus eſt, & poterit ad aliud matrimonium tranſire. Si autem infidelis nolens cohabitare fideli conuerſo, ſtatim contrahat matrimonium, antequam contrahat fidelis: dicendum, ꝙ non tenet matrimonium ab eo contractum, & peccat, quia adhuc non eſt ſolutum pręcedens matrimonium cum fideli conuerſo.

Sed dicet aliquis immo ſolutum eſt, nam per hoc, ꝙ noluit cohabitare infidelis fideli, vel non ſine cōtumelia, iam eſt ſolutum matrimonium, quod patet, qa ſtatim poteſt tranſire fidelis ad alia vota, & tamen ſoluto matrimonio, iam non obligatur vnus coniugum alteri, ergo quilibet eorum poteſt trāſire ad alia vota. Dicendum, ꝙ nō fuit ſolutum ſtatim matrimonium, ideo non potuit ſtatim tranſire infidelis ad alia vota. Nam ex eo, ꝙ infidelis non vult cohabitare fideli, hēt fidelis licentiam recedendi & tranſeundi ad alia vota: nō tñ ſtatim eſt matrimonium diſſolutum, ſed diſſoluetur, qñ actualiter fidelis tranſierit ad alia vota. Et patet hoc, quia alias ſi poſtquam infidelis dicit nolle cohabitare, vel non ſine contumelia, manerent ſaltem ꝑ vnum diem, & commiſcerētur eſſent fornicarij, quia ibi eſſet commixtio carnis, & non inter coniuges: ſed falſum eſt, quia nemo dicit eos fornicari. Etiam patet, quia licet fidelis poteſt recedere ab infideli, quādo ille non cohabitat ſine contumelia creatoris, non tñ cogitur recedere, ſed poteſt manere: & tamen ſi manſerit nemo dubitat, quin coniuges maneant: ergo non ſoluitur matrimonium per hoc, ꝙ infidelis non vult cohabitare, vel non ſine cōtumelia creatoris, ſed ſolum quando fidelis conuerſus propter aliquam iſtarū duarum cauſarum tranſierit ad alia vota: tunc enim ſoluitur matrimonium, & poteſt infidelis tranſire ad alia vota, ſi tamen ꝯxerit infidelis antequam fidelis non tenet matrimonium, ſed ſunt ibi coniuges, vt adulteri, & tamē ſi infidelis poſtea contraxerit per hoc, quòd contraxit fidelis ſoluitur matrimonium, & tunc infidelis poſſet licite contrahere, vel poterit incipere valere matrimonium, quod prius cōtraxerat, quaſi ex nouo conſenſu coniugum. Sicut autem diximus de coniugibus, qui actu manent in matrimonio, quando alter eorum conuertitur ad fidem: ita dicemus de vxore repudiata, ſ. ſi conuertitur vir, qui repudiauerat vxorem, & illa tranſierat ad alium virum, dēt requirere eā vir fidelis, vt conuertatur, vel redeat ad ipſum cum illa ſit vera vxor, aut manere innuptus quandiu illa vixerit. ſi autem illa requiſita ſequi ipſum noluerit, vel non ſine contumelia creatoris, poterit ipſe ad alia vota tranſire: ſi tamen non tranſierit, ſed expectat, vt illa conuertatur, & tenet illam in animo vt cōiugem, ſemper illa eſt, vt adultera, cum autem fidelis contraxerit cum alia, poteſt illa incipere eſſe vxor illius ad quem tranſierat cum repudiaretur, & idem eſt de fœmina repudiata ſi conuertitur, & repetit virum repudiatorem.

A *Si mulier infidelis repudiata contraxit cum alio infideli, & ambo conuertantur ad fidem. An mulier hæc manere debeat cum ſecundo viro fideli, vel redire ad primum infidelem. Et an primum matrimonium ſemper teneat. Quæſt. XXXVII.*

SED quid ſi mulier repudiata eſt apud infideles, & accepit alterum virum infidelem, tandem ambo compuncti conuertuntur ad fidem, an manere debeant, vel poſſint in ſuo coniugio. Aliquis dicet, ꝙ ſic in fauorem fidei, quia multum attenditur fauor fide in coniugijs. extra de Diuort. capi. gaudemus. & tamen nunc vir, & vxor ſunt fideles. Si autem teneretur illa requirere infidelem a quo repudiata fuerat, rediret ad infidelem, & cohabitaret B ſubdita infideli, quod videtur inconueniens.

Dicendum, ꝙ in hoc caſu ambo coniuges, qui conuertuntur non ſunt coniuges neque vnquam fuerunt ſed ſemper adulteri, fides autem non efficit matrimonium vbi nullum erat, pręcipue diſſoluēdo matrimonium præexiſtens, vt dicitur in allega. cap. gaūdemus. quòd per baptiſmum non ſoluuntur coniugia, ſed crimina dimittuntur, & tamē iſta mulier repudiata fuit legitima vxor repudiatoris: ideo viuente eo, nunquā potuit effici alterius vxor, propter quod nunc in conuerſione, quia non licet manere in peccato mortali, illa tenetur requirere virum infidelem, an vult illam ſequi, ſi autem velit cohabitare ei ſine contumelia creatoris redibit ad illum, & relinquet virum fidelē, quē C videbatur habere, ſi autem ille noluerit cohabitare ei poterit illa ex tunc eſſe legitima vxor viri, quem tenebat, & cum quo conuertitur.

Si autem obijciatur, ꝙ hic non ſeruatur fauor fidei dicendum ꝙ fauor fidei ſeruandus eſt, quantum permittit conditio fidei, & non vltra, ſed ad fidem non ꝑtinet diſſoluere matrimonia, ideo in fauorem eius nō diſſolueretur. Et patet hoc, quia quando conuertitur mulier ad fidē, & non vir, maius fauor fidei erat, quòd poſſet illa accipere ſtatim virum fidelē, quàm quòd maneret ſubdita infideli, & tamē tenetur manere ſubdita illi, ſi vir velit habitare cum ea, vt dicit Apoſtolus 1. Corin. in 7. c. ergo non debet ſeruari fauor fidei, niſi D quantum fides vult, & ita eſt in præſenti.

An ſi mulier repudiata conuertitur, quæ habet virum infidelem poſt repudium teneatur commanere ei volenti, vel redire ad repudiatorem. Et quòd infideli conuerſo, licet in matrimonium accipere eam, quam polluit per adulterium. Quæſt. XXXVIII.

EX hoc etiam apparet quid dicēdum ſit ſi mulier repudiata conuertitur, quæ habet virum infidelem, qui eam accepit poſt repudium, an teneatur commanere ei volēti cohabitare ſine contumelia creatoris. Dicendum, quòd aut cū iſta mulier conuertitur viuit repudiator, aut mortuus eſt: ſi viuit, nunquam potuit eſſe matrimonium inter eā, E & ſecundum virum, ſed adulterium, ideo ipſa non tenetur, immo non poteſt cohabitare ei cum conuertitur, ſed debet requirere repudiatorē, an velit eam ſequi, & ſi ille velit ei cohabitare, tenetur ſtare cum eo. ſi autem ille non velit, aut non ſine contumelia creatoris ſoluta eſt a lege eius, vel poteſt ad alia vota tranſire: & tamen ſi tunc velit cum ea cōuerti ille qui eam accepit poſt repudium, non tenetur illa manere cum eo, quia nullum vinculum fuit vnquam inter eos, aut eſt, ſed adulterium, ideo non obligatur illa cohabitare: poteſt tamen de nouo eum accipere in cōiugem, ſi voluerit ſicut poteſt accipere quemlibet aliū ex nouo conſenſu.

Sed obijcietur, ꝙ non liceat eis copulari, quia non
licet alicui in matrimonium accipere eã, quã p adul-
terium polluit, vt patet extra de eo, qui duxit in matr.
&c. per totum, & tamen iſta viuẽte priore marito pol
luit per adulterium iſtam mulierem, quia quandiu co
habitauerint tandiu fuerunt adulteri. ergo non licebit
eam accipere in vxorem. Dicendum licitum eſſe acci
pere illam in vxorem, & non obſtat, ꝙ eam per adulte
rium polluerit. Primo quia iſtę ſunt conſtitutiones ca
nonicæ, & non ſunt de iure diuino, cum ſint decreta-
les Epiſtolę: & tñ infideles conſtitutionibus canonicis
non arctantur. extra de diuort. c. gaudemus. ergo neq;
illis conſtitutionibus, ideo poterunt non obſtante ta-
li adulterio, coniuges effici. Secũdo & præcipuè, quia
licet ſm veritatem iſte vir polluerit mulierẽ per adul-
terium, erat tamen in tali ſtatu, vel ſecta, in qua nõ pu
tabatur adulterium, ſed legitimum matrimonium, &
ita publice permittebatur, & in his opinio pręualet ve
ritati, & ideo quantum ad infligẽdum eis pęnam pro
tali cõcubitu potius ſequemur opinionem quam ve-
ritatẽ, poteſt igitur iſte accipere illam de nouo in vxo
rem. Sed quid ſi mortuus eſt repudiator, quando mu
lier iſta cõuertitur, & manet ipſa cum illo, qui eam ac
ceperat poſt repudium? Aliquis dicet, ꝙ tenebitur ma
nere cum illo, ſi ille vult cohabitare ei ſine contume-
lia creatoris, cum iam ſit vxor eius poſt mortem viri
prioris. Dicẽdum, ꝙ ſi præſupponatur eſſe vxor illius,
tenetur cohabitare illi, ſi vir conſentit: & tamen hoc
non eſt concedendum, quia quandiu vir repudians vi
xit, iſti duo erant adulteri, & non erat neque poterat
eſſe inter eos matrimonium, mors autem prioris viri
non poteſt iſtos efficere coniuges, quia non eſt indu-
ctiua vinculi, ſed cum matrimonium ſolo conſenſu ꝯ
hatur, neceſſe fuit hic de nouo eſſe conſenſum ad cau
ſandum de nouo matrimonium, & tamen inter iſtos
non conſtat de nouo fuiſſe cõſenſum, immo certum
eſt, ꝙ nunquam eſſet, quia hunc conſenſum de nouo
præſtant illi, qui putant priorem conſenſum non ſuffi
cere, & ſe credunt prius non fuiſſe coniuges, ſed adul-
teros, & tamen iſti infideles credunt ſe legitimos eſſe
coniuges cum inter eos licitum reputetur repudium,
ideo nunquam de nouo conſentiunt, vt ſint cõiuges,
& iñ ſm veritatem non potuit prior conſenſus efficc
re eos coniuges: ergo non ſunt coniuges, ergo nec te
nebitur iſta mulier ꝯuerſa ad fidem requirere illũ vi-
rum, vt conuertatur, aut cohabitet ei: immo ẽt ſi ille
velit cohabitare, vel conuerti non tenebitur illa ſuſci-
pere eum: põt tñ ſi voluerit eum de nouo accipere in
virum, quia non eſt vetita illum accipere, & tñ ſi acci-
diſſet, ꝙ iſti duo manentes in infidelitate poſt mortẽ
repudiatoris de nouo cõſenſiſſent, quaſi de nouo ma-
trimonium ꝯhentes, certum eſt, ꝙ efficerentur p hoc
coniuges, iõ ſi illa conuerteretur teneret eum regre-
re, & ſi ille vellet cohabitare nõ poſſet illa tranſire ad
alia vota. Cum aũt dicebatur, ꝙ poſſet fęmina accipe-
re de nouo in virum, cum conuertit. iſtum infidelem
cuius erat, vt vxor poſt repudiũ. Dicendum ꝙ eſt verũ
ſi ille conuertatur, alias non poteſt. Et rõ eſt, quia in ca
ſu dato, qñ iſti manſerunt in infidelitate non erant cõ
iuges, ſed adulteri: & ob hoc iſta fęmina non cogitur
cohabitare illi, ſed poteſt ſi voluerit de nouo eum ac-
cipere in eum conſentiendo, ſed ipſa eſt iam fidelis, &
non poteſt contrahere cum infideli, aut conſentire in
eum, ergo neceſſe eſt, quòd ille conuertatur ad hoc,
quòd ipſa poſſit conſentire in eum, & cohabitare ei:
ſecus autem eſt, quando manentes in infidelitate, erãt
veri coniuges, quia non eſt tunc nouus conſenſus, ſed
ex matrimonio prius cõtracto tenetur mulier mane-
re cum viro etiam infideli, quia infidelis ille erat, quã-
do cum eo contraxit.

F *An inter infideles ſit verum matrimonium ratum & firmum,*
ac legitimum. Et an tale ſit ſacramentum.
Quæſt. XXXIX.

OMNIA prædicta ſunt vera tenẽdo, ꝙ inter
infideles ſit matrimonium verũ & ratum:
nam alias non fierẽt iſta, vt ſtatim dicetur.
Circa, quod occaſione eorum, quę in mate
ria iſta dicuntur eſt aduertẽdum, ꝙ inter infideles eſt
matrimonium, & eſt verum, & aliquo modo ſacr̃m,
& eſt ratum, ideſt firmum. De primo, ꝙ inter ĩfideles
ſit matrimoniũ patet, quia ibi inuenitur id, quod noĩe
matrimonij nos ſignificamus. Nã nos noĩe matrimo
nij ſignificamus maris, & fęminæ coniunctionem, &
G hoc inuenitur inter infideles: ẽt patet, quia non ſolum
inuenitur ibi matrimonium ſumptum generaliter, vt
eſt abſolute maris, & fęminæ coniunctio ſicut accipiẽ
in Inſtituta de Iure naturali, in principio. Nam non vo
caẽ propriè matrimonium oĩs coniunctio maris, & fę
minę, ſed certo modo, & ad certum finem, nã mr̃mo
nium eſt ꝯiunctio maris, & fęminæ nõ cuiuslibet ma
ris, & fęminæ, ſed approbatorum per legem, quæ vo-
cantur legitimæ perſonæ, nam coniunctio patris, & fi
liæ, vel matris, & filij nõ eſt matrimonium, ſed ſcelus,
vel abominatio, & nefas. Etiam coniunctio maris, &
fęminæ quantumcunq; legitimarum pſonarũ ſi ſolũ
ſit ad vnum actum, vt venereis fruanẽ, non vocaẽ ma- Matrimonij diffinitio.
trimonium, ſed ſolum qñ fit aĩo commanendi per vi-
H tam, & iõ ſolemus dicere, ꝙ matrimonium ſit maris,
& fęminæ legitima coniunctio indiuiduæ vitę cõſue-
tudinem retinens. Dr̃ legitima coniunctio pp perſo-
nas, vt ſint tales, quæ non ſint vetitę conuenire per le-
gem: dr̃ indiuiduæ vitæ conſuetudinem retinẽs, ideſt,
ꝙ fiat iſta coniunctio aĩo manendi per totam vitam:
iſta aũt omnia inueniunẽ inter infideles, nam ibi non
conueniunt oẽs perſonę matrimonialiter, quia nulla
gens eſt, niſi ſit oĩno beſtialis, quæ quarundã perſona-
rum non vetet commixtionem, vt patris, & filiæ: ma-
tris, & filij: fratris & ſororis, & ſm varietatem infide-
lium ſunt varij gradus liciti, vel prohibiti: tñ cum nul-
la gens ſit, quæ nõ vetet quaſdam perſonas ꝯhere erit
inter oẽm gentem coniunctio legitima perſonarũ: ẽt
I eſt ibi indiuidua conſuetudo vitæ, quę licet ſm infide-
les liceat repudium, tñ qñ conueniunt matrimoniali-
ter non conueniunt aĩo diuertendi, ſed manendi p to
tam vitã, licet poſtea accidat, ꝙ diuertant. Et apparet
hoc, quia ſi aliquis vir in quacunq; gente diceret mu-
lieri: ego te accipio in vxorem vſque ad duos annos,
vel menſes non reciperetur talis contractus, neq; pu-
taretur eſſe matrimonialis, ſed potius ꝯ ſubſtãtiã ma
trimonij; ideo matrimonium de ſe dicit ꝯctum ad to
tam vitã, ꝙ vero poſtea cõiuges diuertant p accidens
eſt, & non tollitur ex hoc quin de ſe ꝯctus ſit ppetuus.

Matrimonium infidelium eſſe verum matrimonium.
Quæſt. XL.

K SECVNDVM erat, ꝙ ſit verum matrimonium
inter infideles. iſtud apparet, quia ſi inter eos eſt
matrimonium erit verum, quia matrimoniũ
non verum non eſt matrimonium, ſicut aurũ
falſum non eſt aurum, & tñ matrimonium diximus
eſſe inter infideles, ideò eſt verum.
Secundo patet, quia veritas rei ſimplicis ſignificatę
per terminum eſt diffinitio ſua, cuieſq; ergo compe-
tit diffinitio, competit vere vocari id, quod importat
terminus, vel nomen diffiniti, ſed diffinitio matrimo-
nij inuenitur inter infideles, quia eſt ibi coniunctio
legitima perſonarum retinens conſuetudinem indi-
uiduæ vitę, vt oſtenſum eſt, ergo eſt ibi verum matri-
monium.

monium. Tertio quia omnis concubitus inter perſonas, quæ non ſunt coniuges, eſt fornicarius, & tamen non dicimus omnes infideles eſſe fornicatores, ergo confitētur inter eos eſſe matrimonium. Quarto quia omnem prolem non natam ex legitimis nuptiis vocamus illegitimam: ſed non vocamus omnes infideles illegitimos, ergo iudicamus aliquos eorum ex matrimonio natos.

Quinto, quia copulatio, quam fecit Deus in Paradiſo, quæ eſt maris, & fœminæ, vocatur matrimonium, cum dixerit propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ: Gen. 2. & Matth. 19. cap. ſed hoc fit nunc inter infideles, quòd dimittat homo patrem & matrem, vt adhæreat fœminæ, & ſunt duo in carne vna, ergo eſt matrimonium inter eos.

Sexto apparet, quia Apoſtolus expreſſe dixit eſſe verum matrimonium inter infideles. 1. Corinth. 7. ca. ſ. ſiquis frater vxorem habet infidelem, & hęc conſentit habitare cum illo non dimittat illam, & ſi qua mulier virum habet infidelem, ſed vir, & vxor ſunt nomina matrimonij, ergo inter infideles eſt matrimoniū.

Septimo patet, quia iura aſſerunt eſſe matrimoniū inter infideles ex auctoritate domini extra de conſan. & affinita. capit. de infidelibus. vbi reſpondetur matrimonium contractum inter infideles in gradibus veritis apud nos non debere ſolui poſt conuerſionem ad fidem, & redditur ibi cauſa, ſ. conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quòd matrimonium ſit contractum, nō poſt baptiſmi lauacrum ſeparantur, cum a Iudæis dominus requiſitus, ſi liceret vxorem ex quacunque cauſa dimittere, reſpondit ipſis: quos Deus cōiunxit, hō non ſeparet, innuens matrimonium eſſe inter eos.

Octauo patet, quia non ſolum apud Iudæos, de quibus minus videbatur dubitandum, ſed etiam apud paganos iudicatur eſſe verum matrimoniū, vt aſſeritur extra de diuort. c. gaudemus. & inducitur ibi teſtimonium Apoſtoli, etiam cum dicitur: Super quo taliter reſpondemus, ꝙ cum ſacramentum coniugij apud fideles, & infideles exiſtat, quemadmodum oſtendit Apoſtolus, dicens; ſi quis frater infidelem habet vxorem &c.

Nono, quia Magiſter lib. 4. Sent. diſtin. 39. quęrit de infidelibus, an inter eos ſit matrimonium, & tenet, ꝙ ſic, quod multiplici auctoritate ſanctorum probatur, quæ ibi inducuntur.

Arguit ex aduerſo.

Sed aliqui obijciunt, ꝙ non ſit verum matrimoniū inter infideles, quia copula eorum nō eſt legitima, cū Apoſtolus dicat omne, quod non eſt ex fide, peccatū eſt: ad Rom. 14. c. & tamen copula infidelium non eſt ex fide: ergo peccatum eſt, & ſic non erit legitima, matrimonium tñ eſt legitima coniunctio perſonarum.

Secundo, quia coniunctio coniugalis eſt cum pudicitia, ſed inter infideles nō eſt pudicitia, ſicut dicit Auguſt. quia non eſt vera pudicitia infidelis cum infideli.

Dicendum, quòd iſta duo argumēta facit Magiſter diſtin. 39. & ſoluit illa.

Ad primum dicendum eſt, ꝙ eſt copula legitima inter infideles: nam vocatur legitima, ſi eſt inter perſonas legitimas, & tamen conueniunt interdū inter infideles perſonæ legitimæ; ergo non impeditur ibi eſſe matrimonium. Vnde loquendo ibi de legitimo matrimonio dicit legitimum eſt, quod legali inſtitutione, vel prouinciæ moribus non contra iuſſionem dñi contrahitur, ſed multoties infideles contrahunt ſecūdum leges aut mores prouinciæ ſuæ, qui non ſunt cōtra legem domini, ergo erit ibi copula legitima. Cum autem obijciebatur, ꝙ copula infidelium eſt ſemper peccatum, negandum eſt, & dicendum eſt, ꝙ illud dictum Apoſtoli nō probat omnem actum infidelium eſſe peccatum, ſed ſolum eum, qui eſt contra fidem, i.

Legitimū qd. uocat.

A conſcientiam, vnde ait Magiſter illud Apoſtoli oē qđ non eſt ex fide peccatum eſt, non ita intelligendū eſt, vt quidquid fit ab infidelibus peccatum ſit: ſed omne quod fit ꝯ fidem, i. conſcientiam male fit, & ad gehennam ædificat. Ad ſm dicendum, ꝙ matrimonium eſt copula pudica, & talis copula reperitur inter īfideles. Cum autem Auguſt. dicit, ꝙ non eſt ibi pudicitia: inde der Magiſter: vera pudicitia negatur eſſe, non ꝙ infidelium coniugium non ſit verum, ſed quia nō hēt illud triplex bonum, quod excuſat coitum, & meretē ꝑmiū.

Vtrum infidelium matrimonium ſit ſacramentum. Quęſt. XLI.

B TERTIVM erat, an matrimonium infidelium ſit ſacramentum: & dicendum ꝙ ſacramētū dupliciter accipitur circa matrimoniū. Vno modo, vt eſt bonum matrimonij, & tunc nō prædicatur de matrimonio, nec eſt ipſum matrimonium, ſed aliquid eius. Alio modo accipitur ſacr̄m a ratione ſignandi, inquantum dicitur, ꝙ eſt ſacrę rei ſignum, & ſic matrimonium eſt ſacr̄m, vel ſaltem aliquod matrimonium, cum dicatur ꝙ ſacramētum eſt genus ad ſeptem ſacramenta. Accipiendo primo modo ſacramentum eſt vnum de tribus bonis matrimonij, vt dicit Aug. lib. de Bono coniugali, ſ. Nuptiale bonum tripartitum eſt, ſ. fides, proles, ſacramentum, & tunc ſacramentum ſignat indiſſolubilitatem ꝯctus. In fide attenditur, ne poſt vinculum coniugale cū alio, C vel alia coeatur: in prole, vt amanter ſuſcipiatur, & religioſe educetur: in ſacramento, vt coniugiū non ſeparetur, & dimiſſus vel dimiſſa, nec cauſa prolis alteri cōiugatur. Et licet iſto modo aliqualiter dicatur bonum matrimonij ſacramentum a quadam ſignificatione: non tamē eſt matrimonium ſacr̄m, ſed aliquid matrimonij. Sic dicit Magiſter lib. 4. Sent. diſt. 31. & attendendum, ꝙ tertium bonum coniugij dr̄ ſacramentū, non quia ſit ipſum coniugium, ſed quia eiuſdem rei ſignum eſt, i. ſpiritualis, & inſeparabilis coniunctionis Chriſti, & Eccleſiæ. Et quia iſto modo ſacr̄m dicit indiſſolubilitatem vinculi, & iſta indiſſolubilitas facit rectum matrimonium eadem eſt q̄ſtio: an ſit matrimo-D nium inter infideles ratum, & an ſit ſacramētum, vel habeat ſacr̄m. Accipiendo autem ſacr̄m ſecundo modo, vt eſt ſacræ rei ſignum, dicēdum ꝙ aliquod matrimonium eſt ſacr̄m, quia ſaltem matrimonium noſtri tpis eſt ſacr̄m. Sed aliquis dicet tunc, ꝙ mr̄imoniū, vt eſt inter infideles, nō eſt ſacr̄m. Primo quia matrimonium ponit vnum de ſacr̄is legis nouæ, ſed inter infideles nō ſunt ſacr̄a legis nouę immo nō ſunt, niſi poſtq̄ data eſt lex noua: ergo matrimonium nunq̄ fuit ſacr̄m, niſi tunc. Scđo, quia ſacr̄m confert gratiam, & tñ inter infideles non eſt aliquid qđ gratiam ꝯferat: ergo non eſt matrimoniū eorum ſacr̄m. Tertio, qa ſacr̄m eſt ſacræ rei ſignū, & tñ ea, quæ ſunt inter infideles nō ſunt ſignum alicuius rei ſacrę: ergo nec eſt matrimonium eorum ſacr̄m. Quarto, quia ꝓpriū eſt ſacr̄m eſſe E in matrimonio, quod eſt in nouo teſtō, vel inquātum iſtud ſignificat rem ſacrā: ſic dicit Apoſtolus ad Eph. 5. c. cum de matrimonijs loqueretr̄ adiunxit ſacr̄m aūt hoc magnum eſt: ego autem dico inter Chriſtum, & Eccleſiam, ſed ꝙ inter Chriſtum, & Eccleſiā eſt, non ſignificatur, niſi per id quod eſt in Eccleſia: ſolū ergo matrimonium noui teſtī erit ſacr̄m. Dicendum, ꝙ oē matrimonium eſt ſacramentum, eo ꝙ ſacr̄m dr̄ ſacræ rei ſignum, & tñ matrimonium vbicunque eſt nō eſt ſine iſta ſignificatione ſacrę rei, ergo ſemper eſt ſacramentum. Et apparet hoc, quia extra de Diuort. c. gaudemus. dr̄ ſacramentum coniugij apud fideles, & infideles exiſtit, ergo apud omnes vocatur ſacramētum.

Quod matrimoniū infidelium non ſit ſacramentū.

Oē mr̄imonium eſſe ſacr̄m.

Etiam patet, quia quòd in nouo teſtamento ſit ſacramentum matrimonium, non eſt mirum, quia omnia, quæ in nouo teſtamento ſunt, a Chriſto inſtituta ſunt, qui Deus erat: omnia autem, quæ ſunt ab eo ſacra ſunt, & cõſequenter poſſunt dici ſacramenta ſignẽt: ſimiliter de eis, qui apud Iudęos ſunt, nam licet nunc Iudęi infideles ſint, quondam fuerunt fideles, & ea, quæ nunc habent tunc a Deo acceperunt, & ideo propter inſtitutorem, qui potuit dare vim ſignificandi, potuerunt eſſe ſacramenta. ſed de matrimonio, vt eſt apud paganos, vel gentiles erat dubium, an eſſet ſacramentum cum illa, quæ apud illos ſunt, non ſint a Deo inſtituta, & tamen matrimonium etiam, vt eſt apud paganos, dicitur eſſe ſacramentum, vt patet in al leg. ca. gaudemus. vbi agitur de matrimonio paganorum, & dicitur quòd eſt ſacramentum: ergo nullum eſt matrimonium, quod non ſit ſacramentum.

Alia ratione oſtenditur omne matrimonium etiam Paganorum eſſe ſacramentum. Quæſt. XLII.

Amplius conſiderandum, ꝙ ſacramentũ dicitur ſacrum, & ſignificans: & hoc poteſt conuenire omni matrimonio: nam omne matrimonium, cuiuſcunq; gẽtis ſit, a Deo eſt inſtitutum. Nam Deus in primis hominibus inſtituit matrimonium dicens: Propter hanc dimittet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori ſuę, & erũt duo in carne vna: in quo non determinauit ad matrimoniũ, niſi quòd coniungerentur vir, & fęmina non ſolum carnaliter, ſed & ad cohabitationem, & permanentiam, & tamen in quacunque gente contrahatur matrimonium fit iſtud, quia conueniunt vir, & fœmina ſecundum determinatum modum legum, aut cõſuetudinum illius gentis, & ob hoc facit eſſe legitimũ matrimonium, ſicut dicit Magiſter. lib. 4. Senten. diſt. 39. Legitimum coniugium eſt, quod legali inſtitutione, vel prouincię moribus non contra iuſſionem domini contrahitur: ergo cuiuſcunque gentis ſit matrimonium, illud eſt a Deo inſtitutũ, & ideo ex hac parte poteſt eſſe ſacrum, & nõ ſolum, quia Deus illud inſtituit, quia tũc omnes creaturæ eſſent ſacræ, quia omnes a Deo ſunt inſtitutę, ſed quia a Deo habet quandam ſanctificationem. Nam poſt peccatum non poterat fieri concubitus ſine quodam peccato, cum ex ardore concupiſcentię fieret, prouidit Deus contra hoc inſtituens matrimonium, vt illud eſſet remedium cõtra morbum, ſ. vt vtentes venereis non peccarent, & tamen non dicitur abſolute, ideſt perfecte ſacramentum, niſi in nouo teſtamento, vnde inter infideles eſt ſacramentum, ſed non ſecundum rationem perfectã ſacramenti. Nam habet diuerſas inſtitutiones, vnam ante peccatum in Paradiſo Geneſ. 2. ſ. Hoc nunc caro de carne mea. Alia poſt peccatum in lege naturæ: Gene. 9. creſcite, & multiplicamini. Aliam in veteri teſtamento, aliam in nouo, aliam in iure ciuili, vel humano. Prima inſtitutio fuit in officium, & ad prolis procreationem. Secunda fuit contra vulnus peccati in remedium. Tertia fuit ad idem remedium addendo determinationem perſonarum: Leui. 18. & 20. cap. Quarta fuit ad ſignificationem coniunctionis Chriſti, & Eccleſiæ ad Epheſ. 5. capit. Quinta eſt ad vtilitates humanas, vt amicitiam, & obſequia mutua a cõiugibus impenſa, quæ conſiderant leges humanæ. Quantum ad primam & quintam ſignificationem ſolet dici, quòd non eſt ſacramentum, ſed quantum ad primam eſt in officium, quantum ad quintam ſimiliter.

Inter infideles non eſt mrĩmonium ſecũdum rõnẽ perſectam ſacramẽti.

Matrimoniũ habet diuerſas inſtitutiões.

Sed prima eſt ad officium naturæ, ideſt multiplicationis ſpeciei. Secunda eſt ad officium ciuilitatis. In ſecundo & tertio, & quarto modis dicunt, quòd eſt ſa-

F cramentum, ita tenent communiter Doctores libr. 4. Sentent. diſtinct. 26. & tamen licet in his tribus modis dicatur matrimonium ſacramentum: potiſſimum dicitur in vltimo: & hoc apparet, quia Apoſtolus dixit ſacramẽtum hoc magnum eſt, ego autem dico inter Chriſtum & Eccleſiam, & ita in alijs modis ſacramẽtum eſt. Sed in tertio eſt ſacramẽtum magnum, ideſt magna ſignificans, quia eſt ad ſignificandum vnionẽ Chriſti, & Eccleſiæ, vt Apoſtolus dixit, & tamen vnio Chriſti, & Eccleſiæ fuit in nouo teſtamento, ideo matrimonium huius teſtamenti eſt plenius ſacramentũ, quam vt erat in veteri teſtamento, vel in lege naturę.

G *Matrimonium infidelium quomodo poteſt dici ſacramentum, & quomodo non. Quæſt. XLIII.*

Sed obijcietur, quòd non ſit matrimonium ſacramentum inter infideles, quia ita illud dicũt Doctores cõmuniter, ſcilicet, quòd matrimonium inter infideles non eſt ſacramentum, ſed officium.

Dicendum, quòd non debet negari ſimpliciter matrimonium inter infideles eſſe ſacramentum, cum extra de diuort. capit. gaudemus. dicitur, quòd ſacramẽtum cõiugij exiſtit, tam inter fideles, quam infideles; ſed quia non eſt ibi ſecundum perfectiſſimam rationem ſacramenti, dicimus interdum, quòd non eſt ibi ſacramentum.

S. Tho. lib. 4. Sent. diſ. 30. ar. 2. & plures alij.

Pro quo ſciendum quod matrimonium, quod infi-
H deles tenẽt, inſtitutum eſt a Deo, qui illud inſtituit generaliter pro toto genere humano, & tamen conſiderari poteſt dupliciter. Vno modo inquãtum illud matrimonium, quo vtũtur infideles, eſt ab eis inſtitutum legibus ſuis ac conſuetudinibus determinatum. Alio modo inquantum a Deo eſt ſecundum primariam inſtitutionem. Accipiendo primo modo non eſt matrimonium illud ſacramentum, ſed inſtitutum in officium naturæ, vel ciuilitatis, & quia eſt ab hominibus inſtitutum, a quibus non poteſt eſſe ſacramẽtum, ſed a ſolo Deo, non erit, vt ſic ſacramentum. Accipiendo ſecundo modo certum eſt, quòd eſt illud idem matrimonium, quod a Deo inſtitutum eſt, nã ſi eſſet aliud,
I non excuſaretur in eo actus concubitus, ſicut in matrimonio ſacramentali, quod eſt datum in remediũ, & tamen in omni matrimonio legitime cõtracto excuſatur concubitus: ergo eſt a Deo illud matrimoniũ inſtitutum, & quantum ad hoc, rationem ſacramenti habet, quia ſanctificat actum, reddendo eum excuſabilem, qui eſſet aliàs culpabilis. Infideles tamen vtẽtes matrimonio, non habent illud, vt ſacramẽtum, & maxime Pagani, quia non vtuntur illo, vt a Deo, ſed vt a ſeipſis inſtituto, & non, vt per illud ſanctificatur actus, quia iſtud ignorant: vnde quantum ad eorum intẽtionem nulla ratio ſacramenti inuenitur in matrimonio eorum. Aliter poteſt dici, ꝙ ſacramentum dupliciter accipitur. Vno modo ſtricte, vt eſt ſacrę rei ſignum ꝯ-
K ſiſtens in diſpenſatione ſacrorum miniſtrorum, & ſic nihil eſt ſacramentum, niſi ꝙ per miniſtros Eccleſiæ confertur. Alio modo largius ſacrm̃ eſt, ꝙ aliquid ſacrum continet, vel efficit, cum ſacramentum a ſacris dicatur, etiam ſi per Eccleſiæ miniſtros non diſpenſetur. Accipiendo primo modo ſacrm̃ eſt matrimoniũ in nouo teſtamento, quia ꝑ Eccleſiæ miniſtros diſpenſatur, quantum ad aliquid ſui, quod ſacrum eſt, matrimonium autem inter infideles non eſt ſic ſacrm̃, quia per Eccleſię miniſtros non diſpenſatur. Accipiẽdo ſecundo modo ẽt eſt ſacrm̃, quia rem ſanctam continet vel efficit, ſ. ſanctificat actum coniugalẽ, qui aliàs non poſſet excuſari, & huic modo loquendi ꝯſonant multi ſancti. Matrimonium etiam non eſt tñ inſtitutum

Infr. q. 44.

in ſacramētum, ſed etiam in naturæ officium, & ideo infidelibus non competit matrimonium, inquātum eſt ſacramentum in diſpenſatione miniſtrorum Eccleſiæ conſiſtens, competit tamen eis inquantum eſt in officium naturæ, & tamen etiam matrimonium tale eſt aliquo modo ſacramentum habitualiter, quamuis non actualiter, quia actu non contrahunt in fide Eccleſiæ.

Ad rationes probantes matrimonium infidelium non eſſe ſacramentum queſt. 41. Et quam virtutem habeat ſacramentum, matrimonij apud infideles. *Quæſt. XLIIII.*

EX dictis reſponderi poterit ad dicta in contrarium. Dicendum, quòd matrimonium eſt vnum de ſacramentis legis nouæ, ſumēdo in quarta inſtitutione, accipiendo autem in alijs inſtitutionibus non eſt ſacramētum nouæ legis, licet ſit ſacramentum, matrimonium autem prout eſt inter infideles poteſt eſſe ſacramentum, prout eſt inſtitutum a Deo in remedium contra vulnus peccati, & concupiſcentiæ: & hoc ſufficit, vt dicatur ſacramentum, licet non ſecundum pleniſſimam ſignificationē. Ad ſecundum dicendum, quòd ſacramentum cōfert gratiam: hoc tamen non eſt generale, ſed eſt proprium ſacramentorum noui teſtamenti. Nam in veteri teſtamento quædam ſacramenta, aut ſacramentalia fuerunt: illa tamen gratiam non conferebant; ſimiliter & ſacramenta, vel ſacramentalia legis naturæ. Veruntamen eſt dicendum, quòd matrimonium, tam inter fideles, quàm infideles habet hoc commune, ꝙ aliquid ſanctum efficit, ſcilicet peccatum excuſare, nā actus concubitus non poterit eſſe ſine peccato, nunc vero in matrimonio ſine peccato exercetur, talis autem excuſatio non poteſt eſſe, niſi a Deo reſpectu cuius actus noſtri boni, vel mali, meritorij, vel demeritorij iudicātur, & hoc facit omne matrimonium, quòd concubitum licitum reddit: ergo omne matrimoniū efficit aliquid ſanctum, & quantum ad hoc habet rationem ſacramenti, & licet hoc non ſit conferre gratiam, tamen habet locum gratiæ inquantum actum facit licitum, qui aliàs licitus non eſſet. Matrimoniū autem noui teſtamenti non ſolum reddit concubitū excuſabilem, ſed etiam inquantum in fide Chriſti cōtrahitur, confert gratiam adiuuantem ad illa operandum, quæ in matrimonio requiruntur, ideo ſi in matrimonio infidelium non confertur gratia, non probatur inde, quòd non ſit ſacramentum, ſed ꝙ non ſit ſacramētum legis nouæ, & hoc verum eſt. Ad tertium, dicendum, quòd omne ſacramentum eſt ſignū ſacræ rei, vel illam continet, & ſic eſt de matrimonio infidelium. Cum autem dr̄, ꝙ inter infideles nō eſt aliquid, ꝙ ſignet rem ſacram, verum eſt, ſi illud ſit ab inſtitutione infidelium: aliquid tamen eſt inter infideles, qđ eſt a Deo inſtitutum: ideo non eſt incōueniens, vt ſic ꝙ ſignet aliquid ſacramentum, & ita eſt de matrimonio infidelium, nam inquātum accipitur, vt ab eis inſtitutum non eſt ſacramentum, neque aliquid ſignat ſacrum, ſed inquātum illud matrimonium a Deo eſt inſtitutum cōtinet ſacrum aliquid, vel illud ſignificat. Ad quartum dicendum, ꝙ ſignificare iſtam vnionem Chriſti, & Eccleſiæ competit matrimonio noui teſtamenti ſoli, & tamen non tollitur quin matrimonium tam in veteri teſtamento, quam inter infideles, inquātum eſt a Deo inſtitutum ſit ſacramētum, cum competat ei ſignare aliquid ſacrum, vt dictum eſt: nā preter iſtam vnionem Chriſti ad Eccleſiā ſunt aliæ vniones, ſ. Dei ad animam ſanctam, & verbi diuini ad carnem, quæ vniones ſignantur per matrimonium, vt tā-

A giturper Magiſtrum, li. 4. Sent. di. 26. & poſſunt iſtę ꝑtinere ad matrimonium, qđ nō ſit ſpāliter noui teſtī.

Matrimonium infidelium, an ſit ratum. *Quæſt. XLV.*

ERAT poſtea quærendum, an matrimoniū inter infideles ſit ratum. Solet ad hoc reſponderi, ꝙ non: & ſit iſta diſtinctio inter matrimonium fidelium, & infidelium, quia dicitur, ꝙ inter fideles eſt verum, & ratum matrimonium, inter infideles autem eſt verum, ſed nō ratum: ſic dicit Magiſter, lib. 4. Sen. di. 39. Sunt tamen nonnulli, qui inter infideles aſſerunt non eſſe coniugium, quia neque rata, nec legitima eſt eorum copula: rata nō eſt, quia ſolui poteſt. Dicendum, ꝙ vtrunque concedi poteſt, & ꝙ B ſit matrimonium non ratum inter infideles, & ꝙ ſit ratum, & vterq; modus loquendi inuenitur apud doctos, & tn̄ magis proprie dēt dici, ꝙ ſit ratum, quàm ꝙ non ſit ratum. Eſt. n. ratum, ꝙ non diſſoluit̄, ſed nullum matrimonium pōt diſſolui, ergo oē matrimoniū eſt ratum. Et hoc patet, quia Chriſtus voluit oē matrimonium eſſe ratum, nam lex Chriſti obligat oēs homines, ſed in lege Chriſti diffinitur matrimoniū eſſe indiſſolubile, qa vetuit Deus dari repudium Matt. 19. & 5. & Mar. 10. & Luc. 15. ergo nulli fideli, aut infideli licet repudiare vxorem, & ſi repudient de facto, nō valet repudiū, ſed manet matrimonium: hoc aūt eſt eſſe ratū matrimoniū. ergo oīa matrimonia ſunt rata: & iō non magis differt inter fideles, q̄ infideles, quia oīum ſunt matrimonia indiſſolubilia. Sed aliqui dn̄t C matrimonium infidelium non ratū, qđ verum eſt ſm̄ intellectum eorū, ſed pōt dupliciter accipi. Vno mō, vt accipiatur ante tp̄s legis Chriſti, nam tunc erāt matrimonia non rata, cum iam Iudęi, q̄ Gentiles darent repudia. Alio modo pro tp̄e legis Chriſti, & hoc nō ſm̄ veritatē, ſed ſm̄ eorum opinionem, & conſuetudinem, nā cum ſint poſt legem a Deo datā de indiſſolubilitate matrimonij Mart. 19. c. tenent̄ ad ſeruandam indiſſolubilitatem, & tn̄ ēt ſi illi non ſeruent eā nihilominus matrimonium apud eos manet vere indiſſolubile; ipſi tn̄ non ſeruant indiſſolubilitatem, ſed repudiant vxores, quia non putant aliquam legem eſſe de indiſſolubilitate matrimonij, aut ſaltem ſe non obligari illi. Sed ſecundo modo iſtorum melius dr̄ matrimo- D nium non ratū inter infideles. Nam primo mō non bene accipiuntur infideles cum ante Chriſti legē Iudęi non vocarentur infideles: immo ipſi ſoli habebāt plenā fidem. Gentiles quoq; non vocabant̄ infideles: quia non obligabantur ad tenendū alium ſtatum quā illum. nunc vero vtriq; vocantur infideles, quia nō tenent fidem Chriſti, ad quā obligabantur, & ideo intelliguntur nunc matrimonia infidelium non rata, i. matrimonia Iudęorū, & paganorum qui repudiant vxores: matrimonia autem fidelium, i. Chriſtianorū ſunt rata, quia nec de iure, neq; de facto ſunt inter eos repudia, & in iſto ſenſu accipit Magiſter, lib. 4. Sent. diſt. 39. cū ait. Copula igitur maritalis, quæ eſt inter infideles. coniugium eſt legitimum, ſed non ratum, & ibi adiū- E gitur tunc legitimum, quia eſt inter legitimas ꝑſonas, ſed nō ratum, quia ſine fide. Quod vero ſupradictum fuerat ex litera Magiſtri coniugia infidelium, neq; legitima, nec rata eſſe. Dicendum, ꝙ non eſt de intētione Magiſtri, ſed aliorum: nam ipſe aſſerit legitima eſſe coniugia. Et patet, qa dixit ſunt tn̄ nonnulli qui inter infideles aſſerunt nō eſſe ꝯiugium. eſt ergo potius abſolute aſſerendum, ꝙ ꝯiugia tā apud fideles, q̄ infideles ſunt rata, niſi forte accipiatur in vno caſu, ſ. qn̄ alter infidelium conuertitur, & alius neq; cōuerti vult, neque cohabitare ſine contumelia creatoris. Nam fidelis poteſt tranſire ad alia vota, & ita diſſoluitur matrimonium, quod fuit contractum inter infideles.

De hac re vide inferius in qō. 94.

Quid appellamus ratum.

An opin. Magiſtri Sent. poſſit ſtare.

Matrimonium autem cōtractum inter fideles in nullo caſu diſſolui poteſt, ita quòd lieeat alicui tranſire ad alia vota, ideo eſt iſta parua differentia. Magis autē ſolet intelligi, quòd ſunt matrimonia infidelium non rata, ſcilicet de facto, quia ipſi eā non ſeruāt rata, cum repudient vxores, licet contra ius diuinum.

Epilogus regularum de matrimonio infidelium in infidelitate exiſtentium. Et regulæ matrimonij de eiſdem conuerſis ad fidem circa retentionem plurimarum vxorum.

Quæſt. *XLVI.*

Regulæ de conuerſis, circa retentionē multarum vxorum quas in infidelitate acceperunt.

RESVMAMVS, nunc per modum epilogi regulas ſuperiores datas de infidelibus, quū vnus conuertitur, & alter non. Et dicendū quòd matrimonium vbicunque contrahatur, ſiue inter fideles, ſiue infideles, dum tamen ſint perſonæ legitimæ ſemper eſt ratum, ſ. ſi perſonæ ſint habiles ad contrahendum non vetitæ legibus, vel conſuetudinibus illius gentis in qua fit contractus: omne autem tale matrimonium ex ſententia Chriſti efficitur indiſſolubile. Et ideo ſi infideles manſerint in ſua infidelitate eſt matrimonium ratum. Et non licet eis repudium, aut trāſire ad alia vota, & ſi tranſierint de facto, non tenet repudium, neque contrahitur ſecundum matrimonium, nec diſſoluitur primum. Si autem ad fidem trāſierint etiam permanet matrimonium, & non licet alteri coniugum dimiſſo priori cōiuge accipere alterum, eo quòd ad fidem tranſit quaſi fides diſſoluat præcedens matrimonium. Et ex hoc ſequebatur illa diuerſitas duorum caſuum, de quibus arguebatur ſupra, in quæſt. 29. ſ. ſiquis apud infideles contrahat in gradibus vetitis apud nos, & poſtea tranſeat ad fidem manebunt ambo coniuges in ſuo cōiugio, licet apud nos ſint illi gradus vetiti, & ratio eſt, quia apud infideles potuit contrahi in talibus gradibus, & cum ſic contrahatur eſt legitimum coniugium, ſed coniugium ſemel legitimum eſt indiſſolubile, ideo non diſſoluitur per baptiſmum, ſed tranſeuntes infideles ad fidem ſic manebunt copulati. extra, de conſanguin. & affinitat. cap. de infidelibus. Et redditur ibi cauſa, ſ. quia fuit verum matrimonium inter infideles, & matrimonia non diſſoluuntur per baptiſmum, vt dicit Ambroſius: crimina enim in baptiſmo ſoluuntur, non coniugia, & idem Leo Papa. 26. di. c. de Iudæ. & Innoc. Papa extra de diuor. c. gaudemus. Alius caſus erat quando habuit infidelis multas in vxores, dum erat, infidelis ſi conuertitur, an habebit omnes illas: Reſpondebaiut, quòd non, quia Chriſtus inſtituit matrimonium contrahi cum vna tantum, & illa viuente non poſſe eſſe matrimonium cum alia, & quia iſta lex obligabat omnes, tam fideles, quam infideles, ſicut ſiquis inter fideles poſtquam accepit vnā, accipit alias nō tenet matrimonium, ita ſi fiat inter infideles, ideo cum prima potuit tenere matrimonium, & non cum alijs, ſed ſunt illæ, vt adulteræ, vnde cum ad fidē Chriſti tranſierit cum mulieribus illis, non poterit tenere illas, quia non ſunt vxores, ſed ſolum prima, quæ fuit legitima vxor. Et ita ex illo eodem fundamento, ſ. quòd matrimonium etiam apud infideles contractum eſt indiſſolubile, ſequuntur iſta duo, ſ. quòd in primo caſu non poſſit dimitti mulier, licet in gradibus vetitis, quia eſt vxor. In ſecundo autem caſu nō poſſint retineri fęminæ illæ, quia nunquam fuerunt vxores. Similiter autem eſt ſiquis infidelis repudiauit vxorem, & accepta altera conuertitur cum ea ad fidem non licebit ei retinere iſtam ſecundam, etiam ad fidem cōuerſam, quia iſta ſecunda, nūquam fuit vxor, cum prima, quæ repudiata eſt, maneat ſemper vxor. Vnde illa viuente non poterit aliam habere iſte, qui conuertitur ad fidem.

Quæſtio. *XLVII.*

F ET ob hoc poſſunt dari iſtę regulę de conuerſis ad fidem, quia qui conuertitur vir, vel fœmina, aut habet coniugem, aut habuit aliquādo, aut nunquam habuit. Si neque habet neq; vnquam habuit, licitum eſt ſibi de fidelibus accipere coniugem, ſicut ei placuerit, quia nullo præcedente vinculo impeditur ad hoc. Accipiet tamen iam coniugem ſecundum regulas, & cōſuetudines fidelium, ad quos tranſit, & non infidelium, a quibus receſſit. Si

G autem habuit coniugem, & non habet, aut obijt, aut viuit. Si obijt, ſiue habuerit vnam, ſiue multas, ſiue ſimul, ſiue ſucceſſiue, nullum impedimentum pręſtat quin poſſit iſte libere contrahere, cum qua voluerit, eo quòd per mortem illarum liberatus eſt a lege earum, ſiue legitime, ſiue illegitime illas habuerit, vtpote ſi plures habuerat ſimul, quod non potuerat licitè facere.

Si autem vxor viuit, aut habet eam vir, vel nō, vtpote, quia repudiauit eam, vel illa receſſit ab eo, & manet cum aliquo adultero, aut nulli copulata. Si non habet eam vir, vtpote quia repudiauit poteſt vir vnū de duobus facere, aut quòd requirat eam, quòd cum ipſo cōuertatur, vel ſaltem cohabitet, aut quod nō requirat: ſi autem non vult requirere, poterit licite tranſire ad

H fidem ſine illa, & tamen illa viuente nunquam poterit aliam accipere in vxorem extra de diuor. c. gaudemus. & ratio eſt, quia cum matrimoniū ſemel tenuerit cum illa muliere, quandiu illa vixerit erit legitima vxor, & non licebit viro accipere alteram eod. cap.

Si autem vult requirere eam, vt cōuertatur, vel cohabitet ei, & requiſierit. Aut illa volet aut non, ſi illa vult conuerti cum eo ad fidem, cogitur vir eam recipere ad cohabitationem, & non poterit ei obijcere, quòd fornicata eſt cum alio viro, & ideo quòd nō tenetur eam recipere, quia ille dedit ei cauſam fornicādi, ſ. quia repudiauit eam, & ideo non ſolum ſi cum illo viro commixta fuit a quo accepta eſt in vxorem,

I cum fuit repudiata, ſed etiam ſi cum alio quandiu manebant ambo in infidelitate nō poterit ei obijcere iſtā fornicationem, ſed cogetur eā recipere ac ſi non fuiſſet fornicata, quia ille pręſtitit occaſionem fornicandi. Si autem illa vult ſequi eum ad cohabitationem, & tamen non vult conuerti ad Chriſtum, aut vult cohabitare ei ſine contumelia creatoris, aut non. Si non vult cohabitare ſine contumelia poterit quidem vir eam retinere, ſi confidit aut ſperat, quòd ipſam conuertet per conſuetudinem vitę, & hoc eſt ſupererogationis, poteſt autem ſi vult nō retinere, ſed etiam abijcere, & non ſolum abijciet a cohabitatione, ſed etiam poterit tranſire ad alia vota, & hoc eſt ſpeciale, quia vt ait Ambroſius contumelia creatoris ſoluit matrimonium circa eum, qui relinquitur ne accuſetur alij copulatus, & idem 26. diſt. c. deinde.

K Si autem vult mulier cohabitare cōuerſo ad fidem ſine contumelia creatoris etiam ſi ipſa non conuertatur, eſt in electione viri quid agat, ſ. an retineat eam in cohabitatione vel non, nam ſi vult retinere bene agit, & ſequitur conſilium Apoſtoli. Si autem non voluerit vtitur rigore iuris: nam cum illa permaneat in infidelitate, quæ eſt fornicatio ſpiritualis, non tenetur cohabitare ei, ſicut nec teneretur cohabitare vxori adulterę, & tamen ſi non voluerit eam retinere, non poterit ea viuente accipere aliam, quia inter eos fuit verū matrimonium, ideo obligat ad ſemper cum nō ſit aliqua cauſa diſſoluens, ſ. contumelia creatoris.

Et

Et iſto modo debent intelligi omnia, quæ ſupra diximus. Et ſolent dicere doctores, quòd quando vxor vult cohabitare viro ſine cõtumelia creatoris, etiam ſi non velit conuerti tenetur vir non abijcere eam, vel retinere, ideſt tenetur eam, vt coniugem habere non accipiendo aliam quandiu illa viuit, non tamen tenetur cohabitare ei, & reddere debitum: nam illa eſt in culpa cum non velit cõuerti: ideo poterit ei ſubtrahi cohabitatio, & actus coniugales, ſicut vxori adulteræ, quia propter culpam ſuam iſta ſubtrahuntur.

Si tamen vir non requiſiuit vxorem repudiatam, quando conuertebatur, & illa poſtea conuertitur, tenetur illam recipere ad cohabitationem, quia illa nõ fuit in culpa aliqua ad hoc, quòd poſſit eam abijcere a cohabitatione, vel non admittere. extra de diuor. ca. gaude. B Si autem vir eam requiſiuit, vt conuerteretur, & illa noluit conuerti, nec ſequi virum, aut non ſine contumelia creatoris, ſtatim habet vir licentiam contrahendi cum alia, quia vt Apoſtolus dicit non eſt in huiuſmodi frater, aut ſoror ſeruituti ſubiectus 1. Corinth. 7. cap. ideſt non tenetur manere ſine coniugio ſi infidelis, non vult ei cohabitare, vel ſi vult cum cõtumelia creatoris, quia illa diſſoluit matrimonium, vt dictum eſt. Si tamen vir non contrahat ſtatim, & interim pęniteat mulier, & velit conuerti cum ipſo, antequam ille accipiat aliã in vxorem, tenebitur vir illam recipere ad cohabitationem, & ratio eſt, quia licet erat viro licentia diſſoluendi matrimoniũ, quia tamen de facto non diſſoluit, illud manet, & ſi interim receſſit mulier, quia adhuc illa vera eſt vxor C habet ius petendi cohabitationem, & iſto modo debẽt accipi per nos dicta, & alios, ſ. quòd ſi vxor nolit conuerti, vel cohabitare requiſita a viro, quòd poſtea ſi pęniteat nõ tenetur vir eam recipere. Verum eſt ſi iã aliã receperit, quia cum ſit iam diſſolutum matrimonium legitime per licentiam, quam a Deo vir habebat, & aliud ſit legitime contractum, non ſolum non obligabitur vir recipere illam, ſed nec etiam poterit recipere, cum iam habeat legitimam vxorem. Etiam intelligebatur, quod cum mulier requiſita recuſaret conuerti, aut ſequi virum, ſtatim illa per hanc recuſationẽ pręiudicabat iuri ſuo, ſi tamen vir de facto non accipiat aliã, quia res eſt integra, & eſt locus pęnitentiæ, & poterit petere virum, & ille cogetur eam recipere ad cohabitationem. D De his omnibus habetur in alleg. capi. gaudemus. Qui autem ſecundum ritum ſuum legitimam repudiauit vxorem, cum tale repudium veritas in Euangelio reprobauerit, nunquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidem Chriſti ꝯuerſam habere, niſi poſt conuerſionem ipſius illa rẽnuat habitare cum ipſo, aut etiam ſi conſentiat, non tamen ſine contumelia creatoris, vel vt eum pertrahat ad mortale peccatum, in quo caſu reſtitutionem petenti quamuis de iniuſta ſpoliatione obſtaret, reſtitutio negaretur, quia ſecundum Apoſtolum frater, aut ſoror non eſt in huiuſmodi ſubiectus ſeruituti, quòd ſi conuerſum ad fidem, & illa conuerſa ſequatur E antequam propter cauſas pręd ictas legitimam ille ducat vxorem, eam recipere compelletur.

Declaratio intẽtionis auct.

Verba textus.

Quando vir requiſiuit vxorem repudiatam, & ab alio ductam, quando conuerſus eſt ad fidem, & illa noluit conuerti, nec ſequi eum, dicta pœnitentia ducta illa requirit eum aſſerendo ſe velle ei cohabitare ſine contume. creat. an teneatur eam recipere.

Quæſt. XLVIII.

SED quid, ſi quando vir requiſiuit vxorem a ſe repudiatam, & ab alio ductam, quando conuerſus eſt ad fidem, quòd illa conuerteretur, & illa neque conuerti voluit neq; ipſum ſequi: & poſtea pœnitentia ducta antequam ille aliam ducat in vxorem requirat eum, quòd vult cohabitare ei ſine cõtumelia creatoris manendo in fidelitate priori, an teneatur eam recipere, vel poterit accipere aliam.

Dicendum, quòd nec tenetur eam recipere, nec poteſt accipere aliam. Primum patet, quia etiam ſi vir habens vxorem non repudiatam conuertatur, & illa cõuerti non velit: non tenetur cohabitare ei quantumcunque illa velit cohabitare ſine contumelia creatoris, quia infidelitas liberat ipſum ab onere cohabitandi, ſi tamen vult cohabitare poteſt, quia non vetatur de iure, immo poteſt eſſe meritorium ſi vir eo animo agat, vt vxorem per ꝯſuetudinem ad fidem deducat: & ideo multo minus tenebitur in hoc caſu cohabitare cum illa recuſauerit conuerti, & cohabitare primũ requiſita. Secũdo patet, quia matrimonium, quod ſemel tenuit inter infideles, non poteſt diſſolui, niſi aut per mortem alterius coniugum, aut per nolle cohabitare ſine contumelia Dei, & tamen hic viuit vxor, & vult cohabitare ſine contumelia creatoris: ergo non ſoluitur matrimonium. Niſi forte obijciatur, quòd iã iſta mulier requiſita fuerat, & recuſauit conuerti, & etiam cohabitare.

Sed dicendum, quòd non obſtat, quia ſi vxor repudiata erat, vel quomodolibet in infidelitate manens requiſita a viro conuerſo nolit conuerti, neque cohabitare ſine contumelia creatoris: & poſtea antequam vir conuerſus accipiat aliam velit conuerti, & eum requirat, quòd illam recipiat: cogitur eam recipere extra de diuort. c. gaudemus. Cum dicitur, quòd ſi conuerſum ad fidem, & illa conuerſa ſequatur antequam propter cauſas prædictas ille legitimam ducat vxorẽ eam recipere compelletur, ſed ſicut cõuerti vxorem habet ſe ad hoc, quòd vir recipiat illam, ita velle cohabitare ſine cõtumelia creatoris habet ſe ad hoc, quòd non poſſit vir contrahere cum alia, ſicut dicitur eodẽ cap. gaudemus. quòd qui ſecundum ritum ſuum legitimam repudiauit vxorem, cum tale repudiũ veritas in Euangelio reprobauerit, nunquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidem Chriſti conuerſus habere: niſi poſt conuerſionem ipſius illa renuat habitare cum ipſo, aut etiam ſi conſentiat non tamen abſq; contumelia creatoris, ergo quando ſine contumelia creatoris vult cohabitare etiam ſi non conuertatur non potest vir ea viuente habere aliam in vxorem: & tamen ſi a principio renuit infidelis mulier cõuerti, & poſtea antequam vir illam accipiat velit conuerti, cogitur eam accipere, vt dictum eſt: ergo ſimiliter ſi mulier a viro requiſita, nec voluit conuerti, nec cohabitare, & poſt pœnitentia ducta antequam ille aliam accipiat requirit ipſum, quòd vult ei cohabitare, licet non vult conuerti, tenebitur vir nõ accipere aliam, ſed vel ipſam tenebit ſine contumelia cohabitantem, vel manebit innuptus.

De muliere adultera quid vir facere teneatur.

Quæſt. XLIX.

AD inchoata redeundo dicendum, quòd ſi vir non habet vxorem habuit tamen eam, & viuit, ſed non cohabitat, vtpote quia eſt cũ adultero, vel receſſit a viro propria auctoritate, & non fornicata eſt, & vir ſuus cõuertitur, poteſt requirere eam aut non, ſi non vult requirere poterit tranſire ad fidem, & tamen non poterit accipere aliam quandiu illa vixerit quantumcunque fuerit fornicata eo, quòd matrimonium non diſſoluitur quod ſemel tenuit.

Sed quid, ſi viro non requirente illa velit conuerti & manere cum viro, an teneatur vir eam recipere.

Dicen-

Dicendum, quòd ſi voluerit poteſt, non tamen cōpellitur, quia illa fornicata fuit, & poteſt opponere de fornicatione, licet alij contrarium ſentiāt, de quo poſtea [In q. 53. & 58.] dicemus veritatem. Idem autem eſt, quando illa ſponte receſſit a viro contra voluntatem viri, licet non fuerit fornicata, quia cum ipſa ſpoliauerit virum, non cogitur vir eam recipere. Et tamen quomodocunqe non recipiat eam, non licebit ei accipere aliam, quandiu illa viuit. Si autem vir illam requirat, vt conuertatur, & illa conuertitur per hoc vir renunciat exceptioni fornicationis: oſtendens quòd illam vult recipere, & ſic cogetur recipere ad cohabitationem. Si autem illa nolit conuerti, velit tamē ſine contumelia creatoris cohabitare, poterit vir eam recipere, ſed non cogitur, & tamen ſi nō receperit, manebit innuptus, illa viuente. Si autem illa cohabitare conſentiat, & tamen non ſine contumelia creatoris, poſſet vir cohabitare, ſed non tenetur, immo non eſt tutū, quòd cohabitet, & per hoc liberaī ille a vinculo matrimonij, & poterit aliam accipere in vxorem.

Habens plures vxores ſi omnes etiam conuertantur non poteſt habere, niſi primam: deficiente autem prima nullam illarum tenetur tenere. Quaſt. L.

VLTIMVM eſt, quòd ſi is, qui conuertitur habet tunc vxorem, & tunc, aut habet vnam, vel multas, ſicut pagani habent, ſi habet multas eſt dicendum, quòd illę non ſunt vxores, ſed vna tantum, ideſt prima, quia ſicut vetante Chriſto nulli homini fideli, aut infideli licet repudiare vxorem, ita eodem vetante non licet alicui plures vxores ſimul habere. Cum autem contrahens cū vna habeat eam, vt veram coniugem, non poterit cū alia contrahere, & ſi contraxerit nō eſt matrimoniū, ſed fornicatio. Hoc ſuppoſito dicendum, quòd cum conuertitur vir habens plures in vxores, aut omnes conuertuntur, vel quędam, aut nulla, ſi autem omnes ſponte conuertantur, dicendum quòd non poteſt habere omnes, nec duas, ſed vnam tantum, cum pluralitas vxorum in matrimonio reprobetur in alleg. capit. gaudemus.

Sed dicēdum, quòd aut inter illas eſt ea, quam primo accepit, aut non, vtpote quia obijt. ſi eſt ibi prima, illa eſt legitima vxor, & illam tenetur retinere ad cohabitationem, ſicut vxorem, reliquas autē velut adulteras tenetur abijcere. Si autem nō ſit ibi prima, quia obijt, dicendum quòd non tenetur aliquam iſtarum retinere, vt vxorem, quia omnes fuerunt vſque nunc adulterę: nam ſicut viuente prima vxore erāt omnes iſtę adulterę, ita ea mortua, quia nullam earum ſpecialiter accepit in vxorem, erant omnes fornicariæ, ideo nullam earum tenetur accipere. Si tamen voluerit aliquam de nouo accipere, & ambo conſenſerint, erit vxor eius per illum nouum conſenſum, & non potius teneretur vnam quam alteram accipere, cum omnes fuęrint fornicariæ, & ad nullam earum teneatur aliquo vinculo. Si autē conuertuntur quædā, & omnes non, aut inter conuerſas eſt prima vxor, aut non, ſi eſt ibi prima, illam tenetur accipere, & illa quoque compelletur manere cum eo, cum ſit fidelis, omnes autem alias abijciet. Si autem prima nō conuertatur, non poterit capere aliquam de alijs, niſi primam requiſierit, & ſi illa requiſita conuerti voluerit, cogetur eam habere, ſi autem noluerit conuerti, ſed voluerit cohabitare ſine contumelia creatoris, licebit viro tenere eam, ſi voluerit, ſi autem noluerit non poterit accipere aliquam de cōuerſis, nec vllam aliam quandiu iſta vixerit. Si autem iſta requiſita nolit conuerti, nec cohabitare ſine contumelia creatoris, [F] ſoluitur vir a vinculo matrimonij, & poteſt accipere quam voluerit de ſuis conuerſis, vel aliquam aliā, quam voluerit.

Si autem nulla vxorum prædictarum vult conuerti, aut prima earum eſt viuens, aut non. Si non viuit non tenetur requirere alias, vel aliquā earum, vt conuertantur, quia non eſt aliqua earum coniux eius, vnde etiam ſi conuerterentur non cogeretur cohabitare alicui earum. Si autem prima viuit poteſt illam requirere, vel requiſita conuerti, ſi non vult requirere eam, manebit ſine coniuge quandiu illa vixerit, ſi autem requirit eam, vt conuertatur, & cōuertitur, tenetur eam, vt coniugem tenere. Si autem non vult conuerti, vult tamē cohabitare viro ſine contumelia creatoris, [G] poterit vir eam retinere, ſi vult, & ſi non vult nō licebit ei capere aliam, viuente illa. Si autem requiſita nolit cōuerti, neque cohabitare ſine cōtumelia creatoris, licebit ei accipere aliquam de alijs, aut quamcūque aliam niſi illa ducta pęnitentia velit conuerti antequam vir aliam ducat, quia tunc cogetur eam vir accipere, vt in alleg. cap. gaudemus.

Repetitio ſuperium de acceptanda vel reijcienda vxore infideli. Quaſt. LI.

SI autem vir vnicam habet vxorem aut eſt illa, quam legitime accepit, aut eſt vna de multis, quas ſimul habuit, & aliæ iam obierūt: ſi enim ſit vna de pluribus in prædicto caſu, aut eſt illa [H] prima, quam accepit, aut aliqua de alijs, ſi ſit prima legitima vxor eſt, & idem iuris eſt, ac ſi iſtam ſolam habuiſſet, ſi vero ſit vna de alijs, dicendum quòd nō eſt vxor, ideo poteſt conuerti, ſiue illa conuertatur, ſiue non, & etiam ſi illa conuertatur, non tenetur eam retinere, quia non eſt vxor, ſed poteſt accipere de nouo, quam voluerit quaſi nullam haberet vxorem. Si autem iſta ſit vnica vxor, quam non habuit ſimul cum alijs, dicendum quòd aut viro conuerſo vult illa conuerti, aut non: ſi vult conuerti cum eo tenetur eam retinere in vxorem, ſi autem non vult cōuerti, aut vult ſequi virum cohabitando ei, aut non, ſi non vult ſequi eum habet ille ſtatim licentiam accipiēdi aliam, quam voluerit in vxorem de fidelibus, & ſecundum ritum fidelium, [I] niſi forte antequam ille de facto accipiat aliā pęniteat illa, & conuertatur, quia tunc illam cogetur accipere, ſi vero velit ſequi virum conuerſum non tū vult conuerti, aut vult cohabitare viro ſine contumelia creatoris, aut ſine illa, ſi ſine contumelia eſt in poteſtate viri tenere eam, vel non, ſi tamen noluerit tenere non poterit aliam accipere ea viuente. Si autem non ſine contumelia cohabitat, licentiam habet vir accipiendi aliam, niſi forte antequā de facto accipiat illa conuertatur, quia tunc cogetur vir eam accipere extra de diuort. cap. gaudemus. & plenius iſta ponuntur eod. titu. capit. quanto. cum dicitur: Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam conuertatur, altero vel nullo modo, vel non ſine blaſphemia [K] diuini nominis, vel vt eum pertrahat ad mortale peccatum ei cohabitare volente, qui relinquitur, ſi voluerit, ad ſecunda vota tranſibit, & in hoc caſu intelligimus, quod ait Apoſtolus: Si infidelis diſcedit, diſcedat: frater enim, vel ſoror non eſt ſeruituti ſubiectus in huiuſmodi, & in canone dicitur: contumelia creatoris ſoluit ius matrimonij circa eū, qui relinquitur.

Regulæ matrimonij circa mulieres conuerſas ad fidem, quid facere debeant circa maritos infideles. Et an poſſint noua contrahere matrimonia, & quando, & quomodo. Quaſt. LII.

SICVT autem diximus in præcedentibus quid faciendum, quando vir conuertitur ad fidem circa vxo-

vxorem, idem dicendum eſt ſi vxor conuertatur faciẽdum eſſe de viro, quia vir, & vxor in matrimonio ad paria iudicantur in alleg. ca. gaudemus, & Apoſtolus, quando loquitur de conuerſione infidelium cõiugum ad fidem idem dicit de fęmina, & viro, ſ. Non eſt in huiuſmodi ſubiectus ſeruituti frater, aut ſoror 1. ad Corinth. 7. capi. & iura indifferenter loquuntur

De diuort. de viro, & fęmina extra de Diuor. cap. quanto. & cap. gaudemus. & tamen propter aliquos minoris ingenij, qui non facile applicant vniuerſale particulari, dicemus breuiter de fęmina. Si mulier infidelis cõuertitur, aut habet virum, aut non, ſi nõ habet, ideſt quia nunquã illum habuit, vel quia eſt defunctus nihil differt, ſed eſt pure liberum, & poterit conuerti quandocunque voluerit, & conuerſa poterit accipere in virũ, quem voluerit, & non refert, quod ſit in poteſtate parentum, quia inuitis parentibus poteſt conuerti: hęc enim eſt regula, ſiue ſit maſculus, ſiue fęmina cuiuſcunque ętatis, dum tamẽ habeat vſum liberi arbitrij, quòd cum patuerit voluntas eius, de conuerſione ad fidem Christi conuertetur, ſed & parentes, in quorũ poteſtate eſt non poterunt prohibere, immo eis inuitis auferentur filij extra de Iudæi. & Saracen. cap. ſicut Iudæi, ſ. Statuimus, vt nullos inuitos, vel nolentes Iudęos ad baptiſmum venire compellat, ſiquis autẽ ad Chriſtianos cauſa fidei confugerit, poſtquam voluntas eius fuerit patefacta, Chriſtianus abſque calũnia efficiatur. Ipſos autem filios paruulos Iudęorum, quorum voluntas non eſt patefacta, an fidem velint, non licet nobis inuitis parentibus eorum baptizare, ſicut neque ipſos Iudæos, aut infideles adultos inuitos, vel nolentes, non licet nobis baptizare, extra de baptiſ. & eius effec. ca. maiores, & 45 di. de Iudęis. Cum autem filij infidelium ſunt grandiuſculi, quorum voluntas poteſt apparere, & conſtet, quòd fidem volunt, ſunt

3 inuitis parentibus baptizandi, immo & ſi parẽtes percutiant ipſos, quia hoc nolunt, ſunt cremandi cum omnibus ſuis participibus. C. de Iudæi. & cęlicolis. l. Iudæis, & maioribus.

Si autem mulier virum non habet, & tamẽ habuit eum, & viuit, vtpote, quia repudiauit eã, vel quomodolibet abiecit eam, vel ipſa eum, dicẽdum quòd mulier poteſt dupliciter ſe habere. Vno modo, quòd conuertatur, & non requirat virum, quòd conuertatur, & licebit ei ſic manere, & dato, quòd vir repetat eam ad cohabitationem, non tenebitur cohabitare ei ſi ille non conuertitur, quia iſtud eſt generale, quòd cõuerſus ad fidem non cogitur cohabitare infideli, & tamen quandiu vixerit vir illius non poterit illa accipere alium in virum, quia ille eſt vir legitimus.

Si autem velit requirere virum, vt conuertatur tũc differt, an illa repudiata fuit a viro, vel fornicata eſt, vel receſſit a viro. Si autem illa repudiata fuit a viro, aut nunc habet illa alium virum poſt repudium, aut nõ, ſi non habet alium virum, ideſt quia non accepit eũ ſed mãſit, vt vidua, vel accepit virum, & mortuus eſt. Aut repudians requiſitus ab ea vult conuerti, aut nõ. ſi vult conuerti, & ſequi eam tenetur ipſa cohabitare ei, eo quòd matrimonium adhuc manet, & ambo efficiuntur fideles.

Si aſit non vult cõuerti dicetur inf. q. 56.

An repudians vxorem, & accipiens aliam, ſit fornicator, & poſſit ei obijcere prima mulier fornicationem iſtam. Quæſt. LIII.

SED circa hoc dubium eſt, quia aliqui volunt, ꝙ non tenetur illa recipere eum, etiam ſi conuertatur: nam ille fornicatus eſt accipiendo aliam vxorem, & hanc fornicationem poteſt ei obijcere mulier ad non cohabitandum. Dicendum, ꝙ

A non poteſt obijcere fornicationem iſtam ad repellendum a cohabitatione. Et volunt aliqui, quòd ideo nõ poſſit obijcere, quia non eſt fornicatio, ſed concubitus matrimonialis cum aliam acceperit coniugẽ auctoritate legis, cum qua videbatur eſſe licitus concubitus. Dicendum, quòd non eſt verum, ſed eſt vera fornicatio cum Chriſtus dixerit Matth. 19. quòd qui dimiſerit vxorem, & aliam ſuperduxerit, mœchatur, & tamẽ dato, quòd ſit vera fornicatio nõ poteſt vxor viro illam obijcere. Sic etiam eſt ſi vxor repudiata virum alium accipiat vere fornicatur, & tamen poteſt vir ei obijcere fornicationem iſtam ad non recipiendum ad cohabitationem, ſi illa conuertatur, ſic dicitur in alleg. cap. gaudemus. in fine, ſ. quamuis quoque ſecundum Euangelicam veritatem, qui duxerit di-

B miſſam, mœchatur: non tamen dimiſſor poterit obijcere fornicationem dimiſſę pro eo, quòd nupſit alij poſt repudium, ita ergo nec repudiata poterit obijcere viro fornicationem, quia aliam accepit vxorem, & illa erat fornicatio.

Obijcietur, quòd non eſt ſimile, quia in veteri teſtamento, immo & inter gentes vir repudiat vxorẽ, & non vxor virum, & ideo ſi mulier repudiata accipiat alium virum, cuius concubitus eſt fornicatio, nõ poterit vir obijcere hoc vxori, quia ipſe eam repulit, & ſpoliauit iure coniugali, ſecus autem eſt, ſi vir accipiat aliam, quia ipſe nõ repudiatur ab vxore, ita vt neceſſe ſit ei, vel aliam accipere, vel manere innuptum, immo videtur, quòd vxor poſſit ei obijcere fornica-

C tionem, quia voluntaria eſt, fornicatio autem vxoris repudiatę non eſt voluntaria, ſed quaſi neceſſaria cũ vir eã repulerit, & pręcipue, quia vir præſtitit cauſam, huic fornicationi vxoris, ideo cũ ſit ipſe in culpa non poteſt illam obijcere, mulier autem non præſtitit cauſam fornicationi viri cum non repudiauerit eum, iõ poterit illam obiicere viro.

Dicendum, quòd ſi vir repudians vxorem ſuam legitimam aliam ſuperducat, non poteſt vxor repudiata in conuerſione ad fidem obiicere ei hanc fornicationem, ſicut neque vir obiicit fœminæ repudiatę, ꝙ alteri nupſerit, & tamen potiorem cauſam habet fęmina, vt non poſſit obiicere ei vir fornicationem iſtã, quam habeat vir contra fęminam, vt non poſſit repellere eum a cohabitatione.

D

Quando vir non poſſit obijciendo fornicationem repudiare vxorem. Quæſt. LIIII.

SVNT autem duæ cauſę vxori contra virum, vt non obiiciat ei fornicationem. Prima eſt, quia ipſe cauſam præſtitit abiiciendo eam, ideſt repudiando, & quia ipſe eſt in culpa non poteſt hanc fornicationem obiicere, quemadmodum ſi vir traderet vxorem ſuam alteri cognoſcendam, nõ poſſet ei obiicere hanc fornicationem, cum ipſe lenocinium exercuiſſet. Secunda cauſa eſt, quia mulier iſta repudiata accepit virũ, qui putabatur eſſe legitimus

E eique commixta eſt, & non alteri, ideo non vt fornicaria egit, ſed vt vxor, licet in veritate fornicaria fuerit. Vir autem contra vxorem non habet, niſi ſecundam cauſam: nam non præſtitit illa viro occaſionem fornicationis cum non repudiauerit eum, ſed ſolum, quia ille per legem hoc egit, & non poſſunt iſta contra virum multum aggrauari ad hoc, quòd obiiciat ei vxor fornicationem: nã cum dicitur, quòd vir præſtitit occaſionem vxori fornicandi non præſtitit directe, quia poterat illa repudiata non accipere alium virum, ſed manere in viduitate.

Item quando vir repudiauit vxorẽ, & per hoc præſtitit occaſionem fornicandi, non egit ſicut leno, qui

directe

directe tradit vxorem ſuam alteri cognoſcendam cui potius debet imputari quam vxori, nec etiam egit, ſicut vir Chriſtianus, qui abijcit vxorem de domo, quia licet non iubeat illi fornicari tradit tamen occaſionē fornicandi indirecte, & peccat in hoc, quia non habuit ius abijciendi eam de domo: ſecus de viro infideli, qui repudiat vxorem, quia repudiando non videtur malum agere, ſed auctoritate legis vti. Nam ſicut lex concedit, quòd mulier repudiata alium virum accipiat, ita permittit, quòd vir poſſit repudiare vxorem.

Et iſta eſt cauſa præcipua pro vtroque, vt non reputetē eis fornicatio, licet vera ſit fornicatio, ſed reputetur, vt concubitus legitimus cū talis iudicetur apud ipſos infideles, qui repudio vtūtur, & hic pręualet opinio veritati, & hoc eſt, quia inter infideles pro vera lege habetur lex repudij, ideo quidquid auctoritate illa agitur, non eſt peccatum, cum nullum peccatum fiat auctoritate legis, ſed omnia contra auctoritatē legis, vt ait Auguſt. contra Petilianum, & habetur 23. quęſ. 4. cap. qui peccat. Similiter auctoritate iudicis agens nemo peccat, quia ius, & iudex pro eodem habentur, & ita licet quis non habeat iuſtam cauſam poſſidendi ſi auctore prætore poſſidet iuſte poſſidet. ff. de acq. ren. poſſeſ. l. iuſte poſſidet. Et ideo cum iſti tam repudians quam repudiata putarent ſe iuſte agere, etiam ſi vere fornicarentur, non iudicātur, vt fornicarij, ſed vt legitime agentes quantum ad hoc, quòd ipſos tangit. Eſt ſimile extra de Frigi. & male. cap. fraternitatis. vbi mulier videbatur non cognoſcibilis, quod & matronę inſpicientes teſtatę ſunt, & ſic prolata ſententia diuortij inuenit mulier aliquem qui eam cognoſceret, & alteri nupſit, ibi ſi vir eius prior alteram accepiſſet iudicaretur eſſe verum matrimonium, & tamen erat adulterium, quia prima erat vere vxor eius cum matrimonium tenuerit cum illa, ſicut ibi dicitur ſententiam diuortij per errorem, licet probabilem eſſe probabilem, & reſtituitur mulier primo viro, ſed non iudicatur ille fornicatus, quia auctoritate Eccleſię aliā acceperat. Ita ergo dicendum hic, quòd nec repudiator repudiatę, neq; repudiata repudiatori poterit obijcere fornicationem prædictam ad non recipiendum eam, vel eum ad cohabitationem cum neutrius eorū reputetur fornicatio, ſed legitimus concubitus, licet eſſet vere fornicatio.

Qđ opinio prævalet veritati.

Quando mulier conuerſa teneatur accipere virum. Quæſt. LV.

SI autē mulier quando conuertitur non habeat virum, ſ. quia receſſit ab eo, & fornicata eſt, vel receſſit, & non fornicata eſt. Dicendum de primo, quòd ſi conuertatur ipſa, & non vir, vel ſi conuertatur, non tenetur eam tenere in vxorem. Vnde ſi illa cōuerſa ille conuertatur, & illa petat eum ad cohabitationem non cogetur iudicio Eccleſię ipſam accipere, quia obijciet ei vir fornicationem verā non factam auctoritate legis, quæ neque potuit reputari licita, ideo repellet eam a cohabitandi iure. Si tamen ipſe non acceperit eam, non poterit accipere aliam viuente ea, quia illa fuit legitima vxor, & licet fornicatio fuit ſufficiens ad excludendum eam a cohabitatione, non eſt tamen ſufficiens ad accipiendū aliam ea viuente, nam ſola contumelia creatoris ſoluit matrimonium inter infideles extra de diuor. ca. quanto, & 28. quęſt. 2. ca. ſi infidelis, ideo vel reconciliabit ſibi vxorem, vel manebit innuptus.

Si autem ille non conuertatur requiſitus ab ea diſtinguunt aliqui, ꝙ aut neque vult conuerti, neq; ſequi eam, aut vult conuerti, ſi non vult conuerti neq; ſequi eam dicunt, quòd licebit mulieri accipere aliū

F virum, vel ſi vult ſequi eam cohabitando, tamen non ſine contumelia creatoris. Sed dicendum, ꝙ non eſt verum, ſed ſiue conuertatur, ſiue non, ſiue cohabitare velit, ſiue non, nunquam poterit, illo viuente, mulier etiam ad Chriſtum conuerſa alium virum accipere: nam etiam ſi ille conuerteretur non tenebatur eā recipere ad cohabitationem, & ſic tenebatur illā manere vidua, quandiu ille viueret, ergo & nunc quando non conuertitur tenebitur a fortiori continere, quia etiam ſi petat iudicio Eccleſię illum non adiudicabitur ei ad cohabitandum, quia illa perdidit ius cohabitandi per hoc, quòd fornicata eſt. Dicendum ergo, quòd ſiue conuertatur, ſiue non conuertatur, non poteſt mulier accipere alium virum illo viuente. Et nō G prodeſt, quòd requiſitus nolit conuerti, quia etiam ſi conuertatur non obligaretur eam recipere, ſed maneret illa innupta.

Sed obijcietur, quòd contumelia creatoris ſoluit matrimonium, & tamen iſte non vult cohabitare ſine contumelia creatoris, ergo ſoluta eſſet mulier a lege eius, & poſſet accipere alium virum.

Dicendum, quòd contumelia ſoluit matrimoniū in cohabitante, l. ſi quis tenetur cohabitare, & nolit cohabitare ſine cōtumelia creatoris, ſecus in eo, qui nō tenetur cohabitare, & ideo nō cohabitat, neque vult cohabitare ſine contumelia, aut cum contumelia. Nam nō eſt minus vllo modo cohabitare, quam cohabitare cum cōtumelia creatoris, immo videtur eſſe maius, quia iſtę duę cauſę ponuntur ad diſſoluendū H matrimonium inter fideles, & infideles extra de diuort. cap. gaudemus. & ponitur, vt prima cauſa nolle cohabitare, & adiungitur poſtea quaſi minus principalis non cohabitare ſine contumelia creatoris.

Sed iſtud verum eſt, quando vir in hoc caſu nondū incępit cohabitare, ſecus autem ſi cępiſſet cohabitare, & non cohabitaret ſine cōtumelia creatoris, quia tunc diſſolueretur matrimonium: nam ſi iſte infidelis, cuius vxor fornicata eſt, dicat requiſitus ab vxore, quòd non vult conuerti, nec cohabitare ei cum contumelia, neque ſine contumelia creatoris non diſſoluitur matrimonium, neq; poteſt illa accipere alium, quia fornicata eſt. Si tamen vir iſte manens in infidelitate eam iam conuerſam recipiat ad cohabitationē, I & poſtea non cohabitet ſine contumelia, diſſoluetur matrimonium. Ratio eſt, quia per hoc, quòd iſte admiſit mulierem ad cohabitationem remiſit ei fornicationē, & abdicauit a ſe ius exceptionis huius, ideo iam non poteſt abijcere eam, niſi prętextu nouæ fornicationis, ſimile extra de iureiuran. ca. quemadmodum, ſed mulier habens ius cohabitādi viro infideli ſi non cohabitet ſine contumelia, poteſt dimittere eū, & accipere alterum, ergo poterit iſta tūc hoc facere.

An mulier quæ relinquerat virum conuerſa teneatur recipere eum. Quæſt. LVI.

ERAT autem dicendum, quando mulier non K habebat virum, quia dimiſerat eum, non tamen adulterando, ſed recedendo ab eo auctoritate propria, & viuendo caſte. Aliqui putant tunc diſtinguendum, ſ. an mulier requirit virum illum, quando conuertitur, vt cohabitet ei, vel non, ſi non requirit, manebit illa perpetuo innupta, ſ. illo viuente, ſi autem requirit, aut conuertitur, aut non, ſi cōuertitur habebit eam in vxorem, ſi non conuertitur aut vult cohabitare, aut non, ſi nō vult poterit mulier conuerſa ad alia vota tranſire, ſi vult cohabitare, aut cum contumelia, aut ſine illa, ſi ſine contumelia manebunt ſimul, ſin autem poterit illa accipere alium virum.

Sed

Sed dicendum, quòd nõ ſtat, quia iſta diſtinctio teneret ſi vir teneretur recipere mulierem ad cohabitationem, & tamen non tenetur, licet iſta mulier nõ fornicata ſit, ſpoliauit tamen virum propria auctoritate, & ſe priuauit conſortio viri, ideo ſi petat reſtitutionem, non auditur, quia vir non ſpoliauit eam, ſed ipſa virum, & ideo cum ipſa conuertitur etiam ſi cõuertatur vir, non tenetur cohabitare ei, quia ſicut ſi mulier fornicata fuiſſet, quę conuerteretur, non teneretur vir conuerſus recipere eam in alleg. cap. gaudemus. opponendo ei fornicationem, ita nunc objiciet ei, quòd ſponte receſſerit a viro, ideo quòd nunc redeuntem non teneatur admittere.

Si autem non conuertatur vir, & mulier pręfata eũ requirat, nec etiam requiſitus cohabitare velit non licebit ob hoc mulieri accipere aliũ virum, quia hoc eſſet ſi teneretur vir cohabitare ei, ſed non tenetur vir recipere eã, quia ea virum ſpoliauit, & ſibi ipſi ius ademit cohabitationis, ideo etiam ſi non conſentiat cohabitare non licebit mulieri accipere alium virum in hoc caſu.

Alia diſtinctio de nouo in caſu in quo ipſe habeat virum.
Quæſt. LVII.

SI autem mulier, quæ conuertitur habet virum viuentem, aut ille eſt vir primus, vel legitimus, aut ille, qui eam accepit ab alio repudiatam, ſi ſit vir primus poteſt mulier requirere virũ, vt conuertatur, vel non, ſi non requirit manebit non cohabitans viro, & tamen nõ poterit accipere alium eo viuente. Si tamen vir non requiſitus, vel requiſitus ꝯuertatur, tenebitur eam recipere, & ipſa eum in alleg. ca. gaudemus. niſi vnus alteri fornicationem objiciat, ita vt eum abjiciat a iure cohabitandi eod. cap. Si autẽ vir requiſitus non conuertatur, aut conſentit cohabitare aut non. Si non conſentit, licebit mulieri trãſire ad alia vota, quia per hoc ſoluitur matrimonium. Si autem conſentit habitare, aut cum contumelia, aut ſine contumelia, ſi ſine contumelia poterit mulier fidelis cohabitare viro ſi voluerit, & ſi noluerit manebit innupta illo viuente. Si autem non cohabitat ſine cõtumelia ſoluitur matrimonium, & poterit mulier accipere alium virum fidelem.

Si autem vir ille erat, qui accepit eam repudiatam ab alio. Dicendum, quòd aut viuit vir ille, qui repudiauit vxorem, aut non, ſi viuit illum debet requirere, quia ille eſt legitimus vir, & ſi vult conuerti, illum tenebitur accipere mulier in alleg. ca. gaudemus. Si non vult conuerti, aut vult cohabitare, aut non. Si nõ vult ſoluitur matrimonium. Si vult cohabitare, & tamen cum cõtumelia, ſoluitur eodem modo matrimoniũ, & licebit in vtroque caſu mulieri tranſire ad alia vota. Si autem vult cohabitare, ſine cõtumelia, eſt in poteſtate mulieris, an velit cohabitare viro, ſi vult manebunt, vt coniuges, ſin autem manebit illa ſine viro eo viuente. De viro autem, qui accepit eam repudiatam non eſt attendendum, neque eſt requirendus, quia etiam ſi ille vellet conuerti, non poſſet mulier eũ recipere in coniugem, quia ille, qui repudiauit eam viuit, & eſt legitimus vir, & eo viuente nunquam poterit alium habere. Sed quid ſi mulier habeat virũ qui accepit eam repudiatam, & qui repudiauit eam mortuus ſit, quando conuertitur mulier? Dicẽdum, quòd non tenetur mulier illum requirere, ſed cõuertetur, & poterit accipere quemcunque voluerit in virum, quia nullum habet, & ſi vir iſte voluerit conuerti nõ tenetur eum recipere mulier, quia nõ eſt vir ſuus, ſed verum eſt, quòd poteſt eum recipere in virum, ſi voluerit, ſicut quẽcunq; alium, cum nullũ virũ habeat.

A *Si vir, & mulier conuertantur, & mulier dum eſſet infidelis fornicata fuerit, an vir teneatur eam recipere, vel poſſit objicere fornicationem in infidelitate perpetratam. Et quam fornicationem poterit objicere.*
Quæſt. LVIII.

CIRCA pręcedentia relinquitur primo dubiũ iuxta caſum tactum, ſi mulier conuertitur ad Chriſtum, & vir ſuus, & fornicata fuerat mulier, quando erat infidelis, an teneatur vir conuerſus eam recipere, vel poterit objicere fornicationem. Aliqui dicunt, quòd ſi mulier, vel vir poſt cõuerſionem fornicantur, poteſt hoc vnus objicere alteri, & tamen ſi ante conuerſionẽ non poterit objicere. & iſta eſt opinio aliquorum theologorum, & etiam iuriſtarum, & ſupra eam tetigimus recitando. Motiuum autem iſtorum eſt, quia crimina tolluntur per baptiſmum omnino, ideo non manet aliquid, quod objici poſſit, ſecus ſi poſt conuerſionem fornicentur, quia tunc crimina manent, & objici poſſunt.

Primũ dubium circa ſupradicta in q. pręced.

B

in q. 53.

Sed dicendum, quòd non eſt iſtud rationabile, neque iuri conſonum. Pro quo ſciẽdum, quòd apud infideles eſt quædam fornicatio, quæ excuſatur auctoritatę legis, & iudicatur eſſe legitimus concubitus, ſicut quando repudiatur mulier a viro, & accipitur ab alio: nam vir accipiens aliam fornicatur, & ipſa tranſiens ad alium fornicatur, Matth. 5. & 19. ca. iſta tamẽ fornicatio non putatur apud infideles fornicatio, immo legitimus concubitus, quia auctoritate legis ipſorum fit. Alia fornicatio eſt, quæ nullius legis auctoritate velatur, ſicut ſi mulier recedens a viro alium accipiat, vel ſi vir cognoſcat vxorem alterius non repudiatam ab eo.

Apud infideles aliqua fornicatio põt objici aliqua vero non.

C

De prima fornicatione dicendum, quòd vnus de coniugibus non poteſt eam opponere alteri, cum nõ iudicaretur inter eos fornicatio, aut aliquid illicitum: nam forte hoc non feciſſent, ſi illicitum iudicaretur, & de hoc dicitur in alleg. cap. gaudemus. quamuis ſecundum Euangelicam veritatem, qui duxerit dimiſſam mœchatur, non tamen dimiſſor poterit objicere fornicationem dimiſſæ pro eo, quòd nupſit alij poſt repudium. De ſecunda fornicatione dicendum, quod cum nullius legis honeſtate veletur, aut excuſetur, poteſt opponi, & ideo quicunque coniugum poſt ꝯuerſionem poteſt objicere talem fornicationem alteri volẽti cohabitare, ſimiliter infidelis poſſet hoc objicere fideli, & ſi peteret fidelis conuerſus cogi infidelem coniugem ad cohabitationem, compelletur, ſi tamen objiciat fornicationem non compelletur. Et ob hoc etiam ſi conuerſus ad fidem requirat coniugem infidelem, & ille neque conuerti velit neque vllo modo cohabitare non licebit fideli tranſire ad alia vota, quia non facit ei iniuriam infidelis nolendo cohabitare, ſi conuerſus ad fidem fornicatus fuerat, & hoc patet in alleg. cap. gaudemus. in fine cum dicitur. Non tamẽ dimiſſor poterit objicere fornicationem dimiſſæ pro eo, quòd nupſit alij poſt repudiũ, niſi alias fuerit fornicata.

D

Declarã c. gaudem⁹. de qua fornicatione intelligat, quia de ſecunda.

E

Ex hoc patet primo, quòd intelligatur de fornicatione commiſſa ante conuerſionem, cum ſpecialiter excipiat iſtam fornicationem, quę eſt accipere alium virum poſt repudium, quę fornicatio eſt ante cõuerſionem: nam ſi intelligatur, quòd nulla fornicatio ante baptiſmũ cõmiſſa poſſet opponi exprimeretur iſta, ſed diceretur, quòd conuerſus non poſſet objicere ei, qui conuertitur, fornicationem.

Secundo quia dicitur non poterit objicere fornicationem dimiſſor dimiſſę pro eo, quòd nupſit alij poſt repudium, niſi alias fuerit fornicata, & ita apparet, quod de omnibus fornicationibus iſtam ſolam excipit, ergo om-

go omnem aliam fornicationē poteſt obijcere vnus coniux alteri.

Tertio apparet, quia diuerſitas rationis iſtud oſtēdit: nā iſta ſola fornicatio, quę eſt cum repudiata ab alio accipitur, vel repudiator aliam accepit eſt, quę velatur quadam honeſtate legis, & iudicatur nō eſſe fornicatio apud infideles, ideo propter errorem debuit excuſare, ſaltem quantum ad eos, vt vnus alteri illam obijcere non poſſit, omnes aliæ fornicationes iudicantur etiam inter eos fornicationes, ideo omnes illę obijci poſſunt.

Quarto patet, quòd non poſſit vllo modo intelligi de fornicatione quę eſt poſt baptiſmum, ſed ante: nā ſi de primis non eſſet dubium, fruſtra eſſet dicere, ꝙ non poſſet obijci fornicatio, quæ eſt accipere alium virum per repudium, & adiungitur, niſi alias fuerit fornicata, & ita fornicationes iſtæ ſunt vnius temporis, vel modi, ſed fornicatio poſt repudium eſt ante conuerſionem, ergo alię etiam fornicationes intelliguntur ante conuerſionem.

Quinto adhuc magis patet, quia in alleg. capi. gaudemus. dicitur, quòd ſi vir, qui repudiauit vxorem cōuertatur, & repudiata velit eum ſequi, tenebitur eam recipere, neque poteſt ei obijcere fornicationem̄ co tunc cum conuertitur dicitur, quòd non poterit obijcere, ergo non poteſt intelligi, niſi de fornicatione ante conuerſionē. quia tunc conuertitur, quando iſtud debet obijci, vel non obijci.

Sexto quia glo. vlti. in alleg. cap. gaudemus. tangit iſtam opinionem, exponendo particulam illam, niſi fuerit fornicata alias, & dicit, quòd intelligitur de fornicatione ante conuerſionem, & in fine dicit, vel expone, quod dicit, niſi fuerit alias fornicata, ſcilicet alias, ideſt in alio tempore poſt baptiſmum, ſed primū verius eſt, & ita dicit verius eſſe, quòd intelligatͬ de fornicatione, quæ eſt ante baptiſmum.

Cum per baptiſmum tollantur omnia delicta, & etiam pœna debitæ, quomodo manet ius obijciendi contra fornicantem coniugem. Et quare per pœnitentiam et baptiſmum, & per omnia ſacra tolluntur crimina ſolum quo ad Deum, & non quo ad homines. Quæſt. LIX.

SED manet dubium circa prędicta, cum per baptiſmum ad plenum tollantur omnia delicta tam quātum ad maculam, quam etiam pęnas debitas pro eis, quomodo ex fornicatione ante baptiſmum commiſſa, quæ fuit ſublata per baptiſmum manet ius obijciendi contra coniugem fornicantem?

Infidelis conuerſus ad fidē poterit accuſari de ſuo crimine, ſicut poterat prius ī infidelitate.

Dicendum, quòd per baptiſmum tollūtur omnia crimina formaliter, ideſt quantum ad maculam, & quantum ad reatum totius pęnæ, ſed hoc eſt quantū ad Deum, ſ. quòd homo baptizatus non manet debitor Deo in aliquo propter quęcunque a ſe commiſſa, & tamen crimina non tolluntur inquātum ad homines inuicem attineat per baptiſmum, neque per aliquod ſacramentum. Et ratio huius eſt, quia baptiſmus non habet tollere crimina ex natura, ſed ex inſtitutione, ergo quantum ad illum fiet criminum abolitio per baptiſmum, qui baptiſmum ad hoc inſtituit, eſt autem baptiſmus a Deo inſtitutus, ſicut & omnia ſacramenta, & ideo per baptiſmum remittuntur hominibus crimina inquantum ex criminibus erant hōmines debitores Deo, ſed baptiſmus nō eſt ab hominibus inſtitutus, ſi autem homines inſtituiſſent baptiſmum, vt ablatiuum criminum inter eos, cum aliquis baptizaretur, iam non relinqueretur alijs aduerſus ipſum actio ex crimine. Et ſic eſt de fornicatione

F commiſſa in infidelitate, quia per baptiſmum deleta eſt quantum ad Deum, ita vt nullius pęnæ debitor ſit qui fornicatus eſt, tamen quantum ad virum non tollitur fornicatio, quin competat ſibi ex illo ius, quod prius competebat, ſiue quo ad pęnam corporalē infligendam ſecundum leges humanas, ſiue excipiendi quantum ad repellendum a cohabitatione. Sic etiam tolluntur crimina per pęnitētiam, vnde ſi mulier fornicetur, per pęnitentiam tollitur fornicatio, quātum ad Deum, tamen poſt quantamcunque pęnitentiam poteſt maritus illam accuſare 33. quæſt. 2. ca. admonere, neque compellitur recipere vxorem fornicatam, etiam poſt completam pęnitentiam. extra de cōuer. coniug. c. gaudemus. eſſet enim valde iniquum, ꝙ ba- G ptiſmus tolleret beneficium, quod alicui competit, quia tunc baptiſmus redundaret ad iniuriam. Et ſicut eſt de fornicatione, ita eſt de omnibus alijs delictis, vt homicidio, furto, rapina, ſacrilegio, crimine lęſæ maieſtatis, & quocunque alio tam in proximum, quā in rem publicam commiſſo: nam pro quolibet illorū accuſari, & puniri poteſt conuerſus poſt baptiſmum, & nullam immunitatem, aut idemnitatem ab his pſtat ei fides, aut ſacramentum baptiſmi: ſic enim diffiniunt tam theologi, quam iuriſtæ, & tangit illud gl. vlti. extra de diuor. c. gaudemus.

An matrimonium diſſoluatur per conuerſionem ad fidem, ſicut per mortem. Quæſt. LX.

H QVAERITVR circa ſupra dicta cum aſſeruimus, ꝙ ſi conuertatur alter coniugū de infidelitate, & alter velit ſequi ipſum ad fidē, ꝙ cogetur recipere eum, & cohabitare: nā videtur, ꝙ ſit diſſolutum matrimonium in infidelitate per tranſitum ad fidem, cum ſit alius ſtatus, ſicut matrimonium in viuētibus diſſoluitur per mortem vnius, vel amborum ad Rom. 7. ca. vnde etiam ſi ambo poſtea reſurgerent, & redirent ad iſtam vitā mortalem, poſſent quidem matrimonio vti vir accipiendo vxorem, & mulier virum, tamen non tenebuntur inter ſe cōmanere, vt coniuges, quia vinculum, quod ſemel diſſolutum eſt nunquam poteſt idem redire, ſic autem eſt de ſtatu fidelitatis, & infidelitatis, ergo I per tranſitum huiuſmodi ad fidem ſoluitur inter eos vinculum matrimonij, ergo videtur, ꝙ etiam ſi ambo conuertantur ſimul non teneātur manere, vt coniuges, ſed poſſent alijs copulari.

Dicendum, ꝙ ſi ambo conuertuntur ſimul tenentur manere ſimul, vt coniuges, ideſt neuter poterit ad alia vota tranſire, & etiam tenebuntur ſimul manere, ideſt vnus non poterit aliū abijcere occaſione conuerſionis, niſi forte obijciat ei fornicationem cōmiſſam tempore infidelitatis, quia tunc nō tenebitur ad cohabitationem iſte, qui non eſt fornicatus: extra de Diuor. c. gaude. Et ratio huius eſt, quia baptiſmus, & fides non ſoluunt aliquid de iure matrimonij: nā per baptiſmum crimina, & non coniugia ſoluuntur 26. K di. c. deinde. & in alleg. c. gaudemus. Ideo ſicut iſti, dū erant infideles, manebat inter eos matrimonium, ita vt non liceret viuente vtroque trāſire alteri ad alia vota, & etiam non licebat vni abijcere alterum a cohabitatione, niſi propter fornicationem, ſic cum ad fidē tranſeunt eadem manebūt, cum fides nihil mutet de fędere matrimonij. Cum autem obijciebatur, ꝙ diuerſitas ſtatus ſolueret vinculum matrimonij. Dicendum, ꝙ non eſt verum, nam tranſitus de ſeruitute in libertatem, vel è contrario mutat ſtatum, & tamē matrimonium, quod contractum eſt inter ſeruos, manet inter eos factos liberos, vel alterum liberum, & alterum ſeruum, vel ſi contractum eſt inter eos liberos ma-

ros manet inter ipſos ſeruos, ita ergo de fide. Itẽ tranſitus ad fidem nihil mutat, niſi quantum ad animam non autem ad ea, quæ reſpiciunt corpus, & etiã quantum ad animam ſolum mutat reſpectu Dei, & non proximorum: nam omne vinculum, & omnis actio manet contra conuerſum ad fidem, qui manebat cõtra ipſum infidelem exiſtentem, vt præcedenti queſt. oſtendimus, vinculum tamẽ matrimoniale eſt reſpectu proximi, quo ſibi coniuges tenentur ad debitum reddẽdum, & mutua obſequia, & ad fidem thori ſeruandam, ergo multo minus tolletur per conuerſionem ad fidem vinculum matrimonij.

Exemplum aũt, quod inducebatur de reſurgentibus, non eſt ſimile, quia reſurgentes, aut reſurgũt ad vitam mortalem, aut immortalem, ſi ad immortalẽ vitam non reſumunt vxores, quia non erit amplius B talis actus, neque inter beatos, neque inter damnatos, ſicut Chriſtus dixit Matth. 22. capit. in reſurrectione neque nubunt, neque nubentur, ſed ſunt, ſicut Angeli Dei, & ideo non ſolum non reſument illas, immo neque aliquas alias habebunt. Si autem reſurgant ad vitam mortalem, ſicut Lazarus, & illi, quos Chriſtus & Apoſtoli ſuſcitauerunt, dicendum quòd vtebãtur cibo, & potu, & veſte, & actu coniugali, quia & manebit in eiſde ſiderium ad hoc, & naturalis diſpoſitio ad hęc efficienda, & tamen vinculum matrimonij per mortem ſolutum erat, quia moriente altero eorum is, qui viuebat, poterat ad alia vota tranſire, & cũ tranſiret ſi reſurgeret defunctus certum eſt, quòd nõ poterat repetere vxorem, quia deſierat eſſe vxor, & legitime fuerat alij copulata, ideo non relinquebatur viro ius repetendi illam. Similiter ſi ambo ſimul moriantur, & ſimul reſurgãt, vere vinculum matrimonij diſſolutum eſt per mortem, ideo non manet ius vni cõtra alterum. Verum eſt enim, quòd reſurgentes poterunt redire ad actus coniugales, non tamen quaſi ex priori iure, ſed quaſi ex nouo conſenſu, ſicut poterãt de nouo cum alijs contrahere, & tamen ſi aliquis horum diſſentit, vel non conſentiret, de nouo non poſſet cohabitare. Simile eſt ſi defuncto vno de coniugibus ſuperuiuat alius, & nõ tranſeat ad alia vota, reſurgatque defunctus, non potuit viuens compelli ad cohabitandum reſurgenti, cum fuerit vere ſolutum vinculum, ſed poterit cohabitare ſi voluerit ei nouo cõſenſu. Quantum ad tranſitum ad fidem non ſoluitur matrimonium, ideo manebũt qui conuertuntur coniuges, ſicut prius.

An reſurgentes ad vitã mortalẽ, vt Lazarus, & alij a Chro ſuſcitati poſſint repetere vxores ſuas, q̃ fuerant alijs copulatę.

Tertia ratio. Matrimonium inter morientes, & conuerſos ad fidem quomodo diuerſimode ſe habent.

Queſt. LXI.

ET non ſolum eſt hoc de iure, ſed etiam ſatis apparet ratio diuerſitatis quantum ad matrimonium inter morientes, & tranſeuntes ad fidem. Nam in mortuis extinguuntur actiones perſonales quę competũt contra defunctum, vnde ſi poterat agi de crimine contra viuentem, & moriatur atque reſurgat, nõ poterit iam contra eum de crimine agi, quia crimina morte extinguuntur. Et tamen de tranſeunte ad fidem non eſt ſic, quia omnis actio, quę contra eum competebat infidelem exiſtẽtem, competit contra eundem fidelem factum. & de omni crimine poteſt accuſari, de quo poterat prius, ſicut iam dictum eſt. Et ideo manebit vinculum matrimonij, & actio, quæ competit coniugibus mutuo ex illo.

Item fides ſolum eſt in anima, & per ſuſceptionẽ eius ſolum immutamur in anima: mors autẽ in vtroque facit immutationem. In anima quidem, qui ſepa-A ratur a crimine. in crimine autem, quia illud reſoluitur, & deſinit eſſe in corpus humanum, & adhuc maior tranſmutatio eſt circa corpus per mortem, quam circa animam, & ita quantum ad hoc habet ſe è contrario mors quam ad fidem tranſire. Etiam matrimonium magis pertinet ad corpus, quam ad animam, nã licet matrimonium ſolo conſenſu contrahatur, tamẽ non contrahitur ad finem ſpirituale, ſed corporalẽ, ſ. ad prolem procreandam, ſ. erunt duo in carne vna, ſicut Chriſtus dixit Matth. 19. ſecunda Corint. 6. Etiam actus coniugales non ſunt ſpirituales, ſed corporales in redditione debiti, & mutuorum obſequiorum: & ideo ad eſſe perſonas legitimas, inter quas contrahatur, non requiritur habitudo aliqua ex parte ſolius animæ, requiritur autem aptitudo quædam ex parte corB poris. Nam ſi vir non habet membrum genitale non poteſt contrahere matrimonium. Similiter ſi mulier, tam arctã eſt, vt a nullo cognoſci poſſit extra de Frigi. & malefic. cap. fraternitatis. ergo matrimonium magis attenditur ex parte corporis, quã ex parte animæ, ſed per conuerſionem ad fidem nihil mutatur de corporalibus, ſed ſolum de ſpiritualibus, ergo nihil variatur circa matrimonium. Per mortem autem fit corporalis variatio, ita vt deſinat eſſe corpus vtriuſque coniugis, neque poteſt eſſe maior tranſmutatio: ergo ceſſabit per mortem matrimonium, & non per tranſitũ ad fidem.

Item patet, quia matrimonium eſt vinculum perſonale contractum inter perſonas, ſed per mortẽ deſiC nunt eſſe perſonæ illæ: ergo non poteſt manere vinculum. per conuerſionem autem ad fidem non deſinũt eſſe perſonæ, ideo non ceſſabit matrimonium. Iſta eſt ratio potiſſima, quia quantumcunque tranſmutatio fieret circa corpus, vel animam, ſi manerent perſonæ ſemper maneret vinculum, ſed deſinente perſona nõ eſt, cuius poſſit eſſe vinculum, neque in quo. Iſtud patet, quia non poteſt contrahere matrimonium, q nõ habet membra genitalia, vel potentiam coeũdi, vt extra de frigid. & malef. per totum, & tamen ſi contracto matrimonio incidatur vir, vel maleficium incidat in impotentiam coeundi perpetuam, non ſoluitur ob hoc matrimonium. extra de iureiurand. cap. quemadmodum. & de diuort. capi. quanto. Et hoc eſt, quia ad cauſandum vinculum matrimonij, quod non erat reD quirebatur iſta aptitudo in viro, & tamen contracto matrimonio, quia eſt cauſatum vinculum non eſt neceſſaria aliqua aptitudo, ſed manebit vinculum quandiu fuerint illi quorum eſt, id eſt qui ſunt extrema huius obligationis, ſunt autem extrema perſonæ cõtrahentes, ideo manentibus illis manet matrimonium, ſed per infidelitatem non ceſſant eſſe perſonæ, p mortem autem ceſſant, ideo per conuerſionem ad fidem non ſoluitur matrimonium, & ſoluitur per mortem.

Per redditionem debiti tollitur viro ius accuſandi vxorem de fornicatione. Queſt. LXII.

E DICENDVM ergo, quòd ſi coniuges conuertantur ſimul ad fidem, tenebitur vnus cohabitare alteri, & non poterunt tranſire ad alia vota, de cohabitatione autem verũ eſt, niſi vnus obijciat alteri fornicationem, quia p hãc repellet a iure cohabitandi. Sed in hoc aduertendum eſt, quia quando coniuges conuerſi ſunt ſimul, aut cohabitant, & mutuo reddebant debitum, aut nõn: ſi cohabitabant, & reddebant debitũ, quæcunque fornicatio pręceſſiſſet inter eos remiſſa eſt per redditionem mutuam debiti, ideo non poteſt amplius vnus alteri obijcere fornicationem hanc etiam poſt cõuerſionẽ. Si autem non reddebant mutuo debitum, quando conuer-

conuerſi ſunt ab illo tempore, quo alter coniugũ ſciuit alterum fornicatum, manet ius obiiciendi hãc fornicationem etiam poſt conuerſionem, ideo qui non fornicatus eſt non tenebitur cohabitare fornicatori, ſicut ſi fornicatio fuiſſet commiſſa poſt conuerſionem. quia non refert, an ante, vel poſt fuerit fornicatio. Si autem non fuerint coniuges ſimul conuerſi, & tamen ſi quando is qui vltimo conuertitur non tranſierat prior conuerſus ad alia vota, tenebitur prior recipere poſteriorem ad ſuam cohabitationem, & actus coniugales, niſi forte ei obiiciat fornicationem. extra de diuort. cap. gaudemus. in fine.

An ſi vnus conuerſorum ſtatim vult tranſire ad religionem, an poſſit alio coniuge inuito.
Quaeſt. LXIII.

SED quid ſi conuerſorum vnus vult ſtatim trãſire ad religionem, an nolente alio poſſit id facere? Dicendum, quòd aut ambo ſimul cõuertuntur, aut vnus prius, ſi ambo ſimul nõ poteſt vnus tranſire ad religionem inuito alio, quia praeiudicaret ei: nam non poſſet alius tranſire ad alia vota, & cogeretur continere, ideo requiritur conſenſus amborum, & quòd ambo tranſeant, niſi alter eorum eſſet non ſuſpectus de incontinentia, & ita maneret in ſeculo, vt dicitur extra de conuerſ. coniug. capit. cum ſis. & ca. vxoratus. Et hoc verum eſt, niſi alter eorum fornicatus eſſet, quia licet ſimul conuertantur poterit, qui non fornicatus eſt tranſire ad religionem irrequiſito alio, & cogetur ille continere. Nam ſimile eſt de fidelibus, ſi fornicatur vxor; poteſt vir ea inuita tranſire ad religionem, & illa cogitur continere extra de conuerſ. coniug. c. conſtituimus. Etiam ſi vir trãſeat ad monaſterium, ſine licentia vxoris, vel non habitã ſufficienti licentia, & illa poſtea fornicetur, non poterit repetere virum, ſed ea inuita, manebit in monaſterio, & illa cogetur continere eod. tit. c. veniens. Si autem non conuerſi ſunt ſimul, aut ille, qui prius conuerſus eſt monuit infidelem, vt cõuerteretur, vel ſaltem cohabitaret ei, aut non. Si non admonuit, & conuerſus vult intrare religionem, non poteſt intrare, niſi priuſquam intret infidelis requirat eum, quòd vult conuerti ad fidem, quia tunc cogitur conuerſus illam recipere in alleg. ca. gaudemus. ſi autem requiſiuerat eum, & ille non voluit cõuerti neque cohabitare, vel ſaltem non ſine contumelia creatoris, dicunt quidã, quòd ſi conuertatur, aut conuerti velit antequam trãſeat alius ad religionem, quòd non poterit ille tranſire, ſed cogetur recipere illum ad cohabitationẽ. Alij dicunt, quòd poterit impedire tranſitum eius ad religionem.

Dicendum, quòd circa hoc eſt opinio duplex. Quidam dicũt, quòd ſi requiſitus vnus coniugum ab alio non voluit conuerti, neque cohabitare, vel non ſine contumelia creatoris, etiam ſi poſtea pęnitentia ductus velit conuerti ad fidẽ, non poterit impedire tranſeuntem ad religionem, ſic tenet gl. penul. in alleg. c. gaudemus per cap. mulier extra de conuerſ. coniug.

Quomodo tranſitus ad religionem vnius coniugum impediatur per conuerſionem alterius.
Quaeſt. LXIIII.

SED dicendum videtur, quòd taliter cõuerti volens impediat alterum ingredi religionem, & reducat eum ad ſuam cohabitationem, quia extra de Diuort. cap. gaudemus. dicitur, quando conuertitur vnus coniugum, & alius non vult cõuerti, nec cohabitare, aut ſaltem non ſine contumelia

F creatoris, quòd conuerſus poteſt ad alia vota trãſire; & tamen ſi antequam iſte tranſeat ad alia vota; conuertatur alius, cogetur eum recipere ad cohabitationem, ergo ſimiliter ſi conuertatur antequam iſte trãſeat ad religionem, cogetur eum recipere, & nõ tranſire, cum ęquale pręiudicium fiat volenti conuerti de infidelitate, ſiue per aliud matrimonium, ſiue per trãſitum ad religionem.

Sed obiicietur de capitu. mulier extra de conuerſ. coniuga. vbi vir tranſiens ad infidelitatem relicta vxore in fide, ſi reuertatur ad fidem, & repetat vxorem, poteſt vxor non obſtante illo ingredi religionem, ergo ita altero coniugum ad fidem conuerſo, & altero manente infideli, non poterit infidelis etiam ſi conuerti velit, impedire, quin alius tranſeat ad religionem. G

Dicendum, quòd non eſt ſimile, primum quia hic agimus de infideli qui nunquam fuit ad fidem conuerſus. in capitu. mulier agitur de fideli, qui tranſit ad infidelitatem, & poſtea reuertitur ad fidem. Et eſt hic multa diuerſitas: prima quia grauius nimis peccauit, qui de fidelitate ad infidelitatem tranſiuit, quam qui in infidelitate, in qua natus eſt manebat conuerſa vxore ſua ad fidem, vt patet extra de diuort. capitu. quanto. melius enim eſt viam Domini non agnoſcere, quam poſt agnitam retroire ſecunda Petri capitu. ſecundo. & extra de Apoſta. capit. quidam, ergo minus fauorabiliter agerent iura cum iſto, qui redit ad fidem, de qua receſſerat, quam cum illo, H qui de nouo venit ad fidem, in qua nunquam fuerat.

Altera eſt, quia iura multum benigne agunt erga infideles, qui conuertuntur ad fidem quantum ad vxores ſuas, vt illas retineant, ſic dicitur extra de Diuort. capitu. gaudemus, vbi reſpondetur, quod infideles copulati in gradibus apud nos vetitis remanent cum vxoribus poſt conuerſionem in fauorem fidei, cum dicitur in fauorem pręſertim Chriſtianae religionis, & fidei a cuius perceptione per vxores ſe deſeri timentes viri poſſunt facile reuocari, fideles huiuſmodi matrimonialiter copulati libere poſſunt, & licite remanere, & tamen circa fideles, qui tranſeunt ad infidelitatem nõ ſeruatur iſte fauor, cum iura circa eos I non expreſſerint talem fauorem, immo potius pęnas apoſtatarum. C. de Apoſta. per totum, ideo non erit idem circa eorum vxores.

Tertia eſt, quia illa mulier erat ſeparata a viro illo iudicio Eccleſiae, & ita exprimitur in allegat. capitu. mulier, ſcilicet mulier, quae in fide remanſit poteſt nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio Eccleſiae ſeparata, ad religionem libere conuolare, vnde a contrario ſenſu, ſi mulier non fuerit a viro illo ſeparata iudicio Eccleſiae, cogetur redire ad virum, & non intrare religionem, ſi eam petat, & hoc expreſſe patet extra de diuort. capitu. illa. vbi dicitur, quòd ſi mulier labente viro in hęreſim, vel infidelitatem receſſit ab eo pro- K pria auctoritate, bona tamen intentione, ſcilicet, vt ille rubore affectus citius ad fidem rediret, cogetur ad eum reuerti, ſi ille redierit ad fidem, & eam petierit.

Si autem lapſo eo in hęreſim fuerit ab eo iudicio Eccleſiae ſeparata, non cogetur ad illum redire, etiam ſi reuertatur ille ad fidem, & eam repetat.

Et tamen circa iſtos infideles non eſt facta ſeparatio iudicio Eccleſię, ideo veniente ad fidem eo, qui manebat in infidelitate, cogetur ei cohabitare vxor ſi nondum tranſiuit ad religionem.

Dubi-

Dubietates aduerſus iam determinata ſuperius auferuntur. Quaſt. LXV.

A SVNT autem prædicta rationabiliter dicta, niſi quis dicat, ꝙ iſtud fit in fauorem religionis, eſt enim religio fauorabilior quam matrimoniũ, & ideo licet infidelis de nouo conuerſus compelli faciat alium coniugem prius factum fidelem, vt non tranſeat ad ſecunda vota, ſed cohabitet, non faciet eum cogi, vt non tranſeat ad religionem, quia religio eſt fauorabilior quam matrimonium. Sed hoc non ſtat, quia licet ſit fauorabilis religio, fauorabilior eſt cõuerſio infidelis ad fidem, quia ſine religione eſt ſalus, & non ſine conuerſione ad fidem, & tamen ſi non concedantur vxores infidelibus conuerti volentibus, diſtraherentur a conuerſione, ergo concedendæ B ſunt eis præcipue cum permittatẽ etiam infideles conuerſos ad fidem manere in gradibus apud nos vetitis, vt non diſtrahantur a conuerſione, cum dicitur præſertim in fauorem Chriſtianę religionis, & fidei a cuius perceptione per vxores ſe deſeri timentes viri poſſunt facile reuocari, fideles huiuſmodi matrimonialiter copulati libere poſsũt, & licite remanere. Sed obiicietur, ꝙ etiam eſt fauor quantum ad virum, qui de fide tranſiuit ad infidelitatem, & poſtea reuertitur. Nã poterit eſſe, ꝙ gratia, vel deſiderio vxoris redeat, & ſi ſciat non eſſe ſibi dandam, non redibit, & ſic etiã deberet hic pręferri fauor reuerſionis ad fidem religioni. Dicendum, ꝙ non eſt ſimile. Primo quia vt dictum eſt, ille vir grauius peccauit, ideo nõ eſt ſibi ſer- C uandus tantus fauor quantus infideli. Secundo, quia ibi intercidit iudicium Eccleſiæ: nam ſi ibi nõ fuiſſet ſeparata iudicio Eccleſiæ, ſed propria auctoritate, cogeretur redire ad virum in cap. mulier, &c. de illa ſupra allegatis, quod tamen non eſt in caſu conuerſionis infidelium ad fidem cum ibi non fiat ſeparatio iudicio Eccleſiæ, ſed per requiſitionem, vel auctoritate iuris. Tertio, quia facilius eſt trahi infideles ad fidẽ per vxores quã apoſtatas redire ad fidẽ, qui iam in illa fuerunt: nam apoſtatę cũ fuerint in fide, & cognoſcant eam, eſt veriſimile eos magis in conſcientia ſua ad redeundum quam infideles compungi ad veniendum, qui nunq̃ in fide ſteterunt, & ideo infideles trahentur per vxores, & leuia adminicula, cum è ꝯtrario per leuia D offendicula auerterentur ab ea. apoſtatas autem non oportet per vxores trahi, ſed magis a conſcientia ſua compuncti trahẽtur. Quarto & principalius, quia apoſtatas poſſumus cogere ad fidem redire per illationes pęnarum: infideles autem non poſſumus compellere ad fidem, ſed per liberam voluntatem venire debent. extra de Apoſta. c. quidã, ſ. vt quos Chriſtianę religioni liberę voluntatis arbitrium obtulit ſalutiferę coactionis neceſſitas in eius obſeruatione conſeruet, & ſic circa infideles non conuerſos debet attẽdi multus fauor ad hoc, ꝙ conuertantur, quantum ad apoſtatas non fauor, ſed pęnæ, ideo circa infideles cogẽtur vxores cohabitare viris poſterius conuerſis, & non tranſi- E re ad religionem ſi viri conuerti voluerint, & eas petiuerint. Circa apoſtatas viros de apoſtaſia redeuntes non erit ſicut.

Infideles fauorib', Apoſtatæ pęnis trahendi ſunt ad fidem.

Si alter coniugum conuertatur, & ingrediatur religionem, eo tamen nondum profeſſo, alius conuertitur, an teneatur reuerti ad ſæculum. Quaſt. LXVI.

SED quid ſi alter coniugum conuertitur, & alter non ſtatim conuertitur, conuerſus autem tranſit ad religionem: alius autem poſtea conuertitur anteq̃ ingreſſus religionem profiteatur, an tenebitur non ꝓfeſſus reuerti ad ſęculum, & cohabitare ei qui cõuer-

A titur? Aliqui dicunt, ꝙ cogetur redire ad ſæculum, & cohabitare. Simile apparet per id quod dicitur in cap. gaud. ꝙ ſi infidelis coniux requiſitus a fideli conuerſo non vult conuerti neque cohabitare, aut non ſine contumelia creatoris, poteſt tranſire fidelis ad alia vota: & tamen ſi antequam trãſeat ad aliud matrimoniũ conuertatur coniux infidelis tenebitur prius conuerſus recipere illum, & non tranſire ad aliud matrimonium. & ita ſi iam ad aliud matrimonium tranſierat fidelis alius, qui conuertitur nõ poteſt repetere ipſum, quia diſſolutum eſt primum matrimonium: ſi autem nondum tranſierat ad alia vota non erat diſſolutum primum matrimonium, ideo cõpellitur recipere eũ, qui cõuertitur. Sed ita eſt per introitum religionis, & profeſſionem, quia introitus ſolus non obligat aliquẽ B ad manẽdum in religione, profeſſio autem legitimè emiſſa obligat: ideo dicunt, ꝙ ſi fidelis conuerſus intrauit, & nondum profeſſus eſt, non eſt ſolutum matrimonium prius, & ſic alter coniugum conuerſus de infidelitate poterit petere coniugem, ſi autem erat emiſſa profeſſio dicunt, ꝙ ſoluitur matrimonium, & non poteſt repeti qui religionem intrauit. Sed dicendum, ꝙ non eſt verum, immo ſi manens in infidelitate requiſitus eſt per alterũ coniugum, vt conuerteretẽ, vel cohabitaret, & noluit, quo nolente conuerſus tranſit ad religionem, ſi poſtea conuertatur alter coniugũ & repetat religioſum nondum profeſſum, non tenebitur exire religionem, vt cohabitet. Eſt tamen verũ, ꝙ poterit exire, & cohabitare, ſi voluerit: ſed non com- C pellitur, nam non ſolum petente coniuge, ſed etiã ſine vlla cauſa poterat libere, cum non eſt emiſſa profeſſio, & tamen ſi noluerit, nõ cogetur exire, & hoc eſt, quia cum iuſte potuit religionem intrare nullo prohibente, nullus poteſt inde cogere exire. Cum autẽ obiicitur, ꝙ nondum eſt obligatus intrans religionem ad aliquid, ideo res eſt integra, quia non eſt ſolutum matrimonium, & ideo cogetur cohabitare, ſicut in eo, q nondum tranſiuit ad aliud matrimonium. Dicẽdum, ꝙ non eſt ſimile, quia per hoc, ꝙ vnus coniugum fidelis factus requiſiuit alium infidelem, vt conuerteretur vel cohabitaret, & ille neutrum voluit, perdidit ius cohabitationis: & tamen qñ cõuertitur antequam alius coniux ad aliud matrimonium tranſeat, & eſt in habitu ſeculari eſt res integra, & non eſt ille indiſpoſitus D cohabitare, ideo compellitur cohabitare ei, qui cõuertitur, ſecus quando coniux, qui alterũ requiſiuit tranſiuit ad religionem, quia iam ſe indiſpoſuit ad cohabitationem coniugalem, ideo non tenetur retrocedere inuitus, ſed poteſt ſpontaneus.

Solu. huiꝰ q̃õnis poni tur in f. q̃õ. 73.

Per introitum religionis non diſſoluitur matrimonium, nec per profeſſionem ſolum. Quaſt. LXVII.

ET cum dicitur, ꝙ nõ eſt diſſolutum matrimonium per introitum religionis, dicendum, ꝙ nec per introitum neq; per profeſſionẽ diſſoluitur matrimoniũ, niſi aliquid aliud accedat, E immo interdum ſi vnus coniugum altero ignorante, vel neſciente monaſterium intrat, & profitetur, & poſtea repetitus ab altero coniuge, cogitur inde exire, & cohabitare alteri. extra de Conuer. coniu. capit. ad audientiam, & capit. placet. & ita per profeſſionem non fuerat diſſolutum matrimonium, quia alias non cogeretur repetitus ab altero cõiuge redire ad ſęculum.

Eſt tamen dicendum, quòd etiam ſi per ingreſſum religionis vnius coniugum nõ fuiſſet diſſolutum matrimonium, cum alius conuerteretur, non poterat repetere eum, qui religionem fuit ingreſſus, quia qui religionem ingreſſus eſt duo habuit.

Primum eſt, ꝙ tũc ingredi potuit, & nullus poterat

prohibere, quia iſte requiſierat alterum coniugum infidelem, qui conuerti noluit neque cohabitare; & per hoc perdidit infidelis ius cohabitationis. & fidelis liberatus eſt a iure cohabitationis illius, tunc autem quando liber erat poterat religionem ingredi, & non poterat impedire iſtum ingreſſum alter coniux, quia manebat in infidelitate, ideo liberè & licitè intrabat: ſecus ſi infidelis ſciens, ꝙ fidelis volebat ingredi religionem, conuerteretur ante introitum illius in religionem, quia tunc recuperaret ius cohabitandi ex cōceſſione iuris, & poſſet impedire introitum religionis, vt dictum fuit ſupra. Et tamen ſi non fecit ſic, nō poterat impedire introitum manens infidelis, & ſic licitè intrabat fidelis religionem.

Q. pce. & 63.

Secundum erat, ꝙ ſe indiſpoſuit ad cohabitandum coniugi. nam religioſi non poſſunt exercere actus cōiugales: his duobus coniunctis, cum iſte licitè tranſierit ad illum ſtatum, qui ſtatus repugnat matrimonio, & non potuit aliquis eum impedire, ne tranſiret, nō poterit cogere ad exeundum. Et in hoc differt ab illo caſu, in quo dicitur de tranſeundo ad alterum matrimonium; nam ibi perdiderat infidelis ius cohabitandi, & tamen quia conuerſus eſt re integra antequam coniux tranſiret ad ſtatum contrarium huic ſtatui cōiugali ſubuenitur ei, & cogitur cōiux cohabitare, ſed cum tranſiuit alter cōiugum ad religionem non eſt res integra, quia conſtituit ſe in tali ſtatu, in quo manens non poteſt reddere debitum, vel exercere actus coniugales, ergo non cogitur dimittere ſtatum iſtū, & cohabitare coniugi conuerſo.

Et cum dicitur, ꝙ non fuit diſſolutum matrimonium per introitum religionis, ideo poſſit cogi ad exeundum: nihil probatur, quia etiam ſi non diſſoluitur matrimonium poteſt coniux negare alteri cohabitationem. Sicut ſi alter coniugum fornicatur non diſſoluitur matrimonium per fornicationem, & tñ qui non fornicatus eſt poteſt abijcere fornicatū a ſua cohabitatione. Et ſic eſt de ingreſſu religionis: nam regulare eſt, ꝙ vnus coniugum non poſſit intrare religionem, vel accipere ſacros ordines ſine licentia vxoris certo modo. extra de conuer. coniug. c. coniugatus. & c. ſane & vxoratus. Si tñ fornicatur vxor poteſt vir ſine licentia eius ingredi religionem, & ipſa neq; prohibere poterit ingredi, neque ingreſſum repetere. e. ti. c. conſtitutus, & dato ꝙ poſſet vxor impedire virum, ne ingrederetur religionem ſi fornicata non fuerat: ſi tamen fornicatur poſt ingreſſum illius non poterit repetere eum. e. tit. c. veniens, & ita ad hoc, ꝙ vnus coniugum intret religionem altero inuito, & maneat in religione, quam intrauerit, non requiritur ꝙ ſit diſſolutum matrimonium, ſed ꝙ alter eorum perdiderit ius cohabitandi: ſed hic perdiderat infidelis ius cohabitandi, quia requiſitus conuerti noluerat, & tunc quando vxor intrauit religionem non poterat impedire, nec reclamare cum maneret infidelis, ergo licet poſt ingreſſum conuerteretur ante profeſſionem, non potuit compellere vxorem ad exeundū cum iam non eſſet res integra, & ille perdiderat ius cohabitandi.

Dfia inter ingreſſum & profeſſionem.

Sed hoc differt inter ingreſſum, & profeſſionem, quia ſi non ſit emiſſa profeſſio, non poteſt quidem cogi vxor ad exeundum, ſed poteſt libere exire, & cohabitare, quia ipſa nondum eſt quantum ad ſe ligata. Si autem emiſſa eſt profeſſio, nec vir poteſt eam cogere ad exeundum, neque ipſa ſponte exire poteſt, qa iam ligata eſt: ſic erat ſi contractum eſſet matrimonium ſecundum, antequā coniux de infidelitate conuerteretur, nam non poterat tunc ille repetere eam, nec illa ad eum redire, quia erat ſolutum matrimonium in alleg. c. gau.

F *Si mulier conuerſa accepit virum alterum: deinde vir infidelis conuertatur, poterit, accipere vxorem. ſi tamen ingreditur religionem non poteſt vxorari. Quæſt. LXVIII.*

SED differūt adhuc in his duobus caſibus, quia ſi mulier conuerſa tranſeat ad aliud matrimonium antequam vir conuertatur: poterit vir accipere aliam vxorem, cum ſolutum ſit matrimonium & non ſit aliqua cauſa impediens: ſi autem mulier ad religionem tranſiuit, ſiue ſit profeſſa, ſiue non, non poterit vir illa viuente accipere aliam vxorem. Cauſa diuerſitatis eſt, quia in primo caſu ſolutum eſt matrimonium, Et ideo poteſt vterque ad alia vota tranſire, & tranſiuit iam mulier; ideo nihil impedit virum quin tranſeat. In ſecundo caſu
G ſecus eſt, quia nō eſt matrimonium ſolutum, ideo non licebit alicui coniugum tranſire ad alia vota. Nā eſt ſpeciale in hoc, quia mulier religionem intrans licet ante profeſſionem non ſit obligata religioni & poſſit exire: ſi a viro tamen requiratur, vt cohabitet, cogetur vel cohabitare, vel manere in religione: nam ſi ad ſęculum redierit tenetur virum recipere: ideo vt vir poſſit deliberare quid facere debeat, tenetur mulier ſtatim vel infra datum ſibi tempus a iudice deliberare an velit manere ī religione, vel regredi ad virū: & illud qd̓ deliberauerit tenebitur facere: ſi aūt
H mulier noluerit recipere virū ad cohabitationē, neq; ēt determinare ſe ad religionē, ſed manere in ſęculo nō permittetur, ſed alterū eorū tenebit̄ facere, vt patet extra de cōuer. ꝯiu. c. mulier, & de diuor. c. quāto.

Et non eſt ſicut in fornicatione corporali pro qua perdit fornicator ius cohabitationis: nam ibi ſi vxor conuertatur ad fidem, & poſtea conuertatur vir non tenebitur eum recipere ad cohabitationem ſi fornicatus fuerat: & patet hoc de diuor. cap. gaudemus. in fi. vbi conuerſo vno coniugum ad fidem ſi alter conuerti non vult neque cohabitare, poteſt tranſire alius ad alia vota: & etiam ſi cohabitare velit, dumtamen non conuertatur, perdit ius cohabitationis, quia non tenetur fidelis cohabitare infideli: & tamen ſi cōuertitur recuperat ius cohabitationis. Vnde non ſolum non licet alteri coniugi iam tranſire ad alia vota, ſed
I etiam cogitur cohabitare conuerſo ad fidem, qui tamen iam perdiderat ius cohabitationis cum conuertitur per hoc; quòd non ſimul conuerti voluit cum vxore. Et non poteſt vxor obijcere ei, quòd non vult cohabitare ei, vel non tenetur; quia ille iam perdidit ius cohabitationis. Nam dicitur ibi quòd compellitur eum recipere. Additur niſi forte obijciat ei fornicationem: quia tunc non tenetur eum admittere. Sic colligitur etiam eod. tit. cap. de illa. & c. quanto. & ideo in fornicatione corporali poterit alter cōiugum non recipere alterum, quando conuertitur: & tamen nō cogitur propter hoc intrare religionem, ſed libere poteſt in ſęculo manere. In fornicatione ſpirituali, ideſt infidelitate diſtinguit̄ ſicut infra dicetur: & ita magis obſtat fornicatio corporalis fornicatori quātū
K ad legē ꝯiugalē ꝗ̄ fornicatio ſpūalis, vt dicem⁹ ſtatim.

Quare eſt quòd ſi alter coniugum conuertatur, altero manente in ſua infidelitate, deinde cogitur eum recipere ſi conuertatur, antequam tranſeat ad alia vota. Quæſt. LXIX.

SED ſtatim inſurgit dubiū cū conuertitur aliqs cōiugū ad fidē altero nolēte cōuerti, & ꝑ hoc ꝑdat ius cohabitationis: quare cogit̄ cōuerſus recipere aliū, ſi cōuertat̄ anteꝗ̄ iſte tranſeat ad alia vota, cū poſt cōuerſionē vni⁹ maneat alius in fornicatione ſpūali quæ eſt infidelitas; & ꝑ fornicationē perditur ius cohabitationis in alleg. c. gaud. Dicendū ꝙ fornicatio in pręſenti accipit̄ multipl̄r: eſt fornica-

A tio carnalis per commixtionem illegitimam. Eſt fornicatio infidelitatis, qñ vno coniuge conuerſo ad fidem, alius manet in infidelitate. Et eſt fornicatio apoſtaſiæ, qñ ambo coniuges ſunt fideles, & alter eorum trãſit ad hæreſim, vel ad errorem paganiſmi. Et in his quantum ad legem matrimonij non fit vno modo, ſed reputatur grauior fornicatio carnalis, minus grauis fornicatio apoſtaſiæ, & adhuc minus grauis fornicatio infidelitatis. Vnde fornicatio carnalis ſemper repellit a cohabitatione tam inter infideles, quam ad fidem conuerſos. Nam inter fideles ſi vnus coniugum fornicetur alius non tenetur ei cohabitare. de côuer. coniug. ca. gaudemus. & hoc, niſi ambo fornicati eſſent, quia tunc paria delicta tolluntur compenſatione quadam. de diuor. c. ſignificaſti. ita ẽt ſi erant coniuges infideles, & alter eorum fornicatus eſt, & conuertuntur ambo, non tenebitur, qui non fornicatus eſt recipere fornicationẽ, ſiue ſimul, ſiue diuerſo tpe conuertantur de diuort. c. gaud. De infidelitate apoſtaſię ſic dr̃, ꝙ lapſo altero coniugum in hęreſim, vel in errorem gentilitatis poteſt qui relinquitur cohabitare, ſed ĩ hoc nõ relinquitur (alias vtitur) iure ſuo. Poteſt autem repellere alterum a ſua cohabitatione, ſed ſi repellat, aut hoc facit iudicio Eccleſię, aut propria auctoritate, ſi propria auctoritate cogetur redire ad virum ſi ille redierit ab hæreſi, vel errore. de diuor. c. de illa. ſi autem iudicio Eccleſiæ ſeparatur non cogetur redire ad virum, qñ conuerſus fuerit ille ab errore eod. c. de illa. & tamen ſi non vult redire ad virum, tenebitur intrare religionem, & non poterit manere libere in ſeculo, etiam nõ tranſeundo ad alia vota. de conuerſ. coniug. c. mulier in tex. & gl. De fornicatione infidelitatis dicẽdum, ꝙ iſta reputatur minor alijs. Vnde quandiu manet alter coniugum in hac fornicatione, non tenetur alius cohabitare ei, & tamen ceſſante fornicatione, ideſt qñ conuertitur ad fidem nihil impedit quin vnus alteri cohabitet: nam ſi vnus ↄuertatur poſt alium tenetur prius conuerſus recipere poſterius conuerſum ſi non requiſiuit eum de conuerſione, quia illo non requiſito, non poterat tranſire ad alia vota. Si autem requiſiuit eum, & conuerſus eſt, tenetur eum recipere, ſi autẽ noluit conuerti neq; cohabitare, poterat qui conuerſus eſt tranſire ad alia vota, & tamen ſi antequam ille tranſeat conuertatur alter coniugũ, tenetur eum recipere ad cohabitationem. in alleg. c. gaud. & ſic fornicatio infidelitatis nõ impedit, niſi quandiu quis in illa manet, & non poſt, & in hoc eſt iſta minor alijs duabus, quia aliæ ambæ poſt plenam emendationem repellunt a cohabitatione ſecundum modum ſupra poſitum, & iſta non repellit poſt emendationem.

Quare fornicatio carnalis reputatur grauior alijs, ſ. apoſtaſiæ, & infidelitatis. Quæſt. LXX.

NVnc quæritur quare iſtud fiat, & quia fornicatio carnalis reputatur grauior ambabus, de illa dicemus in comparatione ad multas, & dicendum, ꝙ iſta magis repellit a cohabitatione q̃ aliæ duæ. Primo quia iſta infert ſpeciale damnum, vel malum viro, quod non inferunt aliæ, quia ſi vir cognoſceret vxorem ſuam carnaliter poſtq̃ illa fornicata eſſet, nõ poterat mortua illa tranſeundo ad religionem promoueri ad ordines ſacros, quia cenſetur bigamus 34. di. c. ſi laici. ſi autem non fornicaret mulier, poterat vir promoueri ad ſacros, quia non incurrerat notam bigamiæ etiã viuente vxore, ſi illa det licẽtiam, poterit vir promoueri ad ſacros cum illa continentiam vouerit de conuerſ. coniug. c. coniugatus.

A Si autem vxor fornicetur, & vir non cognoſcat eã poſt fornicationem, poterit ad ſacros promoueri, & tanto facilius, quia iam non exigitur licẽtia illius, ſed illa nolente poterit vir ordinari, vel intrare monaſterium, & illa cogitur continere. de conuerſ. coniug. c. conſtitutus. Fornicatio autem ſpiritualis non infert hoc damnum, quia ẽt ſi vir cognoſcat vxorẽ poſt fornicationem ſpiritualem non efficitur bigamus, nec impeditur a promotione, ideo non compellitur recipere fornicatam carnaliter, & compelletur recipere fornicatam ſpiritualiter aliqñ. Sc̃do quia per fornicationem carnalem corpus & aĩa polluitur, per ſpiritualem aũt ſola anima, ideo aliquid grauius fit in carnali. Tertio quia cũ carnalis fornicatio ſit in crimine, magis diſplicet viro, qui corpus attendit, & nõ animam in fęmina, & fęmina quoq; in viro ſuo, cũ actus coniugales corpore, & non anima exerceãtur. Quarto pp maius ſcandalum, nam tam vir quam mulier magis ſcandalizantur de fornicatione corporali quam ſpirituali, & magis abhorret vir fęminam fornicantẽ carnaliter, quã incidentem in hęreſim, vel gentilitatem, vnde importabilis forte ei eſſet cohabitatio eius. non eſt aũt ſic de fornicatione ſpirituali, quia non tam dure coarctatur vir pp illã fornicationem, & iſta eſt potiſſima cauſa, vnde generaliter repellit fornicatio carnaliter, ſpiritualis autem non generaliter, vt dictũ eſt. Et iſta eſt cauſa quare iſtum ſolum caſum expreſſit dominus ad repellendum a cohabitatione, cum dicat, quod vir nõ dimittat vxorem, niſi propter ſolam fornicationem: Matth. 19. c. iſtæ cauſę tanguntur per gl. de conuerſ. coniug. c. mulier.

B

Quare Chrĩs expſ ſit côiuges ſolũ repelli a cohabitatione pp ſolam fornicationẽ.

C

Fornicatio apoſtaſiæ quare ſit grauior quam infidelitatis. Quæſt. LXXI.

NVnc dicendum eſt de duabus alijs fornicationibus, quare fiat grauius ĩ fornicatione apoſtaſiæ quam infidelitatis. Et dicendum, ꝙ in omnibus eis rationabiliter ſtatutum eſt, nam fornicatio corporalis omnino a cohabitatione, & iure coniugali excludit propter rationes ſupra poſitas, fornicatio autem apoſtaſiæ non habet ius repellendi a cohabitatione, niſi inquãtum eſt facta iudicio Eccleſię. Vnde ſi ꝓpria auctoritate mulier receſſit a viro labente in hęreſim, vel errorẽ Gentilitatis, cogitur ad eum redire, qñ ille fuerit emendatus. Et ratio eſt, quia ex parte mulieris, & viri côcurrit cauſa ad hoc, ex parte mulieris, quia ipſa non habuit ius recedendi a viro cum non potuerit propria auctoritate diuortiũ facere, & quod iniuſte factum eſt, reuocari debet: ex parte viri ↄcurrit, ꝙ ille emẽdatus eſt qñ redit ad fidẽ, & ita iã non manet aliqđ ſcãdalum, vel malũ in viro, qđ diſpliceat vxori, & è ↄ̃rio, iõ ſuccurritur ei, vt reſtituaẽ ad ius cohabitationis, qua nõ fuerat iuſte ſpoliat⁹, ſed in fornicatione carnali nõ fiet iſtud, nã ẽt ſi vir diuerterit a muliere, negãdo reditionẽ debitũ ꝓpria auctoritate pp fornicationẽ, nõ cogẽt cohabitare ei, ſed ẽt ſnĩa Eccleſię approbabiẽ diuortiũ ſi ↄſtiterit de fornicatione, & tñ interim dũ pẽdet iudiciũ de fornicatione, ſi vxor ſpoliata petit ſe reſtitui, & vir non obijcit, niſi fornicationẽ, & maxime ſi nõ habet ꝓbationes incontinenti paratas, reſtituẽt fęmina quo ad thorũ, & cohabitationẽ, iniũgendo viro, ꝙ debitum reddat, qđ ſi nõ reddat excõicabiẽ. Et tñ ſi vir nouit vxoris fornicationẽ, & vult nõ ꝓiudicare ſibi, potius debet ſuſtinere excõicationis ſniam q̃ debitũ reddere, ↄſtito aũt de fornicatione, abſoluetur ab illa ſententia quam conſtat per ignorantiam veri contra eum eſſe latam argumento eorũ, quæ dicunẽ extra de reſti. ſpoli. c. literas, & de ſen. excômun. c. inquiſitioni.

D

E

Vir poteſt excõicari, ſi non reddat debitũ vxori.

Sed eſt in hoc conſiderandum, ꝙ ſi pendente iudi- F cio de fornicatione, nōdum probata, & reſtituta vxore per ſententiam Eccleſiæ vir commiſceatur vxori carnaliter præiudicat ſibi in aliquo, & in aliquo non: nam ſi inuenitur vxorem fornicatam, pronunciabitur diuortium & abſoluetur vir a cohabitatione, neque præiudicabitur ei per carnalem copulam reddendo debitum, quia hoc non fecit volens, ſed compulſus mandans Eccleſiæ: ſecus ſi ipſe peteret debitum, quia per hoc renunciaret exceptioni fornicationis, & reconciliaret ſibi vxorem: p̄iudicat tamen vir ſibi quantum ad legem promotionis, quia etiam ſi ex mandato Eccleſiæ reddat debitum vxori fornicatæ incurrit bigamiam, & iam non poteſt promoueri. 34. diſt. cap. ſi laici, & eccleſia non poteſt ſibi ſuccurrere in hoc, G quia non poteſt diſpenſare in his, quæ inducunt defectum ſacramenti, vel ſignificationis, & ideo ſi habet animum aſcendendi aliquando ad ordines ſacros, & nouit fornicationem vxoris: potius debet ſuſtinere ſn̄iam excōmunicationis quàm commiſceri ei iuxta illud c. literas. & cum conſtiterit de fornicatione abſoluetur vir ab vtroque tam ab excommunicatione quàm cohabitatione.

Vxor hæretici quomodo poteſt ſeparari ab hæretico, & intrare religionem, & an poſtea viro reconciliato poſſit eam repetere, nondum profeſſam. Quæſt. LXXII. H

SI autem diuortium factum eſt auctoritate Eccleſiæ lapſo viro in hæreſim, vel errorem gentilitatis, & vir emendatus redit poſtea ad fidē ex parte viri eſt aliquid, vt reſtitui debeat, ſed ex parte mulieris eſt aliquid, vt non debeat reſtitui. Nam quia vir emendatus eſt, non manet ſcandalum aliquod, aut aliqd, quod in viro diſplicere poſſit vxori, cum ille error fuerit ſolū ex parte animæ, ideo deberet reſtitui. Sed obſtat, quod eſt ex parte vxoris. ſ. quia iuſte receſſit cum iudicio Eccleſiæ receſſerit, qđ autem iuſte factum eſt non eſt reuocandum, ideo eſt hæc via, ſi qn̄ vir redit de hæreſi mulier iam intrauerat religionem, ſiue ſit profeſſa, ſiue nō, nequaquam poterit vir quicquam petere contra eam, & tn̄ ſi non I ſit profeſſa religionem, & vult redire ad ſeculum cogetur ad virum redire. Si autem nondum intrauerat, aut non vult intrare, aut vult, ſi vult intrare non poterit vir eam impedire, & tamē tenebitur profiteri, vel ad virum redire: ſi autem non vult intrare religionem cogetur cohabitare viro, ſic colligitur de conuer. coniug. cap. mulier. Sed in fornicatione corporali, nec cogitur nō fornicatus recipere vxorem fornicatam, nec religionem intrare, & iſta eſt differentia, & ratio prædictorum eſt, quia quādo Eccleſia fecit diuortium inter mulierem, & virum lapſum in hęreſim, non dedit ſibi licentiam manendi abſolute ſine viro, ſed tranſeundi ad religionem, vel redeundi ad virum ſi rediret, ita enim intelligebatur, ideo redeunte viro cogitur mulier alterum iſtorum eligere.

K Eſt autem adhuc minor fornicatio infidelitatis, quia illa non nocet, niſi quamdiu manet, cum autem emendatur quis de illa non poteſt repelli. Vnde conuerſo altero coniuge ad fidem, & alio manente in infidelitate nō tenetur fidelis cohabitare fideli, ſi autem conuertatur ſtatim tenetur ei cohabitare, niſi iam tranſiuiſſet ad alia vota in caſu permiſſo, vt extra de diuort. capitu. gau. Ratio diuerſitatis inter iſtas duas fornicationes ſpirituales eſt. Prima eſt, quia fornicatio apoſtaſiæ nunquam eſt ſine nouo crimine, & valde graui. nam quod fidelis labatur in hęreſim, vel in errorem Gentilitatis eſt grauiſſimum peccatum, ꝙ aūt qui infidelis natus eſt nō ꝯuertatur ꝓ hoc, vel illo

Dr̄ia fornicationū ſpiritualium.

F tempore, aut non eſt peccatum, aut ſaltem non eſt de nouo pc̄tm̄; & ideo aliter iudicabitur in apoſtaſia, aliter in infidelitate. Secunda eſt, quia etiam ſi delictum ſit, non poteſt illud obijcere alter coniugū alteri, quia ſunt ambo nati infideles, & fuerunt longo tp̄e infideles, & ſi fornicatio debet vocari erit in vtroque, & tamen qn̄ vterque coniugum fornicatur non poteſt vnus obijcere alteri fornicationem, quia paria delicta quadā compenſatione tolluntur de diuor. c. ſignificaſti. Nec obſtat ſi vnus conuerſus eſt ad fidem ante alium, quia hoc eſt prius de fornicatione emendari: & tamen hoc licet faciat aliquid quantum ad Deum ad delictum eſſe grauius, vel leuius: tamen quantum ad vim repellendi a cohabitatione nihil mutat vel G addit. ſicut in fornicatione carnali ſi vnus coniugum fornicatus eſt ſemel tantum, & alius decies millies: æqualiter poteſt vnus alterum, & alius alterum accuſare: ſiue quantum ad pęnam criminis, ſiue ad diuortium faciendum inter eos: ergo idem erit de fornicatione ſpirituali. Tertia eſt quia licet aliqua ſit vera fornicatio non habet vim repellendi, niſi reputetur fornicatio inter eos, quibus ex ea debet cōpetere ius excipiēdi. ſicut in fornicatione corporali facta inter infideles ſi vir repudiet vxorem accipiens aliam, & illa aliū accipiat vterque vere fornicatur, vt dixit Chriſtus Matth. 19. & tamen non reputatur inter infideles H iſtud fornicatio, ſed legitima copula facta auctoritate legis ſuæ, ideo qn̄ cōuertitur ad fidem, neuter poteſt alteri obijcere iſtam fornicationem. de diuor. c. gaud. in fine. Sic eſt & a fortiori de fornicatione ſpirituali, quę eſt infidelitas: nam licet ſit fornicatio ſpiritualis non reputatur ab ipſis infidelibus fornicatio: imnio bonus ſtatus, & ſalutaris, ideo de hac fornicatione infidelitatis neuter pōt alteri obijcere: & iſtę rationes ſunt non in fauorem fidei, ſed etiam de rigore iuris.

Quarta eſt in fauorem fidei nam ſi infideli, qn̄ vult conuerti non daretur vxor prius conuerſa, vel ē ꝯrio retraherentur per hæc a conuerſione, ſed iura debēt tollere offendicula conuerſionis, ergo debet coniux conuerſus ad fidem recipere alterum coniugē quandocunque conuertatur ad fidem, niſi iam tranſierit I ipſe ad alia vota ex aliqua de cauſis iuris, vt ſtatuit in alle. c. gau. & ibi redditur cauſa. ſ. in fauorē pręſertim fidei, & Chriſtianę religionis, a cuius perceptione per vxores ſe deſeri timentes viri poſſunt facilius reuocari: fideles hmōi matrimonialiter copulati liberè poſſunt, & licitè remanere. Et ſic apparet ex prædictis, quę ſit differentia inter has tres fornicationes. ſ. carnalis repellit a cohabitatione tam fornicantē perſeuerantem, ꝙ etiam plene emendatum: & hoc in oī caſu. fornicatio autem apoſtaſię repellit fornicatum non emendatum, & etiam emendatum repellit in aliquo caſu, ſ. quando facta eſt iudicio Eccleſiæ ſeparatio, & vult tranſire ad religionem, qui manſit in fide: fornicatio autem infidelitatis ſolum repellit fornicantem & non emendatum.

K *Soluit quæſtionem 66. de mente propria poſtquam confutauit primam opinionem.* Quæſt. LXXIII.

REDEAMVS nunc ad id quod ſupra dicebamus, ſ. ſi mulier tranſiuit ad religionē, & nondum profeſſa eſt, quando vir ſuus de infidelitate reuertitur, an poſſit eam repetere? Et dicendum ꝙ non, ſicut ſupra diximus, *In q. 66.* ſiue .n. viro manente in infidelitate req̄ſito, vt cōuertatur ſiue nō req̄ſito, ſi mulier ꝯuerſa trāſeat ad religionē & ſi nō ſit profeſſa, nō tenet̄ redire ad virū, q̄ conuertitur. & tn̄ ſi vult ad ſeculum redire, tenetur cohabitare viro cōuerſo. Cū aūt obijcitur de profeſſione, *Ad cōtrarium.*

quod

quòd per illam firmatur religio, ideo ꝙ mulier, quæ non eſt profeſſa debeat exire, & cohabitare viro, non tenet ratio: nam iſtud eſt ſi peteremus, an poſſet cohabitare voluntarie, nam non profeſſa poteſt libere exire, & profeſſa non poteſt, ſed non probat quãtum ad hoc, quod eſt cogi cohabitare viro: nam in hoc aliqua eſt profeſſa, quæ cogitur cohabitare, & aliqua eſt non profeſſa quę non cogitur cohabitare, eum profeſſio non liget, niſi profitentem, & non poſſit eſſe in præiudicium alicuius alterius. Iſtud patet ſi mulier fornicetur vir poterit intrare religionem, vel accipere ordines ſacros, & etiam ſi vxor repetat eũ ante introitum, vel profeſſionem, aut promotionem non auditur. extra de conuerſ. coniug. c. conſtiturus, ſi tamen alter coniugum altero ignorante, vel non habita legitima licentia religionem intret, & profiteatur repetente eum altero coniuge cogetur redire ad cohabitationem, de conuerſ. coniug. c. placet: non enim potuit hic profeſſio, & votum continentię ſolennizatũ nocere alteri coniugi qui non cõſenſit, ſed ipſum vouentem ligauit, ideo defuncta vxore vir ille, qui ſic ꝓfeſſus fuerat, & ad ſęculum petente vxore redierat, tenetur reuerti ad monaſterium, & continentiã ſeruare eod. c. placet: & c. ex parte abbatis. Et ideo q̃tum ad hoc, ꝙ alter coniugum repetat alterum religionẽ ingreſſum, & ille teneatur exire, & cohabitare nõ attenditur, an profeſſio ſit emiſſa, vel non, ſed ſolum, an qui intrauit religionem intrare potuit, vel non: nã ſi potuit, ſiue ſit profeſſus, ſiue non, non poterit eum repetere alter coniux. Si aũt non potuit licite intrare nõ differt, an profeſſio emiſſa ſit, vel nõ, quia petente alio reuocabitur, ſed in propoſito ſic eſt, ꝙ quocũq; mõ infidelis conuerſus ad fidem intret religionem manente altero coniuge in infidelitate, licite intrat, ergo ſiue profeſſio ſit emiſſa, ſiue non, non reuocabitur, patet: nam ſi vnus coniugum conuertatur, & alter non: & ſi non requiratur vt conuertatur, non habet ius cohabitandi cũ fideli q̃diu infidelis eſt, ſi fidelis hoc non conſenſerit, ergo q̃diu poteſt fidelis coniux repellere infidelem poteſt eo inuito intrare religionem, & ſi ingreſſus eſt licitus non eſt aliqua cauſa, vt reuocari poſſit, a fortiori autem ſi alter coniux ad fidem trãſiens requiſiuit alium, vt cõuerteretur, & ille noluit, & poſt hoc alius intrauit religionem, ideo ſi conuertatur alius poſtquam iſte religionem intret non poterit iſtum repetere, ideo ſiue profiteatur, ſiue non huiuſmodi conuerſus, non poterit alter, quando conuerſus fuerit ad fidem, repetere eum.

Quando nouiter conuerſus repetit iam prius conuerſum, quid agendum ſit. Quæſt. LXXIIII.

SED differentia iſta eſt, qñ vnus coniugum nouiter conuerſus repetit alium coniugem iã prius conuerſum, aut ille tranſiuit ad aliud matrimonium ac ingreſſus eſt religionẽ, & profeſſus eſt, aut non profeſſus eſt, ſed ſolũ ingreſſus, aut nihil iſtorũ fecit, ſed manet liber in ſęculo. In primo caſu, nec nouiter cõuerſus poteſt repetere coniugem, nec ille poteſt ad cohabitandum redire, quia diſſolutũ eſt matrimoniũ primum, & celebratum legitime ſm. In ſecundo caſu etiam non poteſt nouiter conuerſus aliũ repetere, neq; alius ad ipſum redire. Non quaſi ſit diſſolutum matrimonium, ſed quia legitime intrauit religionem qui intrauit, & aſtrinxit ſe ei per profeſſionem, & iam non poteſt reuerti ad ſęculum. Non eſt autem verum, ꝙ per religionis profeſſionem, vel per ſuſceptionem ſacri ordinis ſoluatur matrimonium, quia ſi ſolueretur non cogeretur alter coniugum qui religionẽ profeſſus eſt altero ignorante, redire ad ſę-

A culum, & tamen cogitur, extra de conuerſ. coniug. c. placet. Sed dicet aliquis, ꝙ in iſto caſu non tenuit profeſſio, ideo reuocatur, ſi autem tenuiſſet non reuocaretur, & ſaluaretur matrimonium. Dicendum, ꝙ falſum eſt, quia ibi profeſſio obligauit profeſſionem facientem. Vnde ille tenetur ſeruare continentiam: nã ſi vxor eum repetit, tenetur ei reddere debitum, ſed non poteſt petere, & illa mortua, tenetur caſtitatẽ ſeruare, & non licet ei tranſire ad alia vota eod. c. placet. Verum eſt tamen, ꝙ profeſſio non tenuit totaliter, ſicut votum ſolennizatum, ſed tenuit votum ſimplex de continentia emiſſum, ideo mortua vxore, tenetur iſte continẽtiam ſeruare, ſed non tenetur intrare monaſterium eod. tit. ca. quidam, & tñ ſi profeſſio tenuit

B in modum profeſſionis iam ſi per profeſſionem efficiatur quis religioſus determinati ordinis, teneretur ſaltem mortua vxore ingredi illum ordinem, ſicut tenetur continẽtiam ſeruare. Adhuc amplius apparet, quia in caſu, in quo tenet profeſſio corporaliter non diſſoluitur matrimonium, vt ſi fornicata fuit vxor, licet ea inuita viro ſuo intrare religionem, vel promoueri ad ſacros, & non poteſt ipſa impedire de conuer. coniug. c. conſtitutus. ꝙ profeſſio teneat patet, quia non poteſt ibi vxor virum repetere ingreſſum, vel impedire ne introeat, & tamen ibi non diſſoluitur matrimonium, ſed tenet, quod patet, quia ſi diſſolueretur liceret vxori tranſire ad alia vota viro profeſſo religionem, vel promoto ad ſacros, quia nõ eſt aliquid quod impediat contrahere, & tamen falſum eſt, ꝙ ta-

C lis vxor teneatur ad continentiam perpetuam ſeruãdam, immo detruditur in monaſteriũ eod. tit. ca. gau. vbi omnes mulieres adulterę ſi non volũt eas viri ſui ſibi reconciliare, retruduntur in monaſteria ad agendam perpetuam pęnitentiam, ergo non ſoluitur matrimonium per ſacrum ordinem ſuſceptum neq; per religionis profeſſionem. Et ob hoc dicendum eſt, ꝙ in caſu prædicto fidelis conuerſus intret religionem, & profiteatur, & tunc ſi alter coniux de infidelitate conuertatur, non poterit qui conuertitur de nouo ad aliud matrimonium trãſire, quia adhuc primum matrimonium tenet cum non ſit diſſolutũ per profeſſionem, & exiſtente matrimonio inter aliquas perſonas

D non poteſt aliqua earũ cum alia ꝯtrahere. In tertio caſu, ſ. qñ vnus coniugum iam intrauerat religionem, qñ alius conuerſus eſt, licet non profeſſus fuerat, non poteſt repetere illum, vt ad cohabitandum redeat, qui tamen intrauit religionem poteſt ad cohabitandum redire. In quarto caſu dicendum, quòd primo cõuerſus compellitur ad recipiendum de nouo cõuerſum ad cohabitationem, cum non ſit aliquid, quod impediat, aut quòd obiici poſſit de nouo cõuerſo ad repellendum eum a cohabitatione de diuort. capi. gaudemus. Cum autem conuertitur ad fidem alter infidelium coniugum manẽte alio in infidelitate in electione conuerſi eſt, an velit cohabitare infideli, vel non, ſi vult habitare, licite habitabit, ſi vult diuertere ab eo, licite recedet, & non poterit reclamare infidelis, vt

E cogatur ſibi cohabitare conuerſus.

Vtrum fidelis poſſit cohabitare infideli. Et an ſi fidelis viderit obſtinatam vxorem, & perſeuerantem in infidelitate, ſeu fornicatione carnali teneatur, & obligetur eam dimittere, aut peccet mortaliter manendo cum illa. Quæſt. LXXV.

CIRCA primum, quòd fidelis poſſit cohabitare infideli, dubitatur a quibuſdam. Et primo, quia fidelis non poteſt contrahere cum infideli, & è contrario. C. de Iudæ. & reli. l. ne quis Chriſtianam, & tamen vnus conuerſorum eſt iã Chriſtianus, ergo non poterit cohabitare infideli.

Secundo, quia ideo vetantr fidelibus contrahere cum infidelibus ne peruertantur, ſed fidelis nunc manens cum infideli poterit peruerti, & tanto facilius, quantomagis nouus in fide eſt, ergo non licebit cohabitare.

Tertio quia dicitur 28. quæſtio. t. Iudæi, non poteſt infidelis in eius permanere coniunctione, quæ iam translata eſt in fidem Chriſtianam, ergo non licebit fideli conuerſo cohabitare infideli.

Quarto, quia qui conuertitur iam eſt fidelis, ſed non licet fidelibus coniugi, circa quartum gradum conſanguinitatis: extra de conſanguinitat. & affinitat. capitulo non debet. infideles tamen coguntur in gradibus iſtis, ergo non licebit fideli in tali matrimonio permanere.

Quinto, quia infideles accipiunt plures vxores, quod nobis non licet, ideo infidelis multas habens conuerſus non poterit manere in earum cohabitatione.

Sextò, quia infideles cõtrahunt cum repudiatis ab alijs, nobis autem neutrum licet, ergo ſi conuertitur infidelis non licebit ei manere in tali coniugio.

Determi. auct.

Dicendum, quòd licitum eſt fideli manere, cum infideli in matrimonio illo, quod inter eos contractũ eſt quando ambo erant infideles, & ratio eſt: actus matrimonialis non eſt illicitus, ſed inter infideles eſt verum matrimonium, extra de diuor. cap. quanto, ergo qui contraxerunt matrimonium in infidelitate, quamdiu illud manſent poterunt licite commiſceri, ſed per conuerſionem alterius ad fidem non ſoluitur matrimonium, ergo licite cohabitant, & commiſcẽtur carnaliter: iſtam indiſſolubilitatem ſignificauit Chriſtus Matth. decimonono dicens, quos Deus coniunxit homo non ſeparet, & quòd homo non recedat ab uxore propter aliam cauſam, niſi propter fornicationem.

Secundo idem patet, quia extra de conſanguinit. & affinita. capitu. de infidelibus dicitur, quòd matrimonium cõtractum inter infideles permanet etiam inter ipſos fideles factos, quia baptiſmus non tollit cõiugia, ſed crimina: de diuort. cap. gau. ergo conuerſo vno ad fidem, & altero adhuc manente in infidelitate erit matrimonium, & licebit fideli commiſceri infideli, quia coniux eſt.

Tertio quia Apoſtolus conſulit hoc. prima Corinthio. 7. quod ſi vir fidelis habet vxorem infidelẽ non dimittat eam, & ſimiliter ſi vxor habet virum infidelem non recedat ab eo, ergo licitum eſt fideli manere cum coniuge infideli.

Opi. S. Th. 4. ſen diſt. 39. ar. 2.

Sed dicit circa hoc Beatus Thom. quòd non ſoluitur matrimonium per conuerſionem vnius coniugis, manente alio coniuge in infidelitate, ideo non licet conuerſo tranſire ad alia vota, tamen manente vinculo interdum vnus coniugum poteſt alium repellere a cohabitatione, ſicut eſt in fornicatione, quæ currit pari paſſu cum infidelitate: ſi ambo ſunt contra bonũ prolis. Vnde ſicut vir hẽt in poteſtate dimittẽdi adulterã, vel cohabitãdi ei, ita cõuerſus ad fidẽ hẽt in pãte cohabitãdi infideli, vel dimittendi: põt. n. vir innocens libere cum adultera remanere, ſpe correctionis; non autem ſi in adulterij peccato fuerit obſtinata, ne videatur patronus turpitudinis, quamuis etiã cum ſpe correctionis poſſit eam libere dimittere: ſimiliter fidelis conuerſus poteſt libere cum infideli manere, cum ſpe conuerſionis, ſi eam obſtinatam non viderit in infidelitate, & benefacit commanendo: tamen nõ tenetur commanere, in quo innuitur, quòd ſi viderit eam in infidelitate obſtinatam, non debet manere cum illa.

F

Opinio D. Thomæ circa ſuperiora expenditur.
Quæſt. LXXVI.

Dicta autẽ huius beati Doctoris vera ſunt cum limitatione ſi bene intelligãtur. Cum primum dicit non ſolui matrimonium inter infideles conuerſo altero ad fidem verum eſt, ſicut iam probauimus: cũ verò dicit, quòd manente vinculo matrimoniali interdum non admittitur vnus coniugum ad cohabitationem ſicut in fornicatione corporali, etiam verum eſt: cum autem fit comparatio de adulterio & infidelitate quantum ad cohabitationem, eſt verum, ſed cũ dixit quòd innocens poteſt cohabitare mulieri fornicatæ cum ſpe

G correctionis eſt verum, vnde ſiue vxor ſit emendata ſiue non, & tamen de ſua emendatione ſperetur, põt licite cohabitare illi vir: & tamen ſi vult non ſolum nondum emendatam, & de qua ſperatur emendare põt abijcere, ſed etiam eam, quæ perfectè emendata eſt, quia in nullo caſu cogitur habitare adulteræ ꝓp rõnes ſupradictas: & tamen ad officium prælatorum pertinet diligẽter admonere & rogare maritos taliũ mulierum iam emendatarum, vt eas ad cohabitationem recipiant, ſic patet extra de conuer. coniug. cap. gaudemus. ſi autem mariti nolunt eis recõciliari debent illæ retrudi in monaſterium ad pœnitẽtiam perpetuam agendam. eod. cap. Si autem non ſperatur de quæſt. 72.

H emẽdatione vxoris fornicariæ, dicit ꝙ non debet vir manere cum ea, ideo debet non manere ne videatur patronus turpitudinis. Sed de hoc dicendum ꝙ nõ eſt ſic intelligendum ꝙ vir teneatur dimittere vxorẽ, ſi non emendatur de fornicatione: nam non tenetur vir recedere ab vxore dando ei diuortium, nõ ſolum ſi non emendetur, immo etiam ſi fiat publica meretrix. Et hoc patet primo, quia ſi vir teneretur dimittere talem vxorem, ergo peccaret mortaliter manendo cum ea, quod eſt abſurdum, quia illa eſt coniux & cum coniuge licitus eſt actus commixtionis; ideo nunquam peccabit per hoc ꝙ ei miſcetur: & tamen mixtio coniugalis habet cohabitationem, ergo non peccat cohabitando, & ſic non tenetur eam abijcere a cohabitatione. Secundo quia ſi teneretur talem

Vir nõ tenetur ſeu obligatur dimittere vxorem ẽt ſi fiat publica meretrix nec dare ei diuortiũ aut eam accuſare d adulterio contra S. Tho.

I coniugem dimittere, teneretur abſolutè ad cõtinentiam; hoc eſt falſum, quia continentia nunquam eſt niſi ex voto, vel peccato, & nũquam ex præcepto: de voto patet ſicut in religioſis, & promotis ad ſacros ordines, de peccato patet ſicut in mulieribus adulteris, quas viri non volunt ſibi reconciliare; nam tenentur ad pœnitẽtiam perpetuam agendam & continentiam ſeruandam in monaſterijs, de Conuer. coniu. c. gaudemus. ſed iſte vir non peccauit, quia non adulteratus eſt, ergo non tenetur ad continentiam ſeruandam, & tamen teneretur ad illam, ſi teneretur dimittere vxorem: ergo nõ tenetur illam dimittere quantũcunque fornicetur, vel efficiatur publica meretrix.

Nullus cogitur continere niſi ex voto aut ex delicto.

Rationes diui Thomæ de abijcienda adultera tolluntur.
Quæſt. LXXVII.

K Sed obijcietur, quòd teneatur eam dimittere, quia ſi tenet eam eſt patronus turpitudinis, & hoc eſt peccatum: extra de iureiur. c. quemadmodum, & dicit hoc Chriſoſtomus ſuper Matth. & habetur 32. q. 1. c. ſicut. ¶ Sicut crudelis & iniquus eſt, qui caſtam dimittit, ita fatuus & iniquus eſt, qui retinet meretricem: patronus enim turpitudinis eſt, qui celat crimen vxoris: ideo peccat retinendo, quia iniquitas peccatũ eſt: ergo ſi eſt iniquus retinendo peccat retinendo. Item patet extra de adult. c. ſi vir. ¶ Si vir ſciens vxorem ſuam deliquiſſe, quæ nõ

egerit

egerit pęnitentiam, ſed permanet in fornicatione, & vixerit cũ illa reus erit, & eius peccati particeps, ſed non poteſt non viuere cum ea, niſi abiiciendo, ergo tenetur repellere a cohabitatione. Dicendum ſicut ſupra, quòd vir non tenetur vxorem abiicere quantũcunque ſit adultera, etiam ſi fiat meretrix, quia ſibi in hoc pręiudicaret, vt dictum eſt, & tamen nemo tenetur ſibi pręiudicare. Et patet hoc clarius, quia ſi abiicere deberet, hoc eſſet per Eccleſię ſententiam: nam ꝓpria auctoritate non licet coniugi abiicere coniugem extra de diuor. cap. ſignificaſti, & cap. de illa ad ſententiam præcedit accuſatio, ergo teneretur vir accuſare vxorem ad diuortium faciendum, & tamen non eſt verum, quòd vir teneatur accuſare vxorem adulterã, quia ſi teneretur accuſare iuramentum præſtitum de non accuſando vxorẽ ſuper adulterio, non poſſet ſeruari, ſine interitu ſalutis, & ita non obſtante prædicto iuramẽto teneretur accuſare. Sed falſum eſt, quia qui ſic iurauit melius facit nõ accuſando, quam accuſando, vt dicitur de iureiuran. cap. quemadmodum. ergo non eſt neceſſarium, quòd vir accuſet vxorem fornicariam de adulterio, & ita non eſt neceſſarium, quòd abiiciat.

Vir q̃ñ tenet accuſare vxorem de adulterio.

Ad illud de dicto Chriſoſtomi in capitu. ſicut crudelis. Dicendum, quod fatuus eſt, qui retinet meretricem, & iniquus, i. ſi ipſe pręſtat patrocinium adulterio. nam ita intelligunt aliqui, & ad hoc adiuuat, qđ addit ibi, ſ. patronus eſt turpitudinis, qui celat crimen vxoris: nam celare in malam ſignificationem accipit, quod eſt operire, vt non ſciatur, ſic accipit ibi glo. dicẽs, quod verbum celat, vitium notat, aliud eſt enim celare, aliud non indicare. ff. de furtis. l. qui vas. §. primo. Etiam adiuuat ad hoc, ꝙ ibi dicitur, patronus eſt autem turpitudinis, qui cauſam directe præſtat ad faciendum turpe, & ſic intelligeretur, ꝙ maritus erat leno occultando vitium vxoris, ſ. occulte tradendo eã alijs cognoſcendam, vel ſaltem conſentiendo, ꝙ ipſa ſe aliis traderet pro quęſtu, & hoc operiendo, vt non infamaretur, & in hoc ſenſu certum eſt, quòd fatuus eſt circa ſe, & iniquus circa Deum qui taliter ſe habet ad vxorem. Alio modo poteſt accipi, quòd vir non det operam, vt fornicetur mulier tradendo eam fornicatori, vel conſentiendo, quòd ipſa ſe tradat alicui, ſed ſolum, quòd nõ conatur ad correctionem ipſius verbo, vel opere per ſe, vel per alios, & tunc etiam verum eſt, quòd eſt iniquus, quia cum ad eum ſpectet correctio eius, ſi cõtemnit, peccat, & iniquus eſt, & iſte ſenſus magis cõuenit illi literę, ſ. fatuus, & iniquus eſt, qui retinet meretricem: nam non facit iſte niſi retinere eam, & tamen quãtum ad primum ſenſum nõ ſolum iſte retinet, ſed potius ipſe efficit eam meretricem, ideo dicendum, quòd ſic intelliguntur verba illa, & ſic faciendo peccat vir. Primo quia vxor eſt ſubdita viro, & ad ipſum pertinet eam corrigere verbo, & opere moderate. Si autem hoc contemnat vir, ſiue ſit fornicatio occulta, ſiue manifeſta peccat, & hoc ſi commode illud facere poteſt, ſ. quòd non timeat mortem, vel graue damnum ex tali correctione: nam nõ ſe tenetur exponere talibus potiſſime periculo vitę. Secundo peccat inquantum vxor eſt proximus, & tenemur proximis ad correctionem fraternam, ſ. ſi peccauerit proximus inter te, & ipſum Mat. 18. cap.

Quõ intelligitur fatuus, & iniquus eſt q retinet meretricem.

Secunda ratio D. Tho. ſoluitur. *Quæſt. LXXVIII.*

AD aliud d. c. ſi vir extra, de adult. dicendum, ꝙ videtur aliqualiter magis vrgere cum dicatur, ſi vir ſciens vxorem ſuam deliquiſſe, quæ non egerit pœnitentiam, ſed permanet in fornicatione, & vixerit cum

A illa, reus erit, & eius peccati particeps, & tamen dicẽdũ ꝙ non ex hoc cogitur vir dimittere vxorem. Et pro hoc ſciendum, ꝙ aut fornicatio vxoris eſt nota viro, aut non, ſed ignorat eam: vel ſuſpicatur, & non ſcit veritatem. Si ignorat vel ſuſpicatur, nõ tenetur ad aliqd, quia neque ad admonitionem fraternam, cum de peccato non cõſteret. Si autem vir nouit fornicationem vxoris, aut eſt ita manifeſta, ꝙ poteſt eam probare iudicialiter, aut non: ſi non eſt tam nota non poteſt eam a ſe abijcere, nec debet: quia non licet ſine iudicio Eccleſiæ celebrari diuortium, & ſi vir ab ea diſcederet, & illa repeteret eum, cogeretur iudicio Eccleſiæ recipere eam, quouſq; probaret fornicationem extra de reſtitu. ſpol. c. literas. Si autem poteſt probare fornicationem poterit eam accuſare, & fiet diuortium, nec B cogetur vir eam recipere de conuerſ. coniug. c. conſtitutus. & cap. gaudemus. & tamen non tenetur vir accuſare: ſed eſt diſtinguendum, ꝙ aut mulier ſe corrigit de fornicatione aut non: ſi ſe corrigit, non ſolum vir non tenetur eam accuſare, ſed neque etiam eſt neceſſe denunciare, vel admonere, ſed poterit licite retinere, immo bene & meritorie facit retinẽdo: ſic dicitur in alleg. c. ſi vir, ꝙ ſi mulier egerit pęnitẽtiam, & voluerit ad virum ſuum reuerti, debet recipere peccatricẽ, vt 32. q. 1. c. de benedictio. & idem dicit Aug. in epiſtola ad Pollentium, & habetur 32. q. 1. c. quod autem. & c. non erit. Si autem non emendatur, aut eſt ſpes emẽdationis, aut non: ſi eſt ſpes licitum eſt tolerare patienter ſub ſpe, ſi aũt non eſt ſpes, aut ſaltem eſt perſeuerã C tia in fornicatione, tenetur vir eam moderate corrigere & admonere, & tenetur eam denunciare Eccleſiæ, ſm correctionem fraternam, ꝙ ſi nõ facit, peccat mortaliter, vt dicitur in alleg. c. ſi vir. in gl. Sed dicendum, ꝙ non tenetur eam accuſare ad diuortium faciẽdum. Ratio diuerſitatis eſt, quia hoc quod eſt corrigere, & admonere, vir põt facere ſine præiudicio ſui, & illud tenetur facere, nam alias cum ipſe poſſit occurrere huic malo, & non faciat, non caret ſcrupulo ſocietatis occultæ. De accuſatione quãtum ad diuortium ſecus eſt, quia in hoc vir præiudicat ſibi, nam per diuortiũ non deſinunt eſſe coniuges, de diuor. cap. quæſiuit. & ita vir viuente illa nõ poterit accipere aliam, vnde co-D geretur continere, ſed nullus cogitur cõtinere, niſi ex voto, vel ex delicto, & hic neutrum eſt, ergo non tenetur iſte accuſare vxorem ad diuortium.

Sed adhuc obijcietur quia. 32. quæſt. 1. c. ſiquis vxorem, dicitur ꝙ qui inuenerit mulierem ſuã eſſe adulteram, & commixtus fuerit cum ea, quando non pœnituit de crimine, pœnitebit vir per duos annos, & in alio. c. ſiquis vxorem. dicitur quod qui nõ vult dimittere adulteram vxorem pęnitebit per tres annos, ſed non imponitur pęnitentia niſi pro peccato, ergo peccat qui cognoſcit mulierem adulteram, tenebitur igitur dimittere eam.

Replicatio ꝓ opi. Sctĩ Tho. remouetur.

Dicendum, quòd intelligunt aliqui iſta. ca. duo, de muliere adultera, cuius adulterium per ſententiam effectum eſt notorium, nam tunc pronunciatur diuor-E tium, & ſi tunc poſt ſentẽtiam cognoſcat eam vir, dicunt, quòd debet pęnitere, & ita iudicatur peccatum, quia videtur aliquo modo approbare adulterium illi⁹ redeundo ad illam. Alio modo poteſt dici ad iſta iura, & omnia illa, quæ dicunt, quòd ſit vir patronus turpitudinis, qui retinet talem vxorem, & quæ oſtendunt eum peccare, quòd intelliguntur, quando vir nõ corrigit fęminam, & admonet quãtum eſt in ſe vſque ad denunciandum eam Eccleſiæ non ad diuortiũ, ſed ad pœnitentiam agendam, nam quandiu iſta non faciẽs retinet eam recte creditur conſentire peccato, cum non deteſtetur illud q̃tum poteſt, nã non caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, qui ei facinori cui põt, deſinit obuiare.

F uiare. De homic. c. ſicut dignum. poſtquam autem iſte egit quantum potuit non imputatur ſibi aliquid ad culpam, ꝙ autem eam accuſet non eſt neceſſe cũ ſibi p̃ hoc vir p̃iudicet, iõ tenetur adulteriũ vxoris denunciare Eccleſiæ ad hoc, ꝙ cogatur agere pœnitentiam: non aũt tenetur accuſare ad diuortium faciendum, ſic colligitur de iure iuran. c. quemadmodum in textu, & gloſa. Maxime quia vir iſte non agit, vt adulterium approbet vxoris, nec vt miſereaĩ illi, ſed vt ſibijpſi non præiudicet, & tñ ſi vir vellet in hoc caſu accuſare vxorem ad diuortium, & ipſe poſſet continere, melius ageret quam cum illa manere.

Impugnatio alterius dicti S. Tho. *Quæſt. LXXIX.*

G DICEBAT vlterius beatus Thomas, quòd fidelis conuerſus poteſt manere cum infideli cum ſpe conuerſionis, ſi non viderit eam obſtinatam in infidelitate, & beneſacit, tamen non tenetur.

Quantũcunque vnus coniugum ſit in infidelitate obſtinatus licitũ eſt alteri cohabitare illi contra s. Tho.

Eſt verum, ꝙ fidelis vir, vel vxor conuerſus ad fidẽ poteſt manere cum infideli coniuge, quia matrimonium nõ eſt diſſolutum, ideo actus commixtionis eſt licitus inter eos, & non ſolum eſt licitum ſic manere, ſed ẽt eſt meritorium ſi fidelis agat eo animo, vt per continuam quotidianamq; aſſuetudinem ducat infidelem coniugem ad fidem, & ita Apoſtolus cõſulit. 1. Corin. 7. ꝙ fidelis non diſcederet, & tñ conſiliũ eſt H de potioribus bonis: maius ergo eſt & melius manere cum cõiuge infideli, quam recedere, & dat ibi cauſam Apoſtolus, quia per virum fidelem ſanctificatur mulier infidelis, & per mulierem fidelem ſanctificatur vir infidelis. i. poterit ad fidem conuerti, quod eſt fieri ſanctum.

Cum aũt dicit, ꝙ non tenetur fidelis manere cum infideli verũ eſt, vt poſtea dicetur, ſed melius eſt manere, q̃ non manere. Sed cum dicit, ꝙ bonum eſt manere, ſi eſt ſpes de conuerſione innuit, ꝙ malum eſt manere ſi credatur mulier obſtinata in infidelitate, & ꝙ non licet. Sed nõ eſt ſic intelligendum; nam quantumcunq; ſit vnus coniugum in infidelitate obſtinatus licitum eſt alteri cohabitare illi, & patet primo, q̃a matrimonium nõ eſt diſſolutum inter iſtos, ſed q̃diu I aliqui ſunt coniuges eſt ſemper actus commixtionis licitus inter eos, ergo licitè iſti manent.

Secundo quia nullo iure vetatur, ꝙ coniuges cohabitent quorum vnus fidelis factus eſt, & alter manet infidelis, ergo licitum eſt cohabitare.

Tertio patet, quia ſi teneretur fidelis recedere ab infideli cogereĩ ſeruare continentiã q̃diu alius viueret, cũ ſint legitimi ꝯiuges, vt colligiĩ de diuor. c. gaudemus, ſed nullus debet aſtringi ad ſeruandũ cõtinentiam, vt dictũ eſt, ergo non cogeĩ fidelis dimittere infidelẽ. Sed eſt dicendũ, ꝙ qñ nulla ſpes eſt de conuerſione infidelis, melius eſt recedere q̃ manere, & hoc maxime, qñ infidelis conaĩ ſubuertere fidelẽ trahẽdo ad infidelitatẽ, quia p̃p tale periculũ eſt tutius nõ cohabitare, ideo eſt melius: non tñ p̃p hoc ſit illicitũ, ꝙ K cohabitet fidelis infideli, cum iure ſuo vtatur.

Ad rationes poſitas. q 75. *Quæſt. LXXX.*

SVPPOSITIS his rñdebimus ad rationes in cõtrariũ: erat prima, ꝙ fidelis non poſſit hẽre coniugem infidelẽ. Dicendũ, ꝙ aliud eſt accipere de nouo coniuges aliud eſt tenere eas, q̃ iam acceptæ ſunt: non licet alicui fideli accipere vxorem infidelem, vel hæreticam aut apoſtatam, nec ẽt infideli accipere fidelem in uxorem: nam neque Iudæus Chriſtianam, nec Chriſtiana Iudæum accipere

F valẽt in virum. C. de iudę. & reli. l. ne quis Chriſtianã: & generale eſt hoc quantum ad omnes infideles, vt dicit Ambroſius lib. de Patriarchis. & 28. q. 1. ſcilicet, Caue Chriſtiane gentili, aut Iudæo filiam tuam tradere. Caue inquit gentilem aut Iudæam, & alienigenam hoc eſt hæreticam, & omnem alienam a fide tua vxorem non acceſſias tibi, qui autem fidelis accipit infidelem vxorem, vel è contrario præter legales pęnas in alleg. l. ne quis Chriſtianam, debent ſecundum canones excommunicari. 28. q. 1. cap. ſi quis Iudaicę, ſ. ſi quis Iudaicę prauitati cõiugali ſocietati iungitur, ſiue Chriſtiana Iudæo, ſiue Iudæa Chriſtiano mulier carnali conſortio miſceatur: quicunque eorũ tantum nefas admiſiſſe cognoſcitur a Chriſtiano cętu atque conuiuio, & a communione Eccleſiæ protiG tius ſegregetur: ſecus autem eſt retinere vxorem legitimè acceptam: nam inter infideles eſt matrimonium verum, & legitimum. de diuor. c. quanto. & 28. q. 1. §. ex his itaque. Matrimonium autem legitime contractum non diſſoluitur, ideo licebit fideli conuerſo manere cum infideli, cum qua legitime contraxit cum ambo erant infideles, & non contraheret nunc, ſi de nouo contrahendum eſſet.

Non licet alicui fideli accipere infidelem in coniugẽ vel hæreticã, vel apoſtatam habenti tamen licet tenere.

Ad ſecundum dicẽdum, quòd fidelibus non permittitur contrahere cum infidelibus nõ ſolum propter periculum, ſed etiam propter ignominiam, quia eſt confuſio quædam fidei, & religionis Chriſtianæ H quòd mulier fidelis ſit ſubdita viro infideli. Et quòd Eccleſia aduertat ad iſtum honorem fidelium apparet, quia propter hoc iubetur, quòd Chriſtiani non manducent cum Iudæis inuitando eos, nec ab eis recipiant conuiuia. 28. q. 1. cap. omnes deinceps. cum dicitur omnes deinceps clerici, ſiue laici Iudæorum conuiuia vitent, neque eos ad cõuiuium quiſquã excipiat: quia cum apud Chriſtianos communibus cibis non vtantur indignum atque ſacrilegium eſt eorum cibos a Chriſtianis ſumi: cum ea, quæ apoſtolo permittente nos ſumimus ab illis iudicentur immunda ac ſi inferiores incipiant eſſe Chriſtiani, quàm Iudæi ſi nos, qui ab illis apponuntur vtamur: illi vero a nobis oblata contemnant, & ob hoc eum magis ſit iniuria religionis Chriſtianę cum Chriſtianus nubit I infideli, quàm ſi Chriſtianus accipiat infidelem in vxorem magis permittitur, vnum quàm alterum taltem quantum ad hæreticos. 28. quæſt. 1. cap. nõ oportet. ſ. Non oportet cum omnibus hæreticis miſcere connubia, vel filios vel filias dare, ſed potius accipere, & ideo quia de nouo contrahere cum infidelibus eſt ignominia Chriſtianæ religionis, nõ permittitur: contrahentes autem dum erant infideles, ꝙ poſtea ſic maneant vno eorum ad fidem conuerſo, non eſt ignominia, ideo permittitur.

Ad ſecũdũ argum.

Aliter poteſt dici quòd etiam ſi ſit periculum aliquod fideli non prohibetur manere: maxime ſi eſt ſpes de conuerſione infidelis, & non eſt ſimile de eo, qui iam eſt fidelis quòd contrahat cum infideli. Nã multa tolerantur poſtquam ſunt facta, quæ non perK mitterentur de nouo fieri: eſt cauſa potiſſima, quia cum contractum fuerit matrimonium inter iſtos infideles exiſtentes maner poſtquam facti ſunt fideles: & ſi fidelis vellet diſcedere ab infideli cogeretur ſeruare continentiam illo viuente. de diuor. c. gaudemus. ideo vt non cogatur ad hoc permittuntur manere fidelis, & infidelis: ſecus de fideli qui cum infideli contrahere vult, quia etiam ſi non contrahat cũ illa poteſt contrahere cum alia & non cogetur ſeruare continentiam, ideo non permittitur contractus de nouo cum infideli.

Secunda ſolutio.

Tertium

Tertium argumentum q.75. ſollitur, & improbatur reſponſio D. Tho. ad idem. Quæſt. LXXXI. A

AD tertium reſpondet præfatus B. Thomas quòd in primitiua eccleſia tempore Apoſtolorum indifferenter conuertebantur ad fidem Iudęi, & Gentiles, & ideo tunc vir fidelis poterat habere ſpem probabilem de conuerſione vxoris, etiam ſi conuerſionem non promitteret, poſtmodum vero tempore procedente Iudęi obſtinati erant magis, & Gentiles intrabant ad fidem, ſicut tempore Conſtantini Imperatoris, & circa tempora illa, ideo non erat tutum tunc, vt fidelis cum Iudæo infideli cohabitaret, nec erat de eius cõuerſione ſpes, ſicut de conuerſione Gentilis, & ideo tunc fidelis cõ B uerſus poterat habitare cum Gentili, ſed non cum Iudęa, niſi de conuerſione promitteret, & ſecundũ hoc loquitur decretum illud, ſed nunc pari paſſu ambulant vtrique. ſ. Iudæi, & Gentiles, quia vtrique obſtinati ſunt, & ideo niſi vxor fidelis conuerti velit, non permittitur ei cohabitare, ſiue Iudęa, ſiue Gentilis ſit.

Sed intellectus huius beati doctoris ad decretum illud habet ſatis magnam difficultatem, quia nõ multum videtur conuenire iuri, neque intentioni illius literę, neque expoſitorum, cum enim dicit, quòd in eccleſia primitiua, tam Gentilibus, quam Iudęis vxoribus cohabitabant viri fideles, verum eſt immo erat bonum ſic fieri, & Apoſtolus hæc vult. 1. Corinth. 7. c. vbi non diſtinguit Iudęos, & Gentiles, ſed generaliter C dicit infideles vxores, vel infideles viros non debere dimitti, quòd vero addit procedente tempore, vt circa tempora Conſtantini induratos Iudęos, & tunc non debere cohabitare eis, niſi expreſſe de fide promitterent. Gentiles vero non obſtinatos, ideo cohabitandũ eis ſine expreſſa promiſſione, & de hoc tempore dicit intelligendum decretum illud: motiuum aũt ſuũ eſt, quia de Iudęis dicitur ibi, & non de Gentilibus.

Sed dicendum, quòd hoc non multum conuenit, quia non inueniuntur iura facere differentiam inter infideles circa hęc, ſed idem de omnibus illis decernitur, ſed ibi dicitur de Iudęis, quia forte iſtud magis accidebat circa Iudęos, quam circa Gentiles, ſed intelligitur ius extendi ad omnes infideles, ſic patet extra de Iudę. & Sara. c. cum ſit nimis: vbi de Iudęis ſtatuitur, D quòd non præſint officiis publicis, in quibus aliquid agere poſsint contra chriſtianos, & in fine dicitur hoc idem extendimus ad paganos, maxime quia hic cauſa eſt communis, ideo non vr̃ aliquid accipiendũ de Iudęis, quod non extendatur ad omnes infideles.

Cum autem dixit, quòd nunc pari paſſu currũt omnes, quia omnes ęqualiter obſtinati ſunt, hic dicit eos currere pari paſſu, quia iura nõ diſtinguunt de eis, ſed generaliter loquuntur de infidelibus. Sed cum addit, quòd nunc non permittitur fideli habitare cum infideli, niſi de conuerſione promittat, debet intelligi cõtra voluntatem coniugis fidelis, nam non tenetur fidelis cohabitare infideli, ſi noluerit etiam ſi infidelis illud petat, niſi infidelis ſtatim promittat de conuerſione, & tamen ſi fideli placet cohabitare infideli, etiã ſi ille non promittat de conuerſione non facit illicitum, & poterit ſic manere per totam vitam, licet coniux infidelis nunquam conuertatur, ita iura volunt, & ita de facto ſeruat eccleſia, & hoc patet, quia alias iura fruſtra diſtinguerent, quando infidelis vult cohabitare fideli cũ contumelia, aut ſine contumelia creatoris, ſi nunquam liceret fideli cohabitare infideli, & tñ iſtę diſtinctiones fiunt de iure nouo, vt de diuor. c. quanto, & c. gaudemus.

Glo. Ioannis gloſatoris decretorum.

Sed de intellectu decreti illius variè ſentitur: Ioannes enim in glo. dicit vno modo, quòd illud decretũ A correctum eſt per ius nouum. de diuor. ca. quanto. vbi non ſoluitur matrimonium inter tales infideles.

Secundo dicit, quòd poteſt intelligi non generaliter, ſed ſolum in caſibus ſpecialibus. ſ. cum non vult cohabitare ſine contumelia creatoris, vel cum trahit fidelem ad peccatum mortale, & tamen dicit, quòd non eſt tunc ſpeciale in Iudęo, ſed extenditur ad Gẽtiles.

Tertio dicit intelligi in caſu, in quo ambo iſti fuerũt primo chriſtiani, & poſtea alter factus eſt Iudęus, nam tunc tenetur Iudęus reuerti ad fidem, quia eſt apoſtata, & ſi non fuerit reuerſus, debet mulier ab eo recedere, vt dicit Aug. lib. de Adulterinis coniugus, & habetur 28. quęſt. 1. cap. non ſolum. Immo ſi poſtea B rediret vir iſte ad fidem priorem non redderẽt ei mulier, ſi foret iudicio eccleſiæ ab eo ſeparata, ſed poſſet intrare religionem eo inuito. de conuerſione coniu. cap. mulier. ſi autem non fuiſſet iudicio eccleſiæ ſeparata cogetur redire ad virum, de diuort. cap. de muliere. & ita eſt in caſto Iudęi, quia ibi admonetur, quòd priuabuntur conſortio vxorum, niſi ad fidem catholicam tranſierint.

Quartus ſenſus eſt, quòd intelligatur ſpecialiter in vxore, & non in viro: dicit enim aliud eſt ſi vir cõuertitur ad fidem aliud ſi mulier: nam ſi mulier conuertitur ad fidem ipſe debet recedere a viro, ne vir eam reuocet ad priorem errorem: ſecus ſi vir conuertitur, quia facilius poſſunt viri reuocare mulieres, quam è contrario, & tunc deberet intelligi generaliter hoc C de omnibus mulieribus conuerſis ad fidem, ſiue ſint Iudęę, ſiue gentiles.

Contra Ioannem

Et tamen iſte ſenſus nõ ſatis cõuenit, quia Apoſtolus ſciebat periculi differentiam inter virum, & mulierem, & tamen ſicut dixit non debere recedere virũ fidelem a muliere infideli: ita dixit, quòd vxor infidelis non recedat a viro infideli. 1. Corin. 7. c.

Secũdo quia dedit ibi cauſam huius, dicens, quòd ſicut vir fidelis debebat manere cum vxore infideli, quia ſanctificatur mulier infidelis per virum fidelem, ita dixit, quòd non recederet vxor a viro, quia ſanctificatur vir infidelis per mulierem fidelem. Iſtud autem ſanctificari eſt conuerti ſecundum vnum ſenſum: ergo ita ſperatur, quòd vxor cohabitando deducat virũ D ad fidem, ſicut vir vxorem, & etiam iura non faciunt differentiam inter virum, & vxorem.

Alia ſ̃ſſio glo.

Omnibus autem iſtis expoſitionibus relictis dat glo. ibi aliam dicẽs, ſed melius credo, quòd intelligatr̃ quando Iudęus exiſtens Iudęus contrahit cum chriſtiana, & tunc conuenit iuri, quòd fiat ſeparatio nõ ſolum quantum ad cohabitationem, ſed etiam quantũ ad vinculum: nam etiam inter tales non potuit tenere matrimonium, cum eſſent diſparis cultus, quando cõtraxerunt, & ſecundũ humanas leges puniri debebat vterque, ſed Eccleſia, quę non irrogat tales pęnas admonet viros, vt conuertantur ad fidem, quòd ſi fecerint permiſit eos cohabitare, quia tunc ex nouo conſenſu inducitur inter eos matrimonium. Si autem E noluerint viri conuerti, cum nullum vinculum matrimoniale ſit inter eos, ſeparat eos Eccleſia, & habebat tunc mulier licentiam accipiendi alium virũ. Iſte ſenſus ſatis videtur conuenire literę inquantum dicitur Iudęi, qui chriſtianas mulieres in coniugio habẽt: ac ſi diceretur Iudęi, qui acceperunt chriſtianas in cõiuges, & tunc idem fieret de omnibus infidelibus viris, ſi accepiſſent chriſtianas vxores, nam aut conuerterentur ad fidem, aut vxores perderent.

Determinatio auctoris.

Dicendum ergo, quòd vel ille eſt ſenſus decreti huius, vel intelligitur quomodocunque vxor infidelis conuertatur ad fidem, quòd vir teneatur aut ad fidem conuerti aut dimittere illã. Si primus ſenſus teneatur

tenet

tenet verum etiam hodie decretum illud: ſi autem ſecundus ſenſus: dicemus, ꝙ eſt reuocatum per ea, q̃ dicuntur de diuor. capitulo quanto &c. gaudemus. ſ. ꝙ non cogatur fidelis mulier dimittere infidelem virum ſi conuerti noluerit, immo poteſt ipſa cohabitare ei, licet ille non poteſt eam cogere ad cohabitandum.

Ad quartum argumentum, quæſtionis ſeptuageſimæquintæ. Quæſt. LXXXII.

AD quartum dicendum, ꝙ infideles contrahũt in gradibus vetitis apud nos, & tamẽ non ſunt vetiti apud illos, & poſtquam efficiuntur fideles manent in talibus coniugiis, eo ꝙ matrimonium uerum contractum fuit inter eos, quando infideles erant de diuor. c. quanto: ſed matrimonium verum, & legitimum non diſſoluitur per fidem, & baptiſmum ſuperuenientem, quia baptiſmus crimina tollit non coniugia. eodem titu. capitulo gaudemus, & 28. q. 2. c. ſiquis habuerit: ideo manebunt taliter copulati libere poſtquam conuerſi fuerint. eodem capitulo gaudemus. de conſang. vel affinitate capitulo de infidelibus. Cum autem arguitur, ꝙ iſti ſunt fideles aut alter eorum: & fideles non poſſunt in talibus gradibus habere coniuges. Dicendum, ꝙ interdicitur fidelibus accipere coniuges in talibus gradibus, & non habere: vnde ſi iſti fuiſſent fideles, quando contraxerunt non permitterentur contrahere in talibus gradibus, ſed quia erant tunc infideles, & licite contraxerunt, licet eis poſtea ad fidem tranſeuntibus manere in eo, quod non erat eis peccatum, quando infideles erant.

Ad quintũ arg. q. 75. Ad quintum dicendum, ꝙ quidam infidelium accipiunt multas vxores, & iſti ſi conuertantur non manebunt cum eis, ſed an cum aliqua, vel cum qua quis maneat iam ſupra declaratum eſt, hoc autem certũ eſt, ꝙ non licebit viro manere cum pluribus, aut cũ duabus ſaltem. de diuor. capitu. gaudemus. & ita eſt, ꝙ fidelibus non licet contrahere cum multis, & infidelibus conuerſis ad fidem non licet manere cũ multis: non quaſi ſit hoc contra aliqua ſtatuta, vel mores chriſtianæ religionis, ſed quia infidelibus ipſis, quando erant infideles non licebat cum pluribus contrahere ſed cum vnica: ergo cum ad fidem redeunt in qua illicita non permittuntur non licebit eis manere cum pluribus mulieribus, vt ſupra diximus.

Ad ſextum arg. Ad ſextum dicendum, ꝙ nobis non licet repudiare vxores, neque accipere repudiatas ab aliis: & ita ſi infideles ad fidem conuertantur, non licebit hoc eis poſt conuerſionem: ante conuerſionem autem hoc faciebant velut licitum ſibi ex legibus ſuis: & tamen non erat licitum, ut magis ſupra declaratum eſt: ideo ſi repudiauerit infidelis vxorem, & poſt conuertitur non poterit illa uiuente aliam habere, & ſic quando conuertitur habet aliam non licet ei cum illa manere, ſed reconciliabit ſibi aliam: quod ſi non fecerit, vel aliquo caſu illa non redierit ad eum, non poterit aliam accipere ea uiuente, niſi ſi illa non vult cohabitare viro: aut non ſine contumelia creatoris: in alle. capit. gaudemus. de his, quæ pertinent ad hæc tria argumenta adhuc. ĩ. tangemus.

In q. 29. & 30.

Cum fideli conuerſo liceat manere cum coniuge infideli, an poſſit eam abijcere, vel cogetur habitare ei, quandiu illa vult habitare ſine contumelia creatoris. Quæſt. LXXXIII.

EST etiam dubium ſuppoſito, quòd fideli conuerſo liceat manere cum infideli coniuge: an poteſt abiicere illam, vel cogetur habitare ei quan-

F diu illa vult cohabitare ſine contumelia creatoris.

Aliqui dicunt, ꝙ cogitur cohabitare, quia apoſtolus videtur hoc mandare, ꝙ vxor non diſcedat a uiro infideli conſentiente cohabitare: & ſimiliter vir fidelis a coniuge infideli.

Secundo, quia maius eſt vinculum vxoris ad virũ, quam ſerui ad dominum: ſed ſeruus non ſoluitur a vinculo ſeruitutis etiam ſi ipſe ſit prius infidelis, & poſtea efficiatur fidelis primo Corinth. 7. ergo multo minus ſoluetur vinculum matrimoniale, ergo cohabitabit fidelis infideli ex neceſſitate.

Tertio, quia nullus poteſt præiudicare alteri ſine ſuo conſenſu: ſed vxor infidelis habet ius in corpus viri infidelis: ſi ergo viro conuerſo ad fidem non haG beret idem ius, præiudicaretur ei, ergo aut habet idẽ ius, aut non: ſi habet, ergo cogetur cohabitare vxori eo modo, quo prius cogeretur: & ſic non poterit diſcedere fidelis, ſi autem poſt conuerſionem non habet infidelis idem ius, quod prius in corpus coniugis ſequitur ꝙ poſt conuerſionem præiudicatur manenti in infidelitate, ergo nõ licebit coniugi infideli trãſire ad fidem ſine conſenſu coniugis manentis in infidelitate: ſicut non licet viro intrare religionem, aut aſcendere ad ordines ſacros ſine conſenſu uxoris, quia per hoc præiudicatur ei, cum cogatur continere, & tamen abſurdum eſt, ꝙ non liceat vni coniugi tranſire ad fidem ſine conſenſu alterius. Ergo dabitur, ꝙ maneat idem ius cohabitationis, ꝙ prius infideli ad fidelem.

H Quarto ſiquis contrahat ſcienter cum ancilla, ſiue ipſe liber ſit, ſiue ſeruus, non licebit ei recedere ab ea propter diuerſitatem conditionis: ſed infidelis qñ contraxit cum infideli ſciebat ipſum infidelem, ergo etiam ſi poſtea efficiatur diſparis cultus non licebit recedere.

Quinto uidetur ex parte viri, ꝙ ſi factus ſit ipſe fidelis non liceat ei recedere ab vxore infideli, quia poterunt habere filios communes, & quia partus ſequitur uentrem, ſi uir fidelis recederet ab vxore infideli manerent filii cum matre in periculum ſatis, ergo vt filii non pereant tenebitur fidelis non dimittere infidelem.

I Sexto, quia adulter non poteſt dimittere adulteram, etiam antequam agat pñiam de adulterio, ſed de infidelitate, & adulterio idem eſt iudicium, ergo non poterit dimittere vir fidelis infidelem.

Dicendum, ꝙ qñ alter coniugum infidelium cõuertitur ad fidem manẽte alio in infidelitate poteſt fidelis cohabitare ĩfideli ſi uoluerit. maxime ſi hoc faciat ſperans de illius conuerſione, ut ſ. diximus: & tñ non cogitur manere cum eo, ſed liberum eſt ſibi cohabitare, vel recedere: ſic patet. 28. q. 1. c. ſiquis gẽtilis. ſ. ſi quis gentilis gentilem dimiſerat vxorem ante baptiſmum, poſt baptiſmum in poteſtate eius erit habere, vel nõ habere, intelligendo, ꝙ repudiauerat eam

K ſine cã, nam tunc ſi illa maneat infidelis cõuerſo eo ad fidem, manet libertas viro cohabitandi ei, vel nõ Et ſi uelis calumniari contra intellectum huius habes. e. cã, &. q. 2. §. hic diſtinguendum eſt, ubi dr̃ nolẽtem. n. cohabitare, licet quidem dimittere, ſed nõ ea viuente aliam ducere.

Cauſa aũt quare liceat fideli cohabitare, vel recedere eſt, quia infidelitas eſt fornicatio quędam, & in pro fornicatione licet uiro abiicere vxorem, vel retinere eam cohabitantem ſibi de conuer. coniuga. ca, gaudemus, ergo de infidelitate idem erit, qñ actualiter manet alter coniugum in infidelitate, quia non eſt tunc emendatus de fornicatione. Quod ſit infidelitas fornicatio dicit illud Auguſt. lib. de Adulterinis coniugiis. & 28. q. 1. ca. non ſolum. ſ. non ſolum mę- Probatio S. Tho ad concluſionem.

chatio

chatio eſt illius, qui carnem ſuam coinquinat, ſed etiã **A** qui ſimulachrum facit, mœchatur. Etiam cauſa eſt diuerſitas vitę, quando quis tranſit ad aliam vitam, abſoluitur ab eis, quę erant vitæ prioris, ſicut tranſiẽs ad religionem abſoluitur a votis omnibus, quæ emiſit in ſeculo, & non tenetur exequi aliquod illorum, de voto, & voti redemp. c. ſcripturę, ſed tranſiens de infidelitate ad fidem mutat vitam, quia moritur priori ſtatu, ideo non tenebitur cohabitationi ad infidelem, cui prius tenebatur, iſta ratio eſt Beati Thomæ, & aliorum.

Sed non multum ſatisfacit, quia ſi per mutationẽ vitę huius abſolueretur ab omnibus prioribus obligationibus, quas inciderat in ſtatu, vel vita infidelitatis, cum ibi contractum fuiſſet matrimonium, alias ſol- **B** ueretur a vinculo illius, & ita poſſet cum alia contrahere. Sed falſum eſt, quia ſi fidelis recedit ab infideli, non poteſt aliam accipere etiam ad fidem Chriſti cõuerſam, vt dicetur: ergo non abſoluitur propter conuerſionem ad fidem generaliter ab omnibus obligationibus, & ideo licet abſoluatur a neceſſitate cohabitandi non abſoluitur propter hoc, ſed propter aliquid aliud.

Secundò patet, quia ſi per conuerſionem ad fidem abſolueretur fidelis ab omnibus obligationib' quibus prius tenebatur, cum actio, vel obligatio extincta non reſurgat, non teneretur ille fidelis ad cohabitandum coniugi etiam ſi conuerti vellet, & tamẽ qñcunque conuertatur, poſtea antequam fidelis trãſeat ad alia vota, tenetur ei cohabitare. **C** etiam ſi culpa præceſſiſſet, vtpote, quia requiſitus noluiſſet conuerti, de diuor. ca. gaudemus, ergo non fuit extincta obligatio iuris cohabitandi per conuerſionem ad fidem.

Probatio auct. ad cõcluſionẽ.

Aliter ergo dicendum eſt, ꝙ infidelis cum conuertitur manente altero cõiugum in infidelitate, ſtatim ille habet ius manendi cum infideli, vel recedendi ab eo, & ſi reclamet qui manet in infidelitate, vt reſtituatur coniux ei ad cohabitandum, non auditur.

Primò, quia manet in fornicatione non correctus, ergo non cogitur coniux ad eo habitandum.

Secundò, quia ex culpa ſua priuatur iure cohabitãdi infidelis. ſ. quia conuerſo altero coniuge, ipſe nõ cõuertitur, & ideo non mirum ſi ex culpa pereat ius cohabitandi, & tamen ſi pęniteat, & conuertatur re in- **D** tegra remanet ei ius cohabitãdi, quia tenetur fidelis recipere illum ad cohabitationem.

Tertiò propter periculum, quia nemo debet cogi ſe exponere periculo, & maxime periculo fidei, cum iſtud ſit maximum periculum, & tamen aliquis conuerſus ad fidem eſt ita tener, ꝙ ſi aliqualiter competatur a coniuge infideli peruertetur, debet ergo dari licentia conuerſo ad fidem, vt cohabitet, vel non, ſicut viderit ſibiipſi expedire.

Argumenta quæſtion. ſuperioris ſoluuntur. *Quæſt. LXXXIIII.*

NVnc reſpondendum eſt ad ea, quę dicuntur in contrarium. **E** Ad primum dicendũ, ꝙ de dicto Apoſtoli qõ accipiatur, infra quęretur ſpecialiter. Ad ſecundum dicit dictus B. Tho. ꝙ non eſt ſic de obligatione ſerui, ſicut coniugum, quia ſeruire non repugnat perfectioni chriſtianæ, quæ conſiſtit in humilitate cum ſeruire ſit humilitatis, ſicut aliquo modo repugnat vſus matrimonii, ideo magis abſoluitur a matrimoniali opere, quam a ſeruitute.

Aliter dicit, quòd non eſt ſimile, quia ſeruus obligatur domino, ſicut poſſeſſio eius, vt dicit Ariſt. quinto Ethicorum, & libro primo Politic. vel ſicut pecunia poſſidẽti, quia ſeruus eſt pecunia domini ſui. Exodi 21. coniuges non obligantur ſic, ſed habent velut contractum ſocietatis mutuæ, cum vocent eos iura ſocios humanę. & diuinæ domus, & iſta ſocietas diſſoluĩt ꝑ hoc, ꝙ alter eorũ manet in ĩfidelitate, cũ nõ ſit ſocietas lucis ad tenebras, nec fideli ad infidelẽ. Sunt aũt vera præcedentia, & maximè ſecundũ, quia nõ p̃t iudicari idem de ſeruo, & coniugibus, quia ſeruus cũ ſit res poſſeſſa, non eſt ad eum iuſtum, vel iniuſtum, vt dicitur libro quinto Ethicorum, vnde neque attenditur quid ei bonum, vel malum ſit, ſed quid domino, & ob hoc neque per conuerſionem ad fidem mutatur aliquid de ſeruitute, coniuges vero ſunt, vt liberi, & iudicantur ad paria, de diuort. capitulo gaudemus. ideo inter eos conſideratur quid iuſtum, & quid iniuſtum ſit, & competit vni ius contra alterum. Vnde conuerſo ad fidem competit contra infidelem, quòd eum excludere poſſit a cohabitatione propter cauſas ſupra poſitas.

Sed adhuc quantum ad ſeruum dicendum, quòd aliquid facit fides, nam infideles non poſſunt habere ſeruos fideles, ſiue eos qui fideles ſunt, ſiue eos, qui erant infideles, & volunt effici fideles, & poſſunt chriſtiani redimere illos inuitis poſſeſſoribus, & tenentur eos dare pro certo precio, ſcilicet quemlibet ſeruum pro duodecim ſolidis, & ſi Iudęi voluerint, vel alii infideles eos retinere exeunt in libertatem extra de Iudæis, & Saracen. capitulo pręſenti, & capitulo multorum, & adhuc adſtringitur Iudæus nullum fidelẽ ſeruum habere cauſa ſeruitii, nam ſi habuerit, ſtatim efficitur liber nullo precio dato: ſi autem emerit ſeruos baptizatos, vel baptizari volentes, tenetur exponere ęos venales infra tres menſes, quod ſi non fecerit, nõ licet iam ei vendere illum, nec alicui eum emere, ſed nullo dato precio exibit in libertatem, & quando vẽdiderit tales ſeruos, cogetur quemlibet dare pro duodecim ſolidis, eodem titulo, capitulo nulli Iudęo, & ideo dicendum, ꝙ circa ſeruitutem multum immutat fides, nam fides ſuperueniens liberat a ſeruitute, non quidem a ſeruitute, qua tenebatur fidelis fideli, ſed qua tenebatur fidelis infideli, & ab illa non abſolute, ſed in modo ſupradicto.

Solutio D. Thom. ad tertium argumentum q. 83. reiicitur. *Quæſt. LXXXV.*

AD tertium dicit idẽ Beatus Thomas, quòd vxor non habebat ius in corpore viri, niſi quandiu in vita illa manebat, in qua contraxerant, quia mortuo viro ſoluta eſt mulier a lege viri, ad Rom. ſeptimo capitulo, ideo ſi poſtquam vir mutat vitam moriens priori vitæ ab ea diſcedat nullum fit ei pręiudicium, tranſiens autem ad religionem moritur ſpirituali morte, & non corporali, & ideo ſi matrimonium ſit conſummatum non poteſt vir ſine conſenſu vxoris ad religionem tranſire, poteſt tamen ante copulam carnalem, quando eſt tantum copula ſpiritualis, ſed ille, qui ad baptiſmum accedit corporaliter Chriſto conſepelitur in morte, & ideo a debito reddendo abſoluitur etiã ſi poſt matrimonium conſummatum. Et concludit aliter, vel quòd dicendum eſt vxorem pati ex ſua culpa, ſcilicet, quia non conuertitur, & ita non eſt pręiudicium.

Confuta. S. Tho.

Dicendum, quòd prior ratio D. Thomæ non multum eſt iuridica, quia pertinet ad metaphoras. Et primò, quia dicit, quòd non habebat ius mulier in corpore viri, niſi quandiu manebant in vita illa, in qua contraxerant, nam ſi hoc eſſet cum vir mutat vitam, per conuerſionem, expiraret ius cohabitationis, &

actuũ matrimonialium, ſed ius, quod extinguitur ſemel, non reuiuiſcit, ergo poſtea non competeret, ſed competit, quia ſtatim, vt conuertitur infidelis, tenetur fidelis prius conuerſus admittere eum ad cohabitationem in alleg. c. gaudemus. ergo non fuit extinctum ius, vel non eſt verum, ꝙ ſolum in illa vita competebat, in qua contraxerant.

Secundo patet, quia ſi ſolum in illa vita competeret cohabitatio materialis, ſicut non competeret infideli cohabitare fideli: ita neque competeret fideli, cohabitare īfideli, q̃a iã nõ erãt ĩ ea vita, in qua prius & tñ hoc ē falſum, q̃a fideli licet cohabitare īfideli ſi voluerit: & licet ei cogere infidelem ad cohabitationem, vt ſupradictum eſt: & infidelis peccat recedendo, quando vult fidelis cohabitare vt infra dicetur: ergo non eſt verum, ꝙ propter diuerſitatem vitæ ſit iſta mutatio: & ſic ex hac parte non tollitur aliquod præiudicium coniugis.

In q. 86. & 87.

Tertio, quia allegat in ſimilitudinem, quia mortuo viro ſoluta eſt mulier a lege viri, & ideo ſi poſtq̃ vit moriens priori viæ diſcedat non fit præiudicium vxori. Hoc non ſtat, quia illud dictum apoſtoli intelligitur de morte corporali & vera, ĩ qua ſoluitur omnis obligatio pure perſonalis, ſed iſta uita, & mors accipiuntur ſpiritualiter, vel ciuiliter, ideo non tollitur aliqua obligatio perſonalis huiuſmodi, & ratio eſt, quia matrimonium habet actus perſonales ex parte corporis, & non animæ: mutatio autem ſecundum fidem eſt ſpiritualis, & non corporalis: ideo manente vita corporali, ſecundum quam ſunt actus matrimonii non ſoluitur obligatio materialis per mutationẽ vitæ ſpiritualis, quæ ad matrimonium nihil facit:

Ratio. S. Tho. quare matrimonium diſſoluitur p conuerſionẽ ad fidẽ non tñ per ingreſſum religionis, impugnat.

Deinde dare vult rationẽ dictus Beatus Thomas, quare infidelis coniux poſſit conuerti ad fidem ſine alterius coniugis conſenſu, & non poſſit vir ad religionem tranſire ſine conſenſu coniugis: & dicit, ꝙ tranſiens ad religionem moritur morte ſpirituali, & non corporali, ideo non poteſt poſt conſummatum matrimonium tranſire ad religionem ſine conſenſu coniugis, ſed ad fidem tranſiens moritur morte corporali, quia conſepelitur Chriſto corporaliter in morte: ideo in debito reddendo liberatur.

Sed iſta non ſtant, quia non videtur hic differentia quantum ad mortem, ꝙ vna ſit corporalis alia ſpiritualis: ſed videtur vtraque ſpiritualis, cum homo viuat adhuc vita naturali, & ideo idem debet fieri in vtroque: quia & iſta eſt quarta ratio.

Quinto, quia cum dicitur, ꝙ conuerſi moriuntur morte corporali, quia conſepeliuntur corporaliter Chriſto in morte. Dicendum, ꝙ conuerſi dicuntur conſepulti Chriſto ad Rom. 6. capitu. per baptiſmũ, inquantum, ſicut Chriſtus moriens occultatus eſt ĩ ſepulchro, ita conuerſi baptizantur, in quo baptiſmo merguntur corporaliter in aqua, & abſconduntur: fit autem baptiſmus ad hoc, ꝙ moriamur peccatis. i. in nobis peccata moriantur: non tamen conuerſi vere Chriſto ſepeliuntur corporaliter, quia neque corporaliter moriuntur, ideo neque erunt in eis ea, quæ competunt vere morientibus, quale eſt ſolui ab obligationibus perſonalibus. Et tamen ad diſtinguendum ĩter mortem ſpiritualem, & corporalem, oportebat, ꝙ poneretur vera mors corporalis, ideo dicendum, ꝙ vtrobiq; eſt mors ſpiritualis, & mutatio uitæ ſpiritualiter, & non perſonaliter cum maneat eadẽ perſona.

Sexto quia ſi conuerſio iudicaretur mors corporalis non ſolum abſolueretur fidelis a debito, & cohabitatione, ſed etiam a vinculo matrimonii ſicut mortuo uiro ſoluta eſt mulier a lege eius, & poteſt alium uirum accipere, & etiam ſi ille reſurgat, & illa F nondum acceperit alium non cogitur accipere illũ; ſed poteſt accipere alterum, & tamen non abſoluitur a vinculo, quia non poteſt ille accipere aliam ea viuente, vt in c. gaudemus, ergo non accipitur ut mors naturalis.

Reſponſio auctoris ad tertium argum. quæſt. 83.
Quæſt. LXXXVI.

Dicendum igitur aliter ad argumentum, ꝙ nullus poteſt facere alteri præiudicium ſine eius conſenſu, vel culpa, aut etiam cã cum autem hic duo infideles coniuges ſũt, hint ius habent mutuo in corpora ſua, & iſtud ius G non perdit aliquis eorum ſine conſenſu, culpa, aut cã: hic autem ex parte infidelis coniugis non fuit conſenſus, eſt autem culpa, & cauſa, culpa quidem eſt duplex. Prima, quia quando vnus tranſit ad fidem, manet alius in infidelitate, quæ eſt fornicatio ſpiritualis: de qua non vult purgari inquantum non vult deſerere illam, ideo iuſtum eſt, ꝙ perdat ius cohabitandi, ſicut q̃ñ alter coniugum fornicatur carnaliter perdit ius cohabitandi alteri coniugi, ſine conſenſu, & tñ p. culpam. i. fornicationem.

Secundo conſideratur culpa, quia etiam ſi infidelitas non iudicaretur fornicatio, eſt tñ quidam ſtatus malus, in quo nemo manere debet, ſed quilibet tenetur de illo exire. Cum autem alter coniugum exit H de illo, & alius non eſt in culpa, qui non vult exire, & præiudicaret coniugi conuerſo manendo in illo ſtatu ſi cohabitaret pp diſparitatem cultus, ideo cũ nolit recedere a culpa iſta, non eſt ei præiudicium ſi recedat coniux fidelis ab eo. Cã ēt eſt hic, ꝙ ſæpe aliq priuantur iure ſuo ſine culpa, & ſi non ſine cã extra de diuor. c. quanto. ſ. Nec obſtat, ꝙ a quibuſdam forſan obiicit. ꝙ fidelis relictus non debeat iure ſuo ſine culpa priuari, cum in multis caſibus hoc contingat & circa matrimonium, & ſponſalia hoc tenet, de ſponſalibus patet, vt ſi fiat mulier, cum qua de futuro ſũt contracta ſponſalia, leproſa, vel paralytica, vel naſũ, aut oculos amittat, diſſoluuntur ſponſalia extra de iureiuran. c. quemadmodum. & tñ in hoc pꝛiudicat mu I lieri, q̃ perdit ſponſum, & forte non recuperabit aliũ & tñ non intercidit ibi culpa vxoris, cui præiudicat: fuit tñ cã aliqua ex parte eius. ſ. quia incidit in hæc mala. Similiter ĩ matrimonio ſi uir tranſeat ad īfideles, cum eſſent ambo fideles q̃ñ contraxerunt, non poterit vxor relicta accipere alium uirum, ſed cogitur ꝑtinere de diuor. c. quanto. ſ. Nec obſtat, ꝙ a quibuſdã obiicit. ꝙ fidelis relictus non debeat iure ſuo ſine culpa priuari, cum in multis caſibus hoc contingat, ut ſimiliter coniugum incidatur. Et tamen hic dato, ꝙ coniũx infidelis nullam culpam haberet in non tranſeundo ad fidem, vel in remanendo in infidelitate, in qua natus eſt: adhuc eſſet cauſa ex parte eius, q̃ ꝯuertitur K ſcilicet, ꝙ non cohabitat fidelis ſecure infideli cum habeat magnum offendiculum ad recedendum a fide, in qua adhuc tener eſt: & quia fides eſt magni priuilegii, eo ꝙ ibi eſt tota ſalus, quia ſine ea non eſt poſſibile placere Deo. ad hebr. 11. c. abſoluitur a Deo fidelis a cohabitatione cum infideli.

Cum autem poſtea addebatur dicendo, ꝙ non pt præiudicare vir vxori, ſine cõſenſu eius in eo, qui trãſit ad religionẽ, vel vult ꝓmoueri ad ſacros ordines: nã non põt fieri ſine ꝯſenſu vxoris, ita ergo erit, ꝙ nõ poſſit tranſire alter coniugum a fide ſine conſenſu alterius, uel ſi poteſt tranſire, non debet præiudicari non tranſeunti: & ita manebit ei ius cohabitandi.

Diceneum, ꝙ ad tranſeundum ad fidem, non requirit aliqua licentia coniugis: immo qui non dimit-

ut

tit patrem, & matrem vxorem, & filios propter Chri A
ſtum non habebit partem cum Chriſto, & ita dimiſ-
ſio eſt maxime, quando illi obſtant conuerſioni ad fi
dem, quia tunc relictis illis, & contra voluntatem eo
rum ad fidem ueniendum eſt, & ita non exigitur con-
ſenſus vxoris. Cum dicitur non requiritur cõſenſus
coniugis: ergo non poteſt ei præiudicari. Dicendum
verum eſſe niſi culpa, vel cã intercidant. & tamen qñ
conuerſo altero coniugum alius non cõuertitur eſt
in culpa, qui non conuertitur ſicut. ſ. oſtendimus, &
etiam ſi culpa non intercideret eſt ibi cã: ergo non ꝓ-
iudicatur manenti in infidelitate, ſed priuatur iure
cohabitandi cum iuſte id fiat.

Et cum dicitur de tranſeunte ad religionem, vel
ſacros ordines non eſt idem, nam non recipitur vir B
in monaſterio, niſi de licentia vxoris in certo modo,
vel ſi ipſa pariter ingrediatur. de conuer. coniu. capit.
cum ſis, &. capit. vxoratus. Etiam ad ordines non ꝑ-
mittitur promoueri, niſi de conſenſu vxoris eodem
tit. cap. coniugatus, & ſi aliquis vir laicus in epiſcopũ
promouendus eſt, non poteſt id fieri ſi vxor eius nõ
profiteatur religionem: eodem tit. cap. ſane ſi coniu-
gati, requiritur autem prædictus conſenſus, quia eſt ĩ
præiudicium vxoris: nam cogitur mulier, quæ dedit
viro licentiam intrandi religionẽ, vel aſcendẽdi ad ſa
cros ordines intrare monaſterium ſi eſt iuuencula,
& de ĩcõtinentia ſuſpecta eodem tit. ca. ſignificauit,
& ſi eſt non ſuſpecta, vt quia antiqua cogitur ſaltem
continere. e. ti. c. cum ſis. & c. vxoratus, & c. ſignifica-
uit, & propter iſtud pręiudicium magnum, ꝙ ei fie- C
ret, requiritur conſenſus eius.

Sed in conuerſione ad fidem non requiritur con-
ſenſus coniugis aut alicuius perſonę, quia Deus obli
gauit ad iſtum tranſitum. In tranſitu ad religionem,
vel aſcenſu ad ordines ſacros eſt aliud, quia neutrum
iſtorum eſt neceſſarium ad ſalutem, quia ſine iſto eſt
ſalus, & non eſt ſic de fide, ideo in vno exigitur con-
ſenſus coniugum, in altero non exigitur.

In conuerſione ad fidem nõ requiritur cõſenſus uxoris in tranſitu uero ad religionem ſic.

Secundo, quia ſiquis velit ad religionem tranſire
non eſt propter hoc vxor eius in culpa, ſi non trãſeat
ideo non debet priuari iure ſuo. Etiam quia non ĩſur-
git ibi aliqua cauſa, quare hoc fiat, ꝑꝑ ꝙ unũ de duo-
bus fiet. ſ. ꝙ aut in tranſitu vnius coniugis ad religio-
nis ſtatum, vel aſcenſum ad ſacros alter coniugum D
non priuabitur iure cohabitationis, & operum con-
iugalium, aut non poterit tranſire ſine alterius con-
ſenſu. Primum non poteſt dari, quia ſtatus religionis
& ordinum ſacrorum de ſe importat continentiam
perpetuam, vel ex voto expreſſo, vel ex tacito, immo
per iſta ſola duo ſolennizatur votum caſtitatis, ut pa-
tet de uoto, & uoti redemp. c. ꝙ uotum. lib. 6. ideo da
bitur ſecundum. ſ. ꝙ non liceat vni ſine conſenſu al-
terius tranſire ad religionem, & in tantum non licet,
ꝙ ſi fiat tranſitus etiam ſi tranſiens profiteatur reuo-
catur ad ſęculum inuitus petente altero coniugum.
de conuer. coniu. c. quidam. & capi. placet, & ſicut fit
hoc, quando vnus ſine licentia alterius intrat, utpote
ſi ignorante alio, vel inuito eo, ita etiam fit ſi de licẽ-
tia alterius ingrediatur, & ſit licentia non legitima vt E
pote extorta per metum, vel dolum. eodem tit. c. ac-
cedens. Secus autem in eo, qui ad fidem conuertitur
quia neutrum iſtorum duorum datur. ſ. ꝙ conſenſus
requiratur, vel non pręiudicetur ei, immo conſenſus
non requiritur, & pręiudicatur manenti. De primo
eſt cauſa, quia conuerſio ad fidem eſt de rebus maxi
me neceſſariis, & ita non debet pendere ex uolunta-
te alicuius alterius.

De ſecundo eſt cauſa, quia tranſeunte vno coniu-
gum ad religionem chriſtianam alius eſt in culpa, ſi-
ue non tranſeundo, ſiue quia eſt in fornicatione, &
nõ corrigitur, & illa eſt ratio diuerſitatis, ut ſine cõn
ſenſu agatur, cum ei præiudicetur.

Ad quartum argumentum quæſtionis 83. ſolutio. Quæſt. LXXXVII.

AD quartum dicendum, ꝙ non eſt ſic de cõ
iugio ſeruorum. vel ſerui, & liberi ſicut ſ.
fidelium, quia cõditio ſeruitutis niſi igno
retur non facit perſonam illegitimam ad
contrahendum, diſparitas autem cultus, ſiue ſciatur,
ſiue non, ſemper facit perſonas illegitimas, & adhuc
magis illegitimas, quando hoc ſcitur: & ideo ſicut ſe
habent iſta a principio cõtractus, ꝙ non eodem mo
do impediunt, ita ſe habebunt poſt contractum, ſed
ad contrahendum non impedit diſparitas conditio-
nis, uel ſeruitus in altero, ſiue vtroque. niſi ignoretur
ideo contracto ſemel matrimonio non habet ratio-
nem impediendi in uinculo, vel cohabitatione: de di
ſpari cultu ſecus, quia ſiue ſciatur, ſiue non, ſemper
ſunt perſonæ illegitimę, ſed differt, quia ſi ſcienter
contrahunt, puniuntur, ſi non ſcienter, diſſolui-
tur contractus, & non puniuntur, ergo ſi contra
xerunt exiſtentes vnius cultus, & poſtea facti ſunt di
ſparis cultus, utpote altero ad fidem conuerſo, licet
non tollatur vinculum, mutatur aliquid circa cohabi
tationem contra eum, qui conuerti non vult.

Ad quintum argumentum quæſtionis. 83. Quæſt. LXXXVIII.

AD quintum dicendum, ꝙ non cogitur fide
lis cohabitare infideli propter prolem ſu-
ſceptam ne ſit ei periculum ſalutis animę
nam etiam ſine iſta cohabitatione prouiſ-
ſum eſt de iure hoc. Circa ꝙ dicendum, ꝙ ſi infidelis
quorum alter conuerſus eſt ad fidem habeat filios
cões, aut illi nati, vel concepti ſunt, quando parentes
erant fideles, vel qñ infideles. Si primo modo etiam
ſi parentes ambo, vel alter ipſorum ad infidelitatem
tranſeant, debent eſſe filii chriſtiani. & illis inuitis de-
bent baptizari. Vt ſi duo erant fideles nati, & tales
manentes contraxerunt filioſq; ſuſceperunt, etiam ſi
ambo parentes labantur in errorem paganorum. i.
fiant Saraceni, vel Iudæi cogentur filii ipſorum eſſe
chriſtiani, quia ſunt filii chriſtianorum iuxta. ca. mu-
lier. de conuer. coniu. & c. quãto. de diuor. vbi fidelis
tranſit ad infidelitatem, & verum eſt, ꝙ quantum ad
iſtos non eſt diſtinguendum de filiis eorum natis an
te lapſum in errorem, vel poſt, quia per lapſum non
deſierunt iſti eſſe chriſtiani, & cogentur per pęnas re
dire ad fidem extra de apoſta. c. quidam ſicut. ideo na
ti ex eis, ſiue ante lapſum, ſiue poſt ſunt filii chriſtia-
norum: & nati eo tempore, quo parentes erant chri-
ſtiani, ideo ſine dubio tam inuitis parentibus, quam
inuitis ipſiſmet ad fidem trahentur. Nam ſi paruuli
educantur apud tales parentes lapſos in errorem, eri-
pi debent de manibus eorum, & baptizari, ne eos ꝑ-
uertant.

Filij infidelũ quorũ alter ſit cõuerſus an debeãt baptizari. Et ſi ſunt filij hmõi adulti an poſſint cogi, ut recipiãt baptiſmũ.

Si autem contingat eos venire ad ætatem adultã,
& uelint manere in errore infidelium, in quo nati ſũt
vel educati, & nolunt baptizari, cogentur ad ſuſcipiẽ-
dum baptiſmum, uel occidentur per poteſtates ſęcu
lares cum filii chriſtianorum ſint, quemadmodum
ſiquis natus eſſet de parentibus chriſtianis, & inter
chriſtianos, & per negligentiam parentum, aut ali-
quo caſu non baptizatus fuiſſet, & poſtea veniens ad
ætatem adultam cognito, ꝙ non eſſet baptizatus,
nollet baptizari, deberet baptizari inuitus, vel occidi,
& tenetur iſte ad penas apoſtatarum, nam nihil aliud
eſt,

eſt, quòd aliquis poſtquam chriſtianus fuit recedat a fide miſcens ſe ritibus iudæorum, vel paganorum, quam quod aliquis natus de parentibus chriſtianis, & ideo debitus fidei chriſtianæ nolit illam profiteri recuſando baptiſmum, vterque enim recedit ab eo ꝙ tenetur ſeruare: ideo ambo incurrunt crimen apoſtaſiæ, & velut apoſtatæ ſunt puniendi: & ideo circa filios talium nulla diſtinctio eſt habenda.

Si autem infideles ſunt ex origine, & filios genuerunt manentes in infidelitate, & poſtea conuertantur ambo ad fidem, vel alter eorum, dicendum quod aut quando conuertuntur ipſi, ſunt filii eorum adulti id eſt, qui iam vſum rationis habēt, aut non. Si adulti ſunt nihil differt de parentibus an ambo conuertātur, vel alter ipſorum, quia nihil pertinet ad fi- G lios: nam cum illi ſui iuris ſunt quantum ad ſpiritualia, ſicut poterant ſponte conuerti inuitis parentibus: ita poſſunt manere in infidelitate inuitis parentibus, & non cogentur illi ad fidem, licet parentes ambo conuertantur, & proclament conuerſionem filiorum.

Erant autem aliqui ī hoc dicentes, quod ſi filiī huius ſunt adulti eſt in eorum poteſtate ſequi parentē conuerſum, vel manentem in infidelitate, ac ſi dicāt ꝙ alterum oportet ſequi: ſed liberum eſt ſequi hunc vel illum. ſed hoc falſum eſt primo, quia tunc quando ambo conuerterentur, tenerentur filii conuerti: ꝙ falſum eſt, quia ſi iſti ſunt adulti cogerentur ad fidem, quod non ſtat: ad fidem enim non ſuſceptam H nemo cogitur aſſumendam. ſuſceptam autem cogitur obſeruare: de apoſta. c. quidam ſicut.

Secundo, quia ſi ſequerentur filii aliquem parentum, aut eſſet hoc quaſi neceſſe eſſet ſequi hunc, vel illum, aut quia poſſunt ſequi pro voluntate ſua: ſi eſt ſecundus modus, ſicut datur, quòd ſequantur filii parentes, ita dabitur, quòd non ſequantur ſi neutrum ſequi volunt. Si autem ſequerētur eos, quia neceſſe eſſet ſequi alterum ipſorum: oporteret ſequi ſemper patrem, & nunquam matrem, cum mater non hēat filios in poteſtate, ſed ſolum pater. Inſti. de patri. pote. per totum. & de conuer. infideli. c. ex literis. Et tñ falſum eſt, quia poteſt quem voluerit ſequi: ideo non eſt intelligendum, ꝙ poteſt ſequi alterum parentem I quaſi teneatur vnum ſequi, cum poſſit ſequi neutrū: nam ſi ambo manent in infidelitate, & ipſe vult conuerti neutrum ſequitur filius, & ſi ambo conuertantur, & filius nolit conuerti, neutrum ſequitur.

Altero parentum conuerſo an filii baptizari debeant, Quæſt. LXXXIX.

Circa adultum ergo dicendum, ꝙ non eſt alia regula, niſi quod pro arbitrio ſuo conuertetur, vel manebit in infidelitate, & uocatur adultus, q habet vſum rationis cuiuſ- K cunque ſit ætatis: nam licet maneat tūc in prima poteſtate nihil nocet, quia quantum ad ea, quę Dei ſunt quilibet eſt ſui iuris: ut ad fidem, & ad intrandum religionem, & ad contrahendum matrimonium, & nō poteſt arctare ad aliquid patria poteſtas, colligit̄ hoc extra de Iudæis, & Sarace. c. ſicut Iudæi. ſ. ſtatuimus, vt nullus inuitos, vel nolentes iudæos ad baptiſmum venire compellat: ſiquis autem ad chriſtianos cauſa fidei confugerit, poſtquam uoluntas ipſius fuerit patefacta, chriſtianus abſque calumnia efficiatur: & ita cuiuſcunque uoluntas patuerit, ꝙ Chriſtianus eſſe vult efficietur chriſtianus: ſed volūtas patefit per verba, & ſigna in quocunq; perueniente ad ætatem, qua ratione vtitur, ergo cum oſtendit, ꝙ chriſtianus eſſe F ei velit, non obſtabit contradictio parentum, & ideo dr̄ abſque calumnia. i. nullus diſſēns, vel priās poſſit in hoc impedire, è ꝯrio ergo quantum ad eum, qui iam ratione vtitur ſola volūtas ſufficit ad hoc, ꝙ maneat in infidelitate, nam ſicut parentes infideles non poſſunt obſtare, ꝙ ille conuertatur ad fidem, ita ipſi conuerſi ad fidem non poſſunt compellere filiū ad fidem, ſi ille vult manere in infidelitate. Si autem ſit filius paruus, qui nondum venit ad vſum rōnis, eſt dicendum, ꝙ aut ambo parentes conuertuntur, aut alter tantum. Si ambo conuertuntur manebit filius cum eis, ſi aūt alter tantum conuertitur, eſt dubium in cuius ptāte manere dēat filius. Aliqui dicūt, ꝙ aut eſt filius maior triennio, aut minor, ſi maior dicūt, G ꝙ apud patrem manere dēat, ſi aūt eſt minor apud matrem, quia talis eſt diſtinctio apud iura humana, apud quem parentum manere dēt filius, qñ diuortium fit. C. de patri. pote. l. neque filium. Sed dicendū ꝙ in hoc caſu eſt abſolute dicendum, ꝙ manebit filius penes parentem fidelem, & ceſſat hic rō ętatis, & patrię poteſtatis ob fauorem fidei, extra de cōuer. infide. c. ex literis. Rō ętatis ceſſat, quia ēt ſi ſit infans trium, vel quatuor menſium, vel vnius diei, & cōuertatur pater tm̄, manebit apud patrem, rō patrię poteſtatis ceſſat, vt ſi ſit filius quadriennio maior ſi conuertatur mater tm̄ eam ſequetur, cum tñ deberet ſequi patrem ſub cuius patria poteſtate eſt, & de familia patris eſt, & non matris in alleg. c. ex literis. Iſta re- H gula apertius traditur. 28. q. 1. c. Iudęi. vbi agitur de natis ex patribus Iudęis, & mulieribus chriſtianis, filii aūt qui ex talibus nati ſunt fidem, atque conditionē matris ſequantur, ſimiliter illi qui procreati ſunt ex infidelibus mulieribus, & fidelibus viris, chriſtianam ſequantur religionem non Iudaicam ſuperſtitionē. Et ſicut hi ſequuntur ſemper parentem fidelem, qñ non cohabitat, ita ſi manentibus parentibus in infidelitate filius, qui peruenit ad vſum rōnis cōuerti velit, auferetur de poteſtate eorum, & perdit pater tūc patriam poteſtatem, & per officium iudicis auferentur filii parentibus, & conſtituentur apud honeſtos viros, vt ibi diſcant mores, & fidem. 28. q. 1. c. Iudæorum. i. Iudęorum filios, vel filias ne eorum inuoluan- I tur erroribus, ab eorum conſortio ſeparari decernimus deputādos, aut monaſteriis, aut chriſtianis mulieribus, ac viris Deum timentibus, vt ſub eorum cōuerſatione cultum in melius diſtant, atque in melius inſtituti, tam in moribus, quàm in fide proficiant.

De paruulis qui manent apud conuerſum. Quæſtio. XC.

Redeundo autem ad paruulos filios infidelium quorum alter cōuertitur, & manent filii apud conuerſum, eſt dubium de illis quādiu ſunt citra annos diſcretionis quid agi debeat. Dicunt aliqui, ꝙ expectandum eſt quouſque veniant ad ętatem diſcretionis, & ſiue eligant tunc eſſe fideles, ſiue infideles, hoc ſequentur, Sed dicendum, ꝙ iſtud non eſt neceſſarium, immo poterit parens ille, apud quem manet filius paruulus facere illum ſtatim baptizari, nam paruulo non fit iniuria, ꝙ baptizetur, immo procuratur ei ſalus, etiā non fit contra legem, quia lex eſt., extra de Iudę. & Saracen. cap. ſicut Iudæi, quòd nemo compellat venire Iudęos inuitos, vel nolentes ad baptiſmum, & tamen paruulus non eſt inuitus, aut nolens, quia nō eſt inuitus, neque nolens, qui non habet velle, vel nolle, vnde ſi nos ceſſamus baptizare filios Iudæorū, vel infidelium paruulos, hoc eſt, vt non inferamus

iniuriam

iniuriam parentibus in quorum poteſtate ſunt: hoc ſentiunt communiter doctores, quando quęrunt an filii infidelium inuitis eis ſint baptizandi, & reſpondet, quòd non, neque ponunt aliam cauſam, niſi quia fieret iniuria parentibus, qui perderent patriam poteſtatem, quam habebant in eos cum conuerterentur ad fidem, & tamen in hoc caſu nõ perditur patria poteſtas, ergo baptizari poteſt ſtatim. Iſtud patet, quia vt dictum eſt filius ſequitur parentem conuerſum ad fidem, ſiue patrem, ſiue matrem, ſi pater conuertitur nullum pręiudicium fit matri infideli, quia neque in poteſtate eius de iure cõmuni poteſt eſſe filius, ideo pater fidelis in cuius poteſtate filius paruulus eſt, tam de iure communi, quàm in fauorem fidei in hoc caſu, poterit ſtatim eum facere baptizari: ſi autem mater cõuertatur filius ſequetur eam, & pater perdit ius poteſtatis, quod in matrem transfertur, ideo poteſt ipſa facere filium ſuum baptizari, & non fit præiudicium patri, quia non habet ille iam patriam poteſtatem, qua priuatus eſt per hoc, quòd noluit conuerti conuerſa vxore, ſicut priuatus fuit iure cohabitationis ad coniugem, quia ipſa poteſt eum repellere ſi voluerit, vt ſupra dictum eſt, & ideo dicendum, ꝙ non eſt expectandum, quòd paruulus veniat ad tempus, quo ratione vtatur, vt eligere poſſit, quod placuerit, ſed ſtatim ille, qui conuertitur ad fidem pater, vel mater poteſt eum facere baptizari, & hoc potius faciendum eſt, quam expectandum, & hoc concordat ſententiæ illius ca. ex literis. de conuer. infide. in fine, vbi patre conuerſo, & matre manẽte in infidelitate, filius quadriennis iubetur manere apud patrem, & innuitur, ꝙ debeat ille tranſire ad fidem chriſtianam, cum dicitur: Materque pueri ſi eum remanere contingeret apud ipſam, poſſet illum adducere ad infidelitatis errorem, in fauorem maxime chriſtianę fidei reſpondemus patri eundem puerum aſſignandum.

Sic S. Th. 2.2.q.10. ar.12.

In q. 83.

Cum ergo dicat, quòd non maneat apud matrem, quia poſſet illum adducere ad infidelitatis errorẽ, innuit ꝙ debeat ille ad fidem conuerti, nam ſi dubium eſſet quid de illo fieret, & deberet expectari ętas adulta, vt videretur quid ille vellet, non haberetur pro inconuenienti, quòd ille adduceretur ad infidelitatem, cum in illa ſit natus, & tamen habetur hoc pro inconuenienti, ergo innuitur, quòd ille ad fidem determinate pertineat. Secundo patet magis inquantum dicitur, quòd ſi contingeret puerum manere apud matrem, poſſet ipſum ad infidelitatis errorem adducere, qui adducitur ad infidelitatẽ non eſt in infidelitate, ſed de puero dicitur, quòd poterat adduci ad infidelitatem, ergo ſignificatur, quòd ex eo, quòd ſequitur parentem conuerſum ad fidem, non eſt in infidelitate, ſed pertinet ad fidem, & ad illam deduceretur, ſi permaneret cum matre, quę eſſet infidelis.

Dicendum ergo, quòd in paruulis nõ eſt aliud ſpectandum, ſed ſtatim, vt conuertuntur parentes eorum ambo, vel alter parentum, quem ipſi paruuli ſequuntur baptizandi ſunt cum nulli fiat iniuria, nam pater perdidit patriam poteſtatem in tales, licet ipſi nõ perdant patriam ſucceſſionem, quia conuertuntur extra de Iudæis, & Sarace. cap. Iudęi, ſiue Saraceni, & ſi parentes conuerſi tales filios paruulos circunciderent punirentur, de conſecratione, diſtinctione quarta, capit. plerique.

Ad ſextum argumentum, quæſtionis 83.
Quæſt. XCI.

SEXTA ratio erat de adultero, ad quam dicẽdum, quòd adulter non poteſt dimittere adulteram, ẽt poſtquam ipſe egerit pœnitentiam, & tamen infidelis conuerſus poteſt dimittere infidelem, poſtquam ille conuertitur, & illa non, & dicendum, quod non eſt ſimile, adulter enim poteſt repellere adulteram, & è contrario, ſi tamen vterque adulteratus eſt tollitur adulterium mutua compenſatione, & vnus non poteſt alteri obiicere adulterium ad repellendum a cohabitatione. de diuort. capitulo ſignificaſti, & nõ differt quis pluries, aut grauius adulteratus eſt, quia quãtum ad hoc ęquum ius repellendi eſt per vnicam fornicationem, ſicut per mille, ſed inter fornicationem, & infidelitatem differt, quia de fornicatione, ſiue qs ſit emendatus, ſiue non, ſemper repelli poteſt a cohabitatione, vt extra de conuer. coniu. capitulo gaudemus. Infidelitas non repellit, niſi quãdo eſt, ideo quãdo quis emendatur de ea non obeſt ei, fornicatio autem etiam ſiquis de ea emendetur oberit illi, & ideo maritus ſi non commiſiſſet adulterium poterat accuſare vxorem ad diuortium, ſiue emendatam, ſiue nõ emendatam, ſi autem ille fornicatus eſt etiam ſi emẽdatus eſt non poteſt repellere vxorem, vel accuſare, quia quantum ad repellendum æqualiter operatur adulterium, de quo quis eſt emendatus, & de quo non eſt emendatus, & ideo quantum ad compenſationẽ eodem modo, vnde vxor compenſare poterit adulterium ſuum, de quo non eſt emendata cum adulterio viri, de quo emendatus. ſed ſi vterq; eſſet adulter non emendatus neuter poſſet repellere alterum, vel accuſare, quia vterque poſſet compenſare, ergo & nunc quando vir eſt emendatus, & non fęmina, non poterit vir fœminam repellere, quia illa poterit compenſare. Secus eſt in infidelitate, quę eſt fornicatio, nam illa non nocet, niſi quando eſt, & non cum quis eſt emendatus, & patet quia ſi conuertatur alter coniugum ad fidem, & alius non, poterit conuerſus repellere infidelem. Si autem ille poſtea conuertatur cogetur ſtatim, qui prius conuerſus erat, accipere ipſum. de diuor. capitulo gaudemus, & ita non nocuit illi infidelitas, niſi quandiu manſit in ea, & non poſtquam de ea emendatus eſt: ſimiliter eſt quantum ad repellendum, nam infidelis non poteſt repellere infidelem a cohabitatione, quia ambo ſunt in fornicatione, & obſtat compenſatio, cum autem conuerſus fuerit alter ipſorum emendatur de fornicatione ſpirituali, ideo non nocebit ei ad hoc, quòd poſſit compenſari, & tamen ſi non obſtet ei ad compenſandum poterit infidelis conuerſus obiicere infideli infidelitatem, ergo poteſt obiicere, & ita poteſt repellere, & ita nõ eſt ſimile de fornicatione carnali, & de infidelitate, quare autem non ſit ſimile declaratum eſt latè. ſ. *In q. 58.*

An infidelis conuerſus poſſit accipere vxorem fidelem relicta infideli. Et quomodo intelligitur, quòd matrimonium fidelium eſt verum ratum ac legitimum, matrimonium infidelium eſt verum, & legitimum, ſed non ratum, & quare.
Quæſt. XCII.

EST adhuc dubium ſi infidelis conuerſus recedat ab vxore infideli, vel vxor a viro an poſſint tranſire ad aliud matrimoniũ. Et videtur, quod in nullo caſu liceat, quia indiſſolubilitas eſt in matrimonio, ſed inter infideles eſt verum matrimonium, ergo nullo modo poteſt ſolui, ſed manente matrimonio ad vnam non poteſt quis accipere aliam, ergo fidelis recedens ab infideli non poteſt alterum coniugem ſumere.

Secundo, quia crimen ſuperueniens non diſſoluit matrimonium, & tñ ſi altero coniugum cõuerſo ad fidẽ alius ꝯſentiat ei habitare ſine ꝯtumelia creatoris, non diſſoluitur matrimonium, ſed nolle ſine contumelia

melia cohabitare eſt crimen vxoris: ergo ꝑpter hoc non diſſoluetur, & ita fideli recedenti propter iſtam contumeliam non licebit aliam vxorem accipere. Tertiò quia vir, & vxor ad pana iudicantur de diuor. c.gaudeinus.& tamen ſi fidelis diſcedit, cum conuertitur, non licet coniugi infideli tranſire ad alia vota: ergo neque licebit fideli diſcedẽti ab infideli accipere aliam coniugem. Quartò quia fauorabilior eſt ſtatus religionis, quàm matrimonij; ſed viro fideli conuerſo, cuius vxor manet infidelis non videtur quòd liceat tranſire ad religionem, quia fraudaretur vxor, ſi conuerteret̃ poſtea, multo minus ergo licebit tranſire ad aliud matrimonium. Quintò ſi patre infideli conuerſo ad fidem maneat filius in infidelitate, amittit ius paternæ hereditatis in aliquo caſu: & tamen ſi poſtea conuertit̃ recuperat ius ſuccedendi, & reſtituitur ei, quod ex paterna ſucceſſione debebatur, vel deberi poterat, etiam ſi alius bonorum poſſeſſionem teneat, ergo ſimiliter ſi alter coniugum conuerſus tranſiuent ad alia vota, & poſtea qui manebat in infidelitate conuertatur reſtituetur ei, licet ab alia coniuge poſſideatur, ergo non licet tranſire ad alia vota. Reſpondendum quòd cum infidelis conuertitur ad fidem, & diſcedit ab infideli, aliquando licet accipere alteram coniugem, & aliquando non: & hic non eſt difficultas, aut dubitatio vlla, niſi quando habet vxorem aliquam legitimam viuentem. Nam ſi nullam vxorem habet, vtpote, quia nũquam habuit, aut quia habuit, & defuncta fuit, liberum eſt accipere fidelem coniugem: ſimiliter ſi habeat vxorem, ſed non legitimam, vt ſi repudiauit vxorem, & accepit aliam, repudiata erat legitima, quæ poſtea ſuperducta eſt non eſt legitima, ſed fornicaria; ideo iſta non pręſtat impedimentum, ac ſi nullam haberet. ſed poteſt conuerſus ad fidem accipere, quam voluerit, vt ſupra ſatis declaratum eſt. Si autem habet vxorem legitimam viuentem, ſiue eam habeat actu, ſiue repudiauerit, & maneat illa apud alium, vel in viduitate, eſt dubium an poſſit qui conuertitur accipere aliam. Et dicendum quòd aut conuertitur vxor ſimul cum viro, aut alter manet in infidelitate: ſi ambo conuertuntur neutri licet accipere alium coniugem in nullo caſu, ſed manet matrimoniũ inter illos indiſſolubile: ſi vero vnus conuertitur, & alius non, aut ille qui conuertitur requirit alium, vt conuertatur aut non, ſi non requirit, etiam ſi ille nunquam cõuertatur, nunquam licebit conuerſo ad fidem tranſire ad aliud matrimonium, de diuor. cap. quanto. & cap. gaudemus, & 28. quęſt. 2. cap. ſi quis habuerit, ſcilicet. Si quis habuerit vxorẽ virginem ante baptiſmum viuente illa poſt baptiſmum aliam habere non poteſt: crimina enim ſoluũtur in baptiſmo non coniugia. Et cum dicitur ibi de vxore virgine, nihil differt, etiam ſi corrupta fuerit, ſicut ibi probat glo. Si autem vir requirit fœminam, vel fidelis conuerſus infidelem manentem, vt conuertatur; aut vult, aut non: ſi vult non ſolum matrimonium manebit firmum, ita quòd non poſſit tranſire effectus fidelis ad alia vota, ſed etiam non poterit fidelis repellere a cohabitatione eũ, qui tunc conuertitur, niſi fortè obijciat ei fornicationem in alle. cap. gaudemus. Si autem non vult conuerti, aut vult cohabitare coniugi conuerſo ad fidem, aut non: ſi non vult vllo modo cohabitare diſſoluitur matrimonium, & licitum eſt fideli ad alia vota tranſire, ſi autem cohabitare vult fideli, aut cohabitat cum iniuria creatoris, aut ſine illa: ſi cum iniuria creatoris, & non aliter ſoluitur matrimonium, & licet fideli tranſire ad alia vota: ſi ſine iniuria, aut trahit coniugem ad peccatum mortale, aut non, ſi trahit ad peccatum etiam diſſoluitur matrimonium, & licet fideli tranſire ad alterum matrimonium, ſi autem ſine contumelia vult cohabitare, & non trahendo ad peccatum mortale non ſoluitur matrimonium; ideo non licet fideli tranſire ad alterum matrimonium, & tamen quia infidelis non vult conuerti poterit repellere eũ a iure cohabitationis, vel poteſt cohabitare, quia ex eius arbitrio pendet. Si tamen repulerit a cohabitatione non poterit illo viuente trãſire ad alterum matrimonium, ſed cogetur continere. ex dictis colligũtur tres caſus, in quibus diſſoluitur matrimoniũ tranſeunte altero coniugum ad fidem, de quibus dicetur poſt ſolutionem argumentorum. Tres caſus ĩ quibus licet matrimoniũ & cõſommatũ diſſolui de quo infra q. 100.

Argumenta quaſt. ſuperioris diſſoluuntur. Quaſt. XCIII.

AD primum dicẽdum ꝙ tam inter fideles, ꝗ̃ infideles eſt matrimonium verum, & legitimum, & indiſſolubile: & tamen matrimonium fidelium in nullo caſu ſoluit: matrimonium autem infideliũ poteſt ſolui in aliquo caſu, & ſunt tres caſus ſupra nominati, de quibus poſtea magis rationem reddemus, & tamen nõ tollitur ex hoc ſimpliciter indiſſolubilitas matrimonij, & q̃a ſoluto vinculo matrimonij nihil impedit, quin coniux abſolutus tranſeat ad aliud matrimonium, ſicut mortuo viro mulier ſoluta eſt a lege viri, & licet ei accipere alterum, tamẽ in tribus caſibus dictis diſſoluitur matrimonium: ergo poterit fidelis tranſire ad aliud matrimonium. Ad ſecundum dicendum, ꝙ crimen ſuperueniens nõ diſſoluit matrimoniũ inter fideles, & etiam inter infideles non diſſoluit illud regulariter: interdum tamen diſſoluit, & ſunt duo crimina, in quibus diſſoluitur, ſ. contumelia creatoris, & quando vxor trahit virum ad peccatum mortale, & quare in his fiat hoc infra dicemus. Ad tertium dicendum, ꝙ vir & vxor ad paria iudicantur in matrimonio, & ideo quod vni non licet alteri non licet, & verum eſt, ꝙ ſi diſceſſerit fidelis ab infideli, & non acceperit aliam, non licet fideli tranſire ad aliud matrimonium, ſi tamen diſceſſit infidelis cohabitare fideli licitum eſt fideli accipere aliam etiam ſi infidelis non tranſiret ad alia vota: quare autem plus liceat hoc fideli, quàm infideli in matrimonio ratio redditur infra. Et dicit hic beatus Thomas de Aquino, quòd poſtquam fidelis contraxit ſolutum eſt vinculum matrimonij ex vtraque parte, quia matrimonium non claudicat quantum ad effectum. Vnde in pœnam vxoris infidelis ei indicitur, quòd non poſſit cum alio contrahere magis, quàm ex neceſſitate matrimonij præcedentis: ſi tamen poſtea conuertitur, poteſt ei concedi diſpenſatiuè, vt alij nubat, ſi vir eius aliam vxorem duxerit, ſed an hoc ſit verum, vel quomodo infra tangetur. Opi. ſ. Th.

Ad quartum dicendum, ꝙ fauorabilius eſt votum continentiæ, quàm contractus matrimonij, & ita ſeruatur in conuerſione infidelium: nam altero conuerſo ad fidem, & altero manendo non licet conuerſo tranſire ad aliud matrimonium alio viuente, niſi in tribus caſibus præcedentibus, & tamen licet conuerſo tranſire ſtatim ad religionem non requiſito infideli, nec facta alia re, vt dictum eſt; & ideo conceditur argumentum, ſ. ꝙ ſi non licet vouere caſtitatem non licet tranſire ad aliud matrimonium.

Sed dicit hic prefatus beatus Thomas, ꝙ ſi poſt cõuerſionem viri ſit aliqua ſpes probabilis de cõuerſione vxoris, non debet vir votum continentiæ emittere, nec ad aliud matrimonium trãſire, quia difficilius conuerteretur vxor ſciens ſe priuatam viro ſuo, ſi autem non ſit ſpes de cõuerſione vxoris, pôt ad ſacros

ordines

ordines aſcendere, vel religionem intrare prius requiſita vxore, ꝙ conuertatur, & tunc non eſt ſibi vir ſuus reddendus, ſed debet ſibi imputare in pęnã tardę conuerſionis, ꝙ viro ſuo priuatur. Ad quintum dicendũ, ꝙ ſi conuertatur vnus coniugum ad fidem, & propter aliquam cauſam de tribus fidelis tranſeat ad aliud matrimonium, & poſtea conuertatur alter cõiugum ad fidem, non reſtituetur coniux cum diſſolutum ſit vinculum matrimonij, & ſuperinductum ad nouum, & non eſt de filio ſimile, quantum ad ſucceſſionẽ paternam, quia ius parentitatis, & filiationis non tollit per diſparem cultum, ſicut matrimonium, ideo qñcũque conuertitur filius recuperat ius ſucceſſionis paternæ, ẽt ſi alius bonorum poſſeſſionem intrauerit: de vxore non eſt ſic, quia cum perierit vinculum mr̃imonii primum, & inductum ſit aliud de nouo inter alias perſonas, non habet locum reſtitutio.

An matrimonium infidelium dicatur ratum, & legitimum de quo etiam ſupra q 45. Quæſt. XCIIII.

NVnc redeamus ad omiſſa, dicebatur.n.ꝙ in tribus ſuprapoſitis diſſoluebatur matrimonium inter infideles, & quia iſtud vr̃ prouenire, ex eo quod dicunt quidam nõ eſſe firmum, vel ratum matrimonium inter infideles, & eſt ratũ inter fideles, eſt prius de hoc quęrendũ poſtea dicet̃ de ipſis tribus caſibus. Et dicẽdum eſt, ꝙ vocatur inter fideles matrimonium verum, & ratum atque legitimum: inter infideles aũt eſt matrimoniũ verum, atque legitimum, ſed non eſt ratum, vt cõiter dr̃, & ẽt iura ſic dicunt, vt extra de diuor. c. quãto. ſ. nã & ſi matrimonium verum inter infideles exiſtat, non tñ eſt ratum, inter fideles aũt verum, & ratum exiſtit. Sed qũo iſtud intelligatur, non accipitur vno modo. Quidam dicunt, ꝙ vocatur non ratum matrimoniũ inter infideles, quia quondam licitum erat eis repudiare vxores ẽt ſine cauſa, ſicut Iudęis tẽpore legis Moyſi, & Gẽtilibus eodem tẽpore. Alio modo põt accipi, ꝙ non ſit ratum. ſ. ſecundum opinionem ipſorũ infidelium, licet ſecundum veritatem ſit ratum, ſicut nũc infideles, tam Iudęi, quàm Pagani repudiant vxores, & ſi liceret repudium non eſſet matrimonium ratũ, & tamen infideles putant ſibi hoc licere, & non peccare aliquo modo in repudio, licet ſecũdum veritatẽ peccent, ideo poteſt dici matrimonium inter eos nõ ratum. ſ. ſm eorum opinionem, licet ſm veritatem ſit ratum cum in nullo caſu liceat repudium. Tertio modo poteſt accipi, ꝙ ſit matrimonium infidelium ratũ quantum ad veritatem, qm̃ poſtquam ꝯctum, & conſummatum eſt, nõ põt in aliquo caſu diſſolui, matrimonium aũt infidelium non eſt ratum, quia accipiendo verè adhuc non eſt firmum, cum ſint tres caſus, in quibus diſſoluitur matrimonium ꝯctum inter infideles, & tamẽ nullus caſus eſt, in quo diſſoluatur matrimonium contractum inter fideles.

Quomodo matrimonium infidelium non eſt ratum. Quæſt. XCV.

SEd nunc eſt dubium in quo iſtorum trium modorum loquendi, vel exponendi debeat accipi, ꝙ matrimonium fidelium eſt ratum, & non infidelium.

Dicendum, ꝙ quãtum ad matrimonium fidelium non eſt dubium, cum nullus ſit caſus, in quo diſſolui poſſit, ſed de matrimonio infidelium eſt dubium, in quo modo iſtorum trium melius dicatur non ratum, & poteſt dici, ꝙ quilibet triũ modorũ poterat ſatis applicari ad propoſitum, aut ſaltem ſuſtineri, & tñ tertius modus eſt magis proprius, & verus.

A Primo patet, quia iſte non hẽt calumniã, & alii ſic, nam primo modo eſt calumnia, quia dr̃ ꝙ matrimonium apud infideles non eſt ratũ, ideo vr̃ intelligendũ de eo, quod nũc eſt, quia alias diceretur, ꝙ mr̃imoniũ inter infideles non erat ratum quondã, licet ſit nunc ratum, & tamen dicitur, ꝙ non eſt ratum: ergo non intelligitur de eo, quod tunc erat, niſi extendatur ad nunc etiam.

Secundo, quia dr̃, ꝙ inter infideles non eſt ratũ matrimoniũ: ergo neceſſe erat dicere, ꝙ eo tp̃e, quo non erat matrimonium ratum inter eos, vocarent ipſi infideles, & tunc non poterant dici infideles, quia hoc erat ante Chriſti prędicationem, nã añ ipſum nõ erat matrimonium ratum, ſed licebat Iudęis accipere vxo-
B res alias repudiatis prioribus, ita etiam erat inter Gentiles, fuit autem matrimonium factum indiſſolubile & repudiũ vetitum per mandatũ, & diffinitionẽ Chriſti. Mat. 5. & 19. ergo tp̃e, quo matrimonium erat non ratum. i. diſſolubile inter iſtos nondum Chriſtus prędicauerat, & tñ tunc non erant Iudęi infideles, neque Gentiles, ergo non bene dr̃, ꝙ matrimoniũ inter infideles non erat ratũ. Patet hoc, quia Iudęi ante Chriſtũ natum non ſolum non erant infideles, immo ipſi ſoli erant tunc perfecte fideles: gentiles etiã non erãt infideles, cum nõ obligarentur tenere aliũ ſtatum fidei, cum non obligarentur ad legem moſaycam, & ita primus modus accipiendi non eſt conueniens.

Secundus etiam non eſt ſatis conueniens: nam eo
C ſenſu non eſt verum, ꝙ matrimonium apud infideles non ſit ratum, ſed quia ipſi putant, ꝙ non eſt ratum, & ſic non conuenienter dicitur, quòd non ſit ratum, ſed potius deberet dici, quòd ipſi nõ putant illud eſſe ratum. Nam apud Iudęos, & paganos, qui nunc ſunt infideles, matrimonium eſt indiſſolubile, cum omne matrimonium legitime contractum ex auctoritate Chriſti ſit indiſſolubile, & non recipiat repudium, & tñ ipſi putant eſſe diſſolubile, & repudium dant, ideo ad hoc ſignificãdum nõ deberet dici, ꝙ matrimoniũ apud infideles non ſit ratum, ſed ꝙ ipſi non putant illud eſſe ratum. Tertius ſenſus eſt magis conueniens, quia nõ recedit a veritate verborum, & proprietate. ſ. ꝙ matrimonium apud fideles eſt ratũ, quia in nullo *In q. 91. tactis de quibus latius infra.*
D caſu recipit diſſolutionẽ: apud infideles aũt nõ eſt ratũ, quia in aliquo caſu recipit diſſolutionẽ. ſ. in tribus caſibus ſupra poſitis, & iſtud intelligitur de tempore pręſenti, quia nunc Iudęi, & Pagani ſunt infideles, & nunc matrimonium inter eos diſſoluitur ex tribus cauſis ſupra poſitis, & iſta diſſolutio nõ eſt ſecundum opinionem ipſorum, ſed ſecundũ veritatem, cũ verè ceſſet ibi eſſe matrimonium, & ſit licitum tranſire ad aliud matrimoniũ. Secundo & efficacius patet iſtud, quia, qñ dicunt iura, quòd matrimonium eſt ratum inter fideles, & non ratum inter infideles, iſtum ſenſum dant, vt patet extra de diuor. c. quanto. vbi diſtinguitur de matrimonio diſparis cultus. ſ. quando duo
E infideles contraxerunt, & alter conuertitur, alius verò neque conuerti vult, nec cohabitare, nec ſaltem ſine contumelia creatoris, põt tranſire ad alia vota fidelis, ſi tamen duo fideles ꝯxerunt, quorum vnus labitur in errorem gentilitatis, vel in Iudaicum, licet ille nolit cohabitare ſine ꝯtumelia creatoris, vel nullo mõ, ſed recedat, nõ licet fideli trãſire ad aliud mr̃imoniũ, licet ſit hic maior ꝯtumelia creatoris, ꝗ in p̃cedenti caſu. Et reddit̃ ibi cã diuerſitatis. ſ. qa inter fideles eſt matrimoniũ ratum, & inter infideles non eſt ratũ. Cum dr̃ ſi vero alter fidelium coniugum, vel labatur in hęreſim, vel tranſeat ad Gentilitatis errorem, non credimus, quòd in hoc caſu is, qui relinquitur viuente altero poſſit ad ſecũdas nuptias conuolare, licet in hoc caſu maior appareat contumelia creatoris, nam

& ſi matrimonium verum inter infideles exiſtat, tñ non eſt ratum: inter fideles autem verum, & ratũ exiſtit, & ita dicendum in hoc caſu, ꝙ non ſit ratum matrimonium inter infideles. ſ. quia in aliquo caſu diſſoluitur, poſtquam verè contractum eſt. i. in tribus caſibus ſupra poſitis.

Cum matrimonium ex ſententia Christi ſit factum ſimpliciter indiſſolubile, tam apud infideles, quàm fideles, quõ apud infideles quandoque diſſoluitur, apud nos vero nunquam? Quæſt. XCVI.

SED tunc eſt dubium cum matrimonium ante Chriſtum eſſet ſolubile, & licitum eſſet repu- G dium, & ex Chriſti mandato, atque ſententia factum eſt indiſſolubile, quõ in aliquo caſu manet matrimonium diſſolubile. Nam videtur, ꝙ matrimonium ſit ſimpliciter indiſſolubile, aut ſi eſt in aliquo caſu diſſolubile erit illud, tam inter fideles, ꝗ infideles cum ab eodem Deo ſit indiſſolubilitas m̃rimonii, & non ſit per aliam legem illis factum indiſſolubile, quam nobis: quõ ergo poterit dici, ꝙ inter infideles non ſit ratum, quaſi diſſoluatur in tribus caſibus, & inter nos ſit ratum. i. in nullo caſu diſſolubile? Solet reſponderi, ꝙ hoc fit ꝑꝑ ſacr̄m fidei. ſ. quia Chriſtus confirmat ſacr̄m coniugii, & quia in infidelibus nõ eſt fides, nec fidei ſacr̄m non fit ratum matrimonium, ita H reddit cãm huius Papa in alleg. c. quanto. cũ dixiſſet, ꝙ inter infideles licet ſit verum matrimonium nõ eſt ratum: inter fideles aũt verum, & ratum exiſtit. Addit cauſam dicens, ꝙ ſacr̄m fidei, quod ſemel eſt admiſſũ nunquam admittitur, ſed ratum efficit cõiugii ſacr̄m, vt ipſum in coniugibus illo durante perduret. Et iſtud accepit Innocentius tertius ex eo, quod dicit Auguſt. lib. de Adulterinis coniugiis, & hr̄ 32. q. 7. c. licitè. ſ. Sicut aũt manente in ſe ſacr̄o regenerationis excõicat̃ quiſquis eſt reus criminis, ita quæ ſeparatur à viro, nũquam carebit coniugii ſacr̄o, & ſi non reconcilief vir eius: carebit aũt ſi mortuus fuerit vir eius, & ex eo qđ Aug. dicit ad Parmenianum, & hr̄ 1. q. 1. c. quod quidam. vbi dr̄, ꝙ ſacr̄m acceptum non amittitur.

Sed obiicietur, ꝙ iſtud non ſit cauſa conueniens, I quia ſi per ſacr̄m confirmatur coniugiũ, deberet tunc matrimonium non conſummatum per copulam eſſe firmum, cum id quod ad ſacr̄m, & gratiam pertinet ſine copula carnali ſit, & tñ non eſt firmum, quia diſſoluitur ergo ſacr̄m fidei. i. baptiſmus non firmat omnia alia ſacr̄a, neque coniugium. Secundo, quia ſi confirmatio matrimonij eſſet per ſacr̄m fidei, cũ inter infideles non ſit ſacramentum fidei, nunquã eſſet firmum matrimonium, & ita poſſet quis infideliũ accipere vnam vxorem, poſtquam tenebat aliam, ſed nõ licet hoc, quia Chriſtus illud vetuit Matth. 5. & 19. c. ergo matrimonium eſſe indiſſolubile ex mandato Chriſti prouenit, & non ex conditione ſacramenti baptiſmi.

Vnde matrimonium habeat indiſſolubilitatem. Quæſt. XCVII.

DICENDVM ergo vr̃ aliter ſine præiudicio veritatis, ꝙ matrimonium de ſe non habebat indiſſolubilitatem, ita ꝙ tenerentur homines ad ſeruandam indiſſolubilitatem in illo, & peccarent mortaliter, ſi non ſeruarẽt illam, ſed prouenit ei indiſſolubilitas ex mandato Chriſti iubentis, ꝙ non ſepararentur illi, quos Deus coniungebat, ex illo mandato fit indiſſolubile matrimonium, tam fidelium, quam infidelium, ita vt non liceat repudiũ dari, & recedere ab vxore, aut aliam accipere, ſed ſi in

F aliquo caſu vr̃ diſſolui matrimonium, tam inter fideles, quàm infideles prouenit ex quadam interpretatione verborum Dei, quaſi Deus illud ſic intelligi voluerit, & quia per iſtas interpretationes contingit de iure diſſolui inter infideles, & non fideles dicimus inter fideles matrimonium eſſe ratum. Circa quod conſiderandum, ꝙ ſponſalia de præſenti ſunt verum matrimonium, ſm̃ iura, & ideo ſi matrimonium eſt indiſſolubile ẽt debent indiſſolubilia eſſe illa, & tamen falſum eſt, quia contractis illis licet alteri ſponſorum tranſire ad religionem, ẽt ſine licentia alterius, & manenti licitum eſt ad aliud matrimonium tranſire. de conuer. coniu. cap. verum. Sed aliqui dicunt, ꝙ matrimonium illud eſt ratum, licet alter ipſorum tranſeat G ad religionem, nam omnes aſſerunt matrimoniũ conſummatum per copulam eſſe ratum, & indiſſolubile, & tamen poteſt vir intrare monaſterium, vel promoueri ad ſacros ordines. eo. tit. c. cum ſis, & c. cõiugatus. Dicendum ꝙ iſtud nihil valet, nam poſt copulam matrimonialem ſi alter coniugum tranſeat ad religionẽ non diſſoluitur matrimonium, ſed manent cõiuges, licet ſint abſoluti a debito coniugali, cum neq; viri petere liceat, neque alter reddere cogatur, tamen in ſpõſalibus de præſenti cum non interuenit copula, vere diſſoluitur matrimonium per introitum in religionem, & hoc apparet in duobus. Primo, quia in ſponſalibus ſi alter ſponſorum vult intrare religionem non H requiritur, ꝙ licentiam petat ab alio, ſed etiam eo inuito poteſt intrare in alle. c. verum, & tamen ſi copula interuenerit non licet vni ſine licentia alterius intrare monaſterium. eod. ti. cap. præterea. & cap. vxoratus. Secundo, & præcipue, quia altero ſponſorum intrante religionem, licet alteri tranſire ad aliud matrimonium, eo. tit. c. verum, & ſic non manet vinculum matrimonii, nam ſi maneret adulter eſſet, qui ad alias nuptias tranſiret, cum teneretur priori vinculo, ſic Apoſtolus ſignificat ad Rom. 7. cap. ꝙ mortuo viro ſoluta eſt mulier a lege viri, ita vt non iudicetur adultera ſi cum alio fuerit inuenta, & ita ſignificatur, quòd ſi mulier non eſſet ſoluta a lege viri iudicaretur adultera, ſi cum alio inueniretur, & tamen ſi intrante ſponſo re- I ligionem ſponſa alii nubat, non iudicatur adultera. eo. c. verum, immo licet ſibi alium accipere, ergo non manet vinculũ prius ex matrimonio, ſed prorſus diſſolutum. Dicendum ergo, ꝙ veritas eſt matrimonium per verba de præſenti non conſummatum per copulã non eſſe firmatum, & ideo poteſt diſſolui, & tamẽ nõ poteſt diſſolui abſolute, ſed ſolum in caſu aliquo, & iſta diſſolutio non habet locum, niſi inquãtum videtur conſonare verbis Dei, & hoc cõcurrentibus duobus. Primum eſt, ꝙ Deus dicit eſſe matrimonium indiſſolubile, quod eſt conſummatum per copulam, & hoc apparet ex inſtitutione Gen. 2. c. & melius Matt. 19. cap. vbi Chriſtus ponit indiſſolubilitatem, dicens: Erunt duo in carne vna, itaq; iã non ſunt duo, ſed vna caro: quos ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet: K Et ſic ꝑꝑ vnitatem ipſorum non dẽt eſſe ſeparatio, & tñ vnitas illa eſt per copulam carnalem. ergo qñ matrimonium non eſt conſummatum per copulam nõ accipit indiſſolubilitatem. Et iſtã rõnẽ circa hoc reddit Alexander tertius in alleg. c. verum. ſ. ꝙ cũ nõ fuiſſent vna caro ſimul effecti, ſatis poteſt vnus ad Deum tranſire, & alter in ſæculo remanere, & idem latius dicit idem Alexander. ep. ti. c. ex publico, vbi reddit rationem quare non conſummato matrimonio poteſt vnus tranſire ad monaſteriũ, altero inuito, dicẽs: ſane quod dñs in euangelio dixit nõ licere viro, niſi ob cauſam fornicationis vxorem ſuam dimittere: intelligẽdum eſt ſecundum interpretationem ſacri eloquii de his quorum matrimoniũ eſt carnali copula cõſummatum,

Determinatio auctoris.

matum, ſine qua confirmari non poteſt, & ita cum Chriſtus dixerit de indiſſolubilitate matrimonij, nemo auderet ſponſalia de preſenti, quę iudicantur matrimonium, dicere poſſe diſſolui, niſi hoc appareret ɔcordare intentioni Chriſti, quia ſummi pontifices, & tota Eccleſia non poſſent ſtatuere aliquid cōtra id, ꝙ Chriſtus dixiſſet, nec illud limitare, niſi quantū acciperet eſſe de intentione Chriſti, & ita Alexander ad limitandum verba Chriſti in hoc caſu dixit, ꝙ hoc erat interpretatio ſacri eloquij. i. expoſitio, quę colligit ex alijs locis ſacrę Scripturę, & illa eſt, quę poterit limitare dictum Chriſti, quia illa eſt tota a ſpiritu ſctō, & nemo minor ſpiritu ſancto poteſt verbum Chriſti limitare ad hunc, vel illum caſum, niſi quatenus ex ipſis verbis apparuerit.

Sponſalia non poſſunt diſſolui niſi per religionem. Quaeſt. XCVIII.

SECVNDVM debet addi, ꝙ iſtud primum non ſufficit: nam ſi diceretur ſimpliciter, ꝙ matrimonium non conſummatum per copulā non erat firmatum, ergo poſſet quomodolibet diſſolui, vnde liceret cuilibet relicta ſponſa accipere aliā, & hoc falſum eſt, ideo limitatum eſt ad vnum caſum, in quo ſpōſalia poſſent diſſolui, ſcilicet per ingreſſum religionis cum profeſſione. eo. ti. c. verum, & c. ex publico. Nam quandocunque ſint alij caſus fauorabiles non permittitur diſſolutio matrimonij in illis, vt ſi ſint ſponſalia non conſummata inter aliquos. & ex diſſolutione illorum dando licentiam transeundi ad alias nuptias, ſequeretur magna pax, vel vtilitas Eccleſię aut conuerſio multorum ad fidem. Nō poteſt adhuc dari licentia, vt diſſoluantur. Etiam ſtatus continentię fauorabilis eſt, ſicut ſtatus religionis, & per aſſumptionē ſacri ordinis eſt tacitum votum continentię: nam per iſtos duos modos ſolos ſolennizatur votum continētię, ſcilicet per profeſſionem religionis approbatę, & per ſumptionem ſacri ordinis: de voto, & vo. redemptione. c. ꝙ votum. lib. 6. & tamen per aſſumptionem ſacrorum ordinum non abſoluitur aliquis a ſponſa ſua: eo ꝙ ſolum ponitur iſte caſus, in quo diſſoluātur, ſcilicet per profeſſionem religionis. c. verum, & c. ex publico. Vnde ſi quis habens ſponſam, quam nōdum cognouit, accipiat ordinem ſacrum ſine licentia illius non obſtante ordine ſacro compelletur ille redire ad ſponſam, & tractare eā coniugaliter, niſi ad religionē tranſire voluerit ille, vel illa, ſicut eſt in coniugatis ſi ignorante vxore, vel inuita, aut licentiam non dante intrauerit vir religionem, & profiteatur, cogitur redire ad vxorem. c. quidam. & c. placet, & tamen non licet ei petere debitum, ſed reddere, & mortua vxore tenebitur ſeruare continentiam, licet non teneatur redire ad monaſterium in alle. c. quidam. ſic qui habens ſpōſam accepit ordines ſacros tenebitur aut religionem intrare, aut ad ſpōſam redire, ſi illa non intret religionem, & ſi illa petente redierit, tenebitur reddere debitum, ſed nō poterit exigere cum per ordines ſacros acceptos, ſe ad ſeruandam caſtitatem tacitè ſe obligauerit, quia ibi ſolennizatur votum. Si aūt mortuā ſponſa, vel religionē intrare voluerit, tenebitur ille ɔtinere, & non poterit aliam accipere, nec ipſam impedire ab introitu in religionē ēt matrimonio conſummato cū ille non hēat ius petendi debitum, neque cohabitādi ius ab ea exactus, ergo qn̄ illa voluerit licitè poterit intrare religionē, & ille non poterit eā impedire, nec repetere. Et ita apparet, ꝙ ſolus iſte caſus introitus in religionem ſoluit ſponſalia, & non auſi ſunt cōditores iurium alium caſum ponere. Cauſa eſt, quia ſicut non auſi ſunt conditores iurium dicere, ꝙ matrimonium

A non conſummatum per copulam non eſſet firmatū: niſi quia hoc vr̄ expreſſe conuenire verbis Chriſti, ita non auderent dicere quis eſt caſus, quo tale mr̄imonium ſoluebatur, niſi ſcirent talem caſum eſſe de voluntate Dei, qui dedit matrimonio indiſſolubilitatē, & ita fuit in pręſenti. Nam ꝙ poſſet diſſolui mr̄imonium non conſummatum cōuenit verbis Chriſti ex expreſſa interpretatione ſcripturę, ſicut dr̄. eo. tit. c. ex publico. ſ. Intelligendū eſt ſm̄ interpretationem ſacri eloquii de his quorum matrimoniū carnale eſt copula conſummatum, ita ꝙ diſſoluatur in tranſitu ad religionem, conuenit ex tacita interpretatione ſignificata per reuelationem, quę nobis patefacta eſt ex operibus eorum, qui ſpiritu Dei ducebantur, de quibus

B non dubitamus, quin inſtinctu diuino agerent, nā talium exempla, ſicut regulas ſequimur. illa rō ponitur per eundem Alexandrum. eod. tit. c. verum. in̄ reddit cauſam, ꝙ ſponſalia de pręſenti diſſoluantur per ingreſſum religionis. ſ. verum poſt cōſenſum legitimū de pręſenti licitum eſt alteri altero ēt repugnante eligere monaſterium, ſicut ſancti quidam de nuptiis vocati fuerunt, dummodo carnalis commixtio non interuenerit inter eos.

Dicendum autem, ꝙ ſicut in matrimonio non cōſummato nemo auſus eſt dicere, ꝙ poterat diſſolui, niſi quatenus conueniebat intentioni Chriſti, vel videbatur conuenire, ita circa matrimonium conſummatum, ſiue inter fideles, ſiue infideles, dicemus ꝙ generaliter ſit indiſſolubile, niſi in caſibus illis, in q̄bus

C apparuerit, ꝙ Deus vult, ꝙ diſſoluatur, & ſic non diſſoluit̄ potius inter infideles, quam fideles, nec ēt ex cōditione ſacramenti baptiſmi, ſed ſolum ꝙ Deus vult, ꝙ in quibuſdam caſibus diſſoluatur.

Iſta regula apparet per id, ꝙ dicit iſte Innocentius tertius. de conuer. coniu. c. ex parte tua, ſcilicet. Nos cōſultationi tuę. taliter reſpōdemus, ꝙ ex quo matrimonium per verba de pręſenti inter legitimas perſonas ɔ̄hitur illis viuentibus in nullo poſſit caſu diſſolui, vt viuente reliquo alter ad ſecunda vota tranſmigret, etiam ſi vnus fidelium, inter quos eſt ratum coniugiū fieret hęreticus, & nollet permanere cum altero ſine contumelia creatoris, niſi ſorte ſecus fieret ex reuela-

D tione diuina, quę ſuperat omnem, legem ſicut a quibuſdam ſanctis legitur eſſe factum. Et ſic apparet, ꝙ generaliter voluit de matrimonio ſiue cōſummato, ſiue non conſummato, cum ſolum dicat ɔ̄cto inter perſonas legitimas per verba de pręſenti, & omne tale matrimonium dicit eſſe indiſſolubile, niſi quatenus appareat de reuelatione Dei, qui, ſi non interueniret, iudicaretur matrimonium indiſſolubile: reuelationes autem fuerunt factę quibuſdam viris ſanctis, ꝙ habētes ſponſas, quas nondum cognouerant, dimitterent eas tranſeundo ad religionem, qui allegantur in c. verum. & c. ex parte tua, ideo conditores iurium coniecturantes voluntatem Dei eē hāc ſic licere ſtatuerūt.

E *Quando poſſit matrimonium diſſolui. Quaeſt. XCIX.*

SED obijcietur, ꝙ talia non ſunt ad conſequētiā trahenda, cū fiant ex ſpeciali Dei reuelatione, & talia non licet alijs niſi eis, quibus fiūt. de diuor. c. gaudemus. Dicendum, ꝙ reuelationes diuinæ fuerunt non quibus hoc licuit, ſed quibus ſignificatum eſt licere, vnde ſi aliquibus ex reuelatione fuiſſet datum illis ſolis liceret: tamen omnibus licet ꝑ regula generali. de conuer. coniu. c. verū. & c. ex publico. ſ. ga vltra hoc. apparet ex interpretatione ſacrę Scripturę, quòd matrimonium ſine copula non eſt confirmatum, quę ratio allegatur in ca. ex publico, & tamen quia neſciretur in quo caſu poſſet diſſolui iudi-

canerunt conditores iutium in illo caſu poſſe diſſolui, in quo Deus per reuelationem aliquibus oſtendit, ꝙ diſſoluerent illud recedendo, & dimittendo ſponſas. Sicut autem dr̃ de non conſummato, ꝙ non licet diſſolui illis, niſi in caſibus, qui ſunt ex diuina reuelatione. ita dicetur de conſummato, & a fortiori, ꝙ illud eſt indiſſolubile abſolutè, niſi ex diuina reuelatione intelligitur, tam per expreſſam ſacræ Scripturę interpretationem, quam per occultam Dei admonitionem. Inuenimus autem iſtos tres caſus, in quibus matrimonium contractum, & conſummatum inter infideles diſſoluitur eſſe huiuſmodi. ſ. ex ſpeciali Dei diſpenſatione, vel prouiſione in fauorẽ fidei, & ideo in his putamos licere diſſolutionẽ, & non in aliis. Et

G apparet de iſtis caſibus, quia ſicut Chriſtus oſtendit ſimpliciter indiſſolubilitatem coniugii, ita Apl̃s, qui per Spiritum Sanctum loquebatur expoſuit licere trãſire ad aliud matrimonium in alleg. caſu. 1. Cor. c. 7. dicens non eſſe dimittendam vxorem infidelem, quandiu illa habitare conſentit. Poſtea autem dicit, ꝙ ſi infidelis diſcedat, non eſt enim frater, aut ſoror In huiuſmodi ſeruituti ſubiectus. i. etiam ſi recedat non ſit nobis curę, ꝙ nullum damnum inde prouenit, eo ꝙ nõ eſt frater, aut ſoror ſeruituti ſubiectus. i. fidelis vir, vel mulier non teneretur ſequi infideles in matrimoniis, ẽt non ſunt ſubiecti ſeruienti. i. non tenentur continere illis non continentibus, ſubiecti autem eſſent ſi infi-

H deles nollent ſequi fideles, nec cohabitare, ſed recederent, & copularentur aliis: tamen tenerentur abſtinere fideles non tranſeuntes ad aliud matrimonium.

Tres caſus, in quibus ſecundum Apoſtolum licet matrimonium etiam conſummatum diſſolui, altero coniuge infidele manente. ſ. diſceſſio, contumelia creatoris, & coactio ad peccatum. Et quid ſit vnumquodque iſtorum. Quæſt. C.

EX negatione autem iſtius ſeruitutis colliguntur iſti tres caſus, in quibus liceat fideli tranſire ad alia vota viuente coniuge, & diſſoluatur coniugium. Primus eſt, quando fidelis nullo modo vult cohabitare, nam teneretur tunc fidelis ad

I ſeruitutem. ſ. quòd teneretur continere, & careret actibus coniugalibus propter voluntatem alterius: ſeruitus autem eſt, quando quis tenetur ſequi alienam voluntatem iuſtam, vel iniuſtam, & ſic eſt, ꝙ fidelis teneretur cohabitare volente infideli cohabitare, & ꝙ infideli recedente non liceret fideli recedere, ſed ſeruare continentiam, & fidem thori, ſicut coniugi permanenti in cohabitatione, ſed dr̃ ꝙ non eſt ſeruituti ſubiectus. i. non tenetur continere illo recedente, neque ei fidem ſeruare, quam ille non ſeruat, ergo licebit tranſire ad aliud matrimonium, quia alias ſemper ſeruaret fidem, & tenerẽt continere. Secundus caſus eſt qñ infidelis vult cohabitare, ſed non ſine cõtumelia creatoris, nam tunc cõtumelia ſoluit ius matrimo-

K nii, & rõ eſt, quia ſicut diſcedẽte infideli, quia nõ vult cohabitare diſſoluitur matrimonium, quia nõ eſt fidelis ſeruituti ſubiectus, ita ſi non vult habitare ſine contumelia creatoris, quia vnus caſus tedit in alterum, nam infidelis nõ vult hic cohabitare ſimpl̃r, ſed cum contumelia creatoris: fideles aũt non debent ſuſtinere contumeliam creatoris in quantum poſſunt, ſed potius mortem ſuſtineant, & tñ infidelis nõ vult ſine contumelia cohabitare, & qñ cogitur deſiſtere a contumelia recedit, ideo idem eſt, ac ſi ſimpl̃r recederet nolendo cohabitare, & tñ recedendo ſimpl̃r non tenetur ſeruituti ſubiectus fidelis. ſ. vt fidem thori ſeruet, ergo licebit ẽt hic tranſire ad alia vota. Et idẽ eſt ſi infidelis in contumelia creatoris perſeuerat, & ad-

F monitus a fideli ceſſare non vult, & fidelis recedat, quia melius eſt recedere, quam manere, nam fidelis non dẽt ſuſtinere contumeliam creatoris, ideo ſi p̃t cogere infidelem ceſſare a contumelia, & cogat manere licet: ſi aũt non p̃t, non maneat, ſed recedat, ſi aũt tunc recedit, quia tunc infidelis coegit ipſum recedere, eſt idem ac ſi infidelis recederet, & ideo non eſt ei ſeruãda fides coniugii, ſed tranſire licet ad alia vota. Tertius caſus eſt, qñ infidelis trahit fidelem ad pct̃m mortale, nam tunc fidelis non tenetur manere cum infideli, immo non dẽr ſi ſentit, aut timet, ꝙ non poterit reſiſtere ſuadenti, & trahenti ad pct̃m, cũ nihil ſit, ꝙ magis debeamus vitare, q̃ pct̃m mortale. Cum aũt recedat in hoc caſu ex neceſſitate, quaſi compellente eũ

G in fuga, infidelis ſi teneretur cõtinere, eſſet ſubiectus ſeruituti pp infidelem, & tñ Apl̃s dicit, ꝙ nõ eſt fidelis ſeruituti ſubiectus in hmõi. i. circa actus coniugales, & ſtatum matrimonii, ergo non tenebitur in hoc caſu continere, ſed licebit ei tranſire ad alia vota.

Probantur magis ſuperiora. Quæſt. CI.

ET ſic apparẽt tres caſus, in quibus diſſoluitur matrimonium inter fidelem, & infidelem, licet ſit conſummatũ per copulam: vnus apparet expreſſè ex litera Apoſtoli, alij duo ſe-

H quuntur ex eo, nam quòd nolẽte infideli cohabitare, liceat fideli ad alia vota trãſire, ex litera Apoſtoli patet quòd vero ſoluatur matrimonium per contumeliam creatoris, & quando infidelis trahit fidelem ad peccatum mortale ſequitur ex illo: nam neceſſe eſt fideli in his caſibus recedere ſi contumeliam euitare non poteſt, & peccatum mortale euitare non valet cohabitando, & tamen ſeruituti ſubiectus eſſet ſi poſtq̃ recederet cogeretur continere, ſed Apoſtolus dicit nõ eſſe ſeruituti ſubiectum, ergo licet ei ad alia vota trãſire. Et non potuerunt alij caſus eſſe, in quibus fideli liceret tranſire ad alia vota, niſi hi tres, quia non habemus, ꝙ matrimonium poſſit diſſolui infidelium niſi ex illa declaratione Apoſtoli, ſed nulli alij caſus p̃nt includi ſub verbis Apoſtoli, ideo non licet in aliquo

I alio caſu diſſolui matrimoniũ, patet quia ibi Apoſtolus dicit, ꝙ frater, & ſoror nõ eſt in huiuſmodi. ſ. circa matrimonium ſeruituti ſubiectus, & tñ in his tribus caſibus eſſet ſeruituti ſubiectus, ſi nõ liceret fideli trãſire ad alia vota: in nullo autem alio eſt ſubiectus ſeruituti, ẽt ſi matrimonium non diſſoluatur, ideo non licet diſſolui in alijs. Apparet enim, ꝙ quando alter coniugum conuertitur alio manente infideli, licet fideli recedere, ſi vult, deſerendo infidelem nolentem conuerti, & tñ ſi ille vult cohabitare ſine contumelia creatoris nõ deſerit fidelem, neque cogitur fidelis eũ deſerere cum ille nihil mali faciat, quia neque contumeliã infert creatori, neque fidelem ad peccatum trahere conatur, & ſic cũ fidelis libertatem habeat ma-

K nendi, vel recedendi fidelis non eſt ſeruituti ſubiectus, ideo nõ poteſt iſte caſus includi ſub verbis Apoſtoli, quia non eſt aliqua ſeruitus fideli: in tribus autẽ pręcedentibus ſecus eſt, quia ibi cogitur fidelis recedere, & nõ manere cum infideli, ſi autem non liceret ei ad alia vota tranſire, eſſet ſeruituti ſubiectus cum teneretur ex neceſſitate continere, ideo licet in his tribus ſolis diſſolui matrimonium.

Non quaſi hoc inſtituerint legum conditores aut canonum, qui nullam ſuper hoc habent poteſtatem: cum Chriſtus dixerit matrimonium indiſſolubile, ſed quia hoc cõſtat ex intentione Apl̃i, q declarauit ea, q̃ Chriſtus dixerat eodẽ ſpũ Sc̃tõ, quo Chriſtus, q Deus erat, loquebatur. Iſtud apparet ex verbis Innocentij:

tertij

tertij de diuor.c.quanto, vbi oſtendit caſus, in quibus licet diſſolui matrimonium contractum inter infideles, & ponit iſtos tres, nõ tamen quaſi eos ſtatuat, ſed quaſi ex verbis Apoſtoli hoc inferri oſtẽdat cum ait: ſi.n.alter infidelium coniugum ad fidem catholicam conuertatur altero, vel nullo modo, vel non ſine blaſphemia diuini nominis, vel eum pertrahat ad peccatum mortale ei cohabitare volente qui relinquetur, ſi voluerit ad ſecunda vota tranſibit: in hoc caſu intelligimus, quod ait Apoſtolus ſi infidelis diſcedit, diſcedat. Frater.n.vel ſoror non eſt ſeruituti ſubiectus in hmõi, & canonem ẽt in quo dr̃ contumelia creatoris B ſoluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur.

Et aduertendum, ꝙ in his tribus caſibus dicit Innocentius fidelem relinqui ab infideli, vt habeat locũ dictum Apoſtoli ſi infidelis diſcedit, diſcedat, non.n.eſt ſeruituti ſubiectus frater, aut ſoror, nam ſi non recederet infidelis non haberet locum dictum Apoſtoli, qñ aũt diſcedit infidelis relinquitur, vel deſeritur fidelis, ſi autem ipſe non relinqueretur, ipſe recederet, ideo vt locum habeant verba Apoſtoli, debet dici in his tribus caſibus, ꝙ fidelis relinquitur, ideo ſoluitur matrimonium, & licet ei ad ſecunda vota tranſire. Si autẽ dicatur quõ relinquitur fidelis, quia ſolum in primo caſu relinquitur, qñ diſcedit infidelis nolens cohabitare, in alijs autem duobus caſibus potius recedit fidelis, & deſerit infidelem, ne ab eo trahatur ad peccatum mortale, vel vt non audiat blaſphemiã creatoris. C Dicendũ, ꝙ in oĩbus his caſibus deſeritur fidelis, qa in primo caſu abſolute deſeritur, in alijs duob⁹ cogitur ſolus manere cũ infidelis talia circa ipſum agat, vt cogat fidelis ſolus manere, & ita ſolus dimittitur, ideo recte dr̃, ꝙ relinquitur in omnibus tribus caſibus. Et adhuc apparet magis, quia in contumelia creatoris fidelis recedit, quando infidelis non vult cohabitare ſine contumelia creatoris, & tamen dicitur tunc relinqui fidelis, & non recedere, vt patet in allega.c.quanto.&. & canonem in quo dicitur contumelia creatoris ſoluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur, & taliter habẽtur verba illa per Gregorium in canone 28. q.2.c.ſi infidelis. D

Conueniens fuit, vt matrimonium inter fidelem, & infidelem poſſet diſſolui in his tribus caſibus.

Queſt. C II.

ET adhuc prędicta apparent, quia Chriſtus eſt Deus coniugiorum chriſtianorum. 28.q.2.c. ſi infidelis, coniugia aũt q̃ ſunt in fide nõ ſunt maiora fide, ideo potius Deus faciet, ꝙ ſoluat coniugium, quam ꝙ pereat fides, ſed impediret fides ſi matrimonium inter infideles contractũ nunquam poſſet diſſolui, ergo debuit Chriſtus facere, ꝙ in aliquo caſu diſſolueretur, patet quia ſi nolente cohabitare vxore infideli cum viro fideli, teneret matrimonium, non liceret conuerſo accipere aliam vxorem, E ſed obligaretur ſeruare perpetuam continentiã, quãdiu viueret vxor, ſed iſtud erat difficillimum, ideo vt non cogerentur viri continere nolent viri conuerti, niſi qñ conuerterentur vxores, & è contrario nolent conuerti, niſi qñ conuerterentur viri, & ita impediret pro maiori parte conuerſio ad fidem, ergo debuit tũc matrimonium diſſolui, vt liceret fideli tranſire ad alia vota. Secundo, quia Chriſtus noluit obligare oẽs ad ea, quę ſunt perfectionis, ſed ſolum volentes, ſicut dixit Matth.19.cap. Si vis eſſe perfectus, non enim dixit eſto perfectus, ſed ſi vis, & patet magis, quia eod. cap. illi quęrenti dederat Chriſtus formam, & regulã habendi vitam ęternam, ſcilicet, quòd ſeruaret mandata, & quia ille aſpirabat ad maiora, dixit ei Chriſtus, ſi A vis eſſe perfectus, quaſi dicat hoc non eſt neceſſariũ, & tamẽ inter opera maximę difficultatis poſuit Chriſtus eſſe continentiam perpetuam non habendo vxorem, ergo noller obligari omnes ad hoc; patet quia Matth.19. cum Petrus diceret Chriſto, ſi ita eſt cauſa hominis cum vxore ſua, non expedit nubere, dixit Chriſtus non omnes hoc capiunt, ſed quibus datum eſt, & ita ſignificauit eſſe magnam difficultatem, & non eſſe ponendum in lege, & tamen Chriſtus, quaſi poneret hoc in legem cogeretur ad continentiã perpetuam, ſi non diſſolueretur matrimonium, quando B infidelis nollet cohabitare fideli. Ergo vel cogeret ad continentiam, vel impediret conuerſionem ad fidẽ, ſed neutrum Chriſtus voluit, quia nullum ad continentiam obligauit, etiam fidem maxime procurauit cum iſta eſſet ſummè neceſſaria. Ergo firmitas matrimonii, quæ huic conuerſioni obſtaret, diſſolueretur ab eo.

Tertio patet, quia iura aſſerunt, quòd viri timentes ſe deſeri ab vxoribus retrahuntur a conuerſione ad fidem, de diuor.c.gaudemus, a fortiori ergo retraherentur, ſi cogerentur ſeruare perpetuam continentiam, quia hoc eſt durius, quam deſeri ab vna vxore, & aliã accipere, ergo debet tolli firmitas matrimonii in hoc caſu, ne impediatur conuerſio ad fidem.

Quarto, quia fideles iudicarent ſe peſſimę cõditionis ſi ipſis ad fidem tranſeuntibus nollent vxores eorũ C cohabitare eis, ſed acciperent alios viros infideles, & fidelibus non liceret accipere alias vxores, ſed tenerẽtur ſeruare continentiam, & fidem illis, quę contempſerant eos, & tranſierant ad alios viros, & ita retraherentur valde a conuerſione ad fidem, ne ſubirent iſtã, tam grauem conditionem, ſed Chriſtus debuit amouere omnia offendicula conuerſionis illis, qbus prom ptius erat manere infideles, quam conuerti ad fidem, ergo debuit facere matrimoniũ indiſſolubile, & diſſolui in tali caſu.

Quinto patet, & clarius, quia iſtud videtur de intentione Chriſti ex verbis ſuis. Nam ipſe per conuerſionem ad fidem volebat ſeparare viros ab vxoribus, & D vxores a viris. Et tamen nolebat cogere eos ad continentiam, quam dixit non conuenire omnibus. Matt. 19.c. ergo voluit, ꝙ fideles, qui ſic diuiderentur ab infidelibus coniugibus non tenerentur ad cõtinentiã, & tamen tenerentur ſi nõ liceret eis tranſire ad alias nuptias, ergo licere debuit, & hoc non potuit licere, niſi diſſoluto primo matrimonio, ergo Chriſtus voluit, quòd diſſolueretur in tali caſu matrimonium. Patet præſuppoſitum de ſeparatione, quam Chriſtus facere intendebat Mat.10. Nolite arbitrari, ꝙ veni mittere pacem in terram, non veni pacem mittere, ſed gladium, veni ſeparare hominem aduerſus patrẽ ſuũ, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam. & Luc.12. dicitur. Putatis, ꝙ pacem veni dare in terram, non dico vobis, ſed ſeparationem, E erunt autem quinque ex hoc in domo vna diuiſi, tres in duos, & duo in tres diuidentur, pater in filium, & filius in patrem ſuum, mater in filiam, & filia in matrem, ſocrus in nurum ſuam, & nurus in ſocrum ſuã. Iſtam autem ſeparationem Chriſtus voluit facere, qa iubebat fidem præponi amori coniugali, & paterno, & cuicunque cognationi, vel gradui attinentiæ, ſicut dixit Matth.10. Qui amat filium, aut filiam ſuper me, non eſt me dignus, & Luc.14. apertius illud dixit. Siqs venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, adhuc aũt aĩam ſuam non p̃t eẽ me⁹ diſcipulus, & ſic Chriſtus voluit facere ſeparationem magnam inter homines eiuſdem domus, & attinẽtiæ ꝑ fidem, ergo induceret cõtinentiã ꝑpetuã multis ſi non liceret ad alia vota tranſire, & tñ noluit aliquẽ ad

Probatio maioris.

continendum obligare, vel manendum ſine cõiuge, ergo conceſſit matrimonium generaliter diſſolui, qñ fieret diſceſſio ab inuicem propter fidẽ. ſ. non cohabitantibus infidelibus. Et ex his ſententiis dñi habuit locũ Apoſtolus, vt diceret: ſi infidelis diſcedit, diſcedat: non eſt.n. frater, aut ſoror in hmõi ſeruituti ſubiect⁹. i. non obligatur continere propter receſſum infidelis, ſi poteſt tranſire ad aliud matrimonium.

Matrimonium.

Matrimonium nunquam diſſoluitur, niſi ex diſpenſatione Dei, etiam apud infideles. Contra Innocentium iterum inſurgit, de quo ſupra, quæſtione 96.

Quæſt. CIII.

EX prędictis apparet, ꝙ matrimonium ſimpliciter eſt indiſſolubile, & nũquam diſſoluitur, niſi ex ſpeciali diſpenſatione Dei, & qa in his tribus caſibus inuenitur, ꝙ Deus illud diſſoluat, vt apparet ex verbis Apoſtoli: dicimus illud diſſolui. In aliis autem caſibus, quos non inuenimus eſſe de voluntate Dei dicimus matrimonium indiſſolubile. Et non prouenit hæc diſſolubilitas inter infideles, qa ibi non eſt ſacramentum fidei. i. baptiſmus cõfirmãs matrimonium, & inter fideles ſic in omni caſu ratum eſt matrimonium, quia eſt ibi ſacrm̃ fidei firmans illud, ſed dicendum, ꝙ ſolum prouenit ex diuina diſpẽſatione, & quia Deus in his trib⁹ caſibus ſic diſpoſuit, diſſoluitur, quia vero non inueniuntur alii gñaliter, non diſſoluitur in aliis, & tñ non eſt ratũ, quia eſt fideliũ, & diſſolubile, quia eſt infideliũ, ſed quia accidit, ꝙ Deus diſpoſuit circa iſtos tres caſus, q pertinẽt ad matrimoniũ infidelium diſſoluiẽ matrimonium ɔ̃ctum inter infideles, ſi aũt diſpoſuiſſet in aliquo caſu qui ꝑtineret ad matrimonium infideliũ diſſolueref matrimonium fidelium, & non conuenit plus vni mrĩmonio, q̃ alteri ex ſeipſo diſſolubilitas. Et patet primo, qa prius oẽ matrimonium erat diſſolubile, tam inter fideles, quàm infideles, fuit autem oẽ matrimoniũ effectum indiſſolubile per ſententiam Chriſti, ergo nõ fit diſſolubilitas aliquando, niſi per Deum, cum Chriſtus dixerit Matth. 19. Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet, ergo ſiue matrimoniũ infideliũ interdũ ſeparetur, ſiue fidelium, non fit hoc, quia eſt matrimoniũ fidelium, vel infidelium, ſed quia Chriſtus illud diſſoluit. Secundo patet, quia ſi matrimoniũ infidelium, quia eſt infidelium non eſſet ratum, & matrimoniũ fidelium, quia eſt fidelium, eſſet ratum, non poſſet vnquam diſſolui matrimonium fidelium, & m̃ diſſoluitur. ſ. matrimonium non conſummatum per copulã, & non fit hoc per ſtatutum hoĩum, ſed per reuelationem Dei, de conuer. coniu. c. verum, & ca. ex publico, ergo ẽt matrimonium fidelium in aliquo caſu diſſoluitur per diſpenſationem, vel diſpoſitionem Dei, & apparet clare, quia indiſſolubilitas illa intelligitur de oĩ matrimonio contracto inter legitimas perſonas, ẽt non conſummato, & illud nunquam diſſolueret, niſi ex reuelatione Dei: eo. tit. c. ex parte tua. ſ. ex quo matrimonium inter legitimas perſonas per verba de pręſenti ɔ̃hitur, illis viuentibus, nullo põt caſu diſſolui, vt viuente altero alter ad ſecunda vota tranſmigret, & additur poſtea, niſi ſecus fieret ex reuelatione diuina. Tertio patet, quia ſicut eſt de matrimonio non conſummato, ꝙ non p̃t diſſolui, niſi in caſu a Deo reuelato, ita matrimoniũ conſummatum poterit diſſolui, & diſſolueretur ex diuina reuelatione, cui ſimpl̃r eſſet ſtãdũ, & tunc diſſolueref in illo caſu, quẽ Deus reuelaret, & ſi in multis reuelaret, in multis diſſolueref, & ſic non eẽt dña de matrimonio fideliũ, & infidelium. Quarto, quia ſi matrimonium infidelium, ex eo ꝙ eſt infidelium, eſſet diſſolubile, quia non firmaf ꝑ ſacrm̃

F fidei. i. baptiſmi, poſſet diſſolui inter ipſos infideles in aliquibus caſibus, & liceret dari repudiũ, ſed falſum eſt, cũ ſolũ diſſoluatur in tranſitu ad fidẽ: ergo eſt diſſolubile, quia non eſt confirmatum per ſacrm̃ fidei. Quinto, quia matrimonium inter infideles dr̃ non ratũ, & illud eſt diſſolubile, ergo ſi ex eo, ꝙ eſt infidelium eẽt diſſolubile, diſſolueretur quando manent ambo infideles, quia illud eſt infidelium, quod inter infideles eſt potius quã cum alter eſt factus fidelis, & alter infidelis, & tñ inter ipſos infideles in nullo caſu diſſoluiẽ, ſicut inter fideles non diſſoluitur, ergo non eſt diſſolubile, eo ꝙ infidelium eſt, ſed ſolũ diſſoluitur, qñ vnus ad fidem tranſit, & alius non, in tribus caſibus ſuprapoſitis, & iſtud eſt in fauorem fidei eo, ꝙ fidelis non G debet eſſe ſubiectus ſeruituti infidelium, ergo nõ diſſoluitur, niſi quia ſpecialiter Deus in illis caſibus diſpenſauit, & non eo ꝙ eſt infidelium. Sexto iſtud adhuc magis apparet, quia ſi matrimonium infidelium eſſet diſſolubile, inquantum eſt infidelium, & non haberet eandem firmitatem, quam matrimonium fidelium, cum in matrimonio vir, & vxor ad paria iudicentur, de diuor. cap. gaudemus, in caſu quo diſſolui poſſet in fauorem vnius coniugis diſſolueretur in fauorem alterius, alias non diſſoluitur inquantum matrimonium, & tamen non fit ſic, quia quãdo alter infidelium conuertitur, alio manente in infidelitate, neque volẽte cohabitare fideli, diſſoluitur matrimoniũ. H 1. Corinth. 7. & iſte eſt pręcipuus caſus diſſolutionis, & tamen ſi fiat è contrario non diſſoluitur, vt ſi in dicto caſu velit infidelis cohabitare fideli, & nolit fidelis, ſed recedat, non diſſoluitur matrimonium, nec licet fideli tranſire ad ſecundas nuptias, quandiu vixerit infidelis, & continet, & tamen ſi matrimoniũ infidelium eſſet indiſſolubile, quando alter coniugũ nollet cohabitare, ſicut diſſolueretur recedente infideli, ita diſſolueretur nolente cohabitare fideli, & tamen non eſt verum, quia in vno caſu diſſoluiẽ in alio non, ergo non diſſoluitur quaſi ipſum inquantum eſt infidelium ſit infirmum, ſed quia Deus diſpenſauit in caſu illo in fauorem fidei, vt fidelis non ſit ſubiectus infideli ad ſeruitutem, & ita nolente cohabitare infideli diſſoluitur, ſed infidelis ſeruit fideli, quia ſi recedit fi- I delis nolens cohabitare non licet infideli tranſire ad aliud matrimonium quandiu fidelis continet, qa matrimonium adhuc non eſt diſſolutum, vt infra tangetur, & ideo dicendum, ꝙ omne matrimonium eſt de ſe ſimpliciter indiſſolubile per indiſſolubilitatẽ, quã accipit ex ſententia Chriſti, & non eſt potius matrimonium contractum inter fideles, quam contractũ inter infideles diſſolubile de ſe, ſed vtrunque diſſoluitur in caſu diuinæ reuelationis. Et quia de matrimonio fidelium reuelauit Deus vnum caſum in quo diſſoluatur in illo ſolo diſſoluitur, & ſi plures reuelaſſet in pluribus diſſolueretur. Matrimonium autem contractum inter infideles diſſoluitur in tribus caſibus, qa iſtos tres Deus reuelauit in verbis Apoſtoli, vt indu- K ctum eſt, & hoc in fauorem fidei. Si autem plures reuelaſſet, aut pauciores in illis ſolis diſſolueretur, & nõ diſſoluitur matrimonium infidelium, quaſi infirmius ſit, & matrimonium fidelium tanquam firmius, per ſacramentum fidei non diſſoluatur.

Sed obiicietur, quia aliter dedit cauſam Innocẽtius tertius, in c. quanto. de diuor. ſ. Quia licet matrimoniũ verum inter infideles exiſtat, nõ tñ eſt ratũ: inter fideles autem verum, & ratum exiſtit, quia ſacrm̃ fidei, qđ ſemel admiſſum eſt, nunq̃ amittiẽ. Dici p̃t duob⁹ modis. Vno modo, ꝙ iſte idẽ Innocentius tertius potuit aliam veriorem rõnem ad hoc, & illam ſequimur. ſ. ꝙ omne matrimonium legitime ɔ̃ctũ ſit indiſſolubile, niſi obſtet diuina reuelatio, quam ſeq debemus, &

quia

quia quantum ad illos tres caſus eſt diuina diſpenſatio quòd diſſoluatur, diſſoluitur. Iſtud patet de côuer. coniug. cap. ex parte tua, vbi dicitur ex quo matrimonium inter legitimas perſonas per verba de præſenti contrahitur, illis viuentibus in nullo poteſt caſu diſſolui, vt viuente reliquo alter ad ſecunda vota tranſmigret. Et iſta decretalis ex parte tua eſt Innocentii tertii, ſicut illa decretalis quanto: in qua poſuit aliam ſupradictam reſponſionem, quam non ſequimur. Sed quia aliquis dicet, quòd inter verba eiuſdem non ſit repugnantia, poterimus dicere, quòd id quod aſſerit Innocentius ibi, verum eſt, & tamen cauſa, quam dat non eſt vera, aut proprie aſſignata. Nec iſtud eſt incôuenienter dictum, aut contra iura, quod magis infra, in ſimili dubio declarabimus reſpondendo ad argumenta, quę facit iſte idem Innocentius in capitu. gaudemus.

Infidelis quando dicatur diſcedere a fideli, tribus enim modis, iuxta primum caſum dicitur. *Queſt.* CIIII.

NVnc redeamus ad tres caſus ſuprapoſitos, in quibus diſſoluitur matrimoniū altero coniugum. ſ. infideli diſcedente. Dicendum autem, ꝙ infidelis diſcedere dr̄, quando nullo modo vult cohabitare fideli poſt côuerſionem, & hoc fit tribus modis, vnus eſt qñ ante côuerſionē ambo coniuges cohabitant, & qñ vnus conuertitur alter ſtatim tranſit ad alia vota. Secundus eſt qñ infidelis non tranſit ad alia vota, ſed manens velut in viduitate. Tertius eſt qñ vno coniugum conuerſo ad fidem alius habebat alterum coniugē. ſ. qñ vir infidelis repudiat vxorem, & illa accipit aliū virū, & ille aliā vxorem, & poſt hoc alter de illis conuertatur eſt legitimus coniux ſuus in alio matrimonio, nam neuter eorum legitime coniungitur ei cui coniunctus eſt, ſi in hoc caſu conuertatur vir, & requirat vxorē repudiatam, q̄ iā tranſiuit ad aliū virū, ꝙ cohabitet ſibi, & illa non vult, dr̄ diſcedere: ſimiliter ſi vxor conuertatē, & requirat virum repudiantem, ꝙ cohabitet ei iam conuerſę, & ille non vult dicitur diſcedere, de omnibus. n. his caſibus, vel modis intelligendum eſt, ꝙ infidelis diſcedit, & ideo in omnibus diſſoluitur matrimoniū. Cum dicat Apoſtolus ſi infidelis diſcedit, diſcedat. i. ſi non vult cohabitare, non eſt curandum, neque pp̄ hoc fidelis dēt deſerere fidem, vt illum ſequatur, ſed diſſoluetur matrimonium, & quia in nullo iſtorū triū vult cohabitare in oībus eis dr̄ diſcedere, & diſſoluit matrimonium. Cā aūt, quare diſſoluatur tunc matrimonium, eſt fauor fidei, cū dicit Apl̄s nō eſt in huiōi frater, aut ſoror ſeruituti ſubiectus, ſeruiret aūt, ſi nolēte infideli cohabitare, & exhibere obſequia coniugalia, teneret manere continens. Et eſt fauor, nā de rigore indiſſolubilitatis ēt ſi alter coniugū diſcedat, quandiu vixerit, manebit matrimoniū, & tenebit qui relictus eſt continere, ſed hic ſi fieret ſic eis, qui côuertebant cū multi viri in conuerſione ſeparent ab vxoribus, & vxores a viris, ſicut dr̄ Luc. 12. ſ. quia in eadē domo erunt quinque duo diuiſi in tres, & tres in duos: eſſet neceſſe multis eorū, qui ꝯuertebantur, continere: quod magnum impedimentum præſtaret conuerſioni, ideo debuit diſpenſari, quòd diſſolueret matrimonium, & ita factum eſt, ſicut ſupra diximus.

In q. 102. Cum aūt dixit Apoſtolus non eſt frater, aut ſoror ſubiectus ſeruituti intellexit de continendo ſm alienam voluntatē, ꝙ ſi infidelis velit cohabitare tenerēt fidelis cohabitare, & ſi infidelis nollet cohabitare, ſed ad alia vota tranſire, ꝙ teneretur fidelis pp̄ ipſum continere, ideo non tenetur, ſed liber eſt, ꝙ ſi tranſierit infidelis ad alias nuptias, vel noluerit cohabitare ſtatim

A liceat fideli tranſire ad aliud matrimonium. Aliter pōt ēt intelligi. Non eſt ſubiectus frater, aut ſoror, ideſt ſi receſſerit infidelis nollens cohabitare, non tenetur fidelis redire ad infidelitatem, vt maneat cum côiuge, quaſi teneatur ex lege coniugii ad cohabitandum, & quia non pōt cohabitare manendo in fide tenetur cohabitare redeundo ad infidelitatem, nam tūc fortior eſſet lex coniugum, quam neceſſitas fidei, cum cogeretur a fide recedere pp̄ indiuiſibilitatem coniugii, & tñ maior eſt neceſſitas fidei, q̄ indiuiſibilitas mr̄imonii, ideo diſſoluitur matrimonium, vt nō pereat fides, B ſic exponit Ambr. ad Hilarium, & hr̄ 28. q. 1. ca. ſi infidelis. i. Si infidelis diſcedit, dicit Apl̄s, diſcedat, nō eſt ſubiectus frater, aut ſoror ſeruituti in hmōi. i. ſi infidelis noluerit eſſe cum coniuge fideli, hic cognoſcat fidelis ſuam libertatem, ne ita ſe ſubiectum putet ſeruituti, vt ipſam dimittat fidem, ne côiugem amittat infidelem. Sed adhuc aliquid debet addi ad iſtum intellectum. ſ. non ſolum eſt liber fidelis, ita ꝙ non debeat redire ad infidelitatem, vt maneat cum vxore, ſed ꝙ intelligat non eſſe neceſſarium, aut nullam vxorem habere, aut reuerti ad infidelitatē cum vxore, quę nō vult cohabitare fideli, nam non eſt iſti ſeruituti ſubiectus, ſed pōt non perdendo fidem nō perdere vxorē. ſ. quia ſi illa noluerit cohabitare poterit accipere aliam fidelem, quę cohabitet, & hoc eſt diſſolui matrimonium. Et iſtud patet, quia de primo nullum dubium C erat, cum non ſolum fidelis factus non dēat reuerti ad infidelitatē pp̄ vxorem, ſed potius admonente Chr̄o dēt qui infidelis eſt dimittere vxorē, vt fidelis efficiatē: Mat. 10 & Luc. 12. & 14. Alius quoque ſenſus eſſe poterat. Non eſt ſubiectus fidelis ſeruituti. i. vt redeat ad infidelitatem pp̄ infidelem coniugem, ſed eſt ſubiectus neceſſitati continendi, cum ſit melius vxorem perdere, q̄ fidem. Sed adhuc iſte ſenſus non ſatisfacit, quia redit in præcedentē. ſ. ꝙ non eſt obligatus fidelis redire ad infidelitatem pp̄ vxorem, & tñ iſtud iam Chriſtus dixerat plane. Ideo accipi debent verba Apl̄i in caſu, in quo ſeruiant de dubio, & dicemus, ꝙ nō eſt ſubiectus frater, aut ſoror ſeruituti recedēte infideli. ſ. D ꝙ ſicut non tenetur dimittere fidem pp̄ voluntatem alterius, ita neque cogetur côtinere. ſed licebit ad alia vota tranſire, ſic exponitur de iure, de diuor. c. quāto, & iſte eſt verus ſenſus.

Fidelis ad alia vota tranſire poteſt, cum infidelis a ſe recedit, & quomodo. *Queſt.* CV.

DIximus autem, ꝙ tribus modis dr̄ infidelis recedere a fideli. Dicendum, ꝙ in omnibus licet fideli tranſire ad alia vota, quia in omnibus illis dr̄, ꝙ non eſt ſeruituti ſubiectus. Eſt tñ aduertendum, ꝙ licet diſcedat infidelis nolens cohabitare, dēt prius a fideli admoneri, vt cohabitet, & ſi non vult tunc licet fideli tranſire ad alia E vota, & hoc fit pp̄ duo. Primò, vt fidelis ſit certus, ꝙ ei licet tranſire ad alia vota, nam tunc licet ei tranſire, qñ infidelis non vult ei cohabitare, ſed diſcedit, & tamen non conſtat plene de voluntate infidelis coniugis, quouſque ſit requiſitus an velit diſcedere, quia poteſt primum dicere, ꝙ vult diſcedere, & quando fuerit requiſitus, quòd cohabitet, alioquin ꝙ tranſibit fidelis ad alia vota, fortè pęnitebit tractus ex conſuetudine prioris vitæ, & dicet, ꝙ vult cohabitare. Ad hoc ergo, ꝙ plenè conſtet an cohabitare velit, vel non, debet requirere eū. Scdò, vt ſecurior ſit, ſi ad ſecunda vota trāſierit, nā ſi tranſiret, poterat ei obiicere, ꝙ nō licuiſſet ei tranſire cū hoc non poſſet, niſi nolente infideli cohabitare, de quo non erat certitudo, ideo nō licuit trāſire, vt aūt hoc obiici non poſſit dēt fidelis admonere

Queſt. præced.

infidelem, vt cohabitet, & adhibere teſtes huius requiſitionis. vt ſi ille reſponderit, quòd non vult, habeat fidelis teſtes, qbus probet, quòd poſſit ad alia vota tranſire, ſic dicit glo. in cap. quanto, de diuor. ſuper patre, qui relinquitur, ſcilicet. Sola contumelia creatoris ſoluit matrimonium, quando non vult cohabitare, & puenit ad normam alterius, debet tamen adhibere teſtes, ꝙ non vult illi cohabitare ne impediatur poſtea ꝯhens: iſtud.n. ſufficit de rigore iuris in omnibus his modis ad diſſoluendum matrimonium, & tñ de ęquitate non debet idem fieri in omnibus, ſed in quibuſdam potius quã in alijs expectari: ſi.n. ſit primus modus, ꝙ ambo coniuges cohabitabant, qñ alter eorum conuerſus eſt, licet infidelis requiſitus dicat nolle cohabitare non conuenit, ꝙ ſtatim trãſeat fidelis ad alia vota, quia infidelis cum adhuc contineat non accipiẽdo alterum coniugem poteſt pęnitere, & etiam conuerti, atque ad hoc diſpoſitus eſt quandiu non trãſit ipſe ad alia vota, neque fidelis: ſi autem fidelis trãſeat ad aliud matrimonium ablata eſt infideli ſpes de habendo priorem coniugem, ideo non tranſibit iam ad fidem. Vnde aliquandiu quandiu infidelis non tranſit ad aliud matrimonium melius eſt, & magis ad charitatem pertinens, ꝙ fidelis, neque aliam coniugem accipiat, neque ad religionem tranſeat quouſque ex pſeuerantia agnoſcatur mens infidelis obſtinata in infidelitate, quia tunc ęquum eſt, ꝙ nõ amplius expectet fidelis, ſed vel aliud matrimonium tranſeat, vel aſcendat ad ordines ſacros, vel intret religionem.

Si autẽ ſit ſecũdus modus. ſ. ꝙ infidelis ſtatim poſt conuerſionem alterius coniugis ad fidem tranſeat ad aliud matrimonium, videtur mens eius in infidelitate obſtinata, & abſtuliſſe ſibi occaſionem conuerſionis, inquantum accepit alium coniugem, ideo ꝯiugi fideli ſtatim licet tranſire ad alia vota, ſed adhuc dẽt requirere infidelem, an debet cohabitare, alias non dẽt trãſire ad alia vota. Aliquis dicet iſtud non eſſe neceſſarium, neque conueniens: nã ex eo, ꝙ infidelis trãſiuit ad alia vota, vr̃ diſſolutum eſſe matrimoniũ inter fidelem, & infidelẽ, & iam non eſſe poſſibilẽ cohabitationem coniugalẽ inter eos. Dicendũ ꝙ eſt vtilis requiſitio, quia ſi fidelis conuerſus trãſiret ad alia vota diſſolueretur matrimonium prius, & ideo nõ erat vtilis requiſitio, quia ẽt ſi infidelis conuerteretur nõ poſſet cohabitare ei, & tñ ſi infidelis tranſiuit ad alia vota nõ diſſoluitur matrimonium, quia eſt ibi, ſicut qñ infideles ſe repudiant, & non ſoluitur matrimoniũ, ſed manent legitimi coniuges, & iõ licet eis redire ad primũ matrimoniũ, & non licet manere in ſcđo. iõ admonẽdus eſt infidelis, qui ſic tranſiuit ad alia vota, vt cohabitet fideli: nam p̃t cohabitare, & ſi voluerit tunc ꝯuerti non poterit fidelis accipere aliam coniugẽ, ſed tenebitur recipere illam ad cohabitationẽ, ſi aũt cohabitare velit, & non conuerti, non tenebitur fidelis cohabitare, licet poſſit: & tñ non licebit ei tranſire ad aliud matrimoniũ, ſed ſi adhuc infidelis, q ad alias nuptias tranſierat conuertat̃, anteq̃ fidelis tranſeat ad aliud matrimonium, tenebitur illum recipere ad cohabitationẽ. de diuor. c. gaudemus. Si aũt ſit tertius caſus eſt dicendum, ſicut de primo, nam ſi vir repudiauerat vxorẽ, & accepta alia poſtea conuertat̃, dẽt requirere eam, q̃ repudiauit an velit conuerti, & ſi voluerit conuerti tenetur eam accipere, & ſi non vult conuerti, vult tñ cohabitare tenetur vir, aut ei habitare, aut nullam aliam accipere ea viuente, quia eſt legitima eius in allega. c. gaudemus. Si aũt illa dixerit, ꝙ neque conuerti vult, neque cohabitare, ſed manere cum viro, ad quem trãſiuit, licet fideli coniugi ſtatim tranſire ad aliud matrimonium, & tñ ſi anteq̃ tranſeat conuertatur vxor repudiata cogetur eam recipere. eo. c. gaudemus, ſi autẽ

Requiſitio infidelis eſt neceſſaria.

In 3. caſu quid.

F requirit tunc virum, ꝙ vult ei cohabitare, ſed non cõuerti, non licebit viro accipere alteram.

Contumelia creatoris, quæ dicatur iuxta 2. caſum. Quæſt. CVI.

Est nunc dicendum de ſecundo caſu. ſ. de cõtumelia creatoris, & primo quid vocatur contumelia creatoris. Dicendum ꝙ contumelia creatoris dupliciter accipitur. Vno modo in agendo aliquid ꝯ Deum. Alio mõ non tolerando laudes Deo debitas. Primo mõ eſt contumelia blaſphemia, ſi infidelis dicat malum de Chriſto, vt quia nõ eſt
G Deus, vel aliquid malũ falſum, aut turpe, qđ in iniuriã eius cedit, & tunc contumelia, & blaſphemia conuertuntur, ſic accipitur de diuor. c. quanto. Cum dr̃ altero vero non ſine blaſphemia diuini noĩs cohabitare volente, & tñ eo. c. poſtea dr̃ cõtumelia creatoris ſoluit ius matrimonii, & in c. gaudemus. vocatur contumelia, & ideo blaſphemia pro contumelia accipit̃. Alio modo accipitur pro nõ ſuſtinere laudes debitas Deo, quod ẽt redundat in blaſphemiã, nam ſicut non dicere de Deo falſum, aut malum eſt Deo debitũ, qa in eo malum non eſt, ita dicere de Deo bonũ eſt Deo debitum, quia ipſe ſummus bonus eſt, & oĩbus benefaciens, ſicut ergo dicere de Deo malũ, & falſum eſt blaſphemia, quia hęc ſunt Deo indigna, ita non ſuſti-
H nere de eo bonũ dici eſt blaſphemia, quia ſunt ei laudes debitæ, & ideo vtrunque vocatur ſm̃ iura contumelia creatoris, de iſto ſecundo loquitur Ambroſius, & Greg. & hr̃ 28. q. 2. c. ſi infidelis diſcedit. ſ. contumelia quippe creatoris ſoluit matrimonium circa eum, qui relinquitur, nec eſt fides ſeruanda coniugu ei, qui propterea diſceſſit, ne audire Chriſtum eſſe Deum chriſtianorum coniugiorum. Sicut autem accipitur de iſta laude Chriſti, eſt accipiendum de oĩbus alijs, quia quamcunque nollet audire infidelis facit contumeliam, cum Chriſtus ſit maior vĩ laude, & ſuperior ea, & in iſto modo infidelis nihil mali dicit de Chriſto, & tñ non vult audire laudẽ Chriſti, quod facit, qa valde odit Chriſtũ. eo. c. ſi infidelis. ſ. Si infidelis diſcedit odio fidei chriſtianę, diſcedat. Eſt aũt drĩa inter
I iſtos modos contumeliæ, quia in primo modo diſcedit fidelis ab infideli, ne audiat contumeliam creatoris. i. blaſphemiam, & non recedit tunc infidelis. In ſecundo mõ recedit infidelis, quia non ſuſtinet audire laudes Chriſti, & non recedit tunc fidelis. Sed dicet̃ qũo hẽt locum hic dictũ Apoſtoli, ex quo matrimonium diſſoluitur. ſ. ſi infidelis diſcedit, diſcedat, nã nõ diſcedit infidelis in primo modo, ſed fidelis. Dicendũ ꝙ infidelis dr̃ diſcedere, non ꝙ ipſe verè diſcedat, ſed quia fidelẽ diſcedere cogat, nam fidelis non dẽt ſuſtinere blaſphemiam Chriſti, ſed vel eam tollere ſi p̃t caſtigare blaſphemum, vel ſaltem fugere ne audiat illã, & ideo potens caſtigare blaſphemantem dẽt diſcedere, ſed blaſphemans coget ipſum a ſe diſcedere, ergo
K idem eſt, ac ſi infidelis diſcederet a fideli, quia ipſum a ſe fugat, ſic accipit Aug. lib. 1. de ſermone dñi in monte, & ibi 28. q. 1. c. idolatria. ſ. Sed quiſquis eam quoq; vxorem dimittit a qua ipſe cogitur fornicari cã vtiq; fornicationis dimittit velut ſi aliquem vxor cogat ſacrificare idolis, qui talem dimittit cauſa fornicationis dimittit, non tantum illius, ſed & ſuę: illius, quia fornicatur, ſuæ ne fornicetur. In ſecundo modo infidelis diſcedit propter contumeliam creatoris. ſ. faciendo ei contumeliam, nolendo audire laudes illius, & tunc propriè reducitur in primum modum, qui eſt Apoſtoli, ſcilicet. Quando infidelis diſcedit nolens cohabitare fideli, & non eſt diſtinctus modus contumelię a primo modo.

Sed

Sed dicendum, quòd quādo loquitur de contumelia creatoris communius accipimus in primo modo: patet per diſtinctionem, quę fit de diuor.c.quanto. & c.gaudemus. Cum dicitur de coniuge infideli: Aut vult cohabitare fideli, aut nullo modo, aut non vult ſine contumelia creatoris: ergo non habitare ſine cōtumelia creatoris eſt habitare, & non diſcedere, quia alias non diſtingueremus inter nullo modo velle cohabitare, & cohabitare non ſine contumelia Dei. Secūdo patet, quia diſtinguimus iſtos tres caſus, ſcilicet diſcedere, habitare cum cōtumelia creatoris, trahere ad peccatum mortale, c.quanto. & c.gaudemus, & tñ ſi accipiatur contumelia creatoris ſecundo modo.i. nolle audire laudes Dei, & ideo deſcedere, non differūt tres caſus ſuprapoſiti, quia ſecundus incidit in B primum, ergo potius debet accipi, & accipitur contumelia creatoris primo modo, quam ſecundo.

Trahere ad peccatum mortale quomodo intelligitur iuxta tertium caſum. Quæſt. CVII.

TERTIVS caſus eſt quando infidelis cohabitat fideli coniugi, & tamen trahit eum ad peccatum mortale, & aliter non vult cohabitare, eſt tamen dubium quomodo intelligitũ trahere ad peccatũ mortale, ꝙ diſſoluit matrimoniũ. Dicendum, quod hoc maxime intelligitur ſi infidelis ſuadeat fideli reuerti ad infidelitatem iam dimiſſam. C Hoc autem eſt mortale peccatum, & grauiſſimum quidem, & maxime periculoſum: cum ſit enim fides maxime neceſſaria, & fundamentum omnium virtutum acceptarum Deo, nullum peccatum eſt grauius, quam infidelitas, quę tollit omnem virtutem negādo fundamentum, vel tollendo illud, & licet infidelitas ſit mala, eſt deterior quando quis venit ad fidem, & poſtea retrocedit: melius enim fuerat viam domini non cognoſcere, quam poſt agnitam retroire. 2. Petri 2.c. & de apoſta.c.quidam ſicut. Alio modo poteſt intelligi de quocunque peccato mortali, ad quod fidelis impellitur ab infideli, & maximè ſi eſt aliquid, quod ſapiat infidelitatem, vt ſi infidelis non ſuadeat infideli reuerti ad infidelitatē priorem, ſed ſuadeat obſeruare aliquam cęremoniam, vel ritum prioris infidelitatis: D nam hoc eſt redire in infidelitatem, licet indirecte, & tales vocantur apoſtatę quaſi a fide receſſerint: in alle. c.quidā, ſicut & agitur ibi de quibuſdam infidelibus iam conuerſis ad Chriſtum, qui aliquas cæremonias prioris infidelitatis obſeruāt, cum dicitur eum prioris ritus reliquias retineant chriſtianę religionis decore tali commixtione confundunt, & circa tales de infidelitate conuerſos dicit Apoſtolus ſine cauſa laboratum eſſet, ideſt inutiliter: ſicut dicitur ad Gala.4. Dies obſeruatis, menſes, tempora, & annos: timeo ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Hoc dixit, quia Galathę erant Iudęi, & conuerſi fuerant ad Chriſtum prędicante Paulo: Nunc vero iterum redibant ad obſeruandas ſenas Iudęorum, quę ſunt cęremonię legales, ideo dicit Apoſtolus, quod ſine cauſa, ideſt inutiliter laborauit in eis, quia idem erat nunc, ac ſi non cōuerſi fuiſſent. Etiam de omnibus alijs peccatis mortalibus poteſt intelligi, ad quę vnus coniugū aliũ trahit, vt eſt furtum, adulterium, idolatria, & huiuſmodi: nā ſi non poſſit fidelis coniux euitare iſta peccata, diſcedet, & diſſoluetur matrimonium: ſic dicit Aug. lib. de fide, & operibus, & habetur. 28.q. 1. c.vxor.l.vxor legitima ſocietate coniuncta ſine culpa relinquitur, ſi cum viro chriſtiano permanere noluerit, attenditur eo modo eam rectiſſime dimitti ſi viro ſuo dicat, non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congreges: aut niſi ſolita lenocinia, quibus domū noſtrā trā-A ſigebas etiam chriſtianus exerceas, aut ſi aliquid aliud flagitioſum, aut facinoroſum in viro ſuo nō erat, quo delectata, vel libidine explebat, vel facilē vitā hēbat, vel ētornatior incedebat. Dicēdū aũt, ꝙ iſte caſus eſt multum terribilis ad diſſoluēdū matrimoniū, quia cā fidei eſt fauorabilis valde, & ideo cōceſſit Deus, ꝙ recedente infideli poſſet fidelis tranſire ad aliud matrimonium, ne timore continentię ſeruandę non conuerterentur, qui viderent ſe deſerti ab vxoribus. ſ. quia parū erat conuerti, ſi conuerſi redirent iterū ad infidelitatem, melius erat nunq̄ fuiſſe conuerſum, 2. Petri 2. c. debuit concedi id per ꝙ fideles conuerſi non traherentur ad infidelitatem, & tñ poterat vnus coniux B infidelis peruertere fidelem incitando ipſum ad peccatum mortale, ergo debuit licere dimittere talem coniugem, & tranſire ad alia vota.

Caſus terribilis.

Quomodo infidelis dicatur diſcedere a fideli cogendo cũ peccare mortaliter. Quæſt. CVIII.

SED tunc dicetur qũo pertinet hoc ad modum literę Apoſtoli ex qua licet fideli tranſire ad aliud matrimonium. ſ. ſi infidelis deſcedit diſcedat: nam hic non deſcedit infidelis, ſed fidelis dimittit infidelem. Dicendum, ꝙ ad illud dictum Apoſtoli pertinet, & dr̃ diſcedere infidelis: nam licet non diſcedat cogit diſcedere infidelem a ſe eum effugando: nam fidelis tenetur fugere peccatum morta-C le, ſi ergo infidelis coniux ſuadet ad peccatum mortale, & fidelis non pōt aliter illud effugere, niſi pariter effugiendo a coniuge tenetur fugere, & ita qui p̃ſtat cauſam fugiendi ipſum fugat, & ſic ab ipſo, quem fugat fugere dr̃, & tñ fidelis recedens ab infideli cā fidei non tenetur manere ſine coniuge, quia non eſt in his frater aut ſoror ſeruituti ſubiectus, ergo licet tranſire ad aliud matrimonium, & ideo ſoluitur primum matrimonium. Sed adhuc dicendum, ꝙ cum in c.quāto. & c.gaudemus. dicitur, ꝙ non vult cohabitare ſine hoc, ꝙ pertrahat ad peccatum mortale: intelligitũ de inductione, quaſi neceſſaria ad peccandum: cū vtrobique dicatur pertrahat: verba aũt trahendi ſignificāt neceſſitatem, vel violētiam. Ducere autem ſignificat D rem volūtariā, ſicut dixit Seneca: ꝙ animus hominis generoſus melius ducitur, quam trahatur. Etiam quia non dicitur ſolum trahat, ſed pertrahat, & iſta prępoſitio per ſignificat complementum, vt dicatur pertrahere alium, qui compleuit ipſum trahere. Ex hoc apparet, ꝙ ſi infidelis coniux ſuadeat fideli coniugi aliquod peccatum mortale, non pp hoc ſtatim diſſoluitũ matrimonium, aut diſcedere pōt fidelis, qui ſuadetur ad malum, ſed ſolum qñ illa ſuaſio, vel ſolicitatio eſt talis, vt fidelis nō poſſit vitare peccatū mortale cohabitando, nam tunc licebit recedere. Et patet hoc primo ex ſignificatione verbi pertrahere, ꝙ inducit violentiam, vt dictum eſt: Leuis aũt ſuggeſtio non facit violentiam: ideo non eſt verum, ꝙ qũocunque coniux coniugi ſuadeat malum facere, ſoluatur matri-E monium.

Secundo, quia iſtud dēt reduci ad verbum Apoſtoli. ſ. ſi infidelis diſcedit, & tñ per leuem ſuggeſtionem non pōt dici, ꝙ diſcedat infidelis, quia neque diſcedit, neque compellit diſcedere fidelē, ſed cum eſt magna ſuggeſtio, quę quaſi violenter adducit, nam tunc licet non diſcedat infidelis cogit diſcedere fidelē, cum ſibi ſit neceſſarium, aut ſubuerti, aut recedere, & ſic qui eum a ſe fugat cogendo recedere dr̃ ab eo diſcedere. Iſtud aũt eſt qñ ſuggerit quis alteri faciēdum, qui aliquo modo cogere pōt, ita vt nō ſit ſola ſuggeſtio, ſed mandatum, vel coactio, vel eſt tanta ſollicitudo, & pſeuerantia inducētis ad malum, ꝙ vix poſſit euadere

quin

quin turbetur,& concipiat,ꝙ ſuadetur, licet in prima oblatione non placeat, quod ſuggeritur.

Coniugem nolle cohabitare niſi trahendo ad peccatū mortale duobus modis eſſe poteſt,& in vtroque matrimonium diſſoluitur. Quæſt. CIX.

SED adhuc dicendum, ꝙ dupliciter poteſt intelligi, ꝙ infidelis coniux nolit cohabitare, niſi trahendo ad peccatum mortale. Vno modo,ꝙ coniux dicat,ego non manebo tecum, niſi facias talia,& talia,& iſta ſunt peccatum mortale.Secūdo modo, ꝙ non cohabitet ſine peccato.i.quandiu cohabitat non vult ceſſare a ſuggerendo malum cōiugi, vel inducendo ad malum. De primo loquitur Aug.lib.de fide,& operibus,vt habetur.28.q.1.c.vxor. ſ.Vxor legitima ſocietate coniuncta, ſine culpa relinquitur. Et ſequitur: attenditur eo modo eam rectiſſimè dimitti ſi viro ſuo dicat,nō ero vxor tua,niſi mihi de latrocinio diuitias congreges, aut niſi ſolita lenocinia, quibus domum noſtram tranſigebas ēt chriſtianus exerceas, & ita iſta vult cohabitare trahendo virū ad iſta crimina, quibus ſi vir nō conſentit illa recedit. De ſecundo modo patet qn̄ fœmina incitat valde virū ad peccatum:non enim ipſa tunc diſcedit, ſi non ſuaſerit viro peccatum, ſed quandiu manet ſemper ad peccatum mouet, & vir, vt non trahatur finaliter in peccatum, fugit. Sic dicit Augu.lib.1.de ſermone dn̄i in monte,& habetur.28.q.1.c.idolatria.ſ.Sed quiſquis eam quoque vxorem dimittit, a qua habere cogitur fornicari, cauſa vtique fornicationis dimittit, velut ſi aliquem vxor cogat ſacrificare idolis,qui talem dimittit cauſa fornicationis dimittat, non tantum illius,ſed & ſuę, illius quia fornicatur, ſuę, ne fornicetur. Et ita dicit recedēdum eſſe ab vxore,quę ad peccatū trahit. Sed tūc eſt dubium in quo caſu horum eſt verum, ꝙ diſſoluatur matrimonium. Dicendum ꝙ in vtroque caſu, & ambo ponūtur pro vno.ſ.cum infidelis trahit fidelem ad peccatum mortale. Dici tn̄ poteſt, ꝙ primus modus magis cōuenit ad intētionem Apoſtoli, cum dicat ſi infidelis diſcedit, diſcedat,& in iſto modo recedit infidelis, cum dicat non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congreges. i.non manebo tecū,ſed recedam, nec intelligitur de tpe contrahēdi, quaſi iſta ſit cōditio appoſita matrimonio, ſed intelligitur de cōuerſione ad fidem.ſ.ꝙ cum ambo ↄiuges erant infideles, & vir exercebat aliquod peccatū quo vxor delectabatur. Nunc vero factus fidelis non vult exercere peccatum illud, dicit vxor non ero vxor tua. i.non manebo tecum ſi hoc nō facias,& patet hoc ex litera ipſa. Nam cum dr̄ ſi viro ſuo dicat non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias cōgreges, aut niſi ſolita lenocinia,quibus domum noſtram tranſigebas ēt chriſtianus exerceas, ergo cum prius habitabant ambo infideles exiſtentes vir exercebat iſta delicta, & quia nunc fidelis factus ea exercere non vult, deſerit eum vxor ſua. Sed tunc dicēdum, ꝙ iſte caſus redit in primū caſum.ſ.illum, quem ponit Apoſtolus.ſ.ſi infidelis diſcedit,diſcedat: nam vir non recedit hic.ſ.fidelis,ſed infidelis.Cum dicat non ero vxor tua,ideſt non manebo tecum,& tunc recedit,& hoc modo omnes tres caſus ſunt vnus, & ideo, ſcilicet ſi non vult vllo modo cohabitare.ſ.non ſine contumelia creatoris:ſi non niſi trahat ad peccatum mortale,quia in omnib⁹ tribus diſcedit infidelis a fideli iuxta verba Apoſtoli. Et tn̄ circa iſtum receſſum differt, quòd aut recedit infidelis non pro aliqua cauſa ſpeciali, ſed quia non placet ſibi cohabitare cōuerſo ad fidem, & hoc ſignificatur,cum dicitur ſi nullo modo infidelis vult cohabitare. Contumelia, & peccatum mortale ſunt duo

F modi, in quibus diſcedit infidelis ex aliqua cauſa ſpeciali,nam contumelia hoc modo eſt,quando infidelis non potens tolerare laudes Chriſti recedit, vt non audiat illas: peccatum mortale,aut trahere ad peccatum mortale eſt, quādo infidelis conatur trahere fidelē ad peccatum mortale, & quia non vult fidelis ad illud trahi recedit fidelis. Aut poſſunt alio modo diſtingui iſti tres caſus tenendo hoc pręſuppoſitum,ſcilicet aliquando infidelis nullo modo vult habitare cum fideli. Aliquando autem vult,ſed cū certis modis. Primū ſignatur in illo caſu quo dicitur, ꝙ nullo modo vult cohabitare infidelis fideli, ſed diſcedit. Secundum applicatur duobus caſibus,nam aliquando vellet infide-

Aliorum distinctio istorū triū casuum.

G lis cohabitare coniugi fideli, vtpote quia diligit eam, & tamen nollet audire laudes Chriſti contra conditionem ſuę infidelitatis. Tunc ſi non ceſſante fideli a laudibus Chriſti, diſcedat infidelis, quia nō pōt ſuſtinere nomen Chriſti, dicitur diſcedere pp̄ cōtumeliā creatoris. Si autem vellet cohabitare infidelis fideli,& tamen retinere priora vitia, quibus delectabantur manentes, vel ditabātur,quę nō cōueniunt ſtatui chriſtiano, & quia fidelis non vult illa exercere quantumcūque ſollicitetur ab infideli recedere infidelis quaſi iā non placeat ſibi conuerſatio illa, & huic modo concordant allegata verba Auguſtini, ſcilicet ſi viro ſuo dicat non ero vxor tua,niſi mihi de latrocinio diuitias congreges, aut niſi ſolita lenocinia, quibus domum

H noſtram tranſigebas, ēt chriſtianus exerceas, aut ſi qd aliud,vel facinoroſum aut flagitioſum in viro ſuo nouerat,quo delectata,vel libidinem explebat,vel facilē victum habebat, vel etiam ornatior incidebat.

Recedere infidelem à fideli quo ſenſu ſit accipiendum. Quæſt. CX.

SED dicendum,ꝙ licet iſte modus videatur magis conuenire verbis Apoſtoli non eſt iſte quē ſequuntur iura,quia iſta non poſſunt differre a primo, vnde ſecundum communem expōnē iurū in primo modo recedit infidelis a fideli. In duobus autem modis alijs recedit è cōtrario fidelis ab in-

I fideli.Et patet hoc de diuor.c.gaudemus:cum dr̄. Nūquam ea viuēte licitè poterit aliam ēt ad fidē Chriſti conuerſus habere, niſi poſt conuerſionem ipſius illa renuat habitare cum ipſo,aut etiam ſi conſentiat non tamen abſque contumelia creatoris, vel vt eum pertrahat ad peccatum mortale, in quo caſu reſtitutionē petenti etiam ſi de iniuſta ſpoliatione conſtaret reſtitutio negaretur, quia ſecundum Apoſtolum ſoror aut frater non eſt hmōi ſubiectus. Et ita apparet primo diſtinctio in his, quia in vno dicitur,niſi poſt conuerſionem renuat habitare cum ipſo, vbi ſignificat, ꝙ ſimpliciter non vult cohabitare. In alijs autem ſignificatur,ꝙ vult cohabitare non tn̄ ſine contumelia. i.non alio modo, niſi blaſphemando de Chriſto, aut

K trahendo ad peccatū mortale, & ob hoc fidelis diſcedit ab infideli. Secundo apparet manifeſtius cū dr̄: In quo caſu reſtōnem petenti,ēt ſi de iniuſta ſpoliatione conſtaret reſtitutio negaretur,& tn̄ hoc non pōt intelligi,niſi, quia fidelis receſſit ab infideli volente cohabitare,& ſic ſpoliauit eū iure cohabitationis, & redditione coniugalium obſequiorum,& eſt iniuſta ſpoliatio.i.ſaltem non facta ordine iuris, & tn̄ petente infideli reſtitutionem denegabitur in fauorem fidei: de infideli nō pōt intelligi ſi ſpoliaſſet fidelem recedēdo, quia tunc fideli petente reſtitutionem concederetur reſtitutio,& ita pręſupponitur,ꝙ fidelis recedat ab infideli. Tertiò qa additur ibi cā ex dicto Apoſtoli. ſ.qa frater,aut ſoror non eſt in hmōi.i.in his tribus caſibus ſubiectus ſeruituti:neceſſe eſt enim de illis trib⁹ intelligi,

A ligi, quia illi tres præceſſerant, & in his non eſt ſeruituti ſubiectus. i. nō tenetur cohabitare cum contumelia, & cum protractione ad peccatum mortale, & ita ſignat, ꝙ poteſt recedere ſpoliando infidelem, quia in his caſibus non eſt ſubiectus ſeruituti. i. nō obligatur manere, cum ſit in detrimentum, & periculum fidei. Quartò patet, quia etiam hoc conuenit literę Augu. ſupra poſitę in c. vxor: nam etiam in caſu, in quo illa dicit: Nō ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congreges: non recedit illa, licet dicat ſe receſſuram, ſed vir deſerit eam: cum ibi in principio dicat vxor legitima ſocietate cōiuncta ſine culpa relinquitur. Etiā quia ſequitur eo modo eam rectiſſimè dimitti, ſi viro B dicat: Non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congreges, & ita etiam, quando illa dicit: Non ero vxor tua nō dimittit ipſa virum, ſed a viro dimittitur.

In duobus caſibus diſſoluitur matrimonium apud conuerſos ad fidem. Quæſt. CXI.

DICENDUM ergo, ꝙ in his duobus caſibus, ſcilicet de contumelia, & peccato mortali, ſiue infidelis recedat, ſiue a fideli deſeratur: licitum eſt fideli ad aliud matrimoniū tranſire. De contumelia, vt ſi vxor infidelis non potens tolerare Chriſti laudes, recedat, licet fideli accipere aliā, vel ſi vxor infidelis maledicebat Chriſto, & non vult deſiſtere, licet fideli cōiugi aliam accipere. Sed eſt differentia in hoc, quia accipiendo primum reducitur C ad primum modum, ſcilicet quando habitare renuit illa, & diſcedit, accipiendo ſecundum pertinet ad aliū modum, qui eſt contumelia creatoris ꝓpter quā fidelis recedit ab infideli. Etiam differt, quia accipiendo primo modo non eſt requiſitio aliqua neceſſaria, aut talem adhiberi teſtes, ſicut in ſecundo modo, vel non tā neceſſarium adhoc, ꝙ fidelis tranſeat ad aliud matrimonium: nam ſi infidelis recedat ſpoliat fidelem, & cum iam conſtet, quòd voluit diſſoluere vinculum, licebit fideli tranſire ad aliud matrimonium, vnde nō eſt tam neceſſaria requiſitio, & ſi fiat eſt ad maiorem ſecuritatem fidelis, ſicut ſupra tetigimus. *In q. 105.* Similiter ſi infidelis trahat fidelem ad peccatum mortale, & fide- D lis non vult trahi, ideoque recedat infidelis, licitū eſt fideli ad alia vota tranſire, vel ſi infidelis non vult deſiſtere, quin ſolicitet, & trahat ad mortale, poteſt recedere fidelis, & alteri copulari. Et differt ſicut ſupra, qa in primo modo reducitur ad primum caſum. ſ. qñ infidelis tenetur cohabitare. In alio reducitur ad tertiū modum, qñ infidelis vult cohabitare, & tñ non niſi trahendo ad peccatū mortale. Etiam quia in primo non eſt neceſſaria, aut parum eſt neceſſaria requiſitio: in ſecundo caſu eſt neceſſaria. Eſt autem modus, vt ſi cohabitet infidelis iam fideli, & tñ cum contumelia, vel ſolicitando eum ad peccatum, quòd fidelis adeat iudicem; & ille ſtatuat terminum infideli, vt deſiſtat ab his, quòd ſi non deſtiterit lapſo termino iudicabit non ſolum diuortium inter eos, ſed etiam declarabit, *Modus ſoluendi matrimonii.* E quòd liceat de cętero fideli tranſire ad alia vota: ſi aūt deſiſtat infra terminum datū nō iudicabitur diuortiū, ſed manebit fidelis cū infideli, ſi vult, & ſi nō vult nō licebit ei tranſire ad aliud matrimonium, cum non ſit ibi aliquis de tribus caſibus, q diſſoluūt matrimoniū.

Conſiderandum tamen, quòd cum fideli coniugi liceat recedere, quando infidelis ſuadet ad peccatum multum ſolicitando, ita vt ſit trahere, tanto magis iudicabitur licere fideli, quantomagis veriſimile eſt ipſum poſſe trahi ab infideli, & ideo, quia facilius ē vxorem poſſe trahi a viro ad peccatum, quam è cōtrario: tum, quia vir poteſt cogere fęminam ſibi cohabitātē ad aliquid: tum quia fęmina eſt viro ſubdita, cum vir A ſit caput mulieris 1. Corin. 11. & illa iubetur a Deo, aut pręnunciatur, quòd viro ſuo erit ſubiecta: Gene. 3. c. tum, quia illa eſt corpore infirmior, & vir poteſt eā viribus cogere: tum quia conſilio, & prudentia minor eſt, & poteſt eam decipere facilius, quam ab ea decipiatur, ideo ſi mulier aſſerat, quòd a viro infideli ſolicitatur ad peccatum, facilius licebit ei recedere ab eo, & tranſire ad alia vota, ꝙ̃ viro ſi trahatur ab vxore ad malum, cùm vxor minus poſſit virum trahere ad malum, quam ab eo trahatur. ſed quia ad fidem conuerſi ſunt faciles ad redeundum in priorem errorem, etiam ex leuibus ſuggeſtionibus debet quilibet talis fidelis, ſiue vir, ſiue fęmina conſiderare, an putet ſe ꝑualiturum contra talem ſuggeſtionem, aut non, ſi pu- B tat ſe pręualiturum poteſt cohabitare, ſi autem putat ſe infirmum ad reſiſtendū diſcedat, neque expectet, vt ſuccumbat, quia forte tunc reſurgere non poterit de peccato, & tamen in viro erat hoc, quòd poterat fęminam caſtigare verberando, ne talia ei ſuggerat, & ita eſt ei facile euadere ſuggeſtionem, ſi tamen nihilominus mulier perſeuerat, & vir putat ſe poſſe allici aut aliquo modo trahi, potius debet recedere, quam permanere, mulier autem minus credere poteſt de ſeipſa, quam reſiſtere poterit ſuggeſtionibus viri, ideo conſultius eſt ei, quòd non diu expectet ſi vir perſeuerat ſuadendo ei malum. Et ob hoc iura diſpoſuerunt ſeparari conuerſos de infidelitate ab ipſis infidelibus, quia ſunt faciles ad ſubuerſionem ſi cohabitent: nam C ſi filij adulti conuertantur ad fidem iubentur a parentibus infidelibus ſeparari 28. q. 1. c. Iudęorum, ſcilicet Iudęorum filios vel filias ne parentum vltra inuoluātur erroribus ab eorū conſortio ſeparari decernimus, deputatos aut monaſterijs aut chriſtianis mulieribus ac viris timentibus Deū. Similiter de alijs infidelibus conuerſis iubetur, quòd nullo modo conuerſentur cum infidelibus eiuſdem ſectę ne ſubuertantur 28. q. 1. c. ſępe malorum, ſcilicet Sępe malorum conſortia bonos mores corrumpunt. Quantomagis eos, qui ad vitia proni ſunt? Nulla igitur vltra commiſſa Hebręis ad fidem chriſtianam tranſlatis cum his, quī adhuc in veteri ritu cōſiſtūt: ne forte eorū participatione ſubuertantur. Sed hęc dicta ſunt de illis, quibus nulla D neceſſitas eſt cohabitandi: nam illi non debent aliquā ſuggeſtionem expectare, vel quòd ad peccatum trahantur. de coniugibus ſecus eſt, quia eis eſt neceſſitas cohabitandi, ideo nō debent diſcedere ſtatim: nam ſi infidelis in nullo facit contumeliam Chriſto, neque incitat ad peccatum mortale, melius eſt cohabitare ſola ſpe, conuerſionis, ſicut Apoſtolus dicit, quam recedere.

Quare non licet apud fideles chriſtianos ſoluere matrimonium in tribus caſibus Apoſtoli ſupradictis: ſicut apud infideles conuerſos. Quæſt. CXII.

SED nunc redeundo ad priora, dicet aliquis cū aſſeras matrimoniū, ita eſſe indiſſolubile apud E infideles ſicut apud fideles, quare licet fidelib9 conuerſis recedere in tribus caſibus ſupradictis ab infidelibus, & non licet ſic de matrimonio cōtracto inter fideles, quia cum duo fideles cōtraxerint, & poſtea alter eorum labatur in errorem, & cohabitare nolit manēte paganiſmi infideli, vel non ſine cōtumelia creatoris, aut trahendo ad peccatum mortale non licebit ob hoc manenti in fide tranſire ad alia vota: hoc enim verum eſt, quia ita diſtinguitur de diuor. capi. quanto, vbi fideli conuerſo in his tribus caſibus licet tranſire ad alia vota, & non licet manenti in fide. Aliquis dicet, quòd hoc eſt, quia cum cohabitat infidelis fideli in duob9 caſib9, vel recedit ab eo in primo

caſu:

caſu: eſt maior cõtumelia Dei, quam cum hoc facit, qui natus eſt fidelis, & maioritas contumeliæ facit ſolui matrimonium, & non facit illud minor cõtumelia. Sed dicendũ, quòd falſum ſupponitur: nam c. c. quãto dicitur, quòd maior eſt contumelia creatoris, quãdo alter fidelium effectus infidelis blaſphemat, vel non vult cohabitare, vel ad peccatum trahit, quam qui facit hoc, qui nondum conuerſus eſt, etiam cauſa manifeſta eſt cum grauius ſit recedere a via domini, quam nunquam cognouiſſe eam: cum è contrario melius ſit viam domini non cognoſcere, quam poſt agnitam retroire. 2. Petri. 2. c. & de Apoſta. c. quidam ſicut. ergo ex hac parte potius debebat diſſolui matrimonium, quando alter fidelis factus eſt infidelis, quam cum infidelis non cohabitat fideli, vel non ſine contumelia creatoris, aut trahendo ad peccatum mortale. Dicendum, quòd ſi fideles duo contrahant, poteſt quidem poſtea aliquis caſus accidit, vt fiat diuortium inter eos quantum ad cohabitationem, & iura coniugalia, ſcilicet propter fornicationem, ſicut Chriſtus dixit Mat. 19. c. & tamen quantum ad vinculum nunquam fiet diuortium, neque tranſire vni licebit ad aliud matrimoniũ, & ſicut in his eſt, ita fiet ſi duo erant infideles, & contraxerũt in infidelitate, & poſtea cõuerſi fuerũt ambo ad fidem: nam matrimonium perſeuerat inter eos, & tũc licebit in aliquo caſu, vt in fornicatione ſuperuenienti fieri inter eos diuortium, nunquam tamẽ licebit alteri eorum tranſire ad alia vota, alio viuẽte: dicitur autem ad hoc de diuor. c. quanto, quòd iſtud fit, quia inter infideles eſt matrimonium non ratum, ideo poteſt diſſolui in aliquo caſu, inter fideles autem eſt matrimonium ratum, ideſt indiſſolubile, ideo in nullo caſu licet inter eos diſſolui poſtquam legitime contractum eſt.

Cauſa redditur cum matrimonium fidelium in his caſibus non diſſoluitur, ſicut matrimonium infidelium. Quaeſt. CXIII.

SED dicendum, quòd matrimonium fidelium non diſſoluitur in his caſibus, & matrimoniũ infidelium in his diſſoluitur: nõ tamen propter cauſam ibi ſignatam, ſcilicet quia per ſacramẽtum fidei confirmatur matrimonium, ſicut ſupra de-
In q. 96. claratum eſt, ſed dicendum, quod vera cauſa eſt, quæ
In q. 103. ſupra tãgebatur: matrimonium eſt indiſſulubile ſimpliciter vbicunque legitime contrahitur, ſiue inter fideles, ſiue infideles, & nunquam diſſoluitur, niſi ex diuina reuelatione: in matrimonio autem contracto inter fideles inuenimus ex diuina reuelatione ſolui, quod non eſt conſummatũ per carnis copulam, ideo in illo caſu iudicamus eſſe diſſolubile in caſu, quo ad religionem tranſitur, & non aliter, quia etiam hoc ex reue-
In q. 98. latione Dei patuit, vt ſupra oſtenſum eſt: in matrimonio vero infidelium inueniuntur tres caſus, in quibus ex diuina reuelatione ſoluatur, ſcilicet ex verbis Apoſto-
In q. 99. & 100. li. 1. ad Cor. 7. c. vt ſupra declaratum eſt; ideo iudicamus eſſe diſſulubile illud in illis caſibus, ſed inter fideles non inuenimus aliquem caſum ex diuina reuelatione, in quo ſoluatur de regula communi: ideo non iudicamus illud diſſolubile poſtquam conſummatũ eſt. Et hoc eſt, quod facit illud vocari ratum, & tamẽ ſi reuelatio fieret ſpecialiter in aliquo caſu quantum ad aliquas perſonas, quia diſſolueretur matrimoniũ, vel dando aliquem caſum, in quo diſſulueretur fieret ſic, ita patet de conuer. coniu. c. ex parte tua: vbi datur regula generalis, ſcilicet ex quo matrimonium inter legitimas perſonas per verba de præſenti contrahitur illis viuentibus, in nullo poteſt caſu diſſolui, vt viuente reliquo alter ad ſecunda vota tranſmigret: etiam ſi vnus fidelium, inter quos eſt ratum coniugium fieret hæreticus, & nollet manere cum altero ſine contumelia creatoris: niſi fortè ſecus fieret ex reuelatione diuina, quæ ſuperat omnem legem, ſicut a quibuſdam ſanctis legitur eſſe factum, & ita inter fideles aſſerit matrimoniũ diſſolui ex reuelatione Dei, & aliquãdo factum eſſe: ergo in hoc æqualiter ſe habet matrimonium fidelium, & infidelium. Et quia in tribus caſibus tactis inuenitur ex diuina reuelatione oſtenſum eſſe, quòd diſſoluatur matrimonium inter infideles, & nõ inuenitur aliquis caſus horum inter fideles natos, vel iam factos fideles, ergo non diſſoluitur in his matrimonium fidelium, & iſta eſt vera cauſa.

Secundo autem dicendum adhuc, quòd eſt cauſa, vt ſtatueretur a Deo hoc circa infideles, qui conuertuntur, & non circa fideles natos, aut iam conuerſos, & totum hoc ſit, vt non obſtruatur, vel non arctetur via conuerſionis ad fidem, quæ fides eſt maxime neceſſaria, ideo cauſa fidei debet eſſe maxime fauorabilis. Et primò, quia ſi altero infidelium ad fidem conuerſo, alius nollet conuerti neque cohabitare fideli, ſi matrimonium illud eſſet indiſſolubile, cogeretur fidelis conuerſus perpetuo continere, quòd erat durũ: ſcientes autem hoc infideles non vellent conuerti, niſi, quando vir, & vxor ſimul conuerterentur, ne cogerentur continere, & iſta eſſet maxima arctatio conuerſionis, ideo diſpenſauit Deus, quòd liceret cõuerſo ad fidem tranſire ad alia vota. Non eſt autem idem de illis, qui nati ſunt in fide, quia non arctatur eis via conuerſionis, cum in fide nati ſunt, vel ſaltem ambo ſunt infideles, quando contrahunt: ergo non debet concedi idem in eis, & idem eſt etiam, ſi ambo cõtraxerunt infideles exiſtentes, & ambo conuerſi ſunt ad fidem: nam licet poſtea alter eorum tranſeat ad infidelitatem, & non cohabitet, non eſt periculum de altero coniugum, etiam ſi contineretur, quia nõ impeditur propter hoc conuerſio ſua cum iam cõuerſus ſit, aut in fide natus: ſicut in priori caſu. Secundo quia inter infideles, qui conuertuntur ſi hoc non concederetur, vterque coniugum periret; vnus quia non vult conuerti, alius quia conuerti timeret, vt non cogeretur continere: in altero autem caſu etiam ſi alter coniugum conuertatur ad infidelitatem neutrum coniugum perdimus: nam vnus eorum manet in fide, alterum eorum cogere poſſumus redire ad fidem, cũ ſemel illam acceperit. extra de Apoſta. c. quidã ſicut. In præcedenti autem caſu neuter cogi poteſt, quia cõuerſi nondum ſunt: ideo vt non impediatur cõuerſio conceſſit Deus in vno caſu, & non in alio, & iſta eſt cauſa præcipua. Sic etiam eſt de contumelia creatoris, & retractione ad peccatum mortale: nam in fauorem fidei debuit dari, vt non cohabitet fidelis cum blaſphemo, nec cum eo, qui ipſum nititur ad mortale peccatum pertrahere, ſed recederet ab ipſo, & tamen ſi recedenti nõ liceret tranſire ad alia vota cogeretur conuerſus continere, quod etiam ſcientes infideles timerent conuerti, ne cogerentur continere, ſi talia eis acciderent: ideo debuit concedi, quòd diſſolueretur matrimonium in his caſibus. Secus de natis fidelibus, vel iam conuerſis, quia ibi non arctatur via conuerſionis, ergo non debet idem licere. Secundo quãtum ad hoc, quod facilius eſt per contumeliam, & ſugge- *Quis facilius ſubuertitur.*
ſtionem ſubuerti fidelem manentem cũ infideli nondum conuerſo, quam in alio caſu. Primo quia natus fidelis propter longam conuerſationem in fide, & propter nunquam habuiſſe aliam conſuetudinem, firmior eſt in fide, & non poteſt ita faciliter ſubuerti ſuggeſtionibus infidelis facti, ſed qui nouiter cõuertitur facilis eſt ad ſubuerſionem. 28. q. 1. c. ſæpe malorum. Et hoc tam propter primam radicationem in fide, quam propter longam conſuetu-

confuetudinem in contrario, ſcilicet in infidelitate:
ideo huic licebit aliqnid, quod nõ alteri. Secũdo quia
infidelis factus non audebit blaſphemare, aut trahere
ad peccatum alium cõiugem, ſicut infidelis natus: nã
qui fidelis exiſtens factus eſt infidelis, non audebit ma-
nere inter fideles cohabitãdo vxori ſuę fideli, vel ma-
nebit ſecretus, ita vt ſe infidelem non manifeſtet, &
ob hoc non ſuggeret vxori mala, ne perdat eum, ſicut
infidelis natus cui libet cohabitare coniugi fideli ma-
nendo in ſua infidelitate, & ſic cũ ſit magis periculũ
fideli conuerſo, quam fideli nato, licebit in vno caſu,
quod in alio non licebit. Tertiò quia fidelem, qui in
errorem infidelitatis labitur, magis poſſumus cogere
ad non blaſphemandum, & non trahendum ad pec-
catum mortale, quam infidelem, tamen & nondum
conuerſum: nam primum non ſolum poſſumus co-
gere deſiſtere a malo blaſphemię, & prauę ſuggeſtio-
nis, ſed etiam cogere ad bene agendum ea, quę ſecũ-
dum conditionem chriſtianę religionis agenda ſunt:
infidelem natum poſſumus cogere deſiſtere a contu-
melia, & ſuggeſtione, ſed non poſſumus compellere
ad bonum agendum, nec ad ceſſandum ab operibus
infidelitatis, ideo maius periculum eſt in vno caſu, q̃
in alio, & ſic non debuit idem licere. Cauſa ergo diuer-
ſitatis fuit diuerſa prouiſio Dei, qui ex reuelatione in
vno prouidit faciendo, ꝙ diſſolueretur. In alio autem
non prouidit, ſed reliquit ſub generali regula matri-
monij, ꝙ ſit firmum vel ratum, iſtę autẽ cauſę poſtea
datę ſunt, & diuerſa ratio ſtatuendi Dei, quia rationa-
biliter Deus in vno fecit, quod non in alio.

Quomodo ſoluitur matrimonium inter fidelem conuerſum, & in-
fidelem, an immediatè, vt diſcedit, vel quando tranſit ad
alia vota, & an opi. Innocentij poſſit ſtare.
Quæſt. CXIIII.

CVM autem dictum ſit, ꝙ ſoluitur matrimo-
nium inter fidelem conuerſum, & infidelẽ
in tribus caſibus ſupra tactis; eſt dubium qñ
ſoluitur. ſ. an ſtatim, vt non vult cohabitare
infidelis, vel contumeliam facit Chriſto cohabitãdo,
vel ſuggerit fideli malum, vel quando poſtea tranſit
1. opi. Ioãnis gloſatoris. fidelis ad alia vota. Dicendum ꝙ circa hoc ſunt duę
opiniones, quidam enim dicunt, ꝙ matrimoniũ ſta-
tim ſoluitur, ſi non velit cohabitare infidelis fideli, &
ita in alijs duobus caſibus. Hoc patet, quia de diuor. c.
quanto. & 28. q. 2. c. ſi infidelis: dicitur contumelia
creatoris ſoluit ius matrimonij circa eum, qui relin-
quitur, ergo ſi illa ſoluit matrimonium, ſtatim ſoluet,
vt fuerit, & idem de alijs. Secundo quia hoc ſignatur
ex verſibus poſitis in glo. c. quãto. extra de diuor, ſup
parte contumelia. ſ. Iuxta illud.

Deſere ſpernentem, vel blaſphemare volentem,
Vel te credentem ſcelus ad mortale trahentem.
Nam ſunt abſque mora ſic vincula rupta priora.

Ergo ſtatim, vt aliquis iſtorum trium caſuum interue-
nerit ſoluitur matrimonium, & non expectatur, quòd
2. opi. gloſſæ in cap. gaudem⁹. accipiat fidelis coniugem aliam. Alia opinio eſt, ꝙ nõ
diſſoluatur matrimonium ſtatim, ſed ſolum quando
fidelis trãſierit ad aliud matrimonium, quia de diuor.
c. gaudemus ad finem dicitur, ꝙ ſi conuerſum ad fidẽ,
& illa conuerſa ſequatur añq̃ pp cauſas prędictas legi-
timã ille ducat vxorem, eam recipere compelletur, &
tñ nõ reciperet eam inuitus, niſi maneret primũ ma-
trimonium, ergo non fuit diſſolutũ. Poſtquam aũt ac-
cepit aliam, non cogitur conuerſam, aut conuerti vo-
lentem recipere, immo non poteſt: ergo tunc verè
fuit diſſolutum matrimonium, & non prius. Illi qui
tenent primam opinionem reſpondent ad c. gaude-
mus, ſcilicet quòd non compellitur recipere eam,

A quaſi ibi maneat prius matrimonium, ſed quia reſti-
tuitur cum petierit, re integra, & non ſubueniretur
ei ſi non eſſet res integra. Opinionem primam tenet In glo. decretorum.
Ioan. gloſator decretorum, ſicut refert glo. in. c. gau-
demus ſuper parte compelletur, ſcilicet Ioannes dixit,
quòd ipſo iure ſolutum eſt matrimonium contume-
lia creatoris ea cohabitare nolente, vt in c. quanto, de
diuort. & licet matrimonium ſit ſolutum reſtituitur
quaſi iure poſtliminij. argumentum. 34. q. 2. cap. cum
per bellicam, ſicut hęretico reuerſo reſtituuntur bo-
na. C. de hęreticis in authentico. Idem eſt de Neſto-
rianis, & licet non ſit matrimonium inter eos cã reci-
pere compelletur ex cõſequentia prioris matrimonij
B in fauorẽ ſidei. Adhuc poteſt alia ratio addi huic, quia
non licet alicui, qui ſemel eſt a vinculo matrimonij li-
gatus, tranſire ad aliud matrimonium, quouſque ſol-
uatur ad illo vinculo, vt colligitur ad Roma. 7. c. & tñ
poſt contumeliam creatoris, vel cum infidelis coha-
bitare non vult, aut trahit ad mortale peccatum, licet
fideli tranſire ad alia vota, ergo ſolutum eſt iam vin-
culum matrimonij, & ita ante tranſitum ſoluitur. Cõ- Glo. opin.
trariã opinionem tenet Glo. in. c. gaudemus ſup parte.
compelletur, ſcilicet ex hoc videtur, ꝙ cõtumelia crea
toris non ſoluit ius matrimonij ipſo iure, aliàs ſi ſolu-
tum eſſet ius matrimonij non compelleretur eam re-
cipere, & poſtea inducit glo. ipſa alios idem tenentes
in fauorem ſuum, dicẽs: Alij dicunt, quòd matrimo-
nium non ſoluitur ipſo iure, ſed ius matrimonij ſolui-
C tur, id eſt ius petendi debitum, & hoc ſatis videtur lite-
ra dicere capit. quanto. ſ. contumelia creatoris ſoluit
ius matrimonij, & tunc primum vere ſoluitur matri-
moniũ, quando contrahit cum ſecunda, & non aliter
quia ſi eſſet ex toto ſolutum non compelleretur eam
recipere, & eſt argumentum ad hoc, ꝙ dicit in fine, ꝙ
poteſt ei obijcere fornicationem, quia ſi matrimoniũ
eſſet omnino ſolutum non poſſet ei obijcere fornica-
tionem pręcedentem de Iureiu. c. quemadmodum.
Etiam dicendum, ꝙ Hoſtieñ. & alij iuriſtę tenẽt aliqd
ſimile cum opinione prima, quę eſt Ioannis. Dicunt
. n. ꝙ quantum ad fideles nunquam ſoluitur matrimo-
nium. de diuor. c. quanto. quantum ad infideles etiam
non ſoluitur, niſi quando iudex eccleſiaſticus aſſignat
D terminum infideli infra quem conuertatur, vel con-
uerſo cohabitet ſine cõtumelia creatoris, quo elapſo
niſi infidelis obediat eſt fidelis abſolutus ab eo. argu-
mentum extra, qui filij ſunt legi. c. lator vbi lapſo ter-
mino aſſignato non relinquitur vltra remedium ex-
cipiendi, vel agendi, ſed dicunt iſti, ꝙ etiam ſi ſit ter-
minus lapſus, & conuerſo data licentia contrahendi
auditur infidelis ſi cõuertatur re integra. Addunt aũt
iſti, ꝙ non diſſoluitur matrimonium per contumeliã
ipſo iure, ſed per lapſum termini, & in hoc conueniũt
cum opinione ſecunda, quę eſt Glo. Et tamen inquã-
tum dicũt, ꝙ diſſoluitur per laſpum termini antequã
contrahat fidelis cum alia, concordant cum opinione
prima, quę eſt Ioannis.

E

In caſibus tribus ſuperioribus quomodo ſoluatur matri-
monium. Quæſt. CXV.

DICENDVM videtur in hoc dubio, ꝙ nõ ſol-
uitur matrimoniũ ipſo iure ꝑ aliquẽ iſtorũ
triũ caſuum, & tñ ſtatim ipſo iure in quoli-
bet iſtorum trium caſuum habet fidelis li-
cẽtiam diſſoluendi illud tranſeundo ad aliud matri-
monium, ſi voluerit, & hoc modo ſtabũt iura, & ceſſa
bunt inconuenientia, nam ſic non cogetur aliquis re-
cipere in vxorem eam, quę non eſt vxor ſua, neque
reſtituetur mulier, ſed iure ſuo aget, vt reuertatur ad
maritum, & non fornicabitur manendo cũ illo poſt-
quam

quam incępit ex parte infidelis eſſe contumelia crea-
toris, & tunc applicabũtur dicta vtriuſque opinionis,
vel omnium, ꝙ omnia hñt verum in aliquo ſenſu. Pri-
mum.n.eſt, ꝙ contumelia creatoris ſoluat matrimo-
nium.i.dat poteſtatem fideli, vt recedat a coniuge trã-
ſeundo ad alterum matrimonium, & ſtatim, vt eſt ↄ-
tumelia eſt iſta poteſtas recedendi, ſed non eſt ſtatim
ſolutum matrimonium. Nam ſi ſolutum eſſet ſtatim
non ſolum poſſet fidelis recedere ab infideli, ſed tene-
retur, quia maneret alias cũ non coniuge, & omnis
eorum conmixtio eſſet fornicatio, ſed hoc non cõce-
det aliquis. Niſi forte diceretur, ꝙ ſoluitur matrimo-
nium ipſo iure ꝑ contumeliã creatoris, & tñ ex nouo
conſenſu eſt inter illos matrimonium ſm: ſicut qñ
infidelis habebat vxorem ab alio repudiatã non erat
illa vxor illius, quia erat legitima vxor eius, qui eã re-
pudiauerat, ſi tñ conuertatur, ipſe poſt mortem viri
prioris, & illa cõuertatur, velintque cohabitare licebit
eis non quaſi ſemper fuerint coniuges, ſed quia nũc
ex nouo conſenſu incipiunt eſſe ↄiuges, ſimiľr in eo,
q multas habebat vxores iuxta ↄſuetudinem infideliũ
nulla eſt eius vxor niſi prima, ſi tñ illo ↄuerſo ad fidẽ
non velit prima cohabitare, & velit aliqua de alijs, po-
terit habere illã non tanq̃ fuiſſet ante hoc vxor, ſed
quia ex nouo ↄſenſu eſt vxor. Dicendum ꝙ iſte mo-
dus nõ ſtat. Primo quia valde eſt irrationabilis: immo
impoſſibilis de iure. Nam ſi cõtumelia creatoris ſoluit
matrimonium ipſo iure in eis, q erãt legitimi ↄiuges,
a fortiori reddet illegitimas perſonas, vt cum talibus
ↄhi nõ poſſit q̃diu tales manent, quia circa matrimo-
nia iſta eſt regula, ꝙ omne, ꝙ dirimit ↄctum impedit
ↄhendũ, ſed multa ſunt, q̃ impediunt ↄhendũ, & non
dirimunt iã ↄctum, ideo ſi cum coniuge blaſphemãn-
te creatorem ſolutum eſt matrimoniũ, nõ poterit cũ
eadem manente in ↄtumelia creatoris per tacitum,
vel expreſſum ↄſenſum ↄhi matrimonium. Secundo
ẽt eſt impoſſibile, quia tũc ↄheret fidelis cum infideli,
ſed iſtud eſt de iure vetitum, & ſi ↄctus fuit non tenet,
ergo ſi ꝑ conſenſum expreſſum non poteſt ↄhi matri-
monium a fortiori non poterit ꝑ tacitum, vel inter-
pretatiuum, & tñ qñ vnus coniugum cõuertitur ad fi-
dem, & alius manet infidelis, & non vult cohabitare
ſine cõtumelia creatoris, ſi ſoluitur matrimoniũ, & ꝑ
nouum conſenſum incipiant eſſe coniuges, incipiet fi-
delis habere de nouo coniugem infidelem, & ita ma-
trimonium ↄhetur inter fidelem, & infidelẽ, ꝙ eſt in-
cõuenienter, & abſurde dictũ. ideo manet argumẽtũ.
ſ. ꝙ ſi ſolueretur ipſo iure matrimonium ꝑ cõtumeliã
creatoris, ſi poſt ↄtumeliam cohabitarent cẽnt forni-
carij, ꝙ falſum eſt, & nemo illud ↄcedit: ẽt verũ eſt, ꝙ
dicunt verſus illi.

Nam tunc abſque mora ſunt vincula rupta priora.

Intelligitur enim, quod ſunt rupta vincula, non quòd
deſinat eſſe matrimonium, ſed quòd incipiat coniux
fidelis habere licentiam tranſeundi ad alterum matri-
moniũ, & diſſoluendi iſtud quaſi nullũ matrimoniũ
exiſteret, & tñ non eſt ablatum, vel abolitum matri-
moniũ pręcedens, & m̃ ſatis dr̃ rumpi vinculum cum
liceat nunc tranſire ad alterum matrimonium, quòd
nõ liceret vllatenus ſi maneret firmum matrimoniũ,
ſicut prius.

Dicta ſecundæ opinionis de matrimonio ſoluendo inter conuerſos ad fidem quomodo vera ſunt. *Quæſt. CXVI.*

ALTERIVS etiam opinionis applicabũtur
dicta, quę etiã in aliquo caſu ſunt vera. Et
dicit iſta opinio, quòd non diſſoluitur ma-
trimonium, quouſque fidelis tranſeat de
facto ad alia vota: nã ſi nõdũ tranſierit, licet receſſerit

F ab infideli, vel infidelis ab eo propter aliquem de tri-
bus caſibus, & voluerit infidelis redire ad fidẽ, anteq̃
fidelis tranſeat ad alia vota, cogitur fidelis admittere
infidelem, & cohabitare ei velut coniugi, & tamen ſi
iam tranſierit non cogitur dimittere eam, ad quam
tranſiuit, vt recipiat eam, quę nunc redit de infideli-
tate in alle.c.gaudemus. Et iſta ratio ſufficiẽter ꝓbat,
quòd matrimonium non fuerit diſſolutum, quia aľs
non cogeretur fidelis recipere infidelem, cum cõuer-
titur, & patet hoc, quia cogeretur tũc aliquis de nouo
contrahere matrimonium, & ꝙ plus eſt cum perſona
determinata, ſed iſtud eſt falſum, quia de iure nullus
compellitur contrahere cum aliqua perſona determi-
G nata, niſi ex delicto, vt ſi quis virginem non deſpon-
ſatam ſeduceret, & defloraret, teneretur dotare eã, &
accipere in vxorem, extra de adul. & ſtupro, c. ſi ſedu-
xerit, & tñ iſte fidelis in nullo deliquit, immo bene
egit, quia ad fidem conuerſus eſt, non ergo tenebitur
ↄhere cum illa fęmina, quę nunc conuertitur, quę iã
non eſt ſua vxor. Secundo quia ẽt illud non eſt verũ, ſ.
ꝙ quis compellatur pręciſe, vel abſolute contrahere
cum aliqua, quãtumcũque deliquerit, vt in caſu dato:
nam de rigore veteris teſtamenti tenebat, ꝙ compel-
leretur vir pręciſe eam accipere in vxorem: Exo. 21. &
Deut. 22. c. & illo modo translatum eſt, & canonizat̃.
e.ti. & tñ poſtea fuit moderatus iſte rigor. ſ. vt non co-
gatur abſolute vir accipere illam in vxorem, ſed eſt ei
H ius eligendi, an velit eam habere in vxorem, vel ſuſti-
nendi aliam pęnam, ſic dicitur. e. ti. c. peruenit, vbi dr̃
nos autem aliquatenus legis duriciam molliẽtes hoc
modo diſponimus, vt aut, quã ſtuprauit vxorem hẽat,
aut ſi renuendum putauerit, corporaliter caſtigatus,
excommunicatuſque in monaſterio, in quo pęnitentiã
agat, retrudatur: de quo nulla ſit ei egrediẽdi ſine nr̃a
pręceptione facultas. Et ita imponit viro pęna, quòd
fuſtigetur, & retrudatur in monaſterium, non vt reli-
gioſus ſit, ſed vt penitentiam agat ad tempus, quouſ-
que placuerit ſuperiori, & tamen poſtquam inde exie-
rit non cogitur illam habere vxorem. Sic etiam Glo.
limitat in alle. c. ſi ſeduxerit, & c. peruenit: ergo nõ eſt
aliquis caſus nunc de iure, in quo quis compellatur ac-
I cipere aliquam in vxorem, ſi non erat vxor ſua, & tñ
in c. gaudemus. compellitur, ergo non deſierat eſſe
vxor, & tunc manente inter eos vinculo matrimo-
nij bene cogetur vnus ad recipiendum alium ad co-
habitationem. ſ. qñ ablatum eſt impedimentũ, vt quia
vnus, qui erat blaſphemus, vel cohabitare nolebat de-
ſinit eẽ blaſphem⁹, & cohĩtare vult, & ad fidẽ ↄuertit̃.

Impugnatio confirmationis alterius opinionis. *Quæſt. CXVII.*

CONFIRMABATVR alia opinio prima, &
reſpondebat ad c. gaudemus, quia licet ſolu-
tum erat matrimonium ſi conuertatur mu-
K lier cogitur vir eam recipere, quia illi ſubue-
nitur per beneficium reſtitutionis cum ſit res integra.
Sed hoc non eſt conuenienter dictum: nam ſi ſolutũ
eſt matrimonium non remanet aliquod ius mulieri,
quę conuertitur contra virum iam fidelem, aut viro
contra mulierem, ideo non eſt locus reſtitutioni: non
enim poteſt quis reſtitui in eo, quod ad ipſum nullo
modo pertinet, & tamen in caſu, quo vir tranſiuit ad
aliud matrimonium antequam conuerteretur vxor
infidelis, licet illa conuertatur poſtea, non cogitur eã
recipere, quia tunc cogeretur dimittere vxorem legi
timam.

Dicit tamen Innocentius extra de diuor. capi. quã-
to, quòd ſi tranſiuit iſte vir ad aliud matrimonium,
non cogetur recipere vxorẽ, quę conuertitur, & tamẽ

mortua ſecunda vxore cogetur recipere primam. ſ. ſi tunc, quando conuertitur infidelis vxor, eſſet iã mortua vxor ſecunda, ꝗ acceperat vir conuerſus ad fidẽ, & ipſe vult hoc accipi ex §. vltimo. c. gaudemus. Sed ego valde miror de ſapientia Innocentij, qui profectò fuit vir nimium in iuris peritia abundans, quia non ſolũ in hoc contradicit iuri, ſed etiam ſibijpſi. Quod ſibi ꝯdicat, patet, quia ipſe tenet in c. quanto. de diuor. ꝙ contumelia creatoris ſoluit ius matrimonij ipſo iure, etiam ſine iudicio Eccleſię, ergo cum matrimonium eſſe deſierit neceſſe eſt, ꝙ ſi illam mulierem accipiat, ꝙ de nouo ꝯhatur matrimonium, & tñ nullus cogitur ad nouiter ꝯhendum matrimonium cum aliqua, vt oſtenſum eſt, ergo nõ cogetur iſtam accipere poſtea. Etiam quia ipſemet, & Innocent. extra de adulte. c. ſi ſeduxerit. tenet, ꝙ ibi eſt caſus ſpecialis, ꝙ aliquis cogitur ꝯhere matrimonium, & ita non cogetur hic ꝯhere. Etiam apparet, ꝙ iuri repugnet: nam dato, ꝙ nõ diſſolueretur matrimonium ipſo iure, ſed accipiendo aliam vxorem, eſſet iam ſolutum, ideo ſi mortua ſecũda vxore, cum qua fuit verum matrimonium, teneretur ad illam redire, quę conuertitur ad fidem, cogeretur quis de nouo contrahere cum illa, cum qua vinculũ nullum pręcedebat. Etiã manifeſtè videtur repugnare iuri: nam in illo c. gaudemus. §. vltimo. dicit litera, ꝙ ſi conuerſum ad fidem, & illa conuerſa ſequatur, anteꝗ propter cauſas prędictas legitimam ille ducat vxorẽ, eam recipere compelletur, ergo ſi iam ille acceperat aliam vxorem, non compelletur, & tamen dato, ꝙ tẽpore conuerſionis vxoris primę erat defuncta ſecũda vxor iam acceperat iſte vxorem legitimam, ergo non compelletur recipere primam, cum qua nullum vinculum manet. Etiam patet hoc, quia manifeſtè intẽtio illius c. gaudemus eſt, ꝙ maneat matrimonium inter fidelem, & infidelem non obſtante ꝯtumelia creatoris, quouſque trãſeat fidelis ad alia vota legitimè: quãdiu autem non tranſiuit, quia non eſt diſſolutũ matrimoniũ, licet iuſtè vir receſſerit ab vxore, & illa priuata eſt iure cohabitãdi, reſtituitur ei vir, illo impedimẽto priori ablato, cum maneat matrimonium, ex quo cõpetit ius cohabitandi, & hoc ſignatur in quantũ dicit eam recipere compelletur, quia non dicitur cõpellet eam accipere, ꝙ ſignat de nouo cõtrahere, ſic innuit extra de frigi. & male. c. accepiſti. ſ. accepiſti mulierẽ, & per aliquod tempus habuiſti, ſic etiã ſumit Deute. 24. c. ſ. ſi acceperit homo vxorem, & habuerit eam. i. ſi contraxerit cum ea matrimonium, & tenuerit eam in domo cohabitando, recipere aũt ſignificat reducere, ſcilicet qñ vxor eſt repulſa a viro, aut è contrario ꝗtũ ad cohabitationem, & poſtea redeũt ad cohabitãdũ: ſic accipitur de diuor. c. illa: vbi dicitur ſi mulier iudicio Eccleſię ſeparata eſt a viro lapſo in hęreſim, ſi ille reuertatur, non cogitur mulier illum recipere. Et tñ ibi certum eſt, ꝙ manet vinculum matrimonij, cũ illa non poſſit tranſire ad aliud matrimonium. e. ti. c. quãto. Ita ergo hic dicitur eam recipere compelletur. i. non de nouo in vxorem accipere, ſed ad cohabitationem recipere, cum maneat adhuc matrimonium. Et tamen dictum Innocentij poterat pręcedere in vno ſenſu, ſcilicet ſi daremus, ꝙ aliquis cogeretur ꝯhere cum aliqua de nouo, quia tunc conuerſa muliere ad fidem vir, qui iam conuerſus erat ſi accepit aliquã, & erat defuncta, non erat impeditus accipere illam, quę nunc conuertebatur, & ideo cogeretur eam accipere: ſi autem aliam habebat nõ cogebatur, quia eſſet pręiudicium matrimonij, & etiam vxoris, quæ legitimè accepta fuerat, & tamen falſum eſt, quod pręſupponitur, ſcilicet quòd cogatur quis accipere in vxorem eam, quę non eſt vxor eius. Et ideo dictum Innocẽtij non videtur verum, ſed quomodocunque fidelis A acceperit aliam in vxorem antequam ſua vxor infidelis relicta ex aliqua de tribus cauſis conuertatur, non cogitur eam recipere, ideo quia defuncta ſecũda vxore, iam acceperat vxorem legitimam non compellitur recipere tunc redeuntem, quia hoc eſſet de nouo ꝯhere, ad quod nullus cogitur.

Opinio Ioannis Gloſatoris de diſſoluendo matrimonio inter conuerſos ad fidem improbatur.
Quæſt. CXVIII.

ETIAM iſti, qui tenebant hanc opinionem, ꝙ ipſo iure diſſolueretur matrimonium, dicũt, quòd licet ſit diſſolutum reſtituitur mulier

B quaſi iure poſtliminij 34. q. 3. c. cum per bellicam, & hoc tenet Ioannes Gloſator decretorum. Sed dicendum, quòd iſtud non ſtat: nam in iure poſtliminij putabatur aliquis perdidiſſe ius, & non perdiderat, ideo ſi res ſuę ad alium tranſierant reintegrantur ei, ſic & in c. cum per bellicam: per bella ducti fuerãt viri in captiuitatem, qui putabantur perijſſe, vnde vxores ſuę acceperant alios in viros, poſtea reuerſis illis coguntur vxores ad eos reuerti, ſed iſtud eſt, quia verè inter illos mãſit matrimonium, quod non potuit, niſi morte ſolui in c. quanto, & c. gaudemus, ideò redeuntibus viris, redduntur eis vxores ſuę. Hic verò nõ eſt ſic, quia verè ſoluitur matrimonium ſi altero infidelium conuerſo, alius maneat in infidelitate in vno

C de illis tribus caſibus, & fidelis tranſeat ad aliud matrimonium, ideo non reſtituetur vir vxori, ideſt mulieri conuerſę, & repetenti illum etiã ſi ſecunda vxor obijt, quia prima deſijt eſſe vxor, & hoc eſt contra Innocentium in caſu, quem ille ſupra aſſeruit, ſed etiam ſi nondum tranſiuit fidelis ad aliud matrimonium, ſi ſolutum eſt matrimonium ipſo iure per contumeliã creatoris, ſicut tam Io. quam Innocentius tenent, nõ cogetur vir recipere mulierem conuerſam ad fidem, quia iam deſierant eſſe coniuges, & non eſt ibi ſicut in c. cum per bellicam, vbi nunquam deſierant eſſe coniuges. Addunt etiam iſti, & Ioan. aliud dictum, ꝙ licet non ſit iam matrimonium inter iſtos ex conſequentia prioris matrimonij, & in fauorem fidei cogitur vir illam recipere. Sed dicendum, quòd illud non eſt

D rationabiliter dictum. Nam conſequentia prioris matrimonij nihil eſt, quia ſi eſſet, omnino deſinit matrimonium, ita ꝙ licitè tranſeatur ad aliud, non manebit ibi aliquod ius, ex quo dicatur ꝯſequentia ad hoc, ꝙ compellatur vnus alium accipere. Et ſi vocetur conſequẽtia matrimonij, ideſt quòd ex eo, quòd iſti prius fuerunt coniuges, quod nunc debeant eſſe coniuges nihil valet, quia tunc ſi moriatur alter coniugũ, & reſurgat ad iſtam vitam mortalem, antequam vxor ſua alium accipiat, vel poſtquam acceperit, & moriatur ſecundus teneretur accipere priorem in virum illo petente, quia ibi eſt conſequentia matrimonij, & tñ hoc eſt falſum, quia non cogitur cum ſemel ſit diſſolutũ matrimoniũ omnino, & mulier ſit ſoluta a lege viri ad

E Roma. 7. c. ergo neque hic. Et ſiquis vellet ꝓteruire, ꝙ fœmina cogeretur recipere virũ reſurgẽtem, arguet, ꝙ illa duos habuerit viros ſucceſſiue, & ambo ſimul reſurgant, & ſimul eam petant, quem tenebitur recipere? nam ſi aliquem teneretur recipere ambos teneretur recipere, quia ambo fuerunt legitime coniuges, ideo ius eorum eſt ęquale, & tamen nunc concurrũt in petẽdo: ergo neutrum poſſet mulier repellere, vel ambos. Et ita rediret caſus ille inſolubilis, quem Saducęi poſuerunt contra dominum: probando impoſſibilem reſurrectionẽ per mulierem, quę habuit ſeptem viros: Matth. 22. capit. & tamen ibi fuit ſolubilis, & ſolutus, quia vt Chriſtus dixit in reſurrectione

non

non nubunt neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli
Dei. Mat. 22. c. & Lucę 20. Nunc vero eſſet inſolubilis,
quia reſurgẽtes reſurgunt ad vitam mortalẽ, & vtunt̃
nuptijs ſicut cibo, & potu: ideo dicendum, quòd nul
lum tenetur mulier accipere de reſurgentibus, ſiue
plures reſurgant, & ſimul petant, ſiue vnus ſolus. nam
poterit non admittere illos, ſed manere in viduitate,
vel non admiſſis illis accipere aliquem alium, & illi
non habent ius querelę, cum ſit ſoluta a vinculo ipſo-
rum. Etiam non eſt verum, quòd propter fauorem
fidei hoc fieret: nam fauor fidei magnus eſt, & tamen
non eſt tantus, ꝙ legitimũ matrimonium diſſoluat,
vel ad contrahendum aliquos compellat, quia tunc
daretur, ꝙ ſi aliqua potens mulier infidelis, vt domina
alicuius terrę infidelium vellet conuerti ad fidem cũ
tota terra ſua, ſi daretur ei aliquis chriſtianus iuuenis
in virum, qui erat ſolutus, id eſt neque vxorem hñs,
neque votum continendi, neque ſacrum ordinem:
deberet Eccleſia compellere illum ad accipiendum
illam vxorem, ſed hoc nõ fecit Eccleſia, etiamſi ſciat,
quod tota infidelitas ſimul conuerteretur, quia pręiu-
dicabit illi iuueni, ſed ſolum orabit apud eum, vt illud
facere dignetur, tamen non compellet eum ad illam
accipiendum, ergo multo minus hic in fauorem fidei,
ſcilicet vt conuertatur vna mulier non cogetur vir fi-
delis eam accipere in vxorem, & ideo non eſt verũ, ꝙ
cogeretur vir eam accipere ſi eſſet ſolutum iam ma-
trimonium, ſed ideo cogitur, quia non erat ſolutum
matrimonium, & eſt ratio cogendi virum, quia non
cogitur tũc ad contrahendum matrimonium, ſed ad
cohabitandum ei, quę eſt legitima vxor eius ablato
impedimento, ꝓp ꝙ non habitabant. Item patet hoc
efficacius, quia non eſt tantus fauor fidei, vt cogatur
quis retinere vxorẽ, quę eſt adultera ẽt ſi ſit emẽdata,
ergo multo minus ſufficiet iſte fauor ad hoc, vt cogat̃
quis de nouo accipere in vxorem eam, quę non eſt
vxor, nam multo maius eſt accipere de nouo vxorẽ, q̃
retinere prius acceptam: nam ad accipiendum vxorẽ
de nouo non cogitur quis etiam ſi deliquerit, vt ſi ſe-
duxit, & deflorauit: nam tunc non cogitur accipere
illam in vxorem, vt patet de adulte. c. peruenit, & ſu-
pra declaratum eſt. Etiam quòd ſiquis cũ aliqua ꝯxit
per verba de futuro, & fidem ei iuramento firmauit,
ꝙ aliam non acciperet non compellitur accipere illã,
ſed ſi acceperit aliam tolerabitur: extra de ſponſa. c.
pręterea, & c. requiſiuit, & tamen propter delictum
cogitur quis manere cum vxore, quam alias poterat
repudiare eo, ꝙ propter fornicationem poteſt dimitti
vxor ſicut Chriſtus dixit. Mat. 19. c. & tamen ſi etiam
vir fornicatus eſt propter iſtud delictum punitur, alias
priuatur iure repellendi vxorem, quia fit criminum
compẽſatio. de diuor. c. ſignificaſti, ergo eſt difficilius
cogi aliquẽ ad contrahẽdum de nouo, quam cogi ad
manendum cum adultera emendata, & tamen fauor
fidei non ſufficit ad hoc. Nam ſi conuertantur duo cõ
iuges infideles ad fidem, & fornicata fuerit vxor, etiã
ſi conuerti velit, non cogitur eam vir retinere, de di-
uor. c. gaudemus, ergo multo minus cogetur eam de
nouo in vxorem accipere, ſi conuerti vult ille accipiat
aliam vxorem, ergo innuitur, quòd manebat adhuc
matrimonium, & ideo cogitur eam recipere ad coha-
bitationem, & ratio compellendi eſt, quia vir iuſte re-
ceſſerat ab ea, quantum ad cohabitationem, & ita vi-
debatur, quod etiam ſi illa pęniteret, non teneretur
illam recipere, ſed ius diffiniit, quòd ſic, eo quòd illud
impedimentum eſt ablatum, ſed fornicatio eſt maior
cauſa non cohabitandi: ideo licet duret matrimoniũ,
non cogit Eccleſia virum ad accipiendam vxorem,
etiam ſi ſciat, quod propter hoc illa manebit in infide-
litate, & alias ad fidem cõuerteretur: nam fauor fidei
F ſeruari debet ſine pręiudicio alieno, & ita non eſt ve-
rum, quòd fuit ſolutum matrimonium ipſo iure.

Alijs rationibus ſuperiorem opinionem refellit.
Quæſt. CXIX.

ADuc alia ratio oſtendit iſtud, quia cum
canõ dicit, quòd ꝯtumelia creatoris ſoluit
ius matrimonij non dixit abſoluitè, quòd
ſoluit ius matrimonij, ſed quòd illud ſoluit
circa eum, qui relinquitur, & ita non ſoluitur circa al-
terum, & tamen ſi ſimpliciter tolleretur matrimoniũ
G ipſo iure, ſolueretur quantum ad vtrunque, quia non
poterat manere vnus ligatus, & alius ſolutus, cum ſit
contra rationem vinculi contractus matrimonij. Sed
eſt ſenſus, quòd ſoluitur ius matrimonij quantum ad
eum, qui deſeritur, ſcilicet quia ille licentiam habet
tranſeundi ad aliud matrimonium, ſi voluerit, & qui
relinquit eum non habet ius tranſeundi: immo ſi mu-
lier, quę contumeliam fecit creatori velit alium infi-
delem accipere, ſi voluerit vir fidelis coget eam ma-
nere ſecum cum contumelia, ſi ita illam pati vult, &
tamen ſi vir fidelis velit tranſire ad alia vota, quia mu-
lier non vult cohabitare ſine contumelia creatoris,
non habet ius mulier impediendi eum, & iſtud eſt, ꝙ
circa vnum ſoluitur ius matrimonij, & non circa aliũ,
H & tamen ſi ſimpliciter tolleretur vinculum matrimo-
nij, ita vt non maneret, non ſolum ſolueretur quantũ
ad eum, qui deſeritur, ſed etiam quantum ad deſerẽ-
tem, & ideo ius illud non voluit, quòd matrimonium
ipſo iure diſſolueretur, ſed quòd ipſo iure licentiam
haberet fidelis ad illud diſſoluendum, & dicitur ipſo
iure, quia non requiritur ad hoc iudicium, vel licẽtia
Eccleſię. Addidimus aliam rationem ad confirman- Ad confirmationẽ.
dum iſtorum opinionem, ſcilicet quia non liceret fi-
deli tranſire ad aliud matrimonium ſi primum nõ eſt
ſolutum. Ad qđ dicendum, ꝙ non licet tranſire q̃diu
non eſt ſolutum matrimonium, aut non habetur li-
centia ſoluendi illud: hic verò, & ſi non ſit ſolutum
de facto habet tamen licentiam ſoluendi illud fidelis
I quandocunque voluerit in aliquo iſtorum trium ca-
ſuum, ſimile apparet in libello repudij: nam quando
dabat quis libellum repudij in veteri teſtamẽto licitè
dabat, & tamen nondum erat matrimonium ſolutũ,
ſed licitum erat ſoluere illud quando vellet, & hoc
ſufficiebat ad hoc, quòd licite repudiaretur uxor. Nũc
uerò non licet alicui repudiare uxorem, quia ſicut nõ
eſt ſolutum matrimonium q̃diu uir, & uxor uiuunt,
ita neque licentiam habet aliquis illorum diſſoluere
illud, ideo non licet uiro repudiare uxorem: in tali ãt
caſu quamuis nõ ſit ſolutum matrimoniũ, põt ſolue-
re illud fidelis, ideo licite tranſit ad aliud matrimoniũ
quandocunque uoluerit, quia tranſeundo ſoluit. Alio
modo poteſt dici, quòd quãdo fidelis tranſit ad aliud
K matrimonium, eſt ſolutum pręcedens matrimoniũ,
quia in ipſo tranſitu ſoluitur, nam quandiu nondum
tranſiuit ad ſecundum matrimonium manet primũ:
tranſeundo aũt ad ſm non manet primum, ſed diſſol-
uitur, ita ꝙ pro nullo inſtanti manet primum matri-
moniũ cum ſecundo. Sicut eſt in generatione, & cor-
ruptione, ꝑ generationẽ aduenit forma de nouo, & ꝑ
corruptionem tollitur forma pręexiſtens: ſunt autem
iſta ſimul, quia non corrumpitur forma pręexiſtens
antequam introducatur forma noua: neque tamẽ in-
troducitur forma noua antequam corrumpatur pię-
exiſtens, quia nullo tempore ſtant iſtę duę formę ſi-
mul: etiam nullo tempore manet ſubiectũ ſpoliatũ
utraque forma, ideo manet, & ꝙ in eodem inſtan-
ti vna forma corrumpatur, & alia generetur. Ita in
præ-

præſenti in eodem inſtanti deſinit eſſe primum matrimonium, & incipit eſſe ſecundum: & non deſineret primum eſſe, niſi inciperet eſſe ſecundum; & tamen in nullo aliquo inſtanti ſunt iſta duo matrimonia ſimul: & illud erat inconueniens, quod inducebatur in argumento: ſicut ſiquis habens nunc vxorē non poteſt ea viuente cōtrahere cum altera, quia tūc manerent ſimul duo matrimonia, quia primum non diſſoluitur & ſecundum introducitur: & iſtud eſſet inconueniens: & ideo non ſequitur, quòd inferebatur, ſcilicet, quòd ſoluatur matrimonium ante trāſitum ad ſecundas nuptias ipſo iure per contumeliam creatoris: quia ſatis eſt, quòd diſſoluatur in ipſo trāſitu, ſic quòd non maneant ſimul ambo matrimonia.

Gloſs. cap. gaudemus. de Diuor. declaratur, & approbatur; ac alia gloſemata eiuſdem reijciuntur. Quæſt. CXX.

Quod verò Glo. in alleg. c. gaudemus. tenet non ſolui matrimonium ipſo iure, ſed per tranſitum ad ſecūda vota. Verum eſt, quia ideo cogitur vir fidelis recipere mulierem, quæ conuertitur antequam ipſe tranſeat ad alia vota, & poſtquam tranſierit non cogitur: & tamen debet intelligi, quòd licet non ſit ſolutum matrimonium eſt licentia fideli ad ſoluendum illud, & hoc ſufficit. Cum autem additur diſtinctio quorundam, quòd eſt ſolutum ius matrimonij, & non eſt ſolutum matrimonium volunt reſpondere ad canonem illum, qui dicit cum contumelia creatoris ſoluit ius matrimonij: & ideo dicunt quòd matrimonium nunquā ſoluitur quouſque ſit tranſitus ad ſecundas nuptias. Dicendum quòd iſta diſtinctio inquantum aſſerit matrimonium non ſolui, niſi per tranſitum ad ſecundas nuptias, verum dicit: & ideo quouſque ſit tranſitus non licet repellere vxorem ſi velit conuerti ad fidē: immo tenetur vir eam recipere, quia manent coniuges: facto tranſitu ſoluitur matrimonium, & non manent coniuges: ideo tunc non cogitur recipere tranſeuntem. ſed cum faciunt iſti diſtinctionem inter matrimonium, & ius matrimonij, dicendum quòd non ſtat. Primo quia non eſt aliud ius matrimonij, & matrimonium, ſed accipitur ibi ius matrimonij tranſitiuè, id eſt ius quod eſt matrimonium: ſicut dicitur ego vidi perſonam Petri, id eſt perſonam, quæ eſt Petrus: & ſic idem erit ſolui ius matrimonij, & matrimoniū. Secundo non ſtat, quia iſti male exponunt de iure matrimonij, ſcilicet, pro iure petendi debitum, & intelligunt ſic, quòd fidelis, qui relinquitur etiā eſt ſolutus a iure matrimonij, id eſt a neceſſitate reddendi debitū infideli, ſed infidelis, qui non conuertitur non eſt ſolutus a iure matrimonij, ſed manet obligatus ad reddendum debitum fideli, quamdiu petiuerit, ſic etiam tenet Io. Gloſator Decretorū. 28. q. 2. c. ſi infidelis. in Glo. iſtud non eſt bene dictum, quia ſi ſolum tolleret hoc ius per contumeliam creatoris abſolueretur fidelis ab onere reddendi debitum: tamen nunquam liceret ei trāſire ad alia vota, ſicut dicitur extra de Diuor. c. quæſiuit. de muliere, quę ſeparatur a viro ſuo, quia eam trahebat ad infidelitatis maleficium, ſ. poterit a viro ſuo ſeparari, ita q alij nubere ei non licebit; & ſequitur cauſa, ſcilicet, quia licet ſeparentur ſemper tamen coniuges erunt: ſimile eo. tit. c. quanto. & tamen propter contumeliam creatoris, & alios duos caſus licitum eſt fideli tranſire ad alia vota. in alleg. c. quanto. & c. gaudemus. ergo contumelia creatoris non ſolum diſſoluit ius matrimonij, i. petēdi debitū, ſed etiam ipſum vinculum matrimonij tollit, licet non ipſo iure, ſed facit q fideli liceat diſſoluere illud tranſeundo ad aliud matrimonium. Tertio patet, q̃a

Ius matrimonij qd ſignificat.

A ſi ablatum eſt ei ius petendi debitū ab infideli, & abſolueretur fidelis ab hoc debito videretur eſſe fornicatio ex parte infidelis: quia commiſceretur quando peteret debitum ei, ad quem nullum ius mixtionis haberet, & iſtud eſſet fornicatio. Ideo dicendum quòd non poteſt accipi ius matrimonij, niſi pro iure, quod eſt matrimonium, quia matrimonium eſt nomē vinculi, & iſtud ſoluitur per contumeliam creatoris non ipſo iure, ſed quòd habet licentiam diſſoluendi illud fidelis, & non competit ſibi niſi ex contumelia creatoris: & ita illa eſt, quæ dicitur hoc diſſoluere.

Determinatio.

Sed cum addebant iſti aliam rationem, ſ. quòd matrimonium maneat, eo quòd licet viro obijcere mu-
B lieri fornicationem, quòd non liceret, niſi eſſet coniux. Dicendum quòd verum eſt; quia ſi deſijſſet eſſe matrimonium, & nunc de nouo deberet alterum contrahi cum haberet ius opponendi vir aliquā fornicationem, quia ſolum poteſt obijci fornicatio ſequens matrimonium, vel deſponſationem: non autē illa, quę præceſſit. extra. de iureiur. c. quemadmodū. & tamen conceditur viro obijcere fornicationem; ergo manet adhuc illud matrimonium contra cuius legem per fornicationem peccatum eſt.

Opinio Hoſtien. & aliorum de ſoluendo matrimonio apud conuerſos ad fidem expenditur. Quæſt. CXXI.

Alij autem Iuriſtæ tenebant viam mediā, vt Hoſtiē. & alij, ſcilicet quòd nō ſoluitur matrimonium per contumeliam crea-
C toris, ſed per lapſum termini poſiti a iudice Eccleſiaſtico ipſi infideli ad hoc quòd cohabitet ipſi fideli ſine contumelia: iſtud licet in aliquo ſenſu poſſit teneri, eſt tamen verius quod ſupra dictum eſt, quia cum dicat canon ille, quòd contumelia creatoris ſoluit ius matrimonij, oportet quòd dent aliquid ſolui per contumeliam creatoris, & tūc vel ſoluetur vinculum, vel ius debiti: non vinculum, quia ipſi cōcedunt quòd etiam lapſo termino ſi eſt res integra, auditur infidelis: non etiam ius debiti, quia volunt q ante lapſum termini non ſpolietur infidelis, ideo non ponunt per contumeliam creatoris ſolui aliquod ius matrimonij. ſed poterunt dicere quòd ſoluitur ius matrimonij non ipſo iure, ſed per lapſum termini, &
D quòd hoc ſit ſubaudiendum, ſed iſtud non ſatis ſtat, quia alij tenēt quod ipſo iure, ſ. ſine Eccleſiæ iudicio ſoluatur ius matrimonij per contumeliam creatoris: ſic tenet Innoc. de diuor. c. quanto. & hoc rōnabilius eſt. Primò quia cum non ſit cautum in hoc caſu, q per iudicium Eccleſiæ in his tribus caſibus ſoluatur matrimonium: non debemus aſtringi ad hoc dicendum. Secundo quia c. lator. extra qui filij ſunt legi. nō loquitur in ſimili caſu: nam matrimoniū inter fidelē, & infidelē diſſoluitur auctoritate Dei per id, qđ Ap̃ls dicit 1. Cor. 7. c. ſi infidelis diſcedit, diſcedat: ad quam literam applicantur oēs tres caſus, in quibus diſſoluitē matrimonium, vt patet ex prædictis: ideo cum p ius
E humanū nō diſſoluatē, nō potuit ius humanū diffinire tp̃s aliqđ, in quo ſolueretur, ſed videtē q ſtatim aduenientibus illis caſibus ſoluebatur cū ſine miniſterio iuris humani ſoluatur: & hoc eſt ſolui ipſo iure: ſecus in c. lator, vbi nō agitur de ſoluēdo vinculū aliqđ ſed p̄figitē alicui tp̃s ad ꝓbādū exceptionē in caſu purè formali, quo lapſo perijt ius excipiendi: & talia pñt per ius humanū diffiniri. Iſtud aūt quod dr̃ de impoſitione termini, & lapſu eius licet non eſſet de neceſſitate iuris ad hoc, q diſſoluatur matrimoniū facit tamen ad cognoſcendum, & eſt probatio quædam, vt non poſſit infidelis obijcere aut aliquis alius, quod fidelis non potuit tranſire ad ſecundas nuptias, quaſi

Q nul-

nullus caſus interuenerit de illis, qui ſoluunt matrimonium: nec tamen ad iſtam probationem eſt neceſſaria termini pręfixio, ſed ſatis eſt, quòd fidelis adhibeat teſtes, quomodo admonet infidelem, vt ceſſet a contumelia creatoris, & ille non vult, vt dicit glo. cap. quanto, de diuor. Iſti tamen non conueniunt cũ vtraque de duobus opinionibus, nam inquantum dicunt de lapſu præfixi termini diſcordãt a prima, quæ dicit quòd diſſoluitur matrimonium ipſo iure, & nõ concordant omnino cum ſecunda, quòd illa ponit ſolum ſolui per tranſitum ad ſecundas nuptias, & tamen quia dicunt iſti quòd tunc habet licentiam ab eccleſia contrahendi, videntur conuenire cum ſecunda quæ non ponit ſolutum matrimonium, ſed poſſe diſſolui: ſed inquantum dicunt, quòd poſt lapſum termini adhuc auditur infidelis ſi conuertatur, re integra, videntur concordare iſti cum prima opinione, quæ ponit ſolui matrimonium: & tamen reſtitui infidelem, ſi conuertatur.

Cõcluſio. In q. 115.

Concludẽdum ergo ſicut ſupra dicebamus, quòd ipſo iure in quolibet horum trium caſuum habet fidelis licentiam tranſeundi ad ſecundas nuptias, & nõ requiritur aliqua licentia Eccleſiæ ſuper hoc: tamen matrimonium adhuc manet, & nunquam erat ſolutũ quouſque fidelis tranſeat ad ſecundas nuptias; ideo quãdiu nõ trãſiuit fidelis ad aliud matrimoniũ, ſi cõuertatur infidelis ad fidem, recuperat coniugem: ſi autem iam tranſierit non recuperat, quia in primo caſu eſt manens matrimonium, in ſecundo eſt ſolutum: & tunc ad canonem de contumelia creatoris dicimus, quòd illa ſoluit matrimonium: & ipſo iure ſoluit ſine auctoritate, vel ſententia Eccleſiæ: non tamen ſoluit faciendo quòd non ſit matrimonium: quia tunc etiam ſi vellet fidelis non liceret ei cohabitare, ſed ſoluit, i. dat poteſtatem fideli ſoluẽdi illud tranſeundo ad alia vota.

Cum inter fideles ſola fornicatio diſſoluat matrimonium, & quodlibet peccatum ſit fornicatio, quæ animam a Deo recedere facit: an pro quolibet peccato mortali poſſit dimitti vxor, & fieri diuortium, vt Auguſtinus, & Innocentius dixerunt, vel ſolum pro infidelitate, vel hæreſi.

Quæſt. CXXII.

DICEBATVR ſupra, quòd non liceret fideli recedenti ab vxore infideli propter contumeliam creatoris tranſire ad aliud matrimonium, quia crimen ſuperueniẽs matrimonio non diſſoluit illud. Dicendum quòd inter fideles nullum crimen ſuperueniens matrimonio ſoluit ipſum quantum ad vinculum, ita ꝙ liceat tranſire ad alia vota, ſed bene diſſoluit quantum ad thorum, & ſunt duo crimina, ſ. fornicatio, & infidelitas. de fornicatione Dominus dixit Matth. 19. cap. ꝙ non liceret viro in alio caſu dimittere vxorem, niſi cauſa fornicationis: & tunc etiã ſolum ſepararentur quantum ad cohabitationem, & non quantum ad vinculum. Alius caſus eſt infidelitas, ſiue error circa fidẽ, quia pro illo etiam datur diuortium. Sed aliquis dicet quomodo iſtud ſtat cum dixit Chriſtus non licere in alio caſu, niſi in fornicatione dimittere vxorem; eccleſia autem non potuit ſtatuere contra id, quod Chriſtus dixit. Dicendum quòd licitum eſt dimittere vxorem cauſa erroris in fide, eo ꝙ ſic Eccleſia ſtatuit. de diuor. c. quæſiuit. & cum dr̃ ꝙ non potuit ſtatuere, dicendum ꝙ non ſtatuit contra Chriſtum, ſed declarauit ſtatutum Chriſti, ſiue legem oſtendens, ꝙ infidelitas ſit quædam fornicatio: fornicari dicitur, qui idola colit vt ſępe ponit Ezechiel; & dicitur Pſal. 72. Perdidiſti omnes qui fornicantur abs te, ideſt qui colunt idola recedendo a te; & ideo locum ha-

Fornicari quid ſit.

F bebit lex Chriſti in infidelitate, ſiue errore in fide.

An pro quolibet peccato mortali poſſit dimitti vxor quo ad thorum.

Sed tunc eſt dubiũ, an pro quolibet peccato mortali poſſit dimitti vxor: nam quodlibet peccatum vr̃ eſſe fornicatio, quia animam a Deo recedere facit. Dicendum ꝙ ita quidam tenent, ꝙ pro quolibet peccato mortali diuortium fieri poſſit: quod vr̃ tenere Aug. lib. 1. de ſermone Domini in mõte: & habetur 28. q. 1. c. idolatria, cùm dicit: ſi infidelitas fornicatio eſt, & idolatria infidelitas, & auaritia idolatria non eſt dubitandum, & auaritiã fornicationem eſſe: quis ergo iam quamlibet illicitam concupiſcentiam poteſt recte a fornicationis genere ſeparare ſi auaritia fornicatio eſt! Ex quo intelligitur ꝙ per illicitas concupiſcentias non tam quæ in ſtupris cum alienis viris, aut G fęminis committuntur: ſed omnino per quaslibet q̃ animam corpore male vtentem a lege Dei aberrare faciunt, & perniciosè turpiterque corrumpi poſſit ſine crimine, & vir vxorem ſuam dimittere poteſt & vxor virum, quia exceptam facit Dñs cauſam fornicationis: & ſic apparet manifeſte de intentione Auguſtini, ꝙ pro quolibet peccato poſſit vir dimittere vxorem, & vxor virum, & iſtud etiam tenent aliqui Iuriſtæ: ſic Innocentius, extra de diuor. c. quæſiuit. vbi dicitur de errore infidelitatis. Et ipſe dicit idem eſſe de quolibet alio peccato: & idem in c. de illa. eo. titu. & dicit in cap. de illa, ꝙ nullam aut vilem cãm inuenies, quare nõ ſit idem de quolibet peccato, & de infidelitate. Dicendum tamen quòd hoc non eſt verũ quia non poteſt fieri diuortium pro quolibet pecca- H to, ſed ſolum pro infidelitate, vel hæreſi, vel aliquo quod ad errorem in fide pertinet: ſic patet de diuor. c. quæſiuit. vbi dicitur: Nos itaque taliter reſpondemus, quòd mulier pro furto, vel alio crimine viri ſui niſi fidei ſuę religionem corrumpere velit ab eo ſeparari non debet: verum ſi coniugem ſuam ad infidelitatis maleficia traxerit a viro poterit ſeparari. Eſt dicendum vno modo quòd cap. idolatria, quod eſt dictum Auguſtini intelligitur de rigore iuris. & c. quęſiuit intelligitur de æquitate: nam cum omnia peccata ſint fornicationes quædam, vt dicit Auguſt. in c. idolatria. pro omnibus poſſet vir dimittere vxorem, & vxor virum, & ita tenet Innocentius. cap. quæſiuit. de diuor. & cap. de illa. eo. titu. dicit, quòd nullam aut I vilem cauſam inuenies, quare non ſit idem in omnibus alijs peccatis, ſed quia durum videbatur, quòd pro quolibet crimine fieret diuortiũ, quia quotidie fierẽt diuortia in omnibus matrimonijs, Eccleſia reſtrinxit hoc ad infidelitatem, quia ibi videtur ratio ſpecialis, ſcilicet, quia eſt maius periculum, quàm in alijs peccatis: nam fides eſt fundamentum, & manente illa poteſt quis emendari de alijs peccatis, ſi autem fides pereat non eſt locus redeundi ad virtutem, & iſtud verum eſt niſi illud peccatum vrgeret in periculum alterius coniugis, vt ſi mulier machinata eſt in mortem viri, vel vir in mortem mulieris; nam fit diuortium, & qui ſic machinatus eſt manet ſine ſpe coniugij: de diuor. cap. ſi qua mulier.

Opin. auctoris cõtra Augu. & Innoc.

Secundo poteſt dici, quòd nõ licet dimittere vxo- K rem excepta cauſa fornicationis, & intelligitur de fornicatione corporali cum alio viro: nam ſi de ſpirituali intelligeretur cum omne peccatum ſit fornicatio pro quolibet peccato daretur licentia a Chriſto dimittendi vxorem, & tunc videretur inconuenienter dictum excepta cauſa fornicationis, cum velit eſſe velut vnam cauſam tantum: & tamen quòd pro infidelitate fiat diuortium non eſt, quaſi intelligatur nomine fornicationis; ſed quia Apoſtolus ſpecialiter de infidelitate dixit, ſcilicet, ſi infidelis diſcedit diſcedat, & ſic ſignificauit, quòd pro infidelitate recedi poſſit ab vxore quantum ad cohabitationem.

Non

Non licet pro quolibet peccato fieri diuortium. Quæſt. CXXIII.

SED dicendum, quòd quicquid dicatur hic aſſerendum eſt, quòd nõ licet pro quolibet peccato fieri diuortium, ſed pro fornicatione, & infidelitate.alleg. cap.quæſiuit. Sed cum dicatur, quòd pro errore infidelitatis ſoluitur matrimonium quãtum ad cohabitationem eſt dubium ſi hoc ſit pro infidelitate, in quam alter coniugum incidit vel pro illa, ad quam alterum inducere conatur, quia differt multum inter hęc. Aliqui dicunt, quòd ſolum datur diuortium, ſi alter coniugum nitatur alterum ducere in errorem infidelitatis, & non ſi ipſe erret. Et dicunt eſſe cauſam, quia ſi vnus coniugum erret in fide, & alterum ad id non inducat, non nocet illi, ideo non eſt diuortij cauſa, ſecus ſi nitatur inducere ipſum in errorem, quia tũc eſt periculum: ideo non debet cohabitare.

Secundo quia ita videtur ius diſponere de diuor.c. quæſiuit. ſcilicet reſpondemus, quòd mulier pro furto, vel alio crimine veri, niſi fidem ſiue religionem corrumpere velit ab eo ſeparari non debet; verum ſi coniugem ſuam ad infidelitatis maleficia traxerit a viro poterit ſeparari. ergo ſolum fit quando vir trahere nititur vxorem ad infidelitatem.

Tertiò patet quia multomaius eſt, quòd alter coniugum in aliquo peccato quantumcunque paruum velit trahere alterum coniugem, quàm quòd ipſe ſit in magno peccato: ſicut patet in matrimonio infidelium quando alter eorum ad fidem conuertitur; nam pro eo, quòd alter manet in infidelitate non fit diſſolutio matrimonij, & tamen ſi alter eorum nitatur alterum trahere ad peccatum mortale, ſeparantur etiam quantum ad vinculum: de diuor. c. quanto. & c.gaudemus: ergo multo maius eſt ad peccatũ trahere quàm in peccato eſſe.

Dicendum quòd vtroque modo inter fideles fit diuortium, ſi vnus coniugum alterum nitatur trahere in errorem ſoluitur matrimonium, ideſt datur diuortium. Sic dicit Auguſt. lib. de ſermone Domini, & habetur 28.q.1. cap.idolatria. Sic extra de diuor.c. quæſiuit. Etiam ſi alter coniugum labatur in errorẽ infidelitatis, vel hæreſis, dato quòd nõ nitatur ad hoc trahere alterum, fit diuortium, vt de diuor.c.quanto. & de conuer. coniu. c.mulier. ſed aliqui putant iſtud eſſe quando alter cõiugum propter errorem infidelitatis recedit ab alio non cohabitans, quia tunc fidelis poteſt ab eccleſia impetrare diuortium.

Opi. Aug.

Sed dicendum quòd non ſtat, quia etiam ſi infidelis, vel hæreticus cohabitare velit profertur cõtra eũ diuortium.c.de illa.vbi mulier propria auctoritate receſſit a viro lapſo in hęreſim, vt ille ſic confuſione affectus ad fidem citius rediret: & Auguſtinus iſta duo æquiparat, ſcilicet, quòd quis in fide erret ad errandũ alium inducat.lib. de ſermone Domini in monte, & habetur 28.q.1. cap.idolatria.ſ. non enim fornicãtem tantum vir vxorem dimittere conceditur, ſed quiſq; eam quoque vxorem dimittit a qua ipſe cogitur fornicari, velut ſi aliquem vxor cogat ſacrificare idolis, qui talem dimittit cauſa fornicationis, dimittat non tantum illius, ſed & ſuę: illius quia fornicatur, ſuæ ne fornicetur.

Diſtinctio quorũdã.

Ex prędictis autem aliqui volebant facere talem diſtinctionem, an pro quolibet mortali poſſet fieri diuortium: dicunt quòd aut vir eſt in peccato, aut trahit vxorem ad peccandum, ſcilicet primo modo dicunt, quòd non datur diuortium niſi pro infidelitate, & ita intelligitur.c.quæſiuit. de diuor.ſic.& c.de illa, ſi autem vir nitatur trahere vxorem ad peccatum

A aut vxor virum dicit quòd non ſolum pro infidelitate, ſed etiam pro quolibet peccato mortali datur diuortium, quia in quolibet eſt periculum alteri coniugum, & patet quia maius eſt ſoluere matrimonium, quantum ad vinculum, quàm quantum ad cohabitationem: & tamen quantũ ad vinculum ſoluitur per hoc, quòd alter coniugum ſi eſt infidelis, trahit fidelem ad peccatum mortale. de diuor.c.quanto.& cap. gaudemus. ergo pro hoc dabitur diuortium quantũ ad cohabitationem inter fideles. Dicendum quòd de rigore iuris, ita fieri debuiſſet cum hoc ſit maius, q̃ in peccato eſſe, & quia eſt periculum coniugi manere cum tali coniuge, ſicut datur diuortium in his, in

B quibus vnus coniugum alteri præiudicat, ſicut ſi fornicetur, quem caſum Dominus expreſſit, vel ſi vnus in mortem alterius machinatur. de diuor.c.ſi qua mulier. & tamen dicẽdum, quòd de quadam iuris æquitate reductum eſt ad ſolum errorem in fide, & ideo ſi ad alia peccata trahere nitatur vnus coniugum alterum non dabitur diuortium. cap.quæſiuit, cum ibi dicatur ſolum quando vnus trahit alterum ad infidelitatis maleficiũ: & ita ſi trahat ad alia peccata nõ datur diuortium, ſed iſtud eſt verum de diuortio perpetuo: nam de temporali, ſcilicet, quamdiu vnus coniugum perſiſtit alterum trahendo poterit dari diuortium. Ita videtur dicere Innocentius. cap. de illa. de diuor. & ſic poterit intelligi verbũ Auguſtini. lib. de ſermone Domini. & 28.q.1. c.idolatria. vbi pro qualibet illicita concupiſcentia, quæ animam a Deo ſeparat, fiat diuortium, ſcilicet, ſi traxerit coniux coniu-

Verus ſenſus Augu.

C gem ad illud, quia pro eo, quod eſt alter coniugum in aliquo peccato, horum non eſt dandum diuortium temporale, neque perpetuum, ſed ſolum quando nititur alterum trahere ad illud,

Quomodo matrimonium inter infideles diſſolubile ſit. Quæſt. CXXIIII.

SI autem de matrimonio infidelium agatur eſt dicendum quòd aliquãdo diſſoluitur propter crimen ſuperueniens, ſed eſt dicendum, quòd aut conſideratur de illis, quando ambo infideles manent, aut quãdo conuertitur alter ipſorum, vel ambo ad fidem. Si primo modo dicendum quòd nõ

D curat Eccleſia de obſeruantijs matrimoniorum Iudæorum, quia infideles cõſtitutionibus canonicis nõ arctantur: ideo an in tali vel tali gradu contrahatur, & de quibuſdam huiuſmodi Eccleſia non aduertit: quia hoc eſſet cogere infideles ad conſtitutiones canonicas: quod fieri non debet. eod. cap.gaudemus. Conſiderabit tamen quantum ad eos, ſi in lege matrimonij aliquid agant contra legem Chriſti, quia tenentur ſubditi legi Chriſti & obligantur eam obſeruare. de quo magis dictum fuit ſupra, & adhuc infra tangetur.

Et in hoc eſt dicendũ, quòd inter infideles ſic manentes matrimonium eſt diſſolubile, ſicut inter nos,

E & non eſt licitum vllo modo repudium, & nullum crimen ſuperueniens matrimonio etiam ſi ſit fornicatio carnalis diſſoluit matrimonium illorum quantum ad vinculum. Si aũt conſiderentur infideles inquantum conuertuntur ambo coniuges, vel alter eorum. Dicendum q̃ ſi ambo cõuertuntur ſiue ſimul, ſiue nõ ſimul, dum tñ primò cõuerſus nõdũ trãſierit ad alia vota, nõ põt vnus alium dimittere, inuito alio: immo etiam ſi conſentiant non licebit alteri eorum, altero viuẽte, ad aliud matrimoniũ trãſire: & etiã nõ poterit vnus alterũ repellere a cohabitatione, ꝑ quocũq; crimine ꝓcedẽte, qđ inciderit durante mřimonio, vel prius, niſi ſit fornicatio cõmiſſa tpe matrimo-

nij conſtantis.de diuor.cap.gandemus. ſi autem vnus conuertitur, & alius non, aut petitur de diuortio, quantum ad cohabitationem, aut quantum ad vinculum. Si primo modo dico ꝙ ſit diuortiũ, ſi fidelis velit, quia generale eſt, ꝙ nunquam teneatur fidelis cohabitare infideli: & licet non ſit iſtud crimen ſuperueniens eſt præcedens, & non repellitur alter eorum a cohabitatione inquantum crimen præceſſit, ſed inquantum nunc manet poſtquam alter eorum emendatus eſt de illo. ſicut infidelitas repellit inter fideles, ſi alter eorum labatur in hæreſim, vel infidelitatem altero non lapſo. Si autem petitur quãtum ad vinculum, dicendum ꝙ diſſoluitur in tribus caſibus, ſ. quando nullo modo vult cohabitare infidelis fideli, aut qñ nõ ſine cõtumelia, aut qñ trahit ad pctm̃ mor-
In q.114. tale.in c.quanto. & c.gaudemus. Et iſtud eſt ſpeciale in matrimonio infidelium: nam matrimonium contractum inter fideles nullo horum trium caſuum ſoluitur, in alleg. cap. quanto. Ratio autem differentię ſupra poſita eſt: ſiquod autem aliud crimen ſuperuenerit matrimonio, ſiue ſit machinatio in mortem coniugis, ſiue adulterium, non ſoluit matrimonium iſtorum inquantum ad vinculum.

Quomodo intelligitur quòd vir, & vxor ad paria iudicantur. Et an altero coniugum exiſtente fideli, & altero infideli aliquid liceat vni, quod non alteri.
Quæſt. CXXV.

Dieseratur ſupra ꝙ cum vir, & vxor ad paria iudicentur. in c. gaudemus. non debet vni licere quod alteri nõ liceat, ideo cũ non liceat infideli contrahere cum alio infideli recedente ab eo coniuge fideli, neque debet licere fideli accipere coniugẽ, recedente infideli, id eſt nolente cohabitare. Eſt dicendum ꝙ vir, & vxor iudicantur ad paria in redditione debiti, & in ligatione vinculi matrimonialis, ſed non in cæteris: nam vir eſt maior in honore q̃ vxor, quia vir eſt caput vxoris, ſicut Chriſtus eſt caput viri. prima ad Corin. 11. cap. ideo non iudicatur ad paria, ſed vir imperat, & vxor obedit: & Deus iſtud ſtatuerat in lege matrimoniali obſeruandum: nam Gen. 3. c. in maledictionem mulieris dixit, in dolore paries filios tuos, & ſub viri poteſtate eris: vnde non eſt principatus tyrãnicus, quaſi per violentiam obtentus, quem habent viri ſuper fœminas, ſed eſt rationabilis cum ſit a Deo ordinatus, & rationi congruat, quia vir abũdantior in iudicio præſideat, fœmina vero, quæ naturaliter eſt minor in prudentia, obediat, & obſequatur: ideo in hoc non petit aliqua paritas: ſi autem petatur quantum ad debitũ coniugale, ſunt pares eo ꝙ vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier; & mulier non habet poteſtatem ſui corporis ſed vir. prima Corin. 7. c. Et ideo ſicut viro petenti debitum non licet vxori negare illud, ita & vxore petenti, non licet viro negare ſi potẽs ſit, & commode id poſſit, quia impoſſibilia non cadunt ſub debito: & etiam ad legem matrimonij ſunt æquales, ſ. in ſeruanda fide priori: quia ſicut mulier tenetur non commiſceri alteri viro, ita vir tenetur nõ commiſceri alteri fœminæ, neque in hoc aliquid adiuuant leges humanæ, quæ puniunt mulieres adulteras in omni caſu, viros autem non: nam apud Deum non ſunt ideo immunes, nec minus iudicantur: ſic dicit Ambroſius lib. de Patriarchis. & 32. q. 4. cap. nemo. ſ. nemo ſibi blandiatur de legibus hominum: oẽ ſtuprũ adulterium eſt, neque licet viro quod mulieri non licet: & eadem a viro, quę à fœmina debetur caſtimonia quicquid in ea, quæ non ſit legitima vxor commiſſum fuerit adulterij damnatur crimine, Etiã

F ſicut tenetur vxor ad prolem educandam, ita & vir: immo magis vir, quia ipſe debet ſupportare omnia onera matrimonij, & ideo ſecundũ iura humana ipſe lucratur fructus dotis. Etiam tenentur ambo æqualiter ad indiſſolubilitatem matrimonij, ſ. ꝙ ſicut non licet vxori accipere alterum in virum, i. tranſire ad ſecũdas nuptias, ita neque licet viro viuẽte vxore: hoc enim pertinet ad indiſſolubilitatem, quæ importatur noĩe ſacramenti quod eſt vnũ de bonis matrimonij.

Alteri coniugum exiſtente fideli, & altero infideli aliquid licebit vni quod non alteri. Quæſt. CXXVI.

Est tamen dicendum ꝙ hic licet vni quod nõ
G licet alteri, non quia vir eſt, aut vxor: ſed q̃a vnus eſt infidelis alter fidelis: vnde conuerſo ad fidem licet facere, quod non licet manenti in infidelitate, ſiue conuerſus ſit vir, ſiue mulier: & hoc eſt quia matrimonium de ſe eſt indiſſolubile: q̃a fecit illud Chriſtus indiſſolubile. Matth. 19. & q̃a oĩs gens obligatur legi Chriſti tam apud fideles, q̃ infideles debet eſſe indiſſolubile, ita ꝙ neque repudiari liceat, neque recedere: quia tamen matrimonium eſt minus fide, ipſe Deus, qui matrimonium indiſſolubile fecerat, voluit illud reddere diſſolubile in aliq̃bus caſibus in fauorem fidei. Et ſunt tres caſus, ſ. ſi recedit infidelis nolẽs cohabitare aliquo modo fideli, & ſi habitare vult tamen cum contumelia creatoris, aut ſi nititur trahere ad mortale peccatũ, qui omnes tres
H caſus accipiũtur ex verbis Apoſtoli, prima ad Corin. 7. cap. ſ. Si diſcedit infidelis, diſcedat: non eſt enim in huiuſmodi ſeruituti ſubiectus frater aut ſoror: qui caſus quomodo ex illis verbis accipiantur, iam declarauimus. Etiã quare a Deo ita inſtitutũ eſt diſſolui matrimonium in his caſibus, & ꝙ fuit conueniens. Hoc In q.104. ſuppoſito dicendum, ꝙ quantum ad vinculum vel indiſſolubilitatem matrimonij non licet viro, quod non liceat vxori, & è contrario. Et tamen licet fideli, quod non licet infideli, & hoc eſt, quia ille, qui matrimonium inſtituit illi dedit indiſſolubilitatem: dedit fidelibus, id eſt conuerſis ad fidem ꝙ poſſent diſſoluere matrimonium, & non conceſſit infidelibus: vnde dicendum ꝙ ſi nolente cohabitare infideli recedat
I fidelis, & tranſeat ad aliud matrimonium non peccat fidelis, & tamẽ ſi infidelis recedat, peccat, ſiue ſolum recedat quantum ad cohabitationem, ſiue trãſeat ad alias nuptias: nam ſi recedat a cohabitatione peccat, quia ſubtrahit debitum, & poteſt fidelis facere ipſum cogi per iudicem, vt redeat ad cohabitandum petendo reſtitutionem. Si autem receſſerit & alteri nupſerit committit adulterium, & nõ tenet contractus matrimonij, ſed cogitur redire ad fidelem, ſi ille petat: ſi autem fidelis recedat quãtum ad cohabitationem deſerens infidelem, non poteſt ille petere reſtitutionem, etiam ſi cohabitauerit, & cohabitare velit ſine contumelia creatoris, quia non cogitur fidelis cohabitare infideli: ſi vero cohabitet infidelis cum contumelia, & fidelis tranſeat ad alias nuptias, non
K poteſt obiicere ei aliquid infidelis: ſimiliter in alijs duobus caſibus, id eſt ſi cohabitãte infideli cum contumelia, vel trahendo ad peccatum mortale, recedat fidelis ad aliud matrimonium, & nõ poteſt illud impedire infidelis; & tamen ſi è contrario fieret non liceret hoc infideli, ſcilicet ſi fidelis cohabitaret infideli cum contumelia maledicendo Deo, & infidelis ſine contumelia non liceret infideli tranſire ad alias nuptias, quia non eſt conceſſum ei hoc priuilegium, nam ſi fideli aduerſus fidelem lapſum in hæreſim, vel errorem infidelitatis non conceditur hoc: de diuor. c. quanto. eo quòd non fuit a Deo datum, multo-

minus

minus licebit infideli cōtra fidelem, quia infidelibus nullum priuilegium Deus conceſſit, cum infidelitas, non ſit fauorabilis: etiā ſi fidelis niteretur trahere ad peccatum mortale, & infidelis cohabitaret pacificè, non trahendo ad peccatum, non liceret infideli recedere à fidelitate: quia hoc conceſſum fuit ad fauorē fidelium, & non infidelium, & ita multa licent fideli, quæ non licent infideli, tam quantum ad diuortium, vt non cohabitent, quàm etiam ad diſſoluendum vinculum matrimonij.

An fideli tranſeunte ad ſecundas nuptias maneat obligatus infidelis ad non contrahendum, vt S. Tho. dixit.

Quæſt. CXXVII.

SED tamen dicit canon ꝙ contumelia creatoris ſoluit ius matrimonij, ideſt ipſum matrimonium circa eum, qui relinquitur de diuor. c. quanto. & ob hoc putāt aliqui, quòd fidelis, qui deſeritur ſit ſolutus a vinculo matrimonij, & poſſit tranſire ad ſecundas nuptias, & infidelis maneat obligatus matrimonio, & ita velut coniugatus exiſtēs non poteſt tranſire ad aliud matrimonium. Sed dicēdum ꝙ iſtud eſt falſum, quia impoſſibile eſt cōtractum matrimonij tenere ex vna parte, & ex alia non: cum ex natura ſua ſit contractus mutuæ ſeruitutis in corpus, ideo ſi ſoluitur quantum ad fidelem ſoluitur, etiam quantum ad infidelem. Sed quia canon dicit ſolum circa eum, qui relinquitur: dicit B. Thom. ꝙ poſtq̄ fidelis contradixit, ſolutum eſt vinculum matrimonij ex vtraque parte, quia matrimonium non claudicat quantum ad vinculum, claudicat tamen interdum quantum ad effectum. Vnde in pœnam vxoris infidelis ei indicitur, ꝙ nō poſſit cum alio contrahere magis q̄ ex neceſſitate matrimonij præcedentis: ſi tamen poſtea conuertatur poteſt ei concedi diſpenſatiuè, vt alij nubat ſi vir eius aliam duxerit. Quod verò primum dixit matrimonium claudicare nō poſſe quantum ad vinculum, verum dixit, quia neceſſe eſt, ꝙ vel ex vtraque parte teneat, & tenet ſi matrimoniū eſt, aut ex neutra tenet, & ita non eſt matrimonium. Inquantum verò dicit ꝙ poteſt claudicare quantum ad effectum, ex vna parte verum eſt, & iſtud quando vni coniugi licet quod alteri non licet, cū vir & vxor ad paria iudicētur. de diuor. c. gaudemus, & iſtud accidit tripliciter. Primo quando vni licet petere debitum, & alteri non, & ſunt multi caſus de iure, vt quando quis coniugatus ſine licētia vxoris religionem ingreditur, & profitetur ſine legitima licentia vxoris, ſi repetat eum vxor cogitur exire monaſterium, & cohabitare vxori cui tenetur reddere debitum, & non licet ei exigere: extra de conuer. coniu. c. quidam intrauit. & c. placet. Alius caſus eſt ſi aliquis coniugum cognoſcit cōſanguinitatem vel affinitatem ad ſuum coniugem non debet petere debitum, nec exigere; ſi autem compellatur iudicio Eccleſiæ per ſententiā excommunicationis, & non poſſit iſtud probare, neque ſit certitudo, ſed credulitas non vana, debet talis debitum reddere, ſed non licet exigere, quia contra conſcientiam agit: extra de ſent. exc. c. inquiſitioni. Alius eſt quando quis cognoſcit conſanguineā vxoris ſuæ poſt matrimonium cōtractum: nam tenetur reddere vxori debitum: extra de eo, qui cog. conſan. vxoris ſuæ c. tranſmiſſa. & ſimiles alij caſus ſunt de iure, in quibus omnibus claudicat matrimonium quantum ad effectum, quia ex vna parte eſt facultas petendi debitum ex alia non. Secundo modo claudicat quando licet alteri coniugum recedere a cohabitatione & alteri non, vt ſi alter coniugum fornicatur poteſt innocens diſcedere petito diuortio, & alter nō

Opinio S. Tho. in 4. Sent.

Matrimonium qñ dicit claudicare tribus modis.

A poteſt: ſed tenetur cohabitare, ſi voluerit innocens. de diuor. c. ſignificaſti. & c. ex literis. Etiam ſi alter labatur in hæreſim, vel in errorem infidelitatis, licet fideli recedere ab eo, & non licet lapſo recedere. eo. tit. c. de illa. & c. quanto. Et poſtquam factum fuerit diuortium poteſt innocens reconciliare ſibi adulterantem, & tenebitur ille redire, & ipſe adulterans non poteſt cogere innocentem, vt eum ſibi reconciliet de conuer. coniu. c. gaudemus. etiam ſi in hæreſim, vel in infidelitatem lapſus redeat ad fidem non cogitur fidelis reconciliare eum ſibi, ſi factum erat diuortium iudicio Eccleſiæ: poteſt autem reconciliare ſi voluerit de conuer. coniu. c. mulier. & de diuor. cap.
B illa. ſi tamen non vellet iam adulterans, vel lapſus in hæreſim, & emendatus redire ad coniugem, quia alter coniux coegit ipſum recedere iudicio Eccleſiæ, dico, quòd cogetur ad redeundum.

Et ratio eſt, quia ſententia diuortij ſolum prodeſt ei, pro quo lata eſt, ſed lata eſt in fauorem innocentis; ideo ille habet perpetuam exceptionem ex illa ſententia ad non recipiēdum adulterantem, ſed quia nō fuit data iſta ſententia in fauorem adulterantis, ſed in odium, non poterit ei prodeſſe, ſed obeſſe ſolum. Si tamen poſſet propter hoc manere liber, vt non cogatur reuerti ad cohabitandum petente innocente prodeſſet adultero, & obeſſet innocenti, quod eſt inconueniens. Etiam cum iſta ſententia ſit lata ſolum in fauorem innocentis, quātum ad adulterum, ita eſt ac ſi nunquam lata eſſet: & tamen ſi nō eſſet lata nō liceret alteri ab altero diſcedere, & quandocunque
C diſcederet cogeretur reuerti, ergo & nunc quandocunque innocens adulterum repetere voluerit ad cohabitationem reconciliando ſibi poterit cogere, vt redeat.

Item Innocentius tenet hoc de diuor. c. de illa. dicens: Fieret autem contra ſententiam, ſi muliere fornicata petente virum poſt ſententiam fieret eius reſtitutio, ſed ſi vir pro quo lata eſt ſententia petat mulierem, non fiet contra ſententiam, immo iuramentum eſſet, ſi eſſet ſententia, & prodeſſet cōtra quam lata eſt ſententia. ff. de excep. rei iudi. l. euidenter. Si autem viro iuſtè accuſante mulierem adulteram ſententia lata eſt diuortij, quia tunc non poteſt vir iuſte abſolui, quia agit, tunc locum habet hæc decretalis
D quamuis iudicem illum crederet prudenter ſententiare, qui ſic diceret ſententiam diuortij inter vos proferimus propter adulterium quamdiu viro iuſto accuſatori placuerit: & ita etiam claudicat quantum ad effectum inter fidelem, & infidelem, quia ſi alter conuertitur, & alter manet in infidelitate, etiam nulla alia cauſa exiſtente poteſt fidelis repellere infidelē a cohabitatione, & tamen infideli, non licet abijcere fidelem, ſi nulla alia cauſa exiſtat, immo inter infideles mulier non recedit a viro, ſicut neque repudiat illum, & ita vni licet, quod alteri non licet. Tertiò modo claudicat, vt quando licet vni coniugum recedere ab alio, & tranſire ad ſecundas nuptias, & alteri non
E licet. Iſtorum trium modorum duo ſecundi inueniuntur in matrimonio infidelium quando alter cōuertitur, & alter non: nam licet recedere infideli ab infideli, ſi infidelis velit cohabitare ſine contumelia creatoris, & infideli non licet recedere a fideli quantum ad cohabitationem ſi fidelis cohabitare velit, & ita claudicat matrimonium quantum ad effectum. Etiam eſt hic ſequens caſus, ſi infidelis non cohabitet ſine contumelia, licite eſt recedere fideli tranſeundo ad aliud matrimonium, & tamen non eſt licitum infideli. Primus modus trium non ſtat, ſcilicet, quod liceat fideli petere debitum, & non cogatur reddere: non enim poſſet hoc fieri, niſi fortè vnus fornicaretur

Opin. Inn.

returalius poterat non reddere debitum, & poterat petere: infidelis autem ſi cohabliet fideli conſentiente fideli, ſicut licet fideli petere debitum, ita tenetur reddere exactus, quia nihil eſt ibi quare priuetur infidelis hoc iure.

Dictũ D. Tho. reijcitur.

Quod vero dicebat præfatus B. Thomas, ꝙ fideli licet accipere aliam vxorem, ſed infideli non, & hoc dicit potius factũ eſſe in pęnam ꝙ̃ ex neceſſitate præcedentis matrimonij: non videtur verum, quia cum verè & totaliter ſit ſolutũ vinculum matrimonij non videtur eſſe cauſa, quare non liceat cuilibet coniugũ tranſire ad alia vota, & patet hoc primo, quia non vĩ conuenire iſta ſententia illi literę, ſ. contumelia creatoris ſoluit matrimonium circa eũ, qui relinquitur: & ſic videtur ꝙ ſi alteri non licet contrahere, nõ ideo ſit quaſi ei ſit datum in pęnam, ſed quia ius matrimonij non eſt ſolutum ex parte eius.

Secundo non ſtat, quia tunc ſequeretur ꝙ daretur pęna infidelibus per Eccleſiam, quia non conuerterentur, quod eſt falſum, quia ſic cogerentur ad fidẽ, & tamen non ſunt pęnis trahendi, ſed ratione, & beneficijs inuitandi 45. diſt. cap. qui ſinceta.

Tertio, quia tunc infidelis cõtrahẽs peccaret mortaliter, & conſequenter non deberet permitti eis ſed puniri debent, quia iudices, & Dñi temporales debent infideles ſibi ſubiectos punire pro tranſgreſſionibus, in quibus peccant mortaliter: & tamen Eccleſia nõ punit infideles ſic contrahentes, ideo videtur, ꝙ non iudicat eos peccare.

Cum autem dicitur, ꝙ ſi talis infidelis conuertatur diſpenſatiuè conceditur ei, ꝙ contrahat: dicendum ꝙ illud eſt conſequens ad præcedentem errorem, nã ſi tali infideli non licet contrahere, ſi debeat contrahere poſtquam conuerſus fuerit, hoc erit ex diſpenſatione, & iſta diſpenſatio eſſet rationabiliter facta in fauorem fidei, & tamen falſum eſt, quod præſupponitur, quia tali infideli licet propria auctoritate contrahere, poſtquam fidelis contrahit, & ideo a fortiori ſi prius conuertatur, quàm tranſeat, licebit ei ſine vlla diſpenſatione contrahere.

Conſiderandum autem circa hoc, ꝙ tripliciter accidere poteſt iſtud. Vnus modus eſt, vt infidelis recedat a fideli nolens ei cohabitare, & contrahat ſtatim. Alius eſt modus ſi fidelis recedat ab infideli propter contumeliam creatoris, vel quia eum nititur trahere ad peccatum mortale, & infidelis relictus contrahit antequam fidelis cõtrahat. Tertius modus eſt quando fidelis recedit ab infideli propter aliquem præcedentium modorum & contrahit, poſtea verò infidelis contrahit.

De duobus primis modis dicendum ꝙ peccat infidelis contrahendo, & non tenet matrimonium: in tertio autem, neque peccat, neque eſt inualidum matrimonium. De primo patet quia cum inter iſtos fuiſſet verum matrimoniũ non potuit diſſolui, quia non fuit aliqua cauſa diſſoluendi, & ideo manente primo matrimonio non potuit tranſire infidelis ad aliud. Vnde ſi peccat fidelis, diſſoluetur illud, & cogetur redire ad cohabitandum: immo poterit de adulterio accuſari. In ſecundo caſu ſimiliter, quando recedit fidelis ab infideli, etiam ſi propter contumeliam creatoris recedat, vel quia nititur eum trahere ad peccatũ mortale non diſſoluitur matrimonium quouſque fidelis tranſeat ad aliud matrimonium: & ideo ſi interim tranſeat infidelis ad alia vota, peccat, & nõ tenet matrimonium, quia non eſt diſſolutum quantum ad aliquem eorum, & ſi petat fidelis diſſoluet matrimonium, neque debet Eccleſia permittere talem cõtractum. In tertio caſu dicendum quòd licitè contraxit infidelis: nam quando contraxit fidelis ſolutum fuit

F matrimonium, & ita abſolutus fuit infidelis ab onere eius, quia iam non tenetur cohabitare fideli, nec commiſceri, quia eſſent iam adulteri, & ideo infidelis manens tunc liber, ac ſi nunquam cõtraxiſſet, poteſt libere contrahere, & non imponitur ei pęna aliqua, ne contrahat, nec inuenitur talis pęna a iure impoſita.

Confirmantur autem præcedentia, quia ita tenet glo. in Decretis 28. q. 2. cap. ſi infidelis: vbi dicitur ꝙ contumelia creatoris ſoluit ius matrimonij circa eũ, qui relinquitur. Nam dicit, quòd ſoluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur: & nihilominus circa relinquentem: vnde & relinquens contrahet ſine peccato ſi conuerſus cõtrahat: non enim poteſt claudicare matrimonium cum ſint duæ relationes. Vnde ſi vna eſt vxor, reliquus eſt vir.

G Sed dicentes oppoſitum mouentur, quia dicitur ibi, quòd ſoluitur matrimonium circa eum, qui relinquitur, & non dixit ſimpliciter, vel circa ambos.

Motiua S. Thom.

Secundo, quia dicitur ibi infidelis autem diſcedẽs, & in Deum peccat, & in matrimonium: & ſic inferunt quòd contrahendo matrimonium ſecundum, peccet infidelis.

Solutio ad motiua Tho. Ad primũ.

Sed dicendum, quòd iſtud nihil valet. De primo patet, quia dicitur ſoluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur. Nam non debuit dici ſimpliciter ſolui matrimonium, ſed circa eum, qui relinquitur: quia ſolui matrimoniũ non eſt ibi, quod deſinat eſſe matrimonium ſtatim per contumeliam creatoris, & per illa duo, ſed quòd in illis caſibus habet ſtatim

H fidelis licentiam ſoluendi matrimonium tranſeundo, & tunc erit de facto ſolutum: infidelis autem non habet licẽtiam iſtam, quia priuilegium non cõceditur, niſi fideli, cùm dicat Apoſtolus: Si infidelis diſcedit, diſcedat: non eſt enim in huiuſmodi frater aut ſoror ſeruituti ſubiectus. Qui autem non eſt ſubiectus eſt liber, ideo fidelis abſoluitur, & ita dixit Ambroſius in verbis illis, quòd ſoluitur matrimonium circa eum, qui relinquitur, & non circa infidelem, qui cũ relinquit, quaſi ille non habeat licentiam recedendi, & tranſeundi ad aliud matrimonium, & iſte eſt ſenſus verus.

Sed glo. in alleg. cap. ſi infidelis dicit vno modo, ꝙ fit mentio de ſolo fideli, quod circa eum ſoluatur

I ius matrimoniũ, quia licet ſoluatur circa alium, id eſt infidelem tamen de illo dicere non curauit, quia de his, qui foris ſunt nihil ad nos. Alio etiam modo dicit quòd circa fidelem ſoluitur, & non circa infidelem, quia infidelis manet obligatus ad reddẽdum debitum fideli ſi petat, & fidelis nõ tenetur reddere debitum infideli, a quo receſſit, vel qui ab eo receſſit, & dicit quòd iſtud eſt conueniens, quia hic ſunt duæ ſeruitutes, & vna poteſt eſſe ſublata, non ſublata alia.

Dicendum quòd hoc verum eſt, quia ſiue fidelis recedat ab infideli, vt propter contumeliam creatoris, ſiue quòd nititur eum deducere ad peccatũ mortale, poteſt petere debitum ab infideli, & reconciliare eum ſibi, ſiue pęnitentem de contumelia, ſiue manentem in ea, & ita exigi debitum, & tamen infide-

K lis non poteſt cogere fidelem ad cohabitandum ei, aut ad debitum reddendum, & tunc textus illẽ non intelligitur de hoc, ſed ſolum ſicut ſupra expoſuimus, ſcilicet in caſu quo infidelis recedit a fideli nolens cohabitare, vel non cohabitans ſine contumelia creatoris, & fidelis tunc tranſit ad aliud matrimoniũ, nam ſoluitur matrimonij ius circa eum, id eſt non obſtante priori matrimonio poteſt tranſire ad aliud, quia illud ſoluitur, ſic patet ex litera eod. cap. ſi infidelis. ſ. Si infidelis diſcedit odio Chriſtianæ fidei, diſcedat: non eſt enim frater aut ſoror ſubiectus ſeruituti in huiuſmodi: non eſt enim peccatũ dimiſſio propter

Deum,

Deum, ſi alij ſe copulauerit: contumelia quippe creatoris ſoluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur, & ita iſtud ponitur, vt cauſa oſtendens quòd licitum ſit fideli tranſire ad aliud matrimonium, & non oſtenditur ibi quòd liceat petere debitum ab infideli qui receſſit. Ad ſecundum dicendum ꝙ infidelis peccat in matrimonium non quidem in ſequens matrimonium, ſed in præcedens: pro quo ſciendum ꝙ cum infidelis recedit a fideli, ſiue nolens cohabitare ſiue in alijs duobus caſibus, ſiue matrimoniũ contrahat, ſiue non cõtrahat, ſemper peccat in matrimonium, & eſt peccatum in matrimonium præcedens: nam ſi contrahat anteq̃ ꝯhat fidelis, peccat in matrimonium, ſ. quia priori matrimonio, quod eſt verum præiudicat, cum non teneat ſecũdum, ſed ſit adulterium, & tamen in præiudicium primi contrahatur: ſi autem non contrahat, ſed ſolum recedat, adhuc peccat in matrimonium, quia ex debito matrimonij tenebatur cohabitare cõiugi nihil peccanti, recedendo ergo peccat contra legem matrimonij, ex qua competit ius cohabitandi, & reddendi exigendique debitum: etiam dicitur ꝙ peccat infidelis in Deum, hoc non eſt ſpeciale, ſed generale eſt in omni peccato, qđ fit ꝯ Deum cum ſit trãſgreſſio alicuius diuini præcepti. Cum autem dictum eſt, ꝙ peccabat in matrimonium exprimitur ſpecialis rõ peccati huius: & hoc nõ eſt potius, ſi ꝯhat, q̃ ſi nõ ꝯhat: ſi tamen receſſerit infidelis a fideli, & non ꝯxerit infidelis, quouſq; ꝯhat fidelis, non peccat ꝯhẽdo poſtea, neque ꝯ Deum neque ꝯ matrimonium, vt dictum eſt, quia licitè ꝯhit, ſed peccauit prius contra matrimonium recedendo a fideli, in quo ei præiudicabat.

Ad ſecundum motiui Tho.

Quomodo intelligitur dictum Apoſtoli: Si infidelis recedit, recedat. Et quare dixit ego dico, non Dominus. Et an bene dixerit hoc exprimendo. Quæſt. CXXVIII.

DECLARATIS præcedentibus eſt nunc dicendum de illo dicto Apoſtoli prima Corinth. 7. cap. ſ. Si recedit infidelis, recedat: & illud: Siquis frater vxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo non dimittat illam: & ſi qua mulier virum habet infidelem, & hic conſentit habitare cum ea, non dimittat eum. Et dubium prouenit circa hæc dicta, quia Apoſtolus ibidem cum iſta diceret, ait: Ego dico, non Dominus. Aliqui dicũt in hoc quia iſtud dixit Apoſtolus, & nõ Dñs, non eſſe iſtud bonum, neque obſeruandum, & ideo ꝙ fidelis conuerſus ſtatim recedere deberet ab infideli. Et allegant aliam rationẽ, ſ. Deus vetuit tam in veteri, q̃ in nouo teſtõ nõ manere in coniugio homines diuerſæ fidei, aut cultus, ergo cum infidelium vnus conuertitur, quia incipit iam eſſe alterius cultus quàm alter coniux manens in infidelitate, non debet ei cohabitare. Iſta fuit poſitio Pollentij, qui duo incompatibilia aſſeruit, ſ. malum eſſe, & contra mandatum Chriſti, ꝙ conuerſo altero infidelium ad fidẽ, maneant in coniugio ambo: alterum eſt ꝙ Apoſtolus iſtud aſſeruit mandans, ꝙ manerẽt copulati. Contra Pollentium Auguſtinus arguit in epiſtola ad Pollentium, & habetur. 28. q. 1. cap. Iam nũc, &c. ſic enim deſtruens vtramque partem poſitionis eius. Eſt autem dicendum ꝙ vtraque pars aſſertionis Pollentij eſt falſa. Nam non eſt verum ꝙ Chriſtus iuſſerit fidelem ab infideli recedere, quia ſi Chriſtus vetuiſſet, non liceret vllo modo fieri ꝯrium: etiam non eſt verum ꝙ Apoſtolus præcipiendo dixit, ꝙ fidelis nõ recederet ab infideli, ſed manet libertas ad vtrunque: nam quia Deus dedit licentiam conuerſo ad fidem recedendi ab infideli, licitum eſt recedere, quia tamẽ

Vide infra q. 131.

Opinio Pollentij cõfutatur, de quo latius infra q. 140.

A non iuſſit recedere nõ eſt neceſſe dimittere, ſed liberum manet facere, quod placuerit: ſimiliter Apoſtolus non præcepit, ſed cõſuluit, ideo nõ eſt neceſſariũ fieri quia non eſt præceptum: eſt autem expediẽs, & bonum fieri, quia illud fieri eſt conſilium, & conſiliũ eſt de meliori bono. Sed eſt ſciendum, ꝙ cum Chriſtus dedit licentiam fideli recedendi ab infideli dedit quantum ad cohabitationem, vt non teneatur ei cohabitare, ſi tamen infidelis voluerit cohabitare ſine contumelia creatoris, non dedit licentiam tranſeũdi ad aliud matrimonium, vnde nec Eccleſia permittit: vt patet 28. q. 2. Siquis habuit, & de diuor. c. quanto. & c. gaudemus. Et quantum ad iſtam cohabitationem
B ſeparandam, in qua Chriſtus dedit licẽtiam fideli, nõ negauit eam neque aſtrinxit ad manẽdum, & ꝙ Apoſtolus non aſtringeret ad hoc ſeruãdum apparet manifeſte ex verbis ſuis cùm dixerit: Ego dico, non Dominus. Nam ſi intenderet abſolutè obligare, ſicut in alijs, quæ loquitur, nõ exprimeret iſtam limitationẽ, ſed ſimiliter diceret, ꝙ fidelis nõ recederet ab infideli, ſed inquantum illud dixit, ſignificauit non eſſe præceptum, quia Deus non aſtringebat ad iſtud, ſed ſignificauit eſſe cõſilium ſuum. Apoſtolus aũt tenet talem modum loquendi, qñ ſignificat aliquid eſſe nõ de neceſſitate, ſed eſt conſilium, aut permiſſio: ſic. n. dicit prima Corin. 7. c. De virginibus præceptum Dñi non habeo, conſilium autem do, & ita ibi ſubiunxit bonum eſſe manere in virginitate, & non nubere, ad quod tñ ſignificauit non eſſe obligationem. Etiã eo. cap. cum loqueretur de habitudine cõiugatorum in
C redditione debiti, a quo non ſe fraudare debebãt, adiunxit, & iterum reuertimini in idipſum, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam veſtram. Et qa per hoc videbatur aſtringere coniugatos ad vacandũ operi carnis poſt conuerſionem, quod tñ eſt falſum, addidit: Hoc aũt dico ſm indulgentiam, non ſm imperium, i. non putetis, ꝙ vos obligo ad redeundũ ad opus carnis, ſed ſolum indulgeo vobis id facere, ſi volueritis. Etiã non credatis ꝙ hortor vos ad hoc, velut ad maius bonum: cum enim maius bonum ſit virginitas, vel nõ habere vxorem, ad hoc hortarer vos, ſed neque iſtud facio, quia non credo, ꝙ omne iſtud poſſitis: & hoc apparet in verbis ſequentibus, ſ. hoc autẽ dico ſm indulgentiam, non ſm imperium: volo aũt
D oẽs homines eſſe ſicut meipſum, i. vellem, quòd omnes manerent ſine coniugio, ſicut & ego maneo, ſed addidit; ſed vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, vnus ſic, alius ſic, id eſt non poteritis omnes hoc facere, quia non habent omnes homines iſtud donũ, & tamen iſtud ſine ſpeciali dono non fit,

Modus loquẽdi Apoſtoli, quando notat aliqd eſſe de cõſilio, & aliquid de præcepto.

Quare Apoſtolus dixit: Ego dico, & non Dominus. Et quando vtitur iſto modo loquendi: & quando loquitur vt præcipiendo, vel vetando. Quæſt. CXXIX.

E SED adhuc dicetur quare Apoſtolus ſic dixit: nam ſequitur, ego dico, non Dominus: ſiquis frater vxorem infidelem habet, &c. Dicendũ quòd hoc dixit ad ſignandum non eſſe præceptum, ſed conſilium: nam ſi Dominus illud diceret præceptum eſſet, & non conſilium: ſi autem Dominus illud vetaret, nullo modo fieri liceret, ſed quia Dominus non præcepit nõ cogitur quis ad illud, quia Dominus nõ vetuit licet cuilibet illud facere, & quia iſtud indifferens manebat, Apoſtolus dixit, quòd non recederet fidelis ab infideli volente cohabitare, & hoc eſt conſilium. Eſt autem ſciendum, quòd Apoſtolus vtitur hoc modo loquendi, vbi enim Chriſtus aliquid præcipit, aut vetat, ipſe illud dicit abſolutè præcipiendo, vel vetando: & non addit

Dominus iubet, vel ego iubeo, quia tunc in ſingulis dictis ſuis, oportebat iſtam clauſulam repeti, quod eſſet ſuperuacuum, ideo ſubintelligitur: & hoc verum eſt, quãtum ad omnia, quę Chriſtus præcepit, aut vetuit, tam ad ea, quæ legũtur expreſſe dicta teſtimonio euangeliſtarum, quàm quantum ad ea, quæ non inueniuntur ſcripta per eos: nam ſicut multa ſigna fecit Chriſtus, quæ ſcripta non ſunt in libro Euangelij Ioannis, vt patet Ioan. 20. cap. ita & multa erunt, quæ non ſunt ſcripta in Euangelijs aliorum, cum dicatur Ioan. 21. cap. quòd ſi facta Chriſti per ſingula ſcriberentur, mũdum non capere poſſe eos, qui ſcribendi ſũt, libros: de dictis autem ita eſt ſicut de factis: ergo cũ non ſint ſcripta omnia geſta Chriſti, nec etiam erunt ſcripta omnia eius dicta. Item hoc patet Actuũ 20. c. vbi dicit Apoſtolus Epheſijs: Oſtendi vobis qm̃ ſic laborantes oportet ſuſcipere infirmos, ac meminiſſe verbi Dñi Ieſu, qm̃ ipſe dixit beatius eſt magis dare, q̃ accipere. Et iſta ratione vtitur Innocentius Tertius de celeb. miſſa. c. cum Marthæ. vbi dat rationem de verbis canonis in cõſecratione corporis, & ſanguinis Domini: & dicit ꝙ licet Euãgeliſtę non expreſſerint omnia illa; tamen Chriſtus dixit ea, quia multa alia Chriſtus dixit, quę tacuerunt Euangeliſtæ: & inducit ibi verbum iſtud, & alia ſimilia. De his ergo omnibus tam de expreſſis per Euangeliſtas, q̃ de non expreſſis quandocũque Apoſtolus aliquod ponit, ſiue illud ſit pręceptum, ſiue prohibitio abſolute, & ſimpliciter loquitur non dicens: Ego pręcipio, ſed Dominus præcipit. Vbi tamen nõ fuit pręceptum Dñi, ſed dictum
H Apoſtoli ne putaret̃ dictũ Dñi, dixit Apoſtolus: Ego dico, non Dñs. Sed obijcietur ꝙ etiã quando Chriſtus aliquid iubet, exprimit illud Apoſtolus: ſicut prima Corin. 7. cap. dicitur. His autem, qui matrimonio iuncti ſunt præcipio non ego, ſed Dñs vxorem a viro non diſcedere, & ita non v r̃ ad quid ſimilia dicat. Eſt dicendum ꝙ illa regula eſt vera. ſ. ꝙ vbi ponit ea, quæ Chriſtus præcepit, vel vetuit nõ exprimit aliquid, ſed abſolute loquitur: & tamen hic cum dixit: Præcipio non ego, ſed Dñs: dixit ex cauſa, ſ. ad tollendum dubium: nam ſi hoc non dixiſſet fortè putaretur, quòd non diceret illud Paulus tanquam dictum a Chriſto, ſed a ſeipſo per modum cõſilij. Et iſta dubitatio erat
I propter duo. Primo propter ipſam rem, quæ dicebatur, quantum crederet quis potius eſſe de conſilio q̃ de pręcepto. Nam rem quaſi ſimilem poſuit ibi de ſolo conſilio, ſ. quòd ſi haberet fidelis vxorem infidelem, non dimitteret eam, quod non erat de neceſſitate, ſed cõſilium, ita cum ipſe diceret his, qui matrimonio cõiuncti ſunt pręcipio vxorem a viro non diſcedere, ꝙ ſi diſceſſerint pręcipio manere innuptam, aut reconciliari viro ſuo: putaretur, ꝙ de conſilio loquebatur, cũ ambo ad eandem materiam pertineãt, & ferè ſint eadem res, ideo cum vnum ſit vere præceptum, & alterum conſilium, fuit conueniens exprimi eſſe pręceptum id, quod pręceptum erat, ne conſilium putaretur: ideo dicitur: Præcipio his, qui matrimonio coniuncti ſunt, non ego, ſed Dominus: &
K ita pręceptum eſt, ſi Dominus pręcipit. Secundò fuit propter locum, in quo iſtud dicitur, ſ. prima Corinth. 7. cap. vbi Apoſtolus magis mutat modum locutionis quàm alibi: nam ponitur quædam pertinentia ad pręceptum, quędam ad conſilium, quædam ad indulgentiam: & iſta mixtim ponit: vt ergo ſciatur qd ſecundum quemlibet modum dicatur expreſſit illud Apoſtolus; nam cum dixit redeundum eſſe ad opus carnis poſt orationem de indulgentia, & non de præcepto, neque de conſilio locutus eſt, ideo ait: Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundũ imperium. Cum vero locutus eſt de virginitate ſer-
F uanda, quia non erat hoc pręceptum, vt Chriſtus dixit: Matthęi 19. Nec etiam erat indulgentia, vel permiſſio cum ſit de maioribus bonis, ſed fuit conſiliũ, & ita dixit eodem cap. de virginibus pręceptum Domini non habeo conſilium autem do: ſimiliter cum dixit de fideli, quòd non recedat a coniuge infideli, conſentiente ei cohabitare, quia non erat hoc præceptum, ſed conſilium, ſignificauit per illa verba eſſe conſilium, ſ. Nam cæteris ego dico, non Dominus: & ita non eſt præceptum, cum Dominus non dicat.

Obiectiones aduerſus ſupradicta remouentur.
Quæſt. CXXX.

G SED adhuc dicet aliquis, quòd Apoſtolus non bene dixit hoc exprimẽdo, quia aut Chriſtus hoc pręcipiebat, aut hoc vetabat, aut Chriſtus de hoc tacebat nihil exprimens, ideſt neque iubens, neque vetans. Si primo modo tunc falſum diceret Apoſtolus, ſcilicet pręcipio ego non Dominus, cum etiam Dominus hoc pręciperet. Si autem ſecundo modo, etiam male diceret: nam ſi Chriſtus vetabat, ſicut non licebat Apoſtolo contrarium præcipere, ita neque contrarium conſulere, aut ſignare licitum eſſe. Si autem tertio modo poterat Apoſtolus præcipere, vt fieret: & ita non oporteret dicere: Pręcipio non ego, ſed Dominus: quod patet, quia non erant Apoſtoli minoris poteſtatis quàm prælati, ſed poſſunt prælati ſtatuere aliquid ſeruandum ad
H quod tenebuntur ſubditi, dum tamen non ſit contra præceptum Chriſti, ergo & Apoſtolus poterat talia præcipere, & obligarent ſimpliciter ſicut ea, quę a Chriſto præcepta ſunt.

Dicendum quòd Apoſtolus iſtud conuenienter dixit neq; poterat aliquid male dicere cum Spiritus ſanctus loqueretur in eo, cum ipſe dixerit: An experimentum quęritis eius, qui in me loquitur Chriſtus? 2. Corinth. 13. cap. & ideo eſt dicendum quòd non erat primus modus, nam tunc non liceret fideli recedere ab infideli, & Apoſtolus falſum diceret aſſerens, quòd non dixiſſet illud Dominus cum illud præcepiſſet: eccleſia quoque erraret, quæ contra pręceptum Domini permitteret recedere fidelem ab
I infideli. Secundus etiam modus nõ ſtat: nam Chriſtus non vetuit hoc, ſicut credidit Polentius: nam ſi vetuiſſet tenerentur omnes ad illud: & tunc non liceret alicui conuerſo ad fidem cohabitare coniugi infideli: & Apoſtolus non poſſet non ſolum præcipere contrarium, quia neque conſilium daret ad illud; quia quicquid Chriſtus fieri vetat, malum eſt fieri, & tamen Apoſtolus de hoc aut præceptum, aut conſilium dedit: ergo non vetuerat illud Chriſtus. Tertius modus ſtat, ſ. quia Chriſtus non tangit iſtud tanquam iubẽs aut vetans, & ideo quicquid Apoſtolus in hoc diceret, ſiue pręcipiendo, ſiue vetando, non ageret contra præceptum, aut prohibitionem. Sed eſt dicendum, ꝙ Chriſtus iſtud tetigit, aut expreſsè, aut tacitè non præcipiendo, neque vetando, ſed dando
K licentiam fidelibus non manendi cum infidelibus coniugibus. Et quando obijcitur, ꝙ Apoſtolus potuit præcipere, cum Chriſtus non vetuerit, neque præceperit, ſicut prælati faciunt ſtatuendo ea, quæ a Chriſto non ſunt ſtatuta, dum tamen non ſint contra eius ſtatuta. Dicendum vno modo, ꝙ Apoſtolus nõ poterat ſtatuere, quod Chriſtus non ſtatuerat, quia ſe habebat ipſe, ſicut prælatus ſtatuens modum viuendi Eccleſijs, ſed ſicut relator diuini verbi, & ideo non licebat ei ſignificare obligatos Chriſtianos ad id, ad quod Chriſtus non obligauerat eos. Secus autem eſt de prælatis, qui quantum ad Eccleſias ſuas non

An Apoſtolus potuerit præcipere, & ſtatuere q̃ non pręcepit Chriſtus nec ſtatuit.

habent

Nullus Apoſtolorũ prędicauit fideles ad aliquid obligatos eſ ſe ad qđ Chriſtus non obligauerat eos.

habent locum ſolum prædicantium, ſed etiam pręſidentium: quibus eſt auctoritas, ꝙ fuerit ad ſalutem animarum ſubditorum ſuorum inſtituendi. An verò quilibet apoſtolorum, vel aliqui eorum habebant poteſtatem inſtituendi aliquid nouum ſuper totam Eccleſiam. i. ꝙ ab omnibus fidelibus obſeruãdum eſſet non tractamus nũc, quia alius erit locus diſcuſſionis. Et tamen hoc certum eſt, ꝙ nullus Apoſtolorum ꝑdicans, dixit fideles ad aliquid obligatos eſſe, ad quod Chriſtus non obligauerat eos, quia Chriſtus miſerat eos ad prædicandum, & non ad ſtatuendum, & ideo ſiquid dicebant quod a Chriſto non accepiſſent, nõ dicebant illud, niſi per modum conſilij, vt non putarent ſe fideles obligatos eſſe, ad illud obſeruandum, ſicut ad ea, quæ dicebantur nomine Chriſti. Patet hoc ex modo loquendi Apoſtoli, cum dixit prima Corinthio. 6. De virginibus præceptum domini non habeo conſilium autem do, ac ſi diceret, ꝙ nõ audebat ipſe dare præceptum aliquod, niſi vbi Chriſtus dederat præceptum: hic vero, quia nullum dederat, non audebat ipſe illud dare, ſed ſolum conſilium.

Secundo poteſt dici etiam ſi Apoſtoli haberẽt poteſtatem conſtituendi præcipiendo, & vetando, non ꝯſtituerẽt hoc, quia ſi ꝯſtituiſſent fuiſſet pręceptum, & tunc eſſet contra Chriſtum. Nam licet Chriſtus hic nõ ꝑceperit manere, neque vetuerit, dedit licentiam recedendi. Si autem Apoſtolus præciperet manere arctaret ad hoc, vt tunc ſublata eſſet licentia data a Chriſto de recedendo: hoc autem nulli licebat. Nam Apoſtoli receperunt poteſtatem in cõſtructionem Eccleſiæ, & non in deſtructionem: ſi autem obligarent ad id, a quo Chriſtus abſoluebat, iam facerent in deſtructionem, & ad hoc non ſe extendebat poteſtas eis tradita a domino. 2. Corin. 10. cap.

Tertio poteſt dici, ꝙ etiam ſi Apoſtolis liceret ſtatuere aliquid, quod Chriſtus non ſtatuerat, dum tamen non eſſet contra eius ſtatutum, vel legem: tamẽ in præſenti ſaltem non liceret ſtatuere iubendo, quia iſtud eſt de maiori bono, & de talibus non eſt præceptum, ſed conſilium, quia ad talia non debemus arctari, ſed exhortari: quemadmodũ de virginitate ſeruanda non dederat Chriſtus præceptum, ideo ſi Apoſtolus voluiſſet dare non feciſſet contra pręceptum domini, & tamẽ arctaſſet homines ad id, quod eſt ſupra vires eorum, & prouenit ex ſolo dono Dei, ideo nõ fecit ſtatutum: ſed ſolum dedit conſilium: ſimiliter in præſenti non recedere fidelem ab infideli erat de maioribus bonis: habens tamen difficultatem quandam ideo ad illud non debuit arctare, ſed præcipua cauſa eſt ſecunda. ſ. quia dominus ad non manendum dederat licentiam, & repugnaret ſtatutum Apoſtoli licentiæ Chriſti.

An Chriſtus dederit licentiam diſſoluendi matrimonium inter fidelem, & infidelem, & vbi, & quando.
Quæſtio. CXXXI.

QVAERATVR cum dicat Apoſtolus, ꝙ dominus non præcipit hoc, in quo innuit, ꝙ licentiam dedit ad non manendum, vbi fuit. Aliqui dicunt, ꝙ Chriſtus non dedit licentiã ſed ſolum non vetuit, neque præcepit, ſed omnino tacuit, & pro talibus non poteſt dari locus, quia neque eſſe poſſet.

Alij dicunt, ꝙ Chriſtus dedit licentiam recedendi in illo verbo: non veni mittere pacem in terram, ſed gladium: Matth. 10. cap. & apertius dicitur. Luc. 12. cap. Putatis, ꝙ pacem veni mittere in terram, non dico vobis, ſed ſeparationem; erunt autem ex hoc qn-

A que in domo vna diuiſi, tres in duos, & duo in tres diuidentur: pater in filium, & filius in patrẽ ſuum, mater in filiam, & filia in matrem ſuam. Iſta autem ſeparatio intelligebatur ob cauſam fidei. ſ. quando intra eandem domum quibuſdam credentibus, alij credere nolebant, quia tunc fiebat diſceſſio, ſic autem accidebat alterum coniugum credere, & alterum manere infidelem, & manebat ſeparatio, cui Chriſtus dederat cauſam, & ita dabat licentiam fideli recedendi ab infideli.

Alij dicunt, ꝙ iſta licentia fuit data quando Chriſt⁹ dixit Matth. 10. & Math. 5. ꝙ non licet dimittere vxorem, niſi propter fornicationem, & nomine fornicationis dicunt, ꝙ intellexit ibi non ſolum carnalem,
B ſed etiam ſpiritualem, & in caſu fornicationis cõceſſit Chriſtus recedere. i. licentiam dedit, ſed non pręcepit, ſic dicit Auguſtinus libro de ſermone domini in monte, & 28. q. 1. ca. idolatria. ſ. dominus autem permiſit cauſa fornicationis vxorẽ dimitti, ſed quia permiſit non præcepit, ꝙ vero cauſa fornicationis debuerit fidelis abſolui ab infideli, & ꝙ infidelitas intelligatur nomine fornicationis vult Auguſt. in epiſtola ad Polentium, & 28. quæſtio. 1. cap. ſic neque cum ait, cum cępiſſet euangelium gentibus prædicari iunctos Gentiles Gentilibus comperit cõiugibus, ex quibus ſi nõ ambo crederent, ſed vnus, aut vna, & infidelis cum fideli conſentiret habitare, neque prohiberi a domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi id. ſ. nõ prohiberi, quia iuſtitia permittit a fornicante diſcede
C re, & infidelis hominis fornicatio eſt maior in corde, id autem neque iuberi debuerunt fideles ab infidelibus ſeparari, quia non contra iuſſionem domini Gẽtiles fuerunt ambo coniuncti. Et ſic dicendum eſt, ꝙ quicunque modus præcedentium teneatur Chriſtus licentiam dedit fidelibus recedendi ab infidelibus, ideo non debuerunt ab Apoſtolo arctari ad cohabitandum.

Declaratio uerborum Apoſtoli: Ego dico, non Dominus.
Quæſtio. CXXXII.

EST nunc dicendum, quomodo accipiantur iſta verba Apoſtoli: Ego dico, non dominus, Dicendum, ꝙ per hoc importatur cõſilium,
D & non præceptum: nam ſi uoluiſſet oſtendere obligatos eſſe fideles ad manendum cum infidelibus, non addidiſſet iſtud, ſed diceret abſolutè. Si quis frater vxorem habet infidelem, & conſentit habitare cum illo, non dimittat eam. Et ideo dicendum eſt, ꝙ fidelibus conuerſis licitum eſt recedere a cõiugibus, ſi voluerunt, vel manere cũ eis, quia Chriſtus neq; iuſſit, neq; vetuit: Apoſtolus aũt nõ ꝑcipiẽdo, ſed admonendo, dixit: ſic Aug. exponit in epiſtola contra Polẽtium, & 28. q. 1. ca. Iam nunc. i. mihi videtur cum monendo dixiſſe, quia coniux fidelis relinquere licitè poteſt coniugem infidelem, ideo hoc fieri nõ domin⁹, ſed Apoſtolus prohibet, quod enim dominus prohibet fieri omnino non licet: monet ergo Apoſtolus,
E ꝙ poteſt eſſe multorum occaſio lucrandorum, & in c. ſic em. ſ. ſic. n. neq; recedere ab vxoribus infidelib⁹, vel maritis fideles viri, vel fęminæ non prohibentur a domino, vt neque iubeantur: nam ſi dimittere tales coniuges iubentur nullus locus eſſet conſilio monẽtis Apoſtoli ne hoc fieret: nullo enim modo, quod dominus iubet ſeruus bonus prohibet.

Eſt tamen intelligendum, ꝙ licet Apoſtolus monendo, & non præcipiendo dixerit, voluit illud ſeruari tanquam præceptum in Eccleſia primitiua, & ita ſeruabatur: nunc verò non eſt neceſſe ſic ſeruari. In quo dicto Apoſtoli dicendum, quod duo facit.

Primo tollit motiuum illorum, quo incitabantur ad
recedendum a coniugibus infidelibus. Secundo oſtē-
dit, ꝙ non debeant recedere. Motiuum autem rece-
dendi erat, quia putabant conuerſi ad Chriſtum infi-
deles eſſe immundos, ideo omnis commixtio, cum
eis eſſet immunda, ideo recedere volebant, ne conta-
minarentur. Hoc verò rationabiliter putabant, quia
Apoſtolus dixit in infidelibus omnia eſſe immunda,
& mentem, & conſcientiam: fidelibus autem omnia
munda fieri, & 2. Corin. 6. cap. dixit Apoſtolus nolite
iugum ducere cum infidelibus, quæ participatio iuſti
tiæ cum iniquitate, aut quæ ſocietas lucis ad tenebras?
quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? quis autem
conſenſus templi Dei cum idolis? aut quæ pars fidelis
cum infideli? Et ſignat ibidem recedendum eſſe ab
infidelibus, ne per eos fideles polluantur cum ait, ꝓ-
pter quod exite, & ſeparamini de medio eorum dicit
dominus, & immundum ne tetigeritis. Sed Apoſto-
lus oſtendit, ꝙ per conuerſationem domeſticam, &
quod plus eſt, per carnalem commixtionem fidelis
cum infideli non polluitur fidelis, immo quod ma-
ius eſt ſanctificatur infidelis. i. mundus efficitur. Vn-
de ex tali commixtione nihil immundum prouenire
poteſt, & hoc ſignificauit Apoſtolus, dicens: Sanctifi-
catus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem, &
ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem. i.
immunditia infidelium tollitur per contactum fide-
lium, ideo non reſpuant fideles in hoc contingere in-
fideles, & contingi ab eis, quia non ſolum ipſi nõ pol
luuntur per immunditiam infidelium, ſed tanta eſt ef
ficacia fidei, ꝙ ipſi contactu ſuo infideles mundos red
dunt. Et quia aliquis iſtud non bene ſuſciperet, pro-
bauit illud Apoſtolus apparenti ratione. ſ. alioquin fi
lij veſtri immundi eſſent: nunc autem ſancti ſunt. i. ſi
commixtio fidelis cum infideli coniuge eſſet immũ-
da, filij inde geniti reputarentur immundi, quia eſſent
nati de damnato coitu, ſicut nunc ſi quis naſcatur ex
coitu mulieris Chriſtianæ cũ viro Iudæo, vel cogna-
torum, aut monialium, & huiuſmodi. Tales enim
proles illegitimas, & ſine honore iudicamus, immo
cum multa ignominia & confuſione. Sic dicit Apo-
ſtolus Corinthiis: illi enim manebant in coniugio fi-
deles cum infidelibus, & filios genuerant ſic manen-
do: ſi autem talis concubitus eſſet immundus, eſſent
filij inde nati immundi, illegitimi, & ſine honore, &
tamen Corinthij non iudicabant eos tales, ſed mun-
dos, & honorabiles, ergo contactus infidelium nõ eſt
immundus, ſed potius infideles ſanctificantur per ta-
ctum fidelium.

Qua ratione Apoſtolus fideles ab infidelibus non eſſe recedendos oſtendebat. Queſt. CXXXIII.

SECVNDVM quod faciebat Apoſtolus erat o-
ſtendere, ꝙ fideles non deberent recedere ab
infidelibus coniugibus, & hoc dupliciter oſtē-
ditur. Primo ex vtilitate manſionis.

Secundo ex damno, vel malo, quod ſequitur ex di
ſceſſu. Primum patet, quia fidelis manens cum infide
li poterit ipſum ad fidem trahere ſuadendo verbis, &
quotidiana conuerſatione, & hoc patet, cum dicit A-
poſtolus ibidem, vnde ſcis mulier ſi virum ſaluum fa-
cies, aut vnde ſcis vir ſi mulierem ſaluam facies, ac ſi
diceat non ſcis, an ſaluum facies, vel non. Certum eſt
autem, ꝙ recedendo non potes ſaluum facere, quia
nulla occaſio manet ad hoc poſt diſceſſum: cohabi-
tando autem potes ſaluum facere, ideo manere de-
bes, vt hoc facere poſſis, quia fortè Deꝰ ſic diſpoſuit,
vt alter coniugum per alterum conuertatur ad fidẽ;
& hanc cauſam reddit Auguſtinus, quare recedere

F non debeat fidelis ab infideli coniuge in epiſtola ad
Pollentium. & 28. quæſt. 1. cap. Iam nunc. ſ. Monet
ergo Apoſtolus, quod ſi poſſit eſſe occaſio multorũ
lucrandorum, vt fideles coniuges in relinquendis fi-
delibus permiſſa licentia non vtantur. Cum ergo di-
cam licere, quia hoc non vetat dominus, non tamen
dico expedire, quia hoc ne fiat monet Apoſtolus, qui
reddidit etiam rationem, cur fieri non expediat, quã-
uis liceat. Quomodo enim ſcis, inquit, mulier, ſi virũ
ſaluum facies? aut vnde ſcis vir, ſi mulierem ſaluam fa
cies? Sic ad lucrandos coniuges & filios Chriſto exē-
plis quæ iam prouenerant, videtur hortatus. Cur er-
go non expediat etiam infideles coniuges dimitti ab
vxoribus, cauſa euidenter expreſſa eſt: non enim pro-
G pter vinculum cum talibus coniugale pactum ſer-
uandum eſt, ſed vt quærantur Chriſto recedere ab
infidelibus coniugibus vetat Apoſtolus.

Secunda cauſa quam tangit Apoſtolus eſt propter
ſcandalum. ſ. ſcandalum fieret ſi fideles ſtatim conuer
ſi recederent a coniugibus infidelibus: eſſet autē ſcan
dalum iſtud. Primo, quia videntes Gentiles talem
diſceſſum fieri in omnibus, qui conuertebantur, abo
minarentur illam fidem aut ſectam, quæ omniũ con
iugiorum faceret diſceſſionem.

Quare nõ expediebat infideles coniuges dimitti ab uxoribus.

Secundo & principalius, quia ſequeretur periculũ
contra fideles, & contra totum ſtatum eorum: nam
ſi conuerteretur vxor, & non vir, & illa recederet ob
hoc a viro accuſaret eam vir ad pœnas legales, & ſic
puniretur, & hoc modo omnes fœminæ coniugatæ,
H quæ ad Chriſtum cõuerterentur punirentur legibus
Gentilium: nam fideles tempore Eccleſiæ primitiuæ
ſubiecti erant infidelibus, cum fideles pauci eſſent, &
non haberent principes temporales Chriſtianos.

Sed vtrunque horum erat magnum inconueniẽs,
ideo nec tum fieri licebat, & ideo non licebat illo tē-
pore recedere fidelis ab infideli coniuge: nam debe-
mus omnino cauere ſcandalum puſillorum Matth.
18. cap. omnes autem ignorantes vocantur puſilli, &
tales nunquam licet ſcandalizare, ſed eſt peccatum
mortale, cum Chriſtus dicat expedire potius alicui
ſuſpendi aſinariam molam ad collum, & in mare
mergi, & hæc eſt pœna mortis, quæ pro peccato mor
tali infligitur, & hoc verum eſt, niſi quando non po-
I teſt euitari ſcandalum, niſi faciendo contra legem
Dei, & quia tunc vtilius naſci ſcandalum permittitur
quàm veritas relinquatur. extra de reg. iur. c. qui ſcan-
dalizauerit, & tamen non recedere ab vxore infideli
non eſt contra præceptum domini, quia Deus nõ iuſ
ſit recedi ab ea, ergo non eſt recedendum, ne ſequa-
tur ſcandalum, & circa talia Apoſtolus præcipit, vt vi
tatemus ſcandalum omnium: prima Corin. 9. c. Sine
offenſione. i. ſcandalo eſtote Iudæis, & Gentilibus, &
Eccleſiæ Dei, ſicut & ego ꝑ omnia omnibus placeo,
non quærens, quod mihi vtile eſt, ſed quòd multi ſal
uiſiant.

Et circa talia ſi quis videat, ꝙ ex eo, quod ſibi licet
alij, qui ſunt infirmi. i. ignorantes ſcandalizantur, de-
K bet non vti cõceſſa ſibi poteſtate, ne ſcãdalizet alios,
ſicut Apoſtolus ſignificat de manducantibus res im-
molatas idolis: prima Corin. 8. cap. Similiter dicit, ꝙ
licebat ei accipere, vel exigere ab eis, quibus prædica-
bat ſuſtentationem temporalem, & tamen non facie
bat, vt non impediretur cõuerſio ad fidem: prima Co
rin. 9. cap. ſ. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, ma-
gnum non eſt ſi carnalia veſtra metamus, ſi alij pote-
ſtatis veſtræ participes facti ſunt, quare nõ potius nos?
ſed non vſi ſumus hac poteſtate, ſed omnia ſuſtine-
mus, ne quod offendiculum demus euangelio Chri-
ſti. Et iſtud idem inducit Auguſtinus in epiſtola ad
Pollentium. & 28. quæſt. 1. cap. Iam nunc. & tamen ſi
fideles

fideles conuerſi recederent ſtatim a coniugibus, non ſolum non conarentur ad eorum ſalutem, ſed etiam alios non coniuges ſcandalizarent dando eis occaſionem odio habendi fidem, aut vitam aliam, in qua ſtatim diſceſſio matrimoniorum fiebat.

Secunda ratio erat magis principalis, ne poneretur totus ſtatus fidelium in periculo, quia ſi vxores dimitterent viros infideles punirentur legibus Gentilium, quibus ſubditi erant tunc: nam licet viri poſſent repudiare vxores ſecundum leges Gentilium, vxores non poterant recedere a viris, ſi ergo recederent punirentur, ideo non debuit tunc licere illis recedere a viris infidelibus. Iſtã cauſam tetigit Apoſtolus prima Corinth.7. ibidem.ſ. In pace enim vocauit nos Deus.i. non vocauit nos ad fidem ſuam, vt per tranſitum ad illam faciamus alijs ſcandalum, vel conſtituamus nos in periculo, ſed vt ſimus in pace, & tamen per receſſum fidelis coniugis ab infideli ſequeretur turbatio, & periculum, ideo non debet recedere fidelis ab infideli.

Intellectꝰ auctoris ad dicta ſupra qõ.13. cum alijs.

Et ſecundum hoc accipi volo, quod ſupra dixi.ſ.ꝙ non licebat fideli recedere ab infideli, quamdiu infidelis cohabitare vult ſine cõtumelia creatoris, & nõ trahendo ad peccatum mortale: Dupliciter intelligo: Vno modo, ꝙ tenetur manere.i. non tranſire ad alterum matrimonium, licet poſſit ceſſare a cohabitatione: ſi autem infidelis diſcedat, licitum eſt tũc fideli recedere a cohabitatione infidelis tranſeundo ad aliud matrimonium. Alio modo intelligo, ꝙ non licebat etiam recedere a cohabitatione infidelis, quamdiu ille ſine contumelia cohabitat.ſ. tempore Apoſtoli in principio Eccleſiæ, quia tunc ſi receſſus eſſet coniugum, turbaretur ſtatus fidelium, vt diximus: tenebãtur autem ipſi ad euitãdum turbationem ſtatus fidei, & ad non dandum offendicula conuerſioni ad fidẽ.

Dicendum ergo, ꝙ tempore Apoſtoli erat illud, quaſi præceptum, & obſeruabatur, ſicut præceptum: nec tamen per hoc dicimus, ꝙ quicunque fidelis recederet ab vxore infideli, vel è cõtrario peccaret mortaliter tunc, quia poterat eſſe aliquis caſus, in quo nullum ſcandalum eſſet, neque turbatio ſtatus fidelium, & quia nullum erat præceptum domini de non recedendo, nec Apoſtolus hoc præceperat, ideo taliter recedens non peccaret, ſed hoc erat rariſſimum, ideo quaſi regulare & præcepti modum habens erat pro tunc, quod non recederet fidelis ab infideli.

Nunc licet fidelem diſcedere ab infideli in terris principum Chriſtianorum, ſecus principum infidelium, quia tunc fiet, ſicut in primitiua Eccleſia.
Quæſt. CXXXIIII.

SEcus autem eſt de tempore iſto, quia illud nunc habet ſolum locum conſilij, & non modum præcepti, quia ceſſant cauſæ, quæ erant tempore Apoſtoli in Eccleſia primitiua: vnde nunc licet cuilibet fideli ſtatim, vt conuertitur recedere ab infideli, quantum ad cohabitationem nõ trãſeundo ad aliud matrimonium, & tamen melius facit non recedendo, quia poteſt conuertere infidelẽ per ſuam cohabitationem.

Sed in hoc diſtinguendum eſt, ꝙ ſi vnus conuertatur ad fidẽ manente alio infideli, aut ille infidelis vult cohabitare ſine contumelia creatoris, & non trahendo ad peccatum mortale, aut non vult cohabitare ſine his, aut aliquo horum. Si primo modo dicendum, ꝙ licebat fideli ſtatim recedere, & tamen melius eſt cohabitare, & Deus imputat ſibi hoc in præmium, quia facit bonum cum non teneatur, ſic dicit Aug. in epiſtola ad Pollentium, & 28. quæſtio. 1. cap. Iam nunc.ſ.

A Multa autem ſunt facienda, non iubente lege, ſed libera charitate, & ea ſunt in noſtris officijs grauiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen cauſa dilectionis impendimus. Aliqui tamen diſtinguũt in hoc.ſ. aut eſt ſpes de conuerſione infidelis coniugis, aut non: ſi eſt ſpes, manendum eſt: ſi autem nõ eſt ſpes melius eſt recedere. Sed huic diſtinctioni nõ eſt multum ſtandum, eo ꝙ non poſſumus nos ſcire, an conuertetur infidelis, vel nõ. nam ille, qui videtur durus ad cõuerſionem interdum conuertitur, & qui videtur mollis ad conuerſionem manet interdum perpetuo in infidelitate, & hoc dicit Apoſtolus prima Corin.7. cap. Vnde enim ſcis mulier ſi virum ſaluum facies, & vnde ſcis vir, an mulierem ſaluã facies. q.d. B quia interdum ubi eſt debes permanere, aut bonum quòd maneas.

Et hoc puto verum eſſe, niſi quando fidelis aliquãdiu cohabitaret infideli, neque ille tamen conuerteretur, aut in eo appareret ad conuerſionem promptitudo, quia tunc ſi fidelis cuperet tranſire ad ſtatum perfectionis, vt ad religionem, fortaſſis melius eſſet quã cohabitare infideli: ſi tamen nollet trãſire ad religionem, vel aſcendere ad ordinem ſacrum, ſed ſolũ manere in habitu laicali inter fideles: videtur magis ad charitatem facere manere cum infideli, etiam ſub dubio conuerſionis, dum tamen hac ſola intẽtione fiat, vt conuertatur infidelis: ſi autem nõ cohabitat ſine contumelia creatoris, aut trahendo ad mortale peccatum, aut fidelis putat ſe poſſe reſiſtere ſuggeſtionibus prauis infidelis coniugis, aut non, C ſiue eſt dubius de hoc. Si dubitat debet recedere, & nõ curare, an infidelis conuerti poſſit, an non, quia charitas ſuadet potius ſibi eſſe quam alteri conſulendum: ſic dicit Apoſtolus ad Galat.6. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis inſtruite eum in ſpiritu lenitatis, conſiderans te ipſum, ne & tu tenteris.

Si autem putat, ꝙ poterit reſiſtere ſuggeſtionibꝰ, bonum eſt cohabitare ei, vt fidelis eum ab illa praua intentione abducat deducens in fidem: ſi tamen diu ille in hoc perſeuerat tutius eſt illum relinquere, ne accidat fidelem ab infideli ſubuerti, & hoc magis faciendum eſt circa eum, qui non ſine cõtumelia creatoris cohabitat, quia ſi ille cito non conuertitur D deſerendus eſt: nam licet fidelis non trahat ad contumeliam per infidelem eſt tamen incõueniens, quòd audiat contumeliam creatoris, ideo vel corripere debet blaſphemantem, vt ſi uir ſit fidelis, & mulier infidelis, vel recedere ſi non poteſt corripere, vt quando fœmina eſt fidelis, & vir blaſphemus.

Quare non eſt ſimile nunc ſicut in primitiua Eccleſia de diuortio fidelium ab infidelibus. Et quare Apoſtolus voluit iſtud tradere per modum conſilij, cum tamen eſſet tunc præceptum
Quæſtio. CXXXV.

SEd dicet aliquis ſi tẽpore Apoſtoli erat quaſi E pceptum, ꝙ fidelis nõ dimitteret infidelem, ſimiliter videtur & nunc, quia eædẽ cauſæ ſunt, quia licet non ſit cauſa ſecunda, eſt cauſa prima nunc.ſ. quod ſcandalizantur infideles ſi fideles recedant.

Dicendum, ꝙ nunc neutra illarum duarum cauſarum ſcandali ſtat, ſed ſolum ſtat vtilitas, vel acquiſitio infidelis per fidelem, & ideo quia ceſſat ſcandalum, ceſſat illud habere locũ præcepti, & obſeruari, ſicut præceptum, quia tamen manet lucrum fidei, manet iſtud vt conſilium, & de maiori bono. De ſcandalo patet, quia vt dictum fuit ſupra duo modi erant ſcandali, ſecundus, & precipuus erat, quia ponebantur in periculo

F riculo fideles ex hoc maxime mulieres, quę ſi recederent a viris infidelibus accuſarentur, & punirētur per leges Gentilium, & tamen iſtud valde cauēdum erat fidelibus: nam tales ſe debebant conſtituere, & taliter viuere, vt nullus poſſet eos punire, niſi fortè, qa Chriſtiani, quia pro hoc debebant eſſe parati ad ſuſtinendum omnem pœnam, ſic patet prima Petri. 4. cap. ſ. Nemo autem veſtrum patiatur quaſi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: ſi autem vt Chriſtianus non erubeſcat: glorificet autem Deū in iſto nomine. & tamen ſi mulier puniretur per legem Gentilium, quia receſſerat a viro, non puniebatur, vt Chriſtiana, aut quia Chriſtiana, cum lex Chriſti non iubeat fidelibus recedere ab infidelibus, ergo mulier debebat non recedere, vt non puniretur recedens. G Sed nunc non ſtat iſta ratio, quia fideles habent temporales dominos fideles, & non reguntur legib⁹ Gentilium, ſed legibus fidelium, per quas non puniētur mulieres conuerſæ ad fidem, quia conuerſæ ſunt, ſed potius de hoc laudabuntur, & viris non licebit per hoc punire eas ſaltem leniter, quia ſi facerent, cremādi eſſent cum omnibus participibus ſuis, vt patet. C. de Iudæi. & reli. l. Iudæis, & maioribus. ſ. Iudæis, & maioribus eorum, & patriarchis volumus intimari, ꝙ ſi quis poſt hanc legem aliquem, qui eorum feralem fugerit ſectam, & ad Dei cultum reſpexerit, ſaxo, aut alio furoris genere, quod & nunc fieri cognouimus auſus fuerit attentare, mox flammis tradendus eſt. Fiūt autem iſta, quia nunc nō ſunt ſubditi fideles infidelibus, ſed è contrario, & datur magnus fauor H conuerſis ad fidem, & ideo iſta cauſa ſcandali non ſtat.

Sed alia & prima videtur ſtare, quia infideles nunc ſcandalizabuntur, & oderint fidem ſi conuerſi ad eā ſtatim diſcedant a coniugio. Sed dicendum, ꝙ non ſtat, quia ideo non diſcedere debebat fidelis ab infideli, ne ſcandalizarentur infideles, & odio haberēt fidē Chriſti: nunc autem non ſtat ratio iſtius ſcandali: nā ſcandalum puſillorum vitandum eſt: non eſt aūt curandum de ſcandalo Phariſæorum, ſicut neq; Chriſt⁹ de illo curauit, vt patet Mat. 15. & dixit cauēdum eſſe ſcandalum paruulorum: Mat. 18. & tñ ignorantes vocantur puſilli, qui ideo ſcandalizantur, quia ignorant: tales erant infideles ab initio: nam neſciebant conditionem fidei Chriſti, & ideo de illa ſcandalizabanẽt I vnde inquantum poterat erat euitandum ſcandalum eorum. Nunc vero infideles, qui morantur in medio fidelium ſatis cognouerunt conditionē fidelium, & fidei Chriſti, & non ſcandalizātur circa aliquid, quod ad eam pertinet, niſi ex iniquitate. ſ. quia fideles oderunt: tale vocatur ſcandalum Phariſæorū, de quo dñs non curat, & non curandum eſſe dicit. Vnde neque nunc eſſet ita curandum de ſcandalo infidelium, qđ iam non veniret ex ignorantia, ſed ex iniquitate.

Sed obijcietur adhuc, ꝙ manet alterum inconueniens. ſ. fidelis recedens ab infideli dabit ei occaſionē fornicandi tranſeundo ad alterum matrimonium, & iſtud allegat Auguſt. in epiſtola ad Pollentium inter cæteras cauſas, propter quas Apoſtolus vetuit fidelibus K recedere, & habetur 28. quæſtio. 1. cap. ſic enim. ſ. ſed prohibet Apoſtolus conſilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentum ſalutis: non ſolum, qa pernicioſiſſimè ſcandalizantur offenſi: verum etiam, quia cum in alia coniugia ceciderint viuentibus eis, a quibus dimittuntur adulterinis nexibus colligati difficile reſoluuntur, & tamen nunc manet iſta ratio, ergo non licet fideli recedere ab infideli.

Dicendum, ꝙ non manet iſta cauſa, quę tunc erat, quia nunc infideles, qui conuertuntur, ſunt vt plurimum in dñio Chriſtianorum, & non habet locum iſtud, quia ſi fidelis recederet ab infideli, aut trāſit ad F aliud matrimonium, aut non: ſi tranſit licet quoq; infideli alteri ſe copulare, quia ſolutū eſt matrimoniū, vt ſupra diximus: ſi autem fidelis non tranſit ad alterum matrimonium, neque infideli hoc licet, & ſi ille vellet tranſire non permitteretur, quia eccleſia puniret tales velut peccantes mortaliter, ſicut pro alijs ſuis exceſſibus, & ita non haberet locum iſtud inconueniens: habuiſſet autem locum in Eccleſia primitiua, quando erant fideles ſub poteſtate infidelium, & adhuc tempore Auguſtini, quādo infideles erant multi, & non poterat Eccleſia ſubijcere eos ſibi, aut dominari illorum. In q. 53.

Quare Apoſtolus voluit iſtud tunc dicere, per modum conſilij, cum tamen eſſet, tunc præceptum.
G *Quæſtio. CXXXVI.*

SED quæretur, cum tempore Apoſtoli ſeruaretur iſtud præceptum, quare Apoſtolus dixit, ego dico, non dominus oſtendens iſtud eſſe conſilium.

Dicendum, ꝙ fuit primo, vt veritatem diceret: nā Chriſtus dederat licentiam recedendi fidelibus ab infidelibus coniugibus, & ideo non poterat Apoſtolus neque aliquis alius obligare fideles ad nullo modo recedendum ab infidelibus, quod tamen videretur fieri, ſi Apoſtolus non dixiſſet iſtud per modum conſilij, ideo debuit ſic dicere. Secundo quia licet tempore Apoſtoli iſtud ſeruaretur, quaſi præceptum reH gulariter propter cauſas ſupra poſitas, quæ tunc extabant: tamen poterat eſſe aliquis caſus, in quo fidelis recederet ab infideli, & non peccaret, & tamen ſi præceptum eſſet nunquam liceret fieri. Caſus autem, in quo tunc liceret, eſſet, ſi aliquando ſine ſcandalo infidelium, & periculo fideliū recedere poſſet fidelis ab infideli, & licet hoc rarum eſſet, tamen interdum fieri poterat, ideo debuit manere, vt conſilium, licet ita ſtrictè ſeruaretur, ſicut præceptum.

Tertium quia dictū Apoſtoli omni tempore manſurum erat, & licet tunc expediret ſeruari, ſicut præceptum, non eſſet eadem neceſſitas ſeruādi illud alijs temporibus, ſicut nunc, quando non exiſtunt eædem cauſæ, & tamen ſi maneret in forma præcepti, etiam I nunc ſeruandum eſſet ſub neceſſitate, vel fidelis ab infideli non recederet, & tamen nunc non eſt tanta neceſſitas, ſicut tunc, ideo debuit dari in modum cōſilij: hoc modo ſeruaretur, tunc in modum præcepti, licet eſſet conſilium: non quia præceptum eſſet, ſed quia cauſæ tunc ſuberant tales, quales ad præceptum: nunc vero non exiſtētibus eiſdem cauſis, quia in modum conſilij poſitum erat, in modum conſilij ſeruaretur.

Quare Apoſtolus ſub eadem forma non poſuit conſilium de virginitate, & de recedendo ab infideli coniuge, ſed de primo dixit præceptum domini non habeo, de ſecundo dixit: Ego dico, non dominus.
K *Quæſt. CXXXVII.*

QVAERETVR cum Apoſtolus prima Corin. 7. cap. poſuerit, ꝙ fidelis non recederet ab infideli coniuge tanquam conſilium, etiam de ſeruanda virginitate poſuerit tanquam conſilium, quare non poſuit ſub vna forma, ſed de primo dixit: ego dico, non dominus: de ſecundo dixit præceptum domini de virginibus non habeo, conſilium autem do.

Dicendum, ꝙ licet vtrunque ſit conſilium. i. non præceptum, tñ magna differentia eſt inter ea. Prima eſt, quia de virginitate ſeruanda eſt proprie conſilium, Dñia inter duo conſilia.

lium, cum ſit de maiori bono, & difficili: nam ſeruare virginitatem melius eſt quàm nubere, & tamen eſt difficile, ita vt non poſſint hoc, niſi illi, quibus ſpecialiter a Deo tale donum conceſſum eſt. Mat. 19. cap. ſ. non omnes hoc capiunt, ſed quibus datũ eſt, & Apoſtolus prima Corin. 7. ca. dixit. volo autem omnes homines eſſe, ſicut meipſum, ſed vnuſquiſq; proprium donum habet ex Deo. vnus quidem ſic alius vero ſic: dimittere autem vxorem non eſt difficilius quã manere, immo facilius eſt manere, quia qui recedit cogitur cõtinere. e. c. qui autem manet exercet opus cõiugale: vnde hoc eſt contra conditionem conſilij, quia facilius eſt, quod hic pertinet ad conſilium, quam oppoſitum, ſed quantum ad hoc eſt conſilium, quia melius eſt ipſum facere quam oppoſitum, licet non ſit difficilius.

Secundo differunt, quia in conſilio proprie dicto, quale eſt de ſeruanda virginitate vtraque pars eſt bona, & vtraque expedit. ſ. bonum eſt ſeruare virginitatem, & bonum eſt nubere, ſed melius eſt virginem eſſe: etiam nubere expedit, & virginem eſſe expedit: nam dicitur. e. c. qui matrimonio iungit virginẽ ſuã, benefacit, & qui non iungit, melius facit, ſed non eſt ſic de non dimittendo infidelem, quia non dimittere eſt bonum, dimittere autem non eſt bonum, quia non eſt ad charitatem, & etiam vnum expedit, alterũ vero non expedit.

Tertio differunt, quia circa virginitatem ſeruandã neutrum eſt malum, aut vetitum circa fideles, an dimittant coniuges infideles eſt vnum prohibitum, ita Apoſtolus hortatur non dimittere, & vetat dimittere: nam ſeruare virginitatem alicui eſt bonum expediens. ſ. potenti, vel habenti donum a Deo: alteri autem eſt bonum non ſeruare virginitatem, ſed nubere. ſ. non potenti continere: ſed dimittere vxorem infidelem, ſi conſentit cohabitare, non eſt bonum maxime tempore Apoſtoli, non dimittere autem eam erat bonum, ideo hortatur non dimittere, & vetat dimittere. Quæ dicta ſunt, ponit aliquo modo Auguſt. in epiſtola ad Pollentium, & 28. quæſtio. 1. cap. ſic enim. ſ. ideo hic, vbi quod licet non expedit non poteſt dici ſi dimiſerit infidelem bene facit: ſi non dimiſerit melius facit, ſicut dictum eſt, qui dat nuptui virginem benefacit, & qui non dat melius facit, quoniam non ſolum illud, ſed vtrunque pariter licet: vnde ad nihil horum præcepto domini quiſquã compellitur, ſed vtrunque expedit: aliud minus, aliud amplius: vnde ad id, quod amplius expedit conſilio Apoſtoli quicunque poteſt capere prouocatur: hic autem vbi de dimittendo, vel non dimittendo infidelis, cum fideli coniugio quęritur, vtrunque quidem pariter licitum eſt per iuſtitiam, quæ coram domino eſt, & ideo nihil eorum prohibet dominus: ſed non vtrunq; expedit propter infirmitatem hominum, & ideo id, quod non expedit, Apoſtolus prohibet, dante domino ſibi liberum prohibendo locum. Etiam poſt hoc dicit ibidem diſſimile eſt in his duobus, quia de nubendo, vel non nubẽdo dici poteſt hoc fieri bene poteſt illud melius poteſt, quoniam vtrunque expedit vnum minus aliud magis. At verò de coniuge infideli dimittenda, vel non dimittenda, quoniam vnum horum non expedit, aliud expedit, dici non oportet, qui dimittit bene facit, & qui non dimittit, melius facit: ſed dici oportet non dimittat, quia ſcilicet nõ expedit. Sic ergo poſſumus dicere, melius eſſe infidelem coniugem non dimittere, quamuis liceat, & dimittere, quemadmodum rectè dicimus melius eſſe, quod licet, & expedit quam id, quod licet, & non expedit.

A *Cur D. Paulus, de matrimonio contrahendo, dixit: Dico ego non Dominus. Quæſt. CXXXVIII.*

SED nunc reuertamur ad id, quod inceperamus. ſ. quare in vno dicitur. dico ego: non dominus. Aliqui dicunt, ꝙ iſte modus loquendi eſt ad oſtendendum, ꝙ Paulus dicat a ſeipſo, & non eſt præceptum Dei, & ita eſt hic, ꝙ non eſt præceptum Dei. ſed Apoſtoli conſilium. Sed iſtud nõ eſt abſolutè verum: nam alicubi dicitur: Ego Paulus dico, & tamen non dicit illud Paulus a ſeipſo, ſed a Deo, & obligat ad Galat. 5. cap. Ecce ego Paulus dico vobis, ꝙ ſi circuncidimini Chriſtus vobis nihil prodeſt, & tamen certum eſt illud a Deo eſſe, & veritatem firmam, per quam obligamur non circuncidi.

B Secundo non eſt verum, ꝙ dominus iſta non dixerit. Nam Apoſtolus Paulus, quando vetuit fidelibus recedere ab infidelibus Deo ſuadente, & dictante in corde eius iſta dixit: idem enim Deus erat, qui inſtruxerat diſcipulos ſuos, quæ iubenda & vetanda erant, & qui inſpirabat eis, quæ cõſulenda erant: nam ſicut Paulus non auderet aliquid præcipere, niſi quod dominus p̃cepiſſet, ita non auderet aliquid conſulere, niſi quod ei Deus conſulendum dictaret: ſed ſignificatur in hoc differentia præcepti, & conſilij: nam ſi De' præcepiſſet non dimittere vxorem, nullo modo liceret eam dimittere, & Apoſtolus iſtud abſolutè dixiſſet. Si uero præcepiſſet dimittere, nulli liceret retinere, nec Apoſtolo liceret hoc admonere, ſed quia Chri-
C ſtus non vetuit, neque præcepit, ſed dimittendi licentiam dedit, ſicut Apoſtolo admonere non dimittere vxorem infidelem: inſpirante illud Deo, & ſuadente charitate. Vnde dixit: Non dicit dominus. i. non pręcipit retinere coniuges infideles, quia per rigorem iuſtitiæ, quæ eſt ſecundum legem bonam, & iuſtam à Deo datam nemo cogitur retinere infidelem coniugem, & tamen quia dimittendo præſtatur occaſio cõtra conuerſionem ad fidem, & talis occaſio conuerſionis debet ſemper procurari: impedimenta autem contra iſtam conuerſionem ſunt contra charitatem, ideo debent illa auferri. Et ob hoc eodem Deo ſuadẽte Apoſtolus vetat dimittere coniugem infidelem: vnde ſicut Apoſtolus quando pręcipit ſignificat ſe loqui a Deo edoctum, ita cum conſilium dat ſignificat
D ſe a Deo inſpiratum, ſicut cum dicitur primã Corin. 7. cap. De virginibus præceptum domini non habeo, conſilium autem do, tanquam miſericordiam conſecutus a Deo. Et ſic Apoſtolus in eo, in quo dixit ſe non habere præceptum Dei. ſ. quia præceptum nullũ erat a Deo ſuper hoc datum, dixit ſe habere conſil. ũ a Deo in quantum ait conſilium autem do tanquam miſericordiam conſecutus a Deo. i. conſilium do, qđ a Deo accepi per miſericordiam eius. Et adhuc apertius patet, quando dat conſilium de viduitate ſeruanda: nam dicit, ꝙ licitum eſt mulieri nubere mortuo viro ſuo, & tamen melius eſt non nubere, hoc eſt cõſilium ſuum, & ne quis putet, ꝙ hoc erat leue, & con-
E temnẽdum, quaſi ab humano iudicio dixit, ꝙ etiam hoc conſilium erat a Deo, vt patet. e. c. cum ait: Mulier alligata eſt legi quamdiu vir eius viuit, ꝙ ſi dormierit vir eius liberata eſt: cui vult nubat in domino tñ: beatior aũt erit ſi ſic permanſerit ſm meum conſilium: puto autem, ꝙ ego ſpiritum Dei habeam.

Et hoc etiam dicit Aug. ad Pollẽtium. e. c. ſic eñ. ſ. Quoniam ergo ab infideli diſcedere nõ prohibet, nec iubet dñs, ideo vt non diſcedat Apoſtolus dicit, non dñs, hñs vtique ſpiritũ ſanctum, in quo dare poſſet vtile & fidele conſilium: vnde cum dixiſſet de muliere, cuius uir mortuus fuerit: Beatior erit ſi ſic permanſerit ſm conſilium meum, ne quis hoc conſiliũ

tanquam

tanquam humanum non diuinum contemnendum putaret, adiecit puto autem, ꝙ & ego ſpiritum Dei habeam. Proinde intelligendum eſt etiam ipſa, quæ a dño non iubentur, ſed a ſancto eius famulo vtiliter ſuadentur eodem modo dño inſpirante ſuaderi: abſit enim, vt quiſquam catholicus dixerit, quod ſuadet ſpiritus ſanctus non dñm ſuadere, cum & ipſe dñs ſit, & inſeparabilia ſint opera trinitatis. Dicit enim Apoſtolus: De virginibus præceptum dñi non habeo, cõſilium autem do. vt conſilium alienum hunc exiſtimemus a domino, cum continuo ſequatur, & dicat tanquam miſericordiam conſecutus a Deo, vt ſim fidelis, ſm ergo Deum dat conſilium fidele in eodẽ ſpiritu, de quo ait puto autem, ꝙ & ego ſpiritum Dei habeam.

G Amplius autem dicendum, ꝙ cum dicit Apoſtolus: Ego dico non dominus, ſignificatur eſſe conſiliũ, ac ſi diceret non præcepit hoc dominus, ſed conſiliũ vobis do: ſic dicit Auguſtinus ad Pollentium, & in alleg. c. ſic enim, ſ. proinde in his duabus cauſis vna de nubendo, vel non nubendo altera de infideli coniuge dimittenda, vel non dimittenda aliquid eſt ſimile in verbis Apoſtoli, & aliquid diſſimile: ſimile quidẽ eſt illud, quod & ibi dicitur: præceptum domini non habeo conſilium autem do, & hic dicit conſilium autem do.

H Sed alio modo dici poteſt, ꝙ dicitur in vno conſilium do: in altero: Ego dico non dñs, quia & ſi in vtroque importetur conſilium largè ſumptum inquantũ non eſt præceptum, tamen nõ eſt conſilium propriè ſumptum, & vbi Apoſtolus nominauit conſilium, eſt conſilium propriè ſumptum.

Conſilium præceptum admonitio quomodo differunt, & conueniunt. *Quæſt.* CXXXIX.

CIRCA quod intelligendum, ꝙ cum aliquid agendum, vel non agendum proponitur tripliciter ſe habet. Quædam enim ſunt neceſſaria, ꝙ fiant ita ꝙ illicitum eſt, ſi non fiant, & de his eſt præceptum. Quædam ſunt neceſſaria, vt non fiant, ita ꝙ ſi fiant illicitum eſt, & talia pertinẽt ad prohibitionem, & iſta ſunt in vno gradu, quia in vtroque eſt licitum, & illicitum.

I Alia bonum eſt fieri, & etiam bonum eſt non fieri, ſed melius eſt, ſi fiant, q̃ ſi non fiant; & in talibus nihil eſt illicitum, ſiue fiant, ſiue non fiant, quia neutrũ eſt neceſſarium fieri, & ideo neutrum eſt illicitum, ſiue fieri, ſiue non fieri, & tamen vnum eſt bonum fieri, & alterum non eſt bonum fieri, & vnum expedit alterum non expedit, quamuis vtrunque liceat, talia non ſunt propriè præceptum, ſed vocantur admonitio. In primis tam Deus quàm Apoſtolus illa dicũt, quia neceſſe eſt, ſic fieri, aut ſic non fieri qualiter ſignificatur. In ſecundis nec Deus dicit, neque Apoſtolus, quia neuter præcipit, aut vetat, ſed vterque conſulit, quia Apoſtolus cõſilium dat, quod a Deo accipit.

K In tertijs Deus non dicit, ſed Apoſtolus dicit, quia non eſt præceptum ſecundum legis neceſſitatem, ſed eſt quod fieri debeat ſecundum liberam charitatem, & ſi non fiat, impedimentum affertur charitati. Et ita differunt iſta tria ſecundum rationem neceſſitatis, quia primum habet neceſſitatem ſimpliciter ad fieri vel non fieri; ſecundum nullam habet neceſſitatem in fieri, vel non fieri, ſed æqualem in vtroque libertatem. Tertium habet ad vnum aliquam neceſſitatẽ, quia licet non ſit neceſſitas iuſtitiæ vel legis, eſt neceſſitas charitatis, ne ſaluti proximi impedimentum præſtetur.

Igitur habent iſta nomina tria. ſ. præceptum, conſilium, admonitio, & nomen vnius non conuenit alteri, & ob hoc Apoſtolus diſtinguit illa in modo locutionis. Nam in primis abſolutè dicit nõ addens (dico ego) vel (dicit dominus) quaſi intelligatur tam dominus quàm ipſe dicere. In ſecundis autem ponit nomen conſilij. In tertijs vero dicit (ego dico non dñs.) Conueniunt autem magis primum, & tertium quã primum & ſecundum, & aliquando videtur Apoſtolus ponere nomen vnius pro altero, vt ponat admonitionem vbi debeat ponere præceptum, & tamen tũc non ideo præceptum perdit vim ſuam obligandi, & neceſſitatis, quia per modum admonitionis prolatũ eſt, ſed ideo fit, vt condeſcendatur infirmitati eorum, quibus hoc dicitur. Non tamen vt minuantur vires præcepti.

Etiam aduertendum, ꝙ in talibus nõ omnino vtitur ſimili forma locutionis: nam in admonitione ait: Ego dico non dominus, ſicut hic: aliquãdo autem eſt præceptum, & dicit: Ego dico, ſed non dicit, ego dico non dominus, vt patet ad Galat. 5. c. ſ. Ego Paulus dico vobis, ꝙ ſi circuncidimini Chriſtus vobis nihil ꝓderit, & tamen illud ſecundum neceſſitatem dicebatur, ideo non dixit: Ego Paulus dico, & nõ dominus, quia per illud deſignaret non eſſe præceptum, ſed dixit ſolum: Ego Paulus dico. De his dicit Auguſtinus in epiſtola ad Pollentium, & in alleg. c. ſic enim. ſ. vbi ad quæſtionem de coniugibus dimittendis, vel nõ dimittendis adhibuerim ab Apoſtolo non præceptum domini, vbi ait: cæteris autem, ego dico nõ dominus, monens eos, qui habent coniuges infideles, vt contemnentes habitare ſecum non dimitterent, quod vtique ideo monendum fuit nõ iubendum, quia nõ tanto pondere prohibentur homines facere licita, quamuis non expediant, quanto pondere prohibẽda ſunt illicita. Si autem alicubi Apoſtolus illa etiam, q̃ iubenda ſunt, monere dignatur, hoc facit parcendo infirmitati, non præiudicando iuſſioni: vnde ſic dixit: Non vt confundam vos, hæc ſcribo, ſed vt filios chariſſimos moneo. Quid igitur habet quæſtionis vbi ait, ego dico non dominus? 28. q. 1. ſic enim.

Item vbi ait: Ecce ego Paulus dico vobis, quia ſi circuncidimini Chriſtus vobis nihil proderit, nunquam etiam hic dixit, ego dico non dominus, non ſunt iſta ſimilia, quia etiam illa, quę iubet dominus non eſt indignum, vel contrarium ſi eadem monet Apoſtolus: monemus enim, quia caros habemus, vt faciãt domini præcepta vel iuſſa. Cum verò dicit: ego dico non dominus; ſatis oſtendit dñm non prohibere, quod ipſe prohibebat: prohibuiſſet autem ſi eſſet illicitum. ergo ſecundum ea, quæ ſupra diximus multumq; verſa minus licitum erat per iuſtitiam, ſed licitum non erat faciendum propter liberam beneuolentiam.

De ſecundo & tertio dicendum, ꝙ inter ſe conſilium & admonitio multum differunt, & non ponit Apoſtolus nomen vnius in altero: nam admonitio non habet rationem conſilij, quia in conſilio non eſt determinatum quid agamus, & in admonitione eſt determinatum. Etiam conſilium eſt de maiori bono, ad quod regulariter non ſufficiunt homines: admonitio autem non eſt de tali bono. Etiam quod conſulitur eſt ſemper difficilius, quàm ſuum oppoſitum: id ad quod admonemur non eſt ſemper difficilius, ſed interdum facilius. Etiam oppoſitum eius, quod conſulitur non prohibetur. Oppoſitum verò eius, quod admonemur prohibetur. Et aliæ differentiæ etiam ſunt, quæ colliguntur ex ſuprapoſitis, & ob hoc Apoſtolus quando locutus eſt de virginitate ſeruanda, dixit: De virginibus præceptum domini non habeo cõſilium autem do. Quia ſeruare virginitatem eſt de difficilibus, & ſimiliter, quando dixit de tenenda viduali Drĩa inter cõſilium, & admonitionem.

caſtitate,

caſtitate,ait,ꝙ fœmina poteſt nubere in domino: beatior autem erit, ſi ſic permanſerit ſecnndum meum conſilium, & ita ibi conſilium dixit eſſe, & non admonitionem, quia vtrinque bonum eſt, & ad neutrum determinat magis Apoſtolus, qnàm ad aliud. Et ratio potiſſima eſt, quia cum dixit de non dimittenda vxore infideli determinatè dixit, & non ait, ꝙ dimitteretur, aut non dimitteretur, & ꝙ vnum erat bonum alterum melius, ſed determinatè dixit nō eſſe dimittendam, & vetuit dimitti: iſta tamen prohibitio non facit rem illicitam, cum illa ſecundum legē liceat, ſed oſtendit non eſſe ſecundum charitatem, ſed præſtare offendiculum ſaluti proximi, & in talibus vti conceſſis peccatum eſt, quia lea non conceſſit aliqnid ad hoc, ꝙ contta charitatem militaret.

De hoc dicit Auguſtinus, vbi ſupta.ſ. veruntamen aliud eſt domini iubentis imperium, aliud ſerui ſecūdum miſericordiam charitatis, quæ illi a domino eſt inſpirata, atque donata fidele conſilium: aliud enim ibi facere non licet, hic autem licet, ita ſane, vt ipſum licitum partim quidem expediat, partim verò nō expediat: eapedit tunc quando non ſolum propter iuſtitiam, quæ coram Deo eſt permittitur, ſed etiam hominibus nullum ea hoc impedimētum ſalutis infertur: velut cum dat conſilium non nubendi Apoſtolus virginibus: vnde præceptum domini ſe non habere teſtatur, licet aliud facere.i.nubere, & minus cōtinentiæ bonum tenere in nuptijs: ipſum quoque licitum etiam expedit: quoniam in vetita & illicita rulturam carnis infirmitatem ſic expedit honeſtare nubēdi, vt neminem impediat ad ſalutem, quamuis magis expediret, magiſque honeſtum eſſet, ſi virgo conſilium, quo præceptum eam nō compellit arriperet: tunc autem non expedit id, quod licitum eſt, quando permittitur quidem, ſed vſus illins poteſtatis alijs affert impedimentum ſalutis, ſicut eſt: vnde iam diu loquimur diſceſſio coniugis fidelis ab infideli, quā non ꝓhibet dominus præcepto legis, quia coram illo iniuſto non eſt, ſed prohibet Apoſtolus conſilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentum ſalntis.

An opinio Pollentij dicens, quòd ſit contra doctrinam ſanctam noui & ueteris teſtamenti conuerſos ad fidem manere, cum coniugibus infidelibus, & quòd Paulus in hoc ſcripſit contra Chriſtum, ſit vera.

Quæſtio. CXL.

NVNC autem tedeundum eſt ad ea, quæ tetigimus ſupra de opinione Pollētij, qui duo aſſeruerat: vnum erat, ꝙ malum erat manere conuerſos ad fidem cum coniugibus infidelibus: alretum erar, ꝙ Apoſtolus præcepit aliquid contra præceptum domini. Conſtat autē, vt dictum eſt, ꝙ vtrunque horum eſt inconueniens, & ideo in vtroque impugnat eum Aug.

De primo cum dicit, ꝙ eſt malum manere fideles cum infidelibus: oſtendit illud, dicens: quia eſt cōtra doctrinam ſanctam noui & veteris teſtamenti, & qa eſt contra præceptum domini. Sed primo dicimus nunc, ꝙ non eſt contra doctrinam veteris teſtamenti: nam in hoc argumentum Pollentij nimis erat infirmum, quia ea, quæ præcepta, vel vetita fuerunt in veteri teſtamento, quantum ad iudicialia & ceremonialia iam ceſſauerunt omnino, ita vt non obligenr, & ſi, quis ſe putaret obligari illis nihil prodeſſet illi Chriſtus, ſicut dixit Apoſt. ad Galat.5.c. ſi circuncidimini Chriſtus vobis nihil prodent, & iterum.e.c. dicitur euacuati eſtis a Chriſto, qui in lege iuſtificamini a gratia eacidiſtis, & tamen ea, quæ pertinent ad matrimonialia ſunt de cæremonialibus, ergo &

A illa ceſſauerunt, & ſic licet eſſet vetitum in veteri teſtamento accipere mulierem infidelem in vaorem: non ſequitur, ꝙ eſſet nunc peccatum illud facere, & vere non eſſet peccarum, niſi de hoc noua præcepra in Eccleſia eſſent data, qnibus idem prohibetur, ſicut multa alia erāt iudicialia in veteri lege, & omnia ceſſauerunt: inſtituit tamen Eccleſia quædam illorū obſeruari & ſeruantur, vt eat. de furtis & adult. & de ſtupro, & de iniuri. & damno dato. ponuntur quædam leges iudiciales earum, quæ habentur Eao.21. & 22.ca. Et ibi obſeruatur, non quia in veteri lege ſtatuta erāt, ſed quia de nouo Eccleſia canonizauit ea.

Aliter autem reſpondere poſſumus ſecūdum Auguſtinum in epiſtola ad Pollentium, ꝙ præceptū veB retis legis erat de non contrahendo cum infidelibꝰ, ſed non erat de diſſoluendo matrimonia iam cōtracta, & ita etiam eſt nunc: nam non licet alicui fideli contrahere cum infideli, & ramen matrimoniū contractū inter infideles non diſſoluitur poſtea per aduētum ad fidem, qnia ſacramentum baptiſmi ſoluit crimina, ſed non coniugia.28.q.2. ca. ſi quis habuerit. & de diuor.c. gaudemus. Apoſtolus autem non iuſſit contrahere fideles cum infidelibus, ſed matrimonia contracta inter infideles non diſſolui per aduentum ad fidem, & ita Apoſtolus non iuſſit contra id, quod dominus vetuerat in ueteri teſtamento.

Sed obijcietur, ꝙ ſecundum doctrinam veteris legis non ſolum vetatur ꝯhi matrimonium cum infideli, ſed etiā ſi ꝯhatur ſeparabitur. De primo patet E- *Obiectio tollitur.*
C xo.34. cap.ſ. Neque nxorem de filiabus eorum accipies filijs tuis, ne poſtq̄ fuerint fornicatę fornicari faciant filios tuos. Idem patet Deutero.7.cap. de ſecundo pater, quia Eſdras ſeparauit uaores, & uiros ab inuicem, quia quidam de Iſraelitis acceperant uxores de alienigenis.2.Eſdræ. vltimo cap. ergo idem erit in diſſoluendo, quod in ꝯhendo de nouo: non ergo licebit permanere poſtquam ſic fuerint copulati, igitur iubendnm eſt, ꝙ ſeparentur, & tñ Apoſtolus iuſſit, ꝙ non ſepararentur, immo potius, ꝙ manerent, ergo ꝯ legem ueterem dixit.

Eſt dicendum, ꝙ nihil dixit Apoſtolus in hoc ꝯ illam, ſed omnino nunc obſeruatur, ſicut tunc obſeruabatur, ſed eſt conſiderandum, ꝙ aliud eſt, ꝙ ꝯhat fidelis, cum infideli, aliud ꝙ ꝯhant duo infideles, &
D vnus eorum conuertatur ad fidem: nam in primo caſu eſt vetitum ſm legem veterem, & qnia tunc Iudęi ſoli reputabantur fideles, vel populus Dei nō licebat eis contrahere cum mulieribus gentilibus, quæ iudicabantur infideles, & ſi ꝯherent non tenebat mr̄imonium, ſic autem nunc fit, & tñ nunc ſoli Chriſtiani reputantur fideles: Iudęi aūt, & cæteri iudicantur infideles, ideo non licet Chriſtiano ꝯhere cum Iudæa, aut Gentili, nec Chriſtianæ cum Iudæo: ſic dicit Ambroſius lib. de patriarchis, & 28.q.1.c. caue.ſ. Caue Chriſtiane Gentili, aut Iudæo filiam tuam tradere: caue inquit Gentilem, aut Iudæam, aut alienigenam; hoc eſt oēm hæreticā & alienam a fide tua vaorē non acceſſas tibi. Idem patet ibid.c. non oportet, & ſi quis ta-
E lia facit ſeparatur a cōione fidelium.e.cā. & q. ca. ſiqs iudaicę.ſ. Siquis Iudaicę prauitati coniugali ſocietate coniugatur, ſiue Chriſtiana Iudęo, ſiue Iudæa Chriſtiano mulier carnali conſortio miſceatur, quicunq; eorum tm̄ nefas admiſiſſe cognoſcitur, a Chriſtiano cętu atq; cōuiuio, & a cōione Eccleſiæ ꝓtinus ſegregetur. Sed eſt notandum circa hoc, ꝙ talis ꝯtus matrimonij non tenet, quia perſonæ ſunt illegitimæ ad ꝯhendum, nec ēt pōt manere eorū matrimonium. Sed tunc eſt videndū, an infidelis velit conuerti ad fidem, an non; ſi non vult conuerti, ſeparabuntur, quia ſicut matrimonium nunquam tenuit, ita nec nunc tenet. *Cōtrahere fidelem cū infideli nō licet, nec tenet matrimoniū.*

tenet. Si autem infidelis coniux vult conuerti ad fidē F non per hoc ratificabitur matrimonium, quod nullū fuit, ſed per nouum conſenſum poterit contrahi, & erunt coniuges, ſic patet 28. q̄. 1. ca. Iudæi. ſ. Iudæi, qui Chriſtianas mulieres in coniugio habent admoneantur ab epiſcopo ciuitatis illius, vt ſi cum illis permanere cupiunt, Chriſtiani efficiantur, quòd ſi admoniti noluerint ſeparentur.

De Iudæis ita erat in veteri teſtamento: nam quis liceret eis accipere coniuges de Gentilibus ſi acciperent eas, & conuerterent ad ritum Iudaicum licitè retinebant: ſic patet Deuter. 21. c. de illis, qui accipiebāt in bello mulieres Gentiles, quas ſi vellent poterāt hr̄e in vxores factis quibuſdam cæremonijs circa eas, de quibus eo. c. Hoc verum erat, niſi mulieres illæ eſſent G de ſtirpe Chananæorum. i. illarum ſeptem gentium, quæ habitabant in terra Chanaan, quia cum illis non erat habenda pax, neque componendę amicitiæ cum eis, neque in ſeruitutem recipiendi, ſed omnes in ore gladij occidendi erant: Deut. 20. c. & Num. 34. c. ideo cum mulieribus de ſtirpe hac, ſicut non erat licitum contrahere matrimoniū, ita non poterat permanere etiam ſi mulier vellet conuerti ad Iudaiſmum, quia neque talis ad ritum Iudaicum recipienda erat, ſed omnes occidendæ. ſ. viri, & fęminæ, & paruuli: Deut. 20. cap. Nam ſi liceret retinere eam conuerſam ad ritum Iudaicum, liceret in vxorem tenere, ſed cum primum non liceret, neque ſecundum licebat.

Si autem accipiatur de duobus infidelibus, qui cōtraxerunt, & poſtea alter ad fidem conuertitur: dicen H dum eſt, ꝙ licitum eſt fideli manere cum infideli in cōiugio, & ratio eſt, quia inter iſtos matrimonium tenuit, quando contractum eſt: fuit enim legitimum, cum non eſſet inter perſonas a lege vetitas contrahere, ſed poſtea fides ſuperueniens non ſoluit matrimonium legitimè contractum. 28. quæſtio. 2. cap. ſi quis habuerit, ideo ſicut prius licitè manebāt ambo coniuges, ita & manebunt poſt conuerſionē alterius ad fidē, & non ſolum licebat manere, ſed etiā expediebat, ꝙ fidelis non recederet ſi infidelis cohabitare conſentiret, vnde & Apoſtolus vetuit fidelibus recedere ab infidelibus coniugibus quamdiu illę cohabitare vellent. De hoc nihil dixit lex Moyſi, ſed ſolum de non contrahendo cum infidelibus. i. gentili I bus, vnde non aliter ibi agendum videbatur, ſi enim duo gentiles coniuges conuerterētur ad legem Moyſi, non diſſoluebatur inter eos matrimonium, etiam ſi alter ipſorum conuerteretur non impediebatur cohabitare infideli, cum nulla lex hoc vetaret, etiā præſtaret hoc impedimentum cōuerſioni gentilium ad iudaiſmum, & tamen Iudęi nimis nitebantur conuertere gentiles ad iudaiſmum, vt patet Mat. 23. cum dixit Chriſtus Phariſæis, & ſcribis circuitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proſelitum. i. vt conuertatis gētilem vnum ad legem.

Refellitur Pollentius aſſerens dictum D. Pauli de matrimonio eſſe contra mandatum Chriſti. Quæſt. CXLI.

K

ASSERVIT quoque Pollentius eſſe contra mandatum Chriſti id, quod Apoſtolus dixit. In quo ſupponendum, ꝙ Pollentius intellexit prauè iam dictum Pauli, quàm ſententiam Chriſti, & ideo faciebat, ꝙ inter ſe repugnarent: nam uoluit ꝙ ſnīa Chriſti eſſet, ne fideles manerent, cum infidelibus in coniugio, ſed ꝙ ſtatim, vt cōuertebatur ad fidem, aliquis teneretur recedere a coniuge infideli. Voluit autē, ꝙ Paulus intelligeret fideles debere manere copulatos infidelibus in matrimonio, & nullo modo ab eis recedere potius q̄ ſi eſſent F fideles, & ideo ꝙ eſſet præceptum, & nō admonitio. Et ita contraria eſſent mandata. Ex quo inferebatur, ꝙ Apoſtoli mandatum nō eſſet ſeruandum, cū eſſet contra mandatum Chriſti.

Sed vtrunque eſt falſum: nam ꝙ Chriſtus hoc voluerit oſtendit Pollentius primum, quia ſic in veteri teſtamento idem ipſe inſtituerat, & ita nunc non diſcreparet a ſeipſo. Secundo quia Apoſtolus dixit: ego dico non dominus, & ita videtur ſignificaſſe, ꝙ aliud ipſe diceret, aliud dominus, & tamen Apoſtolus dixit non eſſe recedendum ab infideli, ergo dominus diceret recedendum eſſe. Sed dicēdum, ꝙ falſum eſt; Chriſtus enim neque vetuit recedere, nec iuſſit: nam ſi vetuiſſet, idem diceret dominus, quòd Apoſtolus. ſ. non eſſe recedendum a coniuge infideli, & tunc non dice G ret Apoſtolus: Ego dico non dominus, ſed diceret: Ego dico & dominus, vel abſolute illud diceret, ſicut ſolet alia dicere, quæ Deus præcepit. Si autem Chriſt⁹ iuſſiſſet recedere non auderet Apoſtolus, nec iubere nec admonere, quia quod vetat Deus fieri, malum eſt fieri, & ad malum nemo debet cogi, nec ſuaderi, etiā non erat aliqua cauſa quare fidelis vetaretur manere cum infideli, quia non prohibetur aliquid a Chriſto, niſi malum, ſed manere cum infideli quando ambo veri coniuges ſunt, nō eſt malum aliquod, ergo Chriſtus illud non vetaret.

Ad rōnes Pollentij. ad primū.

Motiua autem Pollētij ad hoc nihil faciunt: de primo patet, quia licet Deus inſtituiſſet aliquid in veteri teſtamento non ſequitur, ꝙ illud idem manere debe H rat in nouo, quia multa Deus mutauit de eis, quę pri⁹ ſtatuerat: nam tranſiuit lex, & translatum eſt ſacerdotium, & omnia fuerunt innouata: ad Heb. 8. c. ſic dicit Innocentius tertius: de conſang. & affini. c. non debet ſcilicet non debet reprehēſibile iudicari ſi ſm varietatem temporum ſtatuta quoque varietur humana: quoniam ipſe Deus de his, quæ ſtatuerat in veteri teſtamento nonnulla mutauit in nouo, ita & poterat iſtud mutari.

Aliter dicendum, ꝙ nihil circa hoc mutatum eſt, ſed procedit hoc ex prauo ſenſu Pollentij: nam non erat ſtatutū in veteri lege, ꝙ fidelis non maneret coniunctus infideli, cum qua contraxerat ante tranſitum ad fidem, ſed quòd fidelis nō cōtraheret de nouo ma I trimonium cum infideli, & hoc etiam in nouo teſtamento vetitum eſt, vt ſupra diximus.

In q. 96. cū alijs.

Ad ſecundum Pollentij.

Secundum motiuum non tenet: nam licet Apoſtolus diceret non eſſe recedendum ab infideli nō ſequitur, ꝙ dn̄s diceret recedendum eſſe, ſed ſolum, ꝙ dn̄s hoc non iuberet. Nam etiam ſi Chriſtus nihil de hoc loqueretur præcipiendo, aut vetādo erat verū iſtud. ſ. Ego dico non dominus. i. dominus non dicit hoc, licet non dicat contrarium. Nam iſtud motiuum ꝓſuppponit duo falſa. Primum ꝙ Apoſtolus iuberet manere, vel non recedere. Secūdum ꝙ Chriſtus aliquid in hoc iuberet, & tunc cum Apoſtolus diceret, ego dico non dominus, videretur ſequi, ꝙ aliquid dixiſſet Apoſtolus contra Chriſtum, ſed nunc neutrum iſto K rum eſt verum.

An opinio alia Pollentij dicens, quòd Paulus in hoc contra Chriſtum ſcripſerit poſſit aliqua uia ſuſtineri. Quæſtio. CXLII.

ALIVD dictum Pollentij erat, ꝙ Apoſtolus iuſſerat fidelibus manere, cum infidelibus, & quòd nullo modo recederent ab eis.

Sed dicendum, quòd hoc non eſt verum: ſi enim hoc Paulus voluiſſet, hoc ſeruaret etiam eccleſia, ſed non ſeruat: nam fidelibus licet manere cū infidelibus, & licet recedere.

Secundo

A Secundo, quia Apoſtolus non poterat obligare cōtra licentiam Dei, nam ſicut non licebat Apoſtolo aliquid præcipere contra id, quod Chriſtus vetuerat, ita non licebat aſtringere aliquos in eo, in quo Chriſtus contrarium faciendi licentiam dederat, nam in vtroque reuocabatur voluntas Chriſti, & derogabatur ei, ſiue ſtatuendo, ſiue obligando contra eius licentiam, & tamen Chriſtus licentiam dederat fidelibus recedendi: ergo non aſtringeret Apoſtolus ad manendum.

Tertio, quia Apoſtolus ſignificat, quòd non voluerit hoc, nam ſi abſolute præcipere voluiſſet, ita vt obligaret, diceret ſimpliciter, quòd fidelis non recederet ab infideli, vel diceret ego Paulus dico, & non adderet (& non dominus) ſicut dixit ad Gala. 5. c. Si circuncidimini Chriſtus vobis nihil proderit, & tamen hic B addidit (& non dominus) ideo per hoc voluit aliquid ſignificare, ſcilicet diminuere de ratione præcepti, quia illa adiectio minuit, vel diſtrahit, ſicut cum dicitur homo mortuus, vel homo pictus: nam diſtrahit a ratione hominis. Si enim diceret, ego Paulus dico nullo addito præceptum eſſet, ſed cum additum eſt, & non dominus, ſignatum eſt, quòd Deus nō aſtringebat ad iſtud, ideo non erat præceptum, ſed Paulus illud dicebat eo modo, quo ipſe dicere poterat, quando dominus non dicebat, quia non diceret, niſi admonendo quid ex charitate agi expediret, quamuis aliud per iuſtitiam legis Dei agi liceret: illud tamen non eſſet expediens.

Paulus nō poteſt loq; cōtra Chriſtum.

C Cum vero Pollentius voluit, quòd Paulus contra Chriſtum diceret, fuit multum inſanus, & tamen ſequebatur hoc ex dictis prioribus; nam ſi Chriſtus iubebat non manere cum infidelibus, & Paulus iubebat manere, vere contrarium dicebat.

Sed iſtud non ſtat, quia Paulus erat ſeruus Chriſti, ſicut ipſe gloriatur in omnibus epiſtolis ſuis, & tamē ſeruus non poteſt aliquid contra dominum, aut ſupra illum, & ſi facere conetur illud eſt malus ſeruus. Nō ergo faceret iſtud Paulus, ſic dicit Auguſt. ad Pollentium, & in alleg. ca. ſic enim, ſcilicet. Sic enim, nec recedere ab vxoribus infidelibus, vel mariti fideles viri, vel fœminæ non prohibentur a domino, vt neque iubeantur. Nam ſi dimittere tales cōiuges iubentur nul D lus locus eſſet conſilio monentis Apoſtoli, ne hoc fieret: nullo enim modo, quod dominus iubet, ſeruus bonus prohibet.

Secundo, quia infideliter ſe habet ſeruus ille, vel nūcius, qui miſſus eſt ad aliquid nunciandum, & contrarium dicit, & tamen Paulus dicit ſe fidelem miniſtrū, & idoneum 1. Cor. 7. c. de virginibus pręceptum dñi non habeo, conſilium autem do tanquam miſericordiam cōſecutus a Deo, vt fidelis eſſem, ideſt fidelis miniſter, & ideo vbi non erat præceptum non dedit pręceptum, quia tunc erat infidelis nuncius. etiam 2. Corint. 3. vbi Apoſtolus de ſeipſo loquēs, dicit: fiduciam habemus per Chriſtum, qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, ſed non eſt idoneus miniſter qui contra voluntatem eius agit pro quo miniſtrat. E

Tertio, quia Apoſtolis erat data poteſtas in ædificationem, & non in deſtructionem, de qua dicit Paulus, ꝙ ſi gloriatus fuerit in ea non erubeſcet. 2. Corint. 10. cap. & tamen non poterat eſſe manifeſtior deſtructio, quàm quod Paulus, vel aliquis aliorum loqueretur contra id, quod Chriſtus volebat, & dixerat: ergo Paulus hoc non fecerat.

Quarto, quia dato, quòd Paulus eſſet pręuaricator, & aliquis volens peruertere doctrinam Chriſti, aut illā peruertens non ſic diceret, nam ſi cōtra doctrinam Chriſti diceret, aut hoc ignorans faceret, aut ſciens, & volens, ſi autem ignorans non diceret: Dico ego non dominus, ſed potius putaret ſe id dicere, quod dominus dicebat. Si autem ſcienter ageret, nō diceret, dico ego non dominus, quia per hoc ſibijpſi fidem adimeret, & nemo etiam ei crederet, cum ipſe ſignificaret ſe cōtra Chriſtum dicere, ſed potius taceret, aut diceret dico ego, & dominus: ſed dicit, dico ego nō dominus ergo per iſtam expreſſionem non voluit ſignare ſe dicere contra Chriſti doctrinam.

Quinto, quia in eodem loco dixit iterum per contrarium, ſcilicet his qui matrimonio iuncti ſunt pręcipio non ego, ſed dominus: ſed illud nō dixit ad ſignādum ſe contraria Deo dicere, ergo nec iſtud ſenſit in his verbis, ſed ſolum ſunt modi locutionum ad ſignādum quid per imperium, quid per conſilium, vel admonitionem indicatur. Nam cū dixit de illis, qui matrimonio coniuncti ſunt, quòd nō diſcedant, putaret aliquis ſolum hoc dictum ab Apoſtolo, vt conſilium, & ideo non ſeruandum ex neceſſitate, ideo dixit pręcipio, non ego, ſed dominus, ideſt non eſt conſilium meum, ſed pręceptum Dei: vnde ex neceſſitate ſeruādum eſt: è contrario autem cum de fidelibus, ꝙ non recederent ab infidelibus dixit: putaret aliquis, ꝙ hæc Deus dixerat, ſicut præcedens, quod ad eandem materiam pertinebat, & ſic ex neceſſitate obligaret, ideo ad tollendum errandi cauſam dixit, dico ego non dominus, ideſt non eſt pręceptum, quòd ſimpliciter obliget, ſed ego dico vobis, ideſt admoneo vos ad hoc qđ expedit iſtud fieri, & non contrarium, ad quod faciendum Deus licentiam dedit, & ideo nō manet difficultas, cui dicto ſtandum ſit, nam ſi Chriſto diceret Paulus contrarium indubitatum erat, quòd Paulus contēnendus erat, Chriſtus autem adorandus, & dictum ſuum tenendum. De his ſatis loquitur Aug. in epiſtola ad Pollentium, & in alleg. c. ſic enim.

Quod fuit principale motiuum, & cauſa erroris Innocentij Tertij in c. gaudemus. de diuortijs. ad tenendum, quòd in lege naturæ, nec Moyſi, nulli vnquam licuit vxorum pluralitas ſine ſpeciali diſpenſatione Dei. Et an matrimonium contractum inter infideles in gradibus prohibitis a canone, ſecundum tamen conſuetudinem, & leges ſuas, etiam ipſis conuerſis teneat. Quæſt. CXLIII.

OMNIA autem præcedentia fuerunt inducta propterea, quæ diximus ſupra quęſt. 28. & 29. Nam Innocentius Tertius, de diuort. cap. gaudemus. dixit pluralitatem vxorum ſemper fuiſſe illicitam, niſi alicui concederetur ex ſpeciali reuelatione, aut diſpenſatione Dei.

Vide ēt ſupra q. 28. & 29. & de ꝓbationibus ad iſtū motiuum qualiter non cōcludant inf. a q. 184. vſq; ad 205.

Et hoc putauit ſibi neceſſarium eſſe aſſerere, quia ſi ante Chriſti legem non eſſet illicita vxorum pluralitas, ſed ſolum in nouo teſtamento, per tranſitum ad fidem non diſſoluerentur matrimonia, quæ prius vera eſſent: nam inter infideles non eſſet licita iſta pluralitas: & ideo quando conuerterentur ad fidem non cogerentur dimittere illas coniuges, quia per fidem, & E baptiſmum remittuntur peccata, ſed non ſoluuntur matrimonia, vt patet 28. quęſtio. 2. ca. ſiquis habuerit, & de diuort. cap. gaudemus, & tamen per conuerſionem ad fidem coguntur infideles dimittere iſtas plures vxores relicta vna tantum: ergo ſignificatur, quòd inter infideles etiam non fuerat matrimonium vnius viri cum multis mulieribus ſimul, ſed id quod inter infideles eſt, ſemper fuit, quia non fuit eis de nouo lex data a Deo, per quam obligarentur, ergo ſemper fuit tam quantum ad fideles, quam infideles, quòd non licuerit vxorum pluralitas.

Niſi forte aliquis diceret, ꝙ in ſola lege Chriſti eſt vetita pluralitas vxorū, inter infideles autem non erat

vetita, & tamen in tranſitu ad Chriſti legem diſſoluit matrimonium taliter contractum, quia non permittitur aliquid tale in lege Chriſti.

Dicendum, quód non ſtat, quia ſi inter infideles eſſet verum matrimonium non diſſolueretur per aduectum ad legem Chriſti, quia vt dictum eſt baptiſmus ſola crimina tollit non coniugia. Etiam patet hoc, quia inter fideles non poteſt contrahi matrimonium in ſecundo gradu, ideſt inter filios duorum fratrum, & ſi contrahatur non tenet obſtante conſanguinitate. extra de conſang. & affin. c. non debet. Et tamen ſi cõtraxerint infideles in his gradibus, & poſtea conuertantur non ſeparabuntur, ſed manebunt copulati. eodem tit. c. de infidelibus, & de diuor. c. gaudemus: ergo ſimiliter vxorum pluralitas ſi in ſola lege Chriſti eſſet illicita, & liceret inter infideles, licite ſic copularentur, & quandiu ad Chriſtum conuerterentur non diſſoluentur matrimonia, quæ vera fuerant, & tamẽ diſſoluitur talis copulatio, ergo non licuit pluralitas vxorum etiã inter infideles, & ideo nunquam licuit.

Pluralitas vxorũ non semp fuit illicita.

Dicendum, ꝙ pluralitas vxorum non fuit ſemper illicita, immo è contrario ſemper fuit licita ante Chriſti prędicationem, & licebat generaliter, tam Gentilibus quàm Iudęis, & nõ erat diſpenſatio aliqua, ſed iure ſuo quilibet poterat habere multas vxores, vt ſupra fuit oſtenſum. q. 25. vſque 29. ſed Chriſtus fecit eſſe illicitam pluralitatem vxorum, quia hanc vetuit Matt. 19. c. & quia lex ſua omnes homines obligabat, cum ipſe eſſet Deus, fuit de cętero inter omnes homines illicita vxorum pluralitas, ſiue fideles, ſiue infideles eſſent, & ſiue eis notificata eſſet iſta diffinitio Chriſti, ſiue non, quia eſſe eis ignotam ſolum proderat ad excuſandum eos a peccato contrahendo cum multis, non tamen ad faciendum matrimonium tale tenere, & iõ nunc, quando infideles contrahunt cum multis, illud non eſt matrimonium, ſed fornicatio, vel adulterium, in lege autem Chriſti non permittũtur peccata, cum potius per eam remittãtur præterita peccata, ideo qui taliter contraxerunt non permittuntur ſimul manere. Et ob hoc duo matrimonia, quæ reputantur ab infidelibus, ſoluuntur in conuerſione ad fidem Chriſti, vnum eſt quando infidelis contraxit cum multis, qualis eſt conſuetudo Paganorum, & Saracenorum: nam quia matrimonium non tenuit cum omnibus, ſed ſolum cum prima, cogetur conuerſus ad Chriſtum omnes alios relinquere. in alleg. c. gaudemus. Alius caſus eſt, quãdo inter infideles quis repudiat vxorem, quod infideles licere ſibi putãt. nam ſi accipiat infidelis aliã, & poſtea conuertatur non permittetur tenere quam tunc habet, quia non eſt vxor eius, ſed illa, quam repudiauit: vnde illam ſibi reconciliabit, & tenebit in vxorem, ſi autem noluerit illam recipere cogetur manere ſine coniuge, illa viuente. eo. c. gaudemus.

Matrimonium contractum ab infidelibus etiam in gradu vetito a Canone ipſis conuerſis tenet. *Quæſt. CXLIIII.*

SEcus autem eſt de illis infidelibus, qui contraxerũt in gradibus apud nos vetitis, nam quamuis non liceat nobis, aut eis iam conuerſis in talibus gradibus ꝯtrahere, licebit tamen eis poſt conuerſionem manere in illis gradibus, in quibus cõtraxerunt de conſang. & affinit. c. de infidelibus: ratio autem diuerſitatis eſt, quia matrimonium cum pluribus mulieribus ſimul nũquam potuit tenere, quia eſt contrarium legi Chriſti, & ideo in conuerſione ad fidem Chriſti coguntur ſeparari illi, qui neque coniuges fuerunt, neque eſſe potuerunt. ſimiliter de illo, qui repudiauit vxorem, & accepit aliam: nam & iſta non potuit eſſe vxor, quia lex Chriſti vetat repudiũ, ſicut

F

vxorum pluralitatem, & oſtendit non eſſe vxorem eã quæ ſecundo ducitur. Matth. 5. & 19. cap. ideo in conuerſione cogitur dimittere iſtam ſecundam, & redire ad repudiatam, vel manere ſine coniuge. De illis vero, qui in gradibus vetitis contraxerunt, non eſt ſic; quia matrimonium inter ipſos tunc tenuit, cum illud Chriſtus non vetuerit: nam Chriſtus non diſtinxit gradus aliquos, intra quos ſit illicitus contractus, ſed ſolũ canones eccleſiaſtici hos diſtinxerunt, ſed infideles quandiu infideles ſunt non arctantur cõſtitutionibus canonicis. de diuort. cap. gaudemus, ideo nõ obſtat canon contractui ipſorum, & ita licite cõtrahunt, & matrimonium tenet, cum autem matrimonium ſemel tenet non diſſoluitur, quia quos Deus coniunxit homo non ſeparet: Matth. 19. cap. omnes autem coniun-

G

guntur a Deo, qui non coniunguntur contra legem Chriſti, vt innuit Auguſt. in epiſtola ad Pollentium: & tamen tam fideles quam infideles, qui ſecundum conſuetudines ſuas aut leges iungentur, non iunguntur contra legem Chriſti, quia ipſe nullos gradus in matrimonio diſtinxit: ergo omnes tam fideles, quam infideles coniunguntur a Deo, & ſic non debent ſeparari ab homine: non ergo coget Eccleſia eos ſeparari. Et hoc non ſolum eſt quantum ad Iudęos, qui conuertuntur, ſed etiam quantum ad Paganos, quia licet contraxerint in caſibus vetitis inter nos permittentur manere copulati poſt cõuerſionem. De Iudęis patet. de conſang. & affini. cap. de infidelibus. De Paganis patet. de diuort. ca. gaudemus. Et ſicut eſt hoc quantum

H

ad gradus conſanguinitatis, etiam eſt quantum ad gradus affinitatis inter nos prohibitos, quia tam Iudæi, quàm alij infideles ſi in eis contrahunt, & poſtea conuertantur permittẽtur manere copulati. de Iudęis patet, nam ſecundum ritum veteris legis, licebat alicui accipere ſororem fratris ſui poſt mortem eius ad ſuſcitandum ſemen: immo erat neceſſarium, aut incideret non faciens in pœnam: Deuteronom. 25. cap. ideo cum matrimonium iſtud teneret Deo iubente poſtquam ad fidem venirent, non ſepararentur. Idem erat de Paganis: nam Liuonienſes tarde conuerſi ſunt ad fidem, & quandiu infideles erant, cõſuetudo ipſorum erat, vt defuncto fratre viuẽs frater acciperet vxorem eius ad ſuſcitandum ſemen, ſicut faciebant Iudæi, ta-

I

libus autem conceditur, quòd cum conuerſi fuerint maneant cum eiſdem coniugibus, ſed poſt cõuerſionem non licet eis de nouo ſic contrahere etiam exiſtente eadem cauſa, ideſt, quòd vnus fratrum moriatur ſine ſemine. de diuort. cap. Deus qui.

Sed prędicta de matrimonio contracto inter infideles, quod in conuerſione ad fidem non diſſoluitur, intelliguntur quando infideles contraxerũt in gradibus licitis ſecundum leges eorum communes, aut municipales, aut conſuetudinem regionum ſuarum. Nam tale matrimonium quantumcunque ſit in gradibus inter nos vetitis valuit cum contraheretur, & non ſeparabuntur ſic copulati. ſi autem coniuncti ſint cõtra le-

Matrimonium infidelium in gradibus ꝓhibitis a canone, q ſunt cõtra cõſuetudines ipſorũ poſt cõuerſionem nõ tenet.

K

ges, aut conſuetudines ipſorum, non tenuit matrimonium cum contraheretur: ideo quando ad fidem redierint non permittuntur manere copulati, quia ſicut baptiſmus, vel fides non tollit matrimonia, quæ fuerunt, ita non facit eſſe matrimonia ea, quæ non fuerunt ante conuerſionem. Prędicta autem patent per id quod dicitur, de diuort. cap. gaudemus, §. Vtrum Pagani vxores accipientes in tertio, vel in ſecundo, vel in vlteriori gradu ſibi coniunctas ſic coniuncti manere debeant poſt conuerſionem ſuam, vel ab inuicem ſeparari. Et ita non dixit vtrũ Pagani accipientes vxores in gradibus a canone vetitis: ſed ſolum dixit in ſecundo, & tertio, & vlteriore gradu ac ſi diceret, ſi fuerint infideles copulati in primo gradu, vt frater cum

ſorore,vel ante omnem gradum, ſ. mater cum filio, vel pater cum filia poſt conuerſionem non manebũt ſic copulati,& hoc eſt, quia contraxerunt contra proprias leges,nam inter Paganos, & Iudæos eſt ſecũdus gradus,& quilibet ſequens licitus ad contrahendum, ſed non primus,ideo ſi contraxerint in primo,non p̃mittentur manere copulati poſt conuerſionẽ. Et hoc patet,quia eodem ca.gaudemus. dicitur,& in pręmiſſis gradibus a Paganis quo ad eos matrimonium licitè ſimul contractum,& ſic in ſecundo, & tertio,& vltra gradibus dicitur,quòd eſt matrimonium licitè cõtractum inter eos,& non ante, ideſt non in primo, ſimiliter de conſan.& affini. cap.de infidelibus.dicitur: De infidelibus ad fidem conuerſis vtrum ſi ante conuerſionem ſuam ſecundum legis veteris inſtituta citra gradus conſanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint ſeparari debeant poſt baptiſmum,& ſic dubium agitur de illis, qui contraxerunt in gradibus conceſſis ſecundum legem Moyſi, & vetitis a canone: unde innuitur, quòd in his nõ ſeparentur. Si autẽ contraxerint in gradibus etiam ſecundum legem Moyſi vetitis diſſoluetur matrimonium, ideſt nõ permittentur permanere,quia nõ fuit vere matrimoniũ.

Matrimonium inter infideles, qñ non tenet, & qñ ſic.

Eſt autem ratio præcedentium, quia matrimonium, quod vere fuit ante tranſitum ad fidem non diſſoluetur per tranſitum ad fidem, quod vero non tenuit inter infideles, nec permittetur permanere poſt baptiſmum, & illud erit adulterium, vel ſaltem fornicatio. quòd vero inter infideles teneat,vel non teneat matrimonium, non pendet ex alio, niſi quòd contrahatur ſecundum leges, vel conſuetudines ipſorum infidelium,quæ leges, vel conſuetudines quantum ad illud faciunt contractum licitum inquantum non ſunt cõtra legem Dei. Cum autem infideles non ſeruant leges, vel conſuetudines ſuas, non habet actus aliquid ſecũdum quòd ſit licitus, ideo tale matrimonium nõ tenebit:erat igitur illicitus concubitus,vnde in tranſitu ad fidem diſſoluetur: quicunque enim contractus non tenuit inter infideles, multo minus tenebit inter fideles,inter quos ſunt plures gradus vetiti, quam inter infideles. Et tamẽ ſi accideret aliquos infideles eſſe,inter quos plures gradus eſſent vetiti in matrimonio quam inter fideles, vt ſi eſſent aliqui inter quos non liceret contrahere vſque ad ſextum gradum, ſiq̃ infidelium eorum contraherent in quinto gradu nõ teneret matrimonium,ideo etiam in conuerſione ad fidem non teneret matrimonium: poterat tamen de nouo contrahi cum tales perſonæ eſſent legitimæ ad contrahendum de nouo in nouo teſtamento.

Opinio quorundam contra præcedentem dicentium, quòd matrimonium contractum inter infideles, non manet in nouo teſtamento, niſi quando copulatum eſt in illis gradibus,qui ſecundum legem veterem erant liciti. Quæſt. CXLV.

SED aliqui dicunt,quòd matrimonium contractum inter infideles non manet in nouo teſtamento, niſi quando copulatum eſt in illis gradibus,qui ſecundum legem veterem erant liciti,alias diſſoluetur.

Et patet primo,quia de diuort.capitu.gaudemus.dicitur accipientes vxores in ſecundo, vel tertio, vel vlteriore ſibi gradu coniunctas, & tamen iſti ſunt gradus qui permittuntur in veteri teſtamento: Leuitici decimo octauo capit. ergo in alijs ſi contraxerint diſſoluetur contractus.

Ad iſtud argumẽtum rñdetur inf. qõ.148.

Secundo patet,quia de conſanguin. & affinita. cap. de infidelibus petitur, an matrimonia infidelium diſſoluentur per conuerſionem ad fidem: & dicitur, q̃

A non, ſi fuerunt contracta ſecundum ſtatuta veteris legis,ſcilicet vtrum, ſi ante conuerſionem ſuam ſecundum veteris legis inſtituta citra gradus conſanguinitatis a canone denotatos fuerint cõiuncti,ſeparari debeant.& dicitur,quòd non,& ſic ad hoc, quòd infideles conuerſi ad fidem non ſeparẽtur in ſuis matrimonijs ponderatur ibi, quòd contrahant ſecundum ſtatuta veteris legis,ac ſi dicat, quòd ſi cõtrahant in gradibus vetitis a veteri lege, non tolerabuntur copulati,& hoc dixit de omnibus infidelibus.

Tertio patet,quia de diuort.capit.Deus qui,dicitur circa Paganos qui conuertebantur de Liuonienſibus ad fidem, quòd permitterentur manere cum relictis fratrum ſuorum,ideſt vxoribus ſi illud facerent ſecũ-
B dum legem Moyſi ad ſuſcitandum ſemen fratrũ ſuorum,ſcilicet, diſpar eſt ritus Liuonienſium ad fidem conuerſorum, ac ratio,propter infirmitatem gentis eiuſdem concedimus, vt matrimonijs cõtractis cum relictis fratrum: ſi tamen fratribus ſine prole decedẽtibus,vt ſemen defuncti iuxta legem Moſaycã ſuſcitarent cum talibus contraxerunt, & ſic ponderatur ibi, quòd contraxerint ſecundum legem Moyſi, & tamẽ iſti Liuonienſes non erant Iudæi, nec Saraceni,ſed Pagani quidam, ideo etiam circa infideles non Iudæos conuerſos ad fidem, vt matrimonia eorum teneant, requiritur,quòd contrahant ſecũdum legem Moyſi.

Ad iſtud argũ. rñdetur inf. qõ. 165.

Quarto patet,quia videtur, quòd cum talibus ex diſpenſatione agatur,vt eodem capitu. Deus qui. Cum dicatur concedimus, vt matrimonijs contractis cum
C relictis fratrum vtantur,iſta conceſſio eſt diſpenſatio.

Ad iſtud argũ. rñdetur inf. qõ. 166.

Etiam ponitur ibi cauſa diſpẽſationis, cum dicatur propter infirmitatem gentis eiuſdem,ac ſi dicat aliter non permitteretur, ergo non eſt verum, quòd quandocunque gentiles contrahunt ſecundum leges ſuas, aut conſuetudines iuſte contrahunt,quia alias non attenderetur, quòd contraherent ſecundum inſtituta legis Moyſi, etiam non permitterentur manere ex diſpenſatione,ſed iure proprio.

Matrimonium contractum inter infideles ſecundum leges, vel conſuetudines ſuas, etiam ipſis conuerſis, tenet. Quæſt. CXLVI.

D

DICENDVM, quòd vera eſt regula ſupra poſita,ſcilicet, quòd illud matrimonium maneat poſt conuerſionem ad fidem,quod valuit,vel valere putabatur,quando contraheretur inter ipſos infideles, & non plus eſt de Iudæis, quam de alijs infidelibus, ſed inter quoſcunque eorum contractum fuerit ſecundum leges, & conſuetudines gentis,eſt matrimonium, ideo in conuerſione non diſſoluitur. Et ratio huius eſt, quia per fidem non ſoluuntur matrimonia, ſed crimina remittuntur 28.qõ.2.ſi quis habuerit, & tamen inter infideles non Iudæos contrahuntur matrimonia aliqua, quæ reputantur vera matrimonia.de diuort.c.quanto.& c.gaudemus. Ergo illa non diſſoluuntur per tranſitum ad fi-
E dem. Secundo,quia illud vere dicitur matrimonium, quod eſt legitimum, & tamen inter infideles non Iudæos ſunt matrimonia legitima,quia legitimum dicitur,q̃ legali inſtitutione, vel prouinciæ moribus contrahitur,vt habetur 28.q.1.§. item illud: & idem dicit Magiſter lib.4.Sent.diſt.39.& tamen aliqua matrimonia contrahuntur inter Paganos legali inſtitutione,i. ſecũdum leges ipſorum,vel prouinciæ moribus,ideſt iuxta conſuetudines regionis ſuę, ergo illa erunt legitima,& ſic non ſoluentur in tranſitu ad fidem.

In qõ.144.

Tertio,quia Apoſtolus prima ad Corinth.ſeptimo capitu. dixit: Si frater habet vxorem infidelem,& illa conſentit habitare cum illo,non dimittat illam: dixit

autem de infidelibus generaliter, in quo tam Iudęos quam Gentiles accepit: & adhuc potius Gentiles, quia quando Apoſtolus loquebatur, plures conuertebantur de Gentilibus quam de Iudęis: ergo matrimonium contractum inter infideles Gentiles non diſſoluebatur.

Quarto patet in alleg.ca.gaudemus. vbi de paganis loquitur expreſſe litera, & nō de Iudæis, & tamen inter illos dicit matrimonia aliqua contrahi, quæ nō diſſoluantur per tranſitum ad fidem, immo coguntur fideles facti tales retinere vxores, vel ſine coniugibus manere eodem cap. ergo fuerunt matrimonia contracta inter paganos, non igitur requiritur, quòd contrahant ſecundum legem Moyſi, & hoc maxime patet ex ratione ſecūda ſupra poſita, ſcilicet matrimonium legitimum non diſſoluitur per tranſitum ad fidem, & tamen ad hoc, quòd ſit legitimum non requiritur, ꝙ ſit contractum ſecundum legem Moyſi, ſed eſt ſatis, ꝙ ſit contractum ſecundum cōſuetudinem regionis contrahentium, ergo etiam non contractum ſecundum legem Moyſi tenebit, ſi contrahatur ſecundum morem ipſorum paganorum.

Ad alterius opinionis rationes poſitas ſupra quæſt. 145. reſpondetur. Quæſt. CXLVII.

ET ſecundum hoc reſpondebitur ad rationes in contrarium factas ſupra: prima erat de ca. gaudemus: vbi dicitur de contractu in ſecundo, tertio, & in vlteriori gradu, quòd ibi non diſſoluantur matrimonia, & talis contractus eſt ſecūdum legem Moyſi. Dicendū, quòd verum eſt Iudęos ſic contrahere per legem ſibi quondam datam, & tamen ibi non agitur de iſtis gradibus, inquantum ſunt conceſſi in lege Moyſi, ſed ſolum inquantum pagani etiam illis in matrimonijs ſuis vtuntur, cū dicatur eodem cap. gaudemus, & in præmiſſis gradibus a paganis quo ad eos matrimonium licite ſit contractum, & ita non referuntur ibi iſti gradus ſecundus tertius, & vlteriores, inquantum a Iudęis tenentur, ſed inquantum pagani illos ſeruant, vel ex lege, vel ex conſuetudine.

Mulię cęremonię, & leges Iudęis, & paganis ſunt cōes, & vnde hoc euenit.

Circa quòd ſciēdum, quòd multæ cęremonię ſunt Iudæis, & paganis communes: immo non fuerunt cōceſſæ Iudęis, niſi quia illas habebant Pagani: nam quādo Deus dedit legem Iudęis erant ipſi conſueti in legibus, & conſuetudinibus Gentilium, & ſi voluiſſet Deus arctare eos negando quædam, quæ Gentilibus licebant non ſuſtinerent Iudæi legem, tam arctam, & recederent: ob hoc ergo conceſſit eis Deus ea, quibus Gentiles vtebantur, licet non eſſent omnino bona, ſolum tollens idolatriam, & quæ ad illam pertinere poterant, nam circa hanc ita diſtricte ſe habuit, quòd nō ſolum ipſam, ſed etiam occaſiones ad illam vetuit, & ob hoc ſunt quędam in lege Dei permiſſa Iudæis, quæ in ſe videntur mala, vt dare libellum repudij: & ita dixit Chriſtus Matth. 19. cap. Ad duritiam cordis veſtri libellus repudij datus eſt, ideſt non erat bonus, ſed vos non poteratis tolerare legem meliorem, & hoc propter duritiam cordis veſtri, ſed hoc conceſſum eſt Iudæis, quia vtebantur libello repudij, & repudiatione, vt Gentiles, & Pagani nunc vtuntur. Et apparet etiam in legibus Romanorum, quæ erant communes, in q. bus habetur diuortium, & repudium. Similiter erat inter Gentiles dare ad vſuram, vt patet ex legibus Romanorum, quæ vſuras certo modo permittunt, pagani quoque licitas putant vſuras, Iudæi autem non poſſent tolerare legem vetantem vſuras, ideo cōceſſit eis vſuras arctando aliquo modo, quia pagani omnibus

F dant ad vſuram, ſiue cognatis, ſiue alienis: Deus conceſſit Iudęis, vt darent ad vſuram gentilibus, aut conuerſis de Gentilitate, ſed nō Iudæis, qui ſunt de ſemine Iacob. Deuteronom. 23. c. Ita autem erat de gradibus matrimonij: nam Gentiles contrahebant in omnibus gradibus cōſanguinitatis, niſi in primo, ſ. frater, & ſoror non contrahunt, cęteri autem cōtrahunt, & ideo conceſſit Deus Iudæis iſtum ritum circa gradus cognationis Leuitici decimo octauo, & vigeſimo capitu. quia ſi non concederet nō ſuſtinerent legem de affinitate: ſimiliter quoſdam gradus, aut perſonas vetuit, in alijs conceſſit Leuitici decimo octauo capitu. & hoc ſimiliter faciebat iuxta conſuetudinem Gentilium: & patet, quia vxor fratris mei eſt mihi in primo

In quibus gradibus non cōtrahebant Iudęi, & Gentiles.

G gradu affinitatis affinis, & non licet eo mortuo cōtrahere cum illa, & tamen in veteri teſtamento non ſolum non erat illicitum, immo erat neceſſarium, quādo moriebatur vnus de fratribus habens vxorem, & ſine ſemine, alius eius frater accipiebat vxorem mortui ad ſuſcitandum ſemen defuncto: Deuteronomij vigeſimoquinto capit. Et hoc fieri iuſſum eſt Iudæis, quia ſic obſeruabant illud Gētiles antequam daretur lex Moyſi, & quando data eſt: & nollent ipſi aliter ſe habere, patet hoc Gene. trigeſimo octauo capitu. vbi Iudas filius Iacob accepit pro filio ſuo primogenito nomine Her vxorem nomine Thamar, & illo mortuo ſine ſemine iuſſit Iudas ſecūdo filio ſuo nomine Onan, quòd acciperet Thamar vxorem fratris ſui ad ſuſcitandum ſemen: accepit eam, & ipſe mortuus eſt

H ſine ſemine: ſupererat tertius filius, ſcilicet Sella, & hunc petiuit Thamar ſibi dari ad ſuſcitandum ſemē. eodem cap. & ſicut erat iſta lex ſuſcitationis ſeminis inter gentiles tunc, & ob hoc Iudæi ſuſceperūt eam, ita de omnibus alijs iudicialibus fere credendum eſt, & potiſſime de illis, quæ aliquid mali continere videbantur, quòd ideo Iudęis datæ ſunt, quia Gentiles tūc eis vtebantur, & nō poſſent Iudæi aſſuefieri ad legem arctiorem, vel duriorem, quam eſſet illa, in qua prius viuebant.

Sicut autem iſtę leges erant prius apud Gentiles, quàm apud Iudæos, ita & poſtea fuerunt continuatæ inter Gentiles, nam ſuſcitatio ſeminis prius fuit apud Gentiles quàm daretur lex Moyſi, vt nūc dictum eſt,

I & poſtea manſit vſque ad tempora Innocentij Tertij inter Liuonienſes, nam illi accipiebant vxores fratrū ſuorum defunctorum ad ſuſcitandum ſemen. de diuort. capit. Deus qui. & hęc talia matrimonia iuſſit eccleſia in conuerſis non diſſolui, & tamen iſte Innocētius Tertius nouus eſt, nam incępit pręſidere anno a natiuitate Domini 1197. & præfuit annis decem octo ſcilicet, vſque ad annum 1215. cui ſucceſſit Honorius, & ita ab obitu huius Innocentij vſque ad tempus noſtrum non ſunt ducenti triginta ſeptē anni, & tunc pſeuerabat lex iſta de ſuſcitando ſemine inter Liuoniēſes, & manſiſſet vſque nunc, niſi ad fidem conuerſi fuiſſent, nam poſt conuerſionem non permittitur,

K quòd de nouo accipiant vxores fratrum ad ſuſcitandum ſemen in alleg. capit. Deus qui. Sicut autem fuit de hoc, ita de gradibus conſanguinitatis, quos videntur accepiſſe Iudæi a Deo, quia talibus gradibus vtebantur Gentiles ad matrimonia, ſcilicet, quòd iſti gradus manſerunt in vſu Paganorum, ita quòd in omnibus gradibus conſanguinitatis contrahant, niſi in primo, & ita in ſecundo tertio, & vlterioribus gradibus iudicatur matrimonium ſecundum eos legitimum, & hoc ſignificatur in alleg. c. gaudemus, ſ. & in pręmiſſis gradibus a Paganis quo ad eos matrimonium licite ſit ꝯctum, & ita nō reputatur illicitum ab Eccleſia, quia Iudęi in illis gradibus ſm legem ſuam ꝯhunt, ſed quia a Paganis ſecundū ſuas conſuetudines iudicatur

tale

tale matrimonium licitè eſſe contractum, pagani tamen de lege Moyſi nihil curant, neq; aduertunt quid in ea ſcriptum ſit.

Secunda ratio quaeſt. ſuperioris 145. diſſoluitur. Quaeſt. CXLVIII.

SECVNDA ratio erat ſupra ꝙ extra de conſan. & affini. c. de infidelibus, dicitur quòd infideles cõuerſi ad fidem maneant copulati, ſicut prius inſpicitur, ſi contraxerunt ſecundum ſtatuta veteris teſtamenti in gradibus vetitis a canone: nã tunc tenet matrimonium; ſi autem contraxerint in gradibus a canone vetitis, & non ſecũdum ſtatuta veteris legis, non permittuntur copulati: dicendum ꝙ aliud c. ſolum intelligitur de Iudæis: nã licèt dicatur de infidelibus nõ intelligitur de omnibus infidelibus, ſed reſtringitur ad infideles, qui ſunt Iudæi, & de illis verum eſt, ꝙ ſi contrahant ſecundũ ſtatuta legis Moyſi permittentur manere in ſuis matrimonijs poſt conuerſionem, quia hoc ſolum putatur ab eis licitum, quod ſit ſecundum legem Moyſi: ergo ſi contra legem Moyſi contraxerint, quia illud matrimonium, neque poteſt ſecundum eos, neque ſecũdum nos licitum reputari, quia nullo modo eſt licitum; ideo nõ permittentur taliter copulati, qui conuertſitur. Secus autem eſt de infidelibus paganis, a quibus lex Moyſi non putatur eſſe lex, ſed ſolum illa, quibus ipſi vtunt̃, ideo iudicatur ab eis contrahi matrimonium licite, quando ſecundum leges ſuas contrahitur, etiã ſi non ſit ſecũdum legem Moyſi. Quod vero de ſolis Iudęis intelligatur ca. illud, de infidelibus, licet poſtea per ſimilitudinem rationis extendatur ad paganos, ſicut fit in alijs: extra de Iudęis, & Sarac. cap cum ſit nimis, patet in cauſa, quæ redditur eodem cap. de infidelibus, ſ. conſultationi tuę duximus reſpondendum, quòd matrimonium ſic contractum non eſt poſt baptiſmi lauacrum ſeparandum, cum a Iudæis dominus requiſitus, ſi liceret vxorem ex quacunque cauſa dimittere, ipſe reſpondit, quos Deus coniunxit homo non ſeparet, per hoc innuens eſſe matrimonium inter eos, & ſic inter Iudæos oſtendit ibi eſſe matrimonium, & de eis reſpondet applicans ad eos ſolum tunc verba domini, & tamen Iudæi non aliter licite putant contrahere neque contrahunt, niſi ſecundum legem Moyſi contrahant, ideo de illis intelligitur, & non de paganis, & ſic paganorum erit matrimonium, licet non ſit ſecundum legem Moyſi.

Pro ſolutione huius rónis unde infra in q. 146.

Matrimonium paganorum eſt matrimonium etiã ſi non contrahant ſecundum legẽ Moyſi.

Secundo patet, quia Pagani non obligantur ad legem Moyſi, ideo ad hoc, quòd matrimonium ab eis contractum ſit legitimum non oportet, ꝙ ſit ſecũdũ legem Moyſi, nam illa nec illos obligat nũc, nec etiã Iudęos, ideo multo minus gẽtiles ad hoc, quòd ſecũdum eam reddantur illorum matrimonia legitima.

Tertio, quia non ſolum non obligat, immo nõ eſt licitum illam obſeruari iuxta illud ad Gala. 5. ca. Si circuncidimini Chriſtus nihil vobis proderit, ergo non erit neceſſarium illam ſeruari ad reddenda matrimonia paganorum legitima.

Quarto, quia ſi obſeruatio alicuius legis, prꝫterquã legis paganorum, eſſet eis neceſſaria ad reddenda eorum matrimonia legitima, maxime eſſet obſeruatio legis Chriſti, cum hæc ſola ſit, in qua eſt ſalus, & tamẽ etiam ſi non contrahant pagani in gradibus licitis nobis, eſt legitimum matrimonium, ergo non requiritur, quòd contrahant ſecundum legem Moyſi.

Quinto patet, quia ſi contrahere in gradibus legis Moyſi ſit licitum alicui, non erit hoc, quaſi lex illa de ſe habeat vim faciendi matrimonium legitimum, cũ illa non ſit iam lex, ſed inquantum putatur ab obſer-

A natoribus eius, quòd illa ſit lex, & facta ſecũdum eam ſint legitime facta, & tamen pagani non putãt legem Moyſi eſſe legem, aut ſe teneri ad illam, ergo non fiet aliquis actus legitimus eis operantibus per illam.

Primum patet, quia talis opinio facit aliquid licitũ, extra. qui filij ſunt legiti. cap. ex tenore. vbi natus ex adulterio reputatur legitimus, & gaudet iure legitimæ prolis, quia genitus eſt ex muliere ducta in facie Eccleſiæ, licet illa non eſſet vxor, quia vir eius illam habebat in vxorem, & de iſto caſu dicitur eodem titulo. capitu. gaudemus. ſcilicet prolem de infidelium coniunctionibus natam cum ſecundo, vel tertio, vel vlterion gradu ſecundum opinionem illorum matrimoniali contraxerint affectu, poſt fidem receptam vtili-

B tate publica ſuadente legitimam volumus reputari. Et ita dicit matrimonium tenere ſolum, quia ipſi opinantur, quòd teneat, & tamen pagani non reputant tenere matrimonium contractum ſecundum legem Moyſi, aut ſaltem exigi ad hoc, quòd teneat, quòd cõtrahatur ſecundum legem illam, ergo non tenebit ſecundum eos contrahendo per legem Moyſi.

An matrimonium contractum in gradibus prohibitis lege diuina, ſcilicet Moyſi (vtputa in primo gradu conſanguinitatis, & affinitatis, & inter aſcendentes, & deſcendentes primi gradus, inter quos nullus eſt gradus) teneat. Et an Papa poſſit diſpenſare in omnibus his gradibus lege diuina prohibitis, & in quibus etiam ſi poteſt, non debet, nec expedit.

C *Quaeſt. CXLIX.*

SED aliqui putant aliter, ſcilicet, quòd non valeat matrimonium ſi ſit contractum in alijs gradibus, quàm in illis, qui ſunt diuina lege conceſſi: in prohibitis autem quòd nunquam teneat, & hoc volunt, non quaſi lex Moyſi nunc obliget, ſed quia Deus diffiniuit illos gradus non licere, & cęteros licere, & ita ex hoc apparebat poſſe contrahi in illis, vel nõ eſſe illos de ſe illicitos, cùm Deus illos concederet: de cęteris autem, quos Deus vetabat nõ apparebat aliquo modo an eſſent liciti, & ideo non concedit, quòd in illis iudicentur matrimonia li-

D cita, vel legitima.

Opin. quorundã tollitur.

Et patet hoc aliquo modo ex eo quod dicitur de reſtit. ſpo. capit. literas, ſcilicet quando aliquis gradus conſanguinitatis opponitur, in quo ſedes apoſtolica diſpenſare non poteſt, nec etiam conſueuit, & infra eod. cap. dicitur opinioni autem vltimæ, videtur non incongruè adaptari, vt in gradibus conſanguinitatis diuina lege prohibitis reſtitutioni aditus præcludatur, ſed in interdictis cõſtitutione humana locum habeat reſtitutio cum effectu, cum in illis diſpenſari non poſſit, in illis valeat diſpenſari.

Et ita innuitur, quòd cum diſpenſari non poſſit in gradibus illis non teneat vllo modo matrimonium, & ideo in conuerſis ad fidem ſolum iudicabitur matrimonium tenere, ſi non ſit citra gradus diuina lege

E prohibitos.

Sed dicendum, quòd hoc non ſtat. Primo quia non eſt verum, quod præſupponitur, ſcilicet, quòd non poſſit diſpenſari in gradibus diuina lege prohibitis, quia quamdiu illa lex durabat, cùm eſſet lex Dei non poterat aliquis in ea diſpenſare, cum inferior non poſſit diſpenſare circa mandatum ſuperioris, ſed nunc illa lex non manet, nec eſt lex Dei, quia prorſus ceſſauit: ergo non ſolum non eſt verum, quòd non poſſit in ea diſpẽſari, immo non indiget diſpenſatione cum non obliget. Apparet dictum, quia lex Moyſi non fuit generalis, ſed ſolum data Iudæis, ideo alios non obligat: pagani igitur non obligabuntur illo ſtatuto.

Secundo, quia id, quod de gradibus conſanguinitatis, F & affinitatis expreſſum eſt circa matrimonium in lege Moyſi, fuit cęremoniale, ſed cæremonialia omnia, & iudicialia ablata ſunt, nam lex tranſlata eſt, & ſacerdotium ſimul ad Hebręos. 8. cap. ergo non obligat, & ita non indiget diſpenſatione.

Niſi aliquis dicat, quod eſt de iure naturali determinatio illorum graduum, & in lege naturali non fit diſpenſatio, nec factum contra eam tenet. Sed dicendum, quod non ſtat, nam ſi de lege generali eſſet, nunquam licuiſſet contrarium, & tamen licuit, quia aliquando contrahebant fratres, qui erant in primo gradu, ſ. a principio mundi. Et ſi dicatur, quod erat propter neceſſitatem, quia non erant tunc aliæ perſonæ, cum quibus contrahere G tur: dicendum quòd ex hoc apparet non eſſe ſecundum ſe malum, quòd fratres inuicem contrahant, quia ſi malum eſſet, feciſſet Deus ſimul multos viros, & fœminas, & nati ab illis contraherent, & tamen non fecit, ideo oſtendit, quòd non erat ex ſe malum, quòd fratres contraherent.

Et adhuc a fortiori apparet hoc in gradibus affinitatis, nam in conſanguinitate vetatur ſolum primus gradus, & id quod eſt ante gradum, ſ. aſcendentes, & deſcendentes, vt non contrahant filij cum matribus, & patres cum filiabus, & de his aliqua ratio videri poterat, quòd ad naturam pertineret prohibitio propter nimiam coniunctionem, ſed de affinitate non eſt ſic: ſunt enim multi gradus prohibiti, de quibus non apparet cauſa, quòd pertineant ad naturalem prohibitionem, ſ. nouerca, ſoror matris, ſoror patris, vxor patrui, H vel auunculi, nurus, id eſt vxor filij, vxor fratris, filia vxoris, ſoror vxoris ſimul cum vxore: inter has enim non eſt aliqua attinentia, niſi mediantibus alijs perſonis, quæ attinentia magis eſt ſecundum rationem, quam ſecundum naturam, cum non communicent in ſanguine, & radice, ſicut cognati: ergo prohibitio contrahendi cum his non eſt de iure naturæ, ſed de legali inſtitutione, & ideo pertinuit iſtud ad quandam cæremoniam honeſtam, & non ad præcepta de lege naturæ, ſed omnia talia ceſſauerunt manentibus ſolis moralibus, ergo non obligantur nunc ad ſeruandos illos gradus.

Prohibitio graduum partim eſt de iure naturę partim de iure poſitiuo.

Eſt tamen aduertendum, quòd circa prohibitionem I graduum eſt aliquid de iure naturæ, & aliquid de iure poſitiuo. De iure naturę eſt, quòd inter aliquas perſonas vetitus ſit coitus propter reuerentiam. eſt autem poſitiuum determinatio harum vel illarum. Primum patet, quia in coitu fit quædam irreuerentia, quia diſcooperitur turpitudo fœminæ cum qua eſt coitus, ſed quibuſdam perſonis debemus tantum reuerentiam, vt nihil illarum turpe videre debeamus, ergo a talium concubitu eſt abſtinendum, ſed vbi eſt illicitus concubitus eſt illicitum matrimonium: ergo quędam perſonæ ſunt, inter quas non debet eſſe matrimonium. Primum patet, quia quando Deus vetat matrimonium, & concubitum inter perſonas aliquas in omnibus illis dicit turpitudinem talis, vel talis maris non reuelabis, & non eſt aliqua perſona cuius concubitus prohi- K beatur, de qua non dicatur non reuelabis turpitudinem eius Leuit. 18. ca. & tunc certum eſt quibuſdam perſonis debitam eſſe reuerentiam, ita vt non liceat aliquid turpe illarum manifeſtare, ergo quædam perſonę ſunt, cum quibus non debet eſſe commixtio. Secundum apparet, quia determinatio tot, vel tot perſonarum, aut talium, vel talium graduum non eſt a natura, quę dicit dictamen rationis in vniuerſali, ſed ſolum a poſitiuo ſicut Ariſtot. exemplificat libro 5. Ethic. eſſe quædam de iure naturali ſacrificare Deo, ſed ſacrificare Ioui, vel Braſide, vel offerre capram, aut duas oues eſt de iure poſitiuo, & hoc vocatur legale. Ideo cum Deus diffinierit certa genera perſonarum, tam in conſanguinitate, quam affinitate, cum quibus non debeat eſſe commixtio, videtur quod ſit hoc de iure poſitiuo, & non pertineat ad ius naturale, & ideo cum omnia pure poſitiua, id eſt cęremonialia, & iudiciaria ceſſauerint, videtur quòd iſta prohibitio graduum non obliget nunc. Et patet, quia de lege Moyſi nihil nunc obligat, niſi id quod etiam ſi non poneretur obligaret, ſicut eſt de pręceptis decalogi: nam etiam ſi Deus non dediſſet pręceptum de non adorando Deos alienos, & de non occidendo & non dicendo falſum teſtimonium, obligarentur homines ad hoc. Nam alias daretur, quod antequam data eſſet lex Iudęis, non eſſet peccatum colere idola, & occidere homines: ſed falſum eſt, quia Cain in principio ſęculi maledictus eſt, quia occidit fratrem ſuum: G Gen. 4. cap. & tamen nemo diceret, quòd ſi Deus non dediſſet illam legem prohibitionis certarum perſonarum, eſſet quilibet homo obligatus ad cauendum illos gradus, ergo non eſt verum, quòd ſit illa determinatio de iure naturæ, & ideo nec nunc obligabit.

De lege tota Moyſi hodie nihil obligat niſi id quod etſi in illa non poneretur obligaret. ſe ſermo eſt iam mon ſtrata. infr. q. 177.

Confirmatur iſtud; quia etiam inter mandata decalogi fuit aliquid, quod non erat pure de iure naturę, ſed ex quadam determinatione poſitiua, ſicut erat obſeruare diem ſabbati, nam propter Deum abſtinere ab alijs operibus, vt Deo vacetur, eſt de iure naturali, quod autem in tali, vel tali die, aut toties fiat iſta vacatio eſt de iure poſitiuo, ideo ceſſauit obſeruatio ſabbati, ad quam non obligamur nunc, & ſucceſſit dies Dominica ex conſtitutione Eccleſiæ. Ita igitur cum determi- H natio horum graduum ſit poſitiua, & non obligaſſet, niſi Deus illam poſuiſſet, expreſſe videtur, quòd non obliget nunc, & conſequenter non ſolum poteſt fieri diſpenſatio, immo non eſt neceſſaria cum non obliget lex illa.

In Eccleſia ſunt noua inſtituta obligantia, non inquantum a Deo ſint, ſed ab ipſa Eccleſia. Quæſt. C.

Ecclesia tamen, in qua debuerunt eſſe noua inſtituta viuendi, & debuit prouidere circa gradus conſanguinitatis, & affinitatis, in quibus liceat contrahi, & in quibus non videtur honeſtum eſſe abſtineri in omnibus illis gradibus, in I quibus Deus iuſſerat Iudęis abſtinere, iuſſit quoque abſtineri, & quia non putauit hoc ſufficere addidit alios gradus. Iſta patent, nam multa alia ſtatuta fuerunt in lege veteri, & ceſſauerunt: poſtea tamen Eccleſia videns illa conuenire nobis, ſtatuit illa ſeruari, & non obligant illa inquantum a Deo fuerunt ſtatuta; ſed inquantum de nouo Eccleſia illa ſtatuit, ſicut patet extra de homicid. capitu. ſi quis per induſtriam. & de adulterijs. capitu. ſi ſeduxerit. & de furt. capitu. qui furatur. & de iniu. dam. capitu. ſi rixati. & capitu. ſi quis foderit. & capitu. ſi vos aliena. & capitu. ſi leſerit, & capitu. ſi egreſſus. quę habentur Exodi vigeſimoprimo, & vigeſimoſecundo capitu. & multa huius de mandatis iudicialibus veteris teſtamenti ſunt in Decretis canonizata per nouam inſtitutionem. Sic ergo fuit de K prohibitione graduum ad contrahendum, quia Eccleſia vidit ſtatutum illud honeſtum eſſe, & conuenire legi Chriſti, ideo ſtatuit de nouo illos gradus obſeruari, & non ſolum hos, ſed & addidit alios gradus, nam iuſſit vſque ad ſeptimum gradum conſanguinitatis incluſiue non licere contrahere matrimonium, vt patet trigeſimaquinta quæſt. tertia. capit. de affinitate. & hoc diu obſeruatum eſt, ſcilicet vſque ad tempora Innocentij Tertij, qui in concilio generali ſtatuit ſolos quatuor gradus conſanguinitatis eſſe vetitos, in cæteris autem licere contrahere, & ideo ſtatuit quantum ad affinitatem ſolos quatuor gradus eſſe vetitos, de conſang. & affinit. cap. non debet.

Cauſa

Cauſa autem quare Eccleſia vetuit plures gradus, quàm vetuiſſet Deus in veteri teſtamento, fuit, quia Deus iuſſit in illis gradibus abſtineri propter reuerētiam debitam quibuſdam perſonis, ita vt non reuelетur turpitudo earum, & circa plures perſonas fuiſſet iuſtum ſeruari reuerentiā iſtam: ſi tamen Iudæis plures gradus interdicerentur non tolerarent illud; ideo Deus ſolū iſtos vetuit: eccleſia autem voluit quicquid honeſtum erat fieri imponere tanquam lex imponeretur illis, qui ex charitate poſſent tolerare quicquid imponeretur, & ita vſque ad ſeptimum gradum ſe extendit prohibitio.

Alia cauſa erat ad dilatādam charitatem: homines in veteri teſtamento paucam charitatem habebant, quam extendere non poterant ad extraneos, ſed ſolū ad cognatos ſuos, & valde propinquos, vnde de his accipiebantur coniuges, vt iidem eſſent cōiuges, qui cognati. In nouo autem teſtamento debuit charitas extendi ad omnes, quæ magis extenditur quanto ſunt plura nomina neceſſitudinum, & attinētiarum: ideo debuerūt matrimonia eſſe extra cognationem, vt alij eſſent cognati alij affines. Et ad hoc ſatis fuit conuenienter ſtatutum, vt vſq; ad ſeptimum gradum incluſiue abſtineretur, quia vltra illū vix ab aliquo cognoſcitur cognatio. Poſtea autem eccleſia reduxit vſque ad quartum gradum, tam cognationem, quam affinitatem in alle. c. non debet. & cauſa reductionis fuit, quia non poterat prohibitio vltra quartum gradum ſeruari, ſine magno damno, nam laqueus parabatur animabus, & erat quaſi impoſſibilitas, aut difficultas magna vbique iſtos gradus poſſe diſtinguere, & maxime fiebat hoc circa genera duo affinitatis, ſ. ſecūdum & tertium, & circa ſobolem ex ſecundis nuptijs procreatā progeniei viri non copulandum: nam ſecundū & tertium genus affinitatis non obſeruatur nūc, ſed ſolum primum, & iſtud ſolum vſq; ad quartum gradum. Et tamen cum tota hac reductione, adhuc manſit maior prohibitio in nouo quam in veteri teſtō, nam ibi inter aſcendentes non licebat contrahi, & deſcendētes, & inter tranſuerſales in primo gradu, i. inter fratrem, & ſororem non licebat. In cęteris autem gradibus licebat, i. in ſecundo, & tertio, & conſequentibus, in nouo autem teſtō eſt prohibitio vſque ad quartum gradum cōſanguinitatis incluſiue. De affinitate ſimiliter maior eſt prohibitio nunc, quam in veteri teſtō, quia ibi ſolum vetantur perſonæ, quæ ſunt in primo genere affinitatis, & tñ vſque ad tpa Innocentij Tertij erat prohibitio trium generum affinitatis. in alleg. ca. non debet. Poſtea manet prohibitio ſolum primi generis, ſed iſta extenditur vſque ad quartum gradum. eod. c. & tamen computādo omnes perſonas inter quas vetatur contractus inuenietur eſſe omnes in primo gradu affinitatis, vel ſunt de aſcendentibus, vel deſcendētibus, Leuiti. 18. cap.

Solutio queſtionis 149. quod Papa poteſt diſpenſare in omnibus gradibus, non tamen expedit, nec debet.

Queſt. CLI.

SVPPOSITIS his dicemus, ꝙ Eccleſia ſtatuit circa gradus id obſeruari debere, quod in veteri teſtō erat ſtatutum extendēdo adhuc prohibitionem illam ad plures gradus, & tñ per hoc non fuit ablata poteſtas diſpenſandi in illis gradibus; quia lex non manet, quæ obliget: nam ꝙ nunc obſeruemus gradus iſtos prouenit ex ſolo ſtatuto Eccleſiæ, & non ex lege Dei, quia illa iam ceſſauit: & tñ Eccleſia nullum ſtatutū fecit, in quo non poſſit diſpenſare: immo ꝙ nō poſſit caſſare & tollere: ergo poterit Ec-

A cleſia diſpenſare etiam in gradibus, tam cognationis quam affinitatis lege diuina prohibitis, in quocunque aūt poteſt diſpenſare Eccleſia poteſt diſpenſare Papa cum ipſe ſit ſummus hierarcha in Eccleſia, ergo nullus gradus conſanguinitatis, aut affinitatis eſt, in quo Papa diſpenſare non poſſit.

Eſt tamen verum, quòd non expedit diſpenſare, quia multa licent, quæ tamen non expediunt, ſicut dixit Apoſtolus. prima Corinth. 6. capitu. omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. Et iſtud eſt propter duo.

Primum, quia de ſe eſt honeſtum propter quandam reuerentiam cognationis: non enim debet neq; licet auferri omnem reuerentiam cognationis, ſed **B** iſta auferretur ſi in omnibus gradibus liceat contrahi, ergo non debet licere per legem, neque per diſpenſationem.

Secundū, quia Deus ſignificauit honeſtum eſſe caueri ab his perſonis, & eſſe inhoneſtū cōmiſceri illis: nam iſtam honeſtatem, & inhoneſtatem poſuit pro cauſa legis illius: ideo licet non maneat iam illa diſpoſitio legis, quia erat cęremonialis, manet ſaltem ratio legis, i. honeſtas illa, quæ ſignificata fuit per Deum, & iſta honeſtas, & inhoneſtas non tollitur, quia non inſurgit ex lege, ſed ex ipſa natura graduum illorum: ideo non debet, aut non expedit in illis gradibus diſpenſari.

Eſt autem aliquid, in quo videtur nullo modo fiari poſſe diſpenſationem, vt inter aſcendentes, & deſcen- **C** dentes, inter quos nullus gradus computatur, ſed ſolum inter tranſuerſales, vt inter patrem & filiam, auū & neptem, filium & matrem, nepotem & auiam: nā ſi inter hos diſpenſari poſſet, vt fieret matrimonium: tolleretur omnis reuerentia debita cognationi, & nulla perſona eſſet cuius turpitudinem non liceret reuelari, quia nulli ſibi magis attinerent quam iſti, & tñ de iure naturę eſt, ꝙ ſeruetur reuerentia cognationi, & ꝙ quarundam perſonarum turpitudo non reueletur: ergo vr̄ quòd iuſte fuit, & ita de iure naturæ erit non poſſe contrahi cum his, quia ſi cum his, licet tolletur ius naturæ cum nullæ perſonæ relinquentur, cum quibus non liceat contrahere, & cum hoc videatur eſſe **D** generale inter omnes aſcendentes, & deſcendentes,

> Papa nullo mō pōt diſpenſare inter aſcendentes, & deſcēdētes primi gradus cōſanguinitatis, inter quos nullus gradus cōputatur, bene tñ pōt diſpenſare inter tráſuerſales, & q̄ eſt cauſa diuerſitatis.

maxime videtur eſſe illicitum, ſiquis de deſcendentibus accipiat vxorem de aſcendentibus, vt ſi filius accipiat matrem in vxorem, vel nepos auiam, maior quippe irreuerentia cognationis eſt, ſi filius accipiat matrē in vxorem, quàm ſi pater filiam, licet modus attinentiæ ſit idem, quia in cōcubitu reuelatur turpitudo mulieris, & non viri: principaliter ergo ibi debet hoc magis vitari, vbi debetur maior reuerentia, ſed maiorem reuerentiam debet filius matri, quam pater filię ergo magis illicitum eſt, quòd accipiat filius matrem, quā quòd pater accipiat filiam. In his autem non videtur poſſe diſpenſari, non quidem quaſi ſit contra legem Dei, ſed quia eſt contra legem naturę, ſecundum quā debetur quędam reuerentia cognationi. Et ſi in his **E** non debeatur, in nullis debebitur.

Sed in tranſuerſalibus non videtur, quare non poſſit fieri diſpenſatio tam in cognatione, quam in affinitate, & a fortiori in affinitate, quia affines non attinēt ſibi, niſi propter cognatos, in cognatione non relinquitur, niſi primus gradus, qui ſolus vetitus eſt per legem Moyſi, qui eſt fratrum inter ſe, & inter hos licet non debeat diſpenſari, vt poſſit eſſe coniugium, nō ideo negatur, quin aliquis talis caſus accidere poſſit, in quo liceret diſpenſari, aut ſaltem non videtur vnde ligata ſi poteſtas diſpenſandi: non enim videtur hic aliud dicendū, niſi ꝙ licet, & nō expedit, ſ. licet quidem ſm rigorē iuſtitiæ, non licet tñ ſm honeſtatem.

In affinitate facilius eſt diſpenſari, ſ. vt accipiat quis in vxorem eam, quæ fuit fratris ſui, vel nurum ſuam, vel ſororem vxoris ſuæ, & vxorem patrui, vel auunculi ſui defuncti, quia in his non eſt attinentia ſecundum naturam, ſed ſecundum rationem, in cognatis autem eſt attinentia ſecundum naturam, quia naturale eſt id ſecundum quòd attinent ſibijpſis, inter has perſonas eſt nouerca: nam ad affinitatem pertinet, & non cognationem, & tamen non eſt aliqua perſona, cum qua minus diſpenſetur, nam ſiquis nouercam ſuam in vxorē accipiat reuelando turpitudinem illius reuelat turpitudinem patris ſui. Leui. 18. cap. nam iſta eſt cauſa ibi poſita, quare non liceat illam accipere, & tamen nulli tenetur quis in tota cognatione tantam reuerētiam ſeruare quantam patri, ergo a nulla affinitatum abſtinere debet quantum a nouerca. Et ob hoc Apoſtolus in Eccleſia primitiua arguit quendam Corinthium, q accceperat nouercam ſuam in vxorem tradēs eum Sathanę prima Corint. 5. c. ſ. Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis, nec inter gentes nominatur, ita vt vxorem patris ſui aliquis habeat.

Quare Papa non pōt diſpenſare inter aſcēdentes, & deſcendentes primi gradus.

Cauſa autem quare Eccleſia non poſſit diſpenſare inter aſcendentes, & deſcendentes, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, filium & matrem, nepotem & auiam: & tamen poſſit diſpenſare in omnibus gradibus cognationis, & affinitatis videtur eſſe Prima, q ſi inter aſcendentes, & deſcendentes non eſt neceſſaria prohibitio non erit neceſſaria inter aliquas perſonas, cum iſtę ſint quibus maior reuerentia debeatur; & tamen falſum eſt, quia tolleretur omnis reuerentia cognationis. tamen aliqua reuerentia eſt de iure naturæ, & quod eſt determinate de iure naturæ non eſt diſpenſabile, & tamen inter fratrem, & ſororem, q ſunt in primo gradu cum non ſe habeant, vt aſcendens, & deſcendens, ſed vt æquales, non debetur talis reuerentia, ideo non eſt ſimile, & ita in hoc poſſet diſpenſari promptius ſi aliqua ſufficiens cauſa occurreret, de affinibus a fortiori diſpenſabitur adueniente cauſa, vt dictum eſt.

Secundo quia inuenimus in his gradibus contra ſactum & licuiſſe, & tamen in aſcendentibus, & deſcendentibus, nunquam inuenimus factum: nam in principio ſęculi frater & ſoror inter ſe contrahebant, nam nulli alij erant, qui poſſent contrahere: ſi tamē ſuiſſet de ſe malum coniugi fratrem, & ſororem inſtituiſſet Deus genus humanum in quatuor indiuiduis, ſ. duobus viris, & duabus fęminis, & filij iſtorum coniungerentur, & non eſſet commixtio fratrum, de aſcendentibus autem nunquam inuenimus factum cū deſcendentibus, quin reprehendatur, ſicut quando Loth cōcubuit cū duabus filiabus, & geniti ſunt inde Moab, & Ammon: Gene. 19. cap. Nam ibi excuſatur Loth, ſ. quòd non vidit, quādo filias cognouit carnaliter, quia eum inebriauerant, ac ſi dicatur ſi ſciens egiſſet, eſſet res deteſtabilis nullam recipiens excuſationem, quia tamen ipſe fuit ignorans propter ebrietatem, aliqualiter excuſatur non tamen omnino, quia vt dicit Aug. contra Fauſtum tantum eſt culpandus Loth, quantū ebrietas illa meruit non quātum inceſtus, & habetur 15. quęſt. 1. cap. inebriauerunt. Inebriauerunt Loth filiæ eius, & ſe neſcienti miſcuerūt, qua propter culpandus eſt quidem, non tamen quantum ille inceſtus, ſed quantum ebrietas illa meretur. Filias autem excuſari non eſt opus, ſed dicere, quòd peccauerunt: nam de Loth eſt neceſſaria aliqua excuſatio, aut ſaltem expediens eo, quòd ſacra ſcriptura vocat eum virum iuſtū ſecunda Petri. 2. cap. Et iuſtum Loth oppreſſum a nefandorum iniuſta ac luxurioſa conuerſatione eripuit, aſpectu enim & auditu iuſtus erat. De filiabus autem non conſtat, quod eſſent iuſtæ; ideo non eſt neceſſe

F eas excuſari a peccato, cum & in alijs poſſemus cōcedere eas peccaſſe, ſed aliqua alleuiatio peccati earum eſt inquantum putauerunt, quòd nullus homo in toto orbe manebat, niſi ipſę, & pater ſuus, & ſic aut periret genus humanum, aut neceſſe erat eas commiſceri patri ſuo. Hac intentione egerunt: Gen. 19. cap. ſ. Dixit maior ad minorem. pater noſter ſenex eſt, & nullus virorum remāſit in terra, qui poſſit ingredi ad nos iuxta morem vniuerſæ terræ: veni inebriemus eum vino dormiamuſque cum eo, vt ſeruare poſſimus ex patre noſtro ſemen.

In primo gradu, & in cæteris conſanguinitatis, & affinitatis Papa poteſt diſpenſare. ſed non debet, niſi cum maxima neceſſitate, & maxime non debet diſpenſare in
G *gradibus in quibus Iudæi, & infideles abſtinent, & quare. Qō. CLII.*

CIrca diſpenſationem ergo dicēdum, quòd inter aſcendentes, & deſcendentes non poſſit fieri ex cauſis dictis: in gradibus autē omnibus conſanguinitatis, & affinitatis fieri poſſit, & tamen non expedit fieri, niſi interdum magna cauſa ſubeſſet: ſimile dicit Leo Papa, & habetur 14. di. cap. ſicut quędam; ſ. Sicut quędam ſunt, quæ nulla poſſunt ratione cōuelli, ita multa ſunt, quę pro neceſſitate temporę, aut conſideratione ętatum oporteat temperari.

De hac re vide inferius q. 162. 163.

H Sed vnum aduertendum eſt, quòd Eccleſia nō debet diſpenſare, licet poſſit, vt contrahatur in illis gradibus, in quibus infideles Iudęi, & pagani abſtinent a cōiugio. Et ratio eſt, quia abſtinere a quibuſdam perſonis videtur pertinere ad quandam ſanctitatem, & caſtitatem, quanto a pluribus autem abſtinetur, tāto apparet maior ſanctitas, ſed turpiſſimū eſt, quòd inter infideles appareat maior caſtitas, & mūditia quam in Eccleſia Dei, ergo non debet diſpēſari, vt aliqui Chriſtiani contrahāt in illis gradibus, tam affinitatis quam cognationis, in quibus infideles putant illicitum eſſe ſibijpſis coniungi, quia Eccleſia Chriſti debet eminere in omni ſanctitate ſuper infideles, nam Chriſtus accepit Eccleſiam ſanctificans eam in lauacro ſpiritus, ita
I vt non haberet maculam, & rugam, aut aliquid huiuſmodi: ad Ephe. 5. cap. Et iſta ſanctitas licet debeat eſſe in omnibus, ita vt infideles admirentur conuerſationē Chriſtianorum. prima Petri. 2. cap. ſ. Conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam, vt in eo quòd detractant de vobis, tāquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes glorificent Deum in die viſitationis: tamen principaliter debebat eſſe in abſtinentia ab operibus carnis. ſecunda Petri. 2. c. ſ. Obſecro vos tanquam aduenas, & peregrinos abſtinere a carnalibus deſiderijs, quæ militant aduerſus animam. Et hoc ita ſeruabant Chriſtiani in primitiua Eccleſia: tanta enim erat eorū continentia ab operibus carnis, quòd gentiles de hoc mirabantur, ſic patet prima Pe-
K tri. 4. c. ſ. ſufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentilium conſummandam, qui ambulauerunt in luxurijs, deſiderijs, vinolentijs, comeſſationibus, & potationibus, & illicitis idolorum cultibus, in quo admirantur non concurrētibus vobis in eadem luxuriæ confuſione blaſphemantes.

Caſtitas & ſanctitas Eccleſiæ primitiuę.

Et ideo peccatum eſſet ſiquis iſtam puritatem de Eccleſia tolleret diſpēſans, vt in illis gradibus cōtrahi poſſit, in quibus infideles non putāt eſſe matrimoniū, ſed fornicationem, vel inceſtum; ideo licet non deficiat poteſtas Eccleſiæ ad diſpenſandum ſi expediret, non debet diſpenſare, quia regulariter non expedit.

Et patet iſtud fundamentum, quia Apoſtolus erubeſcit, quod ſit inter fideles aliquod peccatum, quod

non

non ſit inter gentiles, quaſi maior ſanctitas appareat inter infideles, quam in Eccleſia, & ex hac parte dure arguit, vt patet prima Corinth. 5. cap. ſ. omnino auditur fornicatio iter vos, & talis fornicatio, qualis neque inter gentes nominatur, ita vt vxorem patris aliquis habeat. Et ita ex illa parte Apoſtolus oſtēdit peccatum eſſe graue, quia non erat adhuc inter gentiles talis fornicatio, ſed hoc fieret ſi apud Chriſtianos diſpenſetur, vt aliqui in illis gradibus cōtrahant, in quibus infideles, & gentiles reputabant eſſe illicitū conjungi, & ita non ſolum in primo gradu conſanguinitatis diſpenſari non debet, ſed neq; etiam in hoc modo affinitatis, vt quis accipiat nouercam ſuam in vxorem poſt mortem patris.

De ſenſu verborum D. Pau. 1. Corinth. 5. Omnino auditur inter vos fornicatio &c. Quaeſt. CLIII.

SED objicietur, quòd Apoſtolus non arguit ibi contractum matrimonium cum nouerca, ſed fornicationem, ſine matrimonio, cum dicatur auditur inter vos fornicatio qualis neque inter gentes nominatur.

Dici poteſt vno modo, quòd agitur ibi de matrimonio, accepit enim eam in vxorem, & tamen iſtud vocatur fornicatio, quia cum contrahatur matrimonium inter illas perſonas, quibus non eſt licitum cōjungi non eſt matrimonium, ſed fornicatio, vel inceſtus, & quia non licebat accipere nouercam in vxorem, ſi acciperetur, eſſet fornicatio.

Secundo patet idem, quia dicitur auditur fornicatio inter vos, qualis neque inter Gentes nominatur, & ita inter Gentiles iſtud habebatur, vt fornicatio ſi fieret, & tamen Gentiles non indicabāt peccatum eſſe fornicationem ſimplicem, ſed adulterium, vel inceſtum, aut huiuſmodi, ſ. ſiquis cognoſcat volentem illam mulierem ſine fœdere matrimonij, quam neq; in coniugem, licet accipere: ergo ſicut cum nouerca malum eſſet fornicari, ſine fœdere matrimonij inter Gentiles, ita eſſet illicitum eam accipere in vxorem, & ideo ſemper procedebat argumentum, quia ſi inter Gentiles reputabatur illicitum contrahere cum nouerca, multo magis illicitū reputabitur inter Chriſtianos.

Alio modo poteſt dici, quòd argumentum procedit etiam ſi intelligamus, ꝙ non erat matrimonium, ſed fornicatio, etiam ſi diceretur, quòd aliquis cognoſceret vxorem patris ſui, ideſt nouercam, illo viuente, ſicut Ruben cognouit Balam vxorem patris ſui Iacob, Gene. 35. cap. propter quod Iacob in morte maledixit ei. Gene. 49. cap. ſ. non creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius: iſto enim modo non oſtendetur, quod non liceat accipi nouercam in vxorem, quaſi ſit illicitum inter Gētiles, quia hoc non concluditur, ſed inferetur illa regula generalis, quia illud, quod inter infideles, vel Gentiles reputatur illicitum, debet multo magis inter fideles reputari. Et ita manebit, quòd ſi aliqui gradus reputantur illiciti ad contrahendū inter Paganos, & Iudæos, multo fortius inter nos debent reputari, & ideo in illis non debet diſpenſari, quia tunc oſtenderetur Eccleſia minoris ſanctitatis, & puritatis quam ſit ſtatus infidelium, quod Apoſtolus reputat magnū inconueniens. nō igitur debet in talibus diſpenſari licet Eccleſia poteſtatem habeat ad hoc. Secundo patet illud principaliter, quia poteſtas data eſt miniſtris Eccleſiæ ad ædificationem, non ad deſtructionem, ſicut Apoſtolus dixit, ſibi ipſi traditam ſecunda Corinth. 10. cap. & ideo ſolet dici, quòd Papa non poteſt diſpē-

Secunda ratio ad ſecundā partem concluſionis poſitæ. q. 152.

A ſare in his, in quibus decoloratur ſtatus Eccleſiæ, ſiue contra vniuerſalem ſtatum Eccleſiæ, vt dicit Glo. de reſtitutio. ſpoliato, capi. literas ſuper parte non poteſt diſpenſare, & ſolet ad hoc allegari illud cap. ſunt quidam. 25. q. 1. & tamē ſi fiat aliquid, in quo Eccleſia appareat minoris ſanctitatis, quam infidelium ſtatus, decoloratur valde ſtatus Eccleſiæ, ſed tale eſt ſi diſpenſetur, vt contrahant aliqui fideles in gradibus, in quibus ipſi infideles non contrahunt, & iudicant illicitum eſſe contrahere, ergo non debet in illis gradibus, aut cū talibus perſonis diſpenſari.

Solutio ad motiuum primæ opinionis poſitæ, ſupra quaeſt. 149. dicto cap. literas, de reſtitutione ſpoliatorum. Quaeſt. CLIIII.

B NVNC redeundum ad reſpondendum ei, quod dicebatur in cap. literas, extra de reſtitut. ſpol. cum dicitur: quando aliquis cōſanguinitatis gradus objicitur, in quo ſedes Apoſtolica diſpenſare non poteſt, neque conſueuit. Dici poteſt vno modo, quod Papa non aſſerit ibi eſſe aliquem gradum conſanguinitatis, in quo nō poſſit diſpenſare, ſed illud ponitur ibi iuxta verba proponēris quæſtionem, quod patet, quia dicitur reſcripto apoſtolico poſtulas edoceri, vtrum quādo aliquis gradus &c. & etiam poſtea eod. cap. dicitur, cum in illis diſpenſari non poſſit, & in his valeat diſpenſari. Nam illud non dicitur ſecundum intentionem Innocentij C condentis illam decretalem: ſed eſt opinio quorundā quam ipſe ibi inducit, nam duas opiniones ibi inducit, & neutram quantum ad principale approbat, neq; reprobat: & patet, quia dicitur, opinioni autem vltimę non incongruè videtur adaptari.

Secundo poteſt dici, & melius, quòd iſta verba ſunt de intentione Innocentij Tertij conditoris illius Decretalis, & hoc eſt verum, quia quando ipſe vult oſtendere ſecundum opinionem eſſe quantum ad aliquid rationabilem, dicit: opinioni autem vltimæ non incōgrue videtur adaptari, vt in gradibus conſanguinitatis diuina lege prohibitis reſtitutioni aditus præcludatur ſi in conſtitutione interdicti humana reſtitutio locū D habeat cum effectu, & ſequitur ratio cū in illis diſpenſari non poſſit, & in his valeat diſpenſari.

Sed tunc dici poteſt, quòd Innocentius dixit ibi, ꝙ non poterat diſpenſare Papa, ideſt, nec decebat, neq; expediebat, & hoc colligitur aliqualiter ex verbis eius in principio cap. cum dicitur, quando gradus conſanguinitatis objicitur, in quo ſedes Apoſtolica diſpenſare non poteſt, nec etiam cōſueuit: Nam ſi poneretur ibi propriè non poteſt ſuperuacuum eſſet, quod additur, neque conſueuit: nam ſi non poteſt, nullo modo faciet, quia velle hoc facere eſſet aperte errare, & tamen non debet poni aliquid ſuperfluum in verbis iuris, ideo debet alio modo intelligi, ſ. vt non ſit ſuperuacuum aliquid.

Et erit ſic, quòd intelligatur non poteſt, ſ. honeſte, E & tamen poteſt de plenitudine poteſtatis, cum nō ſit arctata in hoc caſu poteſtas Papæ, & tamen Papa non vult facere, niſi quod eſt honeſtum, & expediat, & qa ſtante honeſtate nō poteſt fieri diſpenſatio in talibus, dicitur, quòd Papa non poteſt diſpenſare, & tunc conuenienter additur, nec conſueuit, quia licet non eſſet honeſtum, vel expediens, quòd in hoc diſpenſetur, cum tamen Papa hoc poſſit, interdum tamen diſpenſaret, & ſi hoc feciſſet aliquando præſumeretur, quòd alibi facere vellet in ſimilibus caſibus, & tunc non haberet tantam difficultatem quęſtio illius. c. literas. ſed eſſet ſicut, quando obijcitur ſolum gradus vetitus humanæ conſtitutionis, & in illo caſu reſpōdet ibi Papa,

quòd

quòd non peccat, qui in hoc articulo ad mandatum Eccleſiæ reddit debitum coniugale. Ideo vt excludatur ille caſus, & fiat quęſtio difficilior, dicitur de gradibus, in quibus non poteſt Sedes apoſtolica diſpenſare, ſ. non poteſt ſeruata honeſtate, & eo, quod expedit, neque etiam conſueuit, ſ. quia nunquam voluit in talibus vti plenitudine poteſtatis. Nam tunc etiam ſi Papa iubeat mulieri commiſceri viro ſuo, non intelligitur diſpenſare in impedimento matrimonij, quod inter eos eſt, & alter coniugum, vel vterque eſſe ſcit: nam ſi conſueuit circa talia diſpenſari, poſſet credi, quòd & tunc diſpenſabat, & ita manerēt licite coniuges in actu matrimoniali, & potius deberet, qui tale impedimentum non erat reddere debitum, quam ſuſtinere ſententiam excommunicationis, quia tamen in caſu illo Sedes apoſtolica nunquam conſueuit diſpenſare, non debet credi, quòd diſpenſet iubēdo reddere debitum. Et ita manet quęſtio difficilis, & reſpondetur pòſtea, quòd ſciēs impedimentum iſtud potius debet humiliter ſuſtinere ſententiam excommunicationis, quam debitum reddere eod. c. literas.

Quæ ſunt illa, in quibus Papa, ſeu Eccleſia non poteſt diſpenſare, etiam ſi vtatur plenitudine poteſtatis. Et quæ ſunt, in quibus poteſt diſpenſare, ſed non decet, vt diſpenſet, & quando Papa abutitur poteſtate ſibi conceſſa, & peccat, & nihil prodeſt diſpenſatio, & quando errat clauis, & quando non.

Quæſt. CLV.

CIRCA prædicta ſciendum, quòd quidā ſunt, in quibus Papa, aut Eccleſia diſpenſare nullo modo poteſt, etiam de poteſtate pleniſſima, vel abſoluta, & in talibus Papa diſpenſando nihil facit, ſed potius errat, & peccat mortaliter, & nō prodeſt diſpenſatio ei, cui fit quantum ad Deum neque quantum ad Eccleſiam militantem. Alia ſunt, in quibus Papa diſpenſare poteſt, ſed nō decet, vt diſpenſet, neque expedit, & ſi in talibus de facto diſpēſet poterit quidem tenere diſpenſatio, & tamē Papa peccat abutendo poteſtate ſibi conceſſa.

Collige hic, qñ errat clauis Papæ.

De primis patet, ſicut in his, quę dixit Chriſtus, & in his quę Apoſtoli dixerunt ex Chriſti mandato, nō faciēdo ſtatuta cęremonialia, & in illis, quę Chriſtus aperte non dixit, aut Apoſtoli, & tamen doctores ſacrę Scripturę ſubtiliter inquirentes oſtendūt ea fuiſſe de intentione Chriſti: nam ſi in his vellet diſpenſare faceret contra mandatum Chriſti, in quo nullus poteſt diſpenſare, niſi ipſemet Chriſtus, cū cęteri ſint eo inferiores, aut minores, ſic dixit Vrbanus Papa, & habetur 25. quæſt. 1. ſunt quidam, ſ. Sunt quidam dicētes Romano pontifici ſemper licuiſſe nouas leges cōdere, quod & nos non ſolum non negamus, ſed etiā valde affirmamus, ſciendū vero ſummopere eſt, quia inde nouas leges condere poteſt vnde Euangeliſtę aliquid nequaquam dixerunt, vbi non aperte dominus, nec eius Apoſtoli, & eos ſequentes ſancti patres ſententialiter aliquid diffinierunt, ibi non nouam legem Romanus pontifex dare, ſed potius, quod prædicatū eſt vſque ad animā, & ſanguinem confirmare debet, ſi enim, quòd Apoſtoli docuerunt, & prophetę, deſtruere (quod abſit) niteretur non ſententiam dare, ſed magis errare conuinceretur.

An Papa poſſit contra dicta Apoſtolorū diſpēſare, & q in dictis pure moralibus aut in his q ſunt de voluntate Chriſti nō pōt: bñ tñ i dictis cæremonialibus, q non ſunt de intentione Chriſti.

Sed quod dicitur de dictis Apoſtolorū, quòd non liceat contra illa diſpenſare eſt intelligendum, quando continent doctrinam moralem, ſecus ſi cęremonialem, quia tunc potius ipſi inſtruebant Eccleſias illas, quibus ſcribebant, quam darent documentū omnibus catholicis, & in talibus Papa poteſt diſpenſare, ſicut Apoſtolus dixit non eſſe ordinandum bigamū, nec homicidam. Prima ad Timo. 3. cap. & tamen cer- F tum eſt, quòd Papa poteſt in his diſpenſare, & aliquā do diſpēſauit, & diſpēſat. Cauſa huius eſt, quia minor non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris, ęqualis tamē poteſt diſpenſare in lege ſui ęqualis, quādo in eadem iuriſdictione, vel poteſtate ſuccedit. Chriſtus autem eſt maior omnibus, ideo ſiue mandaret aliquid morale, ſiue iudiciale, ſiue cęremoniale non erat diſpenſabile. Secus de Apoſtolis, quia illi non ſunt in poteſtate maiores ſummo pontifice, licet ſint maiores in ſanctitate, quia ſummus pontifex eſt Petro ęqualis in poteſtate, & tamen Petrus non erat minor aliquo Apoſtolo in poteſtate, ſed aut maior omnibus, aut ſaltem ęqualis, ideo Papa nō erit minor aliquo Apoſtolo in poteſtate, ideo poterit Papa diſpenſare in dictis Apo- G ſtoli, ſi illa non continent doctrinam moralem, quia tunc non eſt illud diſpenſabile, cum talia ſint de iure naturę, & lex naturalis nō eſt diſpenſabilis per aliquē, quia eſt lex a Deo data in cordibus noſtris, ad Roma. 2. c. in lege autem Dei nemo poteſt diſpenſare, quia ille eſt ſuperior.

Lex naturalis nō eſt diſpenſabilis p Papā, nec p cōſequens oīa q ſunt de iure naturæ.

Etiam ſi Apoſtolus poneret mādatum aliquod cęremoniale, & conſtaret, quòd illud dicebat de intentione Chriſti, non erat diſpenſabile, hoc voluerūt intelligere quidam iuriſtę, licet non ita aperte dixerūt, forte neſcientes diſtinguere, ſicut 25. queſ. 1. ſunt quidam. iam allegato, vbi dicitur, quòd poteſt Papa ſtatuere legem non dicendo contra Apoſtolos, ſed cōtra eos non poteſt, dicit ibi Ioannes in Gl. poteſt ſatis ſuſtineri, quòd Papa contra Apoſtolum diſpenſat, nō H tamen in his, quę pertinent ad articulos fidei. Debuiſſet autem melius dicere, non tamen in moralibus, aut in his, quæ ſunt de voluntate Chriſti: nam ſi aliqd ſit pure morale, etiam ſi conſtaret, quòd Chriſtus nō dixiſſet illud, & diceret Apoſtol9, teneremur ad illud & non eſſet diſpenſabile, quia tale etiā ſi neque Chriſtus, neque Apoſtolus diceret obligabat indiſpenſabiliter, ſicut eſt de illis, quæ continentur in decalogo antequā daretur a Deo. Sic enī ſi aliquid dicat Apoſtolus, quod pateat de intentione Chriſti eſſe, vt quia Apoſtolus hoc ſignificat, eſt indiſpenſabile, quātumcunque ſit cęremoniale, modum tamen ſupra poſitū loquendi tenent communiter iuriſtę, ſic patet in Gl. cap. literas. de reſti. ſpol.

I

An Papa poſſit diſpenſare in dictis ſanctorum doctorum Eccleſiæ ſacram Scripturam interpretantium, & contra dicta eorum dare legem, et de intellectu mirabili capituli quidam 25. quæſt. 1. Quæſt. CLVI.

QVOD autem dicebatur, & eos ſequentes ſancti patres ſententaliter aliquid diffinierunt, aliqui male intelligunt dicentes ſanctos patres, ideſt ſummos pontifices ſequētes eos, ſ. ſuccedentes Petro, & tunc eſſet ſenſus, quòd Papa non poſſet diſpenſare in cōſtitutione facta per aliquem ſuum anteceſſorem; cum omnes illi ſint patres ſequentes, ideſt ſucceſſores Petri. Sed iſtud eſt fal- K ſum, quia par in parem non habet imperium: omnes enim ſummi pontifices ſunt ęquales in poteſtate, cū quiſque corū tempore ſuo ſit vicarius Chriſti in terris, ergo non poteſt aliquis eorum pręſcribere legem alteri, a qua non liceat ei recedere. poterit igitur vnus in lege alterius diſpenſare immo eas caſſare.

An Papa pōt diſpēſare cōtra ſtatutū generale Eccleſiæ, & totius concilij.

Ex hoc etiam apparet error quorundā qui putant, quod Papa non diſpenſare poſſit contra ſtatutum generale Eccleſiæ: nam poteſt diſpenſare immo tollere illud in totum: ſic enim Innocentius Tertius caſſauit conſtitutionem totius Eccleſiæ, ſ. de non contrahendo in ſeptem gradibus cognationis reducendo vſque ad quartum gradum. extra de conſang. & affini. c. nō debet.

debet. & ita dicit Gloſa 25. quæſt. 1. cap. ſunt quidam.

Secundo pater, quòd non ſit ille intellectus literæ, quia tunc, quando ratio redditur etiam de hoc diceretur, ſed non dicitur, immo ſolum de Apoſtolis, & prophetis. ſ. ſi enim, quod docuerũt Apoſtoli, & prophetæ deſtruere (quod abſit) niteretur non ſentẽtiam dare, ſed magis errare conuinceretur. Et ita non dicitur ibi de ſucceſſoribus Petri, ſ. alijs pontificibus prædeceſſoribus ſuis.

Ideo dicendum, quòd ſenſus literę eſt, quòd ſancti patres vocentur omnes ſancti doctores, vt Hieronymus, Hilarius, Ambro. Auguſt. Gregorius, & alij, qui expoſuerunt dicta Christi, & Apoſtolorum in ſenſu ſano, & catholico, nam quando iſti oſtendunt aliquid ſenſiſſe Chriſtum, vel Apoſtolos ratione, vel ſcripturis illud deducẽtes aperte, licet Chriſtus, aut Apoſtoli iſtud expreſſe non dixerint, Papa non poteſt diſpenſare, aut legem condere contra id, quod iſti dicunt, quia illud eſſet legem cõdere contra dicta Chriſti, & Apoſtolorum, cum illud neceſſario ſequatur ex dictis Chriſti, & Apoſtolorum, & tũc exponitur litera illa, ſcilicet, quòd ſancti patres, ideſt, & doctores, qui vocãtur patres, quia nos doctrina gignunt formãdo in nobis Chriſtum. Vocantur iſti ſequentes eos, ideſt Chriſtum, & Apoſtolos, & ſequuntur quantum ad ſententiam exponendo illorum dicta. Et bene dicitur ſequẽtes eos, quia ſi doctores aliquid dicant, quod non manifeſte deducant ex dictis Chriſti, aut Apoſtolorum non eſt neceſſe ſtare eis, ſed poteſt Papa legem cõdere contra dicta eorum, quia in hac parte Papa eſt ſuperior eis, cum a ſe dicant, & non oſtendãt maiorem auctoritatem. Cum autem probant ex dictis Chriſti, vel Apoſtolorum, quod volũt, ſunt ſuperiores Papa, quia non ipſi dicunt, ſed Chriſtus, ideo ſicut nõ poteſt Papa legem condere contra dicta Chriſti, nec diſpenſare in eis, ita neque poteſt contra dicta horum dare legem, & tunc bene applicatur id, quod redditur eod. c. pro cauſa, ſ. Si enim, quod docuerũt Apoſtoli, & prophetæ, quod abſit, deſtruere niteretur, non ſentẽtiam dare, ſed errare conuinceretur. Non dixit ibi de dictis Chriſti, ſed de dictis Apoſtolorum, & prophetarum, quia de dictis Chriſti nulli dubium erat, quòd nemini licebat contra ea quicquam dicere. De dictis autem Apoſtolorum, & prophetarum poterat magis dubitari, ideo de illis dixit. Nõ dixit autem de dictis ſanctorum patrum, quia intelligebatur ex pręcedentibus. nam dicta illorum non accipiuntur hic, vt firma, niſi inquantum ipſi ſequuntur Chriſtum, & Apoſtolos, ſ. ex dictis eorum concludunt, quod dicunt, & tunc cõtra eorũ dicta diſpenſare non eſt, niſi cõtra dicta Chriſti, & Apoſtolorum diſpenſare, ſed ſi contra hæc doceat, vel ſtatuat Papa oſtendit ſeipſum errare, ergo idẽ erit ſi cõtra doctrinam iſtorum doctorum aliquid dicatur, ideo non oportuit in redditione cauſę exprimi de illis. Hęc igitur ſunt, in quibus Papa nullo modo poteſt diſpenſare, neque bene neque male, quia poteſtas ſua non ſe extendit ad hoc: nam diſpenſaret in lege ſui ſuperioris, quod non poteſt.

Quæ diſpenſabilia ſunt per Papam, tamen diſpenſari non debent: Quæſt. CLVII.

ALIA ſunt, in quibus Papa diſpẽſare poteſt, ideſt poteſtas ſua extendit ſe ad illud, & tamen non expedit, quòd diſpenſet, quia diſpenſando male faceret, & peccaret, ſicut ſi Papa vellet tollere omnes conſtitutiones ſuorum anteceſſorum reuocando omnia, quæ ſunt ſcripta in libris iuris, & omnia ſtatuta quibus reguntur Eccleſiæ, faciendo alia ſtatuta non ita bona, certum eſt, quòd

A poteſtas ſua ad hoc ſufficit: nam nullus prędeceſſor ſuus fuit maioris poteſtatis, ergo nullius lege potuit obligari, & ſic omnes eorum leges, aut ſtatuta quantumcunque bona, dũ tamen ſint pure poſitiua, poteſt reuocare introducendo alia non tam bona; neq; tam vtilia Eccleſiæ Dei.

Dixi autem de ſtatutis pure poſitiuis, quia aliquid iuſſerunt pontifices, & ſcriptum eſt in iuribus, quod non eſt pure poſitiuum, ſed vel eſt dictum a Chriſto, vel ab Apoſtolis, vel eſt de lege naturę, in talibus non poteſt aliquid immutari, & hoc licet recitentur in conſtitutionibus factis a pontificibus, non habent auctoritatem ab eis: nam etiam illis non ſtatuentibus ſeruarentur, & neceſſe erat ſeruari. Sed pure poſitiua

B ſtatuta, vel ſtatutorum partes dicuntur ea, quæ ita cõſtituta ſunt ab aliquo pontifice, quod ſi ab eo non cõſtituerentur, nullo modo obligarent, & de his eſt verum, quòd quilibet pontifex poteſt reuocare omnia, quę ſtatuerunt prædeceſſores ſui, quia nullius eorum lege obligari potuit cum non ſit in poteſtate minor.

Si tamen aliquis Papa reuocaret omnia, quæ ſcripta ſunt in libris iuris ſtatuta a ſuis pontificibus prędeceſſoribus nihil ſuper his ſtatuendo, vel faciendo non tam bonas leges, certum eſt, quòd peccaret mutãdo bonum in malum, & reducendo Eccleſiam ad deteriorem ſtatum: peccaret enim iſte per malam adminiſtrationem, & tamen quandiu pontifex eſſet, poteſtatem haberet ad hoc. De his ergo dicitur, quod poteſt diſpenſare, ſed non debet, quia non expedit, immo prohibitum eſt pontifici in talibus diſpenſare, ſicut pro-

C hibitum eſt ei peccare mortaliter. Simile eſt de retinẽdis, vel non retinendis coniugibus infidelibus poſt conuerſionem alterius coniugis ad fidem, nam non eſt illicitum abijcere recedendo ab infideli cum dominus non vetuerit, ſed licentiam dederit recedendi, nõ expediebat tamen recedere, aut dimittere maxime in Eccleſia primitiua, quia quamuis liceret per legem iuſtitię non expediebat per legem charitatis, & tantarũ vitium fuit hoc non expedire, quia Apoſtolus vetuit recedere, vel dimittere prima Corinth. 7. ca. quia non expediebat quamuis non eſſet illicitum dimittere, ſic dicit Auguſt. in Epiſtola ad Pollẽtium, & habetur 38.

D quæſt. 1. cap. iam nunc. & cap. hic enim. Ita eſt nunc de gradibus vetitis in veteri lege: nam magna honeſtas eſt, quòd ſeruentur illi gradus, vt non contrahatur in eis, tum quia Deus etiam illi populo rudi, & imperfecto oſtendit non licere coniungi in illis gradibus, & multò fortius erit nobis inhoneſtum in illis coniugi, quibus debet ineſſe maior honeſtas. Tum quia infideles communiter abſtinent ab illis gradibus, & reputant fornicationem eſſe commixtionem in his gradibus, & tamen in nobis maior puritas debet apparere quam in alijs, ideo non debemus in his gradibus coniungi, & diſpenſari in hoc nihil aliud eſt quam Eccleſiam reddere minus honeſtam quam ſtatum infidelium, & in iſto ſenſu optime dixit Innocentius Tertius in alleg. c. literas, quod occurrit gradus conſanguinita- Intellectus ad ca. literas. de reſtitu. ſpoli.

E tis, in quo nõ poteſt Sedes apoſtolica diſpenſare, ideſt poterat per poteſtatem, ſed non poteſt per honeſtatem.

Et quia hoc vult poſſe, quod ſeruata honeſtate, & bona adminiſtratione poteſt, dicit ſedem Apoſtolicam non poſſe in his diſpenſare, & in iſto ſenſu optime dicit, & ita etiam exponetur alia particula eiuſdẽ capitu. literas, ſcilicet in his non valeat diſpenſari, ideſt non poſſit ſeruata honeſtate, & tamen ex plenitudine poteſtatis poterit diſpenſari.

Non eſt neceſſe quicquid Papa aſſerit eſſe verum, immo in deciſionibus cauſarum ſæpe inueniuntur erraſſe, & contrarias opiniones habuiſſe. Quæſt. CLVIII.

SI tamen diceret aliqnis, quòd intentio Innocẽtij eſt, quòd nullo modo Papa poſſit in his diſpenſare, ideſt nõ ſufficiat poteſtas eius ad hoc. Dicendum eſſet, quòd non erat verum, quòd ille putaret, ſed deciperetur neſciens quantum ſe extenderet poteſtas ſua, & iſtud non eſt inconueniens, quia non eſt neceſſe verum eſſe quicquid aſſerit pontifex Romanus. Et patet primo, quia habuerunt circa eandem rem contrarias opiniones diuerſi pontifices, & tamen non poſſunt contraria, vel contradictoria ſimul eſſe vera, ergo aliquis illorum tunc errabat. Patet hoc, vt in allegat. cap. literas de reſti. ſpo. & in c. quanto. de diuort. vbi ponuntur contrariæ opiniones pontificum circa eandem rem.

Secundo, quia licet Romanus pontifex habeat maiorem poteſtatem a Deo quam aliquis de viuẽtibus, tamen non habet ampliorem cognitionem veritatis, ideo ſi diceremus, quòd aliquis homo eſſet condens legem, in qua non poſſet diſpenſare Papa, eſſet error, quia oſtenderemus eſſe alterum maioris poteſtatis ꝙ ſit Papa. etiã ſi diceremus, quòd aliquis homo eſſet, qui poſſet diſpenſare in quacunque lege, quam faceret Papa, eſſet error, quia oſtenderemus eſſe aliquem ęqualem Papę in poteſtate. ſi tamen dicamus, quod aliquis homo eſt, qni ſcit abundantius quã Papa quantum ſe extendat poteſtas eius, non eſt inconueniens, quia in hoc non damus ei maiorem poteſtatem, ſed maiorem ſcientiam. & tamen dare maiorem ſcientiã alteri quam Papæ non eſt inconueniens. De mortuis manifeſtum eſt, quia quilibet de beatis certum eſt, ꝙ plenius cognoſcit ea, quæ ad Papam pertinent quam Papa, & quam quilibet viuentium, & tamen nullus de beatis habet poteſtatem vllam in Eccleſia. De viuentibus etiam patet, quia multi alij ſunt doctiores, quam Papa, ſiue per ſtudium literarum, ſiue per diuinam illuminationem.

Tertio, quia poteſtas Papę non eſt ex ſtatuto Papę, ſed ex conceſſione Chriſti, Papa quidem poteſt dare poteſtatem magnam, vel paruam pręlatis alijs inferioribus, ſed ſibiipſi non poteſt dare poteſtatem: ſi enim ſibiipſi poteſtatem dare poſſet, nunc immẽſam poteſtatem daret, & tũc verum eſſet, quòd nemo melius poteſtatem Papæ noſſet, quam ipſemet, & ſtandum eſſet ſimpliciter dicto eius de magnitudine, vel paruitate poteſtatis ſuæ, & erraret ſiquis diceret non eſſe talem, aut tantam poteſtatem quantum ipſe diffiniret, ſed poteſtas Papę quę eſt poteſtas Petri eſt a Chriſto, quæ oſtenditur ex verbis eius in Euangelio, & tamen literam Euangelicã alij intelligunt melius quam Papa, & difficultates, quæ circa illã ſunt. ergo aliquis poterit de poteſtate Papę loqui verius, & certius quam ipſe qui Papa eſt, ſicut aliquis eſt non Epiſcopus, qui melius nouit Epiſcoporum poteſtatem quam aliquis Epiſcopus.

Quarto patet, quia iſta eſt regula, quòd circa ea, quæ ſunt iuriſdictionis magis eſt ſtandum Papę quã alicui viuenti, & tamen quãtum ad determinationes veritatis etiam in ſacra Scriptura magis eſt ſtandum dictis virorum doctorum, quam Papæ, ſic diffiniuit Gratianus 20. diſt. c. decretales. in fi. dicens: Apparet, quòd diuinarum ſcripturarum tractatores, & ſi ſcientia pontificibus pręemineant, tamẽ quia dignitatis eorum apicem non ſunt adepti, in ſacrarum Scripturarũ expoſitionibus eis pręponuntur, in cauſis vero diffiniendis ſecundum poſt eos locum merentur. Et ita tenet ibi Gloſa in principio ſummę, ſcire tamẽ de po-

F teſtate Papę nõ pertinet ad diffinitionem cauſarum, quia Papa non tribuit ſibi poteſtatem per ſententiam ſuam, ſed pertinet ad cognitionem ſacrę Scripturę, in qua habetur cõceſſio poteſtatis datę Petro, quam accipiunt omnes ſucceſſores ſui ęqualiter, ergo circa hãc magis poterit dicere veritatem aliquis vir doctus expoſitor ſacrę Scripturæ, quam aliquis Papa, qui nõ eſt tam doctus, & magis credemus ei.

An ſit magis ſtandum dicto Papæ, quam cuiuſcunque alterius doct. circa cognitionem Scripturæ ſacræ. Quæſt. CLIX.

G SED obijcietur, quòd etiam circa ea, quæ ſunt in veritatis cognitione magis ſit ſtãdum Papæ quam alicui viuenti: nam non ſunt difficiliores dubitationes, quam circa fidem, & articulos fidei, & in quibus maius vertatur periculum, & tamen in his diffinire pertinet ad Papã, & non ad alios, ſic patet extra de baptiſmo, & eius effectu. cap. maiores, ſ. Maiores Eccleſiæ cauſas pręſertim articulos fidei contingentes ad Petri Sedem referendas intelligit, qui eum quęrẽti domino, quem diſcipuli dicerẽt ipſum eſſe, reſpondiſſe notabit, tu es Chriſtus filius Dei viui, & pro eo dominũ exoraſſe, ne deficiat fides eius. Idem patet 24. queſt. 1. cap. quotiens, ſ. Quod quoties fidei ratio ventilatur arbitror omnes fratres, & omnes coepiſcopos veſtros non niſi ad Petrum, ideſt ad ſui nominis, & honoris auctoritatem debere re-

H ferre.

Dicendum, qnòd in diſcuſſione duriorum, quę circa articulos fidei, aut alia pertinentia ad ſacram Scripturam veniunt, duo poſſunt cõſiderari, vnum eſt inuentio, & diffinitio veritatis, aliud eſt coertio ad tenẽdum id, quod determinatum fuerit, vt verum. Quantum ad primum, dicendum quòd multi ſunt, qui facilius, & verius determinare poſſint dubia circa articulos fidei, quam qui Papa eſt, quanto maiori ſciẽtia literarum, vel diuino lumine vigent, ſed quantum ad ſecundum, nemo eſt, qui facere poſſit, niſi Papa, quia ea, quę ſunt fidei, debent teneri ab omnibus fidelibus, ſicut fides omnibus eſt neceſſaria, ſine qua nõ eſt poſſibile Deo placere, ad Hebrę. 11. cap. & tamen nemo

I eſt, qui habeat auctoritatem ſuper omnes fideles, niſi Papa, ideo nemo poterit coercere omnes ad tenendũ aliquid pro vero, & articulo, niſi ipſe, & in hoc ſenſu verum eſt, quòd ad ſolam Sedem apoſtolicam pertinet in dubijs talibus diffinire, ſ. quod diffinitum fuerit, iubere ab omnibus teneri, & tunc non eſt Papa, qui veritatem inquirit, ſed viris peritis in diuinis literis iſtam diſcuſſionem cõmittit. Quod vero per eos inuentum fuerit, vt verum, & ſacrę fidei conſonum, diffinit Papa eſſe veritatem catholicam, & iubet omnibus illam tenere, vt veritatem catholicam, quod periti viri facere nõ poſſunt, ſed ipſe ſolus. Et iſte eſt ſenſus in alleg. capitu. quoties, ſ. quoties fidei ratio ventilatur arbitror omnes fratres, & coepiſcopos noſtros

K non, niſi ad Petrum, ideſt ad ſui nominis, & honoris auctoritatem referre debere, veluti nũc retulit veſtra dilectio, quòd per totum mundum poſſit Eccleſijs omnibus prodeſſe. Quaſi dicat, iſta fuit cauſa dicendi, quòd referri debet ad Sedem apoſtolicam, ſcilicet. vt id, quod de fide determinaretur poſſet prodeſſe omnibus Eccleſijs per mundum, quod non fieret, ſi per aliquem alium determinaretur, cum nulli ſubijciantur omnes particulares Eccleſiæ, niſi Papæ. Sic autem eſſet in pręſenti de poteſtate Papę in diſpenſando: ſi enim in dubium verteretur, an Papa poſſet diſpenſare in gradibus conſanguinitatis vetitis in veteri lege, & ipſe ſuper hoc habita diligente diſcuſſione, quem admo-

admodum conſueuit in determinando ea, quæ ſunt fidei, determinaret hoc, vel illud, magis ſtaremus determinationi ſuę, quam alicuius viri periti, & tamen quādo aliquid tale Papa inducit, non de principali intentione, ſed accidētaliter, vel in confirmationem alicuius, quod intendit, non eſt inconueniens, quòd erret, neſciens veritatem, & ita in præſenti in cap. literas de reſti. ſpo. non intendebat Papa diffinire, an eſſet aliquis gradus conſanguinitatis, in quo ipſe diſpenſare non poſſet, neque de hoc quærebatur, ſed ſolum quādo obijcitur aliquis gradus conſanguinitatis diuina lege prohibitus ei, qui petit reſtitutionem coniugis, an debeat fieri reſtitutio, vel non, hoc ibi quęrebatur, & ob hoc Papa dixit ibi incidentaliter eſſe aliquos gradus, in quibus non poſſit Sedes apoſtolica diſpenſare, talia autem non ſunt ibi, quæ diffiniuntur, ſed quæ inducuntur in pręſumptionem, vel cōfirmationem eorum, quæ diffiniuenda ſunt, & in illis aliquando errant ſummi pontifices, non ſufficienter intelligendo ſcripturas ſacras, manet tamen eis ſemper ſaluum, & liberum, quod poteſtatis eſt, quia id, quod ex poteſtate iubent non eſt verum neque falſum, ſed bonum, aut malum, & ideo ſemper obligat mandatum eorum, quia in illo non errauerunt, quia fecerūt, quod potuerunt, & forte bene, & iuſte, ſed errauerunt in aſſertione quorundam, quæ ipſi non iubent.

An decimæ hodie ſint de iure diuino, vel poſitiuo, et an nunc maneat obligatio eas ſoluendi, & quo iure ſeu obligatione ſoluuntur, & de nouo intellectu capituli parochianos de decimis. *Quæſt.* CLX.

SIMILE patet extra de decimis capit. parochianos. vbi Alexander Tertius vult oſtendere, vel ſupponere decimas eſſe nunc de iure diuino, dicens: Cum decimę non ab homine, ſed ab ipſo Deo ſint inſtitutę tanquam debitum exigi poſſunt. Ibi Alexander vnum ſupponit tāquam verum, aliud iubet tanquam bonum, & iuſtum: ſupponit tanquam verum, quòd ſint decimę de iure diuino, & hoc non eſt verum, vt ſtatim dicemus, iubet autem, vel ſtatuit, quod tanquam debitum exigi poſſint, & hoc bonum eſt, & iuſtum, & ita tenentur ad eas ſoluendas fideles, D ſicut ſi eſſent vere debitę, immo ſunt vera debita, quę populus Chriſtianus debet Chriſto pro miniſtris ſuis, aut debet miniſtris pro miniſterio, quod Deo pręſtāt loco totius populi Chriſtiani. Cum autem dicitur, quòd decimæ non ſunt ab homine, ſed a Deo, non eſt verum: nam per hoc vult inferre Alexāder, quòd ſint de iure diuino, & nō de iure poſitiuo, & cum dicitur quòd ſunt a Domino inſtitutæ petitur, an intellexit Alexander de nouo, aut veteri teſtamento, ſi accipiatur de inſtitutione in veteri lege, confitemur illud, & tamen non ſequitur inde, quòd in nouo teſtamento debeant ſolui, ſed ſolum in veteri, ad hoc autem, vt concludat nunc eſſe debitas decimas tanquam a domino inſtitutas, quod intendit Alexāder, neceſſe eſt, quòd dicat eſſe factam inſtitutionē aliam de decimis E in nouo teſtamento, aut illa, quæ tunc facta eſt duret nunc. Non ſtat primum, neque in Euangelijs, neque in verbis Apoſtolorum iſtud inuenitur, etiam ſiquis diligenter legat, niſi quis obiecerit de verbis Chriſti. Matth. 23. capitu. ſcilicet. Vę vobis ſcribæ, & Phariſęi hypocritæ, qui decimatis mentam, & anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis iudiciū, miſericordiam, & fidem, hæc oportuit facere, & illa non omittere. In quibus Chriſtus videtur dicere decimas nunc deberi.

Decimæ non ſunt hodie de iure diuino.

Sed dicendum, quòd hoc non ſtat. Primo quia ibi non eſt inſtitutio aliqua decimarum: nam dato, quòd A aſſereremus eas debitas in teſtamento nouo, non poſſet dici, quòd per illa verba inſtitutę erant, quia ille non erat modus inſtitutionis, ſed ſimplex relatio de eo, quod faciebant Phariſęi.

Secundo, quia neque per iſta verba Chriſti oſtenditur obligatio aliqua ad dandum decimas in nouo teſtamento, ſed ſolum refertur ad ſtatum veteris teſtamenti, in quo Phariſęi, & Scribę manebant, quibus Chriſtus loquebatur, & tunc erant decimæ de iure diuino, & erat neceſſitas ſoluendi illas, & quia Chriſtus arguebat eos, quòd attendebant ad minima, & contēnebant grauiſſima, erant autem minima decimatio anethi, & mentę, putaret aliquis, quòd Chriſtus aſſerebat nō teneri Iudęos ad decimas, dixit oportuit hęc B facere, ideſt decimare, & illa non omittere, ſcilicet miſericordiam, iudicium, & fidem.

Tertio patet, quia adhuc ex verbis Chriſti oſtendebatur, quòd illud referebatur ad tempora pręterita veteris legis, & non ad tempora ſequentia noui teſtamēti, cum dixit: Oportuit hęc facere, ideſt decimare: non enim dixit, oportet, quaſi etiam nunc, & de cętero maneat iſta obligatio. Et ad maiorem confirmationem apparet, quia ſoli duo Euangeliſtę hoc dixerunt, ſcilicet Matthęus, & Lucas, & ſicut Matthęus 23. dixit oportuit, ita & Lucas 11. Vę vobis Phariſęi, qui decimatis mentam, & rutam, & omne olus, & præteritis iudicium, & charitatem Dei, hęc autem oportuit facere, & illa non omittere.

C *Non ſolum circunciſio, ſed etiam tota obſeruatio legalis veteris legis ceſſauit.* *Quæſt.* CLXI.

NEQVE etiam dici poteſt, quòd obligatio maneat ad nunc ſoluendum decimas ex illa Dei inſtitutione in veteri teſtamento, quia etiam maneret obligatio ad ſoluendum ius primogenitorum, & ad circunciſionem, & ad obſeruationem teſtamentorum, quia omnia iſta a Deo ſimul in lege data ſunt, ſed omnia hęc ceſſauerunt, immo eſt peccatum iſta obſeruare ad Gala. 4. & 5. Si circuncidimini, Chriſtus vobis nihil proderit.

Neque prodeſt, ſiquis dicat, quòd ceſſauit circun- D ciſio, ſed non omnia. Falſum eſt. n. qa tota obſeruatio legalis ceſſauit. Primo quia ſicut dicitur ad Gala. 5. ca. Si circuncidimini Chriſtus vobis nihil proderit. & c. 4. dicitur de feſtiuitatibus Iudæorum non colendis. & cap. 5. dicitur generaliter de tota lege Moyſi euacuati eſtis a Chriſto, qui in lege iuſtificamini a gratia excidiſtis, ideſt non habetis partem aliquam in Chriſto, neque in gratia, quę facta eſt per eum. Ioan. 1. ſ. in lege putatis aliquid boni eſſe ad iuſtificationem veſtram.

Secundo, quia in principio Eccleſiæ primitiuę diffinitum fuit ex nomine ſpiritus ſancti non obligari fideles ad obſeruandum aliquid de lege Moyſi, niſi quòd abſtinerent a ſanguine, & ſuffocato. Actu 15. quod ēt poſtea ablatum eſt, vt neque ad illam obſeruantiam obligemur, ergo etiam tunc non manebant alia lega- E lia, & ſic ablatum erat pręceptum de decimis, quod erat vnum de illis.

Tertio, quia tota lex vetus ab eodem, & ſimul data eſt, ideo ablato vno omnia ablata fuerūt, ſic Apoſtolus arguit ad Hebrę. 7. trāslato ſacerdotio neceſſe eſt, vt legis translatio fiat. Sic dicitur extra de conſtit. c. trāslato. & ſunt verba Auguſtini ſuper Epiſtolam ad Hebręos, ſcilicet translato ſacerdotio neceſſe eſt, vt legis translatio fiat, quia enim ſimul, & ab eodem, & ſub eadem ſponſione vtraque data ſunt, quod de vno dicitur neceſſe eſt, vt de alio intelligatur.

Quarto patet adhuc applicādo ſpecialiter ad ipſum pręceptum de decimis, nam ſi illud nunc duraret nō

daren-

darentur decimæ aliquæ ſacerdotibus, quia Deus iubebat, quòd multę decimę darentur ſacerdotibus, ſed omnes darentur Leuitis, ipſis vero ſacerdotibus dabantur quædam alia iura: Numeri 18. ſed nunc ſacerdotes pro maiori parte decimas percipiunt, ſcilicet qui beneficia eccleſiaſtica habent, ergo nõ manet illa inſtitutio.

Quinto quia ſi illa inſtitutio maneret, neceſſe eſſet, quòd quilibet de fructibus decimarum ſuarũ daret decimam Papæ: nam Leuitæ, qui omnes decimas recipiebant ab Iſrael dabant decimam decimæ ſummo ſacerdoti, ideſt centeſimam omnium fructuũ totius Iſrael, Numeri 18. ca. & tamen non eſt nũc talis obligatio, neque fit talis ſolutio, ergo non manet illa inſtitutio Dei nunc, neque propter illam ſoluuntur nũc decimę.

Quare nunc debeant ſolui decimæ, & quo iure ſeu obligatione, Et ꝙ iuriſtæ etiã velint nolint ex principijs ſuis tenentur concedere quòd decimæ ſunt hodie de iure poſitiuo, quamuis Alexander Tertius in decretali parochianos de decimis dicat, quòd ſunt de iure diuino. Queſt. CLXII.

SED dicendũ eſt, quòd decimę ſoluuntur nunc, & ſunt nunc debitæ non quidem ex diuina inſtitutione in veteri teſtamento, neque ex aliqua inſtitutione facta in nouo per Deum, ſed ſolum ex inſtitutione Eccleſiæ, quę ad hoc legitime, & ſufficienter potuit obligare, maxime cum habeat cauſam, & originem ex iure diuino, ſcilicet ſicut illis Leuitis dabantur decimę pro miniſterio, quod tunc exercebant, quod erat valde minoris dignitatis, quam ſit iſtud, erit multo iuſtius dari decimas miniſtris noui teſtamenti, qui exercent nobilius miniſterium. Secundo quia Apoſtolus dicit prima Corinth. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum non eſt ſi temporalia veſtra metamus. Et alias rationes multas, ibi inducit ad oſtendendum, ꝙ prędicans debet ſuſtentari de bonis eorum, quibus prędicat, & tamen miniſtri Eccleſiæ vtrunque faciunt, quia & in fide inſtruunt, & ſpiritualia miniſtrant, & loco totius populi Deo laudes offerunt, ideo debent ſuſtentari de fructibus bonorum reliquorum fidelium.

Apparet igitur, quòd non eſt verum id, quod Alexander voluit, ſ. quòd decimæ eſſent nunc de iure diuino, ſiue ex diuina inſtitutione, ſed ſolum ſunt ex iure poſitiuo per Eccleſiæ inſtitutionem, & tamen non minus, ideo ſunt debitæ, quia Eccleſia potuit obligare & obligauit omnes fideles ad ſolutionem earum, & ideo tanquam debitum exigi poſſunt, quia ius fecit eas ſibi debitas, ſed vere de iure diuino non poſſumus eas dicere. Et tacite id concedunt iuriſtæ, licet ad id non aduertunt: nam ipſi aſſerunt, quòd circa præſtationem decimarum habet locũ præſcriptio non quidem, vt nihil ſoluatur, ſed circa quotam, ſ. vt non ſoluatur decima, ſed viceſima, aut alia quota. & tamen ſi de iure diuino eſſent decimæ, non haberet locum in contrarium præſcriptio, neque conſuetudo quãtum ad aliquid, cum ius diuinũ ſit maius iure naturali; aut ęquale ſaltem: & cum contra ius naturale nulla admittitur conſuetudo, aut pręſcriptio. extra de conſue. ca. cum tanto. ergo nec curret contra diuinum: nam ius pręſcriptionis ex humanis poſitionibus inductũ eſt, & ſicut minor non poteſt diſpenſare in legem ſuperioris, ita neque poterit condere legem, per quam illi derogetur. Apparet ergo, quod ſi circa ſolutionẽ decimarum locum habet præſcriptio, quòd verum videtur, quòd ſunt decimę de iure poſitiuo, & non diuino. Secundo, quia ſi de iure diuino eſſent nũc decimę,

F ſicut non poſſet contra eas currere in aliquo præſcripto, ita neque valeret quis in illis diſpenſare, & ſic manifeſtum eſt, quòd omnes populi non pręſtantes decimas eſſent in aperto peccato mortali, & nulla toleratio Eccleſię, aut conceſſio, vel remiſſio eis prodeſſet, hoc tamen eſt durum cum multi Chriſtianorum, & gentes ſint, in quibus decimæ nõ ſoluuntur, & non ſolum non ſoluuntur integre, ſed & de eis nihil præſtatur, ſicut in Italia fit, & apud alias gentes Orientis, & non iudicamus illas gentes eſſe in peccato mortali, neque condemnat eas, aut ſtatum eorum Eccleſia, ergo non ſunt decimę de iure diuino, ſed de poſitiuo, in quo poteſt fieri remiſſio, vel derogatio, aut contraria conceſſio, aut quòd nũquam introducta fuerit ob **G** ſeruatio illius legis apud gentes illas. Et ſicut eſt error dicendo, quòd decimæ ſunt nunc de iure diuino, vel quòd a Deo ſunt inſtitutæ, & tamen hoc putauit Alexander: ita eſt error circa quædam alia, quę ſupponũt pontifices conditores canonum in ipſis ſtatutis, vt patet in poſitionibus, quas allegat Innocentius Tertius in capit. gaudemus. de diuort. ſicut infra oſtendetur.

Ex prędictis apparet, quòd nullus gradus proprie ſumptus conſanguinitatis, aut affinitatis eſt, in quo Papa diſpenſare non poſſit cum poteſtas ſua ad illud ſufficiat, ſed non eſt honeſtum, quòd in illis omnibus diſpenſet præſertim in illis, in quibus inter infideles non contrahitur matrimonium, & ita dicitur, quòd Sedes apoſtolica non poteſt in illis diſpenſare, ſcilicet non poteſt ſeruata honeſtate, licet poſſit de plenitudine **H** poteſtatis.

Concludit ſuper' poſitã cõcluſionem. q. 152. q̃ dedit cauſam huic mirabili, & vtiliſſimæ digreſſioni.

Nullus gradus contrahendi matrimonium eſt hodie vetitus lege diuina ſed omnes ſunt vetiti lege poſitiua. Queſt. CLXIII.

SED obiicietur, quòd adhuc non poſſit vllo modo Papa in gradibus his diſpenſare, quia illi ſunt diuina lege prohibiti, & contra ius diuinum non admittitur diſpenſatio, & iſtud eſt fundamentum, vt videtur, Innocentij Tertij in cap. literas. de reſti. ſpo. cum dicitur opinioni autẽ vltimę videtur non incongrue adaptari, vt & in gradibus conſanguinitatis diuina lege prohibitis reſtitutioni aditus pręcludatur, ſed in hu- **I** mana conſtitutione interdictis reſtitutio locũ habeat cum effectu, cum in illis diſpenſari nõ poſſit, & in iſtis valeat diſpenſari.

Dicendum, quòd ſiquid vetatur lege diuina nemo poteſt in illo diſpenſare, ſed ſolus Deus, qui legem cõdidit, quia inferior non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris. Sed dicendum, ꝙ nullus gradus conſanguinitatis, vel affinitatis eſt nunc diuina lege prohibitus. Cũ vero obiicitur de lege Moyſi dicendum, quòd fuit illa quondam lex, ſed nunc non eſt lex, quia translato ſacerdotio lex quoque tranſijt, ideſt, ceſſauit ad Hebręos 7. c. vnde mãdata illius legis, ita nunc ſunt ac ſi nunquã fuiſſent inſtituta a Deo, & ita etiam innuitur extra de conſan. & affini. ca. non debet. quoniam ipſe **K** Deus ex his, quæ in veteri teſtamento ſtatuerat nonnulla mutauit in nouo. Dixit autẽ nonnulla, quia non fuit mutatum quicquid erat ſcriptum in libris veteris teſtamenti. Nam moralia, quæ ibi ſcripta ſunt nõ fuerunt mutata, quia ſunt de iure naturę, ſed ſola iudicialia, & cæremonialia, quę erant pure legalia, vnde & ipſi iuriſtę qui minus in his participant notant hęc mutata eſſe in cap. translato. de conſt. ſed gradus contrahendi matrimonium pertinent ad cæremonialia mãdata, ergo iſti ceſſauerunt, nullus ergo gradus eſt nũc vetitus de lege diuina cum illa lex, quę hęc prohibuit, & erat quondam diuina, nunc non ſolum non eſt diuina, ſed etiam non eſt lex.

Sed

Sed dicendum, ꝙ quicunque gradus cognationis A
proprie dicti ſint nunc vetiti, ſunt vetiti de iure poſiti
uo, & non de iure diuino, ſed cũ iura dicunt eſſe quoſ
dam gradus diuina lege prohibitos intelligitur, quòd
erant quondam probibiti de lege diuina, & nunc illi
iidem gradus manent vetiti, ſed non de lege diuina.
Cum autem dicitur, quòd minus diſpenſatur in eis,
quam in vetitis conſtitutione humana, intelligẽdum
eſt, ꝙ non fiat hoc quaſi lex diuina ad hoc aliquid cõ-
ferat, ſed quia abſolute eſt maior inhoneſtas diſpenſa
re in illis, quam in vetitis ſola humana conſtitutione,
quia illi ſunt gradus maioris propinquitatis, & etiam
inter infideles ſunt vetiti. quod nõ fit in gradibus pro
hibitis ſola humana conſtitutione. Vnde etiã ſi Deus
nunquam iſtos gradus vetuiſſet, nihilominus iſtud fie B
ret, cum ex natura proueniat, ꝙ tanto maior reueren-
tia, & amor debeatur propter cognationem, quanto
eſt in gradibus propinquioribus.

Soluuntur argumenta quæſt. 154. & 148.
Quæſt. CLXIIII.

EX prędictis apparet, ꝙ non tenet argumentũ
illud, quod fiebat de cap. literas. de reſti. ſpo. ſ.
ꝙ non poſſit diſpenſari in gradibus diuina le-
ge vetitis, immo nullus gradus eſt nunc in
quo non liceat Papæ diſpenſare, ſi vti velit plenitudi-
ne poteſtatis, qua tamen vti non expedit, ſicut ſupra
q.152.&153. diximus.
Secundo etiam non tenebat argumentum factum C
ſupra quæſt. 148. quia dato, ꝙ Eccleſia non poſſet di-
ſpenſare in his gradibus quondam diuina lege prohi-
bitis, vt contrahatur, licebit tamen recipere eos, qui
iam contraxerunt, & ad fidem veniunt, ſimile eſt de
fideli, & infideli: nam diſpenſari non poteſt cũ aliquo
fideli, vt de nouo cõtrahat cum infideli, & teneat ma-
trimonium, & tamen ſi duo infideles contrahunt, &
poſtea alter eorum ad fidem conuertitur altero ma-
nente in infidelitate, licitum eſt fideli manere cum in-
fideli, & non diſſoluitur matrimonium, prima Co-
rinth. 7. cap. & iſtud exemplum inducit Auguſtinus
contra Pollentium, & habetur 28. quæſt. 1. c. ſic enim.
Tertio patet, ꝙ ſi infideles redeuntes ad fidem nõ de- D
berent tolerari, niſi contraxiſſent in gradibus conceſ
ſis in lege Moyſi, hoc exprimeret pro cauſa ad hoc;
ꝙ non diſſolueretur matrimonium, vel ꝙ permitterẽ
tur copulati in conuerſione ad fidem, & tamen non
ponitur hoc pro cauſa, ſed ſolũ, ꝙ non contraxerunt
in gradibus diuina lege prohibitis, vel ꝙ contraxerũt
ſecundum legem Moyſi, ergo non eſt neceſſe, ꝙ ſecũ
dum illam contraxerint. Patet in cap. gaudemus de di
uort. ſ. & in prǽmiſſis gradibus a paganis, quo ad eos
matrimonium licite ſit contractum, qui conſtitutio-
nibus canonicis non arctantur, ergo ad hoc, ꝙ licite
contraxerint, non redditur cauſa, niſi ꝙ non arctantur
conſtitutionibus canonicis, & ita etiam ſi in illis gra-
dibus cõtraxerint, qui apud nos ſunt illiciti, matrimo
nium contractum tenet, quia conſtitutio noſtra non E
arctat eos, & tamen edictum de contrahendo eſt pro-
hibitorium, & in tali edicto omnis, qui non prohibe-
tur per conſequentiam admittitur extra de ſpon. cap.
cum apud. erit autem de gradibus, ſicut de perſonis.
De perſonis autem eſt prohibitorium, quia dicitur ta
les perſonę, & tales non contrahãt, quia inter eas non
ponitur ſurdus, aut mutus, aut cęcus admittitẽ ad ma-
trimonium ſurdus, & mutus eod. cap. cum apud. ita
edictum de gradibus prohibitorium, quia dicebatur
quondam nullus contrahat intra ſeptimum gradum
cognationis 35. quæſt. 3. c. de affinitate, & nunc dici-
tur, ꝙ nullus contrahat intra quartum gradum. de cõ-
A ſang. & affini. c. nõ debet. ergo cum nulla conſtitutio
harum obliget Paganos, admittentur ipſi ad contra-
hendum in quocunque gradu, qui non ſit vetitus le-
ge prouinciæ ſuę, aut ſtatuto municipali, aut conſue-
tudine patriæ. Etiam ſi ille gradus eſſet vetitus lege
Moyſi cum illa non obliget Paganos.

Reſpondet ad alia duo argumenta, ſ. tertium, & quartum poſi-
ta ſupra quæſt. 145. Quæſt. CLXV.

AD tertium argumentum ſupra quęſt. 145.
factum de c. Deus, qui. eſt reſpondendum,
& quidam putant, ꝙ illi Liuonienſes erant
Iudæi, ideo illud matrimonium ſolum in-
B ter eos licitum, aut legitime cõtractum reputabatur,
quod erat ſecundum legem Moyſi, & ſic erat accipe-
re vxores fratrum ſuorum defunctorum ad ſuſcitan-
dum ſemen, quia hoc non ſolum concedebatur in le
ge Moyſi, ſed etiã ſub pęna fieri iubebatur Deute. 25.
c. Sed dicendum, ꝙ hoc non ſtat, certum eſt enim gẽ-
tem Liuonienſium non fuiſſe Iudęorum, ſed Pagano
rum, qm̃ gens illa nota eſt in regionibus Europæ. Se-
cundo, quia ex illo c. Deus qui. notum eſt, ꝙ Liuoniẽ-
ſes eſſent Gentiles, & non Iudæi, quia dicitur concedi
mus, vt matrimonijs contractis cum relictis fratrum
vtantur, ſi tamen fratribus ſine prole decedentibus,
vt ſemen defuncti ſecundum legem Moſaicam ſuſci-
tarent cum talibus contraxerunt, & tamen ſi ſuppone
retur Liuonienſes eſſe Hebręos diceretur, ſi tamẽ fra-
C tribus ſine prole decedentibus ſuſcitarẽt iuxta legem
ſuam cum talibus contraxerunt, quia iſta eſſet lex eo-
rum ſi Iudęi erant: ergo non erant Iudęi, ſed Pagani.
Dicendum ergo aliter, ꝙ non expreſſit Papa ibi de le-
ge Moyſi, quaſi neceſſarium eſſet ad hoc, ꝙ matrimo
nium inter Paganos legitimum eſſet contrahi ſm le-
gem Moyſi, ſed ad magis oſtendendum eſſe licitam
talem coniunctionem. Et cauſa dubitandi poterat eſ-
ſe hęc, ſ. de Iudæis non dubitamus, an matrimonia
eorum legitime contrahantur: nam licet ipſi contra-
hant nunc in gradibus canonica conſtitutione prohi
bitis, contrahunt tñ in illis gradibus, quos eis Deus in-
dulſit. Certum eſt autem, quod omne, quod Deus
D conceſſit, vel indulſit licitum erat, ſ. quia vel ſm ſe lici
tum erat, & abſolute, vel quia ipſe concedendo fecit
licitum eſſe illis, quibus conceſſit. Cum igitur Deus
in illis gradibus, qui habentur in lege Moyſi conceſ-
ſent Iudæis copulari, certũ erat licitam eſſe talem co-
pulam. De gentilibus aũt nõ eſt ſic, quia non eſt neceſ
ſe, ꝙ quicquid ipſi agunt, aut legibus ſuis agẽdum de-
cernitur, licitum ſit, cum multa ꝯ ius naturę leges eo
rum concedant, immo iubeant, ſicut eſt idolatria, ſic
ergo poterat eſſe circa matrimonium, vt ſi concede-
rent ꝯhere cum quacunque perſona nullam excipiẽ-
do, ſicut regina Semiramis vxor Nini regis defuncto
illo legem tulit licere matribus accipere filios in ma-
ritos, & patribus accipere filias, nullo perſonarum de
lectu neq; cognationis ſeruata reuerẽtia, vt dicit Pau-
E lus Oroſius lib. primo de Ormeſta mundi. Ex hoc au-
tem inſurgebat ratio dubitandi, quia dato, ꝙ leges gẽ-
tilium concederẽt ꝯctum matrimonium cũ quibuſ-
dam perſonis, cum quibus ſm ſe non eſſet illicitum
ꝯhi, putaretur forte, ꝙ non erat talis gradus ſm ſe lici
tus, aut ſaltem dubitaretur, ſi autem ille gradus redu-
catur ad gradus legis Moyſi, iã erit certum, ꝙ ille gra-
dus non erit ſm ſe illicitus, cum Deus talem gradum
cõceſſerit in matrimonio, ſic autem fuit nunc de Li-
uonienſibus: illi enim erant Pagani, & ꝯhebant cum
vxoribus fratrũ ſuorum defunctorum, quod quis pu-
taret ſm ſe illicitum. Reſpondet Papa, ꝙ non cum ta-
lis gradus ſm legem Moyſi eſſet conceſſus, & cõceſ-

ſa a Deo erant licita. Sed obiicietur, ꝙ hoc non ſtet,
quia in alleg. c. Deus qui, ponitur vt conditio, ꝙ ita ꝯ-
xerint, ſ. iuxta legem Moyſi ad ſuſcitandum ſemē, cū
dicit, ſi tamen fratribus ſine prole decedentibus, vt ſe-
men defuncti iuxta legem Moyſi ſuſcitarent cum ta
libus contraxerunt. Ergo innuitur, ꝙ ſi aliter contra-
herent cum eis, ſ. non ad ſuſcitandum ſemen defun-
ctorum non teneret matrimonium, & in conuerſio-
ne ad fidem non permitterentur manere copulati.
Dicendum, ꝙ non eſt verum, neque debet ſic intelli
gi, ſed accipiendum eſt tamē pro maxime, ſ. maxime
ſi contraxerunt ad ſuſcitandum ſemen, quia etiam ſi
non contraxiſſent hac intentione, dum tamen talis eſ
ſet lex, aut conſuetudo prouincię, teneret matrimo-
nium, & tamen ſi iſto fine contraherent magis notū
eſſet, ꝙ liceret contrahi. Aliter poteſt adhuc dici, &
clarius, ꝙ Liuonienſibus Paganis lex erat, aut conſue-
tudo generalis, ꝙ frater acciperet vxorem fratris ſui
defuncti ad ſuſcitandum ſemen defuncti, & ideo etiā
inter eos non concedebatur fratri accipere vxorem
fratris ſui defuncti, quando non erat neceſſaria ſuſci-
tatio ſeminis, vtpote ſi ille filios reliquit moriens, &
illi ſuperſtites erant, ſi autem aliquis de Liuoniēſibus
acciperet vxorem ſui fratris, quando non erat neceſ-
ſaria ſeminis ſuſcitatio, non erat licitus contractus ſe-
cundum eos, ideo quando conuerterentur ad fidem
non permitterentur manere copulati, quia inter eos
matrimonium non tenuerat, quando infideles exiſtē-
tes contraxerunt, & ꝙ non tenuit, dum fieret, non cō
firmatur per tranſitum ad fidem.

*Quare infideles conuerſi, qui erant copulati in gradibus conſti-
tutione canonica vetitis, permittuntur permanere copulati
ipſo iure ſine diſpenſatione, & an proles inde iam nata, & na
ſcitura ſit legitima ipſo iure. Quæſt. CLXVI.*

AD quartam rationem factam ſupra quæſt.
145. eſt nunc reſpondendum, & dicēdum,
quod qn̄ infideles conuertuntur, qui erant
copulati in gradibus vetitis conſtitutione
canonica permittuntur permanere copulati, & non
eſt hoc ſecundum diſpenſationem, ſed ipſo iure, & de
rigore, quia potius contrarium faciendo male fieret.
Primo quia quos Deus coniunxit homo ſeparare
non poteſt neque debet, ſed omnes illi dicūtur a Deo
coniuncti, qui non ſunt contra eius mandatum, vel
prohibitionem copulati, vt dicit Auguſtinus in Epi-
ſtola ad Pollētium. & habetur 28. quęſt. 1. c. ſic enim.
Pagani autem contrahentes in gradibus vetitis apud
nos, non contrahunt contra dictā legem, quia illa ni-
hil horum vetat, ergo non licet alicui homini illos ſe
parare, quia a Deo coniūcti ſunt, ergo neque cum eis
diſpenſatur, vt maneant copulati, quia diſpenſatio eſt
iuris communis relaxatio, & illi cum quibus diſpen-
ſatur, vt maneant, non debent manere de rigore iuris.
Secundo idem magis aperitur, quia iſti quibus eſt ta-
lis contractus, aut contraxerunt in gradibus ſola con-
ſtitutione humana vetitis, aut in illis, qui quondā erāt
diuina lege vetiti: ſi enim in primis, non impeditur
matrimonium, quia infideles non arctantur conſtitu
tionibus canonicis in c. gaudemus. ergo non obſtanti
bus conſtitutionibus illis, ita contrahunt legitime ac
ſi nullę tales conſtitutiones fuiſſent, quia vt diximus
edictum de contrahendo eſt prohibitoriū, & per con
ſequentiam, quæ non excluditur, admittitur: ſed per
conſtitutionem canonicam de gradibus non arctan-
tur infideles, ergo admittuntur ad legitimè contra-
hendum in illis gradibus, ſi autem eſſent illi gradus di
uina lege quondam vetiti, non arctantur infideles illa
lege cū iam illa ceſſauerit, quia etiā tempore, quo il-

F la manebat, non obligabantur Pagani ad illam ſeruā-
dam, ſed ſoli Iudæi, ergo nullus gradus eſt Paganis il-
licitus per has leges. Tertio patet, quia Pagani ſi con-
traxerunt ſecundum legem ſuam, aut conſuetudinē
patriæ legitimè ꝯtraxerunt: ſic enim dicitur 28. quęſ.
1. ca. ſi quis. §. item illud, ſ. legitimum coniugium eſt,
quod legali inſtitutione, vel prouincię moribus con-
trahitur, & tn̄ qui legitimè cōtraxerunt, ſuo iure per-
manent copulati, ergo non indigent diſpenſatione ali
qua. Quarto quia de diuort. c. gaudemus. de iſtis Paga
nis, qui contraxerunt in gradibus illicitis inter nos di-
citur libere poſſunt, & licite remanere coniuncti, er-
go nulla diſpēſatione opus eſt ſi libere poſſunt rema-
nere, nam ſi diſpenſatione opus eſſet non poſſent li-
G bere remanere copulati, ſed prius diſpenſationem pe-
tent. Quinto patet ex ratione, quę redditur eod. c. gau-
demus. in hoc caſu, ſ. cum per ſacramentum baptiſmi
non ſoluantur coniugia, ſed crimina dimittantur, &
idem patet 28. quęſt. 2. c. ſi quis habuerit. ergo ſi quan-
do inter Paganos cōtractū eſt matrimonium tenuit,
tenebit in conuerſione, neque poterit diſſolui, & ta-
men qn̄ inter aliquos eſt matrimonium, licitum eſt
eis manere ſimul, & coniugalia opera exercere, ergo
ſi erant infideles prius coniuges licebit eis conuerſis
ad Chriſtū ſimul manere, & diſpenſatio nulla erit ne-
ceſſaria. Ad ſciendum autem, ꝙ matrimonium inter
eos tenuerit non requiritur aliud, niſi ꝙ legibus, vel
conſuetudinibus prouincię contractum fuerit. Ergo
cum taliter fuerit contractum etiam ſi ſit in gradibus
H apud nos vetitis, ſuo iure, & ſine diſpenſatione mane-
bunt copulati.

*Ad punctum argumenti quarti quæſt. 145.
Quæſt. CLXVII.*

CVm autem dicebatur, ꝙ erat diſpēſatio, quia
in alleg. c. Deus qui. de diuort. dicitur conce-
dimus, vt matrimonijs contractis cum reli-
ctis fratrum vtantur, quæ ſunt verba diſpen-
ſationis. Dicendum quòd videtur eſſe diſpenſatio, &
nō eſt, & hoc, quia ſi inter nos talis copula deberet eſ-
ſe licita, non poterat fieri, niſi ex diſpenſatione, quan-
tum ad infideles autem ſin ſe eſt licita, quia illi tn̄ in-
I fideles futuri erant fideles, & in̄ vr̄, ꝙ ꝯformandi erāt
nobis in omnibus, quicquid autem eſſet, in quo non
confirmarentur, videretur eſſe ex conceſſione Eccle-
ſiæ, & hæc conceſſio ſonat in modum diſpenſationis,
tn̄ non eſt proprie diſpenſatio. Cum autem confirma Ad confirmationem quarti arg. q. 145.
tur adhuc iſtud, quia ponitur ibi cauſa diſpenſationis,
ſ. pp infirmitatē gentis eiuſdem ꝯcedimus, &c. in quo
vr̄, ꝙ de rigore iuris aliter agēdum eſſet, tn̄ pp infirmi-
tatem gentis de nouo conuerſę, quæ non ſuſtinet ri-
gorem, ſed manſuetudinem, conceditur. Dicendū ēt,
ꝙ ſi de rigore ageretur liceret manere taliter conuer-
ſis copulatis in matrimonio, quia tn̄ ex hoc videbat̄
ſequi ſcandalum alijs, qui iam in fide erant, non debe-
bat permitti, quia multa ſunt alias licita, quæ pp ſcan-
K dalum fieri vetantur, & non ſolum ſunt licita, quibus
licet vti, & non vti, ſed pp ſcandalum ab eis ceſſatur,
ſed ēt quędam ſunt fieri neceſſaria, a quibus ceſſatur
pp ſcandalum, & patet circa iſtos eoſdem Liuonien-
ſes nouiter conuerſos, de quibus hic dr̄: nam in Eccle
ſia Dei, ſicut ſunt multę religiones, ita eſt diuerſitas
habituum in figura, & colore. Incęperunt autem iſtę
religiones eſſe apud Liuonienſes in conuerſione ſua, Religioſorū habitus vnde varij ſint figura, & colore.
quia religioſi veniebant aliunde, vt plantarent religio
nem in terra illa, & fundarent monaſteria: Liuonien-
ſes autem videntes eos in diuerſo habitu ſcandaliza-
bantur, quaſi nō eſſent omnes vnius fidei cum diſcre-
parent in habitu, ideo iubet ibi Papa, omnes religio-
ſos,

ſos licet ſint diuerſarum profeſſionum conuenire in vnam veſtem ſuperiorē extra de vita, & hone. cleri. c. Deus qui. & eſt pars huius c. Deus qui. de diuor. vt patet ex ſuperſcriptione: ergo ſicut ibi ad tollendum ſcādalum Liuonienſium nouiter conuerſorum, & eorum, qui conuertendi erant religioſi cogebantur eundem habitum habere cum alias tenerentur habere diſtinctos, ita nunc propter ſcādalum fidelium de diſparitate morum nouiter conuerſorum debebant nouiter conuerſi non manere copulati in gradibus illis, in quibus contraxerant, & tamen quia prçualuit infirmitas nouiter conuerſorum, quàm ſcandalum fidelium antiquorum, conceſſum eſt nouiter cōuerſis, vt manerent in gradibus, in quibus contraxerant, in quibus ſecūdum rigorem matrimonij manere licebat, & ſecundum ſcandalum non licebat. Aliter poſſet dici, ꝙ erat vera diſpenſatio, & non liceret niſi ex diſpenſatione, vt ſi intelligamus, ꝙ nouiter ꝯuerſis Liuoniēſibus liceret tenere vxores, quas acceperant dum eſſent infideles, & de nouo etiam alias accipere poſt conuerſionem, hoc tamen non niſi in nouitate conuerſionis, poſtea verò non liceret prçcedente tēpore, quia tunc matrimonia eorum, qui contraherēt poſt conuerſionem non tenerent, niſi diſpenſaretur, vt ſic contrahere poſſent. Simile fecit B. Gregorius circa Anglicos, qui tempore ſuo fuerūt conuerſi: nā erat tunc vetitum omnibus Chriſtianis cōtrahere in quarto gradu, & ipſis conceſſit ſpecialiter, vt contraherēt in quarto gradu, & hoc ſolum quādiu durabat in eis illa nouitas, & infirmitas, poſtea autem iuſſit, vt non ꝯtraherent in illis gradibus, ſed ſicut cçteri Chriſtiani 35. q. 3. c. quod ſcripſi. & ponitur ibi eadē cauſa, quæ de Liuoniēſibus: nam dicitur ibi, ꝙ iſtis propter infirmitatem cōcedebatur vti matrimonijs cōtractis in Paganiſmo gradu apud nos vetito, ſ. ne ſi non permitteretur hoc facere retrocederēt a fide, ſic Gregorius dixit de Anglicis, quod ſcripſi Anglorum gēti, quç nuper ad fidem venerat, ne a bono, qđ incçperat metuendo auſteriora recederet ſpecialiter, & non generaliter certiſſimè me ſcripſiſſe cognoſcas, ſi iſtud teneamus eſſet propria diſpenſatio: ſed non eſt verū, quia Liuonienſibus fuit cōceſſum, vt poſt cōuerſionem aliquanto tempore liceret eis accipere vxores fratrum ad ſuſcitandum ſçmen, ſed ſolum ꝙ vterentur matrimonijs taliter contractis ante conuerſionē, & fuit expreſſe vetitum taliter copulari poſt conuerſionem, cū dicitur: Concedimus vt in matrimonijs contractis cum relictis fratrum ſuorum vtantur, ſi tñ fratribus ſine ꝓle decedētibus, vt ſçmē defuncti iuxta legem Moſaycam ſuſcitarent cum talibus contraxerunt, ne tales ſibi de cçterò poſtquā ad fidē venerint copulent prohibentes: & ideo prior ſolutio teneatur.

Religioſos ſaltē in veſte ſuperiori debere eſſe cōformes.

Nota de Anglicis nouiter cōuerſis tpe Gregorij primi.

A B C D (margin section letters)

An licebat infidelibus conuerſis ſine diſpenſatione manere copulati, vt prius ſi non ſequeretur ſcandalum.
Quæſtio. CLXVIII.

SED adhuc quæreretur quid ſi non attenderetur infirmitas gentis nouiter conuerſç, & non cōcederetur eis aliquid ꝑꝑ infirmitatē, an manerent copulati, vel diſſolueretur matrimonium propter ſcandalum.

Dicendum ſicut ſupra declaratum eſt. ꝙ ſm, rigorem licebat his manere in matrimonijs ſic cōtractis cum legitime ꝯtraxiſſent, ſm ſcandalum aūt ſi attenderetur non licebat manere, & tñ quia ꝑꝑ ſcandalū nō eſt veritas relinquēda. de reg. iur. c. qui ſcādalizauerit, & ibi fuit, & adhuc manet verum mrīmonium non diſſoluetur, ſed recedent a cohabitatione. Primū patet, quia legitime contraxerunt in hoc gradu, dū eſſent infideles, matrimoniū aūt legitimum nō diſſoluitur per conuerſionē ad fidem. 28. q. 2. c. ſiquis. Ideo quantumcunque ſcandalū eſſet, non dirimeret mrīmonium: nam ſi dirimeretur, liceret vtrique eorum tranſire ad alia vota, & illud eſſet adulterium, cum neuter poſſet verè ſolui a lege alterius. Secundū patet, quia ſçpe manente vero mrīmonio inter aliquos fit diuortiū quantū ad cohabitationem, & actus coniugales, neque iō ceſſat mrīmonium, & licet ſeparentur ſemper ſunt coniuges, vt dr̄ de diuor. c. quæſiuit, ita & nunc ꝑꝑ ſcandalum licet eſſent veri coniuges ſepararent̄, non tñ daretur eis licentia tranſeundi ad alia vota, cum eſſet inter eos adhuc verū mrīmoniū: ideo cogerentur continere. Et quia iſta eſt magna difficultas, non ſeparantur, ſed permittuntur cohabitare ēt ſi de hoc ſcandalizentur alii. Nam multum p̄iudicaretur eis per conuerſionē, ſ. ꝙ cogerentur continere, qđ eſt opus perfectorum, & hoc innuit litera eo. c. Deus qui, cum dicit ꝑꝑ infirmitatem gētis eiuſdem concedimus, vt mrīmonijs ꝯtctis cū relictis fratrum ſuorum vtātur, i. ſi hoc non concedemus ad vitandū ſcandalum aliorum fidelium, debent cogi taliter conuerſi ad contrahendū, ſed ad hoc eſt in eis magna infirmitas: nam continere corporaliter eſt opus virorū perfectorū, & in charitate ſolidatorū: iſti autē ſunt infirmi ꝑꝑ nouitatem conuerſionis, ideo nō debuimus eos cogere ad hoc, & tñ neceſſe erat ſic fieri ſi non permitterentur manere copulati, ergo ſic debuerunt ꝑmitti manere nō obſtante ſcādalo aliorū.

Quæſt. prçcedens.

E (margin section letter)

Argumenta contra ſuperius dicta ponuntur, quæ deinde in quæſt. 172. & 173. diſſoluuntur. Quæſt. CLXIX.

SED adhuc obijcitur, ꝙ ex diſpenſatione ꝑmittātur permanere copulati oēs, qui cū infideles ſint cōtrahunt in gradibus inter nos vetitis, & poſtea conuertunt, quia ſimiliter ex diſpenſatione cenſentur filij eorum legitimi, & nō ipſo iure, extra qui filij ſunt legi. c. gaudemus. ſ. prolem de infidelium coniunctionibus natā, qui in ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſm opinionem illorum matrimoniali contraxerunt affectu, poſt fidem receptā vtilitate publica ſuadēte legitimam volumus reputari. Ex hoc apparet, ꝙ non erat matrimonium inter eos legitimum: nam de legitimo matrimonio proles eſt legitima, & nullus alius eſt proprie modus faciendi legitimam prolem, niſi cum ex legitimo mrīmonio naſcitur, & talis proles eſt in patria poteſtate, quç ex legitimis nuptijs procreatur, & tamen iſta proles nō eſt legitima, ergo nō eſt matrimonium legitimum. Primò patet, quia dicitur legitimam volumus reputari, inquantum dicit volumus, ſignat ꝙ eam legitimam efficit, & ꝙ non erat de ſe legitima. Scđò, quia dicitur reputari ac ſi dicat credat̄ legitima, vel teneat̄ ſic: quemadmodum legitimatus nō eſt legitimus, & tñ quantum ad ea, quæ iuris ſunt, vt legitimus hr̄, & pari iure gaudet. Tertiò, quia dr̄ vtilitate publica ſuadente, & iſtud magis facit, qa iſta eſt cauſa noua ad legitimandum: nam ſiquis eſt legitimus, ſiue vtilitas publica ſuadeat, ſiue non, debet haberi, vt legitimus, & iſti non reputantur legitimi, niſi ſuadente publica vtilitate: ergo non erant legitimi, ſed legitimant̄ beneficio iuris ſuperueniente fide, ſicut ſiquis non cōiugatus ex ſoluta ſuſcepit filios ſunt illegitimi, ſi autem cum ea poſtea contrahat ſuperueniente matrimonio efficiunt̄ legitimi. eod. titu. cap. tanta eſt vis. Quartò, quia dicitur: Qui in ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſecundum eorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu: & ita vides, ꝙ nō erat ibi verum matrimoniū, ſed ſolum ſm eorū opinionem,

nem, ergo neque licebit manere ſine diſpenſatione. Quintò quia dicit ibi Glo, talis opinio non legitimat, ſed legitimandi occaſionem prȩſtat, ergo non erant legitimi, ſed legitimātur a beneficio iuris, & ita inter eos non fuerat matrimonium,

An proles nata de conuerſis copulatis in gradibus prohibitis ſit legitima. Quæſt. CLXX.

DICENDVM ꝙ quandocunque inter infideles cōtractum eſt matrimonium, qđ inter eos tenuit, & fuit legitimum, ꝓles inde nata legitima fuit inter eos, & ideo per ꝯuerſionem, neque legitimātur, neque legitimatione indigent cum iam legitimi eſſent, ſicut ſi prius fuit matrimonium non ſoluitur per conuerſionem ad fidē, neque ēt de nouo firmatᷣ, ſed manet ſicut prius erat, & tñ inter infideles, q ꝯxerunt in gradibus vetitis cōſtitutione canonica fuit verū mr̄imoniū, qñ ꝯxerūt, & quādiu erant infideles, de conſan. & affini. c. de infidelibus: ergo & poſtea manet. eo. cap. & de diuor. c. quāto, & c. gaudemus. Et qa ex mr̄imonio legitimo efficiᷣ ꝓles legitima neceſſe eſt prolē inde nātam eſſe legitimā, & qñ ad fidem redierint tā parentes, q̄ filij non legitimari, ſed legitimos iā exiſtere. Cum aūt arguebatᷣ proles nata de tali copula non erat legitima, ſed poſtea legitimabatᷣ, ergo non erat mr̄imoniū: cōceditur argumentum, ſed falſum eſt antecedens: nā non legitimatur de nouo proles illa. Ad decretalem illā dicendū, ꝙ pōt dupliciter intelligi. Vno modo de mr̄imonio ꝯcto ī gradibus vetitis apud nos: alio mō de mr̄imonio ꝯcto cum repudiatis, vel cū pluribus. In primo caſu eſt proles ipſo iure legitima, qa naſciᷣ de legitimo mr̄imonio, & non legitimatᷣ bñficio iuris. In ſecundo caſu non eſt legitima, ſed ſuadēte vtilitate publica legitimatᷣ bñficio iuris. Circa qđ conſiderādum ꝙ iſtud. c. gaudemus. eſt pars alterius. c. gaudemus. de diuor. & alterius gaudemus. de conuerſi. coniu. vt patet ex ſupraſcriptionibus eorum: iō iſtud eſt exponendum iuxta ſenſum illius c. gaudemus. de diuor. vbi ponuntur tres caſus dubitabiles de matrimonio infideliū, an ſic copulati debeant manere poſt conuerſionem ad fidem. Primus eſt ſi infideles contraxerint in ſecundo, tertio, vel vlteriori gradu, q gradus ſunt apud nos vetiti conſtitutione canonica, & in hoc reſpondetur ibi, ꝙ licite & liberè manebunt copulati ſignificādo, ꝙ ſi matrimoniū verum fuerit ante conuerſionem, quod per baptiſmum nō diſſoluitur. Secundus caſus eſt, quando infidelis habet ſimul multas vxores, & conuertūtur omnes, an manebit cum omnibus illis, & reſpōdetur ꝙ non, quia nō potuit tenere matrimonium cum omnibus, ſed cū vna tm̄; & ideo illam ſolam habebit in conuerſione. Tertius eſt, quando quis infidelis habens vxorē legitimā repudiauit eam, & accepit aliā, de qua ſuſcepit filios, & conuertuntur ambo ad fidem, an manere ſimul poterunt. Et reſpondetur, ꝙ non quādiu vixerit repudiata, quia illa eſt legitima vxor, niſi illa renuat cohabitare conuerſo, aut non ſine contumelia creatoris, aut vt eum pertrahat ad mortale peccatum. In primo caſu horum eſt matrimonium verum, de diuor. cap. quanto: ideo proles inde nata ipſo iure eſt legitima, neque indiget alia legitimatione, & in iſto caſu non intelligitur. c. illud gaudemus. In ſecundo autē caſu, & tertio matrimonium non tenuit, ſed fuit adulterium, ideo proles inde nata erat illegitima, & tamen in fauorem fidei legitimatur per conuerſionem ad fidem ipſo iure, & hoc eſt verum, quòd fit legitimatio ſuadente publica vtilitate, ideſt fauore fidei; quia ſi non iudicarentur legitimi illi, qui prius

F inter infideles reputabantur legitimi, diſtraherenturᷣ a ꝯuerſione ne putarent detenioris ꝯdōnis, & nō eſt mirandum, ꝙ hoc concedatᷣ ꝯuerſis ad fidē, cum ēt non conuerſis maiora concedantᷣ. ſ. ꝙ ſiquis ex concubina genuit filios ꝑ ſubſequens matrimonium cum eadē efficiuntur illi legitimi. eo. ti. c. tanta. Sed conſiderandum, ꝙ licet fauore fidei reputentur legitimi, qui non erant: non tñ reputabuntᷣ, niſi illi, q tales eſſe credebātur dū infideles eſſent: nā in illis duobus caſibus putatᷣ inter infideles eſſe matrimoniū. ſ. ſi vnus accipiat plures vxores, quia talis eſt ꝯſuetudo Paganorū in c. gaudemus. ēt repudiata vxore accipere aliam licitū reputatᷣ non ſolū ſm Paganos, ſed ēt apud Iudæos, ideo & ꝓlem inde natā putant ltīmam, quia de matrimoniis

G veris non p̄t eſſe, niſi proles legitima. Si tñ infideles ſuſcipiant proles, q̄ ſm eos non reputentᷣ legitimæ, vt ſi de ꝯcubinis, vel ex illis, cum quibus ſm eos ꝯhere nō licet, non legitimabuntur in conuerſione ad fidē. Et patet, quia iſtud ponderatᷣ in alle. c. gaudemus. ſ. qui in ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſm opinionem iſtorum matrimoniali ꝯxerunt affectu: ergo illa proles infidelium, q̄ per aduentum fidei dēt legitima reputari, debet eſſe nata de matrimonio, aut vero, aut credito, ſecundum intentionem eorum, qui contrahunt, aliàs ſemper manebit illegitima.

H *De legitimatione prolis priuilegium in cuius fauorem detur. Quæſt. CLXXI.*

SED obiicietᷣ, ꝙ ſit inconueniens, quia ſic maior fauor ſeruaretᷣ eis, qui non conuertuntur, q̄ eis, qui conuertuntᷣ, cum inter infideles lt̄mi efficiantᷣ non nati ex matrimonio ſuperueniente matrimonio in alle. c. tanta, & inter infideles non legitimantur, niſi ex matrimonio nati. Dici p̄t vno mō, ꝙ iſtud priuilegium, qđ fidelibus conceditur de legitimando prolem illegitimam datᷣ in fauorē matrimonii, & item extenditur ad infideles per ꝯuerſionē: nā ſi infidelis genuit filios ex concubina, & poſtea ꝯhit cū ea, erunt illegitimi, qū conuerſi fuerint, idem ſi in infidelitate geniti eſſent illi ex concubina, & poſt conuerſionem acciperet eam in vxore vir ille legitimarē-

I tur filiū, ſi tñ infidelis exiſtens ex concubina prolem gignat, & cum ea contrahat poſtea manens in infidelitate non legitimatur proles. Et ratio eſt, quia beneficiū illius c. tanta, non extenditur ad infideles: cauſa eſt, qa ſicut qui ſentit onus debet ſentire emolumentum: ita qui non ſentit onus non debet ſentire emolumentū, ſed infideles non ſuſtinēt onus ꝯſtōnum canonicarū de mr̄imoniis, nā ꝯſtōnibus canonicis non arctantᷣ in c. gaudemus. de diuor. ergo neq; participabūt in emolumentis, vel bñficiis earundē ꝯſtōnum. ſed lt̄imatio illegitimȩ ꝓlis ſuperueniente mr̄imonio eſt bñficiū illius ꝯſtōnis canonicæ tanta. ergo non participabunt infideles hoc bñficio. Alr̄ p̄t dici ad argm̄ principale, ꝙ maior eſt fauor fidei, q̄ mr̄imonii: nā ſeruatᷣ ī ꝯuerſione ad fidē illud, qđ in ſuperueniente mr̄imonio: nā

K illi qui non ſunt ltīmi, neq; ex mr̄imonio nati ſunt legitimi in ꝯuerſione, qa natus de ſcđa vxore poſt repudiatam primā illa viuente non naſciᷣ de mr̄imonio, & tamen legitimatur per conuerſionem, ſiꝛ nati de pluribus vxoribus ſimul habitis ab eodem viro nō naſcuntur de matrimonio, & tamen legitimi ſunt ſecūdū ſenſum ſupra datum. Secundo & pręcipuè, qa aliquid fit, quod non eſt inter infideles: ſi quis non ꝯiugatus accipiat ꝓlem de ſoluta legitimatᷣ illa ꝑ ſequens matrimoniū cum eadem, ſi tñ ille ſit coniugatus, & viuente cōiuge prolem ſuſcipiat de ſoluta, cū qua ꝯhat, mortua vxore non legitimatᷣ proles. eo. c. tanta. Eodē mō ſi non eſſet cōiugatus, & de ꝯiugata acciperet ꝓlem,

lem, cum qua mortuo viro illius contraheret, non efficeretur proles legitima, & tamen inter infideles iſtud ſit ſuperueniente fide, vt ſi quis habebat multas in vxores ſimul, aliquę illarum erant non vxores, & tamen omnium legitimantur proles. Idem ſi quis repudiata legitima accepit aliam, vel repudiatam ab alio accepit, & habuit inde prolẽ, in omnibus his caſibus legitimatur proles, & tamẽ in omnibus his caſibus accipitur proles de vxore aliena, vel coniugatus gignit ex non ſua: ergo maior fauor eſt hîc, quàm inter fideles per beneficium illius cap. tanta.

Sed poteſt obijci, ꝙ non ſit hic maius, quàm inter fideles: nam iſtud prouenit propter ignorantiã, quia infideles putant eſſe in his caſibus matrimonium, & ideo cõſequenter prolem legitimam, ſi autem acciperent prolẽ, quæ apud eos putaretur nõ legitima, non legitimaretur per conuerſionem, vt ſupra dictũ eſt. Ignorantia tamen etiam inter fideles fecit prolẽ legitimam, vt ſi aliqui contraxerunt in gradu affinitatis, vel conſanguinitatis vetito neſcientes, vel aliquis putans mortuam vxorem veriſimiliter contraxit cũ alia, & in ſimilibus, in quibus poteſt interuenire error, licet matrimonium non ſit proles inde nata reputatur legitima, qui filij ſunt legi. c. ex tenore, ꝙ pro tũc reputabant illud eſſe matrimonium. 34. q. 2. cum per bellicam. Sed diceretur, ꝙ non eſt idem, ſed ſemper maior fauor ex parte infidelium conuerſorum, quia in infidelibus eſt error iuris in caſibus dictis: in ipſis autem fidelibus in caſibus datis eſt error facti, error autem iuris non excuſat, error verò facti excuſat, & tamẽ in errore iuris legitimatur proles conuerſorũ, ergo maior fauor eis datur.

Dici poteſt, ꝙ non eſt verum, ꝙ non eſt iſte in infidelibus error iuris, ſed potius facti, cum ſecundũ ſtatum illorum non cenſeatur illud ius, vel ſi dicamus, ꝙ illud eſt ius, & ideo ignorant ius: dicendum ꝙ eſt error inuincibilis pro illo ſtatu cum cognitio huius iuris dependeat ex cognitione fidei, qua non habita, non poſſunt ſcire ſe errare; ideo quantum ad hoc excuſantur, & iudicatur proles legitima. Poteſt igitur dici, ꝙ primũ dicebatur, ſ. ꝙ diſparata ſunt priuilegia illarum duarum conſtitutionum, ſ. c. tanta, & c. gaudemus, & vtraque gaudent infideles in conuerſione ſecũdum modum ſupra datum, ideo maior eſt fauor conuerſionis ad fidem, quàm matrimonium.

Ex prędictis apparet, ꝙ ſi infideles contrahant ſolũ in gradibus inter nos vetitis non legitimatur proles ſua per aduẽtum ad fidem, ſed prius erat legitima ipſo iure. Si autem infidelis ſimul multas habuerit vxores, aut contraxerit cum repudiata ab alio, vel ipſe repudiata legitima cõtraxerit cum alia ea viuente ꝓles hinc natę ſunt illegitimę, & per aduentum ad fidem legitimantur beneficio canonis illius gaudemus, & hoc in fauorem fidei. Iſtud tenet Glo. eiuſdem cap. gaudemus, ſic & doctores iuriſtę.

Intentionem, & verum intellectum cap. gaudemus exprimit, & argumenta ſuperiora ſoluit. *Quæſt. CLXXII.*

DICENDVM autem ꝙ iſtud eſt verum ſine dubio, & tamen non videtur iſta eſſe intẽtio illius cap. gaudemus, ꝙ diſtinguant iſti caſus, ſed ꝙ in primo caſu, i. quando infideles contrahunt in gradibus a canone vetitis, & hoc patet ex litera, quia ad exprimendum illum ſenſum deberet litera eſſe generalis, vt nullus caſus in ea exprimeretur, ſed diceretur prolem de infidelium coniunctionibus natam cum ſecũdum ipſorum opinionem matrimoniali contraxerint affectu poſt fidẽ receptam vtilitate publica ſuadente legitimã volumus

A reputari, & tunc comprehenderentur omnes caſus, in quibus infideles matrimonio inter eos credito ꝓlem ſuſcipiunt, ſed dicitur prolem de infidelium cõiunctionibus natam cum ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſecũdum illorum opinionẽ matrimoniali cõtraxerint affectu legitimam volumus reputari, ergo videtur quòd ad illũ caſum, quo in his gradibus contrahitur extendatᷓ diſpoſitio huius c. gaudemus.

Eſt dicendum ꝙ præcedentia vera ſunt, ꝙ in omnibus tribus caſibus ſupra poſitis proles infidelium ſit legitima, in primo ipſo iure, in alijs duobus per beneficium huius c. gaudemus, eo modo, quo doctores illud intelligunt, & bene, licet litera de ſolo primo caſu in cortice ſonare videatur, accipiendo tamẽ literã eo modo, quo iacet dicendum, ꝙ non concludũt argumenta

B facta ſupra q. 169. Ad primum dicendum, ꝙ verba ibi poſita ſonant in diſpenſationem, & tamẽ nõ eſt diſpẽſatiua legitimatio, ſed ipſo iure legitima eſt talis proles. vtitur tamen Papa ibi illis verbis non ad ſignandum, id quod vere fit, ſed ad oſtendendum id, quod nobis fieri videtur: nam nos ſi in talibus gradibus cõtraxiſſemus non poſſet, inde nata proles eſſe legitima, niſi legitimaretur. Cum igitur infideles trãſeant in noſtrum ritum, videtur ꝙ idem de eis debebat iudicari, & ſic dicitur volumus legitimam reputari, non quidem legitimam faciendo, ſed legitimam oſtendẽdo eis, qui de hoc dubitare rationabiliter poterant. ſi tamen acciperetur in duobus ſecundis caſibus bene diceretur volumus, quia per hoc legitimaretur

Ad primũ argumẽtũ.

C cum non eſſet ipſo iure legitima. Ad ſecũdum dicendum, ꝙ reputari eſt verbum iuris, & ſignat id, quod ius confert, etiam ſi natura non contuliſſet, & eſt ꝙ non legitimus habeatur pro legitimo, vt ſi non ſit legitimus quantum ad veritatem, & habeatur, vt legitimus quãtum ad iura legitimorum, & hic propriè accipitur quãtum ad duos caſus vltimos, in quibus non eſt proles legitima, & legitimatur beneficio iuris, quod eſt legitimam reputari. Accipiendo quãtum ad primum ſenſum, vel caſum per hoc verbum reputari tollitur dubium, & nõ confertur ius, ſed dubitatur a fidelibus an tales deberent haberi, vt legitimi, & reſpondetur ꝙ ſic, ſcilicet, quia ipſo iure ſunt legitimi cum de legitimo ſint matrimonio nati, ideo vt legitimi habebuntur. Ad tertium dicendum, ꝙ

Ad ſecundum argumentum.

D iſtud maxime ſignat legitimationem cũ dicitur vtilitate publica ſuadente, quia eſt cauſa motiua ad concedendum hoc, & ideo accipitur melius in ſecundo, & tertio caſibus, in quibus non erat proles ipſo iure legitima, quia, non de matrimonio nata, ideo legitimatione eget quam æquum eſt dari in fauorẽ fidei, & hoc eſt ſuadere vtilitatem publicam, ſ. vt facilius conuertantur.

Ad tertiũ argumẽtũ.

Et tamen dico, quòd adhuc in primo caſu poteſt hoc accipi: nam licet eſſet matrimonium, & ideo ipſo iure proles inde nata eſſet legitima, vtiẽ Papa his verbis quantum ad nos: nam ſecundum noſtram cõſuetudinem non poterat talis proles ipſo iure legiti-

E ma eſſe, ſed ex beneficio iuris, & quia cõuerſi debẽt nobiſcum eundem modum viuendi habere, ſicut fidem eandem acceperunt, videtur etiam quòd inter eos non poterat talis proles eſſe legitima, niſi legitimaretur, & ad ſatisfaciendum, vel condeſcendendum huic modo credendi, dicitur quòd reputatur legitima ſuadente vtilitate publica, i. conuerſione ad fidem. Et patet hoc, nam etiam in his quæ ipſo iure talia ſunt ſignificat Papa aliquid cõcedere in fauorẽ fidei, ſicut de diuor. cap. gaudemus, vbi eſt iſte idem caſus, quia illa decretalis, & iſta ſunt eadem. Simile ponitur, ſcilicet, quòd matrimonium ſit verũ, quod ꝯtrahitᷓ inter infideles in gradu ſecundo, tertio, & vl-

terioribus,& ꝙ non poteſt per aduentum fidei diſſolui,& tamen dicitur, ꝙ in fauorem fidei permittūtur tales copulati,cum dicitur, & in præmiſſis gradibus a paganis matrimonium,quo ad eos licitè ſit cōtractū, qui conſtitutionibus canonicis non arctantur.In fauorem præſertim chriſtianæ religionis,& fidei,a cuius perceptione per vxores ſe deſeri timentes,viri poſſunt facilè reuocari: fideles huiuſmodi matrimonialiter copulati liberè poſſunt,& licitè remanere coniuncti, cū per ſacramentum baptiſmi non ſoluantur coniugia, ſed crimina dimittantur.Nam hic multa ſunt,quę ſignificant matrimonium de ſe eſſe legitimum,vt cum dicitur, quòd licitè eſt contractum ab illis, qui in illis gradibus non impediuntur contrahere, vtpote nulla conſtitutione canonica arctante eos. Etiam quòd eſt matrimonium legitimum concluditur ibi, quia poſſunt licitè,& liberè remanere copulati, quod ſignificat ipſo iure licere,& non per diſpenſationem, vel fauorem aliquem. Et quòd plus eſt,quia non ſolum licitè tales manent iure ſuo copulati, immo nullus poteſt eos ſeparare,cum dicatur,quod per baptiſmū tollantur crimina,& non coniugia,& tamen cū his omnibus addidit,quaſi rem impertinētem, immo potius aduerſam, quod in fauorem fidei præſertim hoc permittitur,vel fit:& tamen certum eſt, quod hic nullus fauor erat neceſſarius.Sed dicendum eſt,quòd his verbis vtitur Papa ad ſignificandum,quòd etiam ſolus fauor fidei faceret, quòd manerent copulati iſti conuerſi, ſi alię cauſæ ſufficientes non occurrerent, & tamē occurrunt, ideo nō eſt multum neceſſarius ibi fauor fidei:in pręſenti autem, ita eſt quantum ad iſtum caſum,quia cum matrimonium verum ſit inter infideles eſt proles ipſo iure legitima, & ideo in conuerſione non indiget legitimatione aliqua,& tñ ſi indigeret legitimatione, decerneret eam legitimam per ꝯuerſionem ſuadente ęquitate,vel vtilitate publica,

Ad quartum argumentum quæſtionis 169.
Quæſt. CLXXIII.

AD quartum dicendum, ꝙ matrimonium inter infideles verum,& legitimum eſt, cū contrahitur in ſecundo, & tertio, & vlterioribus gradibus, & ideo proles inde nata legitima eſt. Cum autem dicitur ſecundum eorum opinionem: dicendum quòd iſtud nihil minuit de veritate matrimonii. Nam verè contrahitur matrimonium inter infideles,de diuor.capit.quanto. & in iſtis gradibus,ſcilicet ſecundo,& tertio, ſi contrahatur inter eos eſt verum, & licitum matrimonium. eodem titulo,capitul, gaudemus.vbi primum dicitur: vtrum Pagani vxores accipientes in ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſibi coniunctas, ſic coniuncti debeāt poſt conuerſionem ſuam remanere, vel ab inuicem ſeparari, & poſtea additur, & in præmiſſis gradibus a Paganis licitè ſit contractum,qui conſtitutionibus canonicis non arctantur,& ita oſtenditur,quòd ibi ſit legitimum matrimonium,non ſolum quantum ad opinionem infidelium, ſed etiam quantum ad veritatē, cum oſtēdatur ibi cauſa huius veritatis,ſcilicet, quòd infideles non arctantur conſtitutionibus canonicis,& ideo illis non obſtantibus, ita licitè contrahunt in his gradibus,ac ſi nullo modo eſſent vetiti,& tamē ſi nullo modo eſſent vetiti, tam apud nos, quàm apud eos in his gradibus eſſet legitimum matrimonium.Ergo cum apud eos non ſint vetiti,quia cōſtitutionibus canonicis non arctantur,erit vere legitimum matrimonium,vnde non dicetur,ꝙ ſit matrimonium ſecundū eorum opinionem, quaſi non ſit ſecundum veritatē; immo eſt ſecundum veritatem.

F Sed quia dicitur ibi, ꝙ ſecundum ipſorum opinionem matrimonialiter contraxerunt, eſt conſiderādū, ꝙ aliqñ infideles contrahunt ſm veritatem,aliquādo ſm eorum opinionem. Primum eſt,qñ contrahūt in gradibus, in quibus nos contrahimus: nam nulli licitum eſt ꝯhere in gradibus, in quibus fideles contrahunt eo, ꝙ fideles in pluribus gradibus abſtinent, quam infideles,vnde matrimonium, quod apud nos reputatur legitimè contractum, reputabitur a fortiori inter omnes alias gentes. Etiam contrahunt infideles licitè,ac legitime quando contrahunt in gradibus permiſſis ſecundum leges ſuas, aut conſuetudines, & ſi apud nos illiciti ſint, ſicut quando Iudęi contrahūt in ſecundo,& tertio,& quarto gradibus, qui ſecundū
G legem Moyſi, & leges Paganorum liciti ſunt ad contrahendum,& eſt tunc matrimonium legitimum, & verum non ſolum quantum ad eorum opinionē, ſed etiam quantum ad noſtram, & quantum ad veritatē, nam nos aſſerimus tale matrimonium inter eos valere quamuis inter nos nō valeret,& ita accipitur, de diuor.cap.gaudemus.Aliquando eſt matrimonium ſecundum opinionem infidelium, & non eſt ſecūdum veritatem, vt quando infidelis accipit multas in vxores,nam putat omnes eſſe vxores, & filii omnium reputantur legitimi,ac ſi eſſent verè vxores, & tamē nō ſunt, quia non poteſt matrimonium contrahi cū multis ſimul cum ſit contra Chriſti ſententiam: etiam ſi
H repudiet infidelis vxorem, & aliam accipiat,putat eſſe matrimonium cum illa, & quę cum repudiatur contrahit,putat eſſe matrimonium,quia leges ſuæ,& conſuetudines hoc habent, & tñ nō eſt hoc matrimoniū ſecundum veritatem,ſed adulterium,vt colligit Mat. 5.& 19.c.& de diuor.c.gaudemus.

Cum autem dicitur extra qui filii ſint legi. ca.gaudemus.de infidelibus, ꝙ ſecundum eorum opinionē in ſecundo,tertio,& in vlteriori gradu matrimonialiter contraxerunt, non eſt accipiendum in iſto ſecūdo modo,quia tunc nequaquam eſſet matrimonium inter eos,ſed ipſi ſolum per errorem putarent,& tamen in illo caſu verum eſt matrimonium, quia iſti non arctantur conſtitutionibus canonicis.de diuor.cap.gaudemus. Ideo dicendum, ꝙ accipitur ſecundum corū
I opinionem.i.ſecundum eos, vel eorum conſuetudinem.ſ.quantum ad eos tenet matrimonium,& tamē quantum ad nos non teneret.i.ſi inter nos taliter contraheretur matrimonium, & hoc apparet, quia vt dictum eſt vtrunque.c.gaudemus. eſt idem: ideo verba vnius debent intelligi per verba alterius, ſed in c.gaudemus. de diuor. dr̃ & in præmiſſis gradibus.ſ.ſecundo, tertio, & quarto a Paganis, quo ad eos matrimonium licitè ſit cōtractum, qui conſtitutionibus canonicis non arctantur,i.quantum ad eos, vel inter eos tale matrimonium tenet, quia non ſunt eis illi gradus vetiti,cum non arctentur conſtitutionibus canonicis, & inter nos.ſ.non teneret, quia iſti gradus ſunt vetiti conſtitutionibus canonicis,quibus nos arctamur. Ergo cum in c.gaudemus.qui filii ſint legi, dicitur ſecū-
K dum eorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu,eſt intelligendum.i.quantum ad eos, vel ſecūdum eos.ſ.ipſi potuerunt in talibus gradibus contrahere,& nos non poſſumus.

Ad quintam rationem dicendum vno modo,ꝙ dictum Glo. non eſt per aſſertionem, ſed in argumētū, quia poſtea ibidem declarat, ꝙ illi nati de infidelibus ipſo iure ſunt legitimi,& ita non legitimantur, nec illa opinio pręſtat eis occaſionem legitimandi. Alio modo poteſt dici, ꝙ Glo.non loquitur ſpecialiter in iſto caſu. ca.gaudemus. ſed generaliter.ſ.ꝙ opinio de matrimonio non facit legitimam prolem, qñ matrimonium nō eſt verum, ſed beneficio iuris reputatur legitima, *Ad quintū argum. q 169.*

legitima, vt eo.tit.c.ex tenore, & tale eſt quantum ad ples natas de matrimonijs reputatis ab infidelibus, quæ non ſunt vera matrimonia, vt quando habet infidelis multas in vxores, aut quando repudiata legitima contrahit cum alia, vel alius cum repudiata: nam in his omnibus putant infideles eſſe matrimonium, & nõ eſt de diuor.cap.gaudemus; ideo nec proles eſt legitima, & tamen iſta eorum ignorantia, vel error præſtat occaſionem legitimãdi prolem, & legitimatur beneficio iuris per cõuerſionem ad fidem, vt colligitur ex eodem ca.gaudemus, qui filij ſunt legitimi ſecundum verum intellectum Glo. & doctorum.

Quid requiratur, vt matrimonium infidelium ſit legitimum. Quæſt. CLXXIIII.

Ex præcedentibus antem colligitur, quòd ad hoc quòd ſit matrimonium licitè contractũ & legitimum inter infideles non requiritur, niſi quòd contrahant ſecundum ſuas leges, aut conſuetudines, & non requiritur, quòd Pagani contrahant in gradibus licitis ſecũdum legem Moyſi, ſed ſolum quòd ſint liciti ſecundum leges ipſorũ Paganorum: vnde ſi taliter fuerint copulati, etiam ſi in aliquo gradu prohibito inter Iudæos, iudicabitur eorum matrimonium legitimum, & ſi conuertãtur permittentur ab Eccleſia manere copulati in illo gradu, quia ſicut Pagani non arctãtur conſtitutionibus canonicis; & ideo licitè contrahunt in ſecundo, tertio, quarto gradibus, in quibus non licet nobis cõtrahere, de diuor.cap. gaudemus. ita non arctantur lege Moyſi: ideo licebit eis contrahere in gradibus vetitis lege Moyſi, niſi ſint vetiti lege Chriſti, vel lege naturæ, quæ omnes obligat, ſed lex Chriſti, nihil de gradibus dixit, ergo ſolum attendendum eſt an ſit aliquis gradus vetitus iure naturæ; quia in illo nõ tenebit matrimonium, nec permittetur copulatio.

Lex Chriſti nihil dixit de gradibus matrimonij.

Ex hoc etiam aliud infertur, ſcilicet, quòd quomodocunque matrimonium tenuerit inter infideles ſi conuertantur ad fidem, manebunt ſic copulati, quia baptiſmus non ſoluit coniugia, ſed crimina tollit in alleg.capi. gaudemus: cum ergo prius tenuiſſet matrimonium inter infideles, tenebit etiam poſt conuerſionem.

An infideles coninges conuerſi ad fidem permittantur manere copulati in quocunque caſu, ſi contraxerant ſecundum leges, & conſuetudines patriæ ſuæ. Quæſt. CLXXV.

Sed quæretur an in omni caſu infideles coninges conuerſi ad fidem permittantur manere copulati. Dubium autem eſt, quia interdum copulantur in gradibus propinquiſſimis. Dicẽdum ꝙ, aut matrimonium eſt cõtractũ intra gradus conceſſos Iudæis, aut extra, ſi in gradibus illis, non eſt dubitatio aliqua, quin maneant licitè copulati, quia certum eſt, ꝙ matrimonium potuit tenere, cũ Deus hos gradus Iudæis conceſſerit, & conceſſũ ab eo licitum eſt. Aut contrahitur extra illos gradus, & tunc aut contrahitur inter aſcendentes, & deſcendẽtes, vt ſi filius cum matre contrahat, vel pater cũ filia, nepos cum auia, auus cum nepte: nam iſti non computãtur in gradu aliquo cum ſint aſcendentes, & deſcendentes, & gradus ſolum computentur inter trãſuerſales 35.q.5.c.ad ſedẽ, aut contrahitur in aliquo gradu, vtpote in primo, ſ. inter fratrem, & ſororem, aut in quocunque gradu affinitatis. Si primo modo, dicẽdum ꝙ non permittẽt copulati taliter contrahentes poſt conuerſionem, quia iſtud nõ eſt matrimonium, ſed

Gradus matrimonij non cõputãtur inter aſcendentes, & deſcendẽtes, ſed ſolum inter tranſuerſales.

A inceſtus & flagitium, ſi autem obijciatur, ꝙ fuit matrimonium legitimum, quòd contraxerint ſecundũ mores patriæ ſuæ; & non requiritur aliud ad hoc, ꝙ matrimonium ſit legitimum.

Dicendum quòd non permittuntur manere copulati, quia matrimonium iſtud cum contractũ fuit, non tenuit: nam ſi tunc tenuiſſet infallibiliter diceretur poſtea tenere cum baptiſmus non ſoluat coniugia, & conſequenter permitterentur copulati manere, & quia nemo diſiungere poteſt, quos Deus coniunxit, ſed non tenuit iſtud matrimonium, quando contractum eſt, quia non fuit legitimè contractum. Et quando obijcitur, quòd fuit ſecundum leges, aut conſuetudines patriæ.

Infideles ſi cõtrahunt inter aſcẽdentes, & deſcendẽtes cõuerſi ad fidẽ nõ permittuntur manere copulati.

Dicendum quòd ſi contra legem, aut conſuetudinem

B patriæ contractum eſſet in quocunque gradu contraheretur, reputaretur illegitimum, & tamen ſi ſecundum legem, aut conſuetudinem patriæ in tali gradu contractum eſt, aut cum tali perſona non potuit legitimum fieri, eo quòd non fuit vere contractum per legem, vel conſuetudinem patriæ: nam neque lex, neque conſuetudo eſſe poteſt contra ius naturale. Nam ſeipſum negat, qui contra ius naturale agit, & quicquid conſtituatur contra ius naturale nõ merebitur nomen legis, ſed vocatur ſecũdum Ariſt. lib.5.Ethi. apoſtediaſmenos, ideſt lex carens ratione, & ita non eſt lex.

Et ita quãdo Semiramis regina Aſſyriorum conſtituit licere mulieribus accipere filios in viros, non

C fuit illa lex, ſed nefas; & ideo non excuſabatur contractus per talem legem, ſicut ſi ſtatueretur, quòd liceret cuilibet cognoſcere vxorem alterius, aut inferre ei vim: nulla enim lex efficere hoc poſſet iuſtum, ſimiliter, neque cõſuetudo hoc efficere poteſt, quia maior eſt auctoritas legis, quàm conſuetudinis cum conſuetudo ſuccedat legi, & pro lege accipiatur quãdo lex deeſt, cum ipſa ſit legum interpres, de conſue. cap.cum dilectus: & tamen lex non valet contra legem naturæ: ergo multominus conſuetudo. immo ſi aliqua fuerit conſuetudo contra ius naturæ nõ vocabitur conſuetudo, ſed corruptela.eod.cap.cum tanto, & quanto diuturno tempore fuerit obſeruata, tãto deterius erit, quia tanto maius peccatum generabit.eo.c.& de cõſan. & affin.c.nõ debet: ergo talis

D lex reputaẽ, vt nõ lex, & cõſuetudo reputaẽ, vt nõ cõſuetudo, vnde manet, ꝙ talis cõtractus ſit factus ſine auctoritate legis, & ꝯſuetudinis; & iã ſit illegitimus, & cõſequenter nõ debeant permitti taliter contrahẽtes cum ad fidem conuerſi fuerint: nam ſi legem, aut conſuetudinem vocamus omne, quod populus aliquis in vſum deduxit, & cõſenſu communi approbatur, ſequentur inconuenientia: nam diceremus tunc licitum eſſe Sodomiticum vitium, cum apud quoſdam barbaros pro malo non reputetur, & æqualiter licere iudicetur virum tangere, & fœminam cognoſcere, ſimiliter ſcimus barbarorum Aethiopumque multos eſſe, qui matrimonio non vtantur, ſed omni-

E bus mulieribus indifferenter miſceantur ſine vllo fœdere coniugali, vt ſunt Garamantes, ſicut aſſerit Solinus in Poliſtor.cap.de Aethiopibus; & tamen ſi tales conuerterentur ad fidem non permitterentur eis cõmiſceri omnibus, ſed cogerentur matrimonijs vti. Sic autem eſt de quacunque lege, vel conſuetudine, quæ inter aſcendentes, & deſcendentes matrimonia conſtituit: nam non eſt lex, ſed abuſus cum ſit cõtra ius naturæ, ſecundum quam debetur aliqua reuerentia cognationi, quæ tamen tota abolebitur, ſi concedamus inter aſcendentes, & deſcendentes fieri matrimonia.

Semiramis nõ excuſatur de mr̃imonio cũ filio ꝑ ſuam lege. Conſuetudo contra ius naturę eſt corruptela.

*Infideles ſi contrahant cum perſonis vetitis in lege Moyſi pro-
pter affinitatem, vt ſocrus cum nuru, &c. ſecundum conſue-
tudinem patriæ ſuæ conuerſi ad fidem non ſeparabuntur, ſed
matrimonium cenſebitur legitimum. Quæſt. CLXXVI.*

SI autem infideles copulati fuerint ſecundum
legem, aut conſuetudinem terræ ſuæ in aliquo
gradu conſanguinitatis, aut affinitatis, dicendũ
quòd ſolum manet dubium de primo gradu,
ſcilicet inter fratrem, & ſororem: nam cæteri gradus
conſanguinitatis permiſſi ſunt ad contrahendum in
lege Moyſi, & ideo etiã in aliis gentibus poterant eſſe
liciti. Sed quid de gradibus affinitatis? Dicendum, ꝙ
de affinitate minus dubium eſt, quia affinitatis gradꝰ
non ſunt vetiti, niſi propter conſanguinitatem, ſicut
dicit Aug. & habetur 35.q.3.c.ſi vir.ſ.ſi vir, & vxor nõ
jam duo, ſed vna caro ſunt, non aliter nurus eſt depu-
tanda, quam filia, & ideo ſi cõſuetudo ſit, vel lex apud
aliquos infideles matrimonium contrahi cum oĩbus
perſonis vetitis in lege Moyſi ꝑꝑ affinitatem, vel cum
pluribus earum, non vr̃ eſſe ꝯ ius naturę: ideo pt̃ tene
re talis lex, aut conſuetudo, & conſequẽter matrimo-
niũ ꝯctũ cũ talibus iudicabit̃ legitimũ, iõ ĩ ꝯuerſione
non ſeparabuntur, ſed licebit eos manere copulatos.

De primo gradu conſanguinitatis, i. fratre, & ſoro-
re vr̃ eſſe dubium an poſſit per legem, vel conſuetu-
dinem eſſe licitum, & videtur dicendum, ꝙ ſi aliqui
infideles taliter copulati conuerterentur ad fidem, in-
ter quos conſuetum eſſet ſic copulari, non deberet di
rimi matrimonium, quia potuit eſſe legitimum cum
ſit contractum iuxta mores patriæ. Nec eſt mirandũ
talem legem eſſe apud infideles aliquos, cum etiam
apud Romanos, qui inter omnes Gentiles, maximè
ratione vtebantur, & politia, talis lex eſſet, quę diu ob-
ſeruata eſt, & vſque ad tempora Gregorii aliqualiter
manebat, ſic dicit Gregorius, & habetur 35.q.3.capit.
quędam lex. ſ. quędam lex Romana permittit, vt ſiue
frater, & ſoror, ſeu duorum fratrum germanorũ, ſeu
duarum ſororum filius, & filia miſceantur.

De infidelibus certum eſt, ꝙ non tenentur conſti-
tutione canonica de gradibus noſtris, de diuor. c. gau-
demus. Neque ẽt lege Moyſi, quia illa neminem nũc
obligat, & qñ tenebat ſolos Iudęos obligabat, ſed ſola
lege naturę, & lege Chriſti, lex Chriſti hoc nõ vetat:
de lege naturę eſt dubium an ſit contra eam. Et vr̃ di-
cendum, ꝙ non. Primo, quia Deus in principio ſęculi
fecit copulationem de fratre, & ſorore, nam filii Adę
inter ſe miſcebantur cum nulli alii eſſent, tamẽ ſi hoc
ſecundum ſe eſſet illicitum inſtituiſſet Deus aliter ge
nus humanum. ſ. in pluribus indiuiduis, vt non cõtra-
herent fratres, vt ſupra dictum eſt, & tñ nõ fecit, ideo
ſignificauit non eſſe ſecundum ſe malum.

Secundo patet, & efficacius, quia qñ Gregorius vo
luit prohibere talem copulationem non dixit, ꝙ erat
contra naturam, quod tamen diceret, vt eſſet dictum
ſuum firmius, & manifeſtiorem iuſtitiam cõtineret,
& tñ non dixit, ſed ſolum ꝙ ex talibus copulationibꝰ
paucę proles proueniebant. ſ. ſed experimẽto didici-
mus ex tali coniugio prolẽ non poſſe ſuccreſcere, er-
go non ſignificauit eſſe ꝯ naturã, & ita non erit illici-
tum infidelibus, quibus talis eſt conſuetudo coniugi
in his gradibus. Niſi quis dicat, ꝙ Gregorius ſignifica
uit aperte iſtam copulationem eſſe contra ius natu-
rę, & contra Dei voluntatem inquantum dixit experi
mento didicimus ex tali coniugio prolem non poſſe
ſuccreſcere. ſ. Deus maledixit huic copulæ, & illud in
effectu oſtendit inquantum non permittit inde cre-
ſcere prolem, ſicut qñ maledixit ficulneę, ait nunq̃ ex
te naſcatur fructus in ſempiternũ, Matth. 21. & Mar.
11. cap. ſed dicẽdum, quòd non ſtat, quia ibi loquitur
F Gregorius de coniugio primi, & ſecundi gradus, ſci-
licet fratris, & ſororis, & filiorum duorum fratrum,
& tamen ſecundus gradus in veteri teſtamento erat
a Deo permiſſus, & licitus iudicatus; ideo non erat
contra voluntatem, neque talis copulatio maledicta:
voluit tamen Gregorius dicere, ꝙ illa copulatio non
erat multum honeſta: maximè in nouo teſtamento,
ideo ꝙ non liceret Chriſtianis contrahere in his gra-
dibus. Sed dicendum quòd licet inter aliquos Gen-
tiles iſtud licebat communiter inter alios erat illici-
tum, & legibus vetabatur, ſic inducit Ouidius, lib. 9.
Meta. in verbis Biblidis amantis fratrem ſuum Cau-
num. vbi omnia ſe habere dicebat, niſi quòd Caunus
erat frater ſuus: nam ex hoc dicit ſcelus eſſe illi iugi,
G ſi tamen inter aliquos Paganos eſſet conſuetudo, vel
lex ꝙ coniungerentur fratres, ſi ad fidẽ conuerteren-
tur, videtur ꝙ erant permittendi ſic manere, quia ma
trimonium inter eos a principio tenuerat, quod per
baptiſmum non diſſoluebatur.

*Quare leges ſeculares ſanctorum Imperatorum non permiſe-
runt Iudæos, & alios infideles contrahere ſecundum legem
Moyſi, ſcilicet in 2.3. & 4. gradu. Tamen leges canonicæ,
ſcilicet Rom. Eccleſiæ permiſerunt. Et de cauſa iſtarum le-
gum, & an fuit æquius permittere, quàm vetare.
Quæſt. CLXXVII.*

H OCCASIONE autem pręcedentium adhuc
eſt aduertẽdum, ꝙ cum de diuor. c. gaude-
mus, & de conſan. & affinit. de infidelibus,
ꝙ ſi infideles copulati in ſecũdo, tertio, &
vlteriori gradu ad fidem conuertantur permittuntur
ſic copulati, non eſt intelligendũ, ꝙ hoc dicitur quaſi
Eccleſia approbet, per hoc legem Moyſi, in qua po-
nuntur iſti gradus, in quibus liceat contrahere, quia
lex Moyſi iam tranſijt, i. ceſſauit; ideo nemo tenetur
ad obſeruãtiam eius, neque ipſi Iudæi, qui in ea viuũt
immo obſeruatio eius eſt iam mortifera, quia qui in
lege putat ſe iuſtificari, nõ habet partem in Chriſto:
ad Gala. 5. c. ſed dr̃ illud ad oſtendendum, ꝙ tunc infi
deles conuerſi ad fidem permittũtur manere in ſuis
coniugijs, quãdo copulati fuerunt legitime, ita vt ma
trimonium teneret, eo ꝙ matrimoniũ nõ ſoluitur ꝑ
I baptiſmum: vnde ſi tenuit dũ contractũ eſt inter in-
fideles, tenebit poſt conuerſionem. Si aũt non tenuit
dum contraheret̃ non permittuntur copulati, qui cõ
uertantur, ſcire aũt an matrimonium tenuit inter in-
fideles, vel non, dum contraheretur, ex nullo alio ha-
betur, niſi an ſm̃ leges eorum reputaret̃ licitum, vel
non: ſi enim legibus eorum ꝯuenit licitum eſt, alias
non, & tñ ſm̃ infidelium leges tam Iudęorum, quã
Paganorum licitum eſt ꝯhere in ſecundo, tertio, &
vlterioribus gradibus; ideo ſi ſic ꝯhant iudicat̃ matri
monium legitimum, & verum, & non diſſoluitur, ſi
aliter, i. in alijs gradibus ꝯhant, q̃ leges ſuę permittũt,
non eſt verum matrimonium, & mĩus iudicatur ma
trimonium ꝯctum per leges infidelium legitimum,
& verum, inquantum non eſt contra legem Chriſti,
K vt ſupra dictum eſt, & patet in cap. gaudemus.

Sed circa hoc aduertendũ, quia infideliũ quidã sũt 2.q.174.
liberi, alij ſunt ſub ptãte fideliũ, qui ſunt liberi regunt̃
ꝓprijs legibus, qui ꝯhunt ſm̃ leges ſuas, & ꝯſuetudi-
nes, & mr̃imoniũ ſic ꝯctũ eſt legitimũ, vñ ſi tales ad
fidẽ ꝯuertunt̃ maneat ſic copulati. in allegato c. gau- Redditur
demus. Si aũt ſunt ſubiecti fidelibus, viuunt legibus, cauſa, &
quas eis fideles imponunt, quas licitè ponere poſſũt motiuũ di-
tanq̃ ſubditis, & pñt eis dare leges de mr̃imonio, ſm̃ ctorum in
quas contraheretur inter eos mr̃imonium legitimũ ca gaude-
& ſi nõ contraxerint ſecundum illas, non erit matri- mus.
monium, ſed fornicatio, & qñ conuerſi fuerint non
permittentur ſic copulati, cum non ſit matrimoniũ,

Quomodo

Quomodo leges ſeculares humanæ Imperatorum non permiſerunt Iudæos contrahere ſecundum legem Moyſi. Quæſt. CLXXVIII.

SED in hoc eſt aduertendum, ꝙ leges humanæ voluerunt totaliter Iudæos reducere ad obſeruantiam Chriſtianorum; & ideo nõ permiſerunt eos cõtrahere ſecundum legem Moyſi, ſed ſecundum cõſuetudinem Chriſtianorũ, vt patet. C.de Iudæ.& cęli.l.nemo Iudęorum, ſ.Nemo Iudęorum morem ſuum in coniunctionibus, neque iuxta legem ſuam nuptias ſortiatur, neque diuerſa ſub vno tempore coniugia conueniat Ex quo apparet, ꝙ non licebat Iudæis contrahere in ſecũdo, tertio, & quarto gradibus, ſicut neq; nobis licet; ideo de quatuor primis gradibus primi generis affinitatis. Etiam non li- B cebat repudiare vxores, neque repudiatas ab alijs accipere, neque habere in eodẽ tempore multas vxores, quia nihil iſtorum nobis licet. Sed ſciendũ, ꝙ canon mitius ſe habuit cum Iudæis, quàm lex ſecularis: nã permittit eis cõtrahere in omnibus illis gradibus cõſanguinitatis, & affinitatis, in quibus lex Moyſi permittebat, ſed non permittit contrahere cum repudiatis, neque repudiare, neque ſimul plures vxores habere. Primum patet, quia de conſan. & affini.c.de infidelibus, & de diuor.ca.gaudemus.dicitur ꝙ Pagani, vel infideles, qui contraxerunt in quarto, & tertio, & ſecundo gradu permittãtur permanere copulati, qa licitè in his gradibus contraxerunt, aut verũ fuit matrimonium inter eos, & tamen cũ Eccleſia vetuiſſet C Iudęis, & Paganis ſubditis temporali dominio fideliũ contrahere in his gradibus non licitè contraherent, & ideo quando conuerterentur non liceret eis manere ſic copulatos, quia non eſſent coniuges, & tamen permittuntur manere, ergo oſtenditur, ꝙ licitè contraxerant, & ita etiam non vetuit. Secundum patet, quia ſi Paganus cum multis ſimul conuertatur coniugibus non permittitur cum eis, quia dicitur ꝙ non eſt matrimonium. niſi cum vna, etiã ſiquis repudiata legitima accipiat aliam, cum qua ad fidem conuertatur non permittitur cum ea copulatus quãdiu repudiata viuit de diuor.cap.gaudemus, & tamen ſi iudicaſſet hic eſſe matrimonium permitteret manere in conuerſione.

D

Cur Eccleſia non vetuit primum gradum, & vetuit ſecundum. Quæſt. CLXXIX.

SED dicetur, quòd etiam nõ vetuit primum, & vetuit ſecundum iſtorum. Dicendum quòd ſecundum nõ fuit neceſſarium Eccleſiæ prohibere, nec tamen potuit permittere, quia minor non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris, quia nõ poteſt ipſum ſoluere, vel ligare, de maio.& obe.c.cũ inferior, & ſeruus non iubet fieri, quod dominus vetat 28.quæſt.1.c.ſic enim: Chriſtus autem vetuit fieri iſta, ideo Eccleſia nõ potuit diſpenſare, vt fierent: nã E Chriſtus vetuit dari repudium, & accipi repudiatam ab alio, & etiam vetuit vxorum pluralitatem, vt colligitur Matth.5.& 19. & oſtenſum fuit ſupra, cum autem a Chriſto iſtud vetitum eſſet, nõ oportuit quòd poſtea Eccleſia illud vetaret, neque vetuit, quia ſatis vetitum erat cum illud Chriſtus vetuiſſet, ſed obſeruat Eccleſia prohibitionem Chriſti iudicans nõ eſſe coniuges eos, qui cõtra illam prohibitionem fuerint copulati, & ita quando Paganus conuertitur cũ multis vxoribus, vel cum illa, quam accepit repudiata legitima, non permittitur ſic manere in alle.cap.gaudemus. Sed primum permiſit Eccleſia, quia Chriſtus illud non vetuit, neque erat per ſe malum: non

In q.27.

A enim determinauit Chriſtus gradus aliquos, vel perſonas ad contrahendum, & ideo in nullo gradu contrahitur contra eius prohibitionem. Etiam non erat per ſe malum, quia non erat contra legem naturę cõtrahere in his gradibus potiſſime cum Deus olim Iudæis in lege Moyſi iſtos gradus conceſſiſſet ad contrahendum, cum illos non vetuerit, Leuit.18.cap.& ideo potuit Eccleſia permittere hoc, quod non erat neceſſe prohiberi.

Lex humana an poſſit tollere matrimonia, quæ iam legitima contracta ſunt. Quæſt. CLXXX.

SED quęretur quomodo potuit lex humana vetare matrimonium, quod inter infideles erat: nam videbatur in hoc agi contra legem Dei, quia quos Deus coniunxit homo nõ ſeparet: ergo neque lex humana, quæ ab homine vigorem accipit. Etiam maioris virtutis atque efficaciæ eſt ſacramentum baptiſmi, quod a Chriſto eſt, quàm lex humana, & tamen per baptiſmum non tollitur matrimonium infidelium 28.quęſt.2. & c.ſiquis habuerit, & de diuor.cap.gaudemus, ergo multominus poterit hoc facere lex humana.

Dicendum, ꝙ lex humana non poteſt tollere matrimonia, quę iam legitimè cõtracta ſunt, ſed poteſt facere ne de cętero taliter contrahatur. In primo caſu quando matrimonium cauſatum eſt: efficitur vinculum indiſſolubile, cum a ſolo Deo cauſetur, ideo C nemo poterit illud prohibere, aut tollere niſi Deus hæc ſignificantur cum dixit Chriſtus Matth.19.cap. Quos Deus coniunxit homo non ſeparet: in illa coniũctione ſignificatur vinculum matrimoniale, quod Deus ſuperinduxit contrahentibus: hoc eſt enim cõiungere, & quia ſi Deus claudit, nemo aperit, & ſi Deus aperit nemo claudit; ideo ſi ipſe ligauit nemo poteſt ſoluere: vnde nec lex humana conatur hoc facere. Et etiam per ſacramentum baptiſmi non ſoluitur matrimonium; quia Deus non eſt ſpiritus diſcordiæ, vel contrarietatis prima Corin.14. ſed ab eo eſt ſacramentum baptiſmi, & ipſe firmauit matrimonium coniungendo contrahentes: ergo non tollit vnum per alterum, ſed ambo ſimul manent.

D *Quare vetatur in aliquibus gradibus contrahi cum ita in illis contrahere malum non ſit. Quæſt. CLXXXI.*

SED dicetur cum licitum ſit contrahere in talibus gradibus, in quibus contrahunt infideles, quare vetuit illis lex hoc, aut quomodo potuit? nam videtur illicitum fieri, cum id quod licitum eſt, vetatur.

Dicendum, quòd non eſt hoc inconueniens, quia ſi cuilibet licito opponeretur ſolum illicitum, non poſſet prohiberi licitum quin committeretur illicitum, & tamen aliquod licitum eſt cui licitum opponitur, ſicut ſeruare virginitatem, & non ſeruare, ſed E nubere: nõ enim opponuntur, vt bonum & malum ſed vt maius bonum, & minus bonum, ſic dicitur 1. Corin.7. Qui dat vel coniungit virginem ſuam benefacit, & qui non coniungit melius facit. Hoc modo poteſt alicui prohiberi, quod eſt licitum, & cõcedi aliud licitum, quod melius ſit, & tunc lex nihil iniuſtum facit, ſed potius conducit ad perfectionem. Ita autẽ fuit de lege, quę vetuit matrimonia Iudęorum quantum ad id, quod non ſeruatur: nam quantum ad id, quod ſeruatur mãdauit rem neceſſariam, quam non licebat tranſgredi, vt quòd non haberent multas vxores ſimul; quantum ad id, quod non ſeruatur, ſcilicet de gradibus mandauit rem honeſtio-

rem ea, quam Iudęi efficiunt, nam honeſtius eſt abſtinere a ſecundo, tertio, & quarto gradibus, ſicut nos abſtinemus, quã coniungi in illis, quod Iudæi faciunt, & ideo vetando Iudęis illud licitum, quo vtebant̃ indixit aliud licitum magis honeſtum.

Quare prohibitũ eſt Iudæis uti ſuis cæremoniis in contrahendo.

Cum autem quęritur, quare non conceſſit Iudæis vti cæremoniis ſuis in contrahendo, dicendum ꝙ fuit primo propter reuerentiam religionis Chriſtianę, vt ſubderentur ei infideles obediendo conſuetudinibus eius. Secundo ad oſtendendum, ꝙ non ſunt liberi, ſed ſerui Chriſtianorum, vt extra de Iud. & Sarace. c. & ſi Iudæos, & ideo non concedit eis propriis legibus viuere, ſed legibus eorum, quibus ſubditi ſunt, & ſic voluit lex illa, quòd in coniunctionibus matrimonialibus ſequerentur conſuetudinem, & regulas chriſtianorum, & non ſuas.

Sed quęretur quid fuit melius an p̃mittere Iudęis contrahere in ſecũdo, tertio, & quarto gradibus, tam affinitatis, quam conſanguinitatis ſecundum legem Moyſi, vel cogere eos ad tenendum in matrimonio talem ritum qualem ſeruant Chriſtiani.

Dicendum, ꝙ quantum ad vnam partem illius legis melius fuit prohibere, quam permittete, quãtum ad alterum ęquius, & rationabilius eſt permittere, q̃ vetare. Primum patet, quia vetat̃ ibi vxorum pluralitas aperte, & tacite vetatur repudiatio vxoris, & acceptio alterius, & acceptio repudiatę ab alio: iſta enim, vel prohiberi debuerunt, vel ſaltem prohibita obſeruari, nam Chriſtus vetuerat, & quod ille vetuit, nemo potuit concedere: immo tenentur omnes obſeruare, & ob hoc domini temporales debent cogere infideles ſibi ſubditos ad hęc obſeruandum, nam infideles, qui ſunt ſub dominio temporali fidelium nullos alios iudices habẽt qui poſſint, & dẽant eos pro ſuis exceſſibus caſtigare, ſed quicquid fit contra legem Chriſti peccatum eſt, ideo temporales dñi, ſiue ſint ſeculares, ſiue eccleſiaſtici debent punire infideles pro talibus, & cogere eos, ne talia committant, ideo ſi Iudęus, vel alius infidelis repudiauerit vxorem, coget eum dominus temporalis recipere repudiatam, & puniet eum, quia repudiauit, ſimiliter ſi accepit multas vxores, coget eum dñs dimittere pręter primam, & pro delicto puniet. Qualiter aũt ad dños temporales, & ad quos pertineat punire infideles, & pro quibus exceſſibus, & quibus pęnis declaratum eſt latius in libello noſtro de Saracena muliere, quę tranſiuit ad ritum Iudaicũ. Et ſi in puniendo infideles pro his exceſſibus contra legem Chriſti ſint negligentes domini temporales, Deus irritatur contra eos, de Iudæis, & Saracen. ca. & ſi Iudęos.

Aequius fuit permittere Iudæis contrahere in ſecundo, tertio, & quarto gradibus, quam vetare, propter quinque rationes. Quaeſt. CLXXXII.

SECVNDVM eſt, ꝙ ęquius eſt permittere, quã prohibere, & aliqui dicunt iſtud ideo fieri, quia Iudæi in illo obſeruabant legem Dei, Deus enim illa eis conceſſerat, impedire autem obſeruationem legis Dei eſt peccatum, ideo non licebit impedire eos in talibus. Dicendum ꝙ iſtud non ſtat. Primo, quia iſtud non eſt impedire legem Dei, quia lex Iudęorum iam deſiit eſſe lex, & nunc neque eſt lex Dei, nec lex vllo modo, ideo impedire obſeruationem eius non eſt impedire legem Dei: ſed eo tempore, quo durabat peccabant, qui impediebant obſeruationem illius, ſicut fecit rex Acham, qui clauſit portas domus domini, & ꝙ non offerretur in altari Dei, ſed in quodam alio, vt patet infra lib. 4. 16. c. & lib. 2. Paralip. 28. & 29. c. ſimiliter, & Antiochus illuſtris peccabat, quia cogebat Iudęos

F non circuncidi, & ceſſare a tota obſeruatione legis Dei, & manducare carnem ſuillam. 1. lib. Machabęo. cap. primo.

Secundo poteſt dici, ꝙ etiam ſi duraret lex Moyſi cogendo Iudęos ad non contrahendum in ſecundo, tertio, & quarto gradibus conſanguinitatis, & affinitatis, ſi nihil vltra ageretur, non eſſet turbare obſeruationem legis Dei, cum nihil contra illam ageretur. Si autem quis cogeret Iudęos contrahere in primo gradu conſanguinitatis turbaret obſeruationẽ legis Dei, cum in hoc gradu non conceſſerit dominus copulari. ſed cogere ad non contrahendum in ſecundo gradu eſt cogere ad maius bonum, quam lex Dei iubeat, & iſtud non eſt aduerſum legi, non eſt ergo iſta ratio
G quare non liceat hoc prohibere.

Sed dicendum, ꝙ eis iſta permittũtur. Primo, quia nulla vtilitas eſt in prohibendo, & ſuperuacuum eſt conari ad id, quod nullo modo prodeſt: patet quia Iudæi contrahendo in illis gradibus non peccant, quia non agunt contra legem Chriſti, nec contra legẽ naturę cum iſtę leges non vetent iſtud: etiam non agunt contra legem canonicam, quia conſtitutionibus canonicis non arctantur: ergo in nullo peccant: ẽt nobis in nullo pręiudicant contrahendo in his gradibus, ergo ſuperuacuum eſt prohibere, lex autem non debet eſſe ſuperuacua.

H Secundo, & pręcipue, quia non debemus Iudęos cogere ad fidem ſuſcipiendam, de baptiſmo, & eius effectu. c. maiores, & de Iud. & Sar. c. ſicut Iudęi, & tñ ſi cogemus eos ceſſare a cęremoniis ſtatus ſui nihil aliud eſſet, niſi cogere eos ad tranſeundum ad fidẽ, cũ ſtatus infideliũ ſine determinatis cęremoniis eſſe nõ poſſit. 45. diſtin. c. qui ſincera: ergo in nulla cęremonia ſua deberent impediri.

Quartò, quia nos debemus conari, vt cõuertantur infideles ad fidem, non tamen vim eis inferendo directè, vel indirectè, ſed ratione, & doctrina, & beneficiis in alle. c. qui ſincera, & ideo debemus benefacere eis etiam corporaliter, vel temporaliter, ſicut Apoſtolus dicit ad Galat. 6. ca. dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè ad domeſticos fidei. i. fideles: ergo aliquo modo voluit benefaciendum eſſe
I infidelibus, & tamen ſi cogimus eos dimittere ſuas obſeruationes magis exaſperabuntur: ergo permittendi ſunt in eis, vnde & canon prouidit Iudęis non nocẽdum eſſe. ſ. vt nullus occideret, aut percuteret eos, aut diriperet bona eorum, ſine iudicio terrenę poteſtatis, & nullus in feſtiuitatum ſuarum celebratione eos lapidibus, vel fuſtibus percuteret: etiam cæmeteria eorum nemo inuadat: nemo ſepulchra effodiat, de Iudę. & Sarace. cap. ſicut Iudęi. & C. de Iudę. & rel. l. nullus tanquam.

Quinto, quia intentio eccleſię eſt Iudęos non turbare in ſuis bonis cõſuetudinibus, quas hactenus habuerunt in alle. c. ſicut Iudęi, & tamen contrahere in his gradibus eſt obſeruatio Iudęorum, quam a principio in ipſa lege habuerunt, ergo non ſunt turbandi in ea.
K iſtam regulam dedit Gregorius in all. c. qui ſincera, & poſtea confirmauit eam Clemens tertius in alle. c. ſicut Iudęi, & hoc cõcedit eccleſia Iudęis, quandiu ipſi pacificè manſerint non prorumpentes in contumeliam Chriſti, vel religionis chriſtianę; de Iudæ. & Saracen. cap. & ſi Iudęos, & cap. in nonnullis, nam ſi illicita committere voluerint, nõ permitterẽtur eis, quæ quondam erant licita. C. de Iudæis & relig. l. Iudæos quoſdam,

Præcipua cauſa, cur Iudæis non impediuntur cæremoniæ, & matrimonia. Quæſt. CLXXXIII.

SED præcipua in his cauſa eſt ne videantur cogi ad veniendum ad fidem, quod fieret cogendo eos ceſſare a cæremonijs ſuis, & hoc præcipue quantum ad illa, quæ multum ſunt neceſſaria illi ſtatui, vt circuncidi, etiam obſeruare feſtiuitates ſuas, & ſabbatum, & alias, & ob hoc Gregorius, cum vetaret impediri Iudæos in ſuis cæremonijs ſpecialiter dixit de feſtiuitatibus ſuis. 45. diſtinct. cap. qui ſincera. ſ. omnes feſtiuitates feriaſque ſuas, ſicut hactenus tam ipſi quàm parentes eorum per longa colentes tempora tenuerunt liberam habeant celebrandi obſeruandique licentiam. & Clemens poſtea, cum dixiſſet, ꝙ nullus turbaret eorum bonas conſuetudines, quas hactenus habuerunt, ſpecialiter dixit de feſtiuitatibus. ſ. ꝙ in feſtiuitatum ſuarum celebratione nullus eos lapidibus, aut fuſtibus turbet in alleg. cap. ſicut Iudæi. Et hoc multum prudẽter attendit lex humana, cum vetuit eis copulationem matrimonialẽ ſecundum ſuam conſuetudinem: nam nihil de lege eis vetuit obſeruare: nam contrahere in ſecundo, tertio, & quarto gradibus non eſt in lege præceptum, ſed in lege permiſſum: eſt autem neceſſe implere præceptum, ſed non eſt neceſſe vti permiſſo: ſi autẽ iuſſiſſet lex in illo gradu copulari non vetuiſſet lex humana. Vnde de cæteris eorum cæremonijs nihil immutauit, ſed ſeruari permiſit & perturbantibus pœnas adiecit, & ꝙ plus eſt, quia fauorem dedit ad obſeruationem cæremoniarum: non ſolum enim feſtiuitates permiſit obſeruari, ſed etiã iuſſit, vt nemo Iudæos die ſabbati in iudicium vocare poſſet, & vocati nõ tenerent comparere. C. de Iudæ. l. die ſabbato. Et illo die nemo Iudæos poteſt cogere ad aliquid faciendũ, & idem eſt de reliquis feſtiuitatibus, quas Iudæi obſeruant e. l. interdicitur die ſabbato aut reliquis. ſ. diebus, ſub quibus Iudæi cultus ſui reuerentiam ſeruant neminem aut facere aliquid, aut vlla ex parte conueniri debere præcipimus. Et quoniam Iudæi cultum ſuum in ſynagoga ſua impendunt, voluit lex immunem eſſe ab onere hoſpitij. ſ. ꝙ curiales non poſſent, aut illi, qui priuatorum hoſpitijs hoſpitantur ſynagogam occupare. C. de Iudæi. l. in ſynagoga. ſ. in ſynagoga Iudaicæ legis velut hoſpitio merito irruentes iubeatur emigrare, quos priuatorum domus non religionum loca habitationum merito conuenit attingere. Et iſtud fuit rationabiliter factum. Iudæi ſiquidem totum cultum ſuperſtitionis ſuæ in ſynagoga exhibent, quæ ſi permitteretur occupari iure priuati hoſpitij indirecte vetarentur cultum ſuum impendere, & viderentur iam cogi ceſſare a ritu iudaico, & reuerti ad fidem Chriſti, ſed hoc non licet, ideo debuit ſynagoga gaudere immunitate & non ſubire onera priuatarum domorum. Idem videtur dicendum de domo cultus Saracenorum, quæ meſquita vocatur vulgariter: nam illa etiam domus religionis vocabitur eo modo, quo ſynagoga vocatur domus religionis: nam quantum ad veritatem non eſt domus religionis, ſed execrationis, ſed quantum ad opinionem Iudæorum, vt dicit ibidem Glo. Accurſij: ſic autem eſt de meſquita, quam Saraceni putant eſſe locum ſacrum, maxime, quia lex illa dicit pluraliter loca religionum, vt includit omnem religionem tam ueram, quàm falſam: vera autem religio ſola Chriſtiana eſt, in qua Deus colitur, aliæ autem non ſunt religiones, ſed ab eis, qui eas tenent, eſſe putantur. Sed quare non cogamus Iudæos venire ad fidem, & an poſſumus, aut quare ſaltẽ nõ cogimus eos ceſſare ab exterioribus cæremonijs infidelitatis, & quæ ſunt bonæ conſuetudines Iudæorum, & quid requiritur ad hoc quòd nos permittamus Iudæis aliquam conſuetudinem, & in quo debẽt puniri, & per quos, & qualibus pœnis latè diximus in libello noſtro, cuius titulus eſt de Saracena, quæ tranſiuit ad ritum iudaicum.

An probationes & argumenta Innocentij Tertij poſita in cap. gaudemus. de verbis Gen. (propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna) probent vnitatem vxoris in matrimonio ſemper fuiſſe neceſſariam: & per conſequens pluralitatẽ etiam a principio ſeculi in lege naturæ & Moyſi, fuiſſe illicitam, niſi ex diſpenſatione, vt ipſe putat. Et quid veritatis ac falſitatis contineant octo dicta, ſeu rationes præfatæ ſuæ Decretalis. Et vtrum Iudæi, & Gentiles repudiando vxores ante legem Chriſti peccarent mortaliter, vt Innocentius Quartus, & turba plurima Iuriſtarum affirmant. Et an aſſertioni Papæ, vel eius ſtatuto ſit ſemper infallibiliter ſtandum. Quæſt. CLXXXIIII.

EXPLETIS his redeundum eſt ad reſpondendum rationibus Innocẽtij Tertij in cap. gaudemus. quibus oſtendere nitebatur, quòd nũquàm licuit vxorum pluralitas, niſi ex ſpeciali Dei reuelatione, vel diſpenſatione: quæ rationes factæ ſunt ſupra q. 28. ſed vt ibidem dictum eſt duo circa hoc conſiderantur: primum quòd viſum eſt neceſſarium Innocẽtio aſſerere pluralitatem vxorum nunquàm licuiſſe, & vnde mouetur: aliud eſt quòd illud rationibus probet. Primum iam viſum eſt eadem quæſtione, & in præcedentibus, quòd non ſit illud neceſſarium. Eſt igitur nunc reſpondẽdum argumentis in contrarium: & dicit primo in alleg. c. gaudemus. (verum hoc abſonum videtur, & inimicũ fidei Chriſtianæ.) Hoc concedere debemus, & ideo nunc pluralitatem vxorum nõ permittimus inter fideles, neque etiam inter infideles ſubiectos Chriſtianis, & ideo ſi infideles habentes plures vxores, vt potè qui poteſtati fidelium non erãt ſubditi ad fidem conuertantur cum omnibus mulieribus non permittantur omnes illas retinere in vxores, ſed ſolũ primam, quæ eſt legitima vxor in alleg. c. gaudemus, ipſos vero infideles ſubditos fidelibus non permittimus habere plures vxores ſimul, vt patet. C. de Iudæi, & reli. l. nemo Iudæorum. Sed ratio quare hoc ſit inimicum fidei Chriſtianæ, & abſonum, non eſt quaſi ſemper fuerit illicitum, & omnino contra ius naturæ, aut ſemper a Deo vetitum, ſed quia eſt contra prohibitionẽ Chriſti: Matth. 19. & 5. cap. vt ſupra declarauimus: ex tempore enim quo Chriſtus hoc docuit, & iuſſit eſt inimicum fidei Chriſtianæ aſſerere licitam vxorum pluralitatem. Secundum eſt cum dicitur (cum ab initio vna coſta in vnã fœminam ſit conuerſa) Ex iſta vnitate infert debere eſſe vnam vxorem vnius viri.

Vide etiã ſup. q. 143.

Primũ dictum Inn.

In q. 17.

Secundum dictum Innocen.

Dicendum quòd hinc nihil probatur: nam quòd fœmina fuerit de coſta viri, non fuit ad ſignificandum matrimonialem vnionem vel vnitatem, ſed ad hoc quòd voluit Deus totum genus humanum eſſe ex vno. Nam potuiſſet creare aut formare ſimul multos viros, & multas fœminas, ſicut fecit in animalibꝰ, in quibus ſimul creauit multa indiuidua non dependentia vnum ex altero; vel potuiſſet ſaltem facere ſimul vnum virum, & vnam fœminam, ita vt non eſſet formata fœmina de viro, ſed ambo de terra: & tamen neque iſtud voluit, ſed vnum ſolum formauit de terra, & ex illo fœminam; hoc autem fuit, quia voluit ipſe in ſpecie humana, quæ eſt excellentior omnibus corporalibus oſtendere quandam admirabilem dignitatem, quæ non eſſet in alijs, ſ. vt quemadmodum ex Deo, qui vnus eſt, omnia ſunt per cauſalitatem, ita ex

Ex formatione fœminæ ex vna coſta non probaſ pluralitatem vxorũ eſſe illicitam.

De hoc latius dixit.

ex vno homine eſſet tota ſpecies tam materialiter, q̃ F efficienter, & ſic fœmina debuit eſſe ex viro, & ex ambobus poſtea omnes, manente tamen iſta ratione ſignificationis poterat Deus multas fœminas ex eodē viro ex vna coſta, vel ex multis coſtis formare, & vnā tantum formauit. Sed dicendum, quod ex hoc nihil probatur. nam opus diuinum diſtinctū eſt ab opere naturę, & generationis, & quia natura non poteſt ex ſeipſa habere initium, pręſupponit opus diuinū, quod eſt opus creationis. Et ad hoc, quòd iſta opera ſint impermixta, & neutrum ſit ſuperuacuum, oportet ꝙ opus diuinum in eo pręcedat, in quo non poteſt natura, vbi autem illa poteſt permittenda eſt agere. Natura autem, ſicut non potuit producere primum virum, ita neque potuit producere primam fœminam, G quia ambo ſimul ſunt principium per propagationē, quilibet autem vir, & fœmina poſteriores, aut præter iſtos potuerunt per propagationem educi, ideo non erat conueniens ad oſtendendum iſtam vnitatem, ꝙ de Adam multæ fœminæ producerentur, ſed vna. Nā Adam erat principium per materiam, nobilius autē participaret rationem principij ſi eſſet cauſa efficiēs, quod per generationem fit, & tamen ſi duæ, aut tres fœminæ ex eius coſtis producerentur, procederent ab eo ſolum, vt a principio materiali. Cum autem procedunt ab eo omnes fœminæ, & viri tam per rationem materię, quam efficiētis, quod fit per generationem, nobilius procedunt, ideo ſic potius procedere debuerunt, præter primam, quæ non potuit aliter procedere. Adhuc eſt alia cauſa, Deus produxit fœminam, H quia erat ad propagationem neceſſaria cum dixit faciamus ei adiutorium ſimile ſibi: Gene. 2. c. & tamen ad generationem ſufficiebat vna fœmina vni viro, & potiſſime illa, quam Deus formauerat, cui virtutem ſuę benedictionis contulerat, vt eſſet fœcūda in prole, ideo non fuit cōueniens plures formari ex coſta viri.

Tertium dictum Innocen in ſua Decretali, ex quo etiam non probatur intentum. Et an ex illis verbis Gen. propter hoc relinquet homo patrem, probetur vnitas vxoris in matrimonio. Quæſt. CLXXXV.

TERTIVM erat, quia dixit (& ſcriptura diuina teſtetur, quòd propter hoc relinquet homo I patrem, & matrē, & adhęrebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, nec dixit adhærebit vxoribus, ſed vxori, & non dixit tres, vel plures, ſed duo) iſta verba ſumuntur ex eo, quod habetur Gen. 2. cap. & Matth. 19. & iſta dixit ibi Chriſtus. Et aliquis diceret, quòd ex his neceſſario probatur, quia Chriſtus iſta verba dixit, & ad verba ſua non poteſt, neque debet reſponderi, quia firmiſſime vera ſunt.

Dicendum, quòd iſta verba ſunt Adæ, vt colligitur Gene. 2. capit. & ſunt Dei, vt Chriſtus teſtatur Matth. 19. vterque enim ea dixit, & tamen ex his non oſtenditur, quòd debeat eſſe vnitas vxoris in matrimonio. Et hoc patet, quia iſtud, aut colligeretur ex intentione Chriſti iſta verba inducentis, aut ex vi, ſiue ſignifi- K cato verborum, ſed neutrū eſt. De primo patet, quia Chriſtus non induxit iſta verba ad oſtendendum vnitatem vxoris, ſed ad oſtendendum indiſſolubilitatem matrimonii, & quia nō liceret dare libellum repudij: nam iſta quęſtio ibi introducta fuerat a quibuſdam Iudæis, an liceret homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa, & Chriſtus reſpondit, quòd nō, ſed ſolum ex cauſa fornicationis. Iſta enim quęſtio ibi propoſita fuit a Phariſęis tentantibus eum, & ad hāc Chriſtus reſpondit, cum dixit, non eſſe dimittēdam, niſi cauſa fornicationis, & ad hoc replicauerunt Phariſęi poſtea dicentes: Quid ergo Moyſes mādauit dare libellum repudij, & dimittere? Et Chriſtus reſpondit, quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis vxores veſtras dimittere, ab initio autem nō fuit ſic. Et ita in toto hoc non fuit quęſtio vlla propoſita de vxorum pluralitate, nec ad illam Chriſtus reſpondit, ſed quidquid fuit erat ad quęſtionem de nō repudianda vxore, & ſi aliqua verba ibi ſint, quæ ſignificent non eſſe licitam vxorum pluralitatem, tamen ſaltem non inducebātur ad iſtam dubitationem principaliter. & ideo ex intentione Chriſti ibi non poteſt ſignificari illicitam vxorum pluralitatem.

Ex verbis Dei Gene. 2. & repetitis a Chr̃o Matth. 19. non ꝓbat pluralitatē vxorū eſſe illicitam.

Neque etiam ex viribus verborum iſtud inducitur niſi aliquid vltra addatur, circa quod ſciendum, quòd iſta verba bis dicta fuerunt. Primo per Deum, & Adā. Gene. 2. c. ſecundo repetita ſunt per Chriſtum reſpōdendo ad quęſtionem Phariſæorum. Matth. 19. ca. Innocentius autem non debet arguere ex eis, vt a Chriſto reperita ſunt, ſed inquantum a principio dicta ſunt a Deo, nam ſi argueret de eis ſolū, vt repetitis a Chriſto etiam ſi in eis appareret aliquid, ex quo deſtrueretur vxorum pluralitas, non haberet illud vim, niſi ex tempore, quo Chriſtus hęc dixit, & ita non concluderet Innocentius vxorum pluralitatem ſemper fuiſſe illicitam, quod ipſe intendit, ſed ſolum eſſe illicitam ex tēpore Chriſti, quod nos aſſerimus, & confitemur.

Si autem arguat ex verbis illis, inquātum dicta ſunt a Deo a principio ſęculi, ſi ex eis aliquid habeatur de pluralitate vxorum, bene inferret, quòd ſemper fuit illicita vxorum pluralitas. Sed dicendum, quod ex illis verbis, quæ habentur Geneſ. 2. Et dicta ſunt a Deo, & poſtea repetita a Chriſto Matthę. 19. non infertur aliquid de pluralitate vxorum, & illo modo inducit ea Innocentius in cap. gaudemus, ideo nihil inde probat, ſed verum, ꝙ cum illis addidit Chriſtus alia verba, quę habentur Matth. 5. c. & 19. ex quibus apparet eſſe illicitam vxorum pluralitatem, ſed iſta verba non habentur Gen. 2. c. neque fuerunt dicta a Deo ab initio, ideo non negatur vxorum pluralitas ex verbis, quę inducit Innocentius.

An Iudæi repudiantes vxores peccarent mortaliter, vt dixit Innocent. & iuriſta. Quæſt. CLXXXVI.

SED dicet aliquis, quòd ſaltem inferretur, quòd nō liceret inde repudiare vxores, & ideo repudiando ſemper peccarent Iudęi, & quicunque repudiarent, quia agerent contra voluntatem Dei verbis expreſſam.

Opi. Inno. & iuriſperitorum.

Aliquis dicet, quòd verum eſt hoc, quòd repudiantes vxores ſemper peccabant mortaliter, & ita nō infertur inconueniens, & ſic tenent multi iuriſtæ, ſic tenet Innocentius de diuort. cap. gaudemus: eſt enim illa Decretalis Innocentij Tertij? Et quando poſtea cōmentauit eam Innocentius Quartus vir peritus in iure dixit ſuper parte repudiauit, ſcilicet dato libello repudij, qui libellus, licet conceſſum eſſet in lege, quòd daretur propter maius malum vitandum, nunquam tamen dare eum fuit licitum, & quòd ſacerdos interueniebat ad cognoſcendum: de hoc probat hoc eſſe illicitum, quòd nunquam inter eos diuortij ſententiā ferre debebat, immo quod minus eſt non debet dicere forte permittimus, quòd vxorem tuā dimittas, ſed poterat dicere lex permittit, quòd eam dimittas, ſed non ſine peccato tuo, & ſic hodie ferenda eſſet ſententia in omnibus permiſſionibus, vbi eſt peccatum: ſacerdos autem interuenit, ne quandocunq; quis vellet hunc libellum daret, ſed in certis caſibus tantum hoc licebat.

Sed dicēdum, quòd hęc non ſunt vera, neque hic quicquā erubeſcimus, quia Innocentius non ſcripſit

dith-

diffiniens,vt papa,ſed exponens vt doctor,quem multi alij ante nos in alijs impugnauerunt,& nos hic non erubeſcimus,nec timemus cõtradicere ei: non enim verũ, quòd peccabat mortaliter qui repudiabat vxorem repudiando eam.

Primo quia ſi peccaret mortaliter repudiãdo vxorem ſtante lege de repudiãdo, nihil prodeſſet illa lex: nam non eſſet plus ſi non ſtante lege repudiaret quis vxorem, nam peccaret mortaliter, ergo melius erat tunc legem non dari de hoc, quàm legem ſuperuacuam eſſe.

Secundo quia tunc nulla differentia eſſet inter nõ permiſſa & permiſſa, immo poſſent omnia dici permiſſa,quia ſic etiam furari,adulterari, occidere innocentem diceremus permiſſa eſſe, quia poterat quis iſta facere peccando mortaliter, & hoc eſt abſurdũ.

Tertio quia potius iſta lex eſſet nociua: pararet.n. laqueum animabus,quia fortè multi viri boni eſſent, qui ſi ſcirent non poſſe ſine peccato repudiari vxorẽ non repudiarent, quia tamẽ in lege dabatur eis facultas repudiandi, repudiabant, & ſic eſſet lex eis occaſio ad peccatum.

Quarto quia dicitur pſal. 18. lex domini immaculata,& intelligitur de lege Moyſi, quia nulla alia lex, tunc a Deo erat data,& tamen ſi quis faciendo id, qđ in lege erat, peccabat mortaliter, erat lex immunda & habens maculam. ergo repudiando uxorem non peccabat repudians.

Quomodo repudiare uxorem erat licitum apud Hebræos.
Quæſt. CLXXXVII.

DICENDVM ergo,quòd repudiare vxorem fuit Iudæis licitum, quamdiu durauit lex veteris teſtamenti,& dato ꝙ repudiatio eſſet contra legem naturæ determinatè, qđ non concedimus,& contra alia Dei mandata priora, per illam permiſſionem, aut facultatem repudiandi datam ex lege Dei fieret licita repudiatio, ita ꝙ non peccaret repudians, quia alias nullius efficaciæ eſſet permiſſio Dei,quod eſt falſum. Et ita non eſt verum quod dicebat Innocen.ſ. ꝙ licet eſſet conceſſum in lege,tamen ſemper erat illicitum.

Ad hoc tñ mouentur,qui hoc dicunt ex verbo domini Matth.19.cap. ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis Moyſes dimittere vxores ueſtras. Sed ex hoc non probatur, quòd repudiare uxores eſſet ſimpliciter malum, ita quòd nullo modo poſſet eſſe bonum aut licitum, ſed ſignificatur, quod non dimittere erat melius, & ſimpliciter bonum, & hoc ſtatuendum erat. Et tamen Iudæi propter duritiam cordis non poſſent ſuſtinere talem legem, ſed potius uxores ſuas occiderent, ideo conceſſum eſt,quòd dimitterent, & per iſtam conceſſionem factum eſt, ꝙ non peccarent dimittentes.

Sed adhuc,qui putant peccatum eſſe repudiare,dixerunt quòd erat ſic de illa lege Dei,ſicut de politico ſtatu,in quo minora quædam mala permittuntur, nę maiora fiant: etiam in ipſa lege recta,ſicut nunc permittimus meretrices in ciuitatibus, ne omnia libidinibus conturbemus,ſicut dixit Auguſtinus,& tamen per hoc non fit licitum meretricem eſſe, aut ad meretricem accedere, ita ergo Deus permitteret repudium,vt non ſequeretur homicidium,& tamen repudiando peccaret repudians.

Deus per conceſſionem facit licitum illud, quod alias erat illicitum.

Dicendum quod non ſtat, primo quia non eſt ſimile de lege humana, & diuina: nã lex humana prouidet inquantum poteſt bono politico, quod ſi non poteſt ſufficienter procurare per id, quod eſt ſimpliciter bonum,procurat illud per id quod non eſt bo-

A num,& ideo permittit illicita quia nõ poteſt illa quæ permittit ex quadã neceſſitate facere licita: ſi enim poſſet facere licita eſſe, Deus tamẽ poteſt facere eſſe licitum,quod voluerit: ideo per hoc quod Deus permittit faciet licitum, non enim videtur eſſe aliquid magis illicitum, quàm occidere innocentem, & tamen ſi Deus iubeat alicui occidere illum non ſolum non peccat occidendo,immo peccabit non occidendo, ſiue occidere non volendo: & non ſolum eſt ſi Deus alicui iubeat ſicut iuſſit Abrahæ occidere filiũ ſuum Iſaac, & ille obediuit, ſed etiam ſi ſolum det li-
B centiam, dicens: Ego concedo tibi quòd occidas talem hominem ſi volueris, ergo cum Deus expreſſe conceſſerit libellum repudij dari per conceſſionem iſtam faceret iſtud eſſe licitum, etiam ſi aliàs eſſet illicitum.

Secundo quia etiam non eſt ſimilitudo in hoc ad mala, quę permittuntur in lege humana: nam aliud eſt permittere non puniendo, aliud eſt permittere fieri aliquid ſtatuendo. Primo modo ex permiſſione non iudicatur aliquid eſſe illicitum: ſecundo modo licitum oſtenditur, & ſic de hoc quod eſt in ciuitate meretrices eſſe, & meretricibus adhærere. Nã iſtud eſt illicitum: & ideo lex humana permittere illud dicitur non quidem ſtatuendo, vt ſint aut expreſſam licentiam eis dando,vt maneant & hominibus,vt eis miſceantur: nam nulla lex humana hoc facit: eſſet
C enim turpis,& iniuſta talis lex,ſed ſolum lex cum nouerit eſſe meretrices in ciuitate non punit illas, ideſt non iubet puniendas,ſicut iubet occidi fures, & adulteros, & ideo dicit lex illa permittere meretrices, & non permittere adulterium, aut furtum. Et tamen lex Dei expreſſe ſtatuit de repudiando vxorem: Deuteronomij 24.cap. immo & aliquando monet repudiandam eſſe Malach.cap.2.ergo iſta permiſſio oſtendit licitum eſſe opus ante permiſſionem, ſiue ſaltem poſt permiſſionem: & ita non erit peccatum repudiando vxorem data illa lege.

Qño lex humana permittit meretrices eſſe qa nõ ſtatuendo, vt ſint aut expreſſam licentiam eis dando vt maneãt & hoibus, vl miſceantur eis, ſed ſolum eas nõ puniendo.

D *Tenentes quòd repudiantes vxores peccarent, quid debent dicere ſecundum opinionem quorundam.*
Quæſt. CLXXXVIII.

SI tamen aliquis vellet dicere, quòd repudiare vxorem ſemper fuit illicitum, & peccarẽt mortaliter Iudæi repudiantes vxores ad hoc, quòd non videretur ſuperuacua omnino lex illa, deberent dicere, quòd lex illa aliquid operabatur, & diceretur quòd Deus ſtatuit Iudęis leges per quas regerentur, non ſolum inquantum ordinabantur ad Deum,vt Deum & creatorem,& quem colere debebant,ſed etiam inquantum erant quidam populus,vt inter ſe conuenienter gubernarentur: & ideo quaſdam leges daret, vt Deus quaſdam, vt Legislator politicus: eſſet autem iſta lex de repudiando vxorem
E ſicut lex politica conueniens ſtatui illius populi infirmi, ſcilicet, vt repudiarent vxores, & per hoc quòd concederet iſtud non faceret rem eſſe licitam,ſed adhuc peccarẽt mortaliter repudiantes vxores, & tunc prodeſſet iſta lex. Primo ad euitandum pęnam, quia ſi non eſſet hoc cõceſſum, & aliquis repudiaret vxorem puniretur, ſicut inter nos fit, nũc vero data lege, illa erat conceſſa impunitas repudianti, & hoc multũ erat. Secundo proderat ad hoc, quòd matrimonium ſolueretur, & iſtud videbatur eſſe præcipuum: nam ſiquis repudiaret vxorem ſi matrimonium eſſet indiſſolubile, non diſſolueretur accipiendo aliam, ſed manerent coniuges,& fornicaretur accipiens aliam: & ipſa quoque ſi ad alium tranſiret virum fornicaretur: Matth.5.& 19.c,ſic enim nunc iudicamus,ſiquis

vxorem

vxorem ſuam repudiaret, ſiue inter fideles, ſiue inter F
infideles, vt patet de diuort.capit.quanto alias gande-
mus. Si autem Deus daret licentiam recedēdi, vel re-
pudiandi per hoc diſſolueret ipſe matrimoniū, quod
ipſe ſolus facere poteſt, ſi matrimonium ab illo iungi
tur, & efficitur ſemel indiſſolubile, & ita efficeretur,
quòd peccaret ſemel repudiando ille, qui repudiabat,
& tamē poſtea nō maneret in peccato, ſed licite tran-
ſiret ad ſecundam, & haberet eam, vt coniugem, & il-
la licite aliū acciperet in virum ſoluto iam vere ma-
trimonio, & ita lex non eſſet ſuperuacua. Tertio quia
Iudæi forte repudiarent vxores, etiam ſi Deus hoc ex
preſſe non concederet, eo ꝙ illi conſueti erant prius
repudiare ſecundum leges, & mores Gētilium, inter
quos viuebant, etiam ſi Deus expreſſe non permitte- G
ret, dum tamen expreſſe non vetaret., ideo eſſet con-
uenientius exprimi licentiam repudiandi quam tace
ri, quia ſi non exprimeretur tenerent ipſi alium mo-
dum non conuenientem repudiandi, dando autem
licentiam illam expreſſit doctrinā de modo repudian
di, & ſe habendi ad vxorem repudiatam.

Et ſimiliter iſti dicerent de aliis in lege permiſſis,
vt de dando pecuniam ad vſuram, & de occidēdo ini
micum antequam intrauerit in vrbem refugij: nam
volunt, quòd iſta facere eſſet peccatum mortale fa-
cientibus, & tamen pręſtaretur aliquid per has leges,
De vſura. ita vt non eſſent ſuperuacuę. De vſura patet 23.ca. vbi
prohibentur Iudæi dare vſuras aliis Iudæis, & conce-
ditur, aut permittitur dare ad vſurā extraneis, hoc au-
tem primum proderat pro impunitate, nam ſi hoc H
non eſſet expreſſum puniretur Iudæus dans ad vſurā
extraneo, ſicut dans ad vſuram alij Iudæo. Secundo vt
non teneretur ad reſtitutionem: nam ſi hoc non eſſet
conceſſum, eſſet vſura, ſicut furtum, vel dolus, aut illi
citus cōtractus, quo acciperetur res aliena, teneretur
ergo vſurarius ad reſtitutionem, vt ergo videretur, ꝙ
non teneretur reſtituere vſurariam pecuniam, fuit il-
la conceſſio legis, & tamen non tolleretur peccatum
dantis pecuniam ſuam ad vſuram, & ita non eſſet ſu-
perflua iſta conceſſio.

De occidendo autem occiſorem antequam intra-
ret in vrbem refugij, nihil hic tangemus, quia iſtud
quomodo liceat, & an liceat, vel illis liceret, declara-
Ad rōnes alteri' opi. q. 187. tum eſt ſupra Numeri capit.35. Et per iſtum modum I
iſti reſponderent ad inconuenientia, quę nos ſupra
quæſt.186. contra hoc inducebamus. Ad primum di-
ceretur, quòd non erat iſta lex ſuperuacua, quia licet
non excuſaretur per eam peccatum repudiatoris, fie-
rent vtilitates ſuprapoſitæ. Ad ſecundum dicendum,
quòd non eſſent omnia ſic permiſſa: nam furtum a-
dulterium, & alia, de quibus obijcitur, non eſſent per-
miſſa, quia licet in vtriſque ſit peccatum vni concedi-
tur impunitas, & alteri non, & ſic quantum ad vſurā,
& furtum: nam pręter pęnam furti datur reſtitutio, in
vſura autē neque eſt reſtitutio, nec punitur vſurarius.

Contra prædictam opinionem poſitam quæſt. præceden.
Quæſt. CLXXXIX. K

SED dicendum, quòd non ſtat adhuc iſta poſi-
tio, licet videatur habere aliquem colorem, nā
ſi verum eſſet id, quod dicit, ſ. quòd peccarent
repudiantes, non erat alius modus ad ſoluen-
dum inconuenientia, & faciendum, quòd non eſſent
leges illę ſuperuacuæ, & tamen adhuc non ſtat, ſed
In q8.186. 187. dicendum eſt ſemper, ſicut ſupra. ſ. quòd Iudęi repu-
diantes vxores nō peccabant, ſiue quia per ſe licitum
erat repudium, ſiue quia licitum fieret ex iſta conceſ-
ſione. Primo patet, quia non ſatisfit rationi tertiæ po-
ſitę ſupra quęſt.186. ſ. quòd pararet animabus laque'
F per talem legem, & per omnes ſimiles, & tamē Deus
talia non facit, ſed potius è contrario tollit laqueum,
vel offendicula ad peccandum.

Secundo, quia etiam lex Dei non eſſet immacula-
ta, ſed haberet maculas, quod eſt inconueniens.

Tertio, & pręcipue, quia non conuenit poni in le-
ge Dei aliquid, quod peccatum mortale inducat, nam
Deus ordinat homines per legem præcipue ad ſe, &
reſpectu vitæ æternæ, non autem reſpectu temporalis
ſtatus, ideo tollit, vel tollere debet omnia impedimen
ta veniendi in ipſum, non eſt autem aliquod impedi-
mētum ad hoc, niſi peccatum mortale, & ideo debet
Deus tollere omnia peccata mortalia, nā ſi Deus om
nia vitaret, & relicto vno cum per illud vnum omni-
G no homines a Deo elongarentur, ita vt in ipſum nun-
quam peruenirent, non plus erat vnū permittere quā
omnia: ſed certum eſt, quòd Deus conatur auferre
alia mortalia, ergo nullum permittet: dabat tamen le-
ges illas, tam de repudio quam de vſuris, ergo vtendo
legibus humanis non peccabant Iudæi mortaliter.

Quarto, quia Deus cum multa diligentia voluit au
ferre idolatriam de Iudæis, & quædā alia peccata, hoc
autem non faciebat quaſi per hæc Deo noceretur, qa
neque cultus, quem ei impendimus, ei prodeſt, neque
idolatria ei nocet, ſed ſolum inquantum per hæc nos
elongamur ab eo, quod nobis valde malum eſt, & ta-
men per quodlibet peccatum tantum a Deo elonga-
mur, quòd etiam ſi vnum ſolum habeamus, nūquam
veniemus ad ipſum: ergo Deus nullum peccatum ꝑ-
H mittet, & tamen ſi vtendo lege illa peccarent Iudæi,
Deus permitteret peccata quædam mortalia pręſtan
do auctoritatem ad ea: ergo vtendo illa lege, & ſimili-
bus non peccabant.

Quinto, quia eſſet tunc lex Dei minoris perfectio-
nis, aut nobilitatis quam humanæ leges: licet enim le-
ges humanæ aliqua mala permittant non puniendo
nullum tamen malum permittunt ſtatuendo, i. dan-
do expreſſam licentiam, vel auctoritatem ad illud faciē
dum, ſicut ſupra diximus, de meretricibus, quæ in ci- q6.187.
uitate permittuntur, quia non puniuntur, tamen non
datur eis expreſſa licentia manendi in ciuitate, neque
aliquid de eis in legibus humanis dicetur, niſi in pro- Leges humanæ aliqua mala ꝑmittũt nō ĩ puniendo nullum tñ malum ꝑmittunt ſtatuendo aut expreſſam licentiam dando.
hibitionem, ſ. vitando aliqua mala, quæ faciunt, aut ꝙ
I illa non faciant, ſed non affirmatiue eis concedendo.
Si tamen repudiare vxorem eſſet peccatum mortale,
expreſſe concederetur in lege Dei aliquid, quod eſſet
peccatum mortale, ergo repudiando vxorem, quod
Deus conceſſit, non eſt peccatum mortale.

Sexto, quia illa applicatio ſupra poſita, non conue-
nit intentioni Chriſti ſecundum verba ſua, nam dixit
ipſe Matth.5. & 19. cap. quòd qui dimittit vxorem for
nicatur accipiendo aliam, & qui dimiſſam ducit, &
etiam ipſa, quæ dimittitur, fornicatur ſi ad alium trā-
ſeat: qui enim volunt peccaſſe eos, qui repudiabant v-
xores fundant ſe ex illis verbis Chriſti, ideo neceſſe eſ
ſet per illa, quòd non ſolum peccaret repudians di-
mittendo vxorem ſemel, ſed ſemper eſſet in peccato
K quandiu haberet aliam, & dimiſſa ſemper eſſet adul-
tera quandiu cum alio viro eſſet, & tamen applicatio
ſupra poſita, dicebat, quòd ſolum peccaret dimitten- q8. ꝑced.
do, tamen per licētiam legis ſolueretur vinculum ma
trimonij, ita vt ille non eſſet maritus repudiatæ, nec il
la vxor eius, & ita de cætero ille acciperet aliam lici-
tè, & illa alium, ergo neque illa applicatio ſtat.

Septimo, quia iſta inter ſe non bene conueniunt:
dato enim, quòd illud poſſibile eſſet, quòd Deus tol-
leret vinculum, & liceret vtrique, ideſt repudiatori, &
repudiatæ coniungi alteri: tamen non conueniūt iſta
ſibi ipſis, quia ſi Deus ex ſola poteſtate ſua diſſolueret
matrimonium, quod erat alias indiſſolubile, ad hoc,
quòd

quòd licitè coniungerentur alijs repudiator & repudiata, rationabile erat dici, ꝙ ex eadem poteſtate faceret licitũ eſſe, ꝙ repudiator legitime repudiaret vxorem. i. ſine peccato mortali, cum omnia peccata mortalia Deo repugnẽt. Alioquin daremus, ꝙ Deus feciſſet per poteſtatem ſuam aliquid imperfectum, & ꝙ nullo modo prodeſſet. ſ. auferre vnum peccatũ mortale, & dimittere aliud, cum tamen per vnicum peccatum, ita elongemur a Deo, & ſimus ei diſſimiles, ſicut per omnia, quia qui peccat in vno, factus eſt omnium reus, & iſtud eſt inconueniens.

Octauò quia inconueniens, & abſurdum videtur, ꝙ Deus aliquam legem dederit in cuius vſu eſſet peccatum mortale, cum ipſe poſſet facere, ꝙ nõ eſſet ibi peccatum. Nam & lex humana ſi poſſet euitaret omnia peccata, & ſi aliquod eſt quod nõ euitat, ideo eſt, quia non poteſt: non igitur concedetur hoc, quia tũc lex Dei eſſet minus bene data quàm lex humana.

Cõcluſio. Dicendum igitur ex prædictis, ꝙ ſiue eſſet repudiare vxorem per ſe licitum ſiue non: conſtat, ꝙ poſt illam conceſſionem Dei non fuit Iudæis peccatum repudiare vxores, & ſicut ſine peccato eas repudiabant, ita licitè accipiebant alias, & repudiatę licitè tranſibant ad alios.

Impugnatur Innocentius quartus in alio ſuo dicto ſuper c. gaudemus, ſcilicet quòd ſacerdos interueniebat in repudio.
Quæſtio. CXC.

Dicebat vltra Innocentius, ꝙ ſacerdos, q in his interueniebat non debebat inter eos proferre ſententiam diuortij, immo non debebat dicere permittimus, ꝙ vxorem tuam dimittas, ſed poterat dicere lex permittit, quòd eam dimittas, ſed non ſine pctõ tuo: iſta non videntur eſſe uera. Primo, quia dicit quòd interueniebat ſacerdos in his, quod non ſtat. Primo quia iſtud eſſet ſi libellus repudij deberet dari in certis caſibus, & in alijs non: quod putat Innocentius verum, quia tunc ad cognoſcendum, an caſus ille ibi eſſet, in quo liceret dimittere deberet ſacerdos, aut aliquis iudex interuenire ad iudicandũ, & pronũciandum tamen nullus determinatus caſus erat, ſed ſecundum voluntatem viri quandocunque vellet dimittebatur vxor, ergo non erat ibi neceſſarius ſacerdos in iudicem. Secundo qa Deus dedit leges cæremoniales, ita præciſas, quòd nõ oportebat ad eas, quicquam addi, immo non licebat, ſicut dicitur Deuteron. 12. cap. Et tamen Deuter. cap. 24. ponitur lex de repudio, & nihil dicitur de ſacerdote, igitur nõ interueniebat ſacerdos in his. Tertio, qa ſi ſacerdos interueniret ipſe ferret ſententiam diuortij approbando cauſam eſſe talem, pro qua ſecundũ legem poſſet repudiari vxor, & tamen non dabat ſacerdos, vel iudex ſententiam, ſed vir. Nam ipſe dabat libellum repudij Deutero. 24. c. ergo non interueniebat iudex. Simile patet in diuortio, quòd ſecundum Eccleſiæ conſuetudinem celebratur: nam uir non diuertit ab uxore auctoritate propria, ſed iudex Eccleſiaſticus profert ſententiam diuortij, eodem ritu. cap. de illa.

Ad motiuũ Innoc. Et tamen qui dicunt ſacerdotem ibi interuenire mouentur ex ſimilitudine noſtri diuortij, ſed leuis ſuſpitio eſt iſta, cum non habeatur aliquid ex lege vnde hoc colligatur, licet aliqui uelint illud aſſerere, quos ſatis poſſumus contemnere. Cum autem dixit Innocentius, quòd ſacerdos non dicebat; permitto, uel permittimus, ut uxorem tuam dimittas. uerũ eſt, quia cum non interueniret ibi ſacerdos nihil poſſet facere, & tamẽ ſi ibi ſacerdos interueniret, neſcio quare iſta non diceret; nam ſacerdos non ageret tũc propria auctoritate, ſed eſſet miniſter legis, ideo ageret eo modo, quo lex, ſed lex permittebat, ideo poſſet ille dicere permitto, vel permittimus tibi vxorem tuam dimittere: nam ſi lex hoc permitteret fieri ſine peccato intelligebatur permiſſio ſacerdotis ſine peccato, & ſi lex cum peccato, ſacerdos quoque cum peccato permitteret: quia non aliud permittebat miniſter legis, quàm lex.

Quando fiebat repudium apud Hebræos.
Quæſt. CXCI.

Addidit etiam Innocentius, quòd ſacerdos interueniebat, ne quandocunque quis vellet hunc libellum daret, ſed in certis caſibus tantum hoc licebat: ſed iſtud non videtur verum: nam non erat determinatus aliquis caſus, ſed ſolum pro volũtate viri erat repudiare vxorem. Et patet primo, quia ſi aliquis caſus eſſet certus exprimeretur ille in lege, quę de repudio agit: & tamen nullus ſpecialis caſus exprimitur: ergo nullus erit talis. Impugnat Innocẽ. in alio dicto ſuo.

Secundò patet, quia potius videtur ibi ſignificare lex quòd in omni caſu liceret repudiare, & ſola voluntas eſſet lex, quia dicitur Deutero. 24. cap. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fęditatem, ſcribet libellum repudij, & dabit in manu eius, & dimittet eam. Et ideo quandocunque mulier non inueniret gratiam coram viro poterat eam repudiare; ſed non inuenire gratiam non habet cauſam determinatam, quia interdum vir bonam vxorem contemnit: ideo non erat vlla cauſa neceſſaria, ſed ſolum ſufficiebat, quòd viro non placeret eam habere.

Tertiò, quia idem ſignificatur Malach. 2. Cuſtodite ergo ſpiritum veſtrum, & vxorem adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere: cum odio habueris dimitte, dicit Dominus Deus. & ita non erat aliqua cauſa neceſſaria ad hoc, quòd vir repudiaret vxorem, niſi quòd nõ placeret illi, vel contemneret eam; quia potius volebat Deus quòd dimitteret, quàm quòd contemneret.

Sed iſti, qui dicunt in ſolis certis caſibus hoc licere, mouentur ex duobus. Primò ex modo diuortij, quod fit inter nos, nam non fit niſi ob cauſam fornicationis, ſicut Chriſtus dixit Matth. 19. ita & tunc putabant fieri. Secundò, quia videbatur eſſe iniuſtum, ꝙ mulier ſine cauſa repelleretur a viro, & ideo putabant, quòd aliquas cauſas legitimas allegaturus erat vir, quas teneretur probare veras, & ad cognoſcendũ de veritate, & legitimitate cauſarum debebat interuenire ſacerdos: ita credit Innocentius, vt patet in prædictis. Primum argum. Innocen. Secũdum argum.

Sed iſta motiua non ſtant: de primo patet, quia noſtrum eſt diuortium, & non repudium: fertur enim per ſententiam iudicis, & non per voluntatem partis. Etiam petit diuortium vxor contra virum, ſicut vir contra vxorem: repudium autem dabat vir vxori & non è contrario: & in hoc non iudicabantur ad paria. Ad primũ.

Item ex reſpõſione Chriſti, & determinatione ſua ſignificatur: Matth. cap. 5. Dictum eſt quicunque dimiſerit vxorem ſuam det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, ꝙ omnis, qui dimiſerit vxorem ſuam excepta cauſa fornicationis, facit eam mœchari. Et ita ſignificat, quòd non erat idem tunc & nunc circa diuiſionem vxoris: & tamen dicitur quod nunc non licet dimittere, niſi cauſa fornicationis: & tunc dicitur; qui dimiſerit, nullo addito: ſignificatur ergo quòd nulla cauſa tunc erat,

Secun-

Secundum motiuum non tenet, quia repudiatio permiſſa eſt Iudæis, vt Chriſtus dixit: Matth. 19. ad duritiam cordis eorum, ſcilicet, vt non occiderent vxores ſuas, cum non placerent eis, & tamen etiam nulla cauſa ſubeunte poterat vir odiſſe vxorē, ſicut & nunc viri oderunt aliquas vxores bonas, & caſtas, & tunc ſi non liceret eis dimittere illas occiderent eas, ergo debuit licere Iudæis repudiare vxores tam exiſtente cauſa, quam non exiſtente, ſed pro ſola voluntate.

Item non erat pręiudicium mulieri, quòd repudiaretur, ſed potius fauor. nam ideo permiſit Deus repudium, vt viri non occiderent vxores, vel vt non affligerēt eas, deſpiciendo illas: Malac. ca. 2. Mulieri tamē melius erat, quòd dimitteretur, quam occideretur, vel affligeretur ſine cauſa. ergo non erat pręiudicium vxoribus, ſed potius fauor, quòd repudiatētur etiam ſine cauſa.

Item non eſt pręiudicium, quòd repudietur vxor, ſine cauſa: nam nūc videretur eſſe præiudicium, quia cū pronunciatur diuortiū inter virum, & vxorem cogitur continere is contra, quem profertur ſententia, vnde ſi mulier lapſa ſit in adulterium, & vir nolit eā ſibi reconciliare, cogitur intrare monaſteriū ad agendam pęnitentiam, de conuerſ. coniug. ca. gaudemus: ſed pęna eſt, quòd cogatur quis continere, ideo ſi non pręcederet cauſa aliqua ex parte eius eſſet pręiudiciū, & tamen in veteri teſtamēto, licet daretur repudium non cogebatur vir, aut fęmina continere, quia illa ſatis poterat alterum coniugem accipere: Deuterono. 24. cap. Ideo non erat mulieri præiudicium, quòd ſine cauſa repudiaretur. Ex prædictis apparet, quòd Iudæi non peccabant dādo libellum repudij vxoribus, & dimittendo eas cum lex eis hoc concederet: nam etiam ſi prius eſſet hoc illicitum, per conceſſionem illam Dei fieret tunc licitum.

An Gentiles repudiantes vxores peccarent mortaliter. Et an repudium ſit contra ius naturæ. Quæſt. CXCII.

SEd dicetur, quòd tunc apparet, quòd Gentiles peccabant repudiando vxores: nam verba illa Dei ſignificabant matrimonij indiſſolubilitatem, & Gentilibus non fuit data licētia ad diſſoluendum illud, ſed ſolis Iudæis, ergo peccabant ipſi repudiando vxores.

Dicendum, quòd etiam Gentiles non peccabant repudiando vxores, aut habendo vxorum pluralitatē, & patet, quia ſi peccarent, aut hoc eſſet, quia agebant contra ius naturę, aut contra Dei mandatum, ſed neutrum erat verum, ergo non peccabant. Primum patet quia ius naturale eſt idem apud omnes, ſicut quæ naturalia ſunt eadem ſunt apud omnes, vt ignis ardet hic, & apud Perſas, vt dicit Ariſto. libr. 5. Ethic. & ita ſunt cognita apud omnes, vt recta, & contraria ſua, vt quædam deuiationes, & tamen de repudiando vxorē non eſt ſic, quia non reputatur apud omnes iniuſtum repudiare vxorem, immo potius è contrario omnes gentes fere vtebantur repudio, niſi poſtquam Chriſtus illud vetuit, ergo non erat de iure naturali.

Sed non eſt propter hoc omnino negandum eſſe repudium vxoris cōtra ius naturæ, nam aliquo modo eſt contra illud. Sed ius naturæ dupliciter accipitur, quoddam conſiſtit in ipſis primis concluſionibus rationis practicæ de agibili, quæ ſunt cognitæ, vel eſſe poſſunt cuilibet aduertere volenti non orbato ingenio naturali. Aliud eſt, quod conſiſtit in alijs poſterioribus concluſionibus deriuatis ex his, de quo magis aperietur: Matth. 19. vbi tractabitur iſta quęſtio. Ea quę ſunt de iure naturę primo modo obligant omnes hominines, & nulli vnquam licuit contra agere, neque recipit diſpenſationem: & tali modo nō eſt repudiatio vxoris contra ius naturæ, quia non eſt indiſſolubilitas matrimonij de iure naturę hoc modo. Ea vero, quæ ſunt de iure naturæ ſecūdo modo nullum hominem obligant quouſque habeant vim obligādi ex ſtatuto, vel conſuetudine alicuius gentis, talia autem licet de ſe non obligent habent rationem, vt ſtatuātur ad hoc quòd obſeruentur, & obligent: hoc modo indiſſolubilitas matrimonij eſt de iure naturali, & ideo repudiū vxoris eſt contra ius naturæ, & tamen quod fit contra ius naturæ hoc modo non eſt peccatum, niſi ſtatuto, aut conſuetudine firmatum fuerit tale ius, inter Gentiles tamen nec erat ſtatutum de non repudiādo, nec conſuetudo, ſed potius contrarius vſus, ideo non peccabant Gentiles repudiando vxores.

F G H I K

Secundo etiam patet, ſ. quia non agebant contra mandatum Dei repudiando vxores: ad hoc enim, quòd contra mandatum Dei agerent duo requirebantur: primum quòd Deus tale mandatum dediſſet: ſecundum, quia dirigeretur ad Gentiles, eſſetque eis notificatum, quod poteſt eſſe tertium. Primum per ſe patet ſecundum etiam, quia multa mādata dedit Deus, quę Gentiles non obligauerunt: eo quòd non dirigebantur ad eos, ſed ad ſolos Iudęos, ſicut omnia, quæ in lege Moyſi erant. De tertio patet, quia homo nō poteſt cognoſcere voluntatem Dei, niſi ipſe eam reuelauerit, ideo quouſque fuerit alicui reuelatum mādatum Dei, non obligatur ad illud, & contra agendo nō peccat, ſed iſta non fuerunt in præſenti, ideo non peccabant Gentiles agendo contra iſtud, & repudiādo vxores, patet hoc ordine conuerſo, & primum de tertio. Iſtud enim ſiue mandatum eſſet Dei, ſiue non, nō fuit denunciatum Gentilibus. Continebatur enim hoc in libris Gene. cap. 2. Moyſes autem illud ſcripſit propheticè a Deo illuſtratus, & ideo nemo hoc poterat cognoſcere, niſi per reuelationem: & tamen non reuelabatur alijs. Ideo ſicut Gentiles ignorabant creationem mundi de nouo multo magis, ignorabant modum formationis fęminæ de latere viri, & quid Deus dixiſſet deducens eam ad virum, poſtquam autē iſtud Moyſes ſcripſit, non reuelabatur Gentilibus, quia nō prędicabatur eis lex Moyſi, ſed ſoli populo Iudęorū, ideo non tenebantur hoc pręcepto etiam ſi pręceptū eſſet, quia eis non fuerat manifeſtatum.

Tres cōditiones requiruntur ad hoc, quòd aliquod pręceptum Dei obliget.

Secundum erat, quòd ad eos non dirigeretur, nam in lege Moyſi nihil fuit mandatum, quod dirigeretur ad Gentiles, ſed ad ſolum Iſrael, quem Deus in peculiarem populum accipiebat de cunctis gentibus: Exo. decimonono. & Deuterono. ſeptimo. Vnde nullum fuit in tota illa lege pręceptum, quod Gentiles obligaret, niſi eſſet de iure naturæ: tale autem obligaret etiā ſi non daretur, ſed iſtud non erat de lege naturę, vt oſtenſum eſt, ideo non obligabantur ad illud Gentiles. De primo patet, quia iſtud non eſt præceptum, neq; in forma præcepti datum, ideo ex hac parte neq; Gentiles, neque Iudæos obligaret, vt ſtatim dicetur.

Apparet ergo ex dictis, quòd repudiando vxores, neque Iudæi, neque Gentiles peccabant, & licite faciebant, ſed dicendum, quòd poſtea per mādatum Chriſti fuerunt obligati ad non repudiandum.

Reddit ad quæſt. 185. vnde digreſſus eſt examinando ſingula verba decretalis gaudemus. Et nunc eſt in 3 dicto eius. Quæſt. CXCIII.

NVNC vero ad literam inceptam redeamus, quę dicit. Propter hoc dimittet hō patrē & matrē. Intelligitur propter hoc, ideſt copulationem matrimonialem, vel propter matrimonium: nam Matth.

19. c. Dixit Chriſtus propter hoc, ſed Geneſ. ſecundo capitu. dicitur propter hanc, & intelligitur de fœmina, ſcilicet propter copulationem cum fœmina, quæ eſt matrimonialis: dimittet homo patrem & matrem, ſcilicet ceſſabit cohabitare eis, & cohabitabit mulieri, quam acceperit in uxorem: hoc enim generale eſt omnibus gentibus, in quibus eſt vſus matrimonij, quòd maritus, & vxor ſeorſum habitent, & non cohabitet illa matri, neque ille patri.

Expoſitio illius dicti pp hoc relinquet hõ patrem & matrẽ &c.

Sequitur (& adhærebit vxori.) Ideſt cohabitabit ei: iſta enim adhæſio magis ſignat cohabitationem, quàm carnalem copulationem, licet pro vtroque accipi poſſit, ſed magis proprie pro cohabitatione aliàs non opponeretur adhærere vxori ad cohabitare matri, & patri, & tamen ponuntur iſta tanquam ſe conſequentia, ſcilicet dimittere patrem, & matrem, & adhærere vxori, & tamen dimittere patrem, & matrem opponitur ad cohabitare patri, & matri, ideo ſignificatur, quòd ceſſabit vir cohabitare patri & matri, & cohabitabit vxori. Sed ex his non ſequetur aliquid de vnitate vxoris: nam ſiue vxor, ſit vna, ſiue plures conſtat, quòd propter illam dimittet homo patrẽ, & matrem, & ſi vna ſit cohabitabit ei, & ſi plures fuerint, etiam eis cohabitabit, ſicut, & Pagani cohabitãt ſimul cohabitatione vna pluribus vxoribus.

Erunt duo in carne una quõ intelligit.

Sequitur (& erunt duo in carne vna.) Iſta litera dupliciter exponitur. Vno modo erunt duo in carne vna, ideſt in productione vnius carnis, qa vir, & vxor ad hoc ſibi copulantur, ut procreent prolem: eſt autem proles una caro, ideſt vnum indiuiduum, & eſt ex duobus, ideſt duo ſunt iam vna caro, ideſt vnus homo, ſcilicet pater, & mater ſunt vnum in filio.

Alio modo exponitur erunt duo in carne vna, qa antequam ſit carnalis commixtio inter virum, & fęminam ſunt duæ carnes, ſicut duo indiuidua, poſtquam vero eſt facta commixtio ſunt vna caro: ſicut in natura miſcibilia ante mixtionem ſunt multa, & completa mixtione ſunt vnum vnitate cuiuſdam inſeparabilitatis, vt ſicut cum aqua miſcetur vino efficitur unum totum, & unum ab altero ſeparari iam non poteſt in actu, ſicut dicit Boetius lib. diuiſionum. licet phyſici aſſeuerent vinum ab aqua per artificium poſſe ſeparari. de celebrat. miſſa. capitu. cum Matthę. §. quæſiuiſti. quod an aliquo modo ſit uerum non eſt certum: ſed tamen quòd completa mixtione poſſit ſeparari per artificium eſt falſum. Et ita per mixtionem carnis ſunt vir & vxor in carne una, ideſt ſunt una caro, & in iſto ſenſu accepit Chriſtus iſta uerba: nam ſtatim addidit, itaque iam non ſunt duo, ſed una caro, & talis modus loquendi inuenitur in iure, quòd uir, & uxor ſunt una caro effecti, uel non ſunt effecti una caro. Si enim carnaliter non fuerunt cõmixti dicitur, quòd non ſunt effecti una caro extra de conuer. coniug. capitu. uerum. ſi autem iam fuerunt copulati, dicitur quod fuerint una caro effecti.

Vinum nõ põt ſeparari ab aqua perfecta mixtione quicquid dicãt Phil.

De indiuiſibilitate matrimonij. Et quomodo potuit aliquando diſſolui matrimonium, ſi erant vir, & vxor una caro a principio ſæculi, & per conſequens quomodo potuit ſtare repudium aliquando ſine peccato.

Quæſt. CXCIIII.

Ex his autem verbis infertur indiuiſibilitas matrimonij, quaſi arguatur erunt duo in carne vna. i. ſunt duo vna caro, ſed quod vnũ eſt non diuiditur, i. non eſt diuiſum, ergo coniuges nõ ſeparabũtur, quia nõ ſunt iam duo, ſed vna caro, & patet quia hoc Chriſtus inferre voluit nõ quaſi Iubens, ſed quaſi ex ratione arguens, ſcilicet erunt duo in carnę vna: ergo non ſunt iam duo, ſed vna ca-

A ro: ſunt vna caro, ergo non poſſunt ſeparari, ſic enim dicitur Matth. decimonono capit. Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro, quos ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet, & ſic erit matrimonium indiſſolubile. Et talis modus loquendi eſt in iure, ſcilicet quòd ſi vir & vxor per copulam ſint vna caro effecti non diuidãtur, ſed quòd vel ambo in ſęculo maneãt, vel ambo ad religionem tranſeãt: ſi autem non ſunt vna caro effecti, quòd poſſit vnus ad Deum tranſire altero in ſęculo remanente. de conuer. coniu. c. verũ quaſi ibi nullum fiat præiudicium vnitati.

B Sed tunc quęretur cum Chriſtus ex illa litera concludat vnitatem viri, & coniugis, & indiſſolubilitatem matrimonij: quomodo poterit ſine peccato diſſolui matrimonium, & quia Chriſtus intulit hoc ex illo iure diuino quod pręexiſtebat a principio ſæculi, videtur quòd ſemper fuit indiſſolubile matrimonium, & ideo ſemper eſſet peccatum repudiare vxorem, per quod ſoluitur matrimonium.

Dicẽdum quòd Iudæi, & gentiles antequam Chriſtus diceret iſtud non peccabant repudiando vxores, quia matrimonium erat diſſolubile, & diſſoluendo illud non præiudicabãt ei, & patet iſtud, quia illa verba non fuerunt poſita per modum pręcepti, quaſi Deus vellet ad hoc homines obligare, vt in matrimonio vterentur vnitate vxoris: & ideo neque obligabat aliquos, ſed ponuntur verba per modum iudi-

C candi veritatem. Et idem dicendum, quòd illa verba nõ ſunt præceptum, ſed aliquid, ex quo poteſt eſſe occaſio ad ſumendum pręceptum, vel faciendum pręceptum de nouo: nam ſi Deus taliter matrimonium inſtituit, vt ex modo, vel verbis appareret quædã indiſſolubilitas, poterat inde iuſtè ſumi ratio pręcipiendi, vt eſſet indiſſolubile matrimonium: & ita factum eſt, quia Chriſtus iuſſit & diffiniuit matrimonium non diſſolui, nec dari repudium, cum non eſſet ſic prius, vt patet Matth. 5. Dictũ eſt antiquis quicunque dimiſerit vxorem, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis quòd omnis, qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta cauſa fornicationis, facit eam męchari.

D Et ita apertè ſignificat, quòd ipſe dat mandatum nouum de indiſſolubilitate, & quòd non erat prius ſic, ſed quòd dimittebat quilibet ſuam vxorem. Et adhuc magis iſtud manifeſtatur ex verbis Chriſti Matthęi 19. quia ipſe ponit ibi verba Domini, quę habentur Gen. 2. cap. & addit aliquid inferendo ex eis, quòd non ſit in Gen. nam Gen. 2. dicitur: Adhęrebit vxori ſuę, & erunt duo in carne vna, & nihil plus additur, ſed Matth. 19. Chriſtus retulit iſta verba Dei, ſcilicet, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori ſuę, & erunt duo in carne vna. Et addidit. Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro, quę ergo Deus coniunxit homo non ſeparet. Et ita hic Chriſtus per modum arguentis ex ratione ſe habet, & concluſio argumenti ſui eſt pręceptum, ſcilicet,

E quę Deus coniunxit, homo non ſeparet: ideo quia iſtud fuit pręceptum negatiuum & nouiter ab ipſo datum, ex tunc non licuit alicui dimittere vxorem: etiam cùm dixit: Itaque iam non ſunt duo, ſed una caro: addidit oſtendendo ex uerbis Dei, quomodo inueniebatur indiſſolubilitas matrimonij.

Dicendum ergo, quòd licet ex uerbis Dei poterat iſta inſeparabilitas colligi, quia tamen nullus inde intulerat ſequi inſeparabilitatem, neque etiã illud iuſſerat, non obligabatur quis ad ſeruandam inſeparabilitatem in matrimonio: Chriſtus autem utrunque fecit: nam oſtendit ex illis uerbis inniti inſeparabilitatem inquantum dixit: Itaque iam non ſunt duo, ſed una caro: etiam propter illud poſuit pręceptum, quod oſtendit eſſe iuſtum inquantum ex uerbis Domini

mini

mini ſequebatur cum addidit: Quæ ergo Deus coniũ
xit homo non ſeparet, & ita apparet, quòd poſt Chri
ſti prædicationem fuit matrimonium indiſſolubile,
quia ipſe dedit pręceptũ de indiſſolubilitate, & prius
non erat datum pięceptum, neque declaratum de in-
tenrione Dei, ideo nullus obligabatur ad ſeruandum
indiſſolubilitatem matrimonij.

Quartum dictum ſeu argumentum Innocentij in ſua Decretali, improbatur. Et quod ſi vnus vir habeat multas fœminas matrimonialiter copulatas, non eſt vnum matrimonium, ſed tot ſunt matrimonia, quot ſunt vxores. Quæſt. CXCV.

QVARTVM erat, quia ipſe Innocẽtius ex ver
bis pręd ẽtis infert dicens (nõ dicit tres, vel
plures, ſed duo, neque adhęrebit vxoribus,
ſed adhęrebit vxori) & ita infert, quòd non
eſt licita, neque tunc fuit pluralitas vxorum.

Dicendum, quòd ex illis verbis Dei erunt duo in
carne vna, non ſignificatur vnitas vxoris in matrimo
nio, ſed ſolum ſignificatur inſeparabilitas: patet per
expoſitionem Chriſti, nam cum allegaſſet Chriſtus il
la verba Dei ait: erunt duo in carne vna, itaque iã non
ſunt duo, ſed vna caro, quæ ergo Deus coniunxit, ho-
mo non ſeparet, & ſignificat per illa verba: erunt duo
in carne vna, intelligi coniunctionem, quam fecit, ſed
quæ Deus coniunxit, firmiter manent coniuncta, &
homo non habet auctoritatem ad ſeparandum ea: iõ
ipſe Chriſtus concludit: Quæ Deus coniunxit homo
non ſeparet, non igitur apparet ex verbis illis de vnita
te, aut pluralitate vxoris. Etiam quia dato, quòd eſſet
pluralitas vxorum in matrimonio, poterat ſtare indiſ-
ſolubilitas, nam ſicut inter vnum virum, & vnã vxo-
rem poteſt eſſe indiſſolubilitas, ita vnius viri ad plures
vxores, ſed per hoc, quòd dicitur duo in carne vna ſi-
gnificatur inſeparabilitas, vt dictum eſt, ergo per illa
verba non excluditur pluralitas vxorum, quæ non re-
pugnat indiſſolubilitati.

Sed obijcietur, quia dicitur erunt duo, ergo non ſo
lum ſignificatur inſeparabilitas, ſed etiam vnitas viri,
& vxoris in matrimonio.

Dicendum, quòd ex verbis illis aliquo modo ſigni
ficantur duo, vnum eſt inſeparabilitas alterum eſt vni
tas, inſeparabilitas ſignificatur, cum dicitur in carne
vna, quia vir, & vxor efficiuntur vna caro per com-
mixtionem carnalem: vnitas ſignificatur cum dicitur
erunt duo, ſed verum eſt, quòd Chriſtus noluit ibi in-
ferre principaliter, niſi inſeparabilitatem, & cauſa eſt,
quia Chriſtus ibi ſolum fuerat quæſitus a Phariſæis de
repudio, repudium autem repugnat inſeparabilitati,
ideo voluit de hoc reſpõdere, & ad hoc inducere ver
ba Dei: & tamen aliquo modo ex verbis Dei videtur
ſignari vnitas, cum dicitur erunt duo in carne vna: nã
non dixit coniuges erunt in carne vna, ſed dixit, erunt
duo.

Eſt tamen dicendum, quòd adhuc illud nihil oſten
dit de vnitate viri, & coniugis quaſi non ſit licitum ei
dem viro habere multas vxores, ſed ſignificauit con-
ditionem matrimonij, & actus matrimonialis: nam
in matrimonio non poſſunt eſſe, niſi duo, & in actu
matrimoniali non poſſunt eſſe niſi duo: licet enim vir
vnus habeat multas fœminas matrimonialiter copu-
latas, nõ eſt matrimonium vnum, ſed multa: nam ma
trimonium nomen contractus, vel vinculi eſt, contra
hitur autem vinculum iſtud per conſenſum mutuũ:
impoſſibile eſt autem vnum cõſenſum eſſe inter plu-
res quam duos: alio enim conſenſu conſentiunt mu-
tuo in ſeipſos vir & fœmina, & alio conſenſu ille vir,

F & alia fœmina, ſed a conſenſu eſt matrimonium, er-
go ab vnitate conſenſus eſt matrimonium vnum, &
a pluralitate conſenſuũ ſunt plura matrimonia, Deus
autem loquitur de matrimonio, vt vnũ eſt, quia quod
iuris eſt de vno, eſt de omnibus: ideo debuit dicere
erunt duo, & non erunt plures, aut ſine numero ex-
preſſo, dicendo erunt coniuges in carne vna, vt ſcia-
tur, quòd in vno matrimonio impoſſibile ſit eſſe plu-
res coniuges duobus, & ita debuit dicere erunt duo,
in carne vna.

Secundo, quia repugnat hic ex natura actus matri
monialis, nam matrimonium eſt propter actum ma-
trimonialem, qui eſt copulatio carnalis, ſed impoſſi-
bile eſt in vno actu carnali conuenire, niſi duos, id eſt
G vnum maſculum, & vnam fęminam: ergo neque ma
trimoniũ eſt, niſi vnius viri, & vnius fęminæ: ſi enim
vnus vir plures fęminas habuerit copulatas matrimo
nialiter, non erit vnum matrimonium, ſed plura ma-
trimonia, quia ibi fuerunt plures, & diuerſi conſenſus,
ſicut ſunt diuerſæ copulationes, & diuerſę perſonæ,
ergo bene dictum eſt, erunt duo.

Tertio quia ſpecialiter debuit hoc dici, eo ꝙ Chri-
ſtus, vel Deus conditor voluit ſignificare indiſſolubi
litatem matrimonij ex actu, cum dicat: In carne vna:
nam ex illo Chriſtus intulit, itaque iam nõ ſunt duo,
ſed vna caro, quod non fit, niſi per commixtionem
carnalem, & tamen impoſſibile eſt plures duobus cõ
uenire in commixtione vna carnali, ideo debuit ne-
ceſſario dicere erunt duo in carne vna, non tamen ex
H hoc ſignificatur, quòd nõ poſſit idem vir habere plu-
res vxores, ſed ſolum, quod non habeat eas in matri-
monio vno, ſed pluribus: nam alio matrimonio refe-
retur vir ad vnam vxorem & alio ad aliam, quod ap-
paret ex repudiatione: cum enim quis haberet mul-
tas vxores, ſicut antiquitus fiebat, repudiãdo aliquam
diſſoluebatur matrimonium inter virum, & illam, &
licebat mulieri accipere alium virum: Deuteronom.
24. capitu. Et tamen non diſſoluebatur per illam re-
pudiationem matrimonium ad illas vxores, ſi tamen
idem numero matrimonium eſſet vnius viri ad om-
nes vxores, impoſſibile erat, & includẽs contradictio-
nem, quòd ſolueretur quantum ad vnam, & non
quantum ad omnes, ergo non eſt verum matrimo-
I nium ad omnes, ſed ad ſingulam eſt vnum matrimo-
nium.

Explanatio Innocentij illorum verborum, Erunt duo reijcitur, & vera ponitur. Quæſt. CXCVI.

CVM autem dicebat Innocentius, quòd non
dixit erunt tres, vel plures, ſed erunt duo di-
cendum, quòd non ſequitur ex hoc non li-
cere vni viro habere multas vxores. Primo
quia hic arguitur per locũm ab auctoritate negatiue,
non enim dicitur erunt tres, vel plures, non tamen ſe
quitur ideo, quòd non erunt tres, vel plures, quia affir
matiue tenet locus ab auctoritate non negatiue.

K Secundo non ſequitur, quia licet dixit Deus erunt
duo in carne vna non dixit hoc cum præciſione, vel
negatione, ſcilicet negando plures poſſe conuenire
matrimonialiter, ideo dicetur, quòd dixit exemplari-
ter de duobus, & non, quòd non poſſit eſſe matrimo
nium vnius viri ad plures vxores.

Tertio poteſt dici, quòd hoc dixit ad tollendum er
rorem: nam dicendo erunt duo, dixit id, quod ſufficie
bat ad matrimonium: nam inter duos eſſe poteſt, &
ſufficiunt duo ad hoc, quòd in eis ſit matrimonium.
Si autem diceret erunt tres, vel quatuor, aut plures pu
taret aliquis, quod tot requirerentur ad matrimoniũ

contra-

contrahendum, & hoc falſum eſt, quia ſufficiunt duo, ideſt melius fuit dici de duobus, quàm de pluribus.

Quarto quia breuius diceretur ponendo duos quàm plures, nam dicendo duos ſatis erat non addendo aliquid, quia intelligebatur, quòd erat vnus vir, & vna mulier: ſi autem diceretur tres, vel quatuor, aut plures dubium erat, an eſſent duæ fęminæ, & vnus vir, vel duo viri, & vna fęmina, & ita ſi ponerentur plures, & oporteret hoc limitari: ad dicendum ergo breuiter debuit dici: erunt duo in carne vna, & nõ tres, vel quatuor.

Quinto fuit hoc, quia Deus loquebatur ibi de vinculo matrimoniali, quo coniunguntur aliquæ perſonæ inter ſe, & tamen in vno matrimonio nõ poſſunt eſſe, niſi duæ perſonæ, ideſt vnus vir, & vna fęmina, vt oſtenſum eſt præcedenti quæſtione: nam ſi aliquis vir habeat plures fęminas matrimonialiter vnitas, non pertinent omnes ad illum in vno matrimonio, ſed in pluribus: & Deus de vnico matrimonio locutus eſt, ergo dixit duo erunt.

Sexto & principalius, quia agit de commixtione carnali, per quam efficitur vnitas vxoris, & uiri, ſed commixtio non poteſt eſſe, niſi inter duos, ideſt vnum virum, & vnam fęminam, ergo non debuit dicere, niſi de duobus, & iſta eſt cauſa propria. Et patet quia dicitur erunt duo in carne vna: eſſe autem in carne vna dicit commixtionem, quia per illam, & nõ aliter efficiuntur vna caro, ideo debuit dicere duo. Si autem diceretur erunt duo, & non adderetur in carne vna, non eſſet neceſſe dici duo, quia etiam poſſent poni plures, licet ponerentur conuenientius plures quàm duo, & tamen cum additur in carne vna, non potuit dici, niſi quòd duo eſſent.

Et ſic apparet, quòd non excluditur per hoc quin poſſit vir vnus habere matrimonialiter multas fęminas, ſed ſolum quòd non poſſint effici vna caro plures quàm duo: nam ſi vir aliquis plures uxores habeat, non ſunt omnes illę cum viro vna caro, quia nõ communicat vna mulier alteri, ſicut uir mulieri, & mulier viro, ſed quælibet illarum mulierum, cum viro illo ſunt vna caro, & quot ſunt combinationes & matrimonia uiri & mulierum, tot ſunt carnes, & tamen Deus debuit ponere, quòd efficiebantur una caro, quia intendebat loqui de vnitate & inſeparabilitate matrimonij, quæ non aliter colligitur ex natura matrimonii, niſi inquantum efficiuntur una caro, & non poſſunt plures, quam duo effici una caro. Ergo debuit dici erunt duo in carne una, & non debuit dici de pluribus, & per hoc non ſignificatur quot uxores poſſit habere uir ſimul in matrimonio, an duas, vel plures, uel una tantum.

Quartum dictum Innocen. reijcitur, & adducitur vera ratio cur dicitur. Adhærebit vxori: & non vxoribus.
Quæſtio. CXCVII.

Qvintvm erat, quòd dicit Innocentius (nec dixit adhærebit vxoribus ſuis, ſed vxori) dicendum quòd idem hic reſponderi poteſt, quod in præcedentibus, cum dicebatur erũt duo, & non tres.

Primo, quia dixit adhærebit, & non dixit vxoribus, & tamen non negauit, quin poſſet uir unus adhærere ſimul pluribus uxoribus: nam locus ab auctoritate non tenet negatiuè.

Secundo quia non dixit hoc cum præciſione: nam qui adhæret uni uxori poteſt adhærere pluribus, & quia non negauit pluralitatem, nec dixit, cum præciſione, poterant haberi plures uxores ab eodem viro.

Tertio propter errorem tollendum: nam ad matrimonium ſufficit una uxor uni uiro, & non requiruntur multæ: ſi autem diceretur adhærebit uxoribus, putaretur neceſſe eſſe, quòd idem uir plures haberet uxores, ut ergo tolleretur iſte error, dictum eſt id; quod ſufficiebat, ſcilicet adhærebit uxori ſuæ.

Quarto quia ſi diceretur adhærebit uxoribus, ſignificaretur pluralitas, & non determinaretur quot eſſe deberent, & ita relinqueretur dubium: nunc uero dicendo, adhærebit uxori, non eſt dubium aliquod, quia ſignificatur, quòd ſufficit una uxor, & non negatur, quòd eſſe poſſint plures.

Quinto, quia ſignificatur unitas matrimonij: in uno enim matrimonio non poteſt eſſe, niſi unus uir, & una uxor: nam & ſi poſſit idem uir habere multas uxores, tamen non ſunt omnes in uno matrimonio, ſed tot ſunt matrimonia, quot ſunt uxores, ſicut ſupra dictum eſt.

Sexto, quia inquantum dicit adhærebit uxori ſuæ ſecundum unum ſenſum ſignificatur actus commixtionis, quia ſtatim ſequeretur erunt duo in carne vna, quæ unitas carnis fit per commixtionem, quæ commixtio eſt adhærere: ſed unitas carnis non eſt, niſi vnius uiri ad unã fœminam, idõ debuit dici adhærebit uxori, & non uxoribus: ſi autem ſignificetur per iſtã adhæſionem cohabitatio, ſicut ſupra dictum fuit, melius dicitur: adhærebit uxori, quàm uxoribus, quia neceſſarium eſt, quòd vir cuilibet vxori cohabitet, & tamen non eſt neceſſe, quòd cohabitet omnibus cohabitatione una, ſed poterit cuilibet cohabitare cohabitatione una. In q. 195. q ſced.

An habere plures uxores licuerit cuique ex ueter. teſtamen. abſque diuina conceſſione, & refellitur in hoc ſextum dictum Innocen. in capitulo Gaudemus. præter ea quæ dicta ſunt in quæſtione 24.
Quæſt. CXCVIII.

Sextvm quod dicit Innocentius eſt (neque vlli vnquam licuit in ſimul plures vxores habere, niſi cui diuina fuit reuelatione conceſſum: qui mos quandoque, interdum etiam fas cenſetur:) iſtud aſſerit Innocentius, & non dat cauſam eius, niſi hoc putet illatum eſſe ex prædictis: iſtud non concedimus eſſe verum: immo dicimus, quòd generaliter licuit omnibus hominibus, & cuilibet homini habere plures vxores ante prædicationem Chriſti, ut oſtenſum eſt ſupra nam non erat aliqua lex uetans, neque naturalis, neque diuina, ideo nemo tenebãtur ad unitatem uxoris. Etiam diſpenſatio non erat neceſſaria, quia reuelatio, uel diſpenſatio eſt ad faciendum actum legitimum, quando ius commune, ſiue naturale, ſiue diuinum, aut poſitiuum eſt in contrarium, & tamen nullo iure vetita erat vxorum pluralitas, ergo neque ad hoc, quòd licita fieret alicui requirebatur reuelatio, per quam hoc ſpecialiter concederetur. In q. 24. & 25.

Sed poſſet aliquis dicere, quòd Innocentius uerum dicat, quia limitatur dictum ſuum per id, quod addidit, ſcilicet quæ reuelatio mos quandoque interdum etiam fas cenſetur, & per hoc ampliatur, uel ampliari poteſt valde iſta reuelatio, ſcilicet ut fas, & mos dicatur reuelatio, & dixit hoc Innocentius, ut non uideretur contrarius eſſe dictis Auguſtini, & Hieronymi: nam dicit Hieronymus, & habetur trigeſimaſecunda quæſt. 4. c. obijciuntur. Obijciunt

Iacob quatuor vxores, quòd quando mos erat, peccatum non erat, & morem intellexit ibi reuelationẽ, ſic & aliquando fas dicitur fuiſſe antiquis habere plures nxores, & illo noīe intelligit Innocent. reuelationem Dei, & quia quandocunque dicitur, quòd fuit licitum alicui habere plures vxores dicitur fas, aut mos eſſe: dicit Innocentius, quòd reuelatio, quæ faciebat licitam talem copulam, vocatur mos, vel fas,

Sed dicendum, quòd quando Innocentius dicit morem, aut intelligit conſuetudinem, & hanc vocat reuelationem licet non ſit, aut verè intelligit nomine moris reuelationem factam a Deo, quæ propriè vocari debet reuelatio, & aliquando vocatur nomine moris. Si primo modo dicemus, quòd toto tempore ab initio mundi vſque ad Chriſti prædicationem fuit licita vxorum pluralitas, & tunc mos erat, ideſt conſuetudo & nulla lege vetitum erat, & tunc verũ eſſet dictum Innocentij, ſcilicet quòd erat licita vxorum pluralitas ex reuelatione, ideſt ex conſuetudine, & ita quia conſuetudo generalis erat, eſſet omnibus hoc licitum. Si autem accipiatur ſecundo modo nõ eſt verum, quòd ex reuelatione ſuie more hoc licebat, quia etiam ſi non eſſet alicui hoc reuelatum, licebat, cum non ageretur contra aliquam legem, aut prohibitionem.

Sed dicendum, quòd Innocentius accepit reuelationem propriè, prout a Deo aliquid occultum aliquibus, vel alicui notificatur, & in hoc ſolo caſu uoluit licitam eſſe vxorum multitudinem, de quo non eſſet dubium. Et patet, quòd hoc intendat. Primo quia dicit non licuit alicui vnquam plures ſimul habere vxores, niſi ex diuina reuelatione, ergo innuit vnum tantum caſum eſſe, in quo liceret, & omnes alios eſſe, in quibus non liceret, & tamen nullus caſus erat, in quo non liceret, cum omnibus liceret id, quod nulla lege vetitum erat, ergo intelligit de reuelatione propriè dicta.

Secundo, quia dicitur non licuit alicui, niſi ex diuina reuelatione, ſed multum impropriè dictum eſt, quòd nomine reuelationis intelligatur conſuetudo, ergo voluit verè accipere per reuelationem Dei.

Tertio, quia dixit, quòd excuſantur Patriarchæ ab adulterio habendo vxores plures, & tamen excuſatio non eſt, niſi quando eſt aliqua lex, contra quam agitur, & ſic agendo, male agitur, niſi fiat ex cauſa aliqua reddente actum legitimum, ergo cum ibi excuſatio eſſet, ſignificatur, quòd non erat in ſe licita vxorum pluralitas,

Quod vxorum pluralitas ſemper non fuerit illicita, ut putauit Innocentius. Quaſt. CXCIX.

Dicendum ergo, quòd intentio Innocentij eſt, ꝙ vxorum pluralitas ſemper fuit illicita, niſi ſi alicui reuelaretur, quòd acciperet multas nxores. Primum ſecundum eum probatur ex inſtitutione matrimonij per Deũ, cum dicitur erunt duo in carne vna, per hoc putat ſignificatum eſſe non poſſe matrimonium exiſtere, niſi inter duos, & eſſe quaſi mandatum: ex hoc bene ſequebatur ſcd̃m, ſ. quod non liceret ſine reuelatione Dei alicui accipere vxores multas, quia contra legem Dei nullus poteſt licitè agere, cum ad illam omnes obligẽtur, & in illa nullus poſſit diſpenſare, niſi Deus: iſta autem diſpenſatio intelligitur nomine reuelationis, quia per reuelationem innoteſcebat alicui, quòd Deus cum ipſo diſpenſaret, & hoc eſt quod expreſsè

F ipſe ponit dicens, (neque vlli vnquam licuit in ſimul plures uxores habere, niſi cui diuina fuit reuelatione conceſſum.) & quia contra hoc videbantur eſſe dicta Hieronymi, & Auguſtini, atque aliorum, in quibus inuenitur fuiſſe morem. & fas antiquis patribus accipere multas uxores: dicit ipſe quòd erat illis reuelatio facta circa hoc, per quam certificabatur, quòd Deus cum eis diſpenſabat in hoc, & ita intelligit illud Hieronymi trigeſima ſecunda quæſtione quarto capitulo. obijciuntur, ſcilicet. Obijciuntur Iacob quatuor vxores, quod quando mos erat, peccatum non erat, ideſt quando erat reuelatio, quòd acciperet quis multas uxores, non erat peccatum.

Sed dicendum, quòd hoc non eſt conuenienter dictum. G Primo, quia non ſatisfacit Innocentius intentioni Hieronymi: nam ille dicit, quòd accipere vxores multas crimen non erat, quando mos erat, ſed Innocentius exponit mos, ideſt reuelatio, quod eſt multum impropriè dictum, quia iſtud nomen mos nullam rationem habet ſignificandi reuelationem potius, quam hoc nomen lapis ſignificandi arborem.

Secundo, quia intentio Hieronymi erat oſtendere legitimam fuiſſe copulã Iacob cum quatuor vxoribus, quam aliquis accuſaret, quia non eſt nunc ſic: ille dicit, quòd non erat tunc crimen accipere multas, quia hoc erat tunc cõſuetum, & hoc ſonat, quod ait, quod quando mos erat, crimen non erat.

Tertio, quia Hieronymus non conuenienter reH ſpondet per reuelationem, quia de reuelatione non conſtabat, de conſuetudine autem conſtabat: melius ergo induceret ad oſtendendum copulam legitimã ipſam conſuetudinem, quæ nota erat, quàm reuelationem, de qua non erat notum.

Quarto apparet, quia iſta eſt intentio Ambroſij li. de Patriarchis, & habetur trigeſima ſecunda quæſtione quarto. dixit Sara. vbi oſtendit non peccaſſe Abraham accipiendo duas coniuges, & ſimul habendo dicens conſidera primum, quòd Abraham ante legem Moyſi, & ante euangelium fuit, & ita vult quod in tempore illo non erat illicita vxorum pluralitas.

Quinto, quia neceſſe eſt accipere morem ſecundũ Hieronymum pro conſuetudine in dicto capitulo. I obijciuntur: nam ibi Glo. hoc vult dicens: mos diuinus & a Deo inſpiratus, ut extra de diuort. capitu. gaudemus. & ponitur hic (quando) pro quia: vult enim ibi Glo. quòd erat conſuetudo accipiendi multas uxores eo tempore, & tamen erat iſta conſuetudo a Deo inſpirata, & patet, quia ſtatim dicit ibi, Glo. ſuper uerbum. crimen. quòd conſuetudo excuſat aliquando a crimine, & ita vult, quod conſuetudo erat accipiendi plures uxores, & per conſuetudinem excuſabantur accipientes.

Sexto & principalius apparet, qa Auguſtinus vult, quòd accipere plures coniuges illo tempore nullum peccatum erat, quia non erat contra legem aliquam aut præceptum, & ita non erat neceſſaria diſpenſatio conueniens, quia diſpenſatio eſſet ſi lege contrarium K diſponeretur: vnde ait ille, & ponitur per Magiſtrum. lib. 4. Sentent. diſtinctio. 33. Antiquis iuſtis non fuit peccatum, quòd pluribus fœminis utebantur, neque contra naturam hæc faciebant, cum non laſciuiendi cauſa, ſed generandi hoc facerent, neque contra morem, quia eo tempore ea faciebant, nec contra præceptum, quia nulla erat lege prohibitum. Et ita apparet manifeſte ex intentione Auguſtini, quòd nullum peccatum erat accipiendo plures uxores, quia nullo modo erat uetitum, & ita qui hoc agebat contra nihil agebat: & tamen peccatum non eſt, niſi dictum, uel factum, uel concupitum contra legem

Dei: hoc autem teſte Auguſtino, neque erat contra naturam, nec contra conſuetudinem, nec contra legẽ ideo nullum peccatum erat.

Septimum dictum Innocentij, quòd plures uxores Patriarchæ habuerint ex diſpenſatione, confutatur.
Quæſt. CC.

SEPTIMVM quod Innocentius dicit eſt, per quam ſicut Iacob a mendacio, Iſraelitæ a furto, & Samſon ab homicidio, ſic Patriarchæ, & alij viri iuſti, qui plures ſimul leguntur habuiſſe vxores ab adulterio excuſantur. In quo Innocentius innuit, ꝙ fuit diſpẽſatio, & ꝙ in his omnibus erat peccatum, & excuſabantur per hoc, ꝙ Deus circa talia diſpẽſauerat: exempla enim nota ſunt: nam Iacob mentitus eſt ſe eſſe Eſau, quando furatus eſt benedictionem: Geneſ. 27. & in hoc dicunt multi eum non peccaſſe Deo inſpirante, ꝙ ſic diceret. Iſraelitæ etiam furati ſunt diuitias Aegyptiorum aurum, argentum, & veſtes: Exo. 13. cap. & in hoc verum eſt, ꝙ excuſantur, quia Deus expreſſe illud fieri mandauit: Exo. 3. & 11. ca. Samſon excuſatur ab homicidio, nam ſeipſum occidit Iudi. 16. conuulſa atque deiecta domo ſuper ſeipſum, & alios, & tamen videtur iſte excuſari, eo ꝙ ibi dicitur quomodo inuocauerit dominum ad illud faciendum, & facta oratione fuit in ipſo priſtina fortitudo, & ſic occidit hoſtes populi Dei, & ſe cum eis. e.c. Quod autem addidit, ꝙ ſic excuſantur viri iuſti, & Patriarchæ ab adulterio, qui plures leguntur habuiſſe vxores, & ita vult ꝙ pluralitas vxorum ſecundũ ſe eſſet adulterium, & ideo vel eſſet ſemper illicita, vel haberet ſemper excuſationem.

Sed hoc non eſt verum, quia non indiget excuſatione, niſi quod malum eſt: pluralitas autem vxorum non erat mala, quia non erat contra naturam, neque contra morem, nec contra legem, & ideo habens plures vxores ſimul ſine diſpenſatione nõ committebat adulterium. Sed hoc fuit conueniens dicere Innocẽtio ſuppoſita intentione ſua: putabat enim peccatum eſſe habere plures vxores, & tamen inueniebat, quòd apud antiquos multi de ſanctis viris habuerunt multas vxores ſimul, ſicut Abrahã, Iacob, Dauid, & multi alij, & de his non concedit ipſe, ꝙ peccarent in hoc cum eſſent viri ſancti, ideo putat non eſſe aliud refugium, niſi ꝙ dicatur reuelatum eis fuiſſe a Deo, ꝙ acciperent multas uxores: alij autem multi non iuſti viri habuerunt plures uxores ſimul, ſed quia illos nõ cogimur excuſare a peccato concedit Innocẽtius, quòd peccauerint habẽdo plures vxores, & ꝙ eis non reuelaretur, quòd plures haberent.

Ad octauum dictum Innoc. in præfata ſua decretali reſponſio; Chriſtum prohibuiſſe pluralitatem vxorum verum eſt: non tamen ante eum fuit prohibita.
Quæſt. CCI,

OCTAVVM & vltimum dictum Innocentij. Eſt ſanè veridica hæc ſententia probatur etiam teſtimonio veritatis teſtantis in euãgelio: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam ob fornicationem, & aliam duxerit mœchatur, ergo dimiſſa vxore duci alia de iure non poteſt: multo fortius, & ipſa retenta. per quod euidenter apparet pluralitatem in vtroque ſexu, cum non ad imparia iudicentur circa matrimonium, reprobandam.

Dicendum, ꝙ iſtud eſt verum & abſolutè cocedẽdum, ꝙ Chriſtus vetuit pluralitatem vxorum in prædictis verbis & alijs, ſicut & nos ſupra q. 27. & iſtud vetuit prædicando, & ideo aſſerimus, ꝙ nunc vxorum

A pluralitas eſt illicita, & nulli homini hoc licet, neque poteſt Eccleſia, aut papa in hoc diſpenſare, cum ſit lege Dei cautum non fieri, & in lege Dei nullus poteſt diſpenſare, niſi Deus, & dicendum ꝙ hoc non ſolum eſt inter fideles, qui Chriſti legem ſeruant, ſed etiam inter omnes infideles, cum oẽs hoĩes obligentur legi Chriſti, quia Chriſtus Deus eſt, & ideo non ſolũ peccat, qui plures accipit vxores, ſed etiam matrimoniũ non tenet, cum ſit cõtra legem Chriſti, quæ illud fieri vetat, & factum dicit eſſe fornicationem. Et tamen dicendum, ꝙ hoc non fuit, niſi ex tempore quo Chriſtus iſtud prædicauit, & lex ab eo prædicata cœpit obligare. Illud autem non fuit ſemper, ideo non fuit ſemper illicita vxorum pluralitas, ſed ſolum poſt Chriſti
B prædicationem.

Et circa hoc decipitur Innocentius, quia ſicut in verbis Chriſti vetatur vxorum pluralitas, ita putat ſemper fuiſſe illicitam, & patet iſtud ex modo probãdi, quo vtitur: nam dixerat, neque vlli vnquam licuit in ſimul plures vxores habere, niſi cum diuina fuit reuelatione conceſſum. Iſta eſt ſententia, quam ipſe probare intendit ad quod ait: ſanè veridica ſententia hæc probatur teſtimonio veritatis teſtantis in euangelio. Et ſic illam ſententiam, ꝙ nulli licuit vnquam habere multas vxores, vult probare per verba Chriſti, & ita extendit illa ad omne tempus. Sed hoc non eſt verum, nec rationabile, quia illud eſt præceptũ, & non de lege naturæ, ſed cæremoniale, ideo nõ debuit, neque potuit obligare, anteq̃ daretur. Danda eſt ergo
C concluſio in ꝯrium, ꝙ pluralitas vxorum licuit cuilibet viro a principio ſæculi vſque ad tempus, quo lex Chriſti incœpit obligare, & ideo non erat opus aliqua reuelatione, vel diſpenſatione: nunc vero non licere alicui ſine ſpeciali Dei reuelatione, cum Eccleſia in hoc non poſſit diſpenſare.

In quo fuit deceptus Innoc. 3. conditor prædictæ decretalis gaudem'.

Quid eſt reſpondendum ad auctoritatem tanti uiri, ſicut fuit Innocent. qui fuit papa, & doctor ſummus. Et quod aſſertioni papæ, circa ueritatem quamlibet non tenemur ſtare, quia poteſt papa decipi & errare, & alius uerius eo intelligere, & hoc eſt quòd communiter dicitur ſtatuta pontificum tenenda ſunt, non tamen aſſertiones. *Quæſt. CCII.*

D SED obijcietur qũo ergo reſpõdebimus ad dicta Innocentij tertij in ca. gaudemus, ubi expreſſe tenet, ꝙ pluralitas vxorum nunq̃ fuit licita, niſi ex reuelatione Dei?

Dicendum quòd ſi aliquo modo poſſet conuinci, ut hoc non ſentiret Innocentius deberet reſponderi, quòd non uoluiſſet hoc, & tamẽ quia non poteſt colorari, cùm expreſsè illud uelit, eſt dicendum, quod illud non eſt uerum, ſed ſicut ſupra diximus: & cum obijcitur, ꝙ papa hoc aſſerit, & iure illud cauetur, dicendum, quòd non eſt inconueniens, quòd papa aſſerendo errauerit circa aliquid, ſed non ſequitur, quòd ius erat.

Circa quod ſciendum, ut ſupra diximus, quòd in q6. 158.
E poteſtate nullus mortalium excedit papam, nec eſt coæqualis: in cognitione autem multi ſunt ſuperiores, & ideo nullum humanum ſtatutum eſt, uel lex, in quo papa diſpenſare non poſſit, & nullus mortaliũ poteſt diſpenſare in legibus papæ. Etiam omnes fideles tenentur mandatis papæ, ſic ergo quicquid papa ſtatuerit, bonum & rectum, erit obligans, & quia ius nominat præceptum, uel prohibitionem de agendo, & præceptum papæ per nullum alterum põt mutari, non poterit eſſe error in iure, quia ius a papa conditũ nullus poterit inualidare, aut oſtendere non eſſe ius. Secus autem eſt de cognitione ueritatis: nam multi excedunt papam in cognitione rerum, & diſcuſſione

veritatum, ideo poteſt aliquis oſtendere eſſe falſum, quod papa credidit, vel aſſeruit eſſe verum. Ideo dicēdum ꝙ ſtatuto papæ tenētur obedire omnes fideles, quia non poteſt ei deeſſe poteſtas obligandi, & tamē aſſertioni papæ circa veritatem quamlibet non tenentur ſtare omnes fideles, qa poteſt papa decipi & alius verius eo intelliget.

Nec obſtat ſi dicas, ꝙ etiam papa habet determinare circa dubia fidei, extra de baptiſmo & eius effectu. c. maiores, quia ad hoc fuit reſponſum. ſ. q. 159. & vſque ad q. 163. Nam papa non haber maiorem cognitionem veritatis quàm alij, & tamen quando fuerit veritas fidei cognita per viros in lege Dei peritos, & communi conſenſu diffinita: poterit papa iubere omnibus fidelibus, ꝙ eam firmiter teneant, quia hoc nō pertinet ad cognitionem, ſed ad poteſtatem, & iſtud non poteſt facere aliquis alius fidelium.

Innocē. 3. conditor decretaliū, in quibus aſſertionib' canonicis errauit ex malo intellectu ueteris, ac noui teſti. & ſt Greg. & Innoc. 4 in quibus ſt ſæpe nō tenentur infra q. 204.

In præſenti igitur c. gaudemus. fuit error circa aſſertionem veritatis, & non fuit error circa ius, vel ſtatutum papæ. Simile eſt in c. parrochianos. de deci. ſupra allegato. nam ibi aſſerit papa decimas eſſe de iure diuino, & præcipit eas reddi, & exigi poſſe tanquā debitum, quod enim ſtatuit deberet reddi, & tanquam debitū poſſe exigi verum eſt, & nullus homo poteſt hoc mutare, & illud eſt ius inquantum eſt ibi præceptum de agendo. Inquantum vero aſſeruit decimas eſſe de iure diuino non pertinet ad ſtatutum, ſed ad cognitionem veritatis, Et quantum ad hoc alij nouerunt veritatem plenius quam papa, & ſic potuit errare, & errauit: nam non ſunt decimæ de iure diuino nunc, Sic autē eſt in c. gaudemus, nam ibi ſunt duo. ſ. aſſertio & ſtatutum: aſſertio eſt, ꝙ nulli vnquam licuit multas vxores ſimul habere, niſi cui a Deo reuelatum eſt: ſtatutum eſt, quòd ſi quis paganorum habens plures in vxores tranſierit ad fidem Chriſti non permittatur cum omnibus illis manere, etiam ſi omnes illę mulieres velint ad fidem conuerti, & illi viro cohabitare. iſtud ſecundum certum & firmum eſt: non enim licet aliter fieri, quia nemo poteſt immutare ſtatutum papæ. Et non ſolum propter hoc, ſed ēt principaliter, quia Chriſtus id fieri voluit, qui dixit non licere viro habere multas vxores, & tamen ſi Chriſtus non dixiſſet illud, & papa ſtatueret deberet ſic obſeruari, ſed aſſertio ſua. ſ. quod nulli vnquam licuit ſine diſpenſatione, aut reuelatione diuina habere plures vxores falſum eſt, quia probatum eſt cōtrarium multis teſtimonijs.

An in diffinitionibus negociorum, & expoſitione ſacrarum ſcripturarum præponatur auctoritas pontificum omnibus ſanctis doctoribus Eccleſiæ, vel è contra.
Quæſt. CCIII.

ET in hoc non recedimus a determinationibus maiorum. ſ. ſanctorum: eſt enim doctrina Grauani, & Iuriſtarum. 20. diſt. c. Decretales itaque. ꝙ in diffinitionibus negociorum præponitur auctoritas pontificum omnibus ſanctis doctoribus: in expoſitione ſanctarum ſcripturarū, & K conſequenter in inquiſitione quarumlibet aliarum veritarum tractatores ſacræ ſcripturæ, vt Hieronym', Auguſt. & cæteri ſunt præponendi pontificibus, & hoc innuitur. e. diſtinct. 20. cap. de libellis, vbi ſolum dicitur, quòd in iudicando in cauſis præferantur dicta pontificum dictis ſanctorum doctorum, ſcilicet de libellis, & commentarijs aliorum non conuenit aliquos iudicare, & ſanctorum conciliorum canones relinquere vel Decretalium regulas, quæ habentur apud nos, & ibidem Leo Papa non dixit tenendas eſſe aſſertiones pontificum, ſed ſtatuta, cum ait: Quam

F ob cauſam magna voce pronunciare nō timeo, quia illa, quæ diximus ſtatuta ſanctorum patrum, quæ apud nos canonis nomine prætitulantur, ſiue ſit epiſcopus, ſiue clericus, ſiue laicus: non indifferenter cōuincitur recipere neque catholicam, & apoſtolicam fidem, neque ſancta quatuor euangelia vtiliter, & efficaciter ad effectum ſuum retinere, vel credere probantur. Et ita quilibet fidelis neceſſario tenebit ſtatutum papæ, ſed non tenebit neceſſario aſſertionem eius circa aliquam veritatem. Sic etiam erat nunc dicere, an licuit alicui vnquam habere plures uxores: nam iſtud non pertinet ad ſtatutum, quia de præterito non ſtatuitur: nō poteſt enim papa ſtatuere, quòd antiqui non poſſent habere plures vxores, quia iam G illi omnino deſierant eſſe cum papa eſſe cępit. Etiā quia illi non erant ſub lege Chriſti, in qua papa accepit, & habet poteſtatem: nam infideles non arctantur conſtitutionibus canonicis in alleg. cap. gaudemus. ideo ſi papa hoc dicit, potius dicit, vt aſſerendo veritatem, quàm exercendo poteſtatem: iſtam antem veritatem. ſ. an licuerit vnquam, vel non licuerit vxorum pluralitas non poteſt papa inquirere ex eis, quæ ipſe ſtatuit, ſed ſolum ex ſacra ſcriptura, vel naturali ratione, & tñ circa vtrunque iſtorum ſunt potiores expoſitores ſacræ ſcripturę & viri periti, ideo circa hoc potius eſt ſtandum determinationi ſanctorum doctorū, maximè qñ eſt concors ꝙ̄ aſſertioni papæ, & tñ ita eſt in pręſenti, ergo potius eſt tenendum licitam fuiſſe vxorum pluralitatem aliquo tempore, quaſi nō eſſet H contra ius, ꝙ̄ ꝙ non licuerit vnquam alicui quod aſſeruit Innocennus tertius.

Ambroſi', Hierony. Aug. ſunt cōtra Innocentiū.

Et hoc apparet, quia iſtud voluerunt Ambroſius, Hieronymus, Aug. qui ſunt pręcipui: de Ambroſio patet in lib. de Patriarchis, & habetur 32. q. 4. dixit Sara. vbi dicit, ꝙ non peccauit Abraham habendo vxores multas, quia fuit ante euangelium, & ante legē, & ſic non innuit fuiſſe diſpenſatum cum Abraham, vel aliquam reuelationem ei factam, ſed ſolum, ꝙ fuit ante legem, & euangelium, in quo ſignat, ꝙ ſaltem ante legem Moyſi, licitum erat ſimpliciter habere multas vxores.

Hieronymus quoque tenet hoc & habetur 32. q. 4. c. obijciuntur. ſ. Obijciuntur Iacob quatuor uxores, ꝙ I qñ mos erat, crimen non erat, & ita ſignat, ꝙ vxorum pluralitas non erat peccatum, qñ conſuetudo erat ſic fieri. Vnde vult aliquando fuiſſe talem conſuetudinem, & tunc non fuiſſe peccatum. Auguſtinus autē illud apertius tenet, & illud recitat Magiſter li. 4. Sēt. diſt. 33. ſ. antiquis iuſtis non fuit peccatum, ꝙ plurib' fęminis vtebantur, neque contra naturam hoc faciebant cum non laſciuiendi cauſa, ſed generandi hæc facerent, neque contra morem, quia eo tempore ea faciebant, neque contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum, & ſic iſti volunt, & alij ſancti doctores tenent: iſtis ergo potius ſtandum eſt, quam Innocentio tertio circa inquiſitionem huius ueritatis.

Multi iuriſperiti uidentur ſentire, cum auctore contra Innocentium. Quæſt. CCIIII.

ET apparet aliqualiter ſenſiſſe iſtud Iuriſtas: nam Glo. in cap. obijciuntur, 32. quæſtio 4. dicit, quòd mos eſt ibi conſuetudo, & non dicit, quòd eſt reuelatio, & ideo addit, quòd conſuetudo facit aliquid circa matrimonium eſſe legitimum, vel non, Et idem alij tenent & allegant, qđ habetur de cogna. ſpiritua. ca. ſuper eo. & etiam gl. de diuor. c. gaudemus. dicit, ꝙ fuit mos diuinitus inſpiratus. i. conſuetudo inſpirata a Deo, & nō volunt eſſe

reuela-

reuelationem, ſed conſuetudinem dantem eſſe matrimonium legitimum, & quando plus dicunt, vt ſatisfaciant textui volunt eſſe inſpiratam a Deo conſuetudinem eſſe, ſed non ꝙ cuilibet a Deo ſit reuelatũ ad hoc, ꝙ legitime haberet ſimul plures vxores, & ſi tunc ex conſuetudine iuuaretur quiſque, & non ex reuelatione, cum non fieret ei reuelatio. Et ſi ita concedamus dicemus, ꝙ iam eſſet illa reuelatio, vt lex cõcedens omnibus pro aliquo tempore, vel pro ſemper licere vxorum pluralitatem, ſed hoc non vult Innocentius, ſed ſolum, ꝙ fieret cuilibet ſpecialiter reuelatio ad hoc, ꝙ haberet plures vxores, & cui non fieret talis reuelatio non liceret hoc, cum dicat neque vlli vnquam licuit in ſimul plures vxores habere, niſi cui diuina fuit reuelatione conceſſum, & verum eſt, ꝙ ita oportebat dici, vel nihil de reuelatione agi. Nam ſi conſuetudo habens initium ab aliqua reuelatione faceret licitam eſſe iſtam pluralitatem, cum iſta conſuetudo eſſet iam inter omnes, non dicerentur ex reuelatione, ſed ex iure eſſe legitima talis copulatio, & per talem conſuetudinem introductam ex diuina reuelatione auferretur quæcunque lex diuina cõtraria, quaſi ipſe vellet eam auferre, & tamen non licuit. Aliàs voluit hoc Innocentius, immo ꝙ lex Dei eſſet generalis de non accipiendo plures vxores, & interdum diſpenſabat Deus ſpecialiter cum aliquo, & iſta diſpenſatio notificabatur ei per reuelationem, & hoc oſtendimus falſum eſſe, & contra intentionem ſanctorum doctorum. Iuriſtæ tamen, vt ſtarent dicto Innocentij. in cap. gaudemus repugnant dicto ſanctorum, vnde glo. 32. qõ. 4. dixit Sara. & glo. in alleg. cap. gaudemus. dicunt, ꝙ excuſationes Abrahæ, & Iacob de pluralitate vxorum, quæ ponuntur in alleg. cap. dixit Sara. & cap. obijciuntur: non ſunt ſufficientes, & hoc dicunt, quia non agitur ibi quicquam de reuelatione, ſed dicitur, ꝙ talia matrimonia erant licita ex alijs cauſis, & Ambroſij eſt tota illa litera. dixit Sara, & Hieronymi eſt illud cap. obijciuntur. & ſic illi maniſeſte vident, ꝙ Innocentius eſt quantum ad hoc contrarius Ambroſio, & Auguſtino, & tamen circa inquiſitionem veritatis & expoſitionẽ ſacræ ſcripturæ magis ſtandum eſt Ambroſio, Hieronymo, & Auguſtino quam Innocentio, vel alteri pontifici, qui nõ fuerit tam peritus in ſacris literis. Ergo tenẽdum eſt, quòd fuit licita vxorum pluralitas eidem viro a principio.

Iuriſtæ ut defendãt Innocentiũ dicunt contra dicta ſanctorum.

Sic enim in alijs patet: nam Gregorius Papa fuit, qui ſcripſit aliqua de natura angelica, in quibus repugnat Dionyſio, & in illis magis tenemus dicta Dionyſij quàm Gregorij, & non eſt inconueniens repugnare Gregorio. Sic etiam Innocentius quartus fuit Papa qui condidit aliquas decretales, & ipſe velut peritus vir in iure commentauit librum Decretalium, ſed in commẽto illo quantum ad multa repugnatur ei ab alijs doctoribus.

Innoc. 4. i multis nõ tenetur.

Sed obijcietur, ꝙ ea, in quibus repugnatur Gregorio, & Innocẽtio quarto non dixerunt ipſi velut Pontifices, ſed vt viri ſapientes, & illo modo alijs poterat magis credi quàm eis, ſed non vt pontificibus.

B. Gregorius multa dixit ut ſapiens, & non ut pp.

Dicendum, ꝙ perſona eſt eadem numero Gregorius, vt Papa, & vt non Papa, & ideo æqualis ſapientiæ eſt vtroque modo, ſed non æqualis poteſtatis, quia papatus poteſtatem addit: poteſtas autem eſt ad aliquid iubendum vel ſtatuendum, ſed non aliquid verius dicendum. Innocentius autem tertius in alleg. ca. gaudemus fecit aliquid, vt papa. ſ. ſtatuere, ꝙ non permitteretur infidelis manere cum multis vxoribus, qñ ad Chriſtum conuerteretur, licet eas habuiſſet in infidelitate, & quantum ad hoc magis eſt ſtandum ſtatuto eius ꝙ̃ dicto alicuius ſancti doctoris, vel multorum

A ſimul, ſicut dixit Leo Papa, & habetur. 20. diſt. cap. de libellis. aliud dixit, vt ſapiens. ſ. ꝙ non licuit alicui vnquam habere ſimul plures vxores, niſi ex reuelatione, & in hoc magis eſt ſtandum alijs ꝙ̃ ipſi. Et patet, ꝙ iſtud dixerit, vt ſapiens, & non ut papa. Primo quia non erat ſtatuibile, ſed ſpeculabile id, quod dixit, quia erat veritas de præterito, quç non cadit ſub ſtatuto. Secundo quia uoluit iſtud quod aſſeruit confirmare multis rationibus, & auctoritatibus, vt oſtenderet eſſe uerum, quod eſt opus ſapientis, & non vtentis poteſtate: etiam quia reſpõdit ad dicta Ambroſii, & Auguſtini, atque Hieronymi limitando illa, dicendo ꝙ reuelatio aliquando uocatur fas, aliquando mos, & tamen in his, quæ ad modum ſapientis viri pertinẽt alij

B præferuntur pontificibus, & erant interdum pontifices, & in præſenti ſic eſt cum Ambroſius, Hiero. atq; Aug. contrarium teneant, quibus propter maiorem rationem, quam habent eſt potius ſtãdum. Ideo dicemus ꝙ licuit ante Chriſti prædicationem habere eidem viro plures vxores.

Et pter omnes rationes ſuprapoſitas apparet hoc eſſe uerum, nam tpe legis Moyſi licebat Iudæis accipere multas uxores ſimul, & ex lege apparebat hoc eis conceſſum: vnde & ipſi tanquam conceſſo vtebãtur hoc, propter quod uſq; ad tempora Chriſti, & poſtea pluſquam per quadringentos annos Iudæi accipiebant plures vxores ſimul: quouſq; Iuſtinianus Imperator inhibuit Iudæis hoc, dicens ꝙ non acciperent

C plures uxores ſimul, neque quantum ad alia in mrimonijs ſequerentur morem legis ſuæ. C. de Iudæi. & celi. l. nemo Iudæorum. ſ. Nemo Iudæorum morem ſuum in coniunctionibus, neque iuxta legem ſuam nuptias ſortiatur, neq; diuerſa ſub vno tempore cõiugia conueniat. i. non accipiat plures in vxores ſimul, & ita apparet, ꝙ ipſi credebant ſibi licitum eſſe per legem ſuam habere multas uxores ſimul, quod uerum eſt: ſolus ergo Chriſtus fuit, qui iſtud uetuit, & poſtea fuit omnibus hominibus tam fidelibus quàm infidelibus illicitum.

Vtrum regibus, & quibuſuis alijs in ueteri teſtamento liceret habere concubinas, & an concubinatus nunc, & ſemper fuerit peccatum. Et quomodo Abraham, & alij excuſantur ha-

D *bendo concubinas. Et quare in nouo teſtamento a principio ſacri canones dixerunt, quòd liceret Chriſtiano habere concubinam, & quam differentiam iura antiqua faciunt inter uxorem, & concubinam, & an hodie obſeruetur, uel ſit per canones moderniores penitus ablatum.*

Quæſt. CCV.

NVNC verò redeundum eſt ad ea, quæ dicta ſunt ſup. q. 24. vnde tota iſta dubitatio tam longa incçpit, & erat de concubinis, an liceret regibus habere concubinas, & arguebatur, quòd non licebat regibus habere multas uxores, ergo a fortiori non liceret habere concubinas.

E Dicendum quòd ſi accipiatur proprie, concubina non erat licitum regibus habere concubinas, neque aliquibus hominibus, quia cõcubina eſt mulier, quæ cognoſcitur ſine aliquo fçdere coniugali, & talis copula ſemper fuit illicita, quamuis de iure humano permittebatur quemadmodum multa alia, & tamen hoc non erat ſine ordine: nam non licebat de iure Romano habere alicui ad plus, niſi unam concubinam, ut patet in Authentico de triente, & ſemiſſe. §. conſiderauimus, & iſtam concubinam non poterat habere quando habebat uxorem, & ſi habere uellet, non poterat ei cohabitare, ut patet. C. de concubi. l. unica. licet quidam adhuc dicant iſtas cõcubinas eſſe

Lege Romana non licebat niſi unam tãtum hẽre cõcubinã.

coniugali affectu habitas quamuis non vocẽtur vxores, ſed concubinæ.

De vxorum multitudine dicendum, ꝙ non eſt ſimile, vt de cõcubinis: nam ſi concubina ſumatur ſtrictè, vt eſt ſine fœdere matrimoniali, ſed affectu fornicario, non licebat habere aliquam, & ideo non poteſt cõparari ad habere vxores, quod licitum eſſe poteſt: ſi autem concubina accipiatur pro ea, quæ matrimoniali affectu accipitur, & tamen vocatur cõcubina, vt infra dicetur, idem indicium eſt de vxoribus & ↄcubinis, quia vtroque coniugali accipiuntur affectu. Et tunc dicendum, ꝙ pluralitas vxorum non eſt illicita, immo ſemper licuit vſque ad prædicationẽ euangelij, vt ſupra oſtenſum eſt. De concubinis aũt, quæ accipiuntur affectu coniugali idem eſſet. Sed cum de te ge dicitur, ꝙ non liceret ei habere plures vxores,

Dicendum, ꝙ non erat ſimpliciter vetita vxorum pluralitas regibus, cum eſſet conceſſa alijs hominib°, ſed multitudo effrenata vetabatur, ſicut habere centũ ac ducentas vxores, quemadmodum Salomõ habuit quaſi ſeptingentas vxores. 3. Reg. 11. & hoc patet, qa dicitur Deutero. 17. cap. non habebit rex uxores plurimas: nõ enim vetitum fuit ei habere multas, ſed habere plurimas, ſic Aug. exponit & refert illud Magiſter lib. 4. Sent. diſt. 33.

Ad argumenta facta ſupra in q. 24. *Quæſt. CCVI.*

RESPONDEBITUR nunc ad prima argumenta facta. qõ. 24. erat primum de Abraham, qui habuit Agar, & Ceturam cõcubinas Gen. cap. 25.

Cõcubinæ Abrahæ fuerunt veræ vxores ei°, & quæ vocẽt cõcubinæ vxores.

Dicendum, ꝙ Abraham non peccauit, quia iſtæ, q̃ vocantur ibi concubinæ fuerunt verè coniuges eius. Et patet, quia ſcriptura, quæ vocat eas concubinas vocat alibi coniuges: nam de Agar habetur Gen. 16. ca. ꝙ fuerit vxor cum dicitur: Cumque ille acquieſceret deprecanti tulit Agar Aegyptiam ancillam ſuam, & dedit eam viro ſuo vxorem. De Cetura, ꝙ fuerit vxor habetur Gen. 26. Abraham verò aliam duxit vxorem nomine Cetura. Sed c. c. vocantur poſtea ambæ concubinæ, cum dicitur filijs autem concubinarum largitus eſt munera, & illæ ſunt Agar, & Cetura, qa nul las alias vxores, vel concubinas habuit Abraham præter ipſas, & Saram.

Sed quomodo iſtud ſtet dicunt aliqui, ꝙ apud antiquos conſuetudo erat accipere plures vxores & principalior illarum vocabatur vxor, aliæ autem vocabãtur concubinæ, & ita dicunt fuiſſe de Abraham: habuit enim Saram Agar, & Ceturam in vxores, de quibus Sara fuit principalior, & prima ſm tempus: ideo iſta vocatur vxor, & nnq̃ concubina, Agar, & Cetura, quia erant minus principales, vocantur interdum vxores, & interdum concubinæ.

Cõcubina dupliciter accipitur in ueteri teſtã ac nouo.

Sed dicendum, ꝙ hoc non ſtat, quia hoc modo nõ poſſet aliquis habere, niſi vnam vxorem, & poſſet habere multas concubinas: nam principalis inter vxores. i. maior non poteſt eſſe, niſi vna: oẽs aliæ erunt minus principales: vna ergo ſola erit vxor, cæteræ vocabuntur concubinæ, & tñ non eſt verum, quia hẽt aliquis multas vxores & multas concubinas, ſicut patet de Dauid, qui habuit vxores multas cum nominenẽ ſex, & poſtea alias accepit. ſeq. lib. 3. & 6. c. & lib. 1. Paralip. c. 3. & Salomon multas vxores habuit, & cõcubinas multas. ĩ. lib. 3. c. 11. ergo non vocatur vxor ſolum ea, q̃ principalis eſt. Aliter eſt dicendũ, ꝙ ↄcubina dupliciter accipit. Vno modo pro illa, quæ accipit, ſine ↄiugali affectu ad cõcubitũ, & tunc accipiĩ ſtrictè, & propriè concubina, quia ibi non eſt aliud, niſi concubitus, & ideo ab eo nomen accepit, vt concu- F bina dicatur a concubendo: vxor autem ad coitum pertinet, ſed non accepit nomen ab illo, immo ab eo quod iungitur, vel iungit legitima, vt ait Iſid. li. 9. Etymol, quæ erat conſuetudo ſolenniter nubentium. De iſtis eſt dicendum, ꝙ nunquam vocantur coniuges, ſed ſemper concubinæ, & nunquam fuit licitum tales habere.

Quomodo Concubina etiam accipitur pro ea, quæ eſt uerè uxor affectu coniugali, & conſenſu mutuo quam habere non erat peccatum. *Quæſt. CCVII.*

G ALITER accipitur concubina pro ea, quæ vxor eſt, & in matrimonium venit tamen non ſeruantur circa eam omnes legales ſolennitates: vnde neque habet ius vxoris: habere talem nunquam fuit peccatum, quia eſt verè vxor cum affectu coniugali accipiatur, & ſit conſenſus mutuus inter eam, & illum cuius eſt concubina.

Quòd verò aliqua talis dicatur concubina patet, primo ex canonibus Apoſtolorum, & habetur 33. di. c. ſi quis. ſ. ſi qs poſt acceptum ſacrum baptiſma ſecũdis nuptijs fuerit copulatus, aut concubinam habuerit, non poteſt fieri epiſcopus, nec ſacerdos, & ſic vetatur ibi hoc propter bigamiam, vt patet. c. diſt. §. ecce, ꝙ in ſacris. & tamen bigamia non contrahitur in coitu fornicario, vt ſi ſacerdos habeat nunc plures cõcubinas, vel tangat plures meretrices, & ita oportet eſſe iſtam concubinam vxorem, Ita ibi exponit glo.

H Secundo patet, quia non licet alicui habere mulierem, aut tangere eam ſine affectu coniugali, immo nec concupiſcere Matth. 5. & aſſerit illud Ambroſi°, & Auguſt. & habetur 32. q. 4. cap. nemo. & cap. meretrices. & cap. omnis mœchia. & tamen licitum eſt habere concubinam, ergo concubina erit mulier, quæ coniugali tractatur affectu, vt patet 34. diſt. c. is qui. ſ. Is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, a cõmunione non repellatur: tñ ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ ſit coniunctione cõtentus, & ita dicitur licita eſſe copula ad concubinã, ſicut ad uxorem, & illud idem eſſe aſſerit Iſidorus lib. de diſtantia noui, & ueteris teſtamẽti, & habetur 34. diſt. c. Chriſtiano. ſ. Chriſtiano non dicatur plurimas, I ſed nec duas ſimul habere licitum eſt, ſed unam tñ, aut uxorem, aut certe loco uxoris, ſi coniux deeſt cõcubinã, & ita concubina, & uxor æqualiter licitę ſunt in ↄcubitu hoĩs Chriſtiani, ergo ↄcubina eſt illa, q̃ nere affectu ↄiugali tractatur. Tertio patet, quia 34. diſt. c. omnibus. §. cõcubina dicitur, concubina hic ea intelligitur, quæ neceſſitatibus legalibus inſtrumentis unita eſt, & ↄiugali affectione accipitur: hanc coniugem facit affectus, cõcubinã uero lex noĩat, & ita ſm ueritatem ea, quæ uocatur cõcubina uxor eſt. Et hoc quia per conſenſum mutuum coniugalem de pſenti accipitur: ſic dicitur. c. diſt. c. is qui. in glo. ſuper parte concubinam. ſ. concubinam. i. mulierem non ſolẽniter ductam, ſed tamen mutuus conſenſus interuenit, quia alias concubinam non licet haberi. 32. quæſt. K 4. cap. nemo.

Quomodo concubinam eſſe licitam iuxta ſac. can. intelligatur. *Quæſtio. CCVIII.*

CONSIDERANDUM eſt circa iſtas ↄcubinas, ꝙ in alle. §. ↄcubina dĩ. Cõcubina aũt hic intelligitur, q̃ neceſſitatibus legalibus inſtris vnita eſt: cũ ſenſus, ꝙ in iuribus allegatis p Gratianum. 34. diſt. cõcubina ponitur, ꝙ ſit licitus eius ↄcubitus, & non eſt hoc uerum de omni mulieře, q̃ concu-

concubina dicitur, ſed ſolum de illa quæ eſt unita neceſſitatibus legalibus: nam illę concubinæ, de quibus quis habet plures, non habent licite, quia concubina loco vxoris habetur, & tamen non licet plures vxores habere, ergo neque licebit plures concubinas habere, illa aũt concubina, quæ ſm legem vnita eſt poteſt licitè teneri. Poteſt autem intelligi neceſſitas legalis. i. canonis, qui vocatur lex, & ille vnam tantum concubinam concedit haberi: ſic patet in cap. is qui. & c. Chriſtiano homini. vbi dicitur, ꝙ vnam tantum habeat vel vxorem, vel concubinam. Et patet, quòd iſta ſit intentio Gratiani, quia ſtatim poſt illum. §. concubina induxit in probatione illa duo. cap. ſ. is qui. & cap. Chriſtiano homini, & in illis dicitur de vnitate concubinæ, & quod a canone dicitur, neceſſe eſt obſeruari. Dixit etiam Gratianus & coniugali affectione acciſcitur, ideſt non habetur ſolo affectu fornicario ad coitum, ſed affectu coniugali, ſicut vxor, ſcilicet, quòd erit per conſenſum mutuum, qui facit coniuges: nam ſi iſte affectus, non eſſet, non poſſet quis licitè habere concubinam, quia omnis alius concubitus eſt fornicarius.

Quæ eſt neceſſitas legalis.

Etiam ꝙ dicebatur eſſe vnica concubina neceſſitatibus legalibus poteſt intelligi de lege humana, quia illa non permittit haberi, niſi vnam concubinam. in Authentica de triente & ſemiſſe. §. conſiderauimus. talis enim, quæ vnica eſt poteſt haberi legitimè. i. licitè: dicitur hanc coniugem facit affectus, concubinam vero lex nominat. i. ſecundum veritatem talis mulier coniux eſt, quia per legitimum cõſenſum de præſenti habetur, & tamẽ lex nominat eam concubinam. ſ. voluit ei imponere hoc nomen, & non vocare vxorem. Intelligi autem poteſt de lege. i. de canone, quia canon impoſuit hoc nomen. ſ. 34. diſt. cap. is qui. & c. Chriſtiano. & 23. diſt. cap. ſi quis vt diſtinguat coniugem & concubinam. Vel poteſt intelligi lex. ſ. ciuilis: nam nomen concubinatus a lege incępit, quæ diſtinxit concubinam a coniuge. vt ff. de concubi. l. in concubinatu: ſic tenet glo. 34. diſt. §. concubina. Vel poteſt accipi lex pro lege veteris teſtamenti, vbi ſæpe de iſtis concubinis agitur, & vocantur concubinæ illæ, quæ alias vocantur vxores, & ita tenet Huguitius.

Quare uxor accepta ſine legali ſolennitate dicitur concubina. Et quæ conuenientiæ. & differentiæ ſunt ſecundum leges ſæculares inter vxorem, & concubinam.

Quæſtio. CCIX.

CAVSA autem, quare prædicta cum ſit vxor vocetur concubina eſt propter aliquas differentias, quæ inueniuntur inter eas, quæ vocantur abſolutè vxores, & eas, quę aliquãdo vocantur concubinæ.

Prima conuenientia eſt, ꝙ in vtraque interuenit conſenſus mutuus de præſenti. De coniuge manifeſtum eſt extra de ſpõſa. c. ſi inter. de concubina patet. diſtin. 34. cap. omnibus. §. concubina. & ibi in glo.

Secunda eſt, quia tractatur affectu coniugali vtraq; nam in alleg. §. concubina dicitur, ꝙ affectus eam cõiugem facit, lex autem eam concubinam nominat, ergo non eſt differentia in affectu, ſed in nomine.

Tertia eſt, quia cum vtraque eſt licitus concubitus: nam cum quacunque alia muliere quis commiſceatur peccat, & repellitur a cõione fidelium: ſi autẽ habuerit vxorem, vel concubinam non repellitur. 34. diſtin. is qui. & hoc non ſolum alijs hominibus, ſed etiã Chriſtianis, quibus maxime eſt vetitus illicitus coit⁹, eſt conceſſum. e. diſtin. cap. Chriſtiano.

Quarta quia talis concubina habet locum vxoris: nulla autem alia fęmina locum uxoris habere poteſt, & hæc loco uxoris accipitur, & ideo videtur idẽ omnino habere, quod uxor quantum ad eſſe copulam licitam: ſic patet in alleg. cap. Chriſtiano. ſ. Chriſtiano non dicam &c. & ſequitur, aut certè loco vxoris ſi cõiux deeſt concubinam. i. licet habere concubinam loco coniugis.

Quinta eſt, quia in vtraque ſeruatur idem numerus: ſi enim vnica eſt coniux, & vnica eſt concubina ſi multas coniuges habere licet, & multas cõcubinas nunc. n. in nouo teſtõ nõ licet hr̃e multas uxores, ut ſupra oſtenſum eſt, ſed vnicam: ideo etiam vnica concubina haberi poteſt. In veteri autẽ teſtõ poterat qs habere multas cõiuges, ut s̃. oſtenſum eſt, iõ & poterat hr̃e multas concubinas, & ita habebat. De primo patet quia 34. diſt. cap. omnibus. §. concubina dicit̃, ꝙ concubina ea intelligatur, quæ legalibus neceſſitatibus vnita eſt. i. quam neceſſe eſt eſſe vnam. & e. diſt. c. is qui. ſ. is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet a cõione nõ repellatur: tantum ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ ſit coniunctione contentus, & idem dicitur in cap. Chriſtiano. ſ. Chriſtiano non dicam plurimas, ſed nec duas ſimul habere licitum eſt, niſi vnam tantum aut vxorem, aut certe loco uxoris concubinam. De ſecundo patet, quia in ueteri teſtamento, & toto tempore pręcedente ante Chriſtum, in quo fuit licita uxorum pluralitas etiã erant multæ concubinæ: nam Abraham duas concubinas habuit Agar, & Ceturam: Gen. 25. ca. licet nõ habuit eas ſimul: habebat autem Dauid multas concubinas ſimul ſequenti lib. 6. cap. & lib. 1. Paralipo. ca. 3. quia etiam ſimul habebat plures uxores, & in hoc apparet, ꝙ concubina ſit uxor uerè: nam ſi non eſſet uxor, ſed mulier fornicariè accepta, nõ potius liceret unã habere quàm plures, ſed ſiue una, ſiue plures habeantur, eſt illicitum. In concubina autem, de qua nunc dicimus, eſt licitum habere vnam, & non eſt licitum habere plures, ideo eſt iſta ut uxor.

In q. 27.

In q. 25. & 26.

Ead. di. 34.

Sed cum dicimus, ꝙ erit vna concubina, ſicut uxor vnica, non eſt intelligẽdum, ꝙ cum unica uxore erit unica concubina, ſed ꝙ ſicut nunc unica in uxorem haberi poteſt, ita unica in concubinam, & tamẽ erit unica mulier, & illa aut erit uxor, aut concubina in alleg. cap. is qui. ſ. tantum, ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinę ſit commixtione contentus, & in ca. Chriſtiano dicitur, ꝙ unam tantum habeat, aut uxorem, aut concubinam.

Non licet hr̃e, niſi unam concubinã tantum: & nõ uxorem & cõcubinã ſimul in nouo teſtamento.

Sed aliquis putabit ꝯrium, quia ante Chriſtum, ſicut licebat habere multas uxores, ita licebat habere multas ꝯcubinas, & habebat tunc aliquis ſimul multas uxores & concubinas multas, ergo & nunc erit una uxor, & una concubina.

Dicendum, ꝙ non ſtat: nam licet nũc ſit una uxor, ſicut tunc multæ: tamen cum uxore unica non poteſt eſſe concubina aliqua: nam concubina, quæ permittitur loco uxoris eſt, & ſi eſſet concubina cum uxore, eſſent duæ uxores, & hoc non licet nunc: ſecus in ueteri teſtamento, & toto tempore ante Chriſtũ; nam licita erat uxorum pluralitas, & poterat quis habere ſimul plures uxores, & multas concubinas, quia concubinæ erant loco uxorum, & quia numerus uxorum non erat determinatus, poterat quis habere tres uxores, & tres concubinas, aut in alio numero nõ immoderato, & quia concubina erat & uxor, diceretur talis habere ſex uxores, quod non erat tunc inconueniens, ideo tunc licebat plures uxores, & plures concubinas habere. Nunc verò ſi haberet uir uxorem unam, & concubinam unam, eſſent duæ uxores, qđ eſt illicitum, & ſic una tantum erit, aut uxor, aut concubina. in alleg. cap. is qui. & cap. Chriſtiano.

Differentia inter uxorem, & concubinam ſecundum leges ſæculares. Quæſtio. CCX.

ESt nunc videndum, quæ differẽtiæ ſunt inter vxorem, & concubinam iſto modo acceptam. Dicendum, ꝙ prima differentia eſt: nam vxores nunqnam vocantur cõcubinæ, quod eſt nomen dignitatis minoris, concubinæ autẽ interdum vocantur concubinæ, interdum vxores, & ratio huius eſt, nam aliquid vxorum habent, & quantum ad hoc vocantur vxores, & iſtud eſt affectus, & conſenſus coniugalis. Aliud eſt, in quo ſunt minores vxoribus, & qnantum ad illud non vocantur vxores, ſed concubinæ, ſic patet de Agar, & Cetura, quas ſcriptura vocanit vxores Abrahæ, & vocauit etiam concubinas eius: Gen. 16. & 25. cap. & iſta differentia eſt in nomine.

Secunda eſt quantum ad iura ipſarum & honorẽ, & primum de honore: nam in vxores accipiebantur illæ, quæ erant genere, & ſtatu æquales: inæqnales verò non accipiebantur in vxores, ſed in concubinas, & ideo in cõcubinas accipiuntur maximè mnlieres corruptæ, & obſcuro loco natæ, & quç ſui corporis qnęſtum fecerunt .i. fornicatæ ſunt pro lucris captandis, & ancillæ, vel libertæ: mulieres autẽ ingenuæ, & maximè ſi ſunt nobiles, & honeſtç vitæ, & virgines in concubinas haberi non poſſunt ſine teſtatione qnadam, vt patet. ff. de concubi. l. in concubinatu. iſtud enim de lege ciuili eſt, & videtur ſeruatum fuiſſe etiam apud antiqnos in veteri teſtamento & prius. Nam Abrahã accepit Saram in vxorẽ, quæ erat filia fratris ſui Arã, & ita erat æqualis in genere, & ſorte in ſtatu: Agar vero ancillam propriam accepit in concubinam: Gen. 16. & 25. & hoc maxime conueniebat, quia melins habetur in concubinam ancilla, quàm ingenua in alleg. l. in concubinatu. De ſtatu ſimiliter patet, qa erant vxores in ſtatu honorabiliori ſecnndum conditionẽ viri: cõcubinæ autem in minori ſtatu, vt patet de vxoribus, & concubinis Salomonis infra lib. 3. cap. 11. ſ. fueruntque Salomoni vxores, quaſi reginæ ſepnngẽtæ, & cõcubinæ trecentæ, & auerterunt mnlieres cor illius. & ita vxores vocauit quaſi reginas, in quo notauit earum ſtatum excelſum. De concubinis nullum ſtatum honorabilem poſuit, ſed ſolum dixit, quòd erant concubinæ: ideo ſtatus vxorũ erat valde maior quàm concubinarum, Etiam de omnibus vxoribus dixit, quòd erant quaſi reginæ, in quo deſignauit æqualitatem earum, quaſi non eſſet gradus inter vxores, ſed ſolum inter vxores, & concubinas.

Tertia differentia erat quantum ad ius earum: nam filij vxorum reputabantur legitimi, & ſuccedebant patribus in bonis ſuis: filij autem concubinarũ non reputabantur legitimi, ſed ad plus naturales, & patet hoc, quia Sara fuit vxor Abrahæ, & filius eius Iſaac: Geneſ. 21. capit. Agar fuit vxor, & concubina Abrahæ Gene. 16. c. & 25. & ideo Iſmahel filius Agar non erat ſucceſſurus patri, ſed ſolus Iſaac: Geneſ. 21. cap. vbi dixit Sara ad Abraham: Eijce ancillam hanc & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ, cũ filio meo Iſaac.

Sed aliquis dicet, quòd iſtud fiebat, quia illa erat ancilla, & filij ancillarum non ſuccedunt. Dicendum, quòd non fuit iſta cauſa totalis, ſed cauſa fuit, quia erat concubina: nam Cetura, quæ poſtea fuit vxor, & concubina Abrahæ, non erat ancilla, & tamen filij eius non ſucceſſerunt patri, quia illa erat concubina, & patet hoc, quia Geneſ. 25. cap. dicitur de Abrahã: dedit autem Abraham omnia, quæ poſſederat Iſaac: filijs autem concubinarum largitus eſt munera, & ſeparauit eos ab Iſaac filio ſuo, dum adhuc viueret, & F ita filij Agar, & Ceturę in nullo ſucceſſerunt patri, ſed ſolũ dedit eis munera, ſcilicet fecit legata illis: filio autem vxoris dedit omnia, & non datur ibi alia cauſa, quare non ſucceſſerint, niſi quia erant filij concubinarum, ſed de filijs concubinarum ſecundum legem humanam, an ſuccedant, & quando, & inquantum non eſt nobis cura dicere, quia alterius conſiderationis eſt.

An ſecundum legem humanam coire, cum concubina ſit licitum, & an illa ſit vxor. Quæſt. CCXI.

SEd nunc dubinm eſt de cõcubina ſecundũ legem humanam, an ſit licitus coitus cum illa, G ideſt ſine peccato, & an illa vxor ſit. Dicendũ quòd eo modo quo concedebatur concubinatus, aut vocabatur ſecundum legẽ humanam non erat cõcubina vxor, neque erat licitum cõmiſceri ei.

Primo quia concubinatus ſtat cum multis, nam ſicnt habens vnam mnlierem, cui miſceatur, quæ nõ ſit legaliter dncta dicitur habere concubinam, ita & habens multas huiuſmodi dicitur habere cõcubinas, & tamen vxores non poteſt aliquis habere, ſed vxorem vnam tantum, ergo concubina de iure humano non eſt, quæ dicitur vxor, & conſequenter non erit licitum illi commiſceri. Patet primum, quia etiam iura noua humana poſuerunt poſſe eſſe multas concubinas ſimul, ſed tunc filij ipſarum, & ipſç non habent idem beneficium ſuccedendi in bonis paternis, quod H habent filij concubinæ, q̃n eſt vnica, vt patet in Authentica, quibus modis naturales efficiuntur ſui. §. ſi quis autem. & in §. ſi vero effuſa. Et hoc colligitur etiam. 34. diſtin. cap. is qui. & cap. Chriſtiano. vbi dicitur, ꝙ Chriſtianus habeat vnam tantnm, ſiue vxorẽ, ſiue concubinam, in quo præſupponitur, ꝙ ſecundũ iura humana plures habebantur mulieres in concubinas.

Si verò obijciatur, ꝙ concubina ſit vnica tantum, vt lex voluit in alleg. §. ſi quis autem. Dicendum, ꝙ illud non cogebat ad vnitatem concubinæ, & ſi plures eſſent, non ideo deſinebant vocari concubinæ, ſed illud dicitur qualis debeat eſſe cõcubinatus ad hoc, ꝙ filij inde ſuſcepti ſint naturales, & gaudeant illo beneficio ſucceſſionis. I

Secundò patet, quòd concubina ſecundum legẽ humanam non ſit vxor, quia diſtinguuntur ex parte perſonarum: quædam .n. mnlieres ſunt, quas in concubinas accipi non licet, ſed in vxores, & è ɔ̃rio ſunt quædã mulieres, qnas in concubinas accipi licet, & non in vxores. De primo patet: mulier nobilis & virgo, aut ingenua, & virgo, & ea, quæ eſt honeſtæ vitæ non accipitur in concubinatũ, ſed in matrimoniũ. è ɔ̃rio accipitur in concubinam, & non in vxorem, ancilla, vel liberta ſua, vel aliena: accipitur in concubinatum, & mulier obſcuro loco nata reſpectu viri nobilis, & mulier, quæ fornicata fuit, & quæ ſui corporis quæſtum fecit, & generaliter mulier illa in concubinam ſine metu criminis accipitur, in quam ſtuprũ K committi non poteſt. Etiam mulier damnata de adulterio poteſt accipi in concubinam, & non poteſt accipi in vxorem. De his omnibus, ff. de concubi. l. quæ in concubinatu. Et præſes prouinciæ poteſt accipere concubinam de prouincia, quam adminiſtrat. eodem titu. l. concubinam. ſed non poteſt accipere vxorem de illa prouincia quamdiu eam adminiſtrat. ff. de ritu nupt. l. ſi quis. & ita quaſi generaliter illę, quæ interdicuntur, vt ſint vxores conceduntur in concubinas, & quæ interdicuntur in concubinas haberi, conceduntur fieri vxores, & hoc apparet, quia ſi quis velit mulierem ingenuam, & honeſtæ

vitæ

vitæ habere in concubinam non licet: quia talis eſt, quæ in vxorem haberi debebat: vnde ſi acceperit eã incidet in crimen ſtupri, vel putabitur in vxorem habere: ſi autem voluerit ſine crimine eam habere in concubinam, oportet fieri teſtationem, i. ꝙ coram teſtibus dicat, quòd eam accipit in concubinam: & tũc excuſabitur. ff. de concubi. l. in cõcubinatu: ergo cõcubina ſecundum legem humanam non eſt vxor, cũ ea, quæ eſt concubina, non poſſit de iure cõmuni eſſe vxor, neque & è contrario, & hoc vt in plurimum. Tertio patet quia concubina ſecundũ legem humanam excuſatur a pęna, quaſi indigeat excuſatione, vt in alleg. l. in concubinatu, ſ. quia concubinatus per legem nomen aſſumpſit: extra legis pęnam eſt, cum hoc dicitur ſignificatur, quòd de ſe concubinatus nõ erat bonus, & tamen lex non punit eum. De matrimonio autem non datur excuſatio aliqua ad hoc, ꝙ non puniatur: ergo matrimonium ſignificatur eſſe per ſe bonum, & honeſtum; & ideo excuſatione nõ indigere: concubinatum verò non eſſe bonum, & ideo ad hoc ꝙ nõ puniatur opus eſſe excuſari a pęna. Quartò patet, quia coniunctionem, quę eſt matrimonium vocamus iuſtas nuptias; omnem autem copulationem aliam, quæ non fit ſecundũ leges vocamus iniuſtas nuptias: & ita cum concubinis non ſunt iuſtæ nuptiæ. Vnde & filios ex eis natos non dicimur habere in noſtra poteſtate, Inſtituta. de patria poteſtate. §. 1. & 2. Quintò patet, quia filij ex matrimonio ſecundum legem humanam vocantur legitimi: filij autem ex concubina non ſunt legitimi, ſed quando melius nati ſunt vocantur naturales. Sexto quia filij ex matrimonio nati ſuccedunt vniuerſaliter patri, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamẽto: filij autem ex concubinis non ſuccedunt vniuerſaliter ab inteſtato, ſed interdum in aliqua parte, interdum in nulla, vt in Auctentica quibus modis naturales efficiuntur ſui. §. ſiquis autem. & §. ſi vero effuſa: ergo non eſt eadem concubina, & vxor. Diffinitum ergo eſt dubium, i. ꝙ cum illa, quæ ſecundum legem vocatur concubina non ſit licitus concubitus, quia hoc ſolum licet ad vxorem: & tamen concubina non eſt vxor, ergo nõ liceret nunc commiſceri mulieribus, quæ ſecundum leges vocantur concubinæ.

Nunc non licet Chriſtiano habere concubinam; tamen antiquitus tam ſecundum leges ſeculares quam ſacros canones licebat & non erat contra legem Dei. Quæſt. CCXII.

NVnc ergo dubium eſt, quomodo dicitur in alleg. cap. is qui. & c. Chriſtiano 34. diſt. quòd licitum eſt haberi vnam tãtum mulierem, vel vxorem, vel concubinam. Dicendum quòd nũc non licet haberi aliquam in concubinam vllo modo: ſed omnis talis coitus eſt illicitus: quondam vero non ſolum ſ'm leges humanas, ſed etiam ſ'm canones licebat haberi concubinam, & non erat contra legẽ Dei. Et primò declarabimus ſecundum: & conſiderandum ꝙ concubinatus nomen a lege ſumpſit exordium, vt diſtinctio fieret inter vxorem, & non vxorem & filios legitimos, & nõ legitimos: & ſic dicitur. ff. de concubi. l. in concubinatu. Etiam ſciendum, quòd quædam ſunt perſonæ, quas regulariter ex lege nõ licet accipi in cõcubinas, eo. tit. l. qui in cõcubinatu: qñ quis tales haberet pręſumebatur, ꝙ erant concubinę, & non vxores, & lex ita eas nominat: quia ſtatus earum eſt, vt ſint concubinæ, & non vxores, vel conditio aut indignitas earum, niſi contrarium appareret. Aliæ autem ſunt mulieres, quas in vxores accipi licet & non in concubinas, vt ſunt ingenuę, & maximè nobiles, & vitæ ho-

A neſtæ, & virgines, ſ. quis tales acceperit putabitur cõmittere ſtuprum, niſi vel expreſſè de matrimonio appareat, vel teſtationem faciat quòd in concubinam talem aliquam accipit: in alleg. l. in concubinatu. Cũ autem contrahitur matrimonium cum eis, quæ in vxores accipi poſſunt ad hoc ꝙ eſſet matrimonium, & illæ iudicarentur vxores: oportebat fieri dotalia inſtrumenta aut probationes aliquas, aut ſacramẽta: aliter non reputabatur matrimonium in Auctentica, vt liceat matri, & auiæ. §. quia vero colla. 9. cùm dicitur: Legem protulimus iubentem dotalia fieri documẽta, aut probationes aliquas procedere factas apud Eccleſiæ defenſores, per quas nuptias comperat confirmari, aut certè ſacramenta præberi. Sed poſtea aliter

Antiquus quõ contrahebaſ matrimonium.

B ſ'm legem humanam factum eſt, ſ. vt matrimoniũ per ſolum conſenſum coniugalem contrahatur, nulla alia interueniente ſolennitate, aut dotalibus pactis vel ſacramentis vel probationibus: & eſt hoc verum, niſi in quatuor caſibus. Vnus eſt in eis, qui fulgent maximis dignitatibus deſcendẽdo vſque ad illuſtres: nam nulli horum licet cõtrahere matrimonium, niſi dotalia ſcribantur inſtrumenta: ſi tamen contraxerint antequàm in his dignitatibus ſint, valebit cõtractus ſine dotalibus inſtrumẽtis, per ſolum affectum coniugalem, ideſt expreſſo cõſenſu per verba de præſenti, ſed poſtquam quis ad tales dignitates aſcenderit, non iudicabuntur legitimæ nuptiæ ſine dotalibus documentis: quod non extenditur ad barbaros etiã ſi in his dignitatibus ſint, nam ex ſolo affectu illi con-

Matrimonium hodie per ſolum conſenſum cõtrahiſ, niſi in quatuor caſibus.

C trahere poſſunt. Secundus caſus quando quis in dignitate conſtitutus libertam ſuam in vxorem acceperit: nam oportebit ſcribi dotalia inſtrumenta in Aucten. vt liberti de cætero. §. ſiquis autem, colla. 6. ſ. ſiquis autem libertam ducere voluerit, aut legitimã facere coniugem cuiuslibet dignitatis exiſtens, nuptialia conficiat documenta: & illa vocantur inſtrumenta dotalia, vt patet ibidem. Tertius caſus eſt, qñ quis concubinam ſuam voluit facere vxorem: nam tunc requiruntur dotalia inſtrumenta. C. de naturalibus liberis. l. cum quis. & vbicunque lex de talibus facit mentionẽ ſemper dicit de dotalibus inſtrumentis, ideſt cum dote, & inſtrumẽto. Quartus caſus eſt, quando quis ſcenicam, vel meretricẽ accipit in vxo-

D rem, nam requiritur inſtrumẽtum dotale. C. de nup. l. imperialis: & notat iſtos caſus glo. in Aucten. vt liceat matri. & auię. §. quia vero, col. 8.

Quòd in quocunque caſu matrimonium per ſolum conſenſum teneat. Quæſt. CCXIII.

SEd dicendum quòd matrimonium ſecundũ veritatem ſolo conſenſu, ideſt affectu coniugali contrahitur, & dotalia inſtrumenta cæteræque ſolennitates non faciunt ad contrahendum matrimonium, vel vt matrimonium teneat, ſed ſolum ad oſtendendum liberos eſſe legitimos. Nam hoc eſt generale, quòd non ſuccedunt vniuerſaliter

E vtrique parẽti ab inteſtato filij, niſi qui legitimi ſunt: vocantur autem legitimi a lege, i. illi, qui nati ſunt ex matrimonio contracto ſecũdum legem, ſed quia lex vetuit cõiungi quibuſdam mulieribus matrimonialiter, vt ff. de concubi. l. in concubinatu. & l. qui in cõcubinatu, & aliæ ſunt, de quibus non eſt veriſimile, quòd cum illis contraheretur: ad oſtendendum illud eſſe matrimonium, & conſequenter prolem legitimam oportet interuenire probationes quaſdam, & ob hoc apud veteres ſtatutum erat, vt non iudicaretur matrimonium, neque filij legitimi, niſi apparerent dotalia inſtrumenta, vel probationes aliæ fierent apud iudices, vel ſacramenta præſtarẽtur. in Aucten.

vt liceat matri, & auiæ. §. quia vero. & hoc tenebat
generaliter in omnibus matrimonijs, & fiebat in prę-
iudicium aliorum hęredum, qui ſuccedebant ab in-
teſtato: nam ſi nati de tali copula non oſtenderent
ſe legitimos non admitterentur ad ſucceſſionem:
modus autem probandi matrimonium erat per hæc
dicta.

Etiam dabatur alius modus probandi legitimum
filium, ſiquis mulierem habēs liberam cum qua ma-
trimonium ſecundum legem cōſiſtere poteſt, filium
aut filiam ſuſceptum ex ea in ſcriptura priuata ſub-
ſcripta trium teſtium nominibus, aut inſtrumēto pu-
blico filium, vel filiam appellauerit: non addens na-
turalem talem reputari legitimum, & nullam aliam
probationem requiri ab eo. ſed poſtea datus eſt mo-
dus facilior probandi matrimonium, ſcilicet ex ſolo
affectu, ideſt ſiquis tractat aliquam affectu coniugali
cohabitans ei, vt vxori: etiam ſi de nullo alio conſtet
per hoc probatur matrimonium inter eos cōſiſtere,
& prolem eſſe legitimam: & hoc eſt ſi mulier illa nō
ſit prohibita de iure tali nubere in alleg. §. quia verò:
& ſupra poſita patēt in Auctē. vt liceat matri & auiæ.
§. ad hoc autem.

Excepti fuerūt ab hac regula quatuor caſus ſupra
poſiti, in quibus non probatur matrimonium ſine do
talibus inſtrumentis: & hoc fuit, quia non præſumi-
tur quòd vir in illis caſibus talem fęminam acciperet
in vxorem, ſcilicet, quia vel eſt inæqualis ſtatus, vel eſt
mulier, & vetita accipi in vxorem: licet & verū ma-
trimoniū cum talibus eſſe poſſit, non ſufficit ad oſten
dendum eſſe matrimonium, & prolem legitimam
fuiſſe affectum coniugalem, ſcilicet cohabitationē,
& beneuolentiam, & procurationem & alia, quę prę-
ſtantur vxoribus, niſi oſtendantur dotalia inſtrumen-
ta: immo de talibus cum nihil plus conſtat pręſumi-
tur quòd habentur in cōcubinas, quia etiam ad con-
cubinas ad hoc quòd filij ex eis nati admittantur ad
ſucceſſionem certę partis bonorum paternorum ab
inteſtato, requiritur iſtud, ſcilicet, quòd affectus viri
ad concubinam ſit indubitatus: & ſit cum eo in do-
mo & alimenta præſtet, vt in Auctentica, quibus mo
dis naturales efficiuntur ſui. §. ſiquis autem. & ideo
in his caſibus affectus coniugalis non oſtendit eſſe
matrimonium legitimum, niſi accedant dotalia in-
ſtrumenta.

An concubina ſit vxor, & quomodo contrahatur concubinatus.
Quæſt. CCXIIII.

ET ex hoc etiā patet quod ſupra dicebamus,
ſcilicet, quòd concubina ſecundum legem
humanam non ſit vxor, & quòd non ſit lici-
tus coitus cum illa, quia in Authen. vt liceat
matri & auiæ. §. quia vero, dicitur quòd matrimoniū
ſolo affectu contrahitur, & ſolo affectu probatur, vt
filij oſtendantur legitimi, niſi in caſibus prędictis, ſed
filij ex concubina non ſunt legitimi, ſed ad plus ſunt
naturales: ergo neceſſe eſt, quòd affectus, per quem
contrahitur matrimonium non ſit affectus, per quē
contrahitur concubinatus, & ita concubina non erit
vxor. Secundo patet idem, quia expreſsè ponit lex
quendam eſſe affectum concubinæ, qui ſit proprius
ad concubinas, & nō ſit ad vxores, vt in Auctēn. qui.
mo. naturales efficiuntur ſui. §. ſiquis autem, ſcilicet
ſic autem illi donec vixerit libera mulier in ſtēmate
concubinæ ſociata, & filij ex ea: talibus enim ſolum
modo hoc ſancimus, vbi omnino indubitatus eſt cō-
cubinę affectus & filiorum ibidem proles, & alimen-
ta, & domus, & ſic dicit aliquam ſociatam in ſtemate
concubinæ, ideſt in modo quamuis ſit mulier libera

F cum qua matrimonium conſiſtere poterat, iō aliquis
modus proprius copulationis eſt, quo cognoſcitur
eſſe vxor, vel concubina. Etiā quia dicitur quòd ſit
indubitatus concubinæ affectus, ideſt vir habeat ad
eam affectum, vt ad concubinam, & non vt ad mere-
tricem, vel fornicariam momentaneam.

Tertiò apparet, quia concubinatus per affectum
contrahitur, & non per ſolum actum coeūdi, ſed an-
te omnem copulam per ſolum affectum eſt concu-
bina: ſic dicitur. ff. de concubi. l. concubinam. ſ. Con-
cubinam ex ſola animi deſtinatione extimari opor-
tet: & tamen iſta deſtinatio animi nō eſt affectus cō-
iugalis, quia tunc iſta eſſet vxor, & proles ex ea ſuſce-
G pta eſſet legitima in Auctēn. vt liceat matri, & auiæ. §.
quia verò: & eſt falſum, quia non ſunt legitimi filij,
ſed naturales: ergo alius eſt affectus, quo contrahitur
concubinatus: & alius quo cōtrahitur matrimoniū.

Apparet autem aliqua diuerſitas affectus in his: nā
in matrimonio eſt intentio cohabitandi in perpetuū,
vt patet ex diffinitione ſua, ſcilicet matrimonium eſt
viri, & mulieris coniunctio indiuiduam vitæ conſue-
tudinem retinēs: in quo patet, quòd iſtud ſit de con-
ditione matrimonij, & debeat eſſe de intentione cō-
trahentium: nam ſecundum iura humana licitum
eſt repudiare, per quod dirimebatur matrimonium:
tamen matrimonium ſecundum ſe indiſſolubilitatē
dicit. Nam ipſa lex humana, quæ conceſſit repudiū,
& diuortium dixit eſſe matrimonium indiuiduam
vitæ conſuetudinem retinens. Inſtitu. de patria pote.
§. nuptiæ. dirimi autem, vel non dirimi matrimoniū
H per accidens eſt, ſed habere intentionem cohabitan-
di vſque ad mortem eſt per ſe de ratione matrimo-
nij. In concubinatu è contrario: nam non eſt de ra-
tione eius permanere, & ideo cum cōcubina accipia-
tur non eo animo accipi debet, vt ſemper non reti-
neatur, nec iſte contractus de ſe iſtud importat, quòd
verò concubina interdum duret vſque ad mortem
accidit: vt in Authen. quibus mo. nat. effi. ſui. §. ſi quis
autem. & è contrario matrimonium, quod de ſe im
portat indiſſolubilitatem, accidebat ſecundum leges
humanas interdum diſſolui, ſed ob hoc matrimoniū
de ſe habebat vim ſemper manēdi & non diſſolueba
tur, niſi diuortio, vel repudio ſecūdum legem facto:
concubinatus vero, quia de ſe non habebat vim ſem-
I per manendi, diſſoluebatur ſine repudio & diuortio
facto per legem.

Et ob hoc quicquid in contractu matrimonij in-
terueniat, quod repugnet perpetuitati vinculi eſt con
tra ſubſtantiam matrimonij, & facit matrimonium
non tenere, neque contrahi: & ideo ſiquis cōtrahe-
ret ſic dicens contraho tecum matrimonium vſque
ad duos annos, vel vſquequo mihi placuerit te reti-
nere, non teneret matrimonium, quia eſt cōtra ſub-
ſtantiam matrimonii. extra. de condit. appo. c. ſi con
ditiones. Et ſicut eſt hoc inter nos, etiam inter infide-
les vitiaret contractum tale pactum, quia quamuis li-
ceat eis repudiare vxores, quod eſt a lege conceſſum,
K & eſt poſterius matrimonio cōtracto, ſi inſerant hoc
pactum contractui eſt contra ſubſtantiam cōtractus,
& non tenet: ideo infideles quando contrahunt nul-
lum tale pactum inſerere poſſunt, vel poterant: poſt-
quam vero contraxiſſent poterant repudiare vxores,
ſic tenet glo. extra de conſan. & affin. c. de infidelibꝰ:
licet alij contrarium teneant, quòd poſſit inſeri tale
pactum, & male. Et patet ratio, quia matrimonio ſe-
cundum ſuam rationem competit dicere perpetui-
tatem cohabitationis, non ſolum apud fideles, inter
quos nequaquam diſſoluitur matrimonium, ſed etiā
apud leges humanas, ſecundū quas erat ius repudian
di & diuertendi: nam lex dixit matrimonium conti-
nere

nere indiuiduam conſuetudinem vitæ.Inſti.de patria pote. §. nuptiæ. ſed pactum, vel condino contra ſubſtantiam matrimonij ſi inſeratur in contractu facit non valere contractum in alleg.cap. ſi conditiones. Ergo etiam inter infideles nō poſſet tale pactum, vel conditio in matrimonio interuenire. In concubinatu autem non eſt ſic: quia etiam ſiquis mulieri diceret accipio te in concubinam vſque ad duos menſes, non vitiaretur contractus concubinatus, ſed teneret, quia adiectio huius pacti non eſt contra ſubſtantiam contractus, cum in eo non requiratur neque importetur aliqua perpetuitas: & ſic apparet aliqua diuerſitas affectus coniugalis, quo contrahitur matrimonium: & affectus concubinalis quo contrahitur concubinatus.

Quare ſacri canones conceſſerunt, & dixerunt quòd licet Chriſtiano habere concubinam. *Quæſt.* CCXV.

EX prædictis apparet cauſa, quare a principio in decretis Eccleſiaſticis dicebatur quòd liceret Chriſtiano habere concubinam: eſt.n. intelligendum quòd ſacri canones non conceſſerūt aliquid, quod Chriſtus vetuit, ſed ipſe vetuit omnem fornicationem: Matth. 5.cap. ſ. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum iam mœchatus eſt in corde ſuo: etiam Apoſtolus expreſſe illud oſtendit, 1.Corin.7.cap.dicens: Melius eſſe nubere, quàm vri. vbi contra carnis incontinentiam non inuenit aliud remedium, niſi vxorem accipere: ſi tamen ſine matrimonio poſſet aliter prouideri extinguendo ardorem libidinis dixiſſet illud, & non tacuiſſet, ergo non eſt alius modus licitus in commixtione carnali, niſi in matrimonio: cū ergo Chriſtus vetuerit concubinatum, & omnem modum fornicationis non concedent canones concubinas, ſed ſolas vxores. Cū ergo dixit quòd liceret Chriſtiano habere cōcubinā intellexit canon de illa cōcubina, quæ eſt vxor, & nō de illa, quę eſt verè concubina: & ob hoc requirūtur in tali concubina ea, quæ requiruntur in vxorē quantum ad veritatem vxoris, licet non quantum ad probationem. Primum requiritur in vxore quòd accipiatur per conſenſum de præſenti, qui vocatur a lege affectus coniugalis.in Authen.vt liceat matri, & auiæ, §.quia vero. ita ad habendam talem concubinam requiritur affectus coniugalis: & ſic verè coniux eſt. Secundum eſt, quòd vxor non poteſt eſſe niſi vna: nā Chriſtus vetuit vxorum pluralitatem, vt colligitur

Quæſt.25. Matth.5.& 19.& ſupra oſtenſum eſt: ita & concubina vnica eſſe debet: ſic patet 34.diſtin.c.is qui. & cap. Chriſtiano.ſ.vnius mulieris ſit coniunctione contentus, aut vxoris, aut concubinæ. De tali autem muliere nihil prohibet, quòd dicatur vxor: quia vere eſt vxor cum nihil plus ad veritatem vxoris requiratur: Iſta patent eo. diſt. §.concubina.ſ.cōcubina ea hic intelligitur, quæ neceſſitatibus legalibus inſtrumentis vnita eſt, & coniugali affectu acciſcitur: hāc affectus coniugem facit: & ita poſuit omnes conditiones. Prima eſt, quòd vnica eſt, quia lex canonizata non permittit plures. Secunda eſt quod affectu coniugali accipitur quia alias eſſet verè fornicaria, vel concubina, & non eſſet licitum ei commiſceri.

Quare tales vxores recepta non ſeruata ſolennitate legis vocentur concubinæ a lege, & canone. Et quòd non ſunt eædem quæ vocantur concubinæ in ſacra ſcriptura & in lege humana, ſeu in antiquis ſanctorum patrum decretis.
Quæſt. CCXVI.

SED quæreretur, quare canon vocauit tales concubinas cum ſint vxores? Aliqui dicunt quòd hoc

A fit quia iſtę ſic vocantur lege Dei, & in lege humana: ſicut dicimus de concubinis Abrahæ, & concubinis Dauid, & Salomonis. Dicendū quòd non ſunt eędē, quæ vocantur concubinæ in ſacra ſcriptura, & in lege humana: nam in lege Dei vocabantur concubinę aliquæ, quæ erant verè vxores. Et apparet, quia ibi vocantur interdum vxores interdum concubinæ, ſicut diximus de Agar, & Cetbura, & tamen illæ, quæ vocantur concubinæ ſecundum legē humanā ſunt concubinæ, & non ſunt vxores, nec vocantur ſic aliquando, & ideo non eſt verū vtrobique eaſdem vocari concubinas.

Sed dicendum quòd illæ, quæ ſunt aut vocantur concubinæ ſecūdum canonem ſimiles ſunt illis, quæ

B vocabātur concubinæ in veteri teſtamento: quia illæ vocabantur concubinæ, & interdum vxores, & ſic ſunt verè vxores licet vocentur concubinæ, quantum ad hoc ſunt ſimiles illæ, quæ à canone vocantur concubinæ, quia licet concubinæ dicantur, ſunt verè vxores.

Sed dicendum quòd non vocauit canon concubinas ad ſimilitudinem iſtarum, vel quia ſcriptura vocabat eas concubinas. Primo, quia ceſſabat ille ritus concubinarum, qui tunc erat: nam tunc habebantur ſimul plures concubinę cum vxoribus, vel cum vxore vna habebatur concubina: ſicut fuit in Dauid, & Abraham: & tamen nunc non poteſt eſſe vxor cum concubina, ſed vnica mulier haberi poteſt, aut concubina, aut vxor.34.diſt.c.is qui.& c.Chriſtiano: ergo

C non dicitur propter illarum concubinarum ſimilitudinem. Secundò quia ſtatus veteris teſtamenti ceſſauerat a cuius obſeruantijs fideles debebant retrahi, ideo non imponerentur nomina in nouo teſtamento per imitationem ad ea, quæ in veteri erant, ne ad illam imitationem traheremur: hoc enim rationabiliter putatur a quibuſdam.

Alij dicunt quòd vocauit canon concubinas propter imitationem legis humanæ: nam lex huanam vocat aliquas mulieres concubinas, & non vxors: illas ergo ſic vocaret canon.

Eſt autem intelligendum, quòd quicquid dicatur non erat omnino ſimile de illa muliere, quam canon vocat vxorem: nam illa vocatur vxor, quæ cum omnibus conditionibus legis accipiebatur.

D Primo, quòd eſſet mulier, cum qua ſecundum legem nuptiæ conſiſtere poſſent, quia multæ ſunt mulieres, quæ non poſſunt ſecundum legem accipi in vxores, & poſſunt accipi in concubinas, vt patet.ff.de concubi.l.in concubinatu.& l.concubinam, & in Authen.vt liceat matri, & auię.§.ad hoc. Secundum erat, quòd obſeruarentur ſolennitates illæ, quæ apud veteres obſeruabantur ad oſtendēdum matrimonium legitimum, & prolem legitimam, ſcilicet, quòd conſtitueretur dos, & fierent inſtrumenta dotalia: aut fierent probationes corā iudicibus, vel ſacramenta præſtarentur in Authen. vt liceat matri, & auiæ. §. quia verò. fœminæ autem, in quibus non inueniebantur

E hæc, iudicabantur ſecundum legem concubinæ licet verè ſecundum affectum eſſent vxores.

Fuit neceſſarium quòd in nouo teſtamento lex Eccleſiæ permitteret concubinam, ideſt habere vxorem in qua non obſeruarentur ſolennitates illæ, quæ apud veteres obſeruabantur.
Quæſt. CCXVII.

EX hoc apparet quare canō debuit dicere aliquas mulieres eſſe concubinas, ſ.quia cuilibet homini non volenti continere, licet nubere: & tamen non eſt facile cuilibet habere vxorem: eſt autē facile habere concubinam, i.eam, quæ ſecundū leges vocatur con-

concubina ; ideo debuit dicere, quòd haberet concubinam, vel vxorem : nam vxores ſumuntur, quaſi de æquali ſtatu ad virum, & honeſtę vitæ matronæ, vel virgines, & dotatæ : talem autem non eſt facile cuilibet habere, quia erit aliquis, quem pro paupertate aut alio defectu, quo reddatur contemptibilis, nulla talis volet in virum accipere : facile tamen eſt ei accipere aliquam, quę ſecundum legem poſſet eſſe concubina, ſ. mulier obſcuro loco nata, ancilla, liberta propria, vel aliena aut ingenua, quæ ſit meretrix, aut ſcenica : aut mulier, quæ ſic corporis ſui quæſtum fecerit, aut illa, quæ de adulterio damnata eſt : tales enim poſſunt ſecundum legem ſumi in concubinas. ff. de concubi. l. 1. & l. in concubinatu. de talibus quilibet quantumcunque miſer poterit aliquam inuenire : & tamen tales ſecundum legem vocantur concubinæ : & dato quòd ſint verè vxores ex affectu, lex præſupponit eas concubinas : ideo canon debuit dicere de vxore, vel concubina.

Et fuit iſtud magis neceſſarium tempore noui teſtamenti, q̃ alio tempore : nam nunc Chriſto docente omnis fornicatio immo concupiſcẽtia eſt illicita, & non eſt remediũ aliquod contra incontinentiam, niſi habere vxorem : quia non licet tangere meretricem. 1. Corinth. 6. cap. & Apoſtolus dixit vnuſquiſq; vxorem ſuam habeat propter fornicationem vitãdã 1. Corin. 7. cap. & ita innuit ꝙ fornicatio ſolum euitatur in concubitu ad vxorem, ſed neceſſarium erat omni homini Chriſtiano vitare fornicationem, quia fornicatores regnum Dei non poſſidebunt. 1. Corin. 6. cap. ideo non potentibus continere neceſſariũ erat accipere vxores : & tamen non poterat quilibet homo habere talem mulierem, quæ ſecundum legem vocaretur vxor : & etiam non poterat quęlibet mulier haberi in vxorem, ſed aliquæ ſolum in cõcubinas ſecundum legem, vt dictum eſt : ideo deberent accipere, & acciperent ſaltem tales, quæ cõcubinæ ſecundum legem vocarentur. Et apparet ꝙ iſta fuerit vera cauſa, quia 34. diſt. cap. Chriſtiano dicitur Chriſtiano non dicam plurimas, ſed nec duas habere licet, ſed tantum vnam aut vxorem, aut certè loco vxoris, ſi coniux deeſt concubinam, & ita apparet, quòd in defectum accipitur vxoris loco concubina, quãdo quis non poteſt habere vxorem. Difficultas autem ad habendum vxorem, & facilitas ad habendum concubinam, apparet ex dictis.

Vnde nomen cõcubinę venit in canonẽ eccleſiaſticum.

Et tunc apparet vnde nomen concubinæ venit in canonẽ, ſcilicet, quòd venit a lege humana, quæ vocat quaſdam vxores & alias cõcubinas. Et primo apparet, quia licet Chriſtiani haberent legem Chriſti tamen circa foralia non habebant legem a Chriſto, ſed gubernabantur legibus ſęcularium principum, quibus Chriſtus iubebat eos ſubijci : ſicut dixit Apoſtolus ad Roma. 13. c. & beatus Petrus 1. Petri cap. 2. Subiecti eſtote omni humanę creaturę propter Deũ, ſiue regi, velut pręcellenti. Et iterum : Deum timete, regem autem honorificate. Vterentur ergo legibus illis contrahendo ſecundum doctrinã legum, & contractibus nomina imponendo ſecundum leges, ſed lex humana vocat quendam contractum matrimonialem in copula maris, & fœminæ, & alium concubinalem, ideo & canon ſic vocaret, quia Chriſtiani, qui illis legibus gubernabantur, nomina legum accipiebant & illis vtebantur.

Diſt. 34.

Secundo patet, quia vocãtur concubinæ in Decreto, is qui, quod fuit in concilio Toletano : & in c. Chriſtiano, quod eſt dictum Iſidori. 34. diſt. fuerunt tamen ambo circa tempora Iuſtiniani, ideſt nõ multo poſt. Iſte autẽ Iuſtinianus licet Chriſtianus fuerit, & multa de eccleſijs, & monachis, & epiſcopis atque alijs miniſtris eccleſiaſticis inſtituerit : innouauit præcedentes leges de vxoribus, & cõcubinis, & ad vltimum in collationibus correxit multa, quæ dixerat in prioribus legibus Codicis. Et tamen ibi in Auth. de triente & ſemiſſe ; & Aucten. quibus modis naturales efficiuntur ſui. & in Aucten. vt liceat matri, & auiæ : & in multis alijs poſuit doctrinam, ſecundum quam vocantur aliquæ vxores, aliquæ concubinæ : & quid de vtriſque agẽdum eſt : ideo canones, qui ante tempus illud, & tunc & aliquanto poſt inſtituebantur, ſequebantur vocabula illa : ſic ergo in concilio Toletano de vxore, & concubina dictum eſt : ſic etiam Iſidorus dixit : & ita a lege humana venit iſtud vocabulum.

Tertiò patet, quia hoc expreſſè videtur ſignare Gratianus. 34. diſt. c. oĩbꝰ. §. cũ ꝯcubina. ſ. cõcubina hic intelligitur, quæ neceſſitatibus legalibus vnita eſt, & coniugali affectione acciſcitur : hanc coniugem facit affectus : concubinam verò lex nominat : ergo propter legem venit iſtud nomen in canonem, ſed lex vocatur ipſa, quæ eſt lex humana.

Alia reſponſio aliorum ſuſtentabilis de deriuatione nominis concubinæ recepti in can. Quæſt. CCXVIII.

SI tamen dicat aliquis quòd iſtud nomen venit in canones ex conſuetudine veteris teſtamenti non videbitur inconueniens : & ratio eſt, quia aliqui canones ſic nominauerunt concubinas eas, quæ ſunt vxores, eo quòd Apoſtoli ſic prius nominauerunt. patet 33. diſt. c. ſiquis. ſcilicet, Siquis poſt acceptum ſacrum baptiſma ſecũdis nuptijs fuerit copulatus, aut concubinam habuerit, non poteſt fieri epiſcopus : & eſt illud. c. de canonibus apoſtolorum, vt patet ex ſuperſcriptione : & tamen concubina ibi vocatur ea, quæ verè vxor eſt, vt declarat Gratianus. 34. diſt. §. concubina : & etiam glo. eo. cap. quia aliàs non efficeretur bigamus : & tamen ibi de bigamia agitur : & ſic Apoſtoli in ſuis canonibus vocauerunt concubinas aliquas, quæ ſunt vxores : & inde poſteriores canones conciliorum, vel pontificum ſumpſerunt illum modum loquendi. Sed de Apoſtolis ſatis credibile eſt, quòd acciperent iſtam conſuetudinẽ locutionis ex veteri teſtamẽto, in quo fuerãt ſemper conuerſati : & ibi vocabantur aliquæ vxores, aliquæ concubinę, vt in Abraham, & Dauid : maximè, quia hoc ſatis conuenit cum illę, quę in veteri teſtamento erant, concubinæ vocarentur etiam vxores, & eſſent ſicut illę, quę vocantur concubinę in canone. Siquis tamen vellet dicere quòd Apoſtoli vocauerunt concubinas non ſecundum conſuetudinem veteris teſtamenti, ſed ſecũdum legem humanam, ſatis poteſt teneri rationabiliter, quia Apoſtoli, quando iſta ſtatuerunt acceperant iam Spiritum ſanctum, & ſciebãt pleniſſimè omnia, quę directè, vel indirectè, pertinebant ad fidem, & fidelium regimen, & ſic ſcirent ſtatuta humanarum legum inquantum illa faciebant aliquid ad conuerſationem fidelium, qui illis legibus ſubditi erant. Etiam quia ſine ſpeciali illuſtratione Spiritus iſtud ſcire poterant, quia cum leges Romanorum eſſent communes, & ſeruarentur a ſubditis Romanorum, quibus in principio Eccleſię & Apoſtolorum totus mundus ſubditus erat : ſcirent omnes homines iſtas leges, & ſi non per ſtudium ſaltem per conſuetudinem, quia vtebãtur eis, & ſic Apoſtoli ſtatuentes circa fideles, qui ſubditi erant legibus humanis Romanorum, vterẽtur illis vocabulis, quibus leges vtuntur, & quibus vtebantur vulgares ſequentes legem, ſ. dicendo uxores & concubinas, & ſic a lege humana uocabulum iſtud ueniret, quod uerisſimilius eſt.

Concu-

Concubina, quæ vocatur. *Quæſt.* CCXIX.

SVPPOSITO autem quòd veniat nomen a lege humana dicendum quòd non vocatur cõcubina illa, quam lex humana propriè vocat concubinam; ſed illa, quam præſumit concubinam propter ſimilitudinem aliquam: nam illa, quę ſecundum legem propriè vocatur concubina, nõ eſt vxor: & tamen canon vocat concubinam eam, quæ eſt verè vxor: ſed accidet iſtud, quando aliqua mulier fuerit vnica viro, & affectu coniugali accepta, & fuerit de illis, quæ ſecundum legem ſolent eſſe concubinæ, vocabitur concubina: nam lex reduxit concubinas ad iſtum modum: quia licet apud antiquos poſſet quis habere plures concubina, ita quòd lex non puniebat iſtud, poſtea reducta fuit ad hoc, quòd concubina vnica eſſe deberet. Et in hoc duo ſtatuit.

Statutum Iuſtiniani circa concubinas.

Primum quòd ſtante vxore non poſſet quis habere concubinam. C. de concub. l. vnica, vt ſicut habenti vxorem non licet habere, aut accipere aliam vxorem, ita habenti vxorem, non licet accipere vel habere concubinam; quia cõcubina loco vxoris habetur. 34. diſt. c. Chriſtiano. & c. is qui.

Secundum eſt, quòd ſit concubina vnica, ſcilicet ſiquis non habens vxorem, accipiat concubinam, habebit vnicam: & hoc eſt ſi vellet quòd iam ipſa quã filij eius gaudeãt aliqua ſucceſſione in bonis viri. Cũ autem quis multas concubinas haberet, quia illę potius vocari debebant fornicariæ quàm concubinæ: & earum copula eſt odibilis ſecundum legem, non participabant filij inde nati, neque matres aliqua ſucceſſione bonorum ab inteſtato: in Auctẽ. de triente, & ſemiſſe. §. ſi autem confuſa. §. quia enim teſtari: & in Auctẽ. quibus modis naturales efficiuntur ſui. §. ſiquis autem. §. ſi vero effuſa. Cum autem quis haberet vnicam mulierem de illis, quæ ſecundum legem non debebãt accipi in vxores, & tamen poterant aliqualiter accipi, vel ſi eſſet de illis cum quibus matrimonium conſtare poterat, tamẽ non fuerant dotes conſtitutę neque inſtrumenta dotalitia facta aut aliæ probationes, vel ſacramẽta præbita in caſibus, in quibus iſta fieri deberẽt: tales mulieres, licet eſſent vxores, vt quia affectu coniugali acceptæ fuerant, vocabantur ſecundum legem concubinæ, quia ita de eis præſumebat lex, niſi contrarium conſtaret.

An filij earum quæ ſic vocabantur concubinæ ſuccedebant parentibus. *Quæſt.* CCXX.

SED relinquitur dubium de illis, quæ ſic vocabantur concubinę an iudicabatur idem, quod de vxoribus: & an filij earum ſuccedebant parentibus. Aliquis dicet quòd ſic, quia erant vxores, & vbi eſt vxor eſt matrimonium, & in matrimonio ſunt filij legitimi, & legitimi ſuccedunt vniuerſaliter ab inteſtato. quòd iſtæ vxores eſſent, ſupra oſtenſum eſt, & ita patet 34. diſtin. §. concubina.

q. 109. Sed objicietur, quòd iſtud nõ valeat, quia licet iſtæ eſſent vxores, erant concubinæ & cõcubinarum filij non ſuccedunt, ſic patet in Agar, & Cethura, quæ vocantur vxores Abrahæ Gen. 16. & 25. cap. & poſtea cap. 25. vocantur ambæ concubinæ, & propter hoc filij earum non ſucceſſerunt: ſed Iſaac qui erat filius Saræ, quæ erat vxor, & non concubina habuit omnia bona Abrahæ eo. cap. ita ergo in iſtis, quia licet vxores ſint vocantur concubinæ. 34. diſt. c. is qui: & cap. Chriſtiano, ergo neque filij earum ſuccedunt,

Dicendum quòd nunc non poteſt nobis conſtare quid de illis fieret, quia tam iſto modo non ſunt concubinæ, vt ſequenti quæſtione dicetur, tamen poſſu-

A mus aſſerere rationabiliter, quòd aut de talibus conſtabat, quòd eſſent coniuges, aut non: ſi conſtaret etiam ſi ſolo affectu coniugali matrimonium cõtractum eſſet inter eos filij iudicabantur legitimi, & tũc ceſſabat præſumptio legis, ſ. quòd tales eſſent concubinæ cum conſtaret de affectu coniugali; ſimile patet in Auctẽ. vt liceat matri, & auiæ. §. hoc quoque, & §. hoc autem. Si verò non conſtaret de matrimonio, aut affectu coniugali præſumebatur concubina, & non vxor: & tunc filij non cenſebantur legitimi: ideo nõ ſuccederent patri vniuerſaliter ab inteſtato: nam etiam nunc iſtud fit, quia ſiqui matrimonialiter copulati ſint, & de matrimonio conſtare non poterit, filij inde geniti non admittentur ad ſucceſſionem B in bonis paternis, & ratio eſt, quia licet matrimoniũ habeat eſſe verum ex eo quòd pertinet ad legẽ Dei, vel ad ius naturale, prolem tamen fieri legitimã eſt de iure poſitiuo, & per illud debetur hęreditas: quando ergo non interuenerint ea, quæ ſunt de iure poſitiuo non iudicabitur legitima proles.

Cum autem objicitur de eo, quod factum eſt in veteri teſtamento, vbi filij illarum vxorum, quæ erãt concubinæ non ſuccedebant, licet conſtaret eas eſſe vxores. Dicendum quod nõ eſt ſimile, quia ibi erãt multæ vxores, & concubinæ non capiebantur in locum vxorum, vel ſtatum earum, licet affectu coniugali tenerentur: ideo filij earum non ſuccedebant in bonis paternis, quia neque ipſæ dotatæ veniebant: & ita obſeruari erat apud eos lex. nũc verò vnica eſt mu- C lier, vel vxor, vel concubina 34. diſt. c. is qui. Et quia concubina loco vxoris accipitur, e. diſt. c. Chriſtiano, filij illius ſuccedent, cum illa ſit vxor vera, & non ſit in præiudicium aliorum. Secus autem ſi plures mulieres haberi poſſent ſimul, & non in eodem gradu, quia tunc æquum erat, quod filij vnius ſuccederent, & filij alterius non.

Nunc verò non differt, quia quomodocũque conſtet aliquam eſſe verè vxorem, licet in ea defecerint aliquę ſolennitates legales, admittentur filij illius ad ſucceſſionem in bonis paternis, etiam ſi habeãt alios fratres ex alia vxore patris ſui, in qua fuerint ſeruatæ omnes legales ſolennitates, vt patet in Auctẽ. vt liceat matri, & auiæ. §. hoc quoque. & §. ſi autem. vbi dicitur quod ſiquis acceperit vxorem ex ſolo affectu D ſine dotalibus inſtrumentis, & ſoluto matrimonio accipiat aliam cum dotalibus inſtrumentis, filij prioris mulieris admittentur ad ſucceſſionem in bonis paternis cum filijs ſecundæ, & è contrario, l. ſi priores accipiat cum dotalibus inſtrumentis, & ſecundam accipiat ſine inſtrumentis & dote.

Iura hodie iam non diſtinguunt inter vxores & concubinas, ſed ablatum eſt nomen concubinæ, & valde abominabile eſt apud Chriſtianos, & quare iura antiqua fecerunt diſtinctionem, & non iura moderna. *Quæſt.* CCXXI.

SED dicendum quòd nunc omnia iſta ſublata ſunt: nam iura non diſtinguunt inter vxorem E & concubinam, ſed ſolum contractum matrimonium licitum dicunt: & omnes illas, ad quas eſt copula licita, vocant iura vxores: nomen autem concubinæ iam eſt abominabile, ſicut nomen fornicationis: & ideo quicunque dicatur nunc habere concubinam, de iure reprehenditur, & hoc introduxerunt canones moderniores.

Eſt autem cauſa huius; quia tam ſecundum canonem quàm ſecundum legem humanam omnes nati ex matrimonio iudicantur legitimi, & ſuccedunt parentibus, ſed nunc iudicantur quædam vxores, quæ tunc non iudicabantur: ideo dicebantur concubinę:

nunc

nunc verò omnes copulatæ per cōſenſum mutuum coniugalem vocantur coniuges, ideo non eſt locus vocandi cōcubinam aliquam. Ratio diuerſitatis eſt in duobus. Prima quia quondam ſecundum legem humanam erat vetitum quaſdam perſonas recipi in vxores, ſicut dānata de adulterio a nullo poterat accipi in vxorem, & tamen poterat accicipi in concubinam: & multę alię perſonæ erant ad matrimonium illicitæ, & non ad concubinatum, vt mulierem de prouincia non poterat accipere præſes in vxorem & poterat in concubinam. ff. de concubi. l. 1. & l. in concubinatu. & l. concubinam. Nunc vero nulla perſona eſt illicita ad matrimonium, cum qua licitum ſit coire, ſed erit cum ea vel inceſtus, vel ſtuprum, vel adulterium. Antiquitus verò neque inceſtus, nec adulterium, neque ſtuprum erat cū quibuſdam, & poterat cum eis eſſe concubinatus, quod nō erat crimen ſecundum legem, neque puniebatur. ff. eo. l. 1. & l. in concubinatu. Et apparet iſtud apertius, quia nunc non vetatur matrimonium cum ancilla, aut liberta, aut leproſa, aut cum ea, quæ fecerit quęſtū ſui corporis. Et patet hoc de cōiugio ſeruorum per totum, & de coniugio leproſorum per totum: & quod plus eſt adhuc cum publica meretrice poteſt eſſe matrimonium: & non ſolum eſſe poteſt, immo & ſiquis cum talibus contrahere voluerit prodeſt ei ad remiſſionem peccatorum ſuorum: extra de ſpon. c. inter opera. Antiquitus autem cum talibus nō erat contractus matrimonij, & cum multis alijs perſonis, quarum nunc nulla eſt vetita ad matrimonium.

Iura antiqua vetabant quaſdam perſonas recipi in vxores licebat tñ recipi in concubinas.

Secundum eſt, quia apud antiquos ad hoc quòd matrimonium eſſet aut ſaltem iudicaretur, requirebantur aliquæ ſolennitates, ſcilicet conſtitutio dotis, inſtrumentum dotale vel probationes aut ſacramenta pręberi, in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §. quia verò. Nūnc verò non requiruntur aliqua ſolennitas ad hoc, quòd ſit verum matrimonium, ſed per ſolum conſenſum coniugalem contrahitur matrimonium extra de ſpon. c. cum apud: & 27. q. 2. cap. ſufficit, ſcilicet ſufficiat ad matrimonium ſolus conſenſus illorum de quorum quarumque cōiunctionibus agitur: & ad hoc quòd iſte conſenſus ſit certus, debet conſtare de illo: ideo debet exprimi per verba de pręſenti vtroque dicente: ego accipio te in meum, vel in meam: extra de ſpon. cap. ſi inter virum: & de ſpon. duorum c. licet pręter. Et hoc verum eſt, vel per alia verba, quæ ſignificent conſenſum cōiugalem de pręſenti: vt ſi vir dicat mulieri: Ioannes te deſponſat; extra de ſpon. c. tua nos: & hoc eſt verum in potentibus loqui: non potentes autem loqui poſſunt contrahere ſine verbis per quoſdam nutus cōſenſum patefacientes ſuum: & ita contrahunt ſurdus, & mutus eo. titu. cap. cum apud. ſolennitates autem, ſiquę conſueuerint obſeruari, debent obſeruari, & tamen etiam ſi omittantur non vitiatur contractus, ſed tenet: & ſiquis pro defectu ſolennitatis putans non tenere matrimonium tranſierit ad aliam vxorem, cogitur ad primam redire eo. tit. c. de Francia.

Vide Cōc. Trid. ſeſſ. 24 in Decreto de reformatione matrimonij. cap 1.

Ex hoc autem ſequitur quòd apud antiquos multi poterant coniungi matrimonialiter, id eſt per affectū coniugalem, qui tamen non iudicarentur coniuges eo quod non erant ibi illa duo, quæ in matrimonio ſeruabantur, ſcilicet determinata perſona & determinata ſolennitas: & ſic omnes illi, qui ſine his contraxiſſent dicebantur eſſe in ſtatu concubinatus, & non in ſtatu coniugali, ſed nunc non eſt talis determinatio perſonarum, nec etiam eſt neceſſaria aliqua ſolennitas ad valorem matrimonij: ideo omnes illos, in quibus conſtiterit eſſe affectum coniugalem, iudicabimus coniuges, & nullam dicemus concubinam

F cuius ſit licita copula: Eſt tamen verum quòd ad efficiendum filios legitimos requiruntur quædam ſolennitates, vt quòd proponantur edicta publicè in Eccleſijs: & hoc eſt, vt non contrahant perſonæ illę quibus illicitum eſt contrahere, & ſi illa forma omittatur etiam ignorantia non efficiet prolem legitimā: extra de clādeſti. de ſpon. c. cum inhibitio. & iſtud eſt, quia matrimonium eſſe verum, vel non, facit ad copulam eſſe licitam, vel non: & vt euitetur, vel non euitetur peccatum mortale. Et quia euitari peccatū mortale eſt de neceſſitate ſalutis, debuit ad hoc dari via facilior, quàm eſſe poterat, & ſupra id quod de iure naturę, vel de diuina inſtitutione, ſcilicet vltra con-
G ſenſum mutuum de pręſenti non debuerunt iura humana aliquid addere. Circa legitimitatem filiorum non eſt periculum animæ, ſiue ſint, ſiue non ſint legitimi: vt cum iſtud non ſit de iure diuino potuerunt iura humana in hoc diſponere: & ita ſolennitas illa poſita in c. cum inhibitio nō eſt ad faciendum matrimonium valere, ſed ſolum ad hoc quòd proles ſit legitima: vnde etiam ſi omittatur & fiat deſponſatio clandeſtina, nihilominus valebit matrimonium & erunt veri coniuges.

Reddit ad ſolutionem argumenti quod incepit ſupra q. 206. ſoluere. Et quòd in matrimonio aliquid eſt de iure naturæ: aliquid eſt ex diuina inſtitutione, aliquid ex humana.

Quæſt. CCXXII.

SVPPOSITIS his redeundum eſt ad id, quod dicebatur de Abraham quòd habuit concu-
H binas, & concedendum eſt, quia ſcriptura ſacra iſtud aſſerit, & tamen concubinæ illæ erāt verę coniuges cum ſcriptura illas vocet coniuges Gen. 16. & 25. cap. ſicut vocat concubinas. eo. 25. cap. & tamen habere coniugem non eſt crimen: ergo & habere tales concubinas non erat peccatum: cum etiam apud nos dicatur talium concubinarum licita copulatio. 34. q. c. is qui. & c. Chriſtiano.

Sed dicetur cum iſtę eſſent verę coniuges, quare ſcriptura vocat eas concubinas. Dici poteſt primo, quòd hoc fiebat ad exprimendum veritatem rei; nā erant veræ vxores, & verę concubinæ: ideo ſcriptura debebat eas vtroque nomine appellare: nam tempore veteris teſtamenti, & prius erant aliquę veræ
I coniuges, & nullo modo concubinæ: & iſtæ ſolum vocabantur vxores, quia ſolum erant vxores. Aliæ verò, quia erant ſimul vxores, & concubinæ ad exprimendum veritatem rei vtroque nomine appellari debebant. In quo conſiderandum, quod in matrimonio aliquid eſt, quod ſolum eſt de iure naturæ, vel diuina inſtitutione. Aliud eſt quòd ex humana inſtitutione prouenit.

Quare tales vxores Abrahæ, & aliorū ſacra ſcriptura aliquādo vocat concubinas aliquando vxores.

Primum eſt quòd matrimonium contrahatur per conſenſum mutuum coniugalem. Hoc enim Deus voluit & hoc ratio dictat, & ideo circa hoc iura humana nihil poſſunt, ſcilicet inſtituendo alium modū contrahendi matrimonium præter iſtum aut adden-
K do aliquid ad iſtum modum, ita vt ſine illo nō ſit verum matrimonium. Etiam eſt aliud de iure diuino, & inſtitutione eius, ſcilicet, quod in cohabitatione matrimoniali ſit mulier ſubdita viro: ſic enim Deus ſtatuit Gen. 3. cap. ſcilicet, ſub viri poteſtate eris, & Apoſtolus iubet mulieres ſubditas eſſe viris, & non loqui in Eccleſia, ſed viros audiri in domo. 1. Corin. 14. & 1. Timo. 2. c. & hoc quia vir eſt caput vxoris, ſicut Chriſtus eſt caput viri. 1. Corin. 11. cap. De iure etiā naturæ eſt iſtud, quia vir eſt firmioris & abundantioris iudicij, quàm fœmina intantum quòd fœmina quaſi non habet opinionem vniuerſalem: & ideo quaſi non poteſt eſſe incontinens ſicut vir, vt oſten-

dit

dit Ariſto.7 Ethic.& tamen ſapientis eſt ordinare, & regere: ideo minus ſapientis erit regi & ordinari. Vnde ob hoc Ariſt.1.Polit. dicit quoſdam dominos, & alios ſeruos ſecundum naturam inquãtum pollẽt, ingenio, vt ſeipſos & alios regere poſſint. Et alij nõ poſſunt ſe dirigere, ſed aliorum regula egent: erit ergo de iure naturæ ꝙ fœmina in matrimonio ſit ſubdita viro, quia generaliter vir eſt prudentior fœmina: vnde ſi fęmina velit prçeſſe rem contra naturam agit: & ideo Ariſt.7.Ethic. & in Poli. dicit eſſe peruerſum principatũ ſi fęmina debeat principari viro propter hoc quòd illa eſt ditior, vel nobilior genere: & vocat hunc principatum oligarchicum, qui eſt de malis. Circa hoc igitur non poſſunt quicquam iura humana, ſ. vt ſit fęmina maior viro in matrimonio. Sed cũ fœmina fuerit viro ſubdita, in qua habitudine ſe habeat ad eum, i. in quanta ſubiectione eſt de iure humano. B Similiter quando licitum erat plures haberi ſimul in vxores an omnes eſſent æquales, vel non, & in qua habitudine exceſſus ſe haberent de iure poſitiuo erat, cum nõ eſſet neque a Deo, neque ſecundum naturam inſtitutum, & ita vel per cõſuetudinem, vel per ius ſcriptũ potuit introduci ęqualitas, vel inæqualitas, & tanta, vel tanta inæqualitas.

Vnde ortum eſt, vt fæminæ eſſent veræ coniuges, & inter ſe coæquales, aut econtra. Quæſt. CCXXIII.

In q. 25. & 26.

EX hoc ſequitur ꝙ cum toto tpe ante Chriſti prędicationem fuerit licita vxorũ pluralitas, C ſicut oſtenſum fuit ſupra: & cum homines illius temporis acciperent aliquas mulieres ſecundum affectum coniugalem, quòd illi erant vere coniuges, & ius humanum, aut conſuetudo non poterant contrarium operari: & tamen quòd illæ acceptæ in vxores eſſent coæquales quantum ad virum, i. gauderent eiſdem iuribus, vel fauoribus, poterat introduci ſecundum humanam conſuetudinẽ, vel conſtitutionem, quòd eſſent inter ſe coæquales: & ita factum eſt ꝙ in poteſtate viri eſſet accipere fęminã affectu coniugali ad ſtatum coniugis, vel ad minorem ſtatum: & ſicut accipiebatur ita permanebat: & apud omnes antiquos fuit iſtud quòd facerẽt quaſdam maioris ſtatus, alias minoris: & non erat multitudo ſtatuum, ſed duo ſtatus: D & differentia iſtorum ſtatuum ſicut dictum fuit, erat quia illæ, quæ erant in maiori ſtatu vocabantur vno nomine, & quæ in alio vocabantur alio nomine, & non fuerant conuenientiora nomina, quàm vt maiores vocarentur vxores minores vocarentur cõcubinæ: & eſt ratio, quia maiores eo quòd habebant omnem honorem, qui poteſt dari vxori, vocabantur abſolutè vxores: minores verò non habebãt omnem honorem vxorum: ideo non vocabantur vxores, ſed concubinæ quaſi hic eſſet honor ſuus, quòd ad coitum ſumerentur.

In q. 217.

Sunt autem duæ principales differentiæ iſtarũ mulierum. Vna eſt, quod vxores habebantur in maiori honore, quaſi dominantes: concubinæ autem in mi- E nori honore, & nón ſecundum ſtatum viri: ſic patet in diſtinctione mulierum, quas habebat Salomon infra lib. 3. 11. cap. 1. fuerũtque Salomoni vxores quaſi reginæ ſeptingentæ: & concubinæ trecentæ: & ita dixit de vxoribus, quod erant quaſi reginæ; vnde cũ Salomon eſſet rex, tenebant vxores ſtatum eius, quia erant quaſi reginæ: & omnes vocatæ vxores tenebãt ſtatum vnum, & æqualem, quia dicebatur quòd erãt quaſi reginæ omnes. de cõcubinis autem nullum ſtatum potuit, quaſi nullius honoris eſſent.

Duæ dñiæ erant in veteri teſtamento inter vxores & concubinas.

Secunda erat, quia filij vxorum ſuccedebãt parentibus ſuis: & omnes ſuccedebant, licet eſſent diuerſę A vxores hoc ſolo ſeruato, quòd primogenitus haberet de bonis paternis duplum quàm quilibet aliorũ: Deuter. 21. cap. filij autem concubinarum non ſuccedebant ſicut patet in filijs Cethuræ, & Agar, quia nõ ſucceſſerunt Abrahæ patri ſuo, quia erant filij concubinarunt Gen. 25. cap.

Tertia differentia poteſt addi, quæ concordat cum prima, ſcilicet, quòd ſicut vxores erant maioris ſtatus apud virum quàm concubinæ, ita & magis nominabantur, quod etiã ſacra ſcriptura obſeruat: nam vxores Dauid ſingillatim per nomina computantur ſequenti lib. 3. cap. & licet dicatur habuiſſe concubinas. eo. lib. cap. 5. nullius earum nomẽ ponitur ibi neque alibi. Et quod erat de concubinis erat de earum fi- B lijs, quia præter hoc quòd non ſuccedebant patri, adhuc erãt minoris honoris quàm filij vxorum. Et hoc etiam obſeruat ſcriptura, quia omnes filios Dauid de vxoribus nominat ſcriptura ſingillatim, nullum autẽ filium alicuius concubinæ nominat, licet dicat habuiſſe filios multos ex concubinis, quod patet 1. lib. Paralipo. 3. cap. vbi ponuntur nominatim decem, & nouem filij Dauid maſculi, & vna fęmina, & ita ſunt viginti, & ponuntur nomina matrum ipſorum: & poſt hoc dicitur omnes hi filij Dauid abſque filijs cõcubinarum, & ita neque concubinæ, nec filij earum meruerunt hunc honorem, vt ſingillatim vel ex nomine vocarentur:

Et ita ex præcedẽtibus apparet cauſa horum duorum nominum; nam mulieres iſtæ, quia per conſen- C ſum mutuum, & affectum coniugalem accipiebantur, erant vxores: & hoc non poterat tolli per voluntatem virorum, vel per conſuetudinem, aut ius humanum, ſed quia viri poterant accipere mulieres per conſenſum coniugalem ad ſtatum vxorum, vel ad ſtatum minorem, qui erat concubinarum, faciebant quaſdam pro voluntate ſua eſſe vxores alias concubinas, ſed licet iſtud eſſet in voluntate viri, non dependebat ſolum ab eo, ſed a muliere, quia contractus a principio voluntarius eſt ab vtraque parte, ideo ſicut non poterat contrahi matrimonium, niſi per mutuũ conſenſum, ita ſi vir vellet accipere mulierem ad ſtatum concubinæ non accipiebatur, ſed vel accipiebat eam, vt vxorem, vel nullo modo: aliquando autem fęmina patiebatur ſe accipi ad ſtatum concubinarũ, D ſcilicet, quia hoc ſibi ſatis erat: & vir non volebat eã ad maiorem ſtatum accipere. Sed viri nunquam accipiebant aliquas mulieres ſic, niſi quando eſſent pauperes, & indotatæ, & viri eſſent diuites, vel ſi mulier erat ancilla aut liberta viri, ſicut accepit Abrahã Agar ancillam ſuam in vxorem ad ſtatum concubinarum, Gen. 16. & 25. vel ſi mulier erat obſcuro loco nata, aut inhoneſtæ vitę, uel de adulterio damnata: tales enim ſecundum legem humanam in concubinas licebat accipi, & non conſueuerant accipi uxores, ff. de concubi. l. 1. & l. in concubinatu: & tales etiam putandum eſt, quòd inter veteres accipiebantur in uxores ad ſtatum concubinarum. Eſt tamen ſciendum quòd hoc determinabatur in principio contra- E ctus: nam cum uir conſentiebat in fœminam coniugaliter ex uerbis aut ex circunſtantijs apparebat, an ad ſtatum uxorum acciperet, uel concubinarum: & ſi ſemel acciperet ad ſtatum uxorũ nõ poterat poſtea deprimere eam ad ſtatum concubinarum: ſi tamen accepiſſet aliquam ad ſtatum concubinarum, poterat eam poſtea ad ſtatum uxorũ eleuare, maximè ſi nullam aliam uxorem haberet, in cuius præiudicium iſtud eſſe poſſet: ſicut poteſt nunc qui concubinam habet, accipere eam in uxorem, & per hoc efficiuntur filij primo generati legitimi: extra qui filij ſunt legit. c. tanta.

Ad hoc ꝙ in veteri teſtã fœmina reciperetur ad ſtatum cõcubinę requirebat conſenſus eius.

Quando accipiebãtur fęminę in concubinas.

Secunda

Secunda cauſa quare debuit aliquando ſacra ſcriptura vocare coniuges aliquando concubinas tales vxores Abrahæ.

Quæſt. CCXXIIII.

NVNC ergo de concubinis Abrahæ dicendum, quòd erant illæ verę coniuges, & verę concubinæ, ideo ſcriptura ad exprimendum veritatem debuit aliquando eas vocare coniuges, & aliquando concubinas.

Secunda cauſa fuit & principalis: quia aliquis locus ſcripturę exigit, vt vocētur vxores, alius vt vocentur concubinæ ſecūdum eam rem, de qua ibi agitur. Et licet verum ſit vtrumque, ſcilicet, quòd talis ſit vxor, & concubina, tamen nomen vxoris conuenit ad reddendum rationem de aliqua re: ad quod non conueuit nomen cōcubinæ: & è cōtrario. De Agar dictum eſt Geneſis 16.cap. quòd Sara dedit viro ſuo Abrahæ Agar in vxorem, & hoc fuit ad oſtēdendum non peccaſſe Abraham, quia tunc erat principium habendi Agar: & cum ante hoc Abraham ſolum habuiſſe Saram in vxorem, ſi diceretur quòd acciperet Agar in concubinam putaretur, quòd eſſet verè concubina, ideſt fornicaria, & hoc non poteſt fieri ſine peccato: ideo vt Abraham, qui erat vir ſanctus, oſtendatur in hoc non peccaſſe, dictum eſt, quòd accepit in vxorem, & non in concubinam: nam cum vxore copula licita eſt. Et non ſolum non debuit dici, quòd acciperetur in concubinam, ſed etiam fuit quaſi neceſſarium quòd exprimeretur accipi in vxorem, nam ſi diceretur, quòd accepit Abraham Agar, & non diceretur an in concubinam, vel vxorem, putaretur quòd in concubinam, cum haberet vxorem legitimam: vt ergo tolleretur iſta ſuſpitio vel opinio, quæ poterat haberi cōtra Abraham dictum eſt, quòd accepit eam in vxorem, quia ſic apparebat licitū eſſe coitum. Cum autem Gen.25.cap. vocatur concubina, iuſtè ſic vocatur: & non debuit vocari vxor, quia ibi agitur de ſucceſſione in bonis Abrahæ: & dicitur quòd Abraham dedit filio ſuo Iſaac omnia bona ſua: tāquam vniuerſali ſucceſſori. Alijs filijs ſuis ex Agar, & Cetura, dicitur, quòd ſolum dedit munera, vel largitus eſt, ideſt gratioſè, & ſine vllo debito fecit eis quaſdam donationes, vel dedit legata quædam. Et quia omnes hi erant filij Abrahę, videretur eſſe iniuria facta, aut præiudicium alijs, qui iure ſuo priuarentur. Dicitur quòd erat Iſaac filius Abrahæ, quaſi ſolus legitimus, vel filius vxoris: de alijs autem dicitur filijs concubinarum largitus eſt munera, ſcilicet, quia filij concubinarum erant, non habebant ius ſuccedendi, ſed eis tanquàm extraneis gratioſè diſtribuit quædam legata.

Si autem diceretur hic filijs autem aliarum vxorū ſignificaretur æquale ius cuiuslibet illorum, & ipſius Iſaac ad bona paterna.

Ad oſtendendum ergo licitum eſſe quod Abrahā ibi faciebat, ſcilicet, quòd Iſaac daret omnia bona ſua, alijs vero ſolum donaret aliquid, non debuit dici filijs vxorum. Et non ſolum non debuit dici filijs vxorum, immo non ſufficiebat, quòd vtrumque taceretur nomen vxoris & concubinæ, ſed debuit dici expreſsè filijs concubinarum: quia ſi diceretur: Dedit Iſaac filio ſuo omnia bona ſua, alijs autē filijs ſuis largitus eſt munera: putarentur ex hoc æquales eſſe in iure ſuccedendi: cum omnes æqualiter, & indifferenter filij vocarentur: ideo putaretur præiudicare alijs, quibus non dabatur debita portio bonorum: vt ergo tollatur hoc inconueniens, debuit dici: Filijs aūt cōcubinarū largitus eſt munera: quia per hoc apparebat eos nullum ius habere ſuccedendi. De Cetura autem dicendum ſimiliter; nam mortua Sara

F Gen.23.cap. dicitur Gen.25.cap. Abraham verò aliā duxit vxorem nomine Ceturam: & hoc eſt, quia ſi diceretur mortua Sara accepit Abraham concubinā nomine Ceturam putaretur verè cōcubina, ideſt fornicaria, ſicut nunc: & ſic iudicaretur coitus illicitus: ideo vt non poſſet Abraham accuſari de peccato, dicitur quòd duxit eam in vxorem, patet poſtea eo.cap. cum ageretur de ſucceſſione in bonis Abrahæ: dicitur Cetura concubina ſimul cum ipſa Agar, ſcilicet, filijs autem concubinarum largitus eſt munera, quia ſi filij Ceturæ eſſent filij vxoris, vel tales vocarentur deberēt æqualiter in bonis patris ſuccedere cū Iſaac, ideo dictum eſt, quòd erant filij concubinarum, vt ex G hoc appareret quòd filijs Cetureę tāquàm illegitimis ad ſuccedendum non deberetur vlla ſucceſſio.

Quare Salomon grauiter peccauit habendo concubinas: Dauid tamen & Leuita de monte Ephraim, & ſi illas haberent, non peccarunt. Et quòd ſcriptura tacitè accuſat Salom. de multitudine mulierum ponendo numerum.

Quæſt. CCXXV.

SECVNDVM argumentum factum ſupra 24.q. erat de Salomone ꝙ habuerit concubinas, & ita liceret alijs. Dici pōt vno mō, ꝙ Salomon poterat habere cōcubinas, & ꝙ non peccaret, quia habuit eas Abraham, quē dicimus non peccaſſe: nam licet dicat ſcriptura illas eſſe concubinas intelligimus eſſe verè vxores, quantum ad affectum cōiugalem, & tñ quia indotatę accipiebantur vocabantur H concubinæ. Secūdò mō pōt dici ꝙ Salomon peccauit, & ꝙ non oportet eum a peccato excuſari cum ſacra ſcriptura de multis eū accuſet. Primò enim peccauit in multitudine vxorum, nam etiam ſi ſolas vxores haberet, habendo eas in tanta multitudine peccaret: quia dr̄ Deut. 17.c. non habebit rex vxores plurimas, & ita nō vetabatur habere multas, vel plures, ſed vetabatur habere plurimas, i. effrenatā multitudinē: non poterat tñ cogitari multitudo magis effrenata, ꝙ̄ habere ſeptingentas vxores, tot enim habuit Salo. infra lib.3.11.c. Secundò, quia nō ſolū multiplicauit vxores, ſed etiā multiplicauit concubinas, nā habuit trecentas concubinas. eo.c. & tñ habere cōcubinam illo tpe, quāuis nō eſſet illicitum, cùm eſſent illę verę I vxores quantū ad affectū, tamen habere in tanta multudine eſſet peccatū, quia erat ꝯ legē Deut. 17.c. ſ. nō habebit rex vxores plurimas: iſtę tñ licet eſſent concubinę erant vxores, ideo lex habebat locum in illis: maximè quia lex non vetuit eas ibi tanꝙ̄ vxores, ſed tanꝙ̄ mulieres, vel fœminas. Nam dixit non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animam eius, & tamē allicere non fit a mulieribus inquantū ſunt coniuges potius ꝙ̄ concubinę, vel fornicarię, ſed ſolum, vt ſunt fęminæ, quæ cōmiſcentur viro, & amantur ab eo: & ideo lex de quibuſcūque mulieribus intelligitur: vetuit enim regi commixtionem ad multas, & tñ trecentæ concubinæ erant valde multę: ideo etiā ex ſo- K lis concubinis appareret peccatum illius. Tertiò de multitudine tota reſultante ex vxoribus, & concubinis, nā ſimul ſumptę fuerūt in multitudine effrenata, ſcilicet mille, & apparet ꝙ ſacra ſcriptura intēdebat eū accuſare de hoc, nā infra lib 3.11.dr̄: Fueruntque Salomoni ſeptingentę vxores quaſi reginæ, & trecentæ concubinæ. Et ꝙ per hoc velit tacitè ſcriptura accuſare Salomonē de iſta multitudine mulierū, apparet primò, quia ponit numerū oīum illarū ſimul, nā in alijs regibus non cōſueuit ſcriptura potiſſime in libris regū ponere numerū uxorū regū: nā etiam in Dauid nō fuit hoc factum, quamuis ipſe eſſet dignior oīum regū, & de quo diffuſior memoria haberi deberet, &

Salomon peccauit habendo tot vxores & concubinas pp nouem rationes.

cuius

cuius geſta particularius enarrantur, qnia licet ponantur nomina ſex vxorum eius ſequenti lib. 3. ca. tamen poſtea 5. c. dicitur, ꝙ accepit alias vxores in Ieruſalem, & non ponitur numerus earum, & tamen ponitur numerus in vxoribus Salomonis, ergo ad accuſationem eius fit. Dicitur autem potiſsimè in libris Regũ, quia in libris Paralipom. in quibus repetuntur quędam dicta in libris Regum, & alia ibi omiſſa ſupplentur, ponuntur res diffuſius. & ibi interdũ ponitur numerus vxorum aliquorum Regum, ſed in libris Regum nõ, & tamen in libris Regum ponitur hoc de Salomone quot vxores habuerit, ideo apparet, quòd ad accuſationem eius ponatur.

Secundo apparet, & efficacius ex parte concubinarum. ſ. ꝙ trecentas habuerit. Et tamen de concubinis, nunquam ponitur numerus aliquis in libris Regum: nam circa Dauid ponitur numerus, & nomina quarundam vxorum ſuarum propter diſtinctionẽ filiorum, ſeq. lib. c. 3. Et erant illę ſex vxores, & poſtea accepit alias quarum, neque nomina, neque numerus exprimuntur. eo. li. 5. c. & dr̃ ibi, ꝙ etiam accepit concubinas: & tñ numerus concubinarum Dauid nõ exprimitur ibi, neque aliqua eius pars, & ꝙ plus eſt poſtea. lib. 1. Paralip. c. 3. vbi res effuſius enarrantur, dicitur de vxoribus, & concubinis Dauid, tamen non ponitur numerus aliquis concubinarum, ſed ſolum dicitur hi omnes filii Dauid abſque filiis concubinarum. Tertio & adhue principalius, apparet iſtud, quia infra lib. 3. c. 11. dicitur fuerunt Salomoni vxores ſeptingẽtæ, quaſi reginę, & concubinę trecentę, & auerterunt mulieres cor eius, & ideo pro malo ponitur numerus illarũ mulierum. ſ. quia tot erant, ꝙ auerterunt cor Salomonis a Deo inclinando ad malum.

An Roboam peccauerit retinendo plures vxores, & concubinas. Queſt. CCXXVI.

ET per hoc tollitur argumẽtum de Roboam filio Salomonis, cuius vxores, & concubinas ſcriptura nominat per numerum lib. 2. Paralip. 11. c. ſ. Amauit autem Roboam Maachã filiam Abſalon ſuper omnes vxores ſuas, & concubinas: nam vxores decem, & octo duxerat, & cõcubinas ſexaginta, & ſic poſſet aliquis dicere, ꝙ illius, tam vxores, quàm concubinę ponuntur in numero, & ita non procederet ſpecialiter argumentum contra Salomonem propter numerum vxorum, & concubinarum, ſed dicitur, ꝙ nũc apparet, quòd procedit, quia in Roboam fuit illud poſitum ex cauſa. ſ. ad oſtendendum, ꝙ Abiam filium ſuum, quem genuerat ex Maacha volebat facere regem, & dicitur, ꝙ fecit hoc, qa amabat Maacham ſuper omnes vxores, & concubinas: nã vxores decem, & octo habuit, & concubinas ſexaginta, & ſic non ponitur ille numerus in accuſationem libidinis, ſed in cauſam conſtitutionis in regem, cũ non adiiciantur ibi aliqua verba, quæ ſonent redargutionem, & tamen poſito numero cõcubinarum, & vxorum Salomonis dicitur, & auerterunt mulieres cor eius, ergo apparet manifeſtè, ꝙ ad ſuam accuſationẽ ponitur ille numerus: potiſsimè cum nulla alia cauſa ſibi appareat, nec colligaĩ ex litera, propter quam ponatur numerus vxorum, & concubinarum.

Quarto quantum ad principale oſtenditur peccaſſe Salomon in multitudine iſtarum mulierum, quia oſtenditur locum habuiſſe in eo legem, Deuter. 17. c. nam ibi dicitur, quòd non habebit rex vxores plurimas, quæ alliciant cor eius, & tamẽ mulieres Salomonis fuerunt multæ, & immutauerunt cor eius, ideo vt oſtendatur peccaſſe cõtra illam legem, dicitur quòd fuerunt ei ſeptingentæ vxores, & trecentæ concubi-

A næ, & auerterunt mulieres cor eius, ac ſi dicat non eſt mirum, ꝙ auerterent a Deo cor eius, qa accepit mille mulieres, & Deꝰ dixerat, ꝙ nõ acciperet rex mulieres plurimas, & ita ſi in malum illud inciderit non eſt excuſabilis, quia lex hoc prohibuerat, & non ſeruauit illam. Quinto peccauit accipiendo mulieres vetitas: nã etiam ſi duas tantum accepiſſet, aut vnicam vxorem peccaret, quia Deus vetuerat accipi de quibuſdam gẽtibus vxores. Exo. 34. & Deuteronom. 7. cap. & de illis ipſe accepit multas, infra lib. 3. c. 11. ſ. Rex Salomon amauit mulieres alienigenas multas: filiã quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & Idumęas, & Sydonias, & Hethęas, de gentibus ſuper quibus dixit dominus filiis Iſrael, non ingrediemini ad eas, ne-
B que de illis ingredientur ad veſtras: certiſſime enim auertent corda veſtra, vt ſequamini Deos earũ, & hoc grauius peccatum erat, & periculoſius, quam accipere plurimas, dum tamen de gente Iudęorum.

Sexto patet, quòd peccauit Salomon, quia accepit multitudinem vxorum non ad prolem, ſed libidinem explendam, vel potius irritandam, & hoc de ſe peccatum eſt: nam & ſi multitudinem iſtam accepiſſet ſolo deſiderio multiplicãdi prolem eſſet aliquo modo excuſabilis Salomon, ſed ad libidinem accepit, quod colligitur lib. 3. infra 11. cap. ſcilicet. Rex Salomon amauit mulieres alienigenas multas. Et poſtea dicitur: His itaque copulatus eſt Salomon amore ardentiſsimo: iſte ardentiſsimus amor ſignat immoderatam li-
C bidinem. Et confirmatur hoc, quòd ad ſolam libidinem egerit, quia dicitur Eccleſiaſtes cap. 2. ex perſona Salomonis, neque prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur, ſed nulla poteſt eſſe maior intemperantia, & lubricitas vitiorum, q̃ non prohibere aliquid cordi: iõ peccabat per immoderatã libidinẽ.

Septimo apparet, quia de hoc arguitur Eccle. 47. c. vbi poſitis quibuſdam laudibus Salomonis ſubdũtur increpationes in eum. ſ. poteſtatem habuiſti in corpore tuo, & dediſti in gloria tua maculam, & prophanaſti ſemen tuum. ꝙ aũt dr̃ poteſtatem habuiſti in corpore tuo intelligitur, ꝙ tradidit ſe omnibus libidinibꝰ dando deſideriis corporis ſui executionem.

Octauo apparet peccatum Salomonis: nam coluit
D idola tractus amore mulierum, & hoc erat peſſimum quod facere poterat: ſic dicitur infra lib. 3. 11. c. ſcilicet: Cumque iam eſſet ſenex deprauatum eſt per mulieres cor eius, vt ſequeretur Deos alienos: neque erat cor eius perfectum cum domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris ſui, ſed colebat Salomon Aſtarthẽ deam Sydoniorum, & Moloch idolum Ammonitarum.

Nono peccauit Salomon faciendo templa idolis vxorum ſuarum, & concubinarum, vt illę colerent ibi Deos ſuos, & poſuit iſta templa in monte Oliueti cõtra Ieruſalem, & hoc fuit valde malum. eod. c. ſ. Tunc ædificauit Salomon Fanum Chamos, idolo Moab in monte, qui eſt contra Ieruſalem, & Moloch filiorum
E Ammon, atque in hunc modum fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabant diis ſuis. iſtud fuit nociuum valde, quia non ſolum peccauit Salomon faciendo, & vxores ſuæ adorando, ſed etiam erant iſta templa Iſraelitis in ſcandala: nam incitabantur ad colendum idola videntes ibi templa idolorum, & ſcientes ea ibi coli, & ita offendebant Deum: propter quod mons ille, in quo colebantur idola, vocabatur mons offenſionis, & manſerunt ſemper templa illa, vſque ad tempus regis Ioſiæ, qui templa illa ſubuertit, lib. 4. infra 23. c. ſ. excelſa quoque, quæ erant in Ieruſalem ad dexteram partẽ mõtis offenſionis, q̃ ędificauerat Salomõ rex Iſrael Aſtaroth idolo Sydoniorum, & Chamos offenſioni Moab, & Melchõ filiorum Ammõ polluit rex & contriuit, ſtatuas,

ſtatuas.& ſuccidit lucos. Et ideo non eſt dicendũ de Salomone,ſicut de Abrahã,quia Abrahã fuit vir ſanctus, & oportet excuſari eum a fornicatione, ideo dicimus,ꝙ hñdo concubinas,non peccauit,Salomõ aũt in multis peccauit,ideo ẽt ſi dicamus, ꝙ habendo cõcubinas peccauerit,non eſt inconueniens, quia viros malos non oportet circa aliquid excuſari.

Quomodo Salomon habendo tot concubinas peccauit. Quæſt. CCXXVII.

ALITER poteſt dici,ꝙ Salomõ,licet in multis peccauerit, tñ in habendo concubinas non peccauit,quia iſtud erat licitum, & in G eo non peccaret,ſicut neq; peccaret habendo vxorem. Niſi peccaret per accidens,& hoc poterat fieri multis modis. Primo pp pluralitatem,nã erat de iſtis concubinis,ſicut de vxoribus: nam hr̃e vxorẽ, & vxores tunc licitum erat: tamen hr̃e vxores plurimas erat illicitum. Deute.17.c. ita habere concubinã. vel concubinas erat licitum: hr̃e aũt plurimas concubinas eſſet illicitum,cum eſſet eadem ratio, q̃ de vxoribus,vt ſupra dictũ eſt. Secundo,quia acciperet multas de his,de alienigenis.i.Chananæis,Hethæis,Amorrhęis, & aliis gentibus, de quibus vetuit mulieres accipere. Exod.34.c.& Deuteron.7. & ideo erat accipere concubinas de illis gentibus, quia ratio legis habe- H bat ibi locum.ſ. Ne auerterent corda virorum a Deo, & tñ ita auerterent concubinæ corda virorum, ſicut vxores. Tertio,quia copularetur his ardẽtiſſimo amore,& ſicut hoc erat increpabile in vxore,eſſet increpabile in concubina,ſed pro crimine ponitur, infra li.3. 11.cap.in Salomone,tam reſpectu vxorum,quàm cõcubinarum,ꝙ copulatus fuerit eis ardentiſſimo amore,nam & in vxore propria hoc inuenitur, quia amator ardentior in propria vxore adulter eſt.32. q.4.cap. origo,& tñ amauit tam vxores,quàm concubinas ardenter:ergo peccaret in concubinis.

Amator ardentior in propria vxore adulter eſt.

Quarto, quia propter eas derelinqueret Deum colens Deos ipſarum:nam licet hoc nõ ponatur de vxoribus,infra lib.3.c.11. poteſt tamen de concubinis accipi,quia etiam concubinæ ſunt vxores: ſimiliter quia I hoc faciebat Salomon, quia diligebat valde iſtas mulieres,& non nolens eas contriſtare faciebat,quod illę petebant,& tamen ardẽtiſsimo amore copulatus fuit Salomon ad concubinas. eod. c.ergo pro concubinis aliquibus faceret templa,& coleret Deos earum.

Quinto poterat peccare circa concubinas accipiẽdo aliquas, quæ eſſent verè concubinæ.i.non vxores, ſed fornicariæ, quod aliquo modo videtur colligi ex eo,quod dicitur Can.6.c.ſexaginta ſunt reginę, octoginta concubinæ, adoleſcentularum non eſt numerus,& ita ponuntur ibi tres ſtatus.ſ.reginarum,concubinarum,adoleſcentularum.reginæ ſunt vxores,quia infra lib.3.c.11.dicĩt fueruntq; Salomoni ſeptingentæ vxores, quaſi reginæ. concubinę ſunt in alio ſtatu: in tertio ſtatu ſunt adoleſcentulæ. Nam non poteſt ſta- K tus concubinarum,& adoleſcentularum eſſe idem,cũ ponatur numerus diuerſarum, quia de concubinis dicitur,quòd erant octoginta,de adoleſcentulis dicitur, quòd non erant in numero. Dicendum ergo ſatis videtur,quòd concubinæ eſſent illæ, quę erant vere vxores,& tamen quia non erant in ſtatu illo,neque honore vocabantur concubinæ,& non coniuges vt fuit ſupra dictum. Adoleſcentulæ autem eſſent illæ mulieres iuuenculæ, ad quas Salomon nullum fędus matrimonii haberet,neque cohabitarent ei, ſed interdum volebat aliquam, vel aliquas introducere ad ſe ad voluptates,& iſtę eſſent vere fornicariæ,quę poſſent vocari concubinę eo modo,quo nos vocamus nunc,ſed

In q. 216. & 217.

F de hoc dicetur etiam . libro tertio, capitulo vndecimo.

Argumentum tertium,quæſt.24.ſoluitur, oſtendendo an, & quomodo Dauid peccauerit ob concubinas. Quæſt. CCXXVIII.

AD tertiam rationem,cum dicebatur de Dauid, dicendum quòd Dauid habuit concubinas,tamen non peccauit. Et patet de illo, quia nunquam peccauit Dauid, niſi in occiſione Vriæ Hethęi, & fornicatione cum vxore eius: ſimiliter, & in numeratione populi, ſic dicitur infra G li.3.15.cap.ſcilicet eo, quòd feciſſet Dauid rectum in oculis domini,& non declinaſſet ab operibus, quę p̃ceperat ei cunctis diebus vitæ ſuę, excepto ſermone Vriæ Hethæi:ergo in concubinis,quas accepit nõ peccauit. Etiam quod iſtæ concubinæ Dauid erant vxores eius,ſicut de concubinis Abrahę, cum dicimus,ꝙ erant vxores eius, & tamẽ accipiendo vxorem nemo peccat, ergo neque accipiendo concubinam illo modo peccaret Dauid.

Item quia Dauid non acciperet vxores, aut concubinas plurimas,ſicut Salomon,neque acciperet eas de alienigenis,neque adhęreret eis ardentiſſimo amore, nam de nullo horum arguitur,ſicut Salomon.

H Quod vero concubinæ Dauid vocentur vxores, patet ſequenti lib.12.capitu.ſcilicet. Ecce ego ſuſcitabo malum ſuper te de domo tua,& tollam vxores in oculis tuis, & iſtud intelligitur de illis mulieribus Dauid, quas Abſalon filius eius cognouit carnaliter, & tamẽ illæ vocantur concubinæ, ſequenti lib.16.capitul. Ingreſſuſque eſt ad concubinas patris ſui coram vniuerſo Iſrael.

Quare concubinæ Dauid aliquando vocantur vxores aliquando concubinæ. Quæſt. CCXXIX.

SED aliquis dicet,quare concubinę Dauid alicubi vocantur vxores,& alicubi concubinæ. Dici poteſt vno modo, ſicut de cõcubinis Abrahę: quia hoc dixit ſcriptura,vt teſtaretur veritati:erãt I enim illę verę vxores, & erant verę concubinæ: quia per affectum coniugalem erant acceptę, erant coniuges,quia vero erant in ſtatu minores,quibuſdam aliis erant concubinæ, ideo vtrunque nomen habere debuerunt.

Secundo,& melius dicendum,ꝙ fuit hoc,vt verbũ conueniret loco, in quo dicitur, & rei de qua agitur. Nam ſequenti lib.12. ca. agitur de comminatione,& prænunciatione pęnę euenturę Dauid. Nam Dauid peccauerat in duobus circa Vriam Hethęum. Primo fornicando cum vxore eius.Secundo faciendo ipſum occidi, voluit Deus pro his duobus dare pęnã Dauid conſimilem.ſ.adulterium pro adulterio,homicidium pro homicidio: adulterium fuit,ꝙ Abſalon filius Da- K uid cognouit mulieres patris ſui:homicidium fuit,qa ipſe Abſalon occidit Ammon primogenitum Dauid ſequenti lib.13.capitu.Circa iſta duo voluit Deus fieri prænunciationem Dauid per prophetam Nathan, & ad hoc, ꝙ Dauid valde affligeretur in expectatione malorum,voluit Deus,ꝙ prænunciarentur quodammodo cõfuſo, & generali: ita vt poſſet res deterior timeri,quam ventura erat. Nam ſi illud malum ſolum, qđ venturum erat prædiceretur, æquanimius illud ferret Dauid. Nõ expediebat autem ſic fieri,ſed quòd iſtud malum putaretur valde malũ, quia tota pœna Dauid erat in iſta ſuſpenſione cordis pro expectatione magnorũ malorũ,& ſi p̃nunciarent ei iſta mala,vt parua, vel minora,eẽt minor ſuſpẽſio cordis Dauid, & min⁹

affige-

affligeretur in illa expectatione, & ideo ſeruata veritate prænunciationis propheticę, debuit deſignari malum iſtud futurum grauius, quod deſignari poterat.

Et patet hoc primo, quia iſtud dat Deus alicui in pęnam ſi ſit in timore, etiam ſi malum ei non eueniat, & quandiu ſic manet iſte timor, affligit eum valde Leuit.26.c. Et qui de vobis remanſerint dabo pauorẽ in cordibus eorũ in regionibus hoſtium, terrebit eos ſonitus folii volantis, & ita fugient quaſi gladium, cadent nullo ſequente, & corruent ſinguli ſuper fratres ſuos, quaſi bella fugientes. Et adhuc iſtud magis apparet Deuter.28.c. vbi idem timor in pęnam peccati, & maledictionis imponitur. ſ. Dabit tibi dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam męrore conſumptam, & erit vita tua, quaſi pendens ante te: timebis nocte, & die. & non credes vitæ tuę: mane dices, quis det mihi veſperum, & veſpere quis det mihi mane propter cordis tui formidinem, qua terreberis propter ea, quæ videbis oculis tuis.

Timor, & ſuſpẽſio in die iudicii erit grauiſſima pęna.

Secundo patet, quia talis timor, & ſuſpenſio cordis erit pęna quædam eorum, qui erunt ante iudiciũ, ſicut dr̃ Luc.21.c. erunt ſigna in Sole, & Luna, & Stellis, & in terra preſſura gentium, prę confuſione ſonitus maris, & fluctuum areſcentibus hominibus præ timore, & expectatione, q̃ ſuperueniet vniuerſo orbi, & ita tantus timor erit in hominibus, ꝙ areſcẽt. i. deſiccabuntur, & hoc non erit propter mala, quę tunc patientur, ſed propter mala, quę expectabunt, & ita quanto fuerit grauiorum malorum expectatio, tanto erit durior pęna eorũ, quibus eſt talis expectatio: ideo ſi Deus volebat duram pęnam inferre Dauid pro peccato, quod commiſerat, debebat ei ſignificare grauia mala euentura, & quanto aſperior poſſet haberi expectatio tanto eſſet conuenientius, ſeruata tñ veritate prænunciationis. ſ. vt expreſſe pręnũciaret aliquid, qđ non euenturũ eſſet. Tertio patet, quia quędã iſtorum, q̃ prænunciabant̃ Dauid per Deũ, nunq̃ viſurus erat Dauid, ſicut illud gladius non recedet de domo tua, vſque in ſempiternum: ſeq. lib. 12.c. Nam ipſe nõ erat ſemper futurus viuẽs, ideo vt haberet, de quo torqueri poſſet per cogitationem, in quo per præſentiã non poſſet affligi dixit ei de futuris: ſic autem erat de quibuſdam aliis, quæ actualiter paſſurus eſſet Dauid, & tñ vt non ſolum tunc affligeretur, qñ illa pateretur, ſed ẽt qñ ventura cogitaret, debuit ei prænunciare mala ſua, & quia ex prænunciatione inferebatur pœna, q̃ erat per cogitationem in expectatione malorum futurorum, & tanta eſſet pœna, quanta malorum pręnunciatio, debuerunt ſignificari mala futura magna: & ita fecit Deus in vtraque pęna p̃nũciata. Nam pręnunciauit ei homicidium pro homicidio dicẽs: Vriã Hethęum percuſſiſti gladio, & interfeciſti eũ gladio filiorum Ammon, quamobrẽ nõ recedet gladius de domo tua, vſque in ſempiternũ: hoc quidem verum fuit, quia quandiu durauit regni continuatio in filiis Dauid, vſque ad tranſmigrationem Babylonis ſemꝑ fuerunt aliquæ interfectiones Regum, & ſeminis Regii, vt patet ex toto proceſſu trium vltimorũ librorũ Regum, & tñ Dauid non vidit, niſi occiſionẽ duorũ filiorum ſuorũ: nam Abſalon filius eius occidit Ammon fratrem ſuũ primogenitũ Dauid lib. ſeq. 13.c. & Abſalon filius Dauid occiſus eſt per Ioab. ſeq. li. 18.c. ſi aũt prędixiſſet Dauid omnes reges, & poſteros ſuos qui gladio perituri erant, fortè non tam durè affligeretur Dauid ſciens determinatè quantitatem mali, cũ autem dixit ei in generali, & confuſo non recedet gladius de domo tua vſque in ſempiternum: poterat cogitare valde maius malum futurum, & quòd fortè de filiis eius nullus maneret, aut pauci, & ita multo grauius affligeretur.

Pœna data Dauid pro adulterio. *Quæſt. CCXXX.*

SIc autem fuit quantum ad pœnam adulterii, nam prænunciauit Deus adulterium in domo Dauid, & erat iſtud valde conueniens ſecundũ modum, quo Deus infligit pœnas: nam infert eas diuerſimodè, & in omnibus illis rebus, in quibus homines triſtari poſſunt: & quia valde viri triſtantur, quòd alii cognoſcant vxores ſuas, poſuit Deus iſtam, vt vnam de pœnis pro tranſgreſſoribus legis. Deuteronom. 28. cap. ſcilicet vxorem accipias, & alius dormiat cum ea. Et ſi hoc poteſt conuenire in pęnã aliorum delictorum, ſpecialius tamen conuenit quãtum ad illos, qui deliquerunt cognoſcendo alienas vxores, B vt in eo puniantur, in quo deliquerunt, de Dauid autẽ ſic erat, quia alienam vxorem acceperat, atque cognouerat, ideo alius debuit cognoſcere ſuam vxorem. Et voluit Deus grauius fieri, quam fecerat Dauid. Primo quia Dauid acceperat vnicam mulierem: Deus voluit quòd acciperentur plures vxores eius. Secundo, quia Dauid occultè fornicatus eſt: Deus voluit, quòd publicè toto populo non ſolum ſciente, ſed etiam vidente cognoſcerentur ab alio vxores Dauid, & ita ei pręnunciauit, vt patet ſequenti lib. 12. ca. ſcilicet eo, quòd deſpexeris me, & tuleris vxorem Vriæ Hethæi, vt eſſet vxor tua, ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum eis in oculis Solis huius: tu C enim feciſti abſconditè, ego vero faciam iſtud verbũ in conſpectu omnis Iſrael, & in cõſpectu Solis huius.

Et adhuc tertium malum ibi additum eſt, ſcilicet, quia Dauid alienus exiſtens acceperat domum Vriæ Hethæi, quæ ad ipſum in nullo pertinebat: Deus autem fecit, quòd homo de cognatione Dauid, ſcilicet filius eius cognoſceret vxóres eius, & hoc minus tolerabile erat, quam ſi inferretur ab hoſte, vel ab aliquo non pertinente ad eum, ſicut dicitur Pſal. 54. Si inimicus meus maledixiſſet mihi ſuſtinuiſſem vtique: tu vero homo vnanimis dux meus, & notus meus: Deus autem omnia iſta tam acerba prędixit Dauid, vt valde affligeretur, & fuit modus conueniens, nam dixit vxores, & nõ expreſsit numerum, vt ſic grauiora mala D poſſet timere Dauid, fortaſſis enim putaret, ꝙ oẽs vxores ſuæ accipiendę erant, cum dixiſſet abſolutè Deus tollam vxores tuas.

Etiam non tacuit publicationem infamiæ Dauid: nam dixit, ꝙ fieret hoc coram toto populo, & adhuc ex verbis illis poterat colligi deterius facturum, quã factum eſt, quia dictum fuit: tu enim feciſti abſconditè, ego vero faciam verbum iſtud in conſpectu oĩs Iſrael, & in conſpectu ſolis huius: ſatis enim erat dici, ꝙ fieret in conſpectu plebis, ſed & dictum eſt, ꝙ fieret in conſpectu, vt maior diuulgatio manifeſtetur, & ſignificetur, ꝙ per diem futurum erat, & non per noctem, vt apertius videri poſſet. Et quia poterant accipi E vxores Dauid ab alio, & fortè neſciretur an cognoſcerentur ab illo, & licet hoc præſumi potius, quam contrarium deberet, tamen non eſſet omnino certũ, voluit Deus ad maiorem infamiam Dauid facere, ꝙ etiã vidente toto populo cognoſcerentur. Etiam, quia dato, ꝙ notum eſſet illas cognitas fuiſſe non tanta infamia eſſet, neque dimidium eius, q̃ ꝙ vidente populo iſtud fieret: ideo voluit Deus ſic fieri. Et non ſolũ hoc ſignificauit Deus, ſed etiam, ꝙ ipſe Dauid videret, cũ ait. Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis ſolis huius: vnde Dauid poterat ex hoc intelligere, quod ipſe futurus eſſet præſens, quando acciperentur vxores eius, & videret eas cognoſci ab alio, neque poſſet illas

F eruere, aut iniuriam vlciſci, non fuit autem ſic, quia Dauid non erat præſens, quando Abſalon illas cognouit ſequenti lib. 16. c. Sed dr̃ in oculis ſuis factum, quia ipſe illud ſciuit, & prohibere non potuit, ac ſi videret fieri. Nunc ergo dicendum eſt, ꝙ ex eadem cauſa dixit Deus de vxoribus, nam illę, quæ cognitæ fuerunt, concubinæ erant, & ſi Deus prenunciaret Dauid, ꝙ alius acciperet concubinas ſuas, & de vxoribus nihil diceret, minus affligeretur Dauid in expectatione mali, eo ꝙ minus malum eſſet tolli concubinas, quam vxores, cum cõcubinæ eſſent minoris ſtatus, & honoris apud

q. 116. 217. viros, vt ſupra oſtenſum eſt: vt igitur magis affligeretur, dixit vxores, cum verum eſſet, ꝙ illę eſſent vxores, & concubinæ. Alia ẽt cauſa eſt ad ſignandum maiorem vniuerſalitatẽ mali; nam ſi diceretur tollã concubinas tuas, non poſſet intelligi, niſi de concubinis, quia aliæ erant vxores, quę non erant concubinę, cũ autem diceretur tollam vxores, intelligi poterat vniuerſaliter, tam de vxoribus, quàm de concubinis, eo

q. 116. 217 ꝙ illę concubinæ erant vxores, vt ſupra dictũ eſt. Sed poſtea cum ſacra Scriptura narrauit rem geſtam expreſſit eam eo mõ, quo magis poterat excuſari infamia Dauid, ſeruata in veritate rei geſtę, & quia maior infamia erat, ꝙ eſſent vxores, quam concubinæ: dixit ꝙ erant concubinæ cum verum eſſet, quia illę erant tales, quę ſimul erant vxores, & concubinæ, & ſic vocantur poſtea ſemper, vt patet ſeq. lib. 16. c. ſ. ingreſſus eſt Abſalon ad concubinas patris ſui coram vniuerſo

Dubitatio. Iſrael, & idem patet eo. lib. 20. c. Sed dicetur quare poſtea non vocatæ fuerunt illę vxores, ſicut vocauerat eas Deus in prenunciatione.

Solutio. Dicendum ꝙ factum eſt, quia Deus ſic debuit dicere prenunciando ꝑꝑ cauſam ſupra poſitã, poſtea aũt, q retulit rem geſtam non habuit cãm eandem, quia illa relatio non erat in pęnam Dauid, cũ Dauid in hac re punitus fuerit dupliciter. Primo in expectatione rei añ euentum. Secundo qñ res euenit: poſtea vero non fuit aliqua pęna Dauid circa hoc nec eſſe poterat, & tñ illa ſcripta fuerant, poſtꝗ res euenerat, ideo nõ debuit ſcribi eo mõ, quo ad pęnã Dauid pertineret, ſed potius qualiter excuſaretẽ infamia Dauid ſeruata veritate rerũ, & ad hoc magis ꝯueniebat dici cõcubinas, ꝗ vxores, quia minor infamia erat cũ eſſent ꝯcubinę in minori ſtatu. Etiã magis hoc pertinebat ad veritatẽ rerũ. Nam quanto ponit̃ apertius veritas tanto eſt cõuenientior narratio, ſed dicendo vxores licet ꝯcubinę ſint vxores, dubium maneret, de quibus an de vxoribus maioris ſtatus, vel de vxoribus concubinis intelligeretur. Cum aũt dr̃ de cõcubinis, notum eſt, quòd non poteſt accipi de alijs vxoribus, & ita fuit iſte modus conuenientior.

An pena Dauid prenunciata fuerit in concubinis, an in vxoribus ab alijs cognoſcendis.
Quæſt. CCXXXI.

K SED aliqui dicũt, ꝙ aliud fuit cauſa huius mutationis: dicunt ꝙ Deus, quando ait: Tollam vxores tuas in oculis tuis, intellexit de veris vxoribus, & tamen poſtea motus precibus, & pœnitentia Dauid alleuiauit pęnã, & fecit, quòd non eſſent vxores, ſed concubinę. Etiam iſtud confirmant, quia aliud fuit in verbis Dei, quod mutatum eſt: dixit enim tollam vxores tuas in oculis tuis, & tamen non factũ eſt vidente Dauid, ſed abſente. Dicendum, quòd prędicta non ſunt vera. Primo quia iſti, qui hoc dicũt putant, quòd vxor, & concubina non ſint idem, ideo dicunt mutationem factam eſſe quaſi nõ fuerint vxores Dauid illę, quę cognitę ſunt ab Abſalone, ſed ſolũ concubinę, & tamen falſum eſt, quia tunc Dauid haberet concubinas, i. fornicarias eo modo, quo nunc accipimus: omnis aũt talis concubitus illicitus eſt, & ſic non poſſet excuſari Dauid a fornicatione cũ illis, quod eſt falſum, vt oſtenſum eſt.

Secundo, quia Abraham ſic fuit, ꝙ haberet Agar, & Ceturam, quas ſcriptura vocat vxores alicubi, & poſtea vocat concubinas, quia id, de quo agitur illud expoſcit, vt oſtendimus, & ita hic cum iſtę mulieres eſſent veræ vxores, & verę concubinæ, poterant vtroq; nomine vocari, & quia diuerſitas rei, de qua agebatur id exigit actum eſt, vt alicubi vxores, alicubi concubinę vocarentur.

G Tertio patet, quia ſi Deus flexus pęnitentia, & precibus Dauid mutaſſet malum, quod prenunciauerat, faceret de hoc ſcriptura mentionem, ſicut de Niniuitis. Prædixit enim, ꝙ poſt quadraginta dies ſubuerteretur Niniue: Ionę 4. c. & poſtea ſignatur. eo. c. quòd Deus non fecit, quod prenunciauerat, cum dicitur, & vidit Deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala, & miſertus fuit ſuper malitiam, quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit, & tamen hic non fit mentio, ꝙ Deus ceſſauerit a prænunciatione, vel alleuiauerit aliquid: ergo non eſt aſſerendum. Et adhuc iſtud apertius patet, quia vbi ponitur iſta comminatio ſequenti lib. 12. c. dixit Dauid ad Nathã, peccaui domino. Dixit Nathã ad Dauid: dominus quoque tranſtulit peccatum tuum: non morieris. Et ſic ſignificat̃,

H ꝙ Deus non fuerit in aliquo flexus, niſi ꝙ non occideret Dauid: nam inquantum dixerat Nathã ad Dauid. Non recedet gladius de domo tua: poterat intelligi, ꝙ ipſe Dauid moreretur, & poſtea peccatum ſuum extẽderetur quantum ad pęnam in poſteros ſuos, & quantum ad ſe Deus mutauit ſententiam ſuam Dauid, qđ ſignificatur cum dr̃: Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum, non morieris, & ita intelligitur, ꝙ quantum ad aliquid aliud non fuit mutata, nec alleuiata pęna prenunciata Dauid: ideo ſi de vxoribus Deus intellexit, prenunciando in vxoribus completum eſt.

Quarto patet, & principalius, quia iſtę, quæ cognitę fuerunt ab Abſalone, & vocantur concubinæ, erant vxores: nam nulla fęmina vocatur vidua, niſi per mortem viri aut per ſeparationem, vt ſi repudietur, forni-

I caria aũt, vel meretrix non vocatur vidua, & ſi fornicator ab ea recedat. Nam cum nullo vinculo teneat̃ illi aſsignata recedente illo poteſt accipere alium, & ita non erit vidua, & tñ de iſtis mulieribus Dauid dr̃, ꝙ fuerunt viduæ, quando Dauid ſeparauit eas a ſe, ergo erant vxores. patet hoc, quia ſequenti lib. 20. c. dicitur cumque veniſſet rex in domum ſuam in Ieruſalẽ tulit mulieres decem concubinas ſuas, quas reliquerat ad cuſtodiendam domum, & tradidit eas in cuſtodiam: alimenta eis prębens, & nõ eſt ingreſſus ad eas ſed erant clauſæ, vſque ad diem mortis ſuæ in viduitate viuentes.

Abſalon an cognouerit concubinas, vel vxores Dauid.
Quæſt. CCXXXII.

ALII autem dicunt, ꝙ ſacra Scriptura dicit, ꝙ Abſalon cognouit cõcubinas Dauid, & non dixit vxores, vt oſtenderet, ꝙ nulla pęna, aut infamia veniebat ex hoc Dauid.

Sed dicendum, quòd non ſtat. Primo, quia etiam ſi dicantur concubinæ, erant verę vxores, ſed cognita vxore ab alio eſt infamia viro, ergo erat hic infamia Dauid.

Secundo, quia Abſalon fecit hoc de conſilio Achitophel, cuius conſilium in diebus illis erat, ſicut conſilium angeli, vel quaſi ſiquis conſuleret dominum ſequenti li. 16. cap. & tamen ille ſciens iſtas mulieres

con-

concubinas Dauid iuſſit, ꝙ Abſalon cognoſceret eas, vt per hoc offenderet valde Dauid, & putaretur non poſſe reconciliari: ſi grauius offenſa valde eſſet illata patri a filio, pro qua putaretur, nunquam poſſe reconciliari, ergo ſic credebatur valde magna infamia Dauid, ꝙ cognoſcerentur illæ concubinę eius, ſic patet. eo. c. Dixit Abſalon ad Achitophel mitte conſilium, quid agere debeamus, & ait Achitophel ad Abſalon ingredere ad concubinas patris tui, quas dimiſit ad cuſtodiendum domum, & cum audierit omnis Iſrael, ꝙ fędaueris patrem tuum, roborētur tecum manus eorum. Sed dicendum, ꝙ licet eſſet infamia magna, & pęna Dauid, ꝙ ɔcubinæ iſtę ſuę cognoſcerentur ab Abſalone multo grauior pęna eēt, ſi cognouiſſet vxores illas, quæ non erant concubinæ, & hoc eſt, q̃a maioris ſtatus, & honoris erant, quam vxores, quæ vocabantur concubinæ. Etiā Dauid minus diligebat iſtas quam vxores, quod patet, quia maiori periculo exponebat eas, nam quando receſſit de Iſrael fugiens tulit ſecum omnia, quæ potuit de domo ſua. ſ. filios vxores & reliqua, quæ potuit: ad cuſtodiendam autem domū reliquit decem cōcubinas, ergo minus iſtas diligebat, nam ſciebat venturum Abſalonem in Ieruſalem, & iſtas pati poſſe aliquid moleſtiæ, ſed neque cogitare potuit, ꝙ aliquid tale euenturum eſſet, quia neq; ſuſpicabile eſſet, ꝙ filius vellet hoc genus ignominię inferre patri ſuo: ſed quia vxores, aut filios non reliquit ad cuſtodiam domus, & reliquit concubinas apparet, ꝙ minus curauit de malo illarum, quam vxorum, & ita minor infamia, & pęna erat cum cognoſcerētur iſtæ ɔcubinæ, quam ſi cognoſcerentur vxores non ɔcubinæ. Quod vero Dauid reliquerit iſtas ad cuſtodiendā domum, patet ſequenti lib. 16. c. & vtrobique vocantur concubinæ, ſed Dauid poſtea nunquam cognouit eas, ſed fecit manere clauſas, & in viduitate, vſque ad diem mortis earum e. li. 20. c. ꝙ vero faceret eas manere ſeparatas, ita vt ipſe non cognoſceret eas, videbatur eſſe propter quandam contractam affinitatem: filius enim cognouerat illas, non ergo debebat iam ipſe cognoſcere: nam vetitum erat de lege Dei, ꝙ pater & filius eandem mulierem cognoſcerent etiam fornicari, iuxta illud, pater & filius ibant ad puellā, & violabant nomen ſanctum meum.

Secundo propter earum abiectionem, cum. n. mulieres illę coram toto populo cognitę eſſent, erant valde abiectę, & contemptibiles reputatę, ideo ēt ſi filius ſuus non cognouiſſet eas, ſed aliquis alius, non tangeret eas poſtea Dauid, quia ſędum hoc iudicaretur, & tactus earum immundus: ſed fecit Dauid, ꝙ manerēt clauſæ, vſque ad mortem earum in viduitate. ſ. erant eius vxores, ideo non debebat eis dari licentia, vt ab alio cognoſcerentur, & quia cum Dauid nō eſſet eas cogniturus, forte illę vellēt cōmiſceri aliis viris, ideo vt non eſſet locus ad hoc, fecit eas Dauid clauſas manere diligenter obſeruatas prębens eis alimenta, quia vxores ſuæ erant, & ipſę non peccauerant, ſed vis eis illata fuerat.

Quartum exemplum de Leuita concubinam habente in quæſtione 24. adductum remouetur.
Quæſt. CCXXXIII.

AD vltimam rōnem eſt nunc reſpondendū factam. ſ. 24. c. de Leuita, qui habuit concubinā. Dici poſſet vno modo, ꝙ ſi nihil aliud eſſet ɔcedere poſſemus Leuitā illum peccaſſe habendo ɔcubinam, & ꝙ ſit illicita ɔcubina, q̃a non tenemur excuſare Leuitam illum, quia non conſtat eſſe virum ſanctum. Secūdo poteſt dici, & melius ꝙ Leuita ille non peccauit, quia mulier illa erat vxor

A Leuitæ, nam eo. c. 19. Iudi. vocatur vxor, & cōcubina: & quia vxor erat, peccatum non erat eam hr̄e, ſed hēt vtrunque nomē, quia erat vxor fortè indotata, aut de minori ſtatu, quam Leuita, tales autem accipiebātur affectu coniugali, & ita erant vxores, tn̄ non eleuabantur ad honorem legitimarum vxorum. Sed aliquis dicet, ꝙ hoc erat qn̄ aliquis vxorem habens, aut vxores, accipiebat alias mulieres, quia tales non eleuabantur ad honorem priorum, & ita non vocabantur principaliter vxores, ſed concubinæ, & tamen nunc erat vnica, quam acceperat Leuita, ideo ſi eſſet vxor eſſet verè vxor, & non concubina, & tamen vocatur concubina, ideo non erat vxor.

Dicendum ꝙ iſtud non ſtat, nam ſcriptura vocat
B eam vxorem, ergo erat verè vxor, & patet quia Iudi. 19. c. dr̄: fuit quidem vir Leuites habitans in latere mōtis Ephraim, qui accepit vxorem de Bethlehē Iuda, & poſtea dr̄, ꝙ nata receſſit ab eo ſecutuſque eſt eam vir ſuus, & tn̄ vir maritus eſt, potiſsime, quia additur ſuus. Etiam dr̄. eo. c. quod cum audiſſet ſocer eius, & ita vxor erat, quia alias pater eius non eſſet ſocer viri. Etiam additur: Manſitq; ſocer in domo ſoceri ſui tribus diebus. Etiam dr̄ dixit pater puellę ad generū ſuū. Omnia iſta ſignificant matrimonium.

Ad rationem in contrarium dicendum, ꝙ non eſt verum, nam ſiquis haberet vxorem vnam, aut plures poterat illo tempore accipere vxorem, quæ eſſet concubina. Primo patet p̱ Abraham: nam mortua Sara, & *Ad rōnem in contrarium eiuſdē quęſt.*
C excluſa a ſe Agar manebat Abraham ſine muliere, & tunc accepit Ceturam in vxorem, Gen. 25. c. & illa tn̄ fuit concubina. eod. c. ſed certum eſt, ꝙ nullam aliam mulierem tunc habebat Abraham, nam Agar ancillam expulerat de domo viuente Sara, & iubēte Deo. Gen. 21. c. Sara deinde mortua eſt. Gen. 23. c. & poſtea accepit Abraham Ceturam. Gene. 25. c. & ſic quando illam accepit nullam mulierem habebat, tamen illa fuit vxor, & concubina. eo. c. ita ergo Leuita vnā ſolā habens poterat illam habere in vxorem, & ɔcubinā. Secundo patet, quia ſic etiam erat in nouo teſtō, nam vnam tm̄ mulierem licet cuilibet habere, & tn̄ illa p̄t eſſe vxor, vel concubina. 34. diſt. c. is qui, & c. chriſtiano. ſ. is qui vxorem non habet, & pro vxore hēt ɔcubi
D nam a cōione non repellatur, tantum vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ ſit commixtione cōtentus, ergo ita de Leuita eſſe poterat.

Quare vxor Leuitæ fuit vocata vxor deinde concubina.
Quæſt. CCXXXIIII.

SEd dicetur, quare ergo ſcriptura vocauit illā vxorem, & poſtea concubinam? Dici pōt vno modo, ꝙ factum eſt ad oſtendendum veritatē rei: cum enim iſta eſſet vere vxor, atque cōcubina, vtroque modo potuit nominari, & conuenientius fuit nominari, quam vno tantum nomine, per qđ
E non pateret veritas rei.

Secundo fuit hoc & pręcipuè, quia locus diuerſus exigit diuerſum nomen, nam Iudic. 19. ca. a principio uocatur illa vxor ad oſtendendum, ꝙ Leuita non erat fornicator, etiam quia ibi dicitur qūo illa receſsit ab eo, & ille volens ei reconciliari, venit ad domum patris puellę, quod tn̄ non eſſet ita credibile fieri, ſi illa eſſet concubina. i. fornicaria, ſicut ſi eſſet vxor, ideo dictum eſt, ꝙ erat vxor, vt appareret manifeſtior cauſa eius, quod dicebatur.

Sed poſtea vocata eſt concubina eius ad alleuiandum infamiam, & ad inducendum viros Gabaa in liberationem viri Leuitę, nā viri Gabaa abuſi ſunt muliere illam eam inexplebili libidine vexantes, quouſque eam occiderunt: erat autem hoc ad infamiam

viri ſui, & maior infamia erat, ſi eſſet vxor abſolute, q̃ ſi eſſet de vxoribus concubinis, ideo dictum eſt, ꝙ fuit concubina. ſ. quod cernens homo eduxit ad eos concubinam ſuam, & eis tradidit illudendam. Aliqui aũt dicunt, ꝙ iſta mulier erat verè vxor, & non concubina: tamen vocatur concubina, non quaſi ſcriptura Sacra hoc aſſerat, ſed quia refert dictum illius viri, q̃ Leuitam hoſpitio receperat, nam ille dixit habeo filiam virginem, & hic homo habet concubinam, educam eas ad vos, vt humilieris eas. Dicendum ꝙ nõ eſt hoc verum, quia tunc ſolum vocaretur concubina, vbi referuntur verba hoĩs illius, & non alibi, & tamen etiã poſtea vbi ſacra Scriptura de ſeipſa loquitur vocat cõcubina. ſ. ꝙ cernens hõ eduxit ad eos concubinã ſuã, & tradidit eis illudendam, etiam dr̃ mane facto ſurrexit, & aperuit oſtium, vt cęptam expleret viam, & ecce concubina eius iacebat ante oſtium, & ita non eſt hoc verum. Sed obiicietur, ꝙ nec etiã cauſa ſupra poſita ſit vera. Nam fieret ad alleuiandam infamiam Leuitæ, poſtquam ſemel incipit vocari concubina ſemper ſic vocaretur, & tamẽ poſtea rurſus vocatur vxor Iudic. 20. ca. ſ. veni in Gabaa Beniamin cũ vxore mea, & ecce homines ciuitatis illius circundederunt nocte domum, in qua manebam volentes me occidere, & vxorem meam incredibili libidinis furore vexantes, denique mortua eſt. Dicendum ꝙ Scriptura ſacra vocat mulierem illam aliquando vxorem, aliquando cõcubinam, ſicut expedit iuxta conuenientiam ad rem, de qua agitur. Vocauit autem a principio narrationis eam vxorem, vt oſtenderet legitimam copulam Leuitæ cum illa. Deinde autem vocauit eam concubinã in medio narrationis, & hoc fuit propter duo. Primo & principalius, quia vir, qui receperat Leuitam hoſpitio, ſic eam vocare voluit, dicens: habeo filiam virginem, & hic homo habet concubinam educam eas ad vos, & quia ſcriptura debuit referre verba illius, nominauit concubinam. Ratio autem quare ille homo voluit eam vocare cõcubinam potius quam vxorẽ fuit, vt inclinaret facilius viros Gabaa ad intentionẽ ſuam, volebat enim auertere eos a deſiderio abutendi viro quem petierant, & loco eius volebat dare duas mulieres, vnam filiam ſuam, & aliam mulierem Leuitæ, & vt illas acciperẽt dimiſſo viro dixit, quòd erat filia ſua virgo, id eſt nulli alligata, ſcilicet ꝙ non erat vxor alicuius, quia ſi eſſet vxor, fortè accipere nollent fugiẽtes adulterium cum non fugerẽt vitium Sodomiticum, ſimiliter dixit de alia, quòd concubina Leuitę erat, & non vxor quaſi non peccarent contra matrimonium, vel non ita grauiter, ſicut cognoſcẽdo vxorẽ alicuius. Secundo fuit ad aliqualiter excuſandum, vel euitãdũ infamiam Leuitæ dicendo, ꝙ erat cõcubina, ſic enim fuit de Dauid, vt iam dictum eſt, nam fuerunt mulieres eius cognitæ per Abſalonem vocatę vxores, ſed poſtea fuerunt vocatę concubinæ, vt alleuiaretur infamia Dauid.

Quod vero poſtea mulier Leuitæ fuerit vocata vxor, fuit quia locus id exigebat: nam cętera pertinent ad oſtenſionem iniuriæ factę Leuitæ occidendo mulierem ſuam libidine, erat tamen valde maior iniuria ſi eſſet vxor quam ſi eſſet concubina, ideo debuit vocari vxor, & ita dicitur Iudic. 19. ca. reuerſuſque in domum ſuam arripuit gladium, & cadauer vxoris cum oſſibus ſuis in duodecim partes concidens: erat enim iſtud ad ſignificandum toti Iſrael magnam iniuriam ſibi factam, & tamen maior erat in vxore, ideo dixit, quòd concidit cadauer vxoris. Et poſtea etiam in narratione, quam fecit Leuita coram toto Iſrael congregato in Maſphat, dixit, veni in Gabaa Beniamin, cum vxore mea. Et poſtea ait circundederunt domum me volentes occidere, & vxorem meam incredibili libidinis furore vexantes, tandem mortua eſt. Et ita generaliter dicendum eſt, ꝙ quandocunque eadem mulier in ſcriptura vocatur vxor, & concubina, eſt verè vxor accepta per affectum coniugalem, & tamen non habet totum ius, aut honorem, ꝙ vxor abſolutè dicta habere poteſt, & vocatur alicubi vxor alicubi concubina, quia locus, & res, de qua agitur, nomina iſta diuerſa exigunt.

Opin. aliquorum. — *Obiectio tollitur.* — *Concluſio omniũ ſupradictorum.*

An rex poſſit licitè accipere filias ſubditorum in focarias, paniſicas, & vnguentarias ſuas. Et quid hic intelligatur proprie per focarias. Quæſt. CCXXXV.

NVNC autem ex prędictis clarius patet ſolutio eius, quod petebatur ſupra quæſt. 24. ſcilicet an liceret regibus accipere concubinas. Et dicendum, quòd aut accipitur concubina pro illa, quę ad ſolum concubitum accipitur, & nullo affectu coniugali, ſed fornicario retinetur, tales vocamus nunc concubinas. Aut pro illa, quę affectu coniugali accipitur: ideo tamen omnes conditiones habet, quas lex requirit ad hoc, ꝙ vxor dicatur, & ideo lex illam nominat concubinam. 34. diſt. c. omnibus. §. concubina. Accipiendo primo modo, dicendum ꝙ nunquam fuit licitum regibus, aut aliis hominibus habere concubinas, quia illud eſt fornicari, & omnis fornicatio eſt contra legem naturę, ſed ſolus concubitus cõiugalis eſt licitus, vt Chriſtus dixit, qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam męchatus eſt in corde ſuo. Matth. 5. cap. & iſtud declarat Ambroſius lib. de Patriarchis, & habetur 32. quęſtio. 4. cap. nemo ſibi, & apertius dicit Auguſt. ſuper Exodum, & habetur 32. quæſt. 4. omnis męchia, vbi vult, ꝙ omnis actus carnalis eſt prohibitus a Deo per illud præceptum: Non męchaberis, pręter copulam viri, & vxoris. ſ. omnis illicitus, atque illorum membrorũ nõ legitimus vſus nomine męchię prohibitus dẽt intelligi. Accipiendo ſecundo mõ dicendum, ꝙ hr̃e cõcubinam fuit, & eſt ſemper licitum, quia illa concubina eſt vxor, ſed licitũ eſt hr̃e vxorem, ergo & licebit hr̃e concubinam, ſed tp̃e veteris teſtamenti, & prius licebat hr̃e multas concubinas, quia licebat habere ſimul plures vxores. Nũc vero poſt Chriſti prędicationem vnam tantum vxorem licet habere, ideo & vnicam concubinam. ſ. ꝙ ſit vnica mulier, ſiue illa ſit vxor, ſiue concubina. 34. diſt. c. is qui, & ca. chriſtiano. Et iſto modo maxime poteſt accipi illa litera. ſ. filias veſtras faciet ſibi focarias. i. concubinas, & dicuntur focarię a foco, quia ad eundem focum. i. in eadem domo habitant. Et non dixit Deus filias veſtras accipiet in vxores, ſed in focarias, id eſt concubinas, quia promptius erat accipi in concubinas, nam iſtud dicebatur in iugum, & pęnam totius populi, ſicut cętera, quę hic ponuntur, quę ad totum populum Iſrael extenduntur, & tamen rex non acciperet vxores de toto pp̃lo, ſed aliq̃, vel aliquas de excellẽtiſſimis, ſecus de cõcubina, nã in ꝯcubinam poterat accipi quęcunque mulier tã ancilla, q̃ liberta, & ingenua obſcuro loco nata, & inhoneſtæ vitæ, & de adulterio dãnata, vt patet. ff. de concubin. l. 1. & l. in concubinatu: ſic ẽt tp̃e Iudęorum fiebat, nam Abraham accepit Agar ancillam in ꝯcubinam. Gen. 16. & 25. c. Sic ergo rex acciperet de populo Iſrael concubinas, de quocunque ſtatu quantumcunque obſcuro, cum iſtę licet verę eſſent vxores, nõ eleuarentur ad honorem earum, q̃ erant verę vxores, & ſolum vocabant̃ vxores: nã illę erant reginę, ꝯcubinę autem nullum talem hẽbant honorem, ſic patet 3. li. 3. c. 11. ſ. fuerũtque Salomoni vxores, quaſi Reginę ſeptingẽtę, & ꝯcubinæ trecẽtę, & ita vxores vocatę

Applicat ad declarationem textus.

fuerunt

fuerunt reginæ, concubinę autem ſolum vocatæ ſunt concubinę, quaſi nullum alium honorem hĕrent, ſic patet Cant.6.c.vbi de vxoribus,& cõcubinis Salomonis agitur.ſ.ſexaginta ſunt reginę, & octoginta concubinę, vxores vocantur reginæ, & concubinę nullũ nomen honoris appoſitũ habent, tales igitur acciperent reges de toto populo, in quo fortè Iſraelitę grauarentur. Si autem aliqnis vellet dicere, ꝙ reges accipiebant illas in focarias.i.concubinas, quæ ſunt fornicariæ, quemadmodum apud nos dicuntur concubinæ. Dicetur ꝙ peccarent,& tamen promptius eſt, vt dicam⁹ eos habituros concubinas in modo, in quo non peccarent, quam in modo, in quo peccarent, & ſic eſſent concubinę acceptę per affectum coniugalem, vnde & B eſſent coniuges,& non peccarent habendo eas.

Focaria quid ſignificet. Quaſt. CCXXXVI.

OMNIA ſupra poſita introducta ſunt ſupra de concubinis, & vxoribus, quia iſtud nomen focaria apud Latinos eſt ęquiuocum ſignificans eam, ꝗ aliquid facit ad focũ, & concubinam, vnum.n.ſignat ex natura noĩs, alterum vero ex cõſuetudine: nam ſignat eam, quę ad focum aliquid operatur, vt deriuatur ex foco, ſignat aũt concubinam ex conſuetudine.ſ. quia concubinæ cohabitant illis viris, quorum ſunt concubinę, & quia cohabitantes manent intra eandem domum, & ad eundẽ focum conſueuimus concubinas vocare focarias. Si- C milis modus locutionis eſt apud Ariſt.li.1.Poli.cap.1. vbi eos, qui ſunt in eadem œconomia.i. domeſtica cõmunione, vocat ſm diuerſos auctores homoſipios, & homocapnios, homoſipii dicũtur.i.vnius cibi.ſ.qa oẽs, qui in eadem domo ſunt cõicẽt in cibo.ſ.quia ex eodem, & vno prouiſionem habent in cibis: homocapnios eos vocat.i.vnius fumi.ſ.quia ad vnũ fumũ ſtant, vnitas aũt fumi eſt ex vnitate ignis, & ſic qui in eadem domo ſunt, poſſunt noĩari ab eodẽ igne, & ita poſſent dici conſocarii, & ex hoc concubina ſocaria dr̃. Sed accipiendo proprie focaria eſt, quę ad focũ aliquid facit, cuius inſtr̃m eſt focus, & quia oẽs cibi confecti parantur ad ignem, mulieres illę vocabũtur fo- D carię, quę cibos parant, & iſto mõ dẽt hic accipi, ꝙ accipiet filias veſtras focarias.i.paratrices ciborũ cogendo ſibi ſeruire in hoc officio, & non accipitur pro cõcubinis. Et patet hoc primo, quia ſi de mulieribus ad coitum intelligeretur, vocaret eas litera noſtra concubinas, & non focarias, quia concubina eſt nomen ꝓprium ad hoc cum ſignet coitum, focaria aũt ſolũ ꝑ translationem, & eſt parum vſitatum inter Latinos in ſignificatione hac, nam non inuenimus in tota ſacra Scriptura focariam pro concubina, niſi contẽdat quis hic accipi. Secundo, & pręcipuè, quia hoc apparet ex lr̃a hebraica, de qua iſta tranſlata eſt: nam ponĩt ibi dictio (Tabaoth) vbi nos dicimus focarias, & ſigni- E ficat paratrices ciborum, vel iugulatrices animalium ad manducandum, & nullo mõ ſignificat concubinã: nam in hebręo pro concubina dr̃ (pilegues) & in plurali pilgaſin.i.concubinę, & iſtud vocabulum hr̃ vbicũque in litera noſtra dr̃ concubina. Hic vero, quia ponitur in hebręo (Tabahoth) non tranſtulit litera nr̃a concubinas, ſed focarias, quod potuit dicere apertius iugulatrices animalium, vel paratrices ciborum, quia tamen iugulare animalia magis pertinet ad viros, quã ad fęminas dixit eas ciborum paratrices, quod fœminarum propriũ eſt, & tñ quia oĩs cibus ad ignẽ parat̃, vocauit eas focarias, quod eſt breuius dictũ, & hoc cõſuetudo Latini ſermonis hẽt. Tertio patet, quia non poneretur conuenienter ibi focaria pro concubina, quia concubina nõ accipit ad miniſtrandũ, vel ſeruiẽ-

Nota nõmen incon uincibilẽ.

A dum, ſed ſolum ad cõmixtionẽ carnalẽ, & tñ hic ponuntur ſolum ea, ꝗ pertinent ad ſeruiendũ. ergo inter ea non ponerentur concubinæ, & ſic focaria non erit concubina, nam dr̃ tollet filios veſtros, & faciet ſibi aratores agrorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum, & curruum ſuorum, filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias, focarias, & panificas: ſunt ergo focarię ciborum paratrices. Quarto, quia Deus dixit ſolum ea, in quibus Iudęi ſe grauari ſentirent per regẽ ſuum, cum dicat, & clamabitis in die illa a facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos dñs, & tñ ꝙ rex acciperet filias Iſraelitarum in concubinas non grauarentur ipſi, quia concubina apud hebręos vxor erat, licet non gauderet toto honore con- B iugis, vt ſupra fuit oſtenſum, & tamen ſumi ad talem ſtatum filias popularium non videbatur grauamen ipſorum, ſed potius ꝙ ipſi gauderent: ergo non poneret hoc Deus inter grauamina, quę facturus erat rex Iſraelitis, & tamen ponitur, quòd faceret filias eorum focarias, ergo non accipitur pro concubinis, ſed ꝓ paratricibus ciborum, quod ad focum fit.

q.216.217.

Et ideo tunc reſpondendo ad quęſtionem propoſitam dicemus, quòd ſi focarię accipiantur pro pulmentariis idem iudicium eſt de panificis focariis, & vnguẽtariis, ſcilicet, quia aut rex accipit fœminas iſtas ad famulatum ſuum nullo dato precio, aut data rationabili mercede, ſi autem nullum detur vel minus quam debet iniuſtum eſt, nec hoc licet regibus, & fę- C minæ non obligantur ad iſta ſeruitia. Si autem dato precio ęquali hoc fiat, aut volentibus iſtis fœminis, & parentibus earum, aut eis inuitis. Si primo modo iniuſtum nullum eſt. Si ſecundo modo eſt illicitum, qa iſti famulatus pertinent ſolum ad regem inquantum eſt perſona priuata, ideo non tenetur aliquis de ſubditis, potiſsimè cum iſta non pertineant ad neceſſitatẽ regis, ſed ad voluptates: litera autem iſta intelligitur, ꝙ violenter, & nullo dato precio filię Iſraelitarũ ſubijcerentur in famulatum regis in panificas, vnguentarias, & focarias.

Solutio ad qõnem.

Agros quoque veſtros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis. Sed &
D ſegetes veſttas, & vinearum redditus addecimabit, vt det Eunuchis, & famulis ſuis. Seruos etiam veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere ſuo. Greges quoque veſtros addecimabit, voſque eritis ei ſerui. Et clamabitis in die illa a facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos dominus in die illa, quia petiſtis vobis regem. Noluit autem populus au-
E dire vocem Samuelis, ſed dixerunt. Nequaquam: rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus eſt ea in auribus domini. Dixit autem dñs ad Samuelem: Audi vocem eorum, & conſtitue ſuper eos regem. Et ait Samuel ad viros Iſrael: Vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam.

Infra 10.c.

Agroſque veſtros, & vineas, & olineta optima tollet. ſ. per tyrannidem, ſicut Achab accepit vineã Nabaoth, & inſuper fecit illum occidi, quia non ſponte dederat, vt patet infra 3. libro, c. 21. iſtud tamen nequaquam licet regibus, quia quamquam tributa moderata ꝓ eorum ſuſtentatione, tamen conſenſu ſubditorum, illis imponere liceat: accipere tamen aliquid de poſſeſſionibus ſubditorum non licet, ſi fiat ſine cauſa. Etiam ſi ſit aliqua cauſa calumnioſa, vt ſi rex impoſuit aliquã legem iniuſtam, vel fallacem continentem magnam pęnam, in quam faciliter poſſint incidere ſubditi ſui, & ipſe exigat ab eis pęnam: hoc enim illicitum valde eſt, ac ſi eſſet præda publica. De hoc dicitur Iſa. ca. 10. Vę qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitiã ſcripſerunt, vt opprimerẽt in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei, vt eſſent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Nequaquam ergo licet potiſsime, quia hic dicitur, quòd rex acciperet iſta pro ſeruis ſuis: Deus tamen vetuerat accipere aliquid reges de poſſeſsionibus ſubditorum ad dandum ſeruis ſuis, vt patet Ezechie. 46. ca. ſ. & non accipiet princeps de hęreditate populi per violentiam, & de poſſeſsione eorum, ſed de poſſeſsione ſua hęreditatem dabit filiis ſuis, vt nõ diſpergatur populus vnuſquiſque a poſſeſsione ſua.

Reges poſſunt imponere ſubditis tributa moderata pro eorum ſuſtẽtatione cũ conſenſu ſubditorum.

Et dabit ſeruis ſuis. ſ. accipiet iſta olineta, & vineas, vt ſeruos ſuos. ſ. illos, qui ſibi aſsiſtunt, ditet de poſſeſsionibus ſubditorum.

Sed & ſegetes veſtras, & vinearum redditus addecimabit. Ideſt tollet decimam de omnibus fructibus veſtris, & redditibus, tam de agris, quam de vineis. Iſtud aũt ptinet ad genus impoſitionis. ſ. ꝙ imponerent reges ſubditis ſuis, vt quilibet daret illis decimam partem fructuum ſuorum quolibet anno.

An ſit licita regibus, & dominis impoſitio regalis de exigendo a ſubditis decimam partem fructuum. Et an peccent imponentes, & an aliquando iuuent ſe præſcriptione. Qũ. CCXXXVII.

QVAERET aliquis an talis impoſitio licita ſit, & an illi, qui eam exigunt peccent. Reſpondendum eſt, ꝙ regibus, & aliis dominis nihil licet imponere ſubditis ſuis ſine manifeſta neceſsitate: eſt. n. rex perſona publica principalius intendens vtilitatem populi, quam ſuam, ſi verè rex eſt, ideo populus debet ei prouidere de omnibus neceſſariis ſecundum ſtatum, & honorem regalem, & hoc quidem non abſolute, ſed in cõparatione ad ſubditos. ſ. ꝙ regi magno, qui habet multos ſubditos, & diuites abundantius debet prouideri, quam regi habẽti paruam poteſtatem, ad hoc autem debent fieri rationabiles impoſitiones in regno, quæ pertineant ad iura regis, ſupra hæc autem non licet regi imponere quicquam nec grauare, aut inducere ſubditos, vt conſentiant impoſitioni, niſi aliqua manifeſta neceſsitas euenerit, vt bellorum, vel ſimilis: tunc enim debet taxari per ſubditos, quantum rationabile eſt ſuperaddi in impoſitiõibus regis, & illa quidem exiget rex quãdiu fuerit in neceſsitate illa conſtitutus. Cum verò ceſſauerit cauſa non licet ſibi exigere, niſi fortè ſubditi nouum conſenſum adhiberent, & purè ſpõtaneũ: alias autem tam ipſe rex, qui primo hęc recepit, quam ſucceſſores eius illicitè agunt, quamquam magis illicitè ille, qui incępit iſta exigere, quam ſucceſſores eiꝰ. Impoſitio autem decimæ eſt nimis magna, & non licet aliquid tale conſtitui ad ſolas neceſsitates regis regulariter: ſi tamen interdum euenerint aliquę neceſsitates magnæ, & rationabiles, liceret regi decimam imponere conſentientibus ſubditis pro tempore illo,

F quo in neceſsitate eſt: poſtea autem non licet. Et dato, ꝙ iſta neceſsitas duraret per multa tempora. ſ. vt plures, quam quadraginta, vel quinquaginta annos, & poſtea ceſſaret, ſucceſſores primi regis non poterunt ſe iuſte tueri exigendo talem penſionem, quoniam pręſcriptio nihil iuuaret, quia præſcriptio introducta eſt propter negligentiam hominum deſidioſorum, q res ſuas perdi ſinebãt, & permiſſum eſt, vt ꝙ vnus deſineret poſsidere, alius ſi poſsideret per longum tempus, ſuũ efficeret, ſic patet extra de pręſcri. c. vigilanti. hic autem rex non poſsidet hoc ius, quod eſt exigere decimam a ſubditis propter aliquam deſidiam ſubditorum, per quam mereantur perdere res ſuas, qa gratuito poſsidet. ſ. quia ipſi ſponte tribuunt ei illud pro G tempore neceſsitatis, & igitur ſi duraret iſtud per annos mille, nunquam præſcriberet aliquis de ſucceſſoribus talia iura, & quandiu conſtaret, quòd impoſitę fuerant tales penſiones propter neceſsitatem regum priorum, ſucceſſores iniuſtè exigerent illas. Quamq̃ in hoc differt, quia aut quando populus ab initio permiſit ſuper ſe fieri hanc impoſitionem, permiſit ſimiliter, aut cum pręfinitione temporis, vel neceſsitatis. Si enim primo modo. ſ. ꝙ ſubditi videntes tũc neceſsitatem regis propter illam permiſerunt ſibi imponi decimam, & alias nequaquam permiſiſſent, tamẽ nõ dixerunt, ꝙ permittebant ſolum pro tẽpore, quo duraret illa neceſsitas, ſed ſimpliciter conceſſerunt, non H eſt nimis iniqua iſta exactio, licet poſtea ſucceſſores eam exigant, ſi tñ ceſſante neceſsitate ſubditi reclamarent non exigi illam impoſitionẽ, teneretur rex ceſſare ab exigendo cum ſciret, ꝙ iſtud tributum cõceſſum fuerat ſolum propter neceſsitatem, ideo illa ceſſante non iuſtè hoc ſibi vendicaret. Si autem impoſitio facta eſt cum limitatione certi temporis, aut fuit iſta limitatio certorum annorum, aut pro tẽpore toto, quo neceſsitas illa duraret. Si primo modo adueniente illo tempore, non poterit rex vlterius exigere illam impoſitionem, etiam ſi tunc duraret maxima neceſsitas, niſi ſubditi hoc nouiter facerent. Si ſecundo modo. ſ. ꝙ conceſſum eſt ei hoc pro toto illo tempore, quo maneret iſta neceſsitas non poterit exigere I finita iſta neceſsitate, etiã ſi inſurgeret alia immediate, & grauior, quia iam finitum erat tempus conceſsionis, non poterat amplius exigere, niſi nouiter concederetur ei pro illa ſuperueniente neceſsitate. In iſtis ergo vltimis caſibus manifeſtum eſt, ꝙ nõ poterit exigere rex impoſitionem decimę, vel aliquis de ſucceſſoribus eius, & ſi exigat nimis peccat, & tenetur ad reſtitutionem.

Præſcriptio propter quid eſt introducta.

Apparet igitur, ꝙ impoſitio decimę regibus eſſet regulariter illicita, niſi propter aliquam magnam neceſsitatem. Potiſsime, quia iniuſtũ eſt, ꝙ ęqualia ſint iura hominis, & Dei, ſed Deus nobis decimam impoſuit: ergo regi illicitũ erit imponere, niſi ex cauſa dicta. *Vt det Eunuchis, & famulis ſuis.* i. accipiet iſtos redditus decimarũ rex a vobis, vt inde ſufficiat ſeruis ſuis. K Vocantur autem hic Eunuchi milites ſpeciales regi aſsiſtentes, quos ipſe nimis diligit, quamquam Eunuchi aliquando vocantur viri caſtrati, ſic habetur Mat. 19. Iſta tamen caſtratio aliquando eſt in membris, aliquando in corde, vt ibidem dicitur. ſ. Beati, qui ſe eunuchizauerunt propter regnum cęlorum, & ſic viri excellentes in virtutibus, qui amputauerunt a ſe omnia deſideria paſsionalia vocantur Eunuchi, hic autẽ non accipiuntur Eunuchi aliquo iſtorum duorũ modorum, ſed pro militibus nimis regi adhærentibus, quia cum rex ſpecialiter eos diligat faciet magnas impoſitiones ſuper ſubditos propter illos, ſic vocant̃ ſeptem Eunuchi Eſther. capitul. primo, de quibus dicitur, quòd erant ſemper in conſpectu regis miniſtrã-

Iura hoĩs, & Dei nõ debent eſſe ęqualia.

tes,

tes, vel quòd videbant ſemper faciem regis.

Seruos etiã veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, et aſinas auferet, & ponet in opere ſuo. Iſtud eſt aliud genus grauaminis, quia ſupra dicebatur, quòd rex aliquando tolleret ſimpliciter res ſubditorum, vt daret ſeruis ſuis: nũc dicitur quomodò tolleret interdũ illas ad vſum cogendo, vt ſeruirent ſibi, & dicitur, quòd ſeruos, & ancillas poneret rex in opere ſuo, ideſt faceret, quòd opera ſua, ſcilicet tam agreſtia, quam domeſtica fierẽt per ſeruos, & ancillas Iudæorum nullo dato precio per hoc: dicitur etiam de iuuenibus optimis, ideſt de robuſtiſſimis: illos enim potius rex eligeret, vt vacarent in operibus ſuis: dicitur etiam, quòd aſinas auferet ad ſignandum omne genus pecoris, & iumenti ad laborem proficientis, quoniã iſta acciperet rex a ſubditis cogendo illos, vt ipſi aliquando ſeruiant in operibus regis, ſcilicet in ędificatione magnarum domorum, vel in agricultura regis, & alijs operibus illius.

Greges quoque veſtros addecimabit. Ideſt tollet decimã ſingulis annis de cunctis gregibus veſtris, ſcilicet tam de gregibus, quam de armentis. Iſtud autem ſicut cętera pręcedentia non eſt de iure regis, ſed eſt ſenſus, ꝙ rex vſurparet ſibi iſta, nam ſicut decima omnium rerũ imponere non licebat regi vniuerſaliter, ita nec addecimare greges, ſed iſtud ponitur hic ad ſignãdũ, quid reges facturi eſſent, & non quid facere poſſent: nec tamen omnes reges Iſraelitarum hoc fecerunt, quoniã multi eorum fuerunt boni, qui non grauauerunt populum magnis tributis: immo non legitur de eis an quiſquam illorum tam grauia tributa populo vnquã impoſuerit, licet cõſtet Salomonem multum grauauiſſe Iſraelitas tributis, ita vt ipſi afflicti dicerent filio eius Roboam: Minue aliquid de iugo grauiſſimo, ꝙ impoſuit nobis pater tuus, & ſeruiemus tibi infra 3. li. capi. 12. *Voſque eritis ei ſerui.* Ideſt ita affliget vos ſicut ſeruos. Non eſt autem ſenſus, quòd aliquis de regibus Iſrael poſſet omnes Iſraelitas facere ſeruos accipiendo propriè ſeruos, quia non poſſet eos vendere, & accipere omnia, quę ipſi poſſidebant, vel reducere eos in talem famulatum, in quali ſunt ſerui, ſed eſt ſenſus, quòd ita durè vos affliget, quaſi ſi eſſetis ſerui illius, & non ſubditi: nam cum domini recipiunt a ſubditis ea, quę rationabiliter ſuſcipere debent, ſubditi ſunt ſolũ ſubditi. Cum autem grauant eos maioribus impoſitionibus reducuntur ad quẽdam modum ſeruitutis, & principatus degenerat in tyrannidem.

Et clamabitis in illa die a facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis. Ideſt tantum vos affliget rex, quòd clamabitis a facie eius, ſcilicet non potentes ſuſtinere ſeruitutẽ, quam vobis imponet. *Et non exaudiet vos dominus in die illa.* Ideſt quamquam clametis ad Deum, vt auferat vobis regiam ſeruitutem non exaudiet auferendo illam. Cum enim Iſraelitę viderent ſe nimis preſſos a rege, clamabant, quòd Deus auferret eis regem, & traderet alterum genus principatus, ſed Deus non exaudiebat, & ipſi non poterant deponere regem, qm̃ nimis erant confortati reges ſuper illos. Eueniebat ergo Iudęis, vt a regibus, a quibus ſe putabant ſaluãdos ab hoſtibus, lacerarentur magis quam ab hoſtibus, ſic enim refert Aeſopus de columbis, & accipitre: nam dum eſſent liberę, & miluus aliqualiter eas infeſtaret, petierunt ſibi in regem accipitrem contra miluum, ſed ipſe miluum depellens in immenſum pluſquam miluus eis nocebat: ſic enim ait.

Exempli pe rege tyranno.

Accipitrem milui pulſurum bella columbæ
Accipiunt regem rex magis hoſte nocet

Clamabant igitur Iſraelitę interdum magis a facie regum ſuorum, quam alias clamauerant a facie hoſtili. *Quia petiſtis vobis regem.* Ideſt quamquam ſitis in magna aduerſitate, Deus non exaudiet vos liberans a grauamine regis veſtri, quia vos petiuiſtis illum, ſi autem vobis non petentibus Deus illum propter peccata veſtra impoſuiſſet, ſicut alia mala infligere ſolet, liberaret vos cum peteretis: nunc tamen non liberabit, quia voſipſi voluiſtis. *Noluit autẽ populus audire vocẽ Samuelis.* Ideſt quamquam admonuiſſet Samuel Iſraelitas, ne acciperent regem pręd icẽdo eis mala, quę futura erãt noluerunt aduertere, ſed exiſtimauerunt bonum ſibi eſſe, quòd haberent regem: dicit enim Ioſephus, 6. Antiquitatum increpans in hoc Iudęos, quòd erat populus in hac prouidentia futurarum rerum valde fatuus, & difficilis, vt conſilium, quòd ſemel in mẽte collocauerat expelleret: nam neque audiẽtes talia ſunt cõuerſi, nec eiſdem ſermonibus eos Propheta perterruit, ſed magis vehementer inſtabant, & regem ſibi ordinari nimie poſtulabant, nec cogitandum de uenturo eſſe cenſebant, ſed fore neceſſarium ſecum pro afflictione inimicorum habere pugnaturum regem, quando nulla vicinarum prouinciarum in tali cõuerſatione, & ſine rege conſiſteret. Dicitur autem, quòd noluerunt audire verba Samuel, ideſt non obedierũt. q. d. Samuel volebat, quòd non eligerent regem pręd icendo eis omnia mala, & quia his non obſtantibus voluerunt ſemper habere regem, dicitur quòd non audiuerũt vocem eius. *Sed dixerunt, nequaquam: rex enim erit ſuper nos.* Ideſt nullo modo fiet iſtud, quod dicis, ſcilicet quòd propter iura regis nos dicamus alias deſinamus eligere regem, ſed rex erit ſuper nos, quomodocunque hoc accidat: de hoc autem, quòd dixerũt, nequaquam, quaſi animo valde obſtinato redarguit eos Samuel bis ex parte Dei, vt patet ĩ. cap. 10. ſcilicet. Vos aũt hodie proieciſtis dominum Deum veſtrum, qui ſolus ſaluabit vos de vniuerſis malis, & tribulationibus veſtris, & dixiſtis, nequaquam, ſed regem conſtitue nobis. Iterũ etiam infra 12. c. increpat eos dicẽs videntes autem, quòd Naas rex filiorũ Ammon veniſſet aduerſum vos dixiſtis mihi: nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cum dominus Deus veſter regnaret in vobis. *Et erimus nos ſicut cæteræ gentes.* Iſta fuit vna cauſa, quare Iſraelitę voluerunt habere regem. Videbant enim omnes gentes habere regem, & iſte principatus erat honorabilis: putabant igitur, quòd dedecus eſſet ipſis priuari regio honore, ſed non erat, quia honorabilius erat eſſe ſine rege, ſi cõmode eſſe poſſent, quia liberiores eſſent, quam habentes regem: arguebant etiam Iudęi ex ſtatu omnium gentium, ſcilicet omnes gentes habent reges, & non eueniunt eis mala: ex hoc ergo habeamus nos ſicut omnes habẽt. q. d. ſi malus principatus eſſet, non accepiſſent eum omnes gentes. *Et iudicabit nos rex noſter.* Ideſt ipſe habebit poteſtatem iudicandi ſuper nos: nam ante hoc principatus iudicatiuus vltimatè erat in illo, qui conſtituebatur iudex ab omnibus Iſraelitis: nunc autem poteſtas hęc transferretẽ ad regem, quia cum cęperũt eſſe reges nunquam fuerunt iudices conſtituti a populo eo modo, quo illi de quibus habetur in libro Iudicum, ſed erant alij iudices minores ſub rege conſtituti per ſingulas vrbes: erat quoque domus iudicij, ſcilicet 70. iudices, qui erãt congregati in vna ciuitate Iſrael, inter quos ſummus ſacerdos erat pręcipuus: rex tamen habebat poteſtatem ſuper omnes iſtos.

Cap. 4.

Et egredietur ante nos. Scilicet ibit ad bellum coram nobis: nam ſic faciunt reges aliarũ gentium. *Et pugnabit bella noſtra pro nobis.* Ideſt ipſe habebit curã de bellis noſtris, vt ipſe faciat illa, ſcilicet rex erat dominus regni, ideo pertinebat ad eum omne bonum, vel malum regni: ideo ſi hoſtes inſurgerent ipſe haberet curam expellendi eos tanquã ſolicitus pro re ſua: de iudicibus autem non erat ſic, quia cum populus viueret ſine rege, ſi aliqua bella inſurgerẽt, totus populus habebat

bebat curam de his,& tunc eligebant iudicem aliquē, ſi non habebāt vt pugnaret pro eis. Cum autem regē haberent rex haberet ſolicitudinem omnium iſtorū, nec attenderet populus quid ſuper his fieri deberet, ſed obediret regi iubenti: viſus eſt eis igitur principatus iſte conueniens, vt curam ſuam imponerent regi. *Et audiuit Samuel omnia verba populi.* Scilicet quomodo ſemper volebant regem exponētes ſe ad omnia, quęcunque euenire poſſent propter regem. *Et locutus eſt ea in auribus domini.* Scilicet poſtea apparuit ei Deus, & Samuel retulit ei, quę populus dixerat: non quidem tanquam Deus illa neſciret, ſed quia volebat Samuel a Deo habere reſponſum ſuper his propoſuit ei ea, q̃ populus locutus fuerat.

Quomodo Samuel locutus fuit hic Deo. Et qui ſint modi, quibus loquebantur homines Deo. Quæſt. CCXXXVIII.

QVAERET aliquis quomodo Samuel locutus fuit hic ad Deum. Aliquis forte reſpōdebit, quòd factum eſt aliquo de quatuor modis, qui declarati ſunt Nume.c.12. apparente aliquo Angelo in corpore formato de aere, vel facta aliqua voce nullo apparente corpore, vel immutando phantaſiam Prophetę in ſomnijs, vel eleuando intellectum illius in vigilia. Sed hoc non ſtat, quia iſti modi ſunt, quibus Deus loquitur Prophetis. Alius aūt modus eſt, quo Prophetę loquuntur Deo. Nā in prędictis modis Deus pręueniebat Prophetam in loquēdo illi. hic autem Propheta pręuenit Deum, & Deus reſpondet ad verba illius. Ad hoc autem dicēdum, ꝙ erant duo modi, quibus Propheta poterat pręuenire loquendo Deum, & interrogando eum. Primus erat introeundo in ſancta ſanctorum, & quęrendo coram propitiatorio: ſic enim faciebat Moyſes, qui quando vellet aliquid quęrere, ingrediebatur ſancta ſanctorū, & audiebat vocem loquentis ad ſe de medio duorū Cherubin, vt patet Nume.c.7. Alio modo poterat inquiri aliq̃d a Deo in rationali, & Ephod, ſcilicet quod indueretur ſacerdos illo ornamento, & inquireret a Deo, & tunc Deus reſpondebat: ſic patet infra 23.ca. quando Dauid iuſſit, vt Abiathar ſacerdos applicaret Ephod, & quęreret an tradendus eſſet a viris Ceilę in manum Saulis, & reſpondit Deus, quod ſic. Sic etiam patet 30.capi. vbi applicito Ephod conſuluit Dauid dominum dicens perſequar latrunculos hos, an nō, & comprehendam eos? dixitque ei Deus perſequere, abſque dubio.n. comprehēdes eos, & excuties prędā.

Quib⁹ modis loquebantur homines Deo.

Nunc autē dubium manet, an aliquis de his duobus modis conueniret Samuel. Reſpondendum eſt, ꝙ regulariter nullus conueniebat. Nā introire in ſancta ſanctorum ad conſulendum dominum nulli conueniebat, niſi ſummo ſacerdoti. In Moyſe autē fuit ſpeciale aliquid, q̃a ipſe fuit legislator, & doctor Hebręorum: Samuel autē non erat ſummus ſacerdos: immo neque de ſacerdotibus, ſed de Leuitis Caathitis, vt patet 1. Paralipo.c.6. ideo non conueniebat ei, quòd ingrederetur in ſancta ſanctorū: immo dato, quod eſſet ſacerdos magnus non poſſet ingredi ad conſulēdum dominum quandocūque vellet, ſed ſolum in die propitiationis, vt patet Leui.16.c. & ad Hebrę.9. tunc aūt non erat talis feſtiuitas, & dato, quod eſſet illa non celebrabatur in loco, in quo erat Samuel, ſcilicet in Ramatha, ſed in loco ſanctuarij. Aliquis tamen poſſet adhuc dicere, quod licet non eſſet Samuel ſummus ſacerdos, poſſet tamen, quandocunque vellet, introire in ſancta ſanctorum nulla facta cęremonia, ſicut erat de Moyſe, quia alia ſpecialia conceſſa fuerunt Samueli, ſcilicet quod poſſet offerre ſacrificium, cum non eſſet ſacerdos. Sed adhuc hoc dato non ſtat, quia tē-

F pore illo nō erat ſancta ſanctorum habens arcā intra ſe ad hoc, quod aliquis poſſet intrare illuc ad cōſulendum dominum. Nam cum Moyſes inquirebat oraculum dicitur, quòd ingrediebatur in ſancta ſanctorum poſt velum, & audiebat vocem de medio Cherubin: hic autem non erat ſic, quoniam non erat arca in ſanctuario, ſed in Cariathiarim erat cuſtodita in domo Aminadab, vt patet pręcedenti c. templum autē alibi erat, ſcilicet in vrbe Nobe, ideo non poterat tunc aliquis ingredi coram arca, vt ibi reciperet reſponſum, ſed adhuc aliquis fortè dicet, quòd in domo Aminadab, vbi erat arca repoſita poterant audire diuina reſpōſa, quod quidem non videtur rationabiliter dictū:

G tamen etiam hoc conceſſo non potuit inquirere Samuel a Deo iſta, quę habentur hic apparendo coram arca, quia ipſe nō erat in vrbe illa, in qua erat arca: erat quippe arca in Cariathiarim, Samuel autē erat in Ramatha: nam ad ipſum conuenerunt principes Iſraelitarum, & ſeniores in Ramatha, vt patet ſupra in litera, & non receſſerunt ab eo quouſque dedit illis reſpōſum, quod habetur infra, ſcilicet quòd irent in terram ſuam, & ipſe prouideret: ergo etiam Samuel non receſſit de vrbe Ramatha ad conſulendum dominū ſuper hoc, ſed ibi reſpondit, ergo non fuit iſta locutio coram arca. Secundus modus inquirendi a Deo erat per veſtes pontificales, de quo etiam dicendum eſt, quòd regulariter nō conueniebat Samueli, eo quòd

Secundus modus.

H ipſe erat Leuita, & indui veſtibus illis pertinebat ad ſummum ſacerdotem. Ad hoc tamē diceretur, quòd potuit hoc ſibi conuenire ex diſpenſatione, ſicut conueniebant quędam alia opera ſacerdotalia, ſed adhuc reſpondendum, quod non inquiſiuit dominum applicito ſuperhumerali, & rationali, quia iſta erant ornamenta pontificis, & manebant in ſanctuario: non erat autem Samuel nunc in loco ſanctuarij, quia erat in Ramatha, vt patet ſupra in litera, vbi non erat ſanctuarium, ideo non poſſet habere veſtes illas ad inquirēdum dominū. Sed dicendum, quòd Samuel orauit dominum, vt appareret ei, & reſponderet ad ea, quæ inquirebat, & tunc Deus apparuit, & Samuel locutus eſt ea, quę populus dixerat, & Deus reſpondit, quod

I habetur hic: ſic etiam patet de Ieremia cum occiſo Godolia, quęſierunt ab eo principes Iſrael, vt oraret ad dominum, & reſponderet, an manere deberent Iſraelitę in terra ſua, vel ire ad aliam, & Ieremias orauit dominum 10. diebus: quibus completis locutus eſt Deus ad Ieremiam, vt patet Iere.c.42. Sic etiam fiebat ad Danielem: ipſe enim in ieiunio, & oratione iacuit coram domino per multos dies, vt monſtraretur ſibi aliquid de ſtatu populi ſui, & tūc venit ad eū Gabriel, & indicauit ei ea, quę petiuerat, vt patet Daniel cap.9. ſic quoque apparet fuiſſe factum in Samuele: ipſe.n. orauit ad dominū, & Deus locutus eſt: ſic patet ſupra, & orauit Samuel ad dominum, & tunc ſequitur dixitque dominus ad Samuelem, ſcilicet tunc reſpōdit

K ei ad ea, quę volebat: hic autem non dicitur, quod orauerit, tamē intelligendum eſt, quòd poſtquam populus dixit ei iſta, quę habentur hic ipſe orauit dominū, vt reſponderet illi, & tunc Deus locutus eſt ea, quę habentur hic. *Audi vocem eorum.* Ideſt conſentias voluntati ipſorū. *Et conſtitue ſuper eos regem.* Ideſt dic, quòd vis conſtituere regem, quamquam immediate non conſtituas, ſed expectabis tempus, quando ego tibi illum monſtrauero. *Et ait Samuel ad viros Iſrael.* Scilicet ad illos ſeniores, qui conuenerant ad ipſum in vrbe Ramatha, & erant ibi ſpectantes, vt daretur illis rex.

Vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam. Ideſt non maneatis hic amplius expectantes regem, quia ego conſtituā vobis regem, ſed non poſſum immediatè conſtituere quouſque Deus mihi reuelet, quem conſtituam: vos

autem

autem nō eſt tandiu opportunum hic manere ſpectā- A
tes, ſed vadant ſinguli in ciuitates ſuas, & cum fuerit expediens, ego faciam vos omnes congregari ad accipiendum regem veſtrum.

CAP. IX.

ET erat vir de Beniamin nomine Cis filius Abiel filij Seor, filij Bechor filij Sareth, filij Aphia: filij viri Iemini fortis robore. Et erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & nō erat vir de B
filijs Iſrael melior illo. Ab humero, & ſurſum eminebat ſuper omnem populum.

E*T erat vir.* Pertranſito in ſuperioribus de politia Hebrçorum regulata ſub iudicibus. Hic agitur de eadem regulata ſub regibus, & diuiditur in duo. Quia primo agitur de regno Saulis velociter labente. Secūdo de regno Dauid per multa ſçcula permanente infra c. 16. Prima in tres partes, quia primo deſcribitur Saulis regis inſtitutio. ſecūdo inſtituti tranſgreſſio: tertiò tranſgreſſoris reprobatio. Secūda infra c. 13. Tertia infra 15. ibi. *Et factum eſt verbum domini.* Prima adhuc in tres, quia primò deſcribit Saulis electio: ſecundo electionis confirmatio, tertio C
populi increpatio. ſecunda infra c. 11. tertia infra c. 12. Prima in duas, quia primò deſcribitur electio Saulis ſecreta, ſecūdo publicatio omnibus cognita circa medium decimi c. ſcilicet. *Et vocauit Samuel populum.* Prima adhuc in duas, quia primò ponitur Saulis electio, ſecundo ipſius vnctio infra c. 10. Prima diuiditur in tres, quia primò deſcribitur Saulis habilitas, ſecundo a Samuele cognoſcitur, tertiò ab eodem honorificè ſuſcipitur. Secūda ibi. *Perierant autem.* Tertia ibi. *Aſſumens itaque.*

An inter prædicta, & ſequentia ſit ordo rectus, & magna tempora fluxerunt. *Quæſt. I.*

D
CIRCA primum ſicut in cçteris de continuatione huius ad prçcedētia, an ſit ordo rectus aliquis dubitare poſſet, & dato, quòd ſic, an inter hçc, quç habentur hic, & prçcedentia magna tempora fluxerint.

Reſpondendum eſt quantum ad primum, quòd hic eſt ordo continuatus: nam ſupra dicebatur, quomodo ſeniores Iſrael petierūt regem a Samuele: hic autem agitur, quomodo fuerit rex datus: an verò inter hçc multum tempus intercideri t. Dicendū quòd non, quia cum Deus promiſiſſet dare Iſraelitis regem ſatis breuiter dedit, & quamquam non dedit immediatè, vt petierunt ſeniores, ſed poſtea quoniam non erat rex eligēdus in ipſo loco, in quo tūc erat Samuel, E
ſcilicet in Ramatha, ſed in Maſphat, vt patet infra c. 10. & ob hoc remiſit Samuel ſingulos Iſraelitarum in vrbes ſuas, tamen paucis interiectis diebus reuelauit Deus Samueli quem electurus eſſet ſuper populum, & tunc ipſe conuocauit omnes Iſraelitas in Maſphat, vt patet in ſequenti c. *Et erat vir de Beniamin.* Ideſt de ſtirpe Beniamin, ſcilicet erat iſte vir famoſus, & cognitus apud omnes, & filius ſuus adhuc erat melior, vt patet infra, ideo Saul conueniens fuit ad regnum, tam ex diſpoſitione ſua, quam patris ſui. Dicitur autē de ſtirpe Beniamin, quia de iſta primo fecit Deus reges in in Iſrael, & fuerūt duo reges, Saul, & filius eius Isboſeth: poſtea aūt de tribu Iuda, fuerūt oēs alij reges.

Saul primus rex de ſtirpe Beniamin.

Quomodo poſſit ſtare, quod habetur Gene. c. 49. quòd non auferetur regnum de tribu Iuda quouſque veniat Meſſias, & hic factus eſt rex de tribu Beniamin. *Quæſt. II.*

QVAERET aliquis circa hoc, cum Gene. 49. cap. prophetauerit Iacob de regno in tribu Iuda, ſcilicet Iuda te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabunt te filij patris tui. Et poſt hoc dicitur: Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fçmore eius, &c. quomodo igitur Deus fecit regē de ſtirpe Beniamin? Aliquis reſpōdebit, quòd iſta nullo modo ſibi aduerſantur: quoniā dato, quòd de tribu Iuda eſſent reges, tamen poterunt eſſe aliqui de alijs tribubus, ſcilicet de Beniamin, ſic enim fuit ante hoc vnus rex de Manaſſe, ſcilicet Abimelech filius Gedeonis, vt patet Iudi. c. 9. Manaſſe tamen erat tribus ipſius Abimelech, & Gedeonis patris ſui, vt patet Iudi. cap. 6. Ad hoc aliquis dicet, quòd non eſt ſimile, quia Abimelech de tribu Manaſſe non regnauit per electionem Dei, nec per voluntatem populi, ſed per tyrannidem: nec etiā regnauit ſuper totum Iſrael, vt patet Iudi. c. 9. ideo regnum ſuum non erat permanſurum, nec tranſiuit ad aliquem de poſteris: regnum tamen Saulis permanſurum erat in çternum, ſi non peccaſſet Saul, vt patet infra c. 13. ſcilicet ſtulte egiſti, nec cuſtodiſti mandata Dei, quod ſi non feciſſes, iam nunc prçparaſſet dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum, ſed nequaquam vltra regnum tuum cōſurget. ergo ſi iſte non peccaſſet videtur, quòd non fuiſſet prophetia de regno tribus Iudç. Aliquis reſpondebit, quòd etiam ſi maneret regnum in ſtirpe Beniamin in çternum, poterant eſſe reges de ſtirpe Iuda, & compleretur prophetia: nam ſic fuit poſtea: quoniam nō ſolum fuerūt reges de tribu Iuda, ſed ſimul erant reges de tribu Ephraim: ſolum enim manſit regnum integrum in Dauid, & filio ſuo Salomone: poſtea autem tempore Roboam diuiſum eſt, & erant ſimul reges de tribu Iuda, & de tribu Ephraim, & ſemp hoc durauit quouſque decem tribus Iſrael, ſuper quas regnabat tribus Ephraim translatç ſunt in terram Medorum, & Perſarum, vt patet ex proceſſu tertij, & quarti libri, ita igitur potuiſſet eſſe de tribu Iuda, & Beniamin, quòd ſimul eſſent reges de vtraque, & manerēt vtrique in çternū.

Reſpondendum eſt hoc non ſtare, quoniam Saul fuit factus rex ſuper totum Iſrael, & ſic Deus promiſerat, quòd manerent filij eius in çternum ſi non peccaſſet Saul, quod patet infra 13. ſcilicet, quod ſi non feciſſes, iam nunc prçparaſſet dominus regnum tuū Iſrael in ſempiternum, ſed nō poſſunt eſſe duo reges inſolidum eiuſdem regni. Vel ſi vnus eſt rex inſolidū non poteſt alius eſſe rex ſaltem pro aliqua particula, ideo ſi manſiſſet regnum Saulis ipſo non peccante impoſſibile fuiſſet, quòd eſſent aliqui reges de tribu Iuda: de regibus autem Iuda, & Ephraim ſecus fuit, quia illud factum eſt per diuiſionem regni. Dicēdum igitur, quòd prophetia de regno Iudç complēda erat, quia illa nō fuit ſecundum exigentiam prçſentis ſtatus, ſed ſecundum firmam Dei prouidentiam, cū impletione autem illius non ſtabat id, quod dictum eſt ad Saulem, ſcilicet quòd regnum eius eſſet ſempiternum, illud tamen verum erat, & Deus ſic facere intēdebat, ſcilicet quòd ſi non peccauiſſet Saul maneret regnum in çternum ſuper totum Iſrael, quia tamen ſciebat, quod Saul peccaturus eſſet, & ob hoc perditurus regnum, quod poſtea firmius tranſiturum erat ad tribum Iuda, ſtabat prophetia de regno Iudç cum inſtitutione regum de tribu Beniamin. *Nomine Cis.* i. pater Saulis vocabatur Cis. In Hebrço autē vocatur.

Quis

Quis, ſed litera noſtra non poteſt in ſono correſpondere quantum ad omnia idiomata Hebręorum, vt declaratum eſt ſuper prologum Galeatū huius libri in principio eius, & ob hoc neceſſe eſt, vt in plurimum nomina Hebręorum in Latinum translata corrumpi a proprietate hebraica. *Filius Abiel, filij Seor.* Hic ponitur cognatio patris Saul, & deſcribitur per aliquos proauos, ſcilicet per quatuor, vel quinque: de quibus hic.

Quare proſapia Saulis numeratur hic per multos proauos. Et quare ſcriptura ſcribens alicuius ſtirpem interdum ponit multos proauos, & interdum paucos.

Quæſt. III.

QVAERET aliquis quare progenies Saul numeratur hic per plures proauos, & tamen non enarrantur omnes vſque ad caput ipſius tribus, vel familię, ſcilicet vſque ad Beniamin: nam vel deberet ſolum computari progenies alicuius nominando patrem ſolum, vel deberent nominari omnes intermedij vſque ad caput tribus: hic tamen neutrum fit. Aliquis reſpōdebit, quòd hic deſcribitur progenies Saulis vſque ad caput tribus, ſcilicet vſque ad Beniamin, quia dicitur in fine filij Abia, filij viri Iemini, ſed iſte vir dicitur eſſe Beniamin, vt multi volunt. Dicendum eſt, quòd hoc non eſt ſatis ſolidum, & tamen ſi hoc detur oportet dicere, quòd hic fit enumeratio generationum multis omiſſis, quod patet, quia a patre Saulis vſque ad Beniamin, qui fuit principium tribus plures generationes tranſierunt, quam habeantur hic: nam hic ſolum ponuntur ſex generationes, & tamen vſque ad Beniamin neceſſe erat eſſe multas, quoniam fluxerūt a principio vitę eius vſque ad tempus iſtud plures, quam ſeptingenti anni, in quibus neceſſe erat elabi plures, quam 10. generationes: potiſſime cum non computetur generatio vna tota vita vnius hominis tunc coincideret generatio patris cum generatione filij, & interdum cum generatione nepotis, & pronepotis: cum contingat eos ſimul viuere, ſed computatur generatio vna a principio vitę hominis vſquequo filium gignit, & ſic multę generationes cito tranſeunt: fuiſſent ergo neceſſario plures generationes inter patrem Saulis, & Beniamin, quam iſtę, quę ponuntur hic, ſed hoc non eſt inconueniens. Nam ſic interdum accidit in ſcriptura, ſcilicet quòd enarretur generatio alicuius, & multis interiectis veniatur ad principium ipſius lineę: ſic patet in genealogia ſaluatoris, ſecūdū quòd ſcribit eam Matthęus: nam ſubticentur ibi tres reges Iuda, qui continui fuerunt, ſubticentur etiam vt aliqui volunt aliquę generationes inter Salmonem, & Booz. Similiter etiam in libris veteris teſtamenti aliquando fit ſic, quòd ſubticeantur aliquę generationes medię. ſic patet Eſther c.2. vbi ponitur generatio Mardochęi, ſcilicet quòd fuit filius Iair Semei, filij Cis de ſtirpe Iemini: tamen manifeſtum eſt, quòd inter eum, & Cis fuerūt plures generationes, quoniam fuit Mardochęus tempore captiuitatis Babylonicę, vt patet præalle. c. tamen Cis fuit pater Saul, & ſtirps Iemini fuit multum ante: ibi tamen ſolum ponuntur duę, vel tres generationes intermedię inter patrem Saulis, & Beniamin non eſſet

Reſponſio auctoris. hoc inconueniens. Dicendum tamen conuenientius dato, quòd non fuerit Beniamin iſte, qui ponitur hic extremus, quòd hic computatur linea Saulis per aliquas generationes medias, & tamen non peruenitur vſque ad principium tribus: ſic enim fit interdum in ſcriptura, Pro quo ſciendum, quòd ſcriptura interdū diſcurrere vult per generationem vſque ad principiū tribus, vel familię: ſic autem eſt in ſacerdotibus, & Leuitis interdum, vt patet 1. Paralipo. c.6. & in alijs locis

F eiuſdem libri. Nam ibi vult ſcriptura declarare, quòd ad illos pertinet officium ſacerdotale: hoc autem nō poſſet eis conuenire, niſi probaretur, quòd erant de ſtirpe ſacerdotali, ideo oportebat deduci eorum progeniem vſque ad principium tribus, vel familię, quòd apparet 1. Eſdrę c.9. & 10. vbi excluduntur ab officio ſacerdotali illi, qui erant inter ſacerdotes, tamen non poterant probare, an eſſent de genere ſacerdotali. In iſtis ergo conueniens eſt, quòd ſcriptura enarret lineā aliquorum vſque ad principium tribuum, & hoc maxime fit in 1. libro Parali. fit etiam hoc ibi quantum ad alias tribus, quę non pertinebant ad ſacerdotium, quia ſcriptura enarrabat ibi generationes plurium vi-

G rorum, & quia volebat monſtrare eorum differentes progenies deſcripſit vſque ad principia tribuum. De hoc ſunt multa exempla. 1. Paralipo. a principio vſque ad 9. c. Interdum autem ſcriptura nihil intendit inducere ex enarratione progeniei alicuius, & tunc non curat enarrare totam lineam alicuius vſque ad principium tribus, vel familię, ſed ponuntur aliquę cognationes, ſcilicet interdum vna, & interdum plures, ſcilicet quia interdum ſolum ſcribitur nomen patris alicuius, & ſic eſt, vt communiter in Prophetis tam maioribus, quam minoribus in principijs librorum ſuorum: aliquando autem nominantur tres, vel quatuor proaui: ſic patet ſupra c.1. cum texitur generatio Samuelis: ſic etiā patet Sopho. c.1. Sed vt communiter

H quando ponuntur tres, vel quatuor proaui, & non peruenitur vſque ad principium illius tribus, fit hoc, quia ille, qui ponitur vltimus, fuit vir valde famoſus: ſic apparet hic cum deſcribitur generatio vſque ad virum Iemini, eo quòd ille fuit famoſus, & hoc in duobus. Primo quia fuit fortis robore, ſicut dicitur infra, ſcilicet filij viri Iemini fortis robore. Secundo quia terra quędam denominata eſt ab ipſo, ſcilicet terra Iemini, vt patet infra cum dicitur tranſierunt per terram Iemini, & minime repererunt: ſic quoque fuit enarrando progeniem Samuelis: nam deſcribuntur aliquę generationes, ſcilicet Samuel filius Elcana, filij Ieroboam, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph. Et ibi terminatur

I neque peruenitur vſque ad principium tribus, ſcilicet ad Leui, vel vſque ad principium familię, ſcilicet ad Caath, qui fuit principium familię, & hoc, quia Suph fuit quidam vir multum famoſus, a quo denominata eſt quędam terra, vt patet hic, ſcilicet cum veniſſent in terram Suph, & non inueniſſent, &c. ideo ſcriptura non enarrauit vlterius lineam, quia per illum virum famoſum ita cognoſceretur ſtirps Samuelis, ſicut per Leui, qui erat princeps tribus, ideo ſatis fuit vſque ad hūc enarrari, ſic ergo Eſther. c.2. ſolum enarratur progenies Mardochęi vſque ad virum Iemini.

Filij Bechor. In Hebręo habetur Bechora, eo quòd vt dictum eſt conditio latinæ linguę non poteſt proferre ſicut profert lingua hebraica. *Filij Sareth.* Iſtud non habetur in litera hebraica. *Filij Abia.* In Hebręo

K habetur Apha eo, quòd lingua hebraica multū differt a noſtra in modo proferendi, & literę nō habent eoſdem ſonos. *Filij viri Iemini.* Aliqui de noſtris errant hic exiſtimantes, quòd Iemini ſit hic genitiuus huius nominis geminus, & vocetur geminus ille, qui eſt duplex vir, vel vt aliqui volunt, qui vtraque manu tanquam dextera vtitur, ſed falſum eſt quoniam accipitur hic Iemini in caſu recto, quia in Hebręo ſic legitur. ſ. Iemini.

An vir Iemini, de quo hic dicitur, ſit Beniamin, vel aliquis alius.

Quæſt. IIII.

NVNC autem eſt dubium circa hoc, an iſte vir Iemini ſit Beniamin, vel ſit aliquis alius, quoniā in Hebręo pauca differētia eſt cū ſcribitur Beniamin,

vel

A vel eum ſcribitur Iemini in loco iſto, vt patet cōſiderantibus literam hebraicam, & ſic plurimi Hebręorū exſtimant, quòd hic accipiatur Iemini pro Beniamin, & eſt aliquid veriſimile, eo ꝙ vir iſte erat de ſtirpe Beniamin. Sed dicet aliquis, quòd non ſtat, quia tunc ſi Iemini eſſet hic Beniamin Abia eſſet aliquis de filijs Beniamin, qui vocat̄ hic filius Iemini, ſed falſum eſt. Nam Beniamin habuit filios decem, Gene. 46. c. nullus tamen eorum vocatur Abia, vt patet hic. Idem patet 1. Paralipo. c. 7. vbi etiam ponuntur filij Beniamin, ſed nullus eorum ſic vocatur. Aliquis reſpondebit, ꝙ Abia eſt filius Beniamin, & tamen vocatur alio nomine in Geneſi, quia multoriens idem homo, vel locus habet multa nomina, ſicut patet de patre Dauid, qui vocabatur Ieſſe, vel Iſai: ſic patet infra 2. li. c. 20. vbi vocatur Iſai, & Mat. c. 1. vocatur Ieſſe: ſic etiam rex, qui tranſtulit Iſraelitas in terram Medorum vocatur Salmanaſar infra 4. lib. c. 17. & tamen aliquando vocatur Aſſoraddam, vt patet 1. Eſdrę ca. 4. Sed ad hoc reſpondebitur, ꝙ adhuc non ſtat: nam inter Beniamin, & patrem Saulis plures fuerūt, quam ſex generationes, de quibus hic: cum fluxerint anni ferè ſeptingenti, vt ſupra dictum eſt: ergo eſt iſte Iemini alius vir. Ad hoc autē iterum poteſt reſponderi, ꝙ fuerunt plures, quā ſeptem generationes inter Beniamin, & patrē Saulis: tamen hic non exprimūtur omnes illę, ſed ſubticenē quędam: ſicut aliquando fit in ſcriptura, vt ſupra dictū eſt. Sed dicendum eſt, quòd adhuc nō ſtat conuenienter, quia Iemini non ſcribitur in Hebręo ſicut Beniamin, ideo non ſignificatur idem vir. Item dicitur hic, ꝙ iſte erat vir fortis robore, & ponitur hoc ad ſignificandum iſtum virum Iemini, ſed Beniamin non habetur, quòd fuerit vir fortis, tanquam per hoc ſpecialiter cognoſceretur, ideo non eſt idem Iemini, & Beniamin. Item patet hoc fortius, quia cum inquireret Saul aſinas patris ſui dicitur, quòd tranſiuit per terram Iemini: ſi tamen acciperetur Iemini, & Beniamin, & pro eodem intelligeretur, ꝙ tranſiuit per terram Beniamin. Sed hoc falſum eſt, quia non ſignificatur hic tota terra Beniamin: nā in illa morabatur pater Saulis, ſed ſignificatur aliqua parua terra ſpecialis, quę ſatis erat coniuncta terrę, in qua habitabat Saul: nam non diceretur conuenienter, quòd trāſiuit per terram Beniamin, cum in ipſa moraretur Saul. Dicendum ergo quòd Iemini erat quidam vir valde famoſus de tribu Beniamin, a quo fuit denominata quędam pars terrę Beniamin, & vſque ad iſtam enarratur linea Saulis, quia iſte erat vir famoſus, per quem cognoſci poterat genus Saulis, ſicut denominato ipſo Beniamin, qui erat caput tribus. *Fortis robore.* Fortis poteſt eſſe in recto, vel in genitiuo: ſi ſit in recto refertur ad patrem Saulis nomine Cis, q admodum dicitur ſupra erat vir de Beniamin. Si autem ſit in genitiuo refertur ad Iemini. ſ. ꝙ iſte fuit vir fortis robore, & quamquā ex litera noſtra non appareat, ad quem debet referri: tamē ſatis apparet ex litera hebraica, ꝙ refertur ad Iemini, ſcilicet ꝙ ipſe eſſet vir robuſtus, & ponitur iſta additio ad notificandum eum, quia cū iſte eſſet excellēter robuſtus, per eſſe robuſtum diſtinguebatur ab alijs, q a per hoc erat vir famoſus, ſic etiam in tribu Manaſſe fuit Galaad, qui fuit vir pugnator, & ob hoc erat famoſus, ideo apponitur ei iſtud ad diſtinctionem: ſic patet Ioſue c. 17. ſ. Manaſſe patri Galaad, qui fuit vir pugnator, & ob hoc, ꝙ iſte erat excellens vir in robore, fuit quędam terra ab ipſo nominata in ſorte Beniamin, quę dicitur terra Iemini, de qua infra.

Opin. aliquorū impugnatur.

In q. ſeqd.

Concluſio

Laus Saul.

Et erat ei filius vocabulo Saul. Hoc refertur ad Cis, qui erat pater Saul. *Electus, & bonus.* Ideſt Saul erat inter cęteros viros electus. Iſta ponuntur ad deſignandum, quòd erat vir dignus regno: nam nō ſolū erat bonus, ſed etiam electus inter bonos, ſcilicet melior omnibus, hoc autem nimis conueniens erat ad hoc, quòd eſſet rex. Sciendum autem, quòd aliqui accipiunt hic Electum, & bonum, prout dicit bonitatem corporis, ſcilicet quòd erat Saul vir corpore aptus, nec ſolum hoc, ſed etiam erat excellentior, vel electus corpore quantum ad omnes, & ſatis ſignificatur infra, ſcilicet quòd ab humero, & ſurſum eminebat ſuper omnem populum. Sed dicendum, quòd verum eſt, quòd Saul erat pręſtantior corpore cęteris Iſraelitis: tamen hic nō accipitur bonus, & electus pro bonitate corporis, ſed morum: ſic patet immediate cum dicitur, quòd non erat vir de filijs Iſrael melior illo, hoc autem propriè eſt eſſe electum, quia nullus illi ęqualis eſt.

Q̄ō accipitur hic electus, & bonus.

B *Et non erat vir de filijs Iſrael melior illo.* Ideſt in toto Iſrael non erat aliquis vir ita bonus, & acceptus Deo: iuſtè agitur quantum ad hoc merebatur principatum regalem: nam non ſolum in monarchijs, vbi omnia committuntur vni, & in alijs politijs merebatur iſte accipere principatum, ſed etiam in politia ariſtocratica, quę eſt ſecundum virtutem: nam ibi maxime virtuoſo traditur maximus principatus, vt patet 3. Politi. & 8. Ethic. Conſiderandum autem, quòd iſta bonitas Saulis maximè erat circa humilitatem, quod erat valde in eo admirabile: nam ipſe erat vir in virtutibus excellens, & corporis ſtatura admirabilis, quod ſolet homines ſuperbos efficere: ipſe autem hęc omnia habēs erat valde humilis, quod patet infra in litera, nam cū dixiſſet ei Samuel, quòd optima, quę erant in Iſrael. ſ. principatus regalis ſeruabantur ei, & domui patris ſui: reſpondit nunquid non filius Iemini, ego ſum de minima tribu Iſrael, & cognatio mea nouiſſima inter omnes filios de tribu Beniamin, quare ergo locutus es mihi ſermonem iſtum? Apparet etiam hoc, quia quando totus Iſrael conuenit ad eligendum regem in Maſphat, & Samuel prędixiſſet ei, ꝙ erat futurus rex abſcondit ſe reputans ſe indignum, vt patet ſequenti c. Idem etiam, poſt quam fuit rex, non deſeruit hanc humilitatem, nam ſicut prius exercebat agriculturā, ita & poſtea ipſe ſequebatur boues veniens de agro, vt patet infra c. 11. Deus quoque teſtimonium perhibuit, quòd eſſet humilis, vt patet infra ca. 15. ſcilicet Nonne cum paruulus eſſes in oculis tuis caput in tribubus Iſrael factus es? erat autē iſta magna perfectio, ſcilicet ꝙ eſſet vere humilis, ideo cum ipſe eſſet perfectè humilis dicebatur de eo, quod non eſſet melior vir in Iſrael.

C

D

Bonitas Saulis erat in humilitate.

An Samuel eſſet melior Saule. *Queſt. V.*

QVAERERET aliquis an Samuel eſſet melior illo, cui aliquis reſpondebit, ꝙ non erat melior, quia hic dicitur, ꝙ nō erat in Iſrael melior illo: ideo poterat eſſe ęqualiter bonus, quia hoc non excluditur ex verbis iſtis: tamen nō poterat eſſe melior. Reſpondendum eſt, ꝙ per certitudinem cognoſcere non poſſumus an eſſet melior Saul, vel Samuel, quia iſta nō poteſt aliquis menſurari, niſi inquantum ſcriptura teſtatur, ſatis tamē videtur dicendum, ꝙ Samuel erat melior, q̄ Saul, nam propter Samuelem Deus fecit mirabilia in Iſrael, vt patet. ſ. c. 7. nam eo clamante Deus intonuit ſuper Philiſthinos, propter Saul autem nihil fecit. Item quando regnauit Saul, Samuel dirigebat eum in omnibus, vſquequo peccauit, & reprobatus eſt a Deo, nam tunc fugit ab eo Samuel, vt patet infra 15. c. in his autem temporibus omnia, quę fiebant, magis erant propter Samuelem, quam propter Saul, ideo ſanctior ipſe erat, potiſſimè, quia Deus a pueritia reuelauerat ſe illi, vt patet ſupra c. 3. & elegerat eum ſpecialiter, nam ipſe miraculoſè

E

raculoſè natus eſt ex matre ſterili ſupra c.1.ſanctior ergo erat, quam Saul. Cum autem dicitur hic, quòd non erat in filijs Iſrael vir melior illo. Poteſt reſpõderi, quòd iſtę prępoſitiones vniuerſales in ſcriptura non ſemper accipiuntur vniuerſaliter, ſed pro multis, ideo quia rari de Iſraelitis erant ęquales Sauli in bonitate, & rariſſimi meliores, dicetur, quòd non erat aliquis melior illo: eſſet tamen Samuel melior ipſo. Aliter rñderi poteſt, & melius, ſcilicet quòd iſta ꝓpoſitio vniuerſalis accipiatũ proprie, ita quòd inter Iſraelitas nullus omnino eſſet melior Saule: Samuel tñ erat melior, eo quòd ſecũdum regulam iuris perſona loquẽs intelligitur excepta, ſed Samuel loquebatũ iſta de Saule, ideo exceptus eſt ipſe ab hac locutione, & ſic poterat eſſe melior. Aliter poteſt intelligi, quòd non erat aliquis vir melior Saule, ſcilicet de illis, qui erant apti ad regnum: nam ſcriptura volebat hic ſignificare, ꝙ Saul iuſte electus eſt in regem, & hoc declaratur per bonitatem, quia cum principatus regalis ſit maximus debet dari optimo viro, & ſic dicitur de Saule, quòd ipſe erat optimus, ſcilicet quia nullus erat melior eo in Iſrael ad hoc, quòd regnare poſſet. Si autem eſſet aliquis de valde ſenibus, quia nequaquam regnare poſſet, adhuc non debebat comparari Saul: ſic autem erat de Samuele: nam Samuel erat ſenex, & non erat aptus ad regnum, quod patet, quia ea eo, quòd erat ſenex dimiſit principatum iudicatiuum, quem prius tenuerat inſtituẽs filios ſuos iudices, vt patet pręcedẽti c. ſatis ergo rationabile eſt, quòd non compararetur Samuel ad Saulẽ, eo quòd erat Samuel ſenex, & ineptus ad regnum, & ſic etiam ſi eſſent multi alij valde ſenes inepti ad regnum, dato quòd eſſent meliores, q̃ Saul, non diceretur, quòd erat aliquis vir ęque bonus in Iſrael, vt Saul.

Perſona loquens intelligitur excepta.

An Dauid fuerit melior Saule. *Quæſt. VI.*

QVAERETVR vlterius an Dauid fuerit melior Saule. Aliquis reſpondebit, quòd verũ eſt, quod fuit Dauid melior tamen nõ erat eo tempore, quo fuit Saul: hic autem fit comparatio ad eos, qui erant tempore Saulis: nam intendebat ſcriptura dicere, quòd erat Saul in regẽ aſſumẽdus, eo quod erat melior omnibus Iſraelitis: quòd autem poſt eum alij meliores fuerint, nihil differt, ſi non eſſet tunc aliquis, qui melior eſſet eo, ita vt deberet accipere principatum. Sed adhuc dicetur, quòd Dauid erat tempore Saulis, & erat melior, quod apparet, quia regnante Saule ipſe adductus eſt corã eo, vt pſalleret in cithara, quando vexaretur Saul a dęmone, infra c.16. etiam regnãte ipſo pugnauit Dauid contra Goliath Gethęum, vt patet. j.17. Reſpondebit aliquis, ꝙ quando aſſumptus eſt Saul in regẽ, Dauid erat iuuenculus: ideo non poterat aſſumi in regẽ: vnde licet eſſet melior Saule non vocaretur melior, eo ꝙ non erat melior ad principatum, cum eſſet valde iuuenis. Sed ad hoc dicendũ eſt, ꝙ Dauid ſatis erat iuuenis tempore Saulis, & tamen poterat ſumi in regem, quia tunc pugnauit ipſe cõtra Goliath Gethęũ, quod ſignificat tam eum eſſe virum fortem, alioquin non pugnaſſet contra Gigantem, & non ſolum tunc erat vir fortis, ſed etiam aliquãto tempore ante hoc: nam. j.17.c. cũ vellet pugnare Dauid contra Goliath: dicebat ei Saul non vales reſiſtere Philiſthęo iſti, nec pugnare aduerſus eum, & reſpondit Dauid paſcebat ſeruus tuus gregẽ patris ſui, & veniebat leo, vel vrſus tollebatque arietem de medio gregis, & perſequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum: ergo illo ipe erat Dauid vir fortis, & poterat accipi ĩ regẽ. Reſpondendum eſt, ꝙ tpe, quo aſſumptus eſt Saul in

Reſponſio auctoris.

F regem Dauid non erat melior illo, nec erat aptus ad accipiendum regnum. iſtud ſm patet, quia quando principatus regalis alicui traditur nõ per ſucceſſionẽ, ſed per electionẽ, ille debet eſſe vir probus, & diſcretus atque aliqualiter maturus, Dauid tamen eo tẽpore quo aſſumptus eſt Saul in regem, erat ſolum 10. annorum, ideo non erat aptus ad ſumendum regnum. Hoc apparet, quia Dauid quando cępit regnare erat annorum 30. vt patet. j.2.lib.c.5. incępit tamen regnare immediatè poſt mortem Saulis. j.2.lib.c.2. Saul autem regnauit annis 20. vt ait Ioſephus 6. Antiquitatũ. Etiam patet hoc, quia Actuũ c.13. dicitur, ꝙ Saul regnauit 40. annis, & in illis quadraginta intelligitur iã

G regnum Saulis, q̃ principatus Samuelis, vt computant omnes doctores, principatus tamen Samuelis fuit 20. annorum, vt declaratũ fuit. ſ.7. vbi dicitur. Erat quippe iam annus 20. & immediatè fuit aſſumptus Saul in regem: ergo manent 20. anni, quibus regnauit Saul: cum incępit regnare Dauid erat annorum 30. j.2.lib. c.5. ergo, quãdo incępit regnare Saul, erat Dauid annorum 10. ablatis 20. annis, quibus regnauit Saul, ſed in decimo anno non fit conuenienter electio de aliquo viro ad principatum. Item non erat tunc melior Dauid Saule, quia probitas viri potiſſimum conſiſtit in regulatione, & moderatione operum per prudẽtiã, ſed in 10. anno conſtitutis hoc non euenit, quia licet interdum aliquod bonum agant, magis agunt ex in-

H clinatione, vel leuitate quadam paſſionali, q̃ ex prudentia, ideo opera illorum non hñt perfectam rationem boni. Dauid igitur in decimo anno conſtitutus non poterat dici melior Saule, & ſic verum eſt, ꝙ tẽpore, quo electus eſt Saul in regẽ, ipſe erat melior, q̃ Dauid. Item non ſolum erat melior Saul, q̃ Dauid a principio, qñ eſt electus in regem, ſed etiam poſtea; cum regnauiſſet aliquanto tempore, anteq̃ peccaret propter Amalecitas, & tunc erat Dauid effectus vir: nam immediate, vt Saul peccauit, vexatus eſt a dęmone, & petiuit, vt adduceretur ei aliquis vir benè pſallens. j.c.16. & tunc reſpondit vnus de pueris Saulis: ecce vidi filium Iſai Bethlehenitem ſcientẽ pſallere, & fortiſſimum robore, & virum bellicoſum, & pru-

I dentem in verbis, & virum pulchrum, & hoc dicebatur de Dauid: ergo tunc, qñ peccauit Saul, erat effectus vir, & tamen pauloante hoc cum nondum peccauiſſet, Saul erat melior, q̃ Dauid. Sed arguetur, quia dicitur. j.c.15. ꝙ Deus tranſtulit regnum a Saule, & tradidit proximo ſuo meliori ipſo. Item de Dauid dicit Deus, ꝙ inueni virum ſecundum cor ſuum, vt patet Pſalmus 88. & j.13.c. ergo erat melior, q̃ Saul: de quo non dicitur, quod erat vir iuxta cor Dei. Reſpõdendum eſt, ꝙ Dauid erat melior Saule poſtquã peccauit: Saul tamen antequam peccaret melior erat, quã Dauid. Cùm aũt dicitur tradidit regnũ proximo tuo meliori te non eſt intelligendum, niſi pro illo tẽpore, in quo iſta verba dicerentur. Fuerunt autem iſta dicta

K poſt peccatum Saulis, vt patet. j.c.15. & tunc verum eſt, ꝙ Dauid erat melior illo, & etiam quicũque alius. Cùm aũt dicebatur, ꝙ de Dauid dixit Deus, ꝙ inuenerat virum ſm cor ſuum, poteſt reſponderi, ꝙ ẽt erat Saul ſm cor Dei anteq̃ peccauiſſet, qa tunc erat verè bonus, & omnes huiuſmodi ſunt ſm cor Dei, qñ tñ dicta ſunt iſta de Dauid iam nõ erat ſm cor Dei, eo ꝙ iam peccauerat, & in ſuis iniquitatibus pmanebat. Cũ ẽi peccatis ſuis poſtea peccata addiderit toties iniuſtiſſime perſequendo Dauid. Aliquis rñdere poteſt aliter. ſ. ꝙ Dauid fuit ſm cor Dei, & hoc fuit ſibi ſpeciale: Saul aũt non fuit ſm cor Dei, qm̃ licet oẽs boni q̃diu boni ſunt Deo placeãt: tñ illi ſoli propriè dicunt eſſe ſm cor Dei, qui ſemper boni ſunt, & in bono ſinuum: ſic aũt fuit de Dauid: nã ipſe ſemper fuit bonus,

& con-

& continuè melior: vnde ſcriptura teſtatur de ipſo, ꝙ Dauid nunquam peccauerit, niſi in occiſione Vrię, & in adulterio, cum Berſabee. j. li. 3. c. 15. Saul autẽ fuit bonus a principio: tamen paruo tempore manſit, poſtea autem ad iniquitates declinauit, ita vt vexaret eũ ſpiritus nequam infra cap. 16. non ergo fuit ſecũdum cor Dei. Apparet igitur, ꝙ iſto tempore quo Saul electus eſt in regem, nõ erat aliquis vir in toto Iſrael melior illo. *Ab humero, & ſurſum eminebat ſuper omnẽ populũ.* Hic ponitur excellentia Saulis quantum ad corporis ſtaturam: excellebat enim omnes Iſraelitas corpore, ſcilicet ab humero ſurſum: ſic patet in electione ſua in regem. Nam ſtetit in medio populi, & altior fuit vniuerſo populo ab humero, & ſurſum. j. c. 10. & tũc dixit Samuel: Certè videtis, quẽ elegit dominus: qm̃ non eſt ei ſimilis in omni populo, & ſecũdum, ꝙ erat Saul ſtatura excellens, ita erat viribus robuſtus: ſic patet. j. 17. c. vbi dixit Dauid, ꝙ portare arma pertinebat ad Saul, qui erat vir fortis: ipſe autem non poterat armatus incedere: ſic etiam. j. 2. lib. c. 1. Cum plangeret Dauid Saulem, & Ionatham, ait: Clypeus Saul, quaſi non eſſet vnctus oleo a ſanguine interfectorum ab adipe fortiũ: Saul, & Ionathas aquilis velociores: leonibus fortiores. Erat autem iſtud nimis admirandũ, & extollendum. ſ. ꝙ in aliquo viro cõcurrerent iſta duo, ſcilicet eſſe virtutibus excellentiorem, & corpore pręſtantiorem omnibus: talis autem naturaliter aliorum eſt princeps: nam ſi propter ſuam pulchritudinem Priami dictum eſt de illo, pulchritudo Priami digna eſt imperio: iuſtius erat imperio dignus, qui animę ꝓbitate, & corporis excellentia cęteris pręſtabat. *Perierant autem aſinæ.* Hic ponitur ſecundum. ſ. cognitio Saulis a Samuele, quę facta eſt dupliciter. Primo per humanam inquiſitionem, ſecũdo per diuinam reuelationem ibi. *Dominus autem reuelauerat.* Primum aũt fuit, quia perditę erant aſinę patris Saulis, & ipſe quęrens illas peruenit ad Samuel, & cognitus eſt, & quia iſta fuit occaſio immediata cognitionis ponitur hic de perditione aſinarum. *Et dixit Cis ad Saul filium ſuum.* Scilicet iuſſit ei, ꝙ inquireret aſinas. Aliqui autem exiſtimant ex hoc, ꝙ Saul erat nimis iuuenis nondum habens vxorem, ſed manens in domo paterna ſub patria poteſtate, quia pater iuſſit ei inquirere aſinas, ſed falſum eſt: erat enim Saul iam vir plurium, q̃ 30. annorũ, & forte 40. quod apparet, quia quando ipſe aſſumptus eſt in regem habebat filium nomine Ionatham virum fortem, & bellicoſum: nam immediatè, vt factus eſt rex accepit tria millia virorum, & duo millia erãt cum eo in Bethel, & mille cum Ionatha filio ſuo in Gabaa. j. c. 13. Etiã paulopoſt hoc in primo bello, qđ legitur habuiſſe cum Philiſthinis, Ionathas, & armiger eius ſoli iuerunt, & percuſſerunt ſtationem Philiſthinorum. j. c. 14. Habebat ergo Saul iam filiũ magnę ętatis, quando eſt factus rex, quia tamen erat vir valde humilis obediebat, ſicut paruulus ad omnia, q̃ iubebat pater ſuus, vnde ipſe cum vno de pueris iuit ad quærendum aſinas. *Tolle tecum vnum de pueris.* ſ. de familia paterna: erat. n. pater Saul vir diues habens familiam magnam, & de famulis eius tulit vnum Saul: non quidem principaliter ad honorem, ſed propter itineris laborem, vt haberet comitem vię. *Et conſurgens vade, & quære aſinas.* Iſtę enim ſecundum Ioſephũ perierant de grege patris Saulis, & erant precioſę inter omnes aſinas. diligenter ergo fecit illas inquiri. Dicit enim Ioſephus 6. Antiquitatum, quòd delectabãtur Iudęi magis in his, quam in aliquo alio iumento, quod fortè erat, quia tunc Iſraelitę non habebant alia genera iumentorum, ſcilicet non habebant equos, nec mulos, & ob hoc non legitur, quòd ipſi habuerunt currus ante tempora Salomonis, ſicut habebant

Cognitio Saulis a Samuele.

Lib 6. c. 4.

Quare Iudęi diligebant maxime aſinas.

A gentes vicinę: habebant enim Philiſthęi multos currus, vt patet infra c. 13. Cum dicitur, quod congregauerunt Philiſthini 30. millia curruum contra Iſrael. Currus autem habebat quatuor equos, vt dicitur, & dato, quòd haberet duos magna erat copia equorum. Diligebant igitur Iſraelitę aſinas, quia nulla alia iumẽta habebant, vel rariſſima: boues autem non erant iumenta, quamquam adiuuẽt, ſed ſunt pecora. *Qui cum tranſiſſent per montem Ephraim.* Ideſt Saul, & puer eius tranſierunt per montem Ephraim quęrentes aſinas. eſt autem mons Ephraim ipſa terra Ephraim, quę eſt montuoſa, & communiter vocatur tota illa mons Ephraim, vt patet Ioſuę c. 17. & 20. Principaliter autem

B vocatur mons Ephraim quędam pars nimis montuoſa in ſorte Ephraim, per quã tranſierunt Saul, & puer eius: habitabat enim pater Saul in terra Beniamin: nã ipſe erat vir de tribu Beniamin, vt patet ſ. Saul autem cum quęſiuiſſet aſinas per terram patris ſui. ſ. in ſorte Beniamin introiuit ad quęrẽdũ eas in ſortẽ Ephraim: ſunt autẽ iſtę terrę cõiunctę. ſ. Beniamin, & Ephraim, vt colligitur Ioſue c. 18. & ibi declaratum eſt: terra aũt Beniamin habet valde modicum de latitudine, vt ait Ioſephus 5. Antiquitatum: ideo cum pauliſper declinaret Saul ab vrbe ſua introiret in terram Ephraim, ꝑ quam aſinas quęſiuit, quia poterant illuc declinaſſe propter vicinitatem regionis. *Et per terram Saliſa.* Iſta eſt quędam pars terrę in ſorte Ephraim, quam perambulauerunt poſtquam tranſierũt montem Ephraim,

C nam non accipitur hic mons Ephraim pro tota terra Ephraim, ſed pro quadam parte, ideo poteſt diſtingui contra alias partes ſortis Ephraim. *Et non inueniſſent tranſierunt etiam per terram Salim.* Ideſt non inuenerunt in monte Ephraim, & terra Saliſa, & licet iam ſatis declinarent a terra ſua, tamen quia exiuerant ad quęrendum nolebant redire vacui, ideo venerunt in terram Salim. Iſta ſecundum aliquos eſt quędã ciuitas in terra Ephraim apud vrbem Sichen, & pertinet ad prouinciam Sichen, in qua habitauit Iacob, quando venit de Meſopotamia, vt patet Gene. c. 33. ſ. Tranſiuitque in Salem vrbem Sichimorum, quę eſt in terra Chanaã. Aliqui autem, & fortè melius volunt, ꝙ Salim ſit quidam locus apud Iordanem, nã dicitur de beato Ioan-

D ne, ꝙ baptizabat omnes ad ſe venientes in Iordane, Ioannis c. 1. & tamẽ Ioannes erat baptizans in Salim, vt patet Ioan. c. 3. ſ. Erat autem Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim. Ad iſtam autem terram acceſſit Saul cum puero ſuo. *Et non inuenerunt.* Scilicet quia nõ declinauerant aſinę ad terram illam, ſed prope ab vrbe Saulis, & dum Saul quęreret eas, pater ſuus inuenit illas in terra ſua, vnde quãdo venit Saul ad Samuelem, dixit Samuel, ꝙ iam inuentę erãt aſinę, vt patet j. *Sed, & per terram Iemini.* Ideſt Saul, & puer ſuus inquiſiuerũt aſinas per terram Iemini, eſt aũt iſta terra quã pars terrę Beniamin, iuerũt. n. Saul, & puer eius de terra ſua, quę erat in ſorte Beniamin ad terram Ephraim quia terra Ephraim, & Beniamin ſunt coniũctę: cum ambulauiſſent per terram Ephraim, ruſſus ingredie-

E bantur in terram Beniamin, & iterum redibant ad terram Ephraim, ſic enim factum eſt hic. Nam primo ambulauerunt iſti per terram Beniamin, in qua erat habitatio Saul, deinde tranſierunt in terram Ephraim cum dicatur ſupra, quòd tranſierunt per montem Ephraim. Iterum autem redierunt in terram Beniamin, cum dicitur hic, quòd tranſierunt per terram Iemini, ruſſus autem venerunt in terram Ephraim, nam venerunt ad ciuitatem, in qua erat Samuel, & illa erat in tribu Ephraim, ſcilicet Ramatha, vt patet ſupra capi. 1. hoc autem fiebat propter propinquitatem iſtarum terrarum, & in ambulando hic modicũ morati ſunt, ſ. tribus diebus, ſic. n. dixit eis Samuel, vt

patet

patet infra, ſcilicet, & de aſinis, quas perdidiſti nu- F
diuſtertius, ne ſolicitus ſis. Erat autē terra iſta Iemini
quędam portio in ſorte Beniamin, quę ſic denomina-
ta fuerat, quia Iemini fuit vir excellens, & famoſus, iō
denominata eſt ab ipſo terra: de genere autem huius
erat Saul, vt patet ſupra, etiam infra dicitur, nunquid
non filius Iemini ego ſum. *Cum autem veniſſent in terram
Suph.* Iſta terra eſt in ſorte Ephraim: nunc enim cum
ambulauiſſent aliquantulum Saul, & puer eius per
terram Beniamin reuerſi ſunt ad terram Ephraim,
eo quòd erant iſtę terrę cōiunctę. quòd autem terra
Suph eſſet in terra Ephraim patet, quia dicitur hic, ꝙ
in terra illa erat ciuitas, in qua erat vir Dei Samuel, &
tamen ciuitas illa erat Ramatha, quia ibi habitabat G
ſemper Samuel, vt patet ſupra c.7.& Ramatha erat in
ſorte Ephraim, vt patet ſupra c.1.ſcilicet: Fuit vir vnꝰ
de Ramathaim Sophim de monte Ephraim, ergo
Ramatha erat in monte Ephraim, de qua erat pater
Samuelis Elcana: patet etiam hoc, quia iſta terra Suph
erat aliqualiter magna cōtinens in ſe vrbes, & ibi erat
vna Ramatha, ideo ſupra c.1.dicitur, ꝙ erat vir vnus
de Ramathaim Sophim, ideſt de Ramatha, quę erat
in terra Suph: nec differunt Suph, & Sophim, quoniā
litera hebraica in extremitatibus dictionum interdū
addit, & interdū minuit: ſic patet, quia dicitur ſupra.
c.1. quòd Elcana pater Samuelis erat de Ramathaim,
& tamen infra in eodem c.& ſupra 2.dicitur, quòd
erat de vrbe Ramatha: ſic variatur Suph, & Sophim, H
ſcilicet quòd aliquando vocatur terra Suph, & aliquā-
do terra Sophim, ſed eadem eſt: fuit autem iſta terra
nominata a quodā de proauis Samuelis, qui vocatus
eſt Suph: ſic patet ſupra c.1.vbi in progenie Elcanę
ponitur Suph: fuit autem iſte vir famoſus, & denomi-
nata fuit ab eo terra, in qua morabatur: nam Samuel,
& tota progenies eius morabantur in terra illa, cū di-
catur de patre Samuelis, ſupra c.1.& 2.quòd morabatͣ
in terra Ramatha in vrbe ipſa: Samuel quoque in ea-
dem vrbe habitauit ſupra c.7.& ibi ſepultus eſt infra
25.c. tota etiam cognatio eius ab antiquo habitauit
ibi, & quia Suph fuit de ꝓauis Samuelis, vt patet.ſ̄.c.
1.moratus eſt in terra ipſa, & ſic Ramatha, & terra cō
iūcta vocata eſt terra Suph, quia iſte erat vir famoſus, I
ſic etiam in terra Beniamin a viro, qui appellabatur Ie
mini vocata fuit quędam terra Iemini, vt patet ſupra
in litera, quia ille erat vir famoſus, & ꝑꝑ excellentiam
iſtorū, & claritatem nominis in deſcriptione linearū
progeniei ipſi ponuntur vltimi: quamquam ipſi non
ſint capita tribuum neque familiarū, vt patet de Suph
in progenie Samuelis. & de viro Iemini in progenie
Saulis ſupra in litera. *Et non inueniſſent.* Ideſt non inue-
nerunt aſinas in terra Suph, quia non erant ibi, ſed iā
inuentę fuerāt in terra Beniamin. *Dixit Saul ad puerum
ſuum, qui erat cum eo.* Iſte eſt puer, quem tulit ſecum
Saul iubente patre, ſcilicet tolle tecum vnum de pue-
ris, vt patet ſupra. *Veni, & reuertamur.* Scilicet non in-
quiramus vlterius aſinas, ſed redeamus in domū pa- K
tris mei. *Ne forte dimiſerit pater meus aſinas.* Ideſt ne for-
te iam non curet de eis: non poteſt enim accipi di-
mittere.i.abijcere, quia putabat Saul, ꝙ non habebat
illas, ſed dimittere, ſcilicet a corde non curando de eis.
Et ſolicitus ſit pro nobis. Ideſt forte iam magis tribulabitͣ
pater meus pro abſentia noſtra, quam pro perditione
aſinarum: ſciebat enim Saul ſe a patre tenerrimè dili-
gi, ideo cum fuiſſet abſens per aliquot dies putaret pr̄,
quòd aliquid ſiniſtrum ei accidiſſet: eſſetque pro eo
nimis ſolicitus quouſque reuerteretur: voluit ergo
ceſſare ab inquiſitione aſinarum, ne per longam ab-
ſentiam patrem affligeret aduerſa ſuſpicātē. *Qui ait ei.*
Ideſt puer locutus eſt ad Saulem: iſta locutio de eun-
do in vrbem, in qua erat Samuel fuit a Deo inſpirata

F puero.ſ.quia ipſe mouit puerum Saulis ad hoc, quòd
loqueretur iſta: nā volebat Deus, ꝙ Samuel cogno-
ſceret Saulem, & hoc modo eum cognoſcendum tra
debat: potiſſime quia pręcedenti die Deus apparue-
rat Samueli dicens hac ipſa hora, quę nūc eſt cras mit-
tam ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum re-
gem ſuper populum meum: oportebat ergo, ꝙ ad cō-
pletionem prophetię Deus mitteret Saulem in vrbē
Ramatha ad Samuelem, & ſic inſpirauit puero, vt lo-
queretur hoc, nam Saul non intendebat illuc ire, cū
dixiſſet veni, & reuertamur. *Ecce vir Dei eſt in ciuitate
hac.* Iſte vir Dei erat Samuel, vt patet infra & vocabatͣ Quis erat iſte uir Dei.
vir Dei, quia Deus loquebatur ad ipſum, vel quia ipſe
G aliquid ex parte Dei denūciabat: ſic etiam patet.ſ̄.c.2.
de illo Propheta, qui Heli ſacerdoti domus ſuę extre-
mam ſignificauit calamitatem, & dicitur venit autē
vir Dei ad Heli. ſic etiam Heliſęus, qui erat Propheta
vocabatur vir Dei.ī.4.lib.c.4.& Angelus ille, qui ve-
nit ad matrem Samſonis vocatus eſt vir Dei, dixit.n.
ipſa, venit ad me vir Dei habens vultum Angelicum.
Dixit autem puer Saulis eſt in ciuitate hac.ſ.in Ra-
matha, quę erat vrbs Samuelis, in qua ſemper habita-
bat ſupra c.7.& in hac manebat pauloante hoc, cum
venerunt ad eum ſeniores Iſrael petentes regem, vt
patet pręcedenti c.& dixit in ciuitate hac, quia Saul, &
puer eius erant tunc apud vrbem videntes vrbē prope
ſe, quod patet, quia ipſi erant in terra Suph, quę erat q̄-
H dam parua terra, & in hac erat vrbs Ramatha, in qua
habitabat Samuel, vt ſupra declaratum eſt, ergo exi-
ſtētes in terra illa eſſent ſatis ꝓpinqui vrbi Ramatha.
Vir nobilis. Vocatur nobilis.i.famoſus, ſicut ignobiles
vocantur incogniti, vel abiecti: erat autem Samuel vir
valde famoſus propter prophetiam, quia multa mira-
bilia ex parte Dei pręnunciabat, & omnia eueniebāt,
vt patet hic.ſ.omne, quod loquitur abſque ambigui-
tate venit, & ob hoc erat cognitus in toto Iſrael, vt pa-
tet.ſ̄.c.3.ſ.& cognouit vniuerſus Iſrael a Dan vſque
Berſabee, ꝙ fidelis Samuel Propheta eſſet dn̄i. Vel
vocatur vir nobilis.i.bonus, & honoratus, nam in toto
Iſrael non erat aliquis tam honorabilis, ipſe, enim re-
gebat Iſrael, & ad eū venerūt ſenes Iſrael petētes regē.
I *Omne, quod loquitur abſque ambiguitate venit.* In hoc ſigni-
ficatur certitudo prophetię, illa enim, quę prędicuntͣ
a veris Prophetis immutabiliter eueniunt, eo ꝙ a Deo
illa pręnunciantur, qui autē fingunt ſe Prophetas cū
tamen nō a Deo, ſed a dęmonibus iſta audiunt, ſępiſſi-
mè inueniuntur mendaces, ſic quoque illi, qui conantͣ
per aliquam aliam naturalem artem dicere abſcondi-
ta, nam, q̄q̄ iſti interdum verum dicant, ſępius tamen
falluntur potiſſime circa particularia, qui aūt a Deo
audit prophetiam, mentiri non poteſt, quia Deus ve-
ritas inmutabilis eſt.

*Quæ propheta enunciant an ſemper eueniant, & de differentia
certitudinis in Prophetis, & Aſtrologis. Quæſt. VII.*

K SED arguetur, quia Prophetę interdum enūciāt
aliqua, quę non eueniunt, eo quòd Deus non
loquitur illa ſecundum certam prouidentiam,
ſed ſm̄ ſtatum eorum ad quos prophetia fit, ſic
patet Iere. c.18.vbi dicit Deus, ꝙ ſubito loquerͣ de ali-
quo regno, vel gente, ꝙ eradicabit illam, & deſtruet,
& ſubito facta parua mutatione, dicet ꝙ illam plan-
tabit, & ſtare faciet: ſic igitur Samuel interdum aliqua
talia prophetaret, poſtea non euenirent, & ſic nō ve-
niret omne, ꝙ loquitur. Dixit tamen hic puer Saulis,
ꝙ omne, ꝙ loquitur abſq; ambiguitate venit. Aliquis
reſpōdebit, quòd omne, quòd loquebatur Samuel ve-
niebat.ſ. plurima eorū, quę loquebatur, nā ſic in ſcri-
ptura accipiuntur cōiter propoſitiones vniuerſales
non

non, quòd pure vniuerſaliter ſignificet, ſed pro multis. Iſtud tamen non ſtat, quia tunc eſſet ſenſus, quòd Samuel, vt in plurimum verum dicebat, & tamen interdum fallebatur: ſed hoc nimis abſurdum eſt: iſtud enim ſufficiebat ad hoc, quòd appareret Samuelem non eſſe prophetam domini, quia ad eſſe prophetam domini non ſolum requiritur interdum verum dicere, ſed etiam nunquam mentiri: alioquin enim prophetæ Dei nihil amplius haberent a maleficis, qui arte dęmonum multa vera dicunt, ſed interdum errãt, propheta autem Dei habet ſe circa veritatem inquirendam in comparatione ad maleficos, vel aſtrologos, ſicut ſe habet ſcientia demonſtratiua ad opinionem: ſcientia enim demonſtratiua non ſolum verum dicit in plurimis, ſed etiam impoſſibile eſt eam in aliquo errare: opinio autem licet multoties verum dicat, errare poteſt, & interdum errat: ita autem Propheta Dei, nam ſicut ſcientia demonſtratiua procedit ex principijs neceſſarijs, & quæ ſunt ſimpliciter principia, & ob hoc impoſſibile eſt eam errare, ita propheta Dei cognoſcit veritatem per altiſſimam cauſam, & principium immutabile, ſcilicet, per lumen propheticum diuinitus infuſum: malefici autem, & aſtrologi iudiciarij procedunt ex quibuſdã principijs permutabilibus, ideo ſciẽtia eorum eſt vertibilis in contrarium.

De Samuele autem quantum ad prophetiam, quæ non eſt per firmam Dei prouidentiam, ſed ſecũdum ſtatum rerum, & non ſemper euenit.

Dicendum, quòd ipſe non conſueuerat prophetare in ſimilibus, quia Deus non miſerat eum ad aliquem populum, vel gentem, vt aliqua illi per promiſſionem, aut comminationem prophetaret, ſed ꝓphetabat in dubijs, quæ inquirebantur ab ipſo, & iſta potiſſime erant circa res præteritas, ſicut nunc Saul, & puer eius inquirebant, in talibus autem nunquam eſt prophetia, niſi ſecundum firmam veritatem, ideo impoſſibile eſt aliquid mutari: prophetia autem, quę eſt ſecundum comminationem, vel promiſſionem in qua contingit fieri mutationem propter mutationem ſtatus illorum, quibus aliquid prædicitur, nunquam eſt de præteritis, ſed ſemper de futuris, ergo Samuel, nunquam poſſet errare circa iſtas inquiſitiones.

Alio modo poteſt reſponderi, quòd Samuel interdum prædicebat aliqua quæ erant ſecundum comminationem, vel promiſſionem: & tamen nunquam fallebatur, eo quòd prędicebat illa cum conditione, vel ſi non prædiceret cum conditione antequam illa mutarentur, prædicebat mutationem illorum propter mutationem ſtatus ipſorum, ad quos hęc dicta ſunt, & ſic nunquam fallebatur: ſed adhuc prima reſponſio eſt melior.

Nunc ergo eamus illuc. Scilicet ad virum Dei in ciuitatem Ramatha, quæ erat apud ipſos. *Si forte indicet nobis de via noſtra, propter quam venimus*. i. ſi velit indicare nobis de eo, quod inquirimus: via enim propter quã aliquis venit non eſt iter, per quod ambulat: ſed id, ꝓp quod ambulat, iſtud autem erat quantum ad aſinas, quia eas inquirebant, ideo volebant, quòd propheta eis indicaret de aſinabus. Ponitur autem hic (ſi fortè) quod ſignificat dubium, in quo non importatur dubium, quantum ad id quod propheta diceret, ſcilicet, an id, qđ diceret eſſet verũ, vel an propheta poſſet ſcire, quod ipſi inquirebant: non enim dubitabant, ꝙ ſi diceret illud eſſe verum: nam ipſi ſupra dixerãt, quòd omne quod dicebat vir ille abſq; ambiguitate veniebat, vt patet ſ. etiam non dubitabant, an poſſet denunciare eis hoc, quoniam maiora horũ ipſe pręducebat: ideo poſſet hoc pręducere, ſed dubitabant, an forte

A vellet hoc dicere, nam exiſtimare poterant, quòd ille vir dedignaretur eis loqui, eo quòd ipſi erant viri abiecti, & non habentes quid offerrent viro, vt patet infra. *Dixit Saul ad puerum ſuum*. Vidit enim Saul, quòd recte loquebatur puer, nam in hoc noluit ei aduerſari, ſed inquiſiuit quomodo poſſent honeſte apparere corã illo, cum non haberent quid illi offerrent. *Ecce ibimus quid feremus ad virum Dei*. Ideſt, ſi vadimus ad illum, qđ poterimus dare illi, quaſi dicat, nihil habemus, quod dare poſſimus, & probat hoc immediate per ea, quæ ſequuntur, ſcilicet, quia nihil habebãt de cibis, nec de pecunijs.

Panis deficit in ciſtarcijs noſtris. Ideſt, non habemus panem in vaſis noſtris. In Hebręo habetur hic nomen B generale, ſcilicet in vaſis: poſuit autem Hieronymus ciſtarcijs: dicitur enim ciſtarcium de ciſta, quæ eſt quoddam vas de vimine complexum ad reponendũ panem, & ab aliquibus calathus vocatur. Erat autem iſtud inſtrumentum, in quo portabant panem Saul, & puer eius: quilibet enim illorum detulerat ſecum vnum, in quo vię neceſſaria duxerant, nunc autem de pane nihil ſuperfuerat, vt dare poſſent aliquid Samueli: exiſtimabat enim Saul, quòd etiã ſi haberent duos panes, vel aliquid paruum, quod offerrent Samueli ſufficiebat, nam ſiue hoc daretur in mercedem diuinationis prophetic ę, ſiue daretur, tanquam xenium, ſicut ſolet portari viris magnis ab eis, qui apparent coram ipſis, putabant quodcunque ſatis eſſe, apud antiquos enim valde parua xenia dabãtur etiam magnis C viris. Quod patet, quia Samuel erat vir famoſiſſimus, & honorabilis in toto Iſrael: tamen Saul, & puer eius voluerunt ei offerre in xenium vnum, vel duos panes aut quartam partem ſtateris.

Ciſtarciũ quid.

Aliquis forte aſcribet hoc ſimplicitati horũ, quia neſciebant quid decens eſſet offerri magno viro: tamen alij viri prudentes maiora munera offerebant. Hoc tñ nõ ſtat, quoniam pater Dauid, qui vir honorabilis valde, & diues erat in tribu ſua, cum vellet mittere ſolenne munus regi Sauli recepturo filium eius Dauid in armigerum ſuum, miſit ei aſinum panibus onuſtum, & lagenam vini, & vnum hędum de capris, vt patet infra decimoſexto cap. Iſtud tamen mittebaD tur ad regem, tanquam aliquid valdè magnum, ergo munera illius temporis aliquid valde paruum erant.

Parua munera olim dabantur.

Et ſportulam non habemus. In Hebręo dicitur non habemus xenium, vel munus, & pertinet hoc ad pecuniam, ſcilicet nõ habemus aliquam pecuniam, quam ei offeramus, illud idem ſignificat ſportula, nam ſportulę ſecundum iura antiqua dicebantur eſſe illa munera, quæ dabantur iudici a litigatoribus, vt iudicaret: ſic colligitur extra de vita, & honeſtate clericorũ, cap. cum ab omni. Tractum fuit autem iſtud nomen ſportularum a quodam vaſe de herbis contexto, vel de viminibus, in quo fructus ferunt, vel aliquid aliud, & quia in talibus munera antiquitus ferri ſolebant, inoleuit, vt ipſa quoque munera etiam ſi pecunię ſint ſportulę appellentur. Dicebat autem hic Saul, quòd E non habebant ſportulam, ideſt pecunias. *Neque quicquam aliud*. Ideſt nihil habemus, quod honeſtè offerri poſſit, ideo non poſſumus coram eo decenter apparere.

Sportulæ quid appellantur in iure.

Rurſumque puer reſpondit Sauli. Vidit enim puer, ꝙ loquebatur rationabiliter Saul: ideo inquiſiuit, an aliquid haberent, & ſequitur quomodo inuenit quãdam partem pecuniæ.

Ecce inuenta eſt in manu mea quarta pars ſtateris argenti. Puer enim immediate, vt Saul locutus eſt poſuit manum ad burſam, an aliquid inueniret, & inuenit quartam partem ſtateris, quę erat moneta argentea: ſtater enim idẽ eſt ſiclus: eſt enim ſiclus moneta vſitata in-

Stater qđ.

ter Iudæos, & eſt argentea: continet autem viginti obolos. Exodi capitulo trigeſimo. & Numeri tertio, & decimo octauo capit. omnis autem appreçiatio inter Iudęos maxime ad res Sanctuarij, ſcilicet in his, quæ vouebantur, vel offerebantur, fiebat per ſiclum: vt patet Leuitici capitulo vltimo, ſcilicet omnis æſtimatio ſiclo Sanctuarij ponderabitur: erat autem quarta pars ſtateris. vel ſicli moneta parua argentea valẽs quinque obolos: nam ſiclus viginti obolos valebat: erat autem iſta moneta parui valoris: forte enim non valebat decem albas: quod patet, quia in terra Hebręorum vnus aries valebat rationabiliter duos ſiclos, ſcilicet, qui non eſſet de melioribus, ſed de mediocribus: ſic patet Leuitici capitulo quinto. vbi dicitur, quòd pro peccato daretur aries, qui emi poteſt duobus ſiclis: ſed vna quarta ſicli eſt octaua pars duorum ſiclorum: ergo non valerent duo ſicli quadraginta motapetinos, cum daretur vnus aries mediocris pro duobus ſiclis, & hoc erat in terra illa, quæ fertilis erat in gregibus: paruum ergo munus dare volebant iſti prophetæ: ſed in hoc ſequebantur conſuetudinem illius temporis, quę erat in paruis muneribus, vt dictum eſt.

Sicli valor

Et demus eam homini Dei. Ideſt Samueli prophetæ, qui vocabatur homo Dei, vt dictum eſt.

Vt indicet nobis viam noſtram. Ideſt, det nobis iudicium de eo, quod inquirimus, ſcilicet, vbi ſunt aſinę, quas petimus: putabant enim iſti, quòd Samuel reciperet munera, vel mercedem pro prophetia, ſed errabant, quia nihil ſuſcipiebat, gratis omnia faciens. Vel forte dicetur, quòd iſti non dabant hoc pro mercede, ſcilicet, quaſi Samuel ſuſceptutus eſſet aliquid pro diuinatione, & alias non eſſet dicturus, ſed offerebant ei hoc gratis, quia putabant eſſe inhoneſtum apparere coram facie illius nihil tribuentes.

An licitum eſſet prophetis pro mercede prophetare: Et Apoſtolis prædicare, & curare morbos precio.

Quæſt. VIII.

QVAERET aliquis, an licitum eſſet prophetare pro mercede.

De aduocatis.

Aliquis dicet, quòd ſic, nam aduocatis, licet vendere iuſtum patrocinium, nec ſolum ſecundum quantitatem laboris, quem habent in ſtudendo recipiunt: ſed magis ſecundum magnitudinem patrocinii, etiam ſi ipſi in hoc parum laborent. propheta autem eſt huiuſmodi, quia pertinet ad opus intellectus, ſicut cauſidicare: ergo poterit licite recipere pro diuinatione, ſicut cauſidicus pro patrocinio.

De magiſtris.

Item docere eſt actus intellectus, ſed magiſtri licitè accipiunt pecunias pro doctrina, ergo prophetę licitè accipiunt pro diuinatione, acciperent autem illicitè magiſtri ſi forte promittẽtes ſe aliqua magna docturos illa docere nequeant, nec ipſi intelligant, quia tunc cum pecunias receperint pro illis iniuſte agunt, & hos increpat Ariſtoteles Ethicorum, nono capitu. vocans eos ſophiſtas: ſi tamen doceant, quæ promittunt, iuſte pecuniam recipiunt. Sic enim introducit ibi de Protagora exigente, & recipiente pecuniam a diſcipulis: ita igitur ſi propheta ſit verus, & poſſit declarare veritatem rei de qua inquiritur, licite recipere poterit pecuniam, ſi autem fingens ſe prænunciare nequeat, vel falſum dicat, illicitè agit recipiendo pecuniam.

Item Samuel erat propheta Dei, & vir bonus, & iſti volebant ei dare pecuniam pro diuinatione, ſed non vellent dare, niſi ſcirent, quòd ab alijs aliquid

F recipiebat, ergo Samuel recipiebat aliquid, ſed ipſe non ageret hoc, ſi eſſet illicitum, ergo licitum erat prophetę accipere aliquid pro diuinatione.

Non licet vendere ſpiritualia.

In contrarium videtur, quòd non liceat, quoniam id quod Deus reprehendit eſt illicitum, ſed Deus redarguit nimis prophetas diuinantes pro precio. Nam per Ieremiam ait in magnum vituperium: Prophetæ eorum pro precio diuinabant: ergo valde erat illicitum velle accipere precium pro diuinatione.

Item actus Apoſtolorum, & prophetarum pertinebat ad idem, quoniam ſicut prophetæ pręnunciabant ea, quæ a Deo audiebant, ita Apoſtoli prędicabant Euangelium, quod a Chriſto Deo ſuſceperant: ſic patet Ioann. decimoquinto capitulo. ſcilicet. Vos G autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui a patre meo, nota feci vobis: ipſe tamen iuſſit eis, quod ſine precio prædicarent, vt patet Matthæi, decimo capitulo. ſcilicet, euntes prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cœlorum, infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmonia ejicite, & ſequitur: Gratis accepiſtis, gratis date, ideſt non accipietis precium pro illo: ideo nec prophetis licebit accipere precium: ideo minus liceret prophetis quam Apoſtolis, quia magis laborabant Apoſtoli prædicando quam prophetę pręnunciando.

Item ea, quæ dantur a Deo pure gratuite alicui homini, debent diſpenſari alijs ſine precio: ſic patet Matthęi capitulo decimo. ſcilicet. Gratis accepiſtis gratis date, ideo pro eo quod purè ex gratia accepiſtis, nul- H lum precium exigere debetis: ſic enim erat de poteſtate ſanandi infirmos, & eijciendi dęmonia, & de ſcientia verbi Dei, quia iſta ſuſceperant Apoſtoli ſine aliquo labore per ſolam gratuitam collationem ſpiritus Sancti, ergo debebant diſpenſare gratis. In prophetis autem idem modus eſt, quoniam nullo modo prophetia eſt per ingenium, aut inquiſitionem humanam, ſed per ſolam Dei reuelationem, ſic patet, ſecunda Petri, capitu. 2. ſcilicet, hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetię ſcriptura propria interpretatione non fit: non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu Sancto inſpirati locuti ſancti Dei homines. Item recipere aliquid pro diuinatione prophetica eſt ſimoniacum, ſed I ſimonia eſt graue peccatum, ergo accipere mercedem pro diuinatione grauiſſimum eſt. Antecedens patet, quoniam ſimonia eſt, quando recipitur aliquid temporale pro ſpirituali, & maxime quando petitur, & exigitur: ſed prophetia eſt aliquid ſpirituale purè, quia a ſolo Deo eſt: ergo non licebit pro illa quicquam accipere.

Simonia quid.

Item ſi accipere aliquid pro prophetia, licuiſſet, non fuiſſet Giezi percuſſus lepra: fuit tamen percuſſus: venerat enim Naaman Syrus ad Eliſęum, vt ſanaretur a lepra, qui propheticè dixit: vade lauare ſepties in Iordane, & recipiet ſanitatem caro tua, cumque eſſet mundatus obtulit munera Eliſæo, quę non K accepit: Giezi autem iuit poſt Naaman non vidente Eliſæo, & accepit munera, dicens, quòd peteret Eliſęus, cui dixit Eliſęus lepra Naaman adhęrebit tibi, & ſemini tuo in ſempiternum, & confeſtim egreſſus eſt leproſus, infra quarti libri, capitulo quinto. ergo illicitum erat pro diuinatione accipere pecuniam.

Item ſi liceret prophetę vendere donum propheticum, ſcilicet, accipiendo aliquid pro eo, quod propheticè pręnunciat, liceret alicui emere illud, quia nihil eſt, quòd liceat vendi, quòd emi non poſſit: nam iſti duo contractus ſunt vnus contractus realiter licet formaliter ſint duo: non licet tamen alicui emere id quod eſt ſpirituale, ſcilicet id quod cognoſcitur

prophe-

propheticę: ergo non licebit alicui vendere illud, quòd autem nulli liceat emere, hoc patet Actuum. capit. octauo. Cum Simon magus obtulit pecuniam Apoſtolis, vt darent ei poteſtatem ſpiritualem, cui Petrus ait: pecunia tua tecum ſit in perditione, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri: non eſt enim tibi pars, nec ſors in ſermone iſto. non licet ergo prophetę petere pecuniam pro diuinatione, nec accipere ſi pro diuinatione offeratur.

Rñſio ad q̄ônem.

Reſpondendum ad quæſtionem, quòd iſti Prophetæ, qui aliquid recipere volunt, aut ſunt prophetæ Dei, aut dęmonum: non eſt autem exiſtimandum, quòd aliquis propriè ſit Propheta dæmonum etiam ſi dæmonia colat, ſed vocantur large Prophetæ dæmonum illi, qui a Deo reuelationem nullam recipiunt, ſed a dæmonibus inſtruuntur: vocant tamen ſe prophetas, & ſcriptura eos ſic vocat, ſicut patet de quatuor centum prophetis Baal infra 3. libro, capitulo octauo. etiam eodem libro, capitulo vigeſimo ſecundo. dicitur, quomodo vocati ſunt Prophetæ Baal: & poſtea vocatus eſt Propheta Dei Micheas: ſic etiam dicitur infra quarto libro, capit. tertio. cum dixit Eliſæus ad regem Ioram vade ad Prophetas patris tui, & matris tuæ, ideſt ad prophetas Baal, qui erant prophetæ inter decem tribus Iſrael.

Si autem de his prophetis dæmonum loquamur. Dicendum, quòd iſti non peccant, quia vendunt diuinationem, ſed quia conſulunt dæmones, & quia dicunt ſe Prophetas Dei, cum non ſint: vendere tamen diuinationem in eis peccatum nullum eſt, nam non vendunt aliquod donum Dei ſpirituale, ſed ea, quæ a dęmonibus didicerunt: hoc autem non eſt aliquid non vendibile.

Si autem accipiamus de prophetis Dei, ſcilicet, qui a Deo reuelationem recipiunt, ſiue illi boni ſint, ſiue mali, non licet eis quicquam exigere pro diuinatione, quia tunc directe venditur id, quod eſt pure ſpirituale, quia ille, qui dat aliquid pro diuinatione, vult ſcire hoc, quod Deus declarat, & pro illo dat pecuniam, ſed illud eſt pure ſpirituale, & gratuitum, ergo pro illo non licet dari, nec exigi.

Quę res licite vendi & emi poſſunt.

Pro quo conſiderandum eſt, quòd illę res licite vendi, vel emi poſſunt, quarum vſus pecunia eſt ponderabilis: ſicut vſus panis, & vini, domus & equi, & ſic de cæteris corporalibus: ideo omnia iſta ſunt purè venalia: illa autem quorum vſus, vel ſubſtantia nullo modo pecunia appreciabilis eſt, nec eſt aliquid in rebus humanis cadens ſub commutatione, quod illis ęquiparari poſſit, non ſunt venales.

Cur ſcientia vendi nequit.

Sic etiam eſt de habitibus intellectus: ſciētia enim quę eſt habitus intellectus perficit illum, & non eſt aliquid in rebus humanis, quod ſcientiæ ęquiparari poſſit, quoniam cum ſcientia ſit perfectio intellectus, & intellectus ſit excellentiſſima particula eſſe humani, iuxta Ariſtotel. decimo Ethicorum. & nulla alia res poſſit perficere ipſum intellectum niſi ſciētia, omnes aliæ ſimul ſumptæ non poſſunt ei æquiparari, nec poterit iuſte vendi datis omnibus illis pro ipſa: ideo quandocunque aliquis eſt ſapiens, non poteſt vendere ſcientiam: ſed ſi ab eo, qui docetur, pecuniam recipit, hoc non eſt, quia ſcientia transfertur in illum, ſed quia iſte in docendo laborat: vnde propter hoc fit, quòd ſiquis multos docet, & aliqui eorum nimis proficiant, alij autem quaſi nihil, non magis ab his quàm ab illis exigat, dum tamen cum illis ęqualiter laborauerit, & ſic non venditur ibi ſcire, ſed labor, qui pręcedit ad ſcire.

In cauſidicis autem idem eſt, quoniam ipſi ven-A dunt iuſtum patrocinium, eo quòd adiuuando clientulos pro defenſione iuris eorum ſtudendo laborant: vnde non recipiunt pecuniam propter hoc, quòd ea, quæ intelligunt dicunt, ſed quia illa non poſſunt dicere, niſi laborent: fit autem interdum, vt aliqui aduocati nimis periti paruo cum labore arduas valde cauſas defendant: alij autem nimis laborantes in paruis patrocinari ſufficienter nequeunt: non tamen iſti, qui amplius laborant debent abundantiorem mercedem recipere, ſed illi, qui in maioribus patrocinantur cauſis, quia quamquam iſti, qui imperiti ſunt nunc acrius laborent, illi tamen, qui peritiores ſunt ante hoc patrocinium, vt periti efficerentur, durius laborauerint, & quia iſti inquirentes viuendi modum voluerunt defendendi B cauſas negocium ſuſcipere, in quo vt periti eſſent magnam ętatis partem graui cum labore tranſigerunt, etiam ſi eum defendunt cauſas parum, aut nihil laborent, iuſte poſſunt pro patrocinio magnam ſuſcipere mercedem, quia quod nunc laboris non impendunt, ante hoc grauius expenderunt. Apparet igitur, quòd actus intelligendi & habitus, & generaliter omnia, quę ad animam pertinent ſecundum ſe iuſte vendi non poſſunt, niſi quatenus ad laborem pertinent, & tunc non ipſa, ſed labor venditur.

An liceat aduocatis aduocare pro ſpirito. Et an qui magis laborat magis teneat recipere.

Ex quo ſequitur, quòd ſi ſit aliqua ſcientia, aut intelligere, quæ nullo cum labore addiſcantur, & poſtea ſine labore miniſtrentur, non licet exigi merC cedem, nec recipi pro talibus: quod patet, quia pro his quæ ad intellectum pertinent ſecundum ſe merces nulla eſt, ſed pro labore: & tamen hic, tam in adminiſtrando quam in acquirendo ex hypoteſi labor nullus eſt, ergo nullo modo venalia ſunt. Sic autem eſt in prophetia: nam intellectio prophetica non eſt propter ingenium humanum, aut laborem, ſed ex diuina inſpiratione, ſecunda Petri capitulo ſecundo. in miniſtrando etiam labor nullus eſt, ſcilicet, dicendo dominus dixit hoc, vel hoc: ergo Propheta nullam mercedem exigere, aut recipere poteſt oblatam: quia tunc nihil eſt ibi, quod venderet, niſi ipſam prophetiam, quę eſt aliquid D intellectuale, & quod amplius eſt ipſa eſt donum Dei: ſi autem eſſet aliquid pertinens ad intellectum, quòd in acquirendo nullum haberet laborem, in miniſtrando tamen haberet aliquem laborem, vel occupationem, poſſet pro hoc aliqua exigi merces; valde parua tamen, & minor, quàm ab alijs communiter exigebatur: verbi gratia, ſi Deus alicui homini nihil vnquam laboranti infudiſſet ſcientiam ciuilem abundantiſſime, ita quòd ſine aliquo labore ipſe poſſet quaſcunque cauſas agere: iſte in acquirendo nihil laborauit: & tamen ſi poſtea patrocinium exhiberet, poterat aliquid exigere, quia licet acquirendo iſtam ſcientiam nihil laborauit, tamen agendo cauſas laborat, & implicat ſe negocijs pro hoc labore, qui eſt in adminiſtrando ſcienE tiam iſtam, poterit iſte exigere pecuniam, & quia iſte valde minus laborat quam alij cauſidici, qui in acquirendo ſcientiam nimis laborauerant, & poſtea in aduocando labore non carent, valde minus exigere debent quam alij: quòd ſi in ęquali cauſa patrocinij ęqualiter exigere vellet, vel quaſi ęqualiter nimis peccaret, quia iam aliquid venderet vltra laborem.

Si autem aliquid ſit, quòd totaliter, tam in acquiſitione, quam in adminiſtratione laborem nullum habeat, nihil omnino exigi, aut recipi poteſt pro illo, & de hoc veriſſime intelligitur, quod habetur Matthę. cap. 10.

Quō intelligitur gratis accepiſtis gratis date.

cap. 10. ſ. Gratis accepiſtis gratis date, ideſt id quod purè ex gratia ſine aliquo labore veſtro, & merito ſulcepiſtis, gratis date, ſcilicet, nihil omnino pro illo recipientes. Quòd autem intelligatur de his apparet ex verbis Chriſti ibidem, ſcilicet infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmonia eijcite. In acquirendo autem poteſtatem iſtam Apoſtoli nihil laborauerunt, quia dicitur præallegat. cap. & conuocatis 12. diſcipulis ſuis dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eijcerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. In miniſtrando quoque labor nullus erat, quoniam non faciebant aliquas cæremonias, ſed ſolum loquebantur imperantes infirmitatibus, vt patet Actuum cap. 9. de Petro qui ad quendam Paraliticum iacentem ab octo G annis in grabato ait: Aenea ſanet te dominus Ieſus Chriſtus ſurge, & ſterne tibi, & continuo ſurrexit. Etiam quædam mulier mortua eſt Thabitha nomine, & Petrus dixit Thabitha ſurge, & immediate aperuit oculos. eodem capitu. Et non ſolum loquentibus Apoſtolis fiebant miracula, ſed interdum eis nihil loquentibus, nec facientibus propter eos miracula fiebāt, vnde in principio Eccleſiæ primitiuæ cum beatus Petrus eſſet Ieroſolymis ponebantur languentes in plateis ſuper lectos, vt tranſeunte Petro vmbra eius obumbraret aliquem eorum, & ſanaretur, & ſic fiebat, vt patet Actuum capitu. quinto. pro his igitur diſcipuli nihil accipere poterant: quia purè ſine labore eorum erant, nec recipere volebant ſiquis offerret. H Et ſic quando Simon magus obtulit pecuniam pro ſimili poteſtate, ait Petrus: Pecunia tua tecum ſit in perditionem: Actuum cap. 8. Diuinatio ergo prophetica, quæ purè ex Dei gratia eſt, & cum nullo labore, vendi non poteſt.

Propheta et ſi vellet nō poteſt vendere ꝓphetiam.

Sed adhuc conſiderandum eſt, ꝙ propheta etiam ſi velit non poteſt vendere prophetiam: nam prophetia, vt declaratum eſt latius Numeri cap. duodecimo, & vigeſimoſecundo. non eſt tanquam habitus ſcientificus, qui poſtquam alicui ineſt, ſemper manet in intellectu eius, & poteſt cum voluerit operari per illū; ſed eſt quoddam lumen infuſum ad tempus per modum actus raptim tranſeuntis, & cum propheta habet illud lumen eleuatur ad intelligēdum aliqua, quæ I nullo modo alias intelligere poſſet. Cum autem tranſierit illud lumen, nihil magis, quam alij homines prophetæ intelligunt, ſed ſolum habent, quòd recordentur eorum, quæ prius viderunt, vel intellexerunt etiam, ſi tunc non maneat ſpiritus Propheticus: alioquin prophetæ non poſſent denunciare populis, ideſt ſcribere ea, quæ eis reuelata ſunt: non eſt ergo in poteſtate Prophetæ diuinare cum voluerit, ſicut eſt in poteſtate habentis habitum ſcientificum intelligere per illum, quando voluerit, niſi organa phantaſtica ſint indiſpoſita. Non poterāt igitur vendere diuinationē, quia etiam ſi ipſi conuenirent cum aliquo, quòd diuinarent de re quam ille volebat, forte poſtea Deus nō declararet eis aliquid eleuando intellectum eorum: K & tamē quia Deus multa tolerat per patientiā quandiu hic viuitur, etiam ſciens, quòd aliquis propheta iniquus vult vendere diuinationem, ipſe ei reuelat aliqua prophetice: ſic patet de Balaam qui erat iniquus, & tamen Deus apparebat ei, & cum ipſe deſiderauerit ire in terram Moab ad regem, vt acciperet pecuniam multam pro maledictione Hebrǽorum, ſicut ipſe pollicitus erat, adhuc in ipſa terra Moab ei Deus apparebat reuelans multa, ſicut apparet Numeri vigeſimoſecundo ca. & vſque ad vigeſimumquintum, & tunc dicendum eſt de his prophetis, quòd ſi ſunt prophetæ Dei, ſiue ſint mali, vt Balaam, & colen-

F tes idola, ſiue ſint boni, petendo aliquid pro diuinatione peccant, vel etiam ſi nihil petant, ſi tamen ex hac cauſa, tanquam pro mercede aliquid recipiant peccant: poſſunt tamen prophetæ recipere aliquid ſponte oblatum ab inquirentibus, dum tamen illi non dent ex hac cauſa, & Prophetæ non recipiant, tanquam in mercedem, ſed alias tanquam gratis oblatum, & ad ſuſtentationem ſuam: ſic enim communiter conſueuerant omnes Iſraelitæ, cum ibant ad conſulendum Prophetas deferre aliquid eis tanquam ad honorem, quia ſicut Deus dixerat, non apparebis in conſpectu meo vacuus: Exodi vigeſimotertio, & trigeſimoquarto capitulo. etiam coram Prophetis, qui repręſentabant Deum, nolebant apparere vacui, ſed ferebant aliqua munuſcula, & ſic fecerunt Saul, & puer eius. Poſt tempus quoque iſtorum fiebat ſemper ſimiliter in Iſrael: vnde quando Ieroboam rex Iſrael miſit vxorem ſuam ad Ahiam Silonitem, vt conſuleret pro vita filij ſui dominum: iuſſit vt portaret ei munus, dicens: Tolle in manu tua decem panes, & cruſtulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipſe indicabit tibi quid euenturum ſit huic puero, vt patet infra tertio libro, capitulo decimoquarto. iſta autem munera interdum ſuſcipiebant Prophetæ gratis, & non pro diuinatione. interdum autem ſuſcipere nolebant: ſic patet de Eliſęo, a quo cum ſanatus fuiſſet Naaman Syrus a lepra, obtulit ei munera magna, dicens: obſecro itaque, vt accipias benedictionem a ſeruo tuo: at ille reſpondit; viuit dominus, ante quem ſto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, non acquieuit penitus, vt patet infra quarto libro cap. 5.

Nunc autem per hoc patet ſolutio ad rationes in contrarium.

Ad primā rōnem de cauſidicis.

Ad primam cum dicebatur, quòd ſicut cauſidicus poteſt vendere iuſtum patrocinium, ita Propheta poteſt vendere diuinationem, cum vtrobique ſit actus intellectus.

Reſpondendum eſt, quòd non eſt ſimile, quoniam cauſidici, quando vendunt iuſtum patrocinium, non vendunt ſcientiam, ſed laborem: Prophetæ autem nihil laborant, tam in acquirendo ſcientiam, quam in miniſtrando eam: ideo ſi aliquid ſuſcipiant pro diuinatione peccant. Cauſidici autem in vtroque laborant, ſcilicet, in acquirendo, & in miniſtrando eam, ideo licet illis exigere, & non prophetis.

Ad ſecundam rationem cum dicebatur de magiſtris, quòd licebat illis exigere pecuniam pro ſcientia: eodem modo reſpondendum eſt, quòd ipſi non exigunt pecuniam pro ſcientia, quę in diſcipulos transfunditur, ſed pro labore, qui ab ipſis in docendo aſſumitur. Et cum confirmatur, quòd illi, qui promittunt aliquid docere, & docent, iuſtè pecuniam recipiunt, qui autem promittunt, & docere K nequeunt ſunt ſophiſtę, & vituperantur; ita ergo ſi Propheta pro his, quę recipit, vera annunciet non peccabit recipiendo pecuniam: ſecus autem ſi non poſſet.

Docēs nō recipit precium pro ſciētia, ſed ꝑ labore.

Dicendum, quòd non eſt ſimile, quia illi magiſtri, qui promittunt aliqua docere, & docent, recipiunt pecuniam iuſtè non tamen pro ſcientia, ſed pro labore: illi autem, qui ſophiſtę ſunt recipiunt iniuſtè pecuniam, non quidem tanquam ſcientiam vendere non poſſint, ſed quia non laborant iuxta ea, quæ dixerunt, vel quia labor eorum inutilis eſt, cum nihil ſciant. Prophetę autem ſi reciperent pecuniam nihil vendere poterant, niſi donum Dei, quia ibi labor

nullus

nullus eſt, & hoc eſt illicitum, ergo non poſſunt quicquam ſuſcipere.

Ad tertiam rationem, cum dicitur, quòd Samuel erat vir bonus, & tamen ſuſcipiebat aliquid pro diuinatione, ergo licitum erat.

Dicendum, quòd nihil recipiebat, & quando arguitur, quòd ſi nihil acciperet, iſti nihil obtuliſſēt, poteſt reſponderi dupliciter: vno modo, quòd Saul, & puer ſuus faciebant hoc ex errore arbitrātes, quòd Samuel ſuſciperet aliquid in mercedem, nec eſt mirabile, ꝙ iſti ſic opinarentur, quia erant viri ſimplices, & nunquam venerant ad Prophetam.

Alio modo reſponderi poteſt, quòd iſti ſciebant ꝓphetam nihil recipere ī mercedem diuinationis, nec ferebant iſtud tāquam mercedem, ſed vt aliquod munus gratum ei propter honorem, vt ſic honeſtè apparerent coram eo. & iſta reſponſio eſt decentior: ſic enim faciebant alij Iſraelitę cum veniebant ad prophetas conſulendos, vt patet de vxore regis Iſrael infra 3. lib. c. 14. Prima tamen reſponſio magis coaptatur literæ, quia dicitur hic: Ecce inuenta eſt in manu mea quarta pars ſtateris argenti demus homini Dei, vt indicet nobis viam noſtram. Sed quomodocunque dicatur nihil refert.

Olim in Iſrael ſic loquebatur vnuſquiſq; vadens conſulere dominum. Hic interponitur aliquid ad declarationē iſtorum, & non ſunt iſta verba pueri Saulis, ſed ſunt ipſius ſcriptoris ad declarandum ea, quę habentur hic: nam dicitur infra, quòd quæſiuerunt iſti, vbi eſt videns, cū deberent dicere, vbi eſt propheta, & vt detur ratio huius dicti dicitur, ꝙ ille, qui modo vocatur propheta olim vocabatur videns, & omnes euntes ad conſulendum prophetas dicebantur ire ad videntes.

Quis appoſuit iſtam clauſulam. Quæſt. IX.

SED ſtat dubium de appoſitione huius literæ, quis eam poſuerit.

Dicunt autem quidam, quòd iſtud fuit additum ab Eſdra ſcriptore legis, quando reſtaurauit legem combuſtam a Chaldęis, & hoc tenuit Beda. Hebræi autem dicunt, quòd iſtud fuit poſitum a Samuele ſcriptore libri huius, & hoc verum eſt: nihil enim Eſdras, vel aliquis alius auſus fuiſſet apponere libris legis Dei: poſuit autem hoc Samuel quia ante tēpora ſua vocabantur in Iſrael prophetæ videntes, etiā dum ipſe viueret, manſit magno tempore iſtud vocabulum, & manebat tempore, quo Saul iuit ad eum: vnde dixit: Num eſt hic videns? Tamen iſtud vocabulum abolitum eſt, & incœperunt viri Dei vocari prophetæ, & quia Samuel ſcripſit hoc circa finem vitæ ſuę, iam erat abolitum vocabulum videntis, ideo dixit, quòd olim in Iſrael prophetæ vocabantur vidētes quaſi iam iſtud abolitum eſſet.

Venite & eamus ad videntem. Scilicet illi, qui ibant ad conſulendum dominum dicebant eamus ad videntem: non eſt autem intelligendum, quòd quandocunque Iſraelitæ irent ad conſulendum dominum, dicerent eamus ad videntem, ſed quandocunque irent ad conſulendum illum per prophetas.

Deus multipliciter reſpondebat Iſraelitis per prophetas.

Pro quo ſciendum, quòd aliquando Deus reſpondebat Iſraelitis per inquiſitionem prophetarum nō facta aliqua alia cęremonia, & iſti vocabantur videntes.

Aliter autem reſpondebat Deus per ſacerdotē magnum, ſcilicet in rationali, & Ephod: nam iſtę erāt veſtes ſacræ, & intra rationale erat poſita doctrina, & veritas in laminis aureis, quibus cum indueretur ſacerdos conſulebat dominum, de quibus vellet, & ille reſpondebat. Sic patet tempore Dauid: nam Abiathar ſacerdos conſuluit bis Deum pro Dauid applicito E-

A phod, & accepit reſponſum, vt patet infra 23. & 30. ca. ſic etiam patet de Ioſue, nam cum ipſe factus eſt princeps Iſrael, & non liceret ei ingredi in ſancta Sanctorum ad conſulendum dominum, ſicut licuerat Moyſi, qui fuerat princeps ante eum in principatu populi dedit ei ſummum ſacerdotem, vt patet Numeri capi. 27. ſcilicet pro hoc ſiquid agendum erit Eleazar ſacerdos conſulet dominum: iſti tamen non vocabātur videntes, quia Deus non reuelabat eis propter ſeipſos, ſed quia erant ſacerdotes, & induti veſtibus illis, per quas Deus promiſerat ſe reuelaturum veritatem cū ipſe diceret, quòd in rationali ſummi ſacerdotis erat iudicium filiorum Iſrael: Exodi 28. cap. Prophetæ ergo ſoli vocabantur videntes. Et quia Iſraelitę raro in- B quirebant aliquid per ſummos ſacerdotes, ſed per ꝓphetas, dicitur quòd quando ibant ad conſulendum dominum, dicebant vadamus ad vidētem quaſi ſemper irent ad Prophetas.

Qui enim propheta dicitur hodie vocabatur olim videns. Scilicet Iſraelitę ibant ad conſulēdum dominum per prophetas, & quia prophetæ tunc vocabantur videntes dicebant eamus ad videntem: iſtud autem nomen ex maiori parte abolitum erat, ideo dicitur, quòd ille, qui hodie vocatur propheta olim vocabatur videns.

Prophetæ iuſte vocabantur videntes.

Iuſte autem iſtud nomen prophetis cōueniebat, quoniam ipſi erant videntes, ideſt videbant ea, quæ alij nō videbant, ſcilicet, quòd Deus reuelabatur eis, & non alijs: ſic ait Hieronymus in Epiſtola ad Paulinum. ca. quinto. ſcilicet. Vnde & prophetæ appellabantur vidē- C tes, quia videbant eum, quem cęteri non videbant.

Et dixit Saul ad puerum ſuum. Scilicet poſtquam ille inuenit quartam partem ſtateris, quam poterant dare viro Dei approbauit rationem illius.

Optimus ſermo tuus veni, & eamus. Ante hoc non conſentiebat Saul puero ſuo, eo quòd nō habebant quid darent viro Dei, nunc autem inuento, quòd haberent dixit optimus eſt ſermo tuus, ſcilicet, quòd eamus ad virum Dei, & dicamus uiam noſtrā, atque offeramus quartam partem ſtateris.

Et ierunt in ciuitatem, in qua erat vir Dei. Scilicet erant apud ciuitatem Saul, & puer eius, & hoc deliberato introierunt in eam, erat autem iſta ciuitas Ramatha, D quia in ea manebat Samuel, vt dictum eſt.

Qui cum aſcenderent cliuum ciuitatis. Cliuum vocatur collis, vel mons: erat enim ciuitas illa in excelſo conſtituta: vnde erat eis aſcenſus ad introeundum in ciuitatem. non erant autem iſti in ciuitate quamquam dicatur, quòd aſcendebant per cliuum ciuitatis, ſed intelligitur quòd aſcendebāt per cliuum, quod erat ante introitum ciuitatis, ſuper quo erat ciuitas poſita, qđ patet infra, ſcilicet ingrediētes vrbem, ſtatim inuenietis eum: ergo nondum ingreſſi fuerant.

Inuenerunt puellas ingredientes ad hauriendam aquam. Scilicet, quando Saul, & puer eius aſcendebant per cliuū ciuitatis inuenerunt puellas: nam puellę deſcendebāt de vrbe, quia vrbs erat ſuper montem, & fluuius ad quem puellę ibant ad hauriendam aquam ad pedem E cliui per prata labebatur.

Et dixerunt eis, num hic eſt videns. Ideſt, nunquid in iſta urbe eſt propheta Samuel: quamquam enim in vrbe illa moraretur, tamen dubitabant, an ibi tunc eſſet, propter hoc autem fuerunt interpoſita illa verba, quæ ſupra habentur de vidente, quia iſti dixerunt hic; num hic eſt videns. Et ne aliquis putaret, quòd pro alio, quam pro propheta inquirebant, dictum eſt, ꝙ prophetæ uocabantur olim uidentes.

Quæ reſpondentes dixerunt illis hic eſt. Gratæ enim iſtæ puellæ reſpondebant Sauli, quod patet ex uerbis ipſarum, nam ad plura reſpondebant, quam inquiſiuerat Saul.

Dicit autem Rab.Salom.quòd iſtę puellę multipli F
cabant verba coram Saule, vt eum morari facerent,
& ſic ſaciarentur pulchritudine illius, delectabantur
enim nimis videndo eum:erat.n.pulcher corpore, &
ſtatura procerus,quoniam excedebat ab humero ſur-
ſum omnes Iſraelitas,vt patet s̃.in litera,& ſequ.c.erat
autem delectatio magna puellis videre talem iuuenẽ,
quoniam ſic fruebantur pulchritudine illius: ſic dici-
tur de duobus ſenibus,qui condemnauerũt Suſannã:
Daniel.13.c. Porro Suſanna erat delicata nimis,& pul
chra facie, at iniqui illi iuſſerant, vt diſcooperiretur:
erat enim cooperta,vt vel ſic ſaciarentur decore eius.

Ecce ante vos eſt, feſtinate nunc. Hortabantur puellę,
vt feſtinaret Saul cum puero ſuo, quoniam Samuel
erat in principio vrbis,& aſcẽſurus erat in excelſum, G
ſi autem feſtinarẽt poſſent eum inuenire priuſquãm
aſcenderet, & ſic factum eſt, vt patet infra. dixerunt
autem ante vos eſt, ideſt, non multum diſtat a vobis,
ſcilicet,quia iſti erant prope ciuitatem,& Samuel aſcẽ
ſurus erat de aliquo habitaculo, quod erat apud portã
vrbis.

Hodie enim venit in ciuitatem. Ideſt venit,vt colloque-
retur cum illis, qui erant in ciuitate, & faceret ſacrifi-
cium cum eis: ex hoc autem aliqui putant, quòd iſta
nõ eſſet ciuitas Ramatha, in qua morabatur Samuel,
quia dicitur, quòd hodie venit in vrbem, ſed non ſe-
quitur ex hoc,quia poterat eſſe,quòd per aliquot dies
ſtetiſſet extra vrbem,& tũc veniſſet, quòd autem iſta
eſſet Ramatha, apparet quia in illa erat mãſio Samue
lis,vt patet ſupra capitu.ſeptimo.puer autem Saulis di H
xit: Eſt in hac vrbe vir Dei nobilis &c.ſi tamen non eſ
ſet iſta ciuitas Ramatha,neſciret puer Saulis, an ibi eſ-
ſet,quia in nulla alia ciuitate conſueuerat morari, niſi
in illa,quamquam aliquando tranſiret per alias diſcur-
rendo: nec tamen poteſt intelligi, quòd puer Saulis
diceret eſt vir Dei in hac ciuitate, ideſt nũc ibi eſt, ſed
dixit eſt,ideſt conſueuit manere, vel habitare, nam ſi
dixiſſet eſt, ideſt, nunc actualiter eſt, non quæſiuiſſet
Saul, & puer eius, an Samuel eſſet in vrbe dicentes:
Num hic eſt videns? & tamen quæſiuerunt: ergo in-
telligitur, quòd ibi ſolebat commorari, & ſic intelli-
genit de vrbe Ramatha,quia in illa morabatur, vt pa-
tet ſupra cap.7.

Quia ſacrificium eſt hodie populi in excelſo. Ideſt propter I
hoc venit ad vrbem,quia populus facturus erat ſacrifi
cium magnum, & non poterant ſine ipſo comedere
partes hoſtiarum. Et dicitur ſacrificium populi, quia
multi offerebant animalia,quæ illa die immolabãtur.
Dicitur autem in excelſo, ideſt in parte celſiori illius
ciuitatis: ibi enim conſtitutum erat altare.

Fecerat autem iſtud altare Samuel: nam dicitur de
eo ſupra capitu.ſeptimo. quòd ædificauit altare in Ra
matha,vbi erat domus ſua, & ei namque licebat hoc
facere,& nulli alij Iſraelitarum, quia ipſe erat prophe-
ta domini.

Licitũ erat tpe Samuelis ędificari altare vbicunque.

Dicunt autem Hebręi,& Nicolaus,quòd hoc tem-
pore licebat altaria ædificari vbicunque,& offerri vi- K
ctimas,ſcilicet, poſtquam arca capta eſt a Philiſthinis
toto illo tempore, quo mãſit vſque ad ędificationem
templi Salomonis. Poſtquam autem templum con-
ſtructum eſt,& dum manebat in Silo,non licebat ali-
cui offerre extra Sanctuarium,ſed iſtud non eſt verũ:
non eſt enim conueniens motiuum eorum, ſed quia
dicitur,quòd in hac ciuitate erat altare, & tamen hic
non erat Sanctuarium,nam Samuel illud conſtruxit.
Etiam ſi non eſſet ibi Sanctuarium,ſicut Elias cõſtru-
xit altare in monte Carmelo tempore, quo manebat
templum Salomonis,vt patet infra tertio libro, capit.
decimo octauo.ſi autem alia altaria eſſent in terra Iſ-
rael tunc cõſtructa, præterquam in vrbe iſta illicitum

Tempore Samuelis vſque ad ędificationẽ templi licuit fieri altaria vbicunque.

F erat:non eſt tamen mirandum,quin eſſent plura alia:
ſic enim tempore omnium regum Iuda quamquam
aliqui eorum boni eſſent, ſacrificabat populus in mõ-
tibus,ibi enim erant altaria conſtituta,& reges nõ au-
ferebant ea,erat tamen valde laudabile illa auferre, ſic
patet infra tertio libro,capit. decimoquinto. cum de
rege Aſa dicit,quòd fuit valde bonus, & excluſit ido-
la de terra: tamen poſtea dicitur: Excelſa autem non
abſtulit,ideſt non deſtruxit altaria, quæ erant in mon-
tibus, quaſi dicat, quòd propter hoc nondum acceſ-
ſerat ad totalem perfectionem. De rege autem Eze-
chia magnæ laudes ponuntur, quia deſtruxit altaria,
quæ erant in montibus,vt patet infra quarto libro,ca-
pitulo decimo octauo.ſcilicet. Ipſe diſſipauit excelſa,
G & contriuit ſtatuas,& ſuccidit lucos.Siquidem vſque
ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum,er-
go illo tempore peccatum erat inter Iſraelitas immo
lare in excelſis,& tamen erant ibi altaria. Ita igitur tẽ-
pore Samuelis non eſt admirandum, quòd eſſent ali-
qua altaria per vrbes: tamen æqualiter erat illicitum,
ſicut quando erat arca in Silo, & tamen poſita fuit in
templo Salomonis: nam ſi Iſraelitæ non habuiſſent
aliquem locum, in quo offerrent ſacrificia tempore,
quo erat arca ſeparata a Sanctuario, ſatis erat veriſimi
le, quòd liceret eis in multis locis habere altaria, ne
totaliter ceſſarent a ſacrificijs: tamen tempore, quod
fuit inter eductionem de Silo, & poſitionem in tem-
plo Salomonis, habebant Iſraelitæ locum immolan-
di,ſicut habuerant,quando erat arca in Silo, eo quod
H habebant Sanctuarium in vrbe Nobe infra vigeſimo
primo capitu.ergo nihil magis tunc erat licitum fieri
altaria per diuerſas vrbes, quam poſtquam conſtru-
ctum eſt templum Salomonis:ſed poſtea erat illicitũ,
vt probatum eſt, ergo etiam in tẽpore Samuelis, ſed
in hac vrbe, in qua nunc erat Samuel non erat illici-
tum,eo quòd ipſe conſtruxerat ibi altare. De iſto ſa-
crificio populi dicunt aliqui,quòd non erat ſacrificiũ,
in quo fuiſſet facta aliqua immolatio animaliũ Deo,
ſed ſolum fuit quoddam prandium ſolenne, in quo
fuerunt multi inuitati,& occiſa ſunt animalia multa,
& hoc quia expectabatur aduentus Saulis, ſicut infra
patet,& iſtud poteſt habere veriſimilitudinem, quo-
niam aliquando victimę vocantur ipſa conuiuia,vt pa
I ret Gene.43.capitu. ſcilicet. Introduc viros domum,
& occide victimas, & inſtrue conuiuium, quoniam
mecum comeſturi ſunt meridie.

Alij autem dicunt, quòd non ſolum erat conuiuiũ
populi, ſed etiam fuerunt multa animalia immolata
in ſacrificium Dei,ſed erat iſta oblatio de hoſtijs paci-
ficis,de quibus maior pars cedebat offerentibus,ſcili-
cet omnes carnes ipſarum hoſtiarum pręter pectuſcu
lum,& armum dextrum, vt colligitur Leuitici capit.
tertio,& ſeptimo.& iſtud eſt verius,ſcilicet, quòd eſ-
ſet ſacrificium domini,& nõ ſolum eſſet conuiuium.
De carnibus tamen, quæ manebant pro offerentibus
fieret conuiuium,& poterant multi inuitari, non ſo-
K lum ipſi qui offerebant, ſed etiam quicunque alij, dũ
tamen eſſent mundi, quibus liceret eſus rerum ſacra-
rum,quod patet Deuteronomij capit. duodecimo,&
decimoſexto. vbi Deus iubet, quòd Iſraelitę in ma-
gnis feſtiuitatibus,cum offerrẽt ſacrificia pacifica, vo-
carent ad comedendum ſecum de ſacrificijs illis Le-
uitas,& pauperes, & aduenas pupillos,& viduas, & fi-
lios ſuos, ſeruos, & ancillas. ergo ſicut omnes iſti co-
medebant de ſacrificijs,cum tamen nihil obtuliſſent,
ita poterant comedere omnes alij, quos ſcriptura nõ
repellit propter immunditiam.

Dicitur autem,quòd erat iſtud ſacrificium in excel
ſo,ideſt in parte altiori ciuitatis, quod patet quia cum
introierunt Saul, & puer eius in vrbem, inuenerunt

Excelſum quid appellabatur.

Samue-

Samuelem ex aduerſo, qui iam feſtinabat aſcendere in excelſum ciuitatis.

Hebręi autem dicunt, quòd hic intelligitur, ꝙ ſacrificium erat populi in altari, eo ꝙ ponitur hic nomen conueniens altari & celſitudini: ſed melius eſt, quòd accipiatur pro excelſo, quàm pro altari. Quod patet, quia manifeſtum erat, quòd ſacrificium in altari fieri debebat, ideo nō feciſſet ſcriptura iſtam additionem, tam inutilem, ſ. quòd ſacrificium fiebat in altari, ſi autem accipiatur pro excelſo eſt conueniens determinatio, quia dubium erat, in qua parte vrbis fieret ſacrificium, & dictum eſt, quòd fiebat in excelſo. Item patet, quia dicitur immediate, ingredientes vrbem inuenietis eum antequam aſcendat excelſum ad veſcēdū: ſed manifeſtum eſt, ꝙ ipſe non aſcēdebat ad altare ad veſcēdum, quia nullus in altari ſumebat cibum, ergo accipitur pro celſitudine vrbis.

Ingredientes vrbem ſtatim inuenietis eum. Iſtud dicebāt puellæ ex opinione: ſciebant enim, quòd eſſet aſcenſurus ad comedendum cum populo in excelſum, & nondum aſcenderat, iamque prandij hora aduenerat, ideo rationabiliter loquebantur, ſ. quòd Samuel immediate aſcenderet, & Saul, & puer eius inuenirēt eū antequam aſcenderet, & ſic factum eſt, vt patet infra.

Antequam aſcendat excelſum ad veſcendum. Scilicet in excelſo factum eſt ſacrificium, & ibi manducaturus eſt populus de ſanctificatis, ideo Samuel aſcendit illuc cum eis.

Neque enim comeſturus eſt populus, donec ille veniat. Scilicet totus populus obſeruabat eum, quia erat vir propheta, & honorabiliſſimus in toto populo, & nullus auſus fuiſſet comedere antequam ille veniſſet, & benediceret hoſtiæ. Aliquis autem putabit ex hoc, quòd Samuel tunc nouiter veniebat ad vrbem, & populus fecerat ſacrificium magnum: non erat tamen comeſturus quouſque veniret Samuel, nam ſciebant eum venturum, ideo præſtolabantur ad prandium: ſed dicendum eſt, quòd non, ſed ipſe Samuel ſteterat ad ſacrificium, & ipſe principaliter fecerat illud, completo tamen eo antequam eſſet hora prandij deſcendit Samuel ad partem inferiorem vrbis, & poſtea facta hora prandij regreſſurus erat in excelſum ad comedēdū cum inuitatis, apparet hoc quia infra dixit Samuel ad cocum da partem, quam dedi tibi, & præcepi, vt reponeres apud te, & dixit Samuel ad Saulem: Ecce quod remāſit pone apud te, quia de induſtria ſeruatum eſt tibi, ergo Samuel fuerat in vrbe antequam fierent ſacrificia illa, cum ipſe fecerit reſeruari a principio partes quaſdam apud cocum. Item Samuel inuitauerat omnes iſtos populares ad conuiuium de carnibus huius ſacrificij: ergo non veniebat ipſe nunc nouiter ad vrbem: patet hoc, quia dicitur infra, de induſtria ſeruatum eſt tibi, quando vocaui populum, ſcilicet vocaui inuitatos ad prādium, ergo ipſe fuerat ibi, & fecit omnia hæc.

Inter Iudæos erat ritus benedicendi ante cibos.

Quia ipſe benedicet hoſtiæ. Ideſt propheta veniens ad conuiuium benedicet: erat autem inter Iudęos ritus benedicendi ante cibos, potiſſime quando ſumebant cibos de rebus ſanctificatis: ſic enim erat hic: nam partes hoſtiæ pacificæ populus comeſturus erat, & hoc litera dicit, ſ. ipſe benedicet hoſtię, ideſt partibus, quæ ceſſerunt populo de hoſtia pacifica, quas nunc comeſturus eſt. *Et deinceps comedent.* Quaſi dicat, non comedent antequam veniat propheta ad benedicendum, ſed poſtquam benedixent, comedent. Non eſt autem intelligendum, quòd in Iſrael nullus ſedebat ad prandium antequam veniret propheta ad benedicēdum: quoniam non erat in quolibet loco Iſrael propheta q benedicere poſſet. Etiam de locis illis, in quibus Prophetæ eſſent non eſt verum, quòd Iſraelitę non ſede-

A rent ad prandium antequam propheta benediceret. Nam in vrbe iſta Ramatha plures alij prādebant quā illi, qui inuitati erant cum Samuele: quoniam iſti erāt ſolum triginta viri, vt patet infra. Samuel tamen ſolū venit ad benedicendum hoſtias in domo illa, in qua erant inuitati. Hoc ergo non obſeruabatur inter Iſraelitas, ſ. quòd non comederent vſquequo Propheta benediceret: hoc tamen factum eſt, & puellę denunciauerunt, quòd fiebat propter duo.

Quare nō comedebant inuitati a Samuele donec benediceret.

Primo, quia hic populus comeſturus erat de partibus ſacrificiorum. In ſacrificijs autem debēt obſeruari plures cæremonię laudis diuinæ, quàm circa alios cibos, hic autem comedebant Iſraelitæ de ſacrificijs, quia dicitur ipſe benedicet hoſtiæ: ideo non erant co-
B meſturi quouſque veniret propheta, qui erat in eadē vrbe, & benediceret.

Alia ratio, & potiſſima erat, quia Samuel inuitauerat iſtos viros, qui comeſturi erāt in excelſo: nullo modo ergo ipſi ſederent ad prandium ante Samuelis aduentum: hoc enim erat cōtra bonos mores, ideo populus, ſcilicet, omnes illi inuitati expectaturi erant in excelſo quouſque ipſe veniret. Quod autem omnes illi inuitati fuiſſent a Samuele, apparet quia dicitur hic ipſe benedicet hoſtię, & deinceps comedent qui vocati ſunt, & ſic innuitur, quòd nulli comeſturi erant, niſi vocati, ſed vocati ſunt inuitati, ergo omnes inuitati fuerāt a Samuele, quoniam nullus alius erat, qui inuitaſſet eos.

Item patet hoc, quia nullus eſt, qui iubeat de cibis
C ſic, vel ſic diſponi apud miniſtros, niſi dominus ciborum, ſ. Faciens conuiuium. Et tamen j. dicitur, ꝙ dixit Samuel coco da partem, quam dedi tibi, & præcepi, vt reponeres ſeorſum apud te. Ipſe ergo erat, qui fecerat iſtud conuiuium, quoniam antequam coquerentur cibi ipſe de eis diſpoſuerat, & poſtquā cocti ſunt, miniſtrabat cui volebat.

Item patet, quòd ipſe īuitauerit omnes iſtos comedentes, quia dicitur: ex induſtria reſeruatum eſt tibi, quando vocauit populum: ergo ipſe Samuel vocauerat, ideſt inuitauerat.

Item cum Saul venit ad conuiuium dicitur, ꝙ Samuel dedit ei, & puero ſuo locum in capite eorum,
D qui vocati fuerant, ſi tamen fuiſſet Samuel inuitatus, & non inuitans etiam ſi fuiſſet vir valde honorabilis, non determinaſſet ipſe de locis, quia iſtud pertinet ad dominum conuiuij, ſed ipſe diſpoſuit hic de locis dās Sauli, & puero ſuo locum priorem: ergo ipſe eſt, qui inuitauerat ceteros. *Nunc ergo conſcendite.* Scilicet per cliuum ciuitatis, quia antequam venirent ad ciuitatē, erat cliuum, & per illud aſcendebant, in quo puellas inuenerant euntes ad hauriendum aquam, necdum tamen conſcenderant ciuitatem. *Quia hodie reperietis eum.* Ideſt non poteritis declinare, quin reperiatis eum hodie. In Hebręo dicitur. *Sicut hodie reperietis eum.* Et idem ſignat quamquam in modo loquēdi Hebraico interdum addantur aliqua, quæ non pertinent ad ſignificationem, & interdum multa decurtātur: quod-
E libet enim idioma ſuas habet paſſiones, ſicut apparet in noſtro vulgari Hiſpanico, quamquam illi qui lepide, & perpolite loqui volunt quæque ſuperflua abijciunt: Hebræi tamen dicunt, quòd eſt ſenſus, ſicut hodie reperietis eum, ideſt, ſicut eſt verum, quòd eſt iſta dies hodierna, ita eſt verum, quòd inuenietis eum.

Et aſcenderant in ciuitatem. Scilicet, quia nondum erant in ea, ſed in cliuo eius, in quo inuenerant puellas.

Cumque illi ambularent in medio vrbis. i. intra vrbem: nō enim accipitur hic mediū per ęquidiſtantiā, vel quaſi, ſed per interpoſitionē, ſ. ꝙ oē illud, quod eſt inter terminos dicatur eſſe in medio, ſiue ęqdiſtet, ſiue nō: &

ſic eſt modus loquendi in ſcriptura, quia dicitur aliqd eſſe in medio populi, vel in medio terrę, quando eſt intra populum, vel intra terram: & eſt ſenſus, quòd iã Saul, & puer eius ambulabant in vrbe, & immediate Samnel apparuit eis.

Apparuit illis Samuel egrediens obuiam illis. Ideſt cum ipſi ambulauiſſent aliquantulum de vrbe viderunt Samuelem egredientem obuiam eis, qui ibat in locum inuitatorum. Poteſt autem hoc intelligi dupliciter.

Vno modo, quòd egrediebatur obuiam illis, ſ. quia Samuel ſpiritu prophetico cognouerat tempus aduẽtus eorum, & exiuit obuiam eis, huic conſonat litera ſequens, ſ. dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diem, quã veniret Saul dicens: hac ipſa hora, quæ nunc eſt, cras mittam ad te virum &c. videns igitur Samuel horam iam eſſe ſciens promiſſa Dei eſſe vera exiuit obuiam venienti certiſſimè credens, quòd veniret, & hoc videtur dicere Ioſephus 6.
Cap. 4. Antiquitatum. ſ. porro Samuel in domo ſedens tempus, quod ei promiſſum fuerat expectabat, quo adimpleto deſcendens ibat ad menſas.

Aliter poteſt ĩtelligi, quòd Samuel egreſſus eſt obuiam Sauli, & puero ſuo, non quidem ſciens, quòd ipſi tunc venirent, nec egrediens ad recipiendum eos, quamquam ſciret, quòd eadem die venturi eſſent cũ Deus hoc prędixiſſet. Et iſte eſt verior ſenſus, quod patet, quia dicitur hic egrediens obuiam illis, vt aſcenderet in excelſum, quaſi dicat, quamquam iuerit obuiam eis, non ibat ad recipiendum eos, ſed vt aſcenderet in excelſum ad cõuiuium, accidit autem quòd inueniſſet illos. Item patet, quòd non egrederetur obuiam eis tanquam ſciens eos venire, quia dicitur ĩ. ga cũ aſpexiſſet Samuel Saulem dñs ait ei: ecce vir quẽ prædixeram tibi ipſe dominabitur populo meo, ſi tamen nunc Samuel fuiſſet egreſſus, ſciens quòd veniebat Saul, non oportebat, quòd Deus iterum appareret ei ad denunciandũ quis eſſet Saul, & tamen apparuit: ergo videtur, quòd non egrediebatur Samuel ad recipiendum Saul.

Vt aſcenderet in excelſum. Scilicet, volebat Samuel aſcendere in excelſum vbi erat locus prandij, quia iam tempus prandendi aduenerat, & populus expectabat eum.

Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis. Hic conſequenter oſtendit quomodo Samuel cognouit Saul per diuinam reuelationem non ſolum quantum ad pſonam, ſed etiam quantum ad dignitatem, ſcilicet, qa Deus dixit, quòd ille futurus eſſet rex, & quia die hac vẽturus erat Saul ad Samuelem, ne Samuel incautus eſſet nihil de hoc ſuſpicans dominus apparuit ei per vnam diem antequam veniret Saul: dicitur autem hic quòd dominus reuelauerat auriculam Samuelis, ideſt diſcooperuerat, vel aperuerat. Eſt autem reuelare aurem alicuius, quando quis loquitur alteri quicquam ad aurem, & ita factum eſt de Samuele, quia dominus apparuit ei, & reuelauit aduentum Saulis. Similis modus eſt in alijs locis: ſic patet infra capit. 20. Cum dixit Ionathas ad Dauid: Si autẽ perſeuerauerit patris mei malitia aduerſum te, reuelabo aurem tuam, ideſt annunciabo tibi.

Ante vnam diem quam veniret Saul. Ideſt per vnam diẽ ante. Hic debet cõputari dies a momento in momentum, quia dicitur immediate hac ipſa hora, quæ nunc eſt, cras mittam ad te virum. fecit autẽ hoc Deus per vnam diem ante, licet poſtea in aduẽtu Saulis iterum hoc reuelaturus eſſet, vt patet infra, ne eſſet incautus, & poſſet parare ea, quæ pertinebant ad honorabilem receptionem Saulis: dicebat enim, vt cum immediate in regem aſſumendus eſſet honoraretur nũc eum recipiebatur: vnde ob hoc dicitur, ꝙ fecit Samuel iſtud

F conuiuium magnum, ſ. vt ſuſciperet honorabiliter venientem Saulem, & poneret in capite inuitatorum, ſic vult Ioſephus ſexto Antiquitatum. dicens: multos enim cum ea die paſcere dicebant, & cum his, qui vocati fuerãt eum primum diſcumbere: Samuel autem propterea multos tunc ad cõuiuium vocauerat: nam dum præcedenti die deprecaretur dominum, vt ei pdiceret quem conſtitueret regem: indicauerat ea hora altera die miſſurum ſe aliquem iuuenem de tribu Beniamin &c. *Dicens hac ipſa, quæ nunc eſt hora tranſmittam ad te virum de terra Beniamin*. Poterat enim per hoc cognoſcere certiſſime Samuel, quando vẽturus eſſet Saul cum determinatio horę ei pręnũciata fuiſſet: ſic enim aliquando fuit pręnunciatio in ſcriptura, vt apparet
G Gene. 18. capit. cum prędixit Angelus Abrahę, quòd habiturus eſſet filium, dicens: Reuertens veniã ad te tempore iſto, vita comite, & habebit Sara vxor tua filium. Et iterum ibidem iuxta cõdictum reuertar ad te hoc eodem tempore vita comite, & habebit filium Sara.

De terra Beniamin. Significauit hic Deus Samueli ſtirpem regis futuri, & hoc ad diſtinctam cognitionem eius, qui venturus erat cras, nam poterat eſſe, quòd eodem tempore, quo Deus prędixit etiam aliquis alius veniret ad Samuelem, & tunc neſciret Samuel, quem eorum aſſumpturus eſſet in regem: declarata autem ſtirpe hoc manifeſtius erat.

Et vnges eum ducem ſuper populum meum Iſrael. Fuit .n.
H bis vnctus Saul, ſcilicet primo in occulto a Samuele, de quo ſequenti ca. & quia de hac vnctione nondum conſtabat alicui, nec quis de populo viderat eam, iterum vnctus eſt in regem de quo infra 10. capi. in fine. Quamquam ibi ſolum agitur mentio de inſtitutione, de vnctione autem non: ſed credendum eſt, quòd vnctus fuerit cum apud Iſraelitas nullus conſtitueretur in regem ſine vnctione. Iterum autem renouatũ eſt regnum in Galgala. infra 11. cap. ſed an ibi fuerit facta vnctio, non apparet.

An fuerit neceſſarium Samuelem vngere Saulem manifeſtè, cum ab eo fuerit vnctus occultè. *Quæſt. X.*

I QVAERERET aliquis, an cum fuerit vnctus in regem Saul a Samuele in abſcõdito, neceſſe erat, vt vngeretur iterum in manifeſto coram toto populo, & ſi non eſſet neceſſarium, an eſſet honeſtum, vel ſaltem non eſſet inhoneſtum vngi.

Reſpondendum eſt, quòd vnctio in regibus fiebat in Iſrael de oleo Sacro, quo vngebantur pontifices, in pontificibus autem poſtquam eſſet expleta conſecratio eorum, nunquam iterum vngebantur, potiſſime ſi iſta vnctio eſſet, ſicut collatio ordinis, quia ordo, qui ſemel confertur indelebilis eſt, ideo qualitercunque mutetur perſona ad maiorem, vel minorem ſtatum, nunquam iteratur ordo, ſi igitur vnctio regnm fuiſſet
K ſicut ordo, vel ſacramentum quodcunque imprimẽs characterem, nũquam potuiſſet iterari, vnde cum ſemel Samuel vnxiſſet Saulem in regem, dato quòd nullus de populo vidiſſet eum vngi non iteraretur vnctio etiam ſi non conſtaret poſtea populo factã fuiſſe vnctionem: conſtat tamen, quòd vnctio regalis nõ imprimebat characterẽ, ideo erat iterabilis, nam Dauid ter vnctus eſt in regem. Primo a Samuele ĩ occulto in domo patris ſui, infra 16. c. Secundo a tota tribu Iuda, vt eſſet rex ſuper illam in Hebron. ĩ. 2. lib. cap. 2. Tertio a toto Iſrael, vt regnaret ſuper omnes tribus, ĩ. 2. libr. c. 5. Patet igitur, quod non fuiſſet inconueniens aliquod contra ſubſtantiam vnctionis, quòd vngeretur pluries Saul. *Dauid ter vnctus eſt in regem.*

Nunc

Nunc autem manet dubium, an fuiſſet neceſſariũ, quòd vngeretur pluries. Et reſpondetur, ꝙ non, quia vnctio fiebat ad tribuẽdum ius regni: eſt enim vnctio in regem, ſicut inſtitutio in regem, vel in Epiſcopũ, & ſicut per inſtitutionem confertur canonice titulus inſtituto, ita per vnctionem conferebatur inter Iudæos ius regni. Saul tamen fuerat iam ſemel vnctus in regẽ, & per hoc acceperat titulum regni, ideo non oportebat, quòd iterum vngeretur, potiſſimum cum vnctio prima fuiſſet facta per Prophetam iuſſu Dei, nec poterat eſſe aliqua magis canonica inſtitutio, ideo conferebat ſolidum titulũ regni, nec erat neceſſe vlterius vngi, poterat tamen poſtea fieri vnctio ad ſolennitatem, ſ. vt totus populus videret vngi ſuper ſe regem, cum ante non vidiſſet, tunc autem manet dubium, ſ. quòd quamquam non eſſet contra conditionem vnctionis, quòd ſępe fieret, an repugnaret aliquid aliud in Saule propter, quod bis vngeretur. Ad hoc reſpondebitur, quòd non, quia ſicut Dauid vnicus rex erat, & tamen ter vnctus eſt, ita potuit Saul ter, vel pluries vngi.

Aliquis dicet, quòd non ſtat, quia cum vnctio ſit, ſicut inſtitutio, & inſtitutio confert titulum, & reſpectu eiuſdem tituli nũquam ſunt multæ inſtitutiones, cum titulus conferat dominium, & quod meum eſt ex vna cauſa ex altera cauſa meum effici non poteſt, niſi deſierit eſſe meum, ergo reſpectu eiuſdem regni vnica erat vnctio, quia ad vnicum regnum vnicus titulus eſt. In Dauid autem fuit ſecus, quoniam ipſe inſtitutus eſt in duobus regnis. Primo enim in regno Iuda, & tunc vnxit eum tribus Iuda ſuper Hebron, poſtea autem vnctus eſt in regẽ ſuper totum Iſrael: eod. lib. cap. 5. Et quia erant duo regna, erant duo tituli, ad duos autem titulos ſunt duæ inſtitutiones, ſicut ſiquis tranſeat de vno Epiſcopatu ad alterum fit duplex inſtitutio, quoniam ibi ſunt duo tituli, ad vnum tamen Epiſcopatum vnica inſtitutio eſt, niſi forte prima nõ fuerit efficax: Dauid autem quia ad duo regna aſſumptus eſt debebat bis vngi, Saul vero in vnico regno inſtitutus eſt, ergo non debuit pluries vngi.

Sed dicendum eſt, quòd hoc non ſtat, quia in Dauid aliqua vnctio facta eſt, quæ non cõferebat titulũ, quia ipſe fuit rex ſuper duo regna, & tamẽ fuit ter vnctus, ergo aliqua iſtarum vnctionum nihil cõtulit ad titulum, ſed ad ſolennitatem.

Rñſio quorundam. Aliquis forte dicet, quòd fuerunt factæ tres vnctiones, quia vna earum non fuit efficax, ſicut ſi aliquis inſtituatur in Epiſcopum, vel canonicũ, & ex parte perſonę inſtitutæ valet inſtitutio, eo quòd idonea eſt ad hoc, quòd inſtituatur, tamen ex parte modi inſtituendi nõ tenet, quia erratum eſt in forma, vel omiſſa eſt aliqua cęremonia iuris, fiet alia inſtitutio, quia prima non potuit conferre titulum, ſic forte dicetur, quòd aliqua de vnctionibus Dauid non fuit efficax, ideo repetita eſt, ita vt ad duos titulos fierent tres vnctiones, & inſtitutiones.

Impugnatio. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia quando eſt huiuſmodi prima inſtitutio non tenet, ſecũda autem eſt efficax, ſed hic non poteſt dici ſic, quòd tũc daremus, quòd vnctio prima Dauid facta per Samuelẽ in Bethlehem non tenuit, quod eſt falſum: iſta enim magis tenuit quam quælibet duarum ſequentium, & verius contulit titulum: nam iſta ſunt facta iuſſu Dei, & per prophetam infra cap. 16. Aliæ autem duæ fuerunt factæ ſolum hominum voluntate, & non legitur, quòd Deus iuſſerit fieri aliquam earũ infra 2. li. c. 2. & 5. fuit igitur prima vnctio Dauid efficax, vnde oportuit, ꝙ aliqua de duabus ſequentibus non conferret titulum, ſed eſſet ad ſolennitatem. Nec ſolum vna iſtarum nõ conferebat, ſed etiam nulla duarum contulit quicq̃,

A quoniam quod meum eſt ex vna cauſa, niſi deſinat eſſe meum non poteſt iterum fieri meum, extra de fide inſtru. cap. inter dilectos. ſed titulus totius regni Iſrael pertinuit ad Dauid per vnctionem, qua vnxit eũ Samuel: nam vnctus eſt Dauid in regem, quia reprobatus eſt Saul, & totaliter a regno eiectus, vt patet infra cap. 15. ſ. Scidit dominus regnum Iſrael a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te, ergo per iſtã vnctionem cõſecutus eſt Dauid titulum regni ſuper totum Iſrael, vnde ſuperfluum erat, quòd poſtea totus Iſrael vngeret eum in regem infra 2. lib. cap. 5. quã tum ad ſubſtantiam, ſed ſolum erat quantum ad ſolẽnitatem. Etiam ſuperfluum erat, quod vngeretur in regem ſuper tribum Iuda, quia iſta non erant regna B diſtincta, ſicut duo Epiſcopatus, q ideo habẽt duos titulos, & exigunt duas inſtitutiones, ſed erat, ſicut pars ad totum, ideo cum aliquis inſtitueretur rex ſuper totum Iſrael inſtituebatur etiam ſuper tribũ Iuda, ideo non erant tituli diſtincti, nec requirebantur diuerſæ inſtitutiones, & vnctiones. & ſic ſola vnctio Dauid facta per Samuelem fuit neceſſaria. Duę autem reliquę fuerunt ex ſuperabũdanti ad ſolennitatem, ita igitur Saul potuit ter vngi in regem.

Saul potuit vngi ter in regem.

Primo a Samuele occulte in Ramatha. Secundo coram toto populo in Maſphat. Tertio in renouatione regni in Galgala, de his ſequenti cap. & infra 11. & ita credendum eſt, quòd ſaltem bis vnctus fuerit, ſ. in Ramatha, & in Maſphat.

Quare reges antiquitus inter Iudęos vngebantur, alij tñ iudices, & pricipes, & duces non vngebanf.

Sciendum eſt, quòd hic dicitur vnges eum in duC cem, ideſt in regem: nam nullus dux populi vngebatur: fuerunt enim multi duces ante reges Iſrael, ſicut patet de Ioſue, qui nõ fuit Iudex, nec rex, ſed princeps. Poſt eum fuerunt quoque multi iudices vſque ad Samuelem, de nullo tamen eorum dicitur, quòd vnctus fuerit. Cuius ratio eſt, quia vnctio regum, quæ fiebat in capite ex oleo ſacro, fiebat propter maximã dignitatem, quod patet in vnctione ſacerdotum, nam tam ſacerdotes minores quam magnus vngebantur. Et differebat potiſſimum vnctio pontificis ab vnctione minorum ſacerdotum, quia ſuper caput ſummi ſacerdotis fundebatur oleum vnctionis, in minoribus autem ſacerdotibus nihil fundebatur in capite, vt colliD gitur Exodi 29. & Leui. cap. 8. & ibi declaratum eſt, ſicut ergo erat in genere ſacerdotum, quòd excellentiſſimus eorum erat pontifex, ita in latitudine principũ regalis principatus eſt excellentior, ſed inter ſacerdotes ſolus pontifex vngebatur, ergo inter principes ſolus rex vngendus erat, iudices autem nunquam vncti ſunt, quia licet dominarẽtur ſuper totum Iſrael tamẽ poteſtas eorũ parua erat, quia tributa nulla exigebant nec poterant imponere aliqua ſeruitia. Iura autem regis erant valde magna, vt patet ſupra cap. 8. quamquã omnia, quæ ibi ponuntur non ſint iura regis, vt ibidẽ declaratum eſt.

Vnctio pũtificis ab vnctione minorũ ſacerdotum quomodo differeba.

Alia autem cauſa erat quare vngebantur reges, ſ. vt ſignificaretur, ꝙ inſtituebantur principes per Deum, ſicut dicitur Prouer. cap. 8. Per me reges regnant. Et E quia ſicut pontifices, qui ſumebantur ad ſpecialem Dei cultum vngebantur oleo ſancto, quòd Deus iuſſerat confici quo nullus hominum poterat vti, vt patet Exodi cap. 31. ita volebat, quòd vngerentur reges eodem oleo, vt ſic ſignificaretur, quod per voluntatẽ eius regnabant. Apparet autem hoc in regibus Gentilium: nam cum Deus volebat aliquem regem accipere ad aliquid exequendum de Gentilibus, faciebat eum vngi in regem, vt ſic ipſe ſciret, ꝙ Deus elegiſſet eum in regem. Sic patet de Elia, qui vnxit in regem Azael ſuper Syriam, vt patet infra 3. lib. ca. 19. & hoc, quia Deus elegerat eum ad puniendum quædam peccata Iſraelitarum. Sic etiam quando Deus volebat ac-

cipere

cipere in regem aliquem, qui nō pertinebat ad genus regale faciebat eum vngi in regem, & ſic intelligebat ſe a Deo ſumptum in regem, ſic patet de Eliſęo qui iuſſit vni de filijs Prophetarum, vt iret ad vngendum Iheu in regem ſuper Iſrael, & non erat ille de genere regio ad hoc, vt deſtrueret domū Achab regis, vt patet infra 4.lib.capi.9. Prophetæ quoque interdum vngebantur, vt eſſent prophetæ, ſicut patet infra 3.lib.c. 9. vbi cum dixiſſet Deus ad Eliam, quòd vngeret in regem Syrię Azael iuſſit quoque, quòd vngeret in Prophetam poſt ſe Eliſęum. Per hoc autem exiſtimabāt ſe iſti pertinere ad Deū, & quòd Deus elegiſſet eos, poſtea tamen cum ſumptum fuiſſet in conſuetudinē, quòd omnes reges vngerentur, aliqui vngebantur, quos Deus regnare nolebat, ſicut patet de regibus Iſrael, qui vngebantur, ſicut reges Iuda, & tamen de ipſis dicit Deus, quòd nolebat, vt regnarent, vt patet Oſeę c.8.ſ. Proiecit Iſrael bonum, inimicus perſequitur eum, ipſi regnauerunt, & non ex me, principes ſteterunt, & non cognoui.

Prophetæ & aliquando vngebantur.

Super populum meum Iſrael. Scilicet ſuper totum populum: non enim fuit Saul vnctus in regem ſpecialiter ſuper aliquā tribum, ſicut Dauid in principio regni ſui vinctus fuit ſolum ſuper Iuda, & poſtea in diuiſione regni vngebantur reges ſolum ſuper determinatas tribus, ſ. reges Iuda ſuper tribum Iuda, & Beniamin, & reges Iſrael ſuper decem tribus: Saul autē fuit rex omnium 12. tribuum, & ſic fuerunt tres reges ſuper totum Iſrael ſimul, ſcilicet ipſe, & Dauid, & Salomon, poſtea autem fuit facta diuiſio regni in regnum Iuda, & Iſrael.

Et ſaluabit populum meum de manu Philiſthinorum. Reges enim ſunt principes populi, qui ponuntur ad conſeruandum bonum ſtatum politiæ, ideo principaliter hi debent attendere maximum bonum politię, eſt autem maximum bonū, quod opponitur maximo malo, ſed nullum maius malum poteſt accidere homini quam quòd efficiatur ſeruus, ideo maximum bonū eſt libertas, quæ opponitur ſeruituti, iſta autem eſt inquantum aliquis defenditur ab hoſtibus, quia hoſtes ſubiiciunt hominem in ſeruitutem, ideo principaliter debent attendere reges, vt defendant ſubditos ſuos ab hoſtibus, & quia tempore Saulis nulli alij videbātur eſſe ſpecialiter hoſtes Iudæorum, niſi Philiſthini expreſſum eſt, quòd iſte liberaret de manu Philiſthinorum. Intelligendum tamen eſt, quòd Saul conſtituebatur rex non ſolum, vt liberaret Iſraelitas de manu Philiſthinorum, ſed etiam ab omnibus alijs hoſtibus Iudæorum. Erant autem alij hoſtes Iudęorum, ſ. Ammonitæ: nam immediate, vt aſſumptus eſt Saul in regem, rex Ammonitarum veniens Iabes Galaad voluit accipere in ſeruitutem viros vrbis illius eruendo oculos dextros eorum, qui miſerunt ad Saul, & ipſe congregato Iſraele deleuit exercitum Ammonitarum infra cap.11. & ſic liberauit Iſrael de manu Ammonitarum, immo in tantum erant Ammonitę hoſtes Iudæorum, quòd propter eos incępit eſſe rex in Iſrael: nam Iſraelitæ nunquam petiuiſſent regem, niſi propter regem Ammon, quia ille infeſtabat eos infra 12.capitu.ſcilicet. Videntes autem, quòd Naas rex filiorum Ammō veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi, nequaquam, ſed rex imperabit nobis. Non tamen expreſſit ſcriptura de aliquibus hoſtibus, niſi de Philiſthinis eo, quod Ammonitæ pauco tempore perſecuti ſunt Iſraelitas, immediate enim poſt inſtitutionē Saulis in regem, facto vno bello, ceſſauerūt, Philiſthini tamen non ceſſauerunt, ſed dicitur infra 14.capit. quòd erat bellum potens aduerſus Philiſthinos, & ſic liberabat Saul Iſraelitas de manu Philiſthijm, quia ſemper pugnabat contra eos.

Qui, & quot erant hoſtes Iudęorum.

F *Quomodo dixit Deus, quod Saul eſſet liberaturus Iſrael de manu Philiſthinorum, cum tamen toto tempore ſuo non fuit liberatus. Et an Iſraelitæ ſoluerunt ſemper tributum Philiſthinis vſque ad regnum Dauid.*

Queſt. XI.

QVAERET aliquis quomodo dixit Deus, quòd Saul liberaturus eſſet Iſrael de manu Philiſthinorum, quia toto tempore ſuo nō fuit liberatus, ſed erat bellum graue, vt patet infra 14.cap. Nec ſolum hoc, ſed etiam tempore Saulis erat ſeruitus impoſita ſuper Iſraelitas a Philiſthinis: nam fecerant Philiſthini, quòd nullus eſſet faber in Iſrael ponentes hoc ex lege, & cogebant Iſraelitas de-
G ſcendere in terram ſuam ad parandum omnia inſtrumenta agriculturę, vt patet infra 13 cap.

Reſpondebit aliquis, quòd Saul abſtulit iſtam coactionem: nam pugnauit contra Philiſthinos occidens multos eorum, vt patet infra capi.14. & tunc Iſraelitæ potuerunt habere fabros in terram ſuam.

Sed dicendum eſt, quòd dato, quòd Saul abſtulerit iſtam ſeruitutem, non penitus liberauit Iſraelitas de manu Philiſthinorum: nam adhuc manebāt Iſraelitæ ſubiecti ſub tributo omnibus diebus Saulis, Dauid autem poſtquam conſtitutus eſt in regem, pugnauit cōtra Philiſthinos, & liberauit Iſrael a tributis verſa vice ſubiiciens tributis Philiſthinos, vt patet infra 2.lib.cap.8. Poſt hęc percuſſit Dauid Philiſtęos, & humiliauit ęos, & tulit frenum tributi de manu Phili-
H ſthijm.

Reſpondendum eſt, quòd liberari aliquem de manu alterius eſt eripi a grauamine, quod ille infert, & ſicut grauamina multa eſſe poſſunt, ita poteſt aliquis multipliciter erui: nam poteſt quis erui a toto grauamine, vel a parte grauaminis, & vtroque modo dicetur, quòd eripitur quis de manu alterius, ſed Saul eripuit Iſraelitas aliqualiter a grauamine, quod infligebatur eis per Philiſthinos, ideo dicitur eripuiſſe de manu Philiſthinorum.

Pro quo ſciendum, quòd Philiſthini imponebant Iſraelitis tributa, & quando nemo erat, qui poſſet defendere Iſraelitas imponebant tributa grauia, quanta ipſi vellent. Cum vero haberent Iſraelitæ defenſorē
I cogebantur Philiſthini leuiora onera imponere eis, ſic autem fuit ante tēpus Saulis: nam Philiſthini grauiter premebāt Iſraelitas tributis, & omni ſeruitute: nam ſicut ſeruis non permittuntur arma in recta politia, iuxta Ariſtote.2.Polit.cap.2. ita & Philiſthini nō permittebant Iſraelitas habere arma, & ſtatuerant ne aliquis faber eſſet inter illos, ne poſſent habere aliqđ genus armorum, intantū quòd quando aduenit dies belli non eſt inuentus enſis, aut lancea in toto Iſrael, niſi in manu Saulis, & filij ſui Ionathę infra cap.13. ab hac autem ſeruitute, an liberauerit Saul Iſraelitas nō conſtat: ſatis enim dici poſſet, quòd liberauit, quia ipſe tunc fecit bellum graue contra Philiſthinos, & percuſſit ſtationem eorum, quæ erat in terra Iſrael infra
K cap.14. & poſtea ſemper pugnabat contra illos, ideo veriſimile eſt, quòd aliquid ablatum fuiſſet de ſeruitute Philiſthinorum quantum ad tributa, etiam eodem modo credendum eſt, ſ. quòd quamquam non ſueſnnt penitus ablata, tamen ex aliqua parte minorata ſunt. Erat autem modus iſte, quòd Philiſthini, qui potentiores erant regulariter Iſraelitis dicerent eis, niſi tantum pro tributo annuatim nobis dederitis, faciemus vobis graue bellum. Cum vero Iſraelitę habebāt ducem, qui poſſet eos aliqualiter defendere, licet graue eſſet eis pugnare, tamen ne imponerentur magna onera pugnabant, vel ſaltem offerebant ſe ad pugnā, tunc Philiſthini videntes ſic diſpoſitos Iſraelitas ceſ-

ſabant

ſabant a petitione magnorum tributorum, vel etiam
ipſi non petebant magna tributa,ita vt inducerent Iſ-
raelitas ad ſe defendendum.Cum vero Philiſthini im
ponebant parua tributa Hebræis , licet ipſi haberent
defenſorem,quia tamẽ graue erat eis pugnare,& Phi-
liſthini erant regulariter potentiores eligebant potius
ſuſtinere aliqua tributa non magna , quam pugnare
contra Philiſthinos, & hoc modo quamquam Iſraeli
tæ haberent reges valde potentes tamen ſuſtinebant
aliqua tributa,niſi cum reges eorum veniſſent ad val-
de magnam poteſtatem , ſicut fuit tempore Dauid,
qui totaliter ſubiecit Philiſthinos auferens frenum
tributi de manu eorum infra 2.lib.cap.8. & quia toto
tempore vitæ Saulis fuit bellum potens contra Phili-
ſthinos,vt patet infra cap.14.& Saul proſperabatur in
bellis,vt patet in duobus bellis , quæ ſcripta ſunt,ſ.in-
fra 14.& 17.ca.neceſſe erat, vt maximam partem ſer-
uitutis auferret a terra Iſrael,& ſic quamquam nõ to-
talem ſeruitutem auferret, quia tamen partem quan
dam abſtulit dicebãt liberaſſe Iſraelitas de manu Phi
liſthinorum,ſimile enim dicitur ſupra c.7. de Samue-
le , ſ. liberauitque Iſrael de mann Philiſthinorum , &
erat pax inter Iſrael,& Amorrhęum .

Aliter forte dici poſſet , quòd Saul totaliter libera-
uit Iſraelitas de manu Philiſthinorum, ſ.ab omni ſer-
uitute, & tributis , quia cum eſſent continua bella in-
ter Iſraelitas , & Philiſthinos infra 14.c. nihil ſoluerẽt
Iſraelitę Philiſthinis .

Sed tunc arguetur, quomodo poſt mortem Saulis
manebant tributa in Iſrael, quia Dauid abſtulit fre-
num tributi de manu Philiſthinorum? infra 2. libro ,
capitu.8.

Reſponderi poteſt, quòd poſtquam Saul cępit pu-
gnare contra Philiſthinos , & pręualuit contra illos ,
non fuerũt Iſraelitæ ſubiecti tributis,ſed tota vita Sau-
lis fuerunt liberi.In vltimo bello tamen, quod habue
runt Philiſthini cõtra Iſrael tempore Saulis mortuus
eſt Saul,& tunc manentes Iſraelitæ ſine adiutore, ſu-
biecti ſunt Philiſthinis,& ſoluerũt eis tributa.Nec ſo-
lum hoc , ſed etiam Iſraelitæ audita morte Saulis re-
ceſſerunt de ciuitatibus,quæ erant apud terram Phili-
ſthinorum , & Philiſthini venientes habitauerunt in
eis . Poſt hoc autem Isboſeth filius Saulis accepit re-
gnum , & tenuit illud vſque ad mortem ſuam , quòd
fuit quaſi per 7.annos,& dimidium , quibus regnauit
Dauid in Hebron infra 2.lib.ca.5. Et quia ipſe erat vir
piger,& paruæ poteſtatis, nõ potuit reſiſtere Philiſthi
nis , potiſſime cum in terra ſua haberet bella ciuilia ,
ſ.quia pugnabat contra Dauid regem Iuda , Iſraelitæ
ſuſtinuerunt tributa impoſita a Philiſthinis, & ſic Da
uid potuit auferre frenum tributi de manu Philiſthi-
norum quamquam non fuiſſent tributa tẽpore Sau-
lis.iſta poſitio ſatis videtur rationabilis , ſed verior eſt
prima , ſ.quòd tempore Saulis fuerint tributa quam-
quam parua:ſic enim patet de Samuele,nam ſupra c.
7.dicitur , quòd ipſe liberauit Iſraelitas de manu Phi-
liſthinorum , & quòd eo viuente non auſi ſunt Phili-
ſthini redire in terram Iſrael,ſed ſemper fuit pax, con-
ſtat tamen , quòd viuente Samuele manſerunt tribu-
ta,& ſeruitutes inter Iſraelitas:nam Saul ſucceſſit im-
mediate principatui Samuelis .

Sed in principio regni Saulis antequam faceret ali-
quod bellum cum Philiſthinis dicitur, quòd erat po-
ſitum mandatum , ne Iſraelitæ haberent inter ſe ali-
quos fabros ferrarios,& hoc obſeruabant, quia ad pa-
randum omnia inſtrumenta agriculturæ deſcende-
bant Iſraelitæ in terram Philiſthum infra cap.13.ergo
viuente Samuele , ſ. dum ipſe fuit in principatu ſuo,
manebãt aliquę ſeruitutes in Iſrael poſitę a Philiſthi-
nis,niſi forte dicas , quòd iſtę non erant tempore Sa-
A muelis , ſed inſtituto Saule in regem impoſitæ ſunt ,
hoc tamen non ſtat , quia tunc Saul pugnaſſet contra
Philiſthinos ſi voluiſſent facere aliquam innouatio-
nem imponẽtes iugum,cum ante hoc nullum eſſet ,
potiſſimum cum infra capitu.14. Ionathas filius Sau-
lis inierit bellum contra Philiſthinos ipſis nihil faciẽ-
tibus , ergo tempore Samuelis manebat iſta ſeruitus.

Item patet hoc quoniam aliæ ſeruitutes præter has
manebant tempore Samuelis:nam cum fuit Saul vn-
ctus in regem occulte a Samuele , manebant in terra
Iſrael Philiſthini aliqui obſeruantes terram,ſ.vel quã-
tum ad impoſitionem, & exactionẽ tributorum , vel
quantum ad hoc , ne Iſraelitę poſſent facere aliquid ꝯ
ſtatum Philiſthinorum ad excludendam ſubiectio-
B nem,quam habebant ſuper eos , de hoc ſequenti ca.
ſ.Poſt hęc venies in collem domini vbi eſt ſtatio Phi-
liſthinorum. Apparet igitur rationabilius dictum , ꝙ
Saul liberauit Iſrael de manu Philiſthinorum, ſed nõ
quantum ad omnia,ſic quoque Samuel, ſolus autem
Dauid liberauit Iſrael ab omni ſeruitute .

Quia reſpexi populum meum . Scilicet oculo pietatis
exaudiendo preces eorum : Deus enim nihil reſpice-
re poteſt,quia nec oculos, nec potentiam viſiuam ha
bet,tamen ſecundum figuram dicitur reſpicere , quia
ſicut nos aliquem reſpicimus, quãdo nos ad eum pie
conuertimur,ita & Deus quando preces noſtras exau
dit,dicitur ad nos conuerti,cum vero non exaudierit,
auerſus eſt a nobis .

Venit autem clamor eorum coram me . Ideſt Iſraelitę cla-
C mabãt quotidie ad dominum,& Deus exaudiuit eos,
erat autem clamor eorũ de afflictione illata per Phi-
liſthinos:nam Philiſthini premebãt eos nimis , Deus
autẽ voluit dare regem,qui eriperet illos . Clamabant
etiam pro afflictione,quam infligebat rex Ammoni-
tarum:ipſe enim fuit cauſa immediata,vt Iſraelitę pe-
terent regem : nam licet Philiſthini maiori tempore
premerent Iſraelitas,quam Ammonitæ, tamen Am-
monitę grauius illos affligere volebant, Philiſthini nã
que contenti erant, quòd Iſraelitæ ſoluerent eis tribu
ta , & nolebant pręter hoc eos affligere corporaliter .
Rex vero Ammonitarum volebat infamiam ęternã
Iſraelitis irrogare: nam cũ pugnaret contra Iabes Ga-
D laad, dixerunt viri Iabes habeto nos fęderatos , & ſer-
uiemus tibi: reſpondit Naas Ammonitis in hoc feriã
vobiſcum fędus , vt eruam omnium veſtrum oculos
dextros,ponamque vos opprobrium vniuerſo Iſrael .
Ante hoc autem venerat ſimiliter Naas Ammonites
contra Iſraelitas,& cum graues conditiones eis impo
neret,venerunt ad Samuelem, vt daret eis regem , ſic
patet infra 12.cap.ſ.Videntes autem , quòd Naas rex
filiorum Ammõ veniſſet aduerſus vos, dixiſtis mihi ,
nequaquam : ſed rex imperabit nobis . Clamauerunt
etiam Iſraelitæ ad dominum,quia grauabantur nimis,
in iudiciis a filijs Samuelis : nam illi declinauerãt poſt
auaritiam acceperantque munera,& peruerterant iu-
dicium pręcedẽti cap. Deus autem audiuit clamores
iſtos , quia iuſti erant : nam licet multi eſſent mali in-
E ter Iſraelitas,tamen multi eorum boni erant,& Deus
exaudiuit preces eorum .

Sed tunc arguet aliquis, quòd Iſraelitę non pecca-
uerunt petendo regem, quia ſi peccauiſſent eſſet ma-
lum petere regem,& tunc Deus non exaudiuiſſet, &
tamen.dicit,quòd exaudiuit illos.ergo non erit malũ .

Reſpondendum eſt, quòd peccauerũt Iſraelitę pe-
tendo regem: nam increpat eos ex hoc Samuel ſequẽ
ti cap.& infra 12.Poſſet tamen dici, quòd Deus exau
diuit eos,quia interdum Deus multa concedit iratus,
quę non concedit placatus,ſic patet Numeri 11.capi.
vbi Iſraelitę petebant carnes,& plorabant, Deus autẽ
reſpondit populo,dicẽs : ſanctificamini cras comede-
tis car-

Qũo Deus exaudiuit clamorem Iudęorum petentium regem cũ peccarent in hoc.

Multa concedit Deus petẽti iratus quæ nõ cõcederet placatus.

tis carnes,& ibi dicitur, quòd Deus daret eis carnes vſqueq; exiret per nares ipſorum,& verterentur in nauſeam: & ſic Iſraelitæ peccauerunt petẽdo tamen Deus exaudiuit, vnde immediate cum comediſſent puniuit illos, vt patet ibidem, cum dicitur adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuſcemodi cibus, & ecce furor domini concitatus in populo percuſſit eum plaga magna nimis, hic tamen non eſt ſic dicendum, quoniam nõ videtur Deus iratus, ſed placatus, vt patet ex verbis ſuis, cum dicit, quòd reſpexi populum meum, venit autem clamor eorum coram me, ſed Numeri capitulo 11. vbi Deus iratus conceſſit petitionem Iſraelitarum, reſpõdit per verba dura dicens, populo quoque dices, ſanctificamini cras comedetis carnes, & increpat eos dicẽs, ego audiui vos dicere: Quis dabit nobis eſcas carnium? Ideo dicendũ eſt aliter, i. quod iſte clamor Iſraelitarum, quem Deus audiuit non erat cum peccato, vulgares enim, & minores in populo, qui clamabant ad dominum non clamabant, vt daret eis regem, ſed vt erueret eos a grauaminibus ſupra dictis: Deus autem voluit eis prouidere dando regem: peccauerunt tamen maiores populi, & ſeniores, qui congregati venerunt ad Samuelem petentes regem præced. cap. & hoc increpat Samuel ſequen. c. & infra 12.

Cumque aſpexiſſet Samuel Saulem. Iſtud fuit quando egrediebatur de domo aſcendens in excelſum, nam dicitur ſupra, quòd egreſſus eſt Samuel obuiam illis, ſcilicet Sauli, & puero ſuo, & tunc reſpexit Samuel Saulem.

Demõſtrauit Deus Saulem Samueli, & fuit conueniens propter duo.

Dominus ait ei, ecce vir quem prædixeram tibi. Deus locutus fuit hic Samueli demõſtrãs, quòd ille erat Saul, qui occurrebat ei, quia licet præcedenti die dixiſſet dominus Samueli, hac ipſa quæ nũc eſt hora, cras mittam ad te virum: tamen Samuel non aduertebat, an ille eſſet, qui occurrebat ei, quia poterant ei poſt paululum in ipſa hora occurrere alij viri, & neſciret Samuel, quis eſſet, quem dominus mittebat ad eum, & quod maius eſt Saul, & puer ſuus ſimul veniebant, & ambo erant viri, neſciret ergo Samuel, quem illorum Deus mittebat: ideo locutus fuit Deus tũc Samueli declarans quis eſſet, quem mittebat ad eum.

Aliquis dicet, quòd non erat neceſſaria iſta locutio, quia Deus dixerat ſupra, quòd mitteret ad eum virum in illa hora, & ille eſſet de tribu Beniamin, ergo per hoc poterat cognoſci ſine hac locutione: dicendum eſt, quòd nõ ſufficiebat etiam hoc propter duo. Primo quòd Samuel tunc non attendebat, an aliquis illorum eſſet, quem Deus ad eum mittebat, ideo nõ curaret petere, de qua tribu erat, & ſic receſſiſſent iuuenes ab eo. Secundo quia dato, quòd quæſiuiſſet de qua ſtirpe erant, reperiſſet vtrunque eſſe de tribu Beniamin, ideo neſciret diſtinguere quem illorũ Deus mitteret ei. neceſſaria fuit igitur iſta locutio.

Qualiter Deus locutus eſt Samueli, quando oſtendit Saulem fore regem. Quæſt. XII.

QVAERET aliquis quomodo Deus locutus fuit hic Samueli. Reſpondẽdum eſt, quòd poterat quadrupliciter loqui accipiẽdo large loqui, prout eſt aliquid alteri quocunq; modo ſignificare.

Deus poterat loqui prophetis quatuor modis.

Primus modus eſt, quòd appareret aliqs Angelus in forma aſſumpta de aere tanquam vir, & loqueretur: ſic enim Angelus domini apparuit Ioſue euaginato gladio in agro Iericho. Ioſue cap. 6. ſic etiam Angelus Domini apparuit matri, & patri Saſonis in figura viri, vnde mater dixit vir Dei venit ad me habens vultum Angelicum, & ibi dicitur, ꝙ erat Angelus, Iudi.

F

cap. 13. Secundus modus eſt, vt Angelus Dei non aſſumpto aliquo corpore apparente in figura viri, ſed in aliquo leui inſtrumento in aere non apparente ad determinatam figuram formaret vocem illam ad Samuelem, ſic patet quãdo locutus eſt Angelus Domini de columna nubis ad Mariam, & Aaron ad oſtium tabernaculi: Num. c. 12. nam ibi non apparuit aliqua figura, niſi ipſa figura, quę ante exſtabat, ſic etiam in datione legis auditæ ſunt magnę voces Angelorum ſuper montem Sinai ad dandum pręcepta, & tamen nõ apparuit ibi aliqua figura corporea, ſic patet Deut. cap. 4. ſ. Locutus eſt dominus ad vos de medio ignis vocem verborum eius audiſtis, & formã penitus non vidiſtis.

G

Tertius modus eſt, vt Deus per ſomnium moueat phantaſiam alicuius prophetæ, & tunc facit eum videre aliqua, quæ ante neſciebat, & tunc vere propheta dormit, Deus tamen, ita fortiter imprimebat imagines illas phantaſiæ prophetę, ꝙ ipſe recordaretur viſorum, & ſciret certiſſime eſſe a Deo ſomnium illud, & illa vocatur diuina locutio. Sic patet Numer. 12. Si quis fuerit inter vos propheta domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. Quartus modus eſt per immutationẽ intellectus, i. quòd Deus eleuet intellectum alicuius ad intelligendum aliqua, quæ ante non intelligebat, & hoc ſine aliqua mutatione corporis, & ſine aliqua voce formata, & ſine figura apparente, ſic patet de Eliſęo, quem cum interrogaſſent rex Iuda, & rex Iſrael, ait adducite mihi pſaltem, cumque caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus domini, & ait: Hæc dicit dominus, facite in alueo torrentis, & c. ibi enim nõ potuit eſſe aliqua figura apparens, quia vidiſſent eam, qui circunſtabant, nec fuit aliqua vox loquẽs, quia audiuiſſent illam, nec fuit immutatio phantaſiæ per ſomnium, quia non dormiuit ibi coram regibus, maxime cum iuberet, ꝙ caneret pſaltes, ſed fuit ſola immutatio intellectus, quia dicitur facta eſt ſuper eum manus domini infra 4. lib. c. 3.

H

Iſta autem immutatio intellectus poteſt eſſe dupliciter. Aliquãdo enim fit cum priuatione omnium ſenſationum, & actuum vitalium, & tũc vocatur ecſtaſis, quæ fit in magnis reuelationibus, vt cum prophetæ reuelatur diuina eſſentia. Aliquãdo autem fit, ſine aliqua priuatione ſenſationis, ſicut cum nos aliquid intelligimus in vigilia, non priuamur aliqua ſenſatione. Non ſunt autem alij modi quibus Deus loqui poſſit prophetæ.

Immutatio intellectus dupliciter põt eſſe.

I

Nunc autem conſiderandum eſt in quo modo iſtorũ fuerit facta iſta locutio: dicendum, quòd non potuit fieri in tertio, quõ ille eſt, quãdo propheta eſt vere dormiens, & Deus immutat phantaſiam illius. Samuel autem non dormiebat hic, ſed egrediebatur obuiam Sauli, & reſpiciebat eum, non poteſt etiam vna pars quarti modi, i. quando immutatur intellectus per ecſtaſim, quia ecſtatici priuãtur omnibus ſenſationibus, & actibus vitalibus, & corruunt in terram, velut mortui, cum non ſuſtententur aliqua virtute animi, & vix quis de eis ſcire poteſt, an mortui ſunt, vel viuentes,

K

nam nec ipſi de ſeipſis hoc ſciunt, & ẽt poſtquã ceſſauerit ecſtaſis neſciunt, an illo tpe, quo fuerũt in ecſtaſi erant mortui, vel viuentes, ſic patet de Beato Paulo, qui cum in ecſtaſi vidit diuinam eſſẽtiam dixit de ſeipſo, ſcio hominẽ in Chriſto, ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit: raptum vſque ad tertiũ cęlum, & ſcio huiuſmodi hoĩem, ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit quia raptus eſt in paradiſum 2. ad Corinth. c. 12. non fuit autem hoc in Samuele, quia tunc ipſe corruiſſet in terram, velut examinatus, & putaret Saul, ꝙ eſſet arreptitius, non ſic fuit in eo facta aliqua mutatio, ſed acceſſit ad eum immediate Saul, & locutus eſt. ergo non fuit in ecſtaſi.

Item

Item reuelatio in ecſtaſi nunquam fit, niſi quando
ſunt aliqua magna reuelabilia, ſicut oſtēſio diuinę eſ-
ſentiæ, quam non poteſt capere aliqua anima, niſi to-
taliter in eam intendat, & tunc cum nullo modo ani-
ma influat in corpus fit ecſtaſis, ſed hic non erat ali-
quid magnum reuelandum, cum ſolum Deus dixit
iſte eſt vir, quem dixeram tibi, ergo non debuit fieri
ecſtaſis. Item non potuit hoc eſſe in ſecundo modo,
ſ. ꝙ appareret aliqua vox de aere, ſine corpore formā-
te, quia tūc cum Saul, & puer eius eſſent iuxta Samue-
lem audiuiſſent vocem illam, & ſic nihil magis eſſet
pro illa vice propheta Samuel, quā Saul, & puer eius.
Item nō ſtat hoc, quia ſi iſtam vocem audiuiſſet Saul
obſtupeſceret ſciens de ſe eſſe dictum, & tunc prę ſtu
pore, vel verecundia nihil loqueretur ad Samuelem,
ſed expectaret, ꝙ Samuel aggrederetur eum verbis.
Item non ſtat. quia ſi audiuiſſet Saul iſta verba, non
reſpondiſſet ad Samuelem, ſicut reſpondit infra, ſ. &
cuius erunt optima quęq; in Iſrael, nonne tibi, & om-
ni domui patris tui? reſpondit Saul nunquid nō filius
Iemini ego ſum de minima tribu Iſrael? quare ergo
locutus es mihi ſermonem iſtum? Et ſic Saul cum in-
telligeret iſta verba pertinere ad regnum miratus eſt,
putans ſe illudi, quia ad maiores tribus regnum perti-
neret, ſi tamen audiuiſſet vocem dicentem: ecce vir,
quem prędixeram tibi, ſciret illam vocem eſſe a Deo,
& tunc non miraretur etiam ſi maiora ei nunciaret
Samuel, nec reſpondiſſet ſic verbis illius.
Aliquis reſpondebit aliter, ꝙ quamquàm fuiſſet fa
cta vox ad Samuelem non audiſſet eam Saul, qui erat
apud eum, quia cum illa vox fieret a Deo eſſet mani-
feſta, cui Deus vellet, & alijs eſſet incognita. Sed dicē-
dum, quòd non videtur, quia Deus in monte Sinai lo
cutus eſt ſolum ad Moyſen ſemel, & tamen audiebat
populus: Exodi capit. 19. ſcilicet iam nunc veniam ad
te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem
ad te.
Item quando Moyſes, & Elias loquebantur cum
Chriſto in transfiguratione, illi tres diſcipuli, qui ade-
rāt audiebant vocem: etiam audierunt vocem Dei fa-
ctam ad Chriſtum, ſ. hic eſt filius meus dilectus: Mat.
17. cap.
Item cum Chriſtus ſuſcitauit Lazarū facta eſt ad
eum quædam vox a Deo, & turba, quæ aſtabat audi-
uit vocem, vnde quidam dixerunt tonitruum factum
eſſe, alij autem dicebant Angelus locutus eſt ei. Io. 12.
c. ita igitur hic fieret, ſ. ꝙ dato, ꝙ locutus fuiſſet Deus
ad ſolum Samuelem tamen audirent iſta verba Saul,
& puer ſuus. Rñdendum eſt, ꝙ cum vox a Deo fit ad
aliquem ſi alij pręſentes ſunt audire poterunt eam, et
ſi ad eos non fiat, dum tamen Deus ſpecialiter nō ve-
lit occultare ab eis vocem illā, quia tunc non audient.
In exemplis autem ſupra dictis illi, qui aderant audie-
runt vocem quamquam non fieret ad eos, eo ꝙ prin-
cipaliter fieret ꝓꝑ eos, ſic patet de locutione facta ad
Moyſen, quia illa erat, vt populus audiret loquentem
Deum cum Moyſe, & crederet, ꝙ omnia, quæ Moy-
ſes diceret a Deo accipiebat. Exodi ca. 19. ſ. iam nunc
veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus
loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. De lo-
cutione autem facta ad Chriſtum ſic fuit in transfigu
ratione, qm̄ non fuerunt illa facta ꝓꝑ ipſum, ſed ꝓꝑ di
ſcipulos ſuos, ideo duxit ſecum tres, vt viderent hoc,
& eſſent teſtes huius, ſi ipſi non audiuiſſent nihil pro-
fuiſſet illa locutio: ſic enim fuit de voce facta de cęlo
ad Chriſtum, qñ ſuſcitauit Lazarum: nam ipſe petiuit
pater clarifica filium tuum, clarificari autem illū erat
ipſum eſſe cognitum populo, & admirabilem, ideo
vox de cęlo facta eſt, vt audirent omnes qui aſtabant,
& crederent magnalia de Chriſto: ſic enim ipſe dixit

quo

A Ioan. 12. c. non ꝓꝑ me vox hęc venit, ſed propter vos,
oportebat ergo, vt illi audirent, & qñ iſtę voces fiunt
neceſſe eſt. vt oēs aſtātes audiant, niſi miraculoſe fiat,
ꝙ non audiant, ſed tūc multiplicarent̄ miracula, ſine
neceſſitate, qđ eſt inconueniens. Ergo non eſt ponen
dum, ꝙ fuerit aliqua vox facta ad Samuelem, ꝙ perti-
nebat ad ſm̄ modū reuelationis prophetice. Primus
modus etiam reuelationis, ſ. qñ Angelus in corpore
ſumpto de aere apparet, & loquit̄ prophetę ſtare non
poteſt, quia iſte includit prima inconueniētia. Primū
eſt, quod ſupra poſitū fuit, ſ. ꝙ formaretur vox, & au-
dirent eam Saul, & puer ſuus: nam qñcunq; Angelus
apparet prophetæ in forma aſſumpta, loquitur aliqđ
alioquin nihil reuelabitur prophetæ, quia per ſolam
B apparitionem non illuminatur intellectus ad cogno-
ſcendum aliquam veritatem, quod requiritur in pro-
phetia, ſic patet Dan. c. 10. ſ. intelligentia opus eſt in vi-
ſione, ſ. ꝙ ad hoc, ꝙ aliquis ſit propheta per ea, quæ vi
det oportet, ꝙ intelligat illa, & tñ nihil intelliget ſi nō
formantur aliquæ voces ad ipſum videntem, & re-
dit inconueniēs primū. Item ſequitur aliud, ſ. ꝙ Saul,
& puer eius vidiſſent Angelum Dei apparentē in cor
pore aſſumpto, quia cum illud corpus ſit de aere den-
ſato, cuicūq; viſibile eſt etiam iumētis, vt patet de aſi
nam Balaam, quæ vidit Angelū in via euaginato gla-
dio. Num. c. 22. ſed non erat ꝯueniens, ꝙ Saul, & puer
eius vidiſſent Angelum apparentem, quia hoc ſolum
pertinebat ad prophetam, cui fiebat reuelatio, hoc tñ
neceſſe eſt, vt fieret, niſi dicatur, ꝙ miraculoſe Deus
C volebat occultare Sauli, & puero ſuo Angelum appa
rentem, ſicut interdum aliqua coram nobis ſunt, &
Deus facit, ꝙ illa non videamus, vt patet de Sodomi-
tis, qui percuſſi ſunt cęcitate, quę non eſt vera cęcitas,
ſed auriſia, & cum omnia alia viderent non poterant
videre portam domus Loth: Gen. 19. ſic etiam fuit de
Syris ſeruis regis Benadab, quos percuſſit Deus cęci-
tate, & cum eſſent ad portam vrbis, non videbāt eam,
& cum quęrerent Eliſęum, & ille eſſet inter eos non
videbāt ipſum Ꝛ. 4. lib. c. 6. ſed iſta miracula ſunt, & ſic
oporteblt multiplicare miracula, qđ eſt inconueniēs,
cum per alium modum, non multiplicatis miraculis,
fieri poſſit. manet ergo ſolum tertius modus, quo fie-
D ri potuerit iſta locutio large dicta, ſ. ꝙ Deus immuta-
uerit intellectum prophetæ ad cognoſcendum, ꝙ il-
le, qui veniebat erat Saul, qui erat in regē conſtituen-
dus, & ad hoc non oportebat fieri aliquam locutio-
nem, nec apparitionem figurę, ſed ſolum intellectus
immutarei, & de hoc nihil intelligeret Saul, aut puer
eius, & iſto modo, vt communiter loquebatur Deus
ad prophetas cum erant in vigilia, ſicut patet de Eli-
ſęo Ꝛ. 4. lib. c. 3. *Ecce vir, quem dixeram tibi.* Scilicet de quo
locutus fueram, ꝙ mitterem eum ad te cras hac eadē
hora. *Iſte dominabitur populo meo.* ſ. iſtum accipies in re-
gem, quod Samuel fecit, nā vnxit eum, vt patet ſeq. c.
Acceſſit autem Saul ad Samuelem in medio portæ. ſ. ibat ad
quęrendum vbi eſſet domus videntis, vt patet imme-
diate, & ſtetit in medio portæ, ſ. illius domus, de qua
E egrediebatur Samuel, vt aſcenderet in excelſum. ali-
qui intelligūt in medio portę, ſ. in porta vrbis, ſed non
ſtat, quia dr̄ ſ. cumq; illi ambularent in medio vrbis
apparuit illis Samuel, ergo non erat in porta vrbis. Itē
quia dr̄ ſupra, ꝙ apparuit egrediens obuiam illis, ſi er-
go egrediebatur, & erat in porta vrbis, ergo egredie-
batur de vrbe, ſed falſum eſt, quia dr̄, ꝙ ipſe volebat
aſcendere in excelſum ad manducandū ibi, & excel-
ſum erat intra vrbem, ergo non erat in porta vrbis, ſed
in porta domus ſuę, & egrediebatur, vt iret in excel-
ſum. *Et ait indica oro mihi vbi eſt domus videntis.* Ideſt vbi
eſt domus prophetę, non cognoſcebat Saul Samue-
lem, quia nondum viderat eum, ſed quęrebat ab illo,
ſicut

ſicut ab aliquo de popularibus. *Et reſpondit Samuel Sauli dicens, ego ſum videns.* Sciebat enim Samuel, ꝙ Deus miſerat Saulem ad ipſum: ergo nolebat ſe aliquibus verbis palliatis occultare, ſed indicauit immediate, ꝙ ipſe eſſet, quem quærebat. *Aſcende ante me in excelſum.* Scilicet in partem altiorem, in qua erat altare, & ibi cōuiuium factum eſt: erat enim iſtud conuiuium de partibus hoſtiarum pacificarum, ideo comedebantur carnes in loco ſacro, ſ. apud altare, vel in aliqua domo ꝓpinqua, quę eſſet facta ad hoc, ꝙ offerētes poſſent comedere ibi partes hoſtiarum ſuarum. *Vt comedas mecū hodie.* Ex hoc apparet, ꝙ Samuel faciebat iſtud conuiuium alioquin non dixiſſet, vt comedas mecum: quia ſolus ille, qui alios inuitat taliter loquitur: Samuel aūt G ſi eſſet, ſicut vnus de inuitatis non inuitaſſet Saulē ad comedendum. quia qui inuitatus eſt nō inuitat alios. Item dato, ꝙ Samuel inuitatus eſſet, & confidens de probitate eius, qui eum inuitauerat, duceret Saulē ad conuiuium, tamen non diceret, aſcende, vt comedas mecum, ſed diceret, aſcende, vt comedamus cum tali, vel tali viro. *Et dimittam te mane.* Hoc dixit Samuel ad obuiandum rñſioni, quam daturus eſſet Saul: nolebat enim Saul iam affligere patrem ſuum: intelligebat .n. ꝙ pater iam dimitteret aſinas, & ſolicitus eſſet pro eo, vt patet ſ. ideo feſtinanter reuerti volebat, ſi autē Samuel dixiſſet ei ſolum aſcende in excelſum, vt comedas mecum, putaret Saul, ꝙ aliquot diebus eum deti- H nere volebat, & qa hoc eſſet graue patri ſuo, Saul non conſentiret aſcendere: ideo excluſit hoc Samuel, dicens, & dimittam te mane, ſ. non morabor te per aliquot dies, ſed immediate expediam. *Et omnia, quæ ſunt in corde tuo indicabo tibi.* Hoc dicebat Samuel ad lętificādum Saulem, ſ. non ſolum indicabo tibi de aſinabus, quas quęris, ſed ēt ſi aliquid aliud in corde habes ego declarabo. Iſta litera nō ſignificat hic aliquid aliud ſpeciale, quam declarationem ad interrogationem pro aſinabus, quia nihil aliud habebat tunc inquirendum Saul, & ſatis apparet ex c. iſto, & ſequēti, ꝙ nihil aliud

Dictio Nicolai.

inquiſierit. Dicit tñ Nicol. ꝙ iſta expoſitio non multū conſonat, quia immediate dr̄, & de aſinis, quas perdidiſti &c. & ſic dicebat Samuel hic duo. Primum, ꝙ declararet omnia, quę Saul habebat in corde ſuo. Secundo expediebat qōnem de aſinabus, ideo Nicolaus aliter exponit dicens, ꝙ verſabātur alia in corde Saulis: & illa etiam expoſiturus erat Samuel, nam in libro de Hebraicis, qōnibus dr̄, ꝙ Saul viderat in ſomnijs ſe eſſe in capite arboris palmę, quę viſio ſignum regalis principatus erat, de quo erat Saul ſolicitus, & hoc Samuel ei declararet. Sed iſta figmenta ſunt, & inducuntur ad expoſitionem literę, tanquam de neceſſitate, ſ. ꝙ ſine illis non poſſit litera exponi, & tñ iſta non ſunt neceſſaria, immo nec conueniunt. Dicendum eſt aūt, ꝙ per iſtam clauſulam, ſ. & omnia quę ſunt in corde tuo: non ſignificatur ſpecialiter aliquid quod declaraturus eſſet Samuel, nam non habebat Saul aliquid in mente ſua, pręter quęſtionem de aſinabus, & illā immediate excluſit Samuel, dicens, ꝙ inuentę erant: po- K nitur ergo iſta clauſula ad ſignificandū aliàs lętificandum Saulem, ſ. ſi aliquid aliud volueris, etiam ego rñdebo tibi. De ſomnijs autem non eſt aliquid veriſimile fuiſſe in Saule, qm̄ regnum tradebatur ſibi totaliter opere Dei: ideo non erat ſignificandum per ſomnia: maxime quia dato, ꝙ aliquod tale ſomnium Sauli incidiſſet, non eſſet ſolicitus pro illo, nec aliquo modo aduertiſſet, quoniā Deus prohibebat obſeruari ſomnia, ſic patet Deuter. cap. 18. ſ. non inueniatur in te, qui obſeruet ſomnia: ſimile Leui. cap. 19. Saul autem erat vir bonus, & optimus, quia non erat melior illo vir in domo Iſrael, vt patet ſupra in litera: ideo non attenderet aliquo modo ad ſomnia.

F Item dato, ꝙ Saul tanquam minus ſapiens in lege aliquo modo attendiſſet ſomnia, tñ Samuel, qui erat vir bonus, & doctor Iſraelitarum in lege non permitteret ei attendere ad ea, & dato, ꝙ quæreret Saul interpretationem alicuius ſomnij, magis eum abijceret Samuel nollens rñdere ad ea, quæ inquireret, qm̄ ſic daret occaſionem mali, ſ. induceret homines ad obſeruationem ſomniorum, ꝙ nequaquam faceret propheta, ideo non ſe offerret expoſiturum ſomnium illius. *Et de aſinis, quas perdidiſti nudiuſtertius ne ſolicitus ſis.* Nondum enim quicquā inquiſiuerat Saul a Samuele, & tñ Samuel rñdit non expectans, ꝙ inquireretur, qm̄ ad alia maiora negocia ipſe reducebat Saulē. erat autē de iſtis Saul ſolicitus, quia ipſe nihil aliud inquire- G bat, niſi aſinas, ideo vt hilaris eſſet, dixit ꝙ ꝑderet hāc ſolicitudinem. dicitur etiam nudiuſtertius, ideſt a tribus diebus, ſ. ꝙ tres dies erant, quibus perdiderat aſinas Saul. Sciendum tamen, ꝙ aliquando accipitur nudiuſtertius pro tēpore determinato, & ſignificat tres dies pręteritos, aliquando autem ſignificat tempus indeterminatum, & poteſt poni pro magno, vel paruo tempore. Primo modo dicimus nudiuſtertius, nudiuſquartus, nudiuſquintus, & ſic de alijs numeris: eſt enim nudius aduerbium temporis, & dicitur nudius quaſi nunc dies. Cum autem additur connotatio numeralis ſignificat tempus determinatum, vt cum di- H cimus nudiuſtertius, ideſt nūc eſt dies tertius, ex quo aliquid factum eſt, & cum dicimus nudiuſquartus, ideſt nunc eſt quartus dies, hoc modo ſolum trāſijſſent dies tres, ex quo aſinę perditę fuerant. Alio modo accipitur prout ſignificat tempus indeterminatum, ſic patet Exo. 21. c. ſi autem ſciebat, ꝙ bos cornupeta eſſet ab heri, & nudiuſtertius, ibi autem nō accipitur nudiuſtertius pro tribus diebus, ſed pro multis, hic autē melius eſt, vt accipiatur pro tribus diebus determinate, ſ. ꝙ tot dies ſolum tranſierant ex quo perditę ſunt aſinę. *Quia inuentæ ſunt.* Ideſt ne ſis ſolicitus de illis, quia iam inuenit eas pater tuus: ſic enim renunciatū eſt Sauli, cum rediret ad patrem ſuum in itinere infra ſequen. cap.

Nudiuſtertius quid ſignificet.

I *Quare Saul non obtulit munera Samueli, cum a principio diſpoſuiſſet dare. Quæſt. XIII.*

QVæreret aliquis, quare Saul non dedit munera Samueli, vt indicaret ei de via ſua: nam ſupra dicebat, ꝙ non apparerent honeſte coram propheta, cum non haberent ſportulam, & inuenta pecunia in manu pueri, dixit Saul optimus eſt ſermo tuus. Aliqs forte reſpondebit, ꝙ Saul mutauit intentionem, ſ. ꝙ a principio iudicauerat bonum eſſe aliquid offerre prophetæ, poſtea autem putauit nō eſſe rationabile. Sed dicendum eſt, ꝙ hoc non apparet conuenienter dictum, quoniam ſupra totaliter deliberauerat Saul aliquid dare prophetæ, immo videbatur ſibi neceſſariū eſſe, quia alioquin non poſſet coram eo apparere. ſi igitur non videret aliquid quare deberet recedere ab K hac ſententia, nullo modo recederet, ſed non videbatur eſſe aliquid, niſi forte propheta renueret recipere munera, quod tñ non apparet. Aliter reſpōdebit aliquis, ꝙ Samuel, & puer eius dederunt quartam partē ſtateris Samueli, ſcriptura tñ ſubticuit, quia non omnia exprimit, quę facta ſunt. Sed hoc non ſtat, qm̄ Samuel non reciperet pecuniam pro hac re, quia pecunia ſemper ſonat in nomen precii. Cum autem debet aliquid offerri gratis non tanquam pro precio, ſed ad honorem, vel alias, non offertur in pecunia, ſed in alia ſpecie, & potiſſime in rebus pertinentibus ad cibum, & potum, & ꝑp hoc in collatione beneficiorum, vel aliarum rerum ſpiritualium ſi collator recipiat pecuniam,

Simonia eſt, ſi quis accipiat pecuniã pro collatione alicuiꝰ rei ſpũalis, bene tñ põt ſuſcipere eſculenta, & poculẽta in parua quãtitate.

niam, etiam ſi paruæ quantitatis ſit, ſemper iudicatur
ſimonia. Si autem recipiat donum in alia ſpecie poſſi-
ſime eſculentum, & poculentum, nõ iudicatur ſimo-
nia, niſi donum ſit valde magnũ, quod veriſimiliter
poſſit mutare mentem collatoris ad conferendum,
ſic patet extra. de ſimo. c. & ſi quęſtiones, ideo iura cõ
ceſſerunt iudicibus poſſe ſuſcipere eſculentum, & po
culentum, quod paucis diebus conſumi poteſt, & nõ
aliquod aliud donum: extra de reſcriptis. in 6. c. ſtatu-
tum. Samuel ergo qui erat vir ſanctus nollet accipere
pecuniam, nec iſtud noniter introductum fuit per iu-
ra humana, ſed ab antiquo ſic obſeruabatur in eunti-
bus ad prophetas conſulendos, qm̃ non ferebant eis
pecunias, ſed alia dona, & maxime, quæ pertinerent
ad cibum, ſic patet de vxore regis Ieroboam, qñ iuit
ad Ahiam Silonitem: nam dixit ei Ieroboam tolle in
manu tua decem panes, & cruſtulam, & vas mellis,
& vade ad illum: ipſe indicabit tibi quid venturum ſit
huic puero, propter hoc autem vr̃, ꝙ Eliſęus reiecerit
munera, quæ offerebat ei Naaman Sirus quando mũ
datus eſt a lepra: nam dabat ei magna munera in pe-
cunijs, ſ. decem talenta argenti, & ſex millia aureos, &
decem mutatoria veſtimentorum infra 4. lib. ca. 5. iſta
autem videbantur eſſe aliqualiter in mercedem labo-
ris quantum ad totum, vel quantum ad aliquid. Si au-
tem obtuliſſet Naamã Eliſęo aliquid paruum, quod
pertineret ad cibos, quia illud nullo modo videbatur
eſſe in remuneratione pręſtitę ſanitatis forte recepiſ-
ſet illud Eliſęus. Sed ſi Saul obtuliſſet aliquid Samue-
li illud eſſet in pecunia, ideo non eſt dicendum, ꝙ re-
ceperit, & ꝙ ſcriptura illud ſubticeat. Sed dicendum
eſt, ꝙ Saul propoſuerat offerre quartam partem ſtate-
ris Samueli, ideo quęrebat vbi habitaret vidẽs ad hoc,
ꝙ offerret ei munꝰ illud, & deinde peteret de via ſua,
ſed cũ locutus fuiſſet Samueli Saul, Samuel pręcluſit
eius interrogationem, & opus, reſpondẽs anteq̃ quic
quam diceret, vel ageret Saul, ideo Saul non habuit
opportunitatem offerendi ei munus, quod deſtinaue
rat dare. Item quia dato, ꝙ reſpondiſſet Samuel ante-
quam quęreret Saul, forte Saul poſtea obtuliſſet pecu
niam Samueli in munere, vel pro mercede, tamen im
mediate Samuel diſtraxit Saulem ad maiora loquens
ei de regno, & inuitans ad prandium, ideo eum ſe vi-
deret Saul in tanta reputatione apud prophetam, eru
beſceret dare tam paruũ munus, quod fere nihil erat,
ideo ſubſtitit nihil dans. *Et cuius erunt optima quæque in Iſrael?* Iſta lr̃a poſſet legi relatiue, ſ. tu es ille cuius erunt
optima quęque, ſed litera ſequens prohibet ſic legi, ſ.
nonne tibi, &c. & cum illa reſponſiua neceſſe eſt iſtã
eſſe interrogatiuam, & eſt ſenſus cuius erunt optima
quęque in Iſrael, ideſt cuius erit principatus regnati-
uus, qui eſt optimus, quaſi dicat, tuus erit. Accipitur
hic optimum in genere boni vtilis: ſunt enim tria bo-
na iuxta Philoſophum 1. Ethi. ſ. vtile, delectabile, &
honeſtum, proprie autem bonũ eſt ipſum honeſtũ,
quod abſolute vocatur bonum. Alia autem vocantur
bona ſm̃ quandam relationem, & ſicut iſta duo pri-
ma non ſunt proprie bona, non eſt in eis proprie opti
mum, oportet tamen large dari, quoniam omnia vti-
lia non ſunt ęqualia in genere vtilitatis, quod ergo
maximum eſt, vocabitur optimum, ſed nihil eſt,
quod maiorem vtilitatem afferat, quam eſſe regem,
quia ibi ſunt maximi redditus, & ſuprema poteſtas, er
go optimum in vtilibus vocabitur principatus regna-
tiuus. ad bona autem delectabilia non pertinet princi
patus iſte, niſi per accidens inquantum aliquis nimis
delectatur ĩ magnis pecunijs, & poteſtate eximia. Ad
bonum autem honeſtum adhuc magis per accidens
pertinet: nam nõ eſt in eo aliquod honeſtum, niſi in-
quãtum iſta magna poteſtas virtute regitur, alioquin

Bonum ꝓprie quid dicatur.

A ſolum vtile eſt. *Nonne tibi, & omni domui patris tui.* Qua-
ſi dicat, tibi euenient omnia bona Iſrael: in hoc ſigni-
ficabat Samuel, ꝙ reuelatum erat ſibi a Deo Saulem
futurum eſſe regem. dicitur etiam omni domui pa-
tris tui, quia domus patris Saulis erat Saul, & fratres
eius, & loquendo large omnes qui pertinebant ad eã-
dem cognationem erãt minores, & eſt ſenſus, ꝙ om-
nes cognati Saulis fuerunt facti in magna poteſtate:
nam cum Saul factus eſſet rex eleuauit omnes cogna
tos ſuos ad magnos honores, nam Abner cognatus
Saulis factus eſt princeps militiæ infra 14. ca. & ſic eſt
intelligendum de omnibus alijs cognatis, ꝙ dabat eis
aliqua officia, vel honores. Aliqui autem intelligunt
hoc de poſteris Saulis cum dicitur, nonne tibi, & om
B ni domui patris tui, ideſt non ſolum tu habebis prin-
cipatum iſtum, ſed etiam domus patris tui, ideſt poſte
ri tui: nam Isboſeth filius Saulis fuit rex poſt patrem
ſuum toto tempore, quia Dauid fuit rex in Hebrõ ſu-
per tribum Iuda, & iſtud fuit tempus annorum 7. &
quaſi dimidij, vt patet infra 2. lib. c. 5. Sed non dicitur
hoc conuenienter. Primo quia domus patris alicuius,
proprie accipiendo, non vocãtur omnes poſteri illius,
ſed ſolum illi, qui tunc ſunt in familia patris, & ſic Iſ-
boſeth, qui erat filius Saulis, non proprie pertinebat
ad domum patris Saulis, ſed ad domum Saulis, hoc
enim eſt accipiendo proprie inquantum diſtinguitur
domus paterna a domibus filiorũ, ſic accipitur ſupra
cap. 2. cum dicitur: Loquens locutus ſum, vt domus
tua, & domus patris tui miniſtraret in cõſpectu meo
C vſque in ſempiternum, & ſic diſtinguitur ibi domus
Heli a domo patris ſui. ergo ſi hoc intendiſſet ſcriptu
ra dixiſſet nonne tibi, & domui tuę, & non dixiſſet ti-
bi, & domui patris tui. Secundo non ſtat, quia dicitur,
& omni domui patris tui. Si autem domus accipiatur
pro poſteris oportebat, ꝙ omnes poſteri Saulis acce-
piſſent principatũ, ſed falſum eſt, quia ſolus Isboſeth
accepit illud, & iſte pauco tempore tenuit, nam occi-
ſus eſt a ſeruis ſuis infra 2. lib. capit. 4. & eo tpe, quo te-
nuit imperfecte habebat, qa ſimul erat cũ eo rex Da-
uid, & quotidie deprimebatur regnum Saulis, & pro-
ſperabatur regnum Dauid. Melius ergo eſt, ꝙ expo-
natur accipiendo domum proprie, ſ. domũ patris Sau
D lis, pro ipſo Saule, & omnibus fratribus eius, & cogna
tis ſuis, qui tunc erant: nam omnes iſti pertinebant ad
domum patris Saulis, & tunc etiam eſt verum, ꝙ om-
ni domui patris Saulis prouenerunt bona, qm̃ promo
to Saule in regem, non fuit aliquis de cognatis ſuis, q
non accepiſſet maiorem honorem quam ante habe-
bat, & ſic ſtat litera proprie: quamquam ſi velimus ac
cipere domum patris Saulis pro omnibus de poſteri-
tate illa, ſatis poſſet ſtare, quia quãquam proprie do-
mus alicuius dicatur familia eius, quæ eſt, quando ip-
ſe viuit, tamen interdum accipitur domus pro omni
poſteritate alicuius, ſic dicitur domus Iacob, domus
Aarõ, domus Leui omnes, qui de poſteritate illa ma-
nent: Pſalm. 113. ſic quoque ſupra ca. 3. dicitur, ſ. Idcir-
co iuraui domui Heli, ꝙ non expiẽt iniquitas domus
E eius victimis, & muneribus vſque in ęternum, & ſic
non ſolum ponitur ibi durans domus Heli dum ipſe
manet, ſed etiam in ęternum poſt ipſum. Ad ſecundũ
cum dicitur omni domui patris tui, & tamen ſolus Iſ
boſeth de poſteritate Saulis regnauit, dicẽdum quòd
in ęternum durauiſſet regnum in domo Saulis, niſi
peccaſſet, vt patet infra decimotertio capitu. ſcilicet.
Quod ſi non feciſſes, iam nunc pręparaſſet dominus
regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum, Deus au-
tem loquebatur hic ad Saulem tãquam ſi manſurus
eſſet ſemper in illo ſtatu bonitatis, in quo tunc erat,
quia tamen non manſit, non ſtetit promiſſio. Prima
tamen expoſitio melior eſt.

Domui patris Saulis euentura oĩa bona quomodo intelligãt.

Reſpon-

Reſpondens autem Saul ait. Locutus fuit Samuel ad Saulem magna, quę ſatis videbātur pertinere ad principatum regalem, cum dixiſſet de optimo, quod erat in Iſrael, Saul autem qui erat valde humilis credidit iſta non pertinere ad ſe, ideo reſpondit Samueli tan-
Cap. 4.
quam illuderet eum, ſic ait Ioſephus 6. Antiquitatum ſcilicet minimus inqt ſum in cognatione mea, & de vltima tribu, quæ apta nō eſt, & ex inferiori patria vrbium cęterarum, ſed tu magis illudis, & pro periculo me fatigare contendis de tribus maioribus, quam vt mihi conueniat non loquendo.

Nunquid non filius Iemini ego ſum. Quaſi dicat, quomodo eſt veriſimile, quòd ego poſſem ſumi in regē, quia ego ſum filius Iemini? Accipitur autem Iemini prout eſt nomen Hebræum, & in Hebręo vocatur Iemini, eſt ſenſus, quòd erat de tribu Beniamin, in qua erat vir Iemini, & non eſt ſenſus, quòd Saul ſit filius Iemini, ſcilicet immediate ab eo genitus, quia erat filius Cis. & Cis erat de ſtirpe Iemini ſextus ab illo, vt patet in principio c.

Aliqui autem intelligunt, quòd dixit Saul ſe eſſe filium Iemini, ideſt filium Beniamin, ſed ſupra declaratum eſt, quòd Iemini, & Beniamin non ſunt idem, nominauit tamen Iemini, quia iſte fuit excellens vir in
In extremo qõ. 3.
tribu illa, vt ſupra dictum eſt.

De minima tribu Iſrael. Ideſt de tribu Beniamin, quæ erat minima, credebat enim Saul hoc nimis obſtare dignitati regali, ſcilicet, eſſe de parua tribu, cum iſte principatus regalis eſſet valde deſiderabilis, & excellentiſſimus, videbatur indignum, quòd daretur tribui minimę, ſed maiori, & excellentiſſimę. Item quia ille, q debebat eſſe rex erat dominaturus toti populo, & debebat eſſe potens, ne alij vellent vſurpare principatum eius, vel non reddere debitum famulatum, & quia ille, qui eſt in magno potentatu, ſi non habet conſanguineos, etiam ſi habeat pecuniam cito perit, eo quòd in grauibus periculis alienantur ab eo, qui olim propter pecuniam famulabantur illi, conſanguinei autem ex quadam naturę vnione, & retinaculo ſe ſic non deſerunt, ideo ad hoc, quòd aliquis habeat ſtabilem principatum cōſanguineis eget, & quia tribus Saul erat minima in toto Iſrael habebat paucos adiutores, ad cuſtodiam huius magni principatus, ideo ſatis videbatur, quòd non conueniret ei principatus regalis, ſic enim excuſabat ſe Gedeon, cum dixit ei Angelus vade in hac fortitudine tua, & liberabis Iſrael de manu Madian, qui reſpondit domine mi, in quo liberabo Iſrael? ecce familia mea infima eſt in Manaſſe, & ego minimus in domo patris mei. Iudi. c. 6.

An tribus Beniamin eſſet minor omnibus tribubus Iſrael, vt dixit Saul. Quæſt. XIIII.

QVAERET aliquis, quomodo dixit hic Saul, quòd erat tribus ſua minima inter tribus Iſrael. Nam videtur, quòd aliæ erant minores, patet de tribu Leuitarum, nam cum cō-
putatę ſunt cęteræ tribus per viros a viginti annis, & ſupra. in quibuſdam inueniebantur 70. millia, in alijs vero quinquaginta, vel quadraginta millia. In eis autem, in quibus parum erat reperiebantur vltra trigintaduo millia. Num. c. 1. Leuitę autem computati ſunt ab vno menſe, & ſupra, & inuētu ſunt vigintiduo millia: Numer. cap. 3. & ſecundum aliam computationē, qua computabantur a 30. anno, vſque ad quinquageſimum inuenti ſunt octo millia, & parum plus, Numeri cap. 4. & ſic non fuit aliqua minor tribus inter Iſraelitas facta computatione in monte Sinai. Sic quoque in ſecunda computatione facta anno 40. ab exitu de Aegypto Leuitæ fuerunt pauciores omnibus,
F nam ſolum inuenti ſunt 23. millia ab vno menſe, & ſupra, in alijs autem tribubus inueniebantur valde plures pluſquam in duplo, vt colligitur. Numeri 26. capitulo.

Aliquis forte dicet, quòd iſto tempore erat valde augmentata tribus Leui quamquam a principio fuiſſet parua: ſic enim eſt in quibuſdam progeniebus, aliquo enim tempore valde multiplicantur, & alio tempore nimis decreſcunt.

Sed iſtud non ſtat, nam non ſolum in deſerto tribus Leui erat minor alijs, ſed etiam fuit poſtea ſemper minor, ſcilicet tempore iſto, & immediate tempore Dauid: nam quando Dauid numerauit omnes ſacerdotes, & Leuitas, & inſtituit eos in officijs ſuis,
G de quo primo Paralip. ca. 23. vſque ad 26. inuenti ſunt trigintaocto millia, vt ait Ioſephus ſexto Antiquitatū, circa finem, & ſatis colligitur præallegat. capit. Paralipomen. tunc tamen erant aliæ tribus in valde magno numero. Nam etiam Dauid fecit computari omnes viros pugnatores Iſrael, & de ſola tribu Iuda inuenti ſunt quingenta millia virorum pugnatorum, de alijs autem tribubus ſimul inuenta ſunt nongenta millia infra ſecundo lib. capit. 24. ergo quælibet tribus eſſet maior quaſi in duplo tribu Leuitarum.

Ad hoc reſpondendum eſt, quòd quando dicitur, quòd tribus Beniamin erat minima omnium aliarū
H tribuum, intelligitur de alijs vndecim tribubus non comparando ad tribum Leui: nā Leuitæ non faciunt tribum, & quando nominantur duodecim tribus, nō intelliguntur ibi Leuitę, vt declaratum eſt Numeri capit. primo, & decimotertio. ideo ſi eſſet minor alijs tribubus quamquam eſſet maior tribu Leuitarum recte dicitur, quòd eſſet minima in tribubus.

Sed adhuc dicet aliquis, quòd non erat minor tribus Beniamin alijs tribubus, accipiendo proprie tribum: nam in prima computatione, quæ fuit facta in deſerto Sinai, maior fuit tribus Beniamin, quam tribus Manaſſe, vt patet Nume. c. 1.

In ſecūda autem computatione, quę fuit anno 40. ab exitu de Aegypto tribus Beniamin exceſſit multas tribus, fuit enim pluſquā dupla ad tribum Simeō, Numeri capit. 27. fuit etiam maior quam tribus Ru-
I ben, & Gad, & Ephraim, & Nephtalim, ſic patet præallegat. capitu. ergo non erat minima. Item non ſolū nunc erat magna, ſed etiam videtur, quòd ſemper fuerit magna, & tribus Simeon fuerit minima inter tribus Iſraelitarum, quod apparet ex diſtributione ſortium: nam tribui Beniamin magna ſors data eſt, tribui autem Simeon, quia erat valde parua nō fuit per ſe data ſors, ſed accepit quandam partem ſortis Iudę, ſic patet Ioſue 19. capitu. ſcilicet hęc eſt hęreditas filiorum Simeon iuxta cognationes ſuas in funiculo, & poſſeſſione filiorum Iuda, quia maior erat, & idcirco poſſederunt filii Simeon in medio hęreditatis eorum.

Reſpondendum eſt, quòd tribus Beniamin ab introitu in terram Chanaan magna tribus erat, & regu-
K lariter tribus Simeon erat minima omnium, accidit tamen, quòd tribus Beniamin efficeretur minima omnium, & etiam minor tribu Leuitarum, & hoc per bella: nam pro exceſſu virorum Gabaa, cum eſſent de tribu Beniamin, expoſuerunt ſe ad pugnā omnes de tribu illa, & perierunt pręter ſexcentos, qui confugerunt ad petram Remon, & poſtea tribus illa incępit eſſe minor omnium, vnde tempore Saulis adhuc cęteris minor erat. De hoc Iudicum capit. vigeſimo, & vigeſimoprimo. recte ergo dixit Saul, quòd erat de minima tribu.

Quare Saul non excuſauit ſe aliter, quàm quòd eſſet de tribu minima. *Quæſt. XV.*

A QVAERET aliquis vlterius, cum excuſaret ſe hic Saul, dicens non conuenire ſibi regnum, quia erat de minima tribu quare nõ ponebat aliam excuſationem, quæ videbatur rationabilior. ſ. ꝙ non eſſet ipſe de tribu Iuda. Nã principatus regnatiuus propheticè promiſſus fuerat viris de tribu Iuda: Gen. 49. cum dr̃: Iuda te laudabũt fratres tui, manus tua in ceruicib⁹ inimicorũ: Et poſt hoc dr̃: Nõ auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt: deberet ergo credere, ꝙ nullus poſſet accipere principatum regnatiuum, niſi eſſet de tribu Iuda, ſicut nulli licebat B miniſtrare in officio ſacerdotali, vel Leuitico, niſi eſſet de ſtirpe Leui. Num. c. 1. & 3. & 18. potiſſimè autẽ cum principatus iſte fuiſſet promiſſus firmiter tribui Iudæ, cum dictũ ſit: Donec ueniat, qui mittendus eſt. Aliquis rñdebit, ꝙ Saul ſatis hoc credebat, qa ſciebat ꝙ propheta loquebatur id, qđ Deus iuſſerat, & non dubitauit, quin poſſet transferri principatus ad aliam tribum. Sed ad hoc dicetur, ꝙ ſi pp hoc admirabatur Saul, qa propheta iſtud dicebat, ita nõ debuiſſet admirari, quia ad eum poſſet pertinere principatus regalis quamq̃ eſſet de tribu & familia parua. Aliter aũt poterit rñderi, ꝙ Saul erat vir non peritus in lege, ſed ruſticus, iõ neſciebat ad quã tribum pertinere deberet principatus regalis ſm prophetã, ſed credidit, ꝙ ad C quamcunq; tribũ indifferenter poſſet venire: allegauit aũt pro ſe id, qđ quilibet ẽt indoctus legis allegare poſſet. ſ. ꝙ erat de minima tribu, iõ non erat ſufficiẽs ad habẽdum principatum regalem. Aliter rñderi põt ſi conceditur, ꝙ Saul erat vir ſapiens, & aliqualiter inſtruct⁹ in lege. ſ. ꝙ quamq̃ ipſe ſciret principatũ regnatiuum promiſſum eſſe tribui Iudę, tñ poterat Deus mutare ad aliam tribum, ſic. n. factum fuerat in ſacerdotio: nam Deus ꝓmiſit ſummũ ſacerdotiũ Phinees nepoti Aaron, ꝙ maneret in æternũ in domo eius: Nu. c. 25. tranſtulit tñ poſtea in domum Ithamar: nã Heli ſummus ſacerdos, & poſteri eius fuerunt de ſtirpe Ithamar, vt declaratũ eſt ſup. ca. 2. & poſtea rurſus promiſit Deus Heli ſacerdotium in ſempiternũ, quia tñ filij ſui nimis errauerunt Deus abſtulit principatũ D ſacerdotij de domo eius, & iterũ redijt ad domũ Phinees, vt patet ſ. c. 2. ſ. loquens locutus ſum, vt domus tua & domus pr̃is tui miniſtraret in ꝯſpectu meo vſq; in ſempiternũ: nunc aũt abſit hoc a me. Sed qcunq; honorificauit me, glorificabo eũ. ſic ergo credebat, ꝙ poſſet fieri de principatu regnatiuo trãſeundo, vel incipiẽdo eſſe in alia tribu. Sed tunc ſtat argũ, quõ ergo nõ credidit Saul, ꝙ principatus regnatiuus ad eũ poſſet ꝑtinere, ſed dixit, ꝙ erat de minima tribu? Põt rñderi dupliciter. Vno mõ, ꝙ qq̃ Saul ſciret, ꝙ principatus regnatiuus poſſet eſſe in alia tribu, q in tribu Iuda: tñ neſciebat, an Deus hoc diffiniuiſſet. Et ſi arguat, ꝙ dicebat illud ꝓpheta. Rñdendũ, ꝙ putabat, ꝙ vellet ei illudere, qa dato ꝙ Deus vellet mutare principatũ re E gnatiuũ de tribu Iuda in aliã tribũ, nõ putabat, ꝙ vellet mutare in aliã tribũ minimã, ſed in aliã digniorẽ, & pro hoc allegauit ſic. Aliter rñderi põt. ſ. ꝙ credidit Saul principatũ regalẽ poſſe mutare de vna tribu in aliã: ẽt credidit, ꝙ Deus ei vellet dare, ſicut ꝓpheta dicebat: loquebatur tñ verba iſta ex humilitate, qa erat valde humilis, & reputabat ſe indignũ ad tm̃ principatũ: ſic patet ĩ. c. 15. ſ. Nõne cũ paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es? vtraq; ergo harum duarum ſolutionũ ſtare põt. *Et cognatio mea nouiſſima inter omnes filios de tribu Beniamin.* Id eſt non ſolum tribus mea eſt parua, ſed etiam familia, de qua ſum in hac tribu: accipitur enim hic cognatio pro aliquo, quod eſt minus quàm tribus. Primo enim diuidebatur totus Iſrael per duodecim tribus: deinde quęlibet tribus per familias: poſtea quælibet familia per domos: deinde domos per viros: ſic patet Ioſue cap. 7. ſcilicet, Accederiſque mane ſinguli per tribus veſtras, & quamcunque tribum ſors inuenerit accedet per cognationes ſuas, & cognatio per domos: domuſque per viros: cognationes autem, quæ ſunt ibi immediatè ſub tribubus, vocantur ibidem familiæ: cum dicitur ꝙ inuenta eſt tribus Iuda, quæ per familias ſuas oblata eſt: iſtę autem familiæ paucæ erant, ſcilicet, in quálibet tribu tres, vel quatuor, vel pauciores: quot autem eſſent familiæ in qualibet tribu, patet Num. cap. 26. & ibi ponuntur ſeptem familię in tribu Beniamin, de quibus fortè plures perierunt in excidio Gabaa, cum remanſerint de tota tribu ſexcenti viri: Iudic. cap. 20. Sed adhuc in familijs, quæ manſerant nulla minor erat, quã familia, de qua erat Saul, quod valde oberat ad magnum principatũ: quia haberet paucos conſanguineos auxiliatores.

Cognatio quid.

Quare ergo locutus es mihi ſermonem iſtum? Quaſi dicat cùm tu ſcias omnia iſta de cognatione mea, quare dicis mihi iſta, cum ſcias me eſſe impotentem?

An Saul intellexerit per verba Samuelis ſe fore regem. *Quæſt. XVI.*

C QVAERET aliquis an Saul intellexerit per verba iſta Samuelis ſe conſtituendum regẽ. Reſpõdendum eſt, ꝙ ſic, quod apparet ex verbis ſuis: nam ſi non intellexiſſet aliqua magna ſibi dici, non dixiſſet, quare ergo locutus es mihi ſermonem iſtum? Sed tunc ſtat dubium, per quid potuit cognoſcere Saul ex verbis Samuelis, ꝙ dicebat de conſtitutione eius in regem. Poſſet reſponderi ſm poſitionem Nicolai, & Iudęorum quorundam, quòd hoc cognouit Saul per ſomnium ſuum, ſ. ꝙ ipſe eſſet in capite vnius arboris palmæ: ꝙ ſignificat faſtigium magnæ dignitatis, ſ. regalis: & cum audiuit a Samuele, ſ. Et cuius erũt optima quæque in Iſrael intellexit verum fuiſſe ſomnium ſuũ, ideo credidit certiſſime dici de principatu regali. Sed hoc non ſtat, quia etiã D ſi Saul ſomniaſſet aliquid tale, non adhibuiſſet illi fidem aliquam, nec curaſſet de illo, quia lex prohibet obſeruari ſomnia: Deut. 18. maximè quia Nicolaus, & Iudæi ponunt iſtud tanquam nihil aliud ſit, per qđ potuerit intelligere Saul, quòd loqueretur Samuel de conſtitutione eius in regem, & tamen hoc ſatis poterat colligi ex ſolis verbis Samuelis, ſ. cuius erunt optima, quæque in Iſrael: manifeſtum eſt, ꝙ optimũ ſm ꝙ ab hominibus accipitur vulgariter eſt in maximis honoribus, & poteſtate, & diuitiarum ampla magnitudine: iſtud autem in nullo magis eſt, quàm in maximo principatu, ergo ſatis poterat intelligere Saul, etiam ſi rudis eſſet, quòd dicebatur de conſtitutione eius in principem. Sed adhuc dicetur, quòd E non colligebatur ex hoc aliqualiter, quòd eſſet Saul futurus rex, quoniã ipſe poterat habere omnia quæque in Iſrael, & tamen quòd non eſſet rex, ſed eſſet Iudex totius populi ſicut fuerat ante hoc Samuel, vel ſi aliqualiter vellet intelligere de maiori honore, ꝙ eſſet princeps eo modo, quo fuit Ioſue, nam iſte maiorem poteſtatem habebat ſuper populũ, q̃ iudices, qui poſt eum fuerunt, tamen non erat rex.

Impugnatur Lyranus.

Sed adhuc aliquis dicet, quòd bene colligebatur ex hoc quòd erat futurus rex, nam hic dicitur, quòd optima Iſrael futura erant ſua, ſed inter principatus ipſe regalis eſt excellentior alijs, ergo intelligebatur per hoc principatus regalis, & non iudicatiuus.

Dicendum, ꝙ non ſtat iſte modus arguendi qm̃ ſi
ſic ſtricte acciperentur verba non ſolum concludere
tur, ꝙ Saul futurus rex eſſet Iſrael, ſed etiã, ꝙ oĩa, quæ
poſſidebant Iſraelitæ pertinere deberent ad Saulem,
& ꝙ ipſi Iſraelitæ futuri eſſent ſerui eius: nam maior
principatus, & vtilitas eſt pluſquã in decuplo, ꝙ ali-
quis ſit proprie dñs alicuius terræ. ſ. ꝙ omnia, quæ ibi
ſunt, ſint ſua, & oẽs habitatores ipſius ſint ſerui ſui, q̃
ſi ſit rex illius terræ, ergo de Saule ſic intelligendum
eſſet ſi ſtricte acciperentur verba, ſed ſunt accipienda
ciuiliter, & tunc poſſent vocari optima Iſrael, ꝙ ali-
quis eſſet iudex, vel princeps, ſicut fuit Ioſue, q̃q̃ non
eſſet rex. Item patet, quia ſimiliter loquitur aliqñ ſcri-
ptura, ſic patet ſ. c. 2. Cũ dixit ad Heli, & videbis æmu-
lum tuũ in templo in cunctis proſperis Iſrael, ideſt, ꝙ
habiturus eſſet ille omne bonum, vel proſperitatem
Iſraelitarum, & tñ in hoc ſolum ſignificabatur, ꝙ fu-
turus eſſet ſummus ſacerdos, ꝙ dicebat magnos red-
ditus, & honores. Ita ergo hic per optima Iſrael pote-
rit ſignificari aliquis magnus ſtatus, quamquam non
ſit maximus, qui eſſe poteſt. & ſic eſſet principatus iu-
dicatiuus, vel talis qualem habuit Ioſue: nam maior
principatus erat, q̃ ſummi ſacerdotes, ergo non opor-
tet, ꝙ per hoc ſignificarẽ principatus regalis. Rñden-
dũ eſt, ꝙ ex verbis Samuelis Saul, & quilibet alius in-
telligere potuiſſet ſe conſtituendum in principem, &
habiturus magnos honores in populo, tñ nõ conclu-
ditur, ꝙ futurus eſſet rex, Saul tñ intellexit ex verbis
iſtis ſe conſtituendum regem, qm̃ ante hoc totus Iſ-
rael petierat regem a Samuele: præced. c. & ipſe iuſſit
ibi, ꝙ recederent ſinguli in vrbes ſuas, ipſe enim da-
ret eis regem, & quia nunc dicebat, ꝙ optima Iſraelis
prouentura erant ad eũ, non poterat intelligere Saul,
niſi de principatu regnatiuo. Nam non poterat intel-
ligere, ꝙ efficeretur ſummus ſacerdos, ꝙ habebat ma
gnos redditus, & honores, quia hoc non pertinebat,
niſi ad aliquém de tribu Leui, & de ſtirpe Aarõ. Etiã
non poterat intelligere ſe conſtituẽdum in iudicem,
ſicut prius fuerat Samuel, & alij præcedentes, quia iſte
principatus iam ceſſabat: petiuit enim populus regem
dicẽs nequaquam: rex enim erit ſuper nos, & Samuel
conſenſit huic dicto, ergo vr̃, ꝙ iam ceſſaturi erãt om
nes principatus populares præter regalem, ſed ex ver-
bis Samuelis colligebat Saul ſe aſſumendum ad ali-
quem principatum, ergo ad regalem ſolum intellige
re debebat. *Aſſumens itaque Samuel.* Hic ponitur tertiũ,
in quo Saul a Samuele honorifice ſuſcipitur, cogno-
ſcebat enim Samuel Saulem de proximo regem fu-
turum, & quia regi competit maximus honor ince-
pit Samuel iſtum honorem nunc impendere Sauli,
etiam ſi nondum eſſet rex faciẽdo eum ſedere ſuper
omnes inuitatos, & dando ei ſolenniorem partem ci-
borum, & dr̃. *Aſſumens itaque Samuel Saulem, & puerum
eius.* Scilicet poſtq̃ locutus fuit Samuel ad Saulem de
ſublimatione regni, & reſpondit Saul, aſſumpſit Sa-
muel Saulem, & puerum ſuum ducens eos in excel-
ſum ad locũ in quo comeſturi erant. *Et introduxit eos
in triclinium.* Iſte eſt locus, in quo capiebant cibos, qui
inuitati erant, erat enim quædam domus habens tres
ordines menſarum facta ſpecialiter ad conuiuia ſolẽ-
nia, & hoc erat, quia in excelſo erat altare, in quo fie-
bant immolationes, & quia populus aliqñ offerebat
hoſtias pacificas, de quibus maxima pars proueniebat
ipſis offerentibus: oportebat, vt haberent circa altare
locum in quo epularentur, cum de offerentibus dica
tur, ꝙ deberent epulari coram Domino Deute. c. 12.
& 16. ad hoc ergo fuerat facta in excelſo quædam do-
(Tricliniũ quid.) mus magna diſpoſita ad cõuiuia, & iſta erat tricliniũ,
i. habens tres ordines menſarum, & dr̃ a tris, quod eſt
tres, & cline quod eſt accubitus, vel acclinatio quaſi

F triplex accubitus, hoc enim eſt, quia ſumentes cibos
ſuper menſam aliqualiter acclinamur, maxime autẽ
erat hoc apud antiquos, qui qñ ꝯſumpturi erãt cibos
ſuper lectos accubabant, & inde triclinium dr̃ quaſi
eſſent tres ordines lectorum, in quibus homines ad (Mos antiquorũ comedendi.)
conuiuia iacerent, & propter hoc ſcriptura pro cede-
re ad menſam dicit diſcumbere, vel recumbere, aut
accubare, ſicut ſæpe patet. *Et dedit eis locũ in capite eorum,
qui fuerant inuitati.* In hoc patet, ꝙ Samuel inuitabat
omnes iſtos cum dicatur, ꝙ dedit ei locum in capite,
&c. Sed non erant aliqui comedentes ibi quibus ante
non poſuiſſet Samuel Saulem, ergo non erant aliqui
de ibi comedentibus, qui non fuiſſent inuitati, & ſic
Samuel inuitauerat eos, etiam quia dr̃, ꝙ ipſe dedit lo
G cum Sauli, & puero ſuo, non enim feciſſet hoc, niſi
ipſe inuitaſſet illos, quia ad nullum alium pertinet iu-
bere de loco diſcubitus, niſi ad inuitantem, in hoc au
tem valde honorauit Samuel Saulem, quia non ſolũ
poſuit Saulem in capite mẽſæ ſed etiam puerum ſuũ,
quia propter Saulem etiam puer ſuus erat honoran-
dus, maxime quia forte Samuel præuiderat iſtũ pue-
rum eſſe ad magnum honorem eleuandum, quia cũ
Saul in regem conſtituendus eſſet immediate, & iſte
puer erat nimis familiaris Sauli, veriſimile eſt, ꝙ Saul
eum in aliquo honore præficeret, eum igitur voluit
honorare Samuel. *Erat enim quaſi 30. viri.* Scilicet illi q
inuitati fuerant erãt 30. & ſuper omnes ſederũt Saul,
& puer eius. Ioſephus 6. Antiquitatum dicit, ꝙ erant (Cap. 4.)
quaſi 70. viri, ſed cum ſcriptura dicat 30. oportet in-
H telligi non fuiſſe plures, niſi forte diceretur, ꝙ iſti 30.
erant ſegregati, erant autem alij 40. ſeorſum diſcum-
bentes, & quia illi principaliter non pertinebant ad ꝯ-
uiuia non curauit ſcriptura de illis. *Dixitque Samuel co-
co.* Samuel enim inuitauerat omnes iſtos, & ipſe prius
diſpoſuerat de cibis, qui dandi erant, & quantum vni-
cuiq; inuitato, & ibi fecit ſeparari partem vnam pro
Saule. Cum autem ſedit ad menſam petiuit Samuel
partem illam. *Da partem quam dedi tibi.* Omnes partes
ciborum dederat Samuel, quia ipſe inuitabat omnes
comedentes illa die, & tñ de iſta parte dr̃ ſpecialiter,
ꝙ dederit eam, ideſt dederit, & præceperit cuſtodiri.
Et præcepi tibi, vt reponeres ſeorſum apud te. Ideſt de illa par
I te præceperat ſpecialiter, ꝙ cuſtodiretur ne immiſce-
retur inter cæteras. Diſpoſuerat enim Samuel quantũ
dandum eſſet alijs inuitatis, & qm̃ iſta pars erat ſolen-
nior, iuſſit eam ſpecialiter cuſtodiri pro Saule. In hoc (Samuel parauit cõuiuium ꝑ Saulem.)
autem apparet, ꝙ iſtud conuiuium factum fuerat ꝑ
aduentum Saulis, ſ. ſciens Samuel, ꝙ venturus eſſet
Saul parauit conuiuium magnum, & inuitauit pluri-
mos, dedit autem inter illos excellẽtiam Sauli in om-
nibus, quæ pertinebant ad conuiuium. Primo enim in
accubitu, qm̃ in capite omnium non ſolum ipſe, ſed
etiam puer eius prope eum poſitus eſt. Secundo ho-
noratus fuit quantũ ad cibos, quia pars maior, & ſolẽ-
nior ei appoſita eſt, vnde dicit Ioſephus, ꝙ Samuel p̃-
cepit, vt Sauli pars regalis apponeretur, ſ. pars illa, quæ (Saul valde honoratus eſt in conuiuio.)
K conſueuerat regibus dari, vel quæ excellentior eſt, &
propter hoc quilibet honorabilis ſibi eam accipit, iſta
enim differentia ciborum deſinat maiorẽ honorem,
& dilectionem: ſic enim patet de Ioſeph inuitare fra-
tres ſuos, cum nondum cognitus eſſet ab eis: nam
ſingulis fratribus dedit partes ſingulas, maior pars
tamen venit Beniamin, ita vt quinque partes excede-
ret, vt patet Gene. quadrageſimotertio cap. Sed dicet
aliquis, ſi volebat Samuel honorare Saulẽ, & ob hoc
inſtruebat cõuiuium magnum, potius eum honoraſ-
ſet inuitando illum ſingulariter, quam inuitãdo eum
cum tota illa multitudine. Nam maiora beneficia eſ-
ſe cenſemus, quæ nobis ſingulariter impenduntur,
quam quæ nobis cum tota communitate adueniunt.

Reſpondendum eſt, ꝙ Samuel rectè egit inuitando Saulem cum tota cõitate, nam ſolum voluit Samuel beniuolum affectum ſuum oſtẽdere in Saulẽ, ſed ẽt eum coram toto populo honorare: ſi aũt eum ſingulariter inuitaſſet ſolam affectionem ſuam oſtendiſſet illi, ſed nequaꝗ̃ honoraſſet, nullus.n. de populo præter eum iudicaſſet eum honorabilẽ, cum tñ inuitatus fuerit Saul cum alia multitudine, & ipſe præpoſitus fuit oĩbus tam in cibis, ꝗ̃ in loco, oẽs exiſtimauerunt eum eſſe virum honorabilẽ, cum tm̃ a propheta honoraretur, in quo volebat Samuel monſtrare, ꝙ non ſolum Saul poſtꝗ̃ in regem cõſtitutus eſt honorandus erat, ſed ẽt antequã rex eſſet honorabilis fuit. Cum autem dr̃, ꝙ magis æſtimantur bñficia, quæ alicui ſingulariter dantur, ꝗ̃ quæ cum tota cõitate proueniunt: verum eſt ſi illa proueniunt alicui tanquam vni de cõitate ſolum. ſi tñ aliquis honoretur cum aliqua cõitate non tanꝗ̃ vnus de cõitate, ſed tanquã ſpecialis perſona, & tota illa cõitas ꝑꝑ eum honoret: magis honoratus eſt quã ſi ipſe ſolus honoretur. Sic aũt erat de Saule, qm̃ ꝑꝑ ipſum conuiuium illud factum eſt, & ſatis hoc apparebat ex excellentia, quã Samuel in oĩbus impendebat Sauli, nõ magis honorabat eum ſic quã ſi eum ſolum inuitaſſet. *Leuauit autem cocus armum, & poſuit ante Saul.* Leuare eſt de olla educere; ſic accipitur.ſ. c.2.ſ. Veniebat puer ſacerdotis dum coquerentur carnes, & hẽbebat fuſcinulam tridentẽ in manu ſua, & mittebat eam in lebetẽ, vel in caldariã, & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi. Separauerat aũt Samuel armũ, quia iſta erat pars excellens, & poſuit ante Saul.

Quomodo potuit ſeruari armus & dari Sauli, cum proueniret Sacerdoti. *Quæſt.* *XVII.*

QVÆRET aliquis quõ potuit ſeruari armus ꝓ Saule, quia iſtę carnes, quæ dabantur inuitatis erant partes ſacrificiorũ pacificorũ, de quib⁹ ſemper armus, & pectuſculũ veniebant in ius ſacerdotũ immolantium: Leui.c. 7. Saul aũt non erat ſacerdos, ideo non poterat accipere iſtam partem.

Aliquis fortè rñdebit, ꝙ quamquam iſtæ partes de iure pertinerent ad ſacerdotes, tñ ipſi remiſerunt eas inuitatis, & ſic potuerunt peruenire ad Saulem, & ad alios. Sed dicendũ eſt, ꝙ non põt ſtare, qm̃ non licebat ſacerdoti dare de panibus, vel carnibus ſanctificatis alicui, niſi eſſet de familia ſua, vt patet Leui. c. 22.ſ. Omnis alienigena non comedet de ſanctificatis, inq̃linus ſacerdotis, & mercenarius nõ veſcentur ex eis: quem aũt ſacerdos emerit, & qui vernaculus domus eius eſt, hi comedent ex eis. De filia quoq; ſacerdotis dr̃, ꝙ ſi eſſet nupta alicui de populo non poſſet comedere de ſanctificatis: peccaret ergo ſacerdos ſi daret alicui de popularibus de carnibus ſanctificatis, & ſicut non licebat ſacerdotibus dare illas popularibus, ita non licebat popularibus accipere eas ſcienter, etiam ſi darent ſacerdotes, ſic patet præalleg. cap. ſ. Omnis alienigena comedendi ex eis non habet poteſtatem: hoc autem eſſet quãdo populares comedebant ſciẽter. Si tamen neſcirent eſſe carnes ſanctificatas, & comederent tunc non peccabant, ſi tamẽ poſtea cognoſcerent eſſe carnes ſanctificatas debebant ſatisfacere, ſic patet.e.c.ſ. Qui comederit de ſanctificatis per ignorãtiam addet quintam partem cum eo, quod comederat, & dabit ſacerdoti in ſanctuario, non ergo poterat dici, ꝙ iſte armus pertinuiſſet ad ſacerdotes, & ipſi conceſſiſſent eum popularibus. Aliquis ergo reſpondebit aliter.ſ. ꝙ hic non fuerit ſacrificium, ſed magnũ conuiuium, quod interdum vocatur ſacrificium, ſed hoc ſupra improbatum eſt.

A Ideo dicendum quod hic ſacrificium fuerit pacificum, & de omnibus animalibus immolatis pertinebat armus ad ſacerdotem, tamen potuerunt alia animalia occidi præter illa, quæ immolata ſunt in ſacrificium, & de illis accepererut armus. Vel aliter poteſt dici, quòd dato quòd omnia animalia, quorum carnes comedebantur ab inuitatis fuiſſent immolata in hoſtias pacificas, poterat manere armus pro Saule, de quolibet animali immolato in hoſtiam pacificam proueniebat ſacerdoti ſolum pectuſculum, & armus dexter: Leuit.c.7. ergo armus ſiniſter cedebat in ius popularium, & iſte poterat apponi Sauli. *Dixitque ei Samuel.* Scilicet poſtquam poſuit cocus armum coram Saule. *Ecce quod remanſit pone ante te, & comede.* Ideſt illud eſt, quod tibi ſpecialiter ſeruatũ eſt: ideo
B ſcinde & comede.

An quando Saul acceſſit alij inuitati comederant. *Quæſt.* *XVIII.*

QVÆRET aliquis quomodo dixit Samuel: ecce quòd remanſit: nam videtur ex hoc quòd omnes inuitati iam comederant, & nihil reſtiterat de cibis, niſi armus ille. Reſpondendum ꝙ aliqui dicunt, ꝙ ante aduentum Saulis Samuel, & alij inuitati ſedebant ad menſam, & ferè expleuerant prandium.

Cum aũt vidit Samuel ingredientẽ Saulẽ ſurrexit a menſa obuians ei ex reuerentia: Sed iſtud non ſtat,
C quoniam antequam aſcenderet Samuel ad prandiũ, Saul inuenit eum: ſic enim dixerunt puellæ, ſ. ingrediẽtes vrbem ſtatim inuenietis eum antequam aſcendat in excelſum ad veſcendum. Item quia dicitur ſupra: Cumque illi ambularẽt in medio vrbis apparuit illis Samuel egrediens obuiam illis, vt aſcenderet in excelſum: nondum ergo aſcenderat. Item Deus reuelauerat Samueli præcedenti die, quòd venturus eſſet Saul ad eũ hora illa, vt patet ſupra.ſ. hac ipſa hora, quæ nunc eſt cras mittam ad te virum. Cum ergo ſciret Samuel certiſſimè, quòd illa hora venturus eſſet Saul, & propter illum inſtruxerat conuiuium: nõ eſt veriſimile, quòd ſederet ad menſam antequam ille veniret, cum immediatè venturus eſſet. Item dicitur ſupra quòd acceſſit Saul ad Samuelem in medio
D portæ: ergo non erat Samuel in menſa, ſed in porta domus ſuę volẽs venire in excelſum. Item dixit Saul ad Samuelem; indica, oro, mihi, vbi eſt domus videntis? ſi tamen Saul aſcendiſſet in excelſum, & veniſſet ad Samuelem exiſtentem in menſa, non peteret pro domo videntis, quia iam cognoſceret ipſum videntẽ, vel ſaltem ſciret eum eſſe ibi, & non diceret vbi eſt domus videntis, ſed diceret, quis eſt hic videns. Item dr̃ ibi ꝙ rñdit Samuel ego ſum videns: aſcende ante me in excelſum vt comedas mecum hodie, ergo vr̃ ꝙ nõdum comederat Samuel, nec erat in loco prandij, ſed poſtea venit. Item dr̃ ſupra: aſſumens itaque Samuel Saulem, & puerũ eius introduxit eos in triclinium: ergo nõ erat Samuel in menſa, qñ venit Saul,
E quia tunc nõ introduxiſſet Samuel Saulem in triclinũ, ſed Saul introiſſet, & inueniſſet iam ſedentẽ Samuelem. Dicendum ergo ꝙ qñ venit Saul ad ciuitatẽ nondum ſederet Samuel in cõuiuio, nec aſcẽderat illuc, ſed inuenit eum in porta domus ſuæ, & aſcẽdit cũ eo in excelſum ad locum, in quo erat conuiuium. Cũ aũt dr̃ hic: Ecce quod remanſit, pone ante te: nõ eſt ſenſus ꝙ illud remãſiſſet poſtꝗ̃ alij comederũt, ſed dr̃ ꝙ remãſit, i. qđ ſeparatũ eſt, vel repoſitũ: qm̃ cum Samuel dediſſet coco carnes ꝓ cõuiuijs, illã partem ſeparauit pro Saule: & ſic remãſit, i. ſeparata erat. *Quia de induſtria ſeruatum eſt tibi.* q.d. non intelligas ꝙ iſtam

partē tibi do a caſu, ſed de induſtria, ſeparata eſt, ideſt ab intentione ſic factum eſt: quoniam antequam tu venires, ego pręceperam coco, ꝙ ſepararet iſtam partem pro te. In quo volebat ſignificare Samuel, quòd aduentus Saulis nō fuit ſibi inopinatus: ſed ante hoc cognouerat illum, ideo priuſquam veniret, iuſſit coco, vt ſepararet partem pro eo, ſcilicet, vt quando Samuel peteret illam partem cocus ſciret diſtincte dare illam ſibi. *Quando populum vocaui*. Ideſt quando inuitaui oēs iſtos, ſ. a principio iſtud factum eſt: & non intelligitur, quòd ſeparata eſt iſta pars quādo inuitati ſunt comedentes, ſed qñ fuerūt datæ carnes pro cibis eorum: tunc enim Samuel diſtincte dedit coco illā partem, & dicitur qñ populum vocaui: non quidem ꝙ totus populus inuitatus fuiſſet, quoniā ſolum fuerunt inuitati triginta viri, vt patet hic, & tamē in vrbe illa erant plures, ſed dicitur populus inuitatus, quia multi erant inuitati, qui poſſunt vocari populus.

Et comedit Saul cum Samuele in die illo. Non ſolum comedit cum eo, ſed etiam cum omnibus alijs, qui inuitati erant, quia tamen Samuel inuitauerat omnes dicebatur ipſe comediſſe cum eo, & omnes alij.

Excelſum quid. *Et deſcenderunt de excelſo in oppidum*. Excelſum vocatur hic quidam locus arduus in ciuitate, in quo nō erant domus, ſed altare Dei: & illa domus, quę vocatur triclinium, in qua erant inuitati: oppidum autem erat tota ipſa cōgregatio domorum vrbis, & ad illam deſcenderunt Samuel, & Saul poſt cōuiuium, vt maneret in die illa Saul apud Samuelem, & deinde recederet ſequenti die, ſicut dixerat ſupra Samuel, ſ. aſcēde ante me in excelſum, vt comedas mecum hodie, & dimittam te mane. Solarium dom⁹ qd. *Et locutus eſt cum Saule in ſolario*. Scilicet Samuel locutus eſt cum Saule, & hoc fuit in ſolario, ideſt in parte domus diſcooperta, ſ. ſup tectū, dr̄ enim ſolarium a ſole, illę autem domus, quæ ſolē ex omni parte recipiunt ſolaria vocantur, ſic autē eſt, qñ domus non ſunt tectę, & intrat Sol ex omni parte. hoc autem fiebat in terra Iudæorum, quia tecta domorum erant plana, & de terra, vel lateribus, ita vt poſſent ſuper ea ambulare viri, aſcendebant autem Iudęi ad loca illa, & ibi habebant ſua ſolaria. Iſtæ autem domus habebant in circuitu cancellos, vel murum paruū ad hoc, ꝙ illi, qui eſſent in parte ſuperiori non poſſent ruere: ſic enim iuſſerat Deus: Deut. c. 22. ſ. cū ędificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatˀ ſanguis in domo tua, vt ſis reus labente alio, & in pręceps ruente. In hoc autem ſolario, vel ſuprema domo collocuti sūt Saul, & Samuel, quid autem locuti fuerint non patet, ſed dicūt Iudęi, ꝙ locutus fuerit Samuel ad Saulem de timore Dei, & cuſtodia legis, ſatis autem veriſimile eſt, ꝙ cum iam Samuel ſciret Saulem futurum regem, & hoc ei denunciaſſet, ꝙ diceret ei aliqua pertinētia ad inſtructionem regis, ſ. qualiter iſte ſe deberet habere ad ſubditos, & qualiter ad Deum, ſemper enim antequā peccauerit Saul, & receſſit ab eo, Samuel fuit pręceptor eius, & quamquam Saul rex eſſet, tñ Samuel dicebat ei quid agere deberet, & qñ aliquid iubebat Saul non ſolum iubebat quaſi ex nomine ſuo, ſed etiam ex auctoritate Samuelis, vt patet ca. 11. qñ iuit in bellū Saul ꝯ regem Ammon: dr̄ enim: Quicunq; non exierit, ſecutuſq; nō fuerit Saul, & Samuelē ſic fiet bobus eius. Cū aūt peccauit Saul nō occidendo regē Amalech, nec pecora, receſſit ab eo Samuel, & non vidit Saulē vſq; ad diem mortis ſuę ĩ. 15. c. *Strauitq; Saul in ſolario*. Sternere multa ſignat, hic aūt accipitˀ ſternere, i. parare, & ptinet ad lectū: ſic. n. dicimus ſtramēta ipſa opimenta lecti, Saul aūt eſt in datiuo, & eſt ſenſus, ꝙ Samuel ſtrauit, i. parauit lectū Saul in ſolario, ſ. in parte ſuperiori domus diſcoopta. Et hoc forte, qa erat tp̄s

F vernale, vel ęſtiuale, & erat gratū ibi dormire, potiſſime, qa terra illa calidior eſt magis q̄ iſta, cū ſit partim in tertio, & partim in quarto climate. *Et dormiuit*. ſ. per noctē: nā poſt cibos p diē nō erat ibi gratū dormire, cū eſſet locus ſoli paruius, in nocte aūt erat gratū pp terrę calorē. *Cumque mane ſurrexiſſent*. ſ. Samuel, & q erāt in domo ſua: Saul. n. nondū ſurrexerat. *Et antequam illuceſceret vocauit Samuel Saulem*. Dixit. n. Samuel, ꝙ dimitteret Saulē ſeq. die, ideo voluit eum dimittere cito, vt opus ſuū expleret veniens ad terrā ſuā. *In ſolario*. i. iacētem in ſolario: nā ibi dormierat p noctē, vt patet ſ. *Surge, & dimittam te*. i. volo te cito expedire, iō ſurges erat n. adhuc facturus q̄dam Samuel cū Saule, qa vncturus erat eū in regē, & denunciaturus ſigna, q̄ vētu-
G ta erāt die illa, vt patet ſeq. c. vſquequo aūt iſta faceret non erat dimiſſurus eū. *Et ſurrexit Saul*. ſ. obediēs immediate Samueli. Etiā qa ipſe deſiderabat cito redire in terrā ſuā, qa putabat p̄rem ſuū grauari ex abſentia eius, vt patet ſ. in lr̄a cū dixit ad puerū ſuū veni, & reuertamur, ne forte dimiſerit pr̄ meus aſinas, & ſolicitus ſit p nobis. *Egreſſiq; ſunt ambo ipſe videlicet, & Samuel*. ſ. egreſſi ſunt de domo Samuelis, nondum egreſſi fuerant de vrbe, vt patet immediate, ſcilicet cumque deſcēdiſſet in extremā partē ciuitatis, & cum dicitur, quòd egreſſi ſunt ambo, ſcilicet Samuel, & Saul etiā intelligendū eſt, ꝙ puer ibat cum eis: nam immediate dicitur dic puero, vt antecedat nos, & tranſeat, ergo ſimul ibat cum eis, ſcriptura tamen fecit mentionem de principaliori.

H *Cūq; deſcenderent in extrema parte ciuitatis*. ſ. qñ deſcendentes de domo Samuelis venerant ad extremā partem vrbis locutus fuit Samuel iſta Sauli: & rō eſt, quia ibi volebat eum vngere in regem, & quia volebat, vt nemo hoc videret, fecit illud in extrema parte ciuitatis, in qua nemo apparebat, ēt pp hoc fecit, vt Saul cō ſurgeret anteq̄ illuceſceret, quia tunccū nondum ſurrexiſſent viri vrbis illi⁹ nemo videre poterat, quod fiebat. *Dixit ad Saul dic puero, vt antecedat nos, & tranſeat*. Ibat enim puer ſimul cum Samuele, & Saule, & ne etiam ipſe videret, quod factum fuerat antequam declarari deberet, fecit Samuel, ꝙ antecederet puer illos.

Quare Samuel, quando vnxit Saulem voluit, quòd puer eius videret, & quid proficiebat, quòd puer Saulis non videret eum vngi. Quæſt. XIX.

I QVAERET aliqs, quare Samuel voluit, ꝙ puer nō videret, qūo vngebatˀ Saul in regē: nam ēt ſi non videret ſatis poterat intelligere, ꝙ Saul futurus eſſet rex, quod patet, qa qñ acceſſit Saul ad Samuelē dixit ei Samuel: Et cuius erunt optima q̄q; in Iſrael nōne tibi, & oī domui patris tui? ex qbus intellexit Saul, ꝙ futurus eſſet rex, qđ apparet ex rñſione ſua ibidē, & ibi ēt declaratum eſt, ſed puer ſuus erat ibi cum eo, ergo audiret verba illa, & intelligeret ſicut intellexit Saul. Nec valet ſi aliquis dicat, ꝙ
K tunc non erat puer præſens, qm̄ ſ. dr̄, ꝙ cum ambularent Saul, & puer eius in medio vrbis apparuit illis Samuel egrediens, & ſic erāt ſimul, qñ apparuit eis, & poſtea ſubditˀ, ꝙ immediate poſt q̄ q̄ſiuit Saul, vbi eſſet domus, videntis dixit ibi Samuel, & cuius erunt optima q̄q; in Iſrael: ergo vr̄, ꝙ puer erat ibi p̄ñs, qa nō iuſſit ei tunc Saul, ꝙ recederet, ſicut nunc. Dicendū eſt, ꝙ puer Saulis erat cum eo, qñ Samuel iſta verba locutus eſt, tñ ipſe forte non multū attendit ad hęc, vt poſſet colligere, an Saul futurus eſſet rex, vel non.

Item dato, quòd attendiſſet non multum haberet firmam ſententiam ex hoc, ꝙ Saul futurus eſſet rex, quia vidit, quòd Saul reſpondit prophetę tanquam illuderet ei, & propheta nihil replicuit. Si autem fuiſſet Puer Saulis non intellexit ipſum fore regem.

aliquid

aliqnid verum propheta replicuiſſet certificans eum, ꝙ non illuderet, ſed eſſent illa verba veritatis, & ſic ex hac parte manebat puer dubius. Si autem poſteà vidiſſet, ꝙ Samuel vnxiſſet Saulem, maniſeſtiſſimè cognouiſſet, ꝙ efficiebat eum regem: non ergo voluit Samuel, ꝙ puer Saulis videret hoc. Sed adhuc dicēt, ꝙ dato, ꝙ non vidiſſet eũ vngi cognouiſſet poſtea, ꝙ vnctus eſſet, qm̃ Samuel effudit ſup caput Saulis lenticulam olei, ergo aliquæ guttæ olei defluxiſſent per genas, & barbam, & veſtes quas poſtea videret puer, & ſic cognoſceret eum eſſe vnctũ: patet qm̃ vnctio pontificum, & regum fiebat eodē modo, ſed in pontificibus erat hoc, ꝙ aſpergeretur oleum vnctionis ſuper caput, & flueret per barbam, & veſtes: ſic patet Pſ. 132. Sicut vnguentum in capite eius, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron, quod deſcendit in orā veſtimēnti eius: ſic ergo fieret in Saule, & puer eius cognoſceret ſigna vnctionis. Rñ dendum eſt, ꝙ etiā per hoc non potuit cognoſcere: nam fuſum eſt oleum ſuper caput Saulis, ſed erat paucum, quod faciliter celari potuiſſet: vnde puer nunquam cognouit, & qñ venit poſtea Saul in terram ſuam, cum reſpōderet cognatis ſuis, de omnibus alijs, quæ acciderant ei cũ Samuele de ſermone regni: nihil reſpondit tanquā nullus hoc cognoſceret, vt patet infra.

Quæ vtilitas fuit, quòd puer Saulis non intelligeret ipſum fore regem. Quæſt. XX.

QVAERET aliquis, quid proficiebat qđ puer Saulis hoc ignoraret? Reſpondendum eſt, ꝙ ſi ſciuiſſet fortè noluiſſet tenere ſecrete, ſed diuulgaſſet populo, & tunc ſequebatur inconueniens, quia Iſraelitæ exiſtimaſſent aliquam fuiſſe colluſionem inter Samuelem, & Saul vel ſaltem conquererentur: nam cum principatus regalis eſſet maximus, omnes tribus illum deſiderarent, pugnarentque pro eo, niſi ſorte Deus manifeſtè oſtenderet, ꝙ vellet alicui dare: iam.n. nemo haberet quid contenderet, & quia Samuel fecerat hoc in occulto, & ea, quæ occulta ſunt non habent boni: omnes aliæ tribus, ad quas non perueniit principatus regalis conquererentur tanquam non per Deum factum fuiſſet, ſed per fauorem perſonalē, vel alias, ꝙ erat origo diſcordiæ in principio poteſtatis regnatiuę. Volebat ergo Samuel, ꝙ publicè fieret coram toto populo, & coram domino, & ibi per ſortes Deus declararet, quā tribum volebat, & quam familiam, & quem virum pro principatu, ita vt nemo poſſit calumniari, ſic ergo poſt paucos dies fecit cōuocato toto populo in Maſphat, vt patet infra in litera, & tunc fecit illud ibi tanquam nouiter, & velut nihil ante hoc præceſſiſſet: ſi autem puer Saulis cognouiſſet, & non tenuiſſet ſub ſilētio, Iſraelitę ſciuiſſent, & habuiſſent occaſionem murmurandi nimis, ideo fuit valde cōueniens, quòd lateret puerum.

Sed dicet aliquis, quòd quamquam cognouiſſent Iſraelitæ, quòd Samuel vnxerat Saulem abſconditè nihil mali ſuſpicati fuiſſent, nec murmurarent, quia ſciebant, quòd Samuel erat vir Dei, & nihil faceret, niſi quòd Deus iuberet: qualitercũque ergo feciſſet, rectè geſtum eſſet.

Reſpondendum eſt, ꝙ decuit ſic fieri, quia quamq̃ Samuel haberetur ab omnibus tanq̃ propheta Dei, & crederet ipſi, in rebus valde magnis potiſſimè cum nimis tangunt ſtatum noſtrum interdum aliquibus non credimus, quibus alias credituri eramus: ſic.n. patet de Moyſe: nam Moyſes tpe ſuo in maiori reputatione habitus eſt apud Iudæos q̃ Samuel tēpore ſuo. & Iudęi nimis credebant illi etiam magis quàm Sa-

A muели, cum Deus dixiſſet ei: Exo. cap. 19. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum: & tamen qñ Moyſes fecit Aaron fratrē ſuũ ſummũ ſacerdotē, & filios ſuos ſacerdotes minores, q̃q̃ feciſſet corā toto populo, vt patet Exo. c. 29. & Leu. c. 8. q̃ tñ nō cōſtabat nimis illud fuiſſe a Deo: plurimi Iſraelitarum inſurrexerunt ꝯ Moyſen, & Aaron, ſ. Core, & 250. viri proceres, & Dathan, & Abiron cum ſequacibus ſuis volentes tollere ſummũ ſacerdotiũ Aaron: iamque totus populus concitatus erat; & in pꝛōptu erat, vt lapidarēt Moyſes, & Aaron, niſi Deus feciſſet plagā magnā ſuper inſurgētes: de quo Nu. c. 16. cum ergo Samuel eſſet minoris auctoritatis q̃ Moyſes, &
B principatus regalis, quē ipſe cōferebat Sauli eſſet maior q̃ ſummũ ſacerdotiũ, qđ cōferebat Moyſes Aarō, & Samuel cōtuliſſet regnũ in ſecreto, nō eſt diſſimile vero ꝙ murmuraſſent Iſraelitæ nimis, cũ murmurauerint contra Moyſen. Voluit igitur Samuel, ꝙ lateret illa vnctio, q̃ ipſe in ſecreto fecit. Item patet hoc quia Iſraelitæ vidētes, ꝙ Deus elegiſſet Saulē, qñ oēs cōuenerunt in Maſphat adhuc nō fuerunt contenti: nā aliqui deſpexerunt eũ, dicentes: Num ſaluare nos poterit iſte, & non attulerunt ei munera, vt patet inf. in litera: quātomagis murmuraſſent, ſi hoc feciſſet in ſecreto? Melius ergo erat ꝙ ſubticeretur vnctio Saulis vſquequo pateret manifeſtè p Dei electionē, ꝙ ipſe deberet eſſe rex: ſicut quieuerunt Iſraelitæ inſurgere ꝯ Moyſen, & Aaron, qñ Deus mōſtrauit ma-
C nifeſtum miraculũ in virga Aaron germinante: Nu. 17. c. ſic.n. dr̃ ibi quē ex his elegero germinabit virga eius, & cohibebo a me querimonias filiorũ Iſrael. Sed adhuc dicet aliqs ꝙ non tollebatur per hoc totalis ſuſpitio de facto ſecreto Samuelis, q̃a licet nũc non cognoſcerēt illā vnctionē fuiſſe factā, tñ cogniturı erāt aliquanto tpe poſt, & cognouerũt: tunc aũt poterant ſuſpicari, ſicut a principio, vel ſi tunc non ſuſpicabanē nec etiam a principio ſuſpicati fuiſſent. Rñdēdũ eſt, ꝙ non eſt ſimile: nam ſi non cognouiſſent Iſraelitæ a principio ſecretā vnctionē Saulis nihil ſuſpicarenē: & deinde adueniēte electione Dei in publico firmarentur corda eorum, & tunc licet cognoſcerent factā fuiſſe vnctionem nihil ſuſpicarētur, quia corda eorũ
D firmata erant in bona opinione: ſi tñ a principio ſciuiſſent Iſraelitæ vnctionē factā in ſecreto prauè ſuſpicarent: & q̃q̃ poſtea veniret electio Dei publica, difficulter tolleret eis prima opinio mala, ſed potius imaginarentur ꝙ ille euentus ſortiũ, qui fiebat corā toto populo patiebaē aliquā fraudē: nō fuit ergo cōueniēs ꝙ ſciret hoc puer Saulis. *Tu autem ſubſiſte paulisper.* ſ. dũ puer elōgaē aliquantulum a nobis ne videat quod fit. *Vt indicem tibi verbum Domini.* Ideſt indicabo ubi quid Deus fieri iubet. Accipitur aũt hic verbum pro ipſa re: ſic enim Moyſes cũ vellet conſecrare Aaron ſtās corā toto populo ait, iſte eſt ſermo, quē iuſſit Dñs fieri, i. iſta eſt res, quā iuſſit, ſ. conſecrari Aaron: ita hic erat verbum Domini ipſa vnctio Saulis &c.
E

CAP. X.

TVLIT autem Samuel lenticulā olei, & effudit ſuper caput eius, & deoſculatus eſt eum, & ait: Ecce vnxit te Dominus ſuper hęreditatem ſuā in principem, & liberabis populum ſuum de manibus inimicorum eius.

Infra 16. c. 7 diſt c. 1. in ver. exēplo in glo. 2. q. 7. §. itē obijcitur. 1 q. 1. c. ſacrā. & c. Dñs, & c. prophetauit.

TVLIT autem. Dicto in præcedentibus de Saulis electione, hic autem de eius vnctione, & diuiditur in duo. Primo iſta vnctio ponitur. Secundo per ſigna notificatur ibi. *Cum abieris*, Circa primum nõ poteſt hic dubitari, ſicut in quibuſdam alijs dubitabatur, an ſit hic continuatio ordinis, vel aliquid anticipatum, vel recapitulatum: nam conſtat, ꝙ hic nihil tale eſt, cum autem fuerit ſupra de electione, & hic agitur de vnctione, quæ conſequitur ad electionem. Rurſus autem data ordinis rectitudine in quibuſdam dubitabatur, an habeant ſe immediate, ſ. an vnum poſt alterum immediate factum fuerit, vel fluxerit aliquod tempus in medio, hic antem dubitari non poteſt, qm̃ inter iſta quæ habentur hic, & præcedenti c. non fuit aliquod tempus medium, ſed in eadem hora facta ſunt, mox quippe, vt dixit Samuel Sauli, ꝙ ſubſiſteret, & ipſe ſubſtitit paulisp̄, fudit Samuel lenticulam olei ſuper caput Saulis, ſic dicitur hic.

Tulit autem Samuel lenticulam olei. Ideſt accepit eã ad fundendum ſuper caput Saulis, non eſt autem ſenſus, ꝙ tunc nouiter acceperit Samuel lenticulam: nã portabat eam de domo ſua, ſed dr̃, ꝙ accepit, ideſt accepit ad effundendũ, quia ante hoc non effundebat, & tunc effudit, ipſe tñ ſemper portabat eã in manu. Niſi forte dicas, ꝙ portabat eam in manu Saul, vel puer eius. Sed non ſtat, nam puer Saulis iam receſſerat, & antecedebat eos pauliſper, qñ Samuel fudit oleum ſuper Saulem, & tunc dr̃, ꝙ ipſe accepit lẽticulam, ergo non accepit eam de manu pueri Saulis, etiam Saul nõ portabat illam: nã ipſe neſciebat quid fieri deberet, quouſque dixit ei Samuel, ſubſiſte pauliſper, vt indicem tibi verbum domini præced. c. ſi tñ portauiſſet lenticulã ſciuiſſet quid fieri deberet. Dr̃ autem hic lenticula vas quoddam paruum, in quo continetur oleum a liniendo dictum, quia ibi continetur id, quo corpora liniuntur, ſ. oleum, erat autem illud vas, quod aliqñ vocatur lecythus ſic patet ĩ. 3. lib. c. 17. vbi dixit Elias ad mulierem Sarepianam hydria farinæ non deficiet, & lecythus olei non minuetur, ideſt vas illud, in quo continetur oleum, communiter tñ vocatur lenticula, ſic patet ĩ. 4. lib. ca. 9. vbi propheta quidam vnxit Iheu in regem Iſrael. Aliqñ aũt vocatur cornu, ſic patet ĩ. c. 16. cum dixit Deus Samueli imple cornu tuum oleo, & veni mittam te ad Iſai Bethlehemitem. de iſta lenticula dicitur, quòd eſſet quoddam vas de auro, vel de argento ad conſeruandum oleum ſacrum.

Lenticula quid dicat̃

Quo oleo Samuel vnxit Saulem, & an reges vngebantur oleo ſacro, vel communi, Quæſt. 1.

QVAERATVR de iſto oleo quale oleum eſſet, ſ. an eſſet de oleo cõi, vel oleo ſacro. Pro quo ſciẽdum, ꝙ oleũ cõe eſt illud, quod de oliuis exprimit̃ nulla alia re adiũcta, & iſtud accipiebat̃ in Sanctuario ad hoc, ꝙ arderet in candelabro, vt patet Exo. c. 27. ſ. præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarũ puriſſimum, piloque cõtuſum, vt ardeat ſemper lucerna in tabernaculo, de hoc ẽt Leui. 24. c. Accipiebat̃ quoq; iſtud oleum ad ſacrificia, qm̃ in oĩ ſacrificio offerebant̃ libamẽta præterq̃ in ſacrificio pro peccato. Nu. c. 15. erant aũt quinque, ſ. farina, vinum, oleum, ſal, thus, vt colligit̃ præal. c. & Leui. 2. iſtud aũt oleum erat ad cibos humanos, quia erat ſimplex. Aliud aũt erat oleum, qđ magis vocatur vnguẽtum q̃ oleum, & iſtud erat ad multiplicẽ vnctionẽ, & ex multis ſpeciebus facto opere vnguentali. ponebantur aũt in eo aromata myrrhę electæ, & cynamomum, & calamus, & caſia, & oleum oliuarũ in diuerſis ponderibus, de cuius compoſitione patet Exo. c. 30. Erat aũt iſtud vnguentum ad vngendũ omnia vaſa Sanctuarii, qñ ſanctificabãtur, & ad vngendũ

F ſacerdotem magnũ, & minores: Exo. c. 30. & 31. differenter tñ, ꝙ ſummus ſacerdos vngebatur oleo vnctionis in capite, q̃a fundebat̃ ſuper crines illius, in ſacerdotibus aũt minoribus non fiebat ſic, ſed ſolũ aſpergebatur de iſto oleo mixto cũ ſanguine ſuper caput, & veſtes omnium ſacerdotũ tam maioris q̃ minorum, vt patet Exo. c. 29. & Leui. 8. c. de cęteris autẽ dr̃ caro hominis vngetur ex eo iuxta compoſitionẽ eius, non facietis aliud, quia ſanctificatum eſt, & ſanctũ erit vobis, homo quicunque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabit̃ de populo ſuo: Exo. c. 30. omnes tñ doctores iam Hebræi q̃ catholici dicunt, ꝙ nõ ſolum ſacerdotes vngebantur illo oleo, ſed ẽt reges, & ex illa litera quidem nõ tollitur hoc, quia dr̃ ibi caro hominis non vngetur, qđ intelligitur, ſ. ad **G** delectationem, ꝙ tñ funderetur ſuper crines regis ad cõſtitutionem ſuã non erat, ꝙ caro hoĩs vngeretur ex eo, q̃a non fiebat illud ad delectationẽ. Nec ẽt vngebat̃ ibi caro, ſed crines, & nõ erat proprie illa vnctio, ſed effuſio. Item videbat̃ hoc ſatis rõnabile, quia ſicut Deus eligebat ſummũ ſacerdotem ad cultum ſuũ, & faciebat eum vngi in capite hoc oleo, cum ipſe eſſet maximus miniſtrorũ eius, ita eligebat regem ad hoc, ꝙ eſſet maximus principũ, vel ſolus eſſet princeps ſup̄ populũ Dei, & ipſe Deus dicebat̃ eum vngere, ſicut dixit hic Samuel ad Saulem, ſ. Ecce vnxit te Deus ſuper hęreditatem ſuã in principẽ, ergo faceret eũ vngi illo oleo, quod pertinebat ad ſacerdotes magnos, quia liniri oleo cõi paruum quid eſſe videbatur. Sed tunc ar**H**guet aliquis quõ ergo poterat Samuel hẽre oleum ad vngendũ Saulem? nã oleum ſacrũ obſeruabatur in Sãctuario, q̃a nulli hominum talem compoſitionem licebat facere, vel hẽre penes ſe: Exo. c. 30. nõ poterat ergo hẽre illud Samuel, niſi iret ad Sanctuarium, ſed ipſe non erat tunc in Sanctuario, q̃a non erat Sanctuarium in vrbe Ramatha, in qua nunc erat Samuel, ſed in vrbe Nobe, vt declaratum eſt ſ. 7. c. ſatis. Ad hoc rñderi põt, ſ. ꝙ Samuel ante hoc ꝓmiſerat per aliquot dies Iſraelitis cõſtituere regẽ Deo iubẽte ſ. c. 8. iõ cum ſciret, ꝙ conſtituturus erat regẽ, & rex fieri debebat per vnctionem, iret in Sanctuariũ, & adduceret inde oleum vnctionis, ſacerdotes aũt libenter illi darent, quia ipſe erat tunc doctor populi, & rector. iſta eſt cõis poſitio, **I** q̃ ego quoq; cũ cæteris profero. Sed verius vr̃, ꝙ vnctio regũ fieret cũ oleo cõi: nam ſi dicatur, ꝙ ſemper fiebat vnctio cũ oleo ſacro, ſequit̃ incõueniens, patet hoc in vnctione Dauid: dixit n. Deus Samueli imple cornu tuũ oleo, & veni vt mittã te ĩ. c. 16. ibi n. iuſſit, ꝙ nouiter impleret cornu oleo, quaſi ante non eſſet ibi oleum, vel nõ eſſet plenũ, ergo ſi Samuel vnxiſſet Dauid oleo ſacro oportebat, ꝙ iret in Sanctuariũ pro oleo, q̃a alibi nõ inueniret, & tñ nõ ſtat, ꝙ iuerit illuc: nã Samuel nimis timebat Saulẽ: dixit n. audiet Saul, & interficiet me. eo. c. iõ non ſolum non auderet ire in Sãctuariũ, ſed ẽt non audebat ire in Bethlehẽ quouſq; Deus dedit ei modũ quo latẽter iret, ſ. ꝙ tolleret vitulũ de armento, & diceret, ꝙ ibat ad immolandum **K** dño in Bethlehem, ſi tñ iuiſſet in Sanctuariũ ꝓ oleo vnctionis cognitũ fuiſſet a Saule, & occidiſſet eũ, potiſſime, q̃a hoc dato nõ poterat celari cã aductus eius, nã oleũ illud nõ eſſet, niſi ꝓ vnctione pontificũ, & regum, ergo cõſtaret, ꝙ volebat vngere aliquẽ in regẽ, nõ auſus fuiſſet ergo Samuel ire in Sãctuariũ ꝓ oleo. Et ſi dicas, ꝙ Deus dabat ei ſufficiẽs remediũ ad hoc, falſum eſt: nã id, quod hic ponitur ſolũ eſt ad occultandum cauſam progreſſus eius in Bethlehem, ſ. ꝙ portaret vitulũ in manu ſua, tñ ad hoc, ꝙ occultaretur cauſa ꝓgreſſus in Sanctuariũ non dabat̃ aliquis modus, & ſic nõ iuit Samuel in Sanctuarium, & ꝯñ non tulit oleum ſanctum, ſed commune ad vngendũ Dauid.

Quo ſacerdotes vngebantur, & in quibus partib' corporis.

Quõ Samuel habuit oleũ ſacrum ad vngendum Saulem.

Opi. auct. de oleo quo vngebantur reges.

Item

Item quando Dauid vnctus fuit in regem ſuper tribum Iuda, non fuit vnctus oleo Sancto, quoniam tūc erat diuiſio regni, qa filius Saulis Isboſeth vnctus fuit in regem ſuper 11. tribus: Dauid autem ſolum ſuper tribum Iuda, non poterant ergo illi, qui vnxerūt eum habere oleum Sanctum, quia Sanctuarium tunc erat in Gabaō: nam deſtructa vrbe Nobe, in qua prius erat translatum fuit in Gabaon, vt declaratum fuit ſupra c.7. & ibi manſit vſque ad tempora Salomonis, cum trāſtulit illud in templum, quod ędificauerat, vt patet 2. Paralip. c. 1. Viri ergo de tribu Iuda nō poſſent mittere pro oleo Sancto in Gabaon: qm̄ Gabaon erat in tribu Beniamin, & pertinebat ad Isboſeth filium Saulis, qui non permitteret aliquos de tribu Iuda illuc venire, maximè ex hac cauſa, nam erat magna hoſtilitas inter Dauid, & Isboſeth, vt patet ĩ. 2. lib. c. 2. (B) Non poterant ergo viri Iuda habere oleum ſacrum ad vngendum tunc Dauid. Item Deus miſit Eliam prophetam in Damaſcum, vt vngeret Azaelem in regem Syriæ. ĩ. 3. li. c. 19. ibi tamen non potuit habere oleum ſacrū ad vngendum, quia in Damaſco non erat Sanctuariū domini, niſi forte dicas, ꝙ Elias ſecum tulit oleum ſacrum, ſicut alij prophetę, qñ ibant ad vngendū reges, tollebant ſecum lenticulam olei, vt patet de Samuele ĩ. 16. c. & de quodam alio propheta. ĩ. 4. lib. c. 9. Sed dicendum eſt, ꝙ non potuit Elias ſecum ferre oleum ſacrum, quoniam quando Deus dixit, ꝙ vngeret Azaelem in regem erat ipſe in monte Sinai, quia fugerat de terra Iſrael timens Iezabel vxorem Achab regis, q̄ interminata fuerat ei mortem, vnde dixit ei Deus vade per deſertum in Damaſcum. ĩ. 3. lib. ca. 19. ergo nō poterat accipere oleum ſacrum, quia illud ſolum erat in templo Ieruſalem, ſed vnxit eum oleo cōi. Item Eliſęus iuſſit cuidam de filijs prophetarum, dicens: Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulā olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad, & vnge Iheu: ibi tñ non vr̄, ꝙ accepit Eliſęus lenticulam olei ſacri, quia non erat in aliquo loco, in quo poſſet habere oleum ſacrum. iſtud namq; ſolum erat in Ieruſalem, ſed Eliſęus non morabatur ibi: non accepit ergo oleum ſacrum. Apparet igitur ex dictis, ꝙ reges iſti non vngebantur oleo ſacro, quo vngebantur pontifices. Veritas autem in hoc eſt, ꝙ ad vnctionē regum nihil referebat, an vngerētur oleo ſacro, vel cōi, ſicut referebat in pōtificibus, qui nequaq̄ vngi poterant, niſi oleo ſancto, vt patet Exo. c. 29. & Leui. ca. 8. Interdum tñ reges vngebantur oleo ſacro, & interdum oleo cōi. De cōi patet in exēplis allegatis: de oleo ſacro apparet in Salomone: ipſe enim vnctus eſt oleo ſancto, ſic patet ĩ. 3. li. c. 1. Cum dr̄ ſumpſitq; Sadoc ſacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonē: manifeſtū eſt ergo, ꝙ illud oleum erat ſacrum, qa ſi fuiſſet cōe nō iuiſſet Sadoc ad Sanctuarium pro illo, quia vbicūq; reperiſſet. De Saule tñ, de quo hic, magis dicēdū eſt, ꝙ fuerit vnctus oleo cōi, quia Samuel non erat in loco Sanctuarij, vt habere poſſet oleū ſacrū. Sed adhuc arguet aliquis, ꝙ reges illi, de quibus ſ. inducebamus, ꝙ vncti fuerint oleo cōi, vngerent oleo ſacro, qm̄ ſi oleū cōe ſumerēt vbicūq; reperiri poterat, prophetę tñ ſecum portabant oleum ad vngendū, ſic patet de Samuele ĩ. 16. c. nam dixit ei Deus imple cornu tuū oleo, & vade in Bethlehem. ſic quoque Eliſęus dixit ad vnum de filijs pphetarum accipe lenticulam hāc olei, & vade in Ramoth Galaad. ĩ. 4. lib. c. 9. Rñdendum eſt, ꝙ iſtę vnctiones fuerunt factę in oleo cōi, pphetę tñ ferebant ſecum oleum, vt non cognoſceret, qd facere vellēt donec iam feciſſent: ſi tñ non portarēt ſecū oleū, oporteret, ut peterēt inter eos, quos ibāt ad vngēdū, & tūc ipſi, q vngēdi erāt, vel aliqui alij cognoſcerent qd fieri deberet, & forte impediretur opus, vtpote ſi ipſe qui (A) vngendus erat, non conſentiret ſe vngi, vel alij ſcientes impedirent, cuius ſignum eſt, quia ſi prophetę ibant ad vngendum aliquos non dicebant illis, ꝙ vellent eos vngere, ſed accedebant ad eos, & fundebant oleum ſuper ipſum qui vngendus erat, ſicut patet de propheta, qui iuit ad vngendum Iheu: nam vocauit eum ſecrete ad cubiculum, & ibi fudit oleum ſuper caput eius. quamquam ergo oleum commune eſſet, tñ ferebant illud ſecum prophetæ, vt ſecretius fieret, quod volebant. *Et effudit ſuper caput eius.* Ideſt ſuper caput Saulis. Non eſt intelligendum, ꝙ multum oleum fudiſſet, ſed modicum ſuper crines propter formam: nam multum, vel paucum oleum fundi nihil conferebat ad titulum regni, & ſi multum funderetur eſſet immunditia quędā. *Et deoſculatus eſt eum.* Scilicet (B) poſtquam fudit oleum oſculatus fuit Saulem, hoc autem eſſe potuit in ſignum amoris, qm̄ amici, qñ a ſeinuicē receſſuri ſunt oſculantur ſe, ſic quoq; Samuel diligebat nimis Saulem, quia Deus elegerat eum, & erat vir bonus, ideo cum dimiſſurus eſſet eum a ſe fuſo oleo in capite oſculatus eſt illum: ꝙ autem diligeret nimis Samuel Saulem, apparet. quia nō ſolum dum fuit bonus Saul diligebat, eum Samuel, ſed etiam poſtquam peccauit diligebat, vnde quia De⁹ prędixit, ꝙ auferret ei regnum lugebat ſemper Samuel pro illo ĩ. c. 15. ſ. Veruntamē lugebat Samuel Saulem, qm̄ dominum pęnitebat, ꝙ conſtituiſſet regem Saul ſuper Iſrael, & manſit ſemper Samuel in iſto luctu, quouſque Deus increpuit eum iuſſitque alium vngere in regem infra (C) ca. 16. ſ. dixit dominus ad Samuelem vſquequo tu luges Saul. Cum ego abiecerim eum ne regnet ſuper Iſrael, imple cornu tuum oleo, & veni, & mittā te, &c. Potuit quoque eſſe iſtud oſculum tanquam quędam cęremonia regalis vnctionis: ſicut enim in collatione gradus magiſtralis, aut doctoralis, qui cōfert inſignia oſculatur ipſum, qui graduatur, & hoc eſt ei tanquam inſignium inter cętera, ita in vnctione regali poterat eſſe hoc tāquam pertinens ad cęremonias vnctionis.

Reges apud Iudæos, per quos vngi debebant, an per Laicos, vel per ſacerdotes, vel per prophetas. Quæſt. 11.

(D) QVAERET aliquis p quos vngebantur reges apud Iudęos, ſ. an p laicos, vel ſacerdotes, vel per pphetas. Aliqs dicet, ꝙ vnctio regis fiebat p prophetas: nā hic Saul vnctus fuit per Samuelē, qui erat ppheta. Itē Dauid in prima vnctione ſua p Samuelē vnctus eſt: ipſe. n. fudit oleū ſup caput eius ĩ. 16. c. Itē Azael rex Syrię per Eliā pphetam vnctus eſt: ei. n. iuſſerat Deus, vt vngeret illū in Damaſco ĩ. 3. lib. c. 19. Item Iheu rex Iſrael p vnū de filijs pphetarum, q ēt ppheta erat vnctus eſt ĩ. 4. lib. c. 9. In ꝯtrariū dicet aliquis, ꝙ vnctio regalis fiebat p laicos: nam Dauid vnctus fuit in regē p tribū Iuda ab ipſis viris de tribu illa, & tñ illi erāt laici, ergo ad laicos ptinebat de hoc ĩ. 2. lib. c. 2. ſ. veneruntq; viri Iuda, & vnxerunt ibi Dauid, ergo vnctio facta eſt p laicos. Itē patet hoc p vl(E)timā vnctionē Dauid ſup totū Iſrael. nā dr̄, ꝙ venerūt vniuerſę tribus Iſrael ad Dauid in Hebrō, & vnxerūt ibi eū in regē ſup totū Iſrael. ĩ. 2. lib. c. 5. & primo Paralip. c. 11. iſti tñ erant laici. Aliqs dicet in ꝯtrariū, ꝙ ſacerdotes magni vngebant reges, ſic patet ĩ. 3. lib. ca. 1. vbi Salomō vnctus fuit p Sadoc ſacerdotē magnū. Rñdēdum eſt, ꝙ vnctio regalis habebat aliquam ſimilitudinem cum vnctione ſacerdotis magni, qa ſuper vtriuſque caput fundebat oleum, habebat tñ aliquam diſſimilitudinem, qm̄ ſuper caput ſummi ſacerdotis ſemper fundebatur oleū ſacrū: Exo. 29. & Leui. c. 8. ſuper caput aūt regis interdū fundebatur oleum ſacrū, interdum commune, vt ſupra declaratum eſt, ſic quoque

Margin notes: Euaſio. — Impugnatio. — 1. Opin. — Vnctio regis, & ſummi ſacerdotis aliquo modo differunt, & aliquo modo cōueniūt. qō. pręce.

erat differentia quantum ad perſonas vngentes, quia ſacerdos magnus habebat determinatum vngentẽ.ſ. quia ſemper vngebatur per ſacerdotes minores, eo ꝙ non erat aliquis ſummus ſacerdos, qui eum vngeret cum nunq̄ vngeret vnus ſummus ſacerdos, niſi poſt mortem alterius, & ſic ſacerdotes minores vngebant eum: rex autem non habebat determinatũ vngentẽ: nam poterat vngi per ſacerdotes, vel per prophetas, qui non eſſent ſacerdotes, vt patet in exemplis adductis: erat tñ regulare, ꝙ reges vngerentur per ſummos ſacerdotes, eo ꝙ ipſi erant maximi inter ſacerdotes, & vnctio erat quædam cæremonia directè pertinens ad ſacerdotes. Sic patet de Salomone: nam tempore vnctionis eius erãt ibi prophetæ, & ſacerdotes, ſcilicet Nathan propheta, & Sadoc ſummus ſacerdos: tñ Sadoc vnxit eum, & quamq̄ dicatur 3.3.li.c.1. vngat ibi eum Sadoc ſacerdos, & Nathan propheta in regem in Iſrael, ex quo nõ apparet diſtinctè, quis eorum vnxerit, tñ poſtea in e.c. declaratur, ꝙ Sadoc vnxerit, cũ dr: ſumpſitq; Sadoc ſacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem, ſic quoque patet de rege Ioas, qui vnctus eſt per ſummum ſacerdotẽ, vt patet 2.Paralip.c.23.ſ. & conſtituerunt eum regem, vnxitq; eum Ioiada pontifex, & filij eius: ſic enim intelligendum eſt, ꝙ factum fuit in omnibus regibus Iſrael, & Iudę, quamq̄ de eis non ſcribitur, cum tñ diuiſum eſt regnum in Iudam, & Iſrael, nõ manſerunt ſacerdotes inter Iſraelitas, ſed erant oẽs in tribu Iuda, vt venirẽt ad miniſtrandũ in Ieruſalem in templo: Iſraelitæ aũt 10. tribuum non hñtes ſacerdotes fecerunt ſibi ſacerdotes de laicis. 3.3.lib.c.12. & ibi quicunq; vellet effici ſacerdos accipiebat ſacrificium, & efficiebat ſacerdos, vt patet præall.c. & 3.3.lib.c.13. De his aũt veriſimile eſt, ꝙ maximus inter iſtos vngeret regem, ſicut pontifex inter viros de tribu Iuda vngebat regem: ꝓphetæ aũt nunq̄ vngebant regem, niſi eſſent ipſimet ſacerdotes, & tunc non vngebant tanq̄ prophetæ, ſed tanquam ſacerdotes.

Prima opinio reprobatur.

Ad primam rationem in contrarium qñ dicebatũ, ꝙ prophetæ vngebant reges. Dicendum eſt, ꝙ aut reges, qui vngendi erant manifeſti erant.ſ. quia vngebãtur per ſucceſſionẽ, ſicut ſuccedebant in regnum, aut erant incogniti, utpote, quia nunq̄ de illa familia fuiſſet aliquis rex, aut taliẽ lege ſucceſſionis nõ ueniebat principatus ad eum, qui vngebatũ. Si primo mõ ſemp̄ unctio fiebat per ſummum pontificẽ, & ſic fuit in vnctione Salomonis, quia de illo cognitũ erat, ꝙ ſucceſſurus eſſet in regnũ Dauid, cũ hoc iuberet Dauid, iõ q̄q̄ ibi eſſet propheta Nathan non vnxit eum ipſe, ſed ſumm⁹ ſacerdos Sadoc. ita quoq; rex Ioas erat de ſtirpe regia, & ad nullũ alium ptinebat ſucceſſio, iõ Ioiada ſummus ſacerdos unxit eum, & nõ aliqs propheta, ut patet 2.Paral.c.23. Si aũt eſſet ſcdo mõ.i. ꝙ neſciretur qs ſucceſſurus erat, nõ poterat ſumm⁹ ſacerdos vngere illum regem, & quia nemo ſciebat uoluntatẽ Dei, niſi propheta, cui Deus ſe reuelat, nõ poterat aliquis alius vngere regẽ. In caſu aũt, in quo cognitum erat quis eſſet futurus rex, nunq̄ prophetæ vngebant regẽ, qđ apparet ex oĩbus iſtis argumentis in ꝯrium, cum.n. primo dr, ꝙ Samuel, qui erat propheta vnxit Saulem. Dicendum eſt, ꝙ Saul non poterat vngi per aliquẽ ſummum ſacerdotẽ, eo ꝙ ante Saulẽ non fuerat aliquis rex, nec cognoſcebat quis futurus eſſet: ſoli aũt Samueli hoc Deus reuelauit, & iuſſit ei, ꝙ vngeret regẽ. ergo nemo alius vngere poterat eum, q̄a neſciebat. Si tñ dicatur, ꝙ poſtea Saul vnctus eſt corã toto populo in Maſphat in electione, uel in Galgala in renouatione regni, de quo infra in litera. & ſeq. cap. Dicendum eſt, ꝙ non vnxerit eum tunc Samuel, ſed ſummus ſacerdos, q erat illo tpe, ſic.n. fuit in Dauid:

F quia prima vice vnctus fuit per prophetam, tamen in ſecunda non, nec in tertia: ſed dicitur ꝙ viri Iuda, & Iſrael vnxerũt eum. Cum autem ſecundo dicebatur, ꝙ vnctus fuit Dauid per Samuelem prophetam: etiã dicendum eſt hoc fuiſſe, quia neſciebatur de Dauid, an regnaturus eſſet: quia tunc erat Saul rex, & videbatur ꝙ de ſtirpe ſua ſucceſſuri eſſent reges: ideo nemo ſcire poterat, an Dauid regnaturus eſſet, nec poſſet eum vngere, niſi propheta: quod fuit in prima vnctione eius: poſtquam tamen cognitum eſt, ꝙ vnctus eſſet Dauid in regem a Deo, non fuerunt neceſſarij prophetæ ad vngendum eum ſecunda, & tertia vice: quia dicitur, quòd viri Iuda, & Iſrael vnxerunt eum: cum autem dicitur de Azael rege Syriæ, qui vnctus fuit per Eliam prophetam, dicendum quòd

G non poterat iſte vngi per alium propter duo. Primo quia incognitum erat, an iſte ſucceſſurus eſſet in regnum: nam non erat de genere regio, ſed tunc Benadab erat rex Syriæ, Azael autẽ erat ſeruus eius, qui eum languẽtem in lecto occidit, & factus eſt rex pro illo: ſacerdotes autem non poſſent hoc ſcire, niſi eſſent prophetæ: ideo non poterant eum vngere. Secundò nõ pertinebat hoc ad ſacerdotes, quia iſte rex non erat in terra Iſraelitarum, ſed in Syria Damaſci: ſacerdotes autem Dei ſolum erãt in terra Iſrael, ideo non erat eis licitum vngere in regem aliquem extraneum: prophetæ autem licuit, quia Deus iubebat il-

H li. Cum autem dicitur de Iheu, ꝙ vnctus fuit per prophetam: eodem modo dicẽdum eſt, ꝙ non erat Iheu de genere regio, ideo non conſtabat, an ſumendus eſſet in regem: & ſic ſacerdotes neſcirent, an vngẽdus eſſet: reuelauit autẽ hoc Deus Eliſeo, qui miſit vnũ de filijs prophetarum, & vnxit eum. Cum autem arguebatur ꝙ aliquando reges vngebantur a laicis, negandum eſt. Et cum dicitur ꝙ Dauid vnctus fuit a viris Iuda ſemel: & iterum a viris Iſrael. Dicẽdum ꝙ ipſi non vnxerunt ibi Dauid, ſed ſacerdos magnus: nam cum Dauid erat ſemper ſacerdos magnus nomine Abiathar ex die illo, quo occiſi ſunt ſacerdotes in Nobe a Saule, fuerunt enim ibi occiſi 85. viri ſacerdotes, & euaſit ſolus filius ſummi ſacerdotis, ſcilicet Abiathar fugiens ad Dauid infra 22.cap. dixitque

I Dauid ad Abiathar: Mane mecum, ne timeas: ſi quis quęſierit animam meam, quæret & animam tuam, mecum ſeruaberis: ſic autem fecit Abiathar: nam manſit cum Dauid tota vita ſua: ſic patet infra 3.lib. cap.2.ſ. Abiathar quoque ſacerdoti dixit vade in Anathot ad agrum tuum, es quidem vir mortis, ſed hodie non te interficiam, quia portaſti arcam coram patre meo, & ſuſtuliſti laborem in omnibus, in quibus ipſe ſuſtinuit: iſte autem Abiathar erat cum Dauid, quando vnctus eſt in regem ſuper Iuda. Ipſe ergo vngeret eum & non laici: ita in ſecunda vice, quando vnctus eſt ſuper totum Iſrael erat ibi Abiathar: & ipſe etiam vngeret eum. Cum autem dicitur quod vnxerunt eum viri Iuda, vel totus Iſrael nõ eſt ſenſus, quod illi fundebant oleum ſuper caput eius, ſed pręebant conſenſum vnctioni, & omnes aderant ad

K feſtiuitatem vnctionis, ſolus tamen ſummus pontifex Abiathar vnxit eum. Simile patet de rege Ioas: nam infra 4.lib.cap.11. dicitur de omnibus viris, quos congregauit ſacerdos Ioiada, quòd fecerint eum regem, & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt viuat rex: & tamen 2.Paralipo. cap.23. dicitur, quod non unxit eum populus, ſed ſacerdos magnus, ſcilicet, Et conſtituerunt eum regem, vnxitque eum Ioiada pontifex, & filij eius. Apparet igitur quod ſoli ſummi ſacerdotes ungebant reges regulariter: & quando non erat cognitum, quis futurus eſſet rex, ungebatur per prophetas.

Qua

Quæ cæremoniæ fierent in vnctione Regis.
Quæſt. III.

QVAERETVR vlterius, quæ cęremoniæ fiebant in vnctione Regis.

Reſpondebit aliquis, quòd poſtquam ſacerdos, vel propheta vngebat Regē, oſculabatur eum, ſic patet hic, nam Samuel poſtquam fudit lenticulam olei ſuper caput Saulis, oſculatus eſt eū & dimiſit. Item fiebant in vnctione Regis ſacrificia, ſic patet infra 16.ca. nam cum iuit Samuel ad vngendum Dauid, obtulit ſacrificium in Bethlehem, & poſtea vnxit Dauid, ſic etiam patet de Adonia filio Dauid, quem voluit exercitus vngere in Regem, & cum celebrarent ſolennitatem vnctionis obtulerunt holocauſta, & victimas apud lapidem Zoeleth. vt patet infra 3.lib. c.1.

Reſpondendum eſt, quòd ſicut in vnctione ſummi ſacerdotis, & Regis erat aliqua ſimilitudo, vt ſupra declaratum eſt, ita quoque quantum ad cęremonias vnctionis aliquis credet eſſe ſimilitudinem. & verum eſt, quod aliqua ſimilitudo erat, quia ſicut ſummo ſacerdoti, maximus honor impendebatur tempore cōſecrationis ſuæ. ſ. quia tūc efficiebatur ſummus ſacerdos: ita regi impendebatur maximus honor tempore vnctionis, quia tunc inſtituebatur in regem, & conferebatur titulus regni: nam idem erat vnctio in regē, ꝙ eſt in canonico inſtitutio, vel in epiſcopo cōfirmatio, sed in conſecratione ſummi ſacerdotis fiebāt magnæ ſolennitates ſacrificiorum, & aliarum cæremoniarū, ideo in rege quoque fieri debebant cæremonię multæ: eſt tamen diuerſitas, quoniam cęremoniæ, quę fiebant in conſecratione ſummi ſacerdotis, erant de neceſsitate, quoniam erant inſtitutę a lege, & non licebat aliquam earum omitti: quia ageretur contra legē Dei, de his Exod.c.29. & Leuit. c.8. In rege autem vngendo cęremonię aliquę fiebant, ſed iſtæ non erāt determinatę a lege, & hoc quia magis erant de ſubſtātia conſecrationis ſummi ſacerdotis cæremonię, quam de ſubſtantia vnctionis Regis: non tamen eſt intelligendum, quòd ita eſſent de ſubſtantia, quòd ſine illis non poſſet eſſe ſummus ſacerdos, ſed erant tantū de ſubſtantia, quòd ſi aliqua earum omitteretur, ageretur contra legem. Patet hoc, quia Eleazarus factus eſt ſummus ſacerdos moriente Aaron, tamen non fuerunt facta aliqua cęremonialia; immo nec fuit vnct⁹, ſed fuit indutus veſtibus ſacris, vt declaratum eſt, Numer.c.20. & tamen fuit ſummus ſacerdos. Illud autē eſt, quia illa, quæ iuſſerat Deus fieri in conſecratione ſacerdotis magni non erant de ſubſtantia ſacerdotii magni, ſed de ſolennitate: non erat tamen talis ſolennitas, quam omitti liceret. In rege autem non erant determinatæ cæremoniæ per legem: fiebant tamen hæc, quòd quando aliquis in regem inſtituendus eēt collocabatur ſuper ſedem regis, & ponebatur diadema in capite eius. Deinde ſacerdos magnus fundebat oleum ſuper caput illius, & ponebatur in manibus regis liber legis Moyſi. ſ. Deuteronomium, & promittebat rex obſeruare legem illam: deinde clamabat totus populus viuat rex, viuat rex, & imprecabantur alia bona regi. Deinde ad ſolennitatē huius vnctionis fiebant ſacrificia magna Deo de oī genere ſacrificiorū, & populus faciebat omnia genera exultationis, quæcunque decens eſſet fieri pro rege nouiter inſtituto.

De primis cęremoniis iſtarū. i. de ſede regis, & diademate, & vnctione, atque lege, patet in vnctione Regis Ioas. 2. Paralipomen. c.23. Cum dicitur: Et eduxerunt filium Regis, & impoſuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius legem tenendam, & conſtituerunt eum regem, vnxitque eum Ioiada pōtifex & filii

A eius, & imprecati ſunt, atque dixerunt viuat rex; hoc idem patet infra 4.lib.cap.11. in vnctione illius regis, cum dicitur: Produxitq; filium regis, & poſuit ſuper eum diadema, & teſtimonium feceruntq; eum regē, & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt viuat rex. De iocunditate autem iſta patet etiā in vnctione Salomonis: nā iniunxit Dauid, ꝙ in vnctione eius caneretur buccina, & fierent multa gaudia, nam dixit omnis populus viuat rex Salomon, poſtquā cecinerunt buccina, aſcēditque vniuerſa multitudo poſt eum, & populus canentium tubis, & lętantium gaudio ma-B gno, & inſonuit terra a clamore eorum, & dixerunt corā rege Dauid: Amplificet Deus nomen Salomonis ſuper nomen tuum, & magnificet thronum eius ſuper thronum tuum, de hoc infra 3.lib.ca.1. Sacrificia quoque magna fiebant; quod patet in Adonia, cū vellet vngi in regē: fecit enim ſacrificia magna apud lapidem Zoeleth iuxta fontem Rogel. eo.c. iſta autē ex aliqua parte obſeruata ſunt in vnctione Saulis, nō quidem in prima; quia illa fuit occulta, & nihil ibi factum eſt, niſi effuſio olei ſup caput eius & oſculatio. Poſtea tamen quando publicè ſumptus eſt in regem conuenit totus populus in Maſphat, ibique aſſumpto eo clamauerunt omnes; viuat rex, & miſerunt munera, vt patet infra in litera.

Iterum etiam cum innouatus eſt rex Saul in Galgala, conuenit omnis populus, & fecerunt ibi regem C coram Domino, & immolauerunt ibi victimas pacificas, & lętatus eſt ibi Saul, & cuncti viri Iſrael nimis. ſequen.c. iſtę autē ſunt cęremonię in vnctione regū. Cum autem dicebatur, ꝙ oſculum erat cęremonia in vnctione regis: dicendum eſt ꝙ non. Et quando arguitur, ꝙ Samuel hic oſculatus eſt Saulem: dicendum eſt, ꝙ non fuit hoc tanquam cęremonia vnctionis, ſed quia diligebat eum, & nunc recedebat ab eo ideo oſculatus eſt eum, non conueniebat tamē talis cęremonia in vnctione regum, quia oſculum eſt maioris ad minorem, vel ęqualis ad ęqualem, minor autem nō debet aggredi oſculari maiorem, niſi maior hoc iuſſerit. In vnctione autem regali nullus maior D eſt ipſo, nec quiſquam eſt ei æqualis, ſed omnes ſunt ſerui eius; ideo etiam ipſe fundens oleum ſup caput regis non debet tunc oſculari eum, quia rex eſt tunc tanquā cunctis excellentior. In collatione autē magiſterij, & doctoratus ſecus eſt, quia tunc ille, qui largitur inſignia maior eſt eo, cui largitur; ideo decens eſt, ꝙ oſculetur eum, cui inſignia tribuit, quia hoc ad honorem ipſius ptinet. Cùm aūt dicebatur, ꝙ in vnctione regis fiebāt ſacrificia, ſicut fuit in vnctione Dauid. Dicendum ꝙ verum eſt, non tñ fuit ſacrificium illud oblatum ad dedicationē, & honorē vnctionis, ſed ex alia cauſa, ſ. ad occultandum id, quod fiebat: nā dixit Samuel, ꝙ timebat irē ad vngendum Dauid inquiens audiet enim Saul, & interficiet me, & ait dominus: vitulum de armento tolles in manu tua, & E dices, ad immolandum Domino Deo veni, & vocabis Iſai ad victimam. Sic ergo factum eſt, vt victima fieret ad occultationem, & non ad ſolennitatem vnctionis. Id enim quod ſolēnitatem habet, publicè fit. Sed vnctio prima Dauid facta eſt valde occultè; ergo non fuit ſacrificium ad eam ſolemnizandum, ſed occultādum. De hoc infra 16.cap. *Ecce vnxit te Dominus.* Samuel vnxerat Saulem, quia tamē Deus iuſſerat eū vngi, vt patet præcedenti c. dicitur, ꝙ Deus illū vnxit. *Super hæreditatem ſuam.* Ideſt ſuper totum Iſrael: tota enim terra, & quidquid in ea eſt ipſius Dei eſt, populus tamē Iſraeliticus acceptus fuit a Deo ſpeciali modo, ſcilicet, vt coleret Deum magis, quàm aliæ gentes, & vt Deus benefaceret illi ſuper omnes alios populos, ſic patet Exo.19.cap. ſcilicet. Si ergo audientis

An oſculū eſſet cęremonia in vnctione regum.

vocem

vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum,eritis
mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim
omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdota-
le,& gens ſancta. Vocant̃ & Iſraelitę hęreditas Dei,
quia ſicut hæreditas pertinet ad ius illius, cuius eſt,&
apud eum firmiter manet,ita Iſraelitæ ſemper firmi-
ter manſuri erant apud Deum,licèt alię gentes varia-
rentur per Idola. Iudęi tamen interdum faciebant è
contrario,ſ.ꝙ magis ipſi variabantur per Idola,quàm
Gentiles: vnde Deus conqueritur de Iſraelitis, ꝙ cũ
aliæ gentes non derelinquerent Deos ſuos, Iſraelitæ
tamen derelinquebãt Deum. De hoc Iere.c.2.Deus
dicit.ſ.tranſite vſque ad inſulas Cethim, & videte, &
in Cedar mittite, & videte ſi factum eſt huiuſmodi,
& ſi mutauit gens Deos ſuos; & certe ipſi non ſunt
dij; populus verò meus mutauit gloriã ſuam in ido-
lum. Alio modo etiam vocatur hæreditas Dei tota
terra Iſrael: nam quando quis proprio labore, vel in
bello iuſto pugnando aliquid acquirit, illud eſt hęre-
ditas eius,Deus tñ acquiſierat terram Iſrael de manu
ſeptem populorum Chananęorũ; ideo erat hẽditas
illius, & pp hoc Iſraelitę habitantes in terra illa non
erant tanquam domini eius, ſed tanquam coloni, &
Deus poterat imponere terræ illi legẽ, quam vellet,
ſic patet Leui.25.c.Cum dixit Deus,terra quoque nõ
vendetur in perpetuum, quia mea eſt, & vos coloni
mei eſtis, vnde & cũcta regio poſſeſſionis veſtræ ſub
redemptionis conditione vendetur. *In principem.* Sci-
licet in regem: accipitur enim princeps hic ſtrictè,
nullus quippe de principibus vngebatur, niſi rex: nã
Ioſue,q fuit magnus princeps; & deinde iudices poſt
eum nõ fuerunt vncti. *Et liberabis populum eius.* Intel-
ligitur iſta liberatio, non quantum ad omnẽ ablatio-
nem grauaminis,vel ſeruitutis:qm̃ non fuit totaliter
liber populus Iſrael a iugo Philiſtinorũ tẽpore Sau-
lis, ſed liberatus fuit tempore Dauid: ipſe enim tulit
frenũ tributi de manu Philiſtinorum infra 2.lib.ca.8.
& declaratum eſt ſatis præcedenti cap.ſed qualiſcun-
que alleuiatio grauaminis dicitur liberatio; ſic enim
dicitur Samuel liberaſſe filios Iſrael de manu Philiſti
norum ſupra ca.7. & tempore eius manſit aliquid de
iugo Philiſthijm, vt declaratum eſt.eo.ca. & ſupra c.
præcedenti. *De manibus inimicorum eius.* Iſtud relatiuũ
eius poteſt referri ad populum Iſrael, vel ad Deum,
& vtroque modo eſt verum: nam Iſraelitę habebant
aliquos hoſtes, a quibus liberandi erant,Deus quoq;
aliquos habebat, nõ ꝙ ipſe proprie hoſtes habeat, q̃a
nihil odiſſe poteſt,vt patet Sapiẽ.c.11.ſ.miſereris om
nium, quoniam omnia potes, & diſſimulas peccata
hominum propter pœnitentiam: diliges enim om-
nia,quæ ſunt, & nihil odiſti eorum, quæ feciſti, dicit̃
tamen Deus habere hoſtes, quia cum Iſraelitę eſſent
ſpecialiter populus Dei illi,qui erant hoſtes Iudęorũ
erant hoſtes eius,& pugnabat Deus contra illos,tan-
quam ſi eſſent hoſtes eius,ſic patet Exo.23.cap.ſ.ꝙ ſi
audieris vocem eius, & feceris omnia, quæ loquor,
inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te.
Qui in circuitu eius ſunt. Ideſt in circuitu populi Dei.
Iſtud relatiuum eius refertur hic neceſſario ad popu
lum Dei,quia alias non poſſet dici, ꝙ in circuitu eius
eſſent hoſtes.erant autem hoſtes in circuitu Iſraelita-
rum,quorum pręcipui erant Philiſthini,qui p̃mebãt
dure Iſraelitas,& erat iſta hoſtilitas a magnis tempo-
ribus,ſicut declaratum eſt ſupra c.4.in principio,erãt
quoque Amalecitæ hoſtes Iudæorum, quia licet tũc
non pugnarent contra Iſraelitas, tñ ante hoc pugna-
uerant,ſ.qñ erant in deſerto,vnde Saul iuſſu Dei pu-
gnauit contra eos, & deleuit illos. Erant aũt Amale-
citę ad latus meridianum terræ Iſrael,vt patet ĩ.15.c.
iſti aũt interdum faciebant prędas in terra Iſrael,& in

Deus neminẽ odit, tñ hoſtes habere dicitur.

F terra Philiſthijm, vnde inuaſerũt vrbẽ Siceleg,& prę
dãtes oĩa,quæ ibi erant cõbuſſerunt illã, duxeruntq;
captiuas vxores Dauid, & virorum ſuorũ infra c.29.
& 30.erant etiam hoſtes Iudæorum Ammonitę,cõ-
tra quos fecit primum bellum Saul,ĩ.ſequen.c.erãt
quoque hoſtes eorum Idumęi Moabitę, & Syri, q̃q̃
iſti non apparuerunt hoſtes tempore Saulis,ſed tẽpo-
re Dauid,& Dauid ſubiecit omnes illos,vt patet ĩ.2.
lib.ca.8. Aliqualiter tamen pugnabant contra Iſrael
tẽpore Saulis, & expugnabat eos Saul, vt patet ĩ.14.
cap.ſ. & pugnabat in circuitu cõtra omnes inimicos
eius,contra Moab,& filios Ammon,& Edom,& re-
ges Saba, & quocũque ſe verteret ſuperabat, omnes
autem iſti habitabant in circuitu terrę Iſrael ad Oriẽ-
G talem,& meridianam plagam. *Et hoc tibi ſignum, quia
vnxit te Deus in principem.* Fuit ſupra poſita vnctio Sau-
lis,hic autem ponitur certificatio eius,ſ.& hoc tibi ſi-
gnum, ꝙ vnxit te Deus, ideſt ſi forte dubitas, an iſta
vnctio ſit facta per mandatum Dei, an ſolum ex vo-
luntate mea, & an aliquid proficiat, vel non,poteris
colligere per iſta ſigna, quæ ſequuntur, ſ.ꝙ euenient
tibi iſta, quæ infra habentur, & cum euenerint ſcies,
ꝙ Deus vnxit te. Si aũt non euenerint ſcias vnctio-
nem eſſe deluſoriam factam ſola humana volũtate:
hanc enim probationem dat Deus Deutero.18.c.ad
cognoſcendum an ea,quæ a prophetis dicuntur, ſint
a Deo dicta, vel non: cum dicitur, ꝙ ſi tacita cogita-
tione reſponderis,quomodo poſſum intelligere ver-
bum,quod dominus non eſt locutus,hoc habebis ſi-
H gnum, ꝙ in nomine domini Propheta ille p̃dixerit,
& non euenerit, hoc dominus non eſt locutus,ſed p
tumorem animi ſui Propheta confinxit;ideo non ti-
mebis eum. Similem etiam probationẽ ponit Chri-
ſtus.Ioan.14 c,ſ.Et nunc dixi vobis priuſquam fiat,vt
cum factum fuerit,credatis.

*Propter quid Samuel dedit iſta ſigna Sauli, cum iam factus
eſſet rex,& Saul de hoc non dubitaret. Quæſt. IIII.*

QVAERET aliquis ad quid proficiebant iſta
ſigna,quæ dantur hic?
Reſpõdendum eſt, ꝙ dabãtur ad certi-
ficationem, ſ.an iſta vnctio ad aliquid pro-
I ficeret,non erat tamen ad certificãdum aliquem niſi
Saulem, quia iſta vnctio erat occulta Iſraelitis, ideo
non poterat dari illis aliquid certificatiuũ illius,Sauli
autem datum eſt ſignum certificatiuum ad hoc, ꝙ
ipſe crederet vere ſe eſſe regem: nam cum alicui of-
feruntur aliqua magna ſupra ſpem ſuam, vix ſibi ipſi
credit,nihil autem maius poterat Sauli conferri,quã
quòd eſſet rex, potiſſimè cum ipſe eſſet de parua tri-
bu, & familia; ideo vix crederet etiam ſi ſibi diceret̃
per Prophetam.ſic patet a principio cum dixit ei Sa-
muel cuius erunt optima quęque in Iſrael, nonne ti-
bi, & omni domui patris tui? Reſpondit Saul nun-
quid non filius Iemini ego ſum de minima tribu Iſ-
rael, & cognatio mea nouiſſima inter omnes filios
K de tribu Beniamin, quare ergo locutus es mihi ſer-
monem iſtũ? poſtea autem Samuel honorauit Sau-
lem in conuiuio, & deinde vnxit eum in regem, de
qua vnctione minus dubitare poterat Saul,an eſſet fa-
cta iuſſu Dei;ideo dedit ei ſigna, per quæ cognoſce-
ret: Iſraelitæ enim ſemper fuerunt huius cõditionis,
quòd quamquam multi eorum eſſent boni, tamen
difficiles erant ad credendũ, & ideo etiam Deo non
credebant in rebus magnis, niſi daret eis ſigna, &
quamquam boni eſſent petebant ſigna a Deo,vt cer-
tificarentur de promiſſionibus, quas Deus faciebat
ad illos. Sic patet de Gedeone,qui vir bonus erat,ta-
men quando Deus miſit eum ad pugnandum cõtra

Madianitas

Madianitas petiuit ſignum a domino. vt patet Iudic. c.6.nec ſolum petiuit ſemel,ſed pluries, vt patet ibidem:ſic etiam Abraham bonus vir erat, & tamen cũ Deus dixit ei,ego dominus, qui eduxi te de Hur Chaldęorum,vt darem tibi terram iſtam,& poſsideres eã. At ille ait:domine Deus vnde ſcire poſſum, ꝙ poſſeſſurus ſim eam?Gen.c.15. Sic quoque tempore Chriſti petebant frequenter ab eo Iudæi ſignum. ſic patet Mat.16.c.ſ.Acceſſerunt Phariſæi ad Ieſum, & rogauerunt eum,vt ſignum de cęlo oſtenderet eis. Quòd autem conditio eſſet Iudęorum petere ſemper ſigna,patet 1.ad Cor.c.1.ſ.Iudęi ſigna petunt, & Gręci ſapientiam quærunt, ideo q̃q̃ non peteret Saul ſigna,ꝑ hac vnctione:Samuel volens eum magis certificare,dedit ei ſigna.Sed tunc dicetur quid proficiebat,ꝙ certificaretur Saul de iſta vnctione,ꝙ a Deo eſſet, q̃a poſt paucos dies publicè aſſumendus erat in regem, & ibi cognoſceret veram fuiſſe vnctionem.

Reſpondendum eſt, ꝙ antequam publicaretur vnctio Saulis ipſe facturus erat quędam, quę inſſerat ei Samuel,& ſi non eſſet certificatus de iſta vnctione,nihil faceret,de hoc patet.ĩ.in litera.ſ.quando ergo euenerint ſigna hęc omnia tibi,fac quęcunque inuenerit manus tua, & iſtud pertinebat ad aliquam diſpoſitionem ad ſtatum regalem, quòd non faceret Saul, niſi certificatus: vnde Samuel rectè dixit, q̃n euenerint omnia ſigna fac quęcunque inuenerit manus tua.q.d. antequam eueniant nihil facies.

Cum abieris. Hic ponitur ſecundum.ſ.vnctionis certificatio per ſigna. Et diuiditur in duas partes: quia primò iſta ſigna prędicuntur,ſecundo de facto reperiuntur ibi. *Itaque cum auertiſſet.* Circa primum dicitur. *Cum abieris hodie a me.* i. poſtquam receſſeris a me, euenient tibi iſta,quę prænuncio hodie. An vero omnia euenerint in die illa, vel aliqua,in ſequentibus non multum refert. litera quoque ſatis indifferens eſt, quia poteſt referri iſtud aduerbium hodie ad iſtud verbũ abieris, vel ad illud verbum,inuenies.Si primo modo,non innuitur,ꝙ illa die aliquod ſignum illorum euenturum erat,ſed ſiue illa die, ſiue ſequenti euenirent,nihil referebat. Si ſecundo modo,oportet ꝙ intelligatur,ꝙ ſaltem aliquod ſignum illorum acciderit illa die.ſ.illud quod ponitur primo de viris apud ſepulchrũ Rachel, ſi aũt alia acciderint eodẽ die,vel non, nihil refert.ſm veritatem tñ oĩa in die illa acciderunt, vt patet.ĩ.cum dr̃ itaque cum auertiſſet humerum ſuum, vt abiret a Samuele immutauit Deus cor aliud ei,& venerũt omnia ſigna hæc in die illa. *Inuenies duos viros iuxta ſepulchrum Rachel.* Nunc enim reuertebatur Saul de Ramatha vrbe,vbi morabatur Samuel,& veniebat in terram ſuam,ſcilicet ad vrbem patris, & tranſiturus erat apud Bethlehem,vbi eſt ſepulchrũ Rachel: eſt enim Ramatha 16.miliaribus diſtans a Ieruſalem, vt patet in libro de ſitu terrę Sanctę: tranſitus autem de vrbe Ramatha in terram Saulis non erat per vrbem Ieruſalem,ſed apud Bethlehem,quę quatuor miliaribus diſtat ab vrbe Ieruſalem, vt patet in libro de ſitu terræ Sanctę,ſepulchrum aũt Rachel,de quo hic dr̃, nõ eſt in vrbe Bethlehẽ, ſed circa illam.i.in itinere, quo itur de Bethlehem in Ieruſalem.Sic patet Gen.35.c. ſcilicet. Mortua eſt ergo Rachel,& ſepulta in via,quę ducit Ephratam,hoc eſt Bethlehem, ſic etiam in Gene. 48.ca.ſ.mihi enim quando veniebã de Meſopotamia

Sepulchrũ Rachel vbi ſit.

mortua eſt Rachel in terra Chanaan in ipſo itinere, & ſepeliui eam iuxta Ephrata,quæ alio nomine appellatur Bethlehem. Eſt autem iſtud ſepulchrum quædã magna piramis conſtructa in altum, & ſub ea ſunt 12. lapides in ſignum 12.filiorum Iacob, quę vſque in hodiernum diem videtur a tranſeuntibus de Ieruſalem in Bethlehem: diſtat autem ſepulchrum illud mil-

A rio vno a Bethlehem, & tribus miliaribus a Ieruſalẽ vocaturque locus ille Cabrata. De hoc in libro de ſitu terræ Sanctæ. De hoc ſepulchro habetur Gen. 35. ſcilicet: Erexitque Iacob titulum ſuper ſepulchrum eius:hic eſt titulus monumenti Rachel, vſque in pręſentem diem. *In finibus Beniamin.* Ideſt iſti duo viri, qui erant apud ſepulchrum Rachel erant in finibus Beniamin.i.in extremitate ſortis Beniamin. Nicolaus arguit, quòd hoc dictum implicat contradictionem, vt videtur, quia Rachel ſepulta eſt iuxta Bethlehem. Gen.35.c.Bethlehem autem eſt in ſorte Iudę.Matth. B c.2.ideo non poterat eſſe ſepulchrum Rachel in finibus Beniamin,ideſt iſti viri,quos tu inuenies ſunt nũc apud ſepulchrum Rachel, quando tamen tu inueneris eos erunt apud fines Beniamin, hoc tamen procedit ex habitudine locorum:eſt enim vtrunque verũ.ſ. ꝙ illi viri erant ſimul in finibus Beniamin, & apud ſepulchrum Rachel; nam ſors Iudę eſt maxime meridiana in tota terra Chanaan,quod patet Ioſue. cap.15. nam illa loca,quæ ponuntur ibi tanquam termini meridiani ipſius ſortis,ponuntur Nume. ca.34. tanquam termini meridiani totius terræ Chanaan, ſors autem Beniamin eſt coniuncta ſorti Iudæ. ſ. quòd latus meridianum ſortis Beniamin,& latus ſeptentrionale ſortis Iudę ſunt idem latus,quod patet,quia illa loca,quę ponuntur Ioſue.c.15. in latere ſeptentrionali ſortis Iudę ponuntur in latere meridiano ſortis Beniamin. Io- C ſue c.18.hoc autem ſtare non poterat, niſi iſta duo latera duarum ſortium coniuncta eſſent, ſic autẽ erat, ꝙ Bethlehem erat in extremitate lateris aquilonaris terrę Iudæ,ideo neceſſe erat, quòd apud Bethlehem eſſet terminus auſtralis terræ Beniamin: eſt.n.Bethlehem ex vna parte,& Ieruſalem ex alia, inter quæ eſt ſpacium quatuor miliariorum, & inter iſta duo loca tranſeunt termini Iuda,& Beniamin: eſt enim Ieruſalem in terra Beniamin: Bethlehem autem in terra Iudæ: & apud vrbem Ieruſalem tranſit terminus iuxta fontem Rogel.Ioſue c.15.& fons Rogel eſt apud portam Ieruſalem in quadam valle, vt patet infra 3.li.c.1. ibi enim Adonias inuitauit eos, qui vngebant eum in D regem. Maxima ergo pars ſpacii illorum quatuor miliariorum,quę ſunt inter Ieruſalem, & Bethlehem ꝑtine. ad terram Iudę, & quia ſepulchrum Rachel diſtat vno miliario a Bethlehem neceſſe eſt, vt ſit intra ſortem Iudæ,eſt tamen ſatis propinquum illud ſepulchrũ finibus Iudę,& quia termini Iudę, & Beniamin ſunt idem,cum ſit ſepulchrum Rachel in finibus Iudę eſt in finibus Beniamin,& ſic accipitur hic,quod ſatis declaratur immediate in litera cum dicitur. *In meridie.* i. ad partem meridianam finium Beniamin.ſ.ꝙ ſepulchrum Rachel eſt meridianum reſpectu finium Beniamin,eo ꝙ terra Iudę eſt magis meridiana,quam terra Beniamin,vt declaratum eſt, ſed ſepulchrũ Rachel eſt infra fines Iudę:ergo neceſſe eſt, ꝙ ſit ad partem meridianam finium Beniamin. *Salientes magnas* E *foueas.* Ideſt illi viri apud ſepulchrum Rachel ſaltabãt ſuper foueas. Nicolaus dicit,quòd non habetur hoc in Hebræo,nec in libris correctis,an vero in libris correctis ſit,neſcitur neque qui ſint libri correcti, niſi rediretur ad originalia Hieronymi, quę nullus noſtrum vidit,ſed quòd hoc in hebręo habeatur, ſatis conſtat, licet non habeatur tam explicite, vt hic, nam vbi nos dicimus ſalientes magnas foueas, in hebręo habetur. *Becilza.* Quòd a quibuſdam putatur eſſe nomen proprium,& tamen eſt commune, quia Be in hebræo eſt præpoſitio, ſicut apud nos eſt in: cilza ſignificat ſaltare,& ſic interpretatur Becilza.i.in ſaltando. Hieronymus aũt,quia vidit hoc imperfectum dixit magnas foueas,& forte, quia apud locum illum erant magnę foueę,& videns ſententiam eſſe incompletam cõpleuit illam.

ſllam. Hoc aūt apparet, qa .j. vbi dr̄: inſiliet in te ſpūs, ponitur tale nomē, ſicut iſte cilza, ſimiliter etiam .j. vbi dicitur, & inſilijt in eum ſpiritus dn̄i, ponitur idē vocabulū: ergo ita ſignificauit hic becilza ſaltare, vel in ſaltando. *Dicentque tibi inuentæ ſunt aſinæ, ad quas ieras perquirendas.* Iſti viri fortè erāt de cognatione Saulis, vel de terra ſua, & cognoſcebant quomodo perditæ fuerant aſinæ, & inuentæ, & nunc nouiter venerant de vrbe Saul: ideo potuerunt ei denunciare, qūo pater ſuus ſolicitus erat pro eo, & aſinæ inuentę erant. Deus autem fecerat Saulem oberrare non inueniendo aſinas, ad hoc, ꝙ veniret in Ramatha, & ibi vngeretur a Samuele in regem: ſic enim dixerat Deus Samueli, hac ipſa hora, quæ nunc eſt, mittam ad te cras virum de Beniamin. *Et intermiſſis pater tuus aſinis ſolicitus eſt pro vobis.* Ideſt iam non curat de aſinis, & dolet de abſentia veſtra, ſ. Saulis, & pueri eius: ſic enim dixerat ſupra Saul pręcedēti cap. veni, & reuertamur ne forte dimiſerit pater meus aſinas, & ſolicitus ſit ꝓ nobis: non poterat autem pater Saulis intermittere aſinas, quia iam inuentæ erant, ſed eſt ſenſus, ꝙ pater Saulis intermiſſis aſinis eſt ſolicitus pro filio, i. etiam ſi aſinæ non eſſent inuentæ intermitteret illas, & minus curaret, quàm nunc pro abſentia filij. *Solicitus eſt pro vobis, & dicit quid faciam pro filio meo.* Saul aberat per aliquot dies vltra, quā debuiſſet eſſe in quęrendo aſinas, ideo iam pater eius putabat, quòd nō moraretur iam in quærendo aſinas, ſed quòd aliquod ſiniſtrum ei accidiſſet. *Cumque abieris inde, & vltra tranſieris.* Scilicet progrediendo per iter, quòd ducit in terram tuam, ad quā tunc feſtinabat Saul. *Et veneris ad quercum Thabor.* Iſta quercus erat in via: erat enim iſta arbor famoſa, qa magna erat, & vnica in loco illo, ſicut dicitur de ilice Mambre, apud quā habitabat Abraham, de quo Gene. 18. cap. erat enim illa arbor valde magna, & famoſa, mãſitque magno tempore, ita autem erat iſta quercus nimis famoſa inter Iſraelitas, vocatur autem quercus Thabor, quia forte erat in monte Thabor: eſt tamen Thabor quidam mons excelſus in terra Iſrael, in quo Chriſtus trāſfiguratus eſt coram tribus diſcipulis ſuis, de quo Mat. c. 17. & Marci. 9. erat autem iſte mons in ſorte Iſſachar, ſicut ait Ioſephus quarto Antiquitatū: eſt enim inter ſortem ſuam, & ſortem Zabulon, vt patet Ioſue c. 19. in monte autem illo rarę arbores erant, ſed erat ibi illa quercus, ideo ipſa per ſe nominata eſt tanquam nulla alia eſſet: erat autem tranſitus Sauli pro terra illa per locum illum.

Quercus Thabor.

Mons Thabor vbi.

Inuenient te ibi tres viri aſcendentes ad dominum in Bethel. Ideſt apud montē Thabor obuiabis tribus viris euntibus in Bethel. Eſt enim magis meridianus locus Bethel, q̄ mons Thabor, quia mons Thabor eſt in ſorte Iſſachar, vt dictum eſt: Bethel autem eſt in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue 18. c. ſors autem Beniamin eſt magis meridiana, quam Iſſachar: mōs autem Thabor eſt in parte orientali Iudęę quatuor miliarijs diſtans ab vrbe Nazareth, & vltra illum duobus miliarijs verſus orientem eſt mons Hermon, in quo obuiauit rex Salem Melchiſedech Abrahę reuertenti de cęde regum, qui pugnauerant contra Sodomitas. Gene. 14. c. De hoc patet in libro de ſitu terrę Sanctę. dicitur autē, quòd iſti viri veniebant ad dominum in Bethel. ſ. ad faciendum ſacrificia, quia ibi ſpecialiter faciebant ſacrificia Iſraelitę illo tempore. Et ex hoc apparet, id ꝙ dicebatur ſupra c. 7. ſ. quòd non rectè dicitur, quòd arca domini fuit in Maſphat, & in Galgala, eo quod qn̄ Iſraelitę erant in illis locis, dicitur, quòd erant coram domino: nam etiam hic dicitur, quòd illi, qui aſcendebant in Bethel aſcendebant coram domino, & tamen nemo dicit, quòd arca, vel ſanctuarium fuerit

Mons Thabor, ī quo multa mirabilia facta fuere.

An arca domini fuerit ī Maſphat, & Galgala

F aliquando in Bethel: dicitur tamen in omni loco eſſe aliquis coram Deo, in quo Deus ſpecialiter eſt, & quia in omnibus his locis fiebant ſacrificia, & impendebatur Deo cultus, dicebatur ibi eſſe Deus, & quando erant ibi homines, dicebantur eſſe coram domino: apud iſtum autem locum Bethel a principio cum introiſſet Abraham in terra Chanaan conſtruxit altare & immolabat ibi: de hoc Gene. c. 12. Cum dicitur, & tranſgrediens ad montem, qui eſt contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum ſuum ab occidente habens Bethel, & ab oriēte Hay, ędificauit ibi quoque altare domino, & inuocauit nomen eius: ob hoc autē ſpecialiter Iſraelitę voluerunt colere Deū faciendo ſacrificia in Bethel. Poſtea quoque apud locum illum G viuente Alexandro magno, & tranſeunte per terram Iudęę, ex eius conceſſione Samaritani fecerunt templum magnum, & ibi colebant dominum offerentes ſacra. De hoc loquitur Ioſephus in fine 11. libri Antiquitatum, & alibi magis declarabitur. De hoc autem quęſiuit mulier Samaritana a Chriſto apud fontem dicens: Domine video, quia Propheta es tu, patres noſtri in monte hoc adorauerūt, & vos dicitis, quia Hieroſolimis eſt locus vbi adorare oportet. Io. 4. c. In hoc autem loco rex Ieroboam poſuit vnum de vitulis aureis, quando fecit populum auerti a domino infra 3. lib. cap. 13.

Vnus portans tres hædos, alius tres tortas panis, alius portās lagenam vini. Iſti tres viri ibant ad offerendum, & iſta pertinebant ad oblationem, quia tres hędi poterant H offerri in quocunque genere ſacrificij, ſcilicet in holocauſtum, vel hoſtiam pacificam, vel pro peccato: panes etiam offerri poterant, vel per ſe, vel tanquam partes aliorum ſacrificiorum: per ſe enim, quia illi, qui pauperes erant non potentes offerre animalia offerebant ſaltem modicum de pane, & ſi ponuntur multa genera panis offerendi: Leui. c. 2. poterant etiam offerri panes tanquam partes ſacrificiorum, ſicut in ſacrificio pacifico, de quo Leui. c. 7. vinum autem poterat portari, vt eſſet libamentum, quia ſemper in ſacrificijs ponebantur libamēta, niſi illa ſacrificia eſſent pro peccato, & vnum de libamentis erat vinum. Nume. c. 15. hic autem vbi nos dicimus lagenam Ioſephus dicit vtrem, ſed ad idem redit: nam lagena magnum vas I eſt apud Hebræos, poterat etiam dici. ꝙ portabāt iſti viri panes, & vinum pro itinere, & non pro ſacrificijs, patet quia cum ipſi portarent tres panes, duos illorū dederunt Sauli, vt patet infra. *Cumque te ſalutauerint dabunt tibi duos panes.* Forte iſti viri cognoſcebāt Saulem: ideo dederunt ei duos panes videntes, quòd iter ageret, & egebat eis, Saul autem non erat petiturus panes, ſed viri gratis obtulerunt ei, quod patet, quia iuſſit Samuel, quòd acciperet de manu illorum, ſi tamen ipſe peteret nō eſt dubium quin vellet accipere de manu ipſorum, & nō oportebat, quòd iuberetur ei accipere. *Et accipies de manu eorum.* Scilicet, quia dignum erat, quòd acciperētur de manu eorum, cùm ipſi libenter offerrent.

K *Poſt hæc venies in collem domini.* Iſtud eſt vltimum ſignū, quod euenit Sauli, & fuit in colle domini, ſcilicet, vbi erant prophetæ.

Rabbi Salomon dicit, quòd iſte collis erat Cariathiarim, qui vocatur collis domini, quia ibi erat arca domini in domo Aminadab ſupra cap. 7. & in vrbe illa erat collis magnus, in cuius parte quadā erat domus Aminadab, & ibi erat arca domini, ſic patet primo Paralip. cap. 13. ſcilicet, quòd iuit Dauid, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim, & aſcendit Dauid, & omnes viri Iſrael ad collē Cariathiarim, & ꝓp hoc dr̄ ſ. cap. 7. ꝙ poſita eſt arca in Cariathiarim in Gabaa, quia Gabaa ſignificat ibi collem, ad illum locum cō-

Collis dn̄i vbi erat.

uenienter prophetę venite nt, vt ibi laudarent dominum in diuerſis vaſis muſicis, eo quòd ibi erat arca. Nicolaus autem dicit, ꝙ non videtur hoc verũ, quia iam trãſlata erat arca de Carathianm in Maſphat, vt ipſe declarauit ſupra c.7. ſed iſtud eſt arguere ex fundamento erroneo, quia vt ibi probatum eſt nunquã fuit translata arca de Cariathiarim ad aliquem alium locum, uſquequo Dauid tranſtulit eam, de quo infra 2.lib.c.6.& primo Paralipo.13. Ponit tamẽ Nicolaus circa hoc alium ſenſum, dicens ꝙ iſte collis erat aliquis locus, in quo manebãt prophetę, & probat, quia dicitur immediatè; vbi erat ſtatio Philiſthinorũ, ſed in talibus locis eſt conuenienter ſtatio. Dicẽdum tamen, ꝙ iſte locus erat quædam ciuitas, quę vocabãt Gabaa: & ita ponitur hic in Hebręo: nam vbi litera noſtra dicit collẽ, litera Hebraica dicit Gabaa, eſt autem Gabaa ciuitas quædam in terra Beniamin, & in iſta ciuitate habitabat Saul, ſic patet infra in litera, ſ. Et Saul abijt in domum ſuam in Gabaa, & infra c.13. dicitẽ, ꝙ erat Gabaa in Beniamin. Et apparet ꝙ ſit iſte locus. Primò, qa hic ponitur Gabaa in Hebręo, ſicut infra vbi nominatur Gabaa Beniamin. Secundò, qa in Gabaa terminata ſunt omnia ſigna, quæ hic annũciata ſunt: nam habitabat in Gabaa Saul, & vſque ad locum ipſum acciderunt ei ſigna. Cum antem dicitẽ hic, ꝙ venit ad collem Dei non ponuntur alia ſigna, ideo videtur, ꝙ iſte collis, ſiue Gabaa ſit Gabaa, quæ eſt ciuitas Beniamin. Tertiò, quia in Gabaa habitabat Saul, vt patet infra in litera, & tamen in iſto colle cognoſcebatur Saul ab omnibus, quia dictum eſt: Nũquid Saul inter prophetas? ergo de illo colle erat ipſe oriundus.. Item immediate, vt acceſſit ad illum collem, dicitur ꝙ quæſiuit patruus eius a Saule, poſtquã ceſſauit prophetare quid acciderat eis cum Samuele, ergo in loco illo, in quo Saul ꝓphetauit, erat patruus eius, & cognatio ſua: ergo videtẽ ꝙ ille locus erat habitationis Saulis: & conſequentet erat Gabaa. Item patet hoc, quia dicitur hic vbi eſt ſtatio Philiſthinorũ, ſ. ꝙ in colle illo, ſiue vrbe erat ſtatio Philiſthinorũ: iſta tamen erat in Gabaa terrę Beniamin, vt patet infra c. 13.ſ. percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorũ, quæ erat in Gabaa: ergo iſte collis domini erat in Gabaa, & ibi habitabat Saul, & cognatio ſua, vt patet. ĩ. in litera. & iſta fuit cauſa, quare Deus fecit, ꝙ Saul magis prophetaret in Gabaa, quàm in aliquo alio loco, quia ibi magis cognoſcebatur: ſi enim in aliqua alia vrbe prophetaſſet non fuiſſet viſum mirabile, quia putaretur propheta, & filius prophetæ, hic tamen quia cognoſcebatur, ꝙ nullo modo attineret ad prophetas, quia nõ erat filius prophetę, omnes admirati ſunt, & patet hoc, quoniam dicitur, quæ nam res accidit filio Cis, Num Saul inter prophetas? & dr̃ ibi, ꝙ hoc dixerunt omnes, qui nouerant eum ab heri, & nudiuſtertius: erat igitur in loco ſuo, & ibi ei iſtud accidit, vt cognoſceretur mutatio eius facta a Deo: nam Deus volebat de propinquo eum facere regem corã toto populo; iõ voluit mõſtrare aliqua ſigna in eo, ꝙ Deus tãgeret eum per aliquot dies ante. Vocatur autem iſta ciuitas Gabaa collis Dei, quia ibi erant prophetæ laudãtes Deum. *Vbi eſt ſtatio Philiſthinorum.* Scilicet in vrbe iſta Gabaa erat ſtatio, i. habitatio Philiſthinorum, ſtatio enim a ſtando dr̃, & ſignificat propriè portum maris, in quo naues tranquillæ ſunt, ſic patet Gen.49. ſ. Zabulon in littore maris habitauit, & in ſtatione nauium pertingens vſque ad Sydonem. Aliqñ autem accipitur ſtatio ꝓ caſtris, vel loco, in quo manẽt acies ordinatæ ad bellum, & dr̃ etiam ſtatio, quia ibi ſtant. Aliqñ aũt vocatur ſtatio habitatio, ſ. vbi aliqs ꝯtinuè manet, ſic aũt erat ſtatio Philiſthinorum in Gabaa, ſ. ꝙ manebãt ibi multi Philiſthini, & habitabãt in loco

Opin. Nicolai reprobatur.

Opin. auctoris.

Statio qd ſignificat.

A ipſo, hoc autem erat, quia adhuc Philiſthini habebãt onera tributorũ ſuper Iſraelitas, & collocauerant ibi multos de terra ſua ad colligendum tributa, quę recipiebant Philiſthin ab Iſrael. Etiam manebant ibi ad tenendum terram in pace, ſ. ne inſurgerent Iſraelitæ contra Philiſthinos. Etiam manebant ibi, vt ſcitẽt qd fiebat in toto Iſrael, & facerent obſeruari leges, quas impoſuerãt Iſraelitis Philiſthini: vetuerant.n. fabros ferrarios eſſe in toto Iſrael, ſed ꝙ deſcenderẽt Iſraelitæ in terram Philiſtijm ad parandum oĩa inſtrumẽta agriculturę, ſi aũt nõ fuiſſent aliqui de Philiſthinis in

B terra Iſrael, qui cogerẽt iſta obſeruari fabricaſſẽt ſibi Iſraelitę arma, & oĩa, quę ad bellum neceſſaria erant. Manſerat aũt iſta ſtatio Philiſthinorum tpe Samuelis, ſed cũ fuiſſet Saul confortatus in regno, Ionathas filius Saulis, quem pater collocauerat in Gabaa cum mille viris, ꝑcuſſit omnes Philiſthinos, qui manebãt ibi ad exigenda tributa, & conſeruandas reliquas impoſitiones Philiſthinorum, de hoc dr̃. ĩ.c.13.ſ. & percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorũ, quæ erat in Gabaa, & tũc erexit ſe Iſrael aduerſus Philiſthijm, & ibi incęperũt bella pro tota vita Saulis ꝯ Philiſthijm. Sed aliquis arguet, quia ſupra c.7. dr̃, ꝙ nõ appoſuerũt Philiſthini vltra, vt venirent in terminos Iſrael factaque eſt manus domini ſuper Philiſthęos cunctis diebus Samuelis, liberauitque Iſrael de manu Philiſthinorum, eratque pax inter Iſrael, & Amorrhęum.

C Rñdendum eſt, ꝙ oĩbus diebus Samuelis, ſ. toto tpe, quo mãſit Samuel in principatu iudicatiuo, Philiſthini non redierunt in terram Iſrael ad pugnandũ, eo ꝙ fuit facta pax inter Philiſthinos, & Iſraelitas, tributa tñ ſemper manſerunt ſuper Iſraelitas, licet nõ eſſent grauia, ſicut a principio, & ex tpe illo ẽt exiſtẽte pace manebat ſtatio Philiſthinorum in Gabaa, illi tñ non conturbabant terrã facientes bella, ſed manebant ibi in tranquillitate colligentes tributa, & tenentes terrã in pace, ne inſurgerent contra Philiſthinos. Et cũ dr̃ ꝙ liberauit Samuel Iſrael de manu Philiſthinorum, nõ intelligitur, ꝙ liberauit ab oĩbus oneribus, ſed aliqualiter releuauit grauitatẽ ſeruitutis, & erat diebus

D eius pax ĩter Iſraelitas, & Philiſthinos. ſ. ceſſatio a bellis, ſed non a tributis. *Et cum ingreſſus fueris vrbem.* Iſta vrbs erat Gabaa, ĩ qua erat collis dñi, prius aũt introiuit Saul in vrbem, q̃ aſcenderet in collem, ſic patet. ĩ. vbi dr̃, ꝙ ceſſauit prophetare Saul, & venit ad excelſum, prophetatio tamen ſua fuit in introitu vrbis Gabaa, quia ibi inuenit prophetas. *Obuium habebis gregem prophetarum.* Ideſt ibi obuiabis multis prophetis, qui ſimul veniunt de excelſo. Erant autem in multis locis iſtę congregationes prophetarum: ſic enim patet de vrbe Ramatha: ibi enim erat cuneus prophetarũ vaticinantium, & Samuel ſuper eos infra c.19.

Qui erant iſti prophetæ, quos obuios habuit Saul, & quomodo erant multi ſimul, & qualiter prophetabant, & de conditione ſpiritus prophetici. Quæſt. V.

E QVAERET aliquis de iſtis prophetis, qui erant, vel quõ erant ſimul iuncti, & prophetabant in vno loco. Reſpondendum eſt, ꝙ propheta, quando propriè accipitur, eſt ille, qui a Deo reuelationem recipit, & eleuatur lumine ſupernaturali ad aliqd intelligendũ, quod alij intelligere nequeunt, & iſti cognoſcunt abſcondita, ſiue præterita, ſiue futura, & ſciunt reſpondere de eis: iſti autẽ vocantur a nobis ꝓphetæ, vt eſt Ieremias, Iſaias, & omnes duodecim prophetæ minores, & Samuel, Elias, Eliſeus, & ſimiles, ẽt ſi nobis nihil ſcriptum reliquerint. Alij autem vocantẽ ꝓphetæ, qui non enunciant aliqua de futuris, nec reuelant abſcondita, nec Deus tãgit mentẽ eorum ad cognoſcen-

Prophetæ multipliciter dicunt.

Pſalmi Dauid pauci continent propheticã.

gnoſcendum hęc, tñ ſunt viri, valde ſapientes in ſcriptura, & magni iudicũ, & per hoc ſciunt formare magnas laudes de Deo faciendo pulchra cantica, & Pſalmos, ſic enim patet de Pſalmis Dauid: omnes enim illi dicuntur prophetici: tamen plurimi illorum ſunt, q propheticm nullam continent, ſed ſolam Dei laudē enarrando aliqua Dei facta pręterita, vel declarando aliquas perfectiones Dei, vel eleuando mentē noſtrã in Deum. Aliqui tamen ſunt qui continent aliquid futurum, & occultum, & quantum ad illos Dauid erat verè propheta. In alijs autem magis erat ſapiens, vel dictator quàm propheta: hmõi autem erant multi viri in Iſrael, qui erant ſapientes in lege, & magni ingenij ad excogitandum aliquid quod in lege non eſſet, & pertineret ad laudem Dei: vocabantur autē iſti in G templo cantores, & erant plurimi diuiſi in 24. ſortes p Dauid, erantque principes eorum Heman, Ethan, Idithun, vt patet 1. Paral. 25. c. oẽs autem de genere iſtorum, ſiue docti, ſiue indocti ſeparati fuerunt ad hoc officium, vt canerent, & laudarent Deum, & hoc in diuerſis inſtrumentis, quę fabricauerat Dauid, fecerat quoque cantica multa, quæ docebat iſtos cantores, & ipſi poſtea canebãt in ſanctuario tempore ſacrificiorum: quando autem iſti canebant coram dño dicebãtur prophetare, ſic patet præal. cap. cum dicitur Igitur Dauid & magiſtratus exercitus ſegregauerunt filios Aſaph in miniſterium, & Heman, & Idithun qui prophetarent in citharis, & pſalterijs, & cymbalis ſecundum numerum ſuum dedicato ſibi officio ſeruiẽtes. H Ex hoc autem apparet tripliciter, ꝙ iſti non erant ꝓphetę, q̃q̃ dicantur prophetare. Primo quia dr̃, ꝙ iſti erant diſtincti ſm numerum ſuum. i. erat aſſignatus certus numerus iſtorum prophetantium: ſi tñ eſſent verè prophetę non poſſet aſſignari certus numerus eorum per hoĩes, quia ſpũs propheticus non eſt aliqd quod hõ habeat labore, vel ingenio, aut natura, ſed ſola diuina inſpiratione. 2. Pet. c. 2. Et dato, ꝙ ſemel Deꝰ aliquibus daret ſpiritum propheticum, non poterant illi per homines ſegregari in numerum prophetarũ, quia ſpũs propheticus non eſt tanquam habitus ſcientificus, vel moralis, qui poſtquam acquiſitus eſt, immanet ei, in quo eſt, & non p̃t perdi ſi diligenter eum tenere voluerit ille, cuius eſt, ſed eſt ſpiritus propheticus lumen quoddam raptim tranſiens, & dum illud I immanet, ille qui eſt propheta cognoſcet occulta, q̃ Deus ei tunc reuelat. Cum autem tranſierit illud lumen, nihil magis propheta cognoſcit, q̃ qui non eſt propheta. Contingit autem interdum, ꝙ Deus alicui det ſpiritum propheticum ſemel, & poſtea nunquam det, ſicut patet de nunciis Saulis, quos miſit ad tenendum Dauid in Ramatha: nam ter miſit nuncios, & omnes prophetauerunt quouſque iuit ipſe Saul, & etiam ipſe prophetauit. ☩. ca. 19. Conſtat tamen, ꝙ iſti nunquam poſtea prophetauerunt, quia prophetia nõ fuit eis data tunc, niſi ad experientiam miraculi, & vt non comprehenderent Dauid: ita ergo eſſe poterat, ꝙ alicui Deus daret ſpiritum propheticum, vt ſemel, vel bis prophetaret in ſanctuario, & poſtea nunquam K prophetaret. Si autem iſte aſſumeretur in officium, & numerum prophetarũ reperiretur poſtea ineptus, quia nunquam poſtea prophetaret: ergo non erat iſta prophetia diuina reuelatio, ſed quędam ſcia, quæ hominibus immanet firmiter, ſm quam poterant ſeparari in numerum certum, & ſemper proficerent ad id ad quod ſeparabantur. Secundo patet, quia dicebatur in his verbis dedicato ſibi officio ſeruientes, & ſic ponitur prophetare, tanquam officiũ, & miniſtrabãt iſti in officio ſuo, officium tñ eſt aliquod genus exercitationis, cui quis vacare poteſt, quando vult, & dicit officium quandam continuitatem. ſ. id quod homo quo-

F tidie facit: vnde officium ab efficiendo dicitur, quia eſt id, quod homo quotidie efficit, prophetare tamē non eſt huiuſmodi, quia nõ eſt in poteſtate ꝓphetæ, quando voluerit prophetare. Etiam nõ eſt eſſentiale prophetę prophetare, ſed valde per accidens. ſ. quando Deus voluerit eum mouere, vel ei aliquid reuelare, ſic patet de Ieremia: nam petierunt ab ipſo principes Iuda, vt quæreret a domino, an manere deberent in terra illa, vel deſcendere in Aegyptum. Ieremias autem appoſuit ſe, vt oraret, ſed Deus non reuelauit ſe ei vſque ad decem dies, vt patet Iere. c. 42. nõ poteſt ergo vocari officium, & tamē hic dicitur, ꝙ iſti prophetabant, & erant in officio eis aſſignato: ergo non erat prophetare. Item patet ex hac parte, quia Dauid G & magiſtratus exercitus diſtinxerunt iſta officia, & aſſignauerunt quoſdam in officio prophetãdi, ergo erat ĩ poteſtate Dauid, & magiſtratuũ aſſignare iſtud officium quibus vellent, alioquin ſtulte agerent conando ad impoſſibilia, ſicut ſiquis conaretur iubere nubibus, ꝙ plueret; ergo erat ĩ poteſtate Dauid iſtud officium imponere, ſi tamē eſſet verè prophetare nõ eſſet in poteſtate alicuius aſſignare cuiquã iſtud officium, ſed pertinet ad illum cui Deus vellet reuelare, & quãdo vellet, non erat ergo iſtud proprie prophetare. Tertiò patet ex eodem cap. quia dicitur, quòd omnes filij Heman, Hethan, & Idithum fuerũt ſeparati ad hoc officium, ſi tamē eſſet verè prophetia nõ contingeret, ꝙ omnes de cognatione iſtorum ꝓphetarẽt, qa prophetia ſemper fuit rara, ergo erat quod- H dam aliud genus ſciendi. Item dicitur de iſtis, ꝙ doctus pariter, & indoctus fuerunt diuiſi p ſortes miſto officio, ſi tamen eſſent prophetæ non vocaretur aliquis eorum indoctus, cum quilibet ꝓpheta illuſtretur lumine diuino.

Item patet, ꝙ non erat iſta vera prophetia, ſed aliquid pertinens ad eruditionē humanam, quia in prophetis ſic eſt, ꝙ vnus non erudit alium, ſed omnis cognitio prophetica immediatè eſt a Deo, ſed de iſtis prophetantibus dicitur, ꝙ erant quidam doctores. ſ. 288. & iſti erigebant canticum domini, ergo erãt alij, qui erudiebantur ab iſtis, & iſti incipiebant canticum tanquã ſapientiores. Non erat ergo iſta prophetia. Item prophetæ non vocãtur ſapientes, ſed prophetę, I nec eſt comparatio vniuoca inter ſapientem aliquē, & prophetam. Nam prophetę interdũ nihil ſciunt, ſed ſunt penitus ruſtici, & ignorantes aliquid, qđ pertineat ad ſpeculationem, ſic patet in Amos, q dixit: Non ſum propheta, & non ſum filius prophetę, ſed armentarius ego ſum, vellicans ſicomoros, & tulit me dominus cum ſequerer gregem, & dixit ad me vade, & propheta ad populum Iſrael, vt patet Amos. c. 7. q. d. ego totaliter erã ruſticus, & nihil ſciebam, vt præſumerem loqui ad totum populum: Deus tamen iuſſit mihi, vt loquerer. Sapientes autem cognoſcũt multa de ſpeculabilibus: ideo cõparatio inter ſapientem, & prophetam eſt velut in non cõmunicãtibus, vt ſi dicatur nix eſt albior coruo, vel è contrario, vel K ſiquis velit facere minorem quãdam ęquiuocationē dicens ſtilus eſt acutior voce. Iſti tñ qui prophetabãt hic comparantur ad ſapientes: ergo non erant ꝓphetæ patet hoc. ☩. 3. lib. c. 4. Cum dr̃, ꝙ ſapientia Salomonis pręcedebat ſapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum, & erat ſapientior cunctis hoĩbus, & ſapiẽtior Heman, & Ethan, & ſic ponunĩ ibi iſti duo, qui erant principes canentium in Sanctuario tanquã ſapientes magni: nam comparãtur Salomoni, q erat ſapiens, & non ꝓpheta: ergo non erant iſti prophetę, interdum tñ aliqui iſtorũ, qui erant viri boni accipiebant ſpũm propheticum, illud tamē, in quo ipſi dicebãtur prophetare non erat prophetia, quod & magis

Spũs propheticus quid ſit.

Prophetæ interdũ nihil ſciunt, ſed sũt penitus ruſtici.

patet,

patet, quia iſti erāt tota die in oblatione matutina, &
veſpertina canētes, & in ſolēnitatibus, primo Paralip.
c.23. Et in hoc dicebātur prophetare, non tamē erat
prophetare, quia tunc ꝯtinuè eſſet in eis ſpiritus pro-
pheticus, & in quibuſcūque horis ipſi vellēt, ꝙ nulli
hominum vnquā accidit: nā Moyſes fuit maximus
prophetarum, & tn̄ non prophetabat omni tp̄e, quia
interdū quęrebant ab eo aliqua, in quibus neſciebat
rn̄dere quouſque cōſuleret dn̄m, vt patet in qōne fi-
liarum Salphaad, Num.c.27. Item dr̄ Num.c.7. ꝙ qn̄
Moyſes volebat conſulere oraculum ingrediebat̄ in
tabernaculum fęderis, & ibi audiebat vocem loquē-
tem de medio Cherubin: ſi tamen ipſe omni tēpore
haberet ſpiritum propheticum, nō oporteret, quòd
conſuleret dominū introeundo in Sanctuarium: er-
go non ſemper habebat ſpiritum propheticū, & con
ſequenter nec iſti habebāt: iſti tamen dicebant̄ ſem-
per prophetare, quando volebant, ergo nō erat illud
verè prophetare. Item ille qui prophetat ſolū habet
quādam immutationem a quodam lumine interiori
intra ſe: iſti tamē dicebantur prophetare in pſalterijs,
& cymbalis, & tympanis, vt patet primo Paralipo.ca.
25. ergo non erat prophetare. Si autem arguatur de
Eliſeo, qui quando voluit prophetare, dixit adducite
mihi pſaltem, & tunc prophetauit infra 4.lib.cap.3.
Reſpondendum ꝙ ibi non prophetauit Eliſeus in ali
quo organo muſico, ſed ad hoc, ꝙ ille prophetaret,
fecit ꝙ corā eo quidam caneret, & illo canente facta
eſt manus domini ſuper eum, & ꝓphetauit, vt patet
ibidem; ſic ergo dicendum eſt de iſto grege prophe-
tarum, quos inuenit Saul deſcendentes de colle Dei,
ſcilicet, ꝙ ipſi non erant ꝓphetæ, ſicut Samuel, Elias,
& Eliſeus, ſcilicet, quibus Deus reuelaret abſcondita,
ſed erant viri ſapientes, & deuoti, qui conueniebāt ad
collem illum in Gabaa, & ibi laudabant Deum in cā-
ticis, & pſalmis habentes diuerſa vaſa muſica. Sic etiā
dicendum eſt de grege prophetarum, quem inuene-
runt nuncij Saulis in Ramatha cum Samuele, & erāt
ibi prophetantes, & tunc Saul prophetauit cum illis.
An verò de iſtis eſſent aliqui verè prophetæ non eſt
difficultas, ſatis enim veriſimile eſt, ꝙ eſſent: & quā-
docunque reperiuntur ſimiles modi loquēdi in ſcri-
ptura, vel dicitur, quia multi ſunt ꝓphetæ ſimul, aut
quòd erant prophetantes intelligendum eſt de iſtis
prophetis, & non de verè prophetis. *Deſcendentium
de excelſo*. Iſtud excelſum erat quidam collis intra vr-
bē Gabaa, & vocabatur collis Dei, vt patet ſupra eo,
quòd ibi erat ſpecialis locus cultus diuini, ſcilicet, qa
ibi conueniebant omnes illi prophetæ, & laudabant
Deum in cāticis, & organis, ſicut poſtea fiebat in Sā-
ctuario, facto templo Salomonis, vt patet primo Pa-
ralipo.cap.23. & 25. Cùm autem Saul introiuit in vr-
bem iam non erant prophetæ in excelſo, ſed deſcen-
debant, erantque circa portam vrbis, nondum tamē
deſierant prophetare, quia prophetabant dum redi-
rent, & tunc incepit prophetare cum eis Saul. *Et ante
eos pſalterium*. Ideſt iſti prophetę habebant coram ſe
vaſa muſica, in quibus canerent, & pulſarent coram
domino. Aliqui dicunt, quòd iſtud erat ſicut de pro-
pheta Eliſeo, qui quando voluit prophetare fecit co-
ram ſe adduci pſaltem infra 4.lib.cap.3. Sed dicēdum
eſt, quòd non eſt ſimile, quoniam ibi Eliſeus nihil
canebat in voce, vel pulſabat in aliquo muſico vaſe,
ſed fecit, quòd coram eo pulſaretur, & caneret qui-
dam, tunc autem excitatus eſt ſpiritus eius, & irruit
ſuper eum ſpiritus domini infra 4.lib.ca.3. iſti autem
prophetæ, de quibus hic non habebant coram ſe vaſa
muſica ad hoc, ꝙ alijs increpantibus in eiſdem vaſis
ipſi immutarentur a Deo, & inciperent prænunciare
aliquid propheticum, ſed ipſimet canebant in voce

A laudes Dei, & faciebant melodiam in vaſis muſicis,
eo quòd ipſi verè non prophetabant, ſed ſolum lau-
des Dei prænunciabant, ſicut cantores templi de ge-
nere Leuitarum, qui erāt ſeparati in miniſterium, vt
prophetarent in citharis, & pſalterijs, & cymbalis ſe-
cundum numerum ſuum dedicato ſibi officio ſer-
uientes, primo Paralip.cap.25. *&* ponuntur hic qua-
tuor inſtrumenta. Primum eorum eſt pſalterium,
quod habet chordas decem, et ſic vocatur decachor
dum, vt patet in Pſal.cap.16. ſcilicet. In pſalterio deca-
chordo pſallam tibi, ideſt in pſalterio.10. chordarū.
B *Et tympanum*. Eſt enim iſtud quoddam inſtrumen-
tum de ligno factum opertum pellibus animalium
raſis, & dicitur tympanum a tinniendo, quia tinnitus
reddit, percutitur autem manu, & ſecundum variam
percuſſionem variè ſonat, ptinet autem ad choreas,
& gaudia puellarum. *Et tibiam*. Iſtud eſt inſtrumen-
tum æneum factum ad modum tubarū: habet enim
longos, & ſtrictos ſonorum meatus: ideo fortiter
clangit: pertinet autem ad bellicas voces, vtebantur
tamen Iudæi illo ad laudes Dei: quoniam etiam vte-
bantur in ſacrificijs, & in laudibus Dei tubis argēteis,
quæ pertinebant ad bella, ſic patet Nume.cap.10. vbi
iubetur, quod ſint duæ tubæ argenteæ ad vocandum
populum, & mouendum caſtra, & ad feſtiuitates, &
conuiuia, & ad bella. *Et citharam*. Iſtud eſt inſtru-
mentum habens 10. cordas, ſicut pſalterium, quam-
C quam alio modo ſonās, plectroque percutitur, vt ait
Ioſephus ſeptimo Antiquitatum.

Quatuor inſtrumenta, cū quibus canebāt laudes Dei antiqui.

An debeāt muſica inſtr̄a applicari ad cultum Dei.

Dicet aliquis, quomodo vtebantur Iudæi iſtis in-
ſtrumentis ad laudem Dei? nam deberent vti inſtru-
mentis honeſtis, & non illis, quibus puellæ choreas
ducunt, ſicut eſt tympanum, & ſimilia, nec debe-
rent vti illis inſtrumentis, quæ pertinent ad gaudia
ſecularia.

Reſpondendum eſt, quòd Deus operibus noſtris
non mouetur, ideſt non curat an tales, vel tales cęre-
monias eis exhibeamus, ſed ſolam mētem noſtram
conſiderat: ideo cum homines puro corde Deū ho-
norare deſiderant, ſiue iſtas, ſiue illas cęremonias ex-
D hibeant, dumtamē intendant ſic ſe exhibere hono-
rem, nihil refert, ſic autem iſti prophetæ erant viri bo
ni verè deſiderantes Deum colere, & vt cultus eorū
maior appareret, in multis inſtrumentis canebant.

Apparet autē hoc in Dauid, qui fuit vir nimis dei-
cola ſtudens quantum valuit diuinum ampliare cul-
tum: ideo quando ipſe tranſtulit arcam de Cariathia-
rim in Ieruſalem fecit, quòd Iſraelitæ concreparēt in
oībus inſtrumentis cuiuſcunque generis, & ad quæ-
cunque gaudia pertinentibus, vt patet infra 2.lib.c.6.
ſcilicet. Omnis Iſrael ludebant corā domino in om-
nibus lignis fabrefactis, & cytharis, & tympanis, & ſi-
ſtris, & cymbalis, nec ſolum hoc, ſed etiam Dauid fa-
ciebat ludos ſeculares nudatus coram arca, ſcilicet
ſaliendo coram illa: nam dicitur, ꝙ ſaltabat ante do-
E minum totis viribus, ita vt deſpiceret eum vxor ſua
Michol: iſta autem ſecundum ſe non erant valde ho
neſta, ſed potius vilem reddebant hominem, quia ta-
men fiebant ex abundantia cordis ad diuinum cultū,
Deus illa nimis ſuſcipiebat, ſic patet eodem cap. cum
dixit Dauid: Ludam ante dominum, qui elegit me,
ludam & vilior fiam, pluſquam factus ſum, & ero hu
milis in oculis meis. Congruum ergo erat hoc mo-
do applicare ad diuinum cultum omnia inſtrumēta.
Ipſoſque prophetantes. Ideſt, & illi prophetæ quando
deſcendebant de excelſo, prophetabant ſemper lau-
dantes dominum.

Et inſiliet in te ſpiritus domini. Ideſt veniet ſuper te
virtus Dei, quæ faciet te prophetare.

Quis

Quis ſpiritus Dei fuit, qui inſiluit in Saulem, & de multiplici ſpiritu Dei. [F] *Quaſt. VI.*

QVAERET aliquis quis ſpiritus Dei fuerit iſte. Aliquis reſpõdebit, ꝙ fuit ſpiritus propheticus: nam dicitur immediatè, & prophetabis cum eis, ſ. ꝙ neſciebat ante hoc Saul prophetare, nunc autem veniẽte ſpiritu Dei ſuper ſe prophetauit. Rñdendum eſt, ꝙ ſpiritus dr̃ a ſpirando & propriè ſignificat flatum ventorum, ſic accipĩ Pſal. 9. ſpiritus procellarum pars calicis eorum, ideſt flatus ventorum eſt pars tormentorum, & Pſal. 149. Spiritus procellarum, quę faciunt verbum eius, ideſt venti obediunt Deo, ſic ẽt Gen. c. 1. Spiritus domini ferebatur ſuper aquas. i. ventus miſſus a Deo ferebatĩ [G] ſuper ſuperficiẽ aquarum ad deſiccandum eas, vt appareret terra arida. Ex hoc aũt trãſumitur ſpiritus ad multa, & quia origo ſpiritus eſt aſpirando, & aſpirare eſt cum quodam impetu, oĩa, quę habent quendam impetum vocantĩ ſpiritus, & ſic quia inſtinctus hoĩs ad aliquid faciendum eſt tanquã aliquid impellens, vocatur ſpiritus, & ſic dicimus de homine faciẽte aliquid qñ neſcimus, ad quem finem agit. ſ. neſcio quo ſpiritu agitatus hoc egit. i. neſcio, quę intentio eũ mouit. Sic accipitur ſpiritus Matth. c. 4. ſ. Tunc Ieſus ductus eſt in deſertum a ſpiritu, vt tentaretur a diabolo, ideſt quidam impulſus cordis eius mouit eum in deſerto, quia iudicauit bonum eſſe, ꝙ tentareĩ a diabolo. Sic ẽt omnes habitus intellectiui vocãtur ſpiritus, [H] quia ſpirant, ideſt impellunt hominem ad conſiderãdum ſecundum genus obiecti, ab hac etiam origine omnes animæ vocantur ſpiritus, quia ſpirant, i. faciũt hominem ſtare cum anima exiſtente in corpore aerem trahamus, quod eſt inſpirare, vel reſpirare. hoc modo quidquid Deus in nobis influit, quia illud eſt aliquod impulſiuum, vocatur ſpiritus, ſiue pertineat ad voluntatem, ſiue ad intellectum, de voluntate, vt eſt charitas, vel quæcunque virtus moralis: iſtę enim vocantur ſpiritus, quia impellunt hominem ad aliqd agendum, & ſic fortitudo data a Deo vocatur ſpiritus, vt habetur Iudi. cap. 11. de Iephte Galadite: dicitur enim factus eſt ſuper Iephte ſpiritus domini, & tunc ſequitur quomodo debellauit filios Ammon, vocatur autem ibi ſpiritus fortitudo, quia ante hoc [I] Iephte timebat Ammonitas cum multi eſſent, & potentes, nec audebat pugnare contra eos, facto autem in ſe ſpiritu domini, ideſt fortitudine pugnauit. Sic etiam accipitur ſequenti cap. ſ. Et inſiluit ſpiritus dñi in Saul, & iratus eſt nimis, & vocatur ibi ſpiritus fortitudo a Deo data ſubito infuſa cordi. Sic autem vocatur interdum ſpiritus Dei quędam virtus hominibus collata ad ſanandum infirmitates, & faciendum alia miracula, ſic accipitur Iſai. c. 61. ſ. Spiritus domini ſuper me, eo ꝙ vnxerit me ad annunciandum manſuetis miſit me, vt mederet contritos corde, & prædicarem captiuis indulgentiam. Aliquãdo autem accipitur ſpiritus mixtim pro habitibus intellectus, & partim pro habitibus volũtatis, ſic accipiĩ Iſai. c. 11. ſ. [K] Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eũ ſpiritus domini ſpiritus ſapiẽtiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris domini: ecce oĩa iſta ſunt dona Dei partim in intellectu, & partim in voluntate; & vocantur ſpiritus, quia a Deo ſunt. Sic etiam accipitur interdum ſpiritus, ideſt deſiderium, ſic patet Pſal. 50. ſ. Spiritum rectum innoua in viſceribus meis, ſic etiam accipitur Luc. cap. 11. ſ. Si ergo vos cum ſitis mali noſtis bona dare filijs veſtris, quantomagis pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe, ideſt [F] dabit bonum deſiderium, ſic etiam accipitur Luc. 9. c. ſ. Neſcitis cuius ſpiritus eſtis: filius enim hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare. i. Neſcitis ad q̃ intentionem vocaui vos, quia non vocaui ad occidendum homines, & mittendum ignem de cęlo ſuper ciuitates, ſicut vos petiſtis, ſed ad ſaluandum. Ita ergo in propoſito, ſpiritus domini, qui inſilijt in Saul poterat eſſe multiplex, quia quodcunque donum pertinens ad voluntatem, vel intellectum vocatur ſpiritus; hic tamen non poteſt accipi pro aliquo pertinente ad voluntatem, quia dicitur inſiliet in te ſpiritus domini, & prophetabis, ſed prophetare eſt opus intellectus, ſiue accipiatur proprie, ſiue large: ergo neceſſe eſt, ꝙ iſte ſpiritus eſſet aliquid pertinens ad intellectum: non tamen erat ſpiritus propheticus, quia iſte ſpiritus eſt q̃dam [G] lumen illuſtrans intellectum humanum eleuãdo ipſum ad intelligendum ea, quę futura ſunt, vel abſcondita: non fuit tamen Saul motus ad intelligendum aliqua abſcondita, ſed canendum laudes Dei, cũ alijs prophetis: nam illi prophetę, qui deſcendebant de excelſo non erant verè prophetę, vt declaratũ eſt, ſed viri ſapientes, & deuoti, qui ſciebant facere Pſalmos, & cantica mirabilia de Deo qualia neſciebant facere alij viri: Saul autem accepit ſpiritum Dei, ſcilicet quandam virtutem influxam ei in intellectu per quã ſciuit mirabiles laudes Dei pronunciare, ſicut alij, & iſte erat ſpiritus Dei, quia cum ante hoc ipſe nihil horum ſciret, & tunc nouiter incępit nullo erudiente, ſicut cęteri Deum laudare: neceſſe erat, vt fieret ſuper [H] eum ſpiritus domini: non ſolum autem nunc, ſed etiã iterum inſilijt ſpiritus Dei ſuper Saulem, quando iuit ad tenendum Dauid in Ramatha, & incepit ibi prophetare tota die, & nocte coram Samuele nudatus coram illo infra c. 19. *Et prophetabis cum eis.* Ideſt pronũciabis laudes Dei. ſ. tunc ſcies facere cantica, & Pſalmos, ſicut alij prophetę, quamquam nunc neſcias.

Cum Saul acceſſit ad locum prophetarum, ſi nollet prophetare, an cogeretur a Deo. *Quaſt. VII.*

QVAERET aliquis ſi quando accederet ad locũ illum Saul ſi nollet prophetare cum alijs prophetis, an cogeretur. Rñdendũ eſt, ꝙ cum Sa[I]muel pronũciaſſet multa ſigna Sauli, & illa eueniſſẽt ſibi anteq̃ accederet ad locum prophetarum non poterat dubitare quin iſta a Deo fierent: adueniente ẽt ſibi ſpiritu ad prophetandum cum eum ante non habuiſſet, manifeſtum erat, ꝙ Deus faciebat, & dabatur ille ſpiritus ad hoc, ꝙ prophetaret: ſi ergo nollet prophetare repugnaret voluntati Dei, & ſic peccaret. Et tñ pręter hoc cogeretur inuitus prophetare, qm̃ ſpũs propheticus nõ eſt ſicut habitus noſter ſpeculatiuus: nã per hos habitus qñ volumus intelligimus, & qñ nolumus nihil intelligimus, ſed reſpectu luminis prophetici non eſt in nobis libertas, quia ſicut Deus per lumen propheticum. mouet intellectũ noſtrũ ad intelligendum, etiam ſi nolimus, ita mouebit labia no[K]ſtra ad pronunciandum, ea quę intelleximus: ſic patet de Balaã, q verè propheta erat, q̃q̃ malus, & conabaĩ maledicere Iudęis cũ Deus iuberet bñdicere: Deus tñ conuertebat linguam eius, & cogebat eum loq bñdictionem, & q̃q̃ triſtabatur nimis in hoc Balaam: tñ proferebat verba bñdictionis, vnde ipſe confitebaĩ ſe inuitum ad bñdicendũ dicens non eſt Deus quaſi hõ, vt mentiatur, nec filius hominis, vt muteĩ: ad bñdicendũ adductus ſum, bñdictionem prohibere nõ valeo. Et iterum dixit. Si dederit mihi Balac domũ ſuam plenam auri, & argenti, non potero mutare verbum dñi Dei mei: Nu. c. 22. & 23. & 24. Et ſicut illi, qui ſunt verè prophetę cogũtur a Deo ad pronunciandum ea, quę intellexe-

Spũs vnde dicatur. & ꝙ multipliciter accipitur in ſacra ſcriptura.

tellexerunt. Sic etiam illi, qui non ſunt prophetę, ſed vocantur hic prophetę, quia canunt laudes Dei, cogũtur interdum ad pronunciandum ea, quę cõceperunt: ſic patet de Saule: nam cum ipſe vellet comprehẽdere Dauid exiſtentem in Ramatha in grege prophetarum miſit nuncios, vt tenerent eũ, vt illi tamẽ acceſſerunt ad locum, inceperunt prophetare. Cũq; nunciatum eſſet Sauli, ꝙ illi prophetabant, iratus nimis credẽs, ꝙ illi noluiſſent implere verbum eius, miſit alios nuncios, vt tenerent Dauid, illi aũt nolebant prophetare, ſed implere regis iuſſionem: mox tñ vt ad locum venerunt coacti ſunt prophetare: miſſis ẽt tertiis nũciis idem factum eſt. Ad vltimum ipſe Saul putans, ꝙ illi nollent implere mandatũ eius ipſe iuit illuc, & coactus eſt prophetare tota die, & nocte nudus corã Samuele, nec tenuit Dauid, ꝗ̃ videret eum, vt patet. j.c. 19. ſicut ergo ibi coactus eſt prophetare: ita hic cogeretur, ſi conaret̃ reſiſtere ſpũi Dei: & tñ hoc dato ſi reſiſteret peccaret, & efficeretur indignus regno, ſicut poſtea pp peccatum eius priuati ſunt ſucceſſores ſui. *Et mutaberis in virum alterum.* ſ. quia tunc neſcis prophetare, tunc autem ſcies prophetare, ſicut Sortes ſedens eſt alter a ſeipſo non ſedente: iſtę enim drĩę accidentales faciunt alteratum, ſed non aliud, vt ait Porphyrius in Iſagogis. Dr̃ etiam mutari non quidem, ꝙ ſit hic verus motus, quia non eſt hic aliqua de ſpeciebus quatuor motuum propriorum, de quibus. 5. Phyſico. nec eſt etiam generatio, aut corruptio, ſed eſt quędã alteritas ſm intellectum, motus aũt nequaquam, quia ſm intellectu nõ eſt motus. 7. Phyſic. Hoc modo quęcunque habitum ſcientificum, vel moralem accipimus, dicitur in nobis eſſe motus.

Quare mirati ſunt populares de prophetia Saulis, ita vt dicerent num Saul inter prophetas.
Quæſt. VIII.

QVAERETVR aliquis de prophetatione Saulis, quia dr̃. j. ꝙ oẽs qui cognoſcebant Saulem ab heri, & nudiuſtertius vidẽtes eum inter prophetas, dixerunt, ꝗ nam res accidit filio Cis? & ſic mirati ſunt, quare mirati ſunt, & quare Deus dedit hoc in ſignum quoddã ipſi Sauli, nã vr̃ ꝙ neutrum eorũ eſſe debuerit: nam ſi hic Saul verè prophetaſſet, ſicut dicimus prophetaſſe Eliam, Samuelem, Eliſeum, & reliquos erat aliquid mirabile, de quo rõnabiliter poſſent obſtupere videntes Saulem, & eſſet tale, ꝙ poſſet dari in ſignum: non tñ prophetauit Saul, vt declaratum eſt, quia ẽt alii cum quibus ipſe prophetauit non erãt ꝓphetę, ſed ſolum prenunciabant laudes Dei, hoc autẽ poterat ſcire quilibet homo per ſtudium, vel naturale ingenium, qm̃ iſti magis propriè vocantur ſapientes, quam prophetę, vt dictum eſt, ergo non erat admirabile.

Reſpondendum eſt, ꝙ ea, quę naturaliter fiunt, admirabilia nequaquam ſunt, niſi illis, qui propter ignorantiam admirantur neſcientes quid naturale, & quid ſupernaturale ſit, de his aũt, quæ Deus operatur admiratio eſt, qm̃ excedunt vires noſtras, & naturę. Similiter quoque illa, quę naturaliter eueniunt, non dantur conuenienter in ſignum, quia illa non ſunt ad teſtificandum aliquid quod agitur, ſed ſunt ex principiis naturę ſic agẽtis ad conſeruationem vniuerſi, nec valet ſi quis arguat de iride, quæ naturaliter euenit, Deus tamen poſuit illam in ſignum Geneſi. capitu. 9. nam ibi ad hoc reſponſum eſt, ea quoque, quæ per nos voluntariè fiunt, non ſunt conuenientia ſigna manifeſtatiua aliquorum, quę euentura dicimus: ſolum autem ea, quæ a Deo fiunt ſunt ſigna ſufficientia, ſed

A hic dabatur Sauli in ſignum, quòd inter alios prophetas prophetaret: ergo oportet, quòd iſtud non eſſet ei naturaliter poſſibile, ſed per Deum. Pro quo ſciendum, quòd cum aliquid a Deo fit, quod alias fieri non põt, quodcunque illud fit, mirabile eſt, & põt dari in ſignum ſufficienter probatiuum cuiuſcunque rei: ſic igitur, ꝙ Deus alicui homini daret ſupernaturaliter ſpiritum propheticum mirabile eſt, etiam ꝙ aliquis homo illud habeat mirabile eſt, ꝙ vero habeat habitum grammaticum, vel dialecticum non eſt mirabile, quia per humanum laborem acquiri poteſt: ſi tamen homine nihil addiſcente Deus ſibi illum habitum infundat mirabile eſt: nec eſt mirabilius, ꝙ Deus alicui homini habitum propheticum infundat, quam B ꝙ ſi homo ille totaliter erat ignorans, infundat ſibi ſimul habitum geometricum, vel aſtrologicum. Nec valet ſi dicas, ꝙ habitus propheticus non poteſt naturaliter acquiri.

Reſpondendum eſt, quòd quamquam poſſit acquiri naturaliter habitus aſtrologicus per ſucceſſionem in doctrina: tamen ꝙ aliquis ante nihil ſciens ſimul habeat perfectè habitũ aſtrologicum nullo docente naturaliter impoſſibile eſt, ergo miraculum eſt, & reducendum erit in Deum: ſic autem fuit hic in Saule, nam ſcientia illa per ꝗ̃ illi, qui vocantur hic prophetę canebant laudes Deo, erat naturaliter acquiſita, & non erat ſpiritus propheticus, vt ſupra declaratum eſt, ideo in illis non erat mirabile, nec aliquod ſignũ, C ꝙ prophetarent: Saul autem nunꝗ̃ aliquid horum didicerat, & qñ acceſſit ad locum illum, in quo erant ꝓphetę nihil ſciebat: ſubito aũt factus eſt ſciens pſallere cum aliis: & pſallebat: ideo mirabile fuit. illi quoque, qui videbãt eum ſciebant, ꝙ Saul ante hoc nihil ſciuerat. Certiſſimè ergo cognoſcebant, ꝙ aliquid noui accidiſſet Sauli, & ob hoc admirantes dicebant, quę nam res accidit filio Cis, num Saul inter prophetas. ſuit quoque ſignum, quia Deus vere operatus eſt in eo aliquid miraculoſè, cũ dicatur ſupra inſiliet in te ſpiritus dñi, & infra dicitur inſiliit in eũ ſpiritus, & ob hoc illi, qui eum viderunt nihil minus mirati ſunt, ꝗ̃ ſi vidiſſent eum prophetare enunciando futura, vel aliqua abſcondita.

D

An ſemper manſerit ſpiritus propheticus in Saule.
Quæſt. IX.

QVAERETVR vlterius cum Saul acceperit hic ſpiritum prophetandi, ideſt faciendi cantica, & laudes de Deo quas ante neſciret facere, an manſerit ei ſemper ſpiritus ꝓpheticus. Pro cuius reſponſione ſciendum, vt patet ex ſupra poſitis, quòd prophetia accipitur dupliciter. Aliquando proprie pro lumine quodam, per quod aliquis cognoſcit ea, quę abſcondita ſunt, ſiue ſint futura, ſiue non: aliquando autem accipitur prophetia E pro ſcientia, per quam aliqui viri in veteri teſtamento valde ſapientes faciebant cantica, & Pſalmos, quę alii neſciebant facere. In q. 5.

Primo modo accipiendo prophetiam eſt, aliquid purè ſupernaturale, ſcilicet, quod a Deo infunditur, ideo de iſta prophetia dicendum, quòd nulli homini eſt ſemper immanens, quia non eſt aliqua cognitio habitualis, ſicut ſunt habitus ſcientifici, ſed eſt quoddam lumen infuſum intellectui prophetæ ad modũ actus trãſeuntis raptim, iõ ſi maneret ꝓphetia ſemꝑ in aliquo, neceſſe eẽt, ꝙ maneret in eo ſemꝑ actus intelligendi, & conſiderandi circa ea, ꝗ̃ Deus ſupernaturaliter reuelat. Impoſſibile aũt erat aliquẽ hoĩem ſic viuere, quia tunc nunꝗ̃ ſumeret cibũ, nec potũ, nec vacaret alicui actui, velut ſiquis eſſet ſemper in cõtinua

conſideratione ſecundum habitum dialecticum, vel aſtrologicum.

Secundo modo accipiendo prophetiam pro ſcientia illa faciendi pſalmos, & cantica ad laudem Dei, dicendum, ꝙ iſta poteſt fiare dupliciter: nam aliquando, & cõiter eſt iſta quędam ſcientia acquiſita, interdum autem infuſa. Primo modo accipiendo dicendum, ꝙ prophetia eſt habitus immanens, quia eſt quidam habitus ſcientificus, & illi qui habebant iſtam prophetiã poterant quandocunque vellent prophetare faciẽdo cantica & pſalmos: & iſto modo dicitur 1. Paralip. 25. c. quòd Dauid ſeparauit Heman, Ethan, Idithun, vt ꝓphetarent coram dño in citharis, & timpanis ſeruientes officio ſibi dedicato, & iſti quotidie corã dño ꝓphetabant, & omnes filij eorum, & aliqui erant docti, & aliqui indocti, eo ꝙ iſtam prophetiam addiſcebant, & non accipiebant a Deo infuſam, & in iſtis non eſt dubium, quin eſſet immanens, ſicut nobis eſt immanens habitus dialecticus.

Alio modo iſta ſcientia faciendi cantica eſt infuſa a Deo, ſicut fuit in Saule, qui ante hoc nihil ſciebat, & cum acceſſit ad prophetas inſilijt in eum ſpiritus dñi, & prophetauit: ſic etiam fuit in illis nuncijs, quos miſit Saul in Ramatha, vt tenerent Dauid: nam illi ante hoc neſciebant prophetare, & tunc nouiter prophetare ceperunt. J. 19. ca. ſic etiam fuit in 70. viris quos duxit Moyſes ad oſtium tabernaculi, & ceperunt ꝓphetare, vt patet Numer. cap. 11. Ante hoc tamen illi nunquam prophetauerant. Nunc autem dicendum, ꝙ iſta ſapientia, quę vocatur prophetica, cum ſit quidã habitus ſcientificus, poteſt naturaliter acquiri: poteſt infundi a Deo dupliciter. ſ. per modum actus, vel per modum habitus, ſi primo modo non ſemper manebit, ſi ſecundo modo ſemper manebit, velut ſi Deus alicui neſcienti, quicquam in dialectica ſubito infundat, ꝙ aliquid ſciat, poteſt infundere dupliciter. Vno modo, quod infundat ſibi habitum per quem aliquid intendat in dialecticis, & ſi ſic infuderit, manebit ſemper ille habitus, & quandocũque ille voluerit, qui habet illum habitũ, intelligere per illũ intelliget, nec oportebit, vt quiſquã eum doceat, velut ſi iſte habitus eſſet acquiſitus.

Si autem Deus infundat iſti actum intelligẽdi dialecticum intelliget, tunc quando infunditur, & loquetur aliquas propoſitiones dialecticas, non eſt tñ iſte actus manens: nam poſtquam ſemel ceſſauerit loqui, & intelligere iam nihil loquetur, aut intelliget dialecticè, quia non habet aliquid, per quod iſtud faciat. Sic quoque eſt de prophetia accepta iſto modo: nam poteſt infundi quantum ad habitum, vel actum eo, ꝙ ipſa eſt quędam ſcientia, per quam aliquis poteſt facere diuina cantica, & laudes, quod ſi infundat Deus habitum, ille erit immanens, & dato ꝙ ſemel illum infuderit, & per illum tunc ille, qui recipit operetur, etiam ſi ceſſet ab operatione poterit poſtea per illum intelligere, & diuina cantica formare. Si autem infundatur ſolum actus, poſtquam ſemel ceſſauerit prophetare non poterit prophetare. Nunc autem in Saule dicendum, quòd ſi Deus infudiſſet ſibi habitualiter iſtã ſciẽtiam, manſiſſet in eo, & quandocunque vellet prophetaret, ſed non fuit hoc factum, ſi autem actualiter tũc ſolum prophetaſſet, poſtea nunquam poſſet prophetare, niſi Deus iterum actualiter infunderet ei ſpiritum prophetandi.

Sed aliquis forte dicet, quòd nõ apparet an in Saule actualiter, vel habitualiter fuerit iſta prophetia. Sed dicendum, quòd actualiter ſolum, quia Deus non fecit hoc ad conſtituẽdum eum prophetam, ſed ad demonſtrandum ſignum, quod eſſet in eo facta quędã mutatio. Iterum autem etiam incidit ſibi ſpiritus ꝓ-

F phetandi, ſed non manſit, ſcilicet quando voluit comprehendere Dauid, infra capitu. 19. Et apparet hoc aliqualiter ex litera: nam ſi fuiſſet ſpiritus iſte propheticus datus Sauli ad hoc, quòd ſemper maneret, nõ diceretur, quòd inſilijt in eum, quia inſilire ſignat quẽdam ſubitum motum, & tranſitum: ſi autem manſiſſet diceretur, quòd requieuit: ſic enim patet de 70. viris, quos duxit Moyſes ad oſtium tabernaculi, vt cẽturiones, & venit ſuper eos ſpiritus domini, & prophetauerunt, & nõ dicitur ibi, quòd inſiluit ſuper eos, ſed quòd requieuit Nume. cap. 11. quod patet, nam dicitur, quòd iſti cum habuiſſent in ſe ſpiritum quieſcẽtem prophetauerunt, & vltra non ceſſauerunt: ſic ẽt

Inſilire, & quieſcere quo differunt.

G Iſa. c. 11. cum dr̃ de multiplici grã Meſſię, ſubdit, egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcẽdet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ibi enim quia ſpiritus manſiuus erat ſemper in Meſſia, dicitur & requieſcet, & non dicitur inſiliet, hic autem de Saule dicitur, ꝙ inſiluit in eum ſpiritus, & poſtea oñ, ꝙ inſiluit in eum, quaſi breuiter trãſierit, & ſubditur ꝙ ceſſauit prophetare: de 70. autem ſenioribus, de quibus Num. c. 11. Dicitur ꝙ requieuit in eis ſpiritus, & ꝙ ꝓphetarunt, & nunquam ceſſauerunt, ergo ſpiritus Saulis fuit tranſiens.

H *An Saul fuerit mutatus quando prophetauit, vel antea. Quaeſt. X.*

QVAERITVR vlterius cum dicatur hic, ꝙ inſiliet in te ſpiritus, & mutaberis in virum alterum. ſ. quod mutatio futura eſſet, quando inſiluit in eum ſpiritus, & tamen ante hoc habetur, quòd mutatus fuerit, ſcilicet immediatè, vt receſſit a Samuele, quia dicitur. J. itaque cũ auertiſſet humerum ſuum, vt abiret a Samuele immutauit ei Deus cor aliud, ergo mutatio non fuit poſtea ad prophetandum, ſed prius.

Reſpondendum eſt, quòd Saul habuit duas immutationes, & ſolum de vna earũ locutus eſt hic Samuel. Prima fuit immediatè, vt receſſit ab eo. ſ. ꝙ immutauit ei Deus cor alterum. ſ. quia ante hoc non perfectè

I credebat Saul eis, quę dicta fuerant de regno, & nondum gerebat animum regalem. ſ. ꝙ nõ ſe diſponebat in corde ſuo, vt dominaretur, ſicut rex: velut faceret quęcunque inueniret manus eius, ſicut dixerat ei Samuel. Cum autem Deus immutauit ei cor incępit habere animum regalem, & parare ſe ad ea, quę dixit ei: ideo fuit ei neceſſaria iſta immutatio, poſtea autẽ fuit mutatus in virum alterum, ſcilicet quando obuiauit prophetis, & iſta erat pręter primam, quia quamquã Deus mutauiſſet ante cor eius, tamen nondum habebat animum ſciẽtem prophetare, ideo dedit ei Deus, ſubito, quòd prophetaret, & iſtud fuit, quòd mutaretur in virum alterum, ſcilicet quantum ad alteritatem ſciendi.

K *Quando ergo euenerint ſigna hæc omnia tibi.* ſ. iſta tria ſigna ſupra poſita, quę euenerunt in illa die, vt patet infra, & erant ſufficienter demonſtratiua, ꝙ moueretur Saul a Deo. *Fac quæcunque inuenerit manus tua.* Ideſt intellige te certiſſime eſſe regem, & fac quæcunque potueris, ſicut rex.

Aliqui enim intelligunt, ꝙ loquebatur Samuel de apparatu armorum, vel aliquorum, quę pertinerẽt ad ſolennitatem regalem, ſcilicet de veſtibus, & ſimilibus, quoniam decebat, quòd in die, quo duceretur coram toto populo, vt ſumeretur in regem, appareret ceteris excellentior, & non eſſet in habitu ruſticano, ſicut prius. Magis tamen intelligitur hoc de eis, quæ facturus erat Saul, poſtq̃ acciperetur in regem. hortabatur

batur enim Samuel Saulem, poſtquã eſſet rex, vt pugnaret contra hoſtes ad liberandum Iſraelitas de manu Philiſthijm, & quia forte intelligeret adhuc ſe nõ eſſe regem opere Dei, ſed voluntate humana, & ob hoc quòd Deus non faueret ei in bellis cõtra hoſtes: forte timeret quicquam aggredi contra Philiſthinos, ideo Samuel abſtulit ei iſtum timorem, dicens quòd cum iſta ſigna euenirent non dubitaret ſe eſſe regẽ, & a Deo fuiſſe vnctum: ideo ꝙ ageret quęcunque inueniret manus eius.i. viriliter ageret contra hoſtes, q̃cunque poſſet. & patet hoc ex litera ſequenti, ſcilicet. *Quia dominus tecum eſt.* Ideſt non formides agere quodcunque tibi occurrerit, quia dominus tecum eſt.ſ. te adiuuans contra hoſtes. Si autem intelligatur de apparatu veſtium, vel aliarum rerum pertinentium ad honorem regalem non multum applicabitur iſta litera, ſcilicet, quia dominus tecum eſt, quia iſtud pertinet ad adiutorium quoddam, in parandis tamen veſtibus, & ſimilibus non eſt adiutorium, ſed in bello contra hoſtes. Similiter quoque litera ſequens concordat huic ſenſui, vt declarabitur, & non alteri. *Et deſcendes ante me in Galgalam.*

Quomodo exponi debet deſcendes ante me in Galgalam. Quaſt. XI.

Circa iſtam literam eſt magnum dubium in expoſitione ipſius, quoniam dicitur infra ſeptem diebus expectabis, quia non videtur ad quod tempus referatur iſta. Aliqui enim exponunt, quòd iſtud intelligebatur de celebratione aſſumptionis regalis, ſcilicet, quòd fuit feſtum factum, poſtquam ſumptus eſt Saul in regem, & iſtud fuit in Galgala, & deſcendit illuc Saul, & Samuel, & ſeptem diebus durauit ſolennitas illa offerendo victimas, & iſti aliter iſtam literam punctuant, quam habeatur in libris noſtris, & hebraicis: dicunt enim deſcendes ante me in Galgalam, ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas ſeptem diebus. Hic enim faciunt clauſulam: deinde incipiũt aliam.ſ. expectabis, donec veniam ad te, & oſtendam tibi quid facias, & eſt ſenſus, ꝙ tam Saul, quam Samuel deſcenderet in Galgalam ad offerendum ibi victimas ſeptẽ diebus, quia tamen Saul prius deſcẽſurus erat, quam Samuel, dicebat Samuel, quòd expectaret eum, quouſque deſcenderet, ſcilicet, quòd non faceret aliquod ſacrificium, quouſque iret illuc Samuel. In libris autem noſtris, & hebraicis non poteſt haberi iſte ſenſus, quia finis clauſulæ eſt ſic, ſcilicet ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas, & ibi finitur: deinde incipit alia.ſ. ſeptem diebus expectabis, donec veniam ad te. Dicunt tamen, ꝙ illa punctuatio prima habetur in libro de hebraicis quęſtionibus, quem dicunt eſſe Hieronymi.

Iſte ſenſus tamen nõ ſtat. Primo quia ille procedit pręuaricando punctuationem literę: cum contrario modo, tam in libris noſtris, quàm in hebręis pũctuetũ, & cum dicitur, quòd in libro de hebraicis quæſtionibus ſic habetur, aliqui negant illum librum eſſe beati Hieronymi, & conſequenter ei fidem non adhibent. Sed dato, quòd eſſet beati Hieronymi, non eſt veriſimile, quòd ipſe ſic punctuaret, cum hic contrario modo punctuauerit transferendo de Hebręo in Latinũ. Item ſecundum iſtum ſenſum intelligitur, quòd ſeptem diebus deberet fieri ſolennitas ſacrificiorũ pro aſſumptione Saulis in regem, hoc autem non legitur factum pro aliquo rege Iudęo, quantumcunque magno, aut ſancto: hoc autem vult Nicolaus, & verũ eſt, quòd non legitur de alicuius regis vnctione, quòd

A duraret ſolennitas per tot dies: nam in conſecratione Pontificum durabat ſolennitas ſeptem diebus. Exod. cap. 29. & Leuitic. 8. pro regibus autem non iubetur, quòd fieret tanto tempore ſolennitas.

Sed adhuc fortius arguitur, quoniam ſi iſti ſeptem dies eſſent ꝓ celebratione aſſumptionis Saulis in regem fuiſſet facta ſolennitas eo tempore, quo ipſe primo ab Iſraelitis publicè aſſumptus eſt in regem, vel quando regnum poſtea innouatum eſt: bis enim fuit facta ſolennitas quędam: nam primo in Maſphat fuit Saul in regem aſſumptus, & ibi conueniente toto populo facta eſt lętitia, & dictum eſt, Viuat rex, miſerũtque ei munera, & abiit cum eo pars exercitus, vt patet infra in litera. Iterum autem facto bello contra Am-

B monitas conuocauit Samuel totum populum in Galgalã ad innouandum regem, & ibi gauiſi ſunt nimis, atque obtulerunt victimas, vt patet infra c. 11. nõ fuit tamen ibi facta ſolennitas ſeptem dierum, quoniã infra cap. 13. dicitur de illis ſeptem diebus, & quòd venit Samuel poſt illos dies: iam tamen non fiebat aliqua ſolennitas regis aſſumpti, ſed ibi fiebant ſacrificia ad bellum, vt patet ex litera: ergo non pertinebant illi ſeptem dies ad ſolẽnitatem regis aſſumpti. Item quia ſi iſti 7. dies deberent expendi in ſacrificijs, fuiſſet factum ſacrificium in illis, & tamen non fuit factum, niſi ſemel in victima, & immediate deſcendit rex parando ſe ad bellum, ergo non pertinebãt ſeptem dies ad immolationem.

C Item patet, quòd iſti ſeptem dies referantur ad expectationem, quoniam dicitur infra c. 13. ꝙ cum eſſet Saul in Galgala expectauit ſeptem diebus, & in fine illorum obtulit holocauſtum, cũ iam veniret Samuel, & ſic ſtabit punctuatio literę iſtius, ſicut iacet.ſ. quòd illa determinatio ſeptem diebus pertineat ad ſecundam clauſulam, & referatur ad expectationem, & non ad durationem ſacrificiorum. Hoc autem neceſſariũ eſt, niſi forte dicas, quòd iſti ſeptẽ dies, de quibus hic non ſunt illi ſeptem qui habentur infra ca. 13. ſed hoc non ſtat: neceſſe eſt enim, quòd ſint ijdem, quoniam ibi dicitẽ Saul expectauit 7. diebus in Galgala iuxta placitum Samuelis, & non venit Samuel: ergo pepigerat expectare illis diebus, ſed hic ponitur de iſto pacto, qa

D dixit Samuel ſeptem diebus expectabis, donec veniã ad te, & oſtendam tibi quid facias, ergo neceſſe eſt intelligere, ꝙ iſti dies ſeptem, & illi ſint ijdem.

Alia expoſitio eſt Andreę, pro quo præſupponit, ꝙ in magnis negocijs pertinentibus ad regem Saulem propter quę deberet Deus primo placari, antequam illa inchoarentur, volebat Samuel, quòd Saul nihil faceret, niſi ipſo pręſente, & tunc ipſe offerret pro eo ſacrificium, & conſuleret dominum, & ſecundum hoc exponit literam. ſ. *Deſcendes ante me in Galgalam.* Ideſt ſi contingat tibi caſus, in quo debeat placari Deus per ſacrificia deſcendes ante me in Galgalã, vbi eſt locus orationis, & ſacrificii, & ſubintelligitur, & ſignificabis

2. expoſitio Andreę

E mihi deſcenſum tuum ibi.

Ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem. Scilicet vt offeratur pro te ſacrificium.

Septem diebus expectabis. Et ſubintelligitur poſtquam recepero nuncium tuum.

Donec veniam ad te. ſ. ad offerendum pro te ſacrificiũ, & conſulendum dominum. Tertia expoſitio eſt Nicolai, dicit enim, quòd iſta expoſitio Andreę non videtur ei conſona literę, quia ex modo loquendi, & tẽpore videtur, quòd Samuel loqueretur Sauli non generaliter, nec indeterminate pro quocunque caſu arduo indeterminato futuro, ſed pro caſu determinato, & imminenti, vt poſt publicationem electionis ipſius in regem deſcenderet in Galgalam, vt ibi Samuel ꝓ eo offerret ſacrificiũ, & doceret eũ de modo

Tertia expoſitio Nicolai.

gubernandi regnum, quia hoc maximè indigebat in principio regni ſui, & ꝙ Samuel determinauit Sauli tempus deſcendendi in Galgala, licet non ſit hic expreſſum, quia non omnia exprimuntur, quę fiunt, & dicit, ꝙ expectaret eum ſeptem diebus.ſ.quia neſciebat Samuel an a Deo eſſet occupatus circa aliquid, & non poſſet immediate venire.

Sed iſta expoſitio Nicolai non multum vr̃, q̃ñocunque iſta lr̃a exponatur neceſſe eſt, vt iſti ſeptē dies ſint illi, de quibus hr̃ infra c.13. qm̃ ibi dr̃, quòd expectauit Saul juxta placitum Samuelis, tunc autem non ſtat cōuenienter, quod dicitur, quia ſi propter hoc iubebat Samuel Saulem deſcendere in Galgalam, vt ibi doceret eum aliquid de modo regnandi, magis videtur, ꝙ debuiſſet docere a principio, ſicut ipſemet Nicolaus dicit, ſcilicet, quòd in principio regni ſui īdigebat iſta doctrina, nam ante hoc ſtetit Samuel cum Saule multoties. Primo enim quando fuit aſſumptus in regem in Maſphat, ipſe enim publicauit eum in regem: ſecūdo quando ſtetit cum eo in bello contra Ammonitas, & poſtea venerunt Iſraelitæ in Galgalam cum Samuele, & innouauerunt regem ibi.

Si igitur aliquid voluiſſet Samuel docere Saulem de regimine regni, ibi potuiſſet eum docere, & nō debuiſſet expectare multa tempora, ſi autem poſtquam receſſit Saul a Samuele, nunquam conueniſſent, vſq; ad iſtud tempus de ſeptem diebus conuentis, de quibus infra 13. cap. fuiſſet rationabile dictum Nicolai; conuenerunt tamen multoties prius. Confirmatur etiam ex hoc expoſitio Andreę: dixit enim ꝙ quando eſſet aliquod periculū, Saul debebat vocare Samuelem ad hoc, ꝙ veniret in Galgalam, vt ibi conſuleret Deum pro illo: ſic enim factum eſt, infra 13. cap. nam illi ſeptem dies fuerunt, poſtquam incępit ſe erigere Saul contra Philiſthinos, nam poſtquam Ionathas pcuſſit ſtationem Philiſthinorum, erexit ſe Iſrael aduerſus Philiſthijm, & immediate deſcendit Saul in Galgalā, & Iſraelitæ poſt eum, ibi autem expectauit ſeptē diebus Samuel, & iſtud erat periculum magnum, ſcilicet quando pugnaturus erat contra Philiſthijm, ergo non intelligebatur iſtud, niſi quando Saul eſſet in aliquo periculo: tunc enim debebat vocare Samuelē in Galgalam, & expectare eum ſeptem diebus.

Quarta expoſitio auctoris.

Dicendum eſt igitur, quòd intentio Samuelis erat hic exhortari Saulem ad liberandum Iſrael de manu hoſtium, & ad declarandum quomodo ſe habere deberet in periculis: Deus enim elegerat Saulem, vt eēt rex ſuper populum ſuū, & liberaret Iſraelitas de manu Philiſthinorum, vt patet precęd. cap. Samuel ergo volebat exhortari Saulem, ꝙ poſtquam eueniſſent ei omnia ſigna hæc, & factus eſſet rex ſuper Iſrael laboraret liberando Iſraelitas de manu Philiſthijm, quia ad hunc finem factus eſt rex, & hoc ſignificauit, cum dixit quādo ergo euenerint ſigna hęc omnia tibi fac, ꝙ inuenerit manus tua, ideſt facias quantum potueris contra Philiſthinos. Iſte enim modus loquendi eſt in lege, vt patet Leui. cap. 12.ſ. Quòd ſi non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, ſic ēt Leuit. c.5. & in alijs locis accipitur. At quia quando Saul aliquid ageret contra Philiſthinos neceſſe erat, vt Philiſthini mouerent bellum contra Iſrael, quod erat magnum, dedit hic Samuel remedium pro tali caſu.ſ.ꝙ Saul deſcenderet in Galgalam, & mitteret nuncios ad Samuelem, expectaretque cū per 7. dies: ipſe enim veniret ad ſignificandum ei, quod fieri deberet: hoc autem patet, quia hoc modo ſecuta ſunt opera Saulis; nam dixit hic Samuel, quòd faceret Saul quęcunque inueniret manus eius, poſtquam euenerint ſigna: ita enim fecit, nam poſtquam aſſumptus eſt in regem conatus eſt immediate expellere Philiſthinos de terra,

F & accepit tria millia virorum dans mille viros Ionathę, quem poſuit in Gabaa, ipſe vero cū duobus millibus manſit in Bethel, & tunc fecit, quod inuenit manus eius, ideſt quantum potuit, quia Ionathas mandato eius percuſſit ſtationem Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa, ex quo ſequebatur periculum magnum, ſcilicet, quòd Philiſthini pugnarēt contra Iſrael, iō Saul cecinit buccina in tota terra Iſrael, & immediatè deſcendit in Galgalam, in quo ſequebatur mandatum Samuelis, ſcilicet, quòd poſtquam fecit id, quod potuit deſcendit in Galgalam, quia ſequebatur periculū ex eo, quod fecerat, & ibi volebat, quòd Samuel conſuleret dominum pro illo, & poſtquam venit in Gal-
G galam expectauit ibi ſeptem diebus, ſicut iuſſit hic Samuel, & in vltimo venit Samuel: peccauit tamen Saul in hoc, quòd antequam Samuel veniret, obtulit ſacrificium: iſte igitur eſt verus ſenſus literę, nec videtur, ꝙ poſſit dari alius, quia per omnia applicatur eis, quæ habentur infra 13. cap. ideo ſecundum hunc modum nunc eſt exponenda litera. ſ. *Et deſcendes ante me in Galgalam*. Ideſt poſtquam feceris id quod inuenerit manus tua. i. quantum potueris contra Philiſthinos, ſi aliquod periculum inde ſecutum fuerit non te exponas illi periculo, ſine conſilio meo, ſed deſcende ante me in Galgalam. i. deſcende immediate in Galgalam, & mitte ad me nuncium, tunc autem ego veniam. Hoc

Verus ſenſus irrefragabilis.

H autem accidit in pugna cōtra Philiſthinos, quia poſtquam fecit id, quod potuit percutiendo ſtationē Philiſthinorum, quę erat in Gabaa, clamauit buccina, & deſcendit in Galgalam, & totus populus poſt eū: iuſſit autem Samuel, quòd deſcenderet in Galgalam, q̃a ille erat vnus de locis, in quibus ſolebat Samuel iudicare Iſrael, vt patet ſupra cap. 7. & ibi immolabat hoſtias, nunc autem cum aliquod periculum accidiſſet, immolandę erant hoſtię, vt patet hic: cum dicit, ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas. Congregandus quoque erat populus, ideo viſus eſt iſte locus conueniens Samueli ad faciendum hęc: non tamen eſt intelligendum, quòd in hoc loco eſſet ſanctuarium, quia hic offerebat Samuel: nam etiam offerebat in Ramatha, ſupra cap. 7. & in Bethlehem, infra 16. c. & in qui-
I buſcunque locis vellet: tamen ibi nō erat ſanctuariū: licebat namque Samueli offerre in quocunque loco vellet, eo quòd erat vir propheta, & faciebat hoc inſtinctu Dei.

Quare Saul non deſcendit in Galgalam expectare Samuelem ſeptem diebus, quando pugnauit contra Ammonitas. Quæſt. XII.

QVAERET aliquis cum vidiſſet ſe Saul in periculo, quando pugnauit contra Ammonitas, quare non deſcendit ad dominum in Galgalam, vt expectaret ibi ſeptem diebus Samuelem, ſicut fecit poſtea, quando percuſſit Iona-
K thas ſtationem Philiſthinorum, ī. c. 13.

Reſponderi poteſt vno modo, quòd Samuel dicebat iſta ad hoc, quòd Saul nihil ageret ſine conſilio illius: nam poſſet agere contra voluntatem Dei, ideo habebat locum iſtud pręceptum q̃ñcunque eueniret Sauli aliquod periculum, & non eſſet p̄ſens Samuel, tunc enim debebat vocare eum deſcendens primo in Galgalam. Si autem eſſet pręſens, manifeſtum eſt, ꝙ non haberet locum: ſic autem fuit in bello contra Ammonitas, quia quando viri Iabes venerunt denunciantes quid ageret contra eos rex Ammon, erat Samuel in vrbe, in qua erat Saul: ideo non oportebat, quòd deſcenderet in Galgalam ad petendum conſilium: hoc patet ſequenti capitulo ex verbis Saulis:

dixit

dixit enim: quicunque non exierit, ſecutuſque nõ fuerit Saul, & Samuelem: ſic fiet bobus eius: intelligebat ergo Saul, quòd Samuel præſens eſſet illi bello, aliàs non poſuiſſet tale edictum: ſic etiam quando percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorum, ſi fuiſſet præſens Samuel in loco, in quo erat Saul non deſcẽdiſſet in Galgalam, quia tamen non erat ibi, deſcendit.

Aliter reſponderi poteſt, quòd Samuel dixerat hĩc Sauli, quòd faceret quęcunque inueniret manus eius, ideſt quęcunque poſſet contra hoſtes, & poſtea ſi aliquod periculum eueniret deſcenderet in Galgalam, & mitteret pro Samuele expectando eum diebus ſeptem, ſed quãdo pugnauit Saul contra Ammonitas, nihil adhuc fecerat contra hoſtes, ideo cum nondum feciſſet, quòd poterat manus eius, non debebat mittere pro Samuele. Cum autem percuſſit ſtationem Philiſthinorum, & congregati ſunt contra eum iam fecerat, quod poterat manus eius, ſcilicet, quòd percuſſerat Philiſthinos: ideo tũc poterat vocare Samuelem. Prima tamen reſponſio melior eſt, nam intentio Samuelis erat, quòd Saul non ſe exponeret alicui periculo magno ſine conſilio Samuelis: ideo quòd expectaret eum diebus ſeptem: ſi ergo accidiſſet ei iſtud periculum antequam quicquam faceret, videbatur ꝙ deberet vocare Samuelem: ſtandum igitur primæ ſolutioni, ſcilicet, quòd erat ibi Samuel, quando Saul voluit pugnare contra Ammonitas, & non quando percuſſit ſtationem Philiſthinorum.

Ego quippe deſcendam ad te. ſ. quando te videris in tali periculo, & deſcenderis in Galgalam, mitte ad me nũcios, quoniam ego deſcendam ad te: dicitur autẽ deſcendam q.d. quòd in quocunque loco eſſet Samuel, eſſet altior illo, & reſpectu illius eſſet deſcenſus: hoc autem erat, quia Galgala erat in quadam valle profunda circa vrbem Iericho verſus Iordanem, nam in loco ipſo ſteterunt Iſraelitę prima die, qua tranſierunt Iordanem intrantes in terrã Chanaan Ioſue. cap. quarto, & quinto.

Vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas. Ideſt ego deſcendam in Galgalam, vt facias ibi ſacrificium. non eſt autem ſenſus, ꝙ Saul deberet per ſe offerre ſacrificium, quoniam ipſe non erat ſacerdos, & peccaret, ſi vellet immolare, vel facere cęremonias ſacrificiorum, ſicut fuit in rege Ozia, qui voluit offerre incenſum, ſicut ſacerdotes, & percuſſit eum Deus lepra, infra 4. lib. cap. 15. ſed intelligitur, quòd Saul daret animalia immolanda, & alius pro eo immolaret faciendo cęremonias, & iſto modo populares dicuntur immolare ſacrificia quæcũque, ideſt dare animalia ad quęcunque ſacrificia. Erat autem intentio Samuelis, quòd in arduis negociis conſuleretur Deus, vt diceret quid fieret, & quia Deus non reſpondet, niſi placatus, volebat vt primo offerretur ei ſacrificium, quia iſta cęremonia nimis conueniebat eis in veteri teſtamento, & tunc placatus reſponderet.

Septem diebus expectabis. Hoc dictum eſt, quia forte cum deſcenderet Saul in Galgalam, ſi non inueniret immediatè Samuel, fortè vellet deſcendere in bellũ, vel facere aliquid aliud, tanquam expectans, quòd nõ venturus eſſet, ideo dicitur, quod licet nõ veniret immediate, quòd expectaretur per ſeptem dies: hoc dicitur, quia fortè Samuel eſſet diſtans a loco illo, & nõ poſſet cito venire, vel quia Deus implicuiſſet eum aliis negociis. Intelligentur autem iſti ſeptem dies ab illo tempore, quo nuncii Saulis venirent ad Samuelem, ſic enim factum eſt cum deſcendit Saul in Galgalam percuſſa ſtatione Philiſthinorum, nam expectauit ſeptem diebus in Galgala, vt patet infra capitulo decimotertio.

Donec veniam ad te. Non eſt ſenſus, quòd deberet ſemper expectare, Saul quouſque veniret Samuel, nã ſi poſt dies illos ſeptem non veniret, non erat vlterius expectandus, ſed dicitur expectabis donec veniam ad te. ſ. in ſeptimo die, quia tunc veniam.

Et oſtendam tibi, quid facias. Scilicet quid fieri deberet in periculo illo, intendebat enim Samuel, quòd ſi nõ vocaret eum Saul in magnis periculis, ageret aliquid inconſultè cõtra Dei voluntatem, & quia hoc vergeret in magnum totius populi damnum, volebat quòd in omnibus duris expectaret conſilium eius, ideo dicebat, vt oſtendam tibi quid facias. ſ. ego conſulã dñm, & ipſe indicabit quid fieri debeat.

Regula generalis in periculis data Sauli.

Sciendum autem, quòd Samuel dedit hic regulam generalem Sauli, quandocunque ſe videret in periculis magnis ſi non eſſet pręſens Samuel. ſ. ꝙ mitteret ꝓ eo, & ipſe interim deſcenderet in Galgalam expectaturus ſeptem diebus, & quamquam Saul in ſolo bello, quod habuit contra Philiſthijm legitur veniſſe in Galgalam, & expectaſſe ibi Samuelem: tamen iſta regula pro omni tempore erat.

An Saul deſcenderit in Galgalam ad expectandum Samuelem in aliis bellis, præterquam quando pugnauit contra Philiſthinos.

Quæſt. XIII.

Qværeret aliquis an Saul aliis vicibus deſcẽderet in Galgalam ad expectandũ Samuelem, pręterquam quando pugnauit ꝯ Philiſthijm, & ſi non, quare factum eſt hoc.

Reſpondendum eſt, quòd quando Samuel dedit iſtam regulam Sauli, erat Saul bonus, & putauit Samuel, quòd ſemper ſic futurus erat, & Deus ei ſemp faueret, ideo dedit ei regulam pro omni tẽpore: Saul autem ſolum fecit ſemel ſecundum iſtam legem, ſcilicet quando percuſſit ſtationem Philiſthinorum in Gabaa, & tunc deſcendit in Galgalã expectaturus Samuelem per ſeptem dies. Sed in iſta prima vice peccauit, nam ante finem ſeptem dierum immolauit, cum nondum veniſſet Samuel: finito autẽ holocauſto venit Samuel, & dixit Sauli, ꝙ egiſſet ſtultè, & Deus trãſtuliſſet ab eo regnum, poſt hoc autem nõ legitur habuiſſe bellum, niſi quòd tũc habuit vſquequo miſſus eſt ad pugnandum contra Amalecitas. ĩ. c. 15. & tunc quoque peccauit, quia noluit occidere regem Amalec, & pecora ſicut Deus dixerat. Ex eo autem tempore Deus abiecit totaliter Saulem, & Samuel receſſit ab eo, nec vidit eum vltra vſque ad diẽ mortis ſuæ: ideo quamquam tunc aliquod periculum accidiſſet Sauli, Saul non mittebat ad cõſulendum Samuelem, quia ſciebat, ꝙ abiecerat eum. ĩ. c. 15. & receſſit ab eo, Samuel quoque non conſuleret dominum pro Saule, nec veniret, quamquam vocaret eum Saul. Ideo licet multa bella poſtea habuit Saul cum Philiſthinis, vt patet ĩ. 17. c. & per diſcurſum iſtius libri, tñ in nullo eorum vocauit Saul Samuelẽ, licet ſe videret in periculo magno per multos dies, ſicut fuit qñ Goliath, Gethęus exprobrauit caſtra Iſraelitarum per 40. dies, & oẽs Iſraelitę fugiebant ab eo. ĩ. c. 17. conſulebat tamen interdum dñm per ſacerdotes, ſicut patet ĩ. 14. c. in bello, quod habuit contra Philiſthijm. In extremo autem vitę ſuę in vltimo bello, quod habuit contra Philiſthinos, cum iam Deus nollet reſpondere ei per prophetas, nec per ſacerdotes, nec per ſomnia, q̃ſiuit augures, & Phytoniſſas: & tunc petiuit a muliere Phytoniſſa, vt ſuſcitaret ei Samuelem, & ille ſuſcitatus dixit, quid interrogas me, cum dominus receſſerit a te, & tranſierit ad ęmulum tuum, vt patet. ĩ. c. 28. ſolum igitur iſta regula fuit ſemel obſeruata, & illa vice errauit Saul.

Itaque cum auertiſſet. Hic conſequenter deſcribitur euentus ſignorum prędictorum, ſicut prędixerat Samuel, ſcilicet. *Cum auertiſſet humerum ſuum, vt abiret a Samuele.* Scilicet poſtquam vnxit Samuel Saulem, & dixit ei ea, quę euentura erant, receſſit ab eo Saul, & tũc auertit ab eo humerum ſuum, ſcilicet terga auertit Samueli. *Immutauit ei Deus cor aliud.* Bis mutauit Deus cor Saulis. Primò quando receſſit a Samuele, vt dr̃ hic. Secundo qñ acceſſit ad prophetas, vt patet. j. diſtinguuntur aũt iſtæ duæ mutationes, quia prima ꝑtinuit ad fortitudinem. ſ. ꝙ Deus mutauit cor eius, qđ ante erat paruum, & ſeruile in cor regale. Secunda ꝑtinet ad intellectum, quia prius neſciebat prophetare, & tunc ſciuit, & accipitur hic cor aliud largè. i. cor al- G terum, nam iſtę drĩæ accidentales alteratum faciunt, aliud vero minimè, vt ait Porphyrius in Iſagogis.

Et venerunt omnia ſigna hæc in die illa. ſ. iſta tria ſigna ſuperiora, & omnia in die, qua receſſit Saul a Samuele: non enim multum diſtabat ciuitas Gabaa, de qua erat Saul oriundus a ciuitate Ramatha, de qua receſſit, ideo potuerunt oĩa hęc euenire, & ſic dr̃. s. cũ abieris hodie a me, inuenies duos viros, &c. ſ. oĩa, quæ nũc prænuncio tibi, inuenies hodie.

Veneruntque ad prædictum collem. ſ. ad collem, quem pręnunciauerat Samuel: dixit enim poſt hęc venies in collem domini, vbi eſt ſtatio Philiſthinorum, erat autem iſte collis intra vrbem Gabaa, in qua habitabat H Saul, vt ſupra declaratum eſt, & non eſt ſenſus, quòd Saul, & puer eius venerunt in collem, antequam fierent ea, quæ immediatè habentur: nam prius inuenerunt prophetas, quam venirent ad collem, vt patet ſupra cum dicatur, quòd cum ingrederentur vrbẽ, haberent obuium gregem prophetarum deſcendentium de excelſo. j. etiam dicitur, ꝙ poſtquam ceſſauit prophetare Saul, venit in excelſum.

Et ecce cuneus prophetarum obuius ei. Cuneus vocatur multitudo quędam ordinata ad bellum, & ſic dicitur Num. c. 1. & 2. ꝙ filii Iſrael metabantur caſtra per turmas ſuas, & cuneos: hic aũt accipitur pro multitudine ſolum congregata, quia prophetæ illi erant multi, & accipiuntur prophetæ non proprie, ſed large pro viris ſapientibus facientibus laudes, & cãtica Dei, vt ſu- I pra declaratum eſt, & inſilijt in eum ſpiritus domini, ſcilicet in Saulem. Iſte erat ſpiritus non prophetandi, In q. 5. ſed ſciendi facere cantica. Nam vt ſupra declaratum eſt, Saul non prophetauit hic aliquid, ſed ſolum incępit canere magnas laudes inter prophetas, & quia ante hoc Saul nihil ſciebat, & tunc nouiter prophetare incępit, admirati ſunt omnes, tanquã ſi aliqua abſcondita reuelaret. dicitur autem, ꝙ inſilijt in eum ſpiritus domini, quia non fuit iſte ſpiritus manens, ſed ad horam fuit in eo ſolum, vt monſtraretur, ꝙ Deus immutauerat eum: ſi autem fuiſſet ſpiritus in eo manens diceretur, & requieuit in eum ſpiritus domini, ſicut dicitur Nume. 11. ca. de 70. ſenioribus, quòd cũ requieuiſſet ſuper eos ſpiritus domini prophetauerunt, & vl- K tra non ceſſauerunt, ſufficiebat autem ſpiritum Dei eſſe in Saule ad horam, quia Deus non faciebat hoc, vt Saul eſſet propheta eius, ſed vt monſtraretur, ꝙ ab eo fuerat immutatus ad quod ſufficiebat ſemel ꝓphetare, ſic enim fuit de nuncijs, quos miſit Saul, vt tenerent Dauid, qui prophetauerunt tamen ſolum ſemel, quia Deus non dabat eis ſpiritum propheticum, tanquam vellet eos facere prophetas ſuos, ſed vt nõ poſſent tenere Dauid, & oſtenderetur, ꝙ Deus volebat, ne tenerent eum, ad quod ſufficiebat ſemel eos prophetare.

Et prophetauit in medio eorum. ſ. ingreſſus eſt inter ꝓphetas, & cecinit laudes Dei cum illis. Aliqui quęrũt, F quid prophetauerit hic Saul. Rñdetur aũt in libro de hebraicis quæſtionibus recitando opinionẽ Hebręorum, ꝙ prophetauit de bellis futuris Gog, & Magog, & de pręmiis iuſtorum, & pęnis malorum, ſed tam q̃ſtio, quam reſponſio nulla eſt, nam qõ fundatur ſup falſa exiſtimatione. ſ. ꝙ Saul verè prophetaret pręnunciando aliquid futurum, ſed falſum eſt, quia ſolum cecinit cum aliis laudes Dei, quas ante neſciebat, & hoc vocatur prophetare, vt ſupra declaratum eſt.

Quare Samuel non deſcripſit hic, niſi vnum de ſignis datis Sauli. Quæſt. XIIII.

G QVAERETVR quare ſolũ deſcripſit hic Samuel iſtud ſignum, cum ſupra tria ſigna data fuerint. Reſpondendum eſt, ꝙ omnia ſigna, quę data fuerunt completa ſunt in Saule, vt dicitur ſupra, ſcilicet venerunt omnia ſigna hęc in die illa, ſcriptura tamen ſolum voluit deſcribere iſtud vltimum. Reſpondendum, ꝙ hic data ſunt tria ſigna, quorum duo prima pertinebãt ad ſolam certificationem Saulis. ſ. ꝙ Deus vnxiſſet eum, vnde oĩa venerunt ei occultè. ſ. nullo vidente, niſi puero eius. Tertium aũt ſignum pertinebat, tam ad certificationem ſuam, quàm aliorum. Cum. n. prędixiſſet ei Samuel, ꝙ immutandus erat, & prophetaret, & poſtea hoc eueniret ſatis ſibi conſtare debebat, ꝙ a Deo hoc fiebat, & quia datum fuerat, tanq̃ ſignum confirma- H tiuum vnctionis credere dẽbat, ꝙ erat vere rex. Erat quoque iſtud ſignum certificatiuum Iſraelitarũ, ſ. quia ipſi cognoſcebant, ꝙ Saul neſciebat prophetare, nũc aũt ſubito viderunt eũ prophetare, ergo firmiſsimè conſtabat, ꝙ a Deo motus fuiſſet, & q̃q̃ ipſi neſcirent ad quid iſte motus fiebat, ſciebant tñ, ꝙ a Deo fiebat: cognouerunt tñ poſtea ad quid fieret: nam cum poſt hoc viderunt per ſortem Saulem fuiſſe aſſumptũ in regem crediderunt certiſsime, ꝙ Deus hoc feciſſet, cum primo eum immutaſſet dando ſpiritum propheticum, ideo ſcriptura de hoc, tanquam de principali curauit, quia ipſius Saulis, & Iſraelitarum ſimul certificatiuum erat. *Videntes autem omnes, qui nouerant eum.* Agitur de admiratione omnium, qui viderunt Saulẽ pro- I phetantem, & dicitur de oĩbus, qui nouerãt eum, quia ſi Saul prophetaſſet inter aliquos, qui non cognoſcerent eum, non admirarentur de prophetia illius, quia putarent, ꝙ ipſe ante hoc conſueuerat prophetare, quia tamen prophetauit inter eos, qui cognoſcebant illũ, & ſciebãt ꝙ ante hoc eſſet penitus indoctus, admirati ſunt de ſubita mutatione illius, & iſta fuit cauſa, quare ſignum iſtud euenit Sauli inter conciues ſuos. ſ. in vrbe Gabaa, de qua erat oriundus: nam ſi alibi iſtud eueniſſet, iam non apparuiſſet, tanquam ſignũ, nec quiſquam admiraretur.

Sed dicet aliquis, ꝙ etiam ſi Saul alibi prophetaſſet, ſecuta fuiſſet admiratio. Nam hic propter admirationem verſum eſt in prouerbium; Num & Saul inter prophetas? vt patet in litera. Iterum tamen Saul K prophetauit in Ramatha, & verſum eſt in prouerbiũ: Num & Saul inter prophetas? & fuit ibi admiratio, ſicut hic, tamen nõ erat Saul in terra ſua, ſed in Ramatha, de quo. j. 19. ca. ergo & ſi accidiſſet iſtud extra vrbem Saulis ſecuta fuiſſet admiratio. Reſpondendum eſt, ꝙ prophetatio Saulis, quę facta eſt nunc, non fuiſſet admiranda ſi in alio loco accidiſſet, quia in nullo loco putaretur, quòd nouiter prophetare incipiebat, ſed ꝙ ante hoc conſueuerat prophetare. Cum autem arguitur, ꝙ prophetauit poſtea in Ramatha, & ſecuta eſt admiratio. Reſpondendum eſt, quòd hoc fuit, quia tunc Saul erat rex, & in toto regno cognitus, ideo vbicunque prophetaret, cognoſceretur, ꝙ non conſueuerat prophetare, & ſequeretur admira-

tio,nunc tamen cum venit a Samuele nõ erat cogni-
tus inter Iſraelitas, quia nondum aſſumpſerat princi-
patum aliquem, propter quem cognoſceretur: ideo
tunc non eſſet ſignum,quamquam nunc fuit, niſi ac-
cidiſſet in vrbe ſua. *Ab heri,& nudiuſtertius.* Hic poni-
tur iſtud pro tempore indeterminato.i omnes qui co
gnouerant eum ab aliquanto tempore ante hoc ad-
mirati ſunt. *Quod eſſet cum prophetis,& prophetaret.* Nõ
erat admirabile, quod eſſet Saul cum prophetis, ſed
quòd prophetaret cum eis,cum nihil omnino ſciret.
Dixerunt adinuicem,quæ nam res accidit filio Cis. Sciebãt.n.
quòd ante hoc Saul eſſet indoctus,& nunc videbant,
quòd prophetaret, ſicut quilibet alius ex prophetis,
ideo neceſſario concludebant, quod aliquid admira-
bile in eo accidiſſet,quod non poſſet fieri, niſi p Deũ:
dubitabant tamen qualiter illud fuiſſet,ideo dicebant
admirantes,quæ nã res accidit filio Cis.i.Sauli, & no-
minabant eum filium Cis ad denotandum miraculũ.
q.d.quia pater ſuus Cis erat vir indoctus, ſi autẽ Saul
eſſet filius prophetæ nullus admiraretur, quòd ꝓphe-
taret,quia tamen non pertinebat ad eum aliquis, qui
eſſet propheta,erat mirabile: ſic enim dixit Amos de
ſeipſo:non ſum propheta,nec filius prophetæ, ſed pa-
ſtor armentarius,vellicans ſicomoros: Amos.cap.7.
Num & Saul inter prophetas? i. nunquid iam Saul eſt in-
ter prophetas? quaſi dicat mirabile eſt, quia ante hoc
neſciebat quicquam,ſed erat purè ruſticus. *Reſponditq;
alter ad alterum.& quis pater eius?* quaſi dicat miraculum
eſt hoc,quòd Saul prophetaret, & potiſſime ſi atten-
datur, quis eſt pater eius.q.d.pater eius, nec aliquis de
genere ſuo,nunquam prophetauit, qũo ergo prophe
tat Saul? Aliqui habent hic. *Et quis pater eorum.* Et ſic
refertur ad ſenſum oppoſitum,vt dicit Ra. Sal. ſic ex-
ponendo.ſ.quis pater eorum.ſ.prophetarum. q.d.pro-
phetia non hr̃ per ſucceſſionem paternam, ſed Deus
dat eam gratis cuicunque voluerit,ideo non eſt mirã-
dum,ꝙ iſte habeat ſpiritum propheticum, quãquam
pater ſuus non habuit, nec aliquis de genere ſuo, ſed
iſte ſenſus non agit ad propoſitum, nec eſt vera illa li-
tera,ideo redeundum eſt ad primum ſenſum.

*Quare admirabantur Saulem prophetare, eo quòd pater eius nõ
eſſet propheta,cum prophetia non ſit per ſuc-
ceſſionem. Quæſt. XV.*

QVAERET aliquis quare mirabantur hic iſti
viri,ꝙ Saul prophetaret, eum pater eius nõ
eſſet propheta, nec aliquis cognatus ſuus:
nam ſi prophetia eſſet per hęreditariã ſuc-
ceſſionem admirabile eſſet,quòd aliquis, qui nõ erat
de genere prophetarũ prophetaret, prophetia tamen
non eſt per ſucceſsionem hęreditariam, tanquam ex
traduce ſed ſola Dei voluntate, ſic patet.2.Petri.c.2.&
Sapien.c.7.dicitur de ſapientia Dei, cum ſit vna om-
nia poteſt,& permanens in ſe omnia innouat, & per
nationes in animas ſanctas ſe transfert,amicos Dei,&
prophetas conſtituit: ergo nõ eſt prophetia in aliquo
genere determinato, & hoc eſt accipiendo proprie
prophetiam, ſed etiam accipiendo eam largè non hr̃
per ſucceſsionem,nam vocatur iſto modo prophetia
quædam ſcientia, per quam aliquis ſcit facere Canti-
ca,& laudes Dei,quæ alii facere neſciunt:iſta autem p
acquiſitione m hr̃:quilibet ergo illam labore, & inge-
nio aſſequi poteſt. quamquam igitur non eſſet de ge-
nere Saulis,qui haberet illam,poterat ipſe habere.

Reſpondendum eſt, ꝙ hic admirati ſunt iſti viri ra
tionabiliter de Saule prophetante, cum pater eius nõ
eſſet propheta,& hoc,quia accipitur prophetia largè:
nam de prophetia propriè ſumpta, per quam reuelan
tur abſcondita, non erat mirabile, ꝙ haberet eam ali-

A quis,cuius pater non eſſet propheta. ſ. quia ſaltem nõ
erat contra communem modum: immo è contra-
rio rari fuerunt prophetę qui haberent patres ꝓphe-
tas,& iſta prophetia interdum erat in laicis,interdum
in ſacerdotibus,& Leuitis: prophetia autem large di-
cta,quæ eſt ſcientia faciendi Cantica, & Pſalmos non
conſueuerat a Deo dari per inſpirationem, ſed habe-
batur per laborẽ,ſicut omnes aliæ ſcientię, & ob hoc
cuilibet erat poſsibilis iſta, quia tamen inter hebræos
miniſtri Dei erant ſacerdotes, & Leuitæ iſti vacabant
ſapientiæ,vt ſcirent omnia, quæ pertinerent ad legẽ,
& ſcirent laudare Deum ex his,quæ erant in lege: alii
autem qui erant in aliis tribubus rariſsimè vacabant
ſapientię,præterquam in tribu Iſſachar, de qua inuen
B ti ſunt aliqui viri ſapiẽtes tempore Dauid, ſed adhuc
iſta ſapientia magis erat ciuilis: de hoc.1.Paralipome.
cap.12.de ſapientia autem ſacerdotum patet Malach.
cap,2.ſ.Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam,& legẽ
de ore eius exquirent,quoniam angelus domini exer
cituum eſt.Leuitæ quoque vacabant ſapientiæ,& ipſi
ſoli erant,qui ſeparabantur in ſanctuario ad prophe-
tandum coram domino in vaſis muſicis, vt patet pri-
mo Paralipomen.cap.16.& 25.& quia aliæ tribus nõ
vacabant huic ſapientiæ,& illi prophetæ, qui deſcen-
debant de excelſo,erant de genere Leuitarum, mira-
ti ſunt omnes,qui viderunt, quòd Saul haberet ſcien-
tiam prophetandi,& non fuiſſent mirati de vera pro-
phetia,& hoc quia non pertinebat Saul ad genus Le-
C uitarum,de quibus erant iſti prophetæ.

*Propterea verſum eſt in prouerbium, Num & Saul inter
prophetas?* i. quia viſum eſt iſtud mirabile de prophe-
tia Saulis verſum eſt in prouerbium in verbum vulga
re,vel exemplare,ſcilicet, quod quando alicui ex in-
ſperato dabatur donum prophetiæ, vel eueniebat ali-
quod bonum ſubito pręter communem conditionẽ
dicebatur:num Saul inter prophetas? q.d.non eſt mi-
rum,ꝙ iſti detur iſtud donum, quia etiam Sauli datũ
eſt,ꝙ eſſet inter prophetas, cũ nullus de genere eius
pertinuerit,vnquam ad prophetas.

Ceſſauit autem prophetare,& venit ad excelſum. ſ. Saul in-
uenit prophetas apud portam vrbis, & ibi propheta-
uit cum eis:poſtea autem ceſſante prophetia aſcendit
D in excelſum,de quo deſcendebant prophetę. aſcendit
aũt illuc,quia fortè habitatio patris ſui in vrbe illa erat
in excelſo,vel fortè, quia locus aliquis erat ſpecialis in
excelſo,in quo Deus colebatur,& orabant illi, qui e-
rant in vrbe, ideo voluit antequã iret in domum ſuã
aſcendere ad gratulandum domino in excelſum:hoc
autem apparet,quia prophetæ deſcendebant de excel
ſo,ſcilicet, quia ibi prophetabant, non conuenirent
autem ipſi ad locum illum ad prophetandum, niſi
eſſet ibi ſpecialis locus orationis, & forte erat ibi alta-
re,in quo offerebantur ſacrificia, ſicut in multis aliis
locis erat tunc in Iſrael,vt in Ramatha, & in Galgala,
& Maſphat,& Bethel,& ſimilibus,vt ſupra cap.7. de-
E claratum eſt, dicitur autem, quòd ceſſauit Saul pro-
phetare.i.quia prophetia non fuit in eo, niſi tunc ſaltẽ
ex illa impreſsione,& ob hoc non dicitur,quòd reque-
uit in eo ſpiritus domini,ſicut dicitur de 70.ſenioribꝰ,
de quibus hr̃ Num.ca.11.ꝙ cum requieuiſſet ſup eos
ſpiritus dñi,prophetauerunt,& nunquam ceſſauerũt:
hic autem dr̃, ꝙ inſiluit in eum ſpiritus domini, quod
ſignificat quendam impetum tranſeuntem.

Dixitque patruus Saul ad eum, & ad puerum ſuum. Iſta
ciuitas,in qua prophetauit Saul erat locus habitatio-
nis ſuæ, ideo cum ceſſauit prophetare acceſſerunt ad
eum cognati ſui:& patruus eius, qui erat quaſi princi-
palis,quæſiuit ab eo de itinere ſuo, nam cum vidiſſent
cognati eius mutationem ſatis crediderunt,quòd ali-
quid mirabile accidiſſet Sauli,ideo quęſiuerunt,quo-

modo erat: eſt autem patruus Saulis Ner, vt patet infra 14. c. Nã pater Saulis erat Cis, & auus eius Abiel. vt patet præcedenti capit. ergo Ner erat frater Cis, & patruus Saulis.

Quo abiſtis. Iſte neſcierat de receſſu Saulis, & videns nunc, ꝙ in reditu prophetauit, & ante hoc neſciebat prophetare credidit, ꝙ iſta mutatio acciderat ei ex loco, ad quem iuerat, ideo dixit, quo abierat. Et dato, ꝙ ſciret patruus Saulis, ꝙ iuerat ad quærendum aſinas, tamen neſciebat loca ad quæ acceſſit, ideo dicebat, quo iuerat.

Qui responderunt quærere aſinas. Iſtud non erat reſpondere de loco, ſicut quærebat patruus Saulis, ſed reſpõdere de actu, vel de fine: ex hoc enim non apparebat aliqua radix mutationis Saulis.

Quas cum non reperiſſemus. ſ. diſcurrendo per plura loca terræ Beniamin, & Ephraim non inuenerunt eas, vt patet præcedenti c. *Venimus ad Samuelem.* Iam enim deſperauerat Saul de inuentione earum, dixitque ꝙ reuerterentur, quia pr̃ eius iam magis anguſtiaretur ꝑ illis, quam pro aſinabus: puero tamen Saulis ſuadente venerunt in Ramatha, vbi erat Samuel.

Et dixit ei patruus ſuus, indica mihi, quid tibi dixerit Samuel. Ex hoc accepit magnum ſundamentum inquirendi patruus Saulis: nam eum iuiſſet ad prophetam, credidit, ꝙ ab eo potuiſſet illi aliquid euenire propter quod mutaretur, ideo voluit ſcire ordinem rei, ſcilicet quid dixerit ei Samuel.

Et ait Saul ad patruum ſuum, indicauit nobis, quòd inuentæ eſſent aſinæ. Hoc enim dixit Samuel immediatè, vt acceſſerunt ad eum. ſ. de aſinis, quas perdidiſti nudiuſtertius, ne ſolicitus ſis, quia inuentę ſunt, vt in prӕce. c.

De ſermone autem regni non indicauit ei. Dixerat enim Samuel Sauli, ꝙ ipſe futurus eſſet rex: nec ſolum hoc, ſed etiam vnxit eum, totum autem hoc vocat̃ ſermo, quoniam interdum res vocantur ſermones, ſic patet ſupra præcedenti c. cum dixit Samuel Sauli, vt ſiſteret paulūlum, quouſque indicaret ei ſermonem domini, ideſt quouſque vngeret eum, & ille erat ſermo, ſic etiã dixit Moyſes. c. 8. Iſte eſt ſermo quem iuſſit dñs fieri, & accipitur ſermo pro conſecratione ſacerdotum.

Quem locutus fuerat ei Samuel. Non ſolum ſubticuit id, quod locutus fuerat, ſed etiam id quod fecerat, ſcilicet vngendo eum, magis namque ipſum factũ ſubticendum erat. Aliqui dicunt, ꝙ ſubticuit Saul ex humilitate: erat enim valde humilis, & credebat ſe eſſe inſufficientem ad tantum regimen. Sic patet infra c. 15. ſ. Cum eſſes paruulus in oculis tuis caput in tribubus Iſrael factus es, erubuit ergo de ſe hoc dicere, ne videretur ſe iactare, ſi hoc crederet eſſe verum: ſic enim cum venit quidam propheta ad vngendũ Iheu in regem ſuper Iſrael, cum ingreſſus fuiſſet, quæſiuerunt ſocii Iheu, quid egiſſet inſanus ille, dixit Iheu, noſtis hominẽ, quid locutus ſit. q. d. ex quo eum vocaſtis ſtultũ bene ſcio, ꝙ ſcitis quis ſit, & quid loqueretur, quia ſi ſtultus eſt, fatua loqueretur, & ſic quaſi deprimendo vnctionem ſuam, ꝙ nihil eſſet protulit illa, ſocii vero eius mox, vt audiuerunt, fecerunt eum regem, infra 4. lib. c. 9.

Quare Saul nihil dixit de regno ſibi collato patruo. Sed videtur magis dicendum, ꝙ hoc fecit Saul, vt non concitaret inuidiam. & vt eſſet hic tacitum, vſq; ad diem, quo Deus publicè illũ eligeret videnre cuncto Iſrael. ob hoc enim fecerat Samuel, ꝙ puer Saulis præcederet eos, & nõ videret Saulem vngi, ne poſſet illud denũciare, quia ſequerentur inde murmurationes, vt declaratum eſt: Ioſephus autem 6. Antiquitatũ vult, ꝙ tacuerit ne concitaret contra ſe, quia in ſubitaneis proſperitatibus etiam illi, qui cognati ſunt ęmulantur, dicens: de regno autem, & eius euentibus, quæ etiam ſi audirentur, inuidiam, & incredulitatem pare-

F rent, tacendum eſſe decreuit, quòd nec amico, & amplius ſanguinis vicinitate coniuncto tantũ, vt ſapiens credidit, iudicare dubitans, vt reor, de humana natura: quippe cum verum ſit, quòd perfectè nemo deuotus eſt, nec amicus, nec cognatus, nec vſque in Dei donis purum aliquis ſeruat affectum. Sed circa ꝑfectus ſublimium maliuoli, & inuidi eſſe noſcuntur. *Nemo caret inuidia.*

Et conuocauit Samuel. Hic conſequenter ponitur electio Saulis publica: fuerat enim a Deo vnctus, & electus in ſecreto, nunc autem voluit fieri illam in publico, vt totus Iſrael videret quem poneret in regem eorum.

G *Quare Samuel conuocauit populum ad electionem regis, cum iam electus eſſet. Quæſt. XVI.*

QVAERAT aliquis quare Samuel conuocauit hic populum ad electionem regis: ſi enim fieri debuiſſet electio per vota Iudęorum conueniens fuiſſet, ꝙ vocarentur. aut ſi quouis modo pręſtarent auctoritatem electioni, ſed nihil horũ erat, quoniam iam iſte electus erat a Deo, & vnctus: ideo vr̃ ꝙ fuerit ſuperflua iſta vocatio: ſolũ enim debuiſſet Samuel nunciare Iſraelitis, q̃ facta fuerant: ſi. n. nondum fuiſſet vnctus Saul erat cõueniẽs, ꝙ ipſi vocarentur ad electionem, ſed iam nihil deerat ei ad hoc, ꝙ eſſet rex, niſi ꝙ cognoſceretur ab Iſraeli-

H tis, ꝙ erat rex, ſuffeciſſet ergo, ꝙ notificaretur eis, & non conuenirent ad ponendum ſortes, quaſi incertũ eſſet, quis futurus eſſet rex.

Reſpondendum eſt, ꝙ Deus voluit in omnibus tollere Iſraelitis occaſionem murmurandi, ſi enim Saul qui fuit in ſecreto vnctus denunciaretur poſtea fuiſſe vnctus, & ꝙ Samuel diceret eum fuiſſe electum a Deo, aliæ tribus dubitarẽt de hoc nimis, & origo magni dubii erat, quia quælibet tribus anhelabat ad regnum. ꝙ ergo in ſecreto Saul fuiſſet factus rex videbatur eſſe aliquid ſuſpectum cum ipſi non fuiſſent vocati, quorum intererat, nec innotuiſſet eis modus: potiſſime ſuſpicari poterãt. quia veriſimilius erat, quòd principatus iſte pertineret ad tribus excellentiores, q̃

I ad illam tribum minimam, & adhuc maximè, quia Iacob prophetauerat de tribu Iuda, ꝙ illa regnatura eẽt, & nunquam regnum ab ea amouendum eſſet, iõ poterant dicere viri de tribu Iuda, ꝙ non credebant Samueli hoc eſſe a Deo cum haberent propheciam in contrarium, ſed magis per fauorem humanum eſſe, ſicut conſtitutio Aaron in ſummum ſacerdotem facta per Moyſen, quamquam eſſet Dei iuſſu, creditum tñ eſt, ꝙ fuiſſet humana affectione, vt ſupra declaratũ eſt. vt ergo tolleretur locus murmurandi, & oẽs Iſraelitæ clarè viderent, quem Deus acciperet in regẽ eorum, vocati ſunt oẽs in Maſphat, vt ibi mitterent̃ ſortes ad accipiendum regem, tanquam vnctio facta per Samuelem nihil omnino fuiſſet, ideo fuit neceſſe conuenire eos ad hanc electionem.

K *Quare Saul vnctus fuit a Samuele, cum talis vnctio nihil profectura eſſet. Quæſt. XVII.*

QVAERET aliquis ex hoc, cum vnctio, quã fecit Samuel Sauli nihil profectura eſſet, ad quid Deus volebat, quòd vngeret eum? nam ipſa non fuit publicata populo, ſed ſolum electio facta per ſortes tribuit coram populo ius regnandi Sauli.

Reſpondẽdum eſt, ꝙ illa, quæ facta ſunt in vnctione Saulis ante iſtam electionẽ profuerunt tã ꝑ Saule, quã pro Samuele, & pro populo, & primo de Samuele: nam petierat populus ab eo regẽ ſupra c. 8. ipſe aũt

tunc

tunc dixit eis: vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam. ſ.
donec ipſe cognoſceret a Deo quis futurus eſſet rex:
vnde ſi non cognouiſſet, nũquam vocaſſet populum
in Maſphat ad electionem per ſortes neſciẽs an Deus
hoc vellet: nunc autem Deus reuelauit Samueli,
dicens: cras mittam ad te virum de terra Beniamin, vt
in pręcedenti c. & hunc vnxit Samuel, ſicut Deus di-
xit: nunc ergo certificatus de voluntate Dei, & regę
futuro, conuocauit populum in Maſphat ad accipien
dum regem, quod non feciſſet, niſi ante hoc cogno-
uiſſet iſta. Item profuit iſtud reſpectu Saulis: nã Saul
videns ſe eſſe de minima tribu, & familia, & paruę po-
teſtatis, alios autem eſſe in populo excellentiores for-
midaret accipere principatum regni, & fortè nollet,
ꝙ apparet, quia a principio qñ dixit ei Samuel, & cuius
erunt optima quęque in Iſrael, nonne tibi, & omni do-
mui patris tui? Saul vix iſta credidit, magis putans ſe
illudi: fuit autem poſtea certificatus per multa. ſ. per
ſigna ſibi data, quę omnia ſibi euenerunt, vt dixerat
Samuel, vt patet ſupra in litera. ſ. qñ euenerint ſigna
hæc omnia tibi, fac quęcunque inuenerit manus tua,
quia dominus tecum eſt. fuit etiam certificatus per
immutationem ſuam, quia immediatè, vt receſſit a
Samuele immutauit ei cor Deus aliud, vt patet ſupra
in litera. Immutauit quoque eum poſtea, qñ inſilijt in
eum ſpiritus dñi, & prophetauit, per hoc autem con-
fortatus Saul in ſeipſo induit regalè animum, quòd
non feciſſet, ſi noniter eligeretur, & neſciuiſſet ante.
Etiã honeſtius ſic apparuit: ea enim, quę pręuiſa ſunt
prudentius fiunt, ſi autem Samuel non vnxiſſet Sau-
lem, nec quicquam ei locutus fuiſſet, fortè ipſe cum
cęteris deſcendiſſet in Maſphat ad electionem regis,
nihil de ſe ſuſpicans, & non eſſet in habitu decenti, &
cum inueniretur, ꝙ erat rex fortè expalleſceret, tanq̃
ex aliquo inſperato, & nõ demonſtraſſet animum re-
galem, nunc autem cũ pręſciuiſſet, non venit in Maſ-
phat, ſed manſit in domo ſua, & cum facta eſt electio
venerũt Iſraelitę pro eo, & quia tũc ipſe pręnouerat,
ꝙ accipiendus eſſet in regem, potuit eſſe in habitu
decẽn, & vultum tranquillum, atque animum regalẽ
oſtendere. Item profuit hoc reſpectu populi, quia ſic
magis fuit certificatus populus de diuina electione,
q̃ alias. Primo quia ſi Saul non iuiſſet ad Samuelem,
& non vnxiſſet eum, non dediſſet ei ſigna euentura,
nec illa accidiſſet immutatio, vt prophetaret, quia iſta
immutatio facta eſt, vt cognoſceret Saul vnctionem
ſuam a Deo fuiſſe, vt ſupra declaratum eſt: populus
quoque hoc cognouit: viderunt. n. Saulem prophetã-
tem, & admirati ſunt ſcientes hoc a Deo euenire: iõ
q̃q̃ neſcirent tunc ad quid illud fieret, tamẽ poſtquã
vidiſſent, ꝙ Deus illum elegerat in regem confirma-
retur eorum opinio, & ſcirẽt, ꝙ Deus illum elegiſſet:
nam non ſolum tunc, ſed etiam prius in eo mirabilia
ſua mõſtrauerat. Item profuit hoc, quia quanto Deus
plura ſigna monſtrabat ſuper Saulem magis certifi-
cabantur, ꝙ elegiſſet eum, ſi tñ nõ pręceſſiſſet vnctio
facta per Samuelem, ipſe tanq̃ incautus deſcendiſſet
in Maſphat, & facta electione inueniretur ibi, nec oſtẽ
deretur ſuper eum, niſi miraculũ vnum: nũc aũt, quia
poſt vnctionem certificatus fuit Saul de his, quę fieri
debebãt ſuper ipſum, nõ venit in Maſphat, ſed abſcõ-
dit ſe, & cum facta eſſet electio, cecidiſſetque ſup eũ
ſors non eſt inuentus. Conſuluerunt aũt Iſraelitę do-
minum poſtea an venturus eſſet Saul, & declarauit, ꝙ
eſſet abſconditus domi inter vaſa, & cum iuiſſent il-
luc Iſraelitę ſic inuenerunt, & per hoc magis certifi-
cati, non tamen fuiſſet hoc ſi non pręceſſiſſet vnctio:
ergo illa multũ contulit ad certificationẽ Iſraelitarũ.
Item quia, quamquam non cognouerunt Iſraelitę
vnctionem Saulis antequam fieret electio: cognoue-

A runt tamen poſtea, quod etiam eis maiorem tribuit
firmitatem, quia quanto ſigna accumulatiora ſunt,
tanto maiorem pręſtant fidem, cõueniens ergo fuit,
ꝙ ante hoc fuiſſet Saul vnctus. *Et conuocauit Samuel po-
pulum.* Iſta conuocatio paucis diebus fuit poſt vnctio-
nem Saulis, nam cum a Deo electus eſſet, nihil ſupe-
rerat, niſi vt populus hoc cognoſceret. *Ad dominum in
Maſphat.* Ideſt conuocauit eos, vt eſſent coram do-
mino, ex hoc aliqui putãt, ꝙ arca, & ſanctuariũ erãt
in Maſphat, potiſſime cum dicatur infra, ꝙ conſulue-
runt ibi dominum, ſed iſtud nihil eſt, quoniam etiam
dicitur immediate, ꝙ fecerunt Iſraelitę Saulem regẽ
coram domino in Galgala ſequenti c. & ſupra in lite-
B ra dicitur, ꝙ aſcendebant tres viri ad dominum in Be-
thel, & etiam dicitur de colle domini in Gabaa, ſed
manifeſtum eſt ꝙ non erat in illis locis arca, nec ſan-
ctuarium, ergo non dicebantur eſſe coram domino
tanquam ibi eſſet ſanctuarium, ſed quia omnis locus,
in quo domino aliquis ſpecialis cultus impendebatur,
vel ad quem aliqui conueniebant, vt impẽderẽt Deo
cultum, dicitur eſſe coram domino, & ſic ad quẽcun-
que locum vocaret Samuel Iſraelitas, vt loqueretur
eis, diceretur eſſe coram domino.

*Quare Samuel vocauit Iſraelitas in Maſphat potius, quam in
alium locum. Quæſt. XVIII.*

C QVAERET aliquis, quare vocauit Samuel
Iſraelitas in Maſphat. Aliquis reſpõdebit, ꝙ
hoc factum eſt, quia in electione regis de-
bebant fieri aliqua ſacrificia, & illa nõ poſ-
ſent fieri conuenienter, niſi in Maſphat, ideo conuo-
cati ſunt illuc. Sed dicendum eſt hoc non ſtare. Primo
quia non legitur, ꝙ fecerint hic aliqua ſacrificia, nec
ſolennitatem magnam pro rege aſſumpto, ſed iſta fa-
cta ſunt poſtea in innouatione, vt patet ſequẽti c. ideo
pro hoc non debuiſſet magis eligi vnus locus, q̃ alius.
Item non ſtat, ꝙ propter ſacrificia in ipſo loco fuiſſet
facta congregatio: non enim ſolum fiebant ibi ſacrifi-
cia, ſed etiam in alijs locis, vt in Galgala, vbi poſtea im-
molatę ſunt victimę in regis innouatione, ita in ſequẽ
ti c. Etiam in Ramatha fiebat immolatio, vt patet ſu-
D pra c. 7. nõ ergo fuit ꝓpter ſacrificia iſte locus electus.
Aliquis dicet, ꝙ conuocauit Samuel ad locum iſtum
Iſraelitas, eo ꝙ erat ibi ſanctuariũ domini, & debebãt
ibi conſulere Deum, ſicut poſtea factum eſt. ſ. vbi in-
ueniretur Saul. Sed dicendum eſt, ꝙ non fuit factum
propter hoc, quoniam neſciebat Samuel, an Iſraelitę
conſulturi eſſent dominum pro Saule, an non, quia
facta electione accidit, quod Saul non fuit inuentus
in Maſphat, ideo conſuluerunt dominum, vbi eſſet:
neſciebatur ergo a principio, an iſtud conſilium, vel
conſultatio fieri deberet. Item dato, quòd ſciretur, ꝙ
Deus deberet conſuli, non erat magis opus hoc fieri
in Maſphat, quam in alio loco, quia Samuel conſul-
turus eſſet dominum, & ille poſſet conſulere vbicun-
E que vellet, quoniam ipſe non ingrediebatur in ſancta
ſanctorum ad conſulendum, ſicut ſacerdotes magni,
ſed cum oraret dominum, vt aliquid ei denunciaret
denunciabat: etiam ipſi ſacerdotes non conſulebant
dominum in ſancta ſanctorum, vel in aliqua parte ſan
ctuarij, ſed aliquando conſulebãt in alijs locis: immo
pluries conſulebant extra, quam in ſanctuario, quia
ſolum conſulebant in ſanctuario in die propitiatio-
nis, quando introibat ſummus ſacerdos in ſancta ſan-
ctorum: alijs autem temporibus non conſulebant
ibi, ſed vbicunque ſummus ſacerdos indueret ſe
Ephod, conſulebat dominum, ſic patet de Abiathar
ſacerdote, qui conſuluit dominum ſemel in Ceila,
quando Saul perſequebatur Dauid. Iterum etiam cõ-

ſuluit

ſuluit dominum in Siecleg applicito Ephod: de hoc infra 23. & 30. c. a fortiori autem Samuel poterat conſulere dominum vbicunque vellet, quoniam ipſe nõ applicabat Ephod, cum non eſſet ſacerdos magnus, ſed conſulebat orando ſicut Prophetę.

Item dato, quòd non poſſet Deus conſuli, niſi in ſanctuario non ſequeretur, quòd deberet congregari populus in Maſphat, quoniam nõ erat ibi ſanctuariũ; nam illi, qui ponunt ſanctuarium in Maſphat, dicunt hoc, quia hic dicitur, quòd Samuel cõuocauit populum ad dominum in Maſphat, & quia infra dicitur, ꝙ conſuluerunt dominum, & quòd Samuel repoſuit legem coram domino. & iſti etiam dicunt, quòd poſtea fuit ſanctuariũ in Galgala, eo quòd ibi dicebant G eſſe coram domino, vt patet ſequenti c.

Sed hoc non ſtat: nam antequam conuenirent Iſraelitę in Maſphat ad eligendum regem, erat locus oblationis in Galgala: nam Samuel dixit Sauli, quãdo receſſit ab eo, deſcendes ante me in Galgalam, ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem, & tñ tunc nondum conuenerãt Iſraelitę in Maſphat, ergo prius fuit in Galgala locus ſacrificiorũ, quã Maſphat deſineret eſſe locus ſanctus: ergo ſimul erant ambo loca orationis, & oblationis, nec arguitur ex hoc quòd eſſet ſanctuarium in Maſphat aliquando, aut in Galgala.

Reſponſio auctoris.

Fuit igitur iſte locus electus a Samuele, vt conuenirent ibi Iſraelitę: non quidem tanquam in nullo alio conuenire poſſent, ſed quia iſte viſus eſt ſibi conueniens: H erat enim vnus de tribus locis, in quibus conſueuerat Samuel iudicare Iſraelitas, vt patet ſupra c. 7. In hoc etiam iterum congregauerat Iſraelitas, quãdo pugnauerũt cõtra Philiſthijm. e. c. *Et ait ad filios Iſrael.* Scilicet poſtquam conuenerant omnes in Maſphat. *Hęc dicit dominus Deus Iſrael.* Hic Samuel declarauit Iſraelitis, quòd male agerent petendo regem: a principio enim eis hoc dixerat ſupra c. 8. nunc quoque cum eſſet de proximo daturus eis regem admonuit, vt ab hac iniquitate deſiſterent, ſed etiam non deſtiterunt. *Ego eduxi Iſrael de Aegypto.* Improperat Deus Iſraelitis beneficia, quę eis contulit, quoniam ipſe ſolus cõtulit eis omnia bona, quę habuerant vſque in præſentem diem, pro quo debuiſſent eum ſolum ſuper ſe velle I dominum: nunc autem abijciebãt eum petẽtes regẽ. Incępit autem hic a primis beneficijs, ſcilicet quod eduxit Iſraelitas de Aegypto: alia autem fuerunt beneficia priora, ſcilicet quòd Deus eduxerit Abraham de terra Chaldęorum, & dedit ei terram Chanaan in hęreditatem: deinde ſemper dedit proſperitatem poſteris ſuis Iſaac, & Iacob, & aſſumpſit eos ſibi in populum: non tamen enarrat iſta, quia hic ponuntur beneficia collata populo Iſrael: illa autem, quę fuerũt data Abrahę, & Iſaac, & Iacob, fuerũt tanquam beneficia perſonalia, quia tunc Iſrael nõ erat populus: in Aegypto autem creuerunt Iſraelitę ad magnum numerũ, & tanquam germinantes multiplicati ſunt Exo. c. 1. K ita, vt in exitu de Aegypto eſſent ſexcenta millia peditum: Exo. c. 12. ideo ex illo tempore incęperunt beneficia Iſraelitici populi, quia tunc Iſrael cępit eſſe populus magnus. Etiã incępit Deus ab hoc beneficio, quia iſtud fuit maximum, nam nullum maius bonum eſt, quam libertas, nec aliquod maius malum, quam ſeruitus, Iſraelitę tamen in Aegypto erant in maxima ſeruitute, vnde interdũ dicitur, quòd eduxit eos Deus de fornace ferrea Aegypti, vt patet Deuter. c. 4. Interdum autem vocatur ergaſtulum: Exo. c. 6. erat nãque ſeruitus nimis grauãs, vnde Deus dicit, quòd abſtulit iugum, vel catenas ceruicum Iſraelitarum, vt ambularent erecti, ſcilicet quia in Aegypto curui erant: Leui. c. 26. *Et erui vos de manu Aegyptiorum.* Scilicet quãdo eratis in Aegypto, & ipſi ſuper mare rubrũ voluerũt F vos occidere: Exo. c. 14. ibi enim Iſraelitę omnes perijſſent, niſi Deus aperuiſſet mare rubrum.

Et de manu omnium regum, qui affligebant vos. Iſta ſunt beneficia poſteriora: nam poſtquam egreſſi ſunt de Aegypto inuenerunt eos multa mala, & in his omnibus cum clamarent ad Deum eruebat eos.

Primus autem regum, qui afflixit Iſraelitas fuit rex Amalec: ipſe enim pugnauit cum eis mox, vt tranſierunt mare rubrum in manſione, quę dicitur Raphidim: Exo. c. 17. & hoc dicitur Nume. c. 24. principium gentium Amalec, ideſt prima de gẽtibus, quę pugnauit contra Iſraelitas fuit gens Amalecitarum: ab his autẽ liberati ſunt Iſraelitę, quia Ioſue percuſſit Amalecitas. Exo. 17. c.

Poſt hoc autem rex Chananęus Arad perſecutus eſt Iſraelitas anno ſecundo ab exitu de Aegypto in Cadesbarne. Nume. 14. c.

Iterum etiã anno 40. ab exitu de Aegypto pugnauit contra eos, & cępit prędam. Nume. c. 21. ſed tunc Iſraelitę deleuerunt Chananęos, & omnes vrbes eorũ deſtruxerunt.

Poſt hoc autem pugnauerunt contra eos duo reges Amorrhęi Sehon, & Og, & iſtos quoque occiderunt cum populo ſuo. Nume. 21. & Deuter. 2. & 3. c.

Poſt hoc ingreſſis Iſraelitis in terram Chanaan pugnauerunt omnes Chananęi contra eos, & occidit Ioſue 31. reges, vt patet Ioſue. c. 12.

Poſt mortem autem Ioſue, peccantibus Iſraelitis premebat eos Chuſanraſathaim rex Meſopotamię, quem occidit Hothoniel iudex Iſrael.

Poſt hoc iterum peccantibus Iſraelitis Eglon rex Moab premebat Iſrael, & liberati ſunt per Aod iudicem Iſrael, de his Iudi. c. 3.

Poſt hęc iterũ premebat Iſraelitas Rabin rex Aſſor & liberati ſunt per Barac Iudi. cap. 4. Deinde rex Madian conturbabat Iſrael magno tempore, & liberati ſunt Iſraelitę per Gedeonem. Iudi. c. 7. Sic etiam patet de alijs regibus ex proceſſu libri Iudicum, a quibus omnibus Deus liberauit Iſrael.

Vos autem hodie proieciſtis dominum Deum veſtrum. Hic panditur Iſraelitarum ingratitudo, quia cum tanta ſuſcepiſſent beneficia benefactorem Deum abiecerunt, dicitur proieciſtis hodie, ſcilicet in dio, qua petiſtis regem, nam eo, quòd petebant alium dominũ, abijciebant priorem, non eſt autem ſenſus, quòd Iſraelitę abiecerint Deum, ita quòd nullo modo vellent, quòd ipſe dominaretur eis, nam ſemper eum voluerunt in Deum, ſed dicitur, quòd abiecerunt, quia Deus volebat, quòd non ſolum haberent eũ in Deũ, ſed in dominum, volebat enim immediatè regere eos, quaſi eſſet dominus temporalis eorum. Cum verò ipſi peterent regem nolebãt, quòd Deus dominaretur immediate, ſed mediate, ſic patet infra 12. c. ſcilicet dixiſtis mihi, nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cum dominus Deus veſter regnaret in vobis: K An vero in hoc Iſraelitę peccauerint, manifeſtum eſt, quòd ſic, ſicut declaratum eſt ſupra c. 8. *Qui ſolus ſaluauit vos de vniuerſis malis, & tribulationibus veſtris.* Iſtud ponitur ad ſignãdum magnitudinem ingratitudinis; nam ſi Deus feciſſet aliqua beneficia populo Iſrael, & etiam aliquis alius contuliſſet aliquid magnum, & deſererent Deum, vt ſequerentur alium benefactorem. licet eſſet malum: non tamen eſſet tam imputabile: tunc vero nullus alius contulerat bonum Iſraelitis, niſi Deus, & eum abiecerant, ergo erat ingratitudo. *Et dixiſtis nequaquam.* Ideſt nequaquam fiet ſic, ſcilicet vt Deus ſolus ſit dominus noſter.

Sed regem conſtitue nobis. Scilicet, vt habeamus regẽ ſicut cęterę nationes: iſta dixerũt Iſraelitę prima vice, quia cõuenerunt ad Samuelem in Ramatha petẽtes

regem

regem ſupra cap.8.nunc autem Samuel repetit verba eorum, & quamquam Hebrei in Maſphat, iſta non dicerent tamẽ ſemper perſiſtebant in dictis ſuis, alioquin pęnituiſſent, & nollent accipere regem: poſtea tamen pęnituerunt, quia fecerant regem, quando Samuel inuocauit Deum, & dedit pluuias, & tonitrua, vt patet infra 12.cap. tunc tamẽ Samuel noluit, quòd deſiſterent, quia iam regem habebant, & ſuper eos aliquanto regnauit tempore atque fecerat bella: ſi tamen nunc pęnituiſſet eos, quia petierant regem antequam eligeretur quiſquam, quia res integra erat, conſenſiſſet Samuel.

Ordinatio Iſraelitarũ pro electione regis.

Nunc ergo ſtate coram domino. Hic ponitur diſpoſitio Iſraelitarum ad eligendum regem per ſortes: nam ad hoc omnes tribus, & familię debebant eſſe ordinatę B eo, quòd ſors ponenda erat ſuper omnes, & dicitur ſtate coram domino, ſcilicet coram loco, in quo ponebantur ſortes. Aliqui exiſtimant ob hoc, quòd ſanctuarium, vel arca fuerit in Maſphat, quia dicitur, ꝙ ſtarent Iſraelitę coram domino. Sed ad hoc iam reſponſum eſt: in multis autem alijs locis dicitur, quòd erant coram domino, & nõ erat ibi arca, nec ſanctuarium: tamen verum eſt, quòd iſtę ſortes conſueuerãt poni coram arca, vel in ſanctuario: ſic enim factum eſt, quando Ioſue inquiſiuit quis peccauit in anathemate Iericho: nam omnes tribus conuenerũt coram arca, & inquiſitum eſt maleficium per ſortes, vt Ioſue. cap.7. Sic etiam, quando Ioſue poſuit ſortes ad diuiſionem terrę Chanaan: nam poſitę ſunt in Silo corã C domino, vt patet Ioſue cap.18. Sic etiam, quando pugnauit Saul contra Philiſthijm, & inuentum eſt peccatum in populo, cum Deus non reſpondebat, poſitę ſunt ſortes coram arca, vt patet infra 14.cap. Hic tamen fuerunt poſitę ſortes, & non coram arca, quia etiam ſic Deus manifeſtaret veritatem, ſicut coram arca.

Per tribus veſtras, & familias. Ideſt quòd Iſraelitę eſſent ordinati per tribus, & familias, ſcilicet quòd illi, qui erant de tribu Iuda non eſſent mixti cum illis, qui erant de tribu Ephraim, & è conuerſo, ſed quęlibet tribus eſſet per ſe diſtincta, nec ſolum vna tribus ab alia, ſed etiam familię illarum tribuum debebant eſſe diſtinctę: habet enim quęlibet tribus familias aliquas, D ſicut patet Nume.cap.26. vbi ponuntur familię ſingularum tribuum, debebat autem eſſe ordo, quòd quęlibet tribus eſſet ab alia ſeparata: & rurſus ſi in aliqua tribu eſſent tres, vel quatuor familię, illę eſſent diſtinctę, ne aliquis de vna familia eſſet cum illis, qui pertinebant ad aliam familiam.

Quare ſeruatus eſt talis ordo inter eos. Quaeſt. XIX.

QVAERET aliquis quare debebat eſſe talis diſtinctio tribuum, & familiarum inter Iſraelitas.

Reſpondendũ eſt, quòd ſortes, per quas E indicari deberet, cui proueniret regnum, debebant determinare primò tribum, deinde familiam vſque ad viros: ſi autem nulla eſſet diſtinctio tribuum, ſed omnes eſſent ſub vno cumulo, non poſſent poni ſortes, niſi fortè ponerentur pro ſingulis viris, quod erat difficillimum, & tunc oportebat, quod nullus maneret in Iſrael, quin omnes deſcriberentur, quod erat quoddam infiniti laboris, & ſuperuacuum: oportuit ergo tribus ſeparari, quibus ſeparatis ſi forte aliquis vir de vna tribu maneret inter illos, qui pertinebant ad aliam tribum ſors erraret, quoniam non caderet ſuper illam tribum de qua erat vir. Sed ſuper illam tribum inter cuius viros erat, & ſic ſequeretur poſtea A error, quando diuideretur tribus per familias: debuit quoque quęlibet tribus diuidi per familias ſuas, & ꝙ illi, qui erant de vna familia, non eſſent inter viros alterius familię, quia tunc quando ſors proijceretur inter familias, aut caderet illi familię inter viros, cuius erat tunc ille vir, aut familię de qua oriundus erat: ſi dicatur, quòd caderet primo modo, ſequeretur error, quia illi, qui eſſent de vna familia, cum deberent inter ſe ſortiri, quis eorum eſſet rex, non conſentirẽt, quòd vir alterius familię ſortiretur cum eis, & ſic ſors fruſtraretur, quia ille, ſuper quem ventura erat, abijceretur: ſi autem ſors eueniret illi familię, de qua erat oriundus ille vir, ſequeretur error, quia cum non reperirẽt ibi poſtea ille vir, fruſtraretur ſors: oportebat ergo, vt B etiam familię diuiſę eſſent.

Et applicuit Samuel omnes tribus Iſrael. Scilicet applicuit eas coram domino ad ponendum ſortes ſuper illas: non eſt autem iſta applicatio ad arcam, vel ad aliquid ſanctum, in quo manifeſtaretur veritas, ſed applicabat eas ponendo ſortes pro illis, vel interrogando pro ſingulis.

Quomodo ponebantur ſortes ad aliquid inueniendum, & quid erant iſtæ ſortes. Quaeſt. XX.

QVAERET aliquis quomodo ponebãtur iſtę ſortes, vel quid erant. Reſpondendum eſt, quòd iſta inuentio regis per tribus, & familias, & viros poterat fieri dupliciter. Vno modo per ſcripturam: alio C modo in voce. Per ſcripturam autẽ eſſet iſte modus, quòd ſcriberentur nomina 12. tribuum Iſrael in 12. cedulis ęqualibus, & eiuſdem figurę, & illę ponebant in inuolucro quodam: tunc autem Iſraelitę, & ipſe Samuel orarent dominum, vt per ſortes illas demonſtraret quem vellet eſſe regem in Iſrael: ſic enim in poſitione aliarum ſortium factum eſt, quando Saul poſuit ſortem ad ſciẽdum, quis peccauerat, & ibi fuit iſte modus, ſcilicet quòd totus populus fuit ſeparatus, in partem vnã, & Saul, & Ionathas in partem aliam: dixitque Saul domine Deus Iſrael da iudicium, quid eſt, quòd non reſponderis ſeruo tuo hodie? Si in me, aut in Ionatha filio meo hęc iniquitas eſt, da oſtenſio- D nem, aut ſi eſt in populo hęc iniquitas, da ſanctitatẽ. Et deprehenſus eſt Ionathas. Et Saul, & exiuit populus infra cap.14. Poſt hoc autem Samuel, vel aliquis vir ſanctus mitteret manum in inuolucrum cedularum, & educeret vnam cartulam, & illa tribus, cuius eſſet cartula illa, erat regalis. Et credebant Iſraelitę, quòd in hoc non erat aliquis error, quia dominus dirigebat manum miſſam in inuolucrum, vt ſolũ educeret illam literam, quã Deus volebat: ſic patet Prouer.c.16. ſcilicet ſortes in ſinu mittuntur, ſed a domino temperantur. Deus quoque iubebat ſortes poni, vt patet Nume.26. & 34. cap. ergo non erat in eis error: hoc autem facto conſiderabatur, quot familię erant in illa tribu, & exprimebantur nomina earum in E totidem cartulis, & mittebantur in inuolucrum, ſicut prius, vt videretur, quę familia exiret: deinde diuideretur familia per domos, & fieret eodem modo ſicut in tribu: inuenta autem domo, diuideretur illa per viros, ſcilicet tot cedulę, quot erant viri, & educeretur vna cedula ſicut ſupra dicebatur, & vir cuius nomen eſſet ibi erat rex: hoc enim modo inuentum eſt maleficium anathematis Iericho, Ioſue cap.7.

Aliter poterat fieri hoc ſine poſitione cedularum per ſolam vocem, ſcilicet quòd ſummus ſacerdos indueretur Ephod, & conſuleret dominum, quę tribus futura erat regalis, & tunc reſponderet: deinde diuideretur per familias, & quęreret ſacerdos de qualibet earum quoſque veniretur ad viros: ſic enim conſue-

uerant quęrere ſummi ſacerdotes, de quacunque re vellent, & Deus reſpondebat, vt patet infra 23. & 30. capi. vterque autem modus ſatis conueniens erat.

Quo modorum prædictorum vſi fuerunt Iſraelitæ.
Quæſt. XXI.

QVAERETVR antem nunc, quis iſtorũ modorum eſt, qui fuit hic, vel quis eorum magis conuenit literę.

Reſpondendum eſt, quòd primus iſtorum modorum fuit hic. Secũdus autem nullo modo poteſt applicari literę, quamquam aliquando Iſraelitę vterentur illo. Primò quia dicitur hic, quòd fuerunt poſitę ſortes, & cecidit ſors ſuper Beniamin: deinde diuiſa tribu Beniamin per cognationes cecidit ſors ſuper cognationẽ Metri, ſi tamen cõſuluiſſet ſummus ſacerdos dominum, quem vellet eſſe regem, non eſſent aliquę ſortes ibi, ergo non fuit hic talis conſultatio. Item ſi fuiſſet hic facta inquiſitio per conſultationem ſummi ſacerdotis ſuperfluum erat, quòd tribus ſepararentur, & diuiderentur per familias, nam ſacerdos quęreret quomodo vellet, & nihil proficeret eſſe diſtinctas tribus, & familias, vel admixtas: nam poſſet quęrere, quis futurus eſſet rex, & tunc Deus reſponderet: hic m̃ diligẽter fuerũt ſeparatę trib⁹, & familię ergo non fuit talis modus inquirẽdi, ſed per cartulas. Item quamquam intér Hebręos iſte modus inquerẽdi eſſet, tamẽ non conueniebat omni inquiſitioni: ſed quando erat determinata perſona, vel negocium. De perſona, vt ſi quęreret an iſte futurus eſſet rex, vel nõ. De negotio, vt ſi quęreretur an bellũ futurum eſſet, vel non: cum tamen erat negociũ incertum, vel perſona, non inquirebatur hoc modo. De perſona patet, vt ſi quęreretur, quis furatus eſt, vel quis regnabit: de negocio, vt ſi dicatur, quid eueniet anno iſto: ideo ſimilia ſemper inquirebantur per ſortes, & non per conſultationem ſacerdotis. Patet de furto Iericho, quia ibi cum non poneretur certa perſona, de qua fieret quęſtio, non conſuluit dominum ſacerdos, ſed poſitę ſunt ſortes, & Deus ſic iuſſit fieri Ioſue capitu. 7. ſic etiam quando inquirebatur, quis peccauerat in exercitu Saulis per ſortes inuentum eſt infra capitu. decimoquarto. & poſtquam exiuit populus, & deprehenſus eſt Ionathas, & Saul: ait Saul, mittite ſortem inter me, & Ionatham filium meum, & captus eſt Ionathas.

Cauſa huius eſt, quia in his, quę inquirebantur a domino in voce, reſponſio Dei ſolum erat ſic, vel nõ, vt patet infra capitu. decimotertio, cum quęſiuit Dauid dicens, ſi tradent me viri Ceilę, & viros, qui mecum ſunt in manus Saul, & dixit dominus, tradent, & infra 30. capitu. quęſiuit Dauid, dicens: Perſequar latrunculos hos, an non, & comprehendam eos? dixit Deus perſequere. Cum autem eſſet negocium incertum, vel perſona, de qua quęritur, non poſſet fieri talis quęſtio, niſi cum magna difficultate diſcurrendo per particularia, & formando de quolibet quęſtionẽ, vt patet ſi in furto Iericho voluiſſet hoc modo quęrere Ioſue, debebat applicare quemlibet de Iſraelitis, & de quolibet eorum quęreret, an iſte furatus eſt, vel non, & hoc modo eſſet negocium infinitum: Deus ergo prouidit pro talibus iubendo, quod ponerentur ſortes, & hoc modo faciliter inter viros quodcunque poterat inueniri, quod vellet, non faciendo quęſtionem de aliquo eorum, & iſto modo factum eſt hic. Potuiſſet autem aliter fieri, ſcilicet per inquiſitionem ſacerdotis magni, ſed erat difficillimum, quia tunc de quolibet Iſraelita deberet quęri ſpecialiter, an Deus vellet eum in regem, vel nõ, quod difficillimum erat.

F *Et cecidit ſors ſuper tribum Beniamin.* Ideſt poſitę fuerunt cedulę pro ſingulis tribubus, & cum mitteretur manus in inuolucrum, exiuit ſors Beniamin, & ſic apparuit ad illam tribum pertinere regnum.

Et applicuit tribum Beniamin, & cognationes eius. Ideſt applicuit Samuel tribũ Beniamin per cognationes. Accipitur hic Et, Ideſt per, quia non diſtinguitur Beniamin a cognationibus ſuis: nihil autem aliud erat iſta applicatio, niſi poſitio ſortis. Cum enim dicitur, quòd applicuit omnes tribus eſt ſenſus, quòd poſuit ſortes pro omnibus: applicare autẽ cognationes Beniamin eſt ponere ſortem pro qualibet familia.

Et cecidit ſors ſuper cognationẽ Metri. Iſta erat vna de fa-
G milijs Beniamin: erant enim familię octo tribus Beniamin: Nume. cap. 26. ſed non eſt veriſimile, quòd omnes illę manerent: nam tribus Beniamin penè deleta eſt in bello propter vxorem Leuitę: vnde nõ manſit vir, aut mulier ſenex, aut paruulus in tota illa tribu pręter ſexcentos viros, qui fugerunt ad petram Remon, vt patet Iudi. capit. 20. In his autem non eſt veriſimile, quòd manerent omnes familię, quę olim fuerant in tribu Beniamin, ſed aliquę earum, & inter illas fuerunt poſitę ſortes.

Sciendum quòd in Hebręo habetur hic Mathari, vel Meteri, vbi nos dicimus Metri. Et aliqui dicunt, quòd non ſit nomen alicuius cognationis denominatę ab aliquo viro, eo quòd non reperitur tale nomen
H viri in tribu Beniamin, a quo poſſet denominari familia: dicunt ergo, quòd eſt nomen commune ſignificans generaliter quemcunque hominem rectè iacentem ad ſignum ſagittas, vel lapides, aut telum, & iſtã poſitionem tenet Nicolaus. Ad quod ſciẽdum, quòd Mathar in Hebręo ſignificat ſignum ad quod ſe exercitant ſagittarij, vel fundibularij, aut quicunque habentes ſignum. Vnde infra capi. 20. vbi dicit Ionathas ad Dauid, iaciam quaſi exercẽs me ad ſignum. In Hebręo habetur ad Mathar, & ſic in alijs locis: inde deriuatur hoc nomen Mathari, vel Methari. In Gabaa autem erant viri fundibularij certiſſimi: vnde dicitur de eis Iudi. cap. 20. viri fortiſſimi ita ſiniſtra, vt dextra pręliantes, & ſic fundis ad certum iacientes lapides, vt ca-
I pillum quoque poſſent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis differretur: debellatis autem viris Beniamin, vt patet Iudi. capi. 21. aliqui, vel ſaltem aliquis de illis euaſit, & ab illa arte, in qua erant excellentes denominatus eſt vna cognatio Matharis. Satis autem ſtare poteſt, ſed magis videtur, quod ſit nomen proprium.

Et peruenit vſque ad Saul filium Cis. Ideſt continue diuidendo peruentum eſt vſque ad Saulem, fuit autem modus, quòd facta diuiſione tribus in familia diuiſa eſt familia Metri in domos, deinde illa domus, ſuper quam cecidit ſors diuiſa eſt per viros, & in hac diuiſione poſitum eſt nomen Saulis in cedula vna, & exiuit illa, & ſic viderunt omnes, quòd Deus volebat il-
K lum eſſe regem: hic autem non ponitur de diuiſione familię in domos, & domus per viros, ſic tamen factum eſt, nam ſic iuſſit Deus Ioſue cap. 7. ſcilicet: Accedetiſque mane ſinguli per tribus veſtras, & quamcunque tribum ſors inuenerit, accedet per cognationes ſuas, & cognatio per domos, domuſque per viros.

Quomodo ſors peruenit ad Saulem, cum Saul non eſſet ibi.
Quæſt. XXII.

QVAERET aliquis quomodo potuit ſors peruenire, vſque ad Saulem, cum Saul non eſſet ibi, quod patet, quia dicitur immediate, quęſierunt ergo eum, & non eſt inuentus.

Notabile circa literã hebraicam.

Reſpondēdum eſt, quòd ſi fuiſſet facta inquiſitio per ſacerdotem in generali, ſcilicet quem veller Deus eſſe regem, dato quòd ibi non eſſet Saul, propoſita quęſtione, poſſet de illo reſponderi: nunc tamen non fuit hoc factum per inquiſitionem ſacerdotalem, ſcilicet per ſortes, vt ſupra dictum eſt: ideo aliter oportet dici, ſcilicet quòd Samuel congregauit Iſraelitas in Maſphat, & iuerunt illuc viri de omnibus tribubus, & familijs, quia ibant ad eligendum regem, non tamen conuenerunt omnes Iſraelitę, ſed de qualibet tribu, & familia aliqui tunc miſſis ſortibus, vt dictum eſt: quādo peruenium eſt ad cognationem Metri, & illa diuiſa eſt per domos, domuſque per viros, erant ibi aliqui qui ſciebant quot viri erāt in qualibet illarum domorum: deſcripſerunt autem nomina omnium virorū, qui erant in illa domo, cui ſors vltimate euenit, de quibus erat vnus Saul, & illi, qui ſcribebant nomina iſta, non inquirebant an illi quorum nomina ſcribebantur eſſent ibi, ſed cum ipſi optime noſſent numerum, & nomina omnium virorum illius domus, ſcripſerunt ea, cum autem exiuit ſors Sauli, tūc inquiſiuerunt, an ibi eſſet, & non eſt inuentus, eo quod ante hoc non inquiſitus fuerat, an ibi eſſet. De materia autem ſortium an ſortes licitę ſint, & quando, & an habeant aliquid naturale, & an liceat inquiri maleficia per ſortes, & qualiter Deus operetur in ſortibus in diuerſis locis particulatim tactum eſt, ſcilicet Leui.16. & Nume.26.cap.& Ioſue cap.7.& 15.atque 18.

Quæſierunt ergo eum, & non eſt inuentus. Non quęſiuerant eum quando fuerunt ſortes poſitę: cum autem ſors ei prouenit quęſiuerunt eum, quia debebat ſtare inter eos ad hoc, quòd facerent illum regem, & cum in contribules ſuos quęreretur non eſt inuentus: abſcondit enim ſe ſciens euentum futurum.

Et conſuluerunt poſt hæc dominum. Putauerunt enim, quòd aliquid accidiſſet illi, ita vt non poſſent eum habere, & neſcientes de eo etiam contribules ſui mirabantur, ideo conſuluerunt dominum pro eo, & hoc quia volebant immediatè eius prę ſentiam: nam erat ibi totus populus, & cōgregatus, & volebant componere legem regni, & ſemel eum conſtituere regem. Si autem populus diſcederet de Maſphat antequam ipſe inueniretur, oportebat iterum totum populum congregari ad conſtituendum eum regem, quod erat laborioſum, ideo voluerunt eum eſſe prę ſentem antequam inde recederent.

Quomodo conſuluerunt dominum Iſraelitæ.
Quæſt. XXIII.

QVAERET aliquis quomodo Iſraelitę conſuluerunt hic dominum. Aliquis reſpondebit, quòd poterant dupliciter conſulere, ſcilicet per ſortes, vel per inquiſitionem ſummi ſacerdotis. Sed dicendum, quòd non poterat hic fieri conſultatio per ſortes: nam ſors ſemper ponebatur inter plures, quia ſiue ſit diuiſoria, ſiue cōſultoria, ſemper requirit plures, ſcilicet plures perſonas, vel plura negocia: hic autem erat vnica perſona, de qua quęrebatur, & vnicum negocium, ſcilicet an Saul vēturus eſſet, vel non, ideo non potuit poni ſors: ſed fuit alius modus conſulendi dominum, ſcilicet per inquiſitionem, & iſta potuit eſſe dupliciter, ſcilicet per ſummum ſacerdotem, vel per aliquem prophetam. Prima fiebat hoc modo, ſcilicet quòd ſummus ſacerdos indueretur rationali, & Ephod, & tunc Deus reſpondebat ad omnia, quę ille inquireret propter veſtes, quas habebat, ſic enim Achimaas conſuluit dominū pro Saule, ſic infra capi.decimoquarto. ſic etiā Abiathar, qui erat ſummus ſacerdos conſuluit bis dominū

A pro Dauid infra 23.& 30.capi.& iſta conſultatio potuit eſſe hic, quia cum totus populus conueniſſet ad eligēdum regem, veriſimile eſt, quòd ſummus ſacerdos illius temporis, qui erat de maximis viris Iſrael, fuiſſet illuc cum cęteris. Alius modus eſſe poterat, quòd propheta conſuleret dominum, & hoc nō erat applicito rationali, vel Ephod, ſicut fiebat in conſultatione ſummi ſacerdotis, ſed ſolum orabat propheta dominum, vt appareret ei, & loqueretur, & tunc apparebat, ſic enim fuit de Ieremia, quem rogauerunt filij Iſrael, quòd conſuleret dominum pro eis an manere deberent in terra illa, vel non, & poſt decem dies apparuit illi dominus reſpondens ad hęc, vt patet Iere.

B 42.capi. Sic etiam fieri poterat de Samuele, & fiebat multoties, quia ipſo petente Deus reſponderet ei, vt declaratum eſt ſupra capi.8. Si autem dicatur, quis modus horum fuerit hic: reſpondendum eſt, quòd ſecundus per propheticam inquiſitionem: nam ſummus ſacerdos nunquam poterat inquirere aliquid a domino, ſine veſtibus pontificalibus, ibi tamen, quāquam eſſet ſummus ſacerdos fortè nō haberet veſtes pontificales, quoniam non pręuidiſſet an deberet cōſulere dominum. Item quia cum eſſet ibi Samuel non eſt veriſimile, quòd aliquis alius conſuleret Deū, quia ipſe erat propheta, qui ſępe dominum conſulebat, & erat princeps populi antequam eligeretur rex, ideo nemo conſuleret eo prę ſente: ipſo autem conſulente immediate Deus reſponderet, & hoc tenet

C Ioſephus 6. Antiquitatum, ſcilicet Iſraelitis difficultatem patientibus, & cogitantibus, quòd Saul non adeſſet, rogauit propheta Deum, vt ei vbi eſſet oſtenderet, & iuuenem manifeſtum efficeret.

Vtrum nam venturus eſſet illuc. Ideſt conſuluerunt dominum an poſſent habere Saulem ad hoc, quòd veniret ad locum, in quo ipſi erant.

Quomodo Iudæi tantum deſiderauerūt nunc, vt appareret Saul, & poſtquam apparuit neglexerunt eum nimis.
Quæſt. XXIIII.

QVAERET aliquis quomodo Iſraelitę tantum deſiderauerunt nunc, quòd appareret

D Saul, ita vt pro eo conſulerent dominum ſcituri vbi eſſet: poſtquam vero apparuit neglexerūt eum, vt patet infra, ſcilicet filij vero Belial dixerunt: num ſaluare poterit nos iſte? & deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera.

Reſponderi poteſt, quòd hoc fuit, quod accidit communiter hominibus, ſcilicet, vt rem incognitam nimis deſiderent, cum verò illam cognouerint deſpiciāt, & minus apprecietur, vt ait Ari. 9. Ethi. ita iſti cum vidiſſent, quòd Deus per ſortem dediſſet eis Saulem in regem deſiderauerunt eum habere exiſtimantes, quòd eſſet aliquis vir valde excellens: cum autem fuit in conſpectu eorum, non apparuit tam excellens ſicut exiſtimauerant, ideo neglexerunt eum dicentes: num ſaluare poterit nos iſte?

E Sed dicetur contra hoc, quòd Iſraelitę non poterant rationabiliter deſpicere Saulem, poſtquam eum cognouerunt: ſi ante hoc cum exiuit ſors eius non deſpexerunt illum, quia non apparuit in eo aliquid, propter quod contemnendus eſſet, ſed magis è contrario ipſe apparuit excellentior omnibus Iſraelitis, vt patet infra, ſcilicet. Stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerſo populo ab humero, & ſurſum, & ait Samuel ad omnem populum certe videtis, quem elegit dominus, quoniam non eſt ſimilis ei in omni populo: ergo non debebant eum deſpicere, viſa prę ſentia eius, ſed potius è contrario, ſcilicet ſi antequam eum viderent deſiderauerūt, magis debuerūt poſtea deſide-

deſiderare, quia eius pręſentia erat admiranda. Item non poteſt dici, quòd a principio non cognoſcebant, & ob hoc deſiderabant, & poſtquam cognouerunt non deſiderauerunt: nam ante hoc ipſi cognoſcebãt Saulem, vt patet ex prędictis: nam eo non pręſente ſcriptum eſt nomen eius.

Reſp. auct. Reſpondendum eſt, quòd tenendo priorem poſitionem poſſet dici, quòd Saul non cognoſcebatur a toto populo ante hoc, ſed ſolum ab illis, qui erant de tribu ſua, & ab his non penitus: illi autem, qui erant de alijs tribubus putauerunt, quòd Saul erat aliquis vir minus potens in tribu Beniamin, cum autẽ viderent eum in medio populi cognoſcentes, quòd eſſet de minima familia, & parum potens, deſpexerunt eũ, & dixerunt: Num ſaluare nos poterit iſte? Cum autẽ arguitur, quòd Saul apparuit in toto populo altior vniuerſis, & eius pręſentia erat magis admiranda, quã fama. Dicendum, quòd iſta corporis proceritas exiſtentibus alijs virtutibus corporis & animę, aliquid proficiebat ad aptitudinem regni, ſed ſola corporis magnitudo non arguebat magnam excellentiam illius, ideo cum ſciuerunt eum eſſe de parua familia, & infimis natalibus, deſpexerunt eum, quamquam eſſet ſtatura procerus.

Cum autem dicebatur, quòd Iſraelitę cognoſcebant Saulem antequam appareret in medio populi cum ſcripſiſſent nomen eius, ideo non poterant contemnere eum poſtea in pręſentia.

Reſpondẽdum quòd aliqui de Iſraelitis cognoſcebant Saulem, ſcilicet illi, qui erant de ſtirpe ſua: alię autem tribus non, vnde illi, qui erant de tribu ſua ſcripſerunt nomen eius, & alię tribus habebant cauſam ignorandi.

Aliter reſponderi poteſt, quòd totus populus ſiue de tribu Beniamin, ſiue de alijs tribubus deſiderauit, quòd appareret Saul, & poſtquam fuit pręſens grauiſi ſunt: illi autem, qui deſpexerunt eum non fuerunt multi, & illi non ſolum murmurauerunt eo pręſente, ſed etiam ante hoc, quamquam infra nõ exprimatur, niſi de murmuratione, quę fuit pręſente Saule.

Reſpondebitque dominus. Scilicet ad inquiſitionem Samuelis, vt dictũ eſt. Sed dicet aliqs, qs modus fuit hic rñdendi, ſcilicet apparendo, vel loquẽdo, vel qualiter.

Qño reſpõdit Deus Samueli inquirenti Saulem. Dicendum, quòd Deus hic reſpõdit Samueli eo modo, quo declaratũ eſt ſupra capi. 9. Cum dicitur, quòd Deus locutus eſt Samueli, quando aſpexit Saulem, ſcilicet quòd locutus fuit immutando intellectum eius ſolum, ita hic cum oraſſet Samuel dominus eleuauit intellectum eius ad cognoſcendum, quòd Saul erat abſconditus in domo, & iſta fuit reſponſio.

Ecce abſconditus eſt domi. Abſconderat enim ſe Saul ex humilitate, quia iudicabat ſe indignum ad tantum principatum: latuit ergo ne ſaltem videret appetere id, quo indignus erat: hoc apparet infra capi. 15. ſcilicet: Nonne cum paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es? vnxitque te dominus regẽ ſuper Iſrael? Laudat autem nimis Ioſephus Saulem, quòd fuerit vir magnę cõtinentię, ſcilicet quòd ſciẽs tantum bonum ſibi futurum, potuit ſe continere, quin efflueret in magnum gaudium, dicens in 6. Antiquitatum, quòd dum iuuenis agnouiſſet ſemetipſum abſcondit nolens videri, vt arbitror, ſponte ſuſcipere principatum, ſed tantam ſui abſtinentiam, & tẽperantiam demonſtrauit, vt dum multi nec in parua fęlicitate gaudium valeant retinere, ſed omnino cõſpicui eſſe deſiderent, ille non ſolum ſemetipſum pro tali regno, & tantarum gentium futurus dominus nõ oſtendit: ſed etiam a conſpectu eorum quibus erat regnaturus eripuit, & quęrendum ſe non ſine eorum fatigatione fecit.

F *Cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde.* Erant Iſraelitę in Maſphat, & domus Saulis erat in Gabaa, vt patet infra, miſit tamen populus illuc cito, vt duceretur Saul in pręſentia omnium: interim autem expectauit populus in Maſphat, quoniã ſi recederent inde, oportebat eos denuo congregari, ideo maluerunt tunc expectare vſquequo duceretur, & cito nuncij euntes duxerunt eum, non erat autem iſte locus in tribu ſua, quia Gabaa erat in tribu Beniamin, de qua erat oriundus Saul, vt patet infra: Maſphat autem in qua tunc erant Iſraelitę erat in terra Galaad, vt patet Iudi. capi. 11. ibi enim habitabat Iephte, qui erat Galadites, & erat hoc in tribu Gad.

G *Stetitque in medio populi.* Quando ductus eſt Saul ſtetit in medio populi, vt omnes eum viderent, & propter honorem, & vt componeretur ibi cum eo lex regni, ſicut infra patet.

Et altior fuit vniuerſo populo ab humero, & ſurſum. Ideſt non erat in toto populo aliquis, quem non excederet Saul ab humero, & ſurſum, erat enim proceę ſtaturę, ſic patet præcedenti capi. ſcilicet ab humero, & ſurſum eminebat ſuper omnem populum, iſta autem magnitudo ſtaturę demonſtrabat eum virum fortẽ ad bella, & ſecundum veritatem ſic fuit, nimis enim laudat eum Dauid in planctu ſuper eum, & Ionathã infra 2. lib. capi. 1. Vnde fuit ſemper vir bellicoſus: tota enim vita ſua pugnauit contra Philiſthijm, & contra

H alias gentes, & quocunque ſe verteret ſuperabat, vt patet infra capi. 14.

Et ait Samuel ad omnem populum. Hic voluit Samuel laudare Saulem, dicendo eum eſſe dignum regno, quod declarabat ex magnitudine illius.

Certè videte quem elegit dominus. Ideſt manifeſtum eſt, quòd iſtum elegit dominus. q. d. Deus non poteſt errare in eligendo, ſed ſemper eligit, quę meliora ſunt, ideo quando manifeſtum eſt, quòd aliquid, quod eligitur eſt melius omnibus alijs, inter quę potuit electio, conſtat illam electionem eſſe a Deo, ita autem declarabat hic Samuel, ſcilicet quia manifeſtũ, quòd eſſet Saul celſior toto populo: ex hoc arguebat excellentiam illius ſaltem quantum ad aliquid, quod appa-

I rebat, vnde dixit certè videtis quem elegit dominus, ideſt manifeſtum eſt, quòd iſta electio ſit a Deo.

Quoniam non eſt ſimilis ei in omni populo. Scilicet non eſt ſimilis in corporis magnitudine, quoniam ab humero, & ſurſum excellebat ſuper totum populum, vt patet ſ. & ſicut arguebat Samuel de magnitudine Saulis ſuper alios, ita etiam arguebat, quòd non eſſet ei aliquis ſimilis, quantum ad alias perfectiones ſpirituales: nam modicum proficiebat corpore cęteros excellere, niſi ſimul, & bonitate pſtaret: maiora enim beluarum, quam hominum corpora ſunt, ſed ex hoc non arguimus eorum maiorem excellentiam, erat tamen Saul cęteros bonitate excellens in toto Iſrael, ſic dicitur pręcedẽti capi. erat ei filius vocabulo Saul

Diſpoſitio corporis arguit diſpoſitionẽ animæ.

K electus, & bonus, & non erat vir de filijs Iſrael melior illo.

Et clamauit cunctus populus. Scilicet cum viderent regem ſuum, & laudauit eum Samuel.

Viuat rex. Iſte erat modus in aſſumptione regis, quia illi, qui eum accipiebant imprecabantur proſpera, ſcilicet quòd viueret, & quòd Deus ſublimaret ſolium illius, & alia multa, ſic patet infra 3. lib. capi. 1. Fiebant quoque multa alia ob ſolennitatem regis aſſumpti, vt ſupra declaratum eſt in principio capi. Non fuerunt autem omnia illa facta hic, quia non legitur, quòd fecerint ſacrificia, & ſatis apparet, quia poſtea in regis innouatione facta ſunt ſequenti capi. an vero hic vnctus fuerit Saul a toto populo, vel ſolum vnctus fuerit a Samuele vnctione tacita, de qua ſupra nõ apparet,

ſed

ſed ſatis veriſimile eſt, quòd vnctus fuerit, quoniam non conſummatur regis aſſumptio ſine vnctione.

Samuel locutus eſt ad populũ legẽ regni.

Locutus eſt autem Samuel ad populum legem regni. Ideſt locutus eſt qualiter ſe debent habere Iſraelitæ cum rege ſuo: & hoc ne poſtea grauarentur, quando rex imponeret eis aliqua onera, quaſi exiſtimantes ſe non teneri. Et rationabile erat, quòd nũc poneretur iſta lex, quia ante hoc non fuerat principatus regalis, ſed iudicum, & ille erat minoris poteſtatis, & ferè nulla onera imponebat populo: principatus autem regalis erat maior, vnde Iſraelitę magis grauarentur in ſolutione iurium regalium, quam in pręcedenti politia, in qua liberiores erant: ſic patet ſupra capi. 8. ſcilicet. Clamabitis in illa die a facie regis veſtri quem elegiſtis vobis, B & quia nunc incipiebat regnum, conueniens erat, vt ſcriberetur lex regni, & proponeretur ſubditis.

Quæ lex regni fuit iſta, quam nunc Samuel protulit coram populo. Quæſt. XXV.

QVAERET aliquis, quę lex fuerit iſta. Reſpondendum eſt, quòd iſta non fuit aliqua lex, ſecundum quam rex deberet iudicare, quoniam iſta iam erat per Moyſen determinata, ſcilicet quòd iudicaret ſicut lege cautũ erat, & ob hoc ſinguli reges Iudęorũ quãdo vngebantur accipiebant librum legis in manu, & promittebãt illam obſeruare, vt patet de rege Ioas. 2. Paralipo. 23. c. ſcilicet & eduxerunt filium regis, & impoſuerunt ei C diadema, dederuntque in manu eius tenendam legẽ, & conſtituerunt eum regem, hoc enim nimis commendauerat Moyſes, ſcilicet quòd cum ſederet rex in ſolio regni ſui acciperet a Leuitis Deuteronomiũ legis, & haberet apud ſe, vt conſeruaret iuſtitiam omni tempore, & diſceret timere Deum: nulla ergo alia lex regni nunc imponenda erat, ſcilicet per quam rex iudicaret. Itẽ quia dicitur hic, quod locutus eſt Samuel legem regni, lex enim regni non eſt illa, per quam rex iudicat, quoniam omnes alij iudices per eam iudicãt: ſed lex, quę pertinet ſpecialiter ad regnum, ideſt ad ius regis, iſtud antẽ eſt, quam poteſtatem habeat rex ſuper ſubditos, & quid debeant ſubditi ei pręſtare, & quid poſſit eis imponere.

Opin. aliquorum.

D Nunc autem aliquis dicet, quòd iſta lex regni erat illa, quę habetur ſupra capi. 8. ſcilicet filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, &c. nam ibi dicitur, verũtamen cõteſtare eos, & prędic eis ius regis. Et iterum dicitur: hoc eſt ius regis, qui imperaturus eſt vobis. Sed dicendum eſt, quod non poteſt ſtare: nam hic Samuel impoſuit ea, quę reges poterant ſuper ſubditos, ſed ea, quę habentur ſupra capi. 8. non pertinebant ad principatum regalem, ſed ad tyrannicum, quia plurima eorum iniuſtiſſima erant, vt ibi declaratum eſt.

Item quia ſi illa eſſet lex regni, non oportuiſſet, ꝙ Samuel iterum eam poneret, quia iam poſuerat corã toto populo, qui petierat regem: hic tamen iterum poſita eſt, ideo non videtur eſſe illa, nam ea, quę habetur ſupra capi. 8. poſita eſt ad terrorem etiam in prænũ- E ciationem, ſcilicet quòd aliqui reges inter Iſraelitas tyranni fierent, & illi imponerent populo omnia, quę habentur ſupra capi. 8. & omne aliud genus cuiuſcũque ſeruitutis, hic autem ponebat Samuel legem, quã habiturus erat Saul ad populum, & omnes alij boni reges, ideo non eſſet illa, quę habetur ſupra capi. 8. ſed aliqua alia de modo imponendi tributa, & pro qua cauſa, & quę eſſent prouentiones regis communiter ad ſuſtentandum exercitum, & ſic quantum ad omnia alia, quę tangunt habitudinem populi ad regem, & apparet hoc, quia immediatè, vt Saul receſſit de loco illo in domum ſuam, accepit partem exercitus, vt A patet hic, & pauco tempore interiecto elegit tria millia virorum, qui continue erant cum eo, & cum filio ſuo Ionatha infra capi. 13. poſtea autem, quandocunque reperiebat aliquem virum fortem ſociabat eum ſibi, vt patet infra capi. decimo quarto. Hęc autem facere non poterat, niſi haberet redditus, ideo videtur, quòd immediate fuerunt ei aſſignati redditus in Maſphat, de quibus potuit colligere exercitum.

Et ſcripſit in libro. Scilicet vt lex iſta non deleretur obliuione, quia nõ ſolum fiebat pro iſto rege, ſed etiã pro omnibus alijs regibus futuris, vt non haberent illi alia iura, quam ea, quę nunc concedebantur, & haberetur illud pro lege Dei.

B *Et repoſuit coram domino.* Ideſt cuſtodiuit legem illã ſcriptam in ſanctuario. Hic non poteſt accipi coram domino, ſicut accipiebatur in alijs locis: nam vbicunque congregabantur Iſraelitę ad ſacrificandum, vel ad faciendum aliquid, quod pertinebat ad Deum, dicebantur eſſe coram domino, & ſic in Galgala, & in Maſphat, & in Bethel, & in ſimilibus locis dicebantur eſſe coram domino, vt patet ſupra in litera, & ſequenti capi. & infra 13. Hic autem debebat iſta lex reponi coram domino, ideo oportebat, quòd eſſet aliquis locus, in quo conſeruaretur, & ille dicebatur eſſe coram domino: hoc autem non poterat eſſe, niſi in ſanctuario, quoniam ibi id, quod erat, dicebatur eſſe coram domino, quia Deus ſpecialiter dicebatur habitare in ſanctuario. C

Quomodo lex regni erat coram domino, & quare. Quæſt. XXVI.

QVAERET aliquis, quomodo erat iſta lex regni coram domino, & quare. Reſpondendum eſt, quòd iſta lex fuit lata non ſolum pro iſto rege, ſed etiam pro omnibus alijs, vt ſcirent quid poterant imperare populo, & populus ad quid teneretur regibus, tã in pręceptis, quam in tributis, & quia per iſtam legem debebant regulari, eo quòd erat data a Deo, oportebat, ꝙ conſeruaretur, ne poſſent eam reges pręuaricari in fauorem ſuum, vel ſubditi in fauorem ſuum: nullus D autem erat conuenientior locus, quam vt conſeruaretur in ſanctuario, quia ad locum ipſum non poterãt accedere populares nec reges. Etiam erat maioris auctoritatis id, quod ibi conſeruabatur, quam ſi in alijs locis poneretur, & ob hoc Deus, quando volebat aliquid conſeruari in teſtimonium, faciebat quòd illud conſeruaretur in ſanctuario: ſic patet de tabulis, quoniam tabulę poſitę fuerunt in teſtimonium, quòd Deus dediſſet legem Iſraelitis, quia ibi continebatur, & iſtę tabulę poſitę fuerunt in arca, vt patet infra 3. lib. capitu. 8. ſic quoque manna fuit conſeruatum in ſanctuario mãdato Dei in teſtimonium, quòd Deus cibauiſſet Iſraelitas in deſerto, & ob hoc iuſſit, quòd cuſtodiretur coram domino, ſic patet Exo. capi. 16. ſcilicet: Dixitque Moyſes ad Aaron: ſume vas vnum, E & mitte ibi man quãtum poteſt capere Gomor, & repone coram domino ad ſeruandum in generationes veſtras, ſicut pcepit dominus Moyſi, poſuitque illud Aaron in tabernaculo reſeruãdum. ſic quoque Deus voluit, quòd virga Aaron, quę fronduerat maneret in teſtimonium, quòd ipſe dediſſet ſacerdotium filijs Aaron, & ob hoc iuſſit, quod reponeretur in ſanctuario: ſic patet Nume. capi. 17. ſcilicet: Dixitque dominus ad Moyſen, refer virgam Aaron in tabernaculo teſtimonij, vt ſeruetur ibi ad ſignum rebellium filiorum Iſrael, & requieſcãt querelę eorum a me, ne moriantur. Sic quoque Deuteronomij liber reſeruatus eſt ad hoc, quòd Iſraelitę non negarent ſe obligatos

ad ſeruandam illam legem. Vnde iuſſit Deus poni illum in ſanctuario in latere arcę, vt patet Deutero.31.capi. Iſta autem lex ponebatur in teſtimonium, ne Iſraelitę negarent ad quid tenebantur regibus, vel ne reges aliquid vellent ſuperaddere. Cum enim demonſtraretur illa lex, compeſcerentur querelę vtrinque: debuit ergo poni in ſanctuarium, vbi erat locus ſecurus, & hoc patet, quia dicitur, coram domino: nam in omnibus in quibus dicitur, coram domino, intelligẽdum eſt, quòd reſeruanda erant in ſanctuario. Nec ſolum iſta lex ſeruabatur in ſanctuario, ſed etiam alię leges principum minorum: nam Simon Machabæus frater Iudę fuit princeps Iudęorum, & non rex, & tamen libertas illa, & honor, quam Romani dederunt ei ſuper populum Iudęorũ, fuit poſita in monte Siõ. Nam ſcriptum Romanorum dicebat, quòd ſtatuerũt ei libertatem, & deſcripſerunt in tabulis ęreis, & poſuerunt in titulis in monte Sion, & deinde dicitur, ꝙ ſuſcepit Simon iſtam ſcripturam, & dixerunt Iudęi pone eam in tabulis ęreis, & pone eas in veſtibulo ſanctorum in loco celebri: exemplum autem eorum pone in ęrario, vt habeat Simon, & filij eius, vt patet 1. Machabę.14.capi. ſi ergo illa lex, quę erat Romanorum, & ſolum data pro Simone, & filijs illius, poſita fuit in ſanctuario, quanto magis lex iſta regni, quę a Deo per Samuelem debuit poni in ſanctuario? Et ſic dicendum, quòd quamquam non eſſet tunc ſanctuarium in Maſphat, ſed vrbe Nobe, tamen Samuel ſcribens iſtam legem in Maſphat coram toto populo, duxit eam in Nobe, & poſuit in ſanctuario, vt cuſtodiretur ibi.

Omnes leges principum ſeruabantur in ſanctuario.

An iſta lex fuerit poſita in arca fœderis.
Quaſt. XXVII.

QVAERET aliquis an fuerit poſita iſta lex in arca fęderis.

Aliquis reſpondebit, quòd non, quoniã in arca nihil erat, niſi tabulę teſtimonij, vt patet infra 3.lib.capi.8. ſcilicet: In arca non eſt aliud, niſi duę tabulę lapideę, quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb. Item non auderet aliquis aperire arcam ad ponendum ibi quicquam: nam accedere ad eam, quãdo erat nuda intra ſancta ſanctorum non licebat cuiquam, niſi ſummo ſacerdoti: quanto magis aperire eam. Nam, & hoc non liceret ſummo ſacerdoti: Samuel ergo non auderet aperire arcam ad ponendum ibi legem. De Moyſe autem non eſt ſimile, ipſe quippe fabricauit arcam, & poſuit ibi tabulas, & clauſit, & aperuit, quando voluit, quia Deus hoc iubebat, alijs autem non licuit ſic, ideo non liceret Samueli.

In contrarium dicetur, quòd fuit poſita iſta lex in arca, quia de ea dicitur hic, quòd repoſuit eam Samuel coram domino: omnia tamen alia, de quibus dicitur, quòd repoſita fuerunt coram domino ſunt in arca: ergo etiam fuit poſita iſta lex in arca, patet hoc, quia iuſſit Deus ſeruari tabulas in teſtimonium Exo.capi.25. & illę poſitę fuerunt intra arcam infra 3.lib.capi.8. iuſſit quoque poni manna in vrna coram domino in ſanctuario: Exo.capi.16. & poſitum eſt in arca fęderis, vt ad Hebrę.capi.9. iuſſit quoque ſeruari Deuteronomium in teſtimonium, & poſitum eſt in latere arcę. Deuteronomiũ capi.31. iuſſit quoque poni in tabernaculo coram domino virgam Aaron: Nume.capi.17. & illa poſita fuit in arca fęderis ad Hebrę.capi.9. ergo iſta lex regni, quę dicitur repoſita eſt coram domino, vt patet hic, fuit poſita in arca. Satis enim aliquis dicere poterat, quòd fuerit poſita in arca, quia nullum inconueniens eſt, & quia reperiuntur alia ſimilia.

F Dicendum tamen, quòd non fuit poſita, quia Apo-
ſtolus ad Hebrę.capi.9. ponit omnia, quę fuerunt in
arca: dicit tamen, quòd in arca erat vrna aurea habens
manna, & virga Aaron, quę frõduerat, & tabulę teſta-
menti, & ſic nihil aliud ibi erat, ergo lex iſta regni non
erat ibi: Deuteronomius autem non erat in arca, ſed
in latere arcę. Deutero.capi.31.

Determin. auct.

Dicendum igitur, quòd fuit repoſita iſta lex in ali-
quo loco ſecuro in ſanctuario, ne quis poſſet fraudare
verba illius addendo, vel diminuendo: non tamẽ fuit
in arca: ſic fuit de ſcripto, quod remiſerunt Romani
Simoni Machabę. de poteſtate eius, & filiorum ſuorũ
ſuper Iudęos, & libertate ſua: nam fuit poſitum in ve-
G ſtibulo ſanctorum in loco celebri primo Machabę.
capi.decimoquarto. Cum autem arguitur, quòd in ar-
ca nihil erat niſi duę tabulę infra 3.lib.capi.8. dicen-
dum, quòd reſponſum fuit Exo.25.capi. Et in eodẽ c.
declarabitur.

Cum verò dicitur, quòd non liceret Samueli, nec
alicui alteri aperire arcam ad ponendum ibi quicquã.
Dicendum eſt, quòd non licebat ſummis ſacerdoti-
bus, quia iſti ſolum agebant ea, quę competebant eis
de lege communi: prophetę autẽ mouebantur a Deo
ſpecialiter, ideo poterant facere ea, quę non licebant
alijs hominibus, & ſic erat de Samuele. Nam ſicut li-
cebat ei facere ſacrificium, cum non eſſet ſacerdos, &
facere illud vbicunque vellet, ſic licebant quęcunque
H alia, quę erant contra legem communem cęremo-
nialem: licuiſſet ergo hoc: conſtat tamen, quòd non
fuit factum, quia ſolum erant in arca manna. & virga
Aaron, & duę tabulę teſtamenti, vt patet ad Hebrę.
capi.9.

*Et dimiſit Samuel omnem populum ſingulos in domum
ſuam.* Ideſt dedit eis licẽtiam recedendi, quia iam erãt
omnia expedita, quę pertinebant ad regem aſſumen-
dum, & non dicitur hic, quòd Saul dimiſit omnem
populum, ſed Samuel, quia Samuel erat hic, ſicut prin-
ceps, ipſe enim totum populum congregauerat, ideò
ad eum pertinebat totum populum licentiare ad eũ-
dum, Saul autem erat nouiter aſſumptus in principẽ,
nihil ergo tunc imperabat ſaltem vſquequo comple-
I rentur omnia, quę pertinebant ad cęremonias aſſum-
ptionis eius, ſed Samuel qui eum inſtituebat, debebat
iubere.

Sed, & Saul abijt in domum ſuam in Gabaa. Ideſt non ſo-
lum alij populares receſſerunt in domos ſuas, ſed etiã
Saul, & iuit in Gabaa, quia ibi erat domus ſua a prin-
cipio: non enim eſt ſenſus, quòd nunc nouiter acci-
peret domum in Gabaa, ſed quòd prius erat ibi do-
mus eius, & nunc etiam illuc redibat. Apparet autem,
quia Saul erat de ſtirpe Beniamin, vt patet ſupra in li-
tera. Gabaa autem erat ciuitas in ſtirpe Beniamin: Io-
ſue capi.8. non enim mutauit nimis ſtatum Saul, quã-
quam fuiſſet ſumptus in regem: ſic patet ſequenti ca.
nam poſtquam fuit rex, ſequebatur boues venientes
K de agro: habitauit autem Saul in principio regni ſui
in Gabaa, vbi prius habitauerat, vt patet hic: poſt pau-
cum autem tempus elegit tria millia virorum, & reli-
quit filium ſuum Ionatham in Gabaa cum mille viris:
ipſe autem habitauit in monte Bethel cum duobus
millibus infra 13.capi. Iterum autem redijt ad habitã-
dum in Gabaa infra capi.14.

Et abijt cum eo pars exercitus. Non intelligitur hoc de
exercitu ſuo, quia ipſe nondum acceperat exercitum
cum illa eſſet prima dies, qua factus eſt rex, ſed iuit cũ
eo exercitus ad honorandum ipſum, quia rex erat, &
manſit cum eo aliquanta exercitus pars, paulo autem
tempore poſt, ipſe elegit tria millia virorum in exer-
citu: poſtea autem cũ magnificaretur magis cõtinue
augmentabat exercitum, infra decimo quarto cap. &

Nam

Nam quemcunque videbat Saul virum fortem, & aptum ad prelium ſociabat eum ſibi. *Quorum tetigerat Deus corda.* Dicitur hoc, quia aliqui de exercitu habebant bonum zelum, & illi acceperunt Saulem in regem, quia Deus illum elegerat: & ſecuti ſunt eum vſque in domum ſuam in Gabaa: alia pars exercitus erat virorum iniquorum, & iſti contempſerunt Saulem, nec ſecuti ſunt eum, ſed dixerunt num ſaluare poterit nos iſte? Dicitur autem quorũ Deus tetigerat corda ad ſignificandum, ꝙ iſti, qui mouebantur ad honorandum Saulem incitabantur bono zelo: & quia omnia, quæ bona ſunt à Deo fiunt, cũ Chriſtus dixerit, Ioan. 16. cap. Sine me nihil poteſtis facere, ſ. nullum bonum opus meritorium, oportet, ꝙ Deus tetigiſſet corda illorum, qui bono zelo mouebantur: tangere autem cor alicuius, nihil aliud eſt, niſi quòd Deus incitet eũ ad aliquod bonum, ſic dicitur Apoc. cap. 2. ſ. Ego ſto ad oſtium, & pulſo, & ſi quis aperuerit mihi, introibo & cęnabo cum eo, & ipſe mecum: ſtare autem ad oſtium nihil aliud eſt, niſi cõtinuè pulſare cor alicuius. *Filij vero Belial dixerunt.* Iſti erant de exercitu: iſta enim ratio eſt cõtinuata, quia ſupra dicebatur, quòd pars exercitus, quorum Deus tetigerat corda abijt cum Saule: ergo alia pars exercitus erat, quorum Deus non tetigerat corda, nec ierunt cum Saule, & dicitur immediatè filij Belial: ergo oportet, quòd referatur hoc ad aliam partem exercitus.

Filij Belial q. ſint. Vocantur filij Belial, ideſt peſſimi, & indomiti, vel ſine iugo, & ita erãt iſti, quia nolebãt ſe ſubijcere principi electo à Deo, & cui totus populus ſe ſubijciebat: multoties autem accipitur iſtud nomen in ſcriptura, ſic patet Iudic. 19. cap. vbi dicitur de viris Gabaa, ſ. venerunt viri ciuitatis illius filij Belial, ſic etiam ſupra cap. 2. dicitur, quòd filij Heli erant filij Belial neſcientes Deum, nec officium ſacerdotum: vocantur autẽ filij Belial, ideſt inobedientiæ, vel ſine iugo, vt patet Iudic. 19. vbi exponitur in litera.

Num ſaluare nos poterit iſte. Quaſi dicat non poterit, & in hoc negligebant eum pronunciantes eum inhabilem ad regnandum: nam ipſi volebant regem principaliter ad hoc, quòd liberaret eos ab hoſtibus: & quia iſte non poterat eos liberare, erat ineptus, ſic patet ſupra cap. 8. ſcilicet, iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis. Dixerunt autem hoc, quia fortè cognouerunt, quòd iſte ſemper fuerat ruſticus, & nunquam aſſuetus bello, nec alicui regimini: ideo non poſſet conuenienter eos ſaluare ab hoſtibus. Sciendum autem ꝙ quamquam iſti, qui hoc dixerunt erant de exercitu; tamen alij, qui non erant pars exercitus, hoc idem arbitrati ſunt: & quamquam acceperint Saulem in regem, quia Deus illum elegerat, tamen putabant ſe tanquam non habentes regem: nam viri Iabes Galaad, de quibus ſequen. cap. cum veniſſent ad eos rex Ammon dixerũt, habeto nos fœderatos, & ſeruiemus tibi: ſi tamen exiſtimaſſent ſe habere regem, potentem defendere eos ab hoſtibus, non ſe ſubiecìſſent alienis.

Item patet magis, quia dicitur eodem capitu. concede nobis ſeptem dies, vt mittamus nuncios in vniuerſos terminos Iſrael, & ſi non fuerit, qui defendat nos egrediemur ad te: putabant ergo, quòd non eſſet aliquis, qui eos defenderet tanquam non haberẽt regem, cùm dixerunt, & ſi non fuerit, qui defendat nos etiam ſi exiſtimaſſent ſe habere regem, non miſiſſent ad omnes terminos Iſrael, ſed ad regem ſuũ: miſerunt tamen ad omnes terminos Iſrael.

A *Cuius erat iſte exercitus, qui ſecutus eſt tunc Saulem. Et quòd in communitatibus Ariſtocraticis vel Democraticis milites haberentur ſuis ſtipendijs ſemper diſpoſiti ad tutelam publicam.* Quæſt. XXVIII.

QVAERAT aliquis de iſto exercitu, de quo hic dicitur cuius erat: nam tunc non erat aliquis princeps, qui haberet iſtum exercitum. Reſpondendum eſt, quòd quamquam ante Saulem non erant reges in Iſrael, tamen erant iudices, qui iubebant populum ire ad bellum, quando volebant: ſic patet de Samuele, qui immediatè ante Saulem regebat populum: ipſe enim cõgregauit totum populum in Maſphat, & fecit eos ire in bellum contra Philiſthijm ſupra cap. 7. & quia erat continua hoſtilitas inter Iudæos, & Philiſthinos, oportebat quòd Iſraelitæ haberent aliquos continuos defenſores, qui ſaltem defenderent terræ confinia: quia totus populus non poterat ſemper eſſe in armis. Iſti autem viri, qui eſſent ſemper diſpoſiti ad vſum armorum defendendo regionem recipiebant ſalarium a communitate, & iſti vocantur exercitus quamquam nullius viri eſſent: ſic patet in alijs communitatibus, qui haberent regimen ariſtocraticum, vel democraticum; quia quamquam ibi non ſit aliquis vnus Dominus, tamen ciuitates habent magnos exercitus, quibus ſtipendia præbent, & imponentes eis duces faciunt pugnare illos pro vrbibus: ſic igitur fuit exercitus tempore Iudicum in Iſrael: cum nullus eſſet rex, & iſte C conuenit ad eligendum regem. Cum vero electus fuit Saul intellexit exercitus, quòd pertinebat ad eũ ideo pars quædam exercitus ſecuta fuit illum: poſtea autem exercitus non fuit ſicut prius, ſcilicet a communitate conductus, ſed rex accipiebat ſibi exercitũ, quem volebat, & ſoluebat de ſtipendijs ſuis, quæ ipſe percipiebat ab Iſrael, ſic patet infra cap. 13. vbi dicitur, quòd elegit Saul tria millia virorum, & infra cap. 14. dicitur quòd quemcũque videbat virum fortem aſſociabat ſibi.

Et deſpexerunt eum. Scilicet exiſtimantes, quòd ille cum eſſet ruſticus eſſet ineptus ad regnum: ſic quoque arbitrata eſt maxima pars Iſrael: quãquam propter hoc nulli murmurauerunt, niſi pauci filij Belial, vt patet ſupra.

D *Et non attulerunt ei munera.* Scilicet iſti filij Belial, qui deſpexerunt eum. Erat enim conſuetudo in omnibus alijs regnis, quòd quandocunque ordinarentur aliqui reges, populus offerebat munera magna, ſic quoque quando aliqui alij aſſumebantur in dignitates, amici eorũ, & ſubditi munera offerebant. Iſti autem in contumeliam non obtulerunt. Erat autem inter Iſraelitas iſta opinio, quòd rariſſimi exiſtimabant eum eſſe conuenientem ad regnum: tolerabant tamen, quia Deus elegit illum: nec vnquam habitus fuiſſet in Iſrael in honore regio, niſi eueniſſet pugna contra Ammonitas, vt ait Ioſephus ſexto Antiquitatum: ſic etiam patet ſequenti capi- E tulo, nam quamquam murmurauerunt aliqui contra Saulem, nemo eos increpuit: poſtquam tamen vicit Saul Ammonitas dixit, populus ad Saulem: quis eſt ille, qui dixit Saul non regnabit ſuper nos? Date viros & interficiemus eos.

Ille vero diſſimulabat ſe audire. Scilicet, Saul audiuit quomodo viri Belial dixerant, num ſaluare poterit nos iſte? tamen fingebat ſe non audire, ne videretur impotens ad vindicandum iniuriam, ſi non vindicaret eam immediate. Intelligebat tamen, quia vir ſenſatus erat, nec tamen reſeruauit eis vindictã: quia quamquam populus poſtea dixerit, Date viros, & interficiemus eos, Saul nõ conſenſit dicens, non oc-

An Saul remiſerit iniuriam eorum qui deſpexerant eum.

cidetur quiſquam in die hac: quia Dominus fecit hodie ſalutem in Iſrael. Non tamen patet ex verbis illis, quòd totaliter remiſerit iniuriam, ſed potius videtur, quòd reliquerit eam vindicandam in alio tempore: quia dixit, non occidetur quiſquam in die hac, & non dixit abſoluiè, non occidetur quiſquam. Item videtur quòd egerit potiſſime ad ſolennitatem illius diei, & non animo remittendi iniuriam penitus, vt patet, quia dicitur ibi, quia hodie fecit Dominus ſalutem in Iſrael, quaſi dicat, non eſt iuſtum, vt in illa die Iſraelitæ occidantur, in qua Deus ſaluauit Iſraelem.

CAP XI.

G

Et factum eſt quaſi poſt menſem, aſcendit Naas Ammonites: & pugnare cœpit aduerſum Iabes Galaad. Dixeruntque omnes viri Iabes ad Naas: Habeto nos fœderatos, & ſeruiemus tibi.

Ascendit *autem*. Deſcripta in ſuperioribus Saulis electione, hic agitur de eius confirmatione ſiue innouatione: ſic enim dixit Samuel: venite, & eamus in Galgalam, & innouemus ibi regem: habuit autem occaſionem iſta innouatio a bello, quod egit Saul contra Ammonitas, nam ante hoc non habe- H batur in aliquo honore, tunc autem incepit honorari, & ob hoc agitur hic de bello contra Madianitas, & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur hoſtiũ incurſio, ſecundo eorum debellatio, tertio regis cõfirmatio. Secunda ibi. *Venerunt ergo*. Tertia ibi. *Et ait populus*.

De ordine ſequentium ad præcedentia.
Quæſt. I.

Circa primum aliquis quæret de ordine huius ad præcedentia an ſit rectus, vel ſit recapitulatio, vel anticipatio.

Reſpondendum, quòd ordo eſt conue- I niens, quia hic agitur de bello, quod habuit Saul cõtra hoſtes poſtquam factus eſt rex: ſupra autem dicebatur de conſtitutione eius in regem: prius autem conſtitutus eſt rex, quàm pugnaret: ergo non eſt recapitulatio.

Item non eſt anticipatio reſpectu aliquorum, quæ infra ſequuntur: quia in principio regni Saulis factũ eſt hoc: quod patet, quia poſt iſtud bellum fuit regnum innouatum, tanquam nouiter ſumeretur in regem: ſi tamen tranſiſſet aliquantum tempus, non fuiſſet facta innouatio, ergo non eſt anticipatio reſpectu ſubſequentium.

Aliud autem dubium eſt an ea, quæ habentur hic fuerint facto pauco, vel multo tempore poſt præcedentia. Dicendum autem quòd non poteſt conſta- K re quantum tempus fuerit: ſatis tamẽ apparet quòd fuit paucum, & ſic ponitur hic tanquam cõtinuatum ad præcedentia, vnde in quibuſdam Biblijs dicitur hic, & factum eſt, quaſi poſt menſem, ſcilicet, quòd vnus tranſierit menſis a conſtitutione Saulis in regem vſque ad bellum Ammonitarum non eſt tamẽ de textu: quomodocunque tamen ſit paucum tempus tranſijt, cum ibi facta fuerit innouatio finito hoc bello, quæ non fuiſſet ſi multi dies tranſiuiſſent.

Aſcendit autem Naas Ammonites. Iſte Naas erat rex Ammonitarum: ſciendum autem quòd non ſolum F nunc aſcendit contra Iſraelitas, ſed etiam aliquanto tempore ante hoc aſcenderat: & ille fuit occaſio, vt Iſraelitæ peterent regem, vt patet ſequen. cap. ſcilicet, Videntes autem quòd Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi nequaquam, ſed ſed rex imperabit nobis. Iterum autem aſcendebat contra Iſraelitas, quia erat hoſtis eorum propinquus illis.

Quare Ammon pugnauit contra Iſraelitas.
Quæſt. II.

Quæret aliquis quare rex Ammon pugnabat contra Iſraelitas. Nicolaus reſpondet, ꝙ pugnabat repetendo iſtam terram: aſſumit enim hoc ex eo quod habetur Iudic. cap. 11. vbi rex Ammon faciebat bella contra Iſrael petendo terram, quam habebant Iſraelitæ, quæ pertinuerat olim ad regnum ſuum: & verum eſt quòd magna pars terræ Iſrael pertinuerat ad Ammonitas: ipſi tamen non ceperunt illam de manu eorum, nec pugnauerunt contra eos, ſed ceperunt de manu regis Sehon, & Og, qui quõdam acceperãt de manu Moabitarum, & Ammonitarum terram illam, vt patet Num. cap. 21. ideo Iephte Galadites, qui tunc erat Iudex nolens reddere terram defendens ſe iure multiplici pugnauit contra Ammon Iudic. cap. 11. Nunc autem dicit, quòd cõfortato regno Ammonitarum rex iſte Naas voluit repetere terram: ideo pugnabat contra Iſraelitas. *Opin. Nic.*

Sed magis dicendum eſt, quòd rex Ammon pugnabat ad delendum Iſrael quam ad recuperandum terram. Alioquin acceptaſſet conditionem, quam offerebant ei viri Iabes. Dixerunt enim habeto nos fœderatos, & ſeruiemus tibi, ipſe autẽ noluit, ſed dixit in hoc feriam vobiſcum fœdus, vt eruam omnium veſtrum oculos dextros, ponamque vos opprobriũ in vniuerſo Iſrael. Sed videtur quod volebat habere iactantiam, quòd deſtrueret Iſraelitas, & redderet eos opprobrioſos, alioquin, vel occideret eos tanquã hoſtes, vel reciperet in ſeruitutem ſub tributo: non tamen hoc videbatur velle cum peteret eorum oculos dexteros, ſic enim tenet Ioſephus 6. Antiquitatũ, I ſcilicet Naas rex Ammon ſuper Galadinos abijt, caſtraque ponens circa ciuitatem Iabes, legatos ad eos miſit, quatenus ei ſe traderent, vt oculos dextros eorum auferret, quod ſi nollent per obſeſſionem eorũ ciuitatem ſe interminabatur euertere: electionem vero in ipſis eſſe, vtrum vellẽt partem corporis amittere, an certè vniuerſi perire. Non ergo petebat rex Ammon terram, quæ olim ſua fuerat: ſed pugnabat contra Iſraelitas tanquam deſpiciens eos. *Opin. Auctoris.* *Cap. 6.*

Et pugnare cœpit aduerſus Iabes Galaad. Contra iſtam ciuitatem pugnauit, quoniam erat propinqua terræ ſuæ: eſt enim coniuncta terra Galaad ex latere meridiano Moabitis: ab Aquilone autem tendit ad confinia Ammonitarum: vnde multæ vrbes terræ Galaad olim pertinuerunt ad Ammonitas: ceſſauit tamen K principatus eorum regnante Sehon rege, & Og. De his patet Ioſue 13. & ibi declaratum eſt. Vocatur autem iſta ciuitas Iabes Galaad, quia nomen eius eſt Iabes: nomen autem prouinciæ eſt Galaad: viri huius vrbis fuerunt illi, qui introierũt in terrã Philiſthijm per noctem, & acceperunt corpus Saulis & cadauera filiorum eius de muro Bethſan; veneruntque Iabes, & combuſſerunt ea ibi, & tulerunt oſſa eorum, & ſepelierũt ea in nemore Iabes infra 31. c. *Dixeruntque omnes viri Iabes ad Naas.* Scilicet deliberato conſilio, quã cõditionẽ eligerent de illis, quas poſuerat Naas rex Ammon. Nã vt vult Ioſephus proponebat eis, ꝙ ſi tradere-

rent

rent ſe ſine bello, erueret oculos eorum dextros, & permitteret eos liberos, vel ſi pugnarent, quòd euerteret ciuitatem eorum, & occideret omnes: eis autē vtraque conditio dura viſa eſt, ideo neutrum acceperunt, ſed voluerūt aliquid medium, ſ. q̄ acciperet eos fœderatos ſub tributo: hoc autem reſponderunt omnes viri Iabes, quia intellexerunt quòd aliter non erat eis ſalus, cum neminem ſcirent poſſe defendere eos: exiſtimabant enim Saulem tanquam non eſſet rex: & dicitur hic, quòd omnes viri iſta locuti ſunt, infra autem dicitur, quòd locuti ſunt ſeniores; ſed intelligendum quòd iſta, quę pertinebant ad magna conſilia, relinquebantur ſenioribus, qui propter ætatem erant experti, & id quod ipſi faciebant dicebantur facere omnes viri Iabes, quia agebant ex conceſſione omnium.

Habeto nos fœderatos, & ſeruiemus tibi. In hoc patet id quod ſupra dicebatur, ſcilicet, quòd Naas rex Ammon non repetebat terram, vt haberet eam in dominio ſuo, ſed volebat facere Iſraelitas opprobrioſos, alioquin ipſe contentus fuiſſet, quia ſi curaret accipere terram, dans oculis dextris, excluderet ab vrbe, vel acciperet ſub tributo ſeruientes: quia quocūque iſtorum modorum conſequebatur, quod volebat: neutrum tamen acceptauit, vt patet immediatè.

Quare Iſraelitæ non petierunt Saulem, vt aſcenderet contra Ammon, cum ad hoc eſſet rex poſtulatus a Iudæis.
Quæſt. III.

QVAERET aliquis cum Iſraelitæ petierint regē propter Naas regem filiorum Ammon, vt patet ſequēti cap. ſcilicet, videntes quòd Naas rex filiorum Ammō veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi nequaquam, ſed rex imperabit nobis, quare nunc non petebant, vt rex ſuus aſcenderet contra regem Ammon liberans eos.

Reſpondendum eſt, quòd cauſa principalis, propter quam Iſraelitæ petierunt regem, erat vt pugnaret pro eis, ſic patet ſupra cap. 8. ſcilicet, Iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos & pugnabit bella noſtra pro nobis: quando tamen aſſumptus fuit Saul in regem exiſtimauerunt eum virum ruſticum, & ineptum ad bella: ideo non curabant de eo, tanquā ſi non haberent regem. Putabant enim fruſtra eſſe petere ab eo auxilium: & ita viri Iabes non miſerunt immediate ad regem ſuum, ſed dixerunt, quòd mitterent nuncios in vniuerſos terminos Iſrael ad ſciendum an aliquis eſſet, qui defenderet eos, & ſic fecerunt, quoniam miſerunt per totam terram Iſrael, vt ſi forte aliqui de contribulibus ſuis vellent eos adiuuare, nec miſerunt ad regem, ſed caſu venerunt nuncij eorum in vrbem Saulis, ſicut ibant ad omnes alias vrbes: & tunc clamauit tota ciuitas, & Saul veniens de agro audiuit vlulatū: ad eum tamen non venerunt nuncij: erat autem cauſa huius, quia tunc magis videbatur ruſticus, quàm rex, quia ſequebatur boues venientes de agro, & vacabat agriculturæ, tunc tamē facto in ſe ſpiritu Domini liberauit viros Iabes: ſi autē credidiſſent Iſraelitæ, quòd rex ſuus erat vir aptus ad bellum, non deſperaſſent mittētes per omnes terminos Iſrael nuncios, & ad eum nequaquam, ſed petiuiſſent, vt aſcenderet ad liberandum illos.

Suſcitat a terra inopem & de ſtercore erigit pauperem.

In hoc feriam vobiſcum fœdus. Ideſt cum hac conditione potero vobiſcum facere pactum. Accipitur autem iſte modus loquendi, quia inter antiquos, quando fiebant pacta, occidebantur aliqua animalia: & illi qui componebant pactum tranſibant inter diuiſiones ſignificantes, quòd ille, qui tranſgrederetur pa-

Quare q̄n fiebant pacta occidebantur animalia.

A ctum diuideretur; ſicut illa animalia. Nec ſolum hoc fiebat, quando homines inter ſe componebant, ſed etiam quando componebant cum Deo aliquid: vnde ſi populus promitteret obſeruare aliquam legem, faciebat ſimiles diuiſiones, & tranſibat omnis populus per medium illarum, ſic patet fuiſſe factum tempore Sedechiæ regis Ierem. cap. 34. ſcilicet, Dabo viros, qui præuaricantur fœdus meum, & non obſeruauerūt verba fœderis mei, quibus aſſenſi ſunt in conſpectu meo: vitulum, quem conciderunt in duas partes, & tranſierūt inter diuiſiones eius principes Iuda, & principes Ieruſalem, eunuchi, & ſacerdotes, & omnis populus terrę, qui tranſierunt inter diuiſionem vituli: & dabo eos in manu inimicorum ſuorum.

Vt eruam omnium virorum oculos dextros. Scilicet omB nium virorum Iabes, ſolum intelligebatur de his viris, nam eruere oculos feminarum nihil proficiebat ad intentionem ſuam: hoc autem faciebat rex Ammon propter duo. Primò propter opprobium, quia erat magnum opprobrium carere oculo dextro, & ſic ipſe dixit, ponamque vos opprobrium in vniuerſo Iſrael. Secundum erat, vt faceret Iſraelitas inutiles ad bellum: viri enim in bello partem ſiniſtram faciei ſcuto tegunt: dextro autem oculo hoſtes aſpiciunt, quòd ſi dextro oculo careant, oportet totam faciem diſcoopertam habere, nec aliquid ſcuto tegetur: hoc autem modo facile eſt omnes mori, ideo carentes oculo dextro ad bella inepti ſunt. Hoc autem faciebat rex Ammon omnibus alijs quos bello aut C pace accipiebat, ſic ait Ioſephus ſexto Antiquitatum ſcilicet rex Ammon ſapientia atque tractatu ſic infirmos reddebat ne rurſum iugum potuiſſent euadere ſeruitutis, nam etiam eis, qui ad eum, aut fide data veniſſent, aut quos lege bellica cepiſſe dextros oculos euellebat, quod ideo faciebat, vt ſiniſtram partem vultus ſub ſcuto celātes ad bellum inutiles redderet.

Quare Ammon volebat eruere oculos dextros Iudęorū.

Cap. 6.

Ponamque vos opprobrium in vniuerſo Iſrael. Ideſt cum eruero oculos veſtros, eritis opprobrium in tota regione veſtra, ſcilicet, quod nulli homines erunt ſic in toto Iſrael deturpati, in quo videbatur Naas rex Ammon inducere eos ad bellandum propter duram cōditionem, quam eis opponebat, ſed ſi pugnarent volebat eos penitus delere, ideo erant anguſtiæ magnæ Iſraelitis.

D *Et dixerunt ad eum ſeniores Iabes.* Noluerunt enim aliquam de duabus acceptare conditionem, ſcilicet, nec pati erui oculos, nec in hoſtem congredi, quia ſe inferiores credebant, ſed petiuerunt inducias aliquorum dierum, & dicitur hic quòd ſeniores Iabes dixerunt, ſcilicet, quia illis commiſſum erat a toto populo, quòd deliberarent, & reſponderent, vnde eis reſpondentibus dicebantur reſpondere omnes viri Iabes.

Concede nobis ſeptem dies. Iſtos ſeptem petiuerunt, quia ſi fortè magnum tempus peterent, hoſtis non permitteret, ſi autem minus credebant non poſſe venire breuius eis auxilium contribulium, poſt ſeptem E autem dies ſiquis vellet de Iſrael eis auxiliari venire poſſet, ideo viſum eſt ſufficiens tempus: rex autem Ammon libenter conceſſit. Erat enim rex ſtultus, nam ſi voluiſſet immediate inuadere viri Iabes reſiſtere non potuiſſent, ſed paterentur quodcunque vellet rex: ſic enim dixerunt, ſcilicet, & ſi non fuerit qui nos defendat egrediemur ad te. Contempſit tamen rex Ammon vires Iſraelitarum credens, quòd nullus in toto Iſrael poſſet illis prębere auxilium, ideo poſt dies illos haberet interitum. *Vt mittamus nuncios in vniuerſos terminos Iſrael.* Significauerunt enim viri Iabes veritatem rei, quam facere intēdebant, ſ. q̄ òd volebant petere auxilium ab omnibus contribu-

libus ſuis: nec celauerunt hoc, vt darent aliquam cauſam, quare peterent inducias: etiam quia putauerunt, quòd rex Ammon, cùm eſſet ſuperbus contemneret eorum auxilia: ideo concederet, quòd congregarent vndecumque vellent. *Et ſi non fuerit, qui defendat nos egrediemur ad te.* In hoc dabant labeſeni aliquam ſecuritatem regi Ammon, ſcilicet, quòd ipſi non poſſent ſe defendere, ideo ſi nemo ad eorum veniret auxilium egrederentur ad eum, ideſt ad hoc quòd facerent, vel paterentur, quod dixerat rex, ſcilicet, quòd eruerentur oculi dextri. & poteſt intelligi egrediemur ad vos, ideſt egrediemur ad pugnandum, ſed iſte ſenſus non eſt conueniens, quoniã ſi Iabeſeni haberent auxilium erant pugnaturi contra Naas regem, quoniam ad hoc auxilium petebant.
G Si autem non haberent, dicebãt quòd egrederentur ad ipſum: ergo non intelligitur ad pugnandum, quia tunc non eſt iſta bona diuiſio, cùm vtrumque membrum in idem redeat, ſed intelligendum quòd egrederentur ad tradendum ſe regi Ammon: ſic ait Ioſephus 6. Antiquitatum, ſcilicet, Galadini verò merentes in talibus neutrũ horum promittere præſumpſerunt nec ſemetipſos tradere repugnare: ſeptem verò dierum inducias popoſcerunt, vt ad contribules legationem mittentes ſolatium ab eis expeterent, vt ſi quidem auxilium eis veniret pugnarent, ſi verò huius rei foret inopia, tradere ſe dixerunt paſſuri quodcunque placeret hoſti. Significabant autem in hoc Iabeſeni, quod non habebant regem: quod aliquis fortè dicet factum fuiſſe, vt occultarẽt vires ſuas

Iabeſeni non cogitabant in auxilio regis.

H hoſti: quoniam ſi intellexiſſet rex Ammon, quòd Iſraelitæ habebant regem non conceſſiſſet eis inducias, ne forte ille in magna poteſtate veniens defenderet eos: eum autem putaret eſſe populum multũ ſine paſtore, non curaret an congregarẽtur, vel non: quia putabat eos non poſſe congregari: & ſi congregarentur, eſſent inutiles, tanquam non habentes Dominum, cui deberent obedire. Sed magis videtur quòd dixerint hoc deſperantes de rege ſuo, tãquam regem nullum haberent: ſic enim fecerunt quoniam miſerunt nuncios in terminos Iſrael, & non ad regem. Nec valet ſi dicas, quòd venerunt ad vrbem Gabaa, in qua erat rex, quoniam non ſolum ad eam venerſit, ſed etiam ad omnes alias vrbes Iſraelitarum.
I Hic tamen ſcriptura non expreſſit de illis, quia non pertinent ad ſubſtantiam narrationis: cum ſolum intẽdat hic deſcribere bellum Saulis contra Ammonitas, ideo ſolum narratur occaſio eius, ſcilicet, quomodo venerint nuncij Iabes, & planxerit vrbs Gabaa: ſi tamen ad regem nuncij iſti veniſſent primum et literas detuliſſent, vel retuliſſent verba Iabeſanorum: priuſquam narrarent cæteris, vt vlularent vrbes. Fuit tamẽ Saul motus audiens planctum vrbis nullo alio nunciato: ergo non fuit directa ad eum legatio tãquam ad regem, ſed miſſa eſt per omnes terminos Iſrael tanquam non haberent ducem.

Venerunt ergo nuncij in Gabaa Saul. Ideſt ad vrbem Gabaa, in qua habitabat Saul: erat enim iſta vrbs in
K tribu Beniamin, & pater Saulis atque omnes cognati habitauerant ibi, & ipſe poſtquam fuit rex habitauit ibi, vt patet præcedenti capitulo, ſcilicet, Saul abijt in domum ſuam in Gabaa.

Et locuti ſunt verba audiente populo. Scilicet non veniebant iſti nuncij ad regem directè: alioquin non nunciaſſent vrbi priuſquam nunciarent regi: nunciauerunt tamen coram toto populo tãquam venientes ad quærendum auxilium, & indicandum malum ſuum omnibus Iſraelitis, ſiquis fortè auxiliaretur, & in hoc incipit ſecundum, ſcilicet hoſtium debellatio.

Et leuauit omnis populus vocem ſuam & fleuit. Erat iſte
F fletus magnus, quia erat publica, & alta voce; ita vt introeuntes vrbem mirarentur: vnde Saul veniens de agro miratus eſt, & ait quid habet populus, quòd plorat: ſic enim factum eſt quando venit vir de Beniamin in Silo capta arca a Philiſthinis: nunciauit enim vrbi, & vlulauit omnis ciuitas, ſupra cap. 4.

Et ecce Saul veniebat mane ſequens boues de agro. Nicolaus dicit quod non eſt intelligendum quod poſtquã Saul ſumptus eſt in regem publicè ageret officium bubulci, ſed veniebat de agro vbi fuerat cauſa ſpaciandi vel ſe exercitandi in arte ſagittaria, vel huiuſmodi, & inde reuertebatur hora, qua ſolent boues ad domum reduci.

An Saul poſtquam factus eſt rex exercuerit per ſe agriculturam.

Sed hoc non ſtat, quoniam iſte modus loquendi
G eſt multum alienus, ſcilicet veniebat ſequens boues de agro: nam diceretur alias veniebat tempore boũ de agro. Item non ſtat, ſed neceſſe eſt, quòd dicamus, quòd ipſe portabat coram ſe boues aliquos, & non ſolum hoc, ſed etiam veniebat de arando: quod patet, quia portabat duos boues: dicitur enim infra, quòd cum audiſſet verba hæc, iratus eſt furor eius, & aſſumens vtrumque bouem concidit in fruſta: ergo ante ſe portabat boues, quia aliàs non potuiſſet eos concidere, & nõ veniebat tempore, quo veniunt boues de agro: etiam non veniebat de cuſtodiendo boues, ſed de arando: quia dicitur, concidit vtrumque bouem, ſcilicet, quòd non habebat, niſi duos boues coram ſe, & illos diuiſit in fruſta: hoc tenet Ioſephus 6. Antiquitatum dicens: flebant enim omnes cala- *Cap. 6.*
H mitatem: Saul autem ab opere agri reuerſus in oppidum inuenit flentes proprios ciues.

Quare Saul poſtquam factus eſt rex, exercebat per ſe agriculturam. Et an peccaret. Quæſt. IIII.

QVAERET aliquis quare Saul, cum eſſet ſumptus in regẽ, vacabat per ſeipſum operi agriculturæ. Reſpondendum eſt, quòd Saul erat vir nimis humilis, vt patet infra cap. 15. ſcilicet, cum paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es: vnxitque Dominus regem ſuper Iſrael; nunc autem poſtquam in regem ſumptus eſt, illam eandem humilitatem ſeruauit aliquanto tem-
I pore, dum bonus fuit: ſicut ergo prius vacabat agriculturæ, ita & nunc vacare voluit: hoc tamen non fuit ſemper, ſed ſolum in principio regni ſui, cum nondum vacauiſſet alicui operi bellico, nec eſſent aliqua negocia regni, quæ tractaret: facto autem iſto bello contra Ammonitas non vacauit vlterius ruſtico labori, ſed erat ſemper in armorum exercitatione: nam elegit immediate tria millia virorum, & poſuit mille in Gabaa cum filio ſuo Ionatha contra ſtationem Philiſthinorum, quæ ibi erat: ipſe verò cum duobus millibus ſtabat in Bethel & Machmas, vt patet infra cap. 13. Et ſicut a principio totus erat ruſticus, ita poſtea totus fuit bellicus: forte autem in principio regni ſui hoc faciebat, quia Iſraelitæ nondum fauebant ei tanquam regi ſuo, ſed multi eorum de-
K ſpexerunt ipſum, & dixerunt nõ regnabit ſuper nos, vt patet infra in litera: ideo dum erat rex dubius, nolebat priorem mutare ſtatum: cum verò innouatum eſt regnum & fuit rex ſtabilis, non vacauit agriculturæ.

An Saul peccauit vacando per ſe agricultura. Quæſt. V.

QVAERET aliquis, an Saul peccaret cùm eſſet rex vacando per ſeipſum operi agriculturæ aſſiduè, ſicut ruſticus.

Reſpon-

Reſpondebit aliquis,quòd non peccauit,quia arare,vel quæcunque opera agriculturæ facere non ſunt per ſe mala, ſed magis è contrario bona ſunt, ideo nemo propter illa peccat, quin potius vocantur iſta opera honorabilia, vt patet Eccle.36. & 38.cap. quin potius videtur, quòd Saul nimis mereretur faciendo hoc,quia qui ſe humiliat exaltabitur,& è contrario q ſe exaltat humiliabitur,Lucę 14.cap.quanto ergo fuit humilitas maior, tanto videbitur actus maioris virtutis, ſic autē eſt, quòd rex humiliaret ſe ad opera agriculturę: ergo fuit imputabile nimis ad virtutem Sauli, quòd ipſe vacaret agriculturę cum eſſet rex.

In contrarium videtur, quoniam ſicut aliquis excedit circa actum virtutum moralium, quę habent ſuperabundantiam,& defectum, ita circa humilitatem poteſt aliquis nimis ſe humiliando peccare, quia forte humiliat ſe magis,quam ratio expetit & ei,cui non ſe debet humiliare,quòd igitur rex,qui eſt in maxima excellētia humiliaret ſe ad opera nimis ſeruilia, videbatur humilitas ſupra modum, ideo peccaret rex iſta faciendo.

Prælati vt auctoritatem extenuant.

Item quandocunque aliquis auctoritatem, quā requirit ſtatus ſuus propter opera ſua perdit, nimis culpabilis eſt,vt ſiquis ſit epiſcopus, requiritur in eo auctoritas ad corrigendum ſcelera,ſ. nō ſolum poteſtas, ſed etiam quędam perſonę dignitas, & grauitas morum,propter quam ſubditi reuereantur,& caueāt ſcelera, ſiquis autem ex ipſo ſtatu epiſcopali dignitatem quandam accipiat quam propter vitę prauitatem perdat,peccat non ſolum,quia mala egit, ſed etiam quia mala agendo auctoritatem,quam requirebat ſtatus ille perdidit,& hęc grauis iniquitas eſt,quia ſiquis de p̄latis propter opera ſua reddat ſe contemptibilem omnibus ſubditis mala patrandi audaciam ſubminiſtrat, quod grauiſſimum eſt: tales enim peccant, quia iſtā dignitatem indignam reddunt,& ſine honore: ſic.n. Deus increpat iſtos,qui cū ſint peccatores prędicant, & euangelij auctoritatem diminuunt, ſic patet Pſal. 49. Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas,& aſſumis teſtamētum meū per os tuū? Conſtat tamē quòd iſte nullum alium malum facit, niſi quia tollit aliquā dignitatem verbi Dei, cùm ipſe malus ſit: ergo ille, qui exiſtens in dignitate adimit ſibi auctoritatem, peccat: ſic autē videbatur de Saule:nam ad dignitatem regiam,vt ab omnibus timeatur,& poſſit vitia corrigere pertinet excellentia quædam, ſed Saul deprimebat ſe ad opera nimis ſeruilia, ſcilicet,vt ipſemet araret, ex quo ſequitur q̄ contemneretur,& nō proficeret in dignitate regali,ideo peccaret faciendo hoc.

Prædicatores malę vitæ peccant prædicando.

Reſpondendum eſt, quòd Saul nō peccauit: nam hoc tēpore dirigebatur a Samuele, qui videtur quòd tunc erat ei præſens, cùm ipſe dixerit quando venit de agro, qui nō ſecutus fuerit Saulem, & Samuelem ſic fiet bobus eius, vt patet in litera: Samuel tamen non permiſiſſet Saulem illud agere ſi malum eſſet, ergo non peccabat arando. Item Samuel increpuit Saulem de peccatis ſuis ſemper quouſque receſſit ab eo, vt patet infra cap.13.ſ.Dixitque Samuel ad Saul; ſtulte egiſti, nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quod ſi non feciſſes, iam nunc præparaſſet Dominus regnum tuum ſuper Iſrael vſque in ſempiternum. Et hoc fuit, quia ante aduentum eius ſacrificium fecit. Iterum autem increpuit eum, quia nō occidit Agag regem Amalech, & dixit pro eo ergo quòd abiecisti ſermonem Domini abiecit te Deus, ne ſis rex infra cap.15.& tunc receſſit ab eo: nunquam tamen increpuit eum, quòd vacauiſſet agriculturæ in principio regni,ergo non erat peccatum. Item & fortius ſi peccatum fuiſſet in Saule vacare agriculturæ quādo venit de agro eſſet in peccato: & tamen dicitur, quòd tunc inſilijt in eum ſpiritus Domini,ergo non erat in peccato: & conſequenter licitum erat ei arare. Nec valet ſiquis dicat, quòd ſpiritus Domini aliquando inſilijt in malos: ſicut patet de Balaam, qui valde nequam erat, & volens repugnare Deo maledicendo Iſraelitis,cùm ipſe iuberet benedicere,incidit tamen in eum ſpiritus Domini, ſic patet Num.cap.24. ſcilicet, & irruente in ſe ſpiritu Dei, aſſumpta parabola ait &c. Nam ſpiritus prophetiæ benè conſentit ſecū iniquitatem: ſpiritus tamen virtutis non conſentit ſecum vitium: hic autem erat huiuſmodi, ſcilicet, ſpiritus,qui eſt fortitudo,& illa eſt donum,vel virtus: ponitur enim inter ſeptem dona ſpiritus ſancti Iſai. cap.11.ſpiritus ſanctus tamen fugit omnem hominē peccatorem: Sapientiæ cap.1. ergo Saul non erat in peccato.

Euaſio.

Pro hoc autem cōſiderandum eſt,quòd cum Saul vacaret operi ruſtico, aut hoc faciebat ex cupiditate, ſcilicet, vt magis ex hoc locupletaretur, vel propter humilitatem, & delectationem exercitij, & ſimiles cauſas. Si primo modo quamquam non eſſet peccatum in alijs perſonis priuatis vacare agriculturæ propter diuitias: erat tamen in Saule, quia ipſe erat rex, & habebat vnde locupletaretur: ergo quærere officia ſeruilia,quæ indignificabant eum,vt ditior fieret,vituperabile nimis erat. Si autem fieret ſecundo modo,dicēdum quòd aut propter agriculturam ceſſabat Saul ab expeditione aliquorum negociorum regni,aut non: ſi ceſſabat,peccatum erat agriculturæ vacare, cùm teneretur ipſe agere ea, quę propter agriculturam omittebat: ſi autem nihil omitteret. Dicendum, quòd in Saule peccatum non erat,quia ipſe non diminuebat auctoritatem ſuam arando, & hoc propter duo.

Primo,quia ipſe nō habebatur firmiter adhuc pro rege, & multi de Iſraelitis dixerant non regnabit ſuper nos. Vnde ipſe non ſe gerebat penitus pro rege,cum eſſet ei ſtatus ſuus dubius, & quia ſtatus ſuus prior erat ruſticus,nunc quoque vacabat agriculturæ quouſque ſtatus ſuus in altero firmaretur: huius autem ſignum eſt, quia poſtquam fuit regnum ſuum confirmatum, nunquam legitur vacauiſſe agriculturæ.

Saul non diminuit ſuam auctoritatē arando.

Secundo non peccauit,quia ante Saulem non fuerant reges in Iſrael, ideo quanta deberet eſſe regalis excellentia,nondum conſtabat, ideo licet ipſe vacaret operi ruſtico, non diminuebat regalem auctoritatem,quia ante hoc reges auctoritatem nullam habebant, cùm nulli fuiſſent: ſi autem pręceſſiſſent aliqui reges,qui fuiſſent in magno honore,ſicut Dauid, & Salomon,& Saul eſſet poſt eos,& vacaret agriculturæ, eſſet reprehenſibilis, quia dignitatem regiam minuebat: nunc autem nullam minuere poterat, cū nulla adhuc fuiſſet.

Sed dicetur quòd dato, quòd non minueret auctoritatem regalem, minuebat tamen auctoritatem aliorum principum,qui fuerunt in Iſrael,nam talem debuiſſet habere excellentiam,ſicut illi.

Reſpondendum eſt quòd iudices,qui fuerunt ante reges paucam poteſtatem habuerunt in populo, ideo ſtatus eorum erat paruus,ſicut aliarum perſonarum priuatarum. Nam ipſi vacabāt agriculturæ ſic fuit de Samgar iudice in Iſrael, qui percuſſit ſexcentos viros de Philiſthijm vomere: ex quo patet, quòd vacabat agriculturæ. De hoc Iudic.cap.4. Saul igitur quamquam iret ad opera ruſtica, non minuebat auctoritatem principatus ſui,ideo non peccabat.

Cum vero arguebatur, quòd peccauit, quia dedit occaſionem Iſraelitis quòd contemnerent eum.

Ad argumenta in oppoſit.

Dicendum eſt quòd non dedit, vt patet ex dictis, quia alij principes qui eum præceſſerant ſic faciebant.

Cum autem dicitur ꝙ humiliabat ſe ſupra modũ, ſcilicet, vt rex vacaret agriculturæ. Dicendum quòd ſi ante ipſum fuiſſent reges habentes magnam excellentiam, ipſe autem humiliaret ſe ad opera ruſtica, minuebat auctoritatem regiam, quia tamẽ ante eum nulla fuerat auctoritas regum, ſed nunc incipiebat, & tanta illa eſſet, quantam eam facerent reges, ipſe qui primus erat non peccabat nõ ponendo ſtatum regalem in magna auctoritate: potiſſimè autem videbatur facere hic Saul id quod pertinebat ad virum prudentem: ipſe enim priuſquam ſumeretur in regem, erat ruſticus: nolebat autẽ quòd principatus honoraret eum, ſed ipſe honoraret principatum: quouſque ergo ipſe faceret aliquid dignum honore, nolebat ſe in honorabili ſtatu ponere: cùm verò pugnauit contra Ammonitas, & fecit ibi aliquid laude dignum incępit eſſe honorabilis: vnde immediatè elegit ſibi tria millia virorum tanquam rex: & nunquam amplius arauit, vt patet infra 13. cap.

Et ait quid habet populus quòd plorat, In hoc mõſtrauit ſe Saul regem: quoniã quæſiuit quid eſſet illud, quod in populo fiebat tanquam ad illum pertineret; credebat enim, quòd accidiſſent aliquæ ſubitæ vulnerationes & rixæ, & ex illo eſſet planctus populi: ad eum autem pertinebat tumultum ſedare & punire exceſſus delinquentium.

Et narrauerunt ei verba virorum Iabes. Scilicet nuncij Iabeſeni locuti ſunt coram toto populo, & fleuerunt omnes. Nunc vero Saul inquiſiuit ab aliquo de popularibus, & ille retulit quæ dixerant viri Iabes.

Et inſilijt ſpiritus Domini in Saul, cùm audiſſet verba hæc. Scilicet, Erant iſta verba magni doloris, & in talibus ſubuenire pertinebat ad eum, quia rex erat: concepit autem in corde virilem fortitudinem, vt expugnaret hoſtes: Deus autem immiſit ei robur, vt auderet magna qualia ante nunquam egerat, & iſte fuit ſpiritus Domini: dicitur autem inſilijſſe in Saulem, quia ante hoc non erat in eo, ſed ſubito venit: etiam non manſit ſemper in illo, ſed aliquando veniebat & aliquando recedebat: poſtquam autem peccauit Saul pro Amalecitis, receſſit ab eo ſpiritus Domini nunquam rediturus, vt patet infra 16. cap. ſ. Spiritus autem Domini receſſerat a Saul, & exagitabat eum ſpiritus nequam a Domino.

Quis ſpiritus Dei fuerit iſte, qui inſiluit in Saulem. Quæſt. VI.

Spiritus Domini multipliciter accipitur.

QVAERET aliquis quis ſpiritus Dei fuerit iſte, qui inſilijt in Saul, & quomodo inſilijt. Reſpondendum eſt quòd ſpiritus Domini eſt multiplex: omnis enim influxus, quem Deus facit in animam alicuius ſiue ſit ſuper intellectum ſiue ſuper voluntatem, vocatur ſpiritus: & quot ſunt modi perfectionum, quas Deus influit intellectui alicuius, vel voluntati, tot ſunt ſpiritus. Aliquãdo enim vocatur ſpiritus Domini ſpiritus ſciẽtiæ datæ a Deo: ſic habetur Sap. cap. 1. ſ. Sanctus enim ſpiritus diſciplinę effugiet fictum, & effugiet a cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu. Aliquando autem accipitur pro ſpiritu prophetiæ: ſic patet Nu. 24. cap. ſ. & irruente in ſe ſpiritu Domini, ait. & infra 4. lib. c. 3, dicitur facta eſt ſuper eũ manus Domini, ideſt ſpiritus eius. & eo. lib. c. 2. dicitur oro, vt fiat ſpiritus tuus duplex in me: & vocatur ſpiritus, ſcilicet ſpiritus ꝓphetiæ. Aliquando autem accipitur ſpiritus Dei pro gratia prædicãdi, & virtute curandi morbos Iſai. c. 60. ſ. Spiritus Domini ſuper me &c. Aliquando autem multæ virtutes tã

F intellectus, quàm voluntatis vocantur ſpiritus: ſic patet Iſai. c. 11. vbi omnia ſeptem dona Spiritus ſancti vocantur ſpiritus Dei. Nunc autem manet dubium de quo ſpiritu intelligatur: & dicendum eſt ꝙ in eodem viro Deus mittebat interdum multiplices ſpiritus, vt patet de ipſo Saule: nam ſupra venit in eum Spiritus Domini ad prophetandum, & iſte ſpiritus pertinebat ad intellectum, vt patet præcedenti cap, ſcilicet inſiliet in te ſpiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alterum: hic autem non poteſt accipi ſpiritus Domini pro ſpiritu prophetico, quoniam ad bellum nõ erat neceſſarius ſpiritus propheticus, ſed fortitudo: miſit autem Deus illi hãc fortitudinem: nam Saul ante hoc fuerat ſemper vir

G priuatus, qui nunquam egerat aliquid magnum: nũc verò quòd auderet contra magnum regem Ammonitarum deſpicientem omnes Iſraelitas, pugnare ſupra vires ſuas erat. Cùm autem virtus humana deficit, virtus diuina habet locum, ideo Deus videns Saulem timentem, infudit ei fortitudinem, vt audacter pugnaret contra Ammonitas: iſta autem fortitudo vocatur ſpiritus Domini, ſic patet Iſai. cap. 11. ſ. & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapiẽtię, & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis. Sciendum tamen ꝙ quanquã ſpiritus fortitudinis fuit principaliter ille, quẽ Deus hic infudit Sauli: tamen alium ſpiritum infudit præter hunc, qui pertineret ad intellectum: nam Saul indigebat fortitudine ad hoc ꝙ auderet pugnare cõtra

H Ammon: indigebat etiam prudentia quadam, vel arte, vt ſciret quomodo pugnandum eſſet, ſ. quo tempore, vel qualiter diſponeretur exercitus: Saul autẽ erat ante hoc bellorum inexpertus, & nunc prudenter nimis diſtinxit exercitum: & tali tempore aggreſſus eſt, quo faciliter omnes hoſtes percuſſerit, atque fugauerit, vt patet infra: ideo data eſt ei prudentia vel ars: & iſta etiam fuit ſpiritus Domini: vnde duplex ſpiritus fuit in eo. Interdum autem ſunt plures ſpiritus Dei in homine, ſicut dicitur Iſai. cap. 11. quòd in Meſſia eſſet ſeptuplex ſpiritus Dei.

Et iratus eſt furor eius nimis. Iſta locutio eſt nimis impropria, quoniam furor non iraſcitur, ſicut amor nõ amat, & doctrina non docet, ſed iſta ſunt, quibus ali-

I quis formaliter talis eſt: eſt tamen ſenſus, quòd iratus eſt furor eius, ideſt accenſus fuit furor: fundatur enim ira ſuper motum ſanguinis: cum enim ſanguis caleſit ex corde feruet, & ille feruor vocatur ira: tunc igitur aliquis nimis iraſcitur, cum furor incenditur, ſ. ſanguis, ſuper quem fundatur furor.

Quomodo Saul potuit iraſci, cum eſſet in eo ſpiritus Domini. Et quis ſit rectus vſus ipſius iræ. Et quod viri perfecti & etiam Chriſtus ſæpe iraſcuntur, & quæ ira erat iſta, & quomodo ira aliquando eſt meritoria. Quæſt. VII.

QVAERET aliquis quomodo poterat nimis iraſci, cũ eſſet in eo ſpiritus Domini, quia ira peccatum eſt: Deus autem non infun-

K dit ſpiritum ſuum homini peccatori, vel quando eſt ſpiritus Domini in aliquo ipſe non peccat, ſed dicitur ſupra quòd Deus infudit ſpiritum ſuũ Sauli, ergo non iratus eſt: valde autem repugnat ira ſpiritui Dei, quia ſpiritus Dei reddit hominem tranquillum: ira autem nimis rationem perturbat, iuxta illud Catonis.

Ira impedit animum ne poſſit cernere verum.

Reſpondendum eſt quod Saul iratus fuit nimis, ſcilicet propter mala, quæ faciebant Ammonitæ, & iſta ira erat appetitus vindictæ: deſiderabat enim delere eos, quia nocebant Iſraeli: non erat autem peccatum

catum in iſta ira quantumcunque magna foret, ſed magis merebatur, nam cũ Deus impelleret Saulem ad pugnandum contra Ammon, ꝙ vellet pugnare, & delere Amonitas erat obedire Deo, in quo virtus magna eſt, ſed non poterat velle pugnare, & delere propter mala, quæ faciebant Iſraelitis Ammonitæ niſi iraſceretur eis, quia ira eſt appetitus vindictæ: ergo iraſcebatur, & non peccabat, quin potius, ſi nõ iraſceretur, ſed miſereretur, peccaret: ſic enim contigit in ipſo Saule, nã miſit eum Deus, vt deſtrueret omnes Amalecitas: ipſe autem miſertus eſt regi, & non occidit eum: vnde iratus eſt Deus Sauli, & abſtulit regnum de domo eius, vt patet infra cap. 15. erat ergo meritum, ꝙ iraſceretur. Pro quo conſiderandum ꝙ ira non eſt nomen habitus vitioſi, nec actus, ſed paſſionis: ideo ſecundum ſeipſam non dicit aliquid malum, ſicut concupiſcere ſecundum ſe non eſt aliquid malum, ſed eſt regulabile per virtutem: vnde Philoſophus Ethico 4. poſuit iram materiam virtutis, quæ vocatur manſuetudo, in qua aliquando nimis iraſci peccatum eſt: minus vero quàm oportet iraſci peccatum eſt, & quãtum oportet eſt laudabile. ideo ſiqs iraſcatur abſolutè non dicimus ꝙ peccat, quia poteſt iraſci qualiter oportet, & bene aget: omnis enim paſſio quando regulata eſt habet actum laudabilem, vel ſaltem non vituperabilem. In quo ſciendum, quòd ira aut præcedit rationẽ aut ſubſequitur: ſi enim præcedat rationem, ſ. ꝙ iraſcamur, ratione non iubente, vel illa repugnante, peccatum eſt: ſi autem ratio præcedat iram, nunquam eſt ira vitium: & ſic eſt quãdo ratio iudicat ꝙ dignũ eſt, ꝙ iraſcamur, & iraſcimur: ſic autem erat in Saule, quia ipſe iratus eſt præueniente ratione: nam ipſe erat rex Iſrael, & pertinebat ad eum ſubuenire in omnibus malis, quæ populo acciderent. Cum autem ſciuit, ꝙ rex Ammon iniuſtè perſequebatur Iſraelitas, iratus eſt: immo ſi non fuiſſet iratus non curando de iniuria, & damno, quæ inferebantur ſubditis ſuis ipſe peccaſſet, cum ad hoc ſolum eligeretur in regẽ, vt patet ſupra cap. 8. ſ. Rex noſter egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis: iuſte ergo iratus eſt, nec impediebat iſta ira ſpiritum Domini, quin potius ſpiritus Dei ſubminiſtrauit ei iram: nam in opere bellico ſic eſſe debet, ſ. quòd iudicium rationis præcedat ad dirigendum, ira autem ſubſequatur ad exequendum: qui autem in bello non habet ſpiritum furoris, nihil durum efficiet: ſic enim inducit Ariſt. 3. Eric. allegãs Homerũ, qui ait: Virtutem immitte furori, idest pone virtutem, ſ. fortitudinem cum furore, idest cum ira: & hoc eſt quod arguit Seneca an debeamus ſecundum Ariſto. vti ira, vt milite, & nõ vt duce, vel neutro modo. Conueniens ergo eſt iram eſſe in operatione fortitudinis, dum tamen ipſa non præcedat, & ſic factũ eſt in Saule. In viris quoque perfectis interdum ira eſt, ſic debet eſſe in prælatis ira, quæ vocatur per zelũ ad hoc ꝙ corrigant ſubditorum vitia: ſi enim ipſi nõ dolent ꝙ ſubditi peccauerint, & non iraſcuntur eis, peccant quia non corrigent. Et hoc modo Chriſtus iratus eſt, & maledicebat, vt patet Matth. 11. cap. vbi maledicebat Corozain, & Bethſaidæ, quia non recipiebant prædicationem illius, & miracula. Interdum quoque in opere monſtrabat iram ſuam, ſicut quando intrauit in templum, & facto flagello de funiculis eiecit omnes ementes, & vendentes de templo, & euertit cathedras vendentium columbas & menſas nummulariorum, & effudit æs, Ioan. 2. Iſta autem fiebant ex quadam ira, quæ vocatur ibi zelus, vnde dicitur ibidem, zelus domus tuæ comedit me, idest pp amorẽ domus tuæ ego vrebar in corde, & iraſcebar peccantibus. ꝙ ergo in Chriſto nõ erat vituperabile

Ira an ſit ſemper vitium.

A non eſſet vituperabile in Saule. Cũ aũt dicebatur ꝙ ira eſt peccatum, & peruertebat rationem, dicẽdum eſt quòd ſi ira præcedat rationem, & nullo modo ſequatur regulationem illius eſt peccatum, ſi tamen ira ſit per rationis arbitrium, quando ipſa iudicat non eſt peccatum, ſed magis eſt inſtrumentum virtutis, & iſto modo Saul fuit iratus, ſcilicet, quia ratio hoc dictabat, ideo non peccauit.

Et aſſumens vtrumque bouem. Scilicet ſolum ducebat duos boues, quãdo veniebat de opere ruſtico, vt vult Ioſephus, vtrumque autem aſſumpſit, ſcilicet ad diuidendum. *Concidit in fruſta.* Ideſt diuiſit duos boues in partes paruulas ad hoc quòd mitteret ſingulas per ſingulas partes Iſrael; non enim miſit eoſdẽ nuncios ad oẽs terminos Iſrael, quia ſic morarentur B multis diebus in vocãdo, & in parando ſe ad bellum, etiã non venirent omnes ſimul, ideo miſit nuncios multos per ſingulos terminos Iſrael, vt ſimul omnes vocarentur; ſingulis autem nuncijs dabat ſingulas particulas boum. *Miſitque in omnes terminos Iſrael.* Ideſt miſit per ſingulas vrbes ſingulos nuncios, vt omnes ſe pararent, & non vocantur hic termini extremitates terræ Iſrael vbi coniungebãtur terris aliarum gentium, ſed omnes vrbes, & loca Iſrael vocabantur termini eius, quia erant intra terminos Iſrael. *Per manus nunciorum.* Non ſolum fuerunt iſti nuncij viri, qui venerunt de Iabes Galaad, ſed etiam multi alij, quos ipſe miſit, vt irent ſimul ad omnes vrbes Iſrael.

Lib. 6. c. 6.

C *Quare Saul diuiſit boues, & miſit per omnes terras Iſrael. Quæſt. VIII.*

QVAERET aliquis quare Saul diuiſit hic boues, & miſit per omnes terminos Iſrael. Rñdẽdum ꝙ hoc fiebat ad comminationẽ, nam Saul diuiſit boues ſuos in fruſta, & iuſſit nuncijs quòd dicerent per omnes terminos Iſrael quicunque non exierit, ſecutusque non fuerit Saul, & Samuelem, ſic fiet bobus eius. Si autem Saul non diuiſiſſet boues, non eſſet aliquid, per quod incuteretur timor Iſraelitis. Itẽ in hoc apparebat magna ira Saulis, & conatus animi ſui, quia duo boues erant ei vtiles, quòd ergo diuideret eos in fruſta non fiebat D incaſſum; magna ergo ira ſignificabatur. Vnde magnus timor incuſſus eſt omnibus Iſraelitis, ſic patet immediatè, ſcilicet inuaſit ergo timor Domini populum, & egreſſi ſunt quaſi vnus vir; miſit autem partes boum per omnes terminos Iſrael, vt eſſet expreſſio maior iræ ſuæ, nam quamquam dicerent nũcij, ꝙ Saul furore repletus diuiſerat boues in duas partes, non crederent Iſraelitæ, vel non multum mouerentur, niſi viderent, fuerunt ergo portata fruſta per omnes terminos Iſrael; ſic enim Leuita ille, cuius filij Beniamin vxorem occiderant vexantes libidine, diuiſit vxorem in duodecim partes, & miſit per duodecim tribus Iſrael, quod videntes Iſraelitæ horruerunt facinus dicentes nunquam res talis facta eſt in E Iſrael ex eo die, quo aſcẽderũt patres noſtri de Aegypto vſque in præſens tempus: Iud. c. 19. & tunc vno animo congregati ſunt omnes Iſraelitæ quaſi vnus vir ad pugnandum contra patratores ſceleris, Iudic. c. 20. nam nimis moti fuerunt viſis partibus cadaueris; ſi autem non vidiſſent nõ tantum inhorruiſſent facinus, nec faciliter cõgregarentur, ſic quoque Saul voluit permouere Iſraelitas, in quo intendit res efficaciores eſſe quàm verba, diuiſit ergo boues in fruſta, & miſit ad omnes Iſraelitas. *Quicunque non exierit.* Scilicet paratus ad bellum de vrbe ſua. *Secutusque non fuerit Saulem, & Samuelem.* Hoc dixit Saul, quia nolebat ipſe ſolus eſſe dux belli, ſed etiam ꝙ Samuel

eſſet dux: ipſe enim fecerat Saulem regem, & habebat eum tanquam magiſtrum in omni opere: hoc autem fuit quamdiu Saul bonus fuit, poſtea autem egit ex arbitrio ſuo contra pręcepta Samuel: & tunc peccauit: ſic etiam dixerat ei Samuel, quòd quandocũque eſſet in aliqua aduerſitate, vel periculo magno vocaret eum, & veniret ante ipſum in Galgalam expectans ibi ſeptem diebus, & tunc deſcenderet Samuel, doceretque eum quid agere oporteret, vt patet præcedenti cap. Obſeruauit autem hoc aliqualiter Saul, vt patet infra cap. 13. quamquam nõ plene, quia ibi errauit immolans priuſquam veniret Samuel.

Dubitatio. Sed tunc dices, quare ergo nunc cum eſſet Saul in periculo pugnante rege Ammon cõtra Iſraelitas, nõ deſcendit in Galgalam iuxta præceptum Samuelis?

Solutio. Dicendum quòd præcedenti c. ad hoc reſponſum eſt, ſed adhuc dici poteſt aliter, ſcilicet, quòd dato ꝙ Samuel non eſſet tunc pręſens Sauli non poterat cõpleri id, quod dixerat Samuel, ſcilicet, quòd quandocunque eſſet in aliquo periculo deſcenderet in Galgalam, & expectaret ibi ſeptem diebus: nunc tamen fieri non poterat, quoniam Iabeſeni ſolum habebant inducias dierum ſeptem, & prius elaberetur tempus quàm veniret Samuel, oportuit ergo quòd aliter prouideret hic Saul.

Sic fiet bobus eius. Scilicet, ſicut fecit Saul bobus ſuis. In quo eſt ſenſus, quòd qui non exiret ad bellũ perderet bona, & quia boues erant maxima bona Iſraelitarum, locutus eſt de bobus: vel forte intellexit de omnibus alijs bonis per boues.

Quare poſuit pęnã Saul boũ, & nõ mortis nõ euntibus ad bellum. Dicet aliquis quare poſuit Saul talem pęnam non euntí ad bellum, & non impoſuit pœnam mortis? Rabbi Salomon dicit, quòd iſta erat comminatio magnæ pœnæ, quia diuitiæ illo tempore pro maiori parte erant in pecoribus: noluit autem comminari pœnam mortis, vel detruncationis membri, ne in principio regni ſui a magno rigore incipere videretur.

Vel aliter dici poteſt quòd hoc fecit Saul, quia nõ eſt auſus imponere maiorem pęnam, ne fortè Iſraelitæ non obedirent: nam nunc erat principium regni nondum bene firmati, quoniam multi de Iſraelitis non plene obediebant ei: dixerunt enim Saul non regnabit ſuper nos, vt patet infra in litera: dubitans ergo Saul an præcepta ſua reciperentur, poſuit paruam pęnam.

Inuaſit ergo timor Domini populum. Ideſt totus populus incępit timere, & iſte timor fuit à Deo incuſſus. Dicitur autem hoc, quia non erat humanum, quòd omnes Iſraelitæ timerent Saulem, qui nouiter in regem inſtitutus erat: & nondum erat confirmatum regnum illius: timor tamẽ fuit incuſſus a Deo: ideo timuerũt nimis, quod apparet quia dicitur immediate egreſſi ſunt quaſi vir vnus, ſcilicet, quòd nullus recuſauit egredi: ſic enim timor a Deo incutitur, vt fuit in Chananæis quando filij Iacob deſtruxerunt vrbem Sichem: quoniam omnes vrbes vicinæ in circuitu erant paratæ, vt delerent Iacob, & domũ ſuam: ſicut ipſe dixerat filijs ſuis turbaſtis me, & odioſum feciſtis Chananæis, & Pherezęis habitatoribus terræ huius: nos pauci ſumus & illi congregati percutient me, & delebor ego, & domus mea: Gen. 34. c. Deus tamen incuſſit timorem omnibus ciuitatibus Chananæorum, vt non auderent perſequi Iacob, & domum ſuam: Gen. 35. cap. ſcilicet, terror Dei inuaſit omnes per circuitum ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes: ſic quoque Deus incuſſit timorem ſuum omnibus Chananæis antequã introirent Iſraelitæ, vt fugerent a facie eorum; Exo. cap. 23. ſ. Terrorem meum mittam in præcurſum tuum & occidam omnem populum, ad quem introieris: cũctorumq;

F inimicorum tuorum coram te terga vertam;

Et egreſſi ſunt quaſi vir vnus. Scilicet timuerunt Iſraelitæ nimis: ideo omnes exiuerunt, ſicut iuſſerat Saul. Non eſt tamen intelligendum quod omnes exirent, ita quòd nemo maneret, quoniam valde plures exirent q̃ trecẽta triginta millia virorum, qui ſolum dicuntur fuiſſe hic: nam pauloport hoc cùm regnaret Dauid numerari fecit omnes viros bellatores, & inuenti ſunt millies millia & quadringenta millia, ſcilicet nongenta millia de Iſrael, & quingenta millia de Iuda infra 2. lib. cap. 24. Sed credendum eſt, quòd hic de qualibet vrbe iuerunt multi viri: illi autẽ aſſignauerint aliquos, qui manerẽt in vrbibus ad cuſtodiam earum, & iſti quamquam non irent ad bellum, non G incurrebant in pęnam. Dicitur autem quòd egreſſi ſunt quaſi vnus vir, i. omnes vno animo: vel quaſi vnꝰ vir, quia ſicut quando vnus vir ad aliquem locum vadit totus vadit, & nihil de eo manet, ita quando congregati ſunt iſti Iſraelitæ venerunt ſimul, & non per partes quaſi vnus vir eſſet, qui venit:

Et recenſuit eos in Bezec. Scilicet poſtquàm congregati fuerunt oẽs Iſraelitæ numerauit eos Saul: hoc autem factum eſt, quoniã multitudo in bello debet ordinari per duces ſuos, & partes: & quia non poteſt fieri iſta ordinatio, niſi quilibet dux ſciat quot viros habet ſub ducatu ſuo, oportuit computari multitudinem: ad hoc etiam, vt ſciatur quãtum debet dari cuilibet duci de exercitu, totus exercitus debet eſſe cognitus: ſic enim fecit Saul: nam poſtquam numera- H uit exercitum diuiſit in tres partes, & ſic irruerunt ſuper hoſtes, vt patet infra. Dicitur autẽ quòd recẽſuit in Bezec, i. in quadam ciuitate, ad quam conuenerunt omnes Iſraelitæ: nam Saul non expectauit eos in Gabaa vrbe ſua, ſed immediate egreſſus eſt cũ exercitu, quẽ habere potuit in terra propinqua: & iuſſit nuncijs quòd deſignarent certum locum, ad quem conuenirent omnes Iſraelitæ: ipſe aũt iuit cum aliquanta parte exercitus ad locum illum expectaturus omnes Iſraelitas. Quis autem fuerit iſte locus, vbi congregari debebant omnes, non apparet. Ioſephus aũt dicit, ꝙ iuſſit eos congregari ad Iordanem ſequenti die: litera autem iſta videtur innuere, quòd iuſſit cõgregari in Bezec eò quòd ibi fuit facta computatio: I ſed in hoc nihil refert, quia fortè ciuitas Bezec erat apud Iordanem: eſt autem iſta ciuitas, in qua regnauit rex Adonibezec, & percuſſerũt ibi Iſraelitæ cum decem millibus virorum Iudic. cap. 1. Aliqui autem dicunt quòd Bezec non eſt nomen vrbis, ſed eſt nomen commune ſignans teſtam, & eſt ſenſus quòd recenſuit Iſraelitas in Bezec, ideſt in teſtis, vel cum teſtis, ſcilicet, quod quia erant Iſraelitæ multi, non numerauit eos per capita, ſed fecit quòd quilibet aſſumeret vnam teſtam, vel lapillum, & proijcerent in cumulo. poſtea aũt computatis illis inuẽta ſunt 330. millia virorum: ſic enim cõputauit Darius exercitũ ſuum, qñ venit ꝯ Alexandrũ, i. faciens ꝙ ſinguli proijcerẽt ſingulas ſagittas ad locum vnum, & per numerum ſagittarum inuentus eſt numerus virorum: ſic K patet Alexandreidis lib. 3.

Quis fuerit locus congregationis.

Bezec qd.

Fueruntque filiorum Iſrael trecenta millia: virorum autem Iuda triginta millia. Vocantur hic filij Iſrael vndecim tribus: filij autem Iuda erant etiam de filijs Iſrael: tamen ipſi non vocantur filij Iſrael eo ꝙ per ſe accipiũt nomẽ quaſi eſſent alia gens diſtincta: ponuntur aũt hic pauci de tribu Iuda, i. 30. millia: nam cũ computaret Ioab oẽs viros pugnatores de tribu iſta inuẽta ſunt quingẽta millia virorũ infra 2. lib. c. 24. Sed intelligendum eſt, ꝙ hic nõ iuerunt de tribu Iuda oẽs viri pugnatores, ſed ſolum aliqui eorũ: reliqui verò manſerunt in vrbibus: ſicut dicebat, & de alijs tribubus.

Ioſephus

Ioſephus tamen.6.Antiquitatum ponit fuiſſe maiorem multitudinem pugnatorum.ſ.ſeptingenta millia de Iſrael.& ſeptuaginta millia de tribu Iuda: litera tamen iſta non ponit adhuc dimidium. In hoc tamē non eſt curandum de Ioſepho, quia nulli hominum quantæcunque auctoritatis contra ſacram ſcripturā credendum eſt. Niſi forte aliquis dicat, ꝙ Ioſephus voluit tangere totum numerum pugnatorum: ſacra autem ſcriptura partem ſolum tetigit, ſed hoc nō eſt cōuenienter dictum, quia ſi dicamus, ꝙ ſcriptura noluit hic tangere totum numerum, ſed illius partem expreſſit, nihil magis erat, ꝙ diceret qnquaginta millia fuiſſe de Iſrael, quàm trecenta millia: vterque.n. numerus pars eſt ſeptingentorum millium, ideo totus iſte numerus erit ſuperfluus, niſi ponatur hic, quot erant præcisè pugnatores de Iuda, & Iſrael quod eſt abſurdum. Ideo dicendum, ꝙ non erant plures quā hic exprimuntur: Ioſephus tamen intellexit, ꝙ omnes Iſraelitæ iuerunt ad pugnam, ſicut iuſſerat Saul, & quia tempore Dauid inuentus eſt valde maior numerus Iſraelitarum. ſ. nongenta millia de Iſrael, & qningenta millia de Iuda infra 2.lib.cap. 24. ideo ſaltem intellexit, ꝙ eſſent hic ſeptingenta millia virorū de Iſrael.& ſeptuaginta millia de Iuda.

Quare fuit computata hic tribus Iuda per ſe, & quomodo erat cæteris dignior, & numero maior.
Quæſt. IX.

QVAERET aliquis quare fuit hic per ſe cōputara tribus Iuda tanquam non pertineret ad Iſraelitas.

Reſpondendum eſt, ꝙ iſta tribus erat vna de duodecim tribubus Iſrael: erat tamen dignior alijs, ideo non computata eſt tanquam vna de illis, ſed diſtincta eſt tanqnam ipſa per ſe faceret vnum populum: excedebat autē tribus Iuda alias tribus in duobus.ſ.in numero, & in dignitate: de numero patet, quia ipſa ſemper fuit maior omnibus alijs tribubus, vt apparet in computationibus factis in deſerto: nam tribus Iuda habuit in prima computatione, quæ facta eſt in monte Sinai. 74. millia virorum, & ſexcentos: nulla autem de alijs tribubus habuit tantam multitudinem, ſed quę plus habuit peruenit ad ſexagintaduo millia virorum.ſ.tribus Dan nume.cap.1.etiam in ſecunda computatione facta in deſerto anno 40. ab exitu de Aegypto nulla fuit æqualis tribus in numero: habuit enim 70.millia virorum & qningentos: nulla autem de alijs tribubus habuit tantam multitudinē, neque ulla aliarum tribuum acceſſit vltra. 64.millia Nume. 26. ca. Fuit autem adhuc magis multiplicata iſta tribus poſtea in terra Chanaan: nam cum Dauid feciſſet computari omnes viros pugnatores terræ Iſrael, tantum inuentum eſt in tribu Iuda, ſicut in ſex, vel ſeptem tribubus alijs: nam de toto Iſrael fuerunt nongenta millia. de Iuda autem quingenta millia.ſ. 2.lib.cap.24.ideo propter multitudinem merebatur, vt ipſa non computaretur, ſicut vna de tribubus alijs, ſed per ſe. Secundo excedebat tribus Iuda alias trib⁹ dignitate.ſ. quia ipſa erat tribus regalis quamquā tūc de ea non eſſent reges, ſed de tribu Beniamin: Deus tamen prænunciauerat per Iacob, ꝙ de illa futuri eſſent reges vſque ad aduentum Meſſiæ: Gen.49.cap.ſ. Non auferetur ſceptrum de Iuda & Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ibi dicitur de honore tribus Iudæ.ſ. Iuda te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Ex hoc autem omnes aliæ tribus reuerebātur nimis tribum Iudæ, & ſic in deſerto dedit Deus maiorem honorem tribui Iudæ, quam

Tribus Iuda excedebat oēs alias tribus in duob⁹.

A cæteris: ipſe enim erat in fronte caſtrorum, & ipſe primo mouebat caſtra, quàm reliquæ: Num.ca.2.& 10. ipſe quoque princeps tribus Iudę ꝓpter tribum ſuā honorabatur magis quàm alij principes: vnde in dedicatione ſanctuarij fecit Deus, ꝙ ipſe offerret prima die Num.cap.7. ſic quoque poſt introitum in terram Chanaan tribus Iuda fuit magis honorata quàm cæteræ: nam poſt mortem Ioſue qui erat dux, conſuluerunt Iſraelitæ dominum, quis pugnaret pro eis cōtra Chananæos Iud.cap.1.ſ.Quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? dixitque dominus Iudas aſcendet: ecce tradidi terram in manu eius. Iterum autem quando.11. tribus Iſrael pugnauerunt cōtra Beniamin propter viros Gabaa, conſuluerunt dominum atque dixerunt, quis erit in exercitu noſtro B princeps certaminis contra filios Beniamin? Quibus reſpondit dominus, Iudas ſit dux veſter: Iudi. cap.20. cap. Propter hunc ergo honorem ab antiquo habebant Iſraelitæ, ꝙ quando computarent Iſraelitas, per ſe computarent tribum Iuda, & alias. 11. ſimul: fuit etiam poſt hoc obſeruatum, nam quando Dauid fecit computari omnes viros pugnatores Iſrael, per ſe computauit Iudam, & inuenit quingenta millia: alias autem tribus ſub vna ſumma, & inuenit nongenta millia infra 2.lib.cap. 24. præcipue autem nobilitauit iſtam tribum Dauid, qui erat de illa, quādo factus eſt rex: nam non ſolum computabatur illa per ſe, ſed ēt in nominatione tituli regis per ſe appellabatur Iuda, ita vt diceretur rex Iuda, & Iſrael, & hoc fuit, quia Da- C uid primo vnctus eſt in regem ſuper ſolam tribum Iudæ infra 2.lib.ca.2.poſtea autem vnctus eſt per totū Iſrael.e.lib. capit. 5. ideo vocabat ſe regem Iudę & Iſrael, & alij reges quando vngebantur ita appellabantur, ſic patet infra 3.lib.cap.1. quando vnctus eſt Salomon: nam dixit Dauid imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meam, & ducite eum in Gyon, & vngat ibi eum ſacerdos Sadoc, & Nathan propheta in regem in Iſrael, & Iudam: computabatur ergo per ſe tribus Iuda. Aliquando tamen computabatur cum alijs tribubus, ſicut fuit in pugna contra Beniamin, ut patet Iudi.cap. 20.ſ. Virorum quoque Iſrael abſq; filijs Beniamin inuenta ſunt quadringenta millia educentium gladium: illud tamen raro fiebat.

Et dixerunt nuncijs, qui venerant. Scilicet qui venerāt D de Iabes Galaad: iſti enim immediate redierunt accepto reſponſo, ut conſolarentur Iabeſenos, & dicitur hic, ꝙ dixerunt.ſ.Saul, & duces eius, vel Saul, & Samuel, qui tunc videbantur eſſe ſimul in Gabaa: iſti.n. reſponderunt nuncijs Iabes.

Sic dicetis viris illis, qui ſunt in Iabes Galaad. Scilicet iſta uerba, quæ ſequuntur de auxilio breuiter uenturo.

Cras erit vobis ſalus. Non refertur hoc ad diem illum, in quo venerunt viri Iabes in Gabaa: nam non iuerūt ſequenti die Iſraelitæ in adiutorium Iabes, ſed refertur ad diem, in quo conuenerunt, & numerati ſunt omnes iſraelitæ in Bezec: ex loco enim ipſo miſit eos Saul in Iabes, & tunc ſequenti die in aurora percuſſit Saul Ammonitas, & fuit ſalus viris Iabes.

E *Cum incaluerit ſol.* Ideſt incipiēte die incaleſcere erit ſalus veſtra. ſ.hora tertiæ, vel ante meridiem: hoc dicitur ad ſignificandum horam, qua Iſraelitæ vicerunt Madianitas, & in hoc locutus eſt Saul tanquam propheticè ſciēs, ꝙ percuſſuri erant Ammonitas, & qua hora hoc facerent: nam non intendebat Saul cū ſol incaleſceret aggredi Madianitas, ſed per noctem in vigilia matutina, ſic enim fecit: fuit tamen conſummatum bellum tempore, quo incaleſcebat dies, & tunc fuit ſalus virorum Iabes. *Venerunt ergo nuncij.* ſ.illi, quos miſerant viri Iabes redierant ad ipſos, cum certa annunciatione futuri auxilij. *Et annunciauerunt viri Iabes.*

Ea, quæ

Ea, quæ dixerat Saul.ſ.cras erit vobis ſalus. cum inca-
F luerit ſol. *Et lætati ſunt, & dixerunt mane exibimus ad vos.*
Scilicet Iabeſeni certificati fuerunt de auxilio, & co-
gnouerunt, ꝙ totus Iſrael conuenerat: vnde crediderunt,
ꝙ faciliter poſſent expugnare Madianitas, & li-
berarentur ipſi, ideo miſerunt ad dicendum illis, ma-
ne exibimus ad vos: a principio enim dixerant viri la-
bes regi Ammonitarum, ꝙ concederet eis ſeptē dies
ad mittendum nuncios per omnes terminos Iſrael, ꝙ
ſi non eſſet aliquis, q defenderet eos, egrederētur ad
illum: nunc autem, quia ferè elapſi fuerant dies ſeptē
a tempore conceſſarum induciarum Iabeſeni miſe-
runt ad regem Ammon dicentes mane exibimus ad
G vos: erat.n.rex Ammō apud Iabes fixis caſtris ſuis ex-
pectans per illos ſeptem dies, ne quis egrederetur de
vrbe, vt completo termino euerteret vrbem eorum
per obſeſſionem, vel exirent ad eum Iabeſeni, vt erue-
rentur oculi eorum: nunc autem quaſi irridentes con
fidentes de ſalute ſua miſerunt ad regem Ammon di
cētes mane exibimus ad vos, quod aliqualiter facie-
bant ad fallendum hoſtem.ſ. vt intelligeret rex Am-
mon, ꝙ Iſraelitæ non habentes aliquem adiutorem,
veniebant ad eum paſſuri quicquid ipſe vellet: in hoc
tamen magis fallebatur, quoniam ipſe ſecurus exiſte-
ret quaſi iam Iſraelitæ non haberent aliquem adiuto
rem, & tunc ſubito irruerent in eos Iſraelitæ. Et ſic fa-
ctum eſt, quia ſequenti die in vigilia matutina intro-
ierunt Iſraelitæ caſtra Ammon, & ferè omnes pere-
merunt. *Et facietis nobis omne, quod placuerit nobis.* In hoc
rñdent conditioni, quam poſuit rex Ammon.ſ. ꝙ aut
H ſubuerteret vrbem eorum pugnando, vel ſi ſe ei tra-
derent erueret oculos dextros ipſorū: nunc aūt dice-
bat, ꝙ exituri erāt ad eū, vt erueret oculos eorū, vel fa
ceret quod vellet eis, ex quo apparet, ꝙ illa litera ſupe
rior, ſ. ſi non fuerit, qui defendat, nos egrediemur ad
te non intelligitur, ꝙ egrediemur ad pugnādum, ſed
ad hoc, ꝙ eruat nobis oculos. *Et factum eſt cum veniſſet
dies craſtinus.* Scilicet dies ille, in quo futura erat ſalus
Iabeſanorum. *Conſtituit Saul populum in tres partes.* Nō
fecit hoc per diem, ſed per noctem: nam dicitur, ꝙ in
vigilia matutina ingreſſus eſt in caſtra Ammonitarū,
& tamen ante hoc diuiſit populum in tres partes. Di
cendum ergo, vt ait Ioſephus, ꝙ tota nocte ambula-
uerunt Iudæi, ſ. vt in vigilia matutina irruerent ſup ca
I ſtra: nam præcedenti die non auſi ſunt iſraelitæ veni-
re vſq; ad locum caſtrorum Ammon, ne ipſi cogno-
ſcentes aduentum eorum ad pugnandum fugerent,
vel pararent ſe ad bellum, & eſſet durum bellum Iu-
dæis: manſerunt ergo præcedenti die in Bezec, vbi fue
rant computati omnes pugnatores, & ſequēti nocte
ambulantes venerūt vſque ad caſtra in vigilia matu-
tina, & tunc irruerunt ſuper Ammonitas. Diuiſit au-
tem populum Saul in tres partes, vt magis terribiles
apparerent Ammonitis, cum ex tribus partibus ca-
ſtrorum inuaderentur. Etiam vt facilius eos compre-
henderent: nam ſi ab vna parte veniſſet totus exerci-
tus poterant fugere Madianitæ ex alia parte caſtrorū,
K cum autem diuiſus eſſet populus in tres turmas clau-
ſerunt vndique caſtra Ammon, ne quiſquam valeret
effugere. *Et ingreſſus eſt in media caſtra in vigilia matutina.*
Scilicet ſubito introiuit Saul in caſtra Ammonitarū,
non enim putauerant illi adeſſe hoſtes, & cum illi ſe-
curi dormirent in aurora, inuaſit eos Saul ingrediens
in medio caſtrorum non ſentientibus Ammonitis.
Vocatur autem vigilia matutina tempus aliquod an-
te ortum ſolis.ſ. pars extrema noctis, vel crepuſculū,
& eo tempore aggreſſus eſt, quia tunc omnes ſopore
tenebantur. *Et percuſſit Ammon uſque dum incaleſceret
dies.* Durauit pcuſſio facta ſuper Ammonitas vſque-
quo eſſet dies calida.ſ. ad horam tertiarum, vel vlte-

F rius: cœpit autem in vigilia matutina, & vſque tunc
durauit: poſtea autem non manſit quiſquam, qui cæ-
deretur, quia vel omnes occiſi fuerant, vel iam di-
ſperſi, ita vt non manerent aliqui in caſtris Ammon.
Reliqui autem diſperſi ſunt. Scilicet omnes alij, quos nō
percuſſerunt iſraelitæ uſquequo dies incaleſceret di-
ſperſi ſunt, & fugierunt: nam quamquam alæ iſraeli-
tarum clauſiſſent vndique caſtra Ammonitarum, ta-
men dum iſraelitæ ad quorundam cædem intende-
rent, alij fugiebant, & ſic diſperſi ſunt. *Ita ut non relin-
queretur in eis duo pariter.* Scilicet non effugerunt multi
de Ammonitis, & ipſi qui fugerunt non ibant ſimul
tanquam pars exercitus, ſed quilibet ibat per ſe: hoc
G autem fuit, quia cum iſraelitæ clauſiſſent caſtra Am-
mon non potuerunt effugere, niſi illi, qui elabeban-
tur dum iſraelitæ inſtarent occiſioni aliorum, & ita
rari erant, qui egrediebantur de caſtris fugientes, ita
vt de eis non manerent duo ſimul, ſed in diuerſa, vt
ſors eis obtulerat, fugiebant.

Et ait populus ad Samuelem. Hic ponitur tertium.ſ. re- Innouatio regis Saulis.
gis innouatio, quæ ortum habuit ex præcedenti bel-
lo: nam cum iſraelitæ vidiſſent, ꝙ Saul tam animoſi-
tate quàm prudētia hoc clarum bellum proſpere cō-
feciſſet, voluntariè ſe ſubdiderunt illi iam exiſtimātes
eum dignum regio principatu, & quia aliqui offen-
derant ante hoc Saulem nolentes eum regnare ſuper
ſe, populus petiuit iſtos ad mortem tanquam male
meritos de Saule, & locuti ſunt iſraelitæ hoc ad Sa-
muelem, quia ipſe veniebat tunc de bello, & erat tan-
quam dux: potiſſimè quia hæc offenſio facta fuerat
H Saul, & nō decebat, ꝙ ab eo peteretur executio vindi
ctæ, quia fortè putaretur nimis crudelis, q̃a erat pro-
pria cauſa: petiuerunt ergo a Samuele, ꝙ ipſe daret vi
ros, & faceret eos occidi. *Quis eſt ille, qui dixit Saul
non regnabit ſuper nos?* Quaſi dicat locutus eſt blaſphe-
miam contra regem, qui dignus erat accipere princi-
patum, ideo mortis reus eſt talis vir: dixerunt tamen
hoc aliqui: nam præcedenti cap. dicitur, ꝙ filij Belial
dixerunt, Num ſaluare nos poterit iſte? & deſpexe-
runt eum. Iſti etiam dixerunt Saul non regnabit ſup
nos, & iſta verba tunc audita ſunt a populo: nullus ta-
men tunc eos ad vindictam petijt, eo ꝙ nondum ſcie
bant, an Saul eſſet aptus ad ſtatum regalem: vnde plu
rima pars populi dubitabat, cum autem claruit Saulē
I eſſe dignum regio principatu, voluit populus contē-
ptores illius occidere. *Date viros & interficiemus eos.*
Ideſt declaretur qui ſunt illi viri, & exhibeantur atq;
occidemus eos hic: putabant enim iam iniuſtum re-
gis ſui iniuriam iniuſtam pertranſire: fuit autem om-
nium horum cauſa bellum proſpere actum, in quo
percuſſi ſunt Ammonitæ & occiſus eſt rex eorum
Naas, vt ait Ioſephus.6. Antiquitatum. Dicit etiam
hoc opus clarum fecit valde Saul, & apud omnes He
bræos eum laudabilem demonſtrauit, magnamq; fe-
cit gloriam fortitudinis adipiſci: nam ſiqui primitus
fuerant, qui preuerant eum, tunc conuerſi ſunt, vt
honorarent, & meliorem cunctorum ad principatū
K iudicarent, non enim ſuffecit tantum modo Iabeſe-
nos eripuiſſe, ſed etiam cunctam ſtuduit pugnando
Ammonitarum ſubuertere regionem, prædamque
ſumens exinde copioſam clarus ad propria remeauit.
Populus ergo pro rebus, quæ geſtæ fuerant a Saul ma
gna exultatione gaudebant, & quia regē talem ordi-
nauerant exultabant, contra illos autem, qui eum ni-
hil rebus prodeſſe dixerant exclamabant, vbi ſunt il-
li? exſoluant pœnas, & reliqua ſimilia adijciebant, q̃
ſolet vulgus fœlicitate detentus euomere in eos, qui
in principijs huiuſmodi rerum eſſe vidētur auctores.
Et ait Saul non occidetur quiſquam in die hac. Audiuit Saul
quomodo populus peteret a Samuele viros ad pœnā,
& quia

& quia ſi ipſe conſentiret occiderentur viri: voluit amplius benignitatem ſuam oſtendere, vt ſicut excellens apparuerat in fortitudine contra hoſtes, ita quoque excellentior eſſet in clemētia erga ſubditos: multum enim virtus iſta principem extollit: vnde ait Seneca in libro de clementia, nullum ex omnibus magis decet principem quàm clementia: magni enim animi proprium eſt placidum eſſe, tranquillumq; offenſas, & iniurias remittere: muliebre autem eſt litigare, & morem iræ ſuæ gerere.

Quia hodie fecit dominus ſalutem in Iſrael. Iſta eſt cauſa, quare non debuit ſumere vindictam de hoſtibus. ſ. ne eadem eſſet dies liberationis, & effuſionis ſanguinis Iſrael, ſic enim ſequens luctus præteritam victoriam macularet. Sic ait Ioſephus. 6. Antiquitatum. ſ. Saul autem horum quidem circa ſe fauorem amplectebatur, & voluntatem. Iurauit autem nulli ſe nocere cōtribulorum, nec illa die necari permittere, cum eſſet nimis incongruum ſi data a Deo victoria proprij generis ſanguine fędaretur, ſed deceret, vt gratiam habentes ad inuicem feſtiuitatem potius celebrarent.

An Saul vindicauerit ſe aliquando de his, qui dixerunt eum non regnaturum. Quæſt. X.

QVAERET aliquis, an Saul aliquando vindictā ſumpſerit de his qui dixerant, Saul nō regnabit ſuper nos.

Reſpondendum eſt, ꝙ ex hac litera ſatis apparet, ꝙ Saul die illa nullum occiderit de contemptoribus ſuis, cum ipſe hic promiſerit iſtud, an tamen poſtea vindictam de eis ſumpſerit non conſtat: nā quāquam iſta dicta fuerint, non inducitur ꝙ Saul eis iniuriam penitus remiſerit, quin potius ex verbis his magis quodam modo inducitur, ꝙ non remiſerit ſimpliciter: quoniam dicitur hic, non occidetur quiſquam in die hac, ergo pro die illa videbatur remittere. ſ. ꝙ nō vlciſceretur, ita breuiter iniuriam, ſed differret ad alia tempora. Hoc autem magis patet, ꝙ remiſerit pro illo die, & nō poſtea, quia ſubditur hic cauſa. ſ. hodie fecit ſalutem in Iſrael. ſ. liberando de manu Ammon & occidendo hoſtes eorum, ideo in illa die non erat rationabile, ꝙ aliquis de populo occideretur propter magnam lætitiam victoriæ, ꝙ tamē in alia die, in quo Deus non feciſſet ſalutem in Iſrael Saul nō occideret cōtemptores ſuos nō inhibebatur ex hoc, quoniā magis hic ignoſcebatur diei quàm perſonæ: ſimile autē accidit in Dauid: ipſi enim irrogatæ ſunt aliquæ iniuriæ, quas noluit ſuo tempore expetere: iuſſit tamen Salomoni filio ſuo poſt mortem ſuam, ꝙ illas vindicaret, ſic patet de Ioab principe militiæ Dauid, qui occidit Abner principem militiæ Saulis, de quo nimis doluit Dauid, quia tamen erat nouiter vnctus in regem, noluit occidere tunc Ioab, vt patet infra 2. lib. cap. 3. ſ. Num ignoratis, quoniam princeps & maximus cecidit hodie in Iſrael? ego autē adhuc delicatus & vnctus rex? Porro viri iſti filij Saruię duri mihi ſunt: retribuat dominus facienti malum iuxta malitiam ſuā. Poſt hoc autem cum moreretur, iuſſit Salomoni, ꝙ occideret Ioab ſic patet. 3. lib. c. 2. ſ. tu noſti, quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, & quæ fecerit duobus principibus exercitus Iſrael, & effudit ſanguinem belli in pace: facies ergo ei iuxta ſapientiam tuam, & nō deduces caniciem eius pacificè ad inferos. Similiter quoque Semei filius Gera de tribu Ioſeph maledixit Dauid die, quo egrediebatur de Ieruſalem fugiens a facie Abſalonis, mittebatque lapides ad Dauid & ad exercitum eius: quem cū voluiſſet Abiſai occidere, prohibuit Dauid, infra 2. lib. ca. 16. cum autem occiſo Abſalone reuerſus eſt Dauid in pace in Ieruſalē, occurrit ei primus de omni tribu Beniamin petens, ne recordaretur iniuriarum illatarum, dicēs: ne reputes mihi domine mi iniquitatem, nec memineris iniuriarum ſerui tui die, qua egreſſus es de Ieruſalem, nec ponas rex in corde tuo: agnoſco enim ſeruus tuus peccatum meum: idcirco hodie primus ueni de omni domo Ioſeph infra 2. lib. cap. 19. Dauid autem licet alias voluiſſet occidere eum, quia tamen in die illa factus fuerat rex in Iſrael, noluit occidere eum. vnde cū locutus fuerit Semei, dixit Abiſai filius Saruiæ: Numquid pro his uerbis non occidetur Semei, qui maledixit Chriſto domini, & ait Dauid quid mihi, & vobis filij Saruię? cur efficimini mihi hodie in ſatan? ergo ne hodie interficietur uir in Iſrael? an ignoro hodie me factum regem ſuper Iſrael? & ait rex ad Semei: nō morieris. Ita præalleg. cap. Poſtea tamen iuſſit Salomoni filio ſuo, ꝙ occideret eum, nō quidem directè ſed ex cogitata aliqua induſtria, ſicut factum eſt. e. c. Sic igitur fieri poterat in Saule, ꝙ in die illa non puniret contemptores propter lætitiam victoriæ, poſtea tamen puniret: non tamē de eo legitur, quòd aliquādo punierit: nihil ergo refert quid tenere voluerimus horum.

David iuſſit in teſtō ſuo ſumi uindictam de aliquibus, qui eum offenderant.

Quomodo Iſraelitæ pugnauerunt contra Ammonitas, cum dominus prohibuerit eis hoc. Quæſt. XI.

QVAERET aliquis quomodo Iſraelitæ pugnauerunt contra filios Ammon, quia Deus prohibuit Hebræis pugnare contra eos, & hoc, quia erant de cognatione eorum. ſ. filij Loth: Gen. cap. 19. & Deuteron. 2. Loth autem erat conſobrinus Abrahæ. ſ. filius fratris eius Haran: Gen. ca. 11. Et quia ſecutus fuit ſemper Abraham multiplicauit Deus bona Loth propter Abraham, ut Gen. cap. 13. Deus quoque tradidit Ammonitis terram illam, in qua habitabant, ſicut tradidit Iſraelitis. Vetuit ergo Deus Iſraelitis pugnare contra Ammon, & Moab, vt patet Deuteron. cap. 2. ſ. Tu tranſibis hodie terminos Moab vrbem nomine Ar, & accedens in vicinia filiorum Ammon, caue ne pugnes cōtra eos, nec mouearis ad prælium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in poſſeſſionem.

Reſpondendum eſt, ꝙ licuit Iſraelitis pugnare cōtra Ammon: nam quando nunciata ſunt verba virorum Iabes in Gabaa coram Saule, inſilijt in eum ſpiritus domini, qui incitabat eum ad bellum, ut patet ſupra, ſi tamen non licuiſſet iſraelitis pugnare contra Ammonitas, non inſilijſſet ſpiritus domini ſuper Saulem incitans eum ad bellum. Samuel quoque propheta erat, & uir iuſtiſſimus, iuitque in bellum cum Saule, ut patet ſupra. ſ. quicunque nō exierit ſecutuſque nō fuerit Saul, & Samuelem ſic fiet bobus eius, ſi tamen eſſet iniuſtum bellum, non iuiſſet illuc Samuel, ſed magis diſſuaderet Sauli. ergo non egerunt contra præceptum domini pugnando.

Cum autem arguebatur, ꝙ Deus vetuit pugnam contra Ammonitas: dicendum eſt, ꝙ hoc vetuit. ſ. ꝙ non aggrederentur Ammonitas; nam Iſraelitæ, cum introierunt in terram Chanaan tranſierunt per confinia Moabitarum, & Ammonitarum, & ibi pugnauerunt contra regem Sehon, & Og: poſſederuntque terram iſtorum duorum regum. Et quia Iſraelitę vellent etiam pugnare contra Ammonitas cum eſſent coniuncti, Deus hoc vetuit, ſi tamen Ammonitæ inſurgerent in bellum contra Iſraelitas non vetabatur eis defenſio, & repugnatio. patet hoc in præalleg. auctoritate. ſ. caue ne pugnes cōtra eos, nec mouearis ad prælium: moueri autem ad præliū eſt incipere, & non pugnantibus repugnare; nunc autem Ammonitæ

primo

primo inceperunt pugnare contra Iſrael obſidentes vrbem Iabes Galaad, ideo licebat Iſraelitis ſe defendere. Nec ſolum hoc, ſed etiam ſi Ammonitæ aliqd læſiſſent in terra Iſrael, licebat iſraelitis ire in terram Ammon, & tantundem lædere. Aliter autem poteſt dici, ꝙ illa lex data fuit pro tempore illo, quando Iſraelitæ introierunt in terram Chanaan, ſed non obligauit pro poſterioribus, ideo nunc poterant Iſraelitæ pugnare contra Ammonitas non ſolum ſe defendendo, vel repetendo iniurias, ſed etiam quodcunque aliud iuſtum bellum indicendo. Patet hoc in prææallegata auctoritate Deuteron. cap. 2. ſ. Tu tranſibis hodie terminos Moab vrbem nomine Ar, & accedens in vicinia filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos. ergo ſolum vetabatur bellum in tranſitu illo, ſed de poſterioribus temporibus nihil cauebatur, ſimile patet de Moabitis. Nam etiam dictum eſt de eis Deuteron. cap. 2. ſ. non pugnes contra Moabitas, nec ineas aduerſus eos prælium: non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filijs Loth tradidi eam in poſſeſſionem. Dauid tamen pugnauit multum contra Moabitas, occiditque plurimos, reſiduoſque ſubiecit tributo infra 2. lib. cap. 8. ſ. Et percuſſit Dauid Moab, & menſus eſt eos funiculo coæquans terræ. Menſus eſt autem duos funiculos vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum, & factus eſt Moab Dauid ſeruiens ſub tributo. Poterat igitur ſic Saul pugnare contra Ammon, quouſque ſubijceret eos ſibi in tributarios, quia eodem priuilegio gaudebant Ammonitæ, & Moabitæ quantum ad illud preceptum Dei.

Aliter etiam reſponderi poteſt. ſ. ꝙ Deus vetuit ibi pugnam Iſraelitarum contra Ammonitas. ſ. vt nõ pugnarent ad accipiendum eis terram: non tamẽ vetuit ſimpliciter pugnare, ideo poterant aliàs pugnare.

Hoc autem, quia quando datum eſt illud præceptũ introibant iſraelitę in terram Chanaan, & pugnantes contra reges Sehon, & Og acceperunt terras eorum Deuteron. cap. 2. & quia putarent Iſraelitæ ſibi licere accipere terram gentium, quæ erant in circuitu, Ammonitæ autem & Moabitæ, & Idumæi erant in circuitu terræ duorum regum Amorrhæorum, quam tunc ceperant Iſraelitæ. e. c. ideo iuſſit Deus, ne pugnarent contra Idumæos, Moabitas, & Ammonitas ad accipiendum aliquid de terra ipſorum. Sic enim dicitur ibidem. ſ. Tranſibitis per terminos fratrum veſtrorum filiorum Eſau, & timebunt vos: videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos, nec enim dabo vobis de terra eorum quãtum poteſt vnius pedis calcare veſtigium, quia in poſſeſſionem Eſau dedi montem Seir. De Moabitis dicitur ibidem: Non pugnes contra Moabitas, non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filijs Loth tradidi eam in poſſeſſionem. De Ammonitis dicitur: Accedens in vicinia filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos, non. n. dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in poſſeſſionem. Solum ergo vetabatur hic pugna, quæ erat ad accipiendum aliquid de terra, ſed nunc Saul non pugnauit ad accipiendum quicquam de terra Ammonitarum, ſed ad defendendum ſubditos ſuos, & reſarciẽdum iniurias, ideo licuit ei pugnare: hoc quoque obſeruauit Dauid, quia licet pugnaſſet nimis contra Moabitas & Idumæos, feciſſetq; eos ſibi tributarios nihil de terra eorum ſumpſit, vt vniret terræ Iſrael. Nec valet ſi dicas, ꝙ Dauid poſuit cuſtodes in Idumæa ſtatuitque prę ſidium. ĩ. 2. lib. c. 8. qa illud non fecit, vt acciperet terram illam ſibi, ſed ne repugnarẽt in prę ſtatione tributorum: ſemper tamẽ permiſit eſſe reges in Moab, & Idumæa.

Dixit autem Samuel ad populum. Petiuerat populus, ꝙ occiderentur repugnantes Sauli, & quia Saul remiſit

F. illis propter gaudium illius diei, voluit Samuel, ꝙ inuocaretur rex, & confirmaretur regnum, quod etiam pertinebat ad magnam lætitiam, & ſolennitatem illius victoriæ. *Venite & eamus in Galgalam.* In loco iſto volebat Samuel confirmare regnum Saulis.

Quare Samuel uoluit regem confirmari in Galgala.

Quare autẽ in Galgala magis voluerit Samuel confirmari regem quàm in alio loco, dicit Nicolaus, ꝙ hoc fuit, quia ſacrificia ibi fieri debebãt, & facta ſunt, vt apparet infra. Hæc autem conuenienter fiebant in ſanctuario, ſed tabernaculum domini illo tempore erat in Galgala. ergo ibi hoc fieri debuit.

Iſta reſponſio non ſtat: non enim erat tabernaculũ domini in Galgala, nec ibi vnquam fuit, ſed poſt vrbẽ Silo fuit in Nobe. Nicolaus autem vult, ꝙ ibi fuerit tabernaculum, quia ibi facta ſunt ſacrificia: etiam qa
G cum eſſet ibi populus dicebatur eſſe coram domino, ſed iſta non ſunt conuenientia motiua, vt declaratũ eſt ſupra cap. 7. Item non ſtat, quia ipſe dicit, ꝙ fuit tabernaculũ & arca in Maſphat, deinde in Galgala, & ꝙ quando Saul ſumptus eſt in regem erat tabernaculum in Maſphat, nũc autem erat in Galgala. Sed hoc dato ſequeretur nimis velox mutatio tabernaculi, & ſine cauſa. ſ. quia inter tempus, quo Saul in regẽ ſumptus eſt, & tempus, quo pugnauit contra Ammonitas paucum intercidit, tamen ipſe dicit, quòd tempore ſumptionis Saulis in regem erat in Maſphat, & tẽpore huius belli erat in Galgala. Nec ſtat præcipue, qà nõ apparet aliqua cauſa mutationis huius: nunquam tamen fiebat ſine cauſa magna. Item ſi aliquis velit
H proteruire, ꝙ fuit facta mutatio de Maſphat in Galgalam aliqua cauſa fuerit quamquam non appareat adhuc non ſtat, quia antequam venirent Iſraelitæ ad eligendum Saulem in Maſphat, erat locus ſacrificiorũ in Galgala, & dicebantur ibi eſſe viti coram domino, & tamen tunc impoſſibile erat, quòd eſſet ibi ſanctuarium, quia ſimul eſſet in Maſphat, & in Galgala, apparet hoc, quia præcedenti cap. die, qua Samuel vnxit Saulem antequam eſſet eius electio publica, dixit illi: deſcendes ante me in Galgalam, ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & Immoles victimas pacificas, ergo non poterat eſſe ibi ſanctuarium, vel nunquam fuit in Maſphat, quod eſt contra poſitionem Nicolai. Dato autem, quòd fue-
I rit, vt ipſe vult Galgala erat locus ſacrificiorum antequam eſſet ibi ſanctuarium, tamen ſecundum veritatem non fuit ibi ſanctuarium, nec in Maſphat cum ex fundamentis quibus ad hoc vtitur Nicolaus, ducatur in contradictionem.

Opi. auct.

Dicendum igitur, quòd Samuel voluit confirmari Saulem in regem in Galgala non, quòd ille locus magis conferret ad hoc, quàm alia loca, ſed quia iſte erat vnus de locis, in quibus conſueuerant congregari Iſraelitæ, quando iudicabat eos Samuel, ut patet ſupra cap. 8. ſ. Iudicabat quoque Samuel Iſrael cunctis diebus vitę ſuæ, & ibat per ſingulos annos circuiens Bethel, Galgala, & Maſphat, & ſicut ſupra viſus eſt ſibi
K conueniens locus Maſphat ad regis electionem, ita Galgala viſus eſt conueniens ad eius confirmationẽ. Aliter dici poteſt, quòd in loco iſto facta eſt confirmatio, ne cogerentur Iſraelitę diuertere ad alia loca: veniebant enim de bello, quando facta eſt iſta cõfirmatio, & quia tranſituri erant per Iordanem, & apud Iordanem eſt Galgala, fiebat eis in itinere iſte locus, ideo viſum eſt conueniens ibi fieri, vt breuius expediretur, ne diuerteret totus populus ad alias vrbes. *Et innouemus ibi regem.* Scilicet confirmemus regnum, tanquam nunc nouiter aſſumeremus regem.

Quæ fuit cauſa innouationis regni Saulis, & quid in ea factum eſt. *Quæſt.* XII. **A**

QVÆRERET aliquis quæ fuit cauſa huius innouationis, vel quid in ea factum eſt.

Aliqui reſpondent, ꝙ fuit ad ſupplendum aliqua, quæ omiſſa erant: nam in regum vnctione fiunt multæ cæremoniæ, vt ſacrificiorum, & aliorum gaudiorum: aliquid autem horum omiſſum fuerat in Maſphat, ideo voluit Samuel, ꝙ compleretur in Galgala. Apparet autem hoc, quoniam non legũtur facta tunc aliqua ſacrificia in Maſphat; in Galgala autem facta ſunt, ideo forte ad completionem horũ facta eſt innouatio.

B Sed dicendum, ꝙ hoc non ſtat, quia verba iſta repugnant: dixit enim Samuel: innouemus regem. Innouare autem non eſt aliquid omiſſum ſupplere, ſed itẽ a ſuo principio repetere, ergo fuit ſolennitas repetita. Item dicitur infra fecerunt ibi regem Saul coram domino in Galgala: ſi tamen iſta fuiſſet ſolum ſuppletio eorum, quæ omiſſa fuerant, nõ diceretur Saul fieri rex, ſed dicitur, ꝙ fecerũt ibi Saulem regem tanquã ante hoc non fuiſſet rex, ideo non fuit iſta innouatio ad explendum aliquas cæremonias.

Opi. auct. Sed dicendum, ꝙ fuit iſta innouatio confirmatio quædam regni Saulis, & facta eſt, quia licet a principio fuiſſet Saul electus per ſortes voluntate Dei in regem, tamen populus non conſenſit plenè electioni illi, quidam namque dixerũt. Num ſaluare nos poterit iſte? & deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera, vt conſtat præcedenti cap. **C** Nec ſolum hoc, ſed etiam dixerunt, ꝙ non regnaret ſuper eos, vt patet ſupra in litera. Nunc autem manifeſtata probitate Saulis, & ꝙ principatum regium mereretur, omnes gratulabantur, ꝙ eſſet rex eorum, ideo tunc fuit opportunum innouari eum, vt maneret firmum regnum eius, & præcedens contradictio nihil noceret.

Quid factum eſt in iſta innouatione. *Quæſt.* XIII.

QVÆRETVR amplius quid factum eſt in iſta innouatione.

Reſpondendum eſt, ꝙ ſicut ſupra dicebatur iſta innouatio non fuit ſuppletio aliquorum **D** omiſſorum, ſed repetitio cæremoniarum a principio cum vocetur innouatio: vnde oportet, ꝙ omnia, quæ fiebant in regum vnctione, nunc fierent. An vero hic fierent ea, quæ poſtea facta ſunt in vnctione poſteriorum regum, non conſtat: nam poſterior ætas ſemper aliquid nouitatis adauget: Saltem tamen rationabile eſt dicere, ꝙ cæremoniæ illæ, quæ factæ ſunt in Maſphat in electione Saulis denuo fierent: ibi autem nõ exprimitur aliqua, niſi ꝙ totus populus clamauit. viuat rex: hic autem eadem cæremonia videtur facta: nam dicitur, ꝙ lætatus eſt ibi Saul, & cuncti viri Iſrael nimis infra in litera. Præter hoc quoque facta ſunt ſacrificia multa in iſta innouatione, quæ non leguntur facta in Maſphat. Omnia quoque veriſimile eſt facta **E** fuiſſe in Galgala, quæ prius facta fuerunt in Maſphat: aliud autem erat magis ſubſtantiale conſtitutioni regis, quàm omnia hæc, ſcilicet quòd vngeretur. De hoc autem non habetur hic, an factum fuerit: Conſtat tamen, ꝙ fecit illud Samuel in principio, quando venit ad eum Saul. De alijs tamen vicibus, quibus a populo conſtitutus eſt in regem, ſcilicet in Galgala, & in Maſphat, non conſtat, an fuerit facta vnctio: ſatis eſt tamen veriſimile, quòd facta fuerit vtraque vice, quia vnctio iſta erat repetibilis: ſic enim tenet Ioſephus. 6. Antiquitatum, quòd Saul in Maſphat, & in Galgala vnctus eſt dicens: illic enim eos venire præ-

A ceperat, & rurſus populo vidẽte propheta vnxit Saul oleo ſancto, & ſecundo denunciauit regem, & tunc ponetur triplex vnctio Saulis, ſcilicet vna occulta, & duæ manifeſtæ, ſicut factum eſt in Dauid, vt declaratum eſt præcedenti cap.

Et perrexit omnis populus in Galgalam. Scilicet ad innouandum ibi regem. Dicitur autem perrexit, quia non erant in Galgala, quando Samuel iſta dixit populo, ſed erant in loco, vbi deleuerant Ammonitas, & tunc concordi ſententia venerunt in Galgalam. Dicitur autem omnis populus, ſcilicet non totus populus, ſed omnis populus, qui iuerat ad pugnam, quia iſti cenſebantur velut totus Iſrael. *Et fecerunt ibi regem Saul.* Scilicet innouauerunt eum: nam iam factus fuerat **B** rex. Vel dicitur, quòd fecerunt eum regem, quia tũc propriè fuit rex, prius quippe non conſentiebat totus populus, vnde non erat regnum Saulis ſtabile: nunc autem firmatum eſt. Vel dicitur hoc, quia in innouatione regis repetita ſunt omnia, quæ requirebantur ad conſtituendum aliquem in regem tanquã ante hoc nihil factum fuiſſet. Nunc autem propriè cœpit mutatio politiæ iudaicæ ad alterum genus. De **Lib. 6. c. 6.** qua Ioſephus vbi ſupra ait. Itaq; iſto modo Hebræorum reſpublica ad regum iura conuerſa eſt. Nam tempore Moyſi, & Ioſue diſcipuli eius, qui poſt eum dux fuit, optima ducis conuerſatione regebantur: poſt illorum vero mortem annis decem, & octo populus ſine principe fuit, & poſtea ad conuerſationem priſtinam ſunt reuerſi: ei quippe qui bello & fortitu**C**dine cunctos excelleret, tribuentes iudicij poteſtatẽ, & propterea tempus conuerſationis huiuſmodi, nimis eximium vocabatur. *Coram domino in Galgala.* Scilicet ibi factus eſt rex Saul. Et dicitur coram domino, quia ibi Deus ſpecialiter eſſe videbatur, non ꝙ tabernaculum ibi eſſet, ſed quia erat locus, in quo impendebatur Deo ſpeciale obſequium, ſcilicet ſacrificiorum, & quia congregati erant omnes Iſraelitæ ad faciendum aliquid, quod pertinebat ad Deum, & immolauerunt ibi victimas pacificas, an alia ſacrificiorũ genera immolauerint non conſtat: ſatis tamen ſtat, quòd non obtulerint alia.

Quare oblata fuerunt hoſtiæ pacificæ in innouatione regis. *Quæſtio.* XIIII.

D QVÆRET tunc aliquis quare magis offerrentur hoſtiæ pacificæ quam alia genera ſacrificiorum.

Reſpondendum eſt, quòd iſta conueniebant ſolennitati populi, quam habebant in præſenti: alia autem ſacrificia nequaquam. De hoſtijs pro peccato apparet: iſtæ enim non conueniebant propter duo. Primo quia non erat aliquis finis, ad quem offerrentur, quia non erat tunc aliquod peccatum populi, pro quo offerrentur. Nec valet ſi dicas, quod erat peccatum conſtitutionis Saul in regem: nam petendo regem offenderunt Deum, vt patet ſequenti capitu. **E** quia quamquam peccauerint, tamen Samuel nondũ declarauerat eis peccatum iſtud, ſed poſtea, vt patet ex ordine literæ, ideo non obtulerunt pro illo peccato. Etiam non erat ſatis conueniens offerri pro peccato, quia tales oblationes pertinent ad quandam triſtitiam, cum recognitio peccati debeat eſſe doloroſa, tũc autẽ Iſraelitæ erant in gaudio magno: Nam dicitur, quòd læti ſunt nimis viri Iſrael. Item populus volebat gaudere in epulis propter ſolennitatem regis aſſumpti, & victoriæ habitæ, ſed de ſacrificijs pro peccato nihil pertinebat ad offerentes, ſed aut totaliter cremabantur extra caſtra, aut perueniebant totaliter in ius ſacerdotum iuxta diſtinctionem, quæ habetur

betur Leuit. cap. 6. holocauſta quoque non pertinue- F
runt ad hunc diem, ſicut hoſtiæ pacificæ, quia licet ſit holocauſtum ſacrificium lætitiæ, tamen de illo, non pertinet quicquam ad populares, ſed totum crematur. Iſraelitæ tamen volebant nunc gaudere in epulis propter ſolennitatem regis nouiter aſſumpti: etiam propter ſolennitatem victoriæ: ad hoc autem conueniebant hoſtiæ pacificæ, quia de his maior pars offerentibus proueniebat. Sic enim fecit Adonias filius regis Dauid, quando voluit vngi in regem: nam immolauit victimas multas, & poſtea vocauit ad conuiuium omnes amicos infra 3. lib. cap. 1. ſic ergo conueniens nunc fuit offerri hoſtias pacificas magis quã alia ſacrificia, vt totus populus comederet, & lætaretur. *Coram domino.* Ideſt immolatæ ſunt iſtæ victimæ coram domino, ſcilicet quia in loco illo cenſebatur G
eſſe Deus propter obſequia, quæ ei impendebantur, ideo quidquid fieret ibi, videbatur eſſe coram Domino.

Iura iſtarum hoſtiarum quibus proueniebant. Quæſtio. XV.

QVAERET aliquis quibus proueniebant iura iſtarum hoſtiarum pacificarum.

Reſpondendum eſt, quòd diuidebantur in tres partes, ſcilicet Deo proueniebant adipes, ſacerdotibus autem immolantibus perueniebat pectuſculum, & armus dexter Leuit. 3. cap. & 7. cætera autem offerentibus. De primo non eſt dubium, H
quin omnes adipes offerrentur hic Deo, ſed de alijs eſt dubium. Et primo de ſacerdotibus: nam non cõſtat, an Samuel immolauerit hic victimas, vel ſacerdotes: aliquando enim Samuel faciebat ſacrificia, licet ipſe ſacerdos non eſſet: ſi autem ſacerdotes feciſſent, proueniebant eis partes de omnibus ſacrificijs. Si vero Samuel eodem modo ad ipſum, & ad familiam ſuam pertinebat, nec in hoc eſt dubitandum, quamquam ipſe ſacerdos non eſſet, nam ſic etiam erat de Moyſe: ipſe enim erat Leuita ſolum, & antequam conſecrarentur ſacerdotes, faciebat ipſe ſacrificia: Exo. 29. & Leuit. capit. 8. & partes, quæ aliàs prouenturæ erant ſacerdotibus proueniebant ei de hoſtijs pacificis, vt in eiſdem cap. Sic igitur eſſet de I
Samuele, qui erat Leuita, quòd acciperet partes ſacrificiorum, quæ proueniebant ſacerdotibus immolantibus. De partibus autem, quæ proueniebant offerenti dicendum, quòd pertinebant hic ad totum populum: nam totus populus obtulit ſacrificia iſta pro victoria, quæ cõmunis erat, & pro rege nouiter ſumpto, qui etiam ad omnes pertinebat: vnde omnes de populo comederent de ſacrificijs illis, niſi eſſent aliqui immundi. *Et lætatus eſt ibi Saul.* Scilicet de victoria habita, & de noua conſtitutione in regem, quoniam nunc confirmabatur regnum eius. *Et cuncti viri Iſrael nimis.* Etiam lætati ſunt Iſraelitæ, ſcilicet pro victoria, pro qua nunc offerebant, & in epulis gaude- K
bant: de rege quoque ſuo lętabantur, quia optimus erat, & nunc ei reconciliati fuerant.

Figura belli facti per Saul cõtra Naas regẽ Ammonitarum uolentem eruere oculos filiorũ Iſrael ſignificat Chriſti bellum contra diabolum.

Licet non intendam metaphoris inſiſtere breuis tamen poteſt ex cap. iſto colligi moralitas. Naas enim ſerpens interpretatur, qui diabolum ſignat, qui tortuoſus eſt: eſt enim rex filiorũ Ammon, qui interpretatur filius populi mei: nam diabolus rex eſt multitudinis ſuperborum, quæ per populum ſignatur Iob. 40. cap. ſcilicet. Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbię. Iſtæ Iſrael impugnat, ideſt viros ſpirituales, qui uocantur Iſrael, ideſt videntes Deum, vel fortes cum Deo. Quærit autem oculos dextros eruere, & ſiniſtros relinquere, ideſt vt ſapientia, quæ deſurſum eſt, & ad ſalutem animę penitus auferatur, & ſapientia, quæ terrena eſt, & animalis, & diabolica reſtet: Iacobi cap. 3. vt ſic homines vitijs implicentur. Contra ipſum autem venit rex Iſrael, ideſt Chriſtus qui ſuper omnes viros ſpirituales dominatur, & eſt caput eccleſiæ: ad Ephe. cap. 4. & diuidit exercitum in tres partes, ideſt in tres ordines Apoſtolorum, Martyrum, & Confeſſorum. incipit autem pugna a vigilia matutina vſquequo incaleſcat ſol, quia a principio prędicationis euangelij cœpit poteſtas diaboli diminui, & adueniente iudice in magno ſplendore, & quaſi ardore diurno in extremo iudicio totaliter auferetur: iam enim non manebit luctus, aut clamor, nec vllus dolor, quoniam priora tranſierunt: Apocal. capitulo ſeptimo.

CAP. XII.

DIXIT autem Samuel ad vniuerſum Iſrael: Ecce audiui vocem veſtram iuxta omnia, quæ locuti eſtis ad me, & conſtitui ſuper vos regem, & nunc rex graditur ante vos.

DIXIT *autem*. In ſuperioribus deſcripta regis conſtitutione, hic agitur propter regẽ petitũ de populi increpatione. increpat n. Samuel Iſraelitas, quòd peccauerint grauiter petendo regem. Et diuiditur in duo, quia primo Samuel oſtendit ſuam innocentiam: ſecundo populi culpam ibi. *Et ait Samuel.*

An ordo ſequentium ad præcedentia rectus eſt. Quæſtio. I.

CIRCA primum de ordine dubium eſt.

Reſpondendum eſt autem, quòd eſt rectus ordo: nam poſtquam factum eſt bellum contra Ammonitas, & rex innouatus eſt, increpuit Samuel Iſraelitas de petitione regis, nec intercidit tempus aliquod inter ea, quæ habentur hic, & præcedenti cap. quia illa facta ſunt in Galgala, ſcilicet ibi innouauerunt regem, quo innouato Samuel propoſuit iſta coram Iſraelitis, & ſatis apparet, quia dixit hic Samuel: pręſto ſum, loquimini de me corã domino, & coram Chriſto eius. & ſic erat ibi Saul, & erant coram domino. quod erat in Galgala, quia ibi erant Iſraelitæ cum Saule, & dicebantur eſſe coram domino, vt præcedenti cap.

Quare Samuel increpauit nunc Iſraelitas, & non antea de regis petitione. Quæſt. II.

QVAERET aliquis quare Samuel increpuit nunc Iſraelitas de petitione regis faciendo ea, quæ fecit & non ante hoc.

Nicolaus reſpondet, ſcilicet quòd populus viderat regem electum proſpere egiſſe, & ideo poterat credere, quòd petendo regem non peccauerat, quia alioquin proſpera non eueniſſent.

Sed adhuc conuenientius dici poteſt, ſcilicet quòd Samuel intendebat Iſraelitas increpare grauiter pro petitione regis, & quia ſi forte increpaſſet eos ante iſtam pugnam, & confirmationem, voluiſſent deſiſtere a rege dimittendo regem electum, quod erat in præ-

in præiudicium Saulis iam regnantis, & contra voluntatem Dei, ideo non fuit facta increpatio vſque ad tempus iſtud, in quo non poterant Iſraelitæ deſiſtere, & hoc erat propter duo: primo quia iam confirmauerant facientes eum ſecundano regem: ſecundo quia nollent dimittere, eo quòd proſpere egiſſet, & ſcirent eum nimis aptũ ad regnandum: ſi autem electo Saule antequam feciſſet bellum contra Ammonitas Samuel increpuiſſet dure Iſraelitas, ſicut increpuit hic, reliquiſſent immediate Saulem, & dato quòd propheta poſtea diceret, quòd acciperent eũ, nollent propter duo. Primo quia ab initio non conſenſerant plenè electioni illius, ſed multi deſpexerũt eum, dicentes: Num poterit ipſe ſaluare nos? & dixerunt non regnabit Saul ſuper nos. ideo ſi modicũ incitaſſet Samuel increpans eos pro petitione regis, reliquiſſent regem: potiſſimum, quia non cognoſcebant eum aptum ad bellum, ſed magis virum ruſticum, & agricolam, & ob hoc deſpexerant eum. Secundo quia non confirmauerant, ideo haberent occaſionem ad facilius eum deſerendum, vnde toto tẽpore illo Samuel ſubticuit. Cum autem confirmatus eſt Saul, increpuit populum: hoc autem erat, quia licet Iſraelitæ peccaſſent petendo regem, tamen iam Deus nolebat, quòd deſiſterent a rege, & quia ſi ante hoc Samuel increpuiſſet Iſraelitas pro petitione regis, deſtitiſſent a rege, non increpuit vſque modo.

Sed dicet aliquis, quòd etiam ante hoc increpuit. Primo enim cum populus petiuit veniens ad eum in Ramatha ſupra cap. 8. Iterum autem increpuit eos, quando volebat eis dare regem in Maſphat ſupra capitu. 10. & tamen increpiti non ceſſauerunt, ſed dixerunt, nequaquam, ſed regem conſtitue nobis, ſic ergo videtur quòd facerent etiam ſi increparentur ante iſtam confirmationem, & bellum Ammonitarũ.

Reſpondendum eſt, quod ſi ante hoc Samuel increpuiſſet Iſraelitas poſt conſtitutionem Saulis in regem, deſeruiſſent eum, quod apparet ex prædictis. Cum autẽ arguitur de duabus increpationibus præcedentibus, in quibus non deſtiterunt a rege. Dicendum, quòd non eſt ſimile propter duo: primo, quia illę increpationes fuerũt factæ antequam eſſet aſſumptus in regem, & tunc putabant, quòd Deus daret eis aliquem regem, in quo nimis gauderent, ideo licet increparentur non deſiſtebant. Cum autem datus eſt Saul in regem non placuit oculis plurimorum, ideo libenter eum deſpexiſſent. Alia ratio erat, quia in præcedentibus increpationibus Samuel ſolum loquebatur dicens, quòd peccauiſſent Iſraelitæ petendo regem, tamen non probabat: vnde ipſi non multum aduertebant, nunc autem probauit illud per ſigna magna, faciens quòd ſubito venirent tonitrua, & pluuiæ, & tunc totus populus timuit: dixitque ad Samuelem, ora pro ſeruis tuis ad dominum, vt non moriamur: addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus nobis regem. In alijs tamẽ increpationibus quamquam facilius erat eos deſiſtere, & pęnitere, tamen nunquam cognouerunt ſe peccaſſe, niſi nunc: ſi enim in prioribus increpationibus cognouiſſent, deſtitiſſent, quia res adhuc erat integra, & iſta etiam fuit cauſa, quia non fecit Samuel ſigna, quando increpabat populum antequam eligerent regem, quia Deus ex aliqua parte, volebat quòd eligerent, ex aliqua parte volebat quòd non: ſi autem omnino noluiſſet, quòd non eligerent, a principio feciſſet ſigna, & tunc deſtitiſſent a petitione regis. Sed tunc dicetur, quare ergo nunc facta fuit ſigna?

Reſpondendum eſt, quòd Deus volebat, quòd Iſraelitæ cognoſcerent ſe peccaſſe, quia ſi ſolum increparẽtur verbis, ſicut fuerunt ſupra increpati, nun-

A quam cognouiſſent, ſed dicerent, nequaquam, ſed rex erit ſuper nos, vt patet ſupra cap. 8. & 10. ergo decuit fieri ſigna, & ſic populus cognouit peccatum, & doluit.

Dixit autem Samuel ad vniuerſum Iſrael. Scilicet quia omnes congregati erant in Galgala, intelligendo de trecentis & triginta millibus venientibus de bello, qui vocantur totus populus. *Ecce audiui vocem veſtram.* Probat hic Samuel, quòd peccauerint petendo regem, & primo demonſtrando innocentiam ſuam, in quo præmittit, quòd ipſe audiuerit Iſraelitas faciendo regem, ſicut ipſi volebant, tamen ipſe non conſenſit in aliquo horum: diſplicuit enim nimis ei, vt patet ſupra cap. 8. ſcilicet. Diſplicuitque ſermo in oculis Samuelis, eo quòd dixiſſent: da nobis regem, vt
B iudicet nos: & in hoc quòd ſignificat ſe non feciſſe ſponte, ſed propter eorum importunitatem, innocẽtiam ſuam oſtendit, eos autem reos: etiam innocens eſt, quia cum ipſe ante hoc populum rexiſſet, & filij ſui: nunc autem petebant tolli principatum ab eo, & non ſubterfugit propter honorem ſuum, quo minus fieret.

Iuxta omnia, quæ locuti eſtis ad me. Ideſt nihil omiſi de his, quæ locuti eſtis: petebant enim ſolum Iſraelitæ regem, ſicut cæteræ nationes, & hunc dedit ei Samuel. *Et conſtitui ſuper vos regem*. Iſtud eſt expoſitio præcedentis: nihil enim aliud eſt, quòd Samuel audierit omnia verba Iſraelitarum, niſi quod dederit eis regem, quem petebant. dixit autem quòd ipſe conſti-
C tuerat, eo ꝙ ipſe cõſuluit dominũ pro rege, & Deus deſignauit ei modum & perſonam, & ipſe congregans populum fecit, ſicut Deus iuſſerat, & ſi Samuel non voluiſſet conſulere dominum pro rege, vel totaliter reſtitiſſet, dicens, ꝙ Iſraelitæ non poterant habere regem, nequaquam ipſi auſi fuiſſent cõſtituere. Item Samuel, & filij eius dominabantur tunc, & ſi ipſe non cederet libenter principatui, non poterant Iſraelitæ conſtituere aliquem in regem, ipſe tamen Samuel immediatè ceſſit, ideo dicitur cõſtituiſſe regẽ. *Et nunc rex graditur ante vos*. Ideſt rex quem conſtitui vobis dominatur veſtri, & ipſe præcedit ad ea, quæ facere debetis: dixit hoc Samuel, quia volebat nũc grauiter increpare Iſraelitas, quia petiuerant regem, & quia forte Iſraelitæ crederent, ꝙ Samuel dure ferebat
D regem eſſe in Iſrael, ꝙ propter ipſum ab eo, & domo ſua ablatus erat principatus, increparet nunc Iſraelitas de petitione regis, vt deſiſterent ab illo, & rediret priſtinus principatus filiorum eius, vt tolleret ergo ſuſpicionem, dixit: Et nunc rex graditur ante vos. i. ego volo vos increpare pro petitione regis, non tamẽ intelligatis, ꝙ hoc eſt quaſi ego velim, ꝙ relinquatis eum, quia iam graditur ante vos. i. iam dominatur veſtri, & ſi ego voluiſſem increpare ad hoc, ꝙ relinqueretis regem: non feciſſem nunc quando rex eſt confortatus ſuper vos, ſed a principio antequam habuiſſetis. *Ego autem ſenui, & incanui*. Ideſt multorum dierũ ſum, & tamen in toto tempore iſto, cum dominarer vobis, nunquam iniuſtè egi, & iſte ſenſus apparet ex
E litera ſequenti, ſcilicet itaque conuerſatus coram vobis ab adoleſcentia mea uſque ad diem hanc ecce præſto ſum &c.

Quare Samuel ponit hic innocentiam ſuam increpando Iſraelitas. Quæſt. III.

QVAERET aliquis quare Samuel ponit hic innocentiam ſuam ad accuſandum Iſraelitas, ꝙ peccauiſſent petẽdo regem. Dicendum ꝙ ratio eſt, quia in principatibus nunquam debet aliquis mutari, dum bene regit, immo & ſi nõ ſit

totaliter

totaliter vtilis, dumtamen non ſit nimis pernitioſus
mutari non debet:quamquā politia illum poſſet mu-
tare. De legibus nanque & principibus idem eſt, qa
leges ſunt directiuę ſubditorum, ita etiam principes
dirigunt,potiſſimè quia non omnia legibus conſtare
poſſunt,ſed in legibus ſic eſt, ꝙ non debet lex mutari
in politia, ſi bona eſt quandocunque inuenitur alia
melior,immo etiam ſi lex non ſit bona, dum tamen
non ſit nimis nociua nō debet mutari,vt probat Ari-
ſtot.2.Poli.c.de politia Podami. De principibus ergo
ſic erit,ꝙ princeps quamdiu bonus eſt,mutari nō de-
bet ēt ſi alius melior inueniat̄: ēt ſi aliqualiter eſt inu-
tilis nō dēt mutari,niſi pernitioſus fuerit,cuius cā eſt,
qa ſic per ſequentē mutationē principum diminuerē
auctoritas principatus, & ſubditi fient inſolentes, &
aſſuefient ad manendum ſine iugo. Iſtam rationem
dat Philoſophus in legibus.ſ. ꝙ auctoritas legum ab-
ſolutè perit,vel ſaltem minuitur per frequentem mu
tationem: dicens, ꝙ non tantum proficiet lex bona,
quæ introducta eſt quantum nocebit mutatio legis,
quæ ablata eſt:ſed ſic erat de Samuele, ꝙ ipſe in toto
principatu ſuo vixit iuſtiſſime: peccabant ergo Iſrae-
litæ abijciendo principatum eius, & petendo regem:
iſtud autem peccatum,quamq̄ eſſet in Deum, tñ di-
rectius erat in Samuelem, quia ipſe iniuſtè priuabat̄
principatu,ſi autem ipſe iniuſte dominatus fuiſſet,nō
haberet quid conquereretur contra Iſraelitas ſi pete-
rent alium principem:inducit ergo hic innocentiam
ſuam,& eſt modus arguendi decurtatus, vt quando
ſolū ponit maior, vel minor, quo frequēter vtit̄ Ariſ.
Sed dicet aliquis, ꝙ non conuenienter increpabat
Samuel Iſraelitas de petitione regis,obijciendo inno
centiam ſuam:hoc.n.fuiſſet,ſi tunc dñaretur ipſe, tñ
non dñabatur,ſed conſtituerat filios ſuos iudices, eo
ꝙ ipſe ſenuerat, & iam non poterat iudicare conue-
nienter,filij autem ſui poſt auaritiam declinauerant,
vt patet ſupra cap.8.ergo conquerebatur populus iu-
ſtè,& Samuel non benè arguebat.
Dicet aliquis, ꝙ Samuel poterat reſumere princi-
patum.ſi filij non bene regerent, & ſic ſtat ſemper ꝙ
ipſi auferretur principatus. Dicendum ēt ꝙ hoc non
ſtabat, & Iſraelitæ iam rñderant ad hoc.ſ. ꝙ Samuel
erat ſenex & non poterat reſumere principatum: vn-
de Iſraelitæ qñ petiuerunt regem a Samuele propo-
ſuerunt hoc,dicentes: Ecce tu ſenuiſti.& filij tui non
ambulant in vijs tuis,conſtitue nobis regem.ſ̄ 8.cap.
Reſpondendū eſt, ꝙ iuſtè cōquerebatur Samuel,
quia licet ipſe eſſet ſenex, ita ꝙ non poſſet conueniē-
ter diſcurrere in anno per totum Iſrael ſemel iudicā-
do in tribus locis: ſicut facere conſueuerat in iuuen-
tute ſua ſ̄.c.7. tñ adhuc erat ipſe potens ad iudicandū
Iſraelem ſi ꝯuenirent in loco vno, poſt hoc.n. adhuc
conſtituto Saule in regem ipſe iuit ad bellum contra
Ammon præcedenti c.poſt etiam aliquanto tempo-
re impetu facto laniauit regem Agag Amalechitarū
in partes.ĩ.c.15.Non erat ergo impotens,ſed vt non
tantum grauaretur laboribus, conſtituerat filios ſuos
iudices,non quaſi totaliter ipſe ceſſiſſet principatui,
ſed quia ſubdelegabat ſibi filios ſuos,ideo quādo fuit
ablatus principatus filijs ſuis ei ablatus eſt: vnde gra-
uabatur: dato etiam ꝙ principatus translatus fuiſſet
ad filios ſuos,& ipſi iniqui fuiſſent,non debuiſſent im
mediatè Iſraelitæ petere regem,ſed petere Samuelē,
ꝙ corrigeret eos,& hoc propter reuerētiam Samue-
lis,& tunc fortè deſtitiſſent ab iniquitate,vel ſi nō de-
ſtitiſſent habebat Samuel aliud remedium.ſ. ꝙ ipſe
reſumeret principatum,vel ꝙ ſubdelegaret ſibi alios
viros bonos,dum tamen penes eum poteſtas reſide-
ret: ſic nanque Heli ſummus ſacerdos, cum ſenuiſſet
filium ſuum Phinees, iuſſit miniſtrare in ſummum

lex quamnis non ſit bona, ſi nō eſt nimis pernitioſa non debet mutari.

F ſacerdotium:ſemper tamen ſummi ſacerdotij digni-
tas penes eum reſedit,& ſic quōcunque res ſe habe-
ret principatus iudicatiuus maneret penes Samuelē,
ideo iuſtè poterat ipſe conqueri de petentibus regē,
quod grauarent eum auferentes ei principatum, &
hoc oſtendendo innocentiam ſuam.
Porro filij mei vobiſcum ſunt. Ideſt quamquam ego ſe-
nuerim,& incanuerim,& videar aliqualiter impotēs:
tamen filij mei vobiſcum ſunt, qui poterant pro me
regere,nec oportebat,vt peteretis regem. Si autem
arguat̄.ꝙ inique regebant ſtant ſuperiores reſponſio-
nes.ſ.ꝙ ipſe corrigeret eos, vel daret modum, ꝑ quē
non grauarent populum, vel committeret eis parua
negocia, ipſe autem maiora iudicaret, ſicut faciebat
Moyſes, qui committebat negocia parua alijs iudici-
G bus:in magnis autem ipſe ſolus iudicabat Exo. capit.
18.& Deuteron.cap. 1. Nicolaus autem aliter intro-
ducit iſtam literam.ſ. porro filij mei vobiſcum ſunt,
ideſt ipſi remanebunt pro me obſides ad ſatisfacien-
dum ſi ad aliquid teneor & ſatisfacere non poſſum:
melius tamen videtur,ſicut dictum eſt. Alioquin nō
conſonat literæ ſuperiori.ſ. Ego ſenui, & incanui,&
exponendo ſicut ſupra,conſonat.
Itaque conuerſatus coram vobis ab adoleſcentia mea. Ideſt
a tempore, quo in adoleſcentia accepi principatum:
non.n. intelligitur hoc, niſi de tempore, in quo Sa-
muel fuerat princeps, quia dicitur hic ſi calumniatus
fuit aliquem, vel oppreſſit aut recepit munus vult re-
ſtituere:iſtud aut pertinet ad habētem iuriſdictionē,
H vel poteſtatem. De alio autem tempore, in quo Sa-
muel non fuit in principatu,non curat hic, quia in il-
lo neminem lędere poterat, & dato ꝙ aliquem læſiſ-
ſet, nihil referebat ſi poſtquam aſſumptus eſt in iudi-
cem iuſtè ſe habuiſſet ſemper ad populum: dicitur au
tem ab adoleſcentia mea ad ſignificandū, ꝙ ſatis erat
iuuenis quando aſſumpſit principatum, nam imme-
diatè poſt mortem Heli factus eſt iudex, & tamē tūc
iuuenis erat. *Praſto ſum loquimini de me.* Ideſt de toto
tempore,quod tranſiuit ab adoleſcentia mea, quādo
ego factus ſum princeps vſque nunc arguatis me ſi
vultis,quia præſto ſum reſpōdere,& ſatisfacere, ſiqd
erraui. *Coram domino* Dicebātur eſſe coram domino,
quia erant in Galgala,vbi fecerant ſacrificia,& ibi ſpe-
I cialiter dicebatur eſſe Deus, etiam quia congregati
erant ad aliquid ſpirituale,& coram omnibus talibus
Deus eſt:ſic patet Mat.18.c.ſ.Quando fuerint duo vel
tres congregati in nomine meo, in medio eorum
ſum. *Et coram Chriſto eius.* Ideſt coram rege Saule, qui
vocabatur Chriſtus.i. vnctus in regem, vocatur autē
Chriſtus domini,ideſt vnctus a Deo,quia Deus iuſſe-
rat eum vngi, ſic enim dixit Dauid de Saule propitiꝰ
ſit mihi Deus,vt nō mittam manum meam in Chri-
ſtum domini infra cap.24. ſic etiam infra 26. cap. di-
xit Dauid,quis enim extendet manum ſuam in Chri
ſtum domini,& innocens erit?& ſemper loquitur de
Saule,& intēdit dicere Samuel Deus ſit iudex, & rex
K ſit iudex eorum,quæ contra me propoſuerins, vt iu-
ſtè iudicent quid malum meriti,vel aliter.q.d. bonos
iudices habetis.ſ.Deum & Chriſtum domini, ideo ſi
aliquid vultis proponere proponatis. *Vtrum bouem cu-
iuſquam tulerim,an aſinum.* Ideſt arguatis me de iniuſto
principatu ſi vultis,eſt autem vt communiter iniqui-
tas principatus in accipiendo bona ſubditorum per
manifeſtam violentiam,vel per calumniam,ideo po-
nit hic de iſtis,& primo exprimit in ſpeciali.ſ. an tule-
rit bouem,vel aſinum alicuius, quod intelligitur tol-
lendo quantum ad hoc,quod faceret eum ſuum, vel
tollendo quantum ad aliqua opera.ſ. vt cogeret Sa-
muel iumenta Iſraelitarum laborare in opere ſuo ſi-
ne precio deinde reſtitueret dominis ſuis: nā & hoc

Iniquitas principatꝰ in quo.

iniuſtum eſt, poſuit autem exemplum in his animalibus, quia iſta communiora erant apud Iudæos: ſic enim cum quidam de Iſraelitis accuſarent Moyſen, & Aaron de iniuſto principatu dixit Moyſes ad dominum, tu ſcis, quòd nec aſellum quidem vnquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam illorum Numeri cap. 16.

Si quempiam calumniatus ſum. Calumniari eſt bona alicuius tollere iniuſte, quęſito aliquo colore, ſicut interdum principes faciunt aliquas leges, vel conſtitutiones duras, in quas neceſſe eſt incidere ſubditos, & hoc faciunt, vt ab eis pęnas exigant & eſt proprie calũnia. poterit autem aliquis dicere, quòd quamquã Samuel non acceperit violenter aliquid a ſubditis, accepit tamen per quoſdam modos excogitatos ſub colore iuſtitiæ, & quia iſtud nimis conuenit principibus excuſauit ſe de calumnia ante omnia Samuel: de his enim quæ faciunt per calumniam principes habetur. Iſai. capitu. 10. ſcilicet. Vę qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitiam ſcripſerunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſę humilium populi mei, vt eſſent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent.

Si oppreſſi aliquem. Opprimere eſt per violentiam aliquid tollere nullo colore iuſtitiæ quæſito, & hoc ſolent interdum facere domini, quia propter poteſtatem impunitas eis ineſt, de quo etiam Samuel ſe excuſat, quòd neminem vnquam oppreſſit. In his autem peccatis ſi aliquis incideret, tenebatur reddere id, quod abſtulerat per calumniam, vel violentiam, & inſuper quintam partem ei, cui hæc ablata fuerant, & præter hoc pro peccato dabat arietem domino Leuitici capi. 5. ſed quomodo teneatur declaratur infra quęſt. 8.

Si de manu cuiuſquam munus accepi. Scilicet ad peruertendum iuſtitiam, quia in hoc caſu illicitum eſt accipere munera, aliàs autem cum pro nulla cauſa munera offeruntur, ſed gratis, vel amicabiliter non eſt illicitum illa recipere, in iudicibus tamen ſemper cauſat ſuſpitionem mali munerum ſuſceptio, ideo indifferenter vetatur acceptio munerum in lege Exodi 23. & Deuteronom. 16. capitu. Samuel autem erat iudex, ideo acceptio muneris, etiam ſi non eſſet ad peruertẽdum iuſtitiam in eo eſſet ſuſpecta, ideo ſimpliciter excuſat ſe de illa, quòd nunquam acceperit. erat autem in hoc ſanctior filiis ſuis, quia filii eius recipiebant munera, & iniuſte iudicabant ſupra capit. 8. ſcilicet. Et non ambulauerunt filij eius in vijs illius, ſed declinauerunt poſt auaritiam, acceperunt munera, & peruerterunt iudicium.

Contemnam illud hodie. Ideſt ſi accepi aliquid, ſiue calumniando, ſiue opprimendo, ſiue in munere, ego contemnam, ſcilicet, non curabo retinere, ſed dimittam immediate.

Reſtituamque vobis. Scilicet illis, a quibus accepi.

An Samuel teneretur reſtituere, ſi aliquid acceperat in ſuo principatu, & quando iudices tenentur reſtituere munera, quæ recipiunt a partibus ſiue ſit Simonia, ſiue non, & quibus tenentur reſtituere illa.

Quæſt. IIII.

QVAERET aliquis, an teneretur Samuel ad reſtituendum hęc, ſicut ſe obligabat hic. Reſpondendum eſt, quòd quandocunque aliquis recipit quicquam, & non poteſt facere illud eſſe ſuum, vt quia non habet titulum acquirendi, tenetur reſtituere vel illi, a quo accepit, vel alteri. Samuel autem ſi accepiſſet aliquid borũ, aut illud eſſet per calũniam, vel oppreſſionẽ, aut per munera.

A Si primis duobus modis, tenebatur reſtituere, quia nunquam habuerat titulum lucratiuum, ille quoq;, cui hęc ablata ſunt nihil peccauerat, quare perdere deberet, ideo tenebatur reſtituere, & etiam illi, cui abſtulit. Reſtituere quidem, quia ipſe non habuit cauſam acquirendi, illi vero, a quo abſtulit, quia ille non habuit cãm perdẽdi. Si aũt accepiſſet munus, aut ipſe acceperat illud ad peruertendum iuſtitiam, & offerẽs ad hoc contulit. Aut accepit amicabiliter, & non ad aliquem alium finem, nec collator habuit aliam intẽtionem. Aut accepit aliquod munus, & peruertit iuſtitiam, licet collator ad hoc non obtuliſſet, ſed gratis dediſſet tanquam amico. Aut collator dedit ad hoc, quod ipſe peruerteret iuſtitiam, & ipſe non peruertit.

B Si primo modo Samuel non poterat acquirere illud munus, quia illicite ſuſceperat, ideo tenebatur reſtituere, cum ipſe eſſet iniuſtus poſſeſſor, non tamen tenebat̃ reſtituere illi, qui dederat, quia ſicut Samuel non habuit cauſam acquirendi, quia iniuſte recepit, ita etiam ille, qui dederat non habebat cauſam recuperandi, quia illicite dederat, ſed tenebatur reſtituere alteri. In hoc tamen differt, quia aut ille iudex, qui recepit hoc modo munera iam executus fuit id, pro quo munera data ſunt, aut non, ſi non fuit executus, tenetur reſtituere munera ei, qui dedit, & non peruertere iuſtitiam, ſi autem iam peruertit iuſtitiã pro muneribus, non debet reſtituere munera ei, qui cõtulit, ſed alteri, ne ille ſit ĩ duplici lucro iniuſte, ſed erit tũc, C ſicut in lucro alearum, ſ. quòd ſi perdens eſt in maiori culpa, vel quia impulit, vel ſolicitauit lucrantem ad ludum, non tenetur lucrans reſtituere illi, ſed pauperibus.

Nota bene pro ludo alearum.

Si ſecundo modo, ſ. quòd amicabiliter ſuſcepit, & ſic conferens obtulit, non obligabatur ipſe perdere, quia iuſtam cauſam habuit acquirendi, ſ. per donationem licitam, nec collator recipere poterat, quia ſponte tranſtulit a ſe dominium rei conferendo alteri.

Si autẽ tertio modo recepit munera, ſ. ꝙ collator obtulit tanquam amico, & non ad peruertendum iuſtitiam, iudex autem ad hoc accepit: diſtinguendum, ꝙ aut iam peruertit, aut non, ſi nondum peruertit q̃q̃ D a principio non habuit titulum lucratiuum, tamen nunc ſi incipiat nolle peruertere iuſtitiam, ſed velit tenere tanquam amicabiliter collatum, poterit poſſidere, cum ſic collatum fuerit, & incipit iam eſſe iuſtus poſſeſſor: ſi autem iam peruerterit iuſtitiam pro muneribus, non poterit poſſidere munera, quia iniuſte ſuſcepit, & ſemper manet ei iniquus titulus, nec tamẽ tenetur reſtituere ei a quo recepit, quia cum ille ſpõte tradiderit tranſtulit a ſe dominium, ſed debet reſtituere pauperibus, ſi tamen voluerit reſtituere collatori peccatum nullum eſt, quia ille non fuit in culpa.

Si autem quarto modo, ſcilicet, quòd collator dedit ad hanc intentionem, vt iudex corrumperet iudicium, & tamen iudex non accepit hac intentione, aut iudex cognoſcebat a principio, quando munus collatũ E eſt, ꝙ hac intentione offerebatur, aut non, ſi cognouit peccauit, non quidem, quia iuſtitiam peruerterit in re, aut in affectu, ſed quia accepit id, quod pro iniquitate dabatur. Debent ergo talia munera a principio reſpui, vel ſi iudex cognoſcens recipiat, debet reſpuere poſtquam ſuſceperit, & reſtituere offerenti, quia nunquam habuit iuſtam cauſam poſſidendi. Si autem a principio iudex putauit amicabiliter conferri, cum tamen ex alia cauſa daretur, a principio habuit iuſtam cauſam poſſidẽdi, ſ. bonam fidem, poſtea tamen incipit eſſe in mala fide, ideo non habet titulum lucratiuum, tenetur igitur reſtituere, nõ tamen tenetur illi, quia ille ſemel ꝑdidit eo, ꝙ contu-

lit,& alius acquiſiuit, eo quòd habuit bonam fidem, & poſſedit iuſte aliquanto tempore, tunc autem erat iſte dominus rei,ſed ſimul nō poſſunt eſſe duo domini inſolidum alicuius rei, ideo offerens deſijt eſſe dominus,ſed poſtquam aliquis deſinit eſſe dominus rei, non habet ius aliquod ad rem,niſi iterum acquirat,iō non debet fieri ei reſtitutio,quia reſtitutio fit ei qui habet ius in re.

Dico autem,quòd non debet fieri ei reſtitutio,ſcilicet, quòd non tenetur poſſidens ei reſtituere, ſi tamen voluerit non videtur peccare,poteſt tamen reſtituere pauperibus. Cauſa huius diuerſitatis a primo membro eſt, quia ibi pro munere ſuſcepto iudicium corruptum fuit, & ſic conferens ſuſcepit commutationem pro munere, nō debuit ergo ſuperlucrari iniuſte. Iſte autem, de quo hic non ſuſcepit commutationem,quia iudex pro illo nō iudicauit iniuſte, licet ipſe aliqualiter mereretur perdere, quia pro iniqua cauſa dedit. Iſta autem omnia ſunt, quando datur, aut ſuſcipitur munus pro cauſa iniqua. Si autem recipiatur munus pro cauſa iuſta, ſ. quia litigator aliquid offert iudici,vt pro eo iuſte iudicet,aut hoc offert, qa iudex aliter non vult iudicare pro eo iuſte, niſi munera conferat,aut iſte conferens dat, licet iudex non petat dari.

Si primo modo iudex peccat,ſicut ſi reciperet munera,vt inique iudicaret, & ſemper tenetur reſtituere quia nunquam habuit iuſtam cauſam poſſidendi. Tenetur etiam reſtituere offerenti, quia ille nō omnino ſponte dedit,ſed inductus, ne perderet cauſam,& ipſe non habet cauſam perdendi,quia licuit ei dare, vt redimeret ius ſuum,cum hoc ſit cuilibet permiſſum.

Si autem iudice non petente,nec innuente hoc litigator dedit aliquod munus,aut iudex intellexit,quòd pro hoc offerebatur, vt iuſte pro eo iudicaretur, vel non intellexit.

Si non intellexit, ſed putat gratis collatum, non tenetur reſtituere collatori,nec alicui alteri,quia iuſtū titulum habuit acquirendi.

Si autem intellexit,quòd pro hoc dabatur, tenetur reſtituere ipſi collatori,vel a pricipio reſpuere,& hoc quia collator dedit ad redimendum ius ſuum, quia licet iudex vellet iudicare iuſte, collator forſitan intellexit, quòd vellet iudicare iniuſtè, & vt moueret animum illius contulit,vel forte dedit,vt magis firmaret animum iudicis in bono,quia licet non crederet eum velle iniuſte iudicare tamē dubitabat an vellet:vel forte egit,vt iudex citius expediret, quia litigatori grauis erat dilatio diffinitionis cauſæ,quocunque autem modo horum eſt redimere ius ſuum,licet indirecte, ideo iudex nunquam poteſt taliter accipere,& peccat, ſi receperit. Collator autem poteſt offerre. Hoc vltimum colligitur extra de ſimon.cap.etiam ſi quæſtiones. vbi dicitur,quòd ſi collatori beneficij, vel dignitatis offeratur aliquid, quòd veriſimiliter poſſit illius mentem mouere ad conferendum, vel non conferendum eſt ſimonia,ſi autem ſunt talia, quæ veriſimiliter nō poſſunt mouere mentem collatoris non eſt ſimonia. In alijs autem cauſis,in quibus tranſgreſſio non cauſat ſimoniam eodem modo dicendum eſt,ſ.quòd ſi iudex recipiat aliquid,quod veriſimiliter poſſit mutare mētem illius iniuſtum eſt recipi. Si autem oblata ſunt talia, quę non poſſunt mouere mentem, non eſt iniuſtum recipi: hoc autem eſt,an iudex intelligat ſibi datum eſſe,vt conferat,vel vt iudicet, vel non,quia ſi intelligat datum eſſe ex hac cauſa, licet paruum ſit,iam mouetur mens illius, quia inclinatur aliqualiter ſi recipit: iura autem non fecerunt iſtam diſtinctionem, tanquam in ſe munus magnum, vel paruum aliquid agat, niſi inquantum iudex intelligit iſta data eſſe pro

F tali cauſa, ideo ſemper erit illicitum recipere hoc modo.

Ad cauendum ergo omnia iſta valde eſſet honeſtum, quòd iudices nihil ſuſciperent a litigatoribus, niſi quod iure dare coguntur, vt in locis,in quibus ſtatutum, quòd iudici pro qualibet ſententia diffinitiua detur tantum, vel tantum, & ſic de alijs actibus iudicialibus,vel ſi forte aliquid recipere volunt,honeſtius eſſet,quòd reciperent poſt diffinitiuam cauſam, quia tunc litigator non poſſet dare, vt iudex præuaricaretur iudicium,nec etiam vt redimeret ius ſuum, iudex etiam non poterat recipere ex aliqua cauſa iniqua, omnia autem munera,quę ante diffinitionem litium offeruntur, licet interdum ſecundum iura non ſint
G ſuſpecta,tamen ſecundum naturam,& iudicum prauitatem non poteſt omnimoda adimi ſuſpitio.

Iudices a litigatoribus,& pſonis ſuſpectis, nō debent munera quantūcunq; parua ſuſcipere.

Si Iudæi probaſſent Samuelem ſuſcepiſſe munera, vel oppreſſiſſe aliquem, quomodo puniretur.

Quæſt V.

QVAERETVR vlterius, quid ſi Iſraelitę contendiſſent contra Samuelem, vt ipſe volebat,& probaſſent, quòd ipſe egiſſet aliquid horum,in quo puniri deberet.

Reſpōdendum eſt, quòd aut acceperat aliquid per violentiam, vel calumniam ,aut per munera, in quibus non eſt æquale iudicium,vt infra declarabitur.

Quidam tamen dicunt, quòd in quocunque horū
H tenebatur reſtituere id, quod acceperat, & quintam ſuper partem, & pręter hoc debebat offerre arietem vnum pro peccato: ſic habetur Leuitici, capitulo quinto.

Reſpondendum,quòd non ſtat,quia illa lex intelligitur quandocunque non agitur iudicialiter, ſed ille qui fecit hæc dolet,quòd iſta egerit,& vult abſolui debet ſatisfacere illo modo in iudicio,tamen grauior eſſet punitio. Quod autem non intelligatur de his,quæ iudicialiter fiunt, patet, quia iudices ſemper iudicabant per leges forales, & nunquam imponebant aliquam pœnam, quæ pertineret ad ſacrificia, ſed omnes pertinebant ad intereſſe partis,vel ad ius publicū, nunquam autem iubebantur fieri cæremoniæ, vt pa-
I ret inquirendo omnes leges iudiciales,quæ habentur Exod.cap. 21. vſque ad 24.& in libro Numeri, atque Deuteronom.

Dicendum ergo, quòd maior eſſet pęna in iudicio & apparet manifeſte, quia ſi aliquis furaretur hominem,& venderet morte moriebatur, ſi cōuinceretur iudicialiter Exodi cap.vigeſimo primo. ſi tamen non conuinceretur ageretur per legem,quæ habetur Numeri capit.vigeſimo quinto. ſiquis etiam furaretur vnum bouem conuictus ſoluebat quinque Exod. cap. vigeſimo ſecundo.& tamen per legem, quæ habetur Leuitici capi. quinto. tenetur ſolum reſtituere vnum bouem,& quintam partem valoris inſuper,& offerre arietem pro peccato. ergo non intelligitur iſta lex in
K foro iudiciali. Item patet, quia iſta met lex habetur c. 5.& tamen ibi dicitur,quòd illi,qui huiuſmodi peccauerunt, confitebuntur peccatum ſuum,& ſoluent, q̄ dicta ſunt,ſi tamen in iudicio eſſet non diceretur,ꝙ ipſi confitebuntur,ſed oporteret eos a partibus conuinci. Intelligitur ergo ſine iudicio lex iſta,ſed nunc dicitur,ꝙ Samuel conuinceretur coram Saule, quem potuit iudicem ſibi de aliquo iſtorum, ergo aliter iudicandum erat. Diſtinguetur ergo ſicut prius, quia aut erat in calumnia,aut in oppreſſione, aut in muneribꝰ. Si in primo ſaltem neceſſe erat,quòd fieret reſtitutio, ſed an aliqua pęna infligi deberet, non apparet, qa lex de hoc nihil cauit, ſatis tamē eſt veriſimile, ꝙ maiori

Qſtio iudices recipiētes munera puniebātur in veteri lege.

plecte-

plecteretur pœna, quod patet quia iudex, qui calumniatur non ſolum delinquit contra partē accipiendo, quod non debet, ſed etiam delinquit in officio ſuo, quod eſt ſibi commiſſum a republica. Pro delicto autem in litigatorem ſaltem ad ęquale tenebitur. Pro calumnia autem non eſt cōtra rempublicam, & eſt delictum in officio, erit aliqua alia maior pœna, & forte corporalis.

Item pœnæ, quæ infliguntur in indicio ſunt maiores illis, quę inferuntur in foro non iudiciali. Quod patet, quia iudicialiter cōdemnatur quis pro vno boue ad quinque ſi furatur, in foro autem nō iudiciali tenetur ad vnum bouem, & quintam partem, & vnum arietem: Exodi vigeſimo ſecundo, & Leuitici capit. 5. ſed ſiquis calumniatur tenebitur in foro non iudiciali pluſquam ad æquale, ſcilicet ad tantum, & quintam partem inſuper, & vnum arietem, ergo in foro iudiciali teneretur pluſquam ad ęquale. Si autem accipiatur de oppreſſione, ſcilicet quando quis violenter abſtulit, vocatur iſtud rapina, & ſecundum leges humanas tenetur huiuſmodi ad mortem, ſed ſecundum legem Moſaycam pro furto nemo tenebatur ad mortem, ſed ad reſtitutionem, vel quòd vēderetur ſi non poſſet reſtituere, vt colligitur Exodi vigeſimo ſecundo capitu. Et non diſtinguitur, an ſit furtum occultum, vel rapina, quæ eſt publica, & eſt violenta. Ideo non apparet, an pro hoc poſſet infligi mors, conſtat tamen, quòd deberet infligi aliqua magna pęna, quia graue delictum eſt, ſi autem teneretur in his reſtituere Samuel, & non poſſet, poterat vendi, ſicut pro furto, eo quòd deliquerat, & iudices ſententiabant huiuſmodi venditionem, vt Exodi cap. 22. Si autem cōuinceretur, quòd recepiſſet munera, aut erat in caſu, in quo poſſet iuſte recipere ſecundum diſtinctionem ſupra datam, aut non.

Sc̄dm legē Moſaycā pro furto nemo tenebatur ad mortem.

Si primo modo non tenebatur illa reſtituere, quāquam ipſe promiſit, & ob hoc iam tenebatur.

Si ſecundo modo, aut pro illis muneribus iniuſte iudicauerat, aut non, ſi non iudicauerat iniuſte quamquam recepiſſet inique, tenebatur ad reſtituendum, ſed an ad aliquid alterum teneretur, non apparet ex lege. Si autem iudicaſſet iniuſte pro illis, aut in cauſa criminali, aut ciuili, ſi in ciuili tenebatur reſtituete munera, & inſuper litigatori tenebatur ad totum dānum, & intereſſe, & quia iniuſte condemnauerat, teneretur ad aliquid aliud inſuper, ſi autem in cauſa criminali tenebatur reſtituere munera, & inſuper pati debebat pęnam, quam iuſſerat infligi, ſcilicet ſi mortem, quòd pateretur mortem, & ſic de cęteris pęnis ſecundum legem talionis. Quod patet, quia teſtes falſe teſtificantes tenebantur ad talionem. Deuteronom. decimonono capitu. a fortiori ergo iudices, quia iudices magis directe pœnam infligunt quam teſtes.

Et dixerunt non eſt calumniatus. Obtulit ſe Samuel iudicialiter reſponſurum, ſi vellent Hebræi, ipſi autē dixerunt, quòd non erat neceſſe, confeſſi enim fuerunt veritatem, ſcilicet, quòd nullum malum egiſſet, de quo vellent cum eo contendere, & dicunt non es calumniatus, ideſt non abſtuliſti nobis aliquid ſub colore iuſtitiæ per legem iniquam, vel ſtatutum.

Nec oppreſſiſti. Scilicet non feciſti nobis violentiam, ſcilicet, inferendo alicui iniuriam, vel auferendo violenter res noſtras, ſed magis refertur ad iniuriam.

Nec tuliſti de manu alicuius quippiam. Ideſt nunquam accepiſti ab aliquo munus. Poterat etiam hoc exponi de ablatione alicuius rei inuoluntaria, ſed magis debet exprimi de munere, quia dicitur non tuliſti de manu alicuius, quoniam offerens manu peccat, ſi autem intelligeretur de ablatione inuoluntaria non diceretur, nec tuliſti de manu alicuius, ſed diceretur: non tuliſti ab aliquo quippiam. *Dixitque ad eos.* Poſtquam Iſraelitæ confeſſi ſunt in iudicio, quòd Samuel nihil inique egerat contra eos, vt confeſſio rata maneat, & non negetur, inuocat ipſe teſtes contra illos.

Teſtis eſt dominus aduerſum vos. Dictum fuerat ſupra, quòd Samuel volebat contendere contra Iſraelitas coram domino, & coram Chriſto eius, & quia Deus ibi erat tanquam præſens, poterat haberi in teſtem.

Quomodo Samuel ponit hic Deum, tanquam teſtem, cum primo acceperit in iudicem. Quæſt. VI.

QVAERET aliquis, quomodo dicit hic Samuel teſtis eſt dominus, quoniam ſupra dicebatur, quòd contenderēt Iſraelitę coram domino contra Samuelem, & ibi ponitur Deus tanquam iudex: ergo non poteſt induci in teſtem, quia in iudicio ſemper debent eſſe quatuor perſonę diſtinctę extra, de verborum ſign. ca. forus. & ibi ponuntur teſtes, & iudex diſtincti.

Aliquis reſpondebit, quòd regulare eſt illud in iudicio quantum ad omnes homines: Deus tamen quia omnia nouit, & imperuertibilis eſt, poteſt iudicare, & teſtificari, & ſic dicit Deus de ſeipſo Ierem. capitulo vigeſimonono. ſcilicet, Ego ſum iudex, & teſtis, dicit dominus.

Sed iſta reſponſio non ſtat, quia non ſolum dicitur hic de Deo, quòd eſſet teſtis, ſed etiam de Saule, ſcilicet, & teſtis eſt Chriſtus eius, & tamē etiam iſte Chriſtus, ſcilicet Saul ponebatur ſupra, vt iudex, cum dicitur loquimini de me coram domino, & corā Chriſto eius.

Dicēdum eſt ergo, quòd Deus & Saul inducti ſunt hic conuenienter in teſtes: nam quòd iudex & teſtis ſint perſonę diſtinctę verum habet in eodem iudicio, ſcilicet, quòd non poteſt aliquis in eodem iudicio eſſe iudex, in quo eſt teſtis, vel è contrario: bene tamen poterit eſſe reſpectu diuerſorum iudiciorum. Verbi gratia, vt ſi duo litigarent, & vnus contumelioſe loqueretur contra alterum coram iudice, illud fiebat in iudicio, ſi autem pars peteret ſibi ſatisfieri de iniuria, & neceſſe eſſet induci aliquem teſtem, non poſſet ille iudex teſtificari, & ſententiare: ſi tamen coram alio iudice verteretur cauſa, bene poſſet ipſe teſtificari de his, quæ viderat: ita ergo hic, Deus & Saul erant poſiti, vt iudices, ſi vellent contendere Iſraelitæ contra Samuelem, & fuerunt etiam iudices ad recipiendum iſtam cōfeſſionem in præiudicium partis, vt videretur iudicialiter facta, nunc autem inducebat eos Samuel in teſtes, non quidem in hac cauſa, ſcilicet ad probandum, quòd vera erant iſta, quæ confitebantur Iudęi, ſed in alia, ſcilicet, quòd rogabant nunc, vt eſſent teſtes, vt ſi forte aliquando vellent Iſraelitę contendere contra Samuelem, vel ipſe contra eos poſſet ſe iuuare ex hac confeſſione, & tunc induceret iſtos in teſtes, & iam non eſſent iudices, & ſic non ſunt iudices, & teſtes reſpectu eiuſdem cauſę. De Deo autem dicebatur, quòd erat iudex, & teſtis & eſt ſpeciale, & intelligitur in eadem cauſa, quod nulli hominum conuenit, hic autem iudex, & teſtis eſt, ſed non in eadem cauſa vnde nihil habet amplius, quam Saul, qui iudex & teſtis eſt.

Et teſtis eſt Chriſtus eius. Ideſt Saul rex eſt teſtis, ſcilicet quia ipſe erat pręſens huic diſceptationi.

Quare ſolus Saul acceptus eſt in teſtem. Quæſt. VII.

QVAERET aliquis, quomodo ſolum fuit hic inductus Saul in teſtem de hominibus, cũ ibi eſſent multi alij viri boni, qui poterant teſtificari.

Aliquis reſpondebit, ꝙ hoc factum eſt propter dignitatem Saulis, ſcilicet, quia erat rex, vt maior fides eius dicto adhiberetur.

Sed dicendum eſt, ꝙ non fuit propter hoc, ſed quia non erat ibi aliquis alius quem poſſet Samuel inducere in teſtem, quia reus, & teſtis ſunt perſonæ diſtinctæ, ſed omnes alij Iſraelitæ erant rei, ideo nemo debebat duci in teſtem: hoc autem patet, quia Samuel accuſabat eos, quòd peccauiſſent, vel nõ apparet eſſe ſub numero peccantium, niſi Saul. Quod patet, quia hic culpabantur, ꝙ petiuiſſent regem, totus autem Iſrael petiuit regem, i. ſeniores nomine totius Iſrael, de quo s. cap. 8. & iterum cum congregaſſet eos Samuel in Maſphat poſtquam vnxit ſecretè Saulem diſſuadebat regem petere, ſed populus dixit; nequaquam, ſed regẽ conſtitue nobis s. cap. 10. In hoc autem non peccabat Saul, quia ipſe non petebat regẽ a principio, nec poſt; ideo ſolus populus accuſabatur, & nõ Saul. Vel aliter hic fit accuſatio de petitione regis, rex autem, & petẽtes regem diſtincti ſunt: ideo populum petentem accuſauit, Saulem autem nequaquam, vnde cum ſolum habuit de hominibus, quem in teſtem poſſet producere. *In die hac.* Ideſt hodie ſit teſtis, ſ. quia in die illa Iſraelitæ confeſſi fuerant innocentiam Samuelis, cuius ille volebat habere teſtes. non dicitur tamen, ꝙ ſit teſtis in die hac, ideſt hodie teſtificetur, quia vt ſupra dictum eſt, Deus, & Saul pro illa die erant iudices, & nõ teſtes, & in alio iudicio poſſent induci in teſtes, & tũc nõ eſſent iudices, ſed dicitur teſtis eſt hodie, ideſt hodie rogo eum, vt ſit teſtis, ſcilicet audiendo ea, quę dicuntur, vt cum opportunum fuerit, in iudicio productus teſtificari poſſit.

Quomodo poteſt vocari Deus in teſtem. Quæſt. VIII.

QVAERET aliquis, quõ vocabatur hic Deus in teſtẽ, nam aliquis rogatur, vt ſit teſtis, vt poſtea teſtificetur, quando petatur a parte: Deus tamen non teſtificatur coram nobis, quia non loquitur nobis, ideo poteſt conuenienter eſſe teſtis. Reſpondendum eſt, ꝙ Samuel non inuocabat hic Deum in teſtem, tanquam producturus eſſet eum aliquando in iudicio, ſed vocauit eum ad timorem Iſraelitarum, ſ. quia cum dictũ eſſet, ꝙ Deus erat teſtis, Iſraelitæ timerent negare, quod confeſſi fuerãt. Vel aliter, quia Deus ductus fuit in teſtem ſi forte negarent Iſraelitæ confeſſionem, Deus formaret aliquã vocem, quę teſtificaretur pro eo, ſ. iuberet alicui Angelo loqui, ſicut Angeli loquebãtur ex pręcepto eius: ſic enim dicunt Hebræi accidiſſe hic, ſ. ꝙ cum dixiſſet Samuel; teſtus eſt dominus aduerſum vos, & teſtis eſt Chriſtus eius: reſponderunt Iudęi teſtis ſit, & tunc q̃dam vox in aere audita eſt quæ dixit, ego ſum teſtus; ſi ergo hoc fuiſſet, ſicut ibi Deus rogatus profeſſus eſt ſe eſſe teſtem, ita cum peteretur a Samuele, quòd teſtificaretur in iudicio, ſimilem vocem formaret teſtificantem, quòd factum fuerat. Sed quia iſtud dictum Hebręorum dubium eſt, aliter poteſt reſponderi conuenientius, ſ. ꝙ Deus producebatur in teſtem, quia tẽpore opportuno poterat teſtificari, modus autẽ erat, quia cum Samuel vocaſſet nunc Deum in teſtem, ſi Hebræi aliquando negarent iſtam cõfeſſionem ſuam Samuel inuocaret dominum, vt faceret aliquod miraculum in teſtimoniũ huius rei, & Deus illud face-

F ret immediate, ſicut patet infra. nam Samuel volebat probare Dei teſtimonio, quòd peccauiſſent Iſraelitæ petendo regem, & ad hoc inuocauit Deum dicens: Nunquid non meſſis tritici eſt hodie? inuocabo dominum, & dabit voces, & pluuias, & ſcietis, & videbitis, quia grande malum feceritis in conſpectu domini petendo ſuper vos regem, & immediate Deus exaudiuit. Vnde ſequitur, & clamauit Samuel ad dominũ, & dedit dominus voces, & pluuias ĩ die illa, & timuit omnis populus nimis dominum, & Samuelem, ſic ergo fieret ſi Hebręis negantibus veritatem Samuel peteret teſtimonium ſufficiens magis quam humana teſtificatio. Iſtud namque ſignum dedit Deus Hebræis ad cognoſcendum quis eſſet verus propheta, ſ. ſi diceret

G propheta aliquid ſe audiuiſſe a Deo, & in teſtimonium illius induceret miraculum aliquod, erat verus propheta, & iubebat Deus ſibi credi. Deuterono. c. 18. Ita ergo ſi Samuel diceret, ꝙ Iſraelitæ confeſſi fuerãt innocentiam eius, & ad teſtimonium huius peteret aliqua ſigna de cęlo, & venirent, conſtabat verum eſſe quod ille dicebat, Item non ſolum iſta probatio erat ſufficiens, ſed etiam Hebręi magis aſſentiebãt illi, quã cuicunque alteri, quia Iudęi ſigna quærunt, Gręci ſapientiam, vt 1. ad Corinth. c. 1. vnde cum ſupra peterẽt Iſraelitæ regem, & bis increpuiſſet eos Samuel, dicẽs, ꝙ peccarent, non crediderunt, ſed dixerunt: nequaq̃, ſed regem conſtitue nobis, ita s. ca. 8. & 10. Et ſic quãquam Samuel eſſet magnę auctoritatis, non credebãt ei, nunc autem quia induxit ſignum de cęlo, quũ increpabat eos, timuerunt nimis, & confeſſi ſunt ſe peccaſ-

H ſe. J. in litera. ſ. dixit vniuerſus populus ad Samuelem ora pro ſeruis tuis ad dominum, vt nõ moriamur: addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malũ, vt peteremus nobis regem: hoc igitur modo poterat Deus eſſe teſtis. *Quia non inueneritis in manu quippiam.* Ideſt, ꝙ nõ inueniſtis me accepiſſe aliquid, aut iniuſtum commiſiſſe toto tempore principatus mei. Dicitur enim in manu mea, ideſt in me, quia omnis operatio humana modo loquendi ſcripturæ attribuitur manui eius; quamquam non fiat per manum, ſic patet infra c. 16. ſ. Et ait dominus vitulum de armẽto tolles in manu tua: & tamen manifeſtum eſt, quòd non poterat Samuel tollere in manu vitulum, potiſſime cum ille eſ-

I ſet viuens.

Et dixerunt; Teſtis. Ideſt Iſraelitæ dixerunt volumus, quòd Deus ſit teſtis, quamquam non oportebat, ꝙ Iſraelitę acceptarẽt eſſe teſtes eos, quos vocabat Samuel in teſtes: tamen ad maiorem abundantiam acceptauerunt. In Hebræo habetur hic. *Et dixit, teſtis.* Ad quod ſciendum, quòd Hebræi dicunt, quòd quãdo Samuel vocauit dominum in teſtem, quædam vox formata eſt ĩ aere, & illa dixit: ego ſum teſtis, ſcilicet, quòd Samuel eſt innocens, vel aliter ego ſum teſtis, ſ. quòd cõfeſſi fuiſtis hodie innocentiam eius.

Et ait Samuel ad populum. Hic ponitur ſecundum, in quo Samuel declarat populi culpam, & hoc dupliciter. Primo in verbo, ſecundo in miraculo ibi. *Sed nunc*

K *ſtate.* Circa primum Samuel increpat Iſraelitas improperando eis miſericordias domini. *Dominus, qui fecit Moyſen, & Aaron.* Non accipitur hic facere, ideſt creare, vel producere, ſ. quòd Deus fecerit naſci Moyſen, & Aaron, quamquam aliquãdo ſic accipitur, vt patet Deuteron. capi. 32. ſ. Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, fecit, & creauit te? nam tunc non eſſet aliquid ſpeciale, quòd fecerit Moyſen, & Aaron, quia ſic etiã fecit omnes alios, ſed dicitur ꝙ fecit eos, ſ. nũcios, & habentes poteſtatem ad educẽdum Iſraelitas de Aegypto, ſic patet infra. ſ. miſit dominus Moyſen, & Aaron, & eduxit patres veſtros ex Aegypto

Quare Samuel enarrat iſta geſta præteritorum temporum, quæ nihil videntur attinere ad reprehenſionem.
Quæſt. *IX.*

QVAERET aliquis cum Samuel intendat hic arguere Iſraelitas, quòd male egiſſent petē do regem, quare enarrat eis iſta geſta præteritorum temporum, quæ nihil videntur attinere.

Reſpondendum, ꝙ hoc fit propter duo: primo ad increpandum Iſraelitas de ingratitudine, ſ. quòd cum Deus feciſſet eis tāta bona, propter quæ debuiſſent in æternum ei gratias referre, & ſubditi eſſe, & Deus vellet ſuper eos habere principatum regalem, abiecerūt eum petentes regem hominem, & vt videatur eorū ingratitudo, referūtur collata beneficia, quòd autem fiat propter hoc, apparet immediatè cū dicitur, nunc ergo ſtate, vt iudicio cōtendam aduerſum vos de omnibus miſericordijs, quas fecit vobiſcum. Patet etiam infra, cum dicitur dixiſtis mihi nequaquā, ſed rex imperabit nobis, cum dominus Deus veſter regnaret in vobis, quaſi dicat, ingrati fuiſtis petēdo alium regem, cum Deus vellet regnare. Secundo inducuntur omnia, quæ habentur hic ad probandum, quòd vane egerint Iudęi, & quòd motiuum ſuum ad petendum regem fuit ſtultum. Volebant enim regem ad hoc, ꝙ liberaret eos a periculis bellorum, quaſi intelligentes, quòd alias non poſſent liberari, niſi regem haberent: ſic patet ſupra capit. 8. ſ. rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gētes, & iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos: & pugnabit bella noſtra pro nobis. Quod magis patet infra in litera, ſ. videntes, quòd Naas rex Ammon veniſſet aduerſum vos dixiſtis mihi nequaquam, ſed rex imperabit nobis, quaſi dicat, non poterimus habere alium principatum, per quem eruamur ab hoſtibus, niſi per regalem quòd ſi fuiſſet verū rectè petiuiſſent Iſraelitæ, ſed falſum eſt: poterant enim liberari ab hoſtibus ſine rege, & hoc probat Samuel inductiuè per maiora pericula Iſraelitarum, ſ. ipſi fuerūt in Aegypto in maxima ſeruitute, & liberauit eos Deus inde per manum Moyſi, & Aaron, & hoc ſine rege; ergo poterat eos ſemper liberare dato, quòd non haberent regem: ſic etiam liberati ſunt de manu Chananæorum Moabitarum, Ammonitarum Philiſtinorum, & reliquarum gentium; & tunc non habebant regem, ergo a cęteris periculis futuris poterant liberari ſine rege, vanè ergo petierunt regem. Item inducit Samuel fortiorem probationem ad maiorem confuſionem Hebręorū, quia non ſolum vane, ſed etiam ſtulte egerunt, nam ſi prętęritis temporibus Deus liberaſſet ſemper Iſraelitas ſine rege, nunc autem acciderent maiora pericula, quamquam Iſraelitę culpabiles eſſent, ſi peterent aliud genus principatus pro iſtis maioribus periculis, quia diffidebant de Deo; tamen ſtulti non erant, nunc autem non factum eſt ſic, ſed cum a principio accidiſſent valde magna pericula, & ab illis ſine rege liberati fuiſſent Iſraelitę, nunc in valde paruis periculis petebant regem. Ad hoc inducit Samuel, quod habetur infra. ſ. videntes autem ꝙ Naas rex filiorum Ammon &c. quaſi dicat in comparatione periculorum prętęritorum, quæ hic referuntur quaſi nullum erat periculum, quod imminebat ex incurſu Ammonitarum: ibi tamen Iſraelitę petierunt regem dicentes: Nequaquā ſed rex imperabit nobis, vt patet infra, ergo ſtulte egerunt, & hoc inducit Samuel per totam illam literam.

Et eduxit patres veſtros de terra Aegypti, adeſt. i. Deus, q liberauit patres veſtros eſt p̄ſens, hoc dicit Samuel, quia infra dicit: nunc ergo ſtate, vt iudicio cōtendam aduerſum vos coram domino, & quia Iſraelitę nō vi-

A debant dominum non putarent ſe contēdere coram domino: dicit Samuel, quòd Deus adeſt, ideſt pręſens eſt inter illos, quod probauit immediate per miraculū quod ibi Deus operatus eſt. Ponuntur autem hic duo beneficia, ſ. miſſio Moyſi, & Aaron, & eductio Iſraelitarum de Aegypto quamquam infra ponantur, quia iſta principalia ſunt inter omnia, vnde ſępe repetuntur.

Nunc ergo ſtate, vt iudicio cotendam aduerſum vos. Ideſt, Samuel volebat contendere aduerſum Iſraelitas probando eos peccaſſe, nec quidem contendit hic probādo innocentiam ſuam, quia iam ipſi hanc confeſſi fuerant, ſed contendit probando eorum culpam, & hoc iudicio, ideſt iudicialiter, ſ. proponendo ꝯ ipſos Deo B exiſtente iudice, & expectando, ſiquis eorum reſpondere vellet.

De omnibus miſericordijs, quas fecit vobiſcum. Ideſt contentio eſt ad probandum iniquitatem Hebręorum, & hoc per omnes miſericordias, quas Deus fecit eis, non eſt tamen ſenſus, quòd contendebat de miſericordijs Dei, ſ. volens probare, quòd Deus feciſſet miſericordias multas Iudęis, quoniam has ipſi concedebant, ſed contendit de miſericordijs, ideſt ex miſericordijs probando eorum ingratitudinem, & ſic (de) dicit hic habitudinem principij, & non materię, vel obiecti. *Et cum patribus veſtris.* Dicitur hoc, quia omnes iſtæ miſericordię, quæ hic enarrantur, non fuerunt factę iſtis Hebręis, qui nunc viuebant, ſed plurimę ipſarum fuerunt factę patribus eorum, ideſt prędeceſſori C bus. Dicitur autem hic, quòd contendit Samuel cum Iſraelitis de omnibus Dei, ideſt de multis. De omnibus enim contendere non poterat, quoniam infinitæ ſunt miſericordię Dei, nobis quoque ſemper, & quotidie miſeretur, ita vt nemo ſufficiat enarrare quantū ſibi miſeretur, quanto magis de miſericordia, quam habet erga populum vnum magnum. Sed vt taceamus de miſericordijs vulgaribus, quę ſunt, cum Deus concedit nobis eſſe & viuere, victum & liberationem a periculis, quę incidere poterant, loquendo de miſericordijs ſpecialibus, quæ ſunt de valde magnis rebus, Samuel non expreſſit omnes miſericordias domini ſuper Hebręos, ſed de multis paucas hic retulit, velut D ſiquis conſideret beneficia collata Iſraelitis ex ipſa afflictione Aegypti vſque ad tempus Samuelis inſpiciēdo diligenter proceſſum medium ſcripturę: Samueli tamen ſuffecit ad inducendum id, quod volebat, ſ. ingratitudinem Hebręorum iſta pauca beneficia enarraſſe, ſicut ſi omnia retuliſſet. *Quomodo ingreſſus eſt Iacob in Aegyptum.* Scilicet tempore famis, vt aleretur ibi.

Quare Samuel enarrat aliqua beneſitia Dei in Iſraelitis, & alia qua tacet. *Quæſt.* *X.*

QVAERET aliquis, quare non poſuit hic Samuel alia beneficia populi Hebræorum, quę fuerūt ante hoc, & quare poſuit iſtud E cum non videatur beneficium.

Ad primum dicendum, quòd ante hoc Deus fecit alia beneficia magna Iſraelitis, ſcilicet, quòd ſeparauit eos a cęteris nationibus, vt colerent eum, & vt ipſe beneſaceret illis, & hoc educendo patrem eorum Abraham de terra Chaldęorum, promittendo quoque ei magna bona, ſcilicet, terram Chanaan, & Meſſiam naſciturum de ſemine ſuo: Gene. duodecimo, & decimotertio, & trigeſimoſecundo cap. Etiam benefecit Abrahę proſperando eum contra hoſtes: Gen. capit. 14. & dādo ei filium, de quo nati ſunt omnes Hebręi, cum eſſet vxor ſua ſterilis: Geneſ. decimo octauo capitulo. Sic quoque cum natus eſſet Iſaac pater eorum

benefecit eis dans filios, cum eſſet ſterilis vxor eius, p
20. annos concipere non potuit: Gene. 25. ca. Et quòd
fuit maius genitis duobus gemellis, ſ. Iacob, & Eſau,
Deus elegit ſibi Iacob faciens ſibi populum de ſtirpe
eius, & neglexit Eſau: hoc autem beneficium, tanquã
magnum Deus Iſraelitis improperat Malach. cap. 1. ſ.
Dilexi vos, dicit dominus, & dixiſtis, in quo dilexiſti
nos? nonne frater erat Eſau Iacob, dicit dominus, &
dilexi Iacob, Eſau autem odio habui, & poſui montes
eius in ſolitudinem, & hæreditatem eius in dracones
deſerti: nullum tamen horum beneficiorum impro-
perat hic Samuel Hebręis, cuius cauſa eſt duplex.

Prima eſt, quia Samuel volebat enarrare principali-
ter beneficia, quę data fuerunt Iſraelitis tanquam po-
pulo, illa autem, quæ data ſunt Abrahę Iſaac, & Iacob
a principio, non erant tanquam beneficia data popu-
lo, ſed perſonis ſingularibus, quia iſti nõdum erant po
pulus, cęperunt autem Iſraelitæ eſſe populus in Aegy
pto, ideo ab illo loco incipit enarratio beneficiorum
eis collatorum.

Secũda ratio eſt, quia Samuel voluit breuiter enar-
rare beneficia, & quia in quibuſdam poſterioribus be
neficijs includuntur priora, ſubticuit ea: ſic enim eſt
de iſtis beneficijs enarratis, quia omnia hęc poſſunt in
telligi per hoc, quòd Deus multiplicauit Iſraelitas in
Aegypto, cum præſupponantur.

Alia cauſa eſſe poterat, ſ. quòd Samuel ſolum intẽ-
debat hic inducere ĩgratitudinem Iſraelitarum, & ad
hoc ſufficiebat quæcunque beneficia inducere, ideo
ſicut incipiendo a beneficijs collatis in Aegypto vſq;
ad tempus Samuelis multa hic Samuel omiſit, ita etiã
illa priora ante ingreſſum in Aegyptum prætermiſit.

Quare poſuit hic deſcenſum Iacob in Aegyptum.

Ad ſecundum articulum, cum dicebatur, quare po
ſitum fuit hic, & quare retulit Samuel deſcenſum Ia-
cob in Aegyptum, cum iſtud non ſit beneficium.

Reſpondendum eſt vno modo, quòd fuit benefi-
cium, ſ. quòd tempore, quo deſcendit Iacob in Aegy
ptum, fames vaſtabat totã terram potiſſimè terram
Chanaan, & Aegypti: Iacob autem habitans in terra
Chanaan, non habebat vnde ſuſtentaret familiam ſuã
niſi cum mitteret pro alimentis in Aegyptum, ita Ge
neſ. 42. & 17. & 18. Hoc autem fuit in pauco tempore
famis, ſi autem manere debuiſſet in terra Chanaan ſe
ptem annis ſterilitatis magnæ perijſſet ipſe cum fami-
lia ſua, nec tamen audebat deſcendere in Aegyptum,
quia ibi etiam putabat ſe periturum, vnde cum Deus
iuſſiſſet Iacob deſcendere in Aegyptum adhuc time-
bat, quanto magis ſi non iuſſiſſet? Gen. 46. Quod ergo
fecerit eum illuc deſcendere, beneficium fuit, nec par
uum, quia ſic conſeruatus eſt populus Hebręorum, q
alias periturus erat, ideo ponitur hic deſcenſus iſte tã-
quam beneficium.

Aliter reſponderi poteſt, ſ. quòd per deſcenſum in
Aegyptum intelliguntur omnia beneficia, quæ Iſrae-
litæ receperunt in Aegypto, licet ipſe deſcenſus non
ſit beneficium: ibi enim multa receperunt, quãquam
ad vltimum indigne paſſi ſunt.

Primo enim receperunt beneficia, quia Pharao rex
Aegypti dedit eis diuitias multas, & plauſtra, vt educe
rent filij Iacob eum cum tota cognatione ſua in Ae-
gyptum: Gen. 45. cap. Præter hoc autem dedit eis po-
ſtea terram optimam, in qua habitarent quam ipſi pe
tiuerunt, ſ. terram Geſſen: Gene. 46. & 47. Poſtea autẽ
multiplicauit Deus Iſraelitas in Aegypto, tanquã ger-
minantes: Exodi cap. 1. ita vt in paruo tempore perue-
nirent ad ſexcenta millia virorum: Exodi cap. 12. Mul
ta quoque alia in Aegypto receperunt, quæ intelligũ-
tur nomine deſcenſus Iacob in Aegyptum. Durauerunt
autem beneficia Aegyptiorum circa Hebræos
quandiu manſit Ioſeph, & aliquãto tẽpore poſt mor-

F tem eius: ſurrexit autem poſtea rex nouus, qui igno-
rabat Ioſeph, & ille cœpit opprimere Iſraelitas, vt pa-
tet Exodi capitu. 1.

Aliter poteſt dici, quòd deſcenſus Iacob in Aegy-
ptum non ponitur hic, tanquam beneficium, ſed eſt
quoddam pręmiſſum ad ea, quæ ſequuntur de benefi
cijs: nam hic agitur de liberatione Iſraelitarũ de Ae-
gypto, quod fuit maximum beneficium, & ad hoc, vt
liberarentur de Aegypto, oportet, quòd aliquãdo de-
ſcendiſſent, cum non fuerint ibi ſemper, ideo debuit
præmitti iſte deſcenſus in Aegyptum.

Et clamauerunt patres veſtri ad dominum. Dicitur de pa
tribus eorum, quia iſti non fuerunt ibi, nec aliquis ip-
ſorum: tranſierant enim ab exitu de Aegypto vſque
G ad tempus iſtud, quaſi anni quatuor centum, & vigin
ti. quod patet, quia ab exitu de Aegypto vſquequo in-
cępit Salomon conſtruere templum, fluxerunt anni
quatuor centum octoginta, infra tertio libro, capit. 6.
ſed ab iſto tempore vſque ad conſtructionem tem-
pli fluxerũt anni ſexaginta, quod patet, quia iſtud erat
in primo anno regni Saulis, cui attribuuntur anni qua
draginta, Actuum capit. 13. & iſti partim pertinent ad
Samuelem, & partim ad Saulem, ſcilicet viginti anni
vtrique eorum, vt declaratum eſt ſupra capi. 8. ab hoc
ergo tempore, in quo iſta dicebantur vſque ad princi-
pium regni Dauid fluxerunt anni viginti. Dauid autẽ
regnauit annis quadraginta, vt patet infra tertio libro
cap. 5. & infra tertio libro, cap. 2. Poſt Dauid regnauit
Salomon, qui ſecundo anno regni ſui cępit conſtrue-
H re Sanctuarium infra 3. libro, capitu. ſexto. ideo fluxe
rũt anni quaſi ſexaginta duo a tempore, quo Samuel
dicebat iſta vſque ad ędificationẽ templi, qui ſi demã-
tur de quatuor centum octoginta, ſuperetũt quatuor
centum decem octo. vel quaſi: hi autem tranſierant
ab exitu de Aegypto vſque ad tempus, quo Iſta dixit
Samuel, & ſic nemo de iſtis fuit ĩ Aegypto, ſed patres
eorum, clamauerunt autem iſti ad dominũ, quia Ae-
gyptij opprimebant eos duriſſimę deducebantque ad
amaritudinem vitam eorum operibus duris luti, & la
teris omnique ſamulatu, quo in terrę operibus oppri-
mebantur, nec ſuffecit eis hoc, ſed etiam occidebant
paruulos eorum in flumine ſuffocantes, & obſtetrici-
bus in ipſa effuſione ab vtero maſculos necari iube-
I bant Exodi cap. 1.

Et miſit dominus Moyſen, & Aaron. Scilicet ad liberan
dum Iſraelitas de Aegypto, non tamẽ miſit eos ęqua-
liter, ſed principaliter Moyſen, ipſe autem dixit ſe im-
peditę linguę, ideo quòd eſſet inutilis ad hoc: Deus
autem reſpondit Aarõ frater tuus Leuites ſcio, quòd
eloquẽs ſit, ipſe egredietur in occurſum tuum, loque-
re ad eum, & pone verba mea in ore eius, & oſtendã
vobis quid agere debeatis Exod. capit. 4. Moyſes ergo
miſſus eſt tanquam dux, Aaron autem ſolum miſſus
eſt, vt miniſter Moyſi, ſ. vt loqueretur ea, quę iubebat
Moyſes, vt patet eod. c. ſ. Ille loquetur pro te ad popu-
lum, & erit os tuũ, tu autem eris ei in his, quę ad Deũ
pertinent. Sic etiam Exo. c. 7. dicitur ecce conſtitui te
K Deũ Pharaonis, Aaron frater tuus erit propheta tuus.
Et eduxit patres veſtros ex Aegypto. Non refertur iſtud
verbum ad Moyſen, & Aaron, quia tunc diceretur, &
eduxerunt eos, ſed refertur ad Deum, qui eduxit, ſ. fa-
ciendo ſigna magna, & prodigia. Sed aliquis forte di-
cet, quòd refertur ad Moyſen ſolum, quia licet Moy-
ſes, & Aaron miſſi fuiſſent ad liberandum Iſraelitas:
quia tamen Moyſes principalis erat, attribuitur ipſi e-
ductio, ſicut in naturalibus actio ſemper attribuitur
principali agenti, & non inſtrumento, ſed Aaron e-
rat tanquam inſtrumentum Moyſi, quia erat os illius,
vt patet Exod. capi. 4. ideo non debet attribui eductio
vtrique, ſed ſoli Moyſi.

Reſpon-

Reſpondendum hoc ſatis rationabiliter dici, tamẽ adhuc non ſtat, quia neutri eorũ attribuitur eductio, quod patet, quia immediate dicitur, & collocauit eos in loco iſto, & tamen poteſt referri ad Moyſen, & Aaron ſimul, nec ad aliquem eorum per ſe: nam vterq; mortuus eſt in deſerto, & neuter intrauit in terram Chanaan: Numeri cap. 20. ſcilicet. Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſrael, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis: ergo non attribuitur eductio alicui eorum, quia educere, & collocare referuntur hic neceſſario ad eundẽ propter copulam. *Et collocauit eos in loco iſto.* Scilicet in terra iſta optima manãte lacte, & melle, & in hoc ſignificanẽ magna beneficia, quia collocatio Iſraelitarũ in terra Chanaan nõ fuit ſine magnis laboribus, licet enim ingreſſus non fuit nimis laborioſus, ad hoc tamen, quòd excluderenẽ gentes, quæ habitabant prius in terra iſta multa bella fuerunt per magnum tẽpus, vt patet in proceſſu libri Ioſue, & hoc fuit collocare, ſcilicet, in pace poſſidere: nunc autẽ intelligenda ſunt iſta, ſcilicet Deus miſit Moyſen, & Aaron, & liberauit patres veſtros de Aegypto collocans in loco iſto, ſed omnia iſta facta ſunt ſine rege, ergo ſic poterat vos liberare Deus ab omnibus alijs periculis ſine rege. Vel aliter, Deus fecit iſta vobis, quæ erant magna beneficia, pro quibus debuiſſetis in ęternum ei ſubditi eſſe, nunc autem abijcientes eum, ne regnaret ſuper vos, petiuiſtis vobis hominem regem, ideo nimis ingrati fuiſtis.

Qui obliti ſunt domini Dei ſui. Hic incipiunt alia beneficia, ſ. quòd Iſraelitæ poſtquam fuerunt in terra Chanaan rurſus concluſi ſunt in manus hoſtium, & indiguerunt auxiliatore: Deus autem liberauit eos, dicitur autem obliti ſunt Dei ſui, quoniam Iſraelitæ ab introitu in terram Chanaan toto tempore, quo vixit Ioſue, & aliquanto tempore poſt mortem eius coluerũt Iſraelitæ dominum, eo quòd recordabantur operum eius: poſtea autem obliti ſunt beneficiorum illius, nõ quidem ſimpliciter tanquã non recordarentur, quòd Deus introduxiſſet eos in terram illam, ſed obliti ſunt quantum ad hoc, quòd non agerent gratias Deo pro beneficijs impenſis: ſic patet Ioſue 24. & Iudicum c. 2. ſ. ſeruiuitque Iſrael domino cunctis diebus Ioſue, & ſeniorum, qui longo tempore vixerunt poſt Ioſue, & qui nouerant omnia opera domini, quę fecerat in Iſrael.

Et tradidit eos in manu Siſaræ magiſtri militiæ Aſor. Iſte Siſara fuit quidam magnus dux Chananęorum, & vocatur magiſter militiæ Aſor, id eſt dux, vel rector belli in militia regis Aſor, non eſt enim Aſor nomen regis ſed ciuitatis, quæ erat olim potentiſſima in tota terra Chanaan, & omnes reges Chanaan obediebant regi Aſor, vt patet Ioſue cap. 11. Aſor enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat. Hanc ciuitatem ceperunt Iſraelitæ tempore Ioſue, & combuſſerunt eam: Ioſue cap. 12. poſtea tamen Chananæi cõfortati recuperauerunt illam vrbẽ, & reędificauerunt eam fuitque ibi rex potens, ſicut a principio. Erat autẽ rex iſte Iabin cuius militię magiſter erat Siſara. premebat autem nimis Iſraelitas Iabin per annos viginti, q. habebat militiam multam, tunc inito bello Siſara magiſter militiæ Iabin venit in pugnam contra eos, & fugiens a quadam fęmina nomine Iael occiſus eſt Iudi. cap. 4. non eſt tamen intelligendum, quòd iſtud fuerit primum, in quo liberauit Deus Iſraelitas poſtquam fuerunt in terra Chanaã, quoniam prius liberauit eos de manu regis Syrię per Hothonielem, vt patet Iudi. cap. 3. Liberauit de Philiſthinis per Samgar: Iudicum cap. 4.

Et in manibus Philiſthinorum. Id eſt & traditi ſunt Iſraelitę Philiſthinis, qui opprimebant eos, oppreſſerũt aũt primo tempore Samgar, qui occidit ſexcẽtos eorum in vomere, vt Iud. 4. Poſtea autem traditi ſunt aliquanto tempore manui Philiſthinorum. vt Iudi. 10. ca. Iterum autem fuerunt ſub manu Philiſthinorum tẽpore Samſonis: Iudicum ca. 13. Et iſtud durauit vſque ad tempora Saulis, & Dauid: liberabãtur tamen interdũ ab oppreſſionibus ſecundum partem, vt tempore Sãſonis, de quo Iudic. cap. 13. vſque ad 17. Liberati ſunt etiam per Semuelem, de quo ſupra c. 7. & poſtea multoties per Saulem, qui toto tempore regni ſui habuit bellum magnum contra Philiſthinos, vt infra cap. 14. hic autem agitur de liberatione Philiſthinorum non de totali, quia non fuerunt liberati Iſraelitę penitus de manu ipſorum vſq; ad tempora Dauid, q abſtulit frenum tributi de manu Philiſthinorum, ita infra 2. libr. cap. 8. De hoc declaratum eſt ſupra cap. 4.

Et in manu regis Moab. Iſte erat rex nomine Eglon, qui oppreſſit Iſraelitas 18. annis. Miſit autem Deus iudicem nomine Aod qui occidit regem Moab, & quaſi 10. millia Moabitarum vt patet Iudi. c. 3.

Et pugnauerunt aduerſus eos. Scilicet iſtę gentes regis Aſor, & Philiſthinorum, & Moabitarum pugnauerunt contra Iudęos ad hoc, quòd ſubijcerent eos in ſeruitutem, iſtæ autem pugnę erant antequam Iſraelitæ eſſent ſubditi horum, tunc iſtę gentes pugnabant, & Hebręi non potentes reſiſtere illis ſubijciebantur ſeruituti magnæ, vt apparet pręallegat. cap.

Poſtea autem clamauerunt ad dominum. Modus autem erat in his aduerſitatibus, quòd cũ Iſraelitę dereſererẽt Deum, tradebat eos in manu hoſtium, ſub quibus manebant aliquanto tempore non clamantes ad Deum, cum autem iã induraretur malum ſuper eos cognoſcebant iniquitatem ſuam, & tunc gemebant ad dominum, qui miſerebatur illorum mittens eis aliquẽ, qui liberaret eos, ſicut colligitur ex proceſſu libri Iudicum, quotienſcunque ipſi afflicti fuerunt, hoc autẽ prædixerat Deus per Moyſen: Leui. 26. cap. ſ. ambulabo ego contra eos, & inducam eos in terram hoſtilẽ, donec erubeſcat incircunciſa mens eorum, tunc orabũt pro impietatibus ſuis, & recordabor fęderis mei, quod pepigi cum Iacob, Iſaac, & Abraham, hoc autẽ erat, ꝙ Iſraelitæ clamarent: aliquando autem, licet clamarent non exaudiebat Deus illos immediate, vt punirentur pro peccatis ſuis, & ſic manebant aliquando in poteſtate hoſtiũ annis 20. vt ſub rege Iabin, aliquando 18. vt ſub rege Eglon. De hoc Iudi. c. 3. & 4. *Et dixerunt peccauimus, quia dereliquimus dominũ.* Confitebantur Iſraelitæ peccatum ſuum, quia vexatio dabat eis intellectum: nam a principio non cognoſcebant Iſraelitæ, ꝙ propter peccatum ſuum venirent eis mala iſta. Poſtea tamen cum nimis dolerent, cognoſcebant, ꝙ veniebant propter iniquitates ſuas, & erubeſcebant Leuitici c. 26. & dicebãt peccauimus, quia dereliquimus dominum, ſicut patet hic. aliquando tamen Iſraelitæ putabant, ꝙ quando colebant idola, veniebant eis bona, cum vero deſinebant colere illa, & colebant Deũ cęli inueniebant eos mala, ſic patet Ierem. 44. cap. vbi reſponderunt omnes Iſraelitę Ieremiæ in Aegypto, ſcilicet, Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Dei noſtri, non audiemus ex te, ſed faciemus omne verbum, quod egredietur ex ore noſtro, vt ſacrificemus reginę cœli, & libemus ei libamina, ſicut fecimus nos, & patres noſtri, & principes noſtri, & reges noſtri in vrbibus Iuda, & plateis Ieruſalem, & ſaturati ſumus panibus, & bene nobis erat, malumque non vidimus, ex eo autem tempore quo ceſſauimus ſacrificare reginæ cœli, & libare ei libamina, indigemus omnibus, & gladio, & fame conſumpti ſumus.

Nomina Idolorum.

F *Et ſeruiuimus Baalim, & Aſtaroth.* Iſta ſunt nomina idolorum, quæ coluerunt Iudæi: multos enim Deos colebant, ſ. omnium gentium, quæ in circuitu erant, ſ. Philiſthinorum, Moabitarum, & Ammonitarum, & Sidoniorum. Præcipuè tamen coluerũt Baalim, & Aſtaroth, ideo de eis fit magis mentio hic: ſic patet Iudicum cap. 10. ſ. Filij Iſrael fecerunt malum in conſpectu domini, & ſeruierunt idolis Baalim, & Aſtaroth, & dijs Syriæ atque Sidonis, & Moab, & filiorum Ammon, & Philiſthijm: ob hoc etiã quando Samuel hortatus eſt Iſraelitas, vt excluderent omnem idolatriam expreſſit de iſtis ſpecialiter, vt patet ſupra cap. 7. ſ. ſi in toto corde veſtro reuertimini ad dominum auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth. Et G ibi ſubditur: Abſtulerunt ergo filij Iſrael Baalim, & Aſtaroth, & ſeruierũt Deo ſoli. quamquam autem iſta duo idola eſſent communiſſima inter Iſraelitas, tamẽ adhuc magis colebant Iſraelitę Baalim quam Aſtaroth, qui interdum vocatur Baal, intantum quòd totus Iſrael poſt diuiſionem regni ſequebantur Baalim, & habebat prophetas multos, & ſacerdotes, ita vt Elias occideret quatuor centum prophetas Baal, vt infra tertio libr. cap. 18. Sic etiam Iheu rex Iſrael percuſſit omnes ſacerdotes Baal, & erat templum plenum, infra 4. libr. cap. 10.

Nunc ergo erue nos de manu inimicorum noſtrorum. Hoc dicebant Iſraelitæ quandocunque eſſent in aliqua aduerſitate, & premebãtur nimis a gentibus; tunc enim quamquam indigni eſſent Deus exaudiebat eos, quia H ſic pepigerat cum patribus ipſorum Leui. cap. 26. ſcilicet, tunc orabũt pro impietatibus ſuis, & recordabor fęderis mei &c.

Et ſeruiemus tibi. In hoc proponebant vltra non peccare, non eſt autem intelligendum, quòd quia Iſraelitę dicebant domino, quòd ſeruirent ei deberet eos eripere, quoniam in hoc nihil vouebant cum ad hoc obligati eſſent, ſed intelligitur per hoc contritio de peccatis, & propoſitum nunquam errandi, nam Iſraelitæ ante hoc peccabant in hoc, ꝙ deſeruerant Deum: nũc autem proponebant ſeruire ei, ideo recedebant ab iniquitate, & conterebantur de peccatis ſuis.

Nota iudicum Iſraelitarum.

Et miſit dominus Ierobaal. Iſte eſt, qui vocatur alio nomine Gedeon, Apoſtolus autem vocat eum Gedeonem, ſicut communiter vocatur in ſcriptura: interdũ I tamen vocatur Ierobaal, vt patet Iudicum cap. 9. ſ. bene egiſtis cum Ierobaal, ideſt, cum Gedeone, & Iudi. ca. 8. ſępe vocatur Ierobaal, & ſępe Gedeon, iſtum autem miſit Deus, ſ. ad pugnandum contra Madianitas, & Amalechitas, & occidit plurimos, ſicut conſtat Iudicum cap. 6. & 7.

Et Bedan. Iſte eſt alius iudex, qui vocatur Samſon, non eſt autem Bedan nomen eius proprium, ſed cõe ſignificans cognationem: eſt enim Bedan compoſitũ de Ben, & Dan: Ben autem in Hebręo ſignificat filiũ, Dan vero ſignificat tribum quãdam, ſ. quòd Samſon erat de filijs Dan: ſic patet Iudicum cap. 13. ideo raro ſub hoc nomine inuenitur. iſte Bedan, ideſt Samſon K miſſus fuit cõtra Philiſthinos, ipſe namque per viginti annos iudicauit Iſrael, Iudicum cap. 16. intulit damna multa Philiſthinis, vt patet a capit. 14. vſque ad 17. Iudicum.

Et Barac. Iſte fuit alius iudex Iſrael, qui vocatur filius Abinoeo, fuit autem miſſus ad pugnandum contra Siſaram principem militię regis Iabin cum decẽ millibus viris, & contemptus eſt Siſara, fugitque ab eo, ita Iudicum cap. 4.

Et Iephte. Iſte fuit alius iudex, quem Deus miſit cũ Iſraelitę premerentur nimis ab Ammonitis petentibus terram, quam poſſidebant Iudęi, pugnauit autem atrociter Iephte contra illos, & contriuit eos percuſſitque viginti ciuitates eorum, vt Iudicum ca. 11.

Et Samuel. Ideſt miſit Deus Samuelem in iudicem, vt etiam liberaret Iſraelitas de manu Philiſthinorum, ipſe quippe liberauit eos, quia dicitur ſupra cap. 7. facta eſt manus domini ſuper Philiſthęos cũctis diebus vitę Samuelis, & redditę ſunt vrbes, quas tulerant Philiſthęi ab Iſrael ab Acharon vſque Geth: liberauitque Iſrael de manu Philiſthinorum. Eratque pax inter Iſrael, & Amorrhęum. Ponitur autem hic de Samuele, tãquam de iudice, quia ipſe fuit vltimus in iudicibus, nam durauit ſtatus iudicum vſquequo mutatus eſt in alterum genus principatus, ſ. in regalem, & quia primus rex fuit Saul, & ante eum Samuel regebat Iſraelitas, fuit Samuel vltimus iudicum.

Quomodo Samuel ſcripſerit hic proprias laudes. Et qualiter ſcriptores coguntur interdum de ſe ſcribere aliquas laudes. Quæſt. XL.

QVÆRET aliquis, quomodo Samuel ſcripſit hic de ſeipſo, ꝙ hoc videbatur pertinere ad iactantiam: viri autem virtuoſi laudes ſuas ſemper occultant, nam non ſolum nõ ſe laudant, ſed etiam laudantes non libenter audiunt.

Aliquis reſpondebit, quòd Samuel non ſcripſit iſtũ librum, ſed aliquis alius, & ille potuit conueniẽter deſcribere laudes Samuelis.

Sed dicendum eſt, quòd non ſtat, quia omnes, tam Hebræi quàm Latini dicunt, quòd Samuel ſcripſit li- H brum iſtum, vnde iſte liber eum ſequenti vocantur libri Samuelis, ſic vocat eos Hieronymus in Prologo Galeato, qui eſt ſuper librum iſtum, ideo non ſtat, ꝙ alius ſcripſerit.

Aliquis tamen ad hoc reſpõdebit, quòd dato, quòd Samuel iſtum librum ſcripſerit, tamen non ſcripſit ipſe iſtud verbum, ſed aliquis alius poſt eum, ſ. Eſdras, quando reſtaurauit legem a Chaldęis exuſtam.

Sed hoc non ſtat, quia ſicut declaratum eſt Deute. cap. 1. & in quibuſdam alijs locis, nullus auderet quicquã addere, vel detrahere ſacrę Scripturę, ſed adhuc dato, quòd Eſdras aliquid appoſuiſſet in alijs locis, nõ poterat eſſe iſtud verbum appoſitum ab eo, quia non ſolum Samuel ſcripſit librum iſtum, ſed etiam propo- I ſuit iſta verba increpatoria contra Iſraelitas, vt apparet hic, & litera teſtatur, quòd ipſe dixerit iſta. ſi autem ipſe non protuliſſet iſtud verbum, & Eſdras illud addidiſſet teſtaretur, quòd dixiſſet Samuel, cum ponatur inter verba, quę ipſe dixit, & tunc eſſet falſum in ſacra Scriptura, quod eſt impoſſibile. Dicendum igitur, ꝙ Samuel vtrunque fecit, i. ſcripſit iſtud verbum, & cuã protulit illud coram Iſraelitis: cum autem dicitur, ꝙ erat laus eius in hoc, & ipſe non proferret talia.

Reſpondendum eſt, quòd ſi Samuel relinqueretur ſoli arbitrio ſuo, non dixiſſet hoc, quia viri virtuoſi eſt laudes ſuas ſupprimere: erat tamen Samuel propheta, & loquebatur iſta, quia Deus iubebat, ideo non poterat loqui, niſi quòd Deus mandabat. Quod autem K Deus iſta iuberet apparet, quia cũ dixiſſet iſta Samuel ad probandum, ꝙ Iſraelitæ peccauerant, induxit immediate diuinum miraculum, dicens: Sed nunc ſtate, & videte rem iſtam grandem, quam facturus eſt dominus, & immediate illa ſecuta eſt. Si tamen Deus nõ locutus fuiſſet Samueli iſta, nõ auderet dicere, quòd miraculum vẽturum erat: timeret enim, ne Deus nollet conſentire voci eius, ſed immediate ſecutũ eſt miraculũ, ſicut ipſe dixit: ergo a Deo iſta acceperat: eſt enim iſta ſufficiens probatio, ſ. quando propheta aliquid prænunciat ex parte Dei, & adiungit ſignum, & illud euenit: manifeſtum eſt, quòd Deus illa dixerit, ſi autem non euenerit, Deus nõ locutus fuit, ſed ꝓpheta

confin-

confinxit,ita Dauter.cap.18.ſed venerunt ea, quę dixit Samuel,ergo Deus locutus fuit ei, ſed quãdo De' aliqnid iubet prophetæ dicere non poteſt aliud loqui quam id quod Deus iubet, ſicut patet de propheta Balaam,cui Deus iuſſit,quòd non malediceret Iſraelitis, & cum ipſe conaretur maledicere Iſraelitis,non poterat,ſed è contrario benedicebat: Nume.cap.23.& 24. Et ſi Deus permittat prophetę libertatẽ in loquendo circa ea,quæ ei reuelauit, tamen nimis peccat ſi aliud locutus fuerit,quam Deus dixit,vel ſi non omnia protulit,quæ Deus dixit,vel iuſſit: Samuel autem erat vir ſanctus,& nihil ageret contra id, quod Deus dicebat: ergo ſi Deus imprimeret ei, quòd de ſe aliquid proferret pertinens ad laudem illud exprimeret:ſimiliter quoque ſi aliquid pertinens ad ignominiam eius iuberet illi dicere, illud quoque dixiſſet, nec etiam eſt mirandum,quòd Samuel de ſe iſta protulerit, quia Moyſes erat vir ſanctior, & tamen de ſe maiorem laudem protulit,ſic patet Nume.cap.12.ſcilicet. Erat Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnes homines, qui morabantur in terra,nulla fere maior laus de aliquo dici poterat: Samuel ergo iſtud diceret de ſeipſo, quod minus erat.

Quare Samuel non expreſſit omnia bella facta tempore iudicum ſed tantum Philiſthinorum, Moabitarum, & regis Aſor. Quaſt. XII.

QVAERETVR vlterius cum alia bella Deus fecerit contra gentes tempore Iudicum p̃ter hęc,quare ſolum expreſſit hic de Philiſthinis,Moabitis,& rege Aſor,quòd autem fuerint alia apparet, quia prima afflictio, quam ſuſtinuerunt Hebręi mortuo Ioſue,fuit quando peccantibus eis poſt mortem illius,Deus tradidit eos in manu Chuſanraſathaim regis Meſopotamię,qui afflixit eos annis octo,vt conſtat Iudicum cap.3. tunc enim ſuſcitanit Deus primo iudicem Iſrael, ſ. Hothonielem, & deleuit regem Meſopotamiæ, vt eod.capit. Similiter quoque Gedeon iudex Iſrael pugnauit contra Madianitas, & Amalechitas occiditque eorum maximam multitudinem Iudicum capit.7.& 8. de quo nihil hic. Item Ammonitæ oppreſſerunt Iſraelitas volentes recipere terram eorum,& reunire regno Ammon, cõtra quos ſuſcitanit Iephte,Galaditẽ iudicem,qui deleuit Ammonitas,vt Iudicum capit.11.& ſic de quibuſdam alijs bellis.

Reſpondendum eſt, quòd quamquam pręter has fuerint aliæ afflictiones Iſraelitarum tempore iudicũ, a quibus Deus eos liberauit: Samnel tamẽ has ſolum expreſſit propter tria. Primo, quia intẽtio Samuelis erat ſolum probare,quòd Iſraelitæ erant ingrati diuinis beneficijs,vel quòd liberauerat eos a periculis ſine rege, ad hoc autẽ ſufficiebat ei enarrare aliqua eorum quęcunque vellet, etiam ſi non omnia,ideo narrauit hęc cętera omittens.

Secunda ratio eſt, quia quandocunque aliquis dẽt enarrare geſta alterius ad laudem illius, vel ad probationem alicuius bonitatis, ſi non vult cuncta colligere debet ſaltem ea,quæ pręcipua ſunt tãgere: Samuel autem ſic intendebat probare miſericordias Dei erga Iſraelitas,non referendo omnia, ergo debuit tangere ea,quæ erant pręcipua,ſic autem fuit in his, quia quãquam alia bella,& liberationes Deus feciſſet ꝓ Iſraelitis,hæc tamen maxima fuerunt in illis, quæ acciderũt tempore iudicum. Sic etiam quãdo quis vult alicuius ingratitudinem probare in multis,quę ei collata ſunt, ſi non vult omnia percurrere,debet ſaltem ea, in quibus maxima ingratitudo eſt tangere, quãtitas autem ingratitudinis eſt ſecundum quantitatem impenſi be-

A neficij, ſed volebat Samuel ſuccincte ꝓbare maximã ingratitudinem Hebręorum: igitur debebat maxima beneficia referre,& hæc ſunt,quę hic retulit, ergo ſatis fuit iſta protuliſſe.

Tertia ratio eſt,quia ſacra Scriptura eſt breuiloqua inquantũ poteſt,ita tñ, vt nõ reddatur nimis obſcura, & ob hoc,qñ aliquid eſt,ꝙ bis, vel pluries narrari debet ex neceſſitate, ſcriptura non exprimit illud qualibet vice perfecte, nec facit in illis pluribus narrationibus aliquam perfectam, ſed omnes imperfectas: dum tamen quælibet earum addat aliquid ſuper alteram, & aliquid ſubticeat, quòd habetur in alia, Ita vt ex pluribus imperfectis reddatͬ vna perfectiſſima, ſic patet Exo.ca.12.vbi agitur de agno Paſchali, quia B cum ibi Deus diceret Moyſi, quas ceremonias Iudęi obſeruare deberent in agno Paſchali,non fuerũt omnes expreſſę, cum autem poſtea Moyſes illas populo protulit alias expreſſit, quæ non fuerant in prioribus, & multas ibi ſubticuit, quæ iam dictæ erant, vt patet eod.c.Sic etiam fuit hic Samuel debebat proferre pericula,a quibus Deus liberauerat Iſraelitas, & quia ad iſta pericula miſſi ſunt iudices, ſi enarraret pericula, & deinde iudices exprimeret,eſſet bis idem proferre, ideo breuius agens expreſſit aliqua pericula,quorum iudices liberatores non poſuit,& poſuit aliquos iudices, quorum bella, & liberationes non prępoſuerat, quod patet,quia hic dicitur, ꝙ Deus liberauit Iſraelitas de manu Moab, & tamen non ponitur iudex per quem facta eſt liberatio iſta, ille autem fuit Aod, qui C occidit Eglon regem Moab,ita Iud.3.cap.è contrario autem ponuntur hic aliqui iudices,quorum bella, & liberationes non exprimuntur ſupra,ſicut patet de Ierobaal, qui vocatur Gedeon:iſte enim pugnauit contra Madianitas,vt Iudi.ca.7. & 8.de quo hic nihil agitͬ. Sic quoque ponitur Iephte iudex, qui pugnauit contra Ammonitas,vt Iudicum capit.11. tamen non fuit hic expreſſum bellum, & hoc modo exprimuntur ꝑ duas narrationes imperfectas omnia bella, & liberationes Iudæorum tempore iudicum: non enim pugnauerunt illo tempore Hebręi contra aliquam gentem,nec ab illa liberati ſunt,niſi contra regem Meſopotamiæ,& Moabitas,& Philiſthinos, & regẽ Aſor, D & Madianitas, & Ammonitas, omnium autem iſtarum gentium bella exprimuntur hic,vel nomine bellorum,vel nomine iudicum,ideo non oportuit, vt exprimerentur hic alia bella.

Quot fuerunt iudices Iſrael, & nomina, & ſucceſſiones eorum, & quare fuerunt hic pauci expreſſi a Samuele. Quaſt. XIII.

QVAERETVR vlterius,quare ſolum dicitur, quòd miſit Deus iſtos iudices, qui hic ponuntur: nam multos alios miſit. Hic enim quatuor exprimuntur, & tamẽ fuerunt 13. (15. Iudices habuerunt Iſraelitæ.) Primus eorum fuit Hothoniel contra regẽ Sirię poſt mortem Ioſue Iudi.cap.3. Secundus iudex fuit Aod, E qui miſſus eſt contra Eglon regem Moab,Iudi.cap.3. Tertius iudex fuit Samgar,qui miſſus eſt contra Philiſthinos,& occidit ſexcentos eorum vomere: Iudicũ cap.4.Iudex quartus fuit Barac cum Debbora prophetiſſa miſſus cõtra Siſaram principem militiæ Iabin regis Aſor:Iudicum cap.4.Iudex quintus fuit Gedeon, ſiue Ierobaal miſſus contra Madianitas: Iudicum ca. 6.& vſq; ad 9. Iudex ſextus fuit Abimelech filius Gedeonis,qui quãquam impoſuerit ſibi diadema regni, & vnctus fuerit in regem,tamen inter iudices computatur ſic Iudicum capit.9. Iudex ſeptimus fuit Thola de cognatione Iſachar de quo Iudicum cap.9. Octauus iudex fuit Iair Galadites, de quo Iudicum ca.10.

Iudex nonus fuit Iephte Galadites pugnans ꝯtra Am
mon, vt Iudicum cap.11. Iudex decimus fuit Abeſan:
Iudicum cap.12. Iudex vndecimus fuit Aialou: Iudi-
cap.12. Iudex 12. fuit Abdom eod. capit. Iudex. 13. fuit
Samſon: Iudicum cap.13. & vſque ad finem. De his
ſolum habetur in libro Iudicum. Fuerunt tamen prę-
ter hos alij duo iudices, ſ. Heli ſummus ſacerdos, qui
ſucceſſit Samſoni, vt ait Ioſephus 5. Antiquitatum.
De hoc patet ſupra cap.4. ſ. Senex enim erat vir, & grã
dęuus, & ipſe iudicauit Iſrael 40. annis. Quintuſdeci-
mus iudex, & vltimus fuit Samuel, qui iudicauit filios
Iſrael 20. annis, & iudicabat quolibet anno in tribus
locis Iſraelem, vt patet ſupra c.7. De his 15. iudicibus
ſolum exprimuntur hic quinque.

Reſpondebit aliquis, quòd ſolũ fuerunt iſti expreſ-
ſi, quia hic dicitur, quòd Deus miſit iſtos, alij autem
non fuerunt miſſi a Deo, ideo non exprimuntur hic,
hoc autem volunt, quia dicunt, quod illi non erãt per
inſpirationem Dei, ſed per electionem ſolam populi.

Sed hoc non ſtat, quia de alijs, qui non exprimun-
tur hic habetur, quòd miſſi fuerint a Deo, vt patet de
primo iudice Hothoniele, de quo dicitur Iudicum c.
3. & clamauerunt ad dominum, qui ſuſcitauit eis ſal-
uatorem, & liberauit eos Hothoniel, ſic etiam patet
de ſecundo iudice, ſ. Aod, vt eod. cap. ſ. Qui ſuſcitauit
eis ſaluatorem vocabulo Aod, & ita fuit de alijs, tamẽ
iſti non exprimunẽ hic, ergo non fuit hoc, quia Deus
miſerit iſtos, & non alios, omnes enim iudices miſit,
quamquam de quibuſdam dicatur, quòd miſſi ſunt,
de alijs autem non dicitur, immo de Samſone, & Sa-
muele, qui ponunẽ hic, non legitur ſupra, ꝙ miſſi fue-
runt a Deo in locis, vbi dicitur de principatu eorũ, ita
autem de alijs intelligendum eſt.

Reſponderi ergo poterat aliter, ſicut ſupra diceba-
mus quęſtione pręcedenti. ſ. quòd Samuel noluit hic
exprimere omnes præter quinque propter tria. Pri-
mo, quia ſolum intendebat probari ingratitudinem
Hebręorum quantum ad miſericordias domini, & ꝙ
liberati fuerint a Deo per iudices ſine regibus, ad hoc
autem non erat opus exprimere omnes iudices, ſed ſa
tis erat aliquos expreſſiſſe, voluit ergo ſolũ hos quin-
que exprimere.

Secunda ratio eſt, quia ille, qui enarrat aliquid quã
docunque non vult omnia percurrere, debet tange-
re ea, quæ principalia ſunt, Samuel autem volebat re-
ferre hic aliqua nomina iudicũ ad probationem ſuã,
debuit ergo tangere principales iudices, fuerunt au-
tem iſti qui habentur hic, ideo putauit ſatis eſſe hos
ſcripſiſſe.

Tertia ratio eſt, quia ſcriptura volebat facere hic
vnam perfectam narrationẽ ex duabus imperfectis, ſ.
iungendo nomina iudicum nominibus aliquorum
bellorum, ſi autem expreſſiſſet hic nomina omnium
iudicum, vel multorum fuiſſet aliquid ſuperabũdans,
quia vt ſupra declaratum eſt ex nominibus iudicum
hic poſitorum, & nominibus bellorum concluditur
vna perfecta narratio omnium afflictionum, a quibus
liberati ſunt Iſraelitæ tempore iudicum. Sed adhuc ali
ter, & conuenientius dici poteſt, ſ. quòd Samuel expreſ
ſit ſolum nomina iſtorum iudicum, quia ipſe volebat
ſignificare quomodo tempore iudicum liberati fue-
rint Iſraelitę a gentibus ſine rege, inducit ergo ſolum
illos iudices, qui liberauerunt Hebræos ab hoſtibus,
& quia multi iudices fuerunt, qui nulla bella egerunt,
non fuit neceſſe hos exprimere, ſic patet de Abime-
lech, qui fuit iudex, & tamen nihil pugnauit contra
hoſtes, ſed contra Iſraelitas, vt legitur Iudicum capit.
9. Thola quoque nihil pugnauit, vt eod. ca. Iair autem
nihil pugnauit: Iudicum capi.10. Abeſan autem Aia-
lon, & Abdon nihil pugnauerũt ſic Iudicum 12. Heli

F autem non legitur habuiſſe pugnas tempore ſuo, ni-
ſi quando arca domini capta eſt ſupra capit.4. & tunc
mortuus eſt ipſe corruens de Sella, & quia iſtud bellũ
non fuit liberatiuum Iſraelitarum de poteſtate gen-
tium, ſed magis tunc cęperunt Philiſthini dominari
Iſraelitis, ideo non exprimitur, & ſic patet de iſtis ſe-
ptem iudicibus, qui nominati ſunt, quare non fuerũt
hic expreſſi. Relinquũtur autem octo iudices, quorũ
quinque nominantur hic, quia tempore horum facta
ſunt bella, in quibus liberati ſunt Iſraelitæ de poteſta-
te gentium: de Iephte patet Iudicum cap.11. Nam ip
ſe pugnauit contra Ammonitas. Ierobaal autem, id-
eſt Gedeon pugnauit contra Madianitas: Iudicum ca.
7. Barac pugnauit contra Siſaram ducem regis Aſor,
G vt Iudicum capi.4. Samſon pugnauit contra Philiſthi
nos: Iudicum capit.14. & vſque ad 17. Samuel pugna-
uit contra Philiſthinos ſupra cap.7. & omnes hi libe-
rauerunt aliqualiter gentem ſuã ab anguſtijs: manent
alijs tres iudices, & iſti non exprimuntur, nam Sam-
gar, qui fuit vnus eorum fecit parua bella, quia ſolum
legitur occidiſſe ſexcentos de Philiſthinis vomere: Iu
dicum ca.4. ideo non curatur de eo: Vel aliter, & me-
lius, quia ipſe pugnauit contra Philiſthinos, & hic tã-
gitẽ in litera de bello cõtra Philiſthinos, ideo non fuit
neceſſe eum exprimere. Alij autem duo ſunt Aod, &
Hothoniel. Aod autem pugnauit contra Moabitas.
H & hic agitur de bello iſto, ideo non fuit ipſe expreſ-
ſus. Hothoniel autem magnum bellum fecit contra
regem Meſopotamię, & nõ exprimitur hic: vnde de
hoc non habetur ratio ſicut de alijs, ſed dicendum,
quòd nõ expreſſit Samuel illum, quia ſuffecit expreſ-
ſiſſe alios.

Et eruit vos de manu inimicorum veſtrorum. Hoc refer-
tur ad Deum, & non ad iudices, quia quamquam iu-
dices pugnarent, Deus tamen faciebat victoriam: nã
cum eſſent Iudæi pauciores alijs gentibus, & gentes
eſſent confortatæ, non poſſent, immo non auderent
Iſraelitæ pugnare contra illas, niſi Deus fortificaret
eos, vnde plurima horum bellorum Dei miraculo fie
bant, ſic patet in bello, quod fecit Gedeon cõtra Ma-
dianitas, quia nihil fecerunt pugnante Gedeone, & ſo-
cijs ſuis, ſed tenentibus buccinas, & lucernas in mani-
I bus Madianitę ſeipſos occiderunt, ſic quoque in bel-
lo, quod fecit Barac contra Siſaram: nã dicitur, quòd
perterruit dominus Siſarã, & omnes currus eius vni-
uerſamque multitudinem in ore gladij ad conſpectũ
Barac ita Iudicum cap.4. & ſic de alijs factum eſt.

Per circuitum. Ideſt liberauit de manu hoſtium, qui
erant in circuitu, omnes enim iſti reges, & gentes cõ
tra quas pugnauerunt iudices erant in circuitu Iſrae-
litarum, ſ. Philiſthum a parte Meridiana: Moabitę, Ma
dianitæ, & Ammonitæ a parte Orientali: Meſopota-
mii a parte Septentrionali, ab occidente autem non
habebant Iudæi hoſtes, quia ibi ſolum habitabant Ty
rii, & Sidonii, qui non leguntur pugnaſſe contra Iu-
dęos. Reliqua autem pars occidentalis terræ Iudæo-
rum tangebat mare Mediterraneum, & ex ipſa parte
K non habebant hoſtes.

Et habitaſtis confidenter. i. ſine timore, ſcilicet habui-
ſtis defenſores fortiſſimos, ita vt hoſtes contriti a fa-
cie veſtra non auderent redire in terram veſtram, &
ſic habitauiſtis ſecuri quaſi regem non habentes.

*Videntes autem, quòd Naas rex filiorum Ammon veniſſet
aduerſum vos.* Hic autem ponitur increpatio, retulerat Increpatio Iudæorum.
enim ſupra Samuel multas miſericordias domini, ꝓ
quibus Iſraelitę debebant Deo ſeruire in ęternum,
nunc autem ponitur, quòd abiecerunt eum petentes
regem hominem: vel aliter eſt increpatio, ſ. quòd in
omnibus periculis ſupra poſitis, quæ erant magna, li-
berauit Deus Iſraelitas ſine rege, nunc autem pręſen-
te pe-

te periculo paruo regem petiuerũt. Sed dicet aliquis; quòd non petiuerunt regem propter aduẽtum Naas regis Ammon, nam ille venit poſtquam Saul electus erat in regem, vt patet præcedenti c. dicendum, quòd bis venit Naas contra Iſraelitas. De primo aduentu non exprimitur quid egerit: conſtat tamen, ꝙ venerit & aliqualiter afflixerit Iſraelitas, vnde ipſi venerunt ad Samuelem petentes regem, qui pugnaret pro eis ſ̃. ca. 8. ſcilicet, rex noſter egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra nobis.

Dixiſtis mihi, nequaquam, ſed rex imperabit nobis. Ideſt, non erit, ſicut tu vis, ſed oportet, quòd des nobis regẽ. In quo præſupponitur, quòd quãdo Hebræi petiuerũt regem, Samuel reſpondit eis, ꝙ non erat bonum, & ꝙ peccabant contra dominum, quia ipſe poterat eos eruere de periculis ſine rege, ſicut prius ſecerat, ipſi autem non aſſenſientes huic, dixerũt: nequaquam, ideſt, non erit ſic, ſed regem conſtitue nobis, hoc patet ſ̃. c. 10. ſ. Hęc dicit dominus Deus Iſrael, ego eduxi Iſrael de Aegypto, & erui vos de manu Aegyptiorum, & de manu omnium regum, qui affligebãt vos, vos autem hodie proiecistis Deum veſtrũ, qui ſolus ſaluauit vos de vniuerſis malis, & dixiſtis: nequaquam, ſed regem conſtitue nobis.

Cum dominus Deus veſter regnaret in vobis. ideſt male egiſtis, quia cum haberetis Deum in regem, voluiſtis hominem habere in dominũ, vnde increpat Ioſephus iſtos 6. Antiquitatum dicens, & dum quidem regem probauerunt neſcientes quoniam vtiliſſimũ eſt ab omnium rerum excelſo iuuari, cum Deus vtique ſit omnium ſolus excelſus, elegerũt autem ſe hominem habere regem, qui eis velut iumentis ſubditis conſilio, & deſiderio ſuo alijſque voluptatibus ſit vſurus, & poteſtatem ſuam ſine aliqua parcitate ſit collaturus, quique non ita, ſicut Deus proprium opus atque ſacturã tueri genus hominum feſtinabit, quod Deum ſolum ſemper conſtat efficere.

Quomodo Deus ante electionem regis regnabat ſuper Iſraelitas & quomodo poſt electionem abiecerunt eum. Et quomodo Deus ſe habebat ad regimen politiæ Iudaicæ.
Quæſt. XIIII.

QVAERET aliquis, quomodo Deus regnabat ſuper Iſraelitas ante regem electum, & quomodo aſſumpto rege abiecerunt Deũ, ne regnaret. Nã videtur, ꝙ ſi aliquod regnũ vel dominium habebat Deus in Iſraelitis ante electionem Saulis, quòd illud idem poſtea habuit: nam ſi intelligamus de dominio Dei, quod naturaliter habet ſuper omnem gentem, quia omnipotens, & vniuerſalis gubernator eſt, nihil ademptum fuit Deo in Iſraelitis inſtituto Saule in regem, quia ille principatus cũ ſit Deo naturalis a nemine ei auſerri, aut diminui valet. ſi autem intelligatur de alio principatu ſpeciali, q aliqualiter dependet a voluntate humana, vt ꝙ homines aliqui vellent Deum accipere ſibi ſpecialiter in Deum, & offerre ei ſpeciales cęremonias cultus, etiã hoc non fuit ablatum, vel diminutum tempore Saulis: nam Iſraelitę acceperant Deum in Deum ſuum, & Deus acceperat eos in populum peculiarem, ſicut legitur Exodi cap. 19. & hoc fuit quantum ad legem eius, quam obſeruabant, hanc tamen legem obſeruauerunt Iſraelitę aſſumpto Saule in regem. ergo non erat aliquid ablatum de diuino principatu per ſumptionem regis.

Reſpondẽdum eſt, ꝙ Deus poteſt vocari rex dupliciter. Vno modo generaliter quantum ad oĩa regna terrę, & hoc inquantum Deus eſt dñs omnium, ẽt inquantum habet prouidentiã oĩum, q̃ ſiunt diſponens

A ſingula. Hęc enim duo pertinent ad regẽ, ſ. dominari, & prouidere, Deus aũt in oĩbus habet prouidentiam, quia nihil omnino fit, ſine eius diſpoſitione, etiam ſi minimum ſit, ſic patet Matth. c. 10. ſ. Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine patre veſtro, veſtri autem capilli numerati ſunt. Vocatur ergo rex quantum ad omnem gẽtem, quia omnium curam habet: nam ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos, & malos, & pluit ſup iuſtos, & peccatores Matth. 5. c. & quantum ad hoc vocatur princeps omnium regum terræ ſic Apoc. c. 1. & rex regũ,

B & dominus dominantium. Alio modo Deus poteſt vocari rex ſpecialiter alicuius gentis, cui habet curam ſpecialem de negocijs illius gentis, & afficitur ad illa velut ſi eſſent ſua, hoc modo Angeli dicũtur eſſe principes terrarum: Deus enim conſtituit illos ſingulos ſuper ſingulos populos, & ſuper ſingula regna, & iſti, ita afficiuntur ad negocia illorum regnorum, vel populorum, & vellent, quòd proſperarentur, ſicut ſi eſſent homines geniti in populo illo intantũ, ꝙ iſti Angeli principes populorum interdum pugnant inter ſe pro ſalute, & honore illorum populorum, ſicut pugnant reges terrę pro populis, ſic patet de Gabriele, qui erat vnus de principibus gentis Iudęorum, & Michael erat maximus princeps ipſorum, pugnauit autẽ Gabriel contra Angelum, qui erat princeps Perſarũ viginti, & vno diebus quouſque venit in auxiliũ eius,

Angeli dicũtur eſſe principes terrarum, & qſio. Gabriel erat vn' de principib' gentis Iudæorum.

C & pręualuit Gabriel princeps Hebræorum. Erat autẽ pugna, quia Gabriel volebat, ꝙ egrederentur Iſraelitę de Babylone ad terram ſuam, princeps autem Perſarum volebat, ꝙ manerent ibi. De hoc Daniel. c. 10. cũ dicit Gabriel ad Danielem, ego veni propter ſermones tuos, princeps autem regni Perſarum reſtitit mihi viginti, & vno dieb', & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remanſi iuxta regem Perſarum. Sic autem de Deo erat reſpectu Hebręorum: nam ipſe videbatur, ita affici ad politiam Hebræorum tanquam ipſe eſſet vnus de illo populo, ita vt diceret, ꝙ hoſtes Iudæorum erant hoſtes ſui, & amici eorum erant amici eius Exo. ca. 23. ſ.

D ꝙ ſi audieris vocẽ eius, & feceris omnia, quæ loquor inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. habebat quoque Deus ſpecialem curam de negocijs huius populi, non ſicut de negocijs aliarum gentium, de quibus habet prouidentiam in generali, ſed ſicut eſt in omnibus politijs gentium, ꝙ illa negocia, quæ magna ſunt non fiant ſine pręcogitatione, & deliberatione ipſius principis, ita quoq; Deus in politia Iudæorum circa magna negocia habebat curam volens, ꝙ per ipſum determinarentur, nihilque facerent Iudæi ſine eius iudicio, vnde bella, & alia magna negocia ipſe volebat diffinire, & ꝙ non fierent ſine ipſo, vnde in principio populi huius, ſ. qñ exiuit de Aegypto Deus dedit Moyſi principi Iudęorum, ꝙ poſſet requirere diuinam ſententiam, qñ vellet, ideo qñcunque Moyſes

E dubitabat ſuper aliquo facto populi conſulebat dñm intrãs in ſancta Sãctorum, & ibi reſpondebatur ei, vt conſtat Nume. c. 7. Nec ſolum in magnis, ſed interdũ in paruis, ſ. in cauſis iudicialibus requirebat Moyſes diuinam ſententiam ſi neſciret qualiter determinandũ foret, ſicut fuit in qõne filiarum Salphaad: Num. 27. c. Poſt Moyſem autem ſucceſſit Ioſue in principatu, cui ẽt Deus dedit modum, quo conſulere poſſet eum in omnibus negocijs dãs ei ſummum ſacerdotem Eleazarum, qui conſuleret dominum pro eo in quocunq; negocio: Num. c. 27. poſtea autem toto tpe, quo durauit ſtatus Iudæorum habuerunt Hebræi qũo conſulerent dñm, quia interdum per ſummos ſacerdotes, interdum autem per prophetas inquirebãt, & Deus volebat, ꝙ inquirerent, reſpondebatq; gratus, quod ſpecialiter

cialiter tetigit Moyſes tanquam pertinens ad honorem politiæ Iudęorum, ita Deut.c.4.ſ. Non eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Sicut autem Deus habebat ſpecialem curam huius politiæ quantum ad negocia temporalia eius, ita volebat, ꝙ Hebræi haberent eum non ſolum in Deum, & dominum generalem, & in Deum ſpecialiter quantum ad cultum, ſed etiam haberent tanquã dominum tpalem, ſ. vt putarent eum eſſe regem ſuũ dñantem ſpecialiter in illo populo, & quia Hebręi petierunt ſibi regem hominem abiecerunt Deum, ne regnaret ſuper eos: nam in eodem regno duo reges ſpeciales eſſe non poſſunt: aſſumpto ergo aliquo rege inter Iudæos iam non habebant Deum in regem quantum ad ſpecialem principatum, & quantum impendebatur de honore Sauli regi, tantum adimebatur Deo: nam Deus volebat habere quamcunq; excellentiam domini in populo illo, tpibus autem præteritis iudicum nihil adimebatur Deo de honore, qa illi ſolum erant miniſtri eius, nemo tñ vocabatur dominus, ſed erant velut perſonæ priuatæ: rex autem, qui inſtitueretur habebat dominium, ideo adimebatur in hoc Deo ſpeciale dñium relicto ei dominio generali, quia dixerũt rex noſter pugnabit bella noſtra pro nobis quaſi iam non facerent mẽtionem de Deo, ꝙ pugnaret pro eis, & in hoc abiecerunt Deum ne regnaret ſuper eos ſpecialiter, cum ante hoc habuiſſet regnum, & hoc grauiter tulit tanquam iniurioſum. ꝙ autem dicebatur, ꝙ nihil ablatum eſt Deo de dominio ſuo naturali, nec de cultu, verum eſt, fuit tñ ablatum de dominio ſpeciali, quod gerebat in illo populo. *Nunc ergo præſto eſt rex veſter.* Ideſt iam habetis regem, ſicut petiuiſtis, & coram vobis eſt, facite ergo, vt bene vos habeatis cum eo: ponitur enim hic doctrina, qualiter ſe habere deberẽt poſt electionem regis, ſ. ꝙ quamquam peccauiſſent, tñ adhuc poſſent ſe bene habere. ponit autẽ hoc Samuel, quia propter verba increpatoria ſuperiora, & pp ſignum, quod infra ſequitur putauit forte, ꝙ Iſraelitæ cognoſcẽtes ſe peccaſſe vellent dimittere regem, ne manerent ſemper in peccato, ideo dicit, ꝙ q̃q̃ peccauerint petendo regem, tamen iam poſtquam acceperunt non congruit eum dimitti, quia habendo eum poſſunt ſequi dominum, & proſperabuntur. *Quem elegiſtis, & petiſtis.* Iſtud relatiuum non refertur ad ſuum antecedẽs ſub conditione antecedentis: nam dr̃: Ecce rex veſter, pręſto eſt, & ibi ſignificatur determinate Saul, quem coram ſe habebant. Cum autem dr̃ quem petiſtis, & elegiſtis non refertur ad iſtum regem in ſpeciali, ſed ad regem in generali, nam ipſi non petiuerũt Saulem in regem, ſed petiuerunt aliquẽ regem, immo qñ Deus dedit eis Saulem plurimi eorum non reſpexerunt eũ ęquo animo quibuſdam dicẽtibus: Num ſaluare nos poterit iſte? vt ſupra c.10. alijs autem: Non regnabit Saul ſuper nos, ita pręced.c. Sciendum etiam, ꝙ cum dr̃ hic, quem elegiſtis non eſt ſenſus, ꝙ illi elegerunt, quia rex datus eſt eis per ſortes miſſas corã domino, & per illas dominus monſtrabat quem elegiſſet, ipſi autem nihil elegerunt, ſed electum a Deo receperũt. Dñr tñ elegiſſe, quia ad eligendum conuenerunt per tribus ſuas, & familias diſtincti ſupra c.10. *Ecce dominus dedit vobis regem.* Scilicet nõ gratis, ſed ad petitionem veſtram importunam, vnde ex hoc non debet cõcludi, ꝙ non peccauerint, cum dominus eis dediſſet regem, quia non dedit tanquam vellet, & gratum haberet, ſed quia importuni erant Iudæi dicentes: Nequaquam, ſed regem conſtitue nobis, vt patet ſ̃.c.8. & 10. Deus autem interdum multa concedit iratus, quę nõ concedit placatus, quod apparet, quia ſ̃.c.8. cum Iſrae-

F litæ petierunt regem, Deus voluit eos arcere ab hac inſania, ideo dixit Samueli, conteſtare eis ius regis, ſ. vt timore horum iurium ceſſarent a petendo regem, ſed nec ſic ceſſauerunt dicentes nequaquam, ſed regẽ conſtitue nobis. *Si timueritis dominum.* Scilicet quamquam peccaſtis a principio petendo regem, tñ nunc non peccatis retinendo illum, ideo ſi Deum timetis cuſtodientes mandata eius proſperabimini. Et accipitur hic timor pro timore filiali, ſ. vt ceſſarent ab operationibus malis, quæ Deum offendere poterant non timore pęnæ, ſed timore offenſionis diuinæ, & iſte eſt timor ſanctus, nec tñ ſolum intelligitur iſte timor, ſed etiam timor ſeruilis, ſ. ꝙ timerent Deum facientes q̃ iuſſerat timore pęnæ, quam Deus infligere poterat.

G Erat namq; vetus teſtamentum lex timoris, qñ in timore magno data eſt, ſ. quia Deus voluit, vt Iſraelitæ conſpicerent Deum, tanquam terribilem in datione legis, & timore eius non auderent legem infringere, patet Exo.c.20. cum dixit populus, loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, & ait Moyſes ad populum, nolite timere, vt enim probaret vos venit Deus, & vt terror illius eſſet in vobis, & nõ peccaretis. Voluit ergo Deus timorem pęnæ eſſe in Iudæis ad conſeruandum legem, qđ ſatis declarat Apoſtolus ad Hebr.c.12. ponens differẽtiam noui, & veteris teſtamenti, ergo de timore pęnali magis hoc intelligitur. *Et ſeruieritis ei.* Scilicet faciẽ-

H do omnia, quæ iubet. *Et audieritis vocem eius.* Scilicet obediendo in omnibus, ſi aliqua nouiter iuſſerit.

Et non exaſperaueritis os domini. Exaſperare os domini alias alicuius dr̃, quando quis alterũ aſperum ſibi facit, ideſt iracundum propter verba, ſ. ꝙ quamquam ille ſępe iubeat iſte nihil agit, ita ergo in Deo ſi aliquid mandaret Hebræis, & illi nihil facerent exaſperarent os domini.

Eritis vos, & rex, qui vobis imperat ſequentes dominum. Dupliciter hoc intelligit̃. Primo modo, quia Samuel admonet Hebræos nę abijciant regem quamquam petendo illum peccauerũt, & hoc, quia peccatũ iſtud erat emendabile ſine regis abiectione, putarent enim Iſraelitę, quòd cum peccauiſſent eligendo regẽ quandiu illum haberent ſemper eſſent in peccato, & non

I pŏſſent ſequi dominum, dicit autem Samuel, quòd quamquam peccauerunt ſemel petendo, tamen iam non peccant retinendo, ideo poſſunt ſequi dominũ, & eſſent grati illi habendo regem, & hoc ſignificant oĩa prædicta, ſcilicet, quòd ſi illa fecerint tam ipſi quã rex eorum, erunt cultores Dei, & ſequentes ipſum.

Sin autem non audieritis vocem domini. Scilicet non obediendo mandato eius tam ad legem, quę ſcripta iam eſt, quam ad ea, quæ per prophetas dicuntur ex parte Dei: nam in omnibus his tenemur Deo obedire.

Sed exaſperaueritis ſermonem eius. Scilicet feceritis vobis Deum aſperum propter ſermonem ſuum, quod eſt non obediendo ei eum ad iram prouocare.

Erit manus domini ſuper vos, & ſuper patres veſtros. Ideſt Deus immittet vobis pęnam, quaſi dicat, licet ha-

K beatis regem non effugietis pęnam Dei, ſi non colitis eum. Et dicitur ſuper vos, & patres veſtros, quod intelligit Nicolaus, ideſt ſicut fuit manus Dei contra patres veſtros, quando præcedentibus temporibus peccauerunt, ita erit contra vos. Sed iſta litera non multum tolerat iſtum ſenſum: debet enim referri ad ſimultatem, ſcilicet, quòd ſimul infligeretur pœna Iſraelitis, & patribus ſuis, vnde poteſt intelligi de iuuenibus, & ſenibus, ſcilicet tam vos, qui iuuenes eſtis, & veniſtis ad bellum, quam patres veſtri, ſcilicet ſeniores, qui non ſunt hic ſimul, a Deo puniemini, vel intelliguntur hic per patres principes, vel prælati, qui ſunt patres populi, quod maximę conuenit principa-

Opin. Nicolai refellitur.

Principatus regalis eſt paternus, ſeu debet eſſe.

tui re-

tui regali, quando rectus eſt: nam Ariſto. 8. Ethi. Vocauit principatum regalem principatum paternum, ulle gās auctoritatem Homeri in Iliade, qui Agamemnonem patrem, & paſtorem populorum appellauit, & ille erat rex, & ſic eſt ſenſus, quòd tam Iſraelitę quā patres ſui peritent, i. reges eorum: noluit tamen exprimere hic Samuel nomen regis, ne ſaltem in verbo eū offendere videretur, cum nondum peccauiſſet.

Sed nunc ſtate. Hic ponitur Samuelis increpatio cō tra populum per diuinum miraculum: nam ſi ſolum increpaſſet verbis, Iſraelitæ adhuc non crederent ſe peccaſſe, vt ergo manifeſtum eſſet eis induxit diuinū miraculum de tonitruis, & pluuia, in quibus erat manifeſta probatio.

An pluuiæ, & tonitrua, quæ venerunt Samuele vocante fuerint miraculoſa, & de tribus generibus miraculorum.

Quæſt. XV.

Miraculoſe fieri aliquid quando dicat.

QVAERET aliquis circa hoc, an pluuiæ iſtæ, & tonitrua, quæ facta ſunt Samuele inuocante dominum fuerint miraculoſa.

Pro quo conſiderandum eſt, quòd illud dicitur miraculoſe fieri, quod natura nequaquam facere poteſt, vel tunc, aut qualiter fit facere nequit. Primo modo dicuntur proprie miracula, ſcilicet illa, ad quæ naturæ operatio, nequaquam pertingit, ſicut mortuum ſuſcitare, cęcum ſanare, & cęlum quieſcere, ideo quando iſta fiunt, manifeſtum eſt miracula eſſe.

C

Secundo modo dicitur aliquid miraculum quando natura aliquid facere poteſt, & tamen non poteſt tunc, aut taliter facere, qualiter fieri videmus, ſicut aliquem hominem nihil ſcientem poſſe fieri valde ſciētem naturaliter, & ex opere humano conſtat, quòd tamen qui nihil ſciebat ſubito efficiatur valde ſapiēs ſola Dei operatione fit. ſic quoque pluuiæ, & coruſcationes, atque omnes Metheo. impreſſiones naturaliter fiunt, quòd tamen in tempore, in quo nulla Metheo. eleuata eſt ad regionem aeream, vt tranſmutetur, & fiant imbres, vel aliæ impreſſiones, ſola Dei operatione fit, & miraculum eſt. Tertio modo vocat aliquid miraculum quādocunque Deus per ſe ſine cauſis naturalibus operantibus illud efficit, quamquam fieri poſſit naturaliter, & ſic quodcunque Deus faciat per ſeipſum, etiam ſi naturaliter fieri poſſit in illo tempore, in quo Deus facit, & taliter qualiter ipſe facere videtur miraculum eſt, in his tribus modis licet miraculum ſit, tamē nō eſt apparens miraculum niſi in duobus eo, quòd naturaliter fieri poteſt id, quod fit miraculoſe. Tertio modo, vt aliquid poteſt frigefieri, vel deſiccari naturaliter, vel operatione diuina, ſi autem aliquid infrigidatum, vel deſiccatum fuerit, quamquā vtroque modo fieri poſſet, tamen nos credemus naturaliter factum fuiſſe, quia non habemus per quid cōſtet, an Deus per ſe egerit, ita autem in propoſito Samuel inuocauit hic pluuias, & tonitrua quę poterant fieri naturaliter, vel opere diuino, ideo dubiū eſt, quo iſtorum modorum facta fuerunt.

D

E

Pluuiæ, & tonitrua nūciata p Samuelem miraculoſe facta.

Dicendum eſt, quòd neceſſe eſt fuiſſe hic aliquod genus miraculi ſaltem tertium, ſ. quòd Deus fecerit illa, licet naturaliter fieri poſſent: nā Samuel prędixit, ꝙ inuocaret Deum, & venirent pluuiæ, & tonitrua, & immediate; vt inuocauit venerunt, ideo Deus faciebat. iſte tamen tertius modus miraculi propter magnam cognationem, quam habet cū operatione naturæ valde dubie miraculum eſt, ideo quęſtio eſt, an fuerit hic miraculum aliquo de primis duobus modis.

Arguit primo, ꝙ non.

Videtur primo, quòd non, quia tonitrua, & pluuię naturaliter gignuntur, miraculum autem nunquam

A

eſt in his quæ natura facit. Item non ſolum vniuerſaliter, ſed etiam ratione temporis non erat miraculū, quia iſtud tempus, in quo facta ſunt hęc, erat tempus meſſis, vt patet immediate, ſ. nunquid non meſſis tritici eſt hodie? In hoc tamen tempore ſolent interdū pluuiæ accidere, & tonitrua.

fuerit miraculum primo, vel ſecūdo mō.

Item non ſolum ratione temporis, ſed etiam ratione terrę nō videtur eſſe miraculum, quòd acciderint pluuiæ, & tonitrua, quia in terra Chanaan tempore meſſis replentur nimis flumina, iſta autem repletio eſt ex aquis pluuialibus, ergo tunc ſunt magnæ pluuiæ in terra illa, apparet hoc Ioſue. c. 3. ſ. Iordanis autē ripas aluei ſui tempore meſſis impleuerat, & hoc dicitur de tempore tranſitus filiorum Iſrael. nec etiam aliquis aſcribat hoc alicui ſpeciali accidenti, ſ. quòd tūc accideret ex ſpeciali operatione cęli, alijs tamen temporibus nunquam contingit tempore meſſis repleri Iordanem, nam non ſolum tunc, ſed etiam quolibet anno tempore meſſis impletur: Eccleſiaſt. 24. c. ſ. Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum, qui multiplicat; quaſi Iordanis in tempore meſſis. ergo ſolitum eſt Iordani tempore meſſis inundare.

B

In cōtrarium videtur, quòd fuerit miraculum, quia Samuel ponit hic illud tāquam miraculum, & ad probationem eius, quod intendit, ſi tamen non eſſet miraculum, vane loqueretur Samuel. Item nō ſolum loqueretur vane, ſed etiam falſe, quia dixit ſtate nunc, & videte rem iſtam grandem, quam facturus eſt dominus in conſpectu veſtro. ſi tamen non eſſet miraculū non eſſet res grandis, ideo miraculum erat. Itē ſi miſſio pluuiarum, & tonitruorum non eſſet miraculoſa non timuiſſent Iſraelitæ, nec credidiſſent ſe morituros, niſi forte quis inſanus eſſet, qui de naturalibus ſtuperet, totus tamen populus timuit nimis, & rogauit Samuelem, vt oraret pro eis ad dominū, vt patet hic, ergo fuit miraculum. Item quando Samuel orauit Deum, vt daret tonitrua, & pluuias, aut erat cęlū obductum caligine, ita vt omnes conſpicerent, ꝙ confeſtim pluuia caſura eſſet, aut erat valde ſerenum, ita vt nulla diſpoſitio appareret ad pluendum. ſi primo modo Samuel non diceret iſta, quia tunc ridicula eſſet ꝑ Philoſophia ſua, quilibet enim hoc cognoſceret, quia oculo conſpiciebant. Si autem ſecundo modo miraculum fuit, ſ. ꝙ cęlum totum ſerenum eſſet nulla apparente diſpoſitione ad immediate pluendum, & ꝙ Samuele inuocante Deum mox veniret pluuiarum multitudo. Rūdendum eſt, ꝙ miraculū fuit, quia alioquin non induceretur hic in ſignum, non eſt tamen id miraculum primo modo, quia illud eſt de rebus, ꝗ nullo modo naturaliter fieri pñt, ſicut mortuum ſuſcitare: pluuias autē, & tonitrua accidere naturale eſt, ſaltem in aliquibus terris. Dicendum tamen, ꝙ fuit miraculum ſecūdo modo, ſ. quando aliquid fit, quod naturaliter effici poteſt, natura tamen non poteſt, ita breuiter, vel tunc illud facere, ſicut dicebatur de non ſapiente, ꝙ naturaliter pōt effici ſapiens, non tñ poteſt ſubito effici ſapiens naturaliter, ſed miraculoſe: in terra autem Chanaan non erat miraculum pluere, quia multoties pluebat, vt patet Deuter. c. 11. ſ. Terra ad ꝗ ingrediens, non eſt, ſicut terra Aegypti, ſed montuoſa eſt, & campeſtris de cęlo expectans pluuias, & immediate dicitur dabit pluuiam terrę veſtrę temporaneam, & ſerotinam, erat tamen miraculum, ꝙ tunc plueret, ſcilicet i tēpore meſſis, ideo Samuel allegauit naturam temporis, quaſi contrariam pluuiæ in terra illa, dicens nunquid non meſſis tritici eſt hodie, & inuocabo dominum, & dabit pluuias? quaſi dicat miraculum eſt, quòd in tali tempore pluuię ſint, tamē euenient. Fit autem hoc in terra illa, quia eſt ſatis calida, eo quod parum eſt i tertio climate, ideo tēpore meſ-

ſis

ſis cum Sol multum accedat verſus eos, taliter terra diſponitur, vt tunc non poſſint gigni pluuiæ, aut tonitrua. Sic & quædã terræ ſunt, in quibus nulla de impreſſionibus Metheo. fit eo, quòd deficiunt ibi materialia, ſ. vapor, & exhalatio, quæ eleuãtur calore Solis a terra: quædam autem terrę ſunt vbi propter ęternũ, & immenſum frigus nullę pluuię grandines, coruſcationes, fulmina, aut alię impreſſiones fiũt, eo quòd ibi radii ſolis nihil poſſunt eleuare ĩ ſublime, ſicut eſt ſub vtroque polorum, vel in habitationibus, quę ſunt iuxta polos: aliæ autem terrę ſunt, in quibus propter ęternum calorem, nihil eleuatur de vapore, aut exhalatione in ſublime, ſed totum quicquid calore ſolis de terra eruitur, eius nimio ardore in ſuperficie terrę exuritur, ita vt nihil aſcendat in ſublime ad generationẽ impreſſionum Metheo. terra autem Chanaan non habet aliquam harum duarum extremitatum, ſ. maximi frigoris, aut caloris, eſt tamen taliter diſpoſita, ꝙ in quodam tempore propter calorem nõ poſſent ibi fieri pluuiæ, & ſimiles impreſſiones, ſic autem eſt tempore meſſis tritici, quia tũc accedit eis verſus cancrũ, & fit magnus ęſtus in terra illa. Ad rationes in contrarium reſpondetur.

Ad primam cum dicebatur, quòd tonitrua, & pluuia naturaliter fiunt, ergo non eſt miraculum, dicendum, quòd naturaliter fiunt, quędam tamẽ terrę ſunt, in quibus nunquam naturaliter fieri poſſunt, vt declaratum eſt. aliæ autem terræ ſunt, in quibus quodam tempore naturaliter fieri poſſunt, in alijs autem temporibus non fit ſine miraculo, ſic autem eſt de terra Chanaan, in qua interdum pluit naturaliter, tempore tamen meſſis triticeæ non pluit, niſi miraculoſe.

Ad ſecundam rationem, cum dicitur, ꝙ non erat miraculum ratione temporis.

Miraculũ eſt, ꝙ pluat tpe meſſis in terram Chanaan, & quare.

Reſpondendum, quòd quædam terræ ſunt, in quibus non eſt miraculum hoc fieri, ſicut in illis, quæ declinant a quarto climate verſus polum arcticum, in illis tamen, quæ ſunt a tertio climate verſus ęquinoctialem, & ex alia parte ęquinoctialis diſtinguendo ſimiliter tria climata verſus polum antarcticum miraculum eſt, quia rariſſime, vel nunquam fit, & in hac regione eſt terra Chanaan, ideo miraculum erat, ꝙ tempore meſſis triticeę ibi plueret.

Ad tertiam rationem, ſ. ꝙ non erat miraculum in terra illa, ideo communiter accidebat, ꝙ in tempore meſſis inundarent flumina in terra Chanaan, hoc autem fiebat ex pluuiis.

Meſſis ordeacea quo mẽſe incipit in terra Chanaan.

Dicendum, quòd iſtud eſſe poterat tempore meſſis ordeaceę non tamẽ tempore meſſis triticeę, cuius ratio eſt, quia meſſis ordeacea incipit in terra Chanaã immediate menſe Martii, vel quaſi, quod patet Leuitici cap. 23. vbi iubetur, quòd offerrent Iſraelitę manipulum ſpicarum ſecundo die Azymorum, & ante hoc non metebant ordeum, immo nec colligebant grana ad comedendum, ex ea autem die licebat eis iã metere, vt patet eod. cap. ſ. panem, & polentam, & pultes non comedetis ex ſegete vſque in diem, quo offeretis ex ea Deo veſtro, erat autem iſte dies 16. Martii, vt patet eod. ca. meſſis autem triticea incipiebat in fine Aprilis, vel in principio Maii in terra Chanaan, & quia tũc magis appropinquabat Sol ad zenith Iudęorum, non erat terra diſpoſita ad pluuiam, ſicut tempore meſſis ordeaceę propter maiorem calorem, ideo licet inundarent flumina ex pluuiis tempore meſſis ordeaceę, non tamen inundarent tempore meſſis triticeę, nunc autem erat meſſis triticea, cum dicitur, nũquid non meſſis triticea eſt hodie, quòd autem inundatio Iordanis fieret tempore meſſis ordeaceæ, apparet, quia quando Iſraelitæ introierunt in terram Chanaan, & Iordanẽ trãſituri eſſent, Iordanis impleuerat

F ripas aluei ſui tempore meſſis: Ioſue cap. 3. Conſtat tamen, ꝙ tunc erat meſſis ordeacea, ſ. principium eius, quia die 10. menſis primi, ſ. menſis Martii tranſierunt Hebręi Iordanem: Ioſue capi. 4. & immediate die 15. eiuſdem menſis fecerunt Phaſe: Ioſue c. 15. tunc autẽ eſt meſſis ordeacea, quia ante hoc non mittitur falx in aliquam meſſem: Leui. c. 23. ergo erat meſſis ordeacea, quando Iordanis inundauerat, & illo tẽpore regulariter inundat quolibet anno, nũc autẽ erat meſſis triticea, ergo non inundabat, & conſequenter nõ erant pluuiæ illo tempore.

Aliter reſponderi poteſt, & melius, quòd iſtud, qđ dicitur de inundatione fluuiorum, non erat in omnibus fluuiis terrę Chanaan, ſed ſolum in Iordane, vel

Ortus Iordanis ad radices Libani.

G in paucis aliis, & non erat cauſa inundationis multitudo pluuiarum, ſed liquefactio niuium: naſcitur enim Iordanis ad radices montis Libani apud ciuitatẽ, quæ vocatur Cęſarea Philippi, mons autem Libanus eſt altiſſimus, ideo ibi ſunt perpetuæ niues, quamquam terra Chanaan in alijs locis planis eſt nimis calida, diluuntur autem iſtę niues tempore meſſis, & tunc Iordanis, qui eſt ad radices Libani replẽ aquis, & durat illa inundatio, dum manet liquefactio niuium, quòd autem niues ſint ſuper montem Libanum quamquã ſit in tertio climate, vel in principio quarti, vbi eſt terra ſatis calida, apparet Ierem. c. 18. ſ. Nunquid deficiet

H de petra agri nix Libani, aut euelli poſſunt aquæ erũpentes frigidę, & fluentes? quaſi dicat, non: quia ibi ꝑpetuę niues ſunt, & aquę defluentes ex niuibus liquefactis, vel ex pluralitate fontium montis Libani, patet ergo, quòd in terra Chanaan non pluit tempore meſſis triticeę, ergo hic fuit miraculum.

Sed nunc ſtate, & videte rem iſtam grandem. Scilicet miraculoſam, quia non poterat hoc fieri, ſine miraculo, vt declaratum eſt. *Quam facturus eſt dominus.* Scilicet non poterit fieri opere naturali in illo tempore, ſed Deus faciet, & hoc requiritur ad miraculum.

In conſpectu veſtro. Ideſt immediate vobis pręſentibus, ſ. non differetur iſtud vſque ad aliquot dies, quia interim poſſet fieri naturalis immutatio, & plueret naturaliter. Cum autem Samuel inuocauit dominum, & immediate venit pluuia, ſine dubio apparet, quòd

I Deus fecerit.

Nunquid non meſſis tritici eſt hodie? Quaſi dicat, licet hodie ſit tempus meſſis tritici, in quo nunquam ſunt pluuiæ in terra iſta, tamen inuocabo dominum, & dabit pluuias. Non poterat autem tempore illo pluere in terra Chanaan, quia pluuia fit ex humida exhalatione faciliter conuertibili, tempus autem meſſis triticeę eſt valde calidum in terra Chanaan, iõ non poteſt eſſe tunc aliqua exhalatio humida, quæ in pluuiam conuertatur, tempore autem hiemis poſſunt ibi pluuiæ gigni.

Inuocabo dominum. Quaſi dicat, nihil aliud faciam, niſi inuocare Deum, non obſeruando aliquam cęremoniam aſtronomicam, vel coniunctionem, aut aſpectũ planetarum, aut manſionem eorum in certis ſignis,

K quę naturaliter ad pluuiam faciunt, ex quo apparet, ꝙ ipſe Deus faciet pluuiam.

Et dabit voces, & pluuias. Voces vocantur hic tonitrua, quia ſunt ad modum vocum, vel enim magno ſono, ſic poteſt accipi Exo. c. 20. ſ. Cunctus autem populus videbat voces, & ſonitum buccinæ, & lampades, montemq; fumantem, fuerũt aũt hic pluuię ad admirationem, & probationem rei, tonitrua autem erãt ad terrorem Iudæorum, fuerunt enim magna nimis, iõ Hebræi conterriti orauerunt Samuelem, vt intercederet pro eis putantes ſe morituros, vt patet infra.

Et ſcietis, & videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conſpectu domini petentes ſuper vos regem. Quaſi dicat

per

per iſtas pluuias, & tonitrua cognoſcetis manifeſte, ꝙ peccaueritis petendo regem: erat enim iſta ſufficiens probatio, quia quandocunque Propheta aliqd dicit, & poſtea pręnunciat aliquod ſignum věturum ante rem dictam, ſi illud venerit vere Propheta locutus eſt, ſed Samuel prędixerat, ꝙ Iſraelitæ peccauerãt petendo regem, & ad probationem huius dixit, ꝙ ſequerentur tonitrua, & poſtea ſecuta ſunt, ideo probatio ſufficiens eſt, ꝙ peccauerant. *Et clamauit Samuel ad dominum.* Scilicet immediate poſtquam iſta dixit, incępit clamare, & hoc, vt non putarent Iſraelitæ, ꝙ expectabat aliquam cęremoniã aſtronomicam, ſi aliquantulum moraretur. *Et dedit dominus voces, & pluuias in die illa.* Scilicet immediate miſit procellam aquarũ multarum, & magnitudinem tonitruorum: credendum eſt enim, ꝙ iſta fuerunt valde magna, quia ea, quæ Deus per ſe facit ad hoc, ꝙ videantur habere differentiam a rebus naturalibus ſemper ſunt valde excellentia, hoc autẽ eſt, quia pluuiæ eſſent magnę ſubitaneę, & impetuoſæ, & tonitrua eſſent dura nimis: aliqñ tamen Deus mittit aquas miraculoſe, & illę veniunt nõ ſubito, ſed ſucceſſiue, ſic patet infra 3. lib. cap. 19. Cum dixit Elias ad Achab regem: aſcende, & comede, & bibe, quia ſonus multæ pluuię eſt, & tamen tunc poſuit ſe Elias ſuper genua ſua orans dominum pro pluuia, cumque mitteret puerum ad videndum, an appareret pluuia vidit nihil, & poſtea orauit cõtinuo quouſque miſit puerum ſepties, & in ſeptima vidit nubeculam paruam quaſi veſtigium hominis, & dixit ad Achab iunge currum tuum, & deſcende, ne occupet te pluuia, cumque ſe verterent huc, atque illuc, cęli contenebrati ſunt, & nubes, & ventus, & facta eſt pluuia grandis. ibi tamen non inducebatur pluuia principaliter in miraculum, ſed magis inducebatur in ſubſidium terræ: nam tribus annis, & dimidio non pluerat, vt patet Iaco. c. 5. *Et timuit omnis populus nimis Deum, & Samuelem.* Scilicet quando populus vidit tonitrua magna, & voces timuit Deum, quod intelligitur tripliciter. Vno modo, ꝙ timuit Deũ, ſ. timore ſeruili, quia ante hoc negligebant Deum tanquam non potentẽ, vel non curantem infligere pęnas peccantibus, nunc autem cum viderunt, ꝙ faciebat miracula timuerunt nimis ſciẽtes, ꝙ iam poſſet, vel curaret punire iniquos. Aliter poteſt intelligi, ꝙ timuerunt Deum, ideſt timuerunt, ꝙ occideret eos tunc, quia tonitrua erãt magna, & tanto fragore concuſſi putauerunt, ꝙ ſubuerteretur terra, & ꝙ perirent: ſic enim in datione legis, cum loqueretur Deus, & ſonarent voces duriſſimæ timuit populus, ꝙ moreretur, quamquam non eſſet ſibi conſcius ſceleris, ſed quia erant illæ voces terribiles, ita Deute. ca. 5. ſ. Cur ergo morimur, & deuorabit nos hic ignis maximus: ſi enim vltra audierimus vocem Dei noſtri, moriemur. Aliter poteſt intelligi, ꝙ Iſraelitę ante hoc non putabant ſe peccaſſe, quamquã Samuel eis diceret, ideo non ſe exiſtimabant dignos pęna, nũc autem cum per miraculum cognouiſſent, ꝙ peccauerant ſciebant ſe dignos morte, & putabant ꝙ Deus vellet eos occidere in poſterum, ideo rogauerunt Samuelem, vt oraret pro eis, ꝙ nõ morerentur, non quidem tunc, ſed poſtea, quia tonitrua, & pluuia ſciebant veniſſe ad oſtenſionem miraculi, & non ad mortem eorum, ſed timebant, ꝙ Deus poſtea vellet eos occidere. dicitur etiam, ꝙ timuerunt Samuelem, & hoc, quia petente Samuele venerunt iſta miracula, ideo ſciebant eum valde acceptum apud Deum, & quia ipſi valde offenderant Samuelem petentes regẽ cum abſtuliſſent ab eo, & a domo eius principatũ, putabant ꝙ vellet, ꝙ Deus deſtrueret illos, ideo timuerunt, ꝙ occaſione data cum apud Deum eſſet potẽs vellet eis nocere. Vel dicitur, quod timuerũt Samue-

Iudęos timuiſſe Deum poſſumus tripliciter intelligere.

A lem, ꝙ habuerunt eum in reuerentia, quia ante hoc non nimis curabant de eo, nunc autem, quia viderũt, ꝙ apud Deum tam acceptus eſſet magis honorauerunt eum, etiam timuerunt ſcientes, ꝙ poſſet ipſe infligere bonum, vel malum, quando vellet, quia apud Deum gratus erat. *Dixitque vniuerſus populus ad Samuelem.* Scilicet omnes, qui erant in Galgala, & venerant de bello: nam non erat ibi totus Iſrael, & iſti omnes timuerunt nimis, quia viderunt mirabilia Dei, ideo omnes rogauerunt, vt pro eis oraret dominum. *Ora pro ſeruis tuis.* Omnes rogauerunt Samuelem, ꝙ oraret ꝓ eis, quia ipſi putabãt ſe indignos exaudiri, eo ꝙ nimis

B offenderãt Deum, Samuel autem erat acceptus Deo, vt ipſi experti fuerant, ſ. ꝙ eo orante immediate Deus miſit pluuias, & tonitrua, ideo putabant, ꝙ quęcunq; alia oraret immediate, impetraret: dixerũt etiam pro ſeruis tuis, in quo nimis ſe humiliauerunt cum totus populus vocauit ſe ibi ſeruum Samuelis, ꝙ quidẽ ex vrbanitate dicitur, nam ipſi non erant ſerui Samuelis, nec per hoc ſe exhibebant ei tanquam ſeruos, & Samuel non habebat eos tanquam ſeruos, nunquam .n. fuerat dominatus eorum, ſed regebat eos tanquam eſſet vnus ex eis. *Ad dominum Deum tuum.* Iſte Deus Samuelis erat Deus omnium Iſraelitarum, dicebant tamen Iſraelitæ eſſe Deum Samuelis, quaſi eſſet ſpecialis Deus illius, & hoc ꝓpter duo. Primo quia Samuel erat magis acceptus Deo quã alij Hebræi, ideo Deus

C magis pertinebat ad eum, quam ad cęteros, quia ad alios erat tanquam dominus, ad eum autem erat tanquam dominus, & amicus. quia nimis familiariter loquebatur ei, ſic dicitur de Moyſe Exo. c. 33. ꝙ loquebatur dominus ad Moyſen facie ad faciẽ, ſicut ſolet homo loqui ad amicum ſuum. Aliter poteſt intelligi, ſ. quòd loquerentur hoc Iſraelitę, vt magis placarẽt Samuelem dicentes Deum ad ipſum ſpecialiter pertinere. *Vt non moriamur.* Timebant enim, quod morerentur, ſ. immediate cum erant illa magna tonitrua, vel quòd Deus poſtea occideret eos, eo quòd tunc cognitum erat peccatum eorum. *Addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum.* Ideſt ſuper peccata, quæ fe-

D ceramus prius nos, & patres noſtri, addidimus hoc peccatum, ſ. ꝙ peteremus regem. In quo confitebantur Iſraelitæ ſe peccaſſe eligendo regem, & dolebant, quòd peccauerant, nunc autem petebant remiſſionem, & quia Deus placatur ſuper afflictionem cordis noſtri iuxta illud: Cor contritum, & humiliatũ Deus non deſpicies. *Vt peteremus nobis regem.* Scilicet hoc fuit malum noſtrum, quod non erat malum ſ'm ſeipſum, ſed inquantum erat contra Dei voluntatem, qui volebat ſpecialiter dominari in populo illo, & non permiſerunt Iſraelitę eum peterent ſibi regem. Sciendum tamen, ꝙ iſta petitio regis non fuit peccatum a principio, ſ. antequam Iſraelitæ cognoſcerẽt, an Deus hoc acceptaret, vel non, cum tamen cognouerunt per Samuelem, quòd in hoc abiiciebant Deum, & dixerunt

E nequaquam, ſed rex erit ſuper nos peccauerunt ſupra cap. 8. & 10. *Dixit autem Samuel ad populum nolite timere.* Vidit Samuel, quòd Iſraelitę timebant de praue commiſſis, & quantum in ipſis erat volebant nũquam petiuiſſe regẽ, videbat etiam, quod timebant nimis, ideo miſertus eorum dicit, quòd non timerent, ſ. quia non erant morituri propter peccatum illud tunc, vel poſtea. *Vos feciſtis vniuerſum malum hoc.* Ideſt vos feciſtis malum, propter quod ſecuta ſunt omnia hęc, quę videtis, hic demonſtratur per iſtud pronomen demonſtratiuum peccatum petitionis regis, illud autem nõ erat pręſens ad hoc, quòd demonſtraretur, aliquando tamen fit demonſtratio quaſi ad oculum eorum, quę præſentia non ſunt ſecundum rem, dum tamen quãtum ad intentionem pręſentia ſunt, ſ. quòd de eis intenta-

An a principio petitio regis fuerit peccatum.

tẽtamus, vel de eis loquamur: ſic autem erat hic, quia Samuel loquebatur de illo peccato. *Veruntamen nolite recedere a tergo domini*. Ideſt quamquam peccaueritis, nõ credatis vos penitus relictos a Deo, vel morituros propter hoc, quia ſi ſeruientis ei nihilominus benefaciet vobis, ſicut prius fecerat. Eſt autem recedere a tergo domini, ideſt recedere a diſciplina, vel lege eius: q enim ſequitur alium in præceptis, vel in moribus dicitur ire poſt tergum illius, cum autem deſinit eum ſequi, recedit a tergo, ſcilicet, quòd non imitatur veſtigia eius, ſic recedimus a tergo Dei, quãdo legem Dei nõ cuſtodimus. eſt autem hic metaphora tracta a viatoribus, quia quando aliquis cæteros dirigit in via ille præcedit, & reliqui vadunt poſt tergum illius, & cum aliquis non vult ſequi directionem illius, dicitur recedere a tergo eius.

Quid eſt recedere a tergo Dei.

Et ſeruite domino in omni corde veſtro. Scilicet in tota cogitatione, volitione, & viribus nulli alteri ſeruientes, eſt autem iſte modus loquendi frequentatus in ſacra Scriptura, & prouenit a Gentilibus, nã inter gentiles ſic erat, quòd ipſi non colebant vnicum Deum, ſed multos, vnde non colebant aliquem eorum toto corde, quia non impendebant vni totum famulatum quem impendere poterant, ſed partim vni, & partim alteri. hoc quoque cœpit eſſe inter Iudæos, nam aliqui Iudæorum partim colebant Deum verum, & partim idola, ſicut patet de Samaritanis, qui Deum cœli timebant, & tamen idola colebant infra 4. libro capitu. 17. ſic quoque aliqui de Iudæis ex genere faciebant, nam quamquam colerent Deum, veruntamen etiam colebant Deos gentium, ſicut fuit tempore Samuelis, qui dixit Hebræis ſi in toto corde veſtro reuertimini ad dominum auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth, & præparate corda veſtra, & ſeruite illi ſoli. & ſic patet, quòd ad hoc, quòd hebræi ſeruirent Deo in toto corde ſuo, oportebat quòd abiicerẽt Deos alienos, alioquin partim ſeruirent Deo Iſrael, & partim idolis, & illud non eſſet ſeruire in toto corde.

Gẽtiles nõ colebant Deum toto corde.

Et nolite declinare poſt vana. Declinare ad vana eſt, quando aliquis ſequitur viam veram, & deinde recedens ab illa, ſequitur viam inutilem, quæ ad nullum finem proficit, ita eſt de Iſraelitis, qui prius ſequebantur Deum verum, ſi deinde ſequerentur idola dicerẽtur ſequi vana, quia illa ad nihil proficiebant.

Quæ non proderunt vobis. Scilicet ad liberandum vos de manu hoſtium: nam idola nihil ſunt: ideo nihil operari poſſunt: Iſraelitæ autem volebant eripi ab hoſtibus, & ob hoc colebant Deum, ſed ad iſtud nihil proficiebant idola, quod patet, quia non ſolum poterant non defendere cultores ſuos, immo etiam non poterant defendere ſeipſa, quod apparuit, quando intrauit arca in terram Philiſthijm, nam ibi cecidit Dagon Deus Philiſthinorum coram illa, vt ſupra capitu. 5. ſic etiam in Aegypto Deus educens Iſraelitas inde fecit iudicium ſuper Aegyptios, & ſuper Deos eorũ: Numeri capitu. 33. Etiam non proderant iſta idola ad dandum abundantiam bonorum temporalium, quã deſiderabant Iſraelitæ, ſed Deus dabat hoc Exodi cap. 23. quamquam perfidi Iſraelitæ dicebant, quòd quando colebant Deum verum veniebat ſuper eos fames, & gladius, cum autem colebant Deos gentium erant ſaturati, & non inueniebant eos mala. Ierem. cap. 44.

Nec eruent vos, quia vana ſunt. Ideſt non poterunt liberare vos de manu hoſtium, ſcilicet, quia vana ſunt, ideſt nihil ſunt: vanum enim vocatur illud, quod non conſequitur finem ſuum, vel vanum, ideſt vacuum, ſ. quòd in ſe nihil cõtinet, & ita erãt idola vana, quia nihil in ſe boni continebant, cum ſolum ſint ſigna, & non res, ſic ait Apoſtolus prima ad Corinth. capitu. 8. ſ. Idolum nihil eſt, ideſt in ſe ipſo nõ eſt aliqua res, ſed

Idolum nihil eſſe.

F ſignum alterius rei, quod autem nihil eſt, nullam potentiam habet, ſed eruere aliquem ab hoſtibus eſt magnæ potentiæ. ergo non conuenit idolis.

Et non derelinquet dominus populum ſuum. Hic dat Samuel bonam ſpem Iſraelitis, & quia ipſi habebant hic duos timores, ſ. ad Deum, & ad Samuelem, facit eos confidere quantum ad vtrunque, ſ. quòd nihil mali eueniet, & primo quantum ad Deum, timuerunt autẽ Iſraelitæ, quòd cum ipſi peccauiſſent hic grauiter contra dominum, Deus vellet eos occidere tunc, vel ſaltem reſeruaret eis punitionem in poſterum, aut ſi nõ puniret, ſaltem relinqueret eos in manu hoſtium, qa peccauerant, & hoc eis eſſet idem, ac ſi occideret eos, quia ſi a Deo derelinquerẽtur, neceſſe erat, vt hoſtes
G eos premerent: Samuel autem eos ſecuros facit hic quantum ad Deum, ſ. quòd non occidet eos, etiam ꝙ non derelinquet, quamquam peccauerint, ſed reget eos, atque iuuabit, ſicut a principio, dum tamẽ ſequerentur eum.

Propter nomen ſuum magnum. Ideſt, quamquam Iſraelitæ mereantur relinqui a Deo, tamen Deus non deſeret eos propter gloriam nominis ſui, ſ. quia videretur aliquo modo deprimi honor ſuus, nam dicerent gentes in circuitu, quòd Deus Iſrael non poterat defendere cultores ſuos ab hoſtibus, ideo relinquebat eos, ne autem gentes hoc improperarent, Deus nolebat
H relinquere Iſraelitas: ſic enim, quando vellet occidere omnes in deſerto pro adoratione vituli, Moyſes dixit ei, quòd gentes, quæ erant in circuitu, dicerent callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra, ita Exodi cap. trigeſimo ſecundo. & cum iterum vellet eos delere in Cadesbarne propter murmurationem, dixit Moyſes, quòd gentes dicerent, non poterat introducere populum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit eos in ſolitudine: Numeri capitulo decimoquarto. & iſtud erat diminui nomen domini, ideſt famã eius, quia Deus habebat ante hoc famam magnam inter omnes gentes, quòd liberaſſet potentiſſime populum ſuum de Aegypto, ſi autem nunc viderent iſtam famam, crederent, quòd prior fama fuit mendax, & minueretur nomen domini: ſic enim dixit Ioſue, quãdo vidit Iſraelitas fugere a fa-
I cie gentium, hæc facies nomini tuo magno Ioſue capitulo ſeptimo. quaſi dicat, iſtum honorem pones tibi ad hoc, quòd fama tua magna proficiat, quaſi dicat, non proficiet ſic, immo deficiet.

Quia iurauit dominus facere vos ſibi in populum. Ideſt, etiam hoc faciet, quia iurauit, quòd haberet vos in populum, & ſi nunc derelinqueret videretur infringi iuramentum illius, Deus enim iurauerat hoc Abrahæ, quòd multiplicaret ſemen eius, ſicut ſtellas cœli, & quòd daret eis terram Chanaan in æternum, vt cõſtat Gene. decimoquinto, & vigeſimo ſecundo. propter hoc autem faciebat bona Iſraelitis, & non propter merita eorum, vnde Deuteronom. cap. octauo. Ne diceres in corde tuo fortitudo mea, & robur ma-
K nus meæ hæc mihi omnia præſtiterunt, ſed recordens domini Dei tui, quòd ipſe tibi vires præbuit, vt impleret pactum ſuum, quod iurauit patribus tuis. Et dicitur hic, quòd iurauit vos facere ſibi in populum, ideſt iurauit vos habere in populum. Iam enim acceperat eos in populum a principio, quando elegit patrem eorum Abraham, & ſeparauit eum a cæteris gentibus vel magis, quando dedit eis legem in monte Sinai, & ipſi ſuſceperunt: dixit enim Deus ſi audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta: Exodi capitulo decimo nono. & tamen quamquam hoc feciſſet, poterat Iſraelitas derelinquere ;

ideo dicitur, ꝙ iurauit facere eos ſibi in populum, id- A eſt retinere ſemper tanquam populum.

Abſit autem a me. Hic Samuel ſecuros Iſraelitas facit quantum ad ſeipſum, nam ſupra dicitur, ꝙ timuerunt dominum, & Samuelem: timebant autem Samuelem, quia credebant, ꝙ cum offendiſſent eũ priuando eum principatu in petitione regis, & ipſe eſſet nimis Deo acceptus, ꝙ oraret Deum contra eos, & tunc ipſi perirent, vel ſaltem non oraret dominum in fauorem eorum, & eodem modo perirent, ꝙ ipſi viderunt, quando erat in Maſphat. nam conuenerãt cõtra eos Philiſthini, hebręi autem timẽtes, ꝙ inermes erant. dixerunt neceſſe eſt orare ad dominum pro nobis, & tunc cum Samuel oraret pro Iſrael, & Philiſthini inirent bellum, intonuit Deus de cęlo fragore ma- B gno ſuper Philiſthijm, & cęſi ſunt ab Iſraelitis, ſupra capitulo 7.

Si autem non orauiſſet pro eis Philiſthini circundantes eos, quia inermes erant, omnes trucidaſſent, tantum ergo erat Iſraelitis, ꝙ Samuel dereſeret eos, ſicut ꝙ peteret a Deo, ꝙ occideret illos: ideo Samuel ſecuros fecit eos, ꝙ nunquam dereſeret eos, etiam ſi grauius offendiſſent eum.

Hoc peccatum in domino, vt ceſſem orare pro vobis. Ideſt non committam tale peccatum, ꝙ deſiſtam ab oratione, quam pro vobis fundere ſoleo.

Quando quis tenetur orare pro alio. Et an peccaret Samuel ſi ceſſaret orare pro Iſraelitis.
Quæſt. XVI.

DICIT enim Samuel, ꝙ peccatum ſibi eſſet ſi deſiſteret orare pro Iſraelitis, quaſi diceret ſe obligatum ad orandum pro illis, eo ꝙ omnis homo tenetur contra nullum alium hominem orare. ſ. pro nullo mala petere: non tñ tenetur orare pro quolibet. Fallit autem hoc in caſibus ſpecialibus. ſ. ſi quis videt proximum in maxima aduerſitate, & potiſſime in periculo aĩę, & credit, ꝙ forſitan per orationem ſuam iuuabitur, peccat, ſi non orat pro eo: nam ſicut quis tenetur, cum videt alium in extremo periculo conſtitutum ad vitę perditionẽ ſuccurrere ei quantum poteſt: ita tenetur a fortiori in periculo animæ orare, ſed hoc ſpeciale eſt: pręlati tñ D tenentur generaliter orare pro ſubditis ſuis, & agere diligenter curam illorum. Si aũt aliquis negligentia eius perierit, requiretur de manu illius, tanquã ipſe occidiſſet illum: ſic patet Ezechiel. c. 3. & 33. ſ. Fili hominis ſpeculatorẽ dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Si dicente me ad impium morte morieris: non annunciaueris ei, vt auertatur a via ſua impia, & viuat: ipſe impius in iniquitate ſua morietur: ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Samuel autem erat ad hoc obligatus dupliciter. Primo, quia erat pręlatus. ſ. conſtitutus iudex a Deo ſuper Iſraelem, & ante hoc fuerat pręlatus quantum ad omnia, tam ſpiritualia, quàm temporalia: nunc autem conſtituto Saule in regem erat prę- E latus ſaltem quantum ad ſpiritualia, ideo tenebatur orare pro Iſraelitis. Secundo tenebatur, quia erat ꝓpheta: tenẽtur aũt prophetę annunciare populo ea. quæ a Deo audiũt, & de eis intelligitur, quod dixit Ezechiel: nam ad Ezechielem dicta ſunt hęc: ipſe autem non erat prælatus populi, Samuel aũt erat propheta in tempore illo, ideo tenebatur ad erudiendum populum, & orandum pro eis: vnde ſi ceſſabat, dicebat ſe peccare in Deum. *Et docebo vos viam bonam, & rectam*. ſ. qualiter debeatis colere Deum, quia Iſraelitæ in multis ignorabant: Samuel autem ſciebat legem, & ſuper hoc ꝓpheta erat ſciens Dei voluntatem, poterat ergo docere Iſraelitas, qualiter deberẽt Deum colere; & iſta erat via bona, & recta. *Igitur timete dominum*. Samuel hortatur eos, ꝙ iam amplius nolint errare, ſed quòd timeant Deum timore filiali, ſ. nolentes eum offendere, vel ſaltem timeant eum timore ſeruili ſcientes, ꝙ poteſt pęnam infligere, & timore pęnarum delinquere caueant: hoc autem dixit, quia prius dixerat, ꝙ Deus non dimitteret eos, qđ intelligitur ſi conuerterentur ad Deum, ſi tamen manerent in vitijs ſuis, relinqueret eos, & traderentur in manus hoſtium. *Et ſeruite ei in veritate*. Scilicet facite præcepta illius ſm veritatem. Facere ſm veritatẽ opponitur huic, ꝙ eſt facere ſecundum apparentiam, & hoc quia Iſraelitæ quantũ ad verbum dicebant ſe nimis diligere Deũ, & velle colere eum, tamen ſecundum veritatẽ nihil faciebãt ſic dixit Iſaias de eis. c. 29. ſ. Populus iſte ore ſuo, & labijs ſuis glorificat me, cor autem eius longe eſt a me: maximè autem conueniebat hoc quibuſdã Hipocritis, qui vocabantur Phariſæi inter Iudæos, de quibus Matt. 23. c. ſ. Super cathedram Moyſi ſederũt Scribæ, & Phariſæi: omnia quęcũque dixerint vobis, ſeruate, & facite, ſecundum opera eorũ nolite facere, dicunt enim, & nõ faciunt: alligant autem onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere. Et de his dicit Chriſtus, ꝙ intelligitur pręalle. auctoritas Iſaiæ, vt patet Mat. 15. ca. ſ. Hipocritæ bene prophetauit de vobis Iſaias dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe eſt a me: ſeruite aũt Deo in C veritate eſt non ſolũ verbo, ſed magis realiter ſeruire: *Et ex toto corde veſtro*. Ideſt ſeruite dño ex toto corde, qđ ſupra expoſitum eſt, ſ. vt Deum ſolum adorarent, & non ſimul & idola, tamquam vtriſque potẽtes cultum impendere: nam cultus Dei, qui ſic exhibetur nullus eſt. *Vidiſtis enim magnifica, quæ in vobis geſſerit dominus*. Ideſt res magnas, & admirabiles, quod põt dupliciter intelligi: vno modo pro beneficijs impenſis populo Iſrael, quæ ſupra narrauit Samuel, ſ. vidiſtis magnifica, i. iã audiuiſtis a me res magnas, quas Deus in vobis præteritis tẽporibus egit, ad quas vos fuiſtis ingrati, nunc autem ſi amplius manetis in malitia veſtra, ſ. in ingratitudine, vel ſi declinatis ad idola, ſicut ante hoc feceratis, peribitis. Aliter poteſt intelligi, ſ. vidiſtis magnifica, ideſt mirabilia, quæ Deus egit nunc coram vobis, ſ. mittẽdo tonitrua, & pluuias, & illa facta ſunt ad manifeſtationẽ peccati veſtri, licet Deus noluit vos occidere nunc: tamen ſi amplius maneris In malitia veſtra occidet vos. *Quod ſi perſeueraueritis in malitia*. Hoc poteſt intelligi dupliciter: vno modo ꝓ ingratitudine, ſ. ꝙ Deus multa beneficia contulerat Iſraelitis, ipſi autem ingrati fuerant, ſcilicet excludentes Deum a ſe, & petentes reges; quam iniquitatem Deus remiſit, & permiſit, ꝙ haberent regẽ, ſi tamen vlterius committerent aliquam ingratitudinẽ, dicit ꝙ peribunt. Aliter poteſt intelligi, ꝙ non permaneãt in malitia ſua. ſ. colendo idola: nam ante hoc Iudæi non coluerunt Deum in toto corde ſuo, ſed partim Deum, & partim idola: vnde Samuel admonuit, ꝙ excluderent Baalim, & Aſtaroth, & ſeruirent Deo in toto corde ſuo, ſi autem hoc non fecerint, ſed mãſerint in culto illo idolorum peribunt, & ille cultus eſt iniquitas, vel malitia. *Et vos et rex veſter pariter peribitis*. Concluditur hic ex omnibus ſuperioribus, ꝙ quamquam Iſraelitę peccaſſent petendo regem; tamẽ nõ debebant eum dimittere: nam ſi habendo regẽ vellent audire vocẽ domini, proſperarentur, velut ſi nũquam peccauiſſent eligendo regem, ſi aũt manerent in malitia ſua, non gratulantes, ꝙ eis remiſiſſet hoc peccatum, tam ipſi, quàm rex eorum, ſ. qui tunc erat, vel quicunque alius poſtea veniret, perirent.

Ad quid tenentur prę- lati.

Facere ſecundũ veritatẽ quid ſit.

Cõtra Hipocritas.

CAP. XIII.

FILIVS vnius anni erat Saul cum regnare cœpiſſet: duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael. Et elegit ſibi Saul tria millia de Iſrael: & erant cũ Saul duo millia in Machmas, & in monte Bethel, mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin.

G FILIVS. In ſuperioribus ſcripta Saulis electione, hic agitur de eius reprobatione: nam non mãſit ei regnum perpetuum, ſed trãſlatum eſt ad domum Dauid. Fuit autẽ vt quidam volunt triplex cauſa reprobationis eius: prima fuit diffidentia, & vſurpatio, i. quia non cuſtodiuit pactum cum Samuele: ſecunda temeraria iuratio, vt ſequenti cap. tertia cupiditas & electio infra cap. 15. De his autem an omnes fuerint cauſę reprobationis eius, vel quę illatum infra declarabitur. Diuiditur autem prima in quatuor: qa primò ponĩ diſſidẽtiæ rõ: ſecundò diffidentis vſurpatio: tertiò hoſtiũ incurſio: quartò ad reſiſtendum nulla apparatio. Secunda ibi. *Ait ergo Saul.* Tertia ibi. *Porro Philiſthijm.* Quarta ibi. *Porro faber ferrarius.* Cauſæ autem diffidentiæ fuerunt H duæ propter percuſſionẽ Philiſthinorum in Gabaa, ex quo putauit Saul, ꝙ omnes Philiſthini venirent ſuper eum. Secunda fuit dilapſus populi a Saule ꝓpter metum ibi. *Quod cum vidiſſet.*

De reprobatiõe Saulis cauſã.

Cauſa diffidentiæ Saulis.

An iſta continuantur ad præcedentia. *Quæſt. 1.*

CIRCA primum dubiũ eſt de habitudine huius cap. ad præcedentia an ſit ordo continuatus, vel ſit aliqua tranſmutatio.

Reſpondendum eſt, ꝙ ordo continuatus eſt hic: nam poſtquam confirmatum eſt regnũ Saulis in Galgala, cœpit ipſe gerere ſe pro rege, quia ante hoc ſtatus ſuus erat dubius, cũ multi de Iſraelitis I dixiſſent non regnabit ſuper nos ſupra cap. 10. ideo tẽpore præcedenti non fecerat aliquem apparatum tãquam rex, ſed manebat in ſimplicitate ſua vacãs agriculturæ, ſicut prius ſupra cap. 11. Cum autem confirmatum eſt regnum eius in Galgala cœpit immediate pro rege ſe habere, & elegit exercitum. Sed hic agitur de electione exercitus, ideo continuus ordo eſt inter hæc, & præcedentia. Patet autem iſta cõtinuatio ex verbis Ioſephi 6. Antiquitatum dicentis: igitur Samuel dum hæc dixiſſet Hebræis confirmato ſecũdo Saulis regno, populũ remiſit ad propria, Saul igĩ eligens quaſi tria millia virorum ex omni plebe, &c. K Ecce qualiter continuauit ea, quæ habentur præcedẽti cap. ad ea, quę habẽtur hic. Item non eſt putandũ, ꝙ magnum tempus tranſierit inter cõfirmationem Saulis, quę habetur præcedenti cap. & inter ea, q̃ hñr hic, quia veriſimile eſt, ꝙ Saul immediate, vt cognouerit firmatum regnum ſuum, voluerit ſe gerere ꝓ rege. Et iſtud eſt, ꝙ elegerit exercitum, ſicut hr̃ hic. *Filius vnius anni erat Saul, cum regnare cœpiſſet.* Iſta litera ſm corticem videtur ſignare, ꝙ Saul erat filius vnius anni, i. ab vno anno genitus, qñ regnare cœpit, quia interdum ſcriptura deſcribit tẽpora regum, qñ regnare cœperunt, & annos regni, vt ſic cognoſcatur totũ tempus vitæ illorum regum, ſic patet de Dauid. ĩ. 2. lib. c. 5. ſ. filius. 30. annorũ erat Dauid, cũ regnare cœpit, & 40. annis regnauit, ſ. ꝙ ipſe erat. 30. annorũ, qñ

Cap. 6.

Qño intelligĩ filius vnius anni erat Saul.

F incœpit regnare. Sic ẽt habeẽ Iere. 52. c. de Sedechia, ſ. filius 21. anni erat Sedechias cum regnare cœpiſſet, & 11. annis regnauit. Sed iſto modo non poteſt exponi litera hæc, quia Saul non erat ætatis vnius anni, qñ incœpit regnare: ſed iam erat vir integer, quod patet ex eis, quæ habentur ſupra ca. 9. & 10. Nam ſi Saul regnaſſet per ſucceſſionem, ita ꝙ pater ſuus fuiſſet rex, non erat mirabile, ꝙ vnius anni eſſet, quando inciperet regnum eius, ſ. ꝙ pater eius citò defunctus fuiſſet, fuit tamen Saul electus in regem per Deum, vt erueret populum, & ipſe fuit primus: ideo oportebat, ut eſſet vir ætatis maturæ. Exponunt ergo quidam, ꝙ filius vnius anni erat Saul, id eſt habebat filium vnius anni, quando incœpit regnare, & tunc Saul ponitur in G datiuo, ſ. ꝙ ei erat filius genitus ex vno anno.

Aliqui aũt volunt, ꝙ iſte eſſet Ionathas filius eius. Sed non ſtat, quia in principio regni Saulis erat Ionathas iam vir fortis potens ad bellum: nam pater, quia dedit ei mille viros, vt maneret in Gabaa, & ibi manens pugnauit contra ſtationem Philiſthinorum, vt patet infra in litera. ideo in principio regni Saulis iſte eſſet plurium, quàm 30. annorum.

An Ionathas vel Iſboſeth filius Saulis eſſet vnius anni, cũm regnare cœpiſſet.

Alij autem volunt, ꝙ filius, qui erat vnius anni in principio regni Saulis erat Iſboſeth, q regnauit poſt Saulem. Iſte enim videbatur eſſe minor inter filios Saulis. Iſta eſt poſitio Rabani, & eſt in gl. ordinaria. ĩ. 31. cap. Sed adhuc non ſtat, quia Iſboſet quando vnctus eſt in regem ſuper Iſrael erat annorum 40. ĩ. 2. H lib. cap. 2. regnum tamen Saulis durauit ſolum annis 20. nondum completis: nam totum regnum Saulis dicitur eſſe annorum 40. Act. 13. & in hoc computatẽ ſimul tempus regni Saulis, & principatus Samuelis, ſ. a morte Heli ſacerdotis: Samuel tamen annis 20. rexit populum, & aliquo tempore vltra, vt patet ſ̃. c. 7. ergo manent alij 20. anni, vel quaſi pro regno Saulis, ſic computat Ioſephus 6. Antiquitatum in fine. Cum igitur Iſboſeth in vltimo anno regni Saulis, ſ. quãdo ipſe vnctus eſt in regẽ poſt patrem ſuum erat annorũ 40. vt ĩ. 2. lib. ca. 2. oportet ꝙ in primo anno regni Saulis eſſet annorum 20. nõ poteſt ergo intelligi de I illo. Aliqui aũt volunt, ꝙ intelligatur de ipſo, eo ꝙ Saul dr̃ regnauiſſe annis 40. Act. 13. & in fine illius tẽporis erat Iſboſeth annorum 40. ergo in principio regni, vel pauloante genitus eſt Iſboſeth. Sed nõ ſtat, eo ꝙ illi 40. anni non attribuuntur integraliter Sauli, ſed medietas Sauli, vt dictum eſt. Sed adhuc dicunt, ꝙ hic computatur regnũ Saulis a morte Heli ſacerdotis, quamquã non cœperit immediate regnare, ſed 20. annis poſt, & tunc bñ ſtaret, ꝙ Iſboſeth erat vnius anni, qñ incœpit regnare Saul, ſed iſte modus loquendi eſt multum alienus, qa ſcriptura accipit hic diſtinctè tempora regum nõ miſcendo, nec computat regnum alicuius, niſi ex eo tempore regnet. Ideo dicendum, ꝙ iſta litera ponitur ad laudem Saulis, ſ. ꝙ K quãdo ſumptus eſt in regem erat vnius anni, id eſt ita innocens, & bonus ſicut puer vnius anni, in quo non eſt macula, & propter bonitatem iſtam ſumptus eſt in regem, ſic patet ſ̃. c. 9. ſ. erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & non erat vir de filijs Iſrael melior illo, ponitur autem hic iſta laus Saul in bonitate, quia immediate agĩ de peccato, & abiectione eius, vt cognoſcatur, ꝙ bonitas humana valde mirabilis eſt. *Duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael.* Iſtud quod dicitur de duobus annis plurimi Iudæorum accipiunt ſic indiſtinctè, ſ. ꝙ ſolum regnauerit duobus annis, & in fine illorum mortuus fuerit in bello Philiſthinorũ. Sed iſtud non ſtat, quia ipſe fecit plurima bella, vt apparet infra ſequenti cap. contra gentes multas, quæ non potuiſſet facere in duobus annis. Deinde ponitur varia perſecutio Saulis contra Dauid per totum

iſtum librum, quæ ſatis videtur requirere magnum tempus, ideo neceſſe eſt, quòd regnum eius fuerit maioris temporis.

Item Actuum 13. dicitur, quòd Saul regnauit quadraginta annis, & pars illorum pertinet ad Samuelē, vt ſupra declaratū eſt, & ſunt 20. anni, vel paulo plus. neceſſe eſt igitur, quòd regnauerit Saul annis 20. vel quaſi. Item patet hoc, quia Ioſephus genere Iudęus, & ſacerdos ac inter eos ſapientiſſimus diligenter ſcribens totam hiſtoriam hebręorum ab exordio ſęculi, dicit regnum Saulis fuiſſe annorum viginti 6. Antiq. 6. regnauitque Saul viuente Samuele annis 18. mortuo autem illo alios duos, qui huiuſmodi habita conuerſatione defunctus eſt: fuerunt ergo tempora regni Saulis pluſquam duo anni, quia tamen dicitur

B hic de duobus annis regni eius oportet, ꝙ hęc referātur ad alium ſenſum. Poteſt autem intelligi vno modo, ꝙ regnauit duobus annis, ſcilicet quòd tranſierāt duo anni de regno eius, antequam faceret ea, quę habentur hic. ſ. ꝙ eligeret exercitum: nam cum dicatur hic duobus annis regnauit ſuper Iſrael, ſequit̄: & elegit ſibi tria millia de Iſrael. ſ. poſtquā regnauerat iſtis duobus annis, & iſte ſenſus ſatis eſt cōueniens. ſ. quòd computato tempore a principio regni Saulis, vſquequo pugnauit contra regem Ammon, & tēpore, quo inde fluxit, vſquequo elegit tria millia virorum inueniuntur duo anni, vel quaſi: nam in ſcriptura annus inceptus pro completo habetur: ſatis autem veriſimile eſt, ꝙ a principio regni Saulis, vſquequo elegit ſibi exercitum, de quo hic, fluxiſſent quaſi anni duo. ſ. annus, & dimidius.

C Aliter poteſt intelligi, ꝙ regnauit duobus annis. ſ. in bonitate: nā hic dicebatur, ꝙ filius vnius anni erat Saul cum regnare cępiſſet. i. ita immaculatus, ſicut ſi eſſet vnius anni. manens autem in hac innocentia ſolum regnauit duobus annis, reliquum aūt regni eius fuit in iniquitate, quia nō obediuit dn̄o, & perſecutus fuit Dauid, fecitque alia mala plurima.

Hanc ſententiam tenet Nicolaus, & dicit poni hic totum tempus regni eius, quaſi nihil amplius regnauerit, eo ꝙ non manſit in bonitate maiori tempore. Iſta ſententia eſt ſatis conformis literę pręcedenti. ſ. tēpore vnius anni erat Saul. Aliter poteſt intelligi, ꝙ regnauit duobus annis. ſ. computando, vſque ad tēpus,

D quo Dauid vnctus eſt, nam cum Saul effectus fuiſſet malus iuſſit Deus Samueli, ꝙ vngeret Dauid in regē, quod fecit infra 16. c. & vſque ad illud tempus fluxerunt duo anni de regno Saulis, quibus dicitur regnauiſſe, eo ꝙ tunc propriè ipſe erat rex: nam dato, ꝙ nequam eſſet, quia tamen unctus fuerat a Deo, & toto populo, habebat titulum regnandi. Poſtq̄ aūt Deus fecit vngi Dauid cū per vnctionem conferat titulus, & non poſſint duo hr̄e in ſolidum titulum eiuſdem rei, non poterat iam Saul hr̄e titulum regni cū Dauid incępiſſet hr̄e, quia Deus dedit ei titulum, qui iuſte pōt mutare dominia rerū. ex illo ergo tp̄e Saul non fuit rex, ſed iniuſte, vel per violentiam poſſidebat rem. Iſte

E ſenſus ſatis eſt ſolidus, q̄q̄ vr̄ ei obuiare computatio tēporum regnum, quia ſi iſti duo anni ſolum computarentur de regno Saulis neceſſe eſſet, ꝙ omnes alii anni, quibus regnauit computarentur in regno Dauid, & ſic non diceretur, ꝙ regnauit Dauid ſolū 40. annis, vt patet infra 2. lib. c. 1. ſed ꝙ regnauerit pluribus, quā quinquaginta: nam 18. anni, vel quaſi de regno Saulis deberent computari ſub eo, ſed non computantur.

Dauid quo tennis eſſet quādo vnct᷒ fuit. Item ſequebatur aliud. ſ. ꝙ hoc mō Dauid eſſet annorum 12. qn̄ vnctus eſt in regē, quod patet, quia mortuo Saule fuit immediate Dauid vnctus in regē ſuper tribū Iuda, & tunc erant annorū, vt hr̄ 20. ĵ. 2. li. c. 5. ſed Saul regnauit annis 20. vt declaratū eſt, ergo in primo

A anno regni Saulis erat Dauid annorum decē, ſed hic dicitur, ꝙ regnauit duobus annis Saul, & volumus, ꝙ poſt illos duos vnctus fuerit Dauid: ergo erat duodecim annorum quando vnctus eſt, quod aliquis forte non habebit pro inconuenienti: nam infra 16. cap. dicitur. Adhuc reliquus eſt paruulus, & paſcit oues. Et dixit hoc Iſai de filio ſuo Dauid, quem volebat vngere Samuel, & immediate ductus fuit ac vnctus.

Sed non ſtat, ꝙ tam paruulus eſſet, vt tunc eſſet annorum duodecim, nā eodem cap. dicitur, quòd a die illa, qua Dauid vnctus eſt in regem, directus eſt in eo ſpiritus domini bonus, & receſſit a Saule, atque exagitabat eum ſpiritus nequam, ſed immediate dicitur quòd ſerui Saulis dixerunt ei, ꝙ prouideret ſibi hominem ſcientem pſallere, vt cum ſpiritus nequam arri-

B peret eum pſalleret coram illo, & leuius ferret, & tūc vnus de ſeruis Saulis dixit ei: ecce vidi filium Iſai Bethlehemitem ſcientem pſallere, & fortiſſimum robore, & virum bellicoſum, & prudentem in verbis, ſi tamen Dauid tunc eſſet duodecim annorū, vel tredecim, non dicerentur de eo iſta, quia hęc pertinent ad virum fortem, qui iam eſt plurium, quam viginti annorū: ergo a principio regni Saulis vſquequo vnxit Samuel Dauid, tranſierunt plures, quàm duo anni, ſcilicet decem, vel amplius. Satis ergo videtur bona iſta ſententia, ſed quia patitur iſta inconuenientia, recurrendum eſt ad alios duos ſenſus precedentes: quicunque enim illorū ſatis conueniēs eſt. Veritas auctoris.

C *Cum Saul hebuerit multa peccata, vſque ad quod peccatum ſuum computantur iſti duo anni.* *Quaſt. II.*

QVAERET aliquis dato, quòd intelligamus literam iſtam, quòd regnauit Saul duobus annis, ſcilicet in bonitate: poſtea autē fuit iniquus, ipſe autem fecit multa peccata, vſque ad quod illorum computetur iſte terminus duorum annorum. Peccauit enim primo, quando non 1
expectauit Samuelem vſque ad ſeptem dies in Galgala, & dixit ei: ſtultè egiſti infra in litera. Peccauit 2
etiam poſtea, quando miſſus eſt contra Amalecitas, & non occidit regem, nec pecora infra 15. cap. peccauit etiam ſępiſſime perſequendo Dauid iniuſte, vt pa 3
tet ex proceſſu libri huius. Peccauit etiam, quia occi- 4
D dit iniuſtè ſacerdotes domini, & deſtruxit vrbē Nobe propter eos infra cap. 22. Peccauit etiam, quia cō- 5
ſuluit phytoniſſam de aduentu belli. infra 28. cap.

Aliquis dicet, ꝙ computantur iſti duo anni vſque ad peccatum primum, quod fecit, ſ. non expectando Samuelem debito tempore: nam propter primum peccatum perdidit ipſe innocentiam, ſed ſm̄ hāc expoſitionē iſti duo anni fuerunt, quibus vixit innocenter, ſicut puer vnius anni; ideo oportet ꝙ vſque ad illud computentur iſti duo anni.

In contrarium aliquis dicet, ꝙ non ſtat: nam ſi ab illo peccato computaretur, non trāſiuiſſent duo anni de regno Saulis: immo nec vnus mēſis, quia ſupra cap. 10. quando Samuel vnxit Saulem, dixit: Deſcen-

E des ante me in Galgalam, ego quippe deſcendam ad te, vt immoles hoſtias pacificas dn̄o ſeptē diebus expectabis donec veniā ad te. De iſtis aūt ſeptē diebus dr̄ ĵ. in litera, ꝙ non plenè expectauit Saul Samuelē ſeptem diebus, & ob hoc peccauit: ergo a principio regni Saulis, vſque tunc nō tranſierant duo anni, ſed ſecundum hanc expoſitionē regnauit duobus annis antequam peccaret, ergo nō intelligit̄ de hoc peccato. Item dr̄, ꝙ Saul regnauit duobus annis anteq̄ peccaret. ſ. antequā faceret peccatum aliquod, ꝑ quod Deus ei auferret regnū, ſed non fecit aliquod peccatum, ꝓ quo Deus cū priuaret ante pc̄m̄, qđ fecit relinquēdo regē Amalec viuū, & pecora multa: ergo

ab illo tempore computari debet. Apparet hoc infra 15. cap. ſ. Et ait Samuel ad eum: ſcidit dominus regnũ Iſrael a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te: ergo ante diẽ illum non fuerat ſciſſum regnum de domo Saulis, & toto tempore pręcedenti regnare dicebatur. Item patet, quia quando ponuntur peccata, pro quibus Saul priuatus eſt regno, & occiſus, non computatur peccatũ, quod habetur hic de expectatione ſeptem dierum, ſed alia peccata, vt patet 1. Paralipo. cap. 10. ſ. mortuus eſt Saul propter iniquitates, eo ꝙ præuaricatus ſit mandatum domini, quod præceperat, vt cuſtodiret, inſuper & phytoniſſam conſuluit, nec ſperauit in domino, propter quod interfecit eum: ergo ab aliquo illorum peccatorum debet accipi terminus iſte duorum annorum, & nõ ab iſto, de quo hic.

Reſpõdendum eſt, ꝙ oportet cõputari iſtos duos annos vſque ad primum peccatũ Saulis, quia iſti duo anni ſunt de reguo in innocentia Saulis, ſed innocentia eius ablata eſt per primum peccatum, ergo ab illo computandum eſt. Item non ſolum Saul nõ fuit bonus poſt primum peccatum, ſed etiam pro illo Deus priuauit eum regno, vt patet infra in litera, ſ. dixit Samuel ad Saulem: ſtultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata Dei tui, quæ præcepit tibi, quod ſi non feciſſes iã tibi præparaſſet dñs regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum, ſed nequaquam regnum tuum conſurget: quæſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuum, & præcepit ei, vt dux eſſet ſuper populum ſuum, eo ꝙ non ſeruaueris, quæ præceperit dominus: ergo ꝓ iſto peccato fuit priuatus reguo, & ab hoc debet accipi terminus horum duorum annorum.

Item ſi nõ accipiatur ab hoc peccato terminus regni, non erit maior ratio, ꝙ accipiatur a ſecundo peccato, quàm a tertio, & quàm ab vltimo, & tunc diceretur, ꝙ non ſolum Saul regnauit duobus annis, vſquequo peccauit, ſed etiã regnauit. 20. quia in extremo vitæ ſuæ, ſ. antequam moreretur per tres dies, vel duos peccauit, ſ. quia conſuluit phytoniſſam, vt infra cap. 28. regnum tamen ſuum fuit annorum 20. vt ſupra dictum eſt, ergo deberent computari hic 20. anni regni Saulis. Niſi forte dicatur, ꝙ iſtud primum peccatum fuit tale, quod non meretur dici peccatũ; ideo tranſitur ad ſecundum. Sed falſum eſt, quia infra dr̄, ꝙ regnum Saulis nunquam conſurgeret ꝓpter hoc, & ꝙ iam Deus quęſiuerat aliũ virum vſque ad illud, ergo in tempus debent computari iſti duo anni.

Ad rõnes in cõtrariũ. Ad primã. — Ad rationes in contrarium reſpõdetur. Ad primã enim dicebatur, ꝙ non potuit eſſe iſtud peccatũ duobus annis, poſtquam Saul incępit regnare, immo nec vno menſe, ſed ſolum ſeptem diebus. Dicendum ꝙ non ſunt computandi iſti ſeptimj dies ab illo tempore, quo Samuel iſta dixit: nam litera ipſa repugnat ſupra cap. 10. ſ. Septem diebus expectabis me, donec veniam, ergo iſti ſeptimj dies computandi erãt poſtquam veniſſet Saul in Galgalam, eſt aũt ſenſus literę, vt ibi declaratũ eſt, ꝙ Samuel in hoc inſtruebat Saulem qualiter ſe deberet habere circa pericula quãdocunque ei euenirent, & dixit, ꝙ iret in Galgalã, & ibi expectaret ſeptem diebus eum primo illi ſignificans periculũ, quod accidiſſet, & tunc deſcẽderet Samuel in Galgalam ad Saulem. Poterat ergo iſtud quod dicitur de ſeptem diebus accidere poſt duos, vel tres annos, vel etiam in fine regni Saulis, quia illa regula data erat ad omne tempus, quandocunque Sauli acciderẽt pericula: potuit ergo eſſe in fine duorum annorum regni Saulis, vel anni, & dimidij, ꝙ accideret iſtud periculum Philiſthinorum, & tunc deſcendit Saul in Galgalam, & peccauit.

Ad ſcđam. — Ad ſecundam rationem, cùm dicebatur, quòd nõ
F fuit Saul priuatus regno a Deo pro aliquo peccato ante peccatum Amaleciratum: dicendum quòd fuit priuatus regno immediatè propter iſtud peccatum, vt patet infra iu litera, ſcilicet, quod ſi non feciſſes, iã nunc præparaſſet dominus regnum tuum ſuꝑ Iſrael in ſempiternum, ſed nequaquam vltra regnum tuũ conſurget: quęſiuit Deus virum iuxta cor ſuum, &c. Et cum dicitur infra ca. 15. ſcidit hodie dominus regnum Iſrael a te, nõ eſt ſenſus, quòd tunc primo priuauiſſet eũ regno: priuauerat enim ante hoc, ſed peccatum primum poterat habere veniam, & habuiſſet ſi Saul non addidiſſet ſecundum: ideo proprie in ſecundo abſciſſum eſt regnum, de quo magis infra in litera declarabitur.

Ad tertiã. — Ad tertiam rationem, cùm dicebatur, quòd inter
G iniquitates, ꝓ quibus Saul regno priuatus eſt, & mortuus, non computatur iſtud peccatum. Dicendum ꝙ etiam ſi ibi non computaretur, non ſequebatur, non eſſe peccatum illlus: nam alia peccata fecit Saul, quæ non computantur patet primo Paralipo. cap. 10. ſcilicet. Occidit ſacerdotes domini, deleuit vrbem Nobe, & perſecutus eſt iniuſtè Dauid, pro quorum ſingulis merebatur perdere regnum. Sed adhuc aliter reſpondendum eſt, ſcilicet, ꝙ computatur illa iniquitas inter peccata Saulis 1. Paralipo. cap. 10. Nam dicitur: mortuus eſt Saul propter iniquitates ſuas, eo ꝙ præuaricatus ſit mandatum domini, quod præceperat, & non cuſtodierit illud: ſed iſtud peccatũ, de quo hic, fuit præuaricatio mandati domini, vt patet infra,
H ſ. Stultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quæ præceperat tibi. & iterum ibidem: Quæſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuum, & pręcepit ei, vt eſſet dux ſuper populum ſuum, eo ꝙ non ſeruaueris, quæ præceperit dominus. ergo iſta iniquitas computata eſt inter illas pro quibus Saul priuatus eſt regno.

Et elegit ſibi Saul tria millia de Iſrael. Ideſt tria millia virorum pro exercitu. Iſtud fuit immediatè poſt confirmationem regni: nam Saul ſciebat, quòd Iſraelitæ petiuerant regem ad hoc, quòd liberaret eos de manu hoſtium ſupra cap. 8. ſcilicet: Rex noſter egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra ꝓ nobis: Deus quoq; ad hoc elegerat Saulem, vt patet ſupra cap. 9. ſcilicet: Mittam ad te virum de terra Beniamin, &
I vnges eum ducem ſuper populum meum Iſrael, & ſaluabit populum meum de manu Philiſthinorum. Samuel quoque hoc ei commendauit, quando vnxit eum ſecrete dicens: Ecce vnxit te dominus ſuper hęreditatem ſuam in principem, & liberabis populum eius de manu inimicorum eius. Saul ergo electus a principio regni hoc agere voluit, ſed qa in principio ſtatus eius fuit dubius, dicentibus quibuſdam: Saul non regnabit ſuper nos ſupra 11. capit. interim ſiluit ruſticam vitam ducens vſque ad pugnam cõtra Ammonitas, tunc autem quia cõfirmatus fuit in regem incępit toto animo ſe diſponere ad hoc, quòd pugnaret contra hoſtes. Elegit ergo exercitum, ſcilicet tria millia virorum, quod fuit in principio regni: nam po
K ſtea cùm quotidiana eſſent bella continue augebat exercitum, & quemcunque inueniſſet virum fortẽ, & aptum ad prælium, ſociabat ſibi ſequenti cap.

Et erant cum Saule duo millia in Machmas, & in monte Bethel. Diuiſit Saul iſtum exercitum ad cuſtodiam terræ, & partem eius accepit ipſe, partem verò tradidit Ionathæ filio ſuo: morabatur autẽ tũc Saul in Machmas, & Bethel, quia iſta loca erant propinqua terræ Philiſthijm, & contra Philiſthinos erat pcipuè inſultus: ſunt autem iſtę duę vrbes, ſ. Bethel, & Machmas: eſt enim Bethel in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue 18. c. de Machmas non apparet an eſſet in eadẽ tribu, qa non ponitur inter vrbes Beniamin. Et cum dr̄, ꝙ erat

Saul

Saul in his vrbibus eſt intelligendū, ꝙ aliquando erat in vna earum, & aliquādo in alia, quia ipſę inter ſe modicum diſtant. Vel poteſt aliter intelligi. ſ. quòd Saul diuiſiſſet exercitum duorum millium virorum, & aliquos haberet ſecum in Machmas, & alios haberet in Bethel ſub aliquo alio duce, ſicut poſuerat mille viros cum Ionatha in Gabaa. Sed primus ſenſus eſt melior. Dicit autem Ioſephus, ꝙ habebat Saul iſtum exercitū in vrbe Bethlehem. hic autem dicitur, quòd erant in monte Bethel, quę aliquis forte exiſtimat eſſe vnum, & eundem locum. Sed falſum eſt, quia Bethel eſt in terra Beniamin Ioſue c. 18. Bethlehem autem in ſorte Iudę Mat. c. 2. Sed dicendum magis, ꝙ fuit corruptio quędam in litera Ioſephi propter ſimilitudinem literarum inter Bethlehem, & Bethel. *Mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin.* Erat enim Ionathas vir fortis, & bellicoſus, quando accepit Saul principatum, ideo immediatè commiſit ei exercitum, vt per ſe eſſet in vrbe Gabaa cōtra hoſtes, & quia erat vir fortis pugnauit contra eos, & percuſſit, vt patet infra. Dicitur autē in Gabaa Beniamin, quia iſta ciuitas erat in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue c. 18. Ponitur autem hoc ad differentiam, quia aliquando Gabaa reperitur in alijs tribubus, vt patet ſupra c. 7. ſ. venerunt viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam domini, & intulerunt eam in domo Aminadab in Gabaa, & ſic ponitur Gabaa in Cariathiarim. eſt tamē Cariathiarim in ſorte Iudę Ioſue. c. 15. ideo poſitum fuit hoc ad differentiam hic. Sic ēt fit interdum in quibuſdam alijs nominibus locorum, ſicut patet in illo nomine Bethlehem: nam repetitur Bethlehem in terra Iudę, vt patet Michęę. c. 5. & Mat. c. 2. reperitur etiam Bethlehem in tribu Zabulon: Ioſue. c. 19. ideo nominatur cum differentia Mat. c. 2. ſ. Bethlehem Iudę. *Porro cæterum populum remiſit vnumquemque in tabernacula ſua.* Ideſt de reliquo populo nullum accepit, ſed miſit omnes ad vrbes ſuas intelligitē autem hoc de tempore, quo venerūt Iſraelitę de bello contra Ammon: nam ibi veniebat multus populus Iſrael. ſ. 330. millia virorum, vt patet ſupra c. 11. qui omnes cum Samuele confirmauerunt regnum Saulis in Galgala, quo facto accepit immediatè Saul tria millia virorum, quę elegit de tota illa multitudine: omnes autem alios viros. ſ. 327. millia remiſit ad loca ſua: dicitur autem, ꝙ miſit eo, ꝙ tunc, quando ipſe elegit iſta tria millia omnes congregati erant. Vel poſſet intelligi de toto exercitu Iſrael: nam ante Saulem erant Iſraelitę habentes exercitum: vnde quando ipſe receſſit de Maſphat in vrbem ſuam, dicitur ꝙ pars exercitus quorum Deus tetigerat corda, fuit cum eo: reliqua autē pars magis cōtempſit illum ſupra c. 10. & poteſt intelligi, ꝙ de iſta multitudine exercitus accepit ipſe partem, quam voluit. ſ. tria millia virorum. Sed primus ſenſus melior eſt, quia dicitur: cæterum populū, in quo ſignificatur magna multitudo. ſ. omnes, qui iuerant ad bellum contra Ammon, & nunc erant cōgregati in Galgala. *Percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthiim, quæ erat in Gabaa.* Poſuerat enim Saul Ionathā in Gabaa cum mille viris: ipſe autem erat cum duobus millibus in Bethel, vt patet ſupra, & tunc pugnauit Ionathas contra ſtationem Philiſthinorum, ideſt cōtra aciem, vel multitudinem eorum, quę erat in Gabaa, & percuſſit eos abigens inde. Erat Ionathas vir fortis & animoſus valde, aggrediens ſemper res magnas: vnde nondum facto aliquo bello contra Philiſthinos tempore Saulis ipſe cum mille viris ſuis auſus eſt aggredi, & percutere Philiſthinorum ſtationem: maiora autē poſtea auſus eſt: nam conueniente numeroſo Philiſthinorum exercitu contra Iſraelem, de quo infra in litera ipſe cum vno armigero ſuo auſus eſt ingredi in illorum congregationem, & percuſſit ex illis viros

Ionathas vir bellicoſus.

A multos, ſcilicet 20. poſtea autem reliqui inter ſe conturbati mutuis vulneribus concidebant ita præcedēti cap. & ſic fugati ſunt Philiſthini a facie Iſrael.

Quomodo ſtatio Philiſthinorum erat in Gabaa, & quomodo Ionathas pugnauit contra illam. Quæſt. III.

QVAERET aliquis de iſta Philiſthinorū ſtatione, quō erat in Gabaa, vel quō pugnauit contra eam Ionathas. Aliquis dicet, ꝙ ſtatio iſta erat acies quędā, vel multitudo Philiſthinorum, quæ veniebat in pugnam contra Iſrael, & cum perueniret vſque ad Gabaa, vbi erat Ionathas pugnauit cōtra illam multitudinem, & percuſſi ſunt
B Philiſthini.

Sed non ſtat, quia ſtatio iſta Philiſthinorum non erat nouiter veniēs ad bellū, ſed erat ex magno tēpore in terra Iſrael: fluxerant enim iam duo anni, vel quaſi de regno Saulis, & tamē antequam ipſe regnaret, erat ſtatio Philiſthinorum in terra Iſrael, ſ. in Gabaa, vt patet ſ. c. 10. cum dixit Samuel ad Saulē, poſt hæc veniens in collē dñi, vbi eſt ſtatio Philiſthinorū, ergo ab illo tpe, & ante erat ſtatio illa, & non venerat ad bellum nunc. Item apparet hoc, quia dr̄, ꝙ ſtatio iſta erat in Gabaa, & Ionathas erat in Gabaa, nō poſſet autē illa eſſe in Gabbaa, ſi veniſſet ad pugnandū, niſi prius Philiſthini expugnaſſent Ionatham. Sed falſum eſt, quia ipſe potius percuſſit ſtationē, quæ erat
C in Gabaa. Item non videtur, ꝙ venit ad bellum ſtatio iſta, quia tunc, quamquam percuſſiſſet Ionathas iſtos Philiſthinos, nō rupiſſet pacem, ſed magis Philiſthini, ſed Iſraelitę, facto hoc, parauerunt ſe contra Philiſthinos tanquam rupiſſent fędera, vel aliquid aggrauatorium illorum feciſſent, cùm dicatur j. quod cū audiſſent hoc Philiſthini, Saul cecinit buccina in oī terra, dicens: Audiant Hebręi, &c. Item dicitur infra. ꝙ immediate deſcendit in Galgalam, & totus populus Iſraelitarum deſcendit poſt eum. Apparet etiam hoc, ex eo, quod fecerunt Philiſthini: nam hoc audito congregati ſunt ad pugnādum contra Iſrael, ſi aūt Philiſthini cępiſſent hic bellum, non diceretur, ꝙ tūc congregati ſunt ad pugnandum contra Iſrael: nam prius congregati eſſent. Item patet clare, quia dicitur
D infra, ꝙ Saul cecinit per totam terrā Iſrael, ſ. pcuſſit Saul ſtationem Philiſthinorum, & erexit ſe Iſrael aduerſus Philiſthijm. ergo in iſta percuſſione Iſraelitæ abſtulerunt ſibi aliquod iugum, quod ante habebāt, cùm dicatur, ꝙ erexerunt ſe contra Philiſthijm, & ipſi inchoauerunt hoc.

Reſponſio auctoris.

Reſpondendum eſt, quòd iſta Philiſthinorum ſtatio non venerat ad bellandum contra Iſrael, ſed manebat ab antiquo in terra illa, & hoc quia Philiſthini erant domini Iſraelitarum, & premebant eos tributis, imponebantque eis leges, quas volebant. Ad faciendum autem hæc omnia ſeruari, & vt non rebellarent Iſraelitæ contra Philiſthinos, erat poſita acies eorum in Gabaa, quę proprie vocatur ſtatio a ſtando
E dicta, eo quod illa non veniebat ad bellum, ſed ab antiquo ibi erat: iſta ſtatio Philiſthinorum eſt, quæ cogebat Iſraelitas non habere fabros ferrarios in terra ſua, ſed ad omnia opera operandi ferri deſcendebant in terram Philiſthijm, vt patet infra: hanc enim legem poſuerant Philiſthini, quam nō obſeruaſſent Iſraelitę, niſi eſſent aliqui continue de Philiſthinis in terra Iſrael, qui cogerent ad obſeruātiam illius legis, alioquin neſcientibus Philiſthinis Iſraelitæ haberent fabros armorū: vnde ad hoc dicit Ioſephus fuiſſe ſtationem iſtā in terra Iſrael. 6. Antiquitatū, ſ. Palęſtini, nāque, q in Gabaa morabant, arma Iudęis abſtulerāt,

F & munitiſſima loca ſuiſque caſtris opportuna detinebant, interdicẽtes Hebręis vti ferro, propter quod agricolę ſiquod inſtrumentum eſſet neceſſarium ad culturam venientes ad Philiſthinos fabricabãt illud. Iſta etiam ſtatio continebat populum, ne faceret ſeditiones non permittendo cõgregationes fieri Iſraelitarum ad cõſilia, vt ſic non rebellarent. hanc ſtationem percuſſit Ionathas: nam Saul, qui vnctus erat ad liberãdum Iſraelitas de manu Philiſthinorum, voluit huic dare operam: ideo fecit ꝙ filius ſuus iniret bellũ cõtra Philiſthijm: iſta enim erat occaſio libertatis Iudæis & belli: nam ſtatio Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa premebat Iſraelitas ſeruitute Philiſthinorum, ſcilicet, vt ſeruarentur leges poſitæ a Philiſthinis, & vt colligerentur tributa. G Excluſerunt ergo Hebræi hanc ſtationem, quia ea exiſtente non poterãt Iſraelitæ eſſe liberi, & quia hoc faciendo nimis preiudicabant Iſraelitæ Philiſthinis, Saul parauit ſe ad pugnam annuncians hoc per totam terram Iſrael, vt patet infra in litera. *Quod cum audiſſent Philiſthini.* Non illi Philiſthini, qui erant in ſtatione in Gabaa, ſed illi, qui erãt in terra Philiſthijm, ſ. audierunt, ꝙ Iſraelitę percuſſerant ſtationem ſuam. Tunc enim Saul fecit ea, quæ infra dicuntur. Et non eſt intelligendum, ꝙ fecerit, quando illi audierunt, quia neſciebat Saul, quãdo illi audiebãt, ſed dicitur: Cum audiſſent Philiſthini, i. cũ Saul putaſſet eos audire, quod fuit immediatè poſt expugnatam ſtationem, quæ erat in Gabaa: credens enim Saul, ꝙ Philiſthini immediatè hoc ſcirent, nam H non poterat latere eos, cum magnum damnum eis nunc intuliſſent Iudæi, eratque terra eorum coniuncta, ideo Saul immediatè ſe parauit ad bellum putans, ꝙ immediatè ſciretur hoc a Philiſthinis. *Saul cecinit buccina in omni terra.* Ideſt fecit cani: non enim canebat ipſe, ſed pręcones miſſi velociter per omnẽ terram Iſrael, quod faciebat ad hoc, ꝙ congregarentur omnes Iſraelitæ poſt eum ad pugnam. buccina autem ſignum pugnæ erat.

Quare Saul non diuiſit boues ad vocandum Iſraelitas ad bellum, ſicut fecit in bello contra Ammon. Quæſt. IIII.

QVAERET aliquis quare Saul nõ diuiſit hic I boues in fruſta mittens per oẽs terminos Iſraelitarum, vt cito venirent, ſicut fecit in bello contra Ammon. Nam cum miſiſſet particulas boum minutatim cęſorum per nuncios ſuos in totam terram Iſrael omnes Iſraelitę videntes obſtupuerunt. Inuaſit enim eos timor Dei, & egreſſi ſunt quaſi vnus vir ſupra cap. 11. ſic autem cùm Saul vellet hic congregare omnes Iſraelitas in bellũ, quia maius certamen erat, quàm contra Ammonitas debuiſſet eos ſic vocare.

Reſpondendum eſt, quòd non expediuit ſic vocari, quia vocatio illa per particulas boum fuit facta ad incutiendum timorem: Saul enim non ſe gerebat totaliter pro rege, eo ꝙ Iſraelitę contempſerant eum K a principio, quando electus eſt, cum multi eorum dixiſſent, non regnabit ſuper nos, vt conſtat ſupra c. 11. timuit ergo, ꝙ non obediretur mandato ſuo de vocatione ad pugnam, ideo volens eis incutere terrorem miſit boues in fruſta cęſos ſignificans animoſitatem ſuam, adijciens etiam verba dura, ſcilicet quicunque non exierit, ſecutuſque non fuerit Saul, & Samuelẽ ſic fiet bobus eius, & tũc timuit populus, & exiuit ita ſupra cap. 11. Nũc autem Iſraelitę timebant Saulem, & amabant ſcientes, quòd eſſet idoneus ad bellum, eo quòd pugnaſſet fortiter contra Ammonitas: vnde confirmato regno eius gratis ſe ſubiecerunt ei, ſicut habetur ſupra cap. 11. credens ergo Saul, ꝙ Iſraelitę cõfeſtim obedirent ei ad omnia, quæ iuberet, nõ miſit particulas boum, ſicut prius timorem incuſſurus; ſed fecit vocari clangore buccinæ, quod eſt ſignum bellicum.

Sciendum autẽ, ꝙ iſtæ buccinæ erant argenteæ, & ſacrę, ſcilicet, quæ erant in Sanctuario cuſtodię: nã Deus iuſſerat Moyſi facere duas buccinas argenteas Nume. cap. 10. & iuſſit ꝙ Iſraelitæ clangerent illis in bello, vt Deus recordaretur eorum. ipſi autem fecerunt multas: nam in introitu in terram Chanaan cõtra Iericho pugnaturi Hebræi præmittebant ſeptem ſacerdotes cum ſeptem tubis, vt patet Ioſue. ca. 6. Poterãt tamen iſtę eſſe alię tubę de vulgaribus, & non ſacris: nam ad bellum iuſſum erat, ꝙ Iſraelitę vterentur G ſacris tubis, nunc autem non erat bellum, ſed erat congregatio ad bellum, poſtea autem in bello tenebantur clangere tubis ſacris. Sciendum tamen quòd ſi iſtę tubę, quibus fecit Saul vocari populum, erant ſacræ, oportebat, vt clãgerent in eis ſacerdotes, & ipſi mitterentur per omnes partes Iſrael ad vocandum Iſraelitas: non licebat enim alijs clangere in buccinis illis, quia erant ſacræ, ſic patet Nume. cap. 10. ſcilicet. Filij Aaron ſacerdotis clangent tubis, eritque hoc legitimum ſempiternum in generationibus veſtris.

Buccinæ cuius metalli erant

Dicens audiant Hebræi. Id quod audierunt, & quod pręcones clamabant, erat quod infra dicitur, ſcilicet percuſſit Saul ſtationem Philiſthinorum, & erexit ſe Iſrael aduerſus Philiſthijm: hoc enĩ iubebat cani Saul tanquam ipſe non iuberet vocari Iſraelitas ad bellum H ex arbitrio ſuo, ſed ſignificabat eis quid factum eſſet, vt ſcirent an opus eſſet bello, & tunc ipſi omnes libẽter congregati ſunt ad Saulem, vt patet infra.

Et vniuerſus Iſrael audiuit huiuſcemodi famam. Scilicet iſtam famam, quam canebant nuncij tubis, & dicitur ꝙ audiuit vniuerſus Iſrael, quia miſſi fuerant nuncij per totam terram Iſrael, ſicut dicitur ſupra, ſ. Saul cecinit buccina in omni terra. *Percuſſit Saul ſtationem Philiſthinorum.* Iſtud eſt quod canebant tubicines, & eſt exhortatiuum ad bellum, & quamquam non ponitur per modum præcepti, ſed per modum indicationis facti, tamen præceptum erat, ꝙ congregarentur omnes Iſraelitæ, dicitur autẽ quòd percuſſit Saul I ſtationem Philiſthinorum, quamquam ſecundum veritatem non percuſſit ipſe, ſed Ionathas, vt patet ſupra, quia tamen Ionathas erat conſtitutus ſub rege, & fecit hoc auctoritate illius, dicebatur ipſe feciſſe, & ex nomine ſuo mittebat illud denunciari per totum Iſrael, & hoc etiam forte erat, quia volebat Saul ſibi gloriam, & propter hoc omnia geſta magnifica, quãquam eſſent aliorum, volebat ſibi attribui, alioquin iraſcebatur. Sic patet cum reuerteretur Saul de bello contra Philiſthæos: mulieres namque tũc exeuntes canebant, dicentes: Percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia, iratuſque eſt Saul nimis, & diſplicuit in oculis eius ſermo iſte, dixitque: dederunt Dauid decem millia, & mihi dederunt mille infra cap. 18.

K *Et erexit ſe Iſrael aduerſus Philiſthijm.* Iſtud etiam denunciabant tubicines: quamquam enim Iſraelitæ nõ ſe erexiſſent cõtra Philiſthijm, quia ipſi nihil horum ſciebant: tamen quia rex erexit ſe, dicitur, quòd ipſi ſe erexerãt. Nam quod rex agit, totum regnum agere dicitur, eo ꝙ in perſona omnium agit, & ad eum ſpectat omnis diſpoſitio iſtorum: dicitur autẽ quòd erexit ſe Iſrael, ideſt rebellauit aduerſus Philiſthijm: nam ante Philiſthini erant domini Iſraelitarum, ſ. qa imponebant eis tributa, & leges quaſcunque vellẽt: intantum ꝙ cogerent eos non habere arma, nec aliquos fabros ferrarios: tolerabãt etiam Iſraelitę, quòd eſſent in terra Philiſthini ad opprimendum eos, & compellendum obſeruare leges Philiſthinorũ, nunc

autem

autem quia percuſſerunt ſtationem Philiſthinorum, quæ erat ad cuſtodiam dñij eorum in terra Iſrael, dicũtur ſe erexiſſe contra Philiſthijm, vt haberent libertatem. *Clamauit ergo populus poſt Saul in Galgala.* i. poſtquã tibicines iſta nunciauerunt, populus clamauit in Galgala. i. clamabant inter ſe, vt in Galgalam deſcenderẽt, quia Saul illuc deſcenderat: intelligendum eſt enim, ꝙ nuncii annunciauerunt, quomodo Saul parauerat ſe ad bellum, & deſcenderet in Galgalam, ideo ꝙ omnes illuc deſcenderent.

Quare Saul annunciato bello deſcendit in Galgalam, & ibi congregauit exercitum. Quæſt. V.

Opin. quæ reicitur.

QVAERET aliquis quare Saul deſcendit in Galgalam annunciato bello, & ibi congregauit exercitum. Aliquis forte reſpondebit, ꝙ hoc fecit, vt exiret obuiam hoſtibus ad aliqua loca ꝓpinquiora, ſicut fecerat in bello contra Ammon. Nam non congregauit exercitum in loco, in quo ipſe erat, ſed in quodam alio loco magis coniuncto terrę Ammon. ſ. in Bezech, vt patet ſupra ca. 11. eſt. n. ille locus magis coniunctus Ammonitis, quàm Gabaa, vbi illo tempore morabatur Saul, vt declaratum eſt. eod. cap. Sed dicendum, ꝙ non ſtat, quia Galgala non erat locus magis coniunctus illi loco, vbi nunc erant Philiſthini congregati contra Saulem, quam locus, in quo tunc habitabat Saul: nam Philiſthini conuenerant in Machmas, vt patet. ĩ. ibi aũt morabatur Saul. ſ. erant duo millia cum Saule in Machmas, & in monte Bethel, Galgala autem diſtabat inde, quia erat apud Iordanem. ſ. vbi primo caſtrametati ſunt Iſraelitæ introeuntes in terram Chanaan, die qua tranſierunt Iordanem. Ioſue. ca. 4. ergo magis videbatur Saul recedere ab hoſtibus, quam appropinquare. Sed aliquis dicet, ꝙ Saul non erat tunc in Machmas, ſed in monte Bethel, quia ſupra dr̃, ꝙ erant cum Saule duo millia in Machmas, & in monte Bethel. dicetur autem. ꝙ Galgala erat locus magis coniunctus hoſtibus, ꝗ̃ Bethel, vbi tunc erat, ideo deſcendit in Galgalam, & fecit, ꝙ illuc cõueniret totus populus. Sed hoc non ſtat, quia Philiſthini poſuerunt caſtra ſua in Machmas, ſed Machmas eſt apud Bethel, ergo magis diſtat inde Galgala, quam Bethel, quod patet, quia infra dr̃, ꝙ Machmas eſt ad orientem Bethauem. i. cuiuſdam loci, qui vocatur Bethauem, apud Bethauem aũt eſt Bethel, vt patet Ioſue. ca. 7. ſ. cumque mitteret Ioſue de Iericho viros ꝯ Hay, ꝗ eſt iuxta Bethauem ad orientalẽ plagã oppidi Bethel, ergo Machmas Bethel, & Bethauem ſunt loca ꝯiuncta. Apparet ẽt hoc, quia Galgala eſt in extremitate terrę Chanaan a parte orientali. ſ. apud Iordanẽ, vt patet Ioſ. c. 4. Bethel autẽ eſt locus magis occidentalis in ſorte Beniamin, vt patet computando ciuitates, quæ habentur in ſorte Beniamin, & incipit numerus earum ab oriente, vt Ioſue. ca. 18. Philiſthini autem veniebant a parte occidentali, quia terra ſua eſt occidentalis in terra Chanaan prope mare mediterraneum, vt patet Ioſue. c. 15. ergo quanto magis aliqs recederet a loco in quo poſuerant caſtra Philiſthini, tanto magis accedebat ad Galgala, ſed Galgala eſt in extremitate terrę Chanaan ad orientem: Ioſ. c. 4. ergo cum illuc iret Saul, magis recedebat a caſtris Philiſthinorum, quam in quocunque alio loco eſſet. Dicendũ eſt igitur, ꝙ non faciebat hoc Saul, vt magis accederet ad hoſtes, ſed potius, vt impleret mandatũ Samuelis: dixerat. n. ſibi Samuel, qñ vnxit eum in regem, ꝙ faceret quodcunque inueniret manus eius. i. quodcũque poſſet pro libertate patrię, & ſi aliqđ periculũ ſibi eueniret deſcenderet ante eum in Galgalã, vt ibi offerret victimas pacificas, & oſtenderet ei quid facere deberet ſupra c. 10. & quia nunc grauiſſimum periculũ acciderat Sauli, ſ. quia ꝯueniebant oẽs Philiſtini ꝯtra eum deſcendit in Galgalã, vt ibi erudiret̃ a Samuele quid facere deberet. Apparet hoc, quia dr̃ ĩ. ꝙ expectauit ibi ſeptẽ diebus iuxta placitum Samuelis, & cũ non veniret in ſeptimo fecit ſacrificium, vt patet ĩ. ſi aũt Samuel alium locum aſſignaſſet Sauli, in quo eũ expectare deberet illuc iuiſſet: non enim deſcẽdit in Galgalã, vt magis appropinquaret hoſtibus, nec rurſus, vt ab eis fugeret. *Et Philiſthini congregati ſunt ad prœliandum contra Iſrael.* Scilicet, qñ audierunt, ꝙ Iſraelitæ percuſſiſſent ſtationem ſuã, & forte non ſolum ꝯgregati ſunt hic Philiſthini, ſed ẽt multæ aliæ gentes de confinibus ſuis cum eis. Nam tantum exercitũ ꝯgregati de terra Philiſtinorũ, quantus. ĩ. nominat̃, difficile alicui videret̃, ꝗ̃ꝗ̃ in hoc nihil moueri deberemus, cum Philiſthini eſſent multi nimis, quia terra eorũ, licet non eſſet nimis ſpatioſa, erat tñ valde populoſa. *Triginta millia curruum.* Nunquam legitur tãtus numerus curruum ab aliquo congregatus, quamquã exercitus aliqñ fuerit maior congregatus ab alijs: nam in alijs regibus potentiſſimis pro abundanti habebatur ꝙ aliquis haberet mille currus: nã Pharao rex Aegypti potens valde erat, qñ tñ perſecutus eſt Iſraelitas exeũtes de Aegypto vſque ad mare rubrũ, & ducẽtos vires regni ad perſequendum Hebręos paucos currus habuit, quia dr̃ Exo. c. 14. ꝙ tulit Pharao ducẽtos currus, & ꝗdꝗd ĩ Aegypto curruũ fuit, quaſi pauci currus eſſent. Ioſephus aũt 2. Antiquitatum dicit, ꝙ ſexcenti currus tunc perſequebantur Iſraelitas, & equites 50. millia, & ducẽta millia pariter armatorũ, illi tñ erãt oẽs currus, q in Aegypto haberi poterant. Item Iabin rex Aſor ponitur tanquã valde potens in ſcriptura, & ꝙ nimis opprimebat Iſraelitas. Ad ſignificandum aũt maximam potentiam eius exprimitur multitudo curruũ, Iudic. c. 4. ſ. Clamauerũt filij Iſrael ad dñm: nongẽtos enim habebat currus falcatos, & per 20. annos vehementer oppreſſerat eos. Ioſephus aũt, qui conſueuit ponere ſemper maiores numeros, dicit ꝙ habebat tria millia curruum, vt patet 5. Antiquitatum, ſed q̃ñocunque ponatur nihil attinet ad numerum 30. millium curruum, Philiſtini tñ, qui dicuntur habuiſſe iſtos currus nõ erant gentes multę, ſ. multa regna, ita vt particulatim poſſent colligi de regnis illis. 30. millia curruũ: ſolum. n. habebant quinque vrbes principales ſ. c. 6. a quibus denominabãtur quinque Satrapę. eo. cap. vel quinque reguli Ioſue. c. 13. maior aũt erat, nec in parum terra Iſrael, quã terra Philiſthijm. Vnde qñ diuiſa fuit tota terra Chanaan in ſortes, cuius pars quædam erat terra Philiſthijm. Ioſue 13. c. ferè tota terra Philiſtinorũ cecidit in ſortẽ Iudæ, & multę alię vrbes pręter terrã Philiſtinorũ, Ioſue. c. 15. & ibidem declaratum eſt, ſi tamen fuiſſet terra Philiſthinorum tanta, vt reliqua terra Iſrael, nõ fuiſſet data ſoli tribui Iudæ, ſed quinque, vel ſex tribubus. Non eſt ergo magna terra.

Maximus exercitus Philiſthinorum.

An Philiſthini haberent triginta millia curruũ vt litera dicit.

Vnde Nicolaus non credit, ꝙ tot currus haberi potuiſſent: ideo dicit, ꝙ nõ eſt intelligendum, ꝙ fuerint 30. millia curruum, ſed intelligitur de hominibus, q erant ſuper currus, ſ. ꝙ omnes, qui erant in curribus, erant. 30. millia. Non tñ eſt conueniens iſte modus loquendi, quia nimis alienum eſt nominare currus ipſos hoĩes exiſtentes in curribus, nec eſt rationabile recedere a litera ſacrę Scripturę, niſi cum videmus neceſſe eſſe accipere alium ſenſum. De curribus tamen iſtis non videtur, cur non debeamus confiteri tot currus fuiſſe in terra Philiſtijm in iſto bello: ideo non debemus diuertere ad alium ſenſum. Nam poſſet dici, quòd Philiſthini erãt nimis bellicoſi, & laborabant pro copia armorũ, & quia currus pertinebant

Opinio Nicolai. Impugnatio.

ad fortiſſimum genus pugnandi illius temporis, fabricauerāt ſibi multos currus: maxima enim inopia curruum, vel paucitas nō prouenit propter ipſos currus, ſed ꝓpter equos, quia quilibet currus habet quatuor equos, vt dicitur, ſed etiam dato ꝙ habeat ſolū duos, difficile eſt habere tot equos, inter Philiſthinos tamen erant multi equi: ideo nō erat difficile ibi eſſe multos currus. Apparet quia dicitur immediate, ꝙ fuerunt in exercitu illo ſexcenta millia equitum: vbi ergo tot equi poterant haberi pro equitibus, poſſent haberi multi equi pro curribus.

Item poſſet dici, ꝙ iſti currus, quos hic Philiſthini portabant, erant alterius modi, quàm currus, de quibus communiter dicitur in ſcriptura, & erāt minoris valoris, vnde multi illorum haberi poterant, quāquā de alijs non. G Vel aliter pōt dici, ꝙ omnes iſti currus venerunt in bellum, nō tamen erant omnes de terra Philiſthinorum, ſed volētes Philiſthini penitus delere Iſraelitas congregauerunt exercitum magnū partim de terra ſua, & partim ab amicis, & confœderatis, & partim habuerunt milites cōductos, ſicut mos eſt regibus, vel populis habentibus paruam militiam, & abundantibus in pecunijs, de conductitijs magnum conſtruere exercitum, & ita Philiſthini, quamquam fortè non haberent in terra ſua quinque millia curruum, poterāt modo prædicto congregare. 30. millia curruum, nec mirari debet quiſquam de iſta multitudine curruum, quia nulla talis legitur in ſcriptura, niſi pariter miretur de equitibus, quia nunquā talis multitudo equitum legitur in ſcriptura. H

Nec obſtat ſiquis dicat, ꝙ Zara Aethiops habuit in exercitu ſuo decies centena millia. 2. Paralip. 14. c. nā non erant omnes illi equites, ſed pedites: forte enim in tota illa multitudine non erant viginti millia equitum, hic autem ponuntur ſexcenta millia equitum: deinde ponūtur pedites ſine numero, ſed circa equites non poſſumus diſtorquere, ſicut circa currus, ſed neceſſe eſt dicere, quòd fuerint ſexcenta millia. De curribus igitur mirari non debemus, ſed dicemus, ꝙ fuit exercitus iſte nimis magnus, ita vt nullum vnq̄ talem legerimus. Differt in equitibus tunc, & nunc, quia tunc omnes habentes equos ēt ſi leuiſſimam haberent armaturam dūtamen equis inſidētes pugnarent equites dicebātur: I nunc verò multi alij apparatus requiruntur. ideo qui hoc modo habet. 10. millia equitum, poſſet illo modo pluſquam centū millia hābere. *Et ſexcenta millia equitum.* Magnus exercitus erat, ſed an totus eſſet de terra Philiſthijm, vel pars eius aliunde ducta non multū conſtat, nec multū differt. In Hebræo autem ſolum ponuntur hic ſexcenta millium equitum. Credendum tamen ꝙ magis ſit error inter Hebræos, ſicut in aliquibus locis declaratū eſt. *Et reliquum vulgus.* Scilicet homines pedites, & qui habebāt leuiorem modum armaturę. Ponuntur enim hic tria genera pugnatorum: quidam enim in curribus pugnabant, alij autem in equis, cęteri verò pedeſtres, & iſti pedites vocantur vulgus propter duo. K Primo propter multitudinem: nam ſicut vulgus eſt ipſa multitudo populi, ita pedites in bellis ſunt in maiori numero, quàm alij armati. Secundo vocant̄ vulgus ꝓpter paucitatem apparationis, & defectum doctrinæ bellicæ: nam ſicut vulgus dicit quandam multitudinem indoctam, & ruſticam, ita pedites in bellis habent leuiſſimum genus armaturę, & plurimi eorū inexperti ſunt. *Sicut arena, quæ eſt in littore maris plurima.* Ideſt iſti erant in numero magno, ſicut arena maris. Hoc autem dicitur, quia non deſignat̄ numerus iſtorum: tantus enim fortè erat, ꝙ ipſis Philiſthinis incognitus erat. Sciendum autem ꝙ Ioſephus quaſi ſemper ſolet ponere maiores numeros, q̄ ſcriptura in his

Ioſephus ſolitus ponere maiorem numerum, hic autem nō.

F quæ narrat, poſuit minorem numerū hic quantū ad literam noſtrā, ſed non quantū ad literam Hebraicā, vt patet 6. Antiquitatum, ſ. ꝙ erant trecenta millia peditum, & curruū. 30. millia & 60. millia equitum, cū litera ponat ſexcenta millia; & quantum ad hoc non ſolum poſuit paruum numerum equitum, quia cum litera dixiſſet hic, ꝙ erant ſexcenta millia equitum, & reliquum vulgus. i. pedites erant ſicut arena, q̄ eſt in littore maris, oportebat ꝙ plures eſſent, quā equites, vnde fortè eſſent vltra millies millia: poſuit tamē ſolum trecenta millia peditū, ergo etiam paruū numerum poſuit peditum. Fuit tamen ille numerus cōueniens aſſignationi equitum, quā fecit, ſ. ꝙ eſſent 60. millia equitū, plures tamen fuerunt. in hoc aūt non eſt dubium, cui credere debeamus, quia manifeſtum eſt, ꝙ eſt credendum ſacræ Scripturæ, potiſſimū cū ipſa ponat hic maiorem numerum, q̄ Ioſephus. ſi aūt poneret minorem ſecus eſſet: qm̄ tunc poſſet dici, ꝙ ſcriptura poſuit numerum paruum ſubticendo maiorem, & q̄q̄ Ioſephus maiorem numerū poſuiſſet, diceretur, ꝙ verum dixit, cum tn̄ ſacra Scriptura ponit maiorem numerum, non debemus aſſentire lr̄æ Ioſephi. *Et aſcendentes caſtrametati ſunt in Machmas.* Scilicet Philiſthini aſcenderunt de terra ſua, quæ eſt occidentalis iuxta mare, & terra, in qua caſtrametati ſūt eſt orientalis & altior ideo dr̄, ꝙ aſcenderunt. Fuerūt autem caſtrametati in Machmas, quia Philiſthini veniebant ꝯ regem Saulem, & ipſe morabat̄ in Machmas, & Bethel: ideo poſuerunt caſtra apud locum ipſum, H rex tn̄ Saul non erat ibi tunc: iam. n. deſcenderat in Galgalam, quia immediatè, vt Ionathas percuſſit ſtationem Philiſthinorū, & Saul miſit ad annunciandum hoc p oēm terram Iſrael deſcendit in Galgalā, & qn̄ Philiſthini venerunt in Machmas erat Saul in Galgala, vt patet ī. ſ. vidi ꝙ dilaberetur populus a me, & tu nō venires iuxta placitos dies, porro Philiſthini congregati fuerant in Machmas, dixi, nūc deſcēdent Philiſthini ad me in Galgala, &c. *Ad orientem Bethauem*, Ideſt Machmas, apud quam caſtrametati fuerāt Philiſthini, erat ad oriētalem partem vrbis Bethauē: iſtę vrbes ſunt ad partem orientalē terrę Chanaā verſus Iordanem, ſ. Machmas, & Bethauem. Aliqui autē exiſtimant, ꝙ Bethauem, & Bethel ſint idē locus. I Sed falſum eſt; qa Ioſue. 7. c. ponuntur iſta, tanq̄ diſtincta, cum dr̄: Cumque mitteret Ioſue de Iericho viros ꝯ Hai, q̄ eſt iuxta Bethauem ad oriētalem plagā oppidi Bethel; ſi tn̄ eſſent vnus locus, non poterat dici, ꝙ eſſet vnus ad orientalem plagam alterius, vt in eo. cap. ēt declaratum eſt. Sciendum ēt, ꝙ iſta caſtra Philiſthinorum, q̄ poſita ſunt apud Machmas erant ēt apud Bethel, quia iſta duo loca ſunt coniuncta, vt ſ. dictū eſt, & cum in vtroque horum locorum ſolitus eſſet habitare Saul vbicunque eſſet, erāt prope ipſū caſtra Philiſthinorum. Sciendum ēt, ꝙ Philiſthini hac vice duxerunt ꝯ Hebręos tm̄ exercitum quantum nunq̄ poſtea duxiſſe leguntur, nec ante hoc duxerant. Fuit K aūt hoc quia ante hoc Iſraelitę erāt ſubiecti Philiſthinis ſoluentes eis tributa, & obſeruantes impoſitiones eorum. Nunc aūt non ſolum iſta noluerunt ſoluere, ſed ēt occiderunt ſtationē Philiſthinorum, q̄ erat in Gabaa. Iudęi quoq; ante hoc nunq̄ habuerāt regem, nunc vero hr̄e cęperunt, & Philiſthini intellexerunt ꝙ ꝑ regem fiebat tota iſta rebellio, iō voluerunt habere magnū exercitum ꝯ illū regem, vt ſimul illum cū populo ſuo delerent, alioquin ſi nunc ꝑmitterent̄ Iudęi facere, q̄ fecerunt, nihil vlterius Philiſthini haberent ſuper eos. *Quod cum audiſſent viri Iſrael.* Hic ponit̄ ſcđa rō diffidētię, ſ. ꝑ receſſū populi a Saule: erāt. n. multi Philiſthini, cū Saule aūt erāt pauci: nā oēs receſſerūt ꝑter ſexcētos viros, vt patet ī. in lr̄a. Et dr̄ cū

Philiſtini quare duxerunt tantum exercitum cōtra Iſraelitas.

audiſſent

A audiſſent viri Iſrael, ſ. multitudinē Philiſthinorū nimiā veniſſe ſuper eos. Non enim viderunt illā, quia Iſraelitæ erāt in Galgala, Philiſthini autem erant in machmas, ſed audierunt Iſraelitę a nunciantibus, quòd erat multitudo numeroſa Philiſthinorum. *Se in arcto poſitos.* Ideſt in ſtricto, vel perplexitate. ſ. audiendo, quòd erat tanta multitudo Philiſthinorum, cui ipſi nequaquam reſiſtere poterant, ſciebant ſe eſſe in perplexitate, & non erat aliud audire ſe in arcto poſitos quā audire multitudinem Philiſthinorum conueniſſe contra eos. *Afflictus enim erat populus.* Ideſt prę timore mortis: nam nullum videbat ſibi eſſe refugium, quod tamen erat ex defectu confidentię ipſorum: nam ſi ipſi confiderent in domino poterant ſperare, quòd Deus B contereret hoſtes coram facie ipſorum nihil eis laborantibus: ſic enim multoties accidit, vnde cum Iſraelitę eſſent in litore maris rubri, Pharao perſequebatur eos a tergo nullum relinquens eis fugiēdi locum, ſed dixit coarctati ſunt a terra, & concluſit eos deſertum vt Exodi cap. 14. Deus tamen pugnauit pro eis, eis nō pugnantibus. Vnde dixit Moyſes eod. capit. dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Sic etiam acciderat ipſiſmet Iſraelitis, qui tunc erāt tempore Samuel: dixit enim totus populus ad Samuelem in Maſphat, cum congregati eſſent aduerſus eos Philiſthini, quòd oraret pro eis, & tunc conterruit dominus Philiſthinos facto fragore magno de cęlo, & fugerunt a facie populi nullo pugnante ſupra cap. 7. nunc tamen diffidebant, ideo fugierunt, & alii abſconderunt ſe in C diuerſis locis inhoneſte.

Magna diffidentia Iſraelitarum pp magnitudinem exercitus Philiſthinorum.

Abſconderunt ſe in ſpeluncis. Hic ponuntur Iudæi diffidentes timore, & aliqui fugiebant timentes, ſ. quorū terra erat diſtantior, alii autem quorum terra erat propinqua terrę Philiſthinorum abſcondebant ſe, vt patet hic, & quidam in ſpeluncis, ſ. in locis obſcuris, & magnis terrę quę non poſſent inueniri a Philiſthinis, alii autem in abditis, ſ. in locis ſecretis tam vrbium, quam domorum, quę non ſunt ſpeluncę magnę, ſed quędam alia receptacula, alij autem abſcondebant ſe in petris, ſ. in foraminibus, vel fixuris petrarum: ſunt enim quidam lapides concaui, vel diuiſi, & in locis illis ad latēdum adminiculum pręſtant. Sic dixit Deus D Moyſi Exodi capit. 33. Ecce inquit eſt locus apud me ſuper petram, cumque tranſibit gloria mea ponam te in foramine petrę. Alij autem erāt in antris, quę ſunt loca defoſſa in terra, & vocantur cauernæ. Sic dicitur in Hymno beati Ioannis, ſ. Antra deſerti, &c. ſ. quòd beatus Ioannes morabatur in antris in deſerto, ſicut alii morantur in domibus in vrbe, alii autem erant in ciſternis, & in puteis, & quibuſcunque latibulis, quoniam nullum ſibi remedium ſupereſſe putabant, niſi latere a facie tantæ multitudinis. *Hebræi autem tranſierunt Iordanem.* Scilicet fugientes, erant autem iſti, qui ſpecialiter pertinebant ad duas tribus, & dimidiam, & non dicitur hic Hebræi autē, quaſi illi qui latebant, vt dictum eſt, nō eſſent Hebræi: omnes enim tam qui latuerunt, quam qui fugerunt, erant Hebręi, ſed dici E tur, Hebræi autem, ideſt quidam de Hebræis, ſ. illi, qui erant de tribu Ruben, & Gad, & dimidia tribu Manaſſe: nam iſti habebant habitationem diſtāiiorem a terra Philiſthinorum, quam omnes alii Hebręi cum habitarent ad orientalem partem Iordanis in terra duorum regum Amorrhęorum: iſti enim tranſierunt Iordanem, ſ. fugiendo, quia ſic recedebant a Philiſthinis: nam terra eorum eſt magis diſtans a terra Philiſthinorum quam Galgala. Philiſthini enim ſunt occidentales in terra Chanaan habitantes prope mare: Ioſue ca. 15. Galgala autem eſt apud Iordanem a parte Occidētali, terra autem duarum tribuum, & dimidiæ eſt vltra Iordanem, ſ. a parte Orientali eius, ideo cum fugerent ad eam, recedebant magis a terra Philiſthinorū. Iſti autem fugerunt, quia exiſtimabant, quòd Philiſthini non tranſirent Iordanem ad pugnandum, vel prędandum, qui autem erant citra Iordanem, ſ. ad partem Occidentalem eius ſciētes, quòd Philiſthini progreſſuri erant per terram illam, abſconderunt ſe, quoniam, ſi apparerent putabant ſe non euaſuros mortē.

Terram Gad, & Galaad. Ideſt tranſierunt multi de Hebræis Iordanem ad terram Gad, & Galaad. erat enim terra Galaad vltra Iordanem ad orientem, & illa diuiſa eſt ī duas partes, medietas eius prouenit tribui Gad, alia autem medietas tribui dimidię Manaſſe, vt patet Deuteronom. c. 3. qui ergo tranſibant in terram Gad tranſibant in terram Galaad quantum ad medietatem Galaad, quæ prouenit iſti tribui. Poterant etiam alij tranſire in terram Galaad, & quòd non tranſirent in terram Gad, ſ. illi, qui tranſibant in dimidiam tribum Manaſſe, ſ. in terram Galaad, quam habebat iſta dimidia tribus trans Iordanem.

Cumque adhuc eſſet Saul in Galgala. Ideſt antequam inciperetur aliquod bellum, neque dum veniſſent Iſraelitæ ad videndum Philiſthinos, ſed cum eſſent in Galgala timuerunt nimis, ita vt fugerent, nec voluerunt conſiſtere etiam ſi hortaretur iſtud Saul, nec etiam poterat eos per iuſſionem ſuam tenere in caſtris, quia plures erant, qui recedere volebant, quam qui ſtare, manſit ergo Saul quaſi ſolus manentibus cum eo ſolis ſexcentis viris, vt patet infra in litera.

Vniuerſus populus perterritus eſt. Scilicet omnes, qui conuenerant ad Saulem in Galgalā. a principio enim cum Saul fecit tuba cani per terram Iſrael omnes Iſraelitæ congregati ſunt ad ipſum putantes nō eſſe magnum periculum, ſicut fuerat in bello contra Ammonitas, nunc autem videntes, quòd eſſet nimia multitudo, cui non confidebant ſe poſſe reſiſtere, receſſerunt.

Qui ſequebatur eum. Scilicet qui venerat in Galgalā ad ſequendum Saulem, vt iret in bellum. *Et expectabat ſeptem diebus iuxta placitum Samuelis.* Ideſt ſecundū ꝙ pepigerat cum Samuele. Accipitur autem hic placitum, ideſt pactum, vel conuentio: fuerat enim conuētum inter Samuelē, & Saulem, quòd expectaret Saul ſeptem diebus Samuelem in Galgala, & illis diebus expectauit, ſcilicet, quod quamquam haberet exercitum paratum ad pugnandum, tamen non ibat ad bellum, quia expectabat Samuelē. dixerat enim Samuel, quòd expectaret eum ibi ſeptē diebus, & ipſe veniens erudiret Saulem quid facere deberet, & iſtud fuit occaſio, vt diſcederet exercitus a Saule. Nam ſi immediate, vt totus exercitus cōgregatus eſt, voluiſſet Saul ire ad bellum contra Philiſthinos, cuncti fuiſſent ſecuti ipſum, ſed quòd manſiſſent ibi ſeptem diebus expectātes quotidie inuadebat eos magis timor, quia audiebant ſemper maiora dici de exercitu Philiſthinorum, vnde iam in fine ſeptimi diei de toto populo Iſrael nullus manſerat cum Saule, niſi 600. viri.

Quomodo accipiuntur ſeptem dies, quibus debebat Saul expectare Samuelem in Galgala. Quæſt. VI.

QVAERET aliquis quomodo accipiātur iſti ſeptem dies, quibus pepigerat Saul cum Samuele expectare eum.

Reſpondendum eſt, quòd in principio regni Saulis, ſ. die, qua vnctus eſt dixit Samuel Sauli: Ecce vnxit te dominus in principem ſuper hęreditatem ſuam, & liberabis populum eius de manu inimicorū eius, iſti autē inimici erant Philiſthini, ideo Saul daturus erat operā, vt deſtrueret dominiū Philiſthinorū

ſuper

ſuper Hebræos, & quia ex hoc ventura erant pericula.ſ. ꝙ Philiſthini inuaderẽt terram Iſrael, voluit Deus ꝙ Saul non ſe exponeret illis periculis ſine Dei determinatione, qui daret modum in hoc, ideo quando Saul receſſit a Samuele, dixit ei Samuel, quando euenerint ſigna hæc fac quæcũq; inuenerit manus tua.ſ. labora contra Philiſthinos quantum potueris, & tũc dedit ei regulam de periculis, dicens: Et deſcendes ante me in Galgalam: ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas: ſeptem diebus expectabis, donec veniam ad te, & oſtendam tibi quid facias. Poſt iſtos autem ſeptem dies erat deſcenſurus Samuel: ibi autem pepigerunt Samuel, & Saul. Saul.ſ. promiſit Samueli, ꝙ expectaret eum ſeptem diebus in Galgala, & ꝙ non ſe exponeret alicui diſcrimini, quouſque deſcẽderet in Galgalam, & ibi quæreret ſentẽtiam eius: Samuel autem pollicitus eſt, ꝙ deſcenderet in Galgalam ante finem ſeptem dierum, cum vocatus eſſet a Saule, ſic autem factum eſt hic: nam cum Ionathas percuſſiſſet aciem Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa: Saul ſciẽs, ꝙ omnes Philiſthini vẽturi eſſent ſuper ipſum, fecit congregari populum, & ipſe deſcendit in Galgalam expectans ibi ſeptem diebus Samuelem, quibus pollicitus fuerat expectare: hoc autẽ dixerat Samuel Sauli, vt patet infra in litera. Nam cum Saul non expectaſſet Samuelẽ ſeptẽ diebus cõpletis, increpuit ipſum Samuel dicens: Stultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata dñi Dei tui, quæ p̄cepit tibi. Ergo Deus mãdauerat, ꝙ expectaret illis ſeptem diebus. Sciendũ aũt, ꝙ Saul obſeruauit iſtud hic.ſ. ꝙ immediatè qñ illud periculũ venit ipſe miſit ad dicendũ Samueli, ꝙ deſcenderet in Galgalã, & tunc expectauit ibi ſeptẽ diebus aduentum Samuelis. Ioſephus aũt. 6. Antiquita. dicit, ꝙ iſtud pactũ nouiter factũ fuerit.ſ. ꝙ immediatè, vt accidit iſtud periculum, ipſe deſcendit in Galgalã, & rogauit Samuelẽ, ꝙ deſcenderet illuc mittens ei nuncios, quaſi nõ venerit Saul in Galgalã pp pactum, & p̄ceptum dñi, de quo ſ. c. 11. ſed ſpõte ſua, ita ingens: miſitq; Saul ad prophetã vocans eum, vt cũ eo de bello & rebus p̄ñtibus cogitaret, ille aũt ſuſtinere eũ p̄cepit ſeptẽ dies, & vt hoſtias p̄pararet venturus ad eum ſeptimo die, & ſacrificantes ita cõgrederent̃ ad bellũ. Dicendum tñ eſt, ꝙ Saul non deſcendit in Galgalã, quaſi ſpõte ſua, ſed quia p̄ceperat Samuel. ſ. c. 10. nec etiam expectauit ſeptem diebus, quaſi tunc nouiter dediſſet iſtud pactum, & ſpatium Samuel, ſed quia inter eos iam conuentum fuerat.

Saul an peccauerit hic non expectando, & in quo peccauit.
Quæſtio. VII.

QVAERET aliquis vlterius cum hic Samuel redarguerit Saulem, an peccauerit Saul. Aliquis dicet, ꝙ nõ peccauit, qa pctm̃ iſtud eſſet in trãſgreſſione p̄ceptorũ Samuelis.ſ. non expectando tpe ꝯuento, ſed Saul expectauit tãto tpe hoc, ergo nõ peccauit. Patet hoc, quia dr̃ ĩmediatè ꝙ expectauit Saul Samuelẽ ſeptẽ dieb⁹, iuxta placitũ Samuelis, & nõ venit Samuel in Galgalã: magis ergo vr̃, ꝙ peccauerit Samuel nõ veniẽdo tpe debito, q̃ Saul. Itẽ appet hoc, qa Saul dixit. ĩ. ad Samuelẽ, qa vidi ꝙ dilaberet̃ popul⁹ a me, & tu nõ venires iuxta placitos dies &c. ergo Samuel peccauit, qa non venit, & Saul nõ. In ꝯ̃rium vr̃, ꝙ peccauit Saul, qa Samuel increpat hic Saulẽ, non tñ increparet eũ, ſi nõ peccauiſſet. ergo peccauit. Item dr̃. ĩ. ſtultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata Dei tui, q̃ p̄ceperat tibi, ſed qui nõ cuſtodit mandata, peccat, ergo peccauit Saul. Item dr̃. ĩ. qđ ſi non feciſſes iã nunc p̄paraſſet dñs regnũ tuũ ſup Iſrael in ſẽpiternũ, ſed nequaq̃ vltra regnũ tuũ ꝯſurget.

F ſed Deus nõ priuat aliquẽ bono, qđ hẽt niſi pro pctõ ergo Saul peccauit cũ pro hoc meruit regno priuari.

Reſpondendum eſt, quòd Saul peccauit hic, & per hoc increpitus fuit a Samuele, alioquin non increpuiſſet eum Samuel: potiſſimè, quia Samuel erat vir iuſtus, & bene agentem nunquam increparet, præcipuè, quia Saul erat rex, & Samuel diligebat eum nimis: non ergo increparet illum ſine magna cauſa. & hoc eſt peccatum. increpitus ergo fuit Saul, quia nõ cuſtodiuit mandatum Domini ſicut dicitur infra in litera. & iſtud mandatũ eſt, qđ datũ fuerat ſupra c. 10.

Sciendum tamen ꝙ non fuit tranſgreſſus illud totaliter Saul: nam ipſe venit in Galgalam expectaturus Samuelem, ſicut dixerat: etiam expectauit ibi fere diebus ſeptem, ſed peccatum ſuum fuit, quia non expectauit complete illis ſeptem diebus: nam debebat expectare toto ſeptimo die quouſque tranſiret hora ſacrificiorum, ſed nõ expectauit: nam Samuel venit tẽpore debito, & Saul iam compleuerat ſacrificium ſuum, vt patet infra in litera. Sic ait Ioſephus 6. Antiquitatũ, ſ. qui ſuſtinuit quidẽ ſicut propheta mãdauit: mãdatũ vero cũ perfectione nequaq̃ ſeruauit: habuit tñ impulſiuũ ad non perfecte explẽdũ, ſ. ꝙ cũ nimis moraret, oĩs populus recedebat ab eo, ideo ne penitus ſolitarius relinqueretur pauloante conſummationem tpis obtulit ſacrificium, ideo pctm̃ ſuum fuerat facilius remiſſibile, ſi ipſe voluiſſet immediatè confiteri. Ad rõnes in ꝯ̃rium reſpõdetur. Ad p̃mã cum dicebatur, ꝙ expectauit iuxta placitũ Samuelis. H Dicendum ꝙ ipſe expectauit ſ͠m ꝙ pepigerat cũ Samuele: non tñ obſeruauit per oĩa pactũ cum eo initum, quia paulo anteq̃ debuiſſet obtulit ſacrificium, & ſic qñ venit Samuel iam obtulerat illud. Ad ſecundam eodẽ mõ rñdetur cum dixit Saul: Vidi ꝙ dilaberetur à me populus: tu aũt nõ venires iuxta placitos dies. Dicendum ꝙ Samuel venit in tpe, in quo conuenerat cum Saule, i. ante cõſummationẽ diei ſeptimi: Saul tñ exiſtimauit eum venturum aliquanto tpe ante conſummationẽ tpis cõuenti, & quia venit quaſi ad vltimum in principio diei ſeptimi cum nondũ veniſſet: putans Saul, ꝙ nõ eſſet iam venturus Samuel obtulit holocauſtum, & hoc eſt quod dr̃, ſ. vidi ꝙ non venires iuxta placitos dies, i. iam putabam, ꝙ I non venturus eſſes in tpe conuento, eo ꝙ in breui finiendum erat ſpatium, & tn adhuc non veniebas. venit tamen ante conſummationem illius temporis.

In quo peccauit Saul. Quæſt. VIII.

QVAERETVR vlterius de iſto pctõ Saulis magis in ſpeciali, in quo peccauerit. Sciendum aũt ꝙ pctm̃ iſtud dependet ex mandato dato ſupra cap. 10. quia in tranſgreſſione illius fuit, & quia illud præceptum multipliciter exponitur: ita trãſgreſſio Saulis hic oportet ꝙ multipliciter aſſignetur: oẽs aũt expoſitiones habent hoc cõe, ꝙ Saul debebat expectare Samuelẽ ſeptem diebus integris. oẽs ẽt dicunt ꝙ Samuel venit in tpe debito, & Saul non K expectauit toto illo tpe. Sed variãt quãtũ ad aliquid, qa prima expoſitio dicebat ꝙ Saul iturus erat in Galgalam, vt ibi ſeptẽ diebus Samuel offerret ſacrificia p̄ illo in honorem dedicationis, & vnctionis in regem: non tñ expectauit illis ſeptem diebus, ſed Saul incœpit offerre anteq̃ veniret Samuel, qui præoccupatus fuerat: & tunc conturbatus Samuel, quia vidit, ꝙ añ aduentũ eius obtuliſſet Saul receſſit, & omiſſa eſt illa ſolẽnitas oblationis dierũ ſeptem. Sciendũ aũt ꝙ ſ͠m iſtam expoſitionẽ non tenebatur expectare ſeptem diebus Saul: quia iſti ſeptẽ dies ſ͠m hoc non referunt̃ ad expectationẽ, ſed ad ſolẽnitatẽ oblationũ: vñ Samuel nõ increpat Saulẽ, qa nõ expectauit eũ ſeptem diebus,

diebus, ſed quia ſine ipſo obtulit. Sed iſta expoſitio ſ.c.10. improbata eſt, ideo increpatio, quæ fundatur ſuper iſtam expoſitionem nõ tenet: nam neceſſe eſt, ꝙ iſti ſeptem dies referantur ad expectationem, cum litera dicat iſtud hic, & ſ.c.7. Secunda expoſitio erat Andreę, ſ. ꝙ expectaturus eſſet ſeptem diebus ad hoc, ꝙ veniret Samuel, & oſtẽderet ei, quæ facturus eſſet. ſm iſtam expoſitionem dicit Andreas, ꝙ Saul peccauit in hoc, quia non expectauit Samuelem ſeptẽ diebus, ſed ſolum ſex: nam debebat expectare Saul Samuelem ſeptem diebus poſtquam recepiſſet eius nũcium, ita ꝙ illa dies, in qua Samuel recepiſſet nunciũ non erat de numero ſeptem dierũ expectationis Saulis, ſed Saul illam diem intra ſeptem dies incluſit, & ſic ſex diebus tãtum expectauit. Iſta expoſitio ſatis ꝯueniẽs eſt, vt ĩ. declarabitur. Tertia expoſitio erat Nicolai, ſ. ꝙ Samuel prędixiſſet tempus Sauli, in quo deſcenderet in Galgalã, & tũc expectaret ibi ſeptem diebus, & ſm hoc dicit Nicolaus, ꝙ Saul peccauit in tribus. Primo quia non expectauit Samuelem ſeptẽ diebus complete, vt erat conuentum inter eos. Quod patet ex litera, cum dr̃, cumq; compleſſet offerẽs holocauſtum, ecce Samuel veniebat, ita ꝙ venit die ſeptima, & tali hora, ꝙ poſſet offerri ſacrificium, quia vſque ad horam iugis ſacrificij veſpertini poterant alia ſacrificia offerri. Secundo peccauit, quia officium ſibi illicitum, ſ. offerendo per ſeipſum vſurpauit, quod eſt graue peccatum. De hoc tñ, an verum ſit ĩ. dicetur. Tertio peccauit in hoc, quia peccatum ſuum non recognouit humiliter cum argueretur a Samuele dicẽte ſibi, quid feciſti? ſed ſe voluit excuſare ex neceſſitate imminentis belli, quia talis oblatio ſacrificij nõ eſt placatio Dei, ſed magis offenſio, ideo excuſatio ſua nulla erat. Dicendum autẽ circa hoc, ꝙ peccauit Saul, & peccatum ſuum ſolum fuit in hoc, ꝙ non expectauit tempus debitum: nam ſolum expectauit vſque ad aliquam partem diei ſeptimi, tenebatur tñ toto die ſeptimo expectare: nam Samuel venturus erat ad Saulem, vt offerret victimas in Galgala, vt patet ſ.ca.10. ſ. Deſcendes ante me in Galgalã, ego quippe deſcendã ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas, & quia toto tempore diei ſeptimi vſq; ad occaſum ſolis poterant offerri quęcunq; ſacrificia popularium, tenebatur expectare vſq; ad ſolis occaſum diei illius Samuelem, conſtat tñ, ꝙ non expectauit toto die, ſed in aurora obtulit. Vnde cum veniſſet Samuel iam obtulerat Saul. Non poteſt tñ dici, ꝙ obtulerit quarto, vel quinto die, aut aliquo alio de ſeptẽ, ſed obtulit in ipſo ſeptimo die, & paulo antequã Samuel veniſſet, & cum veniebat iam conſummauerat ſacrificium, vt patet in litera, ſ. cumq; compleſſet offerens holocauſtum, ecce Samuel veniebat. Sed de expectatione eius poteſt dupliciter dici, vno modo, ꝙ expectauerit diebus ſeptem, ſ. computando inter illos illum diem, quo nuncij Saulis venerũt ad Samuelem, & tunc dies ſextus computatur tanquam dies ſeptimus, & expectauit Saul ſeptem diebus, & in illis nullum ſacrificium obtulit, poſtea autem ſequenti die q ſm intentionem ſuam non erat de numero ſeptẽ dierum obtulit holocauſta, & tunc venit Samuel, & hoc modo ſtant ea, quæ dicuntur a Saule, cum dicitur hic, expectaui ſeptem diebus, ſ. ſeptem diebus completis. Hoc tamen fuit ſm intentionem eius, & non ſm cõputationem veram. Sic etiam intelligitur infra. ſ. quia vidi, ꝙ dilaberetur a me populus, tu autem non veniſtes iuxta placitos dies, ideſt non venires in ſeptem diebus, qui iam totaliter tranſierant. Secundum iſtam poſitionem aliter etiam poterat intelligi, ſ. ꝙ Saul computaſſet conuenienter dies ſeptem, & ille dies, in quo venit Samuel ad eum, erat dies ſeptimus, quia tñ iam

A appropinquabat finis tpis, & non veniebat Samuel, putauit Saul, ꝙ non eſſet venturus, ideo obtulit holocauſtum. Et hoc modo intelliguntur ea, quæ habentur in litera, ſ. Vidi, ꝙ tu nõ venires iuxta placitos dies, ideſt iam putaui, ꝙ non venturus eſſes cum tantũ morareris, & ob hoc egi ſacrificium quaſi elapſus eſſet terminus.

Et non venit Samuel in Galgalam. ſ. in ſeptem diebus. Quod poteſt intelligi dupliciter: vno modo computãdo, ſicut computat Andreas, ſ. ſex dies pro ſeptem accipiendo diem, in quo venerunt nuncij Saulis ad Samuelem: & tunc eſt ſenſus, ꝙ non venit in ſeptem diebus, quia ipſe venit in die ſeptimo, qui dies ſm iſtam computationẽ erat octauus. Secundo modo accipien- B do, ſ. ꝙ bene computentur iſti ſeptem dies, dr̃, ꝙ non venit Samuel in ſeptem diebus, ſ. quia iam tãtum morabatur, diffidebat de aduentu eius in illis ſeptem diebus: venit tñ die ſeptimo ante elapſum terminũ.

Dilapſuſque eſt populus ab eo. Ideſt a Saule, ſ. cõgregatus fuit totus Iſrael ad Saulem in Galgala, vt irent ad bellum, & ſi immediate voluiſſet ire Saul, iuiſſet cum eo totus populus, quia tunc non timebat eo, ꝙ erat primus impetus, & non tantum reſpiciebant ad terribilia. Cum autem manſerunt in Galgala expectãtes diebus ſeptem, quotidie incidebat populo maior timor ex propinquitate Philiſthinorũ. & quia audiebat ſemper terribilia de eis, ideo fugiebant cõtinue viri a Saule: ita vt in fine ſeptem dierum ſolum ſexcenti viri inuenti fuerint cum eo. Et iſta fuit cauſa quare voluit C Saul facere ſacrificium ante aduentum Samuelis: nã timebat, quòd ſi aliquãtulum amplius expectaſſet totus populus fugiſſet ab eo, ita vt relinqueretur ſolus.

Ait ergo Saul, afferte mihi holocauſtum & pacifica. Ideſt afferte animalia de quibus fiat holocauſtum, & hoſtiæ pacificę: nam holocauſtum ipſum non poterat afferri: eo ꝙ eſt holocauſtum animal totum combuſtum. ſed quãdo ſic animal eſt, aut totum iam combuſtum eſt, aut totum actualiter crematur in altari. talia autẽ afferri non poſſunt, nec peterentur, ſed intelliguntur animalia adhuc viuentia, vt immolarentur.

D *Quare Saul iuſſit ſibi afferri holocauſtum, & pacifica, & non hoſtiam pro peccato. Quæſt. IX.*

QVAERET aliquis, quare ſolum iuſſit Saul afferri ſibi animalia pro pacificis, & pro holocauſto, & non pro peccato, & quare iſta duo & non vnicum.

Reſpondendum eſt, ꝙ oblatio, quę erat voluntaria ſimpliciter, ſ. ꝙ non fiebat ex neceſſitate legis, vt in votis iam factis, & in rebus determinatis a lege, ſicut in quibuſdam generibus purificationum, ſ. parientibus, & leproſis, & in quibuſdam alijs pro peccato commiſſo: oẽs qui volunt aliquid ſacrificare intendunt Deo placere, & laudare eum. & qa non eſt aliqđ ſacrificium, per quod tantum Deus laudetur, nec tantum directe ei cõueniat, ſicut eſt holocauſtum, omnes qui huiuſ- E modi ſunt principaliter intendunt offerre holocauſtum, ſic autem Saul volebat Deum laudare & placere ei, a quo expectabat triumphum, vel ſaltem defenſionem ab hoſtibus, ideo obtulit holocauſtum. Hoſtiæ autem pacificæ erant ad alium finem, nam erant ad laudandum Deum quadam intentione generali, ſicut omnia ſacrificia, & omnes cæremonię legales, ſpecialiter tamen pertinebant ad gaudium ipſorum offerentium, quia de iſtis hoſtiis comedebant maximam partem offerentes, ſcilicet omnes partes præter adipes, qui ſemper Deo cremabantur Leuitici capi.3. & præter pectuſculum, & armum dextrum, quæ proueniebant ſacerdotibus Leui. capi.7. In hoc autem erat diffe-

differentia holocanſti ab alijs ſacrificijs quantum ad F
laudem Dei, vel conuenientiam ad ipſum: nam holo
cauſtũ totum Deo applicabatur nulla parte eius pro-
ueniente ſacerdotibus aut offerẽtibus, ſed totum dño
cremabatur Leui. c. 1. In alijs aũt ſacrificijs nihil qua-
ſi Deo proueniebat, niſi adipes, ſic.n.erat in hoſtijs pa
cificis. Nam cum offerentes volebant Deo placere,
& ipſi gaudere, offerebant hoſtias pacificas, de quib⁹
poterant comedere ad abundantiam. Vnde ſæpe dr̃
Deuter. c. 12. & 16. ꝙ comederent, & lætarentur corã
domino.ſ. de carnibus ſacrificiorũ pacificorũ. Hic aũt
Saul non offerebat hoſtias pacificas, quaſi vellet ipſe
jocundari, quia magis erat afflictus pp bellum grauiſ
ſimum imminẽs, ſed offerebat ad placandũ ſibi dñm.
Dicuntur.n. hoſtiæ pacificæ a pacificando. Et hoc du- G
pliciter, quia aliqñ hoĩes pacificati ſunt Deo.ſ.ꝙ Deus
dedit eis aliqua bona, quæ petierunt a Deo, & illa nõ
poterant obtinere, niſi Deus eis eſſet placatus & faue
ret, iõ pro placatione illa, vel pacificatione p̃terita ho-
ſtias interdum offerebant, & illę vocãtur pacificæ, &
pro gratiarum actione, vt patet Leui. c. 7. Aliqñ autẽ
hoĩes volunt aliquid adipiſci, qđ ſciunt ſe non poſſe
hẽre, niſi Deus eis faueat, & ſit placatus, vt ergo pla-
cent Deum, cuius fauore iſta obtineant, offerunt ei
ſacrificium anteq̃ iſta hẽant de eis, quæ intendunt, &
iſtud vocatur ſacrificiũ pacificũ votiuum Leuit. c. 7.
Saul ergo obtulit hoſtias pacificas non pro gratiarũ
actione, quia nondũ acceperat, qđ intendebat, vt pro
eo gratias referret, ſed offerebat, vt placaret Deum,
vt daret ei, q̃ deſiderabat.ſ. victoriã de hoſtibus. Vnde H
non erat aliqđ ſacrificiũ, qđ propriè cõueniret peten-
tibus aliquid a Deo, niſi hoſtia pacifica, quæ vocatur
bona, vel ad obſeruationes: Saul ergo obtulit hic iſta
duo gña ſacrificij.ſ. holocaſtũ, vt Deum laudaret: ho-
ſtiam vero pacificã, vt Deũ placatũ ſibi redderet ad vi
ctoriam impetrandã: ſacrificiũ aũt pro pc̃tõ non ob-
tulit, quia illud non cõueniebat ei pro tunc: offerẽ.n.
iſtud qñ quis peccauit taliter, ꝙ lex iubet eum offerre
certum genus ſacrificiũ: Saul aũt non peccauerat in
aliquo tali, pro quo deberet offerre ſacrificiũ pro pec
cato, ideo non obtulit. Etiã apparet, quia ſacrificia ꝓ
peccato ſm legem ſemper ſunt ex neceſſitate, Saul
aũt nõ offerebat hic ex neceſſitate, ſed voluntariè, iõ
non ꝯueniebat ei, niſi holocauſtũ, & victima pacifica. I

An Saul obtulerit hic ſacrificia per ſe ſine ſacerdote.
Quæſtio. X.

QVAERETVR vlterius an Saul per ſe obtulit
hic ſacrificia.ſ. ꝙ fecerit cæremonias immo-
lationis, & cremationis per ſeipſum ſicut ſa-
cerdos, vel commiſerit alicui ſacerdoti hæc
facienda, ipſe aũt ſolũ obtulerit aĩalia ad immolandũ
ſicut faciebant oẽs alij offerentes. Aliquis rñdebit, ꝙ
ipſe per ſe obtulit, quia dixit hic: Afferte mihi holo-
cauſtum, & pacifica.i. afferte animalia, de quibus im-
molẽ iſta duo ſacrificia. Item quia dr̃ immediatè, &
obtulit holocauſtũ, ad ipſummet Saulẽ ꝑtinere vr̃.ſ. K
ꝙ ipſe obtulerit ſacrificia hæc. Itẽ quia dr̃: Cũq; com-
pleſſet offerens holocauſtũ: ecce Samuel veniebat.
Cõplere aũt oblationẽ holocauſti nõ eſt offerre ipſi
ſacerdoti, vt immolet, quia in hoc nõ eſt multitudo
cæremoniarũ, reſpectu quarũ aliquis dicit̃ inchoare,
& deſinere, nec ẽt eſt aliqua cæremonia longæ mo-
ræ, ſed ſubito fit.ſ. pñtare aĩalia ſacerdoti: non ergo
diceret̃ hoc mõ aliquis cõplere holocauſtũ offerre, vel
holocauſti oblationẽ. Sed accipit̃ oblatio holocauſti
pro oĩbus cæremonijs, quæ fiunt in holocauſto.ſ. im-
molando, decoriando, cremando. Item quia ſi acci-
perẽt hic offerre holocauſtũ.i. offerre aĩalia ad holo-
cauſtum, nondum eſſet conſummatum aliquod pec
catum Saulis, quia dicitur, quòd cum compleſſet of-
ferre holocauſtum, ecce Samuel veniebat, ergo non-
dum immolata fuiſſent animalia: Et ſic potuiſſent
reſeruari, vt Samuel illa immolaret, quia res adhuc
integra erat, & nullum peccatum fuiſſet patratum,
ſed quando venit Samuel iam erat patrata iniquitas:
Vnde ſacrificium nullũ fecit, ſed receſſit inde: ideo
neceſſe eſt accipi oblationem holocauſti pro omni-
bus cęremonijs pertinentibus ad holocauſtum. Item
quia dicitur infra neceſſitate compulſus obtuli holo-
cauſtũ, ergo ipſemet Saul obtulit holocauſtũ per ſe.
In contrarium dicet aliquis, quòd nõ obtulit, quia
offerre pertinebat ad ſolos ſacerdotes accipiendo illo
modo: Saul autem ſciebat ſibi eſſe interdictum hoc,
ideo non obtuliſſet. Item nullum motiuum erat ad
hoc, quòd Saul per ſe offerret ſacrificium: nam Saul
feſtinauit offerre ante aduentum Samuelis, eo quòd
habebat aliquam occaſionem offerendi, ſcilicet,
quia Samuel non videbatur iam venturus: & Phili-
ſthini propinqui erant, quos timebat ſubito irruitu-
ros ſuper ſe. Ad hoc tamen quòd ipſe per ſe offer-
ret, non habebat aliquam occaſionem: nam erant
ibi ſacerdotes, qui poterant offerre ſacrificia: nam ad
caſtra ſemper ibãt aliqui ſacerdotes, q̃ poſſent facere
opera ſacerdotalia: nõ ergo offerret Saul per ſeipſum.
Reſpondendum eſt, quòd Nicolaus tenet, ꝙ Saul
per ſe obtulerit: vnde dicit eum tripliciter peccaſſe
hic. Secundum autem peccatum eius fuit, quia per
ſe obtulit.
Dicendum tamen eſt, quòd non obtulit per ſe,
quia ſi per ſe obtuliſſet, Deus inflixiſſet ei ma-
gnam pęnam tanquam tranſgredienti legem Dei, &
vſurpanti officium alienum, ſicut factum eſt in re-
ge Ozia, qui quamquam ſemper bonus fuiſſet, quia
tamen conatus eſt offerre thymiama coram Domi-
no, ſicut ſacerdos, percuſſit Deus eum immediate le-
pra, & manſit leproſus vſque ad mortem ſuam, vt ap-
paret 2. Paralip. 26. cap. Factus eſt etiam terręmotus
magnus tunc, ita vt ſcinderetur vnus mons magnus
qui erat apud Ieroſolimam, de quo Amos cap. 1. &
Zacha. c. 14. ita ergo Deus inflixiſſet immediatè ali-
quam pęnam Sauli, ſed nulla inflicta eſt, ergo nõ ob-
tulit per ſeipſum.
Item ſi per ſeipſum obtuliſſet, cum iſtud eſſet ma-
ius peccatum, quàm quòd non expectauerit Samue-
lem, quando Samuel increparet eum, Saul excuſaſ-
ſet ſe de hoc, ſed nullo modo ſe excuſauit, niſi de
hoc ꝙ ante tẽpus obtulit, vt patet in litera, ſ. quia vidi
qđ dilaberetur populus a me, & tu non venires iuxta
placitos dies, &c. ergo nõ obtulit per ſe holocauſtũ.
Item ſi per ſe obtuliſſet Samuel magis increpaſſet
eum de hoc quàm quòd non expectaſſet diebus ſe-
ptem: tamen non increpuit, niſi ſolum quòd non ex-
pectauit, vt patet infra, ſcilicet, ſtultè egiſti: nec cu-
ſtodiſti mandata Dei tui, quæ præceperat tibi: ergo
peccatum Saulis ſolum fuit in tranſgrediendo illud
præceptum, quod ſpecialiter ad eum dictum fuerat.
Iſtud autem eſt, quod habetur ſupra cap. 10. ſ. quòd
expectaret ſeptẽ diebus in Galgala: illud enim Deus
dixit, quòd licet Samuel diceret, quia tamẽ prophe-
ta erat, non iubebat, niſi id quod Deus dixerat. Quòd
autem Saul non offerret victimas non dictum fuerat
ei, ideo non redarguebatur hic quòd obtuliſſet, vel
non obtuliſſet: cum ſolum redarguatur, quòd tranſ-
greſſus fuerit pręceptum Domini datum ſibi. Item
nulla erat ratio, vel occaſio, quæ impelleret Saulem
ad offerendũ per ſeipſum: habebat.n. multos ſacer-
dotes ſecum in caſtris, & non ſolum ſacerdotes, ſed
etiam arcam, vt patet ſequen. cap. vbi dicitur, ꝙ erat
ibi

ibi Achias, qui vtebatur Ephod, & erat etiam ibi arca in diebus illis. Preter hoc etiam ſemper ad omnia bella tenebãtur ex lege ire aliqui ſacerdotes: nam iuſſerat Deus Deut. cap. 20. quòd appropinquante prelio ſtaret ſacerdos ante aciem, & loqueretur ſic: Audi Iſrael, vos hodie contra inimicos veſtros pugnam committitis, nõ pertimeſcat cor veſtrum, nolite metuere, nec formidetis eos, quia Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra aduerſarios dimicabit. Tenebantur etiam ſacerdotes ire ad bellum ad clangendũ in tubis ſacris, quia in omni bello debebant clangere Iſraelitæ his tubis vnde Numeri cap. 10. ſ. Si exieritis ad bellum de terra veſtra contra hoſtes, qui dimicant aduerſus vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio veſtri coram domino, vt eruamini de manibus inimicorum veſtrorum. In his tamen tubis nemo clãgere debebat, niſi ſacerdotes, vt patet eod. cap. ſ. Filij Aaron ſacerdotis clangent tubis, eritque hoc legitimum ſempiternum, ergo neceſſe erat ſacerdotes aliquos ire ad omne bellum, & ſic Saul poterat habere copiam ſacerdotum, qui offerrent holocauſtum, & non induceretur ipſe ad offerendum. Ad rationes in contrarium, cum arguebatur ex litera, ſatis apparet reſponſio. Ad primam cum dicitur, afferte mihi pacifica, & holocauſtum, non eſt ſenſus, quòd adducerentur animalia ad hoc, quòd ipſe illa immolaret, ſed vt prę̨ſentaret ſacerdoti. ſemper enim offerens debebat animal prę̨ſentare ſacerdoti ad oſtium tabernaculi, quando offerebat in Sanctuario, vt paret ex diſcurſu Leuitici. ſic ergo in alijs locis, cum fieret ſacrificium debebat offerens prę̨ſentare animal ſacerdoti exiſtenti apud altare diſpoſito ad immolãdum, & quia Saul erat hic, pro quo offerebatẽ, oporrebat, quòd ipſe præſentaret animal ſacerdoti. Ad ſecũdum, cum dicitur, quòd obtulit holocauſtum. Reſpõdetur, quòd offerre non accipitur ibi pro immolare, & facere cę̨remonias ſacrificij, ſed pro prę̨ſentare ſacerdoti immolanti, ſic accipitur Leuitici cap. 1. ſ. Homo, qui obtulerit ex vobis hoſtiã, ideſt qui prę̨ſentauerit animal ad hoc, quòd immoletur in hoſtiam, & non ſolum offerre, dicitur de popularibus, ſed etiam interdum ipſi dicuntur immolare. Quod patet ſupra cap. 10. in iſto præcepto dato Sauli, ſ. Ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationẽ domino, & immoles hoſtias pacificas, ergo non ſolum dicebatur Saul offerre, ſed etiam immolare, & tamen vtrunque accipitur pro prę̨ſentatione animalis ad immolandum. Ad tertium cum dicitur: Cumque compleſſet offerens holocauſtum, concedendum eſt, quòd ibi accipiatur offerre, ideſt facere omnes cę̨remonias ſacrificii. Sed tunc non eſt intelligendum, quòd ipſe Saul per ſe illas feciſſet, ſed faciebat eas aliquis ſacerdos. Nec valet, quòd dicatur, cumque compleſſet offerens holocauſtum. quia dicebatur ipſe facere hoc cum alius faceret pro eo. Sic patet ſupra cap. 10. ſ. Ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas. Et tamen manifeſtum eſt, quòd ibi nolebat Samuel, quòd Saul per ſe offerret immolãdo, ſed quòd alius pro eo faceret. Ad quartum cum dicitur, neceſſitate compulſus obtuli holocauſtum. nõ intelligitur, quòd offerret, ideſt immolaret, ſed obtulit, ideſt præſentauit ſacerdoti animalia, & fecit, quòd ille offerret, in quo peccauit nõ, quia obtulit, ſed quia offerri fecit ante tempus. *Sed obtulit holocauſtum.* Scilicet Saul obtulit: intelligendo offerre, ideſt prę̨ſentare ſacerdoti ad offerendum in altari. Vel obtulit, ideſt fecit cę̨remonias ſacrificij, nõ quidem, quòd ipſe eas perfecerit, ſed fecit, quòd alius pro eo ageret. *Cumque compleſſet offerens holocauſtum, ecce Samuel veniebat.* Ideſt iam conſummatum erat ſacrificium, & modicum tempus ela-

A pſum fuerat poſt hoc, & tunc uenit Samuel. In quo eſt ſenſus, quòd Samuel venit in tẽpore debito, quia oblatio iſta facta eſt die ſeptimo, in quo finiebatur tẽpus conuentum inter Saulem, & Samuelẽ. Supererat tñ adhuc tẽpus ad offerendũ ſacrificia die illo, qa per totum diem poterant offerri vſque ad ſolis occaſum, cum incipit offerri ſacrificium veſpertinum, & dato quòd Samuel non veniſſet vſq; ad ſolis occaſum, qñ iam nullum tempus ſupererat ad offerendum nõ debuiſſet Saul offerre ſacrificium, quia Deus non tantũ acceptat ſacrificia quantum obedientiam, vt patet 1. ca. 15. ſ. Nunquid vult Deus holocauſta, aut victimas, & non potius, vt obediatur voci domini? melior eſt enim obedientia quam victima, & auſcultare magis,
B quam offerre adipem arietum. Sed hic iuſſum fuerat Sauli, quòd expectaret per illos ſeptem dies: ergo magis Deo placitum foret, quòd expectante Saule tranſirent illi ſeptem dies ſine aliquo ſacrificio, quam quòd in extremo ſaltem ſeptimi diei, vel poſt elapſum tempus Saul ſine Samuele offerret. Sic. n. voluerat Deus magis, quòd Saul occidiſſet omnia pecora Amalechitarum, quia ipſe iuſſerat, quàm quòd obtuliſſet centũ millia holocauſta, quia ſacrificia per ſe non placent Deo, ſed ſolum ex deuotione, & diſpoſitione offerentis: obedientia autem per ſeipſam placet, quia virtus eſt nullo alio adiuncto. Sciendum autem, ꝙ cum dicitur hic de holocauſto, intelligendum eſt etiam de hoſtia pacifica. ſ. quia non ſolum completum fuerat holocauſtum, ſed totum ſacrificium. *Et egreſſus eſt Saul ob*
C *uiam ei, vt ſalutaret eum.* Ideſt obuiam Samueli. Nunciatum eſt enim ei, quòd veniret Samuel, & exiuit obuiam ei, ſ. ad honorãdum eum: erat enim Samuel honorabilis ſuper omnes filios Iſrael, & Saul honorabat eum nimis, eo quòd ipſe fecerat eum regem. Etiam quia ipſe diligebat eum in omnibus, nunc autem forte exiuit obuiam ad ſalutandum, vt eum ſibi placaret, nam cum audiuit Saul, ꝙ veniſſet Samuel, timuit, qa putabat eum non venturum, & ob hoc eo abſente obtulerat, nunc autem videbat eum venire tempore debito, ideo timuit, ꝙ increparet eum, & ob hoc exiuit obuiam ei, vt ſic ſaltem per obſequium illum placaret ſibi, quia obſequium amicos parit, vt ait Terẽtius
D In Andria. *Locutuſque eſt ad eum Samuel, dicens, quid feciſti?* In hoc præſupponitur, quòd Samuel cognoſcebat, ꝙ Saul iam obtulerat ſacrificia. & hoc ſiue ſciuerit Deo reuelante, ſiue quia aliquis alius ei hoc dixit, & Saul quoque cognouit, quòd Samuel hoc ſciret: ideo reſpondit ei, tanquam ſcienti quid contigerat.

Reſpondit Saul, quia vidi quòd dilaberetur populus a me. Incipit Saul ſe excuſare: vidit enim ꝙ Samuel venerat quem iam non expectabat venturum, ideo credidit ſe male egiſſe offerendo. etiam vidit Samuelem in verbis ſuis durum, tanquam iam increpantem eum pro peccato: ideo nõ vidit ſibi aliquod remedium, niſi excuſationis, incę̨pit autẽ exponere cauſam, ſ. quòd non egiſſet hoc tanquam inobediens, vel contemnẽs mãdatum Dei, ſed neceſſitate compulſus, & quia popu-
E lus recedebat ab eo propter diuturnam expectationẽ. Etiam quia Philiſthini propinqui erant, timebatque Saul, quòd repente ſuper eum irruerent, ſibi tamen non ſatis ę̨quum videbatur, quòd non placato Deo per ſacrificia ad bellum procederet: obtulit ergo ſacrificium, tanquam iam non expectans Samuelem venturum. Dicit enim vidi, quòd dilaberetur populus a me, ideſt ferè totus populus receſſerat, ita vt de toto Iſraele q conuenerat ſoli ſexcenti relicti eſſent, qui & breuiter receſſuri erant, niſi Saul offerret holocauſtũ, & inde caſtra moueret, ideo obtulit, quaſi dicat, etiã ſi pluribus diebus te expectari conueniſſet ſupra tempus placitum expectaſſem vtique, niſi populus me vrgeret:

Excuſatio Saulis quare obtulit ante aduẽtũ Samuelis.

F geret: totus tamen dilabebatur a me, ideo obtuli. *Et tu non venires iuxta placitos dies*. Ideſt etiam vidi, ꝙ tu non veniebas in tempore conuento, vel placito inter nos. Et iſta fuit cauſa potiſſima: nam etiam ſi populus dilaberetur a Saule primo, vel ſecundo die iſtorum ſeptem, non debuiſſet offerre ſacrificium, ſed ſemper expectare, quia magnum ſupererat tempus, in quo rationabiliter venire potuiſſet Samuel, quia tamen iam elapſi erant dies placiti, vel erat eorum finis, ita vt non expectaretur iam Samuel venturus, potuiſſet rationabiliter habere occaſionem ad offerendum ſacrificium, nec tamen facere debebat, quia vt dictum eſt ſupra melius fuiſſet etiam non veniente Samuele manere dies illos ſine ſacrificio, dũ G tamen ſemper expectaretur, quàm quòd in fine illorum offerretur a Saule.

Cum autem dicitur hic, quòd nõ veniret Samuel iuxta placitos dies, intelligendum eſt dupliciter, vt ſupra dicebatur. Primo modo, quòd Saul male computauerat dies iſtos, ſcilicet computãdo in eis diem, quo nuncij venerunt ad Samuelem, qui non erat cõputandus, & tunc Saul bene expectauit ſeptem diebus, & elapſus eſt terminus dierum placitorum ante aduentum Samuelis, tamen ipſe male computauit. Alio modo intelligitur, quòd non venit ad placitos dies, ſcilicet quòd ille dies, in quo venit, erat dies ſeptimus etiam ſecundum computationem Saulis, tamen quia in die ſeptimo in aurora non venit, putabat Saul, quòd iam non veniret, & ſic dicitur, quia vidi, H quod non veniebas iuxta placitos dies, ideſt iam non putabat eum venturum in tempore conuento.

Porro Philiſthym congregati fuerant in Machmas. Ideſt etiam erat aliud, quod me vrgeret ad hoc, ſcilicet ꝙ Philiſthini congregati erant iuxta me, & cito venturi. Dicitur quod erant in Machmas, quia non multum diſtat iſte locus a Galgala, quia Machmas eſt apud Bethel, vt ſupra declaratum eſt in litera. Bethel autem eſt circa Iericho, & Galgalam, vt declaratum eſt Ioſue. cap. 7. ideo cum eſſet Saul in Galgala, & Philiſthini in Machmas timuit, quòd ſubito irruerent ſuper eum, & quia inconueniens erat eum non eſſe paratum præmiſſo diuino ſacrificio, obtulit.

Dixi tunc: deſcendent Philiſthini ad me in Galgala. Ideſt I cogitaui apud me, ꝙ breuiter, vel ſubito irruerent Philiſthini ſuper me in Galgala. i. venient de Machmas in Galgalam. Dr̃ autem deſcendent, quia Galgala erat locus humilior, q̃ Machmas, quia Galgala eſt apud Iericho in valle magna, per quam tranſit Iordanis; cum aũt eatur de Galgala, & Iericho ꝯ Bethel, eſt aſcẽſus, vt patet Ioſue. c. 18. vbi ponitur, ꝙ de Iericho ꝯ occidentem aſcenditur ad montana, & peruenitur in ſolitudinẽ Bethauẽ, & pertranſitur vſq; in Bethel, ſed Philiſthini erant circa Bethel. ſ. in Machmas, ergo eundo in Galgalã deſcendebant. *Et faciem domini non placaui*. Quaſi dicat vidi, ꝙ iniuitum erat, ꝙ irem ad bellum anteq̃ placarẽ dñm: placare aũt eum erat per ſacrificiã, ideo volui prius offerre quã ire ad bellum: in hoc autem habebat rectam doctrinã Saul, q̃a K in omni operatione pertinente ad nos p̃mitti debet diuina placatio, & primum quod eſt in operibus nr̃is debet eſſe reſpectus ad Deum, deinde ad noſtra progrediamur. Hoc aũt eſt bonum, & vtile: bonum quidem, quia honeſtũ eſt, vt cum Deus ſit maximũ bonum, ab eo incipiant oẽs operationes, & in eũ primò tendant affectus noſtri. Nam ſm̃ ordinem finiũ ille, qui architectus eſt, optimus eſt, & ad eum ordinant̃ cæteri fines, & omnis potentia volitiua primo eũ reſpicit, & propter eum oẽs alios fines, magis quidẽ vt inſtrumenta quã fines, de quo Ariſt. 1. Ethico. Secundo eſt vtile ad Deum reſpicere ante omnes opera-

In oĩbus operibus primo debemus ad Deum reſpicere.

F tiones noſtras, nam cùm Deus omnium prouidentiã & diſpoſitionem habeat, nihil boni, aut mali nobis euenire poteſt quin Deus illud iudicauerit euenturum, & voluerit quòd eueniat, ſic patet Matth. c. 10. ſ. Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis nõ cadet ſine patre veſtro? ſcilicet, etiam res minimæ non poſſunt perire, vel gigni ſine Dei diſpoſitione, qui illarum prouidentiam habet, quanto magis erit hoc in rebus magnis, ſicut ſunt calamitates, & proſperitates humanæ? Cùm ergo ad Deum reſpexerimus, ipſe temperabit diſpoſitionem ſuam circa nos merito bonæ inclinationis noſtræ, & humiliationis corã ipſo, ita vt ſic magis proſperentur negocia noſtra ſine magno labore, quàm aliàs magnis cum laboribus G fieret. Sic dicitur Matth. cap. 6. Quærite primum regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hęc omnia adijcientur vobis. Modus autem placandi Deum pro principiis operationum noſtrarum multiplex eſt, ſcilicet, p orationem, per ieiunia, per eleemoſynam, per vigilias & labores, & generaliter per omne opus bonum, qđ in Deum directè tendit. Apud Hebræos autem etiã erant multi modi, ſed modus communior apud eos erat in ſacrificiis, quia nihil eſt, quod magis in Deo atteſtetur, quòd ſit Deus, quàm quòd offerantur ei ſacrificia. Nam multa alia opera bona, quæ in Deum dirigimus, poſſunt quoque in homines dirigi: ſacrificium autem ad ſolum Deum eſt. Per hoc etiam magis placabant, & ideo Samuel cùm daret conſilium, H & præcepiſſ Sauli de modo, quo ſe deberet habere, quando euenirent pericula, dixit: deſcendes ante me in Galgalam; ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem Domino, & immoles hoſtias pacificas. Iſta tamen præmittebãtur ad hoc, quòd Samuel conſuleret Dominum pro Saule: & Deus placatus per ſacrificia reſponderet.

Modus multiplex placandi Deum.

Neceſſitate compulſus obtuli holocauſtum. Ideſt iſta prędicta compellebant me: & potiſſime deſcẽſus repentinus Philiſthinorum, quem ſuſpicabar, ideo obtuli ſacrificium non ſponte, quaſi mandatum cõtemnẽs, ſed compulſus neceſſitate, ne irruerẽt ſuper me Philiſthini, ideo non egi iniquè. Accipitur autem hic holocauſtum generaliter tã pro holocauſto, quam pro hoſtia pacifica; quia quando venit Samuel iam Saul I obtulerat omne ſacrificium, quod oblaturus erat, ipſe tamen tam hoſtias pacificas quam holocauſtum obtulit: nam ſupra dixit: afferte mihi holocauſtum, & pacifica, ideſt animalia ad faciẽdum quodlibet horum ſacrificiorum.

Dixitque Samuel ad Saul: ſtultè egiſti. Quamquã enim excuſaſſet ſe Saul de oblatione, tamen Samuel non acceptauit excuſationem illius, dicens, quòd non eſt legitima, nam potius debuiſſet permittere quòd populus dilaberetur ab eo, & Philiſthini irruerent ſuper ipſum, quam quòd ipſe ante tempus offerret non explens mãdatum Domini, ideo dixit, ſtultè egiſti, ideſt neſciuiſti, quid te agere oporteret: melius enim erat complere præceptum, exponendo te ad omne periculum. K *Nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quæ præcepi tibi*. Nimis enim Deus abominatur inobedientiã, & quia Saul peccauerat per inobedientiã meruit priuari regno. Et non peccauit contra aliqua præcepta, quæ eſſent de lege cõi, ſ. data vniuerſaliter, ſed peccauit cõtra ea, quæ ſpecialiter fuerũt data ſibi, ideo erat magis inobediens. Et ad ſignandum magnam inobedientiam expreſſit hoc Samuel, dicens: Quæ præcepi tibi, i. fuiſti inobediens cõtra illa præcepta, quę fuerunt tibi data ſpecialiter. Iſta autem fuerunt, quæ habentur ſupra cap. 10. ſ. ꝙ deſcenderet Saul in Galgalam ante Samuelem, expectaretque ibi ſeptẽ diebus: hæc aũt non cõpleuit totaliter, vt ſupra declaratũ eſt.

An Saul propter iſtam inobedientiam meruerit priuari regno, & an propter iſtud peccatum de non expectatione, priuatus eſt, vel propter alia. Quæſt. XI.

QVAERAT aliquis, an Saul propter iſtud peccatum meruit priuari regno, & propter illud priuatus eſt: nemo enim dubitabat Saulem regno fuiſſe priuatum, ſ. quantum ad poſteros ſuos, qui ſucceſſuri erant ei, & non ſucceſſerunt. Hoc etiã fuit propter peccatum illius, quia alioquin cõfirmaſſet Deus regnum illius in ſempiternũ, manet ergo nũc dubium, an propter iſtud peccatum priuatus ſit.

Aliquis dicet, quòd non, quia peccatum de inobedientia contra Amalecitas fuit, propter quod Deus priuauit Saulem regno, ergo nõ fuit priuatus propter iſtud. Patet hoc, quia infra 15. ca. dicitur: pro eo, quòd abieciſti ſermonem domini abiecit te dominus, ne ſis rex, ſed ibi abiecit ſermonem domini cõtra Amalecitas, vt declarauit Samuel, ergo tũc meruit priuari regno, & tunc priuatus eſt.

Item patet hoc, quia eodem ca. dicitur, ait Samuel ad Saulem, ſcidit dominus regnum Iſrael a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te: ergo ante illũ diem ſciſſum nõ fuerat regnum a Saule, ſed illud peccatum fuit poſt iſtud, ergo pro iſto peccato non priuatus fuit regno.

Item ſcriptura refert aliqua peccata, propter quæ Saul priuatus eſt regno, & mortuus eſt, ſed iſtud non eſt de illis, ergo non fuit priuatus regno propter hoc. Quod patet 1. Paralipomen. capit. 10. Mortuus eſt ergo Saul propter iniquitates ſuas, eo quòd præuaricatus ſit mandatum domini, quod præceperat, & non cuſtodierit illud, ſed inſuper etiam Phytoniſſam conſuluit, nec ſperauit in domino, propter quod interfecit eum, & tranſtulit regnum eius ad Dauid.

Item patet hoc auctoritate Ioſephi ſexto Antiquitatum in fine, cum ait: Hunc itaque finem Saul prophetante Samuele habuit, quia obediens Deo non fuit, propter mandata, quæ contra Amalecitas habuerat, & quia Abimelech ſacerdotis generationem, & ipſum Abimelech, & ſacerdotum ſimul peremit vrbem. ſed ibi non ponitur peccatum iſtud, quod habetur hic, ergo non fuit priuatus regno propter hoc.

In contrarium videtur, quod propter iſtud peccatum meruerit Saul priuari regno, & priuatus fuerit: quia infra in litera dicitur, quod ſi non egiſſes, iam nunc præparaſſet dominus regnum tuum ſuper Iſrael vſque in ſempiternum, ergo videtur, quòd propter hoc regnum Saulis non fuit perpetuum, hoc autem fuit priuari regno, ergo propter hoc priuatus eſt.

Item patet, quia infra dicitur, ſed nequaquam vltra regnum tuum conſurget, id eſt poſt hoc iam nunquã erit regnum tuum firmum, ſed ante hoc regnum Saulis duraturum erat vſque in ſempiternum, vt patet infra ergo propter hoc priuatus eſt regno.

Item patet, quia infra dicitur: quæſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuũ, & præcepit ei, vt eſſet dux ſupra populum ſuum, eo quòd non ſeruaueris quę præcepit tibi dominus, ſed Deus non elegiſſet alium, niſi abieciſſet Saulem, ergo pro iſto peccato Saul priuatus eſt regno.

Non fuit Saul priuatus regno pp illud peccatum quis priuari meruiſſet.

Reſpondendum eſt, quòd iſtud peccatum inobedientiæ fuit magnum, propter quod meruit Saul priuari regno, & tamen propter hoc non priuatus eſt, quia ſi poſtea non peccaſſet, Deus non abſtuliſſet ei regnum, & poſteris ſuis, quia Deus miſericors eſt, & non punit, niſi cum homo nimis meruerit. & ſic quãquam per primum peccatum Saul meruit, quod priuaretur regno, vt ſignificatum eſt hic in litera, tamen

A non priuatus eſt, regnum quoque ſemper ei remanſiſſet, & ſemper manſurum erat, niſi peccaret, quando poſtea miſſus eſt ad Amalecitas. Nã poſt illud peccatum Deus habuit Saulem tanquam regem, & miſit Samuelem ad eum, vt loqueretur tanquam regi, vt patet infra capitu. 15. ſcilicet. Et dixit Samuel ad Saul, me miſit dominus, vt vngerem te in regem ſuper populum eius Iſrael, nunc ergo audi vocem domini, vade & percute Amalec, &c. & ſic Deus loquebatur ibi Sauli tanquam regi, & propter hoc referebat ibi beneficium inſtitutionis in regem, ſi tamen iam Saul a Deo priuatus eſſet regno, fruſtra Deus cõ B memoraret ei iſtud beneficium, ergo nondum abſtulerat ei principatum regnatiuum propter iſtud peccatum.

Item patet hoc, quia Numeri capitu. 24. quando prophetauit Balaam de ſtatu regnorum, & acceſſit ad ſtatum Iudæorum ait: Tolletur propter Agag rex eius, & auferetur regnum eius. Agag autem fuit rex Amalecitarum, ergo propter illum priuatus fuit Saul regno, ſ. quia non occidit illum. Et de iſto peccato habetur infra 15. capitu. ſcilicet, quòd fuit peccatum in dimittendo regem Amalec viuentem, & pecora terræ eius, ergo non fuit priuatus Saul regno propter iſtud peccatum, ſed propter illud.

Item patet hoc ex differentia modi loquendi hic, & ibi: nam hic peccauit Saul, & Samuel locutus fuit C ei dure, tamen nondum dixit, quòd ablatum eſſet regnum eius, ſed quòd non conſurgeret vltra: infra autem decimoquinto capit. dixit Samuel Sauli, ſcidit dominus regnum Iſrael a te hodie. Etiam hic dicitur, quæſiuit dominus ſibi virum iuxta cor ſuum, non tamen dicitur, quòd iam tradidiſſet ei regnum, cum autem peccauit eundo contra Amalecitas non ſolum hoc dictum eſt, ſed etiam, quòd iam Deus tradiderat regnum alteri, vt patet infra 15. capitu. ſcidit hodie dominus regnum Iſrael a te, & tradidit illud proximo tuo, ergo pro illo peccato priuatus eſt regno, non pro iſto.

Item patet, quia quamquam nunc peccauerit Saul, D tamen non dixit ei Samuel, quòd dominus abieciſſet eum: infra tamen 15. capit. dicitur, quod Deus abieciſſet eum, ne eſſet rex ſuper Iſrael. Item patet, quia quãquam hic peccauit Saul, tamen Samuel non dimiſit eum penitus, cum autem peccauit dimittendo regẽ Amalec, receſſit ab eo Samuel, nec voluit vltra eum videre. Vnde dicitur infra 15. abiit autem Samuel in Ramatha, Saul vero aſcẽdit in Gabaa in domum ſuã, & nõ vidit Samuel vltra Saulem vſque ad diem mortis ſuæ. Item patet, quia poſt iſtud peccatum Deus nõ fecit aliquam mutationem quantum ad regnum Saulis, poſtquam tamen peccauit dimittendo regem Amalec iuſſit Samueli Deus, quòd vngeret Dauid in regem infra 16. ca. ergo non perdidit Saul regnum propter iſtud peccatum.

E Item quamquam peccauit hic Saul, tamen ſpiritus domini ſemper manſit in eo vſquequo peccauit contra Amalec, ſ. dimittẽdo regem, & vnctus eſt ob hoc Dauid: nam ex illo tempore ſpiritus domini bonus receſſit a Saule, & vexabat eum ſpiritus nequã, ergo non fuit ablatum regnum nunc, ſed poſtea. Hoc autẽ concedendum eſt, & verum eſt, ꝙ pro quolibet peccato de his quæ refertur feciſſe Saul merebatur perdere regnum, ſed propter nullum perdidit actualiter, niſi quando dimiſit regem Amalec viuere.

Ad rationes autem in contrarium reſpondetur. Ad primam cum dicitur, quòd Deus abiecit Saulem, ne regnaret propter peccatum Amalec. Dicendum, ꝙ verum eſt, ꝙ tunc actualiter abiecit, tamẽ ante hoc meruerat abiici, ſ. pro peccato, quod nunc fecit, non

tamen

tamen abiecit eum Deus actualiter, niſi quando peccauit contra Amalech. F

Ad ſecundam rationem cum dicitur, ſcidit dñs regnum Iſrael a te hodie. Eodem modo rñdendum. ſ. ꝙ actualiter nunquam fuit regnum Iſrael abſciſſum a Saule, vſqueq́uo peccauit in Amalech: tñ ante hoc meruit ꝙ abſcinderetur: Deus tamẽ non abſcidit ꝓpter miſericordiam: expectans ſi adhuc Saul poſtea bonus eſſet.

Ad tertiam rõnem. ſ. ꝙ iſtud non eſt de illis peccatis, propter quæ Saul ꝑdidit regnum & mortuus eſt. Rñdendum eſt, ꝙ quamq̃. 1. Paral. cap. 10. non enarretur iſtud inter cætera: non tñ tollitur quin etiam propter hoc priuatus fuerit, vel meruerit priuari, qa multa & grauia fuerunt peccata Saulis, quæ non exprimũtur ibi, ſicut occiſio ſacerdotum & deſtructio vrbis Nobe, & perſecutio Dauid iniuſta. Aliter poteſt dici, ꝙ ibi ponitur illud peccatum, quia dicitur, ꝙ mortuꝰ eſt Saul propter iniquitates ſuas, eo ꝙ præuaricatus fuit mandatum dñi, quod præceperat, & non cuſtodierit illud. ſed etiã ſic dicitur, quòd præuaricatus hic fuit mandatum dñi, ergo poteſt accipi, ꝙ iſtud enarretur ibi. G

Ad vltimam rationem pro hac parte ex auctoritate Ioſephi. Dicendum ꝙ etiam Ioſephus non enarrauit oẽs iniquitates Saulis. ſ. ẽt perſecutionem Dauid, & ꝙ conſuluerit Phytoniſſam, & ſic non enarrauit iſtam iniquitatem: non tñ tollitur ex hoc quin ꝓpter iſtam meruerit regno priuari.

Ad alias rõnes in ꝯtrium rñdendum. Ad primã cũ dicebatur, qđ ſi non feciſſes iam nunc ꝑparaſſet dñs regnum tuum &c. Rñdendum eſt, ꝙ per illud meruit Saul, ꝙ regnum eius non præpararetur in ſempiternum: tñ non fuit propter illud actualiter priuatꝰ. H

Ad ſecundam cum dr̃: ſed nequaq̃ vltra regnũ tuũ conſurget. Sciendum, ꝙ hoc põt intelligi dupliciter. Vno modo per modum prophetiæ non reſpiciendo ad aliqđ pctm̃. Alio modo, ꝙ iſtud ſit quaſi quædam ꝑnunciatio pœnæ. Primo modo verũ eſt, ꝙ hic ꝑnunciauit Samuel Sauli, ꝙ regnũ eius non conſurgeret. i. non firmaretur, nec permaneret vltra in poſteris, & tñ hoc non erat, ꝙ tunc ei auferretur, quia ẽt antequã peccaret notum erat, ꝙ regnum Saulis non erat proſperandum, & poterat ei iſtud prænunciari: tñ nondũ aliquid meruerat ꝑꝑ qđ non proſperaretr̃. Si aũt accipiatur ſecundo modo. i. vt eſt quædã ꝑnunciatio pœnæ: non eſt ſenſus, ꝙ nõ conſurget vltra regnũ tuũ. i. hodie a te ablatũ eſt, ſed ꝙ merebaris, ꝙ hodie a te auferretur, & verè auferretr̃, niſi eſſet Deus miſericors. I

Ad tertiam rõnem cum dr̃: quæſiuit dñs ſibi virũ iuxta cor ſuum, ergo iam Saul priuatus erat, qa aliàs non quæreretr̃ alius, cui daretur regnũ. Rñdendũ eſt, ꝙ non ſequitur ex hoc, ꝙ fuiſſet iam ablatũ, quia nõ dr̃ hic: tradidit Deus alteri regnũ, ſicut dr̃. ĩ. 15. c. Scidit Deus hodie regnũ Iſrael a te, & tradidit illud ꝓximo tuo meliori te: ſed, q̃ſiuit. Eſt aũt ſenſus, ꝙ q̃q̃ iſta vice non fuit Saul priuatus regno, tñ quia nunc peccauit, & Deus ẽt ſciebat, ꝙ in breui iterum peccaturꝰ eſſet, & ob hoc regnũ actualiter tollereť ei, dr̃ ꝙ iam q̃ſiuerat virum iuxta cor ſuũ, & iſte eſt modus loquẽdi humanus. ſ. ꝙ qñ hoĩes ſciunt, ꝙ aliqua re indigebunt, quamq̃ actualiter nõ indigeant illa, tñ inquirũt eam, & iſta eſt ꝓuidentia. Ita aũt Deus dr̃ hic inquiſiuiſſe virum iuxta cor ſuũ, quaſi nũc nouiter ingreret viſo caſu, vel rõne inquirendi. ab æterno tñ ipſe ꝑcognouerat quẽ facturus eſſet regem. *Quod ſi non feciſſes iam tibi nunc præparaſſet dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum.* q. d. ſi non cõmiſiſſes hanc inobedientiam, nunc Deus firmauiſſet regnum tuum, ita ꝙ in æternum poſteri tui ſuccederẽt tibi, ſed tunc nõ fiet K

F *An ſi Saul non peccaſſet iſto peccato, regnum eius fuiſſet firmatum in ſempiternum. Quæſt. XII.*

QVAERET aliquis dato ꝙ Saul non peccaſſet nũc, an ꝑꝑ hoc regnum eius eſſet ſimpliciter firmatum in ſempiternum. Et vr̃ ꝙ non, qa nunc Saul ꝑꝑ pctm̃ meruit priuari regno, q̃q̃ ergo nunc non peccaret, poſtea faceret peccata maiora his ſicut accidit in eo, ergo etiam ꝑꝑ illa priuaretur regno: q̃q̃ nunc non peccaſſet. Reſpondendũ eſt ꝙ ſi Saul nõ peccaſſet regnũ eius manſiſſet erat in ſempiternũ, ſicut litera dicit, & cum dicitur ꝙ ſi poſtea faceret maiora peccata ꝑꝑ illa priuaretur regno: q̃q̃ ante hoc nunq̃ peccauiſſet: concedendũ eſt hoc. Erat tamen modus talis, ſ. ꝙ ſi Saul nunc obediuiſſet Deo expectando Samuelem merito iſtius obediẽtiæ cõſeruaſſet eũ, ne incurreret in voluntaria pctã, ꝑꝑ q̃ deberet regno priuari, & ſic confirmatũ eſſet regnũ eius: nunc aũt quia peccauit, iam Deus non conſeruauit illum, & incidit in alia peccata, ꝑꝑ quæ meruit priuari, ſ. quia non obediuit Deo ꝯ Amalec. Sic etiam factum eſt in angelis bonis & malis: nã eo ꝙ angeli boni in primo actu, qñ non erãt confirmati libere in Deum conuerſi ſunt, meruerunt confirmari, ſ. vt amplius peccare non poſſent, quod illis nõ prouenit, nõ ſic ex natura, ſed ex Dei bonitate, qui voluit eos pro illo bono actu amplius in bono confirmare: mali autem quia in primo actu malos ſe reddiderunt nunq̃ amplius ad bonum reuerſi ſunt. ſic etiam de primo homine dicunt futurum fuiſſe, ſ. quòd ſi ad primam tentationem diaboli reſtitiſſet confirmaſſet eũ Deus, vt vltra peccare non poſſet, propter illud peccatũ tamen meruit oĩa mala, quæ ipſi & nobis venerunt. G H

Quomodo poterat regnum Saul firmari in æternum, etiam ſi non peccaſſet, cum prædixerit Deus regem fore de tribu Iuda. Quæſt. XIII.

QVAERETVR vlterius q̃ñ dr̃ hic, ꝙ regnum Saulis firmaretur ſi nõ feciſſet hoc? quia dato ꝙ Saul nunq̃ peccaſſet, Deus tñ prædixerat, ꝙ reges futuri eſſent de tribu Iuda, vſque ad aduentum Meſſiæ. ſ. non auferetur ſceptrũ de tribu Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, Gen. 49. Reſpondebit aliquis ꝙ ſatis poterat ſtare, nam poſtea accidit, ꝙ regnum Iſrael diuideretur in duas partes tpe Roboam, ita poterat eſſe ꝙ fieret poſtea, & manerent quidam reges de genere Saulis, & alij de tribu Iuda, ſicut poſtea accidit ꝙ eſſent qdã reges de tribu Iuda, & alij de tribu Ephraim. Reſpondendum eſt, quòd non ſtat, quia Deus fecerat Saulem regem ſuper totum Iſrael, vt patet ſupra cap. 9. & hic. Si autem non peccauiſſet non merebatr̃ quantum ad aliquid minorari, nec fuiſſet minoratus: ergo non potuiſſet compleri prænũciatio de regibus futuris de tribu Iuda. Reſpondet Nicolaus ad iſtam quæſt. ꝙ ordinatio diuina de aliquo futuro aliquãdo accipitur, prout eſt in diuina præſcientia, & ſic immutabilis eſt. Alio modo accipitur, ſm̃ diſpoſitionem cauſarum ſecundarum, ſ. ſm̃ merita, & demerita hominum, ex quibus diſponitur, vt per hæc puniantur vel præmientur, & talis ordinatio eſt mutabilis, ſicut merita, & demerita hoĩum, & frequenter contingit, ꝙ ordinatio diuina de aliquo futuro iſto ſecũdo modo in ſacra ſcriptura exprimatur, ſicut Ionæ cap. 3. dicitur: Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. quia demerita illius ciuitatis exigebant eius ſubuerſionem a Deo futuram; ſed quia egerunt pœnitentiam, iſta ordinatio fuit mutata, quia ciuitas non fuit ſubuerſa. Iſto modo dicit̃ in Saule: Quod ſi non feciſſes, iam non præparaſſet Dñs regnum tuum, i. ſi I K

Ordinatio diuina de aliquo futuro duplicter.

non

non feciſſes ꝯ mādatū Dei, & ſtetiſſes in bonitate, in qua eras, qñ regnare cępiſti, eſſes diſpoſitus, vt confirmaretur tibi regnum, & filijs tuis. Sed iſta reſponſio, licet vera ſit, tñ non multum ſatisfacit quęſito, quia ſolum declarat quomodo aliquę diuinę promiſſiones, vel prænunciationes ſm diuinam pręſcientiā ſunt, & alię ſm merita noſtra, qñ tñ ſunt duę prenunciationes, quę ambę ſunt ſecundum diuinam pręſcientiā, ſi videntur hr̃e aliquam cōtrarietatē quō ſtare poſſint non tetigit. Hic aũt ſic eſt, quia prophetia de regno manſuro in tribu Iuda erat ſm Dei pręſcientiam immutabilis: prophetia quoque q̃ habuit hic Samuel ad Saulem.ſ. Iam nunc pręparaſſet dñs regnum tuum. erat ſm Dei pręſcientiā, & neceſſaria: nā neceſſe erat, ꝙ ſi Saul manſiſſet in bonitate, in qua a principio fuit, & filij eius ſecuti fuiſſent eandem viam, ꝙ regnū maneret in ęternum in poſteritate eius, quia hic nō pōt aliquid aliud ſubintelligi cum ipſe ſtatus meritorū exprimatur.ſ. quod ſi non feciſſes. Nunc aũt ambę prophetię ſunt ſm firmam Dei pręſcientiā, ideo dubiū ē.

Reſp. auctoris.

Rñdendum eſt, ꝙ quęcunque duę ꝓphetię, quarum vna eſt ſm firmam p̄ſcientiā, & alia ſm merita rerū, ſtare pñt ſimul, q̃uncumque ꝯtrarię ſint, eo ꝙ vna intelligiẽ conditionaliter, & alia ſine ꝯditione. In vna eſt immutabilis ſtatus. In alia aũt mutabitur. Si tñ ſint duę prophetię, & ambę intelliguntur ſm firmā p̄ſciētiam, & habent aliquam ꝯtrarietatē, nō poſſunt ſtare, niſi fortè vna earū ſit conditionalis, quia tunc illa reſoluiẽ in prophetiam, quę eſt ſecundum merita rerū, & conditio illa nunquam aduenit: verbi grã ſicut hic .ſ. iſtę duę ꝓphetię de regno tribus Iudę, & de regno Saulis erant ſm firmam Dei pręſcientiam: prima tñ eſt ſine conditione, ſecunda ꝯditionalis: Ideo prima neceſſario ſtabit, ſecunda aũt ēt neceſſario ſtaret adueniente conditione, ſed ꝯditio nunquā aduenit, nam ſi adueniret, neceſſe eſſet alteram ꝓphetiā eſſe falſam, & quia ſic erat hic.ſ. ꝙ Deus ſciebat, ꝙ Saul patraturus erat iſtam iniquitatem, dixit Samuel, ꝙ ſi nō feciſſet hoc, Deus cōfirmaſſet regnū eius in ſempiternū: ſi tñ Saul peccaturus non fuiſſet, non eſſet hoc ei prænunciatum abſolutè de perpetuitate regni Iudę. Et hoc modo ſolui poſſunt multę alię difficultates, quę ſuboriuntur ex apparenti cōtrarietate ſacrę Scripturę in prophetijs. *Sed nequaquam regnum tuum vltra conſurget.* Ideſt quia hoc feciſti iam non proſperabiẽ regnum tuum, ſcilicet non manebit tibi firmum, quia poſt Saulem nemo regnauit de poſteris eius, niſi Isboſeth, & iſte valde pauco tempore, & in aduerſitate, quia dum ipſe regnabat etiam regnabat Dauid ſuper tribum Iuda, & erat pugna inter vtrunque regnum: ſemperque pręualebat regnum Dauid. De hoc infra 2.lib.capi.2. & non eſt ſenſus hic nequaquam regnũ tuum vltra conſurget, ideſt non habebis iam proſperitatem in regno, ſicut ante habuiſti, quia etiam Saul poſt iſtud proſperatus eſt in multis bellis, vt in bello Amalec, & ꝯ multas alias gentes, ſcilicet Moabitarū, Ammonitarum, Philiſthinorum, & Idumęorum, & contra oēs pręualebat, pręterq̃ in fine vitę ſuę, qñ cecidit gladio Philiſthinorū, vt patet ſequēt.c.1. Saul cōfirmato regno ſup Iſrael pugnabat ꝑ circuitū aduerſus oēs inimicos eius, ꝯ Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philiſthęos, & quocunque ſe verteret ſuperabat. Sed ē ſenſus, ꝙ Saulis regnū vltra hoc nō conſurget.i. ante hoc merebaẽ Saul, ꝙ cōſurgeret regnum eius.ſ. ꝙ perpetuaretur in poſteris eius. Nunc aũt vltra non placebit Deo, vt illud confirmet in poſteris Saulis. *Quaſiuit enim ſibi dominus virum iuxta cor ſuum.* Reddiẽ hic cã pręditorū.ſ. ꝙ nō ꝑpetuareẽ regnum Saulis, qa iam quęſitus erat alius, qui regnaret, & nō erat de ſtirpe Saulis. Dr̃ aũt iuxta cor

A ſuum, ad ſignificādū, ꝙ Saul non placuit Deo nimis, ſicut placebat Dauid, qui nunc electus erat. Dr̃ autē iſtud, non ꝙ Saul non fuerit vir ſm cor Dei, qm̃ ipſe elegit illum, ſed quia nō totaliter placuit ei, nec ſemꝑ placiturus erat, ſicut placuit Dauid, pertinet aũt hoc ad illos, qbꝰ perpetuat principatus. Sic.n. patet de Heli ſacerdote, & de Sadoc, nā Deus elegit Heli ſacerdotem, vt miniſtraret corā dño, vt patet. ſ̃.c.2.ſ. Locutus ſum, vt domus tua, & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo vſque in ſempiternum. Deus nāque elegit hunc ſpecialiter, quia ipſe erat de domo Ithamar, ad quam non pertinebat ſummum ſacerdotiū, & Deus tranſtulit de filiis Eleazari, & Phinees ſacerdotium ad ipſum: tñ non dr̃ in electione eius, ꝙ Deus

B inuenit virum iuxta cor ſuū, & ſic nō permanſit principatus in ſempiternum in domo eius, de Sadoc autē ſummo ſacerdote dr̃, ꝙ elegit Deus ſibi virum, iuxta cor ſuum, & manſit principatus illius in ſempiternū, ita ſupra.c.2.ſ. Et ſuſcitabo mihi ſacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciat, & ædificabo ei domum fidelē, & ambulabit corā Chriſto meo cunctis diebus. Ita etiam Saul a Deo electus eſt. ſ̃.9.c.1. Cras mittā ad te virum de Beniamin, & vnges eum ducem ſuꝑ populum meum. ibi tñ non dr̃, ꝙ erat vir ſm cor Dei: vñ non perpetuatum eſt regnum eius. De Dauid aũt dictum eſt, ꝙ erat vir ſm cor Dei, iō poſteri eius manſerunt in perpetuum in regno.ſ. vſque ad Meſſię aduentum.

C

Quomodo fuit verum, quòd Deus elegerit virum ſecundum cor ſuum, cum Saul non eſſet eiectus. Quaſt. XIIII.

QVAERET aliquis quō dicebat Samuel, ꝙ Deus elegerat virum ſm cor ſuum, qñ non erat ꝓrius eiectus Saul, vt.ſ. declaratū eſt, ſi poſt hoc non peccaſſet non fuiſſet priuatus regno ipſe, aut poſteri ſui, ſed cum incertum erat, an iſte priuādus erat, non erat alius in regem eligendus.

Reſpondēdum, ꝙ vt ſupra declaratum eſt Saul nō fuit priuatus iure regni actualiter propter peccatum, iſtud, ſed meruit ſolum priuari. Deus autem ab ęterno ſciebat quantum iſte permanſurus eſſet in regno,

D & an poſteritas eius ſucceſſura erat ſibi, ideo non inquirebat virum aliquem poſt peccatum Saulis, nec ante. Sed iſte modus loquendi conuenit negocijs humanis.ſ. ꝙ homines, qui prudentes ſunt habent de rebus ſuis prouidentiam, & antequam opus habeant, actualiter inquirunt ea, vt cum opus fuerit ex penuria non perturbentur, ſic etiam erat hic, quia cū Saul peccauiſſet, Deus præuiderat, ꝙ adhuc iterum peccaret, & mereretur priuari regno, ideo quaſi ante tempus voluit quærere quem acciperet in regem illo tēpore, quo Saul priuaretur: non tamen accepit eū immediate: nam non dicitur hic, accepi virum ſecundū cor meum, ſed quæſiuit, ideo non vnxit eum imme-

E diate in regem, ſed poſtea.

Sciendū aũt, ꝙ Samuel dicebat iſta prophetice de viro quæſito: tñ neſciebat quem virum Deus quęſiuerat. vnde qñ miſit eum Deus ad vngendum vnum de filiis Iſai, neſciebat quis erat, & applicuit oēs ſingillatim, & quærebat de quolibet, nunquid eſt coram dño Chriſtus eius, infra 16. c. ſi tñ ipſe ſciuiſſet determinate virum electum non inquiſiuiſſet per diuerſos. Sciebat tñ ꝙ vnū inquiſitus erat: nam hoc Deus ſibi reuelauerat, & ſic dixit, quæſiuit Deus ſibi virum. *Et præcepit ei, vt eſſet dux ſuper populum ſuum.* i. ad hoc q̃ſiuit eū, vt eſſet dux.ſ. rex. Et non eſt ſenſus, ꝙ Deus iam reuelaſſet Dauid, ꝙ eſſet futurus rex, & ſuffiſſet ei hoc, nam ad iſtud non oportebat eſſe præceptum: ēt ad Dauid non fuit facta reuelatio aliqua, quouſque vnctus eſt

in regem: nam reuelatio fit per ſpiritum propheticũ: Dauid autem nondum non habuerat ſpiritum dñi in ſe, vſque ad diem, qua vnctus eſt, vt patet. j̄. 16. c. ſ. ſpiritus dñi directus eſt in Dauid a die illa, & in reliquo. ſ. a die illa, qua vnctus eſt, & poſtea in reliquo tempore, ergo non fuerat reuelatum Dauid ante tempus illud, ꝙ eſſet futurus rex, ſed eſt ſenſus: pręcepit ei, vt eſſet dux. i. ad hoc inquiſiuit eum, vt pręciperet ei, ꝙ eſſet dux. Iſta tamen pręceptio poſtea fuit. ſ. quando Dauid inſtitutus eſt in regem a Samuele. *Eo quòd non ſeruaueris, quæ præcepit dominus*. Ideſt ſi tu ſeruauiſſes præcepta Dei, non quæſiuiſſet ſibi Deus alium regem, ſed quia non obediuiſti quęſiuit alterum. ſ. qui obediet ſibi in omnibus, quæ iuſſerit, & etiam quantum ad hoc dr̃ Deus inueniſſe virum ſecũdum cor ſuum. ſ. ꝙ cor illius viri erat, ſicut cor Dei: ſic habetur. j̄. cap. 16. ſ. Ne reſpicias vultum eius, nec altitudinem ſtaturę, qm̃ abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico: homo enim videt ea, quę patent: Deus autem intuetur cor. Erat autem cor iſtius, ſicut cor Dei, quia ea, quę volebat cor Dei, volebat cor iſtius, & exequebatur ea, p̃ceptum autem, quod non ſeruauit hic Saul erat illud, quod habetur ſupra in litera, & ſ̃. 10. c. ſ. de expectatione ſeptem dierum: poſtea etiam pręuaricatus fuit alia pręcepta propter quorum ſingula merebatur regno priuari. *Surrexit autem Samuel*. ſ. poſtquam increpuit Saulem, quia feciſſet hęc. *Et deſcendit de Galgalis in Gabaa Beniamin*. ſ. nunc erat Samuel in Galgala, quando increpuit Saulem, inde autem deſcẽdit in Gabaa. ſ. noluit amplius morari in loco illo: nam ad ipſum conuenerant Iſraelitę, vt Samuel conſuleret dominum pro Saule, & pro eis, & quia Saul tranſgreſſus eſt præceptum domini offerendo ante tempus, noluit Samuel conſulere dominum exiſtimans, ꝙ iam nihil eẽt proſperum, ſed receſſit mox in Gabaa.

Samuel ꝑpter peccatum Saulis noluit conſulere dominum.

An Samuel peccauerit non conſulendo dominum pro Iſraelitis. Quæſt. XV.

QVAERET aliquis an Samuel peccauerit hic nõ conſulendo dominum pro Iſraelitis, & docendo qualiter facere deberent. Et videtur, ꝙ ſic, quia quamquam Iſraelitæ peccauiſſent, tamen nõ debebat ceſſare ab oratione, & doctrina pro eis: ſic. n. fecerat ſupra, nam quamquam peccauiſſet populus petendo regem, tamen poſtea quando venerunt tonitrua, & pluuię ſuper populum, orauit Samuel pro eis præced. c. nec ſolum hoc, ſed etiam dixit, ꝙ erat peccatum ſi ceſſaſſet orare pro eis, vt patet ibidem. ſ. abſit autem hoc peccatũ a me in domino, vt ceſſem orare pro vobis. Hic autem ſic erat, ꝙ peccauerat Saul faciendo ſacrificium ante tempus: ergo debuit Samuel orare pro ipſo, quamquam peccauiſſet, & conſulere dominum.

Aliquis dicet in contrarium, ꝙ non debebat conſulere, ſed quia peccanti debet pœna infligi, & Saul peccauit, debuit in hoc puniri, vt Samuel non conſuleret dominum pro eo.

Reſpondendum eſt, ꝙ Samuel non debuit cõſulere dominum, nec peccauit non conſulendo: non tamen propter rationem, quam iſti dant, quia tũc ſicut ꝑꝑ peccatum ceſſare deberet Samuel a conſulendo dominum pro Iſraelitis, vel pro Saule: ita deberet ceſſare ab orando. Nam ad idem pertinent iſta duo, & tamen peccatum erat in Samuele, ſi ceſſaret orare pro populo, q̃q̃ peccauiſſet, vt patet pręced. c. ergo etiam peccatum erat non conſulere ſi ſolum ꝑꝑ hoc nõ cõſuleret. Item apparet, ꝙ teneretur cõſulere, ſicut orare, quia pręce. c. dr̃: Abſit a me hoc peccatum in dño, vt ceſſem orare pro vobis, & docebo vos viam bonã:

F ergo ceſſare a docendo viam bonam erat peccatum, ſed iſta via bona oſtendenda erat aliqñ per doctrinã legis, aliqñ aũt conſulendo dñm in his, q̃ dubia ſunt, quorũ vtrunque poſſibile erat Samueli, eo ꝙ erat ꝓpheta: ergo ſi ceſſaret cõſulere dñm pro Iſrael in tp̃e neceſſitatis peccaret. Nec valet rõ. ſ. ꝙ peccauit Saul, ideo debebat ei dari pęna ex parte Samuelis, ꝙ increparet eum coram toto populo, ex parte aũt Dei fuit pęna, ꝙ regnũ ſuum non conſurgeret vltra: ergo non erat inſuper addendum, ꝙ non conſuleretur Deus ꝓ Saule. Dicendũ tñ, ꝙ hic Samuel non conſuluit dñm pro Saule, ſed non fecit hoc, tanquam iratus recederet ab eo, ſed quia videbat, ꝙ iam nihil eſſet proſperũ: vel fortè, ꝙ Deus nollet rñdere. Primo mõ eſt ſenſus,

G ꝙ Samuel videns Saulem peccaſſe credidit fruſtra eſſe conſulere dñm pro illo iſta vice, quia Deus nunc non daret ei aliquid proſperum, & credendum magis eſt, ꝙ Samuel cognoſceret, quid Deus diſpoſuiſſet de Saule pro hac vice. ſ. ꝙ ſi iret ad bellum periret, ſicut ſciuit, ꝙ regnum Saulis pro hoc peccato non erat ꝑmanſurum: non debebat ergo Deum nunc conſulere, quia eo non conſulente iã Deus reſpondiſſet. Aliter dici põt, ꝙ Samuel ſciebat Deum nunc eſſe iratũ Sauli, ideo credidit, ꝙ nollet rñdere ei. Sic factum eſt ſeq. cap. qñ peccauit Ionathas comedens de melle, & Deus noluit reſpondere quouſque inquiſitum eſt, qd̃ peccatum eſſet in populo, & per quem veniſſet, cur

H Deus rñdere nollet. Sed adhuc primum melius eſt. ſ. ꝙ iam Samuel ſciebat, quid hac vice accidere debebat ex reuelatione Dei: nam ſi neſciuiſſet expoſuiſſet ſe dubio conſulendo. Cum aũt dr̃, ꝙ peccauerit, quia ceſſauit conſulere, reſpondetur, ꝙ ſi ceſſauiſſet conſulere ſolum, quia peccauiſſet Saul, eſſet ei peccatũ, ſed ceſſauit, quia iam ſciebat quid Deus reſponſurus eẽt, ideo fruſtra eſſet conſuli Deum.

Quare Samuel receſſit de Galgalis, & iuit in Gabaa. Quæſt. XVI.

QVAERET aliquis quare Samuel recedẽs de Galgala iuit in Gabaa. Rñdetur, ꝙ hoc fecit, quia iam populus non erat manſurus in Galgala,

I ſed iturus in Gabaa, & quia hoſtes erant prope. ſ. in Machmas, populus aũt, qui erat cum Saule erat paucus. ſ. ſexcenti viri, vt patet. j̄. & iſti timerent a multitudine hoſtium, ideo, vt confortaret eos recedendo, iuit cum eis vſque Gabaa, & hoc apparet, quia dum procederent viri, qui ibant cum Saule verſus Gabaa, hoſtes pugnabant ꝯ eos, quouſque venirent in Gabaa, vt patet immediate. Aliter p̃t dici, ꝙ Samuel venit in Gabaa, quia ipſe erat vir propheta, & vacabat diuinis laudibus in prophetando, & quia in Gabaa erat congregatio prophetarum, venit ad locum ipſum, vt ibi cũ eis Deum laudaret. Quod autem in Gabaa eſſent ꝓphetæ, apparet. ſ̃. c. 10. ſ. poſt hęc venies in collem dñi, vbi eſt ſtatio Philiſthinorum, & cum ingreſſus fueris

K in vrbem obuium habebis gregẽ prophetarum deſcendentium de excelſo, & ante eos pſalteriũ, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipſoſque prophetãtes. Iſti autem conſueti erãt manere in loco ipſo, & ad excelſum aſcendere, vt ibi coram domino prophetarẽt: quia forte erat ibi locus orationis ſpecialis. Quod autem Samuel ſolitus erat manere cum prophetis, apparet: quia quando Saul miſit, vt raperent Dauid exiſtẽtem cum Samuele in Ramatha, inuenerunt nuncii gregem prophetarum vaticinantium, & Samuelem ſuper eos. j̄. ca. 19. & quia nunc nihil tractaturus erat de negociis belli, iuit forte, vt maneret cum prophetis in laudibus Dei.

Quare

Quare Samuel iuit in Gabáa confortando exercitum Iſraëlitarum, & noluit ire cum eo contra Philiſthinos.
Quæſt. XVII.

QVAERET aliquis tenendo primam poſitionem. ſ. ꝙ Samuel iuit in Gabaa, vt non timeret exercitus, qui tranſibat in Gabaa de Galgala, q̃uo non erat cum eis eundo ʒ̄ Philiſthinos, quia ſicut adiuuabat eos, ne Philiſthini nocerent eis in via, ita adiuuaret eundo contra Philiſthinos, vt pugnarent.

Reſpondẽdum, ꝙ hoc fecit Samuel, quia credidit Deo eſſe gratũ: nam ſi non peccaſſet nunc Saul Deus tradidiſſet Philiſthinos in manu eius, quia tñ peccauit noluit tradere. ſed adhuc non tantum iratus eſt Deus pro iſto peccato, vt vellet tradere populum ſuũ in manu hoſtium. Conceſſit ergo eis defenſionem, victoriã tñ non largitus eſt, quia hac caruerunt propter malitiam, illam vero aſſecuti ſunt Dei miſericordia. Nimis autem differt inter hoc, ꝙ Deus alicui concedat, ꝙ ſuperet hoſtes ſuos, vel ꝙ concedat, ꝙ non ſuperetur ab eis. Primum autem noluit Deus largiri Iſraelitis, ideo Samuel non iuit cum eis ʒ̄ Philiſthinos. Secundum autem conceſſit, ideo iuit Samuel cum populo vſque ad Gabaa confortando eos. Simile hr̄ Numer. c. 14. Deus enim dixerat Iſraelitis, ꝙ adiuuaret eos cõtra omnes hoſtes ſuos, Exo. c. 23. i. terrorem meũ mittam in præcurſum tuum, & occidam oẽm populum, ad quem introiens, cunctorumque inimicorum tuorum coram te tergam vertam: Hoc aũt intelligebat, qñ Iſraelitę Deo obedirent, vt patet eo. c. ſ. ꝙ ſi feceris oĩa, quę loquor inimicus ero inimicis tuis, & affligã affligentes te. Cum aũt peccauerunt Iſraelitę in Cadesbarne, iã Deus nolebat eis dare vires ʒ̄ hoſtes, nolebat tñ, ꝙ perirent ab hoſtibus, ideo cũ eſſent ibi apud Amalecitas, & Chananæos hoſtes ſuos, iuſſit vt inde recederent ne hoſtes ſui irruerent ſuper eos, ita Num. c. 14. ſ. Qm̃ Amalecites, & Chananęus habitant in vallibus cras mouete caſtra. & reuertimini in ſolitudinem per viam maris rubri. Hoc aũt erat, quia Deus nolebat eos adiuuare ad impugnandum hoſtes: nec ẽt ad defendendum ſe, ſi ſuper eos hoſtes irruerent, ne monſtraret miraculum ſuper indignos: nolebat tñ ꝙ perirent, ideo iuſſit, ꝙ recederent longe ab hoſtibus, & quia ipſi non ſolum non receſſerunt, ſed aſcẽderũt ſequenti die ʒ̄ hoſtes, dicente Moyſe: nolite aſcẽdere, non. n. eſt Deus vobiſcum ne corruatis coram inimicis veſtris: percuſſi ſunt plaga magna ab Amalecitis, & Chananæis. eod. ca. Dr̄ autem hic, ꝙ deſcendit Samuel de Galgalis. i. de Galgala, quia aliqñ declinatur ſingulariter, & aliqñ pluraliter, ſicut Ieroſolyma, & Ieroſolymis. Et dicitur, ꝙ venit in Gabaa Beniamin, quia iſta ciuitas erat in ſorte Beniamin, & ponit̃ iſta adiectio ad differentiam ſignandam, quia erat alia Gabaa, quę non erat in tribu Beniamin, vt ſupra in principio. c. declaratum eſt.

Et reliqui populi aſcenderunt poſt Saul. i. reliqui de populo. ſ. immediate, vt receſſit Samuel de Galgala receſſit ẽt Saul, & cum eo iuerunt illi, qui manſerunt de populo. ſ. ſexcenti viri, & populi non eſt hic pluralis numeri, ſed eſt genitiuus ſingularis numeri. ſ. reliqui populi, ideſt reſidui de populo: nam ſi acciperetur in plurali intelligeretur, ꝙ multi populi ibant cum Saule. Sed falſum eſt, quia ſolum iuerunt ſexcenti viri, vt patet infra. Sed eſt ſenſus, ꝙ omnes, qui reliqui erant. i. reſidui de populo iuerunt cum eo. ſ. ꝙ totus populus Iſrael congregatus fuerat cum Saule in Galgala, vt patet ſupra in litera. ſ. clamauit ergo populus poſt Saul in Galgala, poſtea autem, cum nimis moraretur Saul expectans Samuelem receſſit populus ab illo, vt patet

A ſupra. ſ. & non venit Samuel in Galgala dilapſuſq; eſt populus ab eo. Tot aũt de populo receſſerunt, vt ſolũ manerent ſexcẽti viri. & iſti erant reliqui de populo. ſ. de populo congregato in Galgalis, & iſti aſcenderũt cum Saule, quando iuit de Galgalis in Gabaa.

Aliter poteſt intelligi, ꝙ populus, qui erat cum Saule in Galgala. i. ſexcenti viri diuiſi ſunt, & aliqui eorũ iuerunt cum Samuele in Galgala. Poſtea aũt Saul iuit cum reliquis, qui manebant, ita vt eſſent diuiſi in duas turmas, tunc autem non accipitur populus pro toto populo, qui congregatus fuerat in Galgala ad Saulẽ, ſed pro ſexcentis viris, qui diuiſi ſunt in duas partes, ſed primus ſenſus melior eſt.

Obuiam populo. Ideſt iſti, qui ibant cum Saule de Gal-
B gala in Gabaa ibant obuiam populo.

Sed quis eſſet iſte populus, eſſet dubium. Aliqui dicunt, ꝙ eſſet populus Iſrael, & iſti qui ibant de Galgala in Gabaa habebant populum obuium. ſ. quia Iſraelitæ egrediebantur obuiam Sauli, vt honorarent eũ, & ducerent in locum ſuum Gabaa.

Quis erat iſte populus.

Sed non ſtat, quia dr̄ immediate, qui expugnabant eos. ſ. ꝙ ille populus qui exiuit obuiam Sauli expugnabat illos, qui veniebant cum Saule. Si tamen eſſent Iſraelitę non expugnaſſent viros Saulis: nam hoc modo non venirent ad honorandum Saulem.

Aliquis aũt dicet, ꝙ debet aliter intelligi. ſ. ꝙ viri, q veniebant cum Saule expugnabant populum obuiũ, & tunc (eos) & (venientes) nõ ſunt eiuſdem caſus, ſed
C (eos) refertur ad populum obuium (venientes) autem ad viros, qui ibant cum Saule refertur.

Sed tunc etiam dicetur quomodo ſtat, quia viri venientes cum Saule expugnarent alios Iſraelitas. Dicet aliquis, ꝙ hoc fiebat in pœnam deſertionis aciei: nam iſte populus, qui exibat obuiam Sauli erat de illis, qui fugerant a Saule, quando erat in Galgala, & tanquam male meritos expugnabat eos exercitus Saulis. Sed hoc non ſtat, quia Saul quando erat in Galgala videns populum a ſe dilabi, neminem auſus eſt percutere pro dilapſu cum tunc haberet maiorem partem exercitus, quanto magis nunc, quando erant pauci cũ eo. Item dato, ꝙ ipſe poſſet punire eos, qui fugerant de acie cum nunc neminem puniret, potiſſimè mo-
D do bellico, quia totus Iſrael ſimul non poterat reſiſtere Philiſthinis, quanto magis ſi fierent bella inteſtina: nihil enim eſt, quod magis rempublicam breui calamitate ſubuertat.

Dicendum ergo, quòd iſte populus, erat populus Philiſthinorum, qui erat in Machmas, & quia Gabaa non multum diſtabat a Machmas, & Iſraelitę venturi in Gabaa tranſire debebant non longe a caſtris Philiſthinorum: Philiſthini egreſſi ſunt obuiam Iſraelitis, & expugnabant eos, dum venirent de Galgala in Gabaa.

Qui expugnabant eos. Ideſt populus Philiſthinorum, qui egreſſus eſt obuiam viris Saul expugnabat eos. i.
E viros iſtos. *Venientes ex Galgala in Gabaa.* i. venerunt viri Saulis de Galgala in Gabaa, & in ipſo itinere cũ tranſirent circa caſtra Philiſthinorum expugnauerunt eos Philiſthini, & tunc venientes, & eos eſt eiuſdem caſus, quod totum refertur ad viros Saulis, & dicit̃ venientes, quia qñ erant in Gabaa, vel Galgala non expugnabant eos, ſed ſolum in via, quia ibi facilius poterant pręualere aduerſus eos.

In colle Beniamin. Ideſt venerunt ad Gabaa, vbi erat collis Beniamin. Quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quòd in ſorte Beniamin eſſet aliqua terra montuoſa in cuius parte eſſet Gabaa, ideo dicitur eſſe in colle Beniamin, ideſt in mõtibus terræ Beniamin. ſic dicitur de ſorte Ephraim, quòd quędã ciuitates ſunt in monte Ephraim, vt patet Ioſ. c. 20. ſ. Sichẽ

in monte Ephraim.i.erat vrbs Sichem in terra montuoſa ſortis Ephraim. Alio modo pt intelligi.ſ.ꝙ erat in colle Beniamin.i.Gabaa erat ipſemet collis, qm̃ in vrbe Gabaa erat quidam collis excelſus, vt patet ſupra c.10.vbi dicitur: poſt hęc venies in collem domini.ſ. in Gabaa, & cum ingreſſus fueris vrbem, obuium habebis ibi gregem prophetarum deſcendentium de excelſo, & ſic erat excelſum, vel collis magnus intra vrbem, & ille vocatur collis Beniamin, quia eſt in vrbe Gabaa, quæ eſt in terra Beniamin, & iſte ſenſus eſt melior.

Quare Saul receſſit de Galgala immediate poſt Samuelem. Quaeſt. XVIII.

QVAERET aliquis, quare Saul receſſit de Galgala immediate, vt receſſit Samuel, & quare venit in Gabaa. Quantum ad primum dicendũ, ꝙ Saul non venerat in Galgala propter aliud, niſi quia iuſſerat Samuel, ſupra cap. 10.ſ. Deſcendes ante me in Galgalã, ego quippe deſcendam ad te; & hoc erat, vt Samuel conſuleret dominum pro Saule, & quia iam non conſulebat, ſed receſſit inde, ſuperfluum erat manere in Galgala: potiſſimum, quia non erat locus fortis Galgala. De ſecundo dicendum, ꝙ venit Saul in Gabaa, eo ꝙ ipſe non poterat pugnare ↄ̃ Philiſthinos pugna manifeſta: potiſſimum, quia Deus non adiuuabat eum, volebat ergo ſe tueri in aliquo loco forti: talis autem erat locus Gabaa, quia dicitur hic, ꝙ erat collis, ideo confugit ad illum, Galgala autem non erat locus fortis, ideo non manſit in eo. Stetit autem Saul in loco iſto, quouſque factum eſt prelium, vt patet ſeq.c. *Et recenſuit Saul populum, qui inuenti fuerunt cum eo.* Iſta numeratio fuit in Gabaa, poſtquam illuc venit Saul, habuerat.n.populum multum in Galgala, & dilapſus fuerat ab eo, neſciens autem ad extremum, quot erãt cum eo computauit eos. Fecit autem hoc, quia iã iſti manſuri erant in Gabaa cum Saule, & quia ipſe miſſurus erat eos ad aliqua opera, voluit ſcire, quot erant: in omni bello, oportet certum eſſe numerum pugnatorum, & ducum, & ordinem eorum inter ſe. *Quaſi ſexcentos viros.* i.reperti ſunt, quaſi ſexcenti, eo ꝙ omnes alii dilapſi fuerant a Saule cum eſſet in Galgala, & ob hoc non numerauit ibi exercitum, quia continue dilabebatur ab eo populus, & non haberet numerũ certum. Cum autem venit in Gabaa non erat ab eo dilapſus populus, ideo maneret numerus certus.

Et Saul, & Ionathas filius eius, & populus qui inuentus fuerat cum eis. Iſti oẽs erant ſimul: venerãt.n.ſimul de Galgala in Gabaa, quia licet a principio eſſet Ionathas in Gabaa, & Saul in Bethel, vt patet ſupra in litera: tamẽ poſtquam percuſſit Ionathas ſtationẽ Philiſthinorũ conuenerunt oẽs, tam ipſe, q̃ Saul, & reliquus populus in Galgala. Nunc autem redibant ſimul, & cõputauerunt viros, qui erãt cum eis: nominatur autem hic Ionathas, quia ipſe erat vnus dux, ſicut Saul, qui per ſe ante habebat exercitum. *Erat in Gabaa Beniamin.* i. tã Saul, q̃ Ionathas, & q̃ exercitus erant in Gabaa. Dicitur autem populus, qui inuentus eſt cum eis.ſ.ſexcenti viri, quia iſti ſolum inuenti ſunt.

Porro Philiſthijm conſederant in Machmas. i. exercitus Philiſthinorum erat in Machmas, quando receſſerũt Iſraelitæ de Galgala, etiam a principio quando venerunt Iſraelitæ in Galgalã, vt patet ſupra in litera: erat autem Gabaa circa Machmas, quod patet ſeq.c. quia quando erant Saul, & Ionathas cum exercitu in Gabaa Ionathas, dixit ad armigerum ſuum: veni tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorum, quę eſt trans locũ illum, & ſic ad oculum videbat Ionathas locum, vbi erant caſtra Philiſthinorum, & tamen erat tunc ipſe

F in Gabaa, ergo non diſtabat longe a Machmas.

Et egreſſi ſunt ad prædandum. Hic ponitur tertium.ſ. hoſtilis incurſio, quomodo Philiſthini terram Iſrael depopulabantur, & quia Philiſthini erant in caſtris, & volebãt ſaltem ad cibum aliquid tollere pro vſu quotidiano, exibant aliqui de caſtris, qui prędarentur per loca, quę erant in circuitu. caſtra tamen Philiſthinorũ ſemper manebant, & ibi erat pleraque pars hoſtium. Iſti autem qui egrediebantur de caſtris non ibant, tanquam caſtra diuiderentur in plures partes ad eundum per diuerſas regiones Iſrael, ſed ad procurandum neceſſaria pro exercitu mittebantur. Intendebant autẽ Philiſthini poſtea pugnare contra Iſraelitas: interim

G tñ terram vaſtabant. In hebręo dr̃: egreſſus eſt damnificans de caſtris. Vocatur autem damnificans exercitus qui prędatur, quia damna infert. *Tres cunei.* i. prędatores egreſſi de caſtris Philiſthijm diuiſi erãt in tres cuneos. Vocatur autem cuneus bellicus apparatus: ibant enim tres cunei.i.tres turmę ordinatæ ad prædandum. Diuidebantur autem Philiſthini in tot partes, quia non timebant Iſraelitas. Putabant enim eos omnes fugiſſe, & reliquiſſe vacua loca: ipſos autẽ abſconditos eſſe in ſpeluncis, quod & ſic factum erat, vt patet ſupra.ſ.ꝙ cum vidiſſent viri Iſrael ſe in arcto poſitos abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in abditis, in petris quoque, & in antris, & in ciſternis: nec ſolum hoc,

H ſed etiam Philiſthini ſic exiſtimabant, vt patet ſeq.c. Scilicet dixeruntque Philiſthijm: en egrediuntur hebręi de cauernis, in quibus abſconditi fuerant.

Vnus cuneus pergebat contra viam Ephraim. Ponitur hic ad quas terras iſtę partes exercitus pergerent ad prædandum. Primus autem ibat contra terrã Ephraim. In hebręo habetur hic, contra viam Ephra. Differunt enim Ephraim, & Ephra. Satis aũt eſt veriſimile, ꝙ ſcriptores noſtri peruerterint pp facilem ſimilitudinem: hr̃ tñ iſtud nomen Ephra: Iud.c.6.ſ. Venit angelus dñi, & ſedit ſub quercu, quæ erat in Ephra. Cõtra terram aũt illam pergebat cuneus iſte. Quod vero nõ poſſit eſſe hic Ephraim apparet, quia dr̃, ꝙ pergebat ↄ̃ viam Ephraim ad terram Saul. Quocunque aũt accipiatur terra Saul non ſtat, quia pergerent ad terram

I Saul ↄ̃ viam Ephraim: nam ſi accipiatur terra Saul large.ſ.terra, cui ipſe dominabãt, tota terra Iſrael erat terra Saul, ſi vero accipiatur terra Saul ſtricte pro terra, in qua natus eſt, vocabitur terra Saul ſors Beniamin, qa in illa terra natus eſt. Sed neutro modo ſtat, quia primo modo non poterant dici Philiſthijm ire ad terrã Saul.i.ad terram Iſrael, cũ eſſent intra terram illã. Secundo modo ẽt non põt ſtare eadẽ rõne, quia Philiſthijm erant intra tribũ Beniamin, q̃ erat terra Saulis, iõ non poterant ire ad eã, ſed ibant ↄ̃ viã Ephra, q̃ eſt q̃dã terra, & nõ ibant ad terram Saul. *Ad terram Saul.* i. ibat iſte cuneus ad terrã Saul, etiam vr̃ hic corruptio literę noſtrę, quia in hebręo hr̃: ad terram Saul, ſed ꝑ mutationem literarum facile eſt dici, & ſic facta eſt corruptio. Eſt autem terra Sual aliqua regio ſpecialis

K in terra Iſrael, ſicut dicitur terra Salim, vel Saliſa, ſupra cap.9. *Porro alius cuneus ingrediebatur per viam Bethoron.* Iſte cuneus inclinabatur ad partem ſeptentrionalem, quia Bethoron eſt in terra Ephraim, vt patet Ioſue.cap.16. Sors autem Beniamin eſt meridiana, ideo cum veniatur ab ea verſus Bethoron, quæ eſt in ſorte Ephraim, & eſt ſeptentrionalis reſpectu Beniamin, venietur a meridie in aquilonem. Eſt autem duplex Bethoron.ſ.Bethoron ſuperior, & Bethoron inferior, vt patet Ioſue.capit.16. & 18. vtraque autem eſt in ſorte Ephraim, vt patet Ioſue.c.16.

Tertius autem vertebat ſe in terra Soba. Ideſt tertius cuneus ibat contra terram, quę eſt Soba. An iſta terra ſit in terra Iſrael, vel extra non patet. Certũ eſt, ꝙ terra, q̃

præ-

prędabantur Philiſthini erat Iſrael, ſed illa, ↄ quã ibãt poterat non eſſe terra Iſrael, ſed aliqua cõiuncta ei. Et fortè dicetur, ꝙ terra Soba erat ad meridiem terrę Iſrael, & ibi habitabant Gentiles, ↄ quos aliquando pugnauerunt Iſraelitę, vt patet ſeq. c. ſ. Saul confirmato regno pugnabat per circuitum aduerſus omnes inimicos: contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba. *Ad iter termini imminentis valli Feboim.* i. cuneus iſte ibat contra iter cuiuſdam terræ, quę eſt ſup vallem Seboim. Eſt Seboim nomen vrbis vnius de quatuor vrbibus, quę ſubuerſę ſunt in valle Sodomorum de quibus Gen. c. 13. & Deute. 29. Erit autem ſenſus, ꝙ Seboim cum aliis tribus vrbibus erant in valle, & per iter quod tendit ad regionem quãdam, quæ eſt ſuper vallem illam, ibat iſte cuneus Philiſthinorum.

Seboim nomen vrbis ſubmerſæ in valle Sodomorũ.

Sed dicet aliquis non poſſe ſic accipi, quia Seboim non erat iam ciuitas, ſed erat ibi lacus quædã magna, in qua etiam erant alię tres ciuitates. Dicendum eſt, ꝙ quamquam iam non eſſet ciuitas, quia tamen manebat locus in quo illa fuerat, poteſt nominari, tanquã terminus. Sic patet Gen. c. 10. vbi ponuntur termini terræ Chanaan tpe Moyſi, & ponuntur ibi pro terminis vrbes Sodomorum, quę iam ſubmerſę erãt, & cũ eis Seboim: factique ſunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram, vſque Gazam, donec ingrediaris Sodomam, & Gomorram, & Adama, & Seboim, ſic ergo poterant poni hic iſtę quatuor vrbes, vel aliqua earum, tanquam terminus. Fuit autem poſita Seboim, & patet ꝙ intelligatur ſic, quia dr̃ immediate ↄ̃ deſertum. ſ. ꝙ iſta vallis Seboim erat ↄ̃ deſertum. Eſt autem iſtud deſertum inter terram Iſrael, & Edom, & pp hoc mare Sodomorum, quod eſt in loco, vbi fuerant ciuitates Sodomorum vocatur mare deſerti, vt patet Deute. c. 3. & Ioſue. c. 3. vocatur mare ſolitudinis, quod idem eſt. ſ. quia eſt circa ſolitudines Edõ. Aliq dicunt, ꝙ Seboim eſt nomen cõe apud hebręos ſignificans pictores, & dicunt, ꝙ quædam vallis vocabatur vallis pictorum, & ↄ̃ eam iuit vnus cuneus prędantiũ, ſed primus ſenſus melior eſt. *Contra deſertum.* i. erat iſta vallis ↄ deſertum. ſ. ↄ deſertum Edom, vt ſupra declaratum eſt, quia Seboim, & omnis regio Sodomorum erat in extremitate Iſrael apud ſolitudines magnas. *Porro faber ferrarius.* Hic ponitur quartum. ſ. hebręorum ad reſiſtendum Philiſthinis nulla apparatio: eſt apparatus belli in armis. Inter hebręos autem non inueniebãtur aliqua arma, quia nec gladius, nec lancea fuit in manibus alicuius de populo, tpe quo iniendum fuit bellum cum Philiſthinis. *Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Iſrael.* ſ. nec vnus faber erat apud Iſraelitas. Hoc autem ponitur ad ſignificandum, qũo eſſe potuit id, quod infra hr̃, quod alicui videretur incredibile. ſ. cum veniſſet dies pręlii nõ inuentus eſt enſis, aut lancea in manu totius populi. Hoc autẽ erat, quia nullus faber in toto Iſrael relictus fuerat, ideo poſitum eſt de fabris.

Quomodo poſſibile eſſet, quòd in tota terra Iſraelitarum nullus faber eſſet, cum eſſet magna terra. Et quomodo fuit introducta iſta ſeruitus. *Qõ. XIX.*

QVAERET aliquis quomodo eſſe poterat, ꝙ nullus faber eſſet in tanto regno, penè. n. videtur incredibile, etiam ſi gens illa ruſticiſſima eſſet. Reſpondendum ꝙ inter Iſraelitas a principio fabri fuerãt, ſicut in aliis populis, quando tamen Philiſthini dominati ſunt Iſraelitarũ, fecerunt ꝙ nullus faber eſſet in terra Iſrael, vt nõ poſſent Iſraelitæ fabricare ſibi arma ad repugnandũ Philiſthinis, & quia quamquam Philiſthini iuberent, ne fierent aliqua arma in terra Iſrael, dum tamen mane-

A rent ibi fabri, ſemper fierent aliqua licet occultè: ideo vt ſecurius eſſet Philiſthinis, tranſduxerunt omnes fabros, qui olim erant in Iſrael in terram ſuam, & de his manebant multi in terra Philiſthinorum. Vnde quando aſcenderunt hac vice ad pugnandum Philiſthini ↄ Iſraelitas, duxerunt ſecum illos Iudęos, & erant in caſtris illorum, vt patet ſeq. ca. ſed hebręi, qui fuerant cum Philiſthinis heri, & nudiuſtertius aſcenderantq; cum eis in caſtris, reuerſi ſunt, vt eſſent cũ Iſrael. Sed adhuc dato, ꝙ Philiſthini abſtuliſſent omnes fabros Iſraelitarum, poterant ipſi ducere fabros de aliis nationibus, qui arma fabricarent, ideo vt ſecurũ eis magis eſſet, poſuerunt pręter hoc cuſtodias in terra Iſrael de Philiſthinis, qui obſeruarent diligenter, ne hebræi B arma fabricarent. Iſtud autem faciebat ſtatio Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa, vt ait Ioſephus 6. Antiquitatum, & hoc modo non poterant Iſraelitę habere aliqua arma. Sed adhuc aliquis dicet, ꝙ hoc non ſufficiebat, quia quamquam non haberet Iſrael fabros armorum in terra ſua, tamen poterat emere arma ab aliis gentibus. Fortè reſponderi poſſit, ꝙ omnes in circuitu hebręorum erant hoſtes eorum, ideo nullus eis arma vendere volebat, & ſic ablatis fabris ſufficienter tollebantur arma. Sed adhuc magis dicendum, ꝙ nõ ſolum prohibebant fabros Philiſthini in terra Iſrael, ſed etiam vetabant, ne quis arma emeret, & ſi apud aliquẽ inuenirẽtur diripiebant, vel forte capite plectebant tanq̃ ſeditioſi: alioquin potuiſſent hebręi ab ali- C quibus confinibus, qui non erant hoſtes arma venalia accipere, vel ſaltem ipſi per mare de longinquis gentibus ducerent. Habitabant enim Iudęi in littore maris mediterranei: totum enim occidentale latus terrę eorum illo mari clauditur: ſicut conſtat Nume. trigeſimoquarto c.

Quo tempore Iſraelitæ poſiti fuerunt in tanta ſeruitute, vt non poſſent habere fabros. *Quæſt.* XX.

QVAERETVR vlterius, quomodo fuit introducta tanta ſeruitus, vel quando in Iſraelitas, vt ipſi non poſſent habere aliqua arma, vel fabros. Non enim poteſt dici, quòd D fuit introducta tempore Saulis, quia a principio regni ſui, vſque nunc non fecerant Philiſthini aliquod bellum contra ipſos Iſraelitas, ſi tamen voluiſſent Philiſthini introducere aliquam ſeruitutẽ, non paſſus fuiſſet hoc Saul, cum poſtea pugnauerit ſemper contra Philiſthinos, & nunc nõ exiſtente aliqua cauſa Ionathas percuſſit ſtationem Philiſthinorum, vt ſupra in litera. Item quod amplius eſt, iſta ſeruitus erat tempore Saulis non vncti in regem. ſ. quando dominabatur Samuel, vt ſ̃. c. 10 Nam die vnctionis ſuæ dixit ei: poſt hęc venies in collem dñi, vbi eſt ſtatio Philiſthinorũ: ergo ſicut tpe Samuel patiebantur Iſraelitę eſſe Phi- E liſthinos in terra ſua, qui cogerent eos ad ea, quæ vellent, cum eſſent hoſtes eorum, ita cogerent ad omnia alia. ſ. ad non habendum arma, & ad excludendum fabros de terra ſua: potiſſimè, quia Ioſephus 6. Antiquitatum dicit, ꝙ iſta ſtatio Philiſthinorum in Gabaa erat ad cogendum Iſraelitas, ne haberent arma aliquo modo. Tempore ergo Saulis non fuit hoc introductum, ſed tempore Samuelis. Sic. n. dicit Rab. Dauid Kimhi, ꝙ Samuele perueniente ad ſenium pręualuerunt contra Iſraelitas Philiſthini, & impoſuerunt eis hoc iugum, & alia iuga tributorum. Sed dicet aliquis contra, quia ſupra cap. 7. dr̃. liberauit Samuel Iſrael de manu Philiſthijm, & fuit manus domini ſuper Philiſthęos cunctis diebus Samuelis.

Aliquis dicet, ſicut Rab. Dauid, quòd tempore

Opi. Rab. Dauid reprobatur.

quo Samuel fuit iuuenis, & potuit pugnare ↄ̄ Philiſthinos liberauit Iſrael. Cum autem ipſe ſenuit Philiſthini præualuerunt cõtra Iſrael. Sed hoc non ſtat, quia tempore, quod intercidit inter iuuentutem Samuelis & regnum Saulis, non fuit aliquod bellum: nam vltimum bellum Samuelis fuit in Maſphat contra Philiſthijm, vt patet ſupra c.7. Poſt ipſum autem vſque huc non eſt aliquod bellum, niſi Ammonitarum, quod egit Saul: ergo ſi tempore iuuentutis Samuelis non erat impoſita iſta ſeruitus, non fuit poſtea impoſita. Item patet, quia inter tempus, quod fuit a iuuentute Samuelis vſque ad regnum Saulis, fuerũt iudices filij Samuelis, vt patet ſupra c.8. ſ. factum eſt autem cum ſenuiſſet Samuel, poſuit filios ſuos iudices ſuper Iſrael: deinde conqueſti ſunt Iſraelitę de eis, & petierunt regem. c.c. non tñ conqueſti ſunt, ꝙ aliquod bellum veniſſet, in quo propter eorum negligentiam læſus fuiſſet Iſrael, ſed ſolum conqueſti ſunt, ꝙ non ambulauerunt filij Samuelis in vijs illius, ſed declinauerunt poſt auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iuſtitiam. Si tñ aliquod bellum fuiſſet, in quo Iſrael propter eos læſus fuiſſe, vtpote inducta huiuſmodi ſeruitute, maxime illud obieciſſent, quia grauius illud erat, quam accipere munera, & peruertere iudicium: ergo non fuit aliquod tale. Item patet magis hoc, quia qñ Iſraelitę elegerunt regem in Maſphat, & poſtea confirmatus eſt in Galgala, Samuel increpans eos, ait, ꝙ liberati fuiſſent de manu Philiſthinorum, Moabitarum, & omnium gentium: videntes autem, quòd Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſum eos, dixerunt nequaquam, ſed rex imperabit nobis. Apparet ergo, quòd nulla alia occaſio fuit bellorum Iſraelitis ad petendum regem, niſi quia venit contra eos rex Ammon: alioquin non ſufficienter, vel non bene increpuiſſet Samuel Iſraelitas ponendo ſolum iſtud bellum; quod nullum fuit ſi habuiſſent alia magna bella in quibus nimis fuiſſent læſi: conſenſerunt tñ Iſraelitę verbis Samuelis, & dixerunt ſe peccaſſe, vt patet ſupra 12.c. ergo non acciderant alia bella inter iuuentutem Samuelis, & principium regni Saulis, in quibus potuiſſet imponi iſta ſeruitus Iſraelitis. Sed dicẽdum eſt, ꝙ iſta ſeruitus fuit poſita a longo tempore: nam Philiſthini dominabantur continuè Iſraelitarũ ab antiquitate, ſcilicet antequam eſſet iudex in Iſrael Samſon, vt declaratum fuit ſupra c.4. & forte tunc, vel tempore Heli fuit poſita huiuſmodi ſeruitus, quę nunq̃ poſtea ablata eſt vſque ad tempus Saulis, in quo aliquatet reſpirauerunt Iudęi de iugo Philiſthinorũ: nec tñ prorſus liberati ſunt. Cum autem dicitur, quòd fuit manus domini ſuper Philiſthinos cunctis diebus Samuelis: hoc fuit quantum ad hoc, ꝙ non adderent quotidie nouum iugum, ſicut facere ſoliti erant, qñ Iſraelitę non habebant defenſorem: tunc.n. veniebãt in terram Iſrael quoties volebant. Tempore tamen Samuelis non venerunt vltra eum ſemel fugati ſunt, vt patet ſupra c.7. ſ. & humiliati ſunt Philiſthęi: nec appoſuerunt vltra, vt venirent in terminos Iſrael. Cum autẽ dr̃, ꝙ liberauit Samuel Iſrael de manu Philiſthinorum, non eſt ſenſus, quòd ademiſſet ſeruitutem, q̃ tunc habebat Iſrael, ſed ꝙ fecit ne vlterior ſeruitus apponeretur. Vel dicitur, ꝙ liberauit, quia etiam de ſeruitute quę ſtabat, aliquam partem abſtulit, & quãquam non totam tulerit, liberaſſe dicitur. Sic enim dicitur de Saule, quòd liberaturus erat Iſrael de manu Philiſthinorum. Deus enim hoc dixit ſupra c.9. non tamen abſtulit omnem ſeruitutem, quia etiam manſerunt tributa ſuper Iſrael vſque ad tempora Dauid, qui abſtulit frenum tributi de manu Philiſthinorum infra 2.li.c.8. Quamquam ergo Iſraelitę paſſi fuerint hãc ſeruitutẽ toto tpe, quo Samuel iudicauit Iſrael, &

Reſponſio auct.

F etiam ante hoc, non tollitur, quin dicatur liberaſſe Iſrael de manu Philiſthijm cum fecerit ea, quę habentur ſupra c.7. *Cauerant enim Philiſthijm.* Ideſt poſuerãt legem. Cauere enim propriè pertinet ad leges prohibitiuas, & quia Philiſthini vetuerant Iſrael iſtas facere arma, dicebantur caui ſſe. Non ſolum autem vetuerũt hoc, ſed etiam abſtulerunt eis fabros ducendo illos in terram Philiſthijm. Etiam fecerunt ne emerent ab alijs gentibus. Hoc autem fecerunt Philiſthini, vt ipſi ſecuriores eſſent. Volebant enim habere terram Iudęorum ſibi tributariam, & ſubiectam ad omnem ſeruitutem, & ſi Iſraelitę haberent arma poſſent rebellare, cum eſſet magnus populus: ideo abſtulerunt eis fabricationem, & emptionem armorum, in quo non ſo G lum fecerunt eos tributarios, ſed ęquauerunt illos verè ſeruis. nam ſecundum Ariſt. 2. Polit. c.2. in recta politia ſeruis debent adimi arma, ne cum fuerit magna ſeruorum turba in liberos poſſint inſurgere, ſicut interdum in vrbe Romana, & alijs vrbibus factum eſt. In hoc autẽ prudenter ſe habebant Philiſthini, quantum ad bonum ſuę reipublicæ, licet erga Iudęos iniuſtè: cum indignum imponerent eis ſeruitutis onus.

Ne forte facerent hebræi gladium, aut lanceam. q. d. non vetabantur Iudęis fabricationes inſtrumentorum ruſticorum, ſed armorum, quia tamen ſi haberent fabros ad opera ruſtica, illi quoque poſſent abſconditè facere aliqua arma, quæ Philiſthini in eorum credeH bant calamitatem, ſecurius eligentes abſtulerunt hebręis omnes fabros: nam non inueniebatur faber ferrarius in toto Iſrael. Quod autem dicitur hic de gladio: & lancea intelligendum eſt ẽt de cęteris armorũ generibus: nam eadem ratio ſubſiſtit, ſed lr̃a expreſſit de eis gratia exempli, vel quia iſta communiora ſunt.

Deſcendebat ergo omnis Iſrael ad Philiſthijm. Hic ponitur corollarium ex pręcedentibus: nam ſupra dicebatur, ꝙ nullus faber ferrarius reperiebatur in Iſrael. Neceſſe ergo erat, quòd Iſraelitę nonnulla haberent ruſtica inſtrumenta, vel ad alias gentes irent ad illa emẽda, & apparanda, & ſic dicitur quòd deſcendebat omnis Iſrael in terram Philiſthijm ad parandum omnia inſtrumenta ruſtica. Et intelligendum eſt etiam, ꝙ deſcendebant ad emendum illa, ſi interdũ opus erat.

I Hęc enim nõ vetuerant Philiſthini, quia inde eis nullum periculum, aut grauamen inferebatur, quin potius ſi iſta non permitterent facilius ab eis rebellarẽt, non potentes vitam ſine ruſticis ducere inſtrumentis: & Philiſthinis hoc incõmodũ eſſet, quia hoc modo in terrę naſcentibus depauperarentur, & non poſſent tributa eis reddere.

Intelligendum autem, ꝙ iſte deſcenſus erat ad paranda ruſtica inſtrumenta dum Philiſthinis, & Iudęis pax fuit. Poſtea autem nec Philiſthini impune hoc permiſiſſent, nec etiam Iſraelitæ, permittentibus Philiſthinis, hoc voluiſſent. Sed intelligendum, ꝙ cũ Ionathas percuſſit ſtationẽ Philiſthinorũ, & iuſſit Saul tuba cani, ꝙ Iſrael erexerat ſe ↄ̄ Philiſthijm, vt patet. ſ. K in lr̃a. Iſraelitę cęperunt hr̃e fabros procurantes habere oĩa, q̃ eis proficere poterant, cum eſſent iam hoĩes ſui iuris: potiſſimè, quia in iſto bello recuperauerunt fabros, quos duxerant Philiſthini in terram ſuam: nã ibi venerunt cum eis in bello, & videntes proſperari Iſraelitas iunxerunt ſe eis ↄ̄ Philiſthinos. ĩ. ca. 14. ſ. Et hebręi, qui fuerant cũ Philiſthijm heri, & nudiuſtertius, aſcenderuntque cũ eis in caſtris, reuerſi ſunt, vt eſſent cũ Iſrael: iſti aũt erãt fabri, vt. ſ. declaratum eſt. Vnde poſtea pro alijs bellis potuerunt hr̃e maiorem copiam armorum reductis ad ſe fabris.

Vt acueret vnuſquiſque vomerem ſuum. Ideſt deſcendebant ad acuendos vomeres. Iſta enim ſunt nimis neceſſaria inſtr̃a ruſtica. Et dr̃ exacuendo, per quod

intelligitur omnis apparatus etiã de nouo fabricatus: nam in ruſticis inſtrumentis nihil prohibuerant Philiſthini, cum ex hoc nullum ſequeretur eis damnum. *Et ligonem, & ſecurim & ſarculum.* i. deſcendebant Iſraelitę ad exacuenda iſta, vel q̃uocunque apparanda, vel ẽt de nouo facienda. Ponuntur aũt hic tria inſtr̃a, ſcilicet duo ruſtica, & vnum ad alios vſus. ſ. ligo, & ſarculum ſunt ruſtica: ſecuris autem ad opera carnium magis pertinet, q̃q̃ poteſt transferri ad alia opera ſciſſionis: ligo autem ad fodiendum eſt: ſarculum aũt ad ſcindẽdum vepres, & reſecandum omnia arbuſta, quæ impediunt agriculturam, & eſt in modum falcis, vel ſecuris. *Retuſa itaque erant acies vomerum.* i. hebetes erant vomeres, & ligones, & omnia ruſtica inſtr̃a. Quod dupliciter poteſt intelligi: vno modo, ꝙ iſta inſtr̃a eſſent retuſa ex diuturnitate temporis, quo non apparata erãt. & hoc, quia difficile erat Iſraelitis non habẽdo fabros in terra ſua deſcẽdere pro qualibet operatione inſtrumentorum in terram Philiſthijm. morabantur ergo magno tp̃e, & ſic erant inſtr̃a retuſa. Scd̃o mõ intelligitur, ꝙ prius q̃ impugnaſſent Iſraelitę cum Philiſthinis ſ. anteq̃ Ionathas percuſſit ſtationem Philiſthinorum, deſcendebant Iſraelitæ q̃n volebant in terrã Philiſthijm ad parandum ruſtica inſtr̃a, & tunc non erant retuſæ acies eorum: nunc vero, quin poſtquam incęperat erectio hebręorum contra Philiſthinos nõ deſcenderent in terram Philiſthijm ad aliquid parandũ: erant iam retuſę acies omnium inſtr̃orum. In hebręo dr̃ duplex erat lima vomerum, & ligonum, quod intelligunt Iudęi. ſ. ꝙ erant duę limę ad parandũ omnia inſtr̃a. ſ. ꝙ per limaturam fieret apparatio. Sed iſtud non ſtat, quia vomeres, & ligones, & reliqua, quę exprimuntur hic non exacuuntur limando, ſed alijs modis: nihil ergo iſta litera prodeſſet ſi ſic intelligeretur, quia non eſſet ad propoſitum. Lr̃a aũt noſtra conuenienter tranſtulit ſenſum ex ſenſu, licet non verbum ex verbo. Eſt aũt modus intelligendi, q̃m lima vocat̃ hic acies gladij. ſ. quia acies eſt ad ſecandum, vel limãdum. Dr̃ aũt, ꝙ lima erat duplex. i. duplicata. ſ. quia ex diuturnitate apparationis acies, vel lima inſtr̃orũ erat duplata. ſ. conuerſa a rectitudine, ita vt non poſſet ſecare, & hoc ſonat iſtud nomen retuſa, q̃m ex tunſionibus. ſ. percuſſionibus fit retuſio. Hebręi autem in exponendo errant, eo ꝙ ipſimet neſciunt transformationes nominum literę ſuę: putant limam accipi proprie, ſed falſum eſt, quia tunc litera nihil ageret ad ꝓpoſitum, ſed eſt transformatio accipiendo limam pro acie. Sic enim conſueuit ſacra ſcriptura in alijs ſępe tranſmutare. Vnde Iſ. c. 17. ferrum gladij vocatur flamma, & multoties ſic appellatur. Hoc autem propter ſplendorem ſuum, quia ferrum ſplendet quando politum eſt; manubrium autem nequaquã. vocatur autẽ acies ipſa acuties inſtrumentorum: nam acies aliquando ſignificat apparatum belli: aliquando autem ſignificat extremitatem acutam gladij extentam, qua ſcinditur. & dicitur acies quaſi acuties, quia ex ea parte gladius acuitur. Omnibus autem inſtrumentis etiam vomeribus, & ligonibus ex aliqua parte datur acies: quia aliqua pars eſt ex qua magis acuuntur, quam ex alijs. ſ. ex ea per quam operamur. *Ligonum tridentium, & ſecurium.* Tria inſtrumenta ſunt ad diuerſos vſus. Ligo. n. ad ruſticam foſſionem, tridentes autem poſſunt hic vocari raſtri, qui dentes habent, & pertinent ad ruſticum opus. Vel vocatur tridens ſarculum, quia aliquãdo falcatum eſt. i. curuum in modum falcis, & dentatum. Vel poteſt accipi proprie tridens pro inſtr̃o coquinario. ſ. pro fuſcinula, q̃ in ollam mittitur ad exponendas carnes, & in quadam extremitate dentata eſt ad arripiendas carnes, & leuandas de olla, & modo dẽtium vocatur tridens. Sic accipitur. ſ̃. c. 2. ſ. Veniebat

A puer ſacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, mittebatque eam in lebetem, vel ollam, &c. Sic etiam ponuntur tridentes, tanquam inſtr̃a altaris holocauſtorum ad vſus carnium, quę coquuntur de ſacrificijs, vt patet Num. c. 4. Secures autem inſtrumenta cognita ſunt, quæ a ſecando dicuntur. ſ. omnium iſtorum erant acies retuſę ex diuturnitate apparationis. *Et vſque ad ſtimulum corrigendum.* Iſta litera non continuatur immediate literę, ſed ſuperiori ad illud verbum deſcendebat. ſ. vnuſquiſque deſcendebat, vt exacueret in terra Philiſthijm vomerem, & ligonem, & ſecurim, & ſarculum, & vſque ad ſtimulum corrigendum. i. ẽt vſque ad hoc, qđ minimum eſt. q. d. cum non haberent fabros aliquos in B terra ſua, neceſſe erat, ꝙ etiam pro minimis operibus irent in terram Philiſthijm, vt pro apparatione ſtimulorum. *Cumque veniſſet dies prælij.* Ponitur hic id, propter quod poſita fuerant ſuperiora. ſ. ꝙ cum pugnauerunt Iſraelitę cum Philiſthinis nullus de Iſrael habebat lanceam, aut enſem. Hoc autem, quia non erant fabri in populo. Et dicitur hic dies pręlij. ſ. de pręlio, quod habuerunt cum Philiſthinis. Quod habetur ſequen. c. nam ibi cum fugerent Philiſthini a facie Iſraelitarum. ſ. Ionathę, & armigeri ſui, reliqui qui erant cũ Saule perſecuti ſunt eos, & tamen tunc non habebãt lanceam, aut gladium. *Non eſt inuentus enſis, aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha.* i. nemo de omnibus, qui fuerant in Gabaa cum Saule, & Io- C natha habuerunt enſem, aut gladium, vel lanceam. ſ. de omnibus illis ſexcentis viris, qui ſupra computati ſunt. Sic quoque de alijs generibus armorum, quę ad ferrum pertinẽt, intelligendum eſt. ſ. ꝙ nullus thoracem, aut galeam, aut aliquid ſimile habuit.

Dicit tamen Rab. Dauid, ꝙ habuerunt alia genera armaturę. ſ. tela, arcus, & fundas. De fundis enim, & arcubus ſatis accipi poſſet, q̃a ſine fabris iſta fieri poſſunt, de telis tamen eadem ratio eſt, quoniam arma ferrum habentia ſunt, ideo ſicut non permitterentur habere lanceas, ita nec tela.

Sciendum tamen, ꝙ non eſt intelligendum, ꝙ in toto populo nullus erat, q̃ haberet arma. Aliqua. n. erant arma, ſed in comparatione tanti populi, quaſi nulla e- D rant, alioquin non ſolum hic, ſed ẽt in bello ꝯ Ammonitas dictum fuiſſet, ꝙ non inuentus eſt gladius, aut lancea in manu totius populi, ſed nihil dr̃, quaſi intelligatur, ꝙ haberent arma, vt patet. ſ̃. c. 11. hic autem dicitur, ꝙ non eſt inuentus enſis, aut lancea, quod intelligendum eſt, quantum ad ſexcentos viros, qui erant cum Saule, & Ionatha. Accidit. n. ꝙ iſti nulla arma haberent, quamquam aliqui alij de Iſraelitis haberẽt arma. Hoc patet, quia dr̃ hic, in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha. Populus tñ, qui erat tunc cum eis, erant ſexcenti viri, quos adduxerant de Galgala in Gabaa, vt patet. ſ̃. in litera, nec adhuc quiſquam alius acceſſerat ad illos, quoniam ſeq. cap. dr̃, ꝙ ſolum E erant ſexcenti viri cũ Saule, & Ionatha tp̃e belli. Aliqui autem alij de Iſraelitis abſentibus arma habebant, licet rari. Quod erat, quia iſta lex, quę vetabat arma Iſraelitis, erat ſatis antiqua, vt ſupra declaratum eſt. Tunc tamen cum poſita eſt, non fuerunt ablata arma, quę poſſidebant Iſraelitæ: illorum tamen plurima per diuturnitatem defecerunt, aut per vſum confracta ſunt.

Excepto Saule, & Ionatha filio eius. i. non fuit inuenta lancea, aut enſis, niſi in manu iſtorum.

Dicunt autẽ hebręi, ꝙ miraculoſe per angelos adducta ſunt arma nunc Sauli, & Ionathę. Sed hoc ſatis fictum eſt: nam cum aliqui in Iſrael haberent arma, licet non haberent iſti ſexcenti viri, qui erant cũ Saule: veriſimile eſt, ꝙ rex, & filius eius haberent arma,

quoniam iſti excellentiores cęteris ſunt, & saltē ſi pauca arma eſſent in popnlo, ipſi illa haberent.

Egreſſa eſt autem ſtatio Philiſthym, vt tranſcenderet in Machmas. Hic autem vocatur ſtatio ipſa caſtra Philiſthinorum. Sratio enim a ſtando dicitur: & quia tunc caſtra Philiſthinorum manebant, nec progrediebantur in acie, ſtatio appellatur. Sic dicitur, ꝙ percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorū. ſ. in lr̄a, eo ꝙ illa erat ſtans in Gabaa. Erant aūt iſta caſtra, vel ſtatio Philiſthinorum ante hoc apud Machmas: nam ſupra dr̄: Porro Philiſthini conſederant in Machmas. Nunc autē dr̄, ꝙ egreſſi ſunt, vt tranſcenderent in Machmas. i. exierunt de loco illo, in quo erā, vt irent vltra Machmas, vel ad ipſum locum, & non intelligitur hoc de illis tribus cuneis, qui egrediebātur ad prędandum, de quibus ſupra dicitur, ſed de ipſis caſtris totalibus Philiſthinorum: nam illi, qui ibant ad prędandum, pauci erant reſpectu multitudinis infinitæ, quæ manebat in caſtris eorum.

CAP. XIIII.

ET accidit in quadam die, vt diceret Ionathas filius Saul ad adoleſcētem armigerum ſuū: Veni & tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorum, quæ eſt trans locum illum.

De temeraria iuratione Saulis.

ET *accidit.* Deſcripta in ſuperioribus Saulis reprobatione pro diffidētia, & vſurpatione, hic agitur de tranſgreſſione eius, quę fuit per temerariam iurationem. Et diuiditur in duo. Primo ponitur iurandi occaſio. Secundo ipſa iuratio ibi. *Adiurauit autem Saul.* Occaſio autem iurandi fuit Sauli deſiderium occidendi omnes hoſtes, qui miraculoſe fugerāt timore ſolius Ionathę, & armigeri ſui. Circa quod tria ponuntur. Primo ipſius Ionathę conſtans audacia. Secundo mirabilis pugna. Tertio pugnæ notitia, ſecunda ibi. *Et ait Ionathas.* Tertia ibi. *Et reſpexerunt ſpeculatores.*

Rectus ne ſit ordo ſequentium ad præcedentia. Quæſtio. I.

CIRCA primum de ordine huius ad pręcedētia eſt dubium. ſ. an ſit hic rectus ordo, vel aliqua permutatio. Reſpondendum eſt, ꝙ eſt rectus ordo: nam pręcedenti cap. dictum eſt, quō Philiſthini congregati fuerint contra Iſraelitas fixis caſtris in Machmas. hic autem agitur de pugna, quam habuerunt Iſraelitæ contra eos manentibus caſtris ipſorum in eodem loco. Dicendum quoque eſt, ꝙ iſtud pauco tempore accidit poſt ſuperiora, quaſi immediatè: nam dicitur pręcedenti cap. quō Saul, & Ionathas venerunt de Galgala in Gabaa cum ſexcentis viris, & tunc erant caſtra Philiſthinorum in Machmas. Hic etiam dicitur quomodo Ionathas iuerit cōtra Philiſthinos manentibus caſtris in eodem loco. Manifeſtum eſt tamen, quòd Philiſthini non haberēt caſtra multis diebus in Machmas, quia dum ibi eēnt nihil faciebant. ſ. non obſidebant aliquem locum, nec pugnabant contra hebręos: ergo paucum tempus interciderat. Item patet, quia dicitur hic in principio literæ, & accidit quadam die, ſcilicet dum eſſet Saul, & Ionathas in Gabaa, quaſi dicat, poſtquā veniſſent pauco tempore quadam die Ionathas aggreſſus eſt, quod habetur hic. Item quia præcedenti cap. habētur exor-

F dia belli. ſ. quaſi quoddam pręludium ad bellum inter Philiſthinos, & Iſraelitas. Hic autem hr̄ de ipſo bello, ideo veriſimile eſt, ꝙ pauci dies tranſirent inter hęc, & illa. *Et accidit quadam die.* ſ. dum iam eſſet Saul cum Ionatha, & populo ſuo in Gabaa accidit quadam die id, quod habetur hic. ſ. de aggreſſione Ionathę contra Philiſthinos. *Vt diceret Ionathas filius Saul ad adoleſcentem armigerum ſuum.* ſ. dixit ei ea, quę infra habentur de eūdo contra Philiſthinos.

Sciendum autem, ꝙ cum Saul tres filios haberet de nullo eorum fit hic mentio, niſi de Ionatha. Quod autem haberet eos patet infra in litera. Forte autem non fit mentio, quia Ionathas erat maior, & vir fortis, G atque in armis induſtrius, vnde ipſe fuerat factus dux belli, ſicut pater ſuus, cum tradita fuerint duo millia hominum Sauli: & millia Ionathę, vt præcedenti cap. Cęteri autem fratres non erant duces, ſed militabant ſub eo, & ſub patre ſuo, ideo non exprimuntur. Vel aliter dicetur. ſ. quòd tunc Ionathas erat vir potens in armis: cęteri autē fratres eius erant adoleſcentes inepti ad bellum, ideo non erant hic cum iſtis viris, nec nominantur in pugna. poſtea autem in fine regni Saulis in vltimo bello, quod habuit contra Philiſthinos in quo, & mortuus eſt, nominantur filii eius: nam dicitur, ꝙ Saul, & tres filii eius pugnabant, & occiſi ſunt a Philiſthinis, infra 31. c. Tunc autem erant iam viri fortes: cum ab hoc tempore, vſque ad illud fluxiſſent fe- H re 19. anni Saule regnante 20. annis. Sed adhuc primū horum verius eſt: nam infra 31. c. non nominanī filii Saulis ſolum, quia bellatores erant, ſed vt cognoſcatur, ꝙ perierint in bello cum patre ſuo, in aliis aūt bellis de Ionatha ſolum fit mentio. *Veni & tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorum.* Ideſt ad caſtra eorum, quę vocantur ſtatio, quia tunc ſtabant, ſcilicet non procedendo ad bellum.

An Ionathas peccauerit ſolus eundo ad caſtra Philiſthinorum, & exponendo ſe periculo. Et quō Deus homines multipliciter monet. Quæſt. II.

QVAERET aliquis quō Ionathas auſus eſt I ire ad caſtra Philiſthinorum ſolus, & an peccauerit hoc faciendo. Vr̄ primo, ꝙ peccauerit: nam nemo debet ſe exponere ſponte in manifeſto periculo: nam ſicut peccatum eſt, ꝙ tradat ſe quis ad mortem, vel ſeipſum occidat, ita etiā ꝙ exponat ſe illi periculo, de quo veriſimiliter euadere nō poteſt: ſic autem erat, ꝙ Ionathas iret ad pugnandum ꝯ oēs Philiſthinos cum eſſet exercitus infinitus, vt patet pręceden. c. ſ. 30. mille curruum, & ſexcenta millia equitum, ergo peccabat eundo.

Item non valet ſi aliquis dicat, ꝙ faciebat confidēs Dei miſericordiam: nam tentare Deum videtur, q exiſtens extra periculū immiſcet ſe illi periculo, de quo nullo modo creditur euadere, nec poteſt, niſi Deus eū eripiat, ſed tentatio Dei vetita eſt. Matth. c 4. ſ. Nō ten- K tabis dominum Deum tuum, & Exod. 16. & 17. & in multis aliis locis increpanī, & puniunī tētantes Deū: ergo peccauit Ionathas hoc faciendo.

In contrarium aliquis dicet, ꝙ non peccauit, quia Ionathas hoc egit a Deo inſpiratus, ſed illa, quę ſpiritu Dei agitati facimus, etiam ſi contra legem videantur, recta ſunt, quia iuxta Apoſtolum, qui ſpiritu Dei aguntur non ſunt ſub lege, & vbi ſpiritus, ibi libertas; ergo Ionathas faciens hęc a Deo motus non peccauit.

Item dato, ꝙ non fuiſſet motus a Deo non inducitur, quòd peccabat: nam ea, quę poſſunt fieri per homines ſi aliquis ſibiipſi conſulens aggrediatur, non videtur peccare; ſed alii viri aggreſſi ſunt æque du-

ra,

ra, vt nunc Ionathas aggreſſus eſt, & illud animoſitate,& robore humano explebant. ergo Ionathas nõ peccauit hoc faciendo: erat enim Ionathas vir fortis, & animoſus valde, quod etiam apparet ex bello pręcedentis capi. Ipſe enim cum ſolis mille viris auſus eſt irrumpere ſtationem Philiſthinorum, quę erat in Gabaa, & percuſſit illos. Nemo tamen ante hoc auſus fuerat ſe erigere contra illam ſtationem, nec etiã totus Iſrael, ideo animoſus erat. Viderat autem ipſe, ꝙ alij viri commiſerant admirãda, ſicut Samſon vir fortis ſolus aggreſſus Philiſthinorum aciem, & inermis reperta mandibula aſini occidit mille viros ita Iudi. c. 15. Sic quoque fuerũt alij viri poſteri, qui ſoli aggreſſi ſunt magnas acies, ſicut Eleazarus, qui percuſſit aciẽ Philiſthinorum ipſo ſolo manente, & fugiente reliquo populo. Cum autem ipſe percus ſiſſet Philiſtinos reuerſi ſunt Iſraelitę, qui fugerant ad rapienda ſpolia infra 2. lib. capi. 23. & primo Paralipomenon capi. 11. Interdum quoque tres viri ſoli Dauid irruperunt per omnes Philiſthinos, qui erãt in acie, & tranſierunt in Bethlehem, duxeruntque aquam per medium ipſorũ non audentibus Philiſthinis repugnare eis, vt eodẽ c. Alij quoque viri Dauid fuerunt ita fortes, vt vnus eorum ſolus pugnaret contra trecentos, & occideret eos, ita eod. cap. Ionathas verò, qui erat vir fortis, poterat aggredi ſimilia horum, nec in his videretur peccare. Reſpondendum eſt, quòd Ionathas non peccauit, quia a Deo motus eſt, vt hęc faceret. Cum autem aliquis a Deo mouetur, non ſolum pugnare poterit contra aciem Philiſthinorum, contra quam pugnauit Ionathas, ſed etiam contra totum orbem, & non peccabant iſti talia aggredientes, etiam ſi videantur agere, & agant contra communem legem, quoniam a Deo mouentur, qui ſuper legem eſt, ipſi quoque ſup legem ſunt, ſic ait Apoſtolus, ſcilicet qui ſpiritu Dei agunt, non ſunt ſub lege. Primo ſi nolint agere talia, quę videntur eſſe contra legem, dum tamen ſciant ſe a Deo motos, peccant. Sic patet de Michea propheta, qui poſuit parabolam regi Achab, quia dimiſerat regem Syrię Benadab viuentem, iſte dixit ad ſocium ſuum ex parte Dei: percute me, & ille noluit percutere: cui ait Micheas, quia noluiſti audire vocem domini, ecce recedes a me, & percutiet te leo: cumque paululũ receſſiſſet inuenit eum leo, atque percuſſit: propheta autem inueniens aliquem virum dixit ei percute me, & vulnerauit illum, vt patet infra 3. lib. ca. 20. Ecce enim propheta fecit hic, quòd percuteretur ab alio gladio, & tamen manifeſtum eſt, quòd de lege communi erat hoc peccatum, quòd quis procuraret occidi, vel mutilari: ipſe tamen non peccauit hoc faciendo. Sed quod amplius eſt ille vir primus, qui noluit eum percutere percuſſus eſt a leone in pęnam: nam ſic dixit ei propheta, quia noluiſti audire vocem domini. ecce recedes a me, & percutiet te leo. Manifeſtum eſt tamen, quòd alias peccaret iſte vir, ſi percuteret prophetam, etiam eo iubente: nunc autem è cõtrario peccauit, quia percutere noluit cũ ille dixiſſet ſibi in ſermone domini, ideſt ex parte Dei. Sic igitur de Ionatha, dato quòd ſupra modum communem eſſet, quòd vnicus vir aggrederetur tãtã multitudinẽ pugnatorum, tamen quia Deus eum mouit ad faciẽdũ hęc non peccabat, quin potius bene agebat. Quod autem motu Dei egerit apparet, quia totus Iſrael nõ audebat ire contra Philiſtinos: ipſe autem ſolus confidenter acceſſit ad caſtra eorum. Item apparet ex verbis eius, quia dixit ad armigerum ſuum, veni & tranſeamus ad ſtationem incircũciſorum horum, ſi forte faciat pro nobis dominus, quia non eſt difficile Deo in multitudine, vel in paucis ſaluare. Hęc autem verba pertinent ad hominem nimis confidentem in Deo.

A Iſta namque egreſſio nõ poterat fieri, niſi ex Dei motu, vel ex magna amentia, & temeritate, ſed iſta verba non ſunt hominis temerarij, & amentis, ſed nimis Deo confidentis: ergo Ionathas faciebat hoc motus a Deo. Item patet hoc ex ſigno, quod accepit Ionathas ad ſciendum an deberet pugnare contra Philiſthinos vel non, nam dixit ad armigerum, ſi dixerint aſcẽdite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos dominus in manibus noſtris. Item apparet ex eo, quod ſecutum eſt, nam cum aſcẽdiſſet Ionathas, percuſſit Philiſthinos, & illi non reſiſtebant ei, ſed magis vnus alterum percutiebat, ſicut factum eſt in Madianitis, quando iuit contra eos Gedeon. Iudi. capi. 7. ille autem a Deo motus illa fecit, vt patet Iudi. capi. 6. ergo de Ionatha eo-

B dem modo dicendum eſt, quòd Deus eum ad hoc mouerit. Item apparet, quia accedente Ionatha ad caſtra Philiſthinorum factum eſt miraculum in percuſſione eorum, vt patet infra, ſcilicet & factum eſt miraculum in caſtris per agros, ſed & omnis populus ſtationis eorum, qui ierant ad pręliandum obſtupuit, & conturbata ſunt caſtra, & accidit quaſi miraculum a Deo. Deus tamen non facit miraculum pro ſtultis, & confidentibus in virtute ſua, vt patet Io. 9. cap. ſcilicet ſcimus autem, quòd peccatores Deus non audit, ſed ſiquis Dei cultor eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit, & agitur ibi de operatione miraculorum, quam Deus facit ad preces alicuius, nã dicitur, quòd non facit miracula pro peccatoribus, ſed pro viris iu-

C ſtis, ſed pro Ionatha iſtud miraculum factum eſt, ergo erat vir iuſtus, & conſequenter non egit ex temeritate, ſed ex Dei motu. Sed dicet aliquis in contrarium, quòd non egit motus a Deo, quia tunc certiſſimus eſſet Ionathas, quòd Deus traderet Philiſthinos in manu eius, & non poneret ſibi ſignum ad ſciendum an Deus tradidiſſet Philiſthinos in manu eius, vel nõ, poſuit tamen, nam dixit ad armigerum ſuum, ecce nos tranſibimus ad viros iſtos, cũque apparuerimus eis, ſi taliter locuti fuerint ad nos, manete donec trãſeamus ad vos, ſtemus in loco noſtro, nec aſcẽdamus ad eos, ſi autem dixerint aſcendite ad nos aſcẽdamus, quia tradidit eos dominus in manibus noſtris. ergo neſciebat Ionathas an Deus traditurus eſſet Philiſthi-

D nos in manu eius, & conſequenter non mouebatur a Deo. Ad hoc reſpondetur, quòd Ionathas motus fuit a Deo ad faciẽdum hęc, vt dictum fuit. moueri tamẽ a Deo multipliciter eſt, nã interdũ mouetur aliquis in parte intellectiua, ſcilicet quando Deus dat ei ſpiritum prophetię per quem reuelantur incognita, vel ſi det ſpiritum ſcientię aut ſapientię, aut cuiuſcunque alterius cognitionis: nam non ſolum Deus poteſt infundere ſpiritum propheticum intellectui noſtro, ſed etiam quemcunque alium habitum intellectus, vel actualem cognitionem, vt declaratum eſt ſupra capi. 10. poteſt etiam moueri homo a Deo in parte volitiua, vt Deus moueat voluntatem alicuius ad aliquid diligendum, vel aliquid facere volẽdum. iſte quoque motus eſt ſicut in intellectu. Et quia omnis motus,

Moueri a Deo multipliciter cõtingit.

E quem Deus in anima noſtra cauſat, vocatur ſpiritus Dei, ponuntur multiplices ſpiritus Dei in anima noſtra, quidam ex parte intellectus, & quidam ex parte voluntatis, vt patet Iſa. 11. capi. ſcilicet & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus ſapientię, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſciẽtię, & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris domini. Hic enim ſunt ſeptem ſpiritus quorum quatuor pertinent ad intellectum, ſcilicet ſpiritus ſcientię, ſapientię, intellectus, conſilij: tres tenent ſe ex parte voluntatis, vel affectus, ſcilicet ſpiritus fortitudinis, & pietatis, & timoris. Cum ergo per omnes hos ſpiritus homo a Deo moueatur, poterat Ionathas moueri a Deo

ad

ad pugnandum contra Philiſthinos per modum voluntatis, vel per modum intellectus. Si per modum intellectus eſt ſenſus, quod Deus reuelauit Ionathę modo prophetico, quòd iret contra Philiſthinos, ſicut reuelauit Samueli, quòd Saul deberet ire cõtra Amalecitas ſequenti capi. Si per modum voluntatis eſt ſenſus, quòd Deus inclinaret Ionatham dando ei deſiderium magnum eundo contra aciem Philiſthinorum, dando quoque magnam animoſitatem, vt non formidaret eorum multitudinem, & tamen nihil moueret ex parte intellectus, ſcilicet non reuelando, ꝙ iret, vel non iret. Quod autem talis motus fiat a Deo interdum, patet ſupra capi. 11. cum Saul audiuit verba virorum Iabes de ſuperbia Ammonitarum: nam dicitur, quod inſiliit in eum ſpiritus domini, & iratus eſt furor eius nimis: aſſumenſque vtrunque bouem concidit in fruſta, & miſit in omnes terminos Iſrael, & ſic Deus nihil locutus fuit ibi Sauli, ſed immiſit ei quoddam robur, & animoſitatem, vt non formidaret Ammonitas, & iuberet Iſraelitis ſub interminatione venire ab bellum. Nunc autem conſiderandum, quòd quanquam vterque motus iſtorum fit a Deo: ſemper tamẽ ſunt manifeſtiores motus ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, ſcilicet quòd certius nobis indicant an a Deo moueamur, vel non: nam cum alicui reuelatur a Deo, quòd faciat tale, vel tale non poteſt dubitare, quin illud a Deo ſit, quia impreſſiones propheticę ſunt nimis fortes, & manifeſtatiuę eius, a quo ſunt. Cum autem Deus mouet aliquem ex parte voluntatis, ſcilicet inclinando eum ad aliquid, quamquã credat ſe aliqualiter a Deo moueri, tamen nõ eſt hoc ſibi penitus manifeſtum: ita autem de Ionatha dicendum eſt, quòd ipſe fuit a Deo motus per modum volũtatis, ſcilicet nulla reuelatione facta, vel pręcepto, quod iret ad caſtra Philiſthinorum, ſed dedit ei Deus magnum deſiderium ad eundum illuc, maius quidẽ quam inſurgere poſſet per aliquam humanam affectionem: dedit quoque ei magnam animoſitatem, vt non formidaret Philiſthinos. quia tamen Dei motus per modum voluntatis non ſunt penitus manifeſti, vt ſupra dictum eſt, non conſtabat plenè Ionathę an Deus eum moueret ad hoc, ideo voluit habere ſignũ manifeſtatiuum: accepit iſtud, vt infra dicetur. Nunc autem ad rationes in contrarium pro vtraque parte reſpondendum eſt. Ad primam cum dicebatur, quòd ille, qui exponit ſe manifeſto periculo, peccat quia non poteſt modo humano eripi. Reſpondendum eſt, quòd exponere ſe periculo, niſi aliqua cauſa iubeat, pro qua oporteat periculum ſuſcipi, peccatum eſt: verbi gratia, quòd quis pugnet contra mille aggrediẽdo eos eſt peccatum: ſi tamen quis obſideatur ab hoſtibus in aliqua vrbe, quos nequaquam poteſt euadere, & ſcit ſe moriturum ſi ipſe aggrediatur illos, vt pugnando moriatur, vel effugiat, cum aliàs moriturus ſit, non peccat, quamquam exponat ſe 10. millibus viris, quia ille no proprie ſe exponit periculo, cum iam eſſet in periculo. De Ionatha autem aliter dicendum eſt, ſcilicet quod non ſe exponebat alicui periculo, quia cũ Deus eum impelleret ad pugnandum contra Philiſthinos daus ei animoſitatem, manifeſtum eſt, quod victurus erat, ſed adhuc dato, quod Ionathas ſciret ſe moriturum in bello, ſi tamen Deus mouebat eum ad hoc, & ipſe certiſſime ſciret, tenebatur ire ad bellum, & nõ peccabat exponendo ſe manifeſtę morti: quin potius peccaret, ſi non ſe exponeret. Ad ſecundam rationem cum dicebatur, etiam ſi Ionathas confidens in Deo hoc ageret, non licebat ei, quia videbatur tentare Deum exponens ſe periculo. Reſpondendum, quòd ſi Ionathas non fuiſſet motus a Deo ad faciendum hoc, non licebat ei ex confidentia Dei illud

Qñ quis peccat exponẽdo ſe periculo.

F agere, quia magis eſt iſta temeritas, quam confidẽtia, & tentatio Dei: cum enim quis cognouit Deum velle aliquid etiam ſi periculoſum ei ſit, non debet formidare quin aggrediatur, ſi tamen non nouit, aut ipſe eſt conſtitutus in periculo ex neceſſitate, aut ſponte ſe exponit. Si primo modo debet homo confidere in domino, & exponere ſe quibuſcunque terribilibus. Hoc autem, quia ipſe non ſe exponit tunc, ſed quia iã expoſitus eſt. Si autem ſecundo modo, ſcilicet ſi ſpõte ſe exponat, non licet alicui ſe exponere rei, quę ſupra vires ſuas eſt, quantumcunque in domino confidat: immo quanto magis hoc modo confidat tanto grauior temeritas eſt, & coincidit cũ tentatione Dei.

G De Ionatha autem dicendum, quòd ipſe mouebatur a Deo, ideo nõ tentabat eum, quamquam maioribus ſe exponeret. Ad alias etiã rationes probantes, quòd Ionathę hoc licuerit, etiam reſpondendum eſt. Ad primam cum dicebatur, quòd fecerit hoc motus a Deo concedendum, ideo ex hac parte licuit, ſed nequaquam aliter. Ad ſecundam, cum dicebatur, quòd etiam ſi Ionathas a Deo non fuiſſet immutatus non peccabat, ſi viribus humanis hoc aggrederetur, dum Samſon fecerit ſimilia. Reſpondendum, quòd licuit Ionathę facere hoc, vt dictum eſt, ſed non viribus humanis, nec valet comparatio de Samſone. Primo quia Samſon non fecit hoc aggrediendo, ſed ſe defendendo, quod patet, quia contribules ſui ligatum eum du-

H xerant ad Philiſthinos, qui illum occidere volebant pro dãno, quod intulerat terrę eorum. Cùm ergo ſe videret mortem certiſſimam expectãtem, niſi aliquid viribus ſuis ageret, inuaſit Philiſthinos, & occidit mille de eis. Ionathas autem non faciebat hoc aliqua neceſſitate compulſus, nec erat in aliquo periculo poſitus, ſed ſponte iuit ad Philiſthinos, non licebat ergo ei hoc niſi Deus ad iſta eum mouiſſet. Secundo eſt differentia inter Ionatham, & Samſonem, quia Samſon egit hoc a Deo inſpiratus, vt patet Iudi. capi. 15. ſcilicet qui cum veniſſent ad locum maxillę, & Philiſthini vociferantes occurriſſent ei, irruit ſpiritus domini ſuper eum, & ſicut ſolent ad odorem ignis ligna conſumi, ita & vincula quibus ligatus erat diſſipata ſunt,

I & ſoluta: ſi ergo Ionathas non feciſſet hoc motus a Deo, non habebat ſimilitudinem cum Samſone. Tertiò eſt differentia inter eos, quia Samſon habebat vires humanas ſuper omnem humanam ęſtimationẽ: nam non ſolum tunc mandibula aſini vtens occidit mille viros, ſed etiam alia magna virtutis opera aliàs fecit, quod adhuc maius robur atteſtãtur in eo, ſicut cum eſſet in vrbe Gaza, & clauſiſſent ei Gazenſes portas vrbis, vt non poſſet per noctem recedere, ſurgens nocte arripuit vtranque portam vrbis cum ſera ſua, & imponens humeris duxit vſque ad quendam montem excelſum longe diſtantem ab vrbe, vt Iudi. 16. Hoc autem maioris roboris ſignum eſt, quam ſolitarium 10. millia virorum occidiſſe. nullus enim vn-

K quam mortalium tanti roboris opus feciſſe cẽſetur. Ionathas vero erat vir fortis, & animoſus, ſed ad robur Samſonis nequaquam erat comparabilis, ideo ẽt ſi talia aggrederetur vt Samſon confidẽs viribus ſuis, temeritatis erat in Ionatha, quòd aggrederetur talia, ergo non egit viribus ſuis confidens, ſed a Deo immutatus. Ad tertiam rationem, cum dicebatur, quòd Eleazarus vnus de viris Dauid pugnauit ſolus cõtra aciem Philiſthinorum. Reſpondendum eſt, quòd nõ eſt ſimile, quia ille non egreſſus eſt ſolus ad pugnandum, ſed cum magno exercitu Iſrael. Poſtea autem fugiente toto Iſrael Philiſthinos ipſe relictus eſt ſolus, & pugnauit contra totam aciem Philiſthinorum ſoluſque fugauit omnes Philiſthinos, & deinde Iſraelitę, qui fugerant venerunt ad capiendam prędam

intra

inſra 2.lib.capi.23.& primo Paralipo.capi.11. Hoc autem ſibi licuit, quia non ſe expoſuit ſolus periculo, ſed cum toto Iſrael. Cum autem iam eſſet in periculo cęteris recedentibus viriliter fecit, quod potuit, quod non erat temerarium, ſed laudabile. Ad quartam rationem cum dicitur de tribus viris fortibus Dauid, q transierunt per mediam aciem Philiſthinorum pro aqua in Bethlehem. Dicendum quòd iſta magna animoſitas fuit, & ſic laudantur tanquam nimis animoſi pręalle.capi. temerarium tamen quodammodo fuit, quia expoſuerunt ſe periculo ſupra rationem, quod Dauid conſiderans noluit bibere aquam, quam tulerant, ſed libauit eam domino infra 2.lib.capi.23.ſ.at ille noluit bibere, ſed libauit eam domino dicens, propitius ſit dominus ne faciam hoc: num ſanguinem hominum iſtorum, qui profecti ſunt, & animarum periculum bibam. Sed quomodocunque ſit, iſti non erant ita temerarij, vt Ionathas: tum quia iſti erãt tres, Ionathas autem erat vnus, nam armiger ſuus, qui pręcedebat eum magis portandorum armorum gratia pręcedebat, quam pugnandi, tum quia iſti erant viri fortiſſimi inter omnes, qui fuerunt tempore Dauid, & forte Ionathas non ęquiparabatur alicui eorum in robore, tum quia iſta acies, contra quam ibat Ionathas, erat maior, quam illa, contra quam procedebant tres viri, nam nunquam tantus exercitus cõgregatus fuiſſe legitur, vt declaratum eſt pręcedenti capi.

Ad vltimam rationem, cum dicebatur de illo, qui pugnauit contra trecentos, & occidit eos. Dicendum quòd iſte vir fortis erat, non conſtat tamen an ipſe pręuenerit, vel pręoccupatus fuerit. Si pręuentus fuit ab illis, nulla temeritas extitit viriliter egiſſe quęcunque potuerit. Si autem ipſe pręoccupauit, temerarium aliqualiter videtur, niſi forte illi eſſent viri nimis ignaui ad bellum, ipſe autem eſſet expertiſſimus atque robore opinatiſſimus. Patet ergo ex dictis, quòd Ionathas hoc egerit motu Dei.

Quę eſt trans locum illum. Demõſtrauit hic Ionathas armigero ſuo ad oculum ſtationis Philiſthinorum locum, qui non multum diſtabat a Gabaa. Erat tamen tunc in Machmas, vt patet infra. Dixit autẽ Ionathas, quæ eſt trans locum illum, eo ꝙ ſtatio Philiſthinorũ non patebat ad oculum: erat namque in quodam plano inter magnos ſcopulos, & petras vndique prominentes, Ionathas ergo, & armiger eius videbat ſcopulos, & petra, ſed non ſtationem, ſciebat tamen Ionathas ibi eſſe illam, quia erat in Machmas: locus autem iſte erat inter illos ſcopulos. Per locum vero, quẽ hic nominauit Ionathas deſignauit ſcopulos prominentes, & petras.

Patri autem ſuo hoc ipſum non indicauit. Scilicet armigero indicauit, quòd vellet ire ad aciem Philiſthinorum, patri tamen ſuo, qui chariſſimus erat ſibi, nõ indicauit. Cauſa eſt, quia ipſe cõceperat animo ſuo hoc præclarum faciendum, ad quod Deus eum impellebat. Pater autem putaret iſtam eſſe magnam temeritatem: vnde non permitteret eum illuc ire, vel fortè ſi permitteret cum eo alios mitteret, quod iam non pertineret ad miraculum, ſcilicet ſi multi irent de Iſrael contra Philiſthinos, vel propter aliud, quia Ionathas, licet a Deo inſtigaretur ad eundum contra Philiſthinos, tamen adhuc neſciebat per certitudinem, an Deus vellet tradere illos in manu eius, vnde dederat ſignum armigero ſuo, dicens ſcilicet, cumq; apparuerimus eis ſi taliter locuti fuerint ad nos, manete, donec tranſeamus ad vos, ſtemus in loco noſtro, nec aſcendamus ad eos: ſi dixerint aſcendite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos dominus in manibus noſtris. Neſciebat autem Ionathas an contingeret, quòd Philiſthini dicerẽt eis manete, donec tranſeamus ad vos,

A & tunc nullo facto redirent, quod erat eis aliqualiter verecũdum, ſcilicet quòd cum aggreſſi fuiſſent opus retrocederẽt, ideo voluit hoc omnibus eſſe ĩcognitũ. *Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa.* Poteſt hoc intelligi dupliciter, vno modo, quòd Saul moraretur intra vrbem in extremitate eius, ſcilicet in aliquo loco eminentiſſimo, & fortè in excelſo Gabaa. Nam intra vrbem erat collis magnus, de quo deſcendebant prophetę, cum Saul introiuit in illam, vt dictum eſt ſupra capi.10. & erat ibi ad ſpeculandum ſi forte quis veniret de acie Philiſthinorum. Sed dicetur, quòd nõ ſtat, quia dicitur hic, quòd erat Saul in agro Gabaa: ergo non erat intra vrbem. Reſpondetur, quòd poſſet dici intra vrbem Gabaa eſſe aliquam partem terrę
B habitatoribus carẽtem, & in illa eſſe agros, in quibus tunc manebat Saul. Vel poteſt dici, quòd erat in extrema parte Gabaa, ideſt in extrema parte vallis Gabaa: nam ille, qui eſt in territorio alicuius loci, dicitur eſſe in loco illo: ſic patet Ioſue capi.5. ſcilicet cum autem eſſet Ioſue in agro vrbis Iericho, &c. & ibi dicitẽ in Hebręo cum eſſet Ioſue in vrbe Iericho: conſtat tamen, quòd tunc non erat intra eam: ſic ergo, quamquam eſſet Saul extra vrbem Gabaa, dum tamẽ eſſet circa illam, diceretur eſſe in ea. Erat autem tunc Saul in loco iſto, quia cum videret Philiſthinos eſſe plurimos, ſe autem ſolum habere ſexcentos viros, non poterat obuiare eis: pręcipuè, quia Samuel noluerat conſulere dominum pro eo. Sedebat ergo Saul in Gabaa
C videns terrę ſuę deſolationem, & impotentiam ſuam expectans, ſiquando Deus miſereretur. Deus autem videns afflictionem populi, dedit in corde Ionathę, vt faceret hęc.

Sub malogranato, quę erat in agro Gabaa. Ideſt Saul poſuerat tentorium ſuum ſub malogranato. Erat autem ibi aliqua malogranatus ſpecioſa, & ardua, ſub qua poſſet regis tentorium collocari. Ex hoc autem apparet melius dicendum, quòd Saul erat extra vrbem Gabaa, quia dicitur hic, quòd erat ſub malogranato: nam ſi eſſet in vrbe, quamquam ibi eſſet aliqua malogranatus, non habitaret ipſe ſub malogranato, ſed in aliqua domo, etiam quia dicitur hic, quòd illa malogranatus erat in agro Gabaa, ergo non intra vrbem.
D Vbi autẽ nos dicimus hic in agro Gabaa, in Hebręo habetur. *In migron.* Et eſt nomen proprium. Hebręi autem intelligunt, quòd in valle vrbis Gabaa erat aliquis locus dictus migron, in quo tunc fixerat caſtra Saul, ſed ad eundem ſenſum redit cum litera noſtra, ſcilicet quòd eſſet Saul in agro Gabaa, qui ager vocabatur migron. *Et erat populus cum eo quaſi ſexcenti viri.* Scilicet omnes, qui erant cum Saule, erant ſexcenti ſolum. Hoc ponitur ad ſignificandum, quòd erat paruus populus ad reſiſtendum Philiſthinis, ideo Saul non exibat in bellum contra eos: reliquus autem populus dilapſus fuerat a Saule, cum adhuc eſſet in Galgala. Iſti vero ſexcenti venerant cum eo de Galgala: poſt hoc autem nemo ad eum venit, quia totus populus conterritus erat: vnde reliquorum quidam
E transfugerant vltra Iordanem in terrã Galaad. Alij autem abſconderant ſe in ſpeluncis, antris, & petris, vt patet pręcedenti capi. Sciendum quòd Ra. Dauid kimhi dicit, quòd erant mille ſexcenti viri cũ Saule, & Ionatha, nam vult, quòd cum Ionatha erant mille, vt patet pręcedenti capi. cum Saule autem relicti fuerant ſexcenti, & quando litera nominat hic ſexcẽtos dicit intelligendum eſſe de illis, qui manſerant cum Saule, vult quoque, quòd Saul, & Ionathas non eſſent nunc in eodem loco, quia pręcedenti capi. dicitur, ꝙ Saul erat in Bethel: Ionathas autem erat in Gabaa.

Sed hoc non ſtat, quia iſtud fuit a principio antequam bellum eſſet contra Philiſthinos, cum tamen

Ionathas

Ionathas percuſſit ſtationem Philiſthinorum in Gabaa totus populus clamauit poſt Saulem in Galgala pręcedenti c.& tunc quoque cum reliquis Ionathas deſcendit in Galgala, & poſtea ex ipſo loco Saul, & Ionathas deſcenderunt in Gabaa, cum ſexcentis viris, & ibi ſimul manebant, vt patet pręcedenti c.ſ.& Saul, & Ionathas filius eius, & populus, qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Beniamin. Item e.c. dicitur: cũ veniſſet dies belli non eſt inuentus enſis, aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionathas ergo ſimul erant in Gabaa, Item patet infra in litera, quia cum vidit Saul turbatam aciem Philiſthinorũ, dixit requirite, & videte, quis abierit ex nobis: cũque requiſiſſent repertum eſt non adeſſe Ionatham, & armigerum eius: ergo ante hoc cum viris Saulis erat Ionathas, alioquin non dicerent eum abeſſe. Quod autem dicebat Kimhi, ꝙ erant mille ſexcenti viri cũ Ionatha, & Saule, etiam falſum eſt, quia hoc pręſupponit, quòd eſſent diuiſi locis, ſed ſimul erant, vt probatum erat. Totus autem populus computatus fuit ſexcentorum virorum, vt patet pręcedenti c.ſ.& recenſuit Saul populum, qui inuenti fuerant cum eo quaſi ſexcentos viros. Reſpondebit Kimhi, ꝙ hoc fuit antequam congregaretur militia Ionathę ad militiã Saulis: nam de toto populo, qui erat cum Saule ſolũ relicti fuerant ſexcenti, ſed veniente Ionatha fuerunt mille ſexcenti. Sed dicendum, ꝙ non ſtat, quia etiam coniuncto vtroque exercitu erant ſoli ſexcenti viri, quia pręcedenti c. dicitur: Non eſt inuentus enſis aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha, & ſic erat iam totus populus: poſt hoc autẽ infra in litera dicitur, ꝙ ſolum erant ſexcenti viri, vt patet hic. Ergo tam cũ Saule, quam cum Ionatha erant ſolum ſexcenti. Quod autem inducit Kimhi p̄cedenti c. potius probat contra ipſum, quia ibi dicitur ꝙ Saul erat in Bethel, & Ionathas in Gabaa, ſed pręcedenti c. dicitur quomodo poſtea venit Saul in Gabaa, ergo ſaltem iam ibi eſſent ſimul: antè hoc tñ ſimul fuerunt, vt dictum eſt. *Et Achias filius Achitob.* Ideſt etiam erat ibi in exercitu Achias. Iſte autem erat ſacerdos. nam dicitur hic, ꝙ portabat Ephod. Etiam dr̃ ꝙ erat de nepotibus ſacerdotis magni. Omnes autem filij ſacerdotum erant ſacerdotes, cum iſta officia, & dignitates in veteri teſtamẽto venirẽt per progenies. Ponitur autem hic de iſto Achia ſacerdote propter ea, quę habentur infra. Nam dicitur, ꝙ Saul iuſſit conſulere dominum, & conſuluit: iſta tamen conſultatio ſcire debebat per ſacerdotes. Dicitur autẽ iſte Achias filius Achitob. Fuit enim Achitob nepos Heli ſummi ſacerdotis, quod patet, quia fuit filius Phinees, vt apparet hic, & frater Ichabod, ſed Ichabod fuit filius Phinees, vt patet ſupra c.4. *Fratris Ichabod.* Hoc refertũ ad Achitob. ſ. qui erat frater Ichabod. Et erat maior Achitob: nam Ichabod poſt mortem patris ſui natus eſt: ipſa quoque mater eius in partus effuſione mortua eſt, vt patet ſupra c.4. ideo non potuit habere poſteriorem fratrem ex eiſdem parentibus. Nominatur autem hic Ichabod ad notificandum, quia iſte erat famoſus ex eo, quod accidit in natiuitate eius. An tamẽ iſte puer ſuperuixerit, non conſtat: ſatis enim videtũ ꝙ non, quia immaturè erupit ab vtero: de quo ſupra c.4. dictum eſt. Hic autem non nominatur Ichabod tanquam ſuperuiueret, ſed quia famoſus fuit, & per eum poſſet cognoſci ſtirps fratris ſui.

Filij Phinees. Hoc refertur ad Achitob, vel ad Ichabod. Vterque enim erat filius Phinees. De Ichabod patet ſupra c.4. de Achitob patet, quia vocatur hic frater Ichabod: magis tamẽ videtur, ꝙ iſte genitiuus filij referatur ad Achitob, & non ad Ichabod, quia ſcriptura nõ enarrat hic Ichabod, ſed Achitob, q̃a eſt ſermo

F de Achia, qui eſt filius Achitob. Iſte Phinees, de quo hic dicitur, fuit filius Heli ſummi ſacerdotis, & fuit ſummus ſacerdos viuente eo, nam cum Heli fuiſſet grandęuus non potens miniſtrare, conſtituit filium ſuum Phinees miniſtraturũ, vt ait Ioſephus 5. Antiq. Iſte autem cum fratre ſuo Ophni fecerunt ſcelera multa in ſacerdotio ſuo, propter quę ablatum eſt ſacerdotium de domo Heli, & iſti mortui ſunt in bello ſupra c.2. *Qui ortus fuerat ex Heli ſacerdote domini.* ſ. ſummo ſacerdote: nam hic ſacerdos per excellentiam accipitur. Erat autem iſte Heli de domo Ithamar, ad q̃ non pertinebat ſacerdotium ſummum. Deus tamen tranſtulit illud de domo Eleazari in domũ Ithamar.
G Primus autem de hac domo, qui ſuſcepit ſacerdotiũ fuit Heli, cui Deus promiſit, ꝙ maneret ſacerdotium in ęternum in domo ſua, tamen propter iniquitatem filiorum ſuorum impeditum eſt, vt ſupra c.2. *In Silo.* Iſtud poteſt determinare immediatè dicta. ſ. ꝙ Heli erat ſacerdos in Silo, vel poteſt referri ad illud verbũ ortus fuerat. ſ. ꝙ Phinees natus fuerat in Silo. & vtrũque verum eſt: nam miniſtrabat Phinees in Silo. ſ. dũ ibi pater ſuus miniſtrabat. *Portabat Ephod.* ſ. Achias portabat Ephod. Iſtud eſt Ephod ſummi ſacerdotis, cum quo eſt coniunctum rationale, ita Exo. c.28. Et ponitur, ꝙ portabat Ephod, quia infra dr̃, ꝙ conſuluit dominum, ſacerdotes autem magni non poterant cõſulere dominum, niſi in Ephod. ſ. portando Ephod, &
H rationale in pectore ſuo. Tunc enim dicebatur portare iudicium filiorũ Iſrael in pectore ſuo, vt patet Exo. c.28. Prophetę autem aliter conſulebant, vt declaratũ eſt ſupra c.10. De iſto Achia dicendum eſt, ꝙ fuerit ſacerdos magnus, vel ſaltem exercuerit hic officium ſacerdotis magni, nam portare Ephod ad ſolum ſummum ſacerdotem pertinebat. Non videtur autem inconueniens dici eum fuiſſe ſacerdotem magnum, ſed diceretur, ꝙ Achimelech reperitur poſt hoc fuiſſe ſacerdos magnus infra 21. & 22. c. Iſte autẽ erat filius Achitob, & non Achię, vt patet ſupra 22. c. vbi Saul vocauit eum filium Achitob. dici poteſt, ꝙ Achias fuit ſummus ſacerdos mortuo Achitob: deinde Achias cum non haberet liberos, qui poſſent ſuſcipere ſacerdotiũ

Achias an fuerit ſacerdos magnus.

I trãſmiſit illum in fratrem ſuum Achimelech, vel poteſt dici, ꝙ Achimelech, & Achias ſunt idem, ſicut interdum aliqui habent multa nomina. Vel dici poteſt aliter. ſ. ꝙ Achias nunquam fuerit ſummus ſacerdos: portabat tamen ibi Ephod, quia erat filius ſummi ſacerdotis, & ipſe iuerat ad bellum, quia forte pater ſuus Achitob pręſenectute nõ poterat illuc ire, iuerat aũt ipſe illuc ad multa, quę debent facere ſacerdotes in bellis, vt declaratũ eſt pręcedẽti c. pręcipuè autem ad cuſtodiendam arcam, nam arca tũc in caſtra venerat, vt patet infra in litera. Sic etiam fecerunt duo filij Heli, nam cum pater eorum eſſet ſenex, ipſi iuerunt in bellum, & portauerũt arcam ſupra c.4. Et quia in bel-
K lis ſoliti erant reges conſulere dominum, portauit illuc Achias Ephod, vt conſuleret dominum, ſi opus eſſet. Mortuo autem Achitob patre eius nõ ſucceſſit ipſe in ſummum ſacerdotem, ſed Achimelech frater eius, quia forte ille maior erat, vel quia mortuus fuerat ante mortẽ patris ſui. Ex hoc autem apparet, quot fuerunt pontifices de ſtirpe Heli, quo vſque rediit ſacerdotium ad domum Eleazari. Fuerunt enim quinque, vel ſex, quorum primus fuit Heli, ad quem promiſſio facta eſt de ſacerdotio ſupra c.2. deinde fuit filius eius Phinees, quamquam iſte non fuit ſummus ſacerdos poſt mortem patris, cum ipſe mortuus fuerit per vnum diem, vel duos ante patrem, vt colligitũ ſupra capi.4 ſed miniſtrauit patre viuente cum ille deſiſteret miniſtrare propter impotentiam ſenectutis. Tertius ſacerdos fuit Achitob filius Phinees, & iſte

A miniſtrauit immediate mortuo Heli, & Phinees, a quo tempore vſque nunc fluxerunt fere 22. anni ſcilicet 20. quibus Samuel dominatus eſt, & quaſi duo anni de regno Saulis. Quartus ſacerdos fuit Achias, ſi velimus eũ computare, qui nũc portabat hic Ephod. Quintus fuit Achimelech filius Achitob infra capi. 21. & 22. Sextus fuit Abiathar filius Achimelech infra c. 22. nam ipſe ſummus ſacerdos erat tempore Dauid, vt 1. Paralipo. c. 24. Ceſſauit autem in eo ſacerdotium, & translatum fuit de domo Heli in Sadoc, qui erat de domo Eleazari, quod factum eſt in principio regni Salomonis, de quo infra 3. li. c. 2. Si autem velimus dicere, quòd Achias de quo hic dicitur non fuit ſummus ſacerdos, ſed ſolũ gerebat Ephod in bello, erunt quin- B que ſacerdotes de hac linea. *Sed, & populus ignorabat quo iſſet Ionathas.* Scilicet quamquam eſſet Ionathas cum cęteris millitibus in Gabaa, tamen quando iuit ad ſtationem Philiſthinorum, populus neſciuit hoc, quia ipſe nemini indicauit, niſi armigero ſuo: nec etiã patri, vt patet ſupra. *Erant autem inter aſcenſus, per quos nitebatur Ionathas tranſire.* Ponitur hic diſpoſitio loci, per quem tranſiturus erat Ionathas, ſcilicet per Philiſthinos, quòd erant ibi loca eminentia nimis, & inter duos ſcopulos erat tranſitus: Sed adhuc inter ipſos ſcopulos erant quędam petrę eminentes, ita vt difficillimus tranſitus eſſet: vnde non potuit Ionathas tranſire, niſi manibus reptans, vt patet infra in litera.

Ad ſtationem Philiſthinorum. Ideſt ad caſtra illorum, C quę tunc ſtabant, & vocantur ſtatio. *Eminentes petrę ex vtraque parte.* Scilicet ex vtraque parte aſcenſus. ſ. quòd eſſent duo ſcopuli altiſſimi: per nullum autem eorum poſſet quis aſcendere, ſed inter eos erat quidã locus aliqualiter decliuis, & acerrimus, per quem Ionathas aſcendit: iſtę autem petrę ſunt, quę infra vocãt ſcopuli, & erant duę, ſed inter eas erant alię petrę minores eminentes. nomina autem iſtarum ponuntur infra, & erat vna petra harum a parte meridiana caſtrorum, alia autem ab aquilone, in medio verò erat quoddam planum, in quo erant caſtra Philiſthinorũ, & ibi erat locus, qui dicitur Machmas, vt patet infra. *Et quaſi in modum dentium ſcopuli hinc inde prærupti.* Ideſt ex vna parte, & ex altera illius aſcenſus, & ipſorum caſtrorum erant ſcopuli pręrupti. Vocantur autem ſco- D puli lapides nimis erecti, per quos nullus aſcendere poteſt, & dicuntur ſcopuli quaſi ſpecula a ſpeculãdo, quia ex ipſo loco poſſunt homines ſpeculari, quę lõginqua ſunt propter ipſorum altitudinem. Dicebãtur iſti ſcopuli eſſe in modum dẽtium, quia prominebãt ſuper reliquas partes planas, ſicut dentes prominent ſuper planiciem palati. Quamquam tñ iſti duo ſcopuli ſolum velut dentes viderentur, reliqua tamen pars petroſa erat. Dicitur autem pręrupti, ideſt nimis rupti ſcilicet. quia nullam partẽ planam habebant: ſic enim omnes vię, vel montes acerrimi, per quos difficulter aliquis tranſire poteſt pręrupti vocantur.

Et nomen vni Boſes, & nomen alteri Sene. Ideſt nomina iſtorum ſcopulorum erãt hęc, ſcilicet Boſes, & Sene: E nam quia nimis famoſi erant nomen ſuſceperant. De pręruptione huius vię, & acrimonia dicit Ioſephus. 6. Antiquitatum: Erant igitur caſtra hoſtium ſuper ſcopulum habentem ſubtiliſſimam longitudinem tribus verticibus acutiſſimis prominentem, ſcopulis per circuitum euntibus, & quaſi propugnaculis inuaſiones pugnantium prohibentibus. Vnde contingebat, vt cuſtodes minorem haberent ſolicitudinem caſtrorum, quia natura locus ille omnibus videbatur eſſe munitus, & ad capiendum valde difficilis, eo quod non ſolum aſcendere illuc, ſed etiam accedere difficile videretur.

Cap. 7.

Vnus ſcopulus prominens ad Aquilonem. Ideſt de iſtis A ſcopulis quorum nomina poſita ſunt, vnus erat eleuatus contra Aquilonem. Hoc dicitur reſpectu caſtrorũ ſcilicet Philiſthijm, quòd erat aquilonaris ad ipſa caſtra. Dicitur autem hic prominens, ideſt eleuatus nimis: in Hebręo dicitur ſtrictus, vel tenuis, & ad idem redit, ſcilicet quòd erat ille ſcopulus nimis acutus, & eleuatus.

Ex aduerſo Machmas. Ideſt erat iſte ſcopulus ab oppoſito ad locum iſtum, & ponitur hic Machmas, quia erat locus, in quo erãt caſtra Philiſthinorum: ſic patet pręcedenti c. ſcilicet Porro Philiſthijm congregati fuerant in Machmas.

Et alter ad meridiem contra Gabaa. Ideſt alius de illis B duobus ſcopulis erat ad partem meridianam reſpectu Machmas. Inter vtrunque enim ſcopulum erant caſtra ſita. Dicitur autem contra Gabaa, non quidem, quòd eſſet iſte ſcopulus ad partem meridianam Gabaa, quia tũc oporteret, quòd ambo illi ſcopuli eſſent claudentes Machmas, & Gabaa: erat tamen Gabaa extra illos ſcopulos, quia quando Ionathas venit de Gabaa, vt aſcenderet ad caſtra Philiſthinorum tranſiuit inter illos duos ſcopulos, vt patet ſupra, ſed dicitur, ꝙ erat cõtra Gabaa reſpectu Machmas, & ſic ſcopulus, qui reſpiciebat Machmas ex parte meridiana, erat cõtra Gabaa, ſcilicet reſpiciens eam, qui autem reſpiciebat ex parte aquilonari Machmas non reſpiciebat aliqualiter Gabaa, ideo non dicitur, ꝙ erat contra eam. Eſt autem iſte locus Gabaa parum diſtans ab vrbe Ie- C ruſalem, ſcilicet nõ per duas leucas, ideſt per 30. ſtadia vt ait Ioſephus in libro de bello Iudaico. *Dixit autem Ionathas.* Hic ponuntur verba Ionathę ad armigerum ſuadentis ei ſecum ire, & ponentis ſignum. Dicet aliquis quare reperiuntur hic verba Ionathę ad armigerum ſuum, dicẽdum, quòd ſcriptura hoc poſuit, quia fuit interrupta narratio: nam ſupra dictum fuerat, ꝙ irent ambo ad aciem Philiſthinorum, & quia immediate ſubiũctum eſt de quibuſdam alijs incidentibus, & non fuit ibi finitus ſermo, fuit facta repetitio, vt cõtinuẽtur omnia verba Ionathę ad armigerum ſuum. *Ad adoleſcentem armigerum ſuum.* Vocatur adoleſcens, quia forte erat nimis iuuenis, & nondum vocabatur vir: vnde non duxit eum ſecum pręcipuè, vt adiuua- D ret ad pugnam, ſed vt portaret arma eius, vel ne ſolus eſſet, & tamen iſte poſtea occidit multos de Philiſthinis, qui cadebant ante Ionathã, vt patet infra in litera. *Veni, & tranſeamus ad ſtationem incircunciſorum horum.* Ioſephus dicit, ꝙ Ionathas voluit tranſire ad aciem Philiſthinorum non principaliter ad pugnandum, ſed ad terrẽdum: nam cum vidiſſent Philiſthini, quòd duo viri auderẽt accedere ad caſtra ipſorum vbi erat quaſi infinitus numerus pugnatorum, crederent, quòd hoc non faciebant quaſi duo viri, ſed totus exercitus Hebręorum veniebat, & quia ſubito irruerent ſuper eos putarent, ꝙ iam totus exercitus Hebręorum ſuper ipſos erat, ideo cum non eſſent parati, fugerent, & ſic videns exercitus Hebręorum ſuccurreret. Sed an hoc E intellexerit Ionathas non apparet, ſi enim intendiſſet, ꝙ exercitus Hebręorum ſuccurreret eis, poſtquã ipſi turbaſſent aciem Philiſthinorum, reuelaſſet hoc Hebręis, vt paratiores eos efficeret, nulli tamen hoc indicauit, niſi armigero ſuo. Ideo magis dicendum, ꝙ ipſe mouebatur a Deo ad eundum illuc exiſtimans, ꝙ Deus vellet facere ſalutem per manum eius: nihil tamen aliud intẽdebat, quo res iſta effici poſſet, ſed ibat, quo ferebatur.

Dixit autem hic Ionathas ad ſtationem incircunciſorum ad ſignificandum opprobrium: nam hoſtes ex odio inuicem conuitiantur ſibi: Ionathas autem credebat nullum maius conuitium dici poſſe contra Philiſthinos, quam quòd incircunciſi erant. Nam

Hebręi

Hebrǫi habebant circuncisionem pro maximo cultu religionis: cum circuncisio sit pręcipua cęremoniarũ veteris testamẽti: ipſa enim eſt, quę primo ſuper quẽlibet Iudęũ fit, ipſa quoque ante omnes cęremonias Hebręis data eſt, nam omnes legales cęremonię per Moyſem datę ſunt, circuncisio autem ipſi Abrahę quaſi quadringentis 30. annis ante cęteras cęremonias, vt patet ad Gala. c. 3. ipſa quoque circuncisio eſt ſignaculum, quo ſolo certiſſimè diſtinguitur gens Hebręorum ab alijs gentibus, vt patet Gene. c. 18. & ad Roma. 4. cum ergo maximam laudem Hebręi penes ſe haberent, quòd circunciſi eſſent: maximum vituperium putabant eſſe in gentibus, quòd nõ eſſent circunciſi, & hoc tãquam peſſimũ exprobrabant eis: ſic enim Dauid quando maledixit Golię ait: Quis n. eſt hic Philiſthęus incircuncisus, qui exprobrauit acies Dei viuentis, vt infra c. 17. Et iterum: Quis eſt iſte incircuncisus, qui auſus eſt maledicere exercitui Dei? *Si fortè faciat dominus pro nobis.* Ideſt ſi forte vellet Deus nobis miſereri, & tradere hoſtes in manus noſtras. Iſtud fortè aliquando ponitur, & non ſignat dubium ſicut frequenter vtitur. Ariſto. hic autem aliquale importat dubium: Ionathas tamen erat quaſi certificatus de victoria, cum Deus eum moueret contra Philiſthinos. *Quia non eſt difficile Deo ſaluare in multitudine, vel in paucis.* Hoc poſuit Ionathas ad diſſoluendum dubitationẽ armigeri. diceret enim armiger ſtultum eſſe, quòd ipſi ſoli irent contra tot millia virorum: reſpõdit Ionathas, quòd ipſi ibant illuc non confidentes de viribus ſuis, ſed Dei adiutorio. Deo autem quando liberare aliquem vult, non eſt difficilius liberare cum multis, quam cum paucis, ſcilicet quòd non erat difficilius Deo tradere omnes Philiſthinos in manu ſolius Ionathę, & armigeri ſui, quam in manu totius Iſrael, & è conuerſo non erat facilius Deo tradere Philiſthinos in manu totius Iſrael, quam in manu ſolius Ionathę, quod verum eſt, quia facile, vel difficile accipiuntur in comparatione agẽtis ad paſſum ſecũdum magnitudinem virtutis agentis, & reſiſtentię ipſius paſſi: nam cum eſt magna reſiſtentia in paſſo difficultas eſt in actione, cum verò minor reſiſtentia eſt, eſt minor difficultas, & ſic ſecundum comparationem harum duarum virtutum agentis, & paſſi: ſi autem aliquando reperiatur, quòd paſſum ad agens nullam habet reſiſtentiam, nullus erit ibi gradus difficultatis. Ex quo inferuntur duę concluſiones.

Facile, & difficile ex quibus inſurgunt.

Prima eſt, quòd nulla eſt actio naturalis, in qua non ſit aliqua reſiſtentia: nam quantumcũque ſit aliquod agens potentiſſimum in natura, & ſit aliquod patiẽs paruæ potentię, neceſſe eſt aliquem gradum reſiſtẽtię eſſe, quia quantumcunque paſſum ſit paruę reſiſtẽtię alicuius tamen eſt, & quantumcunque agens naturale ſit magnę potentię, neceſſe eſt eſſe potentię finitę, quia inter quęlibet duo finita neceſſe eſt reperiri aliq̃ proportionem habitudinis, ſiue rationalem, ſiue irrationalem, ideo neceſſe eſt, quòd cuiuslibet patientis naturalis ad quodlibet agens ſit aliqua reſiſtentia ſecundum habitudinem virtutis agentis, & virtutis ipſius paſſi.

Secunda concluſio eſt, quòd impoſſibile eſt in operationibus aliquam eſſe Deo difficiliorem alia, ſed neceſſe eſt omnes eſſe ęqualiter faciles, ſcilicet quòd non eſt Deo difficilius totum orbem ſimul diſperdere, vel omnia de nouo creare, quam occidere muſcã, quamquam ex parte rerum ſecus ſit, vt patet, quia quodlibet iſtorum, quod fieri poteſt habet aliquam reſiſtentiam, & non eſt ęqualis in omnibus, quia ſecundum maiorem, vel minorem virtutem paſſi eſt maior, vel minor reſiſtentia: comparando tamen iſta, quę fieri poſſunt ad Deum non reperitur inęqualitas

F reſiſtentię: nam vt dictum eſt, ita habitudo conſurgit ex comparatione virtutis paſſi, & agentis, virtus autẽ Dei eſt infinita, quęlibet autem reſiſtentia rei agibilis eſt finita: finiti autem ad infinitum nulla eſt comparatio, nam ſemper proportio dicit aliquam habitudinem determinatam. ſi ergo nulla res poteſt habere aliquam comparationem ad diuinam virtutem, nullam habet reſiſtentiam, quia iſtud præſupponit, quòd quęlibet res haberet aliquam reſiſtentiam ad Deum, ſecundum, quam reperiretur magis, & minus, ſed ablato poſitiuo aufertur magis, & minus, ſicut illa res, quę nigra eſt nõ eſt magis alba, vel minus alba, quam aliqua alia, ita cum nulla res habeat reſiſtentiam, reG ſpectu Dei non poterit aliqua habere maiorem, vel minorem reſiſtentiam.

Item quęlibet reſiſtentia alicuius paſſi naturalis cõparata ad diuinam virtutem exceditur ab ea in infinitum, ſed vnum infinitum non eſt maius alio, ergo nõ dicemus, quòd vna res magis exceditur a Deo, quam alia ſecundum aliquam proportionem, ſed quęlibet in infinitum exceditur. non ergo erit aliqua operatio difficilior Deo, quam alia, vel aliqua facilior.

Ex his autem inferũtur tria corollaria, primum eſt quodcunque aliquod agens naturale magnę potẽtię ſit, & paſſum ſit paruę potentię: neceſſe eſt operationem eſſe in tempore, ſcilicet cum ſucceſſione. Cauſatur enim ſucceſſio in operatione, & reſiſtentia paſſi H ad agens, quia virtus agentis non poteſt attingere ipſum paſſum qualiter vult, quia illud reſiſtit. Apparet autem hoc, quia quanto aliquod paſſum maioris virtutis eſt in reſiſtendo, operatio tardius finitur, & quãto eſt minoris virtutis in reſiſtendo tanto operatio velocius fit: vnde ſi veniretur ad agibile, quod nullius omnino reſiſtentię eſſet, illud ſine ſucceſſione poſſet fieri, ſcilicet in inſtanti, & ſi aliquod paſſum eſſet infinitę reſiſtentię, neceſſe eſſet, quòd illud nũquam poſſet fieri. Apparet ergo reſiſtentiam paſſi eſſe cauſam ſucceſſionis in opere, hoc idem dicit Ariſto. 4. Phyſi. arguens de vacuo, & dicens, quòd ſi daretur aliquod vacuum, motus fieret in inſtanti, quia in vacuo nihil eſt, quod reſiſtat ipſi rei motę. Fit ergo ſucceſſio in I motu, & in qualibet operatione ex reſiſtentia paſſi, ſed ſic eſt, quod in naturalibus agẽtibus, & paſſis nulla actio eſt, in qua non ſit reſiſtentia, vt ſupra probatũ eſt, ergo non erit aliqua actio poſſibilis ſine ſucceſſione quantumcumque ſic ſint magna agentia, vel parua paſſa. eſt tamen differentia maioris, vel minoris ſucceſſionis ſecundum varietatem reſiſtentię.

Agens naturale non agit, niſi in tempore.

Secundum corollarium, quòd neceſſe eſt omnem operationem diuinam eſſe in inſtanti, nam ſucceſſio fit in operatione ex reſiſtentia paſſi, vt dictum eſt, ſed nulla res agibilis habet aliquod gradum reſiſtentię ad virtutem diuinam, cum virtus Dei excedat in infinitũ virtutem cuiuslibet rei, ergo in operatione Dei nulla reſiſtentia eſt, & conſequenter nulla ſucceſſio proK pter, quod omnis operatio Dei eſt in inſtanti, vt creare, mortuos ſuſcitare, & quęlibet alia agere. Ob hoc etiam non poteſt Deus agere aliquid eorum, quę ſubſtantialiter requirunt ſucceſſionem, & ordinem temporis: vnde non poteſt loqui, non poteſt mouere lapidem de loco ad locum ſucceſſiuè, & ſic de ſimilibus, de quibus magis declaratum eſt Exo. capi. 23. & Deutero. 28. & Ioſue, capi. 11.

Oĩs operatio diuina eſt inſtantanea, & quare.

Tertium corollarium eſt, quòd vnum miraculum nunquam eſt maius alio: nam maioritas operationis accipitur ex duobus ſecundum, quòd ipſa operatio eſt in duobus, ſcilicet in virtute agentis, & in virtute paſſi reſiſtentis. Quantum ad hęc ergo attendetur maioritas, vel minoritas operationis, primò quãtum ad virtutem actiuam: illa enim, quę a maiori virtute

fiunt,

ſunt, cęteris paribus dicimus eſſe maiora. Secundo quantum ad reſiſtentiam paſſi, ſcilicet quòd illa operatio eſt maior, quę fit contra maiorem reſiſtentiam paſſi: ſicut glorioſior eſt victoria, quę de fortioribus hoſtibus obtinetur. Iſta tamen duo ſunt ęqualia in omnibus miraculis, ergo nullum miraculum eſt maius alio. Patet hoc primo quantum ad potentiam actiuam, quia omne miraculum requirit infinitam Dei potentiam, nec eſt aliquod qualecunque illud ſit, ꝙ a minori, quam ab infinita potentia fieri poſſit: nec eſt aliquod quantumcũque illud magnum ſit, quod requirat aliquid vltra infinitam potentiam, omnia ergo ęqualia ſunt ex parte potentię agentis. Secundo ſunt ęqualia ex parte reſiſtentię, ſcilicet quia nulla res, quę per miraculum fit, habet maiorem reſiſtentiam, quam alia: nam, vt ſupra probatum eſt, nulla res habet reſiſtentiam reſpectu Dei, qui eſt potentię infinitę, ergo nulla res per miraculum factibilis magis reſiſtit diuinę potentię, quam alia: ſunt ergo omnia miracula inter ſe ęqualia quantum ad omnem modum: nos autem dicimus aliquod miraculum eſſe maius, alio inquantum maioris vtilitatis eſt, vt quòd Deus liberet mille homines a morte, vel liberet vnum, vel inquantum in re maiori fit, vt quòd Deus aliquem a mortuis ſuſcitet, vel quòd cęcum videre faciat. Secũdum rem tamen ęqualia ſunt, ideo rectè dixit Ionathas: Non eſt difficile ſaluare Deo in multitudine, vel in paucis. Nos tamen vulgariter loquentes diceremus maius eſſe miraculum, ſi Deus liberaſſet Ionatham, & armigerum ſuum ſolos pugnantes contra ſtationem Philiſthinorum, quam ſi liberaſſet mille viros. Iſta autem verba accepit Iudas Machabęus ad exhortationem ſuorum, quando pugnauit contra Macedones, qui multi erant. 1. Machabę. c. 3. ſcilicet & ait Iudas: facile eſt concludi multos in manu paucorũ, & non eſt differentia in conſpectu Dei cęli liberare in multis, vel in paucis, quoniam non in multitudine exercitus eſt victoria belli, ſed de cęlo eſt fortitudo.

Dixit ei armiger: fac omnia, quæ placent animo tuo. Vidit enim armiger, quod rectè loquebatur Ionathas, ideo etiam ipſe ſperauit in domino, & voluit illuc ire. Dixit autem, quæ placent animo tuo, ideſt quæ placent tibi. Nam iſtę affectiones non denominant animam, vel partes compoſiti, ſed ipſum compoſitum, iuxta Ariſto. 1. de Anima, qui dicit animam triſtari dicit eã texere, & ędificare. q. d. ſicut non dicimus, quòd anima texit, vel ędificat, ita non debemus dicere, quòd anima gaudet, vel triſtatur, ſed homo. Scriptura tamẽ vtitur iſto modo loquendi vulgari ſæpe in veteri teſtamento, vbi eſt locutio ruſticior, aliquãdo etiam eſt in nouo, vt patet ad Gala. c. 5. ſcilicet ſpiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis: caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus aduerſus carnem. Neuter tamen horum aliquid concupiſcit contra alterum, ſed eſt intelligendum, vt declarauimus Deute. capi. 12.

Perge quo cupis, & ero tecum vbicumque volueris. Animoſus enim iuuenis erat iſte, qui non formidabat totam aciem Philiſthinorum, cum non immutatus fuiſſet ipſe a Deo, ſed ſolus Ionathas Ex amore tamen nimio faciebat, diligebat enim Ionatham, ſicut animũ ſuum, ideo grauiſſimum erat ſibi eum quocunque euntem comitari, etiam in mortem certiſſimam: eſt enim dilectio fortior omni paſſione ipſamque mortem contemnit. Sic patet Cant. c. 8. ſcilicet: Fortis eſt, vt mors dilectio, dura ſicut infernus ęmulatio, lampades eius lampades ignis, atque flammatũ, aquæ multę non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Hoc autem omni amori vero propriũ eſt, ſiue amor honeſtus, ſiue libidinoſus ſit. de hoc Seneca in tragœdia 5. cuius titulus eſt Hippolytus, de quo declarabitur infra 2. li. c. 13. *Et ait Ionathas: ecce nos tranſibimus ad viros iſtos.* Hic ponuntur verba ſigni, ꝙ Ionathas armigero ſuo expoſuit. ſ. tranſibimus nunc ad viros. ſ. ad Philiſthinos, qui ſunt in caſtris, & reſpiciemus verba huius ſigni.

A

Quare Ionathas dixit ſignum armigero ſuo. Quaſt. 111.

QVAERAT aliquis quare Ionathas expoſuit ſignum iſtud armigero ſuo. Reſpondendũ eſt, ꝙ fecit, vt eum audaciorem faceret, & ſibi concordem: Ionathas enim conſideraturus erat apud Philiſthinos habitudinem eorum, & ſi ipſi dicerent ei: aſcende ad nos, propoſuerat aſcẽdere, & ſi dicerent: mane in loco tuo: propoſuerat non aſcendere. Nunc autem poterat accidere, ꝙ armiger videns multitudinem Philiſthinorum, q̃q̃ ante hoc animoſus extiterit, terrore concuteretur, & nollet cõſiſtere: vnde perturbaret Ionatham ab incępto opere effęminans animum eius fuga ſua, vel hoſtibus audaciam ſubminiſtrans contra Ionatham: ne ergo hoc eueniret confortauit eum Ionathas prius, dicens: ſi dixerint: Aſcendite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos dominus in manibus noſtris. ſic enim & antiquis Iudæis mos fuit, vt quando bella inituri erant, enarrarent ſubiectis ſuis aliqua a Deo, vel ſi ſomnia accepiſſent. Sic patet de Iuda Machabæo, quando pugnaturus erat contra Nicanorem: vidit per noctem apparẽtem ſibi Oniam ſacerdotem, & Ieremiam prophetã, qui dederunt ei clypeum miſſum a Deo. Iudas autem commilitonibus ſuis nocturna viſa narrans ad bellũ alacres reddidit. 2. Macha. c. 15. fecit etiam hoc Ionathas, vt ſibi faceret concordem iuuenem: nam cum accederent ad caſtra Philiſthinorum, ſi Philiſtini dicerent, manete donec tranſeamus ad vos, Ionathas propoſuerat non aſcendere: poterat autem accidere, ꝙ iuuenis, qui erat animoſus aſcendere vellet, & ſic diſcordarent ſibi: cum autem dixit ei hoc Ionathas: iam non dubitabat armiger, qualiter agendum foret ad omnem euentum. Item expoſuit Ionathas ſignum ad tollẽdum ruborem: nam veniente eo ad Philiſthinos, ſi dicerent: manete donec tranſeamus ad vos: Ionathas non erat aſcenſurus, putaret autem armiger, ꝙ hoc faciebat præ timore deſiſtens a claro facinore incępto, ideo eum deſpiceret: abſtulit autem Ionathas iſtud opprobrium prænuncians ei ſignum, nam tunc dato, ꝙ eueniret, Ionatham non aſcendere ad caſtra Philiſthinorum, armiger non putaret hoc factum ex timore, ſed propter ſignum datum.

B C D

An peccauerit Ionathas ponendo iſtud ſignum, & quando licet homini indicare per ſignum, & omen, & auguria, & quando non. Quaſt. 1111.

E QVAERETVR vlterius an iſtud ſignum, ꝙ accepit hic Ionathas tanq̃ prænunciatiuũ victoriæ, eſſet licitum. Et videtur, ꝙ nõ, qa Deus prohibuit incantatores augures diuinos phytones, maleficos, ariolos, & omnia huiuſmodi: Deut. 18. & Leui. 19. c. ſed ſignum hic datũ eſt huiuſmodi, ergo illicitũ eſt. Item Deus vetuit hebræos ſequi vias Chananæorum, vt eſt Leui. c. 18. ſ. Iuxta cõſuetudinem terræ Aegypti, in qua habitaſtis nõ facietis, & iuxta morem terræ Chanaã, ad quã introducturus ſum vos non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis. generaliter ẽt Iudæis vetuit ſeq ↄſuetudinẽ gentium: ſic Iere. c. 10. ſ. Iuxta vias gentium nolite diſcere, & a ſignis cœli nolite metuere, ſed gẽtes obſeruabant

uabant huiuſmodi auguria in verbis, ergo nõ debuerunt Iudęi obſeruare. Item omne illud, quod nullam omnino habet efficaciam, ſi obſeruetur eſt ſuperſtitioſum. omnis aũt ſuperſtitio fugienda eſt a Dei cultoribus, quia videtur aliqualiter redire in idolatriam, ſed iſta verba habent quandam ſuperſtitionem, ergo non erat tale ſignum obſeruandum, nec ponendum. Quod aũt ſint ſuperſtitioſa, patet quia Ionathas dixit, ꝙ ſi Philiſthini dicerent, aſcendite ad nos: Deus tradiderat eos in manu illius, ideo aſcendendũ erat. Si aũt dicerent: manete donec tranſeamus ad vos: nõ tradiderat eos Deus, ideo non erat aſcendendũ. Manifeſtũ tñ eſt, ꝙ iſta verba. ſ. Aſcendite ad nos, ſecũdum ſe nõ habent aliquam efficaciam ad conferendũ victoriã, & iſta verba: Manete donec tranſeamus: non habẽt efficaciam ad prohibendum victoriam, quia res nõ accipiunt exiſtentiam a verbis, ſed potius verba accipiũt veritatem a rebus, iuxta Ariſtote. primo Periherme. ſ. ab eo, ꝙ res eſt, vel nõ eſt, oratio vera, vel falſa dicitẽ. Et dato, ꝙ iſta verba haberent aliquam efficaciam ad conferendum victoriam, vel prohibendum: nihil magis iſtud verbum aſcendite cõferret illam, q̃ iſtud verbum, manete, per quod Ionathas intelligebat prohibitionem. Item dato, ꝙ non accipiantur hic iſta verba tanquam habentia efficaciam ad habendum victoriã, vel auferendũ, ſed ſolum tanq̃ ſigna: non ponuntur conuenienter ſigna, quia hic innuitur, ꝙ per iſtud verbum aſcendite ad nos ſignificabatur, ꝙ Deus tradiderat Philiſthinos in manu Ionathę, & per iſtud verbum manete ſignificabatur, ꝙ non tradiderat: nũllum tñ maiorem ordinem habet vnum verbum iſtorum ad Deum ad ſignificandum victoriam quam alterũ. In contrarium videtur, ꝙ iſtud ſignum fuerit licitè poſitum, quia alioquin vituperaretur Ionathas, quia quęſiuit augurium, tamen nõ culpatur. Item apparet hoc, quia ſi Ionathas fuiſſet hic ſuperſtitioſus nimis offendiſſet Deum, quia ſuperſtitio eſt quędam pars idolatrię, & tunc Deus non conceſſiſſet ei victoriam, conceſſit tñ, quia cum acceſſiſſet ad Philiſthinos, & ipſi dixerunt: aſcẽdite ad nos: dixit Ionathas ad armigerũ ſuum: aſcendamus, tradidit. n. Deus eos in manus Iſrael. Et factum eſt ſic. Et ſequitur ibidem, ꝙ Deus fecerit miraculum: ergo non fuit illicitum iſtud ſignũ, quia tunc Deus non feciſſet miraculum pro eo, cum pro peccatoribus non faciat miracula: Ioan. c. 9. Potiſſimum in eo actu, in quo peccant. Item alia ſigna reperiuntur ſimilia in ſcriptura, quę nequaq̃ culpantẽ: ergo iſtud non fuit culpabile. Patet hoc de Eliezer ſeruo Abrahę, qui dixit, ꝙ ſi puella à qua peteret bibere propinaret ei, & diceret: Quin, & chamelis tuis potum tribuam, Deus direxerat viam eius, alioquin non ita Gene. 24. c. Illud tñ a nemine dr̃ illicitum, ergo nec iſtud.

Reſpõ. hebręorum. Rñdendum eſt, ꝙ quidam Hebręi dicũt, ꝙ omnis diuinatio, vel augurium, quę non eſt ſicut diuinatio Eliezer, vel Ionathę eſt illicita, ſed non dant rationem huius, nec etiam diſtinguunt aliquem diuinationis modum, in quo aliquid ſit licitum, & aliquid illicitum, fundamentum tamen ſuum fortè videtur, q̃a reperiũt generalem prohibitionem auguriorũ in ſcriptura, & iſta duo non reperiũt reprobata. Sed hoc nihil eſt, quia non conſtat ea eſſe auguria, nec ipſi tãgunt radicem, propter quam licita ſunt. Ra. Dauid Kimhi dicit, ꝙ auguria, quę conſiderantur in animalibus, & in auibus ſunt illicita, vt ſiquis dicat, quia vidi talem, vel talem auem ad dextram, vel ad ſiniſtram, aut in tali, vel tali loco bonum, aut malum euenturũ eſt. ſic etiam ſiquis conſideret in ędificandis domibus, vel faciendis veſtibus, vel in ſimilibus aliqua auguria, ſunt illicita, & iſta vetat ſcriptura, ſi tamen conſideret in verbis, quę aliquis ponit ad ſeipſum incitã-

F dum ad aliquid non eſt illicitum, ſic fuit de Ionatha qui propoſuit tibi iſtud ſignum, vt ſe conſortaret ad aſcendendum contra Philiſthinos, ergo licuit ſibi. Sic etiam generaliter dicit de omnibus alijs, ꝙ licet eis attendere auguria, quę ſunt in verbis. Sed iſte nimis errauit a veritate ſacrę Scripturę ſuperſtitionem aſtruẽdo, quam ſcriptura nimis prohibet, ſed nil mirum, q̃a omnes Iudæi ſunt valde ſuperſtitioſi. Non ſtat autem hoc, quoniam ſi iſta verba aliquam efficaciam haberent, vel determinata eſſent ad ſignificandum hoc vel illud, licitũ eſſet nobis obſeruare auguria, ſed auguratores vtuntur verbis ad ſignificandum oppoſita, cum ipſa non habeant vim ad ſignificandum aliq̃d

Iudęi omnes ſunt valde ſup. ſtitioſi.

G horum, ergo ſuperſtitioſum eſt illa obſeruare. Item nimis errat cum dicit, ꝙ non eſt licitum obſeruare auguria in animalibus, vel auibus, & eſt licitum obſeruare in verbis. nam ſicut animal eſſe ante, vel retro ad dextram, vel ſiniſtram, & eſſe tale, vel tale non magis ſignificat bonum, q̃ malum, quia de ſe non determinatur ad aliquod horum, ita ꝙ talia, vel talia verba quis audiat ad bonum, vel malum noſtrum nihil cõferunt, niſi detur ratio differẽtię, quę eſt impoſſibilis. Quin potius è contrario, qm̃ ſi augurijs vti liceret, & aliquid ꝓdeſſet, magis tñ in auibus, & animalibus iſta obſeruari deberent, q̃ in vocibus humanis, nam aliquod ſignum certius eſt inquantum in ſeipſo magis determinatum eſt, naturalia aũt entia ſunt in ſe deter-

H minata, entia autem libera non habent determinationem, ideo magis accipiendum eſt ſignum ex naturalibus, q̃ ex liberis, propter hoc aũt conuenienter ꝑ motum cęleſtem iudicantur pluuię futurę, vel ſiccitates, & nemo hoc improbat, quia corpora cęleſtia ſunt entia pure naturalia, & determinata ad vnum, ſic etiam per ea, quę apparent in corporibus humanis iudicamus ęgritudinem, vel ſanitatem, nõ ſolum, quã inſunt, ſed etiam, quã futura ſunt, eo ꝙ iſta ſunt purè naturalia, quãto ergo aliquid magis acceſſerit ad eſſe pure naturale, tanto magis determinatum erit, ſed motus animalium brutorum magis accedit ad ipſam naturam, quam voces humanę, eo ꝙ voces procedũt immediatè a principio libero. ſ. a voluntate, mo-

I tus autem animalium procedit ab eorum affectione, & inclinatione naturę, ergo certius ſignum accipi poteſt ab animalibus, q̃ a vocibus humanis, nam quędã animalia ſunt, quę ſecundum certitudinem aliquid ſignant, ſicut voces clamoroſę cornicum pluuiam breuiter venturam ſignant, quod ſic ſemper accidit: exitus & delphinorum in mari ad partem ſuperiorẽ, & clamor mergulorum ad littora ꝯfugiẽtium nautis certiſſimũ ſignum eſt inſtantis tempeſtatis, ſi igitur liceret inquirere auguria in vocibus, magis liceret inquirere in moribus aĩaliũ, & ſic errauit iſte ꝯ naturã. Itẽ errauit ꝯ ſcripturã, vetuit enim ſcriptura Iudęis ſuſcipere mores gentiũ, & cum hoc intelligat præcipue q̃-

K tum ad ea, q̃ ad idolatriam ꝑtinẽt, expreſſit Deꝰ multas ſpecies diuinationis incantationis, & maleficiorũ: de q̃bus Deu. c. 18. & Leui. 19. & 20. & q̃a nõ poterãt exprimi oẽs modi ſuperſtitionũ, cũ quilibet nouos modos inueniat, iõ generaliter vetuit Iudæos imitari mores gentium, quantum ad aliquid, quia gentiles per omnia ſuperſtitioſi erant, vt patet Leui. capi. 18, ſed obſeruare auguria in vocibus erat, de conſuetudine omnium gentium, eſt enim iſta quædam ſpecies augurij, quæ vocatur omen, apud Romanos autem obſeruatio iſta tanquam religio habebatur, ſicut ponit Valerius Maximus exempla, quædam 1. lib. cap. de ominibus. Erant quoque iſta auguria viſitata apud Chananæos, quod patet in rege Benadab, quando victus eſt a rege Iſrael, & latuit. cumque venirent nuncij eius ad petẽdum veniam pro eo, dixit rex Iſrael ſi

viuit

viuit frater meus eſt, & hoc acceperunt ſerui regis Benadab pro bono augurio, & dixerunt viuit frater tu⁹. De hoc infra 3. lib. c. 20. ſ. Et ille ait: ſi adhuc viuit frater meus eſt, quod acceperunt viri pro omine, & feſtinanter rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerũt: viuit frater tuus Benadab. ergo reſpiciebant Chananæi ad auguria in verbis. Sic etiam patet de Timotheo duce, qui pugnauit ꝯ Iudam Machabæum: ille enim obſeruauit tale ſignum, quale poſuit hic Ionathas, vt patet 1. Machab. c. 5. ſ. & ait Timotheus principibus exercitus ſui, cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: ſi tranſierit ad nos prior, non poterimus ſuſtinere eum, quia potẽs poterit aduerſus nos. Si verò timuerit tranſire, & poſuerit caſtra extra flumen transfretemus ad eos, & poterimus aduerſus illum. Chananæi ergo cùm reſpicerẽt: non licebat Iudæis iſta obſeruare. Non ergo ſtat, ꝙ liceat inquirere auguria in verbis. Potiſſimè non ſtat ratio Ra. Dauid kimhi, quia ipſe dixit, ꝙ licebat poni iſta verba ad voluntatem cuiuslibet, vt per illa ſe excitaret ad aliquid agendum, ſicut fecit hic Ionathas, verbi gratia, vt ſi aliquis diceret, ſi aliquis homo locutus fuerit mihi taliter in via, ibo ad hoſtes, & ſi taliter redibo in domum: nam tunc aut ipſe accommodat aliquam fidem verbis his, quæ alius loquitur, & propter hæc aliquid agit, aut nihil curat. Si verò nihil curat de his verbis non confortabit ſeipſum tanquam aliquid boni habiturum propter bona, quæ dicuntur, & ſic erit ſuperfluum ponere aliqua verba. Si autem adhibet aliquam fidem credens, ꝙ auditis talibus verbis proſperabitur, & auditis alijs non aget proſperè, ſuperſtitioſus eſt: qm̃ verba illa cum ſecundum rem nihil ſignent, attribuere eis aliquod ſignificatum circa talia ſuperſtitioſum eſt.

Dicẽdum ergo, ꝙ nõ licet alicui reſpicere ad omẽ, quod in verbis eſt: fit autem communi modo augurium in verbis dupliciter: Primò modo, qñ quis de aliquo cõſiliaturus eſt, & expectat deliberationem ex his, quæ audierit a lõge alios clamantes, vt ſiquis deliberet, an ibit ad bellum, vel ædificabit domum, & ſic de ſimilibus, & audit aliquos a longe clamantes inter ſe, non eſt, vel non erit: malum eſt, vel non oportet, & ex hoc ſententiam ſibi aſſumit uolens agere, quod conſiliabatur, omen eſt. Vel ſi prædicta conſilians audierit aliquos clamantes, fac cito, vel ita fiet, vel bonum eſt, aut ſic oportet, & ex hoc ſententiam accipit in cõſilio, & deliberat, quod prius inquirebat, omẽ eſt, quod apud antiquos quaſi pro religione ſeruatum eſt, & potiſſimè apud Romanos in locãdis caſtris, vt ait Valerius lib. 1. cap. de Ominibus.

Augurið in uerbis dupliciter fit.

Secundus modus communis auguriorum in verbis eſt, cum quis apud ſe cõſilians, an aliquid aget diffinit, quòd ſi ille, qui primo locutus fuerit ei dixerit talia, vel talia verba, agat, quod intendebat, ſi autem dixerit aliqua alia non agat. & iſtum modum videbatur hic ſeruaſſe Ionathas. ſ. quòd ſi Philiſthini dicerẽt ei. Aſcendite ad nos, Deus tradiderat eos in manu eius. Si autem dicerent: manete, donec tranſeamus ad vos, non tradiderat Deus eos illis. Neuter autem iſtorum modorum, omnis obſeruandus eſt.

De Ionatha autem dicendum, quòd ipſe non obſeruauit augurium in verbis iſtis, ſed cum Deus incitaſſet eum ad eundum ꝯ Philiſthinos, & ipſe nõ erat certus, an Deus hoc vellet, petiuit a Deo, vt daret ei certitudinem, an vellet quod inuaderet eos, vel non, & tunc incidit ei conſilium a Deo, ſcilicet quod acciperet ſibi iſtud ſignum, & ſic erat iſtud ſignum inſpiratum, & propter hoc licebat, ſi tñ indifferenter ipſe aſſumpſiſſet ſibi augurium per iſta verba, nihil Deum orans, ſed quaſi per ea manifeſtaretur euẽtus

Ionathæ quare licuit obſeruare ſignū.

A rerum, eſſet ſuperſtitioſus, & peccaret, ſic autem fecit Eliezer ſeruus Abrahæ, qui orauit, vt Deus daret ei ſignum ad accipiendum, an proſperaſſet viam eius, vel non, & orauit, dicens: domine Deus Domini mei Abraham occurre obſecro mihi hodie, & fac miſericordiam cum Domino meo Abraham: ecce ego ſto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam, igitur puella, cui ego dixero: inclina hidriam tuam & bibam, & illa reſpõderit bibe, quin & Chamelis tuis potum tribuam, ipſa eſt, quam præparaſti ſeruo tuo Iſaac, & per hoc intelligam, quòd feceris miſericordiam cum domino meo. ita Geneſ. cap. 24. De Ionatha autem non legitur, quòd orauerit ante poſitionem ſigni: credendum tamen eſt, quòd orauerit,

B quia vir bonus erat, & Deo fretus hoc agebat, alioquin non licuiſſet, ſed adhuc licuit veteribus iſta facere præmiſſa oratione: nobis tamen non licet ſicut Apoſtolis ante aduentum Spiritus Sãcti, quia adhuc erant viri imperfecti licuit præmiſſa oratione per ſortes accipere Matthiam in apoſtolum: poſtquam tamen Spiritusſanctus datus eſt, iam non licuit.

Ad rationes in contrarium reſpondendum. Ad primam cum dicebatur, quòd Deus prohibuit incantatores & augures, & omnes ſimiles. Dicendum quòd hic non fuit augurium, nec aliqua ſpecies ſuperſtitionis, ſed præmiſſa oratione Ionathas a Deo inſpiratus poſuit ſibi iſtud ſignum.

Ad rõnes in principio poſitas.

Ad ſecundam rationem cum dicebatur, quòd

C Deus vetuit Hebręos ſequi viam gentium: dicendum quòd Gentiles ſequebantur auguria nimis reſpicientes ad verba, quaſi illa haberent aliquam uim futura, & occulta monſtrandi, ideo quaſi pro religione, & conſulto deorum illa obſeruabant, vt ait Valerius: Ionathas autem non adhibuit fidem aliquam iſtis verbis, quaſi illa ex ſe haberent aliquam vim futura mõſtrandi, ſed a Deo inſpiratus accepit iſta quaſi ſigna diuinæ uoluntatis, & non adhibuit illis fidem, quia talia verba erant, ſed quia a Deo data in ſignum: hoc autem non eſt augurium.

Ad tertiam rationem, cum dicitur quòd illa verba non habent aliquam efficaciam ad conferendum victoriam, vel auferendum concedendum eſt: nam nec Ionathas hoc intelligebat: non enim putabat,

D quòd per hoc, quòd Philiſthini dicerent: aſcendite ad nos, proueniebat victoria, vel per hoc quòd dicerent: manete donec tranſeamus ad vos, impediebatur, ſed accipiebat iſta verba tanquam diuinę voluntatis: nam verba non poſſunt poni tãquam principia effectiua: benè tñ tanq̃ ſigna, nullum enim verbum eſt, quod ſecundum ſeipſum aliquam habeat uirtutem ad efficiendum, etiam ſi ſint verba ſacramentalia: nam ipſa verba ſecundum ſe in nullo ſacramento aliquid conferunt, ſed quia miniſtri illa proferunt Deus confert gratiam ſacramentalem, vel efficit qdquid fieri debet, & hoc tam in ſacramento euchariſtiæ quam in cęteris.

E Ad quartam rationem, cum dicebatur quòd etiã non poſſunt poni conuenienter iſta verba tanquam ſigna, quia non habent aliquem ordinem ad Deum. Dicendum eſt, quòd ipſa ſecundum ſe non habent aliquem ordinem ad ſignandum diuinam voluntatẽ: ſignauerunt tamen hic, quia Deus uoluit, vt ſi Deus ea dediſſet in ſignum: ſi autem Ionathas crediſſet, quòd illa ſecundum ſe habent efficaciã ad ſignificandum hoc eſſet ſuperſtitioſum: non tamẽ credidit, niſi inquantum illa a Deo accepit: non fuit ergo illicitũ ſignum, quod poſuit Ionathas.

Quare Ionathas poſuit ſibi ſignum, an deberet aſcendere ad Philiſthinos. Quæſt. V.

QVAERATVR vlterius quare Ionathas poſuit hic ſibi ſignum ad ſciendum, an deberet aſcendere ad Philiſthinos, ipſe namque a Deo motus fuerat, vt aſcenderet ad caſtra Philiſthijm, ergo non oportebat, vt amplius certificaretur per ſignum.

Mutationes q̄ fiunt a Deo in nobis aliq̄ñ ſunt ĩ intellectu, & aliquando in uoce.

Reſpondendum eſt, ꝙ Ionathas poſuit hic iſtud ſignum tanquam neceſſarium ad ea, quæ facere intendebat: nam ſine illo non erat certificatus Pro quo cõſiderãdum, ꝙ mutationes, quæ fiunt in nobis a Deo, aliq̄ñ ſunt in intellectu, & aliq̄ñ in voluntate: illę autẽ, quæ ſunt in intellectu ſunt multũ manifeſtatiuę mo-G uentis, & eius ad quod homo mouetur, ſicut ſunt reuelationes propheticæ: in his autem poſtquam quis a Deo mouetur, non oportet quærere maiorem certitudinem. mutationes aũt, quæ fiunt ſm voluntatem ſunt minus determinatæ, ita vt non plene intelligamus, an moueamur a Deo, vel ab aliquo alio, ideo in his tutum eſt inquirere certitudinem per alium modum, vt per orationem petendo a Deo, vt nobis reuelet veritatem, vel per conſilia peritorum, & ſic de alijs modis. Ita autem fuit hic in Ionatha, q̃m Deus non reuelauerat ei velut prophetic è, ꝙ iret cõtra Philiſthinos, ſed inclinauerat eum nimis ad eundum, & dederat animoſitatem: dubitabat ergo adhuc, an iſte motus a Deo eſſet, & hoc voluit inquirere per ſigna.

An Ionathas peccauerit volendo certificari per ſignum. Quæſtio. VI.

QVAERETVR vlterius, an Ionathas peccauerit ponendo hic ſignum ad ſciendum quid facere deberet, nec quæritur hic, an peccauerit. ſ. ponendo ſignum licitum, vel illicitum, quia iam declaratum eſt, ꝙ iſtud ſignum quod poſuit Ionathas, erat licitum.

Sed quæritur, an Ionathas peccauerit volendo certitudinem cum iam certificatus eſſet: nam illi, qui sũt duri corde, vel difficulter credunt, increpantur, vt patet Luc. cap. 24. cum dixit Chriſtus poſt reſurrectionem diſcipulis duobus: O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt prophetæ, ſed I Ionathas debebat eſſe certificatus per mutationem a Deo, quia Deus daret ei victoriam, ergo volendo ſignum, videbatur eſſe culpabilis.

Reſpondendum eſt, ꝙ, vt ſupra dictum eſt, immutatio Dei in nobis eſt duplex. ſ. in voluntate, & intellectu, illæ autem, quæ ſunt in intellectu, ſunt manifeſtę ſicut reuelationes propheticæ, in quibus nõ eſt quærenda vlterior certitudo, & qui non credit illis culpabilis eſt, quamquam aliq̄ñ patres veteres dubitabant de his, quæ a Deo dicebantur: non tanquã Deus non poſſet illa facere, vel ꝙ mentiturus eſſet, ſed quia mirabilia erant, & neſciebant modum ipſorum. Sic etiã cum Deus dixiſſet Abrahę, ꝙ multiplicaret ſemen eius, ſicut ſtellas cęli, & ꝙ daret ei terram Chanaan, di-K xit Abraham: dñe Deus vnde ſcire poſſum, ꝙ poſſeſſurus ſum eam? Gen. 15. cap. Et tñ ante hoc credebat quia dicitur ibi: Credidit Deo Abraham, & reputatũ eſt ei ad iuſtitiam. In diuinis autem immutationibus, quæ ſunt ſm ſolam voluntatem, eſt pauca certitudo, ideo in nullo hoie eſt culpabile, ꝙ poſtquam fuerit a Deo ſic immutatus, quærat maiorem certitudinem. Sic fuit de Ionatha, quia immutatio eius fuit ſm voluntatem ſolam, ideo non erat culpabile, ꝙ quæreret poſt hoc ſignum certificatiuum, an a Deo iſta eſſent, immo ſi aliqs ſit motus nullo alio certificatiuo adhi-F bito aſſentiat motui, incõſultè agit: vñ debet ꝯſulere alio modo ſibi pro certitudine, ſic dicitur 1. Ioan. cap. 4. ſ. Nolite credere omni ſpiritui, ſed probate, an ex Deo ſit: iſti autem ſpiritus ſunt motus animi noſtri, quibus impellimur ad aliquid agẽdum, vel ab aliquo deſiſtendum, quibus non debemus immediatè conſentire, ſed inquirere, an ex Deo ſint. ſ. per conſilia aliorum. *Cumque apparuerimus eis.* ſ. coram eis. erant enim Philiſthini in caſtris ſuis inter duos ſcopulos, vt patet ſupra, & non videbat Ionathas, & armiger eius illos, nec ipſi videre poterant Ionatham quouſq; appropinquaret ad eos obicibus petrarum. *Si taliter locuti fuerint ad nos.* i. taliter qualiter immediate habetur. *Manete donec tranſeamus ad uos.* Iſta ſunt uerba, quæ dabat Ionathas armigero ſuo pro ſigno. & per hoc intelligebat malum. *Stemus in loco noſtro.* ſ. in loco vbi apparuerimus eis, & vbi ſteterimus quando iſta verba nobis dixerint. *Nec aſcendamus ad eos.* ſ. quia iſta verba ſigna ſunt, ꝙ Deus non vult tradere eos in manus noſtras. & non eſt ſenſus ſolum, ꝙ ſtarent in loco ſuo, ſed etiam ꝙ redirent, vnde venerãt. Nam ſi Philiſthini hoc eis dixiſſent, non erat eis tutum manere in loco illo: nam deſcenderent ad eos Philiſthini, & percuterent, cum Deus nollet tradere illos in manu Iudæorum. *Si autem dixerint aſcendite ad nos: aſcendamus* Eo ꝙ Ionathas per hoc accipiebat bonum ſignum. ſ. ꝙ Deus proſperaret iter eorum. *Quia tradidit eos dominus in manibus noſtris.* Ideſt ſi hoc dixerint, ſignum eſt, ꝙ Deus tradidit illos in manus noſtras. Vnde confiden-H ter poſſumus cõtra eos pugnare. *Hoc erit nobis ſignum.* Ideſt iſta uerba Philiſthinorum erunt nobis ſigna eorum, quæ facere nos oporteat, ſcilicet an fugere, vel pugnare.

Quid egiſſet Ionathas ſi Philiſthini nihil locuti fuiſſent. Quæſtio. VII.

QVAERAT aliquis quid ſi apparentibus Ionatha, & armigero eius corã Philiſthinis nihil loquerentur eis Philiſthini, vel loquerentur aliqua alia, quæ nihil ad hæc attinerent.

Reſpondendum eſt, ꝙ Ionathas nõ poſuerat iſtud ſignum tanquã ſuperſtitioſè, ſicut gẽtes vtuntur, ſed a Deo inſpiratus, ideo ſicut ipſe propoſuerat, ita ven-I turum erat. ſ. ꝙ Philiſthini aliquod horum dicerent, & tunc haberent certum ſignum. Si tñ eueniret, ꝙ nihil iſtorum loquerentur Philiſthini. ſ. loquentes aliquid alterum diſperatum, vel totaliter ſubticerẽt: nõ haberet Ionathas aliquod ſignum propriũ, uel aduerſum, ideo dubitans de aduentu rei magis ceſſaret reuertens in locum ſuum, ſic ait Ioſephus. 6. Antiq. ſ. ſignumque uictoriæ hoc iudicarent, ſi uocarentur: ſi uerò nihil loquerentur, tanquam eis nõ uocantibus reuerti deberent.

An Ionathas potuerit ſufficienter habere ſignum, an Deus uellet ſibi dare uictoriam ex illis uerbis. Quæſt. VIII.

K QVAERETVR vlterius dato, ꝙ iſta verba accipiantur tanquam ſigna diuinæ volũtatis, qualiter poterant intelligere Ionathas, & armiger eius, an Deus uellet eis dare victoriã, uel nõ. Nam dato ꝙ Deus uellet dare eis uictoriam Philiſthijm dicere poterãt: manete donec tranſeamus ad uos, quia liberum eſt homini loqui quod uoluerit. Reſpondendum eſt, quòd iſta uerba Philiſthinorum erant conuenientia ſigna diuinæ uoluntatis, quia ſicut in Dei poteſtate erat dare eis victo-

victoriam, vel non: ita erat in Dei poteſtate, ꝙ Philiſthini loquerentur talia, vel talia verba, & dato ꝙ ipſi vellent loqui alia, Deus non permitteret. Sic.n.patet de Balaam propheta. ſ. ꝙ ille conabatur maledicere Iſraelitis: Deus tñ cogebat eum loqui verba benedictionis, & ipſe videbat ꝙ Deus cogebat eum, ſic patet Num.c.23. & 24. cùm ergo Deus daret hoc in ſignũ cogeret Philiſthinos, ꝙ loquerentur id, quod ipſe uolebat: vnde ſi vellet date Ionathæ victoriam non poſſent dicere Philiſthini: manete donec tranſeamus ad vos, etiam ſi conarentur hoc dicere, ſed neceſſe erat ꝙ dicerent aſcendite ad nos. Sic etiam de oppoſito euentu. Hoc autem modo reſponderi põt ad præcedentem q̃õnem. ſ. ꝙ non eſt admittendus ille caſus: nam cum Deus inſpiraſſet Ionathæ iſtud ſignum cogeret Philiſthinos ad hoc, ꝙ loquerẽtur aliquid iſtorum, & ſic ſemper videret Ionathas, quid oportebat eum facere.

Opi. Nic. Conſiderandum, ꝙ Nicolaus dicit Ioſephum dicere, ꝙ Ionathas rogauit dñm deuotè, vt poſſet Philiſthinos vincere, Deus aũt conceſſit, & dedit ei iſtud ſignũ. Quod aũt Ionathas orauerit dñm rationabile eſt, ꝙ tñ Ioſephus iſta dicat falſum eſt, vt patet 6. Antiquitatum, vbi ponit totum iſtud c. & totum iſtum primum librum regum, nihil tamen tale protulit. Nicolaus tamen habuit hoc forte ex aliquo, qui dicebat Ioſephum iſta dicere. *Apparuit itaque uterque ſtationi Philiſthinorum.* ſ. poſtquam reuelauit Ionathas armigero ſuo ſignum quod haberi debebant aggreſſi ſunt iter, & aſcenderunt partem collium vſqueqno Philiſthini poterant eos videre, & tunc dixerunt ea, quæ hñt hic. Ioſephus dicit, ꝙ iſta facta fuit per noctem, & quamquam eſſent ante hoc Ionathas, & armiger eius apud caſtra Philiſthinorum: nox tamen eos celauerat: apparente aũt die viſi ſunt a Philiſthinis: vnde dicit Ioſephus: Accedentibus igitur ad exercitum hoſtium apparente iam die: videntes iam Palęſthini eos alterutris dicebant: ecce de cauernis &c. Hoc autem ſatis veriſimile eſt. ſ. ꝙ per noctem hæc fierent. nam Ionathas volebat facere eo modo, quo magis terreret Philiſthinos: maxime autem terrerentur ſi in aurora ſubito apparerent coram eis, nam crederent Philiſthini, ꝙ per noctem conuenerant oẽs Hebræi, & iam irruerant ſuper eos, & fortè hoc eis magnam partem turbationis attulit: qũocunque aũt dicatur neceſſe eſt, quòd hoc factum fuerit pauca parte illius diei pertranſita: nam prius Ionathas pugnauit ꝯ Philiſthinos, & occidit 20. de eis: deinde Iſraelitæ in caſtris Saulis exiſtentes viderunt turbationem, q̃ orta erat in caſtris Philiſthinorum, & conſulto dño perCUſſi ſunt illos, tunc Saul poſuit maledictionem, ne quis manducaret uſque ad veſperum quouſque uendicaret ſe de hoſtibus ſuis, & fatigatus eſt populus nimis prę defectu cibi, ut patet infra, ergo videt̃, quod nondum populus pranſus fuerat, qñ illa facta ſunt, qa tunc non eſſet fatigatio præ defectu cibi, ꝙ nõ mãducaret populus uſque ad veſperũ: ſatis ergo hoc fuit in aurora. Vñ veriſimile eſt ꝑ noctẽ hoc feciſſe Ionathã. *Dixeruntque Philiſthini.* ſ. illi, qui erant in caſtris, qñ viderunt Ionatham, & armigerum apparentes inter petras. *En Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus abſconditi fuerant.* Hoc poteſt intelligi per modum deriſionis. ſ. ꝙ Philiſthini videntes Ionatham, & armigerum eius procedentes reptando inter excelſas petras, vbi erat conueniens locus ad latendum, dicerent: ecce egrediuntur Hebræi de cauernis. Vel poteſt hoc intelligi ꝙ Philiſthini ſic exiſtimarent: audierant.n. ꝙ Hebræi a facie eorum abſconditi erant, quod uerum erat, vt patet pręcedenti cap. ſ. afflictus erat populus, & abſcõderunt ſe in ſpeluncis, & in abditis: in petris quoque,

A & in antris, & in ciſternis: nunc autem, quia viderunt illos duos viros inter petras in loco prærupto accommodo ad latendum, putauerunt, quod egrederentur de latibulis, & potiſſimum, quia erat aurora, vt dictum eſt: putauerunt, quòd tunc recedere uellent inde. *Et locuti ſunt uiri de ſtatione ad Ionatham, & armigerum eius.* Erat enim propinqua ſtatio illi loco, in quo tunc erat Ionathas, & armiger eius, ita quòd uiri, qui erant in ſtatione poſſent loqui Ionathę.

Dixeruntque aſcendite ad nos, & oſtendemus uobis rem. Ideſt ibi erratis, aſcendite ad nos & dabimus id, quod quæritis. Hoc poteſt intelligi irriſoriè, quia Philiſthini videbant Ionatham, & armigerũ eius euntes hincinde ad quærendum tranſitum inter prominentes petras loquebantur eis, ac ſi quærerent rem prædictam

B dicentes: oſtendemus vobis rem. Ioſephus autem dicit: Venite aſcendite ad nos, vt vos digne pro veſtris pręſumptionibus puniamus. & ad idem redit, quia quamquam Philiſthini loquerentur hic irriſoriè, tamen demonſtrabant hoc ex uerbis ſuis, quòd uellẽt occidere eos.

Et ait Ionathas ad armigerum ſuum. Hic ponitur ſecundum.i.mirabilis pugna. Fuerunt autem hic duæ pugnæ: prima fuit Ionathę, & armigeri ſui cum Philiſthinis: ſecunda fuit totius exercitus Iſrael cõtra Philiſthinos. Prima fuit mirabilis, cum duo uiri aggreſſi ſunt totam multitudinem Philiſthinorum. & turbauerunt eam, atque occiderunt. 20. viros. Secunda non fuit miraculoſa, quia iam Philiſthini fugiebant a

C facie Ionathæ, & armigeri ſui, ideo ſolum percutiebant eos non reſiſtentes, ſed ſoli fugę confidentes. In pugna autem Ionathæ fuit miraculum, vt patet infra in litera. *Aſcendamus, ſequere me.* Hoc dixit Ionathas videns, quòd verba Philiſthinorum erant ei ſignum. victoriæ gauiſus nimis dixit, quòd aſcenderent, & ꝙ ſequeretur eum armiger ſuus, vt irruerent in hoſtes *Tradidit enim eos dominus in manus Iſrael.* Hoc dixit Ionathas, quia dederat ſignũ quòd ſi Philiſthini dicerent. Aſcendite ad nos, Deus volebat eos tradere in manꝰ eorum: nunc autem certiſſimè confidens de ſigno hortatus eſt armigerum, quòd aſcenderent, & nõ dixit: tradidit eos dñs in manus noſtras, ſed in manus Iſrael, quia Ionathas ſatis credebat quòd non poterat ꝑ

D eos totus exercitus cędi aut fugari, ſed putauit quòd eis percutientibus Philiſthinos viderent Iſraelitæ, qui erant in caſtris Saulis, & ſuccurrerent eis, & ſic factũ eſt, vt patet infra: vnde Iſrael. i. totus exercitus Saulis percuſſit Philiſthinos, & non ſolus Ionathas cum armigero.

Aſcendit autem Ionathas reptans manibus, & pedibus. Scilicet loca illa, per quæ aſcendebat Ionathas ad caſtra Philiſthinorum erant petroſa nimis atque aſpertima, ideo non poterat aſcendere erectus, ſed manibus reptans. In Hebręo dicitur hic: Aſcẽdit Ionathas ſuper manus, quod ad idem pertinet: nam qui erectꝰ non incedit reptans eſt, & iſte ſuper manus, & pedes ſimul graditur. De hoc dicit Ioſephus. 6. Antiquita-

E tum, tunc ab illo loco, in quo ab hoſtibus viſi fuerant receſſit: mutanſque locum venit ad petram, quæ erat propter munitionis locum deſerta cuſtodibus, & exinde quaſi repentes, & trahentes ſemetipſos cũ multo labore naturam loci vicerunt & ad inimicorũ caſtra conſcenderunt. *Et armiger eius poſt eum.* Scilicet ẽt reptabat iſte, ſicut Ionathas, quia dixerat ei Ionathas, ſequere me. *Et cum uidiſſent faciem Ionathæ.* Scilicet illi uiri, qui erant in caſtris Philiſthinorum.

Sed dicet aliquis quomodo hoc dicitur? quia ante iſtud iam uiderant Ionatham, & armigerum eius: dixerantque, aſcendite ad nos. Reſpondendum eſt, ꝙ prius uiderãt anteq̃ aſcẽderẽt, cũ nondũ deliberaſſet

Miraculoſa pugna Ionathę cõtra Philiſthinos.

Ionathas, an aſcendere deberet, & deinde cognito, ꝙ Deus tradiderat eos in manus illius aſcendit de loco, in quo erat, & exinde manebat aſcenſus acerrimus inter prominentes petras, & cum perueniſſet aſcendendo vſque ad ipſa caſtra, iterum Philiſthini viderũt eum, & tunc irruit turbatio ſuper eos, & turbati cadebant ante faciem Ionathæ: nam prius cum viderant eum, & dixerant, ꝙ aſcenderẽt erat aliqualiter diſtãs: & non conterriti ſunt. *Alij cadebant ante Ionatham.* ſ. ꝙ occidebat eos cum introiuit in caſtra, & hoc eſt cadere, ſicut dicimus, ꝙ ceciderunt in bello tot millia virorum. Aliter poteſt intelligi, ꝙ cadebant. ſ. ꝙ nõ aggrediebatur eos Ionathas pugnans, ſed viſo eo ipſi conterriti cadebant, & poſtea ipſe occidebat eos. Sed primus ſenſus eſt melior. ſ. ꝙ aggreſſus eſt illos immediatè, vt introiuit in caſtra, & percutiẽs occidebat ſibi obuios, & illi cadebant. Hoc patet quia dicitur, & alios armiger eius occidebat, ergo oportet, ꝙ cadere accipiatur hic pro occidere. ſ. ꝙ alios occidebat Ionathas, & alios occidebat armiger eius. Si autem acciperetur cadere pro caſu, non diceretur alij cadebant, ſed diceretur ꝙ cadebant ante Ionatham, & armiger eius occidebat eos, & ſic erat hic miraculum, quia coram vtroque cadebant viri bellici, cum eſſent iſti in magna acie Philiſthinorum, & audebant percutere viros multos.

Quomodo Ionathas, & armiger ſuus potuerunt percutere viginti viros de Philiſthinis, & quòd Philiſthini non opprimerent eos. Quæſt. IX.

QVAERET aliquis quo facta fuit iſta cędes. ſ. ꝙ iſti duo viri poſſent occidere multos de Philiſthinis, & Philiſthini non opprimerent eos, cum eſſent in acie eorum ſoli.

Reſpondet Nicolaus dicens, ꝙ Ioſephus ait, quòd quædam nebula ſubito ſurrexit, propter quam Philiſthini non cognoſcebant Ionatham, nec ſeipſos adinuicem, & ſic mutuo ſe trucidabant, & ex eadem cauſa Philiſthæi reuertentes de præda. ſ. tres cunei, de quibus præcedenti cap. pugnabant cum ſuis, qui remanſerant in caſtris, & è conuerſo. Quod probat, quia ĩ. dr̃. populus ſtationis Philiſthinorum, qui ierat ad prædandum obſtupuit, & conturbata ſunt caſtra.

Sed hanc poſitionem improbat Nicolaus dicens, ꝙ ſic non eſſet miraculum, quia multoties naturaliter conſurgit nebula repente: hic tñ dr̃, ꝙ erat miraculum. Item ſi conſurrexiſſet nebula non ſolum obſcuraſſet oculos Philiſthinorum, ſed etiam oculos Ionathæ, & armigeri ſui, quia ea, quæ naturalia ſunt ad oẽs eodem modo ſe habent: non tñ obſcurauit, quia diſtinctè videbãt hoſtes, & occidebãt eos, vt patet hic. Item ſi nebula conſurrexiſſet illi, qui erant longe a caſtris nõ vidiſſent caſtra Philiſthinorum, nec quid fiebat in eis, viderunt tñ ſpeculatores Saulis quo erat pugna in caſtris, vt patet ĩ. t. & reſpexerunt ſpeculatores Saul. Satis ergo patet, ꝙ non ſuit hoc factũ p nebulã.

Sed cum Nicolaus dicit hoc Ioſephum dicere, & improbat tanquã ſit poſitio eius, falſum eſt: nam Ioſephus nil tale poſuit, vt patet in 6. Antiqu. vbi eſt iſta hiſtoria. Sed dicit, ꝙ Ionathas, & armiger eius inuaſerunt caſtra dormientibus Philiſthinis, & poterant occidere. 20. de illis: alij autem videntes eos, cùm euigilaſſent a ſomno exterriti ſunt, credentes ꝙ non lacerent hoc duo viri ſoli, & tunc præ turbatione irruebant in ſeipſos. vnde ait ibidem: Irruenteſque eis dormientibus, occiderunt quidem quaſi. 20. turbam verò ſtupore vehementi⁹ impleuerunt, ita ut alij quidẽ effugerent, arma omnia relinquẽtes, alij vero temetipſos non agnoſcentes, eo ꝙ ex multis gentibus congregati eſſent, credenteſq; inimicos & irruiſſe ſuper ſe Iſraelitas putantes, & non hoc duorum hominum præſumptione commiſſum, ad alterna bella conuerſi ſunt, quorum alij quidem perempti moriebantur, alij verò per ſaxa præcipites euolabant. Hæc Ioſeph⁹.

Cõtra Nico. pro Ioſepho.

Iſta poſitio non eſt ſatis rationabilis, & nimis humana: vnde non multum accedit ad miraculum, ſed ponit quaſi accidentia bellorum. ſ. ꝙ ſic hoſtes frequenter dormientes præoccupẽtur, & turbentur caſtra ipſorum. Item dicit, ꝙ erant dormientes, ꝙ nõ videtur veriſimile, quia antequam Ionathas & armiger eius aſcenderent, dixerant eis Philiſthini: Aſcẽdite ad nos ergo non reperrerunt eos dormientes. Nicolaus autẽ dicit ſecundum alios, ꝙ iſtud miraculum factum eſt, eo ꝙ Philiſthini pcuſſi ſunt aoriſia. Eſt. n. aoriſia quædam genus obcęcationis. ſ. cum quis non eſt cęcus, videre tñ nõ poteſt ea, quæ inquirit cum cætera videat. Eſt autem iſta excęcatio miraculoſa, nam qui hãc patiuntur vident omnia alia, ſicut cæteri viri, id tñ, quod inquirunt, vel eis videre vtile eſt, etiam ſi ante oculos ipſorum eſt, non vident, & quamquam inquirant diligenter nunquam inueniunt. Sic patet de viris Sodomitis, qui acceſſerunt ad ianuam Loth, vt educerent angelos, qui ibi erant in ſpecie virorum, & abuterentur eis. angeli aũt percuſſerunt eos cęcitate, ita vt nocte tota nõ poſſent inuenire oſtium domus, & tamẽ erant ante illud. Sic patet Gen. 19. c. ſic etiam fuit de Syris ſeruis Benadab, qui venerunt, vt comprehenderent Eliſeum, ipſe autem apparuit coram eis, & dixit, ꝙ ſequerentur eum, quia ipſe oſtẽderet illis ciuitatẽ, in qua erat Eliſeus: duxitque eos in Samariam, quæ erat ciuitas hoſtilis, & tamen ipſi nunquam viderunt Eliſeum, qui præcedebat eos, & urbem, in qua erant quouſque fuerunt in ea, & abſtulit dominus cęcitatem, ut patet infra 1. lib. cap. 6. ante hoc tamen iſti cognoſcebant Eliſeum, & ciuitatem Samariam. Ita aũt dicitur factum fuiſſe hic. ſ. ꝙ Philiſthini percuterentur hac cęcitate, quæ dicitur aoriſia, ut ſic non viderent Ionatham, & armigerum eius occidentes eos, & ſic faciliter poterant eos occidere.

Opi. Nic.

Sed iſta poſitio quamquam a Nicolao approbetur tamen non multum cõuenit, quia hic dicitur, ꝙ erat turbatio magna in caſtris, in quo ſignificatur quædã cõturbatio intellectus, ita vt neſciant viri quid faciũt: aoriſia autem non dicit aliquam turbationem. ſ. mentis turbulentiam. ſ. priuationem viſionis quantum ad id quod inquirimus. Item dato ꝙ poſſet hoc applicari ad percuſſionem, quam fecerunt Ionathas & armiger eius, tamen non poterat applicari ad ea, quæ infra dicuntur: potuerunt. n. Ionathas & armiger ſuus faciliter occidere Philiſthinos, ſi non viderentur ab eis, & tamen præter hæc Philiſthini bello inteſtino ſe laniabant, quia dicitur infra, ꝙ gladius vniuſcuiuſque verſus fuerat ad proximum ſuum, & facta eſt cędes magna nimis, ſi tamen Philiſthini eſſent percuſſi aoriſia, non viderent ſeipſos, & ſic non poſſent ſe occidere, neceſſe eſt ergo, ꝙ ponatur alius modus plagæ.

Reſpondendum igitur, ꝙ iſta plaga, quæ facta eſt hic, fuit hoc modo, ſcilicet, quòd Ionathas & armiger eius primo introeuntes in caſtra occiderũt viginti uiros. Poſtea autem ipſi Philiſthini cõturbati ſunt, & prę turbatione incęperunt ſe mutuo laniare, ut patet ĩ. t. conturbata ſunt caſtra, & poſtea dicitur, ꝙ gladius vniuſcuiuſque verſus fuerat ad proximum ſuũ: accidit etiam tunc quod illi, qui miſſi fuerant ad prædandum, ſcilicet tres cunei, de quibus præcedenti capitu. redirent in caſtra, & videntes aciem conturbatam, ipſi quoque cum alijs mutuo ſe laniabant, ut patet infra, ſcilicet, & omnis populus ſtationis eorũ, qui ierant ad prædandum obſtupuit. ſ. paſſi ſunt ſimilem

Rñſio auc.

lem conturbationem,& interitum,vt alij. Iſtud autē
eſt quod factum fuit, ſed adhuc ratio vel origo quali-
ter fieri potuerit,non patet. Dicendum autem vide-
tur,ꝙ cum Ionathas, & armiger eius aſcenderunt in
caſtra Philiſthinorum illi, qui viderunt eos conterri-
ti ſunt nimis,ita vt præ ſtupore efficerentur immobi
les, quaſi lapides, ſic vt Ionathas & armiger eius ſine
difficultate occidere poſſent, quos vellent. Tantus
autem terror inuaſerat Philiſthinos, vt non ſolū non
auderent reſiſtere Ionathę, ſed etiam fugere non au-
debant. quod patet, quia ſi fugiſſent a facie eorū,nō
potuiſſent iſti duo occidere.20.viros, niſi perſequen-
tes eos magno terræ ſpatio:dicitur tamen infra,quòd
occiderunt iſtos.20.viros in media parte iugeris, ſed
iſtud eſt valde paruum ſpatium, quia iuger eſt quan-
tum par boum arando vna die conficere poteſt, er-
go non fugiebant iſti, ſed exiſtentes in locis ſuis tan-
quam muta pecora cędebantur.

Quō Philiſthini potuerunt hře bellū inteſtinū.

Qualiter autem Philiſthini inter ſe potuerunt ha-
bere bellum inteſtinum, vt ſe mutuo lacerarent ſatis
videbatur poſſe ſtare poſitio Ioſephi.ſ.ꝙ iſta turbatio
habuit originem ex eo, quòd Philiſthini ſubito vide-
runt duos viros tantam ſtragem exercere in caſtris,
quo exterriti putantes omnes hoſtes ſuper ſe irruiſ-
ſe vehementer turbati ſunt. Peruenit autem in tantū
iſta turbatio,vt ſe non cognoſcerent. Præcipuum au-
tem motiuum eius eſt, quia erant congregati ex di-
uerſis gentibus idiomate differentibus, ſicut differūt
Hebræi a Philiſthinis.

Modus auctoris.

Sed adhuc conuenientior modus poni poteſt, qa
infra dicitur, quòd factum eſt miraculum in caſtris.
Iſte modus tamen Ioſephi non erat miraculoſus, ſed
communiter accidens inter pugnantes, vel taliter
multoties accidit.

Dicendum ergo,ꝙ Deus immiſit turbationē Phi-
liſthinis:erat autem iſta turbatio quædā paſſio cauſa-
ta in animo Philiſthinorum,ita vt ſe inuicem non co
gnoſcerent, ſed putarent eſſe hoſtes, & iſta turbatio
erat miraculoſa.Sic aliàs factum eſt,vt in bello,quod
fecit Gedeon contra Madianitas: nam cum viderent
Madianitæ Gedeonem,cum ſocijs ſuis in circuitu ca-
ſtrorum eſſe cum buccinis.& lumine: putauerunt ꝙ
inter eos erant,& turbati occidebant ſeipſos. Nec ſo-
lum hoc faciebant, dum manerent in caſtris, ſed &
poſtquam fugere cęperunt ſe mutuo cędebāt,& iſta
turbatio a Deo erat.Sic patet Iud.c.7.ſ.Immiſitq; dñs
gladium in omnibus caſtris,& mutua ſe cęde trunca-
bant.Sic ēt factum eſt, qñ conuenerunt ꝯ regem Io-
ſaphat filij Moab,& Ammon, & multæ aliæ gentes,
& cū illę eſſent in caſtris, hoſteſq; eſſent diſpoſiti in
duobus locis.ſ.quidam in inſidijs,& alij in acie: ſurre
xerunt illi,qui erant in inſidijs ꝯ eos,qui erant in acie,
& mutua ſe cęde deleuerunt nihil facientibus Iudæis,
vt patet 2.Paral.c.20.Sed hoc ēt animi turbatione ſa
ctum eſt.Aliqñ ēt Deus immittit turbationē hoībus,
vt ſe non intelligant,ſicaūt factum eſt, qñ ædificabāt
antiqui turrē Babylonis: nam Deus miſit ibi cōfuſio-
nē in cordibus,& linguis eorū,& non ſe intelligebant
vanèq; loquebantur. huic aūt ſenſui ꝓſonat litera ſe-
quens,quia dr̄,ꝙ cōturbata ſunt caſtra. *Et facta eſt pla-
ga prima,quam percuſſit Ionathas,& armiger eius.* Hic dicit
quot viri occiſi fuerint per Ionatham, & eius armige
rum,& dr̄ plaga prima,quia hic fuerunt factæ tres pla
gæ:prima fuit, quam fecit Ionathas, & armiger eius:
ſecunda fuit, quam fecerunt Philiſthini mutuo ſe cę-
dentes:tertia fuit,quam fecerunt Iſraelitæ perſequen-
tes Philiſthinos.In prima plaga ſolum fuerūt.20. viri,
vt patet hic.In ſecunda fuerunt valde multi, ut patet
infra, ſcilicet. Et ecce verſus fuerat gladius vniuſcu-
iuſque ad proximum ſuum, & cędes magna nimis.

A In tertia ēt plurimi corruerūt, qa pſecutus fuit popu-
lus illos vſq; ad noctē,vt patet.j.ſ. Nōne maior facta
fuiſſet plaga in Philiſthijm? Percuſſerunt ergo in die
illa Philiſthęos a Machmas,vſque in Ahialon. Et ob
hoc dicitur hic, quam percuſſit Ionathas, & armiger
eius.q.d.ꝙ duas plagas ſequentes non fecerunt ipſi.
Quaſi viginti virorum. Hoc dicitur, quia forte non nu-
merati fuerunt illi viri:intelligēdum autem eſt, ꝙ iſta
plaga fuit facta, cum nondum Philiſthini conturbati
eſſent,& pugnarent inter ſe, nam erant tunc ſtupidi,
quia forte alij Philiſthini non videbant hoc, quia iſta
occiſio fuit in prima parte aciei,quo viſo ſurrexerunt
alij conturbati ſe mutuo lacerantes. Cum vero Iona-
thas,& armiger eius viderent Philiſthinos inter ſe pu
gnare,ipſi quidem abſtinuerūt a bello, quia iam opus
B non erat cum ſufficienter Philiſthini ſe conciderent.
Etiam quia cū tota acies in ſeipſam verſa eēt, timuit
Ionathas eius medium incurrere,ne Philiſthini irrue-
rent ſup eos,ſicut in ſeipſos ſęuiebant, ſed erant a lon
ge conſiderantes, quō ſe Philiſthijm lacerarent. *In
media parte iugeris.* i.plaga iſta,quam fecerunt Ionathas,
& armiger eius fuit in media parte iugeris. In quo ſi-
gnificatur,ꝙ non occiſi ſunt illi per fugam, quia tunc
ad hoc,ꝙ duo occiderent 20. magnam partem terræ
excurrere oportebat, occiderunt tñ illos in media par
te iugeris, ꝗ eſt parua terra.ſ.quia illi nimis conterriti
non mouebantur ad vulnera. *Quam par boum in die ara-
re conſueuerat.* Hoc deberet referri non totū iuger,qa
illud deſignatur eſſet tantum quantum par boū vna
C die arare pt.Lr̄a tñ prohibet ſic intelligi,ſed de media
parte iugeris.ſ.ꝙ illā vna die boum par arare poſſet,
ſed quōcunque accipiatur paruum terrę ſpatium eſt,
Et factum eſt miraculum in caſtris,& per agros. Iſtud referē
ad ſecundā plagā.ſ.ꝗ fecerunt Philiſthini inter ſeip-
ſos,quia Deus turbauit eos, & pugnauerunt inter ſe:
dr̄ autem,ꝙ factum eſt miraculum, quia bellum iſtud
accidit per turbationē mentis Philiſthinorum, & illa
inducta eſt a Deo.ſ.ꝙ nō ſe cognoſcerēt illi,q añ ſe co
gnoſcebant,& ob hoc pugnarent. dr̄ in caſtris, & per
agros,qa iſta turbatio non ſolū facta eſt in eis, q erant
intra caſtra,ſed ēt ī illis,q erāt diſperſi ꝑ agros: nā for-
te aliqui de Philiſthinis caſtrametati fuerunt extra lo
ca aliorū. Vel pt intelligi de illis,qui erāt in caſtris.ſ.
de illis,qui manebant,& non ibant ad prędandū: nam
D ēt illi,qñ redierunt turbati ſunt, & incęperunt pugna-
re,vt cęteri,ſicut patet immediatè.ſ. *Sed & omnis popu-
lus ſtationis eorum, qui ierant ad prædandum.* ſ.omnes, qui
miſſi fuerant de acie Philiſthinorum ad prædant.i.q
iuerant in tribus cuneis,vt patet præcedenti c. *Obſtu-
puit.* Ideſt turbati ſunt.ſ.non ſolum illi,qui erant in ca
ſtris turbati ſunt,& pugnauerunt inter ſeipſos, ſed ēt
illi,qui venerant ad prædandum. Nam illi inter ſe pu
gnauerunt,& ꝯ eos,qui erant in caſtris. In Hebræo
habetur hic. *Contremuit.* ſ.ꝙ conterriti ſunt, quod pōt
intelligi quantum ad cędē, quā exercuerat Ionathas,
& turbationem,quam viderant in caſtris.ſ. ꝙ viſa illa
contremuerunt. Vel poteſt accipi tremerè.i.turbari.
E Et iſtum ſenſum accepit litera noſtra, cū dicit imme-
diatè,& cōturbata ſunt caſtra. & tñ ibi ſimiliter hr̄ in
Hebræo. *Contremuerunt,& conturbata ſunt caſtra.* ſ.oēs,q
erant in caſtris Philiſthinorū turbati ſunt, quia Deus
immiſerat ſup eos ſpūm turbationis, vt in ſeipſos in-
ſurgerent,& tunc cęperunt ſe trucidare, quamq̄ non
dicatur hic,tñ intelligendum eſt,ꝙ immediatè,vt tur
bati ſunt ſeipſos trucidabant: alias. n. non vidiſſent il-
li,qui erant in caſtris Saulis turbationem,quæ erat in-
ter Philiſthinos:viderunt tñ vt patet infra,& dicitur:
Ecce verſus fuerat gladius vniuſcuiuſq; ad proximū
ſuum. *Et accidit quaſi miraculum a Deo.* Ideſt factum eſt
tunc miraculum inter Philiſthinos. Iſta eſt repetitio

præcedentis Sententiæ, & non dr̄ hic quaſi miraculum, eo ꝙ non fuerit verum miraculum, ſed habens ſimilitudinem: nam verum miraculum erat, ſed dr̄ quaſi miraculum, quia frequenter ſic ſcriptura loquitur, ꝙ tñ iſtud (quaſi) nihil operetur. Patet, quia ſ. dr̄: Et factum eſt miraculum in caſtris, ſic aũt aliqñ ponitur quaſi, & nihil operatur, vt patet Nu. c. 9. i. per diem operiebat illud nubes, & per noctem quaſi ſpecies ignis: conſtat tñ ꝙ non erat ibi, quaſi ſpecies, ſed vera ſpecies ignis. Fuit autem miraculum, quod hic dicitur in conturbatione Philiſthinorum, vt non cognoſcerent ſe, ſed putarent ſe eſſe hoſtes.

Et reſpexerunt Speculatores Saul. Poſuerat enim Saul ſpeculatores in caſtris ſuis, vt poſſent prænunciare ſi hoſtes venirent, vel ſi fieret aliqua alia cõmotio, ſicut in oĩbus caſtris fit: illi aũt viderunt turbationẽ, q̃ erat (G) in caſtris Philiſthinorum. ſ. quõ fugiebant huc, atque illuc, & occidebãt ſeipſos: neſciebant tñ quid illud eſſet, ſed denunciauerunt Sauli cõmotionem. Erant autem non longe caſtra Philiſthinorũ a Gabaa, vbi erãt caſtra Saulis, ideo ſpeculatores potuerunt denunciare Sauli quid fieret in caſtris hoſtium. Ionathas iñ qñ locutus eſt armigero ſuo de eundo ꝯ Philiſthinos nõ videbat caſtra eorum, vt patet ex verbis eius. ſ. veni & tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorũ, quæ eſt trãs locum illum, ergo videbat illum locum, quem monſtrabat, ſed non ſtationem: alioquin dixiſſet veni tranſeamus ad illam ſtationem: ſpeculatores aũt Saulis viderunt caſtra Philiſthinorum, & quid fiebat in eis, eo ꝙ ipſi erant in loco valde eminenti diſpoſito ad ſpe- (H) culandum: Ionathas aũt qñ locutus eſt ad armigerũ erat in valle, ideo ſolum videbat ſcopulos claudentes vndiq; caſtra, ſed ipſa videre nequibat.

Qui erant in Gabaa Beniamin. Ideſt tunc erãt ſpeculatores in vrbe Gabaa, quæ vocatur Gabaa Beniamin. Erant ẽt ibi caſtra Saulis: vocatur aũt ſic, quia erat ille locus in ſorte Beniamin. *Et ecce multitudo proſtrata huc illucque diffugiens.* Ideſt ſpeculatores viderunt multitudinem de Philiſthinis proſtratã, quia iam multi corruerant gladio, & cęteri fugiebãt huc, & illuc pugnãdo, quia iã erat pugna conſerta inter eos, quæ partim fugiendo, & partim accedendo fit. & dr̄ huc & illuc, quia nondum erat fuga Philiſthinorũ: nam tunc indeſinenter fugerent verſus vnam partem, ſed dr̄ huc (I) & illuc. ſ. quia aliqñ fugiebãt ad vnam partẽ, vt vulnera euitarent: aliqñ autem ad alteram veniebant, vt vulnera infligerent. Etiam intelligẽdum eſt, ꝙ aliqui conterriti locum fugæ quærerent: ẽt dum huc atque illuc diffugiebant per ſaxa pręcipites conuolabant, vt ait Ioſephus, & hoc veriſimile eſt, quia cum locus ille eſſet altiſſimus, & prominentes vndique petræ: quærentes repente locum fugæ, & a vulneribus euadere cupientes per ſaxa prolaberentur. *Et ait Saul populo, qui erat cum eo.* i. quando audiuit, ꝙ Philiſthini inter ſe pugnarent putans eſſe aliquod periculum. *Requirite, & videte, quis abierit ex vobis.* Putauit enim Saul, ꝙ aliqui de ſuis iuerant ad caſtra Philiſthinorum, & pugnabãt contra eos Philiſthini, ideo voluit ſcire, ſiquis deficeret de caſtris ipſorum: arbitratus eſt. n. ꝙ Philiſthini (K) non pugnarent inter ſeipſos. erat. n. hoc inopinabile: nam Dei miraculo factũ fuerat, ut patet ſupra. *Cumque requiſiſſent.* ſ. illi, qui erant de populo, quis deficeret de caſtris. *Repertum eſt non adeſſe Ionathan, & armigerum eius.* Erat. n. certus numerus virorum in caſtris. i. ſexcenti viri ſolum, vt ſupra patet, & iſti eſſent conſtituti per duces ſuos ſm ꝙ in alijs exercitibus fieri ſolet, ita ut faciliter inueniri poſſit ſiquis deficeret: ſolus autẽ Ionathas cum armigero repertus eſt defeciſſe, quia ut ſupra dictũ eſt, Ionathas locutus fuerat ſoli armigero ſuo: nam etiam patri ſuo hoc non indicauerat.

(F) *Et ait Saul ad Achiam.* Iſte erat ſacerdos, de quo ſupra dictum eſt, ꝙ portabat ephod, & erat in diebus illis in caſtris. Vocauit autem illum, ꝙ cõſuleret dominum pro rebus inſtantibus. *Applica arcam domini.* Ideſt duc huc arcam domini. ſ. vt coram eo conſulas. Vel applica arcam, ideſt, applica te ad arcam ad conſulendum.

Super quo conſulturus erat dominum ſacerdos, qui conſuluit in caſtris Saulis. Quæſt. X.

Quæreret aliquis quid conſulturus erat dominum iſte ſacerdos nunc.

Reſpondendum eſt, ꝙ conſulturus erat de duobus: primo de ſtatu Ionathę, & armigeri eius: nam iſti duo iuerant ad caſtra philiſthinorum, & (G) videbat Saul, ꝙ erat magnum bellum in caſtris eorũ, crederet igitur, ꝙ iſta in exitium Ionathę vergerent; cõſuluit ergo pro ſalute eius, an viueret, an hoſtes interfecturi eſſent eum. Secundo conſulturus erat de ſtatu ſuo quantũ ad hoſtes. ſ. an aggreſſurus eſſet eos. nam cum uidit eos conturbatos deſiderauit ire contra eos, uoluit tñ ſcire a dño, an ſibi in proſperũ hoc cederet, ideo iuſſit, ut ſacerdos conſuleret eum, & tũc Ioſephus ait: reſpõdit Deus, ꝙ aggrederetur Philiſthinos: nam ipſe traderet eos in manus illius. De hoc. 6. Antiq. dicitur: dumque exploratores Saul regi dicerent Palęſtinorum caſtra ualde turbari: quærens, nũ quis ſuorum deeſſet, audiuit ſuum abeſſe filium, & eius armigerum: iuſſitque ut pontifex ſumpta ueſte (H) ſacerdotali de futuris rebus prophetaret, cumq; ille eum uincere, & hoſtibus fortiter præualere dixiſſet Palęſtinos inuaſit, & turbatos aggreſſus eſt, qui ſe potius inuicem peremerunt. Quod autem Saul de illis dominum cõſuli faceret, ſatis patet, quia nulla alia res ſibi inſtabat, pro qua potius eum conſulere deberet.

An tamen Deus reſponderet eis ſuper his, non apparet. Ioſephus autem dicit, quòd reſponderit, & ob hoc tunc aggreſſus eſt eos confidens de Dei reſpõſo. An Deus rñderet ſacerdoti.

Magis tamen videtur, ꝙ non reſponderit, quia cũ Saul feciſſet, ꝙ ſacerdos conſuleret dñm, ſubito auditus eſt magnus clamor in caſtris Philiſthinorum: credens autem Saul, ꝙ magnum periculum illud eſſet fecit ceſſari a conſulendo, quia in hoc oportebat, vt aliquantulum morarentur, & quia filius ſuus erat in ca- (I) ſtris Philiſthinorum credens, ꝙ mora ſua timor illi obeſſet, non ſuſtinuit ꝙ ſacerdos conſuleret dñm, qd̄ colligitur ex litera ſequenti. ſ. cumq; loqueretur Saul ad ſacerdotem tumultus magnus exortus eſt in caſtris Philiſthinorum: creſcebatque paulatim, & clarius reſonabat, & ait Saul ad ſacerdotem, contrahe manũ tuam. Conclamauit ergo Saul, & omnis populus, qui erat cum eo, & venerunt vſq; ad locum certaminis. Contrahere autem manum eſt colligere eam, vel ceſſare. & hoc tenet etiam Nicolaus. Poterit tñ aliquis dicere, ꝙ habuit reſponſum a dño, quia cum dicitur ꝯhe manum tuam, non eſt ſenſus ꝙ ceſſaret, ſed ꝙ breuiter faceret. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia reſponſio danda erat hic a Deo, & nihil dependebat (K) ex actu ſacerdotis, ꝙ Deus cito reſpõderet, ideo nihil proficiebat, quòd diceret ei contrahe manum tuã, ſi intelligebat per hoc ꝙ breuiter expediret, ſed oportet ꝙ intelligatur, ꝙ cõtraheret manum, i. ceſſaret ab illo. Item quia dicitur infra, cumque loqueretur Saul ad ſacerdotem tumultus magnus exortus eſt in caſtris Philiſthinorum. ſ. cum adhuc iuberet ei, ꝙ conſuleret dñm incępit immediatè audiri clamor Philiſthinorum, & tunc dixit, ꝯhe manum tuam, & clamauit ipſe, & oĩs populus ad locũ certaminis, ergo nihil adhuc ſacerdos fecerat de ꝯſulẽdo dñm, ſed nõ incępto opere progreſſus eſt Saul ꝯtra Philiſthinos. Hęc

autem

autem fuit timore, & affectione filij, quem ſciebat eſſe inter Philiſthinos, & nunc cum audiuit magnum clamorem, credidit ei graue ſtare periculum, aliogn permiſiſſet ſacerdotem conſulere dominum quouſque haberet reſponſum.

Quare Saul iuſſit ſacerdoti applicare arcam ad conſulendum dominum. Quæſt. XI.

QVAERETVR vlterius ad quid iuſſit Saul ſacerdoti, vt applicaret arcam ad conſulendum dñm: nam ſacerdotes non conſulebant per arcam, ſed per veſtes ſuas. ſ. p rõnale, & ephod. vnde dicebatur ſummus ſacerdos portare iudicium filiorum Iſrael in pectore ſuo: Exo. cap. 28.

B Reſpondendum eſt, ꝙ arca non erat hic neceſſaria ad cõſulendum dñm: ſacerdos tñ illam applicuit. Pro quo conſiderandũ, ꝙ aliter ſacerdotes conſulebant dñm, aliter prophetæ & aliter Moyſes. De ſacerdotibus. n. primo dicendum, ꝙ ipſi habebant duplicẽ modum: nam ſummi ſacerdotes interdũ poterãt introire in ſancta ſanctorũ, interdum aũt non: introibant. n. in locum illũ ſemel in anno. ſ. in die propitiationis, vt patet Leui. c. 16. & ad Hebr. 9. vbi orabat dñm pro Iſraelitis, & videtur ꝙ Deus loquebatur ei: nam iuſſum erat, quòd quando ſummus ſacerdos introiret in ſancta ſanctorum, nullus ſtaret in prima parte tabernaculi quouſque ſacerdos egrederetur, vt patet Leui. 16. capit. Hoc autem pro nulla alia cauſa erat, niſi quia Deus loquebatur tunc ſummo ſacerdoti, & volebat, ꝙ nullus audiret ea, quæ loquebatur ei: poſtquã aũt ipſe egreſſus eſſet de ſancta ſanctorũ licebat alijs ſacerdotibus introire in primã partem ſanctuarij, tũc ergo poterat ſacerdos conſulere dñm, ſi vellet corã arca: alijs autem tpibus non licebat ſummo ſacerdoti introire in ſancta ſanctorũ, ideo non poterat ibi cõſulere dñm, ſed cõſulebat in quocunq; loco vellet: hoc aũt erat, ꝙ indueretur veſtibus ſacris præcipue rõnali, & ephod, & tunc quærebat a Deo, & rñdebat ſibi, ſic patet infra c. 23. cùm dixit Dauid ad Abiathar ſacerdotẽ: applica ephod. i. indue te ephod. Et tunc q̃ſiuit ex nomine Dauid: ſi tradant me viri Ceilæ in manus eius, & ſi deſcendet Saul, ſicut audiuit ſeruus tu9 dñe Deus Iſrael: indica ſeruo tuo, & ait dñs deſcẽdet: D iterum aũt conſuluit dñm Dauid, dicens: applica ad me ephod, vt patet infra c. 30. & tñ tunc non erat ibi arca, quia erat Dauid in Siceleg, vt patet. e. c. & tunc Deus rñdebat, nec differebat, an eſſet ſacerdos intra ſanctuarium, vel extra, ſed vbicunque vellet.

Diuerſi modi conſulendi dominum in vet. teſt.

De Moyſe autem dicendum eſt, ꝙ conſuluerat dominũ aliter & facilius. ſ. qñ volebat aliqd ſcire introibat in ſancta ſanctorũ nulla præpoſita cæremonia, & Deus rñdebat illi, vt patet Nume. cap. 7. cum dicitur: Cumque ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis, vt conſuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio, quod erat ſuper arcam inter duos Cherubim: vnde & loquebatur ei.

E De alijs aũt prophetis dicendum, ꝙ non competebat eis aliquis iſtorum modorum: nam eo ꝙ nõ erãt ſacerdotes magni nõ licebat eis indui veſtibus ſacris, & eo ꝙ non habebant tantam dignitatem, ſicut Moyſes non licebat eis introire in ſancta ſanctorum, ſed habebant alium modum conſulendi dñm. ſ. per orationes: nam qñ aliquis eorum volebat aliquid a Deo petere, & Deus non præueniebat eum loquendo illi, orabat vt rñderet ei, & tunc Deus rñdebat. Sic patet de Ieremia, quem orauerunt Iudæi, vt conſuleret dominum, an deſcenturi eſſent in Aegyptum, ipſe autẽ orauit per 10. dies, vt rñderetur ſibi, & tunc Deus rñdit, vt patet Iere. 42. cap. Eodem modo alij prophetæ

A orabant dñm, & rñdebat eis, qñ volebant, quia familiariores erant Deo q̃ cætera turba, nunc autem ſacerdos erat Achias, quem Saul iubebat conſulere dominum, ideo ipſe conſulere debebat indutus rationali & ephod, quod ſignatur ſupra in litera, cum dicitus. Et Achias filius Achitob portabat ephod, & in illo conſuluit dominum: arca autem ad cõſulendum dominum non erat ſibi neceſſaria, ſed quia erat ibi in caſtris, & Deus repræſentabatur ſpecialiter in ea, dixit Saul, ꝙ applicaret ſe ad arcam, & coram eo conſuleret dominum. *Erat enim ibi arca Dei in die illa, cum filijs Iſrael.* Ideſt tunc erat arca in exercitu, quia portauerãt eam ſecum filij Iſrael. Hoc autem dicitur ad tollendũ dubium, quia aliquis dubitaret, quomodo arca poterat eſſe præſens ad hoc, ꝙ conſuleret Achias ibi domi-
B num, & dicitur quod arca erat ibi in die illa.

Quomodo potuit nunc arca eſſe in caſtris, cum deberet eſſe in loco maximè abſcondito. Quæſt. XII.

QVAERET aliquis quomodo arca potuit eſſe tunc in caſtris: nam arca erat vas ſanctiſſimũ, quod habebant Hebræi, ideo erat in loco maximè abſcondito. Deus quippe iuſſerat eam poni intra ſancta ſanctorum: Exo. c. 26. ad quem locum nullus accedere poterat, niſi ſummus ſacerdos; ſemel in anno: Leui. c. 16. & ad Hebr. 9. non ergo debebat portari in caſtris inter homines laicos; vt videretur ab omnibus.

C Rñdendum eſt, ꝙ arcam videre non erat ſimpliciter prohibitum: nam interdum neceſſe erat, ꝙ videretur a toto populo, ſicut qñ portabatur per deſertũ per 40. annos. Etiam poſtea in terra Chanaan, qñ mouebatur de loco ad locum ſanctuarij, & ipſa ſicut cætera vaſa ſanctuarij, portabatur: erat autem prohibitũ videre illam, qñ erat in ſanctuario intra ſancta ſanctorum. Tunc enim nemo debebat eam videre, nec etiã ſummus ſacerdos: nam cum introibat ſummus ſacerdos die propitiationis in ſancta ſanctorum, ferebat ſecum vas plenum aromatibus fumantibus, vt ipſe nõ videret propitiatorium. Nam ſi videret, moreretur, vt patet Leui. 16. c. Hoc aũt erat non propter ipſam arcam, ſed quia tunc ſuper eam in propitiatorio erat angelus latens in corpore aereo, & vt ille non videretur
D iubebat, ꝙ nõ videretur arca. alio tñ tempore licebat videre illam, etiam ſi nuda eſſet: nam cum introibat ſummus ſacerdos in motu caſtrorũ ad operiendum arcã, introibãt quoque ſecum minores ſacerdotes, & non ferebant aliquid ad non videndũ propitiatoriũ, ut patet Num. c. 4. & hoc quia tunc nõ erat ibi angelus ille. Cum aũt arca erat extra ſanctuariũ nõ licebat eam videri nudã ab aliquo hoĩe, & ſi viderẽt moriebantur illi, qui uidebãt, ſicut factum eſt in Bethſamitibus, vt patet ſup. c. 6. Videri aũt arcã opertã nõ erat periculũ alicui: uamẽt popularibus licebat, dũ tñ nihil ulterius agerent. ſ. tangẽdo eam, vel portando de loco ad locũ, quia iſtud erat officiũ Leuitarũ. Quòd
E aũt arca aliqñ educeretur de ſanctuario, & portaret ad aliqua loca non erat inconueniens potiſſimè ad bella: nam Hebræi ſperabant in dño, qui magis pugnaret pro eis, q̃ ipſi pro ſeipſis, & q̃a ſacratiſſimũ quod erat in ueteri teſtõ, erat arca: portabant eã aliqñ ad bella, vt haberent Deũ auxiliatorẽ, nec hoc faciebant Iſraelitæ tanq̃ a ſeipſis moti: aliqñ. n. Deus iſta fieri iuſſerat, ſic patet in bello ꝯ Iericho: nam iuſſit Deus, ꝙ ſeptẽ diebus Hebræi luſtrarent urbẽ portantes arcã, & in ſeptimo die corruerunt muri: Ioſue. c. 6. Ex hoc aũt Iſraelitæ ſumpſerũt originẽ, ut aliqñ portarent arcã ſecũ ad bella, ſic factũ eſt qñ pugnauerũt Iſraelitæ iterũ ꝯ Philiſthinos: fecit. n. totus populus, ꝙ portaret arca

in caſtra ſupra cap. 4. ita fortaſſis hic credidit Saul, ꝙ arca aliquo modo proficeret eis in aduerſis caſibus, ideo fecit illam portari ad caſtra, & coram ea dominum conſulebat ſacerdos.

De quo loco fuit portata arca in caſtra nunc. Quæſtio. XIII.

QVAERETVR vlterius vnde iſta arca portata eſt, quando venit nũc in caſtra, vel ad quẽ locum exinde reducta eſt.

Opi. Nic. Reſpondendum eſt, ꝙ deberet dici ſecundũ Nicolaum, quia arca portata fuit de Galgala: nam ipſe vult ſupra cap. 7. ꝙ arca fuerit primo in Cariathiarim poſtquam reducta eſt de terra Philiſthinorum, deinde fuit in Maſphat, poſtea in Galgala, deinde in G Nobe: poſterius autem in Gabaon, & quia ſupra 11. cap. & 12. dictum fuit quomodo populus cõuenit in Galgala coram domino, dicit Nicolaus, ꝙ ibi tũc erat arca, & quia pauloante hoc venerat Saul, & Iſraelitæ de Galgala neceſſe eſt, vt tunc ibi eſſet ſanctuarium, & arca, & ſic inde reducta eſſet. Sed hoc non ſtat, qa ſupra cap. 7. declaratum eſt, ꝙ arca nunquam ſtetit in Maſphat, nec in Galgala, ſed immediatè vt ducta eſt de terra Philiſthinorũ poſita fuit in Cariathiarim, & ibi manſit vſque ad tempus, quo Dauid eam trãſtulit in Ieruſalem in domum Obededom.

Rñſio nunc. Dicendum ergo ꝙ nunc Saul fecit arcam duci de Cariathiarim, vbi cuſtodiebat̃ in domo Aminadab. Et credendum eſt, ꝙ Eleazarus filius eius, qui præpoſi- H tus erat ad cuſtodiẽdum arcam, venit tunc cum illa. De hoc ſupra cap. 7. Poſtquam autem iſtud bellũ finitum eſt, dicendum eſt, ꝙ non fuit reducta arca in ſanctuarium, quod tunc erat in Nobe, ſed fuit reducta in Cariathiarim, vbi prius fuerat poſita, & ibi manſit toto tempore Saulis quouſque tranſtulit eam inde Dauid: alioquin non potuiſſet de ipſo loco transferre, & tamen dicitur, quod tranſtulit eam de Cariathiarim, vt patet primo Paralipom. cap. 13. Ad ipſum ergo locum reducta eſt, & manſit in domo Aminadab, ſicut prius fuerat: nam Dauid de domo Aminadab eam duxit, vt patet infra 2. lib. cap. 6.

Quare duxerunt arcam in caſtris. Quæſt. XIIII. I

QVAERETVR vlterius ad quid duxerunt Iſraelitæ arcam nunc in caſtris.

Reſpondendum eſt, ꝙ fecerunt hoc, ꝙ Deus adiuuarẽt eos, cum præſentem haberent arcam, in qua maxime relucebat virtus deitatis. Etiam quia hoſtes timebant quando arca veniebat in caſtra, vt patet ſupra cap. 4. cum dixerunt Philiſthini: Venit Deus in caſtra, & ingemuerunt dicentes: Væ nobis: non fuit enim tanta exultatio heri, & nudiuſtertius; væ nobis: quis nos ſaluabit de manu deorum ſublimium iſtorum? Sed dicet aliquis, ad quid volebãt Iſraelitæ nunc arcam in caſtris? nam iterum cum duxerunt eã capta fuit a Philiſthinis, & fuit magna plaga ſuper Iſraelitas, vt patet ſupra cap. 4. nam perierũt. K 30. millia.

Reſpondendum eſt, ꝙ Iſraelitæ ſciebant præſentiã arcæ eſſe magnæ vtilitatis: nam ea pſente corruerant muri Iericho, vt Ioſue. cap. 6. Et Moyſes faciebat eã præcedere in motu caſtrorum, tãquam propter eius pñtiam fugerent oia mala, vt patet Num. c. 10. ſ. Cũque eleuaretur arca, dicebat Moyſes: ſurge dñe, & diſſipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te a facie tua. Cum autẽ deponeretur dicebat. Reuertere dñe ad multitudinem exercitus Iſrael. Non exiſtimabant ergo Iſraelitę, ꝙ illa magna cędes eorum. ſ. 30. mill. ũ,

F quæ acciderat, qñ portata fuit arca in caſtra, fuiſſet ꝓpter hoc, ꝙ non haberet arca aliquam virtutem, vel tanquam Deus nihil ageret propter pñtiam eius, cũ ſcirent, ꝙ alias fecerat magnas virtutes, nec ẽi putabant, ꝙ aliquo tpe arca haberet virtutem, & alio tpe non, ſed aſcribebant hoc iniquitati Iſraelitarum pro tunc: nam duo ſacerdotes, qui tunc portabant arcã erant valde pctõres, & de eis prænunciatum fuerat, ꝙ morerentur vna die, vt patet ſupra c. 2. quod ſic factũ eſt. Etiam de arca prænunciatum fuerat, ꝙ caperet, vt patet ſupra c. 3. ſ. Ego faciam verbum in Iſrael, ꝙ quicunque audierit illud tinnient ambæ aures eius, quod intelligebatur de captione arcæ, quæ fuit nimis ſtupenda omnibus Iſraelitis, vt patet ſupra cap. 4. nũc aũt non credebant ſe habere aliqđ graue pctm̃, propter quod vellet Deus eos dare in manu hoſtium, iõ confidebant, ꝙ in pñtia arcæ eſſet ſibi Deus magis ꝓpitius, & ob hoc fecit illam Saul portari in caſtra.

Cumque loqueretur Saul ad ſacerdotem. ſ. ad Achiam: iſte.n. eſt ſacerdos, ad quẽ loquebatur, vt patet ſupra quamquam Ioſephus dicit, ꝙ etiam fuit hic Achitob pater Achiæ. *Tumultus magnus exortus eſt in caſtris Philiſthinorum.* Ante hoc.n. erat tumultus, & bellum, quia ſpeculatores Saulis viderant multitudinem magnam proſtratã, & cæteros huc, & illuc fugientes, ſed nunc nouus tumultus maior exortus eſt, quia fortè durior cędes inchoabat, & iſte tumultus cępit exaudiri cũ loqueretur Saul ad ſacerdotem. i. nondum deſierat loqui ad eum, ꝙ conſuleret dñm, & iam oriebatur clamor: vnde iſta fuit cauſa, ꝙ ſacerdos non conſuleret dñm: nam audito clamore dixit Saul: ↄhe manũ tuã, i. ceſſa iam ab hoc. *Creſcebatque paulatim, & clarius reſonabat.* ſ. ille clamor erat magnus, & ſemper creſcebat, quia continue bellum ſequebat, & grauis fiebat ſtrages. Dr̃ ẽt ꝙ clarius reſonabat, quia caſtra Saulis non erant multum propinqua caſtris Philiſthinorũ, ideo quamq̃ aliquis clamor fieret in caſtris eorum, & propter multarũ vocum aggregationẽ aliqualiter audiretur in caſtris Saulis, tñ non ſonabat diſtinctè: nunc aũt quia voces eleuabantur in altũ clarius reſonabat. *Et ait Saul ad ſacerdotem.* i. ad Achiam, cui iuſſerat conſulere dñm. *Contrahe manum tuam.* i. ceſſa iam ab hoc. Eſt.n. iſte modus loquẽdi. i. ↄhere manum. i. colligere pro diuertere velociter ad alios actus. Et eſt ſenſus I ceſſa iam ab hoc, quia nõ eſt tps manendi conſulendi dñm. Dicet aliqs quare Saul non expectauit quouſq; ſacerdos conſuluiſſet dñm, vel ſi non intẽdebat expectare quare fecit, ꝙ inciperet conſulere dominum.

Rñdendum eſt, ꝙ Saul a principio volebat conſulere dñm, & intendebat expectare quouſq; reciperet rñſum pro filio ſuo, & pro ſtatu ſuo ↄ hoſtes. Nunc aũt videns, ꝙ oriretur magnus clamor inter Philiſthinos, videnſq; filium ſuum eſſe inter eos, credidit illũ clamorẽ in illius exitiũ verti: nõ ſuſtinuit ergo expectare rñſum dñi, ſiue de proſpero, ſiue de aduerſo, qa ẽt ſi aduerſum ſibi euenturum eſſet, nõ formidabat illud ſubire pro filio, & hoc modo non oportebat expectare diuinum reſponſum, quia ſiue de proſpero, K ſiue de aduerſo reſponderetur, nihilominus Saul iturus erat ad liberandum filium ſuum. *Conclamauit ergo Saul.* Ideſt clamauit, vt omnes congregarentur celeriter ad eundum ad bellum. *Et omnis populus, qui erat cum eo.* ſ. omnes clamauerunt, vt irent ad bellum, vel ſe pararent ad eundum ad bellum, ſic enim eſt in omnibus exercitibus, quia qñ caſtra mouẽda ſunt, datur ſignum mouẽdi illa, vel cum ad bellum procedendũ eſt, datur ſignum militibus ad ſe parandum in armis. Erant aũt iſti, qui nunc erant cum Saule ſexcẽti viri, de quibus ſupra dicebat: poſtea tñ plures ↄuenerũt. ſ. oẽs q latuerãt, & illi q erãt cũ philiſthinis, vt patet. ꝫ.

Et re-

Et venerunt ad locum certaminis. Scilicet venerunt vſque ad locum, in quo tunc erant Philiſthini pugnantes, ſcilicet vſque Machmas. Nam in loco ipſo erãt caſtra eorum, vt patet infra ſcilicet percuſſerunt in die illa Philiſtheos a Machmas vſque in Ahialon.

Et ecce verſus fuerat gladius vniuſcuiuſque ad proximum ſuum. Ideſt quando acceſſerũt Iſraelitæ ad caſtra Philiſthinorum inuenerũt quòd gladius vniuſcuiuſque verſus erat ad proximum ſuum, ideſt quilibet pugnabat contra eum, qui ſibi coniunctus erat, quia non ſe cognoſcebant, vt dictum eſt, ſed magis putabant ſe tanquã hoſtes: quo viſo admirati ſunt Iſraelitæ ſcientes quòd hoc a Deo eſſet, & exiſtimãtes traditos Philiſthinos in manibus eorum inceperunt eos perſequi.

Et cædes magna nimis. Ideſt etiam viderunt, ꝙ erat facta magna cędes, ſ. quia cadauera multa iacebant ſuper faciem terrę, quia acriter inter ſeipſos conflixerãt Philiſthini.

Quomodo Iſraelitæ fecerunt magnam cædem ſuper Philiſthinos, cum non haberent arma. Quæſt. XV.

QVAERAT aliquis cum nunc Iſraelitæ iſta videntes perſecuti fuerint Philiſthinos, & exercuerint magnã cędem, vt patet infra: quomodo hoc facere potuerunt, quia non habebant arma, vt patet pręcedẽti cap. ſ. cumque veniſſet dies pręlij, non eſt inuentus enſis, aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius.

Rń. Rabbi Dauid. Reſponderi poteſt ſecundum Rab. Dauid kimhi, ꝙ quamquam iſti Iſraelitæ non haberent lanceas, aut gladios: habebant tamen alia genera armorum, ſcilicet, tela, arcus, & fundas, quibus poterant certare cũ hoſtibus.

Alia rń. Aliter poteſt dici, quòd habebant Iſraelitæ arma, quia de ſolis ſexcentis viris, qui erãt cum Saule a principio, dicitur, quòd non eſt inuentus enſis, aut lancea in manu eorum. De alijs tamen Iſraelitis non dicitur: erant tamẽ multi alij, qui venerunt ad pugnam, ſcilicet, illi, qui erant prius cum Philiſtheis: aſcenderantque de terra eorũ cum eis, vt patet hic: alij quoque Iſraelitæ, ſcilicet, illi, qui latuerant, conuenerunt ad Saulem, vt patet infra: iſti autem poterant habere arma: maximè illi, qui erant cum Philiſthinis.

3. reſpon. Aliter etiam dici poteſt, quòd maxima pars Iſraelitarum, qui ibant cum Saule inermis erat: poſtea tamen habuerunt arma multa Philiſthinorum, ſ. quia reliquerũt Philiſthini ſubito caſtra venięntibus Iſraelitis. Vnde pro turbatione nõ acceperunt arma, quę habuerant in caſtris: acceperunt quoque omnia arma mortuorum: multi. n. mortui fuerant inteſtinó bello: quia vt dicitũ hic erat cędes magna nimis: omnium autem illorum arma arripuere Iudæi. Præter hoc etiam illorum, qui fugiebant plurimi præ timore arma in via relinquebant, vt facilius ſibi per fugam conſulerent: & hæc etiam Iudæi capiẽtes pugnabãt: vnde non defuit Iudæis pugnare cupientibus armorum pluralitas. De hoc dicit Ioſephus ſexto Antiquitatum, ſ. turbatione vero eos vehementius impleuerunt, ita vt alij quidem effugerent arma omnia relinquentes.

Sed & Hebræi, qui fuerant cum Philiſthijm heri, & nudiuſtertius. Hic ponuntur alij adiutores, ſ. Hebræi quidã, qui erant cum Philiſthinis. Nam iſti videntes quòd Iſraelitæ vincerẽnt, coniunxerunt ſe eis in adiutoriũ: & dicitur quòd erant cum Philiſthinis ab heri, & nudiuſtertius, ideſt ab aliquibus diebus, ſ. non incęperũt nunc eſſe cum eis, ſed erant iam ab aliquo tempore.

Opi. Nic. Nicolaus dicit, quòd iſti erant aliqui, qui timore

A ducti coniunxerant ſe Philiſthinis: in quo videtur, ꝙ nouiter ſe coniunxerant, ſcilicet, fortè timore huius belli inſtãtis. Sed dicendum eſt, quòd a multis diebus iam eſſent cum eis: nam non ſe coniunxerunt eis, cum fuerunt Philiſthini in terra Iſrael, ſed de terra Philiſthinorum aſcenderunt cum eis, vt patet immediatè, ſcilicet, aſcenderuntque cum eis in caſtris: ergo a magno tempore iſti erant cum Philiſthinis cum morarentur in terra eorum.

Nec obſtat ſi dicatur ab heri, & nudiuſtertius, quod ſecundum ſe ſignificat paruum tempus, quia aliquando ponitur pro magno tempore, vt patet ſupra cap. 10. ſcilicet, videntes autem omnes nouerant eum, ideſt Saulem ab heri, & nudiuſtertius, quòd eſ-
B ſet cum prophetis, &c. accipitur autem ibi heri, & nudiuſtertius pro longo tempore vitæ Saulis, ſcilicet, quia illi viri, de quibus ibi dicitur cognouerant eum a magnis temporibus: ſic etiam dicitur ad Hebræos cap. 13. ſcilicet, Ieſus Chriſtus heri, & hodie, & in ſæcula. Vbi volebat Apoſtolus dicere quòd Chriſtus erat ab æterno, & erat in æternum: & tamen pro duratione pręterita poſuit heri, & hodie, quaſi ex modo loquendi intelligãtur omnes alij dies. Ita hic per heri, & nudius intelliguntur multa tempora, quibus manſerant illi Hebræi in terra Philiſthinorum.

Aſcenderuntque cum eis in caſtris. Ideſt iſti Hebræi nõ fuerunt nouiter coniuncti Philiſthinis, ſed aſcẽderũt cum eis in caſtris, ideſt aſcenderunt de terra eorum, in qua habitabant cum ipſis Philiſthinis, vt venirent
C ad caſtra ad pugnandum cõtra Iſrael, & licet hoc nõ haberent illi Hebręi gratum: tamen coegerunt eos Philiſthini cum haberent eos in terra ſua.

Reuerſi ſunt, vt eſſent cum Iſrael. Ideſt quando viderunt quod Deus adiutiabat Iſraelitas conuerſi ſunt ad contribules ſuos, vt adiuuarent eos.

Qui erant cum Saule, & Ionatha. Ideſt Iſraelitæ erant cum Saule, & cum Ionatha, quia iſti erant duces exercitus.

Qui eſſent illi Hebræi, qui erant cum Philiſthinis. Quæſt. XVI.

D QVAERET aliquis qui erant iſti Hebræi, qui aſcenderunt nunc cum Philiſthinis. Reſpondebit aliquis, quòd iſti ducti fuerant aliquando captiui de terra Iſrael, & nunc remanebãt in terra Philiſthinorum. Sic enim conſueuit eſſe in alijs bellis, ꝙ victores accipiunt de hoſtibus aliquos viros, quos ducant in terram ſuam: & hoc potiſſimè quando ſunt illi viri clari: ſicut Romani adducębant viros clariſſimos de omni terra in vrbem ſuam: ſic enim de Iudæa adduxerunt Ioſephum, & de Carthagine duxerunt Terentium, qui erat vir clariſſimus in comędijs. Vnde ait in Andria de ſeipſo.

Natus in excelſis tectis Carthaginis altæ
Romanis ducibus bellica præda fui.

Sic etiam de Philiſthinis exiſtimãdum eſt, quòd cum ipſi magno tempore fuiſſent dominati Hebræorum,
E omnes viros clariſſimos Iudæorum ducerent in terram ſuam: quod quidem non eſt rationi obuium.

Sed adhuc dicendum eſt magis, quòd iſti Hebræi erant fabri, quos abſtulerãt Philiſthini de terra Iſrael: nam dicitur præcedenti cap. quòd cauerant Philiſthini ne facerẽt Hebræi gladium, aut lanceam: & quòd non Inueniebatur aliquis faber ferrarius in tota terra Iſrael. Hoc autem fuit, quia Philiſthini duxerunt eos ſecum in terram ſuam, vt declaratum fuit pręcedenti cap. iſti autem nunc aſcenderunt cum Philiſthinis in caſtra, ſcilicet, ad pugnandum contra Iſraelitas, vel ad parandum arma, quia vſus maximus neceſſarius

ceſſarius eſt in bello, ideo dicitur de iſtis, quòd erant ab heri, & nudiuſtertius cum Philiſthinis, ſcilicet, a multis diebus iam habitauerant cum eis.

Qualiter Iſraelitæ, qui erant cum Philiſthinis iam multo tempore verſi ſunt contra eos cum haberent facultates ſuas & vxores & filios inter eos.
Quæſt. XVII.

QVAERETVR vlterius, quomodo iſti Iſraelitæ, qui erant cum Philiſthinis voluerunt redire, vt eſſent cum Iſrael: nam cum habitarẽt in terra Philiſthinorum ex multo tempore, ſ. ex illo, quo fuerat lex poſita, ne eſſent fabri in terra Iſrael, habebant in terra Philiſthinorum facultates ſuas, habebant etiam vxores & filios. Sciebant etiam quòd ſi conuerterentur ad hoſtes perderent omnia, quæ habebant in terra Philiſthinorum: inſuper tota eorum cognatio acriter periret. Quare ergo volebant conuerti ad Iſraelitas? Reſpondendũ eſt quòd hoc fecerũt propter duo: primo propter victoriam, quam videbant dari Iſraelitis: nam ipſi Philiſthini nõ pugnantibus Hebręis inuicem ſe lacerabant: poſtea autem Hebręis venientibus omnes fugiebant. Crediderunt ergo quòd cum tanta multitudo Philiſthinorum, quanta nunquam congregata fuerat, nunc quaſi ſine hoſte vinceretur, quòd tota terra Philiſthinorum funditus delenda erat: vnde ipſi nihil perderent de his, quæ habebant in terra Philiſthijm omnia occupantibus Iudæis, quin potius ſi nunc nõ redirẽt ad Hebræos, credebant cum poſtea Iſraelitæ dominarentur Philiſthinorum acrius punirent Iſraelitas repertos in terra Philiſthijm quàm Philiſthinos; q͂a ſemper reſtitiſſent tanquam hoſtes contumaces. Secundo hoc fecerunt, quia putabant ſibi de præſenti eminere periculum vitæ niſi hoc facerent: nam videbant Philiſthinos fugari a facie Iſrael: ſi ergo ipſi manerent cum Philiſthinis, ſicut prius erãt, fugarentur quoque cum illis, & caderent gladio ſicut Philiſthini. Tutius ergo fuit ſibi confugere ad Iſraelitas quam fugari cum Philiſthinis: etiam ſi cuncta, quæ reliquerant in terra Philiſthinorum periculo imminerent.

Quomodo Philiſthini confiſi ſunt ducere ſecum Iſraelitas ad bellum, quos captiuos tenebant. *Quæſt. XVIII.*

QVAERET aliquis quomodo Philiſthini voluerũt ſecum ducere in bellum Iſraelitas, qui habitabant in terra eorum: nam non erat tutum hoc facere cum ipſi poſſent conuerti ad hoſtes, & impugnare Philiſthinos: nam Aegyptij habentes Iſraelitas in terra ſua, non confidebant eis, credentes quòd poſſent iungi hoſtibus eorum, & expugnare illos, vt patet Exo.cap.1.: Ecce populus Iſrael multus, & fortior nobis eſt: venite ſapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur: & ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris: expugnatiſque nobis egrediatur de terra. Quanto minus ergo debuerunt confidere Philiſthini Iſraelitis, vt ducerent eos ſecum in bello, quia ibi poterant præuaricari ſicut poſtea fecerunt? Item Philiſthini non confidebant ipſi Dauid, quia erat Hebręus quamquam inter eos eſſet fugitiuus: nam cum eſſet Dauid apud regem Achis Philiſthęum decreuerat cũ eo pugnare contra Hebræos, & deſcendit ad locum belli: iratique ſunt alij reges Philiſthinorũ regi Achis, dicentes: reuertatur vir & ſedeat in loco ſuo, in quo cõſtituiſti eum, & non deſcendat nobiſcum in prælium, ne fiat nobis aduerſarius, cum præliari cęperimus:

F quomodo enim placare aliter poteſt Dominũ ſuũ, niſi in capitibus noſtris, vt patet infra cap. 29. ergo ſimiliter nõ debuiſſent hic Philiſthini confidere Iſraelitis ducendo eos ſecum in bellum.

Reſpondendum eſt quòd Philiſthini duxerunt ſecum Iſraelitas, quia nihil mali ſuſpicari potuerunt. Erat enim tãta multitudo Philiſthinorum, vt nequaquam crederent quòd Iſraelitæ eis reſiſtere vellent. vnde ſecuri ſibi videbantur, quòd etiam ſi aduerſus eos conſurgerent, nihil omnino proficerent. Cum autẽ arguitur de Dauid non eſt ſimile: nam iſti Iſraelitæ, qui aſcenderunt cum Philiſthinis non aſcenderunt, vt viri pugnatores; ſed erant fabri armorum, veneranteque ad parandum arma. Vnde minus de eis timendum fuit, quàm ſi eſſent viri parati ad bellum. G Dauid autẽ erat vir bellator, ideo de eo magis timuerunt, nec permiſerunt quòd veniret in caſtra. Item dato quòd eſſent iſti viri bellatores, non fuit tantum timendum de eis, ſicut de Dauid: quia iſti erant viri parui conſtituti ſub poteſtate aliorum. Dauid autem erat vir magnus, ſcilicet, princeps ſexcentorum virorum, vt colligitur infra cap. 30. poterat ergo agere q̃d voluiſſet: vnde de eo ſuſpicandum erat. Etiam erat Dauid valde pugnax quem formidabant Philiſthini, quia ipſe quõdam deiecerat eorum fortiſſimum, ſcilicet, Goliath: vnde dixerunt reges Philiſthinorum ad Achis: Nonne iſte eſt Dauid, cui cãtabant in Choro dicentes: Percuſſit Saul in millibus ſuis: & Dauid in decem millibus ſuis? Suſpicandum ergo erat H de eo. Item Deus induxit Philiſthinos in conſilium illud: nam ipſe volebat tradere Iſraelitas in manu Philiſthinorum, & quòd morerentur tunc Saul, & filij eius ſicut factum eſt: ſi autem Dauid deſcendiſſet cum Philiſthinis in bellum, trãſiturus erat ad partem Iſraelitarum, vt adiuuaret eos, pugnaretque acerrime contra illos, & quia vir fortis erat, & in omnibus proſpere agens fortè deleuiſſet Philiſthinos: Deus tamen cõtrarium diffiniebat: fecit ergo quòd Philiſthini nollent quòd deſcenderet cum eis. Nũc autem è cõtrario Deus volebat, quod Philiſthini caderẽt coram facie Iſrael, ideo fecit quod iſti quoque, qui erant in terra Philiſthijm aſcenderent ad ſubſidium eorum.

I *Omnes quoque Iſraelitæ, qui ſe abſconderant in monte Ephraim.* Hic ponitur adiutorium aliorum, ſcilicet, Iſraelitarum, qui ſe abſcõderant: nam iſti audientes, quod vinceret Iſrael exierunt in adiutorium: prius.n. ſe præ timore abſconderant: nunc autem euacuato timore, quia audierant victoriã ceſſiſſe Iſraelitis, confidenter egreſſi ſunt de latibulis, & adiunxerũt ſe eis. Dicitur autem de his, qui ſe abſconderant in monte Ephraim: non quòd Iſraelitæ non ſe abſcondiſſent etiam in alijs locis, ſed quia iſti, qui latebant in monte Ephraim venerunt in auxilium Saulis. Cauſa fuit, quia cum fugerent Philiſthini a facie Iſrael erat tranſitus per montem Ephraim, ſicut ait Ioſephus: in ip- K ſo enim inuẽtum eſt mel, de quo infrà dicitur, quod erat ſuper faciem agri: Iſraelitæ igitur ibi latẽtes hoc confeſtim ſciuerunt, & ſurgẽtes de latibulis ſuis perſecuti ſunt Philiſthinos.

Audientes quòd fugiſſent Philiſthini. Nõ eſt ſenſus, q͂ miſſus fuerit ad eos nuncius ſignificans fugam Philiſthinorum, & quòd tunc ipſi venerint ad pugnam: nam interea elaberentur aliqui dies, vel ſaltem vnus: pugna tamen iſta geſta cum Philiſthinis vno tantum die durauit, & iam quædam pars diei elapſa erat cum cępit: non ergo potuit mitti nuncius ad congregandum latentes. Sed eſt ſenſus quòd audierunt illi, qui latebant, ſcilicet, inquantũ tranſitus hoſtium fugientium fuit per montem Ephraim: ideo illi, qui ibi

late-

latebant audientes tumultum, & videntes quod fiebat, cito de latibulis ſurrexerunt.

Sociauerunt ſe cum Saul in prælio. Scilicet, vt ſimul perſequerentur Philiſthinos. *Et erant cum Saul quaſi decem millia virorum.* Iſtud non habetur in Hebræo nec etiam de veritate literæ noſtræ. Aliquę tamen Bibliæ illud habent. Videtur autem quòd fuerit gloſa interlinearis: poſtea autem per ſcriptorum imperitiam textui admixta eſt. Eſt autem litera Ioſephi. Nam ipſe dicit quòd fuerunt quaſi decem millia virorum: ſcilicet computãdo ſexcẽtos viros, qui prius fuerant cum Saule: & eos qui habitabant prius in terra Philiſthinorum: & eos qui latebant in monte Ephraim.

Et ſaluauit Dominus in die illa Iſrael. Ideſt liberauit ab hoſtibus, ideſt non ſolum liberauit, ſed etiam cõceſſit victoriam magnam, quæ magis opere Dei, quàm viribus hominum facta eſt: nam dicitur ſupra quòd accidit quaſi miraculum a Deo, & iterum: factũ eſt miraculum in caſtris per agros.

Pugna Philiſthinorum quouſque durauit.

Pugna autem peruenit vſque ad Bethauem. Eſt quidam locus Bethauem in ſorte Beniamin vſque ad quem durauit pugna. Non eſt autem intelligẽdum, quòd vſque ad illum locum ſolum durauerit pugna Iſraelitarum contra Philiſthinos: nam tota die vſque ad veſperum perſecuti ſunt Iſraelitæ Philiſthinos, ideo poterant vſque ad lõgum ſpacium peruenire. & hoc etiam neceſſe eſt cum tota die Philiſthini fugerint. Bethauem tamen erat apud caſtra Philiſthinorum, vt patet præced. cap. ſcilicet, caſtrametati ſunt Philiſthini in Machmas ad oriẽtem Bethauem, ideſt iſta duo loca ſunt coniuncta: & Machmas eſt ad orientalem partem Bethauem: ergo vſque ad longius ſpatium duraret pugna. Item patet hoc, quia dicitur infra in litera: Percuſſerũt ergo in die illa Philiſthęos a Machmas in Aialon. ergo nõ ſolum vſque ad Bethauem; Sed dicendum eſt, quod durauit pugna vſque ad Bethauem, ſ. pugna, quam Philiſthini inter ſe gerebant: ipſi enim inter ſe pugnabant, antequã venirent Iſraelitæ: & pugnando diffugiebant modicum huc, & illuc: & ſic paulùper receſſerunt a caſtris venientes vſque ad Bethauem: quia Bethauẽ eſt locus propinquus ad Machmas, in quo erant caſtra, vt ſupra dictũ eſt. Quòd autem hoc ſit patet, quia Philiſthini pugnando diffugiebant huc & illuc, vt patet ſupra in litera, ſcilicet, multitudo proſtrata huc illucque diffugiens: vnde cum Iſraelitæ venerunt cõtra Philiſthinos, inuenerunt eos in Bethauem aliquantulum dimotos a caſtris.

Alius ſenſus.

Aliter poteſt intelligi quòd peruenit pugna vſque ad Bethauem, ſcilicet, pugna, quam geſſerunt Iſraelitæ cum Philiſthinis: nam primo fuit pugna inter Iſraelitas, & Philiſthinos, & poſtea fuit perſecutio: pugna fuit dum Philiſthini aliqualiter reſiſterẽt Iudęis; perſecutio autem fuit cum iam penitus terga verterent, & tunc non pugnabant. Primum autem durauit vſque ad Bethauẽ, qui erat locus propinquus caſtris eorum, vſque ad quem aliqualiter pugnando ſe retraxerunt. Poſtea autem videntes ſe Iſraelitis impares eſſe penitus fugerunt, & ibi iam non fuit pugna, ſed perſecutio quæ durauit vſque ad Aialon. Et hæc duo ſignificantur in litera. Primum cum dicitur pugna autem peruenit vſque ad Bethauem. Secundum cum dicitur infra: percuſſerũt ergo Philiſthęos a Machmas vſque Aialon, huic etiam conſonat litera ſequẽs: nam immediate dixit Saul: Maledictus vir qui comederit panem vſque ad veſperum: ante hoc autem, ſcilicet, quando durabat pugna, non dixit hoc, quia tunc non fugiebant Philiſthini: cum autem cęperunt fugere credẽs Saul, quòd ſi moraretur po-

A

pulus ad ſumendum cibum fugerent omnes Philiſthini, dixit: Maledictus vir, qui comederit panẽ vſq; ad veſperum.

Aliter poteſt intelligi, ſcilicet, quòd Saul habuit duas pugnas cum Philiſthinis. Vnam antequam cõgregarẽtur ad eum viri Iſrael: aliã autem poſtquam congregati ſunt: prima earum durauit vſque ad Bethauem: qui locus erat prope caſtra Philiſthinorum: & in hac nõ habuit Saul aliquos adiutores, niſi viros ſuos ſexcentos, qui cum eo perrexerant. In ſecunda pugna habuit adiutores alios, ſcilicet, Hebræos, qui prius erant cum Philiſthinis, & illos, qui latuerant in monte Ephraim. Et iſta pugna durauit vſque ad Aialon, & hoc ſignificatur in litera, quia cũ dicitur:

B

pugna autẽ peruenit vſque ad Bethauem, mox ſubditur, & viri Iſrael ſociati ſunt ſibi in die illa, ſcilicet, poſtquam acceſſit pugna vſque Bethauem Iſraelitæ ſociati ſunt Sauli. quilibet horum modorum eſt conueniens.

Et viri Iſrael ſociati ſunt ſibi in die illa. Scilicet Sauli. Et vocantur viri Iſrael Hebræi, qui aſcenderant cum Philiſthinis de terra ipſorum, & illi, qui latuerant in montibus, & venerunt ad Saulem.

Adiurauit autem Saul populum. Hic ponitur Saulis adiuratio, quæ erat ſecũdum principale, & diuiditur in quatuor. Primò ponitur adiurantis execratio, ſecundò ignorantis tranſgreſſio, tertiò facti inquiſitio, quarto hiſtoriæ perſecutio. Secunda ibi. *Porro Ionathas.* Tertia ibi. *Et dixit Saul.* Quarta ibi. *Et Saul.*

C

Saul adiurauit populum ne comederet.

Circa primum ponitur quomodo Saul adiurauerit populum ponens ei quandam maledictionem, ſi comederent. Videbat enim Saul, quòd fugiebant Philiſthini, ipſe autem cupiebat vlciſci in eos, & quia ſi populus ſederet ad ſumendos cibos fugerent Philiſthini, & nemo eorum comprehendi poſſet, iuſſit, vt nemo comederet vſque ad veſperũ, & dicitur adiurauit populum, iſta adiuratio nõ eſt aliquod iuramentum, quod ipſe cogeret patrare populum, ſed eſt quędam imprecatio maledictionis, vt patet ex verbis.

Maledictus vir, qui comederit panem vſque ad veſperum. Scilicet a Deo maledicatur, vel Deus ei omnia aduerſa inferat qui panem comederit. Non eſt autem intelligendum, quòd ſolum orabat Saul mala proue-

D

nire a Deo ei, qui comediſſet, ſed etiam ipſe poſiturus erat pęnam ſiquis erraret, ſic patet infra. Nam dixit Saul, Viuit Saluator Iſrael, quia ſi per Ionatham filium meum factum eſt, abſque retractatione morietur. Et poſtea dixit, hęc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia mòrte morieris Ionatha. Dicitur autem hic, qui comederit panem, per quod non ſolum vetabatur panis, ſed etiam quicquid aliud comeſtibile, Quod patet, quia cum populus tranſiret per agrum, vbi erat mel, nemo auſus eſt comedere, ſi tamen non intelligeretur nomine panis comediſſet.

Item Ionathas non comedit panem, ſed mel, tamẽ lapſus eſt in maledictionem paternam, vt patet infra. Iſte autem modus loquendi eſt in ſcriptura, vt nomine panis intelligantur omnia viatica, vt patet infra 4.

E

lib. cap. 6. vbi dixit Eliſeus, Pone panem coram eis. Et ſequitur, appoſitaque eſt eis ciborum magna præparatio.

Vſque ad veſperum donec vlciſcar de inimicis meis. In hoc innuitur, quòd illa die nõdum comederant Hebræi, alioquin facile erat, quòd non comederent vſq; ad noctem, ſi iam prãſi fuiſſent, ſed erat aurora, quando Ionathas aſcendit ad partes Philiſthinorum, mox autem viſus eſt a ſpeculatoribus Saulis, qui illicò parauerũt ſe ad bellum, vnde parua dici pars tranſierat, cum Hebræi venerunt ad locum certaminis. Et quia Saul vidit, quod paulopoſt hoc vellet populus declinare

nare

nare ad ſumendum cibos,dixit quòd nemo mandu-
catet vſque ad veſperum,ſ.ad ſolis occaſum,quouſq;
vlciſceretur ſe de hoſtibus ſuis. Sed dicet aliquis qd
ſi non vlciſceretur ſe Saul vſque ad veſperum, nun-
quid nõ deberet comedere populus? Reſpõdendum
quòd Saul non poſuit hoc tanquam nunquam de-
beret comedere,quouſque vindicaret ſe de hoſtibus,
ſed cum hoſtes fugerent a facie eius, credidit quòd
vſque ad veſperum poſſet ſufficienter capere vltio-
nem, ideo tunc dedit terminum ad cibum, ſed dato
quòd contingeret quòd vſque ad veſperum Iſraelitę
nullum occiderent de Philiſthijnis licebat eis come-
dere ad veſperum. quia iam fuerat elapſus terminus.

Et non manducauit vniuerſus populus panem. Scilicet
nullus de toto populo, qui ibat cum Saule comedit
panem aut aliquid aliud. ſ. vſque ad veſperum. Nam
tunc conuerſi ſunt ad prædam,& comederunt,vt pa-
tet infra.

An Saul peccauerit adiurando populum,ne comederet vſque ad veſperum,& an fuerit periurus. Quæſt. XIX.

QVAERET aliquis,an Saul adiurando popu-
lum, peccauerit. Et videtur ꝙ non, quia
motus fuit bono zelo,ſ.vt infideles, & ho-
ſtes Hebręorum occiderentur, quod non
ſolum erat licitum, ſed etiam bonũ, & meritorium.
Item ſicut Saul merebatur occidendo Amalechitas,
& deſtruendo omnia, quæ erant in terra eorum,quia
Deus eũ ad hoc miſerat: ita mereretur ſi perſeque-
retur Philiſthinos, quia Deus tradebat eos in manu
eius: immo videbatur,quòd peccaret ſi negligens eſ-
ſet in faciendo hoc,cum Deus ei hoc commẽdaſſet,
& ad hoc inſtituiſſet eum regem, vt patet ſupra cap.
9. ſcilicet, vnges eum ducem ſuper populum meum
Iſrael, & ſaluabit populum meũ de manu Philiſthi-
norum, ſed Saul fecit hoc ad diligentius perſequen-
dum Philiſthinos,vt nemo effugeret: ergo non pec-
cabat,ſed merebatur. Item ſi Saul peccaſſet adiuran
do populũ pro tranſgreſſione huius adiurationis De⁹
nihil feciſſet. ſed noluit reſpondere, vt patet infra cũ
ante ſemper reſponderet. ergo non peccauit.

In cõtrarium videtur quòd peccauerit,quia com-
muniter dicitur,quòd Saul peccauit in hoc. & ſic te-
net hic Nicolaus. Item ille, qui turbat alios peccat,
ſed Saul ponẽdo iſtam adiurationem turbauit Iſrae-
litas, ergo peccauit. Patet hoc quia dixit Ionathas:
turbauit pater meus terram. Reſpondendum eſt ſe-
cundum Nicolaum quòd Saũl peccauit hic duplici-
ter. Primo quia malè iurauit. Secundo quia peius
implere voluit. Primum probat, quia licet iuramen
tum ſit bonum in neceſſitate, & cum debitis circun-
ſtantijs: ſi tamen hęc deficiant malum eſt. ſic autem
fuit in Saule, quia Deus victoriã ſufficiẽtem dederat,
& miraculosè, vt patet ex prædictis,& ideo non erat
neceſſitas perſequendi hoſtes vlterius abſque diuino
conſilio, quod Saul non expectauit, vt patet ex præ-
dictis. Item Saul præcipiendo, quòd populus nihil
comederet, caſum neceſſitatis nõ excepit verbo nec
intellectu. Quod patet ex hoc, quòd Ionatham fi-
lium ſuum, qui in neceſſitate poſitus modicum mel-
lis comederat,voluit omnino occidere. Caſus vero
neceſſitatis ab omni præcepto, & lege exceptus eſt,
& ideo peccauit Saul non excipiendo, quod debuit
excipere. Item quia iuramentum ſuum vergebat in
peiorem exitum,quia ſi populus ieiunio,& labore fa-
tigatus aliquid cibi accepiſſet maior plaga in hoſti-
bus facta fuiſſet, vt dicitur infra in litera. Item quia
fuit occaſio peccandi toti populo, qui propter iura-
mentum non fuit auſus ſumere cibum aliquẽ vſque

F ad veſperũ: propter quod veniente veſpera populus
laſſus,& famelicus ex feſtinatione comedendi pecca-
uit comedens cum ſanguine, vt dicitur in litera. & ſic
patet quòd Saul peccauit temerariè iurando. Secun-
dò peccauit impiè adimplendo quãtum fuit ex ſe, qa
Ionatham innocẽtem voluit occidere, vnde & ſuper
hoc iuramentum temerariè replicauit, dicens: hæc
faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris
Ionatha: vnde & in tali replicatione iuramenti iterũ
peccauit. Iſta eſt intentio Nicolai. Sed non multum
ſtat: nam Sauli licuit hoc facere quod fecit, & aliqua-
liter viſum eſt ſibi meritorium. Saul enim non iura-
uit hic, nec cogit aliquem iurare, ſed impoſuit legem
populo tãquam princeps quod quidem facere pote-
rat. lex autem quam poſuit iuſta erat, quoniam ipſe
G poterat eam ponere. Etiam ponebatur ex bono mo
tiuo: erat enim intentio ſua perſequi hoſtes, quoniã
Deus hoc ei commendauerat per Samuelem, quan-
do vnxit eum, vt patet ſupra cap. 10. ſcilicet, Ecce vn-
xit te Dominus ſuper hęreditatem ſuam in princi-
pem, & liberabis populum eius de manibus inimico-
rum eius. Voluit ergo Saul hoc diligenter facere.
& quia tunc habebat copiam perſequendi hoſtes, &
ſi modicum moraretur, omnes hoſtes fugiſſent, ideo
iuſſit, ne aliquis diuerteret ad cibum, ſed ſolicitè per-
ſequerentur hoſtes vſque ad veſperum. Item iſta lex
in ſeipſa iuſta erat, quia non continebat aliquod gra-
uamen ꝫ cultum Dei, nec etiam grauabantur ſubditi.
Nec valet ſi aliquis dicat, ꝙ nõ comedere per totum
H diem vſque ad veſperam erat difficile: & non debe-
bat hoc rex imponere, nam licet regulariter, & pro
libito ſuo non liceret ei talia imponere, licebat tamẽ
in caſu, in quo magna vtilitas offerebat: bellatores. n.
non vadunt ad pugnam, vt delicijs perfruantur, ſed vt
acerrimos labores ſubeant. Nam cum fortitudo
ſemper ſit circa maxime terribilia, Ariſt. tamen dicit 3. Ethic.
eam potiſſimè in bello eſſe, & hoc quaſi in bello ma
xime difficultates ſint: non ergo erat inconueniens
nec ꝫ morem bellicum, quòd Saul imponeret aliqd
graue viris ſuis: potiſſimè quia iſtud erat modico tpe
duraturum, ſ. vna die ſolum. Etiam in hoc erat ma-
xima vtilitas, quia tunc plene conſequerentur hoſtes.
Si autem diuerterent ad ſumendum cibum omnes
I effugerent, ideo quilibet princeps quantumcunque
pius, & mollis erga ſuos viſa tanta vtilitate impoſuiſ-
ſet hũc paruum laborem: nam etiam ſi princeps nõ
imponeret ſubditi ſpontaneè hoc ſibi imponere de-
buiſſent, qa rõ iſtud dictabat, potiſſime quia viderent
negligentes, & valde reprehenſibiles ſi Deo offerẽte
iſtam proſperitatem ſolicitè non vterentur ea: ſi tñ
vellent declinare ad aſſumendos cibos anteq̃ perſe-
querentur hoſtes omnes fugerent, & ipſi non conſe-
querentur proſperitatem ſibi a Deo oblatam: ergò
peccarẽt. Item dato quòd iſta lex data fuiſſet aliqua-
liter ex inaduertentia, & contineret in ſe graue dam-
num: ille qui dabat eam nõ peccabat ſi putaret eam
K bonam eſſe. Saul tñ putauit iſtam legem valde eſſe Iu
dæis vtilem, & ad Dei obſequiũ nimis prodeſſe, ideo
licet aliq̃ grauitatem contineret, non peccaret Saul
imponendo eam. Patet hoc quia peccatum volunta-
rium eſt. Cum autem aliquis putans ſe ponere bonã
legem ponit iniquam, eo ꝙ deficit circa aliqua parti-
cularia, quæ non poteſt ipſe per ſingula excogitare
nihil iniquum agit. Sic autem erat in Saule, & iſtud
verum eſt, niſi cum ille, qui legem poſuit ſciens eam
nimis grauatoriam reuocare non vult: nõ ergo pec-
cauit Saul. Rationes autem Nicolai non ſtant: pri-
mo qñ dicebatur ꝙ iuramẽtum licet ſit bonũ in ne-
ceſſitate, & cum debitis circunſtantijs &c.

Dicendum ꝙ in hoc pręſupponitur error, ſ. ꝙ Saul
iuraue-

iurauerit: nam hic nullum iuramentum fuit,ſ.quia
ipſe nihil iurauit. Etiam non coegit populum iurare,
ſed ſolum dixit: maledictus qui guſtauerit panem vſ-
que ad veſperam. iſta autem non erat iuratio,ſed im
precatio: ponitur tñ per modum legis, & mandati
cum vere mandatum eſſet: nam Saul punire voluit
Ionatham delinquentem: occaſio tamẽ errandi eſt,
quia dicitur hic adiurauit Saul, & infra dicitur,iureiu
rando conſtringit Saul populum, nam ſm modum
loquẽdi hebraicum adiuratio ponitur pro ſimilibus
imprecationibus. Sic etiam patet Gen.cap.24.de ad-
iuratione,quam fecit Abraham ſuper ſeruum ſuum:
& ex hac parte non procedit ratio, quia multa requi-
runtur in iuro, quæ nõ requirũtur in poſitione legis.
Etiã facilius qs peccat in iuro, q̃ in poſitione legis,vel
imprecatione: eo ꝙ in iuro accipitur nomen Dñi:in
lege autem ponenda non. In modo aũt accipiendi
nomen Dñi põt eſſe pctm̃, ideo faciliter peccatur in
iuramento. Item qñ dicebatur ꝙ non erat hic neceſ-
ſitas imponendi iſtam adiurationem ad perſequẽdũ
hoſtes, videtur ꝯrium: nã propter hoc debebat ma-
gis perſequi hoſtes: Deus enim dederat Iſraelitis mi-
rabilem victoriam, & obtulerat tempus vindicãdi ſe
de hoſtibus improperantibus nomen Domini. ſi er-
go contemneret opportunitatem datam a Deo, pec-
carent. ſimile patet infra 3.lib. c.20. vbi quidam pro-
pheta venit ad regẽ Achab, qui ceperat in bello Be-
nadab regem Syriæ,& dimiſit eum in pace: dixit aũt
ille propheta, quia dimiſiſti virum dignum morte
de manu tua,erit aĩa tua pro aĩa eius, & populus tuus
pro populo eius, ſed Deus tradiderat ſic Philiſthinos
in manu Saulis conferendo opportunitatem ad oc-
cidendum omnes illos,& ſi populus diſcumberet ad
ſumendum cibos dimitteret viros dignos morte fu-
gere, ergo peccaret. Non igitur debuit contentus
eſſe victoria tradita, ſed perſequi ſemper dum Deus
dabat opportunitatem. Item cum dicitur ꝙ debebat
expectare Dei conſilium, an perſequeretur hoſtes,&
non expectauit. Dicendum ꝙ non oportebat, quia
manifeſtum videbat proſperum euentum. Conſul-
tatio autem Dei eſt neceſſaria, qñ dubitatur de euen
tu rei,ſed tunc cognoſcebatur proſperitas: quia om-
nes hoſtes cadebant coram manibus eius, ideo non
oportebat quærere nunc aliquid a Deo, immo erat
nociuum nunc Deum conſulere, quia dum expecta-
ret populus diuinam conſultationem elaberẽtur ho-
ſtes,& eſſent in culpa Iudęi,qui moram fuerãt,vt quę-
rerent certitudinem, vbi non erat neceſſaria, quod
non caret culpa, nam qui certus eſt certior fieri non
debet. ſic enim fecit ſupra Saul, nam cũ videret ma-
ximum tumultum ortum fuiſſe in caſtris Philiſthi-
norum, quamquam iuſſiſſet ſacerdoti,ꝙ conſuleret
Dñm; tñ tunc iuſſit,ꝙ ceſſaret, dicens: cõtrahe ma-
num tuam, quia neceſſitas vrgebat. Item cum dicit
Nicolaus,ꝙ Saul pręcipiendo ꝙ populus non come-
deret vſque ad veſperum non excluſit caſum neceſſi-
tatis verbo,vel intellectu. Dicẽdum ꝙ falſum eſt,q̃ ̃
ad hoc aliter dici poſſit,ſ. ꝙ non oportebat excludi,
quia non poterat incidere aliqua neceſſitas, nam ſo-
lum iuſſit Saul,ꝙ non comederet populus vſque ad
veſperum: abſtinere aũt a cibo per vnum diem artifi-
cialem non inducit alicui homini extremam neceſſi-
tatem famis: nam ſic Iudæi conſueti erant ieiunare,
quotieſcunque enim ieiunabant abſtinebant vſque
ad veſperum,ſ.non comedentes vſque poſt ſolis oc-
caſum,vt patet in die expiationis, vt patet Leuit.c.23:
& ſic erat de cæteris ieiunijs: ideo nihil nouum nũc
Saul impoſuit, vt ꝙ poſſet alicui homini inducere
extremam neceſſitatem famis: vnde non oportuit
excipi caſum neceſſitatis,Secus autem eſt de potu:nã

A ſi quis per vnam diem non biberet potiſſime cũ ſem-
per moueretur celeriter progrediendo cõtra hoſtes
poterat faciliter periclitari, vnde hic poterat incidere
caſus neceſſitatis,ſed hoc non iuſſit Saul, quia pericu
loſius erat, ſed ſolum abſtinere a cibo. Cauſa autem
fuit, quia inclinatio ad bibendum reperta aqua in via
nullam moram conſtituebat, ita vt hoſtes elabi poſ-
ſent, diſcumbere autem ad cibos aſſumendos erat
maioris moræ,quia procul hoſtes fugerent. Itẽ cum
dicebatur ꝙ iuramẽtum Saulis vergebat in peiorem
exitum,quia ſi populus ſumpſiſſet cibum magis per-
ſequeretur hoſtes. Reſpondetur ꝙ in moralibus &
deliberatiuis, veritas non ſe habet ſicut in mathema-
ticis, quoniam in mathematicis veritas ſe habet im-
B mobiliter,nullum habens caſum exceptionis. in de-
liberatiuis autẽ, & moralibus raro reperitur aliquod
bonum, vel nunquam quod ex aliqua parte non pa-
tiatur inconueniens,ideo ad hoc ꝙ aliquis bene iudi-
cet in his,non oportet ꝙ ille iudicet quod nullum pa-
titur inconueniens,ſed illud quod pauciora: ita autẽ
erat hic quia ꝙ populus nõ comederet, erat aliquod
inconueniens: & ꝙ comederet erat alterum: maius
tamen erat,ſi comederet. Quod patet, quia ſi popu-
lus non comediſſet ſequebatur hoc incõueniens,ſ.ꝙ
fatigaretur nimis: tamen occideret plurimos hoſtiũ,
quia ſicut Iſraelitæ non declinabant ad capiendos ci-
bos,ita nec Philiſthini cum inſtanter fugerent. ergo
vtrique fatigabantur,ſed magis Philiſthini,quos cru-
ciabat deſperatio euadendi. Hebræos autem adiu-
C uabat nimis ſpes vincendi. Si aũt populus diſcubuiſ-
ſet ad cibos ſequeretur inconueniens,ſ. ꝙ interea ho
ſtes elaberentur,& hoc erat maius incõueniẽs: ergo
rectius iudicauit Saul iubendo, quòd nõ comederẽt
quàm permittendo,quòd diſcumberent. Cum vero
dicit Ionathas: turbauit pater meus terram, ſi come-
diſſet populus de pręda inimicorum, nonne maior
facta fuiſſet plaga in Philiſthijm? Dicendum ꝙ non
erat verum, immo ſi comediſſent de pręda nullam
plagam feciſſent,quia interim Philiſthini diffugerẽt:
eſſent autem vera verba Ionathæ, ſi populus come-
diſſet antequam inciperet pugnare cum Philiſthijm,
ſed poſtea non ſtat. Item qñ dicit Nicolaus ꝙ iura-
mentum Saulis fuit occaſio populo peccandi,ſ.co-
D medendi cum ſanguine. Reſponderi poteſt,ꝙ quan-
do quis prębet occaſionem ad alterum ſi illa occaſio
non eſt directa ad id, quod fit dans occaſionem nihil
bonum aut malum agit, ſicut patet de fabro, nã qui
facit gladium eſt cauſa, vel occaſio omnium percuſ-
ſionum,quæ gladio fiunt; tamẽ faber non peccat q̃q̃
multi occidantur gladio, quem ipſe fecit, quia non
prębet occaſionem directã,& immediatam: ita autẽ
fuit hic de Saule, quia licet populus peccauit,pręce-
ptum ſuum non agebat directè ad hoc, nam poterãt
comedere ſine ſanguine ſi voluiſſent, & non pecca-
rent. Nec etiam feſtinatio comedendi propter famẽ
faciebat aliquid horum, ſed ſolum differebat ex loco
iugulationis, nam ſi iugularent ſuper lapidem, non
peccarent. iugulando autem ſuper terram,peccabãt;
E vtrumque tamen erat æqualiter facile.

Aliter poteſt dici, ꝙ nullã oĩno occaſionem præ-
ſtitit mandatum iſtud, quin potius ſi populus come-
diſſet de pręda inimicorum ſuorum, ſicut volebat
Ionathas, maiorem habuiſſe feſtinationẽ,ſ. vt rurſus
perſequerentur hoſtes, ideo quoſcunque occiderent,
& non curarẽt an peccarent. Item qñ dicit Nicolaus,
ꝙ peccauit Saul impie adimplendo,ſ. quia voluit oc-
cidere Ionatham. Dicẽdum ꝙ in hoc non peccauit,
immo nimis laudabilis eſt: erat enim iuſtiſſimus nõ
attendens perſonam, vnde & filium ſuum primoge-
nitum,quem præ cæteris diligebat, & pro quo ipſe ſe
ad

ad mortem exponebat, & qui tam ſtrenuè egiſſet in armis amore iuſtitię occidere voluit: malebat enim filio orbatus viuere quàm legem incuſtoditam eſſe: nec agebat hoc Saul, niſi amore iuſtitiæ. Nemo nanq; ſuſpicari poterit, ꝙ hoc ageret tanquam ei Ionathas odioſus exiſteret. Putabat etiã ſe in hoc obſequium præſtare Deo, quia propter factum eius noluerat reſpondere: & ipſe per ſortem deprehenderat hoc factum, & egiſſet niſi populus impediuiſſet. Item quãdo dr̃, ꝙ peccauit Saul quia iuramentum temerarium iterũ replicauit: dicendum ꝙ non peccauit, quia Saul credebat ꝙ iuſtum agebat, ſi occideret Ionatham: iurare autem agere quod bonum eſt, non eſt peccatum. Argumẽtum autem procedit præſupponendo, quòd conſtaret iſtud eſſe malum, quia tũc iurare facere id, quod malum eſt, eſt peccatum. Patet igitur ꝙ non peccauit Saul imponendo imprecationem ſuper populum. *Omneque terræ vulgus venit in ſaltum.* Ideſt iòtus populus, qui ibat cũ Saule quod vocatur vulgus, quia erãt omnes ferè inermes. Dicitur ꝙ venit in ſaltũ. ſ. perſequendo Philiſthinos, iſte ſaltus erat in monte Ephraim. vt ait Ioſephus 6. Antiq. & hoc quia cum Philiſthini fugerent a facie Iſrael tranſierũt per montem Ephraim, & per illũ perſequuti ſunt eos Hebręi. Hoc autem conſonat literę ſuperiori, ſ. ꝙ omnes, qui abſconderant ſe in monte Ephraim ſociauerũt ſe cũ Saule in pręlio. *In quo erat mel ſuper faciem agri.* Scilicet in ſaltu illo erat mel ſuper agrum, quia illi erant faui, quos conſecerant apes: & erant ſuper faciẽ agri. Hoc autem ponitur ad ſignificandum diligentem obſeruationem pręcepti circa Hebręos, ſ. quia quamquam in promptum eſſet ſibi comedere, cũ mel eſſet ſuper faciem agri: tamen nemo de populo guſtauit quicquam. *Ingreſſus eſt itaque populus ſaltum.* Scilicet, quia per illam partem perſequi debebant hoſtes. *Apparuit fluens mel.* Scilicet omnes viderũt mel fluere ſuper faciem agri: non enim ſolum erant ibi faui, ſed etiam mel fluens, quod maiorem opportunitatem comedere volentibus exhibebat, ſ. ꝙ non deberẽt cõprimere fauos cõpreſſuri mel, ſed ipſum per ſe fluens erat: vnde Ionathas non expreſſit mel de fauo, ſed intinxit virgulam, quam manu tenebat in fauo, & applicuit ori, vt patet infra. *Nullusque applicuit manum ad os ſuum.* Scilicet, nullus de populo auſus eſt comedere modicum de melle, applicando manum ad os, & ad mel. *Timebat enim populus iuramentum.* Ideſt timebat adiurationem, quam fecerat Saul.

Porro Ionathas. Hic ponitur ſecundum huius ſecundæ partis, in quo ponitur ignorantis tranſgreſſio, ſ. ꝙ Ionathas pręuaricatus eſt pręceptũ patris, quia ignorabat illud. *Non audierat cùm adiuraret pater eius populum.* Ideſt quando Saul poſuit maledictionem ſuper populum, dicens: maledictus qui comederit panem vſque ad veſperum, & hoc fortè, quia Ionathas erat cũ armigero ſuo antequã veniret Saul, & populus ad eos: alioquin audiret Ionathas, quia ipſe magis eſſet propinquus patri quàm cæteri. *Extenditque ſummitatem virgæ quam habebat in manu ſua.* Scilicet noluit morari ad comedendum, ideo non inclinauit ſe accepturus fauos, ſed intinxit ſummitatem virgę in fauo. *Et intinxit in fauum mellis.* Scilicet, quia mel erat ſuper faciem agri fluens, & non oportebat immorari circa eductionem fauorum de alueario.

Et conuertit manum ſuam ad os ſuum. Scilicet, ſummitatem ſuam, quam intinxerat in melle. Et dicitur, ꝙ conuertit manum, quia fortè nõ applicuit virgulam ad os, ſed manu tetigit virgulam, vt ſic mundiorem comederet cibum.

Et illuminati ſunt oculi eius. Ideſt incępit recipere ſpiritum, ſ. iam languerant oculi eius præ inopia cibi:

F quia quandocunque euenit homini aliqua debilitas, ſiue ex fame ſiue ex ſimilibus laboribus, primò oculi langueſcunt, quia ipſi ſunt partes tenerrimę, & ad vidẽdum plus ſolito hebetes fiunt. Cum verò homo recipit vires oculi illuminantur, ſ. recipiunt priſtinum vigorem ad videndum, & per illuminationem oculorum ſignificatur confortatio cordis, & reſumptio virium: erat enim nimis fatigatus Ionathas, quia plus cæteris laborauerat: nam ipſe per noctẽ cum armigero ſuo aſcenderat ad caſtra Philiſthinorum per loca petroſa, & abrupta nimis repando: poſtea autem pugnando occidit viginti Philiſthinos. Poſtea autem laborauit in perſecutione hoſtium, ſicut cæteri; ideo ipſe nimis fatigatus erat. *Reſpondensque vnus de populo, ait.* Scilicet locutus fuit ad Ionatham dicendo, quòd
G peccauiſſet. Et dicitur reſpõdens modo improprio loquendi, quia nihil locutus fuerat Ionathas, vel aliquis alius ad quod iſte reſponderet, ſed quia iſte locutus fuit propter ea, quæ Ionathas faciebat, dicitẽ quaſi reſpondiſſe ad illa. *Iureiurando conſtrinxit pater tuus populum.* Ideſt ſub iuramento alligauit pater tuus populum. Accipitur hic iuſiurandum pro imprecatione maledictionis, quia non erat hic aliquod iuramentum, vt ſupra dictum eſt.

Maledictus, qui comederit panem hodie. Non dixit ſic Saul, ſed maledictus vir, qui comederit panem vſque ad veſperum. Pro eodẽ tamen accipiuntur iſta, quia veſperũ erat ſolis occaſus, & poſt ſolis occaſum nihil eſt de illa die, ſed de alia: hoc autem dixit ille vir
H Ionathę, vt ſciret quòd peccabat, & non comederet amplius: ſic autẽ fecit, vt ait Ioſephus, ſcilicet, quòd immediatè reiecit fauum ab ore.

Defecerat autem populus. Ideſt fatigatus fuerat nimis præ laſſitudine, & defectu cibi: non tamen comederunt propter hoc, ſed expectauerunt vſque ad veſperum: alioquin oẽs peccauiſſent: nemo tamen pręter Ionatham peccauit, ſ. tranſgreſſus eſt præceptum.

Dixitque Ionathas: turbauit pater meus terram. Ideſt turbauit populum, ſ. ponendo tale præceptum: quia ſi permiſiſſet populum comedere, fuiſſet facta maior plaga in hoſtibus.

I *An Ionathas peccauerit comedendo de melle.* *Quæſt. XX.*

QVAERET aliquis, an peccauerit Ionathas comedendo de melle. Et videtur quòd ſic, quia ſi non peccaſſet, Deus non ceſſaſſet a reſponſione, ſed ob hoc ceſſauit: quod apparet, quia cum Deus nollet reſpondere inquirente ſacerdote, mox Saul dixit, hoc factum fuiſſe propter peccatum alicuius: & nõ erat propter aliquid aliud, niſi propter factum Ionathę, vt poſtea patuit: ergo peccauit. Itẽ ſi Ionathas non peccauiſſet, non fuiſſet deprehenſus a Deo, & quando inquiſitum eſt ſorte, quis peccauit Deus demonſtrauit, ꝙ peccaſſet Ionathas. Deus autẽ nunquam falſum oſtendit, ergo peccauit. In contra-
K rium videtur, ꝙ nõ peccauit, quia Ionathas fecit hoc ignoranter: nam dicitur ſupra, ꝙ neſciebat patrẽ ſuũ adiuraſſe populum: ignorantia iſta facit inuoluntarium, & ſic non eſt peccatum. Nec obſtat, ſi aliquis dicat, ꝙ Ionathas ignorabat hoc ius, ſcilicet, legẽ poſitam à principe: error autem iuris non facit inuoluntarium, iuxta Ariſt. 4. Ethi. Vnde non excuſat. Dicendum enim, ꝙ illa lex nouiter publicata fuerat, & nõdum potuerat perueniſſe publicatio eius ad omnes: nam pauloante hoc eadem die lata fuerat, ideo ignorantia eius excuſabat.

Reſpondendum eſt, quòd Ionathas non peccauit hic, ſed in hoc aliter dici poteſt ſecũdum eos, qui dicunt Saul peccaſſe iurando, & aliter ſecundum nos:

nam

nam ſecundum illos debet dici, quòd non peccabat Ionathas, etiam ſi comediſſet ſciẽs de melle, quia adiuratio illa, vel imprecatio patris non tenuerat. Et ſicut eſt in iuramentis, quòd illud iuramentum, quod eſt illicitum, non tenet, & ſiquis contra eat, non peccat: ita in iſta adiuratione, cum eſſet illicita, nõ obligabatur aliquis illam obſeruare: & conſequenter nemo peccabat non obſeruando. Nos autem aliter dicere debemus, cum aſſeramus quòd imprecatio Saulis, vel præceptum licitè poſitum eſt, ſ. quòd Ionathas non peccauit, quia ignorabat poſitum eſſe iſtud præceptum: ſi tamen cognouiſſet, verè peccaſſet, & ad excuſandum eum litera dixit. Porrò Ionathas non audierat, cum adiuraret pater eius populum.

Ad rationes in contrarium reſpondendum. Ad primam cum dicitur, quòd Deus non reſpondit propter ea, quæ fecit Ionathas, & tamen ſi non peccaſſet Deus non tacuiſſet. Dicendum quòd reſponſa Dei dantur ex mera gratia, ideo aliquando homine non peccante Deus non vult reſpondere ei, & aliquando eo peccante Deus reſpondet. Patet hoc de Balaam, qui erat peccator: & tamen Deus reſpondebat illi, & loquebatur ſępiſſimè, ſicut legitur Nu. cap. 23. & 24. Verum eſt tamen, quòd aliquando Deus nõ vult reſpondere propter peccata alicuius, vt quia vult tradere eum in malum, & vult quòd hoc ignoret, ſicut factum eſt de Saule, quando conſuluit Dominum ante vltimum bellum, in quo mortuus eſt: nam dicitur: conſuluitque Dominum, & non reſpõdit ei, nec per ſomnia, nec per ſacerdotes, nec per prophetas, infra cap. 28. Hic autem non ſubticuit Dominus tanq̃ Ionathas peccaſſet, ſed magis, vt per hoc haberetur occaſio ad inueniendum eius innocentiam, vt infra dicetur.

Ad ſecundum cum dicitur, ꝙ Deus demonſtrauit Ionatham peccaſſe, quia cum quæreretur, per quem acciderat malum illud, reſpõſum eſt per ſortes quod per Ionatham. Dicendum quòd hic non conſultum eſt, quis peccaſſet, ſed per quem malum iſtud eueniſſet: & tunc inuentum eſt, quòd per Ionatham: non tamen ex hoc demõſtratur, quòd peccauit, ſed quòd fuit cauſa quòd Deus taceret. demonſtrauit autem hoc Deus, & voluit, quòd inquireretur per ſortem, vt ſic reperiretur ignorãtia Ionathæ, quia multi ſciebãt, ꝙ Ionathas comederat: neſciebãt tamen an ignoraſſet adiurationem, ideo crederẽt eum peccaſſe, & potuiſſent per hoc ſcandalizari reputando eum tranſgreſſorem. Publicè ergo deprehenſus fuit, vt corã omnibus ſe excuſando declaretur eius innocentia, & propter hoc a toto populo fuit liberatus tanquam innocens reputando mortem eius nefariam.

Item factum eſt hoc, ne aliqui putarent Deum acceptorem eſſe perſonarum, ſ. quòd ſi aliquis alius de populo peccauiſſet, occidiſſet, & quia erat filius regis non occidit. Cùm autem demonſtratum eſt hic, ꝙ erat innocens cognitum eſt, quòd Deus non erat acceptor perſonarum: ipſe igitur præbuit occaſionem ad hanc inquiſitionẽ, & propter hoc fecit, quod non audiret populus reſpõſum, vt putaretur aliquod peccatum eſſe, & inquireretur quis fecerat, & inueniretur Ionathas.

Vidiſtis ipſi, quòd illuminati ſunt oculi mei. In hoc dabat rationem Ionathas, quod præceptũ patris inconſultè poſitum eſſet, ſ. quia propter paululum de melle oculi eius illuminati ſunt, ideſt cõfortati ſunt, quia languerãt præ fatigatione, & inopia cibi, & vires eius redditæ ſunt ei, à fortiori ergo ſi pater eius permiſiſſet alijs comedere modicum, confortati fuiſſent magis ad perſequendum hoſtes.

Eo quòd guſtauerim paululum de melle iſto. Scilicet non

A ſumpſi aliquem alium cibum niſi modicum de melle, & confortatus ſum, quantomagis ſi ſumpſiſſem alios cibos ego, & populus iſte.

Quanto magis ſi comediſſet populus de præda inimicorum ſuorum. Scilicet, ſi totus exercitus comediſſet, quia quilibet confortaretur, ſicut ego confortatus ſum: & adhuc magis confortaretur, quia ſumpſiſſet de cibis fortioribus, ſcilicet, de præda hoſtili quã reperit, ſcilicet, populus reperit prędam in caſtris, & in via. ſic dicitur infra, quòd defatigatus eſt populus nimis, & verſus eſt ad prędam.

Quam prædam acceperint Iſraelitæ a Philiſthinis. Quæſt. XXI.

B QVAERET aliquis, quæ prędа fuit iſta, vel quomodo poterant Iſraelitæ accipere prædam a Philiſthinis, cum ipſi non eſſent nunc in terra ſua, ſed in terra Iſrael. Aliquis dicet, quòd hoc poteſt intelligi de cibis, quos habebant Philiſthini: manifeſtum eſt enim, ꝙ tantus exercitus non eſſet ſine multis alimentis: erat enim turba innumerabilis, vt patet pręceden. cap. & quia ſubitò, & pręter ſpẽ coacti ſunt recedere de caſtris, neceſſe eſt, vt maneret ibi magna copia ciborum, quam Iſraelitæ poterant rapere, & ſumere ſibi ad victum. hoc autem verum eſt.

Sed dicendum, ꝙ adhuc præter hæc, quæ habebãt Philiſthini parata in caſtra ad cibum, habebant pecora

C multa, ſ. oues, & boues apud caſtra, & vltra, de quibus poterãt comedere Iſraelitæ, ſic patet infra, ſ. Verſus eſt populus ad prędam, & tulit boues, & oues, & vitulos, & mactauerunt in terra.

Sed dicet aliquis quomodo Philiſthini poterãt habere oues, & boues, vt caperẽt illas in p̃dam Iſraelitę? Aliquis reſpõdebit, ꝙ Iſraelitæ perſecuti ſunt Philiſthinos vſque in terrã ſuam, & ibi acceperunt oues, & boues, & reliqua, quæ inueniebant.

An Philiſthini haberent oues & boues vt Iſraelitę caperent in prædam.

Sed hoc non multum ſtat: magis enim videtur, ꝙ nondum Iſraelitę acceſſerant ad terram Philiſthinorum, ſed in terra Iſrael erant, & ibi perſequebantur Philiſthinos, nam poſtquam populus comedit, dixit Saul, ꝙ volebat perſequi hoſtes tota nocte vſque

D mane, & ꝙ non relinqueret ex eis virum: populus autẽ conſenſit. Deinde cum Deus conſultus ab eis non reſpondit, omiſſa fuit perſecutio hoſtium. Et dicitur: receſſitque Saul, nec perſecutus eſt Philiſthijm: porrò Philiſthijm abierunt in locum ſuum: ergo tota illa die nondum venerant in loca ſua. Vnde non poterant Iſraelitæ accipere prædam de Philiſthinis, quæ eſſet de terra eorum.

Sed dicendũ eſt, quòd Philiſthini, qui aliquot diebus ſteterant in terra Iſrael prędati fuerant multa, nã continue vagabantur per terram, & dum maior fieret præda, mittebant tres cuneos per tres partes terrę Iſrael, vt patet præceden. cap. vnde copioſam nimis prędam collegerant. Hanc autem nondum conſumpſerant, ideo die belli ſupererant oues, & boues, & ar-

E menta plurima, quę Hebręi abſtulerunt de poteſtate eorum. Et quia illa iam pertinuerant ad Philiſthinos, cum prędati eſſent illa, quamquam fuiſſent prius in bonis Iſraelitarum, cum nunc nouiter illa receperſit, dicebantur accepiſſe prędam, quia iam deſierant illa eſſe ſua: abſtulerunt ergo prædam hoſtium, ſed non de illis rebus, quæ ſemper fuerant hoſtium, ſed de rebus, quæ fuerant Iſraelitarum. Niſi fortè aliquis dicat, quod Philiſthini venientes in terram Iſrael attulerant de terra ſua pecora multa ad cibos exercitus, illa autem nondum conſumpta relicta ſunt, & de illis Hebręi acceperunt prædam. Sed [illegible]

miſius eſt: non eſt enim ſatis credibile, quòd tanta multitudo Philiſthinorum duxiſſet de terra ſua omnia neceſſaria: potiſſimè cum conſideret habere oĩa per prędam in terra Iſrael, nemine reſiſtente illis.

Nonne maior fuiſſet facta plaga in Philiſthijm. Quaſi dicat magis percuſtiſſet populus hoſtes ſuos, ſi permiſſos fuiſſet comedere de prȩda hoſtium, quia ſic confortatus fuiſſet, & potuiſſet durius eos perſequi, ſed pater meus hoc non permiſit: ergo turbauit terram.

Hoc enim dictum Ionathę non videbatur ſimpliciter verum: qm̄ ſi populus declinaſſet ad cibos cum Philiſthini non declinarent ad diſcumbendum, ſed indeſinenter fugerēt, anteq̄ eos poſtea Iſraelitæ conſequi valuiſſent. Vnde nulla fieret plaga. Sed aliquis dicet in contrariū, quia iam qn̄ populus ſedit ad manducandum, dixit Saul, ꝙ volebat tota nocte perſequi Philiſthinos, & non relinqueret ex eis virum: & tamen tunc nimis morati fuerant in ſumendo cibos, & conſulendo Dn̄m: ergo ſic per diem q̄q̄ declinaſſent ad ſumendum cibum potuiſſent poſtea cōſequi Philiſthinos, & ſic conuenienter dicebat Ionathas, ꝙ Saul turbauerat terram.

Dicendum ꝙ non erat ſimile, quia per diem continuè fugiebant Philiſthini, ideo ſi declinaſſent Hebręi ad cibum ſumendum non valuiſſent poſteaq; eos comprehendere per noctem, tamen putauit Saul, ꝙ Philiſthini declinarent ad ſumēdum paululum cibi, vel quietis, quia nemo eorum diem totum cum nocte incibatus, & inſomnis ducere poſſet: potiſſimè, quia cū Philiſthini vidiſſent Iudæos ad ſolis occaſum diſtribuiſſe putarent eos iam non vlterius progreſſuros, ideo confidenter ſumerent aliquid quietis, & tūc ex inſperato irruerent ſuper eos Hebręi, & hoc volebat Saul. Percuſſerunt ergo in die illa Philiſthæos a Machmas vſque in Aialon: iſte fuit terminus perſecutionis, & occiſionis in die illa vſque ad veſperum, ſcilicet, a Machmas vbi erant caſtra Philiſthinorum: ibi enim incępit pugna Iudæorum cum Philiſthinis: nam inuenerunt eos mutuo confligentes cum venerunt ad illos: durauit autem iſta percuſſio vſque ad Aialon, qui eſt quidā locus ſatis diſtans a Machmas. Eſt enim in ſorte tribus Dan, vt patet Ioſue c.19. De iſto loco dicitur Ioſue cap.10. Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aialon, ſ. quòd luna erat in valle Aialon quando ſol ſtetit tempore Ioſue.

Defatigatus eſt autem populus nimis. Scilicet, ex abſtinentia cibi per totum diem, & ex labore magno itineris in curſu, ita vt ſe amplius ſuſtinere nequirent.

Et verſus ad prædam tulit oues, & boues, & vitulos. Scilicet, cum non poſſet amplius præ laſſitudine hoſtes perſequi verſus eſt ad prędam, vt cibo, & quiete refocillaretur. Iſta autem prȩda erat de bobus ouibus, & armentis cæteris, quæ Philiſthijm prędati fuerant de terra Iſrael, & nunc ducebant in terram ſuam: cum autem Iudæi violenter abſtraxerint prędam de manu eorum, dicuntur ipſi quoque egiſſe prędam, de eo tn̄ quod ante hoc ad Iſraelitas pertinuerat, ſed iam tranſierat in manus Philiſthinorum, vt ſupra dictum eſt.

An Iſraelitæ peccauerint vertendo ſe ad prædam, & de ea manducando. Et quando comederunt. Quæſt. XXII.

QVAERET aliquis an Iſraelitę peccauerūt vertendo ſe ad prędam, & comedēdo, & videtur ꝙ ſic: nam Saul dixerat maledictus vir, qui comederit panem vſque ad veſperū, ſ. vſque ad ſolis occaſum: & populus quoque ſic intellexit illam ſententiam, vt patet: cum quidam de populo dixit ad Ionatham: iureiurādo conſtrinxit pater tuus populum, dicens: maledictus qui comederit panem

F hodie. ipſi tamen comederūt cum adhuc ſupereſſet aliquanta diei pars, ergo peccauerunt. Apparet hoc, quia cum dixit Saul, quòd aduolueretur lapis ad eū, ſuper quē iugularet quilibet animalia: dicitur quòd iugulauerunt ibi oēs animalia, quæ ducebāt vſque ad noctē: ergo vr̄ ꝙ adhuc aliquāta diei pars ſupererat, in qua totus populus poſſet ſuper lapidem illū iugulare animalia ſua. Item patet, quia poſt cibū ſumptū volens Saul perſequi iſtos hoſtes, fecit ꝙ conſuleret Deus. Et dicitur, & non reſpondit ei in die illa: ergo adhuc poſt cibum ſumptum ſupererat aliquid diei, & ſic populus comedit ante ſtatutam horam: ergo peccauit. In contrarium vr̄ ꝙ non peccauerit: quia cum Deus poſtea rn̄dere noluit, fecit Saul ꝙ ſepararetur populus in partem vnam, & ipſe cum filio ſuo
G Ionatha in partem alterā, vt poſitis ſortibus ſciretur per quem hoc eueniebat, & deprehenſus fuit Ionathas: populus autem exiuit, vt patet infra: ergo Ionathas ſolus peccauit comedendo ante horam conſtitutā, populus aūt nequaq̄. Rn̄dendū eſt, ꝙ ſolus Ionathas viſus eſt deliquiſſe contra pręceptū patris, ſed an ipſe ſolus comederit ante horam conſtitutam nō apparet: poterat nāque populus comedere ante horam illam, & non peccare, & hoc de cōi conſenſu, qa illa impoſitio erat remiſſibilis, ſ. non fuerat præſtitū aliquod iuramentum de non comedendo vſque ad veſperum, nec fuerat factum aliquod votum, per qđ Iſraelitæ Deo obligati manerēt, ſed ſolum fuerat poſitum præceptum regis, ne quis comederet. Quia
H ergo eum ſolum tangebat iſtud præceptum, poterat relaxare illud, & ſic comederet ante horam conſtitutam. Fieret autem fortaſſis hoc, quia populus fatigatus erat nimis, & non potentes amplius perſequi hoſtes recurrerent ad regem, vt indulgeret eis licentiam comedendi. Nunc autem verſi ſunt ad prædā, & ſic non peccauerunt: non tamen tollitur, quin aliqua pars diei ſupereſſet, quādo populus verſus eſt ad prędam. Cum autem arguebatur, quòd populus peccabat, quia non debebat comedere vſque ad veſperū, & comedit: concedendum eſt, quòd comedit ante noctem, & tamen non peccauit. Quomodo autem poterat populus manducare ante occaſum ſolis, & non peccaret? dicendum ꝙ pōt dupliciter intelligi:
I vno modo quòd factum fuerit ex remiſſione vel relaxatione regis, ſ. quòd alioquin nō potuiſſent comedere ſine peccato vſque ad noctem, quia tamen fatigati erant conceſſit rex quòd comederent, & non peccauerunt. aliter poteſt dici, quòd ſine aliqua conceſſione regis poterant comedere ante noctem, & quòd non peccarent, quia nō dixerat rex maledictus, q; comederit panē vſque ad noctem, ſed vſque ad veſperum. veſperum tamen non eſt nox, ſed hora nonæ, immo illi, qui obſeruāt largius, dicunt quòd poſtquam ſol incipit declinare a meridiano verſus occidentem eſt veſperum: communius tamen accipitur, quòd ex hora nonæ fit veſperum. ſic enim accipie-
K batur in lege: nam iuſſerat Deus Iſraelitis quòd immolarent phaſe ad veſperum Exo. cap. 12. & tamen ipſi immolabant ab hora nonæ diei vſque ad vndecimam, vt ait Ioſephus in libro de bello iudaico libro vltimo. & ſic nemo Iudæorum ante horam nonam immolabat, nec poſt horam vndecimam, quia ante horam nonam putabant non eſſe veſperum: poſt vndecimam autem putabant iam finitum eſſe timentes ne per noctem immolarēt, quia nox extra veſperā eſt. Ita ergo hic, cū dixerit Saul, ꝙ nō comederent vſq; ad veſperū licebat eis per vnā, vel duas horas añ ſolis occaſum comedere: & dato ꝙ Saul dixiſſet, ꝙ nemo comederet vſq; ad ſolis occaſum, adhuc licebat populo comedere añ noctē, qa q comedit p vnā horam,

Veſperum nō eſt nox ſed hora nonę.

horam, vel quaſi ante ſolis occaſum, dicitur comedere ante ſolis occaſum: ſic enim accipit ſcriptura Deuteronomij capitu. decimoſexto, ſcilicet, immolabis Phaſe veſperi ad ſolis occaſum: Iudæi tamen ante ſolis occaſum, ſcilicet ab hora nona, & vſque ad vndecimam immolabant, vt ait Ioſephus: tamen in hoc obſeruabant legem, ergo ſic licebat eis hic facere.

Sed adhuc dicet aliquis, quòd peccabant ſi comederent ante noctem, quia non ſolum non licebat eis comedere vſque ad veſperum, ſed etiam non licebat vſque ad noctem, vt patet ſupra, ſcilicet, maledictus qui comederit panem hodie.

Reſpondendum eſt, quòd iſta verba poſſunt intelligi ciuiliter ſecundum modum loquendi vulgarem, ſcilicet, quòd non accipiatur hodie pro toto die completo, ſed pro maxima diei parte quaſi vſque ad complementum diei, & ſic cum populus comederit iam ſero non multum ante ſolis occaſum, dicebatur non comediſſe tota illa die. Sed adhuc aliter poteſt dici, & melius, ſcilicet, quòd Saul non dixerat ſic, ſed maledictus vir, qui comederit panem vſque ad veſperum: iſte autem mutauit verba, eo quòd non multum videbatur differre, aliquid tamen differebat, & ſic populus non peccauit.

Et mactauerunt in terra. Scilicet quilibet occidebat ouem, vel bouem ſuper planum vbicunque poterat, non obſeruans aliquam cæremoniam, & ex hoc ſequebatur, quòd comederent cum ſanguine, ſecus autem ſi in loco eminenti, & decliui iugulaſſent, vt infra dicetur.

Comeditque populus cum ſanguine. Ideſt comedit carnẽ cum ſanguine, ſcilicet, nondum euacuato ſanguine à venis, quod erat peccatum.

Quid eſt comedere cum ſanguine. *Quæſt.* XXIII.

Comedere cũ ſanguine tripliciter de quo latius auctor in Gen. c. 9.

QVAERET aliquis, quid erat comedere cum ſanguine, vel quomodo populus peccauit hic comedens cum ſanguine.

Reſpondetur, quòd comedere cum ſanguine peccatum erat, quia iſtud fuit primum præceptum, quod datum fuit hominibus poſt diluuium, & pertinebat ad obſeruationem Iudæorum. De hoc patet Geneſ. capitulo nono. ſcilicet, tanquam olera virentia tradidi vobis cuncta, præter hoc quòd carnem cum ſanguine non comedatis. Comedere autem cum ſanguine multipliciter intelligitur. Vno modo, quòd aliquis comedat membrum alicuius animalis, adhuc viuentis, ſcilicet abſcindendo illi membrum, & iſta erat magna crudelitas, ideo vetita erat, etiam quia ibi manent talia membra plena ſanguine, qui nõ poteſt effundi conuenienter cum membra viuentibus animalibus abſcinduntur.

Aliter intelligitur non comedetis carnem cum ſanguine, ideſt carnem, & etiam ſanguinem, ſcilicet carnem, licet vobis comedere, non tamen comedatis ſanguinem, vnde nõ ſolũ nõ licebat Iſraelitis comedere ſanguinem cum erat in membris animalium, ſed etiã per ſeipſum comedi illicitum erat, ſicut nos comedimus in ſanguificijs. Sic patet Leuitici capit. decimoſeptimo. ſcilicet. Siquis comederit ſanguinem obfirmabo faciem meam contra animam illius, vt diſperdam eum de populo ſuo. ſed quandocunque Iſraelitę immolabant aliquod animal ad cibos ſuos debebant fundere ſanguinem illius ſuper terram, vt patet Leui. 17. cap. & Deuteron. 12.

Aliter poteſt accipi comedere cum ſanguine, ſcilicet, quòd aliquis comedat carnem cum ſanguine, nondum euacuato ſanguine, vt ſiquis iugulauerit animal extẽtum ſuper planum, & ſic illud reliquerit, ſanguis eius manet intra ipſum non potens deſluere, & congelatur ibi, ita vt tota caro rubra efficiatur, & turpis, qui autem comederit de carnibus illis comedit carnem cum ſanguine, quia ibi ſanguis eſt, & hoc etiam erat vetitum Iudæis. Quolibet autem iſtorum modorum erat illicitum comedere carnem cum ſanguine.

Quo prædictorum modorum comederunt Iſraelitæ carnem cum ſanguine, & an obtulerint ſacrificia dæmonibus. *Quæſt.* XXIIII.

QVAERATVR vlterius, in quo iſtorum modorum peccauit populus comedens cum ſanguine, vel ſi fuit aliquis alius modus.

Reſpondendum eſt, quòd ſecundum quoſdam populus peccauit hic comedens cum ſanguine, ideſt faciens ſacrificia idolis, & comedens ſanguinem in ſacrificio illorum. erant enim ritus multũ diuerſi in ſacrificijs dęmonum, & ſacrificijs Dei, quia in ſacrificijs dæmonum comedebant offerentes ipſos adipes, in ſacrificijs autem Dei nequaquam, ſed hoc erat potiſſimum, quod cremabatur coram domino, & vocatur adeps odoris ſuauiſſimi, & non ſolum in adipibus animalium, quæ offerri debebant erat hoc, ſed etiam in adipibus animalium quæ non offerebantur, vt patet Leuitici capitulo quarto. ſcilicet. Omnis adeps domini erit iure perpetuo, nec adeps, nec ſanguis omnino comedetur. De quo etiam Leuitici capitulo ſeptimo. In ſacrificijs tamen dæmonum offerens comedebat adipem, ita Deuteronomij capit. 32. Et dicent vbi ſunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam, de quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum? in ſacrificijs tamen Dei offerentes non bibebãt de vino libaminum, ſed partim fundebatur ſuper carnes oblatas, & partim cedebat in ius ſacerdotum, vt declaratum eſt Numeri capitu. 15. ſic autem de ſanguine eſſe potuit, quòd in ſacrificijs dęmonum comederent offerentes de ſanguine.

Sacrificia Dei, & dęmonũ valde differebant.

Sed non poteſt hoc modo ſtare litera, quia ſi ſic immolarent, magis peccaret populus immolando dæmonibus, quam comedendo cum ſanguine, non ergo accuſarentur de minori delicto, ſed de maximo, ſcilicet, quòd colerent: tamen non accuſati ſunt, ergo non offerebant dæmonibus. Item quia ſi aliquis obtuliſſet ibi dæmonibus occidiſſet illum Saul, quia iubebat lex, quòd omnes huiuſmodi occiderentur, & nequaquam parceretur eis, ſicut conſtat Deuteronomij capi. decimotertio, & decimoſeptimo. neminem tamen hic occidit Saul, neque quicquam comminatus eſt. ergo non immolabant dæmonibus. Item Saul audiens hoc voluit ponere remedium, & fecit quòd volueretur lapis magnus ſuper quem omnes immolarent, & tunc non comederent cum ſanguine: hoc tamen non erat remedium contra immolationem, quæ fiebat dęmonibus.

Alij dicunt, quòd populus comedit cum ſanguine, ideſt, antequam ſanguis aſpergeretur ad honorem diuinum: dicunt enim, quòd debebat quodlibet animal duci ad immolandum coram domino, & quòd aſpergeretur ſanguis coram altari: deinde quòd Iſraelitæ comederent de carnibus, ſed hic non fundebatur ſanguis coram altari, ſed quilibet vbi volebat, immolabat, ergo peccabant comedentes cum ſanguine, ſcilicet, antequam funderent ſanguinem coram Domino.

Sed hoc non ſtat. primo quia non tenebantur iſti, aut aliqui occidentes animalia fundere ſanguinem coram altari, de quo infra dicetur. Item quia dicitur infra, quòd nunciauerunt regi, quòd comederet po-

pulus cum ſanguine, quaſi hoc rex ignoraret, ſi tamē acciperetur ſic comedere cum ſanguine, rex ſatis hoc cognoſceret, quia bene ſciebat, quòd nemo eorum, qui tunc ibi erant, ibat ad oſtium tabernaculi ad fundēdum ſanguinē, ergo ſuperuacuum, & ſtultum erat hoc ſibi annunciari, ſed annunciatum eſt. & tunc rex quaſi nouiter illud cognoſcens prouidit in hoc, ergo non accipitur iſto modo comedere cum ſanguine.

Item quia rex prouidit his qualiter populus non comederet cum ſanguine ponens lapidē, in quo immolarent. ſi tamen peccatum eſſet in hoc, quia non ibant ad effundendum ſanguinem coram domino non eſſet hoc aliquod remedium, ergo aliter dicebantur comedere cum ſanguine.

Alij dicunt, quòd peccabat populus comedendo cum ſanguine, quia prius debebant Deo offerre primitias de prçda hoſtium immolādo aliqua animalia, quam ipſi comederent, ſed hic prius ipſi comederunt ergo peccabant.

Sed hoc non ſtat, primo quia non poteſt hoc dici comedere cum ſanguine, ſed comedere non offerendo, dicitur tamen, quòd peccauerunt comedendo cū ſanguine.

Item quia ad hoc non ponitur hic remedium, nam cum dicitur, quòd occiderent omnes animalia ſua ſuper lapidem, putabat ſe rex prouidere, & tamen non prouideret ſi peccatum fuiſſet in hoc, quòd Deo non fuit aliquid prius oblatum.

Nunc autem redeundum eſt ad tres modos, quibus aliquis proprie dicitur comedere cum ſanguine de quibus ſupra diximus, vt videatur in quo illorum intelligendum ſit. Primus erat cum quis animali viuenti abſcondit aliquam particulam, & comedit, ſed hoc modo non poteſt hoc intelligi, quia nullus de Iudæis abſcindebat membra animalium, ſed iugulabāt; & poſtea comedebant: nam dicitur, quòd maſtauerunt in terra. Etiam quia non prouidebat rex quantū ad hoc: nam ſi in hoc peccaſſent nō dixiſſet, quòd occiderent animalia ſuper lapidem, ſed ſolum, quod occiderent: ſufficiebat enim quomodocunque occidere quantum ad hoc.

Secundus modus comedendi cum ſanguine erat, quando per ſe comedebatur, ſicut carnes, & iſte etiā non erat hic, quia populus non peccabat quantum ad modum comeſtionis, ſed peccatum eorum habebat originem ex modo occidendi: nam dicitur, quòd occidebant in terra, & tamen quantum ad hoc, quod eſt comedere cum ſanguine nihil faciebat occidere in terra, vel non. Itē patet, quia rex prouidit ſuper hoc faciens, quòd omnes immolarent ſuper lapidem, & ſic non comederent cum ſanguine, ſi tamen hoc modo peccarent, nihil prouidebatur ſic, quia etiam poſtquam immolaſſent ſuper lapidem poterant comedere ſanguinem.

Dicendum ergo, quòd tertius modus comedendi ſanguinem fuit, quando populus peccauit hic, ſcilicet, quia cum occiderent animalia nondum erat ſanguis eorum bene purgatus, & comedebant, hoc autē erat, quia immolabant ſuper terram in plano, & ibi decoriabant animalia, non poterat autem ſanguis effundi de mēbris, ideo cum poſtquam carnes frigeſcerent manebat ibi gelidus ſanguis diffuſus per totam carnem, illum cum carnibus comedebant. Hoc autem apparet, quia dicitur, ac iugulabant in terra, & ad hoc ſequebatur non effundi ſanguinem de venis animalium.

Item quia rex ad hoc prouidit faciens, quòd omnes immolarent ſuper lapidem, quaſi ſic ſanguis effluerct: nec enim ad aliud proficiebat immolatio ſuper lapidem, niſi quia inclinato capite animalis vniF uerſus ſanguis effluebat per locum percuſſuræ, ideo fecit lapidem aduolui.

An tenerentur Iſraelitæ immolare animalia coram Sanctuario, & ibi fundere ſanguinem.
Quæſt. XXV.

QVAERETVR vlterius circa id, quod ſupra dicebant quidam, ſcilicet, quòd peccarent iſti quia non ducebant animalia ad immolandum coram Sanctuario, & quòd ibi funderetur ſanguis eorum coram altari, an tenerentur hoc facere.

Aliquis dicet, quòd ſic, quia Leuitici decimoſeptimo cap. dicitur: Homo quilibet de filijs Iſrael, ſi occident bouem, aut ouem, ſiue capram in caſtris, vel extra caſtra, & non obtulerit ad oſtium tabernaculi oblationem domino, ſanguinis erit reus: oportet ergo quòd omnis occiſio animalium fieret ad oſtium tabernaculi coram altari.

In contrarium videtur, quòd hoc Deus non iuſſerit, quoniam obligaret ſic Iſraelitas ad impoſſibile: non enim poterant de omnibus locis Iſraelitæ venire ad occidendum omnia animalia, quæ comeſturi erāt in Sanctuario. Item nullius vtilitatis hoc erat, quia quòd animalia, quæ offerenda erant, & cremanda in altari offerrentur, & immolarentur in Sanctuario, quia iſtud fiebat ad laudem Dei, quòd tamen animalia illa de quibus nihil Deo prouenire debebat occiderentur intra Sanctuarium inutile erat, & nimis fœdatiuum, quia cum omnia animalia ibi occiderentur, replerentur cuncta ſanguine, & eſſet templum nimis banauſum, ita vt iam non eſſet domus orationis, vt patet Iſaiæ capitulo 56. ſed eſſet carnificum domus. Item ſi hoc fieret Chriſtus non nimis zelaſſet munditiam domus Dei, ipſe tamen zelauit eam, vnde euertit cathedras vendentium columbas, & effudit menſas nummulariorum, nec ſinebat transferri æs per templum. De hoc Matthæi vigeſimo primo capitulo, & Marci vndecimo. & Ioannes ſecundo. Si tamen ibi occiderentur omnes carnes, quas totus populus comedere debebat, maior negociatio eſſet illa, & immunditia, quam quòd venderentur columbæ in templo, & eſſent ibi menſę nummulariorum.

Reſpondendum eſt, quòd non debebant Iſraelitæ occidere ad oſtium tabernaculi aliquod de animalibus, quod ipſi comeſturi erant, ſed ſolum illa, quę offerebant domino. Patet hoc Deuteronomij capitulo duodecimo, vbi ponitur iſta differentia, & primo dicitur de ſacrificijs: Caue ne offeras holocauſta tua in omni loco, quem videris, ſed in eo, quem elegerit dominus in vna tribuum tuarum offeres hoſtias. Poſtea autem dicitur de carnibus, quas comedebant Iſraelitæ, vbi & qualiter deberent eas comedere. Et dicitur, ſin autem comedere volueris, & te eſus carnium delectauerit, occide & comede, iuxta benedictionem Dei tui, quam dedit tibi in vrbibus tuis: ergo poterant in vrbibus ſuis, ſcilicet extra locum Sanctuarij occidere animalia, & comedere. Item patet hoc, quia ad hoc, quòd Iſraelitę comederent de carnibus, quas nō offerebant domino non requirebatur, niſi quòd non comederent cum ſanguine: ergo non erat neceſſe, quòd portarent animalia ad immolandum in locum ſanctuarij. Patet hoc, quia Deuteronomij capitulo duodecimo. dicitur: Comedes in vrbibus tuis, ſiue immundum, hoc eſt maculatum fuerit, & debile, ſiue mundum, hoc eſt integrum, & ſine macula, & qđ offerri licet, ſicut capream, & ceruum comedes abſque eſu dumtaxat ſanguinis, quem ſuper terram quaſi aquam fundes. Iterum autem in eodem capitulo,

ponitur

ponitur differentia carnium, quæ offerebantur, a non oblatis: nam dicitur: Occides de armentis, & pecoribus, quæ habueris, & comedes in oppidis tuis, vt tibi placet, ſicut comeditur caprea, & ceruus, ita veſceris eis, & mundus, & immundus in commune veſcẽtur, hoc ſolum caue, ne ſanguinem comedas. ergo non erat obſeruãda aliqua alia cęremonia in his, niſi quòd ſanguis non comederetur. Et ſubditur immediate: Quæ autem ſanctificaueris, & voueris domino, tolles & venies ad locum, quem elegerit dominus, & offeres oblationes tuas carnem, & ſanguinem ſuper altare, ergo non debebant Iudæi ducere in locũ Sanctuarii aliqua animalia ad iugulandum coram altari, niſi illa, quæ offerenda erant.

Cum autem arguebatur Leuitici 17. cap. quòd qui occideret bouem, vel ouem, &c. dicendum, quòd intelligitur de occiſione, quæ erat ad ſacrificium, in qua non licebat alicui immolare extra locum Sanctuarii, quandocunque tamen alia iugulabantur ad cibos hominum, poterant immolari in quocunque loco, vt colligitur ibidem, cum dicitur: Homo de domo Iſrael, ſi occiderit bouem, aut ouem, ſiue capram in caſtris, vel extra caſtra, & non obtulerit ad oſtium tabernaculi oblationem domino: ergo de oblatione intelligitur, alioquin diceretur, quòd quicunque occiderit aliquod animal etiã ad cibos ſuos, teneretur aliquid offerre de illo, ſed hoc falſum eſt. Patet hoc etiã magis in eadem litera, cum dicitur, & ideo offerre debẽt ſacerdoti filii Iſrael hoſtias ſuas, quas occidũt in agro, & immolent eas hoſtias pacificas domino, & poſtea ſequitur, & nequaquam vltra immolabunt hoſtias ſuas dęmonibus. De ſolis ergo animalibus, quæ occidebantur ad offerendum domino intelligitur illud, quòd quidam immolabant ſacrificia domino extra locum Sanctuarii in agris, & vbicunque volebant. De aliis autem animalibus nihil ibi iubetur, ideo nõ peccauerunt Iſraelitæ comedentes cum ſanguine, ideſt non offerentes ad oſtium tabernaculi, ſed ſolum, quia non diluebatur ſanguis de corporibus pecorum, hoc autem tenet Ioſephus 7. Antiquitatum dicens: Hoc autem a ſcriba nunciatum eſt regi, quando populus in Deum peccaret, & occiſis pecoribus antequã ſanguis bene dilueretur nondum purgatis carnibus veſcerentur.

Nunciauerunt autem Sauli. Hoc nunciauerunt ſcribę, vt ait Ioſephus, ſcilicet doctores legis. Erant autem inter Iſraelitas pugnantes quidam ſapientiores in lege, qui potiſſime habebant zelum legis corrigentes omnia, quæ inique videbant fieri. iſti autem vocantur ſcribę, de quibus Matth. capit. 23. dicitur, ſuper cathedram Moyſi, ſederunt ſcribę, & Phariſęi, quæcunque dixerint vobis facite.

Dicentes quòd populus peccaſſet domino. Ideſt peccaſſet contra dominum, ſcilicet iſtud peccatum non erat contra aliquem, niſi contra Deum, & non cõtra proximos, quia hic erat tranſgreſſio cuiuſdam cęremoniæ. omnes autem cæremoniæ ad cultum Dei ſpecialiter pertinent.

Comedens cum ſanguine. Ideſt peccatum erat ſolum, quia comedebantur carnes nõdum euacuato ſanguine, hoc tamen vetitum erat a principio antequam daretur lex Iudæorum Gene. capitu. 9. poſtea nimis diligenter vetitum eſt Leuitici 17. cap. & Deuteron. 12.

Qui ait, prauaricati eſtis. Hoc dixit Saul ad ſcribas, qui nunciauerunt ei, & non quidem tanquam ſcribę peccaſſent, quia ipſi potius populi peccatum nunciabant, ſed locutus fuit tanquam ad populum. Niſi forte aliquis diceret, quòd dixit hoc, quia fuerant ſcribæ negligentes non corrigendo prius peccatum populi, vel non denunciando, ſed primum eſt melius. Aliquis tamen dicet aliter, ſcilicet, quòd locutus fuit hic Saul ad populum increpando, quòd peccaſſet, ſed falſum eſt, quia non locutus fuit ipſe populo, ſed iuſſit denunciari illi, vt patet immediate, ſcilicet, diſpergimini in vulgus, & dicite eis, vt adducat ad me vnuſquiſque bouẽ ſuum, non ergo loquebatur populo, ſed ſcribis.

Voluite ad me iam nunc ſaxum grandem. Voluit prouidere Saul, ne amplius populus peccaret, & quia peccatum populi conſiſtebat in hoc, quòd immolabant animalia in terra, & ob hoc non poterat euacuari ſanguis, & comedebat cum ſanguine, iuſſit vt eleuaretur lapis magnus, ſuper quem immolarentur omnia animalia, & pendente capite cuiuſque pecoris iugulati poſſet vniuerſus ſanguis effluere. prius autem in terra plana iugulabant.

Saul fecit volui ſaxũ grandem ne popul' immolaret aĩalia ĩ terra, & peccaret comedendo cum ſanguine.

Et dixit Saul, diſpergimini in vulgus. Hoc dicit Saul ſcribis, ſcilicet, vt denunciarent toti populo, quòd amplius non comederent cum ſanguine, ſed venirent ad occidendum animalia ſua ſuper lapidem magnum coram Saule, & vt totus populus audiret diſperſi fuerũt ſcribę per vulgus, ideſt per totum populum.

Et dicite eis, vt adducat ad me vnuſquiſque bouem ſuum, & arietem. Non dicitur hoc, tanquam quilibet occideret arietem, & bouem pro ſeipſo, quia pro multis viris ſufficiebat vnus bos, & vnus aries: ſed dicit, quòd quilibet qui immolaturus eſſet bouem, vel arietem veniret coram Saule, ſcilicet, vt ſuper lapidem illum magnum omnes immolarent, & ſic diligẽter rex volebat fieri iugulationem, vt nemo comederet cum ſanguine, & vt nullus ſecus ageret voluit coram ipſo fieri omnes immolationes.

Et occidite ſuper iſtud. Ideſt, quilibet occidat ſuper iſtum lapidem, ſcilicet, vt hic poſſit ſanguis bene dilui de corporibus pecorum.

Et veſcemini. Ideſt poſtea comedetis, ſcilicet carnes mundas ſine ſanguine.

Et non peccabitis domino comedentes cum ſanguine. Ideſt ſic faciendo non peccabitis, ſcilicet, quia ſuſpenſis, ſiue ĩclinatis pecoribus ſuper lapidem magnum totus ſanguis diluetur, & non comedetis cum ſanguine, & ſic non peccabitis.

Adduxit itaque omnis populus vnuſquiſque bouem in manu ſua. Ideſt audito præcepto omnes duxerunt boues, vel arietes, aut quicquid occidere debebant, vt iugularent ſuper lapidem illum, de quo rex dixerat. Et dicitur, quòd ducebant bouem, aut ouem in manu ſua, ideſt ante ſe, quia manifeſtum eſt, quòd nemo poterat ducere bouem in manu. Iſte autem eſt modus loquendi ſcripturę. ſic patet infra 16. capitu. cum dixit dominus ad Samuelem, vitulum de armento tolles in manu tua.

Vſque ad noctem, & occiderunt ibi. Ideſt durauit populus ducendo boues, & arietes ad occidendum coram rege vſque ad noctem.

Ex quo patet, quòd aliquanta pars diei ſupererat, quando populus declinauit ad prędam, cum totus populus poſtea duxerit pecora ſua coram rege, & ibi ſucceſſiue occiderint, hoc autem totum ante noctem factum eſt.

An populus peccauerit comedendo cum ſanguine.
Quaeſt. XXVI.

QVAERET aliquis, an populus peccauerit hic comedendo cum ſanguine.

Et videtur, quòd ſic, quia dicit ſupra nunciauerunt autem Sauli dicẽtes, ꝙ populus peccaſſet domino comedens cũ ſanguine. Item patet, quia dixit Saul pręuaricati eſtis, & poſtea ſubditur occidite ſuper lapidem iſtum, & veſcemini, & nõ peccabitis domino comedentes

dentes cum ſanguine, ergo peccauerant, quando comedebant cum ſanguine.

In contrarium videtur, quòd non peccauerint, quia ſi peccauiſſent Deus intuliſſet eis aliquod malum, vel rex, qui erat nimis zelator Dei nunc, ſed neuter eorum aliquid infligit: ergo non peccauerunt. Patet hoc de Deo, nam cum peccatum Ionathæ, quaſi nullum eſſet immo vere nullum, quia tamen habebat aliquam ſimilitudinem peccati, Deus noluit tranſire Ionatham totaliter impunem, ſed propter eum non reſpondit conſulentibus: ſi ergo populus peccauiſſet magis propter eum ſubticuiſſet, & tamen non ſubticuit propter populum, ſed propter Ionatham, vt patet infra, ergo non peccauit populus. De Saule autem patet hoc, ſcilicet, quia ipſe inflixiſſet pęnam, ſi peccauiſſet, quod patet quantum ad filium ſuum Ionatham. Nam quia repertus eſt peccaſſe ſaltem apparenter dixit: hæc faciat mihi dominus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha. populo tamen nihil intulit mali, nec etiam ſaltem comminatus eſt, ergo non peccauit.

Reſpondendum eſt, quòd populus peccauit hic, nã comedit cum ſanguine. iſtud autem erat nimis vetitum. nam qui comedebat ſanguinem indicabatur, tãquam ſi occidiſſet hominem, & Deus nimis videbatur illi iratus, vt patet Leuitici vigeſimoſeptimo capi. ſcilicet. Homo quilibet de domo Iſrael, ſi comederit ſanguinem obfirmabo faciem meam contra animam illius, vt diſperdam eam de populo ſuo, cum ergo iſti comediſſent ſanguinem incurrerent graue delictum. Satis enim patet hic ex litera cum de eo increpentur: fuit tamen iſtud peccatum in populo paruum, eo quòd erat populus fatigatus nimis, & diuertens ad prædam atque occidens non reſpiciebat, an comederet cum ſanguine. Quod autem non fuerit hic populus punitus ad aliud pertinet: non enim eſt ſufficiens argumentum, populus non fuit punitus, ergo non peccauit.

Quare tamen non fuerit punitus, aliqui putant eſſe cauſam, quia totus populus fere peccauerat, delicto autem multitudinis parcitur, vt patet in capitulo latores. extra de clericis excommunic. miniſtran. Sed hoc non ſtat, nam in foro humano parcitur delicto multitudinis: Deus tamen nihil magis curat, quòd peccauerit multitudo, vel vnus vir: vtrobique enim æqualiter punit. quod patet in peccato Sodomorum, vbi non peccauerat vnicus vir, vel pauci, ſed quatuor vrbes, & illę cum omnibus ſimul, qui in eis erant, incendio conſumptæ ſunt Geneſ. decimonono capitu. Sic etiam toto populo Hebræo peccante totum tradidit captiuandum Aſſyrijs, & Babylonijs. Cauſa differentiæ in punitionibus Dei, & legum humanarum eſt, quia lex humana attendit bonum politiæ cuius eſt regulatiua. Politia autem eſt ordo quidam ipſius multitudinis ciuilis, ad quam dirigendam introductę ſunt leges, quia ſine illis nullum bonum eſſe poterat in politia. Quòd autem propter aliquod peccatum in quod incidiſſent omnes de politia, vel multi illorum omnes perirent erat graue politiæ: nam deſtructis partibus politiæ, ipſa deſtructa erat, quod fieret propter legem: leges tamen ſunt introductę propter politiam, & non politia propter leges: ergo lex ſecundum quã deberet perire magna pars politiæ propter aliquod delictum, valde nociua eſt politiæ, & ob hoc omnes leges humanæ talem multitudinis punitionem vetant. In iudicio autem Dei ſecus eſt, cuius cauſa eſt, quia ipſe punit nos inquantum ordinamur ad eum, tanquam ad rectorem. Bonum autem quod in hac ſubordinatione attenditur eſt bonum commune, ſcilicet, ſecundum quòd ratio noſtra applicatur rationi

Non eſt ſimile in foro humano, & diuino reſpectu peccati multitudinis in puniendo.

Quare leges humanę non puniunt ciuitatem, Deus tamen ſic.

F diuinæ dirigenti omnia: inquantum, ergo ab illa ratione declinamus malum quoddam eſt, & tunc per legem Dei punimur. ſecundum hanc autem non ſolum puniuntur perſonæ priuatæ, ſed etiam vnum regnum ſimul, & multa regna ſi delinquant. Hoc idem quia nos ſubordinamur legibus Dei, & ſumus propter illas, ideo ſi illę exigant, moriendum nobis eſt. In legibus autem humanis ſecus eſt, quia quamquam quilibet de vrbe ſit ſubiectus legi vrbis, tota ciuitas tamen ſimul periret, quia tamen eſt iſtud contra bonum vrbis, nulla lex eſt, quæ talia iubeat, lex tamen Dei iubet, quia ipſa non eſt propter nos, ſed nos propter ipſam.

Apparet ergo, quòd Deus non dimittit peccatum G multitudinis dans veniam, quia multitudo eſt, ſed ita punit plures, ſicut vnum, ergo non fuit hic populus ſine pœna, quia populus erat, ſed propter aliam cauſam.

Dicendum ergo, quòd Deus non puniuit populum pro hoc delicto, quia quaſi ignoranter egerunt, ſcilicet cum eſſent famelici nimis non reſpiciebant, an cum ſanguine comederẽt, & ob hoc dignum erat venia.

Deus non puniuit pecc. hu⁹ populi, q͂a per ignorãtiam peccauerant.

De Saule autem dicendum eſt, quòd non puniuit multitudinem forte, quia vidit, quòd agebat ex ignorantia, & talia peccata remittẽda ſunt, potiſſimè cum H populus eſſet fatigatus nimis, & aliquid ei indulgendum erat.

Aliter poteſt dici, quòd Saul cum eſſet rex debebat iudicare ſecundum modum politiæ humanæ. In politia autem hac peccata totius multitudinis, vel maioris partis dimittuntur, quia melius eſt politiæ legem quantum ad illam partem non obſeruare, quam tantam perire multitudinem, ſed hic fere totus populus peccauerat, ideo Saul non puniuit. Sed iſta reſponſio non multum ſtat, nam interdum Iſraelitæ ſecundum legem Dei puniebant magnam multitudinem, ſi peccaret: ſicut patet quando duæ tribus, & dimidia fecerunt altare apud Iordanem, nam reliquæ nouem tribus, & dimidia volebant contra illas facere bellum eaſque penitus delere, niſi declaraſſent, quòd non fecerant animo recedendi a Deo, vt patet Ioſue ca. 22.

I Dicendum ergo, vt prius, quòd fecit Saul hoc, quia populus peccauerat hic, quaſi ad ignorantiam, ideo non puniuit, vel forte dato, quòd voluiſſet punire nõ auderet, quia totus populus peccauerat, ipſe autẽ non poterat punire omnes.

Sed tunc diceretur, quare ergo Deus propter Ionatham, qui ignoranter peccauit, noluit reſpondere populo, vt infra patet, ita ergo debuiſſet etiam facere pro peccato populo, quamquam eſſet per ignorantiam.

Cur Deus poſt peccatum Ionathæ noluit rñſa dare.

Reſpondendum eſt, quòd Deus non ſubticuit conſulentibus, tanquam hoc faceret in pęnam peccati Ionathæ, ſed magis ad ſignificandũ quòd erat innocens, nam multi de populo ſcientes, quòd Ionathas comederat contra præceptum poſitum neſciebant, an egiſ- K ſet per ignorantiam, vel contemnendo præceptum, ideo plerique exiſtimabant eum reum eſſe. & ſi Deus eum non puniret, putabant eſſe illum acceptatorem perſonarum: noluit ergo reſpondere Deus, vt manifeſtaretur innocentia Ionathæ, ſ. quia eo non reſpondente quæreretur, quare hoc fieret ponendo ſortes, & tunc inuento, quòd propter Ionatham hoc fiebat, neceſſe erat, vt ipſe redderet rationem facti ſui, & ſic manifeſtaretur eius innocentia, alias autem putaretur deliquiſſe. De populo autem non fuit neceſſe, q̄ Deus monſtraret aliquid propter peccatum populi: nã manifeſtum erat peccatũ eius cum Saul illud redarguiſſet, & ꝓhibuiſſet, ne fieret: non oportebat, ergo q̄ Deus

puniret

A puniret populares propter illud, cum propter ignorã- tiam quodammodo fieret: nec oportebat, vt Deus moſtraret aliquod ſignum peccati illius, quoniam illud cognitum erat, ideo expediens fuit, quòd ſubticeret propter peccatum Ionathæ non reſpondendo cõſulentibus, ſed quòd propter populi peccatum nihil faceret.

Dubium diſſolutũ. Sed adhuc dicetur de Saule, quare Saul voluit punire Ionatham pro peccato, quod fecit hic ignoranter, populo autem quamquam ignoranter peccauerit nihil comminatus eſt.

Dicendum, quòd cum Saul vidit, quòd Deus non reſpõdebat ei, putauit peccatum graue fuiſſe alicuius de populo, propter quod non reſponderetur, ideo antequam ſciret per quem accidebat, iurauit quòd puni- B ret eum dicens: viuit ſaluator Iſrael, quia ſi per Ionatham filium meum factum eſt abſque retractatione morietur. Cum autem poſtea cognitum fuiſſet, quòd iſtud acciderat propter Ionatham, putans Saul, quòd in aliquo grauiter peccaſſet Ionathas, dixit: hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha: poſtea tamen populus viſa eius excuſatione legitima, ſcilicet, quòd ignoranter egiſſet, ait: viuit dominus ſi ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum Deo operatus eſt hodie, vt patet infra. De populo autem ſecus erat, quia peccatum eius cognitum fuit a principio, quòd per ignorantiam factum eſſet, ideo non habuit Saul occaſionem interminandi pœnam pro hac cauſa.

C *Aedificauit autem Saul altare Domino*. Scilicet in loco illo, vbi populus ſedit ad manducandum poſt prędam illa nocte. De iſto autem aliqui dicunt, quòd nõ fuit aliud quam lapis ille magnus, quem iuſſit volui Saul, ſuper quem totus populus pecora ſua occidit. dicunt etiam, quòd ibi ſanguis fundebatur, & immolabantur adipes.

An altare, quod Saul ædificauit Deo, ſit lapis, quem voluere fecerat. *Quæſt.* XXVII.

QVAERET aliquis, an hoc verum ſit, vel illud altare erat aliquod ædificium, quod nouiter conſtruxiſſet Saul ad offerendum ibi D hoſtias.

Reſpondendum, quod non patet plene ex litera, quid iſtorum eſſet: ſatis tamen rationabiliter dicitur, quòd non eſſet altare ille lapis, ſed aliquod alterum ędificium, quia altare fiebat ad offerendum ibi hoſtias, & cremandum ſuper illud, ſed ille lapis nõ erat ſic expoſitus, vt ibi fierent ſacrificia; nam lapis ille erat decliuis, & pronus, vt reliquo corpore pecoris erecto in ſublimi caput penderet, vt ſic vniuerſus ſanguis fluere poſſet. Nam non erat poſitus propter aliquid aliud, niſi vt taliter animalia immolarentur ibi, quod non comederet populus cum ſanguine, ſicut comedebat, quando iugulabant in terra. Talis autem erectio lapidis non conueniebat altari, quia altare debet eſſe ali- E quod arduum, & planum, ſuper quod partes animalium conuenienter poni, & cremari poſſint. Item non ſtat, quia dicebant illi, qui volebant altare iſtud, & lapidem, de quo ſupra dicitur, eſſe idem, quòd ſuper iſtum lapidem fundebant Iſraelitæ ſanguinem, & cremabant adipes.

Hoc tamen non ſtat: primò, quia hoc conuenit ad ſacrificia, ſed in ſacrificijs, nunquam immolabatur animal per manum alicuius laici, ſed ſacerdotes illud faciebant, hic tamen laici immolabant, vt patet in litera, ſcilicet, adduxit itaque omnis populus vnuſquiſque bouem in manu ſua vſque ad noctem, & occiderunt ibi: ergo non faciebant hoc ſuper altare.

Item non ſtat, quia ſi fudiſſent ſanguinem ſuper altare, & cremarent adipes eſſet ſacrificium. In nullo tamen ſacrificio occidebantur animalia ſuper altare, ſed apud altare, ſcilicet ad latus eius, vt patet Leuitici capitulo primo. hic tamen immolabantur animalia ſuper lapidem illum, vt poſſet fluere ſanguis de loco ſublimi, vt patet hic: ergo non erat altare. Item ſi ſuper lapidem illum iugularentur animalia, flueret ſanguis ſuper illum lapidem: in ſacrificio tamen non fiebat ſic, ſed poſtquam animal iugulatum erat, fundebatur ſanguis per circuitum altaris, vel ad baſim eius, vt patet Leuitici capitulo primo, tertio, & quarto: maxime, quia ſi ſic fieret, eſſet ſacrificium pacificum cũ in ſacrificio pacifico ſolus ſanguis fundatur, & cremẽtur adipes Leui. c. 3. ſed in iſto ſacrificio fundebatũ ſanguis per circuitum altaris, eodem capit.

Item non poteſt ſtare, quòd ibi cremarentur adipes, quia oportebat tunc ſuper illum lapidem eſſe valde magnum ignem, vt cremarentur adipes omnium animalium, quæ immolabantur. Sed hoc non ſtat, quia tunc non poſſet ſuper lapidem iugulari animalia: iugulabantur tamen, cum ille lapis ideo fuiſſet erectus, vt ſuper illum animalibus immolatis ſanguis deflueret. ergo non erat ille lapis altare.

Item patet, quia dicitur hic, quòd Saul ædificauit altare: ſi tamen eſſet lapis ille altare non fuiſſet ibi aliqua ædificatio, quia ſolum dixit Saul, quòd volueretur lapis, ergo altare, & lapis ille diſtinguebatur. Item quia ſupra dicitur, quomodo lapis ille fuerit aduolutus, & ibi populus occidebat animalia: poſtea dicitur quòd Saul ædificauit altare, ergo altare, & lapis non ſunt idem.

Sed dicendum, quòd erexerit ibi Saul aliter altare, in quo hoſtias Deo offerret, qui victoriã ei dederat.

Saul quare ædificauit altare in Eremo. *Quæſt.* XXVIII.

QVAERET aliquis ad quid Saul ædificauit altare in Eremo.

Reſpondendum eſt, quòd Saul acceperat victoriam inſperatam a Deo, ideo pro tanto beneficio volens ei quantum poterat gratias agere ædificauit altare, vbi offerret ſacrificia.

Aliter dici poteſt, quòd Saul fecit altare ad memoriam victoriæ, & quamquam tunc obtulerint ibi ſacrificia, magis tamen faciebat ad memoriam poſterorum, vt ſcirent quoniam vſque ad locum illum Deus dederat magnificam victoriam Iſraelitis contra Philiſthinos. Sic enim tempore Samuelis cum Deus dediſſet victoriam Iſraelitis contra Philiſthęos, poſuerunt lapidem magnum in ſignum victoriæ huius, vt patet capitulo ſeptimo. ſcilicet. Tulit Saul lapidem vnum, & poſuit inter Maſphat, & inter Sen, & vocauit nomen loci illius Lapis adiutorij: dixitque huc uſque auxiliatus eſt nobis dominus. Sic etiam quando pugnauit Ioſue contra Amalechitas, ædificauit Moyſes altare in memoriam illius victoriæ, vt patet Exodi capitulo decimoſeptimo, ſcilicet. Aedificauitque Moyſes altare, & vocauit nomen eius: Dominus exaltatio mea, dicens: quia manus ſolius domini, & bellum Dei erit contra Amalec. ſic etiam in memoriam aliarum rerum geſtarum fiebant altaria, vel tituli in modum altarium, vt patet Exodi vigeſimo quarto capitulo, quando factum eſt ibi altare, & poſiti ſunt duodecim tituli, ſcilicet in memoriam confirmationis legis, quæ ibi facta eſt. Sic etiam quando iterum confirmata fuit lex in ingreſſu terræ Chanaan, fabricauerunt Iſraelitæ altare, & ſcripſerunt in lapidibus magnis Deuteronom. vt patet Deuterono. cap. 27. &

Ioſue octauo. ſic igitur altare iſtud fieri potuit ad memoriam beneficij a Deo collati. Sic quoque fieri potuit ad laudem ipſius Saul, vt maneret recordatio, quòd ibi viciſſet Philiſthinos. Sic enim reges facere ſoliti erant, quando aliqua bella magna geſſerant, ſcilicet, conſtruebant aliquod ædificium in memoriam illius belli, ſic quoque ipſe Saul fecit, quando vicerat Amalechitas, vt patet ſequenti capitu. nam in monte Carmelo erexit cornicem triumphalem, id eſt quendam arcum lapideum, vel lateritium fecit ad memoriam victoriæ. Sic quoque Dauid fecit ſibi in memoriam poſtquam fecit multa bella. ſic patet infra ſecundo libro, capitulo octauo, ſcilicet, fecit quoque Dauid ſibi nomen cum reuerteretur capta Syria in valle Salinarum.

An Saul peccauerit ædificando altare.
Quæſt. XXIX.

QVAERATVR vlterius, an Saul peccauerit ædificando iſtud altare.

Aliquis dicet, quòd ſic, quia Deus vetuerat oblationes aliquas fieri, vel eſſe aliqua alia altaria præter illud, quod erat ad oſtium tabernaculi. & quòd ibi omnia ſacrificia fierent Leuitici decimoſeptimo, & Deuteronomij duodecimo capitulo. Item patet, quia cum duæ tribus, & dimidia conſtruxerunt altare magnum apud Iordanem, aliæ tribus Iſrael parauerunt ſe ad pugnam contra illas, & dicitur ibi, quòd ædificauerant altare ſacrilegum, & poſtea duæ tribus, & dimidia excuſauerunt ſe dicentes, abſit a nobis hoc ſcelus, vt recedamus a domino conſtructo altari, præter altare Dei noſtri, quod conſtructum eſt ante tabernaculum eius: Ioſue cap. 22. ergo peccatum erat aliquod alterum altare fieri.

In contrarium dicetur, quòd nõ peccauit hic Saul, quia quando Saul peccabat arguebat eum Samuel, dicens: ſtultè egiſti, eo quòd fecit ſacrificium ante aduẽtum eius. Etiam ſequen. capit. increpauit eum, quia non occidiſſet regem Amalec, & pecora, ſed pro hoc non increpauit: ergo non peccauit in iſto.

Item patet, quia quando Deus noluit hic reſpondere quæſiuit Saul, propter quid non reſpõderet, & inuentum eſt, quod propter Ionatham: ſi tamen iſtud fuiſſet peccatum, eſſet ſufficiens ad hoc, quod Deus non reſponderet propter illud: potiſſime, quia ſatis apparet, quòd Saul exiſtimabat hoc ſibi eſſe licitum, nã alias non egiſſet, cum tunc eſſet nimis zelator diuinę iuſtitiæ, ita vt voluerit filium ſuum occidere propter Deum, ibi quoque erant ſacerdotes, vt Achias, qui videbatur eſſe ſummus ſacerdos, q non permiſiſſet Saule hoc facere, ſi peccatum eſſet.

Reſpondendum eſt, quod non poteſt penitus patere, an peccauerit in hoc, vel non. Magis tamen dicendum videtur, quòd non peccauit: nam Samuel inſtruebat Saulem hoc tẽpore, & creditur, quod fuerit cum eo in bello, quia aſcendit cum ipſo de Galgala in Gabaa, vt patet præcedenti capi. ipſe tamen nihil permiſiſſet facere Sauli, quod illicitum eſſet.

Sed adhuc dicendum eſt magis, quòd aut Saul faciebat iſtud altare ad memoriam rerum præteritarũ, ſcilicet, vt ſciretur, quòd ibi Deus dederat victoriam Iſraelitis, vel faciebat ad offerendum ibi ſacrificia. Si primo modo nullum peccatum erat, quia ſolum erat vetitum fieri altaria, quæ eſſent ad offerendum ibi ſacrificia, ſed non ad ſignandum ibi aliquid. Quod apparet, quia quando duæ tribus, & dimidia conſtruxerunt altare apud Iordanem, reliquæ tribus exiſtimantes, quod illę hoc fecerant ad offerendum ſacrificia, volebant procedere ad bellum contra illas: cognito

F autem, quòd factum fuiſſet altare ſolum ad memoriam, & in ſignum, quòd illæ duæ tribus, & dimidia habebant partem in Deo Iſrael, cæteræ tribus laudantes earum propoſitum non pugnauerunt, nec deſtruxerunt altare, ita Ioſue 22. capit. ſic ergo licuiſſet Sauli altare conſtruere ad memoriam victorię a Deo collatæ.

Si autem dicatur, quòd iſtud altare fuit factum ad ſacrificia, dicendum etiam quòd licebat Sauli. In hoc tamen Iudæi, & Nicolaus dicunt, quòd toto tempore, quod fluxit ex quo arca receſſit de Silo quouſq; locata fuit in templo Salomonis licuit cuicunque immolare, vbi vellet, & ſic liceret Sauli conſtruere altare, vbi vellet. Sed hoc improbauimus ſupra capitu.
G ſeptimo. nulli enim licebat hoc, niſi viris, qui ſpecialiter mouebantur a Deo, ſicut erant prophetæ, nã iſti non ſolum hoc tempore, ſed etiam alijs temporibus poterant altaria conſtruere extra Sanctuarium, ſicut patet de Elia, qui eo tempore, quo erat arca in templo Salomonis fecit altare in monte Carmelo, & immolauit ibi infra tertio libro, capitu. decimo octauo.

Sed dicendum, quòd licuit Sauli conſtruere altare, quia Samuel, qui ibi eſſe videbatur non permitteret ei hoc facere, ſi non liceret, ſi autem non concedas, quòd ibi eſſet tũc Samuel, adhuc firmius patet, quòd liceret, quia erat ibi arca domini, & coram illa licebat
H cuicunque offerre in quocunque loco eſſet, vt patet de Dauid, qui cum transferret arcam in domum ſuã, cum tranſiuiſſent ſex paſſus illi, qui portabant arcam immolabant bouem, & arietem, vt infra ſecundo lib. capitulo ſexto. Bethſamitæ quoque coram arca immolauerunt, vt patet ſupra capitu. ſexto. & erat etiam ipſa extra Sanctuarium: neutri tamen in hoc culpantur. Quod autem eſſet ibi arca, apparet, quia dicitur ſupra. Arca autem Dei erat in die illa cum filijs Iſrael, & coram illa volebat Achias conſulere dominum, vnde dixit Saul applica arcam domini.

Sed aliquis forte dicet, quòd quamquam ibi eſſet, tamen nunc non erat hic, quia illud eſt, quando Iſraelitæ erant in Gabaa, poſtea tamen inde receſſerũt perſequentes velociter Philiſthinos, tunc autem non apparet, quòd ſecum arcam duxerint.

I Reſpondendum eſt, quòd illam duxerunt, vt patet ex verbis ſacerdotis infra, quia cum Saul vellet perſequi Philiſthinos, dixit ſacerdos: accedamus huc ad dominum &c. ergo oportet dicere, quòd ibi erat arca alioquin non haberent aliquem locum ſpecialem, ad quem accederent, in quo eſſet Deus, ſed vbique diceretur eſſe: erat ergo ibi arca, & ſic licebat coram illa fieri altare, & immolare. Si tamen aliquis vellet per omnia contendere, dicens, quòd non erat ibi arca, adhuc dicendum eſt, quòd cum dubium eſſet, an licuerit Sauli hoc facere, magis interpretandum eſt, quòd licuerit, quàm quòd peccauerit, quamquã probationes ſuperiores ſatis demonſtrant.

Tunc primum cœpit ædificare altare domino. Scilicet, iſtud fuit primum altare, quod conſtruxit Saul, nam
K ante hoc ſacrificia fecerat in Galgala, vt patet præcedenti capitu. ibi tamen non conſtruxit ipſe altare, quia conſtructum erat ante hoc, cum multi de populo cõſueuiſſent ibi immolare. Dicitur autem hic de iſto altari, quia poſtea Saul fecit alia altaria, & inter illa fuit primum iſtud, de alijs autem non legitur, ſicut de hoc.

Et dixit Saul. Hic ponitur tertium huius ſecundæ partis, ſcilicet facti inquiſitio, & hoc fuit, quòd inquireretur quis in toto populo peccaſſet, propter quod Deus non reſponderet. Et ponitur hic primo occaſio huius inquiſitionis, ſcilicet, quomodo Saul conſuluit dominum, & non reſpondit ei.

Irruamus

Irruamus ſuper Philiſthijm nocte. Hoc dixit Saul ad totum populum, lætatus fuerat enim ex victoria, quam Deus ei tribuerat, ideo volebat illam complete habere, ſcilicet non relinquendo aliquem de Philiſthinis. Et dixit irruamus ſuper Philiſthijm, quaſi Philiſthini eſſent ſedentes, & tranquilli. Credebat enim Saul, ꝙ Philiſthini fugientes a facie Iſrael videntes, quòd Hebræi ante ſolis occaſum deſtitiſſent a proſecutione: putarent, quòd iam nolebant vltra proſequi illos, & quia nimis fatigati erant, ſicut Hebrçi fuga totius diei & abſtinentia a cibo, ſederent in aliquo loco nocte illa ad ſumẽdum aliquid de cibo, & paulum quietis: tunc autem poterant Iſraelitæ irruere ſuper eos ſubito, & occidere: potiſſime, quia Philiſthini neſciebant vias terræ illius, ſicut Hebræi, & præcipue, quia nox erat, ideo nemo poſſet effugere.

Et vaſtemus eos vſque dum illuceſcat mane. Ideſt percutiamus eos vſque ad auroram. Intelligebat enim Saul quòd magis poterant per noctem percutere eos, quã die apparente. Et hoc quia per noctem eſſent Philiſthini tranquilli non exiſtimantes, quòd perſecuturi eſſent eos Hebræi. Etiam quia per noctem Philiſthini, qui erant viarum terræ inſcij euadere non poſſent.

Non derelinquamus de his virum. Scilicet, quia ſi iſta nocte irruerimus ſuper eos, nullus euadet.

Dixitque populus, omne quod bonum videtur in oculis tuis fac. Videbat populus, quòd Saul illa die proſperatus fuiſſet in bello, & cum nunc maiorem adhuc cerneret animoſitatem ejus ad laudem patriæ, nemo ei reſtitit, ſed dixerũt, omne quod bonum videtur in oculis tuis, ideſt omne quod apparet tibi bonum, fac.

Et ait ſacerdos. Iſte ſacerdos videns, quòd populus conſenſiſſet Sauli de eundo ad bellum, & non conſuleret dominum ſuper hoc, credens ſuper hoc ſore periculum, dixit, quòd conſulerent dominum prius. Iſte ſacerdos videtur, quòd erat Achias, quia ſupra dicitur, quòd ipſe conſuluit dominum, vel conſulere volebat, antequam Saul recederet de Gabaa, ipſe igitur hic conſuleret.

Item patet, quia dicitur ſupra in litera, quòd Achias portabat Ephod: maxime tamen pertinebat conſulere dominum ad portãtem Ephod, immo nullus alius de ſacerdotibus poterat conſulere, niſi illud portaret, quoniam propter eius præſentiam Deus reſpondebat: vnde ſacerdos, quando erat indutus rationali, & Ephod, dicebatur portare iudicium filiorum Iſrael in pectore ſuo, vt patet Exodi vigeſimo octauo capitu. Ioſephus tamen ſexto Antiquitatum dixit, quòd iſte ſacerdos erat Achitob, & verum eſt, quòd Achitob fuit ſacerdos magnus, ſed an tũc viuens eſſet, & dato quod viueret, an ibi eſſet, non patet: magis autem credendum, quòd erat Achias, quia ſi ipſe ibi fuiſſet non portaret filius eius Achias Ephod, quia ſolum portabat hoc ſummus ſacerdos, nunquam tamen erat, niſi vnus ſummus ſacerdos. Niſi forte dicas, quòd erat nimis ſenex Achitob, & faciebat, quòd filius eius Achias miniſtraret pro eo, ſicut fecit Heli ſummus ſacerdos, quòd filius ſuus Phinees miniſtraret pro eo in ſummo ſacerdotio, quia iã ipſe erat grandæuus, & caligauerant oculi eius, vt ait Ioſephus ſexto Antiquitatum, ſed tunc non veniret Achitob ad bellum, & ſic Achias conſuleret dominum hic. Item ſi Achitob erat in bello, & ipſe conſuluit hic dominum, non eſt veriſimile, quòd aliquis alius eo præſente conſuleret dominum. Dicẽdum ergo, quòd iſte ſacerdos, de quo hic, erat Achias.

Accedamus huc ad dominum. Ideſt ad conſulendum dominum, ſcilicet ſacerdos iſte volebat, quòd conſulerent dominum, antequam irent ad bellum. Et quia conſultatio illa debebat fieri coram arca ad honorem

A quendam Dei, & tunc Saul, & ſacerdos non erant apud arcam, dixit ſacerdos, accedamus huc ad dominum, ideſt ad arcam teſtamenti, in qua ſpecialiter erat Deus. In hebrço habetur hic, accedamus vlterius ad dominum, ſed eadẽ ſignificatio eſt, ſcilicet, quòd non erat Saul, & ſacerdos apud arcam, ſed ipſa erat vltra eos, ideo dixit ſacerdos accedamus vlterius, ſcilicet quouſque veniamus ad arcam.

Sciendum autem, quòd ſacerdotes magni, non cõſueuerant conſulere dominum coram arca, ſed vbicunque eſſent induti veſtibus ſacris conſulebant, quia tamen hic erat arca, videbatur eſſe honeſtius, quòd coram ea conſulerent dominum, cum ibi eſſet ſpecialiter Deus, quam in aliquo alio loco: ſic enim fecerũt B ſupra, cum iuberet Saul ſacerdoti, quòd cõſuleret dominum, dixit ei, applica arcam domini, ideſt applica te ad arcam.

Quare Saul voluit conſulere hic dominum, an perſequeretur Philiſthæos. Quæſt. XXX.

QVAERET aliquis, quare Saul conſulebat hic dominum, ſcilicet, an aliquid inſtaret propter quod conſuleret dominum, & quare conſulebat hic dominum cum in bello præcedenti non conſuluiſſet.

Diceret aliquis, quòd nullam cauſam habebat Saul conſulendi dominum, nam conſulere eſt pro rebus dubijs, hic autem manifeſtus erat euentus, quia cum C tota die perſecuti fuiſſent hoſtes ſuos, percuſſerãt eos, nunc ergo continuare volentes eandem perſecutionem non videtur, quòd deberent conſulere dominũ, ſed quaſi certi continuarent.

Reſpondendum eſt, quòd Saul, & populus hoc nolebant, nam non dixit Saul, quòd conſulerẽt dominũ, ſed quòd irruerent ſuper Philiſthinos nocte, ſacerdos autem videns, quòd non proponerent conſulere dominum, dixit quòd conſulerent cui conſenſit Saul. Ratio huius eſt, quia iam populus ceſſauerat a perſecutione hoſtium ſuorum, & neſciebat, an vlterius vellet eis dare victoriam, ſicut dederat, quia forte Deus nolebat iam cõterere Philiſthinos, ideo ne incerti puD gnarent expediebat dominum conſuli. Si autem Hebræi indeſinenter perſecuti fuiſſent Philiſthinos, non oportebat conſulere dominum, cum viderent eundẽ ſibi ſtatum eſſe victoriæ: cum autem aliquid mutaretur expediebat, quòd conſulerent dominum, vel deſinerent.

Cum autem dicebatur quare Saul conſuluit hic dominum, in ſuperiori vero non conſuluit. *Quare Saul in ſuperiori non conſuluit dominũ.*

Reſpondendum, quòd volebat Saul in præcedenti bello conſulere dominum, quod patet, quia cum repertum eſſet Ionatham, & armigerum eius abeſſe de caſtris, dixit Saul ad Achiam, applica arcam domini. hoc autem erat ad conſulendum dominum, ſed cum iſta diceret Saul ſacerdoti exortus eſt ſubito clamor magnus in caſtris Philiſthinorũ. Credens ergo quòd E qualiſcunque mora noceret Ionathç, qui tunc erat in caſtris hoſtium, fecit Saul, quòd ſacerdos non conſuleret dominum, vel ceſſaret conſulere, dicens: contrahe manum tuam, eo quod ibi non erat opportuna ſibi conſultatio: nam ſiue proſperum, ſiue aduerſum denunciandum eſſet, nihilominus Saul iret in caſtra Philiſthinorum in adiutorium Ionathç. Hic autem ſecus erat, quia iam Saul acceperat ſufficientem victoriam de hoſtibus, ſ. quia acceperat eſſe numerum occiſorũ 60. milliũ, vt ait Ioſephus 6. Antiquitatũ. Etiam nemo erat de Iſraelitis inter hoſtes, ꝓ quo eripiendo pugnare deberet, ideo nolebat pugnare, niſi ſciret ſibi eſſe proſperum, ad qđ credidit eſſe ſalubre conſuli dñm.

Et conſuluit Saul dominum. Scilicet ipſe per ſe, vel ſacerdos nomine eius.

Dicens, num perſequar Philiſthiim? Ideſt nunquid iudicas, quòd debeo perſequi Philiſthijm?

Si tradas eos in manus Iſrael? Ideſt ſi perſecutus fuero illos, an trades ipſos in manus noſtras. Iſte erat modus conſulendi: ſic enim conſuluit Dauid dominum contra latrunculos, qui vaſtauerant vrbem Siceleg, dicens: perſequar latrunculos hos, an non, & comprehendam eos? infra cap. 30.

An Saul per ſe, vel per ſacerdotem conſuluerit dominum, & per quid. & quomodo reuelabatur veritas in rationali, & Ephod. Quaeſt. XXXI.

QVAERET aliquis, an Saul conſuluit hic dominum per ſe, vel conſuluit ſacerdos pro illo.

Dicet aliquis, quòd ipſe conſuluit per ſe, quia litera dicit, & conſuluit Saul dominum. Item verba ab eo proferuntur in conſultatione, quia dicitur, num perſequar Philiſthijm? Item patet quia dicitur: & non reſpondit ei in die illa, & etiam dicit Saul infra domine Deus da iudicium, quid eſt quòd non reſpōderis ſeruo tuo hodie? ipſe ergo conſulebat dominū.

In contrarium videtur, quod ſacerdos conſuleret, nam conſulere pertinebat ad illum, qui portabat Ephod, cum in qualibet conſultatione requiratur Ephod, vt patet ex conſultationibus Dauid, quas fecit ad dominum infra capit. 23. & 30. quia vtrobique dicitur, applica Ephod. Saul tamen & nullus alius poterat portare Ephod, niſi eſſet ſacerdos magnus, ideo non poterat per ſe conſulere, ſed ſacerdos conſuleret pro illo. Item patet, quia ex conſultatione ſuperiori videtur, quòd ſacerdos conſuleret, & non Saul, quia Saul dixit ad Achiam, applica arcam domini, deinde cum Saul vellet iam conſulere dominum, dixit ſacerdoti: contrahe manum tuam, ergo ſacerdos erat, qui ibi faciebat hæc, alioquin non dixiſſet ei Saul contrahe manum tuam, ſed ipſemet ceſſaſſet.

Reſpondendum ad hoc, quòd non eſt magna difficultas quis conſuleret dominum: nec tamen eſt penitus cognitum quis conſuleret, eo quòd modus conſulendi ignoratur. Dicendum tamen, quòd tota vis conſultationis Dei pendebat ex veſtimentis pōtificalibus ſcilicet rationali, & Ephod: nam ſine illis non fiebat aliqua reſponſio. Patet hoc, quia Dauid quandocunque conſulebat dominum faciebat applicari Ephod infra cap. 23. & 30. etiam Deus hoc dixit Exodi capit. 28. ſcilicet, quòd ſummus ſacerdos portabat iudiciū filiorum Iſrael in pectore ſuo, ideſt id per quod iudicabatur de omnibus, quæ pertinebāt ad filios Iſrael, hoc autem eſt per rationale, quod portabat in pectore, & per Ephod, quod pendebat ab humeris.

Cap. 12. Sententia Ioſephi pulchra de virtute rationalis, & Ephod.

De modo autem quo cognoſceretur veritas per rationale, vel Ephod dicit Ioſephus tertio Antiquitatū, quòd per duos ſardonyches, qui erāt ſuper humeros ſacerdotis in Ephod apparebat, quando Deus ſacrificia acceptaret: nam cum fierēt ſacrificia ſardonyx, qui erat in humero dextro ſacerdotis, ita ſuper lucem propriam admirabiliter effulgebat, quòd omnes etiam procul poſiti ſcirent ſacrificia a Deo acceptari. Cum vero non acceptarentur non fulgebat. De duodecim lapidibus rationalis dicit, quòd Deus per illos demonſtrabat victoriam, quia priuſquam exercitus moueretur ad pugnam, tantus fulgor ex eis apparebat, quòd omnibus manifeſtum eſſet Deum illorum eſſe adiutorem. De hoc ſplendore vtrorumque lapidum dicit, quòd ceſſauit per ducentos annos antequam ipſe inciperet ſcribere librum Antiquitatum, quod eſt tē-

F pus ferè centum quinquagintá annorum ante Chriſti mortem, cum Ioſephus poſt Chriſti mortem, quaſi per quinquaginta annos hos libros ſcribere inchoauit. Sed adhuc non expreſſit Ioſephus plene vires rationalis, & Ephod, quia multa alia ſciebantur prętér ea, quæ ipſe dixit: generaliter enim de quocunque quæſito Deus reſpondebat præſenti rationali, & Ephod. Sic enim Dauid quæſiuit, an Saul deſcenderet in Ceilam, & an viri Ceilæ traderent eum in manus Saulis, & ad vtrunque reſponſum eſt infra capitu. 23. Etiam Dauid conſuluit dominum, an aſcenderet in aliquam ciuitatem Iuda, & reſpōdit ei, quòd ſic. Quęſiuit iterum, in quam aſcenderet, & reſpondit, quòd in Hebron, infra ſecundo libro capit. ſecundo. Quod

G autem ad omnia generaliter reſponderet, patet Numeri vigeſimoſeptimo capitu. ſcilicet pro hoc ſiquid agendum erit, Eleazar ſacerdos conſulet dominum: ergo quantum ad omnia agenda Deus reſponderet cum ipſe iuberet, quòd in ſingulis conſuleretur. Apparet igitur totas vires conſultationis eſſe ex præſentia rationalis, & Ephod.

Sed conſiderandum præter hæc, quòd nullus poterat indui rationali, & Ephod, niſi ſummus ſacerdos, cum iſta eſſent ornamenta pure pontificalia, vt conſtat Exodi vigeſimoſeptimo cap. Siquis vero aliorum ſiue laicorum, ſiue ſacerdotum, vel Leuitarum indue

H retur his, moriebatur, quia generaliter poſitum erat, quòd vſurpans officium ſibi non debitum in ſacerdotalibus, vel Leuiticis, moreretur, vt patet Leuitici capitulo tertio, & decimooctauo. Ex quo apparet, quòd in omni conſultatione neceſſe erat præſentē eſſe ſummum ſacerdotem, quia ſine Ephod, & rationali non fiebat conſultatio, & nemo aliorum audebat indui his veſtibus, quia moreretur, ſicut mortui ſunt, qui vſurpabant officium ſacerdotalem: Numeri capit. decimoſexto. Nunc autem manet dubium, cum in omni conſultatione neceſſario deberet adeſſe pontifex indutus veſtibus ſuis, an ipſe conſulebat dominum proferens verba conſultationis, vel proferebat ea ille, cuius erat quæſtio. Hoc non poteſt probari neceſſario, ſicut præcedentia: ſatis tamen dici poteſt, quòd ſacerdos proferebat verba conſultationis, quia quando

I dominus fecit Ioſue principem ſuper populum, & voluit dare modum, quo in omnibus dubijs conſuleret Deum dixit. pro hoc ſiquid agendum erit Eleazar ſacerdos conſulet dominum Numeri 27. ergo non cōſulebat Ioſue, ſed Eleazarus.

Sic ergo dici poteſt hic, quòd Saul non conſulebat dominum per ſe, ſed ſacerdos conſulebat pro eo.

Cum vero dicitur, quòd Saul conſuluit, & quòd non reſpondit ei Deus, dicitur conſuluiſſe, quia iubebat ſacerdoti, quòd conſuleret dominum, ſicut dicitur ædificare domum, qui iam ædificare iubet. Vel dicitur conſulere dominum, quia quæſtio, quam proponebat ſacerdos, ipſius erat. Et ſic etiam dicetur de Dauid, quòd ipſe non conſulebat dominum per ſe, ſed ſacerdos magnus pro eo, quamquam non eſt

K inconueniens, quod aliquando ipſe quærens proponeret verba conſultationis, aſſiſtente ſibi pontifice, & hoc magis ſignificatur de Dauid ex verbis literę infra 23. capitulo. cum dicitur: Dixit Dauid ad Abiathar ſacerdotem: applica Ephod. & ait Dauid, domine Deus Iſrael &c. ſi tradent me viri Ceilæ in manus eius, & ſi deſcendet Saul. & ait dominus, deſcendet, dixit Dauid ſi tradent me viri Ceilæ. quę omnia ſatis apparent eſſe verba Dauid.

In his tamen nihil certitudinis eſt, quia poſſet dici, quòd Dauid dicebat iſta ſacerdoti magno dans ei formam quomodo conſuleret dominū pro eo, vel ꝙ Dauid iſta ſcribebat, vt poſtea Deus ad illa reſponderet.

Dubium

Dubium ergo in hoc manet, quis conſnleret dominnm: magis tamen videtur, quòd ipſe ſacerdos, quãquam non multum differat in hoc, & ſic poteſt dici, qnòd Saul locutus fuit verba iſta, vel quòd locutus fuit ſacerdos loco eius.

Et non reſpondit ei in die illa. Ideſt Deus noluit reſpondere per totum illum diem, quamquam Saul inſtanter conſuleret.

In hoc apparet, quòd adhuc aliqua pars diei reſtabat, poſtquam populus ſedit ad ſumendum cibum de pręda, nam tunc conſuluit Saul dominum: & tamen dicitur, quòd reſpondit ei in die illa. poteſt tamen aliter dici, quod iam dies tranſierat, & iſta conſultatio fiebat in principio noctis. Vocatur tamen ipſa nox cum die præcedenti vnus dies, & ſic vſque ad ſequentem auroram diceretur eadem dies. Hoc apparet, quia ſupra dicitur, quòd populus duxit boues & oues, & occiderunt ſuper lapidem, quem poſuerat Saul vſque ad noctem. Conſultatio tamen iſta facta eſt poſtquam populus comedit, cum iam Saul vellet recedere, vt irrueret in hoſtes, ideo videtur quòd iam nox cęperat, ſed vocatur dies.

Quomodo reſpondebat Deus ad iſtas conſultationes dubiorum. Quæſt. XXXII.

QVAERET aliquis, quis erat modus reſpondendi Dei ad iſtas conſultationes.

Reſpondendum eſt, quòd ſicut ſupra fuit declaratum in hoc triplex erat modus conſultationis. Aliter enim conſulebat Moyſes. Aliter alij prophetę. Et aliter ſacerdotes magni. Moyſi autem qui conſulebat dominum intra ſancta Sanctorum ſemper fiebat reſponſio in voce, ſcilicet, quia erat quidam Angelus in propitiatorio ſuper arcam inter alas duorum Cherubim, & ille in corpore aſſumpto de aere reſpondebat cuius voces audiebat Moyſes: ſic patet Numeri cap. ſeptimo. ſcilicet. Cumque ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis, vt conſuleret oraculum, audiebat vocem loquẽtis ad ſe de propitiatorio, quod erat ſuper arcam teſtimonij, vnde & loquebatur ei.

De alijs autem prophetis dicendum, quòd Deus multipliciter eis poterat reſpondere: nam ſicut declaratum eſt capitu. octauo. Deus poteſt reuelare ſe prophetæ quinque modis, ſcilicet per ſomnium, per apparentiam in corpore aſſumpto ſimul cum locutione, & per vocem ſine corpore aſſumpto, & per ſolam immutationem intellectus ſine voce, & figura apparente, & ſine ecſtaſi, & per immutationem intellectus in ecſtaſi. Omnibus his quinque modis reſpondere poteſt: ſed frequentior modus eſt in prophetis reſpondere per ſomnium, de quo magis declaratum eſt ſupra capitulo octauo. De ſummis ſacerdotibus dicendum, quòd aliter fieret eis reſponſio quamquam in hoc differt, quia ſicut ſupra diximus, ſummus ſacerdos interdum conſulebat dominum intra ſancta Sanctorum, ſcilicet in die propitiationis: interdum autem extra, ſiue in Sanctuario, ſiue extra Sanctuarium. Cum autem conſulebat intra ſancta Sanctorum, reſpondebatur ei in voce, ſicut Moyſi: vnde propter hoc iuſſum eſt Leuitici decimoſexto capitulo. quòd dum pontifex introiret in ſancta Sanctorum nullus homo eſſet in tabernaculo quouſque egrederetur, hoc autem propter nihil aliud erat niſi, vt non audiret aliquis ea, quæ Angelus loquebatur ſummo ſacerdoti intra ſancta Sanctorum. Tũc quoque non habebat ibi ſummus ſacerdos veſtes pontificales, ſed ſacerdotis minoris, vt patet Leuitici capitulo decimoſexto. vnde non reſpondebatur ei ex viribus rationalis, & Ephod ſicut alias fiebat, ſed quia

A erat coram arca. & ſic reſponderetur ei eo modo, quo Deus ſolitus erat reſpondere, quando conſulebatur ſuper arcam, ſcilicet in voce. Si autem ſummus ſacerdos conſuleret Deum extra ſancta Sanctorum, oporteret quòd eſſet indutus rationali, & Ephod.

Et tunc dicendum ſecundum quoſdam, quòd reſponſio erat per ipſos lapides rationalis, ſcilicet per fulgorem eorum, ſicut dicebat Ioſephus tertio Antiquitatum. quòd quando Iudæi ibant ad pugnam, ſi Deus vellet eis dare victoriam, mutabantur ſupra ſolitum lapides rationalis, ita vt nemo dubitaret de victoria. ſic etiam dicere poterit aliquis, quòd cum fieret quęſtio ſi Deus vellet dare illud, quod quærebatur, fulgerent lapides, & ſi nollet dare non fulgerent.

B Sed iſte modus non ſtat, quia aliquando non poſſet reſponderi ad quæſtionem per hũc modum: iſtud enim aliqualiter teneret ſi quæſtiones ſemper eſſent de re certa: vt ſi dicatur an erit bellum, vel non, & ſicut dicebat Dauid perſequar latrunculos hos, an nõ, vt infra capitulo 30. cum tamen quęſtio eſſet de aliqua re non determinata, non poterat ſic reſponderi, vt patet quando quæſiuit Dauid in quã ciuitatẽ Iuda aſcenderet, & reſponſum eſt ſibi, quòd in Hebron infra ſecundo libro, capitulo ſecundo. hoc tamen non poterat ſignificari per fulgorem lapidum, quia ſiue fulgerent, ſiue non, neſciretur quæ ciuitas ſignificabatur: oportet ergo dari alium modum magis diſtinctum.

Item patet, quia ſi hoc modo reſponderetur aliquã C do non poſſent homines ſcire, an Deus reſponderet, vel non: nam quando fulgerent lapides cognoſcerent quòd Deus reſpondebat iuxta id, quod quæſierant, ſed cum lapides non fulgerent eſſet ambiguum, ſcilicet, an per hoc Deus reſponderet, quòd non eſſet illud quod quærebatur, vel per hoc negaretur reſponſio quæcunque, & ſic neſciuiſſet Saul, an Deus ei reſponderet, vel non. Dicitur tamen hic, quòd non reſpondit ei in die illo, in quo apparet, quòd immediate cognitum eſt, quòd Deus non reſponderet: ergo alius modus erat reſpondendi.

Nunc autem manent duo modi, quibus reſponderi poſſet. Quidam enim dicunt, ꝙ conſultationes iſtæ D fiebant in ſcripto, & reſponſio in ſcriptis dabatur non intercidente aliquo verbo. (Opi. Rab. Abraham.) Et iſta eſt opinio Rabbi Abraham Aben Ezra, & vt plurimum ipſorum Iudęorum. Dicunt enim, ꝙ rationale habebat quandam plicaturam panni, intra quam erant lamine aureę ſcriptę diuinis nominibus, & cum quis vellet conſulere dominum ſcripta quæſtione in cedula ponebat eã ſummus ſacerdos inter laminas illas in plicatura rationalis, & poſt paululum manum mittens reperiebat reſponſionem in cedula: & pro hoc volunt, quòd eſſet ſemper neceſſarium rationale, & Ephod ad conſultationes faciendas. Iſte modus aliqualiter eſt rationabilis. magis tamen veriſimile eſt, ꝙ Deus reſponderet in verbo, nam vt apparet ex omnibus conſultationibus, quas faciebat Dauid litera magis innuit, ꝙ loqueretur E conſulens, & etiã Deus reſpondens loqueretur. Quocunque autem iſtorum modorũ ſatis poterat cognoſcere Saul, an Deus reſponderet ei, vel non, ſ. ſi nõ inueniret ſcripturam in cedula, vel ſi non fieret reſponſio in voce. *Dixitque Saul, applicate huc vniuerſos angulos populi.* Populus erat diſperſus per agros ad ſumendum cibos, vt ſupra patet, nunc voluit, ꝙ omnes de populo cõuenirent, vt videretur quis peccauerat, & dixit, vniuerſos angulos populi, ideſt omnes de populo ab extremitatibus ſuis, extremitates enim caſtrorum vocãtur hic anguli, & fecit ſic congregari, vt nemo deficeret de toto populo.

Quare Saul fecit congregari totum populum, vt videret quis peccauerit. Quæſt. XXXIII.

QVÆRET aliquis, quare Saul fecit congregari totum populum.

Reſpondetur, quòd Deus non reſponderet credidit, quòd fiebat propter peccatum alicuius, vt ergo videretur quis ille eſſet, fecit omnes cõgregari, ita vt nemo deeſſet, quia forte ille, qui deeſſet peccauerat, & nunc forte reperiretur per ſortem: volebat enim hic Saul inquirere delictum per ſortes, cum Deus non responderet ei, quia in ſortibus ponẽdis debebat totus populus congregari, & deinde diuidi per partes: fecit Saul totum congregari: ſic enim patet Ioſue capite. ſeptimo: cum inquirendus erat per G ſortem ille, qui furatus erat de Anathemate, & dixit Deus accedatis mane ſinguli per tribus veſtras, & quãcunque tribum ſors inuenerit accedet per cognationes ſuas, & cognatio per domos, domuſque per viros ſic etiam factum eſt in aſſumptione regis per ſortem, vt patet ſupra capitul. 10. ſcilicet. Nunc ergo ſtate coram domino per tribus veſtras, & familias, & applicuit Samuel omnes tribus Iſrael, & cecidit ſors ſuper Beniamin, & applicuit tribum Beniamin, & cognationes eius, & cecidit ſors ſuper, cognationem Methri. Sic etiam voluit hic facere Saul, ideo præceſſit diligens congregatio, vt poſtea ſequeretur conueniẽs H diuiſio.

Et ſcitote & videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie. Ideſt cum populus fuerit congregatus poteritis ſcire per quem acciderit peccatum hoc, ſcilicet peccatum, propter quod non reſpondetur, vel peccatum hoc; ideſt malum iſtud, vel damnum, ſcilicet, quòd non reſpondetur, & iſte eſt melior ſenſus. Aliquãdo enim accipitur peccatum non pro ipſo peccato, ſed pro aliquo quod prouenit ex peccato, ſic accipitur Deuteronomij capitu. nono. ſcilicet peccatum autem veſtrum, quòd feceratis, ideſt vitulum arripiens igne cõbuſſi; ſic accipitur hic non reſpondere, quòd ſit peccatum, ideſt malum proueniens ex peccato, & patet hoc, quia dicitur per quem acciderit. ſi autem acciperetur peccatum propriè non diceretur per quem acciderit peccatum, ſed quis fecit peccatum, quia accidere dicuntur ea, quæ præter voluntatem noſtram I fiunt, quæ autem nos ſponte agimus, non dicuntur accidere, ſed a nobis fieri. Item quia dicitur hic, per quem accidit peccatum hoc hodie; ſi tamen acciperetur propriè peccatum; non diceretur per quem accidit hodie, quia neſcit et Saul; an ipſa die factum fuiſſet peccatum, vel alia, locutus fuit tamen tanquam certus; quia ipſa die factum fuiſſet, ergo non loquebatur de peccato, ſed de malo; quòd erat Deum non reſpondere.

Sciendum enim, quòd Saul exiſtimauit, quòd iſta non reſponſio accideret propter peccatum alicuius, & ob hoc fecit congregari totum populum, vt ſciret quis peccaſſet, & interminatus eſt ei mortem, ſic et dicit Ioſephus, quòd dixit Saul, non ſine cauſa conſultus Deus vocem nobis non reddidit, qui primitus antequam interrogaretur omnia nunciauit, ſed hæc taciturnitas alicuius eſt latentis cauſa peccati, & ſic verum eſt, quòd aliquando Deus non reſpondebat propter peccata alicuius, ſicut accidit ipſi Sauli paulo ante mortem ſuam: nam dicitur infra capitu. 28. conſuluitque dominum, & non reſpondit ei, nec per ſomnia, nec per ſacerdotes, nec per prophetas. Ioſephus Cap. 12. tamen dicit tertio Antiquitatum, quòd Deus non tolerans tranſgreſſiones legum inter Iudæos ceſſauit reſpondere per rationale, & Ephod ducentis annis antequam ipſe ſcribere inchoaret librum Antiquitatũ,

F Iudæi quoque idem aſſerunt. Nam cum ſupra capi. tertio dicitur, & ſermo domini erat precioſus, in diebus illis non erat viſio manifeſta, dicunt quòd hoc fiebat propter peccata filiorum Heli. Nunc autem iſta non reſponſio nõ accidit propter peccatum alicuius, ſed magis ad declarandum innocentiam Ionathæ, vt ſupra dictum eſt.

Viuit dominus ſaluator Iſrael. Iſte eſt modus iurandi, ſ. ſicut eſt verum, quòd Deus viuit, ita eſt verũ, quòd ego occidã illum, qui fecit hæc mala. Vel aliter ego iuro per vitam Dei, quòd occidam peccatorem in hoc. vocatur autem Deus ſaluator Iſrael, ideſt qui liberauit Iſraelitas de omnibus malis. in eo enim ſolo confidentes eruebantur.

G *Quia ſi per Ionathan filium meum factum eſt.* Ideſt etiam ſi filius meus hoc fecerit, ego occidam eum, quaſi dicat non credat quis, quòd ego parciturus ſim peccati: nam etiam ſi fuerit filius meus Ionathas, ego occidam eum. Dixit autem de Ionatha, quamquam haberet alios filios, quia iſtum præ omnibus diligebat, eo quòd erat primogenitus, & potiſſime, quia erat vir fortis, & dux belli, ſicut pater eius, ipſe quoque die illa fecerat ſalutem in Iſrael. Vel dixit de Ionatha, quia forte alij filij ſui non erant tunc in bello cum illo.

Abſque retractatione morietur. Ideſt ſine dubio morietur, & non retractabitur, ideſt non reuocabitur ſentẽ H tia hæc.

Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. Ideſt quãdo dixit Saul iſtud, omnes de populo conſenſerunt.

Quare cum Saul iurauit occidere Ionatham nullus repugnauit, poſt vero non conſenſerunt. Quæſt. XXXIIII.

QVÆRET aliquis, quare poſtea totus populus repugnauit, ne moreretur Ionathas dicens, ergo ne morietur Ionathas, nunc autem conſenſit.

Reſpondendum eſt, quòd a principio populus putauit, quòd aliquod peccatum graue erat, propter quod Deus non reſponderet, ſicut exiſtimabat Saul, ideo ſatis conſenſerunt. Poſtea autem cognitum eſt, I quòd propter Ionatham hoc accidiſſet, ipſe tamen erat innocens cum ignorans regis edictum comediſſet, ideo populus non conſenſit, quod moreretur.

Aliter reſponderi poteſt conuenientius. circa literam, ſcilicet, quòd populus nunquam conſenſit in mortem Ionathæ: nam etiam ſi conſtitiſſet, quòd ipſe vere peccauerat, & ſponte non conſentiret populus, quòd occideretur, & quia erat filius regis primogenitus, qui ſucceſſurus erat ei in regno, ideo habebant Iſraelitæ eum, ſicut ipſum Saulem, vnde nefas exiſtimabant eum occidere. Item Ionathas illa die liberauit Iſrael de manu hoſtium: nam ipſe tanquam vir fortiſſimus cum ſolo armigero iuit contra infinitam multitudinem Philiſthinorum: occiditque viginti, & turbauit caſtra eorum, ita vt poſtea fugerent K Philiſthini, per quod Iſrael ſaluatus eſt. ideo pro nullo peccato permitterent Iſraelitæ, quòd occideretur Ionathas, iſta fuit cauſa potiſſima, vt patet infra cum dicitur: Ergo ne Ionathas morietur, quia fecit ſalutem hanc magnam in Iſrael? hoc nephas eſt. Viuit dominus ſi ceciderit capillus de capite eius in terra, quia cum Deo operatus eſt hodie. Cum autem dicitur ſupra, quòd conſenſit populus occidi Ionatham ſalſum eſt: nam Saul locutus fuit vniuerſaliter, dicens, quòd occideretur ille, per quem hoc acciderat, populus autem putans, quod non feciſſet hoc Ionathas, conſenſit, ſi autem ante hoc cognouiſſet populus

pulus per Ionatham iſtud accidiſſe, non conſenſiſſet huic edicto regis, vel ſententiæ. *Et ait ad vniuerſum Iſrael.* Scilicet locutus fuit iſta populo, quia volebat iam quòd ponerentur ſortes.

Cum Deus non reſponderet Sauli per ſacerdotem, quare volebat nunc inquirere ſententiam eius per ſortes. *Quæſt.* XXXIIII.

Qværeret aliquis, cum Deus noluiſſet reſpondere Sauli per ſacerdotem, quare nunc volebat inquirere ſententiam eius per ſortes: nam ſicut Deus per ſacerdotes, & prophetas reſpondet, ita ipſe eſt, qui per ſortes reſpõdet, vt patet Prouerbiorum capit. decimoſexto. ſcilicet, ſortes in ſinum mittuntur, ſed a domino temperantur, ſicut ergo Deus noluerat reſponderet per ſacerdotem, ita credere debuiſſet, quòd non reſponderet per ſortes.

Reſpondendum eſt, quòd Saul credidit ſibi futurã reſponſionem per ſortes, quamquam Deus reſpondere noluiſſet per ſacerdotem, quia non eſt ſimile in vtroque. Deus namque non reſponderat per ſacerdotem in pœnam alicuius peccati, vt putabat Saul. Nunc autem ipſe volebat inquirere quis peccauerat ad hoc, quòd puniretur, quod pertinebat ad cultum Dei, ideo credidit, quòd in hoc reſponderet.

Sed adhuc non multum ſtat, quia tunc conſuluiſſet per ſacerdotem quis peccauerat, & crederet quòd Deus ſibi reſponderet, quamquam non reſponderat ad aliam conſultationem, ſed non conſuluit per ſacerdotem, ideo timebat, quòd nullo modo reſponderet iam per ſacerdotem, conſuluit autem per ſortes, quia in illis nullo modo poterat negari reſpõſum. Nam ſiue Deus vellet reſpondere, ſiue non, oportebat quod aliqua ſors exiret, & illam putarent hominis peccatoris eſſe.

Reſponſio autem, quæ fiebat per ſacerdotem erat totaliter a Deo, ideo illa poterat prohiberi, quæ autẽ per ſortes eſt, quamquam aliqualiter ſit a Deo inquãtum ipſe ſortes temperat, tamen præcipue eſt ab homine, quia poſtquam poſitæ fuerint, neceſſe eſt aliquam exire. Conuerſus fuit igitur Saul ad iſtum modum inquiſitionis, in quo non poterat deficere reſponſio.

Separamini vos in partem vnam, & ego cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Hic fecit Saul duas partes ad ponendum ſortes, ſcilicet totum populum, cui conueniret vna ſors, & ſe & Ionatham quibus conueniret alia ſors. Ex quo patet, quòd non erant alij filij regis in bello, alioquin cum illis & patre ſuo, & Ionatha poſita fuiſſet vna ſors, ſolum tamen fuit poſita pro Saule & Ionatha.

Quare Saul non ſeruauit ordinem ponendi ſortes, qui obſeruatus eſt alias. *Quæſt.* XXXV.

Qværeret aliquis, quare non obſeruauit hic Saul modum ponendi ſortes, qui obſeruatur in alijs locis ſcripturę, nam Ioſue capit. ſeptimo. vbi per ſortes inquirebatur, quis furatus fuiſſet de anathemate Iericho dicitur, quòd totus Iſrael fuit applicitus per tribus ſuas, & quęlibet tribus per familias, & quælibet familia per domos, & quęlibet domus per viros, ſic etiam in electione regis per ſortes applicitę fuerunt tribus, deinde familiæ earũ, & ſic vſque ad viros ſupra capitu. decimo. hic autem poſuit Saul totum populum ſimul, & per ſe, & Ionathan in parte altera.

Reſpondendum eſt, quòd voluit hic facere Saul A breuius, ſcilicet, ponendo totum populum ſimul, & ſe, & Ionathan in parte altera: nam ſic breuius cognoſceret, an peccatum eſſet in eo, & in filio ſuo, vel in populo: ſi enim reperiretur in eo, & filio ſuo, tunc poneretur ſors inter eos, ſicut poſtea factum eſt, quouſque repertum eſt peccatum in Ionatha. Si autem comprehenſus fuiſſet populus ponerentur ſortes, ſicut ponuntur Ioſue cap. 7. diuideretur totus populus in duodecim tribus, & ponerentur pro eis duodecim ſortes, tunc comprehenderetur vna tribus, & cæteræ exirent, deinde illa tribus diuideretur per familias, & ponerentur tot ſortes, quot erant familiæ, & comprehenderetur vna, deinde illa diuideretur per domos, & domus comprehenſa per viros quouſque reperiretur B quis hoc egerat, quia tamen comprehenſus eſt Saul cum Ionatha, non potuit obſeruari modus, qui habetur Ioſue cap. 7. ſed ſolum fuit poſita ſors inter Saulẽ, & Ionatham.

Quare Saul, & Ionathas non fuerunt poſiti cum tribu Beniamin. *Quæſt.* XXXVI.

Qværetvr vlterius cum Saul, & Ionathas eſſent de tribu Beniamin, quare non fuerunt poſiti cum tribu Beniamin, ſcilicet, vt fieret diuiſio hoc modo, quòd primo ponerentur ſortes inter duodecim tribus, & tunc caperetur tribus Beniamin deinde diuideretur per familias, & comprehenderetur ſorte familia Methri, quia de illa erat Saul, vt patet capi. 10. C deinde diuideretur per viros, & caperetur Ionathas.

Reſpondendum, quòd fuit factum propter dignitatem regalem. ſi enim Saul, & Ionathas fuiſſent viri populares, ſic fieret, ſcilicet, quod in tribubus ſuis cõputarentur, & ob hoc tempore electionis regis, cum non eſſet in populo aliquis rex, nemo fuit per ſe poſitus, ſed quilibet in tribu ſua computabatur, in ſortibus quoque poſitis pro furto Iericho idem factum eſt. Nunc autem, quia Saul erat rex, & filius eius Ionathas erat ſucceſſurus ei, non fuerunt ipſi poſiti in tribubus ſuis, ſed per ſe fuerunt computati, vt in hoc diſtingueretur dignitas regis a dignitate popularium, & ſic fuerunt poſiti ambo ſimul in parte vna, & populus in al- D tera, tanquam ipſi ambo tantum appreciarentur, ſicut populus totus. Sic patet de Dauid, cũ dixit ad ſeruos ſuos, quod iret ad prælium cum eis. Reſpondit populus, non ibis, ſiue enim fugerimus, non magno opere ad eos de nobis pertinebit, ſiue media pars a nobis ceciderit, non ſatis curabunt, quia tu vnus pro decem millibus computaris infra ſecundo libro, capitu. decimo octauo.

An fuit licitum inquirere quis peccaſſet per ſortem. *Quæſt.* XXXVII.

Qværetvr vlterius, an licitum erat inquiri quis peccaſſet per ſortem.

Reſpondendum eſt, quòd quando inqui- E ritur maleficium per ſortes, vel aliquid alterum, ideo ſic inquiritur, quia putatur, quòd ſortes certiſſime demonſtrant quod petitur: ſortes tamen nullam habẽt certitudinem, niſi inquantum a Deo mouentur, alioquin ita ſors poteſt accidere illi, qui innocens ſicut ei qui male egit, quod eſt valde inconueniens. Cum autem a Deo ſortes mouentur certiſſime eueniunt, quod quæritur tanquam Deus in voce reſponderet. Quod autem Deus interdum ſortes dirigat, patet Prouerb. 16. capitu. ſcilicet. Sortes in ſinum mittuntur, ſed a domino temperantur. Non tamen nobis eſt certum, quando Deus velit eas temperare, vel quando non: ideo non eſt licitum vti ſortibus conſultoribus ad inquirendum

quirendum peccantem, niſi Deus iubeat, alioquin poſſet inde graue malum ſequi, ſcilicet, quòd comprehenderetur innocens. In aliis autem rebus, in quibus non eſt tãtum periculum, quamquam poſſemus vti ſortibus conſultoriis, tamen non eſt certum, an Deus diſponat id, quod ſorte euenit, velut ſi aliquis in prælatum eligatur per ſortem conſultoriam, non eſt certum, quòd Deus velit illum eligi in prælatum, quẽ ſors determinauit, nõ poſſumus igitur in quibuſcunque negocijs vti ſortibus ad inueniendum certitudinem, niſi Deus iuſſerit, ob hoc autem cum Deus nollet certificare Iſraelitas in quibuſdam, iubebat, vt ſortes ponerent, & per has quid ipſe vellet indicaretur: ſic enim in diuiſione terræ iuſſit, vt ponerentur ſortes Numeri vigeſimoſexto c. & trigeſimoquarto. Et quidquid poſtea ſorte accidiſſet hoc reputabatur Deus voluiſſe, ſic quoque in furto Iericho iuſſit, vt ad inueniendum furem, ponerentur ſortes, & certiſſime inuentus eſt, ſicut ipſe poſtea confeſſus fuit: Ioſue cap. 7.

In cęteris autem, quæ Deus non iubebat ſortes dubiæ erant, & in quibuſdam non licebat ei poni, potiſſime in criminalibus, vel vbicunque graue pręiudiciũ alicui paratur, quia poteſt interdum ſequi condemnatio innocentis, vtpote in caſu iſto. Inquirebatur hic quis peccaſſet, tamen nullus peccauerat: nam Ionathas non peccauit, quia ignoranter egit, & tamen cõprehenſus eſt ſorte, & occiſus fuiſſet, niſi populus eũ liberaſſet. ſic etiam ſi aliquis diceret furtum eſſe commiſſum, & ponerentur ſortes ad inueſtigandum illũ, ſorte non erat furtum commiſſum, ſed iſte, qui hoc aſſerit, rem perdidit, vel cum penes ſe eam reconditã habeat, non recordatur, & tunc neceſſe eſt errare ſortem, quia oportet, quòd aliqua ſors exeat tanquam notificans furtum, nullum tamen furtum factum eſt, & ſic caperetur aliquis innocens. Item poteſt accidere alius error, ſcilicet furtum factum eſt, vel aliud delictum, & ille, qui fecit abeſt, tũc neceſſe eſt errare ſortẽ, quia nullus pręſentium, inter quos ſors ponitur delinquit, neceſſe tamen eſt alicui illorum ſortem euenire, & ſic condemnabitur innocens. Item poteſt accidere alius error, & iſte eſt cõmunior, ſcilicet, quòd cum ſortes ex ſeipſis non habent aliquam certitudinem, & ita poſſunt euenire vni, ſicut alteri, continget quòd interdum delictum factum eſt, & pręſens eſt, qui fecit, & tamen non euenit ſors illi, ſed alteri, qui iniuſte condemnabitur.

Aliquis dicet, quòd hoc non poteſt accidere, quia ſortes a domino temperantur: Prouerbiorum decimoſexto cap.

Téperari ſortem dupliciter intelligitur.

Reſpondendum eſt, quòd temperari ſortem intelligitur dupliciter, vno modo, quod Deus moneat manum miſſam ad ſortes ad accipiendam illam ſortem, quę eſt aſſignatiua veritatis.

Et dicendum, quòd licet hoc ſtet generaliter, quãdo Deus iubet poni ſortes, tamẽ non tenet alias, quia licet interdum ſit, non eſt vniuerſaliter, alioquin daretur, quòd poſſet homo infallibiliter cognoſcere diuinam voluntatem circa occulta, quę ipſe non reuelat, quod abſurdum eſt. Alio modo accipitur temperari ſortes a Deo, ideſt dirigi, vel moueri manũ miſſam ad ſortem a Deo ad accipiendum hanc, vel illam ſortem, licet non ſignificet veritatem eius, quod quæritur, & hoc modo verum eſt, quòd ſortes ſemper a domino temperantur, tamen ſic error ſequitur quamquam ſortes temperentur a Deo, quia accidet, quod comprehendatur ille, qui non egit iniquitatẽ, de qua quęritur. Deus tamen vult, quod comprehendatur propter aliam cauſam, quia alias deliquit, quamquam non in eo, quod quæritur, ſed hoc nimis eſt contra iu-

F ſtitiam politicam: nam ſic certum eſt, quòd omnes, qui occiduntur, aut percutiuntur, vel bonorum ſuorum rapinam patiuntur, Deus vult, quòd illa tolerent, quia in aliquo meruerunt, ius tamen punit eos, qui iſta faciunt, & Deus vult, quòd ſic fiat. nam aliud debet eſſe iudicium Dei, & aliud hominum, ergo illicitę ſunt ſortes circa criminalia. Item poteſt accidere alius error, ſcilicet ipſi, qui ponunt, vel educunt ſortes de inuolucro, poſſunt interdum per fraudem multa agere, ex quo ſequeretur mors innocentis, & non eſſet ei aliquod refugium, ſicut eſt in iudiciis, quia licet grauamen paſſis ad miſericordiam iudices prouocare. Eſt ergo vniuerſaliter illicitum vti ſortibus circa criminalia, niſi Deus hoc iubeat. Interdum tamen

G licet nõ iubeat veritatem per ſortes indicat, ſicut fuit in naufragio Ionę, quia cum periclitaretur nauis, dixerunt viri inter ſe, venite & mittamus ſortes, & videamus quare hoc malum ſit nobis: Ionę capitulo primo. & cecidit ſors ſuper Ionam, in quo vere indicauit, quia propter Ionam tempeſtas illa ſurrexerat, vt patet ibidem. Nunc autem dicetur, an licite poſuerit ſortes Saul, cum eſſet in criminalibus. Dicendum, quòd ipſe poſuit eas, quia alias ad inuenienda crimina Deus illas poni iuſſerat Ioſue capitu. ſeptimo. non eſt tamen per omnia ſimile: nam ibi licitum fuit vti illis ſortibus, quia manifeſtum eſt, quòd veritas indicãda erat per ſortem cum Deus iuſſiſſet poni ſortes. Hic autem non iuſſerat, ideo videbatur Saul exponere ſe periculo, & errori ponendo ſortes. Dicendum, quòd

H non peccauit Saul, quia quamquam Deus non iuſſit ei expreſſe ponere ſortes, tamen mouit eum ad faciẽdum hoc, vt inueniretur innocẽtia Ionathę: nam propter hoc Deus non reſponderat, vt haberetur occaſio ad ponendum ſortes, & ad inueniendum innocentiam Ionathę, vt ſupra declaratum eſt.

An per ſortes poſſet inueniri maleficium. Quæſt. XXXVIII.

QVAERETVR vlterius dato, quòd licitum eſſet inquiri maleficium per ſortes, an conuenienter ſic inquireretur, ideſt an poſſet inueniri.

I Et dicendum eſt, quòd non erat modus conueniẽs ex forma ſua: nam ſequerentur errores, quod patet, quia Saul poſuit ſe, & Ionatham filium ſuum in partem vnam, & totum populum in partem alteram, & poſitæ ſunt duæ ſortes. Vnde oportebat, quòd hac vice ſolus Ionathas cum Saule caperentur, & liberaretur populus, vel è cõtrario. potuerat tamen eſſe, quòd Ionathas peccauerat, & etiam aliqui de populo, tunc quomodocunque ſors exiret, neceſſe erat, vt erraret: nam ſi caperetur Ionathas cum Saule abſoluerentur multi de populo peccatores. Si autem comprehenderetur populus abſolueretur Ionathas, qui eſſet nocẽs, ideo vtrobique erat error. Similiter dato, quòd ſolus populus erraſſet, & comprehenderetur, adhuc ſeque-

K retur error, vt dato, quòd de omnibus tribubus peccaſſent aliqui viri, ponerẽtur ſortes duodecim pro tribubus duodecim, & exiret vna, omnes autem aliæ tribus quamquam nocentes eſſent abſoluerentur. Idẽ modus errandi eſt in multis familiis in eadem tribu, & in multis domibus eiuſdem familiæ, & in multis viris eiuſdem domus. Generaliter dicendum, quòd neceſſe eſt ſortes conſultorias hoc modo poſitas errare, niſi ille, qui peccauit vnicus ſit, quia tunc poterunt verum dicere.

Sed aliquis dicet in contrarium, quòd ſi ſortes iſtę errarent, neceſſario non ponerentur a Deo. Ipſe tamẽ ad inquirendum maleficium Iericho iuſſit poni ſortes:

tes:Ioſ.capitulo ſeptimo. Reſpondendum eſt, quòd quia ibi Deus iuſſit illas poni, manifeſtum erat, quòd non errarent Iſraelitæ in inquirendo, ideo per hoc innuebatur, quòd ille, qui peccauerat vnicus erat, quia alias neceſſe erat errare. Item ipſe Deus declarauit quod vnicus erat, qui peccauerat: nam dixit eodem capitulo non poteris ſtare coram hoſtibus tuis, donec deleatur ex te, qui hoc contaminatus eſt ſcelere. & iterũ dicitur, non poterit Iſrael ſtare ante hoſtes ſuos donec conteratis eum qui huius ſceleris reus eſt. Hic autem non erat certus Saul, an vnus peccauerat, vel multi, ideo non erat conueniens modus ad inquirendum ſic peccatum, quia tamen Deus eum mouit, fecit ſic, & non errauit ſors, quia vnicus erat, qui peccauerat.

Quomodo poſitæ fuerint ſortes. *Quæſt.* *XXXIX.*

QVAERETVR vlterius quomodo iſtę ſortes poſitæ fuerint.

Reſpondẽdum eſt, quòd Saul diuiſit totum Iſrael in duas partes, ſcilicet ſe, & Ionatham ad vnam, & reliquum populum ad alteram, & tunc factæ ſunt duæ ſortes, quarum vna poneretur nomine Saulis, & Ionathę, & alia nomine totius populi, & iſtę erant cedulæ eiuſdem figuræ, & ęqualis magnitudinis, & ponebãtur in aliquo inuolucro, deinde qui nihil ſciret de illis ſortibus mittebat manũ, & cuius ſors exiret condemnabatur. Idem modus futurus erat circa omnes tribus, ſcilicet, quòd ponerentur duodecim ſortes pro duodecim tribubus in inuolucro, & cuius ſors exiret erat rea, & vndecim abſolutę, & hoc idem circa familias, & domos cuiuslibet tribus fieri debebat. Cum autem perueniretur ad domum, quæ rea erat, illa diuidebatur per viros, & quot ibi erant, qui peccare potuiſſent, accipiebant ſortes, & ponebantur in inuolucro, fiebatque ſicut prius. Poterant quoque aliter poni iſtę ſortes, ſcilicet per baculos, vel paleas maiores, vel minores, ſicut communiter fit per lapides albos, & nigros: iſte enim fuit modus antiquorum nimis imperitorum ad condemnandum aliquem, vel abſoluendum de crimine, ſcilicet cum non haberent iuris peritiam, nec rationis acumẽ ad dirimendum litigia, cum eſſet quis ſuſpectus, vel infamatus de crimine, ponebantur in eodem inuolucro lapides albi, & nigri eiuſdem numeri, & ille mittebat manum. quòd ſi lapidem album educeret abſoluebatur, ſi vero nigrum reus erat. de hoc Ouidius Meta. 15. ſ.

Mos erat antiquis albis, nigris ve lapillis
His damnare reos, his quoque abſoluere culpam.

Sic ergo poterat eſſe apud illos Hebręos, cum adhuc vigeret antiquitas. Primus tamen modus conuenientior eſt.

Reſponditque populus ad Saul, quod bonum videtur in oculis tuis fac. Vidit populus, quod Saul iuſte loquebatur: ideo permiſit eum agere iuxta arbitrium ſuum.

Et dixit Saul ad dominum, domine Deus Iſrael da iuditium. E Saul fuit locutus ad dominum, quia iſtę ſortes non habent aliquando certitudinem, niſi inquantum a Deo mouentur. Orauit igitur Saul, quòd Deus oſtenderet per eas veritatem. & hoc eſt, quòd daret iudicium, ſcilicet, quod ipſe iudicaret quis eſſet peccator. In Hebręo dicitur.

Domine Deus da complete. Ideſt da complete manifeſtationem. Et eadem ſignificatio eſt. *Quid eſt, quod non reſponderis ſeruo tuo hodie?* Ideſt quare non reſpondiſti tota die hac mihi ſeruo tuo cõſulenti te de rebus neceſſarijs.

Si in me, aut in Ionatha filio meo hæc iniquitas eſt. Sciliccet iſtud peccatum propter, quod non reſpondes: putabat enim Saul, quòd Deus non ſubticuiſſet, niſi propter peccatum alicuius, & tamen falſum eſt, quia nunc nullus peccauerat: Deus tamen noluit reſpondere, vt haberetur occaſio ad cognoſcendum innocentiam Ionathæ, vt ſupra declaratum eſt.

Da oſtenſionem. Ideſt demonſtra ſi ambo peccauimus, vel aliquis noſtrum, ſcilicet, quòd faceret ſortem eorum exire, ſi peccaſſent: nam hac vice ponebantur duę ſortes, ſcilicet vna pro Ionatha, & Saule, & alia pro populo, & cuius ſors exiret ille reus erat. Petebat ergo Saul, quòd ſi ipſe, vel filius eius peccauerat, exiret ſors eorum, & ſic eſſet oſtenſio.

Aut ſi eſt in populo tuo hæc iniquitas. Scilicet in toto B populo, vel in aliquo de populo. Magis tamen intelligendum, quòd Saul intelligeret, ſi erat in vno de populo: nam ſi totus populus peccaſſet, non poterat hoc inquiri per ſortem, quia ſors iſta ſemper procedit vſque ad indiuidua, & nũquam poteſt dicere verum, niſi vnicus ſit qui peccauit, vt ſupra declaratum eſt.

De ſanctitatem. Ideſt ſi non eſt iniquitas in me, vel in filio meo, ſed in populo tuo, da ſanctitatem, ideſt oſtende nos eſſe ſanctos, & mundos ab hoc crimine. In Hebræo vero non habetur hoc, quia tamen erat ſententia decurtata, & neceſſe erat aliquid intelligi, litera noſtra illud expreſſit.

Et deprehenſus eſt Ionathas, & Saul. Scilicet ſors Ionathę, & Saulis exiuit, & per hoc ſignificatur eos reos eſſe, vel aliquem eorum, & non eſt ſenſus, quòd per C hoc ambo deprehenſi fuiſſent, quia ſic non mitteret poſtea Saul ſortem inter ſe, & Ionatham, miſit tamẽ, vt patet immediate, ſed dicitur, quòd deprehenſi ſunt ambo, quia exiuit ſors illa, quę erat amborum: nam non poterat aliter euenire.

Populus autem exiuit. Ideſt exiuit liber, vel abſolutus eſt, quia ſorte deprehenſi ſunt Ionathas, & Saul.

Aliquis dicet forte, quòd exiuit populus, ideſt exiuit ſors populi, & per hoc liberatus eſt: nam licet in hoc caſu dubium eſſet, quia erant duæ ſortes ſolum, tamen non poterat ſtare, quando ponebantur multæ, quia tunc cum exiret vna, illa ſignificaret libertatem, D & omnes aliæ ſignabant reos. Sed falſum eſt, & hoc tenetur communiter. Parum tamen differt: nam poterat fieri aliter, ſcilicet, quod ſucceſſiue omnes educerentur quouſque relinqueretur vnica ſors, & illa ſignabat reos, quæ autem exibant, erant liberæ.

Et ait Saul, mittite ſortem inter me, & Ionatham filium meum. Quia ambo deprehenſi fuerant volebat ſcire Saul quis eorum peccauerat, & poſita eſt ſors, ſicut ſupra fiebat.

Et captus eſt Ionathas. Scilicet exiuit ſors eius, per quod iudicabatur condemnatus.

Quare Saul poſuit ſortem inter ſe, & Ionatham, cum tamen ſi cecidiſſet ſuper eum, non eſſet occiſus. *Quæſt.* *XL.*

QVAERET aliquis quare Saul poſuit ſortem inter ſe, & Ionatham: nam ſors ponebatur ad hoc, quòd ille, qui reus eſſet occideretur. Saul tamen quamquam caperetur non erat occidendus, quia rex erat, ideo fruſtra erat poni ſortem.

Reſpondendum eſt, quòd Saul confidens de innocentia ſua hoc fecit. Nam aliter non accepiſſet ſortem a principio, & ſic ſciebat, quòd nulla pęna ſecutura eſſet, quia non peccauerat. Vel aliter, quamquam Saul non puniretur etiam ſi deprehenderetur, voluit tamen accipere ſortem, vt ſic pateret quis peccauerat:

nam

nam ſi reperiretur, quòd alius occidiſſet eum, ſi autē ipſe ceſſaret a ſuſpitione, & imponeret hoc malum culpæ ſuæ. Vel aliter poteſt dici, quòd quamquam ipſe non ligaretur hac lege, quam tulerat, quia legis cōditor eſt ſupra legem, ipſe tamen imponeret ſibi aliquam penam voluntarie, quam pro hoc peccato pateretur. Sed primi duo modi veriores ſunt.

Dixit autem Saul ad Ionatham, indica mihi, quid feceris. Per ſortem poſitam putabat Saul ſufficienter cognitum eſſe, quòd Ionathas peccaſſet, neſciebatur tamē in quo peccaſſet, ideo quęſiuit quid egerit, ſic factum eſt de Achan: nam poſtquam ſorte deprehenſus eſſet reus violati Anathematis Iericho Ioſue dixit ei, fili mi da gloriam Deo Iſrael, & confitere atque indica mihi quid feceris, ne abſcondas Ioſue capitulo ſeptimo.

Et indicauit ei Ionathas. Etiam ſi negare, vellet Ionathas ſe peccaſſe non admittebatur, dato quòd vellet ſe ſufficienter purgare, quia iſte ſortes habebantur tanquam diuina probatio, contra quam nulla alia admittebatur,

Guſtans guſtaui in ſummitate virgæ, quæ erat in manu mea paululum mellis. Ideſt nihil aliud egi, niſi quòd guſtaui de melle. Ponuntur autem hic verba extenuatiua delicti, quia dicitur paululum mellis, ſcilicet, quia non multum comedit, ſed mox, vt incępit nunciato ſibi patris interdicto, comedere deſiit. Dicit etiam in ſummitate virgę, quaſi dicat, non accepi mel manu mea, ita vt multum de eo comedere poſſem, ſed accepi in ſummitate virgę. & ſic modicum comedere poteram.

Et ecce morior. Quaſi dicat, cum hoc ſolum fecerim, quod parum, vel nihil eſt, morior pro illo, ſcilicet dictum eſt me occidi pro hac re. De verbis Ionathæ di-
Cap. 7. cit Ioſephus ſexto Antiquitatum. quòd fuit conſtans nimis circa mortem, vnde ait: Saul occidere Ionathā ſe repēte iurauit, quatenus, & generi, & naturę ſimul amori hoc modo præponeret iuſiurandum, qui nequaquam mortis interminatione perterritus, ſed animam ingenue nimis, magnanimiterque componēs, nec ego, inquit, ſupplico pater parcendum, mors mihi ſuauis eſt, quæ pro tua geritur pietate, & populi magna victoria, maxima ſiquidem mihi conſolatio eſt, Hebræos de Paleſthinis reliquiſſe victores.

Et ait Saul, hæc faciat mihi dominus, & hæc addat. Modus iurandi eſt, quaſi dicat, dominus faciat mihi talia, & talia mala, & ſuper ea addat alia, ſcilicet ſi non occidero te.

Quia morte morieris Ionatha. Ideſt Deus faciat mihi mala, ſi tu non morieris, ideſt ſi ego non occidam te.

Quomodo Saul iurauit occidere Ionatham poſtquam cognouerit, quòd ignorans comederit. Quæſt. XLI.

QVÆRERET aliquis, quomodo Saul iſta dicebat? nam videbatur eſſe impius, quòd enim ante punitionem peccati Ionathæ diceret, quod occideret eum, ſi per illum eueniſſet malum iſtud ſatis ſtabat, nunc tamen cognita veritate, ſcilicet, quia Ionathas ignoranter egerat, impiū, & penitus contra rationem erat occidere innocentē.

Poterit reſponderi, quòd etiam ſi Saul cognoſceret, quòd Ionathas parum, vel nihil peccauerat, quia tamen certiſſime ex ſortibus nouerat, quod propter ipſum Deus non reſpondebat, occidere volebat eum, immo ſi comperiſſet, quod Ionathas nihil egerat, dū tamen propter eum Deus non reſpōdiſſet occideret illum, non quidem propter culpam, ſed propter obſeruationem iuramēti, quia iurauerat Saul, quòd oc-

F ccideret eum, per quem iſtud accidiſſet, & putabat ſe reum periurii ſi non occideret: ſic enim fuit de Iephte Galaadite, qui vouit domino immolare quidquid primo occurreret ei de domo ſua reuertenti de bello, cumque occurriſſet filia vnica, quamquam nimis doluit, quia filia erat, & quia vnica, tamen occidit eā, quia putabat ſe periurii crimen incurrere, ſi ſecus ageret. Sed è contrario potius erat, quoniam occidendo illam grauem incurrit culpam, ſi vero non occidiſſet nec periurium, nec aliquod crimen incurreret. Ita Saul, quamquam cognoſceret peccatum filii quaſi nullum eſſe, quia tamen iurauerat occidere eum, per quem talia euenirent, ne eſſet reus periurii voluit oc-
cidere illum, & certiſſime occidiſſet, niſi populus im-
G pediret. Quod autem iſta fuerit intentio Saulis declarat Ioſephus in verbis ſupra allegatis, ſcilicet Saul Ionatham occidere repente iurauit, quatenus & generis, & naturę ſimul amori hoc modo pręponeret iuſiurandum.

Sed tunc dicetur, an recte ageret Saul volendo occidere filium innocentem propter iuramentum. An Saul recte ageret uolēdo interficere filium innocētē.

Reſpondendum, quòd non, quia non erat periurium, quòd Saul occideret illum: nā errabatur in hoc vno de duobus modis. Primo modo, quòd Saul iuraſſet occidere illum, qui peccaſſet, ꝓpter quod Deus non reſponderet, & tunc non includebatur mors Ionathę ſub iuramento Saulis, ſcilicet, quòd non tenebatur eum occidere ex viribus iuramenti, quia ipſe iurauerat occidere eum, qui peccauerat, Ionathas ta-
H men nihil peccauerat, quia ignorans egit. Secundo modo poterat hic errari, ſcilicet, quòd Saul iuraſſet occidere illum, propter quem Deus non reſponderet quomodocunque res ſe haberet, & ſic includebatur mors Ionathę ſub iuramento, erat tamen iuramentū incautum, & illicitum, quia quamquam Deus propter aliquem non reſponderet, non erat ob hoc occidendus, quia poterat hoc eueniſſe, ſine illius culpa, ſicut hic factum eſt, nemo tamen, ſine culpa eſt occidēdus. Erat etiam incautum iuramentum, quia Saul iurabat, eo quòd intendebat hoc non eueniſſe, ſine peccato, ideo volebat occidere peccantem. Poterat tamen accidere ſine peccato iſta non reſponſio Dei, & Saul non aduerterat ad hoc, ideo incaute iurauerat.
I Dicendum igitur, quòd intentio Saulis bona, & laudabilis erat, eo quòd iuſtitiæ amorem naturali cognationis præponebat amori, opus tamen ſuum malum erat, ipſe tamen è contrario arbitrabatur.

Dixitque populus ad Saul, ergo ne morietur Ionathas? Videns populus Ionatham eſſe virum bonum, & belligeroſum nimis, qui tantam victoriam illa die contulerat Iſraeli, & pręter hoc erat filius primogenitus regis ſucceſſurus ei in regno, amplius quoque nihil peccauerat, quoniam ignorans egit, cōdoluit illi, & animoſe oppoſuit ſe regi dicens, quod non moreretur Ionathas, & eſt hoc per modum quæſtionis, ſcilicet ergo ne morietur Ionathas? ideſt nunquid propter hoc occidetur, quaſi dicat, non, quia nefas eſt, vt infra patet.
K *Qui fecit ſalutem hanc magnam in Iſrael.* Ideſt nefas eſt, quod occidatur ſaluator, ſcilicet ipſe nobis ſalutem contulit, nos vero ei mortem inferamus? Dicitur autem, quòd ipſe fecit hanc magnam ſalutem in Iſrael, ideſt liberauit nos ab hoſtibus, & dedit nobis victoriā de illis. Nam ſexaginta millia de Philiſthinis ceciderunt die illa, vt ait Ioſephus ſexto Antiquitatum: Hac autem vocant magnam ſalutem: nā vere magna erat, nunquam enim tanta Philiſthinorum multitudo irruerat ſuper terram Iſrael, infuderant enim ſe per eā quaſi locuſtæ ad omnem partem diſcurrentes, & omnia deuaſtantes, nunquam quoque tantus Iſraelitas inuaſerat pauor, vnde abſconderunt ſe in ſpeluncis,

&

& ciſternis fixuriſque petrarum præcedenti capitulo. quod nunquam alias feciſſe leguntur. Ab omni tamen hac aduerſitate liberauit eos Ionathas, quia ipſe iuit cum armigero ad aciem Philiſthinorum, occidenſque multos conturbauit caſtra. Vnde tota victoria huius diei Ionathę aſcribitur, quia licet Iſraelitæ perſequentes poſtea Philiſthinos plurimos occiderint: nullum tamen occidiſſent, niſi Ionathas hoc admirabile opus aggreſſus conturbaſſet caſtra Philiſthinorum, feciſſetque eos mutuis gladiis trucidari, alioquin Iſraelitæ latuiſſent ſemper, vt cęperant in cauernis terræ, & qui nondum latuerant, fortaſſis laterent tantis concluſi malis. Sic etiam quando Dauid occidit Goliath Gethæum, quamquam Iſraelitæ immediate perſequentes Philiſthinos plurimos occiderint infra decimoſeptimo cap. magis tamen victoria illius diei aſcribitur Dauid, quam toti Iſrael, quod patet ex cantu mulierum, quæ exierunt obuiam regi, dixerunt enim: Percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia infra 18. cap.

B

Hoc nephas eſt. Quaſi dicat, nephas eſt, quòd occidatur ille, qui vitam contulit, vel nephas eſt, quòd occidatur ille, qui innocens eſt.

Viuit dominus ſi ceciderit capillus de capite eius in terram. Modus iurãdi eſt, quaſi dicat, iuramus per vitam Dei, quòd non ſolum non morietur, immo etiam vnus capillus non auferetur de capite eius, ſcilicet nullum malum quantumcunque paruum infligetur ei.

Quia cum Deo operatus eſt hodie. Ideſt operatio ſua fuit ſicut hodie ex parte Dei, ſcilicet nemo agere poterat, quæ ipſe egit, niſi Deus fuiſſet cum eo, & ex hoc induxerunt quandam præſumptionem, ſcilicet non eſt veriſimile, quòd Deus velit eum occidi, per quem tanta bona operatus eſt hodie, ideo nec nos patiemur eum quicquam pati nobis ſuperſtitibus.

C

Populus liberauit Ionatham a morte.

Liberauit ergo populus Ionatham, vt non moreretur. Ideſt liberauit eum de manibus Saulis, qui volebat ipſum occidere. In Hebræo dicitur redemit populus Ionatham, quod idem eſt. Quidam autem Hebræi exponunt hoc, quòd populus redemit Ionatham, ſcilicet abſoluendo Saulem a iuramento: nam ideo volebat occidere Ionatham, quia putabat ſe periurum, niſi faceret. Cum vero populus abſoluit eum, ceſſauit ab hoc: eſt enim inter Hebræos, quòd detur alicui purgatio, vel abſolutio a iuramento, ſcilicet quando quis iurat aliquid, ex quo malum ſequitur, & a principio non pręcogitauit illud, recurrit ad doctores eorum, & cum dederit fidem, quòd ſi ipſe pręcogitaſſet malum, quod poſtea euenit, non iuraſſet taliter, & quòd dolet, quia iurauit, abſoluitur. Ita autem dicunt, quod Saul pęnituit hic, quia iurauerat incaute, & populus abſoluit eum hoc modo, ſed nihil eſt. Alii dicunt, quòd populus redemit Ionatham, ſcilicet dedit pro eo quinque ſiclos, iſta eſt redemptio primogenitorum Numeri cap. tertio, & decimooctauo. & videtur iſta ſententia eorum tracta ex primogenito aſini: nam dicitur Exod. cap. decimotertio. de primogenito aſini, quòd redimatur oue, vel occidatur, ergo è contrario, vt non occidatur, redimatur, ita hic in Ionatha, qui occidendus erat, redimerunt eum datis quinque ſiclis, ne occideretur.

D

Sed hoc nihil eſt, non enim erat difficultas, an Ionathas deberet occidi, vel redimi, quia nõ ſolum quinque ſiclos, immo etiam populo nihil dante pater redemiſſet eum centum millibus ſiclis, ne occideretur, ſi per hoc crederet licite ſeruari vitam, ſine eius periurio: potiſſime, quia redemptio primogenitorum, non erat, niſi reſpectu Dei, & dabatur pecunia ſacerdotibus. In criminibus tamen non fiebat ſic redemptio, alioquin facilis eſſet ſolutio omnium legum, &

E

A politiæ, cum quilibet morte dignus hoc modo redimeretur, ſed ſolum eſt ſenſus, quòd populus liberauit Ionatham, ſcilicet quaſi violenter eripiens eum de manibus Saulis.

Receſſitque Saul, nec perſecutus eſt Philiſthijm. Ideſt poſtquam populus liberauit Ionatham de manu eius, noluit perſequi Philiſthinos, ſed rediit in vrbem ſuam.

Quare Saul deſtitit perſequi Philiſthinos. Quæſt. XLII.

QVAERET aliquis, cum Saul ante hoc diſpoſuiſſet perſequi Philiſthinos, dicens: irruamus ſuper Philiſthijm nocte, & vaſtemus eos vſque dum illuceſcat, quare nunc deſtitit perſequi illos?

Reſpondendum eſt, quòd hoc factum eſt propter duo. Primo quia Deus ei non reſpondebat: nolebat enim quicquam eo in cõſulto agere, & quia nõ reſpondebat ambiguũ fuit Sauli de euentu belli, ideo credidit ſecurius eſſe deſiſtere.

Secundo deſtitit a bello, quia putauit Deum eſſe ſibi iratum, quod aliqualiter cognoſcebat, vel cognoſcere ſe putabat, eo quod reſpõdere noluit. Amplius quoque manifeſtauit quare hoc accidiſſet, ideo eo irato nihil proſperum ſibi futurum eſſe putabat, ſed magis deſiſtendum fore.

Sed dicet aliquis cum ſupra ſine conſultatione Dei iiſſet ad bellum, quare hic non iuit? Dicendũ, quòd ad hoc iam reſponſum fuit ſupra, erat tamen hic aliquid grauius: nam peius eſt, quòd Deus reſpondere nolit quam, quòd inconſulto eo aliquis aggrediatur opus. Si enim Saul nunc perſecutus fuiſſet Philiſthinos Deo non conſulto dubius eſſet de euentu victoriæ. ſi tamen conſuluiſſet, & Deus non reſponderet, iã eſſet determinatus ad pręſtolandum mala tanquam Deus ſibi iratus eſſet. Hoc ergo cernens deſiit perſequi, maxime quia non habebat magnam cauſam pſequendi: nam ſi filius eius Ionathas nunc fuiſſet inter Philiſthinos, ſicut fuerat prius, quando Deo inconſulto iuit ad pugnam, etiam Deo non reſpondente nunc iret exponens ſe omni periculo, vt filium a morte eriperet, quia tamen nullum tale erat impulſiuum deſiit perſequi fugientes.

Porro Philiſthini abierunt in locum ſuum. Ideſt receſſerunt in terram ſuam nemine perſequente. Ex quo patet id, quod ſupra dicebatur, ſcilicet, quòd Iſraelitæ, quando tulerunt prædam ab hoſtibus oues, & boues, & comederunt, non erant in terra hoſtium, ſed in terra Iſrael.

At Saul confirmato regno. Hic ponitur quartum huius ſecundę particulę, ſcilicet continuatio hiſtoriæ quantum ad geſta Saulis. Non eſt autem intelligendum, quòd iſta, quę dicuntur hic vſque ad finem cap. habeant ſe conſequenter ad pręcedentia, & ad ſubſequentia, quia hic non narratur aliquod ſpeciale factũ Saulis, ſed eſt quædam collectio breuis omnium, quę pertinent ad hiſtoriam Saulis, quod patet, quia hic ponuntur bella quæ faciebat tota vita ſua, & hic ſunt aliqua quæ nõ diſtinguuntur a pręcedentibus bellis, nec a ſubſequentibus, ſicut bellum, quod dicitur de Philiſthinis, ſcilicet, quòd omnibus diebus Saulis erat bellum potens contra Philiſthinos, vt patet infra: etiã ponuntur hic bella contra Ammon, & Moab, ex quo Saul aſſumpſit regnum, aliqua tamen iam tranſierãt. Ponuntur etiam hic nomina cognationis ſuę, & principum eius, & omnium, quæ ad ipſum pertinent tãquam hic tota eius colligeretur hiſtoria, ideo non cõtinuatur hoc ad aliquid pręcedens, vel ſubſequens.

Confirma-

Confirmato regno ſuper Iſrael. Poteſt accipi confirmatio hic dupliciter. Vno modo confirmatio, ideſt acceptio, & eſt ſenſus, quòd poſtquam accepit regnum ſuper Iſrael pugnabat contra omnes gentes, quę nominantur hic. Secundo modo confirmatio dicitur eſſe innouatio: nam Saul a principio regnum ſuſcepit in Maſphat, nondum tamen ibi erat firmum regnum eius, quia quidam contempſerunt eum dicẽtes, num iſte poterit ſaluare nos? vt ſupra cap. 11. ideo tunc non ſe gerebat totaliter pro rege, poſt tamen confirmatus eſt in Galgala, cũ dixit Samuel, venite & innouemus regem ſupra capitu. vndecimo. & tunc incępit Saul gerere ſe pro rege, & accepit exercitum ſupra capitu. pręcedent. magis tamen videtur iſta litera intelligenda de prima conſtitutione eius in regem, quam de cõfirmatione, quia dicitur hic, quòd confirmato regno pugnabat contra Moab, & filios Ammon, bellum tamen Saulis contra filios Ammon fuit ante confirmationem regis, vt patet ſupra capitu. 11. immo ex hoc habuit originem confirmatio, quia cognouerunt ibi eum eſſe virum dignum principatu. Niſi forte velis dicere, quòd præter illud bellum Iſraelitarum contra Ammonitas, quod habetur ſupra capitu. vndecimo. fuerunt alia, & illa acciderunt poſt confirmationem regni. vtrunque ergo teneri poteſt.

Pugnabat per circuitum aduerſus omnes inimicos eius. Ideſt contra inimicos Iſrael, quia illud relatiuum refertur ad Iſraelem, & non ad Saulem, hoc autem Deus iuſſerat Sauli per prophetam, quando vnctus eſt in regem ſupra capitu. decimo, ſcilicet ecce vnxit te Deus ſuper hęreditatem ſuam in principem, & liberabis populum eius de manibus inimicorum eius, qui in circuitu eius ſunt, dicitur autẽ, quòd pugnabat Saul per circuitum, quia omnes iſtę gentes, cõtra quas hic pugnaſſe dicitur, erant in circuitu Iſraelis: nam Moabitæ erant ad orientem terræ Chanaan declinando aliqualiter ad latus Meridianum, Ammonitę erant a parte orientali declinantes aliqualiter ad Septentrionem, & inter ambo hæc regna erat terra duarum tribuum, & dimidiæ, quam tenuerant olim duo reges Amorrhęorum Sehon, & Og. ipſa enim fuerat pars terræ Moab, & Ammon, vt patet Numeri capitul. vigeſimoprimo, & Ioſue decimotertio capit. vnde Ammonitæ tanquam ſuã poſtea eam repetebant tẽpore Iephte Galaaditis iudicis Iſrael: Iudicum capit. vndecimo. terra Edom erat aliqualiter ad partem Meridianã Iſraelitarum, & tendebat magis ad orientem quam terra Iſrael: Numeri capitu. trigeſimoquarto, & Ioſue 15. reges autem Soba habitabant ad partem Meridianam terræ Iſrael, vt infra dicetur. Philiſthijm autem partem tenebant ex Meridie, & partem ex occidente, vt patet Ioſue capitu. 13. & 15. ex ibi declaratis.

Iſraelitæ circundati erãt ab inimicis.

Contra Moab. Iſtę gentes, quæ nominantur hic erãt hoſtes Iſrael, quia erant coniunctæ terræ eius, vt communiter enim hoſtilitas inter finitimos accidit, qui autem multum diſtant raro hoſtilitatem gerunt, aliquando tamen fuerunt hoſtes Iſraelitis illi, qui longe erant, ſicut Aegyptii: nam rex Seſac venit contra Ieruſalem tempore Roboam filii Salomonis, & tradita eſt ciuitas in manu eius, & accepit omnia ſcuta aurea, quæ reliquerat rex Salomon, & hoc, quia non potuit ei reſiſtere Roboam, vt patet infra 3. libr. capitu. 14. Iterum etiam aſcenderunt Aethiopes contra Iſrael, ſcilicet tempore regis Aſa: erat enim multitudo eorum innumerabilis, & ſuperati ſunt a rege Aſa 2. Paralip. capit. 14. aſcendit quoque rex Aſſyriorum contra Iſraelitas, & tranſduxit tribus 10. in terram ſuam infra 4. libr. capitu. 17. rex quoque Babylonis aſcendit in Ieruſalem, & captiuum duxit populum Iuda, & Beniamin infra 4. lib. capitu. 24. & 25. Iſti tamen erant

F reges longinqui, non tamen veniebant quaſi gerentes hoſtilitates, ſed Deus incitabat illos ad veniendũ; vt patet Iſa. cap. 5. & 10. & Abacuc capitu. 1. dicitur autem hic de Moabitis, quòd pugnabat cõtra eos Saul; non tamen leguntur ſpecialiter aliqua bella, quæ contra eos egerit, ſcriptura enim non vult enarrare ſingula, ſed ſolum ea, quæ maiora ſunt, & ad rem magis pertinent.

Et filios Ammon. Non legitur feciſſe Saul aliquod bellum contra iſtos, niſi in principio regni, quando venit Naas rex Ammon ſuper Iabes Galaad, de quo ſupra cap. 11.

Et Edom. Ideſt contra Idumæos, qui erant propinqui Iſraeli ex parte Meridiana. Nam magna pars **G** tis Iudæ erat coniuncta terræ Edom, vt patet Ioſ. capi. 15. & iſti gerebant interdum hoſtilitatem contra Iſrael: nam a principio hoc fecerant tempore Moyſi, cũ eſſent Iſraelitæ in deſerto, & peterent tranſire per extremitatem regni eius, non enim conceſſit rex Edõ, ſed dixit: Non tranſibis per me, alioquin armatus occurram tibi: Numeri capit. 20. iſti autem Idumæi poſtea pauco tempore ante Chriſti natiuitatem effecti ſunt omnes Iudæi: nam Ioannes Hircanus filius Simonis Machabæi ſubiecit terram Idumęorũ, & non permiſit eos habitare in terra illa, niſi Iudaicos ritus ſuſciperent, & ſuſceperunt. De hoc Ioſephus 13. Antiquitatum ait, cunctoſque cum domuiſſet Idumæos permiſit eis prouinciam habitare, ſi circunciderentur legibuſque Iudaicis vterentur, qui deſiderio patrię ter**H**rę circunciſionem, & aliam conuerſationem eorum pertulerunt, ideoque ex illo tempore Iudæi eſſe cęperunt.

Conſiderãdum autem, quòd quamquam Idumęi erant hic hoſtes Iſrael, tamen Deus iuſſerat, ne Iſraelitæ abominarentur eos, ſed ſuſciperent eos inter ſe tã quam fratres, ſic patet Deuteronom. 23. capit. ſcilicet non abominaberis Idumęum, quia frater tuus eſt. cõtra Moabitas autem, & Ammonitas licebat magis Iudęis exercere inimicitias, nec debebant eos accipere inter ſe ad honores, nec facere cum eis pacem, vt patet Deuteronom. ca. 23. ſcilicet Ammonites, & Moabites, etiam poſt decimam generationem non intrabunt eccleſiam Dei in ęternum, quia noluerunt oc**I**currere vobis cum pane, & aqua in via, non facies cũ eis pacem, nec quęres eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in ſempiternum.

Idumæos quãuis eſſent hoſtes Iſraelitarũ ſuſcipi iuſſit dñs.

Si autem aliquis dicat, quomodo licebat Sauli pugnare contra Ammonitas, Moabitas, Idumæos, quia Deus iuſſerat Moyſi Deuteronom. capit. 2. quòd non pugnarent contra eos? Dicendum eſt, vt fuit reſpõſum ſupra capitu. vndecimo. quando quęrebatur, an licite pugnauerit Saul contra Ammonitas, eadem enim ratio eſt quantum ad omnes iſtos populos.

Et reges Soba. Ideſt etiam pugnauit contra reges terræ Soba. Dauid quoque pugnauit contra reges terræ huius: nam regẽ Adabezer, qui erat rex Soba percuſſit Dauid cum 20. millibus virorum. & tulit multa va**K**ſa argentea, & aurea de manu eius, iſte autem rex ſecundum quoſdam habitabat ad partem Meridianam terrę Iſrael apud Syriam Damaſci, vnde rex Syriæ venit in adiutorium eius, quando pugnabat contra eum Dauid infra 2. lib. cap. 8. Alii autem volunt, quòd habitaret ad partem aquilonarem terræ Iſrael. Vnde erat hoſtis regis Emath, vt eodem capitu. terra autem Emath eſt ad plagam aquilonarem Iſrael: Numeri capitul. 34.

Et Philiſthæos. Ideſt pugnauit etiam contra Philiſthęos. Iſtud vere fuit bellum magis continuum: nam omnibus diebus Saulis durauit, vt patet infra in litera, ſcilicet, & erat bellum potens aduerſus Phi-

Liſthiim

liſthiim omnibus diebus Saulis. *Et quocunque ſe verteret ſuperabat*. Ideſt in omnibus his bellis, quæ geſſit contra gentes proſperatus eſt, vnde dicit Ioſephus, quòd Saul habebat multitudinem curruum, & equeſtriũ, & cum quibuſcunque pugnaret cum victoria remeabat, Hebræoſque ad excelſam magnitudinem fęlicitatis euexerat, & aliarum gentium potentiſſimos demonſtrarat. Nicolaus dicit, quòd in Hebræo habetur hic.

Quocunque ſe verterat impius fiebat, vel impie agebat. Et probat iſtum ſenſum ex litera ſequẽti: intelligit enim quòd in omnibus his bellis Saul impie agebat, ideſt peccabat, & hoc, quia dicitur immediate, congregato exercitu percuſſit Amalech. In pugna autem contra Amalechitas peccauit, vt patet ſeq. cap.

Sed non eſt ſic intelligendum, non enim poteſt ſtare, quòd in omnibus bellis, quę agebat, peccabat: nam non peccauit, quando pugnauit contra Ammonitas, ſupra c. 11. Nunc quoque nihil deliquit pugnans contra Philiſthinos, & in omnibus bellis, quæ habentur vſque ad finem huius libri, nihil Saul peccaſſe conuincitur, niſi in bello contra Amalec, ideo magis eſt ſenſus, quòd proſperabatur in omnibus, & ſuperabat. Et iſtum ſenſum ſequuntur etiam Hebræi. Aliquando tamen eſt diſcordia ex ęquiuocatione.

Sed dicet aliquis, quomodo Saul in omnibus proſpere agebat? nã in bello contra Philiſthinos mortuus eſt infra cap. vltimo.

Reſpondẽdum, quòd Saul in omnibus bellis proſpere egit, nec vnquã victus eſt, niſi in bello vltimo, in quo propter peccata eius prius annunciata eſt ei mors in bello illo, & populi calamitas, cum conſuleret Phytoniſſam infra cap. 28. ſed adhuc, qui in omnibus recte egit in vnico ſuccumbens, non dicetur propter hoc non egiſſe proſpere in omnibus. *Congregatoque exercitu percuſſit Amalec*. Iſta percuſſio habetur ſeq. cap. in quo apparet, quòd non eſt hic aliqua continuatio hiſtoriæ, ſed collectio quædam omnium geſtorũ Saulis: nã ea, quæ poſtea particulatim enarranda ſunt, hic ſummatim colliguntur. Dicitur autem congregato exercitu, quia multos viros collegit Saul, ad eundum contra Amalec, ſcilicet de 11. tribubus 200. millia peditum. & 10. millia virorum de Iuda, vt patet ſeqnen. cap. In Hebræo habetur ſecundum quoſdam. *Congregatiſque diuitijs percuſſit Amalec*. Et iſtũ ſenſum tenet Rab. Salom. quod prouenit ex ęquiuocatione eiuſdem nominis ad diuitias, & ad exercitum, ſed nihil attinet, quòd hic diceretur congregatis diuitiis: nã diuitiæ immediate nihil agunt ad bellum, ſed mediate inquantum neceſſariæ ſunt pugnantibus, ideo magis conueniebat dici congregato exercitu.

Et eruit Iſrael de manu vaſtatorum eius. Ideſt de manu omnium hoſtium, qui perſequebantur eum, & iſtę erant gentes ſuprapoſitæ, quæ omnes habebant Iſraelitas exoſos, premebantque eos cum habitarent in circuitu eorum. *Fuerunt autem filij Saul Ionathas, Ieſui, Melchiſua*. Hic deſcribitur cognatio Saulis, tam quantum ad deſcendentes ab eo, quam ad collaterales, & ad ſuperiores, & ponuntur hic tres filij eius, & duę filię, fuerunt tamen quatuor filij Saulis, vt patet 1. Paralip. ca. 8. Hic enim ſubticeť Isboſeth, qui regnauit poſt Saulem, & nominatur 1. Paralip. cap. 8. Isboal. De hoc dicunt aliqui ꝙ nõ nominatur, quia nõ erat genitus, ſed falſum eſt, quia Saul ſolum regnauit viginti annis, vt declaratum eſt ſupra ca. 8. & tamen in fine regni eius Isboſeth erat quadraginta annorum, cum cępiſſet regnare infra 2. lib. cap. 2.

Cognatio Saulis.

Ideo Nicolaus dicit, quòd ſubticetur hic Isboſeth, eo quòd erat indignus nominari propter puſillanimitatem, cum eſſet ad bellum ineptus, quod aliqualiter

A videtur, quia cum in bello mortui fuerunt omnes filii Saulis cum eo infra cap. vltimo. Isboſeth non erat in bello, & poſtea regnauit. nec tamen penitus dicendum, quòd ob hoc ſubticeatur, quia tunc nunquam exprimeretur nomen eius in enarratione progeniei Saulis, tamen 1. Paralip. capi. 8. nominatur cum aliis filiis. Dicendum ergo, quòd hic omiſſum eſt nomen eius, quia interdum ſcriptura non curat omnia enarrare, ideo in libro Paralip. vbi omiſſa colliguntur, ponitur nomen eius. Aliquis forte dicet, quòd Isboſeth computatur hic, tamen nominatur alio nomine, ſicut interdum accidit in multis aliis, qui habent multa nomina, vt patet Dauid vocatur Ieſſe, & Iſai. Sed hoc non ſtat, quia hic ſolum ponuntur tres filii Sau-

B lis, & 1. Paralip. cap. 8. ponuntur quatuor, ideo neceſſe eſt, quòd aliquis omittatur, vnde dicendũ eſt, vt nunc dixi. Sciendum etiam, quòd iſte, qui vocatur hic Ieſul vocatur Aminadab 1. Paralip. cap. 8. vbi eadem nomina ponuntur, quæ hic, & ſolum nomen eius eſt mutatum. *Nomina duarum filiarum eius*. Scilicet erãt iſta, quæ ſequuntur, ſolũ. n. habuit iſtas duas filias, vt patet hic, & infra ca. 18. *Nomen primogenitæ Merob*. Non vocatur primogenita reſpectu omnium filiorum, ſed ſolum reſpectu alterius filiæ, iſta autem tradenda erat Dauid in vxorem, quia percuſſit Philiſthęum, fuit tamen data in vxorem Hadrieli Molathitę, vt patet infra ca. 18. *Et nomen ſecundæ Michol*. Iſta erat pulchrior filia Saulis, & hanc dilexit nimis Dauid, vt patet infra capi. 18. & data eſt ei in vxorem, poſtea tamen cum fugiſſet Da-

C uid a facie Saulis tradidit eam in vxorem Saul Phalti filio Lais, qui erat de Galin infra cap. 25. mortuo autẽ Saule cum cępiſſet regnare Dauid ſuper Iudam, miſit nuncios ad Isboſeth filium Saulis, dicẽs: redde vxorem meam Michol, quam deſpondi mihi centum ꝑputiis Philiſthiim. tulit eam Isboſeth a viro ſuo Phalti filio Lais, qui ſequebatur eam plorans infra 2. lib. c. 3. *Et nomen vxoris Saul Achinoen filia Achimaas*. Iſtam vxorem cepit antequã eſſet rex, & ex ea genuit iſtos filios, qui nominantur hic. Habuit tamen poſtea concubinam nomine Reſpha infra 2. lib. cap. 3. & de hac genuit poſtea filios, qui non nominantur hic, ſ. duos filios, de quibus infra 2. lib. c. 21. illos autem poſtea ſu-

D ſpendit Dauid ꝑꝑ querelam Gabaonitarum, vt patet eo. ca. *Et nomen principis militiæ eius Abner*. Iſte erat cognatus Saulis in ſecundo gradu, vt patet immediate, & accepit eum in principem militiæ, quia erat vir induſtrius, & bellicoſus nimis. Iſte autem euadens de bello, in quo mortuus eſt Saul, conſtituit filium eius Isboſeth regem infra 2. libr. c. 2. regebatque domum Saulis, quouſque iratus eſt contra Isboſeth, quia increpuerat eum propter concubinam Saulis infra 2. lib. c. 3. *Filius Ner patruelis Saul*. Ideſt Abner erat filius Ner, & iſte Ner erat frater Cis, qui erat pater Saulis, vnde Abner, & Saul attinebant ſibi in ſecundo gradu, ideo vocatur Abner patruelis Saul, ideſt filius patrui eius: nam Ner erat patruus Saulis, vt patet infra. *Porro Cis fuerat pater Saul*. Vt patet ſupra c. 9. Hoc ponitur ad ſi-

E gnificandum gradum affinitatis, qui erat inter Saulẽ, & Abner. *Et Ner pater Abner filius Abiel*. Ex hoc apparet, quòd Ner pater Abner, & Cis pater Saulis erãt fratres, quia Ner erat filius Abiel, vt patet hic, & Cis erat filius eiuſdem Abiel, vt patet ſupra c. 9. ideo Saul, & Abner erant patrueles, ſ. conſanguinei in ſecundo gradu. *Et erat bellum potens aduerſus Philiſthijm omnibus diebus Saulis*. Supra dictũ fuerat de bellis, quæ habuerat Saul contra multas gentes, quæ erant hoſtes Iſraelitarum, inter quas poſiti fuerunt Philiſthini, quia tamen bellũ Iſraelitarum contra Philiſthinos fuit magis aſſiduũ, & ferocius quam contra alias gentes, cum bella aliarum gentium breuiter finita fuerint, dicitur hic ſpe-

cialiter

cialiter de bello contra Philiſthinos, ſcilicet, quòd fuit omnibus diebus Saulis: nam ipſe Saul in eo mortuus eſt, & tres filii ſui, qui nominati fuerunt hic, vt patet infra vltimo cap. dicitur etiam, quòd fuit potens bellum, quia non ſolum Philiſthini pugnabant contra Iſrael, ſed etiam totis viribus, & quia Philiſthini erant multi & potentes, bellum erat graue, & cum dicitur, quòd fuit omnibus diebus Saulis nõ eſt ſenſus, quòd ſemper durauerit actualiter, ita quod Philiſthini, & Iſraelitæ ſemper eſſent in caſtris, vel in apparatione bellica, ſed durauit ſemper, ideſt quamquam aliquando ceſſauerint pugnare, nunquam tamen totaliter ceſſauerunt: nam denuo inſtaurabant pugnam, & ſic continuatum eſt bellum vſque ad tempora mortis Saulis, & poſtea etiam tempore Dauid aliquando durauit quouſque perdomuit eos Dauid, & abſtulit frenum F tributi de manu eorum, vt patet infra 2. lib. cap. 8.

Nam quemcunque videbat Saul virum fortem, & aptum ad prælium ſociabat eum ſibi. Hoc dependet ex præcedenti: nam dicebatur, quod bellum erat potens, ideſt ferox inter Saulem, & Philiſthinos, vnde indigebat Saul magno exercitu ad continuandum iſtud bellum, quia Philiſthini erant multi nimis, vt patet præcedenti ca. ideo quamquam Saul a principio regni confirmati acceperit tria millia virorum pro exercitu ſuo, ſcilicet duo millia cum eo, & mille cum Ionatha filio eius, vt G patet præcedenti cap. tamen quia iſte erat paruus exercitus, continue augmentabat eum Saul, ſcilicet diligenter conſiderans viros robuſtos, aut bellicoſos in regno ſuo, & omnes illos aſſociabat ſibi, ſcilicet faciens, quòd eſſent ſemper cum eo ad opera belli in caſtris ſuis.

Expoſitionis literalis Alphonſi Toſtati in Primum Libr. Regum Finis.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z, Aa Bb Cc Dd Ee Ff.

Omnes ſunt Quaterniones, præter F f, qui ſunt Quinterniones.

VENETIIS, Ex Typographia Dominici Nicolini.
M D X C V I.